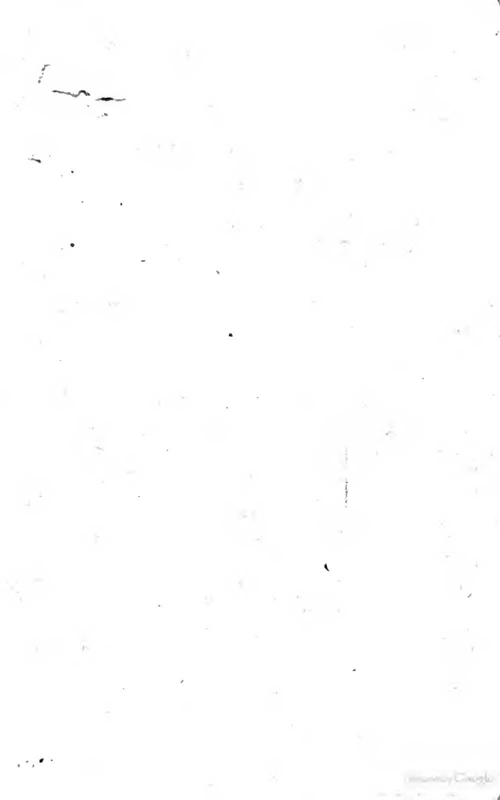

FRANCISCI

DE MENDOÇA

OLISIPONENSIS,

E SOSIETATE IESV

Doctoris Theologi,

IN EBORENSI ACADEMIA quondam sacrarum literarum Interpretis,

Commentarij

IN QVATVOR LIBROS REGVM.

Indicibus necessariis illustrati.

LVGDVNI

Sumptibus Iacobi Cardon & Petri Cauellat.

M. DC XXII.

C. Audran fecit

EXCELLENTIS^SIMO PRINCIPI

D.D. THEODOSIO

HVIVS NOMINIS SECVNDO,

DVCI BRIGANTINO, ET BARCELLENSI:

Marchioni Villauiçosæ: Comiti Orensi, Arraiolensi, Neiuensi, & Penafielensi: Dominatori Monfortensi, Montalegrensi, & Villacondensi: Comiti Stabili totius Lusitaniæ, &c.

FRANCISCVS DE MENDOÇA E SOCIETATE IESV sempiternam felicitatem.

DIVVS Cyrillus Alexandrinus, EXCELLENTISSIME PRINCEPS, libris, quos aduersus Iulianum edidit, patronum quæsiturus, non alium optauit, quàm Augustissimum, & Christianissimum Imperatorem Theodosium II. Ad quem literis datis: *Igitur*, inquit, *ô Theodosi, Rex Christianissime, dum vobis alij exhibent victorias, coronas, gratulatoriásque voces; & alia, quibus regis potentia iure honoratur: nostri, qui diuino fungimur sacerdotio, muneris fuerit, offerre libros, ad diuinam potissimùm gloriam compositos.* Scilicet non habuit Cyrillus, munus, quod Theodosio

* 2 offerret,

offerret, aptius, quàm libros: neque potuit libris excellentiorem quærere patronum, quàm Theodosium. Huius enim pietas nihil libentius, quàm sacros libros in suam gratiam recipiebat: huius potestas nihil impensius, quàm eosdem libros ab iniuriis vendicabat.

Fuit profectò, fuit, non exigua Cyrilli felicitas, habuisse, cui præstaret obsequium, & à quo patrocinium speraret, inuictissimum Imperatorem, Theodosium secundum. Nihilominus suam ego Cyrillo felicitatem non inuideo; planè expertus, mihi non imparem contigisse: dum te, alterum Theodosium II. illi pristino Imperatori nihilo secundum, sortitus sum, cui meos labores primogenitos consecrarem. Par tibi cum illo, nominis auspicium. Theodosij nomen, quasi *à Deo dati*, cum magno felicitatis omine

In Theodosio. è cælo defluxisse, auctor est Aurelius Victor. Ferunt enim, inquit, senioris Theodosij parentes somnio admonitos hoc filio nomen consecrasse, quod cœlestes illius mores præsagiret; & cum eodem præsagio ad nepotem Theodosium iuniorem funderetur. Quis non videt, conceptam Lusitaniæ de tuo nomine spem, feliciter impletam: cùm nihil in te, nisi datum à Deo, in singularis exemplum probitatis videatur? Tanta olim fuit in illo Theodosio se-

Lib. 7. c. 22. cundo probitas, & religio; vt eius Regia, Socrate auctore, *monasterio similis*; & tota eius ciuitas *vna Ecclesia* diceretur: in qua nihil frequentius, quàm hymni in diuinam gloriam, Imperatore præcinente, vel alternante choros, decantari consueuerint. Quid minùs pietatis redolet, quid minùs religionis spirat tua Curia: tuis non solùm decretis, sed etiam exemplis ad diuinum cultum singulariter instituta? In qua pietas primas tenet: religio chorum ducit: fides, iustitia, veritas, concordia, cæteræque virtutes ex tuo palatio quoddam veluti sacrarium architectantur.

Serm. de Spiritu sanct. tomo 3. Immortaliter laudat D. Chrysostomus vtrunque Imperatorem Theodosium, seniorem, & iuniorem, quòd inter hostes arma bellica strenuissimè gesserint: inter ciues sacra mysteria religiosissimè obierint. Vtriusque partes Theodosij quàm feliciter vnus expleuisti, armis, sacrísque non vulgariter intentus? Armis quidem, quia,

Claud. in Honorio. vt ille cecinit, *Reptasti per scuta puer:* cùm ad illud Africanum prælium sub Rege Sebastiano, non tam feliciter, quàm fortiter gestum, pueriles annos, sed viriles animos attulisti: militare doctus, antequam viuere: pugnas, ante delicias expertus: puerili prætextâ nondum exutus, & militari sago iam armatus: vt cum omnibus pueris insitum à natura sit, timere hostem; tibi innatum fuerit, terrere. Sacris verò, quia vna tibi cura, curare res diuinas; vt nihil in augustissimis principum sacellis ad diuini celebritatem Numinis peragatur, quod in tuo desideretur: siue cantorum multitudo; siue sacræ supellectilis opulentia; siue solennium pom-

parum

parum apparatus, siue reliqua diuini cultus ornamenta spectentur. Senior ille Theodosius Imperator, vt testatur D. Augustinus, *Ecclesiæ membrum esse* maluit, *quàm regnare*: humanum imperium præ diuino obsequio, vanum, & inane arbitratus. Quis neget huius pietatis hæredem te fuisse: cui omnia terrena regna præ amore cælestis viluerunt? Verè, & ex animo detestanti, vt par erat, illud Euripidis, frequentissimo Cæsaris sermone tritum, Si ius violandum est, regnandi causa violandum est: illud potiùs oraculum approbanti, Si aut totus orbis lucrandus est, aut vna culpa leuissima committenda: amittatur orbis, culpa non committatur. Iam verò singularem senioris Theodosij clementiam quis non miretur? De quo D. Ambrosius, *Beneficium*, inquit, *se putabat accepisse, cùm rogaretur ignoscere: & tunc propior erat veniæ, cùm fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoscendi erat, iratum fuisse: & optabatur in eo, quod in alijs timebatur, vt irasceretur.* Adeò enim optimus Imperator suos premere, & frangere solebat appetitus: vt quò illi vehementiùs erumperent; eò citiùs ab eo iugulandi crederentur. Quæ ab auo transfusa humanitas, in nepote Theodosio secundo mirabiliter inoleuit. De quo Socrates, *Iram*, inquit, *cohibere didicit; dolorem toleranter ferre: neminem, qui eum iniuria affecerat, vlcisci: imo vero nemo vnquam illum ira incensum aspexit. Cuidam ex necessarijs aliquando sciscitanti, cur neminem, qui intulisset iniuriam, morte aliquando mulctasset; sic respondit, vtinam potius mihi potestas esset, eos, qui mortui sunt, ad vitam denuo reuocandi.* O te Excellentissimum Principem, illius Theodosij secundi, Imperatoris augustissimi, & clementissimi, non similem, sed eundem! Quis te vnquam vidit irâ vel leuissimâ commotum? Quis te vnquam audiuit, duriusculum in verbum erumpentem? Quis te vnquam sensit, etiam in eos, qui de te malè merentur, vel tenuissimâ maleuolentiâ suffusum? Principem te fatentur omnes, mitem, facilem, benignum: nemo tam iniquus censor est, vt vindicem, asperum, ac seuerum arbitretur.

5. Ciu. 26.

In orat. Funebr. Theodos.

Lib. 7. c. 22.

Sed quid de tua prudentia cum singulari magnificentia coniuncta; quam tota Lusitania diu experta est: tota verò Hispania non ita pridem admirata? Nam cùm ad excipiendum inuictissimum, & potentissimum Regem Philippum Lusitaniæ secundum, hoc suum regnum obeuntem, instar Solis totum orbem collustrantis, Olisiponem aduenires; singularia tuæ prudentiæ, & magnificentiæ monumenta erexisti: eximiam professus humanitatem erga summos, liberalitatem erga infimos, æquitatem erga omnes: tuæ semper memor dignitatis, æqui, rectíque tenax; vt te omnibus facilitate patrem, auctoritate principem exhiberes. Vnde tuæ laudis præconia non solùm totam vrbem impleuerunt, sed etiam to-

tum regnum occuparunt : imò à Luſitania in Hiſpaniam peruagata,omnium linguis, ac ſermonibus ferebantur:optantibus multis, in Luſitaniam veniſſe; non vt viderent regnum ſuo regi gratulabundum,& totum orbem in vrbe ruentem in plauſus,& celebriores apparatus, quàm vlla hominum memoria cuiquam veterum regum exhibitos fuiſſe recordetur:ſed vt te vnicum viderent principem, qui in ſumma auctoritate facilitatem, in ſumma facilitate auctoritatem conſeruares. Quantum verò fuit tuæ gloriæ choragium,quod cùm Rex patruelis tuus, ex eodem proauo Emmanuele, feliciſſimæ recordationis Rege Luſitaniæ te familiariter, & amicè compellaret; & liberalem, ac planè regiam,poſtulandi quidquid velles, tibi faceret optionem;modeſtiſſimè, ac prudentiſſimè abſtinueris : teſtatus, tecum à Luſitaniæ regibus tam liberaliter ſemper actum eſſe, vt quid amplius poſtulares, aut etiam optares, non haberes?Sed ne tātæ munificentiſſimi Regis ſponſioni parum gratus,aut officioſus viderere;vnum precatus es,vt in Luſitaniam, fide,& amore erga ſuum regem, nulli regnorum imparem, regia liberalitas panderetur. Quid erga te modeſtius, ac moderatius quid erga tuos liberalius, ac ſplendidius? Certè plus de te parciſſimus orator dicere poteſt; quàm de ſuo Theodoſio olim dixit effuſiſſimus adulator. Nam hic de Theodoſio cecinit, *Solus meruit regnare rogatus*. De te verò glorioſius eſt,quod dici poteſt; ne rogatum quidem adduci potuiſſe, vt regia dona acciperes:ſed prouidum,ac ſolicitum curaſſe,vt in ciues,& in populum, & in patriam effunderentur. Ex quibus omnibus palam eſt, alterum mihi adeſſe Theodoſium, vtriuſque Imperatoris Theodoſij virtutes non modò exæquantem, ſed etiam ſuperantem, cui non minus feliciter, quàm olim Cyrillus Theodoſio, meos poſſim labores conſecrare.

Claud.in 4. conſul Honorij.

Accipe igitur, Excellentiſſime Princeps, labores meos, ſeu potiùs tuos : nihil enim in eis eſt, quod tuo tibi iure non debeatur. Argumentum, doctrina, auctor, omnia tua ſunt. Argumentum quidem, quia totum eſt de Regibus Iſrael : cui autem Regum hiſtoria accommodatiùs nuncupetur, quàm tibi vni, *Sate ſanguine* regum. Quòd ſi non,vt ille alius ſenior Theodoſius,

-- Quocunque vagos flectis ſub cardine curſus,
Natorum per regna venis:

ſaltem venis per regna cognatorum. Quocunque enim te vertis, Reges aſpicis, quibuſcum aliqua tibi neceſſitudo intercedat. Doctrinam verò huius libri,tibi totam deberi,quis negabit?Nam qualis qualis eſt, tota ex Academia Conimbricenſi, & Eborenſi, imò ex noſtro,Conimbricenſi, & Eborenſi Collegio hauſta eſt, in quibus pleroſque vitæ annos diſcendo,docendòque exegi. Vtriuſque

verò

verò Academiæ,& vtriusque Collegij fructus, sine dubio debētur tuis patruis, Edoardi serenissimi Infantis,aui tui, germanis fratribus,Ioanni tertio,& Henrico primo,inuictissimis Lusitaniæ Regibus, nulla hominum memoria eximendis:quorum ille Conimbricensem Academiam, & Collegium nostrum Conimbricense; hic Eborensem nostram Academiam, & nostrum Collegium Eborēse condiderunt:& totam Lusitaniam his duobus clarissimis oculis illustrarunt.Nam sicut olim Athenæ,& Lacedæmon,bonarum artiū altrices,duo Græciæ oculi,ab oratore Lysia,si rectè memini,dicebantur;ita planè Conimbricensis,&Eborensis Academia,duo sunt oculi Lusitaniæ,binis Collegiis,tāquam binis pupillis perspicaces; humana omnia,ac diuina longè, latéque speculantes:qui cùm hactenus lucidi sint,nulla hæreseos, aut prauæ doctrinæ nebula obscurati,quę Deo gratia ingens est;planè fit,vt totum Lusitaniæ corpus Catholicæ doctrinæ radiis perfusum, mirabiliter splendescat. Quæ igitur doctrina,tuis patruis,augustissimis Regibus debētur,è quorum Academiis, & Collegiis, tanquam è radicibus pullulauit: quis dubitet æquum esse,vt tibi tanquam meritissimo hæredi persoluatur?Tandem operis auctorem tuis obsequiis addictissimū esse,illud vnum satis probat,quòd vnus sim è minima Societate IESV; quam fouere,& promouere, & tanquam rem tuam curare, & sustentare,genuinum tibi est,patrium,& auitum. Nam sicut Lusitaniæ reges in hāc curam incubuere, vt Societatem vix natam exciperent,iam adultam protegerent, ac suam denique maturitatem assequutam magnis beneficiis cumularent:ita planè & tibi, qui illorum non modò generositatem,sed etiam pietatem hæreditariam conseruas, non postremæ curæ est eadem Societas: quam semper singulari beneuolentia,& beneficentia prosequutus,nunc fundata in tua Curia professa domo magnificentiùs decorasti. Hoc igitur opus, omnibus nominibus tuum, tibi non dono, sed reddo; non offero,sed persoluo:eo solo nomine,vt spero,placiturum, quia tuum est.

* 4 AD

AD LECTOREM.

VINQVE in Ecclesia dignitatum, Humanissime Lector, meminit D. Paulus in epistola ad Ephesios; quæ ad spiritualem ipsius Ecclesiæ gubernationem diriguntur. Dedit, *inquit*, Deus quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores, & Doctores. *Quatuor prioribus se indignum indicabat D. Ambrosius; altioris illas fastigij arbitratus, quàm vt sibi conuenirent: postremam omnium sibi libens assumebat.* Non mihi, *inquit*, Apostolorum gloriam vendico; non Prophetarum gratiam; non virtutem Euangelistarum; non Pastorum circunspectionem: sed tantummodò intentionem, & diligentiam circa scripturas diuinas opto assequi: quam vltimam posuit Apostolus inter officia sanctorum. *Me verò incredibiliter delectat illa ratio, qua ductus Ambrosius, ab alijs dignitatibus abstinebat, extremam duntaxat sibi vendicabat.* Vt, *inquit*, docendi studio possim discere. *Non enim docere cupiebat, vt lucrum faceret, vt gloriam colligeret, vt scientiam venditaret, sed vt discere, quæ doceret, cogeretur. Tantum enim operæ, & laboris pretium in discendis sacris literis positum esse sentiebat; vt pro illo obtinendo difficillimum doctoris munus non solùm non reiiceret, sed etiam optaret.*

Ephes. 4. 11. — 1. Offic. 11.

Ex quibus duo colliges: vnum, proprium esse docentis, discere: docentis, inquam, præcipuè sacras literas. Quantuscunque enim sacrarum literarum doctor sibi quispiam videatur: adhuc elementarius earum discipulus esse potest, si ad immensam supernaturalium mysteriorum scientiam, quæ ei superest acquirenda, comparetur. Alterum, hæc duo discendi, ac docendi sacras literas officia, ita inter se comparari, vt vnum altero vtilius existimetur; & pro illo priori exercendo dignum sit hoc posterius, quod libentissimè suscipiatur. Maxima enim vtilitas, quæ in sacris literis discendis inuenitur, efficere debet, vt maxima difficultas, quæ in iisdem docendis occurrit, superetur.

Lib. 5. de sacerdotio. *Est quidem munus docendi sacras literas, seu verbo, seu scripto exerceatur, difficillimum. Verbo quidem, vt luculentè ratiocinatur D. Chrysostomus, cùm propter auditoris, tum propter ipsius doctoris dispositionem. Nam auditor sæpè ad concionem, tanquam ad theatrum venit, non vtilitatem, sed voluptatem percepturus; non vt doctrinam hauriat, sed vt censuram impingat; non vt corripi se sinat, sed vt sæuiat in correptorem. Quæ igitur hunc oratio flectat? Quæ vis edomet? quæ eloquentia expugnet? Doctor verò non ita comparatus est, vt omnibus horis sapiat. Vnde si ad dicendum venit parum spontaneus, friget; si solicitus, fluctuat; si trepidus, hæsitat; si lætus, desipit; si mæstus, torpet; si iracundus, præcipitatur. Et cùm hi praui affectus frequentes in animo tumultuentur; necesse est, vt ipse doctor sui muneris malè gerendi frequenti periculo exponatur. Iam verò munus docēdi scripto, adhuc difficilius videtur. Nā qui verbo docet, vt rectè philosophatur Clemens Alexandrinus, cùm ad præsentes loquatur, facilè eorum mores, ingenia, & studia internoscit: quibus dum suā dictionem accommodat, non difficilè persuadet: qui verò docet scripto, cū absentes non solùm loco, sed etiā tempore, hoc est, non solùm omnium terrarum, sed etiam omnium seculorum homines alloquatur, fieri non potest, vt omnium, ac singulorū vota perpēdat, voluntates exploret, propensiones, affectionésque discernat:*

Libr. 1. Strom. 1.

vnde

vnde prorsus ignarus eorum, ad quos scribit; necesse est, vt sæpè numero ingerat pro lætis, tristia: pro nouis, communia: pro iucundis, ingrata: & si quibusdam placeat, multò pluribus displiceat: si his congruat, ab illis dissentiat: si his disertus sit, illis insultus: nunquam omnibus idem videatur.

Atque vtinam hæc sola difficultas scribendi munus circunstaret: illa maior, quod opere in longo facilè est aliquid obrepere, quod à sinceritate fidei, ab integritate doctrinæ, ab honestate morum aliquantulum exerret: facilius, multa cumulari, quæ magis ad vanam scribentis ostentationem, quàm ad veram legentis vtilitatem referantur. A quibus scriptis quis non videat, maximè cauendum esse, vt in simili materia probè monet Tertullianus, optima quidem ratione. Ne illæ literæ, *inquit*, vicariæ oris nostri in die iudicij aduersus nos protestantur, signatæ signis, non iam aduocatorum, sed Angelorum. *Scilicet, malorum: aut si bonorum, non quidem patrocinantium, sed accusantium. Quis ergo non timeat munus subire, in quo tantum periculi includatur? Quis non formidet, ne pro vera doctrina, falsam supponat; ne pro tritico, zizania seminet; ne pro antidoto, venena propinet? Quis saltem non vereatur, ne labores suos in auras profundat; ne multorum annorum studia in lectorum ludibria vertat; ne quos fructus spirituales ex laboriosa cultura lucretur: ne denique scripta sua, quæ nutrimenta virtutis esse debuerant, fiant pabula vanitatis? Timet certè optimus quisque. Et, vt de aliis taceam, timebat, & non mediocriter timebat noster ille Doctor, quem honoris, & amoris causa nomino, Sebastianus Barradas, spectatæ vir doctrinæ, & pietatis: cui cùm aliquandò gratularer primum illum tomum, ex quatuor, quos in concordiam Euangelicam edidit, quem nuper euulgarat: cum gemitu, & singultu respondit,* Heu, Heu, *inquit*, futurum nescio, an huius mei tomi interuentu aliquis aliquando è mortali culpa eripiatur. *Quasi malè collocatos iudicaret omnes labores, & vigilias, & studia, quæ in eo libro componendo, & poliendo, & ad vmbelicum deducendo expenderat; si nemini fructuosum ad animi salutem speraret. Quid si aliquibus perniciosum timeret? Quantum doleret, ingemisceret, & illacrymaret?* Libr. de Idol. c. 23.

Cùm igitur hæ difficultates ab officio docendi sacras literas, optimū & doctissimum quemque maximè deterreant; nisi ardentissimo discendi amore, vt Ambrosius, impellatur: maiori me iure deterrebunt, vtpote minori præsidio ad eas superandas communitum. Prodeo tamen in hoc munus; in primis Maiorum meorum actus imperio: à quo vires spero, vt susceptus labor expleatur: deinde aliqua ex parte mea sponte incitatus; non honore docendi, sed amore discendi: D. Ambrosium sequutus, quem solus discendi amor impellebat, ne docendi honorem, & veriùs dixerim, laborem, recusaret. Ea causa fuit, cur ex omnibus sacris libris hanc Regum historiam optarim explicandam, tanquam partem ab interpretibus magis desertam; vt in ea noster discendi amor magis laboraret, & insudaret. Explicandi ratio, quam teneo, fateor, non est, quam magis amo, & magis probo: sed quæ mihi visa est, magis loco, ac tempori conuenire. Fieri enim sæpe solet, vt aliud priuato iudicio probetur; aliud, vt seruiatur tempori, non imprudenter quidem, peragatur. Igitur apud me illa commentandi ratio primas tenet, quæ tota emedullandæ literæ insistens, ad mores parcissimè diuagatur. Contrà verò Eborensis Academia, cui seruiebam; imò & tota Lusitania, cuius ad vtilitatem spectabam, cùm nullas habeat cum hæreticis (quæ Deo est gratia) controuersias, ex propriis, ac germanis scripturæ sensibus dirimendas: & multas ad Christianum populum conciones, ex sacrarum literarum locupletissimis thesauris, & Sanctorum Patrum amænissimis viridariis exornandas: ieiunos circa literam commentarios fastidit: & ad vberes, laciniosásque mystagogias auidior excitatur. Quid igitur facerem? meam contra omnes sententiam obfirmarem; & explicandæ literæ ieiunus adhærerem? Atqui hoc prohibet Ecclesiasticus, Ne coneris contra ictum fluuij. Eccles. 4. 32.
Sinerem me abripi à vulgari opinione; & omnes colligendæ eruditionis syluas solicitus indagarem? Sed neque id prudentia permittit, monens, Cum paucis sentiendum. *Ergo quid? mediam insisto viam: vt & meo muneri, & multorum desideriis satisfaciam.*

Nam

Nam & literæ explicandæ, quanta potero diligentia, incumbo: vt interpretis partes expleam: & non aridam informandis moribus syluam suggero, ne legentium vota, & studia defraudem. Sed quo tandem fine, dicet aliquis, libros Regum circunscribes; qui duobus tantùm capitibus integrum tomum expleuisti? Quid in totam Regum historiam meditaris? Librósne, an bibliothecam? Utinam hanc possem: materia operi non deesset: si vita materiæ superfuisset. Sed quia non dubito hanc in medijs conatibus defuturam; interim dum à Deo misericorditer indulgetur; totam vrgebo in hanc curam, vt statim alter tomus prælo committatur; & deinceps alij, prout diuina voluntas feret, subsequantur. Quod eo faciam libentiùs, quo certiùs intellexero, nostram tibi operam, humanissime Lector, nec ingratam, nec inutilem fuisse. Vale.

FACVL

Facultas P. Prouincialis Lusitaniæ.

EGO Antonius Mascareñas Societatis IESV, in Prouincia Lusitana Prouincialis, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro Generali Mutio Vitellescho, facultatem concedo, vt Commentarij in primum Librum Regum à Patre Doctore Francisco de Mendoça, olim in Eborensi Academia sacrarum literarum Professore compositi, & grauium, doctorúmque virorum nostræ Societatis iudicio approbari, typis mandentur. In cuius rei fidem has literas manu nostra subscriptas, sigillóque nostro munitas dedimus. Olyssipone 7. die Nouembris 1620.

ANTONIVS MASCAREÑAS.

Censura Iudicum.

RECOGNOUI hosce Commentarios in libros Regum P. D. Francisci de Mendoça Societatis IESV, sacratum literarum in Academia Eborensi olim professoris, de mandaro Illustrissimi, ac Reuerendissimi Domini Episcopi D.D. Ferdinandi Martini Mascareñæ in causis fidei Inquisitoris Generalis. Censeo, nihil in eis, aut Christianis moribus, aut fidei decretis repugnans, contineri: imò esse opus, admirabili Patrum erudione, pereleganti stylo, & singulari perfectum ingenio: dignúmque quod & mandetur typis, & omnium teratur manibus, & celebretur linguis. Conimbricæ in Collegio Societatis IESV, pridie Kal. Nouembr. anno 1620.

Doctor Stephanus Couto.

DE mandato Illustrissimi pariter ac Reuerendissimi D. D. Ferdinandi Martini Mascareñæ Episcopi, ac Supremi in Lusitania fidei Quæsitoris, eruditissimos in quatuor Regum libros Commentarios sapientissimi Patris, ac Doctoris Francisci de Mendoça sacrarum literarum in Eborensi olim Academia Professoris, summa attentione, & voluptate perlegi. Opus planè regium, & ad materiæ maiestatem ad amussim respondens: proindéque dignissimum, vt typis manderur, præsertim cùm in nullo à Christiana morum deuiet honestare, vel Orthodoxæ fidei dissentiat, imò in omnibus cum illa mirificè cohæreat. Conimbricæ in Collegio Societatis IESV, postridie Kalendas Nouembris, anno 1620.

IOANNES DE MATTOS.

VOLV

VOLVMEN primum Commentariorum in quatuor Regum libros à sapientissimo Doctore, & Religiosissimo P. Francisco de Mendoça Societatis IESV recognoui: in eo Catholicæ fidei, & orthodoxis moribus dissentaneum offendi nihil: plurima ex quibus Christianæ fidei splendor commendetur. Quare typis non solùm mandandum, sed cedro, & arce, vt aiunt, seruandum censeo. Conimbricæ in Collegio Societatis IESV, 3. die Nouembr. Anno 1620.

FRANCISCVS DE VASCONCELLOS.

Approbatio Theologorum.

NOS infrà scripti S. Theologiæ Doctores fidem facimus, vidisse, & perlegisse librum, cui inscriptio, *Francisci de Mendoça, è Societate IESV Theologi, Commentarij in quatuor Libros Regum*, omniaque in illis iuxta orthodoxam Catholicæ, Apostolicæ, ac Romanæ Ecclesiæ, & sanctorum Patrum sanam doctrinam summa cum eruditione exponi. Lugduni 3. Februar ij 1622.

FR. ROBERTVS BERTHELOT Episc. Damasci.

DEVILLE.

R. D. D. de Meschatin la Faye huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, in suprema Dombarum Parlamenti Curia Consiliarius, Galliarum Primatiæ Officialis, & in Archiepiscopatu Lugdunensi Vicarius Generalis, librum inscriptum, *Francisci de Mendoça, è Societate IESV Theologi, Commentarij in quatuor libros Regum*, & à Theologis recognitum, typis mandari permittimus. Lugduni 5. Februarij 1622.

MESCHATIN LA FAYE.

INDEX

INDEX ANNOTATIONVM, ET SECTIONVM, QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

INDEX LOCORVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ,
QVÆ IN HOC VOLVMINE
obiter explicantur.

Prior numerus paginam, posterior columnam, litera columnæ locum indicat.

VETVS TESTAMENTVM.

Ex Genesi.

cuncta

Fr.Mendoza in libr.Regum.

Ex Libr.Exodo.

Cap.15.

Ex Numer.

Ex Deuteronomio.

Cap.24.

Ex Ecclesiaste.

Ex Canticis Canticourm.

Ex Sapientia.

INDEX LOCORVM

Cap.49.

Ex Ieremia.

Ex Threnis Ieremiæ.

INDEX LOCORVM
NOVI TESTAMENTI.

Ex Matthæo.

Ex Ioanne Euangelista.

Ex 1. ad Corinthios.

Ex 2. ad Corinthios.

Ex Epistola ad Galatas.

Ex Epistol. ad Ephesios.

Ex Epistol. ad Philippenses.

COMMEN

COMMENTARII IN QVATVOR REGVM LIBROS.

AVCTORE P. FRANCISCO DE MENDOZA è Societate IESV Doctore Theologo.

PROOEMIVM.

VODECIMO abhinc anno, in die Sanctissimæ Virgini, ac Mar- I.
tyri Vrsulæ, vndecimque sociarum millibus sacto, quem Socie- *Primus huius operis*
tas nostra in tota Lusitania præcipuo quodam ritu, & religione *dies Vrsulæ*
colit, ac veneratur; quippe quæ illarum sanctissimis exuuiis ac re- *& sociis sacer.*
liquiis, in singulis huius Prouinciæ domicilijs prædiues sit; hos
Commentarios in libros Regum lucubrare cœpi; & primam ma-
num ad scribendum appuli. Eosdem rursus nunc, euolutis randem
annis, & eodem Octobri redeunte, eundémque Virginum nata-
lem referente, prælo dare incipio, & in publicam lucem euulgare:
vt sub quo astro concipi cœperunt, sub eodem nasci contingat.

Qui planè, siue casus fuerit, siue cælestis fauor, siue peculiare aliquod Sanctissimarum II.
Virginum patrocinium; quod potiùs opinor, & quæ me opinio incredibiliter delectat: certè *Bonum operis auspi-*
bonum omen, felixque auspicium promittit; fore, vt hic noster, qualis qualis, labor, gratus *cium.*
quidem hominibus, nec ingratus superis euulgetur. Hanc mihi spem inijcitis, ô cœtus Vir-
ginum. Túque præcipuè, sanctissima virago, Vrsula, quæ inter virgineos choros præis, ac prę-
luces, *Velut inter ignes Luna minores*, ita me sperare iubes. Nam te, tuasque sodales, ex quo Horat.
hoc opus molior, patronas habui tutelares: nec dubito labori meo, tanquam vrsino partui
fingendo, poliendóque, tuam operam, ô Vrsula, adfuisse: & quam vim auxiliatricem ad
condendum hoc opus præstitisti; eandem ad euulgandum præstituram non despero: imò
præstitam iam experior.

Quis enim mihi, sub hoc potissimùm tẽporis, quo de nulla re minus, quàm de prælo co- III.
gitabam, alijs negotiis impeditus, quæ meum animum in diuersas curas distorquebant; su- *Virgines operis fau-*
bitò *aurem vellit, & admonuit*, vt ad prælum festinarem; & opus aliàs incoctum, & immatu- *trices.*
rum præpropero studio polirem; & è tenebris, in quibus incultatum, & neglectum desi- Virg.
debat, in publicam lucem, & conspectum hominum extraherem; nisi tuus aliquis, ô Vr-
sula, instinctus, & afflatus: quæ hoc opus olim sub tuo natali conceptum, ad tuum natalem
modo nasciturum euocabas: vt tuo exortum sydere, Oceano in magno sapientissimorum &
scriptorum, & lectorum, tutiùs, ac feliciùs regeretur; quàm olim *Graia, ac Sydonia* rates sub Ouid.
Aquilonaribus vrsis regebantur?

Adsis igitur, ô Vrsula, Aquilonare sydus felicissimum, non minùs, quàm illæ vrsæ Aqui- IV.
lonares, *metuentes æquore tingi*, nobis semper in occidua luce spectandum. Tua enim lux ne- Virg.
scit occasum; vt qui illam rectricem, & gubernatricem intuetur, nullis feriatur ruinis, nul- *Vrsula, sydus Aqui-*
lis tenebris inuoluatur. Ita fore, constantissimè spero, vt quicunque scribendi auctor, te du- *lonare.*
cem, te antistam obseruet, nullam fidei ruinam patiatur; nullis errorum tenebris implice-
tur. Adsis, inquam, & beneuolè faucas, ô Vrsula, gemina Arcto, re ipsa maior, solo nomine
minor vrsa. Adsis, & sicut soluentem è portu nauem feliciter texisti; & in altum prouectam
feliciùs gubernasti; ita ad portum iam circiter appulsam, felicissimè prosequatis.

Quod si minus de re, ac de tuis sodalibus, meruit Auctor operis; non parum certè opus V.
ipsum meretur, quod planè regium est, clarissimis Regum nominibus illustre. Quas ergo

Regibus virgines fauent. opus Regium fautrices habere potuit aptiores, quàm illas virgines, quæ à Regio vate *Filiæ regum* nuncupantur? Quarum de numero, vos estis, ô flores virginum; non solùm, quia regia de stirpe satæ; sed etiam, quod caput est, quia virginitatis corona pulchræ, martyrij purpura decoræ, diuinæ legis obseruantia, tanquam sceptro insignitæ; vt propterea videamini tergeminis regum titulis, & honoribus clariores fulgurare. Has igitur Regum filias, potiùs, quàm meam operam, & industriam, ô Israelitici Reges, existimate vestrorum cultrices, exornatricésque factorum.

VI. Impij Reges, regum nomine indigni. Quod si tanto vos honore, vt par est, indignos iudicatis; saltem, ne vos tanto patrocinio ingratos demonstretis; abiicite ad Sanctissimarum Virginum pedes Regia stemmata, abiicite; quæ illis maiori iure, quàm vobis debeantur. Vos enim quas à maioribus vestris hæreditarias purpuras accepistis, lutulentis motibus decolorastis: digni propterea, qui non solum purpuras, sed etiam Regum nomina, vt sæpe fit in sacris literis, exuatis. Testor Isaiam, qui cum de Sedecia lege loqueretur, tradito in exilium, ibique exoculato, *Oculi*,

Isai 2. n. 11. inquit, *sublimis hominis humiliati sunt.* Vbi Sedeciam appellat hominem, non Regem: hominem vtique infirmitatis spolium; non Regem diuinitatis simulachrum. Testor Abigai-

1. Reg. 25. n. 29. lē, quæ de Rege Saule cum Dauide colloquuta, *Si surrexerit*, inquit, *homo, persequens te.* Vbi non dixit Rex, sed, homo: quia Saul prout erat moribus abiectus, regia maiestate non eminebar, sed humana vilitate laborabat. Testor denique Azariam Sacerdotem, qui Oziam

2. Paral. 26. n. 18. Regem alloquutus, *Non est, inquit, tui officij Ozia, vt adoleas incensum Domino.* Vbi Regis nomine abstinuit; vt Ozias, qui vitæ integritatem amiserat, Regij nominis dignitate priuaretur. Ita Reges Israel, Regum nomina cum bonis moribus perdiderunt.

VII. Virgines multis nominibus. At vos virgineæ phalanges, ter & amplius Reginæ; quia regios honores naturâ partos, diuinâ gratiâ clariores reddidistis; & cum sitis hausto à maioribus sanguine illustres, illustriores profuso pro virginitate sanguine coruscatis. Itaque reginæ in primis à natura; natæ regibus, ac regibus despōnsandæ: nisi concupisceret diuinus Rex speciem vestram, qui terrenis

Cant. 6. n. 7. nuptiis valere iussis, vos ad æternas inuitauit. Iterum Reginæ per charitatem; quales *sexaginta sunt Reginæ*, æterno regi Salomoni, Christo Domino copulatæ. Nam interprete D. Greg.

D. Greg. Niss. hom. 15. in Cant. Niss. *Quæ per affectionem quandam perfectiorem cum Dei puritate commiscentur; Reginæ propter regni societatem appellantur.* Reginæ prætetea per virginitatem. Hanc enim si qua anima co-

Psal. 44. n. 10. luit, Æterne virginum cultor, statim *Adstitit Regina à dextris tuis.* Quod D. Ambr. rectè expē-

D. Ambr. libr. 1. de Virg. dens, *Aduerte*, inquit, *quantum tibi Spiritus sanctus detulerit regnū; vel quia sponsa es Regis æterni; vel quia inuictum animum gerens, ab illecebris voluptatum, non captiua haberis, sed quasi regina dominaris.* Nouit hanc dignitatem suam Thebana virgo, quæ subuersis Thebis, à rege Nicanore in seruitutem missa, & statim ab eodem ad coniugium solicitata, quo nihil esse posset

D. Hier. lib. 1. contr. Iouin. captiuæ optabilius, constantissimè recusauit, ostendens, inquit D. Hieronymus, *pudicis mentibus plus virginitatem esse, quàm regnum.* Tandem Reginæ per martyrium. Martyribus enim

Matth. 5. n. 10. Christus Dominus, non aliud, quàm cælestis regni præmium promisit. *Ipsorum*, inquit, *est regnum cælorum.* Imo promissis stetisse, oculatus testis est Ioannes, cum vidit non simpliciter

Apoc. 20. n. 4. omnes sanctorum animas, sed seorsum *animas decollatorum propter testimonium IESV, regnare cum Christo.* Quasi regnum peculiari quodam iure martyribus debeatur. Hermenigildo Regi pro Christo morienti, tanquam vincenti, ac triumphanti cælestes chori pæana cecine-

D. Greg. Magn. l. 3. dial. c. 31. runt. Quod referens D. Greg. Magn. *Cœpit*, inquit, *psalmodiæ cantus ad corpus regis, & martyris audiri; atque ideò veraciter Regis, quia & martyris.* Ac si alij reges inaniter tātùm, soli martyres veraciter regnare viderentur. Vnde splendidius martyrum, quàm regum, diadema, testatur

D. Chrys. homil. de 7. Machabæis. D. Chrysostomus, *Martyrum*, inquit, *corpora acceptis pro Christo vulneribus, tanquam pretiosis lapidibus distincta, omni regum diademate pretiosiora, & spectabiliora redduntur.*

VIII. Quare Sanctissimæ Virgines, multis nominibus regiam dignitatem possidetis; quam ipsi Reges Israel multis quoque nominibus amiserunt. Dum igitur vos huic Regum historiæ illustrandæ patronas exhibetis: non soluitis debitum dominis, sed impenditis gratiam seruis: Regibus non seruitis, vt ancillæ; sed consulitis, vt Reginæ. Quòd illustrare, & excolere hanc Regum historiam potestis, dignitatis vestræ fuerit; quòd vultis, humilitatis. Hanc à vobis discimus, illam in vobis veneramur: pro vtraque vobis immortales semper gratias referemus.

ANNOTA

ANNOTATIO I. PROOEMIALIS.

Sacrarum literarum commendatio.

I. *Prologus Galeatus.*

DIVVS Hieronymus Libris Regum ex Hebræo autographo latinitate donatis, prologum appoſuit, quẽ Galeatum appellauit: quod interprete Abulenſi tanquam galea libros à ſe tranſlatos tueatur; nec minùs, quàm galea capiti, ſingulis librorũ principiis coaptetur. Ea me ratio mouit, vt ſanctiſſimũ Doctorem imitatus, præfigerẽ huic operi prologum longiorem; qui Scripturam, ſi non defenderet, vt galea, certè vt galea exornaret. Nam Scriptura in Luſitania quæ (Deo ſit gratia immortalis) non belligerat omnibus cum ea amiciſſimè fœderatis: vnde galea non indiget tutatrice; ſed plurimùm, exornatrice. Conuenit autem non immeritò Regum Libris procemiom, quod paulò communius ſit; & cæteris librorum principiis, tanquam galea capiti accommodetur. Nam hi libri tanta oraculorũ, & miracolorum, & rectè factorum copia excellunt, vt reliquas ſacrorum librorum diuitias ſuo ambitu complecti videantur. Vnde fit, vt quidqoid ad alios ſcripturæ libros aptè præluditur; ad hos quidem non extra chorum præludatur.

II. *Procemij partitio.*

Cæterùm vt vtamur compendio, tria præfari liber, antequam ipſos commentarios aggrediamur. Primum communiſſimè fuſum, circa totam ſcripturam, quanta ſit diuinarum literarum excellentia. Alterum, paulò preſſiùs contractum, circa hiſtoriam ſacram, quantam laudis inter diuinas literas ſacræ hiſtoriæ tribuatur. Tertium anguſtiſſimè acceptum, circa hanc Hebræorum Regum Chronologiam, quid in hac Regum hiſtoria, quã molimur, preſciẽdum ſit; vt deinceps tota eius interpretatio inuffenſo pede decurrat. Quod ad primum attinet. Diuinarum literarum excellentia, ab earum dignitate, & vtilitate, & voluptate facilè colligetur, vt deinceps illuſtrabo.

SECTIO I.

Dignitas ſacrarum literarum.

III. *Scriptura diuinitas.*

DIgnitas Scripturæ eſt ipſa diuinitas. Nã ſiue auctorem, ſiue argumentom, ſiue interpretẽ ſpectes, omnia diuina ſunt; diuinitatem omnia ſpirant. Singula ſeorſim illuſtriora fient.

Auctor ſcripturæ Deus.

IV. *Scriptura Deum habet auctorem.*

IN primis author eſt ipſe Deus; vt ipſi Apoſtolorum principes definiunt: quorum vnus, *Spiritu ſancto*, inquit, *inſpirati, loquuti ſunt ſancti Dei homines.* 2.Petr.1.n.21. Alter autem, *Omnis ſcriptura*, inquit, *diuinitus inſpirata vtilis eſt*, &c.2. Timoth.3. n.16.

A Quibus verbis vterque totam ſcripturam à diuino Spiritu hauſtam profitentur. Quam veritatẽ à ſupremo Pontifice Chriſto Domino didicerunt: qui de Dauide loquutus, *Dauid*, inquit, *in Spiritu vocat eum Dominum.* Matth. 22. n.43. nempe Meſſiam. Alludens ad illud Pſalmi 106. n.1. *Dixit Dominus Domino meo.* Vbi Dauidi tribuit ſpiritum; vtique diuinum: vt argumentandi ratio, quam ibi tenet Chriſtus Dominus, confirmat. Et eodem modo de cæteris ſcriptoribus canonicis loqueretur. Vnde, *Ego*, loquit, *ipſe qui loquebar, ecce adſum.* Iſai.52.n.6. Quaſi dicat Dei filius, ſe, qui modo preſens loquitur, antea per omnes ſcriptores canonicos loquutum. Clariùs autem alibi; *Et loquutus ſum*, inquit,
B *ſuper Prophetas; & ego viſionem multiplicaui; & in manu prophetarum aſſimulatus ſum.* Oleæ 12. n. 10. Vbi teſtatur omnium prophetarum, non modo loquutiones, ſed etiam viſiones, & ſimilitudines à ſe vno principium habuiſſe. Imo, vt D. Cyrillus Alexandr. interpretatur, tam preteritorum, quàm futurorum vatum oracula ab ipſo Deo profecta eſſe, & profectura.

V. *Prophetæ Dei cur dicantur.*

Vnde olim Prophetæ os Dominĩ dicebantur. *Os Domini loquutum eſt.* Iſai. 1.n.20. *Os meum non interrogaſtis.* Iſai.30. num. 2. *Quaſi os meum eris.* Ierem.15.n.14. quod ſcilicet Deus ipſe loqui cenſeretur, quidquid Prophetæ loquebantur. Nec ſane aliter Zacharias, *Loquutus*, inquit, *eſt per os Sanctorum, qui à ſæculo ſunt prophetarum eius.* Luc. 1. n. 70. Quaſi, aut Deus ore humano, aut Prophetæ
C ore diuino loquerentur. Concinit D. Paulus. *Olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouiſſime diebus iſtis loquutus eſt nobis in filio.* Hebr.1.num.1. Vbi loquutionem in Prophetis, id eſt, per Prophetas; & in filio, id eſt, per Filium; quoad primarium auctorem, non diſtinguit; quòd vtraque ab ipſo Deo oriatur.

VI.

Quare quod Moyſes ſcribit, *dixiſſe Deum Pharaoni.* Exod.9.n.16. hoc ipſum ſcribit D.Paul. dixiſſe ſcripturam, *Dicit enim*, inquit, *Scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipſum excitaui te.* Rom.9.n.16. Ac ſi inter ea, quæ à Deo, & ab ſcriptora dicuntur, etiam quoad principem Auctorem, nullum diſcrimen interponat. Significauit hoc regius vates. Nam vbi primum dixit, *Os meum loquetur ſapientiam; & meditatio cordis mei prudentiam.* Pſalm. 48. n.4. ſtatim ſubiunxit, *Inclinabo in parabolam aurem*
D *meam.* n.5. ad quem locum D. Chryſ. non immeritò dubitat, quo pacto Propheta ſibi conſtet. Nam ſi os ad loquendum præparauerat, quomodo nunc aures applicat ad audiendum? ſi doctorem ſe promiſerat, quomodo ſe nunc exhibet auditorem? ſed reſpondet noſtram in ſententiam aptiſſimè; *Valde*, inquit, *prudenter hoc fecit: ne quis exiſtimaret eſſe humanum, quod dicitur: & ne haberet ſuſpectam eius inuentionem.* Quibus ſimilia reſpondet Theodor. *Vult*, inquit, *dicere, ſe nihil loqui proprium, ſed diuina gratia inſtrumentum eſſe.*

David in pangendis Pſalmis Dei inſtrumentum.

D. Chryſ.

Theodor.

VII. Huc pertinet ille titulus, qui in Psalmis frequẽtissime occurrit, *Psalmus Dauid*; in quo nomen Dauid dandi casu ponitur, non gignendi, vt 70. perpetuò reddunt τῷ Δαυίδ: sequuti radicem Hebraicam לְדָוִד *le Dauid*. Vt ostendatur Psalmus nõ esse Dauidis, tanquam auctoris; sed Dauidi tanquam scriptori ab Spiritu sancto dictatus. Similis est titulus quem Salomon suis Canticis præfixit, *Canticum Canticorum Salomonis*. In Hebræo, & Græco, non gignendi, sed dandi casu habetur, *Salomoni*. Vt significetur illud Canticum non iam à Salomone prolatum, quàm Salomoni diuinitus inspiratum fuisse. Sed quid illud eiusdem Dauidis: *Attendite*, inquit, *popule meus legem meam*. Psalm. 77. n. 1. Si enim Psalmum à se compositũ, suum appellare non audet, quo iure legem à Deo traditam, suam appellat? Respondet D. Gregor. in præfatione Moral. cap. 1. *Quia ipsius*, inquit, *auctoritate loquitur, cuius inspiratione replebatur*. Quasi ipse canonicus scriptor diuino illo instinctu, quo agitur, ad diuinam auctoritatem quodammodo erigatur, & repræsentet ipsum Deum, quem excipit dictãtem. Deum enim esse qui scripturam dictat, D. Irenæ. lib. 2. c. 47. D. Cyprian. serm. de eleemosyna. D. Aug. lib. 11. Ciuit. c. 3. & lib. 18. c. 38. D. Gregor. præfatione Moral. c. 1. & alij testantur.

Cantica Salomonis diuinitùs inspirata.
D. Gregor.
D. Iren.
D. Cypr.
D. Aug.
D. Greg.

VIII. Itaque verus Propheta non aliud loquitur, quàm quod auscultat: sequutus illa mystica animalia, de quibus dicitur; *Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur*. Ezech. 1. n. 12. Quò enim Spiritus Dei impellit, illuc Prophetæ rapiuntur. Quod & Balaam melior oraculo, quàm exemplo Propheta sæpiùs affirmauit. *Non potero*, inquit, *immutare Verbum Domini Dei mei, vt vel plus, vel minus loquar*. Num. 22. n. 18. Et iterum, *Num aliud possum loqui, nisi quod iusserit Dominus*. Num. 23. n. 12. Ac tandem, *Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti, & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei, vt vel boni quid vel mali proferam ex corde meo: sed quidquid Dominus dixerit, hoc loquar*. Nũ. 24. n. 13. Efficacior enim erat prophetiæ, quàm auaritiæ vis ad prophetam in officio continendũ.

Prophetia vim auaritiæ compescit.

IX. Quare Isaias de se ipso secundum Hebræos ad literam loquutus: quamuis D. Hieronym. & alij de Christo Domino loquutum fuisse arbitrentur: *Dominus*, inquit, *dedit mihi linguam eruditam*. Et statim: *Erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam, quasi magistrum*. Isai. 50. n. 4. Quasi linguam eruditam habere non posset ad diuina mysteria euulganda, nisi ad auscultanda promptam aurem accommodaret; neque scriberet, quod suo ingenio excogitauerit, sed quod à diuino spiritu audiuerit. Sic enim D. Chrysostom. in Psalm. 48. interpretatur. Vbi ex D. Paulo Rom. 10. n. 17. addit, Fidem esse ex auditu: quod fidei prædicator priùs se exhibeat auditorem verbi, quàm doctorem: seu priùs à Deo accipiat, quod in populum eloquatur. De qua re minime dubitandum esse significabat D. Paul. dicens, *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* 2. Corint. 13. n. 3. quasi diceret. Hoc adeo vobis certum esse debet, vt ne experimentum quidem requirere debeatis, quo animum confirmetis.

Deus Prophetarum magister.
D. Chryſ.
Prædicator priùs discat quã doceat.

X. Ad hæc, quemadmodum nouum testamentum Deum habuit auctorem; ita & vetus habuisse, significauit Christus Dominus, cùm ingressus Synagogam, accepit librum Isaiæ Prophetæ, & reuoluit illum, &c. Luc. 4. n. 17. *Vt ostenderet*, inquit ibi D. Ambros. *se ipsum esse, qui loquutus est in Prophetis, & remoueret sacrilegia perfidorum, qui aliũ Deum dicunt veteris testamenti, alium noui: vel qui initium Christi dicunt esse ex Virgine. Quomodo enim cœpit ex Virgine, qui ante virginem loquebatur?* Vtriusque igitur auctor Christus est. Quo alludens spõsa, *Meliora*, inquit, *sunt vbera tua vino*. Cant. 1. n. 2. *Vt enim*, inquit ibi Philo Carpathius, *duo vbera hinc inde pectori affixa cor ambiunt: ita duo testamenta, ex Spiritu sancto spiritalem nobis potionem, diuini lactis instar effundunt, nosque super delectationes omnes humanas, sanctissimè lætificant, ac tuentur*.

Christus etiam veteris testamenti auctor.
D. Ambr.
Philo. Carpath.
Duo testamenta duo Christi vbera.

XI. Adde non solùm dicta Prophetarum Deo tanquam præcipuè loquenti, sed etiam scripta tanquam præcipuè scribenti tribuenda. *Lingua mea*, inquit Dauid, *calamus scribæ velociter scribentis*. Psal. 44. num. 2. Nam, vt bene D. Basilius, *Lingua*, inquit, *iusti cordibus credentium verba inscribit vitæ æternæ; tincta quidem non atramento, sed spiritu Dei viuentis*.

Prophetarũ lingua Dei calamus.
D. Basil.

XII. Fuerunt olim, qui curiose interrogarint, cur Christus Dominus, qui verbo docuerat, non docuerit etiam & scripto? Quibus bene respondet D. Aug. lib. 1. de consensu Euangelistarum. c. 35. *Cum*, inquit, *illi* (id est Apostoli) *scripserunt, quæ ille ostẽdit, & dixit; nequaquã dicendum est, quòd ipse non scripserit; quandoquidem membra eius id operata sunt, quod dictante capite cognouerunt. Quidquid enim ille de suis factis, & dictis nos legere voluit; hoc scribendum illis, tanquam suis manibus imperauit*. Et statim monet, vt nemo aliter accipiat; *Quod narrantibus discipulis Christi in Euangelio legerit; quam si ipsam manum Domini, quam in proprio corpore gestabat, scribentem conspexerit*. En illud sanctissimi Iobi desiderium, *Quis*, inquit, *mihi tribuat, vt librum scribat ipse, qui iudicat? vt in humero meo portem illũ, & circundem illũ quasi coronam mihi*. Iob 31. n. 35. & 36. Quibus verbis Christum Dominũ desiderat extremi iudicij præsidem, & noui testamenti conditorem, vt ibi D. Gregor. lib. 22. Moral. c. 13. & 14. interpretatur, addens vlteriùs, hunc librum in hac vita, tanquam sarcinam in humero portandum, in futura tanquã coronam in capite præferendum.

Christus & proprijs verbis, & Apostolorum scriptis Ecclesiã docet.
D. Aug.
Nouum testamentum in via sarcina in patria corona.
D. Greg.

XIII. Non sine mysterio posteriores legis tabulæ, nũc à Moyse, nunc à Deo scriptæ referuntur. A Moyse quidem illis verbis, *Præcide tibi duas tabulas lapideas instar priorum*. Exod. 34. num. 1. & paulo pòst: *Scribe tibi verba hæc*. num. 27. & rursum: *Et scripsit in tabulis verba fœderis decem*. n. 28. nempe ipse Moyses, de quo proximè sermo præcesserat: alioqui violẽtia textui inferetur; vt D. Aug. q. 15. in Deut. aduertit. A Deo autem, illis verbis ipsius Dei ad Moysem: *Præcide tibi duas tabulas lapideas instar priorum; & scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ, quas fregisti*. Exod. 34. n. 1. & alibi: *Dola tibi duas tabulas lapideas sicut priores fuerunt, & scribam in tabulis verba, quæ fuerunt in his, quas ante confregisti. Scripsitque in tabulis, iuxta id, quòd priùs scripserat, verba decem*. Deut. 10. n. 1. 2. & 4. Quo pactò igitur, & à Moyse, & à Deo legis tabulæ scribũtur, nisi quod Moyses tanquam puer elementarius gerebat calamum; Deus autem tanquam magister dirigebat: vt tota illa scriptura Moysi tanquam instrumento, Deo tanquam præcipuo auctori tribueretur?

Moysis calamum Deus, vt magister dirigebat.
D. Aug.

XIV. Imo libros omnes diuinæ legis, quid aliud esse dixerim, quàm Epistolas diuina manu exaratas, & ad homines dimissas? Vnde D. Chrysost. homil. 2. in Genes. *Deus*, inquit, *ab initio per seipsum hominibus loquebatur; sic enim ad Adam venit: sic Cain increpauit: sic cum Noe loquutus est: sic apud Abraham hospitatus est. At vbi in magnam malitiam omne hominum genus degenerauit; neque tunc se totum ab hominum genere auertit opifex omnium, sed suam erga illos amicitiam innouare volens, quasi absentibus literas mittit: conciliaturus sibi vniuersum*

Diuina scriptura Dei litera ad homines dimissa.
D. Chryſ.

sam hominum naturam; & has quidem literas dedit Deus, attulit autem Moyses. Et similia habet serm. de Ieiuniis, & Geneseos lectione. Concinit D. Aug. in Psalm. 90. conc. 2. vbi de beatorum Patria loquutus: *De illa*, inquit, *ciuitate, vnde peregrinamur, litera nobis venerunt: ipsæ sunt scripturæ, quæ nos hortantur, vt bene viuamus.* Eandemque doctrinam inculcat serm. 56. ad fratres in Eremo: *Scripturæ*, inquit, *diuinæ, quasi literæ de patria nostra nobis transmissæ sunt. Quia Rex noster, plusquam cogitari, vel dici potest, pius, & misericors est, scripturas diuinas ad nos inuitatorias per Patriarchas, & Prophetas dignatus est mittere, quibus nos ad æternam Patriam inuitaret.* Addit D. Greg. lib. 4. Epistolarum. Epist.84. maiori auiditate has Dei epistolas, quàm reliquas omnes temporalium regum lectitandas: nam scribens ad Theodorum legendæ scripturæ paulò, quàm oportebat, negligentiorem, *Quid est*, inquit, *scriptura sacra, nisi quædã epistola omnipotentis Dei ad creaturam suam?* Et statim: *Siquis scripta terreni Imperatoris acciperet, non cessaret, nec quiesceret, somnum oculis non daret, nisi prius quid sibi Imperator terrenus scripsisset, agnouisset. Imperator cæli Dominus hominum, & Angelorum pro vita tua, tibi epistolas suas transmisit; & tu gloriose fili, easdem epistolas ardenter legere negligis?* Quasi exclamaret: O rem minimè ferendam, & si vsquam terrarum iniustitia est, maximè iniustam! Idem argumentum eleganter prosequitur D. Chrys. homil.3. in 2. Epistol. ad Thessalon. *Ita ne*, inquit, *si à Rege quispiam missus veniat, omnes attenditis: à Deo autem venit, atque ex ipsis cælis loquitur Propheta, & nemo est, qui attendat? Aut non creditis, quòd, quæ dicuntur hic, à Deo sint? Epistolæ istæ sunt à Deo missæ.*

D. Aug. — D. Gregor. *Diuina scriptura assiduè legēda.* — D. Chrys.

XV. *Pseudo Prophetæ temerario ausu, non prophetico afflatu decipiunt.*

Ex his constat, quidquid Canonici scriptores promunt, à Deo tanquam à principali auctore accepisse: cum si qui sunt Prophetæ, qui antequam discant, doceant; & antequam audiant loquantur; hi profectò, & fallunt, & falluntur. Testis est Nathan 2. Reg.7. à. num. 3. qui enim Dauidi persuaderet, vt templum Deo ædificaret, se, Regemque decepit, quia non diuino, sed humano spiritu persuasit. Testis Semeias 2. Esdræ 6. à numer. 10. qui cum Esdram prohiberet ab Hierosolyma condenda; deceptus ipse, Esdram decipiebat; quia non diuinum instinctum sequebatur, sed humanum. Testes & illi quadringenti circiter Prophetæ 3. Reg. 22. à num.6. qui cum Achabo prædicerent, bellum in Ramoth Galaad feliciter gerendum, se in mendacium, Regem in interitum præcipitarunt; quia non Prophetico afflatu, sed temerario quodam ausu incitati prædixerunt. Testes denique, & illi omnes impudentissimi Prophetæ, de quibus Deus, *Nolite*, inquit, *audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos, visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini.* Ierem. 23. n.16. *Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant; non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.* Ibidem n. 21. *Falsò vaticinantur in nomine meo, non misi eos, non præcepi eis, neque loquutus sum ad eos: visionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis.* Ierem.14. n. 14. & sic alibi passim. Nam cum Deum non audirent; se & homines decipiebant. Auctores enim incorruptæ veritatis, prius esse solebant Æterni Verbi Auditores.

XVI. *Prædicator prius discat, quā doceat.* D. Bern.

Cæterum, quod olim scriptores canonici præstabāt, hoc ipsum æquum est, vt modo faciant Euangelici prædicatores; ne scilicet, vt eos monet D. Bern. serm. 18. in Cant. *ante effundere, quam infundi velint: loqui, quam audire paratiores, & prom-*

A *pti docere, quòd non didicerunt.* Quod suo loco fusiùs expendam. Atque hæc de auctore scripturæ. Sequitur agendum de argumento.

Argumentum scripturæ Deus.

XVII. *Christus præcipuum scripturæ argumentū, & vna vox.*

DEum intelligo, etiam, quatenus naturam humanam hypostaticè assumpsit, nempe Christum Dominum. Hic enim est præcipuum totius scripturæ argumentum: nam vt loquitur D. Bonau. in principio sacræ scripturæ, testamētum vetus totum est de Deo incarnando; testamentum nouum de Deo incarnato; nec immeritò. Nam si *totius mundi vna vox Christus est*, vt eleganter dixit D. Hieron. in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum: maiori iure æquum erat, vt totius scripturæ vox vox Christus Dominus diceretur. Nullum enim scripturæ librum inuenies, qui Christum Dominum non sonet, non clamitet, non salutet, & tanquam verum omen non vaticinetur. De Christo Domino loquuta sponsa. *Genæ*, inquit, *illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis*, Cant.5. n.13. Vbi Philo Carpathius, *Genæ*, inquit, *Christi sunt sacræ scripturæ, quæ vnguentum suauissimum spirant, ad omnem animi languorem sanandum.* Sed quid genis cum scripturis? non parum quidem, nisi fallor. Nam sicut ex genis cognoscitur homo; iuxta illud: *Agnitio vultus eorum respondebit eis*, Isai.3.n.9. Et illud: *In facie prudentis lucet sapientia.* Prouerb.17.n.24. & illud: *Sapientia hominis lucet in vultu eius*, Ecclesiastæ 8.n.1. Ac tandem illud; *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Ecclesiastici 19.n.26. Pluraque id genus passim occurrent. Ita planè ex sacris scripturis apertissima Christi Domini cognitio comparatur; cum omnes planè ad illum manifestandum referantur.

D. Hier. — *Diuina scriptura Christi sūt genæ. Sua quēque facies prodit.*

XVIII. *Lex, & Propheta Christum denūtiant.* D.Ambr.

Christo Domino in monte coruscanti, Moyses, & Helias hinc inde adfuerunt. Luc. 9. n. 30. qui illius gloriam testarentur. Quorsum verò hi duo testes potissimum eliguntur? Rationem reddit præsenti instituto opportunam D. Ambros. ad eum locum. *Moyses*, inquit, *& Helias, id est, lex, & Propheta cum verbo: neque enim lex potest esse sine verbo, neque Propheta scilicet esse potest, nisi qui de Dei filio prophetauerit.* Quasi Christus Dominus tam proprium sit totius scripturæ argumentum, vt scripturæ rationem non habeat, quæ de illo non loquatur: neque Prophetæ nomine dignus sit, qui de illo non vaticinetur.

XIX. *Christus via.* Theodor.

Celebris est illa Hieremiæ admonitio, *Interrogate*, inquit, *de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea.* Hierem. 6. numer. 16. Vbi plures semitas, & vnam viam distinguit. Quæ sunt, obsecro, istæ semitæ ad viam deducentes? quæ item ista via, prætermissis semitis, arripienda? Optimè rem declarat ad præsens institutum Theodor. *Multæ quidem*, inquit, *viæ sunt sancti Prophetæ; via autem verè bona est Dominus noster. Ad hanc ducit vnaquæque viarum Propheticarum. Singuli Prophetæ viam hanc ostendunt. Quemadmodum enim vna est via, quæ ducit ad maximas vrbes, quam regiam appellare solemus: ad hanc porrò, semitæ quædam à pagis, & agris defluentes dirigunt: sic vna est via, quæ ducit ad Patrem, nempe vnigenitus filius Dei; & beati Prophetæ, veluti semitæ quadam ducūt ad hanc, eos, quibus per has ire libuerit.* Hæc Theodoret. argutè, ac disertè. Quibus ostendit, sicut omnes semitæ in vnam viam regiam incurrunt: ita plane omnes Prophetas in vnum Christum Dominum collimare. Huc pertinet illa vox, quam Isaias toto orbe personantem cecinit audiendam: *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti.* Isaï. 24.

Prophetæ tāquam semitæ ad Christum ducunt.

Propheta, & Apostoli velut dua ala Christum per orbem deferunt.

num. 16. in Hebræo est, Ab alis terræ. Quæ nam vero sunt hæ alæ, nisi prophetæ, & Apostoli, qui ex vtroque testamento exeuntes, & toto orbe volitantes, Christi Domini laudes emulgabant?

XX. *Propheta Christum pronunciarunt.*

Nota est illa D. Petri Summi Pontificis definitio. *Omnes Propheta, à Samuel, & deinceps, qui locuti sunt, annuntiauerunt dies istos.* Actor. 3. num. 24. Et paulò ante: *Deus, qui prænunciauit per os omnium Prophetarum, pati Christum suum, sic impleuit.* Ibid. num. 18. & rursus *Huic*, id est Christo, *omnes Propheta testimonium perhibent.* Act. 10. num. 43. Quam definitionem Tertul. poeticè celebrauit. Nam lib. 3. Carmin. contra Marcionem, c. 2. cum de antiquis prophetarum oraculis loqueretur, ita canit, *(Tertul.)*

Omnia de Christo: per Christum cuncta loquuntur.

Sed non primùm à D. Petro: iam ante à Christo Domino fuerat hæc veritas definita. *Scrutamini*, inquit, *scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere; & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.* Ioan. 5. num. 39. vbi quamuis vniuersale signum, *omnes scripturas*, non adhibeat; tamen sine dubio intelligendum est. Vnde Tertul. lib. de Trinitate cap. 8. *Deus*, inquit, *Prophetas spiritu instruxit; & per hos omnes filium suum Christum repromisit.* Quare Æternum Verbum, *In capite*, inquit, *Libri scriptum est de me.* Psalm. 39. n. 9. *(Tertul.)*

An in vno tantum capite omnia Christi Domini mysteria continentur? Absit. Sed vt rectè D. Hieron. ad cap. 29. Isai. interpretatur, nullum certum Prophetam minauit, vt omnes intelligeret. *In capite*, inquit, *Libri scriptum est de me; non Ieremia, non Isaia, sed in omni scriptura sancta, quæ vnus liber appellatur.* *(D. Hier.)*

XXI. *Quomodo scriptura solum Christum contineat.*

Imo veteres Hebræi, & inter eos Rabbi Salom. in Zachariam, palam fatentur, Prophetas vniuersos non nisi de Christo Domino vaticinatos. Intellige principaliter: quia quæcunque dicunt, aut de Christo sunt, aut ad Christum referuntur. Vnde D. Bernar. in Epistol. 106. de Christo Domino loquutus, *Iam*, inquit, *de latibulo Prophetarum egressus est ad oculos piscatorum: iam de monte vmbroso, & condenso, tanquam sponsus de thalamo suo prosiliuit in campum Euangelij.* Quasi Christus Dominus omnes Prophetarum libros tanquam proprium cubile, in quo requiesceret, occuparet. *(D. Bern.)*

De solo Christo Moyses scripsit.

Certè Moyses totus fuit in Christo Domino prædicando, omnibus quæ ad Christum non pertinerent, prætermissis. Quod mihi videtur ipse Christus Dominus significasse, dicens: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan, & mihi. De me enim ille scripsit*, Ioan. 5. n. 46. Vbi quærunt interpretes, cur nullum Christus Dominus assignet locum, in quo de illo Moyses vaticinetur. Et benequidem Maldonatus respondet, quia non vno tantum loco, sed totis quinque libris de illo prophetarat. Adhuc tamen vlterius pergit D. Aug. lib. 16. contra Faustum cap. 22. docens; Moysem non solum de Christo vbique propheraste, sed etiam nihil, quod ad Christum non pertineret, scripsisse: quod ex ipsa litera ingeniosè deducit. *Nō aut Christus*, inquit D. Aug. *Moyses enim, & de me scripsit, vt & alia, quæ ad Christū non pertinerent, scripsisse crederetur. Sed ait: De me ille scripsit: vt omnem scripturæ illius intentionem, non nisi ad intelligendam Christi gratiam perseruando consideremus.* *(Maldon. D. Aug.)*

XXII. *Christus fæderis arca.*

Hoc fortasse mysterium proditur in eo, quòd duæ legis tabulæ non nisi in arca fœderis seruarentur. 3. Reg. 8. num. 9. Vtrunque testamentum Christo Domino inclusum, & immersum quodam modo exprimeretur. Quod Tertulian. lib. 4. Carm. contra Marc. cap. 3. significauit. Nam in *(Tert.)* A primis Arcam Christi Domini typum fuisse docet, dicens:

Arca sub exemplo corpus venerabile Christi
Ostendit.

Duo testamenta in Christo includuntur.

Deinde addit duas illas tabulas vtriusque testamenti in Christo Domino repositi, ac seruati indicees fuisse, subdens.

Et tabula duplices conscripta legis in Arca
Significant simul hæc in Christo condita semper,
Qui vetus atque nouum mandatum protulit ipse.

XXIII. *Christus finis legis.*

Huc pertinet quod passim in Scriptura Christus Dominus appelletur finis: nam illi Psalmorum tituli, *in finem*, qui frequentet sunt, ad Christum Dominum referuntur, vt D. Hieron. & plerique interpretum obseruant. Illa sapientis ad B Deum precatio: *Festina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia tua.* Ecclesiastici 36. num. 10. Eò pertinebat, vt Deus tandem recordaretur finis, id est Christi Domini ad terram mittendi; & suam apud homines legationem inituri; vt Hebræi apud Lyranum interpretantur. Illud Apostoli, *In quos fines seculorum deuenerunt.* 1. Corint. 10. num. 11. ad tempus gratiæ pertinebat, quod Christus Dominus tanquam priorum temporum finitor incohoabat: vt ibi Caiet. & cæteri communiter aduertunt. Clarissime tandem idem Apostolus: *Finis*, inquit, *legis Christus.* Rom. 10. num. 4. Quo igitur pacto Christus Dominus finis appellatur? D. Aug. tract. 55. in Ioan. *Finis*, inquit, C *est perficiens, non interficiens, finis, quousque eamus, non vbi pereamus.* Similiter interpretatur D. Bernard. tract. de diligendo Deo, vocans Deum finem consummantem, non consumentem. Nam loquutus de illis impiis, qui *in circuitu ambulant*, Psalm. 11. num. 9. *Ambulant*, inquit, *naturaliter appetentes, vnde finiant appetitum, & insipienter respuentes, vnde propinquent fini. Fini dico, non consumptionis, sed consummationis. Quamobrem non beato fine consummari, sed consumi vacuo labore accelerant: qui rerum magis specie, quàm auctore delectati, prius vniuersa percurrere, & de singulis cupiunt experiri; quàm ad ipsum curchi vniuersitatis Dominum peruenire.* *(D. Aug. D. Bern.)*

Peccatores à vero fine aberrant.

XXIV. *Christus scripturarū signaculum.* *(Tertul.)*

Addo vocari Christum Dominum finem, quia D erat vltima meta, & extrema linea, & vnicus scopus, in quem omnes scripturæ collimabant. Vnde Tertul. libr. aduersus Iudæos, cap. 8. Christum Dominum appellat signaculum omnium Prophetarum. Cum enim Daniel. 9. n. 24. diceatur futurum vt in fine 70. hebdomadum impleatur visio, & prophetia. Tertul. legit signata est visio, & prophetia. Et statim. *Quid est*, inquit, *quod dicit signari visum, & prophetiam? Quoniam omnes propheta nuntiabant de ipso, quod esset venturus, & pati haberet. Igitur quoniam adimpleta est prophetia per aduentum eius, propterea signari visionem, & prophetiam dicebat: quoniam ipse est signaculum omnium Prophetarum, adimplens omnia, quæ retrò de eo propheta nuntiarunt:* E *post enim aduentum Christi, & passionem ipsius, iam non visio, neque propheta est, qui Christum nuntiet venturum.* Quæ cum ita sint, qui scripturas ignorant, Christum ignorant. Iuxta illud: *Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.* Matth. 22. n. 29. Vbi D. Hieron. Prolog. in Isaiam: *Si*, inquit, *iuxta Apostolum Paulum Christus Dei virtus est, Deique sapientia.* 1. Corinth. 1. n. 24. *& qui nescit scripturam, nescit Dei virtutem, eiusque sapientiam: ignoratio scripturarum, ignoratio Christi est.* *(D. Hier.)*

Qui scripturas ignorāt, Christum ignorant.

XXV. En vt tota Scriptura ab hoc diuino argumento quandam sibi diuinitatem fortiatur. Sed ab interprete, non minus digna est, quæ diuina appelletur, vt iam ostendam.

Interpres Scripturæ, Deus.

XXVI. *Diuina scripturarũ lux diuino tantum lumine perspicitur.*

A Rectè quidem Regius vates, *In lumine*, inquit, *tuo videbimus lumen*, Psalm. 35. n. 10. Licèt enim scriptura lumen quoddam sit splendidissimum, iuxta illud, *Mandatum lucerna est, & lex lux.* Prouerb. 6. n. 23. tamen nisi aliud lumen diuinitùs immittatur, nunquam satis perspicietur. Nam humanum interpretamentum multò obscurius est, quàm, vt possit diuina mysteria illustrare. Vnde Philo Hebræus in lib. de præmiis, & pœnis, loquutus de Iacobo, seu Israele, cui ad videndum Deum, non nisi diuinum lumen sufficiebat: *Solem*, inquit, *hunc visibilem, num alia re, quàm sole ipso aduisi cernimus? Quid stellas? An non sola stellarum ope aspicimus? Lucis aspectum nonne luci debemus? Ad eundem sine modum, etiam Deus per se ipsum illustrat sui notitiam, cooperante nomine, quod ea res excedant vires omnium.* Ergo in diuinis literis, vt egregiè Tertullian. lib. de anima, cap. 2. *Non amplius*, inquit, *inueniri licet, quam quod à Deo discitur, quod autem à Deo discitur, totum est.* Concinit D. Iren. lib. 4. cap. 14. *Deum*, inquit, *scire nemo potest, nisi Deo docente.*

Philo. — Tert. — D. Iren.

XXVII. *Christus scripturarũ interpres.*

Sed ne inuisibilis Magister rudes discipulos minùs accommodatè ad eorum ingenium erudiret, adfuit Christus Dominus humana specie indutus, qui *aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas.* Luc. 24. n. 45. De quo proinde Æternus Pater, *Dabo*, inquit, *clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit, qui claudat; & claudet, & non erit, qui aperiat.* Isai. 22. n. 22. hoc est, vt Interlin. exponit, scientiam scripturarum, vt illas omnes interpretetur. Ad quem locum alludens D. Ioan. *Hæc dicit*, inquit, *Sanctus, & verus qui habet clauem Dauid*, &c. Apocal. 3. num. 7. Hoc est, interprete Ruperto, qui habet potestatem interpretandi scripturas. Et rectè quidem, hanc enim esse germanam expositionem, mihi videtur ille titulus, *Sanctus, & verus*, quo inscribitur, demonstrare; cum nihil magis in optimo scripturarum interprete, quàm sanctitas, & veritas requiratur.

Prædicatores sanctitas decet, & veritas.

XXVIII. Erant olim sacra oracula quibusdam veluti ænigmatibus admodum inuoluta. Sed *Vnigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Ioann. 1. n. 18. Ille enim, vt docet D. Irenæus lib. 4. c. 37. *& visiones propheticas, & diuisiones charismatum, & ministeria sua, & Patris glorificationem, humano generi ostendit.* Flebat, & multùm flebat Patmæus vates, quia nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram, aperire librum. Apocal. 5. n. 3. hoc est, interprete Ruperto, sacram scripturam interpretari, cùm subita vox de cælo, *Ecce*, inquit, *vicit Leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius.* Ibidem num. 5. Vbi idem Rupertus, *Nisi*, inquit, *ille veniens adimpleset, nemo intelligeret; & tanquam signacula firmissima soluere cupiens, frustra laboraret.* Quibus verbis non modò significat solum Christum Dominum esse germanum scripturarum interpretem; sed etiam insinuat, optima interpretandi ratione vsum esse, quæ in eo sita erat, vt non tantùm exponendo, sed multò magis implendo scripturas declararet: imò hoc ipsum insinuauit Ioannes: dixit enim vicisse leonem, vt aperiret librum; hoc est, moriendo, ac resurgendo, de peccato, ac diabolo triumphasse, vt non tam dictis, quam factis scripturas aperiret: seu edidisse illustria exempla, vt occulta mysteria reseraret; quod quidem idcirco fecit, ne quis ignauus diuinæ legis cultor, auderet ampliùs esse verbosus illius buccinator.

D. Iren. — *Scripturarũ signacula Christus soluit.* — Rupert. — *Verior scripturæ interpretatio in factis, quàm in dictis.*

XXIX. *Iudæi scripturarum ignari.*

Magna quidem erat olim apud incredulos Iudæos diuinarum literarum ignorantia; siue rudes essent, siue (quæ erat illorum insolentia) sibi sapientes viderentur. Omnes passim caligabãt, iuxta illud: *Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati.* Isai. 29. num. 11. Vobis, inquam, tam scientibus literas, quàm nescientibus; vt ex sequẽtibus patet. At in lege gratiæ apud fideles populos, mira est diuinarum literarum intelligẽtia; iuxta illud *Et audiet in die illa surdi verba libri, & de tenebris, & caligine oculi cæcorum videbunt.* Ibidẽ num. 18. Vbi dicuntur audire surdi, & videre cæci; quia etiam imperita plebecula secretissima fidei mysteria nõ ignorat. Sed cur illi tam cæci, hi tam oculati?

Christiani sapientissimi.

B Credo, quia illi vnum Moysem audiebant; iuxta illud: *Nos autem Moysi discipuli sumus.* Ioan. 9. numer. 28. Hi autem sub vno Christo Domino diuinarum scripturarum interprete proficiunt; iuxta illud: *Nec vocemini magistri; quia magister vester vnus est Christus*, Matth. 23. numer. 10. *Et illud: Interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant.* Luc. 24. numer. 27. Et illud: *Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.* Isai. 30. numer. 20. Ac tandem illud: *Dedit vobis Dominus doctorem iustitiæ.* Ioel. 2. numer. 23. Quid mirùm igitur si maiores faciant in scripturarum scientia progressus, illi, quibus eas Christus, quàm illi, quibus eas Moyses interpretatur; cùm disertissimus omnium interpretum, sit Christus: imò, vt Theophi- C lactus in locum Matthæi citatum aduertit, nemo, nisi vt minister Christi, interpretandi auctoritatem sortiatur?

Iudæorum magister Moyses: Christianorum vnus Christus. — *Scripturæ interpres Christi minister.* — Theoph.

XXX. *Inuolutam antea scripturam vnus Christus euoluit.*

Propheta olim à sensibus abstractus: *Ecce*, inquit, *manus missa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expandit illum coram me.* Ezechiel. 2. numer. 9. Vbi Diuus Greg. hom. 9. *Liber*, inquit, *inuolutus, est scriptura sacra eloquiũ obscurum: quod profunditate sẽtentiarũ inuoluitur, vt non facilè sensu omniũ penetretur.* At cuius erat illa manus inuolutũ librũ porrigẽs, & expandens; nisi manus Christi Domini, qui scripturas obscurè condebat, & apertè explicabat? *Saluator enim* (addit Diuus Gregorius.) *librũ,* D *quem inuolutum ostenderat, expandit; cum hoc, quod per ænigmata loquebatur, exposuit.*

XXXI. *Scripturarũ porta vni Principi Christo peruia.*

Cum idem Propheta portam in sãctuario clausam admiraretur; Dominus ad eum, *Porta*, inquit, *hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transibit per eam.* Et statim: *Princeps ipse sedebit in ea per viam portæ ingredietur, & egredietur.* Ezechiel. 44. numer. 2. & 3. Quæ obsecro porta ista est, cæteris clausa, soli Principi aperta, nisi sacra scriptura omnibus inuia, vni Christo Domino peruia? Nam vt benè Diuus Hieronymus ad eum locum, *Prius*, inquit, *quàm saluator humanum corpus assumeret, & humiliaret se, formam serui accipiens; clausa erat lex, & Prophetæ; & omnis scientia scripturarum clausus e-* E *rat paradisus. Postquam ille pependit in cruce, & loquutus est ad latronem: Hodie mecum eris in paradiso, statim velum templi scissum est, & aperta sunt omnia, ablatoque velamine dicimus: Nos autem omnes reuelata facie gloriam Domini contemplantes*, &c. 2. Corint. 3. n. 18.

D. Hier.

XXXII. *Iacob puteũ reserans Christi typus scripturarum abscondita explanantis.*

Venit Iacob ad puteum, cuius os grandi lapide claudebatur. Genes. 29. num. 2. Sed cùm pastores trium gregum iuxta puteum accubantium, illum non possent aperire. Ibidem num. 8. Vnus Iacob solus accessit, & amouit lapidem, quo puteus claudebatur. Vbi supra num. 10. Quidnam obsecro puteus; quid pastores; quid Iacobus mysticè repræsentant? Optimè Rupert. lib. 7. in Genes. cap. 26. rem explanat. Sic enim interpretatur, vt puteus grandi lapide clausus signi-

Rupert.

ficet scripturam profunda obscuritate obseratam. Illi trium gregum iuxta puteum accubantiũ pastores, significent Iudæos, Samaritanos, & Gentiles, qui volebant quidem omnes de sacris literis haurire, sed non valebant, impediti magnis difficultatibus, quibus eius aditus obstruebatur. Tandem Iacobus, qui de ore puteі lapidem amouit, significet Christum Dominum, qui obscura omniũ scripturarum mysteria feliciter explanauit. Vnde cap. 28. sequenti, loquutus de Christo Domino, *Quanto*, inquit, *melius hic pastoribus illis lapidem amouit, qui damnatis traditionibus Pharisaicis, veritatem scripturæ, sine personarum acceptione prædicauit?*

XXXIII. *Manasses Iosephi patris interpres Christũ Dei interpretẽ in scrips. designat.*

Non sine mysterio olim Ioseph ad fratres suos per interpretem loquebatur. Genes. 42. numer. 23. Quem dicunt Hebræi apud Lyranum, fuisse Manassem eiusdem Iosephi primogenitum, non plures, quàm octo annos natum; vt nobis significaret Æternum Parentem, qui *nouissime diebus istis loquutus est nobis in filio.* Hebr. 1. numer. 2. Et per illum tanquàm per interpretem, abdita scripturarum mysteria patefecit. Neque enim ampliùs latere potuerunt illa arcana, quæ disertissimus interpres declarauit.

XXXIV. *Dei in ore Christi minæ molliuntur, & hominum preces exandiuntur.*

Adde, Iosephum non alio interprete ad fratres suos vti voluisse quàm filio suo Octoui; vt verba quæ ille ad fratres suos duriùs loquebatur, priùs in ore filij quodammodo molliretur, quàm ad fratrum suorum aures peruenirent. Et rursùs verba, quæ fratres ad ipsum Iosephum loquebantur, omni planè beneficio indigna, propter illum ingratum, & maleuolum animum, quem in Iosephum exercuerant: hæc, inquam, verba, dũ per illius os interpretis transirent, fierent gratiora, ac digniora, quæ misericordiam impetrarent. Eandem planè ob causam Æternus Parens Filium sibi interpretem elegit, per quem ad humanum genus loqueretur. Nam Æternus Parens duras intendebat minas; genus autem humanum inualidas offerebat preces. Quid ergo? Christus Dominus interfuit internuntius, & interpres: in cuius ore, & paternæ minæ remollescerent, & humanæ preces gratiores, & validiores redderentur. Quis non miretur, non veneretur, non amplectatur tanti interpretis non solùm maiestatem, sed etiam vtilitatem? At quanta cum felicitate interpretetur, quanta cum perspicuitate in audientium sensus se se ingerat, & infundat, iam expende.

XXXV. *Pharisæi scripturarũ ignari, ignaros Iudæos reddebant.*

Cum olim Pharisæi legem ad populum explicabant, nemo intelligebat, iuxta illud Apostoli: *Vsque in hodiernam diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum*, 2. Corint. 3. numer. 15. Quid enim mirum, si interpretes nihil intelligentes nullam auditoribus intelligentiam conferrent? Vnde illa Christi Domini in eos lamentatio: *Væ vobis legis peritis, qui tulistis clauem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis.* Luc. 11. numer. 52. Quasi diceret: neque vos intelligere voluistis; neque eos, qui intelligere volebant, permisistis. At verò Christo Domino interpretante, omnes, & rudes, & imperiti, diuina mysteria agnoscebant. In cuius rei typum olim Iosue, *Legit omnia verba benedictionis, & maledictionis, & cuncta, quæ scripta erant in legis volumine. Nihil ex his, quæ Moyses iusserat, reliquit intactum; sed vniuersa replicauit coram omni multitudine Israel, mulieribus, ac paruulis, & aduenis, qui inter eos morabantur.* Iosue 8. numer. 34. & 35. In quem lo-

Iosue Christi figura in diuina lege omnes instruxit.

A cum Origen. homil. 9. *Legit*, inquit, *nobis IESVS legem, cum nobis legis reuelat arcana.* Et statim, *Recte*, inquit, *poterimus intelligere legem, si eam nobis legat IESVS.* Et paulò post docet, *IESV nobis recitante legem, & reuelante cordibus nostris intelligentiam spiritalem*, omnes etiam indoctos mirabiliter illustrari. Nam & aduenæ, hoc est, catechumeni festinabant ad gratiam; & paruuli desinebant esse paruuli sensibus, & sola malitia paruuli fiebant; & mulieres, hoc est homines infirmi, remissi, ac languidi, desides animos suscitabant, & viriles spiritus in explendis præceptis Euangelicis assumebant. Orig.

Eiusdem mysterij non obscurus index mihi B videtur fuisse Esdras, qui librum legis coram omni multitudine legit apertè, *stans super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum.* 2. Esdr. 8. à n. 2. In quem locum quamuis Beda lib. 3. cap. 26. per Esdram intelligat quemlibet prædicatorem, stantem in gradu ligneo, hoc est, singulari imitatione Dominicæ passionis cæteris eminentem: tamen non dubitarem accommodatiùs intelligi posse Christum Dominum, de gradu ligneo, hoc est, de cruce sua, librum legis, seu totam scripturam mundo interpretantem, cum dixit, *Consummatum est.* Ioan. 19. n. 30. Hoc est; Tota in me scriptura impleta est. Quòd si legente Esdra, *omnes intellexerunt*, vt citato loco n. 8. habetur. Quid mirum, si Christo Domino interpretante, nihil to-C ta eius schola de diuinis literis ignoret? de qua re Tertul. lib. aduersus Gnosticos, c. 12. *Quis*, inquit, *nunc medullas scripturarum magis nosset, quàm ipsa Christi schola, quos & sibi discipulos Dominus adoptauit, omnia vtique edocendos, & nobis magistros ordinauit, omnia vtique docturos?* En germanus scripturæ interpres Christus Dominus, à cuius diuinitate quædam sacris literis diuinitas confertur.

XXXVI. *Esdras populum docens Christi docentis typus.*

Crux Christi docentis cathedra.

Tertul.

Christiani sub Christi magisterio proficiunt.

Concluditur scripturæ diuinitas.

Eam planè etiam Ethnici non ignorarunt. Nam Ptolemæus Philadelphus Rex Ægypti, D cum sacros libros, quos ex Hebræo in Græcum idioma septuaginta interpretum opera, & studio transferendos curauerat, à Demetrio Phalereo Bibliothecæ Regiæ præfecto accepisset: volumen illud, quasi numen aliquod admiratus, adorauit. Et percontatus, cur nec historicus vllus, nec Poeta tam admirandæ legis vnquam meminisset; ex eodem Demetrio accepit, neminem ausum attingere eam legem, quam diuinam esse, & omni veneratione dignissimam constaret: eos verò, qui secùs facere ausi fuissent, Deum vindicem, & vltorem suæ temeritatis expertos esse. Nam Theopompum inde quædam deliberare, & suæ historiæ inserere molientem, totos triginta dies E mente motum fuisse; vt per amentiam purgaret audaciam: sed per aliquot insaniæ interualla suis precibus Deum placasse, & sanitatem recepisse. Præterea Theodectem, nescio quid ex sacris literis suam in tragœdiam trahere conantem, in audaciæ pœnam subita oculorum caligine occæcatum: vt oculorum lumen amitteret, qui scripturarum numen violasset. Sed tandem cum eum sui errati pœniteret, exorato numine, perditam aciem recuperasse. Quæ omnia à Iosepho lib. 12. antiquitatum, c. 2. scribuntur.

XXXVII. *Scripturæ diuinitatẽ etiã Ethnici agnouerunt.*

Sacram scripturam minùs religiosè tractantes certissimè puniuntur.

Ioseph.

Quid diuinius esse potest corde, animaque ipsius Dei? Atqui scripturam ipse Deus, suum cor, & suam animam appellat. *Suscitabo*, inquit, *mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum,*

XXXVIII. *Scriptura Dei cor, & anima.*

meum, & animam meam faciat. 1. Reg. 2. numer. 35. Chaldæus transfert: *Qui iuxta dictum meum faciat.* Vbi vides dictum Dei, id est, scripturam, cor, & animam Dei nuncupari. Sic enim Diuus Gregor. ad eum locum rectè interpretatur: *Quid,* inquit, *cor, & animam Dei, nisi sacram eius scripturam accipimus? Nam corde cogitamus ad deliberationem: anima verò afficimur ad amorem; quia ergo in sacro eloquio consilia omnipotentis Dei agnoscimus, ibique amorem, quo humanum genus dilexit, inuenimus: ipsum eloquium cor, & anima eius rationabiliter designant.* Et quamuis alia abessent, certè incorrupta scripturarum veritas, satis earum diuinitatem testaretur. Iuxta illud Tertullian. in Apologet. cap. 20. *Idoneum,* inquit, *opinor testimonium diuinitatis, veritas diuinationis.* Quasi veritas Prophetiæ omnino incorrupta, qualis est veritas scripturæ, à diuina auctoritate, qua nititur, quandam diuinitatem sortiatur. Vnde cum Moyses sacram condidit historiam; prophetauit quidem, seu infallibilis veritatis historiam edidit: *satis probans,* inquit Tertul. lib. de anima, cap. 28. *diuinitatem operis ex diuinatione vocis.* Neque enim immutabilis veritas scripturæ, aliunde quàm ex ipsa diuinitate, poterat proficisci.

D. Greg.

Scriptura veritas eius diuinitatē testatur.

Tertul.

Tertul.

XXXIX. Adde, quam diuinitatem continet scriptura, eandem suis cultoribus conferre. Testem appello Iustinum Martyrem in oratione 2. ad Græcos. Vbi reddit rationem cur à gentilica superstitione ad Christianam religionem se transtulerit. Ea verò est, quia elegerat Ethnicorum monumenta multis suorum Deorum flagitiis tumentia; & fidelium oracula nihil nisi sanctitatem, ac diuinitatem spirantia. Vnde tandem scripturam inuocans, *exclamat: O grauium affectuū fugatorium instrumentum! O ignis animæ insui extinctorium magisterium! Hæc nos* (diuini sermonis vis) *non efficit Poetas, non Philosophos reddit, neque oratores excellentes: sed ex morti obnoxiis immortales, & Deos ex immortalibus facit.*

Iust. Mart.

Diuina scriptura suos cultores diuinos reddit.

XL. Iam verò Clemens Alexand. in exhortatoria ad gentes, *Sunt,* inquit, *verè sacræ literæ, quæ sacros faciunt, & deificant.* Nam si humaniores literæ reddunt humanos eos, à quibus excoluntur: quid mirum, si diuinæ efficiant diuinos? Vnde idem Clem. Alexand. lib. 1. Strom. non procul ab initio; eum, qui dicendo, vel scribendo de diuinis agit scripturis, diuinum agricolam appellat. *Vtrouis,* inquit, *modo Domini operarius præclarum frumentum seminauerit, & spicas auxerit, & messuerit, verè diuinus apparuerit agricola.* Sed vt hæc scripturæ diuinitas diuina auctoritate confirmetur; ipse Deus, vt testatur Christus Dominus, *illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est.* Ioan. 10. n. 35. Quia scilicèt interprete Caiet. ratione diuini sermonis, diuinum homini numen communicatur. Atque hæc de scripturæ dignitate; quæ adhuc ex sequentibus clarior innotescet.

Clem. Alex.

Clem. Alex.

Caiet.

SECTIO II.

Vtilitas sacrarum literarum.

I. VTilitas scripturæ multis ex principiis colligi potest. Nam in primis est opulentissimus thesaurus, ex quo humana locupletatur inopia. Deinde est medicinale myrothecium, seu myropolium, ex quo spiritalis omnis reuelatur ægritudo. Præterea est bellicum armamentarium, ex quo nostra roboratur infirmitas. Tandē est augustissimum sacrarium spiritualium bonorum, ex quo tota humani generis vitiositas perpurgatur. Ad singula breuiter illustranda accedamus.

Multiplex sacra scriptura vtilitas.

Scriptura, opulentissimus thesaurus.

II. DIuinas literas appellat Diuus Augustin. in Psalm. 145. spiritus nostri diuitias ac delicias. De deliciis sectione sequente disseram. Diuitias nunc assero esse in scriptura terrenis omnibus longè præstantiores. Nam has præfert Deus sinistra manu, iuxta illud: *In sinistra illius diuitiæ, & gloria.* Prouerb. 3. n. 16. Illas autem dextera, iuxta illud: *In dextera eius ignea lex.* Deuter. 33. num. 2. *Quantò autem,* inquit Rupert. libr. 4. in Apocal. *melior est dextera, quàm sinistra: tantò felicius bonum est ignea lex* (cuius nomine sacram scripturam intelligit) *quàm diuitiæ, & gloria.*

D. Aug.

Scripturarū diuitiæ terrenis præstātiores.

Rupert.

III. Homo ille, qui inuenit thesaurum, absconditum in agro, & *præ gaudio illius abiit & vendidit vniuersa, quæ habuit, emit agrum illum,* Matth. 13. num. 44. Sine dubio credidit illum thesaurum omnibus, quæ possidebat præferendum, & se magis ex illo vno, quàm ex omnibus suis facultatibus locupletandum; alioqui sua omnia bona non abiiceret, vt illum vnum thesaurum compararet. Atqui ille thesaurus emptus sacram scripturam: illæ aliæ facultates venditæ diuitias temporales significabant, vt Rupert. libr. 3. de Victoria Verbi cap. 26. interpretatur; ergo sine dubio existimauit sacram scripturam dignam esse, quam omnibus diuitiis temporalibus præferret; secutus Regium vatem de diuinis oraculis dicentem: *Desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum.* Psal. 18. n. 11. Et iterum: *Bonum mihi lex oris tui super millia auri, & argenti.* Psal. 118. n. 72. Et rursum: *Dilexi mandata tua super aurum, & topazion,* ibidem n. 127. Quare prudentissimi fuerunt illi homines, *Qui,* inquit Rupertus, *hoc inuento delectati, vniuersa, quæ habebant, vendiderunt, & agrum huiusmodi emerunt; vt exonerati secularibus negotiis, vacare possent, & intendere, vel meditari in lege Domini.* Imò qui terrenas opes his cœlestibus commutat. *Is,* inquit D. Chrys. homil. 48. in Matth. *nullam iacturam, sed quæstuosissimam facit mercaturam.* Illud sapientis: *Multæ filiæ congregauerunt diuitias; tu supergressa es vniuersas.* Prouerb. 31. n. 29. de sacra scriptura Lyranus interpretatur, quæ plures, & vtiliores veritates includit, quàm omnia cæterorum scriptorum monumenta.

Rupert.

Rupert.

D. Chrys.

IV. Hebræi quondam auro, & argento Ægyptios spoliarunt. Exod. 12. n. 36. sed scripturis sacris spoliati sūt à Christianis, iuxta illud: *Auferetur à vobis regnum Dei.* Matth. 21. n. 43. Hoc est scriptura sacra, vt ibi D. Hieron. interpretatur. Vnde Dauid agens Christianum hominē: *Lætabor,* inquit, *ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Psalm. 118. n. 162. Vbi D. Greg. lib. 18. Moral. c. 11. *Eloquia,* inquit, *Dei spolia idcirco vocata sunt, quia ad fidem Domini gentilitate transeunte, Iudæi sacris eloquiis, quibus induti fuerant, exuuntur.* Et D. Ambros. serm. 21. in eundem Psalmum, tantis spoliis locupletatus: *Meritò ergo,* inquit, *exulto, sicut qui inuenit spolia multa; sine labore meo inueni spolia, quæ non habebam: inueni Heptateucum, inueni Regnorum libros, inueni Prophetarum scripta,* &c. Sed inquiret aliquis, vtra fuerint ampliora spolia, illa, quæ Hebræi Ægyptiis eripuēre; an illa, quæ tandem vellent, nollent, concessēre Christianis? Optimè rem definit D. Ambros. citatus: *Hebræi,* inquit, *spoliauerunt Ægyptios, & vasa eorum abstulerunt: Iudæorum spolia habet populus Christianus*

Scripturarū ampla spolia Christiani tulerunt à Iudæis.

D. Hier.

D. Greg.

D. Amb.

D. Amb.

Ampliora spolia Christiani

à Iudæis, quam Iudæi ab Ægyptiis reportarût.

mus: & totum habemus, quod illi se habere nesciebant. Illi aurum, & argentum materiale abstulerunt; nos aurum mentis accepimus, nos acquisiuimus cælestis sermonis argentum. Quibus planè verbis ostendit, quantò animus præstantior est corpore, tantò præstantiores esse diuitias scripturæ, quæ ad animum spectant, fortunæ diuitiis, quæ pertinent ad corpus. Hæ namque sistunt, hærentque in corpore, animum non penetrant, & propterea cum corpore pariter deficiunt & contabescunt: illæ verò totum animum permeant, & exornant: & propterea simul cum animo durant, ac perennant.

V. Scripturis tanquã Synagoga reclesia adornatur.

Mirum est quàm lautè, & eleganter induta olim fuit à Deo Synagoga. *Vestiui*, inquit, *te discoloribus, & calceaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillam in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem super os tuũ, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro, & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus.* Ezechiel. 16. à num. 10. Quis non miretur tantam vestium lautitiem, & elegantiam? sed mirari desinet, si ad earum mysteria animum intendat. Nam vt bene Rupertus proximè citatus: *Tantis*, inquit, *diuitiarum splendidis nominibus, quid, nisi sacramenta celestia, sub illius sacræ scripturæ grosso velamine latentia significare putamus?* His olim diuitiis fruebatur Synagoga, quibus modò denudatur, de illius spoliis Christiano populo triumphante. Nam, vt docet Apostolus, *Delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium.* Roman. 11. num. 12. Quas diuitias D. Anselm. interpretatur esse sacras scripturas, quas Iudæi toto orbe dispersi secum ferunt; vt suo testimonio probent, non esse à nobis fictum, quod de Christo Domino prædicamus; atque ita gentium fidem magis roborent, & confirment. His igitur scripturis totus orbis locupletatur.

D. Ans.

VI. Scriptura cum thesauro, & perẽni fonte similitudo. D. Chrys.

Regnum cælorum, hoc est, sacram scripturam Christus Dominus cum thesauro, Isaias cum perennibus fontibus comparauit. Matth. 13. num. 44. & Isai. 12. num. 3. Vtramque similitudinem D. Chrys. homil. 3. in Genesim illustrauit: *Meritò*, inquit, *thesauro confertur diuinarum literarum lectio. Nam in sacra scriptura indicibiles diuitias inuenire licet. Et non solùm thesauro similia sunt diuina eloquia, sed fonti quoque largis, perennibusque scaturienti fluentis. Magna est huius thesauri abundantia, & larga fontis huius spiritualis vbertas.* Scriba ille doctus, *qui profert de thesauro suo noua, & vetera*, Matth. 13. num. 52. interprete D. Chrysost. eum significat, qui de vtriusque testamenti veteris, & noui locupletissimo thesauro, magnas opes, hoc est, singularia viuendi documenta, exprompit.

Vtrunque testamentũ thesaurus diues. D. Chrys.

VII. Singula Scriptura verba margaritis præstantiora. D Chrys. D. Hier.

De Euangelicis mysteriis loquutus Christus Dominus: *Nolite*, inquit, *dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Matth. 7. n. 6. Vbi D. Chrys. prologo in Ioannem: *Margaritas*, inquit, *hæc verba*, (nempe Euangelica) *vocauit: quæ his longè pulchriora, præstantioraque sunt.* Concinit D. Hieron. in epistol. ad Eustochium de custodia virginitatis: *Margaritum*, inquit, *est sermo Dei, & ex omni parte forari potest.* Eadem similitudine rursum vtitur D. Chrys. homil. 9. in Genes. monens cum Christo Domino Ioan. 5. n. 39. vt diuinas scripturas altiùs perscrutemur: *Qui* inquit, *pretiosos lapides in mari querunt, non sedent iuxta littus maris, fluctus numerantes, sed in profundum se demittunt: &, vt ita dicam, quasi in ipsos sinus abyssi descendentes, assequuntur, quod tan-*

D. Chrys.

Diuina scriptura altius perscrutanda.

A *ta opera exquirunt. Quamuis quid magnæ vtilitatis vitæ huic attulerit illorum lapidum inuentio? Vtinam non magna damna, & incommoda inferrent. Ex insania enim ista, & rabie, quæ est in pecunias, innumera sequi videmus mala. In diuinis autem scripturis, & in spiritualibus, & pretiosis illis lapidibus neque periculum suspicari licet, neque multus est labor, sed lucrum ineffabile: tantùm ea, quæ nostra sunt, cum alacritate afferamus.* Quibus similia habet lib. 2. de Orando Deo, & Concion. 3. de Lazaro.

VIII. In scripturis etiam syllabæ, & apiculi prædiues thesauri. D. Chrys. Tertul. D. Chrys.

Neque solùm singula verba scripturæ gemmæ sunt pretiosissimæ; sed etiam, vt bene D. Chrys. homil. 18. in Genes. circa medium: *Et syllaba*, inquit, *& apiculus vnicus reconditum habet thesaurum.* Vnde mirum non est, quod refert Tertul. in Apolog. c. 47. ex hoc thesauro scripturæ cæteras Philosophorum palæstras fuisse locupletatas. Plura de hac re Diuus Chrysost. in Gen. homil. 5. 13. 14. 16. 29. 35. & 37. & passim alibi.

B

Scriptura medicum myropolium.

IX. Scriptura singulare myrothecium ad animi morbos curandos.

Sicut in myropolio omnia corporalium membrorum medicamenta reperiuntur; ita planè in scriptura omnia spiritualium. Vnde Sapiens loquutus de Hebræis, qui inter Ægyptios multis plagis sauciatos, incolumes consistebant: *Neque herba, inquit, neque malagma sanauit, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia.* Sap. 16. num. 12. Quasi ab hoc vno myrothecio omnia morborum remedia depromantur. Et Dauid: *Misit*, inquit, *verbum suum, & sanauit eos.* Psal. 106. num. 20. Quasi hoc vnum sit panchrestum omnium ægritudinum medicamen. Quare nullius ita est desperata ægritudo, vt, si ad scripturam confugiat, medicamentum non inueniat, quo facilè conualescat. Quod D. Basil. in epist. 1. ad Gregorium Theologum expressit: *Ab scriptura*, inquit, *vnusquisque tanquam ab officina medicinæ appositum suæ infirmitati medicamentum inuenire poterit.* Quod exemplis illustrat. Nam si quis morbo incontinentiæ laborat; eximiam Iosephi castitatem recognoscat. Si laborum pondere frangitur, infractum Iobi animum contempletur. Si iniuriis lacessitus stomachatur; Dauidis clementiam intuitus detumescat. Si prouocatus suorum rebellionibus in vindictam exardescit, Moysis singulari mansuetudine admonitus iras ponat, ac toto animo tranquilletur. Ita ferè D. Basilius de hac re philosophatur.

C

Ad varias animi ægritudines præsens, & conueniens antidotũ in scriptura. D. Basil.

D

X. D. Chrys.

Eandem philosophandi rationem tenet D. Chrys. homil. 29. in Genes. nam de sacris literis loquutus: *Nulla*, inquit, *est in humana natura, vel corporis, vel animæ passio, quæ medicinam hinc accipere nequeat.* Et statim rem exemplis ostendit; nam, si cui tristitia cor exedit, illo se versiculo consolatur: *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo*, &c. Psal. 42. num. 5. Si paupertatis angustiis premitur, bonam animo spem haurit ex illo consilio: *Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Psalm. 54. n. 23. Si detrahentium mordacitatem patitur, ad illud confugit exemplum: *Detrahebant mihi; ego autem orabam.* Psalm. 108. n. 14. Si probra, & contumeliæ ingeruntur, discit obsurdescere ex illo loco: *Ego autem tanquam surdus non audiebam.* Psalm. 37. n. 14. Et sic de aliis. Vnde tandem concludit Diuus Chrysostom. *Vidisti*, inquit, *quomodo quacumque calamitate humanam naturã premente, conuenientem ex scripturis antidotum accipere liceat, & omnis vitæ huius repellatur*

E

D. Chrys.

anxie-

anxietas; neque vllo, quod accidit, grauemur? Certè D. Aug. lib. 9. confess. cap. 4. videns à Manichæis diuinas literas contemni: *Quàm vehementi, inquit, & acri dolore indignabar Manichæis, & miserabar eos rursus, quòd illa sacramenta, illa medicamenta nescirent, & insani essent aduersus antidotum, quo sani esse potuissent?*

D. Aug.

Hæretici in scriptura, vt phrenetici in antidotū insaniunt.

XI. Dauid diuina oracula editurus, *Audite*, inquit, *hæc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem; quique terrigenæ, & filij hominum, simul in vnum diues, & pauper.* Psalm. 48. num. 2. & 3. Quorsum verò tam multos vocat ad audiendum, nisi vt omnes remedium suis vulneribus necessarium ex auditis consequantur? Quod D. Ambros. expendens ad eum locum: *Omnes*, inquit, *vocantur ad Ecclesiam, vt omnes redimantur à Christo. Qui æger est, medicum inuenit: qui sanus, sapientiam acquirit: captiuus redemptorem: liber remuneratorem. Omnes ædificat scriptura diuina. In ea inuenit vnusquisque, quo, aut vulnera sua curet, aut merita confirmet.* Loquutus aliquando Isaac de benedictione, qua impertierat filium suum Iacobum, *Frumento*, inquit, *vino, & oleo stabiliui eum.* Gen. 27. num. 37. Licèt enim in Hebræo oleum non habeatur, illud tamen plures codices addiderunt. In quibus donis Hugo Victorinus tom. 3. lib. 2. Miscellaneorum tit. 56. tria agnoscit emolumenta, quæ è sacris literis capiuntur: *Diuina*, inquit, *Scriptura in quibusdam locis, quasi panis difficilè editur: in quibusdam sicut vinum facilè absorbetur: in omnibus quasi medicamentum, & oleum animæ, dum sentitur, medetur.* Vbi vides quamuis scriptura alia sui parte nutrimentum, alia delectamentum contineat; tamen omnibus simul exhibere medicamentum. Quasi liberalior ad medicinam, quàm ad saginam videatur.

Toti orbi medetur scriptura.

D. Amb. *Christus omnibus omnia factus in redemptione.*

Scriptura licèt non semper sagina, semper medicina.

XII. Nec aliter D. Bern. serm. 67. in Cant. vbi cōparat sermonem sponsæ, hoc est, sermonem scripturę, cū eximia ferculorum lautitie: *Quæ*, inquit, *triplici quadam emineat gratia, deliciosa ad saporem: solida ad nutrimentum: efficax ad medicinam; ex eo, quod suauiter sonat, affectum mulcet: & de sensuum vbertate mentem impinguat, & nutrit; & de altitudine mysteriorum, dum intellectum, quò plùs exercet, plùs terret; miro modo tumorem sanat inflantis scientiæ.* Ex quibus mira quædam scripturæ vtilitas efflorescit. Nam ex aliis conuiuiis, quo lautiora sunt fercula, eò plures morborum causæ suboriuntur. At verò conuiuium scripturæ lautissimum cum sit, tamen non ægritudinum irritamenta, sed medicamenta proponit: morbos non gignit, sed extinguit.

Scriptura ferculum simul, & medicamentū. D. Bern.

XIII. Vndè manna aptissimum diuinæ scripturæ symbolum, vt ex dicendis patebit, coriandro confertur. Exod. 16. n. 31. Nam vt refert D. Cyrillus Alexand. lib. 3. in Ioan. c. 34. Sicut coriander ob insitam à natura frigiditatem immoderatis æstibus medetur: *Ita*, inquit, *frigidior est diuini sermonis virtus, passionum ardores frigiditate sua extinguens.* Adde sicut populus illo pane cęlesti conuiuatus non ægrotabat; iuxta illud: *Non erat in tribubus eorum infirmus.* Psalm. 104. n. 37. ita qui diuinis eloquiis vescuntur, nullis passionibus laborare. Quod significauit D. Chrys. hom. 36. in Ioan. 5. ad illa verba: *Vis sanus fieri? Omnium*, inquit, *medicinarum thesaurus, diuinæ scripturæ sunt, & siue stultitiam exuere, siue affectus sedare: siue pecuniarum cupiditatem expellere: siue dolores contemnere: siue fortem animum induere: siue aduersa æquo animo tolerare velimus; quàmplurima hinc remedia inuenire possumus.*

Mãna scripturæ symbolum præsens medicina. Cyril. Alex.

Scriptura medicinarū omnium thesaurus.

XIV. His medicamentis vsus fuit Samaritanus ille, qui in hominem à latronibus vulneratum incurrit. *Nam appropians, alligauit vulnera eius, infundens oleum, & vinum.* Luc. 10. n. 34. Vbi D. Ambros. Christum Dominum per hunc Samaritanum ad literā interpretatus. *Multa*, inquit, *medicamina medicus habet iste, quibus sanare consueuit. Sermo eius medicamentum est. Alius eius sermo constringit vulnera: alius oleo fouet: alius vinum infundit. Constringit vulnera austeriore præcepto: fouet remissione peccati: sicut vino, compungit denuntiatione iudicij.* Vbi omnia medicamentorum genera, & leniora, & austeriora in diuino sermone, seu in diuina scriptura inclusa referuntur.

Medicum agit Christus vario sanãs scripturarum medicamine. D. Amb.

XV. Quid si dicam, in diuinis literis non solùm præsentissima ad curandos morbos, & sanandas plagas medicamina reperiri: sed etiam efficacissima ad mortem repellendam, & vitam reuocandam amuleta contineri? Certè D. Hier. in epistola 34. ad Iulianum, scripturam comparat cum illo feretro, in quo Christus Dominus mortuum adolescentem suscitauit. Luc. 7. n. 14. & cum illo lectulo, in quo exanimatam puellā ad vitam reduxit. Matth. 9. n. 25. Et cum illo sepulchro, in quo Lazarū quatriduanum mortuum viuis iterum annumerauit. Ioan. 11. n. 43. *Ad sanctarum*, inquit, *scripturarū grauitatem confugimus; vbi vera vulnerum medicina est: vbi dolorum certa remedia: in quibus recipit vnicum filium mater in feretro: vbi turbæ dicitur circumstanti: non est mortua puella, sed dormit: vbi & quatriduanus mortuus ad vocem inclamantis Domini ligatus egreditur.* Nā sicut in illis tribus locis mortui iubente Christo Domino, ad vitam redierunt; ita planè in diuinis literis ea sunt pręsidia, quibus multi ab spirituali morte ad spiritualem vitam transferantur.

Scriptura ad vitam etiam reuocandam singulare amuletum. D. Hier.

XVI. Mirabiliter currebant illæ rotæ, quibus Ezechielis currus ferebatur. *Spiritus enim vitæ*, inquit Propheta, *erat in rotis*, Ezechiel. 1. n. 20. Vbi D. Gregor. homil. 7. *Idcircò*, inquit, *dicitur vitæ spiritus in rotis esse, quia scripturæ sacræ duo sunt testamenta, quæ Dei spiritus scribi voluit, vt nos à morte animæ liberaret.* Et paulò post: *Per præcepta*, inquit, *scripturæ sacræ reuiuiscimus, qui mortui in culpa iacebamus.* Et confirmat ex Dauide: *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.* Psal. 118. n. 93. D. Aug. serm. 38. ad fratres in Eremo, si eius est illud opus, de scriptura explicat illud Salomonis: *Qui me inuenerit inueniet vitam.* Prouerb. 8. n. 35. Et paulò ante scripturam vocat resurrectionem mortuorum. Quis igitur non amet, non inquiret scripturæ sacræ vtilitatem, per quam vita etiam mortuis confeeratur?

In scripturis spiritus vitæ, quo etiam mortui reuiuiscunt. D. Gregor.

Scriptura, bellicum armamentarium.

XVII. CVm sit *nobis colluctatio* non solùm *aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersùs Principes, & Potestates; aduersus mundi rectores tenebrarum harum: contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Ephes. 6. num. 12. Necesse erat, vt tam acres pugnas, & congressus inituri, armatura Dei indueremur. Diuina igitur prouidentia factum est, vt sacra nobis scriptura, tanquam bellicum armamentarium proponeretur; ex quo omnia armorum genera ad repellendos hostes, & eorum insidias elidendas peterentur. Hoc in primis mihi videtur significare illa *turris Dauid, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Cant. 4. num. 4. Quænam, obsecro, est hæc turris, mille clypeis munita, nisi sacra scriptura omnium virtutum, & præceptis, & exemplis obfirmata? Vt D. Gregor. homil. 15. in Ezechiel. interpretatur. Nam in primis obseruans mille ex ea clypeos pendere. *Per hunc*, inquit,

Ad spirituales cōgressus Dei armatura necessaria.

Scriptura Dauid turris armorū præsidiis obfirmata. D. Gregor.

inquit, *perfectum numerum clypeorum, numerus vniuersus ostenditur; quia vniuersa nostra munitio in sacro eloquio continetur; ibi quippe sunt præcepta Dei, ibi exempla iustorum.* Et statim colliges præcepta singularum virtutum, quæ in sacris literis habentur, concludi: *Quot illic præcepta sunt, tot etiam pectoris nostri munimina.* Rursus colligens veterum Prophetarum exempla, quæ ibidem commemorantur, subdit: *In voce sacri eloquij, cuiuslibet quærimus munimen virtutis, inuenimus.* Ac tandem facto quodam veluti armilustro, seu omnibus diuinæ scripturæ armis, in luce, & conspectu omnium collocatis: *In hac turri,* inquit, *armaturam nostræ mentis inuenimus, vt inde præcepta, inde sumamus exempla, per quæ contra aduersarios nostros inexpugnabiliter armemur.* Sed ne vlla desit huius turris Dauidicæ cum scriptura similitudo, obserua ex D. Gregor. in turre Dauidica, & esse propugnacula, quæ immobilitet conquiescunt, & scuta, quæ huc, illuc facilè versantur; vt significetur, in scriptura, & esse miracula, tanquam propugnacula, per quæ muniri possimus; sed quæ agere ex nostro arbitrio non possimus: & esse exempla virtutum, tanquam scuta, quæ nostris operibus aptare, & feliciter exercere, præcedente nos diuina gratia, si volumus, valeamus.

Lex Dei pectoris munimen.

D. Greg.

Miracula Ecclesiæ propugnacula. Exempla, scuta.

XVIII. En, vt scriptura turris est omnium armorum præsidio munitissima. Turris illa, quam improbi homines ædificare, & ad cælum vsque educere conabantur. Genes. 11. n. 4. non aliis telorum ictibus corruit, quàm ædificantium verbis, inter se malè concordibus: dum enim eorum linguæ confunduntur, irrita studia dissipantur. Ibidem num. 7. & 8. vt significetur profana sapientia, dum in varias sectas, atque hæreses facessit, labefactari. At verò sacra scriptura turris est fortissima, quæ nullis telis hostilibus succumbit: & quæ solis verbis sibi inuicem concinentibus, se, suosque tuetur. Vnde Rupert. lib. 3. de Victoria Verbi, c. 3. vtranque inter se turrim componens: *Sancta,* inquit, *scriptura turris vera, & verè pertingens vsque ad altitudinem cæli, construenda erat, sacramenta continens tam dictæ promissionis.* Vbi promissionem intelligit de Verbo homine, de quo in superioribus egerat. Meritò igitur factum est, vt illa Christi *Arx alta maneret*: & verbis, quæ Christum Dominum continebant, tanquam clypeis, iacula, quæ diabolus collimabat, facilè repellerentur. Ignita enim diaboli iacula, quò faciliùs clypeo, quàm ignito Dei sermone retorqueri debuerunt? Nam vt benè sapiens: *Omnis,* inquit, *sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se.* Prouerb. 3. n. 5. Vnde D. Hieron. in epistol. 9. ad Saluinam, versùs finem: *Semper,* inquit, *in manibus tuis sit diuina lectio, & tam crebræ orationes, vt omnes cogitationum sagitta, quibus adolescentia percuti solet, huiusmodi clypeo repellantur.* Hoc sanè clypeo si quis muniatur, fremat licèt hostis, & totas suas pharetras iaculando exhauriat, nullum incutiet timorem. Iuxta illud: *Scuto circumdabit te veritas eius: non timebis à timore nocturno,* &c. Psal. 90. num. 5. Vnde D. Ambros. præfatione in Psalmos, vocat ipsos Psalmos. *Nocturna arma; diurna magisteria; scutum in timore, festum in sanctitate.* Ad hæc enim omnia officia, & præsertim ad hostes tanquam scutis repellendos, & tanquam iaculis fugandos aptissimè ex sacris literis præsidia depromuntur.

Prophana sapientia turris Babel variis linguis, id est, sectis labefactatur.

Rupen.

Diuina scriptura clypeus igni ta hostis tela retundit.

D. Hier.

D. Ambr.

XIX. Dauid in singulare certamen cum Philisthæo egressurus, *Elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente.* 1. Reg. 17. n. 40. Cassiodorus in Ps. 143. quæ Dauid composuit pro victoria de Golia, per hos quinque lapides mysticè interpretatur quinque li-

Quinque Dauid lapides quinque legis libros

A bros legis. Nam sicut illi lapides limpidissimi fuerunt, ita & hi libri sunt purissimi, iuxta illud: *Lex Domini immaculata.* Psalm. 18. n. 8. Et quemadmodùm Golias illis lapidibus victus corruit; ita, & diabolus sacrarum literarum præsidiis premitur, & superatur. Sed D. Bern. serm. de Dauid, & Golia, & per illos quinque lapides intelligit illa quinque verba, de quibus Apostolus: *In Ecclesia,* inquit, *volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, quàm decem millia verborum in lingua.* 1. Corinth. 14. n. 19. Quasi diceret; malo pauca verba spirituali igne decocta, quàm plura verba stulta garrulitate iactata. Hæc enim aures verberant; illa frontem. Hæc gigantem palpant; illa pulsant. Hæc facilè volant; illa perpetuò manent. Nã B sicut illi quinque lapides rapti sunt de torrente, quos proinde torrentis vis secum deuehere non potuit: *Sic,* inquit Diuus Bernard. *Verbum Domini nullis fluctibus cedens manet in æternum.* Quare Dauid cum in se dæmones irruere sentiebat, ad scripturarum præsidia confugiebat: *Me expectauerunt,* inquit, *peccatores, vt perderent me: testimonia tua intellexi.* Psalm. 118. n. 95. Nam vt ibi Lyr. *Sacra,* inquit, *scriptura deuota meditatio, est armatura contra tentationes dæmonum.*

adumbrantes. Cassiod.

D. Bern.

Sacra scriptura firmitas.

Diuina scriptura armatura spiritualis.

XX. Prodeunt in aciem ad singulare certamen *Leo ille de tribu Iuda radix Dauid.* Apocal. 5. num. 5. *Et Draco ille magnus, & rufus, habens capita septem, & cornua decem.* Apocal. 12. num. 3. Vterque sibi arma comparant ex sacro diuinarum literarum armamentario; sed draco quasi ex arcu doloso tela vibrat, in adulterinos sensus verba detorquet: Leo perspicaci intuitu scripturas omnes timatus, in germanos sensus collimat. Quid tandem factum? Christus Diabolum expugnauit. Et tribus è sacra pagina testimoniis, tanquam iaculis, omnes illius impetus compressit. Matth. 4. à num. 3. *Vt discamus,* inquit Caiet. *arma nostra esse sacras scripturas. Nulla enim poterit nos suasio ad malum trahere, si consultis sacris scripturis actiones nostras, & omissiones dirreximus.* Sed ante illum diuus Ambros. lib. 4. in Lucam docet Christum Dominum sumptis ex scriptura armis serpentis caput collisisse: *Vt nos,* inquit, *captiuitatis iugo excusso vincere crimina, scripturarum præsidio disceremus.* Et cum diabolus Christum Dominum aggrederetur per concupiscentiam carnis, ad gulam: per concupiscentiam oculorum, ad indebitam reuerentiam; per superbiam vitæ, ad inanem ostentationem; quæ sunt omnia tentationum genera, quibus homines in mundo oppugnantur. 1. Ioan. 2. num. 16. Christus Dominus hæc omnia tela solo veritatis, hoc est, scripturæ scuto circumdatus facilè declinauit. Vnde Burgens. ad illa verba: *Scuto circumdabit te veritas eius.* Psalm. 90. num. 5. hanc etiam similitudinem deprehendit inter scripturam, & scutum; quia vt hoc omnibus corporis partibus tuendis, omnibus hostium telis euitandis accomodatur; ita, & illa omnes virtutes seruat, omnia vitia repellit. *Cum enim,* inquit, *aduersarius tentando circumiret per diuersa vitia, Christus circumdedit se scuto veritatis. Quamlibet enim tentationem contra eum commissam euacuauit per auctoritatem sacræ scripturæ, quæ est veritas diuina.*

C

D

E

Dolosis ex scriptura iaculis decertant cum hostem. Christus germanis expugnat.

Caiet.

D. Ambr.

Burg.

Scriptura scutum omnia tela repellens.

XXI. Quam tenuit bellandi rationem Christus Dominus, eandem suos docuit discipulos. Nam illos in certamine relictutus monuit, vt venderent tunicas, & emerent gladios, quibus duos gladios offerentibus, respondit: *satis est.* Luc. 22. num. 38.

Duo testamenta duobus discipulorum gladiis adumbrata.

Quem

D.Ambros. Quem locum D.Ambros. ibi ad præsens institutum egiegie intetpietatus: *Duos*, inquit, *gladios discipuli obtulerunt, vnum noui, alterum veteris testamenti, quibus aduersus diaboli armamur insidias. Denique dicit Dominus, sat est, quasi nihil desit ei, quem vtriusque testamenti doctrina munierit.* Hac panoplia, seu armatura D.Paulus militem Christianum ad bellum expedijt, loricatum iustitia, ocreatum Euangelio pacis, clypeatum fide, galeatum salute, seu salutari, hoc est. Christo Domino, spiritualis verbi gladio obarmatum. Ephes.6.à num.14. Quæ omnis armatura è sacris literis promitur, in quibus conditur. Nam vt bene Diuus Chrys. (D.Chrys.) concion.3. de Lazaro. *Opus*, inquit, *habemus diuinis remedijs, vt simul, & iam acceptis vulneribus medeamur, & quæ nondum inflicta sunt, prohibeamus, eminus venientia diaboli spicula extinguentes, depellentesque per assiduam scripturarum lectionem.*

XXII. *Sacra scriptura, & gladius cominus, & arcus eminus.* Lyran.

His armis quicumque munitos sit, dœmonis insidias, minas, & plagas irridebit. *Dabit* enim *Deus*, loquit Propheta, *quasi puluerem gladio eius, & sicut stipulam vento raptam arcus eius.* Isai.41. n.2. Vbi Lyrano interprete, per gladium, qui cominùs ferit, doctrina per verbum tradita; per arcum, qui ferit eminùs, doctrina per scriptum significatur. Vtroque autem modo sancti Patres præliati, Gregor. Ambros. August. & alij, hæreses, vitia, & dœmonum fraudes, tanquam puluerem, & stipulam dissipabant. Vnde D.Hieronym. (D.Hier.) in epistol.41. ad Ruffinum, loquutus de Bonoso quodam Eremita, qui adolescens in primis nobilis, ac diues mundo renuntiarat, & in solitariam insulam se abdiderat, vt solus Deo vacaret: *Totam*, inquit, *circa insulam fremit insanum mare, & sinnosis montium illisum scopulis æquor reclamat: nullo terra gramine viret: nullis vernans campus densatur vmbraculis: abruptæ rupes quasi quendam horrore carcerem claudunt. Ille securus, intrepidus, & totus de Apostolo armatus, nunc Deum audit, dum diuina relegit: nunc cum Deo loquitur, cum Dominum rogat.* Et statim gloriosas eius de diabolo victorias solo scripturæ præsidio reportatas commemorat, & commendat. Hæc planè ratio est, quare liber ille bellorum Domini Num 21. num.14. pro sacra scriptura accipiatur à Ruperto lib.2. de Victoria Verbi, cap.18. *Quid enim*, inquit ille, *aliud continetur, vel agitur in scripturis sacris, nisi bellum, & certamen Verbi Dei, ad destructionem peccati, & mortis?*

Rupert. *Scriptura bellorum Dei liber.*

XXIII. *Prædicatores vt columba in scriptura riuulis vel peccati vmbrã perspicientes declinant.* Beda.

Neque solùm dœmonum impetus ex diuinis literis repelluntur, sed & dœmonum insidiæ præuidentur, vt facilè eludantur. De cælesti illo sponso beata illa anima loquuta: *Oculi*, inquit, *eius sicut columbæ super riuulos aquarum.* Cant.5.num.12. Columbas verò super riuulos aquarum interpretatur Beda lib.5. in Cant. Prædicatores super libros sacros scripturarum: *Columbæ siquidem*, inquit, *super riuulos aquarum, non solùm propter potum, vel lauacrum, vel loci amœnitatem, ac munditiem residere solent; sed etiam vt venientis vmbram accipitris in aquarum perspicuitate præuidere, ac sic imminens ab hoste periculum euadere possint.* Et statim ad scripturæ cultores rem accómodat, qui sacris literis incumbunt, non solùm, vt ibi satientur, & lauentur, & recreentur, sed etiam, vt futuras dœmonum insidias, & incursiones prædiuinare possint, ac præcauere. Sic etiam, & Philo Carpathius (Philo. Carp.): *Cum*, inquit, *columbæ superuolantium rapacissimarum auium vmbram in aquis ipsis intuentes, lethales vngues effugiant; debent, & viri sancti, vtriusque pastores, ita in sacrarum literarum lucidissimis vndis inspicere, vt superuenientes fallacissimorum dœmonum rapinas, insi-* A *dias ac fraudes ex sanctissimis præceptis scripturarum, atque consilijs felicissimè declinent.*

XXIV. *Scriptura vel etiam aspectus obarmat.* D.Chrys.

Mirabilius mihi videtur, quod D.Chrysost. côcione illa 3. de Lazaro, affirmat: hæc scripturarum arma adeò esse valida, & efficacia, vt non solum agitata, sed etiam conspecta, dæmones arceant, & propellant; moresque instruant, & informent. *Quemadmodũ*, inquit, *arma regalia reposita, etiãsi nemo fuerit, qui possideat, tamen ijs; qui habitant in ædibus, vbi reposita sunt, multam præbent custodiam, ac tutamen. Sic vbi fuerint libri spirituales, illinc omnis expellitur vis diabolica. Ipse autem per se librorum aspectus segniores nos reddit ad peccandum. Simul atque tetigit aliquis Euangelium, mox composuit suam ipsius* B *mentem, & à rebus mundanis abduxit; idque ex ipso solo aspectu.* Et statim rectè argumentatur: *Quod si*, inquit, *accesserit diligens lectio, non aliter, quam in sacris adytis rebus diuinis vacans anima, sic repurgatur, meliorque redditur, Deo cum ipsa per scripturas colloquente.* Et similia inculcat homil.31. in Ioan. *Si*, inquit, *in quacumque domo Euangelium est, illuc diabolus ingredi non audet; quanto minus animum ei assiduis lectionibus familiarem, neque dæmon, neque peccatum attinget? sanctificu igitur animam, sanctificu corpus. Hoc continget, si Euangelium semper, & anima habueris, & lingua.* Hæc ille. Quæ magis ex sequentibus patebunt.

Maledꝰ magis obarmat scriptura lectio.

C

Scriptura, augustissimum sacrarium spiritualium bonorum.

XXV. *Scriptura suauis & sãctitatis dulcedinem côtinet, & sapientia lumen.* Philo. Carp.

Spiritualia bona partim ad intellectum pertinent, partim ad voluntatem. Vtraque ab scriptura oriuntur; quæ sine dubio totam mentem, & sapientia, & sanctitate locupletant. Ad Ecclesiam Christus Dominus, *Fauus*, inquit, *distillans labia tua.* Cant.4 n.11. Vbi Philo Carpathius, *Fauus*, inquit, *est diuina scriptura; vt enim in fauo mel, & cera latent, quorum altero pascimur, altero lumen accendimus: sic in literis sacris suauissimus cibus animi, & lumen mentis insunt.* Quibus verbis, & sapientia, & sanctimonia, quæ a diuinis literis peruntur, designantur. De sapientia in primis non est dubium; nemo enim sapientior est, quàm qui in diuinis literis exercetur: nemo indoctior, quàm qui ab illis peregrinatur. Adsunt vtriusque rei exempla. Præfectus D ille Reginæ Candacis barbarus erat; idcirco enim Æthiops appellatur, Actor.8.n.27. sed dum studio scripturarum diligenter incũbit, repentè è barbaro doctor euasit, vt benè notat Diuus Chrysost. (D.Chrys.) hom.53. in Genes. additque. *Idoneum esse barbarum istum, qui nobis omnibus doctor fiat.* Dauid, *Declaratio*, inquit, *sermonum tuorum illuminat.* Psalm.118. n.130. In Hebræo est פתח *pethac*, quod Diuus Hieronym. (D.Hier.) transtulit *ostium*, à verbo פתח *pathac*, quod est, aperire. Vnde Genebrard. (Genebr.) magna cum emphasi, sic interpretatur, limen, initium, primus ingressus, primum rudimẽtum sermonum tuorum, seu scripturæ sacræ erudit, & illuminat. Quasi in primo limine, seu tyrocinio audiendæ scripturæ, ea sapientia acquiratur, quæ ne in reconditis quidem Philosophorum penetralibus comparetur.

Barbaros in dicto os scriptura trãsformat.

Vel primus scripturæ aditus magnam in sapientia profectum.

E

XXVI. *Modicum scripturæ prælibatio magnum cordis illuminatio.* D.Hieron. D.August.

Paululum mellis Ionathas prægustauit, *& illuminati sunt oculi eius.* 1. Reg. 14. num. 27. quia purissimus sensus scripturarum, vt D. Hieronym. lib.4. in Ezechiel. ad finem exponit, quantumuis modicè prægustatus, sufficit, vt humanæ mentis acies illustretur. *Lucerna pedibus meis*, inquit Dauid, *verbum tuum, & lumen semitis meis.* Psalm.118. n. 105. Quòd D. August. ibi de verbo Domini, quod in omnibus scripturis sanctis continetur,

A interpretatur. Nullum enim in scriptura verbum repetitur, quod illustrandi vim non sortiatur. Ad Iosue olim Deus: *Non recedat*, inquit, *volumen legis huius ab ore tuo; sed meditaberis in eo diebus, ac noctibus.* Et statim: *Tunc diriges viam tuam, & intelliges.* Iosue 1.n.8. seu, vt est in Hebræo. *Tunc secundabis vias tuas, & intelliges.* Vbi Caiet. *Manifestat*, inquit, *duos fructus, alterum prosperitatis exterioris; alterum intelligentiæ internæ.* Fieri enim nequit, quin ex diuinarum scripturarum meditatione, diuina prope rerum omnium intelligentia consequatur. Vnde D.Aug. serm.38. ad Fratres in Eremo, scripturam vocat omnium scientiarum, & doctrinarum magistram, ac Dominam; quia omnes sine dubio gignit, ac moderatur.

Caiet. *In scriptura prosperitas, & scientia.*

D.Aug.

XXVII. B Contra verò qui ab scripturæ lectione alienus est, in insipientiam facessit belluinam. *Quid enim*, inquit August. citatus, *est homo sine literis? Nunquid non bos, vel asinus? nunquid non equus, vel mulus, quibus non est intellectus?* Nabuchodonosor ex homine in belluam non Circæo poculo, sed diuino imperio degenerauit. Daniel.4. n.30. Cuius supplicij ratio multiplex esse traditur. Vna propter illius superbiam. Ita Diuus Gregor.lib 5. moral. cap.8. *Quia*, inquit, *elatione cogitationis se super homines extulit; ipsum, quem communem cum hominibus habebat, sensum hominis amisit.* Altera propter illius crudelitatem. Ita Theodoret. orat. 4. in Daniel. *Quia*, inquit, *in sibi subiectos ferina mente, & animo fuerat; meritò etiam ferina, & agresti vita damnatus est.* Tertia, quæ nostrum probè confirmat institutum, propter illius odium in sa- C cros libros. Ita Feuardentius in 1.cap.Ruth.num. 1. *Quia*, inquit, *eius satellites, & ministri libros legis combusserant, septem annos quasi immanis bellua, regno, hominum consortio, menteque priuatur.* Ac si inter homines esse non debeat, qui diuinas literas colere recus[a]r. Itaque sapiens est, qui cum diuinis literis habet cõmercium; insipiens, qui diuortium. Quàm sit autem periculosa hæc ignorantia, rectè expendit Diuus Chrysostom. Proœmio in epistolam ad Roman. *Nam quemadmodum*, inquit, *qui luminis huius vsura sunt priuati, nequaquam rectà ingredi possunt, ita qui ad diuinarum scripturarum radios oculos non intendunt, necessariò in multa frequentes errata incurrunt, perinde, ac si in tenebris periculosissimis ambularent.*

Scriptura inscitia in belluinam abit tarditatem.

D.Aug.

D Gregor. *Superbia ruinosa.*

Ferina crudelitas in feras homines deiicit.

Theodor.

Feuard.

Periculosa scripturarũ ignorantia.

D.Chrys.

XXVIII. D Iam verò de sanctitate, quam diuinæ literæ continent, conferunt, ac requirunt, dubitare nemo potest. Dauid, *Labor*, inquit, *est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei.* Psal.72. n.17. Vbi Lyranus sanctuarium Dei interpretatur scripturam, ex qua, tanquam ex sanctuario diuina oracula redduntur. Adde, sanctuarium Dei dici scripturam, quia in ea ipsamet sanctitas commoratur. Idem Propheta, *Surge*, inquit, *Domine in requiem tuam, tu, & arca sanctificationis tuæ.* Psalm.131. n.8. Pro quibus vltimis verbis Chaldæus legit: *Tu, & arca, in qua est lex tua.* Quasi diuina lex idem omnino sit, atque animorum sanctificatio. Qui diuinas literas assiduus contemplatur, *Erit*, inquit E Dauid, *tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo*, Psalm.1. num.2. Nam vt bene D.Damascen. libr.4. de fide, cap.18. *Quemadmodum*, inquit, *arbor plantata secùs decursus aquarum, sic anima diuina irrigata scriptura impinguatur, & maturum fructum affert, fidem orthodoxam, & semper virentibus foliis, id est, placentibus Deo actionibus decoratur.*

Scriptura sanctitas suos sanctificat cultores.

Lyran.

D.Dam.

XXIX. Labrum æneum fecit Moyses, in quo sacerdo- A tes sanctuarium ingressuri priùs abluerentur. Exod.38. num.8. Huius labri nomine D.August. serm.38. ad Fratres in Eremo, diuinam intelligit scripturam; quam qui sedulò euoluunt, vitiorum ablutis sordibus expiantur. Neque prætereundum est, factum fuisse hoc labrum de speculis mulierum, vt ibidem exprimitur. Nam vt bene D.August. serm.61. de Verbis Domini: *Diuina*, inquit, *Scriptura speculum est, quod te falsò nitore non fallit.* Consentit Diuus Leo serm.11. de Quadragesima. *Artifex*, inquit, *misericordia Dei splendidissimum in mandatis suis condidit speculum, in quo homo suæ mentis faciem inspiceret, & quam conformis imagini Dei, aut quam dissimilis esset, cognosceret.* Sed, & D.Gregor. lib.4. cap.4. in historiam Re- B gum: *Electorum*, inquit, *speculum sacra scriptura est.* Et statim aduertit Saulem declaratum fuisse Regem in Masphath, quod interpretatur speculum; quòd bonus pastor sit ille, *Qui moribus*, inquit, *talis ostenditur, qualis in sacro eloquio prædicatur.* Sicut igitur speculum confert ad omnes, etiam minimas labeculas detergendas, & conciliandam totius oris venustatem: ita planè, & scriptura, ad omnes animi noxas abolendas, inducendasque virtutes non mediocriter patrocinatur.

Animorum sordes, in scriptura libro aneo abluuntur.

D.August.

Scriptura speculum.

D.Leo.

D.Greg.

XXX. Dicitur autem fuisse illud labrum de speculis, non aliis, quàm mulierum; fortasse non sine mysterio; vt significetur, non minori diligentia debere homines se, suosque mores ad diuinæ scripturæ regulas dirigere, quàm mulieres ad specula se comunt, & componunt: quæ in hanc C curam ociosissimæ incumbunt, iuxta illud Terentianum: *Nauis, & mulier dum comuntur, annus est.* Certè Diuus Gregor. Nazianzen. oratione quadam, de suo in Quadragesima silentio, palam testatur, quantùm profecerit, hoc diuinæ scripturæ speculum intuendo: *Ego*, inquit, *diuinis oraculis euoluendis, mentis puritatem collegi.* Sequutus videlicèt fuerat illud Prophetæ consilium: *Apprehendite disciplinam.* Psalm.2. num.12. seu, vt vertunt 70. *Osculamini puritatem.* Quasi hæc diuina disciplina apprehendi non possit, quin statim animi puritas hauriatur.

Ad scripturæ speculum mores componendi.

Terent.

D.Greg.

XXXI. Sæpius inuenio scripturam cum aqua comparatam. *Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ* D *maris operientes.* Isai.11. num.9. *Erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ierusalem.* Zachar.14. num.8. *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ioan.7. num.38. & passim alibi. Quibus in locis D.Hieron. & plures alij, aquæ nomine scripturam interpretantur. Ratio verò huius similitudinis, alia, atque alia ab aliis traditur; omnes ferè, quæ ad præsens institutum spectant, à D. Cyril. Alexandr. lib.5. in Ioan. cap.10. colliguntur: *Aqua*, inquit, *sapientiæ salutaris* (hoc est, scriptura sacra) *noxiam huius mundi sitim, & vitiorum ardorem prorsus extinguit: sordes omnes peccatorum eluit: animæ nostræ terram cœlesti imbre irrorat, atque fœcundat.* Neque solùm scriptura, vt aqua lauat, refrigerat, satiat, & fœcundat: sed etiam, vt ignis, E ab omni sceleris labe excoquit, ac repurgat. *Ignem*, inquit Christus Dominus, *veni mittere in terram.* Luc.12. num.49. Ad quem locum, & alia similia D.Hieronym. in epistol.142. ad Damasum, *Quærimus*, inquit, *vbi sit hoc incendium salutare? Nulli dubium, in sacris voluminibus: ex quorum lectione vniuersa hominum vitia repurgantur.* Quæ omnia eò pertinent, vt ostendant eximiam à diuinis literis sanctitatem in animos eorum, qui illas frequentissimè volutant, proficisci.

D Cyril. Alex.

Scriptura ignis omnia excoquens vitia.

Quare

XXXII. D.Hier. Quare idem Diuus Hieronym. in epistol. ad Rusticum Monachum de viuendi forma: *Nunquam*, inquit, *de manu, & de oculis tuis recedat liber. Discatur Psalterium ad verbum. Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis.* Efficacior multò est illa Diui Chrysostomi admonitio Concione tertia de Lazaro, vbi ad scripturæ lectionem adhortatus, rationem reddit: *Neque enim fieri potest, non potest, inquam, fieri, vt quisquam salutem assequatur, nisi perpetuo versetur in lectione spirituali.* Ibidem comparat sacros libros, cum instrumentis fabrilibus: nam vt hæc rudem, & impolitam materiam concinnant, & in figuras pulcherrimas conformant; ita & sacri libri deprauatam animam corrigunt, & renouant inueteratam. Addit, instrumenta fabrilia posse quidem artificiosas formas inducere; non tamen naturalem materiam commutare, nempe aurum efficere ex argento: at verò scripturam sacram, ad hoc etiam præstandum, vim habere; & ex vasis ligneis, ac fictilibus argentea, & aurea fabricare; dum terram in cælum, carnem in spiritum, homines in Angelos transformat. Denique D. Gregor. Nazianz. in carmine de veris, & germanis scripturæ libris, docet diuinas scripturas nobis à Deo datas, & in præmia laborum, & in remedia culparum, & in sanctitatis acquirendæ singularia præsidia: sic enim canit,

D.Chrysost. Necessaria ad salutem scripturæ lectio.

Scriptura fabrilibus similis instrumentis animũ format, imò transformat.

D Greg. Nazianzen.

—— Donat Deus ista laborum
Præmia, vt absconsa lucis mens sedula quiddam
Conspiciat. Vel certè isthinc ea commoda carpit,
Vt per sancta Dei capiat præcepta dolorem.
Aut quod postremum est, animos hæc lectio rebus
Abstrahat a fluxis, studia ad meliora vocatos.

XXXIII. *Scriptura sanctimoniæ gymnasium.* Vnde obsecro eruperunt illa vitia, quæ Deus odit in Esau? Vnde floruerunt illæ virtutes, quas dilexit in Iacob? Malach. 1. num. 2. & 3. nisi quod Esau venationi potiùs, quàm lectioni incumbebat: *Iacob verò habitabat in tabernaculis.* Genes. 25. n. 27. seu, vt Hebræi apud Lyran. interpretantur, *In gymnasiis literariis.* Vbi de diuinis mysteriis, & oraculis à duobus magistris Melchisedech, & Heber instruebatur? Quod discrimen videtur D. Ambros. libr. 2. de Cain, & Abel cap. 6. insinuasse. Quid enim scripturas tractantem, nisi sanctitas; quid scripturas fugientem, nisi iniquitas sequeretur?

D.Amb.

XXXIV. *Sancta scriptura religiosè à sanctis tractanda.* Sed quia sancta non nisi à sanctis tractanda sunt; nemo ad scripturam siue exponendam, siue audiendam, accedere debet; nisi, qui sanctis moribus effloreſcit. In cuius rei typum olim Hebræi *Eleazarum sanctificauerunt, vt custodiret arcam Domini.* 1. Reg. 7. num. 1. Nam, si arca, in qua diuina scriptura claudebatur, non nisi à sanctificatis hominibus custodiri debebat; quantò magis sanctificari debent, qui veros scripturæ sensus mente condunt, & ore promunt? Helias vbi venit in Bersabee, *dimisit ibi puerum suum*, 3. Reg. 19. num. 3. Nam Bersabee, id est, *puteus satietatis*, diuinam significat scripturam, interprete D. Bernard. serm. 64. ex paruis, ad quam intelligendam, qui accedit, *Dimittere*, inquit, *debet puerilem sensum, vel pristinorum actuum debilitatem.* Mirabilius mihi est, quod dicit Clemens Alexand. lib. 1. Stromatũ sub initium. Sicut ille, qui ad Eucharistiam accedit, debet priùs se probare, & sic de pane illo edere, & de calice bibere. 2. Corint. 11. num. 28. Ita & qui ad Verbum Dei proximis tradendum accedit, debere se priùs diligenter examinare, an cum doctrina, quam tradit; vita, quam agit, concinat, & cohæreat? Quòd si ad Eucharistiam tractandam suprema quædam sanctitas requiritur; vide, quanta etiam ad tractandam scripturam requiratur?

D Bernard.

Vt ad Eucharistiam, ita ad sacrã scripturam tractandam summa requiritur sãctitas.

Clem. Alex.

A

XXXV. *Diuinum Scripturæ manna non nisi cor aureũ seruat.* Olim Moyses ad Aaronem: *Sume*, inquit, *vas vnum, & mitte ibi manna, & repone coram Domino, &c.* Exod. 16. num. 33. Septuaginta interpretes legunt, *Vas aureum*: & sic videtur D. Paul. legisse, appellans *vrnam auream.* Hebr. 9. num. 4. Non sine mysterio manna, quod & Christum Dominum, & eius doctrinam significabat, in vrnam auream includitur, vt significetur aureum esse debere illud pectus, in quo non solùm Christus Dominus, sed etiam eius doctrina reponatur. Quod expendens D. Cyrillus Alexandr. libr. 3. in Ioann. cap. 34. *Audis*, inquit, *quomodò vas aureum per Aaron impletur manna, & coram Deo ad perpetuam conseruationem reponitur: pia enim, sanctaque anima, quæ Christi fidem concepit, quæ totum in se ipsa cælestem thesaurum condidit, pretiosum, atque aureum vas est; & à Pontifice omnium Deo Patri offeretur; seruabiturque in conspectu eius in æternum.*

D. Cyrill. Alex.

B

XXXVI. *Scriptura lumen perspicaci tantum mundi cordis oculo attingitur.* Non solùm auri, sed etiam solis splendorem imitari debet, qui ad diuinam scripturam tractandam propiùs accedit. Quod egregiè expendens D. Athanas. de Incarnatione Verbi ad finem. *Ad scripturæ*, inquit, *indaginem, vtrumque intellectum opus est vita proba, animo puro.* Et statim: *Quemadmodum si quis intueri velit solis iubar, oculos planè detergit, & in splendorem redigit, quantum potest, ad eius similitudinem, cuius conspiciendi desiderio tenetur, sese purificans; vt ita oculus iam lumen redditus, lumen solis contempletur; ita quoque, qui volet mentem virorum cælestia loquentium intelligere; priùs detergere, & abluere viuendi disciplina animam debet, & ad sanctos accedere, cum studiorum, factorúmque similitudine; vt illis consuetudine paris vitæ, familiaris redditus, quæ ipsis a Deo reuelata sunt, cognoscat.* Itaque, qui Dauidis Psalmos, Moysis Pentateuchum, Samuelis historiam interpretatur, necesse erat, vt ipsam Dauidis, Moysis, & Samuelis sanctitatem imitaretur.

D. Ath.

C

XXXVII. *Apostoli, & prædicatores serpentis prudentia, deposito vitiorum veneno.* Suos discipulos Christus Dominus constituens diuini Verbi interpretes, & præcones: *Estote*, inquit, *prudentes, sicut serpentes.* Matth. 10. num. 16. Cur, obsecro, cum serpentibus comparauit? Multiplex ratio est, fateor; sed vna ad præsens institutum opportuna mihi videtur elici posse ex D. Epiphanio in libello ad Physiologum de proprietatibus animalium cap. 16. *Cum*, inquit, *serpens ad fontem, vt bibat, pergit, virus non defert, sed in antro illud dimittit, sicque purus accedit; ne ex illis aquis bibentes veneno inficiat. Debemus igitur & nos, qui ad perennem, purámque, & diuinis, ac cælestibus eloquiis scaturientem aquam, in Dei Ecclesia properamus, malitiæ venenum nobiscum non deferre; sed omnem prauitatem, ac iurgium, & omnem malam cogitationem deponere, ne anima nostra veneno inficiatur.* Addere debebat, & ne doctrinâ venenatâ ex ore pronuntiata, aliquam veneni partem in audientium animos importet.

Scriptura aquas bibat. D. Epiph.

D

XXXVIII. *Diuinæ legis doctor exẽplo prius doceat, quã doctrina.* Idcircò Moyses priùs à Deo in montem euocatur, & familiari cum Deo commercio exercetur; & posteà: *Scripsit*, inquit textus, *Moyses vniuersos sermones Domini.* Exod. 24. num. 4. Neque enim idoneus esse poterat ad diuina oracula excipienda, antequàm eriperetur ab humano consortio, ac totus diuino redderetur. Nec illud vacat mysterio; quòd nimirùm pòstquàm Moyses percussit Sehon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Basan, tunc addit textus: *Cœpit Moyses explanare legem.* Deuter. 1. num. 4. Vbi Glossa. *Notandum*, inquit, *quòd interfectis duobus Amor-*

E

Glos.

vitiorum regibus, lex recapitulatur, & populus instruitur, quia remotis scandalis, & superatis vitiorum turmis competenter doctrina insistitur; & fidei lumen dignè desiderantibus aperitur. Debemus prius in nobis vitia occidere, & sic mandata diuina populis tradere.

XXXIX. Feliciter hoc munus Esdras executus: nam vt est in litera: *Parauit cor suum, vt inuestigaret legem Domini, & faceret, & doceret in Israel præceptum, & iudicium.* 1. Esdr. 7. num. 10. Vbi Lyran. *Hic est,* inquit, *debitus processus doctoris: sicut IESVS cœpit facere, & docere.* De Christo Domino Ecclesia loquuta, *Oculi,* inquit, *eius, sicut columbæ super riuulos aquarum.* Cant. 5. n. 12. Christi oculi sunt Ecclesiæ Pastores, & Doctores, qui prius columbæ dicuntur, quàm ad riuulos aquarum residere memorentur. Nam, vt benè Philo Carpath. ad eum locum: *Omnes,* inquit, *labe puri, & defæcati, simplices, planéque prudentes esse debent omnes hi, qui sacra cæteros, atque cælestia docturi sunt, & monituri: ob idque, postquam ipsi à fluentis Spiritus sancti mundati sunt, & candore virtutis illustrati; iuxta plenitudines aquarum residere dicuntur; vt scripturæ sacræ profunda, arcanáque rimantes, ea Christiano populo ad salutem, summa charitate impertiantur.*

Lyran.

Columbinis sanctimoniæ oculis scriptura fluenta rimetur prædicator & pastor.

Philo. Carp.

X L. Qui igitur columbinam simplicitatem imitatatus ad scripturam accedit euoluendam, quantá inde referet sanctitatem? Deus enim eximias Patriarcharum virtutes sub diuinis literis, tanquam pretiosissimas gemmas sub aquis inclusit, teste Diuo Chrysostomo homil. quinquagesima sept. in Gen. *Vt,* inquit, *ad æmulationem, & imitationem sanctorum virorum prouocaret. Quandò enim audimus, huius quidem obedientiam: istius autem continentiam: illius verò in hospitibus colligendis promptitudinem: & quomodo singuli claruerunt; ad similia facienda excitamur.* Hanc verò sanctitatem boni doctores, non tantùm sibi ex diuinis literis hauriunt, sed in alios etiam diriuant.

Iustorum exempla tanquam gemmas Scriptura deferunt fluenta.

D. Chrys.

X L I. Testis sit Iacobus, qui sicut iuuenis multùm ex diuinis literis profecit, ita vir factus, vt alij similiter proficerent, curauit. Ducebat Iacob oues suas ad irriguas canales; multicolores sub aqua virgas ostendebat, vt quæ illas intuendo biberent, similes postea fœtus parturirent. Genes. 30. à num. 37. Non aliter quidem, vt D. Hier. lib. 14. in Ezechiel. non procul ab initio, videtur significasse, & multò apertiùs D. Gregor. libr. 21. morali. cap. 1. interpretatur, boni doctores ad irriguos scripturarum fontes, suus auditores deducunt, eisque latentia virtutum exempla ante oculos proponunt. Quid verò illi? Dum multiformis gratiæ Dei virtutes, quæ ibidem relucent, contemplantur: nouos animo hauriunt fructus, nouam spirant ex animo sanctitatem.

Boni doctores qua ex scriptura fontibus hauriunt in alios deducunt.

D. Hier.

D. Greg.

X L I I. Cæterùm qui ad diuinas literas tractandas illotis conscientiis accedunt: & parùm proficient, & diuinum in se ipsos furorem concitabunt. Vnde est illa Dei cum illo sceleratissimo populo expostulatio: *Scire,* inquit, *vias meas volunt, quasi gẽs, quæ iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit: rogant me iudicia iustitiæ: appropinquare Deo volunt.* Isai. 58. n. 2. *Ac si quis ferunt,* addit D. Chrys. in Psalm. 7. *qui innumerabilium esset reus criminum, exigat à Domino rationem, cur sic fecerit. Ne hæc inquiras, prætermittens flere, & lugere, & abluere peccata tua.* Qui igitur ad purissimum diuinarum literarum sacrarium accedit, ornet animum in primis fide. Nam, *si non credideritis, non permanebitis.* Isai. 7. n. 9. seu, vt habent 70. *Non intelligetis.* Deinde cordis munditie: *Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere.* 1. Corint. 2. num. 14. Præterea charitate: *Qui enim,* inquit Christus Dominus, *diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum.* Ioan. 14. n. 21. Rursus oratione: vnde sapiens; *Qui,* inquit, *interrogationem manifestat, parabit verbum; & sic deprecatus exaudietur, & conseruabit disciplinam, & tunc respondebit.* Ecclesiastici 33. n. 4. Quod Rabanus de sacris doctoribus exponit, qui & studendo, & orando, diuinarum literarum intelligentiam, quam suis auditoribus commendant, assequuntor. Quare D. August. epist. 120. ad Honoratum, in fine, illum monet; vt diuinas literas lecturus orationi insistat: *Si enim,* inquit, *pure Dominum largitorem bonorum omnium depreceris, omnia, quæ cognitione digna sunt, aut certe plurima, ipso magis inspirante, quàm hominum aliquo commonente, perdisces.*

Qui illotis conscientiis scripturam tractant, puniuntur acerbè.

D. Chrys.

Multiplex scripturæ studentium ornatus.

Fides.

Cordis munditiæ.

Charitas.

Oratio.

D. Aug.

XLIII. Tandem, vt alias omittam, humilitate. Nam vt bene Parœmiastes, *vbi,* inquit, *est humilitas, ibi & sapientia.* Prouerb. 11. n. 2. Clamat sapientia: *Si quis est paruulus veniat ad me, & insipientibus loquuta est.* Prouerb. 9. n. 4. non quòd stultos, sed humiles requirat. Vnde Christus Dominus: *Abscondisti,* inquit, *hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Matth. 11. n. 25. Non dixit stultis, sed paruulis; vt timorem se damnasse innuat, non acumen, vt D. Greg. l. 27. moral. c. 7. interpretator. Benè D. Bern. serm. 64. ex paruis, *In hoc,* inquit, *sacro lectionis pelago agnus ambulat, & elephas natat.* Hoc est, humilis intelligentiam comparat: superbus ignorantia laborat. At verò Salomon: *Fons,* inquit, *hortorum, puteus aquarum viuentium.* Cant. 4. n. 15. Vbi Philo Carpathius, per vtrumque scilicet fontem, ac puteum, sacram scripturam interpretatur; per fontem quidem, quòd facilè ex eo potet humilis: per puteum verò, quòd difficilè hauriat superbus. *Imo superbis,* inquit Phil. *procellosum fit pelagus: & humilibus fluuius permeabilis.* Hactenùs de sacrarum literarum vtilitate. Quæ adhuc ex sequentibus fiet illustrior.

Humilitas primus in addiscenda scriptura gradus.

Superbia insipientia mater.

D. Greg.

D. Bern.

Philo. Carp.

SECTIO III.

Voluptas sacrarum literarum.

I. SCripturam vocat D. Bern. serm. 64. ex paruis *paradisum deliciarum.* Nam sicut *oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis, qui diligunt illum.* 1. Corinth. 2. num. 9. in illo scilicet, cælesti deliciarum paradiso; ita planè nemo credere potest, si inexpertus sit, quanta ex sacris literis voluptas hauriatur. Vnde Phil. Carpathius ad illa verba: *Guttur illius suauissimum.* Cant. 5. n. 16. *Incredibile,* inquit, *est, nescienti, quàm suaue sit de Deo Optimo Maximo ex sacris literis meditari, ac loqui.* Expertus verò sentire potest, dicere non potest. Nam *in lege Domini voluntas eius.* Psal. 1. n. 2. seu vt Genebrardus ex Hebræo interpretatur, *voluptas, & delectatio eius. Et in lege eius meditabitur die, ac nocte.* Quasi diurna, & nocturna spatia ad meditandum adhuc illi exigua videantur; nullum verò, ne minimum quidem, ad explicandum relinquatur. D. Chrysost. homil. 69. in Matth. sub finem, spirituales monachorum delicias, profanis aliorum hominum voluptatibus non solùm confert, sed etiam præfert; cùm ex aliis capitibus, tum præsertim, *quia monachi,* inquit, *diuinis libris affixi iucundissime afficiuntur. Alius cum Isaia colloquitur: alius cum Apostolis disserit: alius ab aliis elaborata lectitat, & philosophatur de Deo.* Quis verò profanas delicias non abiiciat, non contemnat;

Scriptura paradisus deliciarum.

D. Bern.

Philo. Carp.

Genebr.

D. Chrys.

temnat; ſi his ſpiritualibus, ac diuinis perſudatur?

II. *Scriptura voluptas profanarum ſcientiarum ſitim extinguit.* Rupert.

Certè illa mulier Samaritana, quæ *venerat haurire aquam* de puteo Sichat, vbi primum hauſit de puteo aquarum viuentium verba vitæ æternæ, ſtatim *reliquit hydriam ſuam*, Ioan. 4. num. 28. Nam, vt bene Rupertus ibi, *Continuò*, inquit, *ſitim ſuam, propter quam venerat haurire aquam, præ gaudio aquæ viuæ quam inuenerat, oblita eſt.* Hanc fœminam imitata Eccleſia primitiua, poſtquam cæleſtia oracula percepit; *ſtatim*, addit Rupertus, *cupiditatem ſuam, vel curioſitatem, quam iuani Philoſophia, ſeu fluxis rerum ſpiritualium voluptatibus implere ſatagebat, abiecit, omnique onere depoſito, ſolum Christi nomen, pectore, & ore baiulans, mundum omnem clamore boni nuntij compleuit.* Imò ſubdit Rupertus de Martyribus, ſic apud eos præualuiſſe virtutem aquæ viuæ, vt dulci ebrietate ſopiti: *Non ſolum*, inquit, *cupiditates abiectas rurſus bibere non appeterent; ſed & ipſa animarum vaſa fictilia, id eſt, corpora ſua penitùs abdicarent.*

Samaritana Eccleſiæ figura.

III. *Scripturarũ deliciæ profanas, quàmuis regias, antecellunt.* Lyran.

Sed & regias delicias omnium maximas, & vberrimas, quis non aſpernetur, ſi hac ſacrarum literarum ſuauitate perfruatur? Patet hoc ex illa parabola, Iudic. 9. à n. 8 in qua dicuntur ligna de Rege eligendo conſultaſſe: & oliua, vitis, ac ficus delatum ſibi imperium neglexiſſe. Vbi Lyran. in expoſitione morali per has arbores tria hominum genera intelligit, qui regiminis curam maximè auerſantur: per oliuam pinguem, homines cæleſtis oleo deuotionis perfuſos: per vitem humi repentem, verè humiles, totius faſtus, & arrogantiæ oſores: per ficum dulciſſimos fructus germinantem, in ſacra ſcriptura ſtudioſos. Sic enim loquitur: *Nam ſicut ficus dulcis eſt: ita de ſcriptura dicitur: Eloquium tuum dulce.* Cant. 4. n. 3. *Spiritus meus ſuper mel dulcis.* Eccleſiaſt. 24. num. 27. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua?* Pſal. 118. n. 103. *Et ideò*, inquit, *in ea ſtudioſi refugiunt per curam regiminis, ab eius dulcedine ſeparari; offerentique imperium reſpondent, ſicut illa ficus reſpondit: Nunquid poſſum deſerere dulcedinem meam, fructuſque ſuauiſſimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear?* Iudic. 9. n. 11. quaſi optime indicarent, hanc vnam è ſacris literis voluptatem cæteris profanis, etiam Regiis, præferendam.

Triplex hominũ genus regimen detrectantiũ.

IV. *Dauid ſcripturarum delicias regalibus anteponebat.*

Parum eſt, præ his ſcripturæ deliciis negligere honores oblatos: negligunt ſæpe numero Reges, & poſſeſſos. Teſtis eſt Dauid, qui regiis deliciis ſpretis, ſe totum ad diuinæ ſcripturæ delicias tranſferebat: *In iuſtificationibus*, inquit, *tuis meditabor*, Pſal. 118. num. 16. ſeu, vt eſt in Hebræo, *delectabor*. Quaſi diceret, alij, atque alij Reges ſibi nouas voluptatum illecebras vndique aucupentur: meæ mihi deliciæ non aliunde maiores, quam ex diuinis literis oriuntur. Et ne veterum tantùm Regum exempla proponantur, vbi nupera, & recentia non deſunt: Alfonſus Aragoniæ Rex tantùm voluptatis ex diuinæ ſcripturæ lectione capiebat, vt vtrumque teſtamentum cum ſuis commentariis quater decies perlegerit, vt Ranulfus, lib. 6. cap. 1. teſtatur.

Alfonſus Aragoniæ Rex legendæ ſcripturæ auidiſſimus. Ranulf.

V. *Reges ſcripturarum ſtudioſi, Deo dilecti.*

His ego doctis Regibus, Regiſque doctoribus hoc vnum præconium deferendum cenſeo, quòd à Deo vnice diligantur. De illis enim loquitur Deus in Cantico Deboræ: *Cor meum diligit Principes Iſrael.* Iudic. 5. n. 9. ſeu, vt eſt in Hebræo, *doctores Iſrael* Nam qui cum regia dignitate diuinam copulant literaturam; à Deo non tantùm ore prædicantur, ſed intimo cordis affectu diliguntur. Hinc apparet, quantum ſit inter has, & profanas delicias diſcrimen: ſiquidem vel ipſi reges humanas delicias contemnunt, vt diuinæ ſcripturæ de-

A liciis potiantur. Sed vt res elatior euadat, aliqua diſcrimina ſeorſim colligantur.

Primum diſcrimen inter profanas delicias, & eas, quæ ex ſacris literis capiuntur.

VI. *Profanæ deliciæ venenatæ.*

PRimum ſit, quòd terrenæ, ac profanæ deliciæ magna ſunt ex parte venenatæ; iuxta illud: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Pſal. 140. n. 5. ſeu, vt eſt in Hebræo. *Oleum veneni non frangat caput meum.* Quibus verbis propheta profanas delicias execratur, tum, quia ſunt verbera, quæ frangunt, ac debilitant animos iuſtorũ, tum quia ſunt venena, quæ propinata interficiũt. Vnde D. Bern. ſerm. 59. in Cant. Turturem nobis B in exemplum temperantiæ proponens: *Quem*, inquit, *tempore viduitatis ſuæ, nunquam in viridi ramo reſidentem proſpicies; vt tu ab eo diſcas voluptatum virentia, velut virulenta vitare.* Quibus verbis ſanctiſſimus Pater exiſtimat, deliciarum virorem, eſſe virus animorum. Qua de re alibi ſe offeret amplior ad dicendum locus.

D. Bernard. *Turtur caſtimoniæ ſymbolum.*

VII. *Scripturæ ſuauitas ſalutaris.*

At verò quæ ex diuinis literis deliciæ capiuntur, puræ ſunt ab omni labe, ab omni fæce vitiorũ immunes, iuxta illud: *Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum.* Pſal. 11. n. 7. Hoc eſt, pura ſine labe, ſine ſcoriis, tanquam argẽtum optime excoctum, ac defæcatum: probatum terræ, hoc eſt, à terra, ſeu expers terræ, & nihil terrenitatis habens, vt Interlinealis exponit: purgatum ſeptuplum, hoc eſt, ſæpe numerò, vt Theod. declarat; ponitur enim C numerus certus pro incerto. Vel purgatum per ſeptem dona Spiritus ſancti, quæ in diuinis literis includuntur, vt D. Aug. interpretatur. Itaque nullum in illis includitur venenum, ex quo à legentibus interitus timeatur. Imò nihil in illis eſt, quod viuificatricem quandam vim non ſapiat, non redoleat, non ſpiret.

Theodor.

D. Auguſt.

VIII. *Sacra ſcriptura lignũ vitæ.* D. Hieron.

Lignum pomiferum vidit Propheta: *Et erunt*, inquit, *fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinã.* Ezechiel. 47. n. 12. Vbi D. Hier. ligni nomine diuinam ſcripturam intelligit; cuius fructus, id eſt, literalis ſenſus nutrit: cuius folia, id eſt, ſpiritualis ſanat, vt ibidem interpretatur: tantùm enim abeſt, vt diuinæ ſcripturæ ſuauitas exitialis ſit, vt potiùs D omnibus euadat ſalutaris. De ſcripturarum ſcientia loquutus Salomon: *Lignum*, inquit, *vitæ eſt his, qui apprehenderint eam.* Prouerb. 3. n. 18. Sicut enim de ligno ſcientiæ, quod erat in paradiſo terreſtri, lethale venenum primi homines hauſerunt; ita æquum erat, vt de ligno ſcripturæ, quod in Eccleſia proponitur, ſalutare antidotum eius poſteri haurirent. Ex vtraque parte fluminis vidit Ioannes *lignum vitæ, & folia ligni ad ſanitatem gentium.* Apoc. 22. n. 2. Totam enim Eccleſiam, tanquam fluuium, hinc, & illinc vtrumque teſtamentum, tanquam lignũ vitæ inumbrat, & amœnat, & à mortis veneno, quod diabolus infuderat, expurgat.

IX. *Scriptura, Manna ſaluberrimũ.* Tertul.

Scripturam cum Manna ſæpennumerò comparant doctores, vt ex dicendis patebit. Manna ve- E rò quis ignorat ſaluberrimum fuiſſe epulum, ab omni noxio ſucco defæcatiſſimum? Vnde Tert. cap. 3. lib. aduerſus Iudæos, *Populus*, inquit, *in eremo manna cibatus, quadraginta annis ad inſtar æternitatis redactus, nec humanis paſſionibus contaminatus.* Si igitur manna adeò vitale erat, ac ſalutare, vt humanas paſſiones quodammodò ſopiret, & vitam humanam in quandam æternitatem prorogaret: quis dubitet, paria nobis emolumenta ex ſacris literis prouenitura? De qua re ſuperiori ſectione plura diximus.

X.
Peccatorum narratio scripturam non vitiat, imò consecrat.
D.Aug.

A Sed quid ad improbum illum Faustum, dicentem lethalia venena nobis in sacris literis propinari, dum veterum Patriarcharum enormia flagitia, vt ebrietas Noe; incontinentia Loth; adulterium Dauid, pluraque id genus commemorantur. Disertissimè illum confutat D.Aug. toto lib.22. quem aduersus illum edidit, docens, hæc in scripturis venena proponi, non vt hauriantur, sed vt fugiantur: nam cap.45. *Deus,* inquit, *prodidit ista, non fecit: & cauenda admonuit, non imitanda proposuit.* Et c.6. loquutus de peccato Loth, *Cum,* inquit, *hominis eiusdem*(scilicet Loth)*& rectè factum & peccatum scriptum inuenimus; aliud insinuatur imitandum, aliud præcauendum.* Et statim probat ex commemoratione horum scelerum non vitiari B scripturam, sed maximè consecrari:

Scriptura speculum.

Peccatum, inquit, *Loth, cui perhibitum est, antequàm peccaret, iustitiæ testimonium, non modò non decolorat diuinitatem Dei, vel scripturæ illius veritatem; verùm etiam laudandam, diligendamque commendat; quòd tanquàm speculi fidelis nitor, admotarum sibi personarum, non solùm, quæ pulchra atque integra, verùm etiam quæ deformia, vitiosaque sint, indicat.* De qua re Annotatione sequenti, Sect.4. fusiùs disputabo.

XI.
Nullas ex vitiorum narratione scriptura contrahit sordes.
Rodulph.

Quid ad eundem Faustum, aliosque eiusdem gregis, qui prohibitiones, & curationes turpium flagitiorum, quales sæpe in scriptura, & præsertim Leuit.18 continentur; velut quasdam eorundem flagitiorum admonitiones, & exhortationes detestantur: ac si illa legentes, & audientes facinora, C inde statim maculentur? Egregiè illos conuincit Rodulphus lib.13. in Leuit. cap.4. docens, non qui horum scelerum scientiam, sed qui conscientiam habent, inquinari. Quod statim illustrat ex ipsa lege, vbi omnia, supra quæ immundum aliquid ceciderit, immunda decernuntur: si tamen excipiantur fontes, & cisternæ, & omnis aquarum congregatio; quæ quidquid tetigerint, nunquam polluuntur. Leuit.11.n.36. Fontes enim, & cisternas interpretatur esse doctores, & auditores, qui cum de vitiis dicere soleant, & audire, non vt faciant, sed vt fugiant; nunquàm loquendo, vel audiendo inquinantur.

Prædicatores turpia reprehendendo non contaminantur.

Aliud enim, inquit, *est vitia cogitare, aut de vitiis loqui sub deliberatione peccandi; aliud, si ea intentione discutiantur, vt faciliùs euitentur.* D *Scriptura igitur sacra multa in suis tractatibus immunda recipit; quorum tamen tactu non contaminatur: quia flumius hic Paradisi sordes abluere potest, contrahere non potest.*

XII.
D.Bona.
Scriptura lux immunda vitiorum loca attingit impollata.

Rectè etiam de hac re D.Bonauent. in principio sacræ scripturæ Rabanū in Leuiticum citans, *vt quid,* inquit, *nos temeraria præsumptione arguimus lucem, quæ nos ipsos nobis ostendit; arguimus verbum Dei, quod sine vitio vitia nostra reprehendit? sicut radius solis incontaminatus cloacas penetrat; sic stylus Spiritus sancti attingit vbique propter sui munditiam, & nihil inquinatum incurrit in illum. Nunquid cuiusquam membra distorta deprauant lucem? sic nec cuiusquam maledicta malam scripturam faciunt, quæ prodente legentibus innotescunt.* Pater igitur in sa- E crarum literarum deliciis, nullum sanis venenum, multiplex tamen ægrotantibus pharmacum propinari.

Secundum discrimen.

XIII.
Profana voluptatis saturitas fastidium parit.
Tertul.

Differunt secundò, hæ sacræ deliciæ, à profanis: quòd semper profanis voluptatibus fastidium finitimum sit, vt vel ipse Tullius testatur. Vndè ille alius in eloquentia ter Tullius, Tertullianus lib. de spectaculis, c.29. *Quæ maior,* inquit, *voluptas, quam fastidium ipsius voluptatis?* Iudicauit enim acerrimi vir ingenij, multò iucundius A esse humanas omnes delicias fastidire, quàm tanto fastidio inuolutas possidere. Cuius doctrinam mihi videtur arripuisse eius discipulus D. Cyprian. in libello de bono pudicitiæ, si eius est illud opus, vbi sic: *Voluptatem,* inquit, *vicisse, voluptas est maxima.* Rectè quidem, quia vincendo, caret homo ea nausea, qua afflictatur possidendo. Vndè planè stultitiæ censura dignus est, qui voluptates tanto fastidio deuersas, voluptatis loco reponendas, aut voluptatis nomine appellandas arbitratur. Hanc enim censuram in eum impingit Tertullianus lib. citato, cap.28. *Delicatus,* inquit, *es, Christiane, si in seculo voluptatem concupiscis. Imò nimium stultus, si hoc existimas voluptatem.* Quid enim B appellatur voluptas, quæ primoribus labris prælibata illicò fastiditur?

D.Cypr.
Prophana voluptas, haud voluptas.
Tertul.

XIV.
Scripturarum voluptas appetitum in saturitate irritat.
D.Greg.

At diuinæ literæ ingerunt sine fastidio voluptates. Vnde sapientia, quæ diuinarum literarum studiosis propinatur: *Qui,* inquit, *edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient.* Ecclesiastici 24. num.29. In quem locum optimè quadrant illa verba D.Greg. homil.36. in Euangelia: *Hoc,* inquit, *distare, inter delicias corporis, & cordis solet, quòd corporales deliciæ, cum non habentur, graue in se desiderium accendunt; cum verò auidè eduntur, comedentem protinùs in fastidium per satietatem vertunt. At contra spirituales deliciæ, cum non habentur, in fastidio sunt; cum vero habentur, in desiderio: tantòque ampliùs à comedente esuriemur, quantò, & ab esuriente ampliùs comeduntur.* C *In illis appetitus placet, experientia displicet: in istis appetitus vilis est, & experientia magis placet: in illis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat; in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spirituales deliciæ desiderium in mēte, dum satiant; quia quanto magis earum sapor percipitur, eò ampliùs cognoscitur, quod auidiùs ametur.* Hactenùs D.Gregorius. Et ne quis dicat eo loco Ecclesiastici non agi de deliciis, quæ ex lectione scripturarum capiuntur, sed de iis, quæ habentur ex sola meditatione, contemplationeque rerum cœlestium; additur statim: *Hæc omnia liber vitæ, & testamentum altissimi, & agnitio veritatis.* Ibidem n.32. scilicèt continet. Vbi Lyranus ait, sacram scripturam dici librum vitæ, eo quòd sit instrumentum veniendi ad vitam veram, vel beatam.

Scriptura liber vitæ.

XV.
Profana voluptatis mel nauseam excitat.

D De profanis deliciis loquutus Sapiens, modum imperat, ne satietas consequatur: *Mel,* inquit, *inuenisti; comede quod sufficit tibi; ne fortè satiatus euomas illud.* Prouerb.25.num.16. Expleto enim appetitu vomitus prouocatur. Imò addit Sapiens: *Anima saturata calcabit fauum.* Prouerb.27.num.7. quasi tota illa voluptatum appetentia, non modò in nauseam, sed etiam in fugam, & execrationem quandam illarum conuertatur. Sed Propheta, loquutus de scripturarum deliciis, modum non imperat, sed quandam, vt ita dicam, edacitatem: *Fili hominis,* inquit, *quodcunque inueneris, comede: comede volumen istud.* Ezech.3.num.1. Certus nullam satietatem ex hac edacitate sequuturam; licèt enim ex illa ructus oriatur, iuxta illud: *Eru-* E *ctabunt labia mea hymnum.* Psal.118. num.171. tamen non minuitur appetitus; sequitur enim: *Concupiui salutare tuum Domine: & lex tua meditatio mea est.* Ibidem, num.174. Vbi D.Ambros. serm.22. *Et tu ergo,* inquit, *ede scripturarum cælestium cibos, & ede, vt permaneant tibi in vitam æternam; & ede quotidie, vt non esurias; ede, vt repleaaris; ede, vt verborum cælestium eructes saginam: spirituales epulæ non obesse solent, sed prodesse satiatis.*

Scriptura voluptas nunquam minuit appetitum.
D.Amb.

XVI.
Olim Elias Iezabelis minis tertefactus, *fugit, venitque in Bersabea Iudæ.* 3.Reg.19.num.3. hoc est,

in

Bersabee puteus saturitatis, Ecclesia sine fastidio satians per scripturas.

in puteum saturitatis, à verbo שָׂבַע *Sabah*, quod est, *saturare*. Huius putei nomine D.Bernard. serm. 64. ex patuis, Ecclesiam intelligit, ad quam veluti ad tutissimum asylum se recipiunt, quos furor insequitur tyrannorum. *Dicitur autem Ecclesia*, inquit Diuus Bern *Puteus satietatis propter mysteriorum Dei profunditatem, & sanctarum scripturarum refectionem*. Et statim explicat, qualis sit hæc refectio, nempe, vt abundantiam quidem afferat, sed nauseam non inducat. *De hac*, inquit, *satietate* legis in Psalmo: *super aquam refectionis educauit me*. Psal.22.n.2. *Et iterum, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ*. Ps.35. n.9. *Huiusmodi ebrietas non inducit fastidium; sed indeficientem quibusdam desideriis prouocat appetitum.*

XVII. *Terrena voluptas, in miseriis tantùm iucunda. D.Bern.*

Misera planè conditio terrenarum voluptatum, quæ non delectant, nisi miseriis superueniāt. Quod eleganter expendit D.Bern.tract.de gratia, & libero arbitr. *Bonus*, inquit, *est panis, sed esurienti: potus delectat, sed sitientem. Denique saturato potus, cibusque iam nequaquam sunt grata, sed grauia. Tolle famem, & panem non curabis: tolle sitim, & limpidissimum fontem, ac si paludem respicies. Similiter vmbram non quærit, nisi æstuans: solem non curat, nisi algens. Si tollatur necessitas e rebus, statim in tædium, & molestiam conuertetur ipsa quoque, quæ videtur in his esse, iucunditas.* Longe aliter spiritoales sacrarum scripturarum voluptates. Nam vt benè D. Greg. Nissen. orat. de mortuis, *Animi*, inquit, *deliciæ non sunt graues: nec fruentium desiderio vllam vnquam afferunt satietatem*. Imò dum aliis aliæ ingeruntur, maiorem excitant appetentiam; vt rectè obseruat D.Greg. Magn. lib.20. moral. cap.1. *Scriptura*, inquit, *sacra vsu fastidium tollit, & tantò amplius diligitur, quantò amplius meditatur. Aliquo modo cum legentibus crescit: à rudibus lectoribus quasi recognoscitur, & tamen doctis semper noua reperitur.* Adde huiusmodi delicias tales esse, vt non solùm tædia non afferant, sed potiùs auertant. *Dormitauit*, inquit David, *anima mea præ tædio*. Quid remedij, vt ex illo tædio releuetur? *Confirma*, inquit, *me in verbis tuis*. Psalm.118. n.28. Nam vt benè D. Ambr. de interpellatione Dauid, *Ergo*, inquit, *remedium tædiorum omnium Christus, & scriptura diuina, atque in tentationibus vnum refugium.*

Diuinæ scripturæ voluptas etiam in satietate appetibilis. D.Greg. Nissen. D.Greg. Magn.

Scriptura præsentissimum tædiorum remedium. D.Ambr.

Tertium discrimen.

XVIII. *Diuitiæ, & deliciæ mūdi instabiles. D. Hier.*

DIfferunt tertiò, quòd profanæ deliciæ sensim deficiant, & mutentur. Posuit Deus hominem in paradiso voluptatis. Genes.2. num.15. Hebraicè: *in horto Edem*. Eden autem erat propè terram Nod, seu Naid, vt patet ex Hebræo fonte, Genes.4. n.16. quam terram D. Hieronym. in quæstionibus Hebraic. & epistol. 48. *Fluctuantem*, seu, *instabilem* interpretatur. Non sine mysterio fortassè, vt ille paradisus voluptatis terrenas huios vitæ delicias repræsentaret, quæ perpetuò fluctuant; & vix adueniont, cum iam labuntur. Vndè D.Paulus, *Diuitibus*, inquit, *huius seculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum*. 1. Timot. 6. num.17. Quid enim volubilius fingi potest, & incertius, quàm diuitiæ temporales, & quæ ex illis deliciæ consequuntur? Vnde D.Aug. in Psal.83. prædictum Apostoli locum expendens, *Quid*, inquit, *tam incertum, quàm res volubiles? nec immeritò ipsa pecunia rotunda signatur, quia non stat.*

D Aug.

XIX. *Coturnices cur terrenarū voluptatū hieroglyphicum.*

Cum illis coturnicibus, quas vētus in Hebræorum castra detulit, & quæ *volabant in aere duobus cubitis altitudine super terram*, Num.11. n.31. comparat Drogo Hostiensis libr. de Sacramento Dominicæ passionis ad finem, profanas voluptates; tum quia perpetuò volitando nunquam conquiescunt, sed ventorum ludibria huc, illuc agitantur. Nescit enim profana voluptas stare diu, sed vix accedit, cum recedit. Imò Dauid has coturnices, pulueri, & arenæ comparauit: *Et pluit*, inquit, *super eos sicut puluerem carnes; & sicut arenam maris volatilia pennata*. Psal.77.n.27. Quia sicut nihil inquietius puluere, nihil mobilius arena: ita planè terrenis voluptatibus nihil inconstantius, nihil fugatius reperitur. Vbi quæso vberiores deliciæ, quam apud Niniuitas viguerunt? & tamen Propheta, *Niniue*, inquit, *sicut piscina aquarum*. Nahum 2. n. 8. Nam sicut in piscina non iuges, & perennes aquæ, sed collectitiæ, & quæ facilè defluunt, includuntur: ita sanè in vita humana non perpetuæ, ac firmæ voloptates; sed fluxæ, & caducæ possidentur. Sed de hac re proprius differendi locus alibi recurret.

Drogo. Hostiens.

Profanæ voluptates nō in fonte, sed in piscina.

XX. *Sacrarum literarum voluptas perennis. D Ephr.*

En profanæ voluptates. At verò spirituales, quæ ex diuinis literis capiuntur, durant, ac perennant. Vndè est illud D. Ephrem in oratione de transfiguratione: *Vitis*, inquit, *quando fuerit vindemiata, efficitur abiecta, & humilis: scriptura autem quotidiè vindemiatur, & botri eius nunquàm consumuntur*. Concinit Diuus Chrys. homil.3. in Genes. Vbi postquam scripturam thesauro, ac fonti comparauit: *Magna*, inquit, *est huius thesauri abundantia, & larga fontis huius spiritualis vbertas*. Et statim: *Qui ante nos fuere pro viribus suis aquas inde hauserunt, & similiter, qui post nos futuri sunt, idem attentabunt; nec sic totum euacuare poterunt, sed magis interim augescunt flumina, & increscunt. Hæc enim spiritualium fluminum natura est, vt hoc magis scaturiat, & accrescat spiritualis gratia, quò quis inde magis haurire studet. Afferamus igitur omnes multa mentis nostræ vasa, vt impletis illis domum redeamus. Nam quādò videt spiritus feruens desiderium, & vigilem mentem, tunc, & gratiam suam opulentam, liberaliùs largitur.* Quibus verbis mihi videtur allusisse ad vasculum illud olei, quod habuit mulier illa paupercula, tempore Helisæi. 4.Reg.4.n.5.& 6. Ex quo vasculo oleum iugiter emanauit quandio fœmina vasa subiiciebat implenda: vbi vasa defuerunt, stetit & oleum. Non aliter ex diuinæ scripturæ fonte tandiù cælestes deliciæ scaturiunt, quandiu adsunt studiosi indagatores, qui inde illas petant, & exquirant. In quam rem quadrare mihi videtur illud, quod de spiritualium donorum fonte, scripserat aliquando D. Cyprian. ad Donatum: *Quantum*, inquit, *illuc fidei capacis afferimus, tantum inde gratiæ inundantis haurimus.*

Scriptura fons, imò flumen.

Scriptura Helisæi oleum.

D.Cypr.

XXI. *D.Chrys. Mundi voluptas marcescit, scriptura, temporis decursu vires. Scriptura vbertas in ipsa partitione augetur. D.Chrys.*

Itaque nunquam deficiunt, quæ ex diuinis literis diuitiæ capiuntur. Hinc illud discrimen quod inter has spirituales epulas, & illas terrenas, Diuus Chrys. homil.22. in Genes. constitoit: *Insensibilibus*, inquit, *alimentis ita se habet, vt post vnum, & alterum diem marcida fiant edulia, & ad vescendum inutilia. In spirituali autē mensa nihil tale vereri oportet, ipsa enim quanto plus temporis præterit, tantò maiorem gratiam habet, & recentior, atque vegetior est.* Adde, qui proponunt has diuinas epulas, & scripturas sacras exponunt, in audientiumque vtilitatem, & voluptatem interpretantur, suis deliciis non defraudari; sed quò plures aliis partiuntur, eò plures sibi retinere. Quod D.Chrysost. citatus expendens, *Talis*, inquit, *est spiritualis debiti natura, quòd quantò magis soluitur, tantò magis augetur, & substantiam magis multiplicat, & ineffabiles diuitias affert, tam danti, quam accipienti. Vidisti nouam debiti naturam, & raram solutionis speciem? In hunc enim modum se habent spiritualia, vt distributione magis crescant, &*

cum multi sunt participes, vberior fit abundantia; & qui dinumerauit, non sentiat, se aliquid dinumerasse; quandoquidem eius opes crescunt; & qui acceperunt, etiam ipsi abundantiores fiunt.

XXII. *Quinque scriptura libri, quinque panes saturant, & supersunt.*

Patet hoc in illo celebri conuiuio, quo Christus Dominus quinque hominum millia saturauit, cuius omnes Euangelistæ meminerunt, Matt. 14. n. 13. Marc. 6. n. 32. Luc. 9. 10. Ioan. 6. n. 5. Hoc enim conuiuium saciam scripturam repræsentabat, vt Orig. D. Cyrill. Leontius, Rupert. Theophil. Rabanus, & plures alij interpretantur. E quibus aliqui expressius distingũnt, in quinque panibus, quinque legis libros; in duobus piscibus duo testamenta adumbrari. Vt igitur illi panes (& fortasse etiam illi pisces) non solùm abundarunt, sed etiam redundarunt; neque solùm turbis cõuiuantibus suffecerunt; sed etiam Apostolis ministrantibus superfuerunt; duodecim fragmentorum cophinis, iuxta numerum Apostolorum, collectis: ita planè, quæ ex diuina scriptura deliciæ capiuntur, non solùm fluunt, sed superfluunt; neque solùm manant in auditores; sed etiam in interpretes restagnãt. Corporales enim deliciæ, plurimum, in mensura tantùm possidentur: spirituales verò in scriptura clausæ, etiam in cumulo hauriuntur. Optimè id notauit Theoph. apud Abulens. Matth. 14. q. 122. *Moyses*, inquit, *& si manna dabat, iuxta vniuscuiusque necessitatem illud largiebatur; superfluum vero vermibus scatebat.* Exod. 16. n. 16. & 20. *Helias viduam pascens, quantum ei sufficiens erat, tribuebat.* 3. Reg. 17. n. 14. *IESVS vero tanquam Dominus superabundanter operatur.* Ex quibus verbis patet delicias quidem ex aliis conuiuiis guttatim stillari; ex cõuiuio scripturæ vbertim superfundi.

Terrena deliciæ in mensura: diuina in cumulo hauriũtur. Theoph.

XXIII. D. Amb. *Scriptura panis per meditationem fructus multiplicatur.*

Eleganter hoc etiam expressit D. Ambros. lib. 6. in Lucam cap. 9. *Hic panis*, inquit, *quem frangit IESVS, mysticè quidem Dei verbum est, & sermo de Christo; qui cum diuiditur, augetur. De paucis enim sermonibus omnibus populis redundantem alimoniam ministrauit. Dedit sermones nobis velut panes; qui cum in nostro libantur ore, geminantur. Visibiliter quoque panis iste, incredibili ratione, dum frangitur, dum diuiditur, dum editur, sine vllo dispendij comprehensione cumulatur. Edentibus populis crescunt suis fragmenta dispendiis; & de quinque panibus maiores reliquiæ, quam summa est, colliguntur.* Vbi nota sicut ille panis, non nisi fractus, ac diuisus, & præmãsus multiplicabatur: ita scripturam non nisi diuturna meditatione versatam in legentium delicias fluere, ac redundare.

XXIV. Abulens. *Scriptura licet in cortice hordeacea: in medulla saporiferus panis.*

Neque verò dicat aliquis, sicut illi panes fuerunt hordeacei, non triticei, ita scripturam cibum esse aridum, non opimum. Nam vt benè Abulens. in cap. 14. Matt. q. 117. opinatur, illi panes non solùm multiplicati à Christo Domino fuerunt, sed etiam tanta suauitate perfusi, vt ipsius manna suauitatem exæquarent. *Verisimile*, inquit, *est, quòd essent illi panes optimi saporis, vt ostenderetur Christi magnitudo in hoc, & sic manna non excederet in delectamento illos panes.* Nam vt Christus Dominus aquam in vinum, non qualecumque, sed optimum conuertit, Ioan. 2. n. 10. ita æquum erat, vt panes hordeaceos in triticeos, & similagineos, ac suauissimos panes, saltem quoad saporem commutaret. *Talia enim*, inquit D. Chrys. homil. 21. in Ioan. *sunt Christi miracula, vt multò his, quæ per naturam fiunt, speciosiora, & vtiliora fiant.* Haud aliter igitur diuina scriptura licèt aspera sit in cortice, in medulla tamen dulcis est, vt in epist. ad Paulinum D. Hier. testatur.

D. Chrys.

D. Hier.

XXV. *Scripturæ puteum exuberans.*

Tandem abondantia dulcedinis, quæ ex sacris literis percipitur, mihi videtur exprimi in illis tribus puteis, quos aperuit Isaac. Nam duo quidem priores vix aperti fuerant, cum pro illorum aqua haurienda, iurgia, & contentiones inter pastores oriuntur. Tertius verò sine lite, sine contentione apertus est. Genes. 26. à n. 19. Cur, obsecro, tanta in prioribus discordia: tanta in tertio concordia visa fuit? Literalis ratio non alia mihi esse videtur, nisi quòd duo illi priores putei parum aquæ continerent, vnde cum omnibus non sufficerent, necesse erat, vt quilibet certatim aquam præoccupare niteretur. Tertius verò, cum largioribus aquis scaturiret, abundantem omnibus hauriendi copiã præbebat, quin opus esset, vt de haurienda aqua certaretur. Moueor, quòd Patriarcha tertio puteo, nomen indiderit, *Latitudini*, dicens: *Nunc dilatauit nos Dominus, & fecit crescere super terram.* Ibidem. n. 22. Ac si hoc nomine abundantiam huius putei significaret, & discrimen statueret inter illum, & duos priores, qui aquæ penuria laborabant. Hos puteos dicunt communiter interpretes sacræ scripturæ fuisse typos.

XXVI. *Terrena voluptatis puteus angustus diuina, latus, & perennans.* Eucher.

Nihilominùs hic tertius mihi videtur suo iure hanc significationem potiùs vendicare, & priores humanarum tantùm deliciarum indices existere. Idque ex eo colligo, quòd priores duo nõ ab Isaac, sed ab eius pastoribus aperti sunt, vt patet ex ipso textu, optimè quæ Eucherius lib. 2. in Genes. aduertit: sicut igitur in illis prioribus tenues erant, & exiles aquarum venæ, quæ proinde certãdi occasiones haurire cupientibus præbebant: in hoc autem tertio, aqua redundabat affluentior, quæ liberalem omnibus potum ministrabat: ita planè humanarum deliciarum fontes angusti sunt, & arescentes: diuinarum, vini, & perennantes: ab illis, propter aquæ penuriam, discordiæ nutriuntur: ab his, propter aquæ abundantiam, pax, & concordia fouetur.

Quartum discrimen.

XXVII. *Profana delicia effœminant.* Virg. D. Chrys.

Differunt quartò. Quòd profanæ deliciæ, molles efficiant homines, & eneruatos, vt meritò eos dixerit Poeta fœminas potiùs, quam viros: *O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.* Et certè D. Chrys. tom. 5. hom. Quòd nemo læditur, nisi à semetipso, circa medium. *Qui*, inquit, *in deliciis, & in luxuria vitam ducunt; resoluta quidem corpora & omni cera molliora circunferunt, atque agmine quodam infirmitatum repleta, & est eis vita semper cum medicis, & medicamentis; sensus autem ipsi tardi, graues, obtusi, & quodammodo iam sepulti.* Non de nihilo inculcat scriptura Genes. 14. à n. 1. quatuor Reges Assyriorum venisse aduersus quinque Reges Sodomæ, & Gomorrhæ, & cæterarum vrbium infamium; & maiorem multitudinem à minori oppressam, profligatamque fuisse. Et, quod est magis mirãdum, vix pugnam fuisse initam, & iam fugã susceptam esse: præsertim ab illis duobus Regibus Sodomæ, & Gomorrhæ, de quibus, antequàm pugna scribatur, dicitur: *Itaque rex Sodomorum, & Gomorrhæ terga verterunt, cecideruntque ibi.* Ibidem n. 10. Notatque egregiè Lyran. tanto fuisse timore correptos, ac turbatos; vt fugiendo statim caderent. Cur, obsecro, plures reges paucioribus succũbunt? Et cur ex illis pluribus primi omnium terga vertunt Reges Sodomæ, & Gomorrhæ? Ratio planè est in promptu. Quia illi quinque reges delicati quidem erant, ac proinde effœminati: & ex illis quidem, Reges Sodomæ, & Gomorrhæ sicut erãt molliores, ita & timidiores. Nam vbi vigent profanæ voluptates, ibi virtutes bellicæ marcescunt. Ea causa fuit, cur olim Pœni, Romanos, quibus

Profana voluptas bellica virtutis exitium.

cum

cum bellum gerebant, omnibus deliciis delibutos exoptarent; vt eus pariter haberent omnibus præſidiis militaribus deſtitutos.

XXVIII. *Voluptas omnium vitiorum mater.*

Neque huius rei exemplum ſacra deſideratur in hiſtoria. Hieroſolymã obſidione cingebat dux ille Aſſyriorum Rabſaces. Qui, vt oppidanos ab armis depelleret, & ad deditionem inuitaret, exclamauit voce magna, vt audiretur, & Hebræa lingua, vt intelligeretur: *Comedite*, inquit, *vnuſquiſque vineam ſuam, & vnuſquiſque ficum ſuam: & bibite vnuſquiſque aquam ciſternæ ſuæ.* Iſai. 36. n. 16. Hoc eſt, curas deponite, deliciis vacate. Quorſum verò tendit hæc ab hoſte perſuaſio? Reſpondet Diuus Cyrillus Alexand. in dialogo de adoratione ad Palladium, hoſtem hoſti delicias perſuadere voluiſſe; quia ſciebat, *Quod illi*, inquit, *quibus voluptas perſuaſa eſt, procliues in quoduis abſonum flagitium prolabuntur.* Quaſi diceret, vt vitioſos faceret; etiam curauit delicioſos. Neque enim deliciæ, ſine reliquis vitiis eſſe poſſent. Ego verò inſuper addo; propterea Rabſacem perſuadere voluiſſe Hebræis voluptatem, vt eos deiiceret in effœminatam quandã imbecillitatem: ſciebat enim fore, vt ſi Hebræi ad delicias procliues eſſent, ſtatim redderentur ad pugnam imbecilles.

D. Cyril. Alex. — *Delicioſi imbelles.*

XXIX. Vnde Dauid, qui nunquam in prælio victus, examinatúſque ceciderat, in loco voluptatis ſe fatetur omnibus viribus deſtitutum cecidiſſe: *Humiliaſti nos*, inquit, *in loco afflictionis.* Pſ. 23. n. 20. ſeu, vt D. Chryſ. & D. Ambroſ. ex Aquila transferunt, *In loco ſirenum*, hoc eſt, *voluptatum.* Ex qua tranſlatione duo colligo. Vnum afflictionem, & voluptatem adeò eſſe germanas, vt non immeritò vna pro altera vſurpetur. Vnde quæ ab Aquila transferuntur *ſirenes*, in Hebræo fonte dicuntur תַּנִּים *Tannim*, id eſt, *dracones*: quia illæ ſirenes ſuauiter canentes, potiùs ſunt dracones minaciter ſibilantes. Alterum magis ad noſtrum inſtitutum; locum voluptatis, eſſe voraginem fortitudinis. Sicut enim ſirenes nautas, & milites Vlyſſis canẽdi illecebris eneruarunt; ita & voluptates, ſi in viros, quantumuis ſtrenuos irrepant; non ſolùm ignauos reddunt, ſed etiam effœminatos. Vnde D. Ambr. præfatione ad librum 4. in Lucam ſirenum fabulam longiùs proſequutus, *Quid*, inquit, *ſibi vult puellarum*, id eſt, ſirenum, *figura, niſi eneruata voluptatis illecebra, quæ conſtantiam capta mentis effœminat?*

D. Chryſ. D. Amb. — *Voluptas, & afflictio germanæ.* — *Voluptatum ſirenæ, dracones.* — *Voluptas, fortitudinis vorago.* — *D. Amb.*

XXX. Atque hæc in profanis voluptatibus ita habent. Nihilominùs deliciæ ex diuinis literis deprompræ, viriles ſunt, & maſculæ, quæ animorum vires non hebetant, ſed vegetant. Propterea D. Paul. cum patientia, & tolerantia laborum conſolationem ſcripturarum coniunxit: *Per patientiam*, inquit, *& conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.* Rom. 15. num. 4. Vtraque enim vt D. Chryſ. ibidem ait, patientia, & conſolatio, ex ſcriptura naſcitur; vt intelligamus ab ſcriptura non emanare conſolationem emollientem, ſed patientem: neque patientiam ſtimulantem, ſed conſolantem. Eandem ob cauſam idem Apoſtolus, *fortiſſimum ſolatium* appellauit, quod ex diuinis promiſſionibus in ſcriptura factis obtinetur. Hebr. 6. n. 18. ſolatium quidem vocat, quia recreat, fortiſſimum, quia roborat.

Scriptura voluptas virilis. — *Patientia, & conſolatio in ſcriptura.* *D. Chryſ.*

XXXI. Vnde Dauid inter laborum aculeus conſtitutus, non pungi ſe exiſtimabat, ſed vngi, cum ſe ad diuina oracula conferebat: *Teſtimonia tua*, inquit, *meditatio mea eſt.* Pſ. 118. num. 24. In Hebræo eſt: *Teſtimonia tua deliciæ meæ*; ſcilicet in mediis crucibus, vt addit Genebrardus, ſeu in rebus aduerſis, de quibus loquebatur. Non enim illi inſeruiebant ſcripturarum deliciæ, ſolùm ad recreandum animum in proſperis, ſed etiam ad firmandum in aduerſis. Imò his deliciis non defluebat ignauus, ſed potiùs tanquam armis circundatus aduerſus omnẽ fortunã intrepidus conſiſtebat: *Cantabiles*, inquit, *mihi erant iuſtificationes tuæ.* Pſ. 118. n. 54. In Hebræo eſt, זְמִרוֹת *Zemiroth*, id eſt, *cantiones muſicæ*, ſeu vt vertunt Cabbalici apud Genebrardum *amputationes*: verbum enim זָמַר *Zamar*, & cantare, & amputare ſignificat. Dicuntur igitur ſcripturæ ſanctæ, in quibus Dauid exercebatur, & cantiones, & amputationes; quia & mira ſuauitate animũ demulcebant, & eximia efficacitate omnes moleſtias, inſidias, perturbationes, inſultúſque dæmonum amputabant. Vt idem Genebrardus interpretatur.

Scriptura voluptas in aduerſis vngit non pũgit. — *Genebr.* — *Genebr.*

XXXII. Eodem pertinet illud eiuſdem Dauidis; *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulãt me.* Pſal 22. num. 5. Vbi menſæ nomine delicatiſſimis epulis refertæ, non incongruè intelligi poteſt ſacra ſcriptura: ſicut initio Pſalmi, per locum paſcuæ, Theodoreto interprete, & aliis, ſacra diuinorum oraculorũ doctrina intelligitur. Fercula igitur, quæ in hac menſa proponuntur, non ſolùm animum paſcunt, ſed roborant; non enim ſunt nutrimenta deſidiæ, ſed incitamenta virtutis: arma ſunt, quibus omnes animarum hoſtes expugnantur; & qui hoſtilibus inſidiis circumuentus ad hanc menſam accedit: ab ea diuinis præſidiis adeò animatus recedit, vt dicat nõ immeritò Diuus Chryſ. hoc loco: *Qui tribulationem carnis habent, veniunt ad menſam potentis, & tribulationes fiunt ei conſolationes.*

Scripturarũ me[illegible] & ...[illegible] — *D. Chryſ.*

XXXIII. His deliciis circunfuſa ſponſa non iacebat humilis in terra, ſed ad cælum ſublimis euolabat. Quam illius ſtrenuitatem cæleſtes virtutes admiratæ, *Quæ eſt iſta*, inquiunt, *quæ aſcendit de deſerto deliciis affluens.* Cant. 8. num. 5. Vbi D. Greg. lib. 16. Moral. cap. 10. *Sancta*, inquit, *Eccleſia niſi verborum Dei deliciis afflueret, de deſerto vitæ præſentis aſcendere ad ſuperiora non poſſet. Deliciis ergo affluit, & aſcendit, quia dum myſticis intelligentiis paſcitur, ad ſuperna quotidie contemplanda ſubleuatur.* Tantùm enim abfuit, vt his deliciis ſcripturarum eneruata fieret, vt potiùs alata quodammodò redderetur.

Scriptura voluptas nõ deprimit, ſed ſublimat. — *D. Greg.*

XXXIV. Turris Dauid, Cant. 4. n. 4. ædificata eſt, non cum ſuperbis faſtigiis ad iucundos proſpectus, & vanam oſtentationem eductis; ſed cum firmiſſimis propugnaculis ad tuendos ciues, & propulſandos hoſtes. Vbi Angelicus Doctor; *Hæc*, inquit, *propugnacula ſunt diuinarum ſcripturarum ſacramenta, de quibus veluti iacula procedunt, quibus aduerſariæ poteſtates repelluntur.* Nec immeritò; nam ſcripturarum oblectamenta non eneruant corpus, ſed armãt animum. Vnde Chriſtus Dominus poſtquàm diabolum ieiunus in deſerto ſuperauit: *Genua*, inquit, *mea infirmata ſunt à ieiunio; & caro mea immutata eſt propter oleum.* Pſal. 108. num. 24. Vbi D. Chryſoſt. illam particulam coniunctiuam, &, mutat in aduerſatiuam, *at*, *At caro mea immutata eſt propter oleum.* Ac ſi diceret, ſe quidem debilitatum eſſe à quadragenario ieiunio, ſed roboratum ab oleo Spiritus ſancti, hoc eſt, ab intelligentia ſcripturarum, qua diabolum ſuperauit. *Vides*, inquit, D. Chryſ *quæ nam arma comparat aduerſus inſidias, & eam, qua in eum vtebantur, malitiam?*

Scriptura voluptates Dauidica turris propugnacula. — *D. Thom.* — *D. Chryſ.* — *Scriptura oleum.*

XXXV. Ea cauſa eſt, cur à Dauide Chriſtus Dominus celebretur, nunc deliciis perfuſus, nunc armis præmunitus. *Diffuſa*, inquit, *eſt gratia in labiis tuis.* Pſal. 44. n. 3. En labiorum decor. *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum.* num. 4. En armorum horror. *Specie tua, & pulchritudine tua intende.* num. 5. En

Chriſtus vnguentis ſimul, & armis conſpicuus.

rurſus

surſus totius oris dignitas, & venuſtas. *Sagitta tua acuta, populi ſub te cadent.* num.6. En viciſſim militarium inſtrumentorum apparatus. Tandem: *myrrha, & gutta, & caſia a veſtimentis tuis.* num.9. Ecce tibi odores vnguentorum inter armorum fulgores. Miratur non immeritò D. Chryſ. ad eum locum. *Quid*, inquit, *commune inter ſe habent arma, & vnguenta; gratia, & gladius; doctrina, & bellum; arcus, & pulchritudo? Hæc enim ſunt ſigna pacis, illa prælij.* Sed nihil mirum; nam ex diuinis ſcripturis colligebat Chriſtus Dominus, & delicias, quibus animum recreabat, & arma, quibus dæmones repellebat; non enim erant illæ deliciæ molles, & imbelles, ſed maſculæ, & bellatrices. Et ſicut olim in Ægypto ignis, & aqua amicabantur inter ſe; iuxta illud: *Ignis in aqua valebat ſupra ſuam virtutem; & aqua extinguentis naturæ obliuiſcebatur.* Sapient. 19. n.19. Ita planè in Chriſto Domino, & ſpiritualis voluptas, & militaris ardor ex eodem ſcripturarum fonte decurrentes in mutuam amicitiam conſpirabant: ita, vt neque ſpirituales deliciæ bellicas vires eneruarent; neque bellicæ vires ſpirituales delicias conſopirent.

D.Chryſ.

XXXVI. *Dauid Chriſti typus ſapientia, & bellica virtute inſignis.*

En Dauidis ingenium. Qui & fuit *ſapientiſſimus Princeps inter tres; & octingentos interfecit impetu vno.* 2.Reg.23.num.8. Nam inter ſapientiæ, ſeu ſcripturæ delicias, militares animos nutriebat; at inter militares animos diuinas illas delicias conſeruabat, vt illuſtrior Chriſti Domini typus haberetur: quem ſapiens appellauit, *Regem fortiſſimum, qui implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris in diebus nouorum. Qui adimplet, quaſi Euphrates ſenſum, & aſſiſtens quaſi Gehon in tempore meſſis.* Eccleſiaſt.24. à n.34. Nam cum illa regia, ac diuina fortitudine, qua olim Chriſtus Dominus dæmones ſubigebat, tantam deliciarum abundantiam ex quatuor Euangeliis collectam ſociabat; vt illis quatuor fluminibus ex paradiſo terreſti defluentibus, multò latior, & auguſtior videretur. Non faciunt igitur ſcripturarum deliciæ, vt obdormiſcant ſpiritus viriles, ſed potius, vt reuiuiſcant.

4. Euangelia 4. paradiſi flumina.

XXXVII. *Scriptura mulier fortis: delicata, non eneruata.*

Mulierem fortem, inquit Salomon, *quis inueniet?* Prouerb. 31. num.10. Huc eſt, vt Rabbi Salomon apud Lyran. interpretatur, perfectam ſcripturæ intelligentiam, quis attinget? Scripturam non immeritò appellat mulierem fortem, quia delicata eſt, ſed non eneruata. *De nocte ſurrexit.* num.15. Hoc eſt, more Hebræorum, ſurgere fecit: quia amor ſcripturæ ſtudioſos eius cultores inducit ad vigilias antelucanas, *Deditque prædam domeſticis ſuis.* Seu, vt eſt in Hebræo, *eſcam*, ſeu, *annonam*: quia ſcriptura ſuos paſcit, ac reficit amatores. *Accinxit fortitudine lumbos ſuos*, id eſt, accingi fecit; quia alumnos ſuos in mollia otia non diſſoluit, ſed potiùs arctò ſtringit cingulo caſtitatis. Et plura id genus ſequuntur, quæ oſtendunt, quàm ſtrenuæ ex ſacris literis voluptates hauriantur.

XXXVIII. *Scriptura pacis voluptas, belli fortitudo.*

Vnde illi quondam ſtrenuiſſimi duces Machabæi diuinis ſcripturis pro deliciis in pace, pro armis in bello vtebantur. Pro deliciis quidem in pace vſus fuit Ionathas, hunc in modum ſcribens ad Spartiatas: *Nos*, inquit, *cum nullo horum indigeremus, habentes ſolatio ſanctos libros.* 1. Machab. 12. num.9. Hoc eſt, cum non eſſemus in aduerſitate, ſed proſperitate, vt interpretatur Lyran. cæleſtium librorum deliciis fruebamur. Quaſi nullas alias in pace maiores delicias haberent, quàm quas ex diuinis literis haurirent. Pro armis in bello vſus fuit Iudas, qui pugnaturus contra Nicanorem, paucos, ſaltem pro multitudine hoſtium, milites collegit: & lecto illis ſancto libro

A in prima acie, bellum commiſit; & ſupra nonem millia hominum interfecit, vt 2. Machab.8. à n. 23. narratur. Quaſi illi ipſi libri, qui pacis tempore ad recreandos ciues inſeruiebant; belli tempore ad armandos milites inſeruirent.

XXXIX.

Myſterio plena eſt illa benedictio, qua Moyſes tribum Aſer impertiuit: *Tingat*, inquit, *in oleo pedem ſuum, ferrum, & æs calceamentum eius*, Deutet. 33. numero 24. Quid, obſecro, commune oleo cum ferro? Cur pedes blando oleo deliniti, tigido ferro calceantur? certè literalis ſenſus eò tendit, vt ſignificet tribum Aſer oleo, & ferro abundantem fore; erat enim terra, quæ illi contigit, vtriuſque feraciſſima. Myſticus verò ſenſus eò B pergit vlteriùs, vt ſignificet, ſpecioſos illos pedes, ſeu affectus Euangelizantium pacem, cæleſtis conſolationis oleo perfundendos, ac diuinæ virtutis ferro, æreque armandos: neque illam mollitudinem, & hanc fortitudinem ſibi futuras eſſe inuicem inimicas; ſed potiùs mutuas alteram alterius altrices. Vtraque verò ex diuinæ ſcripturæ lectione, tanquam ex vnica prædicatorum portione, quæ illis præſertim contingit, mutuandam. Quare diuina ſcriptura eſt inſtar fontis oleo lætitiæ, & metallo fortitudinis redundantis.

Prædicantium pedes voluptatis olei, & fortitudinis ferro pulchri.

Quintum, & vltimum diſcrimen.

XL. *Mundi voluptas exigua: ſcripturarum, nullis terminis definitur.*

Differunt, vltimò, quòd profanæ deliciæ ſuis ſingulis terminis, ac regionibus definitæ ſe C continent. Neque enim oculorum deliciæ continent aurium illecebras; nec vice verſa, vt per ſe patet. At verò ſcripturarum deliciæ omnes alias naturales, ſublatis eorum imperfectionibus, complectuntur. Quod faciliùs vt oſtendam, quæro, cur ſcriptura ſacra tam multis metaphoris vtatur ad ſuas delicias exprimendas? Nullæ enim ferè ſunt externorum ſenſuum voluptates, quibus ſuas delicias non declarer, vt ſtatim fuſiùs oſtendam. Ratio planè alia non videtur, niſi, vt ſignificet ſuarum deliciarum ambitu cæteras omnes contineri. Simplices quidem ſunt, & ſyneeræ ſcripturarum deliciæ: adeò, vt dicat Tertul. lib. de ſpectaculis c. 29. loquens de ſuauitate cæleſtis doctrinæ, reperiti in ea, *non fabulas, ſed veritates; non ſtrophas, ſed ſimplicitates.* Nihilominùs vt declaretur quanta D ſuauitatis ſit ea ſimplicitas, non immeritò dicitur eſſe omnium ſuauitatum multiplicitas.

Tertul.

XLI. *In beatitudine ſimplicitate ſuauitatū multiplicitas.*

Simili enim ratione clara Dei cognitio in Patria, cum regno, cum theſauro, cum horto, cum Sole, aliiſque ſimilibus comparatur, vt quamuis nihil horum ſit, horum tamen omnium perfectiones aliquo modo includere ſignificetur. Imò ipſius Dei natura decem nominibus in veteri teſtamento explicari conſueuit, vt docet D. Hieron. in Epiſtola ad Marcellam, & multò pluribus, in nouo, vt colligit Legionenſ. lib.1. de nominibus Chriſti, vt per plura creaturarum nomina, veluti per quoſdam gradus ad infinitam creatoris perfectionem aſcendatur; & multiplices E omnium rerum perfectiones in ſimpliciſſima diuinæ naturæ perfectione contineri declarentur. Vnde D. Greg. Nazianzen. in Oratione de Chriſti natiuitate, Deum appellat *immenſum pelagus eſſentiæ mente ſola adumbrabile, & quidem perexiguè, ac perobſcurè, non ex iis, quæ in ipſo ſunt, ſed quia circa ipſum.* Sic ergo, vt deliciæ ſcripturarum declarentur; & cæteras non ſolùm exæquare, ſed etiam ſuperare oſtendantur; neceſſe eſt, vt multis aliunde metaphoris, ac ſimilitudinibus conquiſitis, per externas omnium ſenſuum deli-

D.Hier. *Plura cur Dei nomina.* Legion.

D.Greg. Nazianz.

cias explicentur. Quod facilè ac breuiter ostendo.

Oculorum deliciæ in Scriptura proponuntur.

XLII. *Scriptura pulchritudo.* IN primis oculorum deliciæ sunt obiecta pulchra: iuxta illud: *Gratiam, & speciem desiderabit oculus tuus: & super hæc virides sationes.* Ecclesiastici 40. numero 22. Sed quid pulchrius scriptura? De qua intelligi potest illa benedictio, qua Iacobus filiũ Nephthali felicitauit: *Nephthali*, inquit, *ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis.* Genes. 49. numero 21. Vbi Lyran. (*Lyran.*) per Nephthali prædicatorem intelligit, qui ceruus dicitur propter promptitudinem ad discurrendum toto orbe: emissus propter humilitatem, qua prædicare non audet; nisi priùs à Deo emittatur. Additur dare eloquia pulchritudinis: *Quia*, inquit, *prædicare non debet de fabulis, & fictitiis, sed de sacris scripturis.* Vbi vides sacram scripturam per pulchra eloquia declarari. Laudat etus sapiens viros gloriosos, hoc est, veteres illos Patriarchas inter alia eorum encomia: *Homines*, inquit, *diuites in virtute, pulchritudinis studium habentes.* Ecclesiastici 44. numero 6. Quod nam obsecro erat illud studium pulchritudinis, cui se totos impendebant? Optimè Lyranus; (*Lyran.*) *Legis*, inquit, *& Prophetarum; quorum studium est valdè pulchrum.* Vnde Diuus Basilius (*D. Basil.*) homil. 3. in Exam. scripturam diuinam literaturæ profanæ anteponens: *Quantum*, inquit, *castè viuentium mulierum pulchritudo meretriceæ formositati præponitur: tantò noster sermo dignoscitur prælatus esse illorum doctrinæ.* Sed iam quanta sit hæc pulchritudo expendamus.

XLIII. *Scriptura, nix fæcũda.* Cùm olim Christus Dominus in monte gloriosam in speciem transfiguratus apparuit; *Vestimenta eius facta sunt alba, sicut nix.* Matth. 17. numero 2. Quem locum Diuus Ambros. (*D. Amb.*) libr. 7. in Lucam, mysticè interpretatus, *Fortasse*, inquit, *vestimenta Verbi, sermones sunt scripturarum, & quædam intellectus indumenta diuini.* Sed cur scriptura niui comparatur? Duplex ratio esse potest. Vna, quia sicut nix fœcundat agros, ita scriptura animos. Hanc tradit Diuu Ambros. citatus: *Verè*, inquit, *hic solus sermo niuibus comparandus, qui de cælo missus in terras, ieiuna nostrorum arua pectorum fœcundauit.* Probatque statim ex Cantico Moysis: *Concrescat, vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina.* Deut. 32. numero 2. seu, vt habent 70. & quasi νιφετὸς hoc est, *& quasi nix*, seu *imber niualis*; vbi Moyses doctrinam velut niuem desiderat, à Deóque precatur; vt non minùs audientium pectora, quàm nix arua fœcundet. Concludit igitur Diuus Ambrosius. *Vtinam Domine IESV, mens mea pluuia tua humore viridescat; vtinam terram meam niues istius candore respergas; ne præpropero calore vernantis corporis arua luxurient; sed potius fotu niuali semina verbi cælestis pressa fœcundent.* Altera, (*Scriptura, nix pulchra.*) quia sicut nix oculis, ita scriptura mentibus pulcherrimum exhibet spectaculum: & sicut niueus color inter cæteros colores primatum tenet: ita scripturæ decor, omnem mundi pulchritudinem facilè antecellit.

XLIV. *Scriptura splendidum crystallum.* Parum tamen est comparari decorem scripturæ niueo colori: cùm etiam splendori crystallino exæquetur. Vidit Ioannes *fluuium aquæ viuæ splendidum, tanquam crystallum, procedentem de sede Dei, & agni.* Apoc. 22. num. 1. Huius fluuij nomine D. Bonauent. (*D. Bona.*) in principio sacræ scripturæ, ipsam scripturam sacram interpretatur; tum ob alias causas, quas prosequitur; tum etiam, quia sicut crystallus oculis; ita scriptura animis pulcherrimam speciem proponit. Quid si dicam scripturam sacram, etiam solari pulchritudini conferendam? Certè non aberrem. Nam scriptura iuxta mysticum sensum, est ille *Paruus fons, qui creuit in fluuium, & in lucem, solémque conuersus est.* (*Scriptura sol.*) Esther 10. num. 6. Nam hic diuinarum literarum sol, qui Iudaica ignorantia, tanquam densa caligine obductus quondam latitabat: tandem his ignorantiæ tenebris Euangelica prædicatione discussis, longè latéque irradiauit. Vnde D. Hieron. (*D. Hier.*) in Epistol. ad Eustochium, de custodia virginitatis suam lamentatur cæcitatem, qui huius solis pulchritudinem non videbat: *Miser*, inquit, *ego lecturus Tullium, ieiunabam; & post crebras vigilias Plato sumebatur in manibus. Si quando in memetipsum conuersus, Prophetas legere voluissem, sermo horrebat incultus; & quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis.*

XLV. *Scriptura sole speciosior.* Quid tamen cum sole comparo scripturam, soli sine dubio præferendam? *Est enim hæc*, inquit sapiens, *speciosior sole: & super omnem dispositionem stellarum, luci comparata, inuenitur prior.* Sapient. 7. numero 29. Nam sol suos patitur defectus: modò quidem exultat, vt gigas, splendida cæsarie coronatus: modò verò laborat, vt Hercules, cæca caligine circumfusus. At verò scriptura semper rutilat, nunquam deficit. *Facilius est enim*, inquit Christus Dominus, *cælum & terram præterire, quàm de lege vnum apicem cadere.* Luc. 16. num. 17. Nec immeritò; nam, *emanatio quædam est*, inquit Sapiens, *claritatis omnipotentis Dei sincera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Sapient. 7. num. 25. & 26. Vnde non solùm digna est, quæ cum paradiso terrestri suauissimo, dulcissimo, ac venustissimo comparetur, vt loquitur D. Ioan. Damasc. (*Scriptura paradisus.* D. Ioan. Damasc.) lib. 4. de fide cap. 18. sed etiam cum paradiso cælesti, vt eam D. Aug. (D. Aug.) lib. 13. confes. cap. 15. comparauit, iuxta illud: *Complicabuntur sicut liber cæli.* Isai. 34. num. 4. Hos enim cælos interpretatur, esse sacros libros, (*Scriptura cælum.*) nec immeritò, cùm cælestium luminum fulgores obscurent, & accepta ab ipso Deo luce splendescant.

XLVI. *In sacris literis pulchra spectacula.* Quæ igitur pulchriora spectacula esse possunt, quàm quæ in sacris literis exhibentur. Vnde Tertul. (Tertul.) lib. de spectaculis, c. 29. loquutus de Christianorum voluptatibus: *Si*, inquit, *scenica doctrina delectant, satis nobis literarum est, satis versuum, satis sententiarum, satis etiam canticorum. Vis & pugilatus & luctatus? Præsto sunt non parua, sed multa. Aspice impudicitiam deiectam à castitate: perfidiam cæsam à fide: sæuitiam à misericordia contusam; petulantiam a modestia obumbratam; & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur. Vis autem & sanguinis aliquid? Habes Christi.* Quibus verbis varia ostendit spectacula quibus animi eorum, qui sacras literas euoluunt, reficiuntur. Præ his igitur oculorum deliciis omnia profana theatra relinquenda rectè monet D. August. (D. Aug.) lib. de Vera religione cap. 51. *Omissis*, inquit, *& repudiatis nugis theatricis, poeticis: diuinarum Scripturarum consideratione, & tractatione pascamus animum, atque potemus, vana curiositatis fame, ac siti fessum, & æstuantem: & inanibus phantasmatibus, tanquàm pictis epulis frustra refici, satiarique cupientem.*

Aurium

Aurium illecebræ in Scriptura exhibentur.

XLVII. *Suauis scripturæ concentus.* OBlectamenta aurium in cantu, suauique harmonia consistunt. Quid numerosius scriptura? De qua dicitur: *Vinum & musica lætificant cor, & super vtraque dilectio sapientiæ.* Ecclesiastici 40. n. 20. nempe doctrinæ Euangelicæ, vt Interlinealis exponit. Et iterum: *Tibia, & psalterium suauem faciunt melodiam, & super vtraque lingua suauis.* *Prædicantium lingua suauis.* Ibid. n. 21. hoc est, lingua Euangelici doctoris, seu prædicatoris de fide, & moribus differentis; vt Lyranus interpretatur.

XLVIII. *Musica vtrumque appetitum frænat.* Nec immeritò scriptura cum musica componitur, nam musicæ tanta est suauitas, vt insanos motus vtriusque appetitus concupiscibilis, & irascibilis sopiat, frænet, & in gyrum rationis compellat. De qua re plura sunt in humanis historiis exempla. *Plutar.* Nam Timotheus, teste Plutarcho lib. de musica, Alexandrum leone diriorem, adhibito concentu reddebat agno mitiorem. Achilles, vt *Homer.* refert Homerus 9. Iliad. effrænes iras, tanquàm procellas in animo debacchantes, vnius cantus suauitate frænare, & compescere solebat. Agamemnon, eodē Homero auctore Odyss. 3. Troiam profectus, vxorem suam Musico cōmisit, qui eam cantu ab adulteris tueretur: quo mortuo facilè expugnata est. Ac si harmoniæ suauitas, dum adfuit, aliis voluptatibus aditum occluderet; vbi defuit, reseraret. Pythagoras iuuenem vino calidum, amore percitum, & iam iam in libidinum voragines ruiturum, præmisso cytharista, tranquillauit, & in mentem reduxit saniorem; vt post *D.Thom.* alios D.Thom. lib. 4. de Regimine Principis cap. 21. ex Aristotele, & Tullio testatur. Tandem, *Iustinus mart.* Iustinus martyr lib. quæstionum ad Orthodoxos q. 107. de Ecclesiastica musica loquutus: *Excitat,* inquit, *hæc cum voluptate quadam animum, ad flagrans eius, quod carmine celebratur, desiderium: affectiones, & concupiscentias carnis sedat: cogitationes malas inimicorum, quos cernere non est, amolitur: mentem ad fructificationem diuinorum bonorum rigat: pietatis decertatores generosos, & fortes, per constantiam in rebus aduersis efficit: omnium rerum, quæ in vita tristes, & luctuosæ accidunt, piis affert medicinam.* De qua re ad caput 10. plura cumulabo.

XLIX. *Scripturæ harmonia animi motus cōpescit.* Hæc sanè præstat musica. Sed nequaquam his minora diuinæ scripturæ suauitas operatur. Æstuabat olim in iuuenili ætate Augustinus, feruescebat in pectore cupiditas, emicabat ex oculis licentia, totam mentem ad delicias pronam, ad illecebras præcipitem furor, & insania occupabat: sed vbi diuinæ scripturæ suauitatem prægustauit, omnes illi motus, tanquàm insani turbines, reddita serenitate posuere. *D.Aug.* Ipsum audiamus libro 13. confess. cap. 15. de diuina scriptura loquentem. *Non noui,* inquit, *Domine, non noui, alia tam casta eloquia, quæ sic mihi persuaderent confessionem, & lenirent ceruicem meam iugo tuo, & inuitarent colere te gratis.* Et re vera ita expertus fuerat. Cùm enim multiplici cogitatione fluctuaret, & quam viuendi viam iniret, dubius animi penderet: ecce tibi de cælo admonetur, vt tollat, & legat. Quare cum inuentum codicem aperuisset; & in quam partem primùm inciderant oculi, legisset illud Apostoli documentum: *Non in comessationibus, & ebrietatibus: non in cubilibus, & impudicitiis: non in contentione, & æmulatione; sed induimini Dominum Iesum Christum, &c.* Roman 13. n. 13. *Statim,* inquit, *cum fine huiusce sententiæ, quasi luce securitatis infusa cordi meo, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt.* Sic ille lib. 8. Confess. cap. 12. Quasi illæ tenebræ,

A quæ animo incumbebant, & mentis aciem occæcabant, ne viam salutis inueniret, luce quadam à diuinis literis accepta subitò euanescerent, & qui sæua tempestate iactabatur, placida serenitate frueretur.

Rursus. Idem Aug. in epist. 1. Volusianum hortatus, vt scripturæ studiose se impendat: *Sincera enim,* inquit, *& solida res est; nec fucatis eloquiis ambit ad animum; nec vllo linguæ tectorio inane aliquid, ac pendulum crepitat. Multum mouet, non verborum, sed rerum auidum: & multum terret securum.* Vbi nota ex vltimis verbis scripturam, etiam cum terret, animum serenare: & cum formidinem incutit, præstare serenitatem. Consule eundem D.Aug. lib. 9. confes. cap. 4. Vbi se asserit ex sola Psalmorum lectione incredibiliter commotum; & sperat ex eadem lectione, totum orbem, si fortè attentus legeret, pariter commouendum: *Quas,* inquit Deum alloquutus, *tibi voces dabam in psalmis illis; & quomodo in te inflammabar ex eis, & accendebar eos recitare, si possem, toto orbe terrarum, aduersus typhum generis humani:* Vbi de hac re plura eleganter. L. *D.Aug.* *Scriptura etiam dum terret, animum serenat.*

B

Iam verò Clemens Alexandrinus in exhortatoria ad gentes, vt miram scripturæ efficacitatem exprimat, non immeritò irridet veteres illos Orpheos, & Amphiones, qui canendi suauitate feras, & lapides traxisse fingebantur. Quare totam hanc vim, non profanæ musicæ, sed cælesti doctrinæ ab scriptura depromptæ tribuendam esse contendit. *Solus,* inquit, *cantor meus* (intelligit autem cantoris sui nomine Diuinum Verbum cum hominibus in scriptura familiariter colloquutum) *Solus,* inquit, *cantor meus difficillimas feras mansuefacit, volucres quidem, nempe eos, qui sunt leues; serpentes, eos, qui deceptores; leones, eos, qui sunt animosi, & ad iracundiam concitati; sues, eos, qui sunt voluptati dediti; lupos, eos, qui sunt rapaces: lapides autem, & ligna, qui sunt insipientes.* Quis non miretur has non fabulosas, sed veras metamorphoses, non magicis carminibus editas, sed diuinis literis, & spiritualibus canticis effectas? *Vide,* addit Clemens Alex. *quantùm potuerit nouum canticum? Homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris.* LI. *Clemens, Alex.* *Scriptura melos homines à ferino cultu trahit, & conuertit.*

C

Accedit Iustinus martyr, qui in orat. 2 ad Græcos ingenue fatetur, se huius musicæ, hoc est, scripturæ sacræ suauitate delinitum, Ethnicorum superstitionibus renuntiasse, & Christianæ religionis iugo animum subdidisse. Vnde Gentiles suos adhortatus, & recordatus illud Apostoli: *Estote sicut ego, quia & ego, sicut vos.* Galat. 4. n. 12. *Accedite,* inquit, *Græci, docemini. Estote vt ego, quoniam & ego eram, vt vos. Hæc me ceperunt, & doctrinæ vis enthea,* (hoc est, vis diuina) *& sermonis efficacitas. Quoniam sicut incantator peritus formidabilem serpentem fugat; postquam fecit, vt è suo latibulo ereperet: sic sermo ex intimis animi penetralibus formidabiles sensuum affectus expellit: ac primum cupiditatem, ex qua quidquid formidabile est, nascitur.* LII. *Iust. mart.* *Scriptura cantus incantat.*

D

E Vanum omninò est, aut certè superstitiosum, quod nonnulli sentiunt, compositis verbis omnia corporis vulnera sanari. Dubitandum nihilominùs non est, ex diuinæ scripturæ verbis prolatis ore, & recogitatis mente, illud consequi, vt efficacissima omnibus animi vulneribus præstetur medicina. Vnde Cassiodorus libr. 2. variar. epist. 40. *Loquamur,* inquit, *de illo è cælo psalterio, quod vir toto orbe cantabilis ita modulatum pro animæ sospitate composuit, vt his hymnis, & mentis vulnera sanarentur, & diuinitatis singularis gratia conquiratur.* Quid igitur vtilius audiatur, quàm illa vox, ex qua animus multis vulneribus æger conualescat? LIII. *Scriptura verba, præsens medicina.* *Cassiod.*

Quare

LIV. *D. Ambr. Scriptura harmonia sirenarum cantu efficacior.*

Quare D. Ambros. præfatione lib. 4. in Lucam non immeritò indignatur, vt ita loquar, in eos, qui cùm dolosis sirenum cantibus remollescant, & profanis voluptatibus quodammodo eliquentur; tamen ad diuinarum literarum harmoniam non flectuntur; neque ex cælestibus mysteriis, quæ in scriptura exhibentur, ad meliorem viuêdi vsum conformantur. *Si*, inquit, *Vlyssem illum post decem annorum exilia, quibus bellatum in Ilio est, decémque erroris annos festinantem ad patriam, Lotophagi suauitate, baccarum tenere potuerunt: si horti Alcinoi retardarunt: si postremò sirenes cantu vocis illectum ad illud famosum naufragium penè deduxerant; nisi aduersus illecebrosa sonitus cantilena, inferia cera sociorum clausisset aures. Quantò magis religiosos viros cælestium factorum decet admiratione mulcere? Atque hic iam non baccarum suauitas haurienda, sed panis ille, qui de cælo descendit: non elera Alcinei spectanda, sed sacramenta sunt Christi.* Addere potuit, quod ex illius discursu facilè insinuatur: non fallaces sirenum cantilenæ, sed suaues pariter, ac veraces diuinarum literarum concentus aosculrandi. Vndè concludit. *Non claudendæ igitur aures, sed referandæ sunt, vt Christi vox possit audiri, quam quisquis perceperit, naufragium non timebit.* Vides quantò sit efficacior, ac felicior hæc sacrarum literarum harmonia, quàm illa fallacium sirenum? Nam sirenes suo cantu, ad infortunatos scopulos, ac miserum naufragium impellunt: sacræ literæ sua suauitate, ad beatum portum, securámque stationem feliciter deducunt.

LV. *Animus ad crucis lignũ alligatus sirenarũ illecebris non mouetur. D. Amb.*

Quod si insidiari pergant profanæ cantilenæ: optimum peti debet è sacris literis effugiendi naufragij documentum. Nam, vt egregiè D. Ambros. citatus, *Non corporalibus*, inquit, *vt Vlysses ad arborem, vinculis alligandus est animus; sed ad crucis lignum spiritualibus nexibus vinciẽdus, ne lasciuiarum moueatur illecebris, cursúmque naturæ detorqueat in periculum voluptatis.* Eodem pertinet illa Clementis Alexandrini adhortatio, in exhortatoria ad Gentes, vbi loquutus de sirenum cantibus, hoc est, de profanis voluptatibus: *Prætername*, inquit, *canticum mortem operatur. Si solùm velis, vicisti interitum: & ligno alligatus, eris solutus ab omni exitio. Gubernabit te Verbum Dei, & ad portum cælorum adducet Spiritus sanctus.* Quasi profanus sirenum cantus, diuino scripturarum concentu reprimatur, & superetur.

Clemens. Alex.

Christus ex scriptura suauissimè modulatur.

Quòd si quis suauitatem huius harmoniæ, quæ sacris literis efficitur, non sentit; Æternum Verbum, Christum Dominum, qui ex illis suauissimè modulatur, attentiùs meditetur: fiet procul dubio, vt iucundissima voluptate capiatur. Simile enim quid sibi contigisse D. Petrus Damianus sermone quodam de Christi Domini Natali, confitetur. *Olim*, inquit, *mihi Tullius dulcescebat: blandiebantur carmina Poetarum: Philosophi verbis aureis insplendebant: & sirenes vsque in exitum dulces, meum incantauerant intellectum. Lex, Propheta, Euangelium, Epistolæ & omnis gloria sententiarum Domini mei, & seruorum eius, aut parua videbantur, aut nulla. Nescio modò quid dulcius immurmurat filius Iessæ, qui vario sermonũ, & sententiarum concentu omnes illos, quos diligere consueuerã ineloquentes reddit, & mutos.* En vt hęc diuina harmonia cæteris aurium illebris præcellit.

Odorum suauitates è sacris literis spirant.

LVI. *Suauissimus scripturæ odor. D. Ambros.*

Iam verò suauitas odorum, quibus odorandi sensus mirificè recreatur, ad scripturarum delicias exprimendas, frequentissimè transfertur. *Omnis scriptura diuina*, inquit D. Ambr. præfatione in psalmos, *Dei gratiam spirat.* Quis suauior odor? Diuinum sponsum alloquuta sponsa, *Odor*, inquit, *vnguentorum tuorum super omnia aromata.* Cant. 4. n. 2. Ita enim Septuaginta transtulerunt illum versiculum: *Fragrantia vnguentis optimis.* Vbi cælestis doctrinæ odor omnium aromatum odoribus antefertur, vt D. Bern. Rupert. Origen. aliique exponunt. De hoc odore loquutus sapiens, *Quasi balsamum*, inquit, *non mistum, sic odor meus.* Ecclesiastici 24. n. 21. Quia, vt Interlin. exponit, *nullam habet in se erroris maculam, sed puram, & synceram doctrinam, quæ profert odorem virtutum omnium, & spiritualem gratiam infundit mentibus fidelium.*

D. Bern. Rup. Orig.

LVII. *In scriptura verum omnium suauitas.*

Imò non cum vna tãtùm re odorifera, sed cum omnibus omninò comparatur inclusa in diuinis literis sapientia. Cum cinamomo; cum balsamo, cum myrrha, cum storace, cum galbano, cum vngula, cum gutta, cum libano, ac similibus. His enim omnibus odoribus Æternum Verbum, *vaporaui*, inquit, *habitationem meã.* Ecclesiastici 24. n. 21. hoc est, Ecclesiam meã. Totam enim Ecclesiam tam suauis scripturarum odor permeauit, vt quidquid vllam spirat suauitatem odoris, eam suffire quodãmodò videatur. Quod olim significauit officiosa illa pœnitẽtis fœminæ in Christum Dominum pietas, & religio. Nam vbi vnxit pedes IESV, *domus impleta est ex odore vnguenti.* Ioan. 12. n. 3. In typum sanè Euangelicæ doctrinæ, qua futurũ erat, vt tota Ecclesia, imò & totus mundus repleretur.

LVIII. *Scriptura, hortus odoriferis floribus spirans.*

Neque solùm exoticos odores, peregrinos, & aromaticos efflat scriptura; sed etiam vernaculos, domesticos, ac natiuos, vt non solùm veteris, sed etiam noui testamenti iucundissimos flores habere significetur. Quare illos etiam flores, qui à sole, & solo nostro patrio nutriuntur, dicitur scriptura continere. Rosas; est enim quædam veluti *Plantatio rosæ in Iericho.* Ecclesiastici 24. n. 18. ex quo tanquam rosario Ecclesia coronatur. Lilia; nam diuini sponsi labia sunt *Lilia distillantia myrrhã primam.* Cant. 5. num. 13. quia nihil aliud quàm lilia loquuntur. Denique omnia florum genera; iuxta illud Ecclesiæ desiderium: *Fulcite me floribus* Cant. 2. num. 5. hoc est, virtutibus, & exemplis, quæ in sacrarum literarum horto continentur. Vnde sanctæ animæ *Lectulus floridus* appellatur. Cant. 1. num. 15. quia nunquam nisi inter hos flores, hoc est, inter sacros libros obdormiscit. Imò vna illius domus, in qua dies, noctésque moratur, diuinarum scripturarum hortus est; iuxta illud; *Quæ habitas in hortis; amici auscultant: fac me audire vocem tuam.* Cant. 8. n. 13. Vbi Rupert. *Quibus*, inquit, *in hortis habitat dilecta, nisi in amœnitate scripturarum, in delectatione virtutum, pulchrè florentium, benè olentium, semper virentium*: Quasi hæc sponsæ domus, nõ vnus tantum fasciculus exiguus, sed moltiplex hortus florum abundantissimus videatur.

Rupert.

LIX. *Scriptura hortus, hortos Hesperidum superat, & Alcinoi. D. Chrys.*

Quantum verò sit discrimen inter hunc hortum scripturę, & omnes alios, etiam Hesperidum, & Alcinoi, eleganter prosequitur D. Chrysost. hom. in Eutropium in 1. tom. *Suaue quidem*, inquit, *est pratum & hortus; vtroque tamen suauiùs multò spirat diuina scripturæ lectio. Illic siquidem flores inuenire est, sed qui tempore marcescunt: hic autem occurrunt sententiæ, in natiuo vigore permanẽtes. Illic aspirat fauonius: hic afflat aura Spiritus sancti. Illic spina pro muro obsepiunt hortum: hic Dei prouidentia tutum reddit lectorem. Illic cicada stridore suo obstrepere, hic propheta suaui sibilo personantes. Illic ex ipso aspectu quiddam oblectationis concipitur: hic autem ex ipsa mox lectione plurimum decerpitur vtilitatis. Hortus vno quopiam circumscribitur loco: diuina autem scriptura nullo non loco terræ habitabilis circumferuntur. Hortus vtique pro temporum qualitate seruit necessitatibus: scriptura*

autem perinde hyberno, atque æstiuo tempore perennant; conuestitibus vndique foliis, & fructuum pondere degrauantur. Quis non miretur in hoc horto, & vtilitatem fructuum, & amœnitatem arborum, & suauitatem odorum, qui e floribus efflantur.

LX. *Omnes Synagogæ odores in se transtulit Ecclesia.* His olim odoribus Synagogæ domus replebatur, iuxta illud: *Mandragora*, seu, vt aliqui vertunt, *lilia, dederunt odorem in portis nostris.* Cant. 7. num. 13. Sed postquàm Rachel de manibus Liæ huiusmodi mandragoras, seu lilia eripuit. Genes. 30. num. 15. censetur planè Ecclesia hos scripturæ odores ad se ex Synagoga transtulisse. Vnde *D. Ambr.* D. Ambros. serm. 13. in Psal. 118. per illa Iacobi vestimenta, ex quibus *odor agri pleni* efflabatur. Genes. 27. n. 27. diuinam scripturam recognoscit, qua exuitur Synagoga, & induitur Ecclesia, quæ non vnius floris, sed omnium varietates, & suauitates includit. En locus pascuæ, in quo Dauid se à Deo collocatum fuisse gratulabatur, dicens: *In loco pascuæ, ibi me collocauit.* Psal. 22. num. 2. Quis enim ager pascuus florum abundantior esse potest quàm scriptura? in qua cùm alij flores, tum præcipuè ille *flos campi, & lilium conuallium*; Cant. 2. num. 1. nempè Christus Dominus, qui omnium *Scriptura ager florum.* *D. Amb.* florum odores complectitur, inuenitur. Vnde D. Ambros. serm. 14. in Psal. 118. de hoc loco pascuæ loquutus, *Carpe*, inquit, *illic nouum florem, qui bonum odorem dedit resurrectionis, carpe lilium, in quo sit splendor æternitatis: carpe rosam, hoc est, dominici corporis sanguinem.* Vides quam multi flores in hoc vno flore includantur?

LXI. *Tertul.* *Christus flos.* Optima igitur est illa Tertulliani admonitio lib. de corona militis, cap. 15. *Quid*, inquit, *tibi cum flore morituro? Habes florem ex virga Iesse super quam tota diuini spiritus gratia requieuit, florē incorruptum, immarcessibilem, sempiternum.* Ferunt canes venaticos, dum leporem insequuntur, si in floridum pratum incidant, statim resistere, & in vestigio hærere, nec vlteriùs velle persequi fugientem. Quod *Scripturæ odor rerum temporaliū extinguit odorem.* scilicet florū odore odor prædæ obruatur; & propterea hoc orbati, & illo capti, à cursu refrænantur. Haud aliter si quis odorem sentiret illum, qui ex diuinis literis afflatur; sine dubio perderet odorem rerum temporalium, quas sectatur, & ideircò sine mora ab illis sectandis resiliret in odorem illorum vnguentorum, quæ ex diuinis literis decurrunt; seu illorum florum, qui in diuinis literis suauissimè exhalant.

LXII. *Prædicatores Christi bonus odor.* Hoc scripturarum odore imbuti Euangelici prædicatores dicere possunt cum Apostolo, *Christi bonus odor sumus in iis, qui salui fiunt, &c.* 2. Corinth. 2. num. 14. quia, interprete D. Hieronymo, doctrinæ ab scriptura haustæ, longè, latèque spirat fragrantia. Vnde efficitur, vt huius suauitate odoris captus orbis, ad fidem amplectendam, non trahatur inuitus, sed spontaneus sequatur. Quemadmodùm viceuersa, horum suauitate florum dæmones abiguntur. *Scriptura odor dæmones fugat.* Nam sicut venenati serpentes ferre non possunt odorem florentium vinearum, vt refert D. Bernard. serm. 60. in Cant. ad illa verba: *Vineæ florentes dederunt odorem suum.* Cantic. 2. num. 13. Ita planè & dæmones nequeunt sustinere suauissimos odores, qui ex floribus scripturarum toto orbe diffunduntur. Quod etiam D. August. lib 9. confes. cap. 4. mihi videtur significasse cùm de amico suo Alipio conqueritur. *Quia magis*, inquit, *volebat redolere gymnasiorum cedros, quas iam contriuit Dominus, quàm salubras herbas Ecclesiasticas, aduersas serpentibus.* Hoc est. Quia magis delectabatur profanæ literaturæ odoribus; quàm diuinæ, cùm ab hac repellantur dæmones, ab illa alliciantur. Neque sanè dæmones minùs diffu- A giunt, hoc odore scripturarum perculsi; quàm olim ex fumo cordis assi, illius piscis, quem Tobias ceperat, diffugerunt. Tob. 6. n. 8. & cap. 8. n. 2. Illo enim odore, quo iusti homines suauissime reficiuntur, dæmones seuerissimè torquentur.

LXIII. *Scriptura flores meditatione attriti non marcescunt.* Adde hos flores perpetuò vernare; nunquam extenuari hos odores. Vnde D. Chrys. hom. 43. in Genes. Scripturam appellat floridum quoddam pratum, varios, & omnigenos flores, id est, iustorum virtutes nobis ostentans; quorum fragrantia perpetuò fruamur. Vnde hoc mysticum pratum *D. Chrys.* illi anteponit. *Non illic*, inquit, *manu tantùm carpimus flores, & protinus marcescētes suam gratiam amittunt: hic autem non sic; sed quando auribus iustorum* B *virtutes accipimus; & eas in sinu mentis reponimus; per omne tempus, si volumus, earum suaueolentia frui poterimus.* Vides perpetuam florum gratiam, & amœnitatem? Imò quò magis diuinæ literæ tractantur, eò suauiores sentiuntur. Quod D. Chrys. homil. 13. in Genes. rectè expendit: *Sicut*, inquit, *aromata, quantò magis digitis atteruntur, tantò maiorem natura sua fragrantiam reddunt, ita etiam in scripturis vsu venit: quantò quis illas amplius tractare studuerit; tātò magis videre poterit latentē in ipsis thesaurum, pluresque percipere indicibiliū deliciarum fructus.*

Saporum oblectamenta in sacris literis prælibantur.

LXIV. *Mellea scripturæ dulcedo.* C VEnio ad sapores iucundissimos, quibus scripturarum deliciæ comparantur. *Quàm dulcia*, inquit Dauid, *faucibus meis eloquia tua? super mel ori meo.* Ps. 118. n. 104. Vnde Damasus Papa in epist. ad *Damasc.* Hieronymum, quæ est 124. inter epistolas D. Hieronymi: *Neque verò*, inquit, *vllam puto digniorem disputationis nostræ confabulationem fore, quam si de scripturis sermocinaremur inter nos, id est, vt ego interrogē, tu respondeas; qua vita nihil puto in hac luce iucūdius; quo animæ pabulo omnia mella superātur.* Nec mirum, terrestri melli diuinas literas præferri; quas cælesti D. Aug. comparauit lib. 9. confessionum cap. 4. *D. August.* dum eas dixit, *De melle cæli melleas; & de Dei lumine luminosas.* Vnde D. Chrys. homil. 69. in Matt. ad *D. Chrys.* finem, Monachorum delicias prosequutus, quas ex diuinis literis percipiunt: *Non*, inquit, *brutorū animaliū decoctas sibi carnes, vt alantur, assumunt: sed Dei* D *verba melle, atque fauo iucundiora.* Et statim, vt ostēdat huius mellis naturam terrenam non esse, sed diuinam: *Hoc*, inquit, *mel, non syluestres è floribus apes collegerunt; nec rorem concoctum suis aluearibus immiserunt; sed spiritus gratia pro fauis, & aluearibus in animis sanctorū imposuit. Apes igitur* (Monachi) *imitātes, sacrorum fauis librorum circumuolāt, magnam inde voluptatem carpentes.* Antiquior D. Dionysius Areo- *D. Dion. Areop.* pag. lib. de cælesti Hier. c. 1. monet, *vt noster animus,* *Scriptura diuinæ suauitatis effigies.* *suauitatis illius, quam, Deum sitiens, atque in diuina contemplatione requiescens, capit, sacrarum literarum lectionem, & flagrans studium arbitretur, effigiem.* Quasi illa cælestis dulcedo, de nullo meliùs fonte, quàm de sacrarum literarum studio hauriatur: vel nulla E in tabella expressior diuinæ suauitatis imago, quàm in sacra scriptura adumbretur.

LXV. *Scripturæ, promissa terra lacte & melle manans.* Freqnentissimè Deus in Pentateucho pollicitus est Israëlitis terram lacte, ac melle manantem. Exod. 13. n. 5. Leuit. 20. num. 24. Num. 13. num. 28. Deut. 6. num. 3. Et tamen Iudæa nunquam re vera dicitur terrestri melle manasse. Quid ergo? suam Deus promissionem non impleuit? absit, profectò absit: sed pro terrestri melle liberaliter contulit cæleste, nempe diuina eloquia melle, ac fauo dulciora. Ita ferè hanc dubitationem tollit Auctor Imperfectus in Matt. homil. 41 *Lac*, inquit, *opus est*

mira

miraculorum, quoniam sine labore demium, & cum suauitate comeditur, per quod rudes in fide quasi pueri sustentantur. Mel autem eloquia, & doctrina dicuntur; sicut ait Propheta: quam dulcia faucibus meis, eloquia tua, super mel, & fauum ori meo. Ps. 118. n. 104. *Ergo Incarnatio Christi promittebatur, qui lacte miraculorum, & melle doctrina nutriturus fuerat gentes.*

LXVI. *Cur scriptura dulcis cuncta videntur amara.* D. Greg. Nazianz.

Quis hac suauitate pastus cætera gulæ irritamenta non fastidiat? non respuat? Certè D. Greg. Nazianz. orat. de suo in Quadragesima silentio, præ hac dulcedine scripturæ, omnem aliam mellis dulcedinem, meram maris reputabat salsuginem. Nam de sacris literis loquutus, *Quarum*, inquit, *lectio hoc mihi præstitit, vt amaram profanorum librorum, qui antea fucata pulchritudine animum meum demulcebant, salsuginem expuerem.*

LXVII. *Melleus scriptura fons sitientibus tantum dulcescit.* D. Chrys.

Cæterùm huius fontis dulcedinē eò maiorem quis experietur, quò magis ad eum accesserit sitibundus. Dicitur olim Moyses in deserto Hebræos melle de petra saturasse. *De petra melle saturauit eos.* Psal. 80. n. 17. Miratur tamen D. Chrysost. homil. 2. ad populum Antiochenum, fuisse hoc à Dauide ita dictum, cùm ex nullo alio scripturæ loco habeatur, fuisse Hebræos melle de petra, sed tantum aqua de petra saturatos. *Quid igitur*, inquit, *est, quod dicitur: neque enim scriptura mentitur?* respondet tandem: *Postquam*, inquit, *sitientes, & indigentia defatigati in frigidiores aquas inciderunt; ex potu voluptatem aperire volens, mel aquam appellauit; non tanquàm mutata in mel natura, sed bibentium dispositione fluenta illa melle iucundiora faciente.* Quibus similia repetit homil. illa. Quòd nemo læditur, nisi à semetipso. Si igitur potandi cupiditas mel facit ex aqua; desiderium plane legendi diuinas scripturas, melleum earum saporem, in nectareum, seu diuinum commutabit.

LXVIII. *Scriptura Angelorum ferculum.* D. Aug.

Vnde non immeritò D. Augustin. serm. 38. ad fratres in Eremo, de sacra scriptura loquutus, *Hæc est*, inquit, *scientia scientiarum; Angelorum ferculum: Archangelorum pulmentum; Apostolorum gloria; Prophetarum spes; Patriarcharum fiducia; Martyrum corona; Virginum fortitudo; Monachorum refectio; Episcoporum vocatio; Sacerdotum cellarium, puerorū principium; viduarum doctrina; coniugatorum pulchritudo; mortuorum resurrectio; viuentium sempiterna protectio.* Ex quibus præconiis illa duo; *Angelorū ferculum*, &, *Archangelorum pulmentum*; quanta sit in diuinis literis dulcedo manifestant; siquidem Angelis, & Archangelis, qui in cælo delicatissimè epulantur, conferunt delectamentum.

LXIX. *Scriptura manna voluntarium tribuens saporem.*

Agè verò, quod conuiuium iucundius esse potuit, quam illud, in quo *Panem de cælo manducauit homo.* Ps. 77. n. 25. *omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.* Sap. 16. n. 20. Sed non minor planè iucunditas in scripturæ conuiuio continetur. In quo quam quis virtutem prægustare voluerit; quam dulcedinem haurire; quem saporem prælibare, sine dubio inueniet; vt egregiè obseruat D. Aug. serm. 91. de Tempore:

D. August.

Istud, inquit, *manna* (hoc est, Verbum Dei) *prout vult quisque, talem saporem sapit.* Et probat ex verbis Christi Domini ad illos duos cæcos misericordiam implorantes: *secundum fidem vestram fiat vobis.* Matth. 9. num. 29. Quasi talem verbi dulcedinem sentire possent, qualem mentis dispositionem offerre vellent. Vnde subdit: *Et tu ergo*, inquit, *si verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur, tota fide, & tota deuotione suscipias; fiet tibi ipsum verbum quodcumque desideras. Verbi gratia, si tribularis, consolatur te, dicens: Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* Ps. 50. n. 19. *Si lætaris prosperè, cumulat tibi gaudia, dicens: Lætamini in Domino, & exultate iusti.* Psal. 31. n. 11. *Si iracundus es, mitigat te, dicens: Dominus sanat omnes lāguores tuos.* Ps. 102. n. 3. *Si paupertate consumeris, consolatur te, dicens: Dominus erigit de terra inopem, & de stercore erigit pauperem.* Ps. 112. n. 7. *Sic ergo manna verbi Dei reddit in ore tuo saporem quemcunque volueris.*

LXX. *Scriptura manna non, nisi meditatione tritū dulcescit.*

Sed aduerte, sicut manna suam ori dulcedinem non ingerebat, nisi molitum, & contritum; iuxta illud: *Apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tusum, in similitudinem pruinæ super terram.* Exod. 16. n. 14. ita scripturam diuinam suas omninò delicias non infundere, nisi priùs diuturna meditatione versetur, & quodammodo comminuatur. Quod Diuus Ambros. lib. 2. de Cain, & Abel cap. 6. rectè obseruat:

D. Amb.

Manna, inquit, *non otiosè tritum, ac politum, accipimus, eo quòd cælestium scripturarum eloquia diu terere, ac polire debemus, toto animo, & corde versantes; vt succus ille spiritualis cibi in omnes se venas animæ diffundat.*

LXXI. Drogo. *Scriptura manna solis meditantibus dulce.*

Et propterea Drogo Hostiensis Episcopus lib. 1. de Sacramento Dominicæ Passionis: *Non*, inquit, *excedat tibi lex de ore cordis tui; volue, reuolue; versa, reuersa; & tunc intelliges, quid sapiat manna. Esto apis virginea: collige de flosculis Man. Habes hortum voluptatis, plenum rosis, & liliis, mira varietate depictum. Quidquid illic inuenies, suaue est, & odoriferum. Conde abundanter alueolo tuo. Et quid amplius dicam? vnus idémque cibus, & api mel; & ceruo fons aquæ, & panis, qui cor hominis confirmat. Sanat ægrotum; roborat sanatum; faciem exhilarat; omne delectamentum, & omnem saporem suauitatis habet.* Quibus verbis significat, quale quis desiderat in diuinis scripturis oblectamētum, imò & quale nutrimentum, & munimentum, & medicamentum; tale sine dubio inuenire, si eas assidua cogitatione meditetur.

LXXII. *Scriptura manna perscrutantibus tantùm suaue.*

Consentit Auctor operis imperfecti in Matth. homil. 41. Vbi docet sicut Hebræi diligenter inquisierunt quidnam esset Manna; à qua inquisitione nomen inditum, *Manhu*, *quod significat; quid est hoc?* Exod. 16. n. 15. Et non nisi post hanc inquisitionem eius dulcedinem degustarunt: ita planè diuina eloquia altiùs perscrutanda, vt eorum dulcedo, & vtilitas sentiatur. Sicut enim nihil prodest cibus, si manducetur, & statim euomatur: ità planè nihil prodest verbum, si audiatur, & statim de memoria obliteretur. *Cibus*, inquit, *qui in stomacho stat, ille confortat; & sermo, qui in memoria manet, ille saluat.* Et statim comparans hominem, qui scripturam meditatur, cum animalibus, quæ ruminabant, & propterea munda censebantur. Leu. 11. n. 3. & eum, qui scripturam obliuiscitur, cum animalibus, quæ non ruminabant, & ideò censebantur immunda, ibidem n. 7. Vtriusque processus, & exitus declarat.

Scriptura, munda animalia in meditatione ruminātia saginat.

Nam prior, *Impletur*, inquit, *spiritu, dilatatur sensibus, nutritur in veritate; pinguescit in fide; & sic ingreditur in interiora voluntatis Dei, & manens in eis, acquirit sibi vitam æternam.* Posterior autem, *Euacuatur spiritu, angustatur sensibus, deficit à veritate, distillat a fide; & sic egrediens ab omnibus voluntatibus Dei ad inferiora, nouissimè cadit in mortem.*

LXXIII. *Manna suauitas, arctis: scriptura, nullis limitibus continetur.*

En quanto iure scriptura sacra, cum illo cælesti pane comparetur. Sed non dubites, dignam esse, quæ etiam præferatur. Primò quia ille cibus erat vnius tantùm populi: *Angelorum esca*, inquit Sapiens, *nutriuisti populum tuum.* Sapient. 16. n. 20. quasi esset tam angustus, vt pluribus non sufficeret. Erat vnius temporis. Nam præter quàm quòd vltra illam quadragenariam peregrinationem non durauerat; adhuc angustiùs limitabatur, quòd neque seruaretur in mane, neq; colligeretur

io Sabbato. Exod.16. n.19. & 23. Exiguitas enim illius tanta erat, vt diuturnitate temporis facile minueretur. Erat vnius loci. Nam in solam solitudinem defluxit, & quidem non quacumque illa patebat, sed tantùm *per circuitum castrorum.* Exod. 16.num, 13. Neque enim ad plura loca illius epuli angustiæ extendi patiebantur. At verò scripturæ conuiuium, nullis vel gentium, vel temporum, vel locorum spatiis limitatur. Non gentium, quia *omni creaturæ* prædicatur. Marc.16. n.15. Nō temporum, quia *in æternum Domine permeant verbum tuum.* Ps. 118. n.89. Non locorum, quia diuinorum eloquiorū sonus *in omnem terram exiuit.* Ps. 18. n 5.

LXXIV. *Spiritualis manna suauitas in omnem terram diffusa.* Vides huius conuiuij amplitudinem? Aliquod profectò illius symbolum præcessit in manna: quod vt iam diximus, non in castrorum medium, sed in circuitum depluebat; vt significaretur verbum Dei intra nullos, aut gētium, aut temporum, aut locorum terminos limitandum; sed vltra omnes longè, ac latè refundendum. Quod egregiè expendens D. Cyril. Alex. lib.3. in Ioan. cap. 34. *Euangelica*, inquit, *doctrina rutilans, non in Hebræorum congregatione, atque Synagoga, sed per circuitum castrorum, in omnibus videlicet gentibus. In omnem enim terram intellectualis manna gratia fusa est.*

D. Cyril. Alex.

LXXV. *Scriptura manna res omnes sua temperat dulcedine.* Secūdò, præstat scriptura illi pani Angelorum: quia hic, licèt omne delectamentum in se habuerit; illud tamen in res alias, quibus iungebatur, nusquam dicitur refudisse. At verò diuinæ scripturæ dulcedo in res omnes, quibus attemperatur, quodammodò restagnat. Vnde Diuus Bern. serm.85. in Cantica, loquutus de scripturarum sapientia, *Fortè*, inquit, *sapientia à sapore denominatur: quod virtuti accedens, quoddam veluti condimentum sapidam reddit: quæ per se insulsa quodammodo, & aspera sentiebatur.* Hæc profectò sapientia est illud lignum, quod Moyses in aquas Mara proiiciens, earum amaritudinem in dulcedinem commutauit. Exod.15. n.25. Hæc illud sal, quo Helisæus pessimas, & steriles aquas Iericho optimas reddidit, & fœcundas. 4.Reg.2. num.21. Hæc illa farinula, qua idem Propheta, illam herbarum ollam, non fellis tantùm, sed etiam ipsius mortis amarore conditam, iucundissimum in saporem temperauit. 4.Reg.4. num.41. nihil enim adeò aridum, & austerum esse potest, quod diuinas literas meditanti non pinguescat, non dulcescat.

D. Bern.

LXXVI. *Scriptura manna seruatum non putrescit, sed dulcescit.* Tertiò, præstat scriptura illi veteri Hebræorum conuiuio; quia hoc si diutiùs seruabatur, vermibus scatebat, & putrescebat. Exod.16.n.20. At verò scriptura neque externam labem admittit; neque internam dulcedinem deperdit. Vnde Drogo Hostiens. Episcopus supra citatus de hoc verbi cibo loquutus, *Panis*, inquit, *Angelorum, quem manducauit homo, putrescere nescit, non vadit in secessum, sed tendit in excelsum, illuc reducit hominem, vnde traxit imaginem.* Fateor nihilominùs ex D. Aug. serm. 91. de tempore, sicut manna malè retinentibus in vermes ebullire consueuerat, ita male legentibus, vel audientibus scripturam, verbum fieri vermem: neque mirandum id esse, præmonet D. Aug. cum & ipsum Verbum vermem se appellet, dicēs: *Ego autē sum vermis, & non homo.* Psal.21. n.7. *Sicut enim*, inquit, *ipse est, qui fit aliis in ruinam, aliis autem in resurrectionem: ita & ipse est, qui nunc in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus autem vermis efficitur.* Cauendum igitur maximè est, ne qua ex diuinis literis amaritudo, seu corruptio nobis nostrâ culpâ, non illarum vitio oriatur.

Drogo.

Scriptura manna indignè seruātibus in vermes ebullit. D. Aug.

LXXVII. *Scriptura dapes in no-* En, vt in illo veteri Hebræorum conuiuio mysticæ scripturarum dapes signabantur. Sed & nouū etiam testamentum euoluas, pariter inuenies, easdem dapes in illis conuiuiis lautissimis, quibus Christus Dominus interfuit, repræsentatas. Nam in illis nuptiis factis in Cana Galilææ. Ioan. 2. à num.1. aquæ in vinum optimum commutatæ significabant legem in Euangelium quodammodò transfusam, & explicatam, vt D. August. tract.9. in Ioan. interpretatur. Illud quinque panum conuiuium in deserto exhibitum. Luc.9. à n.11. easdem scripturarum epulas repræsentabat; vt D. Ambr. lib.6. in Lucam exponit. Vbi duo ad mores egregiè obseruat. Vnum, priùs à Christo Domino ægros, qui ibi aderant, fuisse sanatos; & posteà conuiuio exceptos. *Consequens*, inquit, *erat, vt quos à vulnerum dolore sanauerat, eos alimoniis spiritualibus à ieiunio liberaret. Itaque nemo cibum accipit Christi, nisi fuerit ante sanatus.* Alterum, illud conuiuium exhibitum fuisse in deserto, non in vrbe, hoc est, laborantibus, non otiantibus. *Gratia*, inquit, *cælestis alimentum impartitur, non otiosis, non in ciuitate, quasi in Synagoga, vel seculari dignitate residentibus, sed inter deserta quærentibus Christum: qui enim non fastidiunt, ipsi excipiuntur à Christo.*

ui etiam testamēti conuiuiis repræsentata.

D. Aug.

D. Ambros.

Scriptura conuiuio sanati tantū, & laborātes intersunt.

LXXVIII. *Scriptura conuiuio Magdalena gentilitatis typus accubuit.* Illud conuiuium, in quo peccatrix fœmina stetit secus pedes Domini. Luc.7. à n.36. dapes scripturarum exprimebat, ad quas degustandas gentilitas se vltrò immisit. Vt Rupert. lib.10. in Ioan. cap.11. expendit: *Gentilitas enim*, inquit, *ad diuitias Iudæorum, ex quibus salus est, veniens; & ad magnum scripturarum conuiuium iniussa prorumpens, quæ fuerat meretrix, idest, pluribus Diis, quasi multis prostituta viris, retro secus pedes Domini accubuit, &c.* Illud prandium, ad quod homo Rex inuitabat, dicens: *Ecce prandium meum paraui, &c.* Matth.22. num.4. illius prandij typus erat, quod de scripturarum ferculis exhibetur. Vnde Auctor operis Imperfect. in Matth. homil.41. *Prandium*, inquit, *est doctrina iustitia, & verba cælestium mysteriorum de filio Dei venturo.* Et post multa eleganter de hac re; *Sicut*, inquit, *regale prandium multis ciborum speciebus ornatur; ita & hoc conuiuium scripturarum diuersis institutarum speciebus est decoratum.* Vbi plura de hac re grauiter, ac disertè.

Rupert.

Scriptura prandium virtutibus instructum.

LXXIX. *Scriptura mentis, non ventris ferculum.* Tandem fateor, illam mensam, quam Martha Christo Domino parabat, Luc.10. à n.38. lautis epulis instructam esse: nihilominùs contendo, illā aliam diuini verbi, quam Christus Dominus sorori exhibuit, epulis instructam esse lautioribus. In hac enim mensa, Maria, vt benè Diuus Aug. serm. 27. de Verbis Domini, aduertit, *mira suauitate tenebatur; quæ profectò maior est mentis, quàm ventris.* A qua suauitate ne paulisper retraheretur; noluit sororis querimoniis respondere; vt Diuus Aug. serm.26. præcedenti rectè obseruat. *Maria*, inquit, *causam suam tanquam otiosa iudici maluit committere, nec in respondendo voluit laborare; si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem.* Quasi plus mellis in verbis Domini, quàm fellis in verbis sororis inueniret. Atque hæc de saporum oblectamentis, quæ ex diuinis literis capiuntur.

D. Aug.

Tactus deliciæ in scriptura sentiuntur.

LXXX. *Tactus deliciæ.* Tangendi sensum multa sunt, quæ mirificè recreant, ac titillant. Lenēs vestes, blandi liquores, tepentia balnea, molles lecti, temperatæ auræ, & id genus plura. His omnibus scripturarum deliciæ comparantur; ne quid ex vllo honesto delectamento illis deesse videatur. Lenes in primis vestes non maiores corporibus delicias, quàm scripturæ mentibus impartiuntur. Testis sit illa mulier fortis, quam supra ex Lyrano scripturam esse diximus: quæ his vestibus induebatur; seu

Scripturarū blanda vestes.

seu potiùs sui studiosos induebat; iuxta illud: *Byssus, & purpura indumentum eius.* Prouerb.31. n. 22. Vbi per tenuissimas vestes delicatissimi scripturarum sensus intelliguntur; qui multo iucundiùs animo, quā mollissimæ vestes corpori blandiuntur. Illæ *vestes valdè bonæ* Esau. Gen.27.n.15. Illa *tunica polymita* Ioseph. Gen.37. n.3. Illa parua tunica Samuelis, *quam faciebat ei mater sua.* 1. Reg. 2. n. 16. Illud Ephod lineum Dauidis, quo indutus *saltabat totis viribus ante Dominum.* 2. Reg.6. n. 14. Illæ vestes byssinæ, & hyacinthinæ Aaronis, quibus indutus sanctuarium ingrediebatur. Exod. 28. à num.4. Denique illa vestimenta *iucunditatis suæ*, quibus se Iudith Holofernem iugulatura ornauit, seu potiùs armauit. Iudith 10. num.3. Quid aliud repræsentant, quàm delicatissimos scripturarum habitus, quibus optimi quique diuinarum literarum cultores induuntur? Pharisæi quōdam,

D. Hier. vt D.Hier. Matth.23. testatur; suarum vestiū fimbriis acutissimas spinas alligabant; vt illarū aculeis pūcti, diuinæ legis recordarētur: at verò mollissimi diuinarum scripturarum habitus sine vllis punctionibus diuinæ legis obseruantiā inculcant.

LXXXI. *Scriptura blandi liquores, sed viriles.* Vnguentis deinde, ac liquoribus blandissimis scripturæ comparantur: tum aliis locis supra citatis, tum etiam Isai.1.n.6. Vbi dicitur in Hierusalem esse *vulnus, & liuor, & plaga tumens*; quia *non est circunligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.* Hoc est, quia reiecit omnia diuini verbi vnguenta, quibus curari poterat, ac suauiter deliniri. Contrà vèrò homo ille *descendens ab Hierusalem in Iericho.* Luc.10. num.30. qui passus est sibi à Samaritano oleum infundi in vulnus; hoc est, diuini verbi doctrinam in animum instillari; illius vnguenti, & mollitudine demulcetur, & virtute sanatur. Sed obserua hos liquores, quamuis blandissimos, & mollissimos; tamen effœminatos non esse, sed viriles. Quale fuit illud *vnguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron.* Ps.132. n.

D.Hilar. 2. Vbi Diuus Hilarius, *Barba*, inquit, *virilis ætatis ornatus est. Neque enim nos paruulos esse in Christo oportet, nisi ad id tantùm, quod dictum est: Paruuli malitia, non sensu.* 1. Cor.14.n.20. *Vnguentum hoc ergo in barbam Aaron, id est, consummata fides virium, descendit à capite, hoc est à Christo.* Alios sibi liquores effœminata vita aucupatur; masculi tamen spiritus, non nisi blandissimis quidem, sed tamen strenuissimis scripturarum vnguentis perfundi patiuntur.

Mundi liquores effœminati.

LXXXII. *Scriptura tepentia balnea.* D.Amb. Sed quid de balneis? Certè D.Ambr. serm.21. in Psal.118. cum balneo comparat Dei verbum. Vt enim qui balneum ingreditur, nullas frigoris aut caloris sentit iniurias; sed mira aquæ temperie recreatur; ita planè, qui diuinam se abdit in scripturam; nullam, neque corpore, neque animo molestiam experitur; sed incredibili cælestis doctrinæ blandimento perfunditur. Balneū, quod ad hominum delicias comparatum est, friget æstiuo tempore, calet hyberno. Ita planè diuinarum studium literarum, eos, qui suarum cupiditatum fornacibus exæstuant, refrigerat; iuxta illud: *State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris.* Ierem.6. num.16. Quasi diceret consulite sacros libros, vbi veterum Patriarcharum exempla nobis impressa, & consignata relinquuntur: fiet sine dubio, vt pro illo concupiscentiarum incendio, quo exardescitis, refrigerium quoddam veluti in æstiuo balneo reperiatis. Rursum eos, qui quodam inertiæ frigore concreti, à diuinis præceptis exequendis feriantur, souet, & accendit. Vnde illud: *Ignitum eloquium tuum vehementer.* Psalm. 118. numero 140. Vbi D. Ambros. serm.18. de Dei Verbo loquutus, *Bonus*, inquit, *ignis, qui calefacere nouit, nescit exurere, nisi sola peccata. Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur.* Exod.3. num. 2. *Vrit enim sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris, non exurit, vt perdat.* Felix balneum, in quo & concupiscentiæ feruor sopitur, & desidiæ torpor inflammatur. D.Ambr.

Fr.Mendoza in libr.Regum.

Iam verò lectulus ad cubandùm mollior, ad quiescendum aptior, ad dormiendum habilior nullus est, quàm, qui ex diuinarum literarum lectione, & meditatione comparatur. Quoties *dimes*, inquit D.Cyprian.lib.2.Epistolarum, Epist.2. *vigilat in pluma*? Rectè Clemens Alex. lib.2. pædagogi cap.9. ditissimos, & mollissimos thoros ad voluptatem potiùs, quàm ad necessitatem inuentos, appellauit, *Iners, & ignauum quietis artificium.* Lautiores, quàm par erat, Platonis thoros, cùm aliquando Diogenes cerneret, calcauit; vt refert Laertius in eius vita. Et rectè quidem, si temperantiæ potiùs, quàm arrogantiæ studio moueretur. Arrogantia enim erat, quæ Diogenem ad illum inanem fastum conculcandum impellebat, LXXXIII. *Profani thori iners artificium.* D.Cypr. Clemens. Alex.

vt Tertul. in Apologetico cap.46. testatur: *Ecce*, inquit, *lutulentis pedibus Diogenes superbos Platonis thoros alia superbia deculcat.* Aliàs æquum erat, vt ille Platonicus fastus, & voluptarius thorus despiceretur. Vnde illa Prophetæ exclamatio: *Væ, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris.* Amos 6.n.4. Consopiti enim in his lectis, potiùs videtur sepeliri. Tertul.

LXXXIV. *Scriptura molles, sed honesti thori.* At scripturæ diuinæ lectulus, & honestiorem, & suauiorem conciliat voluptatem. Vnde Parœmiastes, *Mala*, inquit, *aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo.* Prou.25. n.11. Quasi diceret, D.Hier. interprete: ille, qui de diuinis loquitur scripturis, quosdam suis auditoribus lectulos proponit, & materia ipsa diuites, nempe argenteos, propter literalium sensuum candorem; & arte ipsa fabrefactos, nempè malis aureis circūdatos, propter spiritualium sensuum fulgorem, in quibus molliter cubent, & requiescant.

LXXXV. *Scriptura lenes, & temperata aura.* Tandem nulla alia ex plaga clementiores auræ, quàm ex diuinis literis perflant; & legentium, audientiúmque sensibus blandiuntur. Cum Iob diuina eloquia auscultaret, *Vocem*, inquit, *quasi auræ lenis audiui.* Iob 4 n.16. Non enim diuina verba duriter verberant, sed molliter afflant. Deum Heliæ non indicauit *spiritus* ille *grandis, & fortis subuertēs montes, & conterens petras*: sed potiùs ille *sibilus auræ tenuis.* 3. Reg.19. n.11. & 12. quem in foramine petræ auscultauit. Quia non vanæ Philosophiæ sciētia superbe inflans, sed sacræ scripturæ doctrina humiliter sonans Deum mundo manifestauit.

LXXXVI. *Scriptura doctrina nō argumentorum turbine, sed spiritus Sancti fauonio cōparatur.* Profanarum artium merces, quasi per turbines, & procellas argumentorū in Philosophicis gymnasiis debacchantes acquiruntur. At verò scripturarum doctrina per tenuem de cælo auram, & suauem diuini spiritus afflatum in legentium, ac meditantium animas illabitur, & insinuatur. Quò fortassè potest illud Dauidicum detorqueri: *Et statuit procellam eius in auram.* Psal.106. n.29. Quasi illa tempestas concertationum, quæ in humana Philosophia acquirenda sæuiebat, sedaretur; & verteretur in placidam quandam diuini spiritus leniter afflantis serenitatem; qua diuinarum scripturarum notitia comparatur.

Huc pertinet illud eiusdem Psalmi: *Dixit; & stetit spiritus procellæ.* n.25. Et paulò post: *Et omnis sapientia eorum deuorata est.* n.27. Deo enim nos per scripturam alloquente, necesse est, vt illa omnis veluti procella philosophorum inani loquacitate

perstrepentium conticescat. Quis non videt illam benignam autam bis sæuis turbinibus præferendam? Idcirco Ecclesia precabunda exclamabat: *Surge Aquilo, & veni Auster; perfla hortum meum, & fluant aromata illius.* Cant. 4. n. 16. Quasi diceret: Turbulentus ille humanæ sapientiæ flatus, siue fastus, quo perflante, & tumultuante omnia pietatis germina exarescunt, procul facessat. Et lenis ille diuinæ scripturæ spiritus, quo fauente, & indulgente omnes virtutum propagines feliciter nutriuntur, tandem nostris animis blandiatur.

LXXXVII. *Scripturæ deliciæ sentiri possunt, non exprimi.* D. Greg.

Ad hæc, sentiri possunt plures aliæ scripturarum deliciæ, exprimi non possunt. Vnde Eliphaz Themanites, *Suscipe*, inquit, *ex ore illius legem, & pone sermones eius in corde tuo.* Iob 22. n. 22. Et statim: *Tunc super omnipotentē deliciis affluet.* Ibid. n. 26. Vbi D. Gregor. lib. 16. cap. 10. *Super omnipotentem*, inquit, *deliciis affluere, est, in amore illius, scripturæ sacræ epulis satiari. In cuius nimirum verbis tot delicias inuenimus, quot ad profectum nostrum intelligentiæ diuersitates accipimus: vt modò nuda nos pascat historia; modò sub textu literæ velata medullatus nos reficiat moralis allegoria; modò ad altiora suspendat contemplatio, in præsentis vita tenebris iam de lumine æternitatis intermicans.* Ex quibus tandem verbis colliges scripturam esse veluti quandam facem de æternitatis lumine accensam, quæ non solùm nobis ad cælestes delicias prælucear; sed easdem nobis prægustandas etiam in hoc sæculo proponat.

LXXXVIII. *Manna venius tantū scriptura omnium sensuū continet suauitatem.*

Ex his patet deliciarum vbertas, quæ in diuinis literis continetur. Vt nihil iam deliciosum cibus ille Angelorum in deserto præstitus sapere videatur; si cum scripturæ deliciis comparetur. Nam manna omnes quidem delicias, non tamen omnium sensuum, sed vnius tantùm, continebat; iuxta illud: *Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.* Sap. 16. n. 20. At verò scriptura omnes omnium sensuum voluptates, exclusis earum imperfectionibus, includit. Quod optimè confirmat

D. Hier.

D. Hier. in epist. 155. ad Paulam Vrbicam de interpretatione Alphabeti Hebraici. Vbi postquā multa de diuinæ scripturæ mysteriis disseruit: *Quid*, inquit, *hac voluptate iucundius? Quæ cibi, quæ mella sunt dulciora, quam Dei scire prudentiam, & in abdita eius intrare, & sensum creatoris inspicere, & sermones Domini Dei tui, qui ab huius mundi sapientibus deridentur, plenos docere sapientia spiritualis? Habeant sibi cæteri, si velint, suas opes; gemma bibant, serico niteāt; plausu populi delectentur, & per varias voluptates, suas diuitias vincere nequeant. Nostræ deliciæ sint in lege Domini meditari die ac nocte, pulsare ianuam non patentem, panes Trinitatis accipere, & sæculi fluctus Domino præeunte calcare.* Hæc Diuus Hier. Et nos hactenus de diurnarum literarum commendatione. Sequitur, vt de commendatione sacræ historiæ differamus.

ANNOTATIO II. PROEMIALIS.

LAVS SACRÆ HISTORIÆ.

I. *Ex tribus encomiis, sacra historia commendatur.*

PRIMVM ostendam quid sit sacra historia, seu qui nam libri diuinarum literarum historici appellentur. Deinde sacram historiam, à tribus tantùm encomiis, quæ illam maximè commendant, breuiter illustrabo, nimirum ab antiquitate, veritate, ac necessitate. Nam si historia necessaria non sit, quorsum legatur? si non sit vera; ne errores seminet, digna planè est, quæ obliteretur. Si tandem non sit antiqua, cum ignota non contineat, vilescet. At verò si antiqua, vera, ac necessaria sit: necesse omnino erit, vt ab omnibus magno in pretio habeatur.

SECTIO I.

Quænam sit sacra historia.

II. *Vetus testamentum in 22. libros diuidit Hebræi.* Ioseph. D. Hier. Gr. Naz. D. Damasc. Euseb. D. Isidor. Raban.

VEtus testamentum, vt nihil interim de nouo, multifariam Hebræi, Patres, ac Theologi partiuntur. Nam Hebræi in duos, & viginti libros, quot sunt Hebraici Alphabeti elementa diuidūt Vt testatur Iosephus lib. 1. antiquitatum. D. Hier. in prologo Galeato. D. Greg. Nazianz. in carmine de veris, & genuinis scripturæ libris. D. Ioan Damasc. lib. 4. de fide cap. 18. Eusebius Cæsar. lib. 3. Historiæ Eccl. cap. 9. D. Isidor. lib. 6. Origen. initio. Rabanus Maurus libr. 3. de institutione Clericorum cap. 7. & plures alij.

III. D. Hier.

Cur autem hos libros alphabeticis elementis adnomerarint, illa ratio esse potest, quam D. Hier. citatus inculcat: vt quemadmodum ab elementis literariis vita humana ducitur, ita & à sacris libris Christiana infantia auspicetur. *Quomodo*, inquit, *viginti duo elementa sunt per quæ scribimus hebraicè omne, quod loquimur, & eorum initiis vox humana comprehenditur. Ita viginti duo volumina supputantur, quibus quasi literis & exordiis in Dei doctrina tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia.*

Christiana vita à sacris libris, vt ab elementis literariis auspicanda.

IV. D. Ambr.

Tandem rationem reddit D. Amb. cur illi duo, & viginti carminū octonarij, quibus psalmus centesimus decimus octauus cōprehenditur, Hebraici Alphabeti elementis seriatim prænotētor. Nam in prologo sermonū, quos edidit in eū psalmum, *Quem*, inquit, *Dauid per singulas Hebræorum digessit literas, vt quemadmodum paruulorum ingenia primis literarum elementis assuescunt discendi vsum assumere; ita nos huiusmodi elementis vsum discamus viuendi.* Idē mysteriū videre est in plurimis aliis Psalmis, quales sunt 24. 33. 36. 110. 111. & 144. quorum singulis versibus singula elementa hebraica præfiguntur. Nam, vt benè D. Ambr. serm. 14. in Ps. 118. loquutus de eodem Psalmo (& idem iudicium ferret de similibus) *Intelligimus*, inquit, *per literas Hebræorum Psalmum hunc esse digestum; vt homo noster tanquam paruulus, & ab infantia per literarū elementa formatus, quibus ætas puerilis assuescit, vsque ad maturitatem virtutis excrescat.* Itaque sacri libri alphabeticis elementis comparantur, non quòd doctrinam contineant, tantummodò puerilem; cum in illis longè maximè diuinæ sapientiæ thesauri includantur: sed quòd sicut elementa literaria iis inde à prima pueritia atteruntur manibus, & addiscuntur: ita æquum est, vt sacri libri à primo Christianæ religionis ingressu euoluātur, & lectitētur.

D. Amb.

V. *In tres ordines sacri libri ab Hebræis congeruntur.*

Cæterum hos duos, & viginti libros in tres ordines congerunt Hebræi, in Legales, Propheta-les, & Hagiographa, id est, sancta, siue sanctorum scripta In primo ordine constituunt quinque libros Moysis, quos תורה Thora, id est, legem appellant. In secundo octo libros prophetarum. Primum, Iosue: secundum, librum Iudicum, & Roth: tertium, vtrumque Samuelis: quartum, vtrumque Regum: quintum, Isaiam: sextum, Ieremiam: septimum, Ezechielem: octauū, libros duodecim Prophetarum, quos minores appellamus.

Io

In tertio, nouem libros. Primum, Iobi: secundum, Dauidis: tertium, Prouerbia: quartum, Ecclesiastem: quintum, Cantica Canticorum: sextum, Danielem: septimum, vtrumque Paralipomenon: octauum, vtrumque Esdræ: nonum, Esther. Quorum omnium summa duos, & viginti libros constituit. Quanuis aliqui librum Ruth à libro Iudicum, & librum Threnorum à libro Ieremiæ conuellant, & Hagiographis adscribant; ac proinde quatuor, & viginti libros veteris testamenti conficiant; quos dicunt per illos viginti quatuor seniores, adorantes agnum, & coronas suas ante thronum proiicientes. Apocal 4. n. 10. adumbratos. Verùm in hac partitione, neque historiales aliqui designãtur, neque omnes canonici recẽsentur.

B

VI.

Scriptura diuisio à D. Dion. & Damasc. non approbatur.

D.Dion. Areopag.

D.Damasc.

Ex Patribus igitur, ac Theologis, aliter alij diuiserunt. Nam in primis D.Dion. Areop. libr. de Eccles. Hierarch. cap.3. Scripturam diuidit immediatè in singulos libros, nullis eos nominibus prænotando, sed propriis singulos argumentis distinguendo. Quæ non tam artificiosa diuisio, quàm vulgaris quædam librorum enumeratio videatur. D.Ioannes Damascenus lib.4. de fide, cap.18. totum vetus testamentum diuidit in quatuor pentateuchos, id est, quinarios, & vnum binarium. In prima pentateucho constituit illos quinque libros legales. In secunda constituit Hagiographa. Primum, Iosue: secundum, Iudices, cum Ruth: tertium, vtrumque Samuelis: quartum, vtrumque Regum: quintum, vtrumqoe Paralipomenon. In tertia libros carmine scriptos. Primum, Iobum. Secundum, Dauidem. Tertium, Prouerbia. Quartum, Ecclesiastem. Quintum, Cantica Canticorũ.

C

In quarta libros prophetales. Primum, librum duodecim Prophetarum. Secundum, Isaiam. Tertium, Ieremiam Quartum, Ezechielem. Quintum, Danielem. In illo tandem binario duos reponit: nimirùm Esdram, & Esther. *Liber autem Sapientiæ, & Ecclesiastici,* inquit D.Damascenus, *studiosi quidem, pulchrique, & honesti, sed non numerantur in Propheticis libris, neque ponebantur in Arca.* Quibus verbis significat illos alios, quos in illas quatuor pentateuchos, & in illum binarium digesserat, à Iudæis in Arca reuerentiæ causa seruari solitos.

Lyran.

Qua [illegible] sacris libris [illegible]

Nec mirum; nam, vt refert Lyranus in cap.4. Lucæ, & ex illo Georgius Ederus in œconomia Bibliorum lib.1. tabula 39. tanta olim apud Iudæos sacris libris reuerentia habita est, vt iuxta illos nullo modo sederent, sed in altum supra se ponerent; ne à quouis indignius tractarentur, iuxta illud Moysis præceptum: *Tollite librum istum, & ponite illum in latere Arcæ fœderis Domini Dei vestri.* Deuter.31.num.16.

D

Sed neque in hac partitione historiales libri nominantur; neque omnes, qui à Concilio Trid. sess.4 in canonẽ recipiũtur, continẽtur.

VII.

D. [illegible] [illegible] non omittitur.

D.Aug. lib.2. de doctrina Christiana c.8. testamentum vetus diuidit in historiam, & prophetiã. Historiam quidem, alteram continuam, perpetua temporum serie cohærentem: in qua libros legis, Iosue, Iudices, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duos constituit: alteram discretam, diuersorum temporum res gestas includentem; in qua reponit librum Iob, Tobiæ, Esther, Iudith, Machabæorum duos, Esdræ duos.

E

Qui magis, inquit, *subsequi videntur ordinatam illam historiam, vsque ad Regnorum, vel Paralipomenon terminatam.* Prophetiam verò, alteram quidem eorum, qui propriè Prophetæ appellantur: alteram eorum, qui non significantur hoc nomine. In hac Psalterium, Prouerbia, Cantica Canticorum, Ecclesiastem, Sapiẽtiam, Ecclesiasticũ constituit: in illa quatuor Prophetas maiores, & duodecim minores.

A

In qua diuisione, & omnes canonici libri recensentur: & historiales seorsim cõmemorantur. Sed quia historiæ, & prophetiæ nomen paulò fusius extendit: nam neque omnes libri legales propriam historiã includunt: vt videre est in Leuitico, qui non tam res gestas enarrat, quàm sacrificandi ritus, ac ceremonias inculcat. Neque omnes libri Sapientiales propriam prophetiam continent: vt videre est in Prouerbiis; in quibus non tam prædictiones traduntur, quam præceptiones quædam inculcantur. Idcircò Theologi communiter alias statuunt classes, in quas libros canonicos partiantur.

VIII.

Veteris testamenti germana diuisio.

B

Diuidunt igitur Theologi libros Canonicos in Legales, Historiales, Sapientiales, & Prophetales. In primo ordine Moysis Pentateuchum constituunt. In secundo librum Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duos Paralipomenon, duos Esdræ, Tobiæ, Iudith, Esther, Iob, duos Machabæorum. In tertio Psalterium, Prouerbia, Cantica canticorum, Ecclesiastem, Sapientiam, Ecclesiasticum. In quarto Isaiam, Ieremiam, Baruch, Ezechielem, Danielem, duodecim Prophetas minores.

Vera noui testamenti partitio.

Atque in eosdem ordines libros noui testamenti partiuntur. In legales; in quibus quatuor Euangelia reponunt. Historiales; in quibus Acta Apostolorum constituunt. Sapientiales; in quibus quatuordecim epistolas Pauli, & septem canonicas enumerant. Prophetales; in quibus Ioannis Apocalypsim recensent. Atque in his libris totus sacrorum librorum canon continetur.

C

IX.

Quinã libri sacram historiam complectantur.

Ex quibus patet, qui nam libri sacram historiam complectantur. Illi scilicèt, quos in 2. ordine doctores scholastici reponunt. Non negauerim tamen historiam pressè, ac propriè dictam etiam in aliis libris reperiri. Nam in 1. ordine totus liber Genesis historicus est: liber Exodi, Numerorum, Deuteronomij, magna ex parte res gestas enarrant. Imò & in Leuitico multiplex historia continetur. Nam consecratio Aaronis cap.9. à num.4. Incendium Nadab, & Abiu cap.10. à n.1. Peccatum, & supplicium viri Ægyptij contendentis cũ viro Israelita cap.24. à num.10. & si qua sunt id genus alia, planè historicum in modum describuntur. In 3. ordine liber Sapientiæ multas ante diluuium, & post diluuium historias, multas in

D

Ægypto, & in deserto res gestas enarrat; vt videre est a cap.10. vsque ad finem libri. Liber Ecclesiastici à cap.44. vsque ad 50. in veterum Patriarcharũ, & Heroum rebus gestis penè historicus, latissimè spatiatur. Iam verò in 4. ordine Isaias à cap.36. Ierosolymæ obsidionem tempore regis Ezechiæ more historico describit. Ieremias suam in lacum inclusionem, cap.38. à num.4. miseram Ierosolymæ euersionem cap.39. à num.1. & id genus plura historicè enarrat. Daniel in rebus Nabuchodonosoris, & Darij, & Susãnæ, ac suis denique historicè enarrandis commoratur. Ionas totus est in sua fuga, & naufragio, in sua prædicatione, & Niniues conuersione, historico planè schemate describendis. Et sic de aliis. Sacra igitur historia non solùm

E

in illo 2. ordine, quem illi Theologi præscribunt, inclusa continetur: sed etiam ad reliquos omnes, qui aliis libris assignantur, feliciter euagatur. Quare illa tria eius encomia, quæ promisimus, aggrediamur.

SECTIO II.

Sacræ historiæ antiquitas.

I.

Sacra historia, & cum profanis literis, & cum aliis libris sacris cõferri potest, sed cum vtris-

S. Historia antiquitas cum aliis libris comparatur.

uis cōpares, sine dubio antiquior præcedit. Quod non erit difficile probatu: sed ne hæc probatio videatur inutilis; priùs ostēdam, quanta sit in qualibet doctrina antiquitatis commendatio.

Antiquitas doctrinæ commendata.

II. *Antiqua doctrina diu oppugnari potuit, non expugnari.*

CVm antiqua doctrina commendatur; illa intelligitur, quæ diu oppugnari potuit, nunquam expugnari. Doctrinam enim natam priscis seculis, & sequentibus tandem expugnatam, quis commendet? Alioqui commendabit cum Platone, ideas separatas; cum Pythagora animorum Palingenesiam; cum Auerroe, intellectum omnibus commonem; cum Heraclito, continuam rerum omnium motionem; cum Nicæa, & Aristarcho, B perpetuam Sphærarum cælestium quietem; cum Parmenide, & Melisso, omnia esse vnum; cum Leucippo, Democrito, Epicuro, Metrodoro, Anaxagora, totam hanc mundi vniuersitatem ex quibusdam atomis temerè huc, illuc cursitantibus, mirabiliter coaluisse; ac denique alia cū aliis portenta in vastissimis antiquitatis spinetis nata, & nutrita, quæ tamen postea consequentes Philosophi, tanquàm meliores veritatis indagatores, seu venatores iugularunt. Non igitur omnis antiqua doctrina commendatur; sed illa, quæ quondam nata, & nunc minimè expugnata perseuerat. Dices, hæc commendatio non tam ab ipsa antiquitate,

Firmam doctrinæ veritatem indicat antiquitas.

quàm ab inconcussa veritate desumitur. Fateor. Nihilominùs illa inconcussa veritas ab ipsa antiquitate colligitur. Nam si doctrina vno tantùm, C vel altero die oppugnata, incolumis staret; infirmum adhuc haberet suæ soliditatis argumentum. Si tamen longa annorum serie acriter concussa, nihilominùs permaneret; inconcussam planè auctoritatem habere probaretur. Optimum igitur commendandæ doctrinæ argumentum est antiquitas. Vnde antiqua sapientia frequentissimè laudatur, vt paucis illustrabo.

III. *Ex sacris literis doctrinæ antiquitas commendatur.*

Multa sunt, & in sacris literis, & in Patribus testimonia, quibus antiquitas in doctrina cōmendetur. In sacris quidem literis: *Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens.* Ecclesiastici 39. n. 1. Antiquorum dicit, non recentiorum: hæc enim vana est, illa germana. *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt Patres tui.* Prouerb. 22. n. 28. Ab D antiqua enim doctrina resilire, est aberrare. *Interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea.* Ierem. 6. n. 16. Quasi extra semitas antiquas, nulla bona sit, quæ arripiatur. *Plurimi pertransibūt, & multiplex erit scientia.* Daniel. 12. n. 4. Non enim multiplex scientia acquiritur, nisi multi temporis diuturnitate inquiratur. *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Iob 12. num. 12. Hæc sanè propria est sapientiæ sedes, & schola, antiquitas.

IV. Hanc scholam Dauid antelucanus auditor frequentabat *Anticipauerunt*, inquit, *vigilias oculi mei: cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui.* Psal. 76. n. 5. & 6. Non desidiosus in ea, sed curiosus morabatur. *Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis.* Psal. 142. n. 5. Ad hoc E antiquitatis gymnasium suos Ioannes discipulos vocabat. *Charissimi*, inquit, *non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum, quod audistis.* 1. Ioan. 2. n. 7. D. Paulus non solùm ad hanc antiquitatis

Doctrina nouitas, vanitas, & inanitas.

palæstram suum discipulum inuitabat, sed etiam ab illa nouitatis exterrebat. *O Timothee*, inquit, *depositum custodi; deuitans profanas vocum nouitates.* 1. Timoth. 6. num. 20. seu, vt Theoph. & Oecumen. è

Teophil. Œcum.

A Græco eliciunt: *Vanitates, & inanitates.* Sunt enim sine dubio veritatis antagonistæ, qui nouitates aucupantur.

V. *Periculosa nouitatis suspicio.*

Male audiunt in sacris literis illi tres Iobi amici; quia illorum tot pene fuerunt nouitates, quot voces, si D. Gregor. Nazianz. D. Thom. ac Lyrano assentiamur. Peius audire debent Philosophi Athenienses, qui *ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui.* Act. 17. num. 21. Vide cum Paulus *Nouorum dæmoniorum annunciator esse* diceretur; seu, vt Lyranus interpretatur, nouarum scientiarum prædicator; sistitur ad Areopagum, non vt illi supplicia irrogentur (quod notat D. Chrysostom.) sed vt ex eo nouitates addiscantur. Quid inanius, & inconsultius: Meritò, vt in Solonem Athenis florescentem exclamet ille senex B Ægyptius apud Clementem Alex. lib. 1. Stromat. in fine, & apud D. Cyrillum Alex. lib. 1. contra Iulianum, & apud Iustinum Martyrem oratione contra Græcos, & plures alios. *O Solon, Solon, vos Græci semper estis pueri: nulla apud vos cana disciplina: nullam penitus in animis antiquam habentes opinionem. Ex Græcis autem nullus est senex.* Quasi nihil indignius Philosopho iudicaret, quàm, vt contempta antiquitate, nouitati studeret. Quare & Christus Dominus nouam laturus legem, ab antiqua se non discrepare significauit, dicens: *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Matth. 5. n. 17. Vbi rectè Isidorus Clarius, *Vide*, inquit, *quàm sit metuenda suspicio nouitatum; daturus celsiores leges, quæ nouæ viderentur; docet eas non aduersari legi eorum.* Nec immerito; nam vt benè Clem. Alex. lib. 1. pædagogi n. 7. C *Nouum*, inquit, *testamentum veteri litera impressum erat.* Quasi hæc inter se nouitas, & antiquitas minime discordarent. Tertullian. verò lib. 4. in Marc. cap. 21. comparans illa veterum Patriarcharum miracula cum miraculis nouis Christi Domini, exclamat: *O Christum, & in nouis veterem!* quasi illa nouitas fidem non faceret, nisi in ipsa antiquitate radicaretur.

D. Greg. Nazianzen. D. Thom. Lyran. D. Chrysost. Clem. Alex. D. Cyril. Alex. Iustin.

Legis antiquitatem Christus obseruauit. Isid. Clar. Clem. Alex. *Noui testamenti cum veteri conformitas.* Tertul.

VI. *Doctrina antiquitas ex Patribus commendatur, nouitas improbatur.* Phil. Alex.

Iam verò Patres sicut veterem, ac solidam doctrinam summoperè commendant: ita nouam, ac recentem acerrimè insectantur. Prodeat in lucem omnium antiquissimus Philo Alexandrinus, Apostolorum Synchronus, & cum D. Petro amicitia coniunctus, vt refert D. Hieronymus in Catalogo D scriptorum Ecclesiasticorum. Hic enim in libro de sacrificiis Abel, & Caio, expendens illud Dei ad Moysem: *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint.* Nū. 11. n. 16. Duo inquirit. Vnum, cur hæc seniorum probatio Moysi committatur? Cui difficultati respondens, *Quorum*, inquit, *probatio amico Dei Moysi committitur, quod hic nihil iuuenile admitteret, seniora, & summo honore digna dogmata amare solitus.* Quasi acerrimum iudicium ad magistratus eligendos, ac probandos necessarium, non in nouitatis, sed in antiquitatis amatoribus reperiatur. Alterum, quinā sint illi senes, cognitæ, spectatæque apud Moysem senectutis? Et plane sentire videtur, non esse annis graues, sed moribus prematuros, & antiqua- E rum notitia opinionum eruditos. *Prodest enim*, inquit, *si non ad parandam perfectam virtutem, certe ad curam Resp. nosse opiniones priscas, & Ogygias; audireque antiquitatis pulcherrima facinora; quæ historici, & omne genus poetarum prodiderūt ætati suæ ad posteritatis memoriam.* Quasi senectutem non attingant, licèt annis prægrauentur, qui nouis tantùm, & nō antiquis opinionibus imbuantur. Et in eandem sententiā mysticè interpretatur illud: *Comedetis vetustissima veterū.* Leuit. 26. n. 10. Hoc est, antiquissimas opiniones, proindeque certissimas, arripietis.

Quasi,

Quasi, inquit, *cana propter tempus disciplinæ recusandæ non sint, dum & scriptis sapientum damus operam, & narrationibus priscarum rerum, sententiarumque libenter interfuimus; & sciscitari non grauamur de superioribus ætatibus; quando nihil ignorare, est res iucundissima.* Ex quibus constat, quanta sit apud Philonem veteris doctrinæ, antiquarumque opinionum commendatio.

VII. Tertul. Ouid.
Tertul. verò in Apolog. cap. 6. sequutus fortassè illud poëticum:

Laudamus veteres, sed nostris viuimus annis;

Ethnicos insectatur; qui cum antiquos, & honestos mores venerarentur; recentes, ac deprauatos sequebantur. *Habitu*, inquit, *victu, instructu, sensu, ipso denique sermone, proauis renuntiastis. Laudatis semper antiquitatem; & noué de die viuitis.* Quid indignius, quam antiquitati virtutum alteri renuntiare; nouitati bonorum morum corruptrici studere?

D.Aug.
D. Aug. opuscul. de vtilitate credendi cap. 1. hæreticum sic definit: *Qui alicuius temporalis cõmodi, & maximè gloriæ, principatusque sui gratia nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur.* Et lib. 3. contra Iulianum cap. 3. *Mira*, inquit, *sunt, quæ dicitis; noua sunt, quæ dicitis; falsa sunt, quæ dicitis: mira stupemus; noua cauemus; falsa conuincimus.* Quasi noua doctrina non solùm stuporem ingerat, sed errorem, nisi cautè amputetur, & rescindatur.

D.Bern.
Nouitatem infausta vitiorum proles comitatur.
D. Bernard. epist. 174. *Nouitas*, inquit, *mater temeritatis, soror superstitionis, filia leuitatis.* Proh infaustam cognationem! in qua nouitas ex mala parente genita, peiorem filiam genitura, pessimæ sorori congenita memoratur.

D.Greg. Nazianz.
D. Gregor. Nazianz. in Carmine Nicobuli:

Pluraque canities nouit, quàm læta iuuentus.

Cretens.
Vbi Cretensis eius interpres, *Valeant*, inquit, *nouitates, partim ex inscitia, partim ex intoleranda arrogantia natæ.* Tam infelix proles, nouitas, ex quibus, nisi infelicissimis parentibus, inscitia, & arrogantia nasceretur?

VIII. D.Cyrill. Alex.
Nouitas hæresũ mater.
D. Cyrillus Alex. lib. 1. de Trinitate, docet eos, qui in nouas opiniones discedunt, incurrere in morbos curatu difficillimos

Orig.
Orig. tract. 21. in Matth. tradit certam regulam dignoscendi opiniones hæreticas a Catholicis; nempe illas, quæ nouæ sunt, & extra canonizatas scripturas, vt loquitur, hæreticas habendas esse: quæ verò sunt antiquis scripturis conformes, pro Catholicis reputandas.

Tertul.
Tertul. de noua doctrina, temereque inuenta sine dubio loquitur, cùm ea significat esse hæresum imprimis ornatricem. Nam lib. de præscriptionibus, *Ipsæ*, inquit, *hæreses à Philosophia subornantur.* Deinde etiam gubernatricem hæresum appellat, cum lib. aduersus Hermogenem cap. 8. *Hæreticorum*, inquit, *Patriarchæ, Philosophi.* Et similiter lib. 2. de Anima, cap. 3. *Nihil*, inquit, *omninò cum Philosophis Patriarchis, vt ita dixerim, Hæreticorum.* Tandem genetricem, & altricem hæresum non obscurè insinuat lib. 1. contra Marcionem cap. 13. vbi de Philosophis vanis, ac nouatoribus loquutus, *De quorum*, inquit, *ingeniis, omnis hæresis animatur.* Et rursus lib. de anima cap. 23. *Doleo*, inquit, *bona fide Platonem omnium hæreticorum condimentarium factum.* Quasi Plato philosophica documenta inculcando, quædam veluti nutrimenta, seu condimenta hæresum inculcasse videretur. Quatenus inde eruebatur occasio nouam in mundo doctrinam seminandi, ex qua vberrimæ segetes hæresum nascerentur.

D.Iren.
D. Irenæus lib. 1. cap. 18. in hæreticos inuehitur: *Quorum*, inquit, *qui recentiores agnoscuntur, affectant per sin-* A *gulos dies nouum aliquid adinuenire, & fructificare; quod nunquam quisquam excogitauit.*

Baron.
Optimè obseruauit Cardinalis Baronius, tom. 2. annal. anno 74. proprium esse hæreticorum; vt nouos quidem supponerent commentarios, sed antiquos simularent, seu pro antiquis venditarent: arbitrati, non esse habendos pro veris, nisi haberentur pro antiquis.

IX. Vincent. Lirinens.
Doctrina nouitas antiquitatis veritatem demolitur.
Sed quid moror Vincentium Lirinensem, cuius proprium est totum hoc argumentum; is enim in primo commonitorio aduersus profanas nouitates cap. 6. *Cum*, inquit, *profana Arrianorum nouitas, velut quædam Bellona, aut Furia capto prius omnium Imperatore, cuncta deinde palatij culmina, legi-* B *bus nouis subiugasset; nequaquam deinceps destitit vniuersa miscere, atque vexare.* Et post pauca: *Bene fundata antiquitas scelesta nouitate subruitur.* Deinde cap. 7. laudat martyres, quos appellat *Religiosæ vetustatis defensores*, quòd per eos Dominus, *nefarias illas nouellæ impietatis non literas, sed lituras infuso celitus fidelium lacrymarum fonte deleret.* Præterea docet, proprium esse Christianæ modestiæ, & grauitatis, non sua posteris tradere, sed à maioribus accepta seruare. Neque nos religionem quà vellemus ducere, sed potius, quà illa duceret, sequi oportere. Sed quàm ingeniosè interpretatur illud Apostoli; *O Timothee depositum custodi, deuitans profanas vocum nouitates:* 1. Timoth. 6: num. 20. Nam cap. 26. *Non dixit*, inquit, *antiquitates, non di-* C *xit vetustates. Imò planè, quid è contrario sequeretur, ostendit. Nam si vitanda est nouitas, tenenda est antiquitas: & si profana est nouitas, sacrata est antiquitas.*

Antiquitatis vitæ depositum.
Ac tandem cap. 27. *Quid est*, inquit, *depositum? Quod tibi creditum est, non quod a te inuentum est: quod accepisti, non quod excogitasti; rem non ingenij, sed doctrinæ, non vsurpationis priuatæ, sed publicæ traditionis; rem ad te perductam, non à te prolatam. In qua non auctor debes esse, sed custos: non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens. Aurum accepisti, aurum redde. Nolo mihi pro aliis alia subiicias. Nolo pro auro, aut impudenter plumbum, aut fraudulenter æramenta supponas; nolo auri speciem, sed naturam. Esto spiritualis tabernaculi Beseleel. Intelligatur, te exponente, illustrius, quod antea obscurius credebatur. Eadem tamen, quæ didicisti, ita doce, vt cum dicas noue, non dicas noua.* Sic ille. Quid verius? quid elegantius?

X.
Antiquitatis veritas nouitate illustretur, nõ immutetur.
D Dicet tamen aliquis. Quid ergo? Nunquid non licet antiquam sapientiam à maioribus acceptam, & augere, & locupletare? Licet profectò. Sed quo pacto liceat, audi Lirinensem cap. 28. *Crescat*, inquit, *vehementerque proficiat sapientia; sed in suo duntaxat genere. Imitetur animarum religio rationem corporum: quæ licet annorum processu numeros suos euoluant, & explicent: eadem tamen, quæ erant, permanent. Multum interest inter pueritiæ florem, & senectutis maturitatem: sed iidem tamen ipsi fiunt senes, qui fuerant adolescentes. Quod si humana species in aliquam non sui generis vertatur effigiem: necesse est, vt totum corpus, vel intercidat, vel prodigiosum fiat. Ita Christianæ religionis dogma annis consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ætate, incorruptum tamen, illibatumque permaneat. Addatur licèt forma,* E *species, distinctio; eadem tamen cuiusque generis natura permaneat. Absit, vt rosea illa Catholici sensus plantaria, in carduos, spinasque vertantur. Absit, vt in isto spiritali paradiso, de cynnamomi, & balsami surculis, lolium repente, atque aconita proueniant. Fas est, vt prisca illa cælestis Philosophiæ dogmata processu temporis excornentur, limentur, poliantur: sed nefas est, vt commutentur, vt detruncentur, vt mutilentur.* Vbi plura eleganter de hac re.

Qua

XI. *Antiqua veritatem semen in nouos errores non degenerat.* D.Basil.

Qua posteriori seminis similitudine vsus etiam fuit Diuus Basilius epistola 79. ad Eustachium, vt integritatem suæ fidei, ac doctrinæ, quam ab initio acceperat, confirmaret. *Quemadmodum*, inquit, *semen augescens maius quidem ex paruo euadit; idem autem est, dum non secundum genus transformatur: sed iuxta augmentum perficitur. Sic reputo etiam mihi eandem doctrinam per profectum auctam esse: non tamen aliam, quæ ab initio fuit, natam.* Crescat igitur doctrina, sed ab eodem semper semine erumpat: recentes habeat flores, sed annosum truncum: noua quidem in fructu, sed antiqua tamen in radice videatur. Quò enim plùs antiquitatis habet, eò quidem plùs habere solet auctoritatis. Vnde

Constant. Imper.

rectè Constantius Imperator in epistola ad Ecclesiam Antiochenam apud Nicephorum lib. 9. histor. cap. 36. *Bonorum*, inquit, *virorum fuerit, maiorum fide viuere, eamque vnam asserere; neque vlterius quidquam anxiè nimis, & curiosè inuestigare.* Nam vt bene Tertul. lib. 1. contra Marc. cap. 13. *Omninò*, inquit, *res Christiana sanctà antiquitate stat: nec ruinosa rectius reparabitur, quàm si ad originem censeatur.* Magna igitur sacræ historiæ auctoritas colligetur, si summa eius antiquitas ostendatur.

Sacra historia profanis literis antiquior.

XII. *Moyses omnium scriptorum, quorum extant monumenta, antiquissimus.*

Maximam sacræ historiæ antiquitatem inter profanas literas nemo nisi omnium historiarum imperitissimus negabit; cum saltem Moyses sacræ historiæ conditor, omnium scriptorum, quorum extant monumenta, sine dubio antiquissimus habeatur. Nam illi pristini historici, Herodotus, Halicarnassæus, Thucydides Atticus, Berosus Chaldæus, Polybius Megapolitanus, Diodorus Siculus, Trogus Pompeius, & alij, inter eos, qui historias scripserunt, antiquissimi; Christi Domini aduentum, alius ducentis, alius trecentis, alius quadringentis, nullus autem quingentis annis præcesserunt; vt ex annorum supputatione,

Ioan. Bodin.

quam ineunt Ioannes Bodinus, & alij, inferiùs citandi, colligetur. Moyses autem plusquàm mille quingentis annis Christi Domini natalem anteiuit; vt ex Chronologia Cardinalis Bellarmini in

Bellarm.

libro de Scriptoribus Ecclesiasticis facilè conelucidatur: atque adeò annis plusquàm millenis antiquissimos Græciæ historicos præcessit.

XIII. Tatian. Bodin. *Varia hac de re Patrū testimonia.*

Cui rei passim assentiuntur Patres. Nam imprimis Tatianus, quem Diuus Hieronym. in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis infinita volumina scripsisse docet, in oratione contra Græcos, quæ habetur tomo 4. Bibliothecæ Sanctorum Patrum latissimè probat, Homerum omnium Græcorum scriptorum antiquissimum, multò iuniorem fuisse Moyse. Hunc præcessisse bellum Troianum, quadringentis annis: illum verò aliquot post illud bellum annis, vixisse. Et ibidem fatetur, se, cum in sacros libros incidisset, *antiquiores multò, quàm Græcorum philosophiam, & si ætatem spectes, & augustiores, si illorum errores*; eò ductum fuisse, vt perfidiam Græcam abiuraret, fidem Christianam amplecteretur.

XIV. Cyril. Alex. *Hebræorum philosophia quauis alia antiquior.*

Clemens Alexandr. libr. 1. Stromat. ostensurum se promittit citra vllam controuersiam, Hebræorum philosophiam esse quauis philosophia longè antiquiorem. Quod statim prosequitur, & concludit, Moysem antiquiorem esse non solùm iis omnibus, qui apud Græcos sapientes, & Poëtæ dicuntur; sed & plurimis eorum, qui, vt Dij celebrantur. Et paulò inferiùs ex Eupolemo docet, Moysem *primum fuisse sapientem*. Et apud Cyrillum

A Alexandrin. libr. 7. contra Iulianum, docet idem Eupolemus historicus, à Moyse doctos fuisse Iudæos; à Iudæis, Phænices; à Phænicibus Græcorum pueros; & inter eos, se quoque prima elementa didicisse ingenuè fatetur. *Cyril. Alex. Moyses primus Sapiēs.*

XV. Orig.

Origenes Clementis Alexandrini discipulus lib. 4. contra Celsum, qui diluuium Noe, & incendium Sodomorum, nihilo à fabuloso Deucalionis diluuio, & à commentitio Phaëtontis incēdio distinguebat; Hæretici imperitiam admiratur, qui eum omnes historias se scire gloriaretur; tamen ignorabat, quod Græcorum, & Phænicum historię passim testantur; scilicet Moysem fuisse antiquiorem illis omnibus, qui illas Deucalionis, & Phaë-

B tontis fabulas excogitarunt: & proinde, non Moysem ab illis falsa accepisse; sed potiùs illos, quæ Moyses vera tradiderat, multis figmentis, & nugamentis appositis adulterasse. Deinde lectorem remittit ad illos duos Iosephi libros de Iudæorum antiquitate, ex quibus docet, eandem veritatem facile confirmandam. *Sacrā Moysis historiam Ethnici figmentis adulterarūt.*

XVI. Tertul.

Tertul. in Apologetico cap. 19. cum Ethnicis de sacris literis loquutus: *Primam*, inquit, *instrumentis istis auctoritatem summa antiquitas vendicat. Omnes itaque substantias, omnesque materias, origines, ordines, veterani cuiusque styli vestri, gentes etiam plerasque, & vrbes insignes, historiarum causas, & memoriarum, ipsas denique effigies literarum, indices, custo-*

C *desque rerum, & (puto adhuc minùs dicimus) ipsos, inquam, Deos vestros, ipsa templa, & oracula, & sacra, vnius interim prophetæ scrinium, seculis vincit; in quo videtur thesaurus collocatus totius Iudaici sacramenti, & inde etiam nostri.* Vbi per illud *prophetæ scrinium*, Moysis Pentateuchum intelligi: vt legenti patebit. Neque solùm Moysem, sed alios prophetas Moyse iuniores, profanorum antiquissimos ostendit. *Cæteri*, inquit, *Prophetæ, & si Moysi posthumant; extremissimi tamen eorum, non retrosiores deprehenduntur primoribus vestris sapientibus, & legiferis, & historicis.* Quod ex eo confirmat Theophilus Antiochenus lib. 3. ad Autolycum, quòd Zacharias, qui inter Prophetas nouissimus censetur, attigit tempora Regis Darij, cuius ætate Solon vixit antiquissimus ferè profanorum legislator. Eadem doctrinam iterum inculcat idem Tertul. libr. de *Prophetæ etiam alij profanorum scriptorum antiquissimi.* *Theoph. Antioch. Zacharias Solonis tempora attigit.*

D Testimonio anim. cap. 5. *Diuinæ*, inquit, *Scripturæ, quæ penes nos, vel Iudæos sunt, in quorum oleastro insiti sumus, multò secularibus literis, non modica tantùm ætate aliqua, antecedunt.* Tertullian.

XVII. Theodor. *Moyses mille annis scriptorum antiquissimis antiquior.*

Theodoret. in opere de Græcarum affectionum curatione libr. 2. de principiis, Ethnicos illos homines alloquutus, *An non, quæso*, inquit, *tenetis, Moysem illum, qui Iudaico populo leges tulit, esse vestris omnibus historicis, poetis, philosophis antiquiorem?* Quod statim ex Porphyrio late confirmat. Qui Moysem mille annis antiquiorem facit Orpheo, Lino, Musæo, omnium poëtarum, ac Philosophorum antiquissimis.

XVIII. D. August. *Pythagoras Moyse iunior.*

D. August. lib. 2. de doctrina Christiana cap. 28.

E *Ante literas*, inquit, *gentis Hebræorum, in qua vnius Dei cultus emicuit, nec ipse quidem Pythagoras fuit: à cuius posteris Platonem Theologiam didicisse isti asserūt.* Vbi vides Pythagoram antiquissimum Philosophum, magistrum non solùm Platonis, sed eorum, qui Platonis magistri fuerant, Mosaicis scripturis iuniorem extitisse. Idem D. August. libr. 18. Ciuitat. cap. 37. vbi fusiùs de hac re. *Tempore*, inquit, *nostrorum Prophetarum, quorum iam scripta ad notitiam ferè omnium gentium peruenerunt, philosophi gentium nondum erant.* Et paulò post, quanuis fateatur saltem illos Theologos, Poëtas, vt vocat, Orpheum,

Orpheum, Linum, & Musæum fuisse nostris Prophetis antiquiores: *Non tamen*, addit D. August. *verum Theologum nostrum Moysem, qui vnum verum Deum veraciter prædicauit, cuius nunc scripta in auctoritatis canone prima sunt, tempore præuenerunt. Ac per hoc quantum ad Græcos attinet, in qua lingua literæ huius seculi maximè ferbuerunt, nihil habent vnde sapientiam suam iactent, quo religione nostra videatur antiquior.* A

XIX. Latiùs hoc probat Diuus Iustinus Martyr in oratione exhortatoria ad gentes, & concludēs. *Vndequaque ergo*, inquit, *cognitu facile est, multo antiquiorem esse externis historiis omnibus Moysis nostri historiam.* Et rursus in oratione ad Antonium Pium. *Longè*, inquit, *antiquior est Moyses omnibus etiam Græcorum scriptoribus.* Sed & Diuus Cyrillus Alexandr. lib. 1. contra Iulianum ex ipsis historicorum chronicis manifestum facit, Moysis scripta antiquissima fuisse eorum omnium, quæ totius Græciæ sapientes scripserunt. Eusebius Cæsariēs. lib. 10. de Præparatione Euangelica Moysem facit multò antiquiorem Troiano bello, à quo Græci scriptores initium duxerunt. Idem rursùs lib. 5. demonstrationis Euangelicæ, in præfatione, eximias Moysis laudes prosequitur, & inter eas, quòd primus apud Hebræos initiator, ac Theologus extiterit; quòd primus diuinæ legi orationis splēdorem adhibuerit, adorationemque religiosam, ac veram introduxerit. Nicephorus Callistus lib. 4. histor cap. 4. refert ex Tatiano in oratione ad Græcos, Moysem fuisse omnium antiquissimum. Et eodem lib. cap. 33. docet ex Clemente Alexand. Moysem antiquissimis quibusque Græcorum vetustiorem esse. Imò addit, eundem Alexandrinum ex Tatiano, Cassiano, Philone, Aristobulo, Iosepho, Demetrio, & Eupolemo, Iudæorum scriptoribus, suam hanc sententiam confirmasse. B C

Moysis historia externis omnibus vetustior.
D. Iust. Mar.
D. Cyril. Al.
Eusebius. Cæsar.
Niceph. Callist.

XX. Muto alios Patres paulò inferiùs citandos. Eandem sententiam recentiores, qui de scribenda historia tractarunt, constantissimè tuentur, ac sequuntur. Nam Ioannes Bodinus lib. de methodo historica. c. 8. *Ex omnibus*, inquit, *aliarum gentium scriptoribus, antiquiorem Moyse video neminē.* Et cap. 9. obseruat, sicut senex ille Ægyptius Soloni obiiciebat, Græcos sibi videri infantes, quòd nihil vetustatis redolerent; ita planè Christianum quēque virum obiicere posse Græcis, Moysem Hebræorum legislatorem, ipsis etiam Græcorū Diis, ne dum scriptoribus antiquiorem esse. Ac si non solùm Græci homines, sed etiam Græcorum hominum Dij possent infantes appellari, si cum antiquissimo scriptore Moyse conferrentur. Franciscus Balduinus lib. 1. de Historiæ institutione, non solùm docet Moysem primum omnium, & antiquissimum esse scriptorem; sed etiam irridet Plinium, quòd Pherecidem quendam primum historiæ inuentorem fabuletur. Idem inculcant Sebastianus Foxius lib. de historiæ institutione, sequutus Iosephum, qui de hac re contra Apionem latè disserit; Christophorus Mylæus lib. 5. de vniuersitatis rerum historia scribenda, David Chytræus de lectione historiæ, & alij. D E

Varia recentiorum testimonia.
Ioan. Bod.
Græcorum etiam Dij Moyse iuniores.
Francis. Balduin.
Sebast. Foxius.
Christoph. Mil.
Dauid. Chytr.

XXI. Constat igitur sacram historiam omnibus profanis literis antiquiorem esse. Vnde bene Lactant. lib. 4. diuinarum instit. *Errorem*, inquit, *suum sentiant, qui scripturam sacram coarguere nituntur, tanquam nouam & recens fictam; ignorantes ex quo fonte sanctæ religionis origo manauerit.* Sed quia, vt est in veteri prouerbio apud D. Cyrillum Alexandr. proximè citatum: σοφὸς ἄλλος ἐκ τοῦ ἄλλου, hoc est, *Sapiens alius ab alio*; nec senior à iuniore, sed iunior à seniore discere debeat: ostendamus iam non sacros scriptores ex profanis, quæ narrant accepisse: vt Celsus, & alij improbi hæretici nugabantur; sed potiùs profanos à sacris, multa in suos libros, vtinam syncera, & incorrupta, & non potiùs detorta, ac deprauata, deriuasse. A

Profana literæ è sacris deriuatæ.

XXII. Omnis humana literatura sine dubio videtur ex diuinæ scripturæ fontibus magna ex parte defluxisse. Sic enim grauissimi Patres censuerunt. Nam Tertull. in Apologetico cap. 47. *Hoc*, inquit, *mihi proficit antiquitas præstructa diuinæ literaturæ, quo facilè credatur, thesaurum eam fuisse posteriori cuique sapientiæ.* Et paulò post, *Quis*, inquit, *poetarum, quis sophistarum, qui non omnino de Prophetarum fonte potauerit? Inde igitur Philosophi sitim ingenij sui rigauerunt.* Et post pauca duplicem rationem distinguere videtur, cur Ethnici humanas disciplinas, ex sacris literis mutuentur. Vnam, vt exornent sua. *A quibusdam*, inquit, *philosophia quoque eiecta est, à Thebanis dico, à Spartiatis, & Argiuis, dum nostra conantur. Et homines gloriæ, vt diximus, & eloquentiæ solius libidinosi, si quid in sanctis scripturis offenderunt digestis, pro instituto curiositatis ad propria opera verterunt.* Sic enim sacra profanis eminere etiam ipsi Ethnici iudicabant; vt hæc præ illis cōtemnerent; illa præ his sibi præoptarent. Alteram, vt infirmarent nostra. Inserebant enim nostra miracula suis figmentis; vt sicut his nemo sanus fidem habebat; ita & illis nemo non denegaret. *Vetus*, inquit, *instrumentum ingenia Philosophorum interuerterunt, & ad Philosophicas sententias adulterarunt. Omnia aduersus veritatem de ipsa veritate constructa sunt; operantibus æmulationem istam spiritibus erroris. Ab iis adulteria huiusmodi salutaris disciplinæ subornata, ab his quædam etiam fabulæ immissæ, quæ dissimilitudine fidem infirmarent veritatis, vt quis ideo non putet Christianis credendum, quia nec poetis, nec philosophis.* B C

Tertul.
Scriptura aliarū scientiarum thesaurus.
Ex scriptura suas fabulas Ethnici confirmant, & eius veritatem infirmant.

XXIII. Itaque ex suis ludicris meritò exsibilandis, seria nostra religiosè veneranda irridebant. *Ridemur*, inquit Tertul. *Deum prædicantes iudicaturum: sic enim, & Poetæ, & Philosophi tribunal apud inferos ponunt. Si gehennam comminemur, debacchinamur; sic enim, & Pyriphlegethon apud mortuos amnis est. Et si paradisum nominemus, locum diuinæ amœnitatis recipiendis sanctorum spiritibus destinatum. Elysij campi fidem occupauerunt.* Itaque diuinas literas sic in suos sensus detorquebant, vt vel de nostris oraculis sua mendacia stabilirent; vel de suis mendaciis nostra oracula infirmarent. Vt tamen fuerit, certè ex diuinæ scripturæ gubernaculo, suæ literaturæ cymbam dirigere volebant. D

Tertul.

XXIV. D. Cyrill. Alex. lib. 1. contra Iulianum paulò post initium, demonstrandum à se promittit, eos, qui sapientes dicebantur, Moyse fuisse iuniores, & multa ex illius libris furatos esse, suisque inseruisse. Et paulò post, optima vtitur coniectura ad hoc probandum. *Nam Græcorum*, inquit, *Ethnici omnem peragrantes terram, semper aliquid discere voluerunt, vt vetera scire existimarentur; habebant enim pro decore magno, si nihil quod factum erat, in suis libris silentio præterijssent. Igitur quo pacto hi, qui tales erant, & seduli ad vtilia quæque dicenda neglexissent tam venerandarum historiarum cognitionem, dogmatumque, & legum, antiquitate dignissimarum manifestationem?* E

D. Cyril. Alex.
Ethnici sapientes scripturæ scrinia compilarūt.

XXV. Hoc ipsum, non iam coniiciendo, sed absolutè affirmando, inculcat Diuus Iustinus martyr in oratione

D. Iust.

oratione ad Antoninum Pium. *Omnia*, inquit, *quæ de anima immortalitate, aut suppliciis post mortem, aut cælestium rerum contemplatione, aut similibus doctrinis, & philosophi, & poetæ dixerunt, a Prophetis argumento sumpto, & intelligere ea, & exponere potuerunt. Quocirca apud omnes semina veritatis esse videntur. Sed comperiuntur, non exactè ea cognouisse; quandoquidem sibi ipsis contraria proferunt.* Vbi eleganter appellat semina veritatis ea, quæ à sacris libris in profanos deriuantur. Nam, vt semina non in omni terra fructificant; sed in alia quidem in vberes fructus erumpunt; in alia verò à sentibus, & spinis obruta suffocantur. Ita planè, & propriæ sacrarum literarum sententiæ in sanctis libris fructuosè vigent; in profanis veluti præmortuæ sterilescunt.

Ex scriptura sacra veritatis semina ad profana deriuantur.

XXVI. Theodoret. *Moyses à Deo, cæteri à Moyse edocti.*

Iam verò Theod. libr. 2. de principiis, postquàm Moysem profanis scriptoribus antiquiorem esse ostendit, *Cur non quæso*, inquit, *his omnibus relictis, ad Moysem Oceanum Theologiæ transimus; à quo, vt poeticè dicam, fluuij omnes, & maria omnia deriuantur? Illinc enim, & Anaxagoras, & Pythagoras, Platoque post eos, parua quædam veritatis lumina, quædamque initia desumpserunt. Socrates quoq; qui Archelao, Anaxagoraque coniunxit, ab eis didicit, quæcunque de Deo, aliis ipse tradidit. Moyses verò nequaquam sequutus hominum rationes sicut illi fecerunt; sed clarissima Dei voce perdoctus, Theologiam nobis conscripsit.*

XXVII. *Ethnici ex scripturæ thesauro sua furto scripta ditarunt.* Clem. Alex.

Hæc profanorum scriptorum è sacris literis furta, has rapinas significauit Christus Dominus cum dixit: *Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones.* Ioan. 10. n. 8. Hunc enim locum interpretatur Clemens Alexandrin. libr. 1. Stromatum. n. 8. de omnibus illis, qui in eloquentia, & doctrina sunt versati, ante susceptam à Verbo carnem. At cur fures, & latrones appellantur? Fortassè, quia ex diuinis literis multa in suos libros mysteria furto transtulerunt. Et sicut olim Prometheus fingitur è cœlo ignem furatus, vt humanum corpus à se è luto fictum, illo cœlesti igne, tanquam spiritu, animaret: ita veteres scriptores, ex hoc scripturæ diuinæ cœlo, quasdam cœlestes sententias tanquam stellas (vtinam eas illi non verterent in glebas) furari conabantur: quibus humanam vitam regerent, & illustrarent.

XXVIII. *Septē Græciæ sapientes scripturarū discipuli.*

Mirabatur olim orbis illos septem Græciæ sapientes, & quædam veluti humanæ sapientiæ prodigia venerabatur. At vnde hi quæso tantam in sapientiam excreuerunt? Dici potest, quia diuinas literas consulebant, & ex illis sibi quandam philosophandi methodum humana sublimiorem comparabant. Quod mihi videtur Clem. Alex. citatus n. 6. innuisse; dum modum philosophiæ, quæ apud eos florebat, *Hebraicum & ænigmaticum* appellat. Quasi illi sacras Hebræorum literas philosophando imitari conarentur; & vel in primo earum vestibulo constituti, iam ad supremum humanæ sapientiæ fastigium euecti crederentur. Clem. Alex.

XXIX. *Plato ex Moysis doctrina quantùm profecerit.*

Certè diuinus ille Plato, philosophandi sublimitate, diuini cognomentum assequutus, non tam ex peragrata Ægypto, quàm ex lecta, vel audita sacra scriptura mihi videtur profecisse. Vnde Clem. Alex. lib. 1. Stromat. n. 1. *Plato*, inquit, *qui est ex Hebræis Philosophus.* hoc est, qui ex Hebræorum scriptura, seu doctrina philosophari didicit, ac profecit. Numenius ille Pythagoricus, quem Origenes libr. 1. contra Celsum magnopere commendat, dicere solebat: *Quid aliud est Plato, quàm Moyses Atticus?* Quare cum Plato suam vellet rempublicam bonis legibus temperare, ab optimo legislatore Moyse præsidiū impetrauit; alios iniquos, & profanos legislatores, tanquam inutiles contempsit. Testis est Clem. Alex. citatus n. 14. *Plato*, inquit, *Philosophus à Moyse in legibus ferendis adiutus, reprehendit quidem Minois & Lycurgi reipublicæ administrandæ rationem.* Quid enim humanum non reiciat, qui diuinum aliquid subodoretur?

Clem. Alex. Origen. Clem. Alex.

XXX. Clem. Alex. *Dei ineffabile nomē ab Hebræis didicit Plato.*

Cum Deum indicibilem, seu ineffabilem probare vellet Clemens Alexand. in sua ad gentes exhortatoria, ad Platonem prouocauit; vt Ethnicos ex Ethnico efficaciùs conuinceret, & cogeret ad credendum. Quid igitur Plato in Timæo? *Vniuersitatis*, inquit, *huius patrem, & effectorem inuenire, est difficile; & cum inueneris, fieri non potest vt eum enunties. Nequaquam enim est dicendus.* Sed vnde, ô Plato, hanc tibi philosophandi rationem comparasti; nisi vt benè Heruetus Clementis interpres aduertit, ex oraculis, adytisque sacratissimis Hebræorum, apud quos celebre erat illud Dei nomen ineffabile, vt diuina natura extra omnem, & supra omnem, non solùm definitionem, sed etiam nuncupationem posita significaretur? Heruet.

XXXI. Plato. *Ex scriptura Dei definitionem mutuatus est Plato.* Iust. Mar.

Idem Plato Deum definiens, *Deus*, inquit, *sicut & vetus verbum est, principium, & finem, & medium rerum omnium obtinet.* At quod nam appellauit vetus verbum? Respondet Iustinus Martyr in oratione ad gentes, *Hic*, inquit, *Plato clarè & apertè vetus verbum, Moysis vocat legem. Moysis quidem ille nominis, aconiti metu, mentionem non faciens; cuius doctrinam Græcis sciebat planè esse aduersam; vetustate autem verbi Moysem manifestò designans.* Hoc est, citauit quidem Moysem, sed tacito nomine; veritus, ne si illum palàm nominaret, veneno tolleretur: tanta apud improbos homines inuidia, vel ipsum Moysis nomen laborabat. Quod si petas, quonam ex Moysis loco deprompserit Plato suam illam diuinæ naturæ definitionem: Respondet Iustinus citatus, ex illis Dei verbis: *Ego sum qui sum.* Exod. 3. n. 14. seu, vt est in Græco, ὁ ὤν, ille ens, seu ille existens; quæ dictio, cum sit participium, tria tempora significans, & complectens, præteritum, præsēs, & futurum; non sine magno mysterio adhibetur, ad diuinam æternitatem exprimendam, quæ omnibus temporis differentiis sine vlla temporis successione coëxistit.

XXXII. *Quæ dogmata ex sacris literis Plato didicerit.*

Sed vt iterum ad Platonem, virum bonum, ac iustum appellauit olim Plato in symposio, Iouis hortum. At hanc metaphoram, teste D. Ambros. lib. de bono mortis cap. 5. non aliunde profectò suum transtulit in conuiuium, quàm ex illis verbis Salomonis. *Quæ habitat in hortis*, &c. Cant. 8. n. 13. seu, vt habent septuaginta, *Qui sedes in hortis*, Quasi non cum sponsa, sed cum sponso sermo sit; qui in mentibus iustorum, tanquam in hortis amœnissimis, requiescere dicatur. Hoc igitur ex loco didicit Plato, animum iusti, hortum Dei nūcupandum. Plura dogmata didicit Plato ex sacris literis: nimirùm Angelos à Deo conditos: animas esse immortales: mundum initium habuisse; & interitum habiturum: resurrecturos mortuos, & diuino iudicio affuturos: beandos iustos; iniustos verò æterno supplicio deputandos. Quæ omnia latè prosequitur Eusebius Cæsariensis lib. 11. de præpar. Euang. c. 13. & sequentibus.

XXXIII. *Scriptura veritatibus suos errores Plato inseruit.* Teodo.

Sed vtinam ille, antequam sacra disceret, didicisset profana: & non vtraque adeò inter se contraria copularet. Quod fecisse, queritur Theod. lib. 2. de princ. *Plato*, inquit, *cum ex hoc fonte occasionem Theologicè scribendi nactus fuisset; aquis purissimis terraceam, ac limosam aquam commiscuit.* Quod ex eo probat, quòd cum aliquando vnum Deum esse dicat, sacram doctrinam sequutus: aliquando tamen, siue suorum metu, siue ignorantia, plurium mentionem facit. Similis planè fuit, imò nescio, an deterior hæreticorum insania, qui generosos quidem

Hæreticorũ prauitate scriptura adulterata. Tertul.

dem ex sacris literis surculos decerpentes, inserentésque suis animis, tandem in adulterinos fructus degenerarunt. Quod Tertullian. lib. de præscriptionibus cap. 36. lamentatus: *Etiam*, inquit, *de oliuæ nucleo mitis, & opima, & necessariæ, asper oleaster exoritur. Etiam de papauere fici gratissimæ, & suauissimæ, ventosa, & vana caprificus exurgit; ita etiam hæreses de nostro fructificauerunt, non nostra degeneres veritatis grano, & mendacio syluestres.* Sic hominum prauitate, etiam optima Dei adulterantur. Et boni rores de sacris literis collecti, prauis animis malè decocti in venena euomuntur.

XXXIV. Ex dictis satis constat, Platonem è sacris literis didicisse id, quod olim inseruit profanis. Vbi sunt ergo illi Platonis lectores, seu dilectores, vt appellat D. August. statim citandus, quos sic insanitè libuit, vt dicere auderent, Christum Dominum, eas omnes sententias, quas loquebatur, & quas ipsi admirari, ac prædicare cogebantur; de Platonis libris didicisse? Audaciores profectò in hac parte, quàm Pharisæi, qui ingenuè fatebantur, id, quod erat, Christum Dominum scire literas, cum non didicerit. Ioan. 7. n. 15. In eos igitur calumniatores acriter inuehitur D. August. lib. 2. de doctrina Christiana, c. 28. citans pro se D. Ambros. eiusdem calumniæ profligatorem. *Noster*, inquit, *Ambrosius considerata historia gentium, cum Platonem reperisset, Ieremia propheta temporibus profectum fuisse in Ægyptum; vbi tunc ille Propheta erat; probabilius esse ostendit, quòd Plato potiùs nostris literis per Ieremiam fuerat imbutus, vt illa posset docere, vel scribere, quæ iure laudantur.* Et paulò post, de Platone, aliisque antiquioribus Philosophis loquutus, *Ita*, inquit, *consideratis temporibus, fit multò credibilius, istos potiùs de literis nostris habuisse, quæcumque bona, & vera dixerunt, quàm de Platonis, Dominum nostrum Iesum Christum; quod dementissimum est credere.* Vbi vides, de nostrarum sapientia scripturarum, illam quoque veterum Philosophorum arrogantiam haurire tandem aliquando aliquid voluisse.

Christum ex Platone didicisse impudenter quidam asseruere.

XXXV. Cæterum quid singuli profani scriptores ex hoc diuinarum scripturarum promptuario in suos libros transtulerint, latè prosequuntur Clem. Alexand. lib. 6. stromatum n. 1. Origen. lib. 1. contra Celsum. Tertullian. in Apologetico cap. 47. Iustin. Martyr in orat. ad gentes, post medium, Euseb. Cæsar. lib. 10. de præparatione Euangelica cap. 1. & sequentibus, & lib. 11. cap. 2. & sequentibus. D. Isidorus libr. 2. Etymolog. cap. 24. Cassiodorus in Psalm. & plures alij.

Quid profani scriptores ex scriptura deprompserint? Cl. Alex. Orig. Tertul. Iust. Mart. Eus. Cæs. D. Isidor. Cassiod.

Vbertas diuinæ Scripturæ in omnes disciplinas redundantis.

XXXVI. VBertima sit oportet, diuina scriptura, ex qua omnes aliæ disciplinæ oriantur: vnde Cassiodorus in Prologo ad librum de sacræ Scripturæ institutione, *Constat*, inquit, *in origine Scripturæ sacræ, aut disciplinarum, aut artium liberalium initia, seu indicia fuisse seminata: quæ postea Doctores secularium literarum ad suas literas prudentissimè transtulerunt.* Vbi quidem eleganter sementis metaphora rem declarat. Vt enim semen, quamuis exiguum, & impolitum sit; tamen in se complectitur totam illam foliorum congeriem, & florum pulchritudinem, & fructuum vbertatem; quæ omnia postea in arbore magno apparatu se expandunt: ita planè scriptura, quamuis verbis angusta sit, sensibus tamen adeò augusta est vt omnium quarumcunque gentium doctrinam suo ambitu includat, & felicissimo ex se partu producat.

Scriptura omnium scientiarum semẽ. Cassiod.

XXXVII. Hanc diuinæ scripturę fœcunditatem mihi videtur Sapiens insinuasse cum dixit: *In omni sapientia dispositio legis.* Ecclesiastici 19. num. 18. Vbi legis nomen latiùs sumi potest, pro toto veteri testamẽto. Sic enim sumitur Rom. 3. n. 19. Galat. 4. n. 5. & passim alibi. Quasi diceret Ecclesiasticus, iuxta mentẽ eiusdem Cassiodori: Nulla est humana sapientia, in qua virtus aliqua à lege, seu à diuina scriptura prælibata, non splendescat. Cum ab hoc diuinæ scripturæ semine omnis illa profanæ doctrinæ seges oriatur. Quàm fœcunda igitur esse debet scriptura, ex qua tam multi fœtus producuntur?

XXXVIII. In illa Ezechielis quadriga mirabilis planè erat rotarum dispositio. Nam præterquam quòd vna rota haberet quatuor facies, & esset rota in medio rotæ; dicitur vlteriùs fuisse *aspectus rotarum, & opus earum quasi visio maris.* Ezech. 1. num. 16. Vbi D. Gregor. per rotas, vnam in altera inclusas, vtrumque testamentum intelligit; nouum in veteri contentum. *Nam in testamenti*, inquit, *Veteris litera testamentum nouum latuit per allegoriam.* Sed cur visio maris appellatur? Triplicem rationem distinguit D. Greg. vnam, quia in scripturã firmatur sacramentum baptismatis, quod est quoddam veluti spirituale mare. Alteram, quia sicut per mare ad portum, ita per scripturam ad cælestem patriam nauigamus. Tertiam ad rem præsentem, quia sicut in mari aquarum immensitas, ita in scriptura immensitas cælestium diuitiarum continetur. *Rectè*, inquit, *sacra eloquia visioni maris similia narrantur, quia in eis magna sunt volumina sententiarum, cumuli sensuum.* Addo propiùs ad nostrum institutum; quia sicut è mari omnia flumina, ita è diuina scriptura omnes humanæ disciplinæ oriuntur. Vnde necesse est, vt immensæ quædam omnium doctrinarum opes in diuinis literis includantur; quæ omnibus inde haurire volentibus sufficiant; & quæ in omnes Philosophorum, ac Theologorum, & quorumcunque scriptorum scholas vbertimè deriuentur.

D. Greg.

Scriptura mare, ex quo omnia scientiarum flumina oriũtur.

XXXIX. Ita planè sentit D. Ambros. Præfatione in Lucã, vbi testatur nihil in profanis literis reperiri, quod in diuinis desideretur. *Licet*, inquit, *Scriptura diuina, mundanæ euacuet sapientiæ disciplinam, quòd maiore fucata verborum ambitu, quàm rerum ratione subnixa sit; tamen si quis in scripturis diuinis, etiam illa, quæ miranda illi putant, quærit, inueniet.* Quasi dicat, licèt scriptura diuina, verborum phaleras, quibus humana sapientia ornatur, non ambiat, sed condemnet; tamen quidquid neruorum, ac medullarum hæc habet illa suggerit: has opes emendicat humana sapientia; diuina scriptura subministrat. Et statim ostendit D. Ambros. triplicem illam philosophiam, rationalem, naturalem, & moralem, de qua veteres Philosophi latissimè disseruerunt, è sacris literis emanasse, & in illis quidem tribus puteis, visionis abundantiæ, & iuramenti, adumbratam esse: at verò in illis tribus libris, Prouerbiorum, Ecclesiastes, & Canticorum mirabiliter expressam. Vt sicut ab illo fonte paradisi terrestris, vniuersa superficies terræ irrigabatur, Genes. 2. n. 6. ita ab hoc vno fonte diuinæ scripturæ omnia humana ingenia irrigata fuisse videantur.

D. Ambr. *Quidquid veritatis habet humana sapientia, suggerit scriptura.*

D. Ambr.

Scriptura paradisi fons.

XL. *Aug. ... ptura ... aurus ... fana sapientia diuitias locuple...*

Quare D. Aug. libr. 2. de doctrina Christiana, eap. 42. quod est vltimuin, comparans inter se profanam, ac diuinam lireraturam; hanc similem facir opibus, quæ sub Salomone possidebantur; tam ingentes, vr argentum nullius pretij putaretur; & lapidum multitudini æquarerur. 3. Reg. 10. n. 21. & 27. illam verò similem opibus, quas Hebręi de Ægypto exportarunr; tam exiguas, vt non ferratis plaustris, aur robustis humeris baiulorum; sed teneris, ac mollibus filiorum, filiarumque ceruicibus veherentur. Exod. 3. n. 22. *Quantùm*, inquit, *minor est auri, argēti, vestisque copia quam de Ægypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarum, quas postea Ierosolymæ consequutus est; quæ maximè in Salomone Rege ostenduntur: tanta sit cuncta scientia, quæ quidē est vtilis, collecta de libris gentium; si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quidquid homo extra didicerit: si noxium est, ibi damnatur; si vtile est, ibi inuenitur. Et cum ibi quisque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit: multò abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquam omninò alibi: sed in illarum tantummodò scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur.*

XLI. *In scriptura addiscenda etiam consūmatissimi incipiūt.*

Itaque in diuinis literis non solùm collecta fulgent, quæ in profanis dispersa iacent; sed multò plura, quæ, nusquam alibi parent, splendescunt. Vnde eùm possit quis ad aliarum scientiarum culmen peruenire; tamen quantumeumque diuinis literis studuerit, semper in earum primo tanquam limine hærebit. Quod D. Aug. in epistol. 3. ad Volusianum significauit, dicens: *Tanta est Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerē, si eas solas ab ineunte pueritia, vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscère.* Er statim: *Tanta in eis latet altitudo sapientiæ, vt annosissimis, acutissimis, & flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem scriptura quodam loco habet: Cum consummauerit homo, tunc incipiet.* Ecclesiastici 18. n. 6.

XLII. *Profana sapientia diuitias continet scriptura.*

Meritò igitur Anastasius Nicenus q. 79. ex Cōstitutionibus Apostolieis lib. 1. c. 6. à profanis literis abstinere iubet; & diuinis, quæ sunt multò ditiores, diligenter studere. *Ab Ethnicis*, inquit, *libris omnibus abstinete. Quid enim tibi rei est cum libris alienis; qui leuiores euertunt à fide? Quid tibi deest in lege Dei, vt ad illas gentium fabulas te conferas? Nam siue velis prosequi historias; habes libros Regum: siue sophisticam, & poeticam; habes Prophetas, Iobum, & prouerbiorum scriptorem in quibus maiorem inuenies subtilitatem, solertiam, & acumen, quàm cuiusuis poesis, & sophisticæ, quoniam Domini, qui solus est sapiens, sunt effata: siue desideras cantica; habes psalmos: siue antiquitatem; habes Genesim: siue legitima præcepta; habes gloriosam Domini Dei legem.*

XLIII. *Diuina litera profanis præferēda.*

Vides vberem copiam rerum omnium, quæ in diuinis literis includunrur? Sterilescit planè omnis profana sapientia, si cum hac diuina comparetur. nemo igitur nisi demens profanam potiùs, quàm diuinam amplectarur. Nam sicut intemperantissima erat ingluuies Hebræorum, qui panem Angelorum, omne delectamentum in se habentem fastidiebāt: & ad rusticana Ægyptiorum allia ac cepas in suauissimum saporem ministrantes anhelabant. Num. 11. à n. 4. Ita plane non solùm præpostera, sed etiam detestanda erit illorum appetentia, quæ ad profanam historiam acuatur; ad diuinam hebetetur.

XLIV.

Hæc est illa sacerdotum, ac Leuitarum de captiuitate Babylonica redeuntium incontinentia. *Tulerunt enim*, inquit textus, *de filiabus eorum* (id est Gentilium) *sibi, & filiis suis, & commiscuerunt semen sanctum cum populis terrarum.* 1. Esdr. 9. num. 2. Hoc est, interprete Lyrano, proprias vxores abdicarūt, & connubia cum aliis gentilibus contraxerunt. Nam cum viderent vxores proprias ex diuturna seruitute, & laboriosa peregrinatione fractas, & deformes: contrà verò fœminas gentiles natiuo suceo, & sanguine vegetas, ac venustas: his sibi coaptatis illas repudiarunt. Quid obsecro iniquius dici potest? Quid intemperantius excogitari?

XLV. *Sacerdotes sacris literis profanas præponētes.*

Ar similem contrahunt iniquitatem, similem intemperantiam incurrunt, Beda, & Lyrano interpretibus, illi clerici, & specialiter Theologi, qui sacras historias, quas sibi in fide, & sanctitate desponsauerant, penitus reiiciunt; quòd ieiunas, ac decolores, & nullo Rhetoricæ fuco picturatas intueantur, & aniles fabulas, quibus cum nullo iure thalami tenentur, sibi vendicant vxores; quod lautas, ac nitidas, & quibusdam eloquentiæ coloribus interpolatas experiantur. Hanc hominum dementiam extremis temporibus futuram præuidebat, & lamentabatur Apostolus. *A veritate quidem auditum auertēt, ad fabulas autem conuertentur.* 2. Timot. 4. n. 4. Homines planè exleges, qui legitimas vxores, diuinas scilicet scripturas, foras exigunt: adulterinas verò, nempe profanas historias, domum, & vereor, ne animum inducunt.

Sacra Historia etiam antiquior aliis Sacris libris.

XLVI. *Sac. am Historiam aliis diuinis libris esse antiquorē aliqui impugnant.*

Dicet aliquis, quanuis sacra historia profanis scriptoribus antiquior sit, vt dictum est; tamen aliis sacris ac diuinis libris non videtur antiquior fuisse. Quod pluribus rationibus ostendet. Prima, quia ipse Moyses Num. 21. n. 14. citat librū quendam bellorum Domini; qui proinde antiquior fuit ipso Moyse. Secunda, quia Iobus ex sententia Hebræorum, & Græcorum & Latinorum vixit ante Moysem; ac proinde suum librum ante Moysem scripsit. Tertia, quia plures alij ante Moysem diuino spiritu incitati dicuntur varios libros scripsisse. Nam in primis Adam composuit psalmum 91. in die sabbati, Deo, pro creationis beneficio, quod pridie acceperat, gratulaturus; vt Hebræi referunt, & colligunt ex titulo eiusdem psalmi, qui inscribitur, *Psalmus cantici in die Sabbati.* Præterea Melchisedech psalmum 109. & Abraham psalmum 88. iisdem Hebræis auctoribus, ediderunt. Qui omnes fuerunt Moyse antiquiores. Deinde Seth filius Adæ dicitur scripsisse septem libros, vt refert D. Epiphanius hæres. 39. contra Sethianos, de nomine Seth, sic appellatos; quòd se de illius stirpe natos gloriarentur. (D. Epiph.) Duo filij Seth audientes ab Adamo duplex diluuium aquæ, & ignis aliquando euenturum: vt posteritati cōsulerent, Astronomicas scientias, quarum erant peritissimi, duplici in columna marmorea, & lateritia scripserunt; vt si lateritia aquæ diluuio solueretur, marmorea superesset, per qam ad posteros ea doctrina emanaret: contra verò, si ignis diluuio marmorea deflagraret; incolumis euaderet lateritia, per quam illa scientia posteritati traderetur. Quam rem Iosephus lib. 1. Antiquit. cap. 3. testatur. (Ioseph.) Præterea Henoch librum edidit prophetieum, cuius mentio fit, non solùm in lib. de Testamentis duodecim Patriarcharum in testamento 8. Nephthali, sed etiā in Epistola Canonica Apostoli Iudæ, n. 14. vbi eius prophetiæ verba referuntur. Vnde D. August. lib. 15. de Ciuitate. cap. 23. & lib. 18. cap. 38. ex loco Apostoli citato, eandem (D. Aug.)

prophe

prophetiam admittit,& confirmat. Deinde Noe, vt refert Berosus lib.3. Antiquit.dicitur edidisse quoddam monumentum; & in eo totam diluuij historiam ad æternam posteritatis recordationem in marmore scriptam reliquisse. Tandem Baldad ad pristinos annales Iobum remittebat, dicens: *Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestiga Patrum memoriam.* Iob 8. num.8. Quæ omnia monumenta Mosaicis libris antiquiora fuerunt. Nō potest igitur sacra historia à Moyse scripta omnium antiquissima censeri.

Beros.

XLVII. *Sacra Moysis historia alijs etiam sacris libris antiquior.* Rupert.

Dicēdum nihilominùs sacram historiam à Moyse editam non solùm inter profanos libros, sed etiam inter alios sacros antiquissimam esse. Vnde Rupertus lib.9. de glorificatione Trinitatis. cap. 3. *Moyses,* inquit, *præcessor omnium Prophetarum fuit, cuius scriptura profluens non ab homine, siue à literatura manu scripta cuiuspiam hominis, sed ab ipsius Dei ore, quasi fons scripturarum est: nam cæteræ omnes scripturæ propheticæ quasi riui sunt eiusdem fontis.* Vbi Mosaicam historiam comparat non solùm cum profana, sed etiam cum omni alia sacra historia; eamque omnium fontem,& proinde omnium antiquissimam testatur.Quod meliùs ostendi nō potest, quàm si rationes in contrariam partem structæ dissoluantur.

XLVIII. *Soluitur 1. nodus: Quisnam fuerit bellorū Domini liber?*

Primum illum nodum alij aliter soluunt.Primò dicunt quidam, nullum fuisse librum bellorum Domini. Nam dictionem ספר *Sepher*, pro qua Latinus vertit *Liber*, propriè significare narrationem,seu numerationem; atque adeò sensum illius loci hunc esse, *dicitur in narratione bellorū Domini: Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrētibus Arnon.* hoc est, quotiès narrantur, seu numerantur bella Domini,& miracula in eis diuinitùs confecta, sēper celebrantur illa duo, quæ Dominus in mari rubro, & torrentibus Arnon patrauit. Ex quibus patet non citari ibi librum aliquem scriptum, in quo illa miracula contineantur; sed vocalem, ac vulgatem hominum narrationem, in qua eadem miracula prouerbialiter celebrentur. Sic respondent Hebræi, quos Xistus Senensis libr. 2. Bibliothecæ, verbo, *Bellorum domini liber.* Abulens. quæst.23. in cap. 21. Num. & Delrius in Adagialibus sacris, Adagio 110. retulerunt. Hebræorum sententiam sequuntur Eugubinus, & Oleaster, & ex parte Caietanus quatenus pro libro, vertit etiam, *narrationem.* Sed immeritò, nisi fallor, cum Latinus interpres transferat, *in libro*; & septuaginta, ἐν βιβλίῳ, & dictio Hebræa, ספר *Sepher*, sine dubio librum significet; quidquid sit de citata illa significatione: ideoque non sit, cur vocabulum notæ significationis, *liber*, sine necessitate in alienam extrahatur.

Prima opinio negans esse librum scriptum, improbatur.

Xist. Senēs. Abulens. Delrius. Eugub. Oleast. Caiet.

XLIX. *Secunda opinio asserēs esse librum scribendum, refellitur.* Bellarm. Caiet.

Secundò respondent alij, citati à Moyse librum bellorum Domini, non scriptum, sed quem lumine prophetico præuidit postea scribendum: in quo illa bella memoriæ proderentur. Ita docet Balduinus supra citatus ex sententia Hebræorum. Et moueri possunt ex aliquorum translatione in futuro, *Dicetur in libro bellorum Domini:* non verò *dicitur*, vt est in Vulgata. Fauere videtur Caietanus, quatenus dicit hunc librum, seu vt ille interpretatur, hanc narrationem bellorum Domini, contineri in Psal. 134.& 135. in quibus,& trāsitus maris rubri,& victoriæ contra Seon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Basan enarrantur: quos psalmos citare nō potuit Moyses, vt iam scriptos, sed multis post annis à Dauide scribendos. Huic interpretationi calculum adiicere videtur Rupert. lib.2. de Victoria Verbi. cap.18. per eum librum intelligens totam scripturam; in qua nihil, nisi certamina Verbi Dei,

Rupert.

A ad peccati, ac diaboli destructionem scribantur. Quæ Moyses, vt pote excellentissimus Propheta, à diuersis auctoribus Canonicis postea scribenda esse, non ignorauit. Non tamen acquiesco, si literæ insistendum sit. Nam liber, qui ad rem aliquam confirmandam allegatur, debet esse notioris auctoritatis; ne ignotum per ignotius declaretur: eam verò non habet liber scribendus; cùm à nemine cognoscatur. Quare obiter mihi videntur perstringendi illi scriptores, qui maioris eruditionis ostentandæ gratia, notos & probatos auctores prætermittunt; & prouocant ad ignotos, & alienos: rati satis firmos & locupletes esse illos testes, quos nemo, vtpote ignotos falsitatis con-
B uincat. Sed hi profectò non tam lectoris fidem quærunt, quàm admirationem ambiūt, digni profectò, qui neque in fide, neque in admiratione habeantur.

L. *Tertia opinio, asserens librum fuisse profanū, reiicitur.*

Tertiò, docent alij illum librum fuisse quidem aliquem Moyse antiquiorem; sed profanum, & qui iam non extet, cuiusmodi multos fuisse oporteret apud Chaldæos,& Ægyptios, ex quibus Moyses suam hauserit sapientiam, qua florebat. *Erat enim,* inquit Stephanus, *eruditus omni sapientia Ægyptiorum.* Actor.7. n.22. Ita docet D. Augustinus q. 42. in Num. cui facilè assentientur illi omnes, qui hunc librum Canonicum esse inficiantur. Qua in re fateor in primis illos Ægyptiorum, & Chal-
C dæorum libros, antiquiores fuisse Moyse: neque enim dicimus, Moysen omnium, qui vnquam scripsērunt, antiquissimum fuisse; sed omnium, quorum extent monumenta. Addo præterea, quāuis Ægyptia sapientia Mosaicam doctrinam antecesserit; non propterea tamen omni sacra antiquiorem esse existimandam. Nam, vt benè obseruat D. Augustin. lib.18. de Ciuitate. cap.37. quo tempore tota Ægyptus ignorantiæ tenebris obruta iacebat: iam Abraham diuinæ Sapientiæ, & Prophetici luminis splendore radiabat. Imo neque Moyses totam, quam habuit adhuc iunior, sapientiam ab Ægyptiis didicit, sed eam partim diuina gratia adiutus, partim labore proprio obnixus ac-
D quisiuit. Nam vt benè Philo Hebræus libr. 1. de eius vita, *Præceptores,* inquit, *puer intra modicum tempus superauit, natiua docilitate institutionem præcurrens, vt reminisci videretur, non discere: in rebus difficilioribus de suo comminiscens aliquid; quippe præclara ingenia multa nouant circa scientias. Anima benè nata præceptis obuiam se offerens, à se ipsa magis, quàm à magistris adiuuatur.* Discebat quidem ab Ægyptiis, sed eorum doctrinam suo ingenio sic augebat, vt plura rependere, quàm accipere videretur. Tandem nego, eum librum bellorum Domini, quem Moyses allegauit, externum esse, ab Ægyptiis, Chaldæisve scriptum: tùm quia in eo Hebræorum res præclarè gestæ continebantur; quas
E cum Ethnici homines parùm curarent, minimè scribendas susciperent: tum quia Moyses Canonicus scriptor ad suam historiam confirmandam inferioris authoritatis testimonium nequaquàm adhiberet: ne à fallibili testimonio in rem infallibiliter assertam aliqua fallibilitas refunderetur; quod ex statim dicendis magis constabit.

D. Aug.

D. Aug.

Philo Hebr.

LI. *Quarta, & vera sententia hunc librum inter Canonicos numerans, approbatur.* Abul. Cornel. Delrius. Pineda.

Quartò dicendum est, hunc librum bellorum Domini, esse planè sacrum,& Canonicum. Ita docent Abulensis, Cornelius, Delrius citatus, Pineda in præuio Salomone lib.1. cap.1. quæstiuncula 8. & alij. Et ratio est iam adducta, quia scriptor Canonicus, qualis Moyses ad confirmandam rem, de qua agebat, non nisi testimonio ex libro Canonico deprompto vteretur. Duo tamen obiici pos-

sunt. Vnum, quòd D. Paulus citauerit aliquandò Aratum poetam: *Sicut*, inquit, *& quidam vestrorum poetarum dixerunt, ipsius enim & genus sumus.* Actorum 17.n.28. Et Menandrum, vt D. Hieronymus, D. Thomas aliique interpretantur. *Corrumpunt*, inquit, *mores bonos colloquia mala.* 1. Corinth. 15.n. 33. Et Epimenidem, *Cretenses*, inquit, *semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.* Ad Titu 1.n.12 Quasi alienum non sit à scriptore Canonico, suam historiam testimonio non Canonico confirmare. Alterum, quòd scriptura aliquandò vtatur ratione probabili, ad confirmandam conclusionem fidei. Vt cum D. Petrus ad Iudæos argumentatus, *Non enim*, inquit, *sicut vos existimatis, hi ebrij sunt; cum sit hora diei tertia*, Actor. 2.n. 15. Ergò etiam ad confirmandam rem auctoritate diuina stabilitam, afferre potest testimonium sola auctoritate humana fundatum. Respondeo ad primum, D. Paulum non absolutè confirmasse sua dicta testimoniis poetarum; sed vsum fuisse argumento ad hominem, vt vocāt: vt ex concessis apud Ethnicos, Ethnicos conuinceret; & proprio Ethnicorum gladio, Ethnicos iugularet. Quo pacto & Christus Dominus ad conuincendos Pharisæos, Pharisæorum testimoniis sæpiùs vtebatur. Matth. 22.n.42. & passim alibi. Ad secundum respondeo dupliciter probari posse res fidei; aut ostendendo earum veritatem, aut ostendendo earum probabilitatem. Ad priorem probationem, quandò absolutè fit, requiri rationes infallibiles: ad posteriorem, sufficere probabiles. Et eodem modo de auctoritate philosophandum: nā diuina requiritur, vt res infallibiliter credenda iudicetur: humana sufficit, vt credibilis censeatur. Porrò cum librum citauit Moyses absolutè ad veritatem historiæ, quam narrabat, confirmandam; proindéque dicendum est, diuinam auctoritatem habuisse.

D. Hier.

Sacra scriptura quo pacto humana auctoritate firmetur?

LII. Superest tamen dubitatio, sit ne hic liber ex canonicis, qui adhuc extant; an qui iā interciderint? Illud prius dicunt nonnulli: nam Caietanus sentire videtur esse *librum Psalmorum*: Abenezra, *librum Iudicum*, alij, *librum Iosue*: nec desunt Rabbini, qui dicant esse ipsum *librum Numerorum*, ducti interpretatione nominis ספר, id est, vt ipsi interpretantur, *numeratio*. Sed non sunt audiendi: tum quia illi tres priores libri Psalmorum, Iudicum, & Iosue, non extabant tempore Moysis, qui planè citare nō debuit libros prorsùs incognitos, vtpote nondum scriptos, ne ignotum per ignotius declararet, vt supra diximus: tum quia in illis non reperitur sententia, quę hoc loco refertur; neque dicendum est, excidisse; cum hi libri à Iudæis sarti, tectique seruati sint, vsque ad captiuitatem Babylonicam; & postea ab Esdra fideliter restituti; tum quia liber Numerorū citari non debuit ad eundem librum Numerorum confirmandum. Alioquī faceret scriptor idem per idem confirmando nugari videretur. Quemadmodum si Moyses Genesim scribens, diceret: *In principio creauit Deus cælum & terram*, sicut scriptū est in libro Genesis; quis dubitaret nugatoriam confirmationem effecisse? Hoc igitur posterius dicunt alij probabiliùs, Abul. Sixtus Senensis, Brixianus, Cornelius, Pineda, & alij. Et ratio est quia cum inter eos, qui extant, nō appareat; fatendum est, cum abolitis periisse. Obiicies, Liber canonicus nunquam periit: vt docet Salmer. lib. 1. prolog. 9. cap. 4 Et probat, quia est regula fidei, quę desinere non debet; alioqui non esset Ecclesia diligens custos depositi sibi traditi ab Apostolo, dicente, *O Timothee depositum custodi.* 1. Timot. 6.n. 20. Ergo hic liber bellorum Domini, vel canonicus non fuit, vel adhuc incolumis existit. Dicendū tamen, potuisse librum canonicum aliqua iniuria temporis interire; Deo ita prouidente, ob aliquā suæ diuinæ sapientiæ rationem, quin Ecclesia deficere in suo deposito custodiendo censeatur; cum ea iactura sine vlla Ecclesiæ incuria contingere potuerit; & quin Deus in regulis fidei conseruandis, male consuluisse Ecclesiæ existimetur: cùm potuerit vnius iacturam per alias compensare.

Refelluntur qui hunc librum adhuc extare affirmant.
Caiet.
Abenez.

Hunc librū iam intercidisse, verius.
D. Ambr.
Six. Sen.
Brix.
Cornel.
Pineda.
Salmer.

LIII. Fuit igitur hic liber canonicus, & fortasse non ab alio scriptus, quam à Moyse, cū nulla ratio appareat, cur aliis scriptoribus tribuatur. Quòd si Moyses illius auctor fuit; planè eum post Genesim scripsit; cùm & naturæ, & doctrinæ ordo postularit, vt priùs mundi exordia, quam Patriarcharum certamina scribere aggrederetur. Vndè patet Moysis historiam, omnium, non solùm profanarum, quæ extant; sed omnium sacrarum, quas sciamus scriptas esse, antiquissimam fuisse.

Hunc librū à Moyse ante Genesim scriptū esse excluditur.

LIV. Secundum nodum soluit Bellarminus libr. de Ecclesiasticis scriptoribus, verbo *Iob*, concedens quidem Iobū fuisse Moyse antiquiorem. Nam siue Iobus fuerit tertius à Nachor fratre Abrahæ, vt docent Hebræi, quos sequitur D. Hieron. in quæstionibus Hebraicis, siue fuerit quintus ab Abraham per Esau, vt Græci, & aliqui Latini existimāt; semper fuit antiquior Moyse; qui fuit sextus ab Abraham per Iacobum, vt patet Exod. 6. à n. 16. Et quamuis hæc probatio non conuincat, saltem in hac posteriori Græcorum sententia; quia fieri potest, vt qui primo stipiti vno gradu vicinior est, sit ab eodem primo stipite remotior tempore. Nepos enim ex fratre senior esse potest ipso patruo, vt sæpe numero contingit: tamen in illa priori sententia Hebræorum, quā sequitur Bellarminus, efficacior procedit. Concedens igitur Bellarminus Iobu antiquiorem esse, negat ab eo librum compositum fuisse; sed potius ab ipso Moyse, Iobo tamen nonnihil concurrente: nam Iobum suas res gestas lingua Arabica annotasse: Moysem verò eas postea in librum Hebraico idiomate composuisse. Et mouetur, tùm quia, cùm Iob non fuerit de filiis Israel; sed vel Idumæus, si procedit ab Esau; vel Arabs, si descendit a Nachor; profectò liber ab eo scriptus in canonem scripturarum non reciperetur ab Israelitis: tùm quia sequeretur Moysem nō fuisse primum scriptorem Canonicum; quod ipse docet communi consensui repugnare.

Bell.
Soluitur secundus nodus. Nū Iobus Moyse sit antiquior.
D. Hier.

Moyses Iobi librum scripsit.

LV. Tertius nodus multiplex est. Singulos ita soluo. In primis illi tres Psalmi non habuerunt eos auctores, quos referunt Hebræi; cum omnes à Dauide compositos fuisse certiùs habeatur. Quod quia recentiores interpretes proprio in loco copiosè tractant; tractare supersedeo in alieno. Deinde illi septem libri non sunt à Seth compositi, sed ab hæreticis confficti; vt docet D. Epiphan. citatus, sicut & illi alij, qui, vt refert idem D. Epiphan. nomine Abraham, & Moysis, & aliorum illustrium virorum inscripti circunferuntur. Tolerabilius est, quod refert Auctor imperfecti operis in Matth. homil. 2. ad illa verba: *Vidimus stellam eius in Oriente. Audiui*, inquit, *aliquos referentes de quadā scriptura, & si non certa, tamen non destruente fidem, sed potius delectante: quoniam erat quædam gens sita in ipso principio Orientis iuxta Oceanum: apud quos ferebatur quædam scriptura inscripta nomine Seth, de apparitura hac stella, & muneribus ei* (nempe Christo) *huiusmodi offerendis.* Nihilominùs hæc fundamentum non habent, sed potiùs figmentum redolent.

Soluitur tertius nodus.
Omnes Psalmi à solo Dauid compositi.
Nullos sacros libros Seth edidit.
D. Epiph.
Auct. Imperf.

LVI. Quod sequitur de columnis à filiis Seth scriptis parùm vrget: tùm quia illæ columnæ iam non extant;

Columnæ filiorum Seth inter cano-

nicos libros nõ ſunt numeranda.
Ioſeph.

extant; quanuis Ioſephus citatus dicat, ſaltem la- A
pideam ſuis temporibus in Sytia conſeruari: tùm
quia, eum non eſſent diuino ſpiritu, ſed potiùs
humano ingenio, de rebus Aſtrooomicis ſcriptæ;
non poſſunt inter ſeripturas caooo̊icas recenſeri.

LVII.
Sacrum Henoch librum temporis iniuria vitiauit.
Sixt. Senéſ.
Peret.
Salm.
Diluuij historiam Noe nõ edidit.

Quod attinet ad Henoch, fateor eum D. Au-
guſtin. citato, eum aliquid diutnũ ſeripſiſſe; quod
vtinam ad oos ſyncetum, atque illibatum perue-
niret: ſed iniuria remporum, & kominum malitia
effecit, vt multa in eo libro falſa veris miſcerétur;
propter quod à canone tanquam apocryphus ea-
eluderetur. De quo libro plura Sixtus Senenſis, lib.
2. ſuæ Biblioıbecæ, Pererius lib. 7. in Geneſ. Salme-
ron. in epiſtolam canonicam Iudæ. De illo monu-
meoto, quod dicitur à Noe editum, parùm curan- B
dum eſt; cum id ſola Berosi auctoritate quę eſt ad-
modum infirma, fulciatur. Cùm vetò Iobus inter-
rogare generationem priſtinam, & iouestigare Pa-
trum memoriam iubetur; vel noo remittitur ad ã-
nales vllos ſcriptos, ſed ad traditiones aliquas per
manus veluti deductas; vel nõ ſunt ſcripta, de qui-
bus agimus; quę modo extent: ſed quæ iam penitùs
interierint.

LVIII.
Sacra historia per antonomaſiã antiqua.

Ex quibus patet, ſacræ hiſtoriæ antiquitas, lon-
gè maior, quàm ſit vlla, non ſolùm profanorum,
ſed etiam aliorum ſacrorum ſeriptorum. De qua
proindè per antonomaſiam dicitur illud: *Sapientiã
omnium antiquorum exquiret ſapiens.* Eccleſiaſtici 39.
n. 1. Quiſquis enim vllam ſapientiæ partem inqui- C
rere voluerit; has Athenas omnium bonarum ar-
tium altrices, nempe ſacram hiſtoriam frequentet;
quæ ſicuti antiquiſſima, ita & ſapientiſſima cen-
ſenda eſt. Quod autem dixit ſenex ille Ægyptius
ſupra citatus, Græcos ſemper eſſe pueros, nun-
quam ſenes: ſic interpretatur Clem. Alexandr. li-
br. 1. Stromat. ad finem, vt ſenes appellarit, *qui
antiquiora, hoc eſt, noſtra nouerant; iuuenes, qui recen-
tiora, & quæ exercebantur à Græcis, quæ heri & nuper
facta fuerant, vt vetera, & antiqua referebant.* Quaſi
ea tantùm, quæ à ſacra hiſtoria hauritur ſapientia,
antiqoæ nomen mereatur. Vnde Plato apud Iu-
ſtinum martyrem ſuprà citatum, Moyſis legem re-
ctè per excelleotiam appellauit, *vetus verbum*; tum D
qoia multæ aliæ diſciplinæ iuniores illam ſequu-
tæ ſunt; tum quia nulla eam antiquior præceſſit.
Quare ſi eum maxima ſacræ hiſtoriæ antiquitate,
ſumma eiuſdem veritas coniungatur; quis dubitet
diuinam in ea auctoritatem reperiri, quæ tam lon-
go tempore oppognata, nunquàm potuerit ex-
pugnari?

Cl. Alex.
Plato.

SECTIO III.

Historiæ ſacræ veritas.

I.
Veritas prima historia lex.
Tert.
Prophana historia mẽdax.
D. Hier.

PRima hiſtoriæ lex, eſt veritas, iuxta illud Tul- E
lianum lib. 2. de Oratore: *Quis neſcit*, inquit, *pri-
mam eſſe hiſtoriæ legem, nequid falſi dicere audeat: dein-
de nequid veri, non audeat; nequa ſuſpicio gratiæ ſit in
ſcribendo, nequa ſimultatis.* Hanc legem neque Græ-
ci, neqoe Latini hiſtorici, vt interim de aliis tace-
am, ſeruarunt. Vnde D. Hier. in epiſt. 41. ad Ruffi-
num, loquutus de miraculo ſerpentis, in deſerto
ſuſpenſi. Numer. 21. n. 9. *Cedant*, inquit, *huic veritati
tam Græco, quàm Romano ſtylo mendaciis ficta mira-
cula.* Et quidem do Græcis eſt illud Satyrographi.
Satyra 10.

——Creditur olim
Velificatus Athos, & quidquid Græcia mendax
Audet in hiſtoria.——

De Græca oſtenditur.
Cicer.

Cic. lib. 1. de legibus, *Apud Herodotum*, inquit, *hi-*

: *Fr. Mendoza in libr. Regum.*

*ſtoria patrem, & apud Theopompum, ſunt innumerabiles
fabulæ.* Vnde Herodotum non iam *Polyhiſtorem*, id
eſt, multarum rerum ſcriptorem; ſed *Mythohiſtorem*,
id eſt, ſcriptorem fabolarum appellabant. Quinti-
lianus libr. 11. inſtitut. c. 4. ſimilem poëticæ licen-
tiam in Græcis hiſtoriis contemnat. D. Hierooym.
in c. 27. Ezechiel. de Græcis ſcriptoribus loquu-
tus, *Non debemus*, inquit, *eorum auctoritati acquieſce-
re, quorum mendacia deteſtamur.* Clem. Alexandr. li-
br. 1. Stromat. ad fioem docet, *Græcorum opinionem
parum quid differre à fabulis.* D. Cyril. Alexandr. li-
br. 6. contra Iulianum, *Portentoſa*, inquit, *mendacia,
eorum* (id eſt Græcorum) *ſunt ſacramenta.* Hinc eſt il-
la inter Græcos ſeriptores acerrima pugna; alios
aliorum ſcripta impugnantes & eleuantes; vt o-
mnes pariter temeritatis, & vanitatis conuicti te-
neantur.

Quintilian.
D. Hier.
Cl. Alex.
C. Cypr. Alex.

II.
Latina historia falſitatis labe infecta.
Flauius. Vopiſc.
Liuius.
Cornel. Tacit.
Bellarm.

Iam verò, & Latinos ſcriptores aliqua falſitatis
labe infectos, quis ignoret? cum eorũ vnus Flaui-
us Vopiſcus in vita Aurelij fateatur, nullũ eſſe hi-
ſtoriæ ſcriptorem, qui non ſit aliquandò mentitus;
& propterea dicat, ſe ab ſcribenda hiſtoria non
deterreri, ſed potiùs vehementer animari, quòd
mendaciorum ſuorum ſocios ſit habiturus. Liuiũ
Romanæ hiſtoriæ principem, paſſim in veritate
claudicare, neceſſe eſt; cum ipſemet libr. 7. & 8. in-
genuè fateatur; imò & conqueratur, ſe multa ſcri-
pſiſſe, quæ neque viderit, propter locorum, ac tẽ-
porum interuallum; neque ſatis perſpicuè legerit,
propter inopiam literarum, quæ de illis rebus ſu-
pereſſent; neque tandem ex vllo eorum temporum
ſcriptore didicerit, quo ſatis certo auctore ſtare-
tur. Viam igitur perplexam, & obſcuram ſine duce
aggreſſus, qui fieri potuit, vt non erraret? Corne-
lium verò Tacitum, alterum Romanæ hiſtoriæ
ſcriptorem, io primis nobilem appellat Tertul. in
Apologet. c. 16. *mendaciorum loquaciſſimum*; vel ex
eo, quòd aſininum caput, Chriſtianorum Deum
affirmarit. Quo meodacio, quid impudentius fin-
gi poteſt? ſed vt interim alios omittam, totam Ro-
mam, quid aliud, quàm mendaciorum altricem
appellarim? Vnde D. Leo ſerm. 1. in natale Apo-
ſtolorum Petri, & Pauli Romam vocat olim qui-
dem *magiſtram erroris*; modò autem *diſcipulam
veritatis.* Et paulò poſt, *Hæc ciuitas*, inquit, *cum
penè omnibus dominaretur gentibus; omnium gen-
tium ſeruiebat erroribus: & magnam ſibi videbatur aſ-
ſumpſiſſe religionem; quia nullam reſpuebat falſitatem.*
Et rurſùs de Roma loquutus, *Vbi*, inquit, *diligentiſ-
ſima ſuperſtitione habebatur collectum, quidquid vſquã
fuerat vanis erroribus inſtitutum.* Nec mirum exter-
nos ſcriptores tam multis erroribus implicari. Nã
vt eos propria malitia non induceret, vt fallerent;
ſaltem inſita ignorantia impelleret, vt fallerentur.
Homines enim erant, qui corpore, veluti quodam
inſcitię indumento, vt Triſmegiſtus appellauit, in-
uoluti, in multos paſſim errores præcipitaotur.

D. Leo.
Roma mendaciorum quondam altrix.

III.
Eccleſiaſticos doctores ſua etiam refellit opinio.
Vincent. Lyrinenſ.

Neque ab hac lege humanæ inſcitiæ immunes
fuerunt Eccleſiaſtici doctores: nam & ipſos ſæpè
numerò ſua opinio fefellit; à quibus tamen recen-
ſendis ſuperſedeo; tum quia noti ſunt iis, qui ſa-
cris Patribus, & Scholaſticis doctoribus verſandis
mediocriter incumbunt: tum etiam, ne videar ad
pugnam exhumare, qui in pace iam ſepulti con-
quieſcunt; & proinde imitari illos hæreticos, qui,
vt loquitur Viocẽtius Lirinenſis commonitorio
1. c. 11. *Sancti cuiuſque viri memoriam, tanquam ſopi-
tos iam cineres profana manu ventilant; & quæ ſilentio
ſepeliri oportebat, re diuina opinione diffamant ſequentẽs
omninò veſtigia auctoris ſui Cham qui nuditatem vene-
randi Noe, non modò operire neglexit, verùm quoquè
irridendam cæteris enuntiauit.*

III. *Sacra historia infallibilis veritas.* Itaque omnis historia profana multis erroribus corrupta est, ac deprauata. Nihilominus sacra historia, com non humano ingenio lucubretur, sed diuino; nec fallere, nec falli potest; sed sicut habet infallibilem auctorem; ita & infallibilem auctoritatem. Quare illa lex historiæ, quam initio sectionis ex Tullio retulimus, nusquam meliùs, quàm in sacra historia obseruatur, teste D. Chrysost. homil. 29. in Genes. post medium: *Vnus,* inquit, *scopus & terminus scripturæ diuinæ est, ne quid factorum intermittat; sed veritatem nos doceat: neque propter inuidiam iustorum virtutes prætereat; neque propter gratiam peccata adumbrat.* Nec mirum, cum scriptura Deum habeat auctorem, qui non modò non fallit, sed & fallere non potest: *de fallacia solùm modò infirmus,* vt loquitur Tertul. libr. de resurrectione carnis cap. 38. Hinc igitur sacra, & profana historia maximè distinguuntur. Vnde Clemens Alexandr. lib. 1. Str. n. 4. de sacris, ac profanis literis loquutus: *Aliter,* inquit, *quispiam dicit, de veritate, aliter veritas se ipsa interpretatur. Aliud est, veritatis coniectura, & aliud veritas. Aliud similitudo, aliud id ipsum, quod est.* Quasi diceret; in profanis literis, differunt quidem Philosophi de veritate; sed multis falsitatibus adumbrata; vt non tam ipsa veritas, quàm quædam veritatis obscura, ac penè effugiens imago inter errorum nebulas, & caligines intermicare videatur. At verò in sacris literis ipsamet veritas nullo tecta fuco, nullo amicta velo; nullo circumfusa inuolucro falsitatis; sed pura, tersa, ac syncera se expandit.

D. Chrys. — *Veritas infallibilis sacra historia à profana distinguit.* — *Clem. Alex.*

V. Clariùs D. Hieronym. epistol. 62. ad Theophilum aduersus errores Ioannis Hierosolymitani, *Scio,* inquit, *me aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractatores: illos semper vera dicere, istos in quibusdam, vt homines aberrare.* Imò D. Augustin. epistol. 19. ad Hieron. c. 1. *Ego,* inquit, *solis eis scripturarum libris, qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem, honoremque deferre, vt nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissimè credam. Alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate, doctrinaque præpolleant; non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi, vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te, mi frater, sentire aliud existimo: prorsus, inquam, nõ te arbitror, sic legi tuos libros velle, tanquam Prophetarum, vel Apostolorum: de quorum scriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium est.* Syncetam igitur, & incorruptam sacræ doctrinæ veritatem duplici ex capite illustrabo. Vno, quòd sacra historia nunquam secum pugnet. Altero, quòd nũquam ab externis hostibus expugnetur.

D. Hier. — *D. Aug.*

Nulla pugna in sacra historia.

VI. *Nulla in profana doctrina concordia.* Sicut nulla concordia reperitur in profana doctrina, ita nulla discordia in sacra. De Ethnicis Tertul. libr. de Anima cap. 2. *Plus,* inquit, *diuersitatis inuenies inter Philosophos, quàm societatis, cum & in ipsa societate diuersitas deprehendatur.* Quod D. Aug. lib. 18. de Ciuit. c. 41. latiùs expendit. Nam loquutus de antiquis Philosophis; *Cur,* inquit, *dissenserunt, & à magistris discipuli, & inter se discipuli, nisi quia, vt homines humanis sensibus, & humanis ratiocinationibus ista quæsierunt?* Et ibidem admiratur in eadem ciuitate, Athenis scilicet, alios, atque alios diuersa, & aduersa sensisse. Epicuræos diuinam prouidentiam negantes; Stoicos asserentes: Aristippum in voluptate corporis summum bonum collocantem; Antisthenem in virtute animi constituĕrem. Imò in eadem porticu, in eodem gymnasio, alios vnum mundum adstruentes; alios in-

Tertul. — *D. Aug.*

A numerabiles. Et rursùs ex iis, quibus vnus mundus placebat, alios illi ortum, seu initium tribuentes; alios non ita. Rursùs alios interiturum asserĕtes; alios semper duraturũ. Præterea alios eum casui, & fortunæ subiicientes; alios ad diuinam tantùm legem reuocantes. Nec minùs circa rationales animas decertatum: dum alij mortales, alij immortales asserebant. Et ex his, quidam in bestias reuolui; alij nequaquàm. Ex illis verò, alij morituras statim post corpus; alij paulo diutiùs victuras, non tamen semper. Et quod magis admirandum est; has tam aduersas opiniones non fuisse de rebus ludicris, ac nullius momenti; sed de maximè necessariis ad beatam vitam. Vt non immeritò illa

B vrbs Babylon, id est, cõfusio, potuerit appellari: in qua nihil haberetur firmum; sed omnia contrariis inter se erroribus distraherẽtur: principe illius vrbis diabolo, nullam inter suos ciues concordiam ocgotiante: qui sciret, sic tumultuantem, ac dissentientem vrbem sub sua tyrannide diutiùs conseruandam. Vnde Theodor. lib. 2. de principiis, vocat corruptissimas Græcorum disciplinas: *Neque enim,* inquit, *omnes eadẽ militari via incesserunt, neque præcedentium maiorum vestigia consectati sunt: sed tum proprias sibi quisque vias fecerunt, tum veri & innumeras excogitarunt; multifida sunt enim mendacij, falsitatisque semitæ.* Quasi veritas reperiri non possit; vbi tanta sententiarum diuersitas reperitur.

Theodor.

C Iam verò inter Hæreticos nulla pax, nulla concordia. Vnde D. Hilarius lib. 7. de Trinitate. *Dum,* inquit, *Hæretici omnes se inuicem vincunt; nihil tamen sibi vincunt. Victoria enim eorum Ecclesiæ triumphus ex omnibus est: dum in eo, hæresis contrà alterum pugnat, quod in hæresi altera Ecclesia fides damnat. Nihil enim est, quod Hæreticis commune sit. Et inter hæc fidem nostram, dum sibi aduersantur, affirmant.* Eleganter etiam Vigilius Martyr lib. 2. contra Eutychem initio, *Ita eos,* inquit, id est Hæreticos, *sibi inuicem extitisse contrarios inuenimus; vt eorum error veritati testimonium dicat; & inconsona perfidorum sententia in vnum rectæ fidei modulum concinant, trophæumque nostra victoria eorum cassa certamina gignant. Sabellij enim perfidia Arij dãnat errorem: rursus Arriani dogmatis error Sabelly impietatem excludit.* Has Ethnicorum, & Hæreticorum pugnas docet D. Thom.

D in cap. 11. Genes. si is est illius operis auctor: significatas fuisse in diuisione linguarum, in quas abierunt, qui turrim Babel ædificabant. Sicut enim hi omnes loquendo diffidebant, ita & illi sentiendo.

VII. *Nulla inter hæreticorũ sectas concordia.* — *C. Hilar.* — *Vigilius martyr.*

At verò in sacra doctrina mirum est, quàm sibi concinant omnia, & cohæreant: nihil in ea litigat, omnia concordant: Deum enim pacis, ac veritatis, quæ vnica est, auctorem recognoscit; qui nihil in sua doctrina discors, nihil dissonum patiatur. Nam vt benè Tertul. lib. de spectaculis, c. 23. *Non amat,* inquit, *falsum auctor veritatis, adulterinum est apud illum omne, quod fingitur.* Hæc igitur sacræ hi-

E storiæ concordia facile illustratur.

VIII. *In sacra historia nihil dissoni.* — *Tert.*

IX. Nam so primis pugna non nisi inter duos, minimùm, exercetur: quæ igitur pugna esse potest in sacra doctrina, in qua omnia vnum appellantur. N[illegible] benè Hugo Victorin. tractatu de Arca Noe: *Sacr.,* inquit, *scriptura liber est vitæ; cuius origo æterna: essentia incorporea: scriptura indelebilis: affectus desiderabilis: doctrina facilis: scientia dulcis: profunditas inscrutabilis: verba innumerabilia; & vnum tantum verbum omnia.* Quanois enim sint innumerabilia verba, quoad sonum, tamen vnicum tantùm est, quoad sensum, seu potiùs consensum. Vnum olim librum vidit Ioannes scriptum intùs, & foris; & audiuit, *Quis est dignus aperire librum?* Apocal.

Hug. Vict.

pocal.5.n.3. Vbi Rupert. *Vnus*, inquit, *iste liber sanĉta scriptura est : quæ idcirco dicitur, & est vnus liber, quia vno spiritu est conscripta, & vnius Verbi Dei thesaurus, & sacrarium est.* A

Rupert.

X.

Scriptura vnicus liber quia cõcors.

De tota scriptura loquutus Isaias, *Et erit*, inquit, *vobis visio omnium, sicut verba libri signati*, &c. Isai. 29.n.11. Atqui scripturas veteris testamenti, etiam iuxta Hebræorum sententiam, quæ est omnium angustissima, seu quæ in paucissimos libros totam scripturam partitur, binos vicenos libros complectitur. Cur igitur vnus tantùm commemoratur? nisi quia, vt sentit D. Hieronymus, tota scriptura, propter summam, quam habet, vnius diuini Spiritus concordiam, digna est, quæ vnus tantum liber appelletur. Eodem pertinet illud æterni Verbi per Dauidem loquentis, *In capite*, inquit, *libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam.* Psalm. 39.n.9. Vbi interprete D. Chrysost. Theod. & Euthy. libri nomine, tota intelligitur scriptura, quæ licèt propter verborum copiam in plures libros diuidatur; tamen interprete Diuo Hieron. supra citato, propter cohærentem, & consentientem rerum seriem, vnicus tantùm liber nominetur. B

D. Chryf.
Theoph.
Ioseph.

D. Hier.

XI.

Libri profani multi, quia discordes.

Contra verò profani libri multi dicuntur. Vnde Salomon: *Faciendi plures libros, nullus est finis*, Ecclesiastes 12.n.12. seu, vt aliqui legunt, vel potiùs dispungunt, in scholiis Sixtianæ : *Caue à faciendis multis libris.* In quem locum Olympiodorus, *Talia*, inquit, *sunt sanĉta scripturæ volumina; quæ multis conscripta versibus, multa tamen nequaquam dicuntur; sed lex Domini nuncupantur: quandoquidem vnus in vtroque testamento legis est lator, librique omnes sanĉtæ scripturæ in eundem finem, scopumque feruntur.* Et paulo pòst. *Quæ sunt itaque volumina, quæ nos dehortatur cõponere Ecclesiastes? nempe gentilium, quæ alterius euertunt, & impugnant sententias, semperque inter se se grauissimum bellum gerunt.* Et idem dicit de hæreticorum, ac Iudæorum voluminibus; quæ multa dici possunt, quia in mille fabulas distrahuntur. C

XII.

Scriptura veritas, gēma vnica.

Vir ille Euangelicus, qui bonas quærebat margaritas, *Inuenta vna pretiosa margarita, abiit, & vendidit omnia, quæ habuit, & emit eam.* Matth. 13.n. 46. Vbi sine dubio Christianus Philosophus repræsẽtatur, qui cum omnes vndique disciplinas inuestigaret, tandem in sacra, ac diuina omnium pretiosissima conquieuit. Sed cur sacra doctrina, paulò ante cum thesauro margaritarum plenissimo composita: nunc cum vna tantùm margarita componatur? optimè D. Chryf. homil. 48. ad eum locũ, *Vna quippe*, inquit, *veritas est, nec in multas scinditur partes.* Si enim vbertatem sacræ doctrinæ spectes, multarum gemmarum thesaurus est; si veritatem, vnica gemma est. D

D. Chryf.

XIII.

Vnica sacra scriptura concordia hostes expugnat.

Congressurus Dauid cum Gigante, *Elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem.* 1.Reg.17.n.40. Sed cum tandem ad pugnam ventum est, *Festinauit Dauid, tulitque vnum lapidem, & funda iecit, & circunducens percussit Philisthæum in fronte.* Ibidem n.49. Quis non videt in hoc externo certamine cum Golia, internum certamen cum diabolo adumbrari? Sicut enim ibi quinque lapides eliguntur ad congressum; sed vno tantùm victoria reportatur: ita hîc quinque libri diuinæ legis, tanquam spiritualia arma ad ineũdum certamen menti adaptantur; sed eorum vno seu potiùs omnium vnitate, & concordia dœmones repelluntur. Quod D. Aug. in titulo Psalmi 143. de hac victoria compositi expendens : *Quinque*, inquit, *lapides posuit, vnum misit: libri quinque lecti sunt; sed vnitas vicit.* Neque enim tantæ efficacitatis essent hæc spiritualia arma, vt diabolum vincerent; nisi planè essent tantæ vnitatis, vt vnum E

D. Aug.

A omninò viderentur.

XVI.

Vnicum veritatis labrum.

Rectè quidem Sapiens: *Labium*, inquit, *veritatis firmum erit in perpetuum.* Prouerb.12.n.19. Vbi Lyranus rectè obseruat non dici labia, sed labiũ, quia *veritas*, inquit, *non variatur de vno in aliud.* Sed quasi vno tantùm ore loquatur; vna semper, atque eadẽ perseuerat: quod est certissimum veritatis argumẽtum. Nam, vt benè Tertul. lib. de præscriptionibus c.28. *Quod*, inquit, *apud multos vnum inuenitur, nõ est erratum, sed traditum.*

Tertul.

XV.

Veteris & noui testamentis mirabilis conformitas.

Transfiguratus est olim Christus Dominus ante discipulos. *Et ecce*, inquit Euangelista, *apparuerunt illis Moyses, & Elias cum eo loquentes.* Matth.17. n.3. Quorsum verò hi potiùs, quàm quiuis alij veterum Patriarcharum? Ratio est, quia Moyses le-

B gem; Elias Prophetas, vterque simul totum vetus testamentum exprimebant; quod quidem æquum erat, vt cum auctore noui, Christo Domino, non pugnare, sed concordare ostenderetur. Sic exponit D. Anselm. in Euãgelij enarrationibus: *Moyses*, inquit, *& Elias apparuerunt; quia lex, & Prophetæ in alto celsioris intelligentiæ cernuntur cum Euangelio, ac cõcordant in dictis suis cum eo.*

D. Ans.

XVI.

Lex, & Prophetæ in Euangelio recapitulata.

Sed cur D. Petrus dicens: *Faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, & Eliæ vnum*; ignorans appellatur? additur enim hæc dixisse, *Nesciens quid diceret.* Luc.9.n.33. Optimè D. Anselm. citatus, *In eo*, inquit, *quòd tria tabernacula facere tribus quæsiuit, nesciebat quid diceret, cum vnum sit tabernacu-*

C *lum Euangelij, in quo lex, & Prophetæ morantur.* Quod videtur ex D. Hieronym. desumpsisse, qui in c.17. Matth. *Erras*, inquit, *Petre, & nescis quid dicas. Noli tria tabernacula quærere, cum vnum sit tabernaculum Euangelij, in quo lex, & Prophetæ recapitulanda sunt.*

D. Hieron.

XVII.

Vtrunque testamentũ in monte cõsignatum.

Quæres vlteriùs, cur in monte voluerit Christus Dominus transfigurari? Respondet aptè ad rẽ præsentem Tertul. lib.4. contra Marcion. cap.22. Vt mons ille veteris legis cum hoc monte nouæ concordare videatur: *Quia*, inquit, *pristinum populum apud montem, & visione, & voce sua creator initiarat, oportebat in eo suggestu consignari nouum testamentum, in quo conscriptum vetus fuerat.* Sic enim vtriusque concordia firmior ostendebatur. Ex illis duobus Seraphinis, quos vidit Isaias, *Clama-*

Tertul.

Vtriusque testamenti conformitas in duobus Seraphinis adumbrata.

D *bant*, inquit, *alter ad alterum.* Isai.6.n.3. Non quidem sine mysterio, vt D. Hieron. in epist. 142. ad Damasum interpretatur, *Pulchrè*, inquit, *positum est, alter ad alterum. Quidquid enim in veteri legimus testamento, hoc idem in Euangelio reperimus. Et quod in Euangelio fuerit lectitatum, hoc ex veteris testamenti auctoritate deducitur : nihilque in eis dissonum, nihil diuersum est.*

D. Hieron.

XVIII.

Vtrique testamẽto par habẽda fides.

Vnde rectè monet Sapiens, vt vtrique testamẽto parem fidem habeamus. *Da partem*, inquit, *septem, nec non & octo.* Ecclesiastes 11. n. 2. Vbi D. Hieron. per numerum septenarium, qui sabbato clauditur, vetus testamentum intelligit; per octonarium, qui Dominica terminatur, nouum. *Præcipitur ergo*, inquit, *vt in vtrunque instrumentum, tam*

D. Hier.

E *vetus scilicet, quàm nouum pari veneratione credamus. Iudæi dederunt partem septem credentes sabbatum : sed non dederunt octo, resurrectionem diei Dominicæ denegantes. E contrario hæretici, Marcion, & Manichæus, & omnes, qui veterem legem rabido ore dilaniant: dant partem octo suscipientes Euangelium : sed eandem septenario numero non tribuunt, legem veterem respuentes. Nos igitur vtrique instrumento credamus.* Eodem pertinere sensit, illos septem, & octo gradus, per quos ad templum Ezechielis ascendebatur. Ezechiel.40.n.22. & 31. quorum priores septem, vetus testamentum : posteriores octo, nouum significabant: vt per vtrumque pariter ad Deum pararetur

A asceosus. Sie etiam existimat illos septem, & octo psalmos quos graduales appellamus, veteris testamenti indices fuisse. Vt enim quondam per illum septenarium, & octonarium psalmorum, canebatur Deo: ita modò per vtrumque testamentũ immortales Deo laudes decantantur. Vnde olim, vt refert D. Diooys. Areopag. lib. de Eceles. Hierareh. e. 3. priùs in Ecelesiis nouum testamentum, deindc vetus eanebatur. *Vt vetus*, inquit *diuina IESV opera futura pracinuerit, nouum verò facta predicauerit: illud veritatem, imaginibus texeret; istud prasentem ostenderit. Illius pradictionum veritatem, huius effectus aperuit. Est enim diuina operatio diuina loquutionis complementum.*

XIX. *Vtrumque testamentũ impartibili quadam societate coharet.*

Iudæi, qui nouo testamento nõ eredunt: & Hæretiei, qui vetus testamentum non audiunt; sacræ B doctrinę vnitatem conuellunt; & dum partem abscindunt, totam euertere conuineuntur. Nã *omnis scriba doctus*, inquit Christus Dominus, *in regno calorũ similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera.* Matth. 13. n. 52. Hoe est, verus, ac germanus fidei cultor, vtriusque testamenti doctrinam firmissima fide amplectitur; nam qui alterum negat, sine dubio neutrum admittit, sed vtrumque excludit. Vnde D. Chrys. homil. 48. in Matth. *Haretici*, inquit, *expertes sũt huius beatificationis, quia non possunt emittere noua, & vetera, nam cum vetera non teneant, noua credere non possunt: sicut è contrà, qui noua non habent, hi veteribus penitùs carent, hac enim inter se magno iuncta, & connexa vinculo sũt.* C Eodem pertinent illa verba sponsæ: *Omnia poma noua, & vetera, dilecte mi, seruauit tibi.* Cant. 7. n. 13. In quem locum D. Ambros. serm. 22. in Psalm. 118. *Sola*, inquit, *hoc dicere Ecclesia potest. Non dicit Synagoga, nec secundum literam, noua tenens, nec secundum spiritum, vetera. Non dicit haresis Manichea, vetera seruaui tibi, qua Prophetas non suscipit.* Vnde quisquis alteram scripturæ partem reiicit; totam excludit, quia scriptura impartibili quadam societate cohæret.

D. Chrys. · *D. Ambr.*

XX. *Vtriusque testamenti concatenata veritas.*

Si quis verò eernere velit hæc vincula, quibus vtriusque testamenti verba ad vnam fidem adstruendam colligantur: diuinum audiat sponsum cum fideli anima familiariter loquentem. *Murenulas*, D inquit, *aureas faciemus tibi.* Cant. 1. n. 10. Aponius libr. 3. in Cantiea legit, *Catenulas aureas.* Et statim rem declarans, *Noui*, inquit, *& veteris testamenti verba, qua pranuntiauerunt, vel ostenderunt, saluatorem mundi venisse, concatenata sunt. Et quasi vna veritatis catenula sermo effectus per concordiam fidei, per vnanimitatis sensum, Ecclesia collum decorat.*

XXI. *Sacra scriptura partes vnicã veritatis habẽt similitudinem.*

Hanc vtriusque testamenti harmoniam, & concordiam mihi videtur satis expressisse illa Ezechielis quadriga, in qua dicitur apparuisse vna rota habens quatuor facies, ita tamen, vt statim addatur: *Et vna similitudo ipsarum quatuor, & aspectus earum, & opera quasi sit rota in medio rota.* Ezechiel. 1. E n. 16. In quem locum D. Gregor. homil. 6. in primis obseruat, per has quatuor facies adumbrari legẽ, & prophetiam veteris testamenti, & doctrinam Euangelieam, & Apostolicam noui. Et has quatuor facies, seu partes totios scripturæ vnicam præferre similitudinem. *Quia quod*, inquit, *pradicat lex, hoc etiam Propheta: quod denuntiant Propheta, hoc exhibet Euangelium: quod exhibuit Euangelium, hoc pradicauerunt Apostoli. Vna ergo est similitudo ipsarũ quatuor, quia diuina eloquia, & si temporibus distincta, sunt tamen sensibus vnita.* Et eodem pertinere dixerat illud de quatuor animalibus: *Quatuor facies vni, & quatuor penna vni.* Ezechiel. 1. n. 6. Quasi omnium Euangelistarum (& idem est de cæteris scriptoribus eanonieis) facies singulis conueuirent, nee

D. Greg.

A vlla inter illos pugna, aut discordia eerneretur.

XXII. *D. Greg.* *Nouum testamentum in veteri inclusum.*

Deinde verò illud alterum mysterium rotæ in medio rotæ, sic ad rem præsentem interpretatur. *Rota*, inquit, *intra rotam, est testamentum nouum intra testamentum vetus, quia quod designauit testamentũ vetus, hoc testa mentum nouum exhibuit.* Et statim rẽ paueis illustrans, *Quid est*, inqoit, *quòd Adam dormiente, Eua producitur.* Genes. 2. n. 22. *nisi quod moriẽte Christo, Ecclesia formatur? Quid est, quòd Isaac ad immolandum ducitur, & ligna portat, & ara superimponitur, & viuit.* Gen. 22. à n. 3. *nisi quòd Redemptor noster ad passionem ductus, lignum sibi crucis ipse portauit; & sic in sacrificio pro nobis ex humanitate est mortuus, vt tamen immortalis maneret ex diuinitate? Quid est, quòd homicida post mortem Summi Pontificis absolutus ad B propriam terram redit;* Ios. 20. n. 6. & Num. 35. n. 32. *nisi quòd humanum genus, quod peccando sibi metipsi mortem intulit, post mortem veri sacerdotis, videlicet Redemptoris nostri, peccatorum suorum vinculis soluitur, & in paradisi possessione reparatur?* Vides vt omnia inter se connexa, & eatenata firmissimè teneãtur?

XXIII. *Nouum testamentum ex veteri ortum aqua declarat in vinum cõuersa.*

Celebre est illud miraeulum à Christo Domino in Cana Galilææ factum. Nam vinum optimũ facturus, iussit priùs impleri hydrias aqua. Ioan. 2. n. 7. vt ex illa aqua vinum quodammodò educeretur. Sed quorsum opus fuit aqua ad faciendũ vinum? Nonne poterat illud ex aere producere, aut etiam ex nihilo ereare? Poterat vtique, sed aquam voluit adhibere, vt magnam veteris, ac noui testa- C meoti connexionem indiearet. Nam vt benè D. August. tract. 9. in Ioannem interpretatur, aqua frigida, & insipida repræsentabat veterem seripturam, quæ cum præsentem Christum Dominum nondum includeret præcipuo spiritualis feruoris nutrimento, & spiritualis saporis condiméto priuabatur: vinum autem, quod sapit, nutrit, & ioebriat, nouam legem exprimebat, quæ eum iã præsentem Christum Dominum iucludat, non solùm meotem reficit, & oblectat, sed etiã à corpore extrahit, & abdueit, vt præterita obliuiscens, ad ea, quæ ante sunt, feliciter extendatur. Vinum igitur ex aqua produxit, vt nouum testamentum ex veteri ortum significaret, & quanta inter prolẽ, & pa- D rẽtem necessitudo intereedit; tantam inter nouũ, ac vetus testamentum similitudinem, & connexionem reperiri testaretur. Non solam aquam, nec solum vinum, sed vtranque quodammodò propinauit: vt ostenderet, vtrumque diuinũ esse, & inter se maximè eoosentire, & ad sui notitiam euulgãdam pariter eonspirate. *Posset*, inquit Augustinus, *effusa aqua, vinum infundere. Quod si fecisset, videretur scripturas veteres improbasse. Cum autem ipsam aquam conuertit in vinum, ostendit nobis, quòd etiam scriptura vetus ab ipso est, nam iussu ipsius impleta sunt hydria.* Et paulò post, *Conuertitur*, inquit, *aqua in vinum, vt iam manifestatum Christum in lege, & Prophetis sapiamus.*

D. Aug.

XXIV. *Scriptura vnicũ Dei verbum.*

E Mira planè vtriusque testamenti concordia; adhuc tamen mirabiliorẽ omnium inter se scripturarum mihi videor ostensurus. Nõ enim sine mysterio dixit olim Eliu: *Semel loquitur Deus, & secũdò id ipsum non loquitur.* Iob 33. n. 24. Quo pacto enim dici potest, semel locutus, eum iuxta Apostolum. *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis loquutus sit nobis in Filio.* Hebræor. 1. n. 1. Scio optimam esse D. Gregorij responsionem, qui libr. 23. moral. cap. 11. *Deus*, inquit, *singulorum cordibus priuatis vocibus non respondet: sed tale eloquium constituit, per quod cunctorũ quastionibus satisfacit. In scriptura quippe eius eloquio causas nostras singuli, si requirimus, inuenimus; nec opus est, in eo, quod specialiter quisque tolerat, responderi sibi*

D. Gregor.

diuina

diuina voce specialiter quærat. Ibi enim nobis omnibus in eo, quod specialiter patimur, communiter respondetur; ibi vita præcedentium, fit forma sequentium. Sed quamuis fatear, non esse priuatas à Deo loquutiones requirendas; cum vna scriptura diuinitus inspirata satis sit, vt omnibus satisfiat: adhuc nihilominùs inquiro, cur ipsa scripturæ vox tā diuersos ad Prophetas, ac tam diuersis temporibus exhibita, semel tātùm facta dicatur: cū multifariam, ac multis modis pronunciata ab Apostolo affirmetur.

XXV. *Scriptura licèt multiplex, vnica Dei vox.* Ratio placè mihi videtur optima ad rē præsētem: quia quamuis in scriptura multiplex Dei loquutio includatur, si verba ipsa attendantur; tamē si omnium veritas, & cōsensus spectetur, vox vna est. Nam sicut fieri nequit, vt vna tantùm vox sibi ipsi repugnet; ita neque, vt tota scriptura sibi ipsi aduersetur. Fuerint illius terreni Salomonis *tria millia parabolarum: & quinque millia carminū.* 3. Reg. 4. n. 32. quia si humanum eius ingenium attendatur, non solùm diuersa loqui poterat, sed etiā aduersa. Huius tamen æterni, ac diuini Salomonis vox, sine dubio vox vna est. *Semel loquitur Deus.* Nā sicut vnum ab æterno Patre Verbum exprimitur, quod non solùm verum, sed etiam ipsa veritas est: nec duplex potest efformari: ita necesse fuit, vt nō nisi vna vox illi Verbo redderetur: vna, inquam, propter summam rerum omnium, quas exprimit, concordiam, & concentum. Vnam tantùm vocem habuit Iacob, quam mutare nunquam potuit; nam quamuis se totum in fratris sui cultum, & habitū conformaret; tamen eius vocem nunquam potuit ementiri, patre ipso testante, *Vox quidem vox Iacob est.* Genes. 27. n. 22. Cum enim Esau grossiori & rigidiori voce vteretur, tanquam vir agrestis; Iacob autē subtiliori, & suauiori, tanquam vrbanus, vt D. Thom. ad eum locum obseruat; facere non potuit Iacob, vt suauitatem vocis suæ cum asperitate vocis alienæ cōmutaret. Vocem sibi semper retinuit eandem: vt hac vnica voce, vnicam mentis fidem, & synceritatem testaretur. Talem esse oportebat vocem Æterni Verbi, vnicam, & eandem; quæ scilicet contrarios sensus non indicaret; sed explicatos sententiarum inter se mirificè concordes obtineret.

D.Thom.

XXVI. *Sacra scriptura vox vnica est veritatis concentus.* Multos audiuit Ioannes de cælo cātantes; & citharizantes; non tamen plures singulorum, sed vnicam omnium vocem sibi audire videbatur. *Et vocem,* inquit, *quam audiui, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis.* Apoc. 14. n. 2. Huius vocis nomine Rupertus sacram scripturam interpretatur, quòd tota cælestis sit. *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines.* 2. Petri 1. n. 21. Addo, quia licèt plures sint Prophetæ, plures sint Canonici scriptores; eorū tamē voces omnium, tantā in harmoniam conspirant, vt vox omnino vnica videatur.

Rupert.

XXVII. *Scripturarū flumina ab vnico veritatis fonte dimanant.* Fluminibus sacra eloquia comparantur. *Flumina*, inquit Christus Dominus, *de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ioan. 7. n. 38. Sed fluminibus quidem, quæ statim vnicum in flumen corriuentur; cuius *impetus lætificat ciuitatem Dei.* Psalm. 45. n. 5. quia licèt sacra doctrina multorum instar fluminum propter vbertatem latè fluat, tamen propter veritatem in morem vnius tantùm fluminis præfixos intra terminos continetur. Vnde D. Chrys. homil. 2. de Anna. *Multa,* inquit, *flumina sed vnus est fons.*

D.Chrys.

XXVIII. *Euangelicis prædicatores vnius veritatis symbolo vniformes.* Non pugnat inter se Propheticus ille Euangelista Isaias, & Euangelicus ille prædicator D. Paulus, dum hic vehementer laudat *pedes euangelizantium pacē,* Roman. 10. n. 15. ille autem *pedes annunciantis, & prædicantis pacem.* Isai. 52. num. 7. Et vnus

A pluraliter dicit, *euangelizantium*; alter singulariter *prædicantis.* Quia licet Euangelij præcones re ipsa multi sint, tamen si vnica doctrinę tesserā, atque vnicum veritatis symbolum, quod omnes in tradendis fidei mysterijs sequuntur, attendatur; adeò sunt concordes, vt non plures quidem, sed vnus tantùm censeatur.

XXIX. *Prædicatores plures, & vnus.* In illa parabola de homine rege ad prandium inuitante, plures serui missi sunt, qui conuiuas ad epulas congregarent. *Et misit Rex seruos suos.* Et, *iterum misit alios seruos.* Matth. 22. n. 3. & 4. At verò in illa alia de homine inuitante ad cœnam magnam, vnus tantùm seruus missus est, qui omnes inuitatos sui officij admoneret. *Misit seruum suum hora cœnæ, dicere inuitatis.* Et, *dixit seruo suo, exi citò.* Luc. 14. n. 17. & 21. Cur obsecro modò vnus, modò plures nominantur? Credo, vt præsens mysterium demunstretur. Nam Euangelici ministri, qui ad cœleste conuinium inuitant, plures sunt, & vnus. Plures, quia in diuersas mundi partes diuiduntur. Vnus, quia eodem doctrinæ vinculo colligantur. En quantam in concordiam diuina oracula conspirent.

B

XXX. *Aliqua noui testamēti loca, qua pugnare videbantur cum veteri conciliātur.* Fateor tamen, multa passim occurrere, quæ aliquam pugnam, aut alterius testamenti cum altero, aut vtriusuis inter se præferre videantur. Nam imprimis testamentum nouum cum veteri pugnare videtur: quando Christus Dominus loquutus de Dauide, ad Sacerdotem Achimelech confugiēte: *Non legistis,* inquit, *quid fecerit Dauid, quando esuriit, & qui cum eo erant.* Matth. 12. n. 3. Et tamen Achimelech eundem Dauidem alloquutus, *Quare,* inquit, *tu solus, & nullus est tecum.* 1. Reg. 21. n. 1. Vbi Dauid, modò cum socijs, modo sine socijs venisse significatur. Sed facilè conciliat Abulensis, venisse cum socijs, vsque ad primum vrbis ingressum, vt dixit Christus Dominus; sed illis inde egressis, vt testatur ipse Dauid: *Pueris condixi in illum, & illum locum.* Ibidem n. 2. solum accessisse ad Sacerdotem; vt ipse Achimelech mirabatur.

C

Abulens.

XXXI. Rursum Apostolus loquutus de Arca fœderis: *In qua,* inquit, *erat vrna aurea, habens manna, & virgam Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ testamenti.* Hebræor. 9. n. 4. Cum tamen in Regum historia dicatur: *In Arca autem non erat aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ.* 3. Reg. 8. n. 9. Sed pugna facilè tollitur; si dicamus, solas quidē tabulas fuisse intra Arcam; vrnā verò, & virgam fuisse, vel in latere Arcæ, vt sentit Bellarm. tom. 1. lib. 1. c. 17. vel, vt exponit Ribera in locum citatum Apostoli, fuisse cum Arca, seu iuxta Arcam: sic enim frequenter accipi præpositionem, *In,* pluribus testimonijs illustrat. Aut tandem, *In qua,* dictum esse, pro, *in quo.* Nempe tabernaculo. Quod quia Græcè fœminum est, dicitur enim σκηνὴ, ideò interpretem, seruasse relatiuum fœmininū pro neutro, *In qua,* pro *In quo,* sicut etiā Psalm. 74. n. 9. *Calix in manu Domini, & inclinauit ex hoc in hoc.* Id est, *Ex hoc in hunc.* Et Sap. 1. n. 7. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia.* Id est, *Et hic.* Et Apocal. 10. n. 9. de libro deuorando à Ioanne: *In ore tuo erit dulce, tanquam mel.* Id est, *erit dulcis.* Quia scilicet Græcè *Calix, Spiritus, & liber,* neutra sunt. Sed de hac te plura Ribera ad eum locum.

D

Riber.

Riber.

E

XXXII. *Aliqua veteris testamenti loca inter se repugnantur.* Iam verò vetus testamentum cum veteri pugnare videtur, cum dicitur de Samuele recedente à Saule: *Et non vidit Samuel vltra Saul, vsque ad diē mortis suæ,* 1. Reg. 15. n. 35. Et nihilominus paulò inferiùs dicitur de eodem Saule. *Et expoliauit etiam ipse se vestimentis suis, & prophetauit cum cæteris corā Samuele.* 1. Reg. 19. num. 24. Vnde apertè colligitur, quòd Samuel viderit Saulē coram se saltantē. Sed non

Caiet.

Caietan. Abulens. Lyran.

non difficilè nodum solues; si dicas cum Caietano, non vidisse illum de industria, proposito, & studio: sed tantùm casu. Aut cum Abulensi, non vidisse illum in habitu regio, sed spoliatũ. Aut cum Lyrano, non vidisse illum in proprio mentis statu constitutum, sed prophetantem, & mutatum in virum. Aut cum Isidoro Clario, non vidisse illum, ad loquendum cum illo familiariter, & agendum de rebus diuinis; sed tantùm obiter. Qua de re plura suo loco disputabo.

XXXIII. Pugnare tandem videtur nouum testamentum cum nouo. Quia Christus Dominus dicitur crucifixus hora tertia, Marc. 15. n. 25. *Erat autem*, inquit, *hora tertia; & crucifixerunt eum.* Et dicitur condemnatus ad mortem hora ferè sexta. Ioan. 19. n. 14. & 16. *Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta. Tũc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur.* Quæ apertam pugnam inuoluere videntur. Non potuit enim iã crucifixus, ad crucem condemnari. Sudant interpretes in hac difficultate expedienda. Sed non est admodùm difficilis explicatu; si aduertas, diem apud Hebræos in quatuor partes diuidi solitũ, singulas ternis horis inclusas, quas vocabant primã, tertiam, sextam, nonam: & aliquandò horam præcedentem ab initio sequentis denominati: quo pacto & apud nos fieri solet; vt sæpe dicatur prima hora meridiana, tempus, quod à meridie, vsque ad illam excurrit. Vnde idem tempus appellatur & a Marco hora tertia; hoc est, totum illud spatium trium horarum ante meridiem, in quo Christus Dominus crucifixus fuit; & à Ioanne hora sexta, sumpta denominatione ab initio partis sequẽtis: in illa enim sic accepta Christus Dominus paulò antequam crucifigeretur, fuit condemnatus.

Aliqua noui testamẽti loca in concordiam adducuntur.

Dies in 4. partes diuidi solitus ab Hebræis.

XXXIV. Sed hæc, aliaque id genus adynata, seu impossibilia, vt vocant, non est huius loci explanare, cùm omnia suis quæque locis commodiùs explicentur. Interim consulatur D. Aug. in vtroque libro Euãgelicarum quæstionum: & in quatuor libris de consensu Euangelistarum: & in quæstionibus ex veteri testamento, & ex nouo, & ex vtroque mixtim. Si hæc postrema sunt illius opera. Item D. Basilius serm. 2. de Baptismo cap. 4. explicans illud: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, Gen. 1. n. 26. Et rursus: *Creauit Deus hominem ad imaginem suã.* Ibidem n. 27. Vbi consilium cum ipso facto pugnare videtur. Præterea D. Hier. Ezechiel. 1. explicans illud de animalibus: *Nec reuertebantur cũ ambularent.* n. 12. Et rursus: *Ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.* num. 14. Tandem D. Chrysost. homil. 1. in Matth. Vbi rationem optimam reddit, cur aliquando Euangelistæ ita loquantur, quasi sibi inuicem aduersentur. *Hoc ipsum*, inquit, *maximum est testimonium veritatis. Si enim ex toto, & in omnibus consonarent, & cum nimia diligentia, & cura: atque ad tempora, ac loca omnia vsque ad singula æqualiter verba concurrerent; nemo inimicus credidisset vnquam, quin illi, communi ad decipiendum consilio congregati, quasi ex humana quadam cõspiratione, Euangelium condidissent: non enim simplicitatis fuisse tam sollicitam consonantiam indicarent. Nũc verò quæ videtur in rebus exiguis dissonantia, ab omni illos suspicione defendit, & satis clarè scribentium existimationem tuetur.*

D. Aug. D. Basil. D. Hieron. *Repugnantia quæ in aliquibus locis apparet scriptura veritatem confirmat.* D. Chrys.

XXXV. Orig. De qua re eleganter Origen. lib. 4. Periarch. c. 2. *Si*, inquit, *in omnibus historia libris fuisset consequentia custodita, & ordo seruatus; habẽtes continuatum intelligentiæ cursum, non vtique crederemus esse aliquid in scripturis sanctis intrinsecus, præter hoc, quod prima fronte indicatur inclusum. Ista de causa procurauit diuina Sapientia offendicula quædam, vel intercapedines intelligẽtiæ fieri historialis: impossibilia quædam vel inconuenientia per medium inserendo, vt interruptio ipsa narrationis, velut obicibus quibusdam legenti resistat obiectis; quibus intelligentiæ huius vulgaris iter, ac transitum neget: & exclusos nos reuocet ad alterius initium viæ: vt ita celsioris cuiusdam, & eminentioris tramitis, per angusti callis ingressum, immensam diuinæ scientiæ latitudinem pandat.*

XXXVI. Adde Iuniores, qui de hac re fusiùs disputant, Driedonem libr. 3. de regulis scripturæ tract. 3. c. 4. Can. lib. de locis Theologicis. c. 12. & 14. & passim alibi in eo opere, Catapetrensem lib. 9. Hypotyposeon, regul. 35. & 36. Bellarm. tom. 1. lib. 1. pluribus capitibus, & alios, multa ex sacris literis loca, quæ sibi inuicem aduersari videntur, afferentes, & explicantes. Illud semper in his difficultatibus præ oculis habẽdum, quod D. Aug. Epistol. 19. ad Hier. cap. 1. & D. Basil. lib. 2. de Baptismo c. 4. & D. Cypr. lib. de singularitate clericorum, monuerunt; siquid in sacris literis occurrat, quod veritati aduersum videatur, potius nostram ignorantiam, quàm sacrarum literarum cohærentiam, & consonantiam arguendam.

Dried. Can. Cantap. Bellarm. *Optima regula in conciliandis scripturæ locis.* D. Aug.

Sacra historia inexpugnabilis veritatis.

XXXVII. PRoprium est veritatis, vt omnibus machinis oppugnata nunquam expugnetur. *Veritas*, inquit D. Hier. lib. 1. aduersùs Pelagianos, *laborare potest, vinci non potest.* Imò quò acrius illam premas, eo illa clarior triumphat. Vnde D. Hilar. lib. 7. de Trinitate, non procul ab initio, *Magna*, inquit, *vis est veritatis, quæ cum per se intelligi non possit, per ea tamen ipsa quæ ei aduersantur, elucet; vt in natura immobilis manens, firmitatem naturæ suæ, quotidie dum attentatur, acquirat.* Cum igitur scriptura sit ipsa veritas, iuxta illud de populo Christiano: *Ingrediatur gens iusta custodiens veritatẽ.* Isai. 26. n. 2. Hoc est, vt interlin. exponit, custodiens Euangeliũ: planè fit, vt inexpugnabilis habeatur.

Veritas inexpugnabilis. D. Hieron. D. Hilar. *Scriptura ipsa est veritas.*

XXXVIII. Quid cælo inexpugnabilius esse potest? atqui scriptura suam in cælo arcem collocauit, iuxta illud, *In æternum Domine verbum tuum permanet in cælo.* Psalm. 118. n. 89. Vnde D. Aug. epist. 19. ad Hieronymum, quæ inter epistolas Hieronym. 97. recẽsetur. *Sanctam*, inquit, *scripturam in summo, & cælesti auctoritatis culmine collocatam, de veritate eius certus, ac securus legam.* Ad hanc diuinæ scripturæ firmitatem videtur respexisse Eliu in sensu mystico Iobum alloquutus: *Tu forsitan*, inquit, *cum illo fabricatus es cælos, qui solidissimi, quasi ære fusi sunt?* Iob 37. n. 18. Vbi D. Hier. *Cælos*, inquit, *scripturas sanctas intelligamus, quæ de cælo data sunt hominibus: quarum perpetuitatem ex æris soliditate voluit demõstrare.* Vt enim nihil cælo firmius, & solidius; ita nihil sacris literis verius, & incorruptius esse potest.

Scriptura cælum incorruptibile. D. Hier.

XXXIX. Adde etiam ipso cælo sacram scripturam firmiorem esse. Vnde D. Hieron. citatus hanc sibi difficultatem obiicit: *Quomodo*, inquit, *æterna erũt scriptura diuina, si mundus certo fine, Deo denuntiante, est terminandus? sic enim ait in Euangelio: Cælum, & terra transibunt:* Matth. 25. n. 35. & respondet, *Verũ est quidem, quòd librorum pellicula cum ipsis literis abolenda sunt; sed quia subiungit Dominus: verba autem mea non præteribunt; procul dubio quòd eisdem apicibus pollicetur, erit æternum.*

Scriptura cælo firmior. D. Hier.

XL. Eandẽ difficultatem attigit D. Ambr. serm. 12. in Psal. 118. Nã expendens illud Dauidis proximè citatum, *In æternum Domine verbum tuum permanet in cælo. Quomodò*, inquit, *permanet verbum in cælo, si ipsũ cælum præterit? Et quomodò possunt stare culmina, si cadant fundamenta? Aut quomodo permanet habitator in habitatione sua, nisi & habitatio perseueret?* Et statim

D. Ambr.

signifi

significat,etiã in ipsa mundi ruina diuinum verbũ quod illam prædixerat, perseuerare:imò nisi mundus rueret,fieri oon posse vt verbum permaneret; sed potiùs fore, vt frustraretur. *Manet igitur*, ioquit, *ipsa immutabilis demutatio; & conuersio vertere ordinem suum nescit. Una omnium obedientia discretis muneribus indiscreta præscriptæ constitutionis tenet concordiã.* Quasi ex ipsa rerum mutatione, ac vicissitudine,sermo Dei,qui illam decreuerat,ac prænũtiarat,immobilis, & immutabilis esse declaretur.

XLI. Quę igitur aduersariorũ machinæ,celsiorem,ac firmiorẽ cælo turrẽ demolientur? Displodant illi tormenta sua, omnia falsitatis machinamenta admoueant;nunquã fundatam cælo arcẽ solo æquabunt.Quod olim Iehu certissimè testatus:*Vidite ergo*,inquit, *quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terrã*.4.Reg.10.n.10.Quasi diceret; quassari potuit hæc turris,labefactari non potuit; oppugnari potuit è terra,terræ non potuit æquari.

XLII. *Scriptura cælum veritatis fulgura iaculatur.*

Imò sicut olim cælum à Gigantibus oppugnatum, dicitur fulgura cõtorsisse quibus eorum machinas labefecit; ita ex sacrarum arce scripturarũ fulmina iaculantur, quibus hæreticorum temeritas, illam oppugnare audentium propulsetur, & conteratur.Vnde Christus Dominus,*Sicut*,inquit, *fulgur exit ab oriente,& paret vsque in occidẽte;ita erit & aduentus filij Dei*,Matth.24.n.27.At cur,obsecro, se cum fulgure totum orbẽ collustrante cõparauit? Respondet Origen. homil.30. in Matth. quia Christus Dominus suę luce veritatis,totã scripturam illustrabat. *Veritatis*,inquit, *fulgor ex omni loco scripturarum,id est,siue ex lege,siue Prophetarũ,siue ex Euangeliorũ,siue ex Apostolorum scriptura defenditur.* Et statim.*Sic autẽ*,inquit,*intelligere possumus,quod ait: Exit ab oriente,& paret vsque in occidentem. Christus Verbũ esse,& veritas,& sapientia ostenditur à primo initio creaturæ mundi,vsque ad nouissimã Apostolorũ scripturam,id est,à Genesi,vsque ad Apostolicos libros; post quos nullis scriptu is credendum est,sicut illis.*

Origen.

XLIII. *Scriptura fulgura splendorẽ ingerunt,& terrorem.*

Sed vlteriùs inquiro, quam ob causam hoius veritatis lux non iã cum Solis,Lunæ,& Stellarum luce,sed cũ luce fulguris comparetur?Credo,quia sicut fulgur, nõ solùm illuminat oculos,sed etiam animos perterret; imò corpora,in quæ incidit,absumit: ita planè, & Scriptura nõ solùm splendorẽ ingerit,sed terrorẽ; & sicut eos,qui veritati assentiuntur,illuminat: vt in lumine diuini vultus præcedentem veritatem subsequãtor. Psal.88.n.16. ita plane eos,qui *fuerunt rebelles lumini*. Iob 24. n. 13. hoc est, qui diuinæ veritati errorum tenẽbras offundere tentarunt,percutit,ac demolitur.

XLIV. *Euangelij prædicatio tonitrui toto personat terrarum orbe.*

Hinc est,quod cum ille liber septem sigillis munitus,qui sacrã scripturam repręsentabat, vt suprà diximus aperiri cœpit; statim cœperint tonitrua audiri. *Et vidi*,inquit Ioannes,*quòd aperuisset agnus vnum de septẽ sigillis,& audiui vnũ de quatuor animalibus,dicens,tanquã vocẽ tonitrui*, Apocal.6.n.1. Cur, quæso, tonitruum potiùs, quàm suauis aliqua cãtilena audiatur? Rupertus ad eum locũ illud mysterij esse putat, vt sacræ doctrinæ claritudo toto orbe personantis significetur. *Auditur*,ioquit,*vox tanquam tonitrui; quia videlicet non sicut probrosa vanitas susurrat in angulis,sed palam omni mundo prædicari amat plenitudo partus virginalis;ita vt meritò comparetur tonantibus cœlis.*

Rupert.

XLV. *Scriptura fulgura, & tonitrus rebelles exterrent.*

Addo ad rẽ præsentem,diuinæ scripturæ vocem tonitrui esse similẽ, vt perterreantur, & exanimẽtur eorum mentes,qui illam oppugnare moliũtur. Huc referri potest illud Ioãnis: *Visa*,inquit,*est Arca testamẽti eius in templo eius:& facta sũt fulgura,& voces,& terræ motus,& grando magna*. Apoc.11.n.19. Nam vbi primùm in Ecclesia Arca testamenti,hoc

A est,diuina scriptura aperitur;statim tãquam ex cælesti quadam arce,noo iam leuiores hastæ,& sagittæ eiibrantur,sed fulgura,& tonitrua;quibus hæreticorum mentes exterrentur; ne deinceps ad illam oppugnandam temere aggrediantur.Hãc fortè ob causã illi duo euãgelij præcones Iacobus, & Ioannes tãquam duo fulmina belli, *filij tonitrui appellantur*.Marc.3.n.17. Quod planè cognomentum non solùm prædicatoribus Euangelicis,sed etiam omnibus scriptoribus canonicis aptari potest. Omnes enim tanquã fulgura,& bonos auditores illuminãt; & prauos,ac rebelles exterrent; nequid fraudis machinentur. Firma igitur est, & inexpugnabilis sacrarum veritas scripturarum: nulla vi, nulla fraude subruetur.

Iacobus, & Ioannes cur filij tonitrui?

B Benè Sapiens, *Labiũ*,inquit,*veritatis firmũ erit in perpetuũ*.Prou.12.n.19.Hoc est,interprete D. Hier. sacra doctrina,*dum à tramite veritatis nõ deuiat,in æternũ firma persistit*. Profanæ quidẽ historiæ, cũ ad normam, & perpendiculũ veritatis nõ erigantur; facilè diruuntur. At diuina,quæ ad veritatis amussim substruitur, nunquã destruetur.Nõ sine mysterio Dauid,*Lingua mea*,inquit,*calamus scribæ*.Ps.44. n.2.Cur enim calamũ appellat,cum lingua non tã scribat,quàm loquatur?Benè D. Augustin. ad eum locũ,*Quia*,inquit,*quod lingua dicitur,trãsit;quod scribitur,manet.Cum ergo dicat Deus Verbum,quod nõ trãseat,sed maneat;scriptis hoc maluit comparare,quàm sonis.* Vbi quamuis locum de æterni Verbi generati- C one interpretetur; potest nihilominùs verbo doctrinæ accommodari; quod per incorruptam veritatem perseuerat. Eodẽ forte sensu illud canticũ Ezechię,quod à Septuaginta inscribitur,*Oratio Ezechiæ*;in Hebræo,& Vulgata inscribitur, *scriptura Ezechiæ*.Isai.38.n.9. Quia cum esset diuinitùs inspiratum,similius scripturæ permanenti, quàm orationi transeunti videbatur.

XLVI. *Permanens scripturæ veritas.* D. Hier.

Dei verbũ cur potius scriptis quàm sonis cõparetur. D. Aug.

Quid enim,obsecro, in sacris literis reperitur, quod nõ sit *confirmatum in seculũ seculi factum in veritate & æquitate*.Ps.110.n.8.Vnde Propheta,*Requirite*,inquit,*diligenter in libro Domini, & legite,vnum ex eis nõ defuit; alter alterũ non quæsiuit*.Isai.34.n.16. Quasi diceret: totã licet scripturam diligenter replicetis;nihil in ea apparebit,cuius veritas deside- D retur.Profanam doctrinam appellat D.Basil. in c. 16.Isai.murum testaceum,& fictilem; de quo hæretici, vt loquitur, tanquam de muro inexpugnabili sibi placent,& insolescunt.Sacra nihilominùs dici potest ille *murus litus*, supra quem stabat Dominus.Amos 7.n.7.seu,vt Symmachus,Aquila, & Septuaginta trãstulerunt,*murus adamãtinus*, æterna veritate fundatus; contra quem nec portæ inferi præualebunt. XLVII.

Scripturæ veritas murus adamãtinus,profana, testaceus. D. Basil.

XLVIII. *Hæretici scripturæ murũ irridere possũt, non expugnare.*

Murum,quem Hebręi de captiuitate Babylonica redeuntes ædificabant, hostes Ammonitæ irridebant,dicentes:*Ædificent si ascenderit vulpes,transiliet*(seu vt est in Hebræo,) *dissipabit, murum eorum lapideũ*.2.Esdræ 4.n.3.quasi dicerent:tam infirmus est,& labilis; vt vel vnius vulpis insultus dissipe- E tur.Sed frustra omninò hæc iactabant. Nam quẽadmodum olim Romulus mœnia ædificauit,quæ; vt cecinit Poeta,

——Quamuis parua fuerunt;
Non tamen expediit transiliisse Remo.

Ita planè illi hostes,quamuis muros Israeliticos irriserint;non tamen transilire,aut dissipare potuerunt.Non aliter mihi videntur & hæretici sacros libros contemnere, & tanquam faciles expugnatu irridere: sed in illis perfringendis nequicquam laborabunt:& quò magis suas vires extundent;eò illi firmiores apparebunt.

XLIX. Quare eorũ multi,amissa spe victoriæ,si palam, &

Hæretici nō aperto marte, sed occultis dolis scripturam mutilant.

& aperto Marte, vt aiunt, decertent: dolos, & fraudes machinantur. Et quas non audent scripturas, si sartæ, rectæ perseuerent, labefacere; eas rodere, & peruertere; truncare, ac mutilare aggrediuntur. Qua in re singularis extitit impudentia Marcionis, qui non iam stylo vtebatur ad aliquas scripturæ voculas exterendas: sed machæra, ad totas paginas iugulādas. Vnde Tert. lib. de præscriptionibus c.38. *Marciō, inquit, exertè, & palam machæra, nō stylo vsus est; quoniā ad materiē suam cadē scripturarum cōfecit.* Quasi diceret: vt suos errores substrueret, scripturarum textū destruebat; nō quidē oppugnando apertis argumētis, sed occultis insidiis amputādo. Vnde cum Christi Domini carnē negaret; quā videbat apud Lucā primis Euangelij capitibus clarissimè demonstratam; capita illa trūcauit: iuxta illam Tertulliani de illo querimoniā lib. de carne Christi c.2. *Tot*, inquit, *originalia instrumenta Christi delere Marciō ausus est, ne caro eius probaretur.* Et lib.4. aduersùs Marcionē c.7. *Ex iis*, inquit, *commentatoribus, quos habemus, Lucam videtur Marcion elegisse, quem cæderet.* Verè homo sine corde, & cerebro; qui hominē sine corpore dicebat; vt in eū Tert. proximè citatus c.10. festiuiter illudit.

Tertull.

Tertul.

L. Similes fuerunt hi hæretici illis militibus, qui Christi Domini vestimenta diuiserunt. Psalm.21. n.19. Vbi D. Ambr. *Vestimenta*, inquit, *esse puto prophetias, vel scripturarum cælestiū lectiones, quibus Christi Domini annuntiatum est sacramentum; quas Prophetias vnum canentes, & vnum per omnia nuntiātes, aduersarij Saluatoris, hoc est, peruersi hæretici, qui quotidie in illum tanquam milites manus impias ingerūt pro sua sibi diuidunt voluntate, & vnius corporis vestimenta per varia membra distribuunt: atque spoliantes Dominum, sua falsa dogmata vestierunt.*

Christi vestes, scripturas scilicet, hæretici impiè partiuntur.

D. Amb.

LI. Alij verò diuinam scripturā, vt castrorum aciem benè ordinatā contemplantes; & illius congressū, si ordinato agmine incedat, sustinere nō audentes; curant, vt turbentur signa, transponārur verba, interserantur fabulæ, omnia misceantur: vt cū voces eædem conseruentur, nihilominùs sententiæ lōgè diuersæ constituantur. Quod D. Iren. lib.1. aduersus hæreses c.1. egregia similitudine expressit. *Quomodo, inquit, si quis regis imaginem bonam, fabricatam diligenter ex gemmis pretiosis à sapiente artifice, soluens subiacentem hominis figuram transferat gemmas illas, & reformans faciat ex iis formam canis, vel vulpeculæ, & hanc malè dispositam, dehinc confirmet, & dicat hanc esse regis illam imaginem bonam, quā sapiens artifex fabricauit ostendens gēmas, quæ benè quidem à primo artifice in regis imagine cōpositæ erant, malè verò à posteriore in canis figuram translatæ sunt, & per gemmarū phātasiā decipiat idiotas, qui cōprehensionem regalis formæ non habent: & suadeat, quoniam hæc turpis vulpeculæ figura illa est bona Regis imago. Eodem modo, & hi aniculарum fabulas assumentes, post deinde sermones, & dictiones, & parabolas hinc, inde afferentes aptare volunt fabulis suis eloquia Dei.* Quid peruersius his cauponibus, qui liquores alioqui suauissimos, & saluberrimos, præpostere commiscentes, & confundentes insuaues efficiunt, & insalubres?

Diuinam scripturæ imaginem hæretici prauertendo deturpant.

D. Iren.

LII. Quod si nec verba amputent, nec præuertant; saltem in adulterinos sensus extrahunt, & pro antidoto venenū propinant. In quos proinde conuenit illa Prophetæ comminatio: *Væ, qui potum dat amico suo, mittens fel suum, & inebrians, vt aspiciat nuditatē eius.* Habac.2.n.15. Quē locum Aponius lib. 2. comment. in Cantica expendens: *Dulcia*, inquit, *verba sanctæ scripturæ venenosis sensibus suis inficientes, sapore lethali inter se variantes, vnius mortis æternæ conuiuium præparant.*

Sacrā scripturam venenosis sensibus hæretici inficiūt.

Apon.

LIII. Sed quò magis hæretici insaniunt, in sacris libris per adulterina interpretamenta, & veriùs dixeris, nugamenta, oppugnādis: eò cautiores debēt esse Catholici doctores, in verissimis eorum sensibus eruendis. Vnde Dauid, *Eloquia*, inquit, *Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* Ps.11.n.7. Vbi quantam in diuinis eloquiis castitatem, & sanctitatē agnoscit; tantam in nobis ad illa interpretanda syncetitatē integritatēque requirit. Vnde D. Ambros. ser.12. in Ps.118. *Nihil*, inquit, *terrenum, nihil seculare, nihil corporeum, nihil leue, atque mutabile in eloquiis constituamus cælestibus. Eloquia enim Domini, eloquia casta: vt in his mysteriorum cælestium immaculata, & pudica synceritas spiritalis interpretatione resplendeat. Non adulterina quadam opinione misceamus terrena diuinis, & illud inuiolabile sacramentum propheticæ visionis, aut perennis oraculi, natura nostræ æstimatione violemus. Ideo enim addidit: Argentum igne examinatum, probatū terræ, purgatum septuplum. Vt tanquā boni nummularij spiritus, examinemus prophetici sermonis argentū secernentes Domini pecuniam, atque ab omni labe terrena, salutaris fontis infusione purgātes; vt Christo digne sentire videamur, qui ait: Thesaurizate vobis in cælo.* Matth.6.n.20. Et rectè quidem; nā sicut sacra doctrina tota cœlestis est, non terrestris: ita in cœlestes sensus explicanda est, non in terrestres detorquenda.

Sacra scriptura castè integrè, syncere interpretanda.

LIV. Quare optime Tertul. lib. de pudicitia cap. 9. *Malumus*, inquit, *in scripturis minùs sapere, quam contra.* Et quidem meritò. Contraria enim scripturæ sapientia, est insania. Addit, *Non est*, inquit, *leuior transgressio in interpretatione, quam in conuersatione. Nam in mala conuersatione, sæpe fides retinetur*; at verò in præpostera interpretatione fides sæpè numero naufragatur. Studium interpretandi scripturas gladius quidem est, quo difficultates, quæ circunstant, dissoluuntur. Sed si illum conferas in manus pueri imperiti, qui versare nesciat; non illas dissecabit, sed se ipsum vulnerabit. Vnde D. Ambr. lib. 3. in Lucam ad finem postquam illam Christi Domini genealogiam pluribus difficultatibus implicatam expediuit. *Religioso*, inquit, *fidei ductu, in mysteriorum secreta contendimus; verentes, ne quis ista cum legerit, quod prouerbialiter dicitur, quasi puer machæram, tractare per infantiam fortiora arma nesciret; magisque vulnus ex imprudentia, quàm salutē ex lectione sentiret, infirmos enim tela sua vulnerant; nec potest benè vti armis, qui ea ferre non nouerit.* Quod si cū ignorantia interpretantes vulnerantur; quid, si cum malitia interpretentur.

Tert.

Hæretici dū scripturas dissecant, seipsos vulnerant.

LV. Igitur ne quod erroris periculum occurrat, præcurrat, necesse est patronus optimus Christus Dominus. Scriptura thesaurus est absconditus, & clausus. Duce opus est, quo ostendatur, claue, qua reseretur. Sed neque ducem nobis ab hæreticis, neque clauem à Pharisæis requiramus. Illi enim sunt similes stellæ magnæ ardenti, tanquam faculæ, quæ dicebatur absynthium; & fontes aquarū, in quos cecidit, in absynthium commutauit. Apoc.8.n.10.& 11. Quia dum lucem præferre volūt scripturis; eas in virulentos, ac mortiferos sensus detorquent, ac deprauant; vt D. Aug. D. Th. & Lyran. interpretantur. Hi verò dicuntur abstulisse clauem scientiæ, & neque ipsi intrasse, neque alios intrare cupientes permisisse. Luc.11.num.52. quatenus germanam scripturarum interpretationem, vel negligentes ignorarunt, vel maleuolentes tacuerunt, vt potiùs significat Tertul. lib.4. contra Marcionem c.27.

Absconditi scripturarū thesauri Christus dux, & clauis.

Hæretici dū scripturam illustrant in absynthium commutant.

D. Aug.
D. Thom.
Lyran.

Tert.

LVI. Ergo ad verum scripturarum auctorem, & interpretem Christū Dominum adeamus. Ille enim est *stella splendida, & matutina.* Apocal.22.n.16. qui ad verus scripturarum sensus intellectum feliciter illumi

Christus scripturæ interpres.

Sacra scripturæ intelligentia certe imperanda. illuminando deducet. Ille est *Clauis Dauid, qui aperit,& nemo claudit; claudit,& nemo aperit*. Apoc. 3.n.7. Hoc est, qui solus germanam scripturarum intelligentiam communicat. Quare nemo temerè ad scripturas interpretandas rapiatur, sed à Christo auspice subsidium humiliter præstoletur. Nam vt bene Vincentius Lirinensis aduersus profanas nouitates, commonitorio 1. cap.7. ex D.Ambros. obseruat. *Librum signatum illum propheticum, non seniores, non potestates, non Angeli,non Archangeli aperire ausi sunt; soli Christo explanandi eius prærogatiua seruata est*. Apocal. 1.n.3.

Vincent. Lirinens.

SECTIO IV.

Sacræ historiæ necessitas.

I. *Vnde sacræ historiæ necessitas commendetur.* Certum est, nullum in sacra historia dictum, aut factum superfluum,aut otiosum:& multò minus perniciosum, contineri. Sed omnia maximè necessaria esse, & ad optimos fines spectare. Nam si natura ex omnibus, quæ agit, nihil otiosum,nihil perniciosum esse patitur; sed omnia in bonum aliquem vsum dirigit,ac prædestinat; quo pacto auctor naturæ, in scriptura quam ipse molitus est,aliquid otiosum,aliquid perniciosum,aliquid denique nulli bono vsui accommodatum patieturSingula paucis illustro.

Nihil in sacra Historia otiosum.

II. D.Chrys. *In scriptura, multa otiosa contineri, somniant aliqui.* Quidam rudes mechanici, vt loquitur D.Chrysost. homil.31. in epistolam ad Roman. *& dissoluti cœlisque indigni:* non solùm aliquas scripturæ partes,sed etiam integros libros, vt Leuiticum,vt Iosue, superfluos dicere ausi sunt. Et moueri potuerunt; primò ,quia sacra historia sæpè numeru in supputandis annis, prolixior immoratur;vt videre est Genes.5.& passim alibi,cum tam sedula annorum supputatio minimè necessaria videatur. Secundò ,quia sæpè nominum catalogos, & etymologias fusiùs, quam necessarium sit, inculcat. Catalogos quidem , vt legenti libros Genes.Numer.Paralip.Esdr.& alios patebit. Etymologias verò:nam & primorum parentum nomina, & filiorum eius, & sequentium Patriarcharum ante diluuium; imò & post diluuium, Abraham, Isaac,& Iacob,ac filiorum; & rursùs, Moysis,Samuelis, Salomonis, & plurium aliorum interpretatur,quod plus satietatis,quam vtilitatis videbatur habiturum. Tertiò,quia longissimas texuit genealogias, vt videre est lib.1. Paralipomen. primis 9. capitibus, & alibi frequenter. Cum tamen Apostolus moneat, ne intendant homines, *fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstant,quàm ædificationem Dei,quæ est in fide*. 1.Timot. 1.n.4.Et rursus suum sic discipulum hortatur.*Stultas autem quæstiones,& genealogias,& contentiones,& pugnas legis,deuita:sunt enim inutiles,& vanæ*. Ad Tit. 3.n.9.Quartò, quia crebris vtitur,non solùm verborum, sed etiam sententiarum , imò & historiarum repetitionibus, vt legenti facilè patebit. Verborum quidem, *Hierusalem, Hierusalem,quæ occidis Prophetas*.Matth.23.n.37.Sententiarum verò,*Creauit Deus hominem ad imaginem suam ; ad imaginem Dei creauit illum*. Genes.1.n.27. Historiarum denique:vt cum obsidio Hierosolymæ , tempore Ezechiæ.4. Reg.18. & sequentibus narrata : eadem Isai.36. & sequentibus , replicatur. Vltimò , quia multa videntur inutiliter narrari. Quorsum enim

Fr.Mendoza in libr. Regum.

A scire oportebat , quod Tobias habuerit canem, qui *blandimento suæ caudæ gaudebat*. Tob.11.num.9. Quod Saul ingressus fuerit speluncam , *vt purgaret ventrem*.1. Reg.24.n.4. Quòd D.Paul. habuerit *penulam quam reliquerit Troade apud Carpum*.2. Timot.4.n.13.& sic de cæteris?

III. *In scriptura nihil superfluum.* Nihilominus, qui sic existimant, insigniter falluntur: & Christo Domino impudenter aduersantur,dum ait,*Iota vnum,aut vnus apex non præteribit à lege*.Matth.5.n.18. Vbi D. Hieron. *Ex figura*, inquit, *litera ostenditur ; quod etiam , quæ minima putantur in lege, sacramentis spiritualibus plena sint, & omnia recapitulentur in Euangelio*. Et D. Bonau. in principio scripturæ,*Non solùm*,inquit, *minima litera,iota superflua ; sed nec litera minor apex, qui literarum ambiguitatem distinguit:quantò magis nulla scripturæ sacræ syllaba, vel dictio , vel sententia superfluere potest?* De hac re passim D.Chrysost. Nam homil. 15.in Genes. ibi : *Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius*. Genes.2.n.20. expendens hoc dicí,postquàm omnia animalia adducta fuerant ad Adamum : vt ostenderetur , non esse bestias , quibus cum deberet homo contrahere societatem ; sed aliam præstantiorem , ac diuiniorem requirêdam; subdit , ita ab scriptura de industria dictum esse, *Vt*, inquit, *doceamus vos,neque dictionem paruam,neque syllabam vnam in diuinis literis contemnam,præteremdam.Non enim verba qualiacunque sunt ; sed etiam Spiritus Sancti verba. Et propterea magnum in his thesaurum inuenire licet, etiam in vna dictione*. Et iterum homil.18.in Genes.circa medium expendens, quid discriminis inter Abelis, & Caini sacrificia intersuerit:*Nihil*, inquit,*temerè,vel fortuitò loquitur scriptura,sed & syllaba, & apiculus vnicus reconditum habet thesaurum*.

D.Hier.

D.Bonau.

B

D.Chrys. *Probat late D.Chrysost.*

C

IV. *Scriptura, profundè meditantibus, thesaurus.* Rursus homil. 21.in Genes. sub initium,explicans illam Patriarcharum seriem , quæ cap.5. Genes.continetur : *Ne mireris*,inquit , *quòd in hac nominũ enumeratione,multas, latentésque diuitias sententiarum, me ostensurum pollicear. Neque enim vel syllaba,vel apiculus est in sacris literis*. Et rectè dicit , *in cuius profundo*; nam in primo aspectu nullum sæpè mysterium præfertur. Vnde D.Basil. homil 9. in Examer. *Sacra*, inquit *scripturæ verba,si vtcunque legantur,aut perfunctoriè,syllabatimque quadam esse videntur; & eadem perexigua; sed cum verborum sententia peruestigantur ; tunc quanta sit sapientia Creatoris perspicitur*. Rationem verò,cur ne vna quidem syllaba in sacris literis superflua sit, sed planè necessaria , optimam reddit D. Chrysostom. citatus. *Nam si in scriptis,inquit,quæ de secularibus negotiis ab hominibus conficiuntur, sæpeque tempore corrumpuntur, vel vnam proœmij syllabam deesse multum momenti habet. Quantò magis hoc in scripturis diuinis à Spiritu Sancto compositis inuenitur?*

D.Basil.

D

D.Chrys.

V. Idem homil.23. in Genes. ibi. *Noe verò inuenit gratiam coram Domino*. Genes.6.n.8.expendens,post narrata aliorum hominum flagitia, statim Noë sanctitatem commendari ; vt eò maior eius perfectio probaretur , quò grauiora inter peccata efflorescerct. *Vide*,inquit,*scripturæ diligentiam:quomodò ne syllabam quidem vnam inutilem contineat*. Præterea homil.28. in Genes. expendens , cur Cham, quando ex arca egressus est , dicatur Pater Chanaam. Genes.9.n.18. Nempè,vt illius intemperantia tacitè perstringatur , qui in arca inclusus , vbi non solùm homines , sed etiam belluæ castitatem seruabant;ipse libidini indulgeret. *Ne putetis* , inquit , *hoc absque causa fuisse adiectum ; nihil enim in diuina scriptura continetur , quod non aliqua ratione dictum sit ; & latentem in se habeat vtilitatem*.

E

E Deinde

VI. Deindè homil.41. 10 Genes.ibi, iuxta 70. *Num celabo Abrahampuero meo?* Genes.18. u.7. expendens, hominem ætate senem, à Deo puerum vocari; vt eximia Dei erga hominem charitas, & hominis apud Deum dignitas exprimeretur. *Dignum, inquit, est, vt neque illud prætereamus, neque enim syllabam vnam, neque apicem in diuina scriptura præterire oportet. Quanta enim dignitatis esse putas, quod dicit Abraham puerum suum: quanta affectionis? quantis amoris?* &c. Laudeio homil.35. in Ioannem, explicans miraculum probaticæ piscinæ, & multa quæ in eo mysteria continentur. *Quemadmodum*, inquit, *in auri metallis, ne minimam quidem venam, quispiam, qui rem intelligat, omittere patitur: vt pote quæ ad augendas diuitias plurimum faciat: ita & in diuinis scripturis, nec vnum iota, aut vnus apex; sed ne dimidium quidem prætermittendum est, sed omnia diligenter explicanda. Nam à Spiritu Sancto omnia pronuntiata.*

VII. *Confirmant alij Patres. Tertul.* Similiter, & Patres cæteri loquutur. Nam Tertul.lib. de præscriptionibus cap.9. *Nulla*, inquit, *vox diuina ita dissoluta est, & diffusa; vt verba tantum defendantur, & ratio verborum non constituatur.* Vbi autem verba omnia suis mysteriis fœta sunt, nullum planè vacuum dici debet; nullum otiosum. D.Hieron. lib.2. Commentar. in epistol. ad Ephes. explicans illud: *Reuelatum est Sanctis Apostolis eius, & Prophetis in spiritu, gentes esse cohæredes, & concorporales, & comparticipes promissionis eius in Christo Iesu per Euangelium.* Ephes.3. u.5. & 6. fatetur illas voces compositas, *cohæredes*, & *concorporales*, & *comparticipes*, parùm esse elegantes. *Sed quia*, inquit, *singuli sermones, syllabæ, apices, puncta, in diuinis scripturis plena sunt sensibus; propterea magis volumus in compositione structuraque verborum, quam intelligentia periclitari.* D. Cyrillus Alexand. lib.2. in Ioannem cap.102. *ita paruum in sacris scripturis inuenitur, quod magnam nobis vtilitatem non pariat.* Sed omnium vehementissimè D.Basilius homil.10. in Examer. *Ingens*, inquit, *blasphemia est, dicere verbum aliquod in scripturis redundare.* Cum quo eius frater D.Gregor. Nissen. oratione in illud: *Faciamus hominem*, &c. eisdem ferè verbis consentit. Et mitto plures alios eadem ferè passim inculcantes.

D. Hier. *D.Cyril.* *D.Basil.* *D Greg. Niss.*

VIII. *Scriptura vel etiam minima colligenda.* Quare quò religiosior quis est; ac diuinæ legis obseruantior; eò promptior esse debet, ac diligentior ad omnes scripturarum non solum sententias, sed etiam syllabas colligendas, & animo confetuandas. Hoc enim mysterio Christus Dominus præcepit, non turbis, sed Apostolis, vt colligerent, quæ superauerant fragmenta, ne perirent. Ioan.6. n.12. Nam vt benè D. Ambros. lib.6. in Lucam cap.4. *Non, inquit, otiosè, quæ turbæ supersunt, à discipulis colliguntur: quia ea, quæ diuina sunt, apud electos facilius possis, quam apud populos reperire.* Scilicèt imperiti homines, ac terreni, illis tantum locis sacrarum scripturarum capiuntur; quæ in prima fronte maiorem præferunt maiestatem & sublimiorem oculis exhibent apparatum: ad alia tamen, quæ in specie videntur humiliora, eōniuent, & obdormiscunt. At verò prudentes homines, & spirituales, quidquid de scripturis offeras, recipiunt, magni faciunt, & oblatum gratulantur, & admirantur, & venerantur: scientes nihil ibi diuinitatis cuiusdam expers contineri. Et quidem rectè. Nam si in hac mundi vniuersitate, vt benè philosophatur D. August. lib.22. de Ciuit. cap.24. *Illa plus habent admirationis, quæ molis minimum: plus enim formicularum, & apicularum opera stupemus, quam immensa opera balenarum.* Quid mirum, si in scripturis non magis maxima, quàm minima quæque admiremur: cum vtraque à Deo inspirata fateamur.

D.Amb. *Et natura, & scriptura minima plus admirationis habent.* *D.Aug.*

IX. *Dissoluitur modi in §.2. adducti. In Leuit. & Iosue libr. nihil superfluum. D.Hier.* Illa verò, quæ initio obiecta sunt, facilè explicantur. In primis illud de Leuitico, & Iosue, testimonium hominum erat, qui occidentem literam, non spiritum viuificantem obseruabant: cæci plane ad spiritualia, & interna: ad externa verò, ac temporalia oculati. Longè veriùs D.Hierony. in Epistol.103. ad Paulinum. Nam in primis de libro Leuitici, *In quo*, inquit, *singula sacrificia, imò singulæ penè syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leuiticus spirant cælestia sacramenta.* Et paulò post de libro Iosue. *Per singulas, inquit, vrbes, viculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia, Ecclesiæ, cælestisque Hierusalem spiritualia regna describit.* Quæ omnia ex eorum librorum interpretibus patebunt.

X. *Explicatur 1. nodus. Nulla in annorum supputatione superfluitas. D.Chrys.* Ad primum argumentorum eorum, qui videntur in sacris literis tā multas annorum supputationes non solùm fastidisse, sed etiam odisse: egregiè respondet D.Chrys. homil.2. de verbis Isaiæ, explicans, cur Isaias suam prophetiam prænotarit ab anno, quo mortuus est Rex Ozias. *Testamenta*, inquit, *tabulæque de nuptiis, de debitis, deque reliquis contractibus, nisi in frontispicio, consulum annos habeant præscriptos, nullam ex se se vim habent. Hoc est enim quod illis robur addit; hoc est, quod controuersias dirimit; hoc, quod a lite liberat, hoc, quod ex inimicis facit amicos. Proinde qui talia describunt; non aliter, quàm lucerna in candelabro poni solet; sic in frontispicio literarum, addunt consulum nomina, vt omnibus quæ subsciuntur, præluceant. Quæ si sustuleris, lumen sustuleris: omniaque tenebris, multaque turbatione compleueris. Propterea omne datū, acceptique negotium, siue cum amicis, siue inimicis, siue cum famulis, siue cum procuratoribus, & œconomis agatur: hac eget cautione, & vbique menses, annos, ac dies subscribimus. Quod si tantùm valet ea res in negotiis temporalibus; in spiritualibus multò amplius profuerit. Siquidē hoc declarat, Prophetias esse prophetias. Neque enim quicquam aliud est prophetia, quàm rerum futurarum enarratio. Proinde qui nescit tempora eorū, quæ dicta sunt, quæ vè euenerunt; qui poterit hominis contentiosè demonstrare prophetiæ certitudinē? Hinc nobis & aduersus gentes certamina, contentionesque, dum nostra demonstramus, antiquiora, quam quæ apud illos habentur. Hinc nobis aduersus Iudæos infelices multis opus est demōstrationibus ad eruendam veritatem. Nam si audissent Patriarcham dicentem: Non deficiet Princeps ex Iuda, neque dux de femoribus eius, donec venerit, cui repositum est.* Genes. 49. n.10. *Sique obseruassent exactā diligentiā aduentus Domini tempora: non incidissent in Antichristum dilapsi à Christo.* Qui locus illustrissimus mihi videtur, ac disertissimus ad præsens institutum; non esse superfluas iudicandas annorum supputationes, quæ in sacris literis fiunt. Cum sint quædam veluti faces, quibus omnia, quæ in sacris literis continentur, illustrātur: seu, vt addit D.Chrys. citatus. *Quemadmodum in agris columna, terminique non sinunt arua confundi, sic tempora non sinunt confundi res gestas; sed dum dirimunt alias ab aliis, & in ordinem congruentem digerunt, multa nos liberant turbatione.*

XI. *Soluitur secundus nodus. D.Chrys. In nominum catalogis, & etymologiis, magna vtilitas.* Ad secundum, eos, qui nominum catalogos, & etymologias sacris literis traditas contemnunt, vocat D.Chrys. homil.31. in Epistol. ad Rom. Homines rudes, ebriosos, & carni viuentes, ac planè indignos, quorum rationes audiantur, & explicentur. *Est enim, inquit, & in nudis ipsis nominibus magnus inuentre thesaurum.* Et paulò post: Nomina, quæ in sacris literis recensentur, *multarum*, inquit, *rerum sunt monumenta.* Et rursus: *Omnia, inquit, illa typi sunt, & ad nostram admonitionem inscripta.*

Vnde

A Vnde obseruat D.Paulum præcepisse suo discipulo Timortheo, viro alioqui sanctissimo, & doctissimo, vt attenderet lectioni; non quidem vnius, vel alterius libri sacri, sed omnium,& quoad omnes eorum partes. *Ad Timotheum*, inquit, *scripsit: Attende lectioni*.1. Timoth.4. n.13. *In omnium librorum lectionem inijciens hominem, tantum habentem spiritus; vt & dæmonia expulerit, & mortuos excitauerit.* Quasi vir omnibus doctrinæ præsidijs instructissimus, etiam ex iis, quæ in sacris literis minutissima videntur, quales sunt nominum catalogi, multum posset vtilitatis reportare. Cum enim nihil non aureum sit in scriptura, nihil profectò esse potest, ex quo homines non ditescant. Quid ergo isti homines cælestium diuitiarum prodigi quidquam B in sacris literis contemnunt: *Nam aurifusorum*, inquit, *pueri minuta etiam fragmenta curiose conquirunt: isti tantas auri massas negligunt?* Et statim explicat; quanta ex nominum interpretatione Adæ, Euæ, filiorum, consequentiumque Herum vtilitas colligatur.

XII.
D.Chrys.

Iam verò in homil.2. de verbis Isaiæ. *Sunt*, inquit, *homines quidam opifices, qui posteaquam sacros libros in manus sumpserint, deindè repererint vel annorum numerum positum, vel nominum recensionem: illicò prætercurrunt, & incusantibus respondent: nomina tantum sunt, neque quicquam habent vtilitatis. Quid ais? Deus loquitur; & tu audes dicere, nulla est dictorum vtilitas?* Et paulò post: *Sed quid loquor*, inquit, *de temporibus, & nominibus, titulisque? Disce, quantum valeat* C *vnius tantum literulæ adiectio; ac desine tota contemnere nomina.* Et statim loquutus de mutatione nominis Abram in Abraham, per vnius literæ adiectionem: *Quemadmodum*, inquit, *Reges præfectis suis aureas porrigunt tabellas, principatus signum: sic & Deus insto illi honoris signum dedit literam.* Vana igitur non sunt, quæ in sacris literis nomina, recensentur, & explicantur; sed mysticis arcanis plena: vt singula consideranti, ac singulorum interpretes consulenti, facilè patebit.

Vel vna nominis litera multa sonat mysteria.

XIII.
Extricatur tertius nodus.
Profana genealogia otiosa, imò perniciosa.
D. August.
D. Ansel.
D.Chrys.

Ad tertium, fateor inutiles esse illas genealogias, quibus Iudæi distinguendis incumbebant. Siue essent illæ, quas fingebant, dicentes, primo homini duas vxores à Deo concessas; & ex quaque suam posteritatem propagatam; vt refert D.Au- D gust. libr.2. contra aduersarium legis cap.1. & D. Anselm. in commentariis eius loci: siue essent fabulosæ apud gentes Theogoniæ, seu Deorum origines; vt D.Chrys. ad eum locum arbitratur: siue denique essent illæ genealogiæ, quas Iudæi ex primis Patriarchis Abraham, Isaac, & Iacob, non quidem secundum diuinas literas, sed secundum suas traditiones multis mendaciis corruptas, recensebant; partim, vt suam doctrinam, & antiquitatis peritiam venditarent; vt etiam D.Chrysost. citatus existimat: partim, vt suam quisque nobilitatem præferret, dum se optima de stirpe satum testaretur; vt ad eum locum Adamus inculcat: partim, vt veram Christi Domini à Dauide genealogiam præuerterent, & adulterarent, atque adeò eum à E pustesis Dauid, & quod inde reliquum est, à dignitate Messiæ excluderent, & relegarent; vt ibi Lyranus interpretatur. Has igitur genealogias rectè monet Apostolus penitùs abolendas, cum non solùm sint inutiles, sed etiam perniciosæ. At verò illæ, quæ in sacris literis continentur, multum habent vtilitatis.

Adamus.
Lyran.

XIV.
Prima vtilitas ex sacræ scripturæ genealogiis.
Eusebius.

Duplex verò vtilitas ex his genealogiis desumi potest. Vna, vt distincta tribuum memoria conseruetur; & proinde ex qua natus fuerit Messias, sciatur. Vnde Herodes, qui alienigena erat, gentili de stirpe natus, vt refert Eusebius lib.1. Ecclesiast.

A hist. cap.7. postquàm regnum adulterina fraude quæsiuit, vt loquitur D.Ambros. lib.3. in Lucam. *Conscius*, inquit D.Ambros. *ignobilitatis suæ, neque posteris suis, vel de præscripto veteri quæstio moueretur, scripturas eorum* (nempe Iudæorum) *incendit: existimans, quod si indicia de publico sustulisset; nullis aliis testimoniis clarere posset, quin de Patriarcharum, vel proselytorum veterum genere emanaret. Sed, vt pleraque cura humanæ sunt, cognitioni hoc, & indagini veritatis, præiudicare non potuit.* Itaque genealogias tollebat, vt se Israelitam mentiretur. Erant igitur illæ genealogiæ necessariæ ad propriam cuiusque gentem, ac tribum distinguendam, in gratiam Messiæ, ex tribu, vnde nasceretur, cognoscendi.

D.Amb.

B Altera ex his genealogiis vtilitas est, vt multa alia mysteria referentur. Quale est illud, quod cõtinetur in Genealogia Christi Domini apud Lucam cap.3. à num.23. per septuaginta duas generationes explicata, de qua D.Irenæus lib.3. cap 33. *Lucas*, inquit, *genealogiam, quæ est à generatione Domini nostri, vsque ad Adam, septuaginta duas generationes habere ostendit; significans quoniam ipse est, qui omnes gentes exinde ab Adam dispersas, & vniuersas linguas, & generationem hominum cum ipso Adam in se ipso recapitulatus est.* Vbi alludit ad illas septuaginta duas gentes, quæ post confusionem linguarum Genes.11.n.8. factam, in totum orbem diuisæ sunt, ac propagatæ; & proinde vniuersum genus humanum complectebantur. Per totidem igitur C generationes dicitur Christus Dominus ab Adamo descendisse; vt omnium gentium vnica salus, vnica spes, & redemptio crederetur: & quas diaboli inuidia gentes dispulerat, & à salutis via disturbarat; easdem Christi Domini gratia colligeret, & in fidei, charitatisque societatem congregaret.

XV.
Secunda vtilitas.
D.Iren.
Christi genealogia omnium gentiũ redemptionẽ mysticè includit.

Ad quartum, concedo frequentes in sacris literis fieri repetitiones: otiosas tamen esse, nego. Sed ortas, vel ex aliqua dialecto, seu proprietate linguæ: vel ad loquentis affectum exprimendum, & audientis memoriam conseruandam; vel, vt magnum aliquod mysterium, quod latebat, significetur. Nam illud: *sicut Leo paratus ad prædam; & sicut catulus Leonis habitans in abditis.* Psal.16.n.12. Et illud: *Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi.* Psal.39.n.1. & illud: *Sancti eius exultatione exulta-* D *bunt.* Psal 131.num.16. & plura id genus, & ex proprio Hebræorum idiotismo oriuntur: & ad maius orationi pondus afferendum inculcantur; vt Euthymius citatis locis, aliique interpretes passim obseruant. Illa, quæ in libris legalibus narrata, sæpe in Prophetalibus replicantur; eò pertinens, vt altiùs memoriæ infixa, difficiliùs obliterentur. Qualia sunt illa, quæ Leuit.21. à n.5. imperantur, & Ezechiel.44. à n.20. repetuntur. Vbi D.Hieron. *Considerandum*, inquit, *quòd omnia, quæ nunc per prophetam Dominus loquitur, per Moysem ante iam dixerit. Quærendumque, cur eadem, quæ dicta sunt, repetat: vt videlicèt, quæ in mentibus hominum sunt, vel legendi negligentia, vel audiendi contemptu, & obliuione deleta, viua voce innouentur.* Tandem illa repe- E titio. *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est:* Ierem. 7.n.4. mysterio plena est; vt significetur, templum semel à Salomone ædificatum, & à Chaldæis destructum: & iterum ab Esdra restitutum, & à Romanis euersum, non esse tertiò reparandũ. Illa Ioannis repetitio: *Ipse Deus cum eis, erit eorum Deus. Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* Apocal. 21. n. 3. & 4. Vbi nomen, *Deus*, ter replicatum, Sacrosanctæ Triadis mysterium declarat; vbi tres personæ eandem diuinitatem includunt. Illa repetitio Dauidica:

XVI.
Enodatur quartus nodus.
Nulla repetitio in sacris literis otiosa.
D.Hieron.
Iudæorum templum nunquàm restaurandum.
S. Trinitatis mysterium.

Psallite Deo nostro, psallite, psallite Regi nostro, psallite, psallite sapienter. Psal. 49. n. 7. & 8. otiosa plane non est. Nam psallendi verbum quinquies repetitur, vt pro quinque præcipuis beneficiis, creationis, conseruationis, redemptionis, iustificationis, & glorificationis homini à Deo collatis, debitæ Deo grates ab homine referantur. Infinita sunt huius generis exempla, à quibus breuitatis causa supersedeo. Nulla igitur in sacris literis verborum, aut sententiarum, rerumve repetitio occurret, quæ si diligenter expendatur, otiosa reputetur: nec dubium, quin ob aliquam ex tribus causis propositis facta censeatur.

Pro singulis beneficiis singulæ Deo grates habendæ.

XVII. Ad vltimum dico, non otiositatem rerum, aut verborum, quæ in sacris literis habentur, iudicandam; sed potiùs stoliditatem eorum, qui illa otiosa arbitrantur, arguendam; condemnant enim, quæ ignorant. Quo quid stultius? cum semper necesse sit, vt ante sententiam scientia comparetur. In hos igitur tam iniquos rerum æstimatores acriter inuehitur D. August. libr. 22. contra Faustum cap. 7. *Similes*, inquit, *sunt hominibus, quibus displicent ea, quorum non capiunt vtilitatem. Veluti si surdus, videns mouere labia loquentium, tanquam superfluos oris motus, deformesque reprehenderet: vel si quispiam cæcus laudata sibi aliqua domo, vellet palpando probare, quod dicitur: & parietum leuitatem manu pertractans, in fenestras irrueret; easque velut inconuenientes illi æqualitati redargueret, cauernasque ruinosas putaret.* Sicut igitur hi stultissimi putarentur; quòd ea damnabant, quæ non cognoscebant: ita planè eorum stultitia damnanda est, qui non intelligentes, quo fine multa in sacris literis memorentur, ea otiosa arbitrantur. Si qua igitur huiusmodi in diuinis literis occurrant, quorum finis ignoretur, & propterea otiosa primo aspectu videantur: omnis ab illis vituperandis temeritas refrænetur; ac diligens ad ea inquirenda curiositas acuatur. Nam vt benè Origen. libr. 4. Periarch. cap. 2. Idcirco Deus voluit in scripturis multa occurrere, quæ prima fronte inutilia viderentur. *Vt*, inquit, *ad inquisitionem veritatis altius repetendam reuocemur, & dignum Deo sensum in scripturis, quas à Deo inspiratas credimus, perquiramus.*

Expeditur vltimus nodus.

Eorum stoliditas damnatur, qui otiositatis arguunt scripturam. D. Aug.

Orig.

XVIII. Quare ista loca, quæ obiiciuntur, inutilia non sunt. Nam canis ideò Tobiæ comes adiungitur, interprete D. Ambros. libr. 6 Examer. cap. 4 vt cum esset gratitudinis symbolum, iuuenem ad grates Deo, atque Angelo debitas, cumulatè referendas, erudiret: vel etiam, vt cum esset vigilantissimus domus custos, iuuenem prima tractandæ familiæ gubernacula aggressum, suo exemplo ad custodiam domus hortaretur. Saul dicitur speluncam ingressus ad purgandum ventrem, vt clarior Dauidis in eum misericordia, & clementia probaretur; qui ne in discinctum quidem, & exarmatum hostem, quod facilè poterat, irrueret occisurus. Illud, quod de Pauli penula obiicitur, adeò non est otiosum, vt singulare, & paupertatis, & religionis exemplum probare videatur. Lege totum locum, & disce. *Penulam*, inquit, *quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum; & libros, maxime autem membranas.* 2. Timot. 4. n. 13. Paupertatis quidem exemplum habes, quòd Paulus totius orbis doctor Timotheo totius Asiæ Primati, nullas alias diuitias, quam penulam, credo iam attritam; & obsoletam, & paucos libros, & membranulas commendaret. Mundi Principes ab externis prouinciis, quibus per suos ministros præsunt, ingentes diuitias requirunt: Paulus autem vnam tantùm penulam, non quidem indebitam, impetat, sed depositam exigit: nec ab illo Primate aliena munera, sed sua tantùm, eaque exulgua reposcit. Quid dico sua? Nam vt benè D. Hieronym. ibi obseruauit, nō dixit penulam meam, vel quia propria nō erat, sed commudata: vel quia paupertatis amator nullius rei tanquam propriæ sibi dominium vendicabat. Religionis verò exemplum hinc elucet, quod dicit: *maxime autem membranas*: hoc est, interprete Theodoreto, diuinas scripturas: quas in membranis describebant. Quasi Paulus, & si penulam, libros, membranasque exegerit; facilè tamen cæterorum omnium iacturam pateretur; dummodò membranæ, seu scripturæ sanctæ, ad eum incolumes adducerentur. Hæc, pluraque alia emolumenta, tum ex citatis locis, tum ex aliis, quæ improbi homines tanquam inutilia condemnant; facilè colligentur. Nihil igitur in sacra historia otiosum reperitur.

Canis gratitudinis, & custodiæ symbolum. D. Amb.

Dauidis in Saulem clementia.

Admirabilis D. Pauli paupertas.

D. Hier.

Singularis Pauli in sacram scripturam religio. Theoph.

Nihil in sacra historia perniciosum.

XIX. EO audaciæ prorumpunt impij homines, vt dicant, sacram historiam non solùm otiosam esse, sed etiam perniciosam. De horū numero est in primis Faustus hæreticus Manichæus. Et duplici niti potuit fundamento: vt interim alia omittam. Vno, quia in scriptura multa de sacris Prophetis, & Patriarchis flagitia narrantur; nec reprehenduntur. Vt quòd Abraham ingressus fuerit ad ancillam Agar. Genes. 16. n. 4. Quod vxorem suam Saram, appellando sororem, adulterij periculo exposuerit: semel quidem apud Pharaonem Regem Ægypti. Genes. 12. n. 13. Et iterum apud Abimelech Regem Geraræ. Genes. 20. n. 2. Quòd Isaac paterno ductus exemplo, suam quoque vxorem Rebeccam, appellando sororem, eidem adulterij periculo subiecerit. Genes. 26. n. 7. Quod Iacobus paternam benedictionem fraude, ac dolo, fratri suo seniori præripuerit. Genes. 27. n. 19. Quod Muyses furore præceps Ægyptium occiderit. Exod. 2. n. 12. & sic de aliis.

Faustus Manichæus, insanus hæreticus.

XX. Quid autem perniciosius, quàm iis hominibus, qui omnibus ad imitandum proponuntur, ea facta tribuere, quæ qui imitetur, delinquat? Quemadmodùm enim, si quis ad fontem veneno imbutum sitibundus accedat; aquam non hauriet, sed vitam amittet: ita si quis animum intendat ad illos veteres Patriarchas, tam multis vitiis infectos imitandos; non eget exempla virtutum, sed in turpia facinora prolabetur. Et vlteriùs sic arguere licebit. Aut prædicta facta licita sunt, aut illicita. Si licita; liceat & nunc coniugato aliam thori consortem adhibere. Liceat patri familias per mendacia, & spiritualia aliorum nocumenta propriam vitam custodire. Liceat iuniori filio paternam senioris hæreditatem dolo præoccupare. Liceat denique priuato homini aliorum iniurias vlcisci. Si illicita; cur non accusantur? cur non damnantur? cur eorum auctores pro malefactoribus non reputantur? cur tanquam virtutum exemplaria nobis proponuntur; qui tanquam scelerum monstra deuitari à nobis debuerunt? Ergo vtrumuis dicatur, siue licita fuerint, siue illicita; semper nobis ex eorum narratione spiritualis aliqua pernicies orietur.

Confirmatur.

XXI. Ita ferè improbi homines aduersùs sacram historiam argumentantur: sed eorum machinamenta facilè demolitur D. August. lib. 21. contra Faustum cap. 55. Vbi significat illorum Patriarcharum facta, & licita fuisse; quod deinceps sequentibus capitibus latissimè demonstrat; & non esse à nobis imitanda, cum pares rerum circonstantias, vt vocant, non habeamus. Et quia cum imperitis hæreticis argumentatur; ab imperitis, & elementariis pueculis

Primum hæreticorum fundamentū euertitur. Obiecta Patriarcharū facta neque à nobis damnanda, neque imitanda. D. August.

puerulis deducit argumentum, quo eos manifestiùs conuincat. *Similes*, inquit, *sunt, qui in magnis ista reprehendunt, pueris imperitis in schola; qui cum pro magno didicerint, nominis numeri singularis verbum numeri singularis esse reddendum; reprehendūt latinæ linguæ doctissimum auctorem, quia dixit: Pars in frusta secant. Debuit enim, inquiunt, dicere, secat. Et quia norunt, religionem dici: culpant eum, quia geminata litera dixit: Relligione patrum. Vnde non absurdè fortasse dicetur in genere suo, quantùm distant schemata, & metaplasmi doctorum, a solœcismis, & barbarismis imperitorum: tantùm distare figurata facta Prophetarum a libidinosis peccatis iniquorum. Ac per hoc sicut puer in barbarismo reprehensus, si de Virgilij metaplasmo se vellet defendere; ferulis cæderetur, ita quisquis cum ancilla suæ coniugis voluntate, Abrahæ factum, quod de Agar prolem genuerit, in exemplum* B *defensionis assumpserit; vtinam non planè ferulis, sed vel fustibus coercitus emendetur, ne cum cæteris adulteris æterno supplicio puniatur.*

XXII. Vbi planè ostendit sanctorum facta Patriarcharum neque à nobis temerè cōdemnanda esse, neque prout libuerit, ab omnibus imitanda. Non condemnanda; quia licèt communes, & vulgatas bene viuendi leges prætergredi videantur: haud dubium, quin secretioribus, & superioribus diuinæ voluntatis dispensationibus conformentur. Quemadmodum Rhetorum dicta non iudicantur incongrua; quia licèt à vulgaribus Grammaticæ normis dissideant; tamen politioribus, ac liberioribus Rhetoricæ documentis non aduersantur. Præterea, non esse ab omnibus passim imitanda; C quia non omnes habent illas rerum circumstantias, quas Patres habuerunt: cum quibus laudabilia fuerunt eorum opera, quæ sine illis vituperabilia censerentur. Quemadmodum, & illa Rhetorum documenta liberiora, non sunt ab omnibus pro arbitrio vsurpanda; sed cum ea circunstant, quibus error excludatur; decor, & elegantia, ac venustas orationis concilietur.

XXIII. *D. Cypr. Vitia sua sanctorum exemplis excusant peccatores.* Totum hoc argumentum eleganter illustrat D. Cyprian. lib. de singularitate clericorum, qui, vt commune cum fœminis contubernium haberent; sibi de scripturis præsidia requirebāt. *Si*, inquiunt, *de hac coniunctione clerici denotantur, notandi sunt etiam sancti plerique nobiscum. Sicut Elias, qui mansit* D *apud viduam.* 3. Reg. 17. n. 9. *Sicut Apostoli, qui mulieres secum comites circunducebant.* 1. Corinth. 9. n. 5. *Vt Ioannes, qui matrem Domini assumpsit, eodem Domino delegante.* Ioan. 19. n. 27. *Aut ipse Dominus, cui de suis facultatibus alimenta præstabant aliqua mulieres religiosæ.* Luc. 8. n. 3. *Cui Martha ministrabat ad mensam.* Luc. 10. n. 38. *Et qui singulariter loquutus est ad puteum sedens cum alienigena muliere Samaritana.* Ioan. 4. n. 7. *Vel cui recumbenti fœmina lacrymis pedes lauit, & capillis extersit.* Luc. 7. n. 38. *Callidi argumentatores, & sursperiti fallaces.* &c. Et paulò post: *Ad occasionem*, inquit, *luxuriæ nostræ in peruersum sanctos volumus imitari.* Et statim eximiis Prophetarum, Apostolorum, & Christi Domini virtutibus propositis, subdit: *Ad has imitationes infirmi sumus; & ad mulieres circunducendas possibilitatem* E *nobis comparandæ imitationis adsciscimus.*

XXIV. Deindè queribundus inuehitur in eos, qui se in peccandi periculo cum sanctissimis viris exæquabant. *Miseria*, inquit, *humanitas in hac æqualitate non times fulminari, quæ de filio Dei, aut de filiis tonitrui, non cuncturis peccatis tuis exempla, velut similiu mutuare? cum superbia sit elata iactantia, etiam minimus Ecclesiæ quemquam comparabilem velle conscribi: cum Paulus dicat: Alter alterum superiores sibi* A *inuicem arbitrantes.* Philip. 2. n. 3. Tandem eos, qui sacris historiis ad suorum scelerum patrocinium abutuntur, remittit D. Cypr. non ad exempla sanctorum, quæ ipsi male intelligunt, sed ad supplicia iniquorum, quæ omnibus innotescūt. *Mali sanctorum exemplis non abutantur malorū pœnis deterreantur.* *Qui*, inquit, *Apostolis coæquari contendit; quarè non magis presbyteros adulteros apud Danielem ad formidinem sibi metipsi proponit?* Daniel. 13. n. 62. *Non nego ipsos esse sectandos, quos doctores accepimus cunctis; sed aduersus eos contendo, qui cupientes ad mala sua bonorum historias deprauare; legem Dei sibi æstimant suffragari; sicut omnes, qui perire festinant, & sub obtentu sanctorum dedecora sua volunt esse celata; vt sub imitatione maiorum contraria quæque committant. Hoc addunt ad cumulum perditionis; vt bonos infament, quorum exem-* B *plo vtuntur ad malum.* Vbi deinde ostendit in propositis sanctorum exemplis nihil esse, quod vituperetur; maximè tamen vituperandos, qui illis abutuntur. Ex quibus patet nullam ex sacra historia perniciem oriri: cum ea narrant, quæ maleuoli temerè condemnant; impij præposterè imitantur: non enim hic vsus est sacræ narrationis, sed inconsultè legentium abusus.

XXV. *Secundum fundamētū, quo hæretici sacra historia perniciē ostendere conantur ex vitiorum narratione.* Alterum fundamentum, quo hæretici sacræ historiæ perniciem sibi conuincere vidētur; est, quia in ea multa non solùm de malis, sed etiam de bonis hominibus narrantur, quæ omnium confessione flagitiosissima censentur. Qualia sunt, inobedientia Adæ. Genes. 3. n. 6. Intemperantia Noe. Genes. 9. n. 21. Incontinentia Loth. Genes. 19. num. 33. Iniustitia Simeonis, & Leui. Genes. 33. n. 25. Inuidia reliquorum fratrum Ioseph. Genes. 37. n. 4. & C sequentibus. Timiditas Aaronis. Exod. 32. à num. 2. Debilis fiducia Moysis. Num. 20. n. 10. Ignauia Heli. 1. Reg. 2. n. 22. Adulterium Dauid. 2. Reg. 11. n. 4. Idololatria Manasses. 1. Reg. 21. n. 2. Negationes D. Petri. Matth. 26. n. 69. Persequutiones D. Pauli. Actor. 9. n. 1. Fœnebres pecuniæ Matthæi. Matth. 9. n. 9. Incredulitas Thomæ. Ioan. 20. n. 25. Iniquitas Zachæi. Luc. 19. à n. 1. Dissoluta licentia Magdalenæ, Luc. 7. n. 37. Rapinæ, & blasphemiæ boni latronis. Matth. 27. n. 44. & sic de aliis. Quamuis autem ex prædictis factis alia ab aliis excusentur; pleraque tamen ab omnibus flagitiosissima reputantur. Sed ex harum rerum narratione vnum de duobus contingat, necesse est. Aut, vt peccatores D illi contemnantur; aut, vt peccata ipsa minus formidentur. Vtrumuis autem quàm perniciosum sit, quis non intuetur? Nam si contemnantur illi peccatores; corruit sanctissimorum Patriarcharum, & Prophetarum, Apostolorumque auctoritas, qui nobis ad æternam patriam duces antecedunt. Quo ducatu homines destituti, necesse est, vt in infinita scelerum barathra præcipitentur. Si non formidentur ipsa peccata; quòd censeantur exiguam culpam continere; cum tam facilè à Deo condonentur; & exiguam pœnam promereri; cum tam facilè ab ipso Deo remittantur: quis ab illis patrandis abstinebit? Sublato enim timoris frœno, mirum est, in quantas scelerum voragines effrœnata peccantium licentia deuoluatur. Satius E igitur foret, illos peccatores, & peccata religioso silentio custodire: ne virtutum incitamenta tolli, & scelerum irritamenta subministrari viderentur. Quare cum illa omnia sacris historiis prodantur; manifestum est, quanta ex illis pernicies oriatur. Ita fermè hæretici delirant.

XXVI. *Secundum hæreticorum fundamentum diluitur.* Sed facilè eorum conatus eludentur, si paulispèr expendatur, quorsùm peccata etiam sanctorum hominum in sacris historiis proponantur. Quòd multis de causis curatum est à diuino spiritu,

A ritu, qui sacrorum scriptorum linguas, & calamos dirigebat. Prima, vt syncera, & incorrupta veritas scripturarum habeatur. Nam si sola rectè facta promerent, & perperam facta occultarent; quis non eas loqui ad gratiam suspicaretur? & propter occultata mala fidem euulgatis bonis denegaret? Vnde D. August. libr. 22. contra Faustum, cap. 60. quem supra Annot. 1. Sect. 3. iam citaui; docet, peccatum Loth prodi ab scriptura, non vt decoloretur scripturæ sanctitas, sed potius, vt scripturæ veritas confirmetur; quæ tunc clarior illucescit, cum etiam sanctorum mala deteguntur. Quis enim virtutes sanctorum non credat ei, qui eorum lapsus non diffitetur? Et paulò post, cap. B 65. *Inaniter ergo*, inquit, *Faustus in se ipsum potius demens sacrilego sæuiens, sanctam scripturam, quam totus iam mundus merito veneratur, accusat. Quæ tanquam speculi fidelis nitor nullius accipit adulandam personam; sed & laudanda, & vituperanda hominum facta, vel ipsa iudicat, vel legentibus iudicanda proponit: nec solùm homines ipsos, vel vituperabiles, vel laudabiles intimans: verùm etiam quædam in vituperabilibus laudanda, & in laudabilibus vituperanda non tacens.* Quod deindè exemplis illustrat. Nam in malo Rege Saule laudatur integritas iustitiæ in Pythonibus delendis. 1. Reg. 28. num. 3. In bono Rege Dauide vituperatur concupiscentiæ furor in alieno thoro violando. 2. Reg. 11. n. 4. In præside Pilato laudatur illa vox, qua Christum Dominum innocentem asserebat. Ioan. 19. n. 4. In D. Pe- C tro illa alia vituperatur, qua se illius discipulum negabat. Matth. 26. n. 70. Itaque scripturæ veritas solidissima probatur; quod neque occultant propter odium, quæ à malis bona geruntur; neque propter gratiam, quæ à bonis mala perpetrantur: sed omnia prout gesta sunt, sine vllo personarum discrimine fideliter enarrat.

Cur sanctorum peccata in scriptura proponātur. Prima causa vt scripturæ veritas confirmetur.
D. August.

Scriptura veritatis speculum.

XXVII. Longè aliter se habet falsitas hæreticorum: qui semper sua mala occultant, veriti, ne prodita conuincantur. Vnde Tertul. libr. aduersùs Valentinianos, cap. 1. *Nihil*, inquit, *magis curant, quàm occultare, quod prædicant; si tamen prædicant, quod occultant.* Et paulò post. *Dogmata Valentiniana vocat, Eleusiniana lenocinia, sancta silentio magno, sola taciturnitate cælestia.* Quasi boni tantùm videantur, dum eorum opera tacentur. Si in lucem pro- D deant acta; pessimi, vt re vera sunt, auctores censeantur. Et paulò post cap. 3. ex natura serpentis se occultantis, & columbæ in apertum prodeuntis, falsitatem hæreticæ doctrinæ, & veritatem Catholicæ interpretatur. *Abscondat*, inquit, *se serpens quantum potest; totamque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat; altè habitet, in cæca detrudatur; per anfractus seriem suam euoluat; tortuosè procedat, nec semel totus, lucifuga bestia.* Hæreticus sua semper mala occultantes artificiosè describit. Et statim *nostra*, inquit, *columba domus, simplex, etiam in editis semper, & apertis, & ad lucem.* Quasi diceret, sua omnia manifestat, secura, ne falsitatis arguantur. Et subdit: *Nihil veritas erubescit, nisi solummodò abscondi.* Cum tamen hæretici nihil ma- E gis, quàm manifestari erubescant: suis mendaciis timentes. Nam vt benè addit Tertul. *Quod tanto impendio absconditur, etiam solummodò, demonstrare, destruere est.*

Hæretici suos errores occultant, ne conuincantur.
Tertul.

Veritas abscondi erubescit.

XXVIII. Secunda causa, cur sanctorum peccata scribantur, illa est, vt diuina erga peccatores misericordia prædicetur. Nam si pœnitentium scelera ignorentur; miserentis Dei clementia nesciretur. Finge namque nullum in sacris literis sanctorum peccatum commemorari: sed eorum tantùm, qui in

Secūda causa, vt diuina misericordia agnoscatur.

A ipsis sceleribus sordescunt, & nunquam ex illis resipiscunt. Quid inde sequetur? Necesse plane erit, vt nemo Deum criminum condonatorem, sed tantùm punitorem agnoscat: sola Dei iustitia in flagellando, nulla Dei misericordia in parcendo manifesta erit. Sua vbiquè trophæa in obstinatis peccatoribus delendis diuina iustitia constituet; nullum in recipiendis pœnitentibus monumentum diuina misericordia consecrabit. Habebunt Manichæi, & Marcionitæ suum Deum auctorem malorum, ac scelerum punitorem. At verò suum, non modo vltorem peccantium, sed etiam amatorem pœnitentium, vbi nam inuenient Christiani? Igitur magna diuinæ miseri- B cordiæ iniuria irrogaretur, nisi pœnitentium peccata describerentur. Quid enim iniquius, quàm diuinam misericordiam in cæcas tenebras conicere; ne hominum peccata in apertam lucem eruantur? & ne traducantur peccatores, clementissimum Redemptorem obscurare? Iniurius erit medico, per quem è graui morbo conualuit, qui se ab eo curatum non fateatur. Ingratus magistro, per quem profecit, qui se per illum de ignorantia emersisse, dicere erubescat. Immemor beneficij, quo suam subleuauit inopiam, qui nullam suæ inopiæ mentionem fieri patiatur. Multò iniquiores in Deum erunt homines, si à Deo de suis sceleribus misericorditer liberati, sua scelera non fateantur: & ne qua sibi infamia C oriatur, velint, vt diuina gloria obscuretur. Ne igitur diuina laus minueretur, opus fuit, vt sanctorum hominum peccata proderentur.

XXIX. Quod quidem factum fuit, bona pace ipsorum sanctorum; qui nihil magis optabant, quàm, vt diuinam gloriam etiam per propriam ignominiam celebrarent. Dauidem appello testem, qui occultum adulterium, & homicidium soli Deo cognitum omnibus manifestabat. *Vt iustificeris*, inquit, *in sermonibus tuis.* Psalm. 50. num. 6. Hoc est, vt ex propriæ culpæ confessione, quædam veluti diuinæ laudis corona texeretur. Nam vt benè D. Ambros. ad eum locum, seu in Apologia Dauid. *Iniustitia*, inquit, *nostra Dei iustitiam commendat.* Et paulò inferiùs, *Iustificatur Dominus, dum eius prædicatur iustitia, & ab eo venia postulatur.* D Sanctorum igitur peccata cum bona eorum pace euulgantur, vt Dei gloria illustrior commendetur.

Sanctorum peccata cum bona eorum pace euulgantur, vt Dei gloria euulgetur.
D. Amb.

XXX. Tertia causa, cur in scriptura iustorum crimina narrentur, illa est, vt nemo sibi in hac vita securus videatur. Nam si Patriarchæ tantis diuinæ gratiæ præsidiis suffulti, aliquando tandem corruerunt; si pomum vetitum gustauit Adam; si adulterauit Dauid; si negauit Petrus; si alia alij facinora commiserunt; quis ita insolens, & arrogans, vt glorietur, nunquam se de iustitiæ statu quem obtinet, ruiturum? Causam hanc attigit D. Ambros. lib. vnico de Ioseph. cap. 1. Vbi loquutus de fratribus Iosephi, qui quamuis ingenui, & liberalitèr educati; tamen in fratrem in- E uidia exarserunt; monet, vt nobis de simili inuidia timeamus. *Nam si inuidia*, inquit, *sanctos adussit: quantò magis cauendum est, ne inflammet peccatores.* Quam doctrinam iterum inculcat libr. 3. in Lucam cap. 3. vbi de peccato Dauidis loquutus. *Sanctus*, inquit, *Dauid hominem se esse cognouit, ostendens nobis neminem virtuti propriæ debere confidere.* Cuius rei plures nobis magistros, quàm vnū Dauidē adesse voluit Deus, vt statim D. Amb. aduertit. *Plerūque*, inquit, *illustribus, & beatis viris grauia peccata fuisse reperies; vt quasi homines tētationi patuisse, cognoscas,*

Tertia causa, vt nemo sibi in hac vita securus videatur.
D. Amb.
Inuidia sanctos adussit, vt ab illa caueant peccatores.

Insolentia sanctorum peccatores docet insolentiam vitare.

ſcias,ne virtutibus egregijs pluſquàm homines crederentur.Si enim Dauid qui præſumptione virtutis elatus dixerat : Non mouebor in æternum. Pſal. 29. n. 7. *ſtatim inſolentiæ huius pœnam ſubiſſe memorauit, dicens: Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus. Ibidem num.8.Si ipſe Dominici generis auctor inſolentiæ excepit offenſam ; quantò magis nos peccatores, quibus nulla ſuffragatur prærogatiua meritorum, inſolentiæ ſcopulum timere debemus ; in quo naufragium ſit bonorum?* Voluit igitur Deus,vt propoſitis ſanctorum lapſibus admoneamur, ne de noſtro ſtatu inaniter gloriemur.

XXXI.

Sanctos ſua ruina facit cautiores.

D.Ambr.

Imò & ipſum Dauidem ſua fecit ruina in poſterum cautiorem. Nam qui antea ſuam ruinam non timebat, tandem humilior factus, & cautior, inquit D. Ambroſ. *Quaſi palinodiam quandam ad repropitiandum Dominum in poſterioribus canendam putauit,dicens : Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei.* Pſal.130. num.1. Quaſi diceret, antea, neſcio qua inflatus ſuperbia, perſeuerantiam in diuino obſequio ſpondebam:nunc autem meæ iam conſcius infirmitatis, ſola me velim humilitate, atque diffidentia mei ipſius ſtabilitum:*Dominus à dextris eſt mihi,ne commouear.* Pſal.15. num.8. Si quid eſt, quod me poſſit ruinæ metu liberare; vnum eſt diuinum patrocinium, quod mihi confido non defuturum. Sic & Petrus ex ſua ruina cautior effectus. Nam cum antea de negatione admonitus, inconſulta quadam temeritate confeſſionem ſponderet, dicens: *Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Matth.26. num.35.tamen poſteà de amore interrogatus, illum affirmare non audebat, imo ne illum non habere deprehenderetur, formidabat.Et ideò contriſtatus eſt. Ioan 21.num.17. *Vide*, inquit ibi D. Chryſoſt. *quantò melior factus eſt, & modeſtior. Non amplius temerè perſtat in ſententia, neque contradicit. Contriſtatus*, inquit, *ſum,ne fortè me amare arbitratus,non amem. Vt antea cum me fortem, & conſtantem putarem, poſtmodum imbecillis deprehenſus ſum.* Itaque ſanctorum peccata non immeritò narrantur, nequis ita de ſua virtute confidat,vt immobilem ſe fore arbitretur.

D.Chryſ.

XXXII.

4.Cauſa, vt peccata poſteri caueãt.

Quarta cauſa,præcedenti non abſimilis, eſt,vt quiſquis iuſtorum peccata contemplatus, nō modò idem ſibi timeat infortunium; ſed etiam diligenter ſibi prouideat, & ſimili caueat à ruina. Non proponuntur in ſcriptura ſanctorum peccata, vt ea imitemur,ſed potiùs, vt caueamus. Scriptura, tabula eſt nautica, ſeu hydrographica; in qua omnia breuia,ſyrtes, & charybdes,quæ in toto mari deliteſcunt,ſuis quæque ſitæ locis deſcribuntur;vt admoneantur nauigantes,ne in illa periculoſa loca delabãtur:ſed longè prætervecti velificentur.Si quis igitur gubernator,nauticã illam inſpiciens membranam; vbi illa ſcopulos, & vadoſa loca deſignat,cò protam dirigeret : & de ſua imperitia accuſatus, nauticam membranam cauſaretur; diceretque,ſe non ſuo arbitrio, ſed ex tabulæ præſcripto nauem gubernaſſe; & quò illa nauigãdum monſtraſſet, cò curſum direxiſſe.Quis intolerãdam gubernatoris imperitiam pateretur? ô caput inſanum,& multò ſtolidius belluino? Illa tabula præmonſtrat ſaxa, quæ fugias, non quæ adeas : à ſalebroſis locis te abſterret,non in ſalebroſa loca te inducit. Quid igitur quæris hoſpitium,vbi edoceris naufragium?

Scriptura, tabula nautica peccatorum ſyrtes deſcribit, vt vitentur.

XXXIII.

Non aliter mihi videntur inſanire, qui ſacræ hiſtoriæ doctrina abutuntur : & quæ ibi ſcribuntur ſanctorum flagitia, vt euitentur ; ipſi legunt, vt amplectantur. Audiunt & Noe, & Loth Sanctiſſimos Patriarchas ita vino indulſiſſe, vt de mentis ſanitate eiicerentur. Geneſ.9. n.21. & Geneſ.19.n.32. Quid ergo inquiunt? ſi illis contigit inebriari,quid nos nimium curemus à poculis abſtinere? Sed infelix tamen, & præpoſtera argumentatio.Nam vt benè D.Ambroſ.lib.1.de Abraham, cap.6. *Inſtruant*, inquit,*Patriarchæ, non ſolùm docentes, ſed etiam errantes. Ideò iteratum eſt exemplum ebrietatis, vt confirmetur magiſterium cautionis.* Semel atque iterum turpis ebrietas ob oculos proponitur; non quidem,vt aliqua ad eam licentia remittatur; ſed vt omnis ad eam propenſio ex animis eradicetur.

D. Ambr.

Sanctorum errores,noſtra doctrina.

XXXIV.

Peccatores ſuis ſceleribus quærunt de ſacris literis patrocinium.

Eſt quidem ſcriptura quædam arbor foliis opaca, fructibus fœcunda:quòd & vitia narrat, quibus quodammodò inumbretur; & virtutes prædicat, quibus vtiliter ſplendeſcat. Quis ergo pomarium ingreſſus, ita inſanit, vt ſola folia legat: omnia relinquat poma? Quis ita delirat, vt abſtineat à fructibus, & frondibus veſcatur? Inſano hoc inſanior eſt ille, qui, cum in ſacra hiſtoria obſeruet, & bona,maláque exempla; bona præterit, mala carpit. Inſanit profectò : dum imitanda contemnit, & cauenda imitatur. Cernit in Dauide, & demus etiam (quod minimè credo) in Abrahamo, fidem thori coniugalis aliquando violatam : cernit in vtroque eandem fidem, aliàs diligenter cuſtoditam. Quid ergo? Hoc poſteriori exemplo ad honorandum coniugium non mouetur; illo priore ad coniugium offendendum effrænatur. Quid inſanius? Meritò in hunc inuehitur D. Ambroſ. libr. de paradiſo, cap.13. *De ſcripturis*, inquit, *diuinis frequenter promit exempla, dicens, ſi fortè in ſtuprio fuerit deprehenſus. Et Abraham cum ancilla concubuit.* Geneſ.16. num 4.*Et Dauid alienam adamauit, & ſibi adſciuit vxorem.* 2. Reg. 11.n.4. *Adſunt enim ſibi quædam exempla de Propheticarum ſerie ſcripturarum, fructum earum non putat requirendum.* Quaſi diceret : neſcis inſane, neſcis, illa ſanctorum flagitia tibi propoſita fuiſſe, non vt facias, ſed vt fugias: mitte folia; carpe fructus. Aliàs ſi tuis ſceleribus quæris de diuinis literis patrocinium, eas tibi fautrices non inuenies, ſed potiùs accuſatrices: quòd illa ambias, à quibus arceris:& illa fugias,ad quæ inuitant.

D. Ambr.

XXXV.

Inuidi inuidiæ fauorem captant de ſcriptura.

Vident alij ingenuos illos clariſſimæ familiæ alumnos, filios Iacobi, laboraſſe inuidia, & in fraternam iniuriam vnanimiter conſpiraſſe. Gen. 37. n. 18. Quid ergo, inquiunt, mirum, ſi nos in externum ſaltem hominem liuore, & furore incendamur?cur nos furor non armet in hoſtē, qui fratres armauit in fratrem? Sed attendite,qui veſtris peccatis fauorem de ſacra hiſtoria captatis. Cernitis inuidiam,qua fratres Ioſephi,fratrem in Ægyptum venditum relegarunt? Cur non cernitis patientiam, qua fratrem in Ægypto increpantem ſuſtinuerũt? Inuidiam libet imitari?Cur imitari piget patientiam?Atqui hæc vobis ad imitandum proponitur; illa ad cauendum. Vnde D.Ambroſ.lib.vnico de Ioſeph,cap.1. *Diſcamus ergo*, inquit, *& ſanctorum inuidiam, vt imitemur patientiam: & cognoſcamus illos non naturæ præſtantioris fuiſſe, ſed obſeruationis ; nec vitia neſciſſe, ſed emendaſſe.* Quaſi diceret, ſi ſolæ eorum virtutes ſcriberentur; eos quiſpiam crederet humanis viribus altiores; & proinde imitari deſineret, quos aſſequi deſperaret. At cum ex malo inuidiæ, mortales eſſe cōuincantur,cur non eſſe poterunt in virtute patientiæ, quam habuerunt, imitabiles?Imitemur igitur patientiam,ab inuidia caueamus.

D. Ambr.

XXXVI.

Ambitioſi ex ſcriptura

Iam vero ambitioſi, cum illas audiunt Apoſtolorum de primatu cōtentiones. *Facta eſt enim contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior.* Luc.

exemplis ambitionem prætexunt.

22.num.24. Mirum est, quantùm exiliant; & sibi liecre arbitrentur, per æqua, & iniqua; per ius, & iniuriam; per fas, & nefas ad honores insilire, ad principatum inuolare? Sed planè falluntur. Illa enim Apostolorum contẽtio, ideò proponitur, vt promptiores non efficiat ad honores repudiandos, non audiores ad ambiendos. Vnde benè D. Ambr. lib.10.in Lucam cap.22. *Caueamus*, inquit, *ne aliqua inter nos de prælatione possit esse contentio. Si enim contendebant Apostoli, non excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur.* Itaque sanctorum crimina non debent nos ad peccatum illicere; sed potiùs à peccato deterrere. Si tanti facimus sanctorum auctoritatem; in bonum valeat, non in malum; proficiamus ex illa, non degeneremus; ac denique ab eorum virtutibus viuendi exemplum; ab eorum peccatis cauendi magisterium capiamus.

D.Ambr.

XXXVII. *Vltima causa, vt peccatores à vitiis resurgere enitantur.* D.Amb.

Vltima causa, cur sanctorum peccata in sacris historiis manifestentur, cum præcedentibus cohæret. Nempè, vt cæteri peccatores sanctorum ruinas intuentes, de suis lapsibus non desperent, sed ad resurrectionem enitantur. Vnde D.Ambr. lib.10. in Lucam cap.22. loquutus de negatione Petri: *Error*, inquit, *Petri, doctrina iustorum est: & titubatio Petri, omnium petra est.* Quæ quidem verba magis pertinent ad rationem præcedentem confirmandam. Quasi ex errore, & casu Petri, fiant sancti cautiores, ne vnquam errare, aut cadere contingat. Sed verba, quæ paulù inferiùs sequuntur, præsentem iuuant rationem. *Etiam*, inquit, *lapsus sanctorum vtilis. Nihil mihi nocuit, quòd negauit Petrus; profuit, quòd emendauit.* Quasi ex emendatione Petri, omnes ad suorum morum emendationem admoneantur. Et paulò post, Petrum ipsum alloquutus, *Qui*, inquit, *lapsus es, antequam fleres: postquàm fleuisti, erectus es, vt alios regeres, qui te ipsum ante non rexeras.* Ac si non tam in suam, quàm in suorum vtilitatem surrexisse videretur: maioráque ex Petri lapsu, quàm ex statu commoda sumerentur. Itaque D. Petrus cadendo neminem deiecit; resurgendo plurimos suscitauit. Vtiliter ergo vnius peccatum describitur, vt plurimorum scelera deleantur.

XXXVIII. *Sanctorum exemplum non ad vitia, sed ad pœnitentiã debet excitare.* D.Paul.

Impudentissimi illi sunt, qui Dauidis incontinentiam, & pœnitentiam contemplati; ex illa cadunt, ex hac non surgunt. Talis ne esset Imperator Theodosius, curauit D. Ambros. nam Imperatorem excusare se volentem Dauidis patrocinio; & suis peccatis, Dauidis peccata obtendentem, sic admonuit D. Ambros. vt D. Paulinus in eius vita refert. *Qui sequutus es errantem, sequere pœnitentem.* Quasi diceret: non te excusat Dauidis incontinentia; sed pœnitentia accusat; obesse tibi non debuit cadentis exemplum; sed prodesse resurgentis. Si igitur cum cadente cecidisti; à fortiori facere debes, vt resurgas cum resurgente. Ad hoc enim Dauidis peccatum scribitur; vt cum videris eum resipiscentem: tu ex tuo resipiscas. Sic, & Auctor operis Imperfecti in Matt. homil.41. circa medium, *Vt quid*, inquit, *Dauidem arguit Natham, & suscepit; nisi, vt adulteri, & homicidæ, pœnitentiæ remedium non desperent? Rahab meretrix sanctificata est, vt meretricibus spes daretur.*

XXXIX. D.Aug.

Disertissimè de hac re monuit D. August. in Ps. 50. sub initium. Acriter enim inuectus in eos, qui cum Dauide peccant, sed cum Dauide non resipiscunt. *Multi*, inquit, *cadere volunt cum Dauid, & nolunt surgere cum Dauid.* Quid iniquius; quàm sequi cadentem; surgentem non comitari? Nam in Dauide, vt benè addit Aug. *Non cadendi exemplum, propositum est, sed si cecideris, resurgendi. Attende, ne cadas. Non sit delectatio minorum, lapsus maiorum, sed* A *sit casus maiorum, tremor minorum.* Quasi diceret: nõ debent imperfecti homines ex perfectorum ruina gaudere, sed formidare. Contra quàm illi faciunt. *Audiunt*, inquit Aug. *malè viuentes, & quærunt sibi patrocinia peccandi. Attendunt, vnde defendant, quod committere parauerunt; non vnde caueant, quod non commiserunt. Et dicunt sibi, si Dauid, cur non & ego?* Quæ potest esse, non solum infirmior, sed etiam exitialior argumentatio? Grauius enim peccant, qui hac argumentatione, quàm qui propria passione ad peccandum stimulantur. Quod D. Aug. ingeniosè, vt solet, ostendit. *Inde*, inquit, *anima iniquior: quæ cum propterea fecerit, quia Dauid fecit; ideo peius, quam Dauid fecit.* Et rationem reddit egregiam. B *Dauid nullum sibi ita ad exemplum proposuerat, vt tu. Ceciderat lapsu cupiditatis, non patrocinio sanctitatis: tu tibi tanquam sanctum proponis, vt pecces: non imitaris eius sanctitatem, sed imitaris ruinam. Hoc amas in Dauid, quod in se odit Dauid. Præparas te ad peccandum, disponis peccare: librum Dei, vt pecces, inspicis: scripturas Dei, ad hoc audis, vt facias, quod displicet Deo. Hoc non fecit Dauid. Correptus est per Prophetam, non lapsus est in Propheta.*

Grauius peccat, qui patrocinio sanctitatis, quàm qui lapsu cadũt cupiditatis.

XL. *Elegans ad hanc rem similitudo.*

Quis ergo non videt hunc, multò grauiorem culpam, quam Dauidem incurrisse. Quod hac vlteriùs similitudine expono. Finge duos homines compotationibus indulgendo, temperantiæ legis violasse: sed vnum domesticis poculis vsum fuisse: alterum sacros etiam calices in conuiuium adductos profanasse. C Vter, obsecro, ex iis grauiùs deliquit? Non ne hic posterior? Quis dubitet? Nam prior sola stimulatus libidine, profana profanis coniunxit, & vnam temperantiam violauit. At posterior, & propria libidine furens, & contemptu sacrorum superbiens, miscere ausus est sacra profanis; nec solam temperantiæ legem perrupit, sed etiam religionis disciplinã violauit. Et cum prior suo appetitui solus deseruiret; posterior ipsam fecit suæ deseruire libidini sanctitatem. Quid iniquius? Non aliter, qui ex sacra historia sibi sumit incitamentum peccandi; vnde potius documentum cauẽdi sumere debuisset; multò grauiùs peccat: quia & passionem sequitur, & religionem cõtemnit: imò in profanæ voluptatis obsequium ipsam trahere quodammodò nititur sanctitatem; & seruire cogit ad malum sacram historiam; quæ D suo iure postulat, vt semper in bonum dominetur.

XLI. D.Aug.

Denique, vt loquitur D. Aug. *Sibi tanquam sanctum proponis, vt peccet.* Quod non solum mihi videtur significare, ordinat rem sanctam ad peccatum, seu ex sacro ad profanum inducitur, mutans diuinæ prouidentiæ ordinem; quæ sacram historiam non nisi in præsidium sanctitatis ordinatat: sed etiam hunc efficere sensum, ipsam iniquitatem, tanquàm sanctitatem censet, diligit, ac veneratur: & proinde quem honorem sanctitati deferre debuerat, defert iniquitati: & vel ipsum sanctitatis fontem in cænosam voluptatis paludem quodammodò inuergit: vel ipsam iniquitatis effigiem in sacra ara sanctitatis quodammodò reponit. E Vtrumuis præstet, iniquissimum. Itaque sanctorum peccata in sacris historiis reponuntur, non vt in illis sistatur; sed vt sequuta ex illis resipiscentia commendetur. Et quamuis qui secùs faciunt, grauissimè delinquant, vt ostendimus; tamen scriptura, teste D. Aug. semper laudabilis, venerabilisque existit; cum ad ista non inducat; sed inuita quodammodò trahatur. Vnde patet Fausti, & aliorum hæreticorum impudentia, qui sacram historiam, tanquam perniciosam, & proinde minimè necessariam criminabantur. Sed quorsum necessa-

D.August.

ria

ria fit,paucis expendamus.

Quorsum necessaria sit sacra historia.

XLII. *Tertul.* *Sacra historia ad omnia bona vtilis.* *D Hier.* TErtul. lib. de cultu fœminar. cap.2. non obscurè docet ad omnem bonum finem sacram scripturam inseruire. *Nulla*, inquit, *enunciatio Spiritus sancti ad præsentem tantùm materiam, & non ad omnem vtilitatis occasionem dirigi, & suscipi potest.* Consentit D.Hier. procemio in Epist. ad Eph. vbi significat, ad statum non solùm sancto, sed etiam homine dignum, necessariam esse. *Si*, inquit, *quicquam est, quod in hac vita sapientem virum teneat, & inter pressuras, & turbines mundi æquo animo manere persuadeat; id esse, vel primum reor, meditationem, & scientiam scripturarum.* Et rationem reddit: *Quia cum à cæteris animantibus hoc vel maximè differamus, quòd rationale animal sumus, & loqui possumus; ratio autem omnis, & sermo diuinis libris commeantur:* qui hunc statum homini congruentem tenere volet, necesse est, vt scripturarum scientiam consequatur. Vnde statim ducet D.Hier. multò esse melius scripturas legere, quàm augendis, & cumulandis opibus inhiare.

XLIII. *In historia, omnia spiritualis vitæ subsidia.* Vberiùs de hac re Auctor operis imperfecti in Matt.hom.41. Nam ad illa verba: *Et omnia parata; venite ad nuptias.* Matt.22.n.4. ostendit omnia, quæ ad salutem necessaria sunt, in sacris literis præparata, omnibus subministrari. *Qui*, inquit, *ignarus est, inueniet ibi, quod discat. Qui contumax est, & peccator; inueniet ibi futuri iudicij flagella, quæ timeat. Qui laborat; inueniet ibi glorias, & promissiones vitæ perpetuæ, quas manducando, amplius excitetur ad opus. Qui pusillanimis est, & infirmus; inueniet ibi mediocres iustitiæ cibos, qui & si pinguem animam non faciunt, tamen mori non permittunt. Qui magnanimus est, & fidelis; inueniet ibi spirituales escas continentioris vitæ, quæ perducant eum prope ad Angelorum naturam. Qui percussus est à diabolo, & vulneratus est in peccatis; inueniet ibi medicinales cibos, qui eum per pœnitentiam renocent ad salutem.* Ex quibus patet, quanta sit sacrarum scripturarum necessitas, in quibus omnia spiritualis vitæ subsidia, quibus quis in qualibet rerum occasione indigebit, cumulatissimè suppeditantur.

XLIV. *Variis exemplis illustratur.* Et vt exemplis res fiat illustrior; pergit Auctor ille suam exemplis illustrare doctrinam. *Vt quid*, inquit, *scriptum est, Achar propter furtum lamina aurea lapidatum.* Iosue 7.n.25. *nisi vt habeant fures, quod timeant? vt quid ibi filij Israel, qui fornicati sunt cum filiabus Moabitarum, percussi refugerunt in Beelphegor.* Num.25.à n.1. *nisi, vt habeant fornicatores, quod perhorrescant? Vt quid concupitores carnis castigati sunt in deserto.* Num.11.n.33. *nisi, vt nemo delicias concupiscat? Vt quid Dauid arguit Nathan, & suscepit.* 2. Reg.12.n.7. *nisi vt adulteri, & homicidæ pœnitentiæ remedium non desperent? Raab meretrix sanctificata est.* Iacob 2.n.25. *vt meretricibus spes daretur. Nihil ergo minùs est in hoc conuiuio, quàm quod necessarium habet salus humana.*

XLV. *Ad tria præcipuè sacra historia necessaria.* Sed quamuis omnium scripturarum notitia, & præsertim sacræ historiæ cognitio, ad quemlibet spiritualis vitæ profectum necessaria existimetur. Nihilominùs tria, vt in pauca conferam, mihi potissima videntur, ad quæ maximè requiratur. Nempe ad regendum se ipsum: ad instruendum proximum: ad cognoscendum Deum. *Primum ad seipsum regendum* *Cassian.* *Prudentia tardius experientiâ acquiritur.* Quod ad primum attinet, certum est, prudentiam esse humanæ vitæ gubernatricem, vt latissimè ostendit magnus ille Eremitarum parens Antonius apud Cassianũ collation.2. Hanc autem prudentiam nemo ignorat, vel experientiâ gigni, vel historiâ: experientiâ A quidem tardiùs, ac laboriosius; nam & multos annos trãsigere oportet, & multas regiones peragrare, vt ex variis temporum, locorumque experimẽtis prudentia colligatur. Vnde de hac prudentia loquutus Aristoteles libr. 6. Ethicor. cap.7. rectè docuit, iuuenes fieri posse geometras, & mathematicos, & similibus disciplinis eruditos; prudentes fieri non posse. Nam cum hæc prudentia rerum vsu comparetur; vsus autem non nisi diuturnitate temporis habeatur; iuxta illud,

- *Serus venit vsus ab annis.*

Fit, vt iuuenis, qui exigua annorum spatia exegit, prudens esse non possit, si prudentiam velit experientia comparare.

XLVI. *Historia præsidio facilius prudentia comparatur.* B At verò historiæ præsidio certum est, citiùs, & faciliùs posse prudentiam obtineri. Cum enim historia, & multorum annorum euentus, & multarum gentium status sub vno aspectu collocet, fieri poterit, vt vna die legendo, & sedendo, ea prudentia acquiratur, quæ non nisi multos annos viuendo, & multas regiones peragrando, acquiri potuisset. *Diodor. Sicul.* Vnde rectè dixit Diodorus Siculus in procemio sui operis, historiam iuniores antiquioribus prudentia exæquare; quia quam prudentiam senes diu viuendo, & multùm discurrendo comparare solent; eandem possunt iuuenes sedendo, & legendo obtinere. Sicut igitur humana historia hominem prudentem reddit ad humanam felicitatem acquirendam; & propterea à Tullio 2. de *Tullius.* C Oratore, *magistra vitæ* appellatur; ita & diuina prudentem efficiet ad diuinam felicitatem comparandam; quam proinde spiritualis vitæ rectricem, & curatricem possumus appellare.

XLVII. *D Lucas cur & medicus, & sacra historiæ scriptor.* *D. Hier.* Nõ sine mysterio ille Apostolicæ historiæ scriptor, seu qui Acta Apostolorum in historiam collegit, medicus fuit, teste D.Paulo: *Lucas*, inquit, *medicus charissimus* Colossens.4. n.14. Cuius mysterij optimam rationem ad præsens institutum mihi videtur D.Hier.Epist.103. ad Paulinum tradidisse. *Actus*, inquit, *Apostolorum nudam quidem sonare videntur historiam, & nascentis Ecclesiæ infantiam texere: sed si nouerimus scriptorem eorum Lucam, esse medicum, animaduertemus pariter, omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam.* *Exempla efficacius mouent, quàm documenta.* Quis dubitet faciliùs posse quemlibet ad pietatem instrui per exempla; D quam per documenta? Exempla enim videntur; documenta audiuntur: segniùs autem animos irritant, quæ dimittuntur per aures, quàm, quæ oculis subiiciuntur. *D.Greg. Nazianz.* Vnde D.Greg. Naz.Orat. in plagam grandinis, *Præstantior quidẽ*, inquit, *meo iudicio existimanda est pulchritudo illa, quæ oculis cernitur, quàm quæ sermonis penicillo depingitur; & sapientia, quæ operibus indicatur, quàm quæ verbis splendescit. Intellectus enim, inquit ille, bonus omnibus facientibus eum;* Psal. 110.n.10. *non item prædicantibus.* Quibus satis ostendit documenta non esse tam efficacia ad animum rectè instruendum, quàm exempla. At qui in cæteris scripturæ libris proponuntor documẽta, quibus homines ad salutem dirigantur: in sa- E cris autem historiis virtutum exempla expressa relinquuntur, quibus ad pietatem excitantur; ergo maiora videntur ex sacris historiis virtutum incitamenta, quàm ex omnibus aliis libris sacris deriuari.

XLVIII. *Vetus testamentũ, temporaneus: nouũ verò, serotinus imber.* Nihil magis ad nutriendas segetes necessarium, quàm imber temporaneus, & serotinus; vnde illa Prophetæ expectatio: *Veniet quasi imber nobis temporaneus, & serotinus.* Oseæ 6.n.3. Nam imbre temporaneo fouentur semina, & ad maturitatem incalescunt. Imbre autem serotino pinguescunt natæ segetes, ac maturescunt. *Rupert.* Vtriusque imbris nomine intelligit Rupertus Propheticam, & Euan-

geli

gelicam doctrinam; seo vetus, ac nouum testamentum. *Prophetica,* inquit, *scriptura, ipsa est imber temporaneus; quia sicut imbre temporaneo infusa coalescunt semina: ita hæc promissionem Christi venturi, quæ ad Abraham facta est, frequenti declamatione expectabilem faciebat. Porro Euangelica, vel Apostolica scriptura, imber serotinus est, quia sicut serotino imbre fructus ad maturitatem perducuntur; ita scriptura hæc iam aduenisse Christum confirmat, de quo Prophetæ vaticinabantur.* Potest tamen hic mysticus sensus historiis præsertim noui, ac veteris testamenti accommodari. Nam Patriarcharũ exemplis, quæ in veteri historia narrantur, tanquàm imbribus temporaneis, spiritualis infantia Israelitici populi, quodammodò fouebatur: at vero exemplis Christi Domini, & Apostolotum, quæ in noua historia scribuntur, tanquàm imbribus serotinis, spiritualia virtutum incrementa, quæ in Ecclesia feliciter adolescunt, suam tandem maturitatem consequuntur. A B

XLIX. *Sanctorum exẽpla, vitæ gubernacula.* Ad vnius Abrahæ, Saræque exempla veteri in historia conscripta respicere monebat Isaias. *Attendite,* inquit, *ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos.* Isai. 51. n. 2. Quasi vnius viri, ac fœminæ recordatio necessaria esset, ac sufficiens, vt totus ille populus, imò & totus orbis ad pietatem instrueretur. Nam vt benè D. Gregor. Nissen. in lib. de vita Moysis, *Quemadmodum,* inquit, *qui tempestate, ac vi ventorum longè à recta suæ nauigationis via in pelagus exacti sunt; si vel ignem, vel cacumen montis prospexerint; facilè se ab errore in tutum reducunt. Sic quicumque huius vitæ fluctibus oppressi à virtute aberrant; exẽplo Abrahæ, ac Saræ, quasi quodam gubernaculo ad diuinæ voluntatis portum reuocantur.* Vbi egregia similitudine priorum exempla, posteriorum gubernacula appellat; quia non minùs requirit vita nostra sanctorum exemplum, vt ad virtutem informetur; quàm nauis in mediis fluctibus gubernaculum, vt ad portum dirigatur. Et vt gubernaculum nauem, ita, & vnius viri exemplum vitam nostram sospitat, & è naufragio eripit, in portúmque salutis feliciter deducit. Vnde D. Greg. citatus; *Si nos,* inquit, *vnius probati vitam in exemplum sumpserimus; ostendemus, quomodò possibile sit, hos vitæ fluctus absque naufragio superare; animámque nostram perturbationũ vndis minimè submersam in tutissimum virtutis portum deducere.* (D. Greg. Niss.) (D. Greg. Niss.) C

L. Quòd si vnius, vel alterius Patriarchæ recordatio e veteri historia petita tantum habet momentum, ad multorum vitam gubernandam: quid, si omnium iustorum exempla, quæ in veteris, ac noui testamenti historiis includuntur, replicentur? Has igitur historias adire, & legere, & consulere, & nocturna versare manu, versare diurna, necesse est; vt optimi ex illis mores addiscantur: vt enim D. Greg. citato loco, *Idcirco,* inquit, *credendum est, præstantissimorum virorum vitas exquisitissimè præscriptas: vt vita nostra imitatione ad virtutem, ac bonum rectiùs deducatur.* Cum D. Gregorio consentit eius frater D. Basilius, non minùs ambo spiritu, quàm sanguine coniuncti. Nam in Epist. 1. ad alterum Gregorium Nazianz. Episcopum sibi amicitiæ iure coniunctissimum. *Maxima,* inquit, *via ad officij decentis inuentionem est meditatio, ac studiũ scripturarum diuinitùs inspiratarum. In his enim, & actionum præcepta inueniuntur; & beatorum virorum vitæ literis tradita, velut imagines quædam viuæ, diuinæ reipublicæ, ad bonorum operum imitationem proposita sunt.* Nec ab vtroque dissentit sapientissimus ille Hebræorum Philosophus Philo, in lib. de Abraham, vbi veterum Patriarcharum historias appellat leges. *Merito,* inquit, *quis dicere possit leges scriptas, nihil aliud esse, quàm vitarum Patrum commentarios, in quibus eorum dicta factáque narrãtur.* Vt enim legibus ad pietatem homines obligantur; ita sanctorum historiis ad virtutem non modo admonentur, sed etiam compelluntur. En quàm necessaria sit sacra historia, vt suam quisque vitam ad egregios mores excolat, & informet. D (D. Greg. Niss.) E (*Sanctorum exempla viuæ imagines.*) (*Sanctorum exempla, leges; Philo*) A

LI. *Secũdò. Necessaria est sacra historia ad proximum instruendum. Erasm.* Iam verò ad instruendum proximum, non minùs necessaria. Hoc boni dixit aliquando malus auctor Erasmus in Epistola dedicatoria ad Apologiam Dauid à D. Ambrosio editam: vbi loquutus de Ecclesiasticis concionatoribus. *Nemo,* inquit, *loqui potest, nisi qui scripturas omnes penitus excusserit, imbiberit, concoxerit: tantòque vsu contexerit, vt in naturam abisse videantur.* Vbi quamuis sacram historiam seorsim non nominet, saltem vniuersali scripturæ nomine comprehendit: sine cuius præsidio nemo aptus est ad alios instruendos. Priusquàm Deus Moysi dictaret legẽ, qua populum ad virtutem erudiret. Exod. 20. & sequentibus; videtur rutius Geneseos historiam eidem reuelasse; vt colligitur ex ipso ordine librorũ, quos postea Moyses edidit: priùs enim Genesim, quàm Exodum euulgauit: vt quo ordine à Deo facta per creationem, & ab hominibus facienda per legem acceperat; eodem illa omnibus manifestaret. At cur priùs antiquitatis historiis, quàm posteritatis legibus instructus à Deo fuit? Fortè, ne procederet ad docendos filios, antequàm disceret patrum exempla, quibus ad persuadendum vteretur: sed potiùs ex priorum hominum factis per sacras historias exploratis, actiones regeret posterorum. Adeo necessaria est notitia antiquitatis per sacras historias accepta, ad ipsam posteritatem rectè instituendam. B (*Moyses prius sacris historiis, quam legibus instructus.*) C

LII. *Vtriusque testamenti thesauro ditescat prædicator.* Patri familias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera, comparauit Christus Dominus omnem scribam doctum. Matt. 13. n. 52. vt enim pater familias nouos, & veteres facultatum suarum reditus in thesauro suo condit, vnde opportuno tempore expromat. Ita planè doctus scriba, seo sapiens doctor, inquit D. Anastasius Nicen. q. 78. in scripturam, *Per laboriosam diuinarum scripturarum lectionem sibi recondit thesaurum veteris, & noui testamenti; & ex eo expromit tempore disputationis. Quamobrem quicumque sunt imperiti diuinarum scripturarum, non possunt esse patres familias: vt qui neque à se habeant, neque ab aliis accipiant; sed se ipsos decipiant, pereuntes fame ignorationis.* Vbi vides doctorem, seu prædicatorem in sacris literis hospitem, & peregrinum, tantùm abesse, vt prosit aliis, vt potiùs etiam obsit sibi. Vnde ineptus est, vt patris familias, hoc est, legitimi doctoris munere fungator. (Anast.) D

LIII. *Scripturis sacris irrigetur prædicator, vt fructum ferat.* Addit Anastasius: *Quomodo,* inquit, *fieri non potest, vt terra non irrigata, etiam si millies in eam deiiciantur semina, spicas ferat: ita etiam fieri non potest, vt animus diuinis scripturis non irrigatus, etiam si quispiam mille verba effundat, vllum fructum ostendat. Magnum est ergo malum ignorare scripturas, & sicut bruta animantia circunferri. Etenim oriuntur mala innumerabilia ex ignoratione scripturarum. Hinc germinauit magna pestis hæresum, hinc vita neglecta, labores inutiles, animæ cæcitas, deceptio dæmonis. Quomodo enim, qui hac luce sunt priuati, recta non possunt ingredi: ita etiam, qui diuinis sunt priuati scripturis, & ad earum radios non aspiciunt, sæpe offendunt, & coguntur assiduè peccare.* Quibus planè docet sub doctore scripturarum imperito, neque virtutes nasci, neque errores tolli, neque vitia extirpari, neque ignorantiæ tenebras dispelli: sed potiùs vice versa, virtutes interire, hæreses pullulare, vitia conualesce E

lescere, ignorationis caligines circunfundi, omnia malorum prodigia grassari.

LIV. *Euãgelicus prædicator scripturarũ sit peritissimus.*

Peritissimus igitur esse debet sacrarum scriptutarum, qui ad alios accedit instruendos. In cuius rei typum præcipiebat olim Deus, vt vectes, quibus arca fœderis portabatur, inducerentur per circulos aureos, qui erant in latere Arcæ, & nunquam inde extraherentur. *Semper*, inquit textus, *erunt in circulis, nec vnquam extrahentur ab eis*. Ex. 25. num. 15. Quem locum D. Greg. 3. p. Pastoral. cap. 11. mysticè interpretatus, per Arcam, Ecclesiam; per circulos aureos, Euangeliorum libros; per vectes, prædicatores intelligit. Ac de vectibus subdit, *Qui semper erunt in circulis, nec vnquam extrahentur ab eis; quia nimirum necesse est, vt qui ad officium prædicationis excubant; à sacra lectionis studio non recedant*. Et rationem huius præcepti, ac mysterij optimam inculcat. *Vectes*, inquit, *esse in circulis semper iubentur; vt cum portari arcam opportunitas exigit; de intromittendis vectibus portandi tarditas nulla generetur; quia videlicet, cum spirituale aliquid à subditis pastor inquiritur; ignominiosum valde est; si tunc quærat discere, cum quæstionem debet enodare*. Quod confirmat ex illo Apostoli: *Parati semper ad satisfactionem, omni poscenti vos rationem, de ea, quæ in vobis est, spe*. 1. Petr. 3. n. 15. Sicut igitur peritissimus scripturarum, ita & promptissimus esse debet Euangelicus doctor.

D. Greg.

LV. *D. Paulus, vas electionis, quia scriptura armarium.*

Talis fuit Apostolus, vt vel ipse Christus Dominus significauit, cum vas electionis esse dixit. Act. 9. n. 15. Nam vt benè D. Hieronym. in epist. 103. ad Paulinum. *Cur dicitur*, inquit, *Paulus Apostolus vas electionis? nempè, quia vas legis, & sanctarum scripturarum armarium est*. Vbi etiam cæteros Apostolos scripturarum scientia instructissimos ad prædicandum fuisse ostendit; aliàs nullus labori fructus responderet. Talem optabat suum Nepotianum, D. Hier. in epist. 2. dicens: *Disce, quod doceas*. Talem optabat, & Rusticum Monachum in epist. 4. dicens: *Discas, quod possis docere; ne priùs magister sis, quàm discipulus*. Talis sine dubio D. August. de quo dici consueuit: *Legi deest, quidquid Augustinus ignorat*. Vt ipse in epist. 3. ad Volusian. refert.

LVI. *Nullum tẽpus ad sacrã lectionem intẽpestiuũ.* D. Chrys.

Talis esse cupiebat ille Æthiops Eunuchus Reginæ Candacis; qui multis negotiis occupatus, & labore iter agendi impeditus, nihilominùs sacræ scripturæ legendæ, & intelligendæ incumbebat. Act. 8. n. 30. Imò, vt D. Chrys. homil. 19. in Acta, obseruat, *Eo*, inquit, *legebat tempore, quo solis calor feruentior*. Quasi nullam horam, etiam meridianam, putaret intempestiuam ad scripturam perdiscendam, quam suis postea gentilibus Æthiopiam regressus communicaret. Talem denique esse Ecclesiasticum doctorem, qui de diuinis semper scripturis loqueretur, optabat D. Basi. in Ethicis regul. 26. cap. 1. dicens: *Quidquid vel dicimus, vel facimus; id testimonio diuinarum literarum confirmari debet, ad confirmationem fidei bonorum, & confusionem malorum*. Et latiùs D. Chrys. in Psal. 95. ad finem. *Non oportet*, inquit, *quicquam dicere sine testibus, solâque animi cogitatione. Nam si quid dicitur absque scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæsitans; & interdum sermonem, vt friuolum, auersans; interdum vt probabilem recipiens Verùm vbi è scriptura diuinæ vocis prodit testimonium; & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat*.

D. Basil. *Prædicator scriptura testimoniis suam confirmet doctrinam.*

LVII. *Prædicator prius scripturam discat, quam doceat.*

Quare rectè monuit Paræmiastes, dicens: *Prepara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum, vt postea ædifices domum tuam*. Prouerb. 24. n. 27. Quẽ locum ad præsens institutum Rabbi Salomõ apud A Lyran. mysticè interpretatus, *Prapara*, inquit, *foris opus suum, studendo sacris scripturis, & diligẽter exerce agrum suum, videndo glossas Doctorum; vt postea ædifices domum tuam. Hoc est, vt facias tibi discipulos, per sanam doctrinam; aliter esset ordo peruersus*. Vt enim domus magnam in altitudinem extrui non potest, nisi præiactis fundamẽtis fulciatur; ita neque prædicatio veritatis potest in totum mũdum propagari, nisi præuia scripturarum cognitione quodammodò roboretur. Qui enim hac notitia destituitur; ipsam planè, quam prædicãdo loquitur, diuinam legem, penitùs ignorat.

Rab. Sal.

LVIII.

Vnde Sophar Naamathites, *Vtinam*, inquit, *Deus loqueretur tecum, vt intelligeres*. Iob 11. n. 5. & B 6. Quasi legem non intelligeret, qui Deum non audiret, diuinas literas consulẽdo; è quibus Deus cum hominibus loquens auscultatur. *Quod quidẽ*, inquit ibi Lyran. *vani prædicatores non reputant, in tantùm, vt sine studio sacra scriptura præsumptuosè se ingerant ad prædicandum*. In quos proinde acriter inuebitur Diuus Hieronymus in epist. citata ad Paulinum, *Taceo*, inquit, *de mei similibus, qui si fortè ad scripturas sanctas post seculares literas venerint; & sermone composito aures populi mulserint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant: nec scire dignantur, quid Prophetæ, quid Apostoli senserint: sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia; quasi grande sit, & non vitiosissimum docendi genus, deprauare sententias; & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnãtem*. C Ex his patet quàm necessaria sit ad proximum instruendum totius scripturæ, & præsertim sacræ historiæ cognitio. Nam hæc sicut potiùs exempla, quàm documenta proponit: ita aptior est ad animos auditorum inflectendos, qui factis potiùs, quàm dictis permouentur.

Lyran.

D. Hier. *Prædicatores scripturæ sententias ad sensum suum non debent aptare.*

LIX. *Tertio necessaria est sacra historia ad Deũ cognoscendum.*

Tandem necessaria est ad ipsum Deum cognoscendum. Volebat olim Deus vt sui cognitio apud Israelitas incorrupta seruaretur. Quid remedij? Præcepit, vt patres filiis antiquas historias, in quibus diuina erga illum populum beneficia continebantur, in memoriam reuocarent. *Narrabis*, inquit, *ea filiis tuis: & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens*, &c. Deut. 6. n. 7. Quasi nulla ea re meliùs diuina erga illum populum beneficentia cognosci potuisset, quàm si continua quædam præteritarum D rerum cognitio apud illum populum haberetur. Neque solos patres in docendis filiis solicitos esse voluit: sed etiam filios in interrogandis patribus diligentes. *Cum*, inquit, *interrogauerit te filius tuus cras, dicens: Quid sibi volunt testimonia hæc, &c. Dices ei: serui eramus Pharaonis in Ægypto*, &c. Ibidem, n. 20. Vt inter vtrosque veterum historiarum cognitio vigeret: ex hac autem cognitione perfectissima de ipso Deo cognitio sequeretur.

LX.

Quare Moyses cum videret suum illum populum sensim desipere, & stultescere, & excæcari, ac totam de Deo memoriam, seu notitiam sepelire: aptissimum remedium excogitauit, quo ad diuinam recordationem obliuiosus ille populus suscitaretur. E *Memento*, inquit, *dierum antiquorum, cogita generationes singulas, interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi*. Deut. 32. n. 7. Quasi fieri posset, vt qui diuinas historias animo replicaret; non statim ad diuinam cognitionem eueheretur. Sint homines suis sceleribus, tanquàm sarcinis, prægrauati; sint terræ, ac terrenis voluptatibus affixi; sint in maxima diuinarum rerum ignoratione iam sepulti: vt ex his malis omnibus resipiscant, sacras historias contemplentur; fiet sine dubio, vt terrenis voluptatibus valere iussis, ad diuinas amplectendas erigantur.

Vnde

D.Chryſ. Multiplex ex ſacra hiſtoria lectione vtilitas.

Vnde D.Chryſ. homil.19.in Geneſ.*Diuina*, inquit, A *Biblia in manus ſumite, & vtilitatem in illis poſitam magno ſtudio ſuſcipite. Inde enim multum lucri naſcitur. Primùm quidem lectione lingua reformatur: deinde anima pennas aſſumit, & eleuatur; ſubaréque ſolis iuſtitiæ illuſtratur. Inſuper, quod ad augendas vires corporis ſenſibiles ille cibus facit, id animæ lectio præſtat. Spiritnale enim alimentum eſt, & fortem reddit animã, & conſtantiorem, & magis philoſophicam: non permittens, vt ab effectionibus abſurdis capiatur, ſed leuem, & alatam faciens, in cælum tranſfert.*

LXI. *Sacra hiſtoria lectio, cæleſtis patriæ prælibatio.* *D.Hier.*

Mirum planè quantum ex ſacrarum lectione hiſtoriarum ad cognuſcendum Deum animi exeitentur, & ſpirituales oculi acuãtur. Vnde D.Hier. in epiſt. citata ad Paulinum, poſtquàm vtriuſque B teſtamenti hiſtòrias perluſtrauit. *Oro*, inquit, *te frater chariſſime, inter hæc viuere, iſta meditari, nihil aliud noſſe, nihil quærere: nonne tibi videtur iam hic in terris regni cæleſtis habitaculum?* Et paulò poſt, *Non ſum tam hebes, vt hæc me noſſe pollicear, & eorum fructus in terra carpere, quorum radices in cælo fixæ ſunt: ſed velle fateor.* Ac tandem, *Diſcamus in terris, quorum ſcientia nobis perſeueret in cælo.* Vbi vides cognitionem ſacræ ſcripturæ, eſſe quandam veluti prælibationem cæleſtis patriæ: & ſicut Deus in patria clariſſimè cernitur; ita ex ſcriptura certiſſimè cognoſci.

LXII. *D.Cyril.*

Vnde D.Cyrillus lib.7. contra Iulian. *Quid*, inquit, *vtile non inuenitur apud illam?* (Nempe ſcripturam.) *Viderit quis in illa diuinæ contemplationis* C *ſermones vere fulgurantes. Claré autem illi, & exacti, & ſeparati mentem erudiendam euehunt, vltra omne, quod factum eſt: & locum quodammodo diſtribuunt vnicæ, & ſummæ, & infallibilis naturæ. Hoc eſt, vt intelligatur ſuper viſibilem omnem, & inuiſibilem creaturam.* Vbi videtur, cognitionem, quæ ex diuina ſcriptura acquiritur, cum ea, quæ habetur in patria, ſi non exæquare, certè comparare.

LXIII. *Superior doctrina concluditur.*

Ex quibus conſtat diuinæ ſcripturæ, imò & diuinæ hiſtoriæ neceſſitas ad regendum ſe ipſum, & inſtruendum proximum, ac denique ipſum Deum cognoſcendum. Ad quæ tria mihi videtur D. Paulus eius neceſſitatem adſtruxiſſe. Ad Deum in primis cognoſcendum: *Ab infantia*, inquit, *ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem, per fidem, quæ eſt in CHRISTO IESV.* 2. Ti- D moth.3.n.15. Ad inſtruendum proximum: *Omnis*, inquit, *ſcriptura diuinitùs inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia.* Ibidem. n.16. Ad regendum ſe ipſum: *Vt*, inquit, *perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.* Ibidem n.17. Atque hactenus de ſacra hiſtoria.

ANNOTATIO III. PROEMIALIS.

AD SACRAM REGVM E *hiſtoriam proluſio.*

I. *Ordo proluſionis.*

OLENNIS in quolibet libro commentando proluſio eſt, vt eius operis auctor, inſcriptio, & argumentum explicetur. Quæ tria hac annotatione breuiter expediam. Vbi etiam de numero, ordine, tempore, ac moribus ſingulorum Regum Iuda, & Iſrael pauca dicam; vt omnes ſub vno ſtatim aſpectu reponantur: longioribus hac de re tractationibus ad propria loca reſeruatis.

SECTIO I.

Auctor huius operis.

II. *Principalis huius hiſtoriæ, imò totius ſcripturæ auctor Deus.* *D.Greg.*

DVplicem poſſumus diſtinguere huius operis auctorem: vnum principalem, & dictantem: alterum minùs principalem, & ſcribentem. Principalis auctor, non ſolum huius operis, ſed totius ſcripturæ, eſt ipſe Deus: vt iam annot.1.ſect. 1. fuſiùs demonſtraui. De inſtrumentali parùm curandum eſſe monet D.Greg. in præfat. moral. cap. 1. Cum enim hic ſolùm ſit calamus ſcribæ: *Ridiculum*, inquit, *profectò eſſet, ſi non epiſtolarum, & auctorem ſcire, ſenſumque cognoſcere; ſed quali calamo earũ* B *verba expreſſa fuerint, indagare ſtuderemus.* Nam ſicut in conſiliis capiendis, vt bene monet Tertul. lib.de corona militis, cap 4. non oportet reſpicere auctorem, ſed auctoritatem; ita in libris canonicis legendis, non opus eſt attendere, à quo ſcribantur, ſed à quo dictentur. Quare cum indubitata ſit horum librorum auctoritas: ſemper enim tam apud Hebræos, quàm apud Latinos de canone fuerunt; vt Bellarm. lib.1. de Verbo Dei c.4. confirmat: non multùm laborarem de eorum auctore inquirendo; niſi viderem, id à cæteris interpretibus indagatum. *Tertul.* *Bellarm.*

III. *Samuel primus huius hiſtoriæ inſtrumentalis auctor.*

Igitur horum librorum inſtrumentalis auctor non vnus eſt, ſed multiplex. Nam in primis com- C munis interpretum, & Patrum, quos paulò inferiùs citabo, conſenſus eſt, Samuelem fuiſſe ſcriptorem huius operis ab initio, vſque ad 25.cap.1. libri excluſiuè; in quo narratur eius mors; quam iam ipſe ſcribere non potuit, & multo minus, quæ ab illa vlterius conſequuntur.

IV. *Durandi ratio in contrarium.*

Hæc tamen hoc loco dubitatio conſurgit. Nam in hoc opere Samuelis laudes paſſim ſcribuntur. Qualis illa cap.2.n. 26. *Puer autem Samuel proficiebat, atque creſcebat, & placebat tam Domino, quam hominibus* Et illa cap.3.n. 19. & 20. *Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo; & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Et cognouit vniuerſus Iſrael à Dan vſque Berſabee, quòd fidelis Samuel Propheta eſſet Domini.* Et illa denique totius populi acclamatio, cap. 12.n.4 *Non es calumniatus nos, neque op-* D *preſſiſti, neque tuliſti de manu alicuius quippiam.* Et plures aliæ Samuelis laudes toto hoc libro legentibus occurrent. Non debuit autem Samuel ſuarum laudum prædicator extitiſſe: cum hoc à ſanctorum humilitate alienum videatur: qui ſi quid habent humile, oſtendunt; ſi quid honorificum, occulant. Vt multis poſſet exemplis illuſtrari.

V. *Sanctorum humilitas in ſuis laudibus detegendis.*

Moyſes pedes humiles calceis detegebat. Exod. 3. n. 5. faciem coruſcantem velamine occultabat. Exod.34.n.33. Imò tantùm abfuit, vt gloriam vultus ſui oſtentaret; vt eam potius ignoraret. *Ignorabat*, inquit textus, *quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini.* Ibidem n.29. Hoc eſt, radiis procedentibus illuſtrata, vt Lyran. exponit. Neſcit E enim iuſtus quid boni in ſe habeat; cum, quid mali contineat non ignoret. Prudenter illa fœmina de tribu Leui natum ſibi maſculum *abſcondit tribus menſibus.* Exod.2.n.2, ne à Pharaone in flumen proiici iuberetur. Vbi Origen.homil.2. *Ita nos*, inquit, *debemus occultare bona, quæ facimus, ne demergantur in profundum inanis gloriæ.* Nam maſculi nomine intelligit præſtantiores actiones noſtras, quibus diabolus magis inuidet, calidiuſque inſidiatur. *Orig.*

VI. *D.Paul. in ſuis laudibus euulgandis,*

D.Paulus in ſuis reuelationibus euulgandis parciſſimus quidem fuit *Scio*, inquit, *hominem ante annos quatuordecim, &c.* 2. Cor.12.n.2. Multas profectò habuit reuelationes, vnam tantùm prodidit,

vt

parcissimus. Theoph. D.Hier. D Chryſ. D.Amb.

vt Theophilactus aduertit:non ſponte, ſed neceſſitate coactus,vt docet D.Hier.nõ ſtatim,ſed poſt annos circiter quatuordecim, vt D.Chryſ. obſeruat:non in propria perſona,ſed in aliena,vt notat D.Ambr. Idẽ verò in ſuis malis declarandis, fuit eloqentiſſimus.

In ſuis malis declarãdis longiſſimus. D Chryſ.

Nam & abortiuum,& minimum Apoſtolorum,& indignum Apoſtolico nomine,& perſequutorẽ Eccleſiæ ſe ipſum appellauit.1.Cor. 15. n.8. & 9. *Vide*, inquit ibi D.Chryſ. *extenuandi verbis quàm largè ſit vſus?* Vbi duo obiter aduerto. In primis vocaſſe ſe abortiuum, qui eſt fœtus informis, intempeſtiuus,inanimatus, & vt dialecticè dicam,non homo, ac ſi non hominem ſe exiſtimaret,vt acutè Theod.obſeruauit.

Theod.

Cum vellet, inquit,*ſe omnium hominum viliſſimum,& abiectiſſimum appellare: abortiuo fœtui ſe ipſum comparat; qui in hominum catalogo non recenſetur.* Deinde aduerto non ſolùm verbis ſuam humilitatem declaraſſe,ſed etiam rationibus perſuaſiſſe. *Quia*,inquit, *perſequutus ſum Eccleſiam Dei:*quod eſt longe maximũ humilitatis genus,vt D.Chryſ.obſeruat.Nã ſolis verbis etiam hypocritæ dicunt ſe humiles eſſe,& abiectos:rationibus verò ad id perſuadendum efficacibus, non niſi veri, ac germani humiles vtuntur.

VII. *D. Petrus humilitatis doctor.*

D.Petrus Cornelium ſibi ad genua accidentem eleuauit dicens: *Surge,& ego ipſe homo ſum* Actor. 10.n.26.Pontifex erat,ad cuius pedes etiam ſupremi Imperatores cernui procumbunt:& tamẽ non dixit, ego Pontifex ſum, ſed, ego homo ſum. Vt non faſtigium,ſed conſortium:non dignitatẽ, ſed æqualitatem indicaret; proindéque humilitatem, D.Chryſ.interprete,doceret. Sed rem paulò altiùs expende.Nam Petrus non ita pridem,dum oraret, actus in extaſim, terris quodammodò exceſſerat, cælo appropinquarat: & in aperto cælo noui cuiuſdam theatri ſpectator fuerat,noui cuiuſdã oraculi auditor; & ex vtroque admonitus,ne à gentilium commercio abſtineret, ſed omnes, à quibus vocaretur, intrepidus adiret. Quæro igitur, cur à Cornelio accerſitus,cæleſtem illi,quam habuerat viſionem,non reuelat?Cur non dicit,ſe vidiſſe cælum apertum,linteum è cælo demiſſum ſpectaſſe, vocem diuinitùs editam exaudiſſe; quibus omnibus gentilem hominem adire iuberetur? Optimè reſpondet D.Chryſ hom.24.in Act.*Quia erat*, inquit,*alienus à vana gloria.* Qui enim talis eſt,ſuam neſcit gloriam venditare,ſed occultare.

D. Chryſ.

VIII. *D. Ioan. Euang. inanẽ gloriã fugit.* D.Cyril. Alex.

At Ioan.in cæna,cũ de ſe ipſo loqueretur:*Erat*, inquit, *recumbens vnus ex diſcipulis eius in ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus.* Ioan.13.num.23.Sed cur ſuo ſe nomine non prodidit? Rectè quidem D.Cyril.Alex.lib.9.in Ioan.cap.15.*Nomẽ*,inquit,*ſuum celauit, ne inanis cuiuſdam gloriæ cauſa,dilig.ſe à Chriſto diceretur.* Dignus planè qui arctiſſimè à Chriſto Domino amaretur,qui ne tanto quidẽ faſtigio charitatis inaniter gloriaretur. Sed quid illud, quod ſcripſit de ſui traditione magiſtri? *Sequebatur*,inquit,*IESVM Simon Petrus,& alius diſcipulus.* Ioan.18.n.15. Quis obſecro ille alius?Nonne ipſe Ioãnes?Ita planè. Cur igitur,Petri nomine expreſſo,ſuum præterit?Optimè D.Chryſ.hom.82.ad eũ locum:*Quia*,inquit,*rem præclaram narrat,quòd, aliis diffugientibus,ipſe ſequeretur:ideo & ſuum nomen ſilet, & Petrum ſibi præponit.* Vt ſcilicet eximiam illam laudem nec derogaret Petro,nec arrogaret ſibi.

D.Chryſ.

IX. At fortaſſe,dicet aliquis,leuiculus extitit Ioannes; cùm, neſcio quas,cum Pontifice amicitias oſtentauit,dicens:*Diſcipulus autem ille erat notus Pontifici.* Abſit profectò, abſit omnis a Ioanne inanis gloriatio.Nam qui in amore Chriſti Domini erat humilis, quo pacto ex honore apud Pontificem ſuperbiret?imò humilior profectò extitit, vbi ſuperbior videbatur.Non quidem,vt ſe iactaret, ſed

A planè vt extenuaret, illam cum Pontifice familiaritatem euulgauit. Dicturus enim:*Et introiuit cum Ieſu in atrium*, voluit ante dicere:*Diſcipulus autem ille erat notus Pontifici.* Vt ille in hoſtile atrium ingreſſus,non charitati erga Chriſtum Dominũ,ſed familiaritati cum Pontifice tribueretur. Quod D. Chryſ.citatus rectè expendens, *Animaduerte*, inquit, *quomodo propria laudi demit; ne quis enim diceret, quomodo omnibus aufugientibus, ipſe ingreſſus eſt: cauſam affert; quod eſſet notus Pontifici. Nequis ſe ſequutum admiraretur; neue id ei fortitudini adſcriberet.*

D.Chryſ.

X. *Ioſeph. nobilitatis contemptor,& honoris.*

Sed quid prætereo veteres illos Patriarchas,qui omnem à ſe faſtum abdicabant?Ioſephus vbi fratres ſuos hoſpitio excepit; eos ſtatim monuit, vt B ſe paſtores ouium coram Rege faterẽtur. Gen.46. n.34. Quod illi re vera præſtiterunt. Gen.47. n.3. Imò id ipſe Ioſephus omniũ primus ad Pharaonẽ detulit *Fratres*,inquit.*mei venerũt ad me,& ſunt viri paſtores ouium.* Gen.46.n.31.& 32.Sed hinc dubitatio exiſtit. Nam ſi paſtores apud Ægyptios non ſolùm erant contemptibiles, ſed etiã execrabiles, iuxta illud,*Deteſtantur Ægyptij omnes paſtores ouiũ.* Gen.46.n.34. Cur ſancti Patriarchæ hanc ſuã humilitatẽ non tegunt; ſed ſtatim prodũt?Cur alios magnificos titulos,de quibus meritò gloriari poterant,non præferunt?Cur non dicunt,ſe eſſe nepotes Abrahami,ampliſſimi Herois?Cur nõ iactãt benedictiones,quibus fuerãt à Deo ſæpiùs impertiti? Cur non gloriantur de hæreditate, in quam C ſciunt ſe à Deo cooptatos?Mitto alias rationes.Illa interim ſatis eſt,quã tradit Rupert.lib.9. in Geneſ. c.18.his verbis: *Quod ſcilicet hominibus non ſolum non placere,ſed etiam diſplicere quæſierunt.*

Rupert.

XI. Adde quòd Ioſephus, *Extremos quoque fratrum ſuorum quinque viros conſtituit coram Rege.* Gen.47.n. 2.Quid eſt,extremos?Lyr.& Abul. dicũt eſſe proceriores,& robuſtiores.*Vt putarent*, inquit Abulẽſis,*eũ eſſe de bono genere, & facilè eum in Dominũ ſuſtinerẽt.* Præſtãtiſſima enim forma digna eſt imperio,vt Euripides aliquãdo cecinit.Cõtra verò Hebræi dicunt,eſſe minores,& infirmiores.Quod videtur probabilius.Nam ſi robuſtiores introducere vellet, potiùs introduceret parentem; quẽ robuſtiſſimũ fuiſſe conſtat ex lucta,quã habuit cũ Angelo. Gen.32. n.24. & ex eo, quòd ſolus remouit D lapidẽ ab ore putei, quẽ multi ſimul paſtores remouere non valebant. Gen.29. n.10. Et qui inter cæteros longè ſpectabilior videbatur; vtpotè cygnæa iam canitie venerandus. Et tamen non niſi vltimo loco eũ ſtatuit corã Rege. *Poſt hæc*, inquit textus,*introduxit Ioſeph patrẽ ſuũ ad Regẽ, & ſtatuit eũ corã eo.* Gen.47.n.7.Ergo ſine dubio minores,& infirmiores fratres videtur introduxiſſe. Cur igitur hos potiùs,quàm illos?Reſpondet Oleaſter;ne Rex,ſi robuſtos,& ſtrenuos vidiſſet, eos in negotiis reipublicæ occuparet. Adeò curabat Ioſeph fratres ſuos remouere ab honoribus, in quibus certũ illis naufragiũ metuebat. Addo potiùs hos, quã illos introduxiſſe; vt Rex vidẽs eos humiles, E & cõtẽptibiles; humili quoq;,& cõtẽptibili loco natos arbitraretur.Adeò curãt sãcti viri ſuã humilitatẽ,& abiectionẽ,& verbis,& factis manifeſtare.

Lyran. Abul.

Euripid.

Honores periculis obnoxij.

XII. *Dauidis modeſtia ſuis in facinoribus narrandis.*

Dauid plures vrſos, & leones interfecit tanta facilitate, vt non cum illis conflixiſſe, ſed luſiſſe videretur, iuxta illud: *Cum leonibus luſit, quaſi cum agnis:& in vrſis ſimiliter fecit, quaſi cum agnis ouium in iuuentute ſua.* Eccleſiaſtici 47. num.3. Et tamen cum aliquando opus eſſet ſuas vires apud Saulem prædicare:vnum tantùm leonem, & vnum vrſum à ſe interfectum fuiſſe dixit. *Nam & leonem*, inquit, *& vrſum interfeci ego ſeruus tuus.* 1. Reg.17.n. 36.Cur non dixit plures, ſi re vera plures interfecit? Credo, vt res dicatur, & iactantia vitetur.

Teophyl. *Sanjonis fuis de laudibus silentium.*

Vt Theophylactus supià dixit de D.Paulo in aliena persona suas teuclationes manifestaute. Simile fuit Sansonis exemplum. Qui cum leonem interficeret, & postcà in eius ore mellis fauum inueniret; neutrum voluit parentibus suis indicare. Iudic.14. n.6. & 9. Credo humilitatis causa: ne aut de interfectione leonis vllam fortitudinis laudem; aut de inuentione faui vllam sanctitatis commendationem captare videretur.

XIII. *Iacobi hac de re exemplum.*

In illo congressu, quem Iacob a Mesopotamia regressus habuit cum Esau, rogatus ab Esau fratre suo, vt pariter cum illo in eius domum gradetur, humaniter se excusauit Iacob dicens: *Nosti Domine mi, quòd paruulos habeam teneros, & oues, & boues fœtas mecum, quas si plus in ambulando fecero laborare; morientur vna die cuncti greges.* Genes. 33. n. 13. Quo in loco quæro, Cur Iacob aliam excusationem non obtendit, quæ non minùs idonea videbatur? Cur non dixit se altero pede claudicare: & propterea non posse iter tanta celeritate conficere? Dicet aliquis. Quia plus suis, quàm sibi consulebat; & ægrius suorum, quàm suum laborem tolerabat. Rectè quidem. Sed aliter quoque ad præsens institutum accommodatè mihi videor posse respondere. Quia si claudum se diceret, inquirēda vlterius erat ab Esau claudicationis causa, & nisi sub rustico, inurbanóque pudore dicere subterfugeret, quod rogabatur; dicendũ erat, quomodo cum Angelo luctatus fuerit; quomodo illi præualuerit; quomodo ab eo benedictionem acceperit; aliáque id genus, quæ ad eius commendationem maxime conferebant. Ne igitur suas laudes aperire cogeretur, suam claudicationem censuit occultandam.

XIV. *Christus Dominus summum humilitatis exemplum.* D.Cyril. Alex.

Sed quid motor Christi Domini exemplum in medium afferre? qui suas laudes adeò regebat, vt de illo diceret Isaias cap.42.n.2. *Non clamabit, nec audietur vox eius foris.* Quod D.Cyrill. Alex. refert ad submissionem, & humilitatem, qua Christus Dominus vixit, sine strepitu, & in silentio suarum laudum. Tunc, enim cuiuscunque vox foris auditur; cum ad auram popularem colligendam palàm se laudat, & commendat. Neque solùm Christus Dominus de suis laudibus siluit; sed etiam mirum est, quantùm suam dignitatem depresserit, suam humilitatem exaggerarit. Non enim solùm se dicit vermem, & non hominem, sed quodammodo ipsum nihil. *Ego autem,* inquit, *sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Psal.21. n.7. Vbi Tertul. lib.3. contra Marcion. cap.7. Loco vltimæ partis legit, *Nullificamen populi.* Quasi Christus Dominus ita se humiliaret, vt prorsus nullificaret. His ita constitutis, non videtur Samuel vir sanctissimus, præter omnium sanctorum morem, fuisse suarum laudum prædicator; nec proinde scriptor huius operis, in quo illæ continentur.

Tertullian.

Cōcluditur dubitandi ratio in §. 4.

X V. *Cōfirmatur vera resolutio, quòd Samuel sit huius operis auctor.* D Hier. D. Greg. &c.

Nihilominùs non est à communi Patrum, & interpretum sententia recedendum; qui omnes docent Samuelem fuisse huius primi libri, vsque ad caput 25. exclusiuè scriptorem. Nam ita tenent ex interpretibus D. Hier. in q. Hebr. si eius est illud opus. D.Greg. Magn. Theod. Procop. Euchet. Magister Historiæ. Hugo Card. Dion. Carthus. Isidor. Clar. Lyr. Caiet. Vatabl. Abul. Sà, Serar. Marian. & si qui sunt alij Quibus adde D. Isidor. lib.6. Orig. cap.2. D.Iunil. lib.1. de partibus diuinæ legis, cap.8. Naucler. generatione 32. Bellar. in Ecclesiasticis scriptoribus, & alios quamuis non omnes exprimant, solùm ad caput 25. primi libri scripsisse. Quorum & si testimonia deessent; satis superque foret testimonium sacræ paginæ. 1. Paralip. vl-

A timo, n.29. Vbi gesta Regis Dauid priora dicuntur esse scripta in libro Samuelis videntis. Quod proinde est, ac si diceretur scripta à Samuele. Nec dubitandi ratio initio proposita concludit. Duplici ex capite. Primo, quia quamuis laus in ore proprio vilescat; si ad ostentationem potiùs, quam ad ædificationem proferatur. Qualis fuit illa Pharisæorum commendatio ieiunia sua prædicantium ad popularis auræ aucupium; quos proinde Deus reprehendebat, dicens: *Nolite ieiunare, sicut vsque in hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester.* Isai. 58. num.4. Nam vt benè D. Isidor. citatus, in catena Græca super caput 19. Ioh. *Friget,* inquit, *eà laus, quam sibi quisque nulla necessitate coactus adsciscit.* Tamen si ad vtilitatem proximorum,

Dissoluitur ratio dubitandi, primò.

Laus in proprio ore vilescet, nisi ad ædificationem, & Dei gloriam referatur. D Isidor.

B ac Dei gloriam referatur; potest humili ex animo proficisci. Vnde D.Cyprian. Epist. ad Donatum. *In proprias,* inquit, *laudes odiosa iactatio est. Quamuis non iactatum esse possit, sed gratum, quidquid non virtuti hominis adscribitur, sed de Dei munere prædicatur.*

D.Cypr.

XVI. Quid est, obsecro, dicet aliquis, cur Pharisæus, cum pauca verba arroganter pronuntiauerit, Luc. 18.n.11. & 12. Tandem arrogantiæ pœnas incurrens, condemnetur. Et nihilominùs Iob cum multa de se magnificè dixerit. cap.29. à n.2. suam humilitatem retinuisse censeatur; ac tandem patientiæ laurea coronetur? Respondet Theophil. quia Pharisæus nullo vsu vrgente talia nugabatur, omnes alios condemnans: Iob autem neces-

Theoph.

C sitate compulsus, propter Dei gloriam, & hominum salutem opera sua prædicabat. Eandem quæstionem, & solutionem inuenies apud D. Isidor. citatum inter Patres catenæ Græcæ in Iob. *Diuinum,* inquit, *suffragium Pharisæum, qui nullius impulsu iustitiam suam venditauit, ac reliquos omnes condemnauit; explosit omninò. Iobum verò huc necessitate adductum summæ laudationis laurea, atque corona donauit.* Non aliter igitur & Samuel, cum ad diuinam gloriam, & communem ædificationem, laudes suas protulerit, ab omni iactantiæ labe est eximendus.

D.Isidor.

XVII. *Dissoluitur secundò.*

Secundò non concludit dubitandi ratio, quia, vt supra dixi, præcipuus scripturæ auctor est ipse Deus; homines verò sunt scriptores, seu potiùs calami scribentis. Vnde quidquid in scriptura

Cur scriptores canonicē de se, quasi de aliis sæpe loquantur.

D continetur, Deo tribuendum est, non hominibus; qui non tam suo loquuntur ore, quàm diuino. Et hæc ratio est, vt egregiè notat D. Greg. in præfat. Moral. cap.1. D. Aug. lib 2. de consensu Euangelist. cap.12. & lib.17. contra Faustum cap.4. & tractat.61. in Ioan. D.Chrys. homil.82. in Ioan. Arboreus lib.9. Theosophiæ. cap.12. Cantapetrensis lib.9. Hypotyposeon, regul.29. & alij; ob quam soleant scriptores canonici, ita de se in scriptura loqui, quasi de aliis loquantur. Quod patet multis exemplis. Nam Moyses de se ipso loquutus, tanquàm de alio: *Erat,* inquit, *Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.* Num.12. n.3. Iob, si ille fuit sui libri scriptor: *In*

D.Greg. D.August. D Chrys. Arbor. Cantaper.

E *omnibus,* inquit, *his non peccauit Iob labiis suis; neque stultum quid contra Deum loquutus est.* Ioh 1. num.22. Ioannes se ipsum tanquam alium sæpe nominat: *Discipulus,* inquit, *ille, quem diligebat IESVS.* Ioan. 13. n.23. & cap.19. n.26. & cap.20. n.2. & cap.21. n.19. Imò & Christus Dominus de se ipso, quasi de alio loqueretur: *Videbitis,* inquit, *filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli:* Matt.26. num.64. & passim alibi. Quæ omnia sine vllo periculo iactantiæ dicere poterant; quòd non ipsi, sed Deus in ipsis loqueretur; neque illi suas, sed Deus suorũ laudes prædicaret.

Potuit

Potuit igitur & Samuel sine aliqua suæ humilitatis iactura, scribere virtutes suas, quas nō ipse, sed diuinus Spiritus, qui in eo loquebatur, vulgabat.

XVIII. *Samuel Regum historiã à cap. 25. primi lib. nō scripsit.*

De cæteris auctoribus huius operis à cap. 25. libri primi inclusiuè, vsque ad finem libri 4. dissensio nonnulla est. Omnes in primis conueniunt, non esse Samuelem, qui antè iam obierat. Et quidem rectè. Quamuis enim diuinus spiritus, quo scriptores canonici ad scribendum imbuuntur, ad nullas temporis differentias limitetur, sed ad omnes æqualiter extendatur; nec magis præsentia narret, quàm futura prædicat. Nihilominùs ad ea scribenda, quæ more historico narrantur, is à Deo scriptor assumebatur, qui eorum omniū, vel præsentium spectator, vel saltem præteritorum auditor extitisset: hæc enim non tam prædici oportebat, quàm in posterum conseruari: vnde historialium librorum scriptores, vt plurimùm, non futura, sed præterita, aut præsentia, hoc est, sui temporis historias narrabant.

XIX. *Quis auctor Regum historiæ à c. 25. primi lib. vsque ad totum lib. 2.* D. Isid. Abulens.

Differunt tamen Patres, & interpretes in suis cuique libro auctoribus assignandis. Nam D. Isidor. lib. 6. Orig. cap. 2. & cæteri communiter, vt fatetur Abulens. in præfatione huius operis. q. 4. existimant, à cap. 25. primi libri vsque ad finem secundi libri, à Dauide fuisse scriptum. Repugnat Abulens. citatus, duplici ratione. Vna, quia in capite 27. n. 6. dicitur Achis dedisse Dauidi vrbē Siceleg. Et additur: *Propter hanc causam facta est Siceleg Regum Iuda, vsque ad diem hanc.* Ergo manifeste supponitur transisse iam aliquot Reges Iuda post Dauidem, dū hic liber scriberetur; & proinde Dauidem non fuisse illius historiæ auctorem. Altera quod cap. 30. n. 24. dicitur Dauid statuisse, vt præda diuideretur æquè inter pugnantes, & remanentes ad sarcinas. Additúrque statim n. 25. *Et factū est hoc ex die illa, & deinceps, quasi lex in Israel vsque in diem hanc.* Ergo supponitur illud accidisse multò antequàm hæc historia scriberetur: & quod inde reliquum est, non esse eundem illius legis factorem, & huius historiæ scriptorem. Vnde concludit Abul. hos libros ab Isaia, vel Hieremia fuisse scriptos. Sixtus Senensis lib. 1. suæ bibliothecæ, & Cardinalis Bellarm. in scriptoribus Ecclesiasticis asserit, Prophetas Nathan & Gad, vsque ad 2. librum scripsisse. Probátque ex 1. Paralip. cap. vltimo n. 29. Vbi sic: *Gesta autem Dauid Regis priora, & nouissima scripta sunt in libro Samuelis videntis; & in libro Nathan Prophetæ; & in volumine Gad videntis.* Quamuis hæc verba plus aliquid probare videantur. Nempè hos Prophetas scripsisse vsque ad cap. 2. libri tertij, in quo Regis Dauidis obitus narratur.

Abulens. Six. Sen. Bellarm.

XX. *Quanam auctor lib. 3. & 4. Regum.* Abul.

De 3 & 4. Regum minùs constat. Aliqui dicūt ab Esdra fuisse scriptos; alij ab Esaia: quibus Abulens. in prologo Galeato. q1. 9. repugnat, quòd Isaias non superfuerit vsque ad captiuitatem Babylonicam; qua liber Regum terminatur; & proinde eā, vt historiographus scribere non potuit. Alij ab Hieremia, vt D. Hieronymus, D. Isidor. Procopius, Sixtus, & Abul. citatus, aliíque testantur. Quod vlteriùs Magister historiæ, & Dionys. Carthus. cōfirmant, quia & quartus Regum, & Hieremias iisdē ferè verbis terminantur. Alij saltem quoad res gestas Salomonis, à Prophetis Nathan, Abia, & Addo, vt ex 2. Paralipom. 9. n. 29. colligunt: nā quoad alias; quæ in his libris continentur, incertum est. Vt cunque tamen res se habeat, certum est, hos libros ab aliquo Propheta editos fuisse; vt Theod. & D. Gregor. fatentur. Quam ob causam à D. Hieron. in prologo galeato inter prophetales numerantur.

D. Hier. D. Isidor. Procop. Six. Sen. Abul. Mag. hist. Carthus. Theod. D. Greg. D. Hier.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

SECTIO II.

Huius operis inscriptio.

I. *Latini Libros Regum appellant.* D. Ath. D. Cypr.

Apud Latinos nullum ferè inuenio de inscriptione huius operis dissidium. Apud omnes enim ferè appellantur *Libri Regum.* Quòd in illis facta Regum, cùm Iuda, tum Israel contineantur, vt D. Athan. in Synopsi lib. 9. aduertit. Nec dissentit D. Cypr. lib. 1. cōtra Iudæos ad Quirinum cap. 15. & cap. 17. & cap. 20. lib. 2. cap. 11. appellans libros Βασιλειῶν, id est, *Regum,* quamuis græco vocabulo vsus, à Græcis dissentiat. Nā septuaginta interpretes, Hebræos sequuti, 1. & 2. librum, nō Regum, sed Samuelis appellarunt; quos tamē libros Cypr. citatis locis, græco quidem vocabulo, sed præter Græcorum Inscriptionem Βασιλειῶν, id est, *Regum* appellauit. Nonnulli etiam Latinorum, vt D. Hier. epist. 128. & passim alibi, D. Aug. in Psal. 50. initio, D. Ambr. in Psal. 118. serm. 21. D. Cypr. lib. 2. contra Iudæos ad Quirinum cap. 16. vocant Libros Regnorum: cum quibus etiam concordat Tertul. lib. 3. contra Marcion. cap. 20. & lib. 4. cap. 14. & 21. vocans libros Basiliarum, id est, Regnorum. Quamuis etiam vsus græco nomine, cū Græcis pugnet. Nam Græci, vt diximus, Hebræos sequuti, saltem priores duos libros non appellār Regnorum. Tertul. tamen omnes quatuor sine discrimine vocat Basiliarū, vt patet ex citatis locis. Imitatus fortassè Philonem Hebræum, in libro, quòd Deus sit immutabilis; qui etiam primum librum, in quo agitur de Samuele, Regnorum appellat.

D. Hier. D. Aug. D. Ambr. D. Cypr. *Alij libros Regnorum dicunt.* Tertul. Philo Hebr.

II. *Prima Hebræorum opinio circa horū librorum inscriptionem.* D. Hier. Raban.

Cæterùm apud Hebræos maior dissensio esse potest: quam triplici opinione proposita explicabo. Prima opinio sumi potest ex D. Hieronym. in quæstion. Hebraic. super Genes. & in prologo galeato, ex Rabano Mauro lib. 3. de institutione clericorum cap. 7. & aliis, qui docent Hebræos solitos esse nuncupare libros à primis eorum vocabulis. Vnde Genesim appellabant בְּרֵאשִׁית *Beresith.* id est, *In principio.* Exodum וְאֵלֶּה שְׁמוֹת *Veelle semoth,* id est, *Hæc sunt nomina.* Leuiticum וַיִּקְרָא *Vaiicra,* id est, *Vocauit.* Et sic de cæteris, quia scilicet ab his vocabulis eorum librorum exordia desumuntur. Ad quam fortè consuetudinem respiciens Lyran. vocat Psalmum 146. *Alleluiaticum;* quia in Hebræo incipit, *Alleluia, quoniam bonus est psalmus.* Quasi ab exordio nomen inuenitet. Vnde aliquis dicere posset, etiam Regum libros ab initialibus eorum nominibus, iuxta Hebræorum ritum, esse nuncupandos. Verùm huius sententiæ auctorem nullum inuenio. Vnde illa consuetudo, quam refert D. Hieronym. licèt in libris legalibus, seu in Pentateucho obseruetur; non est tamen perpetuò obseruata; vt patet in libris Iosue, Iudicum, Paralipomenon, & aliis; qui non à primis vocabulis, sed vel ab auctore, vel ab argumento nuncupantur.

Lyran.

III. *Secunda opinio.* D. Hier.

Secunda opinio sumi potest ex eodem D. Hieronymo in quæst. Hebr. si eius est illud opus, dicente hunc librum inscribi apud Hebræos *Librum iustorum;* & esse illum, de quo fit mentio 2. Reg. 1. n. 18. Vbi sic, *Præcepit* (David) *vt docerent filios Iuda arcum, sicut scriptum est in libro iustorū.* Est quidem hæc inscriptio aptissima. Nam Regibus nullum cognomentum magis conuenit, quàm iustorum, cum iustitiam, & sanctitatem colere teneantur ex officio. Quod paucis illustremus.

Reges, iusti.

IV. Christus Dominus, quos Luc. 10. n. 24. appellat reges, dicens: *Multi Prophetæ, & Reges voluerunt*

videre, quæ vos videtis : eosdem Matt.13. n.17. appellat iustos, dicens : *Multi Prophetæ, & iusti.* Nam

Mald. Tolet.

quamuis Maldonat. & Tolet. aliter hunc locum interpretentur, existimantes esse distinctas personas, reges, & iustos; & quos alter Euangelista nominauit, ab altero præteriti. Nihilominùs Beda

Beda.

eo modo, quo diximus, interpretatur. *Quos*, inquit, *Lucas Prophetas, & Reges dicit* ; *Matthæus apertiùs Prophetas, & iustos appellat. Ipsi enim sunt reges magni, qui tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse nouerunt.* A

Abul.

quo non dissentit Abulens. in cap.13. Matth. q.42. Sic olim prophetatus Eliu : *Deus*, inquit, *non auferet à iusto oculos suos, & reges in solio collocat in perpetuum.* Iob 36. n.7. Quos enim in priori parte dixit iustos; in posteriori, dixit reges. Vnde D.Greg.

D.Greg. *Iusti à regendis concupiscentiis reges appellantur.*

lib.26. Moral. cap.21. *Bene*, inquit, *Sancti viri scripturæ sacræ testimonio reges vocantur; quia prælati cunctis motibus carnis, modo luxuriæ appetitum frænant; modò æstum auaritiæ temperant, modo gloriam elationis inclinant; modo suggestionem liuoris obruunt; modò ignem furoris extinguunt. Reges ergo sunt, quia tentationum suarum motibus, non consentiendo succumbere, sed regendo præesse nouerunt.* A quo videtur Beda citatus hæc vltima verba transtulisse.

V. Quid Dauid? Regis profectò nomine censuit appellandos eos iustos, à quibus Dei Ecclesiam gubernandam præuidebat. *Dum*, inquit, *discernit cælestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon.* Ps.67. n.15. Vbi regum nomine ad literam intelligit Apostolos, cæterosquè doctores, ac prædicatores à Christo Domino Ecclesiæ præpositos, eámque, & veritate doctrinæ, & puritate vitæ moderaturos. Vnde D. August. *Dicuntur*, inquit, *illi reges,*

D.Aug. *Apostoli, Prælati, & prædicatores, reges.*

vtique à regendo. Et quid magis, quam carnis concupiscentias, ne regnet peccatum in eorum mortali corpore, ad obediendum desideriis eius, ne exhibeant membra sua arma iniquitatis peccato, sed exhibeant se Deo tanquam ex mortuis viuentes? Quasi diceret: non à regendis populis, sed à regendis concupiscentiis reges appellantur. Sæpe enim re vera seruiunt, qui populos regunt; seruire tamen nesciunt, qui suis concupiscentiis dominantur. Felices populi, quibus tales reges præponuntur. Futurum enim est, vt eorum non tam imperiis, quàm exemplis regum, super niuem dealbentur. Hoc est, peccatorum abiecto nigrore, virtutum candore induātur.

VI. Neque solùm Ecclesiæ primates, dum virtutem colunt, regiam quandam dignitatem sortiuntur; sed etiam & infimates, dum virtuti student, ad regiam magnificentiam eleuantur. Vnde Dauid prophetico lumine intuitus eos omnes, qui ex quolibet hominum statu, etiam abiectissimo, per Euangelicam prædicationem erant ad Ecclesiam aggregandi, *Ecce*, inquit, *reges terræ congregati sunt, conuenerunt in vnum.* Ps.47. num.5. Vbi D.Ambr. *Boni*, inquit, *reges, qui sui corporis possunt se præbere rectores, ab ipsa Patriarchæ Abrahæ origine, & institutione manantes.* Quæ vltima verba, vt intelligas, aduerte Abrahamum, non propter potestatem, qua carebat homo profugus, & peregrinus; sed propter sanctitatem, qua florebat, vir egregiis moribus excultus, appellatum fuisse ab Hethæis,

D. Ambros.

Principem, seu, vt legit D. Ambros. citatus, Regem. *Princeps*, inquiunt, seu, *Rex à Deo tu es nobis.* Genes. 23. n.6. *Verus Rex*, inquit D.Ambros. *qui flagitiis esse nescinit obnoxius, in quo culpæ, & erroris illecebra regnare non potuit.* Ab hoc igitur Rege,

Abraham propter sanctitatem, nō propter potestatem, Rex. D.Amb.

iuxta D. Ambrosium, oriuntur illi reges, qui suam, non tam imperiis, quàm moribus præferunt dignitatem. Vides quanto inter se vinculo iusti, & reges teneantur? Nam sicut iusti regum, ita & re-

A ges iustorum nomine inscribuntur.

Neque solùm Reges, & Principes iusti, sed etiam Dij quandòque appellantur. *Deus*, inquit Dauid, *stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat.* Psal.81. num.1. Hebraicè. *Stetit in concilio iudicum; in medio autē iudices diiudicat.* Quia scilicet reges, ac iudices tantam sanctitatem habere debent; vt ipsam quoque redolere videantur diuinitatem. Qui ab hac sanctitate cadit, dignus est, qui ab illa dignitate deiiciatur. VII. *Reges, & iudices, Dij.*

Adamum constituit Deus totius mondi principem, & gubernatorem; ad quem proinde, vt sentit Caiet. pertinebat, omnes hominum causas, & ciuiles, & capitales definire. Ecce tibi primum homicidium patratur. Antequàm Adamus suo iu- VIII. *Quo iustitiā non colit, iudicis officio indignus.* Caiet.

B re in culpam inquirat, & in reum animaduertat: causam Deus præoccupat; litem ad se aduocat; sententiam fert; præcipitque, ne auctor criminis à quouis alio iudicetur. *Posuit Dominus in Cain signum, vt non interficeret eum omnis, qui inuenisset eum*, Genes. 4. num.15. Cur, obsecro, Adamus paulò antè iudex omnium constitutus, modò depellitur à iudicio, & à cognoscenda causa sui subditi prohibetur? An quia Adamus non solum erat iudex, sed parens, cuius esse poterat in filium suspecta conditio, & flexibilis iustitia, vtpotè humana, sola enim diuina, *proprio filio non pepercit?* Rom.8. num.32. An quia crimen secretum erat, quod proinde noluit Deus, vt ad externum tri-

C bunal vocaretur? An quia Adamus peccando paulò ante contra Deum, innocentiam, & iustitiam amiserat; sine qua indignus erat, qui iudicis officium exerceret? Elige ex his rationibus, quam malueris. Tertia quidem nostrum probè confirmat institutum. Qui enim iustitiam non colit, non potest alios in iustitia continere.

Moyses in Ægypto duos Hebræos rixantes componere non potuit. Exod.2. num.14. Idem in deserto sexcenta hominum millia in pace gubernauit. Vnde, quæso, tanta difficultas in duobus dirimendis; tanta facilitas in tot millibus tranquillandis? Nisi, quòd Moyses in Ægypto erat nouitius cultor sanctitatis, in deserto veteranus. Ita planè sentit D.Gregor. Nicen. in vita Moysis, à medio. *Videmus*, inquit, *Moysen ante-* IX. *Prælati auctoritas sanctitate firmatur.* D.Greg. Nicen.

D *quam perfectiori se virtute firmauerit, duos inter se contendentes homines conciliare nequiuisse: postea verò cum sibi ipsi longo temporum spatio vacauerit, à multis hominum millibus facile in protectorem recipi. Magna igitur voce scripturæ auctoritas clamare videtur, non insiliendum esse ad docendam, instituendámque multitudinem, nisi prius magna diligentia, magnisque laboribus eam fueris auctoritatem adeptus, vt auditores verbis tuis facile acquiescant.* Quare qui potestatem in alios præfert, præferre quoquo debet sanctitatem.

Idem Moyses sæpiùs cum Deo loquutus fuit; nunquàm tamen ex diuino colloquio faciem retulit coruscantem, nisi quando legem accepit di- X. *Prælati facies sanctimonia radiis splendescat.*

E rigentem. Exod.34. n.29. quod D.Aug. q.8. ex veteri testamento rectè obseruat. *Accepta*, inquit, *potestate in peccatores, cum honorificentia descendit de monte, facie gloriosa.* Ac si nunquàm magis sanctitate indiguerit, quàm cum potestatem in homines acceperit. D.August.

Huc accedit, quòd eo ipso, quòd aliquis creatur Rex; statim æquum est, vt pro iusto habeatur. Postulauit aliquando Dauid ab Achimelech aliquis panis, quo fami ex longa defatigatione collectæ subueniret. 1. Regum 21. n.3. Ad quē Achimelech: *Non habeo*, inquit, *Laicos panes ad manū; sed tantùm panem sanctum, si mundi sunt pueri, manducent.* XI. *Rex pro iusto habendus.*

ducent. Ibidem n 4 Quarto, si Dauid non tantùm pueris, sed præsertim sibi panem postulabat, cur Achimelech de puerorum tantum non de regis munditia inquirit? Respondet Caiet. *Non interrogat*, inquit, *de ipso Dauide explicitè, sed de iis, qui cum eo erant, honoris gratia.* Addo, non interrogasse de munditia Dauidis, quia mundum non dubitabat, quem regem agnoscebat.

Caiet.

XII. *Peccatores ad regnum inepti.*

Hinc etiam fit, vt qui aliquo crimine imbutus est, non solùm proprio, sed etiam à parentibus quodammodò transfuso, regio indignus honore videatur. Absalon, vt posteritati consuleret, seu, vt suam ad posteros memoriam transmitteret, *Erexit sibi, cum adhuc viueret titulum, qui est in valle regis*, (seu, vt Iosephus lib.7. antiquit. cap.7. interpretatur, *statuam*) *dixerat enim, non habeo filium; & hoc erit monumentum nominis mei*. 2. Reg. 18. num.18. Quo iure, quæso, dicere potuit Absalon: *Non habeo filium*: si tres filios, & vnam filiam habuisse, apertè dicitur. 2.Reg.14.n.27. Respondet Lyran. quia erant ad regnandum inepti. Si vlterius inquiramus, cur inepti ad regnum dicerentur? Respondet D. Hieron. in quæst. Hebraicis ad eum locum ex traditionibus Hebræorum, *Quia putabat*, inquit, *filios suos ob peccatum suum, quod in patrem gesserat, non solùm regno, sed etiam præsenti vita indignos esse. Adeo* sunt indigni regno, non solùm qui proprio seruiunt peccato, sed etiam qui ex peccatoribus parentibus oriuntur. Ex his ergo constat libros Regum meritò inscribi potuisse libros iustorum; cum iustitia nemini magis, quàm regi necessaria videatur.

Ioseph. Lyran. D.Hier.

XIII. *Reges etiam improbi, colendi.*

At dicet aliquis, ex regibus Iuda, & Israel paucissimi iustitiam coluerũt. Fateor quidem; vt paulò inferiùs tractando de argumento huius operis expendam. Id tamen non obstat, quominùs & vt reges, & iusti tractari debeant, & nuncupari. Solenne quondam fuit, vt reges oleo sancto vngerentur, non solùm boni, vt Dauid. 1.Reg.16.n.13. sed etiam mali, vt Saul. 1.Reg.10.n.1. & hæretici, vt Iehu Rex Israel. 4. Reg.9.num.6. & idololatræ, vt Azael Rex Syriæ. 3. Reg. 19. num.15. vt ad caput 10.n.1. latiùs ostendemus. Quid igitur causæ fuit, cur etiam reges execrabiles sacro oleo vngerentur: nisi quòd omnes Christi verè vncti, seu Messiæ consortes essent in regno; & proinde tanquàm illius participes sanctitatis, coli, obseruarique deberent. Ita docet præter alios, quos citato loco referemus, D.Isidor. lib.2. de diuin. offic. cap.25. vbi dicit, olim sacerdotes, & reges tantùm, eodem sacro oleo perungi solitos, vt Christum Dominum figurarent: nunc autem omnes fideles, tanquàm regale sacerdotium, & regnum sacerdotale sacro perfundi chrismate, vt omnes Christi nomine censeantur.

D.Isidor.

XIV. *Reges etiam improbi, vt serui Dei obseruandi.*

Quis obsecro olim fuit ad impietatẽ pronior, quàm Nabuchodonosor? & tamen ex diuino oraculo semel atque iterum seruus Dei appellatur. Ierem.25. n.9. & cap.27. n.6. Quo vno titulo sanctissimi quique viri maximè gloriantur. Quorsum verò tam honorifica appellatio improbo homini confertur? Certè D. Hieron. epist.3. ad Heliodurum, sic appellatum sentit, ad quandam Iudæorum exprobrationem. Quod indigniores illo cognomento, quàm ille Rex impius viderentur. *Miseri*, inquit, *Israelitæ, ad quorum comparationem Nabuchodonosor seruus Dei dicitur.* Ac si diceret: tantùm aberant Israelitæ à seruitute Dei, vt Nabuchodonosor ab ea remotissimus, ob innumera flagitia, quibus erat coopertus, præ illis proximus videretur. Et esset quidem, vt canit Poëta,

Proximus huic, longo sed proximus interuallo.

Fr.Mendoza in lib. Regum.

D.Hier.

Hæc licèt ita sint: nihilominùs secundum literam dicitur seruus Dei: quia erat diuinæ voluntatis exequutor; & regia potestate à Deo accepta vtebatur. Is autem tanquàm Dei seruus venerandus est, & obseruandus.

XV. *Pœna etiã in malos reges irreuerentia, grauiter punitur à Deo.*

Hinc est, quòd Deus, ne minimam quidem iniuriæ notam regibus inferri sinat; illatam verò tandem aliquando vlciscatur. Olim Dauid, *cum operiretur vestibus, non calefiebat*. 3.Reg.1.n.1. Vnde, quæso, tanta frigoris, & algoris vis intimas se tegis insinuauit in medullas? Multiplex sanè ratio reddi solet. Vel quia senuerat; erat enim annos circiter septuaginta natus: vel quia de senioribus parentibus ortus fuerat, erat enim inter fratres suos natu minimus: vel quia multum in prælio sanguinem ex susceptis vulneribus effuderat; vnde necesse fuit, vim caloris natiui hebetari: vel quia viso Angelo euaginatum contra Hierosolymam gladium vibrante, vt habetur 2.Reg. 24. n. 17. nimio pauore turbatus fuerit, & exangui, algentique similis ad finem vsque vitæ remanserit. Quidquid tamen sit de his rationibus; illa nostrum confirmat institutum, quam refert Lyran. ex Rabbi Salomone. *Hoc*, inquit, *fuit in pœnam peccati, quo abscidit oram vestis Saul*, 1. Reg.24. n. 5. *Quandiu enim Saul in regno tolerabatur à Deo, Dauid debebat eum reuereri, & quia in hoc irreuerenter se habuit ad ipsum, fuit punitus pœna correspondente, vt vestibus non calefieret, secundum illud*, Sapient.11. n. 17. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* Hæc Lyran. Quibus verbis satis ostendit, quanto in honore æquum est, vt improbi etiam reges habeantur. Quamuis Abul. q.12. ad eum locum de hac re aliter opinetur.

Lyran. Abul.

XVI.

Neque sola hæc huius criminis pœna fuit, sed alia insuper, nescio, an multò atrocior, infligitur. Misit Dauid legatos ad Hannon Regem Ammonitarum; qui eum de parentis sui funere consolarentur. Quid verò Hannon? Legatos quidem Dauidis non hospitio excepit, sed ludibrio. Nam illos mutilatis, & præscissis vestibus indecoros, & barba semirasa irridendus, ad Dauidem remisit. 2.Reg.10.n.4. Quorsum verò permittit Deus, vt tam atrox Dauidi iniuria inferatur? Non deest, qui existimet, rationem fuisse, vt illa Dauidis in Saulem irreuerẽtia, quodam veluti, qualis qualis fuerit talione compensaretur. Non igitur sunt regibus denegandi propter prauos mores, debiti honores: neque propter obscura facta, illustria cognomenta.

XVII. *Regi licet improbo, imò regni vmbra deferendus honor.*

Vnde Dauid suo iam malo edoctus, Absalonẽ, qui vmbram quãdam regiæ dignitatis præferebat, honoris causa regem appellat. Nam ad Ethai Gethæũ: *Reuertere*, inquit, *& habita cum Rege*. 2. Reg. 15.n.19. id est, cum Absalone. Quasi vellet nõ solùm claro eum nomine appellare; sed etiã honorificũ illi cõmitatum exhibere. Tres illi pueri Babylonis, licèt impio, & idololatræ Regi Nabuchodonosori obedientiã non præstiterint; honorem tamen debitũ non denegarũt semel atque iterum Regẽ nuncupando. *De manibus tuis, ô Rex, Liberare.* Et statim: *Notũ sit tibi, Rex*. Daniel.3.n.17.& 18. Sic enim videbãtur, vt notat D.Hier. ad eũ locum, ita reddere regi honorẽ debitũ, vt Dei cultus non læderetur. Rursus Iehu Rex Israel, quamuis sciret Iezabelem ob innumera peccata, quæ in Deum admiserat, regia dignitate exauctoratam esse; nihilominùs eius saltem cadauer sepulturæ honore decorandum curauit. *Ite*, inquit, *& videte maledictam illam, & sepelite eam, quia regis filia est*. 4.Reg.9. n.34. Quasi diceret, honor, qui sceleratissimæ vitæ non debetur, regiæ dignitati tribuatur.

F 3 His

XVIII. *Refellitur secunda opinio in §. 1 proposita.* D.Hier.

(A) His positis, non immeritò possent libri Regum libri iustorum nuncupari. Nihilominùs non constat, ita fuisse nuncupatos. Nam ille liber iustorum cuius meminit D. Hieron. esse non potest idem, ac liber Regum. Et ratio est aperta: tum quia liber Samuelis, absolutus fuit post Dauidis interitum, vt patet ex fine præcedentis sectionis: & à fortiori liber Regum, qui adhuc est illo posterior: ergo Dauid non potuit adhuc viuens ex illius præscripto aliquid determinasse: tum etiam, quia cum ille iustorũ liber citetur 2.Reg.1.n.18. idem liber ad suam sententiam confirmandam sua auctoritate vteretur; & proinde idē per idem confirmaret. Quod neque Hebræis, neque Sixto Senensi (B) lib.2.Biblioth. neque Abulensi ad eum locũ verisimile videtur. Quod si dicas, rectè posse eundem librum ex parte aliqua præcedente confirmare subsequentem; idque non esse nugatoriũ. Fateor. Addo tamen id hoc loco contingere nō posse; quia in nulla parte huius operis scriptum est, præcepisse Dauidem, vt filij Iuda arcum, seu vsum sagittandi docerentur. Igitur ille liber iustorum, esse non potest, liber Regum. Imò D. Hier. citatus, qui per librum iustorum intelligit librum Samuelis, docet non sic fuisse appellatum propter Reges, sed propter Prophetas, Samuelem, Nathan, & Gad, qui arcum, id est, fortitudinem filios Iuda, ne vnquam à timore Domini recederent, docebant. Sed quis tandem fuerit ille iustorum liber, ad eum locum, si Deus feret, latiùs explicabo.

Six. Sen. Abulens. D.Hier.

XIX. *Tertia, & vera sententia, de huius libri inscriptione.* Rupert. Eucher. Hug. D Isidor. Lyran. Abul. Caiet. D. Hier.

(C) Tertia igitur sententia communis, & vera Ruperti, Eucher. Hugo. Victor. D.Isidor. Dionys. Lyra. Abulens. Caiet. & aliorum, à quibus D. Hiero. non dissentit, est, Hebræos hoc volumē in duas partes diuisisse: & priorem appellasse Samuelis, posteriorem Malachim, id est, Regũ; seu Malachoth, id est, regnorũ: quamuis D. Hier. in Galeato, potiùs Malachim dicendum censeat, quia non de pluribus regnis agitur, sed de pluribus regibus in eodem regno: nisi forte quis dicat, etiam de pluribus regnis agi: vno Iudæ, altero Israelis. Non est autem exigua Samuelis laus, quod de eius nomine hoc volumen inscribantur. Nam & D.Hier. epist. 140. ad Princ. ex eodem titulo tres fœminas commendat. *Ruth*, inquit, *& Hesther, & Iudith, tantæ gloriæ sunt; vt sacris voluminibus nomina indiderint.* Quis igitur dubitet maximè gloriosum fore Samuelem (D) dum illius nomine hi duo libri prænotantur?

Magna gloria sacris voluminibus nomen indere.

XX. *Triplex quæstio.*

Tria hoc loco inquiri possunt. Vnũ, à quo fuerit prior huius operis pars Samuelis nomine inscripta? Alterum, cur illi, qui Samuelis volumen absoluerunt, illud de suo nomine non appellarũt; præsertim cũ maiorē illius partē scripsissent? Tertiũ, cur prior pars huius operis ab vno tãtùm Samuele; posterior à pluribus Regibus inscribatur?

XXI. *Resoluitur prima. Dauid primam huius operis partē Samuelis nomine prænotauit.* D. Hier. Tullius.

Ad primum respondent Abulens. in præfat. huius operis. q.3. Dauidem omniũ primum priori huius operis parti, quæ illo superstite in lucem prodiit, Samuelis nomen indidisse: quod mihi probabile videtur: tum ex parte Dauidis: sic enim & debitam gratiarũ significationē Samueli exhibebat: & magnam libro de suo regno tractanti auctori(E)tatem cōciliabat; tum ex parte Samuelis, qui cum fuerit verè humilis, non debuit suum nomē huic operi præfigere; ne aliquam speciem arrogantiæ præ se ferre videretur. Nam vt optimè D.Hier. lib. 3. in epist. ad Galat. cap. 5. ad finem obseruat, *Videas*, inquit, *plerosque (quod etiam Tullius ait) libros suos de contemnenda gloria inscribere; & causa gloriæ proprij nominis titulos prænotare.*

XXII. *Resoluitur secunda. Posteriores huius operis scriptores in Samuelis honorem, sua nomina non præfixerunt.*

Ad secundum respondeo, eos, qui Samuelis librum absoluerunt, suum operi nomen indere nol(A)luisse, propter honorē, & reuerentiã Samuelis, cuius nomen delere, proprio substituto, ausi nō sunt. Similē aliquando reuerentiã exhibuit Isaac parēti suo Abrahamo. Nam cum Abrahamus puteis à se effussis certa nomina indidisset; & eosdē puteos Isaac à Philistinis obturatos, iterùm reserasset: *Appellauit eos*, inquit text. *eisdem nominibus quibus antea pater vocauerat.* Genes. 26. n. 18. Quo in loco Oleast. modestiam Isaac, & reuerentiam in parentem non immeritò cōmendat, additque, *Vix inuenies*, inquit, *filium, qui permutat, quæ pater instituit, permanere; omnia volunt mutare, vt se patribus sapientiores ostendant.*

XXIII. Lyran. *Resoluitur tertia.*

Ad tertiũ respondet Lyran. priorē huius operis partem ab vno Samuele, posteriorē à pluribus re(B)gibus inscribi: quia prior pars agit de regno adhuc vnito, posterior de diuiso in regnũ Iuda, & Israel. Quasi verò quamdiu regnum vnitũ est, licèt plures reges successiuè habeat, vnum tantùm habere videatur. Quemadmodum & Ecclesia, licèt plures prælatos, & Pontifices habuerit; eos tamē semper habuit tanta charitate cōcordes, vt vnum tantùm habuisse videretur. Vnde est illud: *Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.* Cant. 4. n. 9. hoc est, vt Honor. Phil. & Angelomus interpretantur, *in vnitate prælatorum tuorum.* Quæ vna res, ita mouit D. August. vt dixerit in lib. contra epist. Fundamēti cap. 4. *Tenet*, inquit, *me in Ecclesiæ gremio consensio populorum, atque gētium, tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas* (C) *post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio sacerdotum.* Hoc est, vnitas, & cōcordia, & stabilitas in successione Pōtificum. Quasi non sit efficacior ad persuadendam fidem miraculorũ vis, doctrinæ fulgor, religionis sanctitas, quæ in Ecclesia efflorescunt; quàm ipsa animorum concordia, & concors stabilitas in continua Pontificum successione.

Regni vnitas commēdatur. *Ecclesiæ vnitas in Pontificum successione.* Honor. Philo. Angelom. D.August.

SECTIO III.

Argumentum huius operis.

I. D. Athanas. *Historia Regum Iuda & Israel, huius operis argumentũ, inter sacros libros recensetur.* *Prima causa, ex Dei in populũ prouidentia.* Abulens.

Diuus Athanas. in Synopsi lib. 9. nō solum totius operis, sed etiã singulorum librorũ colligit argumenta. Cæterũ, vt de toto opere loquar. Argumentũ eius est, historia Regũ Iuda, & Israel. (D) Quæ licèt tēporalis videatur; tamē non immeritò inter sacros libros cōtinetur: duplici de causa. Prima, insistēdo in proprietate rerum, quæ narrantur. Nam in illis omnibus mirabilis Dei erga illũ populũ prouidentia, & beneuolentia eluxit. Vt enim Abulēs. in præfat. q. 6. rectè obseruat, nullũ bellum laude dignum in hac historia reperietur, cuius vel exitũ Deus nō prædixerit; vel initium nō suaserit; vel processũ insigni aliquo miraculo nō adiuuerit.

II. *Mirabilis Dei erga Hebræorum populum beneuolentia.*

Nihil item in eo populo actũ fuit, in quo summa Dei non appareret, vel in docendo sapientia; vel in puniēdo iustitia; vel in remunerãdo liberalitas. Nã modò appellabat illũ populum filiũ: *Filius meus primogenitus Israel.* Ex. 4. n. 22. modò filiã: *Audi filia, & vide.* Ps. 44. n. 11. modò sororem: *Aperi* (E) *mihi soror mea.* Cant. 5. n. 2. Nunc se illi præstabat patrem: *Ego ero ei in patrem.* 2. Reg. 7. n. 14. nunc etiam matrem: *Quomodo si cui mater blandiatur; ita ego consolabor vos.* Isai 66. n. 13. Nũc verò nutritium: *Et ego quasi nutritius Ephraim*, Oseæ 11. n. 3. Nunc denique & gerulam, & altricem: *Ad vbera portabimini, & super genua blandientur vobis.* Isai 66. n. 12. Iam illum in manibus gestabat: *Ecce in manibus meis descripsi te.* Isai. 49. num. 16. Iam in humeris: *Supposuit humerum suum ad portandum.* Genes. 49.

nes. 49. n. 15. iam in capite: *Eris corona gloriæ, & diadema regni.* Isai. 62. n. 2. Iam in oculis, *Circumduxit illum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui.* Deut. 32. n. 10. Semper denique in pectore. Nam in huius rei typum summus Sacerdos duodecim lapides pretiosos, singulos singularum tribuum nominibus insculptos in rationali pectori adhærente præferebat. Exod. 28. à n. 15. Ex quibus patet, quanta Deus illum populum alioqui sceleratissimum beneuolentia prosequeretur.

III. *Blanda pariter, & seuera Dei in Hebræorum populum gubernatio.*

Neque verò in tanta indulgentia, necessaria punitio desiderabatur. *Assumpsi mihi,* inquit Deus, *duas virgas: vnam vocaui decorem, & alteram vocaui funiculum, & paui gregem meum.* Zachar. 11. n. 7. Per quas virgas sunt, qui blandam, & seueram gubernationem, quibus Deus eum populum dirigebat, interpretentur. Et fortasse duæ illæ virgæ Moysis, & Aaronis, quas distinctas fuisse ex D. Epiphan. lib. 1. contra nonam sectam Samaritar. colligitur, idem significabant. Nam virga Aaronis in flores germinans, Num. 17. n. 8. significabat fauores, quibus Deus eum populum recreabat. Virga Moysis in serpentem animata, Exod. 4. n. 3. repræsentabat labores, quibus Deus eundem populū alterna vicissitudine reprimebat. Quibus beneficiis eum populum iam inde ab infantia vsque ad senectutem feliciter deduxit: & peregrinum cum Abrahamo, immolatum cum Isaac, fugitiuum cum Iacobo, captiuum cum Iosepho, multis laboribus exercitum cum Moyse, tandem cum Saule, cum Dauide, cum cæteris eorum posteris regem coronauit. Propter hanc igitur tam vigilantem Dei erga illum populum prouidentiam, debet hæc historia inter sacras numerari.

D. Epiph.

IV. *Secunda causa, ex rerum significatione.* D. Greg.

Secunda causa potest explicari recurrendo ad significationem rerum, quæ in his libris scribuntur. Nam, vt docet D. Greg. in proœmio ad libros Regum. *Historia Regum, quia eo spiritu condita, quo & cætera scripturæ sanctæ volumina cognoscuntur; nō debet credi eis esse minor sacramentis, quibus non est inferior titulo auctoritatis. Nam omnes scriptores eius, prophetæ fuisse referuntur: qui cum historica narrant, spiritualia signant: exteriora loquuntur, & intima innuunt: terrena proponunt, vt cælestia exequantur.*

V. *Prima significatio moralis.* Abul.

Hæc autem significatio multiplex esse potest. Vna moralis, quam sequuntur aliqui apud Abulens. citatum, dicentes, sicut illi reges multa, & durissima bella pro lege, & patria gesserūt, nullis cedentes laboribus: ita & nobis indefessam contra vitia colluctationem esse debere. Altera allegorica, quam sequitur D. Hier. in Epist. 103. ad Paulinum, dicens in illis regum certaminibus, hæreticorum contra Ecclesiam certamina repræsentari. *Si,* inquit, *historiam respicias, verba simplicia sunt: si in literis sensum latentem inspexeris, Ecclesiæ paucitas, & hæreticorum contra Ecclesiam bella narrantur.* Tertia ab Spiritu sancto præcipuè intenta, quam tradit Rup. lib. 1. in hoc opus cap. 1. asserens totam hanc historiam ad Christum verum Regem, eiusque regnum indicādum collimare. *Pulchra,* inquit, *& bona sanctæ legis opera, quæ in figuram futurorum præcepta sunt: sed pulchriora sunt regum coronatorum, prophetarū facta, ac dicta, quæ in typum regni Dei, in testimonium magni ac veri Regis Christi resplenduerunt.* Idē tenet Angelomus in præfat. huius operis, vbi vocat spiritualis intelligentiæ ignaros, qui in sola huius historiæ superficie inhærēt, & ad altiora Christi Domini Sacramenta mente, & cogitatione nō transferuntur. Vnde Carthusi. in proœm. huius operis docet, hos libros nō tam agere de Regibus Israel, quàm de Deo Saluatore, per Reges Israel populū Israeliticum gubernante: & propterea olim à Deo Abrahæ promissum, fore, vt *Reges populorum* de illius stirpe nascerentur. Gen. 17. n. 16. vt significaretur filius Regis cælestis, summi, & omnipotentis, in terra quoque ex regibus nasciturus; quasi omnes illi reges futuri essent Christi Domini non solum patres, sed etiam indices.

Secunda allegorica. D. Hieron.

Tertia, & præcipua significatio de Christo Domino. Rupert.

Angelom.

Carthus.

VI. D. Bona.

Qua de re disertissimè D. Bonauent. in princip. sacræ script. ad fin. *Liber,* inquit, *Regum illum significat, in cuius femore scriptum est. Rex regum, & Dominus Dominantium.* Apocal. 19. n. 16. Et statim exprimit, quid in singulis libris de Christo Rege significetur. *Cum,* inquit *sit Rex, & Sacerdos in primo libro præsignatur, vt euacuaturus sacerdotium legale in depositione, seu extinctione Heli, & substituturus sacerdotium nouum, in substitutione Samuelis, qui non fuit de stirpe Aaron.* 1. Reg 4. à n. 18. *Et translaturus etiam regnum ab Israel, in reprobatione Saulis, & electione Dauid.* 1. Reg. 15 à n. 23. *In secūdo promittitur Christus de semine Dauidico nasciturus.* 2. Reg 7. à n. 12. *In tertio libro in figura pacifici Salomonis præfiguratur Christus, qui est pax nostra, qui fecit vtraque vnum;* Ephes. 2. n. 14. *In quarto præfiguratur Christus, vt euacuaturus omnē gentilitatis ritum, in interemptione pseudoprophetarum per Eliam.* 3. Reg. 18. n 40. *Et vt suscitaturus mortuos, in Eliseo.* 4. Reg. 4. n. 35. & 4 Reg. 13. n. 21. *Et cōfecturus Eucharistiæ sacramentum, in pane subcinericio.* 3. Reg. 17. n. 13. *Vt ascensurus in cælum, in translatione Eliæ in curru igneo.* 4 Reg. 2. n. 11. Quamuis obiter aduerte, illam pseudoprophetarum occisionem; & illum subcinericium Eliæ panem, non in 4. Regum libru, vbi à D. Bonauent. reponi videntur; sed in 3. vt indicauimus, contineri.

Quid in singulis Regum libris de Christo Rege significetur.

VII. D. August.

Vides, vt quatuor Regum libri Regem Regum Christum Dominū, omniaque eius mysteria præsari quodammodò videantur? Consentit planè D. Aug. lib. 17. de Ciuit. cap. 1. Vbi de Regum historia loquutus, *Scriptura,* inquit, *quæ per ordinem reges, eorumque facta: & euenta digerēs; videtur tanquàm historica diligētia rebus gestis occupata esse narrandis: si adiuuante Dei spiritu consideratè tractetur; vel magis, vel certè non minùs prænuntiandis futuris, quàm præteritis enuntiandis inuenietur intenta.* Hæc autē futura, quæ prænuntiat, sine dubio ad Christum Dominū indicandum omnia pertinebant. In eundem sensum Clem. Alex. lib. 1. Strom. n. it. Iudices, & Reges, qui post Moysen Hebræis præfuerunt, Prophetas appellat. Non quidem quòd omnes verbis prophetarent, sed factis; vt Heruetus Clementis interpres obseruat: & vel ipsa regia dignitate, quā habebant, Christum Dominum in æternum regnaturū præmonerent. Sic & D. Hieron. in Epist. 103. ad Paul. *In Iudicū,* inquit, *libro, quot Principes populi, tot figuræ sunt.* Quod pari ratione de libro Regum testaretur: non minùs enim Reges, quam Iudices Christi Domini typi præfuerunt. Nam D. Greg. in præfat. huius operis de 1 & 2. Regū loquutus. *Ad hoc,* inquit, *Prophetæ Samueli adscribitur; vt ex auctoris titulo sentiatur historia, quam scribit, non tam historia, quam prophetia: simplex, veraque litera, sed alta nimis, & multiplicitate occultorum sensuum profunda.* Et idem planè est de consequenti Regum historia; tota enim ad supremum Regum Regem Christum præsignandum ferebatur.

Omnes Hebræorum Reges, & Prophetæ Christi figura. Clem. Alex.

D. Hier.

D. Greg.

VIII. *Totum Hebræorum regnum agnus Christi propheta.* D. Aug. *Non solum verbis, sed etiam factis futura præsignantur.*

In quam sentētiam optimè quadrant illa verba D. Aug. lib. 22. contra Faust. c. 24. totum regnū Iudæorum magnum Christi prophetam appellantis. *Dico,* inquit, *illorum hominum non tantum linguam, sed etiam vitam fuisse propheticam, totumque illud Regnum gentis Hebræorū magnum quendam, quia & magni cuiusdam, fuisse prophetā.* Et rectè quidem. Neque enim solis verbis, sed etiam factis futuri rerum euentus in scriptura præsignantur. Vt patet Isai. 20. num. 2.

Ezechiel 12.n.3. Zach. 11.n.15. Actor. 21.n.11. & A aliis passim locis. Itaque non solum dicta vatum, sed etiam facta regum, quæ in his libris continentur, Christum Dominum prophetabant. Quamuis illud obiter prætereundum non sit; cum lex, & prophetia fuit vsque ad Ioannem tantùm. Matth. 11.n.12. & Luc. 16.n.16. Non immeritò totum illud regnum, quod olim propheticum fuit, iam diu siluisse, imò penitùs conticuisse. Ex quibus patet quãto iure Regum historia propter significationes sacras, & prophetias, quas de Christo Domino includit, inter libros sacros reponatur.

IX. *Christi incunabula Hebræorum populum sacrum reddebant, & diuinum.* Cæterùm non solum expressæ de Christo Domino prophetiæ, sed etiam futura eius in eo regno incunabula, sacrum quodammodò reddebant eum B populum, ac diuinum. Abrahamus volens aliquandò seruum suum iureiurando obstringere: *Pone,* inquit, *manum tuam subter femur meum, vt adiurem te.* Genes. 24. n.2. Cur non potiùs super aram manum ponere iubetur, vt sanctiùs iurare videatur?

D. Aug. Respondet D. Aug. ser. 75. de tempore, quia perinde fuit dicere: *mitte manum tuam subter femur meũ:* ac dicere, *mitte manum tuam ad altare, aut ad arcam testamenti, aut ad templum Dei, & iura mihi. Femur tangebat, & per Deum cæli, & terræ iurabat,* de femore Abrahæ nasciturum. Et eodem modo explicat idem D. August. quæst. 62. in Genes. *Quod,* inquit, *Abraham iubet puero suo, vt manum suam ponat sub eius femore, solet imperitos mouere: non attendentes, magnam de Christo extitisse prophetiam; quod ipse Dominus cæli, & Dominus terræ in ea carne venturus esset, quæ de illo femore propagata est.*

D. Thom. Et notat D. Thom. ad eum C locum, dixisse Patriarcham, non super femur, sed *subter femur:* vt maior loci sanctitas exprimeretur, qui reuerentiæ causa non nisi ab inferiori parte contingendus videbatur. Si igitur Abrahamus eo solo nomine, quòd Christi Domini parens futurus erat, sacrum quodammodò altare dicebatur; non minori iure idem de illo regno dicendum est, quod plures, ac propinquiores Christo Domino parentes continebat.

X. Abrahamum imitatus Iacobus, cum filium suũ Iosephum adiuraret. *Pone,* inquit, *manum tuam sub femore meo.* Genes. 47. n.29. Quasi suo lateri, ex quo Christus Dominus nasciturus erat, quandã inesse non solum sanctitatem, sed etiam diuinitatem arbitraretur, nec minori reuerentia latus, quàm ipsũ D Christum Dominum contingendum, sibi persuaderet. Quantam igitur oportebat esse illius populi sanctitatem, ex quo futurum erat, vt ipse fons totius sanctitatis Christus Dominus emanaret? Vnde mirum non est, Deum tam multa illi populo beneficia contulisse; ex quo Christum Dominum nasciturum præsciebat.

XI. *Terra propter Christũ prius ornata, quàm cælum.* In primo huius mundi opificio, priùs Deus terrã herbis, floribus, & fructibus vestiuit, quam cælum sole, luna, ac syderibus exornaret. Nam in tertio die iussit, vt germinaret *terra herbam virentem,* &c. Genes. 1. n.11. In quarto autem, vt fierent *luminaria in firmamento cæli,* &c. Ibidem n.14. cur, obsecro, priùs terra, quàm cælum tam multis excolitur

D. Basil. ornamentis? D. Basil. homil. 6. in Exam. ideò factum E credit, ne, si sol terræ fructibus præiret, eorum omnium creator, saltem ab ignaris hominibus crederetur. *Terra,* inquit, *suis est germinibus referta; sed nondum erat sol, neque luna: ne eorum, quæ nascũtur è terra, creatorem censerent esse, qui Deum ignorant.* Aptissime

D. Anast. tamen ad rem nostram D. Anastas. Synaita respondet in suo Examer. lib. 1. rationem esse, quia prius terra erat Christum Dominũ hospitio exceptura. *Ante cælum,* inquit, *terra ornatur, quia ante Angelos*

A *terra, & terrã genitis hominibus Deum per incarnationem vidimus.*

Imo lib. 4. sentit, quamuis veræ sententiæ contrarius, Deũ priùs in terra solem, ac lunam creasse, & postea in cælum transtulisse. *Tanquam si terra,* inquit, *ante cælum, ditata sit Christi mysterio, & aduentu.* Si ergò priùs terra, quàm cælum à Deo locupletatur; quia priùs Christo Domino hospitium præbitura erat, quàm cælum: mirum nõ est, si priùs populus Iudæorum, quàm populus gentium, multis a Deo beneficiis cumuletur; quia apud illum futura erant prima Christi Domini incunabula. XII.

Sed aduerte, quò magis præstant Sol, & Luna, & stellæ, quibus cælum decoratur, herbis, floribus, ac fructibus, quibus terra circumuestitur; eò magis B præstare ornamenta, quibus modò Deus suam Ecclesiam illustrat, illis quibus olim Synagogam exornauit. His igitur de causis sacrum quodammodò fuit illud regnum, ac diuinum, & proindè quæ de illo tractat historia inter sacras numerãda. *Pulchrior Ecclesia, quã synagoga ornatur.*

SECTIO IV.

Numerus, anni, mores Regum Iuda, & Israel.

REges Hebræorum, de quibus in his libris agitur, in tres classes distingui possunt. Prima cõtinet eos, qui totum regnum, antequam diuideretur, ex duodecim tribubus conflatum administrabant. Seconda eos, qui facta regni diuisione, duaC bus tribubus Iuda, & Benjamin præfuerunt. Tertia eos, qui reliquas decem tribus (& regnum Israel dicebatur) gubernarunt. Omnium inter se ordinẽ, ac numerum, annus, quibus regnarunt, mores, quibus vixerunt, sequens tabella prænotabit. Si quid deinde dubitationis oritur, paucis nunc expediam, suis postea locis ea de re copiosiùs dicturus. I. *Regũ series in tres distincta classes.*

Interim consulantur auctores, qui præter vulgatos interpretes, de Hebræorum Regum temporibus scripserunt. Euseb. in Chronico, & lib. 10. de præparat. Euangelica, cap. 3. D. Athanas. in Synopsi lib. 9. & 10. D. Isidor. in chronico ad quartam mundi ætatem, Richard. de S. Victore parte 2. opuscul. tract. 3. de concordia temporum Regum Iuda, & D Israel, Iulian. Pomerius lib. 1. contra Iudæos, post medium in 4. tom. Bibliothecæ 2. editionis, Theophilus Patriarcha Antiochenus libr. 3. ad Autolycum, Ado Archiep. Vienens. in chronic. breuiario, Quintus Iulius in libello de duratione mundi, Nicephor. Constantinop. in chron. cap. 4. 5. & 16. Naclantus in medulla scripturæ in 4. mundi ætate, Ioannes Lucidus in chronico, Driedo de Eccles. scripturis, lib. 3. tract. 3. cap. 5. à 5. cõclusione, Arias Montanus in Apparatu de seculis, Cantapetrensis lib. 4 hypotyposeon cap. 2. Carolus Sigonius lib. 7. de Rep. Hebr. cap. 3. Canus de locis lib. 11. cap. 5. in responsione ad 12. argumentum. Feuard. in cap. 1. Ruth His adde annalium, seu historiarum ab orbe condito scriptores, Zonaram, Cedren. D. Antonin. E Sabellic. Genebr. Torniel. & plures alios. Accedut ex nostris Card. Bellarm. in priori parte suæ chron. Salmer. tom. 1. prologom. pag. 595. Ribera in Prophetas minores prælud. 2. Barrad. tom. 1. concordiæ lib. 5 à cap. 8. Tandem Iacobus Gordonus in opere chronologico in 5. periodo, & in quæstion. ad illam. Et quamuis non omnes in annorum computatione conueniant; vt ex dicendis patebit: quid tamen certiùs habeatur, ex subscripta tabella facilè innotescet. II. *Auctores qui de Hebr. Regum temporibus scripserunt.* Eusebius. D. Ath. D. Isidor. Richar. de S. Vict. Iulian. Pomer. Theoph. Ado. Quintus Iulius. Niceph. Naclant. Ioan. Lucid. Driedo. Ar. Mont. Cantaper. Carol. Sig. Can. Feuard. Zonar. Cedren. D. Anto. Sabel. Genebr. Torniel. Bellarm. Salmer. Rib. Barrad. Iacob. Gord.

REGVM

REGVM DVODECIM
TRIBVVM

Ordo.		*Tempus Regni.*		*Vitæ exitus.*
1. Saul.	1.*Reg.*10 *n.*1.	40. Anni cum Samuele.	*Act.*13.*n* 21.	Malus.
2. Dauid.	2.*Reg.*2.*n.*7.	40.	3.*Reg.*2.*n.*11.	Bonus.
3. Salomon.	3.*Reg.*2.*n.*12.	40.	3.*Reg.*11.*n.*42.	Incertus.

REGVM IVDA, SEV HIERVSALEM,
seu duarum Tribuum,

Ordo.		*Tempus Regni.*		*Vitæ exitus.*
1. Roboam.	3 *Reg.*11.*n.*43.	17. Anni.	3.*Reg.*14.*n.*21.	Malus.
2. Abia.	3. *Reg.*14.*n.*31.	3.	3.*Reg.*15.*n.*2.	Malus.
3. Asa.	3. *Reg.*15.*n.*8.	41.	3.*Reg.*15.*n.*10.	Incertus.
4. Iosaphath.	3. *Reg.*22.*n.*41.	25.	3.*Reg.*22.*n.*42.	Bonus.
5. Ioram.	4. *Reg.*8.*n.*16.	8.	4.*Reg.*8.*n* 17.	Malus.
6. Ochozias.	4. *Reg* 8.*n.*24.	1.	4.*Reg.*8 *n.*26.	Malus.
7. Athalia.	4. *Reg.*11.*n.*3.	7.	4.*Reg.*11.*n.*4.	Malus.
8. Ioas.	4. *Reg.*11.*n.*21.	40.	4.*Reg.*12.*n.*1.	Malus.
9. Amasias.	4. *Reg.*12.*n.*21.	29.	4.*Reg* 14.*n.*2.	Malus.
10. Azarias, siue Ozias.	4. *Reg.*15.*n.*1.	52.	4.*Reg.*15.*n.*2.	Incertus.
11. Ioathan.	4. *Reg* 15.*n.*7.	16.	4.*Reg.*15.*n.*33.	Bonus.
12. Achaz.	4.*Reg.*15. *n.*38.	16.	4.*Reg.*16.*n.*2.	Malus.
13. Ezechias.	4.*Reg.*18.*n.*1.	29.	4.*Reg.*18.*n.*2.	Bonus.
14. Manasses,	4. *Reg.*20.*n.*21.	55.	4.*Reg.*21.*n.*1.	Bonus.
15. Amon.	4. *Reg.*21.*n.*18.	2.	4.*Reg.*21.*n.*19.	Malus.
16. Iosias.	4. *Reg.*21.*n.*26.	31.	4.*Reg.*22.*n.*1.	Bonus.
17. Ioachaz.	4. *Reg.*23.*n.*30.	3. Menses.	4.*Reg.*23.*n.*31.	Malus.
18. Ioakim.	4. *Reg.*23.*n.*34.	11.	4.*Reg.*23.*n.*36.	Malus.
19 Ioachin.	4 *Reg.*24.*n* 6.	3 Menses.	4.*Reg.*24.*n.*8.	Malus.
20. Sedechias.	4.*Reg.*24.*n.*17.	11.	4.*Reg.*24.*n.*18.	Malus.

REGVM

REGVM ISRAEL, SIVE SAMARIÆ, SIVE DECEM tribuum, siue Ephraim,

Ordo.		*Tempus Regni.*		*Vitæ exitus.*
1. Hieroboam.	3. *Reg.12.n.20.*	22. Anni.	3. *Reg.14.n.20.*	Malus.
2. Nadab.	3. *Reg.14.n.20.*	2.	3. *Reg.15 n.25.*	Malus.
3. Baasa.	3. *Reg.15.n.28.*	24.	3. *Reg.15.n.33.*	Malus.
4. Hela.	3. *Reg.16.n.6.*	2.	3. *Reg.16.n.8.*	Malus.
5. Zambri.	3. *Reg.16.n.10.*	7. Dies.	3. *Reg.16.n.15.*	Malus.
6. Amri.	3. *Reg.16.n.16.*	12.	3. *Reg.16.n.23.*	Malus.
7. Achab.	3. *Reg.16.n.28.*	22.	3. *Reg.16.n.29.*	Malus.
8. Ochozias.	3. *Reg.22.n.40.*	2.	3 *Reg.22.n.52.*	Malus.
9. Ioram.	4. *Reg.1.n.17.*	12.	4. *Reg.3.n.1.*	Malus.
10. Iehu.	4. *Reg.9.n.6.*	28.	4. *Reg.10.n.36.*	Malus.
11. Ioachaz.	4. *Reg.13.n.1.*	17.	4. *Reg.13.n.1.*	Malus.
12. Ioas.	4. *Reg.13.n.9.*	16.	4. *Reg.13.n.10.*	Malus.
13. Hieroboam.	4. *Reg.14.n.16.*	41.	4. *Reg.13.n.23.*	Malus.
14. Zacharias.	4. *Reg.14.n.29.*	6. Menses.	4. *Reg.15 n.8.*	Malus.
15. Sellum.	4. *Reg.15.n.10.*	1. Mensem.	4. *Reg.15.n.13.*	Malus.
16. Manahem.	4. *Reg.15.n.14.*	10.	4 *Reg.15.n.17.*	Malus.
17. Phaceas.	4. *Reg.15.n.22.*	2.	4. *Reg.15.n.23.*	Malus.
18. Phacee.	4. *Reg.15.n.25.*	20.	4. *Reg.15.n 27.*	Malus.
19. Osee.	4. *Reg.15.n.30.*	9.	4. *Reg.17.n.1.*	Malus.

III. *Omnium annorum summa.* Hi omnes anni, si ad calculum redigantur, hâc A efficient summam. Reges duodecim tribuum, sublatis illis viginti annis, qui Samueli tribuuntur, regnarunt centum annis. Reges duarum tribuum trecentis nonaginta quatuor annis. Reges decem tribuum ducentis quadraginta duobus annis. Sed hi anni Regum decem Tribuum in illos annos Regum duarum tribuum inciderunt. Quia vtrique simul corregnarunt; vt statim patebit. Atque adeò status Regum 494. annis continetur.

SECTIO V.

Numerus, & concursus horum Regum expenditur.

I. *Prima difficultas de Isboseth.* PLures dicet aliquis fuisse Reges; alios paucio- B res. Plures quidem, quia Isboseth filius Saulis videtur inter Reges duodecim tribuum numerãdus. Nam de illo dicitur: *Quadraginta annorum erat Isboseth filius Saul, cùm regnare cœpisset; & duobus annis regnauit* 2. Reg. 2. n. 10. Pauciores verò, quia Athalia inter reges Iuda nullo modo videtur recẽsenda: tum quia erat fœmina, quæ non admittebatur ad regnum: tum quia non erat de tribu Iuda, sed de tribu Ephraim, nempe filia Achabi Regis *Secunda difficultas de Athalia.*

A Israelis. 4. Reg. 8. n. 18. & 27. & 2. Par. 21. n. 6. Quòd si apud Matthæum à genealogia Christi Domini excludũtur tres Reges Ochozias, Ioas, & Amasias; quòd essent filius, nepos, & pronepos Athaliæ ex pessimis parentibus Achabo, & Iezabele natæ, vt eius memoria tolleretur vsque ad tertiam generationem, & nullo modo in sanctæ natiuitatis ordine poneretur, vt D. Hieron in cap. 1. Matth. interpretatur, quis non videt maiori iure ipsam Athaliam, quæ erat de regno Israel, è catalogo Regum Iuda penitùs expungendam? D.Hieron.

II. *Expenditur prima ratio, cur Isboseth inter Reges non recenseatur.* Ad priorem difficultatem respondebit fortassè aliquis, non recenseri Isboseth inter cæteros Reges, quia breuissimè regnauit, duobus scilicet annis. Sed contrà. Quia breuiori tempore regnarunt alij. Nã ex Regibus Iuda Ochozias vno anno: Ioachaz tribus mensibus, Ioachin totidem regnarunt. B Ex Regibus autem Israel Zacharias sex mensibus; Sellum vno tantum mense, Zambri septem diebus regni clauum tenuerunt. Et tamen hi omnes in Regum catalogum conscribũtur. Ergo ex hoc capite inscribi potest & Isboseth: præsertim si dicamus cũ Abul. 2. Reg. 2. q. 12. quem sequitur Torn. anno mundi 2980. Isboseth non duobus tantùm annis, sed septem, & dimidio regnasse. Quod inde probat. Nam quãdiu Dauid regnauit in Hebrõ super Iudam, regnauit Isboseth super reliquũ Israelem *Quot annis regnauerit Isboseth. Abul. Torn.*

lem: atqui Dauid septem annis, & dimidio regnauit super Iudam in Hebron. 2. Reg. 2. n. 11. ergo totidem annis regnauit Isboseth super Israëlem.

III. Dicet alius, non recenseri Isboseth inter cæteros Reges, quia non iure regnum suscepit, sed iniuria præoccupauit. Nam cum legitima suscipiendi regni via duplex sit successio, aut electio: Isboseth neque successione obtinuit regnum, neque electione. Nõ successione; quia Saul cum tota posteritate reprobatus iam à Deo fuerat. 1. Reg. 13. n. 14. & 1. Reg. 15. n. 23. & proinde eius filij legitimi regni esse non poterant hæredes. Non electione; quia hæc apud Hebræos erat penes ipsum Deum. *Eum constitues*, inquit Moyses, *quem Dominus Deus tuus elegerit*. Deut. 17. n. 15. Cum igitur Isboseth non fuerit à Deo electus, nõ videtur iure electionis ad regnum accedere potuisse. Et confirmatur, quia Dauid iam electus erat, & constitutus rex à Deo. Ergo, quidquid homines laborarent in eligendo Isboseth, nullum ei ius ad regnum conferre possent. Atque hanc ob causam videtur Dauid diuerso modo loquutus de Saule, & Isboseth. Nam ad eum, qui Saulem occiderat: *Quare*, inquit, *non timuisti mittere manum tuam, vt occideres Christũ Domini*. 2. Reg. 1. n. 14. Christum Domini appellat, hoc est, vnctum, seu regem; quasi regni iure vteretur. Ad eos autem, qui occiderunt Isboseth: *Homines*, inquit, *impij interfecerunt virum innoxium in domo sua*. 2. Reg. 4. n. 11. non regem, non vnctum, sed virum appellat, quasi vitam ageret priuatam, & nullam publicam potestatem iure obtineret. Cum igitur legitimus rex nõ fuerit, sed quodãmodũ intrusus; non erat inter legitimos reges numerãdus.

Expenditur secunda ratio an Isboseth iure regnum susceperit.

Hebr. Regũ electio penes ipsum Deũ.

IV. Non mihi displicet hæc ratio. Quamuis enim Abulens. 2. Reg. 2. q. 13. excuset à peccato Isboseth regnum suscipientem; imò eundem excusare videatur & Dauid loco citato, appellans virum innoxium: seu vt est in Hebræo צדיק *Tsadich*, hoc *iustum*, à verbo צדק *Tsadach*, id est, *iustificare*: tamen hæc excusatio non fundatur in aliquo regni iure, quod obtineret Isboseth: nullum enim habuit; sed in aliqua ignorantia, cuius ratione à culpa absolueretur. Nam poterat ignorare omnes posteros Saulis, iam esse à Deo quodãmodò exhæredatos, & à regno suscipiendo repulsos; ex qua ignorantia fieri poterat, vt ipse tanquam legitimus regni hæres, vt sibi videbatur, in patris locum sine peccato succedere conaretur. Si dicas, adhuc non excusari; quia Dauid iam erat à Deo electus, quem proindè ille nec debuit, nec potuit à regno excludere, vt se in eius locũ intromitteret. Respondeo, hanc ipsam Dauidis electionem à Deo factam ignorare potuisse; neque enim adeò fuit manifesta, vt non posset illius aures præterire; aut certè non illam cognouisse ex aliquo prophetico oraculo, sed tantùm ex vulgari aliquo colloquio, cui ipse fidem habere non teneretur.

Abul. Isboseth in regni successione à culpa propter ignorantiam excusatur.

V. Vrgebis, etiam posita hac ignoratione nondum à peccato excusari; quia sciebat ex loco Deut. citato, regis electionem apud Hebræos nõ esse populi suffragio celebrandam, sed vnius Dei arbitrio definiendam, & proindè quandiu ipse se à Deo eligi non videbat; quantumuis sua populus suffragia conferret, non poterat regnum licitè occupare. Respõdeo, quidquid sit de electione, Isboseth iure successionis regnum affectare potuisse, si fortasse ignorauit, se diuinitùs eo iure spoliatum: vnde ambiendo, & obtinendo regnum, nihil deliquisse. Addo sola humana electione contentum, potuisse regnum sine peccato obtinere: quia quamuis sciret ex loco Deut. citato, primum regem in terra promissionis, non nisi à Deo eligendum; tamen hanc

Obiectio.

Solutio.

A diuinam electionẽ ad consequentes reges, si quando eos eligi oporteret, necessariam esse, fortassè ignorauit. Potest enim de hac re nõ immeritò dubitari. Ao scilicet vigente aliqua necessitate eligẽdi regem apud Hebræos, post primam illam Saulis electionem, expectanda esset diuina electio, an communi iure vtendum, & creandus rex, in quem plura populi suffragia inclinassent? De qua re ad cap. 8. dicã aliquid. Quare cum videret Isboseth, se vnius patrocinio Abner, & totius suffragio Israel electum esse in regem, si ea, quam diximus, ignorantia laborauit; potuit in suscipiendo regno à peccato excusari. Dummodò tamẽ certum sit, eum nullo legitimo regni iure vsũ esse, & propterea inB ter germanos Hebræorũ reges locũ non inuenisse.

An diuina electio ad sequentes Hebræorũ reges post Saulem extenderetur.

Concluditur prima difficultatis resolutio.

VI. Ad posteriorem difficultatem, fateor, indignissimam esse Athaliam, quæ inter reges Iuda recensetur: propter eas, quas adduximus rationes; neque à nobis inter alios reges numerari, quod vllo legitimo regni iure vteretur; sed vt notaretur illud annorum spatium, quo suam ipsa tyrannidem exercuit. Cum enim tunc nullus alius esset Rex, sub cuius nomine designari posset; saltem Athaliæ nomine seruari debuit. Nequid de summa annorum, quibus illud duarum tribuum regnum stetit, deperiret.

Resoluitur secunda difficultas, cur inter Reges locum habuerit Athalia.

VII. Quod attinet ad concursum Regum Iuda, & Israel. Notandum est, hæc duo regna non fuisse vnum post alterum, sed vtrumque simul eodem ferè C tempore incepisse. At quales duæ naues simul tẽporis ab eodem portu egressæ, non semper paribus spatiis feruntur: sed modò iunctæ, modò separatæ; nunc magnis, nunc exiguis interuallis disiunctæ; iam præit, quæ sequebatur, iam sequitur, quæ præibat; donec tandem vna prior, quàm altera vel portum teneat, vel ad saxum allidatur. Ita planè regnũ Iuda, & regnum Israel eodem ferè tempore exorta, non eadem semper prosperitate, vel aduersitate vtebantur; sed alterno rerũ successu, nunc hoc illo augustius; nunc illud hoc sublimius: modò huius reges longiùs viuebant, modò celeriùs interibant: donec tandem vnum altero citiùs naufragatur: & regno Iuda adhuc incolumi, regnum Israel penitùs aboletur.

Concursus Regum Iuda, & Israel.

VIII. Duo hîc obiter inquires. Vnum, quænam fuerit D diuinæ prouidentiæ ratio, ob quã hæc duo regna aliis, atque aliis temporibus sibi vicissim cesserint, & excesserint; & vno attrito, multisque cladibus confecto; alterum floruerit, prosperisque successibus abundauerit: rursus hoc paulatim arescẽte, & in multas calamitates pessum eunte, illud remixerit, & in meliorem fortunam respirarit: ac denique alterna vtrunque alea, & tumuerit, & detumuerit: in moremque æstus marini, nunc in suis malis subsiderit, nunc in suis bonis exundarit. Responderi potest, vt vtrunliber spe, & metu firmaretur: quod iacebat, bonam spem aliquando exurgendi obtineret: quod stabat, metu ruendi in peius frænaretur: neutri sua felicitas ad fastũ; neutri sua calamitas ad pusillanimitatem deseruiret: sed vE trumque in aduersis, ne deficeret, spes erigeret: in prosperis, ne insolesceret, metus coërceret: quod prospera fortuna vtebatur, iacenti non insultaret; veritum, ne simile infortunium subiret: quod aduersis turbinibus iactabatur, felici non inuideret; sperans, fore, vt parem ad felicitatem reuolaret. Scilicet quemadmodum thronum Salomonis duæ manus hinc inde tenebant, ne rueret, 3. Reg. 10. n. 19. ita planè Iudaicum, & Israeliticum regnum metus, & spes, tanquam duæ manus sustentabant, ne periret.

Metus, & spes regnum sustentant.

IX. Alterum, cur regnum Israeliticum ex decem

tribubus

Citiùs perit regnũ, quod inaniùs gloriatur.

tribubus collectũ, & proindè multo numerosius, quàm regnum Iudaicum ex duabus tantum tribubus conflatum, citiùs interierit? Respondeo, eo ipso, quod de maiori tribuum multitudine superbierit; eaque in re Iudaico regno se præposuerit; meritò à Deo factum, vt citiùs extingueretur. Neque enim populorum multitudo tantum valet ad regni durationem; quantum ad destructionem, inanis de multitudine gloriatio. Vnde cum Oseas cap. 9. n. 11. de regibus Israeliticis diceret, *Gloria eorum à partu, & ab vtero, & à conceptu.* Hoc est, interprete D. Hier. de nulla re magis, quàm de suorum multitudine populorum gloriantur: protinus imprecatur, dicens, *Da eis Domine. Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis, & vbera arentia.* Ibid. n. 14. Hoc est, eodem D. Hieron. interprete, ad sterilitatem, & paucitatem eos redige; *vt in quo gloriari solent, confundantur.* Atque ita factum esse, propheta vlterius ostendit. *Percussus est*, inquit, *Ephraim, radix eorum exsiccata est, fructum nequaquam faciet.* Ibid. n. 16. Meritò igitur regnum quod de sua multitudine inaniùs superbiit; citiùs eradicatur. Sed iam, vt maior vnius regni, quam alterius diuturnitas ostendatur: vtriusque reges hinc inde comparentur, & quis cuique responderit, subscripta in tabella demonstretur.

D. Hier.

REGVM IVDA, ET
Israel concursus.

Reges Iuda.		*Reges Israel.*	
Roboam. Abia. Asa, sub initium.	Inciderunt in	Hieroboam.	3. *Reg.* 11. *n.* 20. 3. *Reg.* 15. *n.* 1. 3. *Reg.* 15. *n.* 9.
Asa.	Incidit in	Nadab. Baasa. Hela. Zambri. Ambri. Achab, sub initium.	3. *Reg.* 15. *n.* 25. 3. *Reg.* 15. *n.* 33. 3. *Reg.* 16. *n.* 8. 3. *Reg.* 16. *n.* 15. 3. *Reg.* 16. *n.* 23. 3. *Reg.* 16. *n.* 29.
Iosaphath.	Incidit in	Achab. Ochoziam. Ioram, sub initium.	3. *Reg.* 22. *n.* 41. 3. *Reg.* 22. *n.* 52. 4. *Reg* 3. *n.* 1.
Ioram Rex Iuda. Ochozias, sub initium.	Inciderunt in	Ioram Regem Israel.	4. *Reg.* 8. *n.* 16. 4. *Reg.* 8. *n.* 25.
Ochozias. Athalia. Ioas, sub initium.	Inciderunt in	Iehu.	4. *Reg.* 9. *n.* 27. 4. *Reg.* 11. *n.* 1. 4. *Reg.* 12. *n.* 1.
Ioas, Rex Iuda.	Incidit in	Ioachaz. Ioas, sub initium.	4. *Reg.* 13. *n.* 1. 4. *Reg.* 13. *n.* 10.
Amasias.	Incidit in	Ioas, Regem Israel. Hieroboam, sub initium.	4. *Reg.* 14. *n.* 1. 4. *Reg.* 14. *n.* 23.
Azarias; seu Ozias.	Incidit in	Hieroboam. Zachariam. Sellum. Manahem. Phaceiam. Phacee, sub initium.	4. *Reg.* 15. *n.* 1. 4. *Reg.* 15. *n.* 8. 4. *Reg.* 15. *n.* 13. 4. *Reg.* 15. *n.* 17. 4. *Reg.* 15. *n.* 23. 4. *Reg.* 15. *n.* 27.
Ioathan. Achaz, sub initium.	Inciderunt in	Phacee.	4. *Reg.* 15. *n.* 32. 4. *Reg.* 16. *m.*
Achaz. Ezechias.	Inciderunt in	Osee.	4. *Reg.* 17. *n.* 1. 4. *Reg.* 18. *n.* 1.

VIII. Hic Osee fuit vltimus Regum Israel. Nam 9. illius anno sub anno 6. Ezechiæ Regis Iuda. 4. Reg.18.n.11. Salmanasar Rex Assyriorum Samariam expugnauit, & in Assyrios transtulit Israelem, nunquam ampliùs ex ea captiuitate rediturũ. Itaque euerso regno Israelis, adhuc stetit diuturnius regnum Iuda sub Ezechia, & septem consequentibus regibus, vsque ad Sedechiam: sub quo tandem, & regnum Iuda concidit, & templum conflagrauit.

Euerso regno Israel, adhuc Iuda regnum stetit.

SECTIO VI.

Expenditur duratio Regum Hebræorum.

I. DVplex hoc loco quæstio esse potest. Quando fuerint, & quamdiù durauerint Reges Hebræorum. Vtramque breuiter expediam. Quod ad primam attinet, Reges Hebræorum in quartã mundi ætatem inciderunt; vt docet D. Aug. lib. 22. de Ciuit. cap. 30. D. Antonin. 1. p. tit. 3. D. Isidor. in suo chronico, Ado item in suo, & alij: qui primam ætatem constituunt ab orbe condito, vsque ad diluuium. Secundam à diluuio vsque ad Abrahamũ. Tertiam ab Abrahamo vsque ad Dauidem. Quartam à Dauide vsque ad captiuitatem Babylonicã; quæ fuit vltima meta illius status, in quo Hebræorum reges floruerunt. Quamuis hæ mundi ætates aliter ab aliis distinguantur; vt videre est apud Genebr. in chronol. & Torniel. in annalibus.

Duplex quæstio. Resoluitur prima. Hebræorũ Reges in quartam mundi ætatem inciderunt. D. Aug. D. Anto. D. Isidor. Ado. Quatuor mundi ætates. Genebr. Torniel.

II. Itaque in quartam mundi ætatem inciderunt Hebræorum reges. Vnde Rupert. in proœmio huius operis, cap. 1. comparat hanc quartam ætatem cum quarta mundi die: quia vt hæc syderibus, ita illa regibus fulgurauit; & vt quarta mundi dies prioribus diebus præluxit; ita censet hanc quartã mundi ætatem, præcedentibus ætatibus præferẽdam. *Pulchra*, inquit, *terræ plantaria, quæ tertio die plantata, vel produci iussa sunt: sed pulchriora cœli luminaria, quæ quarto die facta, vel in firmamento posita sunt. Sic nimirùm pulchra quidem, & bona sancta legis opera, quæ tertia mundi ætate in figuram futurorũ præcepta sunt: sed pulchriora regum coronatorũ, & Prophetarum facta, dicta, quæ in typum regni Dei, in testimoniũ magni, ac veri Regis Christi præsplenduerunt.* Quo enim propius hæc ætas Christum Dominum repræsentabat, eò clariùs splendebat.

Quarta mundi ætas cæteris præferenda. Rupert.

III. Adde in hac quarta ætate nouum quendam mundo vigorem, ac fortitudinem accessisse; & sicut in donis Spiritus Sãcti quartũ locum sortitur Spiritus fortitudinis, Isai. 11. n. 2. ita reges, qui bellica fortitudine ad conterendos hostes excelluerunt; & spiritualẽ fortitudinem ad effrœnatos appetitus subigendos adumbrarunt; quartã mundi ætatẽ non immeritò occupasse. Sic enim ferè Rupert. citatus. *Rectè*, inquit, *dixerim, secundum opera vtriusque* (nẽpe quartæ diei, & quartæ ætatis) *Spiritum Sanctum prædicari spiritum fortitudinis, quia videlicèt & quarto die luminaria firmamentũ ornauerunt in potestatibus, & firmissimis ordinibus suis; & quarta ætate in psalmis canoris, scriptisque propheticis, regali auctoritate sermo Dei conualuit, auctum est verbũ promissionis.* Itaque in hac quarta ætate clariora fortitudinis exẽpla enituere, per regũ certamina, quę plures fidei hostes perterrebant; & Prophetarum oracula, quæ frequentiùs imperitã multitudinem informabant; & egregia facta illustriũ virorũ, qui idololatrarum audaciã, & superbiã animosiùs contũdebant. Vnde illi fortes Dauid. 2. Reg. 23. n. 8. & illi fortes Salomonis, qui eius lectulum ambiebãt. Cant. 3. n. 7. non sunt alij, interprete Rupert. lib. 3. in Cant. quàm Reges, & Prophetæ, & Sacerdotes, qui in hanc quartam mundi ætatẽ incidentes, pro fide, & religione feliciter decertarunt. Nec sine mysterio fortasse est, vt post Iudicũ ætatem, Regũ ætas consequatur. Nam vt Angelom. in principio huius operis obseruat. *Benè*, inquit, *post Iudicum historiam, ponitur Regum; quia priùs erit iudicium, deinde sequetur sempiternum imperium.*

Quarta mundi ætas fortitudinis exemplis clarior. Rupert. Angelom.

IV. Cæterùm quoto anno ab orbe condito incœperit hæc ætas, seu Reges Hebræorum in illã incidentes, & præcipuè Dauid, qui fuit primus, vnde illa inchoatur; non satis constat inter chronologos. Nam Eusebius in chronico, cõstituit Dauidis regnum in anno mundi 4120. D. Isidor. parũ dissidet, constituens illud in anno 4165. Genebr. in anno 3105. Ioan. Lucidus in anno 2890. August. Torniel. in anno 2980. Cardin. Bellarm. in anno 2919. Et idem tenet Iacobus Gordonus noster; & sumitur ex mente Suarij tom. 1. Incarnat. disput. 6. sect. 1, vbi tribuit primæ mundi ætati annos 1656. secundæ verò, annos 322. tertiæ denique 941. qui omnes simul efficiunt prædictam summam. Vnde necesse est, vt hæc quarta ætas, quam à Dauide auspicatur, ab anno mundi 2919. inchoetur.

Quoto anno ab orbe condito hæc quarta mũdi ætas incœperit? Eusebius. D. Isidor. Genebrad. Ioan. Luc. Aug. Tor. Bellar. Iac. Gor. Suar.

V. Quod attinet ad alteram quæstionem. Non exiguis difficultatibus implicantur singulorum ferè regum durationes. Tres hoc loco breuiter percurremus; omnes postea, suis quanque locis, copiosiùs explicaturi. Illud tamen priùs obiter obseruandum. Si illa tria Hebræorum regna, seu potiùs illi tres eiusdem regni status, vnus duodecim tribuum; alter decem; alter duarum, expendantur; illum fuisse diuturniorem, qui infirmior, & fragilior videbatur; & quò quisque videbatur potentior, eò citiùs corruisse. Nam regnum duodecim tribuum, quod & ciuium multitudine, & locorum amplitudine cæteris præstabat; quasi mole sua laboraret; & intestinis seditionibus fatisceret; omnium citissimè corruit, nec plurium, quàm trium regum spatiis stetit. Regnum verò decem tribuũ, quod militum numero proximum potentiæ locum obtinebat, breuiori tempore, quam regnum Iuda, perseuerauerit. Illo enim corruente, adhuc regnum Iuda incolume permansit, & septem ampliùs regibus superauit; vt inde colligas res humanas non stare potentia sua, sed diuina prouidentia, quæ sępenumero infirma huius mundi roborat, & confirmat: fortia debilitat, & eneruat.

Resoluitur 2. quæstio de duratione Regum Hebræorũ. Tres Hebræorum regni status cõferuntur.

VI. Sed iam difficultates propositas à Saule ordiamur. Prima enim difficultas est, in eius regno cõstituendo. De quo mirum est, quàm diuersæ sententiæ circumferantur. Nam Iosephus lib. 6. antiquit. cap. 13. aliâs 14. circa c. 25. libri 1. Reg. docet Samuelem post mortem Heli sacerdotis solũ præfuisse populo 12. annis: cum Saule verò annis 18. Et cum idem Iosephus teneat, Saulem duobus annis Samueli superuixisse: fit, vt Saul 20. annis regnauerit; duobus quidem solus; decem verò, & octo cum Samuele. Hanc Iosephi doctrinam Beda libello de sex ætatibus, & in prologo libri 1. de historia Regum, & Theophilus Patriarcha Antioch. lib. 3. ad Autolicum sequuntur. Quæ quoad priorem partem de Samuele falsa est; vt ad cap. 7. dicemus. Quoad posteriorem de Saule vera, vt statim patebit. Clem. Alex. lib. 1. Stromat. n. 11. dicit Saulem, cum Samuele 27. annis regnum obtinuisse; & mortuo Samueli superuixisse duos annos. Vbi videtur tribuere Sauli partim soli, partim cum Samuele regnanti 29. annos. Et statim addit quædam verba, quæ nequaquàm cum præcedentibus cohærent. *Deinde*, inquit, *vt habetur Reg. 1. regnauit renouatus Saul 29. annis.* Nam si sensus est,

Prima difficultas de Saulis regni duratione. Prima sententia. Ioseph. Beda. Theoph. Reiicitur. Cl. Alex. Secunda sententia.

Saulem post mortem Samuelis regnasse 20. annis, contradiceit sibi paulo ante dicenti, Saulem duos tātùm annos superuixisse Samueli,& veritati,quia sequitur Saulem partim solùm,partim eum Samuele 47.annis regnasse. Quod nescio,an à quouis alio asseratur.

VII. *Conciliātur loca scriptura de Saulis regni duratione.* Sed his omissis,quorum nullum inuenio sacris in literis fundamentum; duo sunt in scriptura loca, in quibus Saulis in regno duratio continetur. Vnus 1. Reg.13. num.1. Vbi sic: *Filius vnius anni erat Saul, cum regnare cœpisset : & duobus annis regnauit.* Alter Act. 13.n.21. vbi sic. *Dedit illis Deus Saul filium Cis, virum de tribu Beniamin annis quadraginta.* Quæ loca quanuis sibi inuicem aduersa videantur,tamen ad concordiam facile reducuntur. Nam in priori loco certum est, non esse sermonem de tota Saulis in regno duratione: neque enim tam multa,quæ à Saule, dum regnauit,gesta dicuntur, breuissima duorum annorum periodo B contineri potuerunt. Solū igitur sermo est de duratione eius in regno,antequam peccaret;& antequam milites ad bella conscriberet. Quasi diceretur duobus annis sine peccato,& sine militari strepitu regnasse;postea verò ad vtrunque prosiliisse, vt suo loco fusiùs explicabo. Nec immeritò postquam peccauit,arma conquisiuit.Necesse enim est vt qui in peccatum incidit,à pace,ac tranquillitate animi excidat; & perturbationibus plusquam bellicis quatiatur.

VIII. *Tertia sententia.* *D.Athan. D. Aug. D.Prosp.* Posterior locus,totam re vera, continet Saulis in regno durationem;quanuis aliter ab aliis explicetur. Primò enim D. Ath.in Synopsi, & D. Aug. C libr.18.de Ciuit.c.20. absolutè tribuunt Saulis regno 40. annos. Quod etiam insinuare videtur D. Prosper Aquitan.libr. de promissionibus, & prædictionibus part.2. c.24. Et clariùs *Euseb.* Euseb. lib. 10. de præparat. Euangel.c.3. ait Saulem post Samuelem 40.annis regnasse. *Quint.* Clarissimè Quintus Iulius in libello de mundi duratione, tribuit Samueli ante vnctionem Saulis 40. annos, & totidem postea Sauli. *Rab. Maur.* Pro eadem parte contendit Raban.Maurus;qui propterea ait Isboseth fuisse 40. annorum cum regnare cœpit post mortem Saulis.2. Reg. 2. n.10.quia natus est primo anno regni Saulis;quod proinde 40.annos durauit.Nescio an in banc partem inclinare videatur *D.Chrys.* D.Chrysostom.in Act.homil.4.ante medium:dum Samuelis principatui tribuit 40.annos.Hoc enim posito,illos 40.annos,de quibus agit Apostolus, videtur vni Sauli tribuisse. D Nihilominùs hæc duratio longior est,quàm vt soli Sauli tribuatur;vt statim patebit.

IX. *Quarta, & vera sententia.* *Euseb. D.Isidor. Niceph. Seu. Sul. Ioan.Luc. Ar. Mont. Abul. Aug. Torniel. Bellarm. Iac. Gor.* Secundo igitur dicunt alij illos 40. annos, de quibus agit Apostolus,Samuelis pariter,ac Saulis imperio tribuendos. Ita docent Eusebius in suo chronico, D. Isidor. item in suo, Nicephorus in chronologia c. 4. Seuer. Sulpit. libr. 1. sacræ historiæ ad finem, Ioan. Lucidus in suis tabulis annalibus,Arias Mont. in apparatu de seculis, Abul. multis in locis,1.Reg.7.q.10. & 2. Reg.2.q. 11. & 2.Reg.15.q.12.& 3.Reg.6.q.4.Aug. Torniel. Cardinal.Bellarm.Iacob.Gordon. & alij communiter, qui libros Regum,& Acta Apostolorum interpre- E tantur. Quanuis non omnes eodem modo illos 40. annos inter Samuelem, & Saulem partiantur. Nā Arias citatus docet Samuelem triginta octo annos Israelitis præfuisse;Saulem autem duobus; atque ita Saulis regnum, cum præfectura Samuelis complesse illos 40. annos, qui ab Apostolo Saulis regno tribuuntur. Alij verò apud Sulpitium citatum, & illustratum commentariis Sigonij, decem annos Samueli, triginta tribuunt Sauli; ex quibus illi 40. compleantur. Tandem alij, quos

A citauimus, 20. annos Samueli, totidem tribuunt Sauli; & ex vtraque duratione illam 40. annorum summam coalescere arbitrantur. A quibus non multùm differt Eupolemus apud Eusebium libr. 9. de præparat. Euangel. cap. 4. tribuens Sauli annos viginti vnum (scilicet inchoatum) quanuis nihil ibi addat de Samuelis duratione in præfectura. *Eup.*

X. *Saul cum Samuele 40. annis regnauit.* *Aliquorum fundamentum.* Hæc igitur interpretatio teneta tenenda est, quoad vtranque partem; nimirum, & quod Samuel, simul ac Saul 40. annos præfuerint. Et quod viceni cuique anni tribuantur. Prior pars sic ab aliquibus probatur. Quia ab exitu Hebræorum de Ægypto, vsque ad quartum annum Salomonis, in quo prima templi fundamenta iacta sunt, interfuerunt anni 480. vt patet 3. Reg.6. n. 1. Hæc autem annorum summa compleri nequit, nisi Samueli pariter, ac Sauli 40.anni assignentur; ergo 40. annos sine dubio vterque simul præfuerunt. Patent omnia. Illa minor propositio, in qua sola est difficultas, suadetur. Quia ab exitu de Ægypto vsque ad mortem Heli 396. anni decurterunt; vt ex plutibus chronologis colligit Pineda lib.5. de Salomone cap.5. sect. 17. Quibus si addas 40. annos; quibus regnauit Dauid; & 4. quos iam Salomon transegerat,cùm templum inchoauit; annos efficies 440. Sed ad prædictam summam 480. annorum perficiendam adhuc requiruntur 40.anni:ergo hi planè inter Heli,& Dauidem tribuendi sunt Samueli,ac Sauli. *Pin.*

XI. *Confutatur.* Hæc probatio parum efficax mihi videtur;quia in illa annorum collectione qua vtitur, multa assumit gratis omninò concedenda; quæ si quis negauerit: non ita facilè conuincetur. Quanuis enim necesse sit, illam 480. annorum summam ab exitu de Ægypto vsque ad quartum annum Salomonis statuere; id tamen fieri potest aliter, atque aliter annos partiendo; & plures, vel pauciores Samueli,ac Sauli assignando;quare argumentatio quæ ex hac annorum collectione conficitur multis calumniis patet, & proinde minùs firmitatis habet ad institutum persuadendum.

XII. *Verum fundamentum.* Aliter igitur probo expendendo locum D.Pauli; quo aduersarij vtuntur ad illos 40. annos vni Sauli tribuendos; euos tamen potiùs inferuiat ad eos Samueli,ac Sauli assignandos. Sic enim habet Apostolus: *& post hæc dedit Iudices vsque ad Samuel Prophetam, & exinde postularunt regem. Et dedit illis Deus Saul filium Cis, virum de tribu Beniamin, annis quadraginta,* Actor.13. num.20.& 21. Vbi vt rectè obseruat Torniel. anno mundi 2979. videtur scriptura iudicum tempora à Samuele distinguere,dū Samuelem vocat, non Iudicem, sed Prophetam. Quo pacto Ecclesiastici 46.n.13. ac sequentibus, loquitur de iudicibus:ac tandem n.16.de Samuele tanquam à iudicibus distincto. *Dilectus,* inquit, *à Domino Deo suo Samuel Propheta Domini.* Non Iudex,sit,sed propheta;vt eū à iudicibus distinguat. Sic igitur & Apostolus Iudices à Samuele Propheta distinguit, ac totum illud tempus ab exitu Iudicum,seu à morte Heli Samuelem, & Saulem comprehendens,40.annorum spatio definit. Ergo re vera illi 40. anni Samueli pariter, ac Sauli debent assignari. *Torniel.*

XIII. *20. Anni Samueli totidē Sauli concedendi.* Posterior pars,quòd 20.anni Samueli, ac totidem Sauli tribuendi sint,manifestior apparet. Nam à morte Heli & à reductione Arcæ in terram Israel,quæ fuit septem post menses, vsque ad illud tempus,quo Israelitæ petierunt,& acceperunt regem, interfuerunt 20. anni, quibus Arca *Dei mansit in Cariathiarim, & requieuit omnis domus Israel post Dominum,* 1. Reg.7. num.2. Atqui toto hoc

hoc tempore nullus alius, quàm Samuel, assignari potest iudex Israelis, ergo is sine dubio 20. annos iudicauit. Sed cum ab exordio primatus Samuelis vsque ad finem regni Saulis, 40. anni numerentur: vt docet Apostolus; fit, vt 20. annis Samueli attributis, totidem Sauli attribuantur. Atque hæc de Samuele, & Saule.

XIV. *David 40. annis, & 6. mensibus regis obiit munus.* Rich. Victor.

De duratione regni Dauidis, non est, quod hoc loco inquiratur: cùm 3. Reg. 2. n. 11. & 1. Paral. vltimo n. 27. apertè assignetur. Solum aduerte, quandò ibi 40. anni Dauidis regno tribuantur; tamē sex ampliùs mensibus regnasse, vt ex 2. Reg. 5. n. 6. & 1. Paralip. 3. n. 4. constat. Scriptura enim, vt Richard. Victorin. p. 2. tract. 3. & plures alij obseruant, non curat minutias, seu fracturas annorum, hoc est annos inchoatos, quos propterea sæpè omittit; sæpè tanquam annos integros recenset.

XV. *Secunda difficultas de Salomonis regno.*

Secunda in regno Salomonis excitari solet difficultas. Nam Salomon in teneræ admodum ætate ad regnum accessit: iuxta illud Dauidis: *Salomonem filium meum vnum elegit Deus adhuc puerum, & tenellum.* 1. Paral. 29. num. 1. Et illud eiusdem Salomonis iam regnare incipientis. *Ego, inquit, sum puer paruulus, & ignorans egressum, & introitum meum.* 3. Reg. 3. num. 7. Vnde Hebræi apud Abulens. 3. Reg. 11. quæst. 14. dicunt Salomonem duodecimo ætatis anno ad regnum accessisse. Quibus assentiri videtur D. Hieron. in epistol. 132. ad Vitalem; id ipsum exprimit Eupolē. apud Euseb. lib. 9. de præparat. Euangel. cap. 4. ad finem. Imò ibidem asserit Salomonem tredecim annos natū, cæpisse ædificare templum. Vnde cùm Salomon hanc fabricam aggressus fuerit quarto regni sui anno. 3. Reg. 6. num. 1. planè si sequi vellet scripturam, dicere cogeretur Eupolemus, Salomonem regnare cæpisse annos nouem natum. Si igitur solos 40. annos regnauit, vt habetur 3. Reg. 11. num. 42. & 2. Paralip. 9. n. 30. solos 57. iuxta Hebræos; aut etiam 49. annos, iuxta Eupolemum vixit. Hoc autem non videtur fieri potuisse; quia Salomoni mortuo successit in regnum eius filius Roboamus, vnum & 40. annos natus. 3. Reg. 14. num. 21. & 2. Paralip. 12. num. 13. Ergo hunc Salomon anno ætatis suæ vndecimo, iuxta Hebræos, aut octauo, iuxta Eupolemum, genuisset; quod naturæ viribus repugnat.

Abulens.

D. Hieron.

Eupolem.

XVI. *Prima difficultatis expeditio reiicitur.*

Hæc difficultas tripliciter potest expediri. Primò admittendo totum quod in ea assumitur? Salomonem duodecimo anno, aut etiam nono regnum suscepisse: & vndecimo, aut etiam octauo generasse; idque supernaturalibus viribus, quidquid sit de naturalibus, non aduersari. In quam responsionem inclinat D. Hieronym. citatus. Sed non est cur sine necessitate miraculum confingatur.

D. Hier.

XVII. *Secunda expeditio.* Ioseph. Theod. Proc. Magist. hist.

Secundò, dicendo cum Iosepho lib. 8. antiquit. c. 2. Salomonem 80. annos regnasse. Cui Theodor. q. 37. in 3. lib. Reg. Procop. ibidem, & Magister historiæ libr. 3. c. 27. in fine, non aduersantur sed eum interpretantur, & conciliant cum scriptura in hunc modum. Scripturam agere de annis quos Salomon in regno ante peccatum egit; qui fuerunt 40. cæteros post peccatū, quasi indignos, qui commemorarentur, silentio inuoluisse: at verò Iosephum omnes omnino numerasse, qui fuerunt octoginta.

XVIII. *Improbatur.*

Sed non est, cur in hanc interpretationem scriptura torqueatur, cum nihil eius planæ intelligētiæ aduersetur. Et certè si quid esset circa annos Salomonis immutandum, aut innouandum; poti-

A ùs illos addiderim Salomonis ætati ante regnum, quàm post regnū: quia ante regnum nullus annorum numerus circa ætatem Salomonis ab scriptura exprimitur: vnde periculum non est, si plures vel pauciores numerentur: at verò post regnum, cum iā annos 40. scriptura expresserit; si quis plures addiderit, periculum est, ne scriptura corrumpatur. Et quidem quænam poterit esse certa regula computandi tempora, si quis annos ab scriptura expressos, pro pluribus, vel paucioribus ex arbitrio suo interpretetur?

Tertiò igitur solui potest hæc difficultas, si dicas, Salomonem non in duodecimo ætatis anno, vt fingebant Hebræi, & multò minùs in nono, si id Eupolem. somniauit; sed in anno circiter vigesimo, aut vigesimo quarto, regnū inchoasse. Nec obstare quòd initio regni puer appelletur. Nam in Hebręo B est נַעַר *Nahar*, quod nomen non solùm puero, sed etiam iuueni significando accommodatur; vt c. 1. n. 22. latiùs ostēdemus. Imò Dauid iam moriturus, ad Salomonem, quem regni heredem relinquebat: *Vir,* inquit, *sapiens es.* 3. Reg. 2. n. 9. Quæ autem virilis sapientia in puero duodenē esse posset. Sed de hac re accuratè disserunt Barrad. tom. 1. concord. lib. 5. c. 10. Pined. libr. 8. de rebus Salom. c. 2. Torn. tom. 2. Annalium, anno mundi 3039. Qui interim consulantur. XIX. *Tertia, & vera expeditio.* Barrad. Pineda. Torn.

Tertia tandem difficultas est in regno Ioram Regis Iuda. Nam hic, vt est in litera, *Triginta duorum annorum erat cum regnare cæpisset; & octo annis regnauit in Hierusalem.* 4. Reg. 8. n. 17. Et 2. Paral. 21. n. 5. & 20. Vnde fit, vt mortuus fuerit anno ætatis C suæ 40. Atqui eius filius Ochozias, cum mortuo patri in regnum successit, erat 42. annorum, vt expresse habetur. 2. Paralip. 22. n. 2. Ergo si Iorā plures annos, quàm octo non regnauit; sequitur, filiū duobus annis fuisse parēte suo seniorem. Et augetur difficultas ex cōtrarietate textuum. Nam loco Paralip. citato dicitur Ioram fuisse 42. annorum cum regnare cæpit. Et 4. Reg. 8. n. 26. dicitur fuisse 22. annorum, cum regnare cæpit, quæ duo videntur sibi inuicem aduersari. XX. *Tertia difficultas de regno Iorami, & Ochoziæ.*

Respondet primò Auctor q. Hebraic. in 2. librū Paralip. Ioramum regnasse quidem 28. annos; scripturam tamen solos octo numerasse; quia illos innocenter egerat, antequam fratres occideret: illos autem viginti præteriisse; quia in langore, & tribulatione illos deduxerat: tribuisse tamen eius D filio Ochoziæ, ne quid de Chronologiæ summa deperiret, & aliqua introducendis erroribus occasio daretur. Quę responsio adhuc mihi videtur interprete indigere. Non enim satis explicat, an illi viginti anni additi regno Iorami includantur in illis 40. quos dicitur vixisse; an illis insuper adiungatur. XXI. *Prima responsio.* Auct. qu. Hebr.

Dupliciter igitur eam explico. Primò sic, Ioram vixit annos 60. Erat enim 32. annorum quandò regnare cæpit, & regnauit 8. annis innocenter, quos proinde numerat scriptura; deinde regnauit alios viginti, quos in impietate transegit; & propterea ab scriptura omittuntur; qui tamen tribuuntur eius filio Ochoziæ: ne tota illorum annorum me- E moria aboleatur. Itaque Iorā obiit sexagenarius; & post eius mortē illi successit filius Ochozias, natus iā annos 42. vt loco citato Paralip. habetur. Male autē regnare cępit idem Ioram, cum esset quadragenarius, & ab ea patris ætate dicitur eius filius Ochozias regnare cæpisse, cum annos 22. natus esset, vt 4. Reg. 8. n. 26. scribitur. Secundò sic, Iorā 40. tātùm annos vixit, & ex his 28. regnauit. 8. quidem innocēter, qui ab scriptura numerantur; 20. autem scelerate, qui propterea tacētur; sed annis eius filij XXII. *Hæc responsio explicatur primò.* *Explicatur secundò.*

adduntur; ne temporum indagini erroris occasio præbeatur. Itaque cum Ochuzias filius Ioram regnare cæpit, dicitur citato loco Paralip. quadraginta annorum fuisse; non quod re vera fuerit; solum enim erat 22. annorum; vt 4.Reg.8.n.26. exprimitur: sed quod illi viginti anni, quos pater malè regnando transegit, filio tribuantur.

XXIII. *Prædicta responsio refellitur primò.* Hæc responsio vtrouis modo explicetur, admittenda non est. Primò, quia vel illi 20. anni regni Ioram tacentur, quia in illis impiè regnauit; vel quia cum languore, & tribulatione vixit. Si primum, etiam illi 8. anni taceri debuerant, quia Iuram nusquam dicitur pie, & innocenter vixisse. Imò omnium impiorum regum annos præteriri oportebat: cum tamen in scriptura accuratè censeantur, & prænotentur. Si secundum, non 20. anni, sed 2. tantùm omittendi erant; quia Ioram biennio tantùm dicitur ægrotasse. 2.Paralip.21.n.19. Satis igitur non est illa ratio, vt illi 20. anni taceantur. Secundò, quia si illi anni de regno Iorami in scriptura omitterentur, propter ipsius Iorami impietatem, non adderentur profectò Ochoziæ, qui nihilo fuit melior; sed pariter, *ingressus fuit per vias domus Achab*, &c. 2. Paralip.22.n.3. Accedit, quòd hæc annorom additio, regũ chronologiæ cognoscẽdæ nihil inseruit; non enim adduntur illi anni ad regnum Ochoziæ, quod necessarium erat, vt illi chronologiæ consuleretur; sed ad vitam, cuios breuitas aut longitudo ad cognoscendam regum chronologiam, nihil conducit; non enim viuendi, sed regnandi spatia inquiruntur.

Secandò. Tertiò.

XXIV. Quartò. Imò in hoc posteriori explicandi modo, secundum quem Ioramus 40. tantùm annos vixit, iam tota eius vita expansa, & euoluta erat; dictum enim fuerat esse 32. annorum, cum regnare cœpit, & 8. annis regnasse: quæ est 40. annorum summa. Quorsum igitur 20. illius anni filio tribuantur; vt temporum indagini consulatur? Tãtum enim abest, vt ea additio occasionem errandi in hac chronologia tolleret, vt potiùs induceret; quia fieret, vt anni additi Ochoziæ, ab annis Iorami distincti putarentur. Quintò. Adde, illos 28. annos Regni Iorami, quos hæc interpretatio assignat, non posse in illis 40. annis includi; quia sequeretur Ioramum regnare cæpisse, cum esset 12. annorum; cum tamẽ scriptura semper dicat, regnare cæpisse, cum esset 32. annorum.

XXV. *Secunda responsio.* Caiet. Torniel. Secundò igitur respondet Caiet. in locum Paralip. cit. quem sequitur Torniel. tom.2. Annal. anno mũdi 3149. n.3. locum illum Paralipom. tã in Hebræo fonte, quàm in Latina editione vulgata vitio scriptoris esse corruptum: & pro 42. annorum legendum esse 22. vt citato loco Regum habetur. *Caiet. fundamentum.* Probat Caiet. suam hanc castigationem; quia tempus regni Ioram Regis Iuda incidit in tempus regni Ioram Regis Israel: hic autem regnauit 12. tantùm annis. 4.Reg.3.n.1. ergo ille non potuit regnare 28. vt aduersarij assumunt. Mouetur etiam Torniel. quia saltem apud Septuaginta in editione Sixtiana dicitur Ochozias fuisse 20. annorum, cum regnare cæpit: & cum hæc magnæ sit auctoritatis; credit, satis, vt ipse loquitur, rationaliter in hac parte præferendam esse textui vulgato.

XXVI. *Secunda responsio exploditur.* Hæc responsio, si admittatur, omnem dubitationem tollit. Mihi tamen nullo modo videtur admittenda. Nam si in castigatissima editione, qualis est Latina vulgata, aliquis error vitio scriptoris semel concedatur: quis hæreticorum audaciam multis sæpe locis scripturam censorio vngue corrigere volentium refrænabit? Nec refert apud Septuaginta dici Ochozim 20. annorum; nam si inde emendandus est locus Paral. vbi dicitur fuisse 42. annorum, etiam emendabitur locus Regum, vbi dicitur fuisse 22. annorum. Fateor quidem Græcã illam editionem synceram esse posse; nego tamen Latinam esse corruptam, quia non oportebat, vt Septuaginta exprimerent omnes annos Ochoziæ. Fundamentum Caietani statim corruet.

XXVII. *Tertia, & vera responsio.* Tertiò igitur respondeo Ioramum 8. quidem annos solum, & post mortem patris regnasse, vt citatis locis cõtinetur; nihilominus cum patre adhuc viuente regnasse 20. Quod eruitur ex litera. Nam Ioram dicitur regnasse anno quinto Iosaphat patris sui. 4.Reg.8.n.16. Iosaphath autem regnauit 25. annis. 3.Reg 22.n.42. ergo 20. cum patre regnauit. Vnde fit, vt sexagenarius obierit; nam ante regnum egit 32. annus; in regno cum patre 20. in regno solus, 8. qui soli ab scriptura numerantur; quia soli ad regum chronologiam inseruiunt. Annos autem 60. natus filium 42. annos agentem, 18. annis excedebat.

XXVIII. *Destruitur Caiet. fundamentum.* Hinc corruit fundamentum Caietani. Quandò enim dicitur tempus regni Ioram Regis Iuda incidisse in tempus regni Iorã Regis Israel; sermo est de tempore, quod Ioram Rex Iuda solus regnauit, qui fuerunt illi 8. anni, qui soli chronologici dicũtur, non autem de toto tempore, quod simul cum patre regnauit.

XXIX. *In concordiam adducuntur duo loca de regno Ochoziæ.* Ad illa alia duo loca de Ochozia, similiter respondendum, Ochoziam 20. annos cum patre regnasse: vnum sine patre, qui solus ab scriptura recensetur, vtpote chronologicus. Atque adeò 4. Reg.8.n.26. dici 22. annorum, quando regnare cœpit cum patre; at vero 2.Par.22.n.2. dici 42. annorum, quando regnare cæpit post patrem. Hanc solutionem tradit Iacobus Gordon. noster in quæstionibus chronologicis, c.1. & ante illum Suar. tom. 1. in 3.p.disp.6.sect.1. Iacob. Gord. Suar.

XXX. *Prima obiectio.* Video multa contra illam obiici posse. In primis fieri æquiuocationem in verbo regnandi 32. *annorum erat Ioram, cum regnare cæpisset*; & 8. *annis regnauit*. Nam priori loco, significat regnum simul cum patre: posteriori, sine patre. Quod similiter contingit in illis locis Regum, & Paralip. de Ochozia. *Solutio.* Respondeo exiguum mihi videri hoc incommodum, vbi pro solutione loci difficillimi maiora essent denotanda.

XXXI. *Secunda obiectio.* Secundò obiicies; Ioram non cæpisse regnare in 5. anno Iosaphath patris sui, quia regnare cæpit in 5. anno Ioram regis Israel. 4.Regum 8.num.16. quintus autem annus Ioram Regis Israel non coincidit cum 5. sed cum 25. Regis Iosaphath. Nam Iosaphath regnare cæpit in quarto anno Regis Achab. 3.Reg.22. num.41. & cum illo corregnauit 18. annos; ex illis viginti duobus, quos regnauit Achab. 3. Reg.16.num. 29. & cum altero Ochozia filio Achabi, duos; hos enim ille Ochozias regnauit. 4. Reg. 22.num.52. Ac tandem in 5. anno sequentis regis, qui fuit Ioram Rex Israel, suos illos 25. expleuit. Et proinde vigesimus quintus annus Iosaphat, & quintus Ioram Regis Israel inter se coincidunt. Si igitur Ioram Rex Iuda regnare cæpit in 5. anno Ioram Regis Israel, vt in scriptura exprimitur, nullo modo regnare cæpit in 5. anno Regis Iosaphath. *Solutio.* Solutio facilis est, si diuersus modus regnandi attendatur. Nam solus quidem regnare cæpit Ioram Rex Iuda in 5. anno Ioram Regis Israel; sed cum patre Iosaphath regnare cæpit in 5. illius anno, qui fuit annis ante viginti, vt ex dictis constat.

XXXII. *Tertia obiectio.* Obiicies tertiò contra id, quod diximus de Ochozia; Rege Iuda, quod scilicet 20. annis cũ patre regnauerit, à 22. vsque ad 42. ætatis suæ; & deinceps vnum

vnum annum regnauerit solus. Obiicies, inquam, quia Ioram pater Ochozi 8. annos tantùm solus regnauit, vt diximus; ergo eius filius Ochozias non potuit cum illo regnare 20. annos, sed plurimum illos 8. Respondeo similiter, cum illo prout solus regnauit, non potuisse regnare 20. annos, sed tantùm 8. Sed cum illo, prout regnauit cum patre, potuisse. Itaque Ochozias 8. annis regnauit cum solo patre; & cum patre regnante cum auo, duodecim: atque adeò absolutè 20. annos cum patre regnauit.

XXXIII. Sed hæc, pluraque id genus, quæ in libris Regum continentur, nequeunt in operis prologo expediri: paucula hoc loco prælibaui; vt quàntis difficultatibus totum hoc opus consertum sit, ab hoc indicio colligatur. Cætera in suos locos tractanda remittantur.

SECTIO VII.

Mores Regum Iuda, & Israel examinantur.

Infelicior sub regibus quam sub iudicibus Hebræorum status. Plerique Iudices boni.

I. LOngè infelicior fuit Hebræorum sub Regibus, quàm sub Iudicibus status. Nam ex Iudicibus, vel omnes, vel plerique boni extiterunt. Vnde à Syracide commendantur. *Et iudices*, inquit, *singuli suo nomine; quorum non est corruptum cor; qui non auersi sunt à Domino, vt sit memoria illorum in benedictione; & ossa eorum pullulent de loco suo*, &c. Ecclesiast. 46. à n. 13. Apostolus verò eorum laudibus euulgandis defuturum sibi tempus profitetur. *Deficiet*, inquit, *me tempus, enarrantem de Gedeon, Barac, Sanson, Iephte*, &c. Hebr. 11. n. 32. quamuis enim veterum Patriarcharum laudes eleganti oratione aggressus fuerit; tamen Iudicum res gestas dignis laudibus celebrari à se posse quodammodò desperabat.

Plerique Hebræorum reges impij.

II. At verò Reges, nescio quis scelerum turbo à diuinæ legis obseruantia auexit. Nam à Deo, tanquã improbi milites à suo principe, maiori ex parte defecerunt. Vnde idem Syracides de regibus loquutus: *Quidam*, inquit, *ipsorum fecerunt, quod placeret Deo; alij autem multa commiserunt peccata.* Ecclesiast. 48. n. 18. Quod facilè in primis patet in regibus Israel, siue Ephraim, siue Samariæ, siue decem tribuum (his enim nominibus appellantur, qui à Roboamo legitimo Salomonis successore ad Ieroboamum publicæ pacis turbatorẽ defecerunt) qui omnes fuerunt improbi, & idololatræ, & æterno supplicio damnati. Vnde à propheta appellantur, *omnes principes eorum recedentes.* Oseæ 9. num. 19. Nã omnes, vt docet D. Athanas. in Synopsi lib. 10. imitati sunt primũ regem Ieroboamum, qui peccare fecit Israelem. Eiusdem rei testis est D. Aug. lib. 17. de Ciuit. c. 23. *In Israel*, inquit, *reges alios magis, alios minus, omnes tamen reprobos legimus.* Neque enim alium exitum habere potuerunt illi pacis, & concordiæ turbatores. Hinc est, quòd Deus, teste Dauid, *tribum Ephraim non elegit.* Psal. 77. n. 67. *Futurã*, inquit Theodor. *tyrannidem preuidens, quandoquidẽ ex hac tribu Ieroboam originem ducens ex Dauidico regno decem tribus abduxit:* Ad eandem rem exprimẽdam illa filia Oseæ, quæ tribum Ephraim, seu regnum decem tribuum repræsentabat, appellata est, *Absque misericordia.* Et rationem reddit Deus: *Quia*, inquit, *non addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo.* Oseæ 1. n. 6. & 7. Quid, obsecro, causæ est, cur diuina misericordia pateat in regnum Iuda; at verò in regnum Israel intercludatur? Optimè Rupert. ad eum locum, *Si quæris*, inquit, *rationem; cur Dominus non Israelis, sed domui Iuda misereri debuerit: sciendum tibi est, magnã in regibus Israel, & regibus Iuda distantiam fuisse peccati. Regum quippe Iuda nonnulli iusti fuerunt, videlicet Dauid, Ezechias, & Iosias, qui nullum idololatriæ peccatum admiserunt. At verò de Regibus Israel nullus extitit, qui faceret, quod rectum esset, aut placitum coram Domino, nullus omnino, qui recederet à peccatis Hieroboam. Omnes impœnitentes extiterunt; & peccata sua defendentes, vniuersi sermonem Domini repulerunt.*

Omnes reges Israel, siue Samariæ reprobi.

Athanas.

D. Aug.

Theodot.

Regum peccata diuinam misericordiam in regnum Israel intercluserunt.

Rupert.

III. Ob eandem causam cum Ioannes Ap. 7. à n. 5. duodecim millia ex singulis tribubus inter beatorũ ordines recenseret, ne vnum quidem ex tribu Ephraim, saltẽ sub hoc nomine explicata, numerauit; sed huius tribus nomen tacitus prætermisit; quæ discordiarum fuerat seminatrix, & perduellionis rea patrij iura regni violarat. Æquum enim erat, vt ea tribus, quæ terrenum ambierat regnum, à cœlesti excluderetur.

Tribus Ephraim inter beatorũ ordines non numeratur.

IV. Hinc illa de hoc regno per Oseam querimonia: *Ephraim*, inquit, *vitula docta diligere trituram.* Oseæ 10. n. 11. Vbi duo obiter aduerte. Vnum appellari vitulam, interprete Rupert. quòd olim in deserto vitulum adorauerit. Exod. 32. n. 6. Et postea in Samaria cultui vitulorum succubuerit. 3. Reg. 12. num. 30. Nam sicut, *qui adhæret Domino, vnus spiritus est cum eo.* 1. Corinth. 6. n. 17. Ita qui adorant bruta animalia, cum illis pariter brutescunt; & qui lapides, cum illis pariter lapidescunt. Iuxta illud: *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Matth. 3. num. 9. Hoc est, fideles de infidelibus, Christianos de idololatris; qui lapides dicuntur; vt docet Clem. Alex. in exhortat. ad gentes, quia lapidibus crediderunt. Et in vniuersum loquendo, cum amor amantem transferat in amatum; iuxta illud, *Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt.* Oseæ 9. n. 10. necesse planè fuit, vt ea tribus, quæ vitulos coluit, & tanquam Deos adamauit, vitulis similis redderetur.

Tribus Ephraim cur vitulæ comparetur.

Amor amãtẽ transfert in amatum.

V. Alterum, quod aduertas, est, comparari tribum Ephraim vitulæ trituranti, non aranti. Nam qui arat spe futuræ messis excitatur; iuxta illud D. Paul. *Debet in spe, qui arat, arare.* 1. Corinth. 9. n. 10. Qui verò triturat, præsentibus tantùm commodis incumbit. Quod præcipuè cernitur in vitulis, quæ non araturam diligunt, sed trituram, eo quòd interprete Rupert. non arantes in agro, sed triturantes *in area fruges comedant.* Ita planè ille populus nihil cogitans de futura felicitate, sola præsentium rerum vtilitate animum depascebat: & adulterina quadam voluptate inescatus, ingentes quasdam difficultates inscius & imprudens deuorabat. Quem etiam nunc improbi peccatores imitantur. *Nam sicut vitula*, inquit D. Greg. lib. 20. moral. cap. 16. *trituræ laboribus assueta, relaxata plerunque ad eundem laboris vsum, etiam non cõpulsa reuertitur: ita prauorum mens huius mundi seruitiis dedita, & rerum temporalium fatigationibus assueta, etiã si sibi liberè vacare liceat; subesse tamen terrenis sudoribus festinat: & vsu miseræ conuersationis trituram laboris quærit, vt à iugo mundanæ seruitutis cessare non libeat, etiam si liceat.*

Israelitici regnum terrenis tantũ curis intentum.

Rup.

D. Gregor.

VI. Patum est, vocari illud regnum, vitolam triturantem; quod renuntiauerit cælestibus bonis, terrenis tantùm inhiauerit. Appellatur vlteriùs vacca lasciuiens. *Sicut vacca lasciuiens*, inquit Propheta, *declinauit Israel*, Oseæ 4. n. 16, seu vt vertunt septuaginta. *Sicut vacca asilo percussa* (seu œstro correpta) *insaniuit Israel.* Nã sicut vaccę œstro, seu asilo

Regnum Israel cur vaccæ lasciuienti cõferatur.

exagitatæ,à reliquo armẽto aberrant per auia, & inuia desultant; nullis bubulci vocibus reuocãtur, sed in abrupta præcipites aguntur.Ita planè interprete Theod. illud Regnum Samariæ nescio, quo œstro idolorũ colẽdorum stimulatum, segregauit se à diuino cultu; & in dæmonis seruitutem præcipitauit;tanta in summmet exitium temeritate furens, vt nullis vnquam prophetarum vocibus à nefaria superstitione reuocaretur.

VII. *Regnum Israel intestinis seditionibus dissipatum.* Quibus igitur deuoueri pœnis æquum erat illos reges, qui tantis se culpis illigabant? debuit profectò intestinis seditionibus fatiscere totum regnum,quòd à suo verbo Deo dissidebat. Hoc enim mihi videtur significasse Propheta illis verbis: *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquæ.* Oseæ 10.num. 7. Regem, inquit, per synecdochen, id est, reges; omnes enim perierunt. At cur spumæ super faciem aquæ comparantur?Dices,propter breuitatem,& facilitatem, qua omnes illi reges tandem euanuerunt. Sicut enim spuma ocyssimè soluitur, & leuissimo quodam spiritu dissilatur: ita omnes illi reges breuissimo tempore durarunt; & facillimo negotio interierunt.

VIII. Adde, sicut spumæ mutuis se iocursibus collidentes dissipantur: ita illud regnum intestinis factionibus se mutuò discerpens cõscidisse: vt quod rebellionibus contra Deum, ac legitimum regem

Rupert. excitaris natum fuerat; mutuis inter se rebellionibus conuulsum moreretur. Ita Rupert.interpretatur.*Emeruit*, inquit, *Samaria, vt Rex eius transiret, & regnum eius solueretur, sicut spuma super faciem aquæ.Sicut enim olla feruente, superiores aquæ in spumam, bullasque erumpunt; ipsæque bullæ subsilientes colliduntur, & aliis emergentibus, alia crepant, & dissiliunt: ita Samaria, vel decem tribus igni feruentes igne discordiæ, reges alios super alios creauerunt; & vsque ad decem vices percussis regibus,alij reges superfederunt.* Decem igitur seditiones in eo regno incitatæ totum illius robur,vires,ac neruos comminuerant.

IX. *Decem Israelitici regni seditiones.* Quod multò ante primo illius populi regi præmonstratum est. Quid est enim, quod Propheta Ahias scindens pallium nouum in duodecim partes,decem tradiderit Ieroboamo,dicens, *Tolle tibi decem scissuras*,3.Reg.11.n.31. Dicet aliquis; rem esse ex ipsa litera manifestam, quam ipsemet Propheta interpretatus,*Hæc*, inquit,*dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis; & dabo tibi decem tribus.* Vbi decem pallij scissuræ illas decem tribus significabant.Sed Rupert. vbi supra, nescio quid ingeniosius commentatus illis decem pallij scissuris decem regni seditiones recognoscit.Primam Ieroboami in Robam 3.Reg. 12.nũ.20. qua illum de regno decem tribuum exturbauit.Secundam Baasæ in Nadab.3.Reg.15.n. 27.qua illum per insidias aggressus interfecit.Tertiam Zambri serui Regis Helæ in ipsum Helam. 3.Reg.16. n.9.& 10. qua regem temulentum irruens oppressit, & occidit. Quartam Amri, qui erat princeps militiæ,in ipsum regem Zambri 3.Reg. 16.n.17.& 18. qua illum in vrbe regia commorantem sic obsedit, vt si non ad deditionem, certè ad occisionem sui coegerit. Nam Zambri, ne caderet in exitium sibi ab intestino hoste paratum, sibi fecit incẽdium, quo pariter eum aula regia deflagrauit. Quintum Iehu in Ioramum 4.Reg.9. n. 24. qua fugienti Ioramo sagittam inter scapulas infixit, & per cor in partem vlteriorem transmisit. Sextam Regis Sellum in Zachariam. 4.Reg. 15. num.10.qua illum palam aggrediens obtruncauit. Septimam Regis Manahem in Sellum 4.

A Reg.15.n.14. qua illum in Samaria percussit, & interfecit.Octauam Rectis Phacee in Phaceiam.4. Reg.15. num. 25. qua illum in Samaria,& in turre domus regiæ interfecit. Nonam Regis Oseæ in Phacee.4.Reg.15.n.30. qua illum etiam percussit & interfecit. Decimam Salmanazaris Regis Assyriorum in Osee.4. Reg.17. n.3.qua illum in seruitutem redegit, & transtulit in Assyrios, vnde nunquam ampliùs remigrauit. Vides, vt regnum ex decem tribubus conflatum in decem scissuras, seu in decem factiones laceretur?Ita planè æquum erat, vt regnum,quod à vero Deo se absciderat,in se ipso scinderetur: & reges,qui in Deum rebellauerant,rebellionis talionem paterentur.

X. *Regnum Israel cur regnũ Ephraim dicatur.* Et nota cum D. Athanas. in synopsi lib.10.Re
B gnum Israel appellari regnum Ephraim;non quòd omnes illius reges fuerint de tribu Ephraim; sed quod primus Ieroboamus de illa tribu fuerit.Nam Ieroboamo solus filius Nadab ex eadem tribu successit;cæteri omnes ex diuersis tribubus ad regnũ inoolarunt.Ita Deus prouiderat;vt qui regnum sibi indebitum vsurpauerat,minimè illud apud suos posteros retineret; & regnum malè partum ad alios, atque alios transfusum, malè dilaberetur. Itaque omnes Reges Israelis in pessum abiere; & suorum pœnas scelerum extantiarunt. Nam si Osee postremus omnium, qui licèt malus, malitia tamen alios non exæquanit, iuxta illud: *Fecit malum coram Domino, sed non sicut reges Israel, qui ante eum fuerant.*4.Reg.17.n.2.Si,inquam, Osee minùs malus,acerbissimas tamen suorum flagitio-
C tum pœnas dedit,abductus in extremam captiuitatem,nullum vnquam finem habituram.Quid de cæteris regibus dicendum? Profectò sicut mores nequiores habuerunt, ita pœnas,oportebat,vt lu erent acerbiores.

Reges Iuda.

XI. *Præterea tres reges Iuda, omnes peccati contagione infecti.* IAm verò ex regibus Iuda,inquit Syracides,*Præter Dauid,& Ezechiã,& Iosiam,omnes peccatum cõmiserũt: nam reliquerunt legem Altissimi reges Iuda,& contẽpserunt timorem Dei. Dederunt enim regnũ suum aliis & gloriam suam alienigenæ genti. Incenderunt electã sanctitatis ciuitatẽ, & desertas fecerunt vias ipsius.* Ecclesiast.49. n.6. Itaque si illos tres excipias, in cæteros omnes peccati lues, & contagio dimanauit. Illi verò tres reges excipiuntur, non quòd o- *Cur isti tres Reges excipiantur.* mninò nõ peccauerint: sed duplici de causa.Prima
D iuxta glossam,*Quia quod*,inquit,*peccauerunt, condigna pœnitentia deleuerunt.* Non enim imputantur hominibus peccata,quæ pœnitentiæ lacrymis diluuntur. Quod suo loco illustrabo. Sed hæc ratio non est literalis;alioqui etiam Manassès exciperetur,qui à Deo punitus, per pœnitentiam resipuit. Secunda iuxta Lyran.Iansen.& alios;quia illi tan- *Lyran. Iansen.* tùm reges fuerunt immunes à peccato idololatriæ,& à peccato contra diuinum cultum; de quibus *Idololatria per antonomasiam peccatum.* tantùm peccatis ibi agebatur, & quæ sola per antonomasiam peccata appellantur. Nam cæteri reges, vel idololatræ, vel in diuino cultu negligentes extiterunt.

XII. *Præter illos tres Reges, tres alij æternam salutem sunt adepti.* Fateor tamen præter illos tres reges,alios quo-
E que extitisse, quos salutem æternã consequutos, non videtur dubitandum: alios verò, de quorum salute in vtranque partem disputari potest. In priori ordine tres fuerũt; Iosaphath, Ioatham, & Manassès. Nam de Iosaphath quarto rege Iuda, est illud singulare elogium. *Fuit Dominus cum Iosaphath; quia ambulauit in viis Dauid patris sui primis; & non sperauit in Baalim, sed in Deo patris sui; & perrexit in præceptis illius, & non*

non iuxta peccata Israel. 3. Paralip. 17. à num. 3. Et deinceps toto capite, ac sequentibus egregia eius facta memorantur, quibus rem sacram, ciuilem, & militarem, non mediocriter auxit, stabiliuit, exornauit. Quòd si peccauit inens commercium cum Achabo improbo rege Israel 2. Paralipom. 18. à num. 1. tamen à Deo reprehensus, patienter tulit, & humiliter resipuit. Nam dicente ad eum Propheta: *Impio praebes auxilium; & his, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris; & idcirco iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inuenta sunt in te, eo quòd abstuleris lucos de terra, & praeparaueris cor tuum, vt requireres Dominum Deum patrum tuorum.* 2. Paralip. 19. num. 2. & 3. Vbi vides Prophetam cum iurgio encomium miscuisse; vt non tam punitionem infligere, quàm emendationem spectare videretur. Obiurgante, inquam, eum Propheta, Rex non obduruit, sed humiliter cessit: & vt significaret, se praeteritum factum detestari, noua virtutum coepta aggressus est, quae citato capite narrantur.

Iosaphath poenitentia.

XIII. Quòd si iterum peccauit, amicitias enim iungens cum impio Ochozia Rege Israel. 2. Paralip. 20. num. 35. tamen obiurgatus à Propheta, & flagellatus à Deo, vt citato loco num. 37. babetur; sic resipuit, vt postea ad easdem amicitias instaurandas solicitatus, strenuè recusarit. 3. Reg. 22. num. 50. Caetera, quae de illo citatis scripturae locis narrantur, satis mihi videntur suadere, eum inter optimos Reges numerandum. Nam etiam mortuus profuit filio. Nam cum Iehu occideret Iotamum Regem Israel, filium Achabi, & Ochoziam Regem Iuda filium Iosaphath, illum inhumatum reliquit in agro Israel. 4. Reg. 9. num. 25. hunc autem sepeliendum curauit in sepulchro cum patribus suis, in ciuitate Dauid: ibidem num. 28. Et rationem reddit textus: *Eò quòd*, inquit, *esset filius Iosaphath, qui quaesierat Dominum in toto corde suo* 2. Paralip. 22. n. 9. tanta erat sanctitas Iosaphath, vt in filium improbum refunderetur.

Iosaphath etiam mortuus sanctitas filio Ochoziae profuit.

XIV. Porrò Ioathan vndecimum regem duarum tribuum, ideò inter iustos constituo; quia à nemine reprehensum video, à multis collaudatum. Nam D. Hieron. in cap. 7. Isaiae, regem iustissimum eum vocat. Sub hoc rege, tanquam iustissimo, vt notat D. Hieron. *Vidit Isaias Dominum sedentem super solium excelsum*, Isai. 6. num. 1. quem videre non potuit sub Ozia, tanquam miquissimo; vt paulò inferius obseruabo. Iosephus libr. 9. antiq. cap. 11. docet, nullam huic regi virtutem defuisse: scilicet fuisse pium erga Deum; iustum erga homines; studiosum erga remp. hostibus terribilem; familiaribus denique felicem. Bis in scriptura tempus, quod vixit, & quòd regnauit, inculcatur. Semel quidem in principio regni. *Viginti quinque annorum erat Ioatham, cum regnare coepisset, & sedecim annis regnauit.* 2. Paralip. 27. num. 1. Iterum verò in fine vitae, citato cap. n. 8. Vbi eadem verba repetuntur. Non sine mysterio forsasse, vt ibi Glos. obseruat. *In principio*, inquit, *& in fine annos Ioathan enumerat; quia sicut in iustitia capit vsque ad finem perseuerauit. Vnde tempora vitae eius laude digna praedicantur.* Quae videtur desumpta ex auctore quaest. hebr. libr. 2. in Paralip. Vbi docet scripturam initium regni Ioathan, & innocentiam descripsisse: *Vt monstraret*, inquit, *eum in innocentia perseuerasse, qua capit.* Optimus Ioathani regis encomiastes, & auctor operis imperf. in Matth. hom. 1. *Ioathan*, inquit, *interpretatur perfectus, vel dominus immaculatus. Et vere perfe-*

Rex Ioathā inter iustos constituitur. D. Hieron.

Ioseph.

Ioathani virtutes.

Ioathani perseuerantia. Glos.

Auct. qq. Hebr.

Auct. Imperf.

A *ctus fuit, & quantum ad reges se praecedentes, dominus immaculatus: quia fecit, quod placitum erat Deo, & nulla reprehensio eius legitur in scriptura regnorum.* Ita & caeteri loquuntur. Sed quamuis eius laudatores abessent: vna sufficeret scriptura, quae illū 4. Reg. 15. n. 32. & 2. Paralip. 27. per totum non mediocriter commendat.

Ioathani nominis interpretatio.

XV. Iam verò Manasses initio sceleratissimus fuit, cuius scelera 4. Reg. 21. à n. 1. & 2. Paralip. 33. à n 2. latissimè describuntur. Nihilominus à Deo correptus 2. Paralip. 33. n. 11. sic resipuit, Ibidem n. 15. vt teste Iosepho lib. 10. antiquit. c. 4. beatissimus praedicaretur. Vnde D. Aug. ser. 58. de tempore, expositis prius sceleribus, quibus Manasses obrutus fuit. *Post haec*, inquit, *in captiuitatem ductus, & in carcerē missus, cum grandi humilitate poenitentiam agens; ita* B *gratiam Dei obtinuit, vt mereretur inter Dei amicos postmodum numerari.* Quae verba nihilò mutata inuenies apud Caesarium Arelatensi. hom. 14. de poenit. Sed & D. Ioan. Climacus in opusculo de scala paradisi, gradu 30. de humilitate. *Inuenio*, inquit, *Manassem illum inter homines caeteris amplius, & perniciosius peccasse: templumque Dei, ac religionem omnē profano cultu idolorum inquinasse, pro quo si mundus totus ieiunasset, nullam sceleribus eius dignam poenitentiā inferre potuisset; valuit tamē humilitas insanabilia eius vulnera curare.* Tandem D. Chrys. homil. 23. in Matth. *Manasses*, inquit, *scelera multa commiserat, maiora* C *prorsus, quàm vt videretur veniam posse donari. Veruntamen post tot illa, tantaque flagitia, ab omnibus est mūdatus poenitentiae fletu, & studio voluntatis.* Vnde serm. quodam de poenit. idem Chrysost. *Quis*, inquit, *sceleratior Manasse? & hunc poenitentia reuocauit.* Et paulò post exclamat: *O poenitentia*, inquit, *misericordiae mater, & magistra virtutum! magna opera tua, quibus reos resoluis, ac reficis delinquentes, lapsos releuas, recreas desperatos. Per te Manasses, post cruenta facinora, ecce meruit fieri acceptabilis.* Itaque Manasses vnus est è sex regibus, qui in regno Iuda sine dubio salutem compararunt.

Rex Manasses inter Dei amicos numeratur.

Manassis poenitentia. D. Aug.

Caesar. Arelat.

D. Ioan. Climac.

D. Chrys.

XVI. In posteriori ordine eorum, de quorum salute dubitatur, primus est Salomon. Quam difficultatem, quia duo è nostris Barrad. tom. 1. coocord. lib. 5. c. 9. & Pined. lib. 8. de rebus Salom. cap. 1. latissimè disputarunt; libens in hoc proœmio praetermitto, eam suo loco fusiùs disputaturus. Interim dico, nihil in ea esse certius, quàm ipsam in-D certitudinem; hoc vnum esse ex iis, quae nos Deus mirari voluit, scire noluit: praeuidens vtiliorem nobis fore de hac re ignorantiam, quàm scientiam. Nam scientia, si esset de salute aeterna Salomonis, praesumptuosos redderet malos; qui eo exemplo excitati, leuiter praesumerent, eundem se quoque finem habituros: si de aeterna eiusdem damnatione, pusillanimes redderet bonos; qui animū omninò desponderent, videntes tantas virtutum opes, quibus Salomon abundauerat, penitus iorrisse: ignorantia verò vtrosque redderet cautos, & inter spem metumque solicitos cooperaret. E

Tres alij reges Iuda, de quorum salute dubitatur. Barad. Pineda.

Salomonis salus incerta.

Ignorantia de Salomonis salute nobis scientia vtilior.

XVII. Alter, cuius salus incerta est, fuit Asa tertius Rex duarum tribuum. Nam eius bonitatem egregia de illo encomia, quae in sacris literis commemorantur, adstruere videntur. *Fecit Asa*, inquit text. *rectum ante conspectum Domini, sicut Dauid pater eius* 3. Reg. 15. num. 11. Vbi multis aliis commemoratis ab eo praeclarè gestis; tandem concluditur: *Cor Asa perfectum erat cum Domino cunctis diebus eius.* Ibidem n. 14. Quae omnia 2. Paralip. 14. & 15. latè repetuntur. Vnde Carthus. putat, non esse damnatum. Zonaras tom. 1. Aonal. ait hunc regem *vita piè acta, & longam senectutem adeptum obiisse.* Se-

Regis Asa dubia salus. *Qui bonum affirment.*

Carthus.

Zonar.

net.

Seuer. Sulpit. Car. Sig. ner. Sulpit. lib.1. sacræ historiæ vocat *Religiosum Domini cultorem.* Et Carolus Sigon. eius scholiastes in scholiis eius loci eum numerat inter *primos pietatis cultores.*

XVIII. *Eius peccata certa, incerta pœnitentia.* Nihilominus tria eius peccata manifesta sunt in sacris literis. Vnum, quòd habuerit fiduciam in rege Syriç, & non in Domino Deo suo; & proindè non ipsius Dei, sed illius regis auxilium implorauerit. Vnde propheta eũ grauiter obiurgans: *Stulte*, inquit, *egisti*, &c. 2. Paralip. 16. n. 9. Alterum, quod Prophetæ eum obiurganti non consenserit, sed potiùs succensuerit: cumque in neruum seu in carcerem coniici imperarit: plurimosque de populo interfecerit, ibid. n. 10. Forasse quod Prophetæ potiùs, quàm regis partes tuerentur. Tertium, quòd cum ægrotauerit dolore pedum vehementissimo; fortè quia Prophetæ pedes ferro constrinxerit; tamen *nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum; sed magis in medicorum arte confisus est.* Ibid. num. 12. Quare, cum hæc peccata in extrema vitæ periodo commiserit; nec vllam, quæ referatur, illorum pœnitentiam habuerit; minimùm necesse est, vt incertum nobis de illius salute iudicium relinquatur.

XIX. *Regis Oziæ exitus vitæ incertus. Bonum fuisse probatur.* Tertius, de cuius salute potest dubitari, est Ozias decimus Rex Iuda alio nomine Azarias. Sic enim dicitur 4. Reg. 15. n. 1. cum tamen 2. Paral. 26. n. 1. Ozias appelletur. Hic igitur, vt est in litera, *Fecit, quod erat rectum in oculis Domini. Et exquisiuit Dominum in diebus Zachariæ intelligentis, & videntis Deum* 2. Paralip. 26. n. 4. & 5. multaque in totius vtilitatem reip. curauit, quæ toto capite referuntur. D. Hier. Vnde D. Hieron. in epistol. 142. ad Damasum, citat quendam virum; *A quo*, inquit, *ego plura didicisse me gaudeo*; qui per illas duodecim alas duorum cherubinorum. Isai. 6. num. 2. intelligit duodecim reges Iuda, incipiendo ab Ozia, vsque ad Godoliam, quem Rex Babylonis post Sedeciam relicto in Iudæa populo præfecit. 4. Reg. 25. n. 22. & sicut ex illis duodecim alis, quatuor tantum volabant: nam quatuor faciem, totidem pedes ipsorum cherubinorum, vt in nonnullis exemplaribus inuenitur, occultabant. *Ita*, inquit, *ex his duodecim regibus tantùm quatuor iustos fuisse Oziam, Ioathan, Ezechiam, & Iosiam, qui sublimes per singulas captiuitates audeant glorificare Deum: reliquos verò propter peccata sua velare faciem; & alios, qui in captiuitatem ducti sunt, pedum velare vestigia.* Vbi planè sentit, Oziam inter iustos reges numerandum. Lyran. Rab. Sal. Eadem est sententia Lyran. Nam ad illa verba: *Et factum est in diebus Achaz, filij Ioathan, filij Oziæ regis Iuda*, &c. Isai. 7. n. 1. docet ex Rabbi Salom. exprimi eo loco patrem, & auum ipsius Achaz, ad ostendendum, quòd beneficium diuinũ factum ipsi Achaz, prout in eo capite describitur, non fuerit factũ propter bonitatem ipsius Achaz, cum esset idololatra pessimus Achaz, & proinde diuino beneficio indignus, sed propter meritũ patris eius Ioathan, & aui eius Oziæ, qui fuerunt viri boni, ac iusti. Quod si Oxias fuit sacrilegus, sacerdotale ministerium *Ozia pœnitentia.* sibi vsurpando. 2. Paralip. 26. num. 16. tamen, addit Lyran. patienter ferendo lepram sibi à Deo inflictam, & recedendo à populo, & abstinendo à regimine, & habitando in domo separata vsque ad diem mortis suæ; totum suum peccatum expiauit.

XX. Auct. Imperfect. In eandem sententiam non inuitus trahitur Auctor operis Imperf. in Matth. homil. 1. Vbi notat eos reges Iuda, qui ab Athalia descenderunt, prout ab illa vitiosissima radice longiùs recedebant, eo minùs à Deo per impietatem recessisse: & propterea Oziam, qui quarto iam ab ea gradu distabat; cæteris præcedentibus meliorem fuisse; non tamen omnino perfectum; quia adhuc aliquid de ea radice pessimæ parentis sapiebat; eum opus sacerdotij sibi in debitum affectauit: propter quod sentit eum à Deo flagellatum, non damnatum. *Percussit*, inquit, *eum lepra propter iactantiam eius; vt domi sederet: vt videretur non de numero generationis Christi præcisus, sed fruitionis regni ex parte fraudatus.* Quibus verbis satis ostendit, Oziam temporariis tantùm pœnis subiectum esse, non æternis.

XXI. *Malum fuisse ostenditur.* Contra verò improbe vixisse, & obiisse ostendere videtur illud sacrilegium, quod commisit loco citato Paralip. vbi felici rerum successu tumens regali dignitate minimè contentus, sacerdotalem vsurpauit. Cuius sceleris nusquam expressè dicitur pœnitentiam egisse. In hac sententia sine dubio est D. Basil. D. Basil. Nam ad illa verba: *In anno, quo mortuus est Rex Achaz, factum est onus istud*, &c. Isai. 14. n. 28. Quærit, cur onus illud, hoc est, suppliciũ Philistinorum, quod in magnum Hebræorum beneficium cedebat, contigisse dicatur in anno, quo mortuus est Rex Achaz? Et respondet, vt significetur, diuina beneficentia per improbi regis vitam à benefaciendo quodãmodo impedita statim eo mortuo, in plurima beneficia effluxisse. *Regum peccata diuinã quodammodo retardãt beneficentiam.* *Mox*, inquit, *vt in ruinam improbus iste abiit principatus; verbum Domini fit aduersùs Philisthæos. Proinde sciendum, quia simul atque peccatum regnans in hoc nostro mortali corpore, mortuum fuerit; tunc in nobis fit verbum Domini.* Seu, vt paulo inferiùs magis declarat, *Improbati dogmatis auctore vita defuncto, anima nostra a iugo iniusti possessoris emancipata, & in pristinam asserta libertatem, idonea efficitur ad contemplationẽ*, &c. Itaque peccatis, & peccatoribus sublatis, magna à Deo beneficia in bonorum hominum sinum conferuntur.

XXII. D. Basil. Quod duplici exemplo D. Basil. illustrat. Vno, quia viuo Pharaone, Hebræi qui sub illius seruitute pressi in Ægypto tenebantur, diuinam misericordiam implorare non valebant, multo minùs exorare: eo tamen mortuo, *Vociferati sunt, ascenditque clamor eorum ad Deum, & audiuit gemitum eorum.* Exod. 2. num. 23. *Dum enim*, inquit Basil. *superstes esset rex ille facinorosus: suspiria nulla, aut gemitus effundere ad Deum potuerunt illo morte sublato, tunc æquum erat, vt sui essent iuris, ac præualerent, & sui hostis atrocissimi insultarent ruina.* Altero, quia viuo Ozia, nullum Dei cum hominibus commercium esse videbatur: illo tamen mortuo, statim Propheta, *Vidi*, inquit, *Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum*, &c. Isai. 6. n. 1. *Ozia peccata Dei commercium cũ hominibus impediebãt.* *Nec immeritò*, inquit D. Basil. *Nam hoc improbo principe emortuo, cultuque Dei à tam flagitioso piaculo legitimè expiato, ac redempto mysteria, quæ Deum concernebant, reuelantur Prophetæ.* Ex qua doctrina colliges, quàm sint improbi homines à nobis non solùm detestandi, sed etiam fugiendi, ne per illorum consortium diuina in nos pietas claudatur. Deinde intelliges ad rem præsentem, Oziam ex mente D. Basilij tã improbum fuisse, vt illius demerito, quandiu vixerit diuina sanctissimis Prophetis colloquia negarentur: mox vt obierit communicarentur.

XXIII. D. Chrys. In eadem sententia est D. Chrysost. homil. 4. de verb. Isaiæ ad fin. Nam inquirens, cur, cum cæteri Prophetæ suas visiones narrare aggrediantur à vita regum, sub quibus vixerunt, Isaias à morte Oziæ exordiatur? Respondet causam esse, quia improbi regis sacrilegium Deum quodammodo à commercio cum hominibus auocabat: illo mortuo, statim Deus in gratiam cum hominibus quodammodo redibat. Vbi Oziam sæpiùs appellat impurum.

impurum. *Solet*, inquit, *spiritus gratia, eo quòd sub impuro illo non erat gratia.* Et paulò post sic inducit Isaiam: *Antea*, inquit, *Deum non videbam nobis iratum; venit mors impuri, & soluit iram.* Ac tandem, *Mortuus est*, inquit, *impurus, & Deus reconciliatus est hominibus.* Quo loco non solum significat Oziam improbè vixisse; sed etiam improbum ad extremum vitæ perseuerasse, cùm etiam in morte eum sæpiùs nominet impurum, & illius vitam impedimento fuisse dicat, ne diuina in homines beneficentia panderetur. Sic & D. Hieron. in epistol. 142. ad Damasum eundem Isaiæ locum interpretatur. *Viuente*, inquit, *leproso rege, & quantum in se est, sacerdotium dissipante; Isaias visionem videre non potuit. Quandiu ille regnum tenuit in Iudæa, Propheta oculos non leuauit ad cælum: non sunt ei reserata cælestia: non apparuit Dominus sabbaoth, nec in mysterio fidei, ter sanctus nomen auditum est. Quandò verò ille mortuus est; vniuersa, quæ subsequens sermo monstrabit, aperto se se lumine prodiderunt.* Vbi apertè Oziæ in peccatu perseuerantiam ostendit, non solùm, quia significat, eum quandiu vixit, indignum fuisse, sub quo cœlestes fierent visiones; sed etiam, quia licèt Ozias effectu ipso semel tantùm sacerdotium dissiparit; in ipso affectu, & quantùm in illo erat planè significat eum, quandiu vixit, semper sacerdotium dissipasse. His igitur in vtranque partem argumentis, illud saltem efficitur, vt de Oziæ salute non immeritò dubitetur.

Ozia in peccato perseuerantia.

D. Hieron.

XXIV. Cæteros reges Iuda miserandum scelerum naufragium labefecit, vt totam regum historiam obseruanti facilè patebit. Vndè factum, vt & totum illud regnum ad miseræ captiuitatis, diuturnæque seruitutis scopulos allideretur. Nec immeritò. Iustissimè enim à Deo regum flagitia in ciuium capita expetuntur. Et vt cecinit Horatius:

Cæteri reges Iuda improbi.

Ob regum peccata populus sæpe luit pœnas.

Horat.

Quidquid delirant reges, plectuntur Achiui.

Hesiod. Seu vt ante illum Hesiodus:

Principis iniusti gens omnis crimina præstat.

Iust. Mart. Quod egregiè declarat Iustin. Mart. quæst. 138. ad Orthod. *Sicut*, inquit, *homo ex anima, & corpore constituitur; ita regnum ex rege & eis, qui reguntur coagmentatur. Et quemadmodum, si homo manibus peccatum committens tergo pœnas pendat: non iniquè, qui in eum animaduertit, agit: ita non iniustè Deus facit, principum delicta populi pœna coercens.* Sed quæ tempestas vtrunque illud regnum Iuda & Israel penitùs dissiparit, breuiter illustremus.

SECTIO VIII.

Nimia felicitas Israelitici regni mores dissipauit.

I. EN quales reges, de quibus nobis agendum est: omnes ferè ad idololatriam proni, ad iniustitiam rapidi, ad omne genus impietatis temerarij, ac præcipites. Sed quis eos tā læuus oculus fascinauit, quos Deus olim vti pupillā oculi sui custodiuit? Deut. 32. n. 10. Quis tā læuus turbo à diuinis legibus auulsit, quos Deus transtulit de Ægypto, & in loco vberi plantauit? Ps. 79. n. 9. Quis tam vorax lupus abegit, quos Deus velut ouem in beata pascua deduxit? Ps. 79. n. 2. Quis tam malignus de cælo afflatus corripuit, quos spiritus Dei bonus deduxit in terram rectam, & propter nomen suū viuificauit? Ps. 142. n. 10. Nimia profectò felicitas, nisi fallor, ad quam tandem Hebræorum reges ascenderunt, tempestas fuit, quæ eos ad infelices

Quæ tempestas Hebræorum reges ad [illegible] scelerum scopulos allisit.

Nimia felicitatis turbo Hebræorum reges à Deo auulsit.

A scelerum scopulos allisit.

II. Saul cum esset paruulus in oculis suis, caput in tribubus Israel factus est. 1. Reg. 15. n. 17. Cū magnus sibi videri cœpit, & de prosperis rerum successibus inaniter gloriari: debitam Deo reuerentiam, & obedientiam denegauit. ibid. n. 19. Dauid omnibus locis, ac fucis pulsus, Deū inquirebat, sceptro, & solio donatus, alienum thorū violabat. 2. Reg. 11. à n. 1. Salomon dum ad supremum sapiētiæ, & potentię, & opulentiæ fastigium erigitur; in infimum quoddam cæcitatis, & infirmitatis, atque impietatis barathrum præcipitatur. 3. Reg. 11. à n. 1. Ioas prosperis rerum successibus elatus, & adulatoriis suorū obsequiis delinitus, à prima illa diuinæ legis obseruantia, quam sub Ioiada tenuerat,

Vicit Saulē.

Deiecit Dauidem.

Subegit Ioas.

B defecit. 2. Paral. 24. n. 17. & sequentibus: & in Zachariam Ioiadæ filiū, qui eū reprehenderat, sic ingratus extitit; vt eum lapidandū curarit, ibid. n. 21. ea pœna agens in eū, qui se arguerat; qua agi consueuerat in eos, qui Deum blasphemabant: perinde, ac se ipse parem sibi cū Deo dignitatem habere videretur: nec minoris culpæ reum crederet, qui sibi iniurias, quàm qui Deo blasphemias ingerebat. Iam verò Ozias dum felicibus rerum euentibus, tanquam secundis à tergo auris promouetur, à diuinis legibus obseruandis retardatur. *Nam cum roboratus esset*, inquit textus, *eleuatum est cor eius in interitum suum; & neglexit Dominum Deum suum.* 2. Paralip. 25. n. 16. Quasi ab ipsa felicitate, qua fruebatur, vires sibi, ac præsidia ad eam iniquitatem, qua furebat, mutuaretur. Tandem Ezechias de ho-

C stibus victor, de morbo sanatus, claris de cęlo prodigiis magnam in spem erectus, sic intumuit, vt suas omnes diuitias Babyloniis legatis inaniter ostētaret; maiorē fortasse in superbiam proditurus, nisi ab Isaia grauissimi comminatione supplicij refrænaretur. 4. Reg. 20. n. 16.

Expugnauit Ezechiam.

III. Longū esset singulos reges Israelitici populi recensere, qui blandientibus secundis rebus elati, in insaniam, imò qualiber insania deteriorem scelerum voraginem corruerunt. Prosperi igitur successus illi sunt, qui vtrunque regnum Iuda, & Israel dissipauerunt. Quò enim maior felicitas hominibus blanditur, eò sęuior in eos vitiorum tempestas debacchatur. Quod in fine huius procemij illustro.

Vtrunque regnum Iuda, & Israel dissipauit.

IV. D. Aug. serm. 13. de verb. Domini, vocat huius mundi felicitatem mare quoddam. *Quod*, inquit, *amatores vorare nouit, non portare.* Et statim, *Magna*,

D. Aug. *Mundi felicitas mare.*

D inquit, *virtus est, cum felicitate luctari; magna felicitatis, à felicitate non vinci.* Supremum felicitatis statum duæ illæ nobilissimæ creaturæ homo, & āgelus attigerunt; sed de tanto culmine deiecti, illum diutiùs non seruarunt. Nihil mirum, inquit Rup. lib. 1. de vict. verbi c. 12. *Ecce*, inquit, *comprobatum est ex duobus* (scilicet angelo, & homine) *quia principatum omniū, nullus humiliter ferre potuit.* Quasi diceret: si in supremo felicitatis gradu homò, & angelus corruerunt: quis in inferiori humanæ felicitatis gradu diuturnior conquiescet.

Felicitas ruinosa.

Rupert.

V. Hac vna felicitate Iudæorum reges caruerunt: qui quò maius felicitatis mare nauigarunt, eò maiora virtutis naufragia subierunt. *Incrassatus est di-*

E *lectus*, inquit Moyses, *& recalcitrauit.* Deut. 32. n. 15. Ac si optima fortuna ad quam accesserat, eum in feritatem detruderet belluinam: vsque adeo, vt nō iam armis, vt homo, sed calcibus, vt bellua, contra Deum decertaret. Facit illa benedictio Issachar. Genes. 49. n. 14. *Issachar*, inquit Iacob, *asinus fortis accubans inter terminos.* In Chaldæo est, *Issachar diues in facultatibus suis.* Perinde ac si brutum animal, & homo diues nihil inter se distinguerentur: & qui

Nimia felicitas homines in feritatē belluinam detrudit.

humanis

humanis frueretur diuitiis, vitiis laboraret inhumanis.

VI. Idcirco Oseas cap. 4. n. 16. *Sicut vacca*, inquit, *lasciuiens declinauit Israel.* Vt enim vaccæ propter pastus abundantiam licentiùs aberrare consueuerunt; ita & homines propter rerum opulentiam effrœnatiùs peccare. Quod exprimens Chaldæus Paraphrastes transtulit: *Sicut bos, qui saginatur, & recalcitrat, sic rebellat propter multitudinem bonorum, Israel.* Misera hominum conditio, qui à Deo liberaliter excepti, deberent ipsi Deo officiosiùs deseruire: secus agunt, & ex diuina liberalitate ad suā impietatē prolabuntur.

Prosperitas stultorum, perditio.

Quid non dico iniquius, sed stultius: Benè Salomon, *Prosperitas*, inquit, *stultorum perdet illos.* Prouerb. 1. n. 32. Stultorū, inquit, non sapientium. Hi enim ex sua prosperitate ad maiores virtutes proficiunt, gratum Deo animum exhibendo. Illi ex sua, ad maiora scelera effrænatur, acceptam à Deo gloriam sibi ipsis arrogando.

VII. *Multiplex ex felicitate iniquitas.* *D. Hier.*

De his Dauid. *In labore*, inquit, *hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideò tenuit eos superbia; operti sunt iniquitate.* Psal. 72. n. 5. & 6. Vbi D. Hieron. *Per arrogantiam*, inqoit, *felicitatis, multiplicata iniquitate premuntur.* Quasi ex aduersitate iniquitas aliquando, sed simplex: ex prosperitate verò semper duplex, imò multiplex oriatur. Quod Dauid de aliis verbo docuit, experimento in se ipso comprobauit, vt D. August. in Ps. 50. testatur:

D. Aug. *Felicitas Dauidis infelix ruina.*

Quando, inquit, *Dauid sanctus Saulem inimicum patiebatur; non concupiscebat alienam: factus est securus, deuictis hostibus, pressura carnis, tumor excreuit.* Cui concinit D. Chrys. in Ps. 9.

D. Chrys.

Dauid, inquit, *postquam quietem, & laxamentum assequutus est, difficilius bellum passus est incontinentis cupiditatis.* Et in Ps. 50. eandem rem pluribus illustrat. *Dauid*, inquit, *talis ac tantus vir, spiritus gratiam habens, &c. cum obtinuisset regnum, & gentes subiugasset, & pax vniuersa teneret, tunc negligentior, & segnior factus est, &c.*

VIII. *Nimia felicitas Salomoni dū arridet, irridet.*

Idem non solum de Dauide, sed etiam de eius filio Salumone docuit egregiè D. Bern. lib. 2. de cōsider. ad Eugen. *Sapiens*, inquit, *Dauid sapiens Salomon fuit; sed blandientibus nimis secundis rebus alter ex parte, alter ex toto desipuit.* Et addit, *magnus cui præsens felicitas, si arrisit, non irrisit.*

D. Cyril. *Socrates moribus intemperans.*

Vnde D. Cyril. Alex. lib. 7. contra Iulianū non tā Salomonis, quàm Socratis ruinā in profanas libidines admiratur. Nā Socrates summa pressus indigentia, qua omnem libidinis ardorem extingui oporteret; ad libidinis nihilominus barathrum inconsulta, imò & stulta temeritate ferebatur. At verò Salomon ex summa opulentia, in qua virtutes suffocantur, vitia nutriūtur; præceps in voluptatum illecebras agebatur.

Rerum affluentia, cupiditatis stimulus.

Quod minus mirandum esse docet D. Cyril. *Nam in his*, inquit, *qui tam benè agunt, hoc est, qui tanta rerum temporalium affluentia potiuntur, stimulus cupiditatis vehementior est. Semper enim diuitiis comes est voluptatum amor, semper diuitiæ vitiorum magis, quàm virtutum ministræ sunt.*

IX. *Ezechiæ prosperitas aduersitate periculosior.* *D. Chrysost.*

Iam verò Ezechias, qui tam feliciter de hostibus triumphauit. Isai. 37. n. 36. dum cuiusdam arrogantię flatu intumuit, Isai. 39. à num. 2. inquit D. Chrys. in Ps. 9. *Fusis fugatisque hostibus erat periturus.* Quasi qui laborioso certamine opprimi nō potuit, idem glorioso triumpho opprimendus foret; nisi à Deo cautè, & maturè teneretur. *Sæpe enim*, addit ibi D. Chrys. *videbis rerum successus, maiora mala facere, quàm res aduersas.*

X. *D. Ambr.* *Vopisc.*

Tandem Manasses dum securus esset in regno, vitiis seruiebat. 2. Paral. 33. à n. 2. Dum captiuus teneretur in carcere, de vitiis triumphabat. ibid. n. 12. Vnde D. Ambr. lib. de pœnitentia cap. 15. post illos duos quos de eodem argumento composuit, si ille est eius auctor; seu, vt alij malūt, Victor Cartennensis Episcop. Mauritanus.

Felicitas Manassem deiecit, aduersitas erexit.

Manasses, inquit, *Deū in pœna constitutus agnouit; quem in regno positus antea non quæsiuit.* Vbi plura eleganter de hac re.

XI. Sed quid moror singulos? Cum omnes Hebręorum Reges idem infortunium subierint: & quò illos feliciores auræ promouerint, eò acerbiores scelerum fluctus deuorarint. Dici non potest, quā multis diris, & execrationibus naues Tharsis in sacra pagina deuouea̅tur.

Naues Tharsis cur diris in scriptura deuoueantur.

Nā Dauid, *In spiritu*, inquit, *vehementi conteres naues Tharsis.* Ps. 47. n. 8. Isaias: *Dies*, inquit, *Domini exercituum* (hoc est diuina vltio) *super omnem superbum, & excelsum, & super omnem arrogantē, & humiliabitur; & super omnes cedros Libani sublimes, & erectas; & super omnes quercus Basā, & super omnes montes excelsos; & super omnes colles eleuatos, & super omnem turrim excelsam, & super omnem murū munitum.* Vltimo loco, tanquam rem multo vehementiùs detestandā, addit, *Et super omnes naues Tharsis.* Isai. 2. à n. 12. Hinc est, quòd nauis Tharsis à D. Greg. Niss. orat. 14 in Cantic. appellatur, *Innatās vitiositas.*

D. Greg. *D. Hieron.*

Nec dissentit D. Hier. in Ps. 47. citatū, vbi sic: *Nauigio*, inquit, *Tharsis comparantur, qui in huius seculi fluctibus circunferuntur, omni vento luxuriæ, & vanitatis.* Cur obsecro naues Tharsis tam malè audiunt, tamque execrabiles iudicantur?

XII. *Naues Tharsis cum mercibus vitiorū feces importabāt.*

Ratio planè iuxta D. Hier. alia non videtur, nisi quod naues illæ à Rege Salomone tertio quoque anno missæ in regionem Tharsis, infinitam propemodùm auri, & argenti vim Hierosolymam inferebant; vt 3. Reg. 10. à n. 11. & 2. Paral. 9. à n. 10. narratur. Et cum aurum, & argentum immoderataque diuitiarum abundantia omniū fomes sit, irritamentumque malorum, non tā merces quàm fęces omnium vitiorum importare in vrbē illæ naues videbantur. Illis enim diuitiis Iudæorum reges tumescentes, in omne flagitiorum barathrum præcipites se dabant.

XIII. *Nimia prosperitas omnium vitiorū origo.*

Hinc illa Hebræorum ad gentilicos ritus propēsio. *Reuersus est Ephraim in Ægyptum.* Oseæ 9. n. 3. Quamuis enim corpore in Israelitica libertate morarentur; tamen animo in Ægyptiaca seruitute tenebantur: religionem labiis professi, superstitionē animis agitabant. Hinc illa à bonis operibus feriatio. *Vitis frondosa Israel.* Oseæ 10. n. 1. seu, vt est in Hebræo בוקק *Bocbech*, id est, *vacua*, seu potiùs *se euacuans*, à verbo בקק *Bacbach*, id est, *euacuare*. Quasi quò pluribus sarmentis bonorum temporalium sylluesceret, eò pluribus fructibus spiritualium donorum priuaretur. Hinc illa detestanda superbia. *Adimpleti sunt, & saturati sunt; & leuauerunt cor suū, & obliti sunt mei.* Oseæ 13. n. 6. Vnde enim viuere apud eos diuini numinis memoriam oportebat: inde illam penitùs obliterabant. Hinc illa furens ad idola amplectenda promptitudo. *Repleta est terra argento, & auro, & non est finis thesaurorum eius.* Quid deinde? *Et repleta est terra eius idolis.* Isai. 2. num. 7. & 8. Quasi ex ipsa temporalium diuitiarū vanitate, in ipsam falsorum Deorum vanitatem, tanquam à præcipitio in præcipitium laberentur.

XIV. *Diuitiæ idola.*

Tandem hinc illa nunquam satis execranda cūcta Deū rebellio, seu perduellio. *Diues effectus sum, inueni Idolum mihi.* Oseę 12. num. 8. Qui locus non solùm explicari potest, quemadmodum & superior, de idololatria, ad quā reges illos cupiditas excitabat; quæ iuxta D. Paul. Eph. 5. n. 5. est *idolorum seruitus*: sed & paulo aliter iuxta duplicem translationem. Nam Septuaginta legunt; *Diues effectus sum, inueni requiem mihi.* Quia scilicet diuites in suis opibus se posse requiescere arbitrantur, sed insigniter falluntur. Nam vt bene D. Chrysolog.

D. Chrysol.

serm.

Grauis diuitiarum solicitudo.

serm.29. *Aurum*, inquit, *Saturæ graue, grauius fit auaritia. Hinc est, quod plus habentem deprimit, quam ferentem; vehementius aggrauat corda, quam corpora. Nascitur in terra profunda; & dum suam semper repetit ad naturam cælestes animos ad inferna deponit.* Concinit D. Cypr. in Epist. ad Donatum, vbi loquens de diuite: *Suspirat*, inquit, *ille in conuiuio, vigilat in pluma; nec intelligit miser speciosa esse sibi supplicia; auro se illigatum teneri, & possideri magis, quam possidere diuitias.* Nec minùs eleganter D. Ambr. serm. 81. de diuite auaro, qui peruigil, & in somnis secum, quid faceret, cogitabat. Luc. 12. à n. 16. *Quis*, inquit, *talẽ non misereatur. Angustatur abundantia, constringitur, & coarctatur ex opulentia. Ager ei non tam reditus largiores, quàm gemitus attulit grauiores: terra ei nõ fructuum copiam, sed curarum molestiam germinauit. Egeni vox ista est. Quid faciam? Vnde cibus? Vnde vestitus? Eadem conqueritur & diues: iisdem cruciatibus pro solicitudine facultatũ, quibus pauper pro egestate torquetur.* Hæc de ptima illa translatione.

D. Cypr. *D. Ambr.* *Auarus, pauper.*

Alij verò ex Hebræo legunt. *Inueni vim mihi.*

XV. Quod & passiuè intelligi potest, & actiuè. Passiuè quidem, quia nemo ferè tam est firmus, validus, & munitus; quin se à diuitiis expugnari patiatur. Quis fortior, & constantior Iosepho; sed & hic, si fas est dicere, muneribus quodãmodò expugnatur. Nam quando primum eius fratres eum in Ægypto sine muneribus adierunt; ille *quasi ad alienos duriùs loquebatur*. Gen. 42. n. 7. Quandò verò postea in Ægyptum redierunt, obtuleruntque ei munera; ille *clementer resalutatis eis, interrogauit eos*, &c. Gen. 43. n. 26. & 27. Quasi qui antea fraterno amori restiterat; postea à fratrum muneribus vinceretur. Actiuè autem intelligi potest ille locus, quia diues suis diuitiis tanquã armis omnia potest expugnare. Vnde Iacobus ad moriendum vicinus, filium suum Iosephum alloquutus: *Do tibi*, inquit, *partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo.* Genes. 48. n. 22. Quid est, in gladio, & arcu; si ille non armis, sed pecuniis non pugnando, sed emendo eam partem agri comparauit, vt Gen. 33. n. 19. habetur? Rẽ planè ita explico: rectè quidem gladium, & arcũ dictum fuisse à Iacobo pro pecuniis; quia non minùs his, quàm illis omnia expugnantur.

Diuitiarum ad expugnandũ vis. *Diuitiæ arma.*

XVI. Quare iuxta hanc postremam loci explicationẽ, quæ est nostro congruentior instituto, dicendum est, quòd dum ille populus gloriatur, se in suis opibus idolum inuenisse; hoc vnum iactat, vires se, & arma comparasse, quibus diuinum cultum demoliatur; & impios idololatriæ ritus auspicetur. Nam abundantia diuitiarum audaciam contra Deum subministrat; iuxta illud; *Abundant tabernacula prædonum; & audacter prouocant Deum.* Iob 12. n. 6. Vbi prædonum nomine reges improbi, & potentes significantur: vel quòd ipsi re vera tanquam insolentes prędones, alienas inuolent fortunas: vel saltem, quòd cum suas sibi opes arrogẽt quas Deo acceptas referre debuerunt, perinde se habent, ac si eas omninò prædarentur. Hi igitur, vt D. Gregor. ad eum locum docet, *eò magis contra Deum eleuantur, quò magis ab eius largitate contra meritum ditantur.* His armis terrenæ felicitatis circũdatus Israel, *Tetendit aduersus Deũ manum suam; & contra omnipotentem roboratus est. Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est.* Iob 15. n. 25. & 26. Sic enim ex abundantia insolescit homo vt non solum audeat conculcare humana iura, sed etiam diuina temerare, nec solùm aduersus creaturas, sed etiam aduersus ipsum creatorem obarmetur.

Diuitiæ audaciam, & vim contra Deum subministrat. *D. Greg.*

SECTIO IX.

Eadem res vlteriùs illustratur.

I. EN ad quam insaniam eum populum adegit nimia felicitas. Sed vt res clarior euadat, vlteriùs aduerte; Iudæos in Ægypto vltra ducentos annos habitasse; vt erudite colligunt Barrad. tom. 1. Concord. lib. 5. cap. 20. & Perer. tom. 3. in Genes. cap. 15. disputat. 6. n. 70. & latiùs in cap. 12. Exod. disput. 19. Et nihilominùs toto hoc tempore nunquam idololatrasse, cũ talis idololatria neque in Pentateucho, neque extra Pentateuchum referatur. Nam licet duplex locus in contrarium afferri possit: vnus Iosue 24. num. 14. vbi dicitur, *Auferte Deos, quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, & in Ægypto.* Alter Ezech. 23. n. 3. vbi Iudæi sub nomine Oollæ, & Oolibæ dicuntur idololatrasse *in Ægypto in adolescentia sua*: sic enim D. Hieron. in Epistol. 9. ad Saluinam de viduitate seruanda ad fin. ea verba intelligere videtur.

Hebræi in Ægypto vltra 200. annos habitarunt, nõ tamen idolis seruierunt. Barrad. Perer. *Aliqua loca in contrariũ expẽduntur.* D. Hieron.

II. Tamen vterque potest intelligi de idololatria, quam non in Ægypto, sed propè Ægyptum susceperunt: tum quia scriptura aliam Iudæorum in Ægypto idololatriam nõ satis exprimit; expressura profectò, si daretur; quemadmodum & alia Iudæorum scelera expressit: tum quia si in Ægypto idololatrassent, non inde educerentur: cum potiùs propter suas idololatrias soliti fuerint à Deo in vincula, & in carceres detrudi, vt ex tota Iudicum ac Regum historia satis constat: tum denique quia illud, *In Ægypto*, idem esse potest, quòd propè Ægyptum. Nam præpositio, *In*, vt notat D. Anselm. aliquando valet in scriptura idẽ, ac *propè*. Ioan. 1. n. 28. *Hæc in Bethania facta sunt*, id est, propè Bethaniam. Ioan. 10. n. 23. *Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis.* Id est, propè templum. Hebræor. 9. n. 4. *In qua* (scilicet arca) *erat vrna aurea habens manna.* Id est, propè quam, vt superiori annot. sect. 3. § 31. aduertimus. Similiter igitur in citatis locis, *In Ægypto*, idem esse potest, atque propè Ægyptũ. Neque obstat illud ex Ps. 105. n. 35. *Commisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum.* Sensus enim est, quòd in Ægypto solùm didicerint idololatrandi ritum, quẽ postea extra Ægyptum exercuerint; vt patet ex totius Psalmi discursu; in quo idololatriæ in solo deserto patratæ referuntur. Vel potiùs vt ibi recentiores interpretes aduertunt, sermo ibi est de idololatria, quam in terra promissionis ex vicinis gẽtibus didicerunt, & coluerunt, vt facile ex ipsius Psalmi tenore colligetur.

Præpositio In, aliquando idem, ac propè. Anselm.

III. Probabilius itaque videtur, nunquam Iudæos idololatriam in Ægypto incurrisse: & nihilominùs iidem mox vt ab Ægypto egrediuntur, paucorum dierum interuallo vitulum conflant, proni adorant, & venerantur. Exod. 32. à n. 1. Quæ, obsecro, tanta esse potuit intemperies, vt inter Ægyptia idula ab idolis abstineant; ab idolis remotissimi idola venerentur? Rationem planè aptissimam insinuat D. Chrys. suprà cit. in Ps. 9. *Iudæi*, inquit, *ab Ægyptiis liberati bello vexabantur.* Nempe idololatriæ. Et paucis interiectis, *Semper*, inquit, *egemus Dei prouidentia, maximè cum liberamur à malis. Alligatam belluam non ita timemus, vt emissam: ita vitium non est ita timendum in afflictione, sed post remissionem.* Quasi diceret, quandiu ærumnarũ satellitium corpos obsidet; nullus apparet aditus, qua vitiorum agmen in animum irrumpat: hoc tamen præsidio amoto,

Hebræos nimia felicitas. Dei contemptores effecit, aduersitas cultores. D. Chrys.

amoto, statim ille hostilis exercitus inuadit. Durius contra animos prosperitate fractos, quàm aduersitate obfirmatos dimicatur. Itaque Iudæi in Ægypto miseri viuebant, & infelices, tunsi plagis, vinculis impediti, oneribus fatigati: extra Ægyptum prosperi, & fortunati, de cœlo pasti, ab angelo deducti, hostibus metuendi, & quos infelicitas, & aduersitas cultores veri numinis effecit; eosdē faustitas, & prosperitas cōstituit cōtéptores.

IV. Adhuc in hanc rē tria aduerto. Primum, quando Deus populum in terrā promissam introduxit; non statim omnes circūuicinos hostes illi subdidisse, sed plurimos reseruasse, qui subinde cū Hebræis præliarentur; vt patet ex Iosue 13. & 16. & Iudic. 1. & aliis passim locis. Quæres, cur Deus Hebræos tot iam præliis fatigatos, perfecta pace, ac quiete non donauerit; sed molestiis semper hostium incursibus afflixerit. Mitto alias rationes, illa est ad rem præsentē; quia sciebat Hebræos, nisi his laboribus in officio continerētur, effusis habenis in idololatriā, aliaque vitiorū genera ruituros. Ita planè sentit Theodor. q. 6. in Iudic. *Chananæorū*, inquit, *gentē propè illos habitare permisit; vt expugnati, & in seruitutē redacti, procedens ab errore damnum sentirent; & confugerent ad conseruatorem Deum, eiusque beneficiis fruerentur.* Adeò aduersitas virtutem fouet, adeò faustitas euertit.

Theod.

V. Secundo loco aduerto, Iudæos, qui in terra promissionis passim idololatrabant, posteà in Babylonem abductos, & in vincula coniectos, non solùm non idololatrasse, sed etiam diuini numinis cultores obseruantissimos extitisse. Nam eum scirent diuina lege cautum esse, ne quis extra tabernaculum, siue templum Hierosolymitanū, diuini cultus ceremonias, ac ritus celebraret, vt ad cap. 1. n. 3. ostendemus: ne forent illius legis transgressores; musica instrumenta, quibus diuinæ laudes in templo celebrari consueuerant, à se procul ablegarūt. *In salicibus*, inquiūt, *suspendimus organa nostra.* Psal. 136. n. 2. *Quandoquidem*, inquit ibi Theodor. *ipsa inutilia erant; cum lex præcipiat, vt in vno loco cultus perficiatur.* Imò nullis precibus adduci potuerunt, vt ibi diuinas laudes canendo celebrarent, non quidem ex cantorum inurbanorum contumacia, *Qui nunquam inducunt animum cantare rogati*; sed ex diuinorum præceptorum obseruantia, quibus satisfacere volentes, dicebant, *Quomodo cātabimus canticum Domini in terra aliena?* ibidem. n. 4. Quasi dicerent, vt ibidem ait Theodor. *Nos autem præceptionibus minimè obtemperauimus, scientes transgressionem eius, quod nobis præcipiebatur.* Itaque in patria, vel omnia benè, ac prosperè; Deum cōtēnunt: in exilio, vbi aduersa omnia, Deum venerantur: vt discamus, quantùm ad impietatem felicitas impellat, quantùm ab impietate retrahat infelicitas.

Theod.

Horat.

Theod.

VI. *Aduersa res Dei agnitionem pariunt secūda, obliuionem.* Eòdem pertinet, quòd ille populus, qui dum patria libertate frueretur, omnia falsorum Deorum limina studiosè terebat; omnium gratiam, & fauorem aucupabatur; idem in Babylonica captiuitate constitutus, ab vno tantùm vero Deo necessariam sibi opem, & auxilium emendicaret. *Auxilium*, inquit, *meum à Domino: qui fecit cælum, & terram.* Psal. 120. n. 2. vbi D. Chrysost. *Vides*, inquit, *quomodò mundi fabricationem, Deique sapientiā, & prouidentiam prædicant? Qui enim antea ligno dicebant; Deus meus es tu: & lapidi, tu me genuisti.* Ierem. 2. n. 27. *nunc vniuersi orbis terræ opificem cognoscunt.* Concinit D. Ambros. in Psalm. 43. *Sæpè*, inquit, *qui prosperorum cursu, & secundorum vsurpatione ceciderūt corriguntur aduersis. Ideo frequenter inuenimus Iudæos post victoriam lapsos; post seruitium correctos.* Et in epist. 24. ad Vigilium de Iudæis loquutus: *Quia*,

D. Chrys.

D. Amb.

A inquit, *rerum secundarum insolentia sæpè extollebantur, dabat eos plerumque in potestatem hostium, vt more ingenij humani remedium malorum de cœlo sibi quærerent. Tunc enim Deo subditi sumus, cum aduersarius aliquibus vrgemur. Secundæ res mentem extollunt.*

VII. *Diuitiarū felicitas peccatorum fomes.* Tertiò loco aduerto, Deum postquam Iudæos à captiuitate Babylonica Hierosolymam reduxit; non statim illis immensas opes cūmulasse, vt ante captiuitatem cummulauerat; sed potius parca manu diuisisse. Quæro enim, cur Iudæi ante captiuitatem Babylonicam primum illud templum Salomonis, septem tantum annorum spatio ædificarunt, vt patet ex 3. Reg. 6. n. 38. Post captiuitatem verò secundum templum Zorobabelis, non nisi 46. annorum spatio absoluerunt, vt ex Ioan. 2. n. 20. constat? An quia hoc posterius templum magnificentius fuit; & angustius? Ita forte aliquis existimaret: sed non rectè. Nam illud prius templum Salomonis, magnum fuit orbis miraculum,

B posteriori templo sine dubio præferendum; vt suo loco ostendemus: & interim Barrad. tom. 1. Concord. lib. 3. cap. 3. demonstrat. Ratio ergo est, quòd Iudæi ad primum templum, quam ad secūdum extruendum, & posteriores, & opulentiores extiterunt. Sed hinc præcipua ad nostrum institutū consurgit quæstio: Cur Deus tam amplas opes ad prioris templi fabricam concessit; ad posterioris verò structuram tam exiguas? Cur in priorem illum statum Iudæorum, tam liberalem se ostēdit? in posteriorem verò, si fas est dicere, tam auarum? Quæstionem excitat, & soluit quàm aptissimè, vt solet, D. Chrys. in Psalm. 126. Loquens enim de

C reditu Iudæorum à captiuitate Babylonica: *Non*, inquit, *simul, & aceruatim dedit eis Deus bona omnia, sed sensim, & paulatim; ne perceleri liberatione à malis ad improbitatem pristinam recurrerent.* Quasi diceret; nouerat Deus illius populi ingenium, nimia felicitate lasciuientis, & ad vitia degenerantis: ne igitur improbitatis flammam excitaret, felicitatis fomitem subduxit.

Barrad.

D. Chrys.

VIII. *Pinguior fortuna mentem supinat.* Communis igitur est non solùm Israelitici populi, sed etiam humani generis lues, ac pestis, vt rebus felicibus nimirum insolescat. Vnde illa Iobi querimonia: *Quare impij viuunt sublevati sunt, confortatique diuitiis.* Iob 21. n. 7. Vbi planè significat, impios homines ex pinguiori fortuna reddi ad impietatem fortiores. Nam vt benè D. Ambros. libr. 2. de interpellatione in Iob. cap. 5. *Magna*, inquit, *illecebra delinquendi est rerum affluentia secū-*

D *darum: supinat, extollit, obliuionem auctoris infundit.* Nec immeritò *supinat*, inquit, vt in quibusdam exemplaribus habetur. Quia qui rebus prosperè fluentibus per superbiam eriguntur; iidē per quandam ad diuinum obsequium ignauiā, atque desidiā supinantur, præcipitanturque. Vigescunt ad audenda mala; ad exequenda bona quodammodò flaccescunt. Denique eam in dementiam erumpunt, vt terrenæ felicitatis participes esse malint, quàm diuinæ; hanc enim præ illa aspernantur, ac Deo dicunt: *Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est omnipotens, vt seruiamus ei?* Iob. 21. n. 14. & 15. Quid dementius, quàm terrena fe-

D. Ambr.

Peccatores terrenæ felicitatis malunt, quàm diuinæ esse participes.

E licitate sic insolescere, vt omnis cura de æterna beatitudine abiiciatur? Talis profectò ille diues, qui dicebat animæ suæ: *Anima habes multa bona posita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare.* Luc. 12. n. 19. In quem locum D. Ambrosi. proximè citatus: *Hæc dicit*, inquit, *secularium abundantia rerū temulētus. Supinabatur, quia in manibus eius ad voluptatem omnia suppetebant: & conscius impietatis suæ, cuius pœna sequestrabatur* (hoc est differebatur) *putabat, quod Deus impiorum scelera non videret.*

D. Amb.

Vbi

·Vbi vides diuitem illor am multis fortunæ bonis circunfusum, ex rerum succeßu supinum, ac præcipitem re in omnium barathrum, ac voraginem mal m.

IX. Hæc profect à humanæ felicitatis vis, vt quos erigit, p idet. Imò, vt benè D.Bern. serm. 3. in Domin palmarum: *Licet*, inquit, *multos frangat ad tas; tamen multo plures extollit prosperitas.* scil in superbiam, vnde certissima ruina suborn r. Confirmat ex Psalm 90.n.7. *Cadent à latere:* *mille, & decem millia à dextris tuis.* Nam à late vnistro, per quod significatur aduersitas, m. tantùm: a dextris verò, in quibus prosperi t designatur, multò plures, scilicet decem millia ere dicuntur. Eodem modo explicat serm. de obitu Malachiæ, *Habes*, inquit, *in psalmo, casuros à latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis, quod multò plures prosperitatis fallacia, quàm aduersitatis flagella deiiciant.* Et statim, ex illo Psal.65. n.12. *Transiuimus per ignem, & aquam.* Quâ beati ad patriam appulsi se traosisse gloriantur, rectè monet, vt nō per felicitatis, sed per aduersitatis viam transire cupiamus. *Nemo*, inquit, *nostrum charissimi, plana mollioris viæ superficie delectatus, iter illud marinum sibi commodius arbitretur. Magnus hic campus montes habet, inuisibiles quidem, sed eo ipso periculosiores. Laboriosior fortè via videtur inter ardua collium, & aspera rupium, sed expertus longè securior, & desiderabilior inuenitur.* Vbi rectè eum marino itinere prosperitatem; cum terreno aduersitatem comparauit. Sicut enim marinum iter facillimum videtur, cum à sedentibus, & cubantibus; à dormientibus, & conuiuantibus peragatur: nihilominùs in se ipso multò est periculosius: cum exurtæ subitò tempestates in naues inuebantur; casque vel ad saxa frangant, vel fluctibus obruant, vel turbinibus lacerent, & conuellant. Ita planè huius vitæ prosperitas, gratissima quidem oculis exhibet spectacula, sed in atrocissima animos naufragia detrudit. At terrestre iter suis quidem accliuitatibus, ac decliuitatibus fatigat; nulla tamen mortis formidine perterret: laboriosè teritur; sed tuto vestigio percurritur; sine periculo terminatur. Ita planè aduersitas quatit, sed non frangit; inter labores versat, sed vltra pericula deducit. Igitur inter placidissimas huius vitæ auras grauissima sæpe naufragia contingunt: & corporibus secundo flatu delatis, mentes frequentissimè scelerum fluctibus obruuntur.

Plures prosperitas deiicit, quàm aduersitas. D Bernard.

Prosperitas marino itineri, aduersitas terreno similis.

X. Sed quid mirum principes, ac tyrannos, & tyrannis similem populum, inter huius vitæ prosperæ periclitaros esse, & à felicitate in vitiositatem corruisse: cum etiam viri sancti in lubrico felicitatis loco constituti, vel omninò labent, vel saltē nutent: nisi extraordinario quodam diuinæ beneuolentiæ præsidio protegantur. Quod patet in Iosepho, qui priùs quidem tentatur aduersis, venditus in Ægyptum. Genes.37.n.28. coniectus in carcerem Genes.39.n.20. multa alia à domesticis, & ab externis grauissima perpessus: sed postea tentatur & prosperis, sublatus è carcere, collocatus in regio curru, declaratus totius Ægypti moderator, secundos post Pharaonem honores in regno aliquotus. Genes.41. à n.14. An non satis erat illa aduersitas, vt iuuenis constantia, vel tueret, vel satis perspecta, atque explorata haberetur? Quorsùm vlteriùs illa prosperitas succedit, quæ iuueni tam multis laboribus attrito molliter blandiatur? Credo, quia grauior est per prospera, quàm per aduersa oppugnatio. Et proindè, qui aduersis pulsatus, immobilis consistebat; periculum erat ne prosperis delinitus, fractus, & eneruatus laberetur. Ita

Etiam Sancti viri aeriter oppugnat felicitas.

A planè D.Ambros. de hac re philosophatur. Nam serm.12. in Psalm.118. Loquutus de Iosepho, priùs quidem per aduersa, & postea per prospera tentato: *Quia*, inquit, *contumelia virum frangere nequiuerunt; mutata est tentatio longe asperior specie prosperorum. Plurimos enim supplantauerunt secundæ res, quos supplicia acerba non fregerant.*

D.Amb.

Et quamuis Iosephus neutro tentationis genere nutarit; alij tamen, qui in aduersis steterunt, in prosperis vacillarunt. Nam in primis Sanson, vicit quidem Philisthæos vnius maxilla asini; sed felicis pugnæ euētu se intumuit, vt de illo superbia triūpharet. Inaniter enim se iactabat, dicens: *In maxilla asini deleui eos, & percussi mille viros.* Iud.15.n.16. In quem locum D.Ambr. epist. 70. ad Vigilium, *Vtinā*, inquit, *quàm fortis in hostem, tam moderatus in victoria fuisset. Verùm, quod facile vsu venit, insolens rerum secundarum animus, qui debuit euentum pugnæ diuino fauori, & præsidio deferre, sibi arrogauit.* Nec priùs Sanson ab illo arrogantiæ vulnere conualuit, quàm aduersitatis medicamine curaretur. Permisit enim Deus, vt torqueretur ingenti siti; qua, vt docet D. Ambros. castigatus, victoriam, quam antea sibi tribuit, postea Deo deputauit, dicens: *Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc maximam; atque victoriam.* Iudic.15.n.18. Iacturam itaque humilitatis, quam in prosperitate fecerat, in aduersitate resarciuit. Atque hæc iuxta mentem D.Ambrosij dicta sint; quamuis Abul. nullum in Sansonis facto peccatum agnoscat. Cuius sententia licèt Sansoni magis faueat; nescio tamen, an veritati magis congruat. Nam Sanson, vt aduertit D.Ambros. neque aram Deo statuit, neque hostiam immolauit, vt facere solebant, qui Deo de beneficio accepto gratulabantur; neque verba aliqua inseruit suo illi cantico, vt vocat Abulens. quæ gratiarum actionem redolerent. Sed de his aliorum sit iudicium. Nunc ad institutum redeo.

XI. *Sansonem rerum secūdarum euētus, cum extulit, deiecit.*

D.Ambros.

Aduersitas sublauauit. D.Ambr.

A peccato tamen excusat Abul. Abul.

Iacob à filio suo Iosepho in Ægyptum euocatus, quamuis incredibili eum videndi desiderio teneretur: nihilominùs pauens, ac timens in medio itinere hærebat, & resistebat: adeò, vt opus fuerit à Deo illis vocibus compellari: *Iacob, Iacob, ego sum fortissimus Deus patris tui, noli timere, descende in Ægyptum.* Genes.46.n.2. & 3. Quid times, ô Iacob? ad pacem mitteris, non ad bellum: inter amicos incedis, non inter hostes: à filio euocatis, non à tyranno. Quid times? An times difficilem in patriam regressum? Ita existimat Rupert. An times corruptissimos mores Ægyptiorum, quibus periculum est, ne gens tua se inficiat; & proinde à Deo in pœnam tanti sceleris deseratur? Ita innuit Caietan. An times nimiam Ægypti felicitatem, quæ tuis filiis, ac domesticis blandiatur, periculum est, ne omnes Hebræi patrias, ac diuinas leges obliuiscantur? Ita plane sentit Iosephus lib.2. antiq. cap.7. Et quidem ad nostram sententiam quàm aptissimè. Censuit enim Iacobus certissimam bonorum morum corruptricem esse felicitatem.

XII. *Felicitas magis, quàm aduersitas timenda.*

Rupert.

Caiet.

Ioseph.

Helias in cælum transferendus optionem dedit Helisæo, quod maluisset, postulandi. Quid postularet Helisæus? *Obsecro*, inquit, *vt fiat in me duplex spiritus tuus.* 4. Reg.2. num.9. Quorum verborum intelligentia duplex esse potest. Vna, obsecro, vt ille spiritus, qui in te est duplex, mihi quodam veluti testamento delegetur, & committatur. Duplex autem dicitur spiritus Heliæ, vel quia spirituum prophetiæ, & miraculorum includebat, vel quia magnus erat. Duplex enim idem est, quòd magnus, non solùm in diuinis literis *Duplici contritione contere eos.* Ierem.17. num.18. sed

XIII. *Duplex ad prosperitatē vincendam spiritus necessarius.*

H etiam

Virg. etiam in profanis: *Duplici dentalia dorso.* Georg.1. Altera intelligentia est, Obsecro, vt ille spiritus, qui in te simplex est, in me duplicetur; seu mihi duplo maior relinquatur. Iuxta quam intelligentiam quæro, cur Helisæus duplicatum spiritum Heliæ postulatit? An discipulus supra magistrum esse cupiebat? Absit. Sed huius rei alias alio loco rationes cumulabimus: hæc interim ad rem facit. Sciebat Helisæus Heliam inter labores vixisse; se inter fauores victurum: Heliam persequutionibus Achabi vexatum, se donationibus Naamani honorandum. Et quia intelligebat duplò grauiora certamina à prosperitate, quam ab aduersitate contra virtutem excitari: ideirò duplò maiorem spiritum, quo illis resisteret, postulabat.

XIV. Nostra non est hæc expositio, sed D. Aug. lib. 2. de mirab. sacræ script. cap. 26. qui testatur, ideò
D. Aug.
duplicem Heliæ spiritum ab Helisæo postulatum, quia *Helisæus,* inquit, *cum magno honore, & seculi dignitate, virtutum, & prophetiæ donum habuit; quod Helias profugus, & persequutus in montibus, & speluncis degens, & eiectus ab hominibus retinebat.* Quibus verbis ostēdit, sicut fortiora sunt prosperitatis, quàm aduersitatis iacula; ita maiora esse debere contra prosperitatem, quàm aduersitatem præsidia. Vnde qui prosperis non vincitur, nequè aduersis superatur: vt idem D. Aug. in Psal. 83. egregiè docet. *Nulla,* inquit, *infelicitas frangit, quem felicitas nulla corrumpit.* Imò, vt benè D. Gregor. Nazianz. orat. 14. quæ est 3. de pace. *Profectò,* inquit, *facilius esse videtur aduersam fortunam ferre, quam secundam conseruare.* Et rem domestico exemplo confirmat. *Nos* inquit, *qui cum bello premeremur, ex persequutionibus robur comparauimus: postquam collecti sumus, defluximus.* Quare benè actum à Deo est cum illis, qui laboribus exercentur. Quod significauit Iacobus faustam benedictionem suo filio precatus. *Filius,* inquit, *accrescens Ioseph, filius accrescens.* Genes. 49. n. 22. & statim; *Sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuiderunt que illi habentes iacula.* ibid. n. 23. Hoc est, quia exasperauerunt eum. Quasi diceret, duplicatum, & internæ sanctitatis, & externæ dignitatis incrementum suscepit; semel atque iterum filius accrescens; quia aduersariorum odia, & iurgia, & inuidias tolerauit; quasi ab his malis illud augmētum prouenitet. D. Hieron. in quæst. Hebraic. legit: *Filius auctus Ioseph, filius auctus super fontem.* Ac si illa aduersitas, quam pertulit Iosephus, fuerit instar fontis, qui illius virtutes rigarét, nutriret, & augeret.

Fortiora prosperitatis quàm aduersitatis iacula.

D. August.

D. Greg. Nazianz.

D. Hier.

XV. Multi se Angeli in Iacobi præsidium obtulerunt; quos ille videns gratulabundus exclamauit: *Castra Dei sunt hæc.* Gen. 32. n. 2. Vnus tantùm cum Iacobo luctatus est ibid. n. 24. Sed plus vtilitatis illi contulit vnus aduersator, quàm multiplex auxiliator. Ab his enim benedictionem nullam accepit; ab illo maximam. *Et benedixit ei,* inquit textus, *in eodem loco.* ibid. n. 29. Nec sine mysterio, in quo loco præcessit concertatio, in eodem benedictio successit: vt constaret, & quàm celeriter corona labores subsequatur: & quàm benè inter se conueniant aduersitas externa, & interna bonorum omnium vbertas.

Plus vtilitatis confert aduersitas, quam prosperitas.

XVI. Mirum planè est illud, quod dicitur de tribu Iuda, ad bellum contra vicinos hostes prodeunte. *Fuit Dominus cum Iuda, & montana possedit.* Et statim additur: *Nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant.* Iudic. 1. n. 19. Quo pacto enim Deus adfuit illi tribui, vt auxiliator vtique, & patronus; si tamen hostium præsidia, quæ in valle sita erant, non potuit loco pellere, & fugare? Respondet D. Aug. q. 5. in Iudic. *Deum etiam*

D. August.

A *propitium, restringere in c... bus suorum nimia prosperitatis excessus; vt in vsum co... conuertat inimicos, nō solum quando vincuntur, sed e... quandò metuuntur: illud ad commendandam largitat... ac ad reprimendā suorum elationem.* Quasi Deus nō ... agis propitius adesset, quandò liberali manu ...ficia effundebat; quam quandò manu parca e... ahebat; illud enim ad Hebræorum gloriam au... dam, hoc ad Hebræorum superbiam amputādan... ctabar.

XVII. Totam terram Chanaan promiserat D... olim Israelitis; vt pater Exod. 33. n. 2. Deut. 7. n. 1. aliis passim locis. Cuius promissionis compotem ...ū Israelem testatur Iosue, dicens: *Dedit Dominus ... Israeli totam terram, quam traditurum se patribus ... rum iurauerat, & possederunt illam, atque habitauerunt in ea,* Iosue 21. n. 42. Sed quæres, quo pacto hæc cō-
B
stare possint; nam toto tempore quo vixit Iosue, imò, & multis post annis, toto tempore Iudicum, ac Dauidis, plurimæ in terra promissionis fuerūt gentes, quæ Hebræis non seruiebant; imò imperabant. Quo pacto igitur dici potest Israel totam terram à Deo promissam accepisse? Respondet D. August. q. 21. in Iosue, omnem illam terram Israelitis datam esse. *Quia,* inquit, *illa pars, quæ nondum fuerat in possessionem data: iam data fuerat in quandam exercitationis vtilitatem.* Quasi non magis data esset Hebræis illa terra, quæ illis parebat, quàm quæ aduersùs illos rebellabat: nam si ab illa maiestatem, ab hac humilitatem obtinebant. Itaque gloriosior non erat ille populus ex rebus secundis, quibus abundabat; quàm ex aduersis, quibus premebatur. Sed quorsum plura de hac re? Nam
C
etiam ipsa Ecclesia, quæ, vt docet D. Hieronym. in vita Malchi, *persequutionibus creuit, martyriis coronata est. Ipsa postquàm ad Christianos principes venit potentiâ quidem, & diuitiis maior; sed virtutibus minor facta est.* Verum de hac re plura dicendi locus posteà redibit.

D. August.

D. Hier.

Ecclesia rebus aduersis creuit: decreuit secūdis.

SECTIO X.

Quotuplex fuerit status Reipublicæ Hebræorum?

I. D VT quæ de Regum historia dicenda sunt, clariùs intelligātur, necesse est, vt totus ille reip. Hebræorum status sub vno aspectu proponatur. Et vt à nominis etymologia ordiamur. Hebræi dicti sunt, vel ab illo suo antiquo progenitore Heber; vt Perer. ad cap. 14. Genes. disput. 2. latè confirmat: vel à Patriarcha Abrahā, vt Riber. in procem. epistol. ad Hebræos, cap. a. & in cap. 1. Ionæ n. 43. potiùs arbitratur. Nam Abraham omnium primus dictus fuit Hebræus, id est, transitor; quòd relicta Chaldæa transierit Euphratem; vnde Genes. 14. n. 13. dicitur vnus, qui è bello euaserat, nuntiasse *Abram Hebræo,* seu, vt vertunt Septuaginta, *Abram transitori.* Ab eo igitur dicti sunt illius posteri Hebræi, seu transitores, quasi transfluuiales: quo pacto nunc dicuntur transpadani, qui trans Padum,
E
& transtagani, qui trans Tagum commorantur. Quamuis Theodoret. q. 60. in Genes. postquàm hāc difficultatem expediuit, & in hanc posteriorem partem inclinauit, superuacaneum esse laborem in hac quæstione ventilanda arbitretur. *De hoc,* inquit, *cōtendere superfluum est, nullum enim ex hoc verbo pietati detrimentū accedit, siue hoc, siue illud recipiamus.* Illud tamē aduerte Septuaginta aliquādò pro Heb. trāstulisse, seruum. Vt Ionæ 1. n. 9. *Hebræus ego sū.* Illi transferunt, seruus Domini ego sū. Quod facilè contingere potuit propter similitudinē characterū

Vnde Hebræi nomen desumpserint.

Perer.

Rib.

Abraham cur Hebræus dictus.

Theodor.

Nam..

Nam Hebræus dicitur עבר *Heber*, per literam ר *resch* in fine, à verbo עבר *Habar*, id est, *transire*. Seruus autem dicitur עבד *Hebed*, per literam ד *daleth* in fine, à verbo עבד *Habad*, id est, seruire.

II. *Duo Hebr. reip. tempora.* His positis, duo tempora distinguenda sunt in repub. Hebræorum. Vnum ante ingressum in terram promissam Chanaam: alterum post ingressum. In priori quidem triplex status distingui potest. *Primus status in primo tempore, ante descensũ in Ægyptũ.* Vnus ante descensum in Ægyptum: in quo Hebræi nondum tempub. sed familiam constituebant. Nam resp. vt patet ex Philosopho 9. Ethic. & 2. Polit. non nisi ex pluribus familiis coalescit: *Arist.* tunc autem vna tantum erat Abrahæ domus; in quam successit domus Isaac; & in hanc domus Iacob. Et quanuis tempore Iacob, postquàm eius filij connubia contraxerunt; plures iam familiæ darentur; quarum omnium gubernatio esse non poterat œconomica: tamen non erant ita multæ, vt politicam remp. conflarent; sed mediam quandam communitatem, quam vitalem, seu collectaneam appellant. Neque enim plures erant ex semine Iacob, quandò in Ægyptum descenderunt, quàm 70. animæ, vt Genes. 46. n. 27. constat.

III. *Secundus status post descen. in Ægypt.* Secundus status fuit, postquàm in Ægyptum descenderunt. Qui diuidi potest in statum felicitatis, viuente adhuc Iusepho; & aduersitatis, Iosepho extincto. Et licet viuente Iosepho potuerint Hebræi aliquam tempob. constituere; cum præsertim cum seorsim ab Ægyptiis morarentur in terra Iessem, propè vrbem Ramasses; vt patet Genes. 47. n. 4. 11. & 27. in qua sub Iosepho, & iudicibus ab eo impositis in vnius formam reipub. tenerentur: tamen Iosepho extincto, cum Hebræi affligi cœperunt *operibus luti*. Exod. 1. n. 14 non videntur vllos ex sua gente principes habuisse, sed perfectos tantùm, & magistros operum Ægyptios, à quibus premebantur, vt ex eodem cap. n. 11. colligitur.

IV. *Tertius status post exitum de Ægypto.* Tertius status fuit post exitum de Ægypto, dũ in deserto vagarentur; in quo quadraginta annorum spatio sub Moyse fuerunt. Exod. 16. num. 35. Deut. 2. n. 7. & Deut. 8. n. 2. quanuis non semper eodem modo. Nam primo circiter anno ab exitu de Ægypto, solus Moyses gubernabat. Deinde verò, cum non posset vnus Moyses tam molis litigantiom Iudæorum causis satisfacere; sequutus Iethro soceri sui consilium, constituit in populo decanos, quinquagenarios, centuriones, ac tribunos, qui faciliores populi causas definirent; ad Moysem verò referrent grauiores. Exod. 18. n. 25. & 26. Deut. 1. n. 15. Tandem panlò post, cum Moyses ferre non posset illius populi, seu malitiam, seu inconstantiam, Ægyptias carnes desiderantis, petere tque à Deo, vt sibi vitam, vel curam illius populi adimeret; dedit illis Deus septuaginta seniores, qui per omnia illi æquales forent. Vnde principatus non iam Monarchicus erat, vt hactenùs; sed Aristocraticus: quæ omnia patent ex cap. 11. Numer. à n. 14. Hæc de priori tempore ante ingressum in terram promissionis.

V. *Primus status in secũdo tempore, sub Iudicibus.* In posteriori autem tempore, scilicèt post ingressum in terram promissionis, triplex quoque fuit status Hebræorum. Vnus sub Iudicibus. Alter sub Regibus. Tertius sub Pontificibus. Primus incepit à Iosue: quanuis hic non fuerit propriè Iudex; cum absolutam in populo habuerit potestatem: Iudices verò non ita; sed solùm fuerint duces assumpti ad bellandum, quandò hostes acriùs insurgebant; de qua re ad caput 8. copiosiùs dicemus. Interim consule Feuardent. in cap. 1. Ruth, *Feuard.* in digressione quadam de Iudicibus, ac Regibus Israel, Carolum Sigon. libr. 1. de repub. Hebræo- *Carol. Sig.*

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A rum cap. 5. & libr. 7. cap. 2. & 3. Reinerum in historia Iulia de Regno Israelitico, Abulens. præfation. in lib. Iudic. à quæst. 9. Vbi quid discriminis inter hunc Iudicum statum, & sequentem Regum intersuerit, latè prosequuntur. Desiit verò hic status in Samuele, qui fuit vltimus illius populi Iudex; à quo deinceps Regum historia inchoatur. *Reiner. Abul.*

VI. *Secundus status sub Regibus.* Secundus adhuc habuit duplicem conditionē. Nam initio totus populus fuit sub vno Rege Saule, Dauide, & Salomone. Posteà verò tempore Roboam, qui successit in regnum patenti suo Salomoni, diuisus est in duas partes: ac duæ quidem tribus Iuda, & Beniamin manserunt sub Roboam; B à quibus tamen separata non erat tribus Leuitica; quanuis cum illis, quia extra sortem aliarum erat, suli diuino cultui mancipata, recenseri non soleret. Et hoc appellatur regnum Iuda, à quo populus Iudæorum. Aliæ verò decem tribus defecerunt ad Ieroboam; quod appellatur regnom Israel, vel Samariæ; à quo popolus Samaritanorum: quanuis propriè Samaritani, qui Iudæis non contebantur; non erant Hebræi de Regno Israel; sed gentiles, qui Israelitis per Assyrios in captiuitatem subductis, in Samariam successerunt. Prius illud regnum semper fuit sub regibus de tribu Iuda, ac de stirpe Dauid. Posterius autem cœpit quidem sub vno, & altero rege de tribu Ephraim: C vnde nomen accepit: sed in ea tribu non perseuerauit, ad alias, atque alias transfusum. Neque mirum; cum non successione, sed tyrannide primi occupantis propagaretur. Quousque taudem captum est, & translatum per Salmanazar Regem Assyriorum; vnde posteà nunquàm rediit; vt patet ex 4. Reg. 17. à n. 3. Regnum verò Iuda post multum temporis tandem suorum scelerum pœnas luit, abductum in Babylonem per Nabuchodonosorem Regem, & per eius ducem Nabuzardam. 4. Regum 25. à n. 1. & Ierem. 39. à n. 1. Quo in exilio Iudæi septuaginta annos iuxta vaticinium Ieremiæ cap. 25. n. 11. fine principe sui generis vixerunt.

VII. *Tertius status sub Pontificibus.* Tertius tandem fuit post captiuitatem Babylonis, quando regressæ duæ illæ tribus, vrbemque, ac templum reædificantes, sub Pontificibus fue- D runt: non quidem, quòd toto tempore Summi Pontifices, sed quòd maxima parte gubernarint. Omnium primus fuit Iosue filius Iosedech. 1. Esdr. 3. n. 2. qui Zachar 3. n. 1. dicitur Iesus Sacerdos magnus: & rem sacram gubernabat, Zorobabele rem profanam gubernante. Post Iosue quinque alij Pontifices. 2. Esdr. 12. à n. 10. numerantur. Tandem successerunt Machabæi, qui fuerunt quasi reges, quousque Romani regiam illis dignitatem ademerunt, relicta Pontificali: & reges alienigenæ esse cœperunt; vt patet in Herode Ascalonita, ab Ascalonitis, quorum amicitias ambiit, & coluit, ita nuncupato; patre illius Herodis Antipæ, qui Ioannem occidit, & Christum illusit: & auo illius Herodis Agrippæ per filium Aristobulum, qui E Iacobum interfecit; & Petrum in carceré inclusit.

VIII. *Herodes alienigena.* Hic igitur Herodes alienigena fuit, filius cuiusdam Antipatri Idumæi, vt Iosephus lib. 14. ant. cap. 2. testatur. Vnde ille Herodes eius filius, qui Christum Dominum spreuit, dictus fuit rex sylnester, hoc est, ex sylua alienigenarum natus. Iuxta illud Oseæ 10. n. 6. loquentis de Christo Domino ad Herodem ducto, *delatus est munus regi vltori*: seu, vt habent 70. regi Iarim: hoc est regi syluestri. Quem locum Tertul. lib. 4. contr. Marc. cap. 42. explicat de Christo Domino ad Pilatum ducto. *Tertul.*

H 2 Sed

D.Cyril. Hierosol. Sed D.Cyrill.Hierosol.catechesi 13 *de crucifixo, & sepulto*, animaduertens Pilatum non fuisse regem, potiùs explicat de Christo Domino ducto ad Herodem. (D.Cypr.) Ac tandem D.Cyprian. in expos.symb. si ille est huius operis auctor, & non potius Ruffinus, cui etiam tribuitur, & inter opera D.Hieron. (D.Hieron.) circumfertur, rationem reddit, cur Herodes rex syluester appelletur. *Benè*, inquit, *addidit nomen Iarim, quod est syluester; non enim erat Herodes de domo Israel, nec de illa vinea Israelitica, quam eduxerat Dominus de Ægypto, & plantauerat in cornu, in loco vberi: sed erat syluester, id est, ex sylua alienigenarum, quasi, qui de Israelitica vitis nequaquam palmitibus pullulasset.*

IX. *Herodes suā tegit ignobilitatem.* Et quidem suæ ipse Herodes conscius ignobilitatis, fucum, quo eam tegeret, quæsiuit, tollendo de medio omnes historias, quibus ea prodebatur: (D. Ambr.) vt rectè D.Amb. lib.3.in Lucam obseruauit: vbi, postquam ex Græcorum historiis ostendit, Herodem non Israelitam, sed alienigenam fuisse, subdit, *Herodes conscius ignobilitatis suæ, nequa posteris suis, vel de præscripto veteri quæstio moueretur, scripturas eorum incendit: existimans, quòd si indicia de publico sustulisset, nullis aliis testimoniis clarere posset, quin de patriarcharum, vel proselytorum veterum genere emanaret. Sed vt pleraque curæ humanæ sunt, cognitioni hoc, & indagini veritatis præiudicare non potuit.* Hic igitur cum esset alienigena, regnum Iudæorum adulterina fraude quæsiuit, teste D.Amb. citato, ac (D.Ambros. Ioseph.) tandem à Romanis impetrauit, vt Iosephus lib.14. antiq.c.26. Hegesippus lib.1. cap.30. Euseb. lib.4. (Hegesip. Eusebius.) cap.6.& alij testantur. Quo regnante, *natus est IESVS in Bethlehem Iuda*, iuxta vaticinium Iacobi, non auferendum sceptrum de domo Iuda, donec veniret, qui mittendus esset. Genes.49. n.10. Hic tertius status semper fuit tributarius; primò quidem Persis; posteà Græcis; tandem Romanis, donec Tito Vespasiano Imperatore penitùs conflagrauit; vt Iosephus de bello Iudaico septem libris latè prosequitur. (Ioseph.)

X. *Quibus in locis scripturæ de his statibus pertractet.* De his omnibus Hebræorum statibus, suis scriptura locis latè pertractat. Nam de priori illo tempore ante ingressum in terram promissionis, agūt quinque libri Mosaici, quos Pentateochum vocant, Genesis quidem de primo statu ante descensum in Ægyptum; & de secundo vsque ad mortem Iosephi. De secundo autem, quoad alteram partem, ac de toto tertio sequentes libri. De posteriori tempore agunt cæteri libri historiales. Nam de primo statu sub iudicibus, incipiendo à Iosue, tractant libri Iosue, & Iudicum, & Ruth, & prima 9.capita libri 1.Regum: in quibus gubernatio Samuelis, qui fuit vltimus iudex illius populi, ante creationem Saulis in regem continetur. De secundo statu sub regibus, agunt 4. libri Regum, incipiendo à 10. capite libri 1.inclusiuè, & duo libri Paralip. Quamuis etiam in libris prophetalibus Regum historiæ frequentissimè replicentur. De tertio statu sub Pontificibus, agunt duo libri Esdræ, & duo Machabæor. Reliquæ historiæ sacræ de Tobia, Iudith, Esther, & Iobo, in aliquem ex prædictis statibus, iuxta varias interpretum opiniones inciderunt. Nunc historiam dextro numine aggrediamur.

LIBER

LIBER PRIMVS REGVM.

CAPVT PRIMVM.

1. VIT vir vnus de Ramathaim-Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ieroham, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph, Ephratæus.

2. Et habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filij: Annæ autem non erant liberi.

3. Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in Silo. Erant autem B ibi duo filij Heli, Ophni & Phinees, sacerdotes Domini.

4. Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori suæ, & cunctis filiis eius, & filiabus partes:

5. Annæ autem dedit partem vnam tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluserat vuluam eius.

6. Affligebat quoque eam æmula eius, & vehementer angebat, in tantùm, vt exprobraret, quòd Dominus conclusisset vuluam eius:

7. Sicque faciebat per singulos annos, cùm redeunte tempore ascenderent ad C templum Domini: & sic prouocabat eam. Porrò illa flebat, & non capiebat cibum.

8. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? numquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?

9. Surrexit autem Anna postquàm comederat & biberat in Silo. Et Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini.

10. Cum esset; Anna amaro animo, orauit ad Dominum, flens largiter. D

11. Et votum vouit, dicens: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederísque seruæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius.

12. Factum est autem, cùm illa multiplicaret preces coram Domino, vt Heli obseruaret os eius.

13. Porrò Anna loquebatur in corde suo, tantúmque labia illius mouebantur, & vox A penitus non audiebatur. Æstimauit ergo eam Heli temulentam.

14. Dixitque ei: Vsquequo ebria eris? digere paulisper vinum, quo mades.

15. Respondens Anna: Nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier infelix nimis ego sum, vinum, & omne, quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu Domini.

16. Ne reputes ancillam tuam quasi vnam de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris, & mœroris mei, locuta sum vsque in præsens.

17. Tunc Heli ait ei: Vade in pace: & Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum.

18. Et illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit mulier in viam suam, & comedit, vultusque illius non sunt amplius in diuersa mutati.

19. Et surrexerunt manè, & adorauerunt coram Domino: reuersíque sunt, & venerunt in domum suam Ramatha. Cognouit autem Elcana Annam vxorem suam: & recordatus est eius Dominus.

20. Et factum est post circulum dierum, concepit Anna, & peperit filium, vocauítque nomen eius Samuel: eò quòd à Domino postulasset eum.

21. Ascendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret Domino hostiam sollemnem, & votum suum.

22. Et Anna non ascendit: dixit enim viro suo: Non vadam, donec ablactetur infans, & ducam eum, vt appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter.

23. Et ait ei Elcana vir suus: Fac quod bonum tibi videtur, & mane donec ablactes eum: precórque vt impleat Dominus verbum suum. Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum à lacte.

24. Et adduxit eum secum, postquàm ablactauerat, in vitulis tribus, & tribus modiis farinæ, & amphora vini, & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus.

25. Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli.

26. Et ait Anna: Obsecro mi domine, viuit anima tua domine: ego sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans Dominum.

27. Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulaui eum.

28. Idcirco & ego commodaui eum Domino, cunctis diebus quibus fuerit commodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. Et orauit Anna, & ait.

CAPITIS ARGVMENTVM.

I. *Samuelis natiuitas. Deus remedium praeparat, ante vulnus.*

ANTE mortem Iudicis Heli praemittitur in hoc capite natiuitas Samuelis, illi in eam dignitatem successuri. In quo diuina bonitas dupliciter elucet. B Primò, quia ante vulnus, remedium praeparat; & ante vitius iudicis negligentis occasum, ortum alterius diligentissimi molitur. Sic olim famé puniturus fratres Iosephi; & ad descensum in Ægyptum coacturus: *Misit ante eos virum, in seruum venundatus est Ioseph*, Psal. 104. n. 17. qui illorum inopiæ subueniret; vt ante plagam medicina pararetur. Quod ipse Ioseph testatur dicens: *Pro salute vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum.* Genes. 45. n. 5. In quem locum D. Ambr. lib. de Ioseph. cap. 12. *Quam pia*, inquit, *fraternitas, quam dulcis germanitas, vt etiam parricidale excusetur admissum, dicens, diuinæ illud prouidentiæ fuisse, non impietatis humanæ: quandoquidem non ab hominibus oblatus ad mortem, sed à Domino missus sit ad vitam?* Secundò, quia aptissimum illis temporibus iudicem præe- C legit. Solet enim diuina prouidentia, vt D. Greg. Nissen. orat. in laudem Magni Basilij fratris sui egregiè philosophatur, accommodatum ad cuiusque ætatis morbum, medicum præparare. Sic ad reprimendam vanam Chaldæorum Astrologiam, Abrahamum Astrologiæ peritissimum prouidit. Sic ad abolendas præstigiatrices artes Ægyptiorum, Moysen omni doctrina Ægyptiaca instructissimum elegit. Sic ad coërcendam intemperantiam Achabi, Heliam diuinis legibus singulariter obtemperantem excitauit. Addere possumus, sic nostris seculis, ad refrænandam audaciam Lutheri contra Ecclesiam rebellantis; Sanctissimum Ignatium Societatis nostræ parentem, & alterum peculiari voto se Ecclesiæ submittentem adornauit.

D. Ambros. — *D. Greg. Niss.* — *Accommodatū medicum ad cuiusque ætatis morbum Deus præparat.* — *B. Ignatius Societatis nostræ parēs, Lutheri refrænauit audaciam.*

II. *Samuelis religio, filiorū Heli sacrilegia expiauit.* *D. Greg. Nazianz.* *Samuelis iustitia, filiorū Heli iniustitiā resarsit.*

Non aliter ergo eo tempore, quo & religio, & iustitia maximè iacebant; cum & sacrilegi, & iniusti filij Heli in templo ministrarent; qui diuina iura profanabant, & humana perfringebant: æquū fuit, vt in iudicem cooptaretur vnus Samuel, religione tam insignis, vt de illo meritò dixerit D. Greg. Nazianz. orat. in laudem amici sui Basilij, *ante natiuitatem suam fuisse Deo oblatum, & post natiuitatem confestim sacrum*: iustitia tam excellens, vt de illo vniuersus populus testetur. 1. Reg. 12. n. 4. nunquàm se ab illo aliquam iniuriam accepisse. Nascitur ergo Samuel feliciter, vt illius sacrificiis filiorum Heli sacrilegia expientur; vt illius æquitate iniquitas filiorum Heli resarciatur.

III. *Totius capitis partitio.*

Totum igitur caput in tres partes diuiditur. In prima ponitur natiuitas Samuelis, præmissis lacrymis, ieiuniis, ac precibus, quas sanctissima eius mater Anna, ad filium diuinitùs impetrandum in tabernaculo offerebat. In secunda ponitur Samuelis in paterna domo educatio: qualis puerum, religionis, ac pietatis futurum columen decebat. In tertia tandem ponitur eiusdem Samuelis in tabernaculo Dei oblatio, vt ibi sacris ministeriis sub Pontifice Heli Deo iugiter deser- A uiret. Sed iam ad textum; in quo, quæ ad literam pertinent, breuiori expositione tractabimus: quæ ad doctrinam, vberiore annotatione colligemus.

Num. 1. Fuit vir vnus de Ramathaim-Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ieroham, filij Eliu, filij Tohu, filij Suph, Ephratæus.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Cur hic liber apud 70. à coniunctione Et, incipiat.* *D. Greg. Prima responsio.*

FVit. Septuaginta à coniunctione, *Et*, exordiuntur, *Et fuit.* Sic enim in fonte deprehendunt ויהי *Vaiehi*, hoc est, *Et fuit.* In qua particula D. Gregor. homil. 2. in Ezech. qui ab eadem con- B iunctione sumit exordium, mysterium agnoscit. *Cur is*, inquit, *qui nihil adhuc dixerat, ita exorsus est, dicens: Et factum est?* Paucisque interiectis, respondet. *Quia hoc verbum*, inquit, *quod foris protulit, illi verbo, quod intus audierat, coniunxit.* Idem mysterium agnoscit D. August. in Psal. 4 ad illa verba: *Et scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum. Iunctura*, inquit, *coniunctionis, cum sententia non præcesserit, cui sequens annectatur, mirabiliter fortassis insinuat, prolationem veritatis in voce, cum ea visione, quæ fit in corde esse coniunctam.* Accedit Hector in cap. 1. Ezech. vbi eandem sequitur interpretationem. Nihilominùs tali mysterio vacat exordium. Nam coniunctio, *Et*, copulat orationes diuersas: sermo autem internus Dei ad Prophetam, & externus prophetæ ad populum, idem omnino est. Vnde C opus non est, vt aliqua coniunctione copuletur.

D. Aug. — *Hector. Refellitur.*

II. *Secunda responsio.* *Montan. Non admittitur.* *Feuard. Theoph.*

Planiùs fortasse Montanus in cap. 1. Iosue existimat, hac particula principium vnius libri cum fine præcedentis colligari; atque ita vnius seriem historiæ continuam haberi. Fateor quidem, ita aliquandò exponi posse, non tamen semper; nam exordio Ezechielis v. g. nihil præcessit, cum quo illa prophetia iungeretur. Feuardent. in lib. Ruth. sequutus Theophilactum in cap. 1. Ionæ, eam coniunctionem emphaticam esse putat, ad sensum vehementiùs exprimendum. Sed hæc emphasis, vt aliquibus in locis concedatur, in omnibus, in quibus ea coniunctio ponitur, non reperitur.

III. *Tertia responsio reijcitur.* *Origen. D. August. Euthym. Salmer. Rib. Prad. Cantapet.*

Alij simpliciter pronuntiant, eam particulam de more Hebræorum, in librorum principiis re- D dundare. Ita sentit Orig. homil. 19. in Numeros. D. Aug. lib. 2. loquutionum in Exod. Euthym. in Psal. 4. Quibus adde recentiores, Salmeronem tom. 1. prolegom. 16. ad finem, Riberam in cap. 1. Ionæ, Pradum in cap. 1. Ezech. & omnium latissimè Cantapetr. libr. 8. hypotyposeon. cap 9.

IV. *Quarta, & vera responsio. Particula, Et, iuxta Hebræorum grammaticā necessaria.*

Potiùs tamen dicendum puto, hanc particulam hoc loco, neque mysticam esse, neque omninò superfluam, sed iuxta Hebræorum grammaticam, necessariam. Apud Hebræos enim litera ו *Vau*, non solùm copulatiua est, sed etiam versiua, vt vocant, præteriti in futurum; & futuri in præteritum: quod munus hoc loco exercet. Nam verbo de futuro יהי *Iehi*, id est, *erit*, præfixum ו *Vau* ויהי *Vaiehi*, in præteritum conuertit, *fuit*, & hoc modo E explicanda est hæc particula, in Exodo, Leuitico, Numeris, Iosue, Iudicibus, Ruth, in 1. 2. & 4. Reg. in 2. Paral. in Esther, Ezechiele, & Iona; qui omnes ab hac particula in Hebræo exordiuntur. Et in quibus verba de futuro, præfixa hac literâ ו *Vau*, in significationem de præterito reuocantur. Vnde à latino interprete plerumque ea particula omittitur; & eius effectu seruato, verbum in præterito transfertur.

V. *Particula, Et, aliquando ornatui*

Non negauerim tamē aliquando hanc particulam, neque versiuam esse, neque significatiuā, sed

tantùm

tantum inseruit. tantùm de more Hebræorum ornatui inseruire, vt videre est 3.Regum 1.Et 1.Esdr.1. queto ornatum etiam Græci imitantur. Nam Propheta Baruch, & primus Machabæorum, qui Græcè scripti sunt, ab hac particula ornatus gratia inchoantot. Imò & Euangelistæ multorum capitum initia, orationúmque exordia Hebraismum illũ imitati, ab hac particula desumunt. Matt.1 t. Luc.14. & sic alij frequenter.

VI. *Quo mysterio Elcana dicatur vir?* *Vir vnus.* Dicitur *Vir*, Hebraicè איש *is*, vel in sensu historico ab humana natura, quam habebat; vel emphaticè à virili constantia, qua præstabat. Quanuis enim viri nomen etiam fœminæ commune sit, iuxta illud: *Beatus vir.* Psal.1. num.1. vbi vterque sexus intelligitur; tamen ad masculam constantiam, ac fortitudinem exprimendam frequenter vsurpatur. Hanc enim emphasim habet illud Madianitæ, Gedeonem metuentis: *Non est hic aliud, nisi gladius Gedeonis viri Israelita.* Iudic.7. num.14. Et illud Dauidis ad Abner: *Numquid non vir tu es?* 1. Reg.26. n.15. & illud Moysis de ipso Deo. *Dominus quasi vir pugnator.* Exod.15. n.3. Et passim alibi. Nec repugnant Septuaginta transferentes, ἄνθρωπος; id est, *homo.* Nam & hoc nomen virtutis est: iuxta illud Moysis ad Deum: *Prouideat Dominus hominem, qui sit super multitudinem hanc.* Num.27. num.16. Hoc est, hominem virtute, & constantia præcellentem. Nisi velis dici ἄνθρωπον, quasi ἀνάθρωπον, id est, *contemplatorem*, vt Socrates apud Platonem in Cratylo interpretatur. Quod etiam Elcanæ conuenit, qui in monte speculantium, seu contemplantium morabatur, vt statim patebit.

VII. *Quo mysterio Elcana dicatur vnus.* Additur, *vnus.* Quod Septuaginta in Sixtiana non habent. Alij, *Vir quidam.* Origen. homil. de Elcana, vtramque lectionem refert, *vir quidam*; & *vir vnus*: sed hanc posteriorem præfert, nec immeritò, cum ita in Hebræo exprimatur, אחד *Ecad*, id est, *vnus.* Sic autem dicitur, vel in propria significatione, qui sensus planior, & simplicior viderut, vel in translata. Nam, *vnus*, aliquando idem est, quod *primus. Factum est vespere, & mane dies vnus.* Genes.1. num.5. id est, *dies primus.* Aliquando idem, quod *primarius*, seu *præcipuus. Do tibi partem vnam.* Gen 48. n.22. Hebraicè, & Chaldaicè: *partem præcipuam*, seu *honorificam.* Erat igitur Elcana vir vnus, hoc est, primus, seu primarius in ciuitate sua.

VIII. *Vnus aliquando idè ac primus, seu primarius.* *Caiet.* In quo sensu D. Petrus in Catalogo Apostolorum primus dicitur. Matt.10.n.2. non quidem ordine numerali, alioqui aliquis secundus, aliquis tertius, & sic de cæteris diceretur; quod tamen ibi non ita fit: sed dignitate, vt rectè Caietan. & recentiores interpretes aduertunt; ad primatum Petri inter omnes fideles indicandum. Ad eius imitationem fieri debet, vt solus prælatus in qualibet communitate primus sit; inter subditos, nemo secundus, nemo tertius designetur; sed omnes inter se æquales habeantur: omnes æqualiter à primo, vel accedere, vel recedere iudicentur. In eodem sensu, & Deus primus dicitur. *Primus ad Sion dicet, ecce adsum.* Isai.41. num.27. Non quatenus primus dicit ordinem ad secūdum, sed quatenus includit negationem alterius primi, vt ibi *D Cyril.* *Horat.* D.Cyril. Alex. obseruat. Quod enim Lyricus de suo Ioue fabulosè cecinit;

Vnde nil maius generatur ipso,

Nec viget quidquam simile, aut secundum. 1.Car.12.

Hoc de Æterno verbo veriùs canere potuisset.

IX. *Patria Elcana Ramathaim.* *De Ramathaim.* Verbis sequentibus tria explicantur. Patria, genus, & nomen huius viri. Quod attinet ad patriam dicitur esse *de Ramathaim-Sophim, de monte Ephraim.* Aliqui ita dispungunt, *de Ramathaim Sophim.* Sed nesciunt Hebraice; quam in eos censuram Lyran. Abulensísque impingunt. Tenenda igitur est Vulgata Hebræi textus conformis, ac dupliciter explicanda. Primò, vt *Ramathaim* sit nomen terminatione quidem, plurale; significatione autem, singulare, vt apud Latinos, Parisij, Athenæ; significans vnam vrbē, quæ paulò inferius n.19. dicitur *Ramatha.* Ita prædicti interpretes Lyran. & Abul. exponunt. *Ramathaim vrbs sit nomen plurale.*

X. Secundò vt *Ramathaim* sit nomen non solùm terminatione, sed etiam significatione plurale, significans duplicem vrbem *Ramathaim*; vnam, in tribu Beniamin, quæ Iosue 18. num.25. dicitur *Rama*; alteram in tribu Ephraim, de qua hoc loco sermo est. Cum verò dicitur *vir de Ramathaim*, non est intelligendum, quòd sit de vtraque Ramatha, sed de altera illarum. Ita Vatabl. Caiet. Isidor. Clarios, aliíque interpretantur. Sic enim dicitur de Iephthe iuxta paraphrasim Chaldaicam: *Sepultus est in vrbibus Galaad.* Iudic.12. num. 7. hoc est, in altera vrbe Galaad, vt habetur in Vulgata. Sic Ephronitæ loquuntur ad Abrahamum: *In electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum.* Genes. 23. num.6. Hoc est, in aliquo ex illis. Sic Saul ad Dauidem iuxta Hebræum. *In duabus gener meus eris hodie.* 1. Reg. 18. num.21. Hoc est, in vna e duabus filiabus. Sic Ioan.6. num.45. & Actor.13. num.40. dicitur *scriptum esse in Prophetis*, quod in vno tantùm scriptum est. Qua de re vide Cantapet. lib.6. hypotyp. cap.1. Pagnin. lib.4. instit. cap.15. Perer. in locum Genesis citatum. Erat igitur Elcana de vna Ramatha. Solet autem scriptura, quando agit de vna vrbe, cui altera est cognominis, eam ab adiunctis distinguere: vt exemplis patebit. *Cum natus esset IESVS in Bethlehem Iuda.* Matth.2. num.1. quia altera erat Bethlehem in tribu Zabulon. Iudic.12. n.10. *Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.* Ioan.2. num.1. quia altera erat Cana in Sidone. Iosue 19. numero 28. *Transiuit in Salem vrbem Sichimorum.* Genes. 33. numero 18. quia erat altera Salem, quæ postea dicta est Hierusalem, vt ex antiquis Patribus D. Hieronym. in quæstionibus Hebraic. Procop. & Eugub testantur. *Vatab.* *Caiet.* *Isid. Clar.* *Cantap.* *Pagnin.* *Perer.* *D. Hier.* *procop.* *Eugub.*

XI. *Ramatha Elcana patria cur in Sophim, de monte Ephraim.* Hoc igitur loco ex duplici discrimine, Ramatha, de qua hic agitur, ab altera separatur. Primò, quòd dicitur *Ramatha Sophim*; hoc est, in monte Sophim ædificata; & fortassè à mōte, in quo erat, nomen inuenit *Ramatha*, hoc est, excelsa. Mons autem dicitur *Sophim*, hoc est, speculantium; siue quòd inde prospectus, longè, latéque pateret; siue quòd in eo Prophetæ habitarent. Quo fortassè allusit Chaldæus, legens loco *Sophim, Ex discipulis prophetarum.* Secundò, quòd dicitur Ramatha, *de monte Ephraim*; hoc est de tribu Ephraim. Tribus enim Ephraim. Iof.17. num.15. Et Iosue 20. num.7. & Iosue 21. num.21. mons dicitur; eo quòd esset regio montosa; vt Abulens. interpretatur. Igitur patria Elcanæ erat ciuitas Ramatha, sita in monte Sophim, qui ad tribum Ephraim pertinebat. Vnde satis ab altera Ramatha distinguebatur; quæ neque erat in monte Sophim, neque ad tribum Ephraim spectabat. Sunt, qui dicant hanc vrbem Ramatha, eandem esse cum illa Arimatha, seu Arimathæa, ex qua dicitur ortundus Iosephus, qui corpus Christi Domini sepeliuit. Matth.27. num.57. Ita D Hieron. in locis Hebr. Beda, Hug. Vict. Magist. historiæ, Carthus. Angelom. Rabanúsque existimat. Alij cōtra opinantur, dicentes iuxta Eusebium, Arimathæam coincidere cum Ruma, seu Rempti; quæ est vrbs de *Hac Ramatha an eadē cum Arimatha, seu Arimathæa.* *D. Hier.* *Beda.* *Hug.* *Carthus.* *Angelom.* *Rab.* *Euseb.*

tribu Iuda. Iof. 15. num. 52. Et proinde diuersa ab hac Ramatha, quæ est de tribu Ephraim. Sed hæc ratio non vrget; quia Euseb. seu D. Hier. non loquitur de Arimathæa, sed de Aarima: vt legenti patebit: quæ diuersa est: quia sibi ipsi Euseb. aduersaretur, qui iam dixerat Arimathæam, & Ramatham esse eandem vrbem in tribu Ephraim.

XII. *Elcana genus ex duplici tribu, regali, & sacerdotali. Hebræorum fundamentum.*

Quod attinet ad genus, certum est, fuisse filium eorum, qui hoc loco nominantur. Sed de qua tribu, dubitatur Hebræi, vt videre est in Auctore traditionum ad hunc locum, putant esse duplici ex tribu, regali, & sacerdotali; quòd pater Elcana fuerit de tribu Leui; mater de tribu Iuda. Et hoc significari, cum dicitur fuisse de Ramathaim, quod non duas vrbes, sed duo excelsa, hoc est, duas tribus splendidissimas, Iuda, & Leui interpretantur. *Excluditur.* Sed in primis eorum iudicium inefficax est. Nam Ramathaim hoc loco significare non potest illas duas tribus; cum neutra earũ in monte Sophim, & in tribu Ephraim includatur: vbi tamen Ramatha dicitur inclusa. Res tamen ipsa, quam asserunt Hebræi, saltem quoad patrem Elcanæ, certissima est. *Pater Elcana Leuites.* Qui sine dubio erat de tribu Leuitica, vt patet 1. Paralip. 6. à numero 33. Vbi non solùm quatuor eius progenitores, qui hîc ponuntur, sed reliqui omnes vsque ad Leui filium Iacobi enumerantur. Vt autem tota eius familia, & officium declaretur; aduertendum est, *Leuitica tribus diuisio in sacerdotes, & puros Leuitas.* totam tribum Leui fuisse Deo consecratam, vt in tabernaculo, & in templo ministraret; quod ex 3. & 4. cap. Numer. constat. Deinde fuisse in duos ordines diuisam: vnum sacerdotalem, alterum leuiticum: illum maioribus ceremoniis initiari solitum, & sacrificiis peragendis destinari: hunc minoribus consecrari ritibus, & inferioribus templi ministeriis exerceri: vt patet ex cap. 18. *Abul.* Numer. & Abul. ibi latè prosequitur. Deinde, vt ad quem quisque ordinem pertineret, intelligas; aduerte, Leui tres habuisse filios, Caath, Gersonem, & Merari; eos verò, qui à Gersone, & Merari descendebant, & Gersonitæ, & Meraritæ dicebantur, omnes fuisse ex ordine purè leuitico, eos autem, qui descendebant à Caath, & dicebantur Caathitæ, adhuc distinctos esse; nam Caath duos habuit filios Amram patrẽ Aaronis, & Isaar patrem Core: quare illos, qui per Amram, & Aaronem propagabantur, omnes fuisse Sacerdotes; qui per Isaar, & Core, puros Leuitas.

XIII. *Elcana nõ de ordine sacerdotali, sed de Leuitico.*

Igitur hic vir, de quo hic agimus, non erat ex ordine sacerdotali, sed purè leuitico. Nam si loco Paralip. citato omnes illius progenitores vsque ad Leui percurramus, nusquam incurremus in Aaronem, à quo tantùm sacerdotes descendebant, sed in Core, qui erat purus Leuita; imò qui Num. 16. à num. 31. terra dehiscente haustus, pœnas dedit audaciæ, qua ordinem sacerdotalem affectauit. De matre verò Elcanæ statim dicam.

XIV. *Cur hic vir Elcana appellatur. Orig. Vict. Hug. Dionys.*

Quod attinet ad nomen, dicitur *Elcana*, id est, *Dei possessio*, interprete Origene, Hug. Vict. Dionys. & aliis. De quo aliquid in annotatione dicam. Additur *Ephratæus*, de quo vocabulo dubium est, quò referatur: ad patriam ne, an ad genus, an potius ad nomen. Certè *Ephratæus* in scriptura dici solet, vel à tribu Ephraim, quoad genus; vt Iudic. 12. num. 5. & 3. Reg. 11. num. 26. vel ab vrbe Ephrata, quæ est Bethlehem; vt Ruth 1. num. 2. Et 1. Reg. 17. num. 12. Elcana verò, neutro modo dici potest Ephrathæus; quia neque quoad genus erat de tribu Ephraim: neque de vrbe Ephrata, vt ex dictis patet. Quo igitur sensu dicitur Ephrathæus? *D. Gregor. Beda. Lyr. Vatab. Abul.* Prima expositio est D. Greg. Bedæ, Lyræ, Vatab. & Abul. existimantium hoc nomen ad patriam referri: nempe ab Ephraim dictum fuisse Ephratæũ; non quod à tribu Ephraim genus duxerit, sed quod in tribu Ephraim lucem aspexerit, & ibidem domicilium fixerit. *Cur Ephratæus dicatur. Prima expositio. D. Hier. Rupert. Gloss. Hug. Mag. hist. Carthus. Angel.* Secunda expositio est D. Hieron. in quæst. Hebraic. Rupert. Gloss. Hug. Cardin. Magist. historiæ, Carthus. & Angelom. dicentium referri ad genus; nempe ab Ephrata, non quidem vrbe, sed fœmina, vxorem Caleb. 1. Paralip. 2. num. 19. ex qua maternum genus duxerat Elcana, dictum fuisse Ephratæum. *Secunda expositio.* Tertia expositio ex Caietani dicentis Ephratæum esse nomen appellatiuum, quod nec patriam, nec genus, quæ iam erant satis expressa, sed conditionem manifestet. *Tertia expositio.* Nam Ephratæus, idem est, quòd augustus, magnificus, & opulentus; qualis fuisse Elcana ex hoc cognomine declaratur.

XV. *Prima, & secunda expositio admittitur. Tertia mollitur.*

Possunt omnes hæ interpretationes admitti, dummodò hæc tertia Caietani molliatur; & non absolutè dicat, Ephratæum solùm esse nomen appellatiuum, sine ordine ad patriam, vel maiores. Nam in Hebræo est. אפרתי Ephrati, cum litera *Iod* in fine, quæ iuxta grammaticam Hebræani, cum postponitur, format nomina gentilia, vel patronymica. Quare necesse est, vt hoc nomen vel à parentibus, vel à patria diriuetur: & secundum priorem expositionem, ad montem Ephraim, quæ erat patria Elcanæ; secundum posteriorem, ad Ephratam vxorem Caleb, vnde ipse ducebat originem referatur.

XVI. *Obiectio.*

Dices cum Abulensi, viri inter Hebræos non accipiebant nomina à matribus, nec generationes per matres computabantur, vt patet in genealogia Christi Domini Matth. 1. & Luc. 3. Cuius rei causa fuit, vt tribus ac familiæ distinctæ remanerent, faciliúsque deprehendi posset, ex qua tribu Messias nasceretur: ergo non ab Ephrata vxore Caleb, dictus fuit Elcana Ephratæus. *Prima solutio. Etiam per matres familiarum nomina apud Hebræos conseruata.* Responderi potest, etiam per matres familiarum nomina aliquando conseruata; quando fœminæ maiorum suorum hæreditatem in coniugium afferebant; vt vel ipse Abul. in cap. 27. Num. q. 2. & sequentibus fatetur, & latè prosequitur. *Abulens.*

XVII. *Secunda solutio. Ephratæum non præcipuum, sed additiuum nomen ex matre.*

Addo, Ephratæum non esse nomen proprium, & præcipui generis distinctiuum; satis enim iam expressum erat paternum Elcanæ genus: sed additiuum, ad explicãdum etiam quoad aliquam partem eius genus maternum; quod non est insolens in sacris literis. Nam etiam in genealogiis regum Iuda, non solùm patrum, sed etiam matrum nomina frequentissimè referuntur; vt videre est in Roboamo. 3. Reg. 14. n. 31. & in Abia. 3. Reg. 15. num. 2. & in Asa. 3. Reg. 15. num. 10. & in Iosaphath. 3. Reg. 22. num. 41. & in aliis passim. Nam & Abimelech Iudic. 9. num. 1. & 3. ex matre designatur: Iephte dicitur *filius mulieris meretricis*. Iud. 11. num. 1. Ioab, & eius frater Abisai sæpe dicuntur *filij Saruia*, quæ erat eorum mater. 1. Reg. 26. n. 6. & 2. Reg. 2. num. 18. & passim alibi. Imò & in genealogia Christi Domini Rahab, Ruth, & ea, quæ fuit Vriæ, hoc est, Bethsabee, interseruntur. Matth. 1. num. 5. & 6. Quare genus Elcanæ à patribus præcipuè; deinde etiam à matre non incongruè declaratur.

XVIII. *Elcana ad sacerdotalẽ tribum, per patrem, ad regalem, per matrem pertinebat.*

Ex quo efficitur, Elcanam de sacerdotali tribu quoad patrem, & regali quoad matrẽ pariter fuisse: vt Hebræi testabantur: & in hoc, quod fuerit de vtraque tribu, Christi Domini typum extitisse; quamuis discrimen in eo sit, quòd Elcana præcipuè, & ratione patrum fuerit de tribu Leuitica; minùs præcipuè, & ratione matris ad tribum Iuda pertinuerit: at verò Christus Dominus vice versa: simpli

simpliciter fuerit de tribu Iuda, ratione progenitorum; & aliqua ex parte ratione maternæ lineæ ad tribum Leuiticam spectarit: vt Theod. q. 16. in Exod. D. Ambr. lib. 3. in Lucam, & plures alij testantur: qui propterea docent, eum secundum carnem, regem, & sacerdotem extitisse. Addit Theod. q. 18. in Ios. has duas tribus Iuda, & Leui connubiis permisceri potuisse; *Quod is, inquit, qui secundum carnem natus est è tribu Iuda, non solùm Rex, sed etiam Pontifex appellatus est.* Superiores nonnullæ difficultates literales, quas in sequenti annotatione explicabo.

Theod. D. Ambr.

Theod. *Cur tribus Iuda, & Leui connubiis permisceri potuerint.*

ANNOTATIO IV. CIRCA LITERAM.

B

PROPRIÆ ELCANÆ conditiones illustrantur.

I. *Triplex mysterium illustrandum.*

TRIPLEX hoc loco mysterium ex litera colligam; & ad mores fusius illustrabo. Vnum, cur Elcana dicatur vir? Alterum, cur dicatur vnus? Tertiú, cur eius natales conditiones tàm diligenter à scriptura explicentur? Sed hæc priusquam illustrem, aliquot in litera difficultates præmittam, & explicabo.

SECTIO I.

Aliquot in litera difficultates expediuntur.

II. *Prima difficultas. Quo pacto Elcana Leuites, simúlque Ephraim patriam habuerit?*

PRima est. Quo pacto Elcana, quoad patriam fuerit de monte Ephraim; & quoad genus, de tribu Leui, vt in litera diximus? Non est quidem, absolutè loquendo, difficile cognitu, qui pacto Elcana fuerit patria Ephratæus, & sanguine Leuita. Sicut nemo ignorat, quo pacto D. Paul. esse potuerit natione Hebræus, & patria Tharsensis; & multi hodie sint sanguine quidem Iudæi, patria vero Africani, aut ex aliis mundi plagis, quibus vagantur, oriundi. Difficultas tamen est, posita diuina lege, quæ suas singulis tribubus plagas diuidédas præcepit, Iosue 13. n. 7. vt seorsim omnes, ac distinctæ habitarent.

Difficultatis nodus.

D

III. *Expeditur. Sola tribus Leui sine sortem terræ promissæ distributione remansit.*

Vt igitur difficultas expediatur, aduerte, in distributione terræ promissionis, solam tribum Leui mansisse sine sorte, hoc est, sine portione aliqua terræ, quam incoleret. Ita enim Deus præceperat Aaroni, & filiis eius. *In terra, inquit, eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos Ego pars, & hæreditas tua in medio filiorum Israel.* Num. 18. n. 20. Et rursus Iosue de Moyse loquutus, *Tribus*, inquit, *Leui non dedit possessionem, quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio eius.* Iosue 13. n. 33. & passim alibi.

IV. *Quadraginta octo vrbes ex aliis tribubus, Leuitis ad habitandum concessæ.*

Deinde aduerte, cum Leuitæ manere non possent in terra Chanaan, nisi aliqua loca ad habitandum haberent; præceptum fuisse à Deo, vt ex vrbibus aliarum tribuum, quadraginta octo vrbes illis ad habitandum tribuerentur. *Præcipe*, inquit, *filiis Israel, vt dent Leuitis de possessionibus suis vrbes ad habitandum, & suburbana earum per circuitum.* Num. 35. n. 2. & 3. Et paulò post n. 7. ponitur illarum numerus, & quadraginta octo esse iubentur.

E

V. *Harum vrbium diuisio inter Leuitas.*

Tandem aduerte, eas vrbes concessas fuisse Leuitis, non in vna tantum tribu, sed in omnibus: vt patet ex Iosue 21. n. 4 hoc ordine. Nam cum tribus Leuitica, iuxta numerum filiorú Leui, Caath, Gerson, & Merari, Exod. 6. n. 16. in tres ordines distribueretur, nimirum Caathitas, Gersonitas, & Meraritas; vt in litera diximus. Meraritis quidem concessæ fuerunt duodecim vrbes in tribubus Ruben, & Gad, & Zabulon. Gersonitis tredecim, in tribubus Issachar, & Aser, & Nephthali, & dimidia tribu Manasse. Caathitis viginti tres, hoc tamen ordine. Nam cum ex Caathitis quidam essent sacerdotes, descendentes a Caath per eius filium Amram, & nepotem Aaronem: alij simplices Leuitæ, descendentes ab eodem Caath, per eius filium Isaar, & nepotem Core: prioribus quidem concessæ sunt tredecim vrbes, in tribubus Iuda, & Simeon, & Beniamin: posterioribus autem decem in tribubus Ephraim, & Dan, & dimidia tribu Manasse, ex quibus omnibus, quadraginta octo vrbium summa efficitur. Quæ omnia ex loco citato Iosue innotescunt. Cum igitur Elcana esset ex simplicibus Leuitis, descédétibus à Caath; vrbem habuit in tribu Ephraim, nomine Ramatha, ex qua fuit oriundus, vt in litera dictum est.

Difficultatis enodatio.

VI. *Obiectio.*

Sed obiicies, Leuitis in tribu Ephraim datas fuisse quatuor vrbes, Sichem, Gazer, Cibsaim, & Bethoron. Ios. 21. n. 21. & 22. vbi nulla fit mētio de Ramatha; non fuit igitur Ramatha de tribu Ephraim. Respóderi potest, Ramatha plura nomina habere potuisse, quorú vno hic, alio, in locu citato Iosue nominetur. Argumento, quod etiá illæ quatuor vrbes, quæ apud Iosue referuntur, non omnes iisdé nominibus. 1. Par. 6. n. 68. nominentur. Vel etiam dic; quāuis Ramatha non fuerit de numero earū vrbium, quæ Leuitis in tribu Ephraim datæ sunt, adhuc tamen Elcanam in illa habitare potuisse: quia Leuitis integrum erat, in quacúque vellent plaga, sedem collocare: vt patet ex illo Leuita, primum quidem habitante in Bethlehem; & posteà peregrinari volente, *vbicunque sibi cómodum reperisset.* Iudic. 17. n. 7. & 8. Sic igitur Elcana, quamuis esset de tribu Leui, poterat in quacunque velle vrbe, extra tribum Leuiticam commorari. Atque adeò licet quoad genus fuerit Leuites, tamen quoad patriam, de quacunque alia tribu esse potuisset. Sed hinc oritur

Dissoluitur primò.

C

Dissoluitur secundò.

Secunda difficultas.

VII. *Secúda difficultas. Cur tribus Leui cū cæteris permixta habitarit?*

CVr tribus Leui nō habitarit seorsim ab aliis, sed cum cæteris permixta? Quatuor rationes reddit Lyr. Iosue 21. Primam, ne cultus Dei ad vnam tantùm tribum pertinere videretur. Secundá, ne vna tribus, vel duæ de sustentatione Leuitarum nimis grauarentur. Tertiá, quia apud omnes gentes, illi, qui intendūt cultui diuino, à toto populo sustentantur. Quartam, quia Leuitæ tenebantur docere populum de his, quæ ad cultum diuinú pertinebant: faciliùs autem docerent per omnes tribus dispersi, quàm in vnam congregati. Cæterùm Abul. q. 8. in eundem Iosue locum, has omnes rationes oppugnat: sed, nisi fallor, non expugnat; vt facilè ostenderem, nisi aliò properarem. Quare omnes admitto; & quartam breuiter illustro.

Lyran. *Quatuor Lyran. rationes.*

Abul. *Quarta Lyran. ratio illustratur.*

VIII. *Animarum pastores omnibus proximè adsint.*

Debent animarum præsides, & curatores illis proximè adesse, quorum susceperunt curas. Vidit Ioannes *in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia*, Apoc. 4. n. 6. Quî poterant in medio simul esse, & in circuitu? Loquutio planè mysterio plena est. Nam quatuor animalium nomine, doctores, & curatores animarum intelliguntur; qui tam præsto adsunt omnibus; ac si in medio, & in circuitu; intus, & foris; vbique, & semper in omnium salutem excubare viderentur. Non procul abest ab hac

inter

D.Ambr. interpretatione D. Ambr. in Glossa citatus: *In circuitu*, inquit, *sedis quatuor animalia stant: quia doctores populum sibi commissum, & a visibilibus, & ab inuisibilibus hostibus, quanta virtute possunt, defendunt: in medio sedis consistunt, quia vnumquemque eorum, vt in virtutibus, omnibúsque bonis operibus proficiant, admonere non desinunt.* Quibus verbis plane ostendit, nihil ad sacerdotum dignitatem propius attinere, quàm si nunquàm deserant animarum patrocinium, quod aliquando susceperunt: & huius rei causa, ne loco quidem ab illis remoueri patiantur.

IX. Murmurarunt olim Maria, & Aaron contra Moysen. Sed cum Deus Aaronem reliquerit impunitum, Mariam grauiter lepra vlcerauit. *Et ecce Maria*, inquit textus, *apparuit candens lepra, quasi nix*. Num. 12. num. 10. Ad quem locum quærunt communiter interpretes, quam ob causam Deus abstinuerit à puniendo Aarone, qui tamen à maledicis verbis non abstinuerat: cui eadem vtrumque lepra non corriperit; si in eandem vterque maledicentiam inciderat? Theod. q. 15. in Numer. Abul. ib. q. 64. Oleast. in expositione literali eiusdē cap. dupliciter respondent. Primò, quia Aaron minorem culpam cōtraxit, quàm Maria. Quod Abul. rectè colligit ex modo loquēdi scripturæ; vbi sic: *Locutáque est Maria, & Aaron contra Moysen*. ib. n. 1. vbi vides, priùs Mariam, quàm Aaronem nominari: *Et ita innuitur*, inquit Abul. *quòd locutio totaliter pertineret ad Mariam, esset autem Aaron, vt fauens ei, & non vt principaliter loquens.* Idem colligit Theodor. ex eo, quòd Maria esset fœmina; quæ sicut magis ad subiectionem tenetur; ita grauius per rebellionem delinquit. *Grauius*, inquit, *erat delictum mulieris: masculo enim tum natura, tum lex fœminam submittit.*

Maria contra fratrem Moysen murmurans lepra punitur.

Theod. Abulens. Oleast.

Abul.

Theod.

X. Respondent secundò, quia Aaron erat sacerdos. Sed si iterum quæras, cur sacerdos lepra non puniatur? Respondent, duplici de causa. Vna, quòd in sacerdote, maxima munditia necessaria esset, propter sanctitatem muneris, quod exercebat; & eidem propter dignitatem officij, quo fungebatur, maxima reuerentia debebatur. Altera ad rem nostram; quia leprosus ab hominum commercio separari cōsueuerat. Leuit. 13. à n. t. Aaronem autem separari conuenīens non erat, quia cum esset sacerdos, ad quem proinde cura animarum spectabat, versari inter homines debebat, vt eorum semper, & vbique necessitatibus deseruiret. Vides, vt pastor suis adesse omnibus teneatur?

Sacerdoti maxima munditia necessaria.

Sacerdos, & pastor ab ouibus nunquàm discedat.

XI. Hinc intelliges, quo iure, ille vir, de quo loquitur Isaias, se à principatu suscipiendo excusarit. *Non sum*, inquit, *medicus; nolite constituere me principem populi.* Isai. 3. n. 7. Quid, quæso, connexionis inter medicum, & principē inuenitur; vt propterea princeps esse nolit, qui medicus non fuerit? Duplicem connexionem agnosco. Vnā, quòd sicut medicus curationi potiùs, quàm dominationi incumbit; ita & bonus princeps potiùs curare debet suorum sanctitatem, quàm propriam maiestatem. Vnde D. Bern. serm. 25. in Cant. *Sciunt*, inquit, *boni, fideléſque præpositi languentium sibi creditā curam animarum, non pompam: medicos se, & non dominos agnoscentes: parant confestim aduersus phrenesim animæ, non vindictam, sed medicinam.* Alteram, quia sicut medicus omnium domos adit; omnium lectis assidet: omnium doloribus inuigilat; omnium vulnera medicatur. Ita pastor animarum nullius deserit patrocinium: imò vbi maios periculum agnoscit; ibi vigilantior præsto adest: & eò diligentius incumbit, quò maiorem vim mali refontindat. Itaque curator animarum non est, qui ab illis peregrinatur; sed qui ita versatur inter illas, vt ab

Princeps, medicus, non ratione, non dominationi incumbat.

D.Bern.

Omnium langoribus præsto adsit.

A illis nunquam separetur.

XII. Sine mysterio non est, quod Iacobus, in transitu fluminis Iaboch, solus non fuerit; sed ingenti suorum caterua sociatus flumen traiecerit; post transitum verò eiusdem fluminis solus remanserit, diu cum Angelo colluctatus. Genes. 32. n. 22. & 23. Mysterium verò aptè ad rem præsentē deprehendit Caiet. *In transitu*, inquit, *fluminis, quodammodo manuduxit suos, & superintendit, vt sua omnia trāsirent; postea verò remansit solus; quia rationabile erat, vt se, & suos Deo commendaret.* Quasi diceret, dum aliorum periclitabatur salus, adesse voluit, vt vel eos à periculo vendicaret, vel pariter cum illis periculo inuolueretur: at verò vbi suos in tuto collocauit, consuluit se paulùlum in secessum, vt liberior, & expeditior cum Deo loqueretur. Principis igitur munus est, vt suos in periculo non deserat, sed vbique semper comitetur, & vel suo discrimine tueatur.

Princeps vel suo discrimine suos in periculo tueatur.

Caiet.

B

XIII. Huc pertinet aliud non minùs memorandum eiusdem Iacobi exemplum. Hic enim, cum adhuc esset iuuenis, in paterna domo tanquam filius familias constitutus, fratrem timuit Esau, & vt ab illius se insidiis expediret; peregrinus in Mesopotamiam recessit. Gen. 28. n. 5. At verò postquàm in perfectum virum aduleuit; & amplissimam familiam, cuius princeps, & pater erat, in patriam reduxit; fratrem quidem timuit, sed non fugit. Imò ante omnes illi obuius processit. *Et ipse pregrediens*, inquit textus, *adorauit pronus in terrā septies.* Gen. 33. n. 3. Quid rei hoc est? Iuuenis se proripuit in fugam, vt periculum declinaret? & senior, cum pugnandi ardor deferuescit, ante alios præcurrit, vt periculo se exponat? Planè ita est: quia iuuenis sibi tantùm, senior etiam suis consulebat. Nam ille, cui aliorum incumbit salus, minùs præcauere debet suum periculum, quàm suorum. Egregie de hac re D. Chrys. homil. 33. in epist. ad Cor. philosophatur, vbi loquitus de Iacobo. *Vide*, inquit, *vt timidus ille charitate suscitante, leone quouis animosior euadat. Velut propugnaculum enim quoddam se ipsum ante cæteros locans, paratus erat, ferum illum, & minas, quemadmodum suspicabatur, spirantem, excipere primus, & suo ipsius corpore, parare vxoribus salutem: & quem domi timebat, intueri primus in acie studet.*

Princeps minus præcaueat suū periculum quam suorum.

C

D.Chrys.

D

XIV. Vbi simile de Moyse exemplum ponderat: qui priuatus mortem fugit. Exod. 2. n. 14. & 15. Vbi ad magistratum accessit, mortem contempsit, vt suos à morte liberaret. Exod. 5. à n. 1. & Exod. 32. n. 32. *Moyses*, inquit Chrysostom. *ille ipse fugitiuus, & vnius viri minas sustinere non valens, melle charitatis semel gustato, nemine cogente mori pro suis festinabat.* Itaque, quicunque animarum suscipit curam; versari inter illas ita debet, vt nunquam se ab illis dimoueri patiatur. De qua re plura interim non dico: quòd in aliis locis frequens plura dicendi occasio redibit. Solùm collige ex dictis, quanto iure Concilium Tridentin. sess. 6. cap. 1. & 2. & sess. 23. decreto de reformat. cap. 1. & passim alibi, pastoribus residentiam in suis Ecclesiis imponat; ne quid oues detrimenti in pastorum absentia patiantur. Quod cap. 7. Samuelis exemplo latiùs illustrabo.

D.Chrys.

Conc. Trid. *Pastores suis in Ecclesiis resideant.*

E

Tertia difficultas.

XV. CVr Eleana dicatur Ephratæus, id est, augustus, & magnificus, vt in litera iuxta illam tertiam Caier. interpretationem obseruauimus. Ratio dubitandi est. Quia Leuitæ, ex quorum numero erat Elcana, soli erant inter filios Israel sine sorte,

Tertia difficultas. Cur Elcana Ephrataus id est, augustus.

sine dicatur. fortè, hoc est, sine hæreditate, vt diximus. Vnde igitur poterat Elcana hanc magnificentiam ostentare; præsertim cum inopia reddat homines viles, & contemptibiles; vt colligit, & confirmat tam ex sacris, quàm ex profanis literis Tiraquel. de Nobilit. cap.3. & passim alibi? Respondeo, licet voc verum sit de inopia, qua quis inuitus premitur; non tamen de illa, quam quis sponte subit. Voluntaria enim rerum omnium propter Deum abdicatio, tantùm abest, vt homines reddat viles, vt potiùs efficiat gloriosos. Vnde D. Petrus gloriabundus dicebat. *Argentum, & aurum non est mihi.* Act.3.n.6. In quem locum D.Ambr. lib.10.epistol.81. *Gloriatur*, inquit, *in paupertate, quasi refugiat contaminationem.* Quasi diceret: contaminatio erat D. Petro opulentia; gloriatio, inopia: hanc quodammodò ostentare; illam penitus abdicare cupiebat.

Tiraq. *Paupertas, gloriosos suos efficit amatores.* D. Ambros.

XVI. *Paupertas diues.* D.Ambr.

Certè Iacob pauper, & peregrinus in Ægypto, sic abundabat, vt suis filiis omnium bonorū benedictiones impertiret. Gen.49. à n.2. de quare D. Ambr. lib.2. de Iacob, & vita beata, cap.9. *Quis*, inquit, *tam diues in regno; quàm iste in peregrino loco? Denique reges benedicebat. Nec immeritò pauper non erat, qui nullo indigebat. Pauper non erat, qui se pauperem non putabat. Et quis pauperem dicat, cuius comparatione, dignus non erat mundus?*

XVII. D. Chrys. Theod. Euseb.

Hinc efficitur, vt quo plura quis propter Deum relinquit, eo plura habere videatur. *Oculi eius*, inquit Dauid, *in pauperem respiciunt.* Ps.10.n.9. Vbi D. Chrys. Theod. & Euseb. in bibliis Sixtianis, vertūt: *Oculi eius in totum orbem respiciūt.* Perinde ac si pauper, qui toti mundo propter Deum renunciauit, totum mundum possideret: seu toti mundo adæquaretur. Simile est illud eiusdem vatis. *Nimis cōfortatus est principatus eorum.* Ps.138.n.17. Vbi Theodoret. vertit, *nimis corroborati sunt pauperes eorum.* Ac si illi, qui in paupertate constituti sunt, toti mundo dominari videantur.

Paupertas orbis dominatrix. Theod.

XVIII. *Diuites sunt eleemosynarij.*

Illud ex D. Paulo: *Nihil habentes, & omnia possidentes.* 2. Cor.6.n.10. dupliciter interpretor. Primò de diuitibus eleemosynariis; hi enim diuitias, quas habent, non tam suas esse existimant, quàm egenorum, quibus eas largiūtur. Secundò de pauperibus. Quod adhuc dupliciter intelligo; vel quòd pauperes nihil formaliter, vt ita loquar, possidentes, omnia possideant virtualiter: quatenus possident spiritualia, quibus temporalia subiiciūtur: & ita Caiet. exponit: vel quòd pauperes nihil proprium habentes; habent tamen omnia aliorum, à quibus liberaliter donātur. Et sic D.Chrys. hom. 12. interpretatur. Vnde D. Paulus fideles adeò in se liberales experiebatur, vt diceret, eos nō solùm paratos ad diuitias conferendas, sed etiam ad eruēdos oculos, eósque illi donandos. Sic enim scribit: *Testimonium*, inquit, *perhibeo vobis; quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi.* Galat.4.n.15. Vbi D. Chrys. citatus, *Quem*, inquit, *vt Angelum suscipiebant; & pro quo oculos eruere dedissent; quomodo non omnia, quæ illorum erāt possidebat?* Itaque, qui propter Deum omnibus egere vult, omnibus abundat.

Pauperes nihil habentes, omnia possident. Caiet. D. Chrys. D.Chrys.

XIX. *Paupertas opulentiæ semen.*

Cum Iosephus ad maiorem inopiam, redactus est: tunc in maiorē opulentiam excreuit; vt ipsemet testatur, posteriori filio nomen imponens Ephraim, id est, frugiferum, dicens: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* Gen.41.n.52. Quasi opulentia ex inopia, tanquam fructus ex semine nasceretur. Et ne longiùs exempla petantur. Tribus Leuitica, de qua agimus, quæ propriam possessionem non habebat; cæteris ferè omnibus fuit opulentior, & augustior. Nam, si tribum Iuda excipiamus, nulla fuit alia, quæ 48. vrbes obtineret, quemadmodum Leuitica obtinebat: vt Abul. in cap.21. Iosue q.7. & 8. confirmat. Vides, vt tribus, quæ omnia reliquit, omnia inueniat? Et quæ soli Deo colendo incumbit; ipsa magnis beneficiis ab omnibus excolatur? Ita solet Deus locupletare eos, qui se in illius obsequium depauperant.

Abul.

XX. *Sacerdotes & Dei famuli, reges.*

Ad hanc magnificentiam Elcanæ, accedit alia, ex dignitate Leuitarum Deo in tabernaculo famulantium. Quid enim dignius esse potest? Adeò, vt non sit aliud Deo obsequium præstare, quàm imperium in homines obtinere. Vnde de tribubus in templum ad sacrificandum ascendentibus, canit Dauid: *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini.* Ps.121.n.4. Vbi D.Chrys. vertit, *sceptra, sceptra Domini*: quia scilicet digni sceptro sunt, qui Dei seruitio non dedignantur. Facit, quòd congregatio Leuitarum, sceptrum dicitur: iuxta illud Dei ad Aaronem: *Fratres tuos de tribu Leui, & sceptrum patris tui sume tecum.* Num.18. n.2. Quasi Leuitæ non minùs dignitatis ex diuino obsequio, in quod incumbunt, quàm ex regio sceptro, si illud manibus præferrent, sortiantur.

D.Chrys.

XXI. *Sacerdotes ne de sui status magnificentia superbiant.*

Cæterùm hac magnificentia diuinitus collata, perperam vsi fuerunt Leuitæ aliquando: nimiùm, quàm par erat, ex diuina largitate intumescentes. Vnde est illa Moysis contra illos obiurgatio: *Multùm erigimini filij Leui.* Num.16.n.7. Et vtinam hæc Leuitarum arrogantia in sacerdotes nouæ legis non refunderetur; vt planè refundi D.Chrys. hom. 43. in Matth. lamentatur. *Tolle*, inquit, *hoc vitium de clero, ne velint hominibus apparere, & sine labore omnia vitia resecantur.* Quàm longè ab hac calumnia D.Hier. presbyter? qui in epist.32. ad Abigaum, *Nihil*, inquit, *ita à pueritia conatus sum vitare, quam tumentem animum, & ceruicem erectam, Dei contra se odium prouocantem.*

D.Chrys. D. Hier.

Vltima difficultas.

XXII. *Quarta, & vltima difficultas tripartita.*

CVr hîc quatuor tantùm progenitores Elcanæ ponantur; cum 1. Paralip.6. à n.33. reliqui omnes, vsque ad Iacob enumerentur? Cur item genus Elcanæ hoc loco ascendendo tantùm, à proximis progenitoribus ad remotiores exponatur: cū ta verò loco citato Paralipom. non solùm ascendendo à proximis ad remotiores; sed etiā descendendo à remotioribus, ad proximos explicetur? Cur tandem in vtroque scripturæ loco nulla expressè fœmina commemoretur, sed per lineam tantùm masculinam genus Elcanæ enucleatur?

XXIII. Abulens. *Cur hic quatuor tātum Elcanæ progenitores ponantur, alibi verò omnes? Prima ratio reiicitur. Secūda ratio non satisfacit.* D. Gregor. Magn. *Tertia, & vera ratio.*

Ad primam respondet Abul. in loc. cit. Paral. q. 7. poni hîc quatuor auos Samuelis; & non quintum; *quia ille vocabatur Elcana, sicut pater: & videtur coincidere, & quibusdam causaret errorem.* Sed non placet: tum quia si hæc ratio militaret in præsenti loco Regum, æquè militaret in loco Paralip. vbi tamen constat inter progenitores Samuelis, non vnum tantùm, sed triplicem Elcanam memoratum; tum quia referri inter auos Samuelis plures Elcanas; nihil obscuraret, imò potiùs illustraret eorum seriem progenitorum, quatenus plures eodem simili nomine, diuersis inter se respectibus distinguerentur. D.Greg. Mag. ait, rationem, ob quam quatuor tantùm Elcanæ progenitores recensentur, esse, vel quia quatuor fuerunt virtutibus cardinalibus, vt vocāt illustrati; vel quia in vnum Redemptorem, per quatuor Euangelistas mundo posteà prædicandum, crediderunt. Sed hæc expositio valdè mystica est; neque assignat rationem discriminis, cur hic quatuor, in Paralipomeno plures Elcanæ progenitores numerētur. Aliter igitur respon

Samuel in suis progenitoribus narrandis parcissimus.

respondeo; cum Samuel auctor fuerit huius operis, vt in proœmio diximus, noluisse in suis progenitoribus referendis nimium immorari; sed eos tantùm attigisse, qui ad historiæ claritatem necessarij videbantur: auctorem verò Paralipomenon (siue Esdras ille fuerit, siue quis alius) quia alienam progeniem narrabat, vlteriùs excurrisse, & maioris claritatis gratia omnes commemorasse. Nec immeritò, quia cum Paralipomenon sit supplementum librorum Regum, vt patet ex ipsa notatione nominis (idem enim est liber Paralipomenon, ac liber prætermissorum) colligere debet ea, quæ in libris Regum desiderantur.

XXIV.
Cur genus Elcanæ hic ascendendo, alibi descendendo exponatur.
D. Greg. Beda. Rupert. Hug.

Ad secundum non inuenio, qui respondeat. Dixerim, cum Elcana fuerit typus Christi Domini, vt D. Greg. Beda. Rupert. Hugo Card. & alij testātur, & genealogia Christi Domini apud Matth. cap. 1. descendendo ab Abraham, vsque ad Ioseph; & apud Lucam cap. 3. ascendendo à Ioseph vsque ad Adam commemoretur: rectè etiam genealogiam Elcanæ vtroque modo enarrari, vt figura figurato conueniret. Cur autem Euangelistæ, & descendendo, & ascendendo, Christi Domini genealogiam exponant duplex est ratio; vna, quia

Cur Matthæus descēdendo, Lucas ascendendo Christi genealogiam texant.
Euthym.

Hebræi ab eo incipiunt texere genealogias, quem proximè nominarant: & cum Matthæus Abrahamum; Lucas verò Iosephum proximè nominauerint: inde factum, vt Matthæus descendendo ab Abraham; Lucas verò ascendendo à Ioseph, Christi genealogiam ordirentur. Sic Euthymius. Altera, vt non solùm aduentus Verbi incarnati, sed etiam fructus ex hoc aduentu consurgens

Per Christi descensionē ad Deum homines ascendunt.
D. Aug.

explicaretur: sicut enim Verbum per carnem assumptam ad nos descendit, factus filius hominis; ita & nos per eandem ad Deum ascendimus facti filij Dei. Nec longè abest ab hac interpretatione D. Aug. lib. 2. de consensu Euangelist. cap. 4. dicens, Matthæum processisse descendendo, vt exprimeret veram Christi humanitatem; Lucam verò ascendendo, vt innueret Sacerdotalem eius dignitatem, qua expiatas hominum animas cælo intulit.

XXV.
Cur in Elcanæ genealogia nulla expressè fœmina commemoretur.

Ad tertium communis responsio est ex cōsuetudine Hebræorum, qui genealogias per fœminas non ducebant. Sed quamuis præcipuus genealogiæ ductus apud Hebræos per fœminas nō fiat; nonnullæ tamen aliquando in genealogiis reponuntur: vt in litera aduerti. Et hoc loco Ephrata vxor Caleb, iuxta eosdem Hebræos, insinuatur. Quòd si nulla hoc loco exprimitur; vel est secundum literam, quia nulla ad id necessitas cogebat. Vel secundum mysterium, vt tota Elcanæ genealogia mascula, & virilis, nullis effœminata illecebris significaretur. Vt ex sectione sequenti constabit. Hi quatuor Elcanæ progenitores, iisdem nominib. 1. Paralip. 6. n. 33. referūtur. Nisi quod, qui hîc dicitur Elin, illic appellatur Eliel. Sed exigua est mutatio, præ iis, quæ in Hebraicis nominibus sæpe contingunt. Nominum etymologias,

Beda. Hug. Vict. D. Isidor.

Beda, Hugo Vict. D. Isidor. & alij latiùs prosequuntur.

SECTIO II.

Quo mysterio Elcana dicitur Vir?

I.
D. Greg. Orig. Beda. Vterque Hug.

NOn est leuiter prætereundum id, in quo grauissimi interpretes D. Greg. Orig. Beda, vterque Hugo, Victorin. & Cardin. Magister histor. Carthus. & alij immorantur. Cur scilicet Elcana dicatur vir vnus? Et conueniunt quidem omnes, non tam annis, quàm moribus virum appellari. Nec tam numero, quam singularitate virtutum vnum recenseri. Virumque breuiter illustrabo.

Mag. hist. Carthus.

II.
Quo mysterio Elcana dicatur vir. Christus vir appellatur.

Vir in primis dicitur, vt à fœminis per fortitudinem; à pueris per sapientiam; à brutis per rationē distinguatur. His omnibus de causis Christus Dominus appellatur vir. *Fœmina circūdabit virum.* Ier. 31. n. 22. *Ecce vir oriens nomen eius.* Zach. 6. n. 12. *Qui fuit vir propheta, potens in opere, & sermone.* Luc. 24. n. 19. *Iesum Nazarenum, virum probatum à Deo in vobis.* Actor. 2. n. 22. *Despondi vos vni viro.* 2. Cor. 11. n. 2. *Donec occurramus omnes in virum perfectum.* Eph. 4. n. 13. Dicebatur enim vir interprete Clem. Alex. lib. 1. pædag. cap. 5. quia *perfectus erat in iustitia,* seu quia & virtute, & prudentia, & ratione inter cæteros viros excellebat. Sed iam singula illustremus.

Clemens Alex.

Vir, vt à fœminis per fortitudinem distinguatur.

III.

MAsculam in primis fortitudinē habere debent, qui viri nomine gloriantur. Iob inter plagas adamantinus, dicitur vir. cap. 1. n. 1. vt distinguatur ab vxore in blasphemias molliter resoluta. Licet enim, vt D. Chrys. homil. 23. in Genes.

D. Chrys.
Virilem fortitudinem viri nomen indicat.

insinuat, similes essent in natura, dissimiles tamen erant in virtute. Diuina lege cautum erat, ne vir & mulier commutatis inter se vestibus vterentur. *Non induetur,* inquit, *mulier veste virili; nec vir veste fœminea, abominabilis enim apud Deum est, qui facit hæc.* Deut. 22. n. 5. Quorsum verò ea prohibitio spectat? rectè D. Ambr. epist. 15. ad Irenæum. *Arbitror,* inquit, *quod non tam de vestibus, quàm de moribus dixerit.* Et paulò post. *Quàm deforme,* inquit, *virum facere opera muliebria? ergo & pariant, & parturiant, qui crispant comam sicut fœminæ.* Debet igitur, qui viri nomen gerit, virilem animum gestare; ne in fœminam turpiter degenerare videatur.

D. Ambr.
Vir fœmineis vestibus, id est, moribus non induatur.

IV.
D. Greg.

Olim Deus ad Iobum, *Accinge,* inquit, *sicut vir lumbos tuos.* Iob 38. n. 3. Vbi D. Greg. lib. 28. moral. cap. 4. *Scriptura,* inquit, *sacra viros vocare consueuit, qui vias Domini fortibus, & non dissolutis gressibus sequuntur. Vnde, & sapientia in Prouerbiis dicit, O viri ad vos clamito.* Prou. 8. n. 4. *Ac si aperte diceret, ego non fœminis, sed viris loquor: quia hi, qui fluxa mente sunt, mea verba percipere nequaquàm possunt.* Cū aliquando Hebræi de prælio aduersùs Madianitas suscepto, victores regrederentur, *Eleazar sacerdos,* inquit textus, *ad viros exercitus, qui pugnauerant, sic locutus est.* Num. 31. n. 21. Septuaginta habent, *ad viros virtutis.* Vbi Origen. homil. 25. *Ad viros,* inquit, *virtutis loquitur sermo Dei. Viri enim virtutis sunt, qui ad bellum procedunt. Si quis verò pugnare non vult, hic etiamsi vir dicatur, vir tamen virtutis non potest appellari. At verò hic, de quo nunc sermo est, qui spolia de hostibus refert, vir virtutis appellatur.* Et statim ad spiritualia bella, contra vitia rem accommodat, in quibus, qui grauiter exercentur; soli viri virtutis appellantur.

Viri virtutis, fortes appellantur.
Orig.

V.
Masculæ virtutis viri in Ecclesia conscribuntur.
Orig.

Diuinam legem recitauit Iosue *coram omni multitudine Israel, mulieribus, ac paruulis.* Iosu. 8. n. 35. seu, vt Chaldæus transfert: *In auribus totius Ecclesiæ, mulieribus, & infantibus.* Vbi Orig. hom. 9. expēdit Ecclesiam à mulieribus, & infantibus quodāmodò distingui. *Nā ex viris,* inquit, *sibi præparat Deus Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam: eos verò, quos in mulierum, vel infantum appellatione secernit; intelligimus eos esse, qui adhuc lacte indigent aut etiam velut infirmi, vt sunt mulieres, oleribus vescuntur.* Itaque soli viri, qui virtutū præstantia fœminis excellunt; digni quodammodo videtur, qui in Ecclesiam conscribantur. Vnde statim Origen.

IESV,

IESV, inquit, *nobis recitante legē, & vos infantes nolite pueri effici sensibus; sed malitia paruuli estote. Et vos, qui sub mulieris appellatione infirmi estis, commonemini, vt remissas manus, & dissoluta genua erigatis; id est, negligentes, & desides animos suscitetis, & virilē constantiā in explicandis praeceptis Euangelicis assumatis, atque ad virorū fortiū perfectionem celeriter properetis.*

VI. *Soli Israelitica virtute milites apud Deum recensentur.* Praecepit Deus Moysi, vt numeraret milites, & colligeret summam *omnium virorū fortiū ex Israel.* Num. 1. n. 3. non foeminarum non puerorum, non Aegyptiorum, sed virorum tantum Israel. Nam vt bene Origen. homil. 1. in Num. *Donec*, inquit, *inest alicui nostrum, vel puerilis, & lubricus sensus; vel foeminea, & resoluta segnities; vel Aegyptios gerimus, & barbaros mores; haberi apud Deum in sancto, & consecrato numero non meremur.* Et paulò post expendit illud: *Virorū ex Israel. Si quis*, inquit, *procedit in virtute, ipse numeratur.* Et non in qualicūque virtute, id est, nō Aegyptiorum, neque Assyriorū, neque Graecorum, sed in virtute Israel. Illorum enim virtus pro gloria exercetur humana. *Sola autem*, inquit, *apud Deum virtus Israelitica numeratur; quae a Deo docetur, quae per scripturas diuinas discitur: quae per fidē Euangelicam, & Apostolicam traditur.* Nec immeritò: Nam eos, qui profana tantum fortitudine excellunt, appellat Philo Hebr. libr. de Fort. *gloriosos victores plebeio iudicio; re ipsa immanes belluas*: at vero eos, qui hac Israelitica virtute praestant, planè viros dignissimos, qui in Dei populo censeantur.

Origen.

Profana tātum fortitudinis homo, non vir sed bellua. *Philo Hebr.*

VII. *Soli viri in probitatis fideles, celestis mensae accumbunt.* Ad sacrificium pro peccato, soli viri quondam admittebantur. Vnde Deus ad Aaronem: *In sanctuario*, inquit, *comedes illud. Mares tantum edent ex eo.* Num. 18. nomer. 10. Imò ad illam mensam, in qua Christus Dominus celebre conuiuium exhibuit. *Discubuerunt*, inquit Euangelista, *viri numero, quasi quinque millia.* Ioan. 6. numer. 10. At cur nulla fit mentio foeminarum, nulla puerorum, qui sine dubio viros non solum exaequate, sed etiam superate debuerunt: Respondet D. Cyril. Alex. lib 3. in Ioan. cap. 16. aptè ad rem praesentem. *De viris*, inquit, *solum mentionem fecit: significatiè monens, omnibus, qui viriliter probitatem, ac fidem amplectuntur, non imbecillibus, ac mollibus coelestem a saluatore cibum praeberi. Nam, qui muliebri animo, aut puerili sunt, nihil magni cognoscere possunt.*

D. Cyril. Alex.

VIII. *Foemina carnem in terrestri ciuitate: vir spiritum significat in caelesti.* Non sine mysterio posteritas Caini in foeminā desinit Noemam. Gen. 4. n. 22. qua omnes, qui de illo descenderent, terminantur. At verò posteritas Seth, definit in viros; Noe scilicet, eiusque filios. Sem, Cham, & Iapheth. Genes. 5. num. 31. qui vltimò ab eo generantur. Mysterium verò rectè deprehēdit D. Aug. lib. 15. de Ciuitat. cap. 17. Quia illi duo fratres Cain, & Seth, terrestrem, ac caelestem ciuitatem repraesentabant, quarum illa foeminis, hoc est, carne sepelitur; haec autem viris, hoc est, spiritu consummatur. Itaque foeminam, ac virum sic distinguit; vt illa quidem carnem; hic autem spiritum redolere videatur. In eodem loco D. Aug. constituit discrimen inter haec duo nomina *Adam*, & *Enos*: nam licèt vtrumque hominem significet: tamen illud prius, etiam foeminae significandae accommodatur; hoc posterius, nequaquā. Vnde primus homo, qui foeminea quadam imbecillitate corruit, dictus est Adam: eius tamē filios, qui virili constantia stetit, dictus est Enos.

D. August.

Discrimen inter nomina, Adam, & Enos.

IX. *Effeminatus iuuenis, viri nomine indignus.* Festiuiter quondam lusit Philosophus ille Cynicus Diogenes in iuuenem, nihil, praeter nomen, hominis gerentem; vt refert Clem. Alex. lib. 3. paedag. cap. 3. *Quendam*, inquit, *ex iis, qui verè sunt ignaui, ac degeneres, paedagogiriū increpans Diogenes, cum venderetur, magno, ac forti animo dixit: Veni adolescens, eme tibi virum.* Vbi & se virum esse gloriatos est; & illum iuuenēm, qui omne à se virile robur abiecerat, nulla rē magis, quam viro indigere affirmauit; vt à foeminneo statu, in quem miser se abiecerat, ad virilem, duce aliquo viro, reduceretur. Rectè igitur Elcana, qui à muliebri ignauia, ac mollitudine longissimè recesserat, viri nomine gloriatur.

Clem. Alex.

Vir, vt à pueris per sapientiam discriminetur.

X. *Viri stulti, pueri: pueri sapientes, viri.* Dicitur secundò, vir, vt à puerili stultitia procol abesse significetur. Puer enim est, quantumuis aetate prouectus, qui puerili stultitia vivit: quemadmodum vir dicendus est, quanuis infantiliter balbotiat; qui virili prudentia vitam suam moderatur. Vnde D. Ambr. ad illa verba de Baptista: *Erit magnus coram Domino.* Luc. 1. n. 15. *Est*, inquit, *paruitas animae & pueritia virtutis.* Qua scilicet tenētur illi, qui Isai. 65. n. 20. *Infantes dierum, & pueri centum annorum* appellātur. Et statim: *Animae*, inquit, *numerantur aetates, non pro ratione tēporis, sed pro qualitate virtutis; vt vir perfectus ille dicatur, qui careat errore pueritiae, & lubricum adolescentiae, animae maturitate non sentiat.*

D. Ambr.

XI. *Ioseph aetate puer, prudentia vir.* Sedecim annorum erat Ioseph, cum à fratribus venditus in Aegyptum relegatur. Genes. 37. num. 2. & 28. Et tamen Dauid de illo loquutus. *Misit*, inquit, *ante eos virum: in seruum venundatus est Ioseph.* Psal. 104. num. 17. quia, vt Rupert. lib. 8. in Genes. cap. 33. interpretatur, licèt iuuenilem aetatem ageret; prudentiam tamen virilem praeferebat. Acriter inuehitur Iacob in filios suos. *Quia*, inquit, *in furore suo occiderunt virum.* Genes. 49. num. 6. hoc interprete Lyrano, Iosephum; quem si non ferro, saltem animo iugularunt. At cur patet appellat virum, quem saepius scriptura puerum testatur? Respondet idem Lyran. quia si non annis, saltem moribus virilem maturitatē, & grauitatē ostendebat.

Rupert.

Lyr.

XII. Quid dico patrem? ipsa, quae Iosephi sanguinem adultera sitiebat; ipsa Iosephum, cum adhuc puer esset, virum appellauit. *En*, inquit, *introduxit virum Hebraeum, vt illuderet nobis.* Genes. 39. n. 14. Cur obsecro appellas virum, quem constat non dum e iuuenili aetate excessisse? An profano amore obcaecata, alium cernis, alium tibi cernere videtis? Certè improba foemina aliud machinabatur ex propria malitia; aliud conuicta ex Iosephi innocentia fatebatur: & quem dicere volebat, leuem, inconstantem, praecipitem, temerarium, ac denique adulterium iuueniliter ambientem; eundem planè dixit, nesciò an diuino acta consilio, grauem, serium, maturum, ac denique planè virum, omnium virtutum praesidio circumseptum. Vir enim erat sine dubio, qui iuuenilibus illecebris, non succumbebat, sed maiora animo negotia, quàm per aetatem liceret, spectabat.

XIII. *Tres Babylonici pueri prudentia, & constātia viri.* Quid frequentius, & in scriptoris, & in Patribus, quàm appellari pueros illos tres Ananiam, Azariam, & Misaelem, quos Nabuchodonosor in suum famulatum cuaptauit? Et tamen iidem cum diuina quadam praediti sapientia sacrilegas Imperatoris leges, minas, & flammas contempserunt; ter, & saepiùs viri nomine decorantur. Nam delatores ad Regem *Sunt*, inquit, *viri Iudaei*, &c. Et rursus *Viri isti contempserunt, Rex, decretum tuum.* Daniel. 3. n. 12. & paulò post, cū de illorū supplicio ageretur. *Confestim*, inquit textus, *viri illi vincti cum braccis suis.* n. 21. Ac tandē, *viri autem hi tres ceciderunt in medio camini ignis ardentis.* n. 23. Cur toties viri appellantur, nisi, vt eorum prudentia, & constantia multò altior puerili saepiùs commendetur?

Nouam Ecclesiam aoriquos ille sponsus con-

XIV. *Cōstantinus Imp. viri nomine decoratus.* templatus: *Vir*, inquit, *affert pro fructu eius mille argenteos*, Cant. 8. n. 11. Vbi Lyr. Viri nomine intelligit Constantinum Imperatorem, qui pro Ecclesia propaganda, & vberi eius fructu colligēdo, mille argenteos, hoc est, innumeras fecit expensas. Nā alij Imperatores tanquàm pueri, qui præ vno etepundio mille aureos contemnunt; immensas opes pro emendis suis voluptatibus effundebant. At verò Constantinus tanquàm vir, qui non nisi magnis mercibus magnum pretium appendit: ingentes sui imperij thesauros pro thesauro regni cælestis comparando liberaliter suppeditabat.

XV. *Christus Agnus simul, & vir.* Meritò ille diuinitatis præco Ioannes Baptista, postquàm Christum Dominum agnum dixit. *Ecce Agnus Dei*. Ioan. 1. n. 29. statim virū appellauit. *Post me venit vir, qui ante me factus est*, ib. n. 30. Agnus B erat, & quidem *ille masculus & anniculus*. Exod. 12. n. 5. Anniculus per ætatem, & innocentiā: masculus per virtutem, & sapientiam. Quòd vt clariùs exprimeret, addidit viri nomen; quod perfectam, & virtutem, & sapientiam apertiùs significabat. Vnde Rupert. ad eum locum: *Agnus*, inquit, *masculus est hic homo, nulla mollitie resolutus, sed omni virtute constans, solidus, atque perfectus: vtrura ergo dicēs, veram cum integritate virtutis expressit naturam hominis*. Itaque illam puerilem innocentiam hæc virilis prudentia non euertit. (Rupert.)

XVI. *Christiani innocentia pueri, prudentia sint viri.* Vnde, vt paruuli efficiamur, monet Christus Dominus Matt. 18. n. 3. Sed vt *occurramus in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*: hortatur D. Paul. Ephes. 4. n. 13. C Vtrunque enim esse possumus, vt idem definit Apostolus 1. Cor. 14. n. 20. malitia pueri; prudentia viri. Vnde Clem. Alex. (Clem. Alex.) lib. 6. pædag. c. 5. *Qui*, inquit, *hoc modo infantes sumus, humi non amplius volutamur, neque, vt antea serpentum more in terra serpimus, toto corpore in stultis cupiditatibus proboluti; sed mente sursum erecti, mundoque, & peccatis renuntiantes, suspenso pede eatenus terram tangentes, quatenus in mundo esse videamur, sanctam prosequimur sapientiam*. Bene igitur sub virili prudentia puerilis innocentia souetur: puerilis nihilominùs stultitia penitus iugulatur.

XVII. *Iudæi pueri stulti Christiani viri prudentes.* Vnde Apostolus, *Cum essem*, inquit, *paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam, vt paruulus, cogitabam, vt paruulus: quando autem factus sum vir, euacuaui, quæ erant paruuli*. 1. Cor. 13. n. 11. Ex Græco legi potest: *Cum essem stultus*. Nomē enim quod ibi ponitur νήπιος, D non solùm infantem, sed etiam stultum significat, vt Clem. Alex. lib. 2. pædag. c. 6. interpretatur. (Clem. Alex.) Nec immeritò. Nam vt bene Parœmiastes, *Possidebunt*, inquit, *paruuli stultitiam*. Prou. 14. n. 18. & rursus, *stultitia colligata est in corde pueri*. Prou. 22. n. 15. Cum igitur Apostolus a Iudaismo in Christianismum profecit; puerilem stultitiam cum virili sapientia commutauit; desiit esse infans, & factus est vir: nam infantes dicit Apostolus, interprete Clem. Alex. citato, *Eos, qui sunt sub lege, qui non secùs, atque laruis pueri, timore perturbantur: viros autem, qui verbo paremus spontanea electione seruati, sapienter, non insipienter metu territi*. Ex quibus patet dici posse Elcanam virum, vt per sapientiam, quam in monte Sophim, seu speculantium acquirebat, à pueris distingueretur.

Vir, vt à bestiis per rationem separetur.

XVIII. *Iusti ratione, viri nomine digni. Peccatores belluis simi-* Tertiò dicitur vir, vt à belluis rationis expertibus per rationem distinguatur. Quæ videri non debet exigua commendatio; nam qui sine rationis fræno in sua desideria præcipites feruntur; digni planè nō sunt, qui viri nomine appellentur. Primogenitus ille Seth, nepos Adami; qui *capit* A *inuocare*, seu, sperauit inuocare *nomē Domini*, dictus fuit Enos. Gen. 4. n. 26. Sed cū Enos interpretetur homo; quæret aliquis, cur cōmune nomen viri, tāquā propriū accōmodetur? *les, belluinis nominibus nuncupantur.* Respōdet Philo Hebr. lib. de præmiis, & pœnis loquutus de Enos: *Hunc*, inquit, *Chaldæi nominant Enos, quod interpretatur homo. Eam communem generis appellationē, victor accipit, eximium præmium. Quasi nemo prorsus hoc nomine dignus sit, nisi qui in Deo sperat*. (Phil. hebr.) Et paulò ante elegantius: *Primum*, inquit, *amicum spei nominat hominem; vocabulum totius generis commune tribuens ei per excellētiam. Ac si solus verè homo sit, qui res bonas expectat, & bona spe se sustinet. Vnde manifestum est, quod spe carentem non hominem existimat, sed bestiam humana forma præditam, cui desit spes proprium fundamentum humanæ animæ*. B Vbi plura eleganter de hac re.

XIX. Eusèb. Quē imitatur Euseb. lib. 7. de præparation. Euangel. cap. 3. *Apud Hebræos*, inquit, *Enos verus homo interpretatur. Neminem enim putant verum esse hominem, præter eum, qui verum Deū, & cognoscit, & piè colit, alios verò nihil à pecoribus differre arbitrantur; quia veluti bestiæ ad terram proni, ventri, & veneri obediūt; quorū alios lupos, alios canes, alios porcos, alios serpētes, varia quadam vitiorum similitudine scriptura Iudæorū appellare consueuit*. Idē ferè significat D. Aug. lib. 15. de Ciuit. cap. 18. (D. Aug.) *Cur*, inquit, *huic propriè tribuitur, quòd piorum omnium intelligitur esse commune, nisi quia oportebat in eo præfigurari hominum societatem, quæ nō secundùm hominem in re terrena felicitatis sed secūdùm Deum viuit in spe felicitatis æternæ?* C Quibus adde D. Hier. in q. Hebr. (D. Hier.) *Enos*, inquit, *homo, vel vir dicitur. Et pulchrè, quia hoc vocabulum habuit, de eo scriptum est, Tunc initium fuit inuocādi nomen Domini*. Ex quibus constat commune nomen hominis, adeò esse honorificum, vt illis tantùm debeatur, qui altiorem viuēdi rationem ordiuntur. Cæteri, qui belluinos mores imitantur, belluinis tantùm nominibus appellentur.

XX. Generationes Noe descripturus Moyses: *Noe*, inquit, *vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis*. Genes. 6. n. 9. Virum in tanta virtutis calamitate, & ruina, non immeritò appellauit. Nam, vt benè Philo Hebr. lib. de legibus non scriptis: (Philo Hebr.) *Hominem*, inquit, *non vulgari loquendi forma, sed per excellentiam vocat eum, qui verè suo respondet nomini, eiectis ex animo immansuetis, rabidis, ferinisque vitiorum affectibus. Argumento est, quod post hominem, addit, iustus: quia nemo iniustus, est homo, sed potius bestia*, D *humana forma prædita: in solum autem iustitiæ sectatorem nomen hoc competit*. Hoc ipsum eleganter expressit D. Chrys. homil. 23. in Genes. (D. Chrys.) *Commune*, inquit, *nomen pro laude iusti vsurpat: nam cæteri ob carnales voluptates, quibus immersi erant amiserant esse homines. Iste in tanto populo imaginem hominis seruauit. Tunc enim homo est, quando virtutem colit. Neque enim speciem habere hominis, & oculos, & nares, & os, & genas, & cætera membra hominem esse ostendunt; sed & virtutibus esse deditum, & vitia fugere, & illicitis affectionibus imperare, & mādatis dominicis obtēperare*.

XXI. *Peccatores variis belluarū figuris Dei imaginem deturpant.* Sæpe in scriptura belluarum nomina hominibus applicantur. E *Viperas* appellat Baptista, Matth. 3. nom. 17. *Equos* Ierem. cap. 5. n. 8. *Vulpeculas* Salomon, Cant. 2. n. 15. *Iumenta* Dauid. Psalm. 48. n. 13. *Lupos* Christus Dominus. Luc. 10. n. 3. & sic de cæteris. Quæ loca D. Ambr. serm. 10. in Psal. 118. expendens, (D. Ambr.) *Scriptura*, inquit, *eum hominem dicit, qui est ad imaginem, & similitudinem Dei. peccantem autem non hominem, sed serpentem, aut equum hinnientem fœminis, aut vulpeculam, aut iumentum vocare consueuit*. Et paulò post. *Vide, ne, quod Deus tribuit, amittas*. Et statim. *Postquam enim peccasti, aliud esse capisti; & illud, quod eras, esse desisti. Condemnaris*

autem

autem in eo, quod ipse mutatus es, vt fieres ex homine serpens, mulus, equus, vel pecula. His enim nominibus iam nos scriptura damnauit; quia exuti cælestis imaginis ornamento, etiam nomen hominis amittimus, qui gratiam hominis non tenemus.

XXII. *Supplicia peccatorum, onera.* Non sine mysterio supplicia peccatoribus inflicta appellantur in scriptura, onera. *Onus deserti maris.* Isai.21.n.1. *Onus vallis visionis.* Isai.22.n.1. *Onus Tyri.* Isai.23.n.1. *Onus iumentorũ Austri.* Isai.30.n.6.& passim alibi. Vt enim iumẽtis onera, ita peccatoribus supplicia imponũtur. Iumenta sunt onerata, quæ à ratione aberrãtes suorum scelerũ sarcinis subiiciuntur. *Peccatores iumenta onerata.* *D. Hier.* Vnde D.Hier.in vlt.loc. Isaiæ eit. *Dicimus*, inquit, *omnes, qui creatore deserto, seculi erroribus se dederint, esse quadrupedes in deserto istius seculi, à quo frustra sperent auxilium, cum verum Dei auxilium dereliquerint.* Vnde patet peccatores naturam humanam quodammodò abiecisse, & ab hominibus iumenta degenerasse. Qua de re ad cap.13. plura cumulabo. Interim ad alia festino. Igitur Elcana, qui rationem ducem in omnibus sequebatur: dignus erat, qui vir appellaretur.

SECTIO III.

Cur Elcana, vnus, appelletur?

I. *Iustorum perfectio, vnitas.* *D.Greg.* RAtio est, quia non vulgariter, sed singulariter perfectus erat. Nam vt bene D.Greg. in altera expositione huius capitis: *Perfectio*, inquit, *viri in præconio ponitur vnitatis.* Itaque vnitas est propria iustorum: siue omnes simul, siue singuli seorsim capiantur. Vtrunque paucis illustro. In primis omnes simul iusti aliqua vnitate continentur duplici de causa. Vna propter paucitatem. Altera propter charitatem.

Vnitas iustorum, propter paucitatem.

II. *Iusti pauci.* PAucitas iustorum, si cum iniustorum multitudine comparetur, tanta est, vt per antonomasiam pauci appellentur. David, *A paucis*, inquit, *de terra diuide eos.* Psal.16. num.14. Chaldæus legit, *Ab afflictis.* Pagnin. *A viris*, Eugubin. *A mortuis.* Communis expositio, *A iustis.* Et rectè quidẽ omnes. Nam iusti, & afflicti, & viri, & mortui, & pauci inter se recurrere, & coincidere videntur. Idem David, *In circuitu*, inquit, *impij ambulant.* Ps.11.n.9. Duplici de causa. Vna, quia sicut qui in orbem versantur, & corpore, & capite laborant: nec tamen in itinere proficiunt, sed eodem semper redeunt: ita & impij in suis negotiis obeundis, defatigationem quidem corporis, & capitis vertiginẽ incurrunt; & tamen ne hilum quidem in via spirituali progrediuntur. *Peccatores in circuitu ambulãtes, capitis vertigini laborant.* Altera, ad rem nostrã, quia sicut iusti præpaucitate in centro conquiescunt: *Iusti pauci: innumeri impij.* ita impij præ multitudine ad circumferentiam dilabuntur. Ita, vt quanta improportio est circumferentiæ ad centrum; ex quibus hoc nullas habet partes, illa infinitas: tanta inter iustorum, & iniustorum numerum esse videatur.

III. Difficilè explicatu est illud: *Et reliquiæ ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur: & puer scribet eos.* Isai.10.n.19. *D.Hier.* Nam D.Hier. ad eum locum interpretatur de Assyriis, qui de Senacherib exercitu euaserunt. *Euseb.* Euseb.lib.2.demonstr.Euang.cap.40. de Iudæis, qui elapsi sunt de incendio Hierusolymitano. *Procop.* Procop. de iis, qui saluantur. Hæc, si placeat, tertia expositio rem præsentem nũ vulgariter illustrat: tum quia dicit, tam paucos fore, qui saluandi sunt, vt à puero scribantur; qui, vt sentiũt *Iustorum numerus, præ impiorũ multitudine exiguus.*

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A Hebræi, cum formandis characteribus sit ineptus: breuissimam, & facillimam literam י *Iod*, quæ decem valet, plurimum efformabit. Quasi decẽ tantum, hoc est, admodũ paucos saluandos esse propheta vaticinetur. Tum etiam, quia dicit, nõ plures futuros esse, qui saluantur, quàm, qui ad numerum requirantur. Cum autẽ hi sint duo (binarius enim est prima numerorum species) duos tãtùm significat saluandos: intellige, præ multitudine eorum, qui damnantur.

IV. *Sanctorum salus cur sors?* Sortem appellat D. Paulus salutem sanctorum. *Qui dignos*, inquit, *nos fecit in partem sortis sanctorum.* Coloss.1.n.12. Quia sicut sors inter plurimos iacitur, paucissimis obuenit; ita ad æternam salutem multi vocantur, pauci admittuntur. B Salomon fecit in introitu templi postes, in ingressu oraculi fecit ostiola. 3.Reg.6.n.31.& 33. quia licèt amplissimus pateat aditus ad Ecclesiam militantem; ad triumphantem tamen angustissimus. Vnus tãtum est fasciculus iustorũ; iuxta illud: *Fasciculum suum super terrã fundauit.* Amos 9.n.6. Iniustorũ autẽ plurimi; iuxta illud. *Colligite primũ zizania, & colligate ea in fasciculos, ad comburendum.* Matt.13. n.30. Alligantur autem impij in fasciculos, auersis vultibus, quemadmodum illæ vulpes Samsonis. Iudic.15.n.4. vt intelligamus, eos non vinculis charitatis, sed seruitutis teneri; & non coniungi inter se, vt inuicem amentur, sed vt inuicem torqueantur. *Vnus tãtum iustorum fasciculus: iniustorum plurimi.*

V. *Impiorum nomina multos complent libros. iustorum, vnico includuntur.* Libri, in quibus mortuorum, seu impiorum nomina à Deo scribuntur, multi sunt: vt Ioannes C testatur. *Vidi*, inquit, *mortuos, & libri aperti sunt.* Apoc.20.n.12. Liber autem, in quo viuorum, seu iustorũ nomina notantur, vnus tantùm est; iuxta illud eiusdem capitis: *Et alius liber apertus est, qui est vitæ.* Quia scilicet impiorum catalogus, ne multis quidem capitur voluminibus; iustorum autẽ, exiguo clauditur in libello. *Pauci promissam salutis terram ingrediuntur.* Cum sexcenta hominum millia ex Ægypto egrederentur; duo tantùm ex illis, scilicet Iosue, & Caleb, terram promissionis tenuerunt. Num.14. n.30.& Ecclesiastic.46. num.10. *D August.* Quod expendens D.Aug.serm.102.de tempor. *Hoc ergo*, inquit, *audiant; qui ita Dominum misericordẽ esse volunt, vt iustum esse non credant.* Et statim nos adhortatur, vt ex alienis vulneribus nostra faciamus medicamenta; vt aliorum mors nobis prosit D ad vitam. Formidabile planè est illud D. Chrysost. *D.Chrys. Nota.* testimoniũ homil. 40.ad populum Antioch. *Quot*, inquit, *putatis esse in hac ciuitate nostra, qui salui fiãt. Infestum est, quod dicturus sum; dicam tamen. Non possunt inueniri in tot millibus centum, qui saluentur. Quin etiam de his dubito.*

VI. *Iustorũ rãta paucitas, vt vnitas videatur.* Denique tanta est iustorum paucitas, vt vnitas potiùs videatur. Multi quidem in piscinã descendabant, vnus tantùm sanus exibat. Ioan.5.num.4. *Omnes in stadio currunt; vnus accipit brauiũ.* 1.Cor.9. n.24. Plurimi in scelerum seruitutem abeunt; vnus, & vnus in fidei libertatem redeunt; iuxta illud: *Congregabimini vnus, & vnus filij Israel.* Isai.27. n.12. Vtinã verò semper vnus saltẽ iustus superesset. E Nam & hic aliquando in frequentissimo populo desideratur. David. *Omnes*, inquit, *declinauerũt, simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonũ, non est vsque ad vnũ.* Ps.13.n.3. Rursus Propheta: *Circuite*, inquit, *vias Hierusalem, & aspicite, & considerate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem; & propitius ero ei.* Ierem.5.num.1. Hinc illa Dei querela: *Veni*, inquit, *& non erat vir, vocaui, & non erat, qui audiret.* Isai.50.num.2.

VII. Hinc illa Prophetæ deploratio: *Væ mihi quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, non est botrus ad comedendum; præcoquas ficus*

desiderauit anima mea. Mich. 7. num. 1. Quasi diceret: Dum iustos inquiro, similis factus sum homini quærenti post vindemiam racemos, & nullos inuenienti. Et quidem præ cæteris notatu digna sunt verba illa: *Ficus præcoquas desiderauit anima mea.* Quæro enim si propheta erat in autũno, vt patet ex prædictis verbis: vnde illa tam intempestiua appetẽtia, vt ficus præcoquas desideraret, quæ non nisi verno, vel æstiuo tempore maturescunt?

Bonorum operum fructus in omni tempore.

VIII. Ratio quidem triplex esse potest. Vna, ad ostendendam diuersitatem inter fructus agrorum, & animorum: de quibus tantùm sub metaphora illa loquebatur. Nam fructus bonorum operũ, non sunt sicut arborum: hi enim certo anni tempore duntaxat proueniunt: illi verò debent omni tempore prouenire. Tota enim vita nostra debet esse frugifera; quia non propter solis accessum, qui aliquãdo abest; sed propter voluntatem nostram, quæ semper adest; & diuinam gratiam, quæ nunquam deest, fœcundatur. Vnde egregiè D. August. tract. 44. in Ioan. loquens de ficu à Christo Domino arefacta, eo quòd alieno anni tempore ficus nõ haberet. *Quæ*, inquit, *culpa arboris infœcunditas?* Et respondet: *Illorum est culpa sterilitas, quorum fœcunditas est voluntas.* Quasi diceret: nulla arboris culpa est, nulla item pœna, quòd alieno tempore fructus non ferat. Illa tamen mens, quam arbor illa repræsentat, & peccare solet, & puniri debet, si quo tempore virtutum fructus non producat; cum his fructibus producendis sua semper tempestiuitas blandiatur.

D. Aug.

Iudas in debitis fructibus Deo soluendis, tardi.

IX Secunda ratio, ad ostendendam tarditatem illius populi in fructibus Deo debitis persoluendis. Adeò enim tardus erat, vt tanquàm malus inquilinus, ne autumnali quidem tempore persolueret, quod erat verno tempore persoluendum. Quasi diceret Propheta: quando in aliis hortis maturæ ficus esse desinunt, in hoc nondum incipiũt. Hoc est, quando virtutes in aliis populis sunt adultæ; in Israele nondum natæ. Ideò tarde ab eo exigitur, quod citò soluere debuisset.

Rarus, imò propè nullus iustus in Hebræo populo.

X. Tertia ratio, quæ ad rem nostram facit, est, ad ostendendam iustorum paucitatem. Vt enim propheta exprimeret, quàm longè ab ea tẽpus. iusti exularent; eos significat esse tanquàm ficus præcoquas in autumno. Vt enim hoc anni tempore ne vna quidem ficus præcoqua reperitur: ita planè in illo populo tam frequenti, tanta erat iustorum paucitas, vt ne vnus quidem reperiri posse videretur.

XI. Et quod grauius dolendum erat, non solùm desiderabatur iustus, sed ne in posterum quidẽ multi sperabantur. Vnde ficulneæ fructum non habenti Christus Dominus maledixit, eámque statim arefecit. Matth. 21. num. 19. Cur, obsecro, tam duram illi plagam inflixit; si tunc nõ erat tẽpus ficorum, vt Marc. 11. n. 13. habetur? Alij alias tradunt rationes. Mihi hæc videtur non incongrua, quòd illa ficulnea, nõ solùm fructus nõ haberet; sed ne vllam quidem spem fructuũ suppeditaret. Erat enim tũc initium veris, vt Abul. q. 11. in Matt. ostẽdit; quo tempore solent ex ficulneis aliqui erũpere grossi, vt vocant, hoc est, fructus saltẽ immaturi, qui paulatim maturescant. Et tamen ea ficulnea nihil omninò præter folia habebat, vt vtérque Euangelista, vbi suprà testatur. Vt igitur in illa arbore neq; ficus erat, neque vlla spes ficorum; ita planè in illo populo non solùm iusti deerant, sed exigua illorum spes in posterum relinquebatur. Et propterea meritò arbor, & sub arboris typo totus ille populus exarescit.

Exigua iustorum spes in Hebr. populo.
Abulens.

Malæ radices propter spem fructus Deus sustinet.

XII. Alioqui solet Deus malas radices propter solam spem bonorum fructuum sustinere; vt D. Chrys. hom. 80. ad populum Antioch. ostendit. *Deus*, inquit, *longanimiter agit, vt & peccans ad pœnitentiã veniat, & ne ex eo nascituris salutẽ excludat. Nam & si peccator incorrigibiliter peccet, parcit frequenter radici, vt fructus conseruet.* Et statim exẽpla subiicit. *Tharã*, inquit, *pater Abrahæ fuit idolorũ cultor; sed in hoc mũdo impietatis pœnas non dedit: nã si Deus præueniẽs radicẽ præcidisset, vnde tãtus fidei fructus exortus fuisset?* Et paulò post de Esau, qui fuit proauus Iobi: *Si*, inquit, *Esau fuit fratricida, fornicator, & immũdus, quare non perditur? quare non exciditur? quare non illico cõgruam patitur vltionem?* Et respõdet, *Quia si succisus fuisset, maximum eleemosynæ fructum, & iustitiæ mundus amisisset.* nempe Iobum. Et statim: *Quantus tolerantiæ fructus perditus fuisset, si Deus à radice pœnas exegisset?* Ex quibus singularem Dei beneficentiam obiter expende: qui non solùm propter bona cuiusque opera, sed etiam propter spem bonorum operum, quæ ab illius posteris quandoque edentur, abstinet à suppliciis infligendis.

D. Chrys.

XIII. Ex dictis vides, quanta sit iustorum paucitas. Animum tamẽ ne despondeas. Pauci sunt, fateor, si cum impiis conferãtur; si tamen in se ipsis spectentur, sunt innumeri. De quo alibi dicemus. Interim satis est illud, quod Genebr. in Ps. 78. ex aliis refert. Nempe solos martyres, quorũ numerus præ aliis iustis minor fortassè in Ecclesia videretur, tã esse multos, vt in singulos anni dies ad triginta millia numerentur. Quamuis nec de multitudine quidẽ valdè gloriandum sit. Nã, vt rectè docet D. Chrys. homil. 40. ad popul. Antioch. *Non in numeri multitudine, sed in virtutis probitate multitudo consistit. Helias vnus erat, sed totus mundus non erat dignus, qui ipsi rependeretur.* Quasi diceret, si totus mundus, & vnus Helias in vna trutina hinc, & inde appenderentur; solus Helias vniuerso mundo præponderaret. Hactenus de paucitate iustorum ad vnitatem quodammodo redacta.

Iusti in seipsis spectati, innumeri.
Innumeri penè Martyres.
D. Chrys.
Genebr.
Numeri multitudo non magnifacienda.
Vnus iustus toti orbi præponderat.

Vnitas iustorum propter charitatem.

XIV. SVperest dicendũ de charitate innumeros fideles ad vnitatem colligente. Hanc vnitatẽ admirari potuit Dauid, explicare non potuit. *Quam bonũ*, inquit, *& quam iucundum habitare fratres in vnũ.* Ps. 132. n. 1. Certè olim magna erat credẽtiũ multitudo; omnium tamen *erat cor vnum, & anima vna.* Actor. 4. n. 32. Quorsum verò ea vnitas spectaret, ostendit D. Ambr. serm. 9. de vnitate charitatis: *Vt qui*, inquit, *eodem consortio religionis tenebãtur, eodem consortio fruerentur & vita. Hoc est, vt quibus erat vna fides, esset & vna substantia; & quibus erat cõmunis Christus, communis esset & sumptus.* Adde illud Orig. hom. de Elcana, vbi docet nõ solum singulos iustos, sed omnes simul vnũ posse appellari. *Cur*, inquit, *nõ omnes vnus dicantur? quorũ cor, & anima vna esse describitur; vnã semper omnes sapientiã meditãtur, vnũ sapiunt; vnũ sentiunt; vnũ Deũ venerãtur; vnũ Dominũ Iesum Christũ cõfitentur; vno spiritu Dei replẽtur. Vnde meritò & ipsi omnes non solum vnum, sed & vnus dicuntur: sicut Apostolus designauit dicẽs: Omnes quidẽ currũt, sed vnus accipit palmã*, 1. Cor. 9. n. 24. *Vides manifestè, quia omnes iusti, vnus est?*

Multi iusti per charitatem vnum.
D. Ambr.
Orig.

XV. Auctor ille Canticorum immensam fidelium multitudinẽ cõtemplatos: *Sexaginta*, inquit, *sunt reginæ, & octoginta cõcubinæ, & adolescentularum non est numerus.* Cant. 6. n. 7. Quibus verbis D. Greg. Nyss. multitudinem fidelium incipientium, per adolescentulas; proficientium, per concubinas: & perfectorum, per reginas interpretatur. Sed vide quantam abeat in vnitatem tanta multitudo. Subditur enim statim: *Vna est columba mea, perfecta mea.*

D. Greg. Nyss.

Quia

A *Quia scilicet dilectio* (vt D.Greg.exponit) *efficit, vt vnitas sit id, quod salutem consequitur, omnibus inter se vnitis, cum vno, soloque bono.* Quasi diceret, infinita propemodum iustorum multitudo per mutuam dilectionem in vnitatem coalescit.

XVI. *Iusti cur oculis comparentur?*

Nonum non est in scriptura iustos oculis comparari. Nam currus ille Ezech.1.n.18. dicitur fuisse plenus oculis; quia Ecclesiam plenã iustis repræsentabat. Sed cur iusti in oculis exprimuntur? An quia sunt in sublimi loco mundi; quemadmodum oculi in sublimi parte corporis? An quia sunt speculatores rerum cælestium; quemadmodum oculi sublunarium? An quia cæteros homines docent, & instruunt; quemadmodum oculi totum corpus regunt, & moderantur? An quia non minori diligentia à Deo, quàm oculi à natura custodiuntur? B Bene quidem hæc omnia. Sed aptissimè ad rem, quam agimus, D.Ansel.lib.de similitudinibus, cap. 63. *Omnes,* inquit, *iusti concordiæ tantæ erunt, quantæ sunt in præsenti oculi nostri. Sicut enim oculus vnus verti non potest, quo nõ vertatur, & alius: sed in eadẽ partẽ semper voluuntur: sic societas illa iustorũ nihil poterũt velle diuersum, sed eandem semper voluntatem habebũt.*

Iustorum mirabilis concordia. D. Ansel.

XVII. *Charitatis vnitatem Christus cõmendat.* D.Bern.

Vniuersas oues suas Christus Dominus vni Petro commisit, dicens: *Pasce oues meas.* Ioan.21. n.17. In quem locum D.Bern.lib.2. de consider.ad Eug. *Committens,* inquit, *vni, vnitatem omnibus cõmendauit. Vbi vnitas, ibi perfectio.* Et ne dubitares hanc vnitatem ex charitate profectam esse; antequã oues cõmitteret, ter Petrum interrogauit, an se præ C cæteris diligeret. Quia quam desiderabat in subditis charitatem, eadem in principe requisiuit; certus, si non deesset in hoc, in illis defuturam.

XVIII. *Cur prætermisso Aarone seniore, Moyses iunior populo præficiatur.*

Hinc est, quòd Deus eos præcipuè elegit in pastores, quos videt esse pacis, & vnitatis curatores. Fratres fuerunt Moyses, & Aaron, hic tribus annis maior natu, quàm ille. Exod.7. n.7. Et nihilominùs Deus, omisso Aarone seniore, Moysen iuniorem, suo populo præfecit. Huius rei causam inquirenti assigno triplicem.

XIX. *1. Causa. Moyses honores contẽpsit, honoribus coronatur.* Ioseph.

Primam, quòd Moyses semper honores cõtempserit. In primis in infantia. Narrat enim Ioseph. lib.2.antiq.c.9. Cum aliquando Pharao infantem Moysem, quem eius filia amanter nutriebat, inter brachia susciperet; & eius capiti regium diadema, quod in suo gestabat, imponeret; puerũ, quasi per infantiæ ludibrium, diadema in terram proiecisse; D & de regiis vlnis subsilientẽ, proiectum in terram diadema proculcasse; certo præsagio fore, vt ille puer regiam dignitatem aspernaretur. Deinde in adolescentia; iuxta illud Apostoli: *Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis: magis eligẽs affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem: maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi.* Hebr.11. à n.24. Imò, vt notat D.Greg.Niss.in eius vita sub finẽ, non solùm regiam dignitatẽ contempsit; sed etiã regium iudicauit, nõ satellitibus, ornatúque regio, sed virtute custodiri, & virtutis ornatu gloriari. Tandẽ in matura iã ætate, vt patet ex 3.Exod.& sequẽtib. vbi E pluribus precibus oblatã sibi præfecturã recusauit, quã ambitiosissimus quisq; impetrare niteretur. Nã, vt ait D.Greg.lib.35.Moral.c.13. *Quia apud se mẽte humilis extitit, oblatã protinus tãti regiminis gloriam expauit.* Qui ergo labores quærit, & honores fugit; dignus est, qui à laboribus deferatur, & honoribus coronetur. Quod aliquando dixit Hier. epist.3.ad Heliodor.loquens de Nepotiano sacerdotiũ recusante. *Quanto,* inquit, *magis repugnabat, tanto magis in se studia omnium concitabat; & merebatur negãdo, quod esse nolebat: eóque dignior erat, quo magis se clamabat indignũ.* Idémque asserit in epist.27. ad Eustoch.loquens de humilitate Paulæ: *Fugiendo,* inquit, *gloriam merebatur, quæ virtutẽ quasi vmbra sequitur; & appetitores sui deserens, appetit cõtemptores.* Meritò ergo Moyses omnibus à Deo præficitur, quia omnibus subiici præoptabat.

D. Gregor. Niss.

D.Greg.

D.Hier. *Gloria sicut vmbra, fugientem sequitur, sequẽtem fugit.*

XX. Philo Hebr. *Moyses mitis pastor, in mitem eligitur superiorem.*

Secundam ex Philone lib. 1. de vita Moysis. Quod Moyses 40. annos fuit pastor ouiũ in terra Madian: pastoralis autem exercitatio, vt ille loquitur, magna fuit ei præparatio ad principatum. Est enim ars pastoralis quasi præludium ad regnum. Nam quemadmodum bellicosa ingenia se in venationibus præexercent; & in feris experiuntur, quid posteà in bello possint: ita qui tractant oues, pecora mitissima, mitem quoque prædiscunt regiminis methodum, qua posteà hominẽ mansuetissimum animal gubernent. Quia igitur Moyses non solùm ingenio, sed etiam exercitio mansuetissimus fuit; meritò à Deo eligitur ad mitissimum animal gubernandum.

XXI. *Moyses pacis, & concordiæ amãs in moderatorẽ assumitur.*

Tertiam ad rem nostram, quia Moyses diligentissimus fuit pacis, & concordiæ procurator. Non solùm enim Hebræũ, & Ægyptium, sed etiã duos Hebræos inter se rixantes, tranquillandos, pacificãdósque curauit. Exod.2.à n.12. Regno igitur dignus erat, qui concordiã curabat. Probat hanc rationem Oleaster, dicens, *Quia cognouerat Dominus Moysem zelũ habere ad commune bonum, & ad pacificandum inter fratres, ideò eum præfecit.* Adeò igitur vult Deus, vt sui omnes in quandam amoris vnitatem coalescant, vt aptissimos ad eum finem obtinendum illis moderatores præponat.

Oleast.

XXII. *Moyses pacificus à Iethro excipitur.*

Imò & Sacerdos Madian neminẽ suo hospitio lautius excepit; neminem indulgentius, & liberalius tractauit; neminẽ suæ filiæ Sephoræ spõsum, ac sibi generũ quæsiuit, quàm vnum Moysen. Non aliã profectò ob causam; nisi quia audiuerat Moysen egregium fuisse pacis curatorẽ. Nam cũ pastores Madianitæ filias Sacerdotis ab haurienda aqua cum iniuria repulissent; Moyses adfuit patrocinator, & pastoribus eiectis, innoxias puellas, ab iniuria illæsas conseruauit. Exod.2.à n.16. Ex qua vna re, vt notat D.Greg.Nissen.de vita Moysis, cognouit Sacerdos ille iuuenis virtutẽ, dignissimúmque existimauit, qui in filiæ suæ virum, ac totius familiæ præsidem optaretur. Tantam æquum est, vt dignitatem consequatur, qui charitatem inter omnes, quibus potest auxiliis tuetur.

Greg Niss.

XXIII. *Debora concordiæ studio, Iudicis apta muneri.*

Ob eandẽ fortassè rationem in magno Hebrorũ discrimine elegit Deus vnã Deborã in iudicem; quia illã scilicet aptissimã nouerat, ad populum in pace, & amicitia conseruandum. Quod ex sequẽti discursu facilè patebit. Pugnatura enim Debora contra Iabin Regem Chanaan, & Sisaram eius ducẽ; ex duabus tantùm tribubus, scilicet, Nephthali, & Zabulon, decem pugnatorum millia coëgit, vt ex Iudic.4. n.6. constat. Committitur vtrinque bellũ. In primo statim congressu Chananæi partim fugantur, partim occidũtur: duæ illæ Hebræorum tribus Nephthali, & Zabulun victrices, triumphatricésque euadunt. Quid verò Debora tã glorioso in triumpho? carmen, seu canticũ quoddã pangit, in quo nõ solùm illas duas tribus, quæ victoriam reportarunt; sed etiã reliquas omnes, quæ in pace quietæ remanserunt, magnis laudibus celebrat, & commendat. Iudic.5. à n.14. Cur, obsecro, propriã duabus tantùm tribubus victoriam, facit cæteris omnibus cõmunem? Cur siue discrimine incruentos ciues, & cruentatos milites paribus encomiis exornat? Optimè respondet Caiet. *Consentaneũ,* inquit, *fuit, vt Debora Iudex in publica laude illarũ tribuũ, quæ adfuerunt, ne inuidiam excitaret in aliis tribubus, laudes aliarum tribuum pro bono pacis insereret.*

Laudis inæqualitas inuidiam excitat. Caiet.

Adeò enim Debora totum suum populum vnitum esse voluit, vt ne in laude quidem diuisum pateretur: verita, ne concordiam solueret, si laudem inæqualiter communicaret. Addo vlteriùs, visum fuisse Deboræ suum populum pace, & concordia adeò esse vnum; vt quidquid aliquis ex illo ediderit, ab omnibus simul editum iudicaret, & quam quisque ferret gloriam, eandem crederet, omnes pariter assequutos.

Concordia vniuscuiusque gloriā, omnibus facit communem.

XXIV. *Sortibus à Deo eductis promissa terra diuiditur, ne concordia diluatur.*

Difficilis quæstio se nunc offert; cuius solutio sententiam huius loci non parum illustrabit. Præcepit Deus Moysi, vt terra promissionis in singulis tribubus, secundùm earum numerum geometrica, vt aiunt, proportione diuideretur. *Pluribus*, inquit, *maiorem partem dabis, & paucioribus minorem*. Num. 26. n. 54. Et nihilominùs ibidem præcipit, vt ea terræ diuisio fieret per sortem. *Sors*, inquit, *terram tribubus diuidat*. n. 55. Et re vera ita facta est; vt ex Iosue 18. n. 10. constat. Quæro igitur, si certa cuique portio donanda erat; quomodo sors, quæ incerta est, potuit ibi locum obtinere? Respondent Lyran. & Abul. in cap. 18. Iosue q. 5. Deum peculiari prouidentia illis sortibus educendis adfuisse; vt non nisi maior portio maiori tribui, & minor minori obtigisset: voluisse nihilominùs, vt distributio fieret per sortes, ad tollendas omnes contentiones, quæ ex distributione humano consilio facta, facile nascerentur. Vides, quanta diligentia curat Deus animorum in suo populo concordiam?

Lyr. Abulens.

XXV. *Cur Christus suum corpus, non tamen ossa permiserit lacerari.*

Sed qui ita vnitos esse voluit Hebræos, quantò magis vnitos esse volet Christianos? Permisit Christus Dominus suum sibi corpus atrociter lacerari; iuxta illud: *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores*. Ps. 128. n. 3. seu, vt Aquila, & Theodotiu ex Hebræo legunt: *Arauerunt peccatores*. Quasi Christi Domini dorsum non funibus flagellati, sed impresso vomere sulcari videretur. Et nihilominùs ne sibi quidem mortuo permisit, vel minimum ostium violari; iuxta illud: *Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura*. Ioan. 19. n. 33. In cuius rei typum præceperat Deus, ne agni paschalis ossa frangerentur. Exod. 12. n. 46.

Aquil. Theod.

XXVI. Hinc igitur existit difficultas, Cur, scilicet, Christus Dominus in suam carnem tam diros habere voluerit tortores, in ossa tam humanos. Rationem dicit esse D. Th. quòd ossa Christi Domini significarint eius robur, quod inter tot cruciatus integrum permansit, & inuictum. Rectè quidem, sed propiùs mihi videor ad literā accedere; si per ossa Christi Domini vniuersam eius Ecclesiam intelligam; iuxta illud Apostoli loquentis de structura Euæ ex costa Adami: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*. Ephes. 5. n. 32. Permisit igitur Christus Dominus, vt suum corpus verum, ac reale, vt vocant, multis vulneribus scinderetur; noluit tamen, vt suū corpus mysticum, hoc est, Ecclesia, vllas diuisiones, seu discordias pateretur. Adeò non solùm vnitam, sed etiam vnam esse voluit Ecclesiam.

D. Thom. Integra Christi ossa, eius inuictū robur significant. Christi ossa vnitam Ecclesiæ denotant vnitatem.

XXVII. *Synagoga diuisio Ecclesia vnitas.*

Eandem ob causam Ahias Propheta pallium suum nouum in duodecim partes scidit. 3. Reg. 11. n. 30. At verò Christus Dominus passus nō est tunicam suam inconsutilem dissecari. Ioan. 19. n. 24. Quia vt D. Cypr. epist. de vnitate Ecclesiæ interpretatur. Synagoga à Christo diuisa, in se quoque per intestinas discordias erat diuidenda: at verò Ecclesia sicut à Christo indiuisa est, ita indiuisam suorum omnium membrorum retinet vnitatem.

D. Cypr.

XXVIII. *Inconsutilis*

Hanc tunicam appellat D. Bern. in Apologia ad Gulielmum, non solùm inconsutilem, sed etiam polymitam, qualis fuit illa Iosephi, Gen. 37. n. 3. *Polymitam*, inquit, *ob multorum ordinem, qui in ea sunt, multimodam distinctionem: inconsutilem verò propter indissolubilis charitatis indiuiduam vnitatem*. Quod ex D. Paulo confirmat, dicente: *Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*. 1. Cor. 12. à n. 4. Vbi vides spiritualium donorum multitudinem, cum eiusdem spiritus vnitate mirabiliter coniunctam.

Christi tunica concordiæ symbolum. D. Bern.

XXIX. *Christianorum summa concordia.*

Vnde D. Paulus valdè admiratur esse aliquas in Ecclesia Dei discordias. *Conuenientibus*, inquit, *vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos; & ex parte credo*. 1. Cor. 11. n. 18. At cur non credit ex toto, sed tantùm ex parte? Quia scilicet incredibile penè erat tantum facinus; præsertim inter eos, qui in Ecclesiam Dei conuenerant. Quamuis enim antequàm ad Ecclesiam accederent, passim discordias seminarint: tamen in Ecclesia Dei constituti, mutuam fouere concordiam tenebantur.

XXX. *Fratrū concordia.*

Tales quondam fratres habuit Iosephus: primùm quidem tam discordes, vt innocentem a se fratrem in Ægyptum relegarent: posteà tam concordes, vt suum quisque mallet exitium, quàm fraternum. Quod facile ostendo. Nam Iosephus in Ægypto fratres suos retinebat; quibus tandem liberam facultatem abeundi in patriam concessit: dummodò vnus tantùm ex illis, quem ipsi eligerent, in vinculis relinqueretur. Quod colligo ex illis verbis ipsius Iosephi: *Frater vester vnus ligetur in carcere, vos autem abite*. Genes. 42. num. 19. & paulò post. *Fratrem vestrum vnum dimittite apud me, & cibaria domibus vestris sumite*. num. 33. vbi vnum petit, sed nullum nominat; ab ipsis proinde fratribus nominandum. Hac optione ita data, nihilominùs Iosephus non expectauit, quem fratres obsidem relinquerent; sed ipse suo arbitrio Simeonem designauit; eóque in custodiam incluso, cæteros abire iussit.

XXXI. *Pia amicorum discordia vter pro altero moriatur.*

Quid, obsecro, hoc est? tam citò Iosephus facultatem eligendi obsidem, quam penes fratres posuerat, reuocauit? Absit profectò. Sed mysterium agnosce. Consultare cœperunt fratres inter se, quemnam ex omnibus in custodia relinquerent. Ecce tibi inter eos exoritur contentio, nullum profectò finem habitura: nam vnusquisque pro se suffragium ferebat; retineri cupiens in carcere, & capitis periculo exponi; vt cæteri omnes, & libertate, & salute fruerentur. Sicut olim illud celebre amicorum par, Pylades, & Orestes, semel tantùm in vita contendisse dicuntur: & contentio fuit, vter pro altero moreretur; iuxta illud ingeniosi Vatis 2. de Ponto, 3.

Ouid.

Ire iubet Pylades charum moriturus Orestem:
Is negat; inque vicem pugnat vterque mori.
Extitit hoc vnum, quod non conuenerat illis,
Cætera pars concors, & sine lite fuit.

Cum igitur videret Iosephus longiores moras in consultatione trahi; neminem à fratribus carceri designari, & neminem re vera designandum; ipse suo iure vsus Simeonem designauit. Non procul abest ab hac interpretatione Abul. dum ait, designatum fuisse à Iosepho Simeonem: *Quia*, inquit, *non videbatur fraterno amori conuenire, vt ipsi de se ipsis determinarent, vnum magis, quam alium vinculandum; sed magis quilibet eorum, se pro aliis offerre deberet*. Habes igitur ex his, quaniam iusti omnes in vnitatem socientur; si quidem proprium quàm aliorum interitum præoptant.

Abul.

XXXII. Hac vnitate nihil hostibus, & corporalibus, & spiritualibus horribilius: corporalibus quidem,

vt

A vt patet 1. Reg. 11. à n. 7. Vbi dicuntur trecenta, ac triginta millia virorum quasi vir vnus sub Rege Saule ad bellum contra Amonitas processisse. Quid verò ex tanta vnitate effectum? vt statim hostes victi, ac perterriti funderentur. Facilè namque multitudo ab vnitate superatur; vt ibidem Glossa significat; & nos fusiùs ostendemus. Spiritualibus verò, vt ex Cant. 6. n. 3. deducitur, vbi Ecclesia dicitur *terribilis, vt castrorum acies ordinata.*

D. Bernard. *Vnitas diabolum terret.* Quia, vt ait D. Bernard. de benè viuendi modo. serm. 41. *Sicut hostes timent, quando acies castrorum bene ordinatas ad bellum vident; ita diabolus expauescit, quandò spirituales viros virtutum armis accinctos, in vnitate concordiæ viuere conspicit.* Vbi etiam docet, B *diabolum non timere nostra ieiunia, quia ipse nunquam comedit; neque nostras vigilias, quia ipse nunquam dormit; neque nostram paupertatem; quia ipse nihil habet: timere tamen vehementer nostram concordiam, quia hoc tenemus in terra, quod ipse in cælo tenere noluit.*

XXXIII. *Deo grata vnitas, ingrata diuisio.* Deo autem tam grata est hæc vnitas, vt nihil illi placeat, in quo illa non repræsentetur. Cur, quæso, in prima mundi fabrica, neque secúdæ diei benedixit, neque illius opera laudauit? Genes. 1. n. 6. & 7. cum tamen aliorum dierum operibus & laudem, & benedictionem impertiuerit; vt patet ex eodem capite. D. Hieron. Respondet D. Hieron. in cap. 1. Aggæi sub initium: *Quia non poterat secundus dies, qui numerum facit, qui ab vnione diuidit, Dei sententia comprobari.* Idemque docet lib. 1. contra Iouinianum, non esse bonum duplicem numerum, qui ab C vnione diuidat; & in Apologia pro his libris suis contra Iouinianum, hanc suam interpretationem ab aliquorum calumniis defendit. Addo, cum Deus secundo die diuideret aquas, quæ erant sub firmamento, ab iis, quæ erant super firmamentum; meritò à laude abstinuisse. Nulla enim tribuitur commendatio, vbi exercetur diuisio.

XXXIV. Eandé ob causam nullis aliis sacrificiis se Deus olim sinebat exorari, quàm illis, in quibus hæc vnitas repræsentaretur. Summus Sacerdos Sancta Sanctorum ingressurus, in extrema veste tintinabula aurea malis punicis interpositis gestabat. Exod. 28. n. 33. Quid verò tintinabula illa, nisi fidei *Prædicatorũ vnitas in tintinabulis & malogranatis adumbrata.* Doctores, & prædicatores significabant; quorum quilibet, vt D. Gregor. 2. part. pastor. cap. 4. & lib. 1. D registri, epist. 24. *Iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedat.* Quid autem malogranata, nisi animorum charitatem repræsentabant? D. Greg. Nam vt ibidem ait idem S. Doctor, *Sicut in malo punico sub vnico exterius cortice multa interius grana inueniuntur; sic innumeros Sanctæ Ecclesiæ populos vnitas fidei contegit, quos intùs diuersitas meritorum tenet.* Tintinabulis igitur mala punica interferuntur, quia iusti omnes, præsertim fidei Doctores, & prædicatores arctissimo charitatis vinculo colligantur: præsertim cum ad preces, ac sacrificia Deo offerenda, aliàs minimè placitura, ingrediuntur. *Aureæ catenæ, charitatis vincula.* Huc etiam spectant illæ aureæ catenæ, quibus Summi Sacerdotis vestes tam arctè nectebantur, vt non potuerint ab inuicem separari. Exod. 28. E n. 14. & 22. Significant enim, Beda interprete, *continuationem castæ, & non fictæ dilectionis, qua iustorum omnium animi vinciuntur.*

XXXV. *Iustorum cũ Deo vnitas per amorem.* Neque solùm iusti inter se, sed præcipuè cum Deo sociantur. Vnde cælestis sponsus. *Vox*, inquit, *turturis audita est in terra nostra.* Cant. 2. n. 12. Olim Deus voce tonitrui, voce multitudinis, voce aquarum multarum personabat, quia minis homines perterrebat. Nunc voce turturis, qui est vnionis, & consortij amantissimus; quia cum hominibus desiderat inire cósortium. D. Bern. Vndè D. Bern. serm. 59. in Cant. *Non plane*, inquit, *principatum sonat vox* A *ista, sed consortium. Conditor est, & consortem se reputat. Amor loquitur, qui Dominum nescit: amicos habet, non seruos. Neminem suspicit amor, sed nec despicit quidem. In se ipso celsos, humilesque contemperat: nec modo pares, sed vnum eos facit; iuxta illud: Qui adhæret Domino, vnus spiritus est.* 1. Corint. 6. n. 17. Et addit, proptetea dictum fuisse, *in terra nostra*, non in terra mea. *Quia amor*, inquit, *proprietatem abnuit, societatem non respuit.*

XXXVI. *Variis similitudinibus declaratur iustorum cũ Deo vnitas.* Hanc autem iustorum cum Deo vnitatem, D. Cyprian. in epist. de Vnitate Ecclesiæ, ait, *tantam esse, quanta est radiorum cum sole, riuulorum cum fonte, ramorum cum radice.* Vt enim fieri non potest inter hæc: ita nec inter Deum, & iustos separatio. D. Cypr. Sed B eam Christus Dominus singulariter exaggerauit; cum talem eam voluit, vt diuinam vnitatem imitaretur. *Indiuidua Triadis vnitati confertur.* *Rogo*, inquit, *vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis vnũ sint.* Ioan. 17. n. 21. Hoc enim interprete D. Aug. tract. 14. & 39. in Ioan. intelligendum est, non de vnitate naturæ, sed de imitatione charitatis. D. August. Atque hæc de vnitate omnium iustorum inter se.

Vnitas singulorum iustorum propter syncenitatem.

XXXVII. *Iustus vnus, quia syncerus, & constans.* HActenùs de illa vnitate, quam omnes inter se iusti retinent, & conseruat. Nunc de illa, quæ est propriè singulorum. Quilibet enim eorum nó C immeritò vnus dicitur, quòd in suis actionibus simplex, syncerus, cóstans, semper idem, nunquàm alius videatur. Talis sine dubio, vt ab eo exordiar, Elcana. De quo D. Greg. *Vir*, inquit, *vnus erat; quia amore singularis.* & Hugo Victor. *Bene*, inquit, *dicitur vir vnus; non numero, sed quia nunquam mutatur, nec de se alter efficitur.* D. Greg. Hugo. *Elcana propter constantiam vnus.* Orig. Addit Orig. hom. de Elcana, Sicut Deus vnus, & immutabilis est, sic & imitatorem Dei iustum, vnum esse debere. *Quia & ipse*, inquit, *cum in virtutis summa constiterit, non mutatur, sed vnus permanet semper.*

XXXVIII. Tertul. *Christianus vnus, quia semper idẽ.* Eodem modo de quolibet Christiano philosophatur Tert. lib. de corona militis c. 11. *Nusquam*, inquit, *Christianus aliud est, vnum Euangelium, & idẽ Iesus.* Quasi diceret; quanta in Euangelio, & in Christo Domino vnitas reperitur; tantam bonus D Christianus viuendi perfectionem imitatur. Hac ratione docet D. Gregor. citatus, qui vnam petit à Domino, & hanc requirit, qui in alia, atque alia non dilabitur; qui in plura studia animum nó partitur, qui tota animi contentione in vnum Deum *Iustus cur in Scriptura simplex dicatur.* fertur, non immeritò monachum, hoc est, vnum, & perfectum appellari. Hinc fit, vt vir iustus sæpè dicatur in scriptura simplex. Gen. 25. n. 27. Iob 1. n. 1. Prouerb. 3. n. 32. Matth. 10. n. 16. Philip. 2. n. 15. & passim alibi. Vt quantam in suis actionibus synceritatem, & constantiam teneat, significetur.

XXXIX. *Morum simplicitas Deo grata.* Prohibuit olim Deus, ne populus Israeliticus panem comederet fermétatum, *Quicunque*, inquit, *comederit fermẽtatũ, peribit anima illa de Israel.* Exod. 12. n. 15. Quid, obsecro, Deo fuit cum fermento, ne E illud in cibum adhiberi pateretur? Oleaster. *Abhorruit*, inquit, *semper Dominus à mixturis. Præcepit enim non arandũ in asino, & boue.* Deut. 22. n. 10. *Non serendam terram diuerso semine.* Deut. 22. n. 9. *Non gestandam vestem ex lana, & lino textam.* Deut. 22. n. 11. *Voluit vos simplices esse, & simpliciter apud proximos conuersari.* Vides quanto studio morum simplicitas, & synceritas in nobis à Deo requiratur.

XL. *Inter innumera templi vasa, nullum vitreum, in constantiæ symbolum.* Incredibile penè dictu est, quàm multa fuerint in templo Salomonis vasa aurea, argentea, atquè ærea, vt ex 3. Reg. 7. à n. 38. ex 2. Paralip. 4. à n. 11. ex Ioseph. Ioseph. libr. 8. antiquit. cap. 3. deprehendes. Cur,

quæso, in tanta multitudine vasorum, ne vnum quidem vitreum reperitur? Dices, quia eum facile frangatur, est symbolum inconstantiæ, quam Deus vuit a suo templo exulare. Ita est. Sed vlteriùs addo, quia vitrum, quam expers est proprij coloris, tam facilè refert alienos: quibuscunque enim liquoribus imbuitur, statim concolor efficitur. Sub hoc igitur typo voluit Deus à suo obsequio arcere, eos omnes, qui non seruant vnam viuendi rationem, sed in diuersa studia feruntur; & nunc hos, nunc illos mores imitantur.

XLI. *Peregrinas vestes, id est, peregrinos mores Deus prohibet.*

Grauis est illa comminatio diuina, *Visitabo*, inquit. *super omnes, qui induti sunt veste peregrina.* Sophon. 1. n. 8. Qui sunt, quæso, qui hac veste peregrina induuntur? An illi, qui patrios cultus fastidiunt; & exoticos, ac peregrinos æmulantur? Præposteri quidem isti sunt, fateor: sed grauiùs adhuc in flagitium mihi videtur illa diuina comminatio fulminare. Planè sunt illi, D. Hieron. interprete, qui simplici virtutum habitu non contenti, multiplices externarum gentium ritus imitantur: qui patriam & auitam religionem non curant; inanes, & peregrinas superstitiones prosequuntur; qui à fidei simplicitate in multiplicitatem perfidiæ degenerāt: & in vno corpore plures gestare animos, in vno ore plures personas agere; in vno homine plures mentiri homines videntur. Neque procul abest ab hac interpretatione Rupert. qui per vestem peregrinam, intelligit hypochresim; quam qui sibi induit; vnus esse desinit, multiplex constituitur.

D. Hier.

Rupert. *Hypocrita multipliciter punitur.*

XLII. Sed vide quàm sit acris diuina in hos homines indignatio. Nam his hominibus, qui accedunt ad Deum duplici corde, qui foris Catones sunt, intùs Nerones; qui lupina induti pelle, nihilominùs ouinam mentiuntur: his, inquam, Christus Dominus apud Matth. cap. 23. à n. 13. breui quodam sermone septies, vel octies, *væ*, inclamat; vt Rupert. benè obseruat; ac si non vno tantùm supplicio digni forent, sed tam multiplici, quàm multiplices se illi in suis operibus ostendunt.

Rupert.

XLIII. *Hypocritæ in iis, qui mutato habitu, alienā personam induunt, grauiter plectūtur.*

In huius rei typum grauiter olim à Deo plectebantur, qui mutabant habitum, vt alienas personas simularent; & à se diuersi viderentur. Achab mutato habitu prælium ingressus, sagitta vulneratus interiit 3. Reg. 22. n. 34. Vxor Ieroboam mutato habitu consuluit prophetam Ahiam; & ab eo filij sui mortem præcognouit. 3. Reg. 14. n. 12. Saul mutato habitu consuluit Pythonissam, & vicinū sibi imminere interitum accepit. 1. Reg. 28. n. 19. Thamar mutato habitu in biuio se exposuit; & infamiæ pœnas incurrit; reputata est enim meretrix. Gen. 38. n. 15. Diabolus serpentis effigiem mētitus est; & graui à Deo percutitur maledicto. Gen. 3. n. 14. Tandem seuerissimè prohibet Deus, ne vir fœminea, aut fœmina vtrili tunica induatur; & eos, qui secùs agunt, tanquàm abominabiles damnat, & execratur. Deut. 22. n. 4. Quæ omnia eò tendunt, vt ostendant, simplices esse debere Dei seruos, in quolibet euentu eosdem, & factis, & verbis, & studiis sibi semper cohærentes.

XLIV. *Rex Dauid in vtraque fortuna constans.*

Talis planè fuit Dauid, qui ab vrbe profugus, & in deserto inculto peregrinus, ita cum Deo loquebatur. *In terra deserta, inuia, & inaquosa sic in sancto apparui tibi.* Psal. 62. n. 3. *Et sensus est*, inquit Euthym. *quod tunc in tabernaculo, & nunc in deserto, æqualem erga Deum affectionem & beneuolentiam confirmauit.* Quasi non mutaretur cum fortuna; sed illas suas vices alternante, Dauid suam in virtute constantiam retineret; & in decursu temporis statum æternitatis cōseruaret. Hinc est, quòd neque laudibus Ionathæ intumuerit; neque Saulis contumeliis defecerit; sed in eadem semper æqualitate animi permanserit. Nam, vt docet Procopius in cap. 3. Isai. *Fortem animum, neque vnquam contrahit vituperatio, neque facit insolentem laudatio.*

Euthym.

Procop.

XLV. *Constans vita, suauis cantilena.*

Hanc Dauidis in rebus omnibus constantiam contemplatus D. Ambr. lib. 1. de Offic. cap. 24. totam illius vitam merito appellauit *cantilenam.* Vt enim in hac plures voces vnam in harmoniam æquabiliter conueniunt: ita in illa plures virtutes vnum in chorum constanter sociantur. *Dauid*, inquit, *fortis in bello, patiens in aduersis, in Hierusalem pacificus, in victima mansuetus, in peccato dolens, in senectute prouidus, rerum modos, vices temporum, per singularum sonos seruauit ætatum: vt mihi videatur non minus viuendi genere, quam canendi suauitate prædulcis immortalem Deo sui fudisse meriti cantilenam.* Quibus verbis ostendit, Dauidem fuisse semper suis sibi factis tam conformem, vt ex pluribus illius operibus vnus æquabilis concentus redderetur.

D. Ambros.

XLVI. *Iustorum plusquàm adamantina in prosperis constantia.*

Quid quæso iustum a sua cōstantia dimouebit? Prosperane fortuna, an aduersa: Neutra planè; vrgeat hæc: iustus non frangitur: mulceat illa, iustus non emollitur. Constantior est iustus adamante. Hic enim, licèt duris resistat, mollibus tamen cedit: ille neutris superatur. Esther è captiua, subitò facta est regina. Sed quamuis inciperet esse, quæ nō erat: non tamen esse desiit, quæ erat: in noua potentia veterem cōseruauit obedientiam. *Quidquid enim*, inquit eius historia, *ille præcipiebat* (scilicet Mardochæus) *obseruabat Esther; & ita cuncta faciebat, vt eo tempore solita erat, quo eam paruulam nutriebat.* Esther 2. n. 20. Dauid è pastore ouium, factus est hominum gubernator: nouam accepit dignitatē, sed pristinam humilitatem non amisit. Quo enim die creatur Rex à Samuele, eodem se fatetur seruus Saulis. *Ego*, inquit. *seruus tuus vadam, & pugnabo aduersus Philisthæum.* 1. Reg. 17. n. 32. Vbi D. Chrysost. in Psalm. 50. *Videte*, inquit, *honestam, & ingenuam mentem: in die lætitia seruitutem confitetur.* Et paulò post: *Dauid*, inquit, *in regali culmine monachi vitam imitabatur.*

Hester in regni culmine obedientia.

Dauidis in regno humilitas.

D. Chrys.

XLVII. Neque solùm stant iusti, sed alios ne cadant, tenent. Viderat aliquandò D. Bernard. suum Eugenium, quem in religione nutriuerat, in pontificio culmine collocatum. Solicitus, ne illi honores suo in alumno mutarent mores; eum sic alloquitur lib. 1. de considerat. *Non quia*, inquit, *pater pauperum factus es, ideò non pauper spiritu es? in te hanc mutationem factam esse confido, non de te: nec priori statui tuo successisse promotionem, sed accessisse.* Ita Bernard. eleganter quidem, & argutè, vt solet. Quasi diceret; Indue feliciter purpuram pontificiæ dignitatis; sed ne exuas spiritum religiosæ paupertatis: mutetur in te vestis, non mens: munus sit diuersum, animus idem: non succedat tuæ humilitati sublimitas, sed accedat: ne fias sine humilitate sublimis, sed maneas in sublimitate humilis. Ita mihi videor Bernardi mentem expressisse. Vides, vt iustus inter prospera non mutetur? Sed hinc colliges, neque inter aduersa mutandum. Cum enim grauius prosperis, quàm aduersis oppugnemur; vt suprà diximus: superari ab his non poterit, qui illa superat. Quod si diabolus aduertisset; numquàm profectò in Iobum, tam multa calamitatum iacula librasset. Scire enim debuerat eum, qui in prosperis constans fuerat, non fore in aduersis inconstantem: qui inter blandientes auras non ruerat; non esse inter debacchantes turbines ruiturum. Quod ipse tandem suo damno expertus est: sensit enim Iobum in diuersissimis rerum euentibus eundem.

D. Bern.

Iustorum firmitas in aduersis.

Multipl

Multiplicitas singulorum iniustorum propter calliditatem.

XLVIII. Sicut vir iustus vnus est,& simplex ; quod in alios, atque alios morum habitus non transformetur : sed easdem semper viuendi leges tueatur. Ita planè iniustus, diuersus est,& multiplex, quod in eodem animi tenore non insistat ; sed in alios, atque alios viuendi cursus dilabatur. Vndè sicut diximus virum iustum in scriptura simplicem appellari:ita peccator sæpenumerò duplex appellatur. Ecclesiastici 1.n.36. & cap.2. n.14. Nahum 1. n.9. Iacobi.1.n.8. & alibi. Hanc impiorum multiplicitatem obseruant plerique interpretum ad hunc locum. Pro quibus omnibus sit vnus Orig. *Pertinet*, inquit, *ad laudem iusti, quod dicitur de eo: Erat vir vnus. Nos qui adhuc peccatores sumus, non possumus istum titulum laudis acquirere ; quia vnusquisque nostrum non est vnus, sed multi. Intuere namque alicuius vultum nunc irati, nunc iterum tristes ; paulo post rursum gaudentis, & iterum turbati, & rursum lenis : in alio tempore de rebus diuinis, & vita æterna actibus consulentis, paulò post verò, vel quæ ad auaritiam, vel quæ ad gloriam sæculi pertinent, molientis. Vides quomodo ille, qui putatur vnus esse, non est vnus: sed tot in eo personæ videntur esse, quot mores.* Quod statim confirmat ex illis verbis: *Stultus, vt luna mutatur.* Ecclesiastici 27.n.12. *Luna*, inquit, *cum videatur vna esse per substantiæ imminutionem ; tamen semper à semetipsa alia est, semperque diuersa, & sic etiam in ipsa constat, quod vna multa sint. Sic ergo & nos, qui adhuc insipientes sumus, & imperfecti, quia semper mutamus sententias, & semper diuersa cupimus, & sentimus : vnus non possumus dici.*

Impius duplex, imò multiplex. Origen.

Impius sicut luna mutatur.

XLIX. Age verò, quid est homine impio, & iniusto multiplicius, & inconstantius ? *Beatus vir*, inquit Psalmista, *qui non abiit in consilium impiorum.* Psal.1. n.1. Hebraice, *In consilium inquietorum.* Nihil enim impio inquietius. Cur, obsecro, diabolus stare loco nescit, sed totam *terram circuit, & perambulat?* Iob 1.n.7. D. Gregor. ad eum locum: *Satan*, inquit, *laborans terram circuit, quia quietus in cæli culmine stare contempsit.* Quid Adamo volubilius ? qui vno non potuit die in illo felici statu innocentiæ perseuerare? Dauid, *Homo*, inquit, *cum in honore esset, non intellexit.* Psalm.48 n.13. Hebraice, *Non pernoctauit.* Nam vt refert Genebr. ex Hebræis, Adamus in vltima hora eius diei, quo productus est, peccauit. Die stetit, nocte cecidit, Non pernoctauit. Parentis leuitatem, ne filius eius Cain imitaretur, diligenter Dominus cauit, & prouidit : dum ad eum inuidia laborantem ait : *Non ne si bene egeris, recipies:* Genes.4.num.7. seu, vt vertunt Septuaginta: *Non ne peccasti? quiesce.* Quasi diceret: in vnum scelus incidisti, ne te in aliud præcipites. Pedem fige, ne labaris; sed tantùm abfuit, vt quiesceret; vt potius à peccato in peccatum rueret, ad inuidiã addens fratricidium ; & pro quiete, tremorem ; pro domicilio, exilium; pro natali solo, plagam orientalem, *Eden*, Genes.4. n.16. sortiretur: seo vt est in Hebræo, *Terram Nod* ; & vt vertunt Septuaginta, *Terram Naid* ; quam D.Hieron. in quæst. Hebraic. & epist.48. ad Sabinian. D.Chrysost. homil.20. in Genes.& alij, instabilem, & fluctuantem interpretantur: vt à loci mobilitate mentis eius mobilitas notaretur. Rectè Sapiens, *Præcordia*, inquit, *fatui, quasi rota carri: & quasi axis versatilis, cogitatus illius.* Ecclesiastic.33. n.5. Vt enim illa rota, & axis non solùm volubiles sunt, sed etiam continuo stridore suam produnt volubilitatem: ita planè & impius, non solùm internam patitur animi inquietudinẽ;

Impij inquieti, leues & inconstantes.

D.Greg.

Genebr.

Peccator à peccato in peccatũ ruit inquietus.

Impius sicut rota versatilis.

D.Hier.

D.Chrys.

A sed illam etiam plurimis indiciis externis manifestat. Mirum est, quam multas D.Bernard. de suæ mentis inconstantia, ac leuitate querimonias effundat. Nam lib. de interiori domo cap.62. *Facilius*, inquit, *atomos mundi possem dinumerare, quam motus cordis mei. Velocitas animalium, & volatilium, meis motibus æquiparari non potest. Cogitationes meas non est, qui possit comprehendere. Desideriorum meorum non est modus. Nunc illa, nunc ista cogito, & desidero: nec ista, nec illa habere possum. Dum corpore vaco, cogitationibus per diuersa loca vagor, nulla hora, nullo temporis momento quiesco: sed in momento, in ictu oculi, per multa spatia locorum discurrens, nouas creaturas creo, & iterum easdem eadem facilitate deleo, vel alio, atque alio*

B *modo multipliciter vario.* Et cap.64. iam multiplicem cogitationum volubilitatem ; & tam inquietam, & infatigabilem velocitatem admiratus: *Vndiquè*, inquit, *patet mihi facilis transitus, agilis discursus ; de summis ad ima, & de imis ad summa: de primis ad nouissima, de nouissimis ad prima. Digne explicare nõ possum, quot alternationis modos momentaneis perturbationibus induo ; & quàm multipliciter me alternantium vicissitudinum motibus variare consueui, & quibus perturbationibus quotidie afficior. Modò me in fiduciam erigo, modò in diffidentiam cado. Nunc per constantiam figor, nunc subitaneo terrore concutior. Modò me turbat ira, modo ingens furor exagitat. Nec illud adeò mirum, quòd variis qualitatibus, diuersisque perturbationibus per singula momenta afficior. Sed illud supra modum stu-*

C *pendum, quod sub eodẽ pene momento sæpè cõtrariis affectionibus tãgor, nunc odio, nunc amore ducor: modo gaudio, modo mærore distrahor. Quàm sæpè inter mira gratulationis meæ tripudia superueniens, subitoque emergẽs tristitiæ causa me vehementer concutit, ac deiicit, & omnem illam exultantis animi mei solemnitatem subitò in mærorem vertit.*

D.Bernard.

Hominis inconstantia, & leuitas.

L. Quod si D.Bernardus, qui Deo firmissimè adhærebat, tam multas cordis fluctuationes patiebatur; illi, qui à Deo longissimè recedunt, quibus animorum perturbationibus distrahentur ? De his peccatoribus Dauid, *Propter dolos*, inquit, *posuisti eis.*]Psal.72.n 18. Hebraicè, בַּחֲלָקוֹת *Bachelacboth*, hoc est, *In lubricitatibus*, seu *in lubricis locis constitues eos.* Quia nihil magis sunt in virtutis proposito constantes, quàm qui lubrico, & fallaci solo ingrediuntur. Hinc est, quòd impius non vnam sem-

D per faciẽ, sed aliam atquè aliam gestare videatur. Vnde Deus ad Cainum : *Cur*, inquit, *concidit facies tua?* Gen.4.n.6. Quasi diceret; cur, quam tibi dedi faciem hominis, abiecisti, & aliam tibi immanis belluæ efformasti? Vt enim rectè D.Ambr. epist.1. ad Iustum, sub finem; loquutus de homine, qui sicut vnius Dei imago est, ita vnus esse debet *Et tu*, inquit, *ad similitudinẽ Domini vnus esto, atque idem. Non hodie sobrius, cras ebriosus: hodiè pacificus, crastina die litigiosus : hodiè frugi, crastina die incontinens: mutatur enim vnusquisque morum varietate, & fit alterum quo non agnoscitur, quod fuit, & incipit esse, quod non fuit.*

Impij inconstantes in lubrico solo ambulant.

Dei imaginem in varias belluarum figuras peccator mutat.

D.Ambr.

LI. Quid est, obsecro, quòd ante peccatum bruta animalia homini paruerint, post peccatum verò non obedinerint ? Respondet D.Chrys. in Psal. 3.

E causam esse, quod homo peccando alium vultum sibi finxerit, quem belluæ non agnouerint. *Quemadmodum*, inquit, *canis, qui in domo est, ei seruit, qui eum alit; sed si eum repente viderit vultu fuligine atrato, vel personatum; aggreditur tanquam ad alienum, & cogitat eum dilacerare; ita Adam, quandiu purum seruauit vultum, factum ad imaginem Dei, bestiæ ei tanquam serua parebant; quando autem vultum fœdauit inobedientia, non agnoscentes Dominum, tanquam alienum odio habebant.* Inter leones fuit Daniel illæsus.

D. Chrys.

Peccatores feræ non reuerentur, quia in illis Dei imaginem non agnoscunt.

læsus. Daniel. 6. n. 22. A leone tamen propheta ille de Samaria regressus, in via dilaniatus est. 3. Reg. 13. n. 24. Cur in illum mites, in hunc diros se leones præbuerunt? Respondet idem D. Chrysost. *Iustus quidem erat Daniel, & leones agnouerunt dominium, viderunt eum non gustasse peccatum, & eum supplicij expertem reliquerunt. Peccauit propheta; & leo eum in via morte affecit: erat mendacij fuligine attratus, & leo eum non agnouit. Si prophetam vidisset, vt Danielem, eum honorasset, inuenit pseudoprophetam, & tanquàm alienum inuasit. Dominus mentitus est, & seruus negauit dominium.*

D. Chrys.

LII. *Impij tot induunt personas, quot habent peccata.* D. Hieron.

Quare meritò Dauid vindictam à Deo postulat in tam multiplices animorum facies, vultus, atque diuinæ imagini superinductas. *Domine*, inquit, *in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Psalm. 72. n. 20. Vbi D. Hieronym. in epist. 18. ad Marcellam, in qua illam inuitat ad rus Bethlehemiticum: *Cum*, inquit, *ad imaginem, & similitudinem Dei conditi simus: ex vitio nostro personas nobis plurimas superinducimus. Et quomodo in theatralibus scenis, vnus atque idem histrio nunc Herculem robustus ostendit; nunc mollis in Venerem frangitur; nunc tremulus in Cybelem: ita & nos tot habemus personarum similitudines, quot peccata.*

LIII. *Peccator varietate chamaleon, &c.* D. Ambros.

Multiformis igitur est impius: plures colores refert, quam chamæleon; plures facies, quàm Protheus; plures habitus, quam Vlysses; nusquàm vnus est, semper diuersus. *Quomodò enim*, inquit D. Ambrosius epistol. 82. *potest esse vnus, qui nunc iracundia inflammatur; nunc indignatione graui exæstuat, nunc vultu excandescit; nunc pallore immutatur, per momenta varius, & discolor?* Et fortassè alludit ad locum Ieremiæ 12. n. 9. *Nunquid auis discolor hereditas mea mihi.* & Ieremiæ 13. n. 23. *Si mutare potest pardus varietates suas.* Vbi vides impium cum pauone, & pardo comparari: quia non pauciores facies ostentat, quàm pauo colores, & pardus varietates exhibeat.

LIV. *Nabuchodonos. peccatis multiplex multiformē belluam referebat.*

Vnus planè videbatur esse Nabuchodonosor, sed re vera erat animi passionibus multiplex, & propterea, non in vnam, sed in multiformem belluam degenerauit. Daniel. 4. n. 30. Quod egregiè expendens D. Paulin. epistol. 4. ad Seuerum: *Nabuchodonosor*, inquit, *non solum à regnis, sed etiam à sensibus exulabat humanis; coma tristi, leonem; vncis vnguibus, vulturem; sensu, & pabulo, bouem referens; ne vnius tantùm belluæ similitudinem ferret in pœnis, qui multarum similis fuisset in moribus.* David cum prophetico lumine præuideret Hierosolymitanum

Vnus peccator instar omnium belluarum.

excidium, siue illud, quod intulit Nabuchodonosor. 4. Regum 25. à num. 1. siuè illud, quod intulit Antiochus, 1. Machabæor. 5. à n. 11. Cum, inquam, excidium à pessimo Tyranno illatum spiritu prophetico præsagiret: *Singularis*, inquit, *ferus depastus est eam.* Psalm. 79. n. 14. Vbi Symmachus vertit: *Animalia solitudinis.* Et D. Hieronym. *Omnes bestiæ agri depastæ sunt eam.* Quia Tyrannus ille, siue Nabuchodonosor, siue Antiochus fuerit, quamuis natura vnus tantum homo, tamen multiplicitate passionū erat instar omnium belluarū.

D. Hier.

LV. *Pharao dolis multiplex.*

Cum Sapiens describeret multiplices pugnas, & victorias, quibus diuina sapientia de suis hostibus vbique terrarum triumphauit; inter multa alia: *Hæc*, inquit, *intrauit in animam serui Dei; & stetit contra reges horrendos, in portentis, & signis.* Sap. 10. num. 16. vbi ad literam sermo est de Moyse Pharaonem adeunte, & seuerissimis pœnis flagellante. Sed qui vnus tantum rex erat; pluraliter appellatur reges horrendi; quia licet numero vnus esset, multiplex tamen dolo, ac fraude, multiplex videbatur.

LVI. *Golias diaboli typus, decies millenus fraudibus.*

A Vnus tantum erat Philistæus ille Golias, quem Dauid 1. Reg. 17. n. 49. interfecit. Et nihilominus Hierosolymitanæ fœminæ huius victoriæ decantatrices, dicebant: *Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.* 1. Reg. 18. num. 7. Quid dicunt decem millia, si vnicum gygantem duntaxat interemit? Quia nempe Philistæus ille suis fraudibus, ac dolis tam multiplex erat, vt non vnus tantum, sed decies millenus videretur. Vndè & diabolus, cuius ille Philistæus, typus fuit; quamuis numero vnus sit; dolo tamen, ac fraude multiplex est: vt egregiè docet Nicetas Nazianzeni interpres commentar. in oration. 40. ante medium. Nam postquam illum gygantem multiplicem esse dixit, de

Nicetas.

B diabolo addit: *Sic tu*, inquit, *aduersus spiritualem Goliath, strenue, ac fortiter pugna; atque multiplices ipsius vires, & machinas, velut chiliadas quasdam, atque myriadas in potestatem redigo.* Ea causa est, cur Isai. cap. 34. à num. 13. improbos homines comparet cum struthionibus, onocentauris, pilosis, & lamijs. Nam vt hæc omnia animalia, seu monstra, multiformia sunt, partim terrestria, partim volatilia; partim humanis membris prædita, partim belluinis: vt cum vnum cernes, multiplex tibi cernere videaris. Ita callidi, & versipelles homines, non vna forma, non vna specie, non vno oris habitu consistunt; sed in multiplices figuras transformantur. Vt singuli eorum non solum Geryones tricorpores, sed multicorpores existi-
C mentur. Qua de re D. Gregor. lib. 7. mor. cap. 12. & lib. 33. item mor. cap. 27. consulatur. Ex quibus patet, quàm varius, ac multiplex sit quilibet impius.

SECTIO IV.

Cur patria, & nomen Elcanæ tam diligenter ab scriptura explicetur?

I. *Prima ratio literalis. Patriam, genus, & nomina iudicum, ac regū scriptur. cōmemorat.*

PRima ratio literalis est, quia ita postulat lex historiæ, non solum prophanæ, sed etiam diuinæ, vt illi, de quibus agendum est, à patria, à genere, à nomine clariùs innotescant. Quem morem diligenter tenet scriptura. Nam omnium iudi-
D cum, ac regum, de quibus agit, priùs genealogias describit, vt legenti libros Regum, ac Iudicum patebit. Vndè cum Deus post mortem Iosue præcepit, vt Iudas ascenderet contra Chananæum, & foret dux illius belli. Iudic. 1. n. 1. Dubitant ibi interpretes, an ille Iudas fuerit primus iudex Israelis post Iosue? Et rem dirimunt, negando cum D. August. q. 2. in Iudic. hoc præcipuè fundamento; quòd scriptura eius progeniem non memoret, memoratura profectò de more suo, si ille fuisset Iudex. Quare dicunt ibi sermonem esse non de aliquo vno viro; sed de tota tribu Iuda, cui illud bellum à Deo commissum fuerit: primum verò iudicem fuisse Othonielem; cuius genus Iudic. 3. n. 9. refertur.

D. August. *Verum Iudas fuerit primus iudex post Iosue.*

II. *Melchisedech genealogiam cur scriptura nō refert. Primus hæreticorum error.* D. Epiph. Orig. Dyd. D. Hier. *Melchisedech verus, & purus homo.*

E Sed vrgebit aliquis, Melchisedech fuisse Regē Salem; & tamen eius genus non fuisse ab scriptura memoratum. Genes. 14. vbi de illo agitur. Respondebunt primo hæretici, rationem esse quia re vera genus non habuit: existimant enim illū non fuisse verum hominem; sed personam aliquam diuinam; vt quidam scotiùs apud D. Epiph. hæres. 55. & 67. vel aliquem Angelum in corpore humano; vt tenent Orig. Dydimus, & alij apud D. Hieron. epist. 126. ad Euagrium: innixi fortassè illo loco D. Pauli ad Hebræos 7. n. 3. vbi dicitur Melchisedech fuisse *sine patre, sine matre, sine genealogia.* Sed omninò

fallun

falluntur, & errant. Fuit enim Melchisedech verus, & purus homo, vt Riber. in epistol. ad Hebræos cap.7. Suar. tom. 1. in 3. part. disput. 46. sect. 4. & Cardin. Baron. tom. 2. pag. 178. ex multis patribus confirmant. Neque D. Paulus illi fauet. Nam vel ille negauit solùm genealogiam sacerdotalem, de qua tantùm agebat, vt D. Epiphan. citatus exposuit: vel significauit, Melchisedech fuisse figuram Christi Domini, qui patre in terra caruit: in cælo matre, vt D. Chrysost. homil. 12. in epist. ad Hebr. aliique declarant: vel tandem dixit esse sine patre, & matre, quia ab scriptura non referuntur, vt est communior interpretum cõsensus. Adeò enim solet scriptura huiusmodi genealogias referre, vt si cuius hominis eam taceat, is genealogia omninò caruisse videatur. Sed cur scriptura huius maiores non memoret, hoc ipsum inquirimus.

Riber. Suar. Bar.

D. Epiph.

D. Chrys.

III. Respondent secundò Hebræi apud D. Epiphan. citatum, causam esse, quia fuit ex parentibus fornicariis, quos scriptura nominare non solet. Si id probarent, aliquam rationem afferre viderentur. Nam sicut hoc vitium nomine indignum est, iuxta illud: *Fornicatio autem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis.* Ephes. 5. n. 3. ita & qui illo infecti sunt, indigni sunt, qui nominentur. Vnde Salomon: *Nomen,* inquit, *impiorum putrescet.* Prouerb. 10. num. 7. seu, vt Chaldæus vertit, *extinguetur.* Dauid, *Nec memor ero,* inquit, *nominum eorum per labia mea.* Psal. 15. n. 4. Isaias, *Non vocabitur,* inquit, *in æternum semen pessimorum.* cap. 14. n. 20. Et passim alibi. Licet enim hæc pœna omnibus sceleratis communis sit; impuris tamen multo familiarior est. Olim Sara ad Abrahamum: *Eiice,* inquit, *ancillam hanc, & filium eius.* Genes. 21. n. 10. Cur filium proprio nomine non appellauit? Quia paululum à puritate deflexerat. *Vidit enim Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaac filio suo* Ibid. n. 9. seu, vt legit Vatabl. *lasciuientem.*

D. Epiphan. Secunda Hebræorum responsio. Fornicarij & impuri sine nomine.

IV. Non nominatur mater Salomonis, in Euangelio, proprio nomine. *Dauid autem Rex,* inquit Euangelista, *genuit Salomonem ex ea, quæ fuit Vriæ.* Matth. 1. n. 6. Cur vel ipsius reginæ nomen prætermisit? Planè, quia illud non erat adulterij labe obscuratum. Infans ille germanus Salomonis, eoque maior natu, sine nomine è viuis decessit. 2. Reg. 12. n. 14. Non immeritò sanè, quia de adulterio susceptus fuerat. Maledicturus Noe filio suo Cham, quod modestiam, ac pudicitiã, vt par erat, non coluerit: maledixit nepoti suo Chanaan. *Maledictus,* inquit, *Chanaan.* Genes. 9. n. 25. Cur à filio in nepotem execrationem detorquet? Certè, ne filium parùm pudicum nominare cogeretur. Non solùm Lucas, sed etiam Pharisæus à Magdalenæ nomine abstinuerunt. Nam Lucas: *Et ecce,* inquit, *mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix.* Luc. 7. num. 37. Pharisæus autem: *Hic,* inquit, *si esset propheta, sciret vtique quæ, & qualis est mulier, quæ tangit eum: quia peccatrix est.* Ibid. n. 39. Ac si illam, quæ puritatem non coleret: nomine indigna iudicarent. De pessimis hominum moribus ante diluuium loquutus Moyses: *Corrupta est,* inquit, *terra coram Deo.* Genes. 6. n. 11. Cur non dixit, homines? Respondet D. Chrys. hom. 24. *Quia peccatum facit, vt homines suo nomine vocari non sint digni.*

Impuri nomine homines indigni.

D. Chrys.

V. Moriturus Moyses singulas tribus propriis nominibus compellauit, singulas propriis benedictionibus impertiuit: solam tribum Simeonis tacitus prætermisit, vt videre est, Deut. 33. cuius rei duplicem rationem assignat Abul. ibi. q. 2. Vnam, *Quod Simeon,* inquit, *tractauit de venditione Ioseph, & durius se habuit contra eum, quam alij fratres.* Ac

Abulens. Charitatis violatores nomine carent.

A si ille, qui fraternam charitatem ex animo eiecit: dignus esset, cuius nomen ex hominum memoria deleretur. Alteram, quam ipse magis probat; quòd quidam princeps de tribu Simeonis, castitatem violauerit, vt Num. 25. n. 6. narratur. Quasi non solus impurus ipse, sed etiam, qui impuro cognatus esset, nomine indignus videretur. Improbi illi Senes, qui Susannæ pudicitiam tẽtarunt, Daniel 13. à n. 5. nusquam in eo capite nominantur. Indigni planè nomine: quia tam nefario piaculo infecti. Indignabundus exclamat Apostolus. *Omninò auditur inter vos. Vt vxorem patris sui aliquis habeat.* 1. Corint. 5. n. 1. *Aliquis,* inquit, quis tamen ille sit, proprio nomine non declarat. Neque enim nominari oportebat, qui tam turpi scelere suum nomen obscurabat. B Non immeritò igitur parentes Melchisedech tacerentur, si verum esset illud Hebræorum figmentum; quod tamen illi neque probant, neque probare possunt. Tertiò igitur respondendum est, parentes Melchisedech non nominari, quia non pertinebant ad populum Israeliticum; cuius præcipuè genealogiæ in scriptura explicantur, vt ex sequenti ratione clarius patebit.

Impuri imò, & eorum cognati cum castitate nomen amittunt.

Secunda Hebræorum responsio refellitur. Tertia, & vera responsio.

Secunda ratio.

VI. AD hanc rationem literalem, alia addi potest, ob quam genus Elcanæ tam diligenter exprimatur; nempe, quia pertinebat ad populum Israeliticum, ex quo Christus erat nasciturus. Cum enim totus ille populus ad Christum Dominum C referretur; opus fuit, vt omnes illius, non solùm tribus, sed etiam familiæ distinctæ forent, & per suos progenitores seriatim ordinatæ; vt ex qua tribu, & familia Christus Dominus descenderet, faciliùs agnosceretur, deprehendereturque veritas Messiæ; si ex ea tribu, ac familia prodiret, ex qua proditurum scriptura promittebat. Vnde aliorum genealogiæ, quæ ad eum populum non pertinebant; non est, cur in scriptura explicentur. Hanc enim ob causam genealogiæ Melchisedech, Iobi, Cyri, Assueri, Nabuchodonosoris, & aliorum qui extra illum populum fuerunt; ab scriptura non memorantur, vt communiter interpretes aduertunt.

Solius Israelitici populi genealogiæ, ex quo Christus nasciturus erat, scriptura refert.

VII. D Quærit D. Chrys. hom. 3. in Matth. cur Euangelista in genealogia Christi Domini dixerit, *Abraham genuit Isaac,* nulla facta mentione Ismaelis, Et iterùm: *Isaac autem genuit Iacob,* nulla facta mentione Esau. Et nihilominùs accedens ad Iacob dixerit: *Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius.* Matth. 1. n. 2. Et respondet in primis ex aliorum mente: *Quidam,* inquit, *propter malignitatem morum Esau, & aliorum priorum id factum voluerunt.* Sed non probat hanc rationem. Nec immeritò. Nam in genealogia Christi Domini, etiam peccatores includi oportebat; vt ad omnium salutem, non solùm bonorum, sed etiam malorum natus crederetur. Vel etiam, vt maior Christi Domini humilitas innotesceret; qui ex æterno Patre natus, nasci E vlteriùs voluerit ex peccatoribus. *Hic enim,* inquit D. Chrysost. *à contrario refulget dignitas Christi; non quia magnos progenitores habeat, ac potentes; sed quia potiùs exiguos, ac viles: sublimium quippe illa maxima gloria est, humiliaria sponte submissius.* Quare ex mente propria respondet: *Non meminit,* inquit, *cæterorum, quia scilicet nihil habebant cum Israelitarum genere commune Saraceni, Ismaelitæ, & Arabes, & quotquot sunt ex illorum patribus procreati. Propterea igitur illos reticuit; festinat verò ad eos, ex quibus nascitur Christus, & vnde propagatur populus Iudæorum.*

D. Chrys. Cur Ismael & Esau in Christi genealogia non referantur.

Cur in Christi genealogia peccatores referantur.

Christi humilitas ex peccatoribus nascentis.

D. Chrys.

Vera resolutio.

Hinc

VIII. Hinc est, quòd nato iam Christo Domino reprehendit D. Paulus Iudæos solicitos de *genealogiis interminatis*. 1. Timot. 1. n. 4. seu vt aliqui legunt, *infinitis*, hoc est, nullum finem vtilem habentis. Quandiu enim Christus non venerat, necesse fuit, vt Iudæorum genealogiæ distinguerentur; vt veritas scripturæ dicentis, Christum Dominum de tribu Iuda nasciturum esse, clarior appareret. Neque enim tunc erât illæ de genealogiis quæstiones infinitæ, seu fine vtili carentes; sed potius ad optimum finem destinatæ. Et propterea in sacris literis passim referuntur. Imo & olim à Iudæis in suis tabulariis, & Archiuis diligenter seruabantur, vt colligitur ex 1. Esdr. 2. n. 62. &, vt Euseb. lib. 1. hist. Ecclesiast. cap. 7. testatur. At B verò Christo Domino nato, æquum erat, vt omnis illa generationum scientia, & familiarum distinctio, tanquàm inutilis penitùs aboleretur. Quod, vt significaret ille Angelus, cum Iacobo luctatus; postquàm illi benedixit, *tetigit neruum femoris eius; qui statim emarcuit*. Genes. 32. n. 25. quia postquàm ex illo populo fructus ille benedictionis, nempe Christus Dominus erupit: statim, vt notat Rupert. vigor, & vitor illius populi sic defecit, vt nullum ex eo fructum liceat sperare, & propterea nemo se de illius gêtis stirpe satum esse glorietur.

Post Christi aduentum, Iudæorum genealogia inutilis.

Euseb.

Iudæi post Christi aduentũ sensim defecere.

IX. Obiter hîc perstringendi sunt non solùm Iudæi, sed etiam reliqui omnes, qui in suis genealogiis inquirendis, & euulgandis, nimium, quàm C par est, se præbent curiosos, cum alium finem non spectent, quam inanem gloriam, quam ex suorum antiquitate stemmatum aucupantur. Quare D. Ignatius in epistol. 5. ad Magnetianos. *Nolite*, inquit, *errare in aliena gloria, neque intendatis genealogiis interminatis, & Iudaicis inflationibus.* Vbi eas genealogias, quas D. Paul. loco ad Timot. citato vocat *interminatas*, ipse vocat *alienas glorias*. Nam qui *genus iactat suum*, vt ille cecinit, *aliena laudat*. Cui ille alius recte concinit.

De generis nobilitate non gloriandum.

D. Ign.

Seneca.

Ouid.

——— Genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Vnde Christus Dominus totius perfectionis magister, cum matrem habuerit virginem, nunquam se filium virginis, tamen frequentissimè se filium hominis appellabat. Quasi in suo genere, de nulla re alia, quam de natura humana gloriaretur. *Ad reprimendum*, vt ait D. Chrysost. citatus, *Iudæorum* D *tumorem qui nimium insolenter de Abrahæ stirpe gloriabantur: virtutem parentum, defensionem suorum non esse vitiorum.*

De Virgine Matre Christus non gloriatur.

D. Chrys.

X. Neque solùm claros genitores dissimulabat; sed etiam obscuros exprimebat: vt patet ex cap. 1. Matth. Vbi peccatores, & peccatrices, Gentiles, & Iudæi; sublimes, & humiles in genealogia Christi Domini inseruntur. *Per ista*, inquit D. Chrysost. vbi suprà, *docens, vt nos quoque nunquam erubescamus de vitiis parentum; sed vnum quæramus, nempe virtutem. Nam qui illam fuerit consequutus; etiam si alienigenam habeat matrem, vel quolibet dedecore sordidatam; nihil tamen de eius, aut vilitate fuscabitur, aut crimine polluetur.* Et paulò post: *Si quis propria virtute decoretur, parentum suorum non decoloratur* E *opprobriis*. Quamuis dubitandum non sit, parentum vitia, ac virtutes, in filios sæpe numerò deriuari; & sicut ex deformibus parentibus deformes filij generantur, ita ex prauis, sæpè numerò prauos generari, vt ex sequenti ratione patebit.

Cur peccatores in Christi genealogia referantur.

D. Chrys.

Qui virtute decoratur parentum vitiis non fuscatur.

Tertia ratio.

XI. PRæter has duas rationes, quæ germanæ sunt, addi potest tertia, ob quam patria, genus, & A nomen Elcanæ exprimatur. Nimirum, vt inde eius virtus colligatur. Solent enim plerunque natales conditiones esse indices moralium affectionum: nam à nomine, patria, ac genere, bonitatis moralis argumenta sæpe numero deducuntur, vt iam ostendo.

Mores à nomine.

NOmen in primis mores prodit. Vnde Moyses cum à Deo, ad Iudæos, ac Pharaonem legatus mitteretur. *Si dixerint*, inquit, *quod est nomen eius, quid dicam eis?* Exod. 3. n. 13. vbi consideranda est, interprete Oleastr. prudentia Moysis; quòd B voluerit mittentem ex nomine agnoscere, quasi existimaret, nullum fore nominis, ac naturæ dissidium: optiméque ex celebritate nominis, naturæ dignitatem arguendam. Et quidem prauos mores nomen indicat. Testatur Abigail, pro viro suo Nabal apud Dauidem intercedens. *Ne ponat*, inquit, *Dominus meus Rex cor suum super virum istũ iniquum Nabal; quoniam secundum nomen suum stultus est, & stultitia est in eo.* 1. Reg. 25. n. 25. seu, vt est in Hebræo: *Sicut nomen eius, sic ipse.* Nabal stultum sonat; neque aliud nomen homini mores stultos habenti conueniebat.

XII. *Natura dignitatẽ nominis celebritas ostendit.*

Prauos mores prauum nomen indicat.

Contrà verò antiquis patriarchis ea, vel à Deo, vel ab eorum parentibus nomina imponebantur, quæ futuras illorũ virtutes indicaret. Vnde Seth, C vt alios omittam, filio suo nomen imposuit *Enos*. Genes. 4. n. 26. id est, *Virum inuocatorem Dei*, vt interpretatur D. Chrysol. homil. 21. in Genes. *quia iste*, inquit textus, *cœpit inuocare nomen Domini*. Nam ante Enos, Cain, eiusque filij Dei immemores, suis tantùm commodis vacabant. Natus verò Enos sopitam, seu potiùs sepultam religionem suscitauit. *Vidisti*, inquit Chrys. *appellationem diademate clariorem, purpura meliorem? Quid fuerit illo beatius, qui inuocatione Dei ornatur; idque pro nomine possidet?* Vbi etiam laudat veteres illos patriarchas, qui nomina filiis suis imponebant; quibus non tam de auita nobilitate, quam de exercenda pietate admonerentur. *A principio*, inquit, *erudiebant pueros, qui ipsis nascebantur; admonentes appellationibus, quas ipsis imposuerant, vt virtutem exercerent. Et non sicut nunc fortuitò, & absque causa nomina fiunt, iuxta nomen aui, vel abaui.* Eademque ferè repetit D homil. 51. in Genesim.

XIII. *Nomen Seth eius prærogatiuam declarat.*

D. Chrys.

D. Chrys.

Nomina filiis non pro nobilitate, sed pro pietate imponenda.

Dicitur igitur hic vir, de quo hic agimus, *Elcana*; hoc est, vt in litera diximus, *possessio Dei*. Quod & actiuè intelligitur, quia Deum possidet; & passiuè, quia à Deo possidetur. Vtroque modo vir iustus felicissimus est. Priori quidem, quia possidet omnium possessorem. Quid beatius? Hac beatitudine exultabundus Dauid. *Portio*, inquit, *mea Domine*. scilicet, tu es. Psalm. 118. n. 57. Vbi D. Ambrus. serm. 8. *Quam rarus*, inquit, *qui possit dicere: Portio mea Dominus: qui nihil habeat commune cum seculo, nihil huius mundi vendicet sibi:* nam plerique hominum, sicut terrenis possessionibus inhiant; ita possessione diuina spoliantur. Fuit hæc præcipua Leuitarum beatitudo, vt nihil terrenum pos- E sidentes; vnum Deum, in quo omnia continentur, possiderent: iuxta illud Dei ad Aaronem: *Ego pars, & hæreditas tua in medio filiorum Israel.* Num. 18. n. 20. Vbi D. Ambros. citatus: *Negatur*, inquit, *his terrena diuisio; vt ipsi, dum secularem sibi non vendicant portionem, fiant cælestis possessio. Vel hoc solum nouerint possidere, fides, & deuotionis obsequium: multò ditiores, quàm qui possessionum suarum spatia ampla diffundunt.* Et statim bonis maioris opulentiæ rationem reddit. *Nam diuites*, inquit, *quamuislibet fines suos* exten

XIV. *Elcanæ nominis interpretatio.*

Deus diues iustorum possessio.

D. Ambr.

Pauperes dũ terrenas possessiones abiiciunt, Deum possidentes ditiores.

D. Ambros.

extendant, & terra deficit; & mare includit insanas cupiditates; & pendunt tributa maiora, quàm fructus sunt. At verò iste nihil possidens, nulli nisi Deo militat; supra terram eius est portio; non eum deficit, non mari clauditur. Cui portio Deus est, totius possessor est naturæ.

XV. Hoc planè significauit D. Petrus, qui cum nihil præter Deum possideret; omnem sibi naturam possidere videbatur. *Argentum*, inquit, *& aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula.* Actor. 3. n. 6. *Quasi diceret*, inquit ibi D. Ambr. citatus, *portio mea hæc est; portio mea Christus est. In portione mea diues sum; in portione mea potens sum. Quomodo poterat Petrus portionis suæ damna sentire, qui naturæ damna reparabat?* Imò felicior est, qui Deũ possidet, quàm qui totam naturam possideret. Hic enim suas sæpe iacturas patitur, ille nullas. Vnde D. Ambros. (D. Amb.) vbi supra, de eo, qui Deum possidet. *Portio tua*, inquit, *non ariditate siccatur; non imbre diluitur; non frigore vritur; non tempestate quassatur. Ea est portio, quam terrenæ partes æquare non possunt.* Felicissimus igitur Elcana, qui iuxta sui nominis etymon Deum possidebat.

XVI. (*Iusti, Dei possessio opulentissima.*) Posteriori modo felicissimus planè est, qui à Deo possidetur. Talis imprimis est omnis vir iustus; iuxta illud. *Pars autem Domini populus eius; Iacob funiculus hereditatis eius.* Deut. 32. n. 9. Vbi emphatica est illa particula aduersatiua, *Autem.* Dixerat enim: *Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Israel.* Ibid. n. 8. Hoc est, alias aliis possessiones impertiuit. Et statim: *Pars autem Domini, &c.* Quasi diceret, sibi autem hanc vnam cæteris opulentiorem reseruauit; nimirùm populum sui cultorem: quem Deus omnibus aliis diuitiis anteponit. (*Iusti, Dei thesaurus.*) Quod ipse Deus satis expressit, dicens: *Eritis mihi in peculium de cunctis populis.* Exod. 19. n. 5. seu, vt habet interlinea Regia in scholio marginali: *Eritis mihi thesaurus dilectus præ omnibus populis.* Et cum illud Christi Domini verum sit; *Vbi est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum.* Matth. 6. n. 21. Quis dubitet, si Deus in viris iustis habet suum thesaurũ, ibi quoque habere suum cor; excubare circa illum, & de illo semper cogitare. (*Iusti, Dei cogitationes.*) Quod Dauid probè agnoscens; *mihi autem*, inquit, *nimis honorificati sunt amici tui Deus.* Psal. 138. n. 17. Chaldaicè: *Nimis stupenda, & mirabiles sunt cogitationes tuæ Deus.* Quasi cogitationes diuinæ aliæ non sint, quã eius amici, adeò illos sẽper, beneuolè, & amãter contẽplatur.

XVII. (*Iusti, Dei domus.*) De hac sua possessione ita Deus gloriatur; vt in illa perpetuò commoretur; iuxta illud, quod D. Paulus retulit ex Leuit. 25. n. 12. *Inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos.* 2. Corinth. 6. n. 16. Vbi expende duo illa verba: *Inhabitabo, inambulabo:* Quasi Deus iustorum animis ita se includat; vt nulla sui parte superessusus videatur. In quo huius suæ domus capacitatem non mediocriter commendat; quæ diuinam immensitatem suo amplexu ambiat, & circundet. Quod expendens D. Ambros. (D. Ambros.) serm. 8. in Psalm. 118. *Quid*, inquit, *magnificentius hospite cælesti? Quid beatius possessione diuina? Alij queruntur de suis ruris angustiis: in te, Deo est ampla possessio, in quo deambulare se dixit: laxa spatia habitationis inueniens, qui terram includit manu.* Isai. 40. n. 12. *cui mundus angustus est, tu ei ampla es domus.*

XVIII. (*Iusti, Dei possessore gloriantur.*) Quod si Deus ista *se iactat in aula*, & de cordis nostri tugurio, tanquam de regio domicilio gloriatur: quid mirum, si cor humanum de tanto possessore, seu habitatore glorietur? Ita planè gloriabantur illi, de quibus propheta. *Iste*, inquit, *dicet,*

A *Domini ego sum: & ille vocabitur in nomine Iacob: & hic scribet manu sua Domino.* Seu, vt habent 70. *Scribet manu sua, Dei sum ego,* Isai. 44. n. 5. Ac si non solùm fateatur, se esse possessionem Dei; sed etiam de hoc titulo adeò glorietur; vt illum semper manu inscriptum præferat, omnibus, quibus cum egerit, eum statim ostensurus.

Obiter aduerte, non fuisse illum titulum in lingua, sed in manu scriptum: quia non satis est vocis, sed operis testimonium; quem sensum mihi videtur Chaldæus expressisse, transferens: *Hic offeret oblationem suam Domino.* Vt ostenderet iustos non solum verbis, sed etiam factis in Dei possessione numerandos. Vnde rectè monet D. Chrysostom. homil. illa 21. in Genes. Non esse XIX. (*Non tantũ nomine, sed etiam factis confidendũ.*) (D Chrys.)
B in gloriosa nominum appellatione duntaxat confidendum. *Nihil enim*, inquit, *prodest alicui vocabulum virtute vacuum; sed habenda est salutis expectatio in omni virtutis operatione.* Cum quo D. Hieronym. concordat libr. 1. contra Iouinian. (D. Hieron.) *Quomodo*, inquit, *in legionibus sunt duces, sunt tribuni, sunt centuriones; commissaque pugna, vacant nomina dignitatum, & sola fortitudo quæritur? ita in hoc campo, quo contra dæmones dimicamus, non quæruntur nomina, sed opera: & gloriosior ille sub vero Imperatore Christo, non qui nobilior, sed qui fortior.*

Sed vt ad institutum redeam: & quod cœperam absoluam. Si quilibet iustus à Deo possidetur; peculiari nomine Sacerdos, & Leuita. Vnde D. Ambr. ser. 8. in Ps. 118. *Verus*, inquit, *minister altaris, Deo, non sibi natus.* Quod statim probat ex etymo- XX. (*Sacerdos, & Leuita, peculiari nomine Deo possessio.*) (D. Ambros.)
C logia nominis, *Leui*; quod interpretatur, *ipse mihi assumptus*, seu, *ipse meus. Quasi dicat Deus*, inquit, (*Leui nominis etymologia.*) *Ipse mihi dicitur: hoc est, non alij tributarius, non decimarius, non de possessione munificus. Ipse mihi tanquam abundans. Non ab hoc decimas, non fructus, non dona quæro, non munera: ipse mihi pro munere est, ipse pro tributo, non in possessione sua munificus mihi; sed ipse mihi possessio, ipse meus fructus, ipse meus census, assumptus mihi.* Vbi vides Deum, non quę Leuitarum sunt reposcere, sed Leuitas. (*Non nostra Deus quærit, sed nos.*) Quod D. Paulus aliquando imitatus. *Non enim*, inquit, *quæro, quæ vestra sunt, sed vos.* 2. Corint. 12. n. 14. Itaque Leuita, qualis erat Elcana, totus erat in diuinam possessionem assumptus, totus in diuinum obsequium consecratus; quod vel ipsa sui nominis etymologia præferebat.

Mores à patria.

D

XXI. (D. Hieron.) (*Diuersa ex diuersis patriis ingenia.*) Ex patria verò non exiguum ducitur ad mores indicandos argumentum: vt latè docet D. Hieron. lib. 1. in epist. ad Galat. cap. 3. sub initium. *Unaquæque*, inquit, *prouincia suas habet proprietates. Cretenses semper mendaces, malas bestias, ventres pigros, verè ab Epimenide fuisse dictos, Apostolus comprobat: vanos Mauros: feroces Dalmatas, Latinus pulsat historicus: timidos Phrygas, omnes poetæ lacerant; Athenis expeditiora nasci ingenia Philosophi gloriantur: leues Græcos sugillat Tullius pro Flacco. Ingenita, inquit, leuitas, & erudita vanitas: ipsum Israel grauis corde, & dura ceruice, omnes scripturæ arguunt.* Hæc D. Hieronym. Et ante illum Tertul. lib. de (*Egregia similitudo.* Tertul.)
E Anima cap. 20. rationales animas comparat cum frugum seminibus. Quemadmodum enim ex seminibus, *Alia*, inquit, *integro statu euadunt; alia etiam meliora respondent; alia degenerant pro conditione cæli, & soli; pro ratione operis & curæ; pro temporum euentu; pro licentia casuum; ita & animam licebit semine vniformem, fætu multiformem* (scilicet, appellari, vel censeri.) *Nam & hic etiam de locis interest.* Vbi planè docet pro genio patriæ,

diuersa hominum ingenia nasci. Quod statim exemplis illustrat. *Thebis*, inquit, *hebetes, & brutos nasci relatum est. Athenis sapientes, vndique acutissimos: vbi penes Colytum* (suspicor esse tractum aliquẽ seu plagam Athenarum) *pueri mense citiùs eloquuntur pracoce lingua*. Et statim refert ex Platone in Timæo, Mineruam, cum vrbem illam moliretur, ex regionis natura, felicia ingenia pronuntiasse. Ac tandem subdit. *Vulgata res gentilium proprietatum, Comici, Phrygas timidos illudunt: Salustius, vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat: mendaces Cretas, etiam Apostolus inurit.*

XXII. *Ex patria mores innotescunt.*

Hinc est, quod sæpe in scriptura, quando alicuius mores inquiruntur, prius eius patria inquiratur: hac enim cognita, statim illi innotescunt. Nam & illi nautæ, inter quos Ionas nauigabat, vt eius vitam agnoscerent, patriam interrogarunt. *Quæ*, inquiunt, *terra tua? & quò vadis? vel ex quo populo tu es?* Ion. 1. n. 8. Vbi Theod. *Iubent*, inquit, *hæc dicere, vt ex communibus gentis studiis, & institutis, hominis vitam agnoscerent.* Angelus, qui Agar fugientem inuenit, eam sic interrogat: *Agar ancilla Sarai, vnde venis, & quò vadis?* Genes. 16. n. 8. Cui illa: *A facie*, inquit, *Sarai dominæ meæ ego fugio.* ibid. Vbi Agar non respondit ad omnia. Dixit quidem, vnde veniret, non quò iret. Cuius rei causam si inquiras; audi Lippom. *Erubuit*, inquit, *confiteri à domo sancti viri, probataque domina ad Ægyptios rursus redire idololatras.* Sicut enim gloriosius nihil est, quàm à misero statu peccati ad felicem statum virtutis commigrare: ita nihil magis inglorium, magisque erubescendum, quam à societate iustorum discedere, & impiorum consortiis commisceri. Addo ad rem præsentem: propterea Agar terminum, quò tendebat, non expressisse, quia erubuit confiteri, se in patriam suam Ægyptum redire; verita ne si Ægyptum patriam suam proderet; sceleratissimam se esse, indicaret: adeò manifestum indicium suorum morum, patriam suam esse iudicauit.

Theod. — Lippom. — Inglorium à bonorum societate ad malos transire. — Mala patria, malorum morũ indicium.

XXIII. Postquam Isaias perditissimos Hebræorum mores descripsit; vt eos vno verbo complecteretur: *Audite*, inquit, *verbum Domini, principes Sodomorum; percipite auribus legem Dei vestri, populus Gomorrhæ.* Isai. 1. n. 10. Cur patriam illis affinxit Sodomam, & Gomorrham, qui erant exoriundi? Ratio est, vt proprios illius patriæ mores in eo populo fuisse testaretur. Et quemadmodum Sodomorum principes, ita & Hebræorum, publicè, & inuerecundè mala facere significaret; vt Lyran. eo loco aduertit. Ac si non possent in patria conuenire; quin etiam in moribus deprauatis illius patriæ propriis communicarent. Eandem planè ob causam dicitur de Hebræorum populo: *Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan.* Ezechiel. 16. n. 3. Nam regio Chanaan, non solùm impia erat, sed ignobilis: quippe quæ à nepote illo Patriarchæ Noe maledicto, & seruituti destinato culta, & habitata fuerit. Vt igitur Propheta Iudæos impios, & ignobiles appellaret; patriam illis tribuit Chanaan, impiam pariter, & ignobilem: certos, tales fore alumnos, qualem altricem patriam habuissent. Vnde Theod. ibi. *Quemadmodum*, inquit, *diuinus hic vir* (scilicet Ioannes Baptista) *eos, qui feri erant, & in improbitate degebant, venenatis feris comparauit, genimina viperarum, &c.* Luc. 3. n. 7. *Ita & hoc loco Dominus per Prophetam Chananæam vocat eorũ stirpem: quorum enim æmulati fuerant impietatem, eorum meritò cognationem contraxere.* Eodẽ modo dicuntur Iudæi ab Idumæa oriundi. *Vt possideant*, inquit Amos cap. 9. n. 12. *reliquias Idumææ.* hoc est, Iudæos: quia sic fidem deseruerant, vt non in Iudæa nati, sed in Idumæa viderentur. Itaque, vt Iudæorum infidelitas adstruatur, patria illis tribuitur infidelis, ac si ex patria infideli non nisi infideles filij nascerentur.

Lyran. — Chanaan impiæ, & ignobilis patria impiorum, & ignobilium altrix. — Theod. — Iudæi infideles ex Idumæa oriundi dicuntur.

XXIII. *Diuersa diuersis regionibus medicamenta applicent prædicatores.*

Quæret aliquis, cur Ioannes in Apocal. septem Epistolas ad septem mundi Ecclesias, seu regiones scribens, singulas tam diuersis titulis inscripserit. Nam ad Ephesum: *Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua.* Apoc. 2. n. 1. Ad Smyrn. *Hæc dixit primus, & nouissimus, qui fuit mortuus, & viuit.* Apocal. 2. n. 8. Ad Perg. *Hæc dicit, qui habet rhompheam vtraque parte acutam.* Apoc. 2. n. 12. Ad Thyatyram: *Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos, tanquam flammam ignis.* Apoc. 2. n. 18. Ad Sardis: *Hæc dicit, qui habet septem spiritus Dei, & septem stellas.* Apoc. 3. n. 1. Ad Philadelphiam: *Hæc dicit sanctus, & verus, qui habet clauem Dauid.* Apocal. 3. n. 7. Ad Laodiceam: *Hæc dicit, Amen testis fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei.* Apocal. 3. n. 14. Si vnus est, qui ad omnes Ecclesias loquitur spiritus; cur tam diuersas facies sibi ad singulas assumit? Respondet D. Hier. in proœmio Epistol. ad Ephes. *Quia*, inquit, *in vnaquaque earum specialia, vel vitia reprehendit, vel virtutes probat.* Et statim confirmat Ioannis factum exemplo Apostoli, quæ ad diuersas regiones scribens diuersa viuendi præcepta inculcabat. *Ita*, inquit D. Hieron. *& Apostolus Paulus per singulas Ecclesias vulneribus medetur illatis; nec ad instar imperiti medici vno collyrio omnium oculos vult curare.* Quasi diceret, vterque Doctor, Ioannes scilicet, & Paulus diuersa singulis regionibus adhibet medicamenta, quia diuersa in singulis agnoscit vulnera: diuersa singulis præcepta instillat, quia diuersas in singulis propensiones ad virtutes, aut vitia deprehendit.

D. Hier.

XXIV. Quod maximè obseruare debent Euangelij præcones, ne in irritum verba fundant; vt priùs auditorum affectiones speculentur; & quam partim viderint sceleribus proniorem, ad eam diuini Verbi præsidio muniendam præcipuè enitantur. Vnde Clem. Alexand. libr. 1. Stromat. Boni concionatoris officium describens: *Qui*, inquit, *ad præsentes dicit; & tempore probat, & iudicio discernit ab aliis eum, qui potest audire: obseruans verba, mores, consuetudines, vitam, motus, habitus, affectum, sermonem, triuium, petram, viam, quæ conculcatur; terram fertilem, & syluescentem, & regionem bonam, ac feracem, & quæ colitur, & quæ potest multiplicare sementem.* Itaque singulorum mores, & ingenia exploranda sunt, tum ex aliis indiciis, tum ex patriæ conditionibus, à quibus mores diriuantur. Miraculo enim simile est in mala patria bonum incolam reperiri. Vnde prima Iobi commendatio, miraculi loco non eximenda, illa fuit, vt ipse vir sanctissimus de terra sceleratissima nasceretur. *Vir erat in terra Hus.* Iob. 1. n. 1. Exprimitur enim eius patria, regio profana, qualis erat Esau, qui eam incolebat, *Vt prouinciam*, inquit D. Chrys. homil. 2. de patientia Iob, *ex qua tantus fructus floruit, verè mireris, qualisque rosa in spinarum medio germinauerit.* Vt enim miraculum esset in arida terra, felices segetes prouenire; ita planè in vitiosa vrbe, virum probum, & iustum educari. Plerunque enim à patria suos vnusquisque mores haurit: adeò vt dici ipsa queat altera natura.

Clem. Alexand. — Miraculum in mala patria Hus Iobum bonũ incolam reperi. — D. Chrysol.

XXV. *Amor in patriam.*

Hinc est ille cuiusque in patriam suam amor, à qua difficillimè separatur. *Egredere*, inquit Deus ad Abrahamum, *de terra tua.* Genes. 12. n. 1. Quis non crederet Abrahamum statim sine vllo præmio egressurum: qui ex solo Dei imperio ad proprium

A prium filium occidendum festinauit: & nihilominùs patriæ tam amárer inhærebat; vt opus fuerit septem illi præmia lōgè maxima proponi, quæ eodem capite referuntur, ab illis verbis: *Faciam te in gentem magnam*, &c. Ibid. n. 2. Caiet. aduertit, illa septem præmia promitti, *Vt vniuersitas*, inquit, *bonorum, etiam ex ipso numero significetur*. Et quasi tam multa præmia, eo solo nomine, quòd terrena, cum non satis ad egressum inuitarent; adhibentur insuper, & diuina. Nam in forma gloriosa apparuit illi Dominus, vt aduertit Caiet. colligitque ex illis verbis Stephani. *Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ*. Act. 7. n. 2. Ac si tam difficilis sit à patria egressus, vt solùm ad cœlestis gloriæ conspectum suscipiatur.

Caiet.

XXVI. *Patria Elcanæ commendatur.*

B His positis patria Elcanæ fuit felicissima. Nam si ad vbertatē glebæ spectes, fuit de tribu Ephraim qui est idem atque, *frugifer*. Si ad sitū naturæ, fuit excelsa, habensque in omnes partes iucūdissimos prospectus, vt sumitur ex notatione nominis *Ramathaim*: si ad ciuilitatem incolarum, fuit in monte *Sophim*, id est, *speculantium*, siue *prophetarum*; qui diuinis rebus speculandis intendebant. Erat enim in hoc monte collegium prophetarum. 1. Reg. 19. n. 20. seu, vt vocat Chaldæus interpres, *domus doctrinæ*. Quis ergo dubitat Elcanam inter tam multos prophetas, seo diuinarum rerum præcones (idē enim est aliquando prophetare, atque Deum laudare, vt suo loco dicemus) æqualem cum illis sanctitatem, & dignitatem habuisse? Nam si Saul inter Prophetas prophetabat, vt ad caput 10. explicabimus: quis hoc neget de Elcana, qui inter pro-

C phetas morabatur? magnum enim esse solet ad virtutem incitamentum, inter probos habitare. Vnde Caleb, terram promissionis ingressus à Iosue postulauit *ciuitatem Cariatharbe*. Iosu. 14. n. 12. & 15. Hoc est iuxta D. Hieron. *ciuitatem quatuor*; quod in ea, vt refert Lyran. quatuor Patriarcharum paria vixerint, & obierint. Nempe Adam, & Eua: Abraham, & Sara: Isaac, & Rebecca: Iacob, & Lia. Cur hanc vero ad habitandum præ cæteris postulauit? Respondet Theodor. quæst. 16. *Quia cum*, inquit *pietate polleret, cæteris omnibus antepofuit hanc vrbem, in qua, quam optimi Patriarchæ habitauerunt, & sepulti sunt*. Tanti momenti est ad pietatē in regione piorum commorari: nemo igitur de pietate Elcanæ dubitabit, si probe nouerit eius patriam, & naturæ, & doctrinæ, & virtutum præsidiis excultam fuisse.

D.Hier. Lyran.

XXVII. D.Chrys. *Patria vilis bonis incolarum moribus illustratur. Christus, & Apostoli ex humili patria.*

D Illud tamen moneo cum D. Chrys. homil. 9. in Matth. ne quis de patriæ vilitate erubescat; aut de nobilitate inaniter glorietur. Nam in primis patri vilitas non potest virtutis culmina prendere conantem, impedire. Vnde Christus Dominus, relicta Hierosolyma, amplissimo emporio, natus fuit in Bethlehem vrbe exigua: vt Mich. 5. n. 2. appellatur. Et oriundus fuit à Nazareth tam vili oppidulo, vt dubitauerit Nathanael, an inde posset aliquid boni esse. Ioan. 1. o. 46. imò, & discipulos elegit ex Galilæa: *Omnes isti Galilæi sunt*. Actor. 2. n. 7. Galilæa verò adeò erat virorum bonorum infœcunda, vt de illa prouerbij loco diceretur: *Propheta à Galilæa non surgit*. Ioan. 7. n. 52. Quorsum hæc

E omnia? *Vt vbique*, inquit D. Chrysost. *occasiones amputaret, desidia, & corpore languentibus, ac doceret, quod nullius rei indigeamus externæ; si voluerimus studere virtuti*. Eandem ob causam Christus Dominus ex illa pessima Bethsaida, cui tam acriter exprobrauit. Matth. 11. n. 21. Ex illa, inquam, quinque discipulos elegit, Petrum, & Andream; Ioannem, & Iacobum; & Philippum: vt patet Ioan. 1. n. 44. Cur, obsecro, ex vitiosissima vrbe optimos sibi discipu-

D.Chrys.

A los cooptauit, nisi, vt ostenderet, fieri posse, vt in mala ciuitate optimi ciues nascerentur? Quod rectè expendit D. Chrys. homil. 38. in Matth. nā loquutus de pessimis illis ciuibus Bethsaidæ: *Vt*, inquit, *videas, non natura illos tales fuisse; nomen illius vrbis posuit Christus, vnde quinque emicuerunt Apostoli. Nam Philippus, & duo illa paria, quæ Apostolatus verticem tenuerunt, inde fuisse dicuntur*. Non potuerunt igitur miseri ciues suorum morum culpam in patriam conferre, quæ sanctissimos Apostolos genuerat, & proinde nec de patriæ vilitate, sed de sua iniquitate erubescere debuerunt.

D. Chrys.

XXVIII. *Patria nobilis prauis incolarum moribus aliquando fœdatur.* D Ambr.

Nobilitas verò patriæ non debet suos ciues reddere insolentes, cum etiam in nobili patria vitiis seruiatur: & in meliore vrbe deteriores ciues

B aliquando commorentur. Quod in primis parentibus videre est. Nam Adamum condidit Deus extra paradisum: Euam in paradiso formauit; cum tamen vir mulierc potior censeatur. Qua de re D. Ambr. libr. de paradiso, cap. 4. *Aduerte*, inquit. *quod extra paradisum vir factus est, & mulier in paradiso; vt aduertas, quod non loci, non generis nobilitate, sed virtute vnusquisque gratiam sibi comparat. Nam extra paradisum factus, hoc est, in inferiori loco, vir melior inuenitur: & illa, quæ in meliori loco, hoc est, in paradiso facta est, inferior reperitur*. Quare quando nobilitas patriæ nobis non confert ad virtutem, nō est, cur de illa gloriemur. Vnde D. Chrysost. citatus hom. 9. in Matth. inducit Christum Dominum ita nobiscum colloquentem: *Cur tu*, inquit, *de nobilitate patria tumescis; cum te ego totius mundi in-*

D. Chrys. *De patriæ nobilitate non superbiendum.*

C *beam esse peregrinum: cumque talem esse te liceat, vt ad comparationem tui totus hic orbis inducitur indignus?* Vbi alludit ad locum illum Apostoli. Hebr. 11. n. 38. Vbi loquutus de sanctissimis illis patriarchis, subdit: *Quibus dignus non erat mundus*. In quem locum Theophyl. *Si vniuersam*, inquit, *mundi structuram, cum hominibus, qui in eo sunt, opponas his sanctis, non inuenies tamen, quid illis dignitate respondeat*. Si igitur totus mundus nostris meritis inferior esse debet; cur de vna exigua patria insolenter gloriemur?

Theoph.

XXIX. *Patriæ nobilitas ignobili vita non deprimenda.* D. Greg. Nazianz.

Quod si gloriamur de nobili patria; ignobilem in ea vitam multis sceleribus abiectam, non ducamus. Ad quam rem D. Gregor. Nazianz. orat. 27. ad finem, ciues Constantinopolitanos adhortatur. *Vos*, inquit, *magnæ vrbis ciues, qui primi statim post primam* (scilicet Roman.) *estis, aut, ne id quidem ei conceditis, ita vos gerite, vt primi, non*

D *improbitate, sed virtute; non morum dissolutione, ac mollitie; sed optimis legibus sitis. Turpe enim fuerit si hæc vrbs, ita vrbibus aliis præstet, vt tamen voluptatibus cedat; aut cætera quidem grauis, & moderata sit: verùm circa ludos Circenses, & spectacula, & cursus, ac venationes, adeò insaniat; vt hæc pro vita, & serio quodam instituto habeat: atque vrbs inter vrbes principatum tenens, ludentium vrbs sit: quam aliis quoque virtutum omnium exempla præbere, multò æquius erat, & congruentius*. Vbi vides rem esse indignissimam in nobilissima ciuitate vilissimos mores reperiri. Atque hæc de patria.

Mores à genere.

E

XXX. *Baptistæ parentum laudibus decoratur.*

TAndem ex genere manifesta morum indicia desumuntur. Multus est Euangelista in laudibus Zachariæ, & Elisabethæ prædicandis. *Erāt*, inquit, *iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini, sine querela*. Luc. 1. n. 6. Haud dubiè, vt filij laus ex laude parētū colligatur. Vnde D. Ambr. ibi: *Quæ*, inquit, *alia intentio Sancti Euangelistæ, nisi vt Sanctus Ioannes Baptista*

nobilitetur parentibus? sic etiam Sancti Samuel mater Anna laudatur. Sic Isaac à parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam posteris dereliquit. Benè D. Petrus Chrysol. serm. 111. *Parentis,* inquit, *vitium, filiorum exitium. Nunquid non in semine tota arbor? vitium ergo seminis, vitium est totius arboris.* E contrario argumentatur D. Paulus. *Si,* inquit, *delibatio sancta est, & massa: & si radix sancta, & rami.* Rom. 11. n. 16. Nam vt exponit Theophylact. necesse est fermento massam, & radici ramos; hoc est, parentibus filios assimilari. Dici solet non immeritò parens, centrum filiorum, iuxta illud: *In circuitu meo pueri mei.* Iob. 29. n. 5. Triplici de causa. Vna, quia sicut centrum non magis ad vnam, quàm ad alteram partem circuli accedit: ita pater non debet magis in vnum, quàm in alium filium propendere. Altera, quia sicut totum centrum terminat omnes lineas, & totum singulas: ita totus pater debet omnibus filiis, & totus singulis instruendis occupari. Tertia, ad rem nostram: quia sicut omnes lineæ in centrum: ita filiorum mores in mores parentum incurrunt: seu illis omninò conformantur.

D. Chrysol. *Parentum vitium filiorum exitium.*

Theoph. *Parens tur filiorum centrum.*

XXXI. *Parentum & filiorum eadem fors.*

Prophetabat olim Saul inter Prophetas. 1. Reg. 10. n. 10. Admirabundus exclamat populus: *Quanam res accidit filio Cis? Et quis pater eorum?* seu, vt est in Græco, *Et quis pater eius?* ibid. n. 11. & 12. Quasi diceret, si eius pater nunquam prophetauit, quomodò filius prophetat? Nouum enim existimabant diuersam à parente conditionem filio obtigisse. Adeò certum est parentibus, ac filiis non solum similem esse sortem, sed eandem. Cum Saul cerneret Dauidem cum Philisthæo congredientem, & truncato illius capite triumphantem; eius generositatem animi admiratus, ait ad Abner; *De qua stirpe descendit hic adolescens?* 1. Reg. 17. n. 55. Et rursus ad eundem Abner: *Interroga tu, cuius filius sit ille puer.* Ibid. n. 56. Ac tandem ad ipsum Dauidem: *De qua progenie es, ô adolescens?* Vbi suprà n. 58. Cur tam solicitum se præbet de generatione Dauidis inquirendo? Quia cum eximiam eius virtutem agnosceret, planè colligebat ab insigni parentum virtute fuisse deriuatam. Ac si non posset tantus fructus è ramo erumpere, nisi virtus ab radice pullulâsset.

XXXII. *Filiorũ virtus inparẽtibus laudatur.*

In sacrificio Abrahæ, & patris obedientia, & filij patientia sic enitescunt, vt vtra alteri præstet, non immeritò dubitemus. Et nihilominùs Deus multus est in obedientia Abrahæ commendanda. Genes. 22. à n. 26. Et ne verbum quidem subdit de patientia Isaac. Ratio mihi alia non videtur, nisi quòd patientia filij paternæ institutioni tribuebatur; & propterea, quidquid boni filius agebat, refundebatur in parentem: ideóque pater potiùs quàm filius dignus erat, qui à Deo laudaretur. Dauid de iustorum filiis loquutus: *Sicut,* inquit, *sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum.* Psal. 126. n. 4. Vbi excussorum nomine, intelligit Propheta viros iustos: nam excussi in Hebræos, idem est, atque vexati, & variis calamitatibus exerciti; quales plerumque iusti esse solent. Horum igitur filij cum sagittis à valido, ac lacertoso viro iaculatis comparantur: quia sicut velocitas sagittæ emissæ tribuitur viribus emittentis, ita probitas filiorum, parentum probitati defertur. Voluit Deus, vt Sanson ab omnibus, quæ inebriare possunt, abstineret: sed priùs matri, vt ab eisdem abstineret, imperauit: vt patet Iudic. 13. n. 4. Cur, quæ in filio virtutes esse debent, in matre prærequiruntur? Placet responsio Morani. *Quia plerumque,* inquit, *efficitur, vt matrum affectiones, nati iam infantes imitentur, & sequantur.*

Iustorum filij cur sagittæ.

XXXIII. *Filiorum mala parẽtibus imputantur.*

Vnde satis colligitur, filiorum virtutes non solùm acceptas esse a parentibus, sed etiam in parentes ipsos referendas. Sicut è contrario mala filiorum parentibus imputantur. Solus Ismael persequebatur fratrem suum Isaac; iuxta illud Apostoli: *Is, qui secundùm carnem natus fuerat* (nempe Ismael) *persequebatur eum, qui secundùm spiritum,* nempe Isaac. Galat. 4. n. 29. Et nihilominus non solùm Ismael, sed etiam eius mater; imò priùs mater, quàm filius relegari in exilium iubetur. *Eiice,* inquit Sara, *ancillam hanc, & filium eius.* Genes. 21. n. 10. Quia sanè crimen filij tribuebatur matri; & ab ea originem habuisse censebatur. Precabundi accedunt ad genua Iosephi eius fratres; veniam pro admisso piaculo sibi postulant his verbis: *Oramus,* inquiunt, *vt seruo Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc.* Gen. 50. n. 17. Sic enim in contextu Glossæ ordinariæ, & pluribus aliis codicibus habetur. Quid hoc est, boni adolescentes? Vobis, qui crimen commisistis, vobis tantùm veniam precamini: non parenti vestro, qui planè est ab omni scelere immunis. Instant illi nihilominùs, vt non tam sibi, quàm parenti suo ea culpa dimittatur; ac si commissum à filiis peccatũ, parẽtis esse propriũ, aut in parentem aliquo modo refundi iudicarent.

XXXIV. *Generis obscuritas ad vitia impellit.* Caiet.

Accusauit idem Iosephus fratres suos apud parentem crimine pessimo. Genes. 37. n. 2. Contendit Caiet. non omnes fratres fuisse accusatos à Iosepho, sed solos filios ancillarum; probatque ea eo quòd cum Moyses dixerit, Iosephũ esse cum filiis Balæ, & Zelphæ (sic enim ancillæ appellabantur) statim addidit: *Accusauitque fratres suos crimine pessimo.* Ac si accusatio ad eos tantùm, quibus cum erat, referatur. Si ita est; cur potiùs ancillarum filios, quàm alios accusauit? Ratio, nisi fallor, vna est, quia illi tantùm erant eo crimine pessimo infecti: sicut enim erant genere deteriores; ita & ad crimina pessima patranda audentiores. Nam vt claritas generis à vitiis retrahit; ita obscuritas ad vitia impellit. Virum maledicum, & blasphemum, & sedittosum produxit in medium Moyses, vt ab vniuerso populo lapidaretur. Leuit. 24 n. 14. sed sine mysterio non est, quòd ibid. n. 10. & 11. eius parentes memorentur, dicaturque fuisse ea matre Israelitide de tribu Dan, & ex patre Ægyptio. Ne quis in malorum parentum filio pessimos mores admiretur.

XXXV. *Nobilium peccata grauius puniuntur.*

Contra verò peccatum illius viri, qui cum Madianitide peccauit. Num. 25. n. 6. tam ægre Deus tulit, vt nullũ ægriùs tulisse videretur: quod multis colligo ex indiciis; vno, quia totus populus lacrymis vbertim fusis illud peccatum ante ostium tabernaculi deplorauit. Altero, quia in eius vindictam occisa sunt in populo viginti quatuor millia hominum, qui aliqua cognatione cum illo viro tenebantur. Tertio tandẽ, quia Phinees, qui zelo iustitiæ ductus vtrumque sceleris complicem arrepto pugione transfodit; à Deo summis laudibus extollitur; & sacerdotij beneficio vsque in sempiternũ decoratur. Quæ omnia ea citato capite innotescũt. Cur, quæso, ex vno peccato tã acerbus doloris sensus ad omnes peruasit? Cur pro vnius culpa tam atroces, à tot millibus pœna exiguntur? Cur vna tantum offensa Deo infinitas propemodum quotidie sustinenti tãtam indignationem commouit? Ego quidem nullam in hoc peccato grauiorem video circunstantiam, vt appellant, quàm quæ sumitur ex nobilitate peccantium. Erat enim vterque peccati reus ex nobilissimis ortus parentibus, vir quidem Israelita, dux de cognatione, & tribu Simonis. Mulier autem Madianita, filia principis nobilissimi Madianitarum,

vt

vt eodem capite n. 14. & 15. continetur. Est autem tam indignũ, & ab ipsius naturæ rectitudine tam alienum, bonorum, ac nobilium filios fieri criminosos, vt si quando id contingat, debeat tale nefas extraordinariis suppliciis coerceri. A

XXXVI. *Mali filij vitia à parentibus, quasi hæreditario iure trahunt.* Itaque quales sunt maiores, tales plerunque & posteri esse solent. Adeò, vt bona, vel mala, quę faciunt, non tam patrare, quàm hæreditate videantur: iuxta illud: *Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Isai. 5. n. 18. Vbi idem est trahere in funiculis, atque hæreditare; nam apud Hebræos funiculis diuidebantur hæreditates; iuxta illud Psal. 77. n. 54. *Sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.* Quod non ita intelligas, ac si naturâ ipsâ parentum peccata in filios transfundantur: quod pessimi quidam viri obiiciebant; vt à suis se B peccatis excusarent, pro se illud afferentes: *Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas; & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.* Ierem. 13. numer. 23. Ex quibus verbis colligebant, non minùs naturalia esse filiis peccata parentum, quàm Æthiopi, & pardo natiuos colores. Non sunt, inquam, hæc scripturæ loca ita intelligenda, sed solùm secundum figuratam, & hyperbolicam locutionem explicãda; ita, vt velit vterque vates, tam ordinatum esse filios patrissare, seu parentum mores referre, vt hoc illis naturale quodammodo videatur. Alioqui non necessitaris ista sunt, sed libertatis; vt egregiè

D. Hier. D. Hieronym. conuincit ex illis verbis citatis lerem. *Cum didiceritis malum. Quidquid enim, inquit, discitur, non naturæ est, sed studij, & propriæ voluntatis, quæ nimia consuetudine, & amore peccandi, quodammodò in naturam conuertitur.* C

XXXVII. Addo sicut filij se faciunt participes culparum quæ in parentibus hæserunt, ita se facere participes, & pœnarum. Iam suprà dixi initio huius sect. Noe maledictum filio suo Cham, maledixisse nepoti suo Chanaan, Genes. 9. n. 25. Eiusque rei vnam causam ibi teddidi. Alteram addit D.

D. Chrys. *Parentes in filiis grauius plectuntur.* Chrysostom. homil. 29. in Genes. *Neque hoc, inquit, absque ratione factum est, quia pater non minorem pœnam, & cruciatum habuit quàm filius; grauius enim est videre filios supplicijs affici, quàm si ipsi parentes iis fiant obnoxij.* Et eandem rationem reddit D.

D. Amb. *Mali filij fient in culpa, ita & in pœna parentibus similes.* Ambros. libr. de Noe, & Arca, cap. 32. Itaque acerbiùs punitur Cham, dum eius filius Chanaan maledicitur, quàm si ipse malediceretur. Adde nihilominùs & tertiam rationem. Propterea id à Noe factum esse; quia cum nouerit, similem esse D filium parenti in culpa, aut certè similem futurum, si nondum natus erat, vt Rupert. existimat;

Rupert. similem quoque illum facere voluit, & in pœna vt eadem sors ad patrem, ac filium pertineret.

XXXVIII. Vnus olim Achan peccauit in populo Israel, furando pallium coccineum, regulamque auream. Iosue 7. n. 20. Et nihilominùs Iosue non solum Achan, sed filios quoque, & filias eius duxit in vallem Achor, vt omnes ibi pariter, & lapidatentur, & comburerentur. Ibidem n. 24. vt re vera

Lyran. lapidatos, & combustos fuisse testatur Lyran. Quasi pœna, quæ patribus debetur, ea quoque filios subsequatur. Quod si cui minùs credibile E videatur innoxios filios cum nocente patre lapidari, & comburi, illud saltem verum est, quod dicunt Hebræi apud eundem Lyranum, ductos fuisse omnes filios ad videndam punitionem patris, vt per hoc à similibus factis arcerentur. Adeò enim in parentum facta conitant filij, vt nisi hoc vno freno inhibeantur, paribus semper non solum flagitiis, sed etiam suppliciis cum parentibus innodentur.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

XXXIX. *Filij boni ex malis parentibus miraculum.* Quod adeò verum est, vt si quando contingat, patrem, & culpæ, & pœnæ consortem esse; filium verò nihilominùs esse ab vtraque immunem: id miraculi loco reponatur. Peccauit Core insurgendo cõtra Moysen. Num. 16. num. 2. seu tebellãdo aduersus Deum. Num. 26. num. 9. Perinde enim est contra prælatũ, atque contra Deum rebellare. Quid deinde? Tanti sceleris meritas pœnas luit, subitò ad barathrum haustus; ita tamen, vt terra dehiscente, cumque ad inferos deuotante, filij incolumes euaderent. Quid verò Moyses de hoc euentu: *Factum est*, inquit, *grande miraculum vt Core pereunte, filij eius non perirent.* Numer. 26. n. 10. & 11. Hebræi apud Lyran. in hoc, constituunt miraculum, quòd labente Core per terræ hiatum, filij in medio aere suspensi diuinitùs tenerentur. Planius Caiet. & ad rem nostram congruentiùs, miraculum in eo tantum positum existimat, quòd patre peccante, & peccati pœnas luente, filij nec peccauerint, nec pœnas luerint. Ac si nihil esse posset mirabilius, quàm dissimiles in parentibus, & filiis mores reperiri. Eandem ob causam D. Chrys. hom. 2. de patientia Iob, eius sanctitatem admiratur; non solùm si magnitudo virtutum, quas habuit, spectetur; sed multò magis, si iniquitas parentum, à quibus duxit originem, attendatur. Existimat enim Iobum fuisse quintum nepotem ab Esau; *Esau autem*, inquit D. Paulus, *fuit fornicator, & profanus.* Hebr. 12. n. 15. *Ostendit igitur*, inquit D. Chrys. *scriptura radicem, quò fructum admireris.* Quod enim prodigium admirabilius esse poterat, quàm ex radice tam vitiosa, tam generosam plantam germinasse? Itaque si de frequentioribus casibus naturæ loquamur, ex parentum moribus, filiorum mores dignoscuntur.

Lyran.

Caiet.

D. Chrys.

XL. *Ex Leuiticæ tribus dignitate Elcana commendatur.* His ita constitutis facilè est colligere mores Elcanæ ex illius genere. Fuit enim ex tribu Leui, vt diximus in litera. Tribus autem Leui, vel nulli cedit, vel omnibus antecedit. Vnde D. Ambros. lib. 1. offic. cap. 50. *Cognouimus, inquit, quia non inter cæteros Leuita computantur, sed omnibus præferuntur.* Et quidem si dignitatem spectes, proximè ad tribum regalem accedebat: solùm enim inter regalem, & sacerdotalem tribum connubia iungebantur; vt D. Epiphan. lib. 3. contra hæres. hæres. 78. testatur. Si verò sanctitatem attendas, tota Deo consecrabatur. Vnde Leui, vt notat D. Ambros. citat. idem est, atque *ipse meus; vel, ipse pro me.* Quasi Deus sit semper pro hac tribu, & tribus sit semper pro Deo. Ita vt Leui in defendendo diuino honore; & Deus in tuenda Leuitica dignitate mutuo inter se contendere videantur. Quando igitur præstantia generis, & ex nobilitate, & ex probitate splendescit, nullum fingi potest accommodatiùs principium ad bonos mores in posteritatem transfundendos.

D. Amb.

D. Epiph.

D. Ambr.

XLI. *Filij suis splendor. splendida virtutum prosapia.* Sed hic etiam, vt suprà moneo, ne quis de præstantia generis ita glorietur, vt bonorum operum obliuiscatur. Nam, vt bene D. Ambros. lib. de Noe, & Arca cap. 4. *Probatis, inquit, viri genus, virtutis prosapia est; quia sicut hominum genus homines; ita animarum genus virtutes sunt. Etenim familia hominum splendore generis nobilitantur, animarum autem gratia clarificatur splẽdore virtutis.* Promiserat Moyses narraturum se esse generationes Noe. *Hæ sunt*, inquit, *generationes Noe.* Genes. 6. n. 9. Et statim: *Noe, inquit, vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit.* Non satis admiratur D. Chrys. homil. 23. in Genes. Hanc genealogiæ explicandæ rationem, *Scriptura, inquit, aures nostras spe quadam impleuit, quasi genealogiã ipsius narratura,*

D. Amb.

D. Chrys.

ratura,& quis eius pater fuerit,& vnde genus duxerit; & alia, quæ mos est genealogias narrantibus recensere: relictis tamen illis omnibus: Noe,inquit,vir iustus, atque perfectus,&c.vidisti admirabilem genealogiam! Et paulò post: *Sequamur igitur, & nos diuinæ Scripturæ regulas, & aliquorum genealogiam enarrando,non patres,& auos, & abauos in medium afferamus; sed eius solum,cuius est genealogia,virtutes detegamus. Hic enim optima genealogia mos est; quæ enim vtilitas ex claris, probisque parentibus originem ducere,te autem bona vitæ esse expertem? Aut quod damnum fuerit,si parentes, & progenitores fuerint ignobiles,& obscuri; ipse autem virtutibus floreas?* Itaque Moyses narraturus progenitores Noe, narrauit virtutes; ac si ab his potiùs,quàm ab illis generis claritas peteretur.

XLII. De hac ipsa re luculentissimè loquitur idem D. Chrys. sibi semper similis,hom.9. in Matth. *Quid,* inquit,*filios Samuelis necessitudo iuuit parentis; cuius non fuerunt virtutis heredes? Quid etiam Moysi liberis paterna profuit cura iustitia; cuius eis non successit imitatio? itaque neque ad illos patris imperium, quasi ex successione deferetur,qui illum vocabulo tantùm significabant parentem sed ad eum reip.administratio migrat, qui illius erat filius virtute,non generatione. Vidisti certè quod non suffecerit ad præfecturam liberis paterna nobilitas. Vitæ quidem voluntatis vicerunt priuilegia naturæ.* Cui sententiæ simillima,& maximè gemina est illa apud Lyricum,

Illustrem prosapiam vitia dedecorant. D. Chrys.

Horat. *Dedecorant bene nata culpæ.*

Nec mirùm, cognationem cum homine, etiam clarissimo contractam, si virtutibus denudetur, obscurissimam censeri: cum etiam contracta cum ipso Deo cognatio, si virtutibus destituatur, nullum habere splendoré iudicetur? Quod D. Chrys. citatus rectè expendens: *Quid,* inquit,*de hominibus loquor? Iudæi quondam filiorum Dei honore gaudebant; sed decolorati vitiis nihil iuuit tanta nobilitas. Si igitur quis Dei filius factus, nisi huic generis splendori meritum virtutis addiderit, maius profectò habebit supplicium: quid mihi iam auorum, atque proauorum memores dignitates?* Vbi plura de hac re, quam ad cap.8. latiùs illustrabo.

Num. 2. Et habuit duas vxores; Nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filij; Annæ autem non erant liberi.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Et habuit,&c.* Non minorem nobis dicendi segetem præbet hic numerus,quàm præcedens; propter difficultates,quæ in eo continentur;quas dissimulare æquum non est, sed quantùm locus patitur explicare. Igitur,præmisso genere Elcanæ, duo in hoc numero proponuntur. Primum,status Elcanæ Secundum,aliquot eiusdem status circumstantiæ. Quod ad primum attinet. Dicitur fuisse coniugatus;& duas vxores habuisse. In qua re duplex consurgit difficultas. Vna, An Leuitæ, & sacerdotes, quorum numero fuit Elcana, & sacerdotes veteris legis illicitè contraherent: & in eo à nouæ legis clero distinguerentur? Altera, An polygamia licita fuerit in lege veteri; illicita in noua; & quæ nam sit huius discriminis ratio? Vtramque difficultatem in sequenti annotatione commodiùs explicabo.

Duplex difficultas in Elcana statu explicāda.

II. *Nomen vni Anna, &c.* Quod attinet ad secundum,nimirum huius status circunstantias. Distinguuntur inter se vxores Elcanæ triplici ex capite. Primo,ex diuerso nomine. Vna enim dicitur Anna, id est, *gratia*: Altera Phenenna,id est,*conuersio.*

Triplici ex capite vxores Elcanæ distinguuntur.

A Vtriusque nominis mysteria ex dicendis patebūt. Secundò ex eo,quòd vna fuerit prior, non solùm tēpore,sed etiam dignitate: nimirùm Anna. Altera vtroque modo posterior,nēpe Phenenna. Tertio, quòd Anna erat sterilis, carens filiis; Phenenna autem fœcunda,filios habens; quamuis quinam illi fuerint,neque hoc loco,neque vsquam alibi explicetur: fortè quod nihil memoria dignum egerint. In qua re duplex quoque oritur difficultas. Prior,cur potiùs Anna sterilis fuerit, quàm Phenenna. Posterior,quid vnius sterilitas, & alterius fœcunditas significarint. Vtraque etiam in proxima annotatione opportuniùs exponetur. Vnde tota huius numeri historia perspicua remanebit.

Duplex quæstio de Annæ sterilitate, & Phenennæ fæcūditate.

B

ANNOTATIO V.

CIRCA LITERAM.

Illustratur Elcanæ status Clericalis, & coniugalis.

VADRIPARTITA erit hæc annotatio, iuxta illas quatuor difficultates, quas in litera proposui explicandas. Et quamuis omnes ad historiā huius loci declarandam requirantur: tamen etiam ad mores excolendos magna ex parte transferentur.

C

SECTIO I.

Vtrum Clerus veteris, ac nouæ legis professione castitatis distinguantur?

I. Cleri nomine in lege veteri intelligo non solùm sacerdotes, sed etiam simplices Leuitas: in noua autem lege intelligo omnes in sacris ordinibus constitutos. Præterea loquor de illa professione castitatis,quæ matrimonium excludit. Et omissis aliis differentiis,quæ inter veteris, & nouæ legis sacerdotes,intercedunt: solùm ago de illorum coniugio,& horum cælibatu.

In quo sensu procedat quæstio.

II. Dico ergo primò. In lege veteri, tam Sacerdotes, quàm Leuitæ licitè contrahebant. Patet in D Moyse, Aarone, Eleazaro, Phinee, Heli, Elcana, Samuele,Zacharia, & pluribus aliis:qui Sacerdotes,aut Leuitæ fuerunt,& nihilominùs coniugati. Ratio verò cur illis hominibus permitterentur coniugia,triplex esse potest. Vna ad humanum genus propagandum; & in gratiā futuri Messiæ, qui ex illo populo nasciturus sperabatur. Altera, quia sicut ministeria veterum sacerdotum, & Leuitarum, non erant adeò sancta, vt in lege noua; ita etiam tantam non requirebant in ministris sanctitatem. Tertia,quam tradit D. Ambros. in 1. ad Timoth.3. hisce verbis. *Veteribus,*inquit,*ideircò concessum est Leuitis,aut Sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum temporis otio vacabant à ministerio,* E *aut sacerdotio. Multitudo enim erat sacerdotum, & magna copia Leuitarum: & vnusquisque certo tempore seruiebat diuinis ceremoniis secundum institutum Dauid. Hic enim viginti, & quatuor classes constituit sacerdotum,vt vicibus deseruirent.* 1. Paralip.24. à n. 7. *Ita, vt tempore,quo non illos contingebat deseruire altari,domorum suarum agerent curam. Nunc autem oportet omnes à conuentu fœminæ abstinere; quia necesse est, eos quotidie præsto esse in Ecclesia, nec habere dilationem vt post conuentum legitime purificentur, sicut veteres.*

Prima assertio. In lege veteri Sacerdotes,& Leuitæ licitè cōtrahebāt. Prima, ratio cur coniugium hoc permitteretur. Secunda. Tertia. D.Ambr.

Itaque

A Itaque ratio in hoc consistit, quòd veteres sacerdotes diu feriabantur à sacris: noui autem sacris quotidie operantur. Vnde illis licebat munditiem ad sacra ministeria requisitam alternare: hi verò tenentur eandem iugiter retinere. Has & similes rationes prosequuntur Beda in Lucam cap. 1. Euseb. libr. 1. demonstrat. Euange. cap.9. Tertul. in libr. de Monogamia. D. Hieron. in epistol. 11. ad Geruntiam. D. Aug. lib. de bono coniugali, cap.9. & plures alij.

Beda. Euseb. Tertul. D. Hier. D.August.

III. Dico secundò in lege gratiæ continentia matrimonium excludens sacris ordinibus annexa est. Est de fide, in multis Conciliis, & nouissimè in Tridentin. ses.24.can.9.definita. De qua re nostri Theologi latissimè disputantes consulantur, præsertim Bellarmin in 5.controuersia generali lib.1. de Clericis, cap. 19. & sequentibus. Valentia in B controuersiis libr.vnico,de cælibatu,à cap.3. Sancius libr.7. de matrimonio.d.27. Vazquez tom.3. in 3. part. disp.247. & 248. & alij. Duplex tamen dubium excitari solet. Vnum, vtrum talis continentia sacro ordini annexa sit ex iure diuino, an ex Ecclesiastico. Alterum,vtrum obligatio continendi,ratione voti, an præcepti Ecclesiastici consurgat? Ad primum respondeo esse annexam ex solo iure Ecclesiastico; cum nullum de hac re præceptum diuinum,sed solùm Apostolicum in nouo testamento reperiatur. Ad secundum respondeo, talem obligationem ratione voti immediatè consurgere. Ita vt Ecclesia obliget initiandos ad votum continentiæ: deinde ex hoc voto obligatio continendi oriatur. Vnde fit, vt quamuis solùm C ius Ecclesiasticum sacris ordinibus continentiam annectat, obligando ad votum: nihilominùs ordinati supposito voto ex iure naturali ad continentiam teneantur. Sed mitto hæc scholasticis Theologis, quorum propria sunt. Nostro more res tota illustretur.

Secunda assertio. In lege gratia matrimoniũ clericis interdicitur. Conc.Tri. Bellarm. Valent. Sancius.

Hæc continentia ex iure Ecclesiastico annexa est, & ex voto immediatè cõsurgit.

Continentia coniugalis illustratur.

IV. SErmo esse potest, vel de coniugio laicorum; vel de coniugio veterum Sacerdotum. In vtroque maxima requirebatur olim continentia. In priori quidem facilè patet, si veteres patriarchæ in memoriam reuocemus. Dicitur Henoch genuisse Mathusalem; & statim subditur: *Et ambulauit Henoch cum Deo.* Genes.5.n.22. Et iterum dicitur genuisse filios, & filias; nec multò post rursum subiicitur: *Ambulauitque cum Deo, & non apparuit.* D Ibid. n.24. In quem locum D.Chrys.homil.21. *Audiant,* inquit, *viri, & mulieres; & discant iusti virtutem; nec putent nuptias in causa esse, quominus quis Deo placeat. Nam idcirco diuina scriptura semel, & iterùm id significauit; dicens, genuit Mathusalem, & tunc placuit: & idem ingeminat, ac repetit dicens, & placuit postquam genuit, vt ne quis arbitraretur obstaculum virtutis esse coniugium.* Cui D.Gregor.homil.15 in Ezech. consentit: nam ostendens omnium virtutum exempla in sacris literis reperiri. *Mentis,* inquit, *munditia cum coniugali copula eligitur? Henoch debet imitari qui & in coniugio positus, ambulauit cum Deo, & non apparuit, quia transtulit illum Deus.*

Coniugalis laicorum continentia Deo grata.

D Chrys.

D. Greg.

E Abrahamus tantam in coniugio continentiam

V. seruauit, vt eius femur sacrum altare videretur. Vnde ipse ad suum seruum Eliezer: *Pone,* inquit, *manum tuam subter femur meum, vt adiurem te per Dominum.* Genes.24.n.2. Nam sicut per aram, ita & per illud femur iuramentum fieri præcipiebat. Quasi non minùs sanctitatis haberet illud femur, in quo erat continentia coniugalis, quàm ara qualibet, in qua sua Deo sacrificia offerebantur.

Cõtinentia Abrahamũ Dei reddit altare.

A Virginem Demetriadem appellat D. Hieron. in epist.8. *Altare,* dum ait, se intermisisse tractationem de templo Ezechielis, & de altari thymiamatis, quam cœperat; vt ad eam virginem scriberet. *Et de altari,* inquit, *transirem ad altare.* Sicut igitur illa virgo propter virginalem pudicitiam; ita & Abraham propter coniugalem continentiam altare videbatur. Imò nec Ioanne virgine inferiorem esse Abrahamum coniugatum testatur D. August. libr. de bono coniugali, cap.21. *Non est,* inquit, *impar meritum continentiæ in Ioanne, qui nullas expertus est nuptias; & in Abraham, qui filios generauit. Et illius enim cœlibatus, & illius connubium pro temporum distributione Christo militarunt.*

D. Hieron. *Virgines Dei altare. Abraha cõtinētia Ioãnis castitati æqualis.*

D.Aug.

VI. Isaiam coniugatum fuisse colligit D. Chrysost. homil.4. in Isaiam ex illis verbis Domini ad eundem prophetam, *Egredere in occursum Achaz, tu, & qui derelictus est Iasub filius tuus.* Isai.7.n.3. Nam B cum hic filius adulterinus non fuerit; vt omnes concedunt, neque solùm spiritualis, quidquid Lyran. existimet; fit, vt ex vero matrimonio natus censeatur; vt Hebræi communiter affirmant. In quo tamen statu Propheta tantam coluit temperantiam, vt acutissimam mentis aciem ad Deum intuendum conseruarit. Vt ipsemet testatur dicens: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum,* &c. Isai.6. n.1. *Quis,* inquit D.Chrysost. loco citato, *quis hæc loquitur? Isaias ille spectator cœlestium Seraphim, qui cum coniugio commercium habuit, nec tamen extinxit gratiam.* Et paulò post inuehitur in eos, qui quominus virtutem colant, matrimo- C nium causantur. *Adiutrix,* inquit, *tibi data est vxor, non insidiatrix. An non habebat vxorem propheta? neque tamen spiritus gratia, obstabat coniugium. Moyses nónne vxorem habebat? & tamen is petram dirupit, aerem immutauit; cum Deo colloquebatur, diuinam iram cohibuit Abraham, nónne habebat vxorem? & tamen pater factus est gentium, & Ecclesiæ.* Et plura addit in hanc sententiam.

D.Chrys. *Isaias in cõiugio cõtinens Deum videre meruit.*

VII. Quæret aliquis non immeritò, cur veteres quondam patriarchæ ad puteos, aut fontes aquarum matrimonia inuenerint? Nam Isaac, Genes. 24.à n.11. Iacob, Genes.29.à n.2. Moyses, Exod.2. à n.15. iuxta puteos, fontes ve aquarum sua sibi coniugia inuenerunt. Respondent D.Aug.ser.80. de temp. D. Ambr. lib. de Abraham. c.9.Rupert. lib.7. Genes. cap. 27. rationem esse, vt significetur Christus in illis patriarchis repræsentatus ad D fontem baptismatis Ecclesiam inuenisse. Addo, & aliam rationem in rem nostram; vt significentur illi patriarchæ, non inter æstuantis concupiscentiæ ignes; sed inter expiantes diuinæ gratiæ fontes matrimonia contraxisse. Quid sanctius, quid honestius esse potest, quàm Ecclesia? D. igitur Paulus bonorum coniugum familiam Ecclesiam appellat. *Salutate,* inquit, *Priscam, & Aquilam, & domesticam Ecclesiam eorum.* Roman. 16. n.3. & 5. Et rursum: *Salutant,* inquit, *vos in Domino multum Aquila & Priscilla, cum domestica sua Ecclesia:* 1.Corint. 16.n. 19. Quorsum verò prophanæ domui tam sacrum, & augustum nomen imponit? Optimè Theophilact. *Quia vbi,* inquit, *multa pietas* E *est, & virtus, domus illa Ecclesia dicitur: proinde matrimonio iuncti hic audiant, quòd matrimonij nomine ad virtutem neque impediantur, neque lædantur.*

Cur sancti patriarchæ ad fontes matrimonium inuenerint. D. Aug. D.Ambr. Rupert.

Domestica iustorũ familia cur Ecclesia dicatur.

Theoph.

VIII. Adde cum matrimonium honestiùs exercetur, tunc feliciùs à Deo fœcundari: vnde in testamento duodecim Patriarcharum, quod in bibliotheca Patrum circumfertur, dicitur Rachel, quia pro mandragoris virum à se repulit, & vna nocte continentiam elegit: Genes.30.n.15. à Deo diuinitus fœcundata; quasi coniugij continentia,

Coniugalis continentia matrimoniũ felicitat.

optima sit filiorum procreatrix. Non sine mysterio, & Sara dicebat se Abrahæ sororem. Genes. 12. n. 13. & Abraham sororem suam illam appellabat. Genes. 20. n. 2. quia iam à vterque continentiâ viuebant, vt non coniuges, sed fratres viderentur. Et cum ex lege coniugij essent duo in carne vna. Genes. 2. n. 24. tamen ex amore continentiæ thoro diuisi habitabant. Quod mihi videtur Sara aliquando significasse, dicens: *Postquam consenui, & Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo?* Genes. 18. n. 12. Quasi ipsum vsum coniugalem, vt rem apud se prorsus insolentem detestaretur. Sed vide, quo profecerit tam eximia continentia. Nam Dominus ad Abrahamum: *Habebit*, inquit, *filium Sara vxor tua* Genes. 18. n. 10. Ac si propter illam continentiam digna esset, quæ diuinitùs fæcundaretur.

IX. *Incontinentia, matrimonij sterilitas.*

Duo quondam filij Iudæ, Her, & Onan, vnus post alterum contraxerût cum Thaman: neuter ex ea liberos suscepit, vt patet Genes. 38. à n. 7. Non aliam credo ob causam, nisi, quòd vterque incontinentia laborarit: vnus quidē, vt in ipsa litera exprimitur; alter verò, vt communiter Hebræi testātur. Vbi enim coniugalis castitas non est; inde planè debet fœcunditas exulare. Quàm infausta fuerunt illa coniugia, quæ septem viri cum Sara filia Raguelis contraxerunt? Omnes enim ad vnū, diabolus interfecit. Nam, vt benè Angelus ad Tobiā: *Qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se, & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos.* Tob. 6. n. 17. At verò illud coniugium, quod Tobias iunior cum eadem Sara contraxit; quàm felix, & fortunatum euasit? Quia scilicet accepit *Virginē*, inquit textus, *cum timore Domini amore filiorum magis, quàm libidine ductus, vt in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequeretur.* Ibid. n. 22. Felicitas igitur coniugij ex continentia coniugum proficiscitur.

X. Eusebius. *Coniugio non voluptatis, sed necessitatis causa vtendum.*

Quare Euseb. lib. 1. demonstr. Euang. cap. 9. meritò laudat veteres illos patriarchas, qui coniugio non voluptatis, sed necessitatis causa vtebantur. Quid enim castius Noe, qui post diluuium in summa hominum penuria summam exhibuit continentiam? Nam 350. annos vixit, Genes. 9. n. 28. *Solus*, inquit Euseb. *cum familia: & cum reliqua omnia periissent, ipse nullos dicitur filios procreasse.* Quid continentius Isaac? *qui vbi*, inquit Euseb. *ex vna vxore geminæ prolis pater factus est, desiit cum illa consuescere.* Quid denique Iosepho temperantius? qui ex vnica vxore duorum tantùm filiorum pater effectus, in posterum coniugalem licentiam amputauit. Ita ferè Euseb. philosophatur. Sed & D. Chrys. hom. 57. ad populum. Antioch. circa finem monet, vt vrbem habitantes monachorum sapientiam imitentur. *Quoniam*, inquit, *in principio ab Apostolis instructi homines, ciuitates quidem habitabant, & solitudines petentium pietatem exhibebant. Alij verò officinis præpositi, vt Priscilla, & Aquila, & omnes Prophetæ, & vxores habebant, & domos, vt Isaias, Ezechiel, & magnus Moyses, & inde nihil ad virtutem lædebantur.* Plura de hac re D. Aug. lib. de bono coniugali pluribus capitibus, & lib. 3. doctrinæ Christianæ à cap. 18.

D. Chrys.

In coniugio monastica vita perfectio imitanda.

D. Aug.

XI. *Veterum sacerdotum in coniugio cōtinentia.*

Iam verò in coniugio veterum Sacerdotum quantam inueniri continentiam oportebat, cum tanta à laicis coniugatis exigeretur? Qui olim in tabernaculo ministrabant, tunicis induebantur, non sericis, aut laneis quæ ex carne oriuntur, sed lineis, quæ nascuntur è terra; easque insuper baltheis constringebant. Exod. 28. n. 4. In quem locū Beda lib. 3. de tabernaculo, cap. 8. *Tunicas*, inquit, *habent sacerdotes lineas, cum totum corpus candori castitatis dedicant: baltheis tunicas cingunt, cum eandem castimoniam vigilanti mentis custodia circumspiciunt.* Et statim: *Accingantur ergo tunicis lineis, vt castitatem habeant; accingantur baltheis, ne castitas remissa sit; ne vento elationis aditum pandat; ne castitatem fugere faciat, ne iactantia præsumptionis bona opera impediat, & tandem ad ruinam superbiendo impellat.*

Beda.

XII. *Castitatis nobilitas.*

Vbi notandum obiter, virtutem castitatis adeò esse generosam, & nobilem, vt ex nulla alia possit quis superbiùs gloriari; sicut ex nullo alio vitio, quàm ex opposito castitatis, maior humilitatis occasio consurgit. Hinc est, quòd D. Paulus dixerit: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ.* 2. Corinth. 12. n. 7. Vbi D. Iren. lib. 5. contra Valentinianus: *Traditus*, inquit, *est suæ infirmitati homo, ne elatus aliquando excederet à veritate.* Et Haymon. *Per venenum*, inquit, *fugabat venenum; venenum libidinis, & tentatio carnis fugabant ab illo venenum superbiæ.* Si sic humiliat, & confundit sola tentatio: quid ruina? Certe magnus olim Alexander, vt in eius vita scribit Plutarch. cùm à libidine vacabat, Deum se credebat; cum in illius motus incidebat, hominem: dixerim potiùs dæmonem.

D. Iren.

Libido venenum.

Plutarch.

XIII. *Ante rem sacram per tres dies sacerdotibus legis veteris imperabatur continentia.*

Sed redeo ad institutum. Imperabatur itaque sacerdotibus antiquis castimonia coniugalis, cum omni munditia, ac temperantia. Imò per triduum antequam ad sacra ministeria accederent, sanctificari iubebantur, & ab omni consortio coniugali abstinere: iuxta illud: *Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus vestris.* Exod. 19. n. 15. quod præceptum non solùm ad laicos, sed peculiari ratione ad sacerdotes spectabat. Et propterea statim additur; *Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos*, ibid. n. 22. Vbi vides imperari sacerdotibus significationem sub comminatione grauis pœnæ; cum tamē laicis sine vllis minis imperetur, perinde ac si maior sacerdotibus, quàm laicis sanctificationis obligatio imponatur. Tres igitur dies etiam à licito coniugio abstinere sacerdotes veteres tenebantur; antequàm ad sacra ministeria admitterentur. Vnde nisi Dauid 1. Reg. 21. à n. 5. se suosque omnes ab heri, & nudius tertius, hoc est, toto triduo mundos esse fateretur; nunquàm à Sacerdote Abimelech panes propositionis Deo dicatos impetraret.

XIV. *Cur post triduum Abraham filium immolare voluerit?*

Nunc primùm agnosco illud mysterium, quod in sacrificio Abrahæ enitescit. Filium sacrificaturus domo exit; & trium dierum itinere confecto, ad montem venit, vbi victimam Deo immolet. *Abiit*, inquit textus, *ad locū, quem præceperat ei Deus: die autem tertio eleuatis oculis vidit locum procul.* Genes. 22. n. 3. & 4. Cur, obsecro, non domi, sed foris; cur non statim, sed post tres dies voluit Deus, vt immolaret? An, vt significaret Christum Dominū, qui tertio à sua proditione die fuit in cruce actus? Ita Glos. interlin. An, vt tres ætates, naturæ, legis, & gratiæ, in quarum vltima Christus obiit, repræsentaret? Ita D. Hier. An, vt paterna viscera per totum triduum diutiùs torquerentur; & obedientię meritum augeretur? Ita Orig. An, vt prudenter ac deliberatè diuinū obsequium egisse videretur; non verò temerè, & inconsulto, ex repentino aliquo motu passionis? Ita Lyran. & Abul. His rationibus addo vltimam, vt gratum Deo sacrificium peracturus, priùs per tres dies à domesticis curis, & coniugalibus negotiis vacaret. Quasi minùs gratum Deo sacrificium sit illud, in quo deest mundities sacrificantis, & perfecta à terrenis curis separatio.

Glos.

D. Hier.

Orig.

Lyran. Abul.

Abrahamus à coniugalibus curis vacās gratiùs sacrificat.

Cæterum

XV. Cæterùm ipſo tempore, quo ſacra miniſteria A celebrabantur; quanta in miniſtris puritas, & ſanctitas requirebatur? Cum olim non omnes ſimul ſacerdotes in templo miniſtrarent, ſed ſinguli per ſuas vices diſtributi, & in orbem redeuntes ſacra miniſteria obirent; vt initio ſectionis. §. 3. ex 1. Paralip. 24. D. Ambroſ. interprete, obſeruauimus; certum quibuſque tempus ad miniſtrandum contingebat; quod octo dierum fuiſſe ex 4. Reg. 11. n. 7. & 2. Paralip. 23. n. 5. non obſcure colligitur, vbi die ſabbati alij ſacerdotes templo egredi, alij in templum ingredi dicuntur. Porrò toto illo octiduo miniſtri in templo morabantur, quin proprias domos frequentarent: vt planè colligitur ex Luc. 1. n. 23. vbi de Zacharia dicitur: *Vbi impleti ſunt dies officij eius, abiit in domum ſuam.* Ac ſi ante impletos dies, templo egredi, domumque ſuam redire non liceret. Quorſum verò iſta conſuetudo ſpectabat? Eò quidem, niſi fallor, vt dum ſacris miniſterijs fungerentur; nulla animum labes ex ingreſſu domorum ſuarum, & coniugalibus negotiis macularet. Quod mihi videtur Lyran. poſt Bedam, alioſque ſignificaſſe. *Tota*, inquit, *hebdomada, qua in templo miniſtrabat ſacerdos in templo manebat, & non exibat ad propria negotia intentus ad diuina.*

Veterũ ſacerdotũ puritas dum per hebdomadã in tẽplo facebãt.

Lyran.

XVI. Notandum eſt, quid contigerit Moyſi in Ægyptum ex diuino imperio redeunti. Adeſt illi in itinere Angelus, diſtringit gladium, minatur mortem. *Et volebat*, inquit textus, *occidere eum*. Exod. 4. n. 24. Quid hoc eſt? Cur tam diuerſi erga Tobiã, & Moyſem Angeli ſe exhibuerunt? Cur vnus comitatur Tobiam, alter inſidiatur Moyſi? cum tamen non minùs Moyſes, quam Tobias diuinam voluntatem exequatur? Ratio planè videtur, quod Moyſes diuina miniſteria peracturus, vxorem ſecum duceret in Ægyptum, quam procul à ſe debuerat relegare. Ita D. Aug. ſer. 86. de tempore. *Ex hoc loco*, inquit, *poſſumus intelligere, quod diſplicuerit Deo, quod Moyſes tanta facturus mirabilia vxoris impedimentum ſecum ducere voluerit in Ægyptum.* Cum quo D. Epiphan. lib. 3. aduerſus hæreſ. cap. 78. conſentit. *Num*, inquit, *obliterantur nuptiæ? At a prophetis, & pontificibus cohibentur propter maius miniſterium. Nam poſtquam prophetauit Moyſes, non ampliùs vxori coniunctus eſt: habebat enim vitam Domino vacantem. Quomodò enim potuiſſet in monte Sina quadraginta noctes, ac quadraginta dies degere, ſi nuptiis addictus fuiſſet? aut quomodo poſſet quadraginta annos in deſerto ad diſpenſationem Dei paratus eſſe, & ſacerdotio vacare, & quomodò myſteria explicare, & colloquia perficere, ſi nuptiis coniunctus fuiſſet?*

Moyſes diuina miniſteria peracturus vxorẽ cogitur relinquere.

D. Aug.

D. Epiph.

XVII. Nec aliter de hac re philoſophatur Euſeb. libr. 1. demonſtr. Euangel. cap. 9. *Moyſes*, inquit, *atque eius frater Aaron, antequàm ipſis Deus apparuerit, filios genuiſſe memorantur: poſtquam autem diuina oracula acceperint, non ampliùs genitos ab illis filios inuenies.* Hac de cauſa Moyſes ab Angelo territus ſtatim vxorem in domum ſuam remiſit, & ſolus in Ægyptum perrexit; vt colligitur apertè ex cap. 18. Exod. n. 5. & 6. Vbi Moyſi illam ſolitudinem peragranti dicitur eius vxor occurriſſe; quaſi reuera eandem cum illo peregrinationem non ſuſceperit: ſed ſola in patria ſua habitarit. Quod D. Aug. q. 12. in Exod. teſtatur, dicens, ex aliorum ſententia propter illam interfectionem, quam Moyſes ab Angelo formidauit, reuerſam fuiſſe eius vxorem cum filiis in terram Madian. *Ne*, inquit, *ad impedimentum miniſterij, quod diuinitùs impoſitum Moyſes gerebat, fœmineus ſexus comitaretur.*

Euſeb.

D. Aug.

XVIII. En quanta puritate Moyſes, & ſi coniugatus fuerit, ad diuina miniſteria obeunda ſe præparauerit. Adeò, vt in ſtatu coniugali Angelicum tenuiſſe videretur. Nam ſicut quorundam intemperies effecit, vt coniugium nihil quodammodo ab adulterio differret; iuxta illud D. Hieron. lib. 1. contra Iouinian. loquutus de mutuo coniugum amore: *Origo*, inquit, *amoris honeſta eſt, ſed magnitudo deformis. Nihil autem intereſt, quam ex honeſta cauſa, quis inſaniat. Xyſtus Pythagoricus in ſententiis. Adulter eſt*, inquit, *in ſuam vxorem, amator ardentior: in aliena quippe omnis amator turpis, in ſua nimius. Quorundam matrimonia adulteriis cohæſerunt.* hoc eſt, paria fuerunt. Sicut igitur quorundam intemperies ex coniugio adulterium effecit; ita planè Moyſis continentia in cauſa fuit, vt eius coniugium nihilo à cælibatu, imò neque ab Angelico ſtatu diſtingueretur. B Nam propterea Moyſes cum Helia cælibe Chriſto Domino in monte gloriæ reſtis adſuit Matth. 17. n. 3. Et propterea crediderunt multi fuiſſe ab Angelis ſepultum. Vt D. Epiph. libr. 1. contra hæreſes, cap. 9. teſtatur. *Sepelierunt*, inquit, *Angeli, velut habet traditio, quæ ad nos deuenit, corpus Moyſis ſancti neque inquinati ſunt à ſancto corpore.* Nec immeritò. Sicut enim in Angelo nulla poteſt macula hærere, propter eius ſpiritualitatem; ita nulla à Moyſe potuit emanare propter eius caſtitatem.

Moyſes in coniugali continentia angelicũ tenuiſſe ſtatũ.

D. Hier.

Moyſes propter continentiam ab Angelis ſepultus.

D. Epiph.

XIX. Sed quid mirum tantam requiri puritatem in antiquæ legis ſacerdotibus; cum etiam inter Ethnicos non abſimilis quondam fuerit requiſita. C Caſtos per antonomaſiam ſuos antiquitas ſacerdotes appellabat. Virgil. 6. Æneid.

Quique ſacerdotes caſti dum vita manebat.

Ouid. lib. 2. Faſtor. de ramo, quo ſacerdotes coronabantur.

.. Quis caſtus ab arbore pura
Caſta ſacerdotum tempora fronde tegit.

Veſta non niſi virginibus ſua ſacra committebat. Vnde idem Vates lib. 4. Faſtor.

Quid mirum, virgo, ſi virgine læta miniſtra
Admittit caſtas in ſua ſacra manus?

Apollo ſicut à ſuo limine prophanos, & impuros omnes abſterrebat; ita ad ſua oracula non niſi ſibyllas caſtitatis eximias cultrices inuitabat. Iouis ſacerdotes in Creta caſtam duxiſſe vitam teſtatur Euripides apud Porphyrium lib. 4. de abſtinentia. Vnde Ouid. 1. Faſtor.

D *Caſtus Iouis æde ſacerdos.*

Cybeles Deorum mater, vt vocabant, non niſi euiratos ſacerdotes eligebat, vt in perpetua continentia perſeuerarent. Quidquod etiam Veneris, quæ erat totius impudicitiæ gurges, & vorago, ſacerdotes pudicitiam colere tenebantur, teſte Muſæo poëta antiquiſſimo.

Ethnicorũ etiã ſacerdotes caſti.

Virgilius

Ouid.

Veſtæ ſacerdotes virgines.

Sibylla virgines.

Porphy.

Cybelis miniſtri.

Veneris ſacerdotes.

XX. Cæteri quoque Ethnicorum Dij caſtis ſacerdotibus vtebantur, vt de Iunone Achaia, & Apolline Delphico, & Cerere Africana teſtatur Tertul. lib. 1. ad vxorem de Monogamia cap. 6. *Achææ*, inquit, *Iunoni virgo ſortitur. Quæ Delphis inſaniunt, nubere neſciunt. Viduas Africanæ Cereri aſſiſtere ſcimus, duriſſima quidem obliuione matrimonij adlectas.* Et paulò pòſt. *Hæc*, inquit, *diabolus præcipit, & auditur*; E *prouocat nimirum Dei ſeruos continentia ſuorum, quaſi ex æquo. O continentiam gehennæ ſacerdotem! Nam inuenit quomodo homines etiam boni ſectationibus perderet; & nihil apud eum refert, alios luxuriâ, alios continentiâ occidere.* Neque ſolùm Ethnici illi ſacerdotes continentiam ſeruabant, ſed etiam abſtinentiam earum rerum, quibus illa læderetur. Romani ſacerdotes capram, vtpotè animal libidinoſum, non edebant; imò neque nominabant.

Iunonis, Apollinis, & Cereris miniſtri caſtitate præſtãtes.

Tertul.

Ethnicorũ ſacerdotes vel à minimis caſtitatis impedimentis abſtinebant.

Diales

Diales flamines ab vsu fabæ, quod libidinis flammam excitaret, abstinebant; vt videre est apud Plutarchum in problematis Romanorum. Imò hederam lasciuiæ symbolum, quod omnia suo amplexu vinciret, nec attingere, nec nominare audebant. Sacerdotes verò Ægyptij omnem vsum salis à se procul abdicabant, ne quem inde libidinis motum paterentur. At verò Græcorum Sacerdotes rutam frequenter in cibum adhibebant; quod eam habere crederent natiuam quandā vim ad motus concupiscentiæ coercendos. Vnde illud

Ouid. Ouidianum de remedio amoris.

Vtiliùs sumas acuentes lumina rutas,
Et quidquid veneri corpora nostra negat.

Athenienses antistites, castrati. Hierophantæ, id est sacrorū antistites apud Athenienses, vt refert D. Hieron. epist. 11. castrabantur, & æterna debilitate casti fiebant. Qua de re plura
D. Hier. D. Hieron. libr. 1. contra Iouin.
Tert. Tertul. libr. de exhortatione castitatis.
D. August. D. Aug. serm. 37. ad fratres in Eremo. Tiraq. in leg. 15. connubialem a n. 118.
Mich. de Medin. Michael de Medina libr. de sacrorum hominum continentia, cap. 53.

Illustratur Sacerdotalis continentia legis nouæ.

XXI. *Sacerdotes cælibes, cælites.* HActenus de continentia coniugali, tam inter laicos, quàm inter Sacerdotes veteris legis seruari solita. Nunc de sacerdotali à sacerdotibus legis nouæ seruanda. Nam *sacerdotes, cælibes*, imò
Eusebius. *cælites*, vt loquitur Euseb. Cæsar. libr. 1. demonstrat. Euang. cap. 9. *ab hac mortali vita seiuncti, ipsumque dumtaxat corpus in terra gerentes; cogitatione vero, & animo in ipso cœlo degentes, quasi quidam cælites reliquorum hominum vitam despiciunt: quippe qui pro vniuerso genere supremo omnium Deo sacrati sint.*
Tria munera legis nouæ sacerdotes ad angelicā obligant puritatem. Tria igitur sunt munera sacerdotum in lege noua, quæ illos obligant ad eximiam continentiam, & propè Angelicam exhibendam. Nempe sacrificandi, orandi, & docendi.

XXII. *Ad sacrum faciendum summa in sacerdote puritas requiritur.* Primum illud sacrificandi munus, quantam requirit non solum in animo, sed etiam in corpore sanctitatem? D. Hieron. in cap. 1. epist. ad Titum
D. Hier. multas requirit in Episcopo virtutes; continentiam verò maiorem, quam sacerdotalem non desiderat; ac si maior esse nequeat, quam illa, quæ ad Christi corpus consecrandum requiratur. *Quomodo*, inquit, *mansuetudo, patientia, sobrietas, & inter cunctos laicos eminētia esse debeat in Episcopo, sic & castitas propria, & vt ita dixerim, pudicitia sacerdotalis, vt non solum ab opere se immundo abstineat, sed etiam à iactu oculi, & cogitationis errare mens Christi corpus confectura, sit libera.* Quis ignorat nefandissimū fuisse scelus Iudæorum Christum Dominum cruci
Indignè facies Sacerdos Christū cruci affigit. affigentium? At sacerdotes, qui immundo cordè ad altare Domini accedunt, culpa sunt pares; iteratione eiusdem culpæ longè deteriores. Vnde
Tertul. Tertul. libr. de Idololatria, cap. 7. loquutus de iis, qui idola faciebant, & corpus Christi Domini sacrificabant: *Proh scelus!* inquit, *semel Iudæi Christo manus intulerunt: isti quotidie corpus eius lacessunt. O manus præcidendæ!*

XXIII. *Sacerdotes impuri ad altare accedentes, grauiter puniendi.* Notandum est illud Dei præceptum ad veteres sacerdotes. *Omnis homo*, inquit, *qui accesserit de stirpe vestra ad ea, quæ consecrata sunt, & quæ obtulerunt filij Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino. Ego sum Dominus.* Leuitic. 22. n. 3. Vbi D.
D. Basil. Basil. libr. 2. de Baptism. cap. 7. *Si tales*, inquit, *minæ aduersus eos positæ sunt, qui temerè ad sacra accedunt, quæ ab hominibus sacrificantur: quid dicendum est de eo, qui in tantum, ac tale mysterium, temerarius est.* Et statim addit, quòd cap. 2. clariùs asseruerat; *tantò scelestiorem esse eum, qui nunc impurus Christi Domini corpus sacrificat, quam illum, qui olim sanguinē arietum, & taurorum immolabat, quanto Christi Domini corpus excellentius est, quam arietes, & tauri.* Fuit illa
Nō tam sacrificij puritas, quā facientis probanda. Ethnicorum consuetudo, vt victimas Deo offerēdas, antequàm ad aram sisterent, diligenter expēderent, an aliqua labe, aut vitio laborarent, ipsi tamen parùm soliciti, purisne, an sordidis mentibus sua Deo sacrificia offerrent. Quam rerum peruersitatem indignissime ferens Tertul. in Apologet. Tertul.
cap. 30. *Miror*, inquit, *cum hostiæ probantur penes vos à vitiosissimis sacerdotibus, cur præcordia potius victimarū, quam ipsorum sacrificantiū examinantur.* Quid enim indignius, quam puta Deo sacrificia ab impuris sacerdotibus offerri? & magno sacrificia, nullo sacerdotes examine probari? Iustas pœnas dederunt illi Galilæi malè sacrificantes, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Luc. 13. n. 1. vbi D. Ambros. Hanc historiam ma- D. Amb.
le sacrificantium figuram interpretatur. *Figura*, inquit, *quædam videtur eos tangens, qui coactu diabolico non purè offerunt sacrificium.* Oportet enim, vt non nisi sanguine expientur eæ sordes, quæ ab impuris sacerdotibus contrahuntur.

Cum Deus olim vellet sacerdotes eligere, vel potiùs iam electos confirmare; ad tollendam inuidiam multorum, totam sortibus electionē commisit. Iussit enim, vt singulæ tribus singulas virgas aridas in medium conferrent; & ex ea tribu sacerdotes eligerentur, seu confirmarentur; cuius virga in sequentem diem viruisse, ac floruisse deprehenderetur. Num. 17. à n. 2. Sed cur, obsecro, indicio florentis virgæ sacerdotes confirmantur? Respondet D. Ambros. lib. 10. Epist. epist. 80. *Quod nunquā sacerdotalis marcescat gratia: & summa humilitate habeat in suo munere commissa sibi florem castitatis.* Ac si nullum sit manifestius argumentum, & expressior character sacerdotalis dignitatis, quàm perpetuus flos, & viror castitatis. Vnde Christus Dominus sacrosanctum sui corporis, & sanguinis sacrificium in monte Caluariæ oblaturus; viridi se ligno comparauit. Luc. 23. n. 31. Vt & nos cum idem sacrificium Deo quotidie offerimus, eundem virorem castitatis retinere studeamus. XXIV. *Castitatis flos, sacerdotii insigne.* D. Ambr.

Quærit Abul. q. 11. in locum citatum Numer. Vtrùm illa virga Aaronis, quæ semel floruit, & in tabernaculo seruabatur, flores aliquando amiserit, an perpetuò conseruarit? Et respondet perpetuò virentem, & florentem perstitisse; vt perpetuum electioni à Deo factæ redderet testimonium. Meritò igitur virga, quæ fuit index sacerdotalis dignitatis, perpetuò effloresci. Nam, vt rectè Origen. homil. 21. in Numer. *Illius*, inquit, *tantùm est offerre sacrificium indesinens, qui indesinenti, ac perpetuæ se deuouerit castitati.* Quærunt etiam aliqui curiosè, ex qua nam arbore fuerit illa virga? Et respondent Origen. Philo, Procop. Oleast. & alij fuisse ex amygdalo; probantque ex eo, quod Num. 17. n. 8. dicatur germinasse virga, & turgentibus gemmis erupisse flores, qui in amygdalas dilatati sunt. In qua re hoc mysterium agnoscunt; quia sicut amygdalus omnium arborum citissimè, & diutissime virescit: ita sacerdos in illa virga typicè figuratus, non temporariam tantùm seruare debet animi puritatem, sed æternam. Cæterùm Abul. loco proximè citato longè diuersam abiit in sententiam; dixit enim illam virgam non fuisse ex amygdalo, & tamen, vt miraculum maius existeret, in flores, fructusque amygdalinos erupisse. Si ita est, vide quanta in Sacerdote castimonia requiratur: qui non solùm habere debet virtutes hominum propias,

XXV. Abul. *Florida Aaro virga sacerdotalis castitatis symbolum nunquam defloruit.* Ong. Origen. Philo. Proc. Oleast. *Fuerit ne hæc virga ex amygdalo.* Abul.

ptias, sed etiam puritatem quandam peregrinam, plusquam humanam, ac propriam Angelorum. Nam vt recte D. Ambros. lib. 1. de virginibus. *In cælo*, inquit, *patria est castitatis: hic aduena, ibi incola est*. Et Tertul. lib. 1. ad vxorem cap. 4. *In terris*, inquit, *non nubendo de familia Angelica deputantur*. Cui concinit D. Petr. Chrysolog. serm. 143. *Semper*, inquit, *est Angelis cognata virginitas; in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cælestis. Et si vultis scire, angelicam gloriam acquirere, maius est, quàm habere: esse Angelum, felicitatis est: virginem esse, virtutis. Virginitas enim hoc obtinet viribus, quod habet Angelus ex natura.*

D. Ambr. — Tertul. — *Castitatis patria cœlũ terra exilium.* — D. Petrus Chrysol.

XXVI. *Angelus esse debuit in lege veteri sacerdos.*

Sed quid dico Angelicam puritatem? Maiorẽ, si fas est dicere, habeat, necesse est, qui in lege noua fungitur sacerdotio Angelus esse debuit in lege veteri sacerdos. Hæc enim causa fuit, quòd cũ natiuitatem Isaac, Sansonis, Baptistæ, & aliorum Angeli nuntiarint, vt patet Gen. 18. n. 10 Iudic. 13. n. 3. Luc. 1. n. 13. tamen natiuitatem Samuelis, qui nihilo cæteris inferior videbatur, non Angelus, sed Heli sacerdos nuntiauit. 1. Reg. 1. n. 17. Planè quia nihil antiquus sacerdos ab Angelo differebat. At in lege noua sacerdos, qui ad diuinum Eucharistiæ mysteriũ accedit, supra Angelos esse debet. Nam & Angeli indignos se existimant, qui ad tantum mysterium appropinquent. Erant olim Cherubini & in tabernaculo Moysis, & in templo Salomonis; sed in tabernaculo supra propitiatorium; in templo tamen infra propitiatorium constituti, vt deducitur ex cap. 25. Exod. à n. 18. & ex 3. Reg. 6. à n. 19. & Ribera lib. 2. de tabernaculo cap. 7. confirmat. Quorsùm vero hæc? saue quia in tabernaculo, hoc est, in Synagoga, non formidabãt Angeli diuinis se ingerere sacrificiis; vt patet in sacrificio Manue; de quo dicitur: *Cumque ascenderet flamma altaris in cælum, Angelus pariter in flamma ascendit*. Iudic. 13. n. 20. quasi Angelus, vt interpretatur Iosephus, in fumo illius sacrificij, tanquàm in curru ad cælum ascendere videretur. At verò in templo, hoc est, in Ecclesia, sacrificium Eucharistiæ adeò Angeli venerantur; vt ad illud propiùs accedere reformident. Sæpe enim viri sancti Angelos in terram pronos, dum missa celebraretur, conspexerunt; vt D. Chrysost. lib. 6. de sacerdotio. D. Gregor. Magn. lib. 4. Dialog. cap. 58. aliique testantur. Quæ nam ergo puritas mentis ad hoc sacrificium requiratur, si angelica non sufficiat? Planè necessaria est diuina.

In noua plusquam Angelica puritate. — Ribera. — *Sacram Eucharistiam Angeli venerantur.* — Ioseph. — D. Chrys.

XXVII. *Christus primus Eucharistiæ sacerdos, deinde sacerdotibus cõmendat puritatem.*

Vnde Christus Dominus primas esse voluit huius sacrificij sacerdos. Primus suum corpus cõsecrauit; primus sumpsit; primus aliis distribuit; vt futuris sacerdotibus tanti muneris subeundi se traderet in exemplum; ne ad hoc sacrificium accederent, priusquàm ad Christi Domini puritatem accessissent. Nam cum olim Dauid confugeret ad Gethæos: *Immutauit*, inquit textus, *os suum coram eis, & collabebatur inter manus eorum*. 1. Reg. 21. n. 13. D. Aug. conc. 1. in Ps. 33. legit, *Et ferebatur in manibus suis*. Et statim, quæstionem excitat: *Quis*, inquit, *portatur in manibus suis? manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur*. Et respondet: *Quomodo*, inquit, *hoc intelligatur in ipso Dauid secundùm literam non inuenimus: in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait, Hoc est corpus meum*. Itaque Christus omnium primus suum corpus consecrauit, ne quis illud consecrare audeat Antichristus; Christum spiret necesse est, qui Christi sanguine potatur.

D. Amb.

XXVIII. *Cur esus sanguinis Hebræis prohiberetur.*

Prohibuit olim Deum, Israelitis esum sanguinis. *Sanguinem*, inquit, *omnis animalis non sumetis in cibum, tam de ouibus, quàm de pecoribus*. Leu. 7. n. 26. Cuius præcepti rationem inquirunt interpretes. Lyran. quidem duas assignat. Vnã, vt sanguis, in quo animalis vita consistit, nõ tam in humanos vsus, quàm in diuinum obsequium dicaretur; & sic homines recognoscerent, se à Deo vitam accepisse. Alteram, ne si sanguinem licitè comederent; minùs ab effusione humani sanguinis abhorrerẽt, ad quam Iudæi proni ferebantur. Sed facit ad rem nostram alia ratio, quam reddit D. Cyprian. ser. de cœna Domini. *Oportuit*, inquit, *ne sanguini humano sanguis pecudum misceretur; ne putaretur vita hominis eo modo transitoria, quo vitam pecudum inanescit*. Ex quibus Cypriani verbis ita colligo. Si illi, qui belluinum putabant sanguinem belluinam viuere vitam censebantur: quid mirum, si Christiani diuinam agant vitam, qui diuino Christi Domini sanguine potantur. Vnde addit idem Cyprian. *Bibimus autem de sanguine Christi, ipso iubente, vt nos ad societatem vitæ æternæ suo sanguine reducat*. Hoc est, vt nos eiusdem secùm vitæ participes efficiat. Hoc enim iure dicebat D. Paulus. *Viuo ego, iam non ego; viuit vero in me Christus*, ad Galat. 2. n. 20.

Lyran. — D. Cyprian. — *Christi sanguis diuinã nobis vitam cõmunicatur.*

XXIX. *Sacerdos e peculiaris nomine Christi sanguine fruuntur.*

Et quamuis hoc ad omnes pertineat Christianos; peculiari ratione pertinet ad sacerdotes, quibus Christi sanguis sub propria specie communicatur. Quis enim dubitat fuisse hoc beneficium excellentiori quodam modo sacerdotibus collatum. Magna olim amoris indicia fratribus suis exhibuit Iosephus; peculiaria tamen Beniamino. Nam vt alia omittam; cum cæteris fratribus frumentum daret; scyphum argenteum soli addidit Beniamino. Genes. 44. n. 2. In qua re D. Ambros. libr. de Ioseph. Patriarcha cap. 11. factum sacerdotibus beneficium agnoscit. *Triticum*, inquit, *multis datur; scyphus vni, qui sacerdotali donatur munere*. Cum igitur soli sacerdotes, quos Beniamin repræsentabat, hac singulari Dei beneficentia fruantur: singulari quoque eminere debent continentia; quam sine dubio Christi Domini sanguis conferre dicitur, Zachar. 9. n. 17. dum appellatur *vinum germinans virgines*.

D. Amb.

XXX. *D. Aug. Notabilis Ethnicorũ sacerdotum apud Æthyopes continentia.*

Claudo hunc discursum verbis D. August. tom. 10. serm. 37. ad fratres in Eremo, in fine, si eius est illud opus, vbi asserit, se eum in Æthyopia prædicandi Euangelij causa vagaretur, incidisse in quosdam populos idololatras, & monstrosos, non habentes capita, sed oculos grossos fixos in pectore; quorum sacerdotes, quamuis essent coniugati, tanta fuisse abstinentia; vt nunquam nisi semel in anno vxores suas tangere vellent; qua die ab omni sacrificio abstinebant. Et rursus asserit, se in inferioribus Æthyopiæ partibus, vidisse homines vnum tantùm oculum in fronte habentes; *Quorum sacerdotes*, inquit, *à conuersationibus hominum fugiebant, ab omni libidine carnis se abstinebant; & in septimana, in qua diis suis thura offerre debebant, ab omni labe carnis abstinebant se; nihil sumebãt, nisi metretam aquæ per diem: & sic contenti manentes dignè sacrificium Diis suis offerebant*. Et statim facta apostrophe ad Christianos, *O grãdis*, inquit, *Christianorum miseria! Ecce pagani doctores fidelium facti sunt; & peccatores, & meretrices præcesserunt fideles in regno Dei*. Hactenus D. August. Vbi optimum deducit argumentum à minori: nam si pagani sacerdotes tantam seruant continentiam; quantam seruare debent Christiani?

XXXI. *Orationis summam in sacerdotibus puritatem requirit.*

Alterum munus sacerdotum, nempè Deum continuo deprecandi, magnam etiam requirit in sacerdotibus puritatem. Quo enim pacto poterit quis animo in Deum intendere, si corpore in cænum

num demergatur? Anteqnàm Moyses Deũ precaturus in montem ascenderit, non solùm ipsum, sed totum populum oportuit expiari. Vnde ad illum Deus: *Vade*, inquit, *ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras, lauentque vestimenta sua.* Exod. 19. n. 10. Vbi D. Greg. Nissen. homil. 1. in Cant. audiri iubet Moysen. *Lege*, inquit, *cauentem, ne ad montem spiritualem audeamus ascendere, priusquam cordiũ nostrorũ lauerimus vestimẽta, & conuenientibus cogitationũ aspersionibus animũ expiauerimus.* Et statim ostẽdit, qualis esse debeat hæc expiatio; vt non solùm ab aliis vitiis, sed præcipuè ab omnibus concupiscentiæ noxis animus repurgetur. *Dum*, inquit, *in hac assidemus contemplatione, existimo oportere nuptialium obliuisci cogitationum, conuenienter præcepto Moysis, qui lege cauit, vt qui essent mysteriis initiati, puri essent à nuptiis; & in omnibus suscipere præcepta legislatoris eos, qui sunt processuri ad spiritualem montem legis; in quo fœmininum genus cogitationum, cum apparatu materiali relinquitur in vita inferiori.* Nec sine mysterio additur in lege, vt *omne iumentum, quod tetigerit montem, lapidibus obruatur.* Exod. 19. n. 13. Nam, vt benè D. Greg. citatos, *Quæuis*, inquit, *rationis expers, mentis conceptio, si in hoc monte visa fuerit, rigidioribus cogitationibus, veluti quibusdam lapidibus occiditur.* Itaque ad otaodum Deum nemo potest alatus ascendere, si terrenarum cogitationum pondere prægrauetur.

D.Greg. Niss.

Castitas orationis indiuidua comes.

D.Greg. Niss.

XXXII. *Continentia orationis studio colēda.* D. Epiphan. Beda. Tert.

Coniuges hortatur D. Paul. vt ex mutuo consensu, per aliquod tempus contineant, vt vacent orationi. 1. Cor. 7. n. 5. Ex quo loco non immeritò colligunt. D. Epiph. lib. 2. contra hæres. hæres. 59. Beda hom. 21. in lib. Num. Tertul. lib. de exhortatione ad castitatem, cap. 10. perpetuam, & perennẽ esse debere continentiam sacerdotum, qui perpetuò, ac perenniter orationi vacare teneantur. Addit ibi Tert. omnes mentis operationes à continẽtibus felicius exerceri. *Recogitemus*, inquit, *ipsam conscientiam nostram, quam alius aliumse homo sentiat, cum à sua fœmina cessat. Si orationem facit ad Dominum, propè est cœlo: si scripturæ incumbit, totus illic est; si psalmum canit, placet sibi. Ideo Apostolus purificationi orationem commendauit.* Vnde in eos sacerdotes, qui seruandæ continentiæ non incumbunt, acriter inuehitur D. August. serm. 37. ad fratres in Eremo: *Ecce*, inquit, *laicis coniugatis ad tempus abstinere præcipitur, vt vacent orationi; & sacerdotes, quos corpus Domini consecrare omni die oportet, concubinas in domo tenere non erubescũt.* Viros pariter, ac fœminas hortaturos Apostolus ad orationem, priùs hortatur ad puritatem. Nam primum de viris: *Volo*, inquit, *viros orare in omni loco, leuantes puras manus*, 1. Timot. 2. n. 8. *Puras*, inquit ibi D. Chrys. *id est, non aqua lotas, sed cupiditate mundas.* Deinde clariùs de fœminis: *Similiter*, inquit, *& mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate.* Ibid. n. 9. Seu, vt legit Chrys. *Cum pudicitia.* Et statim amouere iubet omnia irritamenta lasciuiæ. *Non*, inquit, *in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, &c.* Quasi non possit ad Deum euehi oratio, quæ ex animo ad lasciuiam presso emittatur.

D.Aug.

D.Chrys.

XXXIII. *Cordis, & corporis puritas, orationis aliæ.* D.Ambr.

Dauid postquàm à sua libidine resipuit; & pœnitentiæ lacrymis incontinentiæ maculas abstersit: *Appropinquet*, inquit, *deprecatio mea in conspectu tuo Domine.* Psal. 118. n. 169. Vbi D. Ambros. serm. 22. *Volare*, inquit, *facit orationem bona vita, & dat alas precibus spirituales. Dauid orationem dirigit in cœlestia, dans illi flabra iustitiæ; sapientiæ flamina: remigia deuotionis, & fidei; innocentiæ, puritatisque subsidia.* Cuius enim sordescit animus, eius ingrauescit oratio: qui autem viuendi puritatem seruat, orandi efficacitatem obtinet. Quantam iustorum curam habeat Deus, significauit Christus Dominus illis verbis: *Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro?* Matth. 10. num. 29. Vbi D. Ambros. lib. 7. in Luc. cap. 12. passerum nomine corpus, & animam hominis intelligit. Sed quamuis demus animam passeris nomine rectè significari: quia sicut ille corporalibus alis; ita & spiritualibus cælo vagatur: tamen quid humano corpori cum passere? Respondet D. Ambros. *Caro*, inquit, *si consentiens Dei legi, & exuens se lege peccati in naturã animæ sensuũ puritate trãsierit, alis ad cœlum spiritualibus eleuatur. Volandi nobis gratiam natura dedit, voluptas abstulit: quæ malorum escis grauat animã, atque in naturam corporeæ molis inclinat.* Itaque dum corpus spiritualem quandam, & Angelicam puritatem sortitur: aptissimum fit, vt suis precibus in cœlum tanquam alis efferatur.

D.Ambr.

XXXIV. *Oratio cum castitate cæli clauis.*

Iam verò quanta sit efficacitas orationis cùm castitate coniunctæ, quis nõ videt? Quæ olim fuit efficacior oratio, quàm Heliæ? Qui quidquid volebat, facilè impetrabat, vt ex 3. Reg. 17. num. 22. & ex cap. 18. à n. 42. colligi potest. Vnde meritò D. Chrysost. serm. quodam de Helia ad finẽ in 1. tom. *Clauis*, inquit, *cœli fit sermo Heliæ. Iubet enim & clauditur cælum; orat postmodum & aperitur: vt sanctorum meritum monstraretur, non solùm in terris posse quod volunt, sed & in cœlestibus posse impetrare, quodcunque petierit.* Quid tantam Heliæ precibus tribuit efficacitatem, nisi illa mentis, & corporis puritas, qua Deum deprecabatur? vbi enim puritas est, ibi sine dubio magna ad demerendum Deum efficacitas reperitur.

D.Chrys.

XXXV. *Ioãnes Euãgelista castitatis sublimia contemplatur.* D. Hieron.

Neque minorem de rebus superis sortitur perspicuitatem, illa, quæ de puro corde proficiscitur cõtemplatio. Vt in Euangelista Ioanne videre est. Quis enim in diuinis mysteriis cõtẽplãdis altiùs, quam Ioãnes euolauit? *In principio*, inquit, *erat Verbum, &c.* Ioan. 1. num. 1. Vbi D. Hieron. libr. 1. contra Iouinian. *Exposuit*, inquit, *virginitas, quod nuptiæ scire non poterant.* Quæret aliquis, cur Ioannes familiariùs cum Christo egerit, quàm cæteri Apostoli, cum tamen esset minimus cæterorum? Cur solus super pectus Domini recubuerit? Cur ausus fuerit explorare, quæ cæteri non audebant? Sed ad hæc omnia D. Hier. citat. *Ioannes*, inquit, *qui minimus traditur fuisse inter Apostolos, & quem Christi fides virginem repererat, virgo permansit, & ideo plus amatur à Domino, & recumbit super pectus Iesu. Petrus, qui vxorem habuerat, interrogare non audet, Ioannem rogat vt interroget.* Quasi largiùs contemplationis nectar hauriret, qui animi puritati impensiùs studeret.

XXXVI. D. Hier. *Lincei castitatis oculi.*

Omnes simul Apostoli dum piscarentur, Christum Dominum in littore viderunt; vnus tantùm Ioannes agnouit. *Dominus*, inquit, *est.* Ioan. 21. n. 7. Nam vt benè D. Hier. vbi supra. *Non sciebant*, inquit, *Apostoli, quem viderent: solus virgo virginem agnoscit.* Ad Christi sepulchrum Petrus, & Ioannes pariter cucurrerunt; sed Ioannes facilè præcucurrit. Ioan. 20. n. 4. Vnde hæc ad Christum accedendi celeritas nata est? Rectè D. Hier. in cap. 56. Isai. *Ioannes*, inquit, *Petro tardiùs ambulante, elatus virginitatis alis præcurrit ocius ad Dominum.* Itaque si virginitas binas corpori alas addit, quibus ad Christum accedamus: septemplices animo alas conferet, quibus diuinitatem ipsam contemplemur. Quare de vtriusque tam Heliæ, quàm Ioannis oratione rectè philosophatur D. Petr. Chrys. serm. 43. *Per hanc*, inquit, (loquitur de oratione) *Helias nescit mortem, commoratur Angelis, conuiuit Deo, & terrenus hospes supernas possidet mansiones.*

Oratio inter cælites collocat. D.Chrys.

Per

Per hanc Ioannes fit Angelus in carne, cælestis in terra, & totam solus capit, tenet, complectitur Trinitatem. Quare duo illi, qui sua totum orbem puritate illustrarunt, singularis quoque orationis dono præstiterunt. Si igitur sacerdotum munus est, Deum cum Angelis pariter collaudare: sacerdotum quoque munus erit, Angelorum puritatem præ se ferre; nam virginitas, & contemplatio mutuò inter se associantur; iuxta illud Apostoli: *Virgo cogitat, quæ Domini sunt.* 1. Corint. 7. n. 34.

XXXVII. *Docendi, & prædicandi munus singulare à sacerdotibus postulat castitatem.*

Tertium verò docendi munus, quod est proprium sacerdotum, singularem quoque postulat ab illis castitatem. Nihil magis rapit, detinetque animos audientium, quàm castitas prædicantium. Quæ, obsecro, fuit necessitas, vt D. Paulus antequàm Euangelium prædicaret, in tertium cælum raperetur? nisi, vt inde Angelicam accerseret puritatem; qua eius doctrina clarior, & gratior omnibus redderetur. Nam post illum raptum factus fuit Paulus, *magnus præco veritatis, in cælo homo, in terris Angelus*, vt loquitur D. Chrysost. sermon. quodam in principes Apostol. Hinc est, quòd idem Apostolus ad statum virginalem hortaturus, se ipsum proposuerit in exemplum. *Volo*, inquit, *omnes vos esse sicut me ipsum.* 1. Corint. 7. n. 7. Quia nihil efficacius mouet auditores, quàm puritas prædicatoris.

D. Chrys.

XXXVIII. Theodoret. *Castitatis exemplum efficacius auditores mouet.*

Notat autem acutè in eum locum Theodoret. Apostolum verbis tantùm coniuges instruxisse, sed virgines exemplis. Difficilior enim, ac sublimior status, qualis est virginalis, acrioribus suaderi debuit incitamentis, qualia sunt exempla. *Quæ minora*, inquit, *sunt concessit, & imbecillitati quidem opem ferentia medicamenta, oratio protulit: ad ea autem, quæ sunt optima, & præstantissima eligenda, archetypum exemplar excitat: se ipsum autem exemplar proposuit, suæ castitatis thesaurum nobis reuelare coactus.* Itaque pura doctoris mens ad honestatem trahit, etiam inuitos auditores. Vnde D. Chrys. homil. 18. in epistol. ad Roman. ad conuersionem gentium, non tam requirit in doctore doctrinæ vbertatem, quàm vitæ puritatem. *Si quando*, inquit, *cum gentibus disseruerimus; non cælum adducamus in medium, sed homines, qui cum Angelis vitæ puritate decertent.*

D. Chrys.

IXL. *Prædicandi munus castitatis cultoribus demandatur.*

Quare esse non poterit rector, & instructor hominum, qui eximius nõ fuit cultor castitatis. Prohibuit Deus olim Ieremiæ, ne coniugium iniret: *Non accipies*, inquit, *vxorem, & non erunt tibi filij, & filiæ in loco isto.* Ierem. 16. n. 2. Quia cum ad instruendum, ac docendum populum missus esset, non posset suo muneri satisfacere, si coniugio deseruiret. At verò Ezechielem quandiù coniugatus vixit, remouit Deus à munere prophetandi; *Ingemisce*, inquit, *tacens.* Ezech. 24. n. 17. Quasi diceret, funde lacrymas, non voces. Mortua nihilominùs vxore, ad prophetandum, & instruendum populum emisit. *Mortua est*, inquit, *vxor mea vespere; & sermo Domini factus est ad me, dicens: Loquere domui Israel.* ibid. n. 18. & 20. Quasi docendi munere fungi non posset, dum coniugali onere premeretur. Vtrumque rectè expendit D. Hieron. in epist. 11. ad Geront iam. *Nec*, inquit, *ducturus vxorem, nec ille, qui duxerat, possunt in opere coniugali liberè prophetare.* Et lib. 1. contra Iouin. locum Ezechielis seorsim obseruat. *Diligenter*, inquit, *attende. Donec vxor viueret, non habebat libertatem populum commouendi; moritur vxor, & coniugale vinculum soluitur, & absque vlla trepidatione semper in officio prophetandi est.* Vbi vides docendi munus, non nisi castitatis cultoribus demandari: quasi doctrinam vtiliter non dispenset, qui castimoniam diligenter non obseruet. Moyses, & Aaron priuatim coniugio viuebant: postquàm publici hominum doctores à Deo instituti sunt, suo vterque coniugio renuntiarunt. Quasi non possent docendi munus, nisi in cælibatu exercere. Quod expendens Euseb. Cæsar. lib. 1. demonstr. Euangel. cap. 9. *Moyses*, inquit, *atque eius frater Aaron, antequàm ipsis Deus appareret, filios genuisse memorantur: postquàm autem diuina oracula acceperunt; non amplius genitos ab ipsis filios inuenies.*

D. Hieron

Fr. Mendoza in libr. Regum.

Eus. Cæsar.

XL.

Mirabitur aliquis, quòd D. Paulus apud Felicẽ iudicem, de iustitia, castitate, & iudicio disseruerit. Actor. 24. n. 25. Nam quamuis de iustitia, & iudicio coram iudice disputare aptissimum videretur; tamen de castitate instituta disputatio minimè congruere tali auditori videbatur. Nihilominùs opportunè Apostolus castitatem apud Felicem commendauit; quia cum iudex esset, & aliorum mores instruere deberet; nulla alia virtute magis indigebat, quàm vna castitate: cui præcipuè docendi munus commendatur. Nathan multò inferior propheta fuit, quàm Dauid: & tamẽ hic ab illo instruitur, & de suo peccato edocetur. 2. Reg. 12. à n. 1. Cur ita factum? Quia sicut Nathan honore castitatis, ita & iure docendi eminebat. D. Ambros. in Apolog. Dauidis, *Sciebat*, inquit, *Nathan, quod Dauid nesciebat; adeò caligat animus obumbratus quadam nube vitiorum.* Ad instruendum populum Israelis dicitur ascendisse Angelus de Galgalis. Iud. 2. n. 1. Hunc Angelum dicunt Hebræi apud Lyran. fuisse Phineem egregium quõdam castitatis assertorem: vt patet Numer. 25. n. 7. Nec immeritò: nam qui castitatem tuetur, & Angelus dici debet, & dignus iudicari, qui omnium doctor efficiatur. Concinit huic loco Malach. 2. n. 7. *Labia*, inquit, *sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est.* Vbi vides, sacerdotem appellari Angelum propter castitatem; & doctorem propter sapientiam: quæ duo in sacerdote legis nouæ coniunguntur.

D. Ambr.

Sacerdos ... castitate est Angelus, & doctor.

XLI. *Separatione à terrenis cum Euangelium prædicatur.*

Vnde Christus Dominus: *Nemo*, inquit, *est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter Euangelium: qui non accipiat centies tantum.* Marc. 10. n. 29. Vbi notandum est illud: *Propter Euangelium*, scilicèt, prædicandum: vt interpretes aduertunt. Quasi verò sine separatione ab omnibus terrenis voluptatibus, cælestis doctrina nequeat inculcari.

XLII. *Discipulorũ castitas, in doctrina profectus.*

Cæterùm addo, sicut qui docent, ita & qui discunt, debere puritate insignes esse. De his enim intelligitur illud Dauidis: *Apprehendite disciplinam.* Psalm. 2. n. 12. seu, vt est in Hebræo, *Osculamini puritatem.* Sicut enim doctrina à præceptore fluens; ita & disciplina in discipulo recepta cum puritate coniuncta esse debet. Vnde illud Ioannis: *Nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia.* Apocal. 14. num. 3. legendum est ex Græco, *nemo poterat discere.* Quasi soli virgines illud canticum, & dicant, & addiscant.

XLIII. *In veteri lege fœcunditas, in noua castitas, cõmendatur.*

Ex his constat nouæ legis sacerdotes ab antiquis professione castitatis separari. Neque mirum. Nam olim in lege veteri huius virtutis nõ solum votum, sed etiam propositum exulabat, laudabatur fœcunditas, sterilitas cõtemnebatur. Vnde illa oracula diuina: *Non erit infœcunda, nec sterilis in terra tua.* Exod. 23. num. 26. *Non erit apud te sterilis vtriusque sexus.* Deut. 7. num. 14. *Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus in Hierusalem.* Isai. 31. n. 9. Seu vt vertunt Septuaginta: *Hæc dicit Dominus, Beatus qui habet semen in Sion.* At verò in lege noua virginitas nuptiis antefertur. Vnde D. Bern. serm. 59. in Cant. ad illa verba ex c. 2. n. 12. *Vox turturis audita est in terra nostra. Vox*, inquit, turtu

D. Bernard.

L turtu

turturis prædicatio castitatis. Neque enim à principio vox ista in terris audita fuit, sed magis illa, crescite, & multiplicamini, & replete terram. Genes. 1. n. 28. *At vbi insonuit ex ore cælestis turturis consilium de virginibus innuptis, quod se castrauerunt propter regnum Dei. Et iterum castissima turturis consilium de virginibus mulier,* 1. Corint. 7. n. 25. *tunc primum dici verè iter potuit, quia vox turturis audita est in terra nostra, sonuit vox, splenduit flos* Quasi verò à prædicatione Christi Domini, turbulenta hyemis concupiscentiæ expelli cœperit; & noui flores, noua germina castitatis in orbem propagari. Cum D. Bernardo cordat D. Hieron. epist. 11. ad Gerontiam. *Et si,* inquit, *post diluuium, & ante diluuium viguit illa sententia, crescite, & multiplicamini, & replete terram. Quid ad nos? quibus dicitur, Tempus breue est, & iam securis ad radices arborum posita est, quæ syluam legis, & nuptiarum, Euangelica castitate succidat.* Et paulò post: *Olim gloria erat, illum audire versiculum: Filij tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Et videas filios filiorum tuorum.* Psal. 127. n. 3. & 6. *Nunc de continentibus dicitur: Qui adhæret Domino vnus spiritus est* 1. Corint. 6. n. 17. &c. Itaque quò perfectius est adhærere Deo, quam in plures filios sobolescere; eò meliora sunt virginitatis vota, quæ in lege gratiæ florescunt, quam nuptiarum instituta, quæ in lege veteri seruabantur. Nuptiarum arua veteres patriarchæ coluerunt; virginitatis pratum Christus Dominus consecrauit. Vnde D. Hieron. epist. 22. ad Eustochium. cap. 9. *Statim,* inquit, *vt filius Dei ingressus est super terram, nouam sibi familiam instituit; vt qui ab Angelis adorabatur in cælo, haberet Angelos in terris, nempe virgines.* Quibus verbis satis ostendit, quanta olim fuerit huius virtutis sterilitas, quanta postea vbertas.

D. Hieron.

D. Hieron. *Virgines in terris, vt Angeli in cælo, Christi nouâ societatem constituunt.*

SECTIO II.

An Polygamia licita fuerit in lege veteri, illicita in noua?

I. Polygamia duplex est. Vna successiua; quandò vno coniuge mortuo, ab altero superstite aliud, atque aliud successiue contrahitur matrimonium. Altera simultanea; quandò vno coniuge adhuc viuente, ab altero plura simul matrimonia contrahuntur. Et vtraque tam ex parte viri plures vxores contrahentis; quàm ex parte fœminæ cum pluribus viris nubentis, sumi potest.

Duplex polygamia, successiua, & simultanea.

II. Polygamia successiua siue ex parte viri, siue ex parte fœminæ, & fuit, & est modò licita. Constat de fide. Rom. 7. n. 2. & 3. 1. Corint. 7. n. 9. 28. & 39. 1. Timot. 5. n. 14. de qua re multa scholastici in 4. d. 42. Et Patres. D. Aug. lib. de bono viduitatis, cap. 4. & 12. D. Ambros. lib. de viduis, post medium. D. Hier. epist. 50. quæ est Apologia pro libris suis contra Iouin. D. Chrys. hom. 2. ad Titum. D. Isidor. lib. 2. de Ecclesiasticis officiis. c. 19. Ecbertus serm. 5. contra Catharos, & cæteri communiter. Patet ex Abrahamo, qui mortua Sara, duxit Ceturam, Genes. 25. n. 1. Vbi *absit,* inquit D. Aug. 16. de Ciuit. cap. 34. *incontinentiam suspicemur, præsertim in illa iam ætate, & in illa fidei sanctitate.* Et ad finem capitis: *Quid,* inquit, *si hoc prouisum est contra hæreticos futuros secundarum aduersarios nuptiarum: vt in ipso patre multarum gentium, post obitum coniugis iterum coniugari demonstraretur non esse peccatum.* Patet etiā in Ruth, quæ vidua de priore viro Mahalon, secūdas nuptias celebrauit cum Booz. Ruth. 4. n. 13. proculdubio sine peccato. Quod D. Aug. lib. de bono viduitatis cap. 4. colligit ea Apostolo; qui postquam viduæ facultatem nubendi concessit, subdidit: *Beatior autem erit, si sic permanserit.* 1. Corint. 7. n. 39. Nam si beatior est, quæ secundas nuptias recusat, quàm quæ admittit: ergo & hæc saltem beata, si in Domino admittat. Beata Ruth, sed Anna filia Phanuelis beatior. Adde nec tertias, & quartas, & sequentes nuptias illicitas esse; quamuis suo pudori subtrahantur. Vnde D. Aug. lib. de bono viduitatis cap. 12. de his nuptiis sæpiùs iteratis: *Nec vllas,* inquit, *nuptias audeo damnare; nec eis verecundiam numerositatis auferre.* Hoc est, nec damno, nec pudore libero. Celebre est illud exemplum, quod refert D. Hieron. epist. 11. ad Gerontiam de Monogamia; vbi asserit se vidisse duos coniuges, *Vnum,* inquit, *qui viginti sepelisset vxores: alteram, quæ vicessimum secundum habuisset maritum: extremo sibi, vt ipsi putabant, matrimonio copulatos. Summa omnium expectatio virorum pariter, ac fœminarum, post tantas rudes, quis quem prius efferret. Vicit maritus, & totius vrbis populo confluente coronatus, & palmam tenens, adoreamque, per singulos sibi acclamantes vxoris multinubæ feretrum præcedebat.*

Patet ex Scriptura, & Patribus. D. Ambr. D. Hier. D. Chrys. D. Isidor. Ecbert.

D. Aug.

D. August.

Nimium repetita nuptiæ, & si licitæ, suo pudori subtrahuntur.

Celebre hac de re exemplum. D. Hier.

III. Fateor tamen, quamuis secundæ nuptiæ, & sic de tertiis, ac cæteris deinceps, damnabiles non sint; quidquid in oppositum erret Montanus teste D. Aug. lib. de hæresibus cap. 26. & Nouatiani, teste Theodor. lib. 3. de fabulis hæreticorum, & Tertul. teste D. Hieron. in cap. 1. epist. ad Titum, vbi lib. de Monogamia à Tertulliano editum, hæreticum appellat. Quamuis, inquam, damnabiles non sint secundæ nuptiæ, tamen non esse admodum laudabiles: nam Monogamiæ frequens est in sacris literis commendatio. Filia Sacerdotis ea vno viro vidua, sacerdotalibus cibis viua sustentabatur; & mortua à patre exequiatum honore decorabatur. Leuit. 21. n. 2. & Leuit. 22. n. 13. vt D. Hier. epist. 11. exponit. Sin autem plures viros accepisse, vtroque honore priuabatur. In lege noua, Apostolorū tempore vidua ea vno viro fidelium sumptibus alebatur. 1. Timot. 5. n. 9. non autem si pluribus nupsisset. *Indigna enim putatur stipe,* inquit D. Hieron. citatus, *quæ ad secunda coniugia deuoluta est.* Sacerdotes in lege veteri inuenio coniugatos, *digamos,* non inuenio; vt vel hoc incontinentiæ signo exulet ab eo, qui sacerdotalem seruare debet castitatem. Isaac, & Rebecca; quia monogami, præcipuè commendantur. Idcirco nulla alia fœmina, vt notat D. Hier. Deum per se consuluit. Genes. 25. n. 22. Amphilochius Episcopus Iconij in orat. de occursu Domini, laudat Annam prophetissam, *quæ vitā,* inquit, *præclarè commutauit; quæ virum præmisit, & Dominum excepit.* Et D. August. de bono viduitatis cap. 4. significat eam, quia secundas nuptias reiecit, spiritum propheticum meruisse. Non est igitur reprehensibilis, quæ secundas nuptias contrahit; sed neque admodùm laudabilis.

Qui hæretici polygamiā condemnāt. D. Aug. Teodo. D. Hier.

Laudabilior Monogamia.

D. Hier.

D. August.

IV. Vnde D. Paulus de vidua loquutus, *Cui,* inquit, *vult nubat, tantùm in Domino: beatior autem erit, si sic permanserit: secundùm meum consilium: puto autē, quòd & ego spiritum Dei habeam.* 1. Corint. 7. n. 39. In quē locum Tertul. lib. de exhortatione ad castitatem cap. 4. rectè aduertit D. Paulum non meminisse spiritus Domini, quandò secundas nuptias permisit: sed quandò ab illis retraxit. *Videmus,* inquit Tertul. *duo consilia: quo supra nubendi veniam facit: & quo postmodum continentiam nubendi indicit. Cui ergo,* inquit, *consilio adsentabimur? inspice, & lege. Cum veniam facit, hominis prudentis consilium allegat: cum continentiam indicit, Spiritus sancti consilium affirmat: sequere admonitionem, cui diuinitas patrocinatur.* Cuius expositionem sequitur D. Hieronym. lib. 1.

Humanum consilium polygamiam permittit, diuinum ab illa retrahit.

D. Hieron.

lib. 1. contra Iouinian. *Vbi*, inquit, *ad continentiam prouocat, ibi non hominis, sed spiritus Dei consilium est: vbi autem nubendi concedit veniam, spiritum Dei non nominat, sed prudentia librat consilium.* Et in eandem sententiam multa dicit in epistol. 11. de monogamia.

V. *Etiã Ethnici polygamiã parum decorã esse duxerũt, & mortis post-posuerunt.* D. Hieron.

Neque mirum, cum etiam Ethnici secundas nuptias parum decoras esse duxerint. Vnde illud Porciæ minoris apud D. Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. *Felix*, inquit, *& pudica matrona, nunquam præterquam semel nubit.* Imò aliqui ex ipsis Ethnicis mori maluerunt, quàm nuptias iterare. Quod D. Hieron. lib. 1. contra Iouin. pluribus exemplis illustrat. Nam filia Demotionis Areopagitarum principis, accepto nuntio de sponsi sui Leosthenis interitu, ne ad secundas nuptias cogeretur, se interfecit. Dido sublato priore coniuge Sichæo ne ad secundas nuptias cum Iarba Rege Libyæ traheretur, extructa pyra maluit ardere, quàm nubere. Asdrubalis vxor, capta, & incensa Carthagine, ne à Romanis ad secundas nuptias posceretur, in subiectum domus suæ deuolauit incendium. Felix Carthago: quæ cum casta conditrice cœpit: cum casta desiit funeratrice. Apud Indos defuncto viro, vxores de amore illius contendebant: victrix cum illo sponte sua cremabatur. *Puto*, inquit D. Hieronym. *quæ sic moritur, secundas nuptias non requirit.* Filia Darij post mortem viri, nutricem, quæ illi secundas nuptias suadebat, occidit. Alcestis fabulæ ferunt, pro Admeto sponte defunctam. Laodamia, occiso apud Troiam sponso, noluit superuiuere. Sed præ hisce exemplis celebrius est illud, quod refert D. Hieronym.

D. Hier.

in epist. 11. loquens de Theutonum populis Romano milite superatis. *Quorum*, inquit, *trecentæ matronæ, cum aliis se viris captiuitatis conditione tradendas esse didicissent, primum consulem deprecatæ sunt, vt templo Cereris, ac Veneris in seruitium traderentur; quod cum non impetrarent, paruulis cæsis liberis, manè mortuæ sunt repertæ, suffocatis laqueo faucibus, & mutuis complexibus se tenentes.* Quæ tam prolixè

Vel ab Ethnicis polygamiam vitare discat Christiani.

disseruit Hieronymus, *vt mulieres*, inquit, *quæ Christianæ pudicitiæ despiciunt fidem, discant saltem ab Ethnicis castitatem.* Si igitur secundas nuptias ita Ethnici cauebant, quid mirum, si non ambiant Christiani? Hinc enim rectè argumentatur Tertul. lib.

Tertul.

1. ad vxorem de Monogamia cap 6. *Durum*, inquit, *planè, & arduum satis, continentia sancta, fœmina, post viri excessum, Dei causa: cum gentiles satanæ suo, & virginitatis, & viduitatis sacerdotia perferant?* Quasi diceret, quid iniquius, quàm infideles maiores continentiæ causa à secundis nuptiis sibi temperare; Christianos non abstinere? Licent quidem, non tamen semper expediunt; nec tam ex lege descendunt, quam ex indulgentia: vt lo-

D. Hieron. *Secundarum nuptiarum incommoda.*

quitur D. Hieron. in cap. 16. Ierem. sub initium; vbi de bigamia, ac trigamia loquutus: *Quæ ego*, inquit, *non tam coniugia dicam, quam miserarum solatia, & extremam tabulam naufragorum.* Quamuis timeam, ne vbi, quærentur solatia, ibi fastidia inueniantur. Sæpe enim, vt benè D. Hieronym. in epist. 10. ad Furiam de viduitate seruanda ad finem, *Superducit mater filiis, non nutritium, sed hostem: non parentem, sed tyrannum.* Vbi plura de secundarum incommodis nuptiarum differtissimè.

VI. *Irregularitas polygamis imposita.*

Cæterùm inter Catholicos, quamuis nulla pœna propriè dicta in polygamos statuatur, cum sint totius culpæ expertes; quædam tamen consequitur inhabilitas, ne ad sacros ordines assumantur; vt in Concil. Neocæsariensi, & Niceno 1. multisque aliis Pontificum statutis apud Gratianum d. 26. definitur. Et sumitur ex D. Paulo, *Diaconi*, inquit, *sint vnius vxoris viri.* 1. Timot. 3. n. 12. Et rursus. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum.* Ibid. n. 2. & ad Tit. 1. n. 6. Cuius loci multiplex est expositio. Vna hæreticorum: quorum impudentiores, nempe Lutherani, ex vi huius dogmatis Apostolici, omnes cælibes à sacerdotio excludunt, & solos coniugatos admittunt. Alij verecundiores, nempe Magdeburgenses, admittunt quidem cælibes, sed coniugatos non excludunt, nisi fortè plures simul habeant vxores. Sed vtrique manifestè in fide errant; vt Bellarm. lib. 1. de Clericis à cap. 24. & Salmeron. in epist. ad Titum, disp. 10. conuincunt. Vera igitur, & germana expositio est eorum, qui docent mentem Apostoli fuisse, vt ex iis, qui coniugati fuerunt, monogami tantùm soluto priùs vinculo, aut facto diuortio ad sacros ordines admittantur. Ita Patres, & interpretes communiter exponunt. Vndè Tertul. lib. ad vxorem cap. 7. *Quantùm*, inquit, *obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplina Ecclesiæ, & præscriptio Apostoli declarat; cum digamos non sinit præsidere: aram enim Dei mundam proponi oportet.* Et D. Ambros. lib. 10. epistol. 82. *Qui*, inquit, *coniugium iterauerit, culpam non habet coinquinati, sed prærogatiua exuitur sacerdotis.* Et D. Epiphan. hæresi. 59 *Non suscipit*, inquit, *sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos, qui secundis nuptiis coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem, & dignitatem.* Et similiter loquuntur D. Chrysostom. humil. 2. in epistol. ad Tit. D. Hieronym. in epistol. 83. ad Ocean. D. August. lib. de bono coniugali cap. 18. D. Thom. lect. 1. in epist. ad Timot. & plures alij.

Confirmatur ex Scriptura.

Hæreticorũ hac de re errores confutantur.

Bellarm. Salmer.

Confirmatur ex Patribus. Tertul.

D. Ambros.

D. Epiph.

D. Chrys. D. Hieron. D. Aug.

D. Thom.

VII. D. Ambr. *Spiritualis cũ Ecclesiis polygamia Episcopis prohibetur.*

Non est tamen contemnendus ad mores sensus D. Ambros. lib. de dignitate sacerdotali, cap. 4. Nã illud: *Vnius vxoris virum*, sic exponit: *Si ad superficiem*, inquit, *tantùm literæ respiciamus, prohibet bigamũ Episcopum ordinari: si verò ad altiorem sensum conscendimus, inhibet Episcopum duas vsurpare Ecclesias: & si adhuc interius profundiora scruteris: monet, ne post catholicum dogma, sensum inueniatur Episcopus habere hæreticum.* Quasi Episcopus vni tantùm Ecclesiæ, & vni tantùm fidei debeat adhærere, ne si plures propter cupiditatem suscipiat Ecclesias, nullam instruat: & si falsa dogmata admittat, sana corrumpat. Mediam illam D. Ambrosij interpretationem, *Vnius vxoris virum*, id est, vnius Ecclesiæ, refert etiam D. Hieron. in epist. citata ad Ocean.

D. Hieron.

Quidam, inquit, *interpretantur vxores pro Ecclesiis, viros pro Episcopis debere accipi: & hoc in Nicena quoque Synodo à Patribus esse decretum: ne de alia ad aliam Ecclesiam Episcopus transferatur; ne virginalis pauperculæ societate contempta, ditioris adultera quærat amplexus.* Vbi variis exemplis ostendit mulieres, seu vxores pro Ecclesiis in scriptura vsurpari. Atque hæc de polygamia successiua.

Polygamia simultanea.

VIII. *Simultanea polygamia est prohibita.*

Qvod attinet ad hanc simultaneam polygamiam, dicendum est, eam, siue sit pluralitas virorum cum vna vxore, siue pluralitas vxorum cum vno viro, esse prohibitam & illicitam. De hac nemo nisi hæreticus dubitabit; vt ex dicendis patebit. Dubitatio tamen esse potest, quo iure prohibeatur, naturali ne, an positiuo? quam membratim sic expono.

Quo iure sit prohibita.

IX. *Prima assertio.*

Dico primò. Pluralitas virorum cum vna vxore iure naturali prohibetur. Est certissima. Traditur à D. August. lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 12. & lib. de bono coniugali, cap. 17. Probatur à D. Thom.

Pluralitas virorum cum vna vxore iure naturæ prohibetur. D. August. D. Thom. Abulens.

D. Thom. in 4. d. 33. q. 1. art. 1. ad 7. quem omnes Theologi sequuntur: & ab Abul. hoc loco q. 5. latè explicatur; facileque ostenditur; quia repugnat tam primario, quàm secundario fini matrimonij, quorum vterque est à natura institutus. Nam primarius finis est prolis generatio; qui ab huiusmodi polygamia non solùm non promouetur, sed etiam impeditur; vt prædicti Theologi ostendunt. Secundarius verò est gubernatio familiæ, educatio filiorum, successio hæreditatum, & similes. Atqui vna familia commodè gubernari nequit per plures viros. Nam vir est caput mulieris. 1. Corint. 11. n. 3. plura autem capita gubernationem impediunt; iuxta illud Lucani.

Duos non capit domus gubernatio. Lucan. Statius. D. Cypr.

——— Omnisque potestas
Impatiens consortis erit.—

Et illud Papinij.

— Comes est sociis discordia regni.

Et illud D. Cypriani de vanitate idolorum, *Quando vnquam regni societas, aut cum fide cœpit, aut sine cruore desijt? sic geminos Romanos vnum non capit regnum, quos vnum vteri cepit hospitium.* Vbi plura eleganter de hac re. Et illud tandem D. August. lib. de bono coniugali, cap. 17. *Occulta lege naturæ amant singularitatem, quæ principantur.* Educatio autem filiorum qualis esset, cum nec patres filios cognoscerent, nec a filiis cognoscerentur? Vndè neque hi scirent, quibus parerent, neque illi, quibus imperarent; ac tandem mutuus ille patrum ac filiorum amor penitùs solueretur. Iam verò hæreditatum successio nullo modo posset stabiliter conseruari; quia patres nullos certos posteros, ad quos hæreditas deuolueretur, inuenirent. Idem facilè ostendi potest in aliis finibus, quos natura matrimonio præfixit.

D. August.

X. Est igitur hæc polygamia naturali iuri inimica. Vnde nunquàm in ea dispensatum est; vt scripturam euoluenti innotescet; neque dispensari potest; cum naturale ius sit indispensabile. Vndè patet, quàm execranda sit illa licentia apud quosdam populos, Lacedæmonios, Parthus, Medos, Anglos, & quod magis mirere, Athenienses etiam, & Romanos, qui cum politioris humanitatis studiis excultissimi viderentur, prædictam nihilominùs polygamiam admittebant, & communibus inter se vxoribus vtebantur, vt Tiraq. in 7. legem connubialem à n. 27. latiùs ostendit. Et D. Hieron. libr. 2. contra Iouin. & D. Aug. lib. de bono coniugali cap. 18. de Catone censore grauissimo affirmant. Vnde Tertul. in Apolog. cap. 39. ostendens quàm diuersa essent Christianorum instituta, ab illa Ethnicorum turpissima incontinentia: *Omnia,* inquit, *indiscreta sunt apud nos, præter vxores. In isto loco consortia soluimus; in quo solo cæteri homines consortium exercent; qui non amicorum solummodò matrimonia vsurpant; sed & sua amicis patientissimè subministrant: ex illa credo maiorum & sapientissimorum disciplina, Græci Socratis, & Romani Catonis, qui vxores suas amicis communicauerunt.* Et statim indignabundus exclamat: *O sapientia Attica, ô Romanæ grauitatis exemplum! Leno est philosophus, & censor.* Quasi diceret, ad quam se ignominiam illi Athenienses philosophi, illi Romani censores abiecerunt, qui in sapientiæ gymnasio, & in prudentiæ senatu totius prostibulum turpitudinis fabricarunt. Sed eandem turpitudinem nonnulli hæretici innexerunt; quos referunt Clemen. Alex. lib. 3. Strom. D. Iren. lib. 1. cap. 1. & D. Epiphan. hæresi 32. contra Secundianos. Vt nullum iam pudoris claustrum superesse videatur; quod impunita hominum licentia non perfringat.

Simultanea polygamia in Ethnicis, & hæreticis reprehenditur. Tiraq. D. Hieron. D. August. Tertul. Clem. Alex. D. Iren. Epiphan.

XI. Dico secundò, pluralitas vxorum cum vno viro etiam naturali iuri aduersatur. Hæc non est tam certa. Nam Durand. in 4. d. 33. q. 1. Gerson. 2. p. in regulis moralibus alphab. 25. liter. I. Caiet. Genes. 16. & Matt. 10. Catherinus lib. 5. contra Caiet. Abulens. 1. Reg. 1. q. 4. & 1. Reg. 8. q. 14. & 25. & Matth. 19. q. 30. & 33. & nonnulli alij, iuri tantùm positiuo, non autem naturali, hanc polygamiam contrariam esse arbitrantur. Nihilominùs nostra conclusio, vt probabilior defenditur à D. Thom. in cap. 16. Genes. si eius est ille commentarius, & ab scholasticis in 4. d. 33. quos referunt, & sequuntur ex nostris Bellarm. lib. 1. de matrimonio cap. 11. Valent. 4. p. d. 10. quæst. 1. punct. 3. Henriq. lib. 12. de matrimonio cap. 6. Azor 1. p. lib. 6. institut. moral. cap. 1. Sancius lib. 7. de matrimonio, d. 80. n. 2. Perer. in cap. 16. Genes. n. 22. & in cap. 29. n. 32. qui dicunt pluralitatem vxorum repugnare iuri naturali.

Dur. Caiet. Cather. Abul. Bellarm. Valent. Henriq. Azor. Sanc. Perer.

Et probatur à posteriori ex Innocent. Papa cap. *Gaudemus, de diuortiis.* Vbi Ethnici plures vxores habentes, si ad fidem conuertantur, iubentur, priori retenta, alias dimittere; ergo matrimonia cum illis contracta erant inualida: nam lex Ecclesiastica valida matrimonia non dirimit; vt patet in matrimoniis in gradu per Ecclesiam tantùm prohibito; quæ cum inter Ethnicos sint valida, postquàm ad fidem veniunt, per Ecclesiam non dirimuntur. Non erant autem inualida, quòd repugnarent legibus Ecclesiasticis: nam qui sunt extra Ecclesiam, legibus Ecclesiæ non tenentur; ergo, quòd repugnarent legi naturali. A priori autem suadetur, quia licet pluralitas vxorum non repugnet iuri naturali, quod habet vir in vxorem; repugnat tamen iuri naturali, quod habet vxor in virum. Nam cum vir in matrimonio potestatem corporis sui vxori tradat, non potest rursùs alteri illam tradere, quin prioris ius lædat, & offendat; præsertim cum non sit vtriusque æqua conditio: vxore totam se vni tradente; & viro se in plures dissecante. Item licèt hæc vxorum pluralitas non repugnet primario fini matrimonij, vt repugnat pluralitas virorum; saltem repugnat secundariis; in primis, gubernationi familiæ, quæ cum à pluribus vxoribus rarò inter se concordibus distrahatur, non potest ita facilè ab vno viro ad concordiam reuocari: deindè educationi prolis, quæ sicut non habet communes parentes, ita nec animos concordes; dum singuli horrent alios filios, quàm matris suæ, patri proponi æqualiter diligendos, & curandos. Tandem hæreditatum successioni; quia cum difficilius inter eos ordo primogenituræ obseruetur, pluribus aliquandò simul in lucem editis: fieri poterit, vt non satis, ad quem hæreditas pertineat, dignoscatur. Et sic de cæteris finibus secundariis; ergo cum hi à natura præfigantur: naturæ quoque aduersatur pluralitas vxorum.

XII. *Ostenditur primo à posteriori.* *Ostenditur secundò à priori.* *Ostenditur tertiò.*

Atque hinc eruitur diuersa ratio, cur pluralitas vxorum sit dispensabilis; non autem pluralitas virorum, licèt vtraque naturæ legi aduersetur. Nam pluralitas virorum, est contra primarium finem matrimonij, & contra communiora principia naturæ; quæ cum sint immutabilia, semper pluralitas virorum illis contraria, est intrinsecè mala, & proindè indispensabilis: at verò pluralitas vxorum, est solùm contra finem secundarium matrimonij, & contra principia naturæ minùs communia, quæ cum possint mutatis circunstantiis mutari, poterit quoque illa vxorum pluralitas ex illicita constitui licita, atque adeò dispensabilis. Nam, vt benè philosophatur D. Thomas citatus, omnia, quæ

XIII. *Vxorū pluralitas dispensabilis est, non virorum.* D. Thom.

fortium

sortiuntur bonitatem, & rectitudinem ex aliquo vltimo fine, & ab aliqua regula superiori, non cōtrahunt obliquitatem, si aliquandò varientur eorum ordines ad vltimum finem, & ad regulam superiorem: integro illo fine, & illæsa illa regula remanente: atqui stante fine vltimo matrimonij, qui est gloria Dei, & dilatatio diuini cultus, & propagatio humani generis, & perseuerante suprema illius regula, quæ est charitas; potest propter aliquas circunstantias, & vtilitates inde consequentes induci pluralitas vxorum; ergo hæc non vitiat perfectionem status coniugalis, & proinde est, & fuit dispensabilis. Circunstantia verò seu vtilitas, qua illa vxorum pluralitas cohonestaretur, vt interim alias omittam, duplex esse potuit. Vna repræsentationis; vt sicut vnus pluribus copulatur, ita significaretur Christus Dominus pluribus Ecclesiis priuatis, Iudæorum, & Gentium copulandus: ex quorum vna, filij carnis, & serui; ex altera, filij gratiæ, & liberi nascerentur. Altera propagationis, & dilatationis diuini cultus: cum enim ante aduentum Christi Domini non oporteret filios gratiæ per specialē prædicationem toto orbe propagari (id enim tempori nouæ legis seruabatur) sed intra vnius populi augustias contineri: saltem opus fuit, vt ibidem per carnalem generationem propagarentur. Ex his igitur, ac similibus circunstantiis, quibus vxorum, non virorum pluralitas cohonestari potest; fit, vt in vna, non in altera à Deo dispensetur. Vndè D. Aug. lib. 22. contra Faust. cap. 37. docet, non potuisse etiam ex consensu Abrahæ, legitimam fieri & Abrahæ, & Pharaonis vxorem; & nihilominùs potuisse Abrahamum ex consensu Saræ legitimum fieri & ipsius Saræ, & Agaris maritum. Rem optimè declarat D. Aug. lib. de bono coniugali, cap. 17. & similitudine seruorū cum domino, & creaturarum cum creatore: sicut enim plures serui vni domino subiacent, non tamen plures domini vni seruo imperant. Et sicut plures creaturæ ad vnum creatorem, non tamen plures creatores ad vnam creaturam referuntur: ita plures vxores vni viro, non tamen plures viri vni vxori copulantur.

Quibus circunstantiis vxorū pluralitas cohonestetur.

D. August.

XIV. *A quo concedi queat hæc dispensatio.*

His positis, triplex dubium consurgit. Primū, à quo fieri debeat dispensatio in pluralitate vxorū? Certum in primis est, siqua dispensatio necessaria est, eam esse non posse ab homine; quia hic nihil potest in lege naturæ. Nec obstat casus, qui refertur cap. *Quod proposuisti.* 32. q. 7. Quòd scilicèt Gregorius III. concessterit cuidam ducere vxorem secundam ob ægritudinem primæ. Nam prima nō fuit legitima ob impedimentum perpetuum; idquè solùm Pontifex declarauit; vt Glossa einsdem capitis, & Doctores communiter aduertunt. Dicet igitur aliquis non requiri vllam dispensationem, sed solam mutationem circunstantiarum, v. g. si detur casus, in quo sit necessaria maior propagatio generis humani, quàm dari possit, seruata lege monogamiæ; eo ipso licitam esse polygamiā. Sed contra. Quia lex prohibens polygamiam, nō solùm erat naturalis, & rectæ rationi conformis; sed etiam Adamo diuinitùs inspirata, iuxta illud: *Erunt duo in carne vna.* Quæ verba licèt Genes. 2. n. 24. referantur, vt dicta ab ipso Adamo: nihilominùs Matth. 19. n. 5. referuntur, vt dicta ab ipso Deo. Vt intelligeremus, interprete D. August. lib. 9. de Genes. ad lit. cap. 19. Adamum diuinitùs inspiratum, tanquàm prophetam hoc dixisse; ergo vt illa lex tolleretur, satis non erat mutari circunstātias, in quibus polygamia bona esse videretur; sed vlteriùs peculiaris à Deo dispensatio requirebatur. A quo enim lex imponitur, ab eodem tan-

D. Aug.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A tùm in ea dispensatur.

Secundum dubium, quo tempore facta fuerit hæc dispensatio? Et dubitari potest, de tempore naturæ, legis, & gratiæ. Et quidem in tempore naturæ vsque ad diluuium, talis dispensatio nō fuit; cum ex nullo scripturæ loco colligatur. Vndè patet insana Iudæorum temeritas; qui vt refert D. Anselm. in epist. 1. ad Timoth. sub initium, *Dicere audent, & credere; Deum homini duas creasse mulieres, ex quibus texunt genealogias, verè, sicut dixit Apostolus, infinitas.* Nempè de qua quisque natus fuerit. Sed Iudæos rectè conuincit Tertul. de exhort. ad castitatem cap. 5. *Plures*, inquit, *costæ in Adam, & infatigabiles manus in Deo, sed non plures vxores apud Deum. Erunt duo, inquit, in carne vna, non tres, neque quatuor.* Et lib. de Monogamia cap. 4. ad illa verba: *Faciamus ei adiutorium* Genes. 2. n. 18. *Adiutores*, inquit, *dixisset, si pluribus eum vxoribus destinasset.* Et statim: *Perseuerauit*, inquit, *vnio coniugij in auctoribus generis ad finem vsque, non quia non erant fœminæ aliæ; sed ne primitiæ generis duplici matrimonio contaminarentur.* Vnde Lamech, qui sub id temporis duas simul vxores accepit. Genes. 4. n. 23. meritò ab eodem Tertul. lib. de exhort. ad castitatem cap. 5. reprehenditur. *Numerus*, inquit, *matrimonij à maledicto capit. Primus Lamech duabus maritatus, tres in vnam carnem effecit.* Addit verò D. Hieron. lib. 1. contra Iouin. Lamech propter hoc scelus grauiùs punitum fuisse, quam Cain; iuxta illud, *Septuplum vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies septies.* Gen. 4. n. 24. *De altero*, inquit Hier. *septies, de altero septuagies septies vindicatum est; quantum distat in numero, tantùm & in crimine.* Post diluuium autem constat in hac lege dispensatum fuisse. Alioqui peccaret Abrahamus polygamiam exercendo: quā tamen tam licitè exercuit, vt D. Aug. lib. de bono coniug. c. 21. non dubitet eam cum Ioannis continentia comparare, imò & exæquare. Peccarent etiam reliqui patriarchæ, vt Iacob, & alij, quos polygamos fuisse constat: cum tamen D. Aug. lib. de bono cōiugali c. 13. asserat, eos castiùs plures vxores habuisse, quàm nūc multi habeāt vnā tantùm.

XV. *Quando facta fuerit hæc dispensatio.* *Ante diluuium nulla fuit.* *Iudæorum figmentum de Adami polygamia.* Anselm. Tertul.

B

D. Hier. *Lamech propter vxorū pluralitatē punitur.* D. Hier. *Post diluuiū in hac lege dispensatum est.*

C

D. August.

D. Aug.

In tempore autem legis scriptæ liberalior fuit hæc in polygamia dispensatio: vt Euseb. Cæsar. lib. 1. demonstr. Euang. cap. 9. D. Chrys. lib. de virginit. cap. 32. D. Hier. lib. vtroque contra Iouinian. & cæteri communiter aduertunt; satisque supponitur Deut. 17. n. 17. Vbi solùm plurimæ vxores, hoc est, nimia earum multitudo regibus prohibetur. Et Deuter. 21. n. 15. Vbi connubiales quædam leges in polygamia, quippe quæ licita supponatur, statuuntur. Denique ex toto veteri testamēto id colligitur; vbi multi polygami commēdantur; nullus ex hoc capite vituperatur; nisi fortè modum excessisset; vt re vera Salomon excessit; & in nimia multitudine vxorum; & in delectu earum ex alienigenis; & in communicatione cum illis in idolatria. Quibus de causis: 3. Reg. 11. n. 1. Et Ecclesiast 47. n. 21. non immeritò reprehenditur. Ratio verò huius dispensationis sub id temporis fuit; tū vt hæc polygamia Christi Domini cum synagoga & Ecclesia desponsationem præfiguraret; vt Iustin. in dialogo cum Triphone, pluresque alij ostendunt; tum etiam vt magis indies Dei populus augeretur, vt Cyril Alex lib. 2. in Genes. D. Chrys. hom. 56. in Genes. D. Thom. in cap. 16. Genes. pluresque alij testantur.

XVI. *In lege scripta liberalior fuit in polygamia dispensatio.* Eus. Cæs. D. Chrys. D. Hier.

D

Ratio huius dispensationis sub veteri lege. Iustin.

E

Cyril. Alex. D. Chrys. D. Thom.

Cæterum tempore legis nouæ, seu gratiæ, non solum nunquā facta fuit hæc dispensatio; sed etiā quæ olim facta fuerat, reuocata est à Christo Domino, Matth. 19. n. 5. vbi matrimonium ad eum statum, in quo ab initio institutū fuerat, reduxit. Ad

XVII. *Hæc dispensatio in lege gratiæ reuocata est, nec vlli concessa.*

Deum enim pertinebat, inquit D.Paul. Ephes. 1. n. 10. *instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terra sunt in ipso.* Hoc est, vt Tertul. lib. de monogamia cap. 5. interpretatur, omnia ad initium reuocare, & sub primæuo statu innocentiæ reponere. Atque hæc prima ratio hanc dispensationem reuocandi. Vt scilicet prior Adam sub posteriori ad statum, in quo conditus fuit, redoceretur. Altera esse potest, quia iam non erat necessaria ad populum Dei propagandum. *Nunc enim*, inquit Beda, in cap. 1. Lucæ, *iam nō carnalis successio, sed perfectio spiritalis inquiritur.* Et Cassian. collat. 17. cap. 19. *Vxorum, inquit, multarum antiqua illa libertas, instante iam temporum fine, & multiplicatione humanæ generationis expleta, non immeritò debuit amputari. Nā vsque ad aduentum Christi, oportuit benedictionem primordialis illius vigere sententiæ, Crescite, & multiplicamini. Et idcircò iustissimum fuit, vt ex illa radice fœcunditatis humanæ, quæ in synagoga pro dispensatione temporis vtiliter viguit: Angelica virginitatis flosculi germinarent, ac suaueolentes continentiæ fructus in Ecclesia gignerentur.* Addé D.Chrys. hom. 56. in Gen. vbi docet olim hanc polygamiam licitam fuisse, *vt humanum*, inquit, *genus propagaretur. Nunc verò, quia per Dei gratiam humanum genus valde multiplicatum est, & pietas incrementū accepit: aduentens Christus, & virtutem in hominibus plantans, Angelosque ex hominibus faciens, omnem illam veterem consuetudinem aboleuit.* Vnde Tertul. lib. de exhort. ad castitatem c. 6. asserit, Deū olim eam polygamiam permisisse, donec mundus impleretur. *Nunc verò*, inquit, *compressit, quod emiserat, & reuocauit, quod indulserat; non sine ratione propagationis in primordio, & repastinationis* (hoc est, amputationis) *in vltimo.* Quasi diceret, factam fuisse hanc dispensationem, quandò erat hominum propagatio necessaria: postquā necessaria esse desiit, amputatam. Et statim: *Propterea*, inquit *syluam quis instituit, & crescere sinit: vt tempore suo cædat. Syluam Erat vetus dispositio, quæ in Euāgelio nouo deputatur. Sic & oculum pro oculo, & dentem pro dente, iam senuit, ex quo iuuenuit.* Huc est, sicut lex Talionis olim seruati solita, ita & polygamiç aboleuit: ex quo Christus nouas patentiæ, & continētiç leges hominibus persuasit. Tertia ratio esse potest, ad repræsentandum statum Ecclesiæ triumphantis: ita D.Aug. lib. de bono coniug. c. 18. *Sicut*, inquit, *sacramentum pluralium nuptiarum illius tēporis, significauit futuram multitudinem Deo subiectā in terrenis omnibus gentibus: sic sacramentum nuptiarum singularum nostri temporis, significat vnitatem omnium nostrum subiectam Deo, futuram in vna cælesti ciuitate.*

Tertul. Prima huius reuocationis causa. *Secunda.* *Beda. Cassian.* *D.Chrys.* *Tertul.* *Tertia.* *D.Aug.*

XVIII. Tertium dubium est, cum quibus in hac lege dispensatum fuerit? Constat in primis dispensatum fuisse, cum Abrahamo, omnibusque illius posteris, vsque ad Christum Dominum: siue illi per Isaac, & Iacob: siue etiam per Ismaelem, & Esau propagarentur: quamuis hi posteriores ad populum Dei nō pettinerent. In qua te conueniunt Theologi suprà citati. Dissident tamen, vtrum etiam ad gentiles hæc dispensatio extensa fuerit? Affirmat Bellarm. & Valent. negant Henriq. & Sancios, quamuis eos è peccato propter ignorantiam excusent: præsertim cum exemplo Hebræorum ducerentur. Vtriq; probabiliter: sed posteriores, nisi fallor, probabiliùs: sicut enim Deus suo tantùm populo leges tribuebat, ita & priuilegia. Cum quo autem omnium primo Deus olim dispensauerit, nō constat. Dicūt aliqui cum Noë: repugnat Terr. de monogamia c. 4. *Reformatio*, inquit, *secundi generis humani monogamia matre censetur. Noë, & vxor filiique eorū in vnicis nuptiis.* Vt sicut humanum genus à patente monogamo formari cœpit, ita & à monogamo reformaretur.

Cum quibus in hac dispensatum fuerit. *Virum ad gentiles hæc dispensatio extensa fuerit.* *Bellarm. Valent. Henr. Sanc.* *Cum quo primum Deus olim dispensauerit.* *Tertul.*

A Dicunt alij, cum Abrahamo, qui omnium primus legitur polygamiā licitè vsus fuisse. Impugnat hoc Peter. Gen. 16. n. 22. Nescio an satis expugnet. Res est prorsus incerta. Certius tamē est, hāc dispensationem factā fuisse alicui (quisquis fuerit primus) per internam inspirationē: & ab eo per loquutionē externam in alios, atque alios traductā. Ita vt iam in eo populo nemo dubitaret, licitā sibi esse ex diuina dispensatione polygamiam. Vndè Elcana vir iustus eā licitè vsus fuit: præsertim cum ex priori coniuge, vtpotè sterili prolem non spectaret. Ideóque de illius fortè cōsensu, vt credit Abul. q. 4. posteriorem superinduxit. Quamuis hic B consensus necessarius simpliciter non fuerit: cum vir suo iure vteretur. Vt Bellar. lib. de matrim. c. 10. rectè aduertit.

Peter. *Abul.* *Bellarm.*

SECTIO III.

Quanta olim pœna fuerit sterilitas; & cur potiùs Annæ inflicta fuerit, quàm Phenennæ?

I. Sterilitas aliquando naturaliter contingit; vt docet Hyppocrates lib. 1. & 2. de morbis mulie-bribus, & speciatim lib. proprio de sterilibus: & tā fœminis, quàm viris communis esse potest: quanuis in scriptura fœminis tātùm tribuatur; vt Mal-C donatus aduertit Loc. 1. n. 7. Cui si obijcias, Iechoniam appellari sterilem, Ierem. 22. n. 30. Facilè respondere posset, non dici sterilem, quòd filios non habuerit. Nam Iechonias genuit Salathiel. Matth. 1. n. 12. & plures alios filios genuisse dicitur. 1. Paral. 3. n. 17. & 18. Sed quòd nullus ex illius filiis regnum Dauidis obtinuerit; vt loco Ieremiæ citato exprimitur. Aliquandò verò supernaturaliter inducitur; tum ob alias causas, de quibus statim in posteriori parte sectionis; tum etiam in pœna alicuius sceleris, vt Leuinus Lemnius lib. 1. de miraculis naturæ cap. 9. & lib. 3. c. 1. ostēdit: duciturque ex scriptura Gen. 20. n. 18. vbi dicitur: Omnis vulua domus Abimelec, vxoris scilicet, & ancillarū, cōclusa, hoc est, sterilitate damnata, quandiù ille Saram non restituebat Abrahamo. Et 2. Reg. 6. n. 23. D Vbi Michol sterilitate punitur, quòd Dauidem coram Arca Domini ludentem irrisisset. Et Osee c. 9. n. 14. Vbi Vates improbæ genti hoc supplicium imprecatur: *Da eis Domine vuluam sine liberis, & vbera arentia.* Acerbissima enim pœna inter Hebræos olim, imò inter cæteros quoque homines censebatur sterilitas: tum ob alias causas, quas Mald. vbi sup. n. 25. solita breuitate perstringit; tū præsertim, quia homines illius temporis, sicut minùs de æternitate cogitabāt; ita magis suæ memoriæ in terris conseruandæ studebant: quod per filius consequi se posse sperabant. Vndè si qua ratione illis orbari contingeret, incredibiliter angebantur.

Sterilitas aliquādo naturalis. *Hyppocrat.* *In Scriptura fœminis tātum tribuitur.* *Aliquandò in pœnam supernaturaliter inducitur.* *Leuinus Lemn.* *Acerbissima olim pœna sterilitas*

II. Quod facilè patebit exemplis. Nam in primis Iobus lethales fortunæ ictus, immotus excepit; quasi homo adamantinus, vt Orig. appellauit; vbi E tamen filiorum mortem audiuit, quasi loco stare non posset præ dolore: *Surrexit*, inquit textus, *& scidit vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram adorauit.* Iob. 1. n. 20. In quem locum D.Basil. citatos in catena græca, *Iustus*, inquit, *quasi scopulus consistebat, ac vim tempestatis excipiens, fluctuum violentā incursionem redigebat in spumam: nihilque eorum, quæ contigerunt, dignum lacrymis existimauit. Postquam verò nuntius venit, qui diceret in conuiuantes filios, & filias violento flatu conuiuij domicilium irruisse: tunc communi sensu naturæ patefacto, vestem conscidit; vt ea re propensæ voluntatis suæ erga liberos significationē daret.*

Filij orbari summus olim parentum dolor. *Orig.* *D.Basil.*

Immensum

III. *Generis successionem expetit Abraham.* Immensum pondus præmiorum Deus olim promisit Abrahamo, cum dixit: *Ego protector tuus, & merces tua magna nimis.* Gen. 15. num. 1. Et tamen Abraham conquerebundus respondit: *Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadam absque liberis.* Ib. n. 2. Quasi diceret, vt interpretatur Lippom. (*Lippom.*) *Multa quidem, & magna promittis: maximum autem bonorum in hoc sæculo, sine quo alia non sunt iucunda, mihi non das, filium scilicet de meo semine, meorum rerum heredem, & fidei.* In quibus verbis nota illud *& fidei.* Quasi Abrahamus non tantum doleret deesse sibi hæredem, qui suum nomen, & gloriam ad posteros transfunderet: sed præsertim, qui suam fidem, & religionem propagaret.

IV. *Filiorum propagatione David maximè Deo gratatur.* Iam verò Dauid suo ex peccato resipiscens, cum multas à Deo pollicitationes de futura prosperitate accepisset: nullam habuit gratiorem, quàm quæ fuit de filiorum propagatione. *Quis ego,* inquit, *sum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque? Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo, Domine Deus; nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum.* 2. Reg. 7. n. 18. & 19. In quibus verbis duo obserua. Vnum cum Caiet. in Hebræo esse, *Domine, mi Deus,* quæ verba sæpiùs in hac oratione reperiuntur: & blandissima sunt, amorisque plenissima. *Pœnitentia Deum facit proprium quem peccatum fecerat alienum.* Quasi pœnitentia, quam Dauid egerat, Deum faceret proprium Dauidis, quem peccatum fecerat alienum: & sicut peccator Deum nõ audet suum appellare; vt alibi illustrabo; ita pœnitens suum frequentissimè appellat. Alterum ad rem præsentem; Dauidem inter multa beneficia diuina de nulla re magis, quàm de suorum filiorum propagatione exultare. Quasi promissam sibi posteritatem, omnium maximam esse crederet prosperitatem; & pro hac potissimũ grates Deo redderet immortales. Et ne illi tam ingens pro filiis exultatio vitio ab aliquo verteretur; statim addit: *Ista est enim lex Adam, Domine Deus.* Ib. n. 19. Nempè, interprete Lyr. (*Lyran.*) vt quilibet sit solicitus de posteritate sua. Vnde concludit: *Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te?* n. 20. Quasi diceret, hoc beneficio de filiorum posteritate concesso, nullum restat ampliùs postulandum.

V. *Christi aduentus, summum beneficium.* Quamuis mihi videatur hoc loco propheta mentem altiùs erexisse, neque tã ad alios filios, quàm ad futurum Messiam spectasse. Quasi Deo in hunc modum gratuletur. Dum mihi tantum beneficium præstas, vt de mea stirpe mundi redẽptor oriatur: quid vlteriùs loquar? quid postulem? quid exoptẽ? Eodem enim pertinent illa verba, quibus Dauid Ps. 71. conclusit: *Defecerunt laudes* (seu preces) *Dauid filij Iesse.* Nam si Psalmus agit de secundo Christi aduentu, vt Caiet. existimat; verborum sensus est, *In vltimo iudicio nullus precibus locus.* illud extremum iudicium adeò seuerum, ac districtum fore, vt nullus in eo locus precibus, atque orationibus relinquatur. Si verò, quod est longè probabilius, Psalmus agit de primo Christi aduẽtu, sensus est, tantum esse hoc Incarnationis beneficium, vt Dauid nihil ampliùs postulare velit, imò nec exoptare.

VI. *De filiorum posteritate valde solicitus Iacob.* Sed vt redeam, vnde excesseram. Valdè solicitus de filiorum propagatione mihi videtur fuisse Iacobus, vir alioqui sanctissimus. Nam, vt est in litera: *Israel diligebat Ioseph super omnes filios suos; eo quod in senectute genuisset eum.* Genes. 37. num. 3. Cur, quæso, filius senectutis præ cæteris à Iacobo diligebatur? *In promptu causa est,* inquit Caiet. (*Caiet.*) *quia diutiùs seruaturus est esse paternum: apprehẽditur enim, vt victurus longo tempore post mortẽ patris.* Adeò enim volebant homines etiam sanctissimi suam per filios memoriam in terris conseruare; vt eos filios magis diligerent, per quos crederent eam diutius conseruandam. Quid mirum igitur, si Hierosolymitanæ fœminæ post vrbis suæ excidium filiis orbatæ de aliorum propagatione filiorum tam solicitæ angerentur. *Et apprehendent,* inquit propheta, *septem mulieres virum vnum in die illa dicentes, Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur; tantummodò inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum.* Isai. 4. n. 1. *Per filios olim nomen suum ab interitu vendicare curabant parentes.* Coniugia requirebant, non vt opes cogerent, & lucra facerent; suas enim facultates libenter expendebant, victu suo, cultúque viuentes; sed vt posteros relinquerent; quos præ cæteris diuitiis desiderabant, vt sua per eos nomina nulla obliuione sepulta conseruarent.

VII. *Filij cur parentum radices.* Denique hic erat omnium hominum appetitus; vt qui per se semper viuere non possent; per suos saltem filios nunquàm morerentur. Vnde si filiis carebant, steriléfque erant, eradicari dicebantur. *Non erit,* inquit textus, *infœcunda, nec sterilis in terra tua.* Exod. 23. n. 26. Hebraicè, *nec eradicata.* Nam verbum, עקר *Hachar*, quod ibi ponitur, *eradicare* significat. Sunt enim filij quædam veluti parentum radices. *Erit radix Iesse.* Isai. 11. n. 10. *Ascendet sicut radix.* Isai. 35. n. 2. *Leo de tribu Iuda, radix Dauid.* Apocal. 5. n. 5. Quemadmodùm enim succisa arbore, radices manent, quæ iterum germinant; in quibus proinde arbor manere, & perseuerare videatur: ita sublatis parentibus manent filij; in quibus illi quodammodò viuere, & superesse existimantur.

VIII. *Gloriosius sibi nomen in lege gratiæ iusti per virginitatem, quàm per posteritatẽ acquirunt.* Ex his patet, quàm grauis olim fuerit pœna sterilitatis, quæ nunc in lege gratiæ multò leuior, & facilior habetur; cum iam homines non tam de posteritate in terris cogitent, quàm de æternitate in cælo meditentur: sciántque gloriosius sibi nomen per virginitatem, quàm per posteritatem acquirendum; iuxta illud, quòd Deus virginibus promisit: *Dabo,* inquit, *eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs, & filiabus.* Isai. 56. n. 5. Hoc est, ad literam, melius, quàm illud, quod per filiorũ successiones comparatur. Et cur melius? Quia patres cum per se ipsos semper viuere, & mortis leges euadere non possint; per filios saltem viuere, & immortales fieri conantur. *Castitas immortalis, & angelica.* At verò virgines suum in se ipsis nomen, & gloriam æternam: cum mori nesciant, sed immortalitate in terris potiantur. Vnde D. Bern. (*D. Bern.*) epist. 42. *Sola,* inquit, *est castitas, quæ in hoc mortalitatis & loco, & tempore statum quendam immortalis gloriæ repræsentat. Sola inter nuptiarum solennia morem beatæ illius vendicat regionis; in qua neque nubunt, neque nubuntur: præbens quodammodo terris cælestis iam illius conuersationis experientiam.* Vbi plura eleganter de hac re. Et serm. 2. ad fratres de altitudine cordis. *Quis,* inquit, *cælibem vitam, vitam cælestem, & angelicam dicere vereatur? Aut quod in resurrectione futuri sunt omnes electi; quomodò non iam nunc estis sicut Angeli Dei in cælo à nuptiis penitus abstinentes. Angeli quidem terreni, aut potius cæli ciues.*

IX. *Per castitatẽ Enoch, & Helias mortem ignorarunt.* Castitatem coluit Enoch. Quid inde? Mortem ignorauit. *Ambulauit Enoch cum Deo, & non apparuit; quia tulit eum Deus.* Gen. 5. n. 24. Chaldaicè, *Ambulauit Enoch cum Deo, & non ipse; quia non mori fecit eum Deus.* Virginitatis cultor extitit Helias. Quid deinde factum? Mortem euasit. Optimè D. Hier. (*D. Hier.*) lib. 2. contra Iouin. *In Helia,* inquit, *virginitas demonstratur; in Moyse nuptiæ.* Et paulò post; *Moyses mortuus est, & sepultus Helias igneo curru raptus ante immortalis esse cœpit, quàm mortuus.* Quasi cum cæteri homines per mortem ad immortalitatem tendant, vnus Helias virginitatis alis mortem transiliret, & ad immortalitatem præuolaret.

Epiphan. Vnde egregiè de illo D. Epiphan. in Anchorato procul à medio. *Helias, inquit, erat in virginitate, vt prærogatiua virginitatis immortalitatem prædicaret mundo, & cum corpore incorruptibilitatem.* Ac si nullus inueniri posset aptior immortalitatis prædicator, quàm eximius virginitatis cultor, quòd illam in se ipso testaretur.

X. De vtroque verò, Enoch scilicet, & Helia D. Hier. & Tertul. egregia præconia ediderūt; quibus vtriusque immortalitatem à virginitate acceptam confirmarunt. *D.Hier.* Nam D. Hier. in epist. ad Pamach. contra errores Ioannis Hierosolymit. *Enoch, inquit, translatus in carne, Helias carneus raptus est in cælum, nec dum mortui, & paradisi iam coloni.* Quasi eandem immortalitatem, quam felicitas in paradiso confert, conferat in exilio virginitas. *Tertul.* Tertul. verò lib. de resurrectione carnis cap. 8. de Enoch, & Helia loquutus: *Æternitatis, inquit, candidati, ab omni vitio, ab omni damno, ab omni iniuria, & contumelia immunitatem carnis ediscunt.* Ingeniosè quidem. Nam qui carni seruiunt, tēpori per mortem finiendo subiiciuntur: qui à carne ad virginitatem prouocant, in libertatem æternitatis vendicantur.

XI. *Ioannes Euang. in terris propter castitatem immortalis paradisi accola.* Iam verò Euangelista Ioannes quantam habuit cum virginitate commercium; tantum habuit à mortalitate diuortium. *Exiit, inquit ille, sermo inter fratres, quòd discipulus ille non moritur.* Ioan. 21. n. 23. Vnde hæc fama orta est? Prædictum ne à Christo Domino illud fuit? Minimè. *Et non dixit ei IESVS, non moritur*; vt ibidem Euangelista fatetur. Coofictum ne fuit temere ab Apostolis? nequaquam. Neque enim veritatis prædicatores, falsitatis artifices, & architecti esse poteruot. Vnde ergo exiit ille sermo? *D.Hier.* Optimè D. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *Ex hoc, inquit, ostenditur virginitatem non mori, sed manere cum Christo; & dormitionem eius transitum esse, non mortem.* Quasi Apostoli ex Ioānis virginitate certum depromerent argumentū, cum non esse moriturum; sed potius iam esse immortalitate donatum. Hinc est, quòd cum Ioannes adhuc in terris degeret apud insulam, quæ dicitur Pathmos, relegatus, nihilominus iam in cælo collocatus cerneretur. Nam Apoc. 4. à n. 6. non solùm vidit in cælo tria animalia, trium Euangelistarum symbola, sed etiam Aquilam volantem, sui ipsius iudicem, ac typum: quia Ioannes propter carnis grauitatem adhuc exulabat apud homines, & propter mentis puritatem iam apud superos triumphabat. In quam rem optimè quadrat illud virginitatis præconium, grauissimè editum à D. Cypr. *D.Cypr.* lib. de singularitate clericorum: *Hoc, inquit, exigit sancta singularitas* (id est, sancta virginitas) *vt antequam transfiguretur, iā transfigurata cernatur in Angelicæ claritatis aspectum.* Quasi priusquàm mors virgines deformet in cineres, virginitas transfiguret in Angelos.

XII. *Castitas se ipsa, non filiorum successione perennat.* Cum igitur virgines immortales sint; sobole filiorum non indigent, per quos viuant. Vnde ægrè non ferunt, si filiorum sterilitatem patiantur; qui semper animorum puritate efflorescunt. Nam ibi tantùm necessariæ sunt nuptiæ, vbi mors desæuit; vt morientis defectus per nascentis accessum suppleatur. Vnde inter terrenos homines mortis ictibus subiectos, dantur nuptiæ, à quibus mortis strages resarciantur: inter cælestes verò mortis legibus immunes, sicut nulla mortis dispēdia tolerantur, ita nulla nuptiarum subsidia requiruntur. Vtrunque significans Christus Dominus: *Filij, inquit, huius sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias: illi verò, qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores, neque enim vltra mori poterunt.* Luc. 20. à n. 34. *Tertul.* Quod Tertul. lib. 4. contra Marcion. c. 38. rectè expendens: *Quia, inquit, de suo venturo quærebatur; in quo neminem nubere definiturus erat; præstruxit hic quidem nubi, vbi sit, & mori: quos verò dignatus sit Deus illius æui possessione, & resurrectione à mortuis, neque nubere, neque nubi; quia nec morituri iam sint.* Sicut igitur à virginali statu exulat mors; ita oportet & nuptias exulare. Vnde nulla in eo pœna sterilitas: quod enim per fæcunditatem solatium obtinetur, per virginitatem felicius compensatur. Sed iam ad alteram partem sectionis.

Cur potius Anna sterilis fuerit, quàm Phenenna?

XIII. *Vtrum sterilitas Annæ naturaliter, an supernaturaliter contigerit?* DVbitabit in primis aliquis, vtrum sterilitas Annæ naturaliter, an supernaturaliter contigerit? *Abul. Prima sententia.* Naturaliter contigisse sentit Abul. hoc loco q. 6. *Secūda sententia.* Supernaturaliter contendet aliquis ex illis verbis n. 5. *Dominus autem concluserat vuluam eius.* Et ex illis n. 6. *In tantum vt exprobraret, quod Dominus conclusisset vuluam eius.* *Caiet.* Vbi Caiet. aduertit hāc sterilitatem non qualitercunque, sed à Deo inflictam esse. Et confirmari potest ex Gen. 20. n. 18. vbi similibus verbis exprimitur sterilitas vxoris, & ancillarum Abimelech, quam diuinitus inductā fuisse, dubitandum non est. *Vera resolutio.* Sed vt rem breuiter expediam. Dupliciter dici potest hæc sterilitas supernaturalis. Vno modo, si præter naturæ leges, ac dispositiones, quæ in aliquo subiecto concurrunt, infligatur. Altero, quāuis secundùm naturæ dispositiones contingat, si à Deo propter aliquas certas causas ad peculiarem aliquem finem ordinetur. Priori modo fortassè hæc Annæ sterilitas naturalis fuit; quod aliter inflicta non fuerit, quam natura sic exigente: præsertim si quis dicat cū Hildeberto Cænomanensi Episcopo epist. 41. *Hildeb.* Annam sub hoc temporis iam esse octogenariā. Posteriori modo supernaturalis; quòd quanuis à natura ita instituta fuerit; tamen à Deo ad peculiarem finem, propter certas aliquas causas referatur.

XIV. *Triplex ratio cur Annæ potius, quàm Phenennæ sterilitas imposita fuit.* Causa igitur, cur hæc sterilitas Annæ potiùs, quam Phenennæ imponatur, triplex esse potest, vt interim alias prætermittam. Prima, vt meritū Annæ, quæ iustior erat, augeretur. Sanctiores enim fœminas, vt Sarā Gen. 11. n. 30. Rebeccam. Gen. 25. n. 21. Rachelem, Gen. 29. n. 31. Matrem Sāsonis. Iudic. 13. n. 2. Elisabethā, Luc. 1. n. 7. solebat Deus sterilitate mulctare, vt amplriore sanctitate cum hac afflictione locupletaret; vt Orig. hom. 12. in Genes. aduertit. Imò in vniuersum loquendo, sanctiores, & iustiores quosque solet Deus maioribus laboribus exercere in hac vita, vt & sibi maiora acquirant præmia, & aliis efficaciora præbeant exempla, & leniores maculas, si quas aliquando cōtraxerunt, per temporarias eluant pœnas. *Iustos Deus laboribus premit, vt faciat iustiores.* Nam quòd labores inferantur à Deo, vt coronæ augeantur, facilè patet. Nā in primis Deus, inquit Apostolus, *Flagellat omnem filium, quem recipit*, Hebr. 12. n. 6. Filiū, inquit, nō seruum. *D.Ambr.* Quod expendens D. Ambr. serm. 14. in Ps. 118. *Asperioribus, inquit, exercet pater filiū, quā dominus vernaculum. Sed dura patris nō æstimantur flagella, quia vult filiū meliorē esse, quàm seruulum.* *Iobi labores præmiorum seges.* Quotsum Deus iam multas plagas Iobo viro sanctissimo inflixit, nisi vt augeret coronas: Vnde *D.Ambr.* D. Ambr. citatus *Probaturus, inquit, iustum suum per huiusmodi exercitia, in quibus eius probata est patiētia, magis dignū, qui probaretur, effecit.* Et paulò post: *Iob, inquit, si non omnem amisisset pecuniam, non tantā inuenisset gratiam Athletam suum nudum vngere voluit Deus oleo patientiæ; vt & subeundo faceret certamine fortiorem, & emerendo præmio dignorem.* Ac tandem illius

illius aduersitatis commoda enumerans. *Quid igitur*, inquit, *fuit illa tentatio, nisi exercitium fidei, insigne patientiæ, eruditio gloriosa virtutis, confessio plena victoriæ; vt qui ante contradicentem habebat diabolum, posteà non haberet.* Dauid, quò magis proficiebat, dicēs: *Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.* Ps. 118. n. 106. eò magis Deū vindicē, & vltorem sentiebat; dum statim subdit a *Humiliatus sum vsquequaque Domine.* Credo, vt ad præmium contendenti per diuinæ legis obseruantiam, maius, ac maius aliquod per laborum tolerantiam adderetur. Hoc planè Dauid non ignorabat, vt ibi D. Ambr. obseruat. *Quanti*, inquit, *mouentur, cum vident iustum aliquem fractum ægritudine graui, & perpetua debilitate vexatum: Sed qui firmus est, non mouetur, &c.* Quippè qui intelligit ex illa laborum segete, ingentem præmiorum messem colligendam.

D. Ambr.

XV. Quod autem iusti multis aduersitatibus agitētur, vt egregia patientiæ exempla cæteris proponantur, facile est ostendere. Cur enim Iosephus in Ægyptum præmittitur, tot carceres, tot vincula subiturus; nisi, vt Hebræi longo post tempore ab Ægyptiis affligendi, vnius exemplo Iosephi ad strenuam patientiam animarentur? Cur Iudæis in captiuitatem propter eorum scelera abductis, aliqui semper cum illis ex sanctissimis prophetis, vt Isaias, Ieremias, Daniel, Ezechiel, aliique iustissimi viri, vt Tobias, ac similes abire permittuntur; nisi, vt Hebræi laboribus non succumberent, sanctorum exemplis prophetarum excitati? Cur Isaac, & Tobias à Deo cæcitate plectuntur; nisi, vt alij, qui simili à Deo infortunio punirentur, sanctissimos viros imitati, quo minùs terrena viderent, eò magis diuina contemplarentur. Vnde illud de Tobia: *Hanc tentationem ideo permisit Dominus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob.* Tob. 2. n. 12. Itaque vexantur fortes, ne imbecilles inter aduersa exanimentur.

Iusti laboribus agitati, egregia patientia exempla alijs præbent.

XVI. Iam verò, quòd per labores sanctorum, leuiores culpæ eluantur; significauit olim Deus, externam suo populo captiuitatem comminatus. *Effundam*, inquit, *quasi aquam iram meam*, Oseæ 5. n. 10. Cur enim diuina ira aquæ comparatur? Respōdet ibi Rupert. *Quia sicut aqua visibilis mundare solet sordes corporeas; ita illa captiuitas mundauit populi peccata; vt iam non superesset in quibusdam, videlicet in tribus pueris, quippiam peccati, propter quod in Babylonia fornace ledi deberent eorum corpora.* Quasi trium puerorum leuioribus noxis per illam captiuitaté perfectissimè expiatis, nulla iam culpa in eorum mentibus superesset in Babylonico camino expurganda. Prophetam illum, qui in Samaria contra Dei præceptum comedit, & quem in via leo occidit, ille alius pseudopropheta virum Dei appellauit. *Vir*, inquit, *Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, & tradidit eum Dominus leoni, & confregit eum, & occidit.* 3. Reg. 13. n. 26. At cur non potiùs appellauit virum Belial, cum diuinum præceptum violarit? fortè, quia intellexit per illam extremam pœnam, quam patienter excepit, totam eius culpam expiatam: ab illis enim, quibus Deus pœnas infert, sæpè numero culpas aufert. Sunt, qui dicant Oziam, & si nefarij sacrilegij auctorem, tamen æternam tandem salutem consequutum. Mouentur, quia statim vbi lapsus est in culpam, passus est pœnam. 2. Paral. 26. n. 19. Eo enim tendit diuina bonitas, vt quem in hac vita punit, emendet. Sed de hac re alibi plura.

Suos Deus laboribus exercet, vt leuiores eorū culpa eluātur.

Rupert.

Per inflictā pœnā culpa expiatur.

XVII. Hinc est, quòd diuina supplicia iustis videantur beneficia. Vnde D. Paulus, *Flagellat*, inquit, *Deus omnem filium, quem recipit.* Hebr. 12. n. 6. In Hebræo est, *Quasi pater in filio complacet sibi.* Et sic habetur

Diuina supplicia, magna beneficia.

A Prouerb. 3. n. 12. Ad quem locum D. Paulus allusit. Perinde, ac si Deus puniendo blandiri, & flagellando coronare videatur. Quis sanctior Moyse, Aarone, & Samuele? & nihilominùs Deus in eos omnes acriter animaduertebat; iuxta illud: *Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinuentiones eorum.* Ps. 98. n. 8. Vbi D. Aug. *Nouerint*, inquit, *Christiani quamodo vapulent cum multum profecerint.* Et notanda sunt cum eodem Aug. verba illa, *Propitius, & Vlciscens.* Quasi tunc Deum experiamur amatorem, cum se nobis ille exhibet vltorem. Similia sunt illa verba ex Ps. 94. num. 10. vt in Romano psalterio habentur: *Quadraginta annis proximus fui generationi huic.* Et vt habentur in vulgata: *Quadraginta annis offensus fui generationi illi.* B Quasi idem esset Deum illis offensum reddi per labores, ac proximum per fauores. Vnde D. Aug. proximè citatus: *Ignoscendo*, inquit, *propitius fuerat & vindicando. Non solum donans peccata, sed etiam vindicans, propitius fuisti: illi Deus irascitur, quem peccantem non flagellat.*

D. Aug.

D. August.

XVIII. Cum his vltimis verbis concordat D. Hieron. epist. 33. ad Castrutium. *Magna*, inquit, *ira est, quando peccantibus non irascitur Deus.* Vnde Ezechiel. 16. n. 42. loquens Deus ad Hierusalem: *Iam*, inquit, *non irascar tibi; zelus meus recessit a te. Non erudit pater, nisi quem amat; non corripit magister, nisi quem ardentioris cernit ingenij: medicus, si cessauerit curare, desperat.* Facit illud ex Psal. 59. num. 3. *Iratus est, & misertus est nobis.* C Seu, vt explicat Theophylactus, *quia misertus est nobis.* Ac si diuina punitio ex diuina miseratione oriatur. Vnde D. Greg. Nazianz. orat. in plagam grandinis, *Paterna*, inquit, *beneuolentiæ argumentum est, obiurgatio: contrà verò omnis anima, quæ admonitionis est expers, incurabilis manet.* Præbuit se Deus olim Moysi, & Aaroni spectandum: quo in solio, quæso; qua in sede maiestatis? Planè in sede lateritia, quæ tamen suo fulgore sapphirinam referebat; iuxta illud: *Viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius, quasi opus lapidis sapphirini:* Exod. 24. num. 10. Seu, vt colligitur ex Hebræo: *Lateris sapphirum referentis.* Dicunt autem Hebræi apud Oleastr. Deum sub pedibus laterem illis ostendisse, vt scirent, lateres, in quibus conficiendis, anxie in Ægypto premebantur, in D sapphiros esse commutatos. Nam labores, quibus iusti premuntur in hac vita, gemmæ sunt, quibus in futura coronantur. Vnde illæ vrbes, quas Hebræi in Ægypto per tot labores, ac sudores ædificarunt, Exod. 1. n. 11. dicuntur fuisse vrbes *tabernaculorum*, seu, vt est in Hebræo [illegible] *mischenoth*, id est, *thesaurorum.* Ac si dum tot laboribus insisterent, non ædificare, sed thesaurizare viderentur. Meritò ergo iustis labores à Deo infliguntur, qui diuinam ergo illos beneuolentiam testentur.

Dei in peccatores indulgentia, magna aliquando indignatio.

D. Hier.

Theop.

D. Greg. Nazian.

Iustorū labores, gemmæ, & thesaurum.

XIX. Secunda ratio, ob quam Anna fuerit sterilis, esse potest, vt natiuitas Samuelis ex matre sterili, natiuitatem Christi Domini ex matre Virgine antecedat; & minùs miraculum maiori præludat. Voluit E enim Deus paulatim emollire incredulitatem Iudæorum; & à minoribus miraculis ad maiora credenda veluti manu ducere. Tradit hanc rationem D. Chrysost. homil. 49. in Genes. vbi loquens de sanctis illis fœminis, quæ in veteri testamento fuerunt steriles; & huius sterilitatis causam inquirens, sic respondet: *Vt cum*, inquit, *videris Virginem nostrum Dominum parientem, ne sis incredulus. Exerce enim hic tuos sensus in vulua sterilium, vt cum didiceris ligatam, & emortuam vuluam diuina virtute ad procreationem aperiri; inde copiosis argumentis acceptis, non admireris audiens, quòd Virgo peperit. Imò admirare, & obstupesce; sed ne sis incredulus miraculo.*

Secūda ratio.

Cur Samuelis ex sterili natiuitas, Christi ex Virgine natiuitati præludat.

D. Chrys.

Sterilis partum, Virginis fœcunditaté confirmat.

Quando

Quando igitur tibi dicit Iudæus, Quomodò peperit Virgo? Dic ei, Quomodo peperit sterilis, sterilitas igitur viam parat virginitatis. Et hanc esse literalem rationem, cur Deus olim voluerit steriles fœcundare, probat idem D. Chrysost. ex Luc. 1. num. 36. Vbi cum Angelus Gabriel miraculum natiuitatis ex Virgine nuntiaret, addidit miraculum natiuitatis ex sterili: *Et hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis. Vt scias*, inquit Chrysost. *quod propter hoc steriles prius fuerunt, vt credantur virginitatis partus.*

XX. Eandem rationem tradit D. Gregor. Nicen. de sancta Christi natiuitate, loquens de Elisabetha Baptistæ matre, *Ne*, inquit, *incredibile putarent homines ex Virgine partum edi posse: minoribus miraculis ante exercendo fideles ad assentiendum, & credendum assuefacit: sterilis, ac decrepita filium parit: id quasi præludium est, & principium existit miraculi, quod in Virgine subsequutum est.* Similiter de hac re philosophatur D. Ambros. lib 6. in Lucam cap. 8. Vbi docet, Christum Dominum minoribus miraculis præmissis fidem ad maiora credenda excitasse. *Suscitaturus*, inquit, *mortuam* (nempè filiam Archisynagogi) *ad faciendam fidem hæmorrhoissam ante curauit. Sic & resurrectio temporalis in Domini passione celebratur, vt perpetua illa credatur. Sic & partura sterilis indicatur, vt conceptura Virgo credatur.* Hanc etiam rationem D. Basil. Seleuciæ Episcop. in homil. de Iona vberius illustrat, pluribus exemplis ostendens, Deum maioribus miraculis minora præmittere solitum; vt ex his fides ad illa quodammodò eliciatur. Et concludens: *Quia*, inquit, *futurum erat, vt Virgo pareret; ne dicerent homines, incredibilem esse Virginis partum, prius steriles miraculũ præmeditantur. Et Sara annis iam sterilis in partu suo, fidem Virginis partus peperit.* Tandem Iust. Martyr. in dialogo cum Triphone post medium hanc etiam rationem attingit.

D. Greg. Nic.

Minoribus præmissis miraculis, fidẽ ad maiora credenda excitat Christus.

D. Ambr.

D. Basil.

Iust. Martyr.

XXI. Hinc etiam intelligitur, cur tam multa in veteri testamento miracula præcesserint, scilicet, ne quis de miraculis in nouo futuris dubitaret. Vnde D. Cyril. libr. 4. in Ioan. cap. 15. inuehitur in eos, qui dicebant. *Quomodò potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Ioan. 6. n. 54. Quòd scilicet prioribus miraculis credentes, de posterioribus dubitarent. *Quomodo*, inquit, *summis cruciatibus digni non erunt, qui rerum omnium opificem Deum ita contemnunt, vt, quomodo, in operibus suis dicere audeant, quem totius sapientiæ largitorem esse non ignorãt? Si vero tu, ô Iudæe, quomodo, etiam nunc clamas: hanc tuam imperitiam, ego quoque sequutus, libenter, quomodo ex Ægypto exiuisti, rogabo: quomodo in serpentem Mosaica fuit virga conuersa? quomodo lepra manus affecta, vno momento temporis in pristinum statum restituta fuit? quomodo in naturam sanguinis aqua transierunt? quomodo patres tui per media maria, & per aridam effugerunt? quomodo per lignum amaritudo aquarum in dulcedinem recidit? quomodo e lapide fontes aquarum fluebant? quomodo stetit Iordanes? quomodo solo clamore inexpugnabilis Iericho cecidit? Innumerabilia sunt, in quibus, si, quomodo, quæris; vniuersam tibi euertere scripturam necesse erit.* Neque solùm miracula voluit Deus præcedere, vt miraculum Incarnationis crederetur; sed figuras quoque innumeras, teste D. Chrysost. homil. 2. in Matt. *Vt enim*, inquit, *ex mundi nouitatis, nimalitus oriturus extinguereter.* Similiter igitur, ne incredibilis videretur partus ex Virgine, multi ex sterilibus præcesserunt.

Veteris testamenti miracula, ad maiora in nouo credenda præparant fid.

D. Cyril.

D. Chrys.

XXII. Tertia ratio, ob quam Anna sterilitate laborauerit, fuit, vt magna existimatio de sanctitate Samuelis haberetur. Nam qui ex sterilibus magno

Tertia ratio.

A miraculo nati sunt; insignes omni virtutum genere euaserunt; vt patet in Isaac, ex Sara; in Iacob, ex Rebecca; in Ioseph, ex Rachele; in Baptista ex Elisabetha. Quod Rupert. in cap. 1. Matth. ad illa verba: *Christi autem generatio sic erat* n. 18. rectè expendens: *Qui*, inquit, *ex istis* (hoc est ex sterilibus) *nati fuerunt, magni fuerunt; & in plerisque factis suis admirabiles quasdam similitudines Domini prætulerunt de virginitate nascituri, quæ naturaliter sterilis est, & non parit.* Cum igitur Samuel ex matre sterili natus fuerit; oportuit, vt magna de illius sanctitate existimatio apud omnes funderetur. Ita respondet Abul. hoc loco q. 7.

Vt Samuelis sanctitas commendetur. Ex sterilibus per miraculũ nati, in virtute insignes.

Rupert.

Abul.

XXIII. Sed cur Deus tam diligenter consuluit bonæ B existimationi Samuelis? Respondeo primò, quia Samuel futurus erat iudex, & gubernator illius populi. De prælato autem vult Deus, vt subditi magnificam habeant opinionem; qualem Iudæi de Moyse habuerunt; qui illum superiorem Angelis quodammodò credebãt. Vnde D. Paulus primùm quidem Angelis Christum Dominum prætulit. *Tantò*, inquit, *melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit.* Hebr. 1. n. 4. Deinde verò, vt Christi Domini dignitas commendabilior redderetur, eum prætulit & Moysi. *Amplioris*, inquit, *gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus.* Hebr. 3. n. 3. Ac si Hebræi, ad quos scribebat, magnificè quidem opinaturi essent de Christo Domino, si illum Angelis præferret; multò tamen magnificentius, si illum Moysi anteponeret: quem C Angelis quodammodo præferendũ existimabant. Quid dico, maiorem Angelis? Deo parẽ quodammodo faciebant. Quærit Theod. in Ps. 105. cur noluerit Deus, vt Moyses populum Israeliticum in terram promissionis induceret? Respondet: *Non permisit*, inquit, *vt per ipsam tota promissio finem suum sortiretur; ne ipsum Moysen Deum esse suspicarentur.* Hinc est, quòd faciente Moyse longiores moras in monte cum Deo, totus populus ad Aaronem conuenerit, dicens: *Fac nobis Deos, qui nos præcedant.* Exod. 32. n. 1. Cur autem, dicet aliquis in locum vnius Moysis, alterum hominem ductorem non postularunt, sed Deum: imò non vnum, sed plures, Fac nobis Deos? Forrasse quia Moysen non vni tantùm Deo, sed pluribus parem iudicabant: proindéque eius vices non nisi ab ipso Deo, aut etiam pluribus Diis suppleri potuisse.

Cur Deus Samuelis æstimationi tã diligenter consuluit? Magnifica de prælato habenda opinio.

Moysen Angelis superiorem, & Deo quodammodo parẽ Iudæi credebant.

Theod.

XXIV. D Respondeo secundò, consuluisse Deum tam diligenter bonæ existimationi Samuelis, ne malitia illius populi, quæ sub id temporis erat maxima, quia scilicet Deum contempsit, & reges petiit, & regnum diuisit, & ad idololatriam defecit; ne scilicet tanta hæc subditorum malitia, peccatis iudicis, & gubernatoris Samuelis tribueretur. Solet enim Deus suorum famæ, & existimationi cõsulere; eo præsertim tempore, quo illa maximè periclitatur. Quod paucis illustro. Cur in primis voluit Deus nasci de matre desponsata? Respondet D. Ambr. lib. 2. in Luc. sub initium, *Ne mater*, inquit, *non desponsata temerata virginitatis adureretur infamia. Maluit Dominus aliquos de suo ortu, quàm de matris pudore dubitare.* Malam de Iobo opinio- E nem eius amici imbiberunt; vt eam verò deponerent, Deus quàm diligentissime prouidit, non solùm in pristinum, imò & feliciorem statum Iobum reducendo; sed etiam eius amicos his verbis increpando: *Iratus est*, inquit, *furor meus, quoniam non estis loquuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob.* Et statim: *Iob autem seruus meus orabit pro vobis: faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia.* Iob. 42. num. 7. & 8. Cur, obsecro, Iobum tam honorificè commendat; nisi, vt eius vita

Bonæ Samuelis opinioni Deus consuluit, ne peccata populi illi tribuerentur. Suorum existimationi, cum maximè periclitatur, Deus consulit.

D. Ambr.

Consuluit B. Virginis nomine.

Iobi sanctitati prospexit.

Pro aduersariis orare magnũ virtutis argumentum.

Olympio.

vita nunquàm amplius ab amicis tanquam reprehensibilis arguatur? Cur item illorum non miseretur, nisi præuia Iobi oratione? Planè, vt ipsi intelligant, quantùm valeat apud Deum Iobi deprecatio; & præcipuè, vt intelligant, quanta sit Iobi virtus, qui etiam pro suis calumniatoribus Deum deprecetur. Quod ingeniosè aduertit Olympiod. in catena græca in Iobum, asserens voluisse Deum, vt Iobus iniuriarum oblitus pro suis aduersariis oraret; vt ipsimet virtutis, quæ in Iobo erat, testes efficerentur. Nullum enim potest quis suæ probitatis argumentum efficacius exhibere, quàm si pro suis aduersariis apud Deum intercedat.

XXV. *Abrahami sinistrã opinionem Deus impedinit.*

Simile quid accidit regi Abimelech, qui cùm malam de Abrahamo opinionem conciperet, virumque subdolum, mendacem, & veteratorem existimaret, eo quòd vxorem suam Saram, sororem diceret; & propterea occasionem daret ipsi regi, eam proprio viro auferendi, & multas plagas propter hoc scelus à Deo immissas tolerandi: cum, inquam, ob has causas perperam sentiret de Abrahamo, sic eum Deus alloquitur: *Redde*, inquit, *viro suo vxorem, & orabit pro te, & viues.* Genes. 20. num. 7. Vbi duplici ex capite Abrahæ sanctitas commendatur. Vno, quia dicitur Abrahamus pro rege Abimelech oraturus. Quid sanctius? quid clementius, quàm preces offerre pro eo, à quo iniurias acceperis? Altero, quia dicitur Deus Abrahæ precibus exorandus. Tantùm enim gratia, & auctoritate apud Deum valebat Abrahamus, vt quidquid à Deo peteret, impetraret. Eximia igitur patriarchæ sanctitas à Deo commendatur, quo tempore iniqua de illo existimatio ferebatur; vt hæc de illo existimatio penitus aboleatur; illa sanctitas impensius celebretur. Ita ferè totum hunc locum D. Chrys. homil. 45. in Genes. expendit, & ad præsens institutum, quàm aptissimè interpretatur. Vides quàm diligenter Deus omnem scelerum suspitionem à seruis suis auertat: & eorum bonæ existimationi consulat, & prospiciat.

D. Chrys.

XXVI. *Malam de Iosue existimationem Deus auertit.*

Ad hæc. Innumeras olim suorum hostium strages ediderat Iosue; multas vrbes exciderat; multas copias euerterat; multos duces in crucem egerat, multum cruoris humani hauserat. Reges quoque suorum militum pedibus calcandos subiecerat: adeò vt iam non fortiter, sed tyrãnice agere: & non tam militari gloria clarere, quàm barbarica crudelitate laborare videretur. Hæc dum ageret, & aliquando hostes per decliue fugientes insequeretur. Ecce tibi *Dominus misit super eos lapides magnos de cælo, & mortui sunt multò plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percusserant filij Israel.* Iosue 10. num. 11. Et paulò post, cum recumbente iam sole, ab hostium internecione cessare cogeretur: solem stare fecit, diem inaudito miraculo prorogauit: vt largior sumeretur de aduersariis vindicta. Cur, obsecro, Deus hanc Iosue potentiam, non solùm ordinariis præsidiis, sed etiam extraordinariis miraculis promouit? Egregiè Rupert libr. comment. in Iosue cap. 22. *Parum*, inquit, *erat apud homines tantum victorem, qui nec mortuis parceret: sed mortuorum quoque colla pedibus calcari præciperet: mortuósque patibulis affigeret: de crudelitate excusari præcepto legis, nisi etiam defenderetur nouo, & inaudito iusti Dei miraculo.* Quasi diceret, cum Iosue malè audire cœperit ob tot strages, & crudelitatis inuidia laborare: voluit cum Deus ab ea infamia eripere, & ab ea crudelitatis suspicione vendicare. Et quia satis non erat præcepta legis obtendere, quibus ad has strages eden-

Rupert.

A das tenebatur, quæ Exod. 23. n. 32. Exod. 34. n. 15. Deut. 7. n. 2. Deut. 23. n. 6. Deut. 25. n. 19. & passim alibi continentur: cum, inquam, non satis esset hæc præcepta obtendere, cum de illis saltem apud hostes non constaret: inaudita miracula, quibus ille se excusare posset, adhibuit, vt ipsi quoque hostes intelligerent, Iosue non insita crudelitate ductum, sed diuina potestate coactum in tot clades irruisse, atque adeò nulla ei crudelitatis labes adspergeretur.

Inter fornacis Babyloniæ flammas ambulabãt tres pueri illæsi: & inter pueros alius augustiori specie, quàm humana visus est. Daniel. 3. num. 92. Quem vterque Clemens, Roman. scilicet, & Alex. Tertul. Hippolyt. Aug. & plures alij, fuisse ipsum Dei filium arbitrantur. Cur quæso inter fornacis incendia apparet Deus? An, vt ostendat se suis seruis in periculis non deesse? Quo pacto olim Iosepho in carcerem coniecto, *Descendit cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum.* Sap. 10. n. 13. Quo pacto item Hebræis in Ægypto vapulantibus virgis ex rubo præcisis; ipse quoque ex spinoso rubo Moysi apparuit, Exod. 3. n. 2. Optima quidẽ ratio. Sed in rem nostram illa est aptissima. Vt illorum trium puerorum bonæ existimationi consuleret. Nam si Babylonij viderent solos pueros inter flammas ambulantes; magos illos, & præstigiatores esse crederent: apparet igitur Deus inter illos, vt ex diuino consortio credant, illud non esse maleficium diabolicum, sed prodigium diuinum. Ita Vatab. *Misit*, inquit, *Deus Angelum, & apparuit Nabuchodonosor, ne putaret hoc fieri maleficio.* Similis locus est Exod. 7. à n. 10. Vbi cù Moyses multa, veráque miracula patraret; Pharaonis magi similia omninò ediderunt. Quæro igitur, si Deus voluit veris miraculis auctoritatem Moysi conciliare, cur passus est eandem vanis magorum prodigiis eludi? Respondet D. Chrys. homil. 46. in Act. aptè ad rem præsentem: *Permisit*, inquit, *Dominus aliquid magis contra Moysen, ne magus putaretur esse Moyses.* Nam si Pharaonis magi se Moysi aduersarios non ostenderent; neque eius auctoritatem eleuare, & ludificare conarentur: planè Moyses de illorum grege esse, easdemque cum illis artes colere videretur. Dum tamen illi se opponunt; dum cum illo inimicitias exercent; dum nituntur illius opera demoliri: planè creditur Moyses non præstigia edere, vt illi, sed miracula. Sed de his alibi plura.

XXVII. *Trium puerorum fama in fornace à Deo seruata.*

Clem. Rom & Alex. Tertul. Hipol. D. Aug

Vatabl

Moysem, ne magus crederetur, Deus seruauit.

D. Chrys.

SECTIO IV.

Quid Annæ sterilitas, quid Phenennæ fœcunditas significet?

I. *Primo significat Dei gratiã, dum per otium sterilescit, per cooperatione prodit in fructus.* *Eucher*

VT à remotioribus sensibus ad propiores accedamus. Primò Eucherius per Annam sterilem intelligit gratiam quidem diuinam, ab operibus tamen vacuam: nam sicut Anna sterilis fuit: ita & gratia, nisi quis ea rectè vtatur, quodammodò sterilescit, eóque deducitur, vt in totum deperdatur. Per Phenennam autem fœcundam intelligit eandem gratiam in operationes fructuosas prodeuntem. Sed enim Phenenna fœcunda fuit, ita & gratia si rectè exerceatur, maiores in dies fructus, & noua meritorum incrementa inducit. Quare vir iustus otiari non debet, sicut seruus ille malus, & piger. Matth. 25. num. 26. qui otiando, non solùm plura talenta non acquisiuit; sed etiam vnum iam acquisitum amisit. Vnde Sapiens:

piens: *Qui*, inquit, *sectatur otium, replebitur egestate*. Prouerb. 28. num. 19. Quia non solùm plures diuitias non congerit, sed etiam congestas penitus exhaurit. Quod non solùm de temporalibus, sed etiam de spiritualibus diuitiis intelligas: vtrasque enim perdit, qui ab vtrisque conseruandis, & augendis otiatur. Benè idem Paræmiastes: *Per agrum*, inquit, *hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti; & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ, & maceria lapidum destructa erat*. Prouerb. 24. num. 30. & 31. Vbi ad illa duo incommoda, non acquirendi nouas opes, & perdendi acquisitas, accedit tertium, quòd scilicet, plurima mala subsequantur: & pro floribus, vrticæ, pro frugibus, spinæ: pro munitionibus agrorum, conuulsiones aggerum, hoc est, pro virtutibus, vitia; pro bonis operibus, mala; pro spiritualibus præsidiis, effrænari ad omnem licētiam appetitus reponantur. Non debet igitur vir sapiēs otiari; sed negotiari semper; vt Paulus diligens suæ perfectionis inquisitor; in quo gratia Dei vacua non fuit, sed abundantius omnibus laborauit. 1. Corinth. 15. num. 10. Vnde Dauid, *Quærite*, inquit, *faciem eius semper*, Psal. 104. num. 4. Ita enim quærendus est Deus, ac si nunquàm inueniatur. Vt enim non cessat quærere, qui non inuenit; ita qui Deum quærit, & spiritualem vtilitatem inuestigat: nunquàm debet ab hac inquisitione feriari. Ita ferè hūc locum interpretatur D. Aug. lib. 15. de Trinit. cap. 2. *Si quæsitus*, inquit, *inueniri potest; cur dictum est, quærite faciem eius semper? An & inuentus quærendus est?* Et paulò post: *Quæritur*, inquit, *inueniendus, & inuenitur quærendus. Tam magnum, & incomprehensibile bonum est; quod & quæritur, vt inueniatur dulcius, & inuenitur, vt quæratur auidius*. Concinit D. Bern. serm. 84. in Cant. *Existimo*, inquit, *quia nec cum inuentus fuerit, cessabitur à quærendo: non extinxit desiderium sanctum fœlix inuentio, sed extendit*. Sed totum hoc argumentum de vitando otio, & labore subeundo alibi illustrabo.

D. Aug.

D. Bern.

II. D. Gregor. Hug. Cardin. Dionys. Carthus. & alij, per Annam sterilem vitam contemplatiuam; per Phenennam fœcundam, vitam actiuā interpretantur. Vtranque enim vir iustus, & omninò perfectus, qualis fuit Elcana, complecti debet: nam sicut in humano corpore non minùs necessarius est oculus ad videndum, quàm manus ad operandum: ita & in animo cuiusque iusti non minùs necessaria est interna rerum cælestium contemplatio, quàm externa bonorum operum exequutio. Vnde D. Paulus: *Non potest*, inquit, *oculus dicere manui, opera tua non indigeo*. 1. Corint. 12. n. 21. In quem locum D. Greg. Nicen. orat. 13. in Cant. *Diuinus*, inquit, *ille Apostolus ait, non posse oculum manui dicere, non mihi opus est te. Quibus verbis docere vult, debere corpus Ecclesiæ ab vtroque rectè comparatum esse, tam perspiciendi, quàm agendi vi inter se quasi temperata: quippe quod neque contemplatio per se animam perficiat; nisi adsint & opera vitam egregiam absoluentia: neque philosophia occupata in agendo satis sit vtilis, nisi vera putat eorum, quæ fiunt, dux sit*. Idem orat. 14. in eadem verba. *Tunc*, inquit, *maximè vis oculorum conspicitur, cum ipsa opera testimonium oculorum acuminis perhibent*. Quasi diceret, sicut perspicax in videndo censeri non potest, qui passim cespitat, & offendit: ita perspicax cælestium rerum contemplator iudicari non debet, qui ad malorum operum offendicula passim incurrit, & allidit. Certum igitur est, vtranque vitam mutuò se iuuare ad perfectionem comparandam.

D. Greg. Hug. Dionys. Carthus. *Secundùm significant vitā actiuā. & contemplatiuam quas vir iustus cōplecti debet.*

D. Gregor. Nicen.

Vtranque Iobus complexus est, dicens: *Si dormiero, dicam, quando consurgam? Et rursum expectabo vesperam*. Iob. 7. n. 4. In quem locum D. Bern. ser. 57. in Cant. agens de negotio vitæ actiuæ, & otio contemplatiuæ: *Inter hæc*, inquit, *vicissitudines mens fluctuat, metuens, ne forte alteri eorum plus iusto inhæreat. Et fortasse hoc sanctus Iob patiebatur, cum dicebat, si dormiero, dicam, quando consurgam? & rursum expectabo vesperam. Et quietus neglecti operis, & occupatus perturbatæ quietis me arguo. Vides virum sanctum inter fructum operis, & somnum contemplationis granditer æstuare; & in bonis licet semper versantem, semper tamen quasi de malis pœnitentiam agere*. Vnde cælestis sponsus vocabat quidem ad actionem; sed à contemplatione non remouebat: quasi velit vtranque pariter exerceri. *Surge*, inquit, *amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ*. Cant. 2. n. 13. & 14. Vbi cum cælestis sponsa surgere, & venire iubeatur; in foraminibus tamen petræ retinetur: quia cum vitæ actiuæ negotiis intendat; à contemplatiuæ otio non recedit. Qua de re D. Bern. serm. 4. ad fratres de altitudine cordis: *Sicut*, inquit, *laborantibus manibus, nec oculus propterea clauditur, nec auris abstinet ab auditu: sic, imo & multo melius laborante corpore, mens quoque ipsa suo intenta sit operi, & non vacet. Causam laboris cogitet in labore; vt ipsa ei pœna, quam patitur, culpam, pro qua patitur repræsentet; & dum videt vulnerum ligaturam, ipsa sub pannis vulnera meditetur*.

III. *Vita actiua negotia cum contēplatiuæ otio coniungenda.* D. Bern.

D. Bern.

I V. Vtriusque vitæ operibus studebat & Isaac. Nam postquàm diem actioni impendebat, noctem contemplationi destinabat. *Habitabat*, inquit textus, *Isaac in terra australi, & egressus fuerat ad meditandum in agro, inclinata iam die*. Gen. 24. n. 62. & 63. Vbi D. Hier. *Significat*, inquit, *secundùm illud, quod Dominus solus orabat in monte; etiam Isaac, qui in typo Domini fuit, ad orationem quasi virum iustum domo egressum, & ante solis occasum spirituales Deo victimas obtulisse*. Et nota obiter cum eodem Hieron. hanc terram australem, in qua habitabat, & contemplabatur Isaac, fuisse illam candem, ex qua olim fuerat abductus, vt Deo in sacrificium offerretur. Ac si cō maior deuotionis ignis in eius meditatione exardesceret, quò expressior præteritæ actionis recordatio eius animum pulsaret. Laudibili enim actioni feruentior contemplatio succedit.

D. Hier.

V. Sed cur Anna typus contemplationis dicitur sterilis; cum Phenenna, quæ actionem adumbrat, fœcunda dicatur? Ratio esse potest, quia contemplatio vni tantùm, actio plurimis est fructuosa. Vnde D. Hieron. in epist. 103 ad Paulin. *Sancta*, inquit, *rusticitas solùm sibi prodest; & quantùm ædificat in vitæ merito Ecclesiam Christi, tantùm nocet, si destruentibus non resistat*. Fateor quidem cum eodem D. Hier. in epist. 2. ad Nepotian. de vita clericorum, multò melius esse è duobus imperfectis, rusticitatem sanctam habere, quàm eloquentiam peccatricem. Nego tamen ex sola contemplatione decerpi posse totius fructus sanctitatis, nisi cultrices animarum actiones exerceantur. Vnde sæpè viri sancti à contemplatione ad actionem in diuinis literis euocantur. Rachelem sterilem postulabat Iacob. Genesis 29. num. 18. & tamen Liæ fœcundæ à Deo sociatur. Ibid. num. 23. Quod planè contigit in typum eorum, qui cum velint in suam priuatam vtilitatem contemplari; iubentur nihilominùs à Deo in commune animarum lucrum foris exerceri. Sic enim explicat eum locum D. Gregor. Mag. in altera expositione huius loci. Et lib. 2. in Ezechiel. homil. 14. D. Bern. serm. de Cantico Ezechiæ, & serm. 41. in Cant. Vbi etiam notat,

Anna sterilis, & fœcunda Phenenna, contemplationē vni tantùm, actionem pluribus fructuosam significant.

D. Hier.

A contemplatione ad actionem, & prædicationē iusti sæpè euocantur.

D. Greg. Mag. D. Bern.

notar, cum ſponſa contemplationis ſtudio accenſa diceret: *Indica mihi vbi paſcas, vbi cubes in meridie.* Cant.1.n.6.audiuiſſe paulò poſt: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Ibid. num. 10. Seu, vt verti poteſt ex Hebræo, *Similitudines auri.* Ac ſi poſtulanti claram Dei faciem intueri, obſcura tantùm illius ſimilitudo proponatur; vermiculata quidem argento, hoc eſt, congruis eloquentiæ præſidiis exculta ad prædicationis miniſterium. D. Bern. *Mihi*, inquit D.Bernard. *ſignificare videtur non modo ſimilitudines intrinſecus per Angelos ſuggeri; ſed nitorem quoque eloquij per ipſos extrinſecus miniſtrari; quo congruè, atque decenter ornata, ab auditoribus, & faciliùs capiantur, & delectabiliùs.* Et ſtatim: *Vide*, inqoit, *quomodo illa aliud cupit, & aliud accipit; & nitenti ad contemplationis quietem, labor prædicationis imponitur; & ſitienti ſponſi præſentiam, filiorum ſponſi alendorum ſolicitudo iniungitur.*

VI. Huc pertinet, quòd cum aliquando eadem ſponſa contemplationis quieti indulgeret, nec ab aliis excitari permitteretur; *Ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam.* Cant.2. num.7. Nihilominùs ab ipſo Deo ad actionem celeriter euocatur. *Surge propera, amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.* Ibid. numero 13. D. Bern. Vbi D. Bernard. ſerm.58. admiratus quòd ſponſus vno penè momento, & prohibeat ſuſcitari ſponſam, & ſuſcitet: *Agnoſcite*, inquit, *eas, quas vobis commendaui, & non ſemel, viciſſitudines ſanctæ quietis, ac neceſſariæ actionis: quia non ſit in hac vita copia contemplandi, nec diuturnitas otij: vbi officij, & operis cogentior vrget, inſtantiórque vtilitas.* Et in eandem rem ponderat, quod cum Chriſtus Dominus dixerit diſcipulis: *Dormite iam, & requieſcite.* Matt. 26.n.45. ſtatim addiderit: *Surgite eamus.* Vt oſtēderet, cum neceſſitas exigit, à contēplationis quiete, ad actionis laborem ſubitò tranſeundum. Itaque ſuauis contemplationis ſterilitas, ſeu ſterilis ſuauitas, aliquando Deo iubente relinquenda eſt, vt multiplices actionis fructus colligantur. Relinquenda, inquam, ſeu non continuanda: ſemper tamen aliquo ſaltem tempore præmittenda. Debilis enim actio eſt, quam contemplatio non præcedit.

VII. Prædixit Chriſtus Dominus Ioan. 1. n. 51. Videndos eſſe aliquando *Angelos Dei aſcendentes, & deſcendentes ſuprà filium hominum.* D. Aug. *Actioni, & prædicationi contemplatio præcedat.* Vbi D. Auguſt. lib. 12. contra Fauſtum cap. 26. Angelorum nomine prædicatores intelligit. Sed cur priùs aſcendere dicuntur, quàm deſcendere? Planè, quia priùs Deum contemplari debent, quàm homines curare. *Aſcenditur*, inquit Auguſtinus, *& deſcenditur ſuper filium hominis; filius enim hominis ſurſum in capite noſtro, quod eſt ipſe ſaluator: & filius hominis deorſum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia. Ad ipſum ergo aſcenditur, vt in excelſis intelligatur: & ad ipſum deſcenditur, vt in membris ſuis paruuli nutriantur.* Auguſtino conſentit D. Bern. D. Bernard. ſerm.11. in Pſalm. *Qui habitat.* Vbi docet Angelorum viam duplicem eſſe, aſcenſionem, & deſcenſionem. *Aſcenſio*, inquit, *propter ſe; deſcenſio, vel potiùs condeſcenſio propter nos. Aſcendunt per contemplationem Dei, deſcendunt per compaſſionem tui, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. Aſcendunt ad vultum eius: deſcendunt ad nutum eius; quoniam Angelis ſuis mandauit de te.* Sed obſerua in loco Cant. citato, ſponſam cum à contemplatione ad actionem mittitur, multis elogiis nobilitari: *Amica mea, columba mea, formoſa mea*: quia nemo prædicationi, & animarum curationi aptus eſt, niſi ex contemplatione referat, & amicitiam cum Deo, & columbinam innocentiam, & ſpiritualem pulchritudinem. Sed de vita actiua, & contemplatiua plura D. Aug. ſerm.26. & 27. de verbis Domini. D. Baſil. de conſtitut. Monaſticis, cap.2. D. Greg. Magn. homil.3.5.& 14. in Ezechiel. Rupert. lib.5. de glorificatione Trinitatis, cap.15. & 16. & plures alij. D. Aug. D. Baſil. D. Greg. Magn. Rupert. Quibus adde ex noſtris Iacobum Aluarez tom.1. libr.2. de vita ſpirit. cap.15. Vbi in Anna, & Phenenna vtranque vitam deſcribit. Et in proximis capitibus alia fæminarum paria, nonnullóſque viros commemorat, in quibus ſingularia vitæ actiuæ, & contemplatiuæ ſimulachra exprimantur.

VIII. *Tertiò ſignificat Anna Eccleſiã fœcundã ſterilitate: Phenenna Synagoga ſterilē fœcunditatē.* Tertiò D. Greg. Magn. Beda, Rupert. Hugo Victor. Hugo Cardin. Dionyſ. Lyran. Berchorius, & alij interpretes, quibus adde D. Hier. libr.2. in epiſtol. ad Galat. cap.4. per Annam intelligunt Eccleſiam gentium; per Phenennam verò Synagogam Iudæorum. Vtramque enim ſibi Chriſtus deſponſauit; priùs quidem Synagogam, & poſteà Eccleſiam. Vnde Phenenna hoc loco, id eſt, Synagoga, appellatur ſecunda, non quidē tempore, ſed amore; vt D. Greg. interpretatur. D. Greg. Beda. Rupert. Hug. Vict. Hug. Car. Dionyſ. Lyran. Berch. D. Hieron. Sed Eccleſia gentiū ab initio ſterilis fuit; iuxta illud: *Soror noſtra parua, & vbera non habet.* Cant.8. num.8. Quo loquendi genere eius infœcunditas ſignificatur; vt D. Gregor. Theodor. ac tres Patres ibi interpretantur. *Eccleſia quondam ſterilitas.* D. Greg. Theodor. Vnde Synagoga, quæ primam habuit ex gentibus originem, ex lapidibus orta dicitur: *Attendite*, inquit Propheta, *ad petram, vnde excisi eſtis; & ad cauernam laci, de qua præciſè eſtis.* Iſai.51. num. 1. Non ſolùm, quia è lapidum complexu, quos loco numinis colebat, auulſa eſt; verùm etiam quia nata fuerat ex Abrahamo centennario, & Sara ſterili; qui non minùs, quàm lapides, & antra erant infœcundi, vt D. Cyril. libr.4. in Iſai. oration.5. exponit. D. Cyril. Et quidem quam fœcunditatem habere poterant, qui ipſam vanitatem, ſeu inanitatem adorabant. Idola enim vanitates dicuntur. *Odiſti obſeruantes vanitates ſuperuacuè.* Pſal. 30.n.7. Hoc eſt, vaniſſima idola. Et rurſum: *Ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt.* Ierem.2.n. 5. Hoc eſt, poſt idololatriam. Quaſi qui inanibus ſeruiunt idolis, inaneſcant; nec niſi inanibus fructibus repleantur, ſeu potiùs eludantur.

IX. *Ex priſtina hac ſterilitate, magna Eccleſia orta fœcunditas.* Sed mirum eſt, quanta poſteà fœcunditas ex hac ſterilitate conſequuta ſit. Quam Iſaias multis locis mirabiliter deprædicat. *Lætabitur*, inquit, *deſerta, & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans. Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli, & Saron.* Iſai.35. num.1. & 2. Quid luculentius dici poterat de Eccleſiæ fœcunditate? Vbi Lyran. per illos tres mōtes, Libanum, Carmelum, & Saron, qui in Iudæa fertiliſſimi, & amæniſſimi fuerunt, intelligit, quidquid pulchritudinis, & amænitatis erat in Synagoga, ad Eccleſiam fuiſſe tranſlatum. Additur: *In cubilibus, in quibus priùs dracones habitabant, orietur viror calami, & iunci.* Ibid. num.7. Hoc eſt, vbi antea idola, ibi poſtrà verus Dei cultus eſfloreſcet. Sed cur potiùs memorat calamum, & iuncum, quàm alias plantas fructuoſas? Fortè, quia vt hæc frutera iuxta loca irrigua proueniunt; ita Eccleſia iuxta fontes baptiſmatis augeſcit. Iterum; *Conſolabitur*, inquit, *Dominus Sion, & ponet deſertum eius, quaſi delicias; & ſolitudinem eius, quaſi hortum Domini.* Iſai.51. num.3. Quis nō miretur teſcha in tempe diuinitus commutata? Vlterius: *Lauda*, inquit, *ſterilis, quæ non paris; decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas; quoniam multi filij deſertæ, magis quam eius, quæ habet virum.* Iſai.54. num.1. Quid mirabilius, quàm

sterilem matrem, vel ipsi fœcundæ subita quadam fœcunditate anteire? Tandem; *Videbitis*, inquit, *& gaudebit cor vestrum; & ossa vestra, quasi herba germinabunt*. Isai. 66. n. 14. Quid ossibus aridius? Sed & hæc diuinitùs irrigata pinguescet: hoc Ethnicorū mentes totius fucei spiritualis expertes diuinorū charismatū imbibitus fœcūdabuntur.

X. Ex his, aliisque locis Isaiæ, & aliorum prophetarū, quæ passim occurrent, facilè colligetur quātam in fœcunditatem abierit vetus illa Ecclesiæ sterilitas. Hoc ipsum Christus Dominus non obscurè mihi videtur innuisse, cum semel D. Petro suas oues, bis tamen suos agnos commendauit, Ioan. 21. n. 15. Cur enim non solùm oues commendat, sed agnos? Optimè D. Petrus Chrysol. serm. 6. *Commendat*, inquit, *oues; ouium commendat germina, quia fœcunditatem gregis sui pastor præscius nouerat iam futuram*. Eandem ob causam mihi videtur regius vates cecinisse: *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum*. Psal. 28. n. 1. Cur enim potiùs filios arietum memorat, quàm arietes? Nisi, quod diuino spiritu edoctus præuidebat Ecclesiām non esse, primis fidei parentibus, ac fundatoribus circumscribendam, sed in longas posterorum series propagandam. *Afferte*, inquit ibi idem Chrysolog. serm. 10. *filios arietum, hoc est, filios patrum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, confessorum; quando grex dominicus fidei laxatur in pastum. Afferte Domino baptizandos; afferte, quos fides concipiat, non caro: afferte, quos Dei gratia generet, non mundana natura: afferte, quos agnos præstet innocentia, non habeat pecoris hebetudo*, &c. Quibus verbis significare videtur eos ad Ecclesiam adducendos, per quos eius propagatio in dies augeatur.

Ecclesiæ fecunditas in agnorum multitudine describitur.

D. Petr. Chrysol.

XI. Tres pueros misit olim Nabuchodonosor in fornacem ignis ardentis colligatos, & quatuor solutos posteà inuenit. Vbi tria miracula distingui possunt; soluta vincula, illæsa corpora, ternarius in quaternarium commutatus. Quodnam, quæso, ex his miraculis maiorem regi subdidit stuporem? Plaoè hoc tertium; quod proinde primo loco, tanquàm cæteris omnibus præferendum, commemorauit. *Nōnne*, inquit, *tres viros misimus in medium ignis compeditos? Ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est*. Daniel. 3. num. 91. & 92. Quid primùm admiraris, ô Rex? multiplicatos viros? Atqui mirabilius videbatur, inter flaminas illæsos ambulare. Cur igitur huius prodigij prima te non capit admiratio? Fortè, quia in illo à ternario in quaternarium incremento, futuram Ecclesiæ propagationem cæteris prodigiis præferendam, nesciēs, quid faceret, admirabatur. Quod expendens D. Chrysost. hom. de tribus pueris, ad finem. t. tomi admirabundus exclamat: *O quibus te incorrupta fides triumphis extendis!* Et paulò post, factà apostrophe ad tyrannum: *Non poteris*, inquit, *tuos finire damnatos, qui soli esse non possunt*. Ac si tanta sit Ecclesiæ fœcunditas, vt non singulos Deo patiar, sed quaternos: & ex flammis, quæ sunt omnium clementorum infœcundissimæ, noua Deo soboles oriatur.

Ecclesiæ propagatio, mirabile prodigium.

D. Chrys.

XII. Quod si trium in quatuor augmentum tam est mirabile, quid vnius in millenos? Quale Isaias in Ecclesia futurum, vaticinatur. *Minimus*, inquit, *erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam*. Isai. 60. n. 22. A paruis initiis Isaac olim in tantam potentiam excreuit, vt Abimelech inuidia motus eumā suo regno expulerit. *Recede*, inquit, *à nobis, quoniam potentior nobis factus es valde*. Gen. 26. n. 16. Hoc planè vnius Isaac augmento, augmentum totius Ecclesiæ repræsentatur; interprete Rupert. lib. 7. in Gen. cap. 10. *Terreno*, inquit, *imperio potentius factum est in gentibus caleste imperium, in tantum, vt feros principes, & barbaras nationes, quas Imperatorum gladius non attingeret, sacerdotum lingua liget, & latius Romana Ecclesiæ Pontifices, quam Romani imperij dominentur, Cæsares. Quamuis enim multis aucta victoriis Romana ius imperij sui, terra, marique protulerit; minus tamen est, quod illi bellicus labor subdidit, quam quod pax Christiana subiecit.*

Rupert.

Ecclesiæ imperium Romano augustius.

XIII. Sed de hac Ecclesiæ fœcunditate ad c. 2. num. 5. multo plura ex instituto cumulabo. Vbi etiā ostendam Synagogam ex sua fœcūditate in sterilitatem degenerasse. Vnde illa ad eam comminatio: *Audi*, inquit Propheta, *hæc delicata, & habitans confidēter, quæ dicis in corde tuo, non sedebo vidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi duo hæc subitò in die vna, sterilitas, & viduitas*. Isai. 47. n. 8. & 9. Quibus enim rebus maximè exultabat; iisdem æquum fuit, vt dépromeretur. Vnum obiter non omitto. Deū sub initiū mundi duo animalium genera condidisse: vnum ex terra; alterum ex mari; & priori quidem non benedixisse; benedixisse tamen posteriori; vt patet ex Gen. 1. n. 20. & 24. Quid, obsecro, hoc est? Cur marino potius animali, quam terrestri benedictio impertitur? Optimè D. Anastas. Sinaita lib. 6. Examet. per animalia ex terra orta populum Iudaicū intelligit. *Quoniam*, inquit, *in terram despiciunt, & terrena appetunt*. Per animalia orta ex mari gentilē populum interpretatur. *Quoniam, inquit, sicut piscis surdus erat, & mutus, non audiens vocem Domini, neque habens in se Deum verbum*. Benedixit igitur Deus animalibus marinis, non terrenis: quia Ecclesiam gentium multiplicauit: non Synagogam Iudæorū. Nam benedictio propriè ad multiplicationem valet; vt docet D. Aug. in Ps. 66. Vnde cæli, qui non erant multiplicandi, non fuerunt à Deo benedicti. Cæterùm notat idem Anastas. quando Deus terrena animalia produxit, vsum fuisse numero singulari. *Producat*, inquit, *terra animam viuentem in genere suo*. Gen. 1. n. 24. Quando verò produxit animalia marina, vsum fuisse plurali numero: quamuis enim Latinus vertat: *Producant aquæ reptile animæ viuentis*. Gen. 1. n. 20. tamen septuaginta transtulerunt: *Producant aquæ reptilia animarum viuentium. Quia nimirum*, inquit, *ex Synagoga vnus Israel; ex Ecclesia innumerabiles gentes processerunt*.

Synagoga fecunditas in sterilitate degenerauit.

Synagogam in terrestribus animalibus Deus non benedixit, Ecclesiam in marinis.

D. Anast.

Dei benedictio ad multiplicationem valet.

D. August.

D. Anast.

Num. 3. Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus; vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees Sacerdotes Domini.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. Et *ascendebat*. Non vnum ascendendi actum significat, sed morem. Quemadmodum de Debora dicitur: *Ascendebant ad eam filij Israel, in omne iudicium*. Iud. 4. n. 5. Hoc est, ascēdere solebat pro suis litibus dirimēdis. Dicitur enim Elcana ex sua vrbe in vrbē Silo ascendere. Primò propter sitū locorū. Nā licèt tota tribus Ephraim, in qua erat ciuitas Silo, esset mōtosa, vt nom. t in expositione. lit. aduertimus, notátque D. Hier. in epitaphio Paulæ, quæ est epistol. 27. ad Eustoch. vbi loquens de peregrinatione Paulæ per totam hāc tribum, ex qua fuerat Iosue: *Satis*, inquit, *mirata est, quod distributor possessionū sibi montana, & aspera delegisset*. Quod quidē in laudē dicitur Iosue. Qui cum esset princeps, nihilominus præcipuas sibi partes non elegit.

Quo sensu Elcana dicatur ascendere.

Primus sensus.

D. Hier.

Adricom.

Quanuis, inquam, tota hæc tribus montosa foret; tamen ciuitas Silo adhuc erat sublimior: quia vt refert Adricomius in theatro terræ sanctæ in Ephraim num.93. extructa erat in altissimo monte eiusdem nominis; qui supereminebat vniuersæ terræ sanctæ; ideóque illò euntes, ascendere dicebantur.

Secundus sensus. Ad Deum adorandum, & orandū, euntes semper ascēdit.

II. Secundò dici potest ascendere, propter dignitatem muneris, ad quod exequendum pergebat. Quasi qui ad Deū adorandum, & colendum proficiscitur; quocunque ex loco, & ad quencunque tendat, semper ascendere videatur. Et fortè in hoc sensu dixit Christus Dominus: *Vos ascēdite ad diem festum hunc; ego autem non ascendo ad diem festum istum.* Ioan.7. n.8. Ad festum, inquit, non ad locū: quasi hic ascensus non à sublimitate loci, sed à sublimitate festi nuncupetur. Nec aliter Zacharias, cum ad literam loquatur de concursu omnium gentium ad Ecclesiam, vt vnum Deum venerentur; vtitur verbo ascendendi. *Omnes*, inquit, *qui reliqui fuerint de vniuersis gentibus, ascendent, vt adorent Regem Dominum.* Zachar.14.n.16. Non quidem propter sublimitatem situs; neque enim Ecclesia montium potiùs est, quàm vallium; sed propter excellentiam status, quem in Ecclesia comparabunt. Vnde tota Ecclesia appellatur *ciuitas supra montem posita*, Matth.5. n.14. Ad quam eius altitudinem exprimendam tota promissionis terra mōs appellabatur. *In monte hereditatis tuæ.* Exod.15. n. 17. Nec immeritò: cum eius caput Christus Dominus dicatur esse *de excelsō cælorum habitaculo.* Deut.26. n.15. Et iterum: *Habitaculum eius sursum.* Deut.33. n.27. Imò ipse de se: *Ego*, inquit, *de supernis sum.* Ioan.8.n.23.

Ecclesia cur supra montem?

Ecclesia dū sacrificat, & orat ascendit.

III. Quin etiam & Ecclesia dum frequentibus Deū orationibus, & sacrificiis veneratur, ascendere dicitur. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentary.* Cant.3. num.6. Orationes enim, & sacrificia Ecclesiæ gradus sunt quibus à terra in cælum eleuatur. Imò & quilibet iustus, teste Dauid, *Ascensiones in corde suo disposuit.* Psalm.83. num.6. Non quòd de monte in montem tendat; sed quòd de virtute in virtutem, ad Deum contemplandum rapiatur; iuxta id quod sequitur: *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion.* ibid. num.8. Vnde Beata Virgo *Abiit in montana.* Luc.1. num.39. *Quò enim*, inquit ibi D. Ambros. *Iam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione contenderet?* Et Christus Dominus non sine mysterio: *Exiit in montem orare.* Luc.6.n.12. Nam, vt benè D. Ambros. ad eum locum: *Non omnis*, inquit, *qui orat ascendit in montem, sed qui benè orat à terrenis ad superiora progrediens, verticem curæ sublimis ascendit: at ille non ascēdit in montem, qui de sæculi diuitiis, aut de honore sollicitus est: non ascendit in montem, qui fundi sui optat alieni. Ascendit ille, qui Deum quærit: ascendit ille, qui cursus sui dominica adiumenta deposcit.* Et quid mirum, si dicatur ascendere, qui ad orandum, & sacrificandum Deo pergit; cum & ipsum sacrificium, ascēsio quædam, seu eleuatio dicatur? *Tollant mihi primitias.* Exod.25. n.2. Hebraicè, *Eleuationem.* Quod passim alibi occurret. Vbi Caietan. *Quod*, inquit, *offerebatur Deo, appellabatur eleuatio, tū ab actu eleuandi, quia offerebatur eleuatis manibus; tum à dignitate, quia ex re profana eleuabatur in diuinam. Res enim Deo oblata in diuinum translata est ordinem.* Si igitur sacrificium à dignitate dicitur eleuari; cur ab eadem sacrificaturus ascendere nō dicatur?

D. Ambr.

Ipsum sacrificium ascēsio est, seu eleuatio.

Caiet.

Tertius sensus.

IV. Tertiò planius, ac simplicius dicitur ascendere; hoc est, pergere, proficisci; nulla habita ratione

A inæqualitatis locorum: sic enim frequens est vsus huius verbi apud Hebræos. Deut.25. n.7. *Perget mulier ad portam ciuitatis.* Hebraicè, *Ascendet.* Num. 16.n.27. *Cum recessissent à tentoriis.* Hebraicè, *Cum ascendissent.* Ps.103.n.7. *Et irritauerunt ascendentes in mare.* Hoc est, simpliciter euntes, seu intrantes in mare. Cū enim mare iuxta veriorem philosophiā, sit depressius, quàm terra; non ascenditur propriè in illud; imò potiùs descenditur; iuxta eundē vatem: *Qui descendunt mare in nauibus.* Ps.106.num.23. Quare ascendere in mare, idem est, quòd tendere, præsertim iuxta phrasim Græcorū, qui omnē tendentiā in mare, ascēsum appellabant. Vnde Xenophontis liber de expeditione nauali Regis Cyri, inscribitur, ἀνάβασις κύρου. Idest, *Ascensus Cyri.* Ascendebat igitur Elcana, idem est, atque tendebat.

Ascendere, idem, atque pergere.

Xenoph.

B

V. Cæterùm, vt dicunt Hebræi apud Abul. hoc loco. q.7. in fine, Elcana non ascendebat semper eadem via in sanctuarium; sed nunc hac, nūc illac insistebat. Nescio quidem, an de more suo diuinēt Hebræi. Duplicem tamen habere potuerunt suæ existimationis coniecturam. Vnam Elcanæ sanctitatem, qui bonorum operum lucernā non occultabat sub modio, sed super candelabrū statuebat; & palam, omniúmque in oculis diuino se cultui mancipabat: contrà quam faciunt nonnulli timidè religiosi: qui cum malint templum frequētare, quàm forū: plus tamen in tēplo, quàm in foro frequentādo erubescunt. Imitantes Nicodemum, qui *venit ad IESVM nocte.* Ioan.3.n.1. *Nimirum*, inquit ibi D.Chrys. *Iudaica imbecillitate detinebatur: ideo nocte venit, quia interdiu formidabat.* Non ita profectò Daniel. Nam cū sciret prohibitū à Dario, ne quis Deū precaretur. *Ipse*, inquit textus, *fenestris apertis in cænaculo suo contra Hierusalē, tribus temporibus in die flectebat genua sua, &c.* Daniel.6.n.10. *Neque enim*, inquit ibi Theodoret. *clam precabatur, sed palam: omnibúsque inspectantibus, non ambitionis studio, sed impiam legem contemnens.* Et paulò post hāc Danielis fortitudinem ex eo etiam illustrat, quòd orauerit in cænaculo sito. *Non enim*, inquit, *in plano, sed tanquàm in quadam specula preces Deo offerebat, omnibus conspicuus.* Talis igitur Elcana pluribus ad templum viis pergebat, vt palam, & vbique verum Dei cultorem se profiteretur.

Abul.

Verum Elcana eadem via semper ascenderet? Virtus palā profitenda, nec per formidinem occultanda.

D.Chrys.

C

Daniel.

Theod.

VI. Alteram coniecturam Hebræi habere potuerunt, nempè Iudæorum sub id temporis desidiam, ac de rebus diuinis negligentiam: qui nisi haberent aliquem, cuius mouerentur verbo, & cuius excitarentur exemplo, leges diuinas planè contemnerent, & sanctuarium Dei ne de limine quidem salutarent. Quare Elcana, vt omnes ad templum cogeret, omnibus prælucebat exemplo: & ne quis piger in domo remaneret: omnibus se in templū euntem manifestabat. Qua ex profectione quantam vtilitatem perceperit, quis non videt? Nā si ille vir Æthiops Eunuchus Reginæ Candaces, eo quòd ad templum oraturus perrexerit, meruit diuinitus illustrari. Act.8. à num.27. vt D.Chrys. hom.35. in Genes. expendit. Quid mirum, si Elcana pergens ad templum suas preces, & vota Deo oblaturus, inde cum magno cælestium donorum auctu domum suam regrediatur?

D

Desides Iudæos ad sanctuarium frequentandum suo exemplo inuitabat Elcana

D.Chrys.

E

VII. *Vir ille.* Solius Elcanæ fit mentio. Cur non etiam vxorum pariter cum viro ascendentium? Respondebit aliquis, quia re vera solus Elcana absque vxorum comitatu ascendebat. Et probabit, tum quia fæminæ lege non tenebantur ad templum adeundum, vt ex cap.23.n.17. & 34.num.23. Exodi habetur: vbi præcipitur tantùm, vt omne masculinum appareat coram Domino: tum etiam, quia sacrificaturi procul ab vxoribus recedebant,

Cur de solo Elcana, & non de vxoribus ascendentibus mentio fiat. Prima responsio.

debant, vt annot. 5. sect. 1. satis ostendimus, ne immundi, & ad sacrificium inepti redderentur. Cum igitur Elcana ad sacrificandum iret, non videtur secum vxores deduxisse. Sed hæc respõsio, & falsa est, & nodum non soluit. Falsa quidem, quia de iure ascendere poterant vxores in his celebritatibus ad sanctuarium: vt supponi videtur Deut. 12. n. 7. vbi dicitur: *Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri vos & domus vestra.* Domorum enim, seu familiarum nomine etiam vxores intelliguntur. Quamuis enim ibid. num. 12. & 18. & rursus Deut. 16. num. 11. & 14. filij, & filiæ; serui, & ancillæ, tacitis tamen vxoribus exprimantur: tamen sine dubio intelligi debent, vt interpretes aduertunt. Imò de facto Anna, & Phenenna ascenderunt, vt in hoc capite satis exprimitur. Nam numero 4. & 5. dicitur Elcana suis vxoribus sacrificij partes distribuisse: & clarius numero 7. dicuntur vxores Elcanæ ascendere ad templum Domini; ac denique toto capite, quæ in templo egerint, minutius commemorantur. Neque confirmationes allatæ vim habent. Prior quidem, quia sicut fœminæ lege non tenebantur, templum adire; ita nec prohibebantur. Vnde sponte sua veniebant, vt Abul. q. 10. aduertit. Posterior verò, quia duplex erat ascensus Leuitarum in templum, vnus proprius ipsis Leuitis; quando scilicet veniebant ad propria Leuitarum ministeria exercenda; iuxta distributionem temporis, quod singulis per suas vices contingebat; & tunc sine vxoribus venire tenebantur, ne immundi redderentur: quod solùm diximus citato loco. Alter etiam laicis communis; quando scilicet in anniuersariis celebritatibus templum frequentabant; & tunc cum vxoribus venire poterant: sicut & laici veniebant, vt patet in sancto Iosepho, & beata Virgine, de quibus dicitur: *Ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem in die festo Paschæ.* Luc. 2. n. 41. Quamuis, vt in hoc etiam concursu aliqua decentia seruaretur; non vna omnes via; sed vna viri, altera fœminæ seorsim ascendebant; si vera est Bedæ opinio: quam vt verisimilem Barrad. & Salmeron admittunt, licèt, vt nullo nixam fundamento, Maldon. & Tolet. excludant. Quare cum Elcana non in tempore leuitici muneris exercendi: sed in communi celebritate ad tabernaculum ascenderit, ducere secum potuit vxores.

Refellitur.

Vxores quãuis ad sanctuariũ venire non tenerentur, nõ prohibebantur.

Abul.

Vtrum viri vna, vxores altera via ad sanctuarium ascenderent
Barrad.
Salmer.
Maldon.
Tolet.

VIII. Non soluit etiam nodum prædicta responsio; quia esto rationes factæ conuincerent, vxores cum viro non ascendisse, minimè tamen conuincunt non venisse filios cum patre suo; si igitur venerunt, vt ex num. 4. constat, integra manet quæstio, cur solus Elcana ascendisse referatur? Aliter igitur respondeo, solius Elcanæ fieri mentionem, non quod vxores simul, ac filij nõ ascenderint; sed quòd sub viro vxor; sub parente filij intelligantur. Vtriusque rei adsunt exempla. In primis sub viro vxor intelligitur. Vidit Iosephus per somnium se à sole, & luna, & vndecim stellis adorari; hoc est, à patre, & matre, & vndecim fratribus: vt ipse Iacob interpretatus est dicens: *Num ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te super terram?* Genes. 37. num. 10. Quærunt interpretes quo pacto somnium hoc impletum fuerit; cum Iosephus nunquàm adoratus fuerit à matre sua Rachele; quæ multò antequàm ille in Ægypto regnaret, obiisset: vt ex cap. 35. Genes. num. 19. constat? Respondet Caiet. per lunam non Rachelem determinatè, sed aliquam ex quatuor Iacobi vxoribus intelligendam esse. Aptius tamen ad rem nostram D. Chrysost. homil. 66. in Genes. *Perpetuus*, inquit, *Scripturæ mos est, à magis principali totum significare: quoniam igitur caput mulieris vir est, cum adorauerit caput, manifestum est, quòd corpus totum caput sequatur. Si enim pater hoc facit, multo magis illa, nisi ex hac vita prærepta fuisset, hoc fecisset.*

Vera solutio. Sub nomine viri vxor in Scriptura comprehenditur.

Caiet.

D. Chrys.

IX. Iam verò, quòd filij sub parente, siue patre, siue matre, sæpè in scriptura comprehendantur, facilè patet: sub patre quidem, quia Iosepho ad Iacobum ingresso. Genes. 48. num. 3. non dicuntur filij Ipsius Iosephi, Manasse, & Ephraim pariter fuisse ingressi: & nihilominùs sub patre ingressi intelliguntur. Vnde sequitur: *Videns autem Iacob filios eius, dixit ad eum: Qui sunt isti?* &c. ibid. num. 8. Sub matre verò, quia postulante matre filiorum Zebedæi primas sedes à Christo Domino, Christus Dominus filiis respondet: *Nescitis*, inquit, *quid petatis.* Matth. 20. n. 22. Imò Marc. 10. num. 35. non mater, sed filij dicuntur postulasse; quia quod mater filiis postulat, à filiis intelligitur postulatum. Quare cum Elcana dicitur in tabernaculum ascendisse, vxores quoque, ac filij pariter cum illo ascendisse intelliguntur. Nec immeritò. Tam pius enim pater familias omnem secum familiam in domum Domini ducere debebat. Sic olim Abraham cum de terra sua exire à Deo iuberetur; exiit quidem, sed non solus. Nam *Egressus Abraham*, inquit textus, *tulit Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui, & animas, quas fecerant in Haran.* Gen. 12. n. 5. seu, vt est in Chaldæo: *Et omnes animas, quas subiecerat legi in Haran.* Adeò enim valuit vnius Abrahami erga suos domesticos exemplũ, vt eos non solùm ab idololatria ad vnius Dei cultum reduceret: sed etiam è patria ad ignotas regiones reuocaret. Simile fuit exemplum Reguli: *Credidit ipse, & domus eius tota.* Ioan. 4. n. 53.

Sub nomine parentum in Scriptura veniũt filij.

Patris familias exemplũ domesticos excitat ad virtutem.

X. *De ciuitate sua*, scilicet, Ramathaim. Sed cur dicitur sua? An quia Elcana erat illius princeps? An potiùs, quia erat illius incola? Hoc posterius certum est. Sic enim dicitur Ioan. 1. numero 44. Bethsaida ciuitas Andreæ, & Petri. Illud prius non improbabile. Sic enim putant aliqui Lazarum fuisse à Bethania. Ioan. 11. num. 1. quia illius dominus erat. Erat igitur Elcana vir princeps, seu primarius, vt num. 1. in litera ostendimus. Imo Philo Hebr. in libr. Biblicarum antiquit. narrat Elcanam fuisse electum à populo, vt omnibus imperaret: sed Elcanam tanto honori humilitatis gratia renunciasse. Quod an verum sit interim non curo, aliquid ea de re dicturus cap. 4. num. 18. Hoc saltem constat, fuisse virum principẽ. In quo magis illius erga Deum pietas, & religio enitescit: qui cum esset in dignitate primus, noluit esse in pietate postremus: suos ad diuinum cultum præire voluit, non sequi. Hanc Principum laudem regius vates celebrauit. *Præuenerunt*, inquit, *principes coniuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum.* Psal. 67. num. 26. Vides diligentiam in diuino cultu exhibendo? Vides alacritatem? Plebeis quidem priores erant, & tempore, quia præuenerant: & dignitate, quia principes: & tamen suam illam dignitatem, & antiquitatem non curantes, facilitate pares esse voluerunt. Nam inter canentium, & saltantium choros se immiscebant. Idẽ Dauid priùs hortatur Angelos, creaturásque omnes superiores, ad laudandum Deum, quàm homines, & creaturas inferiores, vt patet ex Psal. 148. à n. 1. priùs enim dicit: *Laudate Dominum de cælis, Angeli, Sol, Luna, Stellæ*, &c. Deinde verò. *Laudate Dominum de terra, dracones, abyssi, ignis, grando*, &c. Cur obsecro, mutato potiùs ordine ab imis ad summa non processit? D. Chrys. in Ps. 112. respõdet rationẽ esse, vt intelligãt homines, dignos se esse non posse Dei laudatores, nisi

Vtrum Elcana vrbis Ramatha in Dominus fuerit.

Philo Hebr.

Principes, & dignitate, & pietate primi.

Dei laudes Angelicam requirunt puritatem. D. Chrys.

nisi prius fóient Angelorum imitatores. *Oportet*, A inquit. *Angelum fieri, & ita laudare: ante os nostrum, viva nostra Deum laudet.* Quibus verbis egregiè confirmari potest ille discursus, quem supra annotat. 5. sect. 1. fecimus, de puritate ad orandum requisita. Addo tamen ad rem præsentem, priùs inuitatos fuisse Angelos, quàm homines ad diuinas laudes; quia quo creaturæ sunt perfectiores, eò perfectius, ac diligentius Deum laudare tenentur. Cum igitur Elcana dignitate præiret cæteris, æquum etiam fuit, vt præiret sanctitate. Et cæteris paruas domos vix relinquentibus ad sacrificandum Deo, ipse libentissimus suam integram relinqueret ciuitatem. Et fortassè ea causa fuit, ob quam dicitur, non de domo sua, sed de ciuitate sua ascendisse. Caueat, qui villam emit, aut iuga B boum quinque, aut quæuis alia temporalia bona. Luc. 14. n. 18. ne terrenarum rerum amore, à diuinarum inquisitione retardetur.

XI. *Statutis diebus.* Septuaginta interpretes vertunt, *A diebus in dies.* Chaldæus, *A tempore solennitatis ad solennitatem.* Pagnin. & Vatab. *Annuatim.* Omnes eodem tendunt, quasi dicerent, per singulos annos, vt Caiet. & cæteri communiter exponunt. Sed hæc translatio indefinita est: nec explicat, quoties in anno ascenderit. Expressiùs igitur est Latina, *Statutis diebus*: nisi velis vtranque simul coniungere; vt Exod. 13. numero 10. Vbi sic: *Custodies huiuscemodi cultum statuto tempore, à diebus in dies.* Hoc est, certis diebus per singulos annos. Cæterum tempora, quibus omnes ad templum, seu tabernaculum ascendere ex diuina lege tenebantur, tria erant; vt patet Exod. 23. n. 14. Exod. 34. n. 23. Deut. 16. num. 16. Nimirùm Pascha, in memoriam liberationis ex Ægypto. Exod. 12. à n. 1. Pentecostes, in memoriam legis datæ. Deut. 16. à numero 9. Scenopegia, seu festum tabernaculorum, in memoriam habitationis in deserto per quadraginta annos. Leuit. 23. num. 34. Ex his festis omniũ celeberrimum erat Pascha. Vnde per antonomasiam dicitur dies solennis. Luc. 2. num. 41. Et dies magnus. Ioan. 19. n. 31. In quo proinde ab ascensu in templum nemo excusabatur; quamuis in aliis duobus festis propter legitimas causas facilius excusaretur.

Septuag. Chald. Pagnin. Vatabl. Caiet.

Tria festa, in quibus Hebræi ad templum, seu tabernaculũ ascendere tenebantur.

XII. Tria hic aduerte. Primum, quòd diximus Pentecostem institutum fuisse in memoriam legis datæ, non esse omnino expressum in sacra pagina; sed ex loco citato Deuteronom. hac vna elici coniectura; quòd eodem die, quo lex data est, nempè quinquagesimo à Paschate, celebrari festũ Pentecostes iubeatur. Vnde nonnulli, quibus leuis videtur hæc coniectura, vt Iosephus libr. 3. antiquit. cap. 10. Philo libr. de decalog. ad finem, D. Chrysost. homil. 4. in Acta, quos sequitur Tolet. Ioan. 7. annot. 2. potius in gratiarum actionem pro nouis frugibus; institutum fuisse arbitrantur. A quibus si inquiras, cur in memoriam legis datæ non instituatur aliqua anniuersaria celebritas; quemadmodum in aliorum beneficiorum memoriam plures instituuntur? Facilè respondebunt, quia diuinæ legis recordatio, non solùm annua esse debet, sed quotidiana; iuxta illud Psalm. 1. num. 2. *In lege eius meditabitur die, ac nocte.* Hoc est, sine intermissione, seu in prosperis & aduersis, vt D. Aug. interpretatur. Vnde postquam Deus legem tradidit, statim eius continuam recordationem præcepit. *Erunt*, inquit, *verba hæc in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis. Et meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens. Et ligabis ea, quasi signum in manu tua; eruntque & mouebuntur inter oculos tuos; scribésque ea in limine, & ostiis domus*

Pentecostes festũ quando, & qua ex causa institutum? *Ioseph. Philo. D. Chrys. Tolet.* *Iugis diuinæ legis recordatio.*

D. Aug.

tuæ. Deut. 6. à n. 6. Vides, quam iugis esse debeat diuinæ legis recordatio? Idcirco Pharisæi phylacteria, seu membranulas diuinis præceptis inscriptas circa pectora gestabant; vt quemadmodum non potest *virgo obliuisci ornamenti sui; nec sponsa fasciæ pectoralis suæ.* Ierem. 2. num. 32. Ita illi nũquam diuinæ legis immemores redderentur. Addebant etiam suis vestibus fluentes fimbrias, quibus, vt docet D. Hieronym. in cap. 23. Matth. acutissimas spinas inserebant; vt quoties incederent, toties illis puncti aculeis diuinam legem in memoriam reuocarent. Cum igitur tam quotidiana esse debuerit diuinæ legis recordatio; opus non fuit, vt Hebræi anniuersario tantùm festo de illa monerentur.

D. Hieron

XIII. Secundum, hæc tria festa instituta fuisse ad memoriam diuinorum beneficiorum conseruandam. Nam Hebræi beneficia diuinitus accepta, quam primùm obliuione delebant; nisi de illis sæpius admonerentur. Quod liberalius esse potuit beneficium, quàm illud de manna per quadraginta annos in deserto? De quo Dauid, *Pluuiam voluntariam segregabis Deus hereditati tuæ.* Psal. 67. num. 10. Seu, vt in Hebræo, *Pluuiam liberalitatum.* Ac si quot grana illius manna è cælo defluebant, tot à Deo liberalitates defluere viderẽtur. Quid deinde Vates regius? statim subdit. *Et infirmata est.* Hoc est, sterilescere cœpit, & emaciari illa hæreditas, iam opportunis de cælo pluuiis irrigata. Nam omnes illi beneficiorum imbres, ac si bibulas deciderent in arenas, omnes ex Hebræorum memoria euanescebant: & proinde, tanquàm C ex terra sterili, & arescente nulli ex synagoga fructus germinabant. Decreuit olim Deus, vt vrna manna in tabernaculo seruaretur. Exod. 16. numero 33. Sic etiam Christus Dominus iussit Apostolis, vt duodecim cophinos fragmentorum colligerent, & apud se conseruarent. Ioan. 6. numero 12. Quorsum verò, dicet aliquis, illud pabulum non solùm ministratur in præsens, sed etiam in futurum reseruatur? Respondet Oleast. Exod. 12. vt beneficium, cuius homines immemores essent, ad longum tempus testaretur. Ac si aliter superesse non posset apud Iudæos tanti beneficij recordatio, nisi expressa illius vestigia in tabernaculo remanerent. Et obserua, præcepisse Moysen, ne D quis de manna relinqueret in mane. Vbi suprà n. 19. & postea addidisse, vt manna in posterum conseruarent. Vtrunque planè optimo iure, illud quidem, ne Hebræi futura beneficia desperarent; sed sicut hesternum manna acceperant, ita confiderent crastinum accepturos. Hoc autem ne beneficia præterita obliuiscerentur; sed eorum, veluti quandam portionem retinentes, memoriam non delerent.

Tria festa in beneficiorũ Dei memoriam instituta. *Ingrati Iudæi diuinorũ beneficiorum immemores.*

Oleast.

XIV. Iam verò, quod prodigiosius esse potuit diuinæ liberalitatis beneficium, quàm illud, quo Hebræi è mari rubro incolumes euaserunt. Exod. 14. n. 24. Tanti quidem beneficij magnitudo eos impulit ad diuinas laudes celebrandas; iuxta illud: *Laudauerunt laudem eius.* Psal. 105. num. 12. Hoc est, in E numeris præconiis celebrarunt. Sed quam diuturna fuit apud illos diuini beneficij recordatio? Sequitur: *Cito fecerunt; obliti sunt operum Dei.* num. 13. Hoc est, citò à laudibus cessarunt, citò in obliuionem irruerunt. Sed quàm citò? Vix tertius dies ab egressione è mari rubro elapsus fuerat; cũ ipsi in contumelias contra Moysen, & iniurias contra Deum prolabuntur. *Tulit Moyses*, inquit textus, *Israel de mari rubro: ambulaueruntque tribus diebus, & non inueniebant aquam; & murmurauit populus contra Moysen.* Exod. 15. à n. 22. Quia leuis incommodi

impatientes, ingentium beneficiorum memoriam deponebant. Imò quo plura Deus in eos beneficia conferebat; eò illi acerbiores contra Deum pugnas excitabant. Quàm pium, ac beneuolum se præbuerit Deus illi populo, testatur Dauid, dicens; *Dux itineris fuisti in conspectu eius.* Psalm. 79. n. 10. In Hebræo est, *Euerristi ante eum.* Quasi diceret, præibas Israeli purgando solum, remouẽdo lapides; æquando viam, nequis offenderet, nequis impingeret. Mira planè beneficentia. Sed quanta illius populi maleficentia? Testatur cũ admiratione Dauid. *Quoties*, inquit, *exacerbauerunt eum in deserto?* Psalm. 77. n. 40. Seu, vt legi potest ex Hebræo, *Quoties crucifixerunt eum?* pro beneficiis iniurias, rependebant; adeò ab illorum animis B diuinorum beneficiorum memoria exulabat. Cum igitur Deus sciret Hebræorum ingenium obliuiosum esse munerum acceptorum; meritò tria illa festa instituit, quæ immemores homines ad beneficia diuina recolenda excitarent.

Pro acceptis beneficiis, Iudæi Deũ crucifigebant.

XV. Tertium aduerte, Deum multò pauciora ab hominibus exigere, quàm illi ab hominibus debeantur: nam eum sæpiùs venire debuissent, ter, nõ ampliùs, vt venirent, imperauit. Fateor quidẽ Deum nõ solùm donatorem esse beneficiorum, sed etiam obsequiorum exactorem; iuxta illud: *Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus.* Psal. 99. n. 3. Hebraicè, *Scitote, quoniam Iehouah, ipse est Elohim. Iehouah* enim benefactorem significat; *Elohim* iudicem, & exactorem: ac si idem sit benefactor pariter, & C exactor. Sed eum hoc discrimine, quòd in beneficiis conferendis sit largissimus; in repetendis verò obsequiis sit parcissimus. Vnde ille, qui cum hominibus perpetuò esse voluit; ab hominibus ter vt in anno inuiseretur solùm postulabat; ne quam illis molestiam ex suo consortio creare videretur. Verùm probi, & iusti homines plura debent rependere obsequia, quàm exigantur. Vnde Dauid non ter in anno, sed ter in die diuinas laudes celebrabat. *Vespere*, inquit, *& manè, & meridie narrabo, & annuntiabo laudem tuam.* Ps. 54. n. 18.

Deus in cõferendis beneficiis, largissimus: in exigenda gratitudine, parcissimus.

Quò maior Dei in exigenda gratitudine parcitas: eò maior iustorum in exhibẽda, liberalitas.

XVI. Iosue, postquam sicco vestigio Iordanem transiuit; duodecim lapides in tanti beneficij memoriam ex diuino imperio in littore erexit. Ios. 4. n. 2. & 20. Sed hisce lapidibus non contentus, alios duodecim in medio fluminis alueo sua sponte excitauit, adeò sublimes, vt summa aqua fluminis extarent. Ios. 4. n. 9. Cur, quæso, plura diuinorum D beneficiorum erigit monumenta, quàm ab ipso Deo exigantur? Planè, quia quo maior est parcitas imperantis, eò maior esse debet liberalitas seruientis. Vnde est illud D. Hier. in epist. 62. ad Theopil. aduersùs errores Ioannis Hierosolym. *Non quæris*, inquit, *monachos tibi esse subiectos; & ideò magis subiectos habes: tu offers osculum, illi colla submittunt: exhibes militem, & ducem imperas: quasi vnus in pluribus es, vt sis vnus ex pluribus: cito indignatur libertas, si opprimitur; nemo plus impetrat à libero, quàm qui seruire non cogit.* Vt igitur Hebræi frequentissimè templum adirent; ter in anno tantùm adire obligabantur; & quidem ita facerent, si amore potiùs, quàm timore ducerentur.

Parcitas imperantis liberalitatem cogit obedientis.

XVII. E *Vt adoraret, & sacrificaret.* Quo pacto sacrificaret Elcana, qui non erat sacerdos, sed simplex leuita; vt n. 1. diximus? Dicet aliquis, sermonem hîc esse de interno cordis sacrificio; iuxta illud: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Psalm. 50. num. 19. Sed contrà, quia litera sequentis numeri non obscurè agit de externo. Dicet alius, non compleſſe sacrificium, quod erat proprium sacerdotum; sed ministeria ad illud prævia exercuisse; quod ad Leuitas pertinebat. Sed contra, quia El- A cana secum detulit vxores in tabernaculum, vt paulò ante diximus; quas tamen Leuitæ deferre non solebant, quando propria munera in tabernaculo obibant; vt anot. 5. sect. 1. latiùs ostendi. Dicendum igitur non sacrificasse per se, sed per sacerdotes; offerendo illis victimas, quas ipsi Deo immolarent. Sic Absalon. 2. Reg. 15. num. 8. & 12. Salomon 3. Reg. 8. num. 63. Dauid 1. Paralip. 21. num. 26. dicuntur immolasse; non quidem per se, eum non essent de tribu sacerdotali; sed per sacerdotes, quibus victimas Deo sacrificandas offerebant.

Quo pacto Elcana hic sacrificare dicatur?

Vera resolutio.

XVIII. Sed obiicies. Ergo etiam nõ per se, sed per alios adorauit; eum scriptura eodem modo de adoraB tione, & sacrificio loquatur. Respondeo, adorandi ritum dupliciter sumi posse. Primò, pro quolibet externo Dei cultu, sacris, & profanis hominibus communi, qualis est genuflexio, pectoris percussio, & similes actus: in quo sensu Theologi communiter in tertio d. 9. & 2. 2. q. 84. de adoratione disputant. Secundò, pro illo tantùm Dei cultu, qui in sacrificiis adhibetur; seu pro cultu sacrificandi, quo pacto sumitur illis verbis: *Patres nostri in monte hoc adorauerunt; & vos dicitis, quia Ierosolymis est locus, vbi oportet adorare.* Ioan. 4. num. 20. Vbi planè sermo est de illa tantùm adoratione, quæ fit per sacrificia: nam alia communior adoratio, neque Samaritanis extra illum montem, neque Iudæis extra Ierosolymam prohibebatur. Si igitur hoc loco adoratio hoc posteriori C modo sumatur; fateor Elcanam, non per se, sed per sacerdotes adorasse. Si verò sumatur priori modo, quod potiùs crediderim, ne verba idem omninò significantia geminentur: tunc dico adorasse per se ipsum; nec oportuit in litera explicari per se adorasse, & per alios sacrificasse, eum verba rectè intellecta satis indicent, diuerso modo tribuendas esse Elcanæ adorandi, & sacrificandi actiones.

Quo sensu adorauerit? Duplex adorandi ritus.

Elcana per se adorauit.

XIX. Mysterio tamen non vacat, quòd priùs adorarit, & posteà sacrificarit; vt quanta cum reuerentia sacrificandum sit, significetur. Vnde D. Greg. in expositione morali huius loci: *Adorans*, inquit, *immolat: quia quo humilius diuina veneratione prosternitur; summæ claritatis illius blandimento suauius refouetur.* Quo etiam loco per actum sacrificandi amorem contemplationis intelligit. Tunc sic: *Ordinatus*, inquit, D *contemplantis ascensus est, si à timore incipiat. Igitur dum summa gloria respergi claritate appetimus; præsumptionis nostræ ausum in hoc timoris transitu præfigamus: vt quo venerabilius omnipotentem Dominum metuimus, eò perspicacius benignitatis eius gloriam videamus.* Ex quo loco colligant sacerdotes, quanto cum tremore accedere debeant ad altare Domini: qui vt Moyses in suo cãtico cecinit: *Terribilis est, atque laudabilis.* Exod. 15. n. 11. Hoc est, interprete Caiet. qui laudari non vult, nisi à quo priùs timeatur.

Summa cum reuerentia, & timore sacrificandum. D. Greg.

XX. *Domino exercituum.* Frequenter Deus in scriptura Dominus Sabaoth seu exercituum, appellatur, id est, Dominus Angelorum. Dicuntur enim Angeli exercitus. Primò, ob eximium ordinem, & orE natum, quem habent. Sicut enim nihil est in terra ordinatius, & ornatius, quàm exercitus: iuxta illud: *Perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum.* Gen. 2. num. 1. Hebraicè, & Chaldaicè: *Et omnis exercitus eorum*: ac si ordo, & ornatus totius orbis nullo alio meliùs, quàm ordine, & ornatu vnius exercitus exprimatur: ita nullus ordo, & ornatus maior in cælo est, quàm qui in Angelis reperitur. Secundò, ob singularem erga Deum obedientiã. Sicut enim obedientia militaris prom-

Angeli Dei exercitus primò propter ordinẽ.

Secũdò propter singularem obedientiam.

pessima esse solet; iuxta illud Centurionis, qui A promptam suorum seruorum obedientiam expressurus, milites eos appellauit. *Habens*, inquit, *sub me milites; & dico huic, vade, & vadit; & alij, veni, & venit.* Matth. 8. n. 9. ita etiam obedientia Angelorum perfectissima semper est; iuxta illud Dauidis: *Omnes*, inquit, *Angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendum vocem sermonum eius.* Psalm. 102. n. 20. Vbi Angeli priùs dicuntur verbum facere, quam vocem audire: ac si priùs imperata exequi, quam imperia percipere videantur. Tertiò, ob incredibilem fortitudinem, qua non solùm iustos tuentur; vt patet ex Genes. 21. n. 17. 4 Reg. 6. n. 17. Tobiæ 6. n. 4. Psal. 33. n. 8. Daniel. 3. n. 49. Zachar. 9. n. 8. & passim alibi: sed etiam impios persequuntur; vt patet ex Gen. 19. n. 13. 4. Reg. 19. n. 35. Psal. 34. n. 5. & 6. Daniel. 13. n. 55. 2. Machab. 3. n. 25. Act. 12. n. 23. & multis aliis locis.

Tertiò, ob fortitudinē, quia iustos tuentur, & impios persequuntur.

XXI. *Creaturæ omnes tanquam Dei exercitus, contra impios præliantur.*

Cæterùm ob hanc causam, vt alias omittam, non solùm Angeli, sed omnes aliæ creaturæ possunt Dei exercitus appellari. Omnes enim pro diuino honore contra impios homines præliantur; iuxta illud: *Armabit creaturam ad vltionem inimicorum; & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Sapient. 5. num. 18. & 21. Quæret aliquis non immeritò, cur in vltimum exitium totius Ægypti, omnes creaturæ tam superiores, quàm inferiores conspirarint, vt facilè colligitur ex illis decem plagis Ægyptiorum, quæ in libro Exodi describuntur? Respondet D. Aug. lib. 1. de mirabilibus sacræ script. cap. 19. *Istarum*, inquit, *modus plagarum ex terra, aquis, animantibus, aere, igne, nubibus, cælo, Angelis conuenerat, vt ostenderetur, quòd contra Deo rebelles, & contumaces, se se pariter vniuersus orbis armabat.*

D. August.

XXII. *Dei nomen in veteri lege terribile, in nouo amabile.*

En quo iure olim Deus dictus fuerit Dominus exercituum. Vnum tamen hoc loco non præteream. Cur Deus in veteri testamento plusquàm ducenties appelletur Dominus exercituum; vt facile patebit ei, qui rem ad calculos redegerit: in nouo tamen ferè nunquam; sed potiùs pater, magister, agnus, ouis, pastor, & saluator? Ratio planè est, quia illud nomen erat maiestatis, quod veteri testamento congruebat: hæc autem pietatis, quæ nouo potiùs accommodantur. Vnde D. Bernard. serm. 5. in Cant. ad illa verba: *Oleum effusum nomen tuum.* Cant. 1. n. 2. *Vbi iam illud*, inquit, *quod apud antiquos, tam terribiliter, quam frequenter intonare solebat Ego Dominus, ego Dominus? Profectò maiestatis, ac potentiæ nomen, in id, quod est pietatis, & gratiæ quodammodo transfunditur. Oleum effusum nomen tuum.* Decem Dei numina magnifica, atque terrifica in veteri testamento includuntur; vt D. Hier. in epistol. 136. ad Marcellam obseruauit; nullum tamen ex his in Cantico Canticorum continetur. sed potiùs illa alia dulcia, & suauia, sponsi, fratris, dilecti, desiderabilis, & similia. Cur hîc etiam illa diuinitatis nomina non inseruntur, sed tantum humanitatis? Respondent aliqui hæretici Canticum Canticorum fuisse epithalamium profanum, non diuinum; & propterea Salomonem religione tactum, noluisse miscere sacra profanis; sed planè dicunt impudenter; & cùm impuri sint, impura omnia arbitrantur. Ratio igitur est, quia cum in illo Cantico lex amoris proponatur, non timoris: & diuini verbi non tonantis è cælo, sed vagientis in stabulo charitas celebretur; æquum fuit, vt pro magnificis, ac terrificis nominibus, blandissima, & dulcissima supponerentur.

D. Bernard.

D. Hieron.

Cantica Salomonis è sacris libris expungunt hæretici.

XXIII. *Ob iniust. in vindictam, semel in nouo testamēto, Dominus exercituum Deus appellatur.*

Dixi paulò superiùs Deum in nouo testamento ferè nunquam Dominum exercituum appellari: quia saltem à Iacobo Apostolo Dominus Sabaoth, id est, exercituum appellatur. *Ecce*, inquit, *merces operariorum, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini Sabbaoth introiuit.* Iacob. 5. n. 4. Vbi nota quantùm sit scelus iniustitiæ: quod Deum etiam clementissimum, qualem se in nouo testamento præbet, excitet, & magnis militum præsidiis obarmet ad vindictam. Et fortassè ob hanc causam in veteri testamento, hic locus regum est primus omnium, in quo Deus appellatur Dominus exercituum: quia cum hîc iniustitiæ filiorum Heli commemorentur, necessè fuit, vt Deus ad illas vlciscendas armatus describeretur. De qua re ad c. 2. cum agemus de iniustitia filiorum Heli, latè dicendum.

B *In Silo.* Scilicèt, ascendebat. Hoc est, in tabernaculum, quod erat in vrbe Silo. Nam tabernaculum illud, quod ad colendum Deum in deserto factum est. Exod. 26. à n. 1. & quod per desertum portabatur à Leuitis. Num. 1. n. 50. postquàm ventum est ad terram promissionis; in vrbe Silo collocatum fuit. Iosue 18. n. 1. Vbi sic: *Congregatique sunt filij Israel in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonij, & fuit eis terra subiecta.* Si quæras, cur potiùs in Silo, quàm in aliis vrbibus collocatum fuerit? Promptum est respondere; quia Silo erat ciuitas de sorte Ephraim, ex qua tribu erat Iosue ductor, & gubernator illius populi. Æquum autem fuit, vt in eadem vrbe, & principis palatium; & numinis delubrum viseretur. Hanc responsionem C præter alios reddit Caietan. *Par fuit*, inquit, *vt in sorte principis locaretur diuinus cultus.* Ac si principem inter cæteros populares diuini cultus studiosissimum esse oporteret.

XXIV. *Fæderis tabernaculum in Silo cur collocatum fuerit.*

Summa vicinitas inter Dei templū, & principis palatium.

Caiet.

XXV. Eandem ob causam mons Sion fuit biceps, in cuius vno iugo, quod dicebatur Moria, fuit templum; vt docet D. Hieron. in quæstion. Hebraic. in Genes. ad cap. 22. In altero, quod dicebatur propriè Sion, fuit domus regia, & ciuitas Dauid: vt docet idem D. Hieron in epist. 27. ad Eustochium de Epitaphio Paulæ; & vtrumque complectitur Genebr. in Psal. 86. sub initium. In eodem igitur monte palatium erat, ac delubrum; ne cultus diuinus, ac regius honor locis inter se diuideretur; sed alter ex alterius celebritate celebrior redderetur. Imò & Romani, teste D. August. libr. 5. de D ciuitat. cap. 12. duo templa non procul inter se disiuncta, alterum honori, alterum virtuti dedicarunt: vt ostenderent, quo in loco honor eminet, in eodem virtutem excolendam. Quid dico, vicinas esse debere, domum sacram & domum regiā? Addo insuper debere esse eandem; iuxta illud: *Deus in domibus eius cognoscetur.* Psal. 47. n. 4. Seu, vt est in Hebræo: *In palatiis cognoscetur.* Ac si regis palatium tanta debeat religione efflorescere, vt ipsius Dei templum videatur. Nec immeritò. Est enim religio regnorum custodia. Quandiu in Silo fuit tabernaculum, floruit imperium; vt patet ex loco Iosue proximè citato: vbi fixo tabernaculo, statim terra subiecta dicitur; ac si stabilitas tabernaculi, stabilitatem imperio conferret; tabernaculo tamen euerso, ruit pariter & imperium. E Vnde Dauid postquàm dixit: *Et repulit tabernaculum Silo.* Psal. 77. n. 60. statim addidit. *Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* n. 61. Ac si ruente sacra æde, non posset stare regia. Et præsertim fit ibi mentio de tribu Ephraim. *Repulit*, inquit vates, *tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit.* Ibid. n. 67. Cum enim tabernaculū esset in Silo de tribu Ephraim; illa tribus priùs perit, quæ priùs tabernaculum amisit.

D. Hieron.

Genebr.

Duo templa, alterum honori, alterū virtuti Romani dedicarunt.

Regis palatium quasi Dei templū religione efflorescat.

Religio regnorum custodia.

Erant autem ibi, &c. Circa hæc vltima verba XXVI.

huius

Cur solùm Ophni, & Phinees hic commemorentur. Prima ratio.

A huius numeri tria sunt dubia. In quibus præter literalem sensum aliquid doctrinæ continetur. Primum. Cur hîc solum Ophni, & Phinees commemorentur, cum ibi plures fuerint sacerdotes? Respõdeo primò, quia de his propter eorum iniquitatẽ magis pòterat dubitari, an tabernaculo adesset. Similis est locus Marc. 15. n. 7. Vbi Angelus ad mulieres: *Ite*, inquit, *dicite discipulis eius, & Petro.* Petrum ex nomine designat, ne exclusus propter negationem videatur.

Secunda ratio. Respondeo secundò, vt maior Elcanæ virtus probaretur. Nam cum hi duo filij Heli propter iniurias, quas faciebant venientibus in Silo, homines ab ingressu domus Domini deterrerent, vt ex cap. 2. n. 17. patebit; tamen Elca-

B næ tanta fuit constantia, vt quibuscunque iniurijs se exponeret; ne diuinis sacrificijs deesset. Vnde duo consequebatur. Vnum, quòd illos iniquos sacerdotes sua patientia reprimebat. Alterum, quòd cæteros homines venire in tabernaculum metuẽtes, suo exemplo incitabat. Quis enim de plebe venire non auderet, quò Elcana de primarijs viris vnus properaret?

Tertia ratio. Abulens. Respondeo tertio cum Abul. q. 10. Vt ab his sacerdotibus sequẽtis historiæ principium desumeretur. Nam cum Samuel de quo deinceps agendum est, iudex illius populi futurus esset: necesse fuit, illos præmittere, quibus successurus erat: nempe hos duos sacerdotes: qui cum ob sua scelera indigni essent, quia parentis sui loco reponerentur: Samueli viro sanctissimo cesse-

C runt.

XXVII. *Cur Heli improborum filiorũ pater hic in mediũ adducatur. Ex bonis parentibus filij impij aliquandò.*

Secundum dubiũ, cur non solùm proprijs nominibus agnoscendi proponantur: sed etiam eorũ pater in medium adducatur? Ratio esse potest, vt cum illi fuerint improbi, parens autem bonus, & iustus: nemo ita de parentis probitate confidat, vt propriato oblinsceatur; sed sciat aliquandò generosam sementem in adulterinos fœtus degenerare: & ex Heli, id est, oblatione, qui totus in diuinum obsequium oblatus erat: nasci Ophni, id est, *insaniam*, & Phineem, id est, *os mutum*: quod nullas diuinas laudes decantabat. Adde, vt cum illis aliqua laus accesserit ex parentis probitate: maior posteà ex propria eorum malitia illis vituperatio augeatur. Vndè in scriptura aliquandò laudantur, qui posteà sunt vituperandi: vt turpior appareat ignominia, quam gloria antecessit. Sed expende

D literam. Non enim dicitur fuisse in tabernaculo Heli pater illorum iuuenum: sed dicuntur fuisse illi iuuenes, filij Heli: vt intelligatur non propter parentis sacrilegia, quæ nulla erant, sed propter sacrilegia filiorum, quæ inferiùs narrabuntur: fuisse illum principatum ab Heli, eiusque posteris ad Samuelem Elcanæ filium translatum.

XXVIII. *Cur impij filij Heli, sacerdotes Domini dicantur.*

Tertium dubium. Cur appellantur sacerdotes Domini: qui propter sua sacrilegia potiùs erant appellandi sacerdotij violatores, & profanatores? Respondeo, vt hac eorum laude præmissa maior posteà eorum culpa videatur. Quod in sequenti annotatione sect. 3. illustrabo.

E

ANNOTATIO VI.

CIRCA LITERAM.

Tabernaculum, proprius sacrificiorum locus.

I. *Annotationis partitio.*

CVM Elcana ex diuinæ legis præscripto ad tabernaculum veneril sacrificaturus; occasionem nobis præbet duo inquirendi, & illustrandi. Vnum circa hanc legem: an daretur lex de sacrificijs non nisi

A in tabernaculo offerendis: & quo pacto seruaretur? Alterum circa rationem huius legis, cur sacrificia veteris legis, in vno tantùm loco offerri iuberentur? Tertio tandem loco, cur sacrilegi adolescentes sacerdotes Domini appellentur.

SECTIO I.

An olim liceret extra tabernaculum sacrificare?

II. *Vnum tabernaculũ vsque ad Salomonis templum, sacrificiis à Deo deputatum.*

IN Procemio huius operis, cum de felicitate regum Israel ageremus: hanc difficultatem ad hũc locum reiecimus; quam nunc breuiter expedia-

B mus. Constat in primis fuisse apud Hebræos vnũ tantùm locum, quem Deus elegerit, vt in eo sibi sacrificia offerrentur. Deuter. 12. n. 4. & 5. & cap. 14. n. 23. & 24. & cap. 26. n. 2. Hic autem locus initio à tempore Moysis vsque ad templum Salomonis, fuit tabernaculum. Vnde Leuitic. 17 à n. 3. capitale supplicium statuitur in eos, qui extra tabernaculum immolauerunt.

Salomonis templum sacrificiis posteà destinatum. Posteà verò fuit templũ, quod Salomon ædificauit, 3. Reg. 6. à n. 1. Et quod Zorobabel reædificauit. 1. Esdræ 3. à n. 8. Cum enim hoc templum tabernaculo successerit, extra illud similiter, atque extra tabernaculum sacrificare non licebat: iuxta illud Dei oraculum ad Salomonem: *Elegi locum istum mihi in domum sacrificij.*

C 2. Paralip. 7. n. 12. Quod nimirùm nullus alius locus sacrificiis destinaretur.

Samaritani cur haretici. Ioseph. Vnde Samaritani, qui in monte Garizim templum condiderunt, ad quod sacrificaturi ascendebant; vt Ioseph. lib. 11. antiq cap. 7. & 8. testatur, hæretici censebantur. Atque hæc de ipsa lege.

III. *Terra promissionis angusta, vt omnes Hebræi templũ frequentarent.*

Circa modum, quo seruabatur, tria aduerto. Primum, Deum diligenter prouidisse, nequis hanc legem violaret, reddendo illam, quàm maximè fieri poterat, facillimam. Quæret aliquis, cur tota promissionis terra, in quam Deus Hebræos induxerat, adeò fuerit angusta, vt neque nonaginta leucas secundum longitudinem ab Aquilone ad Austrum; neque triginta secundùm latitudinem ab ortu ad occasum superarit, vt Abul. in cap. 13. Numer. q. 56. testatur?

Abul. Theod. Respondet Theod. q. 6. in Iudic. *Quia*, inquit, *ter in anno lex statuerat cun-*

D *ctos festa celebrare in vnum locum conuenientes. Non abs re conclusit eos Deus in arctum locum; vt facilè, vel ipsi pigri ad ædem consecratam adeundam excitari possent.* Voluit enim Deus, vt quidquid difficultatis esset in lege, breuitate viæ tolleretur. Neque solùm breuitate, sed etiam facilitate.

Arida vallis, qua in templum tẽdebat, fontibus scaturiens. Illa vallis, quæ in templum tendebat, sicca erat, & arescens: vnde qui illac pergebant ad templum lacrymari priùs præ siti cogebantur; iuxta illud: *Ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum in loco, quem posuit.* Psalm. 83. n. 6. Vbi ad literam sermo est de ascendentibus in templum. Quid igitur Deus, vt hanc viæ difficultatem mitigaret? Vallem lacrymantium præ siti conuertit in vallem fontium ad

E restinguendam sitim. *D. Hieron.* Vnde D. Hiero. ex Hebræo vertit: *Transeuntes in vallem fletus, fontem ponent eam.* Et id, quod sequitur: *Benedictionem dabit legislator*, vertit Pagnin. *Piscinas operiet pluuia.* *Pagnin.* Ac si illa vallis, quæ antea tam erat arida, vt solis viatorum lacrymis rigaretur; posteà tam multis fontibus, ac piscinis abundaret; vt nihil ea altius, & amœnius videretur.

IV. *Iudæi nõ nisi laboribus compulsi, Deum quærebant.*

Sed quia Iudæi hac facilitate legis abutebantur, rebusque profanis intenti diuinas negligebant; calcaribus opus fuit, quibus ad domum Domini adeundam incitarentur. Quærunt communiter

iuter

interpretes, cur Deus Hebræos ab Ægypto liberatos introduxerit in terram non solùm admodū angustam, verum etiam innumeris hostibus occupatam. Erant enim in terra promissionis, cum Hebræis permixti Hethæi, Amorrhæi, Pherezæi, & plures alij capitales hostes, vt ex 3. Iudic. à n. 1. & aliis passim locis planum est. Vnde videbantur omnes Hebræi, non tam ab vna seruitute erepti, quam in aliam acerbiorem præcipitati. Tres rationes assignat Lyran. Iosue 13. & easdem ferè repetit Abulens. 2. Paralip. 8. q. 9. quibus interim omissis facit ad rem nostram, quam reddit Theodor. q. 7. in Iudic. *Vt posteri*, inquit, *necessitate belli compulsi Dominum ad pugnandum secum implorarent.* Quasi Iudæi adeò essent diuini cultus negligentes, vt nunquam fuissent templum adituri, nisi eos necessitas implorandi diuini auxilij contra ingruentes hostes impulisset.

Lyran. *Abul.* *Theodoret.*

V. Hoc fuit semper Hebræorum ingenium; vt ne faciles quidem accessus ad Deum inire vellent: nisi aliqua à tergo formidine truderētur. Quæ via, obsecro, facilior esse potuit, quàm illa per mare rubrum? tum quia tuta erat, aquarum muris hinc inde cōsurgentibus: tum quia expedita, vento humidum, & lubricum solum exsiccante: tum denique, quia herbarum, florumque varietate, non sine ingenti miraculo picturata: iuxta illud: *In mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio.* Sap. 19. n. 7. Ac si illa arenaria infœcunda in rosaria iucundissima verterentur. Et nihilominùs Israelitæ adduci vix poterant, vt viam illam non tam lapidibus, quàm floribus cōstratam capessere auderent. Vnde illa est in eos regis vatis obiurgatio: *Et irritauerunt, ascendentes in mare, mare rubrum.* Psalm. 105. n. 7. Cur enim dicuntur Deum irritasse, nisi, quòd, vt ibi Glossa obseruat, hæsitarunt, & dubitarunt, an viam arriperent, veriti, ne fortasse fluctibus obruerentur; & nisi a tergo instarent hostes, eodem forte in vestigio immobiles hærerent; timidiores ad obediendum Pharaoni; qui sine vlla trepidatione in mare irruerunt.

Iudæi ad facilem etiam viam ingrediendā, terrore à tergo trudebātur.

VI. Quantò audentior D. Petrus: qui vt ad Christum Dominum veniret, non expectauit facilem, & arentem viam sibi sterni inter vndas: sed in tumentes fluctus se coniecit, vt diuinæ vocationi obtemperaret. Matth. 14. n. 29. Sed cur Hebræis mare in contrarias partes recedens intercurrendū diuiditur; D. tamen Petro in vnum coalescens calcandum subiicitur? Nempe, quia Iudaicus populus, non nisi facili, ac tuta via ad Deum gradiebatur? Christianos etiam difficili, ac periculosa ad Deum fertur: ille per terrenas opes ad beatitudinem serpebat, hic per cælestem inopiam ad beatitudinem contendit. Vnde D. Bern. in suis declamationibus, *Longè aliud*, inquit, *est in luto aquarum multarum, in fundo diuisi maris, iter carpere, terrena licitè possidendo, aliud ipsam quoque nouis gressibus vndam calcare, omnia relinquendo; sed tempori gratiæ hæc prærogatiua debebatur: Petro nouum iter, & noui typus itineris seruabatur: antiquorum patrum diebus non erat Euangelica forma perfectionis.*

Iudæi solum per tutam viam, Christiani etiam per difficilem Deum quærunt.

D. Bernard.

VII. Secundum, quod expendo, est, ea Hebræis, qui religiosiores erant, non solùm huic legi paruisse; sed aliquid vltra quàm illa præciperet, obseruasse. Nam lex præcipiebat, ne quis extra locum sanctuarij sacrificaret: illi verò, vt cautiores essent legis obseruatores, etiam à minoribus aliis ceremoniis, de quibus non erat lex, extra sanctuarium abstinebant. Patet in primis in Elcana, qui ascendebat, non solùm vt sacrificaret, sed etiam vt adoraret; cum tamen ex vi legis non actus adorandi, sed sacrificandi extra sanctuarium prohiberetur. Itē qui apud Babylonios captiui tenebantur; non solùm non operabantur sacris; verùm etiam nec musica instrumenta pulsare, nec diuinos hymnos cantare audebāt. *In salicibus*, inquiūt, *in medio eius suspendimus organa nostra.* Et iterum; *Quomodo cantabimus canticū Domini in terra aliena?* Psal. 136. n. 2. & 4. Sed cur ab his etiā actibus lege nequaquàm vetitis abstinebant? Multiplex ratio esse potest. Vna, ne scandalum præberent Babyloniis, facilè suspicaturis ab Hebræis in ea re diuinam legem violari. Altera, ne eisdem præberent occasionem, contemnendi, & irridendi diuinos ritus, & margaritas more porcorum conculcandi. Tertia, ne si festiuis cantilenis in terra aliena indulgerent; paulatim in obliuionem Hierosolymę, templi, diuinorumque rituum, ac celebritatum inducerentur. Sed his interim omissis. Illa mihi videtur ad rem nostram, quam aptissima; idcircò à diuinis cantibus abstinuisse, vt diuinam legem, etiam vltra quàm illa præciperet, cautiùs, & accuratiùs custodiret. Ita D. Basil. D. Chrys. & alij insinuant.

Legem diuinam, vltra quam illa præcipiat religiosiores obseruant.

D. Basil. *D. Chrys.*

VIII. Iam verò Daniel Babylone cōmoratus ingrediebatur domum suam, & fenestris apertis in cœnaculo suo contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat. Daniel. 6. n. 10. Licet enim lex eum non obligaret ad oculos Ierosolymam versùs intendendos; tamen illò spectabat; quia sic meliori modo, quo poterat, legem sibi implere videbatur. Vnde D. Cyril. lib. de adoratione in spiritu ad finem. *Vix*, inquit, *fore acceptū apud Deum suam arbitrabatur orationem ex aliena, infensaque terra: quare licèt corpore separabatur, saltem, vel cogitationibus, & animi oculis Deo gratissimam terram videre: sicque in ipsum quodammodo templum preces immittere studebat.* Similiter, & Ezechias à propheta de morte sua impendente admonitus, *Conuertit faciem suam ad parietem, & orauit Dominum.* 4. Reg. 20. n. 2. & Isai. 38. n. 2. Ad parietem, inquam, tum vt quietiùs oraret; tum etiam ne lacrymas suas iis, qui aderant, ostentare videretur; tum præsertim, vt oculos in templum dirigeret: & quod pedibus non poterat, affectibus saltem ingrederetur: vt D. Hier. & plures alij exponūt; vt hoc modo vltra quàm tenebatur, diuinā legem obseruaret.

Oculis saltē Ierosolym. templum absentes Hebræi petebāt.

D. Cyril.

D. Hieron.

IX. Taliter se habere debent diuinæ legis cultores; vt semper aliquid, plusquam facere debeant, exequantur. De solo ligno scientiæ boni, & mali, prohibuit Deus ne comederent primi parentes. Genes. 2. n. 17. Et nihilominùs Eua ad serpentem: *De ligno*, inquit, *quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud.* Genes. 3. n. 3. Vnde cum in medio paradisi duplex lignum fuerit, vnum scientiæ, alterum vitæ, vt patet Genes. 2. n. 9. Eua præceptum de vno tantum, intellexit de vtroque; vt Rupert. lib. 3. in Genes. cap. 5. aduertit; quamuis in malum sensum hanc mulieris responsionem interpretetur. Sed si eam velis in bonum simpliciùs interpretari; ostendit Eua suam erga diuinum præceptum obseruantiam; ac si non solum abstinere vellet à ligno scientiæ, sed etiam à ligno vitæ; ne si ad hoc accederet, facilè ad illud propter vicinitatem deueniret. Item præceptum de non comedendo ex illa arbore, in cautiorem partem interpretata est, de non tangendo illam. Quasi vellet non solùm ab esu, sed etiam à tactu abstinere; verita, ne ex tactu facilis daretur occasio ad esum. Et vtinam quā seueritate præceptum intellexit; eādem illud obseruasset.

Diuinæ legis cultores aliquid plus, quam debēt, exequūtur.

Rupert.

X. De præda Iericuntina præcepit Deus; ne quis aliquid in priuatos vsus abriperet, sed tota ipsi Deo

Deo dicaretur. *Sit*,inquit, *ciuitas hæc anathema, & omnia, quæ in ea sunt, Domino.* Iof.6.n.17. Quod planè non immeritò decreuit:tum quia,vt notat Caiet. folus Deus vrbem capugnauit,filiis Ifrael nihil laborantibus;quibus autem pugnæ labor non contigit,prædæ emolumentum non debetur.tum quia,vt Lyr.& Theod.aduertunt,hæc ciuitas omnium prima capta fuerat à filiis Ifrael; primitiæ verò rerum omnium vni Deo tribuuntur. Itaque diuinum præceptum folùm ad non prædandú obligabat:& nihilominùs Iofue vlteriùs progreffus monebat ad non tangendum. *Vos autem*,inquit,*cauete,ne de his, quæ præcepta funt, quippiam contingatis.* Ibid. n.18. Ac fi vellet, vt vnufquifque ad tangendam prædam effet timidus, ne ea tactu fieret ad capiendam temerarius.

Caiet.

Lyran. Theod.

XI. *Iufti non folũ plufquã obligantur, fed etiam quando non obligantur legem obferuant.*

Neque folum faciunt viri iufti plufquàm obligentur;fed etiam quin omninò obligentur. Iacobus in Ægypto moriturus præcepit filiis fuis,vt fe in terra promiffionis fepelirent. *Præcepit eis dicens, Sepelite me cum fratribus meis in terra Chanaan.* Genef.49.n.29. Soli Iofepho præceptũ non impofuit, fed preces addidit. *Si inueni*,inquit,*gratiam in confpectu tuo,facies mihi mifericordiam,& veritatẽ,vt non fepelias me in Ægypto,fed condas me in fepulchro maiorum meorũ* Gen.47.n 29. Cuius difcriminis ratio, præter alias,quas Abul.affignat, vna eft,quòd Iofephus effet princeps, & in poteftate conftitutus; cui proinde Iacobus,&fi pater,nec potuit,nec debuit imperare. Sed quid Iofephus ad parentis preces refpondit? *Ego*,inquit,*faciam quod iuffifti*.Ibid. n.30. Quod iuffifti,inquit,non quod rogafti:quia, vt Abul.ibi rectè aduertit,*Precibus affenfit;nõ vt precibus, fed vt mandatis*. Vbi etiam nota cæteros fratres parenti nihil refpõdiffe, nec promififfe,fe illi parituros:Iofephum verò maxime. Vel quia præcipienti refpondendum eft, non tam verbo,quã facto ipfo. Vel quia apud ingenuos fubditos plus efficiunt blandæ preces;quam apud illiberales,feueræ leges. Vnde quam promptitudinem hæ leges à cæteris filiis non exegerunt; illæ preces à Iofepho facilè exorarunt. Sed de hac re paffim occurret dicendi locus.

Abul.

XII. *In facrificãdi loco fæpè Deo difpenfatum.* D.Aug.

Tertium,quod expẽdo,eft,in hac lege fæpe numero à Deo cum antiquis patribus difpenfatum effe,vt licitè poffent extra illum locum fanctuarij Deo immolare. Vnde D.Aug.tom.4.q.36.in Iudic. agens de hac re:*Ita Deus*, inquit *legitima illa conftituit,vt leges non fibi,fed hominibus daret.Vnde quodcũque præter illa ipfe præcepit, non à tranfgrefforibus, fed potius à piis, & obedientibus hominibus impletũ,intelligendum eft.* Licitè igitur ex diuina difpenfatione facrificarunt extra fanctuarium filij Ifrael in Galgalis.Iudic.2.n.5. Gedeon in Ephra. Iudic.6.n.26. Manue in agro.Iudic.13.n.19. Samuel in Mafphath, & in Ramatha,1.Reg.7.n.9.& 17. Idem rursùm in Galgala.1.Reg.11.n.15. Idem prætereà in Bethlehem.1.Reg.16.n.5. Dauid in area Areuna Iebufæi. 2.Reg.24.n.25. Helias in monte Carmelo.3.Reg. 18.n.36. Et fic de aliis.

XIII. *Oftenditur primò hæc difpenfatio ex facrificãtium probitate.*

In his omnibus diuina interfuit difpenfatio. Licèt enim ea in fcriptura non femper exprimatur;fufficienter tamen colligitur,primò ex probitate facrificantium. Nam quamuis alij, quorũ virtus minùs effet fpectata,temerè, & contra legem facrificaffe crederentur; vt patet in duabus tribubus,Ruben,& Gad,& dimidia tribu Manaffe;quæ cum excitarent altare infinitæ magnitudinis extra locum fanctuarij, vifæ funt aliis tribubus aliquid contra diuinum cultum machinari. Iof.22.n.16. Nihilominùs viri perfpectæ fanctitatis, quales hi fuerunt,quidquid faciunt,bono animo facere cẽ-

A fentur:iuxta regulam iuris defumptam ex D.Aug. c.Nonnulli.d.46. *Malum femper è malo,ficut bonũ è bono præfumitur.* Vnde cum Rex Demetrius mitteret ad filios Ifrael legatum,non tam re ipfa, quam folo habitu facerdotem;ipfi Ifraelitæ externa fpecie decepti.*Homo*,inquiunt,*facerdos de femine Aarõ venit,non decipiet nos.* 1. Machab.7.n.14. Ac fi certò crederent non poffe in facerdote,quem probũ, & veracem effe oportebat,fraudem,& mendaciũ reperiri. Item cum Dauidi nuntiaretur, quod Achimaas adeffet:*Vir*,inquit, *bonus eft,& nuntium portãs bonum venit.* 2.Reg.18. n.27. Ac fi è bono fperari non poffet, nifi bonum. Quare cum Helias,& cæteri,de quibus diximus, benè audiant, & probos coluiffe mores cenfeantur;non contra legem, fed
B ex diuina difpẽfatione credũtur immolaffe. Quod Theod.q.15.in 1.lib. Reg. fignificauit: *Cum fciret*, inquit, *Deus populum propenfiorem ad impietatem,diuinum cultum loco circumfcripfit. Piis enim,& iis, qui fciunt fcopum legis,quilibet locus eft confecratus ad Dei cultum. Nam,& celeberrimus ille Helias,cum diuinum templum omnes ad fe vocaret ex lege,in Carmelo extruxit altare,& obtulit facrificium.*

D August. *Bonum femper è bono præfumẽdũ.*

Theodor.

XIV. *Oftenditur fecundò ex impunitate facrificãtiũ.*

Colligitur fecundò hæc difpẽfatio ex impunitate facrificantium. Solet enim Deus etiam minimas culpas in diuino cultu grauibus pœnis coercere. Nadab,& Abiu igne non fancto facrificantes, vltrix flãma corripuit,& abfumpfit. Leuit.10.n.2. Oziæ incenfum adolere volenti, cum nũ effet facerdos,fubito lepra emicuit in fronte.2.Paral.26.
C n.19. Bethfamitæ de famellis victimis immolantes;cum deberent iuxta legem de maribus immolare, interprete Lyrano, ad quinquaginta millia periere.1.Reg.6.n.19. Multi Hebræorum reges,de quibus fuo loco;eo quòd excelfa,hoc eft, loca extra fanctuarium, in quibus facrificia fiebant, non abftulerint,grauiter a Deo vulnerati fũt. Facit ad hoc,quod Theod.inquirit.q.16.in 1.lib.Reg. Cur, nimirùm,Samuel pœnas non luerit, ob fcelera filiorum fuorum,ficut luit Heli,ob fuorum malefacta? Et refpondet, quià Samuelis filij contra iuftitiam tantum;filij tamẽ Heli etiam contra religionem peccarũt. Peccatum verò contra religionem, feu diuinum cultũ à Deo multò grauiùs punitur. Cum igitur prædicti viri nullis a Deo fuppliciis afficiantur:fignum eft, eos in illis facrificiis offe-
D rendis, nullam culpam contraxiffe, fed ex diuina difpenfatione facrificaffe.

Peccata in diuino cultu Deus grauiter punit. Lyr.

Theodoret.

XV. *Oftenditur tertiò ex facrificij acceptatione. Ignis de cœlo facrificiũ confumens, diuinæ acceptationis indicium.*

Colligitur tertiò eadem difpenfatio ex diuina acceptatione, quatenùs Deus manifeftis indiciis oftendit, hæc fibi facrificia placere. Nam Manue offerente, Angelus inter flammas facrificij in cælum afcendebat. Iudic.13.n.20. Dauide facrificãte, plaga peftis,qua populus torquebatur, ceffauit.2. Reg.24.à n.16. Helia immolante, ignis è cælo decidit;qui facrificium inflammauit.3.Reg.18.n.38. quod erat manifeftum,diuinæ acceptationis argumentum; vt patet tum ex aliis locis fuo tempore exponendis;tum ex illo Genef.4.n.4.& 5. *Refpexit Dominus ad Abel,& ad munera eius. Ad Cain verò,&
E ad munera illius non refpexit.* Vbi Theodotio vertit: *Et inflammauit Dominus fuper Abel, & fuper facrificium eius:fuper Cain vero,& fuper facrificium eius non inflammauit.* Ex quo loco D.Hier. D.Chryf. Theophylact.Oecumen. & alij colligunt,maiorem Dei erga Abelem, quàm erga Cainum beneuolentiam in eo apparuiffe, quòd Abelis, non Caini facrificium cæleftis flamma depafceret. Cum igitur hæc facrificia Deo fuerint tam grata:dubitari non poteft, quin fine peccato, & proindè ex diuina difpenfatione fuerint exhibita.

D. Hier. D Chryf. Theoph. Oecum.

XVI. Abul.

Et hinc obiter collige cum Abul.q.4.in cap.17. Leuit.

Vel miraculis suorum Deus consulit famæ.

Leuit. quantùm cõsulat Deus bonæ famæ, & existimationi seruorum suorum. Ne quis enim pusillus offenderetur, videns probos viros extra sanctuarium immolare, crederetque eos peccare contra legem: miraculis ostendit Deus, ea sacrificia sibi accepta esse: vt vel miraculis suos seruos ab infamiæ nota tueretur. De qua re plura diximus superiori annot. sect. 3. pluta etiam suis locis dicēt.

XVII. *In noua lege nullus certus sacrificandi locus.*

Itaquè in veteri lege, vnus tantùm erat locus extra quem sine dispensatione diuina sacrificare non licebat. At verò in lege noua, in qua tandèm *apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei*; nullis certis finibus diuina sacrificia includuntur, sed vbiquè celebrantur: iuxta illud: *Ab ortu solis, vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Malach. 1. n. 11. Quem locum de augustissimo Eucharistiæ sacramento Patres communiter, quos videre est apud Riberam, interpretantur. Vndè D. Chrysost. homil. 79. ad popul. *Vbicumque*, inquit, *sis, potes altare tuum constituere; nihil enim locus prohibet, nec impedit tempus.* Et paulò post. *Vbicumquè sis, ora: templum es, ne locum quæras.* Nam cum vnusquisque templum sit Spiritus sancti: & seipsum, quocunque pergat, secum portet: semper habet templum, in quo possit sacrificare.

Riber.
D. Chrys.

SECTIO II.

Cur olim oporteret in vno tantùm loco sacrificare?

I. *Prima ratio, vt fraterna charitas, & communicatio mutuò seruaretur.* Ioseph.

DIximus de lege ipsa: dicendum superest de ratione legis. Prima ratio ex Iosepho lib. 4. antiq. cap. 6. fuit, vt charitas, & fraterna communicatio inter omnes conseruaretur: dum omnes ter in anno vnum in locum conuenire cogerentur. *Conueniant*, inquit Iosephus, *in ciuitatem, in qua templum constituunt, ter in anno, quatenus Deo, & pro his, quæ possident, gratias referant, & de futuris preces effundant, & conuenientes ad inuicem, & epulantes amici sint. Bonum est enim, vt semetipsos alterutrum contribules non ignorent, sed sua studia sibi communicent. Hoc autem eis ex hac societate proueniet: vt & aspectu, & loquela memoriam sui semper obtineant. Si enim alterutris inpermisti sint, extranei sibi met ipsis putabuntur.* Hæc Iosephus. Nec immeritò. Nihil enim magis fouet amicitias, quam frequens consuetudo. Vndè Salomon: *Melior*, inquit, *est vicinus iuxta, quàm frater procul.* Prouerb. 27. n. 10. Nam propter vicinitatis commercia fraterna sæpè charitas inter extraneos induitur: quæ propter locorum interualla aliquãdò exuitur inter fratres. Et propterea Iobi filij postquàm è paterna domo excesserunt: & suam quisque gubernandam suscepit: *Ibant, & faciebant conuiuium per domos vnusquisque in die suo.* Iob. 1. n. 4. vt eam charitatem, quam in paterna domo hauserant, in plures posteà domos distributi retinerent: si in vnam omnes statutis saltem temporibus conuenirent.

II. *Secunda ratio, vt vnum Deum vnius loci cultus demõstraret.* Theod.

Secunda ratio ex Theod. fuit, vt sacrificia vno tantùm in loco præstita, vnum Deum testarentur. Dei templum vnicornio comparauit Dauid. *Ædificauit*, inquit, *sicut vnicornium sanctificium suum in terra* Psal. 77 n. 69. Vbi Theod. sic: *Vno cornu aiunt vnicornem munitum esse: vnum autem Deum colere, etiam lex edocuit: iure igitur vnicum templum vni Deo consecratum, vnicornio comparauit.* Et ante Theodo-

A rerum Philo Hebr. lib. 2. de monarchia, *Prospectum est*, inquit, *ne vel passim, vel vno loco plura templa dedicarentur, æquissima ratione: quandoquidem vnus Deus, non nisi vnicum sibi dicari, postulare videtur.* Idem colligunt alij interpretes ex illa particula, *in terra*; seu, vt vertit Symmachus, *sicut terram.* Comparatur enim templum terræ, non solùm propter stabilitatem, sed etiam propter vnitatem. Vt enim templum in vna terra vnum construitur; ita Deus vno in templo vnus adoratur. Eandem Dei vnitatem solent diuini vates inculcare, dum creaturas omnes ad Dei laudes exhortantur. Isai. 49. n. 13. *Laudate cæli, & exulta terra, iubilate montes laudem.* Daniel 3. n. 57. *Benedicite omnia opera Domini Domino, &c.* B Dauid Psalm. 148. n. 1. & 7. *Laudate Dominum de cælis. Laudate Dominum de terra.* Quorsùm omnes ad vnius laudes euocantur: Egregiè respõdet D. Basil. in Psalm. proximè citatum. *Ne quis*, inquit, *secundum operum diuersitatem diuersos etiam opifices esse cogitet; de omnibus creaturis melodiam Deo offert: hortaturque, vt ille tam à suprema, quàm ab inferna creatura laudetur.* Basilio alij Patres, & interpretes assentiuntur.

Phil. Hebr.

Cur terra templum cõparetur.

D. Basil. *Dei vnitatē omnes creaturæ denuntiant.*

III. D. Chrys. *Tertia ratio, vt idololatriæ occasio Iudæis amputaretur.*

Tertia ratio ex D. Chrysost. fuit, vt omnis idolatrandi occasio Iudæis amputaretur. Nam in Ps. 95. ad illa verba: *Cantate Domino canticum nouum; cantate Domino omnis terra.* Inquirens cur modò diuinæ laudes toto orbe decantentur; cum tamen olim canticum Domini in terra aliena decantari C non liceret: sic philosophatur. *Quoniam*, inquit, *populus ille segnis erat, & incredulus, vt facile gentium abominationibus seductus se submitteret, vno loco septus est, quo posset solus apud se exercere pietatis legem.* Et statim a simili rem declarat. *Idem facit*, inquit, *& maritorum hominum quisque, quoties vxorem habet suspectam; circumscribit illam vno loco, thalamisque includit, Eunuchos adhibet, & omnem apponit custodiam: in summa, nihil non facit, curatque, eorum, quæ seruant pudicitiam, eo quod illa non habet verum amorem, pudicæ mentis custodiam. At qui pudicam, beneque moratã habet vxorem, in nulla eam progressione prohibet: quippe qui certum pignus habeat, vxoris affectum. Illa prodit in forum, & congreditur cum multis: nec vsquam est zelotypiæ morbus, eo quod pudica mulier secum habet custodem, ac pædagogum, morum integritatem.* Et paulò post: *Quoniam igitur Synagoga suspecta erat, quòd vbique charitatem Deo debitam proderet idolis, conscientiam habens* D *eorum cultu pollutam; meritò illam loco circanscribit, tẽploque, velutí thalamo cuidam includit.* Et rursùm addit: *Si cum accepisset vnum locum; terram omnem impleuit adulterio* (sicut clamans Ieremias testatur, cap. 2. n. 28. & cap. 11. n. 13.) *Si plena libertas fuisset concessa, cogita, in quam enormem incidisset incontinentiã.* Tandem concludit: *At Ecclesia, quæ vbique Christum in se circumfert, innumerosque martyres immolauit, ob charitatem, quam gerit erga virum, a nullo prohibetur loco, sed in omni loco sunt altaria, in omni loco doctrina.*

Elegans similitudo.

IV. *Iudæorũ ad idololatriam procliuitatē impẽsè Deus auelere curat.*

Hæc ratio literalis mihi videtur, idcirco paucis illustranda. Nihil Deus impẽsiùs curabat, quàm vt in populo Israelitico, omnem idolatrandi ritũ aboleret. Cum Moyses in suo Examero, quidquid E à Deo conditum fuerat, explicaret, solos Angelos tacitus præteriuit. Cur, obsecro, in creaturis corporeis recensendis tam diligentem scriptorem se ostendit; in incorporeis verò tam negligentem? Respondet Theod. q. 2. in Genes. id factum esse, ad omnem idololatriæ occasionem præscindendam. *Qui lege*, inquit, *regebantur, solida, & constanti fide nihil habebant. Mox enim post plurima, & ineffabilia miracula, imaginem vituli Deum designauerunt. Quod si tam facilè sibi Deos finxerunt è iumentorum simulachris;*

Theodoret. *Angelorum creationem, ne pro Diis haberentur, Moyses celauit.*

chris; quid non perpetraturi fuissent, inuisibilis naturæ notitiam assequuti? Cum Theodoreto consentit D. Chrysost. hom. 2. in Genes. *Nihil*, inquit, *de inuisibilibus creaturis disserit, quia Iudæis loquebatur, qui toti præsentibus rebus inhiabant, neque spirituale quippiam comprehendere valebant. Itaque eos a sensibilibus ad cognoscendum vniuersi opificem inducit; vt ex creaturis fabricatorem mundi discentes, adorent creatorem omniũ, & non in creaturis ipsis permaneant, & quiescant.* Quibus verbis plane significat, Moysen eas tantum creaturas recẽsuisse, quibus, vtpote abiectioribus, diuinitatem non tribuerent Hebræi, & ex quibus, vtpote rebus creatis, omnium creatorem indagarent; non tamen creaturam angelicam, ne in ea sisterent, & conquiescerent, tam eius dignitatem esse ipsam diuinitatem.

D.Chryf.

V. Quæret aliquis, cur in deserto præceperit Deus vt beret tabernaculum, omniaque legalia, & ceremonialia præcepta ibidem Moysi inculcauerit; cum hæc omnia multò congruentiùs post ingressum in terram Chanaan fieri debuisse videantur? Respondet Abul. in cap. 26. Exod. q. 2. *Quia si semel*, inquit, *introissent ineruditi in ceremoniis Dei, & cultu, conuerterentur ad cultum idolorum gentis illius, inter quam habitarent.* Additque, propterea quadraginta annorum spatio in deserto fuisse commoratos; vt toto illo tempore diuinis ceremoniis studentes, difficiliùs possent ab illis posteà dimoueri, & ad vanam idolorum superstitionem commigrare. Sed cur ex illis sexcentis hominum millibus, qui ascenderunt ex Ægypto, duo tantùm, Iosue scilicèt, & Caleb, terram promissionis tenuerunt, cæteris in deserto, non quidem naturali morbo, qui nullus tunc erat, iuxta illud: *Non erat in tribubus eorum infirmus.* Psalm. 104. n. 37. Sed potiùs violenta morte, ferro, & igni interemptis? Respondet D. Chrys. in Psal. 43. *Vt qui*, inquit, *Palestinam erant occupaturi, mala, quæ erant in Ægypto, non vidissent; & vt tantæ improbitatis nullum magistrum haberent.* Ac si non possent non idolorum ritus inter Hebræos pullulare; si aliqui ex iis, qui eos viderant in Ægypto, posteà in terra promissionis superessent: nec possent non illas idololatriæ ceremonias docere, qui illas aliquandò didicissent. Nam vt benè D. Hieron. lib. 2. aduersus Iouin. *Hoc*, inquit, *vnaquæque gens naturæ legem putat, quod didicit.*

Diuinas ceremonias Deus Iudæos docet, ne profanas addiscant.
Abul.

Omnes Iudæos, duobus exceptis, Deus in deserto interimit, vt Ægypti idololatriam perderet.
D.Chryf.

D.Hieron.

VI. Sed moriantur iniustis omnibus in deserto illi superstitionum architecti. Moyses tamen veræ religionis altor, & cultor, cur in deserto moritur? & cur illius populi, cuius fuit ab Ægypto eductor, non est etiam in terram promissionis introductor? Respondet idem D. Chrysost. homil. 5. in Matth. *Nequaquam*, inquit, *vtilis in illam terram sancti Moysis fuisset ingressus, sed cum magno damno coniunctus, & qui omnino plurimos Iudæorum in maximam erroris ruinam supplantare potuisset. Si enim, quia per illum fuerant de sola Ægypto liberati, relicto Deo, tantummodò Moysen requirebant, ipsius esse prorsùs cuncta illa beneficia credentes: hunc si introductorem quoquè in terram promissionis habuissent, in quæ non illi impietatis prærupta cecidissent?* Et similiter respondet Theodo. superiori annot. sect. 3. in 3. ratione citatus. Adeò enim procliues erant ad hoc malum Israelitæ, vt hominem erga se beneficum, homines alioqui ingratissimi loco numinis venerarentur.

Moyses in deserto moritur, ne in terra promissionis pro Deo colatur.
D.Chryf.

Theodoret.

VII. Sed quid mirum, si viuentem adhuc, ac benefacientem loco numinis haberent; qui mortuum iã, ac nihil sentientem, si inuenirent, vt Deum adorarẽt? *Mortuus est Moyses*, inquit scriptura, *& nõ cognouit homo sepulchrum eius.* Deut. vlt. num. 5. & 6.

Moysis sepulchrũ cur occultum.

A Cur autem, dicet aliquis, Moysis sepulchrum ab omnium oculis remouetur: cuius adhuc viuentis omnium oculis patebat domicilium? Duplicem rationem reddit D. Aug. lib. de mirabilibus sacræ script. cap. 35. & vtranque dicit à sapientibus hominibus vulgatam esse. Vnam, *Vt illam*, inquit, *faciem quæ consortio sermonis Domini rutilauerat, mortis mœrore repressam nullus videret.* Optima quidem ratio. Nam si Hebræi viderent Moysen mortis pallore decoloratum; quem viderant ex diuino colloquio solis fulgore coruscantem. Exod. 34. n. 29. crederent eundem Moysen à familiari illa cum Deo amicitia, quam anteà habuerat, decidisse; & in alicuius pœnam criminis suum illum splendo- B rem cum hoc pallore commutasse. Ne igitur tam sinistra opinio de iusto viro in vulgus daretur; meritò illum Deus ab omnium oculis subduxit, non minùs consulens mortuo, quàm viuenti consuluerat. Alteram ad rem præsentem. *Ne sepulchrum*, inquit, *eius populus Israel, si cognouisset, vbi esset, adoraret. Vnde & virgam, in qua signa fecerat, vt plurimi putant, ne adoraretur, secum abstulerat; quoniam & serpentem, quam fecerat, filij Israel posteà adorabant.* 4. Reg. 18. n. 4. Quibus ostenditur & Iudaica procliuitas ad idolatrandum, & diuina bonitas ad idololatriam rescindendam.

D.August.

Demortui Moysis honori Deus consulit.

Moysis sepulchrum occultum, ne pro Deo sibi haberetur.

VIII. Pristina illa sacrificia vitulorum, & hircorum nullam Deo voluptatem, imò nauseam afferebãt; iuxta illud: *Quò mihi multitudinem victimarum ve- C strarum, dicit Dominus: Plenus sum. Holocausta arietũ, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui.* Isai. 1. n. 11. Quid hoc est, bone Deus? Quo hæc modo sibi constare possunt? Si illa sacrificia odisti, cur imperasti? Egregiè Theod. q. 1. in Leuit. *Quia*, inquit, *populus, qui longa per tempora vitam in Ægypto transegerat, dæmonibus sacrificare didicerat; permisit Deus sacrificia, vt illũ ab hoc nefando dæmonum cultu vendicaret.* Quasi Deus vellet incidere in nauseam, ne populus incideret in idololatriam. Eandem rationem reddit Tertul. lib. 2. contra Marc. cap. 18. *Sacrificiorum*, inquit, *onera, & oblationum negotiosas scrupulositates nemo reprehendat; quasi Deus talia sibi proprie desiderauerit. Qui tam manifestè exclamat: Quo mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? Sed illam Dei industriam sentiat,* D *qua populum pronum in idololatriam, & transgressionem, eiusmodi officiis religioni suæ voluit adstringere, quibus superstitio seculi agebatur; vt ab ea euocaret illos, sibi iubens fieri, quasi desideranti, ne simulachris faciendis delinqueret.*

Vetera sacrificia Deus instituit, vt ab idolorum cultu Iudæos reuocaret.

Theodoret.

Tertul.

IX. Tabernaculi structura talis erat, vt illius ianua ad orientalem plagam spectaret. Exod. 27. à n. 13. Non caruit profectò mysterio architectura; vt Theod. q. 60. in Exod. obseruat. *A parte*, inquit, *orientis ostium constitui præcepit, vt Sol oriens, quasi modo quodam adorans vestibulum tabernaculi, radios suos illuc confestim emitteret; ij verò, quibus solum Deũ adorare mandatum erat, à tergo solem haberent, ad tabernaculum conuersi; & ita non solem, sed eius creatorem adorarent.* Quasi ita secum legislator ratio- E cinari videretur: Inter omnia, quæ patent oculis, sol primum obtinet pulchritudinis locum, qua facilè Hebræorum animos induceret, vt se tanquam Deum venerentur. Vt igitur huic malo obuiam eatur; æquum est, vt sol primum exoriens veluti precabundus tabernaculi fores pulset; ac Deum eius factorem; antequàm suos cursus aggrediatur, pronus ante vestibulum recognoscat: vt tandem intelligant Hebræi non esse adorandum, quem viderint adoratorem. Item æquum est, vt eo situ tabernaculum construatur, quo populus ingressus, Deum à fronte habeat, à

Tabernaculi ostium sol oriens adorabat, ne à Iudæis ipse coleretur.
Theodoret.

tergo

tergo solem; ne fortè illius pulchritudine capti A censeant soli potiùs, quam vero Deo diuinos honores tribuendos. En quanto studio Deus currentem ad idololatriam populum refrœnabat.

X. *Daniel insitus cũ aliis Iudæis exulas, vt eos ab idololatria contineat.* Theod.

Danielem quondam non solùm Deus in captiuitatem Babylonicam abduxit; sed etiam inde redite tam citò non permisit. Miratur Theod. orat. 10. in cap. 10. Danielis, Dei elementiam; qui cum sæpe prauos homines meritis supplicijs eripiat; modo innocentem virum in tam multa discrimina inducat. Sed respondet. *Quemadmodum*, inquit, *non propter propria peccata permisit Deus illum bello capi; sed populi prospiciens vtilitati: & veluti quendam curatorem, & magistrum simul cum ipsis mittens; ita etiã reditus tempore, cum plures in Babylone incolere, ea habitatione contenti decreuissent, rursus diuinus propheta cum illis degere cõpellitur, vt ne spirituali cura prorsus destituti in impietatem penitus labantur.* Itaque vidit B Deus Hebræos inter idololatras, facile in idololatriam degeneraturus, nisi haberent, a quo in officio continerentur; ideò ab illis Danielem separari non permisit. Maluit enim suum prophetam à patria, quàm suum populum à fide aberrare.

XI. Finito diluuio alloquitor Deus Noe, & filios suos: *Omne*, inquit, *quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum*. Genes. 9 n. 3. Sed quo tam liberalis omnium ciborum relaxatio spectauit? Nam cum diluuium acciderit ad effusam hominum libidinem coercendam, hæc autem ex immodica ciborum lautitie consequatur; potiùs ciborum abstinentia, quàm licentia indicenda videbatur, ne homines in eandem libidinum voraginem relaberêtur. C Nihilominùs sic à Deo sapientissimè, & prouidentissimè imperatum; vt si minùs lasciuiæ, saltem idololatriæ affectus reprimeretur, vt Theod. q. 55. in Genes. obseruat. *Post diluuium*, inquit, *pretiosiorem cibum homini confert; iubens occidere, & comedere volatilia, & natatilia, & terrestria animalia, affectum affectu repellens, & leniori curans grauiora. Præuidens enim Deus homines in extremam dementiam lapsos, hæc omnia animalia pro dijs habituros, permisit illorum esum, vt impietatem illam cohiberet. Summa enim insania est adorare, quod comeditur.* Sed quid est, cur Deus ex animalibus quædam munda, quædam immunda statuerit, vt non ex his, sed ex illis tantùm homines vescerentur? Leuitic. 11. à num. 2. Respondet Theod. citatus aptè ad idem institutum. *Propterea*, inquit, *animalia quædam immunda dixit; alia verò munda, vt illa, quæ immunda sunt pro Deo colere exhorrescant; quæ verò munda sunt, quia comeduntur, non adorent.* Itaque omnem idololatrandi D viam intercludebat Deus Israelitis, quos videbat ad hanc intemperiem effrænatos.

Animalibus vesci Noe iubetur ne pro dijs haberentur.

Theod.

XII. Sed longior ne sim, totum hunc discursum celebri loco Exodi concludo. Cum Moyses descenderet de monte, populumque vitulo conflatili sacrificia offerentem inuenixet; nouom supplicij genus exorditur. *Vitulum combussit, & contriuit vsque ad puluerem: quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Israel.* Exod. 32. num. 20. Quo tam nouum supplicium spectat? Respondet egregiè Oleaster. *Crediderim*, inquit, *quòd vt eis idololatria nauseam induceret; voluit, vt pulueribus idoli sui satiarentur.* Et confirmat ex Num. 11. n. 20. *Cum enim populus carnium desiderio flagraret, satiauit eos, vsquequo per nares eas proiicerent; vt satiati de cætero eas ampliùs non desiderarent.* Aptissima quidem pœna. Nam sicut venena venenis aliquando extruduntur; ita & peccata peccatis, sæpe numero curantur. Dum enim nimia voluptatum appetentia crescit in a- A bundantiam; etiam illarum desiderium vertitur in fastidium.

Vituli puluerẽ Iudæi bibunt vt idololatriã fastidiant.

Oleast. *Peccatores peccatis repleri Deus permittit, vt peccata fastidiant.*

XIII. Permittit igitur Deus, vt peccatores suis peccatis repleantur, vt ea postea euomant, fastidiant, ac detestentur. Quod probat D. Hieron. in epist. 12. ad Gaudentium proposito exemplo Hebræorum. *Nam cupientibus*, inquit, *Ægyptias carnes, vsque ad nauseam, & vomitum præbuit examina coturnicum, vt eas postea satiati contemnerent.* Contra verò Diabolus curat, vt peccatores suis sceleribus nunquam satientur; vt auidiores indies ad ea rapiantur. Quod probat D. Chrysolog. serm. 2. filij prodigi exemplo, qui *cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant; & nemo illi dabat.* Luc. 15. n. 16. *Nam diabolus*, inquit Chrysolog. *non sinit eos* (nempe peccatores) *ex ipso porcorum cibo, pastuque saturari, vt esurientes vitia, plus delinquant.* Igitur Moy- B ses idoli pulueres Hebræis propinauit, vt idololatriæ nauseam commoueret. Nescio, an acerosiùs respondeat D. Hieronym. in epistol. 128. ad Fabiolam de veste sacerdotali. *Vituli*, inquit, *puluerem, quem adorauerat Israel, in contemptum superstitionis in potum accepit populus, vt contemnere discat, quod in secessum proiici videat.* Quasi necessarium putauerit Moyses idolorum vilitatem proponere Israeli, vt eum ab idolorum familiaritate remoueret. Ex his patet, & ingenium Iudæorum pronum ad idololatrandum, & studium diuinum pronius ad coercendum. Quia igitur idololatria angulos, & latebras amabat; iubet Deus, vt vno in loco omnibus peruio sacrifi- C cia offerantur, vt si minùs Dei timor, saltem multorum testium pudor eos à nefario cultu retardaret.

D. Hier.

Diabolus nunquã ad satietatem scelera præbet, vt auidiùs appetantur.

D. Chrysol.

D. Hier.

XIV. Vltima ratio ex eodem D. Chrys. hom. 1. contr. Iudæos, fit, vt illo vno sacrificiorum luco destructo, tota lex, & synagoga destructa crederetur: nã si Deus seuerè præcipit, vt vno tantùm in loco fiant sacrificia; deinde eum locũ omninò destruit, planè destruit, & legem sacrificiorũ; alioqui pugnantia imperaret. *Quemadmodum*, inquit Chrys. *si medicus ex phiala vna solùm præscribat ægroto, vt bibat aquam: deinde clam iis, qui ministrant, præcipiat confringere phialam illam, vt eum à cupiditate bibendi frigidam auocet: itidem fecit Deus permittendo Iudæis sacrificia in vnis Hierosolymis; mox vbi per breue tempus sacrificassent, diruit ciuitatem: & quemadmodum me-* D *dicus fracto vase, ita Deus subuersa ciuitate, vel inuitos illos abducere voluit à victimis.* Cum igitur iam nunc ne minimùm quidem illius templi vestigiũ superfit: quis dubitet totam illam legem abolitam iam esse, ac sepultã? Vnde Theod. orat. 10. in Dan. inuehitur in Iudæos sui temporis, qui toto orbe dispersi extra vrbem, extra templum sacrificabãt; non videntes, vbi legis cultores esse volebant, ibi fieri transgressores: eosque exemplo Danielis reprehendit; qui in Babylone noluit Pascha celebrare; sed ab esu agni, & azymorum, in quo illud festum consistebat, Exod. 12. n. 8. ieiunous abstinuit. *Panem*, inquit, *desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum.* Daniel E 10. n. 3. *Non igitur*, inquit Theodoret. *Pascha celebrauit, vt obediret legi apertè iubenti tres peragi celebritates in loco, quem elegerit Deus. Euidenter igitur legem violant Iudæi, cum has audent in externa regione celebrare.* Vbi nota obiter panes azymos vocari panem desiderabilem, seu panem desideriorum, vt est in Hebræo; non propter suauitatem ipsius panis, erat enim potiùs insipidus, sed propter suauitatem diuinæ legis, quæ panem condiebat. Hæc autẽ suauitas tãta Danieli

Vltima ratio, vt vno templo diruto, omnis synagoga diruta crederetur.

D. Chrys. *Egregia similitudo.*

Theod. *Iudæi extra templum sacrificantes, legem violant, dum seruare cõtendunt.*

Eucharistia cum panis desiderabilis. videbatur, vt præ illios desiderio omnes delicias Babylonicas fastidiret, & ab omnibus tres integras hebdomadas, ieiunus, ac lugens abstineret. Si panis azymus tam suauis Danieli visus est; Eucharisticus, cuius ille typus fuit, quantò suauior prophetæ videretur?

SECTIO III.

Commendantur filij Heli, vt inde acriùs arguantur.

I. *Triplex filiorum Heli commendatio.* Triplex filiorum Heli commendatio in litera præmittitur. A loco, quia erant in templo. A genere, quia erant filij Heli summi pontificis, & supremi iudicis. A dignitate, quia erant & ipsi sacerdotes Domini. Sed quorsum hæc illorum commendatio spectat; nisi vt postea ignominiosior eorundem vituperatio censeatur. Quos enim scriptura vult acerbiùs reprehendere, priùs laudat, vt à dignitate personæ facti indignitas magis deoceteur. Quod paucis illustrabo. Mirum est, in quanta supremi Angeli encomia, diuinum oraculum excurrat. *Tu*, inquit, *signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore. In delicijs paradisi Dei fuisti omnis lapis pretiosus operimentum tuū*, &c. Ezech. 28. à n. 12. Sed cur tam multas laudes præmittit, eius, de quo posteà dicturus est, *Peccasti, & eieci te de monte Dei?* Ezech. 28. n. 16. D. Hier. ad eum locum respondet, vt maior de pœna dolor consequatur. *Commonetur*, inquit, *quod fuerit; vt doleat se perdidisse, quod habuit.* D. Gregor. libr. 32. moral. cap. 18. respondet, vt tam nobili Angelo de cœlo cadente, miser homo in terra contremiscat. *Consideret*, inquit, *homo, quid elatus in terra mereatur, si & prælatus Angelis Angelus in cœlo prosternitur.* Addo ad rem præsentem, vt culpa, quam tam sublimis gloria præcessit, grauior habeatur.

Prius scriptura laudat, quos acriùs reprehendit, Lucifer commendatur, vt turpiùs cecidisse arguatur.

D. Hier.

D. Greg.

II. *Ruben vt grauius noteiur, priùs laudatur.* Iacobus reprehensurus filium suum Ruben ob peccatum incæstus, quod patrauerat, dicturusque: *Effusus es, sicut aqua, non crescas: quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.* Genes. 49. n. 4. His, inquam, obiurgationibus in filium vsurus, priùs eum laudat. *Ruben*, inquit, *primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei: prior in donis, maior in imperio.* Ibidem num. 3. Quorsum tam ingens commendatio in eum, in quem statim tam ingens vituperatio, & maledictio impingenda erat? Respondet egregiè Origen. homil. 17. in Genes. *Quod*, inquit, *in initio laudis ei aliquid videtur adscribere, dicens: Tu virtus mea: idcirco fit, vt grauius notetur in crimine; qui cum virtus patris haberetur, & initium filiorum, nesciit seruare reuerentiam patri.* Eodem modo respondet D. Chrysost. homil. 67. in Genes. *Vide*, inquit, *quanta sapientia iusti: volens enim accusationem magis intendi, priùs dixit priuilegia ei à natura concessa; & dignitatem, quam tenebat; quod principium filiorum, & primogenitura honore clarus sit; & posteà voluntatis peccata illius, quasi in anea columna inscribit: monstrans quòd nihil proderunt nobis ea, quæ à natura insunt: nisi & voluntatis bona opera sequantur.*

Orig.

D. Chrys.

III. *Iobi reprehensionem malis amicus à laudibus exorditur.* Hac arte vsus fuit Eliphas Themanites in Iobo arguendo. Nam in primis à laudibus exorditur *Ecce*, inquit, *docuisti multos, & manus lassas roborasti. Vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua trementia confortasti.* Iob. 4. n. 3. & 4. Posteà verò in probra, & contumelias despumat. *Vbi est*, inquit, *timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?* Ibid. n. 6. quasi diceret, Docui-

A sti quidem patientiam; sed de patientia decidisti: virtutes, quibus aliorum animos exornasti, procul à tuo abiecisti. Vbi Lyran. *Vt ostendat*, inquit, *impatientiam Iobis esse turpiorem; primo inducit præcedentem eius de patientia doctrinam. Nam turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.* Eodem pertinet illa duarum tribuum commendatio. *In die illa*, inquit Propheta, *erit Dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populi sui. Et spiritus iudicij sedenti super iudicium, & fortitudo reuertentibus de bello ad portam.* Isai. 28. n. 5. & 6. Hoc est, sua quemque laus, & gloria cumulabit: iudicem sapientia, militem fortitudo, omnes, ac singulos necessaria ad bene viuendum ornaměta. Sed quid tandem post tam effusam laudationem? Sequitur obiurgatio. *Verum*, inquit, *hi quoque præ vino nescierunt; & præ ebrietate errauerunt, &c.* ibid. n. 7. Præ- B missis laudibus succedunt vituperia: vt quo amplior fuerat commendatio, eo seuerior obiurgatio videretur.

Lyran.

IV. *Seuerior obiurgatio quam amplior præit commendatio.* Ad peccatores Dauid: *Filij hominum*, inquit, *vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Psalm. 4. n. 3. Septuaginta vertunt: *Vsquequo inclyti mei ignominiosè diligitis vanitatem?* Chaldæus transfert: *Vsquequo honor meus ad vituperium?* Aquila, & Symmach. *Vsque quò gloriosi mei, seu gloria mea?* Vatabl. legit, *Vsquequo potentes, ac Principes?* Cur Deus eos, quibus tam multa peccata exprobrat, priùs inclytos suos, & honorem suū, & gloriam suam, & potentes, ac principes appellat? Placè, vt quo magis eorum extollitur dignitas, eo magis eorum exaggeretur iniquitas. *Glorio-* C *sos enim*, inquit Euseb. *ad deteriora prolabentes sugillat sermo.* Improbissimi illi Gigantes, quorum peccatis factum est, vt totus orbis diluuio obrueretur: illi, inquam, appellantur filij Dei. *Videntes filij Dei filias hominum*, Genes. 6. n. 2. Quo iure dicuntur filij Dei, qui potiùs debebant filij dæmonis appellari? Respondet D. Chrysost. in Psalm. 4. *Dei filios*, inquit, *vocauit eos, qui ex viris bonis nati fuerant, & Dei honorem perceperant; deinde mutati erant, & euaserant deteriores, & suum honorem perdiderunt. Vt enim magis amplificaret eorum reprehensionem, eorum honorem reuocauit in memoriam; maximum esse crimen ostendens, quòd cum tales essent, & orti ex talibus, ad tantam se præcipitassent improbitatem.*

Eusebius.

Qui à bonis parentibus degenerarunt, ex illorum commendatione grauius arguuntur.

D. Chrys.

V. *Præteritam sanctitatem præsentia vitia turpius dedecorant.* Similis est illa loquutio apud Ieriem. *Filij Sion inclyti, & amicti auro primo; quomodo reputati sunt* D *in vasa testea, opus manuum figuli?* Thren. 4. n. 2. Vbi filios Ecclesiæ priùs inclytos, & amictos auro primo, hoc est, omnis virtutis, & doctrinæ genere præcellentes appellat; & posteà in vasa testea conuersos, hoc est, in abiectissima vitia præcipitatos; vt quò magis eorum præteritam sanctitatem decantauerat, eo magis præsentem eorum nequitiam lamentetur. Quid enim miserius esse poterat, quàm *quod filij Ecclesiæ*, inquit D. Hier. *qui inclyti fuerunt Christiana religione, & ornati sapientia fulgere, & decore virtutum, nunc emolliti carnalibus desiderijs, & terrenis cupiditatibus tabefacti, vasis testeis comparentur, quæ dominica correptionis virga in futuro examine conterens franget, & ad* E *nihilum rediget; taliter, vt non inueniri possit fragmen testæ, quo igniculus ferri possit de incendio.* Vbi alludit ad locum Isaiæ 30. n. 14. In quo prædicitur ille populus anteà fidelis, tandem sicut vas figuli in minutissimas testas, nec ignis, nec aquæ capaces confringendus.

D. Hieron.

VI. *Sacerdotum dignitas eorum vitia acrius reprehendit.* De extremo iudicio loquutus Dauid: *Congregate*, inquit, *illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia.* Psalm. 49. n. 5. Vbi D. Chrysost. docet his verbis imperari Angelis, D. Chrys.

vt

vt sistant ad Christi tribunal, sacerdotes in primis sceleratos; vt sententia capitalis supplicij a Deo feriantur. Deinde quærit si mali iubentur isti, cur sancti appellentur? *Cur*, inquit, *quos est accusaturus, & condemnaturus, sanctos appellat?* Respondet, quòd Deus sanctos appellauit, *Accusationem*, inquit, *augens, & honorem adiiciens ad maiorem significationem supplicij.* Quasi diceret, vt accusatio augeretur; honoris commendatio antecessit, vt grauitas culpæ maior appareret, sanctitas status, ac muneris præmissa fuit.

VII. Hoc plane fuit Danielis artificium. Nam reprehensurus Balthasarem, ob innumera eius sacrilegia, quibus sacra templi vasa profanauerat; ab eius, & parentis eius laudibus longam orationem exorditur. *O Rex*, inquit, *Deus altissimus, regnum, & magnificentiam gloriam, & honorem dedit Nabuchodonosor patri tuo, &c.* Daniel. 5. n. 18. Cur laudes priùs canit, cuius postea reprehensurus est vitia? Dicet aliquis, vt modestè agat cum rege. aliuqui non auditurus, si à Daniele statim increparetur. Odiosa enim regibus veritas esse solet; nisi aliquo verborum fuco prius circumtegatur. Addo, vt in tanto laudum culmine, miserabilior videatur in tam profundum scelerum barathrum ruina. Turpiùs enim labitur, qui felicius steterat. Vnde D. Chrysost. in Ps. 95. laudat sapientiam Danielis, qui non ab interpretatione scripturæ, quæ in pariete visa fuerat: sed ab increpatione regis eum debita honoris præfatione exordiatur.

Veritas, nisi aliquo verborum fucó exornetur, regibus odiosa.
Turpiùs labitur, qui feliciùs steterat.
D. Chrys.

VIII. Itaque acrior eum mordet reprehensio, quem suauior antea laudatio titillauerat: sicut infelicior est lapsus, qui ex altiori specula contingit, turpior culpa, quam gloria antecedit. Quis ignorat Angelum pariter, & hominem è felici statu gratiæ, in quo conditi fuerant, in peccati statum corruisse; solum tamen hominem, non Angelum ad pristinam felicitatem diuino beneficio remigrasse? Huius discriminis diuersam rationem inquirit D. Augustinus tractatu 110. in Ioannem ad finem, & præter alias quas Theologi 3. p. quæst. 1. ex Patribus assignant; hanc vnam reddit. *Cum*, inquit, *nouerimus bonorum omnium creatorem, reparandis Angelis malis nihil gratiæ contulisse, cur non potiùs intelligimus, quòd tanto damnabilior eorum iudicata sit culpa, quanto erat natura sublimior? Tanto enim minus, quàm nos peccare debuerunt, quanto meliores nobis fuerunt.* Quibus verbis Angelicæ culpæ grauitatem, ex Angelicæ naturæ perfectione desumit: sicut enim turpior est in candida bysso labes; & in cultissimo horto vepres; ita in animo bene instituto, quælibet dedecoris nota.

Turpior culpa, quam gloria antecessit?
Cur solus homo, & nō Angelus à peccato liberetur.
D. Aug.

IX. Mirabitur aliquis illam legem, Leuit. 4. n. 3. & 14. latam, quæ iubebat, vt pro peccato vnius sacerdotis, & pro peccato totius populi, vnus Deo vitulus immolaretur. Adeò ne vnius sacerdotis peccatum, peccatum totius multitudinis exæquabat, vt non minori sacrificio, quàm illud, quo expiaretur, indigeret? Planè ita est: vt rectè obseruat D. Chrysost. in Psalmum 6. *Pro vniuerso*, inquit, *populo, qui peccarat, tantum offerebatur sacrificium, quantum pro solo sacerdote, quia quo maior est auctoritas, eo est maius eorum, qui peccant, supplicium.* Quod si ex dignitate peccantis supplicium crescit; quis dubitet, crescere etiam debere & peccatum. Vnde rectè D. Bernat. lib. 2. de consider. ad Eugen. *Fugienda*, inquit, *otiositas, mater nugarum, nouerca virtutum: inter seculares nugæ, nugæ sunt; in ore sacerdotis, blasphemiæ.* Vbi vides otiosa verba, quæ in profanis hominibus leuissima sunt peccata, in sacerdotibus grauissima censeri. Vt igitur peccatum filiorum Heli, quam graue sit manifestetur; priùs A eorum dignitas sacerdotalis declaratur.

Sacerdotis peccatū ex status dignitate crescit.
D. Chrys.
D. Bern.

Num. 4. Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori suæ, & cunctis filiis eius, & filiabus partes.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Quænam fuerit hæc dies?*

Venit ergo dies. Non explicat litera, neque declarant interpretes, quænam fuerit hæc dies. Certum tamen mihi videtur fuisse aliquam ex statutis. Sed cum quædam dies statutæ fuerint singulis tantùm leuitis, & sacerdotibus, vt ordine vicis suæ in tabernaculo ministrarent; B aliæ toti populo, vt ad anniuersarias celebritates in tabernaculo conuenirent, vt ex suprà dictis patet. Hæc dies in primis non est aliqua de prioribus. Nam in illis soli leuitæ sine vxoribus aderant: in hac autem adest Elcana cum vxoribus. Est igitur aliqua de posterioribus. Quæ cum fuerint tres, dies Paschæ, Pentecostes, & Scenopegiæ: oritur quæstio, quæ nam ex illis fuerit. Abulens. quæst. 10. rem insolutam relinquit, dicens esse aliquam festiuitatem ex illis, in quibus lex iubebat ire in locum sanctuarij. Cæteri interpretes difficultatem non tangunt; tantùm abest, vt soluant. Quare diuinandum nobis est, aut saltem aliqua coniectura insistendum. Dico igitur in primis non fuisse hanc diem Pentecostes. Nam celebritas Pentecostes vno tantùm C die absoluebatur; vt patet ex institutione huius festi. Leuitic. 23. num. 15. & Deuteron. 16. n. 9. Quod Sigonius libr. 3. de republica Hebræorum cap. 10. insinuat, & Ribera libr. 5. de festis Hebræorum cap. 7. ac Tolet. in cap. 7. Ioan. annot. 2. clariùs confirmant. Hæc autem celebritas, ad quam dicitur hoc loco Elcana ascendisse, mihi videtur durasse plures dies, quàm vnum; tum quia Anna multo tempore in orationibus durauit; vt Iosephus libr. 5. Antiquit. cap. 15. testatur; quod de plurium dierum orationibus accommodatiùs intelligetur; tum quia n. 19. dicuntur vterque coniux post priora sacrificia iam peracta surrexisse mane, & adorasse coram Domino: hoc est, iterùm sacrificasse coram Arca Domini. Quasi illo etiam die sacrificandi tempus superesset; neque hesterno tantùm die clauderetur: tum denique, D quia quæ hoc loco acta dicuntur, non videntur satis commodè vno die absolui potuisse, sed pluribus durasse. Incidit igitur hæc dies, aut in festum Paschæ, seu potiùs azymorum aut in festum scenopegiæ, seu tabernaculorum; quorum quodlibet diebus septem celebrari consueuerat, vt patet ex locis Leuit. & Deuter. iam citatis. Dubium tamen superest, vtro ex his duobus festis hæc dies contineatur?

Nō fuit hæc dies Pentecostes.
Pentecostes festum vnico die absoluebatur.
Sigon.
Ribera.
Tolet.
Iosephus.
Pascha & scenopegia festa septem diebus celebrabantur.

II. *Nō fuit hæc dies Scenopegia.*

Dico igitur secundò, non fuisse hanc diem, nisi fallor, Scenopegiæ, seu tabernaculorum. Ratio est, quia Elcana ab hac die non dicitur in tabernaculum rediisse, nisi nato iam Samuele, vt patet ex hoc ipso cap. n. 21. atque adeò ad minimum non E nisi post nouē menses in tabernaculū remigrauit: si igitur hæc dies fuit Scenopegiæ, quæ celebrari consueuit mense septimo, hoc est mense Septembri, vt ex Leuit. 23. n. 34. constat: necesse fuit ab hoc mense vsque ad Iunium, nouē menses abiisse, quin ad tabernaculum rediret. At qui in hunc mēsiū numerū incidit Martius, & Aprilis, in quorum altero festum paschæ celebrabatur; vt patet Exo. 12. n. 2. ergo necesse fuit abiisse festū paschale

quin illud Elcana in tabernaculo celebraret; quod tamen erat contra legem, quæ Eaod. 23. n. 15. & Exod. 34. n. 18. neminem in illo festo à tabernaculo abesse patiebatur. Ne igitur hoc peccatum de viro iusto suspicentur; dicendum est, non fuisse hunc diem, de quo hic est sermo, scenopegiæ.

III. *Fuit hic dies Paschæ.*

Dico tandem tertiò, hunc diem fuisse Paschæ. Licèt enim festum proprie paschale vno tantùm die absolueretur: tamen post illum sequebantur septem dies festi azymorum. Eaod. 12. n. 15. Leuit. 23. n. 7. Deut. 16. n. 3. qui omnes ab illo primo etiã paschales dicebantur; vt Tolet. supra citatus aduertit: per quos dies Elcana sua sacrificia, & Anna suas preces continuare potuerunt. Hanc conclusionem facile admittunt illi Hebræi, qui apud Abul. hoc loco. q. 12. dicunt Elcanam semel tantùm in anno, nempe in die Paschæ ad tabernaculum ascendere consueuisse; ea ducti ratione, quod quamuis lex in tribus illis celebritatibus eum ascensum imperaret: tamen circa ascensum in die Paschæ esset indispensabilior; & propterea fuisse cum Elcana in aliis festis dispensatum, non in paschali. Sed quamuis illi nostram recipiant conclusionem; non tamen nos illorum fundamẽtum. Nam licèt facilior esset dispensatio ab ascensu tabernaculi in aliis festiuitatibus, quàm in paschali: nihilominùs Elcana ob singularem religionem, qua præditus erat, illis dispensationibus, saltem vt plurimum renuntiaret, & in tabernaculum etiam non obligatus conueniret. Conclusionis igitur ratio est, quia exclusis aliis duobus festis solùm superest paschale.

Tolet. — Abul. — *Hebræorum fundamentum reiicitur.*

Obiectio. Sed obiicies ad hominẽ, argumentum in superiori conclusione factum, contra hanc etiam militare. Nam si Elcana à mense Martio, vel Aprili, in quorum altero Pascha celebrabatur, non redit in tabernaculum, nisi, minimùm post nouem menses, nato iam Samuele: necesse fuit, vt in mense Maio, & Septembri, in quorum illo Pentecostes, & in hoc scenopegia celebrabatur, ad tabernaculum non rediret; atque adeò bis legem illam violaret.

Solutio. Respondeo ea dictis, potuisse circa legem ad has duas celebritates obligantem, dispensationem aliquam habere, quæ tamen in die Paschæ non solebat obtineri; cum hoc festum cæteris celebriùs, & augustiùs ageretur. Hanc conclusionem postquàm statui, incidi in Philonem Iudæum lib. Biblicarum antiquit. eam ibi expressè asserentem.

IV. *Cur Elcana hic tantùm sacrificare, non adorare dicatur.*

Et immolauit. Intellige per sacerdotes, vt suprà explicaui. Quæro primò, cum superiori numero diceretur Elcana ascendisse, vt adoraret, & sacrificaret: cur hic tantum immolasse dicitur, non adorasse? D. Greg. mysticos, vt solet, ad sensus cõfugit. Nam cum superiùs adorationis nomine timorẽ; nomine verò immolationis amorem contemplãtis intelligeret: hoc loco docet, adeò contemplantis amorem aliquando excrescere, vt omnem omninò timorẽ foras expellat. *Quanquàm*, inquit, *sine magna veneratione omnipotenti Deo electa anima nunquam assistat; tamen velut immolat, & non adorat, dum sic illa summi gaudij felicitate fruitur, vt desectione timoris nulla quatiatur.* Sic videtur sancta illa sponsa pręamoris magnitudine omnem timorẽ cauisse, dum confidenter ait: *Osculetur me osculo oris sui.* Cant. 1. n. 1. Nam cum D. Bern. serm. 9. in Cant. piam eius audaciam admiretur: ita sibi fingit eam respondere: *Accepi*, inquit, *fateor meritis potiora, sed prorsus inferiora votis. Desiderio feror, non ratione. Ne, quæso, causemini præsumptionem, vbi affectio vrget. Pudor sinè reclamat, sed superat amor. Nec ignoro, quod honor regis iudicium diligit.* Psalm. 98. n. 4. *Sed præceps amor; nec iudicium præstolatur, nec consilio temperatur, nec pudore frangitur, nec rationi subiicitur. Rogo, supplico, flagito, osculetur me osculo oris sui.* Vides, vt omnis timor exulat; vbi verus amor triumphat. Nihilominùs literalis sensus est, non exprimi hoc loco actum adorandi, tum quia iam suprà expressus fuerat, tum quia ex actu immolandi satis intelligebatur.

D. Greg. — *Dei amor omnem aliquãdo timorem pellit.* — D. Bern.

V. *Vtrum hoc Elcanæ sacrificium fuerit cruentum?*

Quæro secundò. Vtrum Elcana obtulerit sacrificium cruentum, an potiùs incruentum? Dicet aliquis, incruentum: ductus etymologia verbi, *Immolo*, quod est à mola, auctore Festu. Mola autem, seu salsa mola, vt vocant, erat genus farris moliti, cum sale; quod veteres Diis offerebant. De quo Plin. in proœm. natur. histor. *Dis*, inquit, *mola litant, qui non habent thura.* Et libr. 12. cap. 18. *Nec minus*, inquit, *propitij erant Dij salsa mola supplicantibus, imo vero, vt palàm est, placatiores.* Et lib. 31. cap. 7. *Nulla*, inquit, *sacra conficiuntur sine mola salsa.* Et Virgil. 4. Æneid.

Festus. — *1. sententia negatiua.* — *Verbi, Immolo, etymo.* — Plin. — Virg.

Ipsa mola, manibusque piis altaria circum
Testatur moritura Deos. --

Et Lucan. 1. Pharsal.

Lucan.

--Iam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoque molas inducere cultro.

Horat. 2. serm. 3.

Horat.

--Spargisque mola caput improbe salsa.

Et plures alij humanitatis professores. Cum igitur mola sit sacrificium incruentum, dum Elcana dicitur immolasse, sacrificium incruentum videtur obtulisse. Nihilominùs dicendum est fuisse cruentum. Primò, quia licèt *Immolo* secundùm suum etymon de sacrificio incruento dicatur; tamen de cruento frequenter intelligitur, non solum in profanis literis; vt ita illud Æn. 12.

Verior sententia affirmans esse cruentum. — *Primo.*

--Pallas te hoc vulnere Pallas,
Immolat. --

Sed etiam in sacris; vt in hoc ipso cap. n. 25. *Et immolauerunt vitulum.* Secundò, quia sacrificium incruentum pauperum erat, qui ad mactanda animalia, nisi forte turtures, aut columbas, opes non habebant; vt ex Leuit. 12. n. 8. colligitur. At verò sacrificiũ cruentum potentiorum hominum erat proprium; vt patet ex 3. Reg. 8. n. 5. Vbi Salomon dicitur immolasse oues, & boues absque æstimatione, & numero. Cum igitur Elcana esset vir primarius, & augustus, cruentũ potiùs obtulit sacrificiũ. Tertiò denique, quia sacrificiũ Elcanæ gratissimũ fuit Deo; cum per illud filiũ a Deo impetrarit; ergo debuit cruentum esse, quod gratissimum Deo esse solet, vt facilè ostendi potest.

Secundò. — *Tertiò.* — *Cruentum sacrificium Deo gratissimum.*

VI. *Cur Abelis sacrificium Deo gratius fuerit, quàm Caini?*

Cur enim dicitur olim Deus respexisse ad Abel & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non respexisse? Genes. 4. n. 4. & 5. An quia Abel obtulit primitias gregum; Cain autem non obtulit primitias frugum? Ita D. Chrys. hom. 18. in Genes. An quia Abel statim, Cain autem non nisi post multos dies obtulit? Ita D. Ambr. in Ps. 35. sub initium. An quia Abel prìus cor suum, deinde rem ipsam obtulit: Cain autem obtulit Deo rem suam, & retinuit sibi cor suum? Ita Rupert. lib. 4. in Gen. cap. 2. Seu, vt loquitur Cassiod. in Ps. 65. *Quia Cain creaturam creatori obtulit: sed se, quod charius est, subtraxit.* Rectè quidem hæc omnia. Sed his rationibus hæc addo, quia Abel obtulit sacrificium cruentum de gregibus; Cain autẽ incruentũ de frugibus: cruor enim sacrificio suffusus, siue in typũ Dominicæ passionis, siue in typó propriæ mortificationis, victimam Deo efficit gratiorem: Displicere non potest Deo anima illa, quæ Christi Domini sanguine imbuta, sacrificium Deo offert. Ad quam proinde Salomon: *Corona*, inquit, *capitis tui, sicut purpura regis.* Cant. 7. n. 5.

D. Chrys. — D. Amb. — *Nos, non nostra Deus vult.* — Rupert. — Cassiod. — *Cruentum sacrificium in Christi sanguinis typum, Deo gratissimũ.*

Vbi

Vbi D. Ambr. serm. 17. in Psal. 118. *Sanguis*, inquit, *Christi purpura est, qui inficit sanctorum animas, non solum colore resplendens, sed etiam potestate, quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum.* At qui propriæ mortificationis gladium distingit ad se ipsum immolandum, ac iugulandum, quam gratum Deo offert sacrificium? Quæret aliquis, cum in lege veteri, & ex animalibus terrestribus, & volatilibus fierent sacrificia, cur non etiam fierent ex aquatilibus; sed soli pisces à sacris remouerentur. Duplicem rationem reddit Abul. in cap. 1. Leuit. q. 13. Vnam, *quia Deus*, inquit, *illa vult offerri à nobis, quæ in potestate nostra sunt, & in vsu communi possidentur; pisces autem à nobis semoti sunt; ideò non decuit eos præcipi immolari.* Quasi Deus difficilia quidem imperet, impossibilia tamen nunquam; vt merendi studium excitetur, non extinguatur. Alteram, *quia ea*, inquit, *quæ Domino offerebantur in animalibus, viuentia esse debebant; & quia pisces rarò adduci poterant viuentes ad Dominum, ideò non decebat de illis offerri.* Quasi minùs gratum sit Deo illud sacrificium, in quo offerentis manus non cruentetur, hoc est, aliquem doloris sensum non patiatur. Cruentum igitur Elcanæ sacrificium esse debuit; vtpote, quod Deo fuerit iucundissimum.

Cur pisces Deo nō immolarētur? Cruentum sacrificium mortificationis typus. Abulens.

VII. Quæro tertiò, quod genus sacrificij cruenti fuerit hoc oblatum ab Elcana? Vt quæstioni satisfiat; notandum est ex Philone lib. de victimarum generibus, & clariùs ex D. Thom. 1. 2. q. 102. art. 3. ad 8. triplex fuisse sacrificiorum genus. Vnum, quod totum in Dei cultum, ac reuerentiam comburebatur; & ideò dicebatur holocaustum; siue sit vox Hebræa עלה *Hola*, id est, *ascendens*, quia totum igne resolutum in fumos ascendebat; siue sit vox Græca ὁλόκαυτον *holocaustum*, quasi, ὅλον, id est totū, καυτὸν, id est, *combustū*, quia totū cremabatur, vt D. Thom. citatus, & D. Isidor. lib. 6. originum potiùs volunt; de cuius ritu agitur Leuit. 1. à n. 3. Alterum, quod dicebatur sacrificium pro peccato; & hoc, si erat pro peccato totius populi, aut sacerdotis, totum pariter conflagrabat, si pro peccato alicuius particularis personæ; partim comburebatur, partim cedebat in vsum sacerdotum, cuius diuersitatis rationem tradit D. Thom. quia in priori casu non debebat venire in vsum sacerdotum, quod pro illorum tantùm, aut pro illorum simul, & populi peccato offerebatur; ne quid peccati post factam expiationem in illis remanere videretur; in posteriori verò, maximè: ad significandum, quòd expiatio peccatorum fit à Deo per ministerium sacerdotum, de ritu huius sacrificij latissimè agitur Leuit. 4. vsque ad 7. Tertium sacrificium erat hostia pacifica, quæ offerebatur Deo in gratiarum actionem pro beneficio accepto, vel in obsecrationem pro accipiendo. Et in tres partes diuidebatur; quarum vna dicabatur in honorem Dei; nimirum sanguis, & adeps; vt per illum crudelitas, per hūc lasciuia prohiberetur. Altera cedebat in vsum sacerdotum; nempè pectusculum, & armus dexter: quorum illud sapientiam, hic patientiam sacerdoti necessariam esse significabat. Tertia inter ipsos offerentes diuidebatur: ad significandum quòd salus hominum à Deo procedit, cooperantibus tamen illis, qui saluantur. De ritu huius sacrificij agitur Leuit. 3. à n. 1.

Quod genus cruenti sacrificij Elcana obtulerit. D. Thom. *Triplex sacrificij genus. Primū holocaustum.* D. Tho. D. Isidor. *Secundum pro peccato. Tertiū hostia pacifica.*

VIII. His positis facilis iam est responsio ad quæstionem propositam. Nam cum Elcana partem sacrificij inter vxores, & filios distribuisset; vt statim in hoc numero explicabo; quod non fiebat, nisi in hostiis pacificis; planū est eius sacrificium hostiam pacificam fuisse. Imò plerique Iudæorum hostias pacificas potiùs, quàm alia sacrificia offerebant. Et rationem reddit Abul. hic q. 8. *Omnes*, inquit, *hostias pacificas offerebant; quia de istis offerentes accipiebant partem quandam; & quædam sacerdotibus, quædam Deo proueniebat. Vnde non solū ad honorem Dei, sed etiam ad iucunditatem, & epulas suas Iudæi hostias pacificas offerebant. Et ob hoc plures ex illis has hostias offerebant, quam holocausta; quia de holocaustis nihil percepturi erant, cum omnia cremarentur.* Vnde cum Deus hanc legem statuerit, dicens: *Sacerdoti offerre debent filij Israel hostias suas, quas occident in agro, vt sanctificentur Domino ante ostium tabernaculi testimonij, & immolent eas hostias pacificas Domino* Leuit. 17. n. 5. Quærit ibi Abul. q. 3. cur potiùs hostiæ pacificæ, quam holocausta, quæ erant nobiliora sacrificia imperentur? Et respōdet. *Quia*, inquit, *Deus volebat, Iudæos inclinatos ad offerendum dæmonibus, ad se reducere; & hoc fieri debebat per modum leuem, ne imponeretur Iudæis aliqua lex grauis in sacrificio; nulla tamen facilior lex, atque iucundior, quàm facere sacrificia pacifica; ideo hoc iussit.* Vbi & admiranda est diuina bonitas, quæ non vi, ac ferro, sed suauissimè, ac iucundissimè homines ad se alliciebat: & arguenda Iudæorum durities, qui non nisi aliquo voluptatis aucupio illecti Deum obseruabant.

Elcana sacrificium fuit hostia pacifica. Abul. *Hostiam pacificam, & Iudæi frequentius offerebant, & Deus præcipiebat.* Abul. *Iudæos Deus voluptatis aucupio ab idolo auocabat.*

IX. *Deditque Phenennæ*, &c. Sensus est. Postquàm sacerdos vnam sacrificij partem Deo consecrauit, & alteram sibi assumpsit; tertiam tribuit Elcanæ, qui tanquam paterfamilias eam inter singulos familiares distribuit, vt omnes pariter epularentur. De his sacris conuiuiis Ioannes Gulielmus Stuccius lib. 1. antiquit. conuiuialium cap. 33. latiùs disserens consulatur. Sed dubitatur primò. An Elcana totum suis dederit, nihil sibi reseruarit? Affirmabit aliquis; tum quia aliud ex litera nō constat; tum quia id eius muneris ratio exigere videbatur. Erat enim bonus pater familias; quem sui immemorem, memorem autem suorum fuisse oportebat. Vnde D. Hieron. in epist. 4. ad Rusticum monachum, non immeritò laudat Tolosanum Episcopum, nomine Exuperium, quod propriis malis occalluerit, valdè indoluerit alienis. *Exuperius*, inquit, *Tolosæ Episcopus, viduæ Sareptensis imitator, esuriens pascit alios, & ore pallente ieiuniis, fame torquetur aliena.* Hac erga suos hospites charitate vsus fuit Abrahamus: dum eis fercula ministrauit, non libauit: accumbebant illi; *ipse verò stabat iuxta eos.* Genes. 18. n. 8. Vbi D. Chrys. homil. 41. *Per semetipsum*, inquit, *omnia facit, & apponit: neque dignum semetipsum censuit, qui consideret eis: sed ipsis comedentibus adstabat ipse, quasi famulus summum honorem suum existimans, quòd præsentibus ministraret.* Non aliter igitur dicet aliquis Elcana familiaribus epulas diuidebat, & illis cōuiuantibus ieiunabat. Nihilominus credibilius est, ipsum pariter inter conuiuantes accubuisse, & comedentibus communicasse; vel eo nomine, vt suo ipse exemplo totum exhilararet conuiuium: nemini sine dubio placiturum, nisi ipsius patrisfamilias consortio celebraretur.

Ioan. Gulliel. *An Elcana totum suis dederit, nihil sibi acceperit?* D. Hier. *Paterfamilias sui immemor, memor suorum.* D. Chrys. *Elcana pariter inter conuiuātes accubuit.*

X. Dubitatur secundò. Cur priùs Phenēnæ, quàm Annæ suam contulerit portionem? Et ratio dubitandi est, quia vt ex 2. numero constat, Anna prior fuit, & principalior; cuius proinde in conuiuio priores esse partes oportebat. Nam & Iosephus licitè peculiari erga Benjamin beneuolētia afficeretur: nihilominùs in conuiuio quod fratribus omnibus parauit: non primum illi detulit locum, sed eum, qui secundum ætatis ordinem illi contingebat: iuxta illud: *Sederunt coram eo primo*

Cur Phenenna priùs quā Anna suam portionem tribuerit Elcana. Maioribus potiora loca deferenda.

primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam. Genes. 43. n. 33. Neque solùm in conuiuio, sed etiam in sacrificio, priùs seniorum ratio babenda est. Vndè in superhumerali summi sacerdotis ad sacrificandum ingressuri, erant lapides onichini, & in eis scripta nomina singulorum tribuum, non promiscuè, & inconditè, sed secundùm ordinem natiuitatis, iuxta illud, *Sculpes in eis nomina filiorum Israel, iuxta ordinem natiuitatis eorum.* Exod. 28. n. 9. & 10. Vt sacerdos pro omnibus quidem oraturus, priùs tamen pro senioribus precaretur. Cum igitur naturæ ordo postulet, vt priores partes prioribus deferantur: cur hoc loco Phenenna, quæ erat inferior, Annæ, quæ superior planè fuit, ab Elcana antefertur? Dicet aliquis, sic egisse Elcanam, vt suum erga Annã amorem dissimularet; & omnem rixandi occasionem à familia amoueret. Dicet alius, licèt Phenenna multis partibus esset inferior: iure tamen filiorũ, quos sola habebat, fuisse Annæ præferendam. Addo præterea, quod mihi videtur magis ad literam accedere, prius Phenennam, quàm Annam fuisse nominatam, non quòd priùs illi, quàm huic partes sacrificij distribuerentur: sed quòd plura de Anna continuò dicenda erant. Quo pacto Christus Dominus Matt. 1. n. 1. priùs dicitur filius Dauid, & deinde filius Abraham: quia quanuis vice versa dicendum foret, spectato ordine generationis: non tamen spectato ordine narrationis, quæ continuò texenda erat ab Abrahamo, vt D. Hier. aduertit. Similiter & Ioan. Apocal. 1. n. 4. & 5. *Gratia*, inquit, *vobis, & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est: & a septem Angelis, qui in conspectu throni eius sunt: & a Iesu Christo, qui est testis fidelis, &c.* Vbi vides priùs postulari gratiam ab Angelis, quam à Christo, non quidem ratione maioris excellẽtiæ, sed ordinationis historiæ: nam de Angelis nihil vlteriùs addendum erat, de Christo multa deinceps continuanda.

Dubij resolutio.

D. Hier.

XI. Dubitatur tertiò, quæ nam fuerint illæ partes, quas Elcana vxori, & filiis suis tribuit? D. Hieron. in quæst. hebraic. ad hunc locum, & Rupert. ibid. à quibus non omninò dissentit Hugo Cardinal. dicunt fuisse vestes lautiores, quas patresfamilias vxoribus, filiis, ac famulis in celebrioribus festis, iuxta morem Hebræorum, tribuebant. Non tamen explicant, vnde hæc consuetudo colligatur. Mihi tamen videtur colligi posse ex cap. 33 Exod. n. 4. Vbi postquàm lex data à Deo est, & à Iudæis idololatrantibus violata: prædixit Deus se à populo recessurum: *Audiensque populus*, inquit textus, *sermonem hunc pessimum, luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo.* Ergo apertè supponit morem fuisse in illis celebritatibus, vt quilibet pretiosioribus vestibus se indueret: & externi cultus elegantia internam mentis puritatem, ad diuinum cultum requisitum indicaret. Atque hæ fortassè sunt illæ vestes, quæ Isai. 3. n. 22. Zachar. item 3. n. 4. Et 4. Reg. 5. n. 22. mutatoriæ dicuntur. Initium verò huius consuetudinis inter Hebræos, si diuinare licet, fortassè desumptum est ex facto Iosephi, qui fratres suos non solùm liberali conuiuio excepit, sed etiam cum binis stolis singulos in patriam remisit. Genes. 45. n. 22. Vt eos, à quibus vnica tonica exutus fuerat, duplici indueret: suoque exemplo doceret bonum pro malo reddendum: imò & duplicandum, vt Rupert. lib. 9. in Genes. c. 13. rectè philosophatur. Sed quanuis hæc de vestibus ita dicta sint: nihilominùs cæteri ferè interpretes, Orig. Carthus. Vatabl. Lyran. Abul. Angelom. imò & Hugo Cardin. Magister Historiæ: ac tandem Iosephus lib. 5. antiq. cap. 1. docent has partes fuisse illas, quæ ex sacrificio superfuerant, in conuiuio reponendæ, diuidendæque inter eos, qui sacrificium obtulerant. Ita sumitur apertè ex litera. Nam statim Elcana, vt qui epulas vxori suæ obtulisset, quas illa edere recusasset, subdidit: *Anna cur fles? & quare non comedis?* Et paulò post: *surrexit autem Anna, postquàm comederat, & biberat in Silo.* Prætereà Elcana obtulit hostias pacificas, vt diximus, cum essent inter Hebræos multò frequentiores: ex quibus epulæ sacrificantibus dabantur. Vnde aliqui transferunt: *Dedit missiones*, seu, *missus*, hoc est, *fercula*, vt vocant Latini. Tandem vestes, si quas dari in his celebritatibus solenne fuit, ante sacrificium tribui debuerunt; vt omnes decenter ornati ad sacrificium conuenirent, hæ autem partes post sacrificium distributæ sunt: ergo potiùs ad partes sacrificij referri debent.

Quænam fuerint illæ partes, quas vxoribus, & filiis Elcana distribuit.

Rupert. *Vera sententia sacrificij partes intelligit.* Orig. Carthus. Hug. Car. Ioseph, &c.

XII. Dubitatur vltimò, quibus nam dederit Elcana partes sacrificij? In primis vxori, vt est in litera, deinde filiis, & filiabus; id est, multis filiis; illa enim verborum geminatio multitudinem filiorũ significat; sicut Genes. 5. n. 4. & sequentibus, *Genuit filios, & filias.* Et Isai. 60. n. 4. *Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere surgent.* Vnde cap. 2. n. 5. dicitur de Phenenna. *Et quæ multos habebat filios.* Nec immeritò hoc sacrificiũ multis distribuitur, cum sit typus sacrificij Eucharistici; cuius proprium est, vt multis distribuatur. *Accipite*, inquit, *& manducate ex hoc omnes.* Vnde D. Chrysost. homil. 27. in priorem ad Corint. de mensa Eucharistica loquutus: *Non sinit*, inquit, *mensam esse dominicam, qui non sinit mensam esse communem.* Quasi dicat. Qui negat hanc mensam omnibus proponi, negat à Deo proponi: diuina liberalitas tanta est, vt ad omnes extendatur. Itaque filiis, & filiabus dedit Elcana sacrificij partes. Vtrisque enim licitum erat de partibus, quæ offerentibus proueniebant manducare. Deuter. 12. n. 12. & Deuter. 16. n. 11. Sed quid de famulis? Etiam hi de partibus sacrificiorum domino prouenientibus licitè vescebantur; vt patet ex locis citatis. Imò & de partibus sacerdotum licitè edebant, non solùm filij, ac filiæ, Leuit. 10. n. 14. Sed etiam seruus emptitius, ac vernaculus, Leuit. 22. n. 11. Cuius rei triplicem rationem assignat Philo Hebr. lib. 2. de monarchia. Vnam, *quia seruus*, inquit, *nihil lucratur, nisi ex domino; cuius ipse est possessio, vt necesse sit ali è sacris prouentibus.* Quasi diceret, cum seruus nihil habeat, nisi ex domino: neque dominus quidquam habeat, nisi ex sacrificiis; necesse est, vt de his seruus à domino sustentetur. Alteram, ne famulus de sacrificiis furari compellatur; si his licitè vesci prohiberetur. *Ne quod*, inquit, *omnino faciendum est, id inuiti faciant. Nam serui, dum nobiscum versantur, etiam mensas instruunt; dum ministrant vestimentis, & reliquias efferunt, etiamus, nolimus, si non apertè defraudent, certè clam surripiunt, necessitate cogente.* Quasi diceret, præstat non prohibere, quàm eam prohibitionem indicere, quæ non potest obseruari: qualis illa esset, qua cibos frequentissimè tractanti, de illis vesci prohiberetur. Tertiam, *quia non est*, inquit, *periculum, ne primitiæ vilescant seruis communicatæ: quandoquidem hi cohibentur metu dominorum, qui ne insolescant, possunt in officio continere familiam.* Quasi diceret, dominorum erat seruos instituere ne sacrificiorum partibus abuterentur. Vnde his ad illud conuiuium admissis, periculum nullum erat, ne sacræ epulæ contaminarentur. Cum igitur serui ad hostias pacificas licitè admitti possent; probabile mihi videtur, etiam ab Elcana

Quos inter hæ partes distribuerentur.

Eucharisticum sacrificium multorum.

D. Chrys.

Etiam serui de partibus sacrificij dominorum vescebantur.

Præstat cedere, quod nobis inuitis est auferendum.

cana admissos fuisse; quamuis id in litera non exprimatur: quippe quòd ad sequentem historiam texendam, & continuandam minime necessarium videretur.

Num. 5. Annæ autem dedit partem vnam tristis, quia Annam diligebat: Dominus autem concluserat vuluam eius.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Phenenna plures partes data.*

ANna autem, &c. Illa particula aduersatiua *autem*, triplicem diuersitatem importat inter donationem Annæ, & donationem Phenennæ. Primam in quantitate donationis, nam Phenennæ plures partes datæ sunt: Annæ autem vna tantùm. Ita sonat vulgata editio: quamuis enim litera non exprimat datas fuisse plures partes vni Phenennæ, sed plurimum Phenennæ simul, ac filiis; tamen satis id insinuat, statim per aduersatiuam particulam, subiungendo, *Anna autem dedit partem vnam*: dum enim donationem hanc ab illa distinguit, quod hæc fuerit vnius tantùm partis, satis innuit, illam fuisse plurium. Quod non ita intelligo, vt omnes illæ partes in ipsius Phenennæ vsum cesserint; sed ita, vt omnes quidem Phenennæ datæ fuerint, vt ipsa tanquam materfamilias suam sibi partē sumeret; alias suis filiis distribueret. Et cum Anna filios non habuerit, sibi tantum vnam accepit: quod Septuaginta expresserunt, addentes, *Quia non erat ei filius.*

II. *Vnica Annæ pars præcipua.*

Secundam diuersitatem, in qualitate donationis. Nam illa verba *partem vnam*, aliter alij transferunt. in Hebræo quidem est, מָנָה אַפָּיִם *manah aphaim*, id est, *partem facierum*, quod intuentium vultus, quantumuis mæstos exhilarare posset: quo sensu panes propositionis, Exod. 25. n. 30. dicuntur in Hebræo panes facierum; quod Dei oculus ad se raperent: quamuis Caiet. aliter exponat. *Caiet.* Vatablus legit, *Portionem iræ*, id est, quæ posset iram Annæ, si quam conceperat, tranquillare; aut iram Phenennæ, propter inuidiam, commouere. Chaldæus, *Partem electam*: & in idem recidit, quod alij vertunt, *præcipuam, pulchram, honorabilem*. Alij tandem, *Partem duplicem*: quod Magister historiæ interpretatur, partem vnam æquipollentem duabus. Itaque Annæ portio, si non quantitate, saltem qualitate cæteris præstabat.

III. *Cur Elcana tristis dicatur? Primò tristis dicitur, id est lætus à sensu contrario.*

Tertiam diuersitatem in modo donandi. Dicitur enim Elcana tristis dedisse, quod dupliciter exponit Caiet. Primò, per contrarium sensum, id est, lætus, seu facie benigna. *Ita quod*, inquit Caiet. *defectum multarum partium suppleuit iucunditate vultus.* Neque noua est in sacris literis hæc per contrarium sensum interpretatio. Nam in primis Eglon dicitur *crassus nimis*. Iudic. 3. n. 17. Sed D. August. q. 21. in Iudic. & in lib. locutionum legit: *Exilis valdè*: & per contrarium sensum interpretatur: *Sicut lucus*, inquit, *quia minimè lucet*: *D. August. Antiphrasis scripturæ familiaris.* & similibus vtitur exemplis Dauid: *Misit*, inquit, *saturitatem in animas eorum*. Psalm. 105. n. 15. in Hebræo: *Misit maciem*, nam contraria pro contrariis, interprete Genebrardo, altum pro profundo, obesum pro macro; creditum pro debito; venditio pro emptione aliquando vsurpantur. Hiram Rex Tyri conquestus de sterilitate terrarum, quas ei Salomon donauerat; *Appellauit eas, terram Chabul vsque in diem hanc.* 3. Reg. 9. num. 13. id est, interprete Rabano, *terram germinantem*: à contrario sensu, quòd minime germinaret. Frequens est vsus in sacris literis verbi benedicendi, pro maledicendi: *Be-*

A *nedixit Naboth Deum, & regem.* 3. Reg. 21. n. 13. & passim alibi. *Nam Iudæi*, inquit ibi Lyranus, *propter horrorem maledictionis, nomine contrario eam significabant*, Balaam dicitur *homo, cuius obturatus est oculus*. Numer. 24. n. 3. In Hebræo est, *Cuius apertus est oculus*. Haud dubiè, per antiphrasim, seu contrarium sensum, vt Xistus Senensis lib. 5. Biblioth. annotat. 125. interpretatur. *Xist. Senēs.* Certè Lyran. in expositione morali ad cap. 12. Deut. agens de lucis, in quos improbi homines turpiter actum se includebant, vnico disticho comprehendit ea nomina, quæ per contrarium sensum explicari solent.

Lucus, & officium, bellum, Libitinàque Parca
Ista per antiphrasim dicuntur nomina, monsque.

Quia minimè mouetur. Festiuiter illudit D. Hier. *D.Hier.* in epistol. 100. ad Bonasum, eundem Bonasum, quòd de sui nominis etymo gloriaretur. *An ideò*, B inquit, *tibi bellus videris, quia fausto vocaris nomine, quasi non & lucus ideo dicatur, quòd minimè luceat, & Parcæ, quod nequaquam pareant: & Eumenides furiæ, quod non sint benignæ: & vulgò Æthiopes vocentur argentei.*

IV. *Secundò dicitur tristis ob muneris exiguitatē.*

Hoc igitur dicendi charactere tristis dicitur Elcana à contrario sensu, id est, lætus; vt hac vultus hilaritate donationis exiguitatem compensaret. Secundò, dicitur tristis propriè, facie re vera tristi, non quidem de donatione, vt Lyranus aduertit. sed de exiguitate donationis. *Lyran. Vatabl.* Vatablus legit, *demisso vultu*, hoc est, pudore suffusus; nam qui amat, & liberalis est, dum parua donat, pudore suffunditur. Sed aduerte hoc loco in Hebræo non C esse aliquod nomen, quo propriè tristis significetur; sed nomen אַפָּיִם *aphaim*, quod propriè significat faciem, & translatè ab effectu, iram, seu tristitiā, quæ in facie præcipuè cernātur, vt Rabbi Dauid apud Pagnin. in thesauro obseruat. *Quo in sensu nomen, Tristis, hic sumatur. Rab. Dauid.* Aliter verò ab aliis hoc nomen sumitur. Quidam enim cum parte iungunt, *Partem vnam tristem*; nempè ab effectu, quia posset Annæ tristitiam inferre. Alij cum Anna, *Annæ tristi*; quòd vnam tantùm partem acceperit, plures eius æmula accipiente. Alij tandem cum Elcana, *Tristis Elcana*; quia non poterat Annæ tantùm dare, quātùm optabat. Omnes hæ constructiones admitti possunt: sed tertia præferenda, cum in Vulgata habeatur.

V. *Amor dum expendi in rem amatā prohibetur cōtristatur.*

Quia Annam diligebat. Redditur causa prædictæ tristitiæ; nimirum amor. Hic enim totus effundi vult, totus expendi in rem amatam, dum verò D prohibetur, contristatur. Sic igitur Elcana, cum amaret Annam, plusquàm Phenennam, tristabatur, quòd non ei plures partes, quàm Phenennæ largiretur. Sed quæ fuit causa huius amoris? Nulla profectò in litera exprimitur. *Cur Elcana magis Annam diligeret?* An quia amor ratione non ducitur? causam non quærit? Sed cæcus fertur in rem amatam? Ita crederem, si profanus esset, qui, vt loquitur D. Bernard. *non tam affectibus currit, quam defectibus.* *Profanus amor cæcus. D.Bern.* At honestus amor qualis fuit Elcanæ, causas habuit. Vnam, quia Anna fuit prior, & antiquior, quàm Phenenna: collectus verò è longiori tempore amor, cæteris paribus, est ardentior. Alteram, quia Anna E fuit mitissimi ingenij; vt paulò inferiùs patebit ex æmulæ suæ conuitiis; & ex sermone, quem habuit cum sacerdote Heli. Mansuetudinem autem esse amoris altricem, patet Ecclesiastici 3. n. 19. *Mansuetudo altrix amoris. D.Ambr.* *Fili*, inquit, *in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris.* Vnde D. Ambros. libr. 2. offic. cap. 7. *Bonitas*, inquit, *si mansuetudine morum adiuuetur; incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis.* Et statim exemplis mitissimorum hominum, Moysis, & Dauidis rem confir-

mat. *Moyses*, inquit, *sic sibi totius plebis mentem deuinxerat; vt plus eum pro mansuetudine diligerent, quam pro factis admirarentur.* Et paulò post: *Dauid*, inquit, *fortis in prælio, mansuetus in imperio, patiens in conuitio, ferre magis promptus, quam referre iniurias, ideòtam charus omnibus, vt inuitus ad regnum etiam inuitus peteretur, & resistens cogeretur; senex, ne prælio interesset, a suis rogaretur; quod mallent pro ipso omnes periclitari, quam illum pro omnibus. Itaque parentes eum filiis; fily parentibus præferebant.* Tertiam, quia Anna non solùm mansuetudine, sed etiam omnium virtutum genere fuit insignis; vt ex progressu constabit; *virtute autem*, vt benè Tullius in Lælio, *nihil amabilius; quippe cum propter virtutem, eos etiam, quos nunquam vidimus, quodammodò diligamus.*

Virtus omnibus amabilis.

Tullius.

VI. *Virtutis etiam vmbra amabilis.* Quod vsque adeò verum est, vt etiam tenuis quædam virtutis effigies, vmbraque exigua sanctitatis mirabiles sui excitare soleat amores. Ille adolescens, qui Matth. 19. n. 20. gloriabatur se omnia præcepta legis à iuuentute sua obseruasse: licèt, iuxta Orig. Bedam, Abulens. Maldonat. Salmer. Barrad. & alios, verum dixerit; nihilominùs iuxta Auctorem Imperf. homil. 33. in Matth. D. Hieron. ibid. D. Ambros. præfat. in Psalm. D. Basil. homil. 7. in auaros, Clem. Alexand. lib. 4. Stromat. D. August. epist. 89. & alios, mentitus est. Et mendacium colligit Auct. Imp. ex verbis Domini: *Serua mandata.* ibid n. 17. *Nam in hoc*, inquit, *quod admonetur seruare, ostenditur non seruasse.* Colligi etiam potest ex difficultate, quam habuit parendi consiliis: audito enim consilio de Euangelica paupertate, *abiit tristis.* ibid. n. 22. Non esset autem tam morosus consiliorum auditor, si fuisset ab ineunte ætate tam studiosus mandatorum obseruator. Colligi tandem potest ex verbis Christi Domini, qui illius causa dixit: *Facilius est camelum intrare per foramen acus, quam diuitem in regnum cælorum.* ibidem. n. 24. tacitè illius diuitias reprehendens; non reprehensurus planè, si cum mandatorum obseruantia iungerentur. Et nihilominùs Marc. 10. n. 21. additur: *Iesus autem intuitus eum, dilexit eum.* Quid in eo diligis, Christe sanctè? diligo, si non veram sanctitatem, saltem vmbram quandam, seu leuiter adumbratam speciem sanctitatis: quatenus ille iuuenis maluit virtutis cultor apparere, quàm contemptor; & pronum ad legis obseruantiam animum ostendit.

VII. *Virtus etiā in hoste placet.* Neque solùm amicos, sed etiam hostes virtus allicit ad amandum. Cum ex septem illis Machabæis per varia cruciatuum genera afflictis, iunior tantùm superesset, improbus tyrannus Antiochus sæuitiam in amicitiam conuertens, *cum iuramento affirmabat, se diuitem illum, & beatum facturum, & amicum habiturum.* 2. Machab. 7. n. 24. Quid, improbe Tyranne, tuum amorem tam largiter effundis in eum, cuius cruorem tam crudeliter effudisti? Optimè D. Gregor. Nazianz. orat. de Machabæis, *Ipse quoque*, inquit, *Antiochus admiratus est, conuersis in admirationem minis. Nam egregiorum hominum virtus hostibus quoque ipsis admirationem excitare solet, cum sedata iracundia facinus in se ipso perpenditur.* Si igitur virtus etiam adumbrata bonos; & vera, etiam impiobos ad sui amorem compellit: quid mirum, si Annæ virtus non ficta, sed germana totuid sibi viri optimi amorem conciliaret?

D. Greg. Naz.

VIII. *Ordinatus amoris effectus.* En huius amoris causæ. Effectus sunt illi præfati. Vnus, quod Elcana præstantiorem partem illi tribuerit. Alter, quod tristis remanserit, eum plures partes, vt optauerat, tribuere non licerèt. Efficere potuit amor Elcanæ, vt quantum fauoris conferre liceret, conferret; & vt contristaretur, quòd plus aliquid conferre non licuerit: nunquam tamen effecit, vt plus illi, quàm ius, & fas postulabat, indulgeret. In quo viri probitas, & æquitas spectatur: vt sequenti annotatione illustrabo.

IX. *Dominus autem concluserat, &c.* Hoc est, sterilem eam reddiderat. Sicut enim aperire vuluam significat fœcundare. Genes. 30. num. 22. ita claudere, infœcundam reddere. Genes. 20. n. 18. Erat igitur Anna sterilis: naturaliterne, an supernaturaliter, diximus annotatione quinta, sect. 3. Rectè verò Theodoret. q. 5. ex hoc loco, coniuges monet, ne matrimonio confidant; sed diuinum auxilium implorent. *Quomodo enim*, inquit, *agricola quidem est proprium semina deiicere, Dei autem, delecta perficere. Ita matrimonij quidem est propria coniunctio. Dei autem est proprium, annuere naturæ, vt effingat, & formet animal.* Vnde statim laudat Annam, quæ cum hoc apertè sciret: *Confugit*, inquit, *ad opificem, & intensa oratione, & lacrymis, mutilatam curauit matricem.* Multò sapientior in hac parte, quàm Rachel, dicens ad virum suum: *Da mihi liberos.* Genes. 30. n. 1. Quibus verbis docet D. Chrysost. homil. 56. in Genes. Rachelem desipuisse, quod rem à Deo petendam, à viro postularit. Sed nihil mirum: *Semper enim*, inquit, *mundia desinit in insipientiam.*

Fily Dei munus. Theod.

Fily per orationem à Deo petendi.

X. Cæterùm hæc verba dupliciter construi possunt: primò cum proximè antecedentibus: *Quia Annam diligebat*; ita vt sensus sit, Elcana diligebat vxorem suam, quamuis sterilem. Neque enim corporis vitium impedire debuit amorem, qui eius animi virtutibus debebatur. Vnde D. Chrysost. homil. 1. de Anna, ab hoc exemplo viros adhortatur, vt placido, mitique animo sint erga vxores, etiam si sterilitatis vitio laborent. Secundò, cum illis paulò ante positis: *Anna dedit partem vnam.* Ita vt sensus sit, vnam tantùm partem dedit Annæ, quia cum esset sterilis, plures suo iure non vendicabat. Amabat quidem Elcana, sed sapienter, quod vix in amore reperitur. Conferebat debita, sed indebita non effundebat.

Corporis vitia animi virtutibus debitū amorem ne impediant. D. Chrys.

ANNOTATIO VII.

CIRCA LITERAM.

Patrisfamilias æquitas; & charitas.

I. *Annotationis ordo.* Dvæ in optimo patre familias partes requiruntur, vt egregiè suo munere fungatur: externa æquitas: & interna charitas. Vtramque perfectissimè exercuit Elcana: priorē, dū suas singulis partes æqualiter diuisit: posteriorem, dum etiam sterili vxori debitum amorem non denegauit. Dignus propter vtramque, qui non obscurus Christi Domini typus habeatur. Quod paucis illustrabo.

SECTIO I.

Æquitas patrisfamilias erga familiares suos illustratur.

Nihil magis domus, vel reipubl. principem commendat, quàm æqualitas in subiectos. II.

Si

Si quam enim in partem ꝗd io, vel amore propendeat; de bona gubernatione actum credat. Externa quamuis bella conquiescant, intestina conflagrabunt. Diuiso enim in varias affectiones principe; necesse est, vt in varias factiones respublica partiatur. Nihil igitur optimo principi magis curandum est, quàm, vt singulari erga omnes æquitate dominetur.

III. *Dei benefic. centia soli, & scuto cōparatur.* Igitur à totius mundi principe, & gubernatore Deo, sumatur in primis argumentum. De quo Dauid: *Misericordiam, inquit, & veritatem diligit Deus.* Pſ. 83. n. 12. In Hebræo est, שמש ומגן יהוה *Semes vmaghen Iehoua*: hoc est, *Sol, & scutum Deus.* Soli & scuto Deus comparatur. Nam vt Sol in totum orbem suam lucem æqualiter diffundit, *oriens super iustos, & iniustos*: ita Deus suam pariter in omnes non solum probos, sed etiam improbos beneficentiam ostendit. Item, vt scutum, non tantum caput, vt galea; aut pectus, vt thorax; aut crura, vt ocreæ, tutatur, ac tegit; sed omnium pariter membrorum flectitur, ac reflectitur in tutelam: ita Deus non vni tantùm, vel alteri, sed omnibus pariter tuendis, protegendisque hominibus incubit. Siue vltorem Deum, siue benefactorem spectes; eundem semper erga omnes experiere. Hebræis cōminatus olim fuit Deus septuaginta annorum seruitutem. *Seruient*, inquit, *Regi Babylonis septuaginta annis.* Ierem. 25. n. 11. Sed & Tyriis eiusdem spatij captiuitatem comminatur. *In obliuione*, inquit, *eris ô Tyre, septuaginta annis.* Isai. 23. n. 15. Cur, obsecro, eadem fideli, ac infideli populo supplicia infeuntur; nisi, vt Deus æquissimus erga omnes scelerum vltor ostendatur? Neque fideles mitiùs, aut infideles duriùs secū agendū quàm fas, & ratio postulet suspicentur? Quod Theod. expendens: *Francat*, inquit, *Deus Iudæorum superbiam. Nam quod tempus præfiniit vastitati Ierosolymæ idem præfinit & vastitati Tyri. Idem enim Iudæorum, & gentium est Deus.* Tabernaculo construēdo duos artifices præfecit Deus, Beseleel, & Ooliab: illum de tribu regali Iuda. Exo. 35. n. 30. hunc de tribu ancillari Dan. Ibid. n. 34. Cur verò nobili pariter, & ignobili: filio Liæ, dominæ: & filio Balæ, ancillæ, idem munus commendatur? Nempe, vt æqualis supremi principis beneficētia erga omnes, sūmos pariter, atque imos demonstretur. *Notandū*, inquit Rab. *quòd non solùm de tribu regali, sed qui de ancilla natus est, ad magisterium operis Dei electus fuit: quia etiam ignobiles ad dignitatem, & regimen Ecclesiæ eliguntur. Non est enim personarum acceptor Deus.*

Dei iustitia erga omnes æqualis.

Theod.

Deus non eligitur personas hominum non respicit.

Rab.

IV. *Christi Domini æquitas in omnes.* Iam verò Christus Dominus totius Ecclesiæ caput, & Pontifex, cernitur à Ioanne *in medio candelabrorum aureorum.* Apoc. 1. n. 13. hoc est, in medio Ecclesiarum: vt ostenderet, interprete D. Thoma, se omnibus esse communem; à nemine recedere longiùs, ad neminem accedere propiùs, sed omnibus æqualiter adesse, ac prodesse. Hinc est, quod à Dauide appellatur Christus Dominus *sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Pſ. 109. n. 4. Non verò secundum ordinem Aarō. Cuius rei mitto alias rationes: illa interim ad rem est, iuxta Græcos interpretes, apud Eugubin. quia quemadmodum Melchisedech, nullo cognationis affectu tangebatur: quippe qui nullam habuerit cognationem: sed fuerit *sine patre, sine matre, sine genealogia.* Hebræor. 7. n. 3. ita Christus Dominus ab immodico cognatorum affectu adeò erat alienus: ac si nullo necessitudinis iure cum illis teneretur. Vnde sicut illi, qui nullis affectibus mouentur, dicūtur nati e lapidibus: iuxta illud Virgilianū.

D. Thom.

Christus nullo cognationis affectu tāgebatur.

Virg.

—Genuit te cautibus horrens
Caucasus.—

A Et illud Ouidianum.

Natus es è scopulis, nutritus lacte ferino. Ouid.

Ita Christus Dominus dicitur à Propheta nascitutus quodammodo è petra. *Emitte*, inquit, *agnū Domine dominatorem terræ, de petra deserti*, Isai. 16. n. 1. Ac si nihilo magis, quàm lapis, sentiendi, appetendique omnino expers, vllis præter institiam affectibus tangeretur. Quod ipse satis ostendit, cum dixit: *Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?* Matth. 12. n. 48. Ac si suos cōsanguineos non agnosceret: vt ostenderet, interprete D. Hilario. *Propinquitatum omnium ius, atque nomen, non iam de conditione nascendi, sed de Ecclesiæ communione retinendum.* D. Hilar.

V. *Cur Petrus non Ioannes ad Ecclesiæ principatū cooptetur.* Communis est illa quæstio, cur in totius Ecclesiæ principatum, non Ioannes, sed Petrus à Christo Domino cooptetur. Quam D. Hier. lib. 1. B aduersus Iouin. duplici responsione decidit. Vna, *Ne adhuc adolescens*, inquit, *ac pene puer, progressæ ætatis hominibus præferretur.* Altera ad rem præsentem, *Ne magister*, inquit, *bonus, qui occasionem iurgij debuerat auferre discipulis, in adolescente, quem dilexerat, causam præbere videretur inuidiæ.* Vbi rectè appellat bonum magistrum, qui suum amorem erga vnum dissimulabat, ne aliorum liuorem erga eundem excitaret. Non enim sapienter amat ille princeps, qui immodico erga vnum amore, plurimorum in eundem odia, & inuidiam nutrit, & accendit. Difficilius mihi videtur illud iurgium, quod Apostolis frequentissimè incidebat: *Quis eorum videretur esse maior.* Matth. 18. n. 1. Marc. C 9. n. 33. Luc. item 9. n. 46. ac tandem Luc. 22. n. 24. In quo non tam solutionem, quàm rationem dubitandi mihi videor ignorare. Solutio enim notissima est: dubitandi ratio ignotissima. Quid enim, ô Apostoli, in re clarissima dubitatis? Nonne cernitis Petrum maiorem esse? cum sciatis in illo, vt in petra, ædificandam esse Ecclesiam: illi tanquàm principi tradendas esse claues regni cœlorum: pro illo tantùm, vt pro capite solorum fuisse Cæsari tributum? Quid igitur inter vos cōtenditis de primato, quem iam cernitis vni Petro delatum esse, vel sine dubio deferendum? contendunt nihilominus Apostoli, nec immeritò. Quia æquissimus ille magister tanta in omnes æquitate vtebatur, tam paria in singulos beneficia conferebat: & vnius fauorem, tam simili fauore aliorum compensabat: vt vnusquisque non immeritò sibi maior videretur. D. Hier.

Christi Domini in omnes Apostolos æquitas.

VI. *Moyses non ex filiis, sed ex extraneis in principatu successorem instituit.* D Non dissimili in suos æquitate præstantissimi quondam principes floruerunt. Nam Moyses nullo tactus cognationis affectu successorem sibi constituit, non ex sua familia imò neque ex sua tribu Leuitica, sed ex tribu Ephraim, nempe Iosue. Numer. 27. numer. 22. Deuter. 31. numer. 7. Cuius rei rationem tradit Abulens. in cap. 22. Matth. q. 115. *Vt significaret*, inquit, *principatum in populum non sanguinis deferendum esse, sed vitæ.* Quam interpretationem ex D. Hieronym. in cap. 1. epistol. ad Titum, mihi videtur desumpsisse, vbi Hieronym. *Moyses*, inquit, *amicus Dei, cui facie ad faciem Deus loquutus est: poE tuit vtique successores principatus filios suos facere, & posteris propriam relinquere dignitatem: sed extraneus de alia tribu eligitur IESVS: vt sciremus principatum in populos, non sanguini deferendum esse, sed vitæ.* Et statim inuehitur in principes nostri temporis, præsertim Ecclesiasticos, qui naturali ducti affectu Ecclesiastica bona conferunt non digniori, sed propinquiori. *At nunc, inquit, cernimus plurimos hāc rem beneficium facere: vt non quærant, eos qui possint Ecclesiæ plus prodesse; & in Ecclesia erigere columnas;* Abul. D. Hier.

Ecclesiastica beneficia non amore, sed ratione, conferenda.

sed

sed quos, vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis delinati; vel pro quibus maiorum quispiam rogauerit; & vt deteriora taceam, qui, vt clerici fierent, muneribus impetrarunt.

VII. *Samuel suos filios patriæ virtutis exhæredes, exhæredes cõstituit dignitatis.* *D. Hier.*

Sed his omissis ad optimos principes æquitatis perfectissimos cultores reuertamur. Moysen imitatus Samuel, suos filios muneris, ac principatus sui hæredes non constituit; quos sciebat paternæ disciplinæ, & legalis obseruantiæ exhæredes; sed eos totius populi censuræ iudicandos, puniendosque commisit 1. Reg. 12. n. 2. Vide D. Hier. lib. 1. contra Iouin. eos, qui filiorum suorum nimio ducuntur affectu, reprehendit. *Cum legamus,* inquit, *Moysen, & Samuelem filiis suis alios prætulisse, nec putasse liberos, quos videbant Domino displicere.* Cæterum Iosue terram promissionis, non suo arbitrio, sed sortito inter tribus diuisit. Iosue 18. n. 10. Ne quo amoris affectu, in vnam potiùs, B quàm in aliam tribum inclinare videretur. Eidem terra inter tribus diuiduro, priùs renouauit Deus in memoriam diem mortis suæ. *Senuisti,* inquit, *& longæuus es, &c.* Ios. 13. n. 1. Quid tandem? *Et nunc,* ait, *diuide terram, &c.* Ibid. n. 7. Quasi diceret, mortis recordatione ante habita, aggredere ad diuidendum; vt quemadmodum mors æquissima est in omnes. *Æquo enim pulsat pede pauperum tabernas; regumque turres;* ita & in eius æquitatem in hac tua distributione imiteris. Eandem forasse ob causam veteres patriarchæ suorum filiorum benedictionem, non solum in senilem ætatem, sed etiam in horam morti proximam differebant. Ita Isaac Genes. 27. à n. 1. Iacob. Genes. 49. à n. 2. Moyses Deut 33. à n. 1. Tobias senior cap. 14. à C n. 5. Quia nimirum de sua integritate in vita quodammodò diffidentes, se ad illud tempus reseruabant, in quo morte vrgente ad æquitatem seruandam etiam inuiti traherentur.

Mortis recordatio ad æquitatis obseruantiã vel inuitos trahit.

VIII. Sunt, qui dicant, Moysen suæ æquitatis ostendendæ causa, faciem suam coruscantem super inducto velo occultasse. Exod. 34. n. 33. ne ad hunc potiùs, quàm ad illum oculos intendere videretur. Adduntque, illud velamen, quo faciem splendentem obtegebat, fuisse e linteis, sudariis ve quibus mortuorum cadauera inuoluta sepeliebantur; vt morte ob oculos occursante, vitæ integritatem erga omnes, quibus imperabat, diligentiùs sectaretur. Sed quidquid sit de hac re, certè apud nonnullas gentes, illa viguit consuetudo, cuius Clemens Roman. libr. 2. Constitut. & D D. Basil. epistol. 79. ad Eustachium, meminerunt; vt iudices nunquam capitalem sententiam ferrent, nisi obducta cortina, aut interiecto velo tegerentur. Imò Thebani, teste Plutarcho, in libro de Iside, & Osiride; & Ægyptij, teste Isidoro Siculo, de fabulosis antiquorum gestis, clausis, aut etiam effossis oculis, iudices depingebant; vt significarent, iudices, ne oculos quidem habituros fuisse, quos conijcerent in litigantes; ne pariter cum oculis conijcerent, & affectus; & qui oculati essent corpore, cæci animo redderentur. Nam qui personam respicit, in causa caligat, & vt loquitur D. Ambros. *Vbi errat oculus, ibi errat affectus.* Sed de hac re alibi plura.

Iudices sine oculis. Clemens Rom. D. Basil. Plutarc. Isid. Sic. D. Ambr.

IX. *Elcana æquitas in vxores.*

His positis, dico æquitatem ab Elcana erga familiares nulla in re violatam fuisse, sed perfectissimè seruatam. Non violatam quidem, neque in interno affectu; neque in externo facto. Nam si internus affectus attendatur; fateor quidem plus ab Elcana diligi priorem vxorem, quàm posteriorem: licèt enim id Vulgata nõ exprimat; Septuaginta tamen expresserunt, dum sic transferunt: *Quia diligebat Elcana magis Annam, quàm Phenen-* A *nam.* Nihilominùs is affectus internus, quandiù foras cum iniuria non prodit, iustitiam non lędit. Sanctissimi illi coniuges, Isaac, & Rebecca, æquissimi in filios fuere. Et nihilominus Isaac amabat Esau, *eo quod de venationibus illius vesceretur.* Gen. 25. n. 28. Et Rebecca diligebat Iacob, eo quòd, inquiunt D. Chrys. D. Cyril. & alij, assiduè cum illa *in tabernaculis habitabat.* Additque Cyril. *Vt hinc discamus,* inquit, *viros illos, quamuis pios, homines tamen fuisse.* Neque enim gratia destruit naturam, quæ sæpenumerò absque vllo vitio in hunc magis, quàm in illum propendet; quin propterea a gratia corrigatur. Sed ingeniosè animaduertit Cyril. neque Iacobum; quod a patre minùs amaretur, in virtute defecisse; neque Esau, quòd amaretur magis, profecisse: quia qui proposito suo bonus non est, etiam paternis blanditiis excitatus languet: qui autem bonus est sponte sua; etiam omB nibus blanditiis destitutus, nititur ad pietatẽ. Itaque sine vllo integritatis defectu magis Isaac in Esau, magis Rebecca in Iacobum afficiebantur. Quid vero de Iacobo? Au fuit inæqualis, dum Iosephum præ cæteris dilexit? Absit profectò. Quod mihi videor colligere ex ipsis scripturæ verbis: *Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios suos.* Genes. 37. n. 3. Cur enim hoc loco *Israel,* dicitur, non *Iacobus,* credo, quia sicut Israel fuit nomen inditum a Deo, non ab homine, idemque valet, atque, *videns Deum:* ita hic Israelis amor, quo Iosephum præ cæteris diligebat, non humanus fuit, sed diuinus; cum prodiret ab homine, qui se totum Deo contemplando impendebat.

Internus affectus, quãdiu cũ iniuria foras nõ prodit, iustitiam non lędit. D. Chrys. D. Cyril.

Improbi neque paternis blanditiis corrigũtur.

C Iam vero, si externum factum spectetur, fateor X. rursus maiorem illum Elcanæ amorem erga Annam in aliqua externa signa maioris beneuolentiæ prodijsse; nam & præcipuam sacrificij partem illi dedit; vt in litera explicuimus; & quod plures dare non liceret, tristis remansit. Sed in hoc, similibusque exemplis, quibus plus vni, quàm alteri confertur, licet æquitas arithmetica non seruetur: quia inter inæquales, nihil esse potest inæqualius; seruatur tamen geometrica: quæ tunc est maxima, quando inæquales inæqualiter remunerantur. Vnde Iacobus debitam erga filios æquitatem non violauit: quando fecit Iosepho *tunicam, polymitam,* Genes. 37. n. 3. quam cæteris filiis non fecit. Vbi enim plus meriti reperitur, ibi æquum est, vt plus præmij conferatur. Qua de re egregia sunt D verba D. Ambros. libr. de Ioseph patriarcha capit. 2. Vbi in primis parentes monet, ne vllis inæqualis beneuolentiæ indicijs filios prosequantur. *Amor,* inquit, *patrius nisi moderationem teneat, nocet liberis: si aut nimia indulgentia dilectum resoluat: aut prælatio vnius, cæteros ab affectu germanitatis auertat. Plus acquiritur filio, cui fratrum amor acquiritur. Hæc præclarior munificentia patrum: hæc ditior hæreditas filiorum. Iungat liberos æqualis gratia, quos iunxit æqualis natura.* Sed postquã hanc in omnes amoris æqualitatem commendauit: aliquã tamẽ in magis meritos amoris excellentiã nõ prohibuit. *Nec libertatem,* inquit, *possumus auferre parẽtibus: ne eos plus diligant, quos plus credunt mereri,* E *nec filiis resecare debemus studium plus placendi. Denique & Iacob illum plus amabat, in quo maiora virtutũ insignia præuidebat: vt non tam filium pater prætulisse videatur, quam propheta mysterium: meritóque variam tunicam facit ei, quo significaret, eum diuersarum virtutum amictu fratribus præferendum.* Ex quibus patet etiam cum signo maioris beneuolentiæ erga vnum, quàm erga alterum, coniungi aliquando posse paternam erga omnes familiares æquitatẽ.

Inæquales inæqualiter remunerare summa æquitas. D. Ambr. *Parentum amor in filios æqualis.*

Cæterùm Elcana vlterius progressus, etiam ab XI.
illis

Iniqua in vnum liberalitas, quæ in damnum cedit aliorũ.

illis externis signis, quantùm fieri poterat, abstinebat: vt suam erga omnes æquitatem perfectiùs conseruaret. Nam quamuis Annam magis diligeret, tamen vnicam tantùm partem ei dedit, ne cum alterius vxoris, aut filiorum detrimento, plures dare videretur. Iniqua est enim liberalitas in vnum, quæ in damnum alterius redundat. Vnde Paræmiastes: *Statera*, inquit, *dolosa, abominatio est apud Dominum.* Prouerb. 11. n. 1. Vbi statera dolosa illa dicitur, in qua non solùm plura mala, sed etiã plura bona, quàm iustitia patiatur, appenduntur. Facit illa præceptio diuina: *Non habebis*, inquit, *in sacculo diuersa pondera, maius, & minus; nec erit in domo tua modius maior, & minor.* Deut. 25. n. 13. & 14. Quibus verbis non solùm prohibetur, interprete

Caiet.

Caiet. & aliis, maior modius ad emendum, & minor ad vendendum; quibus iustitia commutatiua offenditur: sed etiam maior ad donandum indigniori; & minor ad donandum digniori, quibus iustitia distributiua violatur. Accedit illa lex, quę iubet, vt omnia fiant *in regula, in pondere, & mensura. Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modius, æquusque sextarius.* Leuit. 19. n. 35. & 36. Vbi omnia mensurandi genera exprimuntur; vt in omni rerum genere tenenda, conseruandaque æquitas significetur.

XII. *Deus summæ æquitatis exemplũ.*

Additur verò in illa lege: *Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti.* Quibus verbis non solùm se proponit Deus in vindicẽ, & vltorem violantium hãc legem; sed etiam in exemplum illam obseruantium: sicut enim Deus in deserto omnia omnibus æqualiter diuidebat aquas, carnes, manna, cæteraque beneficia, quibus illum populum prosequebatur: ita volebat, vt Hebræi eandem inter se retinerent æquitatẽ; & ne benefaciẽdi quidem animo ab æquitatis regula declinarent. Quo pertinet illud Isai. 28. n. 17. *Ponam*, inquit, *in pondere iudicium, & iustitiam in mensura.* Septuaginta vertunt: *Et misericordiam in statera.* Ac si

Sũma æquitas in Dei misericordia.

D. Greg. Naz.

Deus, ne misericordia quidem vti velit, nisi priùs ad iustitiæ libram appendatur. Vnde D. Greg. Nazianz. orat. in plagam grandinis: *Doce*, inquit, *quomodo & misericordia, vt est apud Isaiam, ad libram expendatur: nec enim Dei bonitas, & clementia iudicio caret.* Et hinc est, quod cum Deus causam pauperum iudicibus sæpe alias cõmendet: nihilominùs Exod. 23. n. 3. *Pauperis*, inquit, *non misereberis in iudicio*; quasi dicat, ne in pauperis quidem fauorem vllum permitto iudici à iustitia recessum. Notat

D. August.

verò egregiè D. August. q. 88. in Exod. addi statim in litera: *Si occurreris boui inimici tui, aut asino errãti, reduc ad eum.* Ibid. n. 4. vt significetur, non prohiberi absolutè misericordia erga pauperem, cum etiã erga inimicum exerceri iubeatur: sed misericordia in iudicio, ne specioso misericordiæ titulo, debita iudicij æquitas violetur. Quare illud Christi Domini: *Ego sicut audio, iudico.* Ioan. 5. n. 30. sibi vsurpare debet optimus quisque, non solùm iudex, sed etiam pater familias. Quid est enim: *sicut audio?*

Misericordia speciẽ debitã iudicij non violes æquitatem.

Nõ affectus, sed ratio in amicorũ causis sequenda.

Optimè rem declarat D. Bernard. de gradib. humilitat. *Non*, inquit, *sicut odi; non sicut amo, non sicut timeo; sed sicut audio.* Vt in causis familiarium tractandis, nullus priuatus affectus; sed sola ratio, & æquitas attendatur.

XIII.

Æquissimum igitur in hac parte se præbuit Elcana: nullo priuato affectu duci potuit, vt ab æquitatis norma flecteretur. Imò in eo fauore, quo intra iustitiæ limites vsus est, conferendo Annæ vnam partem præcipuam: tam singularem tenuit moderationem, vt nullam in altera vxore inuidiã excitaret. Neque enim Phenẽna inuidebat Annæ

Inæqualitas inuidia & discordia fomes.

vt magis à viro suo dilectæ; sed potiùs insultabat, vt magis à Deo contemptæ: vt ex litera planũ est. Non potuit parens ille, de quo Lucas cap. 15. à n. 11. filio prodigo in domum redeunti, vitulum saginatum apponere epulandum, quin alter inuidiæ stimulis pungeretur; & non solùm in fratrem cõtumeliosus superbiret, sed etiam in patrem superciliosus blateraret. Nam vt benè D. Chrysol. ser. 4.

D. Chrysol.

Fratri inuidus animus, gratus esse non potest patri: paternæ largitatis memor non est, qui est fraternæ immemor charitatis, hædum sibi datum negat, qui substantiæ partem totam, tempore diuisionis accepit. Vide, quàm difficilè inter fratres seruetur concordia, quandò pater in alterum, etiam iustissimè inclinat? Nihilominùs Elcana tanta prudentia fauet vni vxori, vt nihil habeat altera, vnde de illo conqueratur: sequutus nimirum Christi Domini exemplũ, priusquàm videret. Qui Petro, Iacobo, & Ioanni beneuolentiùs fauebat; sed tanta prudentia, ac moderatione, vt nunquam alios ad inuidiam prouocaret; vt diximus.

SECTIO II.

Charitas, & concordia coniugalis commendatur.

I. *Matrimonium, sine amaritudinis felle.*

Euseb.

QVanta esse debeat charitas, & cõcordia coniugalis, ipsi in primis Ethnici significarunt: qui, vt refert Euseb. lib. 3. de præparat. Euang. c. 1. in sacrificiis Iunonis, quam nuptiarum præsidem credebant, victimam sine felle immolabant; vt ostenderẽt, inquit, *absque ira, & odio, & amaritudine matrimonium esse oportere.* Primi coniugij paranymphus fuit ipse Deus, qui *ædificauit costam, quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam, ad Adam.* Genes. 2. num. 22. At cur non ex alia materia, quàm ex costa Adami, mulierem fabrefecit? Planè, vt eam inter eos charitatem confirmaret; quæ vnitas videretur. Vnde D. Chrys. homil. 20. in epist. ad Ephes. *Permisit*, inquit, *Deus Adæ, vt sororem suam in vxorem duceret; imò verò non sororem, sed filiam; quin adhuc, ne filiam quidem, sed propinquius quiddam filia, carnem videlicet suam ipsius. Mulierem enim non fecit ex eo, quod esset extra corpus Adæ, ne tanquam cum aliena cohæreret.* Quod si quæras, cur de latere dormientis potiùs, quàm vigilantis, ea costa ablata fuerit? Genes. 2. n. 21. in promptu ratio est; ne cum aliquo doloris sẽsu auferretur, ex quo postea rixarũ occasiones inter cõiuges nascerẽtur.

Deus primus coniugij paranymphus, charitatẽ, imò vnitatem commendauit.

D. Chrys.

II. *Non solùm in vnũ corpus, sed & in vnũ spiritum coniuges coalescant.*

Horat.

Sed parum erat, in vnam carnem coniuges coalescere: opus fuit, vt in vnum spiritum conuenirent. Vnde illam coniugij legem, quam Deus imposuit Adamo: *Relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Genes. 2. n. 24. Ita Propheta explicauit. *Hæc particeps tua, & vxor fœderis tui. Nonne vnus fecit: & residuum spiritus eius est?* Malach. 2. n. 14. & 15. Vbi vxor dicitur residuum spiritus viri. Nam quo pacto Lyricus 1. carm. 3. Epicum appellauit, *Animæ dimidium meæ:* ita vxor dici potest animæ dimidiũ viri. Ac si vterque coniux integro spiritu: dimidio tamen alteruter frueretur. Atque ita Deus illos construxerit, vt dimidium spiraculum vitæ in Adamum, alterum dimidium in Euam inspirauerit; atque vtrumque eo eodem spiritu, seu ex eadem anima constituerit: vnaque proinde anima adæquatè in vtroque, inadæquatè in alterutro includeretur. Emphaticè verò dicitur, *Nonne vnus fecit?* Hoc est, nonne, qui vtrumque fecit, vnus est Deus? Vt ita auctoris sui vnitatem, quæ summa est, matrimonij vnitas imitaretur.

III. *Coniugalis*

Hanc inter coniuges charitatem, & concordiam non semel sacræ literæ commendant. Finito

dilu

amor in vnũ animum totam domũ coniungit. D.Ambr.

diluuio, *Recordatus est Deus Noe, cunctorumque animantium, & omnium iumentorum, quæ erant cum eo in Arca.* Gen. 8. n. 1. Vbi D. Ambr. lib. de Noe, cap. 16. hanc quorumdã quæstionem in medium adducit: *Mouentur*, inquit, *plerique, qua de causa dixerit scriptor, quod etiam vxoris, & filiorum Noe memor fuit Dominus; cum bestiarum & iumentorum fuerit memor?* Et statim respondet apte ad rem præsentẽ: *Cum dixerit*, inquit, *quod Noe memor fuerit in auctore, & præsule domus, necessitates eius reliquas cõprehendit. Etenim cum omnes inuicẽ sibi chari sunt, vna est domus, cũ autẽ discrepãt, separantur, & scinduntur in plures domos. Vbi ergo charitas, ibi senioris nomine, de quo pendent cæteri, domus omnis significatur.* Sic Ambr. Itaque mutua inter se coniugũ charitas, & concordia plane efficit, vt sub vnius nomine, nõ solum vterque simul B coniux, sed omnes etiã familiares intelligantur, & in vnum omnes animum, atque spiritũ conspirẽt.

IV. *Ex primogenitorum oblatione, coniugium & cocordia commendatur.*

Celebris est in scriptura illa lex primogenitorum: *Sanctifica*, inquit, *mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filiis Israel.* Exod. 13. n. 2. Cuius ratio multiplex est. Illa tamen facit ad præsens institutum, quam tradit Philo Hebr. lib. de præmiis, & honoribus sacerd. *Vt appareat*, inquit, *gratam esse fœcunditatem, vel præsentem, vel quæ speratur in posterum. Id, quod cedit in laudem coniugij, sacrari primum eius fructum, simulque coniuges admonet, temperantiæ curæ domesticæ, atque concordiæ: vt mutuo consensu, in veram firmamque societatẽ conueniant.* Vt enim illa arbor, ex qua fructus pulcherrimi nascuntur; Deo antequam proueniant, consecrati, amatur, & colitur; & vt ager primitiarũ, ex quibus C gratissima Deo vota nuncupantur, in deliciis esse solet, & in amore; atque ex sanctitate fructuum, quos Deo producunt, illa arbor, & hic ager, quandam veluti sanctitatem sortiuntur. Ita significare voluit Deus, cõiuges, ex quibus primogeniti, gratissima Deo germina offerebantur, tanquam rem sacram ab aliis habendus esse; & ipsos inter se sanctè, castè, concorditerque victuros.

V. Hoc mihi videtur sapiens indicasse, cum dixit: *Domus & diuitiæ dantur à parentibus; à Domino autem propriè vxor prudens.* Prouerb. 19. n. 24. Quasi bona vxor inter cætera bona coniugalia, donum sit, non humanum, sed plane diuinum. Mysterio tamen non caret Septuaginta interpretum translatio: *A Domino*, inquiunt, *aptatur mulier viro.* Vbi verbum græcum, ἁρμόζεται propriè significat, aptare cum quadam harmonia; qualis necesse est, vt in optimo coniugio reperiatur. Quod D. D Ambros. lib. 8. in Luc. cap. 16. rectè expendens: *Harmonia*, inquit, *conueniens, & apta rerum omnium dicitur commissa connexio. Harmonia est, cum fistula organi per ordinem copulata, legitima tenent gratiam cantilenæ, chordarumque aptus seruat ordo concordiam. Itaque non habent harmoniam suam nuptiæ, quando Christiano viro gentilis mulier non legitime copulatur: ergo vbi nuptiæ, harmonia: vbi harmonia, Deus iungit: vbi harmonia non est, pugna, atque dissensio est, quæ non est à Deo, quia Deus charitas est.* Itaque sicut in optima harmonia omnes inter se voces, acutæ, graues, & mediæ, pro rata proportione concorditer respondent, & æquabiliter attẽperantur: ita in optimo coniugio omnia E inter se coniugum nõ solùm externa facta, sed etiam interna sensa cõcinere debent, & cõcordare.

Coniugum concordia, harmonia. D.Amb.

VI. *Coniugia concordiam inter exteros cõciliãt, & amorem.* D.Aug.

Vnde dissidentes inter se hominum animi, nulla meliùs ratione, quam connubialibus legibus fœderantur, & ad concordiam reducuntur. Quærit D. Aug. libr. 15. de Ciuit. cap. 16. Cur prohibuerit Deus, saltem paulò post mundi principium ne inter consanguineos coniugia contrahe-

A rentur? Et respondet factum hoc fuisse, ad concordiam inter externos conciliandam. *Habita*, inquit, *est ratio rectissima charitatis, vt homines, quibus esset vtilis, atque honesta concordia diuersarum necessitudinum vinculis necterentur; nec vnus in vna multas haberet; sed singulæ spargerentur in singulos: atque ita se non in paucitate coarctatum: sed latius, atque numerosius propinquitatibus crebris vinculum sociale defenderet.* Itaque maxima vigere debet in coniugio concordia, ad portanda vitæ onera, & labores sustinendos. Vnde Christus Dominus fatetur quidem, se venisse in mundum, vt maximas hominum necessitudines rescinderet. *Veni*, inquit, *separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam.* B Matth. 10. num. 35. non tamen dicit. Et vxorem aduersus virum suum: aut vice versa. Vt significet coniugalem concordiam, & necessitudinem insolubilem esse debere, nec vlla ratione dirimendam: vt coniuges non solùm in vna carne, sed & in vno spiritu concordes, sibi mutuo sint auxilio ad vitæ miserias perferendas, & labores sustentãdus. Idcirco coniuges, *Cerua charissima, & gratissimus hinnulus* dicuntur Prouerb. 5. n. 19. Nam vt cerui, auctore Plin. lib. 27. naturalis historiæ cap. 9. & D. August. lib. 83. quæst. q. 71. quando fretum aliquod tranant, sibi mutuo in suis capitibus sustentandis auxiliantur; & propterea pacis, & concordiæ symbolum præferre dicuntur: ita coniuges in ferendis laboribus sibi mutuas præstant operas: & partitis oneribus sibi inuicem minuunt C difficultates.

Coniugale concordiæ vinculum insolubile.

Coniuges cur cerui? Pin. D.Aug.

VII. *Inordinatus vxorum amor, virorũ ruina.*

Sed cauendũ, ne illa concordia ex aliquo inordinato affectu coalescat; qualis inter primos parentes intercessit; qui propterea & se, & suos posteros perdiderunt. Quærit enim D. Ambros. serm. 15. in Psalm. 118. cur diabolus primum parentem non per se ipsum, sed per vxorem ad inobedientiam prouocarit? Et respondet, illecebram coniugalis amoris illi fuisse visam fortiorem ad virilem animum subruendum, quàm diabolicos insultus. *Serpens*, inquit, *ille callidus, & astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, fœmineis magis illecebris, quàm suis commisit venenis. Itaque fœmina virum, quem serpens tentare non ausus est, mellis quadam, & conciliatricula vxoriæ sedulitatis affectione traduxit.* Et in maiorem huius affectus detestationem addit, multos è martyrio victores euasuros fuisse, nisi priùs hoc affectu vincerentur. *Sæpe*, inquit, *cognouimus, quoniam,* D *quem formidolosa carnificum pompa non terruit, nec diuisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis rigore abducere potuerunt: eum inter sacra iam præmia constitutum, vxor tenera sobolis oblatione miserabilis, vnius lacrymæ miseratione decepit. Sãson captus est per vxorem: nunquid tu fortior? Salomon captus est in vxore: nunquid tu sapientior?*

VIII. Cæterùm de Sansone notum est, quomodo leonem strangularit: vincula fregerit: messes incenderit. Iudic. 14. 15. & 16. & tamen æquè notum est, quomodo hunc inordinatum affectum in vxorem compescere non potuerit. Quod expendẽs D. Ambros. in apologia Dauid: *Sanson*, inquit, *validus, & fortis leonem suffocauit: sed amorem suum suffocare non* E *potuit: vincula soluit hostium, sed suarum non soluit nexus cupiditatum: messes incendit alienas; & vnius ipse mulieris accensus igniculo, messem suæ virtutis amisit.* Hunc virorum affectum probe nouerat diabolus: cum Iobo sub immensa malorum iliade laboranti, solam ex omnib. domesticis vxorem consulatricem, seu potiùs insidiatricem adesse voluit. Quærit D. Chrysost. homil. 5. de Iobi patientia, quo spectauerit hoc diaboli consilium? *Quare* inquit,

D.Ambr.

Viri grauiùs ab vxore, quàm ab externis hostibus læduntur. D. Chrys.

inquit, *vxorem Iobi cum liberis non extinxit diabolus?* Respondet, *quoniam viderat magna se cum illa operaturum ad illius insidias.* Quasi existimaret plus præsidij sibi esse in vna Iobi vxore, quàm in omnibus alijs fraudum machinamentis, quibuscunque ad Iobum expugnandum vteretur. Nec immeritò. Vt enim facilius est, hostem ligatum, quàm expeditum superare; ita facilius erat mulieri, quã diabolo, hominem illicere ad peccandum; diabolus enim cum soluto hoste, & expedito congreditur, fœmina cum ligato; dum vir etiam ante pugnam inordinato suæ coniugis amore constringitur, & coercetur. Vnde viri grauiùs sæpe ab vxore, quàm ab externis hostibus læduntur. Vt D. Chrys. tom. 1. serm. de lapsu primi hominis restatur. *Adam*, inquit, *per vxorem inuenit interitum; quam à Deo acceperat in auxiliũ; plus domesticis, quam inimici saculis laditur; plus proprio, quam hostilis ense perimitur, plus mulieris, quam externo gladio vulneratur.*

D. Chrys.

IX. Quare si coniugalis affectus ab eo ordine, quẽ germana charitas præcipit, deflectatur; nihilò differt ab adulterio; vt ex D. Hieron. suprà diximus, annotat. 5. sect. 1. Imò Clem. Alex. lib. 2. Pædag. cap. 10. rectè monet coniugalem amorem, si nimius sit, in odium degenerare. Nam loquutus de coniugum inter se beneuolentia præcipiti, vt appellat, hoc est, nimia, & effrænata. *Exiguo*, inquit, *floret tempore, & cum corpore consenescit, nunquàm autem præsenescit; flaccescente iam, & marcescente libidine, quando matrimonialem moderationem, ac temperantiam meretriciæ voluptates iniuria affecerint. Amantiũ enim corda sunt volucria, amorisque irritamenta extinguuntur sæpè pœnitentia: amorque sæpè vertitur in odium, quando reprehensionem senserit satietas.* Vbi plura de hac re. Neque solùm in odium vertitur hic nimius affectus; sed etiam, quod est deterius, in perfidiã, vt patet in Salomone. 3. Reg. 11. à n. 1. Quod expendens D. Ambr. lib. 1. de Abraham cap. 9. *Sæpè*, inquit, *illecebra mulieris decepit etiam fortiores maritos, & à religione fecit discedere: & ideò tu, vel amori consule, vel errorem caue.*

D Hieron.

Inordinatus coniugum amor in odiũ sæpè degenerat.

Imò, quod peius est in perfidiam.

D. Ambros.

X. In hac re singulare præbuit Elcana coniugatis omnibus exemplum. Amauit quidem, sed castè: & modum imposuit amori, qui modum nescit. *Quis enim modus adsit amori?* Vnde paulò inferiùs seipsũ erga vxorem comparat filiis erga matrem. Sic enim ad Annam: *Nunquid non ego*, inquit, *melior tibi sum, quàm decem filij?* Vt enim filij matrem honesto, ac puro amore prosequuntur; ita ille, ãdem amoris honestate, ac puritate sponsam diligebat. Quo pacto & Isaac vxorem Rebeccam loco matris suæ Saræ reposuit, & adamauit. Nam vt est in literat *Introduxit eam in tabernaculum Saræ matris suæ, & accepit eam vxorem: & in tantum dilexit eam, vt dolorem, qui ex morte matris eius acciderat, temperaret.* Genes. 24. n. 67. Vbi amor optimi sponsi erga optimam sponsam, amori optimi filij erga optimam matrem comparatur. Vt sicut hic castus, & honestus esse solet, ita & ille fuisse censeatur. Nec minùs eleganter inuerso ordine honesti viri erga vxores comparantur parentibus erga filias. Ita propheta Nathan Vriæ vxorem, eius filiam appellauit, & proindè Vriam eius patrẽ, *Eratque*, inquit, *illi sicut filia.* 2. Reg. 12. n. 3. Cur verò sicut filia? An quia Vrias erat natu maior? Ita Vatabl. An quia vnicè eam diligebat? Ita plerique interpretum. An quia illam castè, honestéque amabat? Ita mihi videor posse ad literam interpretari. Vt enim parentes honesti filiorum amatores esse solent, ita & Vrias vxoris suæ: argumento, quòd ne inuitatus quidem semel, atque iterum à rege, eam voluerit conuenire. 2. Reg. 11. à n. 8. ne militarem ardorem,

Vxores tanquam matres honestè diligenda.

Viri tanquã patres erga vxores.

Vatabl.

A quo incitabatur, coniugali amore paululùm consupiret. Eandem ob causam, vt Theodor. obseruat, Booz antequam Ruth vxorem duceret, bis eã filiam appellauit. *Audi filia*, inquit, cap. 2. n. 8. Et rursùm: *Benedicta*, inquit, *es a Domino filia.* cap. 3. n. 10. Vt non iam, vt sponsus, quam vt parens, eam castissime amare videretur.

Theodoret.

XI. Talis planè fuit Elcana, & proptereà non externas dotes, quæ tempore ipso marcescunt, & extinguuntur; sed probos mores, ac virtutes, quæ magis indies iuuenescũt, ac robotantur, diligebat. Idquè ex eo patet, quòd sterilem, contemptibilem ac despicabilẽ amabat. Cæteri hominum, non tam mores in vxoribus requirũt, quã dotes. Vndè B Martia Catonis filia, ideò nubere recusabat, quia videbat, nõ se, sed sua à viris diligi. De qua re D. Hier. l. 1. contra Iouin. *Cum*, inquit, *quæreretur ab ea, cur post amissum maritum, denuo non nuberet? Respondit, non se inuenire virum, qui se magis vellet quam sua.* Quam iniuriam inique ferens D. Ambros. in exhort. ad Virgines: *Meliori*, inquit, *conditione mancipia, quam coniuga comparantur: in illis meritum emitur seruitutis, in istis pretium ad seruitutem additur. Nupta venalis auro grauatur, auro æstimatur.* Itaque homines pro mancipiis, imò & iumentis domum inferendis pecunias erogant; pro ducendis vxoribus, exigunt. Quid iniquius, quàm vt deterior vxorum, quàm iumentorum conditio habeatur.

Mores non dotes in vxoribus diliguntur.

D. Hieron.

D Ambros.

Iniqua vxorum conditio, quæ sine dote reiiciuntur.

XII. At Elcana nihil minùs in vxore, quàm corporis dotes, nihil magis, quam animi C virtutes requirebat: sequutus Abrahamum, qui daturus vxorem filio suo Isaac, eam non ex vicinis gentibus Chanaan, nullam morum suauitatem spirantibus; sed ex remotis Mesopotamiæ locis, auitam indolis, & ingenij præstantiam redolentibus accersiuit. Genes. 24. à n. 2. Quod expendens D. Ambr. lib. 1. de Abraham cap. 9. *Disce*, inquit *quid in vxore quæratur. Non aurum, non argentum, quæsiuit Abraham, non possessiones, sed gratiam bonæ indolis.* Et fusiùs D. Chrysost. homil. 48. in Genes. *Attende*, inquit, *quomodò veteres non quærebant substantiam multam, non diuitias, non seruos, non iugera agri, non externæ venustatis formam, sed animæ pulchritudinem, & morum nobilitatem. Nam quoniam videbat malitiam eorum, qui in Chananæa habitabant: præcipit seruo, D & iuramentum adhibet, vt ex sua cognatione vxorem adducat Isaac, habens respectum virtutum animæ, & abhorrens à vicinorum malitia.* Et plura de hac re adducit homil. 20. in epist. ad Ephes. Neque solùm in filij vxore, sed multò magis in sua similitudinem morum, & virtutum pulchritudinem Abrahamus requirebat. Quo exemplo vtitur D. Ambros. ad eos, qui secùs faciunt, arguendos. Nam lib. de institutione virginis, cap. 4. *Cur tu*, inquit, *vultus decorem in coniuge, magis, quàm morum requiras? Placeat vxor honestate magis, quam pulchritudine Illa eligatur, quæ Saram moribus referat. Non est vitium mulieris esse quod nascitur, sed vitium viri est, quærere in vxore, quo sæpe tentetur: in quo, si infirmior fuerit mulier, ipsa labatur: si fortior, vir periclitetur.* Et E lib. 1. de Abraham cap. 2. *Qui*, inquit, *suauitatem quærit coniugij, non ambiat monilibus ornatam, sed moribus.* Ex quibus patet, coniugalem affectum eò esse firmiorem, quò maioribus animorum virtutibus inter coniuges fulcitur.

Non tam corporis, & fortunæ, quàm animi dotes iusti in vxore requirunt.

D. Ambros.

D. Chrys.

D Ambros.

SECTIO III.

Coniugalis Elcanæ amor Christi Domini erga suam Ecclesiam amorem repræsentat.

I. *D. Greg. Hug. Beda. Carth. Bercor.* *Synagoga, Iudæorum, Ecclesia, Christianorum congregationem significat.*

ITa D. Gregor. Hugo Victorin. & Cardin. Beda, Carthuf. Bercorius, & alij interpretantur. Notandum verò est militantem Ecclesiam de qua hic agimus, aliquandò ita latè sumi, vt omnem congregationem fidelium viatorum, sub quacunque lege, naturali, scripta, & noua comprehendat; aliquandò ita pressè, vt solos fideles sub lege gratiæ complectatur. Nam sicut nomen Synagogæ proprium est congregationis Iudæorum; ita nomen Ecclesiæ Christianorum congregationi significandæ, iam inde ab ipsis Apostolorum temporibus vsurpatur. Nec immeritò, vt ex ipsa nominum etymologia deducitur: nam Synagoga dicitur à verbo Græco συνάγω, id est, *congrego*: Ecclesia à verbo Græco καλέω, id est, *conuoco*: quorum hoc proprium est hominum, illud bestiarum: bestiæ namque congregari dicuntur; homines conuocari; vt D. Aug. in Psalm. 81. expendit. *Nostram*, inquit, *Ecclesiam Apostoli nunquam Synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam, siue discernendi causa; siue quòd inter congregationem, vnde Synagoga; & conuocationem, vnde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid: quòd scilicèt congregari & pecora solent; conuocari autem magis est vtentium ratione, sicut sunt homines.* Vbi vides Iudæos brutis; Christianos hominibus cõparari. Licèt enim olim Iudæi cum Ethnicis comparati, homines comparati cum brutis viderentur; iuxta illud: *Homines, & iumenta saluabis Domine.* Ps. 35. n. 7. id est, Iudæos, & Gentiles; vt Arnobius, Euthym. aliique interpretantur: tamen comparati cum Christianis, hi homines, illi bestiæ censentur. Nos igitur hoc loco præsertim agimus de amore Christi Domini erga Ecclesiam sub lege gratiæ: quam Anna, vel ipsa notatione sui nominis, quod gratiam significat, adumbrabat.

Etymon vtriusque.

D. August. *Iudæi cum gentilibus comparati, homines; cũ Christianis, bestiæ censentur.*

Arn. Euthym.

II. *Summus Christi erga Ecclesiam amor.*

Age verò huius amoris vis, & effectus breuiter expendatur. Vim huius amoris non obscurè significauit D. Paulus: nam cum à viris requireret maximam erga vxores suas charitatem. *Viri*, inquit, *diligite vxores vestras: sicut & Christus dilexit Ecclesiam.* Ephes. 4. num. 55. Ac si nullum exemplum ardentioris amoris proponi potuisset. Sed si obiter quæras, cur tantum amorem à viris erga vxores requisiuit? Respondeo, quia supremam ab vxoribus obedientiam erga viros requisiuerat. Dixerat enim paulò ante: *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino* Ibid. num. 22. Vbi egregiè D. Chrys. hom. 20. in epist. ad Ephes. *Vidisti*, inquit, *mensuram obedientiæ? audi etiam mensuram dilectionis. Vis tibi obedire vxorem, sicut Christo Ecclesiam? Ipse quoque eius curam gere, sicut Christus Ecclesiæ.* Quod quidem intelligere prælati debent. Nam si volunt, vt sibi tanquàm Christo à subditis pareatur; debent & ipsi tanquam Christus subditis prouidere; vt eos tanquàm Christum subditi ament; debent ipsi tanquàm Christus subditos amare. Quod si ipsi in amore deficiant: quid subditus in obedientia deficere admirantur, & conqueruntur? Sed ad institutum vt redeam.

Christi amorem viri, Ecclesiæ obedientiam vxores imitentur. *D. Chrys.*

III. *Ecclesia Christi sponsa, non vxor ob amoris puritatẽ, & feruorem.*

Eundem amorem erga Ecclesiam significauit olim Deus. Nam postquàm libellum repudij dedit Synagogæ dicens: *Quoniam ipsa non vxor mea; & ego non vir eius.* Oseæ. 2. n. 2. se quàm primum ad Ecclesiam conuertit, dicens: *Sponsabo te mihi in sempiternum.* Ibid. n. 19. Sed cur dicitur sponsa in sempiternum, non vxor? D. Augustin. serm. 22. de tempore existimat rationem esse, vt huius amoris puritas significetur. *Semper*, inquit, *virgo est, quæ semper sponsa est: & quæ vocabulo sponsæ non caruit; in æternum virgo permansit.* Sed aptè ad præsens institutum mihi videtur Ribera interpretari: *Sponsam*, inquit, *potiùs dicit, quàm vxorem; vt ardentiorem significet amorem.* Et concinunt verba, quæ sequuntur: *Sponsabo te mihi in misericordia, & miserationibus.* Vbi hæc vocabulorum geminatio copiosissimam misericordiæ, ac beneficentiæ effusionem significat; iuxta illud Psal. 102. n. 4. *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus.* Hoc est, amplissimâ quadam misericordiâ.

D. Aug.

Riber.

IV. *Ecclesia ipsa Christi dilectio.*

De hoc amore intelligi potest illud: *Filij sapientiæ Ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia, & dilectio.* Ecclesiastici 3. n. 1. Vbi filij Ecclesiæ dicuntur non solùm dilecti, sed etiam ipsa dilectio. Hæc autem dilectio non solùm actiuè sumi potest, vt amor Ecclesiæ erga Deum declaretur; sed etiam passiuè, vt amor Dei erga Ecclesiam exprimatur. Sicut etiam Cant. 2. n. 7. *Adiuro vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam.* Hebraicè, *dilectionem.* Et Cant. 7. n. 6. *Quàm pulchra es, & quam decora charissima in delicijs!* Septuaginta legunt, *Dilectio in delicijs.* Vbi cum illa concreta, *dilecta*, & *charissima*, sint passiuæ significationis, eiusdem etiam significationis esse debent, & abstracta, in quæ conuertuntur. Ex quibus omnibus fit, vt Ecclesia non solùm dilecta à Deo, sed etiam ipsa Dei dilectio passiuè appelletur. Quo pertinet illud de ferculo Salomonis: *Media charitate constrauit.* Cant. 3. n. 10. Vbi charitas ponitur, pro ipsa sponsa, seu Ecclesia. Quasi diceret, mediam, sic præcipuam ferculi, seu domus suæ partem, consecrauit Ecclesiæ, adeò à se dilectæ, vt ipsa dilectio, seu charitas nuncupetur. Nihil enim est, quod à Christo Domino ardentiùs diligatur. Isaac postquàm Rebeccam vxorem accepit. *Introduxit eam*, inquit textus, *in tabernaculum Saræ matris suæ; & in tantum dilexit eam, vt dolorem, qui ex morte matris eius acciderat, temperaret.* Genes. 24. n. 67. In quem locum Rupert. lib. 6. in Genes cap. 45. *Re vera*, inquit, *Christus Dominus secundùm humanum affectum, doluit super matre sua synagoga: quippe qui ciuitatem videns fleuit super eam.* Luc. 19. n. 41. *Sed adeptus nouam reginam, de qua sibi noua gens nascitura esset, rectè dolorem temperauit, & delectabiliter consolatus est.*

Dolorem ex Synagogæ ruina, noua Ecclesiæ amore Christus temperauit. *Rupert.*

V. *Ecclesia nullo proprio merito à Christo prius dilecta.* *D. Aug.*

At quo nostro merito factum est, vt Christus Dominus tanta in Ecclesiam charitate flagraret? Planè nullo; imò multis demeritis præeuntibus. Nam *ipse prior dilexit nos, & misit propitiationem pro peccatis nostris.* 1. Ioan. 4. n. 10. Vbi D. Aug. tract. 9. *Dilexit*, inquit, *impios, vt faceret pios: dilexit iniustos, vt faceret iustos: dilexit ægrotos, vt faceret sanos.* Quis nescit Ecclesiam ex idololatriæ tenebris ad Euangelij lucem euocatam? De Libano venire iubetur, Cant. 4. n. 8. *Veni de Libano coronaberis.* Vbi Tertul. lib. 4. contra Marc. cap. 11. *Eleganter*, inquit, *Libani montis mentio est iniecta, qui thuris vocabulo est penes Græcos: de idololatria enim sibi desponsabat Ecclesiam.* Mysterio non caret, quod Rebecca ad Isaac, cui erat collocanda, camelo vecta sit. Genes. 24. n. 64. Quod mysterium D. Amb. lib. 1. de Abraham cap. 9. declarauit. *Cum veheretur*, inquit, *camelo, venit ad sponsum, eo quòd populus nationum belluina quadam horridus meritorũ deformitate, qui forma sua nullum haberet decorem, fidem esset, atque consensum Ecclesiæ recepturus.* Huc etiã pertinet, quòd Rebecca conspecto Isaac, *tollens cito pallium operuit se.* Ibid. n. 65. Aptè enim D. Greg. lib. 1. moral. cap. 14. mysterium ad Ecclesiam traducit. *Pallio*, inquit, *se operire curauit, quia viso Domino infirmitatis suæ actiones erubuit.*

Ecclesia de Libano, id est, thure venire iubetur. *Tertul.*

D. Amb.

D. Greg.

VI. *Ecclesia quondam deformis, tanquam pulchra à Christo amabatur.* *D. Chrys.*

Nec immeritò. Erat enim quondã Ecclesia, turpis, ac deformis, & nihilominùs à Christo Domino tanquàm pulchra, ac decora amabatur. Quod D. Chrys. homil. 20. in epist. ad Ephes. expendens: *Vis*, inquit, *audire eius deformitatem? Audi Paulum dicentem:*

dicentem: eratis enim aliquando tenebræ. Ephes.5.nu.8. *Quid est atrius tenebris? & tamen tanquam pro speciosa, tanquam pro dilecta, tanquam pro admiranda, ita se ipsum tradidit pro deformi. Hoc mirans dicebat Apostolus. Vix enim pro iusto quis moritur.* Rom.5.n.7. *Et cum talem accepisset; eam ornat, & lauat.* Æthiopissa erat Moysis vxor. Num.12. n.1. Et tamen *Sephora*, id est, *pulchra*, vt vertit Chaldæus, & aduertit D.Hieron. dicebatur. Sic & Ecclesia; *nigra* erat. *sed formosa.* Cant.1.n.4. Quia quamuis ex propriis vitiis summam deformitatem contraheret: ex diuinis tamen beneficiis summam venustatem induebat. Eundem Christi amorem erga Ecclesiam nihil ex suis operibus merentem, testatur ille prodigus, qui typus fuit Ecclesiæ; sicut alter frater senior Synagogæ. *Pater*, inquit, *peccaui in cælum, & coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus.* Luc. 15.n.21. Si verò se indignum filij nomine existimat; cur nihilominùs Deum patrem appellat? An

Christus etiam in homines filiorũ nomine indignos, pater.

potest esse pater, cui filius ex aduerso non respondeat? Mira planè cernitur hoc loco Dei beneuolentia in homines. Nam licèt homines peccando desinant esse in subiectione filij: tamen Deus benefaciendo non desinit esse in amore pater. Quod

D.Petr. Chrysol.

D.Petr. Chrysolog. serm.2. rectè expendit; vbi prodigum sic loquentem introducit: *Ego*, inquit, *perdidi, quod erat filij; ille, quod patris est, non amisit: apud patrem non intercedit extraneus: intus est in patris pectore, ipse, qui interuenit, & exorat affectus: vrgentur patris viscera, iterùm filium genitura per veniam.* Vnde olim Synagogam hortabatur Deus, vt se patrem appellaret; *Ego saltem*, inquit, *à modò voca me, pater meus, dux virginitatis meæ tu es.* Ierem.3. n.4. Cur, obsecro, patrem appellari vult ab ea, quæ filia non erat, sed inimica; & quæ eodem cap. n.8. & 10. aduersatrix, & præuaricatrix appellatur? Planè, vt suum amorem etiam erga impios testetur, & eorum etiam, qui filij esse nolunt, patrem se profiteatur. Sed quia Synagoga rectè admonentem non audiuit; ideo admonet Ecclesiam, vt quotidianis precibus se patrem appellet. Ab hac enim appellatione, dominica oratio exorditur. *Pater noster.* Nam vt benè D.Cyprian. de orat. dominica: *Noster*, inquit, *esse cœpit; Iudæorum, qui eum reliquerunt, esse desiit.* Dicitur autem *Pater noster*, non verò, *Dominus noster.* Vt enim benè Theodoret. initio comment. in Cant. *Tu, patris appellatione, magis quàm domini delectaris.* Quibus similia habet Tertul. lib. de orat. cap.2. cum enim nomen *Dominus*, timoris sit; *Pater*, amoris: pater dici maluit, quàm Dominus, quia, vt notat Chrysolog. citatus, *Magis amari voluit, quàm timeri.*

Deus patris appellatione, magis, quàm domini delectatur.
D.Cyprian.
Theod.
Tertul.
Chrysol.

VII. *Summus amor erga Ecclesiam Christus beneficiis prodit.*

En huius amoris vis, sed quis effectus? Disce ex Elcana. *Annæ autem dedit partem vnam tristis, quia Annam diligebat.* Lætus quidem fuit, dando; sed exiguum dando, tristis. Ita planè Christus Dominus, non solo affectu amabat, sed effectu. Internum amorem externis beneficiis prodebat. Dabat & quidem tantò libentiùs, quantò abundantiùs. Si quãdò autem minùs, aut laboriosiùs aliquid dabat, tristabatur. Lætus itaque honores, tristis labores conferebat. Quis, obsecro, munificentior largitor? Quis libentior cœlestium gratiarum effector? Ille Abrahami seruus, nuptiarum inter Isaac, & Rebeccam paranymphus inito fœdere noptiali exultabundus, statim munera contulit nouæ sponsæ. *Prolatis*, inquit textus, *vasis argenteis, & aureis, ac vestibus, dedit ea Rebeccæ pro munere.* Genes.24. num.53. Quid verò aliud hæc donatio significat, nisi, quod D.Ambros. lib.1. de Abrahami cap. 9. expressit? *Vbi*, inquit, *sponsata est Ecclesia, accepit vasa aurea, & argentea, in quibus est thesaurus fidei.*

D. Amb.

A Quasi suam sibi Ecclesiam non videretur Christus Dominus amare, nisi pariter locupletaret.

VIII. *Nescit Christus Dominus, nisi ad beneficia Ecclesiam inuitare.*
D. Greg.

Celebris est ille locus Cant.4. num.8. in quo Christus Dominus Ecclesiam ter inuitat ad coronam. *Veni*, inquit, *de Libano, sponsa mea; veni de Libano; veni, coronaberis.* Cur, quæso, ter euocatur, quæ vnico tantùm nutui obediret? D.Gregor. Magnus ibi causam esse dicit, vt ex trina vocatione significetur trina virtus, fides, spes, charitas, ad quas excipiendas inuitatur. *Quid est*, inquid, *quod ter dicitur, veni? Nisi, quia in fide, spe, & charitate, quidquid operatur, subsistit: vt his tribus munita virtutibus, robur habeat; per quod in hac via non lassescat.* Nescit enim Christus Dominus, nisi ad beneficia inuitare. D.Gregor. Nissen. paulò aliter

D.Greg. Niss.

B exponit, nempe ideò sæpiùs euocari, vt nunquam desinat venire, sed semper ad sublimiora enitatur. *Nunquam*, inquit, *ascendenti deest exhortatio, qua semper ad maiora pertrahatur.* Et paulò post notat, postquàm diuinus sponsus dixit: *Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te*, statim subdidisse: *Veni de Libano, sponsa mea. Ne*, inquit, *propter hoc testimonium stulto fastu elata in progressu ad altiora impediatur. rursum voce exhortatoria eam ad desiderium superiorum excitat. Quasi diceret, cum ad hanc sublimitatem perueneris, ne subsistas, in ascendendo, quasi iam perfectionem assequuta sis.* Itaque tam multis beneficiis à Christo Domino Ecclesia excolitur, vt nullus eorum finis videatur;

C sed semper ex acceptis alia, atque alia accipienda renascantur.

IX. *Non solùm sua, sed etiã se ipsum spõsæ Ecclesiæ Christus tradidit.*

Sed quid illud beneficium longè maximum, quo Christus Dominus non solùm sua, sed etiam se ipsum tradidit Ecclesiæ? *Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Ioan.3. num.16. Et sicut in corporali coniugio, *vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* 1. Corint.7. num.4. ita in spirituali, ac mystico inter Christum, & Ecclesiam consecrato, Christus sui iuris quodammodò esse noluit, vt se totum in Ecclesiæ vtilitatem expenderet. Vndè D.Bernard. tract. de diligendo Deo. *Ipse*, inquit, *fecit, vel potius factus est, vt amaretur, se dedit in meritum; se seruat in præmium; se apponit in refectione animarum sanctarum; se in redemptione distrahit captiuorum.* Itaque omnibus modis suæ se Ecclesiæ im-

D.Bernard.

D pendit. Imò illam legem connubialem, quam ipse imposuit: *Dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ.* Matth.19. num.5. Eo, quo potuit, modo obseruauit. Nam, vt notat D.Chrysostom. homil.20. in epistol. ad Ephes. cum non posset dimittere Patrem, saltem exiuit à Patre, & venit in mundum. Ioann.16. num.28. vt suæ Ecclesiæ tam perfectè adhæreret, vt Deus homo, & Verbum caro diceretur, & esset. At quò spectat hæc Dei cum homine in carne cognatio; nisi vt causam hominum acturus, non alienam, sed propriam rem agere videretur. Vnde D.Bernard. serm.28. in Cant. *Meam*, inquit, *ad hoc induit formam, vt suscipiat causam.* Quasi dice-

D.Chrys.

Christus cũ natura, nostram etiam causam suscepit.
D.Bernard.

E ret, vt foret studiosus curator meæ causæ, voluit particeps esse meæ naturæ: sic enim quodammodò vna salus ambobus erat.

X. *Qua promptitudine, & velocitate se Christus Ecclesiæ tradiderit.*
D.Bernard.

Neque segnis, & inuitus, sed promptus, & velox, vt suæ se traderet sponsæ, festinauit. *Ecce iste venit*, inquit sponsa, *saliens in montibus, transiliens colles.* Canticor.1. numero 8. Vbi D.Bernardus sermone 54. *Transilit*, inquit, *Gabrielem, & peruenit ad Virginem: eodem Archangelo testante: Aue gratia plena, Dominus tecum. Quid? quem modo reliquisti in cælo, nunc in vtero reperit? Quonam modo? Volauit, & præuolauit super*

pœnas ventorum. Victus es, ò Archangele: transilit te, qui præmisit te. At quæ dulcior sponsi cum sponsa, quam Æterni Verbi cum humana natura colloquutio? *Ecce,* inquit ille, *tu pulchra es, amica mea. Ecce,* inquit hæc, *tu pulcher es, dilecte mi.* Cant. 1. n. 14. & 15. in quem locum D. Bern. serm. 45. *Inter Verbum,* inquit, *& animam, ac si inter duos vicinos familiaris admodum celebratur confabulatio. Cedit fastus, vbi conualescit affectus. Adest dilectus, amouetur magister, rex disparet, dignitas exuitur, reuerentia ponitur. Verbum, & anima habent linguas suas, quibus se alterutrum alloquantur. Verbi lingua, dignationis fauor: animæ lingua, deuotionis feruor.*

Dulcis inter Christũ, & sponsam Ecclesiam colloquutio. D. Bernard.

XI. Iam verò illa mutua bonorum omnium communicatio, quibus in nuptiis perfectior, quàm in his mysticis Christi Domini cum Ecclesia reperitur? *Capite,* inquit, *nobis vulpes.* Cantic. 2. n. 15. Vbi D. Bernard. serm. 64. *Non putat,* inquit, *à se aliena, lucra nostra; qui se nobis tam dignanter associat, dum iubet capi non sibi, sed nobis. Poterat dicere, mihi; sed maluit, nobis, consortio delectatus. Quis hoc fecit? Amor. Amor dignitatis nescius, dignatione diues, affectu potens, suasu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? Amor est. Quæ est ista vis, quæso, tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam?* Tandem coniugalis, beneuolentia, ac beneficentia, nisi virtute fulciatur, duos, vel tres menses, aut, plurimùm, annum perseuerat: vt D. Chrysostom. homil. 20. in epistol. ad Ephes. expendit. At verò Christi Domini, erga suam Ecclesiam charitas, & largitas non solum toto huius vitæ tempore, sed etiam in extremo iudicio ostendetur.

In Christi nuptiis cum Ecclesia, sũma amoris communicatio. D. Bern. D. Chrys.

XII. Illam de decem virginibus parabolam Patres communiter, & interpretes, Origen. tract. 32. in Matth. D. Hilar. ibid. canon. 27. D. Chrysostom. homil. 79. Auctor operis imperf. homil. 52. D. August. serm. 22. de Verbis Domini, & plures alij, de extremo iudicio ad literam interpretantur. Et tamen nunquàm in ea iudicis mentio fit, sed semper sponsi. *Exierunt obuiam sponso. Moram autem faciente sponso. Ecce sponsus venit. Venit sponsus.* Matth. 25. n. 1. 5. 6. & 10. Quid, obsecro, sponso cum iudice? Quid thalamo cum tribunali? Quid nuptialibus tædis cum minacibus tubis? Planè mihi videtur Christus Dominus etiam ad iudicium, non tam seueritatem iudicis, quàm benignitatem sponsi allaturus, vt sicut in primo aduentu *tanquam sponsus processit de thalamo suo.* Psal. 18. n. 6. ita & in secundo, tanquàm sponsio obuiam ab omnibus exeatur: & quantùm in ipso est, nisi sua quemque iniquitas terreat, nemo timeat compedes ferreos, sed speret annulos nuptiales. Neque solùm sponsi erga sponsam, sed etiam filij erga patrem beneficentiam exhibebit. *Pater,* inquit Christus Dominus, *non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio.* Ioan. 5. n. 22. Cuius rei alias rationes præmittit, tandem hanc assignat: *Quia filius hominis est.* Ibidem. n. 27. Quam rationem D. Bernard. serm. 73. in Cantic. ad præsens institutum rectè expendit. *Non,* inquit, *quia filius, sed quia filius hominis est. O verè patrem misericordiarum! Vult per hominem homines iudicari; quò in tanta trepidatione, & perturbatione malorum, electis fiduciam præstaret naturæ similitudo.* Imò filiatio. Quid enim patrem reum, magis à timore liberasset, quàm si in filium iudicem incidisset.

D. Origen. D. Hilar. D. Chrys. Christus etiã in extremo iudicio sponsi benignitatem instus afferet.

Imo filij in patrem beneficentiam exhibebit. D. Bern.

XIII. Atque hæc de primo effectu huius amoris. Dedit, & quidem lætus, quia amabat. Paucula addo de secundo. Dedit tristis, quia parum dedit. Tristatur grandis amor, quoties grandia dare prohibetur. Cùm Iacob in Mesopotamia peregrinus Rachelem vidit, *Eleuata voce,* inquit textus, *fleuit.* Genes. 29. num. 11. Sed vnde hæ lacrymæ prosiliêre; cui tanta exultandi occasio daretur? Recordabatur, inquiunt Hebræi apud Lyran. olim seruum Abrahæ tam diuitem ad Mesopotamiam accessisse; vt Rebeccam ipsi occurrentem multis muneribus locupletarit. Genes. 24. n. 22. & 53. se tam pauperem in Mesopotamia exulare, vt vix quicquam haberet, quod Racheli loco muneris offerret. Multa dare hinc iubebat charitas; illius prohibebat paupertas. Inter hæc distractus certamina lacrymabatur. Ita planè, & Elcana, cum vellet dare plures partes Annæ, quam diligebat, & vnam tantùm posset, tristabatur. Hoc quidem symbolo non obscure adumbratur Christus Dominus, qui quandiù tempus non aderat sua hominibus dona liberaliter conferendi, tristis erat vsque ad mortem. Lacrymas dabat pretiosissimis gemmis pretiosiores: sed quandiù riuos sanguinis non effundebat, ac si nihil ad salutem hominum conferret, quodam veluti mœrore obruebatur.

Tristatur grãdis amor, quoties grãdia dare prohibetur.

Christus, dũ pauca confert, tristatur.

XIV. Quod si cum pauca daret, tristabatur; quid cum acerba propinaret? In hunc sensum D. Gregor. totum hunc locum de more suo mysticè interpretatur. Nam per hanc vnam partem, quam Elcana tristis vxori suæ dedit, intelligit temporalem afflictionem, quam Christus Dominus Ecclesiæ reliquit. *Quid est,* inquit, *vna pars Annæ, nisi temporalis afflictio Sanctæ Ecclesiæ.* Et paulò post, *Annæ autem partem tristis tribuit; quia non compati ei non poterat, quam mortis coniugem relinquebat, & crucis heredem.* Non minùs enim Deus de nostris malis, quàm nos ipsi, tristatur. Vnde Isaias de laboribus Hebræi populi loquutus. *In omni,* inquit, *tribulatione eorum non est tribulatus.* Isai. 63. n. 9. Quem locum iuxta Vulgatam sic Vatabl. exponit: *Cum maximè,* inquit, *Hebræi videbantur affligi; tunc vere non affligebantur, leuante Deo afflictiones eorum.* Verum iuxta Hebræos, qui negationem illam excludunt, atque ita legunt. *In omni afflictione eorum, ei fuit afflictio:* aliter exponit idem Vatabl. *Cum,* inquit, *affligebantur Israelitæ, ipsemet Deus affligi videbatur.* Vbi vides Deum non minus alienis malis, quàm homines propriis indoluisse.

Suorum laboribus Deus affligitur. D. Gregor.

Vatabl.

XV. Quæ quidem res multis potest ex locis illustrari. Afflicti tenebantur Hebræi sub Philistinorum iugo. Sed Deus, ac si eisdem vinculis constrictus teneretur: *Doluit,* inquit textus, *super miseriis eorum.* Iudic. 10. n. 16. Seu, vt legit Caiet. ex Hebræo: *Decurtata est anima eius in labore Israel.* Quasi illæ catenæ, quæ populi pedes ligabant, ipsius Dei animam quodammodo grauarent; imò & vulnerarent, ac dissecarent. Quid, si dicam, multo magis Deum affligi, hominibus compatiendo; quam ipsi homines patiendo affligantur? Certè ita res habet. Nam cum Deus captiuitatem Babylonicam Hebræis minaretur: *Ecce ego,* inquit, *mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, & mordebunt vos.* Ierem. 8. n. 17. Hoc est, concitabo in vos Chaldæos, & Babylonios, qui vos excrucient. Cum, inquam, has minas intorqueret, statim subdit: *Dolor meus super dolorem: in me cor meum mærens.* Ibid. num. 18. Hoc est, meus dolor multò acerbior est vestro; cum non solùm mihi corpus mordeat, vt vester vobis, sed etiam cor exedat. Et paulò post addit: *Super contritione filiæ populi mei contritus sum, & contristatus: stupor obtinuit me,* n. 21. Vbi in primis nota, cõtritionem populo futuram, Deo iam vt præsentem afferre cruciatus. Deinde, Dei dolorẽ ob dolorem

Caiet.

Magis Deus compatiẽdo, quam homines patiẽdo, affligitur.

hominum

hominum adeò vehementiorem esse, vt non vno tantùm mordendi verbo, vt ille, sed tribus explicetur. Dicitur enim hic dolor Deum atterere, & contristari, & quendam veluti tradere in stuporē. Tandem aduerte, Deum priùs deliberare de medicina alienis vulneribus, quàm proprio dolori afferenda: statim enim subdit: *Nunquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? Quare igitur nō est obducta cicatrix filiæ populi mei?* n.21. Ac si contra se ipsum quodammodò succenseat, & irascatur: non quòd suum animum à tristitia non relaxet; sed quòd sui populi laboribus non auxilietur.

XVI. *Deus cū punit, ita affligitur, vt cōsolatoreque-admodo indigeat.* Hinc est, quòd cum olim Deus comminatus fuisset euersionem decem tribuum, illis verbis: *Quomodò dabo te Ephraim? Quomodò dabo te sicut Adama: ponam te, vt Seboim?* Oseæ 11.n.8. Hoc est, non minori te destruam infortunio, quàm quo olim Pentapolim, seu illas quinque infames vrbes, profligaui. Cum, inquam, hæc dixisset, statim subdit: *Conuersum est in me cor meum.* Seu, vt verti potest ex Hebræo: *Euersum est in me cor meum.* Quasi præ doloris magnitudine cor Deo eradicetur, cum punit. Et addit. *Pariter conturbata est in me pœnitudo mea.* Seu, vt vertit Pagnin. *Incaluerunt pœnitudines meæ.* Pœnitudines vocat in plurali numero, ac si Deus cum semel irascitur ita commoueatur, vt non semel, sed sæpiùs suæ iracundiæ illum pœniteat. Quin etiam tantùm ex suo furore postea dolorem concipit; vt consolatore, non minùs indigeat, quàm ipse populus, cui irascitur, auxiliatore; iuxta illud Moysis: *Iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis miserebitur.* Deut.32. n.36. Seu, vt Septuaginta transferunt. *Et in seruis suis consolabitur.* Hoc est, de peccatoribus vindictam sumet; sed tanta tristitia affectus, vt statim seruis suis, tanquam consolatoribus vtatur. Quanuis Oleaster verba illa: *In seruis suis miserebitur:* ita vertat ex Hebræo: *super seruos suos pœnitebit eum.* Quasi Deus vbi vltionem infert, ita doleat, vt statim eam non illatam vellet, sed potiùs reuocatam. Vnde Oleaster, *mera*, inquit, *Dei nostri dignatio, vt cum malorum pœniteat, quæ tam iusto nobis iudicio infligit. Quem, quæso, non pœnitsat peccatorum suorum, postquam videt Deum pœnitere pœnarum?*

Pagnin.

Oleast.

XVII. *Dum diuina iustitia de supplicio lætatur tristatur misericordia.* Quare quoties Deus malâ pœnæ nobis infligit; toties in eius mente quidam veluti dissidentium affectionum, vt ita loquar, exoritus conflictus. Nam iustitia de vindicta exultat; misericordia de punitione tristatur. Quem conflictum Deus aliquando expressit illis verbis: *Heu consolabor super hostibus meis: & vindicabor de inimicis meis.* Isai.1. n.24. Vbi nouum loquendi modum quis non miretur? particulam dolentis, *Heu*, cum verbo exultantis, *consolabor*? Quis vnquàm, dum consolatur, suspirat? Quis, dum lætitiam profert, erumpit in gemitus? Quis, dum triumphat gaudio, liquescit in lacrymas? Nisi ille seuerissimus iudex, & clementissimus pater: qui vt iudex lætatur de reorum supplicio; & vt pater filiorum exitium lamentatur. Scio esse aliquos, qui huius loci destruant venustatem, dicentes illud, *Heu*, esse potiùs vocem exultantis, quam dolentis. Sed his D.Hieron. se opponit, hunc locum sic exponens: *Plangit*, inquit, *clementissimus pater, principes delinquentes; & hostes suos vocat, & inimicos appellat, quod pereant, noluntque agere pœnitentiam.* Vbi D.Hieron. duo significat. Vnum, Deum vocare hostes, non propter suam offensam, sed propter eorum perditionem. Alterum, illam particulam, *Heu*, plangentis esse, non insultantis. Nec dissentit Isidor. Clarius, dum illa verba: *Heu consolabor*, ita vertit: *Cogor me consolari.* Quasi Deus hanc consolationem

D.Hieron.

Isid.Cla.

A puniendi homines inuitus capiat. Quæ autem potest esse consolatio, quæ inuito animo suscipitur, nisi desolationi finitima.

Itaque Deus malis nostris non solùm culpæ, sed etiam pœnæ ingemiscit. Et propterea extremo iudicio affuturus, nō leoni in rabiem æstuanti, sed pastori suarum ouium neci cōdolenti comparatur. *Congregabuntur*, inquit, *ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hædis.* Matth.25.n.32. Pastor in suos agnos tanta seueritudine afficitur; vt, quos aliquando separat laniena, priùs lacrymis proluat, quàm eruore; & priùs ferrum in sua viscera, quàm in ouium iugulum condere videatur. Non aliter elementissimus iudex, & serenissimus pastor impiorum gregem æternæ damnationis feriet anathemate, vt iustitiam seruet: sed fluentibus vbertim lacrymis eorum infelicitatem deplorabit; vt suam clementiam testetur. Meritò igitur dicitur Elcana tristis partem vxori suæ tribuisse; vt illam tristitiam significet, qua Christus Dominus suæ Ecclesiæ laborum calicem propinauit. Ex his patet, quantus sit Christi Domini erga Ecclesiam suam amor. De qua re in progressu plura. Illud ad finem moneo ex D.Bernard. serm.20. in Cant. *Disce ô Christiane à Christo, quemadmodum diligas Christum.* Et ex D.Aug. in manuali c.20. *Amat Deus, vt ametur; non timeat anima, quæ amat; paueat, quæ non amat.*

XVIII. *Christus etiam in iudicio pastoris clementiam puniendo ostendet.*

B

D.Bernard.

D.Aug.

C *Num.6.* Affligebat quoque eam æmula eius, & vehementer angebat: in tantùm, vt exprobraret, quòd Dominus conclusisset vuluam eius.

EXPOSITIO LITERÆ.

Affligebat quoque, &c. Non explicat litera, verbisne tantùm affligeret, an etiam factis. Crediderim vtrisque; tum quia hæc afflictio vehemens fuisse dicitur; tum quia muliebre ingenium, iracundum, & rixosum est; prouumque ingerere calumnias, ac nullis parcere modis lacessendi. Vt Tiraq. in leg.9. connubialem à n.184. fusè, eruditéque ostēdit. Appellatur itaque Phenenna æmula Annæ, non quidem in bonā partem, quo pacto æmulati, aut inuidere sibi inuicem dicuntur, qui honestum ineunt certamen de primatu in virtutibus, aut literis, aut bellicis negotiis obtinendo; iuxta illud D.Hier. in epist.7. ad Lætam de institutione filiæ, *Habeat*, inquit, *in discendo socias, quibus inuideat, & quarum laudibus mordeatur.* Sed dicitur æmula in malam partem, vnde ex Hebræo, & Chaldæo legi potest: *aduersatrix*, seu, *angustiatrix*. Esse autem bonam, & malam æmulationem, significat D.Paulus. *Æmulantur*, inquit, *vos non benè.* Galat.4.n.17. Qui dicit non benè planè significat esse posse, qui benè æmulentur. Vbi D.Hier. *Æmulantur*, inquit, *benè, qui cum videant in aliquibus virtutes, nituntur imitari. Æmulantur non benè; qui non tam ipsi cupiunt esse meliores, quam illos ipsos volunt facere peiores.* Vnde David: *Noli*, inquit, *æmulari, vt maligneris.* Psal.36.n.8. Quasi diceret, Æmulare quidem, vt tibi prosis; nō vt alteri obsis; vt tu proficias; nō vt alter deficiat.

I. *Muliebre ingenium, rixosum.*

Tiraq.

D *Æmulatio in bonam, & in malam partem vsurpatur.*

D.Hieron.

D.Hieron.

E Dubitari verò hic potest, vtrum Phenenna aduersaretur Annæ, spernendo illam, tanquàm vilem, & abiectam; an potiùs inuidendo illi, tanquàm sublimi, & gloriosæ? Priorem modum præcedenti annot. sect.1. insinuaui; colligiquè potest ex translatione Septuaginta, quæ sic habet: *Affligebat eam æmula eius, eo quòd sperneret eam.* Et illustratur ex Prouerb.14.n.2. *Ambulans recto itinere, &*

II. *Vtrum Phenenna Annæ aduersaretur spernendo an inuidendo. Prior modus probatur.*

A *timens Deum, despicitur ab eo, qui infami graditur via.* Tandemque ratione suadetur; quia cum sterilitas olim fuerit miserrima fœminarum conditio; vt annot.5.sect.3. ostendimus; non poterat Phenenna fœcunditate exultans Annæ sterilitate laboranti inuidere; sed potiùs eam miserrimam iudicare, & despicatui habere; præsertim cum fœminæ ex prole insolescant; vt notat D.Augustin. lib.2. de Genes. contra Manichæos cap.19. in 1. tom. *Superbæ*, inquit, *mulieres, quasi dignitatem sibi additam credunt, quòd matres fiant; & plerumque superbiores existunt.* Et statim notat Deum postquam dixit Euæ: *In dolore paries filios:* statim addidisse: *Et sub viri potestate eris; & ipse dominabitur tui.* Genes.3.n.16. Vt quantùm ex longo filiorum examine superbiret; tantùm ex viri in se dominatu B deprimeretur. Posteriorem tamen modum Hugo Cardinal. Abulens. Caietan. & alij amplectuntur, quibus ego mihi non contrarius assentior. Quamuis enim Phenenna non inuideret Annæ sterilitatem, vt per se patet: nam inuidia, vt docet D. Thom.2.2. quæst.36. art.1. est tristitia de alieno bono, quale non erat sterilitas. Quamuis item non inuideret Annæ aliquam excellentiam ab Elcana collatam: nam Elcana tantam inter vxores æqualitatem seruauit; vt neutri occasionem inuidiæ præberet: quod solùm præcedenti annot. volui. Nihilominus inuidebat illi modestiam, patientiam, humilitatem, cæterasque virtutes, quarum fulgorem non poterat sustinere; cum a- C lienas virtutes, suæ conscientiæ proditrices, & accusatrices iudicaret. De qua re in annot. latius dicendum.

Fœmina ex prole insolescunt.
D August.

Hug. Car. Abul. Caiet.
Posterior magis approbatur.
D. Thom.

III. *Et vehementer angebat.* Exaggeratur huius afflictionis intensio; non solùm verbis pungitiuis, vt loquitur Lyran. vellicabat aures; sed etiam iniquis factis exulcerabat animum. Hanc afflictionẽ vt D.Chrysost. homil.1. de fide Annæ declararet, eleganter appellauit tempestatem. Explicans enim quo pacto Anna fugiens contumelias Phenennæ, incideret in contumelias Heli sacerdotis, ita habet: *Effugerat*, inquit, *domesticam tempestatem; venit in portum, & cursus inuenit vndas.* Et fortè allusit ad carmen illud Menandri poëtæ Græci, qui fœminam iracundam, tempestatem in domo vocat. *Tempestas*, inquit, *in domibus est viris mulier.* Et D concinit D.Maximus ser.39. Vbi ex quodam à septem Græciæ sapientibus mulierem sic definit: *Mulier*, inquit, *est viri naufragium, domus tempestas, quietis impedimentum.* Non minùs enim in domo rixosa mulier, quàm in cælo effusa tempestas debacchatur: vt enim procella tonitruis pariter, & imbribus desæuit; ita & fœmina dictis pariter, & factis furit, ac lymphatur. Vnde D.Hieron. lib.1. aduersùs Iouin. refert celebre illud dictum Socratis in vxorem Xanthippen. *Cum Socrates*, inquit, *infinita conuicia ex superiori loco ingerenti Xanthippe restitisset, aqua perfusus immunda, nihil amplius respondit, quam capite deterso: Sciebam*, inquit, *futurum, vt ista tonitrua imber sequeretur.* Sic Hieronymus. En fœmineus furor, dictis, & factis, vt procella tonitruis, & nimbis efferuescit. E

Lyran.

D.Chrys.
Mulier rixosa, verbis, & factis, tanquam tonitrua, & nimbis tempestas furit,
Menand.

D.Max.

D. Hier.

IV. Nec aliena est hæc expositio à litera; vbi de Phenenna dicitur הַרְעִמָהּ *Hareghimah*, id est, *faciebat eam tonare*, à verbo רעם *Ragham.* Quod est, *tonare:* non quòd Anna præ ira tonaret; sed quòd Phenenna conuiciis tonans occasionem illi dederit pariter & tonandi. Igitur Phenenna micabat ore, tonabat lingua, pluebat, & grandinabat iniuriosis factis, & per omnia tempestati similis in Annam inuehebatur. Quid verò Anna? Diuini timoris affixa gubernaculo inter medias procellas

Dei timor inter iniuriarum procellas, gubernaculum.
D.Chrys.

A tranquillissima nauigabat. Quod D.Chrysost. homil.1. de Anna, qua solet verborum copia, & elegantiâ expressit. *Quemadmodum*, inquit, *ventis ex aduerso inter se concurrentibus, mediamque scapham, dum inter se depugnant, corripientibus; ac multis fluctibus, partim a prora, partim à puppi insurgentibus, gubernator clauo assidens seruat nauim, vndarum incursus gubernandi prudentia depellens. Sic & mulier illa, cum ira, & angor in animam ipsius facerent impetum, rationem illius perturbantes: multosque fluctus excitarent, non tam biduum, aut triduum, aut dies viginti, sed ad totos annos (nam hoc, vt ait scriptura, ex multo tempore factum est) fortiter pertulit tẽpestatem; nec passa est rationem demergi. Si quidem Dei timor, tanquam nauclerus gubernaculis assidens, persuasit, eam tempestatem magno* B *animo perferendam esse: nec prius destitit mentem illius gubernare, donec in tranquillum adduceret portum, onere plenam, hoc est, vterum pretioso thesauro onustum.*

V. *In tantùm vt exprobraret.* Vt in eàdem tempestatis metaphora persistamus. Sicut tẽpestas à molioribus curis incipit; & paulatim gliscit ad seniores turbines, ac tandem effusis ventorum, nimborumque habenis tumultuatur. Ita Phenenna à leuioribus quibusdam velitationibus exorditur. *Affligebat eam æmula eius.* Deinde acriores excitat vires in certamen. *Et vehementer angebat.* Tandem extremi furoris, ac maleuolentiæ tela iaculatur, *In tantum, vt exprobraret*, &c. Ita ferè explicat hunc locum Abulens. *Cum essent*, inquit, *vxores eiusdem* C *viri, contingebat eas in multis contendere; & in omnibus affligebat Phenenna Annam verbis duris: & cum vellet eam amarissimè affligere, perueniebat ad hoc, quod apponeret ei tanquam crimen maximum, sterilitatem.* Itaquè hoc telum, seu conuicium de sterilitate, quod omnium acerrimum credebatur, in ipsum pugnæ ardorem reseruabat: vt minoribus iam confossam iaculis, hoc vno lethaliter sauciaret. Acerbissimum enim est, de his, quæ emendari non possunt, reprehendi: qualia sunt naturæ vitia. Vndè D.Chrysost. homil.60. in Matth. latè ostendit, eam necessitatem, qua Christus Dominus dixit, venire scandala, non esse absolutam: quia aliàs nemo, per quem scandalum venit, iustè argueretur. *Nam ea*, inquit, *solùm culpantur, quæ voluntate committuntur.* Vndè nemo, vt ibidem philosophatur Chrysost. criminatur seruos suos, quod sint D vultu deformes, statura pusilli, corpore imbecilles; & sic de cæteris: cum hæc vitia non voluntate, sed necessitate quadam subsequantur. Qua in re conciuit D.Chrysost. cum Philosopho lib.3. Ethic. cap.5. vbi sic: *Vitia*, inquit, *corporis, quæ in nostra sunt potestate, reprehenduntur, quæ non sunt, non increpantur.* Vnde Helisæus quadraginta duos pueros, qui sibi caluitiem exprobrabant, dicentes: *Ascende calue, ascende calue.* 4. Reg.2. num.23. non solùm maledictis deuouit, sed etiam duobus vrsis tradidit lacerandos. Cur in eos tam seuerum se præstitit vltorem? Mitto alias rationes, de quibus suo loco. Illa ad rem facit, quia rem minimè arguendam arguebant. Et propterea ea reprehen- E sio dicitur fuisse à pueris paruis, hoc est, stultis, & inconsultis. Stultum enim est rem minimè culpâdá criminari. Vndè patet, quâta fuerit hęc afflictio.

A leuioribus incipiens ad grauiora gliscit Phenẽna tempestas.

Abul.

Acerbissima est de corporis vitiis, quæ emendari non possunt.
D.Chrys.

D.Chrys.

Quod Dominus conclusisset, &c.

VI. Non solùm exprobrauit sterilitatem, sed sterilitatẽ diuinitùs immissam. Vtrumque probrum acerbissimum. Illud, quia erat de vitio corporis, nulla humana arte medicabili, quod proindè ipsa non poterat emendare; vt diximus. Hoc, quia aliquam culpam moralem in Anna arguebat, in cuius pœnam sterilitas infligeretur. Atquè adeò Phenenna dicit Annã sterilitate diuinitùs immissa laborare,

Non solùm corporis sed & falsa animi vitia, Phenenna exprobrat Annæ.

vt

vt eam & corpore, & animo miseram criminetur, & non solum plagam corporis obiiciat, sed etiam virium animi opponat. Nam dum facit Deũ auctorem illius pœnæ, arguit esse vltorem alicuius culpæ, & proinde Annam in sceletis supplicium esse sterilitate damnatam. Quasi diceret, non te potes testimonio bonæ conscientiæ consolari. Deum vindicem experiris. Intus, intus latent in animo tuo culpæ, quarum pœnas in corpore tuo luis. Et, vt verbis vtar Abul. *Deus*, inquit, *voluit te facere infelicissimam mulierum; quia eras pessima inter omnes; & sic te reputauit; ideò inflexit tibi pœnam maximam.* Durum planè improperium, ingens afflictio. Nam si quis innocens patiatur, molestè feret; si nocens, molestissimè, quia caret bonæ conscientiæ solatio, quo innocens fruitur. Vnde est illud Apostoli: *Nemo vestrum patiatur, vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat.* 1. Petri 4. n. 15. Vbi D. Cyprian. lib. 3. ad Quirin. cap. 37. ait, *Fidelem non oportere ob alia delicta, nisi ob nomen solum puniri.* Nec immeritò; quia si ob culpas dat pœnas, habebit vnde doleat; non vnde dolorem suum consoletur. Quare Socrates ad mortem damnatus, ex suæ se innocentia non mediocriter consolabatur; vt refert Tertul. lib. de anima cap. 1. Vnde, *obuia*, inquit, *coniugi, & muliebriter inclamanti, iniustè damnatus es Socrates.* Admirabundus respondit, imò & stomachabundus, *Volebas autem iustè?* Quasi diceret, Tolerabiliorne tibi videtur mors, quæ nocenti, quàm quæ innocenti irrogatur? Falleris profectò. Nam illius dolor malæ conscientiæ stimulis, & punctionibus augetur. Huius autem dolor propriæ innocentiæ laude, & gloria mitigatur.

Abul.

Innocẽs habet pœna solatium in bonâ conscientiâ.

D. Cypr.

Tertul.

VII. Hoc igitur solatium Annæ eripitur à Phenẽna; vt non innocens sed rea puniri videatur. Eodem artificio vsus diabolus, *Percussit Iob vlcere pessimo.* Iob. 2. n. 7. quale nimirum vitiosis, & libidinosis hominibus contingit; iuxta illud Sophar: *Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius.* Iob. 20. n. 11. vt innocentissimus, & honestissimus vir, non solùm corporis plaga, sed etiam pudoris infamia laboraret. Verùm quod diabolus in Iobi ignominiam, & Phenenna in Annæ infamiam ordiebantur: hoc Deus in vtriusque gloriam conuertit; dum in vtroque singulare patientiæ monumentum excitauit: & vt de Iobo taceam, quod Patres, & interpretes passim buccinantur. Certè de Anna hoc testatur D. Chrys. homil. 24 in epistol. ad Ephes. *Quando*, inquit, *audieris scripturam dicentem, quòd Dominus conclusit eius vuluam; & quod ipsam ad iracundiam prouocabat eius æmula: cogita quod velit ostendere mulieris philosophiam.* Hoc est, mulieris patientiam.

Quo vlcere Iobum diabolus percusserit.

Singularis Annæ patientia.
D. Chrys.

Num. 7. Sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent ad templum Domini: & sic prouocabat eam: porrò illa flebat, & non capiebat cibum.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. Sicque faciebat. Paulò inferius reperitur, *Et sic prouocabat.* Plerique vtrámque phrasim referũt ad Phenennam: vt per hanc repetitionem acrior eius æmulatio exprimatur. Frequentissima enim est in scriptura hæc repetitio, vt quæ dicuntur in auditorũ mentibus altius reponantur; vt D. Chrys. hom. 10. in Gen. Euthym. in Ps. 36. Isichius lib. 1. in Leuit. ad finem, & plures alij obseruant. Nihilominùs facilè potest hoc loco omnis tautologia, seu repetita oratio euitari. Si priori loco intelligatur Elcana, posteriori Phenẽna, vt Vatab. ex litera Hebræa rectè interpretatur. Ita vt sensus sit, sic Elcana faciebat, sacrificium diuidendo: & sic Phenenna facta diuisione, Annam prouocabat. Nam in priori loco est verbum masculinum יַעֲשֶׂה *Iaasceh*, id est, *faciebat vir*: in posteriori verbum fœmininum תַּכְעִסֶנָּה *Thachimenah*, id est, *prouocabat fœmina.* Vnde necesse est, vt prius verbum cum Elcana, posterius cum Phenenna construatur. Difficultas tamen est, quoties Phenenna solita fuerit Annam prouocare? Caiet. sentit, semel per annum. Licet enim fateatur, Elcanam ter in anno ad templum ascendisse, vt n. 3. dictum est; addit tamen, semel tantùm ascendisse cũ tota familia; & proinde semel tantùm hæc inter eius vxores iurgia cõcitata. Rectiùs Abul. existimat, in tribus anni festiuitatibus has contentiones excitari solitas. Nam litera non dicit fieri hoc per singulos annos semel tantùm; sed per singulos annos in tempore ascendendi; quod cum esset triplex, vt supra diximus, planum fit, ter per singulos annos has contentiones exoriri. Dicere autem Elcanam semel tantùm in anno cum vxoribus ascendisse, quod etiam Saa existimat, diuinare est; cum non sit vnde id ex litera colligatur. Siue enim Septuaginta translatio spectetur, quæ habet, *Cum ascenderet ipsa*, in singulari: siue Vulgata retineatur, quæ habet, *Cum ascenderent* in plurali: vtrouis modo constat, Phenennam statutis per singulos annos temporibus, quæ erant tria, ascendisse, & proinde in his omnibus Annæ insultasse.

Vnum verbũ cum Elcana, alterũ cũ Phenẽna construendum.
D. Chrys.
Euthym.
Isich.

Vatab.

Ter in anno, cum ad tabernaculum ascendebãt, Annã Phenenna prouocare solebat.
Caiet.
Abul.

Saa.

II. Imò credibile est, non solùm ter in anno, cum templum ascendebant; sed iugiter in domo perseuerasse hanc rixam. Quam proinde D. Chrys. superiori numero citatus *domesticam tempestatem* appellauit. Et consentit Abul. quamuis addat, Phenennam in templo, quando propter suam fœcunditatem plures partes sacrificij capiebat, maiorem habuisse occasionem Annæ sterili insultandi. Vnde non solùm personæ, sed etiam loco iniuriam faciebat: quia domum orationis vertebat in forum contentionis. Nũ immeritò Petrus Damian. libr. 7. epist. epist. 5. & in ordine 129. reprehendit eos, *Qui*, inquit, *de Ecclesia, non oratorium, sed loquutorium: & non oraculum, sed conciliabulum faciunt; ac in ea domo sæcularia verba permiscent: quæ duntaxat ob hoc constructa dignoscitur: vt in ea prorsus à negotij sæcularis actione vacetur.* Si locum violãt sacrum, qui in eo verba fundunt otiosa: quid, qui contentiosa, & iniuriosa, & perniciosa? Tandem aduerte hanc contentionem non solùm fuisse iugem, sed etiam diuturnam. Quod mihi videtur D. Chrys. superiori numero citatus, homil. 1. de Anna significasse. Vbi illa verba, per singulos annos, non refert ad quæstionem *Quando*, sed ad quæstionem *Quandiu*: dum ait, hoc Phenennæ iurgium ad totos annos, seu multo tempore perseuerasse: atque hunc esse literæ sensum interpretatur.

D. Chrys.

Abul.

Qui verba otiosa, & contentiosa in templo fundunt, locũ sacrum violant.
Petr Damian.

Iugis, & diuturna Phenenna cum Anna contentio.
D. Chrys.

III. *Ad templum Domini.* Non intelligas templum Salomonis, quod multo post Hierosolymis ædificatum est: sed tabernaculum Moysis, quod in vrbe Silo constitutum erat. Nam sicut templum Salomonis aliquando dicitur tabernaculum, Ps. 131. n. 1. *Donec inueniam locum Domino: tabernaculum Deo Iacob.* Ierem. 10. n. 20. *Tabernaculum meum vastatum est.* Ita & vice versa, vt Beda hoc loco, & D. Chrys. in Psal. 14. aduertunt, Tabernaculum Moysis aliquando dicitur templum, vt paulò inferius n. 9. *Heli sacerdote sedente ante postes templi Domini.* Et

Templum pro tabernaculo, & è contra, tabernaculum pro templo aliquando vsurpatur.
Beda.
Chrys.

cap. sequenti. n. 19 *Quæ præcepi, vt offerrentur in templo.* Et Exod. 30. n. 13. *Dabit omnis, qui transit ad nomen, dimidium sicli, iuxta mensuram templi.* Vbi notat Abul. hoc vno loco in tota Pentateucho, poni templum pro tabernaculo. Sed non immeritò ita ponitur. Nam vox Hebræa היכל *Hecal*, non solùm *templum*, sed *palatium*, & quodcumque pulchrum, ac magnificum domicilium significat. Vnde fœminæ mundo muliebri comptæ, & excultæ templis, hoc est, picturatis, & ornatis ædificiis comparatur à Dauide Ps. 143. n. 12. *Filiæ eorum compositæ, circum ornatæ, vt similitudo templi.* Cum igitur tabernaculum mira fuerit arte expolitum, non immeritò templum appellatur. Imò quia in Dei magis, quàm in hominum domiciliis exornandis humana desudat, aut certè desudare debet industria; factū est, vt templi nomen cæteris ædificiis commune, diuinis tantùm applicetur. Mysticam verò tabernaculi, ac templi intelligentiam, quæ est de synagoga, & Ecclesia latè prosequitur D. Chrysost. cit. in Psal. 14.

Templum quid propriè significet.

D. Chrys.

IV. *Illa flebat, &c.* Hinc incipit innotescere Annæ patientia silentio, fletu, & ieiunio celebratissima, de qua in annot. dicemus. Pro vocibus igitur dabat lacrymas; & sua taciturnitate æmulæ suæ loquacitatem arguebat. Flebat autem non solùm videos suam sterilitatem, vt Iosephus lib. 5. antiquit. cap. 13. expendit; sed etiam audiens suæ æmulæ contumelias, vt D. Chrysost. homil. 1. de Anna aduertit. Ad fletum ad hibebat ieiunium. Mærentium enim cibus non est alius, quàm fletus; fastidiat cibos necesse est, quæ opprobriis saturatur. Sic enim dum tristitia afficerentur, à cibo abstinuerunt, Saul. 1. Reg. 28. n. 23. Dauid. 2 Reg. 12. n. 15. Achab. 3. Reg. 21. n. 4. Esdras. 1. Esdr. 10. n. 6. Nehemias. 2. Esdr. 1. n. 4. & passim alij. Quæritur verò, an ab omni cibo abstinuerit? Negare videtur Interlin. Carthus. & Aegelom. sic ea ponentes: *Non capiebat cibum læta, seu, cum lætitia.* Quasi non esus, sed lætitia in edendo de Anna negaretur. Consentiunt Lyran. Hugo Cardin. & Abul. dicentes sumpsisse parum cibi, quod pro nihilo reputatur. Mouentur, quia statim additur: *Surrexit autem Anna, postquam comederat, & biberat.* Probabilius mihi est, nihil comedisse: sic enim transtulit Vatabl. *Nihil comedebat.* Nam ingens animi afflictio, ad hoc illam ieiunium vrgebat.

Iosepb.

D. Chrys. *Lacrymæ mærentium cibus.*

Carthus. Angelo. Lyran. Hug. Card. Abul. *Verũ Anna ab omni cibo præ tristitia abstinuerit? Vatab. Pars negatiua.*

V. Præsertim cum non sit vltra vires naturales transigere aliquot dies sine cibo. Nam Græci, vt refert Lucian. de luctu ad finem, in funebris totum triduum sine vllo cibo transigebant. Ægyptij sacerdotes, vt refert D. Hier. lib. 2. contra Iouin. biduj, triduique inediam tolerabant. Idémque fecisse dicitur regina Angliæ, præ mærore, cum ei à Gallis Calisium caperetur; iuxta illud distichon Adriani Turnebi poetæ Gallici in panegyrico de Calisio capto.

Qui cit. miraculũ aliquot dies abstinuerũt. Lucian. D. Hier.

Adrian. Turneb.

Tres illam perhibent secretam ex ordine luces,
Et totidem noctes potu caruisse, ciboque.

Quin etiã vir ille Ægyptius, de quo agitur 1. Reg. 30. n. 12. *non comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus, & tribus noctibus.* Imò & Esther ad Gentiles suos: *Non comedatis, inquit, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus; & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* Esth. 4. n. 16. Similiter & Sara vxor Tobiæ *tribus diebus, & tribus noctibus, non manducauit, neque bibit.* Tob. 3. n. 10. Plus aliquid de suis monachis Alexandrinis testatur Philo Hebræus lib. de vita contemplatiua: *Nonnulli, inquit, ex his, vix tertio quoque die famem sentiunt, attente magis ad disciplinarum scientiam. Nec desunt qui prelautè accepti epulo sapientiæ perdurant duplum eius tempo-*

Phil. Hebr.

A *ris: & vix sexto die degustant cibum necessarium; assueti, sicut cicadæ, rore viuere, cantica, opinor, solantes inediam.*

VI. Hunc igitur in modum, vt interim à miraculis abstineam, potuit Anna dies aliquot integrã seruare famem. Coniecturam in oppositum soluent facilè Hebræi; transferentes: *Surrexit Anna, postquam comestum est.* Quasi non ipsa, sed cæteri comedissent. Faciliùs tamen mihi videtur dissoluenda; si dicatur comedisse quidem, non tamen antequàm ab Elcana admoneretur, sed posteà. Fateor tamen si hoc ieiunium referatur, non ad hoc vltimum tempus, quo Anna fuit in tabernaculo, sed ad totum antecedens, quo ab æmula sua extra, & intra tabernaculum affligebatur; tunc non esse
B tam strictè, sed paulò latiùs cum Lyrano, & cæteris citatis interpretandum.

Opposita coniectura dissoluitur.

Num. 8. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?

EXPOSITIO LITERÆ.

I. **D***Ixit ergo ei, &c.* Optimi coniugis officium est, mærentem vxorem consolari; vt in annot.
C dicam: sed non minùs proprium increpare delinquentem; vt paulò inferiùs aduertam. Si igitur Elcana Annam consolatur; cur etiam Phenennã non reprehendit? Responderi potest primò: quia fortè nesciebat contumelias, quas Phenenna in Annam iaciebat: quod potest ostendi; tum quia solùm de sterilitate Annam consolatur, dicens: *Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?* Non autem de iniuriis à Phenenna acceptis; de his quoque procul dubio consolaturus illam, si eas sciret: tũ quia Phenenna non auderet conscio Elcana, quem æquissimum, & integerrimum onerat, Annam tam iniustè criminari: tum denique quia Anna tam singulari patientia eminebat, vt acceptas iniurias nõ deferret ad virum, sed modestè, & cum silentio su-
D stineret; vt in annot. ex D. Chrys. ostendã. Respondetur secundò, quia quamuis sciret; impunitam nihilominùs relinquebat, vt acerbius puniret; vel tanquàm immedicabilem repudiaret. Quæ respõsio eò verior videbitur, si ad mysterium confugiamus; sub Elcana Deum, aut Christum Dominum; sub Phenenna Synagogam, aut peccatorem deploratæ salutis agnoscẽtes. Talibus enim sæuit Deus, cum nimis parcit. Iuxta illud: *Exacerbauit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret.* Ps. 9. vel 10. secundum Hebræos. n. 4. Quasi eo ipso, quòd peccator Deũ nimis offenderit; & Deum nimis ad iracundiam irritauerit: Deus à vindictã abstinuerit: vt dissimulando grauiùs vindicaret. Sic
E enim D. Aug. exponit. *Multum, inquit, irascitur Dominus, dum non exquirit, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata.* Et ibid. *Nemo gratuletur homini, cuius peccatis deest vltor, adest laudator. Maior hæc ira Domini est.* Sic Aug. Sed de hac re nõnihil dixi annot. 5. sect. 3. & annot. sequenti sect. 3. nonnihil dicam. Respondetur tertiò, quod mihi ad literam propiùs accedere videtur: reprehensam quidem fuisse Phenennam ab Elcana: huius tamen reprehensionis scripturam non meminisse: quia non Phenennæ rem agebat, sed Annæ: & ad huius, non ad illius historiam festinabat.

Cur Elcana sicut Annã consolatur, Phenennam non reprehendit. Prima responsio.

Secunda responsio.

Peccatoribus Deus sæuit, cum nimis parcit.

D. August.

Tertia responsio. Phenennam ab Elcana reprehẽsam, litera propius.

II. Quod autem fuerit reprehensa, inde colligo, quia

Mulierum peccata sicut nō durius vindicanda, ita omninò non dissimulanda. A quia probus vir, qualis erat Elcana, & si minùs debeat vxoris peccata castigare; non tamen debet omninò dissimulare. Vnde Sara de diuino oraculo dubitans, & ridens Gen. 18. n. 12. & si non punitur, vt Zacharias: saltem reprehenditur statim, non solùm ab ipso Deo. 0. 13. sed etiam ab ipso Abrahamo. n. 15. ad vtrumlibet enim intelligēdum, indifferens est Hebræa litera in hoc posteriori loco, vt ibi Lippom. aduertit, subditque egregiè. *Discimus*, inquit, *hinc mulierum fragilitates, non durius vindicandas: sed tamen non esse omninò dissimulandas.* (Lippom.) *Arguenda sunt, sed non irritanda.* Imò D. Chrys. homil. 41. in Genes. expressè tenet, Saram ab ipso Patriarcha reprehensam. *Verùm*, inquit, *Patriarcha dicit ei, Non, sed risisti: ne putes, licèt in animo hæc tractaueris, & in occulto riseris, quod possit abscondi a præsentis virtute, & scientia. Itaque negare factum noli, ne addas ad peccatum.* (D. Chrys.) B En sanctissimi Patriarchæ ad coniugem etiam probatissimam iusta quidem, sed moderata reprehensio. Iam verò illam alteram inferiorem coniugem Agar, non solùm ob insolentiam in Saram reprehendit; sed etiam Saræ potestati subiecit puniendam. *Ecce ait Ancilla tua in manu tua est; vtere ea, vt libet*, Gen. 16. n. 16. Quo facto, & Saræ indignationē placauit; &, vt ait D. Chrys. hom. 38. in Gen. *Data ei contra ancillam potestate, domum pace repleuit.* (D. Chrys.) Sic & alij æquissimi Patriarchæ suas vxores perperam loquentes, seu agentes grauiter obiurgarūt. Iacob Gen. 30. n. 2. Dauid. 2. Reg. 6. n. 21. Tobias cap. 3. n. 1. Iob cap. 2. n. 10. Vnde illud C Moysis præceptum: *Si tibi voluerit persuadere vxor, quæ est in sinu tuo, dicens: Eamus, & seruiamus diis alienis, non acquiescas ei, neque parcat ei oculus tuus.* Deoter, 13. à n. 6. Vbi non solùm iubet, ne malè suadēs auscultetur, sed etiam ne impunita relinquatur, dommodò ea punitio immodica nō sit. *Nam vxorem verberare*, inquit D. Chrys. homil. 26. in 1. ad Cor. versus finem, *est extrema contumelia, non ei, quæ verberatur, sed ei qui verberat.* (D. Chrys.) Et statim: *Eiusmodi*, inquit, *virum, si vir est appellandus, & non bestiæ, instar patricidæ, & matricidæ ego dixerim.* Quod statim probat. *Nam si propter eam*, inquit, *& patrem, & matrem iussi sumus dimittere, non illis iniuriam facientes, sed diuinam legem implentes; quomodo non est extrema insania, eam contumelia afficere, &c.* Et his similia multò plura. Absit igitur immodica vindicta, moderata tamen correctio non desit, vir suo muneri D deesse censeatur. Ea propter mihi videtur Elcana, qua erat erga coniuges æquitate, Phenennæ insolentiam repressisse, licèt id in litera non exprimatur.

III. *Variæ interrogationum genera varios animi affectus indicant.* *Anna cur fles?* Propria interrogatio, & ignorantiam arguit, in eo, qui interrogat; & responsionem exigit ab eo, qui interrogatur; non tamen figurata, & translatitia, qualis sæpè non solùm in quotidiano sermone, sed etiam in scriptura reperitur. Frequenter enim contingit, vt quis sciens, & prudens, nullámque proinde responsionem expectans, interrogatione vtatur, ad aliquos animi affectus meliùs exprimendos: vnde quædam interrogatio est certissimè affirmantis; vt illa: *Non sum liber? Non sum Apostolus? Nónne Christum Dominum* E *nostrum vidi?* 1. Cor. 9. n. 1. Vbi planè D. Paulus non interrogabat, sed affirmabat, quod erat; vt ibi D. Chrys. homil. 21. obseruat. (D. Chrys.) Quædam nimium admirantis; qualis illa: *Putas ne centenario nascetur filius? Et Sara nonagenaria pariet?* Gen. 17. n. 17. Non enim dubitauit Abraham, sed admiratus est, vt D. Aug. lib. 1. loquutionem in Gen. cap. 56. aduertit. (D. Aug.) Quædam vehementer indignantis; vt illa: *Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam?* Deut. 32. num. 37. & illa. *Adam vbi es?* Gen. 3. n. 9. In quem locum A D. Ambr. lib. de paradiso cap. 14. *Non*, inquit, *interrogatio est, sed increpatio.* (D. Ambr.) Quædam tandem est condolentis, & consolantis. Sic enim Christus Dominus plorantem Magdalenam consolatur: *Mulier quid ploras? Quem quæris?* Ioan. 20. n. 15. Sic sponsam mærentem, & nescientem, quò diuinus sponsus auolarit, comites, ac laterales virgines consolantur: *Quò abiit dilectus tuus; ò pulcherrima mulierum? Quò declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?* Cant. 5. n. 17. Consolatoria planè est hæc interrogatio. Alioqui vanum esset, sponsam de illa re interrogare, quam illa paulò ante confessa fuerat, se ignorare, dicens: *Quæsiui, & non inueni illum: Vocaui, & non respondit mihi.* Ibid. n. 6. Sic tandem Chri- B stum Dominum acerbissimè vulneratum Angeli pariter, & homines interrogant, vt vult Rupert. illis verbis: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Zachar. 13. n. 6. (Rupert. Zachar.) Nam si interrogarent, vt scirent; & non potiùs, vt condolerent, & consolarentur; ad interrogata Christus Dominus respondisset. Quod tamen non fecit. Neque enim dixit, Quid essent plagæ, vt rogabatur; sed vbi acceptæ essent. *His plagatus*, inquit, *sum in domo eorum, qui diligebant me.* Planè intelligens earo interrogationem potius fuisse consolationem.

IV. *Consolatoria Elcanæ interrogatio.* Similiter igitur Elcana consolaturus vxorem interrogatione aggreditur. *Anna cur fles? & quare non comedis?* Non quidem, quòd illius fletus, & ieiunij causas ignoraret: alioqui plures vxori lacrymas excusseret: nam vt benè D. Ambr. in orat. de C fide resurrectionis sub initium adoertit, *Mulieres nihil magis metuunt, quàm eorum ignorari ærumnas.* (D. Ambr.) Neque item, vt vllam ab ea responsionem expectaret: hoc enim mærenti molestum esse solet. Vnde Iobi amici cap. 16. n. 2. *Consolatores onerosi appellantur.* Tum ob alias causas; tum etiam interprete Caiet. quia respondendi laborem imponebant. (Caiet.) Interrogat igitur volgari, & maximè idonea consolandi forma. In Hebræo sunt verba de futuro: *Cur flebis? cur non comedes?* vel quia tam obstinatè flebat, & ieiunabat, vt non videretur tam citò lacrymas, & ieiunium depositura: vel potiùs, quia hæc verborum commutatio futuri pro præsenti, & vice versa, Hebræis frequētissima esse solet. Septuaginta quædam interponunt verba: *Dixit ei Elcana vir eius, Anna? Et dixit ei, Ecce ego Domine. Et dixit* D *ad eam, Quid est tibi, quia ploras?* (*Vxoris etiā mærentis erga virū reuerentia, & obedientia.*) Vbi exprimitur Annæ erga virum, & reuerentia, & obedientia. Quæ tam multis tristitiæ fluctibus demersa, ad primam viri vocem prompta exilierit, ac Dominum appellarit. Imitata Saram, quæ *obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans.* 1. Petr. 3. n. 6. Et sequota illud diuinum oraculum ad Euā: *In dolore paries filios; & sub viri potestate eris.* Gen. 3. n. 16. Vbi etiam inter dolores constitota, ad promptam viro obedientiam, ac reuerentiam deferendam admonetur.

V. *Quamobrem affligitur, &c.* In Hebræo, de futuro: *Quid malè habebit cor tuum?* Septuaginta: *Vt quid verberat te cor tuum?* Vulgatus: *Quamobrem affligitur cor tuum?* omnia inter se, & verbo Hebraico cōueniunt ירע *Ierah*, à radice רוע *Roah*, quod est, *affligere, conterere, malignari.* Hoc autem addidit El- E cana, vt significaret, interprete Abul. lacrymas Annæ non esse mendaces, & fictas; quales interdum (Abul. *Mendaces aliquādo, & ficta mulierū lacrymæ.*) mulierum lacrymæ esse solent, vbertim ex oculis erumpentes, nullo dolore animum sauciante. Sic enim inter Romanos, Præficæ conducebantur ad funera, venales lacrymas sine vllo doloris sensu allaturæ. Vnde, vt rem Plautinis salibus condiamus, Comicus ille, in Truculento: *Sine virtute*, inquit, *argutum ciuem mihi habeam pro præfica.* Quasi diceret, ciuem bonè loquentem, & malè operantem

compa

cap. sequenti n. 59 *Qua pręcepi, vt offerrentur in templo.* Et Exod. 30. n. 13. *Dabit omnis, qui transit ad nomen, dimidium sicli, iuxta mensuram templi.* Vbi notat Abul. hoc vno loco in tota Pentateucho, poni templum pro tabernaculo. Sed non immeritò ita ponitur. Nam vox Hebræa היכל *Hecal*, non solùm *templum*, sed *palatium*, & quodcumque pulchrum, ac magnificum domicilium significat. Vnde fæminæ mundo muliebri comptæ, & exculte templis, hoc est, picturatis, & ornatis ædificiis comparatur à Dauide Ps. 143. n. 15. *Filię eorum composita, circum ornata, vt similitudo templi.* Cum igitur tabernaculum mira fuerit arte expolitum, non immeritò templum appellatur. Imò quia in Dei magis, quàm in hominum domiciliis exornandis humana desudat, aut certè desudare debet industria; factū est, vt templi nomen cæteris ædificiis commune, diuinis tantùm applicetur. Mysticam verò tabernaculi, ac templi intelligentiam, quæ est de synagoga, & Ecclesia latè prosequitur D. Chrysost. cit. in Psal. 14.

Templum quid propriè significet.

D. Chrys.

IV. *Illa flebat, &c.* Hinc incipit innotescere Annæ patientia silentio, fletu, & ieiunio celebratissima, de qua in annot. dicemus. Pro vocibus igitur dabat lacrymas; & sua taciturnitate æmulæ suæ loquacitatem arguebat. Flebat autem non solùm videns suam sterilitatem, vt Iosephus lib. 5. antiquit. cap. 15. expendit; sed etiam audiens suæ æmulæ contumelias, vt D. Chrysost. homil. 1. de Anna aduertit. Ad fletum adhibebat ieiunium. Mærentium enim cibus non est alius, quàm fletus; fastidiat cibos necesse est, quæ opprobriis saturatur. Sic enim dum tristitia afficerentur, à cibo abstinuerunt, Saol. 1. Reg. 28. n. 23. Dauid. 2 Reg. 12. n. 15. Achab. 3. Reg. 21. n. 4. Esdras. 1. Esdr. 10. n. 6. Nehemias. 2. Esdr. 1. n. 4. & passim alij. Quæritur verò, an ab omni cibo abstinuerit? Negare videtur Interlin. Carthus. & Angelom. sic exponentes: *Non capiebat cibum læta, seu, cum lætitia.* Quasi non esus, sed lætitia in edendo de Anna negaretur. Consentiunt Lyran. Hugo Cardin. & Abul. dicentes sumpsisse parum cibi, quod pro nihilo reputatur. Mouentur, quia statim additur: *Surrexit autem Anna, postquam comederat, & biberat.* Probabilius mihi est, nihil comedisse: sic enim transtulit Vatabl. *Nihil comedebat.* Nam ingens animi afflictio, ad hoc illam ieiuni um vrgebat.

Iosephus.

D. Chrys. Lacryma mœrentium cibus.

Carthus. Angelo. Lyran. Hug. Card. Abul.

Vtrū Anna ab omni cibo præ tristitia abstinuerit? Vatab. Pars negatiua.

V. Præsertim cum non sit vlttra vires naturales transigere aliquot dies sine cibo. Nam Græci, vt refert Lucian. de luctu ad finem, in funebris totum triduum sine vllo cibo transigebant. Ægyptij sacerdotes, vt refert D. Hier. lib. 2. contra Iouin. bidui, triduique inediam tolerabant. Idémque fecisse dicitur regina Angliæ, præ mærore, cum ei à Gallis Calisium caperetur; iuxta illud distichon Adriani Turnebi poetæ Gallici in panegyrico de Calisio capto.

Qui cit. miraculū aliquot dies abstinuerit. Lucian. D. Hier.

Adrian. Turneb.

Tres illam perhibent secretam ex ordine luces,
Et totidem noctes potu caruisse, ciboque.

Quin etiā vir ille Ægyptius, de quo agitur 1. Reg. 30. n. 12. *non comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus, & tribus noctibus.* Imò & Esther ad Gentiles suos: *Non comedatis, inquit, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus, & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* Esth. 4. n. 16. Similiter & Sara vxor Tobiæ *tribus diebus, & tribus noctibus, non manducauit, neque bibit.* Tob. 3. n. 10. Plus aliquid de suis monachis Alexandrinis testatur Philo Hebræus lib. de vita contemplatiua: *Nonnulli, inquit, ex his, vix tertio quoque die famem sentiunt, attenti magis ad disciplinarum scientiam. Nec desunt qui prælate accepti epulo sapientiæ perdurant duplum eius tempo-*

Phil. Hebr.

ris: & vix sexto die degustant cibum necessarium: assueti; sicut cicadæ, rore viuere, canticis, opinor, solantes inediam.

VI. Hinc igitur in modum, vt interim à miraculis abstineam, potuit Anna dies aliquot integrā servare famem. Coniecturam in oppositum soluent facilè Hebræi; transferentes: *Surrexit Anna, postquàm comestum est.* Quasi non ipsa, sed cæteri comedissent. Faciliùs tamen mihi videtur dissoluenda; si dicatur comedisse quidem, non tamen antequàm ab Elcana admoneretur, sed posteà. Fateor tamen si hoc ieiunium referatur, non ad hoc vltimum tempus, quo Anna fuit in tabernaculo, sed ad totum antecedens, quo ab æmula sua extra, & intra tabernaculum affligebatur; tunc non esse tam strictè, sed paulò latiùs cum Lyrano, & cæteris citatis interpretandum.

Opposita coniectura dissoluitur.

Num. 8. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Dixit ergo ei, &c.* Optimi coniugis officium est, mærentem vxorem consolari; vt in annot. dicam: sed non minùs proprium increpare delinquentem; vt paulò inferiùs aduertam. Si igitur Elcana Annam consolatur; cur etiam Phenennā non reprehendit? Responderi potest primò: quia fortè nesciebat contumelias, quas Phenenna in Annam iaciebat: quod potest ostendi; tum quia solùm de sterilitate Annam consolatur, dicens: *Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?* Non autem de iniuriis à Phenenna acceptis; de his quoque procul dubio consolaturus illam, si eas sciret: tū quia Phenenna non auderet conscio Elcana, quem æquissimum, & integerrimum noverat, Annam tam insontē criminari: tum denique quia Anna tam singulari patientia eminebat, vt acceptas iniurias nō deferret ad virum, sed modestè, & cum silentio sustineret; vt in annot. ex D. Chrys. ostendā. Respondetur secundò, quia quanuis sciret; impunitam nihilominùs relinquebat, vt acerbius puniret; vel tanquam immedicabilem repudiaret. Quæ respōsio eò verior videbitur, si ad mysterium confugiamus; sub Elcana Deum, aut Christum Dominum; sub Phenenna Synagogam, aut peccatorem deploratæ salutis agnoscētes. Talibus enim sæuit Deus, cum nimis parcit. Iuxta illud: *Exacerbauit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret.* Ps. 9. vel 10. secundum Hebręos n. 4. Quasi eo ipso, quòd peccator Deū nimia offenderit, & Deum nimia ad iracundiam irritauerit: Deus à vindictā abstinuerit: vt dissimulando grauiùs vindicarit. Sic enim D. Aug. exponit. *Multum, inquit, irascitur Dominus, dum non exquirit, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata.* Et ibid. *Nemo gratuletur homini, cuius peccatis deest vltor, adest laudator. Maior hæc ira Domini est.* Sic Aug. Sed de hac re nonnihil dixi annot. 5. sect. 3. & annot. sequenti sect. 3. nonnihil dicam. Respondetur tertiò, quod mihi ad literam propiùs accedere videtur: reprehensam quidem fuisse Phenennam ab Elcana: huius tamen reprehensionis scripturam non meminisse: quia non Phenennæ rem agebat, sed Annæ: & ad huius, non ad illius historiam festinabat.

Cur Elcana sicut Anna consolatur, Phenennam non reprehendit. Prima responsio.

Secunda responsio.

Peccatoribus Deus sæuit, cum nimis parcit.

D. August.

Tertia responsio. Phenennam ab Elcana reprehēsam, litera propius.

II. Quod autem fuerit reprehensa, inde colligo, quia

Mulierum peccata sicut nō durius vindicanda, ita omninò non dissimulanda.

quia probus vir, qualis erat Elcana, & si minùs debeat vxoris peccata castigare; non tamen debet omninò dissimulare. Vnde Sara de diuino oraculo dubitans, & ridens Gen. 18. n. 12. & si non punitur, vt Zacharias: saltem reprehenditur statim, non solùm ab ipso Deo. n. 13. sed etiam ab ipso Abrahamo. n. 15. ad vtrumlibet enim intelligēdum, indifferens est Hebræa litera in hoc posteriori loco, vt ibi Lippom. aduertit, subdítque egregiè. *Discimus*, inquit, *hinc mulierum fragilitates, non durius vindicandas: sed tamen non esse omninò dissimulandas. Arguendæ sunt, sed non irritandæ.* Imò D. Chrys. homil. 41. in Genes. expressè tenet, Saram ab ipso Patriarcha reprehensam. *Verùm*, inquit, *Patriarcha dicit ei, Non, sed risisti: ne putes, licèt in animo hæc tractaueris, & in occulto riseris, quod possit abscondi à præsentis virtute, & scientia. Itaque negare factum noli, ne addas ad peccatum.* En sanctissimi Patriarchæ ad coniugem etiam probatissimam iusta quidem, sed moderata reprehensio. Iam verò illam alteram inferiorem coniugem Agar, non solùm ob insolentiam in Saram reprehendit; sed etiam Saræ potestati subiecit puniendam. *Ecce ait Ancilla tua in manu tua est, vtere ea, vt libet*, Gen. 16. n. 16. Quo facto, & Saræ indignationē placauit; &, vt ait D. Chrys. hom. 38. in Gen. *Data ei contra ancillam potestate, domum pace replenit.* Sic & alij æquissimi Patriarchæ suas vxores perperam loquentes, seu agentes grauiter obiurgarūt. Iacob Gen. 30. n. 2. Dauid. 2. Reg. 6. n. 21. Tobias cap. 3. n. 1. Iob. cap. 2. n. 10. Vnde illud Moysis præceptum: *Si tibi voluerit persuadere vxor, quæ est in sinu tuo, dicens: Eamus, & seruiamus diis alienis; non acquiescas ei, neque parcat ei oculus tuus.* Deuter. 13. à n. 6. Vbi non solùm iubet, ne malè suadēs auscultetur, sed etiam ne impunita relinquatur, dummodò ea punitio immodica nō sit. *Nam vxorem verberare*, inquit D. Chrys. homil. 26. in 1. ad Cor. versus finem, *est extrema contumelia, non ei, quæ verberatur, sed ei, qui verberat.* Et statim: *Eiusmodi*, inquit, *virum, si vir est appellandus, & non bestia; instar patricidæ, & matricidæ ego dixerim.* Quod statim probat. *Nam si propter eam*, inquit, *& patrem, & matrem iussi sumus dimittere, non illis iniuriam facientes, sed diuinam legem implentes; quomodo non est extrema insania, eam contumelia afficere, &c.* Et his similia multò plura. Absit igitur immodica vindicta, moderata tamen correctio non desit, vir suo muneri deesse censeatur. Ea propter mihi videtur Elcana, qua erat erga coniuges æquitate, Phenennæ insolentiam repressisse, licèt id in litera non exprimatur.

Lippom. — D.Chrys. — D.Chrys. — D.Chrys.

III. *Varia interrogationum genera varios animi affectus indicant.*

Anna cur fles? Propria interrogatio, & ignorantiam arguit, in eo, qui interrogat; & responsionem exigit ab eo, qui interrogatur; non tamen figurata, & translatitia, qualis sæpè non solùm in quotidiano sermone, sed etiam in scriptura reperitur. Frequenter enim contingit, vt quis sciens, & prudens, nullámque proinde responsionem expectans, interrogatione vtatur, ad aliquos animi affectus meliùs exprimendos: vnde quædam interrogatio est certissimè affirmantis; vt illa: *Non sum liber? Non sum Apostolus? Nónne Christum Dominum nostrum vidi?* 1. Cor. 9. n. 1. Vbi planè D. Paulus non interrogabat, sed affirmabat, quod erat; vt ibi D. Chrys. homil. 21. obseruat. Quædam nimium admirantis; qualis illa: *Putas ne centenario nascetur filius? Et Sara nonagenaria pariet?* Gen. 17. n. 17. Non enim dubitauit Abraham, sed admiratus est, vt D. Aug. lib. 1. loquutionem in Gen. cap. 56. aduertit. Quædam vehementer indignantis; vt illa: *Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam?* Deut. 32. num. 37. & illa. *Adam vbi es?* Gen. 3. n. 9. In quem locum

D.Chrys. — D.Aug.

A D. Ambr. lib. de paradiso cap. 14. *Non*, inquit, *interrogatio est, sed increpatio.* Quædam tandem est condolentis, & consolantis. Sic enim Christus Dominus plorantem Magdalenam consolatur: *Mulier quid ploras? Quem quæris?* Ioan. 20. n. 15. Sic sponsam mærentem, & nescientem, quò diuinus sponsus auolarit, comites, ac laterales virgines consolantur: *Quò abiit dilectus tuus; ò pulcherrima mulierum? Quò declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?* Cant. 5. n. 17. Consolatoria planè est hæc interrogatio. Alioqui vanum esset, sponsam de illa re interrogare, quam illa paulò ante confessa fuerat, se ignorare, dicens: *Quæsiui, & non inueni illum: Vocaui, & non respondit mihi.* Ibid. n. 6. Sic tandem Christum Dominum acerbissimè vulneratum Angeli B pariter, & homines interrogant, vt vult Rupert. illis verbis: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Zachar. 13. n. 6. Nam si interrogarent, vt scirent; & non potiùs, vt condolerent, & consolarentur; ad interrogata Christus Dominus respondisset. Quod tamen non fecit. Neque enim dixit, Quid essent plagæ, vt rogabatur: sed vbi acceptæ essent. *His plagatus*, inquit, *sum in domo eorum, qui diligebant me.* Planè intelligens eam interrogationem potius fuisse consolationem.

D.Ambr. — Rupert. — Zachar.

IV. *Consolatoria Elcana interrogatio.*

Similiter igitur Elcana consolaturus vxorem interrogatione aggreditur. *Anna cur fles? & quare non comedis?* Non quidem, quòd illius fletus, & ieiunij causas ignoraret: alioqui plures vxori lacrymas excusperet: nam vt benè D. Ambr. in orat. de C fide resurrectionis sub initium aduertit, *Mulieres nihil magis metuunt, quàm eorum ignorari ærumnas.* Neque item, vt vllam ab ea responsionem expectaret: hoc enim mærenti molestum esse solet. Vnde Iobi amici cap. 16. n. 2. *Consolatores onerosi appellantur.* Tum ob alias causas; tum etiam interprete Caiet. quia respondendi laborem imponebant. Interrogat igitur vulgari, & maximè idonea consolandi forma. In Hebræo sunt verba de futuro: *Cur flebis? cur non comedes?* vel quia tam obstinatè flebat, & ieiunabat, vt non videretur tam citò lacrymas, & ieiunium depositura: vel potiùs, quia hæc verborum commutatio futuri pro præsenti, & vice versa, Hebræis frequētissima esse solet. Septuaginta quædam interponunt verba: *Dixit ei Elcana vir eius, Anna? Et dixit ei, Ecce ego Domine. Et dixit ad eam, Quid est tibi, quia ploras?* Vbi exprimitur An- D næ erga virum, & reuerentia, & obedientia. Quæ tam multis tristitiæ fluctibus demersa, ad primam viri vocem prompta exilierit, ac Dominum appellarit. Imitata Saram, quæ *obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans.* 1. Petr. 3. n. 6. Et sequuta illud diuinum oraculum ad Euā: *In dolore paries filios; & sub viri potestate eris.* Gen. 3. n. 16. Vbi etiam inter dolores constituta, ad promptam viro obedientiam, ac reuerentiam deferendam admonetur.

D.Ambr. — Caiet. — *Vxoris etiā mærentis erga virū reuerentia, & obedientia.*

V. *Quamobrem affligitur, &c.* In Hebræo, de futuro: *Quid malè habebit cor tuum?* Septuaginta: *Vt quid verberat te cor tuum?* Vulgatus: *Quamobrem affligitur cor tuum?* omnia inter se, & verbo Hebraico cōueniunt ירע *Ierah*, à radice רעע *Roah*, quod est, *affligere, conterere, malignari.* Hoc autem addidit El- E cana, vt significaret, interprete Abul. lacrymas Annæ non esse mendaces, & fictas; quales interdum mulierum lacrymæ esse solent, vbertim ex oculis erumpentes, nullo dolore animum sauciante. Sic enim inter Romanos, Præficæ conducebantur ad funera, venales lacrymas sine vllo doloris sensu allaturæ. Vnde, vt rem Plautinis salibus condiamus. Comicus ille, in Truculento: *Sine virtute*, inquit, *argutum ciuem mihi habeam pro præfica.* Quasi diceret, ciuem benè loquentem, & malè operantem

Abul. — *Mendaces aliquādo, & ficta mulierū lacrymæ.*

compa

cap. sequenti n. 19 *Qua praecepi, vt offerrentur in templo.* Et Exod. 30. n. 13. *Dabit omnis, qui transit ad nomen, dimidium sicli, iuxta mensuram templi.* Vbi notat Abul. hoc vno loco in tota Pentateucho, poni templum pro tabernaculo. Sed non immeritò ita ponitur. Nam vox Hebraea היכל *Hecal*, non solùm *templum*, sed *palatium*, & quodcumque pulchrum, ac magnificum domicilium significat. Vnde faeminae mundo muliebri comptae, & exultae templis, hoc est, picturatis, & ornatis aedificiis comparātur à Dauide Ps. 143. n. 12. *Filiae eorum compositae, circum ornatae, vt similitudo templi.* Cum igitur tabernaculum mira fuerit arte expolitum, non immeritò templum appellatur. Imò quia in Dei magis, quàm in hominum domiciliis exornandis humana desudat, aut certè desudare debet industria; factū est, vt templi nomen caeteris aedificiis commune, diuinis tantùm applicetur. Mysticam verò tabernaculi, ac templi intelligentiam, quae est de synagoga, & Ecclesia latè prosequitur D. Chrysost. etiā in Psal. 14.

Templum quid propriè significet.

D. Chrys.

IV. *Illa flebat, &c.* Hinc incipit innotescere Annae patientia silentio, fletu, & ieiunio celebratissima, de qua in annot. dicemus. Pro vocibus igitur dabat lacrymas; & sua taciturnitate aemulae suae loquacitatem arguebat. Flebat autem non solùm videos suam sterilitatem, vt Iosephus lib. 5. antiquit. cap. 15. expendit; sed etiam audiens suae aemulae contumelias, vt D. Chrysost. homil. 1. de Anna aduertit. Ad fletum adhibebat ieiunium. Maerentium enim cibus non est alius, quàm fletus; fastidiat cibos necesse est, quae opprobriis saturatur. Sic enim dum tristitia afficerentur, à cibo abstinuerunt, Saul. 1. Reg. 28. n. 23. Dauid. 2. Reg. 12. n. 15. Achab. 3. Reg. 21. n. 4. Esdras. 1. Esdr. 10. n. 6. Nehemias. 2. Esdr. 1. n. 4. & passim alij. Quaeritur verò, an ab omni cibo abstinuerit? Negare videtur Interlin. Carthus. & Angelom. sic exponentes: *Non capiebat cibum laeta, seu, cum laetitia.* Quasi non esus, sed laetitia in edendo de Anna negaretur. Consentiunt Lyran. Hugo Cardin. & Abul. dicentes sumpsisse parum cibi, quod pro nihilo reputatur. Mouentur, quia statim additur: *Surrexit autem Anna, postquàm comederat, & biberat.* Probabilius mihi est, nihil comedisse: sic enim transtulit Vatabl. *Nihil comedebat.* Nam ingens animi afflictio, ad hoc illam ieiunium vrgebat.

Ioseph.

D. Chrys. *Lacryma maerentium cibus.*

Carthus. Angelo. Lyran. Hug. Card. Abul. *Verū Anna ab omni cibo prae tristitia abstinuerit? Vatab. Pars negatiua.*

V. Praesertim cum non sit vltra vires naturales transigere aliquot dies sine cibo. Nam Graeci, vt refert Lucian. de luctu ad finem, in funebris totum triduum sine vllo cibo transigebant. Aegyptij sacerdotes, vt refert D. Hier. lib. 2. contra Iouin. bidui, triduique inediam tolerabant. Idémque fecisse dicitur regina Angliae, prae maerore, cum ei à Gallia Calisium caperetur; iuxta illud distichon Adriani Turnebi poetae Gallici in paenegyrico de Calisio capto.

Qui cit. miraculū aliquot dies abstinuerit. Lucian. D. Hier.

Adrian. Turneb.

Tres illam perhibent secretam ex ordine luces,
Et totidem noctes potu caruisse, ciboque.

Quin etiā vir ille Aegyptius, de quo agitur 1. Reg. 30. n. 12. *non comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus, & tribus noctibus.* Imò & Esther ad Gentiles suos: *Non comedatis,* inquit, *& non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus; & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* Esth. 4. n. 16. Similiter & Sara vxor Tobiae *tribus diebus, & tribus noctibus, non manducauit, neque bibit.* Tob. 3. n. 10. Plus aliquid de suis monachis Alexandrinis testatur Philo Hebraeus lib. de vita contemplatiua: *Nonnulli,* inquit, *ex his, vix tertio quoque die famem sentiunt, attenti magis ad disciplinarum scientiam. Nec desunt qui praelatae accepti epulo sapientia perdurant duplum eius tempo-*

Phil. Hebr.

A *ris: & vix sexto die degustant cibum necessarium: assueti; sicut cicadae, rore viuere, cantico, opinor, solantes inediam.*

VI. Hunc igitur in modum, vt interim à miraculis abstineam, potuit Anna dies aliquot integrā seruare famem. Coniecturam in oppositum soluent faciilè Hebraei; transferentes: *Surrexit Anna, postquàm comestum est.* Quasi non ipsa, sed caeteri comedissent. Faciliùs tamen mihi videtur dissoluenda; si dicatur comedisse quidem, non tamen antequàm ab Elcana admoneretur, sed posteà. Fateor tamen si hoc ieiunium referatur, non ad hoc vltimum tempus, quo Anna fuit in tabernaculo, sed ad totum antecedens, quo ab aemula sua extra, & intra tabernaculum affligebatur; tunc non esse tam strictè, sed paulò latiùs cum Lyrano, & caeteris etiam interpretandum.

Opposita coniectura dissoluitur.

B

Num. 8. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?

EXPOSITIO LITERAE.

C *Dixit ergo ei, &c.* Optimi coniugis officium est, maerentem vxorem consolari; vt in annot. dicam: sed non minùs proprium increpare delinquentem; vt paulò inferiùs aduertam. Si igitur Elcana Annam consolatur; cur etiam Phenennā non reprehendit? Respondere potest primò: quia fortè nesciebat contumelias, quas Phenenna in Annam iaciebat: quod potest ostendi; tum quia solùm de sterilitate Annam consolatur, dicens: *Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?* Non autem de iniuriis à Phenenna acceptis; de his quoque procul dubio consolaturus illam, si eas sciret: tū quia Phenenna non auderet coram Elcana, quem aequissimum, & integerrimum nouerat, Annam tam iniustè criminari: tum denique quia Anna iam singulari patientia eminebat, vt acceptas iniurias oō deferret ad virum, sed modestè, & cum silentio sustineret; vt in annot. ex D. Chrys. ostendā. Respondetur secundò, quia quanuis sciret; impunitam nihilominus relinquebat, vt acerbius puniret; vel tanquàm immedicabilem repudiaret. Quae respōsio eò verior videbitur, si ad mysterium confugiamus; sub Elcana Deum, aut Christum Dominum; sub Phenenna Synagogam, aut peccatorem deploratae salutis agnoscētes. Talibus enim saeuit Deus, eum nimis pareit. Iuxta illud: *Exacerbauit Dominum peccator, secundum multitudinem irae suae non quaeret.* Ps. 9. vel 10. secundum Hebraeos. n. 4. Quasi eo ipso, quòd peccator Deū nimis offenderit, & Deum nimis ad iracundiam irritauerit: Deus à vindictā abstinuerit: vt dissimulando grauiùs vindicarit. Sic enim D. Aug. exponit. *Multùm,* inquit, *irascitur Dominus, dum non exquirit, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata.* Et ibid. *Nemo gratuletur homini, cuius peccatis desit vltor, adest laudator. Maior hac ira Domini est.* Sic Aug. Sed de hac re nōnihil dixi annot. 5. sect. 3. & annot. sequenti sect. 3. nonnihil dicam. Respondetur tertiò, quod mihi ad literam propiùs accedere videtur: reprehensam quidem fuisse Phenennam ab Elcana: huius tamen reprehensionis scripturam non meminisse: quia non Phenennae rem agebat, sed Annae: & ad huius, non ad illius historiam festinabat.

I. *Cur Elcana sicut Annā consolatur, Phenennam non reprehendit. Prima responsio.*

D *Secunda responsio.*

Peccatoribus Deus saeuit, cum nimis parcit.

E D. August.

Tertia responsio. Phenennam ab Elcana reprehēsam, litera propius.

II. Quod autem fuerit reprehensa, inde colligo, quia

Mulierum peccata sicut nō durius vindicanda, ita omninò non dissimulanda. quia probus vir, qualis erat Elcana, & si minùs debeat vxoris peccata castigare; noo tamen debet omninò dissimulare. Vnde Sara de diuino oraculo dubitans, & ridens Gen. 18. n. 12. & si non punitur, vt Zacharias: saltem reprehenditur statim, non solùm ab ipso Deo. n. 13. sed etiam ab ipso Abrahamo. n. 15. ad vtrumlibet enim intelligēdum, indifferens est Hebræa litera in hoc posteriori lo-

Lippom. co, vt ibi Lippom. aduertit, subditque egregiè. *Discimus*, inquit, *hinc mulierum fragilitates, non durius vindicandas: sed tamen non esse omninò dissimulandas.*

D.Chrys. *Arguendæ sunt, sed non irritandæ.* Imò D. Chrys. homil. 41. in Genes. expressè tenet, Saram ab ipso Patriarcha reprehensam. *Verùm*, inquit, *Patriarcha dicit ei, Non, sed risisti: ne putes, licèt in animo hæc tractaueris, & in occulto riseris, quod possit abscondi à præsentis virtute, & scientia. Itaque negare factum noli, ne addas ad peccatum.* En sanctissimi Patriarchæ ad coniugem etiam probatissimam iusta quidem, sed moderata reprehensio. Iam verò illam alteram inferiorem coniugem Agar, non solùm ob insolentiam in Saram reprehendit; sed etiam Saræ potestati subiecit puniendam. *Ecce ait Ancilla tua in manu tua est; vtere ea, vt libet*, Gen. 16. n. 16. Quo facto,

D.Chrys. & Saræ indignationē placauit; &, vt ait D. Chrys. hom. 38. in Gen. *Data ei contra ancillam potestate, domum pace repleuit.* Sic & alij æquissimi Patriarchæ suas vxores perperam loquentes, seo agentes grauiter obiurgatūt. Iacob Gen. 30. o. 2. Dauid. 2. Reg. 6. n. 21. Tobias cap. 3. n. 1. Iob. cap. 2. n. 10. Vnde illud Moysis præceptum: *Si tibi voluerit persuadere vxor, quæ est in sinu tuo, dicens: Eamus, & seruiamus diis alienis; non acquiescas ei, neque parcat ei oculus tuus.* Deuter. 13. à o. 6. Vbi non solùm iober, oe malè suadēs aosculretur, sed etiam ne impunita relinquatur, dummodò ea punitio immodica nō sit. *Nam vxo-*

D.Chrys. *rem verberare*, inquit D. Chrys. homil. 26. in 1. ad Cor. versus finem, *est extrema contumelia, non ei, quæ verberatur, sed ei qui verberat.* Et statim: *Eiusmodi*, inquit, *virum, si vir est appellandus, & non bestia; instar patricidæ; & matricidæ ego dixerim.* Quod statim probat. *Nam si propter eam*, inquit, *& patrem, & matrem iussi sumus dimittere, non illis iniuriam facientes, sed diuinam legem implentes; quomodo non est extrema insania, eam contumelia afficere, &c.* Et his similia multò plura. Absit igitur immodica vindicta, moderata tamen correctio non desit, vir suo muneri deesse censeatur. Ea propter mihi videtor Elcana, qoa erat erga coniuges æquitate, Phenennæ insolentiam repressisse, licèt id in litera non exprimatur.

III. *Varia interrogationum genera varios animi affectus indicant.* *Anna cur fles?* Propria interrogatio, & ignorantiam arguit, in eo, qui interrogat; & responsionem exigit ab eo, qui interrogatur; non tamen figurata, & translatitia, qoalis sæpè non solùm in quotidiano sermone, sed etiam in scriptura reperitur. Frequenter enim contingit, vt quis sciens, & prudens, oullámque proinde respousionem expectans, interrogatione vtatur, ad aliquos animi affectus meliùs exprimendos: vnde quædam interrogatio est certissimè affirmantis; vt illa: *Non sum liber? Non sum Apostolus? Nónne Christum Dominum nostrum vidi?* 1. Cor. 9. n. 1. Vbi planè D. Paulos non interrogabat, sed affirmabat, quod erat; vt ibi D.

D.Chrys. Chrys. homil. 21. obseruat. Quædam nimiom admirantis; qualis illa: *Putas ne centenario nascetur filius? Et Sara nonagenaria pariet?* Geo. 17. n. 17. Non enim dubitauit Abraham, sed admiratus est, vt D.

D.Aug. Aug. lib. 1. loquutionem in Gen. cap. 56. aduertit. Quædam vehementer indignantis; vt illa: *Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam?* Deut. 32. num. 37. & illa. *Adam vbi es?* Gen. 3. n. 9. Io quem locum

A D. Ambr. lib. de paradiso cap. 14. *Non*, inquit, *interrogatio est, sed increpatio.* Quædam tandem est condolentis, & consolantis. Sic enim Christus Dominus plorantem Magdalenam consolatur: *Mulier quid ploras? Quem quæris?* Ioan. 20. n. 15. Sic sponsam mærentem, & nescientem, quò diuinus sponsus auolarit, comites, ac laterales virgines consolantur: *Quò abiit dilectus tuus; ô pulcherrima mulierum? Quò declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?* Cant. 5. n. 17. Consolatoria planè est hæc interrogatio. Alioqui vanom esset, sponsam de illa re interrogare, quam illa paulò ante confessa fuerat, se ignorare, dicens: *Quæsiui, & non inueni illum: Vocaui, & non respondit mihi.* Ibid. n. 6. Sic tandem Chri- D.Ambr.

B stum Dominum acerbissimè vulneratum Angeli pariter, & homines interrogant, vt volt Rupert. illis verbis: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Zachar. 13. n. 6. Nam si interrogarent, vt scirent; & non potiùs, vt condolerent, & consolarentur; ad interrogata Christus Dominus respondisset. Quod tameo non fecit. Neque enim dixit, Quid essent plagæ, vt rogabatur: sed vbi acceptæ essent. *His plagatus*, inquit, *sum in domo eorum, qui diligebant me.* Planè intelligeos eam interrogationem potius fuisse consolationem. Rupert. Zachar.

Similiter igitur Elcana consolatorus vxorem interrogatione aggreditur. *Anna cur fles? & quare non comedis?* Non quidem, quòd illius fletus, & ieiunij causas ignoraret: alioqui plures vxori lacrymas exculperet: nam vt benè D. Ambr. in orat. de IV. *Consolatoria Elcanæ interrogatio.* D.Ambr.

C fide resurrectionis sub initium aduertit, *Mulieres nihil magis metuunt, quàm eorum ignorari ærumnas.* Neque item, vt vllam ab ea responsionem expectaret: hoc enim mærenti molestum esse solet. Vnde Iobi amici cap. 16. n. 2. *Consolatores onerosi appellantur.* Tum ob alias causas; tum etiam interprete Caiet. quia respondendi laborem imponebant. Interrogat igitur volgari, & maximè idonea consolandi forma. In Hebræo sunt verba de futuro: *Cur flebis? cur non comedes?* vel quia tam obstinatè flebat, & ieiunabat, vt non videretur tam citò lacrymas, & ieiunium depositura: vel potiùs, quia hæc verborum commutatio futuri pro præsenti, & vice versa, Hebræis frequētissima esse solet. Septuaginta quædam interponunt verba: *Dixit ei Elcana vir eius, Anna? Et dixit ei, Ecce ego Domine. Et dixit ad eam, Quid est tibi, quia ploras?* Vbi exprimitur An- Caiet. *Vxoris etiā mærentis erga virū reuerentia, & obedientia.*

D næ erga virum, & reuerentia, & obedientia. Quæ tam multis tristitiæ fluctibus demersa, ad primam viri vocem prompta exilierit, ac Dominum appellarit. Imitata Saram, quæ *obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans.* 1. Petr. 3. n. 6. Et sequuta illud diuinum oraculum ad Euā: *In dolore paries filios; & sub viri potestate eris.* Gen. 3. n. 16. Vbi etiam inter dolores coostitota, ad promptam viro obedientiam, ac reuerentiam deferendam admonetur.

Quamobrem affligitur, &c. In Hebræo, de futuro: *Quid malè habebit cor tuum?* Septuaginta: *Vt quid verberat te cor tuum?* Vulgatus: *Quamobrem affligitur cor tuum?* omnia inter se, & verbo Hebraico cōueniunt ירע *Ierah*, à radice רוע *Roah*, quod est, *affligere, conterere, malignari.* Hoc autem addidit El- V.

E cana, vt significaret, interprete Abul. lacrymas Annæ non esse mendaces, & fictas; quales interdom mulierom lacrymæ esse solent, vbertim ex oculis erumpentes, nullo dolore animum sauciante. Sic enim inter Romanos, Præficæ conducebantur ad funera, venales lacrymas sine vllo doloris sensu allaturæ. Vnde, vt rem Plautinis salibos condiamus. Comicus ille, in Truculento: *Sine virtute*, inquit, *argutum ciuem mihi habeam pro præfica.* Quasi diceret, ciuem beoè loqueotem, & malè operantem Abul. *Mendaces aliquādo, & ficta mulierū lacrymæ.*

compa

cap. sequenti n. 19 *Quæ præcepi, vt offerrentur in templo.* Et Exod. 30. n. 13. *Dabit omnis, qui transit ad nomen, dimidium sicli, iuxta mensuram templi.* Vbi notat Abul. hoc vno loco in tota Pentateucho, poni templum pro tabernaculo. Sed non immeritò ita ponitur. Nam vox Hebræa היכל *Hecal*, non solùm *templum*, sed *palatium*, & quodcumque pulchrum, ac magnificum domicilium significat. Vnde fœminæ mundo muliebri comptæ, & cacultæ templis, hoc est, picturatis, & ornatis ædificiis comparator à Dauide Ps. 143. n. 12. *Filiæ eorum compositæ, circum ornatæ, vt similitudo templi.* Cum igitur tabernaculum mira fuerit arte expolitum, non immeritò templum appellatur. Imò quia in Dei magis, quàm in hominum domiciliis exornandis humana desudat, aut certè desudare debet industria; factū est, vt templi nomen cæteris ædificiis commune, diuinis tantùm applicetur. Mysticam verò tabernaculi, ac templi intelligentiam, quæ est de synagoga, & Ecclesia latè prosequitur D. Chrysost. cit. in Psal. 14.

Templum quid propriè significet.

A

B

D. Chrys.

IV. *Illa flebat, &c.* Hinc incipit innotescere Annæ patientia silentio, fletu, & ieiunio celebratissima, de qua in annot. dicemus. Pro vocibus igitur dabat lacrymas; & sua taciturnitate æmulæ suæ loquacitatem arguebat. Flebat autem non solùm videns suam sterilitatem, vt Iosephus lib. 5. antiquit. cap. 15. expendit; sed etiam audiens suæ æmulæ contumelias, vt D. Chrysost. homil. 1. de Anna aduertit. Ad fletum adhibebat ieiunium. Mærentium enim cibus non est alius, quàm fletus; fastidiat cibos necesse est, quæ opprobriis saturatur. Sic enim dum tristitia afficerentur, à cibo abstinuerunt, Saul. 1. Reg. 28. n. 23. Dauid. 2 Reg. 12. n. 15. Achab. 3. Reg. 21. n. 4. Esdras. 1. Esdr. 10. n. 6. Nehemias. 2. Esdr. 1. n. 4. & passim alij. Quæritur verò, an ab omni cibo abstinuerit? Negare videtur Interlin. Carthus. & Angelom. sic exponentes: *Non capiebat cibum læta*, seu, *cum lætitia.* Quasi non esus, sed lætitia in edendo de Anna negaretur. Consentiunt Lyran. Hugo Cardin. & Abul. dicentes sumpsisse parum cibi, quod pro nihilo reputatur. Mouentur, quia statim additur: *Surrexit autem Anna, postquam comederat, & biberat.* Probabilius mihi est, nihil comedisse: sic enim transtulit Vatabl. *Nihil comedebat.* Nam ingens animi afflictio, ad hoc illam ieiunium vrgebat.

Ioseph.

D. Chrys.

Lacryma mærentium cibus.

C

Carthus. Angelo. Lyran. Hug. Card. Abul.

Vtrū Anna ab omni cibo præ tristitia abstinuerit?

Vatab.

Pars negatiua.

D

V. Præsertim cum non sit vltra vires naturales transigere aliquot dies sine cibo. Nam Græci, vt refert Lucian. de luctu ad finem, in funebris totum triduum sine vllo cibo transigebant. Ægyptij sacerdotes, vt refert D. Hier. lib. 2. contra Iouin. bidui, tridulque inediam tolerabant. Idémque fecisse dicitur regina Angliæ, præ mærore, cum ei à Gallis Calisium caperetur; iuxta illud distichon Adriani Turnebi poetæ Gallici in panegyrico de Calisio capto.

Qui cit. miraculū aliquot dies abstinuerūt.

Lucian.

D. Hier.

Adrian. Turneb.

Tres illam perhibent secretam ex ordine luces,
Et totidem noctes potu caruisse, ciboque.

Quin etiā vir ille Ægyptios, de quo agitur 1. Reg. 30. n. 12. *non comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus, & tribus noctibus.* Imò & Esther ad Gentiles suos: *Non comedatis*, inquit, *& non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus; & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* Esth. 4. n. 16. Similiter & Sara vxor Tobiæ *tribus diebus, & tribus noctibus, non manducauit, neque bibit.* Tob. 3. n. 10. Plus aliquid de suis monachis Alexandrinis testatur Philo Hebræus lib. de vita contemplatiua: *Nonnulli*, inquit, *ex his, vix tertio quoque die famem sentiunt, attenti magis ad disciplinarum scientiam. Nec desunt qui prolonge accepto epulo sapientiæ perdurant duplum eius temporis: & vix sexto die degustant cibum necessarium: assueti; sicut cicadæ, rore viuere, canticis, opinor, solantes inediam.*

E

Phil. Hebr.

A

VI. Hunc igitur in modum, vt interim à miraculis abstineam, potuit Anna dies aliquot integrā seruare famem. Coniecturam in oppositum soluent facilè Hebræi; transferentes: *Surrexit Anna, postquàm comestum est.* Quasi non ipsa, sed cæteri comedissent. Faciliùs tamen mihi videtur dissoluenda; si dicatur comedisse quidem, non tamen antequàm ab Elcana admoneretur, sed posteà. Fateor tamen si hoc ieiunium referatur, non ad hoc vltimum tempus, quo Anna fuit in tabernaculo, sed ad totum antecedens, quo ab æmula sua extra, & intra tabernaculum affligebatur; tunc non esse tam strictè, sed paulò latiùs cum Lyrano, & cæteris citatis interpretandum.

Opposita coniectura dissoluitur.

B

Num. 8. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?

EXPOSITIO LITERÆ.

I. DIxit ergo ei, &c. Optimi coniugis officium est, mærentem vxorem consolari; vt in annot. dicam: sed non minùs proprium increpare delinquentem; vt paulò inferiùs aduertam. Si igitur Elcana Annam consolatur; cur etiam Phenennā non reprehendit? Responderi potest primò: quia fortè nesciebat contumelias, quas Phenenna in Annam iaciebat: quod potest ostendi; tum quia solùm de sterilitate Annam consolatur, dicens: *Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?* Non autem de iniuriis à Phenenna acceptis; de his quoque procul dubio consolaturus illam, si eas sciret: tū quia Phenenna non auderet conscio Elcana, quem æquissimum, & integerrimum nouerat, Annam tam iniustè criminari: tum denique quia Anna tam singulari patientia eminebat, vt acceptas iniurias nō deferret ad virum, sed modestè, & cum silentio sustineret; vt in annot. ex D. Chrys. ostendā. Respondetur secundò, quia quamuis sciret; impunitam nihilominùs relinquebat, vt acerbius puniret; vel tanquàm immedicabilem repudiaret. Quæ respōsio eò verior videbitur, si ad mysterium confugiamus; sub Elcana Deum, aut Christum Dominum; sub Phenenna Synagogam, aut peccatorem deploratæ salutis agnoscētes. Talibus enim sæuit Deus, cum nimis parcit. Iuxta illud: *Exacerbauit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret.* Ps. 9. vel 10. secundum Hebræos n. 4. Quasi eo ipso, quòd peccator Deū nimis offenderit, & Deum nimis ad iracundiam irritauerit: Deus à vindicta abstinuerit: vt dissimulando grauiùs vindicaret. Sic enim D. Aug. exponit. *Multùm*, inquit, *irascitur Dominus, dum non exquirit, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata.* Et ibid. *Nemo gratuletur homini, cuius peccatis deest vltor, adest laudator. Maior hæc ira Domini est.* Sic Aug. Sed de hac re nōnihil dixi annot. 5 sect. 3. & annot. sequenti sect. 3. nonnihil dicam. Respondetur tertiò, quod mihi ad literam propiùs accedere videtur: reprehensam quidem fuisse Phenennam ab Elcana: huius tamen reprehensionis scripturam non meminisse: quia non Phenennæ rem agebat, sed Annæ: & ad huius, non ad illius historiam festinabat.

Cur Elcana sicut Annā consolatur, Phenennam non reprehendit.

Prima responsio.

C

D

Secunda responsio.

Peccatoribus Deus sæuit, cum nimis parcit.

E

D. August.

Tertia responsio.

Phenennam ab Elcana reprehēsam, litera propius.

II. Quod autem fuerit reprehensa, inde colligo, quia

Mulierum peccata sicut nõ durius vindicanda, ita omninò non dissimulanda.

quia probus vir, qualis erat Elcana, & si minùs debeat vxoris peccata castigare; non tamen debet omninò dissimulare. Vnde Sara de diuino oraculo dubitans, & ridens Gen.18. n.12. & si non punitur, vt Zacharias: saltem reprehenditur statim, non solùm ab ipso Deo.n.13. sed etiam ab ipso Abrahamo. n.15. ad vtrumlibet enim intelligẽdum, indifferens est Hebræa littera in hoc posteriori loco, vt ibi Lippom. aduertit, subditque egregiè. *Discimus*, inquit, *hinc mulierum fragilitates, non durius vindicandas: sed tamen non esse omninò dissimulandas. Arguendæ sunt, sed non irritandæ.* Imò D. Chrys. homil. 41. in Genes. expressè tenet, Saram ab ipso Patriarcha reprehensam. *Verùm*, inquit, *Patriarcha dicit ei, Non, sed risisti: ne putes, licèt in animo hæc tractaueris, & in occulto riseris, quod possit abscondi à præsentis virtute, & scientia. Itaque negare factum noli, ne addas ad peccatum.* En sanctissimi Patriarchæ ad coniugem etiam probatissimam iusta quidem, sed moderata reprehensio. Iam verò illam alteram inferiorem coniugem Agar, non solùm ob insolentiam in Saram reprehendit; sed etiam Saræ potestati subiecit puniendam. *Ecce ait Ancilla tua in manu tua est; vtere ea, vt libet*, Gen. 16. n.16. Quo facto, & Saræ indignationẽ placauit; &, vt ait D. Chrys. hom 38. in Gen. *Data ei contra ancillam potestate, domum pace repleuit.* Sic & alij æquissimi Patriarchæ suas vxores perperam loquentes, seu agentes grauiter obiurgarũt. Iacob Gen. 30. n.2. Dauid. 2. Reg. 6. n.21. Tobias cap. 3. n.1. Iob. cap. 2. n.10. Vnde illud Moysis præceptum: *Si tibi voluerit persuadere vxor, quæ est in sinu tuo, dicens: Eamus, & seruiamus diis alienis, non acquiescas ei, neque parcat ei oculus tuus.* Deuter. 13. à n.6. Vbi non solùm iubet, ne malè suadẽs auscultetur, sed etiam ne impunita relinquatur, dummodò ea punitio immodica nõ sit. *Nam vxorem verberare*, inquit D. Chrys. homil. 26. in 1. ad Cor. versus finem, *est extrema contumelia, non ei, quæ verberatur, sed ei, qui verberat.* Et statim: *Eiusmodi*, inquit, *virum, si vir est appellandus, & non bestia; instar patricidæ, & matricidæ ego dixerim.* Quod statim probat. *Nam si propter eam*, inquit, *& patrem, & matrem iussi sumus dimittere, non illis iniuriam facientes, sed diuinam legem implentes; quomodo non est extremæ insaniæ, eam contumelia afficere, &c.* Et his similia multò plura. Absit igitur immodica vindicta, moderata tamen correctio non desit, vir suo muneri deesse censeatur. Ea propter mihi videtur Elcana, qua erat erga coniuges æquitate, Phenennæ insolentiam repressisse, licèt id in litera non exprimatur.

Lippom.

D.Chrys.

D.Chrys.

D.Chrys.

III.

Varia interrogationum genera varios animi affectus indicant.

Anna cur fles? Propria interrogatio, & ignorantiam arguit, in eo, qui interrogat; & responsionem exigit ab eo, qui interrogatur; non tamen figurata, & translatitia, qualis sæpè non solùm in quotidiano sermone, sed etiam in scriptura reperitur. Frequenter enim contingit, vt quis sciens, & prudens, nullámque proinde responsionem expectans, interrogatione vtatur, ad aliquos animi affectus meliùs exprimendos: vnde quædam interrogatio est certissimè affirmantis; vt illa: *Non sum liber? Non sum Apostolus? Nónne Christum Dominum nostrum vidi?* 1. Cor. 9. n.1. Vbi planè D. Paulus non interrogabat, sed affirmabat, quod erat; vt ibi D. Chrys. homil. 21. obseruat. Quædam nimium admirantis; qualis illa: *Putas ne centenario nascetur filius? Et Sara nonagenaria pariet?* Gen. 17. n.17. Non enim dubitauit Abraham, sed admiratus est, vt D. Aug. lib. 1. loquutionem in Gen. cap. 56. aduertit. Quædam vehementer indignantis; vt illa: *Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam?* Deut. 32. num. 37. & illa. *Adam vbi es?* Gen. 3. n.9. In quem locum

D.Chrys.

D.Aug.

A D. Ambr. lib. de paradiso cap. 14. *Non*, inquit, *interrogatio est, sed increpatio.* Quædam tandem est condolentis, & consolantis. Sic enim Christus Dominus plorantem Magdalenam consolatur: *Mulier quid ploras? Quem quæris?* Ioan. 20. n.15. Sic sponsam mærentem, & nescientem, quò diuinus sponsus auolarit, comites, ac laterales virgines consolantur: *Quò abiit dilectus tuus; ò pulcherrima mulierum? Quò declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?* Cant. 5. n.17. Consolatoria planè est hæc interrogatio. Alioqui vanum esset, sponsam de illa re interrogare, quam illa paulò ante confessa fuerat, se ignorare, dicens: *Quæsiui, & non inueni illum: Vocaui, & non respondit mihi.* Ibid. n.6. Sic tandem Christum

D.Ambr.

B Dominum acerbissimè vulneratum Angeli pariter, & homines interrogant, vt vult Rupert. illis verbis: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Zachar. 13. n.6. Nam si interrogarent, vt scirent; & non potiùs, vt condolerent, & consolarentur; ad interrogata Christus Dominus respondisset. Quod tamen non fecit. Neque enim dixit, Quid essent plagæ, vt rogabatur: sed vbi acceptæ essent. *His plagatus*, inquit, *sum in domo eorum, qui diligebant me.* Planè intelligens eam interrogationem potius fuisse consolationem.

Rupert.

Zachar.

IV.

Consolatoria Elcanæ interrogatio.

Similiter igitur Elcana consolaturus vxorem interrogatione aggreditur. *Anna cur fles? & quare non comedis?* Non quidem, quòd illius fletus, & ieiunij causas ignoraret: alioqui plures vxori lacrymas exculperet: nam vt benè D. Ambr. in orat. de

D.Ambr.

C fide resurrectionis sub initium aduertit, *Mulieres nihil magis metuunt, quàm eorum ignorari ærumnas.* Neque item, vt vllam ab ea responsionem expectaret: hoc enim mærenti molestum esse solet. Vnde Iobi amici cap. 16. n.2. *Consolatores onerosi appellantur.* Tum ob alias causas; tum etiam interprete Caiet. quia respondendi laborem imponebant. Interrogat igitur vulgari, & maximè idonea consolandi forma. In Hebræo sunt verba de futuro: *Cur flebis? cur non comedes?* vel quia tam obstinatè flebat, & ieiunabat, vt non videretur iam citò lacrymas, & ieiunium depositura: vel potiùs, quia hæc verborum commutatio futuri pro præsenti, & vice versa, Hebræis frequẽtissima esse solet. Septuaginta quædam interponunt verba: *Dixit ei Elcana vir eius, Anna? Et dixit ei, Ecce ego Domine. Et dixit ad eam, Quid est tibi, quia ploras?* Vbi exprimitur An-

Caiet.

Vxoris etiã mærentis erga virũ reuerentia, & obedientia.

D næ erga virum, & reuerentia, & obedientia. Quæ tam multis tristitiæ fluctibus demersa, ad primam viri vocem prompta exilierit, ac Dominum appellarit. Imitata Saram, quæ *obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans.* 1. Petr. 3. n.6. Et sequuta illud diuinum oraculum ad Euã: *In dolore paries filios; & sub viri potestate eris.* Gen. 3. n.16. Vbi etiam inter dolores constituta, ad promptam viro obedientiam, ac reuerentiam deferendam admonetur.

V.

Quamobrem affligitur, &c. In Hebræo, de futuro: *Quid malè habebit cor tuum?* Septuaginta: *Vt quid verberat te cor tuum?* Vulgatus: *Quamobrem affligitur cor tuum?* omnia inter se, & verbo Hebraico cõueniunt ירע *Ierah*, à radice רוע *Roah*, quod est, *affligere, conterere, malignari.* Hoc autem addidit El-

E cana, vt significaret, interprete Abul. lacrymas Annæ non esse mendaces, & fictas; quales interdum mulierum lacrymæ esse solent, vbertim ex oculis erumpentes, nullo dolore animum sauciante. Sic enim inter Romanos, Præficæ conducebantur ad funera, venales lacrymas sine vllo doloris sensu allaturæ. Vnde, vt rem Plautinis salibus condiamus. Comicus ille, in Truculento: *Sine virtute*, inquit, *argutum ciuem mihi habeam pro præfica.* Quasi diceret, ciuem benè loquentem, & malè operantem compa

Abul.

Mendaces aliquãdo & ficta mulierũ lacrymæ.

cap. sequenti. n. 19 *Qua praecepi, vt offerrentur in templo.* Et Exod. 30. n. 13. *Dabit omnis, qui transit ad nomen, dimidium sicli, iuxta mensuram templi.* Vbi notat Abul. hoc vno loco in tota Pentateucho, poni templum pro tabernaculo. Sed non immeritò ita ponitur. Nam vox Hebræa היכל *Hecal*, non solùm *templum*, sed *palatium*, & quodcumque pulchrum, ac magnificum domicilium significat. Vnde fœminæ mundo muliebri comptæ, & caelatæ templis, hoc est, picturatis, & ornatis ædificiis comparatur à Dauide Ps. 143. n. 12. *Filiæ eorum compositæ, circum ornatæ, vt similitudo templi.* Cum igitur tabernaculum mira fuerit arte expolitum, non immeritò templum appellatur. Imò quia in Dei magis, quàm in hominum domiciliis exornandis humana desudat, aut certè desudare debet industria; factù est, vt templi nomen cæteris ædificiis commune, diuinis tantùm applicetur. Mysticam verò tabernaculi, ac templi intelligentiam, quæ est de synagoga, & Ecclesia latè prosequitur D. Chrysost. etiam in Psal. 14.

Templum quid propriè significet.

D. Chrys.

IV. *Illa flebat, &c.* Hinc incipit innotescere Annæ patientia silentio, fletu, & ieiunio celebratissima, de qua in anno. dicemus. Pro vocibus igitur dabat lacrymas; & sua taciturnitate æmulæ fox loquacitatem arguebat. Flebat autem non solùm videns suam sterilitatem, vt Iosephus lib. 5. antiquit. cap. 15. expendit; sed etiam audiens suæ æmulæ contumelias, vt D. Chrysost. homil. 1. de Anna aduertit. Ad fletum adhibebat ieiunium. Mæcerentium enim cibus non est alius, quàm fletus; fastidiat cibos necesse est, quæ opprobriis saturatur. Sic enim dum tristitia afficerentur, à cibo abstinuerunt, Saul. 1. Reg. 28. n. 23. Dauid. 2. Reg. 12. n. 15. Achab. 3. Reg. 21. n. 4. Esdras. 1. Esdr. 10. 0. 6. Nehemias. 2. Esdr. 1. n. 4. & passim alij. Quæritur verò, an ab omni cibo abstinuerit? Negare videntur Interlin. Carthus. & Angelom. sic exponentes: *Non capiebat cibum lætæ,* seu, *cum lætitia.* Quasi non esus, sed lætitia in edendo de Anna negaretur. Consentiunt Lyran. Hugo Cardin. & Abul. dicentes sumpsisse parum cibi, quod pro nihilo reputatur. Mouentur, quia statim additur: *Surrexit autem Anna, postquam comederat, & biberat.* Probabilius mihi est, nihil comedisse: sic enim transtulit Vatabl. *Nihil comedebat.* Nam ingens animi afflictio, ad hoc illam ieiunium vrgebat.

Ioseph.

D. Chrys. *Lacryma mærentium cibus.*

Carthus. Angelo. Lyran. Hug. Card. Abul. *Verùm Anna ab omni cibo præ tristitia abstinuerit?* Vatab. *Pars negatiua.*

V. Præsertim cum non sit vltra vires naturales transigere aliquot dies sine cibo. Nam Græci, vt refert Lucian. de luctu ad finem, in funebris totum triduum sine vllo cibo transigebant. Ægyptij sacerdotes, vt refert D. Hier. lib. 2. contra Iouin. biduum, triduùmque inediam tolerabant. Idémque fecisse dicitur regina Angliæ, præ mærore, cum ei à Gallis Calisium caperetur; iuxta illud distichon Adriani Turnebi poetæ Gallici in panegyrico de Calisio capto.

Qui cit. miraculò aliquot dies abstinuerint. Lucian. D. Hier.

Adrian. Turneb.

Tres illam perhibent secretam ex ordine luces,
Et totidem noctes potu caruisse, ciboque.

Quin etiá vir ille Ægyptius, de quo agitur 1. Reg. 30. n. 12. *non comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus, & tribus noctibus.* Imò & Esther ad Gentiles suas: *Non comedatis, inquit, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus; & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* Esth. 4. n. 16. Similiter & Sara vxor Tobiæ *tribus diebus, & tribus noctibus, non manducauit, neque bibit.* Tob. 3. n. 10. Plus aliquid de suis monachis Alexandrinis testatur Philo Hebræus lib. de vita contemplatiua: *Nonnulli, inquit, ex his, vix tertio quoque die famem sentiunt, attenti magis ad disciplinarum scientiam. Nec desunt qui prelatæ accepti epulo sapientiæ perdurant duplum eius temporis: & vix sexto die degustant cibum necessarium; assueti; sicut cicadæ, rore viuere, canticis, opinor, solantes mediam.*

Phil. Hebr.

VI. Hunc igitur in modum, vt interim à miraculis abstineam, potuit Anna dies aliquot integrá setuare famem. Coniecturam in oppositum soluent facilè Hebræi; transferentes: *Surrexit Anna, postquam comestum est.* Quasi non ipsa, sed cæteri comedissent. Facilius tamen mihi videtur dissoluenda, si dicatur comedisse quidem, non tamen antequàm ab Elcana admoneretur, sed posteà. Fateor tamen si hoc ieiunium referatur, non ad hoc vltimum tempus, quo Anna fuit in tabernaculo, sed ad totum antecedens, quo ab æmula sua extra, & intra tabernaculum affligebatur; tunc non esse tam strictè, sed paulò latiùs cum Lyrano, & cæteris exitatis interpretandum.

Opposita coniectura dissoluitur.

Num. 8. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Dixit ergo ei, &c.* Optimi coniugis officium est, mærentem vxorem consolari; vt in annot. dicam: sed non minùs proprium increpare delinquentem; vt paulò inferiùs aduertam. Si igitur Elcana Annam consolatur; cur etiam Phenennã non reprehendit? Respondere potest primò: quia fortè nesciebat contumelias, quas Phenena in Annam iaciebat: quod potest ostendi; tum quia solùm de sterilitate Annam consolatur, dicens: *Nunquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij?* Non autem de iniuriis à Phenenna acceptis; de his quoque proculdubio consolaturus illam, si eas sciret: tũ quia Phenenna non auderet conscio Elcana, quem æquissimum, & integerrimum nouerat, Annam tam iniustè criminari: tum denique quia Anna tam singulari patientia eminebat, vt acceptas iniurias nõ deferret ad virum, sed modestè, & cum silentio sustineret; vt in annot. ea D. Chrys. ostendá. Respondetur secundò, quia quamuis sciret; impunitam nihilominus relinquebat, vt acerbius puniret; vel tanquàm immedicabilem repudiaret. Quæ respósio eũ verior videbitur, si ad mysterium confugiamus; sub Elcana Deum, aut Christum Dominum; sub Phenenna Synagogam, aut peccatorem deplorataæ salutis agnoscẽtes. Talibus enim sæuit Deus, eum nimis parcit. Iuxta illud: *Exacerbauit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret,* Ps. 9. vel 10. secundum Hebræos. n. 4. Quasi eo ipso, quòd peccator Deũ nimis offenderit; & Deum nimis ad iracundiam irritauerit: Deus à vindictà abstinuerit: vt dissimulando grauiùs vindicarit. Sic enim D. Aug. exponit. *Multùm, inquit, irascitur Dominus, dum non exquirit, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata.* Et ibid. *Nemo gratuletur homini, cuius peccatis deest vltor, adest laudator. Maior hac ira Domini est.* Sic Aug. Sed de hac re nõnihil dixi annot. 5. sect. 3. & annot. sequenti sect. 3. nonnihil dicam. Respondetur tertiò, quod mihi ad literam propiùs accedere videtur: reprehensam quidem fuisse Phenennam ab Elcana: huius tamen reprehensionis scripturam non meminisse: quia non Phenennæ rem agebat, sed Annæ: & ad huius, non ad illius historiam festinabat.

Cur Elcana fleat Annã consolatur, Phenennam non reprehendit. Prima responsio.

Secunda responsio.

Peccatoribus Deus sæuit, cum nimis parcit.

D. August.

Tertia responsio. Phenennam ab Elcana reprehẽsam, litera propius.

II. Quod autem fuerit reprehensa, inde colligo, quia

Mulierum peccata sicut nō durius vindicanda, ita omninò non dissimulanda.

quia probus vir, qoalis erat Elcana, & si minùs debeat vxoris peccata castigare; non ramen debet omninò dissimulare. Vnde Sara de diuino oraculo dubitaus, & ridens Geo.18. n.12. & si non punitur, vt Zacharias: saltem reptehenditur statim, non solùm ab ipso Deo.n.13. sed etiam ab ipso Abrahamo. n.15. ad vtrumlibet enim intelligẽdum, indifferens est Hebræa liteta in boe posterioti loco, vt ibi Lippom. aduertit, subditque egregiè. *Discimus*, inquir, *hinc mulierum fragilitates, non durius vindicandas: sed tamen non esse omninò dissimulandas. Arguendæ sunt, sed non irritandæ.* Imò D. Chrys. homil.41. in Genes. exptessè tenet, Saram ab ipso Patriarcha reptehensam. *Verùm*, inquit, *Patriarcha dicit ei, Non, sed risisti: ne putes, licèt in animo hæc tractaueris, & in occulto riseris, quod possit abscondi à præsentis virtute, & scientia. Itaque negare factum noli, ne addas ad peccatum.* En sanctissimi Pattiatchæ ad coniugem etiam probarissimam iusta quidem, sed moderata reprehensio. Iam verò illam alteram inferiorem coniugem Agar, non solùm ob insolentiam in Saram reptehendit; sed etiam Saræ purestati subiecit puniendam. *Ecce ait Ancilla tua in manu tua est; vtere ea, vt libet*, Gen.16. n.16. Quo facto, & Saræ indignationẽ placauit; &, vt ait D. Chrys. hom.38. in Gen. *Data ei contra ancillam potestate, domum pace repleuit.* Sic & alij æquissimi Patriatchæ suas vxores perperam loquentes, seu agentes grauiter obiurgarũt. Iacob Gen.30. n.2. Dauid. 2. Reg. 6. n.21. Tobias cap.3. n.1. Iob. cap.2. n.10. Vnde illud Moysis præceptum: *Si tibi voluerit persuadere vxor, quæ est in sinu tuo, dicens: Eamus, & seruiamus diis alienis, non acquiescas ei, neque parcat ei oculus tuus.* Deuter, 13. à o.6. Vbi non solùm iubet, oe malè suadẽs auscultetur, sed etiam ne impunita relinqoatur, dummodò ea punitio immodica nõ sit. *Nam vxorem verberare*, inquit D. Chrys. homil.26. in 1. ad Cor. versus finem, *est extrema contumelia, non ei, quæ verberatur, sed ei, qui verberat.* Et statim: *Eiusmodi*, ioquit, *virum, si vir est appellandus, & non bestia; instar patricidæ, & matricidæ ego dixerim.* Quod statim probat. *Nam si propter eam*, inquit, *& patrem, & matrem iussi sumus dimittere, non illis iniuriam facientes, sed diuinam legem implentes; quomodo non est extrema insaniæ, eam contumelia afficere, &c.* Et his similia multò plura. Absit igitur immodica vindicta, moderata tamen correctio non desit, vir suo muneri deesse censeatur. Ea propter mihi videtur Elcana, qoa erat erga coniuges æquitate, Phenennæ insoleotiam repressisse, licèt id in litera non exprimatur.

§ III. *Varia interrogationum genera varios animi affectus indicant.*

Anna cur fles? Propria interrogatio, & ignorantiam arguit, in eo, qui interrogat; & responsionem exigit ab eo, qui interrogatur; non tamen figurata, & translatitia, qualis sæpè non solùm in quotidiano sermone, sed etiam in scriptura reperitur. Frequenter enim contingit, vt quis scieos, & prudens, nullámque proinde responsionem expectans, interrogatione vtatur, ad aliquos animi affectus meliùs exprimendos: vnde quædam interrogatio est certissimè affirmantis; vt illa: *Non sum liber? Non sum Apostolus? Nónne Christum Dominum nostrum vidi?* 1. Cor.9. n.1. Vbi planè D. Paulos non interrogabat, sed affirmabat, quod erat; vt ibi D. Chtys. homil.21. observat. Quædam nimium admirantis; qualis illa: *Putas ne centenario nascetur filius? Et Sara nonagenaria pariet?* Gen.17. n.17. Non enim dubitauit Abraham, sed admiratus est, vt D. Aug. lib.1. loquutionem in Gen. cap.56. aduertit. Quædam vehementer indignantis; vt illa: *Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam?* Deut.32. nom. 37. & illa. *Adam vbi es?* Gen.3. n.9. Io quem locum

D. Chrys. — Lippom. — D. Chrys. — D. Chrys. — D. Chrys. — D. Aug.

A D. Ambr. lib. de paradiso cap.14. *Non*, inqoit, *interrogatio est, sed increpatio.* Quædam randem est condolentis, & consolantis. Sic enim Christus Dominus ploranrem Magdalenam consolatur: *Mulier quid ploras? Quem quæris?* Ioan.20. o.15. Sic sponsam mærentem, & nescientem, quò diuinus sponsos auolarit, comites, ac larerales virgines consolantur: *Quò abiit dilectus tuus; ò pulcherrima mulierum? Quò declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?* Cant.5. n.17. Consolaroria planè est hæc ioterrogatio. Alioqui vanum esset, sponsam de illa re interrogare, quam illa paulò ante confessa fuerat, se ignorare, dicens: *Quæsiui, & non inueni illum: Vocaui, & non respondit mihi.* Ibid. n.6. Sic tandem Chri-
B stum Dominum acerbissimè vulneratum Angeli pariter, & homines interrogant, vt vult Ropert. illis verbis: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Zachar.13. n.6. Nam si interrogarent, vt scirent; & non potiùs, vt condolerent, & consolarentur; ad interrogata Christus Dominos respondisset. Quod tamen non fecit. Neque enim dixit, Quid essent plagæ, vt rogabatur: sed vbi acceptæ essent. *His plagatus*, inquit, *sum in domo eorum, qui diligebant me.* Planè intelligens eam interrogationem potios fuisse consolationem.

D. Ambr. — Rupert. — Zachar.

IV. *Consolatoria Elcanæ interrogatio.*

Similiter igitur Elcana consolaturus vxorem interrogatione aggreditur. *Anna cur fles? & quare non comedis?* Non quidem, quòd illius fletus, & ieiunij causas ignotaret: alioqui plures vxori lacrymas exculperet: nam vt benè D. Ambr. in orat. de
C fide resurrectionis sub initium aduertit, *Mulieres nihil magis metuunt, quàm eorum ignorari ærumnas.* Neqoe item, vt vllam ab ea responsionem expectaret: hoc enim mærenti molestum esse solet. Vnde Iobi amici cap.16. n.2. *Consolatores onerosi appellantur.* Tum ob alias causas; tum etiam interprete Caiet. quia respondendi laborem imponebant. Interrogat igitur vulgari, & maximè idonea consolandi forma. In Hebræo sunt verba de futuro: *Cur flebis? cur non comedes?* vel qoia tam obstinatè flebat, & ieiunabat, vt non videretur tam citò lacrymas, & ieiunium depositura: vel potiùs, qoia hæc verborum commutatio futuri pro præsenti, & vice versa, Hebræis frequẽtissima esse solet. Septuaginta quædam interponunt verba: *Dixit ei Elcana vir eius, Anna? Et dixit ei, Ecce ego Domine. Et dixit ad eam, Quid est tibi, quia ploras?* Vbi exprimitur An-
D næ erga virum, & reuerentia, & obedientia. Quæ tam multis tristitiæ fluctibus demersa, ad primam viri vocem prompta exilierit, ac Dominum appellarit. Imitata Saram, quæ *obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans.* 1. Petr.3. n.6. Et sequuta illud diuinum otaculum ad Euã: *In dolore paries filios; & sub viri potestate eris.* Gen.3. n.16. Vbi etiam inter dolores constituta, ad promptam viro obedientiam, ac reuerentiam deferendam admonetor.

D. Ambr. — Caiet. — *Vxoris etiã mærentis erga virũ reuerentia, & obedientia.*

V.

Quamobrem affligitur, &c. In Hebræo, de futuro: *Quid malè habebit cor tuum?* Septoaginta: *Vt quid verberat te cor tuum?* Vulgatus: *Quamobrem affligitur cor tuum?* omnia inter se, & verbo Hebraico cõueniont ירע *Ierah*, à radice רוע *Roah*, qnod est, *affligere, conterere, malignari.* Hoc autem addidit El-
E cana, vt significaret, interprete Abul. lacrymas Annæ non esse mendaces, & fictas; qoales interdum mulierum lacrymæ esse solent, vbertim ex ocolis erumpentes, nullo dolore animum sauciante. Sic enim inter Romanos, Præficæ conducebantur ad funera, venales lacrymas sine vllo doloris sensu allaturæ. Vnde, vt rem Plautinis salibus condiamos. Comicus ille, in Truculento: *Sine virtute*, inquit, *argutum ciuem mihi habeam pro præfica.* Quasi diceret, ciuem benè loquentem, & malè operantem compa

Abul. *Mendaces aliquãdo, & ficta mulierũ lacrymæ.*

comparandum censeo præficæ foris plorauti, intus ridenti. Ne igitur similis de Annæ lacrymis suspicio haberetur, subdit Elcana: *Quamobrem affligitur cor tuum?* Vt intelligatur intus in Annæ pectore latere eum dolorem, ex quo vberes lacrymæ erumpebant.

VI. *Pallor oris sublimium virorum, & fœminarum pulchritudo, & è contra.*

Sed quæres, vnde scire poterat internum animi dolorem, qui peruius non est humanis oculis, sed diuinis tantum? Respondeo ab indicio oris, & corporis, pallentis, & exarescentis. Nam sicut interna lætitia virorem quendam, ac decorem in externã faciem refundit; iuxta illud: *Animus gaudẽs ætatem floridam facit.* Prou. 17. n. 22. seu, vt est in Hebræo: *Medicinam facit.* Ac si vna lætitia omnibus tum animi, tum corporis morbis medeatur. Ita & interna tristitia vitalem succum, & sanguinem exhaurit, & absumit; iuxta illud citato loco Prou. *Spiritus tristis exsiccat ossa.* Rectè igitur Elcana colligit dolorẽ cordis ex pallore oris. Qui color debet esse in probatis viris, ac fœminis. Nam, vt bene

D. Hieron. D. Hier. in epist. 47. de vitando suspecto contubernio. *Nitens*, inquit, *cutis sordidum ostendit animum.* Contra verò

D. Greg. Nazianz. D. Greg. Naz orat. 14. quæ est 3. de pace, pallorem vocat *pulchrum sublimium virorum florem.* Et quidem quàm sit ea laus propria fœminarum, ostendit idem D. Greg. Naz. in orat. de laudibus Gorgoniæ sororis suæ: *Vnus*, inquit, *illi rubor placebat, quem gignit pudor; vnus candor, quem parit abstinentia. Nam picturas, & oculorum fucos illis relinquebat, quibus pudori, & probro est, erubescere.* Et plura addit de hac re in orat. aduersùs mulieres.

Tertul. Quibus concinit Tert. lib. de cultu fœmin. Vbi tandem c. 13. fœminas admonet de vero corporis ornatu. *Pedes*, inquit, *domi figite, & plusquàm in auro placebunt. Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ, Deum habebitis amatorem.* Iam verò quàm sit eadem laus virorum propria,

D. Hieron. ostendit D. Hier. lib. 2. contra Iouin. quem sic alloquitur: *Quoscunque*, inquit, *formosos, quoscunque calamistratos, quos crine composito, quos rubentibus buccis videro, de tuo armento sunt, imò inter tuos sues grunniunt: de nostro grege tristes, pallidi, sordidati, & quasi peregrini huius sæculi, licèt sermone taceant, habitu loquuntur, & gestu.*

VII. *Cur de sterilitate solum, & non de acceptis iniuriis Anna consolatur. Prima responsio.*

Nunquid non ego, &c. Hisce verbis consolatur Annam de sterilitate. Quæri potest, cur eam non consoletur de iniuriis à Phenenna acceptis, cum eas probè nouerit, vt diximus in hoc numero: & propter illas etiam Anna fleuerit, vt in superiori notaui? Respondeo primò, quia consolando eã de sterilitate, consolari pariter censebatur de iniuriis, quæ in sterilitate fundabantur; præsertim, quia probatæ fœminæ durius erat, meruisse iniurias, quàm audiuisse; & propterea potiùs optabat sibi causas iniuriarum, quàm iniurias abesse.

Secunda responsio. Deus nunquàm suos omni patientiæ occasione priuat.

Secundò, quia fortè noluit illi amputare omnem occasionẽ dolendi, vt illi relinqueret aliquam, & merendi. Quo pacto Deus & si bona omnia Iobo erepta, posteà duplicata restituit; filios tamen non geminauit, vt constat ex cap. 1. & 42. Iobi inter se collatis; ne omni patientiæ occasione eum priuaret.

Tertul. Vnde Tert. lib. de patient. c. 15. loquens de Iobo: *Sustinuit*, inquit, *tam voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia viueret.*

Tertia responsio. Dolor de iniuriis obliuione, non loquutione curatur.

Tertiò, quia dolor de iniuriis meliùs obliuione, quàm loquutione curatur. Nam loquutione potiùs ægrescit, ac recrudescit: obliuione sensim extenuatur, & aboletur. Vnde Dauid: *Delicta*, inquit, *iuuentutis meæ; & ignorantias meas, ne memineris.* Ps. 24. n. 7.

D. Ambr. Vbi D. Ambr. in Ps. 38. *Non*, inquit, *defensionem obtulit, sed obliuionẽ rogauit.* Quasi Propheta mallet iniurias Deo factas obliuione sepelire, quàm oratione defendere. Ne igitur refricaretur dolor Annæ iniuriis in memoriã reuocatis; meritò ab Elcana tacentur.

Iusti iniuriarũ obliuiosi.

Vbi obiter nota debere nos esse iniuriarum obliuiosos. Nam si nobis illa obliuio per temporis processum paulatim inducitur, cur non patiemur per legem diuinam citius induci?

D. Chrys. Audi D. Chrys. homil. 52. ad populum Antioch. hanc nobis iniuriarũ obliuionem suadentem: *Quod*, inquit, *tempus facit, hoc propter Dei legem ante tempus facere non sustines? Et sine mercede potius, quàm cum mercede vis tibi vitium extingui? Nec enim si per tẽpus hoc tibi fiat; erit tibi quidquam amplius; sed multa potiùs pœna; quoniam quod tempus effecit, hoc facere Dei lex non persuasit.* Sed quid illud?

VIII. *Primus sensus. Lyran. Abul.*

Melior, quàm decem filij. Primus sensus. Nunquid non ego plus te amo, quàm te amarent decem filij, si fortè illos haberes? Sed hic sensus, neque Lyrano, neque Abulensi videtur esse ad rem; quia licèt Elcana plus amaret vxorem, quàm decem filij, adhuc nihilominùs Anna non desineret flere, filiúsque desiderare: siquidem per filios non minueretur amor coniugis erga illam, sed potiùs augeretur: pro quo augmento poterat lacrymari.

Secũdus sensus.

Secundus sensus. Nunquid, non ego plus te amo carentem filiis, quàm Phenennam decem filiis abundantem? In hoc sensu cæteri interpretes magis conquiescunt, sed non ego: tum quia ad hunc sensum exprimendum verba ipsa difficilè extrahuntur; tum quia Anna non flebat, quòd suspicaretur, Phenẽnam sibi in amore præferri; sed quod filiorum careret vtilitate; quam non compẽsabat, licèt magis, quàm Phenenna à viro suo diligeretur.

Tertius, & germanus sensus.

Tertius igitur, ac germanus sensus est, quem verba ipsa sonant. Desine lamentari tuam sterilitatem, quia quam vtilitatem ea pluribus filiis habere posses, eam totam ex me vno comparabis.

IX. *Obiectio.*

Sed dicet aliquis, hoc esse falsum; quia saltem ea vno viro sine filiis, habere non poterat propagationem sui generis ad posteros, quam ea filiis sperabat.

Solutio. Caiet.

Respondeo, licèt hoc falsum sit, in sensu proprio, quidquid existimet Caiet. non tamen in figurato, & hyperbolico, in quo consolatio procedit. Nam si procederet in sensu proprio, non postularet Anna paulò inferiùs à Deo filium; sed vnius coniugis consortio contenta, quidquid ea filio sperabat; totum id ea solo viro habere sibi videretur. Similis ferè est ea loquutio, qua mulieres viduam Noemi consolabantur, nato eius nepote legali. *Multò*, inquiunt, *tibi melior est, quàm si septem haberes filios.* Ruth. 4. n. 15. Hyperbolica enim est consolatio. Nam quid minùs septem filij legitimi matri Noemi, quàm vnus nepos legalis contulisset?

X. *Cur decem filij hic memorentur.*

Sed cur numerantur decem filij? respondent Hebræi, quia totidem habuerat Phenenna; quamuis quid de illis factum, sit nusquàm dicatur; fortè, quia nihil vnquàm dignum memoria egerunt.

Mali filij, perinde, ac nulli.

Tales enim genuisse, perinde est, ac nullos genuisse. Vnde qui malos filios habent, non liberantur à maledictione illis inflicta, qui steriles sunt, & infœcundi, & non relinquunt semen in Israel. Exod. 23. n. 26.

D. Aug. quia interprete D. Aug. lib. q. ex veteri testamento. q. 17. non relinquunt semẽ, quod videat Deum, per quod solùm parentes fœcunditatẽ veram consequuntur: sine quo steriles appellantur. Sed hoc, quod attinet ad numerum, incertum est.

Numerus denarius pro multitudine ponitur.

Certius illud, numerum denarium, qui in scriptura plenus est, sicut & septenarius, vt cap. 2. num. 5. ostendam, pro multitudine filiorum vsurpari. Vnde decem millia pædagogorum. 1. Cor. 4. n. 15. decem millia verborum. 1. Cor. 14. n. 19. decem millia talentorum. Matth. 18. n. 24. pro multis millibus

vsurpa

vsurpantur. Quò pertinet illud Iacobi: *Immutasti mercedem meam decem vicibus.* Gen. 31. n. 41. Et illud Iobi: *En decies confunditis me.* Iob. 19. n. 3. Hoc est, sæpius; vt ibi interpretes aduertunt. Quàuis Orig. locum Iobi proprie interpretetur, de quinque alloqutionibus, seu increpationibus amicorum: & totidem Iobi responsionibus. Patet enim ex litera Iobi amicos eum quinquies increpasse; & Iobum pro se quinquies respondisse. Dum igitur tacens, quinquies arguitur; & respondens quinquies exploditur; decies sine dubio confunditur.

Origen.

ANNOTATIO VIII.

CIRCA LITERAM.

Singula prædictorum coniugum studia.

I. TRIVM personarum actiones in litera hactenus explicata continētur, Phenennæ, Annæ, & Elcanæ. Phenennæ quidem iurgium. Annæ patientia. Elcanæ consolatio. Singulæ vberem ad mores instruendos materiam includunt, per aliquot sectiones deinceps illustrandam.

SECTIO I.

Vnde ortum fuerit hoc iurgium?

II. DVplici ex radice. Ex superbia. Ex inuidia. Quod ad priorem attinet. Phenenna longa filiorū subole coronata superbiebat. Sic enim muliebre fert ingenium, vt ex filiis insolescat, vt n. 6. ex D. Aug. obseruaui. Superbia verò quantùm sibi arrogat; tantùm aliis detogat: vnde necesse est, vt iurgia oriantur; iuxta illud: *Vbi fuerit superbia, ibi erit, & contumelia.* Prou. 11. n. 2. Multum igitur in primis sibi arrogant superbi. Vna tantum re plurimum excellunt; & nihilominùs omnibus excellere arbitrantur. Phenenna sola fæcunditate præstabat; & tamen omnibus se rebus Annæ præferebat. Daniel Nabuchodonosoris somnium de statua aurea interpretatus, caput aureum regi tribuit. *Tu es,* inquit, *caput aureum.* Daniel. 2. n. 38. Quid verò Rex? capitis excellentia tumens, reliquum sibi corpus affinxit ex auro. Fecit enim statuam auream, suóque dicatam nomini, palàm proposuit adorandam; vt patet Daniel. 3. à n. 1. Quò tua te rapit insania, Rex improbe? Aureum caput habes, tuæ symbolum maiestatis; non inficior: sed pectus, manus, pedésque aureos non habes. Quid totum te aureum facis? Optimè Theod. orat. 3. in Dan. *Quia,* inquit, *beatus Daniel, somnium interpretās, ipsum esse aureum caput dixit: alias verò imaginis partes ex alia multiplici materia; ipse omnem ex auro imaginem molitur.*

Prima iurgij radix, superbia.

Multū sibi arrogant superbi.

Theodor.

III. Simili superbia intumuit impius ille Rabsaces Assyriorum ductor. Nam cum victor in vno prælio esset; tanquam victor in omnibus gloriabatur. Nam Samaria à se capta, capiendam pariter à se existimauit etiam Iudæam: victis iniquis regibus; à se pariter vincendum censuit, & iustum Ezechiam: profligatis falsis gentium idolis; Deum quoque optimum maximum Hebræorum non dubitauit à se pari facilitate profligandum. *Quis,* inquit, *est ex omnibus Diis, qui eruerit terram suam de manu mea; vt eruat Dominus Ierusalem de manu mea?* Isai. 36. n. 20. & 4. Reg. 18. n. 35. Insanis, mihi crede, superbissime Dux, insanis. Vicisti, fateor, falsos Deos; & cultricem eorum Samariam subegisti: at contra Deum non falsum, sed verum: non fictum, sed factorem sæculorum, & opificem vniuersitatis, vt loquitur D. Cyril. Alex. quid superbis? & victoriam canis ante pugnam? Optimè idem Cyril. in citatum locum Isai. *Barbarizat,* inquit, *mente Rabsaces, & verbis contra Deum insolescit.* Nec immeritò. Qui enim sic argumentatur. Deos Ethnicorū profligaui; ergo & Deum Hebræorum profligabo; non syllogizat, sed barbarizat: præsertim cum illos alios non appellet Dominos; hunc autem maximè. *Vt eruat,* inquit, *Dominus Ierusalem de manu mea.* Quæ enim insanior arrogantia esse potest, quàm velle dominari illi Deo, quem omnium Dominum fateatis? Et propterea Deus superbum ducem, non vt hominem puniuit, sed vt belluam. *Ponam,* inquit, *circulum in naribus tuis, & frænum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti.* Isai. 37. n. 29. Vbi Theod. *Vt brutum,* inquit, *tractat Dominus eum, qui anima rationali præditus, rationem corrumpit.*

Rabsaces propter superbiam, vt bellua à Deo punitur.

D. Cyril. Alex.

Theod.

IV. Iá verò Lucifer inter astra numerabatur; iuxta illud: *Qui mane oriebaris.* Isai. 14. num. 12. Addit paraphrastis Chaldaica: *Sicut stella lucens inter stellas.* Et nihilominùs ille sua sorte intumescens, ascendere voluit super astra. *Super astra,* inquit, *Dei exaltabo solium meum.* Ibid. num. 13. Quo tendis Lucifer? Inter astra locum habes, non super astra: caue, ne maneas infra astra. Planè stare loco nescit superbia: parum illi est, multis superiorem esse, si vel vno inferior sit. Vnde addit: *Sedebo in lateribus Aquilonis* Cur ad Aquilonem potiùs, quàm ad Austrum? Respondet optimè Lyr. *Quia altitudo,* inquit, *mundi secundùm hominum apparentiam, est in polo Aquilonari, qui est nobis semper manifestus, & super nostrum hemisphærium eleuatus*: iuxta illud poetæ.

Superbia sublimi semper ...

Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus styx atra videt, manésque profundi.

Vnde patet superbum, & in patentissimo mundi loco esse velle, vt nunquàm ex oculis euanescat, semper ante oculos præferatur: & in altissimo mundi vertice velle consistere, vt qui multos dignitate vincebat, à nemine vinceretur.

V. Hinc est, quòd superbi vnicornibus comparentur. Nam Propheta, *Descendent,* inquit, *vnicornes cum eis.* Isai. 37. n. 7. idest, superbi, & ceruicosi, interprete Lyrano, cum vilibus, & abiectis simul in infernum descendent. Rursus Dauid: *Salua me,* inquit, *ex ore leonis: & à cornibus vnicornium humilitatem meam.* Ps. 21. num. 22. idest, à sublimitatibus superborum, vt D. Aug. exponit. Sed quid superbis cum vnicornibus? certè non parum. Nam sicut vnicornes solitarij vagantur capita alta ferentes, & aliorum consortia declinantes: ita superbi nolunt esse inter homines, sed super homines: omnia habere volunt infra se, vix aliquid iuxta se. Quòd si aliquando superbus aliquam humilitatis speciem præbere vult: etiam multò sibi plus arrogat, quam possideat. Vt in Saule patet. Nam Dauid aliquando abscidit oram ex chlamide Sauli: vitam tamen ex corpore non abstulit: cum pari facilitate vtrumque præstare posset. Quod sentiēs Saul exclamat Dauidi gratulabundus: *Iustior,* inquit, *es, quàm ego.* 1. Reg. 24. num. 18. Vides arrogantiam? Debuisset dicere, vt ibi notat Caiet. Iustus tu es, non ego; sed præ superbia dixit, Iustior tu es, quam ego. Iustiorem quidē fatetur esse Dauidem: se tamen iustum esse supponit: cum iustitiæ nihil habeat: vni quidem cedit sanctissimo viro, sed omnibus se peccatoribus anteponit: innuens

Superbi vnicornibus similes.

Lyr.

D. August.

Superbi ... sub humilitatis specie multum sibi arrogant.

Caiet.

innuens se non inter illos, sed inter iustos numerandum.

VI. Addo etiam probos viros difficilè conquiescere in eo gradu honoris, quem à Deo acceperūt: sed inde superbia stimulante in alios, atque alios superiores prosilire. Olim Deus ad Moysen: *Ecce*, inquit, *constitui te Deum Pharaonis*. Exod. 7. n. 1. Pharaonis dixit, non Israelis; vt D. Aug. ibid. q. 17. aduertit. Licèt enim Deus diuinam potestatem in impium tyrannum Moysi permitteret; tamen in suum populum, quem vnicè diligebat eā sibi semper reseruabat. Pharaonis igitur tātùm Deus Moysen constituitur. Et nihilominùs Moyses propriam Dei munus non solùm erga Pharaonem, sed etiam erga populum quodammodò vsurpabat. Quod sic ostendo. Quia proprium Dei munus est, summa pariter, atque ima gubernare; omnibus, ac singulis prouidere, quin ad vnum limitetur, quin ad plura distrahatur: iuxta illud D. Bern. ser. 69. in Cant. *Deus*, inquit, *nec ad multitudinem multus erit, nec ad paucitatem rarus; nec ad diuersitatem diuisus; nec restrictus ad vnum, nec anxius ad curas, nec perturbatus, seu turbulentus ad solicitudines. Sic fanè vni intentus, vt non detentus; sic pluribus, vt non distensus*. Hoc igitur munus sibi Moyses vsurpabat, dum solus pro tribunali à manè vsque ad vesperā, omniū, ac singulorum causas iudicabat. Exod. 18. num. 13. Quod ipsemet significanit ibid. illis verbis: *Venit ad me populus quarens sententiam Dei*. n. 15. Dei, inquit, non hominis. Quasi se illius populi Deum existimaret. Vide Moyses ne plus tibi vsurpaueris, quàm acceperis. Dux es illius populi, non Deus. Quòd si aliquam deitatem accepisti, pro Pharaone tantùm, non pro Israele accepisti. Quid igitur te Deum facis Israelis? Certè ad hanc cum opinionem superbia impellebat, & erigebat; nisi à socero suo Ietro cautè, & opportunè admoneretur, ac retraheretur. *Non bonam*, inquit, *rem facis, stulto labore consumeris*. ibid. n. 17. Hunc enim spectasse eam accusationem censuit D. Aug. q. 68. in Exod *Videndum*, inquit, *est, ne fortè voluerit Deus ab alienigena admoneri Moysen, vbi & ipsum posset tentare superbia: sedebat enim iudiciaria potestate solus, vniuerso populo stante*. Quasi diceret, ab homine reprehenditur, ne ipse sibi Deus populi illius videretur.

Etiam iusti ad sublimiora stimulat superbia.

D. Aug.

D. Bern.

D. Aug.

VII. Semper igitur superbia volat altius, quàm alæ ferant: & plura habere ornamenta, quàm re vera habeat, gloriatur. Meritò precatur Dauid: *Non veniat mihi pes superbia*. Ps. 35. n. 12. Cur pedem superbiæ vocat? An quia superbia caput non habet? An quia abiecta est, ac vilis? An quia semper à Deo recedit? An quia dux est viæ ad omne malum? Rectè quidem hæc omnia. Sed vlteriùs quæro, cur pedem dicit, non pedes? Dices, quia superbus instabilis est; & sicut ille, qui vno pede tantùm titubat, facilè ruit. Vnde de superbis dicitur eodem Ps. n. 13. *Expulsi sunt, nec potuerunt stare*. Et certè superbissimus ille Lucifer in veritate non stetit Ioan. 8. n. 44. Et propterea suæ instabilitati timens, dicebat in corde suo: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis*. Isai. 14. n. 13. In quem locum D. Bern. serm. 85. in Cant. *Ideò*, inquit, *fortassis sedere voluit, quia stare non valuit*. Optima quidem ratio, cur superbus vnus tantùm pes attribuatur. Sed vlteriùs in tem præsentem quadrate ea ratio mihi videtur; quia superbus mancus est, & claudus, altero pede mutilatus: vno tantùm pede graditur: hoc est, nunquàm omnibus redundat bonis, ex vno tantùm nimium intumescit. Si quam, vel à natura, vel à fortuna dotem sortiatur; nō solùm pedes se habere putat, sed alas. Verùm, qui pedes non habens alas assumit; meritò vtrisque priua-

Cur superbia vnus tantum pes?

Superbia instabilis.

D. Bern. *Superbia manca, dum cupit ascendere, deficitur.*

A tur. Quod D. Maximus, homil. 5. in Natali Apost. Petri, & Pauli atgutissimè, & testissimè dixit de Simone Mago; qui cum in cœlum arte magica euolaret, suam mundo diuinitatem probaturus: diuina virtute in terram deiicitur, fractis cruribus ex ruina, suam mundo iniquitatem, vilitatémque testatus. *Vt qui*, inquit, *paulò ante volare tentauerat, subitò ambulare non posset; & qui pennas assumeret, plantas amitteret*.

D. Max.

Ex his patet quantùm sibi superbia assumat; sed quantùm aliis detrahat, ipsa quoque Phenenna ostendit: quæ non solùm suam fœcundirarem iactabat, sed etiam Annæ sterilitatem irridebat. Semper alios superbi contemnunt. Itruit Dauid

VIII.

Semper alios superbi contemnunt.

B in Philisthæum, *& tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina sua, & interfecit eum, praciditque caput eius*. 1. Reg. 17. n. 51. Notandum illud, *Eduxit eum de vagina sua*. Quid hoc est? Nōnne pugna iam initi cœpta erat? Quid igitur Philisthæus adhuc ensem in vagina reconditum gestabat? Respondet Lyran. & Abul. qui difficultatem atringūt, Philisthæū priùs lancea, quàm gladio de more militari pugnare decreuisse. Sed illis non assentior. Nam in singulari certamine præcipue pedestri, nō tam hastæ, quàm gladij vsus esse solet. Aliter igitur respondeo. Philisthæum non eduxisse gladium è vagina, quia cum superbissimus esset, adeò Daniden contemnebat: vt indignum sua virtute iudicaret, ferrum contra eum distringere, & imbuere suum gladium vnius adolescentuli cruore. Quare nō tam gladio, quàm

Lyran. & Abul.

C vno halitu Dauidem à se difflandum, ac dissipandum esse sperabat.

Non minorem sui iactantiam, & aliorum despicientiam præferebat improbus ille Rabsaces Assyriorum ductor. Nam ad Ezechiam Hebræorum Regem, nuntios misit cum his verbis: *Dicite Ezechia, Hac dicit Rex magnus Rex Assyriorum*. Isai. 36. num. 4. Vide superbiam aliorum contemptricem. Ezechiam non appellat regem: at verò Assyriorū tyrannum, non tantùm semel atque iterum regem vocat, sed etiam magnū regem. Notauit hoc egregiè D. Cyril. Alexand. in eum locum. *Simpliei*, inquit, *appellatione Ezechiam nominat, non addito regis vocabulo, nec aliare quapiam viris ea dignitate praditis conuenientissima: at regem Assyriorum vocat: nec simpliciter hoc ipso contentus nomine, sed etiam magnum appellat*. Quid Pharao? Quanto cum aliorum con-

IX.

Superbi solos se magnos arbitrantur.

D. Cyril. Alex.

D temptu de sua magnitudine gloriabatur. Celebre est illud Moysis præconium: *Fuit Moyses vir magnus valdè in terra Ægypti coram seruis Pharaonis, & omni populo*. Exod. 11. n. 3. Cur non etiam coram Pharaone magnus dicitur, apud quem non minora ediderat portenta? Respondet Oleast. Quia reges, inquit, neminem magnum arbitrantur, nisi se ipsos. Sed vtinam solos homines contemneret superbus: neque verum Deum aspernaretur; vt planè aspernatus est Nabuchodonosor, dum suā potentiam diuinæ, qnam paulo ante confessus fuerat, anteposuit. *Quis*, inquit, *est Deus, qui eripiat vos de manu mea*? Dan. 3. n. 15. Vbi Theod. *Tam citò*, inquit, *quem confessus fuerat, & Deum Deorum vocauerat, ei detraxit, ipsúmque homine imbecilliorem opina-*

Oleast.

Vel ipsum Deū superbi aspernatur.

Theod.

E *tus est esse: quem dominum regum appellarat, & eū vincere se infelix inuenituer gloriatus est*. Quem igitur superbus non contemnat, qui Deum optimum maximum contemnit?

Ex hac igitur superbiæ radice illi contumeliarum fructus enascuntur. Vnde illud Salomonis iam citatum: *Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia*. Prouerb. 11. n. 2. Quæ contumelia passiuè intelligi potest, & actiuè: passiuè quidem, quia & superbus cōtumelias, quas dicit, audit; irrisórque omnium

X.

Superbus omnium irrisor, ab omnibus irridetur.

omnium irridetur, iuxta illud Abacuc.1. num.10. *Tyranni ridiculi eius erant.* Hoc est, superbi principes risu, & sibilo explodentur. Et illud Ps.106. n. 40. *Effusa est contemptio super principes.* Vbi Theod. *Qui,* inquit, *principes amplissimi erant, ab illis ipsis, nempe subditis, despiciuntur.* Actiue autem aptiùs ad rem nostram; quia superbus contumeliis nullis parcit, conuitiis omnes lacerat, & proscindit. Hinc illa prophetæ exclamatio: *Væ coronæ superbiæ.* Isai.28. n. 1. Septuaginta transferunt: *Væ coronæ iniuriæ.* Quasi iniuria, & superbia idem sit. Nam superbus tam multis iniuriis alios lacessit, vt continua omnium iniuria videatur. Tales quondam fuerunt Romani, qui sicut animis erant insolentes; ita dictis, & factis intractabiles; vt vel D.Bern. in loquendo modestissimus testatur libr.4. ad Eugen. *Quid,* inquit, *tam notum sæculis, quàm proteruia, & fastus Romanorum? Gens insueta paci, tumultui assueta, gens immitis, & intractabilis: vsque adhuc subdi nescia, nisi cum non valet resistere.*

Theodor. — Romanorum superbia intractabilis. — D.Bern.

XI. Vnde D.Paulus qui Romanorū superbiā nouerat, eorundem iniurias amputandas, curauit. *Sicut in die,* inquit, *honestè ambulemus, non in comessationibus, & ebrietatibus; non in cubilibus, & impudicitiis; non in cōtentione, & æmulatione.* Rom.13.n.13. In quæ vltima D.Anselm. *Contendebant,* inquit, *Romani, & se aliis præferebant: horum autem morborum, idest, contentionis, & æmulationis, mater superbia est, & humanæ laudes auiditas: nec adhuc sanari potest nisi qui superbiam calcauerit, & humanas laudes contempserit.* Nec immeritò post comessationes prohibentur à D. Paulo contentiones; quia Romani post intempestiua conuiuia, nihil aliud quàm superba conuitia eructabant. Hic est ille pestilens superborum halitus, qui Dauidem tanquam exanimem solo sternebat. *Miserere,* inquit, *mei, quoniam conculcauit me homo.* Ps.55.n.2. Ex Hebræo legi potest: *Quoniam anhelauit in me.* Verbum enim שאף *Saaph,* quod ibi ponitur, *anhelare* significat. Vide quantas vires habeat contumelia. Vnus halitus, siue vna contumelia Saulis, aut Semei, aut alterius cuiusque Sannionis, seu veteratoris generosum regem cōculcabat.

D.Ansel. — Vel superbia halitus reges cōculcat.

XII. Ad hæc; solet in scriptura superbia fumo comparari. *Conuoluetur superbia fumi,* inquit Isai.9.n.18. Vnde illud ex Ps.73 n 23. *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.* Sic aliqui interpretantur: *Fumus eorum, qui te oderūt.* Quid, quæso, superbiæ cum fumo? An quia sicut fumus ascendendo inanescit; ita & superbus deperit, ac difflatur augescendo? Non inuenustè quidem. Sed vlteriùs in rem præsentem, quia sicut fumo desiliente ex camino, & se in totam domum glomerante, durare nemo potest in ædibus; sed foras, antequàm stranguletur, erumpit: ita & superbo in iras detumescente, & in contumelias despumante, nemo potest sub eodem tecto commorari. Rectè Dauid: *Dum superbit,* inquit, *impius, incenditur pauper.* Ps.9. seu 10. iuxta Hebræos, n.2. Quasi superbus tam duris verbis in pauperes incurrat, vt non conuitia, sed incēdia iacere in eos videatur. Concinit illud Iob.cap.15.n. 20. *Cunctis diebus suis, impius superbit.* Aquila vertit: *Impius in dolore est.* Non eo tantùm, quem secum gerit; sed etiam quem aliis ingerit. Quasi non sit aliud superbire; quàm alios probris, & iniuriis cruentare. Non potuit ille Pharisæus tam superstitiosè de suis virtutibus insolescere; quin aliis hominibus, & præsertim vni publicano, tā superbas imponeret contumelias, *Non sum,* inquit, *sicut cæteri hominum; velut etiam hic publicanus* Luc.18 n. 11. Vbi D Aug. serm.36. de Verbis Domini. *Noluit,* inquit, *Deum rogare, sed se laudare: parum est non Deū rogare, sed se laudare; insuper & roganti insultare.* Sed

Superbia fumus, dum ascēdit, inanescit. — Superborum conuitia, incendia. — Superbia dū plurimū sibi arrogat, aliis detrahit. — D. Aug.

Fr.Menduza in libr.Regum.

quid ei profuit tam superba sui commēdatio? Imò quid ei profuit tam numerosus virtutum comitatus, cum tam improbo aliorum contemptu? Optimè D. Ambr. serm.20. in Psal.118. *Nihil,* inquit, *ei tot genera virtutum, vno vitio decolarata prodesse potuerunt.* Non potuit Agar de sua fœcunditate gloriari, quin aduersùs Saram Dominam suam superbiret. *At illa,* inquit textus, *concepisse se videns, despexit Dominam suam.* Genes.16.n.4. Vbi D.Chrysost. homil.38. *Seruorum,* inquit, *mos est, vt cū paruam eis prosperitatis adspirauerit, nequeant intra suos limites manere, sed statim sui ordinis obliuiscantur.* Non aliter igitur Phenenna sua fœcunditate tumens, Annæ sterilitatem contempsit. Et sicut illa Niobe, vt est in fabulis, propter numerosam prolem se Latonæ prætulit, non tamen sine suo malo, in lapidem obrigescens: ita & hæc ob suam fœcunditatem, sanctissimam fœminam insolenter lacessiuit, non tamen impunita, tandem in lapideam data sterilitatem: vt c.2.n.5. patebit. Atque hæc de prima iurgij radice.

D.Ambros. — D Chrys. — Seruorum est de minimus superbire.

Altera iurgij radix, inuidia.

XIII. CReādis, nutriēdisque iurgiis, ac discordiis nō minus apta radix est inuidia. Igitur Phenēna eximias Annæ virtutes videbat, & inuidebat, cruciabatur animo, calūniabatur ore. Ab illa inuidiæ radice, hæc conuitiorū, ac iurgiorū propago erumpebat. Hoc est inuidorū ingenium. Dolent in primis illis oculi, quoties aliena bona intuētur. Vnde Diogenes rogatus, quo pacto quis posset de suo aduersario vindictā sumere? Respondet, si se optimū in omnibus præstiterit. Nam, vt benè D.Cypr. lib. de zelo, & liuore. *Quantò,* inquit, *ille, qui inuidetur, successu meliore profecerit; tantò inuidus in maius incendium liuoris ignibus inardescit.* Et D.Aug. ser.18. ad fratres in erem. *Nusquàm,* inquit, *meliùs malos inuidos torquere poteritis, quàm virtutibus, & gloriæ seruiendo.* Quasi tot inuidis tormenta inferas, quod tui ipsius offeras ornamenta. Expressit hoc Regius vates loquens de viro iusto. *Cornu,* inquit, *eius exaltabitur in gloria.* Ps.111. n.9. Et statim subdit de peccatore: *Peccator videbit, & irascetur: dentibus suis fremet, & tabescet.* Vbi D.Chrys. *Quid miserius,* inquit, *homine, qui viuit, in scelere: quando aliorum etiam rectè factis mordetur, & aliorum laudem suam pœnam existimat: & ipse à se ipso supplicium exigit, suam conscientiam lanians, & mentem excrucians, & se ipsum in se carnificem exhibens.* Hinc est, quod cum Deus inuidos Ægyptios cruciare vellet; felices illis Hebræos ante oculos proposuit; vt colligo ex Dauide: *Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius.* Psal.104.n.25. Idest, conuertit Ægyptios, vt odirent Hebræos. Quid est, conuertit? Impulitne Deus ad malum? Absit, vt ex totius fonte bonitatis quidquam mali scaturiret. Quo pacto igitur conuertit cor Ægyptiorum in odium Hebræorum? Respondet D.Aug. in eum Psal. *Non,* inquit, *illos malos faciendo; sed istis bona, quibus mali facillimè possent inuidere, largiendo, incitasse dicitur ad odium.* Quasi iustorum beneficia, sint supplicia inuidorum. Vnde Isai.cap.50. num.9. postquàm in se diuinum fauorem recognoscit, dicens: *Ecce Dominus meus, auxiliator meus: quis est, qui condemnet me?* Statim subdit: *Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos.* Hoc est, zelus, & inuidia, vt Interlin. exponit. Nam de alienis bonis inuidia generatur; quæ non minùs pectora, quàm tinea vestimenta corrodit; iuxta illud D.Cyprian. lib. de zelo, & liuore, *Qualis,* inquit, *est animi tinea, zelare in altero felicitatem; in malum proprium*

Aliena bona, propria mala facit inuidia. — D.Cypr. — D.August. — D.Chrys. — D.Aug. — Inuidia, tinea cordis. — D.Cypr.

bona aliena conuertere, illustrium prosperitate torqueri; alterium gloriam facere suam pœnam, & velut quosdam pectori suo admouere carnifices, qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta maleuolentia vngulis pulsent. Vbi etiam de hac re plura eleganter.

XIV. *Inuidia etiā fratres vrit, & cognatos.* Sed vt res clarior euadat, illustretur exemplis. Cum Deus vellet Abrahamum omnium bonorū promissionibus cumulare; priùs à Lot cum separauit. Sic enim in litera habetur: *Dixit Dominus ad Abraham, postquam diuisus est ab eo Lot, Leua oculos tuos in directum, & vide à loco, in quo nunc es, ad aquilonem, & meridiem, ad orientem, & occidentem, omnem terram, quam conspicis tibi dabo, & semini tuo, vsque in sempiternum*. Gen. 13. à n. 14. Quæro, cur recedente priùs Lot, hæc fiat donatio Abrahamo? Beoè Oleast. *Oleast.* Quia pius, inquit, Dominus inuidiam, aut odium nepotis timuit ipsi Abrahæ. Quasi & ipse Lot, probus alioqui vir, patrui sui felicitatem videre non posset, quin inuideret. Hoc fortasse documento instructus Abraham, cū posteà filium suum Isaac hæredem constituit ex asse, hoc est, ex omnibus paternis bonis: eum statim separauit à filiis Ceturæ, & Agar: quibus leuiora munera legauerat. Sic enim habetur Gen. 25. à n. 5. *Dedit Abraham cuncta, quæ possederat Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viueret ad plagam orientalem*. Cur eos deinceps in eadem regione habitare non permisit? An quia præuidit iam multos ex illis posteros nasciturosa, vt vna omnibus regio non sufficeret? An quia timuit, ne religio Isaac, & filiorum eius ex commercio filiorum Ceturæ, & Agar idololatriæ seruientium deprauaretur? An denique, quia in spiritu præcognouit fore, vt filij ancillarum inuiderent filio suo Isaac, si eum viderent in paternam hæreditatem cooptatum, & maioribus, quàm illos, bonis affluentem? Congruenter quidem has omnes rationes inculcat Abul. *Abul.* Tertiam tamen ad rem nostram congruentius. Non potuerunt enim improbi homines, etiam vnius fratris Isaac bona intueri, quin inuidiæ stimulis pungerentur.

XV. *Inuidi oculi ex aliena felicitatis torquentur aspectu.* Familiariter Deus cum Moyse in monte Sinai colloquuturus, nubem dimisit, quæ latè incubans, & mōtē, & Moysen tegeret, Hebræorúmque eriperet è conspectu. *Operuit*, inquit textus, *nubes mōtem; & habitauit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube*. Exod. 24 n. 16. Cur, quæso, priùs tegitur Moyses, quàm Deum alloquatur? Respondet Oleast. *Oleast.* quia noluit Deus populum videre, quā familiaris illi seruus esset Moyses: ne inuidia torqueretur, & ne alios inuidia permotos, in eū prouocaret. Adeò solet inuidia lacessere, & solicitare animos inuidentium, vt ex solo conspectu alienæ felicitatis torqueātur. *Inuidi, dum aliorū laudes sibi perire credunt, cruciantur.* Malo spiritu agitabatur Saul: ad quem tranquillandum, *Prouidete*, inquit, *mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me*. 1. Reg. 16. n. 17. Vnus ex his qui aderant Dauidem ad hanc rem non solum inculcat, sed etiam magnis laudibus commendat. *Ecce*, inquit, *vidi filium Isai, Bethlehemitem, scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum; & Dominus est cum eo*. Ita ibi n. 18. Hunc Dauidis laudatorem dicunt Hebræi apud Lyran. *Lyran.* fuisse Doeg capitalem ipsius Dauidis inimicum. Si ita est, quæro, cur inimicus Dauidis tam effusus eiusdem Dauidis encomiastes efficiatur apud regem? Mitto alias rationes ad eum locū referendas. Illa ad rem præsentem. Quia Dauidem volebat occidere, sine vlla nota suæ maleuolentiæ. Quid igitur ad hanc rem molitur? Sciebat Saulem esse inuidū, & alienis laudibus incredibiliter cruciati.

A Laudat igitur Dauidem apud Saulem, vt Saul inuidiæ stimulis agitatus interficiat Dauidē; credēs sibi perire eas laudes, quæ Dauidi canerentur. Vides, vt ipsi quoque improbi homines inuidorum ingenium cognoscant, ac testentur?

XVI. *Aliorū encomia apud inuidū, crimina.* Eundem Dauidem ad Achis Regem Geth confugientem, regis serui magnis laudibus efferebāt. *Nunquid*, aiebant, *non iste est Dauid Rex terræ? Nonne huic cantabant per choros, dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia*: 1. Reg. 21. n. 11. Cur, quæso, se ostendunt tam profusos Dauidis laudatores, quem alioqui toto regno exterminandum, imò, & de vita tollendum desiderabant? Rem attigit Lyr. *Lyran.* *Hæc*, inquit, *dicebant, vt Achis eum detinere*
B *ret, & occideret*. Cum enim scirent inuidum esse regem, pariter præsciebant, Dauidis laudibus ita commouendum, vt aliquid illi exitium machinaretur. Deferre enim ad inuidum regem magna alicuius encomia, perinde est, atque capitalia crimina deferre. Et propterea Dauid suis laudibus auditis, magnum aliquod malum sibi inde paratum esse, prudens intellexit. *Posuit*, inquit textus, *Dauid sermones istos in corde suo; & extimuit valde à facie Achis Regis Geth*. Ibid. n. 12. Credidit enim suletti rex ingenio, non minùs periculi sibi imminere, dū apud inuidū regē laudaretur, quàm si accusaretur.

XVII. *Inuidia stimulis gehennæ incendiis conferūtur.* At quantus, quæso, est inuidorū de aliena felicitate cruciatus? Planè iam acerbus, vt gehennali cōparetur. Dauid à Saule, eiusque militibus acriter
C vexatus exclamat: *Dolores inferni circundederunt me*. Ps. 17. n. 6. D. Aug. *D. Aug* legit: *Dolores inuidiæ*. Ita vt sermo sit de doloribus, qui erant in ipsius Dauidis persequutoribus. Hi enim inuidiæ stimulis non minùs quàm inferni doloribus agitati, in Dauidē inuehebantur. Facit illud Cant. 8. n. 6. *Dura sicut infernus æmulatio*. Quia nō minùs pungit inuidia, quàm infernus. Imo sicut inferni pœna perennis est, ita & inuidiæ cruciatus nunquam finitur: iuxta illud D. Cypriani *D. Cypr.* lib. de zelo, & liuore. *Zelus*, inquit, *terminum non habet; permanens iugiter malū, & sine fine peccatum est*. Et paulò post. *Calamitas sine remedio est, odisse felicem*. Clausus tenebatur inferni ergastulo diues ille auarus: nec tamē quicquam de sua inuidia remittebat; imo magis illius stimulis, quàm gehennæ incendiis cruciabatur: vt ex illius precatione
D ostendi potest. *Pater*, inquit, *Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti in aquam, & refrigeret linguam meam; quia crucior in hac flamma*. Luc. 16. n. 24. Vnde expende illud: *Mitte Lazarū*. Quæro enim, cur potiùs non postulauerit, vt sibi ipsi liceret ascendere ad Lazarum; quàm vt Lazarus, descendere iuberetur ad se? Cur non dixit, Mitte me ad Lazarum; sed, mitte Lazarum ad me? Planè, quia potiùs optabat, Lazarum secum esse miserum, quàm se cū Lazaro beatum; ac si magis eum aliena gloria, quàm propria pœna cruciaret. Ponderauit hoc ingeniosè D. Petrus Chrys. *D. Petr. Chrysol.* ser. 122. *Quod*, inquit, *agit diues, non est nouelli doloris, sed liuoris antiqui: zelo magis incenditur, quàm gehenna. Est graue illis malum: est illis incen-*
E *diū non ferendum, quos aliquando habuere contemptui, videre felices. Adhuc diuitem malitia non deserit, quem iam possidet pœna: qui non se ad Lazarum duci postulat, sed ad se Lazarum vult deduci*.

XVIII. *Dæmones in medio aere inuidiæ stimulis magis, quàm gehennalibus flammis cruciantur.* Infernus planè est inuidis, non tam vbi suas pœnas patiuntur, quàm vbi alienas coronas intuentur. Conueniunt Theologi in 4 sent. d. 45. & 1. p. q. 64. art. 4. non paucos dæmonum in medio aëre inter cælum, & terram cruciari. Quæres cur hic locus illis ad supplicium destinetur, qui potiùs imis terræ visceribus obruendi viderentur? Mitto alias Theologorum rationes. Illa est ad rem præsentem,

sentem, vt diabolus constitutus inter iustos, qui iam triumphant in patria, & qui adhuc in via peregrinantur, vtrisque inuideat, & inuidendo magis crucietur. Sic enim rem declarat D. Bernard. serm. 54. in Cant. *Diabolus*, inquit, *in pœnam suam, locum, in aere medium inter cælum, & terram sortitus est; vt videat, & inuideat, ipsaque inuidia torqueatur.* Et paulò post, considerans diabolum, tanquam montes Gelboe, omni rore destitutos, cum reliqui in circuitu montes cælestibus imbribus infundantur, sic exclamat: *Quam miser*, inquit, *cum suspicit cælos, in quibus innumeros montes intuetur, diuina claritate fulgentes? Quàm miserior, cum respicit terram, montes quamplurimos de populo acquisitionis habentem? Cum quanto putamus dolore aspiciat ille cupidissimus gloriæ istos in circuitu suo tam gloriosos montes; cum suos è regione incultos tenebrosos, bonis omnibus infecundos despiciat?*

D. Bern.

XIX. Qui certè idem ferè mysterium agnoscit in illis seraphinis, qui Domini faciem, pedésque velabant; media verò pectoris spatia intuentiū oculis peruia relinquebant. Isai. 6. n. 2. Nam per Domini faciem, D. Bernard. tract. de gradibus humilitatis, in primo gradu superbiæ, intelligit triumphantis Ecclesiæ arcana; per Domini pedes, militantis Ecclesiæ mysteria; per intermedia spatia, illa inter currentium Angelorum ministeria, quibus summa imis, & ima summis in eundem amoris nexum copulantur. Quid ergo Bernardus? Diabolum in medio aëre exulantem alloquutus: *Licet*, inquit, *& caput in cælo, & pedes in terra à te abscondantur; quiddam tamen tibi medium videndum, ad inuidendum duntaxat permittitur; dum suspensus in aere descendentes quidem per se, & ascendentes angelos intueris; sed quid vel audiant in cælis, vel nuntient in terris penitus nescis.* Quasi diabolus propter suam culpam, à diuinorum secretorum notitia arceatur, sed in suam pœnam ad illud Angelorum cum hominibus commercium cognoscendum excitetur. Dùm enim cognoscit Angelos per medium aërem vltrò, citróque commeantes, & quanta de cælo dona deferant, quanta de terris vota offerant, intuetur: dum illa diuina beneficia, hæc humana obsequia contemplatur: denique dum cernit per ipsum aerem, vbi ille pœnam, & exilium patitur; facilem hominibus viam ad gloriam, & imperium aperiri: dici non potest, quantis inuidiæ stimulis dilaceretur. Itaque ad pœnam damnatorum maximus cumulus accessit inuidiæ. Quasi vno liuore, magis, quàm quouis alio dolore crucientur.

D. Bern.

XX. Si igitur tantus est dolor ex inuidia, quid mirum, si in rixas, & contumelias erumpat. *Fratres Iosephi*, inquit textus, *oderant eum.* Genes. 37. num. 4. Quid deinde? Sequitur: *Nec poterant ei quidquam pacificè loqui.* Vbi planè magnitudo inuidiæ satis exprimitur: quæ maxima & molestissima tùc est, vt ibi Rupertus obseruat, *Quando*, inquit, *vires animi lingua dissimulare non potest.* Quod si viri inuidi nequeunt à contumeliis abstinere, quî poterunt fœminæ: quæ, vt docet Aristot. lib. 9. de historia animalium, magis inuidiæ succumbunt ob pusillanimitatem animi? Nam inuidia magis in pusillanimes dominatur: iuxta illud. *Paruulum occidit inuidia.* Iob. 5. num. 2. Hoc est, pusillanimum, vt ibi D. Thomas, & cæteri interpretes aduertunt. Sicut enim planeta inferior superiorem obscurat, & eclipsat, non autem viceuersa: ita & abiectus homuncio magnis heroibus inuidet: non tamen inuerso ordine. Vnde Romani, qui inter cæteras nationes fuerunt in primis generosi, nulla olim agitabantur inuidia; iuxta illud: *Non est inuidia, neque zelus inter eos.* 1. Machab. 8. n. 16. Quanuis postea decrescentibus eorum animis, inter eos inuidia accreuerit; vt ibidem Lyr. aduertit. Imò & Angeli, quandiu in statu gratiæ fuerunt, nulla in homines inuidia laborarunt: si vera est D. Chrysost. opinio, homil. 22. in Genes. *Quomodo*, inquit, *rationi consonum est, Angelum incorporeum, & in tali dignitate constitutum, homini inuidere corpore circum amicto? Sed inuidit, qui à superna gloria in extremam ignominiam deiectus est.* Quasi inuidiæ conditio adeò sit vilis, & abiecta, vt non nisi in vili, abiectáque natura; aut certè in vili, abiectóque statu reperiatur. Igitur Phenenna, sicuti sexu abiectior, ita ad inuidiam procliuior, Annæ virtutibus inuida, non desinebat iugiter prouocare. Atque hæc vtráque huius iurgij radix.

Inuidia virum lingua dissimulare non potest.

Inuidia, mulierum, & pusillanimū.
Arist.

D. Thom.

Romani quandiu generosi, nunquā inuidi.

Lyr.

D. Chrys.
Angeli post lapsum inuidi.

SECTIO II.

Quàm molestum fuerit hoc Phenennæ iurgium?

I. Satis id litera expressit illis verbis: *Et vehementer angebat, in tantum, vt exprobraret, &c.* Illustrari autem potest vehementia huius angoris, seu afflictionis, triplici ex capite. Ex persona affligente. Ex persona afflicta. Ex modo affligendi. Singula paucis illustremus.

Triplici ex capite iurgij molestia illustratur.

II. Quod ad primum attinet. Persona affligens, nimirum Phenenna, domestica, & familiaris erat. Quid molestius? Pati ab externo durum est; à domestico durissimum. Cum olim Cæsar teste Trāquillo in eius vita cap. 82. videret in senatu multos districtis pugionibus in se vnum irruentes; & inter eos M. Brutum, qui eius filius credebatur: emphaticè cum illo expostulauit, Græcis verbis, ϰ̀ σὺ τέϰνον. Hoc est, *Etiam tu fili?* quasi non de externorum, sed de vnius filij iniuria quereretur. Similis est illa conquestio Dauidica: *Cor*, inquit, *meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.* Psal. 37. n. 11. Vnde hæc tam acerba examinatio? vt non solum se à corde, à virtute, sed etiam à diuina prouidentia quodammodo destitutum lamentetur? Nam per lumen oculorum suorum, diuinam prouidentiam Theodoret. interpretatur. Attendite, quæ sequuntur: *Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt; & qui iuxta me erant, de longe steterunt.* Ibid. n. 12. Quasi diceret, ex amicis meis quidam mihi fuerunt exitio; alij verò præsidio esse noluerunt. Sicut igitur deficiente anima tabescit corpus; ita deficientibus amicis, qui sunt instar animæ, mirum non est; si totus contabescam. Huc pertinet illa etiam Dauidis querela, si in persona propria loquatur, de Achitophele consiliario suo; si verò in persona Christi Domini, de Iuda eius discipulo: quod ille ab ipso Dauide ad Absalonem defecerit. 2. Reg. 15. n. 12. Hic verò à Christo Domino ad Pharisæos, sed potiùs ad Satanam. Ioan. 13. n. 27. Conqueritur autem sic: *Si*, inquit, *inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. & si is, qui oderat me, super me magna loquutus fuisset, abscondissem me forsitā ab eo: tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus: qui simul mecū dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cū cōsensu.* Ps. 54. à n. 13. quasi diceret, vt Theod. exponit, *Ea, quæ ab inimicis fiūt tolerāda, & ferenda censemus; omnium molestissimum mihi videtur, virum familiarem, & concordem, meum sodalem, & conuictorem factum, & diuinarum, & humanarum*

Primo ex persona affligente.
Sueton. Tranq.
Ab amicis, & domesticis pati, durissimum.

Theod.

Christi proditio à discipulo, amarior.

bona aliena conuertere; illustrium prosperitate torqueri; aliorum gloriam facere suam pœnam, & velut quosdam pectori suo admouere carnifices; qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta maleuolentiæ vngulis pulsent. Vbi etiam de hac re plura eleganter.

XIV. *Inuidia etiā fratres vrit, & cognatos.* Sed vt res clarior euadat, illustremus exemplis. Cum Deus vellet Abrahamum omnium bonorū promissionibus cumulare; priùs à Lot eum separauit. Sic enim in litera habetur: *Dixit Dominus ad Abraham, postquam diuisus est ab eo Lot, Leua oculos tuos in directum, & vide à loco, in quo nunc es, ad aquilonem, & meridiem, ad orientem, & occidentem, omnem terram, quam conspicis tibi dabo, & semini tuo, vsque in sempiternum.* Gen. 13. à n. 14. Quæro, cur recedente priùs Lot, hæc fiat donario Abrahamo? Benè Oleast. (*Oleast.*) Quia pius, inquit, Dominus inuidiam, aut odium nepotis timuit ipsi Abrahæ. Quasi & ipse Lot, probus alioqui vir, patrui sui felicitatem videre non posset, quin inuideret. Hoc fortassè documento instructus Abraham, cū posteà filium suum Isaac hæredem constituit ex asse, hoc est, ex omnibus paternis bonis: eum statim separauit à filiis Ceturæ, & Agar: quibus leuiora munera legauerat. Sic enim habetur Gen. 25. à n. 5. *Dedit Abraham cuncta, quæ possederat Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viueret ad plagam orientalem.* Cur eos deinceps in eadem regione habitare non permisit? An quia præuidit tam multos ex illis posteros nascituros, vt vna omnibus regio non sufficeret? An quia timuit, ne religio Isaac, & filiorum eius ex commercio filiorum Ceturæ, & Agar idololatriæ seruientium deprauaretur? An denique, quia in spiritu præcognouit fore, vt filij ancillarum inuiderent filio suo Isaac, si eum viderent in paternam hæreditatem cooptatum, & maioribus, quàm illos, bonis affluentem? Congruenter quidem has omnes rationes inculcat Abul. (*Abul.*) Tertiam tamen ad rem nostram congruentius. Non potuerunt enim improbi homines, etiam vnius fratris Isaac bona intueri, quin inuidiæ stimulis pungerentur.

XV. *Inuidi oculi ex aliena felicitatis torquentur aspectu.* Familiariter Deus cum Moyse in monte Sinai colloquuturus, nubem dimisit, quæ latè incubans, & mōtē, & Moysen tegeret, Hebræorúmque eriperet è conspectu. *Operuit*, inquit textus, *nubes mōtem; & habitauit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube.* Exod. 24 n. 16. Cur, quæso, priùs tegitur Moyses, quàm Deum alloquatur? Respondet Oleast. (*Oleast.*) quia noluit Deus populum videre, quā familiaris illi seruus esset Moyses: ne inuidia torqueretur, & ne alios inuidia permotos, in eū prouocaret. Adeò solet inuidia lacessere, & solicitare animos inuidentium, vt ex solo conspectu alienæ felicitatis torqueātur. *Inuidi, dum aliorū laudes sibi perire credunt, cruciantur.* Malo spiritu agitabatur Saul: ad quem tranquillandum, *Prouidete*, inquit, *mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me.* 1. Reg. 16. n. 17. Vnus ex his qui aderant Dauidem ad hanc rem non solum inculcat, sed etiam magnis laudibus commendat. *Ecce*, inquit, *vidi filium Isai, Bethlehemitem, scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum; & Dominus est cum eo.* Ita ibi n. 18. Hunc Dauidis laudatorem dicunt Hebræi apud Lyran. (*Lyran.*) fuisse Doeg capitalem ipsius Dauidis inimicum. Si ita est, quæro, cur inimicus Dauidis tam effusus eiusdem Dauidis encomiastes efficiatur apud regem? Mitto alias rationes ad eum locū referendas. Illa ad rem præsentem. Quia Dauidem volebat occidere, sine vlla nota suæ maleuolentiæ. Quid igitur ad hanc rem molitur? Sciebat Saulem esse inuidū, & alienis laudibus incredibiliter cruciari.

A Laudat igitur Dauidem apud Saulem, vt Saul inuidiæ stimulis agitatus interficiat Dauidē; credēs sibi perire eas laudes, quæ Dauidi canerentur. Vides, vt ipsi quoque improbi homines inuidorum ingenium cognoscant, ac testentur?

XVI. *Aliorū encomia apud inuidū, crimina.* Eundem Dauidem ad Achis Regem Geth confugientem, regis serui magnis laudibus efferebāt. *Nunquid*, aiebant, *non iste est Dauid Rex terræ? Nōne hunc cantabant per choros, dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia?* 1. Reg. 21. n. 11. Cur, quæso, se ostendunt tam profusos Dauidis laudatores, quem alioqui toto regno exterminandum, imò, & de vita tollendum desiderabant? Rem attigit Lyr. (*Lyran.*) *Hæc*, inquit, *dicebant, vt Achis eum detineret, & occideret.* B Cum enim scirent inuidum esse regem, pariter præsciebant, Dauidis laudibus ita commouendum, vt aliquod illi exitium machinaretur. Deferre enim ad inuidum regem magna alicuius encomia, perinde est, atque capitalia crimina deferre. Et proptereà Dauid suis laudibus auditis, magnum aliquod malum sibi inde parādum esse, prudens intellexit. *Posuit*, inquit textus, *Dauid sermones istos in corde suo; & extimuit valde à facie Achis Regis Geth.* Ibid. n. 12. Credidit enim solerti rex ingenio, non minùs periculi sibi imminere, dū apud inuidū regē laudaretur, quàm si accusaretur.

XVII. *Inuidia stimuli gehennæ incendiis conferūtur.* At quantus, quæso, est inuidorū de aliena felicitate cruciatus? Planè tam acerbus, vt gehennali cōparetur. Dauid à Saule, eiusque militibus acriter C vexatus exclamat: *Dolores inferni circundederunt me.* Ps. 17. n. 6. D. Aug. (*D. Aug*) legit: *Dolores inuidiæ.* Ita vt sermo sit de doloribus, qui erant in ipsius Dauidis persequutoribus. Hi enim inuidiæ stimulis non minùs quàm inferni doloribus agitari, in Dauidē inuehebantur. Facit illud Cant. 8. n. 6. *Dura sicut infernus æmulatio.* Quia nō minùs pungit inuidia, quàm infernus. Imo sicut inferni pœna perennis est, ita & inuidiæ cruciatus nunquam finitur: iuxta illud D. Cypriani lib. de zelo, & liuore. (*D. Cypr.*) *Zelus*, inquit, *terminum non habet; permanens iugiter malū, & sine fine peccatum est.* Et paulò post. *Calamitas sine remedio est, odisse felicem.* Clausus tenebatur inferni ergastulo diues ille auarus: nec tamē quicquam de sua inuidia remittebat; imo magis illius stimulis, quàm gehennæ incendiis cruciabatur: vt ex illius precaD tione ostendi potest. *Pater*, inquit, *Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti in aquam, & refrigeret linguam meam; quia crucior in hac flamma.* Luc. 16. n. 24. Vnde expende illud: *Mitte Lazarū.* Quæro enim, cur potiùs non postulauerit, vt sibi ipsi liceret ascendere ad Lazarum; quàm vt Lazarus, descendere iubetur ad se? Cur non dixit, Mitte me ad Lazarum; sed, mitte Lazarum ad me? Planè, quia potiùs optabat, Lazarum secum esse miserum, quàm se cū Lazaro beatum; ac si magis eum aliena gloria, quàm propria pœna cruciaret. Ponderauit hoc ingeniosè D. Petrus Chrys. ser. 122. (*D. Petr. Chrysol.*) *Quod*, inquit, *agit diues, non est nouelli doloris, sed liuoris antiqui: zelo magis incenditur, quàm gehenna. Est graue illic malum: est illis incen*E*diū non ferendum, quos aliquando habuere contemptui, videre felices. Adhuc diuitem malitia non deserit, quem iam possidet pœna: qui non se ad Lazarum duci postulat, sed ad sē Lazarum vult deduci.*

XVIII. *Dæmones in medio aere inuidia stimulis magis, quàm gehennalibus flammis cruciantur.* Infernus planè est inuidis, non tam vbi suas pœnas patiuntur, quàm vbi alienas coronas intuentur. Conueniunt Theologi in 4 sentent. d. 45. & 1. p. q. 64. art. 4. non paucos dæmonum in medio aëre inter cælum, & terram cruciari. Quæres cur hic locus illis ad supplicium destinetur, qui potiùs imis terræ visceribus obruendi viderentur? Mitto alias Theologorum rationes. Illa est ad rem præsentem,

sentem, vt diabolus constitutus inter iustos, qui iam triumphant in patria, & qui adhuc in via peregrinantur, vtrisque inuideat, & inuidendo magis crucietur. Sic enim tum declarat D. Bernard. serm. 54. in Cant. *Diabolus*, inquit, *in pœnam suam, locum, in aere medium inter cælum, & terram sortitus est; vt videat, & inuideat, ipsaque inuidia torqueatur.* Et paulò post, considerans diabolum, tanquam montes Gelbue, omni rore destitutos, cum reliqui in circuitu montes cælestibus imbribus infundantur, sic exclamat: *Quàm miser*, inquit, *cum suspicit cælos, in quibus innumeros montes intuetur, diuina claritate fulgentes? Quàm miserior, cum respicit terram, montes quamplurimos de populo acquisitionis habentem? Cum quanto putamus dolore aspiciat ille cupidissimus gloriæ istos in circuitu suo tam gloriosos montes; cum suos e regione incultos tenebrosos, bonis omnibus infæcundos despiciat?*

D. Bern.

XIX. Qui certè idem ferè mysterium agnoscit in illis seraphinis, qui Domini faciem, pedésque velabant; media verò pectoris spatia intuentiū oculis peruia relinquebant. Isai. 6. n. 2. Nam per Domini faciem, D. Bernard. tract. de gradibus humilitatis, in primo gradu superbiæ, intelligit triumphantis Ecclesiæ arcana; per Domini pedes, militantis Ecclesiæ mysteria; per intermedia spatia, illa inter currentium Angelorum ministeria, quibus summa imis, & ima summis in eundem amoris nexum copulantur. Quid ergo Bernardus? Diabolum in medio aëre exulantem alloquutus: *Licet*, inquit, *& caput in cælo, & pedes in terra à te abscondantur; quiddam tamen tibi medium videndum, ad inuidendum duntaxat permittitur; dum suspensus in aere descendentes quidem per se, & ascendentes angelos intueris; sed quid vel audiant in cælis, vel nuntient in terris penitus nescis.* Quasi diabolus propter suam culpam, à diuinorum secretorum notitia arceatur, sed in suam pœnam ad illud Angelorum cum hominibus commercium cognoscendum excitetur. Dùm enim cognoscit Angelos per medium aërem vltrò, citróque commeantes, & quanta de cælo dona deferant, quanta de terris vota offerant, intuetur: dum illa diuina beneficia, hæc humana obsequia contemplatur: denique dum cernit per ipsum aerem, vbi ille pœnam, & exilium patitur; facilem hominibus viam ad gloriam, & imperium aperiri: dici non potest, quantis inuidiæ stimulis dilaceretur. Itaque ad pœnam damnatorum maximus cumulus accessit inuidiæ. Quasi vno liuore, magis, quàm quouis alio dolore crucientur.

D. Bern.

XX. Si igitur tantus est dolor ex inuidia, quid mirum, si in rixas, & contumelias erumpat. *Fratres Iosephi*, inquit textus, *oderant eum.* Genes. 37. num. 4. Quid deinde? Sequitur: *Nec poterant ei quidquam pacificè loqui.* Vbi planè magnitudo inuidiæ satis exprimitur: quæ maxima & molestissima tūc est, vt ibi Rupertus obseruat, *Quando*, inquit, *virus animi lingua dissimulare non potest.* Quod si viri inuidi nequeunt à contumeliis abstinere, quî poterunt fæminæ: quæ, vt docet Aristot. lib. 9. de historia animalium, magis inuidiæ succumbunt ob pusillanimitatem animi? Nam inuidia magis in pusillanimes dominatur: iuxta illud. *Paruulum occidit inuidia.* Iob. 5. num. 2. Hoc est, pusillanimum, vt ibi D. Thomas, & cæteri interpretes aduertunt. Sicut enim planeta inferior superiorem obscurat, & eclipsat, non autem viceuersa: ita & abiectus homuncio magnis heroibus inuidet; non tamen inuerso ordine. Vnde Romani, qui inter cæteras nationes fuerunt in primis generosi, nulla olim agitabantur inuidia; iuxta illud: *Non est in-*

Inuidia virus lingua dissimulare non potest.

Inuidia, mulierum, & pusillanimū. Arist.

D. Thom.

Romani quandiu generosi, nunquā inuidi.

uidia, neque zelus inter eos. 1. Machab. 8. n. 16. Quanuis postea decrescentibus eorum animis, inter eos inuidia accreuerit; vt ibidem Lyr. aduertit. Imò & Angeli, quandiu in statu gratiæ fuerunt, nulla in homines inuidia laborarunt: si vera est D. Chrysost. opinio, homil. 22. in Genes. *Quomodo*, inquit, *rationi consonum est, Angelum incorporeum, & in tali dignitate constitutum, homini inuidere corpore circum amicto? Sed inuidit, qui à superna gloria in extremam ignominiam deiectus est.* Quasi inuidiæ conditio adeò sit vilis, & abiecta, vt nun nisi in vili, abiectáque natura; aut certè in vili, abiectóque statu reperiatur. Igitur Phenenna, sicuti sexu abiectior, ita ad inuidiam procliuior, Annæ virtutibus inuida, non desinebat iugiter prouocare. Atque hæc ■ vtráque huius iurgij radice.

Lyr.

D. Chrys.

Angeli post lapsum inuidi.

SECTIO II.

Quàm molestum fuerit hoc Phenennæ iurgium?

I. Satis id litera expressit illis verbis: *Et vehementer angebat, in tantum, vt exprobraret, &c.* Illustrari autem potest vehementia huius angoris, seu afflictionis, triplici ex capite. Ex persona affligente. Ex persona afflicta. Ex modo affligendi. Singula paucis illustremus.

Triplici ex capite iurgij molestia illustratur.

II. Quod ad primum attinet. Persona affligens, nimirum Phenenna, domestica, & familiaris erat. Quid molestius? Pati ab externo durum est; à domestico durissimum. Cum olim Cæsar teste Tranquillo in eius vita cap. 82. videret in senatu multos districtis pugionibus in se vnum irruentes; & inter eos M. Brutum, qui eius filius credebatur: emphaticè cum illo expostulauit, Græcis verbis, καὶ σὺ τέκνον. Hoc est, *Etiam tu fili?* quasi non de externorum, sed de vnius filij iniuria quereretur. Similis est illa conquestio Dauidica: *Cor*, inquit, *meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.* Psal. 37. n. 11. Vnde hæc tam acerba examinatio? vt non solum se a corde, à virtute, sed etiam à diuina prouidentia quodammodo destitutum lamentetur? Nam per lumen oculorum suorum, diuinam prouidentiam Theodoret. interpretatur. Attendite, quæ sequuntur: *Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt; & qui iuxta me erant, de longè steterunt.* Ibid. n. 12. Quasi diceret, ex amicis meis quidam mihi fuerunt exitio; alij verò præsidio esse noluerunt. Sicut igitur deficiente anima tabescit corpus; ita deficientibus amicis, qui sunt instar animæ, mirum non est, si totus extabescam. Huc pertinet illa etiam Dauidis querela, si in persona propria loquatur, de Achitophele consiliario suo; si verò in persona Christi Domini, de Iuda eius discipulo: quod ille ab ipso Dauide ad Absalonem defecerit. 2. Reg. 15. n. 12. Hic verò à Christo Domino ad Pharisæos, sed potiùs ad Satanam. Ioan. 13. n. 27. Conqueritur autem sic: *Si*, inquit, *inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique: & si is, qui oderat me, super me magna loquutus fuisset, abscondissem me forsitā ab eo: tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus; qui simul mecū dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cū cōsensu.* Ps. 54. à n. 13. quasi diceret, vt Theod. exponit, *Ea, quæ ab inimicis fiūt tolerāda, & ferenda censemus; omnium molestissimum mihi videtur, virum familiarem, & concordem, meum sodalem, & consultorem factum, & diuinarum, & humana-*

Primo ex persona affligente.

Sueton. Tranq.

Ab amicis, & domesticis pati, durissimum.

Theod.

Christi proditio à discipulo, amarior.

gemuisse. Contigit verò quadam die, *vt ipsa audiret improperium ab vna ex ancillis patris sui: Amplius ex te non videamus filium, aut filiam super terram interfectrix virorum tuorum* Ibid.n.7.& 9. Deus bone? Quantas hæc vna contumelia tragœdias excitauit? Adeò turbata est ad illam vocem, vt perrexerit *in superius cubiculum domus suæ.* Addunt Septuaginta, *Vt suffocaretur*: hoc est, vt vitam laqueo finiret. Nam vt notat D.Chrys.homil.15. in Matth.

D.Chrys.

Multi etiam ad laqueum conuolarunt, famæ opprobria non ferentes. Quod si à laqueo abstinuit Sara; saltē tres integros dies lacrymando, ieiunando, & orando, procul ab omnium consortio traduxit. Res mira! Tot plagas dæmonis non sentit; vnius ancillæ vocula commouetur? Ita planè. Quia ab illo externo hoste non nisi exitia, ab hac domestica ancilla, non nisi obseqoia spetabat. Vnde cum pro obsequio, quod spetabat, conuitium, quod non timebat, accepit; durius, quàm exitium iudicauit. Hinc est, quòd Salomon dicat, amicorum rixas facilè tranquillari posse, dummodò conuitiū non interfuerit. *Ad amicum*, inquit, *& si produxeris gladium, non desperes; est enim regressus. si aperueris os triste, non timeas; est enim concordatio; excepto conuitio, & improperio.* Ecclesiast.22.n.26.& 27. Quasi tam molestum sit inter amicos, familiaréisque conuitium; vt illo vno amicitiæ non solùm diluantur ad tēpos, sed etiam in æternum rescindantur. Vnde D. Chrys. proximè citatus *Nescio*, inquit, *quomodo omnibus rebus amarius solent mordere maledicta.* Et rationem reddit, quia alia pericula tolerantem, multorum præconia consolantur. *In maledictionibus verò etiam consolatio ipsa subducitur.* Facit, quod Propheta Michæas volens misetrimum Iudæorū statum exprimere; non excidia ab externis inferenda, sed dissidia inter domesticos excitanda lamentator. *Filius*, inquit, *contumeliam facit patri; & filia consurgit aduersus matrem suam, nurus aduersus socrū suam, & inimici hominis domestici eius.* Mich.7.n.6. Quasi omnia infortunia censeantur in ea vrbem irruisse, in quam domesticæ dissidiæ irruerūt. Nec aliter Isaias post innumeras ab externis gentibus calamitates, tandem minitator extremam perniciem à domesticis orituram. *Erit*, inquit, *populus quasi esca ignis: Vir fratri suo non parcet. Vnusquisque carnem brachij sui vorabit. Manasses Ephraim, & Ephraim Manassem; simul ipsi contra Iudam.* Isai.9.n.19. & 20. O rem miram, & incredibilem! exclamat ibi D.Cyril.Alex. *Non*, inquit, *sibi ipsis comparcent, ex impotenti videlicet insania. Prorupta enim semel & desperata audacia freti, ad omnia turpissima acerrimè, & quasi iuueniliter progredientur.* Quasi hæc vna sit extrema calamitatum linea, ad quam possit reip.status deuenire; cum scilicet fratres in fratres per odia, ac dissidia concitantur. Cum igitur Anna à Pheonna familiari, ac domestica sua audiat contumelias, non potest non vehementer excruciari.

Conuitium amicitiæ, lethale vulnus.

D.Chrys.

Intestina odia Reip. incendium.

D.Cyril.

Grauitas iurgij ex persona afflicta.

VIII. QVod ad secundum attinet. Persona hic afflicta erat Anna, quæ iam aliàs afflicta erat ob suam sterilitatem: hac enim pœna nulla olim fœminis grauior videbatur. Quod expendens D. Chrys.hom.1. de Anna, *Scitis*, inquit, *omnes nihil grauius accidere posse fœminæ, quam vt liberis careat: adeò, vt si mille prosperitatibus alioqui fruatur: dolorem ex hoc vulnere natum, haud vnquam ex animo valeat depellere. Quod si ad nunc post Euangelium adeò est intolerandum, cum ad maiorem philosophiā vocati sumus; cùmque ad cælum tendentibus nullus est rerum præsentium respectus, sed ad alteram vitam adornamur: cùm*

D.Chrys.

Summè olim afflictiua, sterilitas.

que multis laudibus effertur virginitas. Cogita, quam in felicitatis ea res visa tum fuerit: cum futurorū nulla esset spes, ac ne cogitatio quidem veteris illius legis alumnis: sed omnia fierent rerum præsentium gratia: cum sterilem, & orbam esse fœminam, execrabile quiddam erat, ac damnabile. Nemo potest eloqui, nec vllo sermone consequi doloris magnitudinem ex hoc vulnere venientis. De qua re annot.5.sect.3. plura diximus. Annæ igitur ex sua sterilitate afflictæ, noua additur afflictio ex iurgio Phenennæ: quod quam molestū fuerit, quis non videt? Nam dolorem addere dolenti, seu patienti irridere, & insultare, tormenti genus est omnium acerbissimi. Vnde D.Chrys.cit. *Quemadmodum*, inquit, *acerba vulnera, nec leuem quidē manus contactum ferunt: sic & animus perturbatus, difficilis est, ac morosus, & ad omnia indignatur, quoui sque verbo mordetur, & offenditur.*

Afflicto afflictionem addere, acerbissimum.

IX. Hunc dolorem dolori additum iniquissimè ferebat Iobus, alioqui patientissimus. *Nunc autem*, inquit, *derident me iuniores tempore.* Iob.30.n.1. Vbi emphaticum est illud, *Nunc.* Quasi diceret, Molestæ quidem sunt quocunque tempore irrisiones; nunc autem, cum tam multis vndique opprimor calamitatibus, molestissimæ. Vnde ipse Iobus vel ab ipso Deo in suis laboribus quodammodò irrideri, tam grauiter ferebat; vt ipsam mortem præoptarit. *Si flagellat*, inquit, *occidat semel, & non de pœnis innocentum irrideat.* Iob.9.n.23. Quasi mallet occidi, quam irrideri: ne dolorem dolori additum pateretur. *Posuit Dominus in Cain signum.* Gen.4. n.15. Nempè tremorem capitis: vt Magist. historiæ, & D.Th. interpretantur. *Vt sciretur*, addit D.Thom. *à Domino punitus, & iudicatus: & ita nō occideretur ab aliquo: inhumanum enim est, afflicto afflictionem addere.* Philistini captum Sansonem nequaquàm occiderunt: sed oculis priùs effossis, ad molam asinariam relegarunt. Iudic.16.n.21. Quærit Abul.q.39. in Iudic. Cur ei mortem statim non intulerint; cuius vitam maximè execrabantur? Respondet, *Quia non reputabant*, inquit, *completam vindictam, si eum occiderent: ideo conati sunt accipere eum viuum ad illudendum ei.* Quasi multò acerbior illis videretur post tot calamitates irrisio, quàm occisio. Nec alia fuit Saulis de hac re opinio. Hic enim, ne in sua extrema calamitate illuderetur ab hoste, voluit interfici ab armigero suo. *Euagina*, inquit, *gladium tuum, & percute me: ne veniant incircuncisi isti, & interficiāt me, illudentes mihi.* 1.Reg.31. n.4. Cur, quæso, interfici maluit, quàm illudi: nisi quòd interprete Abul. ibi q.8. pati ludibria grauius erat Sauli, quàm mortem tolerare? Nec immeritò. Nam per mortem præteritorum laborum finem inueniret: per ludibria verò recrudescentibus plagis, quas acceperat, acrius pungeretur.

Afflicto irridere, & insultare, morte grauius.

Mag.hist. D.Thom.

Abul.

Abul.

X. Hinc est, quòd peccatum insultantiū in alienis malis seuerissimè à Deo puniatur. Multa principibus Iudæorum peccata in sacris literis obiiciūtur. Et inter alia: *Væ*, inquit Propheta, *qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti: qui canitis ad vocem psalterij: bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti.* Amos 6. à n.4. Quibus verbis immoderatæ omnium sensuum voluptates reprehenduntur quidem: non tamen vllis suppliciorum minis coercētur. Addit propheta: *Et nihil patiebantur super contritione Ioseph.* num.6. Hoc est, non dolebant malis aliarum tribuum, sed potiùs insultabant; & populum contritum, vlteriùs conterebant. Quid deinde Propheta? supplicium statim minitatur. *Quapropter*, addit, *nunc migrabunt in capite transmigrantium.* numero 7. Hoc est, hac vna de causa, quòd alienis malis

Peccatum irrisorum, & insultātium afflictis, seuerissimè à Deo punitur.

A non ingemiſcant, ſed inſultent; omniú primi dabunt pœnas, in captiuitatem abducti, in exilium relegati. Quid hoc eſt? Tam multa alia ſcelera abire inulta permittuntur; hoc vnum tam ſeuerè vindicatur? Ad hoc vnum expergiſcitur Deus, qui ad alia quodammodò obdormiſcit? Vnum hoc vlciſcitur, qui cætera diſſimulat? Ita planè. Adeò enim graue putat Deus, affligere afflictum; vt hoc vno ſcelere, magis quàm pluribus aliis offendatur. Sed dices. Nónne iuſta fuit illa contritio Ioſeph, hoc eſt, tribuum a Ioſepho procedentium? Planè iuſtiſſima. Quid igitur de iuſta punitione exultantes puniuntur? præſertim cum veriſſimum ſit illud Dauidicum: *Lætabitur iuſtus, cum viderit vindictam.* Pſ.57.n.11. Audi de hac re D.Chryſ. homil.52. ad populum, *Deus*, inquit, *inſultantes his, qui ab ipſo* B *iuſtè puniuntur, punit.* Et ſtatim. *Licèt enim ſecũdum Dei ſententiam puniebantur; attamen vult cum his nos dolere. Nam ſi nos cum mali ſimus, quando ſeruum caſtigamus, ſi quem ſeruorum videmus ridentem, & irritamur, & in ipſum iram transferimus; multò magis Deus punitis inſultantes vlciſcetur.* Tantùm enim abeſt, vt inſultandum ſit afflictis, quamuis ob ſua ſcelera affligantur; vt potiùs aliquid conſolationis propinandum ſit; iuxta illud: *Date ſiceram mærentibus*; ſeu, vt eſt in Hebræo, *damnatis*; vtique ob ſua crimina. *Et vinum, his qui amaro ſunt corde.* Prou.31.n.6. Ne dolor dolore augeatur, ſed aliqua conſolatione mitigetur.

D.Chryſ.

Etiam iuſtè afflictus condolendũ, non irridendum.

XI. Quid eſt quod olim maior pœna ſtatuta fuerit, in eum, qui occidiſſet Cain, quem dicũt fuiſſe Lamech, quàm in ipſum Cain, occiſorem Abelis: iuxta illud: *Omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum* C *punietur.* Gen.4. n.15. Quidam, vt ab omni ſe difficultate liberent, dicunt per ſeptuplam punitionem, non ſignificari punitionem ſeptuplo maiorẽ, ſed quæ in ſeptima generatione inferenda eſſet; aut etiam, quæ futura eſſet perfecta, & completa: hanc enim perfectionem numerus ſeptenarius ſignificat: & hi fortaſsè literalem ſenſum attingũt. Si tamen admittamus ſignificari punitionem ſeptuplo grauiorem; multiplex reſpõſio eſſe poteſt. Prima, quia Cain peccauit, nõdum expertus, quas pœnas homicidium meruerit: Lamech autem, ne ipſius quidem pœnæ grauitate admonitus, voluit ab homicidio abſtinere. Secunda, quia Cain ſolum D homicidium commiſit; Lamech autem inſuper & expreſſam Dei obedientiam violauit, prohibentis, ne quis occideret Cain. Vnde vides quantum ſit inobedientiæ peccatum, cui tãtus pœnæ exceſſus debeatur. Tertia, quia Cain occidit hominem iuſtum; Lamech hominem ſceleratum; & quamuis grauior culpa ſit occidere hominem iuſtum ratione perſonæ, quæ eſt dignior vita: nihilominùs grauior culpa eſt occidere peccatorem, ratione damni illati; quia & temporali, & æterna vita priuatur. Vt Abul. in cap.5. Matt. q.118. latiùs diſp. Quarta ratio addi poteſt, grauiorem fuiſſe hanc pœnã, licèt pro culpa leuiori: ne dari videretur libera omnibus licentia occidendi peccatorem. Nam leuiora etiam peccata, in quæ tamen periculum eſt, E frequentiùs incidendi, maioribus debent ſuppliciis coerceri. Sed his interim prælibatis, facit ad rem præſentem ſententia Oleaſtri. *Docemur*, inquit, *hic non addere afflicto afflictionem: neque eſſe moleſtandum, quem videmus à Deo, aut ab alio punitum.* Ac ſi eo ipſo quòd iam in Cain diuina vltio incurrerat: deberet ab eodem humana punitio abſtinere, ne afflicto afflictio adderetur.

Cur Lamech grauius Caini, quam Cain Abelis mortẽ luat.

Quam aliena ſupplicia cautum non faciunt, ſuo malo propria experitur.

Inobedientia graue ſupplicium.

Vtrum ſit grauius iuſtum, an peccatorem occidere?

Abul.

Dolenti dolorem addere ſeptuplum punitur à Deo.

Oleaſt.

XII. Mirum eſt, quantùm iræ, & indignationis Deus in Amalecitas effuderit. Nam & eos *fugauit in ore gladij.* Exod.17. num.13. ſeu, vt eſt in Hebræo, *debilitauit*: fortiſſimis quibúſque eorum interfectis: eorum memoriam omninò delendam minatus eſt. *Delebo*, inquit, *memoriam Amalec ſub cælo.* num.14. Et ne a ſuo propoſito vnquàm recederet, illud iuramento firmauit. *Manus*, inquit, *ſolij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem.* num. 16. Vnde, quæſo, hæc tam inſolens indignatio? Optima ad literam reſponſio, ſumitur ex ipſo Moyſe. Deut.25. numero 17. & 18. Vbi populum aduerſus Amalecitas adhortatus: *Memento*, inquit, *quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Ægypto, quomodo occurrerit tibi: & extremos agminis tui, qui laſſi reſidebant, ceciderit, quando tu eras fame, & labore confectus. Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, &c. delebis nomen eius ſub cælo.* Itaque tota ratio, quare Deus tantam de Amalecitis exigat vltionem, fuit, quòd laborem addiderint laborantibus. Nam cæteræ gentes inuaſerunt quidem Hebræos, ſed integros, & recentes: at verò Amalecitæ multis iam laboribus hauſtos, & confectos. Sed miraberis huius præcepti: *Memento, quæ fecerit tibi Amalec.* Quomodo enim Deus iubet Hebræis, vt perpetuam iniuriarum memoriam conſeruent: cum tamen alibi præcipiat, vt eam penitus ex animo eradicent? *Non quæras*, inquit, *vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.* Leuit.19.n.18. Quid igitur hoc eſt? Nunc iniuriarum recordatio præcipitur; cum paulò antè obliuio præciperetur? Quo iſta modo inter ſe conueniunt? Conciliat nihilominùs vtrumque præceptum Oleaſter in locum Deut. citatum. *Et ſi Dominus*, inquit, *nos vt plurimum velit malorum nobis illatorum oblitos, beneficiorum verò memores: eſt tamen tam grande malum afflicto addere afflictionem, præſertim ſi te non læſerit vnquam: vt in hac re oblitos, vindictæ voluerit eſſe memores.* Quaſi grauitas huius criminis efficiat, vt in illo præcepto quodammodò diſpenſetur, ne fortè tantum malum abeat impunitum. Æquum enim eſt, vt in tam inhumanos charitatis violatores nullus charitati locus relinquatur.

In Amalecitas Deus ſæuit, quia laborantes Hebræos laboribus affecerunt.

Quo pacto iniuriarum memoriam Deus hic præcipiat?

Oleaſt.

XIII. In Babylonem de Hebræis victricem mirum eſt quantum Deus iraſcatur, quantáque illis ſupplicia minitetur. *Deſcende*, inquit, *ſede in puluere, virgo filia Babylon, &c. Tolle molam, & mole farinam, &c. Vltionem capiam, & non reſiſtet mihi homo.* Iſai.47. à n. 1. ſeu, vt legit Iſidor. Clar. ex Hebræo: *Non occurram homo*: hoc eſt, nihil humanitatis, plurimum ſeueritatis in tua vltione oſtendam. Non vt homo vindicabo, ſed vt Deus. Cur, obſecro, in vnam Babylonem tam multa ſupplicia experentur? An quia Hebræos in ſeruitutem redegerat? Nequaquàm. Nam ad hoc faciendum auctor illi fuerat ipſe Deus. *Dedi*, inquit, *eos in manu tua.* ibid. num.6. Cur igitur? Planè, quia in ſeruitutem redactis inſultauerat. *Non poſuiſti*, inquit, *eis miſericordias: ſuper ſenem aggrauaſti iugum tuum valdè.* Quaſi diceret, Superare quidem debuiſti, non inſultare, frui victoria, non abuti: fortem te oſtendere in bello, non in pace ſanguinariam. Quia igitur tua in captiuos pietas non enituit, captiuorum in te calamitas deuoluetur. Ad hæc. Hebræorum calamitatibus per Babylonios inductis incredibiliter inſultarunt Ammonitæ. Memores enim ſui nominis, quòd interpretatur *populus mæroris*, ſolo mærore alieno lætabantur. Adfuit ſtatim inſultãtibus diuina vltio: ſic enim Deus alloquitur Ezechielem: *Dices filiis Amon. Hæc dicit Dominus Deus: pro eo, quòd dixiſti: Euge, euge ſuper ſanctuarium meum, quia pollutum eſt: & ſuper terram Iſrael, quoniam deſolata eſt: & ſuper domum Iuda, quoniam ducti ſunt in captiuitatem. Idcirco*

In Babylonẽ captiuũ Iudam inſultãtem Deus iraſcitur.

Iſid.Clar.

Non minus in Babylonios Dei populum affligẽtes, quàm in Amonitas afflictis inſultantes, Deus animaduertit.

eueò ego tradam te filiis Orientalibus in hereditatem, & collocabunt caulas suas in te, & ponent in te tentoria sua; ipsi comedent fruges tuas, &c. Ezechiel. 25. à n. 3. Quasi Deus non minùs in eos, qui insultant afflictis, quam in eos ipsos, qui affligunt, inuehatur.

XIV. *Minùs se crucifigētes, quàm irridentes Christus puniit.*

Sed quid multis moror? Christus Dominus, qui tanquàm agnus mansuetus crucifigentes se sustinuit; tanquàm leo minas anhelans sibi insultantes execratur. *Quoniam*, inquit, *quem tu percussisti persequuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt: appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam; deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.* Psalm. 68. à num. 27. Quid acerbius potuit imprecari? Septuaginta legunt: *Super dolorem vulnerum meorum narrauerunt.* Id est, conuitiando insultarunt. Quasi illa conuitia Christo Domino pro nobis vulnerato acerbiora fuerint, quam ipsa vulnera. Vndè non veretur regius vates tam multas plagas mentis, & corporis proditori Iudæ imprecari; vt patet ex toto Psalm. 108. & rationem reddit. *Pro eo*, inquit, *quòd persequutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare.* n. 17. Quasi malum, quod afflicto additur, nullis satis suppliciis expietur.

XV. *Afflictorum pœnas in irrisores Deus transfert.* Abdias.

Meritò igitur Abdias ab his insultationibus reuocat populum Idumæum. *Non magnificabis*, inquit, *os tuum in die angustiæ.* n. 12. Hoc est, non insultabis Hebræis in angustias redactis. Et rationem subdit: *Quoniam sicut fecisti, fiet tibi.* num. 15. Quisquis enim misero insultat, talionem reportabit. Hinc illud est Parœmiastæ ad omnes homines consilium: *Cum*, inquit, *ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum; ne fortè videat Dominus, & displiceat ei, & auferat ab illo iram suam.* Prouerb. 24. n. 17. & 18. Quod sic aliqui ad literam interpretantur, ab illo auferat, in te transferat. Nam ab afflicto in affligentem, diuina indignatio iusto iudicio transfertur. Sed nota cū

Iansen. *Quo pacto de peccatorum suppliciis gaudendum.*

Iansenio, dixisse Salomonem: *Cum ceciderit inimicus tuus*, non inimicus Dei. Vt significet, lætandum non esse de alienis malis, propter priuatas inimicitias; quamuis propter Dei gloriam, & iustitiæ obseruantiam de peccatorum suppliciis gaudendum sit; iuxta illud: *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam.* Psalm. 57. n. 11. Qua de re lege Antiochum homil. 58. Ex his constat, quanta fuerit afflictio Annæ, cui ob suam sterilitatem tam afflictæ, tam multæ à Phenenna contumeliæ ingerantur.

Antioch.

Grauitas iurgij ex modo affligendi.

XVI. *Iurgij grauitas ratione loci.*

QVod attinet ad tertium. Modus affligendi acerbissimus fuit; tùm ratione loci; tùm ratione temporis; tùm ratione materiæ, in qua iurgium excitabatur. Nam in primis locus fuit templum Domini. Quid indignius, quàm ibi audire contumelias, vbi debent diuinas laudes personare? iuxta illud: *In templo eius omnes dicent gloriam.* Psal. 28. n. 9. Quid absurdius, quàm in loco precibus

Cōtumeliis, ac iurgiis proximos in templo afficere, indignissimum. D. Chrys.

E sacro constituere forum litibus destinatum? Et vbi Deum orationibus conciliari oportebat, ibi Dei sermos obiurgationibus irritari? Vndè D. Chrysost. homil. 79. ad populum, contra eum, qui in templo alios accusat: *Quid*, inquit, *agis, ô homo? Ad Deum accedis, vt propitium reddas, & imprecaris alteri? Si non dimittenti non dimittitur? Dominum, ne dimittat, orantis, quomodo dimittetur?* Similia habet in Psalm. 4. *Oportet*, inquit, *eum, qui orat, habere habitum, mentem, & sensum supplicis: quomodo tu ergo personam induis accusatoris?*

XVII. *Vtrum animalia carniuora in arca Noe carnibus vescerentur.* D. August.

A Quæret aliquis, vtrum animalia carniuora, vt leones, lupi, aquilæ, & similia, quæ in arca Noe includebantur, ibidem carnibus vescerentur? D. Augustin. libr. quæst. in Genes. q. 7. in sententiam negantem magis inclinat: prouidente Deo aliquem alium cibum, quo sustentarentur. Et ratio mystica duplex esse potest. Vna, vt sub eo typo insinuaretur, eos, qui in communitate, degunt debere plerumque naturalem appetitum defraudare, vt communitatis consuetudinem sequantur. Alteruro, vt significaretur, eos, qui ad laudandum Deum conueniunt in templum, cuius illa arca typus fuit, non debere humanis carnibus vesci; hoc est, mutuis se obtrectationum morsibus lacerare. Hoc enim significat in scriptura, ve-

In arca, id est, in tēplo, à carnibus, id est, ab obtrectationū morsibus, abstinendum.

B sci humanis carnibus: iuxta illud: *Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini?* Iob. 19. n. 22. Et illud: *Qui comederunt carnem populi mei.* Mich. 3. n. 3. Et illud: *Vnusquisque carnem brachij sui vorabit.* Isai. 9. n. 20. Itaque à loco sacro execranda maledicentia abesse debet. Ter in anno tenebantur olim Hebræi in templum conuenire. Exod. 23. n. 14. tùm ob alias causas, tùm etiam vt ibi veteres amicitias mutuis, ac beneuolis inter se colloquutionibus instaurarent, vt iam annot. 6. sect. 2. ex Iosepho retulimus. Et vlteriùs inculcat Philo Iudæus libr. 2. de Monarchia. *Singulis*, inquit, *festis ad templum hoc confluunt, quasi ad quoddam commune refugium vitæ negotiosæ, ac tumultuariæ, vt ibi*

Philo *In templo am citiæ veteres instauranda.*

C *tranquillitate inuenta, remittant animum, sepositisque curis, quibus per totam vitam grauantur, respirent paulisper, degentes hilariter, conceptaque bona spe, vacent rei cum primis necessariæ, sanctitati, religionique: inter se quoque nouis coniuncti amicitiis; & promiscuis epulis, ac libationibus instaurata, firmataque concordia.* Quid igitur iniquius, quàm ibi serere iurgia, vbi charitatis semina foueri, ac nutriri iubebantur?

XVIII. *Iurgij grauitas ratione temporis. Festa sacrificia contumeliis, ac iurgiis interturbare, detestabile.* Ouid.

Iam vero tempus fuit festum, & agendis sacrificiis dicatum. Quid autem detestabilius esse poterat, quàm inter festiua sacrificia trilles perstrepere contumelias? Cum etiam profani vates passim clament; quòd *dicenda bono sunt bona verba die.* Mellis vsus à sacrificiis legis veteris procol aberat, ita Deo prohibente. Leuit. 2. n. 11. *Nec quidquam*, inquit, *fermenti, ac mellis adolebitur in sacrificio Domino.* Quæres, quæ nam sit huius prohibitionis

Cur mel in sacrificiis à Deo prohiberetur.

D ratio? Respondent primò aliqui apud Theodoret. q. 1. in Leuit. Quia mel non tam hominum, quàm apum industria elaboratur. Deo autem gratum non est, nisi quod illi ex hominum laboribus offertur. Respondet secundò, idem Theodor. quem plerique interpretum sequuntur; quia mellis dulcedine corporis voluptas significatur; quam Deus volebat à sacrificiis longissimè abesse. Concinit D. Hieron. in epist. 12. ad Gaudentium; vbi alludens ad illud: *Fauus distillans labia meretricis.* Prouerb. 5. n. 3. *Mel*, inquit, *distillant labia meretricis; quod ad tempus impinguat vescentium fauces, & posteà felle amarius inuenitur: vnde & in Domini sacrificiis mel non offertur, ceraque contempta, quæ mellis hospitium est, oleum accenditur in templo Dei, quod de amaritudine exprimitur oliuarum.* Respondeo tertiò accommodatè ad rem præsentem, idcircò mellis vsum in sacrificiis non admitti; quia apes illius confectrices, mordaces sunt, & aculeatæ. Sub quo typo satis exprimitur, placere Deo non posse sacrificia inter iurgia. Vndè non solùm, qui nunc temporis iurgia exercet, sed qui aliquandò exercuisse recordatur, à sacrificiis arcetur, nisi priùs vadat, & reconcilietur fratri suo. Matth. 5. n. 24. Mellifluas enim preces Deo non exhibet, qui felle amaritudinis infectam linguam in fratres exerit. Vnde

Theodoret. *Melle à corporis voluptatem Deus abhorret.* D Hier.

Aculeatum iurgiis sacrificium detestabile.

nũ respexit Dominus ad Cain,& ad munera eius. Genes.4.n.5.eo quod non rectè ambularat cũ fratre suo; vt D.Bern.serm.41.in Cant.testatur. De qua re alibi plura. Quantam igitur molestiam Phenenna ingerebat, quæ illud in diebus festis sudum,& serenum tempus, suis iurgiis, & conuitiis nubilum faciebat,ac procellosum?

D.Bernard.

XIX.

Iurgij grauitas ex materia.

Iustis minus cruciat pæna dolor,quã culpa infamia.

Tandem materia huius iurgij erat sterilitas,nõ qualiscunque, sed diuinitùs inducta;vt Phenenna contendebat. Quid acerbius? Nam ex sterilitate concipiebat Anna tristitiam; ex sterilitate diuinitùs inducta, infamiam; vt in litera explicaui. Vtroque autem vulnere eam voluit Phenenna eius æmula deformare. Sterilem dixit, vt miseram exprimeret;& sterilem a Deo,vt peccatricem innueret; & in alicuius pœnam sceletis diuinitùs punitam: atque adeò non solùm temporalem, sed etiam spiritualem Annæ honorem bicipiti vnius cõtumeliæ gladio iugularet:neque solùm ad præsens tristem, sed etiam in posterum redderet infamem. Hoc fuit diaboli artificium, vt in litera diximus,cum Iobum *percussit vlcere pessimo.* cap.2. n.7. quod non nisi ex immodicis epulis, & ex lasciuis voluptatibus nasceretur:vt qui viderent Iobum illo morbi genere confectum, facilè arguerent, eum fuisse pariter pessimo vitiorum genere sordidatum.Hoc fuit & fallacium consilium amicorum, longissima oratione disserentium, neminem,nisi malum in hac vita diuinitùs puniri. Iob. 4.à n.7. Vt inde Iobus tam seuerè à Deo in hac vita flagellatus, impius argueretur. Quis autem dubitat, tunc fuisse acerbiorẽ sanctissimi viri cruciatum;cum non tantùm corporis ægritudine,sed etiam nominis existimatione cœperit laborare. Similiter igitur & Anna amarissimè dolebat, cum non solùm pœnæ illi obiicerentur,sed culpæ.

XX.

Mulierum iurgia, tecta perstillãtia.

Ex his omnibus satis constat quàm molestum fuerit hoc iurgium, quo Phenenna Annam vellicabat. Vnde meritò Salomon, *Tecta,* inquit,*iugiter perstillantia,litigiosa mulier.* Prou.19.n.13. Et rursùm,vt magis eam molestiam exprimat,temporis circunstantiam apponit. *Tecta,* inquit, *perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur.* Prouerb.27.n.15. Quemadmodùm enim stillæ à tectis interpluentes, non sinunt hominem, aut cibos capere,aut somnos ducere, aut moras aliquas in ædibus quietas agere, sed ab altero in alterum angulum subindè trahunt, retrahũtque quousquè tandem foras trudant. Ita planè mulier litigiosa, tam multis hàc, illàc perpluit conuitiis, vt neminem durare in ædibus, aut saltem ad breuem horam quiescere patiatur. In quibusdam bibliis legitur: *Tecta pestilentia.* Quasi vbi muliebre iurgiũ auditur, pestilens quoddam incendium grassetur. Concinit Dauid,dùm homines contumeliosus significat esse pestilentes.Cum enim beatum virum dixerit eum, qui in via peccatorum non steterit; seu vt transferunt Septuaginta, *In via derisorum:* statim subdit: *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Psalm.1.num.1.Quasi per viam irrisionum ad domum pestilentiæ rectà tendatur. Hinc est illud eiusdem Vatis: *Ipse,*inquit, *liberabit me à laqueo venantium,& à verbo aspero.* Psalm.90.n.3.ex Hebræo legi potest: *A peste contritionum*, hoc est,celeriter conterente,seu necante. Vbi vides maledicentiam appellari pestilentiam. In quos verò se hæc pestis non effundit? *Posuerunt*, inquit Dauid, *in cælum os suum;& lingua eorum transiuit in terram.* Psal.72.n.9. Chaldæus, *Posuerunt in sanctos cælorum os suum; & lingua eorum vssit sanctos terræ.* Quasi non solùm in viatores, sed etiam in comprehensores hæc lues maledicentiæ transfundatur. Sed quamuis nihil noceat sanctis cæli, cum sint nocumenti incapaces; tamen sanctus terræ sic affligit, vt eos vrere videatur. Vndè illud D.Bern. serm. de triplici custodia, *Leuiter,* inquit,*volat sermo, sed grauiter vulnerat: leuiter transit,sed grauiter vrit, leuiter profertur, sed non leuiter reuocatur: facilè volat, atque adeò facilè violat charitatem.* Vbi vtitur vrendi verbo; quasi lingua maledica sit quædam veluti fauilla, ex qua magna sæpè incendia excitentur. Sed de lingua maledica suo loco plura.

Mulierum maledicẽtia, pestilentia.

Etiam in sanctos pestilens lingua desæuit.

D.Bernard.

SECTIO III.

Cur hoc iurgium à Deo permissum sit?

I.

Iurgium in malum Phenenna permissum.

RESpondeo. In malum Phenennæ. In bonum Annæ. In typum Ecclesiæ, & synagogæ. Singula breuiter illustro. In malum quidem Phenennæ, quia contumeliator sibi potiùs nocet, quàm illis, quibus contumeliam impingit. Rectè Sapiens: *Dum,* inquit, *maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam.* Ecclesiast.21.n.30. Quasi ab omni maledicentia, etiam in diabolum, quæ iustissima videbatur, abstinendum sit; ne tota in eum,qui maledicit,reuocetur. Vnde D.Hieron.in epist.27. ad Eustochium de Paulæ epitaphio, loquutus de zelo,ac liuore: *Qui,* inquit, *suum rodit auctorem;& dum æmulum lædere nititur,in semetipsum proprio furore bacchatur.* Et rursùs in epistol.77. ad Marcum presbyterum Celedensem refert illud, nescio ex quo: *Apud Christianos,*inquit,*non qui patitur,vt ait quidam,sed qui facit contumeliam,miser est.* Consentit D.Chrys.homil.15. in Act. *Qui,*inquit, *contumelia afficitur non patitur, sed qui contumelia afficit.* Et probat ex communi Philosophorum loquutione,qui prauas animorum affectiones, quibus homines ad iram,ad contumeliam, ad vindictam, & id genus alia incitantur;passiones vocát, non actiones;quasi qui talia agunt, non tam operentur, quàm patiantur;nec tam alios excrucient, quàm ipsi excrucientur. De Iudæis conqueritur Christus Dominus. *Circumdederunt,*inquit, *me sicut apes.* Psalm.117.n.12. Cur apibus Iudæi comparantur? Credo,quia sicut apes, dùm mordent,moriuntur:iuxta illud Virgilianum 4.Georg.

--Spicula cæca relinquunt,
Affixa in venis, animásque in vulnere ponunt.

Ita Iudæi, dùm Christum Dominum grauiter vulnerant,multò grauiùs vulnerantur.Sic Cassiodor.exponit.*Sicut apes,*inquit,*pungendo se eusicerant: ita Iudæi Christum occidendo perierunt.*

Contumelia non tam patients,quàm inferants nocet.

D.Hier.

D.Chrys.

Iudæi tanquam apes Christum dùm pungunt,pereũt.

Cassiod.

II.

Calũniator dum alios mordet,seũ sumit.

Dauid de aduersariis, qui illi insultabant, loquutus: *Labor,* inquit, *labiorum ipsorum operiet eos.* Psal.139.n.10. Vbi maledicentiam vocat non solùm laborem ipsius maledicentis; quòd & ipse maledicendo laborat,& fatigatur; sed vlteriùs significat,ipsam auctori suo perniciem,& interitum allaturam, vt Euthym. aduertit. Sororem Moysis contra eundem Moysen obloquentem subitò lepra corripuit. *Ecce Maria,* inquit textus, *apparuit candens lepra,quasi nix.* Num.12. num.10. Cur potiùs leprâ, quàm alio quouis supplicij genere punitur? Respondet D.August. serm.26. ad fratres in eremo. *Quia sicut lepra corpus deuorat;ita & murmurator se ipsum destruit.* Vndè D.Paulus maledicos exterrens: *Quod si,*inquit,*inuicem mordetis, & comeditis; videte ne ab inuicem consumamini.* Galat.5. n.15. Quibus verbis innuit D.Paulus non solùm per mutuos maledicentiæ morsus alterum ab altero laniandũ;sed vnumquemque illis ipsis, quos in

Euthym.

D.August.

in altero infigit, morsibus consumendum. Nam qui alterum mordet, se ipsum consumit. Et rationem reddit D.Bernard. serm. de triplici custodia, *Quia*, inquit, *et dilectionis vita subtrahitur; & dum nescit, paulatim in eo fraterna charitas refrigescit.* Vbi vides, quantò sibi plus noceat calumniator, quàm aliis. Nam dùm alios mordet, se consumit; & dùm aliis temporalem famam eripit, sibi spiritualem vitam extinguit.

D.Bernard.

III. *Maledici, dum alios impetunt, se ipsos vulnerant.* Theodoret.

Hoc ipsum planè testatur regius Vates; cum enim diceret: *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum.* Psal.63. n.8. Hoc est, interprete Theodoret. *Quemadmodum sacula à pueris emissa, nihil damni afferunt his, qui petuntur: sic istorum lingua, nihil offendunt eos, qui configuntur.* Cùm, inquam, hæc diceret propheta, statim subdit: *Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.* Chaldæus vertit: *Et offendunt se ipsos lingua sua.* Quasi multò magis offendantur, iacientes conuitia, quàm patientes; imò hos contumeliæ præteruolent, in illos relabantur. Lapidibus comparantur iusti in scriptura multis locis, qualis est ille; *Lapides sancti eleuabuntur super terram.* Zachar.9.n.16. Cuius rei, vt alias rationes interim omittam, illa satis est, quia sicut qui lapides mordet, *genuinum frangit in illis*, vt verbis vtar Satyrographi, lapidibus illæsis: ita qui iustos carpũt, non tam illis, quàm sibi inferunt nocumentum.

Persius.

IV. De Iudæis multas in Christum Dominum calumnias struentibus, Dauid: *Conuersi*, inquit, *sunt in arcum prauum.* Psal.77.n.57. Vbi D.Hieron. *Arcus*, inquit, *prauus est, qui dum contra inimicos sagittas putatur iacere, sauciat tenentem. Sic & Iudæi, qui in Deum iniquas iaculantur verborum sagittas.* Similes loquutiones passim in scriptura inuenies. Psal.9. n.16. *In laqueo ipso, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Psal 36. n.15. *Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.* Prouerb. 26.n.27. *Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum:* Ecclesiast.10.n.8 *Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber: & qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.* Ecclesiastic.27.n.28. *Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet: & qui statuit lapidem proximo, offendet in eo.* Et passim alibi. Quibus significatur, quidquid mali à malis struitur, in ipsos recidere structores. Quod expendens D Ambros. in Psalm.36. *Quemadmodum*, inquit, *reuertitur pax in Dei seruulos ab eis, qui non receperint benedicentium pacem: ita etiam malitia peccatorum, quia iusto nocere conantur, in eorum perniciem reuertetur: quò suis telis, & vulneribus trucidentur. Sæpè enim sacula in ipsos, qui ea iecerint, refunduntur.*

D. Hieron.

D.Ambros.

V. *Maledica lingua æternum supplicium.*

Sed vtinam temporalia tantùm damna maledici paterentur: nam propheta & æterna minitatur. *Quid*, inquit, *detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Psalm.119.n.3. Hoc est, Quid præmij, quid mercedis tibi pro lingua dolosa reponatur? Respondet, *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis*, ibid.n.4. Vbi Genebr. per sagittas, temporalia supplicia; per carbones desolatorios, æterna intelligit. Nec multùm differt Theodoret. qui per sagittas intelligit celeritatem pœnarum; per carbones desolatorios, æternitatem. Nam in Hebræo est, *Carbones iuniperorum:* quarum arborum prunæ acerrimè vrunt, & diutissimè igniunt; & proindè gehennalem flammam repræsentant. Has igitur pœnas lingua dolosa, & contumeliosa loco præmij reportat. Et quidem earum celeritatem experti sunt Dathan, & Abiron, propter peccatum linguæ contra Moysen, viui ad infernum descendentes. Num 16.n 33. ne maledica lingua, vel breuissimo tempore à supplicio vacaret. De qua re D.Chrysost. in Psalm.5. *Terra*, inquit, *Dathan deuorauit, qui contra Moysen erat loquutus, & os suum aperuit aduersus eum, qui os improbe aperuerat.* Acerbitatem verò earundem pœnarum expertus est auarus ille diues, qui cum toto corpore apud inferos torqueretur; nullius membri tormenta ægriùs sentiebat, quàm linguæ: ad hanc enim solam refrigerandam aquæ guttulam postulabat. Luc.16. n.24. Vbi D.Chrysolog. ser. 112. *Si te*, inquit, *iam possidet totus ignis inferni: si te gehennæ flamma complectitur; quare solius linguæ æstibus desideras subueniri?* Et respondet, *quia magis lingua vritur, quæ insultauit pauperi, quæ misericordiam denegauit.* Vbi vides linguæ procacitatem, multò acriùs, quàm cætera membra cruciari. Argumento, quòd eadem lingua multò grauiùs, quàm cætera membra debitam proximis charitatem violarit.

Genebr.

Theod.

D.Chrys.

D.Petr. Chrysol.

Ex his patet, quantùm mali sibi in hac vita, & in futura mulctantur, qui aliis detrahunt, & insultant. Et certè Phenenna, exultans de sua fœcunditate, & Annæ sterilitati insultans, eas pœnas dedit, Hebræis referentibus; vt sicut Anna postea augebatur in prole, ita ipsa minueretur; cum ea proportione, vt pro singulis Annæ filiis in lucem editis, singuli Phenennæ filij morerentur. Atque adeò quam filiorum orbitatem alteri exprobrabat, ipsa posteà in se ipsa pateretur. Sed de hac re ad caput à latiùs dicemus.

VI. *Phenenna Annæ sterilitati insultans, punitur in prole.*

Iurgium, in bonum Annæ.

QVantùm nocuit hoc iurgium Phenennæ, illud superbè excitanti; tantum, ne dicam multò ampliùs profuit & Annæ, illud humiliter patienti. Nihil enim iustis potest esse vtilius in hac vita, quàm maledictis peti, quàm conuitiis lacerari: multis de causis. Prima, quia etiã inter iniurias maiorem suauitatem experiuntur. Vnde Christus Dominus ad discipulos: *Beati*, inquit, *estis cum maledixerint vobis, & persequuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes, propter me.* Matth.5. n.11. Vbi non solùm dicit beatos fore, sed etiam beatos esse, qui iniurias patiuntur. Nam virtutis suauitas, quantiscunque laboribus, & iniuriis in hac vita exagitetur, tanta est, vt meritò dixerit D.August. lib.83. quæst.q. 2. *Iustos etiam sequestrata spe futuræ vitæ, iucundiùs, & lætius præ amore veritatis torqueri; quàm luxuriosi præ cupiditate ebrietatis epulentur.* Certè & Apostoli non solùm verbis, sed etiam flagris castigati, *Ibant gaudentes à cõspectu concilij.* Act.5. n.41. Nam vt benè D.Chrys. hom.25. in Gen. *Tametsi*, inquit, *flagella non gaudij sint occasiones, sed tristitiæ, & mœroris: nihilominùs flagella propter Deum, & causa, propter quam flagellabantur, gaudium eis pariebat.* Vndè est illud Moysis ad populum Israelis: *Afflixit*, inquit, *te penuria, & dedit tibi cibum manna:* Deut.8.n 3. Vbi ex fame, satietas tam citò consequitur, vt ipsum ieiunium, & conuiuium simul esse videantur; iuxta illud Philonis eum locum tractantis lib.2. allegor. *Afflictio*, inquit, *ista, propitiatio est: quoties enim spoliamur iucundis rebus, Deum propitium sentimus.* Rem expertus D.Paulus tantam in laboribus consolationem sentiebat, vt non solùm ipse repleretur gaudio, sed etiam in alios effunderetur. *Qui consolatur*, inquit, *nos in omni tribulatione nostra, vt possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt.* 2. Corint. 1. n.4. Vbi D.Chrys. homil.1. *Beatus*, inquit, *Paulus cum videret, quasi niuis cumulos, tentationes quotidie ingruentes, non aliter, quàm si in medio paradiso vixisset, ita gaudebat, gestiebatque.* Quasi miseriarum abyssus, illi redderetur deliciarum paradisus.

VII. *Nihil iustis vtilius, quàm conuitiis lacerari.*

Iusti etiam inter labores maiorẽ suauitatem experiuntur.

D. Aug.

D.Chrys.

Philo.

D.Chrys.

Sic

VIII. *Tormenta iustis, suaues concentus.*

A Sic & Dauid, *Abyssus*, inquit, *abyssum inuocat.* Psal. 41. n. 8. Hoc est, calamitas calamitatem consequitur. Adeò nunquam a laboribus vacabat. Sed statim addit: *In voce cataractarum tuarum.* Hebraicè, *Ad vocem fistularum tuarum.* Ac si inter laborum turbines musico cōcentu recrearetur. Imò ipsi labores non tam humeros frangebant, quàm aures titillabant. *Psallite*, inquit, *in tubis ductilibus.* Psalm. 97. n. 6. Quas enim vocat tubas ductiles? *Quæ*, inquit D. August. *per tribulationem distenta edunt sonum harmonicum.* Non enim laborum procellæ sanctis hominibus videntur tumultuari, sed modulari. Quare meritò precabatur à Deo: *Fiat misericordia tua, vt consoletur me.* Psalm. 118. n. 76. seu, vt ibi legit D. Ambr. serm. 10. *Vt exhortetur me.* Vtique, *per tentationum procellas*, vt ipse exponit. Quasi non sit aliud afflictiones, quàm consolationes postulare. Quinta Hebræorū mansio, dum in deserto vagarentur, fuit in *Mara.* Exod. 15. n. 23. sic appellata ab amaritudine aquarum, quas bibere non poterant; nisi priùs iniecto ligno, dulces a Moyse redderentur. Mysterio duplici, vt D. Ambros. lib. de mansionibus expendit. Vno, circa amaritudinem aquarum. *Aquæ*, inquit, *gustantur amaræ, quoniam adhuc existentes in gratia, multiplices manent tribulationum amaritudines.* Necesse enim est, vt iustis in hac vita tribulationis calix propinetur: alioqui desinent esse iusti; iuxta illud Apostoli: *Si extra disciplinam estis* (hoc est, extra tribulationem) *ergo adulteri* (hoc est, adulterini) *& non filij estis.* Hebr. 12. n. 8. Altero, circa aquarum dulcedinem: *Sicut*, inquit, *verbo suo adest Dominus, vt dulcescant aquæ; ita præstat in tribulationibus suam nobis præsentiam, vt afflictiones mitescant.* Nescio enim quo pacto fit, vt amarissimæ potiones, ad præsentiam viuis Dei, cuius amore hauriuntur, mirabiliter in dulcedinem condiantur. Sed de hac re passim alibi dicendi occasio recurret.

D. Aug.

B

D. Amb.

C

D. Ambros. *Amara tribulationum aqua iustis dulcescunt.*

IX *Iusti per tribulationes magis expiantur, & probantur.* D. August. D. Greg. Naz. D. Bern.

Secunda ratio, quia per afflictiones multò magis probantur iusti, & expiantur. Vndè D. August. lib. 4. de Ciuit. cap. 3. *Iustus*, inquit, *quidquid malorum irrogatur, non est pœna criminis, sed virtutis examen.* Idem asserit D. Gregor. Nazianz. orat. de laudibus Athanasij. *Persæpe*, inquit, *in impiorum manus, ac potestatem iusti veniunt; non vt illis honor habeatur, sed vt horum virtus exploretur.* Adde D. Bernard. epist. 280. ad Eugen. *Ego*, inquit, *plagis conscientia mea nullum iudico accommodatius medicamentum, probris, & contumelijs. Non est proindè, quòd pro me moueat homuncio omni opprobrio dignus, & despectione.* Imò D. Hieronym. in epist. 127. ad Fabiolam, loquens de illa quinta mansione, vbi erat aquarum amaritudo, ad quam Hebræi post transitum mare rubrum & obrutum Pharaonem, peruenerunt: *Vbi*, inquit, *magnitudo gratiæ, ibi magnitudo discriminis.* Nempè vt discrimine tentata gratia firmior roboretur. Et statim: *Ne terrearis*, inquit, *si post victoriam venias ad amaritudinem, quia verum pascha facientes azyma cum amaritudinibus comedunt.* Scilicèt, vt sanctitas celebrantium pascha ex amaritudine augeatur. Et rursùs: *Apud medicos*, inquit, *quædam antidotus, noxios humores temperans, ex amaritudine nuncupatur; quæ dulcis ostenditur, restituens sanitatem.* Itaquè quò grauiora foris adueniunt detrimenta, eò pretiosiora intùs in animo lucra coaceruantur. *Ecce ego*, inquit Deus, *creaui fabrum sufflantem in igne prunas.* Isai. 54. n. 16.

D. Hier.

D

E

Tribulatio conflatoria fornax, in qua iusti expurgantur.

Vbi per fabrum illum Tyranni Ecclesiæ persequutores, seu diaboli ipsi tentantes ad literam intelliguntur; qui quò plures persequutionum flatus in sanctos vrgent, eò in ipsis maiores charitatis flammas, quibus purificantur, accendunt.

X. HugoCard. Tertul.

A Quò pertinet illud Dauidicum: *Dum superbit impius, incenditur pauper.* Psalm. 9. seu 10. iuxta Hebræos. n. 2. hoc est, vt Hugo Card. exponit, Dùm impius superbè inuehitur in pauperem, magis ipse pauper purgatur, ac diuini Spiritus ardore inflammatur. Vndè benè Tertul. de fuga in persequutione cap. 3. *Cum*, inquit, *exurimur persequutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore: hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ vstio fidei, & conflatio administratur.* Quibus verbis significat afflictionem iustorum esse veluti fornacem conflatoriam: vt enim in hac metalla ab omni fæce excoquuntur; ita & iusti in illa ab omni labe expurgantur. Inter alia, quibus Moyses Iosepho benedixit, & sub illius figurâ, Christo Domino, sunt illa verba: *Cornua rhinocerotis, cornua illius.* Deut. 33. n. 17. Vt enim cornua rhinocerotis acuta quidem sunt ad feriendum, & salutaria ad medicandum; ita & labores, qui nobis à Christo Domino inferuntur, plagas quidem corporibus, animis tamen afferunt sanitatem. Diù vixit Iacob in terra Chanaan, orbatus filio suo Iosepho, quem præ cæteris diligebat: quin ipse Iosephus ex Ægypto, vbi regnabat, quidquam de sua felicitate patenti renuntiaret: cum tamen, & propter locorum vicinitatem, & cursorum multitudinem, facilè possent vltrò, citróque literæ commeare. Imò etiam vt notat D. Aug. statim citandus, idem Iosephus Ægypti gubernator Simeonem in vinculis tenendo, & Beniaminum è domo paterna auferēdo, patris sui angustias cumulauit. Cur ita factum sit, inquirit D. Aug. ser. 82. de tempore: neque enim sine peculiari Dei prouidentia factum credit. Et respondet: *Quia sine minimis peccatis Iacob esse non potuit, voluit Deus ipsa parua peccata in hoc seculo tribulationis igne consumere; impleri in eo, quod ipse per Spiritum sanctum dixit, Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* Ecclesiastici. 27. n. 6. *Vt ergo sanctum Iacob Deus noster velut aurum purgatum in futuro iudicio præsentaret; priùs ab illo omnes maculas peccatorum abstersit; vt in eo ignis ille arbiter, quod exureret, inuenire non posset.* Plurimùm igitur valet afflictio ad purgandos, probandosquè animos iustorum.

B

D. August.

C

D. August.

XI. *Rixosa mulier, patientia palæstra.* D. Chrys.

Sed, vt veniam ad domesticam tribulationem propriam huius loci, quam viri ex fœminis litigiosis patiuntur: quis non videt quantùm ex hoc quotidiano conflictu homines ad pietatem, ac virtutem erudiantur? Quod D. Chrys. homil. 26. in 1. ad Corint. sub finem, philosophorum confirmat exemplo. *Dicitur*, inquit, *quidam ex philosophis externis, cum malam haberet vxorem, & nugatricem, & contumelicem, rogantibus, cur eam sustineret, dixisse, vt domi haberet gymnasium, & palæstram philosophiæ. Ero enim*, inquit, *cæteris mitior, si in ea quotidiè erudiar.* Sed cum hoc exemplum narranti, magnus à tota concione fieret applausus, subdit Chrys. *Magna*, inquit, *voce exclamastis. sed ego valdè defleo, cum Græci sint nobis sapientiores, qui iussi sumus Angelos imitari: imò verò Deum æmulari in ratione mansuetudinis.* Eandem doctrinam inculcat idem D. Chrys. hom. 15. in Act. Vbi viros ad contumeliarum tolerantiam adhortatus: *Hæc dico*, inquit, *non solùm, vt cum viris simus mansueti: sed etiam, si mulier loquax sit, vt feras: sit tibi palæstra, ac gymnasiū mulier. Quomodò enim non absurdum est, gymnasia ferre, nihil lucri afferentia, vbi affligimus corpus: gymnasia autem non facere domi, quæ nobis coronas, etiam ante agones suppeditant?* Itaque locus, in quo perstrepunt contumeliæ, non debet esse stadium, in quo vitia exerceantur; sed gymnasium, in quo virtutes addiscuntur.

D

E

Tertia

XII. *Afflictio, perennis bonorum fons.* Theodoret.

A Tertia tandem ratio esse potest, quia afflictio in hac vita, est perennis quidam fons, uberrimusque bonorum. *Bonū mihi*, inquit Dauid, *quia humiliasti me.* Psal. 118. n. 71. Vbi Theod. *Gratias*, inquit, *agit vates ob seuera remedia, hinc discens sanitatem, quam consequutus est, processisse.* Sed quid est, quod addit propheta: *Confundantur superbi, quia iniquitatem fecerunt in me.* nu. 78. Animóne vindictæ confusionem inimicis imprecatur? Absit profectò. Imò potiùs studio charitatis: vt ibidem Theod. aduertit. *Non*, inquit, *hostibus imprecatur: sed pro eis preces fundit, quādoquidem pudor salutem procurat.* Eodem pertinet ille versiculus: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Psal. 7. n. 5. Hoc est, si persecutores meos repercussi,

Iustorum afflictio, pax.

B si meos persequutus sum persequutores. Chaldæus legit: *Si reddidi auctoribus pacis meæ mala.* Vbi vides persequutores, iustorum, pacis auctores nūcupari. Hac de causa Ieremias Hierosolymis commoratus scribit Dei nomine ad Hebræos, qui Babylone exulabant, vt pro ipsius Babylonis incolumitate Deum orent. *Quærite*, inquit, *pacem ciuitatis, ad quam transmigrare vos feci, & orate pro ea ad Dominum.* Iere. 29. n. 7. Et rationem reddit: *Quia*, inquit, *in pace illius erit pax vobis.* Quasi diceret, quia dum habueritis hostes incolumes, qui vos affligāt, & superbos dominos, qui vobis insultent; veram pacem, & tranquillitatem possidebitis. Sed nota in eodem prophetæ loco, cum Iechonias, & eius mater in Babylonicam captiuitatem abducuntur: tūc quidem illum regem: hanc verò dominam nuncu-

Afflictio, regnum; imò beatitudo.

C pari. *Egressus*, inquit, *est Iechonias Rex, & Domina.* Ierem. 29. n. 2. Ac si iusti, quorum in illis præcessit typus, quo pluribus laboribus exercetur, eò magis regnare, & dominari videantur. Imò & beati: vt D. Chrys. in Psa. 127. de Iosepho in carcerem incluso philosophatur. *An nō*, inquit, *existimabatur adulter? non accusabatur? non calumniis, & fictis criminibus impetebatur? Et quid horum eum læsit? Imò verò per hæc erat in primis beatus: hoc est enim in primis mirabile; quòd non solùm hinc nihil læditur beatitudo, sed etiam præclarior redditur, & illustrior.*

D. Chrys.

XIII. *Ecclesia dū persecutionis torculari premitur, crescit.* D. August.

Mysterio plenus est titulus Psal. 55. in quo dicitur de Dauide: *Tenuerunt eum Allophyli in Geth.* Hoc est, Philisthæi, ad quorum regem Achis, commorantem in vrbe Geth, se contulerat Dauid; vt patet ex 1. Reg. 21. n. 10. Mysterium verò declarat ibi D. Aug. dum per Dauidem, Ecclesiam, per vrbē

D Geth, tribulationes intelligit: quia *Geth* interpretatur *torcular*: tenetur autem Ecclesia in torculari. *Quid est*, inquit, *in torculari? in pressuris: sed in torculari fructuosa pressura est. Vua in vite pressuram non sentit: integra videtur sed nihil inde manat. Mittitur in torcular, calcatur, premitur; iniuria videtur fieri vuæ: sed ista iniuria sterilis non est: imò si nulla iniuria accederet, sterilis maneret. Quicunque ergo sancti pressuram patiuntur, attendant Psalmum istum: agnoscant hic se: dicant, quod hic dicit: qui patiūtur, quod hic dicitur.* Quasi diceret, qui similes sunt Dauidi in laboribus ab inimico sustinendis: similes sint eidem in fauoribus à Deo spetandis. Similis est illa metaphora ex Ps. 128 n. 3. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Seu, vt Aquila, & Theodotio transferūt *Arauerunt peccatores.* Cur, quæso, dicuntur arare, qui

Persecutores Ecclesiæ terram vt agricolæ proscindentes, fœcundant.

E persequuntur? Prima ratio ex Chrys. est, quia non minùs persequutores persequendo, quàm aratores arando fatigantur. Secunda ad præsens institutum quia verberationes sanctorū sunt quædā arationes. Vt enim ex his lætæ segetes proueniūt, ita ex illis multiplices virtutes oriūtur. Vnde D. Chrys. ho. 4 ad popu. Antioch. Vocat malos, *bonorum agricolas*; quia sicut agricolæ terram aratris proscindētes fœcundant: ita mali lacerantes bonos, efficiūt

D. Chrys.

A meliores. Quarè meritò Tert. in Apol. c. 50. Christianorum nomine suos prouocat persequutores. *Cruciate*, inquit, torquete, *dānate, & atterite nos: probatio est patientiæ iniquitas vestra. Semina non nisi corrupta, & dissoluta fœcundius surgunt.* Sed de hac re annot. 5. sect. 3. iam dixi; plura passim, vt se occasio tulerit, dicturus.

Tertul.

Iurgium in typum Ecclesiæ, & Synagogæ.

XIV. *Inter Ecclesiam, & Synagogam veteres dissensiones.*

COntigit tandem hoc iurgium inter Annā, & Phenenam in typum Ecclesiæ, & Synagogæ: vt D. Greg. Bed. Hugo Vict. Dion. Cart. Bercor. & plures alij interpretantur. Quibus adde D. Cypr. lib. 1. ad Quir. c. 20. & D. Hier. ep. 11. Vbi Saram, &

B Agar, Rachelem, & Liam; Annam, & Phenennam typos Ecclesiæ, & Synagogæ testantur. Nam sicut inter illas fœminas perpetuæ turbellæ, & rixæ excitabantur; ita inter Ecclesiam, & Synagogā nulla pax, nulla tranquillitas consistebat. Nā *quæ participatio iustitiæ cū iniquitate? quæ societas luci ad tenebras? quæ cōuentio Christi ad Belial?* 2. Cor. 6. n. 14. Duo illi montes Sina, & Sion interprete D. Hier. cit. & D. Cypr. tract. de illis mōtibus, Synagogā, & Ecclesiā repræsentant: tum quia in Sina data fuit lex vetus. Exod. 20. à n. 1. *De Sion autem exiuit lex noua* Isai. 1. n. 3. tum etiam, quia cum *Sina*, idem sit, quod *tentatio*; *Sion* autē idē, quod *speculatio*; planè exprimitur, quomodò Synagoga terrena curans, tētauerit Ecclesiam res diuinas speculātem. Et quidem à pri-

D. Greg. Beda. Hug. Vict. Dionys. Carth. Bercor. D. Cyprian. D. Hieron. D. Cyprian.

C mis incunabulis hæc tentatio orta est. Nam vbi primùm noua Ecclesia sub Christo Domino recēs nato, audita est *in Ephrata*, & inuenta *in cāpis syluæ.* Ps. 131. n. 6. Statim Synagoga sub Herode irruit in eandem syluam, tanquam leo; iuxta illud: *Facta est mihi hæreditas mea, tanquam leo in sylua.* Ier. 12. n. 8. Et planè ab hoc leone ille agnus facilè deuoraretur; nisi feræ omnes indomitæ, sic à Deo sub id temporis frænarentur, *Vt puer paruulus minaret eas.* Isai. 11. n. 6.

XV. Præcessit eiusdem rei typus in antiquis patriarchis Abel, & Cain. Gen. 4. n. 8. Isaac, & Ismael. Gen. 21. n. 9. Iacob, & Esau. Gen. 25. n. 22. Phares, & Zaran. Gen. 38. n. 27. Vt enim illi neque in vno agro, neque in vna domo, neque in vno vtero, neque in vno partu, sine lite, & contentione esse potuerunt; ita neque Synagoga & Ecclesia in amicitiam vn-

D quam conspirarunt. Quod si ab vtero inimicitias contraxerūt: quid extra vterū? Hoc enim Rebecca prædiuinabat, cū experta, paruulos in vtero se inuicem collidentes, dicebat. *Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit cōcipere?* Gen. 25. n. 22. Quasi diceret vt Interl. exponit, *Quid facient nati, qui sic luctantur innati?* Neque solū ab vtero inimica fuit Ecclesiæ Synagoga: verùm etiam has inimicitias, suas delicias putabat. Monuit Rebecca filium suum Iacobum, vt ab Esau mortem ei machinante præcaueret. *Ecce*, inquit, *Esau frater tuus, minitatur, vt occidat te.* Gen. 27. n. 42. Caiet. ex Hebræo legit: *Ecce Esau frater tuus consolatur se ad occidendum te.* Quasi Esau, id est, Iudaicus populus, tam auidè sitiret sanguinē Iacobi, id est, populi Christiani: vt illius haustu nō minùs, quā haustu nectaris delectaretur. Vnde il-

Hæ cum Ecclesia inimicitia, Synagoga deliciæ. Caiet.

E lud: *Qui deuorant plebem meā sicut escam panis.* Ps. 13. n. 4. Et illud: *Cucurri in siti.* Psal. 61. n. 5. seu, vt est in Hebræo: *Cucurrerunt in siti*: planè ad Ecclesiā persequendam. Quasi cibus, & potus Iudæorū sit sanguis Christianorū: & cum eos maximè persequūtur, tunc sibi splendidissimè epulari videantur.

Hæc dissidia Synagogæ lauta conuiuia.

XVI. *Synagoga in Ecclesia persequenda, summa fœlicitas.*

Quid dico voluptatem? Suam insuper felicitatē in persequenda Ecclesia collocabat Synagoga. Nā Esau suam in hac vita felicitatem postulanti: hanc vnā pater impertiuit: *Viues in gladio.* Gen. 27. n. 40. Hoc

Hoc est, Hæc tua erit beatitudo, vt arma, cædes, vulnera mediteris. Futurum enim erat, vt felicitas Esau in calamitate Iacobi meditada reponeretur: vt sub hoc symbolo palã fieret, Iudæorum felicitatem reponendã esse in Christianorum calamitate machinãda: qualẽ profectò Actor. 8. à n. 1. & Actor. 9. à n. item 1. machinati sunt; & qualẽ D. Paulus 1. Cor. 15. n. 9. & Galat. 1. n. 13. se quondã studiosissimè curauisse profitetur. Sed age Synagoga, viue gladio, & vibra gladium: nũquam tamen Ecclesiæ dominaberis, sed ancillaberis. *Viues in gladio*, inquit Isaac: sed statim addit: *Et fratri tuo seruies*. Nam etiã eum aduersùs Ecclesiam molitis prælia, præstas obsequia. Vnde D. Aug. ser. 78. de tempore, quærẽs quomodò populus Iudaicus seruiat Christiano, sic respondet: *Illo vtique, quo mali seruiunt bonis, nõ obsequendo, sed persequendo: quomodo persequutores martyribus, quomodo lima auro, quomodo mola tritico: quomodò panibus fornalia: vt illi coquantur, hæc consumãtur.* Quo dicendi genere vsus Dauid: *Pones*, inquit, *eos in clibanum ignis*. Psal. 20. n. 10. Vt enim clibanus igne consumitur, & fuligine inficitur; panes autem coctos reddit, & coloratos: ita Iudæi dũ Christianos offendunt, sibi potiùs obsunt, illis prosunt: se atræ caligini immergunt: illos puro in lumine reponũt.

Synagoga dũ Ecclesiam persequitur, obsequitur.
D. Aug.

XVII. Pauli manum vipera inuasit: *Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est*. Act. 28. n. 5. Vide, quæso, & detrimentum viperæ inuadẽtis, & emolumentũ Apostoli tolerantis. Nam vipera temeritatis suæ pœnas dedit, vt Theod. q. 18. in Gen. aduertit. *Cum*, inquit, *nihil peccato tenerum, ac molle in eo reperisset: mox resiliit, & in ignẽ se coniecit, supplicium quodammodò de se ipsa sumens, quòd corpus sibi cõueniens nullatenus adorta esset.* Apostolus verò tolerantiæ suæ lauream recepit. Neque enim mortem obiit, sed famam consequutus est immortalitatis, imò & diuinitatis. Nã qui aderant, videntes nihil mali in eo fieri, *dicebant eũ esse Deum*. ibid. n. 6. Vndè optimè D. Chrys. in Psal. 96. *Ictus*, inquit, *à vipera Paulus, spiritus sancti virtutem, quæ in ipso habitabat, ostẽdit, vsus vipera teste.* Quasi vipera Apostulo fuerit, non pestis ad mortem, sed testis ad gloriam: & volens lethale venenum Apostolo infundere, sibi hauserit. Nam re vera sibi incendium reperit: Apostolo autem testimoniũ de vitæ sanctitate præbuit immortale. Non aliter Synagoga vipera fuit, iuxta illud Baptistæ: *Progenies viperarum*, Matth. 3. n. 7. Et illud Christi Domini: *Genimina viperarum*. Matth. 23. n. 33. Et proindè suis morsibus, Ecclesiam lacerare, & venenare voluit, sed non valuit: imò sibi ignominiam, illi gloriam peperit singularem.

Vipera Synagoga typus, Paulo non intulit nocumentũ; sibi inuenit incendium.
Theod.
D. Chrys.

XVIII. In domũ Pharisæi ingressa Magdalena, Christi Domini pedes suis lacrymis rigatura; à Pharisæo quidem vituperatur, sed à Christo Domino prædicatur. Luc. 7. à n. 39. Quid profecisti Pharisæe, tam iniquè de mulieris laudibus detrahẽdo; nisi, vt illud cæleste diuini Patris oraculũ Christus Dominus in eius laudes effũderetur? Ex tuis opprobriis nata sunt illa encomia, quibus mulier decoratur; quã, dum obscurare voluisti, coronasti. Qua in re mysteriũ Synagogæ cum Ecclesia velitantis, agnoscit. Rup. lib. 10. in Ioan. c. 12. *Pharisæi domũ*, inquit, *famosa peccatrix ingressa, & murmurãte illo iustificata, conuersionẽ gentilitatis præfigurabat. Gentilitas enim ad diuitias Iudæorum veniens, & ad magnum conuiuium scripturarũ iniussa prorumpens, quæ fuerat meretrix, id est, pluribus diis, quasi multis prostituta viris, retrò secus pedes Domini accubuit, quia videlicet Deus, quem secundum carnem nõ nouerat, vestigiis adhæsit flens, & erroris pristini pœnitentiam agens, murmurantibus eis, qui ex circuncisione erant, eo quod gentiles gratia Christi indignos iudicarent.* Itaque vbi Iudæorum in Ecclesiam vituperationes perstrepebant; ibi Christi Domini in eandem laudationes ornabantur: illi despumabant in contumelias; Christus Dominus in fauores expendebatur.

Magdalena Ecclesiæ typus, dum à Pharisæo arguitur, commendatur.
Rupert.

XIX. Celebris est illa vox, qua Ecclesia gentium cõqueritur de Synagoga Iudæorũ: *Filij*, inquit, *matris meæ pugnauerunt contra me*, Cant. 1. n. 5. Nam Iudæi, fratres quidem Ecclesiæ, sed non germani ex eadẽ matre, nempe ex eadem fide, & scriptura generati; non tamen ex eodem patre; quia Ecclesia ex Deo est, illi *ex patre diabolo* sunt Ioan. 9. n. 44. Iudæi, inquam, contra Ecclesiã pugnauerunt; sed quid pugnando præstiterunt? Audi, quod sequitur: *Posuerũt me custodem in vineis, vineã meã non custodiui*. Quasi diceret, Abstulerunt mihi vnam vineam, plurimas contulerunt. Sic exponit D. Bern. ser. 30. in Cant. Nam loquutus de Ecclesia gentium: *In tantum*, inquit, *se profecisse ab annulis gloriatur, vt pro vna vinea, quam sibi abstulisse visi sunt, super multas se gaudeat cõstitutam.* Et paulò post, facta apostrophe ad Ecclesiam: *Consolare*, inquit, *si cæcitas ex parte cõtigit in Israel. Quid tu perdis? mirare mysteriũ, & noli plangere detrimentum. Pulsa de ciuitate, ab vniuersitate exciperis.* Ex his patet Synagogam cõtra Ecclesiam plurimum contendisse, sed nihilum profecisse. Nã vt benè D. Hier. lib. 2. apol. cõtra Rufin. *Malitia nõ habet tãtas vires, quantos conatus: perierat innocentia, si semper nequitiæ iuncta esset potentia; & totum quidquid cupit, calũnia præualeret.* Oppugnare igitur Ecclesiã potuit Synagoga, non expugnare. Sed de hac re non nihil diximus ann. 5. sect. 4 plura in sequẽtibus dicturi.

Synagoga Ecclesiã ex matre sorore, sed arctiore contendens extenuit
D. Bernard

XX. Duplex adhuc significatio moralis in hoc Phenenæ cum Anna iurgio continetur. Primò enim significatur illa æmulatio, quæ inter actiuã, & cõtemplatiuam vitam frequenter incidit. Nam actiua colligendis animarum fructibus intenta, externorum operum sterilitatem exprobrat cõtemplatiuæ. Sicut Martha satagens *circa freques ministeriũ* sorori sedenti secùs pedes Domini, & audiẽti verba illius obiiciebat: *Soror mea reliquit me solã ministrare*. Luc. 10. n. 40. Et Apostoli de pauperum eleemosynis, vt ipsi iactabant, soliciti, Magdalenã pretiosa vnguenta in Christi Domini pedes, & caput expendentem, sic obiurgabant: *Vt quid perditio hæc?* Matth. 26. n. 8. Sed vti obique Christus Dominus contemplantis otium à calumnia liberauit. Vnde cum D. Bern. ser. 12. in Cant. similes calũniatores aliquãdo pateretur: *Causãtes*, inquit, *quòd soli viuerẽ mihi; cũ multis prodesse possem.* Sic illis satisfecit: *Audiant*, inquit, *excusantem Dominum, & respondentẽ pro me Quid molesti estis huic mulieri?* Ibid. n. 10.

Frequens inter actiuam, & contemplatiuam vitã æmulatio.
D. Bern.

XXI. Secundò significatur illa contentio, quæ inter duas æmulas sibi inuicẽ maximè aduersarias, voluptatem scilicẽt, ac virtutem reperitur. Quã contentionem, quia eleganter expressit Phil. Hebr. in lib de merc. meretric. nõ accipienda in sacrariũ; eã totam eiusdem Philonis verbis explicabo. *Duas*, inquit, *nostrũ quisque vxores habet in suo contubernio, easque infensas sibi inuicem; & anima domum replentes contentionibus zelotypis. Harum alterã diligimus, quasi amicam blandam, & familiarem, quæ voluptas dicitur, alteram odio prosequimur, vt immitem, ac tetricam, & nobis minime beneuolam: hæc virtus nominatur.* Deinde antequàm earum iurgia exponat, vtriusque habitũ depingit. *Illa*, inquit, *ad nos accedit ornatu meretricio, fracto incessu præ mollitie, obtutu lasciuo, inescãs animas iuuenum, temeritatem, & impudentiã præferens in oculis, elata ceruice supra natiuam staturã assurgens, ridẽs, cachinnabundaque calamistrata, & cincinnatula, fucata faciem, pictis superciliis, recẽs lota, purpurissata, pretioso, floridoque amicta palliolo, aureis, gemmatisque armillis superba, & inaurculis, mundoque muliebri cætero, spirans vnguen*

Pertinax inter voluptatem, & virtutem contentio.
Philo. Hebr.
Voluptatis descriptio.

vnguenta fragrantissima; non tam domum suam, quàm fora, compitaque diligens, petulans, sua forma prodiga; ascititia vero auida. Et cū ea pedissequa domestica, vafritia, iniustitia, nequitia, quibus stipata more principis, sic pertentat animum. Hic longissimâ ponit orationem qua voluptas in aduersariam sibi virtutem inuebitur, & suos ad se allicit amatores. Deinde

Imago virtutis.

ad virtutem similiter exprimendam pergit. *Altera,* inquit, *in abdito stans, verita, ne fortè illa maritis communis animum ad se solam pertraheret, corruptum domus, vel oblatu, vel ostentatis; neve pretioso affectu emollitum deciperet, quando ascititio cultu, & magicis eum allectari, demulcerique animaduertebat prestigiis, repente superueniens, ingenio, matronalique incessu grauis, vultu serena, genuino quodam pudoris colore suffusa, simplex moribus, vita integra, mente semper sui similis, verbis haud blanda, sanam mentem veraciter exprimentibus, decora natiuo habitu, moderata gestu, vestitu modica, ornata non auro, sed longè pretiosioribus ornamentis. Comites eam sequebantur, pietas, sanctitas, veritas.* Hic rursus proponit grauissimam orationem: qua virtus, cum æmula sibi voluptate expostulat; & qua miseros homines voluptatis carceribus inclusos ad beatam ipsius virtutis euocat libertatem.

XXII. *Virtutis filij filiis voluptatis præferendi.*

Itaque perpetuò virtus, & voluptas in hominis animo rixantur, & æmulantur. Quæ sunt duæ illæ vxores, *odiosa, & dilecta,* de quibus agitur Deut. 21. à n. 15. Virtus quidem profanis hominibus odiosa esse solet; voluptas dilecta. Merito tamen à Deo præcipitur, vt filius odiosæ, filio dilectæ præferatur; quia virtutis opera nobiliora sunt, quam opera voluptatis: & proinde digniora, quæ amentur, & in totius animi possessionem admittantur.

SECTIO IV.

Annæ silentium in iniuriis Phenennæ.

I. HActenus de iurgio Phenennæ. Sequitur, vt de Annæ patientia disseramus; quam tacendo, flendo, & ieiunando demonstrauit. De Annæ fletu paulò inferiùs ad n. 10. commodiùs dicemus.

Silentium in iniuriis, singulare patientiæ argumentū.

Nunc de silentio, ac ieiunio non nihil. Igitur silentium inter iniurias, & contumelias, est singulare patientiæ argumentum. Quod antequam ad vnius exēplum Annæ accedamus; exempla ab ipso Deo à Christo Domino, à sanctis viris, ac fœminis deprompta, facile illustrabunt.

II. *Summa Dei in peccatoribus tolerandis patientia, & silentium.*

Deus suam commēdare volens patientiam: *Tacui,* inquit, *semper silui, & patiens fui.* Isai. 42. n. 14. Quasi non posset eam aptius laudare, quàm ex silentio diuturno, quo *dissimulabat peccata hominum propter pœnitentiam.* Sap. 11. n. 24. Accusatur apud Moysen quidam in Deum blasphemus, & maledicus in ipsum Moysen: defertur criminatio ad diuinum tribunal: editur ex oraculo hæc sententia, iuxta translationem septuaginta: *Educ eum, qui maledixit extra castra, & lapidet eū omnis multitudo Israel.* Leuit. 24. n. 14. Quæres, cur solum maledicus in Moysen: non autem blasphemus in Deum puniri ab ipso Deo iubeatur? Apta est Isid. Clarij responsio.

Isid. Clar. Magis suorū, quā suas iniurias Deus vlciscitur.

Deus, inquit, *cui sui cura sunt, magis voluit vlcisci iniuriam Moysis, quam propriam contumeliam: ideo dixit, Educ maledicum; & non dixit, Educ blasphemum,* Vides quanta sit Dei iustitia, & patiētia? Licet enim alienas iniurias vlciscatur, tamē ad proprias contumelias conticescit. Imò eas aliquando tam patienti silentio tolerat, vt ex illo sumant homines occasionem ad peccandum.

III. Diabolus, vt Euam tentaret, longam texuit orationem. *Cur præcepit vobis Deus, &c. Eritis sicut dij,* &c. Gen. 3. à n. 1. Cæterum, vt Eua tentaret Adamū

A ne verbum quidem protulit; sed tantùm, *Comedit deditque viro suo, qui comedit.* Genes. 3. n. 6. Cur, quæso, tam multa verborum ambage vtitur diabolus ad expugnandam Euam, non tamen Eua ad expugnandum Adamum: cum hic multo constantior in virtute fuerit, quàm illa? Dices, quia vehementior est tentatio per fœminā, quam per diabolum: atque adeò, quod diabolus vix potuit efficere multis verbis, potuit fœmina sine verbis.

Tentatio per fœminā vehemētior quam per diabolum. Mali exempli, grauior tentatio.

Vel etiā dices, quia vehementior est tentatio per malū exemplum, quàm per verbum suasoriū: vnde quod diabolus vix persuasit subtiliter argumentando, persuasit Eua perperam operando. Vtraque responsio mihi aptissima videtur. Sed ad præsens institutum addo tertiam. Vidit Adamus Euam comedentem, B & non vidit morientem: audiuit Deū mandantē, sed non audiuit obiurgātem: credidit sibi quoque impune fore, si comedisset: comedit Atq; adeò ex patientia Dei silentis ad peccatum Euæ, ausus fuit violare præceptum ipsius Dei, quem ad suum quoque peccatum dissimulaturum sperabat.

Dei patientia, & silentio peccatores abutuntur.

Ita respōdet D. Aug. lib. 11. de Gen. ad liter. c. 30 Ponderans enim, quo pacto Eua nullis verbis suasisset Adamo, vt comederet subdit; *Ne suaderi,* inquit, *iā opus erat viro; quando illam eo cibo mortuam non esse cernebat.*

D. August.

Quasi diceret, opus non erat suasione oratoria Euæ, vbi aderat patientia taciturna Dei; qua vir ad peccandum abutebatur. Certe Eua ex hac diuina patientia protepsit ad tentādum virum; interprete Caiet. *Mulier,* inquit, *nihil mortis, nihilque mali in se ipsa sentiens, animaquior efficitur, ad persuadendum marito, vt comedat.*

Caiet.

C Ita enim Deus silet ad iniurias, quibus lacessitur; ac si illas nec videre, nec audire videretur. Ex quo imprudentes homines ad peccandū effrænantur. Quod grauissimè testatur, vt solet, Tert. lib. de patiēt. c. 2. Vbi Deū appellat, *ipsum patientiæ exēplar.* Et statim asserit, Deū iā patienter, & silenter hominū peccata sustinere, *Vt sua,* inquit, *sibi patiem id detrahat: plures enim Dominū, idcirco non credunt, quia seculo iratum tādiu nesciunt.*

Tertul.

IV. *Christi inter iniurias sapiētia, & silentium.*

Iam verò Christo Domino nihil familiarius, quam vt inter iniurias, & contumelias taceret. *Cū malediceretur non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur.* 1. Petr. 2. n. 23. *Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Isai. 53. n. 7. *Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.* Psal. 37. n. 15. Vnde cum Iu- D dæi in Christum Dominum indignarentur; ipse quidem *relictis illis, abiit foras.* Matth. 21. n. 17. Vbi Auct. operis imperf. hom. 38. *Malum,* inquit, *hominem, melius locū dando, potest aliquis vincere; quam respondendo, quia malitia non instruitur sermonibus, sed excitatur. Et ideo Dominus recedendo cōpescere studuit, quos respondendo nō compescuit.* Mirū est, quod Christus Dominus corā præside Pilato ad laudes suas responderit; ad cōtumelias tacuerit. Nam rogatus à præside, an esset Rex, inter alia respondit: *Regnū meum non est de hoc mundo.* Ioan. 18. n. 36. Accusatus autem à principibus sacerdotū, & senioribus, *nihil respondit.* Matth 27. n. 12. Ponderauit hoc discrimen D. Chrys. hom. 83. in Ioan.

Christus ad laudes veluti impatiens, ad cōtumelias patientissimus.

D. Chrys.

E *Dicentibus,* inquit, *maleficū esse, & quo eum arguerēt, non habentibus, tacuit tamen: cū de regno interrogatus est, tūc loquutus est ad Pilatū, erudiens eum, & ad altiora erigēs.* Quasi diceret, Christus Dominus suas contumelias non reiecit à se, sed cū silētio patiēter excepit: suas verò laudes si nō negauit (erāt enim verissime) saltē tēperauit ne quo vanitatis fuco coloratæ viderentur. Atque adeo promptiorem se ostendit ad contumelias, quam ad laudes proprias audiendas. Vnde alibi diabolo Christum Dominum laudanti, ac dicenti; *Scio, qui sis sanctus Dei.* Marc. 1. n. 24. Silentium

lentium Dominus imperauit: *Obmutesce.* Neminē tamen sibi conuitiantem prohibuit à loquendo; ac si laudum esset impatiens, qui erat ad contumelias patientissimus.

V. *Christus ad contumelias aduersarios quodammodo inuitauit.*

Quid dico, neminem probibuit? Addo, & quodammodo inuitauit aduersarios suos ad contumelias inferendas. Erat Christus Dominus omnium hominum, & omnium causarum iudex à Patre constitutus; iuxta illud: *Neque enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio.* Ioan. 5. n. 22. & tamen in iudicandis contumeliis, quæ sibi inferebantur, se ab hac potestate quodammodo abdicabat. Audiēs enim illa superba Pharisæorum conuitia: *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Ioan. 8. n. 48. Inter alia respondit: *Ego non quæro gloriam meam; est qui quærat, & iudicet.* Ibid. n. 50. Cur quæso, iudicem se dissimulat in hac causa, quem Pater iudicem omnibus præfecit? Respondet D. Chrys. hom. 18. in Euang. *Illatas*, inquit, *contumelias Patris iudicio reseruat: vt nobis profectò insinuet, quantum nos esse patientes debemus, dum se adhuc vlcisci non vult, & ipse, qui iudicat.* Quæ licet egregie dicta sint; adhuc aliam magis ad præsens institutum exprimo rationem. Nempe, idcirco dissimulauit se iudicem esse in propriis contumeliis: ne conuitiatores perterreret, & à conuitiis inferendis retardaret; sed liberè eis permitteret, quæcunque vellēt, probra in se vnum iaculari; adeò illis audiendis delectabatur: non quod ipsæ contumeliæ, quæ peccata erant; sed contumeliarū patientiam summam illi afferret voluptatem: iuxta illud Tert. lib. de patient. cap. 3. *Saginari*, inquit, *voluptate patientiæ discessurus volebat.* Cum autem sagina nō ex vnu tantum, sed ex pluribus ferculis efficiatur; non vnam tantùm, sed plures contumelias Christus Dominus patientissimus excepit. *Dabit*, inquit Ierem. *percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.* Thren. 3. n. 30. Vbi D. Ambr. ser. 10. in Psal. 118. *Non dixit*, inquit, *subibit opprobrium: facile est enim vnam, vel alteram contumeliam sustinere. Addidit, saturabitur opprobriis. Quo faciliùs Domini moueat misericordiam opprobriorum complurium deformitate miserabilis.* Illa enim opprobriorū multitudo, quę Christū Dominum miserandū efficiebat; ipsa æternum Patrem misericordem erga illum excitabat. Tam multa verò pertulit Christus Dominus maledicta, vt *factus sit pro nobis maledictum.* Galat. 3. n. 13. cum tamē ipse sit *super omnia Deus benedictus in sæcula.* Rom. 9. n. 5. Quod expendens Tert. lib. de patient. cap. 8. *Igitur*, inquit, *Dominum serui consequamur, & maledicamur patienter, vt benedicti esse possimus.*

Tertul. Christi patientia opprobriis saginata.

D. Ambr.

Tertul.

VI. *Christi in opprobriis firmum silentium.*

Sed quàm firmum tenuit in opprobriis silentium? Non solum enim omnem respondendi voluntatem sibi eripuit, sed etiam quodāmodo potestatem: factus non solum *tanquam surdus* ad audiendas contumelias: *& tanquam mutus* ad tegerēdas. Psal. 37. n. 15. Sed etiam planè tanquam mortuus, omni sentiendi, & respondēdi facultate spoliatus. *Ponet*, inquit Ierem. *in puluere os suum si fortè sit spes.* Thren. 3. n. 29. D. Ambros. citatus legit: *Dabit in sepulturam os suum.* Et ad rem præsentem egregiè interpretatur. *Ostendit*, inquit, *quandam supra modum patientiæ taciturnitatem; vt tanquam sepeliat os proprium, ne loquatur: & velut quodam aggere virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat: tantum pondus afferens patientia, quam spes foueat: vt vocē ipsam velut busto quodam, ac tumulo sepeliat, ac includat, quam nulla extorquere, nulla excitare possit iniuria.* Itaque qui Christo Domino contumelias imponebat, perinde se habebat, quantum ad exprimendæ vocis effectum, ac si verba mortuo inclamaret. Quo silentio Christus Dominus suam innocentiam testabatur. Vnde accusatus apud Herodem; *nihil respondebat.* Luc. 23. n. 9. non vt calumniis consentiret, sed vt tacendo, calumnias eleuaret. Quod D. Ambros. ad eum locum expendens. *Accusatur*, inquit, *Dominus, & tacet; & bene tacet, qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat sed despicit non refellendo.* Quare cum cæteri, qui accusantur, vix loquendo superent, Christus Dominus tacendo non solùm vincebat, sed etiam triumphabat. Vnde ad illa verba, quibus æternū parentem alloquutus: *Redime*, inquit, *me à calumniis hominum.* Psalm. 118. n. 134. Rectè D. Ambros. serm. 17. in eundem Psalm. *Christus*, inquit, *calumniis appetitus silentium detulit triumphale.* Quasi illud silentium, pulcherrimum quoddam stadium esset, quo de hostibus triumpharet. Neque solum suam sanctitatem, sed etiam suam diuinitatem, hoc silentio testabatur Christus Dominus. Nam purus homo continere se non posset, quominùs tam iniquas à se calumnias retorqueret. Quod obseruans D. Cyprian. libr. de bono patientiæ. *Inter cætera*, inquit, *admirabilia virtutum, quibus indicia diuinæ maiestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantiæ tenore seruauit.* Vbi obserua illud *tolerantiæ tenore*, hoc est, eodem modo, quo Pater suam exhibuit patientiam. Nam sicut æternus parens inter iniurias patientissimè silebat; ita & Christus Dominus suas iniurias profundo silentio tolerabat. Quæ fortasse causa fuit, cur hanc Christi Domini taciturnitatem *miraretur Præses vehementer.* Matth. 27. n. 14. ratus non esse humanum tam profundum silentium, sed diuinum: neque à solo homine, tam silentem in tam apertis iniuriis tolerantiam exhiberi potuisse. Quod rectè Tertul. lib. de patient. cap. 3. obseruauit. *Qui*, inquit, *in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc vel maximè, Pharisæi Dominum agnoscere debuistis: patientiam huiusmodi nemo hominum penetraret.*

D.Amb. Christi in iniuriis silentio, eius innocentiā testabatur.

Christi silentium triūphale.

D. Amb.

Christi diuinitatem eius silentiū prædicabat.

D. Cyprian.

Tertul.

VII. *Moysis faciem opprobria perferentem, cælestis fulgor decorabat.*

Tandem veteres Patriarchæ contumelias quidem audiebant, sed non regerebant. Cur olim facies Moysis tanto fulgore coruscauit? Exod. 34. n. 35. Planè, quia in facie contumelias pertulit, non intulit; vt videre est, Numer. 12. n. 1. Vbi à Maria, & Aarone lacessitur. Num. 14. à n. 2. vbi à toto populo prouocatur ad iracundiam. Num. 16. à n. 3. Vbi Core, & qui erant de eius factione, Moysi in os probra, & contumelias impingebant. Vnde D. Ambros. lib. 2. de offic. cap. 7. *Quantas*, inquit, *à populo illatas Moyses absorbebat contumelias? Quam mitis sermone post iniurias appellabat? Quomodo consolabatur in laboribus? Deliniebat oraculis, fouebat operibus? Meritò æstimatus est super homines & vt vultus eius non possent intendere.* Hæc ille, alludens ad locum D. Paul. 2. Corint. 3. n. 13. Vbi dicuntur filij Israel non potuisse intendere oculos in faciem Moysis præ fulgore. Quasi diceret, meritò radiorum fulgor decorauit eum vultum; quē tacentem contumeliarum pudor deformauit. Et meritò caligarunt Iudæorum oculi ad videndam illam faciem, in quam ipsi nihil respondentem maledicas linguas acuerunt.

D. Amb.

VIII. *Silens patientia Angelos sui efficit amatores.*

Sed quid memoro solare decus? Angelicus etiam splendor emicat ex illo ore, quod patienter, & silenter illatas contumelias auscultat. Multa in Stephanum probra iaciebant Pharisæi; quibus audiendis vacabat Stephanus, non retorquendis. Quid inde factū? Illud certè, quod scripsit Lucas: *Et intuentes*, inquit, *eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem eius, tanquam faciem Angeli.*

Actor.

Actor.6.n.15. Scio dixisse D.Aug. serm.5. de Stephano, propterea, vt, Angelum apparuisse; quòd in viduarum causis, quibus tractādis præpositus fuerat ab Apostolis, angelicam puritatem imitaretur. *Quod*, inquit, *præpositus est fœminis, testimonium meruit syncerissimæ castitatis.* Addo insuper ad rem præsentem cum Salmer. tract. 23. in Act. idcirco Angelo similem visum esse, vt pro illo inter calumnias tacere, angelica claritas respōderet. Vbi enim humana patientia conticescit; ibi æquum est, vt angelica præsentia patrocinetur. Similiter & Achis cum videret Dauidem inter multas inimicorum calumnias, tacentem, & patientem, Angelum appellauit. *Scio*, inquit, *quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei.* 1.Reg.29.n.9. Qui enim inter tot criminationes tacebat, angelicam innocentiam demonstrabat.

Salmer.

IX. Nec mirum adesse Angelum, cui Deus adest præsentissimus. Rex quondam Abimelech sanctissimum patriarcham Isaac suo regno abire iussit, & alieno solo exulare. Pariēter tulit Isaac, & quin vllum verbum faceret pro se, peregrinus excessit. Ecce tibi paulò post ab eodem rege, regnique primoribus conuenitur Isaac, & in priores sedes, veteremque amicitiam inuitatur. *Vidimus*, inquiunt, *tecum esse Dominum; & idcirco diximus, sit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus.* Gen.26.n.28. Vnde, quæso, vidisti, ó Rex Deum esse cum Isaac? Planè, quia tacentem vidi in iniuriis. Qui enim se ab iniuriis non defendit; Deum certissimè habet defensorem. Vnde D.Chrys. hom. 52. in Gen. *Vide*, inquit, *quantum mansuetudinis robur: & quanta virtutis potentia: qui pridem abegerant, nunc veniunt ad peregrinū, & non solùm satisfaciūt, & excusant se de his quæ commiserant: sed & peccatorum veniam petunt, & prædicant iustum.* Vbi totum hunc euentum refert ad mansuetudinē, qua Isaac illatā sibi iniuriam sustinebat. Ex eo enim; quod Geraritæ patientem Isaac recognoscebant: Deum illi propitium adesse non dubitabant. Sed clarius testatur Tertul. lib. de patient. cap. 15. Deum esse humilitet patientiū præsidem, ac patronum. *Satis*, inquit, *idoneus patientiæ sequester Deus: si iniuriam deposueris penes eum, vltor est: si damnum, restitutor est: si dolorē, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, vt Deum habeat debitorem?* Ea causa fuit, quare ex illis duabus sororibus, Marthæ Mariam arguenti, Maria non respōderit. Luc.10.n.40 Sciebat enim, quo profundiùs ipsa ad sororis querimoniam taceret; eo prōptius pro ipsa Christum Dominum responsurum. Vnde D.Aug. serm.26. de verbis Domini: *Maria*, inquit, *causam suam tanquam otiosa iudici maluit cōmittere; nec in respondendo voluit laborare: si enim pararet respondendo sermonem, remitteret audiendi intentionem.* Vbi duplicem huius silentij insinuat rationē. Vnam, ne si ipsa responderet, ab auscultādo Christo Domino impediretur. Alteram, vt dum ipsa suam iniuriam dissimularet, efficaciorē pro se defensorem Christum Dominum inueniret. Eadem causa tenuit Susannam in silentio; cum falsis calumniis peteretur. Daniel.13.à n.35. Suo enim silentio diuinum patrocinium requisiuit. Nec sua eam spes fefellit. Nam, vt bene D.Ambr. lib. 1. offic. cap.3. *Plus egit tacendo, quam si esset loquuta. Tacendo apud homines, loquuta est Deo. Nec vllum maius indicium suæ castitatis inuenit, quam silentium. Conscientia loquebatur, vbi vox non audiebatur. Nec quærebat pro se hominum iudicium, quæ habebat Domini testimonium.*

Silens patienter Deū habet defensorem.

D.Chrys.

Tert.

Magdalenā in sororis querimonia silentem Christus commēdat.
D.Aug.

Suo silentio diuinum patrocinium meruit Susanna.
D.Ambr.

X. Quid vero Dauid? Multis à Sémei non solùm lapidibus impetitus, sed etiam iniuriis laceratus, pariēs tacebat. 2.Reg.16.à n.5. & contra tam multa saxorum, & conuitiorum iacula solo se patientiæ, at silentij clypeo obarmabat. Certus, non defuturum tacenti, ac patienti Deum, qui & præsentes contumelias auerteret, & propter illarum patientiam præteritas culpas aboleret. Vnde D. Ambros. in Apolog. 1. de Dauid cap.6. *Quam mirabiliter*, inquit, *docuit, quòd iniuriarum tempora, examina probationū sint. Exercetur bonus athleta conuitiis, exercetur laboribus, & periculis; vt dignus sit, cui deferatur corona iustitiæ.* Quod intelligens Dauid desiit irasci contra Semei sibi conuitiantem, & irasci cæpit contra Abisai, & reliquos filios Saruiæ, se ad vindictam impellentes. *Quid mihi, & vobis*, inquit *filij Saruiæ? Dimittite eum, vt maledicat, iuxta præceptum Domini; si fortè respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna?* ibid. à n. 10. Nempe ex vna maledictione, plurium remissionem criminum sperabat. *O altitudo prudentiæ!* exclamat Ambros. citatus. *O altitudo patientiæ! O deuorandæ contumeliæ grande inuentum! Ecce verborum contumelia parricidij leuauit ærumnam. Quis secum talem non compenset iniuriam; vt quem homo læsit, eum Deus meliorum retributione soletur?* Sed quis non miretur illud Iosephi in indignissima calumnia silentium? Falso accusarat; neque tamen ipse suam accusatricem verè, vt poterat, accusat. Genes. 39. à n. 12. Et cum olim lege Talionis oculum pro oculo, & dentem pro dente repetere liceret; & *malum malo fœnerare*, vt loquitur Tertul. lib. de patientia c. 6. tamen Iosephus, ne falsam quidem calumniam vera accusationē repellendam censuit; vt ante Euangelium Euangelicam perfectionem sequeretur. Sed quo pacto, dicet aliquis; adultera illa impudens, & imprudens falso accusare ausa est, à quo poterat verè accusari? Optimè respondet D. Ambr. lib. de Ioseph. cap.5. *Ipsa*, inquit, *quod celare debuerat, prodebat, vt composito crimine læderet innocentem. Iustus autem accusare non nouit; ideo impunè hoc impudica faciebat.* Quasi ex patientia Iosephi, quam probe nouerat, occasionem sumeret ad suam impudentiam; & accusare temeraria auderet, à quo sciebat se minimè accusandam. Iustus enim suorum tantum accusator est vitiorum; alienorum verò patientissimus condonator.

Dauidis in conuitiis silentium, Deū sibi reddidit debitorem.

D.Amb.

Ioseph in falsa calūnia patienter silentio exemplum.

Tertul.

D.Ambros.

XI. Quare nemo se existimet vinci, cum tacet; timidum se tunc non exhibet, sed timendum; qui quo magis humano renuntiat patrocinio, eo magis sibi diuinum promeretur. Hierosolyma obsidione tenebat impius Rabsaces: & non solùm probra contra oppidanos, sed etiam blasphemias contra Deum frequentissimè iaciebat: quibus tamen Hebræi; ita rege Ezechia imperante, nihil respondebant. *Siluerunt*, inquit textus, *& non responderunt ei verbum, mandauerat enim rex, dicens: Ne respondeatis.* Isai. 36. n.21. & 4. Reg.18. n.36. Quo, quæso, tam profundum silentium spectauit? Respondet primò D. Cyril. Alex. in cap. Isai. citatum. *Quia*, inquit, *superbis sermonibus, & fastu barbarico, linguaque contra Deum petulantiæ illacrymari potius, quàm reclamare oportuit.* Respondet secundo Procop. ad locum citatum Reg. *Nihil*, inquit, *ad blasphemias istas respondere passus est pius rex ne ad maiores prouocaret.* Respondet tertio Abul. ibid. q.44. *Quia ad honorem*, inquit, *regis pertinebat, quod negotia sua fierent prudenter, ordinatè, & cum maturatione: si autē quilibet de populo posset respōdere Rabsaci, sicut vellet, esset quadā deordinatio magna, & posset irridere Rabsaces ordinationem, quam habebat Ezechias in subditis, & negotiis suis.* Sed his rationibus addo aliā. Voluit Ezechias suos milites fortes ostēdere inter hostes: prius igitur eos tacitos inter

Qui inter iniurias patienter silet, non timidū se exhibet, sed timendum.

D. Cyril. Alex.

Iniurijs patiētis illacrymandum, quam reclamandū.

Proc.

Abul.

A contumelias ostendit. Nam qui inter conuitia tacet, inter iacula non expalescit: atque adeò quos Rabsaces garrulos, & maledicos contemneret; tacitos, & patientes formidabat. Ex his patet, qualem silentij disciplinam in iniuriis audiendis veteres patriarchæ obseruauerint. Quibus non inferior Anna extitit, vt deinceps illustrabo.

Exemplum Annæ seorsim illustratur.

XII. SVam in hoc iurgio patientiam ostendit Anna. Primò, quia nihil respondit ad iniurias Phenennæ. Percussa non repercussit. Grauiter stimulata, ne leuiter quidem stimulauit. Mulierum vitium est, maledicendi garrulitate nullam alteri cedere: conuicia autem quamlibet, conuitiando superare. Vnde D. Chrysost. homil. 15. in Act. monens viros, ne in vxores conuitiis inueberentur: *Contumelia*, inquit, *afficit mulier? ne fias tu mulier. Muliebre enim est contumelia afficere.* Quare cum

Mulierum in maledicendo garrulitas.

D. Chrys.

B Abisai, & eius fratres Dauidem ad maledicendū maledicenti prouocarent: rectè Dauid, *Quid*, inquit, *mihi & vobis filij Saruiæ?* 2. Reg. 16. n. 10. A matre eos, non à patre nominauit, vt significaret eos, dum ad maledicta impellebant, non paternam, & virilem fortitudinem, sed maternam, & muliebrem infirmitatem redolere. Nihilominus Anna virilem induta animum, nihil ad muliebres contumelias respondebat, vt D. Chrysost. citatus aduertit. Neque putabat se à crimine excusandam quod altera prior irritauerit. Nam vt bene Tertul. lib. de patientia cap. 10. *Quid*, inquit, *refert in-*

Virile Annæ silentiū.

D. Chrys. *Contumelias referēs nihil ab inferente differt.*

Tertul.

C *ter prouocantem, & prouocatum: nisi quod ille prior in maleficio deprehenditur, at ille posterior? Tamen vterque læsi hominis Domino reus est; qui omnem nequam, & prohibet, & damnat. Nulla in maleficio ordinis ratio est: nec locus secernit, quod similitudo coniungit. Par factum; par habet & meritum.* Imò D. Basil. homil. 9. de ira, seu concione contra irascentes, vt est in editione Basiliensi, deteriorem putat referentem, quàm inferentem contumelias: non solùm, quia ille semper cum fœnore, & cum auctuario retorquet, sed etiam quia posita iam ob oculos prioris conuitiaturis deformitate, adhuc nihilominus pergit conuitiari: & eo, quem odit, vtitur præceptore: eum, quem vellicat, imitatur: eius imaginem portat in vultu, cuius odium claudit in mente, vt sic sui inimici quoddam veluti speculum fieri videatur. Ne igi-

D. Basil.

D tur Anna Phenennam imitaretur, maledicenti non maledicebat.

XIII. Prouocabat eam æmula eius, & ad regerendas contumelias lacessebat; vt eius vir Elcana, videns eam quoque in conuitia erumpere: opinionem, quam de illius sanctitate habebat, deponeret, & sic eam amare desisteret. Hoc enim insinuat Chaldæus, transferens: *Irritans eam angustiatrix eius, & prouocans illam, vt ad inuidiam duceret eam.* Et clariùs Pagnin. & Vatabl. ex Hebræo: *Irritabat eam inimica eius etiam ira; vt fremere*, seu, vt in litera diximus, *vt tonare faceret eam.* Quasi non solùm

Non solum ad audiendas, sed etiā ad regerendas contumelias Anna prouocatur.

Chald.

Pagnin.

Vatabl.

E vellet, Annam contumelias audientem affligere, sed etiam retorquentem infamare: neque solum ad pœnam patienti maledicta impellere, sed etiam ad culpam regerendi suburgere: quod est proprium peccatum scandali, eo animo lacessere aliquem, vt eius ruina spiritualis intendatur. Sic Dauid à suis inimicis prouocari se dicebat. *Vim*, inquit, *faciebant, qui quærebant animam meam.* Psalm. 37. n. 13. Non corpus, inquit, sed animam, non famam, sed conscientiam: non dignitatem, sed sanctitatem labefactare nitebātur: vt quo ipsi ma-

A ledicentiæ crimine laborabant: eodem etiam Dauidem irretirent. Quibus tamen Dauid se, vt surdum, & mutum exhibebat. *Ego autem*, inquit, *tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.* Ibid. n. 14. Vbi D. Ambr. *Inimici*, inquit, *hoc agunt, vt prouocent ad iracundiam: maledicunt, vt maledicamus: criminantur, vt crimen retorqueamus: conuitiantur, vt excitent nos ad vicissitudinem contumeliæ. Sed iustus accusatus tacet, læsus remittit, dissimulat lacessitus.* Ita planè & Anna. Excipiebat quidem iniurias, non referebat. Vnde tantum aberat, vt pristinam sanctitatem amitteret, vt potiùs nouam in dies compararet.

D. Ambr.

XIV. Hoc est vnicum ad frangendam iracundiam, & sopienda iurgia remedium. Vnde rectè D. Dorotheus de vita rectè instituenda doctrina. 8. cōparat verba contumeliosa cum prunis, seu carbonibus ignitis; quemadmodum enim prunæ, si hinc,

Silentium, vnicum ad sopienda iurgia remedium.

D. Dorot. *Iurgia prunæ.*

B inde in medium congerantur, magnum excitabūt incendium; si verò vna alteri non coniungatur; facilè extinguentur. Ita planè si contumeliis contumeliæ ingerātur, omnia conflagrabunt: si subtrahantur, iurgium conquiescet. Non minus eleganti similitudine ventorū in se mutuo incurrentiū, & magnam in medio mari tempestatem excitantiū, rem declarat D. Basil. hom. 9. de ira. *Contumeliam*, inquit, *tibi impositā iratus: Siste silentio malum. Et ne ventos imiteris, qui per reflatum id, quod appulsum est, repellunt.* Quemadmodum enim silet tempestas, nisi venti ventis aduersentur: ita planè tollitur iurgium, si ex altera parte sileatur.

D. Basil.

Nam lingua domita, fluctus quoque concidit iræ

C Vt dixit D. Greg. Naz. orat. 6. ad Greg. Nissē. carm. de silentio. Neque multo aliter philosophatur D. Chrys. hom. 11. in 1. epist. ad Thessal. *Non vides*, inquit, *in ædibus, quando ex aduerso, & directè steterint duæ ianuæ, sitque ventus vehemens, si alteram clauseris, nihil potest ventus, sed magna pars eius virium præciditur. Ita nunc quoque duæ sunt ianuæ, os tuum, & eius, qui te contumeliis afficit, & conuitiatur. Si vnam clauseris, extinguis totum spiritum: sin autem aperueris, non potest cohiberi.* Conspirat in hanc sententiam Laurentius Iustin. in ligno vitæ de timore cap. 3. *Sunt*, inquit, *nihil est deformius, quam respondere furiosis: ita nihil est vtilius, quam tacere, dū prouocamur: quia nullus est finis inimicitiæ, nisi ad tēpus obtēperetur iratis.*

D. Greg. Naz.

XV. Adde, tuo silentio non solùm extingui iurgium, sed etiam iurgantem flagellari. Bene Tert. lib. de

D patient. cap. 8. *Omnis*, inquit, *iniuria, seu lingua, seu manu incussa, cum patientia offenderit, eodem exitu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissima duritia libratum, & obtusum. Concidet enim ibidem irrita opera, & infructuosa; & nonnunquam repercussum in eum, qui emisit reciproco impetu sæuiet. Nempe idcirco quis te lædit, vt doleas; quia fructus lædentis, in dolore læsi est; ergo cum fructum eius euerteris non dolendo; ipse doleat necesse est amissione fructus sui.* Hunc verò cōuitiorum relapsum in conuitiatorem apta similitudine expressit D. Basil. concion. contra irascentes in editione Basileæ. *Neque*, inquit, *in solitudinibus Echo, sic integra ad eum, qui vocem emisit, refracta est, velut contumeliæ ad conuitiatorem reuertuntur.* Vbi

Patientis silentium iurgantis flagellum.

Tert.

Contumelia in patientia repercussa, in inferentem reuertitur.

D. Basil. *Egregia similitudo.*

E quamuis non agat de contumeliis, quæ iaciuntur à percussore, sed quę à repercussore retorquentur; tamen & illæ priores, si patienti silentio excipiantur, tanquam sagittæ à durissima petra resilientes, in suum iaculatorem relabuntur; quatenus eum & de prauo affectu arguunt, & de irrito effectu cauillantur.

XVI. Secundo Anna non solùm Phenennæ non respondit, sed etiam nullas neque apud Deum, neque apud homines de illa querimonias iactauit.

Patiēs Annæ silentiū dum nec apud Deum

Rem

nec apud virū æmulā accusat. D.Chrys.

Rem D.Chrysost. expendit. Nam in primis hom. 15.in Act. notat Annam de sua æmula nullam ad Deum criminationē detulisse. *Ista, inquit, æmulam habens, non affecit eam contumelia. Sed quid? Ad Deum confugit; & orans, illius nec meminit; neque dicit, quoniā opprobriis affecit me quædam; vltor meus esto. Adeò philosophiæ assueta erat mulier: confundamur viri, &c.* Et rursus hom.24.in epist.ad Ephes.obseruat, Annam neque apud virum, à quo præcipuè diligebatur, suam criminatricē accusasse. *Considera,* inquit, *habebat maritum, qui ei inseruiebat; ei enim dicebat: Non ego tibi sum melior, quàm decem filij? Et ipsam ad iram prouocabat eius æmula: hoc est, probris afficiebat, & insultabat: & eam nunquam est vlta, neque illi est imprecata; neque dixit; quoniam me probris afficis æmula, me defende; & vindica.* Digna profectò, quæ ex vtroque capite laudetur, cum proprias iniurias tanta obliuione deleuerit, vt neque apud Deum, neque apud homines earum meminisse videatur.

XVII. *Moysis patientia Deū pro conuitiatrice sorore deprecator.* D.Basil.

Huius rei exemplum præbuit olim Moyses singulare. Nam multis conuitiis à sorore coopertus. Num.12.n.1.tantùm absuit, vt eam apud Deum accusaret, vt potiùs Deū pro ea deprecaretur. Nā, vt est in litera: *Clamauit ad Dominum, dicens, Deus, obsecro, sana eam.* Ibid.n.13. Quod expendens D.Basil.citatus. *Moyses,* inquit, *ab Aaron, & Maria conuitiis impetitus; non eos apud Deum accusauit; sed pro ipsis orauit.* Iosephus fratres suos introduxit ad Pharaonem, non vt eos de præteritis conuitiis accusaret: sed vt eos nouis beneficiis cumularet. Genes.47.à n.1. Qua de re D.Ambr.lib.de Ioseph.cap. 1. *Iure ergo,* inquit, *mirandus, qui hoc fecerit ante Euangelium, vt læsus parceret, appetitus ignosceret, venditus non referret iniuriam, sed gratiam pro contumelia solueret. Quod post Euangelium omnes didicimus, & seruare non possumus.*

Iosephi singularis patientia. D.Amb.

XVIII. *Miphiboseth in calumniis silentium.*

Miphiboseth filius Ionathæ insigni calumnia à seruo suo Siba circumuentus, & perduellionis apud regem fraudulenter accusatus, ac tandem bonis omnibus paternis iniquissimè proscriptus. 2.Reg. 16.n.3.& 4.tantùm absuit, vt quid contra seruum malitiosè calumniantem, & contra regem iniustè condemnantem machinaretur, vt potiùs palam coram rege, omni expostulationi, quod habebat, renūtiaret. *Quid,* inquit, *habeo iustæ querelæ? aut quid possum vltra vociferari ad regem?* 2.Reg.19.n.29. In quem locum D.Chrys.hom.15.in Act. *Miphibaal,* inquit (pro Meribaal; sic enim appellatur, Miphiboseth.1.Paral.9.n.40.) *Memphibaal,* inquit, *à seruo accusatus, & calumniam passus, neque dixit, neque fecit illi aliquid mali, neque de rege ipso.* Vbi obiter nota insignem huius Miphiboseth ingenuitatem. Cum enim ingentia beneficia se à Dauide accepisse fateretur; non censuit propter vnam iniuriam præsentem illorum beneficiorum memoriam deponendam: imo potiùs tantorū beneficiorum recordatione vnius iniuriæ dolorem penitus obliterādum. *Tu,* inquit, *posuisti me seruum tuum inter conuiuas mensæ tuæ: quid ergo habeo iustæ querelæ?* Quasi diceret cum tanto me beneficio obrueris, facilis mihi videtur toleratu omnis alia iniuria, quantacunque à te mihi imponatur. Contra faciunt plerique hominū: apud quos innumera beneficia collata statim pereunt; si vel minimum aliquod detrimentum inferatur: & vnius damni recordatio, plurimorum donorum memoriam expungit.

Miphiboseth ingenuitas in illata iniuria veterum beneficiorū memoriam obseruauit.

XIX. *Publicani in tolerandis Pharisæi calumniis modestia.*

Sed vt redeam ad institutum. Quis non miretur illius modestiam publicani, qui contemptus à Pharisæo, & contumeliis laceratus; non suo aduersario vindictam, sed sibi vni veniam precabatur. *Deus,* inquit, *propitius esto mihi peccatori.* Luc.18. n. 13. Vbi D.Chrys.citatus: *Telones,* inquit (id est publicanos) *contumelia affectus à Pharisæo, non retulit contumeliam, quamuis potuisset, si voluisset, sed animo Philosophico tulit dicens, Propitius esto mihi peccatori.* Quasi non posset sibi misericordiam impetrare, qui iustitiam in alterum precaretur. Iam verò Magdalena inter criminationes Pharisæi obiicientis, *quia peccatrix est.* Luc.7.n.39. obmutescebat. Nam, vt notat D.Chrysost.vbi supra. *Non dixit ad illum: Cur, nam, dic? Tu ne a peccatis mundus es? Sed patiebatur.* Et quod magis mirandum est, ne apud iudicem quidem, cuius pedibus adhærebat, querebatur. Nam qui diuinæ contemplationi incumbit, humanas criminationes facilè remittit. Vnde Martha externis negotiis intenta, de Maria contēplationi dedita murmurabat. Luc.10.n.40. *Quod autem Maria,* inquit D.Bern.ser.5.de Assumpt. *quādoque murmurauerit aduersus Martham; nunquam omnino reperitur.* Inter laudes Zachariæ, & Elisabethæ, non minima est illa, quod dicantur fuisse, *sine querela.* Luc.1.n.6. quia quamuis, vt steriles sæpenumero despicerentur, & arguerentur; ipsi de nemine querebantur, neminem criminabantur. Vnde Isidor.Clar.notat.1.in Luc. *Si,* inquit, *in illa rerum vmbra, & quo tempore corporea generatio tanti æstimabatur; erant tamen irreprehensi, neque quidquam conquerebantur: certè nobis in tanta Euangelij luce; & vbi solùm commercium cum cœlo, & cœlestibus rebus postulatur, turpissimum est, de quouis temporario commodo murmurare, & conqueri.*

Magdalena inter criminationes silentium. D.Chrys.

Zacharie, & Elisabetha hac de re exēplū.

Isid.Clar.

XX. *In sterilitatis calūnia perferenda Anna Saræ præferenda.* D.Chrys.

Sara fœmina alioqui sanctissima, videns se propter suam sterilitatem ab ancilla sua despicatui haberi; facere non potuit, quin apud virū suum in querelas effunderetur. *Iudicet,* inquit, *Dominus inter me, & te, &c.* Genes.16.n.5. Vbi D.Chrys.hom. 38. *Verè,* inquit, *hæc mulieris verba sunt, & infirmi illius sexus.* Quasi quæ in aliis rebus virilem constātiam exhibuerit, in his querimoniis ad muliebre ingeniū redierit. Neque solum in fœmineas querelas detrumpit, sed etiam accepta à viro facultate ancillam sic afflixit, vt ad fugam coegerit. Ibid.n. 6. Fatere, optima Heroina, fatere, tibi Annam hac in parte præluxisse, quæ tantùm abfuit, vt æmulam suam acerrimo flagro tunderet; vt ne verbo quidem leuissimo verberaret. Imo & ipsa ancilla Agar in hac verborum temperantia, mihi videtur laudabilior, quam domina Sara, extitisse. Nam rogata ab Angelo, vnde veniret, nullas in querimonias effusa est, nullas in accusationes resoluta; sed magna cum patientia, & reuerentia: *A facie,* inquit, *Sarai dominæ meæ ego fugio.* Genes. 16.n.8. Vbi D. Chrysost. proximè citatus. *Vide,* inquit, *quomodo citra odium meminit dominæ. Non dixit, male afflixit: non dixit, grauia mihi fecit; non possum ferre molestiam eius; & ideo fugam iny. Nihil asperum loquuta est; sed solùm se ipsam, vt fugitiuam accusauit.* Vbi obiter attende, quid valeat correptionis disciplina. Nam Agar antequam à Sara affligeretur, *despexit dominam suam.* Ibid.num. 4. afflicta, honorificè compellauit. Hoc est enim hominum ingenium, vt ex impunitate effrænetur; ex correptione, in gyrum rationis cōpellatur.

Agar inter correptionē temperantia.

D.Chrys.

Correptionis vexatio dat intellectum.

XXI. Constat igitur ex his, quanta fuerit Annæ patientia: quæ cum ab æmula sua vehementer angeretur, ne vnum quidem verbum extorquebat; imò nec apud virum, vel apud Deum accusabat. Vt meritò eam possimus martyrem nuncupare; ex sententia D.Chrys.in Psal.127. Vbi sic: *Non solùm,* inquit, *dilaniari, & excarnificari: sed etiam cum dolor impellit ad blasphemandum; tolerantem potius ferre laborem, & nihil turpe, & inhonestum dicere, facit martyrem.* Et rursus homil. 15. in Act. monens vt quisque stigmata Domini nostri, hoc est, vestigia

D.Chrys. *Patiens silentium in iniuriis martyrium.*

vestigia tormentorum in corpore suo portet. Galat.6.n.17.licet absint tyrãni,à quibus inferantur. *Sta*, inquit, *contra gloriam ; Et si dixerit quis,contrarium aliquid ; ne timeas dici malus propter Christum: sta contra tyrannidem superbiæ : sta contra iræ pugnam: sta contra concupiscentiæ tormentum. Et hæc stigmata sunt , ac tormenta.* Imò asserit hæc esse acerbiora vulnera cum non corpori,quæ est obtusior hominis pars, sed animæ,quæ est multò delicatior , infligantur.

XXII. *Patiēs sileñtiũ,innocentia testis.* D.Ambr. Verum Anna suam satis probabat innocẽtiam, quæ tam singularem inter iniurias patientiã ostẽdebat. Nam vt bene D.Ambr.lib.1.offic.cap.6. *Is*, inquit,*qui citò iniuria mouetur, facit se dignum videri contumelia ; dum vult ea indignus probari. Melior est itaque,qui contemnit iniuriam,quàm qui dolet.* De qua re multa D.Chrys.hom. 65. in Matth. Vbi asserit, non eum,qui profert,sed qui suffert contumelias, victorem esse. Nam *ille*,inquit,*ne suam quidem ægritudinem compressit;hic etiam alienam extinxit : ille suo morbo superatus est,hic etiam alienum curauit*. Et paulò post : *Non exeas igitur in prælium , & vicisti : non colluctεris,& coronatus es.* Similia repetit hom. 63. in Ioan.& hom.2.in 2.ad Timoth. & passim alibi.

D.Chrys.

SECTIO V.

Annæ ieiunium illustratur.

I. *Anna inter epulas gratius ieiunium.* QVàm strictum,ac diuturnum fuerit Annæ ieiunium,in litera ad n.7.obseruaui. Illud nũc expende:ieiunasse Annam, etiam cum hostias pacificas eius vir Elcana offerebat:quo tempore , vt ex dictis patet , tota offerentis familia lautissimè conuiuari solebat. Vt inter conuiuialem affluentiam,suam ipsa abstinẽtiam retineret; & quo lautiora fercula celebraret Elcana, eo ipsa iucundiora Deo ieiunia prælibaret. Solet enim gratior esse Deo illa inedia,quæ in rerum omnium abundantia præstatur. Vnde Petr.Damian. lib.7.epist.5. & in ordine 129.ad Agnetem Imperatricem,eius ieiunia inter epulas non immeritò commendat. *Veniam*,inquit,*ad mensam,& ad famelicam,vt ita loquar, epularum affluentium vbertatem. Quale rogo,est, congestam ante te struem lancium,& renidentium carnium epulas per mensas circumquaque transmittere;& carniũ, ne ipsam quidem pinguedinem aliquatenus degustare? contrectare manibus dapes,& eas in ore non sapere? imò ipsum panem , vel qualibet incultioris apparatus edulia cum timore summotenus ligurire ?* Hanc ergo ieiunij laudem meruit Anna,dum in splendido conuiuio ieiunium conseruauit.

Pett.Damian.

II. *Ieiunium, linguæ frænum.* Duplici verò de causa mihi videtur ieiunasse. Vna, vt motus iræ contra Phenennã erumpentes coerceret. Videbat se ab æmula sua irritari;periculum retaliandi sentiebat : ne igitur doloris impatiens ad referendas contumelias traheretur ; linguam ieiunio frænabat. Ieiunio enim prauæ animorum affectiones facilè comprimũtur: & aduersus quoslibet dœmonum incursus animi obarmãtur. Quod non est difficilè illustratu. Bene D.Ephrem,*Ieiunium*,inquit,*frænum est monachi;quod qui reiicit,equus insanus comperietur.* D.Basil. homil. de laudibus ieiunij,docet, sicut equus ad pugnam nõ sagina,sed inedia disponitur;sagina enim grauem reddit,ac pigrum; inedia alacrem , & expeditum. Ita animum ad spirituale certamen non eduliis, sed ieiuniis præparandum:saginatum enim bellatorem dœmones contemnunt ; macilentum perhorrescunt.D.August. serm. 230. de tempore, *Ieiunium*,inquit,*purgat mentem,subleuat sensum,carnem spiritui subiicit.Ieiunium concupiscentiæ nebulas disper-*

D.Ephr. D.Basil. D.Aug.

A *git,libidinum ardores extinguit, castitatis verum lumen accendit.Ieiunium verbositatẽ non amat,&c.* D.Chrysost. serm.1.de ieiunio, *Ieiunium*, inquit, *Angelorum imitatio est,contemptus præsentium,schola precum , alimonia animæ,frænum oris:mitigat concupiscentias,mollit furorem,compescit iram,sedat fluctus naturæ,&c.* D. Cyprian.serm.de ieiunio,& tẽtationibus,*Ieiuniis*, inquit, *vitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentiæ languent,fugitiuæ obeunt voluptates.* Et plura ibi allegantur.

D. Cyprian.

III. *Ieiuniũ velut alterum diluuiũ sordes peccatorum obruit.* D. Chrysol. Comparat D.Chrysolog.ser. 166. diluuium cũ ieiunio. Vt enim diluuium peccatorũ sordes, quibus totus orbis squallebat,repurgauit;ita,& ieiunium,vitiorum labes,quibus animi sordescunt,ex animis abstergit. *Cum*, inquit, *mundus intra generis humani primordia nefando vitiorum squallore sordesceret,& totus criminum fateret horrore , ac pene ipso iniquitatis suæ fumo fuscare* B *tantam cæli contenderet claritatem:quadraginta diebus,ac noctibus,expiaturus terram cælestis imber effunditur:vt quia perire sibi mundus iam debebat , gauderet tali baptismate se renatum.* Et statim : *Attendite fratres quantus sit quadragenarius numerus iste:qui & tunc cælum terris aperuit abluẽdis; & nunc fonte baptismatis orbem totum pandit gentibus innouandis. Meritò nos quadraginta diebus per ieiuniũ currimus,vt perueniamus ad fontem baptismatis,& salutis.* Itaque non minùs hoc ieiunium,quàm illud diluuium peccatorum maculas eluit , & absumit. Nisi quod ieiunium suum effectum felicius sortitur. Nam diluuium licet mundum à peccatis liberarit , peccatores tamen æternis suppliciis immersit:nihilominus ieiunium præscissis peccatis, C peccatores seruat; ac deterso scelerum squallore scelestium gratiarum vitorem in animos inducit.

IV. *Ieiunium, singulare belli munimen.* Celebre est illud ieiunium , quod Saul indixit Israelitis Philistinos oppugnaturis.1.Reg.14.n.24. non quidem,vt illos cibi abstinẽtia eneruaret;sed potiùs, vt roboraret. Sciebat enim Israelitas suis sceleribus iam fractos, nullis potiùs armis, quàm ieiuniis muniendos. De qua re eleganter D. Leo ser.1.de quadragesima:*Hebræorum*, inquit, *populus, & omnes Israeliticæ tribus,cum propter peccatorũ suorũ offensiones graui Philisthinorum dominatione premerentur;vt superare hostes suos possent ; vires animi , & corporis , indicto sibi reparauere ieiunio. Intellexerant enim duram,& miseram illam subiectionem, neglectu se mandatorum Dei , & morum corruptione meruisse,frustraque se armis certare ; nisi prius vitiis repugnassent.* D *Abstinentes ergo à cibo,& potu,seueræ sibi castigationis adhibuere censuram,& vt hostes suos vincerent,gulæ illecebram in se ipsis ante vicerunt.* Si igitur in externis bellis singulare præsidium desumitur à ieiunio; quantum desumetur in internis ? Paueat necesse est,omnis turba vitiorum;vbi ieiunij censura,prauarum domitrix affectionum,adhibetur.

V. *Ieiunio ob armatum Christianũ diabolus perhorrescit.* D.Aug. Ad Heliam ieiunantem mittitur de cœlo Angelus, qui illi subcineritium panem , & vas aquæ apponat.3.Reg.19.n.7.Cur obsecro , à tanto structure lautior mensa non paratur? Cur à Deo pretiosiora fercula tanto conuiuæ ministrari non iubentur?Optimè D.Aug.ser.65.de temp. *Sciebat*,inquit,*Deus,prophetam suum tentantem diabolum aliter* E *superare non posse ; nisi ieiuniis eruditus,insidiantis inimici tentamenta repelleret.* Sicut enim temerarium esset, militem inermem congredi cum armato;ita hominem epulantem cum diabolo ieiunante. Vnde & Christus Dominus tentari se à diabolo non permisit, antequam quadraginta diebus , & quadraginta noctibus ieiunarit. Matth. 4. n. 2. & 3. Quod expẽdẽs D.Basil.hom.1.de laudibus ieiunij: *Dominus noster*,inquit,*nõ priùs in carne,quam pro nobis assumpserat, diaboli insultus excepit,quàm eã ieiunio*

commu

cõuuniſſet: ſimul & nos erudiẽs vt nosmet aduerſus tentatoris cõflictus exemplo palæſtritarum vngamus, & exerceamus. Quaſi nõ haberet parem ad confligendũ cum dæmone fortitudinẽ; qui ieiunij virture non firmaretur. Nec aliter Tertul. libr. aduerſus Pſychicos cap. 8. *Nonnunquam,* inquit, *hominem in veteris ſuggillationem virtute faſtidiendi cibi initiabat: vt eum diabolo rurſus per eſcam tentare quærente fortiorem famé tota oſtentaret.* Quem enim diabolus ieiunio exarmauerat; eũdem poſtea ieiunio armatum perhorreſceret. Nec ſolum externos hoſtes ieiunium fugat, & profligat, ſed etiam internos appetitus frangit, & contondit. Myſterio plenum eſt, quòd olim Heliſæus ligno arido ferrum de imo ſtagno foras extraxerit. 4. Reg. 6. n. 6. Sed illud ad præſens inſtitutũ interpretatur D. Ephr. in 1. parænesi: *Lignũ,* inquit, *aridum ex mandato Heliſæi, ferrum ſecuris de profundo aquæ extraxit: corpus autem monachi, quod ieiunio exaruit, animam de profundo ſurſum attollit. Exſiccat voluptatum cloacas ieiunium monachi.* Itaque ieiunium in cauſa eſt, vt terrenæ cupiditates in cœleſtia deſideria transferantur: & omnis carnis in ſpiritum ſeditio tranquilletur, cunctaque prauarum affectionum intemperies penitus exareſcat.

Tertul.

Terrenas affectiones ad cœleſtia euehit ieiunium.

D. Ephrem.

VI. Imò ſic defæcatur caro ieiunãdo, vt corruptionem exuere, induere incorruptionem videatur. Teſtis Moyſes, non alio cibo in monte Sina, quàm ſolo ieiunio nutritus. Exod. 24. n. 18. De quo proinde D. Petrus Chryſol. ſerm. 166. *Moyſes,* inquit, *dierum quadraginta ieiunio, ita humano defæcatus eſt, & exinanitus à corpore, vt totus diuinitatis mutaretur in gloriam; & adhuc in noſtri corporis obſcuro, toto fulgeret lumine Deitatis; neque intueri eum mortalium viſus poſſet, qui ſubſtantia Dei diu paſtus, tota mortalis cibi oblitus fuerit alimenta.* Vbi vides, ieiunantis ſtatum proximè accedere ad diuinum; nec minùs quodammodò in eo, qui ieiunat, quàm in eo, qui beatorum nectare epulatur, omnium concupiſcentiarum diſcordiam conſopiri. Quid eſt, quod Moyſes inter eos flammarum vortices, quibus Sina, pluſquàm Æthna æſtuabat, caput inſerere non dubitaret? Exod. 24. num. 17. Niſi, quia ieiunium illius carnem in ſpiritum temporalibus detrimentis altiorem, quodammodò decoquebat. Vnde D. Baſil. homil. 1. de laudibus ieiunij. *Moyſen,* inquit, *cognouimus per ieiunium penetraſſe in montem. Neque enim id auſus fuiſſet, fumante montis cacumine, neque ſuſtinuiſſet ingredi in nubem, niſi fuiſſet obarmatus ieiunio.*

Ieiunium immortalitatẽ, imò, & deitatẽ cõfert.

D. Petr. Chryſol.

D. Baſil.

VII. Quis non miretur Heliam inter igneos currus illæſum à terra in cælum euocari? 4. Reg. 2. n. 11. Scilicet ieiunium quandam illi incorruptibilitatem contulerat, ne vlla flammarum diſpendia ſentiret. Quod expendens D. Chryſolog. citato ſerm. 166. *Ieiunium,* inquit, *Heliam leuauit ad cælũ, & purificato ſic corpori igneis currus addixit obſequium; vt oſtenderet, gehennam, quæ exurit reos, innocuis deſeruire.* Vbi gehennæ nomine, quamlibet flammam intelligit: quamuis pro inferna communiter vſurpetur. At illos tres pueros inter Babylonica incendia, tanquam inter voluptaria balnea ſecuros: Daniel. 3. n. 50. quid niſi ieiunium obarmauit? Rectè D. Baſil. vbi ſup. *Trium,* inquit, *puerorũ corpora apud Babylonicos illud ieiunio conſequuta ſunt, vt nulla vi poſſent inquinari. Siquidem in vehementi fornacis flamma, quaſi natura fuiſſent aurei, ita apparuerunt noxiâ vi ignis ſuperiores: quin & auro potentiores declarati ſunt: neque enim illos liquefecit ignis, ſed integros illibatóſque ſeruauit.* Iam verò Babylonicos leones, quid niſi ieiunium, quo Daniel obriguerat, frænauit; vt à ieiunantis prophetæ corpore abſtineret? Daniel 6. n. 19. De qua re D. Baſil. proximè citatus: *Daniel,* inquit, *cùm tres hebdomadas panem non ediſſet, nec vinum bibiſſet: demiſſus in lacum, etiam leones ieiunare docuit. Neque enim leones dentes in illum impingere valuerunt, perinde quaſi è lapide, aut ferro, aut alia quapiam rigidiore materia concretus fuiſſet. Adeò quemadmodum tinctura ferrum indureſcit, ita ieiunium pij viri corpus durauerat, ac leonibus inſuperabile reddiderat.* Cum igitur humanum corpus ieiunij beneficio quodammodo fiat immortale: non debet profectò eas ſentire tumultuantium appetituum procellas, quæ ſolùm in hoc mortalitatis ſtatu ſentiuntur.

D. Petr. Chryſol.

D. Baſil.

D. Baſil.

VIII. Prudentiſſime igitur Anna ieiunauit, vt omnes prauos, & intemperantes motus, ſi quos aduerſus Phenennam in iurgio ſuboriri contingeret, ieiunio veloti quodam *oris fræno,* vt appellat D. Baſil. refrænaret. Ieiunando in primis contumelias ſibi à Phenenna illatas non curabat. Nam, vt bene D. Ephrem in orat. de pœnitent. Niniuitarum, *Ieiunium,* inquit, *iniuriarum recordationem non admittit.* Ieiunando, quaſlibet iracundiæ ſcintillas, ſi quas aduerſariæ furor excitaret, ſopiebat. Vt enim D. Chryſoſt. homil. 72. ad popul. *Ieiunantem,* inquit, *omnium maximè decet iram reprimere, manſuetudinemque docere, & humanitatem.* Ieiunando denique omnem vindictæ, aut contentionis, aut certè inurbanitatis affectum, ad quem eam eius aduerſaria impelleret, temperabat. Vt enim intemperantia modeſtiam ſoluit: iuxta illud Tertullian. libr. aduerſus Pſychicos cap. 6. *Omnem diſciplinam victus, aut occidit, aut vulnerat*: ita abſtinentia modeſtiam colit, pacem nutrit, & conſeruat. Vnde D. Baſil. orat. 2. de laudibus ieiunij. *Ieiunium,* inquit, *totam ciuitatem ad tranquillitatem componit, conſopit clamores, ſedat lites, conuitiis imponit ſilentium.* Et ſtatim ieiunium conſtituit, quendam veluti pędagogum, ortas inter pueros rixas, ac tumultus comprimentem, *Cum,* inquit, *magiſtri interuentus puerorum ſtrepitus tam ſubitò compeſcit, quàm ieiunium obiter exoriens ciuitatis tumultus coercet? Quis comeſſator prodit à ieiunio? Quis vnquam chorus laſciuiens à ieiunio conſtitutus eſt? Teneri riſus, cantiones meretriciæ, inſanæ ſaltationes, ſubitò diffugiunt à ciuitate, à ieiunio, tanquam ab auſtero quopiam iudice in exilium acta.* Tandem aſſerit, ſi ieiunium ab omnibus coleretur, pacem omnibus affuturam. Nec in foro iurgia: nec in repub. Sycophantas; nec in ſyluis graſſatores, nec in fluctibus pyratas; nec in puluere, & arena arma; nec vlla denique inter homines diſſidia, aut certamina exercenda; ſed ſummam inter omnes pacem, & amicitiam conſeruandam. Rectè igitur Anna ieiunium coluit, vt pacem & concordiam ſeruaret. Atque hæc de prima ratione.

Ieiunium pacem nutrit, & ſopit iram.

D. Baſil.

D. Chryſ.

Tert.

D. Baſil.

IX. Altera ratio, ob quam Anna ieiunauit, fuit, vt à Deo, quod in votis habebat, impetraret. Nam ieiunio mira ineſt efficacitas impetrandi. Et vt in ſummam conferam, quatuor ſunt, quæ à ieiunio impetrantur; vt rectè aduertit Tertullian. libr. aduerſus Pſychicos cap. 7. *Naturæ,* inquit, *mutationem periculorum auerſionem; delictorum obliterationem, ſacramentorum cognitionem, ieiunia de Deo merebantur.* De naturæ mutatione patet in Anna, quam natura ſterilem ieiunium fœcũdauit. Vnde Tertullian. citatus: *Ieiunium,* inquit, *in Deum reuerentiæ opus eſt; per quod Anna quoque ambiens vxor Elcanæ retrò ſterilis impetrauit facile à Deo, inanem cibo ventrem, filio implere, & quidem propheta.* A quo D. Hieron. libr. 2. contra Iouinian. eadem ferè verba mutuatur. Quibus congruit D. Baſil. vbi ſupra, dum appellat Samuelem, *ieiunij fructum.* Et D. Ambroſ. libr. de Helia, & ieiunio, de matre Sanſonis, &

Ieiunij ad impetrandũ efficacitas.

Tertul.

Ieiunij ad immutandã naturæ ſterilitatẽ vis.

D. Hier.

D. Ambroſ.

Aona loquutus: *Illam*, inquit, *viris abstinentia fœcundauit.* Et statim de Anna: *Infœcunditatem*, inquit, D.Antioch. *eius soluere ieiunia.* Et D. Antiochus homil. 7. de ieiunio, *Filium*, inquit, *impetrauit præsidio freta orationis, & ieiunij.* Neque mirum excitasse ieiunium è vulua sterili pueros; cum etiam ex vrna ferali sæpe D.Iren. numero suscitauerit mortuos; vt D. Irenæus lib. 2. aduersus hæreses cap. 57. testatur. Mortuum *Ieiunij ad fugandam mortem potentia.* filium Sareptanæ viduæ ad viuos excitauit Helias, 3. Reg. 17. n. 22. non aliter quàm ieiunio præcedente. Vnde D. Basil. homil. 1. de laudibus ieiu- D.Basil. nij, *Ieiunans*, inquit, *viduæ filium restituit; aduersus ipsam etiam mortem robustus factus per ieiunium.* Nónunquam mortis insidias iam iam aggressuræ, ieiunium anteuertit. Mortem ex olla præbibant apud Helisæum filij prophetarum; quam vbi senserunt intra viscera grassari, exclamarunt. *Mors in olla vir Dei.* 4. Reg. 4. n. 40. Quid verò propheta? suo ieiunio effecit, ne mors abriperet comedentes. D.Basil. Nam vt bene D. Basil. vbi supra: *Periclitabantur*, in- *Ieiunij ad immutandum cœlum potestas.* quit, *qui gustarant, nisi ieiunatoris prece venenum diluta fuisset.* Neque solius terræ, sed ipsius cœli naturam ieiunium præuertit. Quis ignorat Heliam vna voce cœlum clausisse, & aperuisse; vt ad illius imperium sisterentur pluuiæ, & funderentur? 3. Reg. 17. n. 1. Quam potestatem D. Basil. citatus Heliæ ieiunio tribuendam censet. *Vox*, inquit, *ab ore ieiuno proficiscens, populo transgressori clausit cœlum.* Addere potuit, & obseruatori reserauit. Ore igitur ieiuno imperante totius naturæ leges facilè commutantur.

X. At periculorum auersio ieiuniis velociter im- *Ieiunium omnia pericula auertit.* petratur. Propheta ille missus ad Ieroboamum, arentem illius manum subita sanitate donauit. 3. Reg. 13. n. 6. Idem ad patriam regressus occiditur à leone. Ibid. n. 24. Cur, obsecro, qui regem à morbo, se ipsum à morte nō liberauit? Ratio planè est, quia antea ieiunus erat; postea saturatus. Sic enim D.Hier. D. Hier. lib. 2. contra Iouin. respondet. *Qui*, inquit, *ieiunus miracula fecerat, pransus illico saturitatis pœnas luit.* Quantum Ierosolymis periculum Assyrij minabantur? Sed tutum Ezechias, dum ad preces, & ieiunium confugit, sine mora euasit. 4. Reg. 13. à n. 1. *Vtique ieiunio preces profequente:* inquit Tertul. lib. aduersus Psychicos, cap. 7. Ad quem accedit D. Hier. D. Hieron. citatus, dicens; *Assyriorum impetum, & potentiam Sennacherib, & Ezechiæ regis lacrymæ, saccus, & humiliatio victus, fregit, prostrauit, & vicit.* *Ieiunium dæmones fugat.* Nec solum visibiles hostes, sed etiam inuisibiles dæmones ieiunium repellit, ac fugat. Quærentibus Apostolis, cur non possent eiicere turbulentum illum dæmonem, qui puerum non solum torquebat, sed etiam in varia discrimina præcipitabat: *Hoc genus*, inquit Christus Dominus, *in nullo potest exire, nisi in oratione, & ieiunio.* Matt. 17. n. D.August. 28. Miratur D. August. serm. 65. de tempore, vnum ieiunium efficacius esse ad expellendum dæmonem, quàm cætera omnia Apostolorum merita; & quod hæc facere non poterant, illud potuisse. *Vide*, inquit, *quanta sit ieiuniorum virtus; vt id facere ieiunia valeant, quod Apostoli nequiuerant.* En vt ieiuniis pericula auertuntur.

XI. Iam verò peccatorum obliteratio, qua melius *Ieiunium peccata obliterat.* spongia, quàm ieiunio, efficietur? D. Bernard. ser. D.Bern. 4. de quadragesima: *Ieiunium*, inquit, *non solum abolitio est peccatorum, sed exterpatio vitiorum; non solum obtinet veniam, sed promeretur gratiam; non solum delet peccata præterita, quæ commisimus, sed & repellit futura, quæ committere poteramus.* Cum sua obliterare peccata vellent Israelitæ; *aquam effuderunt in conspectu Domini, & ieiunauerunt.* 1. Reg. 7. n. 6. Cur, obsecro, cum aquæ effusione ieiunia coniungunt;

A nisi, vt ostendant, sicut aqua sordes eluuntur; ita ieiunio peccata obliterari? Vnde Tert. aduersus Tert. Psychicos c. 7. *Deliquerat*, inquit, *Israel: sed in aquatione congregatus, ita statim delictum ieiunio diluit, vt periculum prælij simul effugerit.* Vbi ieiunij interuentu non solùm hostem euasit, sed etiam peccatum obliterauit. Hebræis scelerum habenas effunden- *Ieiunium velamini peccatorum medicina.* tibus, contraxit Helias habenas pluuiarum, ita, vt ne matutini quidem rores, quibus terra paulisper tingeretur, de cælo elaberentur. 3. Reg. 17. à n. 1. Ratio fuit, vt ex illa siccitate, fames, & ieiunium sequeretur; quo ad prauos hominum mores reformandos, nihil aptius videbatur. Ita rem exponit D. Basil. homil. 1. de laudibus ieiunij. *Helias*, in- D.Basil. quit, *adegit omnem populum ad ieiunium, ingrauescente fame; videlicet, vt malitiam, quam è deliciis, vitaque dissoluta contraxerant; abstinentia corrigerent.* Et in B orat. 5. de ieiunio. *Cum videret*, inquit, *Helias ingentem iniuriam ex satietate nasci; inuitum ipsis ex fame ieiunium adduxit; quo peccatum eorum, quod iam extra fines modestiæ processerat, compescuit: per ieiunium, inquam, velut per cautery crustilam vstionem, aut sectionem quandam, malum ne longius serperet, effecit.* Vbi vides ieiunium etiam inuoluntarium morbis iam pene deploratis singularem opem attulisse.

Pœnam, quam merebatur Achab transtulit XII. Deus in filium. *Non inducam*, inquit, *malum in die-* *Diuinæ iustitiæ sententia ieiunium reuocat.* *bus eius, sed in diebus filij sui.* 3. Reg. 21. n. 29. Vbi Tert. citatus docet, Achabo non fuisse inductam iam latam, quia ieiunauerat; sed filio eius, qui non C erat ieiunaturus. Consentit D. Hier. vbi supra. Tertul. *Achab*, inquit, *Rex impijssimus, vt sententiam Dei* D.Hier. *subterfugeret, & euersio domus eius differretur in posteros, ieiunio impetrauit.* At verò Niniuem, quid ab orci faucibus, nisi ieiunium liberauit? Ion. 3. à n. 5. Vnde D. Ephrem in orat. de pœnitentia Niniui- D.Ephr. tarum, loquutus de eorum rege: *Adhibito*, inquit, *ieiunij pharmaco ciuitatem curauit.* Et D. Hier. vbi D.Hieron. supra: *Imminentem iram Domini ieiuniorum miseratione detorsit.* Eodem modo loquitur Tert. citatus, Tertul. & addit. *Sodoma quoque, & Gomorrha euasissent, si ieiunassent.* Duplex in hac re decretum D. Basil. D.Basil. orat. 5. de ieiunio, contemplatur: vnum diuinum de subuertenda Niniue: alterum Niniuitarum de suscipiendo ieiunio. Vtrum, quæso, alteri præponderauit? Rectè D. Basil. *Hoc*, inquit, *decretum de ieiunio suscipiendo, illud diuinum de excindenda* D *Niniue reuocauit.* Quasi ieiunium Deum quodammodo vinceret, & promissam euersionem facta conuersio euitaret. Vides, quantam impetrandi efficacitatem ieiunium sortiatur.

Tandem cœlestium cognitio sacramentorum XIII. vnde melius, quam ex ieiunio comparatur? *Ieiu-* *Ieiunij ad verum diuinarum cognitionem lucri occulti.* *nium*, inquit D. Ephrem citatus, *est vehiculum ad cœlum.* D. Basil. *Ieiunium*, inquit, *nostris precibus alarum vice fit, quo sursum feratur.* Et statim: *Paulum*, inquit, *tum alia, tum præcipue ieiunium quod super af-* D.Ephr. *flictionibus suis gloriam recenset, in tertium cœlum* D.Basil. *subuexit.* Anna filia Phanuel ieiunando ita acuit sensum, vt Christum Dominum cognoscere meruerit. Luc. 2. à n. 36. *Ostendens*, inquit Tertul. lib. Tert. E cit. cap. 8. *à nullis magis intelligi Christum, quàm semel nuptis, & sæpe ieiunis.* Sed D. Hieron. in epist. D.Hier. 140. ad Principiam. *Anna*, inquit, *filia Phanuelis in templo templum efficitur Dei: & quotidiano ieiunio cœlestem inuenit panem.* Et re vera qui à temporali cibo strictius ieiunat, cœlesti pane suauius epulatur. Quis neget Moysen, & Heliam aquilis non solùm velociores, vt Saulem, & Ionatham. 2. Reg. 1. n. 23. sed etiam acutiores? Nam aquilæ solem illi Deum, & vident, & cognouerunt, Moyses quidem

quidem, Exod. 14. n. 10. Helias verò 3. Reg. 19. n. 13. At quo alio collyrio oculos mungere, & acuere non potuerunt ad tantum iubar spectandum, quam ieiunio? Vterque enim quadraginta dierum ieiunio se ad tantum spectaculum præpararunt. Nam Moyses, *Ieiunauit*, inquit D. Basil. in cap. 1. Isai. *vt mens persisteret seiuncta ab omni turbulenta intemperie.* Helias verò, pergit idem Basilius, *ne qua mentem obumbraret caligo epularum.* Quasi nemo posset Deum altius contemplari, nisi haberet mentis oculos ab omni intemperantia per ieiunium detersos, ac defæcatos. Atque hinc rationem elicies, cur ex antiquis Patriarchis solus Moyses, & Helias Christo Domino in monte gloriæ coruscanti comites accesserint. Matth. 17. n. 3. Nimirum, quia vterque Christo Domino in deserto ieiunanti conuiuæ accubuerant. Nam de Moyse Tert. vbi suprà cap. 6. *Meritò*, inquit, *ei in carne se Dominus ostendit, collega ieiuniorum suorum.* De Helia verò. *Tanta*, inquit, *est circumscripti victus prærogatiua, vt Deum præstet homini contubernalem, parem re vera pari.* Et statim ostendit hanc hominis cum Deo paritatem, vt ita dicam, ex ieiunio desumendam. *Si enim*, inquit, *Deus æternus, non esuriet, vt testatur per Isaiam, hoc erit tempus, quo homo Deo adæquatur, cum sine pabulo viuit.* Vides; quanta per ieiunium de Deo notitia, & cum Deo amicitia comparetur?

D. Basil.

Moyses, & Helias Christi coruscantis comites facti ieiunio.

Tert.

Ieiunium hominem reddit Deo contubernalem.

XIV. Sed vide, quantum sit inter Moysen, & populum discrimen. Nam ille Deum videbat, vt diximus: hic ne ipsum quidem Moysen poterat intueri. 2. Corint. 3. n. 13. Moses volebat, & valebat Deum alloqui, & gratas audire, & reddere voces. Populus ab hoc diuino colloquio abhorrebat. *Nō loquatur*, inquit, *nobis Dominus, ne fortè moriamur*, Exod. 20. n. 19. Moyses denique legem à Deo impetrabat. Populus ad idololatriam præceps rescindebat. Exod. 32. à n. 1. Vnde, quæso, tanta Moysis cum Deo coniunctio? Vnde tanta populi à Deo auersio? nisi quia Moyses ieiunio, populus conuiuio indulgebat. Quæ omnia mihi videtur Tertul. libr. citat. cap. 6. expendisse. *Moyses*, inquit, *cuius cor enectum potius inueniebatur, quam impinguatum; & videt oculis Dei gloriam, & audiuit auribus Dei vocem, & corde concepit Dei legem. Cum quidem nec ipsum Moysen Deo pastum constanter contemplari valeret pinguior populus.* Iam verò illam somniorum interpretationem, quam Nabuchodonosor exigebat, nullus Chaldæorum reddidit; sed vnus Daniel facilè expediuit. Daniel. 2. à n. 4. Nec mirum interprete Tertul. cum illi epulis obruti caligarent; Daniel ieiuniis intentus prophetico lumine splenderet. Addit D. Antioch. homil. 7. de ieiunio, Danielem *ex ieiunio dignum habitum, cui recondita mysteria reuelarentur, eorumque fieret spectator, quæ mille ante reuelata fuerant: nec indignus, qui cum Gabriele Archangelo congrederetur familiariter.* Itaque cælestium rerum cognitio perfectissimè ieiunio comparatur. Imò quidquid Deum vtes interueniente ieiunio, facilè exorabis. Vnde olim Sacerdotes, vt D. Basil. citatus aduertit, ieiuni tabernaculum intrare iubebantur. Leuitic. 16. n. 9. vt maiori cum fiducia Deum orarent, & quidquid vellent, impetrarent.

Moysis coniunctio cum Deo coniunctio, & populi conuiuantis auersio.

Tertul.

Daniel ieiunans cælestium mysteriorum spectator.

Tertul.

D. Antioch.

Sacerdotes orarent, vt exorarent, ieiuni tabernaculū ingrediebantur.

D. Basil.

XV. Quæ cum ita sint, non immeritò Anna oblatura preces ieiunium præmisit; à quo maiorem apud Deum efficacitatem sortiretur: optimo apud posteros exemplo, vt suis semper precibus ieiuniū adhiberent, ne suis vnquam votis frustrarentur. At ne quis ieiunij asperitate deterreatur, meminerit illud D. Chrysost. serm. 1. de ieiunio: *Dolet*, inquit, *in ieiuniis caro, sed epulatur anima.* Consulat D. Ambros. libr. de Helia, & ieiunio cap. 2. Vbi dicit tantam esse ieiunij suauitatem, *Vt ieiunare*, inquit, *delectaret & Christum.* Reuocet in memoriam quod D. Basil. orat. 5. de ieiunio, asseruit de Sansone: *Ieiunium*, inquit, *magnum illum Sansonem velut nutrix quædam educauit.* Vt enim nihil asperum, nihil austerum in nutrice, sed tota effunditur in meras blanditias, ac delicias sui alumni: ita nihil est, quod tanquam rigidum, ac durum in ieiunio timeatur, si vsus & constantia accedat. Sed de hac re ad cap. 7. iterum agendum.

Ieiunij suauitas.

D. Chrysost.

D. Ambr.

D. Basil.

SECTIO VI.

Elcanæ erga vxorem consolatio.

I. Diximus de Phenenna, ac de Anna. Dicendum superest de Elcana. Cuius actio hoc loco fuit singularis quædam erga vxorem mærore confectam consolatio; vt in litera explicaui. Quod vt vberius illustretur: notandum est, munus consolandi afflictos ad Deum, Angelos, ac prælatos, seu patresfamilias præcipuè spectare.

Ad quos munus consolandi spectet.

II. Ad Deum quidem; vt ipsemet testatur per prophetam: *Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos.* Isai 66. n. 13. Vbi in consolandis afflictis, nō modo se dicit patrē, qui seuerior esse solet sed matrē, quæ solet esse indulgentior. Et quia qui miserias experitur, facilius miserescit; & qui desolationes patitur, blādiùs cōsolatur, voluit Deus ad nostras se miserias, & desolationes abiicere, vt nos ab illis impensius reuelaret. Vnde D. Petr. Chrysol. ser. 50. *Christus*, inquit, *venit suscipere infirmitates nostras, & suas nobis conferre virtutes; humana quærere, præstare diuina; accipere iniurias, reddere dignitates; ferre tædia, referre sanitates: quia medicus qui non fert infirmitates, curare nescit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem.* Nec aliter de hac re philosophatur D. Bern. de gradibus humilitatis, sub initium: *Nescit*, inquit, *sanus, quid sentiat æger; aut plenus, quid patiatur ieiunus. Et æger ægro, & ieiunus ieiuno quanto propinquius, tanto familiarius compatiuntur. Sicut enim pura veritas, non nisi puro corde videtur, sic miseria fratris verius misero corde sentitur. Vt igitur ob alienam miseriam miserum cor habeas; oportet vt tuam prius agnoscas; vt proximi mentem in tua inuenias, & ex te noueris, qualiter illi subuenias. Exemplo scilicet saluatoris nostri, qui pati voluit, vt compati sciret; miser fieri, vt misereri disceret.* Et paulò post: *Voluit*, inquit, *experiri in se, quod illi, faciendo contra se meritò pateremur: non simili curiositate, sed mirabili charitate, non vt miser cum miseris remaneret: sed vt misericors factus miseros liberaret.*

Consolari homines, Dei proprium.

Affligi Deus voluit, vt disceret consolari.

D. Petrus Chrysol.

III. Quare quamuis Deus semper fuerit consolator, tunc vel maximè esse cæpit quando consolatore indiguit: & quando quæsiuit, *qui consolaretur, & non inuenit.* Psalm. 68 n. 21. Ad hoc enim sibi deesse voluit consolatorem, vt ipse proprio edoctus experimento diligentior adesset omnibus miseris consolator. Quare magis consolatoris, quam vltoris nomine gloriatur. Nam cum olim *Deus vltionum Dominus, Deus vltionum* diceretur Psal. 93. n. 1. modo dicitur *Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis.* 2. Corint. 1. n. 4. tum vt intelligas, cum ex hoc fonte omnis defluat consolatio, vanas esse, quæ ex aliis riuulis hauriuntur: tum etiam, vt intelligas, quo gloriosior apparuit Deus in lege noua, quàm in veteri; eo gloriosius esse consolatoris, quàm vltoris cognomentum.

Deus magis consolatoris, quam vltoris, & vltionum, nomine gloriatur.

Imò

Imò nec triumphatoris nomen consolatoris nomini exæquandum censet. Illud enim sibi in lege veteri, quæ humilior erat, vsurpabat; iuxta illud: *Triumphator in Israel non parcet.* 1. Reg. 15. n. 29. Hoc autem sibi ad legem nouam, quæ est sublimior, reseruauit; iuxta illud: *Alium paracletum dabit vobis* Ioan. 14. n. 16. Hoc est, alium consolatorem. Vbi quamuis Spiritus Sanctus dicatur alius à Christo, propter diuersam hypostasim: nihilominùs dicitur paracletus, seu consolatur cum Christo, propter eandem operationem consolandi, vt ibidem notat D. Cyril. Alexand. (D. Cyril. Alex.) ab hac enim actione diuina natura ad consolandum promptissima perfectissimè declaratur.

IV. *Angeli consolatores.* Angeli verò consolandis miseris etiam incumbunt. Adeò, vt ad nullum aliud ministerium exiliant promptiores. Agar ancilla Abrahæ in solitudine tristis, ac mærens vagabatur; cum subitò ad eam Angelus mittitur, qui omnem eius mærorem spe futuræ posteritatis abstergat Genes. 16. nu. 10. Quærit Abulens. (Abulens.) Cur Agar non expauerit visione Angeli, qui solebat suo aspectu impauidos etiam homines perterrere? Respondet, quia videndis Angelis in domo Abrahæ iam erat assueta. Sed responsio mihi incerta est; tum quia antehac nusquam in scriptura apparuisse Angelus memoratur: tum etiam, quia quamuis Abrahæ apparuerit, non propterea ab ancilla videretur. Aliter igitur respondeo, eum Angelum composito ad consolandum vultu apparuisse, serenato, hilari, gestiente: atque adeò multum decoris, nihil terroris afflauisse. Vides, vt exiliunt Angeli, vt se comunt, & expoliunt ad ministerium consolandi. Sed vlteriùs nota, hunc locum in scriptura fuisse omnium primum, in quo referatur Angelus in terris apparuisse. (*Primus Angelus ad ancillã Agar consolandam in scriptura legitur apparuisse.*) Cur igitur, dicet aliquis, primo tempore, quo Angelus apparet, non ad principes, & Heroes cum legatione mittitur: sed vnam ad ancillam Ægyptiam, fugitiuam, multisque aliis nominibus abiectam? Nonne debuit tantus cœlestis curiæ legatus, primo saltem tempore, quo ad terras mittebatur, debito cum honore, auctoritateque manifestari, ne in posterum vili penderetur? Debuit profectò. Sed Angelo nulla esse potuit gloriosior legatio, quàm illa, qua ad miseram ancillam consolandam fungebatur. Adeò putabat Angelus honorificum, mærenti animo solatium adhibere, neque indè se contemptum, sed potiùs in maiorem existimationem venturum sperabat. Quæ planè eum opinio non fefellit: nam qui, vt Angelus venerat ad consolandum; post consolationem, vt Deus ab ancilla salutatur. *Tu*, inquit, *Deus, qui vidisti me.* Genes. 16. num. 13 Deum appellat, eum Angelum, & fortasse eum hominem (humano enim habitu credendum est, Angelum apparuisse) qui se miseram fuerat consolatus. Tanta ex hoc officio dignitas Angelo accrescebat.

V. *Homines obiurgandi. Angeli munus consolandi assumunt.* Ad populum Israelis obiurgandum misit Deus olim virum prophetam Iudic. 6. num. 8. sed paulò post ad consulandum Gedeonem, misit Angelum, ibid. nu. 12. Idcircò enim Angelus Gedeonem honorificè compellat, dicens: *Dominus tecum, virorum fortissime.* Vt exanimatum animaret, & de fuga cogitantem retineret, ac denique ob exitia suæ reip. mærentem consolaretur. Quo in loco duo sunt obseruanda. Vnum ex Lyran. (Lyran.) vbi sic. *Dominus*, inquit, *primò mittit eis reprehensorem, vt verè pœniteant: secundò adiutorem, vt vincant* Quasi ad victoriam de hostibus necessaria sit pœnitentia de peccatis; & qui hãc negligit, de illa debeat desperare. Alterum ex Caiet. (Caiet.) ad rem præsentem, qui rectè ponderat, ad totum populum arguendum, missum fuisse virum prophetam, ad Gedeonem consolandum, missum fuisse Angelum; quasi Angelus sibi munus consolandi miseros, tanquam gloriosius præripiat: minus autem obiurgandi impios, tanquàm minùs nobile, hominibus remittat. Christo Domino in monte Thabor transfigurato, ac beata luce coruscanti, nulli Angeli dicuntur festiui, & gratulabundi applausisse. Matth. 17. à nu. 1. (*Angeli in Thabor Christo coruscanti nõ assistunt, assistunt in horto laboranti.*) Eidem verò in horto Gethsemani nimium afflicto, & præ mærore æstuanti, *apparuit Angelus de cælo, confortans eum.* Luc. 22. num. 43. Ac si Angeli promotores essent ad laborantem consolandum, quàm ad gratulandum triumphanti.

VI. *Prælatorũ munus, subditorum consolatio.* Iam verò prælatis, ac patribus familias, nihil magis curæ esse debet, quàm subditorum consolatio. Diuus Paulus, *Consolamur*, inquit, *pro vestra consolatione.* 2. Corinth. 1. n. 6. Vbi Card. Hugo. *Prælatorum*, inquit, *lætitia est, consolatio subditorum.* Quia quidquid lætitiæ à Deo acceperint, totum id suis debent subditis communicare. Quasi re vera prælati, ad hoc tantùm cælestibus consolationibus infundantur à Deo, vt ipsi in subditos effundantur. Quare illa animarum curatrix, postquam de se dixit: *Introduxit me Rex in cellaria sua.* Statim ex sociis virginibus audiuit: *Exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum.* Canti. 1. num. 3. Quasi vnius ad cœlestes delicias introductio, fuerit aliarum exultatio. In quem locum D. Bernar. serm. 23. (D. Bern.) sic sponsam loquentem introducit: *Sola*, inquit, *introducta videor, sed soli non proderit: vestrum omnium est meus omnis profectus* Et paulo post obseruat, cœlestem illam sponsam à suis subditis haberi, non tam loco patris, minantis verbera; quàm loco matris porrigentis vbera. *Memores*, inquiunt, *vberum tuorum*, non verberum tuorum. Ex quibus verbis prælatos sic hortatur. (*Prælati subditorũ matres.*) *Audiant*, inquit, *hoc prælati, qui sibi commissis semper volunt esse formidini: vtilitati raro. Discite subditorum matres vos esse debere, non dominos: studete magis amari, quam metui: & si interdum seueritate opus est, paterna sit, non tyrannica: matres fouendo, patres corripiendo vos exhibeatis: mansuescite, ponite feritatem, suspendite verbera, producite vbera.*

VII. *Prælati consolationes, non labores cum subditis communicent.* Neque solum boni prælati suas consolationes cum subditis communicant; verum etiam volunt à consolationibus ieiunare, vt subditi consolationibus epulentur. *Trahe me post te*, inquit sponsa, *& curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Cant. 1. n. 3. Vides, vt sibi tantùm vim inferri cupiat; subditis autem suauitatem vnguentorum inspirari? Optimè D. Bern. serm. 21. (D. Bern.) ipsius sponsæ nomine: *Trahimur*, inquit, *cum tribulationibus exercemur; currimus, cum internis consolationibus respiramus. Ego quod austerum, & durum videtur, retineo mihi; & duo singulariter, Trahe me: quod suaue, & dulce, tibi communico, & dico, Curremus. Noui adolescentulas, delicatas, & teneras esse; & propterea mecum volo, vt currant; sed non, vt mecum trahantur. Volo habere socias consolationis, non autem & laboris.* Vnde D. Paulus ad Agrippam: *Opto*, inquit, *non tantùm te, sed omnes, qui audiunt hodie, fieri tales, qualis & ego sum, exceptis vinculis his.* Act. 26. n. 29. Quasi vellet, suos honores cum aliis communicare: suos labores sibi vni retinere: non quod illos crederet indecoros (nulla enim de re magis, quàm de suis laboribus gloriabatur, vt D. Chrys. (D. Chrys.) homil. 52. in Act. & 33. in 1. ad Corinth. & 9. in epist. ad Ephes. & 16. ad popul. & lib. contra Gentiles in 5. tom. aduertit) sed quod gentilibus, cum quibus loquebatur, virtutem crucis ignorantibus, indecori viderentur.

VIII. *Rom. 9.* Neque mirum voluisse in vinculis esse, vt subditos à vinculis liberaret: qui optabat anathema esse

subditos maternus affectus.

esse, ne eius fratres anathemate damnarentur. Eximius fuit charitatis, & misericordiæ affectus Moysi erga populum, dum pariter cum illo perire voluit, & de libro vitæ deleri, si populus deleretur. Exod. 32. num. 31. & 32. In quem locum D. Bern. serm. 12. in Cant. *Si diues*, inquit, *mulieri paupercula dicat, Ingredere tu ad prandium meum, sed quem gestas infantulum, relinque foris, quoniam plorat, & molestus est nobis. Nunquid faciet? Nonne magis eliget ieiunare, quàm exposito pignore, sola prandere cum diuite? Ita nec Moysi sedet, solum se introduci in gaudium Domini sui, foris manente populo, licet inquieto, & ingrato: sed tolerabiliorem sibi iudicat tortionem, quam euulsionem.* Quasi diceret, Tolerabilius sibi iudicabat Moyses, cruciari cum populo, quàm separari à populo; cum illo damnari, quàm sine illo coronari. Quis non miretur tam eximium affectum charitatis? Sed si parum attendas, adhuc D. Paulus vlterius progressus, maiorem exhibuit erga subditos misericordiæ affectum. Non solum enim voluit perire cum illis, sed etiam perire pro illis: solus anathema esse voluit, ne vllus eorum anathema esset. *Optabam*, inquit, *ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Rom. 9. num. 3. Vnus pro omnibus, & sine omnibus voluit periclitari. Vnde D. Chrys. homil. 79. ad popul. Moysi Paulum anteponit. Nam *ille*, inquit, *cum aliis perire malebat: hic autem non simul perire; sed sospitibus aliis, ab æterna solus gloria excidere optabat.* Idemque repetit lib. contra gentiles, vbi postquam dixit de illo Moysis affectu, subdit: *At Apostolus paternis huius affectus intentionem addidit, propter Christum: non enim Moysis exemplo cum illis pœnas dare malebat; sed vt aliis bene esset, sibi ipse excidium imprecabatur, cum diceret: Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Vides in quantum desolationum pelagus boni prælati veniant, vt sistant in consolationum littore suos alumnos?

D. Bern. — *Moysi D. Paulus hac in re præfertur.* — D. Chrys.

IX. Igitur necesse est, vt bonus prælatus sit etiam à natura ex misericordia compositus, vt afflicto subdito condoleat, & dolentem consoletur. Nam, vt bene D. Greg. lib. 3. moral. c. 10. *Dolentem*, inquit, *non potest consolari, qui non concordat dolori. Emolliri prius debet animus, vt afflicto congruat, congruens inhæreat, inhærens trahat.* Quod apta similitudine declarat. *Neque enim*, inquit, *ferrum ferro coniungitur, si non vtrunque exustione ignis liquetur; & durum molli non adhæret, nisi prius eius duritie temperata mollescat. Sic nec iacentes erigimus, nisi à rigore nostri status inclinemur.* De illis duobus prælatis, siue sint Zorobabel, & Iesus filius Iosedech, vt sentit Lyran. siue potiùs Enoch, & Elias, vt docet D. Hieron. dicitur Zach. 4. n. 14. *Isti sunt duo filij olei.* Nam prælati ex oleo, hoc est, ex misericordia nati esse debent, vt non aliunde, quàm ab ortu suo, seu ab ipsa natura misericordiam in subditos accepisse videantur. Vnde Iob. cap. 31. n. 18. *Ab infantia*, inquit, *mea creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum.* Quasi ad misericordiam tam propensus esset, vt eam non acquisitam, sed innatam habere videretur. Iuuat textus Hebraicus, sic habens: *Ab infantia mea crescere me fecit, sicut pater*: scilicet ipsa miseratio. Nam sicut Iobus omnibus miseris pater erat; ita & miseratio, parens erat ipsi Iobo, quæ eum ab infantia nutriebat: quam naturalis enim est inter filium, & patrem cognatio; tam naturalis erat inter Iobum, & miserationem coniunctio.

Veluti à natura inditam consolationem, & misericordiam habeat prælatus. — D. Greg. — Lyran. — D. Hieron.

X. D. Paulus ad Colossens. 3. n. 12. *Induite vos*, inquit, *sicut electi Dei sancti, & dilecti, viscera misericordiæ.* Cor viscera misericordiæ appellat; cum tamen iustitiæ, non viscera tribuantur; sed cingulum: *Erit iustitia cingulum lumborum eius.* Isai. 11. n. 5. & pallium: *Opertus est, quasi pallio Zeli.* Isai. 59. n. 17. hoc est, iustitiæ? Respondeo in primis, quia sicut pallium, & cingulum non semper gestantur; sed aliquando deponuntur; viscera tamen exui nunquam possunt; ita & iustitia aliquando deponenda est, misericordia tamen semper exercenda. Respondeo deinde, quia sicut pallium, & cingulum vltimo assumuntur, post alias vestes; viscera autem primò efformantur ante omnia membra; ita iustitia, non nisi vbi cætera remedia deficiunt, adhibenda est: misericordia verò statim ab initio applicanda. Respondeo tandem, quia sicut pallium, & cingulum foris adueniunt ab arte: viscera autem efformantur intus à natura: ita & iustitia oriri debet in prælatis ab externis subditorum culpis: misericordia verò ab internis affectibus animorum. Vnde D. Bern. serm. 44. in Cant. *Ex intimis*, inquit, *humanis principiis primordia sui ortus ducit fraterna dilectio; & de insita homini ad se ipsum dulcedine sumit vegetationem, & vim.* Et paulò post: *Inest*, inquit, *naturæ, si peccato non obsolescat, istiusmodi suauitatis liquor: vt molliorem ad compatiendum peccantibus, quam ad indignandum asperiorem se sentiat, & exhibeat.*

Cur prælatorum misericordia visceribus: iustitia cinguli, & pallio comparetur. — D. Bern.

XI. Hinc est, quod prælati, ac patres subditorum, filiorumque malis, non minus, quam suis propriis torqueantur. Finito diluuio dixit Deus ad Noe, *Non vltra percutiam omnem animam viuentem, sicut feci.* Genes. 8. n. 21. Quid est illud, *sicut feci?* Nonquid Deus ipsum Noe, eiusque familiam percussit? Nonne ille, & omnes eius filij, vxor illius, & vxores filiorum, ex illo communi naufragio incolumes euaserunt? Quid ergo asserit Deus, se omnem animam, nulla excepta, percussisse? Respondeo, percussisse quidem omnes: nam cæteros percussit, aquis illos obruendo: vnum verò Noe multo acerbiùs percussit, tantæ cladis spectatorem reseruando: magis enim Noe suorum naufragia dolebat, quàm si ipsemet naufragio inuolueretur: & cum suam in singulorum corporibus haberet animam, omnium sibi mortes obire videbatur. Peccauerunt olim Hebræi vitulum in deserto adorando. Exod. 32. n. 6. sed & Aaron, qui illam idololatriam non impediuit, vt ex eodem loco constat, cum impedire teneretur, grauiter peccauit: vt docent D. Aug. q. 146. in Exod. Theod. Lyran. Burg. Caiet. Abul. Olcast. & cæteri communiter: quamuis de qualitate peccati non mediocris inter eos dissensio oriatur. His ita gestis, Deus populum grauissimè puniuit, tribus & viginti circiter hominum millibus interfectis. Ibid. n. 28. Aaronem verò cuius inertia totum illud sacrilegium, & supplicium contigisse videbatur, reliquit impunitum. Quorsum verò hoc, vt illos puniat, ab hoc abstineat? Respondeo, quia puniendo subditos, ipsum prælatum Aaronem puniebat: adeò enim ægre subditorum cladem ferebat Aaron, ac si tota in proprium caput verteretur. Dauid olim *desperabat se posse euadere à facie Saul.* 1. Reg. 23. n. 26. Quærunt ibi interpretes, si Dauid diuino oraculo certus erat, fore, vt regnaret post Saulem, quomodo desperabat? Mitto alias responsiones ad eum locum referendas. Interim respondet Lyran. ad rem præsentem. *Non*, inquit, *desperabat pro sua persona, sed quia timebat de morte suorum virorum.* Ac si non minùs desperatione pro suis, quàm desperatione pro seipso torqueretur. Similis fuit ille timor, quo Dauid alibi putauit de sua salute actum esse. *Incidam*, inquit, *aliquando*

Prælati nō minus subditorū malis, quàm suis propriis torquentur. — *Aaronis peccatum in populo grauius punitur.* — D. Aug. Theod. Lyran. Burg. Caiet. Abul. Olcast. — *Æquè suis, ac sibi Dauid timebat.* — Lyran.

quando vna die in manus Saul. 2. Reg. 27. 0. 1. Vbi Lytan. similiter interpretatur, non timuisse Dauidem occidi à Saule in propria persona; cum ex diuino promisso certissimum haberet, se post Saulē regnaturum: sed propter mortem suorum timuisse. Sicut enim non minùs suorum vitam, quam propriam curabat: ita non minùs suorum morte quam sua propria tristabatur. Pharaoni minatur Deus: *Mittam*, inquit, *omnes plagas meas super cor tuum*. Exod. 9. n. 14. Notat Caiet. ibi Deum Pharaoni nullas plagas in propria persona misisse, nisi quando eum tádem in mari rubro demersit. Quid igitur minatur super cor eius omnes plagas missurū? Responderi potest, quia licet Pharao impius esset erga Deū, adhuc tamē in corde suos subditos gestabat. Vnde plagæ, quas Deus Ægyptiis immittebat, omnes vnius Pharaonis cordi infligebātur.

Lytan.

Caiet.

XII. En quanto amore prælati, patresque familias, suos subditos, ac familiares prosequantur; vt mirandum non sit, si eos de suis mœroribus, ac molestiis indulgentissimè consolentur. In hanc curā præcipuè incumbere debent viri erga vxores, earum molestias, qua dictis, qua factis, omnibus denique quibus poterunt, officiis releuantes: & vt monet Apostolus, *Quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem*. 1. Pet. 3. n. 7. Vnde D. Chrys. homil. 26. in 1. ad Cor. sub fin. docet, vxorem esse veluti quendam portum, in quo vir à turbulentis fori tumultibus regressus, placidè conquiescat: & propterea non esse litibus, & seditionibus commouendum: sed placidis, & amicis verbis serenandum: ne maius in porto, quam in mari naufragiū incurratur. *Quando igitur*, inquit Chrys. *aliquid molestum domi euenerit: consolare, nec auge dolorem. Nam si oportet alterum alterius onera portare; multo magis vxoris: est enim membrum tuum, & facti estis vna caro.* Ita se habuit Abrahamus erga Saran de ancilla queribundam. *Ecce*, ait, *ancilla tua in manu tua est: vtere ea vt libet*. Gen. 16. n. 16. Vbi D. Chrys. hom. 38. Abrahæ prudentiam commendat, qui vxorem non obiurgarit, non irritarit: sed potius mitigarit, & pacificarit. *Indignationem*, inquit, *matris familias sua placauit lenitate*: & data ei contra ancillam potestate, domum pace repleuit. Vbi plura babet, de vtilitate concordiæ coniugalis, quæ ex virorum erga vxores beneuolentia comparatur. Huic suo muneri non defuit Elcana, dum mærentem vxorem amicis verbis affatus est, & consolatus. Quēadmodum nec Tobias, cum Annam propter filij absentiam *irremediabilibus lacrymis* lamentantem consolabatur, dicens: *Tace, & noli turbari, sanus est filius noster*. Tob. 10. n. 6. Et qui paulò ante eandem filij absentiam profusis lacrymis deplorabat: ipse ad lacrymas vxoris abstergēdas, suas prior abstergebat: & suam dissimulans tristitiam, mærentis lętitiam vxoris prouocabat. Sed ne putes exigui esse meriti munus consolandi afflictos: attēde quātum illi præmium proponatur. Procul à patria exulabat Nohemi, marito, ac duobus filiis viduata, omnibus verò miseriis, ac laboribus cooperta. Adfuit tamen afflictæ, vna ex illius nuribus, nimirum Ruth, quę adduci nunquam potuit, quominus desertæ socrui adhæreret, & abeuntem in patriam sociaret, & omnium egentem, quibus posset auxiliis solaretur: vt patet ex cap. 1. Ruth. à n. 14. Quid ergo præmij pro hoc munere consolandi afflictā reportauit? Audi D. Hier. in epitaph. Blesillæ. *Ruth*, inquit, *alienigena, à Nohemi latere non recessit. Vide quanti meriti sit desertæ præstitisse solatium: ex eius semine Christus nascitur.* Ac si consolatrici fœminæ, Christus communis omnium consolator, pro præmio in filium donaretur.

Viri munus vxoris molestias releuare.

D. Chrys.

D. Chrys.

Abrahami hac in re prudentia. D. Chrys.

Tobia exemplum.

Ruth, dum socrui Nohemi consolatur, Christum filium habere meruit.

D. Hier.

Num. 9. Surrexit autem Anna, postquam comederat, & biberat in Silo, & Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini.

EXPOSITIO LITERÆ.

S*Vrrexit autem*. En primus præcedentis consolationis effectus. Tristis erat Anna, audita consolatione læta exiliit. Nā verbum *surgendi*, in scriptura, lætitiā importat. *Surge illuminare Hierusalē*. Isai. 60. n. 1. *Surge surge Debora; surge, surge, loquere canticum*. Iudic. 5. n. 12. *Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat*. Iob. 31. n. 29. Symmachus vertit; *Si surrexi*. Itaque omnibus his locis verbum, *surgendi*, significat lætitiam; sicut & verbum *sedendi*, tristitiā. *Sede in puluere virgo filia Babylon: sede in terra*. Isai. 47. n. 1. *Quomodo sedet sola ciuitas plena populo?* Thr. 1. n. 1. *Dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe*. Osea 3. n. 4. Quibus locis tristitia indicatur. Hanc duplicem vtriusque verbi significationem complexus est Dauid: *Surgite, postquam sederitis*. Psalm. 126. n. 2. Hoc est, Lætamini, postquam tristati fueritis. Sed aduerte, Annam non omnem ex corde tristitiam depulisse: adhuc enim dicitur numero sequenti, esse *amaro animo*. Et n. 16. *Ex multitudine doloris, & mæroris sui loquuta* fuisse: nihilominus, vt viro suo consolanti morem gereret; aliquam externæ lætitię significationem præbuisse. Qualis dux Troianus, ne mærore, quo animus æstuabat, milites exanimaret.

1. *Surgendi verbum in scripturis lætitiā importat.*

Sedēdi verbū in scriptura tristitiam designat.

Internum animi dolorem, externa lætitia significatione Anna premebat.

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Internam verò consolationem à Deo per orationem postulasse.

Virg.

Postquam comederat. Secundus consolationis effectus, quod antea ieiuna erat, vt patet ex superioribus numeris; audita consolatione, comedit, & bibit. Quanuis Chaldæus solum actum comedendi illi tribuere videatur, non autem & bibēdi. Sic enim transfert: *Surrexit Anna, postquam comedit in Silo, & postquam biberunt*. Quasi ipsa solum comedisset; reliqui autem eius familiares insuper & bibissent. Quod vel dixit modestiæ causa; ne fœminæ, quæ frugalior in potu esse debet, actum bibēdi tribueret; vel certè, quod Anna, vinum, & omne quod inebriare potest, non biberit; vt ipsa n. 15. testatur: quidquid sit de alio potu, quem solum hoc loco secundum vulgatam editionem significabitur accepisse. Imo Septuaginta in Bibliis Sixtianis omnino tacent actum bibendi, illum fortassē ex comedendi actu intelligentes: in regiis verò, & Complutensibus, vtrumque exprimunt, ita tamē, vt neutrum Annæ tribuere videantur, sed familiaribus; sic enim vertunt ἀνέστη Ἄννα μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς, καὶ μετὰ τὸ πιεῖν. Hoc est, *Et surrexit Anna, postquam comederunt ipsi, & biberunt*. Certè in Hebræo ita vterque actus exprimitur, vt prior quidem comedendi ad Annam determinetur: posterior bibendi etiam ad alios referatur. Dicitur enim surrexisse Anna אחרי אכלה *achare ochlo*, id est, *post comedere*, seu, *postquam comedit ipsa* per verbum fœmininum: ואחרי שתה *veachare scato*, hoc est, & *post bibere*, seu *postquam biberunt ipsi*, per verbum masculinum. Vnde Chaldæus prædicta distinctione non immerito vsus fuit: sed quia reuera sensus germanus est, conuiuium fuisse plurium, tam Annæ, quàm familiarium; idcircò latinus interpres principalem personam attendens, ad Annam retulit. Septuaginta verò conuiuantium numerum spectantes ad plures familiares extenderunt. Comedit igitur, & bibit Anna in Silo.

II. *Anna in comedendo, & bibendo frugalitas.*

Cæterum

III. Cæterùm quamuis cibus post ieiunium gratior habeatur, iuxta illud D.Amb. lib. de Helia, & ieiun. c.9. *Dulciores post famem epulæ sunt, quæ assiduitate fastidio sunt, & diuturna continuatione vilescunt. Condimentum cibi ieiunium est.* Et illud D.Basilij homil. 1. de laudibus ieiunij. *Eduliorum sumptionem ieiunium condit, atque edulcat. Si vis tibi mensam apparere suauem, adhibe ex ieiunio vicissitudinem.* Et illud D.Bernard. de gratia, & liber. arbitr. *Bonus est panis; sed esurienti: potus delectat, sed sitientem. Denique saturato cibus, potusque iam non sunt grata, sed grauia. Tolle famem, & panem non curabis: tolle sitim, & limpidissimum fontem, ac si paludem respicies.* Nihilominus Anna diuturno ieiunio confecta, nullam adhuc ex epulis dulcedinem prægustabat, quæ summam in animo amaritudinem sentiebat; vt ex sequenti num. patebit. Illam igitur amaritudinem non epulando, sed orando eiici oportebat.

D Ambros.
Fames, & ieiunium epularũ condimentum.
D.Basil.
D.Bernard.

IV. *In Silo.* De loco huius epuli non constat. Litera solùm exprimit fuisse in Silo, hoc est, in vrbe, in qua erat Tabernaculum. Non exprimit tamen, fueritne intra, an extra atrium tabernaculi. Dico igitur, si epulum fuit ex dapibus communibus, hoc est, Deo non oblatis, tanquam profanum extra tabernaculum esse debuisse; si autem fuit de hostiis pacificis, adhuc esse dubium. Nam iuxta Vatabl. huiusmodi hostiæ extra atrium, vbicunque visum esset offerentibus, edebatur; iuxta verò Abulens. hic q.24. & Deuter. 12. q.7. & Deut. 16. q.3. in fine, intra atrium. Et hoc posterius videtur Scripturæ congruentius. Nam in locis Deut. citatis, idem locus, & sacrificio, & conuiuio assignatus. Nec mirandum est ita factum fuisse in lege veteri: tum quia illæ dapes in tabernaculo repræsentabant Eucharisticum conuiuium in Ecclesia futurum: tum quia illa licentia danda erat Hebræis; nequaquàm curaturis diuina sacrificia, nisi huiusmodi conuiuiis inuitarentur: tum denique quia etiam in primitiua Ecclesia, communes cœnas, quas *ἀγάπας*, *agapas* vocabant, in templo permittebantur, vt patet ex 1. Corint. 11. num. 17. Quamuis postea prohibitæ sint à D.Paulo, quòd fideles illis abuterentur.

Quisnã huius epuli locus.
Vatabl.
Abul.

V. Dico nihilominùs, Annam neque intra atrium, neque extra templum comedisse. Quod, vt intelligas, aduerte, ex Abulens. 1. loco cit. & Ios. 18. q.1. quamuis hostiæ pacificæ in deserto intra atrium à quibuscunque offerentibus ederentur: non tamen, postquam ad terram promissionis ventum est: tunc enim totum sanctuarium ex tabernaculo, & atrio constans includebatur in magnam domum, quæ templum etiam dicebatur; in quam ingredi poterant populares, vel orandi causa, vel offerendi, vel cuiusque negotij liciti obeundi; non tamen in ipsum atrium, quod solis sacerdotibus patebat. Quæ responsio, quoad illam domum, licet à Serario Ios. 18. quæst. 5. non admittatur; mihi tamen admodùm probabilis videtur: quia non decebat tabernaculum, pretiosissimum, & sacerrimum illius temporis thesaurum, incustoditum relinqui; & cæli iniuriis, bestiarum incursibus, latronum irruptionibus, ac denique vulgarium, & profanorum hominum ingressibus, qui diuina lege indè arcebantur, dies noctesquè parere. Nec fuit eadem ratio in deserto; tum quia ibi, cum tabernaculum esset ductile, & mobile, non poterat in domum fixam, & stabilem includi; tum etiam, quia defectus huius domus in deserto satis compensabatur ab exercitu, qui in suos ordines, & turmas distributus, totus circa tabernaculum excubabat, vt videre est cap.2.

Vera sententia.
Abul.
Tabernaculum in terra promissionis non sub dio, sed sub tecto.
Serarius.

A Num. à n.1. illudquè à quolibet indebito hominum, ferarumque ingressu, meliùs, quàm parietes, fores, & repagula, tuebatur. Potuit autem hæc domus, aut denuò pro tabernaculo recipiendo extrui; aut vna esse de extructis. Si dicas, profanam domum, qualis illa foret, non fuisse dignum tabernaculo hospitium. Respondeo, non minùs profanum fuisse agrum, in quo tamen tabernaculum figebatur: neque in terra profana locum tabernaculo sanctum, sed sanctificandum, inquiri oportere. Quod si nusquàm fit in sacris literis mentio huius domus: mirandum non est, quia non pertinebat ad tabernaculi fabricam, Moysi in monte diuinitùs præmonstratam: & quia satis colligebatur ex ipsa tabernaculi in terra pro-
B missionis fixione: quæ planè esse debebat in loco apto ad illius sanctuarij custodiam, ac tutelam: qualis sola domus suis cincta parietibus, clausa foribus, clauibusque obserata, ac repagulis munita videbatur. In hanc igitur domum, ingressa Anna, & comedit, & orauit ad Dominum.

Quæ domus tabernaculũ contineret.

Et Heli sacerdote. Coniunctio, *Et*, aut redundat, more Hebræorum, sicut in Psal. 24. n.11. iuxta Hebræum. *Propter nomen tuum Domine, & propitiaberis peccato meo.* Quod iam cap.1. num.1. aduerti, & ad cap 4. num.22. pluribus testimoniis confirmabo. Aut præcedentem orationem, *Surrexit Anna*, coniungit cum sequenti, *Et orauit ad Dominum.* Cæterùm de Heli, duplex hoc loco quæstio potest excitari. Vna, quisnam fuerit? Altera, qualis fuerit, iustusne, an iniustus? Posteriorem ad cap. 3. & 4. fusiùs tractabo. Priorem hîc breuiter ex-
C pedio. Constat in primis Heli fuisse de tribu Leuitica, & familia Aaronica, cum hoc loco sacerdos appelletur, qui ex alia tribu, & familia esse non poterat, vt n.1. huius cap. ostendimus. Dubitatur, fueritnè summus Sacerdos, an ex minoribus tantùm? Ratio dubitandi est, quia summum sacerdotium pertinebat ad primogenitum Aaronis Eleazarum: & per eius filios primogenitos ducebatur: vt patet ex Leuit. 21. n.10. Vbi Pontifex dicitur *maximus inter fratres.* At verò Heli non per Eleazarum, sed per Ithamar secondò genitum Aaronis descendebat: vt Abul. 1. Reg. 2. q.28. ostendit. Nihilominùs fuisse summum Sacerdotem docet Iosephus lib.5. antiq. cap.vlt. & lib.8. c.1. Cui
D Petrus Comestor in historia scholast. Genebrar. lib.1. Chronologiæ, Carolus Sigon. lib.5. de Rep. Hebræor. cap.2. Aug. Torniel. tom.1. annalium, anno mundi 2900. & interpretes communiter assentiuntur. Quæ vna est Patrum loquutio, & consensio. Probatur primò, quia Deus promisit Heli munus ministrandi coram Domino, vt patet ex cap. seq. n.30. non quidem in ordine Leuitarũ, aut simplicium sacerdotum; in hoc enim ordine iam antea erat constitutus; quemadmodum & reliqui posteri Ithamar: ergo in gradu summi sacerdotis. Secundò, quia Deus, vt ex eodẽ loco constat, propter peccatũ Heli, omnes eius posteros remouit à sacerdotio, non quidem minoris gradus, cum statim addat n.35. *Verumtamen non auferam penitùs
E virum ex te ab altari meo:* ergo à summo sacerdotio; quod proinde Heli antea possidebat. Tertiò, quia hæc diuina comminatio impleta est tempore Salomonis; quandò pro Abiathar sacerdote de genere Heli, constitutus est in sacerdotio Sadoch; vt ex 3. Reg. 2. num. 27. constat: at qui Sadoch constitutus est in summo sacerdotio, vt patet ex 1. Paralip. 29. n.22. Vbi dicitur Sadoch *vnctus fuisse in Pontificem*; quamuis per anticipationem dicatur factũ, tempore Dauidis, quod posteà factum est, tempore Salomonis; ergo ex eodem gradu depulsus fuit

VI.
Coniunctio, Et, quid importet.
Quisnam fuerit Heli.
Abul.
Heli fuit summus Sacerdos.
Ioseph.
Petr.Com.
Genebr.
Car.Sigon.
August.
Tornel.
Probatur primò.
Probatur secundò.
Probatur tertiò.

Soluitur opposita coniectura.
Heli ex priuilegio summus Sacerdos.

Abiathar, vnus ex posteris Heli; & proindè in eodem fuerat ipse Heli. Nec obstat ratio dubitandi; quia licet Heli nõ esset summus sacerdos ex prima lege, & institutione diuina; erat tamen ex priuilegio. Nam cum posteri ex Eleazaro Pontifices, vt Hebræi testantur, in suo officio exequendo negligentes esse cœperint; summum sacerdotiũ perdiderunt, & ad Heli, vnũ ex posteris Ithamari, qui fuerat frater Eleazari, translatum est: ita Deo prouidente, qui propter negligentiam principũ, *mutat tempora, & ætates; transfert regna, atque constituit.* Dan. 2. n. 21. De qua re ad cap. 2. latiùs dicendũ. Ad dignitatem pontificiã Heli, accessit iudiciaria: vt patet ex c. 4. scq. n. 18. vbi dicitur quadraginta annis iudicasse Israelem. Quare solus Heli in Israel vtramque tenuit dignitatem: in vtraque per eosdẽ quadraginta annos versatus: vel etiam pontificiã viginti ante annis aggressus, vt Torniel. ann. mũdi 2594. n. 3. & ann. mundi. 2900. n. itẽ 3. non improbabile existimat: vt sic illa annorum summa, quæ inter Eleazarum, & Heli debuit intercessisse, compleatur. Inter Pontifices fuit septimus. Inter Iudices decimus quartus. In priori dignitate successit Pontifici Ozi: antecessit Pontifici Achitob nepoti suo. In posteriori successit iudici Sansoni: antecessit Iudici Samueli. Quod ex dicendis ad cap. 2. clariùs patebit.

Heli vtramque potestatem, pontificiam, & iudiciariam tenuit.

V.

De tempore huius sessionis.
Hebræorum placitum reiicitur.

Sedente super sellam. Dicendum de tempore, loco, ac fine huius sessionis. Tempus dicunt Hebræi, fuisse eandẽ diem, qua Heli, & Summus Sacerdos, & Iudex creatus est. Probat, quia sedebat super sellam, causas, quibus tunc præpositus fuerat, iudicaturus. Sed nihil efficiunt: tũ quia non constat, in eadem die ad vtramque dignitatem simul euectum esse: tũ quia si ab eo die cœpit iudicare, quo sedit super sellam; cum die, quo mortuus fuerit, super sellam sederit, vt patet ex cap. 4. n. 13. eodem etiã diceretur iudicare cœpisse: atque adeò quadraginta annis non iudicasse; contra quam c. 4. n. 18. asseritur. Et in vniuersum loquendo, iudex sedet super sellam, non eo tantùm die, quo creatur; sed omnibus aliis, quibus iudicia exercet: non rectè igitur ab ea sessione colligi potest, tunc primùm Heli iudicasse. Abul. hoc loco sentit cõtigisse multò post; quia contigit eo anno, quo Samuel cõceptus, & natus est; vt huius series historiæ videtur indicare: Samuel autẽ natus fuit multò post creationem Heli in iudicẽ, alioqui cum Heli 40. annis iudicauerit cap. 4. n. 18. si Samuel natus est, cum ille iudicare cœpit; profectò Heli mortuo, Samuel 40. annos impleuisse diceretur; quod tamen falsũ putat; cum dicat ex capitibus sequentibus colligi posse, Heli mortuũ fuisse, Samuele adhuc iuuene. Si autem quæras, quo tandem anno post creationẽ Heli existimet Abul. hanc sessionem cõtigisse? Responderi potest ex illius dictis ad cap. 8. q. 2. cõtigisse, octauo. Nam ibi existimat Samuelem vixisse 70. circiter annos; a quibus si remoueas 38. annos, quos vixit post Heli, 20. quidem ante regnum Saulis, & 18. cum Saule rege; remanent 32. quos vixit cum Heli: ergo cum Heli iudicauerit 40. annis; octauo eius anno natus est Samuel: & proindè in eodem contigit hæc sessio. Ratio illius est: quia sic habuit Samuel mortuo Heli annos 32. in qua ætate adhuc poterat iuuenis appellari; & post illos 20. quos iudicauit, vt ex cap. 7. patebit, habuit annos 52. in qua ætate iam cernitur senectus; propter quam à principatu excludebatur. August. Torniel. anno mundi 2900. sentit contigisse primo anno præfecturæ Heli, & sub initium sequentis, natum fuisse Samuelem. Mouetur, quia Samuel cum de principatu suo deiectus est, minimum habere debuit 60. circiter annos; alioqui senuisse, & incanuisse non diceretur, vt dicitur cap. 8. n. 1. & cap. 12. n. 2. ergo præter illos 20. quos solus iudicauit, viuere debuit cum Heli 38. vel 39. circiter annos: ex quibus illi 60. circiter complentur: ergo exeunte primo, vel ineunte secundo anno præfecturæ Heli, natus est Samuel. In hac re nihil certi definiri potest; solùm dico, hanc historiam de sessione Heli, & oratione Annæ, & natiuitate Samuelis, contingere potuisse toto illo tempore, a primo anno vsque ad decimum præfecturæ Heli: non ante, non post. Non ante, vt patet ex litera, in qua priùs fit mentio Heli sacerdotis, & in sella (vtique iudiciaria) sedentis. Non post, quia sequeretur mortuo Heli, non dum Samuelem habuisse 30. annos: & proinde post illos viginti, quos iudicauit, nõ dum habuisse quinquaginta: & quod indè reliquum est, non potuisse senem appellari: quæ enim est ante annum quinquagesimum senectus? Nihilominùs contingere potuisse quouis anno, ex intermediis: quia sic potuit habere Samuel, mortuo Heli, ætatis annos à 30. vsque ad 40. & post vigesimũ suæ præfecturæ, annos ætatis a 50. vsque ad 60. in qua ætate, præsertim laboribus confecta, non est à ratione alienum, quemlibet appellari senem. Atque hæc de tempore, quo hæc sessio, & quæ proximè sequuntur, contigerunt.

Sententia Abulens.

Tornielli opinio.

Auctoris mens.

VI.

De loco huius sessionis.

Tabernaculi descriptio.

Locus, in quo sedit, fuisse dicitur ante postes templi Domini, seu tabernaculi, iam enim dixi n. 7. templum pro tabernaculo vsurpari. Hoc autem, vt intelligas, aduerte, tabernaculum tres habuisse partes, quarum quælibet templum etiam dicebatur: iuxta illud Ierem. 7. n. 4. *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, Templum Domini, Templũ Domini, Templum Domini est.* Qua trina repetitione volunt aliqui trinas tabernaculi partes insinuari. Prima erat atrium exterius centum cubitos longũ, quinquaginta latum. In medio huius atrij erat tabernaculum longum triginta cubitos: latum decem: & interiecto velo, in duas partes diuisum: quarũ vna sancta, altera sancta sanctorum dicebatur. Secunda igitur pars totius sanctuarij, erat illa sancta, habẽs longitudine vicenos cubitos: latitudine verò denos. Tertia tandem illa sancta sanctorum, tam secundum longitudinem, quàm secundum latitudinem denos cubitos habens. Et meritò; quia typus erat cœlestis ciuitatis, quę *in quadro posita est.* Apoc. 21. n. 16. Igitur Heli non sedebat ante postes huius tertij templi: nam is locus, qui erat sancta, nõ sedendo, sed sacrificando dicatus erat. Neque etiam ante postes secundi templi: nam in eum locũ, qui erat atrium exterius, non introibant populares: præsertim postquam ad terram promissionis ventum est, vt ex Abul. diximus. Vnde non poterat Heli, ex eo loco obseruare vultum Annæ, extra atriũ orantis, & cũ illa sermones miscere. Erat igitur ante postes primi templi, seu atrij exterioris: ex quo loco vtrunque facilè præstare potuit.

Sancta sanctorum cælestis ciuitatis typus.

VII.

Primabum sessionis causa.
Iudices ad portas ciuitatis iudicare soliti.
Abul.

Finis huius sessionis, vel fuit iuxta Interlineal. & Hugonem, vt venientibus ad templum præsto esset; & cõsulentibus responderet: vt colligitur tũ ex sella, super quã dicitur sedere: quæ nõ erat vulgaris, sed iudicaria in modũ solij nimis erecta: alioqui corruens ex illa non posset ceruices frãgere: vt infrà cap. 4. n. 18. habetur. Eandem ob causam sedebant olim iudices, in portis ciuitatis Deut. 16. n. 18. Ruth. 4. n. 1. Amos. 5. n. 12. Iob. 5. n. 4. & 29. n. 7. Prouerb. 22. n. 23. Psal. 68. n. 13. & passim alibi, vt ad eos publicè sedentes, facilem aditum haberent litigantes. Vel fuit iuxta Abul. hic q. 12. vt vt animum relaxaret: non solùm prætereuntes intuendo,

Templorum fores variis cælaturis decorari solita.

intuendo, sed etiam postium pulchritudinem speculando. Nam in templi foribus decorandis, præcipua olim cura ponebatur. Vt patet in primis ex sacris literis. Nam Isai. c. 60. n. 18. *Occupabit*, inquit, *salus muros tuos, & portas tuas laudatio.* Septuaginta transferunt: *Vocabuntur portæ tuæ sculpturæ.* Rursus Psalm. 73. n. 6. *Exciderunt ianuas eius in idipsum.* Vertunt iterum Septuaginta ex Hebræo: *Exciderunt picturas eius*: quasi templi fores præcipuis emblematis, ac cælaturis ornarentur. Item 2. Paralip. 4. n. 22. *Ostia*, inquit, *cælauit templi interioris; & ostia templi forinsecus aurea.* Vbi patet quantus fuerit portarum ornatus. Deindè ex profanis. Georg. 3.

——Templum de marmore ponam.

Virgil.

In foribus pugnam ex auro, solidoque Elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini.

Æneid. 6.

——— Positique immania templa
In foribus lethum Androgeo, &c.

Quasi præcipua templi ornamenta, templi foribus adhiberentur: quibus proinde contemplandis, etiam principes viri otiosiùs vacabant, vt patet ex 1. Æneid. de Didone.

Tum foribus Diuæ, media testudine templi,
Septa armis, solioque altè subnixa resedit.

De qua re plura aliquandò lusimus. Hunc igitur in modum Heli sedebat ante postes templi, & eorum pulchritudine, oculos, animumque pascebat. Sed priorem rationem huic posteriori antepono. Congruentius enim erat, vt tantus pontifex, ac iudex, ad audiendas causas, quàm ad picturas intuendas pro templi foribus sederet.

Num. 10. Cum esset Anna amaro animo orauit ad Dominum: flens largiter.

EXPOSITIO LITERÆ.

I.

Hæc amaritudo non ex ira, sed ex sterilitatis tristitia orta.

D. Chrys.

Hæc ex tristitia amaritudo laudabilis.

CVm esset amaro animo. Non erat in animo Annæ amaritudo iræ; hæc enim in corde sapiētis, & multò minùs patientis, locum non habet, iuxta illud: *Non habet amaritudinem conuersatio illius.* Sap. 8. n. 16. Quod si D. Chrys. ho. 1. de Anna, dicat illam *obsideri ab ira*: interpretandus est, de ira oppugnāte, non expugnante. Erat igitur in animo Annæ amaritudo tristitiæ, non quidē ob iniurias Phenennæ, has enim læto animo excipiebat; sed ob suam sterilitatē, qua sibi videbatur à Deo maledicta, & ob sua peccata fructu vteri priuata: vt notat Chrys. quæ amaritudo vitiosa non erat, sed laudabilis. De hac enim Ezechias: *Ecce*, inquit, *in pace amaritudo mea amarissima.* Isai. 38. n. 17. Et Parœmiastes, *Cor*, inquit, *quod nouit amaritudinem animæ suæ; in gaudio eius non miscebitur extraneus.* Prou. 14. n. 10. Similem ob causam Noëmi suis se filiis orbatam videns, amaram se dici volebat. *Ne vocetis*, inquit, *me Noemi, id est, pulchram; sed vocate me marà, id est, amaram.* Ruth 1. num. 20. At quomodò erat amaro animo, quam Elcana tā blandis verbis deliniuit? vt intelligas, quàm parùm proficiant cōsolationes hominū. Exulcerare possunt homines ægros animos, non sanare. Sicut & magi Pharaonis, quibus permissum est à Deo, plagas addere, nō tollere. Vt rectè aduertit Theod. q. 12. in Deut. *Iussit*, inquit, *Deus, vt plagas à Deo missas augerēt ipsi; qui tamen dissoluere supplicia non poterant.* Vndè Iob. c. 13. n. 4. consolatores suos vocabat, *Cultores peruersorum dogmatum*: seu, vt est in Hebræo: *Medicos idoli.* Vt enim qui idolū curat, frustra laborat; ita qui mærentem cōsolatur, parùm proficit, si diuina absit consolatio. Idcircò Iacob lugens multo tēpore

Theodoret.

A propter absentiam Iosephi; à cæteris filiis *noluit consolationem accipere.* Gen. 37. n. 35. quia in hominibus, vt rectè Abul. modus veræ consolationis est nullus. Quarè Dauid humanas respuebat consolationes, ad diuinas inhiabat. *Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum.* Psal. 76. n. 4. Expertus nimirum illas esse vanas, & tanquam *cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.* Ierem. 2. n. 12. has verò firmas, & tanquam *fontes aquæ salientis in vitam æternam* Ioan. 3. n. 14 Imò cum temporalia bona, ne sua quidem præsentia consolentur; tamen cælestia sola memoria consolantur. *Memor fui Dei, & delectatus sum.* Quod D. Bernard serm. de verbis Apost. expendens. *Quid facies*, inquit, *in præsentia, qui in sola memoria delectatur.* Itaque humana consolatio minor est, quàm, vt per eam interna animi amaritudo exhauriatur: sola

Diuina consolationes vel in memoria abundant.

Abul.

D. Bern.

B hoc præstare poterit diuina. Vndè egregiè D. Bern. sermone quodam de fallacia præsentis vitæ, loquens de cælesti consolatione. *Flumen*, inquit, *planè est; sed quod affluat, non quod fluat, vel effluat. Flumen vocatur, non quod transeat, vel pertranseat, sed quod abundet.*

Cælestis consolatio, flumen.

II.

Tristitiam externa consolatio non leuat.

Orauit ad Dominum. Cum igitur videret Anna non posse sui cordis amaritudinem humani eloquij suauitate dulcorari; non se contulit ad externam aliquam voluptatem; quæ planè solet esse fallax; & adulterinum tristitiæ leuamentum. Vndè D. Basil. homil. 5. in Martyr. Iulitam, sub finem,

D. Basil.

C eos reprehendit, qui *adeò insigniter*, inquit, *consueuerant genio indulgere, ac deliciis, vt si qua incidisset occasio tristitiæ, huius prætextu, totos se ad crapulam conuerterent, & ebrietatem sectandā.* Quasi externis possent oblectamentis internæ tristitiæ sentinam exhaurire. Sed falluntur addit D. Basil. his enim deliciis *haudquaquàm*, inquit, *demulcent, aut sedant cōceptum mærorem: veriùs malum permutant malo; & improbo quodam contractu, ac permutatione exitiali pro corporis morbo, morbum in se recipiunt animæ.* Non igitur ad externam oblectationem se cōuertit Anna; sed ad internam orationem, quæ est optimum ad leuandam tristitiam remedium; iuxta illud: *Tristatur aliquis vestrum? oret.* Iacob. 5. n. 13. Quo pacto Christus Dominus, cum *cœpit pauere, & tædere*, orabat. Marc. 14. à n. 33. vt rectè obseruat D. Laur. Iustinian. de triumphali Christi agone cap. 6. vt

Oratio optimum ad leuandam tristitiam remedium.

D. Laur. Iustin.

D suo nos exemplo in amaritudine positos ad orationem, tanquam ad singulare præsidium, inuitaret. Vbi plura refert veterum exempla patriarcharum; qui mærore, & tristitia confecti, solùm orationis suffragium requirebant. Vndè D. Chrysost. homil. 1. de Anna docet sanctissimam fœminam, eam molestiam discussisse, maliquè finem reperisse, *nullo è terrenis accito adiutore.* Et rationem reddit, quia eius tristitia, *non nascebatur*, inquit, *ex iactura pecuniarum, vt aliquis allato auro dilueret posset angorem; neque ex aduersa corporis valetudine, vt accitis medicis morbum posset abigere. Natura erat maledicto obnoxia, cælestem manum desiderans. Idcircò prætermissis omnibus terrenis ad naturæ Dominum confugit;*

D. Chrys.

E *nec priùs destitit, quàm illum flecteret, exoraretque, vt orbitatem tolleret, vuluamque aperiret.* Vbi quamuis dicat, Annam ad Deum confugisse, quia morbum sola diuina manu medicabilem patiebatur: nō dubito tamen, etiamsi quid opis ab humano præsidio sperare potuisset; Deum nihilominùs oraturā, à quo maturius, & efficacius remedium parandum non dubitabat. Quam proindè Dauid posteà imitatus: *Detrahebant*, inquit, *mihi; ego autem orabam.* Psalm. 108. num. 4. Vbi D. Chrys. homil. 29. in Genes. *Vidisti*, inquit, *vnde quærat auxilium? Alij dolos plectebant, & calumnias, & insidias; ego autem ad*

D. Chrys.

inexpugnabilem murum confugio, ad tutam anchoram, A *ad portum fluctuum expertem, preces, inquam, per quas, omnia difficilia, leuia, & facilia mihi fiunt.* Quare idem D. Chryf. homil. 2. de Anna hortatur fœminas, vt Annæ exemplo, non ab alio fibi quærant auxilium, quam a Deo. *Tu, inquit, si cum morbo laborares insanabili, percursa tota ciuitate, pecunias impendisses, pluribus vtens medicis, nec vllum mali solatium reperisses, videres vero mulierem, quæ cum eodem morbo teneretur, liberata sit, haud quaquam desineres obsecrare, rogare, exhortari, vt eum tibi commonstraret; cuius opera fuisset sanata. Nunc verò cum videas Annam in medio stantem, suumque morbum enarrantem, & eiusdem remedium commemorantem, ac medicum vltro commonstrantem, non accedes acceptura remedium?* Et paulò post. *Alij, inquit, longinquas peregrinationes susceperunt, vt medicum commonstratum in peregrina regione conspicerent; idque cum non admodum certa esset fiducia, vt prorsus a morbo liberarentur. At tu, ô mulier, cum non sis factura profectionem transmarinam; nec vltra patriæ fines demigratura, differs, & cunctaris?* Suam igitur amaritudinem, vt in dulcedinem verteret Anna; & suam sterilitatem in fœcunditatem commutaret, orauit ad Dominum. B

Deus animorum medicus per orationẽ quærendus.

III. Septuaginta in Sixtina, addunt: *Stetit coram Domino.* Quod ipsa Anna de se dixit paulò inferius n. 26. *Ego, inquit, sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans Dominum.* Vnde aliquis fortassè crederet, non solùm Annam stando orasse; sed & reliquos Hebræos ita orare solitos fuisse. Cui fauere videntur aliqua Euangelij loca. Matth. 6. num. 5. Marc. 11. n. 25. Luc. 18. n. 11. in quibus orantes dicuntur stare. Ita tenent Caiet. Iansen. Haymo, Theophyl. & alij. Sed hæc interpretatio non est in vniuersum vera. Nam in primis verbum, *standi*, aliquandò significat solam assistentiam, seu præsentiam; non verò situm erectum; vt clarissimè patet. 3. Reg. 8. n. 22. Vbi sic: *Stetit Salomon ante altare Domini.* Et tamen paulò inferius n. 54. additur: *Surrexit de conspectu altaris Domini: vtrumque enim genu in terram flexerat.* Item 2. Paralip. 6. n. 12. de eodem rege dicitur: *Stetit ergo coram altari Domini.* Et paulo post n. 13. *Et deinceps flexis genibus, & palmis in cælum eleuatis, ait.* Vbi illo aduerbio, *deinceps*, non videtur insinuari aliqua alternatio situs stantis, & procumbentis in genua, sed tantùm silentis, & loquentis: semper enim in genua prouolutus, nunc tacuit, paulò post orauit. Tandem Luc. 7. num. 38. de Magdalena prouoluta ad pedes Domini dicitur: *Stans retrò secus pedes eius.* Igitur ex prædictis locis fateri non cogimur orãtes corpore erecto stetisse. Nec si cogeremur; ea consuetudo vniuersalis esse probaretur: nam Stephanus, *positis genibus*, orauit Act. 7. n. 59. D. Petrus Act. 9. n. 40. D. Paulus Act. 20. n. 36. Idem D. Paul. cum aliis discipulis Act. 21. n. 5. Homo pro filio lunatico precatus. Matth. 17. n. 14. Leprosus Marc. 1. n. 40. Christus Dominus Luc. 22. n. 41. & ex aliis passim locis constat, Hebræos etiam flexis genibus orare consueuisse. Sic igitur credendum est, orasse & Annam. Quamuis dicatur stetisse, vel translatè, pro, adfuisse; vel mysticè, pro, constanter orasse. Tanta enim fuit Annæ constantia, vt extremæ afflictioni non succubuerit; sed alacris ad orationem euolarit. Quo sensu dicitur de Moyse, Psalm. 105. n. 23. *Dixit, vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione, in conspectu eius.* Hoc est, si Moyses tanta constantia non orasset, vt se etiam periculo exposuisset: sicut miles, qui sui corporis obiectu rupturam murorum irruentibus hostibus intercludit. Eodem sensu Beatissima Virgo, & aliæ sanctissimæ sodales *stabant iuxta crucem Iesu.* Ioan.

Vtrum Hebræi, stando orarent.

Caiet. Iansen. Haym. Theoph.

C

Standi verbum aliquãdo non sitũ, sed assistentiam significat.

D

Etiam flexis genibus Hebræi orare soliti.

Standi verbum, Annæ in orando constantiam denotat.

E

B. Virginis iuxta crucẽ constantia.

A 20. n. 25. Nam & si propriè starent, ne verbum sine necessitate a sua propria significatione extrahatur: dici tamen potest, mysticè stetisse, vt statu corporis constantiam animi significarent. Quamuis enim præsens dolor deiiciebat animos, bonorum tamen expectatio futurorum erigebat. Vndè D. Ambros. libr. 10. in Luc. cap. 23. *Maria, inquit, ante crucem stabat, & pijs spectabat oculis filij vulnera; quia expectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem.* Itaque Anna licet genibus prouoluta in oratione: tamen perseuerantiâ, & alacritate animi stabat.

D. Ambrof.

IV. Cæterùm contra eos, qui genua in oratione nõ flectunt, optimè Cæsarius Episcop. Arelat. homil. 30. *Vellem, inquit, scire, qui nec genua flectunt, nec* B *inclinare capita volunt: si aliquid sibi satis necessarium, aut à iudice, aut ab aliqua potenti persona expeterent: vtrùm stantes, & recto capite negligenter, & tepidè supplicarent: Rem terrenam ab homine terreno quærimus, & propè vsque ad terram nos humiliter inclinamus; & a Deo remissionem peccatorum, & æternam requiem inquirentes, nec capita nostra inclinare dignamur.* Et paulò post adducto exemplo de Christu Domino, qui *procidens in terram* orabat, subdit: *Prostratus in terram orat medicus, & non inclinatur ægrotus; orat iudex, & orare dissimulat iudicandus?* Vbi plura de hac re. Hos verò, qui olim sedentes orabant, reprehendit Tertul. lib. de orat. cap. 12. tum quia Ethnicos imitabantur; tum quia irreuerentiæ crimen, vt loquitur, incurrebant. *Etiam ipsis nationibus, inquit, si quid saperent, intelligendum. Siquidem irreuerens est, assidere sub conspectu, contraque conspectum* C *eius, quem cùm maximè reuerearis, ac venereris: quantò magis sub conspectu Dei viui, Angelo adhuc orationis astante, factum istud irreligiosissimum est; nisi exprobramus Deo, quòd nos oratio fatigauerit.* Certè D. August. lib. de cura pro mortuis cap. 5. in tom. 4. ita cordis affectum, & corporis gestum in oratione coniungit; vt dicat, alterum ab altero mirabiliter iuuari, & excitari. *Nescio, inquit, quomodò, cum hi motus corporis fieri, nisi motu animi præcedente non possint, eisdem rursùs exteriùs visibiliter factis, ille interior inuisibilis, qui eos fecit, augetur: ac per hos cordis affectus, qui, vt fierent ista, præcessit; quia facta sunt, crescit.* Vbi vides, quamuis cordis affectus imperet, vt bonus corporis gestus exteriùs exhibeatur; D tamen per hunc rursùs illum excitari: & eò altiùs erigi animum, quò humiliùs inclinatur corpus. Æquum igitur est, vt in oratione summa, etiam corporis reuerentia exhibeatur.

Genua in oratione flectenda.

Cæs. Arelat.

Qui sedẽtes orant, reprehenduntur.

Tertul.

D. Aug.

A corporis gestu affectus in oratione excitatur.

V. *Flens largiter.* Ex Hebræo Septuaginta transtulerunt: *Flens fleuit:* quæ verborum geminatio hebraismus est, quo ingens lacrymarum copia significatur. Quemadmodùm Thren. 1. n. 2. *Plorans plorauit in nocte.* Isai. 22. n. 18. *Coronans coronabit te tribulatione.* Psalm. 117. num. 18. *Castigans castigauit me.* Hebr. 6. n. 14. *Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te.* Et sic de aliis passim. Pulchrè igitur reddidit Latinus interpres, *Flens largiter;* vt quod Hebræus figuratè dixerat; hoc ipse E propriè significaret. Nota verò dici hoc loco Annam largiter flere; non autem suprà n. 7. sed tantùm flere, quia vberiores lacrymas in colloquio cum Deo, quàm in iurgio cum æmula profundebat; sed de hac re in sequent. annotat. latè dicendum.

Vberes Annæ lacrymæ.

Num. 10. Et votum vouit, dicens, Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fue-

tis

ris, nec oblitus ancillæ tuæ; dederisque seruæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Votum, iuramentum, & firmum propositum aliquandò idē.* *D.August. Theodoret. Euthym. Hugo. Card. Lyr. Caiet. Genebr.*

ET *votum vouit*. Chaldaicè, *Et iurauit iuramentum.* Sed idem est, nam iuramenti nomine, quælibet promissio, aut firmum propositum indicatur: iuxta illud Psalm. 118. n. 106. *Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.* Vt ibi D. Aug. Theodot. Euthym. Hug. Card. Lyran. Caiet. Genebrard. aliique interpretantur. Vndè Christus Dominus illis verbis, Matth. 5. n. 33. *Reddes Domino iuramenta tua*: allusit ad illam legem latam Num. 30. n. 3. in qua non solùm iuramenta, sed etiam vota iubentur impleri. Quod scilicet iuramentum etiam pro voto sumeretur. Fuit autem hoc votum conditionatum. Vnde post illam ad Deum præfationem, *Domine exercituum*: de qua n. 3. iam diximus, ponitur conditio, quæ sequentibus verbis continetur.

II. *Voti conditio.*

Si respiciens, &c. Conditio vna est, nimirùm, si filium a Deo impetret: quadrifariam tamen explicata: per beneuolum Dei intuitum, *si respiciens videris*: per recordationem, *& recordatus mei fueris*: per non obliuionem, *nec oblitus ancillæ tuæ*: ac tandèm per donationem virilis sexus, *dederisque seruæ tuæ sexum virilem*: seu vt est in Hebræo, *semen virorum.* Quæ omnia eodem recidunt. Et hæc est vna de causis, ob quas dicitur Anna sequenti num. multiplicare preces coram Domino; quia scilicèt ex nimio cordis affectu verba idem significantia repetebat. Quatuor hîc notanda sunt, vt tota conditio explicetur.

III. *Annæ humilitas.*

Primo loco humilitas Annæ, quæ tribus vocabulis suam erga Deum seruitutem indicauit, appellando se famulam, ancillam, ac seruā: ac si nullum esset genus seruitutis, quod ipsa pro Deo libentissimè non obiret. Alij quidem alijs in rebus suum Deo obsequium præstabunt; quidam, si honorifica; alij, si quæstuosa; nonnulli, si iucunda impetentur. Sed qui veram Deo seruitutem profitetur: non ad imperata respicit, sed ad imperantem, & quidquid iniungatur, dummodò à Deo iniungatur, promptissimus exequitur; nec attendit, in quo gradu seruiat, sed cui seruiat: gloriosisnè muneribus, an abiectis addicatur: inter intimos consiliarios, an inter vilia mancipia numeretur. Quod ad cap. 3. fusiùs illustrabo. In Hebræo ter repetitur idem vocabulum, אמתך *amatheca*, id est, *ancilla tua*, quasi hoc illa cognomentum tam frequenter vsurparet, quòd de illo præ cæteris gloriaretur. Quemadmodum & Dauid: *O Domine*, inquit, *quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Psal. 115. n. 16. Vbi se non solùm Dei seruum semel, atque iterùm appellat: sed etiam matrem suam Dei ancillam, honoris gratia testatur. Ac si nihil sibi gloriosius, quàm suam, & maiorum suorum erga Deum seruitutem arbitraretur.

Non imperata, sed imperantem vera respicit obedientia.

Dei seruitus gloriosa.

IV. *Rabbi Salomonis nugæ exploduntur. Zelotypiæ aqua.*

Secundò loco irridendæ sunt nugæ Rabbi Salomonis, qui illa verba: *Si respiciens videris*, sic explicat. *Et si nolueris respicere, respicies.* Quo pacto istud? Quia æmulabo amorem cum altero viro: vnde vir meus ducet me ad aquas zelotypiæ, quas cum innocens potauero, sine dubio fœcundabor: iuxta illud diuinum pactum, quod Num. 5. à n. 12. continetur. Vbi mulier à viro suo de adulterio, sed sine testibus accusata, iubetur potari aquis zelotypiæ, quæ erant multis maledictionibus, & execrationibus inauspicatæ: & si rea fuerit, prædicitur, statim magnis viscerum doloribus disrumpenda: si innoxia, futura incolumis, & liberos feliciter genitura. Nihilominùs hoc figmentum non immeritò explodit Abul. tum quia Anna, cum esset sanctissima, talem dolum non intenderet, ne somniaret quidem: tum quia si intenderet, nihilomagis fieret voti compos: nam Deus per fraudem, ad nihil cogitur: nec per huiusmodi nugas irridetur. Addo, quod in illis verbis continetur conditio, sub qua fit votum, cum sit votum conditionatum, vt patet ex forma verborum, & interpretes admittunt: at verò iuxta illam interpretationem, potiùs quædam execratio, & comminatio in Deũ contineretur: vndè votum non esset conditionatum: sed execratorium quoddam, & comminatorium deliramentorum: quod absit, vt de tam pia, ac sancta fœmina cogitetur. Sensus igitur est, si beneuolè respiciens afflictionem meam, me ab illa liberaueris, &c. Nam respicere Dei, fauere est, ac benefacere. Genes. 4. n. 4. *Respexit Dominus ad Abel.* Exod. 33. n. 13. *Respice populum tuum, gentem hanc.* Deut. 26. n. 15. *Respice de sanctuario tuo, & de excelso cælorum habitaculo.* Psalm. 9. vel 10. secundùm Hebræos n. 9. *Oculi eius in pauperem respiciunt.* Psal. 12. n. 4. *Respice, & exaudi me Domine Deus meus.* Ps. 21. n. 2. *Deus Deus meus respice in me.* Et passim alibi. Idem est illud: *Si recordatus mei fueris*, hoc est, si te mihi propitium reddideris: vt videre est Gen. 19. n. 29. *Recordatus Abrahæ, liberauit Lot.* Exod. 32. n. 13. *Recordare Abraham, Isaac, & Iacob seruorum tuorum.* Iob. 14. n. 13. *Constituas mihi tempus, in quo recorderis mei.* Ierem. 2. n. 2. *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam.* Daniel. 14. n. 37. *Recordatus es mei Deus, & non dereliquisti diligentes te.* Et sic de cæteris frequenter. Idem tandem & illud: *Nec oblitus ancillæ tuæ*; vt constat ex Psalm. 9. n. 13. *Non est oblitus clamorem pauperum.* Psal. 73. n. 19. *Animas pauperum ne obliuiscaris in finem*, Isai. 49. n. 15. *Ego tamen non obliuiscar tui.* Thren. 5. n. 20. *Quarè in perpetuum obliuisceris nostri?* Oseæ 1. n. 6. *Obliuione obliuiscar eorum.* Et similia passim occurrunt.

Abul.

Dei oculi beneficii. *Suorū Deus dum recordatur, miseretur.*

V. *Cur potiùs filium, quàm filiam Anna postulauerit.* *Abul.* *Refellitur prima rat.*

Tertio loco quærendum est, cur potiùs filium, quàm filiam postulauerit? Respondet primò Abulens. hîc, vt posset ministrare Domino in tabernaculo, quod fœmina non poterat. Sed contrà, quia id, quod vouetur, tanquàm conditio ad aliquod beneficium, quod petitur, impetrandum, non est finis, eius petitionis: cum non primariò, sed secundariò intendatur: & sit tanquàm medium ad finem obtinendum. V. g. qui vouet peregrinari, si salutem, quàm à Deo petit, consequatur; non eam petit, vt peregrinetur; sed potiùs pro illa obtinenda, tanquàm medium adhibet votum peregrinandi: atqui Anna vouebat oblationem pueri, in tabernaculo, ad illum impetrandum: seu volebat offerre, vt posset impetrare; ergo non vice versa, impetrare volebat, vt posset offerre. Alium igitur ad finem, illum à Deo filium postulabat. Respondet secundò D. Greg. hoc loco, hisce verbis: *Quid est*, inquit, *quòd Anna virilem sexum à Domino postulat, nisi, quia eos, quos sancta Ecclesia parere prædicando appetit, Euangelica perfectione fortes esse concupiscit?* In quo sensu illa *mulier amicta sole*, quæ apparuit in cælo. Apocal. 12. n. 1. & Ecclesiæ typus est, dicitur peperisse *masculum.* Ibid. n. 5. hoc est, populum Christianum voluptatibus indomitum. Nam vt benè Andreas Cæsar. Cappadociæ Episcop. ad eum locum interpretatur: *Ecclesiæ*, inquit, *populus filius masculus rectè appellatur, qui carnis voluptatibus, sensuumque illecebris non frangitur, neque deuincitur, sed animo infracto in officio persistit.*

Secūda ratio mystica. *D. Greg.* *Masculos Christianorum animos, non effœminatos, parit Ecclesia.*

And. Cæs.

Quod etiam prædixit Isaias cap. 66. n. 7. *Antequam*, inquit, *parturiret, peperit, antequã veniret partus eius, peperit masculum.* Quibus verbis non solùm exprimitur celeritas, qua populus Christianus propagatus est, vt D. Hieron. aduertit; sed etiam oratiuncula eiusdem populi contra omnes carnis illecebras fortitudo; vt notat D. Cyril. Alexand. *Non enim*, inquit, *effœminatur mollitie Christianus populus, sensu virili præditus est, & inuenili.* Vndè constat Christiano nomine, & Ecclesia matre indignos esse, qui a virili statu in fœmineas illecebras facessunt. Sed hæc responsio mystica est. Respondeo igitur tertiò ad literam, postulasse masculum, quia parentum nomen, ac genus per masculum propagabatur, non per fœminam: vt num. 1. iam ostendimus. Vnde veteres patriarchæ, potiùs filiorum, quàm filiarum natalitia celebrabant; vt patet in filiis Iacob: nam duodecim mares, cum magno plausu, gratulationeque parentum nati sunt. Genes. 29. a n. 32. & Genes. 30. à n. 6. Vna tamen Dina absque vlla lætitiæ significatione nata est. Genes. 30. num. 21. Cur ita factum sit, quærunt interpretes. Ex quibus Honcala respondet, ob præsagium futuri stupri, in quod illa tandem ruit; vt Genes. 34. num. 2. narratur. Quasi non deberet nasci cum celebritate, quæ cum castitate non vixit. Optima quidem ratio ad mores. Sed planior illa est ad rem præsentem, quòd filij potius, quàm filiæ paternum genus propagarent. Quod si aliquandò paterna domus conseruabatur per filias; vt patet in filiabus Salphaad de tribu Manasse. Numer. 27. n. 6. tamen id contingebat, quandò paterna hæreditas ad filias deuoluebatur, quod contingere non poterat in tribu Leuitica Annæ, quæ propriam hæreditatem non habebat. Quarè virilem sexum postulabat, non solùm, vt eius sterilitas solueretur, sed etiam, vt eius posteritas, sub paterno nomine conseruaretur.

D. Hieron.
D. Cyril. Alex.
Tertia ratio literalis. Genus paternum non per fœminã, sed per masculum conseruatur.
Quo pacto aliquandò parentum nomen per filias conseruabatur.

VI. Quarto tandem loco quærendum est, An hæc petitio Annæ fuerit de re bona? Origenistæ ex suo errore dicere cogerentur, esse de re mala. Nam illi putant, animas rationales in cælo præexistere; nec inde in corpora præcipitari, nisi postquàm peccauerint; vt sui sceleris pœnas luant, & in corporibus tanquàm in ergastulis inclusæ torqueantur. Vnde petere a Deo, vt nascantur filij, iuxta illorum errorem, perindè erit, ac petere, vt animæ in peccata prolabantur. Sed hunc errorem, vt interim alios omittam, confutat Theophilus Alexandrin. epist. 2. paschali contra Origenem: & sumit argumentum ex hac petitione Annæ, & aliorum sanctissimorum hominum filios postulantium. Nam si illa Origenis opinio vera est; *Culpa*, inquit, *subiacebit Anna vxor Elcana, semen virorum postulãs; vt propter desiderium muliercule, animæ in cælis periclitentur; & vna earum peccato graui labatur in terram, ac pristinam beatitudinem deserat.* Et alia adducit exempla Moysis, ac Dauidis. Nam Moyses videns populum Israelis, sicut stellas cæli, multiplicatum; adhuc dicebat: *Dominus Deus patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa millia.* Deut. 1. n. 10. Et Dauid multiplicationem sui populi precatus: *Et videas*, inquit, *filios filiorum tuorum.* Psal. 127. n. 6. Et tamen neuter animarum peccata, aut postulabat, aut exoptabat: neuter volebat, vt animarum ruinis populus Israeliticus propagaretur. Nec pauciora sunt in lege gratiæ exempla; vbi sæpe steriles parentes, non solùm sine peccato, sed etiam cum merito filios postularunt, & magno beneficio susceperunt, vt patet in parentibus vtriusque Nicolai Myrensis, & Tolentinatis, & pluribus aliis. Cum igitur animæ suis corporibus nõ præexistant, neque in illa propter contractas culpas detrudantur: sit, vt ex hoc principio non possit hæc subolis petitio mala iudicari. Quo autem pacto bona sit, expendit D. August. epist. 121. ad Probam viduam de modo orandi cap. 16. *Oratio*, inquit, *eius* (scilicèt Annæ) *quomodo ad orationem illam dominicam pertineat, non facilè reperitur: nisi, quia in eo, quod ibi positum est, Libera nos a malo; non paruum malum videbatur, & nuptam esse, & fructu carere nuptiarum, cum sola excusset nuptias procreandorum causa filiorum.* Quare non videtur hæc petitio de meliori bono fuisse, quàm naturali, vt magis in annot. patebit. Nisi dicamus Annam non qualemcunque filium habere voluisse; sed filium, qui totus in diuinũ obsequium impenderetur; quod D. Aug. in Psal. 98. significauit. Vbi de Anna loquutus: *Orauit*, inquit, *ad Dominum cum gemitu magno, & petens, vt daret ei filium, ostendit, quia non carnaliter habere voluit, quẽ natum illi dedit, qui eum esse voluit.* Quasi ab effectu traditionis in tabernaculum, supernaturalis bonitas rei petitæ indicaretur. Consentit D. Hier. in epist. 4. ad Rusticum monachum de forma viuendi. *Anna*, inquit, *Samuelem non sibi, sed tabernaculo genuit.* Quia antequàm conciperet Domino consecrauit: nec tam proprium ex eo decus, quàm diuinam gloriã sperabat. Diuinior adhuc erit hæc petitio, si dicatur Anna non tam Samuelem ad literam, quàm Christum Dominum in mysterio postulasse. Quod mihi videtur innuisse D. Ambros. sermon. 17. in Psalm 118. Vbi de Anna loquutus; *Tacita*, inquit, *clamabat, & interiori voce piæ mentis excitabat IESVM.* Vbi dicitur excitare Iesum, non solùm quòd ad illum tanquàm ad donatorem, orationem suam dirigeret; sed etiam quòd illam, tanquàm rem donandam, postularet. Atque hæc de voti conditione. Sequitur, vt votum ipsum explicetur.

Theoph. Alex.
An filiorum petitio licita sit. Origenis error confutatur.
Variis exemplis vera doctrina cõfirmatur.
Quo pacto hæc Annæ petitio bona fuerit.
D. August.
D. August.
D. Hieron.
Non tam Samuelem ad literam, quã Christum in mysterio Anna postulabat.
D. Ambros.

VII. *Dabo eum Domino. Domino*, dixit, pro, *tibi*: more Hebræorum, qui nominibus, loco pronominum vtuntur: iuxta illud Iacobi ad Esau: *Vt inuenirem gratiam coram Domino meo.* Genes. 33. n. 8. hoc est, *coram te.* Et illud Iudæ ad Iosephum: *Quid respondebimus Domino meo*, Genes. 44. n. 16. hoc est, *tibi.* Et illud Moysis ad populum: *Dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digito Dei.* Deuter. 9. n. 10. hoc est, digito *eius*, & sexcenta alia. Quam regulam D. August. in Psalm. 67. ibi, *Rex virtutum, dilecti, dilecti*, inculcat, & Cantapetr. libr. 6. Hypotyp. cap. 2. in fine pluribus exemplis illustrat. Nisi quis dicat, sumi Dominum, pro summo sacerdote Heli; sicut paulò inferiùs n. 23. verbum Domini ponitur pro verbo sacerdotis, vt aliqui exponunt. Sed præstat prior expositio. Materia huius voti, est traditio pueri nascituri, ad ministeria tabernaculi; non quidem sacerdotalia; ad hæc enim accedere simplicem Leuitam, qualis fuit Samuel, vt cap. 2. n. 11. latiùs ostendemus, capitale erat. Numer. 13. n. 10. sed solùm Leuitica, seu propria Leuitarum: quæ n. 3. 4. & 18. explicantur. Nec parùm laudis debetur Annæ ex materia huius voti. Nam vt benè D. Chrysost. homil. 24. in epist. ad Ephes. *Non dixit*, inquit, *si dederis mihi filium, do pecunias: sed ipsum donum reddo integrum primogenitum orationis filium.* Vndè Annam comparat cum Abrahamo, qui suum quoquè primogenitum Domino immolare non dubitauit. Imò anteponit. Nam *ille*, inquit, *rogatus eum dedit: ipsa dedit etiam ante petitionem.*

Hebræi pronominum loco nominibus vtuntur.
D. August.
Cantapetr.
Huius voti materia, pueri in Leuitica ministeria traditio.
D. Chrys.
Ex filij oblatione Anna commendatur.

VIII. Vndè oritur triplex quæstio. Prima. Cum Samuel ratione gradus Leuitici obligandus esset ad seruien

Quo pacto Samuel ra-

ratione gradus, Deo dicatus, per votum vlterius obligetur?
Abul.
Actus aliqui præcepti sub materia voti continentur.
D.Thom.
Suar.
D.August.
Voti ad impetrandum vis.
D.Ioan. Damasc.

seruiendum in tabernaculo: quo pacto ratione voti poterat vlterius obligari? Respondet Abulens. hic quæst. 19. Samuelem ratione gradus obligandum quidem esse ad aliquas ministrationes certis temporibus obeundas: non tamen ad continuas, ac perpetuas; & proinde ad has obligari potuisse ex voto, non ad illas. Sed quod dicit Abulens. obligandum fuisse ex voto ad plus aliquid, quàm ex gradu teneretur, verum est: quod addit, non potuisse obligari ad illud idem, ad quod iam aliàs tenebatur, falsum. Nam etiam actus lege naturali, aut positiua præcepti sub propria voti materia continentur: vt docet D.Thom. 2. 2. quæst.88. artic.2. quem nostri Theologi communiter sequuntur. Et nouissimè Suar. lib.2. de Voto cap.6. latiùs ostendit. Nec immeritò ad obligationem legis addere voluit obligationem voti, vt efficacius impetraret. Vnde D. August. epist.121. ad Probam cap.16. loquutus de Anna: *Samuelem,* inquit, *impetrauit, & acceptum Deo reddidit, quia cum posceret, vouit.* Quasi ex vouendi merito, impetrandi efficacitas nasceretur. Et D.Ioan. Damasc. lib.4. de fide c.15. loquutus de Anna matre B. Virginis: *Quemadmodum,* inquit, *prisca illa Anna, cum sterilitatis morbo laboraret, per orationem, ac promissionem Samuelem procreauit; eo modo hæc etiam per obsecrationem, & promissionem Dei genetricem à Deo accepit.* Quasi sola oratio tanti muneris impetrandi vires non haberet, nisi accederet, & promissio. Itaque votum efficaciorem reddidit orationem ad impetrandum.

IX.
Vtrum Anna filiũ potuerit vouere.
Paruulos filios per votũ Deo dicare possunt parentes: non tamẽ adultos.
Aristot.
Suar.
Less.

Secunda quæstio est, An potuerit Anna filium suum Deo vouere, cúmque ministerio tabernaculi obligare: cum obligatio voti non nisi ex propria voluntate oriri posse videatur? Respondendum in primis est, vtrumque parentem posse filios suos, quandiu paruuli sunt, Deo, siue religioni per votũ mancipare; cum filij tunc non tam sui iuris, quàm suorum parentum censeantur; iuxta Philosophũ. 6. Ethic. non tamen postquàm filij adolescunt, & sui iuris efficiuntur. Ita obiter rem definit Suar. lib.3. de voto, cap.2. & lib.4. cap.9. pollicitus se ea de re in alio tomo de statu religionis copiosius acturum: & aliquantulum fusius probat Lessius de iustitia & iure lib.2. c.40. dubit.8. Patet ex iure Pontificio 20. q.2. per totam, & q.1. præsertim cap.2. 3. & 4. & cap. *Quam primum.* Et cap *Illud.* Item ex cap.2. de regularibus. Et ratio est, quam proximè iam perstrinxi: quia vterque parens habet adæquatum ius, ac dominium in filium suum adhuc paruulum; ergo potest de illo disponere in omnem vsum, qui iniustitiam, vel turpitudinem nõ includat; qualis est, de quo agimus. Idem dicendum est, de alterutro parente, qui solus superstes sit; quia tunc in eo vno residet tota erga filiũ potestas. An verò idem dicendum sit de vno tantum, viuente, & non consentiente, aut etiam repugnante altero, maius dubium est; quod sic expedio. Solus pater potest, etiam repugnante matre: sola autem mater repugnante patre, non potest. Priorem partẽ tenet Gloss. in cap. 1. 20. q. 2. verb. *aut vnus*: quamuis cum dubitatione, Archidiaconus ib. Sylu. votum 5. q. vlt. & alij. Probatur, quia iura dicunt, patrem habere filium in potestate sua, & non matrem. cap. 1. de conuers. infidel. & instit. de adopt. §. *Fæminæ*: ergo quamuis mater non possit de filio disponere, viuẽte, & non consentiẽte patre: poterit pater. Et confirmatur. Quia vir naturali, & positiuo iure est caput mulieris: ergo vtroque iure eã habere debet sibi subordinatam: & quando in re licita discordãt, superare. Accedit, quod spectato gentium iure, si potestas ciuilis, aut Ecclesiastica non prohibeat, potest aliquando filium vendere, etiam inuita matre: ergo & Deo tradere. Obijcies: quia in re communi potior est conditio prohibentis, iuxta regul. *In re communi.* de reg. iur. in 6. Sed filius est res communis patris, & matris: vnde sine discrimine iubetur vtrunque parentem honorare. Exod.20. n.12. ergo si repugnet mater, præualere non potest pater. Respondeo ita esse, quando res ita est communis, vt æquale ius ad vtranque partẽ pertineat, non verò quando vna alteri subordinatur, vt in hoc casu contingit. Posteriorem partem tenet Abul. hic q.22. & ex dictis patet, quia filius, non tam est sub materna, quam sub paterna potestate: ergo repugnante patre, nihil potest mater, etiam circa filiũ lactentem, & in vtero inclusum. Quod dico propter Syluestrum, verb. relig. 2. q.13. qui saltem in hoc statu concedit, filium magis ad matrem, quã ad patrem spectare. Sed contra: quia in eo etiam statu pater est caput mulieris, ac totius familiæ: cuius proinde potestas ad eum præcipuè spectat. Dices: filius infidelium baptizari potest volente matre, & repugnante patre: ergo etiam ex matris voluntate, cum patris repugnantia, Deo cõsecrari. Quidquid sit de antecedente, negatur consequentia, quia baptismus sine dubio expedit filio: & proinde facta legitima potestate, quam etiam mater habet, poterit baptizari: status verò religionis non ita euidenter expedit: in quo dubio magis patris, quam matris definitioni standum est. Itaque repugnante patre non potest mater suum Deo filium vouere.

Solus pater, repugnante matre, paruulũ filium vouere potest.
Probatur.
Gloss.
Archid.
Syluest.
Cõfirmatur.
Pater, repugnante matre, filium vendere potest.
Obiectio.
Solutio.
Mater, repugnãte patre, filium Deo vouere non potest, etiam ante pueri ortum.
Probatur.
Abul.
Syluest.
Obiectio.
Solutio.

X.
Abul.
Votum Annæ ratũ fuit, ac validum.
Prima ratio.
D.Chrys.
Secunda ratio.
Prima ratio refellitur.

Nihilominùs votum Annæ ratum fuit, ac validum. Cuius rei duplicem rationem assignat Abulens. citatus. Vnam, quia hic filius, (quidquid sit de alijs,) cum non tam per vires naturæ, quàm per preces Annæ à Deo impetraretur; magis ad Annã matrem, quàm ad Elcanam patrem pertinere videbatur. Vnde D.Chrys. homil. 1. de fide Annæ: *Nequaquam,* inquit, *aberrauerit, qui hanc mulierem pueri simul, & matrem, & patrẽ appellarit. Quanquàm enim & vir addiderat semen; huius tamen deprecatio vim, efficaciámque semini præbuit; effecitque, vt Samuel auspicatioribus exordijs nasceretur.* Alteram, quia etiam pater Elcana, aut vouit idem votum, cum dicatur infrà n.21. rediisse in tabernaculum, *vt immolaret hostiam solemnem, & votum suum*: aut certè cõsensit voto vxoris; cum illi dixerit n.23. *Fac, quod bonum tibi videtur.* Sed prior ratio Abulensis infirma est: quia per supernaturale beneficium non destruitur naturale ius, alioqui filia Archisynagogi supernaturaliter ad vitam restituta, Matth.9. n.25. paterno iure eximeretur. Et quemadmodum deprecatio Annæ non effecit, quominùs Elcana fuerit verus pater, ita etiam non effecit, quominùs habuerit ea, quæ verum patrem naturaliter consequuntur; qualis est illa in filios potestas. Posterior tamen ratio germana est; quamuis neutra coniectura Abulensis rem confirmet: non prior, quia illud votum, cuius implendi gratia dicitur Elcana in tabernaculum ascendisse; non erat de tradendo puero in ministerium templi, cum puer domi remanserit; vt ex litera constat; & proinde erat diuersum ab eo, quod Anna vouit: non posterior, quia Elcana non dicitur consensisse, vxori vouenti, sed nolenti in tabernaculũ redire, quandiu puer ablactaretur, quod contigit multò postquàm ipsa vouit. Fateor igitur Elcanam, aut vouisse, aut vouenti vxori consensisse; non tamen propter prædictas coniecturas; sed à posteriori quodammodò: quia aliàs inualidum esset votum Annæ: quod tamen interpretes, vt validum commendant: & ipsa tanquàm voti rea implendũ curauit. Deinde propter maximam huius viri cum vxore concordiam:

Secũda ratio stabilitur.
Abul.
Elcana consensit in vxoris votum vnde colligatur?

vnde quidquid hæc fecerit, ab illo factum credi potest.

XI. *Huius voti perpetuitas ostenditur, & commendatur.*

Tertia quæstio, An hæc promissio fuerit perpetua? Ex litera patet affirmandum. *Dabo*, inquit, *eum Domino omnibus diebus vitæ eius.* Quid apertius? Sic paulo inferiùs: *Ducam eum, vt appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter.* n. 22. Et rursus: *Commodaui eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino.* n. 28. Vbi eadem veritas iterum ostenditur. Interim D. Chrysost. homil. 24. in epistol. ad Ephes. laudat huius voti perpetuitatem. *Non dixit*, inquit, *anno vno, aut duobus, sicut nos, sed toto tempore.* De qua re plura inferiùs.

D.Chrys.

XII. *Verum hoc votum sit, à primo distinctum.*

Et nouacula, &c. Hoc est, Nazaræus erit. Metonymicè ostendens à signo viuendi rationem. Nam Nazaræi intonsos crines nutriebant. Numer. 6. n. 5. Quæritur primò, An hoc votum de Nazaræatu filij diuersum sit à superiori, de consecratione eiusdem filij in ministerium templi. Affirmat Abulens. quæst. 14. & rectè. Quia ad implendum superius votum adduxit Anna filium suum in tabernaculum, vt maneret ibi iugiter; quod necessarium non erat ad hoc posterius, cum extra tabernaculum impleri posset. Nam fæminæ, & viri ex qualibet tribu, quibus aditus ad tabernaculum non patebat; poterant nihilominùs Nazaræatum profiteri; vt ex citato loco Numer. constat. Vnde colliges huius fæminæ sanctitatem; nam cum inter Hebræos non essent alij modi religiosè viuendi, quàm ministratio Leuitica, & Nazaræatus, vtrique filium addixit, vt illum Deo, quibus poterat modis, consecraret.

Abul.

Nazaræatū extra tabernaculum, & viri, & mulieres poterāt profiteri.

XIII. *An Nazaræatus votū fuerit perpetuum? Pars negatiua.*

Quæritur secundo, An hoc votum fuerit perpetuum? Negabit aliquis. Nam licèt votum Nazaræorum, aliud fuerit perpetuum, aliud temporale; vt colligitur ex cap. 6. Num. à n. 13. vbi Nazaræatus dies, plures, vel pauciores, vouentis arbitrio destinandi relinquuntur: tamen temporale frequentius erat, quàm perpetuum; adeò vt solus Sanson perpetuum votum habuisse exprimatur. Iudic. 13. n. 7. Vnde Samuelis Nazaræatus secundum frequentiorem vsum temporarius præsumi debet, quando litera non exprimit perpetuum fuisse. Nihilominùs respondeo cum Abul. Vatab. Caiet. & Saa fuisse perpetuum: tum quia illa verba: *Omnibus diebus vitæ eius*, non solùm cum antecedentibus, sed etiam cum consequentibus facilè construuntur; & proinde non solum in administrationem Leuiticam, sed etiam in Nazaræatum perpetuitatem inducunt: tum etiam quia hoc votum fuit Deo gratissimum, vt patet ex laudibus, quibus frequenter à Patribus effertur, in annot. sequenti prælibandis. Deus autem perpetuis votis maximè delectatur. Vnde cum olim filij Israel se diuinam legem obseruaturos promitterent, dicentes, *Omnia verba Domini, quæ loquutus es, faciemus.* Exod. 24. n. 3. statim, *Obtulerunt holocausta, immolaueruntque victimas pacificas.* Ibid. n. 5. Cur autē pecorum occisione suam promissionem stabilire voluerunt? Respondet Oleast. vt ostenderent, pactum tandiu duraturum, quandiu mors illorum; & quemadmodum perpetua erat mors victimarū, ita & fœdus internum. Quasi Deo non nisi gratissimas hostias offerre vellent, quas non esse alias, quàm perpetuas iudicabant. Quæ est ratio, ob quā Deus, pecora potiùs, quàm homines sibi voluerit immolari; quia horum mors perpetua non erat, sicut illorum. Adeò perpetuis victimis oblectatur.

Probatur, & approbatur pars affirmatiua.
Abul.
Vatab.
Caiet.
Saa.

Deus perpetuis votis delectatur.

Oleast.

XIV. *Annæ votū ad omnes Nazaræatus leges filium obstrinxit.*

Quæritur tertiò, vtrum Anna promiserit filium fore Nazaræum, quoad omnes leges illius status; quæ præcipuè erant tres; abstinendi à vino, nu-
A
triendi comam, vitandi mortuos. Num. 6. à n. 3. An solùm quoad illam mediam, quæ in litera exprimitur. Caiet. hanc posteriorem partem sequitur. Abul. q. 42. in fine, illā priorem; & ni fallor probabilius. Sicut enim mater toto vitæ tempore filium Deo consecrauit; ita etiam omnibus legibus Nazaræatus obstrinxit, vt maiorem erga Deum liberalitatē exhiberet. Nec refert in vulgata fieri mentionem vnius tantùm legis, de non radenda coma: tum quia Septuaginta in Sixtiana etiam alterius de abstinentia à vino meminerunt, dicentes: *Vinum, & inebriamentum non bibet.* Quos sequuntur Theod. hic q. 5. D. Chrys. homil. 1. de Anna, & homil. 79. ad populum, Tertul. libr. aduersùs Psychicos cap. 7. D. Basil. homil. 2. de ieiunio; quibus
B
accedit D. Hier. lib. 2. aduersùs Iouin. dicens, Sansonem, & Samuelem, vinum, & siceram non bibisse. *Erant enim*, inquit, *filij repromissionis per abstinentiā, seiuniúmque concepti.* Tum etiam, quia sub præcipua Nazaræorum cæremonia, quæ erat capillatura, vt Abul. in cap. 6. Num q. 8. ostendit, cæteræ intelliguntur: quemadmodùm sub lege circuncisionis tota lex Mosaica sæpè numero significatur. Sed quorsum hæc cæremonia spectauerit, dicā in annot. Itaque hoc votum fuit perpetuum quoad tēpus, & vniuersale quoad materiā. Quale illud Dauidicum: *Et custodiam legem tuam semper.* Ps. 118. n. 44. Vbi D. Ambr. serm. 6. obseruat, pro *semper*, esse in Græco *διαπαντός*, quod non solùm significat
C
semper, sed etiam *per omnia*: ac si vnico aduerbio, & perpetuitas, & vniuersalitas voti, seu decreti significetur. Et statim: *Sic*, inquit, *per omnia legem custodiemus, si legitimam pueritiæ, atque adolescentiæ disciplinam, iuuentutis conuersationem, senectutis maturitatem, tramitémque singulis præscriptum ætatibus, nequaquàm vita nostra vsus excedat.* Tandem aduerte Septuaginta, pro *nouacula*, dixisse, *ferrum*; non quidem frustra, quia Nazaræis non solùm rasura interdicta erat, sed etiam tonsura; vt Abul. in c. 13. Iudic. q. 19. aduertit: in quo differebant à sacerdotibus: quibus saltem tonsura licebat: iuxta illud Ezechiel. 44. n. 20. *Caput suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondent.* Quem capillorum vsum Clem. Alex. lib. 3. pædag. c. 11. inculcat. *Pili*, inquit, *capitis, ne si crescant, descendentes visum*
D
impediant: & fortè, qui in superiori parte labri inter comedendum polluuntur; sunt tondendi, non nouacula: est enim illiberale; sed tonsorum forficibus. Vbi plura de hac re.

leges filium obstrinxit.

Caiet.
Abul.

Theod.
D.Chrys.
Tertul.
D.Basil.
D.Hieron.

Abul.

Annæ votū perpetuū, & vniuersale.
D.Ambr.

Nazaræis neque caput radere, neque tondere licebat: in quo à sacerdotibus differebant.
Abul.

Cl. Alex.

ANNOTATIO IX.

CIRCA LITERAM.

Oratio Annæ illustratur.

I. *Triplex huius orationis circūstātia.* D. Aug.

PROPONI cæpta est in superioribus textibus Annæ oratio. In quibus tria notanda sunt; tempus, modus, & mate-
E
ria huius orationis. Tempus, fuit in afflictione: modus, cum lachrymis: materia, filius, quem maximè cupiebat, & ad quem impetrandum, votum Deo nuncupabat. Singula seorsim illustrabo.

SECTIO I.

Quàm opportuno tempore Anna orauerit?

Oppot

II. *Deus quouis tempore ad nostras orationes audiendas promptissimus.* D.Chryſ.

OPportunitas ad orandum aut ſumi poteſt ex parte Dei, aut ex parte hominis. Et quidem ex parte Dei, fateor omne tempus adeò eſſe ad orandum opportunum, vt nullum alio opportunius videatur. Semper enim patent aures diuinæ miſericordiæ ad preces noſtras audiendas; iuxta illud D.Chryſ.in Pſ.4.*Non, inquit, adſiſtit miles, qui expellat, non ſatelles, qui tēpus interrumpat. Non eſt, qui dicat, Non eſt nunc tēpus accedendi, veni poſtea. Sed quādo veneris, ſtat audiens; etiam ſi tempore prandij; etiam ſi tempore cœnæ: etiam ſi nocte intēpeſtâ.* Et paulò poſt: *Semper,* inquit, *& aſſiduè eum potes interpellare: & nulla adeſt difficultas: neque enim opus eſt ianitoribus, qui te introducant: non diſpenſatoribus, procuratoribus, cuſtodibus, aut amicis: ſed quando ipſe per te ipſum acceſſeris, tunc maximè te audiet.* Vbi multa in hanc ſententiam proſequitur. Sanctuarium ingreſſurus ſummus ſacerdos tintinnabulis aureis perſonantibus cingebatur. Exod.28. n.34. & 35. Vide quanto ſit facilior ad Deū, quàm ad hominem acceſſus. Principes viri apud ſe habere ſolēt tintinnabula, quorum pulſu ſuis famulis præſcribant tempus ad ſe ingrediendi, vt non intrò famuli, quando volunt, ſed quando iubentur, admittantur. At verò Deus non hæc apud ſe tintinnabula ſeruabat, ſed ſacerdoti committebat: vt oſtenderet, orandi, & ingrediendi ad ſe tempus, non ab ipſo Domino, ſed à famulo præſcribendum: neque à ſe requirendā eſſe intrandi facultatem: ſed in nobis expectandā eſſe voluntatem: illa enim facultas ſemper aderat, ſi hæc voluntas non deeſſet. Pharao ranarum plaga exagitatus, rogauit Moyſen, vt ipſe pro ſe ad Dominum oraret: ad quem Moyſes: *Conſtitue,* inquit, *mihi tempus, quando deprecer pro te.* Exod.8 n.9. Cur Moyſes ipſi Pharaoni optionem fecit deſignandi tempus ad orandum? Reſpondet egregiè Abul. ibi q.5. quia ſi diceret, ſe hac die potius, quàm alia oraturum: putaret Pharao, Deum vno tempore ad preces noſtras audiendas promptiorem eſſe, quàm alio. Vt igitur intelligeret, Deum quouis tempore promptiſſimum eſſe: nullum certum præſcripſit Moyſes, ſed Pharaoni reliquit præſcribendum. Itaque ex parte Dei nulla eſt intempeſtiuitas ad orādum, ſed magna ſemper opportunitas.

In tintinnabulis aureis facultatē ad Deū quouis tempore ingrediendi ſacerdos accepit.

Abul.

III. *Qui in iniuriis tacēt, efficacius in oratione clamant.*

Nihilominùs ex parte hominis, vnum tempus accommodatius eſt, quam aliud, ratione maioris, aut minoris præparationis, qua accedit. Illud autem omnium accommodatiſſimum, quod elegit Anna: poſtquam ſcilicet tot contumelias tacita audiuit. Nam meritum patiēdi, & tacendi inter conuitia hominum, præſtat fiduciam impetrandi beneficia à Deo. Dauid inter aduerſariorum contumelias: *Factus ſum,* inquit, *ſicut homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones.* Pſ.37.n.15. Et ſtatim huius patientiæ rationē reddens. *Quoniam,* inquit, *in te Domine ſperaui tu exaudies me, Domine Deus meus.* ib.n.16. Quaſi diceret: Propterea tacui inter iniurias, quia ſperaui ex mea patientia prouocaturum tuam miſericordiam. Libentius enim audis illorum preces, qui ad aliorum iniurias facilius obſurdeſcunt, & obmuteſcunt. Idem Dauid, *Pro eo,* inquit, *vt me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam.* Pſ.108.n.4. Quaſi diceret: Cum deberent mihi referre gratias, inferebant iniurias: ego autem nullam orandi occaſionē nactus, ab oratione non deſiſtebam: certus fore, vt dum homines aduerſos habeo, Deum mihi propitium inueniam. Quare Dauid fugiens Abſalonem, quanuis multa haberet ſperandæ à Domino miſericordiæ fundamenta; nimirum vberes lacrymas, nudos pedes, velatos oculos, ac denique totum pœnitentis hominis habitum, & mœſtum: adhuc nihilominùs ſibi

A timebat: cum tamen vnius Semei contumelias audiuit; mirum quaniam in ſpem impetrādæ à Deo veniæ ſe erexit. *Dimittite,* inquit, *eum, vt maledicat, ſi forte reſpiciat Dominus afflictionem meam: & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna.* 2.Reg.16.n.11.& 12. *Quod ita euenit,* inquit D.Chryſ. hom.1.de Anna. Illa enim Dauidis patientia diuinam clementiam ad veniam facilè inclinauit. *Quoties enim,* ait ib.D.Chryſ. *opprobriis affecti, contumeliis celſo ferimus animo, maiorem nobis à Deo beneuolentiam conciliamus.* Nec diſſentit D.Ambr. in Pſal.37. tractans eundem locum. *Vides,* inquit, *quòd à conuitiantibus adiuueris; vt Dominus audiat te, & peccatum tuum remittat?* Quaſi conuitia Semei fuerint

Patientia in iniuriis Dei clementiam in orationē flectit.

D.Chryſ.

D.Ambroſ.

B Dauidi adiumento, vt à Deo audiretur. Quod quidem ipſe Dauid non obſcurè ſignificauit. *Effundo,* inquit, *in conſpectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio.* Pſ.141. n.3. vbi D. Chryſ. inter alia tribulationis commoda, hoc vnū affert: *Quòd ea, inquit, iuſta eſt cauſa, vt audiamur. Et ideo non dixit, ſuſtitiam meam ante ipſum pronuntio; ſed, afflictionem meam: nempè quòd ea non parum afferat patrocinium.*

D.Chryſ.

IV. *Quanta ſpe, iniuriis affecti, orent.*

Sed vide, quanta ſpe pleni Deum orent, qui iniurias patiuntur. Sæuiente de cælo flamma inter Hebræos ſeditioſos, quæ multos iam vorauerat, pluréſque vorare pergebat; loquitur Moyſes ad Aaron: *Tolle,* inquit, *thuribulum, & hauſto igne de altari, mitte incenſum deſuper, pergens cito ad populum, vt roges pro eis.* Num.16. n.46. Dicto audiens Aaron,

C *obtulit thymiama; & ſtans inter mortuos, ac viuentes pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit.* ib. num.48. Cur, quæſo, Moyſes ipſe non orauit, ſed Aaronem præmiſit ad orandum? Reſpondet Lyr. quia cognouit ex reuelatione diuina, quòd per preces Aaronis, quieſceret plaga inchoata: quaſi efficacior futura eſſet apud Deum Aaronis, quàm ipſius Moyſis deprecatio. Sed vnde iſta maior efficacitas? Reſpondeo, quòd illa ſeditione magis offenſus fuerat Aaron, quàm ipſe Moyſes: excitata enim fuerat inter Leuitas ſubditos Aaronis, ſummum ei ſacerdotium inuidentes, eúmque illa dignitate ſpoliare deſiderantes. At verò oratio eò efficacior eſſe ſolet apud Deum, quò magis offenſus fuerat orator, ab his, pro quibus orat. Orantis enim patientia confert vim orationi. Mittitur à Deo propheta ad regem Ieroboam, eius ſacrilegia reprehenſurus.

Lyran.

Oratio pro inimicis, efficacior.

D Regem autem manum ad prophetam comprehendendum extendente ſubitò *exaruit manus eius, nec valuit retrahere eam ad ſe;* ſed illico orante propheta, *reuerſa eſt manus regis ad eū, & facta eſt ſicut prius.* 3.Reg.13. n.4. & 6. Cur tam citò liberatur rex ab ea pœna, tam graui eius ob culpam irrogata? Planè, quia interuenit oratio prophetæ iniuriā patientis. Optimè Theod.q.42. *Oſtendit,* inquit, *propheta manſuetudinem, & Deus clementiam; nam petiit, & Deus dedit medelam.* Ac ſi illeſi, qui patienter excepit iniuriam, nihil à Deo oret, quod non exoret.

Theod.

V. *In contumelia tacitem Deus libenter audit.*

Iniuriam intulit Rex Abimelech Abrahamo, auferendo illi vxorem ſuam: Deus autem regi Abimelech plagas innumeras, non ſolùm morbos

E immittendo, ſed etiam mortē minitando. Gen.20. à n.2. Quid verò Abimelech? Precatur à Deo veniam, reſtituit Abrahæ vxorem: addit inſuper vtrique munera, & liberam facit, vbicunque vellet, in ſuo regno commorādi poteſtatem. Quid vltra potuit facere, vt diuina ſupplicia remitterentur? Nihilominus plaga non ceſſabat. Verum *orante Abraham,* inquit text. *ſanauit Deus Abimelech, & vxores, ancillaſque eius.* Vbi ſupr.n.17. Mirum planè dictu. Nam id, quod tam multa egregiè facta Regis Abimelech à Deo non impetrarunt; vnius oratio Abrahæ

brahæ facilè impetrauit: quia eum patienter tulerit iniurias ab homine, efficacitatem habuit, quidquid vellet, à Deo impetrandi. Multas Iobo tres eius amici contumelias intulerant. Quibus iratus Deus. *Non*, inquit, *estis loquuti coram me rectum*. Et statim. *Iob autem seruus meus orabit pro vobis, faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia*. Iob. 42. n. 7. & 8. Cur, quæso, vnius Iobi deprecatio seuerissimum iudicem à tam iusta vltione retardauit? Sanè, quia patiens, & silens contumelias excepit.

Deus eum iniuria affectum non vult audire, impedit, ne oret.

Quem enim ad contumelias tacentem nemo audit: eum beneuolentissimè audit Deus in oratione deprecantem. Quod si aliquando eum audire nolit, curat potiùs, vt non oret. Obiurgauit Deus Aaronem, & Mariam fratri suo Moysi detrahentes. Quid deinde? *Iratúsque contra eos abiit*. Num. 12. n. 8. Quæres, cur tam citò recesserit? Tripliciter respondet Abul. ibi. q. 51. Sed tertio loco ad rem

Abul.

nostram. *Ad innuendum*, inquit, *quod Deus nolebat rogari super hoc*. Quasi Deo facilius esset impedire orationem Moysis, quàm non impeditam repudiare. Tantæ enim efficacitatis est patientis hominis deprecatio, vt nunquàm à Deo repulsam patiatur.

VI. Sed quid plura moror? Christus Dominus non tam facilè inter suos laudatores, quàm inter suos calumniatores exauditur. Nam dum à discipulis suis colitur, diligitur, & adoratur: Patrem orat, vt transeat ab eo calix mortis suæ: & nihilominùs, si fas est dicere, repulsam patitur, non auditur. Mat. 26. à n. 35. Nihilominùs idem è cruce pendens, non minùs diris clauis, quam blasphemis linguis laceratus, *Cum clamore valido, & lacrymis*, orauit Patrem, *& exauditus est pro sua reuerentia*. Hebr. 5. n. 7.

Christus Dominus nō tam facilè inter cultores, quàm inter calumniatores, auditur.

Vt discamus ad exorandum Deum maiora nobis patrocinia ex inimicorum contumeliis, quàm ex amicorum laudibus affutura. Sed liceat mihi tecum expostulare, ô Apostole. Cur dicis, *Exauditus est pro sua reuerentia*? Diceas potiùs, *Exauditus est pro sua patientia*. Hæc enim procul dubiò vna fuit, quæ æterni Patris iram in genus humanum serenauit: hæc effecit, vt Christi Domini preces ab æterno Patre libentius audirentur. Vnde D. Ambr. serm. 6. in Ps. 118. expendens illud: *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum*. n. 42. hoc est, maledicentibus benedicam. *Quam bonum*, inquit, *est ferre conuitium, & conuitium non referre? Deum præsidem acquirit, qui conuitiantis nescit irasci*. Et ibidem significat, illa conuitia, quibus Christus Dominus petebatur, esse quædam veluti nutrimenta, quibus eius in Deum spes quodammodo alebatur. Quò enim maiora probra ab hominibus audiebat, eò maiora beneficia à Deo sperabat. Idcircò illū comparat cum ceruo, qui veneno non deficit, sed proficit: non tollitur, sed nutritur. *Quam bonus*, inquit,

D. Ambr.
Spes ex patientia desumit vires.

Christus tāquā ceruus serpentū, hoc est, maledicorū iniuriis saginatur.

ceruus: nequaquam humanorum serpentium spiras, & maledicorum venena metuebat. Coluber illi non erat noxa, sed præda, saginabatur venenatorum sermonibus. Illi sibila obtrectatorum ora tollebāt, & sermonibus odij circundabant innocentem. Bonus ceruus inter multos colubros positus non timebat. Fundebant obtrectationem: Ego autem, inquit, *orabam. Bonus ceruus in medio viperarum innocuus, pascebatur. Illi trisulcis ora linguis micabant: hunc autem sancta pascebat oratio*. Vides, vt ex aduersariorum maledicentia maior ad Deum orandum confidentia oriatur? Et quem maledicorum linguæ tamquàm viperæ venenant: eundem feruentiores ad Deum preces, tanquam spirituales quædam dapes, non solùm pascant, sed etiam saginent?

VII. Nemo igitur conuitiis laceratus animum abiiciat: sed potiùs in spem maximam erigatur, fore,

Conuitiis

A vt diuinitus non solùm sanetur, sed etiam recreetur. Sanabitur in primis. Nam si illi, qui in deserto à serpentibus mordebantur, serpentem æneum intuentes sanabantur. Num. 21. n. 9. Quid mirum, si illi, qui serpentinis obtrectatorum morsibus laniantur, Christum Dominum non minùs probris, quam clauis in patibulo confixū implorantes persanentur? adeò enim suo experimento edoctus, patientibus contumelias miseretur, vt statim se orantibus, imò solùm se intuentibus medeatur. Vnde D. Ambr. serm. cit. *Bonus*, inquit, *serpens, qui de ore suo media, non venena fundebat*. Recreabitur verò, quia non solum opprobria excludet, sed etiam beneficia impetrabit. *Maledicent illi*, inquit Dauid, *& tu benedices*. Ps. 108. n. 28. Quasi hominum maledi-

afflictos Christus nō solum sanat, sed recreat.

Christus in ænei serpentis figura maledicis linguis laceratos sanabat.

B ctionib[illegible] [illegible]nedictiones diuinæ comparentur; & qui ill[illegible] [illegible]tiuntur, has assequantur. Vnde rectè D. Ambr. [illegible]tatus. *Non potest*, inquit, *maledicto moueri, qui maledicta hominum diuinæ munere benedictionis excludit*. Quid enim triste, & austerum in maledictione humana apparebit, quod statim diuinæ spe benedictionis non compensetur? Quare Apostoli nouam in Deum spem concipiebant, quoties nouas ab hominibus contumelias patiebantur. *Ibāt*, inquit textus, *Apostoli gaudentes*. Quo verò ibant? Planè ad conspectum Dei. Nam statim ibi dicuntur se ad templum contulisse. Vnde, quæso, tanta lætitia accedentium ad Deum erumpebat? Sequitur, *quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pa-*

Per hominū maledictiones, diuinæ benedictiones coparantur.

C *ti*. Act. 5. n. 41. Ac si ex illa contumeliarum patientia, ingens lætitia, ac fiducia in Deum pullularet, quæ illos à carcere in templum oraturos transferret.

VIII. Hinc est, quòd Apostolicum senatum bono animo esse iubeat Isaias cap 28. n. 13. illis verbis: *Manda, remanda: expecta, reexpecta*. Septuaginta transtulerunt in Sixtiana: *Tribulationem super tribulationem expecta, spem super spem*. Quasi diceret, Animum ne despondeas tam multis contumeliis percussus: ex tua patientia magna tibi in Deum fiducia accrescat. Nam vt bene ad eum locum D. Cyril. Alexand. *Apostolis*, inquit, *qui non sine sudore cursum sui Apostolatus confecerunt; sed afflicti, vexati, & hostium Dei insidias sustinentes; factum est verbum Domini, Afflictio super afflictionem; nec id solum, sed*

Afflictiones, & conuitia spem alunt.

D. Cyril. Alex.

D *& spes ad spem. Exantlatis enim proprietate in Christum laboribus, in spe diuturna, imò infinita erunt; & vna cum Christo regnantes, corona incorruptionis cingentur*. Vides, vt certa in Deum spes per laborum tolerantiam, præsertim iniuriarum, de quibus Cyril. ibid. loquitur, nutriatur? Meritò igitur D. Paul. *Tribulatio*, inquit, *patientiam operatur, patientia autem probationem; probatio verò spem*. Rom. 5. n. 3. Quibus verbis ostendit, ex tribulationis patientia, omnium spem bonorum germinare, & quidē adeò certam, vt nunquàm repulsam patiatur. *Spes enim non confundit*: addit Apostolus n. 5. Quia est tam certa, ac si esset res; iuxta illud: *In Deo laudabo sermones meos*. Ps. 55. n. 5. Hoc est, promissiones, seu

Certissima spes ex patientia.

E spes meas. Septuaginta vertunt, *res meas*. Imò D. Paulus, eum ad patientiam hortaretur: *Deus*, inquit, *patientia det vobis id ipsum sapere*. Rom. 15 n. 5. Et paulò post: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio*. ib. n. 13. Vt intelligas Deum, quibus confert patientiam; eisdem cōferre & spem, eámque adeò certam, vt ipsam rem; quod ex eo patet; quia *spes humana affligit animam*. Prou. 13. n. 12. Hæc autem replet omni gaudio, ac si nihilo ab ipsa bonorum possessione distinguatur.

IX. Ex his constat, quàm opportuno tempore accesserit Anna ad orandum; perpessa nimirum tot iniurias, quæ Deum ei propitium reddebant, ad eámque

Patientia in iniuriis Deū habet patronum.

D.Chryſ.

eámque defendendam excitabant,iuxta illud: *Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus.* Pſ.11.n.6. Vbi eleganter D.Chryſ. *Magna,* inquit, *eſt vis eiulatus, quæ ſupernum euocat auxilium. Timete quicunque pauperes iniuria afficitis: habetis potentiam, opes, & pecuniam, & iudicum beneuolentiam: ſed habent illi arma omnium validiſſima: luctus, & eiulatus: & illud ipſum iniuria affici: quæ è cælis auxilium attrahunt. Hæc arma domos effodiunt: hæc fundamenta euertunt: hæc integras gentes ſubmergunt. Bonum eorum animum Deus reueretur: quando mala patientes nullum malum verbum proferunt: ſolùm autem gemunt, & ſua mala deplorāt.* Ex quibus verbis patet, quantas habeant erga Deum vires patientium preces, & lacrymæ. Vnde ad Annæ lacrymas optimus gradus fit.

SECTIO II.

Quales eſſe ſoleant ſanctorum lacrymæ?

Sanctorum lacrymæ, vberes, ſuaues, vtiles.

I. DE Annæ lacrymis vnum exprimit litera, duo inſinuat. Exprimit, vberes fuiſſe, & copioſas, *flens largiter.* Inſinuat in primis fuiſſe dulces, & ſuaues; deinde fuiſſe vtiles, & fructuoſas: nam per lacrymas, & amaritudinem ſui animi dulcorauit, & incommoda ſuæ ſterilitatis reſarciuit. Ex quibus fit, vt ſanctorum lacrymæ tria habeant, vbertatem, voluptatem, & vtilitatem. Singula illuſtro.

Lacrymarum vbertas.

Vberes lacrymæ mutuum inter Deum, ſanctoſque amorem teſtantur.

D. Aug.

II. LAcrymæ ſanctorum vberes eſſe ſolebant, & iuges. Vtrumque D. Aug. lib. meditat. cap. 36. à Deo precabatur. *Da mihi,* inquit, *euident ſignum amoris tui: irriguum lacrymarum fontem, iugiter manātem; vt ipſæ quoque lacrymæ tuum in me teſtentur amorem: ipſæ prodant, ipſæ loquantur, quantum te diligit anima mea, dum præ nimia dulcedine amoris tui, nequit ſe à lachrymis continere.* Vbi nota quales ſint lacrymæ, quæ mutuum amorem hominis in Deum, & Dei in hominem teſtentur. Non enim vna lacrymula, quæ oculos terendo miſere, vix, vi exprimitur: non vna, quæ flante cæleſtis conſolationis auſtro emanat; & reflante temporalis tribulationis aquilone, exareſcit; ſed vberes, & iuges lacrymarum fontes, ſigna ſunt eius amoris, qui inter hominem, & Deum mutuus intercurrit. Ad vberes igitur lacrymas exhortatur D.Aug. lib. 20. de ciuit. cap. 17. *Quanto,* inquit, *quiſque eſt ſanctior, & deſiderij ſanctis plenior; tantò ſit eius in orando fletus vberior.*

D.Auguſt.

Lacrymarū Dauidis vbertas.

David ſic vbertim lacrymabatur, vt non lauare, nō rigare lectum ſuum, ſed & ipſe totus inter lacrymas, tanquam inter vndas natare videretur. *Lauabo,* inquit, *per ſingulas noctes lectum meum; lacrymis meis ſtratum meum rigabo.* Pſ.6. n.7. In Hebræo eſt, *Natare faciam lectum meum; ſtratum meum liqueſaciam.* Quaſi tanta eſſet lacrymarum vis, vt non ſolùm inter lacrymas nataret, ſed etiam in lacrymas, & ipſe, & thorus eius ſolueretur. Vnde D.Chryſ. ad eum locum: *Audiant,* inquit, *qui lectos habent argenteos, qualis erat lectus regis; non ex gemmis conflatus, non ex auro contextus, ſed ablutus lacrymis.*

Lectus non gemmis, ſed lacrymis exornandus.

D.Chryſ.

Nec ſolùm vndantes lectos, ſed etiam manantes oculos commendat idem D.Chryſ. hom. 30. in Gen. eundem verſiculum pertingens. *Quid nam,* inquit, *dic, oro, oculis illis formoſius perpetuo lacrymarum imbre, & quaſi margaritarum decore ornatis?* Eandem vim lacrymarū, non minùs emphaticè expreſſit illis verbis: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.* Pſ.118. n. 136. Septnaginta vertunt: *Exitus aquarum deſcenderunt oculi mei.* Vbi vel intelligi poteſt præpoſitio, in exitus; ſeu, per exitus aquarum; vel per appoſitionem, oculi mei, exitus aquarū, ſeu, qui erant exitus aquarum, deſcenderunt. Et vtrouis modo intelligas, ingens lacrymarum pōdus ſignificatur, vt D.Ambr. ſer. 17. ad eum locum obſeruat. *Granditer,* inquit, *affectum pœnitentiam gerentis expreſſit, dicens, quod aquarum decurſus oculi ſui deſcenderint: ſiue quia per eos, tanquam per meatus vndantium fluentorum, ita exuberantium lacrymarum ſe quidam ductus effuderit, & fletus irrigui per continuum quoddam, & iuge profluuium. Siue quod ipſi deſcenderint oculi. Habet enim hoc vis ſummi doloris; vt cum lacrymis oculi quodammodo ipſi videantur deſcendere; eo quod tanta vis lacrymarum ſit, vt putentur oculi in fletus reſolui, & in lacrymas effundi.* Vbi plura eleganter de hac re. Itaque Dauid tanta lacrymarum copia exundabat; vt non priùs exareſcere lacrymæ, quàm euaneſcere oculi viderentur.

Lacrymarū vis veluti in fletus oculos reſoluit.

Lacrymæ, gemmæ.

D.Ambr.

III. Sed quid Apoſtolus? Quàm vberem in fontem lacrymarum ſoluebatur? *Per triennium,* inquit, *nocte, ac die, non ceſſaui cum lacrymis, monens vnumquēque veſtrum.* Act. 20. n. 31. Quem locum expendens D.Chryſ. homil. 12. in epiſt. ad Coloſſ. *Ex quo nam,* inquit, *fonte, tanta emanarunt fluenta; vt ex illius oculis lacrymæ?* Et paulò poſt: *Quē nam,* inquit, *fontē vis cōparare cum his lacrymis? Eumne, qui eſt in paradiſo, qui irrigat vniuerſam terram? ſed nihil dices æquale.* Quis non miretur tantam lacrymarum vbertatem? Nam cum ille fons adeò eſſet copioſus, vt vniuerſam terræ ſuperficiem irrigaret. Gen. 2. n. 6. adhuc tamen multò anguſtius, quàm Pauli lacrymæ, meabat.

D.Pauli lacrymæ, paradiſi fonte vberiores.

D.Chryſ.

Iā verò D. Petri lacrymæ non minùs vberes redundabant. Quæ fortaſse cauſa eſt, vt alias omittam rationes, ſtatim attingendas; cur D. Petrus ſolùm flere dicatur, Matth. 27. num. 75. non tamen culpam ſuam confiteri. Lacrymarum enim vis loquendi vſum auferebat, & cum volebat voces edere, lacrymis hærebat: cum optabat in verba prodire, in ſuſpiria excitabat. Sic fortaſsè & Anna præ multitudine lacrymarum, mouebat quidem labia, ſed non exprimebat verba. Nam vt benè D.Chryſoſt. homil. 24 in epiſt. ad Epheſ. *Linguam,* inquit, *præcurrebant lacrymæ.* Velociores enim erant oculi ad exprimendas lacrymas, quàm lingua ad fingendas voces. En vberes ſanctorum lacrymæ.

Vberes D. Petri lacrymæ.

D.Chryſ.

Annæ lacrymæ vocem erātis quodammodò intercludebant.

IV. Sed non minùs iuges eſſe ſolent; vt etiam ex dictis patet. Dauid, per ſingulas noctes lectum ſuum lauabat, & lacrymis ſuis ſtratum ſuum rigabat. Pſ.6. n.7. Vbi D.Chryſ. *Quod,* inquit, *alij quietis, ac relaxamenti tempus ſumunt; id ille ducebat tempus confeſſionis; tunc acrius lamentans. Bonum eſt enim ſemper flere; maximè autem tempore noctis; quando nullus eſt, qui hanc mirabilem voluptatem excutiat: ſed licet volenti ea liberrimè expleri.* Nec minùs interdiu lacrymis indulgendum. *Sicut in die,* inquit D.Paul. *honeſtè ambulemus.* Roman. 13. n. 13. At quis, niſi lota facie, poteſt in die honeſte ambulare? Rectè igitur D.Chryſ. homil. 21. in Geneſ. *Sicut,* inquit, *faciē corporis tui quotidie abluis; ne qua fortè macula faciei inhærens fœda appareat; ſic & animæ curam habe, quotidiè lacrymis eam abluens: hæc enim aqua maculæ deponuntur.*

Iuges ſanctorum lacrymæ.

D Chryſ.

Diu, noctúque lacrymis indulgendum.

D.Chryſ.

Peccatorum ſordes lacrymæ abluuntur.

V. Itaque & nocturno, & diurno tempore lacrymis vacandum monuit Ieremias. *Deduc,* inquit, *quaſi torrentem lacrymas; per diem, & noctem non des quietem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.* Thren. 2. n. 18. Quibus verbis ſatis oſtendit, quàm largiter, & iugiter flere debeamus. Vnde D. Ephrem Syrus ſerm. de iudicio, & compunctione, ad illam exhortatus:

Iuges lacrymæ virtutū plantas irrigant.

Ephrem Syrus.

tatus: *Compunctionem*, inquit, *dico, non vnius tantum diei, sed quæ die, nocteque intus in anima, velut fons exuberat. Semper & absque intermissione, plantas tuas lacrymis irriga frater, vt sic irrigatæ crescant, fructúmque ferant de die in diem.* Et obiter nota in Ieremia, illud: *Neque taceat papilla oculi tui.* Quasi lacrymæ sint quædam voces oculorum; iuxta illud Poetæ:

Lacrymæ, oculorum voces.

Ouid.

Interdum lacrymæ pondera vocis habent.

Et qui in oratione non fundit lacrymas taceat; qui fundit, eloquatur: & proinde hic solus, & non ille possit à Deo exaudiri. Certè Christus Dominus non semel fleuisse dicitur: suscitaturus Lazarum Ioan. 11. n. 35. Videns ciuitatem Hierusalē. Luc. 19. n. 41. Declaraturus proditionem suam. Id enim significat, interprete D. Chrys. illud: *Turbatus est spiritu.* Ioan. 13. n. 21. hoc est, lacrymatus est. Denique cruci affixus. Hebræor. 5. n. 7. & sæpè aliàs. Quod expendens D. Chrys. hom. 6. in Matth. *Itaque*, inquit, *flentem illum frequenter inuenias, nunquàm verò ridentem, sed nec breuiter semel subridendo gaudentem.* Et statim addit, quod magis mirere: *sed nec vllus sanctorum*, inquit, *vel de se ipso, vel de alio quopiam tale quid aliquando significasse narratur. De sola Sara legimus hoc dictum.* Gen. 18. n. 10 *Sed illico Dei voce correpta est. Et de filio Noe*, Gen. 9. n. 22. *Sed propter illum risum seruus factus est ex libero.* Quod intelligendum est de risu leuitatis, aut prauitatis. Alioqui etiam Abraham risit, vt gratularetur Deo. Gen. 17. n. 17. Et Daniel risit, vt insultaret idolo. Daniel. 14. n. 18. Itaque iusti nihil apud se frequentiùs habēt, quàm lacrymas: quibus tanquam quotidianis panibus vescuntur. Certè Anna nullis dapibus frequentiùs, quàm lacrymis epulabatur. Nam vulgares epulas vix vi adduci potuit ab Elcana, vt prælibaret: his autem se vltrò pascebat, & saginabat.

Christus Dominus sæpè lacrymasse dicitur nunquā risisse.
D. Chrys.
Vel minimæ leuitatis risus sanctos dedecet.

VI. Quid ad hæc improbi peccatores, qui flenda faciunt, & flere nesciunt? Sic enim eos exagitat D. Aug. serm. 7. in Ps. 118. *Quis*, inquit, *stupris deditus, flagitiis inuolutus, lauat per singulas noctes lectū suum? nescit flere, qui flenda committit; & cum sit ipse lacrymabilis, non habet pœnæ lacrymas suæ.* Non immeritò eisdē peccatoribus obiicit D. Chrys. in Ps. 6. Paulum Apostolum etiam aliena peccata, toto triēnio die, ac nocte lacrymantem. Actor. 20. n. 31. *Nos autem*, inquit, *ne nostra quidem: sed nos ipsos risui, & voluptati dedētes, tota nocte graui somno & crapula obruimur.* Hi profectò sunt illi, de quibus Dauid: *Errauerunt*, inquit, *in solitudine in inaquoso.* Ps. 106. n. 4. Dicuntur enim in solitudine errare, vel quia præ superbia soli esse volunt, parē non admittunt, consortium excludunt: vel quia instar bestiarū per deserta, & auia, & abrupta vitiorum euagantur. Additur, *in inaquoso*, quia aridos habent oculos, ac pumiceos; & cum multis sceleribus inquinētur, nullis lacrymis eluuntur. Ita locum mysticè interpretatur D. Bern. serm. de nimia fallacia præsentis vitæ. Et statim: *Aqua*, inquit, *inopia non modo aridum, sed sordidum facit, dum non est, quo laueris. Et humanū cor lacrymas nesciens, non modo durum, sed & impurum esse, necesse est.* Nec immeritò. Nam vt bene D. Petr. Cellensis, lib. de panibus cap. 12. *Si*, inquit, *in corde viridi quotidie irrepunt tentationes; in arido quid fiet? Si etiam post lacrymam vermis corruptionis mentem corrodit; quæ consumptio ariditatis illius, vbi nunquam Dominus pluit? Si ros gratiæ præ tædio aliquando arescit, quid, vbi nunquam ros venit?*

Peccatores cū flenda faciant, flere nesciunt.
D. August.
D. Chrys.
In superbia solitudine, & lacrymarū ariditate errant peccatores.
D. Bern.
Cor sine lacrymis, aridum, & sordidum.
D. Petr. Cellens.

VII. *Lacrymarum voluptas.*

Lacrymarū voluptatem soli sciunt, qui lugent.
D. Chrys.

EXprimi vix potest, quanta fluat e lacrymis voluptas. Vos ego cum Chrys. appello testes, qui fundendis pro Deo lacrymis vacatis. Postquam

A enim D. Chrys. in Psal. 6. *Admirabilem voluptatem lacrymarū* appellauit, subdit: *Sciunt*, inquit, *qui eius, quod dico, fecere periculum, quantam lætitiam habeant hi fontes lacrymarum.* Et hom. 12. in epist. ad Colossens. *Nihil est*, inquit, *his lacrymis iucundius. Quouis risu sunt hæ iucundiores. Sciunt qui lugent, quantam hæc res habeat consolationem.* Vbi non immeritò prouocat ad expertos: quia lacrymarum dulcedo talis est, vt non tam scientia, quam experientia sentiatur. D. Ambros. orat. de obitu Valentiniani loquutus de lacrymis etiam per humanos affectus expressis: *Est*, inquit, *piis affectibus quædam etiam flendi voluptas, & plerúmque grauis lacrymis euaporat dolor.* Et in orat. funebri de obitu fratris sui Satyri:

D. Ambr.

B *Non solus*, inquit, *dolor lacrymas habet; habet, & lætitia lacrymas suas. Lacrymæ ergo pietatis indices, nō illices sunt doloris.* De his verò lacrymis, quæ propter Deum eliciuntur, rectè D. Antiochus homil. 107. de compunctione, *Roruleuta*, inquit, *aspergines lacrymarum, vt dulcor mellis sunt cordi, aut suaue fragrans thymiama apud Deum.* Rectè D. Petrus Cellens. lib. de panibus cap. 12. *Panis*, inquit, *lugentium abundantia est lacrymarum. Sicut enim panis esurientem, sic lacryma reficit animum dolentem: Deficit esuriens sine pane, lacerata languet anima sine lacrymarum effusione. Panis mitigat famem, lacryma lenit dolorem.* Vlteriùs progressus D. Ephr. tom. 1. orat. de extremo iudicio, & compunctione, *Certo*, inquit, *scitote, fratres, non fore in terris, quid dulcius, gratia lacrymarum: si*

Lacrymarū mellea dulcedo.
D. Antioch.
Lacryma, panis.
D. Petr. Cellens.
D. Ephr.
Lacrymarū voluptas cælestis.

C *quis vestrum expertus lacrymarum dulcedinem, mediante oratione desiderauerit eleuari è terris; totus hic extra corpus in cælum feratur. Et quid dico extra corpus? Imò extra sæculum vniuersum totus est; nec amplius conuersatio eius inuenitur in terris.* Hanc lacrymarum suauitatem expertus D. August. in Psal. 127. *Si spes*, inquit, *tam dulcis est, quanto res dulcior erit?* Quasi nihil eum cælestis dulcedinis efficacius admoneret, quàm dulcedo lacrymarum.

VIII. Sub initium mundi *fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum.* Gen. 2. n. 10. Vbi Rupert. lib. 2. in Genes. c. 29. *Aquarum*, inquit, *natura salsa est, nec potui habilis, ascendens autem de abysso, in illam quasi terræ mammam, id est, paradisi fontem, quodammodo lacteam sumit dulcedinem: vt potet omnes bestiæ syluæ, & expectent onagri in siti sua.* Psalm. 103.

Lacrymarū voluptas, paradisi fons.
Rupert.

D n. 11. Non aliter & lacrymæ, salsæ quidem sunt, ac tristes: verùm cum ab oratione, qui est locus voluptatis, egrediuntur; suam illam salsedinem noua dulcedine; suam tristitiam noua lætitia commutant. Vnde benè quondam senior ille Macharius homil. 15. *Habeat*, inquit, *Christiani consolationē spiritus lacrymas, luctum, & planctum, suntque illis, & lacrymæ deliciarū loco.* Imò D. Chrys. hom. 24. in epist. ad Ephes. *Nulla*, inquit, *res est æquè iucunda, atque luctus, qui est ex Deo.*

Machar.
D. Chrys.

IX. D. Paul. Rom. 12. num. 15. Flere iubet cum flentibus. Idem Philip. 4. n. 4. iubet semper in Domino gaudere. Vide, quæso, ô Paule, quid præcipias. Si gaudium perenne esse debet, quid lacrymas interponis? si semper gaudendum est, quomodo interdum lacrymandum? Optimè quæstionem excitat, & soluit D. Basil. homil. 4. de gratiarum act. *Ad hæc*, inquit, *dicere possimus, sanctorum lamenta, lacrymásque prouenire à feruore charitatis: oculis enim cordis in eum coniectis, quem diligunt, lætitiam sibi illinc accumulant.* Et paulò post. *Apostolus*, inquit, *vt cum flentibus fleamus, permittit: quod huiusmodi lacrymæ sint seminum quoddam, ac fœnus, quibus æternum illud gaudium increscit quotidie, & cumulatur.* Itaque lacrymæ spiritualem lætitiam non impediunt, sed accumulant; & tanquàm oleum ignem nutriunt, & accendunt. Nec aliter respondet D. Chrysost. homil.

Lacrymæ deliciæ.
E
D. Basil.
D. Chrys.

homil. 6. in Matth. Nam expendens, quo pacto Christus Dominus lugere præcipiat; & Apostolus, gaudere. *Dixit hoc Paulus*, inquit, *confiteor: sed tam proculdubio, quæ ex his nascitur lacrymis significans voluptatem. Sicut enim mundi gaudium tristitiæ consortio copulatur, ita etiam secundum Dominum lacryma ingem pariunt, certámque lætitiam.* Non igitur feruus Domino aduersatur; dùm ille gaudia nuperat, hic lamenta; cum in his lacrymis vera lætitia includatur.

X. At Christus Dominus, dicet aliquis, lacrymis lætitiam promisit, fateor: non tamen præsentem, sed futuram. *Beati*, inquit, *qui lugunt, quoniam ipsi consolabuntur.* Matth. 5. numero 5. Non igitur gaudia inter lacrymas, sed plurimùm post lacrymas sentientur. Difficultatem vidit D. Chrysost. & expediuit homil. 15. in Matth. *Vbi verò*, inquit, *dic mihi consolabuntur: & hic profectò, & quod est amplius in futuro. Itaque si vis consolari, luge. Neque putes ænigma esse, quod dixi. Quando enim consolatur Deus, etiam si mille mærorum irruant, cunctis superior existis.* Olim Christus Dominus cognita morte Lazari: *Lazarus*, inquit, *mortuus est, & gaudeo.* Ioan. 11. num. 15. Idem rursùs veniens ad Lazari monumentum: *Lacrymatus est.* ibid. num. 35. Quid, obsecro, hoc est? Tam citò periere gaudia, erupere lamenta? si paulò antè gaudebat; cur modò commutata vice lacrymatur? scio dixisse D. Chrysolog. serm. 64. Christum Dominum gauisum esse, quando mortem adiuit, lacrymatum, quando ad vitam reuocauit. *Cum*, inquit, *resuscitat, tunc lamentatur quos cum amittis, non flet.* Vt significaret propter mortis commoda, gaudendum; propter vitæ pericula, lacrymandum. Quod Rupert. ad eum locum expressit. *Lacrymatus est*, inquit, *non tam quòd mortuus est, quàm quod reuocari illum oportebat, ad tolerandas rursus huius vitæ miserias.* Nec aliter respondet Isidor. Pelus. lib. 2. epist. 173. Sed insuper addo ad rem nostram, Christum Dominum per illas lacrymas, superiora gaudia non exclusisse, sed auxisse. Nam quò propior illius miraculi gloria accedebat; eò maior Christi Domini lætitia redundabat; quæ lacrymis non obruebatur, sed cumulabatur.

Non solùm futuram, sed etiā præsentē lacrymis consolationē Christus promisit. D. Chrys.

D. Chrysol.

De mortis commodis gaudendum, de vitæ periculis lacrymandum. Rupert. Isid. relusiot.

Etiā Christus ex lacrymis gaudia desumpsit.

XI. Quòd si Christo Domino beata visione perfruenti, lacrymæ delicias afferebant: quantam afferent hominibus ab æterna patria exulantibus voluptatem? Regius vates cum erat inter lacrymas, videbatur sibi esse inter epulas. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Psal. 41. numero 4. Nec immeritò panes dixit; quia sicut panes minora fastidia commouent, quàm cæteræ dapes: ita & lacrymæ minora ingerunt tædia, quàm cæteræ voluptates. D. August. cum erat inter lamenta, maiori lætitia perfundebatur, quam si inter theatra versaretur. Vnde ad Psal. 127. *Dulciores*, inquit, *sunt lacrymæ orantium, quàm gaudia theatrorum.* Hæc enim libidinum felle circumlita, illa ab omni amaritudine simplices, & synceræ. Diuinus ille sponsus, cum precantis Ecclesiæ gemitus audiebat, audire sibi concentus videbatur. *Tempus*, inquit, *putationis aduenit.* Cant. 2. num. 12. Ex Hebræo legi potest: *Tempus plorationis; seu tempus cantationis.* Quasi non sit aliud plorare pro Deo, quàm cantare. Quod expertus & Dauid: *Confitebor*, inquit, *tibi Domine in gentibus, & nomini tuo cantabo.* Sic enim habetur 2. Reg. 22. numero 50. quanuis paulò aliter habeatur Psalm. 17. num. 50. qui eo regum loco refertur. Sed ex Hebræo, pro, *cantabo*, legi potest, *lacrymabo.* Non minor enim ex lacrymis, quàm ex canticis oblectatio, & ad Deum intuentem, & ad ipsos iustos lacrymantes deriuatur. Denique tanta est lacrymantium volu-

Lacrymæ, dulces animarum epulæ.

D. Aug.

Suauis lacrymarum concentus.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A ptas, vt in illis non sistat, sed in Angelos spectantes refundatur; iuxta illud Christi Domini: *Gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Luc. 15. num. 10. Ad quem locum alludens D. Bernard. serm. 68. in Cant. *Gaudent*, inquit, *Angeli ad pœnitentiam peccatoris. Quod si deliciæ Angelorum, lacrymæ meæ; quid deliciæ?* Hoc est, si sic Angeli nostris lacrymis, quantùm nostris deliciis delectabuntur? Nec mirum delectari Angelos, cum etiam homines pœnitentium lacrymas spectantes, non mediocriter delectentur. Vnde D. Chrys. homil. 12. in epist. ad Coloss. de Pauli lacrymis loquutus: *Si quispiam*, inquit, *nobis ostenderit Paulum lacrymantem, & gementem, non multò esset melius, eum videre, quam innumerabiles choros eleganter, & bellè coronatos.* Sed vt rem absoluam: quæ maior esse, aut fingi potest animo voluptas, quàm illorum oculorum, qui cælestem illam, ac beatam patriam intuentur: Nihilominùs D. Chrysost. loco citato potiorem existimat illorum gloriam, qui pro Deo in hoc exilio lacrymantur. Nam loquutus de oculis Pauli: *Viderunt*, inquit, *paradisum isti oculi; viderunt tertium cælum: sed eos non tam censeo beatos propter hoc spectaculum, quam propter lacrymas, per quas viderunt Christum.* Vnde cum D. Paulus maximè gloriaretur, quòd Christum Dominum viderit, dicens: *Nonne Christum Iesum Dominum nostrum vidi?* 1. Corint. 9. n. 1. subdit D. Chrys. citat. *Sed est beatius, quod fleuerit.*

Peccatorum lacrymæ, Angelorum gaudia. D. Bernard.

D. Chrys.

Lacrymarū voluptas cælesti præfertur visioni. D. Chrys.

Lacrymarum vtilitas.

XII. Tanta est vtilitas lacrymarum, vt diabolum torqueant, peccata expient, bona omnia à Deo impetrent. Primum patet. Nam vt egregiè D. Petrus Cellens. lib. de panibus, cap. 12. *Satan*, inquit, *tolerabilius sustinet flammā suam, quàm lacrymā nostrā; acriusque contritis cordis lacryma, quàm flamma infernalis incendij torquetur.* Et paulò post: *Flumina*, inquit, *omnia absorbet; sed hanc tamen aquam non sorbet. Rumpuntur namque ventris eius interiora; si conspersa fuerint hac aqua, dentes excutiuntur; fauces perforantur; venæ inflantur; & nerui eius soluuntur.* Et ne existimes sub his verbis plus eloquutionis, quam eruditionis contineri, ad duo scripturæ loca, quantùm coniicio, mihi videtur allusisse. Vnum, Ioh. 40. n. 18. Vbi sic de diabolo: *Ecce absorbebit fluuium, & non mirabitur, & habet fiduciam, quòd influat Iordanis in os eius.* Vbi vides tantam esse diaboli sitim humani sanguinis, vt nullis fluminibus in os illius irruentibus explicatur. Et nihilominùs cum tot flumina absorbeat; vnam non potest lacrymā absorbere; quia in illis poculū mellis, in hac autē poculū fellis se existimat haurire. Alterum, Num. 15. à n. 20. Vbi dicitur de aquis zelotypiæ, quæ in experimentū castæ, an adulteræ coniugis propinari iubebātur; quòd si à nocēte fœmina hauriretur, statim futurū, vt putresceret eius femur, & tumens vterus disrumperetur. Non aliter & diaboli viscera quodammodo rūpuntur, si vel vna alicuius pœnitentis lacryma respergātur. Quod si diabolus tentationū iacula immittat: *Ha lacryma*, inquit D. Chrys. citat. *sagittas maligni ignitas extinguunt.* Quid dico sagittas? Addit Petr. Cell. *Lacryma portas refringit inferni, carbones extinguit ferreæ fornacis.* Nec tamē propterea suo dæmonem liberat cruciatu. Nā, vt subdit Petrus Cell. *Vrit certè aduersariorum refrigerium nostrum.* Quasi vna lacryma, dum nos cælestis roris instar refrigerat, tamen instar gehennæ diabolū incendat. *Nam sicut diabolus* (addit idem auctor) *tormentis nostris delectatur, doloribus refrigeratur,* effusio

Lacrymæ diabolum torquent. D. Petr. Cellens.

Vel vna lacryma nobis gehennalem ignē extinguit: diabolū accendit. D. Chrys. D. Petr. Cellens.

effusio nostri sanguinis est ei poculum mellis: ita & nostris testigeris, quales fore lacrymas non ignorat, affligitur, vtitur, torquetur.

XIII. Quod ad secundum attinet. Quam benè lacrymæ peccata expiēt, significauit in primis D. Chrys. in Psal. 50. dum lacrymas peccatorum spongias appellat. *In codice*, inquit, *scripta sunt peccata tua. Spongia peccatorum tuorum lacrymæ tuæ sunt. Effunde lacrymas, & poteris ea delere.* At verò D. Aug. serm. 11. ad fratres in eremo, lacrymam nostram comparat cum herba illa fullonum, Malach. 3. n. 2. miram habente vim ad sordes omnes abstergendas. *Hæc lacryma*, inquit, *est herba cælestis illius fullonis, quæ vestes seruorum suorum deturpatas à sorde quotidie purgat.* Vnde D. Bernar. serm. de illis verbis, Iob. 5. num. 19. *In sex tribulationibus liberabit te, &c. Vtinam*, inquit, *nunc daret quis capiti meo aquas, & oculis meis lacrymarum fontes. Ferte enim non reperiret ignis exurens, quod interim fluens lacryma diluisset.* Quasi non minùs efficax sit ad abluendum vna lacryma, quam tota purgatorij incendia ad expiandum. Non minùs eleganter D. Petrus Cellens. loco citato, vbi lacrymas vocat naufragium peccatorum. *De fonte*, inquit, *peccatorum vena exiluit omnium lacrymarum. Mirum tamen in hoc artificis Dei ingenium: vt lacryma de pœnis erumpens peccatorum absorberet omne peccatum.* Et paulò inferiùs, post luculentum encomium lacrymarum, subdit: *Lacryma*, inquit, *naufragium est vitiorum, portúsque naufragatorum.* Quid optabilius, quàm vt hoc naufragio obruantur peccata, & hoc portu peccatores incolumes excipiantur? Ibidem cōparat lacrymas cum aqua illa sale condita, qua Helisæus sanauit aquas pessimas Iericho. 4. Reg. 2. num. 21. *Aqua*, inquit, *sanauit aquas; sed aqua cum sale aquas cum sterilitate: sed aqua benedictionis aquas profusa maledictionis: sed aqua dulcis aquas totius amaritudinis.* Quibus verbis significat, per lacrymas omnes maculas ex profanis delicijs contractas expiari. Imò D. Hieronym. in epist. 46. ad Rusticum circa medium, in illum Dauidicum: *Veruntamen in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt.* Psal. 31. num. 6. Lacrymas eum diluuio comparat. *Vide*, inquit, *quanta magnitudo sit fletuum, vt aquarum diluuio comparentur.* Non minùs enim lacryma totum hominem, quàm diluuium totum orbem expiauit.

Lacryma peccata expiant. D. Chrys.

D. August. Lacryma, peccatorum spongia.

Lacryma, peccatorum naufragiū. D. Petr. Cellens.

D. Hieron.

Lacryma, peccatorum diluuium.

XIV. Illustrior adhuc est illa metaphora, qua D. Gregor. Nazianz. orat. in sancta lumina, & Nicetas eius interpres, & D. Isid. lib. 2. de offic. Ecclesiast. cap. 24. vtuntur, dum asserunt, quendam esse baptismum lacrymarum, quo omnes maculæ animorum eluantur. Cum quibus consentit D. Leo serm. 9. de passione, loquens de lacrymis D. Petri. *Felices*, inquit, *Sancte Apostole, lacrymæ tuæ, quæ ad diluendam culpam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis.* Accedit D. Chrys. hom. 6. in Marcum, vbi Dauidem introducens. *Lacrymæ*, inquit, *mea mihi fuerunt pro baptismate.* Qui rursùs hom. 6. in Matth. *Sicut*, inquit, *post vehementes imbres mundus aer, ac purus efficitur; ita etiam lacrymarum pluuias serenitas mentis sequitur, atque tranquillitas; omnisque illa de peccatorum tenebris offusa caligo dissoluitur. Et sicut ex aqua, & spiritu sic rursus ex lacrymis, & cōfessione purgamur.* Vbi lacrymas palam comparat cum baptismo; qui Ioan. 3. num. 5. per *aquam, & spiritum* significatur. Quare D. Bern. in scal. claustr. tit. de signis Spiritus Sancti, postquam lacrymas comparauit baptismo puerorum, qui semper peccata eluit, cum nullam ex parte pueri dispositionem requirat, quā desiderari contingat: vt fieri potest in adultis: exclamat: *O felices lacrymæ, per quas maculæ interiores*

D. Greg. Naz. Nicetas. D. Isid. Lacryma baptismo conferuntur. D. Leo.

D. Chrys.

D. Bern.

A *purgantur: per quas peccatorum incendia extinguuntur!* Imò idem D. Bern. serm. 1. in octaua Paschæ lacrymas non solum confert baptismo, sed etiam præfert, quatenùs hic non potest, illæ verò frequentissimè possunt iterari. *Est*, inquit, *& baptismus aliquis in cōpunctione cordis, & lacrymarū assiduitate.* Et paulò post: *Baptismi*, inquit, *sacramentum quoniam iterari non licet his, qui sæpe in multis offendimus, frequenti oportet ablutione suppleri.* Quid, si dicā, puriores aliquando exire mentes ab aqua lacrymarū, quam ab aqua baptismali? Nam hæc solam primam gratiam cōmunicat: illa autē & priùs amissam restituit: & nouā insuper infundit: eò largiorē, quò ardentior fuerit cordis affectus, ex quo emanat. Cuius rei typus mihi videtur aliquis præcessisse in Naamano:

Lacryma baptismo etiam præferuntur.

B qui post leprā, purior emersit ex Iordane, quàm esset ante leprā. Nā antea virilem habebat sanitatē: posteà puerilē, quæ vegetior, ac viridior esse solet, cūparauit: iuxta illud: *Restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli.* 4. Reg. 5. num. 14. Non aliter qui lacrymarum flumine expiantur: puriores post peccata, quam essent ante peccata, efficiuntur. Vnde D. Ambros. in Ps. 37. eos, qui per pœnitentiam, & lacrymas sua peccata eluerunt, ita cum Deo loquentes introducit: *Plus*, inquit, *acquisiuimus, qui plus peccauimus: quia beatiores facit tua gratia, quam nostra innocentia.*

D. Ambr.

XV. Sed quid mirum dici lacrymas baptismū aquæ, cū D. Chrys. in Psal. 50. eas baptismo sanguinis, si

C præferre nō audeat, audeat tamē & conferre. *Dicā*, inquit, *tibi, quid valeāt lacrymæ, attēde diligētius Quid martyribus maius, qui animā suā ponunt pro amico suo? Grādis gloria martyrū. Martyres effundunt sanguinem; peccatores effundunt lacrymas. Meretrix illa non fudit sanguinē; sed fontes lacrymarū profudit: & delentur peccata sua.* Et statim de D. Petro: *Nūquid sanguinē fudit? Nónne amarè fudit lacrymas, & abstersit peccatum suū, & recepit pristinā dignitatē?* Vbi lacrymas, & martyriū in eo videtur exæquare, quòd nō magis hoc, quā illis crimina expientur. Sed in eo vidētur lacrymæ præferēdæ; quod martyriū virgines inueniat, nō faciat; lacrymæ vbi virginitatē non inueniunt, reponāt. Audi D. Chrys. hom. 6. in Matth. *Nihil*, inquit, *ita conglutinat, atque vnit Deo, vt illa lacrymæ, quas & peccati dolor, & amor virtutū effundit. Illa in*

D. Chrys. Lacryma martyrio cōparantur.

Martyrium virgines inuenit: lacrymæ faciunt.

D. Chrys.

D *Euāgelio meretrix, virgines quoque ipsas honestate superauit; & incredibilis in Christū amoris igne succēsa, & à maximis sordibus peccatorū, largissimo lacrymarū fonte purgata.* Qua de re ad c. 7. vbi de pœnitētia dissērendū, plura dicā. Vides, quam perfectè omnia peccata lacrymis expientur? Nec mirū, cum etiam gehennalia incendia lacrymis extinguantur: vt iam dixi ex Petr. Cellens. & rursùs D. Chrysost. in cap. 16. Lucæ. homil. 1. de Lazaro testatur. *Tales*, inquit, *lacrymæ, quales erant Dauidis, ipsum etiam gehennæ incendium norunt extinguere.*

Lacryma gehennales flammas extinguunt. D. Chrys.

XVI. Quod ad tertium attinet. Lacrymæ bona omnia à Deo impetrant. Rectè D. Antioch. hom. 107. de compunct. *Vbi*, inquit, *lacrymæ, ibi exorabilis Dei clemētia.* Quod deinde illustrat exēplis. Quid verò lacrymæ nō exorent? In primis Anna largiter fleuit,

Lacryma bona omnia à Deo impetrant. D. Anth. D. Chrys.

E *Et idcircò*, inquit D. Chrys. hom. 6. in Matt. *sterilitatem eius in fœcunditatem Deus mutauit: & quasi è duro quodam saxo agrum fertilem reddidit.* Et hom. 79. ad pop. loquutus de Anna in preces, & lacrymas effusa: *Quæcūq;* inquit, *volebat, expediuit, & deficiētē correxit natura, & matricē cōclusam aperuit, ex sterili simine fœcundā metēs segetem.* D. Laur. Iustin. de triumphali Christi agone, c. 15. *Fleuit*, inquit, *Anna Samuelis mater coram Domino: quamobrem sterilitate depulsa, Deo gratissimam meruit suscipere prolem.* Similiter D. Antioch. cit. & D. Ephræm. de cōpunct. & ser. in

Anna lacrymis natura meruit fœcunditatem.

D. Laur. Iustin.

D. Antioch. D. Ephr.

in mulierem peccatricem, & ser. in 40. martyres, & passim alij loquuntur. Cæterùm D. Chrys. hom. 2. de Anna, eius animũ appellat pratum, non pluuiis, sed lacrymis irrigatũ. *Pratum*, inquit, *non quod rosaria profert, aut alios flores, qui marcescunt; sed quod deprecationem, ac fidem, magnámque tolerantiam. Siquidẽ hæc sunt longè vernis floribus redolentiora; vt quæ non aquarum fontibus, sed lacrymarum imbre rigantur. Neque enim perinde animum fontes, floridos reddunt hortos, vt plantam precationis, fontes lacrymarum irrigãtes, faciunt in summam altitudinem excurrere.* Itaque Annam sui voti compotem lacrymæ reddiderunt.

Virtutũ flores in animorũ pratis, lacrymarum fonte irrigant.
D. Chrys.

XVII. Iam verò supernaturalia dona, quo alio pretio, nisi lacrymarum comparantur? *Lacrymæ*, inquit D. Antioch. cit. *præsentem exhibent Deo orationẽ, eamque gratiosam reddunt, & acceptabilem.* Quasi gratus Deo orator esse nequeat, qui suis lotus lacrymis non accedat. Nam *lacrymæ*, vt rectè D. Chrys. hom. 12. in Epist. ad Ephes. *pulchram ostendunt faciem, lacrymæ faciunt grauem, & honestam.* Vnde sicut nemo ad Principem, nisi lota facie; ita nemo ad Deum, nisi profusis lacrymis, accedere debebat. Filia Iephte antequam ad sacrificium sisteretur, totũ spatium bimestre fundendis lacrymis impẽdit. Iudic. 11. n. 37. Quasi non placitura Deo, neque eius clementiam exoratura; nisi propriis lacrymis, tanquã gratiosissimis coloribus, ac pigmentis reniteret. Quod planè fecit, interprete D. Chrys. hom. de Iephte, in typum Ecclesiæ. *Nec enim*, inquit, *Ecclesia mittit ad Dominum, qui in ipsa proficiunt, nisi ex magna tribulatione, nisi ex planctu, & fletu, & lacrymis.* Nihil enim non exorabit, qui ore lacrymis deterso deprecetur: lacrymæ namque eam ori conciliant venustatem; vt qui sic ornatus orat, nullam vnquam à Deo repulsam patiatur.

Lacrymæ gratam Deo reddunt orationem.
D. Antio.
Lacrymarũ pulchritudo.
D. Chrys.
D. Chrys.

XVIII. Imò neque videre, neque sentire poterit, ipsius, quem orat, regis maiestatem, nisi prius terrenorum affectuum labes, quæ animo inhæret, & ignorationis nebulas, quæ oculis incumbunt, profusis lacrymis detergat. Idcircò Dauid precaturus Deũ, *exitus aquarum*, deducebat, Ps. 118. n. 136. Nam, vt benè D. Bern. ser. de conuers. ad clericos c. 19. *Purgatur*, inquit, *lacrymis oculus, antè caligans; & acuitur visus, vt intendere possit in serenissimi luminis claritatem.* Nihil igitur à Deo non speret, qui hoc vnum offerat pretiũ lacrymarum. Certè D. Petrus solis contentus lacrymis, etiã à precibus abstinebat; haud dubius, quidquid vellet, à Deo non tam precibus, quã lacrymis impetrandum. Quod D. Ambr. ser. 46. de pœnit. Petri, eleganter ostendit multis verbis, ex quibus aliqua delibo. *Rectè*, inquit, *Petrus fleuit, & tacuit, quia quod defleri solet, non solet excusari; & quod defendi non potest, ablui potest. Lacrymæ verecundiæ cõsulunt pariter, & saluti: nec erubescunt in petendo, & impetrant in rogando. Lacrymæ tacitæ quodammodo preces sunt. Veniam non postulant, & merentur. Causam non dicunt, & misericordiam consequuntur. Vtiliores lacrymarum preces sunt, quam sermonum. Sermo enim interdum non totum profert negotium: lacryma semper totum prodit affectum. Et ideò Petrus iam non vtitur sermone, quo fidem amiserat, ne per id ei non credatur ad confitẽdum, quo vsus fuerat ad negandum. Mauult causam suam flere, quã dicere: & quod voce negauerat, lacrymis confiteri.* Et paulò post: *Vide quantum fletus profuerit Petro: antequam fleret, lapsus est. postquam fleuit, erectus est, & qui ante lacrymas præuaricator extitit, post lacrymas, pastor assumptus est, & alios regendos accepit, qui prius se ipse non rexit.* Et similia refert lib. 10. in Luc. c. 22. Cæterũ illis vltimis Ambr. verb. consentiens D. Antioch. cit. *Petrus*, inquit, *amarulentis lacrymis vna hora profusis, non peccatum modo abnegationis promeruit sibi condonari: sed & in earũ gratiam, illi concre-*

Lacrymæ, mentis oculũ dum lauãt, acuunt.
D. Bern.
D. Ambr.
Lacrymarũ tacitæ preces Deum exorant.
D. Petri lacryma, cœli claues.
D. Antioch.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A *ditæ sunt claues regni cælorum.* Quid maius sibi habere lacrymæ potuerunt? Efficiuntur claues, quibus regnum cælorum sibi, & aliis reseretur.

Sed interim nostri pectoris ager, nulla re meliùs, quã lacrymis fœcundatur. Vnde Dauid: *Lacrymis*, inquit, *meis stratũ meũ rigabo*. Ps. 6. n. 7. Rigabo, inquit, nõ lauabo. Stratũ, non hortũ. Quasi diceret, inquit Cassiod. *Sensualitatẽ fertilem faciã, quæ erat arida.* Nec immeritò: nã sicut terra sterilis, redditur fœcũda, cũ rigatur; ita & sensualitas vitiosa, redditur frugifera, cũ lacrymis perfunditur, & oblimatur. Quod idem Dauid significauit, dicẽs: *Qui seminãt in lacrymis, in exultatione metẽt.* Ps. 125. n. 5. Vnde enim hæc exultatio, nisi ex vbertate fructuũ, quos B lacrymarũ pluuiæ attulerunt. Vnde D. Chrys. hom. 4. ad pop. *Non*, inquit, *sic semina delatus imber germinare, & crescere facit; vt pietatis semen excitat, & vernare facit ex lacrymis ruens imber.* Et similia refert hom. 79. ad pop. sub initiũ. Mysterio nõ caret, quòd dicatur Magdalena. Luc. 7. n. 38. pedes Christi Domini lacrymis rigasse, nõ lauisse; quia vt irrigatio terrã fœcũdat ad fruges; ita illa lacrymarũ profusio Christũ Dominum ad misericordiã excitabat. *Bonæ lacrymæ*, exclamat D. Ambr. ad eũ locũ, *quæ non solum nostrum possunt lauare delictum; sed etiam verbi cælestis rigare vestigium; vt gressus in nobis eius exuberent.* Igitur illæ etiam Christi Domini plantæ, cælestium bonorum fœcundissimæ, cũ nostris lacrymis irrigantur, maiora in beneficia effunduntur.

XIX.
Humani pectoris ager lacrymis fœcundatur.
Cassiod.
D. Chrys.
Etiã Christi plãta lacrymis irrigata, maiora in beneficia effunduntur.

At quãta sit lacrymarũ merces, quæramus ex Da- C uide. Quid enim impetrauit, dũ lauabat per singulas noctes lectũ suum, & lacrymis suis stratũ suum rigebat? Ps. 6. n. 7. Planè omne bonũ. Nã, vt benè D. Ambr. lib. de pœnit. c. 8. *Ideo*, inquit, *tantam gratiam meruit, vt ex eius familia virgo eligeretur, quæ nobis partu proprio Christũ ederet.* Vides, quãtus fructus ex illo Dauidico strato, seu potius prato, nocturnis lacrymis irriguo germinarit? Sed neq; aliorũ lacrymæ, sua vnquã mercede fraudantur: iuxta illud D. Cypr. serm. 6. de cæna Domini, *In huius*, inquit, *præsentia sacramenti, non superuacuæ mendicãt lacrymæ veniã, nec vnquã patitur cõtriti cordis holocaustum repulsam: quoties te in cõspectu Domini video suspirantẽ, Spiritũ Sanctũ non dubito adspirantẽ: cũ intueor flentẽ, sentio ignoscentẽ.* Vnde signari iubetur *Thau super frõtes virorũ gementiũ, & dolentiũ.* Ezech. 9. n. 4. Vt cũ alios tidẽtes, diuinæ iustitiæ mucro enecarit; solos ta- D mẽ lacrymãtes, diuinæ misericordiæ tessera, ab exitio incolumes tueatur. *Quæ dic mihi, causa?* inquit D. Chrys. hom. 18. ad popul. *Quoniã & si nihil prosũt, tamẽ gemũt, quæ gerũtur, & deplorãt.* Sola enim profusio lacrymarũ digna est, quæ misericordiã cõsequatur.

XX.
Dauidis lacrymæ B. Virginem ex eius familia meruerunt.
D. Ambr.
Lacrymarũ vis ad misericordiã impetrandam.
D. Chrys.

Addo, neque multis lacrymis apud Deum opus esse, sed vnam sufficere. *Fleuit Ezechias fletu magno.* 4. Reg. 20. n. 3. Et statim ad illum Isaias. *Hæc dicit Dominus Deus, audiui orationem tuam, & vidi lacrymam tuam.* Sic enim lacrymam in singulari trãstulit Pagn. ex Hebræo. Et consentire videtur D. Antioch. hom. 107. iã cit. dicẽs, eximiũ regẽ Ezechiã, *tantillam fudisse lacrymarum.* Si igitur fletu magno, paulò ante dicitur fleuisse, quo pacto paulò post, v- E nã tantũ lacrymã, seu tantillũ lacrymarũ expressisse insinuatur? Credo, quia & si multas lacrymas fuderit; prima tamẽ misericordiã impetrauit. Quid enim vna lacryma non impetrat? Quæ vt loquitur Aug. ser. 11. ad frat. in eremo, *Passionis Christi est vicaria.* Vnde optimè D. Petr. Cell. vbi sup. *O lacryma humilis! tua est potentia, tuum est regnũ. Tribunal iudicis non vereris; amicorum tuorũ accusatoribus silentiũ imponis: quandoque sententiam rapis, etiam ab ore iudicis. Audes, vbi timet Angelus: Non est, qui te perturbet ab ingressu secretorum; ab interpellatione pro culpis reorũ;*

XXI.
Vel vna lacrymula Deum flectit.
Pagnin.
D. Antioch.
D. August.
D. Petr. Cellens.

non est, qui accedere votet. Sola si intraueris; nunquam tamen sola, vel vacua redibis. Et statim. *Aqua hac, aut facit, aut inuenit paradisum.* Quæ verba nihilò mutata inuenies apud D. Laurent. Iustin. in ligno vitæ, de orat. c. 9, qui tamen ea vtpote iunior, à Petro Cellensi, qui fuit trecentis circiter annis antiquior, desumpsit.

D. Laur. Iustin.

XXII. Tandem D. Chrys. hom. 6. in Matth. mitam lacrymarum efficacitatem, quæ pro peccatis abluendis effunduntur, admiratus; *In sacularibus*, inquit, *iudiciis, quantumlibet post acceptam sententiam lamenteris, & lugeas; non tamen effugies flendo supplicium. Hic vero, si toto corde ingemueris ad Deum, soluisti repentè sententiam, veniámque consequutus es.* Vides, quantò sint efficaciores, & vtiliores pœnitentium lacrymæ: quàm quæ pro temporalibus damnis effunduntur? Sed quid mirum, Deum pro vna lacryma tam multa beneficia referre, cum eam tàquam pretiosissimam gemmam suo in pectore thesaurizet. *Posuisti*, inquit Dauid, *lacrymas meas in conspectu tuo*. Ps. 55. n. 9. Symmachus vertit: *Posuisti lacrymas meas intra te.* Quasi non inferior locus, quàm æterni parentis sinus nostris lacrymis tribuatur. Quare maximè cauendum est, ne tam pretiosæ margaritæ ante porcos, seu pro porcis, hoc est, pro rebus temporalibus effundantur. De qua re aliquid in sequenti sectione prælibandum.

D. Chrys. *Lacryma diuinam reuocant sententiam.*

Lacryma, tanquam gemmas suo Deus in pectore thesaurizat. Symm.

SECTIO III.

Petitio, & promissio Annæ illustratur.

I. HActenus de tempore, & modo huius orationis; sequitur disserendum de materia, seu re, quam postulauit; & de conditione, seu promissione, sub qua postulauit. Igitur Anna petiit bonum quoddam temporale, neipe prolem virilem. Promisit, vt voti compos fieret, filium se Deo reddituram, ac diuino obsequio in perpetuum addictam. Felix mulier, quæ, vt loquitur D. Chrys. homil. 1. de Anna, *cum Deo habuit commercium*; & accipiendi, reddendique miit pactionem. Quantùm necesse est, vt ex hac negotiatione luctum reportarit? Præsertim cum vtrinque pactum stabilitum sit, & obseruatum. Nam neque ipsa à Deo sua petitione frustrata est; neque ipsa Deum sua promissione fraudauit. Vtraque igitur res digna, quæ paucis illustretur.

Materia, & conditio huius petitionis.

D. Chrys.

Annæ petitio.

II. QVod attinet ad petitionē, mirabitur fortassè aliquis, tam multas lacrymas ab Anna pro temporali commodo profusas. Cum enim lacrymæ, vt proximè diximus, sint pretiosissimæ quædam margaritæ: indignissimum planè videtur, vt proiiciantur ante porcos, seu pro rebus temporalibus expendantur. Nam vt benè Petr. Cellens. vbi sup. *Sterilis*, inquit, *est omnis effusio lacrymarum, qua non effunditur propter regnum cælorum: inanes sunt lacryma, quas damnum, vel incommodum extorquet temporale. Flendum solummodò est, aut pro peccato cōmisso, aut pro amisso paradiso.* Reuoca, obsecro, in memoriam præceptum illud diuinum. Exod. 22. n. 29. *Decimas tuas, & primitias tuas non tardabis reddere.* In Hebræo est: *Plenitudinem tuam, & lacrymā tuam.* Vbi pro *lacryma, primitia* in vulgata reponuntur. Cur, quæso, lacrymæ dicuntur primitiæ? An quia sunt primi fructus naturitatis nostræ? An quia sunt inter reliquos humanæ vitæ fructus iucundissimæ?

Lacryma pro rebus temporalibus nō expendenda.

Petr. Cellens.

Lacryma, cur primitia.

A An quia debent soli Deo, tanquam primitiæ cōsecrari? priores quidem rationes, & multæ aliæ, quæ facilè occurrent, aptæ sunt. Tertia tamen ad rem nostram quàm aptissima. Neque enim æquum est, vt tam pretiosæ gemmæ, in aliud, quam in diuinum obsequium deuoueantur.

III. Vnde Dauid non tam pro regni iactura reparāda, quam pro animi culpa diluenda lacrymabatur. *Exitus*, inquit, *aquarum deduxerunt oculi mei.* Vnde obsecro tā effusa comploratio? An quia Saulis tyrānidi subiacebat? An quia à regno, & à patria exulabat? An quia vel ab ipso filio indignissimis modis tractabatur? Absit. Cur ergo? *Quia*, inquit, *nō custodierunt legem tuam*: Ps. 118. n. 136. Vbi D. Ambr. ser. B 17. *A Sancto*, inquit, *viro plus culpa, quam arūna defletur.* Idcircò Dauid gloriabatur suos fletus à Domino exauditos. *Exaudiuit Dominus vocē fletus mei.* Ps. 6. n. 9. quia scilicet illos non pro temporalibus, sed pro spiritualibus damnis expendebat. Vnde D. Chrys. hom. 12. in epist. ad Coloss. *Hæ sunt*, inquit, *lacryma philosophia. Quando autem quispiue factus fuerit pauper, quando fuerit in morbo corporali, quādo fuerit mortuus, nequaquàm flendum est. Hac enim non sunt digna lacrymis.*

Solùm spiritualia dāna digna sunt lacrymis.

D. Ambr.

D. Chrys.

IV. Quòd si aliquando Dauid cliuum ascendēs oliuatum, suum à regno exilium deplorauit; id planè fecit, operto capite 2. Reg. 15. n. 30. nēpe erubescēs, si fortè à suis pro temporali damno flere cerneretur. Eandem ob causam idem Dauid mortem deC ploraturus Absalonis. *Ascendit cænaculum porta, & fleuit.* 2. Reg. 18. n. 33. sublimiorem, & secretiorem ad locum se recepit; quoniam palam temporalia flere damna erubescebat. Imò & Ezechias audito mortis suæ nuntio, *Conuertit faciem suam ad parietem, & fleuit fletu magno.* 4. Reg. 20. n. 3. Vbi dicitur faciem ad parietem conuertisse, antequàm fleret, vt eam tegeret, ne quis testis ocularus suis lacrymis adesset; & proinde ne quem pudorem ex lacrymis pro temporali incommodo profusis pateretur. Adeò pudenda res est, & erubescenda pro temporalibus damnis lacrymari eos, qui non nisi ad spiritualia lucra deberent anhelare. Tandē memineris Christum Dominum lauisse quidem pedes discipulorum, non tamen suos; vt eos nobis relinqueret nostris lacrymis abluendos. Sic enim D D. Ambr. lib. 6. in Luc. cap. 7. arbitratur. *Et fortassè*, inquit, *ideò non lauit pedes suos Christus, vt eos lacrymis nos lauemus.* Qui ergo suas lacrymas sanctissimis Christi pedibus sacrare debet; quid eas audet pro rebus tēporalibus prodigere, & profanare?

Temporalia damna flere indecorum.

Ch. ipsi pedes nostris lacrymis abluendi.

D. Ambr.

V. Certè Ieremias non tam suum ab Hierosolyma, quàm suorum à diuina gratia exilium deplorabat. *Ego*, inquit, *plorans, & oculus meus deducens aquas; quia longè factus est à me consolator.* Thren. 1. numero 16. In quem locum D. Ambros. serm. 16. in Psalm. 118. *Ieremias*, inquit, *non abductum se esse de terris suis dolebat; sed à Christo populum relinquendum, consolationémque futura vita cernebat amissam. Hac est verè dolenda captiuitas, qua aterna spei libertate priuata videbatur.* Beatos appellat Christus DoE minus eos, *qui lugent*, Matth. 5. num. 5. sed qui lugent, quid? temporalia ne detrimenta? Absit. Nam vt benè D. Leo serm. in festo omnium Sāctorum. *Luctus*, inquit, *cui consolatio aterna promittitur, non est cum mundi huius affectione communis; nec beatum quemquam faciunt illa lamenta, qua totius humani generis deploratione funduntur. Religiosa tristitia, aut alienum peccatum luget, aut proprium. Nec de hoc dolet, quod diuina iustitia agitur; sed de eo maret, quod humana iniquitate committitur: vbi magis plangendus est faciens malignè, quā patiens; quia iniustum malitia sua demergit ad pœnam; iustum autem tolerantia ducit ad gloriā.*

Peccatum, non pœna, sed culpa deploranda.

D. Ambr.

D. Leo.

Vbi

Vbi eleganter ostendit nullum temporale damnum sanctorum lacrymis prosequendum. Quid iustius, quam vt mater funus vnici filij lacrymis prosequatur? Et nihilominùs Christus Dominus ad viduam Naim in morte filij lacrymantem: *Noli*, inquit, *flere*. Luc. 7. num. 13. Vbi rectè D. Ambros. *Flere*, inquit, *prohibetur eum, cui resurrectio debeatur*. Imò quid dignius, quàm vt in Christi Domini passione lacrymæ funderentur? Quas tamen Christus Dominus sistere, & cohibere imperauit. *Filiæ*, inquit, *Ierusalem, nolite flere super me*. Luc. 23. num. 28. Quòd scilicet ex naturali potiùs compassione, quàm ex supernaturali affectione cumplorabant; magisque temporalem pœnam, quam Christus Dominus subibat, quàm æternam, quæ ipsasmet, & earum filios manebat, lamentabantur. Itaque lacrymæ pro rebus temporalibus frænandæ potiùs, quàm effundendæ. Qua de re ad cap. 4. plura cumulabo.

Etiam in morte filij lacrymæ frenandæ.
D. Ambr.

VI. Cur igitur Anna pro filio in bonis temporalibus numerãdo, flebat largiter, nec à lacrymis temperabat? Dupliciter responderi potest. Primù, Annam non tam pro temporali, quàm pro spirituali bono Deum orasse; nec tam filium Samuelem, quàm redemptorem Dominum IESVM suis precibus, ac lacrymis obtinere voluisse. Quod mihi videtur D. Ambr. ser. 17. in Psal. 118. iam supra citatus significasse. *Anna*, inquit, *cum oraret, tacita clamabat; labia non mouebat, & interiori voce piæ caritatis excitabat Iesum*. Vbi illud, *excitabat Iesum*, sic exponi potest, suis precibus erigebat, & quodammodò accelerabat, & veluti cunctantem, ac dormientem stimulabat Iesum; vt veniret tandem, & ex magna matre infans nasceretur. Quasi Anna non tam vnius proprij filij, quàm communis Redemptoris studio, & amore ad preces, ac lacrymas effundendas duceretur. Secundò responderi potest magis ad literam, Annam re vera pro filio Samuele obtinendo orasse, & collacrymasse; quia licèt pro rebus temporalibus non sit impatienter, & apud homines lamentandum: vt ex dictis patet: tamen modestè, & verecundè, & in conspectu Domini pro malis temporalibus auertendis, & pro bonis temporalibus comparandis, indecorum non est, & precari, & collacrymari: vt patet ex doctrina D. August. epist. 121. ad Probam cap. 6. & sequentibus, D. Thom. 2. 2. quæst. 83. art. 6. & aliorum Patrum, ac Theologorum; quibus Suarius lib. 1. de orat. cap. 17. subscribit. Nam & Christus Dominus, qui vt loquitur Tertul. lib. de orat. cap. 9. *Solus docere potuit, vt se vellet orari*: Sic nós ad orandum instruxit. Matth. 6. à num. 11. vt etiam precaremur temporalia bona, & temporalia mala deprecaremur, vt patet ex oratione Dominica, in qua petimus *panem quotidianum*, hoc est, omnia bona temporalia, quæ ad vitam sustentandam requiruntur; vt Maldunat. ex Patrum doctrina interpretatur: & postulamus à malo liberari, quodcumque illud sit, siue animo, siue corpori aduersetur: vt D. Cyprian. & plures alij exponunt. Non immeritò igitur potuit Anna bonum temporale, præsertim quod ad Dei honorem, & obsequium referebat, cum lacrymis postulare.

Non tam pro Samuele ad literã, quàm pro Christo in figura Anna lacrymabatur.
D. Ambr.
Indecorũ nõ est, modestè pro temporalibus collacrymari.
D. Aug.
D. Thom.
Suar.
Tertul.
Mald.
D. Cypr.

VII. Sed aduerte, si lacrymari licet pro temporali bono; quantò vberiores lacrymas fundere oportebat pro æterno. Quod nonnulli Patres in Annæ lacrymis obseruarunt. Nam D. August. libr. meditat. cap. 36. *Reminiscor*, inquit, *pie Domine, illius bonæ mulieris Annæ, quæ ad tabernaculum rogatura pro filio venit. Sed memor tantæ virtutis, tantaque constantiæ, dolore torqueor, & verecundia confundor, quia me miserum nimis deorsum iacere intueor. Si enim ita fleuit, & in fletu perseuerauit mulier, quæ quærebat filium: quomodo plangere, & in planctu persistere debet anima mea, quæ quærit, & amat Deum, & ad eum peruenire desiderat? Quomodo gemere, ac flere debet talis anima, quæ quærit Deum, quæ præter Deũ nihil vult amare?* Similiter argumentatur D. Greg. Magn. hom. 11. in Ezechiel. ad finem, vbi loquutus de Anna: *Si*, inquit, *sic planxit mulier, quæ quærebat filium, quomodo debet plangere anima, quæ quærit Deũ?* Eadem est D. Chrysost. in Psal. 129. ratiocinatio ad illa verba: *De profundis clamaui. Vidi*, inquit, *sæpe mulieres, propter virum peregrinantem, & infantem ægrotantem, ita de profundis orantes, & tantos fontes lacrymarum emittentes, vt tandem votis suis essent compotes. Si autem mulieres ita inflammantur in orationibus pro viro, & infante; quanã viro venia dabitur, qui pro anima morte affecta, mollis est, & languidus? Audi quomodo Anna orabat de profundis: cuiusmodi fontes aquarum emittebat: quomodo per orationem euehebatur in sublime?* Et rursus hom. 24. in epistol. ad Ephes. *Nos*, inquit, *viros pudore suffundat hæc mulier. Nos pudeat, qui pro regno supplicamus, & oscitamus, quod ea oret pro filio, & fundat lacrymas*. Et similia refert hom. 79. ad populum. Atque hæc de Annæ petitione.

Si pro temporali bono, quanto magis, pro æterno licet collacrymari.
D. August.
D. Greg. Magn.
D. Chrys.

Annæ promissio.

VIII. Gratissima fuit Deo Annæ promissio multis de causis. Prima ex ipso titulo promissionis: gratiora enim sunt Deo, quæ cum voto offeruntur; quia non solùm res, sed etiam libertas consecratur, & spontanea quædam necessitas subitur; de qua rectè D. August. epist. 45. *Felix*, inquit, *necessitas, quæ ad meliora compellit*. Imò per votum maior cum Deo familiaritas contrahitur. Nam si humana pacta, etiam inter externos, & ignotos amicitias inducunt; quam familiaritatem cum Deo copulabunt vota, quibus homines cum Deo arctius, & strictius paciscuntur? Nam vt benè D. Ambr. lib. 9. in Luc. cap. 20. *Maior est*, inquit, *fidei contractus, quam pecuniæ*. Hoc vt Deus cum homine commercium initet, *Inuoca*, inquit, *me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me*. Psal. 49. numero 15. Vbi interprete D. Chrysost. monet, fieri vota, vt præmia conferantur. Et statim Chrys. *Cur*, inquit, *expectat Deus, vt à nobis inuocetur?* Et respondet. *Volens*, inquit, *in nobis efficere maiorem familiaritatem, & vehementiorem amicitiam, inuocando, & accipiendo. Vota enim, ac preces hanc familiaritatem conciliant. Et ideò dicit, Da mihi, & do tibi.* Qua ex familiaritate cum Deo, quis non videt, quanta in hominem dignitas redundabit? Votorum legem traditurus Moyses. *Si quis*, inquit, *virorum votum Domino vouerit, non faciet irritum votum suum*. Numer. 30. num. 3. Vbi vota etiam fœminarum sine dubio intelligebat. Et nihilominùs *si quis virorum*, inquit, quia qui vota Deo nuncupant, muliebrem abiiciunt vilitatem, & ad virilem dignitatem componuntur.

Votum Deo gratissimũ. Non solum res, sed libertas Deo per votum consecratur.
D. Aug.
Maior cum Deo familiaritas ex mutua voti pactione contrahitur.
D. Ambr.
D. Chrys.
Qui vouet per antonomasiam homo.

IX. Maiori adhuc cum emphasi transferũt Septuaginta: *Homo, homo, quicumque vouerit votum Domino*. Vbi Origen. homil. 24. legis exordium in primis admiratus; tandem concludit: eum, qui vouet, esse bis hominem; foris, & intus: externum, & internum: animalem, & spiritualem. *Cum*, inquit, *venitur ad istum iam profectũ, vt vota Domino offerãtur, non sufficit iste exterior homo, sed ille interior. In illo namque est habitaculum virtutum: in illo omnis intellectus scientiæ: in illo diuinæ imaginis innouatio. Qui cum speciem suã, quæ ex initio à Deo factus est, recuperauerit: & virtutum reintegratione pulchritudinem priorem*

Imò bis homo.
Origen.

A *forma receperis: tunc iam potest vota offerre Deo: & tunc iam non homo solum, sed homo homo dicetur.* Vide in quo consistat vetus homo, & caue, ne à vero in fictitium degeneres. *Nam,* pergit Origenes, *qui interiorem hominem non excolit, qui virtutibus eum nõ instruit, moribus non adornat, diuinis institutionibus non exercet, sapientiam Dei non quærit, scientia scripturarum operam non impendit: hic non potest homo homo dici, sed homo tantùm, & homo animalis. Quia ille interior sopitus in eo est carnalibus vitiis: & mundi huius curis, ac sollicitudinibus obrutus: ita vt in eo nec nominis eius habere possit appellatio.* Quod si ille, qui ad votum nuncupandum accedit, bis homo dicitur; ille qui in voto obseruando diu perseuerauit, plusquàm homo dicetur; & nescio, quid diuinum spi- B rabit, ac redolebit. Vnde Origen. citatus. *Si offeramus,* inquit, *Deo iustitiam nostram, accipiemus ab ipso iustitiam Dei; & si offeramus ei nostram castitatem, accipiemus ab ipso ipsius castitatem: & si offeramus ei sensum nostrum, accipiemus ab ipso sensum ipsius.* Quasi vouendo, ab homine in Deum quodammodo transferamur. Grata igitur fuit Deo hæc Annæ promissio, vel eo nomine, quòd promissio.

Qui interiorẽ hominẽ non curat, hominis nomine indignus.

Votum homines in Deũ quodãmodo transformat.

X. Secunda; propter rem oblatam: nam ipsum filium, quem auidissimè cupiebat, Deo in obsequiũ consecrauit. Quod expendens D. Chrys. hom. 24. in epist. ad Ephes. *Non dixit,* inquit, *si dederis mihi filium, do pecunias; sed ipsum donum reddo integrum, primogenitum orationis filium.* Cæteri parentes ex filiis sibi optant pulchriores, & habiliores: reliquos informiores, ac rudiores in diuinum famulatum C abire patiuntur. Anna, quem primum, & fortè vnicum sperabat, diuino cultui mancipauit.

Anna votũ ex filij oblatione Deo gratissimũ. D. Chrys.

XI. Tertia, propter voluntariam oblationem: nam ipsa sua sponte, antequàm aliunde cogeretur, Deo filium deuouit: digna profectò, quæ ex hoc capite Abrahamo præferatur; vt sentit D. Chrys. citatus. *Nam ille,* inquit, *rogatus, eum dedit, ipsa dedit ante petitionem.* Quid Deo gratius? Nam vt ipse præuenit preces nostras, dans antequàm petatur; ita gaudet, esse aliquem, qui leges suas præueniat, offerens, antequàm obligetur.

Ex volũtaria oblatione. D. Chrys.

XII. Quarta, propter celeritatem vouendi: nam ante natiuitatem filij, filium Deo dedit. Quod in laudem Annæ D. Cyril. Alex. lib. 11. in Leuit. expendit; vt priùs quodammodò Samuel esset Leuita, & Nazaræus, quàm homo; non tam parentibus, D quàm Deo genitus: & sicut Christus Dominus, *Puer natus est nobis, filius datus est nobis.* Isai. 9. n. 6. Ita Samuel puer natus Deo, & filius datus Deo diceretur. Duæ illæ fœminæ laudatissimæ fuerunt; altera Gregorij Nazianzeni mater; altera Basilij Magni; quarum vtraque filios Deo pepererunt, quia priusquàm conciperent, Deo consecrarunt. Sed vtraque Annam imitatæ, primas Annæ deferendas ingenuè fatentur. De priori enim Gregor. Presbyter in vita Nazianzeni. *Deo,* inquit, *ante conceptionem, O fidem incredibilem! O prædicandum animi feruorem! se filium oblaturam spondet; quemadmodũ Anna Samuelem.* De posteriori autem D. Gregor. E Nazianz. orat. 20. in laudem Basilij, cum eum veteris testamenti heroibus, ac tandem cum Samuele componens. *Samuel,* inquit, *ante natiuitatem donatus, & post natiuitatem confestim sacer. Quid Basilius? Nonne ab infantia, & ab ipsa matrice Deo consecratus.* Tota igitur harum fœminarum laus, ad Annam, vnde exemplum desumpsere, reuocatur.

Ex vouendi celeritate. D. Cyril. Alex. *Samuel prius fuit Deo dicatus, quam homo.*

Fœminarũ laus, quæ ab vtero filios Deo consecrant. Gregor. Presb. Greg. Nazianz.

XIII. Vltimò grata fuit Deo hæc promissio propter excellentiam status, cui filium deuouit. Nempè, vt esset Nazaræus. Quo quid perfectius? Cæteri enim sua, Nazaræus se ipsum Deo offerebat. Quod sequenti annot. vberius illustrabo. Cum igitur Anna tam perfectum in statum Deo filium promiserit, non potuit non esse gratissima Deo eius promissio. Vt non immeritò dicat D. Ioan. Damascen. lib. 4. fidei, cap. 15. Samuelem per *orationem*, *ac promissionem* ab Anna procreatum.

ANNOTATIO X.

CIRCA LITERAM.

Proprius, & mysticus Nazaræatus.

B CVM Samuel ante natiuitatem fuerit Deo in Nazaræum deuotus, seu addictus, vt ex dictis patet: & post natiuitatem sui Nazaræatus votum libens exercuerit, & expleuerit, vt ex dicẽdis patebit: sicut proprium est huius loci, diligenter ostendere, & expendere huius perfectionem Nazaræi; ita videri nõ debet à nostro instituto alienum, Nazaræatus, in quo profecit, rationem explicare. Quod præsenti annot. præstabo. Duplicem igitur distinguo Nazaræatum. Vnum, proprium, qui viguit in lege veteri: alterum mysticũ, qui floret in lege gratiæ. Illum Samuel obseruauit, hunc adumbrauit: sua quenque sectione breuiter explicabo, & ad mores quantùm satis erit, illustrabo. C I.

Duplex Nazaræatus, proprius, & mystic.

SECTIO I.

Proprius legis veteris Nazaræatus.

PLures fuerunt apud Hebræos hominum ordines diuino obsequio mancipati. Primò quidam deputati erant in ministerium tabernaculi, & posteà templi; vt sacerdotes, & Leuitæ, & Nathinæi. Secundò, alij in Scripturæ custodiam, & interpretationem, populique eruditionem, & doctrinam; vt Pharisæi, Scribæ, Legis periti. Tertiò tandem alij, in purioris vitæ, & sublimioris sanctitatis exemplum. Vt Rechabitæ, Esseni, & Nazaræi. Singulos ordines non tam explicabo, quàm obiter D indicabo. II.

Varij hominum ordines, inter Hebræos Deo dicati.

Sacerdotes, Leuitæ, Nathinæi.

DE Sacerdotibus, & Leuitis, non est quid dicatur, cum eorum status, ritus, ac ceremoniæ notiores sint, quàm vt hic debeant explicari: maximè cum de illis dicendi frequens occasio recurrat. Nathinæi, vt D. Hieronym. Lyran. Abul. 1. part. 9. Sigonius lib. 5. de republ. Hebr. cap. 7. Villalpand. tom. 3. lib. 3. de vrbe c. 25. Masius in cap. 9. Iosue. Serarius ibid. quæst. 20. aliique interpretantur, fuerunt illi Gabaonitæ, E qui in pœnam fallaciæ, quam struxerant, dati sunt à Iosue ad humiliora tabernaculi ministeria perpetuò obeunda. Ios. 9. num. 23. ita dicti à verbo נָתַן *nathan*, hoc est, *donare*: quasi donati ad prædicta ministeria exercenda: capitali supplicio, quod meruerant, in perpetuum tabernaculi seruitium feliciter commutato. Vnde D. Ambros. lib. 3. offic. cap. 10. *Mulctauit,* inquit, *eos Iosue, vilioris obsequio ministerij: clementior sententia, sed diuturnior.* Sunt, qui dicant, his Nathinæis, seu donatis, qui in tabernaculo seruiebant, respõdere modo in ordinibus regulariũ eos, qui donati, seu III.

Nathinæi, Gabaonitæ fuerunt, à Iosue Deo donati. D. Hier. Lyran. Abul. Carol. Sigõ. Villapandus. Masius. Serar.

D. Ambros. *Hi Nathinæi, in religionibus donati, seu cõuersi respondent.*

seu conuersi appellantur: & temporalibus in religione ministeriis funguntur.

Pharisæi, Scribæ, & Legisperiti.

IV. *Pharisæi unde dicti.* HI sunt ad scripturam interpretandam, pupulumque erudiendum instituti. Pharisæi quidem dicti a verbo פרש *pharas*, per צ *tsade*, hoc est, *diuidere*, quod se à cæteris, tanquam iustos ab iniustis, separarent. *Non sum, sicut cæteri hominum.* Luc. 18. n. 11. dicebat ille. Vel a verbo פרש *pharas*, per ס *Samech*, hoc est, *interpretari*: quod haberet clauem scientiæ ad scripturas aperiendas gloriarentur, vtinam non potiùs ad claudendas. *Pharisæorũ inscitia.* Sed infausti Scioli sic desipuerunt, vt fatum cælo, & astris affingentes, fatui redderentur; iuxta illud in eos festiuum scomma D. August. tract. 37. in Ioan. *O si cor tuum non esset fatuum, non crederes fatum.* D. August.

V. *Quinã fuerint Scribæ.* D. Hieron. Scribæ in eo videri poterunt modestiores, quod cum sapientes dicerentur, teste D. Hieron. epist. 151. ad Algasiam quæst. 10. tamen ipsi, si verum refert eorum quidam, תלמידים *Thalmidim*, hoc est, *discentes*, potiùs, quam *scientes*, dici maluerunt: sicut ferunt Pythagoram non σοφὸν, sed φιλόσοφον, hoc est, non *sapientem*, sed *amicum sapientiæ* appellari voluisse. Nihilominus & ipsi euanuerunt in cogitationibus suis: vt in eos Apostolus insultat: *Vbi sapiens? Vbi scriba? Vbi conquisitor huius seculi?* 1. Cor. 1. num. 20. Quasi diceret. Nusquam sonant, nusquam audiuntur: qui vbique docendo, & exhortando; seu potius peruertendo, & excæcando perstrepebant: impia eorum dogmata in vanum, & stultum, silentium abierunt. *Scribarum insipientia.*

VI. *Legis periti, qui, & quales eorum ignorantia.* Legisperiti frequenter in Euangeliis, Actis, & Epistolis Apostolorum nominantur, solo nomine ab Scribis distincti, officio docendi populum iidem. Sed vtinam, qui magno discipulorum agmine cingebantur, doctore non indigerent: contraquàm sine dubio accidebat; cum etiam peritissimus inter eos Nicodemus à Christo Domino de ignorantia arguatur. *Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?* Ioan. 3. num. 10. Misei populus, qui à magistro cæco ducebatur; vterque in foueam ruiturus, nisi diuinitùs subueniretur. Vnde Christus Dominus Match. 16. n. 6. cautendum monet à fermento; hoc est, doctrina Pharisæorũ; quibuscum legisperiti pariter insaniebant. Quod si illi, qui in vita priuata faciebant detestanda; tamen in cathedra Moysis docebant facienda, monente Christo Domino, *omnia quæcunque dixerint vobis seruate, & facite.* Matt. 23. n. 3. tribuendum id est, non eorum scientiæ, sed virtuti illius cathedræ, in qua sedebant. Vt rectè docuit D. August. lib. 4. de doctrina Christiana c. 27. *Illi, inquit, cathedra, non eorum, sed Moysis, cogebat eos bona dicere; etiam non bona facientes. Agebant ergo sua in vita sua: docere autem sua, cathedra illos non permittebat aliena.* Vbi notandum est verbum illud, *cogendi*, quo etiam vtitur lib. 16. contr. Faust. c. 29. Vbi docet, fuisse delatum hune honorem doctrinæ Moysis: *In cuius, inquit, cathedra etiam mali sedentes, bona docere cogebantur.* Et rursùs epist. 166. *In qua, inquit, (scilicet Moysis cathedra) coguntur etiam mali bona dicere, neque enim sua sunt, quæ dicunt, sed Dei: qui in cathedra vnitatis doctrinam posuit veritatis.* Itaque cum illi magistri priuata libertate docebant, fallebant, & falleban tur: cum publica fungebantur auctoritate, ad vera docenda non suo ipsi ingenio, sed diuino magisterio impellebantur. *Pharisæi in Moysis cathedram, publica auctoritate docentes, bona dicere cogebantur.* D. August.

Rechabitæ, Esseni, Nazaræi.

VII. *Rechabitæ à Rechab eximia virtutis viro, dicti.* HI sunt ad præbenda egregia virtutis exempla consecrati; dicti Rechabitæ ab auo Rechab, eximiæ viru sanctitatis. Nam cum Iehu extremam faceret stragem in posteris Achab, nemini parcens; obuios quosque gladio demetens, ferro, ac sanguine omnia inuoluens; veritus ne suum nomen magnam vocaretur in inuidiam, & plusquam ferinæ crudelitatis arcesseretur, si pergeret tam acriter desæuire: vnum Rechabum apprehensa manu, suam in quadrigam sibi socium induxit, futurum vltionis suæ non solùm spectatorẽ, sed etiam fautorem, assertoremque; certus, eam vindictam à nemine reprobandam, si à tam insto viro probaretur. 4. Reg. 10. à n. 15. Tantùm valere huius probi viri credebatur auctoritas. Huius nepotes filij Ionadab auitæ sanctitatis hæredes miram obedientiam, & abstinentiam, rerumque mundanarum despicientiam coluerunt; procul ab vrbe, in tabernaculis habitantes, omnium egentes, cælo, quam terræ propiores. Qui vel ab ipso Deo tentati ad bibendum vinum, quod illis pater prohibuerat; tentati, inquam, non vt deciperentur, sed vt probarentur: humiliter quidem, sed constanter restiterunt; ne paternum præceptum præterirent, saltem antequam diuino obligarentur. Vndè à Deo non solùm commendantur, sed etiam in exemplum obedientiæ proponuntur. *Præualuerunt*, inquit, Deus, *sermones Ionadab filij Rechab, quos præcepit filiis suis, vt non biberent vinum; & non biberunt vsque ad diem hanc; quia obedierunt præcepto patris sui: ego autem locutus sum ad vos, de manè consurgens, & loquens, & non obedistis mihi.* Ierem. 35. n. 14. Iustissima profectò expostulatio. Quid enim indignius, quam humanas leges tam sanctè custodiri, diuinas tam temerariè violari? Ab his tam eximiis multarum cultoribus virtutum existimat D. Hieronym. epist. 13. ad Paulin. desumpta fuisse perfectissima monasticæ, religiosæque vitæ exemplaria. Quod non ita intelligo, vt putauerit, eos fuisse verus religiosus: sed à quibus veræ religionis primordia deducerentur. Quo in sensu religiosi, dici possunt potiori Rechabitarum non generatione, sed imitatione. Iuxta illam Dei promissionem: *Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab stans in conspectu meo cunctis diebus.* Ierem. 35. num. 19. Quis enim modo de familia Ionadab, in conspectu Domini assistit, nisi illi, qui eorum virtutes religiosi imitantur? vt Theod. exponere videtur. *Rechabitarũ testimonia.* *Rechabitarũ eximia à vino abstinentia.* D. Hieron. *A Rechabitis perfectissima religionum desumpta exemplaria.* Theodoret.

VIII. *Rechabitæ solitudinis amatores.* De his est titulus ille Psalmi 70. *Psalmus David, filiorum Ionadab, & priorum captiuorum.* Alij legunt, sine copula, *filiorum Ionadab, priorum captiuorum*, seu clariùs, *filiorum Ionadab, qui primum in captiuitatem ducti sunt.* Sed quæ fuit eorum captiuitas? nusquàm enim Rechabitæ dicuntur in captiuitatem abducti. Imò ne abducerentur ab exercitu Chaldæorum, qui vrbi oppugnandæ appropinquabat, præcepit rex Iosias, vt à suburbio, in quo solitarij morabantur, reuocarentur in vrbem, vt securiùs cum ciuibus habitarent: & nullum ab hostibus exitium, aut exilium paterentur. Quo pacto igitur dicuntur abducti in captiuitatem? Respondet D. Hieron. in epist. cit. ad Paulin. aptè ad eorum cœnobiticam, seu eremiticam vitam explicandam. *Filij*, inquit, *Ionadab, qui in tabernaculis semper habitabant: ad extremum propter irruptionem Chaldaici exercitus, Hierosolymam vrbe compulsi, hanc primi captiuitatem sustinuisse dicuntur; quod post solitudinis libertatem, vrbe quasi carcere sunt reclusi.* Ad eò enim erant osores vrbis, & amatores solitudinis: vt in hac liberi, in illa captiui sibi viderentur. Eandem doctrinam inculcat D. Hier. *Solitudo paradisus, ciuitas carcer.* D. Hieron.

D.Hier.epist.4. ad Rusticum monachum, vbi Rechabitarum imitatus exemplum, subdit: *Mihi oppidum carcer est; solitudo paradisus.* Obiter hic quæres. Quare huiusmodi homines non à patre Ionadabitæ, sed ab auo Rechabitæ dicerentur? Fortè quia Ionadab humilitatis causa noluit suam familiam, quam ipse ad pietatem instituerat, suo de nomine nuncupare: vt tota ea gloria in parentem suum Rechabum totius generis auctorem, conditoremque refunderetur. Quam humilitatem B. parens noster Ignatius imitatus, Societatem nostram, non de suo, sed de IESV nomine consecrauit.

Cur Rechabitæ, non à patre, sed ab auo nomen desumpserint.

B. P. Ignatius societatem non suo, sed IESV nomine consecrauit.

IX. Iam verò Esseni, seu Assidæi (vtroque enim dicebantur nomine; de quorum etymologia multa Serarius statim enandus) in duplici fuerunt ordine. Quidam ante aduentum Christi Domini. Alij post Christi Domini in cælos ascensum. De his nihil scriptura in nouo testamento: de illis pauca in veteri, statim referenda. De vtrisque (quamuis illos expressè non distinguant) multa Philo Hebræus lib. Quod omnis probus sit liber, & lib. de vita contemplatiua, Ioseph. lib. 18. antiq. c. 2. & lib. 2. de bello Iudaico cap. 7. & alter Iosephus Gorionides lib 4. cap. 29. D. Hier epist. 22. de custodia virginitatis ad Eustochium, & lib. de scriptoribus Ecclesiast. in Marco, & Philone, D. Epiphan. libr. 1. hæres. 10. & 19. D. Nilus in libro Ascetico. D. Cyril. Alex. lib. 5. contra Iulian. ad finem. D. Chrysost. homil. 44. in Act. Ex recentioribus Card. Baron. tom. 1. anno Christi 64. Genebr. in chronographia anno mundi 3900. & 3944. Torniel. tom. 1. annalium anno 2544. n. 13. Ex nostris Card. Bellarm. lib. 2. de Monachis cap. 5. Serarius in lib. 1. Mach. 7. & in 2. Mach. 14. & latissimè in suis Trihæresio, & Mineruali Suar. in tom. 3. relig. manu scripto, citò, vt spero, in lucem prodituro.

Esseni, siue Assidæi, & ante, & post Christi aduentum floruere.

Phi. Heb. Ioseph. D. Hieron. D. Epiph. D. Nilus. D. Cyril. Alex. D. Chrys. Baron. Genebr. Torniel. Bellarm. Serar. Suar.

X. Certè de Essenis post Christũ, ac proindè Christianis, laudabilia admodum instituta, & laudabiliora exempla commemorat Phil. lib. cit. Quod omnis probus sit liber. *Essæi*, inquit (sic enim vocat Essenos) *à sanctitate dicti, summa religione Deo seruiunt, non mactando victimas, sed suasmet ipsorum mentes componendo ad sanctimoniam.* Et multas pergit eorum virtutes enarrare: quas iterum in lib. de vita contemplatiua fusiùs inculcat. Sed & D. Hieron. locis citatis, & præsertim epistol illa 22. multus est in eorum virtutibus explicandis. Nec pauca refert D. Nilus in suo libro contemplatiuo. Verùm hi, cum iam ad legem gratiæ spectent, altiorisque status perfectionem ordiantur, nostrum non faciunt ad institutum, qui interim sacros hominum ordines, qui in lege veteri floruerunt, recensemus.

Essenorũ, qui post Christũ floruere, mirabilis sanctimonia.

Phi. Heb. D. Hieron. D. Nilus.

XI. Illi igitur, qui præcesserunt Christi Domini aduentum; non exiguam sanctitatis laudem meruerunt. Primò, quod Essenis Christianis viá ad perfectionem præmunierint, & prima ad religiosam obseruantiam tyrocinia prælocatint. Nam ab illis senioribus Essenis creduntur hi iuniores, & nomen, & virtutes, & instituta, quæ legi gratiæ non repugnauerant, hæreditasse: quamuis omnia, quæ ab illis acceperunt, magnis posteà auxerint, & exornauerint incrementis. Secundò, quia illi sexaginta Assidæi, quos Alcimus interfecit 1. Mach. 7. n. 16. sancti appellantur vel ab ipso canonico illius libri scriptore: nam versiculo 17. sequenti de illis interpretatur illud Dauidicum: *Carnes sanctorum tuorum, & sanguinem ipsorum effuderunt in circuitu Hierusalem; & non erat, qui sepeliret.* Psal. 78. n. 2. & 3. Licèt Genebr. in eum Psalmum sanctos interpretetur, ratione status, nõ vitæ. Quæ interpretatio necessaria videtur, si versiculus extẽdatur ad omnes, in ea strage interfectos; neque enim omnes propriam vitæ sanctitatem habuerunt; nõ tamen, si ad illos tantùm Assidæos limitetur: qui ibidem dicuntur *primi in filiis Israel*; non quidem potestate, sed sanctitate. Vnde ab integritate morum, & purioris vitæ obseruantiá sancti dici potuerunt.

Esseni, qui Christi aduentum antecesserunt, commendantur.

Esseni sancti appellantur.

Genebr.

XII. Tertiò, quia in eorũ laudibus probatissimi auctores non solùm sacri, sed etiam profani spatiantur. Solinus cap. 36. eorum & castitatem, & paupertatem, & seueritatẽ viuendi admiratus: *Nulla*, inquit, *ibi fœmina, venere se penitius abdicant, pecuniam nesciunt, palmis victitant; nemo ibi nascitur, nec tamen deficit hominum multitudo.* Et plura prosequitur; quę videtur ex Plinio desumpsisse: qui lib. 5. nat. hist. c. 17. eorum commẽdat paupertatem, quòd sine pecunia viuant: parcimoniam, quòd solo palmarum victu sustententur: continentiam, quòd ab omni fœmineo conuictu, & contubernio abhorreant. Vnde admiratus eorum durationem sine generatione. *Incredibile*, inquit, *dictu, gens æterna est, in qua nemo nascitur.* Quasi diceret, non temporaria est duratio, sed æterna, quæ sine generatione conseruatur. Sed statim explicás, vndè sine prole tam feliciter sobolescant: *Fœcunda*, inquit, *illis aliorum vitæ pœnitentia est.* Quasi diceret, ex aliorum pœnitẽtia fœcundantur. Dum enim peccatores anteactæ vitæ commercia pertæsi, suorum deformitatem scelerum detestantur, in eorum societatem honestiùs imbuendi, & feliciùs victuri ingeruntur: ex quorum aggregatione immortales Esseni, non solum conseruantur, sed etiá augentur. Plura de his dicere non vacat. Citati auctores, præsertim vterque Iosephus, Flauius, & Gorionides consulantur.

Essenorum viuendi somnis, & castitas.

Solin. Plin.

Aliorũ pœnitentia Essenos efficit immortales.

Ioseph.

XIII. Ergo his omissis, multò celebriores apud Hebræos fuerunt Nazaræi. Primò propter nominis etymologiam; Nazaræus enim idem est, quod separatus, consecratus, coronatus. Separatus quidem à mundo; consecratus Deo; & ex vtroque merito, gloria, & honore coronatus, à verbo נָזַר *nazar*, hoc est, *separare*. Vnde nomen נֵזֶר *nezer*, quod significat & *separationem*, & *consecrationem*, & *coronã*. Secundò propter antiquitatem. Nam alij, quos recensuimus, exceptis sacerdotibus, & Leuitis, de quibus hîc non agimus, post ingressum in terram promissionis nati sunt: Nazaræi verò, aut multas annorum centurias antè instituti sunt, vt Oleaster sentit: dicens, iam indè à tempore Iosephi, quẽ Iacobus Nazaræũ appellauit. Genes. 49. n. 26. fuisse Nazaræos: aut certè, quod potiùs credo, in deserto cum ipsa lege in lucem prodierunt. Tertiò propter excellentiam suæ originis. Nam alij hominum ordines diuino cultui deputati, humano iure sunt instituti: Nazaræi tamen diuino: à Deo enim leges acceperunt, quas seruabant: Deo sui ordinis auctore, & conditore gloriabantur. Vndè eorum institutum, non humanum fuit inuentum, sed diuinum.

Nazaræorũ etymon.

Nazaræorũ antiquitas.

Oleast.

Nazaræorũ orig. ex diuino instituto excellentior.

XIV. Quartò ratione voti, quo se totos in diuinum cultum mancipabant. Nam hoc vnum Nazaræorũ votum, tanquàm cæteris excellentius, per antonomasiam, *magnum* dicebatur. *Vir, siue mulier*, inquit Deus, *cum fecerint votum, vt sanctificentur, &c.* Numer. 6. n. 2. Septuaginta transferunt, *μεγάλως εὔξηται εὐχὴν*, hoc est, *cùm magnum vouerit votum.* Quasi hoc Nazaræorum votum per excellentiam magnum appelletur. Cuius appellationis ratio nem reddens Philo Hebræus libr. de sacrificiis, *Nazaræus*, inquit, *se ipsum dedicat; ideò magnum hoc votum appellatur: nihil enim quisquam possidet, se ipso pretiosius, quo possessione tunc ceditur.* Consentit D. Cyril. Alexand. lib. 16. de adoratione in spiritu, vbi docet,

Nazaræorũ votum per antonomasiã, magnũ.

Phil. Hebr. D. Cyril. Alex.

Nazaræorũ votũ se ipsos Deo dicãdi miraculum.

docet, Nazaræum *se ipsum Deo, magno voto, id est, excellentissime cõuersatiõis modo, & perfecta iustitia recta, integraque vita consecrare.* Nec minor huius voti excellentia colligitur, si hebraica veritas consulatur, in qua ita habetur כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶזֶר *chi iapphli lindol nezer*, hoc est, *cum mirificauerit vouendo totum.* Sic enim legit D. August. in libro loquutionum: seu vt alij magis exprimunt, *cum mirandum aliquid fecerit.* Nam re vera sua se quempiam voluntate, & voluptate abdicare, & totum in diuinum obsequium tradere, ac deuouere; magni instar miraculi censendum est. Vndè Origen. hom. 24. in Num. Votum Nazaræi cæteris anteponit, etiam illi difficillimo Iephte, qui suam Deo filiam inscios quid faceret sacrificandam vouit. Iudic. 11. n. 30. & illi religiosissimo sacrificio Abrahami, qui, vt loquitur D. Hier. suum Deo filium voluntate iugulauit. Genes. 22. à n. 1. *Alius*, inquit Origen. *quodcunque sibi post victoriam redeunti occurrisset, vouit Deo: occurrente filia, vota lacrymanda persoluit. Alij vitulos, aut arietes, aut domos, aut alia huiusmodi ratione carentia, vota offerunt Deo. Ille verò, qui appellatur Nazaræus, semetipsum deuouit Deo. Hoc est enim votum Nazaræi, quod est super omne votum. Nam filium offerre, vel filiam, aut pecus, aut prædium, hoc totum extra nos est: semetipsum Deo offerre, & non alieno labore, sed proprio placere, hoc est perfectius, & eminentius omnibus votis, quod facit imitator Christi. Ille enim dedit homini terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt: sed post hæc omnia semetipsum dedit. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Ioan. 3. num. 16. Ex quibus patet, quàm perfectum fuerit Nazaræorum votum, vt non solùm superasse videatur vota, & sacrificia eorum, qui bona externa Deo consecrant: sed etiam sacrificia illa longè maxima Iephthe, & Abrahami, qui suos Deo filios immolarunt: cum illi omnes aliena à se offerant; Nazaræi verò diuinam se totos mancipent in seruitutem. Atque hinc diuinam perfectionem imitentur, & quantùm ex se est, par pari Deo referre videantur. Vt enim Deus nostram se ipsũ tradidit in salutem; ita illi diuinam se totos in seruitutem tradiderunt. Vltimò propter præstantiam legum, quas seruabant; & sacrificiorum, quæ offerebant. Quod seorsim explicabo.

D. Aug.

Nazaræi se diuino cultui mancipantes commendantur.

Orig.

D. Hieron.

Prima lex, de non bibendo vino.

XV.

Non solùm prohibita, sed prohibitis etiam vicina fugienda.

PRima Nazaræorum lex, vt abstinerent à vino, & ab omni re, quæ aliquam cum vino cognationem habere videretur. Numer. 6. à num. 3. Nam vt ab obiecto prohibito arceamur, necesse est, vt ab illis omnibus, quæ cum illo aliquam habent vicinitatem, separemur. Ne vinum prohibitum biberet, etiam ab acino vuæ abstinendum. Abraham, vt ab spoliis Sodomorum abstineret, etiam à filio subteminis vsque ad corrigiam caligæ abstinebat. Gen. 14. n. 23. Lot, vt à ciuitate infame propelleretur; etiam in omni circà regione stare prohibebatur. Gen. 19. n. 17. Iudæi, vt à fermento abstinerent, ne habere quidem in domibus suis permittebantur. Exod. 12. num. 18. iidem ne in die sabbati coquerent cibos, etiam ignem ascendere prohibebantur. Exod. 35. à n. 2. Ne idola adorarent, etiam fabricare non licebat. Exod. 20. n. 4. Giezi, ne fabulationibus otiosis interesset, etiam ab officiosis salutationibus remouendum curauit Hæliseus. 4. Reg. 4. num. 29. Apostulis, ne vlla cum gentibus colloquia, & commercia familiariter contraherent; aliquid ampliùs prohibuit Christus Dominus, scilicèt in viam gentium ne abirent, & in ciuitates Samaritanorum ne intrarent.

A Matth. 10. n. 5. Iob, ne animo cogitaret de virgine, etiam oculos à virgine auertebat. Et quidem prius inito fœdere, quod vim obtinet obligandi; ne quam sibi respiciendi libertatem reseruaret. Iob. 31. num. 1. Et sic de cæteris. Nec immeritò. A minimis enim malis cauendum est, vt à maximis recedatur. Nam à leuissima sæpè offensione miserandam prolabimur, & allidimur in ruinam: vt Glossa in Iobum citatum egregia explicat metalepsi. *Visum*, inquit, *sequitur cogitatio; cogitationem delectatio; delectationem consensus, consensum opus; opus consuetudo; consuetudinem necessitas, necessitatem desperatio; desperationem damnatio.*

A minimis malis cauẽdum, vt à maximis recedatur.

Gloss.

Ratio huius legis Nazaræis traditæ, triplex esse potuit. Vna, vt externam cauerent ebrietatem. Nã ebrietas est malum incurabile; iuxta illud Moysis, *Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.* Deut. 32. n. 33. Quod expendens, & confirmans D. Amb. lib. de Helia c. 14. notat, pulchrè appellari vinum, *venenum insanabile. Multi enim*, inquit, *reliquorum serpentium veneno curantur, nemo ebrietate.* Malo autem incurabili præcurrendum est, antequam accidat; ne postquam acciderit de illius remedio desperetur. Vndè & Abraham prudenter maluit hunc morbum præcauere, quàm curare; dum eius hospitibus nullum vini calicẽ prælibauit. Genes. 18. à n. 6. *Et rectè*, inquit D. Ambr. lib. citato cap. 5. *illic deerat materia peccati, vbi erat remissio peccatorum.* Vbi vides appellari vinum, materiam, hoc est, fomitem, & incentiuum peccatorum; quod proindè remoueri oportebat ab eo conuiuio, in quo peccatorum remedium promittebatur. Certè Christus Dominus nuptiali conuiuio adfuit, in quo vinum defuit. Ioan. 2. à num. 1. fortassè non affuturus, si vinum abundaret: ille enim defectus sobrietatem conuiuij demonstrabat; quam Christus Dominus sua præsentia commendare volebat, sicut & oppositam ebrietatem condemnare. Sed de hac re plura annot. sequenti, sect. 3.

XVI.

Ebrietas, insanabile venenum, præcauenda.

B

D Ambros.

D. Ambros.

Vinum, peccatorum incentiuum

C

Sobrietatẽ in vino Christus sua præsentia commendat.

Altera ratio, vt omnem profanam voluptatem vini nomine significatam prohiberet. Nihil enim indignius est homine, qui totus debet in virtutis studium incumbere, & in sapientiæ cultum intendere, & ex vtroque labore multas Deo animas lucrari; quàm profanis voluptatibus demersum sterilescere, & sine suo, aliorumque lucro interire. Non sine mysterio dicitur ille Putiphar, qui fuit Iosephi emptor in Ægypto, *Eunuchus, & princeps exercitus.* Genes. 39. n. 1. seu, vt legit Philo Hebræus lib. de temulentia, *Eunuchus, & princeps coquorum.* Quasi masculum animum non habeat, sed planè euiratum, qui artifex sit ferculorum, quibus gulæ inseruiatur. *Sterilis*, inquit Philo, *castrataque animæ officium est, gaudere pistoris operibus sumptuosis, atque poculis, & curiosis condimentis cupediariorum.* Et paulò post: *Opifex voluptatis non gignit sapientiam.* Notat verò D. Cyrillus Alex. cit. Nazaræis non solùm prohiberi vinum, quo naturales sensibus deliciæ significantur, sed etiam *acetum*, hoc est, voluptates præter naturam, præposteras, atque peruersas: quibus vti extremæ demẽtiæ est, & plusquàm belluinæ stoliditatis: non aliter quàm si quis voluptatis causa, acerbissimi saporis aceto potaretur. Addit idem Cyrillus, etiam *acinum vuæ*, qui minimum habere videtur vinositatis, prohiberi; *ne ad veteres reliquias insitarum in nobis voluptatum descendere animus* permitteretur.

XVII.

Vinum, quia voluptatis nutrimentũ, Nazaræis prohibetur.

D

Gulæ irritamenta, in cibo & potu quærere, fœmineum est, non virile.

Phil. Hebr.

Actum præpostera voluptatis symbolum prohibetur.

D. Cyril. Alex.

E

Tertia tandem ratio, vt omnem animi passionem, quæ mentem inebriare solet, prohiberet: hoc est, omnem affectionem, quæ mentis aciem obscurat,

XVIII.

Passionum ebrietas sub vini typo Nazaræis prohibetur.

obscurat,& appetitus rectitudinem deprauat. Talis enim affectio non minus, quàm ebrietas, totum hominem à rationis statu conuellit. Sic D. Hieronym. in cap. 2. Amos. *Per vinum*, inquit, *id omne intelligitur, quod mentis statum dimouere potest. Hoc autem nihil aliud est, quam amor cuiuslibet creaturæ.* Vnde D.Cyrillus citatus monet,vt quisquis Nazaræorum mores sequi decreuerit, *ab omni re, qua inebriare, ac perturbare potest, abducat animum: hæc autem sunt sensus mundanus, terrena cupiditates, solicitudines carnis, vana distractiones, &c.* Abstineat igitur Nazaræus à vino, ne inebrietur. Hoc est, à profano amore:nam, vt Comicus loquitur, *Omnis amans, amens*: ab ira:nam vt cecinit Lyric. *Ira furor breuis est*:a superbia: nam & hæc maximè inebriat: *Væ corona superbiæ,ebrijs Ephraim.* Isai. 28. num. 1. à cæteris omnibus animi affectionibus, quæ rationis statum inebriant, & inturbant. Vt patet in proceribus Israel, qui cùm à malis cupiditatibus corriperentur: *Præ vino*, inquit idem propheta, *nescierunt, & præ ebrietate errauerunt. Sacerdos, & propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, errauerunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignorarunt iudicium.* Isai. 28. num. 7. Vbi tam multiplex fit illorum verborum *nesciendi, errandi, & ignorandi* repetitio, vt vehemens quædam ebrietas significetur. Sed vnde orta? *A vino*, inquit propheta. At D.Cyril. Alexand. ait, *sine vino*: quod statim explicans, *Inebriati sunt enim*, inquit, *non hoc vinum subiectum sensibus bibendo; sed ex impotenti ira, & furore ebrietatem, & diabolica peruersitatis ob temerationem in animi quasi domicilium admittendo.* Hæc igitur erat præcipua ebrietas, quam Nazaræis interdici oportebat: vt rationis statum ab omni perturbatione liberum conseruarent.

D.Hieron.

D.Cyril. Alex. *Profanus amor ebrius.*

Superbia inebriat.

Ira, peruersa ebrietas.

D.Cyril. Alex.

Secunda lex, de non tangendo mortuo.

XIX. Secunda lex, vt ab omni funerea contage abstinerent: ne tangerent, ne aspicerent, ne appropinquarent ad mortuos, etiam in primo gradu consanguinitatis coniunctissimos. Numer. 6. a n. 6. Quæ lex duo moralia documenta includebat. Vnum, vt ab operibus mortuis, hoc est, à peccatis quàm longissimè recederent. Alterum, vt immodicum erga carnales consanguineos affectum amputarent. Vtrunque expressit D.Cyril. citatus illud prius: *Præcipit*, inquit, *vt à carnalibus operibus absistat; ea vera, qua ad mortem, atque interitum spectant, procul abijciat.* Hoc est, vt à peccatis committendis abstineat, & commissa expellat. Hæc enim dicuntur opera carnalia, & mortalia; quæ ex carne nata in mortem præcipitant. Hoc autem posterius: *Dei*, inquit, *decretum, ipsi quoque venerationi, quæ parentibus debetur, præferendum censet. Vbi enim virtus præstanda est, abeat carnalis amor, & sanguinis coniunctioni Deus præferatur.* Quamuis enim omnes homines, cum occurrit necessitas, Deum, aut parentes, deserendi; teneantur deserere parentes, ne Deus ipse deseratur: tamen Nazaræi etiam sine hac necessitate parentibus renuntiabant, vt Deum studiosiùs obseruarent. Vtrunque documentum in primis necessarium est iis, qui perfectioris vitæ statum exordiuntur.

Nazaræi mortuos, id est, mortalia peccata vitare iubebantur.

D.Cyril. Alex.

Dei amor carnali parentum affectui præferendus.

XX. Illud prius de fugiendis peccatis, diligenter inculcat D.Paulus. *Ab omni specie mala abstinete vos.* 1. Thess. 5. num. 22. Vbi non solùm proprium malum, sed etiam pictum, aut fictum cauendum monet. Vt si quis non modò in flammam ignis, sed etiam in pictum ignis manum ingerere vereatur. Sic & Sapiens, *Quasi à facie colubre fuge peccata.* Ecclesiastici 21. n. 2. non vnum tantùm, inquit, sed omnia: neque iam irruentia, sed primùm apparentia. Peccati enim tanquàm venenatissimi serpentis non solùm morsus declinandus est, sed etiam aspectus. Non aliter Dauid Deum precatus. *Vide*, inquit, *si via iniquitatis in me est.* Psalm. 138. num. 24. Quasi diceret: precor, vt attendas, non solùm, an sit in me iniquitas, quam misericorditer deleas, sed etiam vlla via, aut dispositio, aut occasio iniquitatis, à qua me prouidentissime auertas. Quàm exaggerata est illa prophetæ ad hanc cautionem admonitio? *Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere; exite de medio eius, mundamini, qui fertis vasa Domini.* Isai. 52. num. 11. Quorsum enim tam crebra *recedendi, & exeundi, & non tangendi* repetitio; nisi vt vigilantior ad hanc fugam capessendam animus excitetur? Sed expende illud, *pollutum nolite tangere*: seu, vt transtulit D.Paulus, *Immundum ne tetigeritis.* 2. Cor. 6. n. 17. Vbi D.Chrys. homil. 13. *Non dixit, immunda ne faciatis; sed accuratiorem, & exactiorem virtutem requirens, ne attingatis quidem, nec appropinquetis.* Insipientissimus planè peccator, qui ad illud præcipitium, in quod aliquandò cecidit, appropinquat: recidiuum, seu relapsum non reformidans.

Vel minima peccati vmbra, & occasio vitanda.

Immunda non solùm nō facienda, sed nec tangenda. D.Chrys.

XXI. Quam insipientiam lamentatus Dauid. *Putruerunt*, inquit, *& corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ.* Psal. 37. n. 6. vbi suo, & cuiusque peccatoris nomine dolet eam insipientiam, qua ex vno peccato erectus, in alterum trahitur ruiturus; vt cicatrix ex priori casu vix obducta, ex posteriori recrudescat, & computrescat. In quem locum Innocentius Papa. *Quid*, inquit, *insipientius peccatore, qui & cognouit facinus, & committit, præcipitans se scienter in mortem? Certè brutum animal, si videt foueam, declinat ab ea, ne labatur in illam: & si forsitan alicubi difficultatem incurrit, non potest illuc sine difficultate reduci. Homo verò ab illicito semper illicitur, & in delitiis iugiter delectatur.* Et paulò post: *Fuge ergo personam suspectam, locum idoneum, tempus aptum, & quidquid est opportunum ad faciendum peccatum: quia sicut est difficile in igne esse, & non ardere: ita difficile habere opportunitatem peccandi, & non peccare.*

Recidiuū in peccatis formidandum.

Innocent.

XXII. Cauendum igitur non solùm ab operibus mortuis, hoc est, à peccatis, sed etiam ab his omnibus, ex quibus aliquod mortis, hoc est peccati, contagium timeatur. Olim Deus ad Moysen: *Solue*, inquit, *calceamentum de pedibus tuis.* Exod. 3. n. 5. Quærit Orig. hom. de Eleana, cur Moyses abiicere calceamenta iubeatur? Et respondet, vt deponeret *mortalitatis indicia*, quæ in calceamentis pelliceis, seu de pellibus animalium mortuorum designantur. Additque eandem ob causam iussos esse Apostolos, calceamenta deponere, *vt qui currebant ad annuntiandam vitam æternam, omni carerent mortalitatis indicio.* At quæ sunt isthæc indicia mortalitatis? Credo, esse non solùm timores periculorum, quibus propria mortalitas, seu tendentia ad interitum proditur: sed etiam motus, appetitus, & cōcupiscentias vitiorum, quibus mortalitas quædam moralis, seu defectibilitas, & procliuitas ad peccata manifestatur. Iubetur igitur Moyses calceamēta, hoc est, indicia mortalitatis exuere; quia tem arduam aggressurus, debebat non solùm omnem mortis metum expellere; sed multò magis omnem peccati appetitum amputare: omnem carnis concupiscentiam coercere; omnē peccandi occasionem transilire: vt ab operibus mortuorum, hoc est, peccatorum commerciis segregatus, Dei opus sibi creditum feliciùs exequeretur.

Non solùm peccata, sed etiam peccati indicia fugienda. Orig.

XXIII. Nouo illi discipulo, qui in Christi Domini societatem

Peccatorū, etiam parētum, societas vitanda.

A cietatem cooprari cupiebat, sed facultatem patrē priùs sepeliendi postulabat: respondet Christus Dominus, *sine, vt mortui sepeliant mortuos suos.* Luc. 9. n. 60. Cuius responsionis causam duplicem assignat D. Ambr. vnam, paulò inferiùs pro sequenti documento referendam: alteram præsenti instituto accommodatam. *Non,* inquit, *reuocatur ab officio patris filius; sed fidelis à perfidi communione secernitur.* Et rursum paulò post docet, Christum Dominum hac responsione significare voluisse, *communionem nobis cum gentibus mortuis non futuram.* Nam vt hominem a morte, hoc est, à peccato abstraheret, etiam à mortuis, hoc est à peccatoribus, per quos peccatum serpere solet, auocabat.

D.Ambros.

B Neque enim Deus suum recipere volebat in obsequium, nisi qui & à peccatis, & à peccandi incitamentis abstineret. Admiratione, & laudatione digna est, illa Dei in pascendis pullis coruorum prouidentia. *Qui dat,* inquit Dauid, *iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Psalm. 146. n. 9. Cur, quæso, pullos dicitur pascere, & non coruos? Facilis est responsio: quia corui arrodendis, & deuorandis cadaueribus incumbunt: & propterea indigni sunt, qui a Deo peculiari prouidentia nutriantur: at verò pulli coruorum, inquit Cassiod. *qui adhuc paternas escas, id est, faetores cadauerum beneficio ætatis ignorant:* digni sunt, qui cælesti rore diuinitùs sustententur. Sub quo symbolo intelliges, eos, qui operibus mortuis, ac

Coruorum pullos cur Deus peculiari pascere dicatur prouidentia.

Cassiod.

C terrenis voluptatibus pascuntur, indignos esse, qui diuinis consolationibus, & pane Eucharistico epulentur: eos autem, qui a profanis deliciis ieiunant, dignos esse, qui ad cæleste conuiuium diuinis epulis splendidissimum recipiantur.

Qui terrenis pascuntur voluptatibus, indigni sunt, qui S. Eucharistia epulentur.

XXIV. Posterius documentum de parentum affectibus truncandis, mira quadam efficacitate Christus Dominus inculcauit. *Non veni,* inquit, *pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filium aduersus matrem suam.* Matth. 10. num. 35. Quis non crederet, magnam in hac separatione iniustitiā incurri; cùm filij, qui sunt erga parentes tam multis nominibus debitores, ab his debitis exoluendis retardentur; & quominùs ea soluere possint, ab ipsis parentibus seiungantur? Sed ne quis imprudens, & iniquus censor ita existimaret, non sine mysterio Christus Dominus gladij nomine vsus est. *Gladium,* inquit, *veni mittere.* Nam gladius instrumentum est, non

Inordinatus parentum affectus resecandus.

D sæuitiæ, sed iustitiæ; vt probè D. Hilarius obseruat. Vt cum hanc separationem interueniente gladio, seu instrumento iustitiæ faciendam esse intelligamus; iustam quoque esse minimè dubitemus. Suum vnicuique ius diuidit hic gladius: magnum parentibus amorem, fateor: sed maiorem Deo. Quod si vterque simul præstare nequeat; sed alterutet tantùm præstandus sit; subtrahatur parentibus, Deo minime denegetur. Tunc enim vt benè D. Hier. in citatum Matth. locum, *Odium in suos, pietas in Deum est.* Amentur parentes, qui filios ad diuinum amorem excitant: qui reuocant, odio habeantur. De his enim Christus Dominus.

Gladius, iustitiæ instrumentum.

D.Hilar.

D.Hieron. *Odium in suos, pietas in Deum est.*

E *Si quis,* inquit, *venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, &c. adhuc autem & animam suam; non potest meus esse discipulus.* Luc. 14. num. 26. Patrem, inquam, & matrem, qui currentem ad Deum filium retardarint: & à tabernaculis iustorum in peccatorum tabernacula reduxerint, non immeritò iubet odio prosequendos. *Nec succenseant parentes,* addit D. August. epistol. 38. vbi multa de hac re, *hoc præcipere Dominum, vt eos oderimus; quandò nobis hoc de anima nostra præcipitur.*

D.August.

XXV. Discipulum illum, qui Christo Domino ad-

A hærere cupiebat, à paternis exequiis Christus Dominus auocauit. *Sine,* inquit, *vt mortui sepeliant mortuos suos.* Luc. 9. num. 60. An impius filius, qui mortuo parenti iusta soluere cupiebat? Minimè verò. Nisi forte curando paternum funus, negligere diuinum obsequium videretur. Vnde D. Ambr. lib. 7. in Luc. *Non,* inquit, *paterni funeris sepultura prohibetur; sed necessitudini generis, diuinæ religionis pietas anteferiur.* Magnum vtrumque debitum in parentes, & in Deum: si tamen vtrunque solui nequeat, hoc præferatur. Sic Abraham, illo, quem paulò ante dicebam, iustitiæ gladio armatus, affectus suos in filium, & in Deum æqua pro-

Dei amor carnali parentum affectui præferendus.

D.Ambros.

B portione diuisit: filio quidem misericordiam præstitit, Deo obedientiam: magna vsus & iustitia, & fortitudine, in hac distributione facienda: iustitia, dum suum cuique debitum persoluit: fortitudine, dùm naturalem erga filium affectum supernaturali erga Deum superauit; iuxta illud de Æterna sapientia Abrahamum gubernante: *Hæc sciuit iustum, & conseruauit sine querela Deo, & in filij misericordia fortem custodiuit.* Sap. 10. n. 5. Vbi hæc ex misericordia, & fortitudine harmonia, digna est, quæ magnis laudibus celebretur: nam filium sine misericordia iugulare, tyrannicum esset; imò & belluinum: hac obedientia illæsum custodire, impium esset, & penitùs iniustum: vtrunque verò coniungere, & cum misericordia erga filium, obedientiam erga Deum conciliare; fortis ac genero-

Mirabilis Abrahæ fortitudo, & misericordia in filij affectu resecando.

C si animi indicium non vulgare. Sic igitur moderandus est propinquorum affectus, vt cùm primū à Deo auertere incipiat, amputetur ne extremum in malum effundatur. Vis scire, vt vno verbo dicam, quanta animorum labes, & pernicies ex immodica erga propinquos affectione subsequatur? Certè ex hac radice prima idololatrandi insania erupit: vt ipsa diuina sapientia testatur. *Acerbo enim luctu,* inquit, *dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem; & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquàm Deum colere cœpit.* Sap. 14. num. 15. Cæca planè affectio, quæ quos viderat mortuos, fingit Deos: & vbi veram mortalitatem experta fuerat, falsam comminiscitur diuinitatem. Sed de hac re ad cap. 6. multa cumulabo.

Inordinatus filiorum, & propinquorū amor, prima idololatriæ radix.

XXVI. Illud superest in hac lege valdè notandum. Iubet enim, vt si quis viso mortuo polluatur, *illico in eadem die* expietur. Num. 6. num. 9. Optimum

Peccata statim pœnitētia expiāda.

D planè documentum. Nam si nulla mora trahenda erat in illa pollutione legali expianda: quid moramur, in morali deformitate abluenda? Non immeritò Dauid eum cōmendat, qui *in cathedra pestilentiæ* non sedet Psal. 1. n. 2. vtique piger, ac desidiosus; sed ab ea, si quandò sedere contigit, festinus exilit, & erumpit. Quod si à peste, quantò magis à culpa æquum est, vt se quisquam festinus proripiat, & expurget? Vbi D. Ambr. eandem doctrinam diuersa similitudine ignis, & luti expressit. Quis lapsus in ignem, festinus non euelet, ne integer deuoretur? Quis effusus in lutum, alacer non subsiliat, ne totus absorbeatur? Ita planè, inquit D. Ambr. *Posuisti vestigium super voraginem culpæ; citò aufer pedem: ne supra plantam tibi ascendat pol-*

In peccato non sedendum.

E *lutio: & lapsu faciliore deceptus, supra lutum resideas. Cauenda ergo prima sunt vitia, ne in plura deindè grauiora proserpant.* Sed de his suus erit alibi dicendi locus. Iam ad tertiam Nazaræorum legem.

Tertia lex, de Cæsarie nutrienda.

XXVII. *An Nazaræi barbam radere prohiberentur.*

TRaditur hæc lex Numer. 6. n. 5. Quæ cum sit propria huius loci, debet à nobis paulò vberiùs explicari. Igitur Nazaræi intonsi erant. Nouacula

nouacula super capita eorum non transibat. An verò nec super barbam; in litera non exprimitur. Imò cum vbique de toto capite sermo sit; & loco citato Num. sola cæsaries, quæ est capitis coma, crescere iubeatur; nihil videtur lex Nazaræorum de nutrienda barba præcepisse. Quod si verum est, Nazaræi tantum ex communi Hebræorum lege barbam radere prohibente. Leu. 19. n.27. à rasura barbæ, non verò a tonsura abstinebant. Sed quidquid sit de hac re: certè comam capitis, non solum in partem, sed etiam in totum nutrire tenebantur, vt in litera diximus. Vnde illi *septem crines* Sansonis, de quibus tantùm fit mentio Iudic.16. n.13. & 19. sumendi sunt pro septem veluti fasciculis capillorum, in quos tota cæsaries nectebatur; vt Lyran. & Abulens. exponunt. Quo artificio olim fœminæ ad vanæ ostentationem pulchritudinis abutebantur. Vnde Clem.Alex. lib.3. pædag.cap.11. *Mulieribus*, inquit, *sufficit tenus aliqua fibula comam adnectere frugaliter. Meretricij enim pilorum plexus, & catenarum nexus, cum eas deformes reddunt; tum etiam pilos discerpunt, artificiosis insertis vinculis euellentes; quo fit, vt ne sua quidem tangant capita, ne capillos confundant: quin etiam non sine metu eas inuadit somnus, dum timent, ne textura figuram imprudentes spolient.* Ad quem locum Auctor collectaneorum in Clementeio pag.792 obseruat, illos *catenarum nexus* in Græco dici σειρας, hoc est, *sertas*, vt ipse vocat, seu fasciculos capillorum; *in quos*, inquit, *non solùm fœmina, sed etiam viri comam, & barbam distinguebant, vt in capitibus Ionis, tam in numismatibus, quam in marmoribus videre est.* Vbi plura de hac re. Totam igitur Nazaræi comam ne molestè ob oculos fluctuaret; in septem nodos colligebant.

Nazaræi totam comam nutriebant, & in septem veluti fasciculos colligabant.

Liran. Abul.

Cl Alex. *Idem mulierum mos in concinnãdis crinibus reprehẽditur.*

XXVIII. Cæterùm huius cæremoniæ ratio multiplex esse potest. Prima, vt nutriendo comam, bonas pariter cogitationes, ac virtutes nutrire admonerentur: quas Origen. homil.8. in Leuit. D.Gregor. lib.2. Moral.cap.26. D.Ambros. lib.2. de Spiritu sancto in prologo, & plures alij, capillorum nomine intelligunt. Vnde Origen. citatus discrimen constituit inter iustos, & peccatores. *Nam peccator*, inquit, *omne, quod et sine in consilio natum est, siue in verbo, siue in opere; expedit, si verè purificari vult, vt eradat, & abiciat, nec residere aliquid patiatur: honestus autem seruare debet omnem capillum; & si possibile est, nec ascendere debet ferrum super caput eius; ne abscindere aliquid de cogitationibus suis sapientibus, aut dictis, aut operibus possit. Vnde denique est, quod & Samuelis ferrum dicitur non ascendisse super caput, sed & omnibus Nazaræis, qui sunt iusti; quia iustus, sicut scriptum est, Erit tanquam lignum, &c. omnia, quæcunque fecerit, prosperabuntur, & folia eius non decident. Hinc & discipulorum Domini etiam capilli capitis dicuntur esse numerati: hoc est, omnes actus, omnes sermones, omnes cogitationes eorum seruantur apud Deum, quia iusta, quia sancta sunt.* Eandem rationem inculcat D.Cyril.lib.16. de adorat. *Quia*, inquit, *capilli fructus sunt capitis, & more insitorum germinum exoriuntur: cogitationes vicissim fructus sunt mentis: oportet, vt mentem habeamus non nudam, & spoliatam rectis cogitationibus, sed veluti germinantem, & ad Dei honorem certissima omnium rerum scientia comptam.* Et paulò post: *Est ergo in nobis mens intonsa quodammodò, & comis Deo sacratis ornata, si rectarum cogitationum plena sit: eadem rursus nuda est, & turpissimo caluitio dehonestata; si neque rectas de Deo notiones habeat; neque de rebus omnibus, quæ agenda sunt, optima, ac probatissima cognitione sit prædita.* Accedit D.Ambros. lib.3. de virginibus, vbi ad illa verba, *Caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.* Cantic.5. num.2. inducit diuinum sponsum laudabiliter cincinnatum cum cælesti sponsa colloquentem in hunc modum; *Noli*, inquit, *proxima mea, accipere cincinnos corporalium capillorum: non illa ornamenta, sed crimina sunt: lenocinia formæ, non præcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaræus habet; in quibus ferrum non ascendit; quos nemo præcidit; qui non calamistris compositi, & arte digesti; sed multiplici crispantes virtutum nitentium gratia refulserunt. Disce in historia, quales Nazaræus cincinnos habeat; quos quandiu Sanson habuit intactos, nunquam vinci potuit: cincinnos perdidit, & meritum virtutis amisit.*

Prima huius rei causa. In capillorũ nutritione virtutum incrementa Nazaræis præcipiebantur.

Orig. D.Gregor. Magn. D.Ambros.

Virtutes in capillis adũbrata.

D.Cyril. Alex.

D.Ambros.

XXIX. Nec multum ab his Patribus differt D.Paulin. in epist.4. ad Seuerum, vbi comam nunc in bonam partem, pro diuina gratia; nunc in malam, pro nostra malitia vsurpat; & hanc docet à Christo, illam à diabolo tanquam nouacula abradi. *Nouacula*, inquit, *nobis Christus, qui cor nostrum circumcidit, vitia radit, animæ caput lauigat, & faciem mentis accurat, nósque, vt illam lege captiuam purgat, & liberat horrido miseræ seruitutis capillo; vt coniungendi Domino, velut illa in viri Israelitæ nuptias transitura; criminibus carnis nostræ, quasi barbaris crinibus exuamur.* Eo infelicem capillaturam penitus abradendam. Sed statim de aurea Nazaræorũ cæsarie religiosè conseruanda, *Cauendum*, inquit, *ne illa inimica ex aduerso nouacula* (nempe diabolus) *quæ in protoplastis noxia fraude deceptis, generis humani caput rasit, in caput nostrum ascendat; nosque gratia spiritali, tanquam illo Nazaræo crine despoliet.* Vbi alludit ad Sansonem, qui in se expertus fuit, Iudic.16. à n.19. quàm necessarium sit, hac diuinæ gratiæ comâ cæsariatum esse; quàm verò perniciosum, esse eadem decaluatum. Scilicèt, inquit D.Paulin. *Inuictus, crine seruato; captiuus, abscisso; & iterum fortis, renato.* Nam re vera, perindè fuit Sansonem crinibus tonderi, & viribus spoliari: perindè renasci crines, & recuperari vires; vt significarentur peccatores, qui vt diuinâ gratiâ exuuntur, vel induuntur; ita cælestibus præsidiis denudantur, vel obarmantur. Et quæ Sanson tonso capite, à Philistinis passus est; eadem peccatores, expilata anima, à diabolis patiuntur. Quod rectè D. Paulin. expressit. *Ita nobis*, inquit, *violata Christi gratia, vt illi incisa coma, hostis illudet, auferet oculos, mittet in carcere, & vertendis molis, velut asinos deputabit.* Et paulò post. *Peccator*, inquit, *velut coma reduci, ita gratia reflorente integrabitur.* En prima ratio cur Nazaræi cæsariem nutrirent; vt significarent diuinam gratiam, magno semper studio fouendam, nulla sceleris nouacula violandam.

D.Paulin. *Capilli nunc diuinã gratiam, nunc nostram malitiam significant.*

D.Paulin.

XXX. Secunda ratio, vt peculiaris Dei cura, & prouidentia erga illos significaretur: quæ tunc maxima esse dicitur in scriptura erga aliquos, quandò omnes eorum capillos ita seruat, vt nullum eorum perire patiatur; vt ex Matth.10. num.30. Luc.12. num.7. & 21. num.18. Act.27. num.34. 2. Reg.14. num.11. 3. Reg.1. num.52. aliísque locis planum est. Quanto verò studio Deus suorum, non dico mentem, sed etiam crinem tueatur, ex eo patet, quòd, ne in porcos quidem diabolus ingredi ausus sit, nisi facultatem à Christo Domino impetraret. Marc.5. num.13. Quo ex loco rectè ad præsens institutum argumentatur Tertulian. de fuga in persequutione cap.2. *Possum*, inquit, *dicere, porcorum quoque setas tunc numeratas apud Deum fuisse; ne dum capillos sanctorum.* Eandem curam vt Christus Dominus Apostolis suaderet: *Et capillus*, inquit, *de capite vestro non peribit.* Luc.21.n.18. At cur potiùs capillos, quàm alias corporis partes nominauit? nisi vt persuaderet

Secunda ratio. In capillorũ conseruatione, diuina in suos prouidentia ostenditur.

nunquam

A nunquam se in magnis defuturum, qui in paruis nunquam defuisset. Quasi diceret, inquit D. Gregor. homil. 15. in Euang. *Cur timetis, ne pereat, quod incisum dolet; quando & illud in vobis perire nõ potest, quod incisum non dolet.* Nam si illa, quæ cum minimo corporis detrimẽto amittuntur, de quorum numero sunt crines, à Deo nihilominus conseruantur; quo studio seruabit ea, quæ ad animæ perfectionem requiruntur? Vrgeant hinc inde pericula, & Nazaræos, aliosque iustos ad exitium reposcant. Aderit sine dubio diuina prouidentia; & periclitantes, si opus erit, ne minima quidem sui parte violari patietur. Quis non miretur tres illos pueros Babylonis, tam indomitos inter flãmas rerum omnium domitrices; vt ne vnus quidem eorum pilus incendio exuratur? Daniel. 3. n. 50. Certè D. Chrys. homil. 12. in Genes. diuinam hanc in homines prouidentiam expendens: *Irrationale,* inquit, *elementum nec capillis eorũ nocebat; sed circumibat illos, & vim suã intra se claudebat. Ignis essentia tanquã obedientiam exhibens, & Domini mãdato seruiens, illæsos, & intactos seruabat, admirabiles illos pueros; qui quasi in prato, & horto ambulantes, in camino versabantur.* Et similia pluribus locis inculcat. Cæsariatus igitur Nazaræus, & ne minimo quidẽ crine depilatus, diuinam erga se prouidentiam, & tutelarem curam, qua ne vnum quidem eorum pilum perire patitur, testatur.

D. Greg.

D. Chrys.

XXXI. Tertia ratio, vt libertas seruientium Deo indicaretur. Nam sicut rasura capitis olim seruitutem indicabat; vt colligitur nõ solũ ex profanis literis passim; sed etiam ex sacris. Isai. 3. n. 17. *Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit.* Ierem. 48. n. 37. *Omne caput caluitium, & omnis barba rasa erit, in cunctis manibus colligatio.* Ezechiel. 5. n. 1. *Sume tibi gladium acutum radentem pilos; & duces per caput tuum, per barbam tuam.* Mich. 1. n. 16. *Decaluare, & tondere super filios deliciarum tuarum; dilata caluitium tuum, sicut aquila; quoniam captiui ducti sunt ex te.* Deut. 32. n. 42. *De cruore occisorum, & de captiuitate nudati inimicorum capitis.* Et multis aliis locis. Ita cæsaries intonsa significabat libertatem seruorum, & filiorũ Dei. Vnde illud hoc loco: *Nouacula non ascendet super caput eius:* vertit Paraphrastes Chaldæus, *Terror nõ ascẽdet super caput eius:* id est, vt Vatablus exponit, *Imperium hominis:* iuxta illud Dei ad Noe: *Crescite, & terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ.* Gen. 9. n. 2. hoc est, imperium vestrum: quod quidem terror dicitur, quia, vt benè Caiet. ad eũ locum. *In principio,* inquit, *quando creatus est homo, datus est homini dominatus animaliũ, modo datur territatio: ad insinuandum, quod in statu innocentiæ fuisset dominium pacificum, modo autem est dominium terribile.* Neque solum in bestias, sed etiam in homines, hoc terribile imperium exercetur; iuxta illud: *Constitue Domine legislatorem super eos.* Psalm. 9. n. 21. Seu, vt D. Hier. ex Hebræo transfert: *Pone terrorem eis:* hoc est, durum, ac seuerum imperatorem, à quo non modo gubernemur; sed etiam terreamur. Quare non subijci Nazaræos nouaculæ, idem erat, quod non subijci terrori, seu alicuius hominis imperio; non obire seruitutem: gerere autem comam, idem, quod gerere libertatem, seu coronam. Coma enim, & corona in scriptura sæpe coincidunt; iuxta illud: *Corona tua circumligata sit tibi.* Ezechiel. 24. num. 17. seu, vt vertunt Septuaginta: *Coma tua;* Et illud: *de captiuitate nudati inimicorum capitis:* scilicet vlciscar. Deuter. 32. n. 42. hoc est, de captiuis non habentibus comas. Chaldæus vertit: *Auferam coronas, de capite hostis, & inimici.* Itaque Nazaræi, dum se to-

Tertia ratio. Nutrita cæsaries libertatem indicat: rasa, seruitutem.

C

D

Dura hominũ seruitus.

D. Hier.

Coma in scriptura, idẽ sæpè, atque corona.

tos vni Deo consecrabant; non captiui, sed liberi; non serui, sed reges videbantur. Vnde est illud Dei oraculum. *Timorem eius ne timeatis; neque paueatis; Dominum exercituum ipsum sanctificate; ipse pauor vester, & ipse terror vester.* Isai. 8. num. 12. & 13. Quasi diceret, si vultis esse liberi à rege Assyriorum; deuouete vos vni Domino exercituum, seu Angelorum; cæteris hominibus tanquam reges imperabitis; si vnus Deus vobis, tanquam seruis dominetur.

Dei serui, reges.

Vltima ratio est, vt per hanc nutriendæ comæ ceremoniam, idololatriæ ritus abolerentur. Cum enim Ethnici sacerdotes haberent capita, & barbam rasam. Baruch. 6. n. 30. Necesse fuit, vt Nazaræi comam nutriendo illis opponerentur. Sic olim iubebat Deus lucos succidere. Deuter. 12. n. 3. quia eos Ethnici plantabant; vt communiter docent Interpretes. Sic sacrificari vitulum capram, & ouem. Leuit. 3. n. 1. 5. & 12. & passim alibi; quia Ægyptij ab his, tanquã à Dijs abstinebant; vt Theod. q. 1. in Leuit. aduertit. Sic tabernaculi, & templi fores vergere ad orientem solem; vt Ioseph. lib. 3. antiquit. cap. 5. & li. 8. cap. 2. scribit; quia illas vertebant Ethnici ad occidentem; vt Vitruuius lib. 4. de architectura cap. 5. ostendit. Et sic de aliis. Æquum enim fuit, vt fideles ab infidelibus etiã externis signis dissiderent; ne fortè internis animorum sensibus consentire putarentur. Vt igitur Nazaræi ab Ethnicis dissentirent; cum illi comam raderent, ipsi nutriebant. Sic olim in Ecclesia sacerdotes non radebant comam, sed attondebant; vt Bellarm. libr. 2. de monachis cap. 40. in 2. tom. ex Clem. Alexand. Optato Mileuit. D. Hieron. & aliis confirmat. Ratio fortasse fuit, quia sub id temporis, sacerdotes Isidis, & Serapidis comam radebãt; vt D. Hieron. in cap. 44. Ezechiel. testatur. Ad quã Ethnicorum consuetudinem alludens D. Ambr. epist. 36. inuehitur in eos qui expostulabant cum Paulino, quod bonis temporalibus abdicatis, Euangelicam paupertatem sequeretur: *Cum,* inquit, *ipsi capita, & supercilia sua radant, si quando Isidis suscipiunt sacra, si fortè Christianus vir attentior sacrosanctæ religionis, vestem mutauerit, indignum facinus appellant.* Quasi indignissimum foret, argui eos, qui in diuinum obsequium suis se opibus exuebant: eos verò laudari, qui in cultum mali dæmonis suis se crinibus denudabant. Cum igitur sub id temporis Ethnici sacerdotes comam raderent: Christiani, non tam rasura, quàm tonsura vtebantur; vt ab illis distinguerentur; quamuis postea, ea ratione sublata, rasuram multorum indicem mysteriorum adhiberent. Qua de re noster Turrian. lib. 5. pro epistol. Pontif. c. 19.

XXXII. *Quarta ratio.*

Per intõsam comã Nazaræi ab idolorũ sacerdotibus distinguebantur, qui pilos radebãt.

Fideles ab infidelibus etiã externis signis, dissideant.

Theodor.

Ioseph.

Vitruu.

Sacerdotes olim in Ecclesia comam tonsam tondebant, non radebant.

Bellarm.

D. Hieron.

D. Ambr.

Sed hoc loco obiter notanda est diuinę prouidentiæ suauitas, quæ sic Hebræos ab Ethnicis distinctos esse volebat, vt nec his inuidiam, nec illis molestiam facesseret: & ideò idololatriæ ritus sic euertebat, vt non omnes statim aboleret, sed paulatim in melius commutaret. Solebant enim gentiles, nutrire crines, nutritosque abradere, ac suis Dijs offerre: vt Tertul. lib. de anima, Theod. q. 28. in Leuit. Eugub. in cap. 6. Num. Lyran. Caiet. & alij ibidem testantur. Vt igitur ea superstitio Ethnicorum sensim euanesceret; instituitur à Deo religio Nazaræorum, qui comam nutrirent, camque finito Nazaræatu abrasam, vni, ac vero Deo consecrarent: vt ex Num. 6. n. 18. cõstat. Ita expressè docuit D. Cyril. Alexand. sæpius citatus. *Gentilium,* inquit, *dementissima natio offerebant comam dæmonis, nutriri permissam. Itaque sapiẽtissimus Moyses. imò verò per Moysen Deus, cùm intelligeret, non facilè Hebræos quos in Ægypto errores imbibisset, depo-*

XXXIII. *Diuina prouidẽtiæ suauitas, in Hebræis ab idolorum cultu auocandis.*

E

Tertul.

Theod.

Eugub.

Lyran.

Caiet.

Gentiles comã nutriebant, nutritã Dijs offerebant.

D. Cyril.

Alexand.

nere posse; similes vitus instituere decreuit, sensim eos a prisco erroribus disiungens; quibus ritibus non dæmones vltra, sed Deum omnipotentem, quasi sub vmbra, ac figura colerent.

XXXIV. *Gentiles inter sacrificia, cōniuiua celebrabāt; à quibus Deus Hebræos auferebat.* Virg.

Eodem artificio sæpè aliàs vsus fuit Deus. Nā cum Ethnici inter sacrificia Deorum sua quoque conuiuia celebrarent: iuxta illud Aeneid.

Vescuntur Aeneas, simul, & Troiana iuuentus,

Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.

Vt Deus ab hac superstitione suum populum sensim ablactaret; illas suas epulas inter hostias pacificas permisit, vt colligitur ex hoc loco. n. 9. Vbi dicitur Anna comedisse, & bibisse in Silo: & exprimitur Deut. 12. n. 7. Vbi sic: *Comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri, ac lætabimini.* In quem locū Theod. q. 10 *Epulari*, inquit, *iussit eos in loco sacro, liberans eos ab errore falsorum Deorum. Cum enim doctor impietatis, festis dæmonum indicta permulta misisset: is, qui sagacissimus est, Israelem ab eo errore liberare desiderans; etiam de his, quæ pertinent ad festa, leges scribit, sacrificia permittit, instrumenta musica tolerat, & iubet epulari, vt talibus illectamentis idololatriæ cultum impium amputet.* Vnde patet quāta suauitate Deus impios mores curauerit abolendos. Non enim subitò, ac violēter Hebræos ab Ethnicis rescindebat: sed sensim, & suauiter dissuebat: inferēs suam inter vtrosque dissimilitudinē: sed aliquam similitudinem permittens: vt ita lex neque Hebræis difficilis, neque Ethnicis odiosa videretur. Quod Theod. lib. de sacrificiis, qui est septimus de prouid. aliis exemplis cōfirmat, & illustrat. Igitur Deus hac vsus suauitate, pro superstitione Ethnicorum, religionem Nazaræorum introduxit.

Theod.

XXXV. *Samuelis verus Nazaræus concluditur.* D.Hier.

Atque hæc de causis, quibus Nazaræi comam nottriebāt. Ob quas omnes, vt interim alias omittam, quas alij tradiderunt, mihi videtur Samuel verus fuisse Nazaræus. Et rectè à D. Hier. epist. 7. ad Lætam, *Sacro crine venerabilis* appellari. Nam ipse proculdubio fuit virtutum omnium altor, & alumnus; ipse peculiari prouidentia à Deo custoditus: ipse in libertatem filiorum Dei cooptatus: ipse diligentissimus totius idololatriæ profligator, vt ex tota eius historia patebit. Sed de ritu tondēdi, nutriēdivè capillos, multa eruditè cumolant. Cl. Alex. lib. 3. pædag. cap. 11. & Heruetus eius interpres. D. Paulin. epist. 4. ad Seuerum, Sixtus Senēsis libr. 5. Bibliot. annot. 244. Gueuara in cap. 3. Abacuch, Alfonsus Mendoça. q. 5. expositiua, Pined. in cap. 1. Iob. n. 20. Et ex profanis, Lipsius in Tacitum. cap. 14. Tiraq. in Alex. lib. 5. cap. 18. Raderus in Martial. lib. 3. Epigr. 6. & lib. 9. epigram. 17. Quot, si libet, consule.

Cl. Alex. Heruet. D. Pauli. Six. Sen. Gueuar. Alfons. Mendoç. Pined. Lipsius. Tiraq. Rader.

Quarta lex de sacrificiis offerendis.

XXXVI. *Sacrificia Nazaræi fert iussa.*

QVarta, & vltima lex Nazaræos ad quædam sacrificia offerenda obligabat: semel quidem quando Nazaræatum pollui contingebat: iterum verò, quando Nazaræatus absoluebatur. Quod ad primum attinet. Si Nazaræus pollueretur super mortuo, seu aliquo coram eo subitò moriente, dies omnes quos in Nazaræatu trāsegerat, irriti fiebāt, & proinde ad votum implendum, exordiri ab initio debebat; ac si nihil agere cæpisset. Num. 6. n. 12. Quemadmodum, & nunc si quis post aliquot religionis annos, à religione exclusus, iterum admittatur; ad prima tyrocinij exordia recurrere debet, ac si ea nunquam posuisset, oec immeritò. Nā *qui à cōtinuatione recessit, ad initia recurrit*, vt aliquādo Seneca philosophatur. Et qui à virtute, quam diu coluit, residuit; ita repuerascit, vt si resipiscat, ad prima virtutis incunabula recurrisse videatur:

Senec.

iuxta illud Apostoli, *Cum deberetis magistri esse propter tempus; rursum indigetis, vt vos doceamini, quæ sint elementa exordij sermonum Dei; & facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo.* Hebr. 5. n. 12. Quali qui in virtute deficit, a calce ad carcerem, iā virili ætate, ad puerilem relabatur.

XXX-VII. *Tria in Nazaræi pollutione imperantur.*

Vt igitur Nazaræos à suo voto per legalē pollutionem exclusus, in illud idē per legalem cōsecrationē iterum admitteretur: tria facere iubebatur. Primò, vt illico in eadē die caput abraderet: vt ex hac festinatione indicaretur illa, quę necessaria est, vt quis à peccato, in quod ruit, exigatur; & à culpa, in qua fordruit, expietur; vt paulò superius in 2. leg. iā aduertimus. Secundum, vt iterum die septima capilli, eo parui tēporis interuallo, succrescentes raderentur; antequā ad sacrificium offerendum accederet. Quo signo, illa quæ nunc ad Eucharisticū sacrificiū expurgatio requiritur, nō obscurè indicatur. Quanuis enim aliquot ante diebus perfecta omniū peccatorum confessio, & expiatio præcesserit, tamen pridie, vel in ipso die, io quo sacræ mēsæ accūbitur, æquum est, vt siqua peccata etiā venialia eruperunt, aut succreuerunt, penitus abradantur. Tertium, vt duo turtures, aut duo pulli columbarum offerrentur: vnus in holocaustum, alter in sacrificium pro peccato, nō quidem morali, sed legali, hoc est, pro illa immunditia, quam ex mortuo contraxerat: vt eam Deus auertere dignaretur. Et rursum vnus agnus anniculus pro peccato mortali, seu proprio ipsius Nazaræi; non quidē illo, quo mortuum videtur (hoc enim sine culpa morali potuit contingere) sed aliquo alio, quo ipse aliquando cōstrictus teneretur. Sed quid turtur, quid pullus colūbinus significabant. Vterque planè, interprete D. Cyrillo Alex. sæpius citato, repræsentabat Christum Dominum; turtur quidē, quia maximè canorus, qualis Christus Dominus, cuius doctrina toto orbe sonat, toto auditur: pullus verò colūbinus, quia in primis mansuetus; qua virtute Christus Dominus excelluit: *Mitis, & humilis corde: qui calamum quassatum non confringet; linum fumigans non extinguet.* Quæres, cur ex turturibus non pullos, sed turtur: ex columbis, non columba ipsa, sed pullus in sacrificium eligeretur? Respondet Abul. quia in illis turtur; in his, pullus erant pinguiores, proindeque illui aptiores: id enim Deus in suum sacrificium, quod homines in suum cōuiuium, expetebat. Adde, quod & turtur, & pullus columbinus, castitatis amantiores, quam colomba, hoc ipso nomine ad sacrificium aptiores reddebantur. Iam verò agnus ille, qui pro peccato offerebatur, etiam Christi Domini typus fuit. *Vt per omnia*, inquit D. Cyrillus, *Christus intelligatur: per aues quidem, vt qui supernè sit, atque calitus extiterit: per agnum verò, vt qui infernè, & ex terra sit editus.* Debuit enim Nazaræus Christi Domini typus, sacrificiis Christum Dominum repræsentantibus consecrari.

D.Cyril. Alex.

Abul.

D.Cyril.

XXX-VIII. *Sacrificia in fine Nazaræatus offerenda.*

Quod attinet ad secundum, Nazaræus temporarius, seu qui pro certo tempore vouerat Nazaræatum; in fine sui Nazaræatus cruenta, & incruēta sacrificia offerre iubebatur: quibus suā & mortificatiooem, ac deuotionem, seu actionem, & cōtemplationem testaretur. Ex cruentis quidē primo loco, agnum anniculum immaculatum in holocaustum, testem suæ innocentiæ, tāquam infantilis, vt docet D. Cyrillus. Nazaræi nāque puros se, & immaculatos toto sui voti tempore, tanquam modo geniti infantes conseruare nitebatur; secūdo ouem anniculam immaculatam pro peccato: vt palam fieret, inquit D. Cyrillus Alex. *Etiam eorum vitam, qui vel maximè pueri sunt, ea simplicitate*

D.Cyril. Alex.

& innocentia, & integritate mentis, quæ in Christo intelligitur, non omnino reprehensione vacare, sed purgatione prorsus indigere. Esse enim ab omni culpa immaculatum, adeò excellit, vt voi Deo tanquã proprium tribuatur. Tertiò autem immaculatum, in hostiam pacificã. Oportebat enim vt pro illius statu, & initio feliciter posito, & fine feliciter imposito, immortales Deo gratiæ haberentur: & ab eo, qui est principium, & finis, Nazaræus ille & cæpisse, & desiisse ostenderetur. Ex incruentis verò, primò, canistrum panum azymorum: qui, interprete D. Cyrillo, simplicem, ac puram vitam, & ab omni malitiæ fermento expurgatam significabant. Deinde lagana vncta oleo: quæ, eodem interprete, sauctorum vitæ suauitatem, ac dulcedinem exprimebant, nec deerant libamina offerri solita; quæ Num. 15. à n. 4. describuntur. Tandem abrasa Nazaræi cæsaries igni imponi iubebatur: non vt igni, tanquam immunda aboleretur; vt paulò ante, quando Nazaræo pollutio contingebat: sed potiùs, vt Nazaræatu feliciter exacto, tanquam sacra, tota in diuinum honorem cremaretur.

XXXIX. Quæret aliquis, cur Nazaræi hac vicissitudine nutriendi, & radendi comam, vterentur: Respondeo primò, vt duplicem statum Synagogæ, & Ecclesiæ significarent. Nam synagoga comam nutriebat: quia habebat velamen ignorantiæ super caput, ne vera agnosceret; & malitiæ, super cor, ne cognita amplecteretur. 2. Corinth. 3. n. 14. Ecclesia verò comam abradit, quia vtrumque velamen, & à capite, & à corde reiicit, veram fi dei doctrinam, & professa, & amplexa: iuxta illud eiusdem Apostoli, *Cum conuersus fuerit ad Dominum, auferetur velamen*, Ibid. n. 8. Ita D. Isidor. lib. 2. de offic. Eccles. cap. 4. hanc ceremoniam interpretatur. *Quod*, inquit, *significabat velamen interpositum inter faciem Moysis, & aspectum populi Israel; hoc significabat illis temporibus coma sanctorum. Proinde iam non oportet, vt velentur crinibus capita eorum, qui Domino consecrantur: sed tantum, vt reuelentur: quia quod erat occultum in sacramento prophetiæ, iam in Euangelio declaratum est.* Respondeo secundò, quia coma, & pro bonis, & pro malis cogitationibus vsurpari consueuit: vt supra ex D. Paulino aduerti. Nutriebant igitur comam, vt significarent, bonas cogitationes retinendas esse: abradebant, vt significarent, malas exterminandas. Ita D. Gregor. lib. 2. moral. cap. 16. *Quid est*, inquit, *quod caput Nazaræus radere, capillosque in igne sacrificij ponere iubetur; nisi quod tunc ad perfectionis summam pertingimus, cum sic exteriora vitia vincimus vt etiam cogitationes superfluas à mente resecemus?*

D. Isidor.

D. Greg.

XL. Sed cur in lege noua adhuc superest aliquod huius ceremoniæ vestigium: dum ij, qui sacris initiantur, in summo vertice tondentur? Multiplex ratio est. Prima ex D. Dion. Areop. lib. de Eccles. Hierarc. c. 6. *Tonsura*, inquit, *crinium vitam mundissimam indicat*, &c. Accedit D. Isidor. cit. *Est*, inquit, *in clericis tōsura, vt hoc signo vitia resecētur: & criminibus carnis nostra, quasi crinibus exuamur.* Altera, ex D. Isidor. cit. docente, illam tonsuram, & sacerdotalis tiaræ, & regalis coronæ indicem esse, *Vt impleatur*, inquit, *etiam quadam corporis similitudine quod scriptum est. Vos estis genus electum, regale sacerdotium.* 1. Petr. 2. n. 9. Tertia ex Beda lib. 5. de gestis Angl. c. 22. dicente monachos, & sacerdotes debere *formam coronæ, quam Christus Dominus spineam portauit suo quemque capite per tonsuram perferre.* Sic & German. Patr. Const. in Theor. rerum Eccle. *Tonsura*, inquit, *sacerdotis, vice coronæ est spineæ, quam Christus Dominus gestauit.* Vide Barun. tom. 1. an. Christi 58.

D. Dion. Areop. D. Isid.

Bedá.

German.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A

SECTIO II.

Mysticus noua legis Nazaræatus.

I. *Religiosi Nazaræi.*

NAzaræatus mysticus ille est, quem proprius adumbrabat: in quo non legales illæ ceremoniæ seruantur; sed virtutes, quarum illæ ceremoniæ indices erãt, exeoluntur. Talis est in lege noua status religiosus: quem qui profitentur, veri dicuntur Nazaræi: qui iuxta sui nominis etymon, de quo superiori sectione diximus, separati a mũdo, consecrati Deo, vera gloria coronati interpretantur. Quæ tria breuitèr expedio. Separati in primis sunt a mũdo, qui religiosum in ordinẽ includũtur. Non solum vniuersalis Ecclesia, sed etiã status religiosus in sacris literis cum insulis cõparatur. Dauidẽ testor, & Isaiam. Nam Dauid Psal. 96. n. 1. *Lætentur*, inquit, *insulæ multæ.* Isaias verò cap. 41. n. 1. *Taceãt*, inquit, *ad me insulæ.* Vtrobique enim, ł. Patres, & interpretes citandi, insularum nomine, vel vniuersalem, vel priuatas Eccl. sias, ac religiosos ordines agnoscunt. Quid igitur sacris Deo familiis cū insulis? Duplex profectò similitodo. Prior, quia sicut insulæ quatiuntur fluctibus, sed non euertuntur: ita religiones oppugnantur tentationibus, & persequutionibus, sed non expugnãtur. Ita D. Aug. in Ps. cit. *Omnes*, inquit, *Ecclesiæ insulæ: quia circumlatrantur fluctibus omnium tētationum. Sed quomodo insula vndique circumstrepentibus fluctibus tundi potest, frangi non potest; magisque ipsa frangit fluctus venientes, quam frangitur ab eis: sic & Ecclesiæ Dei* (adde & sacræ religiones) *pullulantes per totum orbem terrarum passa sunt persequutiones vndique frementium infidelium, & ecce stant insulæ, & iam placatum est mare.* Concinit D. Hier. dicens, sicut insulas in medio mari, ita Ecclesias in medio seculo positas esse: & sicut illas fluctibus, ita has persequutionibus agitatas. *Verum*, inquit, *istæ insulæ tunduntur quotidie, sed non subruuntur. In mari quidem sunt, sed habent fundamentum Christum, qui moueri nō potest.* Eodem modo D. Cyril. Theod. Procop. alijque in Isaiam citatū interpretãtur. Posterior similitudo, quia sicut insulæ interfuso mari à cõtinenti abscinduntur: ita religiosæ familiæ interposito perfectionis studio à terra separantur. Non est liber ab insulis in continentem, neque à continenti in insulas commeatus: magnum interponitur chaos, non nisi cum labore, ac difficultate hinc inde separandum. Ita planè inter religiosos, & profanos homines, nullum debet patere commercium, nulla societas copulari: *sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatæ sunt viæ illorum à vijs hominum, & cogitationes illorum à cogitationibus hominum.* Isai. 55. n. 9. Quod si D. Chrys. in Ps. citatum solo Christiani nominis beneficio dicebat. *In baptismate deposui terram, & cœlum indui.* Quid religiosus inito perfectioris vitæ sacramento? non terram exuit, sed mundum; non modo cœlum induit, sed Christum. Quid abstractius esse potuit à terrenis, quid coniunctius cum diuinis?

Religiosi à mundo separati.

Ecclesia, & religiones, cur insulis comparentur.

D. Aug.

Ecclesia, & Religio, eū quã insula, modos inter tentationum fluctus, non fluctuat.

D. Hier.

D. Cyril. Alex. Theod. Procop.

Religiones à seculo, sãquam insulæ à continenti separantur.

D. Chrys.

B

C

D

E

II. *Religiosi in hac vita peregrini.*

Iustos appellat Iobus in sensu mystico, populũ peregrinantem. *Diuidit*, inquit, *torrens a populo peregrinante eos, quos oblitus est pes egentis hominis, & inuios.* Iob. 28. n. 4. Hoc est, interprete D. Greg. extremum iudicium iustos ab iniustis separabit. Dicuntur autem iusti peregrinantes, quia à terrena patria separati cœlestẽ inquirũt. Quæ in religiosos appellatio magis eõgruit, qui nõ solù à patriis rebus, sed ab omnibus terrenis separãtur; iuxta illud Apostoli: *Obsecro vos tãquã aduenas, & peregrinos abstinere vos à carnalibus desiderijs.* 1. Petr. 2. n. 11. Vbi D. Bern. serm. 7. in Quadragesi. *Peregrinus*, inquit,

D. Greg

D. Bern.

 via

via regia incedit; non declinat ad dexteram, neque ad sinistram: si fortè iurgantes viderit, non attendit: si nubentes, aut choros ducentes, aut aliud quodlibet facientes, nihilominus transit, quia peregrinus est. In morem igitur peregrini, religiosus à temporalibus bonis, si qua obuia offeruntur, oculos, animumque abducit, & ad cœlestia, quibus tantùm inhiat, solicitus festinat.

III. *Religiosi nō solum peregrini, sed mortui.* D. Bern.

Parum est monachos à mundo, tanquam peregrinos à patria, separari. Nam *peregrinus*, inquit Bern. *potest facilè occasione viatici, & detineri quærendo, & prægrauari portando.* Quid ergo? vlterius opus est, vt tanquam mortui ab hoc seculo separentur. *Mortui enim estis*, inquit Apostolus, *& vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Coloss. 3.n.3. Nam *mortuus*, addit Bern. *si desit etiam ipsa sepultura, non sentit: sic vituperantes audit, vt adulantes.*

D. Bern.

Denique nullum habet cum hoc seculo commercium. Talem igitur se præbeat religiosus: nullis huius vitæ aut turbetur incommodis, aut lætetur emolumentis: & tanquam mortuus sensus expers ad nulla sensibilia damna, vel lucra moueatur. Adde, satis non esse ab hoc seculo separari tanquam mortuos. Nam & hi funerum pompam, exequiarum honores, sepulchrorum apparatus, aliaque id genus splendida, & honorifica aliquādo à viuis sortiuntur. Monachos verò etiam ab his omnibus debet abstinere. Sit igitur nō solum mortuus, qui aliquando honoratur; sed crucifixus, qui vilis, ac despicabilis habetur. Dicat cum Apostolo: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Gal. 6.n.14. Hoc est, inquit Bern. *non solum mortuus mundo, sed & crucifixus, quod est ignominiosum genus mortis. Omnia, quæ mundus amat, crux mihi sunt, delectatio carnis, honores, diuitiæ, vana hominum laudes. Quæ verò mundus reputat crucem, illis affixus sum, illis adhæreo; illa toto amplector affectu.*

Religiosi seculo non soli mortui, sed etiam crucifixi.

IV. *Veteris legis sacerdotes in religiosæ separationis typum extra tabernaculū vagari prohibebantur.* Lyran.

Nonnulla huius separationis vmbra in antiquis sacerdotibus præcessit. Nam illis, postquam sacris initiati sūt, ac diuinis ministeriis deputati, præcepit Deus, ne foris extra tabernaculum vagarentur. *De ostio*, inquit, *tabernaculi non exibitis septem diebus.* Leu. 8.n.33. Rationem assignat Lyran. vt non commiscerentur hominibus vulgaribus, nec secularibus negotiis implicarentur. Si igitur, qui Mosaico tabernaculo seruiebant; sic ab externis, & profanis curis arcebantur: quid dicendum de illis, qui *tabernaculo Dei cum hominibus*, Apocal. 21.n.3. hoc est, religioso statui, consecrātur? Longius profectò debent ab omni profano commercio non solùm per hebdomadam, sed etiā per totam vitam exulare. Horum nomine Dauid, *Ecce*, inquit, *elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* Psal. 54.n.8. Vbi se non solum à terrenis voluptatibus separauit, sed etiam elongauit: quia illarum non solùm præsentiam fugit, sed etiam memoriam extinxit. Quod D. Bernard. serm. 53. in Cant. expendens: *Non fuit*, inquit, *contentus exire, nisi & longè se faceret.* Et statim: *Transilisti*, inquit, *carnis oblectamenta, vt minime iam obedias concupiscentiis eius, nec tenearis illecebris: profecisti, separasti te, sed nondum elongasti; nisi & irruentia vndique phantasmata corporalium similitudinum transuolare mentis puritate præualeas.* Sed quis locus est tam inuius, & inaccessus, vt terrenarum voluptatum nō solum præsentiam, sed etiam memoriam excludat? Certè, si quis est, religiosa solitudo est; si D. Bernardo satis experto fidem habeamus. In hac enim solitudine Rachel vitæ contemplatricis imago idola patris sui, hoc est, temporalia bona conculcauit. Genes. 31.n. 34. In hac iterum Iacob perfectior eiusdem vitæ cultor omnia Mesopota-

Religiosi nō solum à terrenis voluptatibus fugiunt, sed etiam per obliuionem elongantur. D. Bern.

A miæ simulachra sub terebintho sepeliuit. Gen. 35. n.4. Vt non solum ex oculis euanescerent, sed etiam ex animo delerentur.

V. *Religionis vota, compedes.*

Ad hanc religiosam solitudinem hortatus sapiens: *Inice*, inquit, *pedem tuum in cōpedes illius.* Ecclesiastici 6.n.25. Vbi monasticæ leges, compedes appellātur; quia professores suos irreuocabili voto, tanquam inextricabili catena constringunt, ne spiritualibus bonis semel valere iussis, iterum implicentur. Vnde & monachi ipsi dicuntur, *compedits*: iuxta illud: *Dominus de cœlo in terram aspexit; vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum.* Ps. 101.n.20 & 21. Vbi in primis notanda est diuina alacritas ad gemitus compeditorum, B hoc est, religiosorū audiendos, & consolādos cum enim multa peccata sint, quæ diuinos oculos à terra quàm longissimè auertant, religiosorū tamen preces efficiunt, vt in terra beneuolētissimè defigantur. De qua re consule Platum nostrū lib. 1. de bono status religiosi cap. 35. Deinde aduerte appellari religiosos, compeditos & interemptos; interemptos quidem, quia *carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.* Galat. 5.n.24. Cūpeditos verò, inquit D. Greg. in Psal. 4. pœnitētialem. Quia *ligati vinculis disciplinæ Dei, nequaquam ad ea, quæ exteriora sunt vagantur; & quasi gressum operis immobilis figunt, dum a conditoris desiderio nunquam discedant.* Compaditi igitur sunt, quia mo- C nasticis legibus constringuntur: sed expediti, quia à temporalibus negotiis separantur. Sic olim strenui bellatores, *expediti*, dicebantur: iuxta illud de Abraham: *Numerauit expeditos vernaculos suos.* Gen. 14.n.14. & illud de principibus Israel: *Dederuntque duodecim millia expeditorum ad pugnam.* Num. 31. n. 5. & illud de Moabitis: *Expediti Moab vlulabunt.* Isai. 15.n.4. Hoc est, milites ab vxoribus liberi, à carnalibus concupiscentiis abstracti, à domesticis curis exoluti: qui proinde audaciores pugnam cum hostibus aggrediuntur. Quis dubitat de hoc numero esse religiosos, qui quo longiùs à temporalibus sarcinis remouentur, eo fortius cum aeriis potestatibus colluctantur.

Religiosi, cōpediti, & interfecti.

Platus.

D. Greg.

Religiosi, expediti milites, id est, strenui.

VI. *Religiosis etiam pius in parentes in affectus resecandus.*

D Vnde Christus Dominus, ad eum discipulum, qui priùs de paterno funere curando, quam de diuino obsequio suscipiendo cogitabat: *Sequere*, inquit, *me; & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Matth. 8. n.22. Apud se viuere voluit expeditum, qui apud patrem irretitus moreretur. Nam vt bene D. Chrysost. homil. 28. in Matth. *Erat*, inquit, *verisimile post parentis sepulturam; ad testamenti, legatorisque considerationem deuenturum, & hæreditatis decisionem: deinde in aliud ex alio, quasi vndarum fluctibus, procul à portu salutis iactaretur: quæ ne accideret, secum esse Christus iubet.* Vbi optimū habent religiosi documentum; etiam pium in parentum obsequium resecandum, ex quo miserum aliquod à Deo exilium timeatur; & in vniuersum loquendo non solum declinanda mala, sed etiam, cauenda bona, ex quibus aliqua occasio regre- E diendi ad seculum, & temporalia negotia irreligiosè tractandi oriatur.

D. Chrys.

VII. *Religiosi cur tonsis ouibus cōparentur.*

Sint igitur religiosi à terrenis negotiis expediti, sint à terrenis sarcinis exonerati: *Sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro.* Cant. 4. n. 2. Vbi tonsis ouibus cōparantur: quia interprete D. Aug. in Psal. 77. ad finem *deposuerunt tanquam vellera, onera seculi; quando ante pedes Apostolorum, venditarum rerum suarum pretia posuerunt*, Act. 4.n. 37. seu quando interprete eodem D. Aug. in Psal. 94. *eos præceptum Dei totondit, dicentis, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus.* Matth. 19. n. 21. Et concinit D. Bern. serm. 63. ex paruis. *Quam bene*, inquit,

D. Aug.

D. Aug.

D. Bern.

inquit, *monachi tonsis ouibus comparantur; quia re vera tonsi sunt; quibus nec corda, nec corpora, nec aliquid mundanum in proprietate relictum est.* Nec solum exterius larciniis, sed propria carne exuuntur. Vnde merito non solum tonsis ouibus, sed etiam dentibus comparantur. *Dentes tui sicut greges tonsarum.* Cant 4. n. 2. Quod D. Bern. cit. recte expendens, *Isti*, inquit, scilicet monachi, *carnem non habent; quia in carne carnem obliti, audiunt ab Apostolo. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu.* Rom. 8. n. 9. Hæc D. Bern. Vbi plures alias dentium cum monachis similitudines elegantissimè describit. Atque hæc de prima laude Nazaræorum in lege noua, seu monachorum. Sed exigua hæc esset, si à terrenis tantum negotiis separati forent, nec tamen diuinis ministeriis deuoti, ac penitus addicti.

Religiosi cur dentibus cõparentur. D. Bern.

VIII. Secundò igitur religiosi Deo consecrati sunt; separantur à terrenis negotiis, vt diuinis ministeriis consecrentur. Neque enim vacare Deo possunt, antequam à mundo seiungantur. In quorum typum explicari potest id, quod de Dauide scriptum est; *Quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filiis Israel.* Eccles. 47. n. 2. Nã vt adeps separabatur ab hostia, & totus in diuinũ obsequiũ cremabatur. Leuit. 3. n. 3. Ita Dauid, & qui sub eius nomine intelliguntur religiosi, à temporalibus negotiis auelluntur; ac toti in diuinum honorem consecrantur. Quid felicius Leui, qui interpretatur *ipse mihi.* Quasi totus ad Deum referatur: totus vni Deo consecretur: tum quod Deus illum sibi in ministrum, in amicum, in filium cooptauit: tum etiam interprete Philone lib. de plantatione Noe, *Quod apud alios alia sint in pretio; apud illum solum ille optimus maximus auctor rerum omnium.* Hanc ergo Leuiticam felicitatem mihi videntur religiosi consequuti: dum & ipsi à Deo in filios cooptantur, & ipsi sua sponte toti in Deum transferuntur.

Religiosi Deo consecrati.

Religiosi à carne separati, vni Deo dicantur.

Leui nominis interpretatio.

IX. Immortaliter laudat idem Philo citat. quendam è priscis philosophis, qui *cum*, inquit, *sumptuosa pompa spectaret apparatum copiosissimum, versus ad quosdam familiares, dixisse fertur, videte, amici, quam multis rebus opus non habeo. Et tamen nihil habebat præter amictum necessarium.* Sed hic temporalium bonorum fastidio, & nescio an quodã fastu vanæ ostentationis, terrena omnia despiciebat: at Leuitæ, & quorum illi indices extiterunt, religiosi desiderio cœlestium bonorum, temporalia conculcabant: æternorum bonorum causa se totos mundo eripiebant, vni Deo consecrabant. Vnde subdit statim Philo: *Eadem legislator,* hoc est, eandem bonorum temporalium despicientiam, *sæpe docet eos, qui non cupiunt, creatis rebus ditescere, fastidientes quidquid genitum est, præ ingenitis familiaritate, quem solum habent pro diuitiarum, felicitatisque fine perfectissimo.* Vides, vt qui toti se Deo consecrant; nullo velint abundantiori thesauro locupletari: nullo suauiori conuiuio expleri? imò idcirco à mundo longiùs auferuntur vt in Deum propius transferantur; & pristinas cum mundo amicitias rescindunt: vt cum Deo arctius fœderentur?

Phil. Hebr. *Religiosi terrena fastidientes, cælestia solum degustant.*

X. Abrahamum in patria desidentem excitauit olim Dominus ad colloquium. *Dixit autem Dominus ad Abram: Egredere de terra tua, &c.* Genes. 12. n. 1. sed eundem a patria exulantem, non modo ad colloquium, sed etiam ad conspectum, familiareque consortium vocauit. *Apparuit autem Dominus Abram, & dixit ei* Ibid. n. 7. Æquum enim erat, vt qui propter Deum à mundo exiret ad Deum familiariter intraret: & qui mundum propter Deum execrabatur, Deo gratior, & amicior consecraretur. Quod Philo libr. 6. Quod deterius potiori insidietur, rectè expendens: *Postquã*, inquit, *Abram totam domum egressus est, ait lex, visum ei Deum: dicens, quod manifeste apparet extricato rebus mortalibus, & recurrenti ad incorpoream huius corporis animam.* Quo in symbolo religiosi adumbrantur, quos necesse est rebus humanis priùs renuntiare, vt diuinis liberaliùs perfruantur.

Abraham in monachorum typum dum patria renuntiat, diuina familiaritate perfruitur.

phi. Heb.

XI. Non sine mysterio loquuturus Dominus cum Abraham, *Eduxit eum foras, & ait illi.* Genes. 15. n. 5. hoc est, ab omni naturali, & cognitione, & affectione separauit. Oportebat enim, vt qui mentem ad diuinum consortium erecturus erat, haberet *eam liberam*, inquit Philo libr. 2. Allegor. *ab omnibus corporis necessitatibus, instrumentis sensitiuis, ratiocinationibus sophisticis, denique à se ipsa.* Idẽ Abraham in diuinum obsequium mancipatus; *Dominus*, inquit, *Deus cæli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ.* Gen. 24. n. 7. Priùs se a paterna domo eductum, quàm in diuinam introductum confitetur.

Religiosi prius à paterna domo educti, quã in diuinam introducti. phi. Heb.

XII. Iam verò, & Isaac non in domum inclusus, sed in agrum egressus meditabatur. Gen. 24. n. 63. vbi non tam illa corporalis egressio è domo, quàm spiritualis e corpore ad militãdũ necessaria significatur. Nam *meditaturus*, inquit Philo, *& priuatim acturus cum Deo, egreditur relicto se ipso, mẽteque propria.* Quæ felicior commutatio, quàm hæc, quam religiosi exercent, dũ seposito omni externo cum hominibus cõmercio, in internum cum Deo cõsortiũ transfunduntur? Sed & Iacobo à patriis sedibus auulso nihil aliud obiicitur, *nisi domus Dei, & porta cæli*, Gen 28. n. 17. Vt significaretur dignissimus, qui diuinã in domo Dei familiaritatẽ iniret ille, qui priùs humanã in domo patris societatem repudiaret. Quod D. Athanas. in apol. de fuga sua, & D. Hier. in Psal. 133. rectè expẽdunt. His profectò honoribus religiosi inaugurantur, ablactati à rebus humanis, ac diuinis consecrati.

Religiosi Dei consortio vacaturi, hominũ commercio renuntiant. phi. Heb.

D. Athan. D. Hier.

XIII. Denique Moyses postquam de vrbe exiisset, suam Pharaoni orationem promittebat. *Cum*, inquit, *egressus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum.* Exod. 9. n. 29. Hoc est, interprete Philone, Cum reliquero ciuitatem, ciuilesque tumultus; imò & ipsam animam, animalesque actiones, quæ humi repunt, neque in sublime euehuntur, tunc *explicabo meas actiones Deo, testem, inspectoremque singularum inuocando.* Quasi non posset in spiritu agere cum Deo, quandiu in corpore ageret cum hominibus. Cui similes religiosi à carne exeunt, vt vnum cum spiritu Dei efficiantur.

Religiosi à carne exeuntes, vnum cum spiritu Dei efficiuntur.

XIV. Daturus Deus manna in deserto: *Egrediatur*, inquit, *populus, & colligat.* Exod. 16. n. 4. Vbi non vnus pluribus, sed singuli sibi colligere iubentur, vt magis patet ex num. 16. *Colligat vnusquisque.* An proinde omnes egredi ad colligendum oportebat. Si rationem literalem inquiras, cum omnes egredi, & colligere iuberentur; ea videtur esse, vt nemo alieno labore victitaret; nemo ignauia, ac desidia in tam pretioso conuiuio langueret; nemo tanquam fucus desidiosus, cibo, quem alij velut apes sedulæ collegerant, vesceretur. Si moralem; vt omnes, qui ad Angelorum, atque Eucharisticum panem tractandum accederent, & sacrosancta illa ministeria obirent, priùs carni renuntiarent, sensibus valedicerent, & ab omni corporis labe, & contagione egrederentur. Nefas enim est tam sacrum ministerium execrandis manibus cõtrectare. Hoc præceptum mihi videtur religiosi cumulatissimè explere, dũ egrediuntur ab Ægypto huius mundi,

Religiosi ad cæleste mãna colligendum, vel à se ipsis egrediuntur.

Alieno labore nõ victitandum.

Sancta Eucharistia puris manibus tractanda.

& in religionis paradisum ingrediuntur, vbi maculis conscientiæ detersis, ad diuina ministeria obeunda consecrantur.

XV. *Religiosi, vt Deū adeant, à se abeunt.* Moyses olim idololatrantium peccato non mediocriter commotus sustulit tabernaculum, *& tetendit extra castra procul.* Exod. 33. n. 7. Credo, & in pœnam ipsius populi, qui locum illum polluerat, & in reuerentiam tabernaculi, ne in loco polluto remaneret. Adde ex Philone Hebræo; vt qui deinceps Deum quæreret, aut consuleret, extra castra egredi cogeretur: hoc est mysticè, extra corpus. *Phi Heb.* *Nam si quæris,* inquit, *Deum, anima; à te ipsa egressa illum quære. Donec enim manes in molibus corporeis, aut mentis opinationibus, non es apta ad quærendas res diuinas, etiam si præ te feras quærendi studium.* Hoc sanè documentum non parui faciunt religiosi, qui vt Deum adeant, à se abeunt: & vt Deum quærant, se relinquunt: & vt diuinis ministeriis consecrentur, à profanis negotiis feriantur.

XVI. *Apostoli, & religiosi nonnisi in solitudine, cœlestibus spectaculis initiati.* Hoc à suis discipulis Christus Dominus exigebat: nam vt eos ad quoddam cœlestis beatitudinis spectaculum eucheret, duxit illos solos in locum desertum, *& in montem excelsum seorsum.* Matth. 17. n. 1. & Marc. 9. n. 2. Quasi illos à solitudine, & sublimitate loci admoneret; vt factis mysteriis imbuendi, & cœlestibus spectaculis initiandi, ab hominum frequentia, ad solitudinem se reciperent: & ab humilitate carnis, ad sublimitatem spiritus reuocarent. Excedere enim illos à rebus humanis oportebat, antequam diuinis spectaculis pascerentur. Quare D. Hier. epist. 41. ad Ruffinum, magnopere laudat suum illum monachum Bonosum, qui in desertam insulam penetrarat, & in asperas cautes se abdiderat; vt ibi tāquam Apostolorum æmulator diuino consortio, & colloquio frueretur. *D. Hier.* *Quasi quidam,* inquit D. Hier. *nouus paradisi colonus incedit: nullus ibi agricolarum, nullus monachorum adhæret lateri comes. Solus ibi, imò iam Christo comitante, non solus, videt gloriam Dei, quam etiam Apostoli, nisi in deserto non viderant.*

XVII. *D. Hier. Religiosi eo propius cum Deo agunt, quo longius ab hominibus recedunt.* Hunc igitur religiosi imitantur, & à rebus humanis secedūt, soli Deo vacaturi. Et cum D. Hier. epistol. 18. ad Marcellam, valere iubentes res humanas: *Habeat* inquiunt, *Roma suos tumultus, arena sæuiat, circus insaniat, theatra luxurient: nobis adhærere Domino bonum est, & ponere in Domino spem nostram vt cum tanta reperiamus in cœlo, parua, & caduca quæsisse nos doleamus in terra.* In religione igitur tanquā in solitudine degētes, eo propius cum Deo agūt, quò longius ab hominibus recedūt; bene cum D. Hier. citato existimantes, *Videri & videre; salutari, & salutare, à proposito monachorum, & à quiete aliena esse.* Imo antiquiorem suæ professionis patronum respicientes, Moysen imitantur. Vt enim hic ab hominum conspectu separatus, *& in foramine petræ* inclusus Dei gloriam transeuntis speculabatur. Exod. 33. n. 22. Ita illi à publica luce remoti, & *in foraminibus petræ,* seu in vulneribus Iesu abditi, Domini gloriam, non transeuntis, sed habitantis in eis, contemplantur. Et quod mirere, quin vllo ex hac contemplatione fastidio teneantur. *Religiosi in Christi vulneribus abditi, Dei gloriā speculantur.*

XVIII. *Nulli monachis ex Dei consortio fastidiū, summum gaudium.* Totus Deo vacabat Moyses, & nihilominus intensius vacare studebat. *Loquebatur,* inquit textus, *Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo, ad amicum suum.* Exod. 33. n. 11. Quid familiarius esse poterat? Plane nihil. Sed quæro vlterius, An ex hoc consortio vllum nascebatur fastidium? Vlla ne satietas tantæ familiaritati succedebat? Imò quasi maior acueretur appetitus, non desinebat Moyses illud, quo fruebatur, spectaculum, auidius postulare: *Si inueni,* inquit, *gra-*

A *tiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, vt sciam te.* Rem admiratus D. Gregorius Nissenus oratione 1. in Cantic. *Post tot,* inquit, *apparitiones diuinas, quasi nunquam eum spectasset, aspicere cupit desideratum. Sic reliquos omnes, quibus diuinum desiderium imis in penetralibus haustū, nunquam cupiditatis cœpit satietas.* Quæ vltima verba ad religiosos sine dubio referuntur: hos enim si quos alios, nullum vnquam capit sui cum Deo consortij fastidium. *D. Greg. Niss.* Familiariter cum Deo à prima ætate fœderantur; quin vlla satietate vsque ad extremam senectutem afficiuntur. Nazaræi sunt, & sanctificati Deo instar Sansonis *ab infantia sua, & ex vtero matris suæ, vsque ad diem mortis suæ.* Iudic. 14. n. 7. hoc est, B ab ingressu religionis, quæ eos tanquam parens concepit vsque ad finem vitæ, cum è cella in cælum transferuntur.

Et certè, vt alia absint, illa tria, quæ Deo nuncupant, vota, eos possunt satis, superque sanctificare. Nam in primis paupertas sanctos efficit. Vode ordo Leuiticus hæreditatis expers, ac proinde pauper, sanctus appellatur Græcè ἄγιος hoc est, *sine terra,* quasi in terrenorum bonorum priuatione ea sanctitas consistat. Nec minus obedientia sanctificat. Quis profanior populo Persarum, & Medorum? Qui tamen quia Deo paruerunt, sanctificati appellantur. *Ego,* inquit Dominus, *mandaui sanctificatis meis.* Isai. 13. n. 3. Hoc est, vt habet C Interlineal. *Persis, & Medis obedientibus mihi.* Iam verò castitas singularem eius cultoribus tribuit sanctitatem. Vnde Apostolus, *Sequimini,* inquit, *sanctimoniam: sine qua nemo videbit Deum.* Hebræor. 12. n. 14. Vbi Patres, & interpretes nomine sanctimoniæ castitatem intelligunt. Nec immeritò, cum castitati peculiari ratione visio diuina promittatur. Matt. 5. n. 8. quæ hoc loco promittitur sanctimoniæ, quasi hæc ab illa non distinguatur. Eodem modo loquitur Ioannes, *Omnis, qui habet hanc spem in eo* (scilicet videndi Deum) *sanctificat se, sicut & ille sanctus est.* 1. Ioan. 3. n. 3. seu, vt legunt D. Aug tra. 4. in hanc epist. Cl. Alex. li. 3. strom. c. 4. Tert. li. de pudic. c. 19. & plures alij, *castificat se sicut* D *& ille castus est*: quasi sanctitas, & castitas nullo inter se discrimine separentur: nec solum ad visionem diuinam, sed etiam ad spem visionis diuinæ sancti, hoc est, casti homines requirantur. His igitur tribus votis efficitur, vt religiosi maximè sanctificentur.

XIX. *Religionis vota monachos sanctificant. Paupertas sanctificat; Obedientia sanctificat. Interlin. Castitas sanctificat. Castitatis præmium, Dei visio. D. Aug. C. Alex. Tertul.*

Tertiò dicuntur religiosi Nazaræi, id est coronati: quasi ex illis virtutibus, quas excolunt, coronas sibi plectant, quibus etiam in hac vita decorentur. Iosephus Nazaræus fuit non legalis, cum legem multis annis antecesserit; sed moralis, vt ita loquar; cum illas virtutes, quas legales ceremoniæ indicabant, perfectissimè coluerit, & obseruarit. Vnde Iacob cœlestes ei benedictiones precatus, *Fiant,* inquit, *in capite Ioseph, & in vertice Nazaræi inter fratres suos.* Genes. 49. n. 26. Vbi iuxta Hebræum, transferri potest: *In capite coronati.* E Nam Iosephus etiam cum in Ægypto Pharaoni seruiebat, tamen velut rex coronatus, vitiis imperabat. Vnde D. Ambros. libr. de Ioseph. cap. 4. docet, Iosephum *in seruitute dominari:* Pharaonem *in libertate seruire:* & proinde beatiorē fuisse *Iosephi seruitutem, quàm Pharaonis regnum.* Non aliter & religiosi seruitutis compedes eligunt, sed regias coronas consequuntur: & cum volunt Deo humiliter seruire, mundo feliciter dominantur.

XX. *Religiosi virtutum coronis, etiā in hac vita decorantur. Monachorum etiam seruitus, regnum. D. Amb.*

Non fuit etiam Christus Dominus Nazaræus, illarum ceremoniarum, ad quas Nazaræi tenebantur, obseruator: fuit tamen Nazaræus, illa-rum

XXI. *Christus Dominus*

Nazaræus, virtutum corona decoratus.

rum virtutum, quas illæ ceremoniæ designabant, studiosissimus cultor. De illo igitur Dauid: *Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.* Psalm. 131, n.18. Hebraice, *Nazaræatus meus.* Sed Hier. *Corona mea:* siue regiam intelligas, siue pontificiam: vtrãque enim tum aliis titulis, tum meritò excellentium virtutum, quas exercuit, comparauit. Cum igitur religiosi Christi Domini Nazaræatum imitantur, iisque virtutibus, quibus ille floruit, excoluntur, pulcherrimas sibi coronas promerentur.

XXII. *D. Paulus Nazaræus, regium diadema ex laborum catena fabricabat.*

E legali Nazaræatu exiit tandem D. Paulus, cum *sibi totondit in Cenchris caput; habebat enim votum.* Actor. 18. n. 18. Sed nunquam ab spirituali recessit: quia nunquam desiit eas virtutes colere; quas ille legalis Nazaræatus significabat. Vnde quamuis cæsariem deposuit, coronam non amisit. Coronatus plane incedebat: imo catena vinctus B coronato imperatore sublimior, & gloriosior triumphabat. Quod eleganter Diuus Chrysost. homil. 4. in 2. ad Timoth. expressit.

D. Chrys.

Vbi quærens quid præoptare debeat ille, *cui optio detur, cuius sortem cupiat, Neronis, an Pauli?* respondet: *Qui sanum sapit, sortem præferat Pauli.* Et statim: *Paulus*, inquit, *vinctus catena, diadematum prostrauit regem:* nempe Neronem. *Catena illa regium diadema deuicit.* Vbi plura in hanc rem luculentè philosophatur. Itaque illa corona, quam Paulus ex suis sibi virtutibus plectebat, pulchrior, & excellentior erat imperatorio diademate, quod sibi Nero ex suis opibus fabricabat.

XXIII. *D. Greg. Naz.* *D. Hieron.*

De hac igitur virtutum corona gloriantur *nostrates Nazaræi*, vt D. Gregor. Nazianz. orat. 20. religiosos appellat: *quia sunt*, inquit, *Ecclesiæ pars selectior, & sapientior; qui se ipsos à mundo seiunxerunt, ac vitam suam Deo consecrarunt.* C Vnde D. Hieron. citat. Epistol. 41. ad Ruffinum, gauisus de corona, quam suus ille Bonosus, in cœnobitica vita, quam agebat, sibi compararat: *Fruatur*, inquit, *ille virtutis corona, & ob quotidiana martyria stolatus agnum sequatur.* Vbi dicitur monachus in religiosa vita coronari, cum adhuc pugnaret in terris, non minus, quam, si iam in cœlo triumpharet: & quod martyres inter cruciatus diadema consequuntur; hoc monachus in suo spirituali Nazaræatu promereri.

XXIV. *Magis de virtutũ corona, quam de regio diademate gloriãdum. Iustitia, augustior regum purpura, & corona.*

Quis religiosus de tam eximia corona, plusquam de regia non glorietur? Certè Iobus regum diadema, quo erat insignitus, non curabat D de hoc vno virtutis diademate, humiliter quidem; sed libenter sibi ipsi complacebat. *Iustitia*, inquit, *indutus sum: & vestiui me, sicut vestimento, & diademate, iudicio meo.* Iob. 29. numer. 14. Hoc est, meum iudicium, quod summa erga omnes integritate seruaui, mihi fuit instar purpuræ & coronæ: non magis de cultu regio, quàm de virtutis habitu gloriabar. Neque de solo iudicio, sed etiam de cæteris suis actionibus librum describi, & compingi postulabat, quo pro diademate vteretur. *Quis*, inquit, *mihi det, vt librum scribat ipse, qui iudicat; vt in humero meo portem illum, & circundem illum quasi coronam mihi.* Iob. 31. num. 35. & 36. E Quasi studiosæ actiones sint quidam veluti flores, seu potiùs gemmæ, ex quibus coronæ fabricantur, quæ sanctorum, ac religiosorum hominum frontibus præferantur. Quis igitur neget religiosos magnificè coronatos, qui tam multas probè sanctéque eliciunt actiones; ex quibus diademata illorum capitibus imponenda concinnentur.

XXV. *Religiosi ad cœlestis patriæ aspectum, virtutum sertis præ lætitia exornantur. Lyran.*

Israeliticam gentem ex Ægypti seruitute ad Palestinæ libertatem cœlestis sponsus auocabat, A interprete Lyrano illis verbis: *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana.* Cantic. 4. num. 8. Sed quid est coronari de capite, seu in capite Amana? Lyranus docet, populum Israeliticum, vbi accessit ad montem Amana, promissæ terræ iam vicinum, oculos in beatam illam Palestinæ regionem coniecisse, & nouam eius pulchritudinem admiratum præ lætitia sibi serta, & coronas è floribus concinnasse, quibus omnes exultabundi sibi inuicem gratularentur. Si vnus Palæstinæ intuitus sic Hebræos exhilarauit, vt omnes ad texendas coronas impelleret, quibus ante illius regionis ingressum exornarêtur. Quid mirũ, si quotidiana, imo continua cælestis patriæ contemplatio, cui religiosi studiosissimè incumbunt, eos excitet ad coronas non ex floribus, sed ex moribus plectendas: quibus ad eum ingressum cultiores efficiantur?

XXVI. *Religiosi dũ in diuinum obsequium assumuntur coronantur. Lyr.*

Quæri solet, quisnam fuerit ornatus ille, quem populus Israel induisse supponitur, & exuisse asseritur, illis verbis: *Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filij Israel ornatum suum, &c.* Exod. 33. n. 5. & 6. Respondent Hebræi apud Lyran. populum cum diuinam legem accepit, à gentibus distinctum fuisse, & diuino cultui consecratum, quo beneficio sic exultasse, vt coronas sibi texeret, quibus in posterum ornaretur: quas nunquam amitteret, nisi diuinas leges violasset: verùm cum diuinas leges citissimè violarunt, coronas quoque citissimè amiserunt. Feliciores multò religiosi: qui cum in primo religionis ingressu perfectissimis Euangelij legibus subiiciuntur, pulcherrimis quoque virtutum coronis inaugurantur. Quid enim præ lætitia non coronentur, qui in diuinum obsequium assumuntur? Sed cum eas leges semper colant, eas coronas nunquam perdunt: vt meritò in hac vita coronentur, in futura coronandi videantur. Sed iam ad historiam.

Num. 12. Factum est autem, cum illa multiplicaret preces coram Domino, vt Heli obseruaret os eius.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Quo pacto Anna preces multiplicasse dicatur.*

Cum illa multiplicaret. Si orationis pauca fuerunt verba: vt patet ex superiori numero: quo pacto dicitur Anna multiplicasse preces? Variè respondent interpretes. Quidam referunt ad nimiam orantis intensionem. Vnde infra dicitur *ex multitudine doloris*, hoc est, magno affectu fuisse loquuta. Alij ad magnam attentionem: non enim aderat corpore, & vagabatur animo, sed vtroque simul erat coram Domino. Alij ad efficacitatem impetrandi, quidquid enim à Deo petiit, obtinuit, iuxta illud Heli. n. 17. *Deus Israel det tibi* (seu, vt est in Hebræo) *dabit tibi petitionem tuam*: seu, vt Septuaginta legunt: *omnem petitionem tuam.* Alij tandem ad multitudinem virtutum, quibus suam orationem instruxit: humilitate vocando se famulam, ancillam, & seruam: patientia, ferendo tot contumelias: temperantia, abstinendo à cibis: religione, vouendo votum Deo: fide, non dubitando, quod natura sterilis, & effæta, à Deo fœcundaretur. Sed omnes hæ rationes mysticæ videntur: ne dicam, extortæ, ac violentæ.

II. *Prima ratio literalis*

Literalis esse potest duplex. Vna, quia multo plura verba retulit, quàm hîc referantur. Quem-

admodum Euangelistæ pauca referunt verba ex orationе Christi Domini, in horto Gethsemani: & tamen Luc. cap. 22. n. 43. ait, enim *prolixius* orasse. Et D. Anselm. in libr. de passione sub initium, refert plura verba ex Psal. 68. à Christo Domino inter orandum recitata. Vnde nonnulli interpretes ex illis verbis Christi Domini: *Non potuistis vna hora vigilare mecum?* Matth. 26. n. 40. colligunt eum, vnam integram horam orando extraxisse. Pluribus igitur verbis Christus Dominus orauit, quàm exprimantur. Sic igitur & Anna multiplicauit preces: quamuis ea precum multitudo non scribatur. Nec immeritò. Nam multiloquium in oratione, quamuis inane sit, quando cum ostentatione, & sine deuotione exercetur: iuxta illud: *Orantes nolite multum loqui*. Matth. 6. n. 7. Et illud Dei ad Iob de Behemoth: *Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis*. Iob. 41. n. 3. Non tamen si humiliter, ac deuotè exerceatur: cum à Christo Domino, Luc. 18. n. 1. & à D. Paulo 1. Thesal. 5. n. 17. non solùm prolixitas, sed etiam perpetuitas orationis commendetur: quæ sine multiloquio esse non potest. Hanc rationem Rupert. libr. 5. in Matth. cap. 5. inculcat. Vbi rectè aduertit Christum Dominum, non simpliciter dixisse, *Nolite multum loqui*: sed addidisse, *sicut Ethnici*, vt nō simpliciter multiloquium: sed multiloquium vanum, & inane prohiberet. Alioqui, vt bene Tertul. de patientia. cap. 5. *Loquacitas*, inquit, *in ædificatione nulla turpis*.

D. Anselm.

Multiloquium sine deuotione inter orandū reprehēditur, cum deuotione commendatur.

Rupert.

Tertul.

II.

Secūda ratio literalis.

Altera ratio; quia vt dicebam superiori num. aliqua illa verba idem significantia repetebat: quod si aliquando vitiosum sit: quando scilicet contingit ex defectu fidei, aut reuerentiæ in Deum: iuxta illud Ecclesiastici 7. n. 15. *Non iteres verbum in oratione tua*: tamen, quando fit ex feruore spiritus, laudabile est, & ab Ecclesia in canonicis precibus valdè vsitatum. Quo pacto D. Franciscus dicitur totam noctem in oratione transegisse, illa tantùm verba recitando, *Deus meus, & omnia*. Sic igitur & Anna multiplicabat preces: hoc est, interprete D. Chrysostomo homil. 1. de Anna, *Assiduè sonabat eadem: nec destitit iisdem verbis iterandis, multum temporis absumere*. Et paulò post: *Non sermone prolixo, sed crebris, ac frequentibus precibus adiit Deum*. Vnde Patres laudāt præcipuè non eas orationes, quæ in longum sermonem producuntur: sed quæ alternis interuallis, breuiter, ac frequenter iterantur. Nam Cassian. libr. 2. de instit. Cœnob. cap. 10. de antiquis Patribus loquutus: *Vtilius*, inquit, *censent, breues quidem orationes, sed creberrimas fieri hoc quidem, vt frequentius Dominum deprecantes iugiter eidem cohærere possimus: illud verò, vt insidiantis diaboli iacula, quæ infligere nobis, tunc præcipuè, cum oramus, insistit, succincta breuitate vitemus*. Idem rursus collatione 9. cap. 35. *Frequenter quidem*, inquit, *sed breuiter est orandum: ne immorantibus nobis, inserere aliquid cordi nostro possit insidiator*. Hanc fuisse veterum Eremitarum consuetudinem testatur D. August. epistol. 121. cap. 10. *Dicuntur*, inquit, *fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes: sed eas tamen breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat, atque hebetetur intentio*. Ex qua doctrina D. Chrysost. homil. 1. de Anna conciliat duo Euangelij loca; quæ sibi videbantur aduersari. Nam Christus Dominus Matth. 6. n. 7. *Orantes*, inquit, *nolite multum loqui*. Et rursus Luc. 18. n. 1. *Oportet*, inquit, *semper orare*. Quod etiam D. Paul. 1. Thesal. 5. n. 17. inculcat. *Sine intermissione*, inquit, *orate*. Quo

Verborū repetitio in oratione laudabilis.

Breuis oratio, sed frequens commendatur.

D. Chrys.

Cassian.

D. August.

D. Chrys.

A igitur pacto oratio perpetua esse potest, & non multiloqua? Rectè D. Chrys. *Non*, inquit, *inter se pugnant ista: absit hoc: sed magnopere inter se congruunt. Siquidem & Christus, & Paulus iussit breues, sed crebras fieri precationes, ex paucis interuallis. Nam si in longum extenderis verba, cum frequenter parum sis attentus, multam audaciam diabolo suppeditasti, vt accedat, supplantetque, ac mentem ab his, quæ dicuntur, auocet. Quod si frequenter, ac subinde oraueris, tempus omne crebris dirimens interuallis: facile poteris esse sobrius, ac vigilans: vt precationem multa cum attentione perficias*. Et similia refert homil. 79. ad popul. Rectè igitur Anna multiplicabat preces, non cumulando verba, sed iterando: vt non multa, sed multum orare: *Vnam petere, & hanc requirere* B videretur. Vnde fiebat, vt eius animus non turbaretur erga plurima: sed circa vnum colligeretur. Quo mysterio fortassè dicitur multiplicasse preces coram Domino, vt ex dicendis patebit.

D. Chrys.

Coram Domino. Non omnes, qui longa oratione vtuntur, orant coram Domino, sed multi coram hominibus, quorum gratiam, & fauorem aucupantur. Vnde D. Chrysost. homil. 79. ad populum. *Si*, inquit, *corpore humi prostrato, & ore incassum nugante, mens totam domum, & forum circumeat: quomodo talis dicere poterit, quod in conspectu Dei precatus sit*: Quis igitur est, qui dici possit coram Domino orare? Ille planè, addit Chrysost. *Qui orat totam colligens animam suam, & nihil habens cum terra commune; sed in ipsum se transferens cœlum, & omnem ex animo pellens humanam cogitationem*. Et C rursus, *Qui cum animi dolore contendens Deum vocet; neque longos extendat sermones, nec in longum orationem producat, sed pauca, simpliciaque dicat verba. Non enim in verborum multorum multitudine, sed in mentis solertia positum est, vt exaudiatur*. Et statim vtitur Annæ exemplo, quæ planè orabat coram Domino, quia orationi attentissima instabat; quamuis non longo verborum ambitu vteretur. Et ideo quidquid voluit impetrauit. Nihil igitur prodest verborum in oratione multiplicatio, nisi fiat coram Domino; hoc est, magna cum attentione, & deuotione. Vnde olim Deus ad suum populum: *Cum*, inquit, *multiplicaueritis orationem, non exaudiam*. Isai. 1. n. 15. Quia scilicet illam verborum multitudinem, sine debito mentis affectu, inaniter effundebant; & proinde non coram Do- D mino precabantur. Quare D. Basil. ad eum locum. *Qui*, inquit, *sola prolixitudine orationis, existimant se iustos; verba hæc audiant. Non enim vtcunque effusæ preces adiumento sunt: sed si cum seria, & alacri affectione depromantur*. Quod exemplo Pharisæi confirmat, qui, *stans hæc apud se orabat*. Luc. 18. n. 11. *Apud se*, inquit D. Basil. *non item apud Deum: ad sui enim existimationem redierat; siquidem in peccato superbia versabatur*. Cum igitur præ superbia non oraret apud Deum, sed apud homines; à quibus popularem quandam auram colligebat, Deum non exorauit. Sed de hac re in sequenti annot.

III.

Oratio corā Domino, nō multiloqua, sed deuota.

D. Chrys.

Oratio corā hominibus, multiloqua.

D. Basil.

D. Basil.

Vt Heli obseruaret. Desiderabit aliquis hoc loco modestiam sacerdotis Heli, quod in fœminam oculos intenderit, & os eius obseruauerit; cum à E viro probo nihil magis alienum videatur. Quod paucis illustro. Nam sapiens in primis prohibet, ne mulieris facies cernatur. *Ne respicias*, inquit, *mulierem multiuolam, ne fortè incidas in laqueos illius*. Ecclesiastic. 9. n. 2. Et multo magis, ne curiosè obseruetur. *Auerte*, inquit, *faciem tuam à muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam*. ibidem n. 8. seu, *Ne cognoscas*; vt legit D. Chrys. homil. 3. de verbis Isaiæ. Vbi hoc prudenter notat. *Non dixit*, inquit, *ne videas; id enim nonnunquam fit vltrò; sed*,

IV.

Mulieris facies non videnda, nec curiosè obseruanda.

D. Chrys.

ne

ne cognoſcas, illud tollens, ne ſtudio animaduertamus; ne curioſe intuearis: ne contemplationi immoreris. Et

D. Auguſt.

concluit D. Auguſtin. in regul. 3. cap. 11. ad finem primi tomi. Vbi ſic. *Oculi,* inquit, *veſtri, & ſi iaciuntur in aliquam fœminarum, defigantur in nulla.* Et paulò poſt, *Quia ſicut ſcriptum eſt, Abominatio eſt Domino defigens oculum.* Quamuis hic locus neque in vulgata reperiatur, neque vnde deſumptum ſit ab Auguſtino explicetur.

V. *Oculorum etymon ab oculendo.* D. Iſid.

Ad vtrunque præceptum non cernendi, non obſeruandi faciem mulieris, monet in primis ipſa oculorum etymologia. Nam oculi, vt docet D. Iſidor. libr. 11. originum cap. 1. dicuntur à verbo, *oculo*, quaſi occulti ciliorum regimine; ſed multò occultiores eſſe debent modeſtiæ velamine. Alioqui oculorum ianua patefacta, facile ipſa mentis arx diripietur. Ieremias ſui populi ruinã hiſtoricè lamentatus, myſticè verò cuiuſque pec-

B

catoris, *Oculus,* inquit, *meus deprædatus eſt animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.* Thren. 3. n. 51. Quaſi quot ſunt immodeſti oculorum intuitus, tot ſint peruerſi animorum prædatores. Vnde D. Hier. ibi, *Interiorem,* inquit, *fructum per exteriorem viſum perdidit: per oculum corporis, pertulit prædam cordis.* Et ſtatim monet, vt quamuis mentis arx inexpugnabilis videatur; oculorum tamen ianua diligenter obſeretur. *Quantalibet,* inquit, *grauitate mens vigeat, carnales tamen ſenſus pueriliter exterius perſtrepunt; & niſi interioris grauitatis pondere, & quaſi iuuenili quodam vigore refrænentur; ad fluxa quæque, & leuia mentem eneruem trahunt.*

Immodeſti oculi, animorum prædatores. D. Hieron.

VI. *Pactum modeſtiæ cum oculis, & in continentia ineundum.*

C

Hanc illa Iobi cautio, qui quamuis ob firmatiſſimum contra omne vitium animum geſtaret; tamen etiam minimam per oculos irruptionem præcauebat. *Pepigi,* inquit, *fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem de virgine.* Iob. 31. n. 1. Aliis vitiis bellum inferebat; cum incontinentia pactum inibat: quia plus huius, quàm aliorum vires formidabat. Sed quòd pactum init? Non ſolùm, vt mentis arcem non irrumperet, ſed ne oculorum quidem ianuas pulſaret. Et rationem reddit D. Hieron. citatus. *Ne prius,* inquit, *incautè aſpiceret quod poſtmodum inuitus amaret. Nam ſemel ſpecies formæ, cordi per oculos alligata, vix magni luctaminis manu ſoluitur. Intueri non debet, quod non debet concupiſci. Vt munda mens in cogitatione ſeruetur: deprimendi ſunt oculi, quaſi quidam raptores ad culpam.*

D. Hier.

Hanc Iobi cautionem admiratus D. Chryſoſt. in

D. Chryſ. *Immodeſtus aſpectus magis, quã diabolus, fugiendus.*

D

ſerm. quodam de Ioſeph Patriarcha in 1. tom. *Iob,* inquit, *diabolum quidem videns accedentem non fugit: ſed manſit ſicut leo viribus fidens; virgine autem viſa non ſtetit: neque moratus in contuenda pulchritudine, ſed ſtatim receſſit.* Quippe Iob intelligebat grauiora eſſe certamina, quæ mulier per oculos, quam quæ diabolus per omnes, quibus valet artes, machinatur.

VII. *Qui oculis cautionem non adhibent, facilè prolabuntur.* D. Chryſ.

Hanc qui non adhibent cautionem, facilè prolabuntur. Teſtes illi filij Dei, qui vbi viderunt filias hominum, Geneſ. 6. n. 2. perierunt: imò filij dœmonis eſſe cœperunt: non minùs, quam effrænes, equi miſerandum in præcipitium effuſi. Vnde D. Chryſoſt. homil. 22. in Geneſ. *Oculi,* inquit, *eſt videre: male autem videre, a mente eſt. Poſt-*

E

quam autem hæc negligens eſſe, & habenas laxare cœperit; quemadmodum auriga neſciens indomitorum equorum ferociam compeſcere; & equos currum trahentes, & ſe ipſum in præceps ire facit: ſic & voluntas noſtra. Quis munitiorem gerebat animum, quam Dauid? Sed vbi vidit, periit. 2. Reg. 11. n. 2. Rectè D. Chryſ. in Pſal. 50. *Aperuit,* inquit, *in vano oculos, & ſuſcepit ſagittæ ictum.* Et ſtatim in temerarios profanarum rerum ſpectatores. *Audiant,* inquit, *curio-*

Theatralia ſpectacula non ſpectanda. D. Chryſ.

A

ſi, audiant, qui ſpectaculis inſaniunt theatralibus. Dauid talis, ac tantus, læſus eſt: & tu te putas non poſſe lædi? Et ille quidem non vidit meretricem: ſed honeſtam fœminam in ſolario domus ſuæ: tu autem in theatro vbi tanta ſunt corruptelæ, tanta præcipitia. Quomodo poſſum tibi credere, quod a talibus beſtiis vulneratus non ſis? Nunquid lapideus es, aut ferreus? Igni collocaris, & non ardebis? Et rurſus homil. 6. in Matth. eos qui obſcœnis ſpectaculis paſcunt oculos, ſic obiurgat: *Potius,* inquit, *eſt luto, atque cœno omnem ſuam turpare faciem, quam tanta ſpectaculo fœditatis. Non enim ita cœnum oculis noxium eſt, vt impudicus ille vultus.*

VIII. *Incauti aſpectus etiã de longè vulnerant.* D. Auguſt.

Nec prodeſt illa quorundam excuſatio, quod de longè tantum oculi iaciantur. Nam vt bene D. Aug. in titulum Pſal. 50. *De longè,* inquit, *vidit Dauid illam, in qua captus eſt. Mulier longè, libido*

B

propè. Alibi erat, quod videret: in illo, vnde caderet. Vnde hic aſpectus nõ gladio comminus ferienti, ſed telo eminus vulneranti comparatur à D. Antioch. homil. 17. *Aſpectus,* inquit, *mulieris, telum eſt veneno lethali litum.* At dices, non aſpicere, ſed concupiſcere prohibetur. Fateor. Sed quis non videt, quàm parum abſit ſenſus à conſenſu? Vidit olim Eua in paradiſo terreſtri pomum vetitum, *quod eſſet bonum ad veſcendum, & pulcrum oculis, aſpectuque delectabile.* Quid moræ interfuit? Statim *tulit & comedit.* Gen. 3. n. 7. Quare D. Bern. de gradib. humilit. quendam cum Eua dialogum inſtituens: *Quid,* inquit, *tuam mortem tam intente intueris? Quid ſpectare libet, quod manducare non licet? Ocu-*

D. Antioch.

Oculorum ſenſum cordis ſequitur conſenſus. D. Bern. *Euadũ incautè videt, perit.*

C

los, inquis, tendo, non manum: non eſt interdictum, ne videam: ſed ne comedam. Et iterum Bern. *Et ſi culpa,* inquit, *non eſt: culpæ tamen occaſio eſt.* Et ſtatim de ſerpente, *Latenter in cor tuum ſerpens illabitur. Anget rationem, dum incitat gulam. Acuit curioſitatem; dum ſuggerit cupiditatem. Offert prohibitum, & aufert conceſſum. Porrigit pomum, & ſurripit paradiſum.*

IX. D. Hier.

Vides, quàm facilè à ſenſu in conſenſum prolapſa ſit vel illa omnibus nominibus virago? Merito igitur D. Hieron. in c. 3. Thren. ex caſu Euæ argumentatus. *Hinc ergo,* inquit, *penſandum eſt, quanto debemus moderamine erga illicita viſum reſtringere nos qui mortaliter viuimus; ſi & mater viuentium per oculos ad mortem venit.* Nam matre tam generoſa corruente, quo pacto leuiores filiæ ſtabunt? Quid ſi dicas, iaciuntur quidem oculi, ſed non immorantur? Adhuc non euaſeris, ſi conſu-

D

las D. Chryſoſt. homil. 3. de verbis Iſaiæ. *Vt,* inquit, *ignis, vbi fœnum arripuerit, nihil moratur; ſed ſimul vt attigit materiam, accendit flammam; itidem & ignis concupiſcentiæ, ſimul atque per oculorum intuitum elegantem attigerit formam protinus exurit animum.* Imo velocior eſt carnalis flamma, quam elementaris: hæc enim non niſi in tempore illa etiam in momento incendium excitat.

D. Chryſ. *Concupiſcẽtia flamma dum ſemel per oculos animũ attigit, exurit.*

X. *Concupiſcẽtia ignis oculis, tãquã cuniculis applicitus magnũ paulatim excitat incendium.* Saluian.

Sed permitto, vt primus ille intuitus, ſit innoxius. Quis non videt ex illo oculorum ictu, tanquam ex vno ſilicis percuſſu ſcintillam in fomitem decidere; hoc eſt, imaginis præteritæ memoriam in animo hærere; quæ paulatim enutrita, in incendium erumpat. Meritò Saluian. lib. 3.

E

de prouidentia, oculos appellat *naturales quoſdam animi cuniculos.* Nam vt ignis cuniculo ſubterraneo applicitus, non ſtatim excitat incendium: ſed paulatim ſerpit, exiguo pabulo nutritus; donec perlatus ad ſubiectam turribus partem, & amplã in materiam infuſus, miſcet omnia incendio, & conuulſas à fundamentis arces in ſublime iaculatur. Ita planè obſcœna aliqua forma oculis obiecta, primo ſtatim appulſu non ſemper vrit; ſed per internos ſenſus ſpecierum vehiculo deducta

paula

paulatim meat; donec mentis arcem ingressa, aliasque ex aliis cogitationes operata, euomit incendium, quo totius status animi miserabiliter inflammatur.

XI. *Libidinis venenatum iaculum semel infixũ, licet paulatim, semper interimit.* D.Chrysf.

Non minùs eleganti similitudine rem declarat D.Chrysost.proximè citatus. *Quemadmodum*, inquit, *ceruus confixa iaculo in vitali corporis parte, etiam si venatorum effugiat manus, nihil inde fert lucri: sic, & animo accepto cõcupiscentiæ iaculo, è lascino curiosóque aspectu, etiam si cum iaculo permittatur abire; tamen ipse per se corrumpitur, ac perit, vbique videns hostem, & insequentem habens.* Nemo igitur in primo congressu, vel illæsos, vel saltem leuiter tantùm vulneratus, de sua sibi securitate blandiatur; cum intus in animo seruet, aut fauillam paulò post in incendium prodituram, aut iaculum venenatum, quo virus propagetur, & sanguis exhauriatur. Quare ab oculis ad cor, statim malitia transfertur. Vnde Propheta, *Tui*, inquit, *oculi, & cor ad cursum mali operis.* Ierem.22.n.17. Quasi diceret, non potest aspectus incidere prauum in obiectum, quin statim affectus in incendium prolabatur. Quod D.Chrysost.hom.74.in Matth. rectè expendit. Et propter hanc externam oculorum cum interna cordis ad malum pronitate; subdit ibi Chrys. *Sanè multo satius esset cæcos, aut aliter ægrotos esse, quàm ita oculis turpiter abuti.*

D.Chrysf. Ab oculis ad cor statim virus trãsfertur.

XII. *Curiositatis aspectus, perniciosi.*

Bene, dicet aliquis, ita pereunt, qui perniciosa aspiciunt; non tamen, qui solum curiosa. Vtinam & hos simile infortunium non abriperet. Dina olim filia Liæ puellari ducta curiositate, *egressa est, vt videret mulieres regionis illius.* Genes.34.n.1. nihilominùs miserabili cupiditate conflagrauit: quam proinde D.Bern. vbi suprà non leuiter perstringens: *O Dina*, inquit, *quid necesse est, vt videas mulieres alienigenas? Qua necessitate? Qua vtilitate? An sola curiositate? Et si tu otiosè vides; sed non otiosè videris. Tu curiosè spectas; sed curiosius spectaris. Quis crederet tunc illam tuam curiosam otiositatem, vel otiosam curiositatem fore post sic non otiosam; sed tibi, tuis, hostibusque tam perniciosam.*

D.Bern.

XIII. *Etiam ab honestis aspectibus cauendum.*

En quàm facilè à curiosis aspectibus in perniciosos decidatur. Imo & ex honestis, nequid periculi oriatur, prouidẽdum. Vnde D.Hier.in epist. 4.ad Rusticum monachum, etiam in matre videnda cautionem requirit. *Matrem*, inquit, *ita vide, ne per illam alias videre cogaris; quarum vultus cordi tuo hæreant; & tacitum viuat sub pectore vulnus.* Et statim optimo vsus exemplo. *Ioannes*, inquit, *Baptista sanctam matrem habuit, pontificisque filius erat; & tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur: vt in domo parentum cum periculo viueret castitatis.* Nemo igitur securior, quàm qui oculos non solùm ab illicitis, sed etiam à licitis strictissimè moderatur. Vnde Clem.Alex. libr.3.pædag.c. 11. *Et si*, inquit, *fieri potest, vt qui vidit, se fortiter gerat, veruntamen ne cadat, cauendum est. Fieri enim potest, vt qui viderit, labatur; sed fieri non potest, vt qui non viderit, concupiscat.* Tutius igitur est non videre. Optimum vnius responsum meretricis; quæ sanctum Ephrem, vt in eius vita refert D. Greg. Nissen. de fixis oculis intuita, & ab eo, cur id faceret interrogata; respondit: *Quoniam*, inquit, *ex te viro ego sum. Tu autem me ne respicis quidem; sed in terram, ex qua sumptus es, oculos tuos retorques.* Quod responsum optimi documenti loco suscepit D. Ephrem, vt deinceps oculos terræ fixos, nunquam ad profana spectacula eleuaret.

Baptistæ hac de re exemplum.

C.Alex.

D.Ephrem modestia.

XIV. *Immodesti intuitus in templo maximè vitandi.* D.Chrysf.

Sed cum vbique modestus esse debeat intuitus oculorum; certè in templo modestissimus: vnde D.Chrys. hom.74. in Matth. non immeritò inuehitur in eos, qui templa non orandi, sed lasciuè spectandi desiderio frequentant. *Multi*, inquit, *ad formas mulierum inspiciendas, ad adolescentulorum pulchritudinem curiosius intuendam, in Ecclesiam veniunt. Non miraris, quomodo vndique fulmina non deferuntur; quomodo cuncta funditus non euertũtur? Hæc enim non fulminibus solùm, sed etiam gehennæ supplicio dignissima. Quid facis homo, mulierum speciem curiosius in Ecclesia perscrutaris; nec horrescis, tanta templum Dei afficiens contumelia? Prostibulum tibi videtur Ecclesia, & foro ignobilior? Nam in foro erubescis, etiam times, ne quis te videat mulierem sectari: in Ecclesia verò Dei, cum ipse Deus te alloquatur, & ab istis deterreat: eo ipso tempore maximè fornicatione, ac adulterio vteris; quo tibi magna voce intonatur, vt ab his fugias, nec horrescis, nec panescis, nec stupes?* Qua de re ad cap.6.n.13. dicendi occasio redibit.

XV. *Heli ab omni intẽperãtia nota vindicatur.*

His ergo positis, quis non miretur sacerdotem Heli, spectatæ virum probitatis in fœminam oculos intendisse, & os eius obseruasse; præsertim in templo, à quo debet quilibet inordinatus intuitus, longissimè exulare? Nihilominùs, si quis velit sacerdotem ab omni intẽperantiæ nota vindicare; facilè poterit. Primò si transferat cum Paraphraste Chaldæo: *Et Heli expectans illam, vsquequo finiret.* Quasi non spectasse os eius, sed expectasse eius ab oratione regressum diceretur. Secundò, si dicat, sacerdotem simplici corde, & animo minimè malo id fecisse. Quod non est vituperandum. Nam, vt bene D. Chrysost. homil. 3. de verbis Isaiæ loquutus de filiis Dei filias hominum videntibus. Genes.6.n.2. *Non videre*, inquit, *fuit causa peccati, sed malè videre; nam illud naturæ opus est, hoc deprauatæ voluntatis.* Et confirmari potest, quia Ecclesiasticus citatus cap.9. n.2. prohibet oculos intendere in mulierem *multiuolam & compTam*; quales sæpè malè audiunt: sed quarum de numero, neque erat, neque videbatur Anna: cui veram pulchritudinem lacrymæ, & ieiunia conferebant. *His enim coloribus, & pigmentis germana pulchritudo acquiritur* vt D.Chrys. hom.12. in epist. ad Coloss. philosophatur.

Primò. Secundò. Non videre sed malè videre, peccati occasio.

Veram Annæ pulchritudinẽ lacrymæ conferebant, & ieiunia. D.Chrys.

XVI. *Tertiò. Christiani apertis oculis maiores aduersus libidinem vires habẽt quam Ethnici effossis.* Tertul.

Tertiò, si concedat sacerdotem non leui curiositate ductum, sed diuina gratia innixum, oculos in fœminam intendisse: ex qua maiores vires habent Christiani apertis oculis, quàm Ethnici effossis: iuxta illud Tert. aduersus gentes cap.46. *Democritus*, inquit, *excæcando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset: incontinentiam emendatione profitetur: at Christianus saluis oculis fœminam videt: animo aduersus libidinem cæcus est.* Vltimo, si quis asserat, sacerdotem non tam oculos, quam aures intendisse: & si enim vtrisque vteretur, tamen non tam curiosè intendebat oculos, vt videret, quam applicabat aures, vt audiret. Sic enim Lyran. Abul. & Hugo Cardin. exponunt. Vnde meritò additur sequenti num. Annam loquutam fuisse in corde suo, quasi reddatur causa, ob quam sacerdotis obseruatio irrita euaderet; quod scilicet auscultare niteretur, quæ corde, & vix ore loquebatur.

Lyran. Abul. Hugo Cardin.

Num. 13. Porrò Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Æstimauit ergo eam Heli temulentam.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. Porrò Anna, &c. Cum oratio & mentalis sit, & vocalis: rursus vocalis, aut publica, aut secreta: vt

Rupert.

vt Rupert. lib. 5. in Matth. cap. 5. aduertit Anna A hanc posteriorem vsurpabat. Nam voce adeò submissa vtebatur, vt ab Heli non audiretur. Sic olim dicitur orasse, & Iudith Holofernem iugulatura. *Stetitque Iudith*, inquit textus, *ante lectum orans cum lacrymis, & labiorum motu in silentio.* Iudith 13. numero 6. Hoc ipsum narrat D. Greg. Nazianz. de Gorgonia sorore sua in orat. 11. de eius laudibus, quæ scilicet, iam iam moritura submussitabat illud, *In pace in id ipsum dormiam, & requiescam:* ita submissè, vt Episcopus, qui aderat, aurem admoueret, vt audiret. Quin etiam & Dauid submissa Deũ voce precabatur, vt ipsemet insinuat, dicens: *Inclinauit aurem suam mihi.* Psalm. 114. numero 2. Quorsum enim Deus loquenti aurem inclinabat; nisi, *vt faceret*, inquit ibi D. Basil. *quod facere solemus erga eos, qui submissè loquuntur, prope admouendo aures, vt ex propinquo sensu excipiamus id, quod quis loquitur.* Hoc autem B faciebat Deus, non vt suam audiendi difficultatem, sed vt nostram loquendi infirmitatem testaretur; vt idem D. Basilius aduertit: optimáque similitudine declarat. *Quemadmodum*, inquit, *ægrotanti alicui, & ex multa debilitate loqui clare nequeunti humanus aliquis medicus auribus suis propius admotis ægroto, edi scit, quæ sint necessaria laboranti.* Ita planè Deus infirmo homini, & loqui præ debilitate altiùs non valenti se inclinauit: vt submissas eius preces proxima aure beneuolentiùs captaret.

Submissa Deum voce sancti aliquando precantur.
D. Gregor. Naz.

Submissis sanctorum orationibus Deus aurẽ inclinat.
D. Basil.

Optima similitudo.

II. Sed quorsum Anna tam submissa voce inter orandum vtebatur? multiplex quidem ratio assignari potest. Vna, quia dolor intercludebat vocẽ, ne clarè, & distinctè loqueretur. Quæ fortasse C causa fuit, cur D. Petrus dicatur quidem in lacrymas, non in voces erupisse. Matt. 26. n. 75. quia lacrymarum vis loquendi facultatem auferebat.

Internus animi dolor Annæ vocẽ intercludebat.

III. Altera, quia non petebat bonum publicum, sed priuatum, non spirituale, sed temporale. Quasi quodammodò erubesceret, vocem attollere, qua priuatum, ac temporale bonum postulabat. Hanc quoad priorem partem, inculcat D. Ambr. serm. 19. in Psal. 118. Vbi quærit, cur Moyses dicatur clamare, Exod. 14. num. 15. Anna verò tantùm loqui. Et respondet: *Anna*, inquit, *non clamabat in corde suo, sicut Moyses, sed loquebatur; fortasse quia filios postulabat; hoc est, bona quidem, sed priuata, non publica; clamabat autem Moyses, quia non pro se, sed pro omni populo precabatur.* Quasi bona tantùm publica, non autem priuata, digna sint, quæ ma- D gna voce postulentur. Quoad posteriorem verò partem eadem ratio mihi videtur à D. Ambros. ib. insinuari. Nam loquutus de eodem Moyse: *Clamabat*, inquit, *Moyses affectu pio, & sensu profundo, & personabat in cœlo miraculis petens digna cælestibus, vt mundi elementa mutaret.* Quasi dignitas rerum, quas petebat, in causa esset, vt non tam orare, quàm clamare videretur. Quod paulò inferiùs magis declarat, inquirẽs, cur Deus dicat ad Moysen, & non ad populum. *Quid clamas ad me? Clamabat*, inquit, *populus, & non audiebatur: tacebat Moyses, & audiebatur. Non enim ad Deum clamabat populus, qui iniusta, & viris indigna clamabat. Sed Moysi dictum est, Quid clamas ad me? Hoc est tu solus ad* E *me clamas, quid de me speras. Tu solus ad me clamas, qui virtutẽ meam excitas. Tu solus ad me clamas, qui per vniuersam terram annuntiari meum nomen expectas.* Et paulò post, inquirens, cur dicatur Christus Dominus clamasse: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Ioan. 7. n. 37. Respondet: *Voce*, inquit, *verè magna clamabat, qui vocabat homines ad regna cælorum.* Et statim: *Et tu, cum oras, magna ora; id est, ea ora, quæ æterna sunt, non quæ caduca. Noli orare pro pecunia, quia ærugo est: noli orare pro auro, quia metallum est: noli orare pro possessione, quia terra est. Ista oratio ad Deum non peruenit. Non audit Deus, nisi quod dignum suis ducit esse beneficiis.* Quasi ea tantùm res, quæ ad bona spiritualia pertinet, digna sit, quæ magnis à Deo clamoribus postuletur. Anna igitur, quia bonum temporale postulabat, submissa voce vtebatur.

Bonum publicũ magna voce Moyses priuatum submissa Anna postulabat.
D. Amb.

Temporalia bona submissiori voce postulanda, cælestia intensiori.
D. Amb.

IV. Tertia ratio traditur à Philone Hebræo in antiquitatibus Biblicis, quia verebatur, ne ab æmula sua Phenenna magis illuderetur: si fortè quæ à Deo postulabat, propter sua demerita non impetraret. Eandem rationem illustrat Imperfectus in Matth. homil. 13. Vbi plura proponit incommoda, quæ ex clamosa oratione nascuntur. Et inter alia paulò inferiùs attingenda, vnum ad rem præsentem. *Quod*, inquit, *mysteria secretarum petitionum tuarum, quas fortè non oportebat alterum scire præter te, & Deum: in auribus bonorum hominum, & malorum audienda committis; & non solùm non audiris à Deo, quia indisciplinatè orasti; sed adhuc ab hominibus deriderís, quibus absconsa tua manifestasti.* Accedit Cassian. collat. 9. de Orat. cap. 34. Vbi hoc veterum monachorum consilium inculcat: *Summo*, inquit, *est orandum silentio; non solùm, ne fratres astantes nostris susurris, vel clamoribus obtundamus, & orantium sensibus obstrepamus; sed vt ipsos quoque inimicos nostros, qui nobis orantibus maximè insidiantur, lateat nostræ petitionis intentio.* Et in hanc sententiam interpretatur illud Mich. 7. n. 5. *Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui.* Quasi animi sensa soli Deo in oratione pandenda sint; cæteris omnibus, etiam intimo sodali, imò & coniugi occultanda.

Phi. Heb.
Submissa voce orandũ, ne cordis secreta aliis innotescant.
Auct. Imp.

Cassian.

V. Quarta ratio esse potest, ne alios orantes suis Anna clamoribus impediret. Hanc præter Cassian. citatis verbis, inculcat etiam imperfect. vbi suprà dùm hoc etiam commemorat clamosæ orationis nocumentum. *Quod*, inquit, *clamosè orans, iuxta te alterum non permittis orare. Vocibus enim tuis rapis sẽsum illius ad tuos sermones; & ideò nõ solùm non exaudiris, quia male oras; sed adhuc peccatum colligis, dum orare alios non permittis. Sic ergo ora, sicut orauit Anna, &c.* Hanc eandem rationem tradit D. Cæsareus Arelatensis Episcopus hom. 31. *Ante omnia*, inquit, *fratres charissimi, quoties orationi incumbimus, cum silentio, & quiete supplicare debemus, quia quicunque voluerit cum alta voce orare, omnibus iuxta se stantibus, orationis fructum videtur auferre. Rugitus tantum, & suspiria, vel gemitus audiantur.* Et statim proposito Annæ exemplo tacitè orantis. *Audiant*, inquit, *hæc omnes, & imitentur præcipuè illi, qui tam alta garrulitate sine vlla verecundia cum strepitu vocis orant, vt iuxta se alios orare non permittant.* Ad eosdem alludens Tertul. lib. de Orat. c. 13. *Quid*, inquit, *amplius referunt isti, qui clariùs adorant, nisi quod proximis obstrepunt?* Quæ quamuis plerumque ita sint; negandum tamen non est, aliquando ex clamosa, & aperta oratione circumstantes non impediri, sed promoueri. Vnde Christus Dominus omnibus audientibus orabat, *Pater venit hora, clarifica filium tuum.* Ioan. 17. n. 1. vbi D. Aug. tract. 104. in Ioan. *Poterat*, inquit, *Dominus noster orare silentio, sed ita se Patri exhibere voluit precatorem, vt meminisset, nostrum se esse doctorem. Proinde eam, quam fecit orationem pro nobis, notam fecit & nobis; quoniam tanti magistri non solùm sermocinatio, sed etiam oratio, discipulorum est ædificatio.*

Clamosa oratio, alios simul orantes impedit.
Cassian.
Imperf.

D. Cæsar Arelat.

Tertul.

Elata voce aliquando Christus in nostrã ædificationem, orabat.
D. August.

VI. Quinta ratio fuit, vt iactantiam euitaret: contra quam facere solebant Pharisæi, qui amabant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare, vt viderentur ab omnibus. Matth. 6. n. 5. Longè aliter

Anna

D. Chryſ. Orationis clamorē inſtantia commiſatur.

Anna ſecreto in ſilentio orabat, vt à nemine ſentiretur. Vnde D. Chryſ. homil.6.in Matth. *Illas ego*, inquit, *requiro lacrymas, quæ non oſtentationis proſiciunt, ſed compunctionis; quæ funduntur occultè; quæque ex illo dolore profluunt; quæ intra conſcientiæ theſaurum & pectoris arcana celantur; quæ per afflictas genas nullo hominũ teſte voluũtur; quæ ſummo in ſilentio, & quiete deſiliunt, quæ ex intimo cordis ebulliunt, quæ ex tribulatione, & dolore naſcuntur, quæque ſolius Dei oculis offeruntur. Quales certè erant Annæ lacrymæ, de qua dicitur, Labia eius mouebantur, & vox penitus nõ audiebatur.* Eandem rationem pluribus illuſtrat

D. Chrom.

D. Chromatius Epiſc. Aquileienſis in c.5. Matth. ad illa verba: *Cum oratis, non eritis ſicut hypocritæ*. Matth. 6. n.5. *Prohibemur*, inquit, *hypocritarum more orationes noſtras omnibus iactanter oſtendere; ne meritum gratiæ amittamus. Dominus enim non ſimulatam, ac iactantem, ſed ſimplicem, ac fidelem orationem requirit. Intra cordis, ac conſcientiæ ipſius ſecretum, à Domino iubemur orare; vt ab eo, qui ſecretorum, & occultorum eſt cognitor, recipiamus orationis occultæ mercedem. Religioſæ enim mentis eſt, Deum non clamore, vel ſono vocis; ſed deuotione animi, ac fide cordis orare.*

Non iactantem, ſed ſilẽtem orationẽ Deus exaudit.

Quod deinceps pluribus exemplis illuſtrat Dauid, *Dicite*, inquit, *in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini*. Pſal.4.n.5. *Inuenimus Annam illam ſanctiſſimam, huius Euangelicæ doctrinæ præcepta complentem. Nam cum ſine aliquo vocis ſono, in cordis ſui ſecreto, in conſpectu Domini fideliter orans, deſiderij ſui preces effunderet, ſtatim exaudiri à Domino meruit. Sic & Daniel cum tribus pueris occultè ſemper orantibus interpretationes ſomnij, & reuelationum ſecreta Dominus ſcire conceſſit.* Dan. 2. n.19. *Cornelius quoque nec dum præceptis euangelicis eruditus, dũ in cubiculo ſuo ſecretè, ac fideliter orat, meruit vocem S. Angeli loquentis audire.* Act.10.n.3. *Quid de Iona dicemus, qui non modo cubiculo, ſed vtero belluæ clauſus, in tantum orans meruit exaudiri, vt de profundo maris, & de ventre tam immanis belluæ, incolumis, ac viuus euaderet.* Ionæ 2. à n.2. *Exauditus autẽ à Deo eſt, nõ quia voce, ſed quia fide clamabat.* Hactenùs Chrom. Quæ verba nihilo immutata inuenies apud D. Chryſ. hom.8. in diuerſos Matth. locos. Vter ab altero acceperit mihi incertum; nam vterque ſibi fuerũt ſynchroni, & mutuis vtrinque literis familiares.

D. Chryſ.

VII. *D. Hieron. Tacita oratio iactantiã vitat.*

Denique hanc rationem duo illa Eccleſiæ lumina D. Hier. & D. Aug. illuſtrant. Nam D. Hier. in c.6. Matth. n.6. ibi: *Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum. Hoc*, inquit, *ſimpliciter intellectum erudit auditorem, vt vanã orandi gloriã fugiat. Sed mihi videtur hoc magis eſſe præceptum, vt incluſa pectoris cogitatione, labiiſque compreſſis oremus Dominum. Quod etiam Annam feciſſe legimus, &c.* Vbi quamuis ſentiat præcepti ſubſtantiam eſſe, vt ſine voce oretur; non negat tamen finem præcepti eſſe, vt omnis iactãtia, de qua ibi ſermo erat, effugiatur. At verò D. Aug. ſer.121. c.9. ad illa verba Apoſt. *Orationes veſtræ innoteſcant apud Deum*. Philip.4.n.6. *Innoteſcant*, inquit, *apud Deum ad tolerantiam, non apud homines, per iactantiam.*

D. Auguſt.

VIII. *Non tam vocis clamorẽ, quam mẽtis feruorẽ Deus audit.* *D. Chryſ.*

Sexta ratio, & vltima, quæ eſt præcipua, fuit; quia ſciebat Anna, vt Deus audiret, non tam eſſe neceſſarium vocis clamorem, quam mentis feruorem. Hanc tradũt communiter interpretes, & Patres paſſim illuſtrant. D. Chryſ. hom. 1. de Anna, *Illa*, inquit, *potiſſimum eſt deprecatio, cum ab intimis voces ſurſum feruntur: hoc præcipuè mentis eſt exercitata, non cum intentione vocis, ſed animi feruore precationem abſoluere. Sic orauit & Moyſes, cui, cum nihil voce reſonaret, Dominus tamen, Quid*, inquit, *clamas ad me*; Exod.14.n.15. Et paulò poſt; *Fieri poteſt, vt etiã qui nõ clamãt, audiantur: vt per forũ ambulãs, quis oret acutiſſimè: vt in cõſeſſu amicorũ aliorũque quiduis aliud agens, vehemẽti clamore inuocet Deũ; clamore, inquã, interno; etiãſi nihil faciat, quod a quoquã præſentiũ ſẽtiatur.* Idẽ in Pſ.129. ad illa verba: *De profũdis clamaui. Nõ dixit*, inquit, *ſolũmodo ex ore; neque ſolũmodo ex lingua (nã errante etiã mente verba funduntur) ſed ex corde profũdiſſimo, cum magno ſtudio, & magna animi alacritate.* Et ſtatim: *Tales enim preces magnam habent potentiam, vt quæ neque ſubuertantur, neque concutiantur; & ſi eas diabolus magno impetu inuadat. Quemadmodum enim arbor valida, & quæ in multam profunditatem terræ agit radices, cuiuis ventorum impetui reſiſtit; quæ in terra autem ſumma ſuperficie ſita eſt; ſi qualibet parua aura incubuerit, labefactatur; & radicitus euulſa iacet ſuper terram: ita etiam preces, quæ ab imo quidem aſcendunt; & egerunt radices in profundo; etiamſi innumerabiles venerint cogitationes, etiãſi inſtructa tota diaboli acies; firmæ manet, & ſtabiles, & minimè euertũtur. Quæ autẽ ex ore, & labiis procedunt, & non ab imo aſcendunt; ne poſſunt quidẽ ad Deũ aſcendere, propter eius, qui accedit, ſocordiã. Os quidem reſonat; cor verò eſt inane; & ſola, ac deſerta cogitatio.* Quod ſtatim Annæ, Heliæ, aliorũque exemplis illuſtrat.

Profundi cordis oratio & firmiùs radicatur, & altiùs in Deum ſurgit.

IX. *Non magna vocis clamorem, ſed inflammati cordis amorẽ Deus requirit.*

Idem in Pſ.140. ad illa verba: *Domine clamaui ad te, exaudi me.* Inquirit, quis nam ſit ille clamor, cuius merito poſtulet exaudiri? *Quid dicis?* inquit, *Quoniam clamaſti, vis exaudiri? Et eam affers iuſtam cauſam, cur exaudiaris? Quid enim peccauit, qui eſt parua, & exili voce, tardaque & impeditioris linguæ? Nonne talis erat Moyſes, & omnibus magis exaudiebatur?* Exod. 14. n.15. *Nonne Iudæi clamabant pluſquã omnes, ſed Deus eorum precibus non annuit?* Exod.14. n.10. *Magna enim, aut exili voce eſſe præditum, ſunt naturæ commoda; ea autem non faciunt, vt vel audiamur, vel non audiamur. Et quid dico enim, qui eſt tenui, & exili voce; cum vel tacens audiretur Moyſes; & Anna minimè loquens? Cur ergo dicit, Clamaui ad te, exaudi me? Clamorem hic dicit internum, quem cor inflammatum peperit, & contritus animus. Quemadmodum enim, qui clamat, omnes vires ſuas haurit; & exinanit; ita etiam qui corde clamat, totam mentem ſuam conuertit. Talem enim clamorem Deus requirit, qui non ſinat oſcitare; & eum, qui canit, ad alia diuertere.* Idem homil.6. in Matth. loquutus de citatis Annæ lacrymis. *At hæ lacrymæ*, inquit, *vel ſola emittebant ad Dominum vocem omni buccina clariorem.* Plura de hoc mentis clamore loquitur D. Chryſ. hom. 8. in varios Matth. locos, & hom.79. ad popul. & hom.5. de incõprehenſibili Dei natura, cõtra Anomæos.

D. Chryſ.

X. *D. Ambroſ. Tacita oratio intẽſius apud Deum clamat.*

Hunc etiam non clamorem vocis, ſed feruorẽ mentis frequens D. Ambroſ. inculcat. Nam lib. 1. de Cain. cap. 9. *Diffidere*, inquit, *eſt de potentia Dei æſtimare, quod non audiaris, niſi clamaueris. Clament opera tua, clamet fides, clamet affectus, clamẽt paſſiones tuæ, clamet ſanguis, ſicut Abel.* Idem ſerm. 17. in Pſ. 118. Oſtendit meliùs à Deo, quàm vocis clamores exaudiri. *Clamat*, inquit, *os tuum, & cum taces; ſicut & Moyſes, cum taceret voce, clamabat ſpiritu; ab hominibus nõ audiebatur, apud Deũ perſonabat. Eſt enim interioris clamor affectus, qui auditur è cælo. Anna quoque cum oraret, tacita clamabat: labia non mouebat, & interiori voce piæ mẽtis excitabat Ieſũ. Denique vel effectu reddit, quæ cũ ſilentio precabatur: quia clamabat in ea ſpiritus Dei, qui etiam tacentibus nobis clamat, Abba Pater.* Rom.8.n.16. Et rectè dixit, *Excitabat Ieſum*: quia ad nullas voces promptior, & velocior accurrit Ieſus, vel ſe ipſum, vel cætera omnia, quę petuntur, donaturus; quàm ad eas, quæ non ore tantũ efformantur, ſed ex intimo corde oriuntur.

XI. *D. Ambr.*

Idem Ambr. ſerm.19. in Pſal.118. ad illa verba: *Clamaui in toto corde meo*. n.145. rectè docet, ſanctum Dauidem, cum maiora vrgebant pericula,

maiores

maiores edidisse clamores, quales sunt illi, qui ex corde deprofundunt. Et subdit: *Aduersus diabolum, non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis utendum est. Clamat ergo cor nostrum, non sono corporis, sed cogitationum sublimitate, concentuque virtutum.* Deinde verò hos virtutum clamores prosequutus, ostendit, iustos, non solùm tacitos, sed etiam mortuos clamare, quod patet in Abel, de quo Paul. *Defunctus adhuc loquitur.* Hebr. 11. n. 4. & ipse Deus: *Clamat ad me de terra.* Gen. 4. num. 10. *Magna*, inquit Ambrof. *vox iustitiæ, magna castitatis, per quam & mortui loquuntur, nec solùm loquuntur, sed etiam clamant.* Deinde verò ostendit peccatores etiam vociferantes quodammodò tacere. *At verò*, inquit, *iniusti anima, nec viuens clamat, quia Deo mortua est.* Quod patet in Hebræis, qui ad mare rubrum magnis querelis perstrepebant; nec tamen in Dei auribus personabant. Exod. 14. n. 10. Vndè rectè dicitur à D. Ambrof. *illa querela miserabilis, nihil præsidij ferens, plurimum offensæ afferens.* Iustior, ac verior illa Dei in eum populum querimonia: *Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longè est à me.* Matth. 15. n. 8. Vndè nihil mirum, si non audiantur à Deo. *Cor ergo*, inquit Ambrof. *prius clamet, vt sermo possit audiri.* Itaque à Deo non tam externus clamor, quàm internus exauditur. De quo Dauid: *Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum; & intendit mihi.* Psalm. 76. n. 2. Quærit D. Ambr. in Psal. 40. quam appellet propheta vocem suam; & respondet, hanc cordis internam. *Quæ*, inquit, *nostra est vox, nisi ista, quæ est melior, quæ nescit errare; qua ad Deū peruenit, qua tacente Moyse clamauit ad Dominum, qua etiam Anna impetrauit filium, quem ante diu non impetrauerat, cum corporis voce clamasset.* Sic ille. Vbi apertè facit efficaciorem apud Deum cordis, quàm vocis clamorem. Cum hic etiā diuturnus non impetret, ille tantùm horarius exoret.

Iusti non solum taciti, sed etiam mortui clamant.

Peccatores etiam vociferãtes, quodammodò tacent.

D. Ambrof.

Interna vox iucundius apud Deum personat.

D. Ambrof.

XII. Similiter de hac re plures alij Patres philosophantur. Nam D. Greg. lib. 2. moral c. 4. *Excutatus*, inquit, *cum reuerentia motus cordis; magnus est ad aures incircumscripti spiritus clamor vocis.* Et paulò post: *Animarum*, inquit, *verba ipsa sunt desideria.* Iuxta illud Psal. 9. vel 10 secundùm Hebr. n. 17. *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.* D. Bern. serm. 16. in Psal. Qui habitat. *In Dei auribus*, inquit, *Desiderium vehemens, clamor magnus.* Tertul. lib. de orat. c. 13. *Sonos*, inquit, *vocis subiectos esse oportet. Deus non vocis, sed cordis auditor est, sicut conspector.* Et statim argumentatur à minori; adducens dæmonis exemplum, similem virtutem simulantis. *Demonium oraculi Phythij. Et mutum*, inquit, *intelligo, & non loquentem exaudio. Dei aures sonum expectant? Quomodo ergo oratio Ionæ de ventre ceti per tanta bestiæ viscera, ab ipsis abyssis per tantam aquæris molem ad cœlum potuit euadere?* Quasi diceret, si diabolus gloriatur, se etiam tacentes intelligere; quo pacto Deus clamantes, vt intelligat, requiret?

D. Gregor. *Desideria, animarum sunt verba, vnì Deo nota.*

D. Bernard.

Tertul.

Dæmones cordis internum clamorem audire falsò simulabat.

D. Cypr. Eleganter D. Cypr. de orat. Dominica sub initiū, *Debemus*, inquit, *non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modestè Deo, tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus nō vocis, sed cordis est auditor; nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes videt. Quod Anna Ecclesiæ typum portans custodit, & seruat, quæ Dominum non clamosa petitione, sed modestè, & tacitè, intra ipsas pectoris latebras precabatur. Loquebatur prece occulta, sed manifesta fide; loquebatur non voce, sed corde; quia sic sciebat Deum audire, & impetrauit efficaciter, quia fideliter postulauit.*

XIII. Ab hac tacita contemplatione cœlestis sponsæ pulchritudo commendatur, *Oculi tui*, inquit sponsus, *columbarum, absque eo, quod intrinsecus latet.* Cāt. 4. n. 1 seu, vt habent Septuaginta, *Extra taciturnitatem tuam.* Vbi Philo Carpathius, *Aliam*, inquit, *pulchritudinem, & speciem quandam interiorem ex taciturnitate hanc sponsæ inesse testatur. Sæpe enim multi piorum ore quidem tacent, corde verò clamant, gratas Deo preces offerentes.* Quod statim Moyses, Annæque exemplis sæptùs repetitis confirmat. Plura de hac ratione, & tacita oratione Philo Hebr. lib. de victimas offerentib. D. Ambr. lib. 6. de Sacrā. c. 3. Auctor operis Imperf. in Matt. hom. 13. Cassian. collat. 9. c. 34. & 35. Vualfridus de rebus Ecclef. c. 12. & alij in superioribus citati. Igitur Anna cum Deo tacita loquebatur: & tanquam Aspendius ille cytharista, eò suauiùs Deo canebat, quò submissiùs.

Tacita contemplatio, animæ pulchritudo.

Phil. Carp.

Phil. Hebr. D. Ambrof. Auct. Imp. Cassian. Vualfrid.

A

B XIV. *Æstimauit ergo.* Quærit D. Chrys. hom. 1. de Anna, quibus indiciis sacerdos Annam temulentam æstimarit. *Neque enim*, inquit, *ridentem vidit, neque saltantem, neque vertigine concidentem; non audiuit vllū verbum obscænum, aut illiberale sonātem.* Vndè ergo illi venit in mentem huius suspicio temulentiæ? Neque enim putandum est, auctore eodem Chrys. temerè omninò iudicasse. Tria igitur indicia, quibus Heli in hanc suspicionem venerit, esse poterunt. Vnum, illa labiorū agitatio, sine vlla verborū prolatione. Videbatur enim tanquàm lymphata, & insana, distorquere os temerè, nulla sāctā cogitatione præeunte; & sine vllo cordis sensu illos otis motus inconditos ciere. Ex simili enim motu iudicatus est Dauid insanus apud regem Achis. 1. Reg. 21. n. 13. Alterū diuturna illa precum multiplicatio. Vinum enim fandi copiam subministrat, iuxta illud Horatianū l. 1. epist. epist. ad Torquatū.

Quibus indiciis sacerdos Annam temulentam iudicarit.

Primum indicium.

C *Fœcundi calices, quem non fecere disertum?*

Vnde & psittaci, cum vinum largiùs bibunt, copiosiùs loquuntur; vt Arist. l. 8. de historia animal. c. 12. & Macrobius l. 2. Satur. c. 4. testatur. Tertiū, ipsa circunstantia temporis à prandio. Nam sicut ratione temporis antemeridiani D. Petrus olim se, & Apostolos à suspicione ebrietatis excusauit, Actor. 2. n. 15. Ita ratione temporis promeridiani, nisi cætera indicia abessēt, potuit Anna hac ebrietatis suspicione laborare. Fuisse autem hoc tempus pomeridianum, colligo, tum quia Anna ora-bat Dominum, quod ad meridiem; seu post meridiem fieri consueuerat, vt patet in Petro, & Ioanne, qui ascenderunt *in templum ad horam orationis nonam*, Actor. 3. n. 1. & in Cornelio, qui deprecans

Secundum indicium. Vinum fādi copiam subministrat. Horat. Arist. Macrob.

Tertium indicium.

Hebræi ad meridiē, seu post meridiē orare consueuerant.

D Deum, *quasi hora diei nona*, vidit Angelum Act. 10. n. 3. tum etiam quia Anna iam comederat, & biberat, vt nu. 9. dictum est: quod facere non solebant Hebræi, nisi ad meridiem; iuxta illud Ioseph, ad dispensatorem domus suæ: *Instrue*, inquit, *conuiuium, quoniam mecum comesturi sunt meridie.* Genef. 47. n. 16. Vndè vituperantur inter Hebræos, qui citiùs comedebant. *Væ tibi terra, cuius rex puer est, & cuius principes manè comedunt* Ecclesiastes 10. n. 16. Et rursus: *Væ, qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam.* Isai. 5. n. 11. Atque hoc indicium inculcat D. Chrysost. hom. 1. de Anna.

Hebræi non nisi ad meridiem comedebant.

D. Chrys.

E XV. Ex his ergo indiciis, & si fallacibus, colligere potuit Heli temulentiam Annæ, ne dicamus enim omninò præcipitem, ac temerarium fuisse in iudicando. Accedit, quòd in his celebritatibus multi se vino onerabant, sumentes occasionem ex illo diuino præcepto: *Ibi epulabimini coram Domino Deo vestro.* Deut. 12. num. 12. iuxta quod sibi licere arbitrabantur, non solùm victimis operari, sed etiam vinis largiter, & hilariter indulgere; vt Abulenf. hoc loco aduertit. Cæterùm in hoc sacerdotis iudicio typus quidam præcessit illius, quod posteà synagoga aduersus Ecclesiam effortmauit, vt Rupert. lib. 5. in Matth. cap. 5. obseruat.

Hebræorum multi in solemnitatibus se vino onerabant.

Abul. *In Anna typo, Ecclesiam spiritu S. plenam temulentam iudicauit synagoga.* Rupert.

V Nam

Nam sicut sacerdos Annã æstimauit temulentam; A quæ tamen, vt loquitur D.Chryſ. homil.1.de Anna, *Ebria erat, non è vino, ſed ex abundantia pietatis:* ita olim principes ſynagogæ exiſtimarunt Apoſtolos principes Eccleſiæ muſto plenos. Actor.2. n.13. Cum tamen non vino, ſed Spiritu Sancto repleti prophetarent. Vt ibi D.Petrus ex Ioelis 2. n.28. confirmauit. (D.Chryſ.)

Num. 14. Dixitque ei: Vſquequo ebria eris? Digere paulíſper vinum, quo mades.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. (*Quiſnam huius fuerit auctor contumelia. Prima ſententia.* Phil. Hebr. D.Chryſ.) DIxitque ei. Difficultas eſt, quiſnam dixerit hoc Annæ. Nam Septuaginta in Sixtiana vertũt: *Dixit ei puer Heli.* Et ita habetur in antiquis codicibus; & apud Philonem de ebrietate, & apud D. Chryſoſt. hom.15. in Act. & homil.1. de fide Annæ. Imò hinc deſumit D.Chryſ. argumentum ad laudandam Annæ patientiam. *Si ſacerdos,* inquit, *fuiſſet conuitiatus; non erat perinde miranda toleramtia; propterea quòd dignitatis magnitudo, ac magiſtratus auctoritas, vel inuitam illam compuliſſent ad modeſtiã. Nunc verò nec aduerſus ſacerdotis puerum indignata eſt; quo magis ſibi conciliauit Deum.* Et cõfirmari poteſt hæc tranſlatio (*Confirmatur.*); tum quia Heli cum eſſet tam remiſſus in filios; vt infrà patebit; non videtur tam acerbus in exteros eſſe potuiſſe: tum quia Heli erat ſacerdos; a cuius ore longè exulare debent cõtumeliæ, præſertim in fœminam; cui peculiaris reuerentia debetur: tum denique, quia cap. ſequẽti n.13. fit mẽtio huius pueri valde iniurioſi in homines, qui ad templum veniebant; ergo & idẽ eſſe potuit hoc loco valdè cõtumelioſus in fœminam.

II (*Secunda, & vera ſententia, quod fuerit ipſe Heli.* Pagnin. Vatabl. D.Chryſ.) Vulgata non exprimit, quis nam hoc dixerit. Exprimitur tamen in Hebræo fuiſſe Heli; ex quo Pagninus, & Vatabl. ſimiliter tranſtulerunt. Vndè veritas Hebraica præferenda. Et videtur tandem D.Chryſ. citatus conſentire. Nam ibidem admiratus patientiam Annæ humiliter reſpondentis: *Non dixit,* inquit, *iſta ne ſacerdos? Iſta, qui alios docet? temulentiam, ac violentiam mihi exprobrat? &c.* Quibus verbis ſatis indicat ab ipſo ſacerdote eam obiurgationem proceſſiſſe. Imò & Vulgata mihi videtur hoc ipſum nõ obſcurè inſinuare: cum enim dixit: *Æſtimauit eam Heli temulentam:* ſtatim ſubdidit: *Dixitque ei.* ſine dubio ille, de quo ſermo proximè anteceſſerat: alioqui expreſſura, de quo loquerentur. Et accedit coniectura, tum quia celeritas in loquendi facilè conſequitur ex celeritate iudicandi; *cõceptum* enim *ſermonem tenere quis poterit.* Iob.4.n.2. quare cum ſacerdos iudicauerit, idem & exprobrauerit: tũ quia, cùm Deus prohibuerit. Leu. 10.n.9. ne ingrederentur tabernaculum, vinum biberent, ad ſacerdotem pertinebat, eos, qui ſecùs facerent à tabernaculo arcere. Quanuis non dubitauerim, ſacerdotem, & in celeritate iudicandi, & in aſperitate loquendi non parùm exceſſiſſe. (*Tabernaculum ingreſſuri à vino abſtinere iubebantur.*)

III. (*Ad primam ſententiam reſpondetur primò.*) Sed quid ad Septuaginta? Reſponderi poteſt primò, mendum irrepſiſſe in eorum tranſlationem; quam aliis quoque locis ſcriptoris incuriâ deprauatam eſſe, Patres, & interpretes fatentur: quanuis hoc, de quo agimus, & à Complutenſi, & à Regia expunctum ſit. Secundò, bis dictam fuiſſe Annæ illam contumeliam; ſemel ad Heli, vt eſt in Hebræo; & iterũ à puero Heli, vt habet Septuaginta; quo pacto ſolui poteſt ſimilis difficultas. Gen.18.n.15. Vbi cũ Sara negauerit ſe riſiſſe: *Dominus autem, Non eſt,* inquit, *ita, ſed riſiſti:* tamen D. Chryſ.hom.31. in Gen. tribuit hæc verba patriarchæ, dicẽs, *Verum Patriarcha dicit ei, Non ſed riſiſti.* Et ſubdit alia verba patriarchæ ad confeſſionem exhortantis, ne ex negatione riſus, augeretur peccatum, & fructus hoſpitalitatis perderetur. Vtrũque autem verum eſſe potuit, ſi dicamus, Sarã bis fuiſſe reprehẽſam: ſemel à Domino, vt eſt in Vulgata; & iterum à Patriarcha, vt D.Chryſ. inculcat. (*Reſpondetur ſecundò.*) Tertiò, illam orationem: *Dixit ei puer Heli,* eſſe intranſitiuam, ita vt puer non ſit alius ab Heli, ſed vnus, atque idem ſacerdos puer appelletur: quo pacto veteres patriarchæ frequentiſſimè in ſcriptura pueri dicuntur. Abraham, Pſ.104.n.41. *Memor fuit verbi ſancti ſui, quod habuit ad Abraham puerũ ſuum.* Lot. Genel.19.n.1. *Obſecro Domini, declinate in domũ* B *pueri veſtri,* Iacob, Baruch.3.n.37. *Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ; & tradidit eam Iacob puero ſuo.* Moyſes, Baruch 2.n.28. *Loquutus eſt in manu pueri ſui Moyſi.* Dauid Pſal.68. n.18. *Ne auertas faciem tuam à puero tuo.* Seorſim verò ſacerdos puer dicitur, iuxta illud Iudic.17.n.12. *Habuit puerum ſacerdotem apud ſe.* Nec immeritò: quia ſacerdos nõ minùs impiger eſſe debet ad diuina obſequia, quàm puer, qui nullis laboribus fatigatur. Talis erat Abraham, qui cum ætate ferè centenarius eſſet; tamen facilitate currendi, ac feſtinãdi in diuina obſequia puer videbatur. Gen.18.à n.2. Vndè ibid.n. 17. iuxta Septuaginta in Sixtiana, puer à Deo dicitur. *Non,* inquit, *abſcondam à puero meo, quæ facio.* Vbi D.Ambroſ.lib.1. de hoc patriarcha c.6. *Officius,* C *inquit, meritò puer dicitur; quis ſenile neſciebat faſtidium: pueritia innocentiam, & obſequium deferebat.* Hoc igitur ſenſu dici potuit hoc loco puer Heli, intranſitiuè. (D.Chryſ. *Reſpondetur tertiò.* *Veteres Patriarcha ſæpe in ſcriptura pueri dicuntur.* *Sacerdos, Dei puer, impigrum pueri deferat obſequium.* D.Amb.)

IV. (*Sacerdotis in Annam cõuitium, & conſilium.*) *Vſquequo, &c.* Continetur his verbis & conuitium ſacerdotis, ebriam appellantis: & conſilium eiuſdem, vinũ digerere iubentis. De hac grauitate conuitij in annot. dicam. Circa conſilium nota, illud cum quadam exprobratione cõiunctum eſſe: quaſi diceret, digna non es, quæ ſis in luce hominum; & multo minùs in conſpectu Dei; recede in latebras, & ebrietatem paulíſper edormiſce. Verũ illud, *paulíſper,* non eſt idem, quod, *breuiter:* neque enim breui tempore excoqui poteſt magna temulentia; qualis hæc fuiſſe ſignificatur; tum ex illa interrogatione, *Vſquequo?* Ac ſi multum iam tẽpus duraſſe, & multum adhuc duratura videretur: tum D ex illo verbo, *Mades,* quo ſignificatur non leuiter tinctã, ſed altè obrutã fuiſſe. Eſt igitur idem, atque *ſenſim;* ita vt ſenſus ſit. Digere ſenſim per ſoporem incubantem cerebro temulentiam; vt tibi reddita, redeas ad orandum. D.Chryſoſt. homil.1. de Anna legit, *Diſcute vinum abs te; & recede à conſpectu Domini.* Nempè interim, dum illud non diſcutis. (D.Chryſ.)

Num. 15. Reſpondens Anna, Nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier infelix nimis ego ſum: vinũque, & omne, quod inebriare poteſt, non bibi: ſed effudi animam meam in conſpectu Domini.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. (*Cur Anna ad Phenẽna conuitia taceat, reſpondeat ad Heli.* *Mutua tacendi, & loquendi viciſſitudo perpetuo ſilẽtio præferenda.* D.Chryſ.) E REſpondens Anna. Tacuit ad contumelias Phenennæ; reſpondit ad contumelias Heli: ſciens, *tempus tacendi, & tempus loquendi.* Eccleſiaſtes 3. num.7. Neque ori, & labiis imponendum eſſe murum, qui ſemper clauſus eſt: ſed *cuſtodiam, & oſtium circumſtantiæ.* Pſal.140. num.3. quod viciſſim clauditur, & aperitur. Quod expendens D. Chryſoſt. ad eum locum, *Os,* inquit, *noſtrum cuſtodiamus, et rationem tanquam clauem adhibentes;* non

D.Bern.
D.Gregor.

non vt perpetuò claudatur, sed vt conuenienti tempore referetur. Nec aliter D.Bernard. sermon. de triplici custodia interpretatur. *Nunc*, inquit, *ponenda ori nostro custodia, & ostium circunstantiæ labiis; vt nec vitalem ædificationem clausura damnet æterna: nec lethalis perniciei liberum sortiatur egressum.* Accedit D. Gregor. 3. p. Pastoral. admonitione 15. *Non*, inquit, *ponit ori suo parietem, sed ostium petit, quod videlicet aperitur, & clauditur. Vnde & nobis caute discendum est, quatenus os discrete, & congruo tempore vox aperiat; & rursum congrua taciturnitas claudat.* Rectè sapiens, non æternam, sed temporariam taciturnitatem commendat. *Homo*, inquit, *sapiens tacebit vsque ad tempus.* Ecclesiastici 20. n. 7. Nam, vt bene D.Greg. citatus. *Lingua discrete frænanda est, non insalubriter obliganda.*

D.Gregor.

II. *Silentium eloquio alternandum.* Orig.

Olim Christus Dominus *silentium imposuit Saducæis.* Matth. 22. num. 34. tacitos reddidit, nó mutos; vt tacendi, ac loquendi vicissitudinem haberent. Quod rectè expendens Origen. tract. 23. in Matth. sub initium, *Proprium*, inquit, *est iusti tacere, non obmutescere.* Et ideò bene obseruat dictum fuisse à Christo Domino, non homini, sed mari, ac diabolo, *obmutesce.* Marc. 4. n. 39. & Luc. 4. n. 35. Diabolus enim sub perpetua censura silentij coerceatur: cæteræ etiam irrationales creaturæ omni loquendi facultate spolientur: solus homo debet tacendi, & loquendi vices alternare. Quare D. Ambros. lib. 1. offic. cap. 3. postquam multa de silentij laudibus inculcauit: *Quid igitur?* inquit, *mutos nos esse oportet: Minime. Est enim tempus tacendi, & tempus loquendi. Denique si pro otioso verbo reddemus rationem; videamus, ne reddamus, & pro otioso silentio.* Quam doctrinam cap. 13. eiusdem libri fusius inculcat. Quod si otiosum silentium meretur pœnas; quid de pernicioso? silentium igitur eloquio alternandum. Vnde conciliari possunt duo loca Parœmiastæ, quæ pugnantia videbantur. *Ne respondeas*, inquit, *stulto iuxta stultitiam suam; ne efficiaris ei similis.* Prouerb. 26. num. 4. & statim: *Responde stulto iuxta stultitiam suam; ne sibi sapiens videatur.* Ibid. n. 5. Quid pugnantius, quàm *responde*, & *ne respondeas?* Sed, vt benè D.Hieron. in cap. 1. Ezechiel. *Vtrunque*, inquit, *pro temporum, & personarum diuersitate concordat: dum & stultus contemnitur, quia non recipit sapientiam, & stulta superbia, alia docetur stultitia.* Aut breuiùs, Responde, edocendo, ne respondeas, irritando; vt & ille stultus esse desinat, & tu non fias. Hac igitur vicissitudine opus est, vt debita prudentia teneatur.

D.Ambr. *Non mutos, sed tacitos esse oportet.*

Duo Prou. loca conciliantur.

D.Hieron.

III. *Discretionis cultro verba diuidenda.* D.Hieron.

Affine est illud: *Quando sederis, vt comedas cum principe. Statue cultrum in gutture tuo.* Prouerb. 23. num. 1. & 2. Vbi D.Hieronym. si is est illius auctor commentarij, pro gutture, *loqutionem*, pro cultro, *discretionem* interpretatur. Vt enim cultro diuiduntur cibi; alij comedendi, alij relinquendi; ita & discretione separantur verba; alia tacenda, alia loquenda. Ne igitur obstinatum silentium teneatur, sed prudenti loqutione temperetur. Ita Iobus septem integros dies taciturnus, *Post hæc aperuit os suum.* Iob. 3. num. 1. Vt significaret vtrunque in tempore adhibendum: & quod interprete Lyran. non ex impetu passionis, sed ex deliberatione rationis loqueretur? Non aliter igitur & Anna, quæ priùs benè tacuit ad contumelias Phenennæ: nunc optimè respondet ad contumelias Heli. Nam silentium est quoddam veluti *gymnasium benè loquendi*, vt D.Basil. in regulis fusius disputatis cap. 13. ostendit. Sed cur respondet sacerdoti, non Phenennæ? Ratio est, quia Phenenna erat persona priuata: sacerdos autem publica: & proinde huic, non illi satisfacere oportebat. Item

Silentium gymnasium bene loquendi. Lyran.

D.Basil. *Cur nó Phenenna, sed Heli Anna respondeat.*

A quia Phenenna loquebatur ex odio: sacerdos ex zelo: vnde illud negligendum erat: hic autem instruendus.

IV. *Iusti, & commissa debent fateri, & nó commissa negare.*

Nequaquam inquit, &c. Factum in primis negat. Nam sicut iusti proprium est ingenue fateri culpam, quam habet; ita quam non habet, strenuè diffiteri. Vnde non minus pœnas dedit Amalecites ille 2. Reg. 1. n. 10. tribuendo sibi homicidium Saulis, quod non commisit: quam Cain, Genes. 4. n. 9. negando homicidium Abelis, quod patrauit. Negat igitur Anna se bibisse *vinum, & omne, quod inebriare potest.* In Hebræo est, *vinum, & siceram*: sed perinde est. Nam Hebræi, vt refert D.Ambros. lib. de Helia cap. 15. omnem potum, qui inebriat, siceræ nomine vocant. Ab omni igitur inebria-

D.Ambros. *Omne inebriamentum siceræ nomine Hebræi vocant.*

B mento se dicit abstinuisse. Alioqui iam aliquid aliud biberat: imò & comederat: vt n. 9. dictum est: quamuis vtrunque parcissimè: nam cum abstinentia à potu concordare debet abstinentia à cibo. Vt rectè obseruat Tertul. lib. aduersùs Psychicos, c. 9. *Vbi*, inquit, *abstinentia vini, aut à Deo exigitur, aut ab homine vouetur: illic intelligatur etiam pabuli pressura, formam præstruens potui. Qualis enim esus, talis & potus. Verisimile non est, vt quis dimidiam gulam Deo immolet, aquis sobrius, & cibis ebrius.*

Abstinentia à cibo abstinentiam à potu comitetur. Tertul.

V. *Mitis responsio in iniuriam patientis innocentiam commendat.*

Cæteris verbis Anna suæ innocentiæ tripliciter fidem facit. Primò, appellando dominum, à quo dicta fuerit temulenta. Nam vt bene D.Gregor. hoc loco: *Dominum*, inquit, *vocans ebriam se esse abnegat.* Neque enim tanta patientia iuncta esse

C se poterat cum temulentia. Quod etiam expendés D.Chrys. homil. 1. de Anna *Si cupis*, inquit, *exprobrantibus ostendere, te non esse temulentum, ostende per mansuetudinem, ostende per humilitatem, non per contumelias, & conuitia: nam si percusseris eum, qui te affecit conuitiis, temulentiam tuam condemnaturi sunt omnes; sin magno pertuleris animo, factis ipsis depuleris malam de te suspicionem.* Annæ exemplum imitata fuit Chananæa, quæ repulsa à Christo Domino tanquam canis, patienter, & humiliter respondebat: *Etiam Domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Matth. 15. n. 27. Vbi vt D.Chrys. hom. 53. in Matth. Dominum appellat, a quo canis dicebatur; qua humilitate probauit, se deinde non canibus adnumerandam, sed inter filios recensendam. Eodem modo D.Paulus, cũ

D.Greg. D.Chrys.

Chananæa exemplum. D.Chrys. *D.Pauli testimonium.*

D illam ex Festo contumeliam audiret: *Insanis Paule: multæ te litteræ ad insaniam conuertunt.* Actor. 26. n. 24. patienter respondit: *Non insanio optimè Feste.* Ibid. n. 25. Appellando optimum, à quo dictus fuerat insanus, mentis suæ sanitatem confirmauit. Vide D.Ambros. lib. 3. de interpellatione in Iob. cap. 3. monens, nequis retorqueat contumeliam, quam innocens patitur: *Audit enim*, inquit, *alterius non suum crimen, quod si referat, suum facit.*

D. Ambros.

VI. *Ebrietas mulieri magis, quam viro indecora.* Clem Alex.

Secundò, fidem facit appellando se mulierem. *Nam mulier*, inquit, &c. cum nihil magis à muliere alienum, quàm ebrietas videatur; iuxta illud: *Mulier ebriosa, ira magna, & contumelia, & turpitudo illius non tegetur.* Eccles. 26. n. 11. Ex quo loco Cle-

E mens Alex. lib. 1. pædag. c. 2. probat ebrietatem magis esse fœminis, quam viris indecoram. Addit D.Aug tract. 17. de sobrietate, & castitate c. 4. si is illius operis auctor est, ebrietatem fœminis extorquere *infandam, & inuerecundam vocem.* Sed & D.Chrys. homil. 71. ad popul. & hom. 39. in 1. ad Cor. docet, nihil esse *ebria turpius muliere, nihil fœdius, ac procacius.* Idem verò homil. 54 ad popul. & 27. in Act. asserit, vitium ebrietatis in fœmina esse *opus illiberale, & seruile, & omni ignobilitate plenum.* Nec immeritò. Nam D.Paulus per seruitutẽ hoc vitium explicauit. *Anus*, inquit, *similiter non*

D.Aug.

D.Chrys.

Ebrietas, misera vini seruitus.
D.Hieron.

multo vino ferruentes. Tit.2.n.3. Vbi D.Hieron. *Signanter*, inquit, *expressit, non vino multò feruientes: seruitus enim quadam est, & extrema conditio, vino sensus hominis occupari; & non suum esse, sed vini.* Hinc est, quod D.August. lib.9. confess. cap.8. de matre sua Monica scribit; nempè cum ei adhuc puellæ ab ancilla obiiceretur, nescio quæ prægustandi vini appetentia, qua potiùs curiositatis, quàm voluptatis gratia tenebatur, adeò erubuisse, vt à vino in posterum abstineret: & per insaniã ancillæ infirmitas dominæ sanaretur. Optime D. Hieron. in epist.22. ad Eustoch. de custodia virginit. *Hoc primum*, inquit, *moneo, & obtestor, vt sponsa Christi vinum fugiat pro veneno.* Et in regula monacharum cap.31. si eius est illud opus: *Vinum*, inquit, *sponsis Christi tanquam venenum suspectum sit.* Philo libr. de vita contemplatiua, vbi multa de Ægyptiis, & Alexandrinis monachis, *Vinum*, inquit, *habent pro veneno afferente dementiam.* Et consentit D.Petr. Chrysolog. serm.26. de fideli dispẽsatore. *Ebrietas*, inquit, *dæmon blandus, venenum dulce.* Sed D.Ambros. lib. de Helia & ieiunio cap.14. Vinum veneno deterius existimat. *Quia veneno*, inquit, *caro vulneratur, vino mens.* Meritò igitur mouet D.Hieronym. citat. vt vinum tanquàm venenum à fœminis fugiatur. Et paulò inferius: *Sacrilegium*, inquit, *reputatur ebrietas, in fœmina præcipue, sed infinito plus in Domini sponsa.* Nescio an adhuc asperiùs loquatur Auct. operis imperf. in Matth. hom.1. *Omnis*, inquit, *mulier, quæ vinolenta, & comessatrix est, eadem quoque meretrix est.*

D.August.
D Monica hac de re exemplum.
D.Hieron.
Vinum pro veneno virginibus fugiendum.
Phil. hebr.
D.Petr. Chrysol.
D Ambros.
D.Hieron.
Ebrietas in fœmina sacrilegium.

VII. Vnde apud Romanos vini vsus fœminis interdictus fuit, vt Dionys. Halicarnas. lib.2. Polybius lib.6. Athenæus lib 10. cap.13. Tullius lib.3. de natura Deorum. Plin. lib.14. natur. histor. cap.13. Arnobius lib.2. & 5. aduersus gentes, & eius discipulus Lactantius lib.1. cap.22. pluresque alij testantur. Nec minùs, quàm adulteræ, quæ secus facerent, plectebantur, supplicio nimirùm capitali: vt Plin. citat. pluribus exẽplis confirmat: quasi quæ vinum biberent, eo ipso possent, vt adulteræ præiudicari. Neque solum ob haustum, sed etiam ob tactum vini, aut etiam loci, in quo vinum seruaretur, necabantur, teste Tertul. in apolog. cap.6. vbi docet, mulieres Romanas vsque adeò vino abstinuisse, *Vt matronam*, inquit, *ob resignatos cella vinaria loculos, sui inedia necarint. Sub Romulo verò quæ vinum attigerat, impunè à Mecennio marito trucidata sit.* Quamuis ibidem conqueratur optima illa Romanorum instituta fœminarum sobrietati patrocinantia, iam suo tempore exoleuisse. Nam olim propinquis fœminis oscula offerri cõsueuerant, vt spiritu indicarentur. *At nunc*, inquit, *præ vino nullum liberum est osculum.* Eandem morum peruersitatem carpit D.Ambr. in epistol. ad Coloss. cap.3. circa medium, docens iam in ea ætate Romanis fœminis tam esse incognitum aquæ vsum, quam olim fuerat vsus vini. Sed de hac re latissime Tiraq. in leg.9. connub. à n.201. Meritò igitur Anna ratione sexus vinolentiæ contumeliam declinat. Quasi diceret, Mulier sum, vinolenta esse non possum: præsertim, cum mulieres difficilius, quam viri inebrientur; cum sint natura frigidiores, & humidiores, & propterea vinum hebetent, & eneruent, vt Aristoteles libr. de ebrietate, & Plutarch. lib.3. Symposiacon cap.3. pluresque alij apud Tiraq. citatum philosophantur.

Vinum apud Romanos fœminis interdictum.
Dionys. Halic.
Polyb.
Tullius.
Plin.
Arnob.
Lactant.
Mulieres nõ solum vinũ bibentes, sed etiam tangentes, vt adulteras Romani plectebant.
Tertul.
D.Ambros.
Tiraq.
Mulieres difficiliùs, quàm viri inebriãtur.
Aristot.
Plutarc.
Tiraq.

VIII. Tertiò tandem Anna suam probat sobrietatẽ, omnemque ebrietatis calumniam repellit, ratione status nimium infelicis, in quo est. *Infelix*, inquit, *nimis ego sum.* Nam si illi qui sunt tristes, & afflicti, etiam à necessariis cibis abstinent: vt patet

Tristes etiã à necessariis cibis abstinent.

A in Dauide, 2.Reg.12.n.16. in Dario, Daniel.6.n.18. in Sara, Tob.3.n.10. & in fœmina quadam filij sui mortem deplorante, 4. Esd.10. n.4. & pluribus aliis: quo pacto Anna, quæ nimia infelix sibi videbatur, superfluis, ac deliciosis poculis indulgeret? Aut si indulsit, quo pacto hilaritatis aliquid non hauriret, cum semper lætitia simul cum vino hauriatur: non solùm iuxta poëtam 1. Æneid.

Vinum lætitiæ causa.
Virgil.

Adsis lætitiæ Bacchus dator.

Sed etiam iuxta Prophetam Ps.103. n.15. *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis?* Rectè igitur asserit se tanto mærore obrutam, vinum, & omne, quod inebriare posset, quidquid sit de alio potu, non bibisse. Neque hoc sine diuina prouidentia factum credo. Nam sicut mater Sãsonis à vino abstinuit Iudic.13. n.4. B ita & mater Samuelis debuit abstinere; vt filij, qui secundùm ordinem sui Nazaræatus esse abstemij debuerunt, abstinentiam in matribus, quam imitarentur, inuenirent. Vnde D.Ambros. lib. de Helia, & ieiunio cap.6. loquutus de his duabus fœminis: *Ex quibus*, inquit, *duo generati, vnus fortissimus, alius obseruantissimus, dignos se præbuerunt, qui ieiunio gremio diu foti, & quodam abstinentiæ effusi vtero viderentur.* Cæterùm illa verba: *Mulier infelix nimis ego sum.* Septuaginta vertunt: *Mulier dura die.* Hebraicè: *dura spiritu.* Sensus idem. Nam *duri*, vocabulum licèt sæpè actiuè sumatur, vt Genes.49. n.7. Exod. 32.n.9. 1. Reg.5.n.7. Ezechiel 2.n.4. & passim alibi pro difficili, & moroso: aliquandò tamen sumitur passiuè, pro misero, & calamitoso, vt Iob.30. n.25. *Flebam quondam super eum, qui afflictus erat.* C Hebraicè: *Super durum die.* Duram igitur se dicit Anna, hoc est, miseram, & infelicem. Quasi suis malis, ac miseriis sic occalluerit, & obduruerit, vt nullis possit medicamentis deliniri, & emolliri. Sed obserua, aperuisse quidem mærorem suum; mæroris tamen causas tacuisse; ne iniurias sibi ab æmula illatas prodere cogeretur. Quod D.Chrysost. homil.1. de Anna expendit. *Obserua*, inquit, *quomodò, nec hic commemorat æmulæ conuitia, nec traducit illius maliciam, nec domesticam calamitatem exaggerat eiulgans: sed hactenus aperit suam anxietatem; vt tantum se apud sacerdotem purgaret.* Itaque propriam culpam excusabat, non accusabat alienam.

Samuel, & Sanson adhuc in matribus abstemiis abstinentiam didicerunt.
D.Ambros.
Quo sensu Anna hic dura dicatur.
Anna suum dolorem, non æmulæ conuitia detegit.
D.Chrys.

IX. *Sed effudi, &c.* Quod non fecerit, negauit; nunc D quod fecerit, affirmat. *Effudi*, inquit, *animam meã in conspectu Domini.* Hoc est, interprete Caietan. *Omnes affectus meos.* Similiter loquitur Dauid. Psalm.61. num.9. *Effundite coram illo corda vestra.* Et Ieremias Thren.2. num.19. *Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini.* In quibus locis emphaticum est verbum *effundendi*; tum quia ostendit indifferentiam animi suam plagam proponentis, & nullam certam medicinam postulantis, vt quæ optima visa fuerit, à Deo adhibeatur. Quod expendens D.Chrys. vbi supra: *Non ait*, inquit, *deprecor Dominum, supplico Domino, sed effundo animam meam coram Domino: ostendo vulnus, ille potest dare remedium.* Tum quia significat liberalem traditionem omnium affectuum, ne vno quidem E reseruato; iuxta illam D.Chrysost. paraphasim ad hunc locum: *Me ipsam totam conuerti ad Dominum, mentem meam exinaniui apud illum, toto animo, totaque virtute precationem meam peregi.* Nam sicut effusâ aquâ, nihil coloris, aut saporis, aut odoris in vase relinquitur: ita effusâ animâ coram Domino, nihil proprij arbitrij, aut propriæ voluntatis in ea retinetur: tum denique, quia significat affectus semel Deo creditos, nunquàm in posterum repetendos; sicut aqua effusa ex vrna, nunquàm posteà in vrnam reuocatur. In hoc sensu

Quo sensu Anna animam effundere dicatur.
Caiet.
D.Chrys.
Animam effundere, liberalem omnium affectuum traditionem importat.

laodantur

Effusa aqua, pœnitentiæ symbolum, Liran.

laudantur Israelitæ, qui *hauserunt aquam, & effuderunt in conspectu Domini.* 1. Reg.7. n.6. ad significandam, interprete Lyran. peccatorum abiectionem sine recidiuo. Contra verò Ruben vituperatur, qui effusus est sicut aqua. Genes.49. n.4. in typum eius hominis, qui ruit in scelus, nunquam inde erigendus.

X.

Oratio, etiã inter hominũ colloquia, exercenda.

Septuaginta vertunt in præsenti: *Effundo animam meam.* Vel quia præsens pro præterito, præsertim, quod proximè antecessit, vsurpant; vel quia significant, Annam etiam tunc, cum sacerdotem alloquebatur, Deum deprecari. Nam oratio cum Deo, etiam in media cum hominibus loquutione, potest exerceri. Vnde D.Chrysost. homil.79. ad populum. *Licet*, inquit, *& forum petentem, & ambulantem, prolixas facere orationes. Licet & in officina sedentem, & suentem pelles, animam Domino dedicare. Licet & seruo ementi, & ascendenti, & descendenti, & astanti coquo, cum ad Ecclesiam ire non poterit, orationem facere prolixam, & solertem.* Quod statim pluribus exemplis confirmat. Et homil.1. de Anna, ac sæpè alias idem repetit. Lege D.Ambr. libr.6. de Sacramentis cap.3. de hac re plura dicentem.

D.Chrys.

D.Ambros.

XI.

Tristitia de iniuriis uni Deo offerenda.

Cæterùm quamuis Anna omnes affectus suos in conspectu Domini effuderit: duos tamen, quibus maximè tenebatur, mihi videtur præcipuè effudisse: tristitiam de iniuria præsenti; & spem de prole futura. Et quidem tristitiam de nostris iniuriis soli Deo offerre debemus; exemplum Christi Domini sequuti, qui Ieremiæ 11. n.20. & Ierem.20. n.12. *Tibi*, inquit, *reuelaui causam meam.* Vtrobique est in Hebræo: *Coram te dixi iniuriam meam.* Vt ille tristitiæ affectus ex iniuria excitatus, soli Deo panderetur. Iam verò spem de bonis futuris, in quo alio, quàm in Deo collocemus? Anchoræ spem nostram comparat D.Paulus. *Spem*, inquit, *sicut anchoram habemus.* Hebræor. 6. num.19. Vt enim anchora firmiter retinere nauem non potest; nisi in ruto, ac solido iaciatur: ita spes non potest hominem firmum, ac stabilem constituere; nisi in Deo collocetur. Quare si quem mundus adhortatur, vt in eo defigat spem suam: respondeat ei cum D.Augustin. ad illa verba: *Iacta super Dominum curam tuam.* Psalm.54. num.23. *Portum quæro, non saxum.* Vt enim saxum anchoram non recipit, sed respuit: ita mundus spem nostram non nutrit, sed perdit; non implet, sed eludit. Quia igitur Anna vtrumque affectum effudit coram Domino; vtriusque remedium à Domino impetrauit. Nam, & illam tristitiam, qua afficiebatur, abstersit; & illam spem, quam de Deo conceperat, impleuit. Quod in sequenti annotat. illustrabo.

Spei nostræ anchora non in mũdo, sed in Deo iacienda.

D.August.

Num.16. Ne reputes ancillam tuam, quasi vnam de filiabus Belial; quia ex multitudine doloris, & mæroris mei loquuta sum vsque in præsens.

EXPOSITIO LITERÆ.

I.

Anna prudẽtia in iniuria depromenda.

NE *reputes, &c.* Suam iterum ostendit patientiam, ancillam se vocando sacerdotis, qui illam vocauerat temulentam. Imò & suam prudentiam; cum enim dominorum sit, omnem à seruis ignominiam propulsare; prudenter se addixit sacerdoti in ancillam, ne à sacerdote pro ebria traduceretur. *Ne reputes*, inquit *ancillam tuam, quasi vnam de filiabus Belial.* Quasi diceret, ancilla tua sũ; cura, vt omnis à me ignominia propulsetur; ne in te dominum meum, quod fieri solet, refundatur. *Ne me reputes quasi vnam de filiabus Belial.* hoc est, quasi vnam de temulentis, hoc enim fuisse sacerdotis iudicium, patet ex n.13. *Æstimauit eam Heli temulentam.* Omnes enim ebrij appellati solent filij Belial; vt Auctor quæst. Hebraic. hoc loco ostendit. Sed quid mulieri temulentæ cum filia Belial? Non exigua profectò similitudo. Primò secundùm Septuaginta transferentes de more suo: *Ne des ancillam tuam in filiam pestilentem.* Quos sequitur D.Chrysost. homil.1. de Anna, & homil. 79. ad populum, legens, *filiam pestis.* Imò, vt D. Hieron. in cap.27. Isaiæ obseruat, vbicunque Septuaginta transferunt, *filios pestilentiæ*: in Hebræo habetur, *Fily Belial.* Rectè igitur temulenta dicitur filia Belial, seu filia pestilens; non minùs enim à temulentia, quàm a pestilentia fugiendum. Eodem pertinent aliorum translationes; Interlineæ regiæ, *filiam sine profectu.* Chaldæi Paraphrastis, Theodotionis, *filiam indisciplinatarum.* Pagnin. & Vatabl. ex Hebræo, *Filiam impiam.* Quid autem ebrio iniquius, & à pietate remotius? Docente D. Augustin. libr. de sobrietate, & castitate cap.4. *Ebrietatem, & vinolentiam cuncta vitia superare.* Et quia vinolentiam sequitur impudentia: idcircò D.Dacrianus in speculo monachorum, definit filiam Belial, *quæ iniquitates, tanquam meretrix impudens colit, sine verecundia.*

A

Omnes ebrij fily Belial.

Primò.

Belial, idem ac pestis.

Ebrietas, pestilentia.

D.Chrys.

D Hieron.

Interlin.

B

Theodoret.

Pagnin.

Vatabl.

Ebrietas cũctis vitiis turpior.

D.August.

Ebrietatem impudentia sequitur.

D.Dacr.

C

II.

Secundò.

Secundò iuxta etymologiam nominis *Belial*, hoc est, interprete D.Hieronym. citato, *sine iugo*, seu, *apostata*, vt ad cap.2. n.12. latiùs ostendemus. Quis enim magis liber a iugo legis: quàm ebrius; ipsa antiquitate testante, quæ idolum ebrietatis, *Liberum* appellauit? Quis magis apostata non solum ab officio, sed etiam à Deo, quàm temulentus, teste Syracide, Ecclesiastici 19. n.2. *Vinum*, inquit, *& mulieres apostatare faciunt sapientes.* Tertiò iuxta significationem *Belial*, qui significat *diabolum*, apud Apostolum. 2. Corint.6. n.15. & passim alibi; vt D.Hieronym. libr.2. in epistol. ad Ephes. aduertit. Facit D.Chrysost. homil.24. in epistol. ad Ephes. transferens pro, *Filia Belial*, *Filiam nihili*, hoc est, non solùm vilem, abiectam, & contemptibilem, sed etiam filiam diaboli: nam diabolus, seu *idolum*, teste Apostolo 1. Corint.8. n.4. *nihil est in mundo.* Quid verò magis ad diabolum, quàm temulentus accedit? Vnde D.Chrysost. homil.1. ad populum docens, non esse accusandum vinum, sed ebrietatem, subdit: *Vinum enim Dei, ebrietas autem diaboli opus est.* Et paulò inferiùs: *Mortuus est animatus, ebrius; dæmon est voluntarius.* Sed, & D.Petrus Chrysolog. serm.26. *Ebrietas*, inquit, *est dæmon blandus.* Et D.Basil. homil.14. de ebrietate. *Dæmon*, inquit, *est voluntarius.* Et paulò post comparat cum idolo, quod oculos habet, & non videt; aures habet, & nõ audit. Imò D.Chrysost. rursum homil.29. in Genes. ebrium non solùm comparat dæmoniaco, sed etiam postponit. *Verè*, inquit, *ebrietas voluntarius est dæmon: & grauius quam dæmon mentem obtenebrat, & captum animum beneuolentia destituit. Sæpè enim dæmoniacum cum videmus, condolemus, contra autem ebrios indignamur, quia ille, qui à dæmone agitatur, inuoluntarius operatur; at qui ebrius est, sponte ebrietatis tyrannidi se ipsum dedidit.* Ita D.Chrysostom. nonullis tamen verbis ea longa eius oratione rescissis.

D Hieron.

Ebrius, sine iugo, & apostata.

Tertiò.

Belial, idem ac diabolus.

D.Hier.

D.Chrys.

Diabolus, nihil.

D

D Chrys.

Ebrius, diabolus, imò diabolo peior.

D.Petr. Chrysol.

D.Basil.

D.Chrys.

E

III.

Quartò.

Belial, idem, ac Bacchus enim Mænades filiæ.

Vltimò venit mihi in mentem. An *Belial* significet ipsum Bacchum, qui planè sine iugo, & liber dicitur: filiæ verò Belial significent ipsas Bacchi sacrificulas, quæ Bacchæ, siue Mænades diceban-

tur,& lymphatæ, seu potiùs inebriatæ, nocturna Bacchanalia celebrabant; de qua re multa Poetæ. Quasi diceret Anna, ne me reputes, quasi vnam de filiabus Bacchi, quæ omnes erant temulentæ. Et confirmari potest hæc interpretatio, quia Ethnici eum viderent Iudæos, inter sacrificandum variis compotationibus deditos, existimabant eos Bacchi cultores,& à Baccho, qui Sabbus dicebatur dictum *sabbatum* putabant, vt Plutarch.lib. 4. Symposiacon.q.5.testatur. Si ita est;innuit Anna ne inter Bacchus, seu Mænades, Bacchi cultrices censeretur; præsertim, quia iam forte erat senior, quales ad ea Bacchi festa eligebantur: vt pote vini appetentiores, iuxta illud Ouidianum lib.5.Fast.

Iudæorum sabbatum, à Sabbo, id est, Baccho dictum, putabant Ethnici. Plutarc.

Ouid.

Cur anus hæc faciat,quæris? Vinosior ætas
Hæc erat,& grandis munera vitis amans.

Atque adeo tam insignem iniuriam humiliter quidem,sed efficaciter deprecatur.

IV. *Ex multitudine, &c.* Iterum declarat intensionem, & extensionem sui doloris. Neque enim dolenti,quidquam dulcius, quàm dolorem suum sæpiùs aperire. Imò quò magis Anna dolorem suum apud Phenennam,& Elcanam dissimularat, eò magis necesse erat,vt eum posteà manifestaret. Nam vt benè D.Bernard. ser.26. in Cantic. Loquutus de dolore, quem de fratris Gerardi morte conceperat:*Suppressus*, inquit, *dolor altius introrsum radicauit;eo acerbior factus, quo non est exire permissus. Fateor,victus sum:exeat necesse est foras, quod intus patior.* Ita planè, & Anna, quò magis dolorem de Phenennæ iniuriis conceptum silentio compresserat:eò magis illum postea suo cumDeo colloquio manifestauit. Non, inquit,ex multo vino,quod non bibi;sed ex multo dolore, quem in animo celaui,loquuta sum vsque in præsens. Doloris igitur intensionem exprimit, vocando multitm:adeo, vt non solùm intus pungat, vt dolor, sed etiam foras erumpat,vt mæror.Chaldæus vertit: *Ex multitudine inuidiæ meæ, & irritationis meæ.* Vbi lacessitam, & irritatam se fatetur, sed lacessentem, & irritantem non traducit. Septuaginta habent: *Ex multitudine meditationis meæ* ἐκτέτακα hoc est, *Extendi*: seu,vt alij legunt: ἐκτετηκα hoc est, *extabui*. Quibus assentitur D.Chrysost. homil.24. in epistol. ad Ephes.legens: *Liquefacta sum.* Adeò Anna præ ebrietate non tabescebat, vt potiùs præ siccitate extabesceret. In Hebræo est, *Ex multitudine eloquij mei, & indignationis meæ*, שיחי ובעסי *Sichi, vecahsi.* Non quòd ipsa indignata sit, sed quòd indignationis causas habuerit.Extensionem verò doloris sui exprimit, addendo:*Loquuta sum vsque in præsens.*Siue sit præsens temporis,quo loqui desiit cum sacerdote; siue, vt potius credo cum Abulens.præsens temporis, quo loqui desiit cum Deo,cum a sacerdote interpellata est. Tanta igitur tristitia cum ebrietate coniungi non poterat,sed potiùs sobrietatem conciliaret: vt patet in Cleopatra, quæ in felicitate,ebria ; in calamitate ,sobria facta est: iuxta illud Horatianum 1. Carm.37.

Doleuti nihil dulcius quam diu compressum dolorem sæpius manifestare. D.Bern.

Doloris intensionem & extensionem Anna manifestat.

D.Chrys.

Abul.

Tristitia sobrietatem conciliat. Horat. *Cleopatra in felicitate ebria, sobria in calamitate.*

—— Fortunaque dulci
Ebria,sed minuit furorem
Vix vna sospes nauis ab ignibus.

Atque hæc de prima Annæ ad sacerdotis contumeliam responsione.

Num.17. Tunc Heli ait ei, Vade in pace,& Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum.

A

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Frequens apud Hebræos pacis salutatio.*

VAde in pace. Frequens hæc est apud Hebræos salutatio, cum amici ab inuicem digrediuntur. Sic loquutus est Ietro ad Moysen.Exod. 4.n.18.Ionathas ad Dauidem.1.Reg.20.n.42. Achis ad eumdem Dauidem 1.Reg.29.n.7.Dauid ad Absalonem.2.Reg.15.n.9.Elisæus ad Naamanum. 4 Reg.5.n.19.Ozias ad Iudith Iudith 8.n.34.Christus ad Magdalenam. Luc.7.n.50.& ad mulierem, quæ tetigerat fimbriam vestimenti eius. Marc.5. n.34 Et passim alibi. Qua salutatione, omnia bona, pacis nomine significari solita, imprecabantur. Vide quid potuerit erga sacerdotem Annæ mansuetudo. Optimè D.Chrysost. homil.1. de Anna. *Mulier*, inquit, *ex accusatore fecit patronum; tanta est res humanitas, atque mansuetudo. Pro contumelia,copioso accepto viatico, discessit:eumque nacta est propugnatorem, & intercessorem, quem habuerat obiurgatorem.* Vnde Salomon: *Responsio*,inquit, *mollis frangit iram; sermo durus suscitat furorem.* Prouerb. 15.n.1. Ad quem locum D.Chrysost. homil.3. de Dauide,& Saule, in qua agit de spectaculis. *Quemadmodum*, inquit, *si insies in scintillam ignis, excitas incendium;si inspuis, extinguis:idem fit, & in inimicitia proximi: si inflatos, ac vecordes ingeras sermones, excitas ignem,sin mites, ac moderatos, iram omnem extinxeris.*

B

Mitis responsio extinguit iram. D.Chrys.

D.Chrys.

C

II. *Dauidis mansuetudo Saulis duritiem emolliuit.*

Quid Saule durius,& inclementius? Et nihilominùs vbi audiuit illam Dauidis vocem mansuetudine plenissimam, post eum clamantis: *Domine mi rex.* 1. Reg 24.n.9. ita emollitus est,vt in lacrymas solueretur. *Leuauit Saul vocem suam, & fleuit.* Ibid.n.17.*Vide*,inquit D.Chrys. eit.*quantum fecerit lucri Dauid hæc loquutus: Animum sanguinis, ac cædis sitientem repentè ad lamenta, & eiulatus compulit.* Et statim tantæ rei difficultatem declarans: *Non*,inquit, *perinde miror Moysen, quòd è saxo prærupto fontes elicuit aquarum, vt admiror Dauidem,quòd ex oculis lapideis fontes eduxerit lacrymarum.* Nec solum lacrymas dedit Saul Dauidis mansuetudine deletus:sed etiam honorificè præfatus,filiũ appellauit.*Numquid*,ait, *vox hæc tua est,fili mi Dauid?* Ibid.n. 17. Quem paulò ante,vt hostẽ oderat,eum,inquit D.Chrys. *ad cognationem adsciuit, filium appellans.* Nec satis: sed sua omnia Dauidi in manus committebat. *Iura*, inquit, *mihi, ne deleas semen meum.* Ibid.n.22.Quid certè mirabilius?Nam vt benè D. Chrys. *Hostem*, inquit, *filiis suis relinquit tutorem, suasque proles, in illius deponit manus.* Tam multa mansuetudinis exempla à Saule extorsit vna Dauidis mansueta responsio.

D.Chrys.

D

D.Chrys.

D.Chrys.

III. *Mansueta Iacobi alloquutio, fratris inclementiam superauit.* D.Chrys.

Iam verò rigidum, & immitem animum Esau, quid aliud inflexit,quàm Iacobi mãsueta alloquutio:qua illum sæpiùs Dominum appellabat:*Loquimini Domino meo Esau.* Genes.32. n.4. qua se illius seruum sæpius dicebat:*Præcedat Dominus meus seruum suum.* Genes.33.n.14. Quod D.Chrys. homil. 58. in Genes. expendens: *Nihil*, inquit, *mansuetudine violentius: nam sicut rogum, cum valde accenditur, aqua iniecta restinguit:ita & animum camino magis exardescentem, verbum cum mansuetudine prolatum extinguit.* Et paulò post inuehens in eos, qui iratis irascuntur. *Cur*, inquit, *irasceris vis? Non potest ignis igni extingui: sic nec furor alio demulceri. Quod ignis est aqua, hoc est ignis mansuetudo.* Fremebant olim Ephraitæ in Gedeonem, quod ipsis inconsultis cum Madianitis concurrerit: fremebant, inquam, vt est in litera, *iurgantes fortiter, & prope vim inferentes.* Iudic.8. numer.1. Quid verò Gedeon, Iratis mansuetus respondit; sibi illos in re bellica præferentes. *Quid*, inquit, *tale facere*

E

Iurgantes Ephraitas molli responsio Gedeon deliniuit.

facere potui, quale vos fecistis? &c. ib. n.2. Ecce tibi molli reſponſo dentiti ponunt iras. *Requieuit*, inquit textus, *ſpiritus eorum, quò tumebant contra eum*, ib.n.3. Vnde D.Chryſ.ſerm.de manſuetudine, in 5. tom. *Quiſquis*, inquit, *furibundos vincere voluerit, fortiter ferat eorum iniurias*.

D.Chryſ.

IV. Aptè ad hanc rem Salomon. *Patientia*, inquit, *lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiem*. Prouerb.25. num.15. Illa priora verba ita vertit Chaldæus: *In patientia ſpiritus lactatur princeps*. Quaſi patientia reſpondentis, iratum principem reddat non minùs placidum; quàm infantulum lactaneum, & ſicut fuſaos epoto lacte conſopitur: ita princeps audito molli reſponſo, à furore detumeſcat. Nota illud, *Princeps*, qui maximè voluntarius, & velut torrens, in quam partem inclinauerit vehementiſſimus; & proinde, qui à ſolo Deo coerceri poſſit, ac frænari, iuxta illud: *Sicut diuiſiones aquarum*, ſeu, vt habent Septuaginta: *Sicut impetus aquæ, ita cor regis in manu Domini*. Prouerb.21. num.1. Princeps igitur, qui à ſolo Deo coercetur; etiam miti reſponſione tranquillatur: ac ſi mitis reſponſio diuinæ poteſtati quodammodò exæquetur. Illud autem: *Lingua mollis confringet duritiam*: vertunt Septuaginta: *Conterit oſſa*: pulchra antitheſi ad linguam ſine oſſe, & ipſa oſſa duriſſima. Nam verbis molliſſimis duriſſima conteruntur. Gratiſſimus olim extitit poſt diluuiū ramus oliuæ in ore columbæ, Geneſ.8. num.11. Vnde D.Ambroſ. lib. de Noe & arca, cap.19. *Vir*, inquit, *iuſtus Noe gauiſus eſt, fructum de veteri ſemine aliquem reſeruatum, cui non potuiſſent nocere diluuia*. Multò gratior extitit poſt tot iniurias in ore Annæ mollis reſponſio, orta ex veteri patientia, quam illa iniuriarum tempeſtas non potuerit labefactare. Qua proinde Heli incredibiliter delectatus, priorem illam ſeueritatem ſingulari humanitate commutauit.

Patiens reſponſio principes, tāquam lac, demulcet.

Principes, voluntarij à ſolo Deo coercentur.

Patiens reſponſio in ore Annæ, paciſera ramus plena in ore columbæ.

D.Ambr.

V. *Deus Iſrael det tibi, &c.* Dubitabis primò, vtrum hæc verba ſint optantis, an prophetantis? Caiet. fatetur ſe neſcire. Exiſtimo eſſe prophetantis, cum Dionyſ.Carthuſ. Primò, quia in Hebræo eſt: *Dabit tibi*: quæ loquutio abſoluta, magis redolet prophetiam: quamuis nec Vulgata illam penitus excludat. Nam etiam per modos imperatiuos prophetia declaratur; vt patet ex multis locis. Pſal.68. num.24. *Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua*. Pſalm.108. num.6. *Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius*. Iſai.6. num.10. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua*. Thren.1.num.22. *Ingrediatur omne malum eorum coram te, & vindemia eos, ſicut vindemiaſti me*. Iob. 18. n.12. *Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat coſtas illius*. In quibus locis, non imprecationes, ſed prophetiæ continentur; vt præter pleroſque interpretes ibi, docent vlterius Anacletus Papa epiſt.2. D.Aug. lib.1. de ſerm. Domini in monte cap.42. in 4. tom. D.Hier. lib.1. in lamentationes Ierem. cap.1. ad fiu. D. Gregor. lib.14. moral.cap.3. D.Thom. 2.2.q.83. art.8.ad 1. & plures alij. Similiter igitur quamuis Heli dixerit, *Det tibi*: non autem, *Dabit tibi*; adhuc nihilominus cenſeri poteſt prophetaſſe. Secundò, quia Anna credidit reſponſo ſacerdotis, tanquàm diuino oraculo; & propterea quaſi iam eſſet voti compos, exhilarata eſt; vt patet ſequenti n.& notat D.Chryſ. homil.1. de Anna. *Vides*, inquit, *mulieris fidē? priuſquàm acciperet, quod poſtularet, perinde confiſa eſt, quaſi iam accepiſſet*. Ergo cognouit ſibi hoc à Deo per ſacerdotem reuelatum. Tertiò, quia ſi Deus natiuitatem Iſaac, Sanſonis, & Baptiſtæ eorum parentibus, quamuis non omnes illam dicantur poſtu-

Hæc ſunt Heli non optantis, ſed prophetantis verba.
Probatur primò.
Modi etiam imperatiui continent prophetiam.

Anaclet.
D.Auguſt.

D.Gregor.
D.Thom.
Probatur ſecundò.

D.Chryſ.

Probatur tertiò.

A laſſe, per Angelos reuelauit; vt patet ex Gen.18. n.10. Iudic.13.n.3. Luc.1.n.13. cur natiuitatem Samuelis Annæ tam multis eam precibus obſecranti, ſaltem per ſacerdotem non reuelaret?

Sed dubitabis ſecundò, cur eorum natiuitates per Angelos reuelentur, huius autem per ſacerdotem? Neque enim credo Samuelem, ſi Ioannem excipias, alijs inferiorem fuiſſe; vt propterea eius natiuitas deberet ab inferiori nuntio diuulgari. Huic dubio iam obiter reſpondi annot.5. ſect.1. Nempè, quia ſacerdos ratione caſtitatis nihilò ab Angelo differebat. Sed reſponſio eſt myſtica. Cui proinde duplicem addo, quantùm coniicio, literæ propiorem. Vnam, quia Anna tantam habebat B fidem, vt Angelo nuntiante, non indigeret ad credendum, ſed vel homini reuelanti firmiſſimè aſſentiretur. Similem ob cauſam dicunt aliqui, Paſtores per Angelos, Magos per ſtellam, ad Chriſtum infantem adorandum, euocatos; quia Magi, quò erant firmiores in fide, eò minùs nobili omnio, quo euocarentur, indigebant. Alteram, quia oportebat, vt ſacerdos magnam de Samuele opinionem haberet: quò eum in tabernaculo educandum de rebus diuinis diligenter inſtrueret: & ab eo ſe poſteà inſtrui de rebus futuris humiliter pateretur: vt ex cap.3. patebit. Hanc autem opinionem aſſequebatur, certò ſciens, Samuelem diuino beneficio conceſſum, & diuino obſequio iam inde ab vtero deſtinatum.

VI. *Cur aliorū natiuitates per Angelos, Samuelis per ſacerdotem reuelentur.*

Prima reſponſio, quia Anna fides non Angelo reuelāte indigebat.

Secunda reſponſio, vt magnam de Samuel opinionem Heli conciperet.

Dubitabis tertiò, cur tam ſerò à Deo votis An- C næ obſecundetur? Cur tam multæ lacrymæ, & preces effundi permittantur; antequàm ei filius, quē poſtulat promittatur? Ratio planè eſt, vt eius fides, & conſtantia clarior ſpectetur. Ita ſentit D.Chryſ. homil.24. in epiſt. ad Epheſ. *An non*, inquit, *poterat dare Deus etiam abſque oratione? An neſciebat etiā ante petitionem mulieris deſiderium? Sed ſi dediſſet ante petitionem, non apparuiſſet mulieris animi alacritas; non fuiſſet manifeſta eius virtus; non tantam acquiſiſſet mercedem. Quamobrem dilatio non erat inuidia, ſed cura, ac prouidentia*. Et ſimilia repetit hom.79. ad popul. Eandem ob cauſam Chriſtus Dominus mulierem Chananæam clamantem poſt ſe, non ſolùm ſe audire diſſimulabat, ſed etiam tanquàm canem repellebat. Matth.15. à n.22. Vt dum ipſa ſæpiùs repulſa orationi inſtaret, & ſibi maius præmium acquireret: & alijs illuſtrius exemplum ante ocu- D los proponeret. Vnde D.Chryſ.homil.53. in Matt. *Noluit*, inquit, *tantam mulieris virtutem ignorationis tenebris obfuſcari. Non ergo, quia negligebat, verùm, vt repoſitum, atque abſconditum in animo eius virtutis theſaurum in lucem protraheret, eam repellebat*. Et ſimilia inculcat homil.44. in Geneſ. Clarius huius rei exemplum cernitur in Iſaac. *Qui cum quadraginta eſſet annorum, duxit vxorem*. Gen.25. n.20. & rurſus, *Sexagenarius erat, quando nati ſunt ei paruuli*. Ibid. n.26. Vnde totos viginti annos inter inedios ſine liberis, ſed in continuis precibus pro liberis traduxit. Cur igitur à Deo tam ſerò exaudi- E tur? Optimè D.Chryſ. *Vult*, inquit, *docere nos Deus magnitudinem patientia Iſaac, & clarè indicare, quanto tempore liberis caruerit; vt & nos æmulantes iuſtum, aſſidui ſimus in diuinis precibus, ſi quando aliquid à Deo petierimus*. Itaque Deus differt ſæpè numero poſtulata, vt poſtulantium animos patientia, alijſque virtutibus excultos manifeſtet. Sic Annæ petitio differtur, vt eius deuotio clarior euulgetur.

VII. *Anna votis tam ſero à Deo obſecūdatur, vt eius fides, & conſtantia ſpectetur.* D. Chryſ.

Chananæā Chriſtus repellit, vt eius fidei exemplum manifeſtet.

D.Chryſ.

Iſaac diu ſilijs carens, ſingulare patientiæ, & conſtantiæ dedit exemplum.

D.Chryſ.

Vltimò dubitabis, cur Heli dixerit, *Deus Iſrael det tibi*: cum tamen Anna implorauerit *Dominum exercituum*; vt patet ex num. 11. Reſpondeo quia hoc nomen, *Dominus exercituum*, timorem ſonat; illud,

VIII. *Cur Heli Deū Iſrael, & non Dominum exercituum.*

illud, *Deus Israel*, fauorem. Vnde significatur Anna cum timore ad orationem accessisse; recessisse cum fauore. Adde non dixisse, *Dominus exercituum*: sed, *Deus Israel*: vt significaret celeritatem beneficij impetrandi. Nam Deus cum punit, dicitur quidem *Dominus exercituum*, quia in morem exercitus tardè incedentis, lentè ad supplicium procedit. Cum tamen beneficium confert, dicitur *Deus Israel*, qui totus spiritus est, & proinde ad fauendum velocissimus. *Det*, inquit, *tibi petitionem tuam*. Cur non dixit expressè filium? Respondet Abulens. quia ignorabat, quod Anna petierit. Sed non assentior. Quo pacto enim nesciret sacerdos, quod prophetarat? Vsus igitur fuit communioribus verbis; quia sic rem satis explicabat, & modestiæ consolebat.

Deus ad puniendum tardus, velocissimus ad fauendum.

Abul.

Sacerdotis modestia in verbis.

Num. 18. Et illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit mulier in viam suam, & comedit; vultúsque illius non sunt ampliùs in diuersa mutati.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *INueniat gratiam.* Inuenire gratiam corā aliquo, seu in oculis alicuius, idem est in scriptura, quod placere, seu gratum esse. Vt patet Genes. 18. n. 3. Exod. 33. n. 12. Num. 11. n. 11. Iudic. 6. n. 17. 1. Reg. 27. n. 5. Esth. 7. n. 3. Luc. 1. n. 30. & passim alibi. Septuaginta in Sixtiana transferunt: *Inuenit gratiam*; quasi non iam postulet accipiendam, quàm acceptam gratuletur. Chaldæus. *Inueniat misericordiam.* Sensus idem. Optat igitur Anna inuenire gratiam sacerdotis, vt sacerdos pro illa pariter apud Deum intercedat; vt Lyran. Dionys. Caiet. Abul. Vatabl. cæterique exponunt. Sed quorsum sacerdotis orationem exigebat, quæ suam, vt diximus, ex diuina reuelatione sciebat implendam? Respondeo primò, vt sacerdotis oratio petitionem saltem acceleraret. Secundò, vt confirmaret: sciebat enim diuinas promissiones esse conditionales; & proinde suo demerito posse reuocari. Quo pacto Iacob, quamuis diuinam acceperit promissionem de possidenda terra Chanaan. Genes. 28. à num. 13. adhuc timuit congressum cum fratre Esau. Genes. 32. num. 7. Veritus, ne illa diuina promissio conditionalis foret, vt Lyran. aduertit, & propter aliquam suam culpam reuocaretur. Tertiò, vt filius à Deo datus, non tam suæ, quàm sacerdotis orationi tribueretur. In quo singularis Annæ humilitas elucet; ei similis, quam præstitit Ioab; qui cum ciuitatem Rabbath proprio labore iam esset expugnaturus; nuntios ad Dauidem remisit cum his verbis: *Dimicaui*, inquit, *aduersum Rabbath; & capienda est vrbs aquarum; nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam; ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria.* 2. Reg. 12. à n. 27. Vbi interpretes singularem ducis, erga suum regem obseruantiam, & humilitatem admirantur. Vt ibi latius dicemus.

Inuenire gratiam coram aliquo, idem in scriptura, ac placere.

Cur sacerdotis orationem exigeret Anna, cū suam iam à Deo exauditam sciret.

Lyran. Dionys. Caiet. Abul. Vatabl.

Diuinæ promissiones cōditionales.

Lyran.

Annæ humilitas non suæ, sed sacerdotis orationi datum filium tribuebat.

II. *Et abiit mulier, &c.* Abire in viam suam, idem est, quod reuerti; vt patet n. sequenti. *Reuersique sunt, &c.* Seu, vt habent Septuaginta: *Abierunt viam suam.* Sed quò reuersa est Anna? Dicunt aliqui, in domicilium, quod habebat in Ramatha. Melius tamen secundum Abul. in hospitium, quod habebat in Silo: ex quo manè præmissa oratione omnes se ad propriam domum contulere, vt ex proximè sequentibus patebit. Atque ità exprimunt Septuaginta. *Iuit*, inquiunt, *mulier in viam suam, & migrauit in diuersorium suum.* Sequitur: *Et comedit.* Septuaginta adduot: *Cum viro suo*, addunt insuper: *Et bibit*; vt coniugale, & perfectum epulum significarent. Nec intelligendum est de vnico actu, sed de facili vsu. Nam anteà præ tristitia ieiunabat; postea hilariter conuiuebat.

Abire in viam suam, idem est, ac reuerti.

III. *Vultusque illius.* Hæc verba frequenter linguis teruntur; quamuis non semper eorum intelligētia, saltem prout ad hunc locum pertinet, attingatur. Conueniunt igitur Patres, & interpretes Annæ constantiam his verbis commendari. Quibus assentior. Dissident, quia in re ea constantia cōmendetur. Prima expositio est eorum, qui absolutè loquuntur: & constantiā in diuino obsequio, ac perfectionis statu interpretantur. Ita mihi videtur intelligere D. Petr. Damian. lib. 7. epist. epist. 19. & in ordine 143. Vbi Blancam comitissam, quæ mundanam gloriam monastica paupertate commutarat, ad firmam in eo statu perseuerantiam adhortatus: *Tu*, inquit, *veneranda soror, quæ Euangelica quadriga, ac rotarum cælestium animalia sequeris, quorum sunt pedes recti; quæque cum ambulant, non reuertuntur; nequaquam, vt pro certo confidimus, Lot sequeris vxorem; sed potius Annæ imitaberis stabilita virtutem, cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Vbi Annam proponit, tanquàm perfectissimū constantiæ in statu perfectionis exemplar; quod vultus eius non sint amplius in diuersa mutati: quasi hæc de illa virtus hisce verbis prædicetur.

Qua in re Annæ constantia hisce verbis commendetur.

Prima expositio, de absoluta cōstātia in diuino obsequio.

D. Petr. Damian.

IV. In eundem sensum mihi videtur hæc verba interpretatus Gilbert. Abbas Cistertiens. serm. 10. in Cant. vbi sponsam dicentem: *Tenui eum, nec dimittam.* Cant. 3. n. 4. ac proinde perfectissimam in diuino amore perseuerantiam promittentem; comparat cum Anna: *cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Quasi vtraque, illa non dimittendo sponsum, hæc non mutando vultum in totius perfectionis statu perseuerare videatur. *Non sunt*, inquit, *vultus eius in diuersa mutati, quia nihil imminutum est desiderij semel cōcepti. Et quid aliud sonat, quod dicis, Non dimittam illum; nisi non mutabo in diuersa vultum; & in totum mentis alio non diuertam ab illo.* Vbi vtramque laudat de sua constantia in desiderio semel concepto, hoc est, in totius studio perfectionis; vt ipsemet Gilbert. statim declarat. Cum igitur Anna dicitur vultus non mutasse; proinde est, secundùm Gilbert. ac si diceretur, nunquàm ampliùs perfectionis propositum, ac studium remisisse. In quo fortassè Annam sponsæ anteferret; quia hæc constantiam promisit, illa impleuit. Vnde paulò post loquutus de Noe spiritualiter inebriato, vt ipse mysticè exponit: *Felix*, inquit, *si instar Annæ, huius vini nunquàm digessisset virtutem. Illa enim foris castigato corpore, mentis est passa temulentiam, & sanctam quam posteà non euacuaret, ebrietatem. Nam hoc sibi vult, quod non vlteriùs vultus eius sint in diuersa mutati. Talem sibi apprehensa ingitatem præsentia sponsa polliceri videtur, cum dicit, Non dimittam illum.* Quibus significat, Annam in sua perfectione perseuerasse; sponsam verò se perseueraturam promisisse.

Cōfirmatur. Gilbert.

Annæ constantia in perfectionis studio, sponsæ constantiæ præfertur.

V. Fauet huic expositioni D. Hier. in cap. 15. Prouerb. vbi Annæ constantiam his verbis significatam opponit improborum hominum inconstātiæ significatæ illis verbis ex eodem cap. n. 7. *Cor stultorum, etiam sibimetipsi dissimile erit; dum mutabilitate diuersarum cogitationum varium se exhibet; & nunquam idem, quod fuerat, manet. Cui contra de Anna, cum Domino intenta mente supplicaret, dicitur, vultúsque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Quare cū stultorum inconstantia à toto perfectionis statu procul

Impiorum inconstātia. D. Hier.

procul aberret; fit, vt in eodem Annæ constantia secundùm D. Hier. spectetur. Hanc expositionem ideò non admitto, quia supponit Annam in sua perfectione antea nutasse, & posteà conualuisse; cum tamen non minùs ex his, quæ anteà, quàm quæ posteà fecit, ab omnibus commendetur.

Prima expositio reiicitur.

VI. Secunda expositio est, de constantia in oratione: *Vultus eius non sunt ampliùs in diuersa mutati*: hoc est, nuoquàm ampliùs ab oratione cessauit. Ita videtur D. Hier. interpretari. Nam ad illa verba: *Oculus meus afflictus est, nec tacui*. Threo. 3. n. 49. *Instantiam*, inquit, *orationis, & perseuerantiam nos habere propheta docet. Qui ad cupita peruenire voluerit, reflectere mentem ab studio orationis non debet; sed magis perseuerare in intensione cepta illum oportet.* Quod statim duplici confirmat exemplo. Vno ipsius Annæ, cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati. Hoc est, quæ nunquàm ampliùs ab oratione recessit. Altero cæci Ierichuntini, qui eò magis clamabat, quò magis iubebatur tacere. Luc. 18. n. 39. Vndè quod vterque perseueranter petiit, liberaliter à Deo impetrauit. Eodem modo Rabanus ad eundem Threnor. locum D. Hieronymum sequutus interpretatur.

Secunda expositio de cõstantia in oratione.
D. Hieron.
Raban.

VII. Accedit Rupert. lib. 3. in Cant. c. 4. vbi de Anna, eiusque immutata facie loquutus: *Quid erat*, inquit, *illa vniformitas vultuum, non se ampliùs in diuersa mutantium? Nimirum identitas cogitationum; & valdè intenta earundem perseuerantia precum.* Vndè Annam in vna semper oratione persistentem comparat eum sponsa *in vno oculorum suorum, & in vno crine colli sui* diuinum sponsum vulnerante. Cant. 4. n. 9. Si enim geminos habebat oculos, & multos crines; cur in vno tantùm oculo, & in vno tantùm crine dicitur sponsum vulnerasse, hoc est, Deo placuisse? Nisi quia cœlestis sponsa illam oculorum, & crinium, hoc est, spiritualium intentionum, & affectionum multitudinem propter iugem orationis constantiam ad vnitatem colligebat. *Hoc est*, inquit Rupertus, *vnum oculorum* (scilicet habere, & in eo sponsum vulnerare:) *hæc vniformitas vultuum, oculorum spiritualium, vultuum internorum; indefessa charitate instam precem perseueranter, vti captum est, dirigere ad Dominum, ac semper cogitare id ipsum.* Nec aliter interpretatur idem Rupert. lib. 12. in Ioan. ad finem, vbi loquutus de illa oratione, qua Christus Dominus æternum parentem in cœnaculo precatus est. Ioan. 17. à n. 1. *Hæc*, inquit, *Pontifex summus, propitiator ipse, & propitiatorium, sacerdos, & sacrificium, pro nobis orauit, & vultus eius non sunt ampliùs in diuersa mutati. Non enim cessantibus verbis validus cordis clamor conquieuit.* Vbi docet, ideò Christum Dominum, vultum in diuersa non mutasse, quia orationem nunquàm intermisit. Tandem iuxta hanc expositionem idem Rupert. in vita Sancti Heriberti Archiepiscopi Coloniens. cap. 13. cum laudat, quòd Deum perseueranter pro quodam beneficio precaretur. *Facit*, inquit, *hoc instanter, & sicut de sancta Anna prophetissa scriptum est, vultus illius non sunt ampliùs in diuersa mutati: non ante destitit, donec suis condignum meritis responsum cælitus accepit.* Sed neque huic expositioni acquiesco; quia Annæ preces pro filio obtinendo, postquàm illum obtinuit, cessare debuerunt.

Rupert.
Cõfirmatur.
In vno oculorum, & in vno crine, idest, in iugi, & continua oratione, Christus amore vulneratur.
Rupert.
Christi Domini iugis oratio.
Rupert.
Secunda expositio refellitur.

VIII. Tertia expositio est, de constantia in ea modestia, feruore, & affectu, qui in orantis animo, etiam post orationem, æquum est, vt relinquantur. Sic igitur Anna ab oratione recessit, vt semper se orasse meminerit, & illum oris habitum, qui decet eam, quæ cum Deo habuerit commercium, perpetuò conseruarit. Ita interpretatur D. Gregor. lib. 33. moral. cap. 21. vbi inuehitur in eos, qui sunt in

Tertia expositio, de cõstãtia in cõpunctione, & modestia ex oratione relicta.
D. Greg.

A oratione deuoti, & post orationem dissoluti. *Sunt*, inquit, *intra sanctam Ecclesiam nonnulli, qui prolixas ad Deum preces habent; sed vitam deprecantium non habent. Hi nonnunquam etiam lacrymas in oratione percipiunt; sed cum post orationis tempora eorum mentem superbia pulsauerit; illico in fastu elationis intumescunt.* Et statim rem illustrat exemplo Balaami. *Qui*, inquit, *iustorum tabernacula conspiciens, ait, moriatur anima mea morte iustorum.* Num. 23. n. 10. *Sed cum compunctionis tempus abscessit; contra eorũ vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit; & cum occasionẽ de auaritia reperit, illico oblitus est, quidquid sibi de innocentia optauit.* Sed statim è contrario agendum esse, confirmat exemplo Annæ. *Virtutis*, inquit, *pondus oratio non habet, quam nequaquam perseuerantia continui amoris tenet. Quod benè de Anna flente perhibetur: Vultusque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati; quia videlicèt mens eius nequaquàm post preces inepta lætitia lasciuiendo perdidit; quod orationis suæ tempore gemitu rigore exquisiuit.* Qui rursùs lib. 4. dialog. cap. 59. eandem doctrinam inculcat, & eodem Annæ exemplo cõfirmat. *Studendum*, inquit, *nobis est, vt etiam post orationis tempora, in quantum Deo largiente possumus, in ipso animum suo pondere, & vigore seruemus: ne post cogitatio fluxa dissoluat; ne vana mentis lætitia subrepat; & lucrum compunctionis anima per iniuriam fluxæ cogitationis perdat. Sic quippe quod poposcerat Anna obtinere meruit: quia se post lacrymas in eodem mentis vigore C seruauit, vultusque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati. Quæ igitur non est oblita, quod petiit, non est priuata munere, quod poposcit.*

B
Post orationem deuotio, & cõpunctio conseruãda.

IX. Eleganter de hac re Vualfridus lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 12. vbi Annæ orationem nobis proponens imitandam: *In oratione*, inquit, scilicet Annæ, *discenda est instantia humilis, & post orationem perseuerantia salutaris. Legitur siquidem de illa, quia vultus eius non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Et statim inuehitur in eos, qui peracta oratione, ac si nunquàm orassent, dissoluuntur. *Qui*, inquit, *peracta oratione, vel ad malam consuetudinem, vel ad noua facinora sine respectu mox prosilit, fructum orationis perdit. Nam quidam in oratione pectus pugnis panimẽsam, caput contundunt, voces muliebri garrulitate submittunt; & in proximo vel verbis, vel factis alios conD turbare, & semetipsos non metuunt culpabiles exhibere. Hi nimirum contra iudicem, quem orando honorant, moribus pugnant.* dicitur Anna vultus non ampliùs in diuersa mutasse, quia semper debitam post orationem modestiam, & grauitatem cõseruauit. Non displicet hæc expositio; quamuis, quæ sequitur, literæ propior, & congruentior videatur.

Vualfr.
In oratione deuoti, post orationem dissoluti, orationis fructum perdunt.
Tertia expositio probabilis.

X. Quarta igitur, & vltima expositio est, de constantia in lætitia, quam ex oratione, ac diuino oraculo recepit. Nam cum Anna tristi, & amaro animo ad orationem accesserit, explicari in litera oportebat; læto, & hilari animo ex oratione recessisse: siue ea lætitia immediatè ex oratione orta fuerit, siue ex sacerdotis oraculo; quod cum orãE ti redditum fuerit, non censetur ab ipsa oratione diuersum. Fauet Hebræa litera: *Et facies eius non fuerunt ei vltra.* Nam, *facies*, in plurali apud Hebræos, sæpè pro mærore, & ira vsurpantur. *Pones eos in clibanum ignis in tempore vultus tui.* Psalm. 21. n. 10. Hebraicè: *In tempore facierum tuarum.* Hoc est, quando iratam, & mæstam faciem ostendes. Item, *Vultus Domini super facientes mala.* Psalm. 34. n. 17. Hebraicè: *Facies*, in plurali. Hoc est, ira, quæ frontem contrahit, & mæstam reddit. Sensus igitur est. Non fuit ampliùs tristis. Clariùs pro hac expositione transtulit Chaldæus: *Vultus mali non fuerunt ei vltra.* Nam, *mali*, id est, cõtracti, ac tristes: sicut

Quarta, & probabilior expositio, de constantia in lætitia ex oratione recepta.
Facies, pro mærore, & ira passim vsurpantur.

illud, *Deus Israel*, fauorem. Vnde significatur Annam cum timure ad orationem accessisse; recessisse cum fauore. Addc non dixisse, *Dominus exercituum*: sed, *Deus Israel*: vt significaret celeritatem beneficij impetrandi. Nam Deus cum punit, dicitur quidem *Dominus exercituum*, quia in morem exercitus tarde incedentis, lentè ad suppliciũ procedit. Cum tamen beneficiũ confert, dicitur *Deus Israel*, qui totus spiritus est, & proinde ad fauendũ velocissimus. *Det*, inquit, *tibi petitionem tuam*. Cur non dixit expreſse filium? Respondet Abulens. quia ignorabat, quod Anna petierit. Sed non assentior. Quo pacto enim nesciret sacerdos, quod prophetarat? Vsus igitur fuit communioribus verbis; quia sic rem satis explicabat, & modestiæ consulebat.

Deus ad puniendũ tardus, vel ocissimus ad fauendum.

Abul.

Sacerdotis modestia in verbis.

A

B

Num. 18. Et illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit mulier in viam suam, & comedit; vultúsque illius nou sunt ampliùs in diuersa mutati.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. INueniat gratiam. Inuenire gratiam corã aliqoo, seu in oculis alicuius, idem est in scriptura, quod placere, seu gratum esse. Vt patet Genes. 18. n. 3. Exod. 33. n. 12. Num. 11. n. 11. Iudic. 6. n. 17. 1. Reg. 27. n. 5. Esth. 7. n. 3. Luc. 1. n. 30. & passim alibi. Septuaginta in Sixtiana transferunt: *Inuenit gratiam*; quasi nun tam postulet accipiendam, quàm acceptam gratuletur. Chaldæus. *Inueniat misericordias*. Sensus idem. Optat igitur Anna inuenire gratiam sacerdotis, vt sacerdos pto illa pariter apud Deum intercedat; vt Lyran. Dionys. Caiet. Abul. Vatabl. cæteriqne exponunt. Sed quorsum sacerdotis orationem exigebat, quæ suam, vt diximus, ex diuina reuelatione sciebat implendam? Respondeo primò, vt sacerdotis oratio petitionem saltem acceleraret. Secundò, vt confirmaret: sciebat enim diuinas promissiones esse conditionales; & proinde suo demerito posse reuocari. Quo pacto Iacob, quanuis diuinam acceperit promissionem de possidenda terra Chanaan. Genes. 28. à num. 13. adhuc timuit congressum eum fratre Esau. Genes. 32. oum. 7. Veritus, ne illa diuina promissio conditionalis foret, vt Lyran. aduertit, & propter aliquam suam culpam reuocaretur. Tertiò, vt filios à Deo datus, non tam suæ, quàm sacerdotis orationi tribueretur. In quo singularis Annæ humilitas elucet; ei similis, quam præstitit Ioab; qui cum ciuitatem Rabbath proprio labore iam esset expugnaturus; nuntium ad Dauidem remisit eum his verbis: *Dimicaui*, inquit, *aduersum Rabbath; & capienda est vrbs aquarum; nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam; ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria*. 2. Reg. 12. à n. 27. Vbi interpretes singularem ducis, erga suum regem obseruantiam, & humilitatem admirantur. Vt ibi latius dicemus.

Inuenire gratiam coram aliquo, idem in scriptura, ac placere.
Cur sacerdotis orationem exigeret Anna, cũ suam iam à Deo exauditam sciret.
Lyran.
Dionys.
Caiet.
Abul.
Vatabl.
Diuina promissiones cõditionales.
Lyran.
Anna humilitas non sua, sed sacerdotis orationi datum filium tribuebat.

C

D

E

II. *Et abiit mulier, &c.* Abire in viam suam, idem est, quod reuerti; vt patet n. sequenti. *Reuersique sunt, &c.* Seu, vt habent Septuaginta: *Abierunt viam suam*. Sed quò reuersa est Anna? Dicunt aliqui, in domicilium, quod habebat in Ramatha. Meliùs tamen secundum Abul. in hospitium, quod habebat in Silo: ex quo manè præmissa oratione omnes se ad propriam domum contulere, vt ex proximè sequentibus patebit. Atque ità exprimunt Septuagiota. *Iuit*, inquiunt, *mulier in viam suam, & migrauit in diuersorium suum*. Sequitur: *Et comedit*. Septuagiota addunt: *Cum viro suo*, addunt insuper: *Et bibit*; vt coniugale, & perfectum epulum significarent. Nec intelligendum est de vnico actu, sed de facili vsu. Nam anteà præ tristitia ieiunabat; postea hilariter conuiuebat.

Abire in viam suam, idem est, ac reuerti.

III. *Vultusque illius.* Hæc verba frequenter lingois teruntur; quanuis oon semper eorum intelligẽtia, saltem prout ad hunc locum pertinet, attingatur. Conueniunt igitur Patres, & interpretes Annæ constantiam his verbis commendari. Quibus assentior. Dissident, quia io re ea constantia cõmendetur: Prima expositio est eorum, qui absolutè loquuntur: & constantiã in dioino obsequio, ac perfectionis statu ioterpretantur. Ita mihi videtur intelligere D. Petr. Damiao. lib. 7. epist. epist. 19. & in otdioe 143. Vbi Blancam comitissam, quæ mundanam gloriam monastica paupertate commutarat, ad firmam in eo statu perseuerantiam adhurtatus: *Tu*, iuquit, *veneranda soror, quæ Euangelica quadriga, ac rotarum cælestium animalia sequeris, quorum sunt pedes recti; quæque cum ambulant, non reuertuntur; nequaqnam, vt pro certo confidimus, Lot sequeris vxorem; sed potius Annæ imitaberis stabilita virtutem, cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati*. Vbi Annam proponit, tanquàm perfectissimũ constantiæ in statu perfectionis exemplar; quod vultus eius non sint amplius in diuersa mutati: quasi hæc de illa virtus hisce verbis prædicetur.

Quæ in re Anna constantia hisce verbis commendetur.
Prima expositio, de absoluta cõstãtia in diuino obsequio.
D. Petr. Damian.

IV. In eundem sensum mihi videtur hæc verba interpretatus Gilbert. Abbas Cistertiens. serm. 10. iu Cant. vbi sponsaoi dicentem: *Tenus eum, nec dimittam*. Cant. 3. n. 4. ac proinde perfectissimam in diuino amore perseuerantiam promittentem; comparat cum Anna: *cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati*. Quasi vtraque, illa non dimittendo sponsum, hæc non mutando vultum in totius perfectionis statu perseuerare videatur. *Non sunt*, inquit, *vultus eius in diuersa mutati, quia nihil imminutum est desiderij semel cõcepti. Et quid aliud sonat, quod dicit, Non dimittam illum; nisi non mutabo in diuersa vultum; & in tutum mentis aliò non diuertam ab illo*. Vbi vtramque laudat de sua constantia in desiderio semel concepto, hoc est, in totius studio perfectionis; vt ipsemet Gilbert. statim declarat. Cum igitur Aona dicitur vultus non mutasse; proinde est, secundùm Gilbert. ac si diceretur, nunquàm ampliùs perfectionis propositum, ac studium remisisse. In quo fortaſsè Annam sponsæ anteferret; quia hæc constantiam promisit, illa impleuit. Vnde paulò post loquutos de Noe spiritualiter inebriato, vt ipse mysticè exponit: *Felix*, inquit, *si instar Annæ, huius vini nunquàm degessisset virtutem. Illa enim foris castigato corpore, mentis est passa temulentiam, & sanctam quam posteà non euacuaret, ebrietatem. Nam hoc sibi vult, quòd non vlterius vultus eius sint in diuersa mutati. Talem sibi apprehensa ingitatem præsentia sponsa polliceri videtur, cum dicit, Non dimittam illum*. Quibus significat, Annam in sua perfectione perseuerasse; sponsam verò se perseueraturam promisisse.

Cõfirmatur. Gilbert.
Annæ constantia in perfectionis studio, sponsæ constantia præfertur.

V. Fauet huic expositioni D. Hier. in cap. 15. Prouerb. vbi Annæ constantiam bis verbis significatam opponit improborum hominum incunstãtiæ significatæ illis verbis ex eodem cap. n. 7. *Cor stultorum, etiam sibimetipsi dissimile erit; dum mutabilitate diuersarum cogitationum varium se exhibet; & nunquam idem, quod fuerat, manet. Cui contra de Anna, cum Domino intenta mente supplicaret, dicitur, vultúsque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati*. Quare cũ stultorum ioconstantia à toto perfectionis statu

Impiorum inconstãtia. D. Hier.

procul

procul aberret; fit, vt in eodem Annæ constantia secundùm D. Hier. spectetur. Hanc expositionem ideò non admitto, quia supponit Annam in sua perfectione antea nutasse, & posteà conualuisse; cum tamen non minùs ex his, quæ anteà, quàm quæ posteà fecit, ab omnibus commendetur.

Prima expositio reiicitur.

VI. Secunda expositio est, de constantia in oratione: *Vultus eius non sunt ampliùs in diuersa mutati:* hoc est, nunquàm ampliùs ab oratione cessauit. Ita videtur D. Hier. interpretari. Nam ad illa verba: *Oculus meus afflictus est, nec tacui.* Thren. 3. n. 49. *Instantiam*, inquit, *orationis, & perseuerantiam nos habere propheta docet. Qui ad cupita peruenire voluerit, reflectere mentem ab studio orationis non debet; sed magis perseuerare in intensione capta illum oportet.* Quod statim duplici confirmat exemplo. Vno ipsius Annæ, cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati. Hoc est, quæ nunquàm ampliùs ab oratione recessit. Altero cæci Ierichuntini, qui eò magis clamabat, quò magis iubebatur tacere. Luc. 18. n. 39. Vndè quod vterque perseueranter petiit, liberaliter à Deo impetrauit. Eodem modo Rabanus ad eundem Threnor. locum D. Hieronymum sequutus interpretatur.

Secunda expositio de cōstantia in oratione.
D. Hieron.
Raban.

VII. Accedit Rupert. lib. 3. in Cant. c. 4. vbi de Anna, eiusque immutata facie loquutus: *Quid erat*, inquit, *illa vniformitas vultuum, non se ampliùs in diuersa mutantium? Nimirum identitas cogitationum; & valdè intenta earundem perseuerantia precum.* Vndè Annam in vna semper oratione persistentem comparat cum sponsa *in vno oculorum suorum, & in vno crine colli sui* diuinum sponsum vulnerante. Cant. 4. n. 9. Si enim geminos habebat oculos, & multos crines; cur in vno tantùm oculo, & in vno tantùm crine dicitur sponsum vulnerasse, hoc est, Deo placuisse? Nisi quia cœlestis sponsa illam oculorum, & crinium, hoc est, spiritualium intentionum, & affectionum multitudinem propter iugem orationis constantiam ad vnitatem colligebat. *Hoc est*, inquit Rupertus, *vnum oculorum* (scilicet habere, & in eo sponsum vulnerare:) *hæc vniformitas vultuum, oculorum spiritualium, vultuum internorum; indefessa charitate instam precem perseueranter, vti captum est, dirigere ad Dominum, ac semper cogitare id ipsum.* Nec aliter interpretatur idem Rupert. lib. 12. in Ioan. ad finem, vbi loquutus de illa oratione, qua Christus Dominus æternum parentem in cœnaculo precatus est. Ioan. 17. à n. 1. *Hæc*, inquit, *Pontifex summus, propitiator ipse, & propitiatorium, sacerdos, & sacrificium, pro nobis orauit, & vultus eius non sunt ampliùs in diuersa mutati. Non enim cessantibus verbis validus cordis clamor conquieuit.* Vbi docet, ideò Christum Dominum, vultum in diuersa non mutasse, quia orationem nunquàm intermisit. Tandem iuxta hanc expositionem idem Rupert. in vita Sancti Hereberti Archiepiscopi Coloniens. cap. 13. eum laudat, quòd Deum perseueranter pro quodam beneficio precaretur. *Facit*, inquit, *hoc instanter, & sicut de sancta Anna prophetissa scriptum est, vultus illius non sunt ampliùs in diuersa mutati: non ante destitit, donec suis condignum meritis responsum caelitus accepit.* Sed neque huic expositioni acquiesco; quia Annæ preces pro filio obtinendo, postquàm illum obtinuit, cessare debuerunt.

Rupert.
Cōfirmatur.
In vno oculorum, & in vno crine, idest, in iugi, & continua oratione, Christus amore vulneratur.
Rupert.
Christi Domini iugis oratio.
Rupert.
Secunda expositio refellitur.

VIII. Tertia expositio est, de constantia in ea modestia, seruore, & affectu, qui in orantis animo, etiam post orationem, æquum est, vt relinquantur. Sic igitur Anna ab oratione recessit, vt semper se orasse meminerit, & illum oris habitum, qui decet eam, quæ cum Deo habuerit commercium, perpetuò conseruarit. Ita interpretatur D. Gregor. lib. 33. moral. cap. 21. vbi inuehitur in eos, qui sunt in

Tertia expositio, de constātia in cōpunctione, & modestia ex oratione relicta.
D. Greg.

A orationе deuoti, & post orationem dissoluti. *Sunt*, inquit, *intra sanctam Ecclesiam nonnulli, qui prolixas ad Deum preces habent; sed vitam deprecantium non habent. Hi nonnunquam etiam lacrymas in oratione percipiunt; sed cum post orationis tempora eorum mentem superbia pulsauerit; illico in fastu elationis intumescunt.* Et statim rem illustrat exemplo Balaami, *Qui*, inquit, *iustorum tabernacula conspiciens, ait, moriatur anima mea morte iustorum.* Num. 23. n. 10. *Sed cum compunctionis tempus abscessit; contra eorū vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit; & cum occasionē de auaritia reperit, illico oblitus est, quidquid sibi de innocentia optauit.* Sed statim è contrario agendum esse, confirmat exemplo Annæ. *Virtutis*, inquit, *pondus oratio non habet, quam nequaquam perseuerantia continui amoris tenet. Quod benè de Anna flente perhibetur: Vultusque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati; quia videlicet mens eius nequaquàm post preces inepta lætitia lasciuiendo perdidit; quod orationis sua tempore gemituum rigore exquisiuit.* Qui rursùs lib. 4. dialog. cap. 59. eandem doctrinam inculcat, & eodem Annæ exemplo cōfirmat. *Studendum*, inquit, *nobis est, vt etiam post orationis tempora, in quantum Deo largiente possumus, in ipso animum suo pondere, & vigore seruemus: ne post cogitatio fluxa dissoluat; ne vana mentis lætitia subrepat, & lucrum compunctionis anima per incuriam fluxæ cogitationis perdat. Sic quippe quod poposcerat Anna obtinere meruit: quia se post lacrymas in eodem mentis vigore seruauit, vultúsque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati. Quæ igitur non est oblita, quod petiit, non est priuata munere, quod poposcit.*

B
Post orationem deuotio, & cōpunctio conseruāda.
C

IX. Eleganter de hac re Vualfridus lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 12. vbi Annæ orationem nobis proponens imitandam: *In oratione*, inquit, scilicet Annæ, *discenda est instantia humilis, & post orationem perseuerantia salutaris. Legitur siquidem de illa, quia vultus eius non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Et statim inuehitur in eos, qui peracta oratione, ac si nunquàm orassent, dissoluuntur. *Qui*, inquit, *peracta oratione, vel ad malam consuetudinem, vel ad noua facinora sine respectu mox prosilit, fructum orationis perdit. Nam quidam in oratione pectus pugnis pauimētant, caput contundunt, voces muliebri garrulitate submittunt; & in proximo vel verbis, vel factis alios conturbare, & semetipsos non metuunt culpabiles exhibere. Hi nimirum contra iudicem, quem orando honorant, moribus pugnant.* dicitur Anna vultus non ampliùs in diuersa mutasse, quia semper debitam post orationem modestiam, & grauitatem cōseruauit. Non displicet hæc expositio; quamuis, quæ sequitur, literæ propior, & congruentior videatur.

Vualfr.
In oratione deuoti, post orationem dissoluti, orationis fructum perdunt.
D
Tertia expositio probabilis.

X. Quarta igitur, & vltima expositio est, de constantia in lætitia, quam ex oratione, ac diuino oraculo recepit. Nam cum Anna tristi, & amaro animo ad orationem accesserit, explicari in litera oportebat; læto, & hilari animo ex oratione recessisse: siue ea lætitia immediatè ex oratione orta fuerit, siue ex sacerdotis oraculo; quod cum orāti redditum fuerit, non censetur ab ipsa oratione diuersum. Fauet Hebræa litera: *Et facies eius non fuerunt ei vltra.* Nam, *facies*, in plurali apud Hebræos, sæpè pro mœrore, & ira vsurpantur. *Pones eos in clibanum ignis in tempore vultus tui.* Psalm. 21. n. 10. Hebraicè: *In tempore facierum tuarum.* Hoc est, quando iratam, & mæstam faciem ostendes. Item, *Vultus Domini super facientes mala.* Psalm. 34. n. 17. Hebraicè: *Facies*, in plurali. Hoc est, ira, quæ frontem contrahit, & mæstam reddit. Sensus igitur est. Non fuit ampliùs tristis. Clariùs pro hac expositione transtulit Chaldæus: *Vultus mali non fuerunt ei vltrà.* Nam, *mali*, id est, cōtracti, ac tristes: sicut

Quarta, & probabilior expositio, de constantia in lætitia ex oratione recepta.
E
Facies, pro mœrore, & ira passim vsurpantur.

illud, *Deus Israel*, fauorem. Vnde significatur Anna eum timore ad orationem accessisse; recessisse eum fauore. Adde non dixisse, *Dominus exercituum*: sed, *Deus Israel*: vt significaret celeritatem beneficij impetrandi. Nam Deus cum punit, dicitur quidem *Dominus exercituum*, quia in morem exercitus tarde incedentis, lenè ad supplicium procedit. Cum tamen beneficiũ confert, dicitur *Deus Israel*, qui totus spiritus est, & proinde ad fauendũ velocissimus. *Det*, inquit, *tibi petitionem tuam*. Cur non dixit expresse filium? Respondet Abulens. quia ignorabat, quod Anna petierit. Sed non assentior. Quo pacto enim nesciret sacerdos, quod prophetarat? Vsus igitur fuit communioribus verbis; quia sic rem satis explicabat, & modestiæ consulebat.

Deus ad puniendũ tardus, velocissimus ad fauendum.

Abul.

Sacerdotis modestia in verbis.

Num. 18. Et illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit mulier in viam suam, & comedit; vultúsque illius non sunt ampliùs in diuersa mutati.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *INueniat gratiam.* Inuenire gratiam corã aliquo, seu in oculis alicuius, idem est in scriptura, quod placere, seu gratum esse. Vt patet Genes. 18. n. 3. Exod. 33. n. 12. Num. 11. n. 11. Iudic. 6. n. 17. 1. Reg. 27. n. 5. Esth. 7. n. 3. Luc. 1. n. 30. & passim alibi. Septuaginta in Sixtiana transferunt: *Inuenit gratiam*; quasi non tam postulet accipiendam, quàm acceptam gratuletur. Chaldæus. *Inueniat misericordiam*. Sensus idem. Optat igitur Anna inuenire gratiam sacerdotis, vt sacerdos pro illa pariter apud Deum intercedat; vt Lyran. Dionys. Caiet. Abul. Vatabl. cæterique exponunt. Sed quorsum sacerdotis orationem exigebat, quæ suam, vt diximus, ex diuina reuelatione sciebat implendam? Respondeo primò, vt sacerdotis oratio petitionem saltem acceleraret. Secundò, vt confirmaret: sciebat enim diuinas promissiones esse conditionales; & proinde suo demerito posse reuocari. Quo pacto Iacob, quamuis diuinam acceperit promissionem de possidenda terra Chanaan. Genes. 28. à num. 13. adhuc timuit congressum cum fratre Esau. Genes. 32. num. 7. Veritus, ne illa diuina promissio conditionalis foret, vt Lyran. aduertit, & propter aliquam suam culpam reuocaretur. Tertiò, vt filius à Deo datus, non tam suæ, quàm sacerdotis orationi tribueretur. In quo singularis Annæ humilitas elucet; ei similis, quam præstitit Ioab; qui cum ciuitatem Rabbath proprio labore iam esset expugnaturus; nuntium ad Dauidem remisit cum his verbis: *Dimicaui*, inquit, *aduersum Rabbath; & capienda est vrbs aquarum; nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam; ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria*. 2. Reg. 12. à n. 17. Vbi interpretes singularem ducis, erga suum regem obseruantiam, & humilitatem admirantur. Vt ibi latius dicemus.

Inuenire gratiam coram aliquo, idem in scriptura, ac placere.

Cur sacerdotis orationem exigeret Anna, cũ suam iam à Deo exauditam sciret.

Lyran. Dionys. Caiet. Abul. Vatabl.

Diuinæ promissiones cõditionales.

Lyran.

Annæ humilitas non suæ, sed sacerdotis orationi datum filium tribuebat.

II. *Et abiit mulier, &c.* Abire in viam suam, idem est, quod reuerti; vt patet n. sequenti. *Reuersique sunt, &c.* Seu, vt habent Septuaginta: *Abierunt viam suam.* Sed quò reuersa est Anna? Dicunt aliqui, in domicilium, quod habebat in Ramatha. Meliùs tamen secundum Abul. in hospitium, quod habebat in Silo: ex quo manè præmissa oratione omnes se ad propriam domum contulere, vt ex proximè sequentibus patebit. Atque ità exprimunt Septua- A ginta. *Iuit*, inquiunt, *mulier in viam suam, & migrauit in diuersorium suum.* Sequitur: *Et comedit*. Septuaginta addunt: *Cum viro suo*, addunt insuper: *Et bibit*; vt coniugale, & perfectum epulum significarent. Nec intelligendum est de vnico actu, sed de facili vsu. Nam antea præ tristitia ieiunabat; postea hilariter comedebat.

Abire in viam suam, idem est, ac reuerti.

III. *Vultusque illius.* Hæc verba frequenter linguis teruntur; quamuis non semper eorum intelligẽtia, saltem prout ad hunc locum pertinet, attingatur. Conueniunt igitur Patres, & interpretes Annæ constantiam bis verbis commendari. Quibus assentior. Dissident, quia in re ea constantia cõmendetur: Prima expositio est eorum, qui absolutè lo- B quuntur: & constantiã in diuino obsequio, ac perfectionis statu interpretantur. Ita mihi videtur intelligere D. Petr. Damian. lib. 7. epist. epist. 19. & in ordine 143. Vbi Blancam comitissam, quæ mundanam gloriam monastica paupertate commutarat, ad firmam in eo statu perseuerantiam adhurtatus: *Tu*, inquit, *veneranda soror, quæ Euangelica quadriga, ac rotarum cælestium animalia sequeris, quorum sunt pedes recti; quæque cum ambulant, non reuertuntur; nequaquam, vt pro certo confidimus, Lot sequeris vxorem; sed potius Annæ imitaberis stabilitatem virtutem, cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Vbi Annam proponit, tanquàm perfectissimũ constantiæ in statu perfectionis exemplar; quod vultus eius non sint amplius in diuersa mutati: C quasi hæc de illa virtus hisce verbis prædicetur.

Quæ in re Annæ constantia hisce verbis commendetur. Prima expositio, de absoluta cõstãtia in diuino obsequio.

D. Petr. Damian.

IV. In eundem sensum mihi videtur hæc verba interpretatus Gilbert. Abbas Cistertiens. serm. 10. in Cant. vbi sponsam dicentem: *Tenui eum, nec dimittam.* Cant. 3. n. 4. ac proinde perfectissimam in diuino amore perseuerantiam promittentem; comparat cum Anna: *cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Quasi vtraque, illa non dimittendo sponsum, hæc non mutando vultum in totius perfectionis statu perseuerare videatur. *Non sunt*, inquit, *vultus eius in diuersa mutati, quia nihil imminutum est desiderij semel cõcepti. Et quid aliud sonat, quod dicit, Non dimittam illum; nisi non mutabo in diuersa vultum; & in tutum mentis aliò non diuertam ab illo.* Vbi vtramque laudat de sua constantia in desiderio semel concepto, hoc est, in totius studio perfe- D ctionis; vt ipsemet Gilbert. statim declarat. Cum igitur Anna dicitur vultus non mutasse; proinde est, secundùm Gilbert. ac si diceretur, nunquàm ampliùs perfectionis propositum, ac studium remisisse. In quo fortasse Annam sponsæ anteferret; quia hæc constantiam promisit, illa impleuit. Vnde paulò post loquutus de Noe spiritualiter inebriato, vt ipse mysticè exponit: *Felix*, inquit, *si instar Annæ, huius vini nunquàm digessisset virtutem. Illa enim foris castigato corpore, mentis est passa temulentiam, & sanctam quam posteà non euacuaret, ebrietatem. Nam hoc sibi vult, quòd non vlteriùs vultus eius sint in diuersa mutati. Talem sibi apprehensa iugitatem præsentia sponsa polliceri videtur, cum dicit, Non dimittam illum.* Quibus significat, Annam in sua perfectione E perseuerasse; sponsam verò se perseueraturam promisisse.

Cõfirmatur. Gilbert.

Annæ constantia in perfectionis studio, sponsæ constantiæ præfertur.

V. Fauet huic expositioni D. Hier. in cap. 15. Prouerb. vbi Annæ constantiam bis verbis significatam opponit improborum hominum inconstãtiæ significatæ illis verbis ex eodem cap. n. 7. *Cor stultorum, etiam sibimetipsi dissimile erit; dum mutabilitate diuersarum cogitationum varium se exhibet; & nunquam idem, quod fuerat, manet. Cui contra de Anna, cum Domino intenta mente supplicaret, dicitur, vultúsque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Quare cũ stultorum inconstantia à toto perfectionis statu procul

Impiorum incõstãtia. D. Hier.

procul aberret; sit, vt in eadem Annæ constantia secundùm D. Hier. spectetur. Hanc expositionem ideò non admitto, quia supponit Annam in sua perfectione antea nutasse, & posteà consoluisse; cum tamen non minus ex his, quæ anteà, quàm quæ posteà fecit, ab omnibus commendetur.

Prima expositio reiicitur.

VI. Secunda expositio est, de constantia in oratione: *Vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati*: hoc est, nunquàm amplius ab oratione cessauit. Ita videtur D. Hier. interpretari. Nam ad illa verba: *Oculus meus afflictus est, nec tacuit*. Thren. 3. n. 49. *Instantiam*, inquit, *orationis, & perseuerantiam nos habere propheta docet. Qui ad cupita peruenire voluerit, reflectere mentem ab studio orationis non debet; sed magis perseuerare in intensione capta illum oportet*. Quod statim duplici confirmat exemplo. Vno ipsius Annæ, cuius vultus non sunt amplius in diuersa mutati. Hoc est, quæ nunquam amplius ab oratione recessit. Altero cæci Ierichuntini, qui eò magis clamabat, quò magis iubebatur tacere. Luc. 18. n. 39. Vndè quod vterque perseueranter petiit, liberaliter à Deo impetrauit. Eodem modo Rabanus ad eundem Threnor. locum D. Hieronymum sequutus interpretatur.

Secunda expositio de constantia in oratione. D. Hieron. Raban.

VII. Accedit Rupert. lib. 3. in Cant. c. 4. vbi de Anna, eiusque immutata facie loquutus: *Quid erat*, inquit, *illa vniformitas vultuum, non se amplius in diuersa mutantium? Nimirum identitas cogitationum; &* valdè intenta earundem perseuerantia precum. Vndè Annam in vna semper oratione persistentem comparat cum sponsa *in vno oculorum suorum, & in vno crine colli sui* diuinum sponsum vulnerante. Cant. 4. n. 9. Si enim geminos habebat oculos, & multos crines, cur in vno tantùm oculo, & in vno tantùm crine dicitur sponsum vulnerasse, hoc est, Deo placuisse? Nisi quia cœlestis sponsa illam oculorum, & crinium, hoc est, spiritualium intentionum, & affectionum multitudinem propter ingem orationis constantiam ad vnitatem colligebat. *Hoc est*, inquit Rupertus, *vnum oculorum* (scilicet habere, & in eo sponsum vulnerare:) *hæc vniformitas vultuum, oculorum spiritualium, vultuum internorum; indefessa charitate iustam precem perseuerante, vti captum est, dirigere ad Dominum, ac semper cogitare id ipsum*. Nec aliter interpretatur idem Rupert. lib. 12. in Ioan. ad finem, vbi loquutus de illa oratione, qua Christus Dominus æternum parentem in cœnaculo precatus est. Ioan. 17. à n. 1. *Hac*, inquit, *Pontifex summus, propitiator ipse, & propitiatorium, sacerdos, & sacrificium, pro nobis orauit, & vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati. Non enim cessantibus verbis validus cordis clamor conquieuit*. Vbi docet, ideò Christum Dominum, vultum in diuersa non mutasse, quia orationem nunquàm intermisit. Tandem iuxta hanc expositionem idem Rupert. in vita Sancti Hereberti Archiepiscopi Coloniens. cap. 13. eum laudat, quòd Deum perseueranter pro quodam beneficio precaretur. *Facit*, inquit, *hoc instanter, & sicut de sancta Anna prophetissa scriptum est, vultus illius non sunt amplius in diuersa mutati: non ante destitit, donec suis condignum meritis responsum cælitus acceperit*. Sed neque huic expositioni acquiesco; quia Annæ preces pro filio obtinendo, postquàm illum obtinuit, cessare debuerunt.

Rupert. Confirmatur. *In vno oculorum, & in vno crine, idest, in iugi, & continua oratione, Christus amore vulneratur.* Rupert. *Christi Domini iugis oratio.* Rupert. *Secunda expositio refellitur.*

VIII. Tertia expositio est, de constantia in ea modestia, feruore, & affectu, qui in orantis animo, etiam post orationem, æquum est, vt relinquantur. Sic igitur Anna ab oratione recessit, vt semper se orasse meminerit, & illum oris habitum, qui decet eam, quæ cum Deo habuerit commercium, perpetuò conseruarit. Ita interpretatur D. Gregor. lib. 33. moral. cap. 21. vbi inuehitur in eos, qui sunt in

Tertia expositio de constantia in compunctione, & modestia ex oratione relicta. D. Greg.

A oratione deuoti, & post orationem dissoluti. *Sunt*, inquit, *intra sanctam Ecclesiam nonnulli, qui prolixas ad Deum preces habent; sed vitam deprecantium non habent. Hi nonnunquam etiam lacrymas in oratione percipiunt; sed cum post orationis tempora eorum mentem superbia pulsauerit; illico in fastu elationis intumescunt*. Et statim rem illustrat exemplo Balaami, *Qui*, inquit, *iustorum tabernacula conspiciens, ait, moriatur anima mea morte iustorum*. Num. 23. n. 10. *Sed cum compunctionis tempus abscessit; contra eorū vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit; & cum occasionē de auaritia reperit, illico oblitus est, quidquid sibi de innocentia optauit*. Sed statim è contrario agendum esse, confirmat exemplo Annæ. *Virtutis*, inquit, *pondus oratio non habet, quam* B *nequaquam perseuerantia continui amoris tenet. Quod benè de Anna flente perhibetur: Vultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati; quia videlicèt mens eius nequaquam post preces inepta lætitia lasciuiendo perdidit, quod orationis suæ tempore gemitum rigore exquisiuit.* Qui rursus lib. 4. dialog cap. 59. eandem doctrinam inculcat, & eodem Annæ exemplo cōfirmat. *Studendum*, inquit, *nobis est, vt etiam post orationis tempora, in quantum Deo largiente possumus, in ipso animum suo pondere, & vigore seruemus: ne post cogitatio fluxa dissoluat; ne vana menti lætitia subrepat; & lucrum compunctionis anima per incuriam fluxa cogitationis perdat. Sic quippe quod poposcerat Anna obtinere meruit: quia se post lacrymas in eodem mentis vigore* C *seruauit, vultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati. Quæ igitur non est oblita, quod petiit, non est priuata munere, quod poposcit*.

Post orationem deuotio, & compunctio conseruanda.

IX. Eleganter de hac re Vualfridus lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 12. vbi Annæ orationem nobis proponens imitandam: *In oratione*, inquit, scilicet Annæ, *desiderata est instantia humilis, & post orationem perseuerantia salutaris. Legitur siquidem de illa, quia vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati*. Et statim inuehitur in eos, qui peracta oratione, ac si nunquàm orassent, dissoluuntur. *Qui*, inquit, *peracta oratione, vel ad malam consuetudinem, vel ad noua facinora sine respectu mox prosilit, fructum orationis perdit. Nam quidam in oratione pectus pugnis pauimentant, caput contundunt, voces muliebri garrulitate submittunt; & in proximo vel verbis, vel factis alios con-* D *turbare, & semetipsos non metuunt culpabiles exhibere. Hi nimirum contra iudicem, quem orando honorant, moribus pugnant*. dicitur Anna vultus non ampliùs in diuersa mutasse, quia semper debitam post orationem modestiam, & grauitatem cōseruauit. Non displicet hæc expositio; quamuis, quæ sequitur, literæ propiùs, & congruentior videatur.

Vualfr. *In oratione deuoti, post orationem dissoluti, orationis fructum perdunt.* *Tertia expositio probabilis.*

X. Quarta igitur, & vltima expositio est, de constantia in lætitia, quam ex oratione, ac diuino oraculo recepit. Nam cum Anna tristi, & amaro animo ad orationem accesserit, explicari in litera oportebat; læto, & hilari animo ex oratione recessisse: siue ea lætitia immediatè ex oratione orta fuerit, siue ex sacerdotis oraculo; quod cum orā- E ti redditum fuerit, non censetur ab ipsa oratione diuersum. Fauet Hebræa litera: *Et facies eius non fuerunt ei vltra*. Nam, *facies*, in plurali apud Hebræos, sæpè pro mærore, & ira vsurpantur. *Pones eos in clibanum ignis in tempore vultus tui*. Psalm. 21. n. 10. Hebraicè: *In tempore facierum tuarum*. Hoc est, quando iratam, & mæstam faciem ostendes. Item, *Vultus Domini super facientes mala*. Psalm. 34. n. 17. Hebraicè: *Facies*, in plurali. Hoc est, ira, quæ frontem contrahit, & mæstam reddit. Sensus igitur est. Non fuit ampliùs tristis. Clariùs pro hac expositione transtulit Chaldæus: *Vultus mali non fuerunt ei vltrà*. Nam, *mali*, id est, cōtracti, ac tristes; sicut

Quarta, & probabilior expositio, de constantia in lætitia ex oratione recepta. *Facies, pro mærore, & ira passim vsurpantur.*

illud, *Deus Israel*, fauorem. Vnde significatur Anna cum timore ad orationem accessisse; recessisse cum fauore. Adde non dixisse, *Dominus exercituum*: sed, *Deus Israel*: vt significaret celeritatem beneficij impetrandi. Nam Deus cum punit, dicitur quidem *Dominus exercituum*, quia in morem exercitus tarde incedentis, lentè ad suppliciū procedit. Cum tamen beneficiū confert, dicitur *Deus Israel*, qui totus spiritus est, & proinde ad fauendū velocissimus. *Det*, inquit, *tibi petitionem tuam*. Cur non dixit expresse filium? Respondet Abulens. quia ignorabat, quod Anna petierit. Sed non assentior. Quo pacto enim nesciret sacerdos, quod prophetarat? Vsus igitur fuit communioribus verbis; quia sic rem satis explicabat, & modestiæ consulebat.

Deus ad puniendū tardus, vel ocissimus ad fauendum.

Abul.

Sacerdotis modestia in verbis.

Num. 18. Et illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit mulier in viam suam, & comedit; vultúsque illius non sunt ampliùs in diuersa mutati.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *INueniat gratiam.* Inuenire gratiam corā aliquo, seu in oculis alicuius, idem est in scriptura, quod placere, seu gratum esse. Vt patet Genes. 18. n. 3. Exod. 33. n. 12. Num. 11. n. 11. Iudic. 6. n. 17. 1. Reg. 27. n. 5. Esth. 7. n. 3. Luc. 1. n. 30. & passim alibi. Septuaginta in Sixtiana transferunt: *Inuenit gratiam*; quasi non iam postulet accipiendam, quàm acceptam gratuletur. Chaldæus. *Inueniat misericordias.* Sensus idem. Optat igitur Anna inuenire gratiam sacerdotis, vt sacerdos pro illa pariter apud Deum intercedat; vt Lyran. Dionys. Caiet. Abul. Vatabl. cæterique exponunt. Sed quorsum sacerdotis orationem exigebat, quæ suam, vt diximus, ex diuina reuelatione sciebat implendam? Respondeo primò, vt sacerdotis oratio petitionem saltem accelerarct. Secundò, vt confirmaret: sciebat enim diuinas promissiones esse conditionales; & proinde suo demerito posse reuocari. Quo pacto Iacob, quamuis diuinam acceperit promissionem de possidenda terra Chanaan. Genes. 28. à num. 13. adhuc timuit congressum cum fratre Esau. Genes. 32. num. 7. Veritus, ne illa diuina promissio conditionalis foret, vt Lyran. aduertit, & propter aliquam suam culpam reuocaretur. Tertiò, vt filius à Deo datus, non tam suæ, quàm sacerdotis orationi tribueretur. In quo singularis Annæ humilitas elucet; ei similis, quam præstitit Ioab; qui cum ciuitatem Rabbath proprio labore iam esset expugnaturus; nuntium ad Dauidem remisit cum his verbis: *Dimicaui*, inquit, *aduersum Rabbath; & capienda est vrbs aquarum; nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam; ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria.* 2. Reg. 12. à n. 27. Vbi interpretes singularem ducis, erga suum regem obseruantiam, & humilitatem admirantur. Vt ibi latius dicemus.

Inuenire gratiam coram aliquo, idem in scriptura, ac placere.

Cur sacerdotis orationem exigeret Anna, cū suam iam à Deo exauditam sciret.

Lyran.
Dionys.
Caiet.
Abul.
Vatabl.

Diuina promissiones cōditionales.

Lyran.

Anna humilitas non sua, sed sacerdotis orationi datum filium tribuebat.

II. *Et abiit mulier*, &c. Abire in viam suam, idem est, quod reuerti; vt patet n. sequenti. *Reuersique sunt*, &c. Seu, vt habent Septuaginta: *Abierunt viam suam.* Sed quò reuersa est Anna? Dicunt aliqui, in domicilium, quod habebat in Ramatha. Meliùs tamen secundum Abul. in hospitium, quod habebat in Silo: ex quo manè præmissa oratione omnes se ad propriam domum contulere, vt ex proximè sequentibus patebit. Atque ità exprimunt Septuaginta. *Iuit*, inquiunt, *mulier in viam suam, & migrauit in diuersorium suum.* Sequitur: *Et comedit.* Septuaginta addunt: *Cum viro suo*, addunt insuper: *Et bibit*; vt coniugale, & perfectum epulum significarent. Nec intelligendum est de vnico actu, sed de facili vsu. Nam anteà præ tristitia ieiunabat; postea hilariter conuiuebat.

Abire in viam suam, idem est, ac reuerti.

III. *Vultusque illius.* Hæc verba frequenter linguis teruntur; quamuis non semper eorum intelligētia, saltem prout ad hunc locum pertinet, attingatur. Conueniunt igitur Patres, & interpretes Annæ constantiam his verbis commendari. Quibus assentior. Dissident, quia in re ea constantia cōmendetur: Prima expositio est eorum, qui absolutè loquuntur: & constantiā in diuino obsequio, ac perfectionis statu interpretantur. Ita mihi videtur intelligere D. Petr. Damian. lib. 7. epist. epist. 19. & in ordine 143. Vbi Blancam comitissam, quæ mundanam gloriam monastica paupertate commutarat, ad firmam in eo statu perseuerantiam adhortatus: *Tu*, inquit, *veneranda soror, quæ Euangelica quadriga, ac rotarum cælestium animalia sequeris, quorum sunt pedes recti; quæque cum ambulant, non reuertuntur; nequaquàm, vt pro certo confidimus, Lot sequeris vxorem; sed potius Annæ imitaberis stabilita virtutem, cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Vbi Annam proponit, tanquàm perfectissimū constantiæ in statu perfectionis exemplar; quod vultus eius non sint amplius in diuersa mutati: quasi hæc de illa virtus hisce verbis prædicetur.

III. *Quæ in re Annæ constantia hisce verbis commendetur.*

Prima expositio, de absoluta cōstātia in diuino obsequio.

D. Petr. Damian.

IV. In eundem sensum mihi videtur hæc verba interpretatus Gilbert. Abbas Cisterciens. serm. 10. in Cant. vbi sponsam dicentem: *Tenui eum, nec dimittam.* Cant. 3. n. 4. ac proinde perfectissimam in diuino amore perseuerantiam promittentem; comparat cum Anna: *cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Quasi vtraque, illa non dimittendo sponsum, hæc non mutando vultum in totius perfectionis statu perseuerare videatur. *Non sunt*, inquit, *vultus eius in diuersa mutati, quia nihil imminutum est desiderij semel cōcepti. Et quid aliud sonat, quod dicit, Non dimittam illum; nisi non mutabo in diuersa vultum; & in tutum mentis aliò non diuertam ab illo.* Vbi vtramque laudat de sua constantia in desiderio semel concepto, hoc est, in totius studio perfectionis; vt ipsemet Gilbert. statim declarat. Cum igitur Anna dicitur vultus non mutasse; proinde est, secundùm Gilbert. ac si diceretur, nunquàm ampliùs perfectionis propositum, ac studium remisisse. In quo fortaßè Annam sponsæ anteferret; quia hæc constantiam promisit, illa impleuit. Vnde paulò post loquutus de Noe spiritualiter inebriato, vt ipse mysticè exponit: *Felix*, inquit, *si instar Annæ, huius vini nunquàm digessisset virtutem. Illa enim foris castigato corpore, mentis est passa temulentiam, & sanctam quam posteà non euacuaret, ebrietatem. Nam hoc sibi vult, quòd non vlteriùs vultus eius sint in diuersa mutati. Talem sibi apprehensā ingitatem præsentia sponsa polliceri videtur, cum dicit, Non dimittam illum.* Quibus significat, Annam in sua perfectione perseuerasse; sponsam verò se perseueraturam promisisse.

IV. *Cōfirmatur.* Gilbert.

Annæ constantia in perfectionis studio, sponsæ constantiæ præfertur.

V. Fauet huic expositioni D. Hier. in cap. 15. Prouerb. vbi Annæ constantiam his verbis significatam opponit improborum hominum incōstātiæ significatæ illis verbis ex eodem cap. n. 7. *Cor stultorum, etiam sibimetipsi dissimile erit; dum mutabilitate diuersarum cogitationum varium se exhibet; & nunquam idem, quod fuerat, manet. Cui contra de Anna, cum Domino intenta mente supplicaret, dicitur, vultúsque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Quare cū stultorum inconstantia à toto perfectionis statu procul

V. *Impiorum incōstātia.* D. Hier.

procul aberset; fit, vt in eodem Annæ constantia secundum D. Hier. spectetur. Hanc expositionem ideò non admitto, quia supponit Annam in sua perfectione antea nutasse, & potest quasi corruisse; cum tamen non minus ex his, quæ antea, quàm quæ postea fecit, ab omnibus commendetur.

Prima expositio reiicitur.

VI. Secunda expositio est, de constantia in oratione: *Vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati*: hoc est, nunquàm amplius ab oratione cessauit. Ita videtur D. Hier. interpretari. Nam ad illa verba: *Oculus meus afflictus est, nec tacuit*. Threu. 3. n. 49. *Instantiam*, inquit, *orationis, & perseuerantiam nos habere propheta docet. Qui ad cupita peruenire voluerit, reflectere mentem abstudio orationis non debet; sed magis perseuerare in intensione capta illum oportet*. Quod statim duplici confirmat exemplo. Vno ipsius Annæ, cuius vultus non fuit amplius in diuersa mutatus. Hoc est, quæ nunquàm amplius ab oratione recessit. Altero cæci Ierichuntini, qui eò magis clamabat, quò magis iubebatur tacere. Luc. 18. n. 39. Vnde quod vterque perseueranter petiit, liberaliter à Deo impetrauit. Eodem modo Rabanus ad eundem Threnor. locum D. Hieronymum sequutus interpretatur.

Secunda expositio de constantia in oratione. D. Hieron.

Rabañ.

VII. Accedit Rupert. lib. 3. in Cant. c. 4. vbi de Anna, eiusque immutata facie loquutus: *Quid erat*, inquit, *illa vniformitas vultuum, non se amplius in diuersa mutantium? Nimirum identitas cogitationum; &* valdè intenta earundem perseuerantia precum. Vnde Annam in vna semper oratione persistentem comparat cum sponsa *in vno oculorum suorum, & in vno crine colli sui* diuinum sponsum vulnerante. Cant. 4. n. 9. Si enim geminos habebat oculos, & multos crines; cur in vno tantùm oculo, & in vno tantùm crine dicitur sponsum vulnerasse, hoc est, Deo placuisse? Nisi quia cœlestis sponsa illam oculorum, & crinium, hoc est, spiritualium intentionum, & affectionum multitudinem propter iugem orationis constantiam ad vnitatem colligebat. *Hoc est*, inquit Rupertus, *vnum oculorum* (scilicet habere, & in eo sponsum vulnerare:) *hæc vniformitas vultuum, oculorum spiritualium, vultuum interiorum; indefessa charitate instam precem perseueranter, vti captum est, dirigere ad Dominum, ac semper cogitare id ipsum*. Nec aliter interpretatur idem Rupert. lib. 12. in Ioan. ad finem, vbi loquutus de illa oratione, qua Christus Dominus æternum parentem in cœnaculo precatos est. Ioan. 17. à n. 1. *Hæc*, inquit, *Pontifex summus, propitiator ipse, & propitiatorium, sacerdos, & sacrificium, pro nobis orauit, & vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati. Non enim cessantibus verbis validus cordis clamor conquieuit*. Vbi docet, ideò Christum Dominum, vultum in diuersa non mutasse, quia orationem nunquàm intermisit. Tandem iuxta hanc expositionem idem Rupert. in vita Sancti Hereberti Archiepiscopi Coloniens. cap. 13. eum laudat, quòd Deum perseueranter pro quodam beneficio precaretur. *Factu*, inquit, *hoc instanter, & sicut de sancta Anna prophetissa scriptum est, vultus illius non sunt amplius in diuersa mutati: non ante destitit, donec suis condignum meritis responsum calitus acceperit*. Sed neque huic expositioni acquiesco; quia Annæ preces pro filio obtinendo, postquàm illum obtinuit, cessare debuerunt.

Rupert. Confirmatur.

In vno oculorum, & in vno crine, idest, in iugi, & continua oratione, Christus amore vulneratur.

Rupert.

Christi Domini iugis oratio. Rupert.

Secunda expositio refellitur.

VIII. Tertia expositio est, de constantia in ea modestia, feruore, & affectu, qui in orantis animo, etiam post orationem, æquum est, vt relinquantur. Sic igitur Anna ab oratione recessit, vt semper se orasse meminerit, & illum eris habitum, qui decet eam, quæ cum Deo habuerit commercium, perpetuò conseruarit. Ita interpretatur D. Gregor. lib. 33. moral. cap. 21. vbi inuehitur in eos, qui sunt in oratione deuoti, & post orationem dissoluti. *Sunt*, inquit, *intra sanctam Ecclesiam nonnulli, qui prolixas ad Deum preces habent; sed vitam deprecantium non habent. Hi nonnunquam etiam lacrymas in oratione percipiunt; sed cum post orationis tempora eorum mentem superbia pulsauerit; illico in fastu elationis intumescunt*. Et statim rem illustrat exemplo Balaami, *Quis, inquit, iustorum tabernacula conspiciens, ait, moriatur anima mea morte iustorum*. Num. 23. n. 10. *Sed cum compunctionis tempus abscessit; contra eorū vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium prabuit; & cum occasionē de auaritia reperit, illico oblitus est, quidquid sibi de innocentia optauit*. Sed statim è contrario agendum esse, confirmat exemplo Annæ. *Virtutis*, inquit, *pondus oratio non habet, quam nequaquam perseuerantia continui amoris tenet. Quod benè de Anna flente perhibetur: Vultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati; quia videlicet mens eius nequaquam post preces inepta lætitia lasciuiendo perdidit, quod orationis suæ tempore gemituum rigore exquisiuit*. Qui rursus lib. 4. dialog. cap. 59. eandem doctrinam inculcat, & eodem Annæ exemplo cōfirmat. *Studendum*, inquit, *nobis est, vt etiam post orationis tempora, in quantum Deo largiente possumus, in ipso animum suo pondere, & vigore seruemus: ne post cogitatio fluxa dissoluat; ne vana mentis lætitia subrepat, & lucrum compunctionis anima per incuriam fluxa cogitationis perdat. Sic quippe quod poposcerat Anna obtinere meruit: quia se post lacrymas in eodem mentis vigore seruauit, vultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati. Quæ igitur non est oblita, quod petiit, non est priuata munere, quod poposcit*.

Tertia expositio de constantia in cōpunctione, & modestia ex oratione relicta. D.Greg.

Post orationem deuotio, & compunctio conseruāda.

IX. Eleganter de hac re Vualfridus lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 12. vbi Annæ orationem nobis proponens imitandam: *In oratione*, inquit, scilicet Annæ, *discenda est instantia humilis, & post orationem perseuerantia salutaris. Legitur siquidem de illa, quia vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati*. Et statim inuehitur in eos, qui peracta oratione, ac si nunquàm orassent, dissoluuntur. *Qui*, inquit, *peracta oratione, vel ad malam consuetudinem, vel ad noua facinora sine respectu mox prosilit, fructum orationis perdit. Nam quidam in oratione pectus pugnis pauimētant, caput contundunt, voces mulebres garrulitate submittunt; & in proximo vel verbis, vel factis alios conturbare, & semetipsos non metuunt culpabiles exhibere. Hi nimirum contra iudicem, quem orando honorant, moribus pugnant*. dicitur Anna vultus non amplius in diuersa mutasse, quia semper debitam post orationem modestiam, & grauitatem cōseruauit. Non displicet hæc expositio; quamuis, quæ sequitur, literæ propior, & congruentior videatur.

Vualf.

In oratione deuoti, post orationem dissoluti, orationum fructum perdunt.

Tertia expositio probabilis.

X. Quarta igitur, & vltima expositio est, de constantia in lætitia, quam ex oratione, ac diuino oraculo recepit. Nam cum Anna tristi, & amaro animo ad orationem accesserit, explicari in litera oportebat; læto, & hilari animo ex oratione recessisse: siue ea lætitia immediatè ex oratione orta fuerit, siue ex sacerdotis oraculo; quod cum orāti redditum fuerit, non censetur ab ipsa oratione diuersum. Fauet Hebræa litera: *Et facies eius non fuerunt ei vltra*. Nam, *facies*, in plurali apud Hebræos, sæpè pro mærore, & ira vsurpantur. *Pones eos in clibanum ignis in tempore vultus tui*. Psalm. 21. n. 10. Hebraicè: *In tempore facierum tuarum*. Hoc est, quando iratam, & mæstam faciem ostendes. Item, *Vultus Domini super facientes mala*. Psalm. 34. n. 17. Hebraicè: *Facies*, in plurali. Hoc est, ira, quæ frontem contrahit, & mæstam reddit. Sensus igitur est. Non fuit amplius tristis. Clariùs pro hac expositione transtulit Chaldæus: *Vultus mali non fuerunt ei vltra*. Nam, *mali*, id est, cōtracti, ac tristes; sicut

Quarta, & probabilior expositio, de constantia in lætitia ex oratione recepta.

Facies, pro mærore, & ira passim vsurpantur.

illud, *Deus Iſrael*, fauotem. Vnde ſignificatur Anna eum timote ad orationem acceſſiſſe; receſſiſſe cum fauore. Adde non dixiſſe, *Dominus exercituum*: ſed, *Deus Iſrael*: vt ſignificaret celeritatem beneficij impetrandi. Nam Deus cum punit, dicitur quidem *Dominus exercituum*, quia in morem exercitus tarde incedentis, lentè ad ſuppliciū procedit. Cum tamen beneficiū confert, dicitur *Deus Iſrael*, qui totus ſpiritus eſt, & proinde ad fauendū velociſſimus. *Deus*, inquit, *tibi petitionem tuam*. Cur non dixit expreſſe filium? Reſpondet Abulenſ. quia ignorabat, quod Anna petierit. Sed non aſſentior. Quo pacto enim neſciret ſacerdos, quod prophetarat? Vſus igitur fuit communioribus verbis; quia ſic rem ſatis explicabat, & modeſtiæ conſulebat.

Deus ad puniendū tardus, vel ociſſimus ad fauendum.

Abul.

Sacerdotis modeſtia in verbis.

Num. 18. Et illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit mulier in viam ſuam, & comedit; vultúſque illius non ſunt ampliùs in diuerſa mutati.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Inueniat gratiam.* Inuenire gratiam corā aliquo, ſeu in oculis alicuius, idem eſt in ſcriptura, quod placere, ſeu gratum eſſe. Vt patet Geneſ. 18. n. 3. Exod. 33. n. 12. Num. 11. n. 11. Iudic. 6. n. 17. 1. Reg. 27. n. 5. Eſth. 7. n. 3. Luc. 1. n. 30. & paſſim alibi. Septuaginta in Sixtiana transferunt: *Inuenit gratiam*; quaſi non iam poſtulet accipiendam, quàm acceptam gratuletur. Chaldæus. *Inueniat miſericordias.* Senſus idem. Optat igitur Anna inuenire gratiam ſacerdotis, vt ſacerdos pro illa pariter apud Deum intercedat; vt Lyran. Dionyſ. Caiet. Abul. Vatabl. cæteríque exponunt. Sed quorſum ſacerdotis orationem exigebat, quæ ſuam, vt diximus, ex diuina reuelatione ſciebat implendam? Reſpondeo primò, vt ſacerdotis oratio petitionem ſaltem acceleraret. Secundò, vt confirmaret: ſciebat enim diuinas promiſſiones eſſe conditionales; & proinde ſuo demerito poſſe reuocari. Quo pacto Iacob, quamuis diuinam acceperit promiſſionem de poſſidenda terra Chanaan. Geneſ. 28. à num. 13. adhuc timuit congreſſum cum fratre Eſau. Geneſ. 32. num. 7. Veritus, ne illa diuina promiſſio conditionalis foret, vt Lyran. aduertit, & propter aliquam ſuam culpam reuocaretur. Tertiò, vt filius à Deo datus, non tam ſuæ, quàm ſacerdotis orationi tribueretur. In quo ſingularis Annæ humilitas elucet; ei ſimilis, quam præſtitit Ioab; qui cum ciuitatem Rabbath proprio labore iam eſſet expugnaturus; nuntium ad Dauidem remiſit cum his verbis: *Dimicaui*, inquit, *aduerſum Rabbath; & capienda eſt vrbs aquarum; nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obſide ciuitatem, & cape eam; ne cum à me vaſtata fuerit vrbs, nomini meo adſcribatur victoria.* 2. Reg. 12. à n. 17. Vbi interpretes ſingularem ducis, erga ſuum regem obſeruantiam, & humilitatem admiramur. Vt ibi latius dicemus.

Inuenire gratiam coram aliquo, idem in ſcriptura, ac placere.

Cur ſacerdotis orationem exigeret Anna, cū ſuam iam à Deo exauditam ſciret.

Lyran. Dionyſ. Caiet. Abul. Vatabl.

Diuina promiſſiones cōditionales.

Lyran.

Anna humilitas non ſua, ſed ſacerdotis orationi datum filium tribuebat.

II. *Et abiit mulier, &c.* Abire in viam ſuam, idem eſt, quod reuerti; vt patet n. ſequenti. *Reuerſique ſunt, &c.* Seu, vt habent Septuaginta: *Abierunt viam ſuam.* Sed quò reuerſa eſt Anna? Dicunt aliqui, in domicilium, quod habebat in Ramatha. Meliùs tamen ſecundum Abul. in hoſpitium, quod habebat in Silo: ex quo manè præmiſſa oratione omnes ſe ad propriam domum contulere, vt ex proximè ſequentibus patch[illegible]. Atque ità exprimunt Septuaginta. *Iuit*, inquiunt, *mulier in viam ſuam, & migrauit in diuerſorium ſuum.* Sequitur: *Et comedit.* Septuaginta addunt: *Cum viro ſuo*, addunt inſuper: *Et bibit*; vt coniugale, & perfectum epulum ſignificarent. Nec intelligendum eſt de vnico actu, ſed de facili vſu. Nam antea præ triſtitia ieiunabat; poſtea hilariter conuiuebat.

Abire in viam ſuam, idem eſt, ac reuerti.

III. *Vultuſque illius.* Hæc verba frequenter linguis teruntur; quamuis non ſemper eorum intelligētia, ſaltem prout ad hunc locum pertinet, attingatur. Conueniunt igitur Patres, & interpretes Annæ conſtantiam his verbis commendari. Quibus aſſentior. Diſſident, quia in re ea conſtantia cūmendetur: Prima expoſitio eſt eorum, qui abſolutè loquuntur: & conſtantiā in diuino obſequio, ac perfectionis ſtatu interpretantur. Ita mihi videtur intelligere D. Petr. Damian. lib. 7. epiſt. epiſt. 19. & in ordine 143. Vbi Blancam comitiſſam, quæ mundanam gloriam monaſtica paupertate commutarat, ad firmam in eo ſtatu perſeuerantiam adhortatus: *Tu*, inquit, *veneranda ſoror, quæ Euangelica quadriga, ac rotarum cæleſtium animalia ſequeris, quorum ſunt pedes recti; quæque cum ambulant, non reuertuntur; nequaquam, vt pro certo confidimus, Lot ſequeris vxorem; ſed potius Annæ imitaberis ſtabilitatis virtutem, cuius vultus non ſunt ampliùs in diuerſa mutati.* Vbi Annam proponit, tanquàm perfectiſſimū conſtantiæ in ſtatu perfectionis exemplar; quod vultus eius non ſint ampliùs in diuerſa mutati: quaſi hæc de illa virtus hiſce verbis prædicetur.

Qua in re Annæ conſtantia hiſce verbis commendetur.

Prima expoſitio, de abſoluta cōſtātia in diuino obſequio.

D. Petr. Damian.

IV. In eundem ſenſum mihi videtur hæc verba interpretatus Gilbert. Abbas Ciſtercienſ. ſerm. 10. in Cant. vbi ſponſam dicentem: *Tenui eum, nec dimittam.* Cant. 3. n. 4. ac proinde perfectiſſimam in diuino amore perſeuerantiam promittentem; comparat cum Anna: *cuius vultus non ſunt ampliùs in diuerſa mutati.* Quaſi vtraque, illa non dimittendo ſponſum, hæc non mutando vultum in totius perfectionis ſtatu perſeuerare videatur. *Non ſunt*, inquit, *vultus eius in diuerſa mutati, quia nihil imminutum eſt deſiderij ſemel concepti. Et quid aliud ſonat, quod dicit, Non dimittam illum; niſi non mutabo in diuerſa vultum; & in intuitum mentis aliò non diuertam ab illo.* Vbi vtramque laudat de ſua conſtantia in deſiderio ſemel concepto, hoc eſt, in totius ſtudio perfectionis; vt ipſemet Gilbert. ſtatim declarat. Cum igitur Anna dicitur vultus non mutaſſe; proinde eſt, ſecundùm Gilbert. ac ſi diceretur, nunquàm ampliùs perfectionis propoſitum, ac ſtudium remiſiſſe. In quo fortaſsè Annam ſponſæ anteferret; quia hæc conſtantiam promiſit, illa impleuit. Vnde paulò poſt loquutus de Noe ſpiritualiter inebriato, vt ipſe myſticè exponit: *Felix*, inquit, *ſi inſtar Annæ, huius vini nunquàm digeſſiſſet virtutem. Illa enim foris caſtigato corpore, mentis eſt paſſa temulentiam, & ſanctam quam poſteà non euacuaret, ebrietatem. Nam hoc ſibi vult, quòd non vlteriùs vultus eius ſint in diuerſa mutati. Talem ſibi apprehenſa ingitatem præſentia ſponſa polliceri videtur, cum dicit, Non dimittam illum.* Quibus ſignificat, Annam in ſua perfectione perſeueraſſe; ſponſam verò ſe perſeueraturam promiſiſſe.

Cōfirmatur. Gilbert.

Anna conſtantia in perfectionis ſtudio, ſponſa conſtantia præfertur.

V. Fauet huic expoſitioni D. Hier. in cap. 15. Prouerb. vbi Annæ conſtantiam his verbis ſignificatam opponit improborum hominum inconſtātiæ ſignificatæ illis verbis ex eodem cap. n. 7. *Cor ſtultorum, etiam ſibimetipſi diſſimile erit; dum mutabilitate diuerſarum cogitationum varium ſe exhibet; & nunquam idem, quod fuerat, manet. Cui contra de Anna, cum Domino intenta mente ſupplicaret, dicitur, vultúſque eius non ſunt ampliùs in diuerſa mutati.* Quare cū ſtultorum inconſtantia à toto perfectionis ſtatu

Impiorum inconſtātia. D. Hier.

procul

procul aberret; sin, vt in eodem Annæ constantia secundùm D. Hier. spectetur. Hanc expositionem ideò non admittu, quia supponit Annam in sua perfectione antea nutasse, & posteà conualuisse; cum tamen non minùs ex his, quæ anteà, quàm quæ posteà fecit, ab omnibus commendetur.

Prima expositio reiicitur.

VI. *Secunda expositio de constantia in oratione.* D.Hieron.

Secunda expositio est, de constantia in oratione: *Vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati:* hoc est, nunquàm ampliùs ab oratione cessauit. Ita videtur D.Hier. interpretari. Nam ad illa verba: *Oculus meus afflictus est, nec tacui.* Thren. 3. n. 49. *Instantiam*, inquit, *orationis, & perseuerantiam nos habere propheta docet. Qui ad cupita peruenire voluerit, reflectere mentem ab studio orationis non debet; sed magis perseuerare in intensione capta illum oportet.* Quod statim duplici confirmat exemplo. Vno ipsius Annæ, cuius vultus non sunt ampliùs in diuersa mutati. Hoc est, quæ nunquàm ampliùs ab oratione recessit. Altero cæci Ierichuntini, qui eò magis clamabat, quò magis iubebatur tacere. Luc. 18. n. 39. Vndè quod vterque perseueranter petiit, liberaliter à Deo impetrauit. Eodem modo Rabanus ad eundem Threnor. locum D. Hieronymum sequutus interpretatur.

Raban.

VII. Rupert. *Cofirmatur.*

Accedit Rupert. lib. 3. in Cant. c. 4. vbi de Anna, eiusque immutata facie loquutus: *Quid erat*, inquit, *illa vniformitas vultuum, non se ampliùs in diuersa mutantium? Nimirum identitas cogitationum; & valdè intenta earundem perseuerantia precum.* Vndè Annam in vna semper oratione persistentem comparat cum sponsa *in vno oculorum suorum, & in vno crine colli sui* diuinum sponsum vulnerante. Cant. 4. n. 9. Si enim geminos habebat oculos, & multos crines; cur in vno tantùm oculo, & in vno tantùm crine dicitur sponsum vulnerasse, hoc est, Deo placuisse? Nisi quia cœlestis sponsa illam oculorum, & crinium, hoc est, spiritualium intentionum, & affectionum multitudinem propter iugem orationis constantiam ad vnitatem colligebat. *Hoc est*, inquit Rupertus, *vnum oculorum* (scilicet habere, & in eo sponsum vulnerare:) *hæc vniformitas vultuum, oculorum spiritualium, vultuum interiorum; indefessa charitate instam precem perseueranter, vti captum est, dirigere ad Dominum, ac semper cogitare id ipsum.* Nec aliter interpretatur idem Rupert. lib. 12. in Ioan. ad finem, vbi loquutus de illa oratione, qua Christus Dominus æternum parentem in cœnaculo precatus est. Ioan. 17. à n. 1. *Hæc*, inquit, *Pontifex summus, propitiator ipse, & propitiatorium, sacerdos, & sacrificium, pro nobis orauit, & vultus eius non sunt ampliùs in diuersa mutati. Non enim cessantibus verbis validus cordis clamor conquieuit.* Vbi docet, ideò Christum Dominum, vultum in diuersa non mutasse, quia orationem nunquàm intermisit. Tandem iuxta hanc expositionem idem Rupert. in vita Sancti Heriberti Archiepiscopi Coloniens. cap. 13. eum laudat, quòd Deum perseueranter pro quodam beneficio precaretur. *Fecit*, inquit, *hoc instanter, & sicut de sancta Anna prophetissa scriptum est, vultus illius non sunt ampliùs in diuersa mutati: non ante destitit, donec suis condignum meritis responsum cælitus accepit.* Sed neque huic expositioni acquiesco; quia Annæ preces pro filio obtinendo, postquàm illum obtinuit, cessare debuerunt.

In vno oculorum, & in vno crine, idest, in iugi, & continua oratione, Christus amore vulneratur.

Rupert.

Christi Domini iugis oratio. Rupert.

Secunda expositio refellitur.

VIII. *Tertia expositio, de constantia in compunctione, & modestia ex oratione relicta.* D.Greg.

Tertia expositio est, de constantia in ea modestia, feruore, & affectu, qui in orantis animo, etiam post orationem, æquum est, vt relinquantur. Sic igitur Anna ab oratione recessit, vt semper se orasse meminerit, & illum oris habitum, qui decet eam, quæ cum Deo habuerit commercium, perpetuò conseruarit. Ita interpretatur D. Gregor. lib. 33. moral. cap. 21. vbi inuehitur in eos, qui sunt in A oratione deuoti, & post orationem dissoluti. *Sunt*, inquit, *intra sanctam Ecclesiam nonnulli, qui prolixas ad Deum preces habent; sed vitam deprecantium non habent. Hi nonnunquam etiam lacrymas in oratione percipiunt; sed cum post orationis tempora eorum mentem superbia pulsauerit; illico in fastu elationis intumescunt.* Et statim rem illustrat exemplo Balaami, *Qui*, inquit, *iustorum tabernacula conspiciens, ait, moriatur anima mea morte iustorum.* Num. 23. n. 10. *Sed cum compunctionis tempus abscessit; contra eorũ vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit; & cum occasionẽ de auaritia reperit, illico oblitus est, quidquid sibi de innocentia optauit.* Sed statim è contrario agendum esse, confirmat exemplo Annæ. B *Virtutis*, inquit, *pondus oratio non habet, quam nequaquam perseuerantia continui amoris tenet. Quod benè de Anna flente perhibetur: Vultusque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati; quia videlicèt mens eius nequaquam post preces inepta lætitia lasciuiendo perdidit; quod orationis suæ tempore gemituum rigore exquisiuit.* Qui rursùs lib. 4. dialog. cap. 59. eandem doctrinam inculcat, & eodem Annæ exemplo cõfirmat. *Studendum*, inquit, *nobis est, vt etiam post orationis tempora, in quantùm Deo largiente possumus, in ipso animum suo pondere, & vigore seruemus: ne post cogitatio fluxa dissoluat; ne vana menti lætitia subrepat, & lucrum compunctionis anima per incuriam fluxæ cogitationis perdat. Sic quippe quod poposcerat Anna obtinere meruit: quia se post lacrymas in eodem mentis vigore* C *seruauit, vultusque eius non sunt ampliùs in diuersa mutati. Quæ igitur non est oblita, quod petiit, non est priuata munere, quod poposcit.*

Post orationem deuotio, & compunctio conseruãda.

IX. Vualfr.

Eleganter de hac re Vualfridus lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 12. vbi Annæ orationem nobis proponens imitandam: *In oratione*, inquit, scilicet Annæ, *discenda est instantia humilis, & post orationem perseuerantia salutaris. Legitur siquidem de illa, quia vultus eius non sunt ampliùs in diuersa mutati.* Et statim inuehitur in eos, qui peracta oratione, ac si nunquàm orassent, dissoluuntur. *Qui*, inquit, *peracta oratione, vel ad malam consuetudinem, vel ad noua facinora sine respectu mox prosilit, fructum orationis perdit. Nam quidam in oratione pectus pugnis paniment, caput contundunt, voces muliebri garrulitate submittunt; & in proximo vel verbis, vel factis alios con-* D *turbare, & semetipsos non metuunt culpabiles exhibere. Hi nimirum contra iudicem, quem orando honorant, moribus pugnant.* dicitur Anna vultus non ampliùs in diuersa mutasse, quia semper debitam post orationem modestiam, & grauitatem cõseruauit. Non displicet hæc expositio; quamuis, quæ sequitur, literæ propior, & congruentior videatur.

In oratione deuoti, post orationem dissoluti, orationis fructum perdunt.

Tertia expositio probabilis.

X. *Quarta, & probabilior expositio, de constantia in lætitia ex oratione recepta.*

Quarta igitur, & vltima expositio est, de constantia in lætitia, quam ex oratione, ac diuino oraculo recepit. Nam cum Anna tristi, & amaro animo ad orationem accesserit, explicari in litera oportebat; læto, & hilari animo ex oratione recessisse: siue ea lætitia immediatè ex oratione orta fuerit, siue ex sacerdotis oraculo; quod cum orãti redditum fuerit, non censetur ab ipsa oratione E diuersum. Fauet Hebræa litera: *Et facies eius non fuerunt ei vltra* Nam, *facies*, in plurali apud Hebræos, sæpè pro mærore, & ira vsurpantur. *Pones eos in clibanum ignis in tempore vultus tui.* Psalm. 21. n. 10. Hebraicè: *In tempore facierum tuarum.* Hoc est, quando iratam, & mæstam faciem ostendes. Item, *Vultus Domini super facientes mala.* Psalm. 34. n. 17. Hebraicè: *Facies*, in plurali. Hoc est, ira, quæ frontem contrahit, & mæstam reddit. Sensus igitur est. Non fuit ampliùs tristis. Clariùs pro hac expositione transtulit Chaldæus: *Vultus mali non fuerunt ei vltrà.* Nam, *mali*, id est, cõtracti, ac tristes: sicut

Facies, pro mærore, & ira passim vsurpantur.

sicut è contrario, *boni*, id est, hilares, & iocundi; A iuxta illud Senecæ in Thyeste,

Seneca.

Redeant vultus ad læta boni.

D.Bern.

Et illud, quod ex alio poeta refert D. Bern. serm. 71. in Cant.

--Super omnia vultus
Accessere boni.--

Nec minus consentiunt Septuaginta: *Et facies eius non concidit vltra.* Quibus adhæret translatio Clariana: *Vultus eius non sunt amplius collapsi.* Hoc est, illa frons hilaris, quam ex sacerdotis oraculo assumpsit, nunquam amplius in tristem, ac lugubrem recessit. Simili enim phrasi significatur tristitia Cain: *Concidit vultus eius. Cur concidit facies tua?* Genes. 4. n. 5. & 6. In eundem sensum non inuiti trahuntur B Pagnin. & Vatabl. transferentes: *Iraque illius non fuit ei vltra.* Nam cum *Facies*, quæ est in Hebræo, pro ira, vel tristitia, vt diximus, vsurpetur. Illi iram pro tristitia figuratè transtulerunt: neque enim Anna irata fuerat, sed tristata. Omnibus his concinit Latina editio; nam cum expresserit Annã post illud oraculum comedisse; vtique tristitia ex animo detersa, & noua hilaritate induta; subdit: *Vultúsque eius non sunt amplius in diuersa mutati.* hoc est, in partem tali lætitiæ contrariam, nempè in tristitiam. Omnium igitur summa est, frontem sic exhilarauit, vt nulla eam in posterum tristitia occuparit. Hanc expositionem insinuare videtur Petrus Damianus serm. 1. de Exaltatione sanctæ Crucis, & in ordine 48. Vbi quætẽs, cur Christus Dominus passus fuerit, sibi faciem sputis, & colaphis C deformari, respondet, *Vt facies*, inquit, *tua illuminaretur, illuminata confirmaretur; & diceretur de te, vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati.* Quasi Christus Dominus voluerit tristari, vt nos spirituali gaudio perpetuò refunderemur.

Isid. Clar.

Confirmatur.

Petr. Dam.
Cur Christi facies in passione deformata sit?

XI. Sed quæres, cur interna animi lætitia, de qua sine dubio sermo erat, ab externo oris signo manifestetur? Facilis est responsio. Nam internus animi affectus nullibi clarior, quàm ore proditur; & externis corporis signis indicatur. Vnde Sapiens: *Ex visu*, inquit, *cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Ecclesiastici 19. n. 26. D. Ambr. lib. 1. offic. cap. 18. *Habitus*, inquit, *mentis in corporis statu cernitur; vox quædam est animi corporis motus.* Et libr. de Helia cap. 10. *Vultus*, inquit, *quidam cogitationis arbiter, & tacitus cordis interpres. Facies, index plerumque est conscientiæ, & tacitus sermo mentis.* D. D Aug. in regul. ad seruos Dei, quæ in fine primi tomi habetur: *Nec dicatis*, inquit, *vos habere amicos pudicos, si habeatis oculos impudicos; quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius.* Quas tragœdias versabat animo illa improba Ægyptia, dum insidias Iosepho struebat, eas omnes dabat ore, nõ loquẽte, sed colores alternante. Quod D. Chrys. serm. de Ioseph, eiusque venditione in 1. tom. eleganter describens: *Gestabat*, inquit, *in facie teterrima mulier dubios, & ancipites vultus, & alterna coloris intensio, rubor pallori immixtus, diuersos mentis æstus verbis trementibus præferebat. Vt videres, & conscientiam victi facinoris aperiri; & innocentis accusationem rabido furore aptari.* Vt igitur hæc pessimos cordis tumultus solo ore prodebat; ita plane & Anna internã animi lætitiam ipso frontis habitu manifestabat. Nam sicut eius animum, nulla ægritudo contrahebat; ita & eius frõtem nullus pallor deformabat. Vnus erat animus, vnus vultus. Quod D. Hier. lib. 3. contra Pelagianos sub initium etiam in viris sanctis, qui dicuntur templa Dei, tam rarum, quàm quod rarissimum, arbitrator. *Tu enim*, inquit, *putas delubro, atque sacrario Christi puritas permanet, templique serenitas nullo nubilo contristatur? Eundem semper vultum habere non possumus: quod de Socrate falsò philosophi gloriantur: quanto magis animum? Multæ facies hominum, sic & corda diuersa.* Nihilominus Anna tam perenni gaudio fruebatur, vt semper eodem corde, semper eodem ore perseueraret.

Vultus animi prodit.

D. Ambr.
Vox animi, corporis motus.

D. Aug.
Oculus cordis nuntius.

D. Chrys.

Vnus animus, & vnus vultus in sanctis rarissimus.
D. Hier.

ANNOTATIO XI.
CIRCA LITERAM.

Annæ oratio iterum illustratur.

B SEPTEM versiculi ad literam hactenùs explicati, & interdum ad mores illustrati, multa continent de Annæ oratione, digna, quæ vberius illustrentur. Præcipua sunt quatuor. Præparatio, feruor, efficacitas, & fructus huius orationis. Præparatio, fuit magna sobrietas, qua ad orationem accessit. Feruor, mira attentio, & intensio, qua orauit. Efficacitas, singularis vis, qua animum tristitia, corpus sterilitate exoluit. Fructus, mirabilis patientia, qua insignem a sacerdote contumeliam audiuit. Ostendo singula. I.

SECTIO I.

C

Quanta ad orationem sobrietas requiratur?

TRiplex in scriptura ebrietas repetitur. Moralis, pœnalis, & naturalis. Moralis in malam, & in bonam partem sumitur. In malam quidem, pro aliqua effrænata animi cupiditate; iuxta illud Isaiæ 28. n. 1. *Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim.* In bonam verò, pro aliqua diuina consolatione, siue in via; iuxta illud Cantic. 5. n. 1. *Bibite, & inebriamini charissimi.* De qua D. Ambros. libr. 1. de Cain, & Abel cap. 5. *Hæc*, inquit, *ebrietas sobrios facit; hæc ebrietas gratiæ, non temulentiæ est; lætitiam generat, non titubantiam.* Siue in patria; iuxta illud Ps. 35. n. 9. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ.* De qua D. Bern. tract. de diligendo Deo ad finem, *Sobria*, inquit, *illa ebrie-* D *tas vero, non mero ingurgitans, non madens vino, sed ardens Deo.* Pœnalis sumitur pro diuina vltione; iuxta illud Mich. 2. n. 11. *Stillabo tibi in vinum, & in ebrietatem.* Ierem. 13. num. 13. *Implebo omnes habitatores terræ huius ebrietate.* Thren. 4. num. 21. *Inebriaberis, atque nudaberis.* Et passim alibi. Naturalis, seu propria, de qua hic agimus, est à vino, cuius contraria sobrietas ad orationem, & cum Deo, & cum hominibus ineundam, maximè requiritur. Quod breuiter illustro.

II.
Triplex ebrietatis genus.
Moralis ebrietas, in bonam, & in malã partẽ.

D. Ambr.

Pœnalis ebrietas pro diuina vltione sumitur.
Naturali ebrietati sobrietas contraria.

Sobrietas ad loquendum cum Deo.

E CVm Deo quidem loquuturi, maximè debent esse sobrij. Patet in primis in Anna: quæ accessura ad orationem, vinum, & omne quod inebriare potest, non bibit. Quod si aliquo cibo, & potu vsa fuit; is fuit tam parcus, ac moderatus, vt mentem ad orandum non obrueret, sed acueret. Vnde D. Chrys. homil. 1. de Anna, *Quod*, inquit, *omnes faciunt tempus relaxationis, illa fecit tempus deprecationis. Post epulas adeò intente orauit, vt donum acciperet supra naturam. Post conuiuium accurrens ad orationem, mentem præ se tulit sobriam, ac vigilantem.* Et paulò pòst. *Si post prandium talis fuit,*

III.
Anna sobrietas ante orationem.

D. Chrys.

qualis

qualis erat sub auroram? Si iam instanter orauit post cibum, & potum: qualis erat ieiuna? Quibus vltimis verbis, & si temperatum cibum post orationem non damnat, ieiunium tamen anteponit. Eadem ferè repetit idem D. Chrysost. homil. 24. in epistol. ad Ephes. *Surgebant*, inquit, *omnes de mensa; & illa confestim non ad somnum conuersa est, non ad quietem. Vnde mihi videtur etiam cum ad mensam sederet, leuiter refecta, nec vllis cibis grauata fuisse. Non enim tot alioqui lacrymas emisisset. Si enim nos sobrij existentes, & ieiuni difficulter ita oramus: multò minùs illa post mensam sic orasset, nisi etiam in mensa ieiunijs assueuisset.* Et similia repetit homil. 79. ad popul.

Qui cū Deo vult habere cōmercium, habeat à vino diuortiū. Car. Step. Volater. Cl. Alex.

IV. Igitur indignus est, qui ad orationem accedat, quisquis ab ebrietate longissimè non recedit. Celebris ille Philosophus Apollonius præterquàm quòd semper à vino abstinuerit, teste Carolo Stephano; munere solitus erat, teste Volaterrano, vt qui vellet cum Deo habere commercium, haberet à vino diuortium. Clemens Alexandr. libr. 2. pædagog. cap. 2. *Conuenit*, inquit, *diuinis cogitationibus vino minimè grauari.* Et paulò post: *Ipsa*, inquit, *sicca anima est sapientissima, & optima; ea autem ratione etiam contemplatiua.* Tertul. libr. aduersus Psychicos cap. 6. rectè monet, si suam quisque conscientiam consulat, facilè concessurum, se *ante pabulum, & potum in virgine adhuc saliua*, ad res diuinas tractandas, *multo pollentioris mentis, & viuacioris cordis esse, quàm cum totum illud domicilium interioris hominis, escis stipatum, vinis inundatum, decoquendis iam stercoribus æstuans, præmeditatorium efficitur latrinarum. In quo planè nihil tam in proximo supersit, quam ad lasciuiam sapere.*

Tertul.

Cur non vini potus, sed aqua Hebræis à Deo ministretur. Cl. Alex. D. Ambr. *Vini potentia.*

V. Quæret aliquis cur Hebræis in solitudine vagantibus non vini potus, sed aquæ à Deo ministraretur? Respondet Clemens Alex. citato loco, quia *oportebat*, inquit, *eos, vt pote errantes, esse maximè sobrios.* Quasi diceret. Oportebat, ne errantes corpore, animo pariter errarent. Aliter D. Ambr. lib. de Helia, & ieiunio, cap. 5. *Periculosum*, inquit, *erat vinum populo ministrare, quod fortiores ferre vix possent.* Ac si diceret, si totus populus vino indulgeret, totus à vino vinceretur, cum planè constet etiam validissimos Heroas à vino fuisse superatos. Quod probans addit: *Vicit*, inquit, *sanctum Noe, vel etiam Lot Abrahæ nepotem ebrietas, quorum alter cum ieiunaret, diluuio superstes fuit, alter incendio.* Respondeo tamen ad præsens institutum, quia oportebat fore sobrios, quos Deus in desertum ad orandum, & sacrificandum euocabat; iuxta illud: *Dominus Deus Hebræorum vocauit nos. Ibimus viam trium dierum in solitudinem, vt immolemus Domino Deo nostro.* Exod. 3. n. 18. & Exod. 5. n. 3. Quo enim pacto possent illi in Deum effundere mentes suas, quos reddidisset ebrietas amentes.

Iudæis in deserto oraturis sobrietas à vino necessaria.

VI. Abstinebant olim à vino & sacerdotes. Leuit. 10. n. 9. & Nazaræi Num. 6. n. 3. & Rechabitæ filij Ionadab. Ierem. 35. n. 6. Quorum omnium ratio, ea fuit, vt à rebus humanis longius recedentes, diuinis impensius deseruirent: rati non posse Deo vacari, qui vino indulgerent. Qua de re Phil. Hebr. lib. 2. de Monarchia circa medium consulatur. Reprehendit Isaias eos, qui manè inebriantur. *Væ*, inquit, *qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam.* Isai. 5. num. 11. Cur potiùs matutino tempore, quam quouis alio contracta ebrietas à Propheta reprehenditur? Planè, quia orationem illius temporis propriam impediebat. Ita innuit ipse vates, dum subdit: *Vinum in conuiuiis vestris, & opus Domini non respicitis; nec opera manuum eius consideratis.* Ibid. num. 12. Et apertiùs exponit D. Ambros. libr. de Helia, & ieiunio, cap. 15. *Non immeritò*, inquit, *væ illis, qui manè ebrietatis potum requirunt; quos conueniebat Deo laudes referre, præuenire lucem, & vacare orationi.* Quasi inhabiles ad orandum redderentur, qui manè effunderentur ad potandum.

Sacerdotes Nazaræi, Rechabitæ vt Deo propius accederēt, à vino recedebant. Phi. Heb. *Matutina ebrietas, quia Dei laudes impedit, reprehensibilior.*

VII. Hinc fit, vt sicut ebrij sunt inepti ad offerenda vota; ita & ad recipienda dona. Cui alios Moyses descendens de monte, tabulas legis nuper acceptas, non euulgauit populo, sed allisit lapidi, fregit, ac dissipauit: Exod. 32. n. 19. Aliter alij respondent. Opportunè ad hanc rem D. Ambros. citato libr. cap. 6. *In superioribus*, inquit, *montis lex dabatur Moysi ieiunanti; in inferioribus populo manducanti præuaricatio sacrilega luxu accendebatur epulantium. Quo spectaculo motus, fregit tabulas Moyses; indignum iudicans, vt ebrio populo lex daretur. Itaque tabulas legis, quas accepit abstinentia, contera fecit ebrietas.* Concinit D. Hieronym. libr. 2. contra Iouinianum. *Moyses*, inquit, *quadraginta diebus ieiunus, cum Domino loquitur: populus satur idola fabricatur. Ille vacuo ventre accipit legem scriptam digito Dei: iste manducans, & bibens, consurgénsque ludere, aurum conflat in vitulum, & Ægyptium bouem, præfert Domini maiestati. Tot dierum labor vnius horæ saturitate perit. Frangit audacter Moyses tabulas: sciebat enim Dei sermonem non posse audire temulentos.* Sed dices, quo pacto temulenti erant, qui vinum non habebant? Responderi potest, ibi re vera fuisse vinum: quod colligi potest ex verbis Moysis, qui descendens de monte, & tumultum in castris audiens: *Vocem*, inquit, *cantantium ego audio.* Exod. 32. n. 18. Vbi Septuaginta transferunt: *Vocem præcinentium vinum ego audio.* Quod si Deut. 29. n. 6. dicitur: *Vinum, & siceram non bibistis.* Intelligebat de vino à Deo illis ministrato; non de vino ab illis ex Ægypto allato. Illud enim à Deo non acceperunt; fateor: hoc autem secum reuera exportarunt: vt D. Aug. q. 51. in Deut. interpretatur.

Ebrij sicut sunt inepti ad offerenda vota, sic ad recipienda dona. D. Ambros. *Ebrij, Dei lege, & sermone indigni.* D. Hier. *Iudæi vino ex Ægypto allato, in solitudine inebriati.* D. August.

VIII. Parum esset, beneficia non accepisse, nisi & supplicia luissent, qui debita cum sobrietate ad orationem non accedunt. Quis ignorat duos illos Sacerdotes Nadab, & Abiu, ignem alienum coram Domino offerentes, sic à Deo punitos, vt flamma de altari erumpente subitò extinguerentur? Leuit. 10. num. 2. Ita ne, vt vnius ceremoniæ transgressio in diuino sacrificio tam acriter puniatur? Certè non est indebita hæc pœna illis, qui sunt in rebus diuinis negligentes. Sed maior aliqua culpa in illis sacerdotibus inhæsit: siquidem ebrietate turbati vnum pro alio ignem obtulerunt. Ita sentit D. Petrus Chrysol. serm. 26. *Dum*, inquit, *contaminare externo igne altaria præsumunt; ipsius altaris consumuntur incendio: vt sumerent de sacrificio pœnam, qui fecerant de propitiatione peccatum; quod peccatum illis suscitarat ebrietas. Nam vini odor odorem fugarat incensi; & ebrietatis ignis flammam prouocarat altaris. Vnde quia alienati vino alienum portauerant ignem; mox diuino igne referuntur extincti. Ebrietas in alio crimen est, in sacerdote sacrilegium; quia alter animam suam necat vino; sacerdos spiritum sanctitatis extinguit.* Et paulò post: *Hanc*, scilicet ebrietatem, *nullus nouerit Christianus; ne auditu quidem sacerdos attingat: ne qui est forma virtutum, vitiorum inde fiat, & inueniatur exemplum.*

Ebrietas in sacerdote, sacrilegium, grauiter punitur. D. Petr. Chrysol. *Ebrietas Christiano, multò magis sacerdoti indecora.*

IX. Sed quid mirum, puniri acriter à Deo homines orationi pariter, & ebrietati seruientes, cum etiam vasa aurea, & argentea diuinis ministeriis consecrata, si in ebrietatis vsus conuertantur, diuinam prouocent vltionem? Innumera Balthasaris flagitia Deus olim patienter tolerauit, sed vbi primùm *præcepit iam temulentus, vt afferrentur vasa aurea, & argentea de templo, vt biberent in eis Rex, & optimates*

Vasa Deo consecrata & sacrilega ebrietate profanata, diuinā prouocant vltionem.

eius,

eius, *&c.* Daniel. 5. numer. 2. Non tulit ampliùs Deus tam sacrilegam licentiam. *In eadem hora*, inquit Propheta, *apparuerunt digiti*, *&c.* Ibidem numero 5. Cur hîc tam citò volat diuina vltio, quæ aliàs tã sera immoratur? Optimè respondet Theodoret. *Quia Balthasar diuini ministerij instrumenta, fecit instrumenta ebrietatis.* Et paulò post, *Non tulit*, inquit, *omnium rerum moderator sua longanimitate, sed statim suam omnipotentiam ostendit.* Vbi illud *sua longanimitate*, emphasi plenum est. Quasi diceret; illa longanimitas, quæ alia turpissima impiorum hominum scelera concoquit, ac sustinet: in hoc vnum sacrilegium æstuauit, & exarsit.

X. Sed quod est inter ebrietatem, & orationem dissidium? Certè, vt alia abessent, hoc vnum longè maximum videretur; quòd oratio pura, ac vigilans esse debet: pura quidem; iuxta illud D. Pauli: *Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus.* 1. Timoth. 2. num. 8. Vigilans autem; iuxta illud eiusdem Apostoli: *Orationi instate, vigilantes in ea.* Colossens. 4. numero 2. At verò ebrietas, & puritatem, & vigilantiam euertit. Puritatem quidem, vt testatur Apostolus. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Ephes. 5. num. 18. Vnde D. Hieronym. in epistol. 83. ad Oceanum: *Venter*, inquit, *mero æstuans, citò despumat in libidines.* Bene Tertulian. libr. de spectaculis, cap. 10. *Veneri*, inquit, *& Libero conuenit. Duo ista dæmonia conspirata, & coniurata inter se sunt ebrietatis, & libidinis.* Et libr. aduersus Psychicos, cap. 1. *Monstrum*, inquit, *haberetur libido sine gula; sagina substructa lasciuia est; per edacitatem salacitas transit.* Et eodem libr. cap. 17. *Appendices*, inquit, *gula, lasciuia, atque luxuria est.* Quod statim confirmat ex D. Paulo. Rom. 13, num. 13. *Quam societatem*, inquit, *& Apostolus sciens, cum præmisisset, Non in ebrietatibus, nec in comessationibus; adiunxit, Nec in cubilibus, & libidinibus.* Sic expendit Tertulian. vt ostenderet, semper ex ebrietate pullulare impuritatem. Loth inter Sodomitas castus fuit; inter filias incestuosus: qui illic sobrietatem coluit; hîc in ebrietatem ruit. Genes. 19. num. 33. Vbi Origen. homil. 5. *Ebrietas*, inquit, *decipit, quem Sodoma non decepit. Vritur flammis mulierum, quem flamma sulphurea non vssit.* Nec minùs vigilantiam euertit ebrietas. Vnde Seneca epistol. 84. de quodam Pisone temulento: *Meridies*, inquit, *erat eius diluculum.* Imò, vt docet D. Basil. hom. 14. de ebrietate, *Tota ebriorum vita, insomnium quoddam est.*

Oratio puram, ut vigilans esse debet.

Ebrietas indiuidua libidinis comes, orationis puritatē euertit.

D. Hieron.

Tertul.

Origen.

Ebrietas orationis vigilantiam euertit.

Senec.

D. Basil.

XI. Meritò igitur D. Paulus prohibet Episcopum esse vinolentum 1. Timor. 3. n. 3. hoc est, interprete D. Ambros. prohibet non solùm inebriari; sed etiam vino delectari, veritus, ne oratio amaresceret, cui vinum dulcesceret. Quod si Apostolus Timotheum monet, ne *aquam* bibat, sed *modico vino* vtatur, *propter frequentes infirmitates.* 1. Timoth. 5. numero 23. Nemo inde sumat ebrietatis licentiam, sed sobrietatis exemplum. Nam vt benè Tertulian. lib. aduersùs Psychicos, cap. 9. *Hoc ipso*, Inquit, *abstinentiam vini dignam Deo suasit, quam ex necessitate dissuasit.* Itaque & Apostolus vinum indulsit ad sanitatem, non ad ebrietatem; argumento, quòd modicum concesserit; vt necessitati consuleret, non voluptatem irritaret. Et Timotheus ante Apostolicum præceptum suas non curabat infirmitates, vt sobrietatem conseruaret. Quasi mallet sanitate corporis, quàm puritate mentis periclitari. Addit verò eleganter D. Bernard. serm. 30. in Cantic. *Timotheus*, inquit, *hic erat. Da mihi alterum Timotheum: & ego cibo eum, si vis, etiam auro, & poto balsamo.* Et paulò post, ea festiuitate loquendi, qua solet, subdit: *Id*, inquit, *te saltem volo admonitum esse, vt si tibi ea auctoritas Apostoli placet, de bibendo vino: modico; quod ille adiunxit, non prætermittas.* Eiusdem temperantiæ exemplum reliquit Noe; qui iuxta Septuaginta interpretes, *Bibit de vino, & inebriatus est.* Genes. 9. num. 21. Vbi D. Ambros. libr. de Noe, & arca, cap. 29. *Non dixit*, inquit, *vinum bibit. Neque enim iustus vinum ebibit; sed de vino; hoc est, de eius portione libauit. Ebriosi est omne absorbere vinum: & intemperantis enacuare, quod sumpserit: continentia autem vtendi mensura legitima est.* Atque hactenus de sobrietate ad orationem cum Deo ineundam requisita.

Episcopi nō solum non inebrientur, sed ne vino delectentur.

D. Ambr.

Tertul.

Timothei sobrietas.

D. Bern.

Si vini modico sanè, vtendum.

D. Amb.

Noe sobrietas.

Sobrietas ad loquendum cum hominibus.

XII. IAm verò familiaris cum hominibus loquutio sobrios requirit, ac temperantes. Quis enim vilissima vini mancipia in familiaribus colloquiis patiatur? Lacedæmones, teste Plutarcho in lib. de institutis Laconicis, vt filios à vini potu deterrerent, temulentos seruos ob oculos proponebant: ut bibendo similes euaderent illis, quos intuendo detestabantur. Imo vt ipsi quoque parentes ebrietatem fugerent; seruos, qui Ilotes dicebantur, temulentos aspiciebant; vt testatur Clem. Alexand. lib. 3. pædag. cap. 8. *Ilotas*, inquit, *Lacedæmonij cogentes inebriari, sibi ipsis sobriis, ea, quæ faciebat ebrietas, curationis, correctionisque loco, ostendebant. Obseruantes ergo illorum turpitudinem: docebantur, ne in idem, quod damnabant, vitium inciderent: ex ebriorum probro hos fructus consequentes, quod ipsi non peccarent.* Addebat Plato, vt refert Laert. lib. 3. in eius vita, si ebrij se in speculo agnoscerent, futurum planè, vt vel ipso tenui iudicio, quod sibi reliquum fecerunt, erubescerent, & suæ se ebrietatis incusarent. Vnde rectè argumentatur Clem. Alex. lib. 2. pædag. cap. 2. Si Minerua dicitur tibiarum abiecisse delectationem, ne inflato ore indecora cerneretur; quis vinolentiam non abiiciat? *In qua*, inquit, *lingua præpeditur, labra soluuntur, oculi detorquentur, ac diuertuntur.* Et paulò post addit, idcirco indecoram Noe vinolentiam scriptam esse, vt nos illius lapsus imaginem habentes, ebrietatem quàm maximè vitaremus.

Ridiculus ebriorum aspectus, ebrietatis amuletum.

Plutarch.

Clem. Alex.

Plat.

Laert.

Cl. Alex.

XIII. Iam verò omnes virtutes politici sermonis ornatrices in vinolentia obruuntur. Perditur in primis lenitas, & humanitas, sine qua omnis humana societas dissipatur. Nam ebrietas, vt vere Horat. 1. epist. 5.

-- *In prælia trudit inermem.*

Ebrietas lenitatem, & humanitatē dissipat.

Horat.

Et, vt D. Hieronym. in cap. 1. epistol. 1. ad Timoth. *Pocula in tela vertit.* Rectè obseruat Clemens Alexandr. proximè citatus, gentes, quæ *ebrietate maximè vtuntur*, vt Scythas, Celtas, Iberos, *& Thraces: esse pariter, & bellicosos.* Quasi humano more mitescere nesciant, qui vini furore quodammodò efferantur. Dubitabit aliquis non immeritò, cur Deus olim vini vsum tam serocè interdixerit Sansoni. Iudic. 13. numero 14. Respondet Procop. aptè ad hanc rem. *Cum*, inquit, *Spiritus Sanctus feritatem Sansonis priùs haberet cognitam, à vino, ac vinetis ipsum iussit abstinere, ne ad naturalem furorem vinolento adscito, contra propinquos quosque, & cognatos indigna patraret.* Seruus ille efferus, & immitis, de quo Christus Dominus Luc. 12. numero 45. *Cœpit percutere seruos, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari.* Vnde, quæso, illa inclementia ad feriendum, nisi ex hac vinolentia ad potandum? Vt rectè D. Petrus Chrysolog. serm. 26. interpretatur. *Propriè dixit*, inquit D. Petr. Chrysolog. *inebriare, & percutere. Ebrietas cædis mater, parens litium, furoris genetrix, petulantia*

D. Hieron.

Ebrij, bellicosi, imò furiosi.

Cl. Alex.

Procop.

Sansoni cur vinū tā seuerè prohibeatur.

Ebrietas cædium mater.

D. Petr. Chrysol.

lantia deformiter est magistra. Vbi plura prosequitur ebrietatis opprobria. A

XIV. *Ebrietas reuerentiã in maiores euertit.* Secundò, perditur debita in maiores reuerentia. Vnde illud Christi Domini. *In me*, inquit, *psallebant, qui bibant vinum.* Psalm. 63. numero 13. Detestanda planè Iudæorum impietas, qui suam maledicentiam, psalmodiam iudicabát. Psallebant, inquit, qui re vera maledicebant: quia non minus delectabantur, iaciendo contumelias, quàm modulando cantilenas. At qui nam erant, qui debita se in Christum Dominum reuerentia denudabant? *Qui*, inquit, *bibebant vinum.* D. August. mysticè exponit de vino, *erroris, impietatis, ac superbiæ.* Quo inebriati in hanc maledicentiam, seu potiùs dementiam erumpebant. Sed Lyran. ex Hebræis aptè ad rem præsentem interpretatur de vino illo pretioso offerri solito, iis qui ad extremum supplicium efferebantur. Hoc enim Iudæi ebiberunt, & pro illo fel, & acetum Christo Domino propinarunt; adeò impudentes, vt probra insuper iacerent; & irrisoriis cautileniis debacharentur. Qui nam, obsecro, tam insigni irreuerentia Christum Dominum tractarent; nisi qui tam impudenti vinolentia tenebantur? Neque solùm contracta ebrietas, sed etiam conspecta debitam in maiores reuerentiam dissoluit. Inuidia quondam fratrem in fratrem egit: nempe Cainum in Abelem, Genes. 4. numero 8. At ebrietas solùm conspecta filium in patrem concitauit, scilicet Cham in Noe, Genes. 9. numero 21. Quòd D. Ambros. libr. de Helia, & ieiunio, cap. 5. aduertit: *Obrepserat quidem*, inquit, *iam fraterna prælationis inuidia; manebat tamen adhuc paterna pietatis reuerentia: lapsa pietas est, dum ridetur ebrietas.* Vnde colliges deteriorem esse vinolentiam, quàm inuidentiam: hæc enim fraternum amorem contemnit; illa etiam paternum, cuius maior necessitudo, & sacratoria iura esse debent. Itaque ebrietas debitam reuerentiam nec exhibet, nec meretur. Vnde D. Basil. homil. 14. de ebrietate loquutus de temulento: *Miserum*, inquit, *oculis spectaculum, qui terribilis hostibus fuerat, ridiculus pueris videtur.*

D. Aug. Iudæi vino illo in Christo Domino probra iaciebant. *Lyran.* B

Vel etiam conspecta ebrietas, in maiores reuerentiam dissoluit. C

D. Ambr. *Ebrietas inuidia deterior.* *D. Basil.*

XV. *Ebrietas, loquentiũ auctoritatem, scurrilitatẽ reddit.* Tertiò, perditur auctoritas loquentium, efficiturque nugantium scurrilitas. Nam, vt benè D. Hieronym. in epistol 83. ad Oceanum. *Vinolentia*, inquit, *scurrarum est, & comessatorum.* Optimum est illud Salomonis consilium: *Noli regibus, ò Lamuel, noli regibus dare vinum.* Prouerb. 31. numero 4. Quod etiam Ethnicis non displicuit: Nam Plato illud suis legibus inseruit, vt refert Euseb. lib. 12. de præparat. Euang. cap. 17. & Carthaginenses, ac Romani diligenter obseruarunt; vt Alexand. ab Alex. lib. 3. cap. 11. & libr. 4. cap. 6. testatur. Cuius instituti illa ratio, præter alias, est optima, ne perderent auctoritatem imperandi, qui potandi licentiam assumerent. Nam vbi primùm viguit ebrietas, interiit libertas, vt patet in Chaio; de quo pater: *Seruus seruorum erit fratribus suis.* Genes. 9. numero 25. ac proinde post primam ebrietatem, primus omnium libertatem amisit. Vt D. Ambros. libr. citato de Helia cap. 5. aduertit. *Manebat*, inquit, *antequam vinum inueniretur omnibus inconcussa libertas: nemo sciebat a consorte naturæ suæ, obsequia seruitutis exigere: non esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset.* Quasi per vinum non solùm auctoritas amittatur, sed libertas. Vnde non immeritò D. Basil. homil. de ebrietate, ebrium appellat *crapulæ mancipium.* Quàm vilis, qui vilissimo Domino seruit? D E

D. Hieron. *Euseb.* *Reges à vino abstinere soliti, ne imperandi auctoritatem amitterent.* *Alex. ab Alex.* *Ebrietas libertatẽ interimit.* *D. Basil.* *Ebrius crapulæ mancipium.*

Fr. Mendoza in libr. Regum.

XVI. *Ebrietas, secreti violat fidem.* Quartò, perditur fides in secretis conseruandis; iuxta illud Horatianum 1. epist. 5.

Quid non ebrietas designat? Operta recludit.

Et illud eiusdem Lyrici ad suam amphoram 3. Carm. 21. *Horat.*

Tu lene tormentum ingenio admoues
Plerumque duro. Tu sapientium
Curas, & arcanum iocoso
Consilium retegis Lyæo.

Vnde Salomon, *Nullum*, inquit, *secretum est, vbi regnat ebrietas.* Prouerb. 31. numero 4. Hinc est, quòd olim multi iudices ad veritatem occultam in iudiciis extorquendam, vino potiùs, quàm vllo tormentorum genere vterentur: teste D. Ambros. libr. illo de Helia cap. 17. *Plerique*, inquit, *etiam vino vtuntur, vt equuleo: & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt pueri statum, salutem ciuium, defensiones suæ prodant consilia. Virtus enim plerumque vincit dolorem, fidem autem potus excludit.*

Iudices olim vino occultã veritatẽ extorquebant. *D. Ambr.*

XVII. *Ebrietas, miseriũ rationis naufragiũ.* *Clem. Alex.* Vltimò tandem perditur ratio: non maris, sed meri naufragio demersa. Vnde Clemens Alexandrin. vbi supra, ebrietatem comparat tempestati. *Corpus*, inquit, *tanquàm nauis, demersum, turpitudinis profundum subit, decumanis vini fluctibus obrutum. Gubernator autem mens scilicet humana supereminentis ebrietatis fluctu circumagitur; & propter procella tenebras à portu veritatis aberrat: donec in saxa mari latentia irruens, se ipsum in voluptates impactum perdiderit.* Et paulò post ebrium vocat acephalum, hoc est, monstrum sine capite. *Mihi*, inquit, *videtur is, qui à Mathematicis dicitur Acephalus, qui ante stellam errantem enumeratur, capite in pectus compresso, significare helluones homines, & voluptarios, & ad ebrietatem propensos. Nam in his quoque ratiocinandi facultas non in capite, sed in intestinis collocatur.* Vbi vides ebrios aut esse homines sine ratione, aut illam, qualem qualẽ, trahere ab intestinis; quia solo gulæ appetitu gubernantur.

Ebrij acephali.

XVIII. *Ebrij brutis deteriores.* *D. Basil.* *D. Aug.* *D. Chrys.* Denique tantam faciunt ebrij rationis iacturam, vt à D. Basil. homil. citata de ebrietate, D. Chrys. homil. 58. in Matth. D. Aug. serm. 231. de tempore, & aliis, deteriores brutis animalibus cẽseantur: multis de causis; tũ quia priuatio rationis in brutis, necessitatis est; in ebriis, voluntatis: tum quia brutæ animantes, & si careant ratione, sunt tamen oculis perspicaces: ebriis non solùm hebescit ratio, sed etiam caligant oculi, quibus proinde omnia videntur circumferri: *& geminis consurgere mensa lucernis*: imò vt iam in litera ex D. Basil. dixi, sunt idola gentium, quæ oculos habent, & nõ vident; aures habent, & non audiunt: tum denique quia *animalia*, vt verbis vtar D. Aug. citato loco, *vbi saturauerunt sitim suam, bibere nolunt omninò: illi & duplum, & triplum, quàm eis expedit, potum accipiunt.* Quod etiam reliqui Patres citati, præsertim D. Chrysost. prosequuntur. Quis igitur non videt ab humano consortio tam ferinos homines exulare? nec magis fugiendas esse leonum speluncas, quàm popinas ganeonum: in quibus aliquando, quantum vini infunditur, tantum effunditur, & cruoris. Vt patet vel in ipso magno orbis domino, vini seruo Alexandro: qui, vt eius ferunt scriptores, plures amicos in conuiuio temulentus, quàm hostes in prælio armatus interfecit. Et nonnolla ebrietatis mala; alia alibi, vt res feret, inculcanda. Illud tamẽ hoc loco nõ omitto ex D. Chrys. hom. 29. in Gen. Vbi docet non esse vini vsum malum, sed vini abusum: neque propter vinum, sed propter peruersam voluntatem tot fieri peccata. *Quocirca*, inquit, *post diluuium ostendit Deus vini vsum: vt ostendat, quòd & ante vini vsum, in*

D. Chrys. *Alexandri in ebrietate sæuitia.* *D. Chrys. Non vini vsus malus, sed abusus.*

immodicam luxuriam humanum genus inciderit: multisque peccatis se contaminauerit, cum adhuc vini vsus nesciretur: vt non totum vino tribuas, sed corrupta voluntati sua sponte ad malum ruenti. Sed iam ad feruorem, quo Anna sua in oratione exarsit: dum attentissime, & intentissimè Deum orauit.

SECTIO II.

Quanta esse debeat orationis attentio, & intensio.

I. *Anna oratio attentissima.* D. Chrys.

Attentissima fuit, & intentissima Annæ oratio. Attentionem quidem probat D. Chrys. homil. 1. de Anna, ex eo, quòd dicatur n. 12. multiplicasse preces *coram Domino*, seu, *in conspectu Domini*, vt ipse legit: *Omnes, quidem*, inquit, *oramus, sed non omnes in conspectu Domini. Etenim corpore in terra prostrato, & ore frustra delirante, mens vbique per domum, ac forum circumuagatur: quo ore talis posset dicere, quòd orauerit in conspectu Domini? Nam in conspectu Domini orat, qui orat vndique colligens suam mentem, nihil habens cum terra commercij, sed ad ipsum Deum totus commigrans, omni cogitatione humana ab animo depulsa.* Eadem ferè repetit D. Chrys. homil. 79. ad popul. & homil. 24. in epist. ad Ephes. & homil. 8. in varios Matthæi locos, & in Ps. 129. & 140. & passim alibi. In eos, qui parum attentè orant, inuehitur D. Bern. de interiori domo cap. 70. *Vacantes*, inquit, *corpore, & vagantes vbique corde, nequaquam merentur videre, quàm dulcis est Dominus.* Et statim. *Nescientes*, inquit, *facere Sabbatum ex Sabbato.* hoc est, internam animi quietem ex quiete externa corporis. Hoc scilicet vacante, illo vagante. Et statim alludens ad illud Ieremiæ: *Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.* Thren. 1. numero 7. *Inde est*, inquit, *quòd hostes derident sabbata eorum, id est, ipsa suæ vacationis otia.* Quia scilicet vident dæmones externo orantium habitu corpora otiari; & certis indiciis conuincunt per inutiles, & laboriosas vagationes, animos commoueri. Quo quid magis ridiculum hostibus esse poterat? Aut quæ oratio magis *ridiculosa*, vt eam Laur. Iust. lib. de orat. cap. 7. appellauit? Non minùs eleganter D. Cyprian. de orat. dominica. *Quomodo*, inquit, *te audiri à Deo postules, cum te ipsum non audias? Vis Deum esse memorem tui, cum rogas; quando tu ipse memor tui non sis? Hoc planè est vigilare oculis, & corde dormire: cum debeat Christianus, & cum dormit oculis, corde vigilare: sicut scriptum est, Ego dormio, & cor meum vigilat.* Cant. 5. num. 2. Iam verò D. Aug. serm. 6. de verbis Domini, hac vnâ de re fatetur se maximè dolere. *Si mouet*, inquit, *dolor magnus, aduersus fratres nostros mouet, qui sic volunt intrare in Ecclesiam, vt ibi corpus habeant; alibi cor: totum intus esse debet: si intus est, quod videt homo; quare foris est, quod videt Deus?* Hæc in oratione cogitationum libertas, captiuitas est, vt rectè vocat D. Cæsarius Arelatens. Episcopus homil. 31. *Videte*, inquit, *quam sit dura ista captiuitas, vt lingua quasi cum Deo loquatur, & tota animi intentio ad terram, & parietes dirigatur?*

D. Bernard. *Vacantes corpore, & vagantes corde, damnantur sanus ir[...]sui.*

Porrò attenta oratio, ridiculosa, indigna, quæ à Deo audiatur. Laur. Iu[st]. D. Cypr.

D. August.

Vaga cogitationum in oratione libertas, misera captiuitas. D. Cæsar. Arelat.

II. *Verbosam, & parum attentam orationem Deus non exaudit.*

Iudæis olim Deus comminatus: *Quando*, inquit, *multiplicaueritis orationem, non exaudiam vos.* Isai. 1. num. 15. Cur, quæso, multiplicatam orationem non audit, qui vel vnicum peccatoris gemitum se exauditurum promittit? Planè, quia non multiplicabant illam coram Domino, quemadmodùm & Anna; sed *in synagogis, & in angulis platearum, vt viderentur ab hominibus.* Matth. 6. o.

A 5. Vide D. August. epist. 121. cap. 10. *Aliud*, inquit, *est sermo multus, aliud diuturnus affectus: hoc autem negotium plus gemitibus, quam sermonibus agitur, plus fletu, quam afflatu.* Hinc est, quod oratio non tam in ore, quam in corde sedem habeat; iuxta illud D. Pauli: *Implemini Spiritu sancto, cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino.* Ephes. 5. num. 18. & 19. Hoc est, vt notat D. Chrysost. in Psal. 41. *Cum intelligentia: vt non os quidem verbum loquatur, mens autem extra versetur; sed vt lingua ab anima audiatur.*

D. August.

Oratio non tam in ore, quàm in corde.

D. Chrys.

III. Bene Dauid, *Dirigatur*, inquit, *oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Psal. 140. num. 2. Ex Hebræo legi potest: *Stabiliatur*: ne scilicet à conspe-
B ctu Domini per prauas cogitationes huc illuc auocetur; sed in eo semper firmiter stabilita retineatur. Addit: *sicut incensum*: nam quemadmodum fumus incensi suauiter fragrans semper in sublime tendit, donec prorsus euanescat: ita planè opus est, vt oratio suauissimum ex se efflans odorem, semper sursum euehatur, quandiu perseuerat. *Si autem*, inquit D. Chrysost. hom. 74. in Matth. *non incensum, sed mordacissimus abs te, ac grauiter olens fumus ascendat; quibus suppliciis dignus eris?* Quasi diceret, si ex tua oratione non tenuissimus ille, ac defæcatissimus fumus incensi; hoc est, purissima, & mundissima cogitatio in Deum sursum feratur; sed densissimæ, & fæculentissimæ prauarum cogitationum nubes glomerentur; quæ tibi ex oculis diem, seu Deum potiùs eri-
C piant; tuámque mentem cæca caligine, & obscuris tenebris inuoluant; ac tandē sua illa fumi acerrima mordacitate non cōsolationis lacrymas suauiter eliciant, sed desolationis duriter exsculpant; *quibus suppliciis dignus eris?* Non expressit D. Chrysost. horum acerbitatem suppliciorum: quasi nullis eam posset verbis exprimere: sed tantùm solerti mentis indagationi coniiciendam reseruauit. Dic, obsecro, si quis ita insaniret, vt sacras aras odoribus incensurus, pro odoratissimo suffimēto, massam quandam sulphuream in thuribulum iniiceret; eóque fumo teterrimo inde exhalāte sacrosancta Dei altaria vaporaret; nónne homo suspectæ fidei censeretur; atque vt talis à fidei quæsitoribus plecteretur? Ita planè. Quid ergo de illo dicendum, qui Deum per orationem placaturus; non in preces, quolibet incēso suauiores effunda-
D tur; sed in vagas cogitationes ipso planè sulphure teteriores distrahitur? Dignus planè est, qui tanquàm vir suspectæ fidei censetur, ac puniatur.

Incensi, id est, sanctarū cogitationū fumus in oratione nostra ascēdat. D. Chrys.

Sulphureum cogitationū odorē in oratione emittentes, puniuntur.

Elegans similitudo.

IV. Cū Deus olim Hebræos obligaret ad relinquendas domos ter in anno, & tabernaculum orationis causa frequentandum: securos eos reddidit de omni periculo, quod domibus suis desertis timere possent. *Nullus*, inquit, *insidiabitur terræ tuæ: ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno.* Exod. 34. numero 24. Cur illis ad templum euntibus securitatem præstabat; quos in domibus remanentes timidos esse volebat; & propterea inter hostes, vt in superioribus adnotauimus, habitare permittebat? Ratio planè est,
E ne cum in tabernaculo orationi vacarent; animo, & sollicitudine circa domos suas versarentur. Sic exponit D. August. quæst. 161. in Exod. *Hoc*, inquit, *vult Deus intelligi, vt securus quisque ascenderet, nec de terra sua sollicitus esset, Deo promittente custodiam.*

Hebræis in templum ascendentibus securitatem Deus præstabat, ne domorū sollicitudo orationem interturbaret.

D. Aug.

V. Non immeritò conqueritur Deus de illis, qui sibi in templo terga vertunt. *Auerterunt*, inquit, *facies suas à tabernaculo Domini, & præbuerunt dorsum.* 2. Paral. 29. num. 6. *Verterunt ad me tergum, & non faciem.* Ierem. 2. num. 27. *Inter templum, & altare,*

Qui corpore, nō animo orationi vacant, impudentes.

Irreuerentia Deo terga vertunt.

tare, quasi viginti quinque viri dorsa habentes contra templum Domini. Ezech.8.n.16. Scio in his locis ad literam condemnari idololatras, qui à Deo ad diabolum deficiebant; & ab occasu solis, vbi Deus colebatur, ad ortum, vbi adorabatur ipse Sol, oculos conuertebant. Sed extendi potest querimonia ad eos, qui cum corpore orationi vacent, animo tamen ad negotiationem transferũtur. Quo quid, non dico inurbanius, sed impudentius? Optimè

Cæsar. Arelat.

Cæsar. Arelat. loco cit. *Orantes*, inquit, *laboremus, vt nulla nobis extranea cogitatio subrepere possit; ne fortè aliud habeamus in corde, & aliud proferamus ex ore: ne fortè dum lingua Dominum rogat, cogitatio in rebus varijs occupata ab orationis sensu discedat: & inde acquirat peccatum, vnde habere potuit remedium. Si enim*

Expressa similitudo.

apud aliquam potentem personam, velles causam aliquã allegare; & subitò auersus ab illo media interloquutione drupta, aliquibus te velles scurrilitatibus occupare: qualem putas iniuriam illi personæ, cum qua loquebaris, inferres? aut quomodò contra te illius iracundiam commoueres? Si ergo cum homine loquentes, tota intentione animi laboramus, ne aliud cogitãtes illi, cum quo loquimur, iniuriam facere videamur: cum Deo in oratione loquentes, & ante tantam maiestatem, peccatorum nostrorum miserias allegantes; non nos pudet captiuis sensibus huc, illucque discurrere; & infelicem mentem multis occupationibus à conspectu diuinæ maiestatis abstrahere.

Cogitationũ euagationẽ in oratione iustè erubescunt. D. Bern.

VI. Certè erubescebat D. Bernard. si quando ab oratione paululum mens digrederetur; quamuis aliàs attentissimus oraret. Nam in suis meditationibus, seu in lib. de anima cap.8. *Ibi*, inquit, *plus pecco, vbi peccata mea emendare debeo. In monasterio namque sæpè dum oro, non attendo, quod dico. Oro quidem ore, sed mente foris vagante, orationis fructu priuor. Corpore sum interius, sed corde exterius, & ideò perdo, quod dico.* Et paulò post. *Loquitur mihi Deus in psalmo, & ego illi; nec tamen cum psalmum dico, attendo, cuius psalmus sit; idcircò magnam iniuriam Deo facio, cum illum precor, vt meam precem exaudiat, quã ego, qui fundo, non audio. Deprecor illum, vt mihi intendat: ego verò nec illi, nec mihi intendo.* Et rursum cap. 11. *Sæpè*, inquit, *ad sacrum mysterium vocem meam fregi, vt dulcius cantarem: & magis delectabar in vocis modulatione, quàm in cordis compunctione. Deus verò, cui non absconditur, quidquid illicitum perpetratur, non quærit vocis lenitatem, sed cordis puritatem.*

Deus non orantis lenitatẽ, sed cordis puritatẽ quærit. D. Hieron.

Sed & D. Hier. qui perdius, & pernox in oratione persistebat, sibi ipsi indignabatur, si quando ab ea coagari contingebat. Nam in dialogo aduersus Luciferianos, *Creberrimè*, inquit, *in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam quæ dictu erubescenda sunt, gero. Vbi est fides? siccinè putamus orasse Ionam? sic tres pueros? sic Danielem inter leones? sic certè latronem in cruce?*

VII. Quod si tanti viri in hac parte labuntur; quis se stare glorietur? Verum humilis eorum confessio nos ad somnolentiam non relaxet; sed potiùs excitet ad vigilantiam. Si cum illis dormitamus, cum illis pariter euigilemus: imò ex illa cordis fugacitate, quam inter orandum sanctissimi viri experti sunt; ad nostrum licentius non effrænandum, sed cautiùs custodiendum admoneamur; iuxta illud Sapientis. *Custodi*, inquit, *pedem tuum ingrediens domum Dei.* Ecclesiastes 4. num.16. Vbi Salonius in primo tomo Bibliot. *Non*, inquit, *pedem corporis custodiendum docet, sed pedem animæ, vt in conspectu Dei mundas preces effundamus. Et est sensus, Custodi gressum mentis tuæ, ne offendas in malis cogitationibus, vt oratio tua pura dirigatur ad Deum.*

Salon. *Mentis gressus à cogitationum offensione in oratione custodiendus.*

VIII. Fateor hoc esse difficillimum. Sunt enim fugacissimæ mentium nostrarum cogitationes. Vnde D. August. in Psalm.85. *Attendat*, inquit, *quisque, & videat, quanta aguntur in corde humano: quemadmodum ipsæ plerumque orationes impediantur vanis cogitationibus; ita vt vix stet cor ad Deum suum. Et vult se tenere, vt stet; & quodammodò fugit à se, nec inuenit cancellos, quibus se includat, aut obices quosdam, quibus retineat auolationes suas, & vagos quosdam motus.* Et ad hanc cordis mobilitatem existimat Dauidem allusisse, cum dixit: *Inuenit seruus tuus cor suum, vt oraret te oratione hac.* 2. Reg.7.n.27. Vbi D. Aug. citatus: *Inuenire*, inquit, *se dixit cor suum; quasi soleret ab eo fugere, & ille sequi, quasi fugitiuum, & non posse comprehendere, & clamare ad Dominum, quoniam cor meum dereliquit me.* Psal 39.num.13. Vbi conqueritur, & de facilitate euagandi, quam cor habet; & de reuocandi difficultate, quam ipse experitur; vt propterea Deo custode opus sit, ne euagetur; & Deo quæsitore, vt reducatur.

Fugacissimas humani cordis cogitationes in oratione frænare, difficillimum. D. Aug.

Humanũ cor fugitiuum.

IX. Sunt planè hominum cogitationes, cor in diuersa distrahentes, non minus importunæ orantibus, quàm muscæ conuiuantibus. Sic enim à Sapiente appellantur. *Muscæ*, inquit, *morientes perdũt suauitatem vnguenti.* Ecclesiastes.10. num.1. Hoc est, vt D. Greg. lib.18. moral. cap.25. exponit. *Cogitationes superfluæ suauitatem spiritus perdunt; quoniam integritate eius perfrui non permittunt.* Et aduerte tales muscas dici non sine emphasi morientes: non solùm quia sic orationis gratiam, & suauitatem magis infestant: sed quia quamuis vtiles, cum occurrunt, summæ postea videantur: tamen post orationem non magis fructuosæ, quàm res mortuæ deprehenduntur. Illa simulacra, quæ in oratione magnæ spem vtilitatis offerebant, post orationem sic euanescunt, vt trunca, & inutilia cadauera relinquantur. Vnde cõstanter à nobis sunt abigendæ. In cuius rei typum, cum aliquando Abraham sacrificium ex animalibus Deo offerret. *Descenderunt*, inquit textus, *volucres super cadauera, & abigebat eas Abram.* Genes. 15. numero 11. In quem locum D. Gregor. libr. 16. moral. cap.19. *Sæpè*, inquit, *in ipso orationis sacrificio, importunæ se cogitationes ingerunt, quæ hoc rapere, vel maculare valeant, quod in nobis Deo flentes immolamus. Vnde Abraham, cum ad occasum solis sacrificium offerret; insistentes aues pertulit, quas studiosè, ne oblatum sacrificium raperent, abegit. Sic ergo nos, cum in ara cordis holocaustum Deo offerimus, ab immundis hoc volucribus custodiamus ne maligni spiritus, & peruersæ cogitationes rapiant, quod mens nostra offerre se Domino vtiliter sperat.*

Vaga cordis cogitationes, importunæ muscæ.

D. Greg.

Importunæ cogitationũ muscæ studiosè in oratione abigãtur.

D. Gregor.

X. Sed quid muscas, quid volucres appello? Harpyæ mihi videntur voracissimæ huiusmodi cogitationes, quæ suauissima cum Deo conuiuia interturbant; & per quas diabolus tollit, aufert, & rapit verbum Dei de cordibus nostris; ne in illo contemplãdo diutius immoremur. Quare, vt Troiani quondam non flabro, sed ferro Harpyas inuaserunt iuxta illud Æneid.3.

Cordis euagationes in oratione, Harpyæ.

--Noua prælia tentant,
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.

Virg.

Ita & nos importunas cogitationes, non abigere, sed interficere debemus; iuxta illud Dauidicum: *In matutino interficiebã omnes peccatores terræ*, Ps.100. n.8. Hoc est, interprete D. Hier. *Inmissiones diaboli, quas mihi suggerebat* Qui se. ùs fecerit, interitum sibi timeat, & suspendium Quale prædixit Iosephus Pharaonis pistori, qui volucres in cibos regios, quos capite ferre somniabat, inuolãtes, nec trucauit, nec abegit. Gen.4 à n.17. In symbolũ eorũ, qui cælestes dapes, quib. in oratione epulãtur, ab alienis cogitationibus discerpi, ac deuorari patiũtur.

Cogitationũ Harpyæ non abigendæ solùm, sed interficiendæ. D. Hier.

XI. *Orationis lectulum contra alienas cogitationes firmo præsidio muniendus.* Iansen.

Meritò igitur Salomon, vt hoc periculum declinaret, firmo satellitum præsidio suum lectulum præmuniuit. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.* Cant. 3. num. 7. & 8. Cuius loci mysterium congruenter ad præsens institutum Ianson. explicauit. *Sexaginta*, inquit, *fortes præpositi sunt, qui inuigilant illis, qui versantur in via contemplatiua, ne professionem contemplationis vertant in nundinationem erroris.* Quasi diceret: contingit aliquando, vt qui orationi vacant, tam multis cogitationibus aditum patefaciant; vt non in cubiculo contemplari, sed in foro nundinari videantur. Quare necesse est, vt suorum sensuum portas suis etiam prælatis tradant diligenter obseruan- B das, ne per illas cogitationum turbæ mentis arcem aggrediantur.

In orationis lectulo affectionũ pedes colligendi, & componendi.

In hoc igitur orationis lectulo vir iustus, tanquàm Iacobus moriturus, & à rebus humanis recessurus; Genes. 49. num. 32. suos colligat pedes, hoc est, suos omnes affectus, & cogitationes includat; & suauiter in Domino obdormiscat.

D. Bern. *Oratio, suauis quadam dormitio.*

Est enim oratio, vt vocat D. Bern. serm. 52. in Cant. *Quædam dormitio, quæ tamen sensum non sopiat, sed abducat.* Hoc est, non sopiat à diuinis, sed abducat à terrenis. Lege eũdem D. Bern. serm. 47. in Cant. de attentione ad preces canonicas recitandas necessaria. Atque hæc de orationis attentione. Sequitur

C *Orationis intensio.*

XII. *Oratio Annæ intensissima.*

INtensionem verò orationis, quam habuit Anna, magis pertinentem ad affectum voluntatis, satis indicant illa verba ex num. 15. *Effudi animã meam*, idest, orationem meam ex toto animo, & ex toto affectu meo prodeuntem. Similiter & Dauid, *Vt quid*, inquit, *Domine repellis orationem meam?* Psalm. 87. num. 15. Hebraicè: *Animam meam.* Adeò enim eius oratio ex tota anima oriebatur, vt ipsa potiùs anima videretur.

In oratione anima effundenda, & expandenda.

Helias mortuum puerum vitæ redditurus: *Expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus, & clamauit ad Dominum.* 3. Reg. 17. num. 21. Quorsum ea corporis expansio pertinebat, nisi, vt ipsa cordis intensio, qua orabat, exprimeretur?

D. Chrys.

Quod D. Chrys. in Psal. 129. expendens: D *Helias*, inquit, *cum se ipsum expandisset, confecit eam resurrectionem; non interrumpens, neque oscitans, sicut nos, sed animi in orando alacritate incensus.* D. Paulus vt orationis suæ intensionem exprimeret: *Orabo*, inquit, *spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.* 1. Cor. 14. num. 15. Hoc est, intellectu, & affectu: tantum aberat, vt solò ore loqueretur.

Verbosa oratio, muto corde, non exauditur. D. Laur. Iustin.

Vnde D. Laurent. Iustin. in ligno vitæ de oratione cap. 6. *Talis*, inquit, *oratio cordis est, non labiorum; nec enim precantis verba intendit Deus, sed orantis cor aspicit. Quid oratio prodest strepitu labiorum, vbi est cor mutum? Sicut enim vox sine modulatione auribus hominum onerosa existit: sic oratio absque deuotione auribus Dei inexau-* E *dibilis est.*

Vocis, & cordis suauis in oratione harmonia.

Et cap. sequenti. *Ipsa*, Inquit, *est suauissima orationis harmonia, quando vox cognoscitur animo consonare; nam si hæ duæ res discrepabili sibi varietate dissentiant, nequaquàm possunt gratam Deo orationis facere cantilenam.*

XIII. *Oratio non affatu, sed affectu ad Deum clamat.*

Gracili voce erat Moyses, imò profundo silentio defixus, & nihilominùs ad Dominum clamabat. Exod. 14. n. 15. Quid mirum, cum non tam affatu, quàm affectu; non tam oris clamore, quàm cordis feruore loqueretur? vt D. Chrys. citatus in Ps. 140 n. 13. aduertit. *Sunt enim*, inquit, *nonnulli, qui nomen Dei circumferunt, mens autem nihil sentit eorum, quæ dicuntur.* Cum olim totus Hebræorum exer- A citus ad radices montis castrensibus clamoribus debaccharetur: Moyses in montis vertice cum Deo colloquutus, nihil prorsùs audiebat: in descensu enim montis audire cæpit; vt patet Exod. 32. num. 18.

Orationis efficacia corporeã sentiendi facultatẽ adimit aliquando.

Nec mirum, quia sic totam suam animam in illud cum Deo colloquium effundebat, vt nullam sentiendi facultatem illis clamoribus captandis reliquam haberet.

D. Bern.

Vnde D. Bern. serm. 85. in Cant. de intensissima contemplatione loquutus: *In hoc genere*, inquit, *interdum exceditur, & seceditur a corporeis sensibus, vt se se non sentiat anima, quæ Verbum sentit.* Et statim: *Hoc fit, cum mens se sibi furatur, vt Verbo fruatur.* Quæ verba mihi videtur ex D. Aug. cap. 20. Manual. deprompsisse.

D. August.

XIV. *Christi oratio in horto intensissima.* Cassian.

Singularem in orando intentionem exhibuit B Christus Dominus in horto Gethsemani. Luc. 22. n. 43. & 44. Vnde Cassian. collat. 9. n. 25. *Dominus*, inquit, *in orationis agonia constitutus, etiam guttas sanguinis inimitabilis intentionis profudit exemplo.* Vtinam magistro discipuli adhærerent, ac debitam in oratione intentionem firmiùs conseruarent: in tantam fortassè miseriam non laberentur.

Discipuli in oratione oscitantes, in passione aufugerunt.

Quid enim est, quod Apostoli omnes in passione aufugerint; & Petrus ex omnibus suum magistrum abiurarit? Dixerim, quia omnes in oratione dormierunt. Matth. 26. n. 40. Cum enim in orationis quiete omnes languescerent: non potuerunt in tentationis acie strenuè dimicare. Hostilibus iaculis patuerunt, qui se orationis præsidiis exarmarunt.

Laur. Iustin.

C Nam vt bene Laur. Iustin. de triumphali Christi agone, c. 6. Vbi multa de Apostolorum dormitatione: *Mens*, inquit, *si quando oratione neglecta cœperit a sui custodia dormitare, repentè cupiditatibus fræna laxantur: & immundis cogitationibus aditus reseratur, atque non mediocriter tepere inchoat incendium charitatis.*

XV. *Orationis gladius, si hebescat, onerat, non obarmat.*

Neque satis est orare, nisi intensè oretur: quemadmodum nec gestare gladium, si acies hebescat; nec præferre arcum, nisi funis intendatur. Aliqua armorum genera permittebãt olim Hebræis Philistini, dummodo eorum acies retusæ essent. 1. Reg. 13. n. 21. ab his enim nullum damnũ sibi oriturum meruebãt. Ita planè & dœmones orationũ arma esse apud homines patientur: dummodo tota earũ intensio tepescat, & languescat. Curandũ D igitur est non solum, vt oratio semper habeatur: verum etiam ne vnquã hebetetur.

D. Chrys.

Vnde D. Chrys. hom. 30. in Genes. *Magna*, inquit, *sunt arma, preces; modo sobrij, & vndequaque mente nostra collecta Dominum adeamus; totique nitamur ita loqui, vt non solum verba, sed & mens verborũ comes ad Deũ accedat.*

XVI. *Nihil prodest subtilis intellectus meditatio, vbi pia cordis desideratur affectio.* D. Bernard.

Addo, non satis esse intellectus discursum diligentissimè acui: si voluntatis affectus negligentissimè remittatur. Quid enim prodest subtilis meditatio, vbi pia desideratur affectio? Certè Lucifero vna sine altera nihil profuit. Vnde illi Bern. serm. 3. de verbis Isaiæ, sic insultat: *Tu*, inquit, *habuisti miser lucem, sed ardorem non habuisti. Bonum erat tibi si ignifer magis esses, quàm Lucifer, ne tam* E *immoderato appetitu lucendi, vt eras frigidus ipse frigidam quoque eligeres regionem.*

Angelis fulgor mentis non profuit, sine deuotionis ardore.

Vbi alludit ad illa Luciferi verba: *Sedebo in lateribus Aquilonis.* Isai. 14. n. 13. Quam cœli plagam altissimam, & frigidissimã, superbus ille, & frigidus Lucifer affectauit.

XVII. *Oratio igne exardescat, non splendescat.*

Quod si Angelo habere non profuit fulgorem sine ardore: quid nobis prosit acuta speculatio, si desit pia affectio. *In meditatione mea*, inquit Dauid, *exardescet ignis.* Ps. 38. n. 4 Nõ dicit, splẽdescet. Orationis enim ardor, potiùs quã splẽdor, cordis eius duritiẽ molliebat.

D. Chrys.

Vnde D. Chrys. in Ps. 129. de feruida oratione loquutus: *Quemadmodũ*, inquit, *ignis ferrum mollit: ita vitiis induratũ animum talis oratio.*

Quod

Anima glaciei concreta orationis feruore emollitur.

Quod sic explico, Quemadmodum ignis, non splendescens, sed exardescens ferri duritiam emollit. Neque enim duries ferri splendentibus flammis, sed ardentibus prunis emollitur: ita cordis duritiem emollit oratio, vtique exardescens, non splendescens: neque enim dura hominum præcordia orationis splendore, sed feruore molliuntur. Et paulò post idem Chrys. fluminis Istri similitudine rem illustrat. *Quod*, inquit, *Istri aquæ sæpè vsu venit, vt glacie concrescat; id etiam nostræ accidit animæ, vt in peccato, & socordia induresca, & lapidescat. Magno igitur calore opus est, vt quod durum est, emolliat. Hoc autem maximè efficit oratio.* Sed & Christus Dominus feruere potiùs, quam fulgere inter meditandum hominum corda cupiebat. *Ignem*, inquit, *veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur.* Luc. 12. n. 49. Vbi non sine mysterio. Accendatur, inquit, non illustretur. Nam, vt benè D. Bern. in serm. de natiuit. Baptistæ, *Deus*, inquit, *feruorem ab omnibus exigit; splendorem, non ita.* Libètiores enim aures admouet Deus orationi feruenti, quā splendenti. Hanc respuit, illam exigit. Vnde benè idem D. Bern. serm. 4. de quadragesim. *Tepida*, inquit, *oratio in ascensu languescit, & deficit: feruens cælum sine dubio penetrabit: vnde certum est, quod vacua redire non poterit.*

Christus hominum corda in oratione feruere potius cupit, quā fulgere. D. Bern.

Feruēs oratio cælos penetrat.

XVIII. Adde, non perseuerare diu lucem in intellectu, quando exulat ardor ab affectu; vt patet in antiquis philosophis, qui *cum agnouissent Deum, nō sicut Deum glorificauerunt* Rom. 1. n. 21. Habuerunt quidem veram cognitionem, sed non piam affectionem. Quid ergo? Sequitur statim: *Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorū.* Quasi diceret: subtracto piæ affectionis oleo lumē veræ cognitionis extinctum est; & tota eorum sapientia in stultitiam commutata. Sic enim D. Anselm. ibid. exponit. *Quod*, inquit, *illuminante Dei gratia inuenerant, obcæcante superbia perdiderunt, relapsi à superna luce in tenebras suas.* Eodem pertinet illa D. Bernard. de gradibus humilitatis, gradu 1. in Luciferum exclamatio: *O Lucifer*, inquit, *non iam Lucifer, sed noctifer, aut etiam mortifer!* Quasi significaret, illam cognitionis lucem sine affectionis igne, statim in quandam ignorationis noctem abiisse. Quare spiritus orationis vtrumque habeat necesse est; intellectum, qui præeat, & præluceat: & affectum, qui sequatur, & amplectatur. Nam, vt docet D. Bern. serm. 8. in Cantic. *Huiusmodi spiritus instar apis ceram portantis, & mel: habet omninò, & vnde accendat lumen scientiæ, & vnde infundat saporem gratiæ.* Ex vtroque cordis recessu orabat Dauid, dicens: *Clamaui in toto corde meo.* Ps. 118. n. 145. Nempè, vt iam ex D. Ambros. ibi retuli, *Cogitationum sublimitate, concentuque virtutum.* Ex eodem recessu orabat & Moyses, cum tacens inter multos clamantes, solus audiebatur. Exod. 14. num. 15. Scilicet, vt notat D. Ambr. citat. *Clamabat affectu pio, & sensu profundo, & personabat in cælo.*

Non durat intellectus illuminatio, quādo exulat cordis deuotio.

Philosophorū scientia, sine cordis affectione, in inscitiam degenerauit. D. Ansel. D. Bern.

Orationis spiritus, & scientia ceram, & deuotionis mel, tanquam sedula apis adsportat. D. Bernard.

D. Ambr.

D. Ambr.

XIX. Quare eos, qui segniter orant, meritò reprehendit D. Chrys. in Ps. 4. *Homines quidem*, inquit, *aliquos allocuturi, qui sunt nobis superiores, & habitum, & incessum, & amictum, & omnia componimus: ad Deum autem accedentes, hiamus fricamus, nos huc, & illuc versamus, negligentes, & socordes sumus; humi genibus flexis per forum oberramus.* Et paulò post, vt nostram segnitiem excitet: *Quando*, inquit, *ad Deū accedimus, id existimemus, theatrum ex vniuerso terrarum, vel potius ex populis cælestibus collectum, & regem in medio sedere, qui vult nostram audire orationem. Nullus sit cytharœdus, nullus lyricen, qui ita se exerceat, sicut*

D. Chrys. *Dei maiestas in oratione alloquenda, & reuerentiam exigit, & feruorem. Cælestū theatrū oraturus ingreditur.*

Fr. Mendoza in libr. Regom.

A *nam ingressurus, timens, nequid rusticanè, & inconcinnum canat, vt nos ingressuri theatrum Angelorum.* His affinia docet D. Bernard. serm. de quatuor modis orandi: vbi orantis segnitiem, vt excutiat, monet, vt oraturus illud Dauidicum præmeditetur: *Transibo in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei.* Psalm. 41. num. 5. *Siquidem*, inquit, *oportet, nos orationis tempore curiam intrare cælestem, in qua Rex regum stellato sedet solio circumdante innumerabili, & ineffabili beatorum spirituum exercitu. Quanta ergo cum reuerentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude sua procedens, & repens ranuncula vilis?* Qua suauitate cantabit obstreperus, & inamænus, inter illos *Anser olores?*

D. Bern.

B XX. Cæterùm Angelos benè orantibus adesse tradit D. Chrys. citato loco. *Adstant*, inquit, *Angeli, magno audientes cum silentio; & postquam cessauerit, applaudentes, laudantes, admirantes.* Hoc ipsum D. Bern. serm. 17. in Cantic. confirmat, tum ex aliis locis, tum ex illo Psalm. 67. numero 26. *Præuenerunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuenculaurum tympanistriarum.* Quasi in medios choros animarum, Deo suauiter modulantium, Angeli se ingerant, vt choraulí. Eosdem habuit suæ orationis auditores D. Hieronym. vt ipsemet scribit epistol. 22. ad Eustoch. *Solus*, inquit, *deserta penetrabam, sicubi concaua vallium, aspera montium, rupium prærupta cernebam; ibi mea orationis locus, ibi illud miserrimæ carnis ergastulum, & vt ipse mihi testis est Dominus, post multas lacrymas, post cælo inhærentes oculos, nonnunquàm videbar mihi interesse agminibus Angelorum; & lætus, gaudensque cantabam, Post te in odorem tuorum vnguentorum curremus.* Vnde est illa cælestis sponsi ad sponsam exhortatio: *Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* Cantic. 8. numero 13. Ac si diceret, Adsunt Angeli tuæ orationi arbitri; dignam igitur effunde orationem, quæ à me exaudiatur. Quasi ex attentione audiendi, quam sponsæ Angeli præstabant, eam ad feruorem orandi excitaret. Quis ergo psallens in conspectu Angelorum, rusticorum in morem à debito feruore deficiat, & languescat? Optimè D. Bernard. loco proximè citato. *Vsurpemus*, inquit, *officium, quorum sortimur consortium.*

D. Chrys. *Angeli nostris orationibus assistunt.* D. Bern.

D. Hieron.

C

D. Bern.

XXI. Neque solùm adsunt Angeli orantibus, sed
D prosunt: dum inter Deum, & animam veluti internuntij discurrunt. Nam animam excitant illis verbis: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Psalm. 36. numero 4. Deum verò illis aliis alloquūtur: *Tota die expandit ad te manus suas.* Psalm. 87. numero 10. Rursùs animæ socordiam excutiunt, dicentes: *Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te.* Ps. 36. num. 34. Deum verò ad beneuolentiam inflectunt, interpellantes: *Dimitte illam, quia clamat post te.* Matt. 18. num. 23. Tandem languentem animam in spem erigunt: *Si moram*, inquiunt, *fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* Abach. 2. num. 3. Fulminantem verò Deum, ad misericordiam placant: *Conuertere*, inquiunt, *aliquantulum, & deprecabilis esto super eam.* Psalm. 89. num. 13. Vides, vt vltrò, citróque intercurrant, & commeent; vt firmam inter Deum, & animam concordiam stabiliant?
E Rectè igitur D. Bernard. sermon. 31. in Cantic. loquutus de Angelo custode: *Fidelis*, inquit, *paranymphus discurrit medius inter dilectum, & dilectam, vota offerens, referens dona, excitat istam, placat illum.*

Angeli inter Deum, & animam orātem, velut internuntij discurrunt.

D. Bern. *Angeli inter Deū, & animam paranymphi.*

XXII. Quòd si orationis feruor intepescat, recedunt

Orationis tepore Angeli abominantes, recedunt.
D. Bern.

Angeli. Vnde D. Bernard. serm. illo 17. citato in Cantic. *Vereor*, inquit, *ne vestram desidiam, quandoque abominantes cum indignatione recedant, & incipiat vnusquisque vestrum sero cum gemitu Deo dicere, Longè fecisti notos meos à me; posuerunt me abominationem sibi.* Psalm. 87. num. 9. *Et illud: Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria.* Psal. 87. numero 19. *Et illud: Qui iuxta me erant, de longè steterunt; & vim faciebant, qui quærebant animam meam.* Psal. 37. num. 12. & 13. *Si se à nobis boni spiritus elongauerunt; impetus malignorum, quis sustinebit.* Ita Bernardus.

XXIII.
Diuini spiritus feruor, sobria ebrietas.

Igitur Anna dum à se in Deum totam animam transfudit: visa est sine mente, & sine corde, tanquàm ebria insanire. Neque illa simpliciter se ebriam negauit; sed ebriam à vino, & vt filiam Belial. Sicut & D. Petr. Actor. 2. num. 15. Apostolos non absolutè ebrios negauit, sed ebrios, quemadmodum Iudæi dicebant, à musto. Alioqui feruor diuini Spiritus, quo repleri loquebantur, sobria quædam ebrietas est: iuxta illud D. Augustin. lib. 3. de agone Christiano cap. 9. *Desideramus*, inquit, *ipsum vitæ fontem, vbi sobria ebrietate mundemur.* At verò Theodor. in illud Psalm. 22. num. 5. *Calix meus inebrians quàm præclarus est?* Vocat hanc diuini Spiritus ebrietatem, *potentem quidem, sed non dissoluentem.* Cui consentit D. Ambros. sermon. 21. in Psalm. 118. *Bona*, inquit, *ebrietas spiritualis, quæ turbare nescit corporis incessum, lenare mentis nouit vestigium, quæ mæstitiam peccatricis abolet conscientiæ, iucunditatem vitæ infundit æternæ.* Et rursum serm. 73. de Sancto Cypriano, *Ebrietas*, inquit, *illa magis sobrium facit; qui enim inebriatur cælesti gratia, exebriatur sarcina peccatorum.* Tandem D. Laurent. Iustinian. de triumphali Christi agone cap. 7. in Noe ebrio à vino, ac nudo in tabernaculo, Genes. 9. numero 21. Christum Dominum agnoscit amore inebriatum, & in cruce nudatum: *Amore*, inquit, *ebrius mediator, suam coram omnibus exhibuit nuditatem. Alter equidem Noe præfiguratus.* Et ibidem existimat ad hunc passionis dominicæ calicem Dauidem allusisse, cum dixit: *Calix meus inebrians, quàm præclarus est?* Psal. 22. num. 5. *Quomodo*, inquit, *non inebriet meditantem, cum amor ipse inebriauerit patientem?* Itaque ardor spiritus, & feruor amoris, quo Anna in oratione sua æstuabat: ebrietas quædam erat, quæ illius mentem in dementiam non soluebat, sed ad veram sapientiam conformabat.

D. August. — Theod. — D. Ambros. — Laur. Iustin. — *Christus in cruce amore inebriatus.* — *Diuinus amor inebriat.*

SECTIO III.

Quanta sit Orationis efficacitas?

I.
Duplex orationis effectus.

Efficacitas orationis optimè ab effectu colligitur. Qui quidem, prout pertinet ad præsens institutum, duplex est. Vnus erga eum, qui orat: alter erga Deum, qui oratur. Nam & orantem, quantacunque mæstitudine absorbeatur, exhilarat: & Deum, quamuis difficillima quæque postulentur, exorat. Vterque cernitur in oratione Annæ. Prior quidem, quia hæc fæmina ad orationem tristissima accessit: ab oratione verò lætissima recessit: iuxta illud ex numero 18. *Vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati.* Vt ibi explicauimus. Posterior verò, quia fœcunditatem in vulua sterili postulauit; & oratione naturam superante impetrauit; iuxta illud ex num. 17. *Deus Israel det tibi*, seu vt est in Hebræo, *dabit tibi petitio-*

Vterque effectus in Anna ostenditur.

A *nem tuam*: vt ex dictis ad eum locum patet. Priorem igitur effectum breuiter illustro.

Oratio orantem exhilarat.

II.
D. Chrys.
Orationis semen tristitia lacrymis irrigatum, in lætitiam pullulat.

Patet in primis in Anna: quæ suam in oratione tristitiam cùm ingenti lætitia commutauit. Vnde D. Chrysostom. homil. 1. de eius fide. *De hac muliere*, inquit, *forsitan aliquis non absurdè dixerit: Qui seminat in lacrymis, in exultatione metet.* Psalm. 125. numero 5. Quasi oratio sit instar seminis, quod tristitiæ lacrymis irrigatum, vberes lætitiæ fructus ea se parturiat. Cum Ieremias videret plurimos tristitiæ fluuios in totam terram inundare; B eorum fontes indagauit; nec alium inuenit, quàm orationis defectum. *Desolatione*, inquit, *desolata est omnis terra, quia nullus est, qui recogitet corde.* Ierem. 12. num. 11. Contra verò, cum Deus vellet liberare gentes ab ea tristitia, in qua sepultæ iacebant, idola venerantes (nihil enim aliud erat idololatrare, quàm tristari, iuxta illud: *Seruierunt sculptilibus eorum.*) Ps. 105. numero 36. seu, vt est in Hebræo: *doloribus eorum.* Cum, inquam, tristes exhilarare vellet; ad alia prata amæniora, ac lætiora non reduxit, quam ad locum orationis. *Filios*, inquit, *aduenæ, qui adhærent Domino, vt colant eum, adducam in montem sanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ.* Isai. 56. n. 6. & 7. Quasi ex cultu orationis omnis C lætitia hauriatur; non minùs, quàm ex orationis defectu omnis tristitia propagetur.

Orationis affectus lætitiam, defectus tristitiã parit.

Idololatrare, idem, ac dolere.

III.
Oratio & Abrahamũ immolaturũ, & Isaac immolãdum exhilarabat.

Ad hunc orationis montem, hoc est, ad montem *Moria*, qui *mons latriæ*, seu *adorationis* interpretatur, deduxit Dominus Abrahamum, vt ibi filium suum primogenitum immolaret. Genes. 22. numero 2. Sed quæ potuit esse in hoc monte lætitia, quam statim tam lugubre spectaculum non obrueret? Quibus gaudiis potuit triumphare aut immolaturus pater, aut filius immolandus? Certè priùs vterque mærore, quàm filius morte absumeretur: nisi vtrumque oratio, qua se, suaque omnia Deo consecrabant, exhilararet. Quâ de re eleganter sanctus Zeno Episcopus Veronens. sermon. 1. de Abraham. *Lætatus*, inquit, *est puer, patre fideli, ipse quoque fidelior, nec* D *recusabat mortem, quam Deus, qui vitam dederat, imperabat. Lætatus est pater, filio quoque gaudente; & cum gaudio vnici pignoris alligat manus, quas ille vinciendas libentius offert; pedes quoque constringit, ne in exitu mortis concitata victima calcitraret.* Et statim admirabundus exclamat: *O pater, qui seruum Domini ita se esse meminerat, vt patrem se esse nesciret! Ecce sub oculis iacet filius vinculis astrictus. Vbi sunt lacrymæ? vbi dolor, qui in humanis sensibus versari consueuit? In tantis filij casibus lætatur, & gaudet, & se Dominum promeruisse triumphat. Accepit iam præmia, quæ meretur.* Quibus vltimis verbis huius gaudij magnitudinem mihi videtur indicare. Quasi omnia præmia pro tanto beneficio in cælesti patria conferenda, iam tunc in illo sacrificantis E gaudio inclusa viderentur. Sed fateor, dicet aliquis, lætabatur Abrahamus, cum filium immolare iubebatur: sed multò magis lætatur, cum filium immolare prohibetur: lætior ad arietem, quàm ad filium immolandum prosilit, ac festinat. Absit profectò, absit; parem vtrobique lætitiam par orationis feruor exigebat. Quod Zeno citatus eleganter expendit. *A filio*, inquit, *ad agnum transtulit dexteram; semper lætatus, & gaudens: nec mutatus est vultus eius, cum esset victima commutata: cum tanta lætitia arietem obtulit, cum*

D. Zeno Veron.

D Zeno Veron.

quanta

quanta obtulerat & filium: vbi enim fides fuit, non erat dolor. Itaquè sacrificio tam lætus incumbebat, vt nullius victimæ casu (quod hîc de Anna dicitur) vultus eius in diuersa mutarentur. Vndè optimè concludit Zeno: *In eo sacrificio solus Deus doluit, quia aliam victimam procurauit.* Nam neque pater mactare filium, neque filius mactari à patre recusabat. Tanta vterque lætitia ad illud holocaustum ferebantur. Tristari profectò nescit, quisquis Deum contemplatur, & totam in eum animam effundit, quibuscunque casibus vrgeatur.

Oratio à Iacobo tristitiam abstulit, & timorem.

IV. Res patet etiam in Iacobo, qui propter filiorum seditionem in Sichimitas adeò turbatus est, vt de se, & de domo sua actum crederet. *Turbastis,* inquit, *me, & odiosum fecistis me Chananæis, & Pherezæis habitatoribus terræ huius. Nos pauci sumus, illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea.* Genes. 34. numer. 30. Quo remedio Deus mærentis Iacobi animum consolatur? Planè non alio, quàm orationis? *Surge,* inquit, *ascende in Bethel, & habita ibi, facquè altare Deo, qui apparuit tibi.* Genes. 35. num. 1. *Quo imperio*, inquit

D.Chrys.

Diuus Chrysostomus, homil. 60. in Genes. *Deus iustum liberauit à timore, quem habebat.* Nequè solùm timorem à Iacobo depulit, verùm etiam transtulit in hostes. Sequitur enim: *Cumque profecti essent, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates; & non sunt ausi persequi recedentes.* Ibid. num. 5. Vbi D. Chrysostom. citatus. *Vide*, inquit, *prouidentiam Dei. Non solùm eum, & filios eius à timore mortis liberauit, sed alios etiam, qui vltori erant, timore concutiens, a conatu prosequendi retraxit.* Et paulo post concludit: *Nihil firmius est eo, qui superna munitur opitulatione; sicut etiam nihil infirmius eo, qui illa priuatus est.* Itaque Iacobus ante orationem mœrore consternatus, post orationem gaudio triumphauit, & accedens ad orationem timidus, exiit metuendus.

Hebræi populi, Deum orantes hilaritas, & alacritas. Caput opertum tristitiæ signum: apertum, lætitiæ.

V. Tristissimi tenebantur Hebræi in Ægypto, propter difficultatem seruitutis, quâ ibi opprimebantur; vt patet Exod. 1. & 2. Sed lætissimi ab Ægypto egrediuntur; iuxta illud: *Ac illi egressi erant manu excelsa.* Exod. 14. num. 8. seu, vt legit Chaldæus: *Capite discooperto.* Nam vt caput coopertum tristitiæ signum est. Ezechiel 12. num. 22. Daniel 13. num. 32. 2. Reg. 19. n. 4. Esth. 6. num. 12. & Esth. 7. num. 8. & passim alibi; ita & apertum, lætitiæ. Vndè, quæso, hæc lætitia oriebatur? Planè ex eo, quod ad orationem ibant; iuxta illud: *Ibimus viam trium dierum in solitudinem; vt immolemus Domino Deo nostro*, Exod. 3. num. 18. Sed cur viam trium dierum appellant, quæ fuit 40. annorum? Sanè, quia tantam ex familiaritate cum Deo lætitiam capiebant, vt viam alioqui longam, ac difficilem, non nisi breuem, ac facilem iudicarent.

Suauissimũ orationis conuiuium.

VI. Quod dulcius, ac suauius fingi potest conuiuium, quam quod orantibus exhibetur? *Ascenderunt olim in montem Sina ad orandum Deum Moyses, & Aaron, Nadad, & Abiu, & septuaginta de senioribus Israel.* Exod. 24. num. 9. Additurque statim: *Videruntque Deum, & comederunt, & biberunt.* Ibidem n. 11. Cur, quæso, locum orationis in locum compotationis conuertunt? Respondet D.

D.August.

Augustin. quæst. 102. in Exod. *Quod,* inquit, *manducant, ac bibunt in loco Dei, suauitatem, satietatemque præfigurat, vel significat, in illo regno æternitatis.* Sed non esse illius mysterij significationem in futurum sæculum differendam, indicat Paraphrastes Chaldæus, dum ita legit: *Et gauisi sunt in sacrificiis suis, quasi comedissent, & bibissent.* Non

A timores enim in diuino colloquio, quàm in tanto conuiuio delitiæ proponuntur. Ita hunc locum exponit Lippuman. *Sic*, inquit, *Deus se illis videndum præbuit, vt gaudium maximum ex eius visione perceperint, quas spirituales delicias, per edere, & bibere, circumloquutur.*

Lyppom.

Neque mirum orationis delicias per epulas explicari; per quas etiam æternæ beatitudinis delitiæ explicantur; iuxta illud Christi Domini: *Vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo.* Luc. 22. num. 30. Nam vt docet D. Chrysostom. libr. 1. de adorando Deo: *Per orationis exercitium hoc assequimur, vt mortales, ac temporarij esse desinamus.* Vnde vtraque voluptas, orationis scilicet, VII.

Orationis, epula, cælestis conuiuij typus.

D.Chrys.

Oratio immortales reddit.

B & beatitudinis, tanquàm inter se maximè affinis eisdem debuit typis declarari. Imò Dauid domum orationis postulabat, vt ibi cælesti quadam beatitudine frueretur. *Vnam*, inquit, *petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ; vt videam voluntatem Domini*; seu, vt est in Vulgata nouissimè correcta, *Voluptatem.* Psalm. 26. num. 4. Hebraicè, *dulcedinem.* D. Hieronym. *pulchritudinem.* D. Augustin. & D. Ambros. epistol. 12. *delectationes.* Quasi Dauid his cælestibus deliciis se fruiturum speraret, si ab exilio reuocatus, & tabernaculo restitutus contemplaretur Deum.

D.Hieron.
D.August.
D.Ambr.

Sed quis tandem orationis delicias negare audeat; cum in ea Deus, & homo mutuò sibi corda accipiant, reddantque; atque alter in alterius VIII.

In oratione Deus, & homo corda veluti commutant.

C pectus cordis loco se transfundat. Nam quòd Deus in pectore orantis vicem cordis subeat, testatur cælestis sponsa. *Ego*, inquit, *dormio, & cor meum vigilat.* Cant. 5. n. 2. Vbi iuxta Rabbi Salomonem, Rabbi Moysen, aliusque Hebræos, Deum cor suum vocat sponsa: quasi diceret, Ego quidem nihil pro me solicitor; sed orationi tota intendo; cum Deus, qui cor meum est, meam excubet in tutelam. Quod autem ipse qui orat, in Dei pectore vicem cordis obtineat, testatur ipse Deus, Genes. 8. num. 21. Vbi postquàm Noë sacrificium Deo obtulit; subditur: *Odoratusque est Dominus odorem suauitatis; & ait ad eum.* In Hebræo est: *Et ait ad cor suum.* Et quamuis germanus sensus sit, quem Vatabl. & Caiet. eliciunt: *Et ait in corde suo:* tamen si Dominus cum Noe loquatur; vt non est

Deus, orantis cor.

Rab Salom.
Rabb. Moys.

Orans, Dei cor.

Vatabl.
Caiet.

D à litera omnino alienum; patriarcham orationi, & sacrificiu operantem vocat Deus cor suum. Vides vt in oratione, Dei, & hominis corda, vltrò, citróque commeent? ac Deus humanum cor, homo diuinum amplectatur? Quibus igitur gaudiis non triumphet, qui diuinum cor in suo pectore, suum contineat in diuino? Atque hæc de priori effectu.

Oratio Deum exorat.

IX. POsteriorem orationis effectum breuiùs, quàm rei dignitas postulat, illustro. Quantam erga Deum efficacitatem habeat oratio; ostendit in primis Anna: quæ orando, inquit D. Chrysost. homil. 1. de eius fide, *Omnia, quæ voluit, effecit: siquidem*

D.Chrys.

Anna oratio potens.

E *& naturam mancam, & sterilem correxit; & contumelia æmulæ dissoluit, seque ipsam ad magnam restituit fiduciam; dum è petra infrugifera spicam messuit comantem.* Quibus similia plura in superioribus dicta sunt.

X. Eandem efficacitatem non leniter exprimit Dauid, cum ait: *Præcinite Domino in confessione.* Psalm. 146. n. 6. Septuaginta transferunt: *Excantate Dominum.* Quasi Deus, cum in humanũ genus ob innumera eius scelera desæuit: sanctis carmi-

Oratio sanctis Deum carminib. excantat.

A nibus, ac precationibus à iustâ indignatione sopiatur,& quodammodò excâtetur. Sic olim Moyses diuini furoris extitit incantator, cum Deus ad eum ait: *Dimitte me, vt irascatur furor meus.* Exod.32. num.10. seu, vt Chaldæus vertit: *Intermitte precationem.* Quasi diuina ira humanis precibus, quibusdam veluti excantamentis ligaretur. Quam vim Diuus Bernard. sermone quodam de Magdalena admiratus: *Feriendi*, inquit, *licentiam quærit a Moyse, qui Moysen fecit.* Quasi Dominus seruo non oranti dominetur, oranti subiiciatur.

Deus orantis quodam modò subiicitur.

D.Bern.

XI. Hinc est, quòd Deus, cum absolutè aliqua supplicia decernit; priùs huiusmodi oratores, seu excantatores auertat; ne se suis precibus sopiant, B & excantent. Puniturus Sodomitas, abire iubet Lot è medio eorum. *Festina*, inquit, *& saluare ibi: quia non potero facere quicquam, donec peruenias illuc.* Genes.19.num.22. Puniturus sacrilegium Achan, Ducem populi Iosue, à precibus abstinere iubet. *Surge*, inquit, *cur iaces pronus in terra?* Iosue 7.num.10. Puniturus inobedientiam Saulis, orare prohibet pro illo Samuelem. *Vsquequo tu luges Saul?* 1. Reg.16. num.1. Puniturus Hierosolymam, aufert priùs ab illa *prudentem eloquij mystici.* Isai.3. num.3. seu vt legit Theodotio, *prudentem incantatorem.* Puniturus filios Iudæ, præcepit Ieremiæ: *Tu*, inquit, *noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem, & orationem, & ne obsistas mihi.* Ierem.7. nom.16. Denique puniturus C quoscunque impios, priùs iustos à terra in cælum transfert; iuxta illud: *A facie malitiæ collectus est iustus.* Isai.57. num.1. Hoc est, quandò diuina vltio in terram instat: iustus in cælum à Deo rapitur; ne Deum pro iniustis deprecetur. Cur, quæso, orari se prohibet? Planè, quia timet excantari. Nam sicut aspis, timens ne excantetur, obturat aures, ne exaudiat *vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Psalm.57. num.5. & 6. Ita planè Deus, ne orationibus succumbat, præmonet, ne effundantur; ac si effusas repudiare non posset. Vides quanta sit orationis vis, vt etiam Deus se ad illi resistendum imparem quodammodò fateatur?

Deus impios puniturus incantantes iustorū preces auertit.

Theodotio.

XII. Hisce armis præmunitus nemo de victoria desperet. Pharao quondam ad Moysen, & Aaro- D nem: *Peccaui*, inquit, *in Dominum Deum vestrum, & in vos; sed nunc dimittite peccatum mihi, etiam hac vice, & rogate Dominum Deum vestrum; vt auferat a me mortem istam.* Exod.10.num.16.& 17. Si peccatum priùs commissum fuisse in Deum, quàm in Moysen, & Aaronem confitetur; cur priùs ab hominibus, quàm à Deo veniam precatur? Planè, quia magis de misericordia impetranda ab hominibus, quàm à Deo dubitabat: & propterea illam priùs, vt difficiliorem; hanc posteriùs, vt faciliorem requirebat. Deo in Leuitas sæuienti thuribulum obiiciebat Aaron fusus in preces; & tanquàm septemplicem clypeum obiecisset, omnia diuinæ vltionis iacula euitabat; vt patet ex cap.16. Numer. à num.46. Vndè illud thuribulum non immeritò E scutum appellatur. Sapient.18.n.21. *Properans*, inquit ibi textus, *homo sine querela deprecari pro populis: proferens seruitutis suæ scutum, orationem, restitit iræ.* Ac si thuribulum sacerdotale plenum *odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum.* Apoc.5. num.8. non minùs diuinas plagas auertat, quàm scutum militare hostiles ictus retundit. Hoc armatus clypeo Dauid Goliæ minas, ac vires non timebat. Vndè D.Chrysost. homil. de Dauid, & Golia, sic Dauidem loquentem introducit: *Tu*, inquit, *terrenis dimicas, ego cælestibus pugno: tu in lancea, ego in fide: tu in clypeo, ego in prece.* Quasi diuinam precem humano clypeo fortiorem, ac tutiorem non dubitaret. Imò D.Hieronym. in cap. 13. Ezechielis non solùm scutum appellat, sed murum: *Legimus*, inquit, *Aaron aduersus ignem Israelis populum deuorantem occurrisse, & stetisse medium, & opposuisse murum pro salute populi: sicut enim murus hosti opponitur, ita Dei sententia sanctorum precibus frangitur.*

Dei non hominis misericordiam orationis vis facilè impetrat.

Oratio, scutum.

D.Chrys.

D.Hieron.

Oratio, murus.

XIII. Adde, eum, qui feruenter orat, non solùm Deo clypeum opponere, sed etiam frænum quodammodò iniicere. Quam metaphoram ad hoc explicandum assumere non auderem, nisi ab ipso Deo assumeretur. *Laude*, inquit, *mea infrænabo te, ne pereas.* Isai.49. num.9. Vatablus ex Hebræo paraphrasticè transtulit: *Propter laudem meam frænum iniiciam mihi, tui causa; ne te omnino exscindam.* Vbi in primis nota, orationem vocari laudem diuinam, sicut Ierem.7. num.16. *Nec assumas pro eis laudem, & orationem.* Et Psal.71. num.20. *Defecerunt laudes Dauid.* Seu, vt legit D.Hieronym. *Completa sunt orationes Dauid:* quia quoties à Deo misericordiam petimus; toties Deo laudem impertimus; iuxta illud: *Inuoca me in die tribulationis; eruam te, & honorificabis me.* Psalm.49. num.15. Et illud Achaz: *Non petam, & non tentabo Dominum.* Isai.7. num.12. seu vt legit D.Hieron. *Et non glorificabo Dominum.* Deinde nota, quod est proprium præsentis instituti, Deum nostris precibus, tanquàm fræno à vindicta inhiberi. Nemo igitur orationis armis præmunitus Deum aggressorem reformidet: imò neque Deum aggredi vereatur. *Nam arma militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Deo.* 2. Corint.10. num.4. hoc est, ad ipsum quoque Deum flectendum, & expugnandum efficacia.

Vatabl.

Oratio frænum Deo quodammodò iniicit.

D.Hieron.

Oratio, diuina laus.

D.Hieron.

Fortia orationis arma.

XIV. Iacobus moriturus filium Iosephum, sic alloquitur, *Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo.* Genes.48.num.22. Conueniunt interpretes hanc partem fuisse Sichimam; sic enim habetur in Hebræo. Dubitant, quo gladio, & quo arcu Iacob illam expugnarit; cum id nusquàm in sacris literis habeatur. D.Chrys. homil.67. in Genes. docet, locum intelligendum esse de armis, quibus Simeon, & Leui Sichimam expugnarunt. Genes.34. à n.25. cum id, quod à filiis fit, parentibus tribuatur. D.Hieron. in quæstionib. Hebraic. pro gladio, & arcu, intelligit, vel iustitiam, qua Iacob illam terram meruit; vel pecuniam, qua emit. Genes.33. num.19. Vtraque enim arma sunt, quibus omnia expugnantur. Sed opportunè ad rem nostram, Chaldæus legit. *Quam tuli de manu Amorrhæi oratione, & deprecatione mea.* Quasi oratio arcus sit, ex quo precaria iacula, seu iaculatoriæ preces, vt vocant, in Deum emittantur; & quibus *turris* illa *fortissima, nomen Domini.* Prouerb.18. num.10. expugnetur. Et concinit Dauid. Psal.17. num.35. *Posuisti*, inquit, *vt arcum æreum brachia mea.* Vbi Ephrem Syrus lib. de panoplia, seu armatura spirituali. *Pro arcu*, inquit, *ad orationem manus tuas extende.* Et paulò post, arcus, & orationis similitudinem declarans. *Si*, inquit, *inter orandum animum vagari permittas; eris, velut qui tenet quidem arcum, verum sagittam contra aduersarium dirigere nequit; illam in vanum nulla certa intensione emittens.* Ita ille.

D.Chrys.

D.Hier.

Ephrem.

Brachia orantis, arcus sagittarius.

Egregia similitudo.

XV. Hunc arcum intendebat Moyses, quando manus suas ad Deum in oratione eleuabat. Exod.17. n.11. Vt enim Iosue pugnando, subigere Amalecitas; priùs Moyses orando, Deum ad misericordiam inflectebat. Vndè D.Ch. serm. de Moyse, in 1.tom. *Fit*,

D.Chrys.

Pugnat, qui orat, & expugnat.

Fit, inquit, *Moyse orante, occulta pugna, manifesta victoria; latenter dimicat, vt euidenter deuincat.* Sic ille. Nam Amalecitæ solos Israelitas palam decertantes repellere nitebantur; non aduertebant tamen miseri, Moysen in monte orantem, à quo potiùs quàm ab illis, non aperto quidem, sed occulto certamine vincebantur. Hoc armorum genus sibi a Romanis in præsidium dari D. Paul. requirebat. *Obsecro*, inquit, *vos fratres, vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Rom. 15. n. 30.

Orationè magis, quàm armis vincitur.

In Græco est, vt mecum certetis in vestris orationibus pro me ad Deum. Vbi notat Cardinalis Toletus, certamen vocari feruentem orationem Deo factam; quasi orationis vi, tanquàm armata manu, quidquid à Deo petitur, extorqueatur. Vnde Balac hanc orationis efficacitatem pertimescens, sic alloquitur maiores natu Madian. *Delebit*, inquit, *hic populus, omnes qui in nostris finibus commorantur, quomodò solet bos herbas, vsque ad radices carpere.* Num. 22. n. 4. In quem locum Origen. hom. 11. in Exod. *Populus*, inquit, *Dei non tam manu, & armis, quam voce, & lingua pugnabat, id est, orationem fundens ad Deum, prosternebat inimicos.* Sic ille.

Feruens oratio, certamen.

Dei populi familiaria arma oratio.

Orig.

XVI. Facit illud Isai. 30. n. 32. *In tympanis, & citharis, & in bellis præcipuis expugnabit eos.* Vbi illud, *In bellis præcipuis*, legi potest ex Hebræo, *In bellis eleuationis*, id est, in sacrificiis, à sacrificantium ritu, qui res Deo offerēdas eleuabant. In sacrificiis igitur expugnabit eos. Quasi sacrificia Deo oblata, præcipua sint bella, quibus Dei hostes atterantur; & necessaria ad hoc præsidia à Deo impetrentur. Quod D. Ambros. in oratione in Auxentium, quæ habetur lib. 5. Epistolarum: epist. 32. confirmat, dicens, *Sacerdotis arma, aduersus arma militis, esse lacrymas cum precibus.* Tandem Iacobus cum Angelo luctatus, non quidem armis, sed precibus victor euasit: iuxta illud Oseæ 12. n. 3. & 4. *In fortitudine*, inquit, *sua directus est cum Angelo, & inualuit ad Angelum, & confortatus est, fleuit, & rogauit eum.* Quarè, qui suis precibus Angelo, siue Deo, iuxta textum Hebraicum, inualuit: meritò dictus fuit Israel, hoc est, interprete D. Hieron. *Princeps cum Deo*, ac si parem cum Deo obtineat principatum; vt quemadmodum Deus facit, quod vult; ita ille, quod petierit. Vndè egregiè D. Chrysolog. serm. 43. loquens de oratione. *Per hanc*, inquit, *Moyses fit Deus, & ad triumphos suos militare sibi omnia mandat elementa.* Quasi diceret, tantam Moyses in sua oratione habuit potestatem, vt diuinitatem quoque habere videretur; nec minus suis precibus, quam Deus suis imperiis, omnia gubernaret.

Sacrificia bellorum instar aduersus Dei hostes.

D. Ambros.

Sacerdotis arma, preces, & lacrymæ.

Deo quodammodò par est, qui precibus pugnat.

D. Petr. Chrysol.

XVII. Neque solùm terræ, sed etiam cælo oratio dominatur. Tres in scriptura, & Patribus inuenio claues paradisi. Vna est potestas Petri, iuxta illud Christi Domini. *Tibi dabo claues regni cælorum.* Matth. 16. n. 19. Altera est sanguis Christi, iuxta illud D. Hieronymi epist. 129. ad Dardanum, *Sanguis*, inquit, *Christi clauis paradisi est, dicentis ad Latronem, hodie mecum eris in paradiso.* Tertia, oratio iusti. Vndè illud D. August. serm. 226. de tempore. *Oratio*, inquit, *iusti, clauis est cæli: ascendit precatio, & descendit Dei miseratio.* Consentit D. Chrysost. sermon. 2. de Helia. *Clauis*, inquit, *cæli fit sermo Heliæ sanctissimi. Iubet enim, & clauditur cælum, orat postmodum, & aperitur. Vt sanctorum meritum monstraretur, non solùm in terris posse, quod voluit, sed & in cælestibus posse impetrare, quodcunque petierit.* Atque hæc de efficacitate orationis; aliis eius prærogatiuis in alia loca reiectis. Obiter nota orationem Annæ pro filio impetrando efficaciorem fuisse, quam orationem Isaac. Nam Anna statim impetrauit: Isaac non nisi post viginti annos; siquidem

Terra, caloque dominatur oratio.

Tres claues paradisi.

D. Hieron.

D. August.

D. Chrys.

Oratio & aperit, & claudit cælum.

A contraxit quadragenarius, genuit sexagenarius; vt patet ex Genes. 25. n. 20. & 26. Toto autem tempore intermedio perseuerauit Deum orans, vt D. Chrys. hom. 49. in Gen. aduertit. Cuius discriminis rationem si inquiras, recole quæ diximus in superiori annotatione section. 1. Nimirùm, gratiorem esse Deo orationem, post iniurias æquo animo toleratas: quas cum Anna tolerauerit, non Isaac; prius debuit, quod à Deo petierat, impetrare.

D. Chrys.

Oratio post iniurias toleratas gratior Deo.

SECTIO IV.

Orationis fructus, iniuriarum patientia.

B

I. DIxi suprà de patientia, quam Anna ad orationem attulit ex iniuriis Phenennæ: dicam modò de patientia, quam ex oratione retulit ad contumelias Heli: sicut enim ad illius iniurias patientissimè tacuit; ita & ad huius cōtumelias modestissimè respondit; vt & in tacendo, & in respōdendo præbuerit singulare quoddā patientiæ documentum. Quod vt clariùs innotescat: prius sacerdotis iniuria, deindè Annæ patientia expendatur.

Anna patientia in tacendo, & respondendo.

Sacerdotis iniuria.

II. MVltipliciter fuit Heli Annæ iniurius. Primò ratione personæ: erat enim Pontifex, &
C Iudex; vtriusque autem proprium est subditos omnes honorare, nemini conuitiari. Vndè D. Hieron. in epistol. 2. ad Nepotianum. *Episcopi*, inquit, *honorent clericos, quasi clericos, vt & ipsis à clericis, quasi Episcopis honor deferatur.* Subditque ex profanis literis exemplum, *Scitum*, inquit, *illud est, Oratoris Domitij: cur ego te, inquit, habeam, vt Principem; cum tu me non habeas, vt Senatorem?* Celebre fuit inter Hebræos illud prouerbium, *Cæcus, & claudus non intrabunt in templum.* 2. Reg. 5. numer. 8. Quo significabant non debere aliorum derisores, conuitiatores sacerdotum ministeria in templo exercere. Ortum verò fuit hoc prouerbium, ab illis Iebusæis, claudis, & cæcis, qui Dauidi Sionis
D arcem oppugnanti illudebant, & insultabant, quos Dauid ab eo loco, in quo posteà templum conditum fuit, deturbauit; certo quodam præsagio, fore, vt à templo Domini, sacrisque ministeriis homines in alios contumeliosi arcerentur. De qua re ad eum locum fusiùs.

Dedecet iudicem iniurium esse erga subditos.

D. Hieron.

Conuitiatores à templo Dei arcentur.

III. In distributione promissæ terræ nullam fecit Iosue de tribu Leuitica mentionem; vt patet Iosue 13. n. 14. Neque aliis solebat hæc tribus cum cæteris computari, vt patet ex cap. 1. & 2. & 7. & 18. & 34. Numer. & sæpè alibi. Nihilominus in distribuendis benedicendi, maledicendique muneribus Moyses tribum Leuiticam in primis numerauit. Nam cum sex tribus ad benedicendum destinaret, totidem ad maledicendum; in illis prioribus tribum Leuiticam recensuit; vt patet Deut.
E 27. n. 12. In quem locum Theod. q. 34. duo egregiè obseruat. Vnum, tribus ad benedicendum destinatas, ex matribus liberis, ac dominis, Lia, scilicèt, & Rachele ortas fuisse: destinatas verò ad maledicendum maiori ex parte ortas fuisse ex matribus ancillis, nimirùm ex Bala, & Zelpha. Quasi benedicendi munus ad liberos; maledicēdi verò ad seruos spectaret. Alterum ad rem nostram; inter tribus ad benedicendum destinatas, fuisse tribum Leuiticam recensitam, quamuis alioqui

Benedicendi munus tribus Leuiticæ proprium.

Theodoret.

Pene prædicti munus proprium est sacerdotibus.

qui solita non fuerit recenseri. Ac si hoc vnum benedicendi munus sacerdotibus, ac Leuitis tãquàm proprium incumberet. Theodoreti verba ita habent. *Notandum,* inquit, *est benedicendi facultatem cõcessisse tribubus ex liberis oriundis: & ibidem vna cum populo tribum sacerdotalem connumerasse; ad maledicendum vero semiseruos constituit.*

IV. En quàm procul abesse debeant conuitia, non solum a liberis, sed præcipuè à sacerdotibus, quibus potiùs benedicendi munera imperantur. Vnde non immeritò D. Paul. prohibet Episcopum esse *percussorem* 1. Tim. 3. n. 3. & Tit. 1. n. 7. Hoc est, interprete D. Hieronymo, contumeliosum. Percutere enim, aut cædere, idem aliquandò, quod conuitiari: iuxta illud 2. Corint. 11. n. 20. *Si quis in faciem vos cadit:* & illud Ierem. 18. n. 18. *Venite percutiamus eum lingua.* Et illud Iob. 16. n. 11. *Exprobrantes percusserunt maxillam meam.* Sunt enim contumeliosa verba, crudelia verbera, quibus animi percutiuntur. Sed quia percussoris nomen aliter ab aliis explicari poterat: clariùs statim D. Paul. prohibet Episcopum *litigiosum* esse; hoc est, maledicum, & contumeliosum; vt D. Ambros. lib. de dignitate sacerdotali cap. 4. interpretatur. *Non linguam,* inquit, *ad conuitium relaxet Episcopus, ne per eandem linguam, per quam laudes refert Deo; & diuina libat sacrificia, litium venena proferat: quia non decet de ore Episcopi, benedictionem simul, & maledictionem egredi, ne per eandem linguam, per quam Deus laudatur, homo maledicatur, quia non potest de vno fonte dulcem, & amaram producere aquam.*

D. Hieron. Cadit, qui conuiciatur.

Verba contumeliosa, vulnera.

D. Ambros.

V. Iam verò populi iudex & princeps, in omnes officiosus esse debet, contumeliosus in neminem. Qualem apibus regem natura præfecit, teste D. Ambros. lib. 5. Examer. cap. 21. *Apibus,* inquit, *Rex natura clarus formatur insignibus; vt magnitudine corporis præstet, & specie; tum, quod in rege præcipuum est, mansuetudine. Nam & si habet aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt enim leges naturæ non scriptæ literis, sed impressæ moribus, vt leniores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntur.* Si igitur natura etiam ipsus animalium reges aculeis exarmat; quem non pudeat hominum regem, contumeliarum aculeis in subditos obarmari? Certè Dauid Absalonem affectu patricidam, & effectu fratricidam, vt Theod. aduertit, honoris causa regem appellauit. Sic enim Ethai proselytum hortatus est: *Reuertere,* inquit, *& habita cum rege.* 2. Reg. 15. n. 19. Sic Iehu rex Israelis, Ioramum, quem diuino imperio tanquàm sceleratissimum occiderat, Dominum suum dixit. *Si ego,* inquit, *coniuraui contra Dominum meum, & interfeci eum.* 4. Reg. 10. num. 9. Sic Nabuchodonosor tres pueros Hebræos, quos in fornacem ardentẽ coniecerat, honorificè compellauit seruos Dei. *Sidrach,* inquit, *Misach, & Abdenego, serui Dei excelsi, egredimini, & venite.* Daniel. 3. n. 93. Sic eius filius Balthasar tanto cum honore Danielem excepit. Dan. 5. num. 29. vt miretur D. Chrysost. in Psalm. 95. esse regem, tam officiosum erga hominem seruum, cum fuerit tam contumeliosus contra Deũ Dominum. *Honoras,* inquit, *famulum, & contumelia afficis Dominum? Hominem revereris, & Deum contemnis? Consiteris Spiritum sanctum, & sancta polluit?*

Princeps in omnes officiosus, contumeliosus in neminem.

D. Ambros.

Elegans apũ similitudo;

Nõnulla huc dẽ re exempla.

Theodoret.

D. Chrys.

VI. Itaque proprium est iudicum, & principum, castigare quidem suppliciis, si quandò opus est; non tamen conuitiis irritare: punire debent culpas, sed lenire personas. Vndè Christus Dominus præcipuo quodam doloris sensu, iudicum contumelias excipiebat; iuxta illam apud Danidem querimoniam: *Aduersum me loquebantur* (seu, vt legit Euthym. *nugabantur*) *qui sedebant in porta.* Psal. 68.

Iudicum, ac principum contumelias præcipuo quodam doloris sensu Christus excipiebat.

Euthym.

A n. 13. Hoc est, iudices, qui in portis ciuitatis iudicia exercebant. Nec immeritò. Quomodò enim Deus inferiorum iudicum contumelias ægrè non ferat; si ipse, qui supremus omnium iudex est, eos etiam, quos iudicat, magna prosequitur reuerentia? iuxta illud Salomonis: *Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos.* Sap. 12. n. 18. In quem locum Saluian. Episcopus Massiliens. lib. 2. de prouidentia Dei. *In isto,* inquit, *scripturæ loco, non gubernatio tantùm sacra, sed etiam dignitas declaratur humana. In hoc enim, quod ait, disponis nos, vis diuinæ gubernationis, in hoc autem, quod cum magna reuerentia, culmen humanæ ostenditur dignitatis.* Itaque Deus ea reuerentia B tractat seruos, quà à seruis Dominus tractaretur. Quò pertinet illud ex Psal. 71. num. 14. *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo.* Quasi diceret, etiã vsurarios, & iniquos homines ita arguet, & iudicabit; vt eos pariter & redimat, & honoret.

Deus, etiam quos iudicat magna prosequitur reuerentia.

Saluian.

VII. Et quis dubitet ita factum; cum etiam amicos nuncupet, quos condemnat? *Amice,* inquit, *non facio tibi iniuriam.* Matth. 20. num. 12. *Amice, quomodo huc intrasti?* Matth. 22. num. 12. *Amice ad quid venisti?* Matth. 26. n. 50. Nec solum amicos dicit, sed filios, imò filias, quibus parentes tuendis, ac protegendis studiosiùs se impendunt, *Sicut lilium,* inquit, *inter spinas; ita amica mea inter filias.* Cant. 2. num. 2. Sensus est, sicut lilium inter spinas, ita iustus inter peccatores. C Vbi vides animam iustam solùm amicam; peccatrices verò etiam filias appellari. Ac si maiori honore, saltem quoad externum verborum apparatum iniusti, quàm iusti à Deo afficiantur, vt quos præmiis non afficit, duris saltem verbis non exacerbet.

Deus, etiam inimicos, filios, imò filias nuncupat, quos condẽnat.

VIII. Ex his patet, quàm iniqua fuerit sacerdotis, ac iudicis contumelia in Annam, ratione personæ offendentis. Neque parùm crescit ratione personæ offensæ, nempè fœminæ. Nam cum iudex debitam omnibus subditis reuerẽtiam præstare teneatur; peculiarem quandam tenetur fœminis exhibere. Vndè ille iudex, qui nec Deum timebat, nec homines reuerebatur. Luc. 18. n. 2. tamen viduam fœminam timuit, ac reueritus est; dum illius precibus acquieuit, vt D. Chrys. homil. 71. ad popul. obseruat.

Iniuria grauitas ratione personæ offensæ. Peculiaris reuerentia à iudice fœminis exhibenda.

D. Chrys.

IX. Secundò, fuit Heli Annæ iniurius ratione D iudicij, quo illam æstimauit temulentam, dicere nõ auserim, omninò temerarij: tum quia D. Chrys. hom. 1. de Anna sacerdotem à temeritate excusat: tum quia aliqua fuerunt indicia ad hoc iudicium efformandum; vt num. 13. ostẽdi; tum quia vereor, ne dum alium temeritatis accuso, euadam ipse temerarius; & mihi contingat quod D. Hieron. Ruffino contigisse affirmabat, & sibi ne contingeret, præcauebat. Nam lib. 3. Apolog. contra Ruffinum ita habet: *Obsecro,* inquit, *te, vt qui mendacij alterum criminaris, desinas ipse mentiri. Poteram & ego in te falsa congerere; sed absit, vt imitator tui sim, & quod in te reprehendo, ipse faciam.* Nihilominùs hoc mihi videor sine temeritate posse dicere; plura nobis esse indicia ad temeritatem sacerdotis colligendam, quàm fuerint sacerdoti ad temulentiam E Annæ iudicandam. Nam si sacerdos satis firma argumenta ad suum illud iudicium non habuit, vt re vera non videtur habuisse, si quis ea rectè perpendat: eo ipso nos ad nostrum firmissima habemus, cum planè constet temerarium esse, qui leuibus inducitur argumentis ad iudicandum.

Vtrum hoc Heli iudiciũ fuerit omninò temerarium.

D. Hieron.

X. Posita igitur hac qualicunque temeritate iudicantis, magna exoritur iniustitia in fœminam iudicatam. Nam si inter homines iniquè agitur cum

Temerarij iudicij magna iniuria.

Qui temerè proximum iudicat, Dei munus per summam iniuriam exercere præsumit.

cum eo, qui in alieno foro litigare compellitur; & a competenti iudicio ad indebitum auocatur. Quanta fiet Annæ iniuria, dum à diuino iudicio ad humanum transfertur; cum non in hoc, sed in illo tantum occulta hominum facta ventilentur? Vnde D. Paulus. *Tu, inquit, quis es, qui iudicas alienum seruum?* Roman. 14. num. 4. Quasi diceret, An Deum te facis, ad cuius tribunal omnes & causæ, & personæ reducuntur? Non vides tuo iudicio te solùm, tuaque facta subiacere? Quid ergo tui, tuarumque rerum oblitus, in alienis causis, ac personis ius dicere non vereris? Eodem pertinet illud: *Nolite ante tempus iudicare, quo adusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* 1. Cor. 4. n. 5. Vt enim illustrare res externas pertinet ad solem; ita iudicare internas, & occultas ad solum Deum: vndè qui ante Dei sententiam vellet iudicare, perinde insaniret, quàm qui vellet ante lucem intueri. *Oportet*, inquit Apostolus, *Episcopum non esse percussorem* 1. Tim. 3. num. 3. Hoc est, vt neque manu vulnerando; neque linguâ conuitiando, neque mente temerè iudicando, quenquam percutiat. Et hoc tertio modo, vt alios interim omittam, interpretatur etiam D. Ambros. lib. de dignitate sacerdotali cap. 4. *Episcopus*, inquit, *suspicionibus prauis minimè percutiat conscientias aliorum; ne dum petulans inuenitur ad cædem, athleta magis, quàm Episcopus iudicetur.*

Temerariū Episcoporum iudicium, graue subditorum percussio.
D. Ambros.

XI. *Humanum iudicium multis erroribus expositū, ideo ferre sententiam non præsumat.*

Et quis non videt, quàm multis erroribus hæc iudicia exponantur: cum sæpissimè praua, vbi recta sunt omnia, iudicentur? Homini seminanti bonum semen in agro suo, postquàm inimicus homo superseminauit zizania, dixerunt serui: *Vis, imus, & colligimus ea?* Quibus ille: *Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis, & triticum: sinite vtraque crescere vsque ad messem.* Matth. 13. à n. 28. An non poterant ante messem, ita zizania distinguere à tritico, vt hoc illæso, illa eradicarent? Minimè profectò, propter similitudinē, quæ inter zizania, & triticum, quandiu sunt in herba, intercedit. Vnde D. Hieronym. mysticè ad rem præsentem locum interpretatus: *Inter triticum*, inquit, *& lolium, quandiu herba est, & nondum culmus venit ad spicam, grandis similitudo est; & in discernendo, aut nulla, aut perdifficilis distantia. Præmonet ergo Dominus, ne vbi quid ambiguum est, cito sententiam proferamus; sed Deo iudici terminum reseruemus.* Risit quondam Abraham, accepta de filio promissione à Deo. Genes. 17. num. 17. Eadem promissione auditā, *risit*, & Sara. Genes. 18. num. 10. Quis hominum iudex, si tam similibus signis duceretur; aut Abrahamum cum Sara non reprehenderet; aut Saram cum Abrahamo non absolueret? Et nihilominùs Deus absoluto Abrahamo, solam Saram reprehendit. *Quare*, inquit, *risit Sara: Numquid Deo est quidquam difficile?* Ibid. num. 13. & 14. Rem optimè ponderauit D. Aug. q. 36. in Genes. *Queritur*, inquit, *quare istam redarguit Dominus, cum & Abraham riserit: nisi quia illius risus admirationis, & lætitia fuit; Saræ autem dubitationis, & ab illo diiudicari potuit, qui corda hominum nouit.*

D. Hieron.

De externis factis valdè similibus, dissimiles Deus sententias profert.
D. August.

XII. *Varia huius rei exempla.*

Huius generis sunt sexcenta. Nam & Pharao, & Abimelech vxorem Abrahæ eripuerunt. Quid similius? Et nihilominùs Deus illum, tanquam adulterum puniuit. Genes. 12. num. 17. hunc, tanquam innocentem absoluit. Genes. 20. n. 6. Quia vbi humanum iudicium facilè erraret, errare non potuit diuinum. Deus enim, vt D. Ambros. libr. 1. de Abraham cap. 7. in hanc rem expendit, *Vere interiorum est arbiter conscientiæ, & animi, ac mentis interpres.* Præterea, & Gedeon, & Zacharias

D. Ambros.

A signum rei ab Angelo prædictæ habere voluerunt. Quid discriminis inter vtrumque fit, quis hominum agnosceret? Et nihilominùs Deus Gedeoni, tanquam fideli morem gessit. Iudic. 6. n. 17. & 36. Zachariæ, tanquam incredulo vocem abstulit. Luc. 1. n. 20. Quia vbi humanus oculus discrimen non agnoscit; diuinus facilè deprehendit. Et Moyses, & Ionas se à prædicando idololatris apud Deum excusarunt. Quis non pares internis animis dixerit eos, quos externis factis tam pares videbantur? Et nihilominùs Deus Moysi pepercit. Exod. 3. & sequentibus, Ionam corripuit. Ion. 1. à n. 15. quia solus discreuit, Moysen propter humilitatem; Ionam propter vanitatem se excusasse. Et Saul reprehensus à Samuele, & David reprehensus à Nathan, pariter responderunt,

Solus Deus interiorum arbiter conscientiæ.

B *Peccaui.* 1. Reg. 15. n. 24. & 2. Reg. 12. num. 13. Quid autem iudicio similius? Et nihilominùs solus Deus agnouit Saulem ore tenus, Dauidem ex imo corde doluisse. Cum igitur sub externis factis valdè similibus, longè dissimiles animi delitescant: iniquus erit rerum æstimator, qui interni animi statum ab externis indiciis arbitretur.

XIII. *Deus, & si nullo indigeat, prævio tamen sæpe examine, causam definit.*

Adde, quamuis solius Dei sit iudicare, nec vllo examine indigeat, ad temeritatis periculum euitandum: semper tamen prævio examine causam definire; vt nobis iudicandi normam præscribat. Vndè infames vrbes iudicaturus: *Descendam*, inquit, *& videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me,*

C *opere compleuerunt.* Genes. 18. num. 21. & rationem reddit D. Gregor. libr. 19. Moral. cap. 23. *Vt nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere, quam probare.* Idem patet in Adamo. Genes. 3. num. 10. & in Cain Genes. 4. n. 9. Vtrumque enim priùs Deus interrogauit; quàm iudicaret: non quod causam exploratam non haberet; sed vt nos à præcipitandis iudiciis (vt vtrobique D. Chrys. homil. 17. & 19. in Genes. aduertit) refrænaret. Si igitur Deus in alienis factis iudicandis dubium, & ancipitem se præstat; quis se præstare audeat temerarium, & præcipitem? Optimè D. Bernard. serm. 40. in Cant. *Caue*, inquit, *alienæ conuersationis esse aut curiosus explorator, aut temerarius iudex. Etiam si perperam actū quid deprehendas, nec sic iudices proximum; magis autem excusa. Excusa intentionem, si opus non potes; puta*

D. Gregor.

D. Chrys. *Præcep. de alienis factis iudicium vitandum.*
D. Bern.

D *ignorantiam, puta subreptionem, puta casum. Quod si omnem omnino dissimulationem rei certitudo recusat, suade nihilominus ipse tibi, & dicito apud temetipsum, vehemens fuit nimis tentatio. Quid de me illa fecisset, si accepisset in me similiter potestatem?* Ex quibus patet, quanta iniuria ex iudicio sacerdotis in Annam resultauerit. Nam si solæ amicorum suspiciones Iobum cruciabant; iuxta illud D. August. de patientia cap. 12. *Aderant*, inquit, *& amici, non vt in malis consolarentur, sed vt mala suspicarentur.* Quasi hic esset omnium miseriarum cumulus; quantam Annæ molestiam afferrent, non tantùm leues suspiciones, sed obstinata iudicia sacerdotis?

Quo pacto aliorum peccata excusanda.

Vel leuis amicorum suspicio, cruciare.
D. Aug.

E Tertiò fuit Heli Annæ iniurius ratione sententiæ, quam pronunciauit, ebriam appellando. Quod conuitium, cum in quemuis hominem sit graue, vt patet ex dictis in prima sect. huius annotat. in fœminam est grauissimum, vt patet ex dictis ad num. 15. & 16. præsertim quandò falsum est; iuxta illud D. Hieronym. in epistol. 99. ad Asellam: *Non facilis*, inquit, *venia, praua dixisse de recto.* Et quidem si ab homine priuato, ac vulgari hæc sententia proferretur, leniter potius irridenda foret, quàm duriter accipienda: à Principe tamen, ac Pontifice profecta altè incidit in

XIV. *Ebrietatis etiam falsū conuitiū in fœminā grauissimum.*

D. Hieron. *Principū, ac iudicū conuitia grauiora.*

præcor

D.Chrys.

præcordia. Vndè D.Chrysostom. enarratione in cap.1. Isaiæ, iudices hortatur, vt abstineant à contumeliis; & rationem reddit: *Ne*, inquit, *qui portus esse debuit, fiat scopulus*. Qua etiam metaphora vsus fuit in homil.1. de Anna, cum de Anna dixit: *Effugerat domesticam tempestatem; venit in portum, & rursus inuenit vndas*. D. autem Hieronym. enarrata epistol. ad Asellam in Christianos homines, qui sanctissimas fœminas Paulam, & Melaniam comminabantur, sic inuehitur: *Si*, inquit, *gentiles hanc vitam carperent, si Iudæi, haberent solatium non placendi eis, quibus displicet Christus. Nunc verò, proh nefas! homines Christiani prætermissa domorum suarum cura, & proprij oculi trabe neglecta, in alieno oculo festucam quærunt, lacerant sanctum propositum, & remedium pœnæ suæ arbitrantur, si nemo sit sanctus, si omnibus detrahatur, si turba sit pereuntium, si multitudo peccantium*. Quasi nulli sint acerbiores sanctitatis insectatores, quàm qui sanctitatem profitentur. Hæc de iniuria Annæ facta.

D.Hieron.

Acerbiores eorum contumeliæ, qui sanctitatem profitentur.

A B

Isaac risum, Rebeccam verò tolerantiam interpretatur; quasi vbi tolerantia sit, ibi risus efflorescat, seu, vt eius verbis vtar, *Risus à tolerantia adnascitur*. Hanc Annæ patientiam in simili contumelia imitata olim fuit D.Paula. Nam vt refert D.Hieronym. in eius epitaphio, quæ est epistol. 27. ad Eustochium, cum ei quidam susurro nuntiasset, *Quod pro nimio feruore virtutum, quibusdam videretur insana, & cerebrum illius dicerent confouendum*: quemadmodum hoc loco Anna temulenta dicta fuit, & eius vinum digerendum: adeò turbata non fuit, vt incredibili gaudio perfusa, responderit: *Nos stulti propter Christum*. 1.Corint. 4. num.10. Imò & Christi Domini exemplo se incredibiliter consolata fuerit; quem eius propinqui in Euangelio, quasi mentis impotem ligare cupiebant; & *in furorem versum esse existimabant*. Marc.3. numer.21. Quasi libentissime ferret, se insanam appellari; cum vel ipsa æterna sapientia desipere, & insanire ab hominibus diceretur.

Isaac, & Rebecca interpretatio.

D.Paula similis in contumeliis patientia.

D.Hier.

Annæ patientia.

XV. Creuit Annæ patientia. Nam minoribus Phenennæ contumeliis patiendis assueta: maiores postcà sacerdotis, patientissima tolerauit. Vnde D.Chrys.hom.1. de Anna, *Domi*, inquit, *præparata ad ferenda maledicta, omnibusque conuitiis exercitata, intrepidè iam aduersus eiusmodi insultus colluctabatur*. Qui se domi veluti in vmbratili palæstra ad patientiam exercet: foris in publico certamine, vbi patientia exagitatur, non succumbit. Benè olim Socrates, vt refert Agellius lib.1. cap.17. rogatus ab Alcibiade, cur vxorem Xantippen adeò iracundam patienter ferret, nec domo exigeret? Respondit, quoniam cum illam domi talem perpetior; insuesco, & exerceor, vt cæterorum quoque petulantiam, & iniuriam foris faciliùs feram. Ita igitur & Anna ex domesticis, ac leuibus contumeliis patienter superatis, ad publicas, & grauiores strenuè superandas patientior euasit. Suam igitur in sacerdotis contumelia patientiam multipliciter ostendit.

Annæ patientia domi diu exercita foris magis emicuit.

D Chrys.

Socratis sententia, & exemplum.

Agell.

C

XVI. Primò respondendo placidè: quod aliquando est maius patientiæ argumentum, quàm silentium: in hoc enim sæpe nutritur ira, & vindicta fouetur. Vt patet in Absalone, qui accepta insigni iniuria à fratre suo Amnon; totum biennium tacuit, *Nec loquutus est ad illum malum, nec bonum*. 2. Reg.13.n.22. & statim subditur ratio. *Oderat enim Absalon Amnon, eo quòd violasset Thamar sororem suam*. Quod quidem odium tam diuturno silentio nutritum, tandem erupit in fratricidium; vt eodem capite narratur. Contra verò Christus Dominus militi alapam impingenti, placidissimè respondit: *Si male loquutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?* Ioan.18.n.23. ne si taceret, ita tumescere, & vindictam meditari videretur; vt D.Augustin. tract.113. exponit, docens Christum Dominum maioris patientiæ specimen præbuisse placide respondendo, quàm si tacendo alteram percutienti maxillam obtulisset; atque adeò satis declarasse, suum illud præceptum de altera maxilla offerenda, non ostentatione corporis, sed cordis præparatione implendum esse. Similiter igitur, & Anna, cum iniuriam tranquillo corde excepisset; tranquillo pariter & ore à se repulit. Et credidit tunc, quæ Deum cum fletu orauerat, sacerdoti cum risu respondisse. Risus enim cum tolerantia coniungitur; vt Clem. Alexand. lib.1. pædag. cap.5. in coniugio Isaac, & Rebeccæ præfiguratum credit. Nam

Placida responsio, maius aliquando patientiæ argumentum, quàm silentium.

Obstinatum silentium, vindictæ fomes.

Maior Christi patientia in mitis responsione, quam in silentio emicuit.

D.August.

Risus tolerantiæ comes.

Clem Alex.

D E

XVII. Secundò patientiam suam ostendit Anna respondendo cum reuerentia: *Nequaquam*, inquit, *Domine mi*. Vbi D.Chrysostom. homil.1. de Anna. *Quis*, inquit, *contumeliosè loquutus fuerat, eum appellat Dominum*. Vide quanto fuerit Anna obseruantior in sacerdotem, quam Adamus in Deũ. Nam Adamus leniter à Deo obiurgatus illis verbis: *Adam vbi es?* Genes.3. num.9. inurbanè, & inciuiliter respondit: *Vocem tuam audiui in medio paradisi, & timui*. Ibid.num.10. Vbi rectè Lippom. *Sine honoris*, inquit, *præfatione, & cognomine, sine aliquo epitheto Deum alloquitur; velut attonitus à voce Domini corripientis; & propria conscientia iam confusus, & accusatus, non addit, Clementissime Domine Deus*, &c. Similiter, & Eua sui sceleris à Deo insimulata: *Serpens*, inquit, *decepit me*. Genes. 3.num.13. quin prius Deum, cum quo loquebatur, aliquo honorifico titulo præfaretur. Iam verò Cain nihilo suis parentibus vrbanior; & officio rusticus extitit, & ingenio; rogatus enim à Domino, vbi esset Abel; non dixit, Nescio Domine; sed ruris plenus, seu potiùs merum rus, illiberaliter respondit: *Nescio: num custos fratris mei sum ego?* Genes.4.numer.9. Mira plane rusticitas! Nam cum Deus de suo in homines dominatu adeò glorietur, vt nunquam Dominus in scriptura, nisi post hominis creationem dicatur; vt Tertul. lib. aduersus Hermogen. cap.3. testatur, & ipsi quoque Hebræi fatentur, dicentes: *Cum perfectum esset opus Dei: perfecta quoque Dei adhibetur appellatio*: tamen primi homines paterna quadam obiurgatione à Deo puncti, hunc illi honorem inuident, & furantur. At verò Anna pro acribus maledictis humaniter benedicit; & à quo vocatur ebria, vocat Dominum. Vnde D.Chrysostom. hom.79. in Matth. *Si*, inquit, *ex auro os eius consiceretur, & gemmis construeretur, non ita præfulgeret, atque hoc humilitatis ornatu resplendet*.

Annæ patientia in vrbana, & reuerenti responsione emicuit.

D.Chrys.

Primorum parentum in Deũ obiurgantẽ inurbana, & inciuilis responsio.

Lippom.

Rustica Caini responsio.

De suo in homines dominatu Deus maximè gloriatur.

Tertul.

Annæ os humilis patientiæ gemmis exornatum.

D.Chrys.

XVIII. Eandem Annæ patientiam cælestis sponsa aliquandò expressit; nã cum à sodalibus carperetur. *Nigra*, inquit, *sum, sed formosa filiæ Hierusalem* Cant. 1.n.4. Vbi D.Bernard. serm.25. *Aduerte*, inquit, *sponsæ patientiam, atque benignitatẽ. Non modò enim non reddidit maledictũ pro maledicto, sed etiam benedixit, filias Hierusalem vocans; quæ magis pro sua nequitia filiæ Babylonis, vel filiæ Baal, aut si quod aliud nomen improperij occurrisset, appellari meruerant*. Quin etiam & Apostoli Annæ patientiam expresserunt, cũ simili ebrietatis conuitio, quo illa, peterẽtur. Vocati enim à Iudæis *musto pleni*, non retaliarunt: sed vnus pro omnibus respondit D.Petrus: *Non*, inquit, *sicut vos æstimatis*,

Illatã iniuria maledictione non regerẽda, sed benedictione pensanda.

D Bern.

Illatã contumeliam Apostoli nõ retaliarũt, sed modestè diluerunt.

ftum: tu, hi ebrij sunt Act. 2. n. 15. Vbi in primis aduerte cæteros Apostolos, quasi de suis cōtumeliis minime solicitos, nihil respondisse, sed in prædicationis munere perseuerasse: solum Petrum, ad quem vt principem, suorum patrocinium spectabat, crimen obiectum modestissimè diluisse. Vt D. Chrys. hom. 5. in Act. colligit ex illis verbis: *Sicut vos æstimatis. Non dixit*, inquit, *sicut vos subsannatis: neque, sicut vos ridetis, sed sicut suspicamini: volens ostendere, illos id dedita opera non fecisse: & magis illos ignorantiæ velamento honestat, quàm malitiæ crimine notat.* Tantum abfuit, vt D. Petrus maledicta regereret, vt potius in se iacta modestè, & humiliter extenuaret. *Nos contra*, inquit D. Chrys. hom. 1. de Anna, *si quando conuitiis appetimur, cum oporteret excusare, & in gratiam redire, frequenter excitamus incendium, ac ferarum more insilimus in cōuitiatores, prouocātes, & pro dictis supplicium reposcentes. Atque ipsi factis suspicionem de nobis confirmamus.* Longe aliter vt se habeant saltem religiosi homines, hortatur Hugo Cardinal. vnius Annæ exemplo. Cum enim Anna iniustum conuitiatorem tam patienter tulerit, non debent illi aduersus iustum, & modestū correctorem recalcitrare. Imo D. Bern. serm. 29. in Cantic. suum ita monachum adhortatur: *Tu*, inquit, *accepta forte iniuria, non continuo more secularis obliqua referire fratrem responsione festines. Commotio tua ibi moriatur, vbi oritur, nec permittatur exire, vt dicere possis. Turbatus sum, & non sum locutus.*

D. Chrys. — *D. Chrys.* — *Vindictam regerentes malam de se opinionē confirmant.* — *Hug. Car.* — *D. Bern. Religiosi acceptam iniuriā patienti silentio premāt.*

XIX. Tertio patientiam suam ostendit Anna excusando se, sine accusatione alterius. Dolorem quidem suum aperuit; doloris tamen causas, nempe contumelias Phenennæ, prætermisit. Sic olim & Iosephus dicebat suam innocentiam: alienam verò suorum fratrum, & Ægyptiæ adulteræ malitiā tacebat. *Furtim*, inquit, *sublatus sum de terra Hebræorum, & hic innocens in carcerem missus sum.* Genes. 40. n. 15. Vbi vides vsum fuisse voce passiua, *sublatus sum*, & *missus sum*: non actiua, *sustulerunt*, & *miserunt*, vt suas passiones, non aliorum actiones indicaret. Vnde D. Chrysost. homil. 63 in Genes. *Hoc*, inquit, *vnum curat, nō vt alios condemnet, sed vt pro se solo dicat.* Quod ibi pluribus verbis amplificat. Nec immeritò. Alienū enim est à perfecta patientia, alios non tam zelo iustitiæ, quàm amore vindictæ, accusare. Gabaonitæ quondam Saulis posteros apud Dauidem accusarunt. 2. Reg 21. n. 4 Sed antequàm ad accusationem accesserint, quinam fuerint Gabaonitæ declarātur. *Porro Gabaonitæ*, inquit textus, *non erant de filiis Israel.* Ibid. n. 2 Quorsum hæc tam diligēs admonitio; cum nemo in sacris literis mediocriter versatus ignoret Gabaonitas esse ab Israelitis alienos? Optimè respondet Lyran. ex Rabbi Salomone: *Si*, inquit, *Gabaonitæ fuissent de filiis Israel, fuissent magis misericordes, & indulsissent factum Saulis contra eos.* Quasi significare vellet scriptura, non esse de populo Dei, qui ab impatientia quadā abducti, alios criminantur. Vnde est illud de Abele. *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Genes. 4. n. 10. Quem locum D. Ambr. lib. 2. de Abel, & Cain cap. 9. sic ad præsens institutum commentatur. *Bene*, inquit, *vox sanguinis fratris tui clamat, nō frater clamat. Hæc innocentia, & gratia germanitatis etiam in ipsa morte seruat. Non accusat frater, ne videatur parricida. Non accusat vox ipsius, non anima eius, sed vox sanguinis accusat, quem ipse fudisti. Tuum te ergo facinus, non frater accusat. Simul querela criminosa adimitur. Non potest de alieno testimonio queri, qui crimen proprio facinore confitetur* Et ibidem notat, ne ipsum quidem sanguinem de corpore, sed de terra clamare. *Quia & si*, inquit, *frater parcit, terra non parcit: si frater tacet, terra condemnat.* Quasi impatiens accusator esse non posset ille sanguis, quandiù intra venas patientissimi Abelis clauderetur. His igitur congruenter Anna à se quidem culpam depellit; sed in æmulam suam nō detorquet. Primis parentibus in hac re longè superior; qui vt à se culpam auerterent, vir quidem in mulierem; mulier verò in serpentem totam culpam retulerunt. Imò & Adam non sine emphasi dixit: *Mulier quam dedisti mihi.* Genes. 3. n. 12. Quasi vellet, vt notat D. Greg. lib. 33. moral. cap. 24. *Reatū suū obliquè in auctorem retidere, qui ei mulierē dederat, quæ talia persuaderet.* De qua re alibi pulra.

Falsa crimina sine alterius accusatione excusanda. — *D. Chrys.* — *Alios non zelo iustitiæ sed amore vindictæ accusare, à nobili patientia indignum.* — *Lyran.* — *Impatiens accusatio à fraterno nomine, & sanguine aliena* — *D. Amb.* — *Primi parentes vt culpam à se auerterent illam in alium, imo in Deū reiiciebāt.* — *D. Greg.*

Fr. Mendoza in libr. Regum.

XX. En singularis Annæ patientia. Sed vnde, quæso, tam eximius fructus pullulauit; quod erat præcipuum huius sectionis institutū, nisi ab illa oratione, quā cum Deo familiariter iniuit? Nam ad eū ignē, qui in eius oratione exarsit, omnes animi affectus ita cōcoxit, vt nullas indignationis fæces in corde subsidere pateretur. Vnde D. Chrys. in Psal. 129. loquutus de Annæ oratione. *Qui*, inquit, *ita precatur, etiam antequam consequatur, quod postulat, ex oratione magna bona percipit, omnes animi perturbationes reprimens, iram sedans, inuidiam expellens, cupiditatem extinguens, rerum ad vitam pertinentium amorem diminuens, & exsiccans, animum in magnam tranquillitatem redigens, in ipsum deinde cœlum ascendens.* Vbi vides multò plura bona in oratione gratis à Deo erogari, quàm quæ orantis precibus emuntur: & inter omnia singularem patientiam, qua omnia maledicta, & conuitia sine ira excipiantur.

Oratio patientiæ cōstitutrix. — *D. Chrys.* — *Plura bona, quam petitur gratis à Deo in oratione donātur.*

XXI. Dum quis orat, Spiritum Sanctum accipit: *In quo*, inquit Apostolus, *signati estis*, Ephes. 4. num. 30. Qui igitur os suum tanto signaculo munit, & custodit; quo pacto illud audeat in aliorum contumelias resignare? Benè D. Chrys. hom. 14. in epist. ad Ephes. *Hoc signaculum*, inquit, *sit in ore tuo: ne sigilla sustuleris. Cogita quanta sit dignitas oris. Patrem vocas Deum; & fratrem statim iniuria afficis? Si non est frater, quomodo dicis: Pater noster? Illud enim noster, multas significat personas.* Quid igitur indignius, quā vt illo ore, quo Deus imploratur pater: frater, vt aduersarius cōtumeliis feriatur? Non est hoc orātis filij, sed impugnantis hostis. *Hæc sunt*, inquit Chrys. *digna filio Dei, inimicos, ingratos, fures, impudētes, insidiatores, eos fratres facere, & hæredes: non autem quos facti sunt fratres, eos tanquam mancipia afficere cōtumelia.* Cæterùm cum illi, qui orant, inter Angelos versentur; iuxta illud: *In conspectu Angelorū psallam tibi.* Psal. 137. n. 1. Quid iniquius, quàm inter Angelos, qui Deo modulantur, stare hominem, qui homini conuitietur. *Cogita*, inquit D. Chrys. *Cum quibus stes tempore illorum mysteriorum. Cum Cherubim, cum Seraphim. Seraphim enim contumelia non afficiunt: sed os eorum, vnum solum munus implet, Deum laudandi. Quomodo ergo poteris cum illis dicere, Sanctus, Sanctus, Sanctus, quo ore vsus es ad contumeliam?* Vbi etiam docet, non magis ferendum esse, os diuinis laudibus assuetum in alienas contumelias effundi, quàm vas regiis epulis destinatū, luto, ac fimo, & impuris aliis fæcibus sordidari. Os igitur, quod in diuinas laudes aperitur, nunquam in profanas contumelias referetur.

Orantis os Spiritu sācto signatū, in aliorum cōtumelias non resignādum. — *D. Chrys. Fratres maledictis insectari à filiorū Dei nomine alienum.* — *Cōuitia ab eo ore aliena quod Deo inter Angelos modulatur.*

Num. 19. Et surrexerunt manè, & adorauerunt coram Domino; reuersique sunt, & venerunt in domum suam Ramatha. Cognouit autem Elcana Annam vxorem suam; & recordatus est eius Dominus.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Mane, vel horam matutinã, vel diem crastinum, vel vtrumque simul in scrip. significat. Mane hoc loco matutinam horã significat orationi maxime opportunam. D. Ambr.*

ET *surrexerunt mane. Mane* in scriptura aliquandò significat horá matutinã, nullo designato die, vt Isai 5.n.11. *Ve qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam.* Aliquandò diem crastinum nulla designata hora. Vt Leuit. 7.n.15. *Cuius carnes eadem die comedentur; nec remanebit ex iis quidquam vsque mane.* Aliquandò vtrumque simul, vt Exod.16.n.6, & 7. *Vesperè scietis, quia Dominus eduxerit vos de terra AEgypti, & manè videbitis gloriam eius.* Hoc igitur loco significat in primis horam matutinam; quæ erat non solùm capessendæ viæ, sed etiam fundēdæ orationi accommodata. Vnde Dauid ad otãdum matutinus euigilabat. B *Praeuenerunt*, inquit, *oculi mei ad te diluculo.* Psalm. 118. num. 148. Vbi D. Ambros. serm. 19. seriùs exurgentes reprehendit. *Graue*, inquit, *est si te otiosum in stratis radius solis orientis inuerecundo pudore conuenrat: & lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depressos. An nescis ô homo quod primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debeas?* Quasi inde concluderet: Ergo necesse est, vt primam lucem anteuertas.

II. *Vtrum mane hoc loco diem etiam crastinum significet. Orig. D Hier. Abul sententia. Quantum iter in die festo Hebræis agere liceret.*

Cæterùm, an *manè* hoc loco significet etiam diem crastinum, seu proximè sequentem, dubium est. Affirmat Abul. quia Annna orauit in die festo, in quo oon licebat iter agere. Exod. 16. n. 29. nisi admodum breoe; nempe, aut duum milium cubitorum, vt docet Orig. lib. 5. stromat. apud C Occumen. Actor. 1. aut, vt docet D. Hieron. in epist. ad Algasiam q. 10. duum milium pedum, quod adhuc erat breuius: cum vnus cubitus sexquipedem contineat: in sequenti tamen die, qui iam erat operarios, longiorem viam, qualis illa erat, carpere iam licebat. Me tamen ista ratio non mouet: quia cum hoc festum, vt n. 4. diximus, fuerit paschale, continens octo dies, vnum paschæ, & septem alios azymorum, in quibus etiam nō licebat operari. Exod. 12. à n. 15 ad hoc, vt ratio conuincat, oportuit Annam vltimo die illius octidui orasse: quod tamen Abul. neque probat, neque fortassè probabile videtur: præsertim si maturior Annæ alacritas ad orandum spectetur. Incertum igitur mihi est an statim crastino post orationem die, iter in patriã D arripuerit: maximè, cum non tam facile ab eo loco, in quo tantum beneficium acceperit, separaretur. Nam si Naamanus magnum terræ pondus à Iudæa in Syriã asportauit. 4. Reg. 5. n. 17. ne terrã in qua sanitatem recepisset, deseruisse videretur: quid Anna ab vrbe Silo, in qua, & corporis fœcūditatem, & animi iucunditatem a Deo obtinuisset, tam citò festinaret. Matutino igitur tempore recessit: primo tamen post orationem crastino, non affirmo.

Abul. sententia reiicitur.

III. *Anna post beneficium gratitudo. Gratitudo maioribus à Deo beneficiis cumulatur. D. Bern.*

Et adorauerunt. Non exprimitur, vtrum ritu solemni per sacrificia, an priuato cultu per orationes adorauerint. Ad vtrunque enim verbum *adorandi* aptari potest, vt n. 3. ostendimus. Vtrouis autem modo se habuerint, bonum gratitudinis exē E plum ad posteros reliquerunt: vt à quibus beneficium accipitur, ab iisdem statim gratia referatur. Vnde D. Bern. ser. 13. in Cant. alludens ad illa verba: *Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant.* Eccles. 1. n. 7. *Si*, inquit, *copia aquarum secretis, subterraneisque recursibus incessanter æquora repetunt; vt indè rursus ad visum, vsusque nostros ingi, & infatigabili erumpant obsequio: cur non etiam spirituales riui, vt arua mentium rigare non desinant, proprio fonti, sine fraude & sine intermissione reddantur? Ad locum, vnde exeunt, reuertantur flumina gratiarum, vt iterum fluant. Remittatur ad suum principium cœleste* A *profluuium, quo vberius terris refundatur. Qualiter inquis? Qualiter dicit Apostolus: In omnibus gratias agentes.* 1. Thess. 5. n. 18. Ideircò Dauid, qui multis precibus à Deo postulauerat liberationem ab hostibus, tandem liberatus subdit: *Qui exaltas me de portis mortis, vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.* Psal. 9. n. 15. Quasi ad hoc tantùm beneficia acceperit, vt debitas Deo gratias decantaret; & ideò decantaret, vt maioribus deinceps beneficiis à Deo donaretur; vt D. Chrys. ad eum Ps. rectè obseruat. *Vide*, inquit, *perpetuò orationi affixũ; à malis enim liberatus, & in tuto collocatus, non cessat rursus orare. Semper enim egemus Dei prouidentia: maximè autem, dum liberamur a malis. Aliud enim bellũ excipit priori difficilius, socordia, & arrogantiæ; tunc* B *enim spirat vehementius diabolus: quare maximè postquam liberati sumus à malis, illo opus habemus auxilio, vt facilè res secundas feramus.* Similiter igitur & Anna sterilis preces fundit, vt fœcundetur; fœcūda gratias agit, vt maioribus deinde muneribus augeatur.

D. Chrys. Post acceptabeneficia, oratio magis necessaria. Prosperitatis non aduersitatis bellum difficilius.

Accedit, quòd cum se esset in viam datura; priùs voluit orationis præsidio animũ præmunire. Quo exemplo instruuntur omnes, vt suas semper actiones ab oratione auspicētur. Et meritò. Nam teste D. Hier lib. 1. contra Pelagian. *Omnium sanctorum vox vna esse solet, ad Deum in omnibus operibus deprecatio.* Vnde est illa eiusdem D. Hier. exhortatio epist. 22. ad Eustoch. sub finem *Egredientes*, inquit C *de hospitio armet oratio; regredientibus de platea oratio occurrat, antequam sessio: nec prius corpus cultum requiescat, quam anima pascatur.* Seorsim verò admonentur omnes, ne de corporis magis, quàm de mētis viatico soliciti iter aggrediãtur. Nam Iosephus Hebræus lib. 2. de obsidione Hierosolym. cap. 16. qui in appendice Bibliothecæ circunferuntur, vocat orationem itineris viaticum. Loquutus enim de Iacobo in Mesopotamiam abeunte, ait illum nihil tulisse secum præter baculum, quo Iordanē transiuit; *Viaticum verò ad iter tantum accepisse orationem:* qua omnia bella gessit, & propter quam audiuit eum Dominus. Hoc igitur viaticum sibi priùs Anna comparauit, quàm ex vrbe Silo in patriam rediret.

IV. *Omnia opera ab oratione incipienda. D. Hieron.*

Ioseph. Oratio itineris viaticum.

Reuersique sunt. Septuaginta vertunt: *Abierunt viã* D *suam.* Quæ phrasis securitatem quandam a metu, & immunitatem à tristitia significat; vt testatur Arias Motan. lib. de arcano sermone. cap. 37. probatque, tum ex hoc loco: tum ex cap. 2. Iosue n. 16. Vbi Rahab ad exploratores Iericho: *Ad montana*, inquit, *conscendite, & sic ibitis per viam vestram*: tum denique ex 1. Reg. 26. n. 25. Vbi Dauid liberatos ab insidiis Saulis dicitur, abiisse *in viam suam*; idest, ab omni periculo securus. Hac igitur securitate vsi, venerunt in domum suam Ramatha, seu in Ramatha: quamuis vulgata editio præpositionem, *In*, quam alia exemplaria secundo loco interserunt, elidat. De Ramatha. n. 2. dictum est. Cæterùm, vt pateat quid discriminis inter primum aduentum E in tabernaculũ, & hunc reditum interfuerit. Quæro primò. Cur hoc loco dicantur surrexisse mane ad redeundum; non tamen supra ad veniendum? Responderi potest, tum quia mulieres promptiores esse debent ad repetendam, quàm ad deserendã domum; tum etiã, quia non solùm ad redeũdũ, sed etiam ad orandum surrexerunt: antelucana vero oratio, sicut in cœlum purior ascendit; ita Deo gratior esse solet. Quæro secundò. Cur ante reditum orare dicuntur, non ante primum aduentum? Respondeo, tum quia feliciores redibant, quã venerant; in rebus autem prosperis maior est orationis necessitas, quã in aduersis, vt patet ex D. Chry. proximè

V. *Viam suam abire, securitatē à metu, & tristitia in script. significat.*

Discrimen inter primũ Annæ aduentum, & hũc reditũ. Cur mane ad redeundum, non ad veniendum surrexisse dicantur. Cur ante reditum, nõ ante aduētũ orare dicantur. D. Chrys.

proximè citato; tum quia in Ramatha non habebant tabernaculum, quod tamen erat in Silo; in quo planè dicuntur hoc loco adorasse, non autem in priuata domo. Nam illa verba: *coram Domino*, significant, *coram arca Domini*; vt Riber. in cap. 9. epist. ad Hebræos n. 27. pluribus exemplis confirmat. Quarto tertio. Cur in reditu dicantur *reuersi* in numero plurali: in primo autem aduentu, in singulari: *Ascendebat vir ille?* Respondeo, quia ascensus cum fuerit opus religionis, debuit patri familias attribui; cuius exemplū cæteri familiares sequerentur; vt ita viri probitas illustrior redderetur: quod tamen in reditu, non erat necessarium. Præterquam quod scriptura aliquando propria, aliquando figurata loquutione vtatur.

Riber.
Cur in primo aduentu in singulari in reditu in plurali dicantur reuersi.

VI. *Cognouit autem Elcana.* Honestis verbis coniugalis vsus indicatur. Nam in Hebræa lingua (quæ propterea non immerito sancta dicitur) nullum est vocabulum, quo res, aut actio turpis propriè declaretur; vt testatur Rabbi Moyses lib. 3. Doctorij dubiorum cap. 10. & addit rationem; quia non oportet, vt talia nominentur, ne dum eis nomina imponantur. Cui tantum cōcinit illud D. Pauli: *Nec nominetur in vobis.* Ephes. 5. n. 3. Vnde hoc argumentum, si quādo in sacris literis tractari opus est; non nisi alienis, & translatis verbis explicatur, vt D. Thom. in Gen. cap. 4. D. Bonauent. in principio sacræ scripturæ, citans Rabanum cap. de materia, Abul. 1. Reg. 24. q. 3. in fine, & alij obseruant. Hinc illud de populo impudice tumultuante: *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exod. 32. n. 6. Vbi honesto ludendi vocabulo turpis actio significatur, vt rectè obseruat Tertul. lib. aduersus Psychicos cap. 6. *Intellige*, inquit, *sanctæ scripturæ verecundiam, lusum nisi impudicum non denotasset.* Plura de hac re mitto proponere: quia illa admodum eruditè collegerunt recentiores: Cantaper. lib. 10. hypotyposeō regul. 25. & ex nostris Salmer. tom. 1. in Euang. prolog. 15. regul. 33. Pined. in cap. 31. Iob vers. 10. & in digressione quadam ad eundem versic. Lorin. in 1. Petr. 3. vers. 17. Quos, si vacat, consule. Nec mirum inhonesta vocabula à sacro sermone exulare: cum etiā exulare debeant ab vrbano: vt luculenter scripsit M. Tullius lib. 1. offic. n. 177. ex quo loco mihi videtur D. Ambr. lib. 1. offic. cap. 18. plurima deprōpsisse: quibus loquendi honestatem in vrbano & quotidiano sermone non leuiter inculcat.

Lingua sancta modestia in re aut actione turpi significanda.
D. Thom.
Bonauent.
Raban.
Abul.
Tertul.
Cantaper.
Salmer.
Pined.
Lorin.
Inhonesta vocabula non solum à sanctis, sed etiam ab vrbano sermone debēt exulare.
M. Tull.
D. Ambr.

VII. Quod si aliquando scriptura iis vtitur vocabulis, quibus res turpes, saltem figuratè intelliguntur: mirandum id non est, cum ad legentium vtilitatem maximè requiratur. Vnde D. Ambr. lib. de Helia cap. 20. expendens illud Isaiæ 23. n. 15. *Erit Tyro quasi canticum meretricis.* Notat vocabulum *meretricis* à propheta vsurpari: tum quia propria eum auctoritas audentiorem faciebat: tum quia eorum, quibus loquebatur, vtilitas hoc ipsum postulabat. *Videte*, inquit, *quibus verbis vtatur propheta: nec refugiat verborum eiusmodi vilitatem. Nos interdum refugimus: non quod nobis, quam illis lingua sit castior: sed auctoritas inferior. Maior enim vis rerū in talium expressione sermonum est, vt qui delicta non erubescant, erubescant vel nomina delictorum.* Nec aliter D. Chrys. hom. 5. in 1. ad Thessal. sub finē, expendens illud: *Fauus distillans labiā meretricis.* Prou. 5. n. 3. & a carnis illecebris deterrens, statim precatus veniam: *Ferte me*, inquit, *aliquid immundum, vt ita dicam, loquentem, & impudenter me gerentem. Non enim lubens hæc patior, sed propter eos, quos rerum non pudet, cogor verba dicere.* Et statim Ezechielis patrocinio se tuetur, qui vt impudicos pudore afficeret, multa alioqui pudenda dicere cogebatur:

Turpi aliquando vocabulo scriptura, & sancti vtūtur, vt vel ex nomine delicta erubescamus.
D. Ambr.
D. Chrys.
Elegans medica artis similitudo.

A vt videre est toto cap. 16. Et passim alibi. *Nō enim*, inquit, *ea dicebat ex sua animi affectione, sed ex cura, & prouidentia. Nam si verba videantur esse indecora; non est tamen scopus indecorus.* Et a re medica petit exemplum. Vt enim medicus vlcera curaturus, tabo non dubitat inficere manus, ita planè & doctor, vt impudentibus medeatur, verbis vti alioqui erubescendis non veretur. Itaque sola charitas & animorum vtilitas efficere potest, vt hæc aliquando verba vsurpentur, dummodò tamen semper, quoad fieri possit, verecundo modestiæ velamine obtegantur.

VIII. Cæterum Caiet. hoc loco rectè obseruat post regressum in propriam domum, scribi vsum coniugalem; ad insinuādum, quod ab illo abstinuerint B diebus, quibus fuerunt in Silo. Nam Hebræi dum sacris, & precibus vacabant, ab opere coniugali abstinebant; vt annot. 5. sect. 1. late ostendimus: & Lyran. hoc loco confirmat: addens etiam in via, qua in templum ibant, & redibant, huiusmodi cōtinentiam seruari solitam: & propterea nō omnes promiscuè eadem via; sed vna viros, altera fœminas, seorsim incessisse: vt iam in litera num. 3. tetigimus. Hunc autem morem continendi ab vxoribus tempore sacrificiorum, & orationum, etiam inter Ethnicos floruisse, Tiraq. in Leg. 15. connubialem à n. 114. copiosè tradit. Addit Lorin. citato loco, illum quondam inter coniuges fuisse morem, vt toto quadragesimali ieiunio ab vsu maC trimonij abstinerent. Quod licèt non probet; probari tamen potest ex Concilio Elibertino; in quo iis coniugibus, qui secus facerēt, quadraginta dies ieiunij in pane, & aqua, pœnæ loco imponebantur, vt apud Tiraq. citatum n. 113. videre est. Sed huius Concilij auctoritatem eleuant, & imminuūnt grauissimi auctores Baron. tom. 1. Ann. Christi 57. Bozius tom. 2. de signis Ecclesiæ, lib. 15. c. 1. Bellar. tom. 2. controu. 4. lib. 2. c. 9. & alij. Et quamuis Ferdinandus de Mendoça eam acerrime tueatur, tamen hoc decretum non fuisse ab eo Concilio editum, fatetur lib. 1. c. 6. Verùm quidquid sit de eo Concilio, certè hoc decretum apud D Bedam libr. de remedio peccatorum cap. 2. & 10. in 8. tom. reperitur. Vnde multi sūt Theologi, qui in vsu matrimonij per dies sacros, aut rogationibus, ieiunijsque dicatos lethalem culpam, aut certè venialem incurri arbitrantur. Quamuis totam de hac re controuersiam Sanctius lib. 9. de matrimonio disput. 12. mitius componat.

Caiet.
Hebræi diebus sacris, & precibus vacabant ab vsu coniugali abstinebant.
Sacrorum tempore etiā Ethnici ab vxoribus abstinebāt.
Tiraq.
Lorin.
Toto quadragesimali ieiunio Christiani quōdam ab vsu matrimonij abstinebant.
Conc. Elibertin.
Tiraq.
Baron.
Bellarm.
Ferdin. de Mend.
Beda.
Sanctius.

IX. *Et recordatus est eius. Recordari* in Deo idem est, quod *misereri.* Gen. 30. n. 22. *Recordatus quoque Dominus Rachelis, exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius.* Esther 10. n. 12. *Recordatus est Dominus populi sui, ac misertus est hæreditatis suæ.* Plura loca n. 11. citauimus. Quam significationem ex etymologia verbi cōlligit D. Thom. seu quisquis ille est, qui eius nomine Genesim commentatur in c. 9. Nam *recordatus*, inquit, *idem est, quod iterum cordi datus.* Nec immeritò recordari, & E misereri in Deo eundem habent significatum; quia Deus vbi primum recordatur, tam citò miseretur, ac si nullum inter memoriam, & misericordiam discrimē intercedat. Sed si Deus, inquiet aliquis, semper recordatur, cur non semper miseretur? Facilis est responsio; quia licet Deus semper cognoscendo recordetur; non tamen semper beneuolendo, nisi quando nostris precibus excitatur: aliàs dormiscere videtur, & obliuisci. Miretur aliquis, quod Deus primos parentes, tanquam illorum immemor, tam citò in peccatum ruere permiserit, sed mirari desinet, si aduertat, primos parentes tantis beneficiis à Deo cumulatos

Recordari in Deo idē quod misereri.
D. Tho.
Cur Deus cum semper recordetur, non semper miseretur.

A nullas voces in eo statu innocentię, nullas preces, nullas gratiarum actiones edidisse, quibus Deum ad sui recordationem excitarent. Vnde Rupert. li. 2. in Gen. cap. 39. *Animaduertendum,* inquit *est, quam pertinaciter homo primus a creatoris laude mutus persistit; quam obstinatis labiis ab omni gratiarum actione abstinuit; & ingratum Domino Deo silentiũ dedit, formante Deo, & inspirante spiraculum vitæ, non suspirauit eodem spiraculo vitæ in plastæ sui faciem, vt adoraret, & glorificaret, vt ei gratias ageret. Item ab eodem Domino Deo positus in paradiso voluptatis, nullas ei gratias egit; & taciturna ingratitudine tantum tamque felicem deliciarum locum, quasi rapinam arbitratus occupauit.* Ex qua ingratitudine duo acciderũt. Vnum, quod post lapsum, culpam suam non agnouerit. Nam, vt addit ibi Rupert. *Qui gratiam Dei non agnouit, mirum non est, quòd peccatum suum non agnosceret: eodem quippe intuitu, & suum malefactum, & diuinum erga se beneficium cognoscit homo.* Alterum, quod Deum ad sui recordationem non euocauerit, sed potiùs in sui obliuionem tradiderit; iuxta eundem Rupert. lib. 3. in Genes. cap. 13. qui fingens Deum graui è sopore vigilantem ad auram post meridiem in paradiso deambulasse, subdit: *Culpandus ne,* inquit, *est Deus, quia toto meridie dormiuit, & eo dormiente lupus ouem centesimam tulit? Non vtique: sed tota culpa illius est, qui custodem suum dormire permisit. Nam vt ille non dormiat, in arbitrio hominis est; qui semper illum inquietare debet, iuxta illud: Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei.* Isai. 62. n. 7. *Quomodò non dandum est silentium ei? Videlicèt toto die, & tota nocte, non tacendo laudare nomen Domini. At Adam, & uxor eius pari pertinacia silentium tenuit; neque vllam gratiarum actionem reddidit, neque vllum piæ confessionis verbum de ore cuiuslibet eorum sonuit in auribus Dei. Itaque neque eius culpa est, qui dormiuit, sed eius qui tam ingratum silentium, vt meritò obdormire possit, ei præbuit.* Non ita Anna. Sed suis precibus Deum excitauit, vt sui recordaretur. Et propterea recordatus est eius Dominus. Hæc autem recordatio, cum sit aliquid nouum, quod antea non erat; non in interno Dei actu, sed in externo beneficio consistit, vt deinceps patebit.

Rupert.
Ingratitudo primæ societatis enim.
Ingratitudo nec propria vitia, nec Dei beneficia agnoscit.
B
Ingratitudo Deo velut somnum inducit, & obliuionem.
C

Num. 20. Et factum est post circulum dierum, concepit Anna, & peperit filium, vocauítque nomen eius Samuel; eo quod à Domino postulasset eum.

D

EXPOSITIO LITERÆ.

I. POst circulum dierum. En Annæ fœcunditas duplici miraculo prædicãda; & quia in vulua sterili, & quia in ætate senili, si vera est sentẽtia Hildeberti Cænoman. Episcopi epist. 41. ad Adelam Comitissam, vbi loquutus de Annæ partu, *Anna,* inquit, *fœcundior octogenaria, quàm iuuẽcula fuit.* Hoc modo euasit Anna illam maledictionem, quam incurrere dicebantur, *qui non reliquerint semen in Israel.* Exod. 23. n. 26. & Deut. 7. n. 14. Non solùm quia filium peperit, sed filium Samuelem totius pietatis & cultorem: & doctorem. De hoc enim semine D. Aug. libr. quæst. ex veteri testamento. q. 17. illam legem interpretatur. Vnde eius venter, qui tam diuitem thesaurum edidit, aureus dici potest; non minori iure, quàm olim D. Hieron. in epist. 43. de matre sanctorum iouenum Eusebij, & Cromatij loquutus: *Cuius,* inquit, *verè venter aureus potest dici, quia tales vos genuit.* Vnde D. Chrysost. homil. 1. de Anna, dicit eius *vterum pretioso thesauro onustum,*

Anna fœcũditas & in sterilitate, & in senili ætate prædicanda.
Hildeb.
D. August.
Anna fœcunditas nõ solum propter filium sed propter talem filiũ comẽdatur.
D Hier.
Anna aureus vterus pretioso thesauro onustus.
D. Chrys.

E

Sed dubium est de tempore huius conceptus, & partus. Abulensis existimat, & conceptum, & partum fuisse post circulum dierum, ductus fortasse sola collocatione verborum. Aliter tamen sentio: tum quia frustra diceretur Elcana superiuri numero ante circulum dierum cognouisse vxorem, si nullus ex eo vsu fœtus, & proindè nullus eum sequenti historia nexus sequeretur: tum quia falsò diceretur ante eundem dierum circulũ fuisse Dominus Annæ recordatus; si ea recordatio consistit, vt diximus, in collatione beneficij; quod tamen ante eum dierum circulum non acceperit. Sentio igitur concepisse ante circulum dierum, & post illum peperisse. Quem sensum Septuaginta interpretes manifestè expresserunt. Sic enim habent: *Concepit; factum est autem in tempore dierum, & peperit Anna filium.* Neque Vulgata editio aduersatur; quæ vtitur, vt sæpe aliàs, recapitulatione, qua res, non seruato temporis ordine narrãtur; sed quæ priùs factæ sunt, posteriùs referuntur. Quamuis si quis verborum ordinem seruare velit, dicere poterit statim post congressum, fœtum organizatè cœptum, & post circulum dierum, vt fieri solet animari.

II.
De tempore huius conceptus, & partus.
Abulens.
Abul. sententia refellitur.
Vera sententia.

Sed quid est, *post circulum dierum?* Angelomus, & interlin. *post anni reditũ:* Vatabl. *post aliquot dies, siue menses:* Abulens. *aliquo post tempore.* Dico non esse aliud, quàm post illud temporis spatium, quo fœtus in vtero ad partum maturescit. Quod spatium dicunt aliqui esse decimestre: iuxta illud Virgilian. in Pollione,

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Et illud Plautinum in Amphitrione. *Decimo post mense nascitur puer.* Quibus concinit Ouidius 1. Fastorum. Vbi loquutus de Romulo, qui annum decem tantùm mensibus complebat; subdit rationem qua ducebatur:

Quod satis est vtero matris, dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis

Accedit ius Ciuile: nam in 6. tit. 29. de posthumis hæredibus instituend. legitimi hæredes censentur filij posthumi, qui decimo mense à patris interitu nascuntur. Neque desunt ex sacris oraculis testimonia. Nam Salomon de se ipso loquutus: *Decem,* inquit, *mẽsium tempore coagulatus sum in sanguine.* Sap. 7. n. 2. Vide Tertul. lib. de anima cap. 37. *Legitima,* inquit, *natiuitas fermè decimi mensis ingressus est.* Et rationem addit moralem. *Vt decem,* inquit, *menses decalogo magis inaugurent hominem, vt tanto temporis numero nascamur, quanto disciplina numero renascimur.* Consentit D. Ambros. serm. 15. in Ps. 111. Vbi loquutus de naturali amore erga parentes: *Non possum,* inquit, *saluo pietatis iure odisse patrem, cui debeo, quod creatus sum; nec matrem longo decem mensium fastidio pij fœtus onera portantem.* Adde D. Aug. epist. 3. ad Volusianum, cui interroganti, circa Beatæ Virginis puerperium. *An pertulerit decem mensium longa illa fastidia mater?* ita respondet Aug. vt quamuis rem non omnino exprimat, tamen annuere videatur. Quod tamen lib. 3. de Trinit. c. 5. clariùs expressit. Tandem D. Petrus Damian. lib. 2. epistol. epist. 21. & in ordine 42. refert, *plerosque Ecclesiæ doctores* in ea esse sententia, vt asserant, *decem mensibus hominem in materno vtero coalescere, nec intra nouem mensium spatiũ fateantur exire.* Quod tamen ipse interpretatur de decem mensibus triginta tantum dierum, iisque non expletis, sed tantum inchoatis. Sic enim & Christus Dominus, qui conceptus 25. Martij, & natus 25. Decembris, nouẽ tãtum menses impleuisse videbatur; in decimum, nihilominus dicendus est excurrisse, cum ex illis nouẽ mẽsibus, quinque vnum & tri

III.
Dierũ circulus hic tẽpus significat, quo fœtus ad partũ maturescit.
Angelom.
Interlin.
Vatabl.
Abul.
Virg.
Plato.
Inter decẽ mensium spatiũ, fœtum in vtero maturescere, cõmunis astruit sententia.
Ouid.
Ius Ciuil.
Tertul.
D. Ambros.
D. Aug.
D. Petrus Dam.
Prædicta sententia explicatur & limitatur.

Denarius numerus, sphæralis, seu circularis. Greg. Venet.

& triginta dies sortiatur; atque adeò vltra nouem menses, quinque dies, qui decimum inchoant, supersint. Si igitur decimestre est spatium, quo vterus gestatur, seu fœtus maturescit, recte dicitur hoc loco circulus dierum: nam denarius à mathematicis appellatur, numerus sphæralis, seu circularis, vt Greg. Venetus de harmonia mundi. Cantic. 1. ton. 8. cap. 3. testatur.

IV. *Vtr. ad matrem, an ad patrem spectet nomina filiis imponere? Ad matrē sentit prima opinio.* D. Chrys. *Secunda opinio ad patrem.* Pined.

Vocauitque nomen eius. Triplicem quæstionem breuiter hîc expedio. Primam, vtrum ad matrem, an ad patrem pertineat munus imponendi filiis nomina. Ad matrem sentit Montanus in cap. 7. Isaiæ, ductus non tam auctoribus, quàm scripturæ exemplis. Nam à matribus nomina acceperūt, in primis Cain, & Abel. Gen. 4 n. 1. Moab, & Amō. Gen. 19. n. 37. & 38. Iacob. Genes. 25 n. 26. vt D. Chrys. ibi homil. 51. interpretatur. Omnes filij Iacob. Genes. 29. 30. & 35. Phares, & Zaram. Genes. 38. n. 29. & 30. Sanson. Iudic. 13. n. 24. Samuel hoc loco. Salomon. 2. Reg. 12. n. 24. Iabus. 1. Paral. 4. n. 9. Christus Dominus Isai. 7. n. 14. iuxta Hebræum, vbi non est: *Et vocabitur nomen eius Emmanuel:* sed: *Et vocabit, &c.* Scilicet Virgo conceptura, & paritura. Vt notat Galatin. libr. 3. de Arcanis, cap. 18. Quod tandem clariùs exprimitur Luc. 1. n. 31. Ad patrem verò sentit Pineda in suo præuio Salomone lib. 1. cap. 16. cum aliis, quos citat. Neque desunt exempla. Nam à patribus nomina acceperūt Enos. Gen. 4. n. 26. Noe. Gen. 5. n. 29. Isaac. Gen. 21. n. 3. Manasses, & Ephraim. Gen. 41. n. 51. & 52. & Gersan, & Eliezer. Exod. 2. n. 22. Et accedit ratio, quia munus nomina imponendi pertinet ad dominium; vt D. Chrys. hom. 14. in Genes. & tom. 3. homil. de ferendis reprehēsionibus, D. Damascen. lib. 2. de fide. cap. 30. Tertul. lib. 4. contra Marcion. cap. 13. & alij obseruant. Vnde Dauid explicaturus Dei dominium in stellas: *Qui numerat*, inquit, *multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat.* Psal. 146. n. 4. Et Adam accepta à Deo potestate in cūcta animalia appellauit ea nominibus suis. Gen. 2. n. 20. & Nabuchodonosor, seu eius præpositus Eunuchorum, potestatem suam in tres pueros Hebræos Ananiam, Azariam, & Mizaelem ostensurus, vocauit eos Sidrach, Misach, & Abdenago. Daniel. 1. n. 6. Atqui filij paternæ potiùs, quam maternæ potestati subiiciuntur; vt n. 11. aduertimus: ergo à patre potius, quàm à matre nomina accipiebant.

D. Chrys. *Probatur ratione Munus imponendi nomina pertinet ad dominum.* D. Dam. Tertul.

V. *Vtraque opinio confutatur. Satisfit rationi pro secunda opinione.*

Neutra tamen ex his opinionibus mihi omnino placet. Nam cum paria ferè scripturæ testimonia pro vtrauis referātur: necesse erit, vt quælibet earum, in lege, quam fingit, tot admittat dispensationes, quot obseruationes. Quis autem non videt, inutilem esse legem, quæ non sæpius obseruetur, quàm dispensetur. Nec ratio in contrariam partem valde vrget; quia naturale in filios dominium est penes vtrumque parentem: & quamuis ad patrē aliqua ex parte magis pertineat, præsertim iure ciuili, quoad aliquas actiones, determinarū, sua tamen mater potestate non fraudatur.

VI. Maldon. *Tertia, & vera opinio nullum hac de re inter Hebræos ius admittit, sed vtrilibet parenti hoc munus concedit.* D. Chrys. *Probatur.*

Planior igitur mihi videtur, & expeditior opinio Maldon. Matth. 1. & Luc. 1. existimantis nullum fuisse de hac re ius inter Hebræos, sed hoc munus ad vtrumlibet parentem absque vllo discrimine spectasse. Consentire videtur D. Chrys. hom. 51. in Gen. Vbi de hac nominum impositione loquutus, *Sine mater*, inquit, *sine pater nomen impositurus erat: rarum quoddam, & nouum imponebat; vt per illud aliqua futura præsignificaret.* Et probatur, quia ius naturale nullum est: positiuum autem non apparet: & reuera nullum fuisse inde satis apertè colligitur; quod aliquando alte[r] tantum

parens nomina imponebat, vt dictum est: aliquando vterque simul idem nomen, vt patet in Ismaele. Gen. 16. n. 11. & 15. in Ioanne Baptista. Luc. 1. n. 60. & 63. in Christo Domino. Luc. 1. n. 31. & Matth. 1. n. 21. Vbi etiam Iosepho hoc munus cōmittitur, vt patris officio honoretur: aliquando denique vterque parens simul, non tamen idem nomen, sed quisque suum: vt patet in vltimo patriarcha, quem Rachel mater appellauit Benoni; Iacob autē pater Beniamin. Genes. 35. n. 18. Tandē alius à parente nomen aliquando imponebat, vt patet in Salomone, de quo dicitur 2. Reg. 12. n. 25. quod Propheta Nathan, *Vocauit nomen eius amabilis Domino.* Cum igitur in scriptura tāta huius rei diuersitas cernatur, non est cur ad vnum parentem potius quàm ad alterum hæc potestas limitetur.

Aliquando alius à parente nomē imponit.

VII. *Cur Anna nomen Samueli imposuerit. Cur Samuelis nomē à Deo prædictum non sit.* Caiet. *Ex quinque viris, quorū nomina ante ortū prædicta sunt, primus fuit Ismael, de cuius salute nihil scitur. De nominis antiquitate non intumescendū.*

Hactenus de iure. Nam de facto Anna imposuit nomē Samueli, vt patet in literā. Sed cur Anna potius quàm Elcana? Fortè quia Anna suis eū precibus à Deo impetrauit. Cur item Samuelis nomen nō prædicitur à Deo, quēadmodū & Ismaelis prædictū est: Gen. 16. n. 11. Cum tamen Ismael non videatur vlla ex parte cū Samuele cōparandus? Responderi optimè potest ex Caiet. in locum Gen. citatum. *Vt de diuina gratia gratis data nullus glorietur, nullus laudetur, nullus certo speretur bonus.* Itaque ex quinque viris, quorū nomina ante illorum ortū in scriptura prædicūtur: Christo Domino. Luc. 1. n. 31. Ioanne Baptista. Luc. 1. n. 13. Iosia. 3. Reg. 13. n. 2. Isaac. Gen. 17. n. 19. Ismael. Gen. 16. n. 11. omniū primus singulari priuilegio fuit Ismael, de cuius tamen sanctitate, & saluatione nihil scitur, vt citato loco obseruat Caiet. ne quis sui nominis claritate, aut antiquitate inaniter intumescat. Non multum igitur ad Samuelis dignitatem pertinebat, quod eius nomen à Deo prædiceretur, cum hæc sit gratia gratis data, quæ aliquando etiam malis, aut certè de quibus dubitatur, an sint boni, conferatur.

VIII. *Samuelis nomen diuinitus prædictum aliqui affirmant.* D Hier.

Quod si quis voluerit hanc quoque gratiam, qualis qualis est, Samueli tribuere, auctorem habebit D. Hier. in epist. 139. ad Cyprian. Vbi docet Psalmum 98. editum fuisse à Moyse, sed cum in eo contineantur illa verba: *Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* n. 6. obiicit ipse sibi: *Quomodo*, inquit, *Moysis sit psalmus, qui Samuelem nominet, quem multa post tempora fuisse, cognoscimus. Cuius quæstionis facilis solutio est, prophetatum esse nomen Samuelis.* Et ibi innuit hoc factum fuisse, ob singulare meritum Samuelis; propter quod etiam à Ieremia cum Moyse coniungitur. *Si steterit*, inquit, *Moyses, & Samuel, &c.* Ierem. 15. n. 1. Quod fortè desumpsit D. Hieronym. ex D. Hilario. Nam hic in prologo psalmorum, docens illum psalmum 98. à Moyse editum fuisse: & obiiciens sibi, in eo contineri nomen Samuelis multo iunioris Moyse: respondet, *nulli mirum, aut difficile videri oportere, vt tantus propheta, tanti prophetæ, postea licet futuri, nomen ediderit: cum in regnorum libris, Iosiæ regis nomen sit, antequam nascatur, prophetatum. Per quod non incredibile esse oportere, vt Samuel à Moyse prædicatus sit: maximè cum secundum Ieremiam dicentem, si steterit Moyses, & Samuel, &c. Moysi cognominatus, & coæquatus sit ex merito sanctitatis.* Hanc igitur à Deo gratiā gratis accepit Samuel, vt nomine diuinitus prædicto ante eius ortū vteretur. Quod etiā de D. Greg Nazianz. narrat Greg. presbyter in eius vita: & de B. Virgine, ac sancto Iosepho Gerson Cancellarius Parisiens. serm. de Natiuitate Virginis, & rursus in sua Iosephina.

D. Hilar.

D. Gregor. Nazianz. nomen ante ortū à Deo impositum, Gregor. presbyt. Gerson. *B. Virgin. & S. Iosephi nomina ante ortum à Deo imposita.*

Scorsim verò de Beata Virginne, Auctor libri de eius ortu, qui inter opera D. Hieronymi circunfertur: idemque de nonnullis aliis narratur.

VIII.
Quo tēpore nomina filiis imponerentur. Plutarc. Macrob. Alex. ab Alex. Suidas. *Inter Hebræos nomina octauo die imponebantur. Cur octauo die circuncisio fieret apud Hebræos.* D.Cypr. D.Aug. D.Thom.

Secunda quæstio, quo tempore nomina filiis imponerentur. Missis gentilium ritibus, de quibus Plutarchus problemate 102. Macrobius 1. Saturn. 16. Alex. ab Alex. 2. genial. diet. cap. 25. Suidas in verbo ὀνομάτων, & plures alij. Inter Hebræos octauo die nomina imponebantur. Nam circuncisio fiebat octauo die, vt patet Genes. 17. n. 12. Leuit. 12. n. 3. Luc. 1 n. 59. tum quia ille dies spiritualem, & æternam vitam indicabat: vt D. Cyprian. sermon. de circuncisione, & D. Aug. serm. 15. de verbis Domini, aliique testantur: tum quia ille dies erat maximè salutaris: cum post septimum, qui criticus, & feralis dicitur, sequeretur; & in quo iam infans esset firmior, ac vegetior ad dolorem sustinendum. Vt D. Thom. 3 p. q. 70. art. 7. ad 3. aduertit. Atqui in eodem circuncisionis die fiebat nominis impositio, vt ex Luc. 1. n. 59. & Luc. 2. n. 21. apertè colligitur; ergo, &c.

IX
Obiectio. Decesserit ne circuncisus, primogenitus Dauidis ex Bersabee?

Obiicies, neque circuncisionem fieri semper octauo die; neque nomen in die circūcisionis imponi: nam primogenitus Dauidis ex Bersabee septima die e vita discessit, adhuc innominatus; vt patet ex 2. Reg. 12. n. 18. & tamen decessit circuncisus; ergo circuncisio fiebat ante octauum diem, & ante nominis impositionem. Minorem propositionem, in qua sola est difficultas ostendo; quia puer decessit innocens, & originali ablutus; vt D. Ambr. orat. de fide resurrectionis testatur. Quærens enim cur Dauid Amnonis, & Absalonis mortes deplorauerit, non autem huius infantis? Respondet: *Amnonem, & Absalonem mortuos fleuit: & flendum infantem mortuum non putauit: illos enim sibi periisse credebat: hunc resurrecturum sperabat.* Et hoc ipsum repetit orat. de obitu Valentiniani. *Incestū,* inquit, *Amnon filium fleuit occisum: parricidam Absalon doluit interemptum; innocentem filium non putauit esse lugendum: quia illos sibi periisse pro scelere: hunc pro innocentia credidit esse victurum.* Ergo decessit circuncisus, ante octauum diem, cum nemo masculus in lege veteri, nisi per circuncisionem ab originali macula expiaretur.

D.Ambr.

X.
Magist. *Prima solutio. Refellitur.*

Responderi potest primo secundùm Magist. in 4. d. 1. fuisse circuncisum ante octauum diem ex priuilegio, seu dispensatione legis in periculo mortis. Sed contra, quia talis dispensatio, vt docet D. Thom. citatus, non dabatur; alioqui ad accelerandam infantis mortem maximè inseruiret. Secundò respondeti potest secundùm Abulens. illum infantem non obiisse septimo à natiuitate die, sed septimo ab ægritudine, qui fuit post octauum à natiuitate; atque adeò circūcisum, & nominatum obiisse, quanuis eius nomen taceatur, sicut & plurium aliorum. Est probabilis responsio, sed minùs communis. Tertiò respondetur secundùm Caiet. septimo à natiuitate die incircuncisum, & innominatum decessisse; expiatum nihilominùs ab originali, per aliquod signū protestatiuū fidei, quale fuit in lege naturæ, quod etiam in lege scripta, si quando casus necessitatis occurrebat, applicabatur; vt Suar. 3. tom. in 3. part. disp. 5. sect. 1. cum cæteris Theologis communiter ostendit.

Secunda solutio. Abul.
Tertia, & vera solutio. Caiet. *Originale peccatū ante octauum diem pueris decedētibus per aliquod signum tollebatur.* Suar.

XI.
Cur sola nominis impositio, nō Samuelis circuncisio exprimatur.

His positis, cum hoc loco impositio nominis Samuelis exprimitur, satis eius circuncisio indicatur; cum neutra ab altera separetur, quanuis nō tam circuncisionis, quàm impositionis fiat mētio, quod huius potiùs notitia, quàm illius ad sequētem historiam texendam requiratur, & quod in circuncisione nihil noui memorandum occurrat, quod non sit Samueli cum cæteris infantibus A commune: at verò impositio nominis & noua est, & propria Samuelis.

XII.
Cur olim nominis impositio cum circuncisione, & nunc cum baptismo coniuncta sit. Theoph. *Solum iusti nomē in cælestis militia albo recensentur.*

Quæret aliquis, cur eodem die, & circuncisio, & nominis impositio concurrerint, quemadmodū & nunc baptismus cum eadem nominis impositione coniungitur? Respondeo cum Theophilact. in cap. 1. Luc. quia quo die quis Deo nascitur per gratiam, eodem æquum est, vt nominetur, & in cœlestis militiæ album referatur. Vbi etiam rectè aduertit, non solum circuncisionem, & nominis impositionē eodem die concurrere, sed etiā prius circuncidi puerum, & tunc nomen imponi. Quia prius, inquit, *suscipiendum est signaculum Dei, & tunc humanum nomen. Seu quia nullus, nisi prius abiiciat carnalia, dignus est, vt nominetur miles Dei; & in libro cælorum scribatur nomen eius.* Sic D. Paulus, vt alia mittam exempla, quæ in sacris literis passim occurrent, cum primum carnis operibus renūtiauit, B veteri nomen deposito nouum accepit, vt sub nouo duce Christo Domino deinceps militare crederetur. Vnde D. Chrys. homil. de reprehensionibus ferendis, & conuersione Pauli, in tom. 3. *Quēadmodum,* inquit, *Dominus, qui seruum mercatus est, ostendere volens se Dominum serui nomen illius immutat, ita & Spiritus Sanctus facit; vbi Paulum captiuum accepit, vocabulum eius mutauit, vt etiam inde disceret Paulus se habere Dominum.*

D. Paulus vna cū carnis operibus nomen deposuit, & nouum accepit. D.Chrys.

XIII.
Peccatores sine nomine. Atlātes, Africæ populi quia ab omni Deo cultu alieni, sine nomine. Herodot. Plin. Solin. *Pusillanimes etiā, & vecordes, sine nomine.*

Nec immeritò. Nam qui in peccato viuit, indignus nomine censetur. Vnde non sine diuina prouidentia factum credo, vt Atlantes, Africæ populi, qui ab omni cultu pietatis alieni in montibus, ac syluis vagabantur, nullis propriis nominibus C distinguerentur: vt Herodot. lib. 4 Plin. lib. 5. cap. 8. Solinus cap 24. aliique testantur. Nam sicut more pecudum viuebant, ita more pecudum nullis nominibus vtebantur. Et quid mirum indignos esse nomine, qui res diuinas non curant: cum eodem indigni censeantur, qui sunt in rebus humanis negligentes? Tres filij Saulis in scriptura propriis nominibus distinguuntur. *Fuerunt autem,* inquit textus, *filij Saul, Ionathas, & Iessui, & Melchisua.* 1. Reg. 14. n. 49. Imò non solùm filij; sed etiam filiæ, & vxor, & duces, & illorum omnium parētes propriis nominibus commemorantur. Vnus tamen Isboseth, qui etiam erat filius Saulis, prorsus tacetur, non nominatur. Cur ita? Respondet Lyranus. *Non nominatur,* inquit, *Isboseth, propter defectum magnanimitatis, quia fuit pusillanimis, & ineptus ad prælium.* Atque idem repetit 1. Reg. 31. D n. 2. Vbi iterum aliis filiis Saulis nominatis, solus Isboseth non nominatur, *Quia non erat,* inquit Lyran. *multum aptus ad regnum.* Si igitur non nominatur ineptus ad regnum temporale, quo iure nominetur, qui ineptus fuerit ad cœleste? Sed de hac re alibi plura.

Lyran.
Lyran.

XIV.
Vnde veteres patriarchæ nomina filiis imponenda mutuarentur. Prima opinio. Refellitur. Tolet. Maldon. *Vera opinio. Veteres patriarchæ ab euentu, vel insigni Dei beneficio nomina filiis imponebāt.* D.Cyril.

Tertia quæstio. Vnde veteres patriarchæ nomina filiis imponenda mutuarentur? Dicunt aliqui, à parentibus, ac maioribus suis: ducti illo testimonio de Ioanne. *Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Luc. 1. n. 59. Vbi etiam Elisabethæ Ioannem nominanti omnes resistebant, dicentes: *Nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.* Ibidem n. 61. Verùm licèt ea consuetudo tempore E Zachariæ iam introduci cœpta fuerit, vt ibi Tolet. & Maldonat. fatentur. Nihilominus anteactis seculis longe diuersa fuerat. Veteres enim patriarchæ ab euentu, vel ab aliquo insigni Dei beneficio nomina filiis imponebant. Sic enim Lamech filium suum appellauit Noe, id est, *requiem,* dicens: *Iste consolabitur nos ab operibus, & laboribus manuum nostrarum.* Genes. 5. n. 29. Sic Moyses appellauit suum filium Gersam, id est, *Aduenam,* dicens:

dicens. *Aduena fui in terra aliena:* alterum Eliezer: id est, *Dei adiutorium*, dicens: *Deus patris mei adiutor meus, & eripuit me de manu Pharaonis*. Exod. 2. n. 22. Sic Ioseph appellauit primogenitum suum Manasses, id est, *obliuionem*, dicens: *Obliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & domus patris mei:* alterum Ephraim, id est, *frugiferum*, seu, *crescentē*, dicens: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* Genes. 41. n. 51. & 52. Quam consuetudinem magnis laudibus extollit D. Chrys. vt supra annotat. 4. sect. 4. retulimus, & Eusebius Cæsar. libr. 11 de præparat. Euangel. cap. 4. vbi varias nominum etymologias adducens: *Ita*, inquit, *ipsa gentis appellatione à terrenis ad cælestia transire, & a visibilibus istis ad inuisibilia, cognitionemque creatoris migrare admonentur.*

D. Chrys. Euseb. Cæsar.

XV. *Samuelis nominis etymologia.* Igitur & Anna veterum patriarcharum exemplum imitata, filium appellauit Samuelem; ducto nomine, non ab antiquo ordine proauorum, sed à præsenti beneficio diuino. Nam Samuel idem est, quod *fortis*, vt Philo Iudæus in antiquitatibus Biblicis interpretatur; vt ignauo iudici Heli succederet strenuus, qui valeret *virtute irrumpere iniquitates.* Ecclesiast. 7. n. 6. vel idem est, quod *ordinatus Deo*, vt tradit idem Philo Iudæus libr. de somnijs in fine, & libr. de temulantia, & lib. Quod Deus sit immutabilis. Vt pacis ordinem, quam filij Heli in rep. perturbarant, Samuel reuocaret. Vel idem est, quod *postulatus à Deo*, vt dicitur in litera à verbo שאל *Saal*, id est, *postulare*: & nomine אל *El*, quod est vnum è decem Dei nominibus Hebraicis: Vel idē, quod *nomen eius à Deo*, seu, *positus à Deo*, seu, *auctor natiuitatis eius Deus*; vt Raban. Angelom. Interlin. Hugo Cardinal. & Montan. in Elencho nominum Hebræorum interpretantur.

Phi. Iud.

phi. Iud.

Raban. Angelom. Interlin. HugoCardin. Montan.

XVI. Vatabl. *Vatabli sententia de hoc etymologia, reijcitur.* Notat autem Vatab. non esse perfectam huius nominis etymologiam: cum sola prima litera verbi *Saal*, compositionem ingrediatur: idque mirandum non esse, cum a muliere non à viro docto impositum sit. Sed in vtroque fallitur: nam & ille modus vocabula componendi, erat inter Hebræos vsitatus: vt ipsemet tandem fatetur. Et Anna non ex imperitia, sed ex perfecta notitia per orationem acquisita nomen illud fabrefecit. Neque in hoc mihi videtur Euam imitata. Hęc enim suo fortè peccato occæcata, in nominibus quæ filiis imposuit aliquantulum desipuit. Nam primogenitum appellauit Cain, id est, *possessio:* quem tamen ipsa non possedit: cum *profugus, & vagus* fuerit *super terram.* Gen. 4. n. 2. Secundò autem genitum appellauit Abel, id est, *vanitas*: qui tamen vanitatem non coluit, sed sanctitatem. At verò Anna cum diuinæ contemplationis radiis illustrata, suo nomen filio imposuerit Samueli non errauit. Nec mirum: cum & patres Abrahæ infideles ex diuino instinctu filio suo nomen imposuerint, Abram: vt D. Chrys. hom. 35. in Genes. expendit. Nam *Abram, idem est*, inquit, *quod transitor. Ab initio igitur parentes ei hoc nomen indiderant, iam antea significantes, eum inde migraturum. Attende quomodo parentes eius, licèt infideles forent, ductu potentissimæ sapientiæ Dei, nomen puero imposuerunt: sicut & Lamech suo Noe. Est enim, & hoc diuinæ misericordiæ, futura per infideles dicere.* Quid mirum igitur si Anna in imponendo nomine non aberret, cum nec infideles aberrarint? Quomodocunque autem Samuelis nomen interpreteris: certè, vt notat D. Chrys. lib. 2. de adorando Deo ad finem, *in cælis illustre fuit, supra quàm fert humana conditio.*

Anna ex perfecta notitia filio nomen imposuit.

Eua inscitia in filiorum nominibus fabrefaciendis.

Vel patres Abrahæ licet infideles nomen filio indiderunt. D. Chrys.

Samuelis nomē in cælis illustris.

D. Chrys.

XVII. *Sãctis patri-* Samuelem ergo appellauit, quod diuinum beneficium exprimebat; vt quoties filium nomina-

A ret, toties diuinum beneficium recordaretur. Sic enim antiqui patres consueuerant, vt ex proximè dictis patet: & Lippom. in cap. 2. Exod. aduertit: *Sancti*, inquit, *beneficiorum Dei memoriam perennem instituunt sibi nominibus filiorum: vt quandocunque liberos aspicerent, vel vocarent, diuinorum beneficiorum recordarentur ex nomine.* Eandem ob causam voluit Deus, vt Iacobus, ex lucta cum Angelo inita perpetuò claudicaret. Gen. 32. n. 31. vt quemadmodum Romanus quondam Appius, claudicans ex vulnere pro patria suscepto, dicere solebat, se singulis quibusque passibus suæ gloriæ admoneri. ita & Iacobus ex sua claudicatione acceptam à Deo benedictionem in memoriam reuocaret. Quin etiam in memoriam nerui, qui emarcuit in femore Iacobi: voluit Deus vt Hebræi à neruo comedendo abstinerent. Genes. 31. num. 32. Nam vt bene D. Chrys. homil. 58. in Genes. *Sciens*, inquit, *eorum magnam ingratitudinem, & quod obliuiscantur Dei beneficia, actibus quibusdam inducit eos, vt habeant memoriam eorum. Nam qui in beneficiis sæpè summam præ se tulerunt ingratitudinem, multò magis, nisi hoc fuisset factum, omnia, quæ à Deo in ipsos facta sunt, è mente sua abiecissent.*

archa in filiorũ nominibus, beneficiorũ Dei memoriam conseruabant.

Lyppom.

Iacob ex lucta claudicans per singulos gradus diuini beneficij admonebatur.

Suorum beneficiorum memoriam varijs ceremonijs Deus in Hebræis excitabat. D. Chrys.

XVIII. *Magna Samuelis gloria, Dei nomen in suo præferre.* At quanta est Samuelis gloria, Dei nomen in suo præferre? Cum Deus sub mundi initium, animalia proponeret Adamo, vt ab illo nomina acciperent: ipse sibi reseruauit firmamentum, diem, & noctem, mare, ac terram; vt propria illis nomina imponeret: vt videre est Genes. 1. à n. 5. Quærit Rupert. lib. 1. in Genes. cap. 28. cur his potius, quam illis nomina ab ipso Deo imponantur? Respondet, quia *illa sine dubio prætereunt: hæc autem dubium non est, quòd præteriri, vel mutari non possunt.* Si igitur in illis, quibus Deus nomen imponit, peculiaris quædam nobilitas reperitur, quanta in iis, quibus suum proprium nomen communicauit, de quorum numero fuit Samuel, reperietur? Neque solùm Deus suum suis seruis nomen communicat: sed nomen sibi à suis seruis mutuatur. Interrogatus enim à Moyse, quod esset nomen eius? respondet: *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Exod. 3. n. 15. Vbi egregiè D. Basil. in c. 2. Isai. ad illa verba: *Ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob.* n. 3. *Vt*, inquit, *hosce sanctos honore afficeret perpetuò memorabili, eorundem seruorum nomina, suo ipsius nomini attexuit: vt quoties Dei memoria celebraretur: horum quoque toties commemorarentur nomina.* Quasi Deus nullum sibi vellet tribui honorem, qui suis pariter seruis non tribueretur. Iraque olim Deus, & homo sua sibi inuicem nomina communicabant, quæ familiaritas licet magna fuerit: longè tamen maior in lege gratiæ copulatur; cum suas sibi inuicem communicent proprietates, & diuina pariter, atque humana natura in eadem hypostasi vniantur. Quæ naturarũ coniunctio, vt prædicaretur, illa nominum coniunctio antecessit.

Rupert.

Peculiaris in iis nobilitas reperitur, quibus Deus nomina imposuit. Deus sibi à suis seruis nomen mutuatur.

D. Basil.

Diuini, & humani nominis coniunctio, naturarum eiusdē coniunctionem in diuina hypostasi præfigurabat.

Num. 21. Ascendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret Domino hostiam solemnem, & votũ suum.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Scriptura sæpissimè omnes pro maiori tantùm parte vsurpat.* ASCENDIT autem. De verbo, *ascendēdi* dixi n. 3. de tempore, quo ascendit, statim dicā. Omnis autē domus dicitur ascēdisse duplici synecdoche. Vna, qua domus ponitur pro domesticis. Altera, qua omnes ponuntur pro pluribus. Neque enim omnis omnino domus simpliciter ascendit; nam

D. Chrys. Theoph. Oecum. Origen. D. Hier. Euthym. Galat.

Anna cum puero domi remanēte; necesse fuit aliquas saltē ancillas remanere: moré autē esse scripturæ, vt aliquando omnes pro maiori tantū parte vsurpet, testatur D. Chrys. hom. 23. in c. 11. epist. ad Hebr. Theoph. & Oecum. ibid. Orig. tract. 28. in Matth. D. Hier. in cap. 2. Zachariæ, Euthym. in c. 29. Matth. Galatin. lib. 5. c. 4. & alij. Patetque exēplis. Nā D. Paul. ad Hebr. 11. n. 13. *Iuxta fidē*, inquit, *defuncti sunt omnes isti*: & tamen inter eos numeratus fuerat Enoch, quem certum est non fuisse defunctū: *quia tulit eum Deus*. Gen. 5. n. 24. Quin etiam, Gen. 7. à n. 21. dicuntur mortui fuisse vniuersi homines, præter Noe, & qui cum eo erant in arca: & tamen Enoch adhuc superuixit. Sic ad Philip. 2. n. 21. *Omnes*, inquit, *quæ sua sunt, quærunt, non quæ Iesu Christi*: & tamen Apostoli aliter faciebant. Sic dicitur, Gen. 46. n. 6. *Venit Iacob in Ægyptū cum omni semine suo*: & tamen non venit cum Ioseph, qui iā erat in Ægypto. Sic Christus Dominus, Matth. 10. n. 21. *Eritis*, inquit, *odio omnibus hominibus*. Et tamē plurimi Apostolos diligebant. Et rursus, Ioan. 10. n. 8. *Omnes*, inquit, *qui ante me venerunt, fures sunt, & latrones*: & tamen prophetæ tales non erant. Sic Luc. 23. n. 49. *Stabant*, inquit, *omnes noti eius à longè, & mulieres*: & tamen Ioan. 19. n. 25. *Stabant iuxta crucē Iesu mater eius, & soror matris eius*, &c. Sic Dauid Ps. 13. n. 2. *Omnes declinauerunt*. Ps. 64. n. 3. *Ad te omnis caro veniet*. Ps. 115. n. 11. *Omnis homo mendax*. Cum tamen hæc non de omnibus simpliciter; sed de plurimis tantum vera censeantur. Non aliter hoc loco, *omnis domus*, pro maiori parte familiæ accipitur. Sed cur hic fit mentio totius domus; nō autē supr. n. 3. Respondeo, quia fortè voti etiam rea tenebatur: vel ne cū Anna remanēte, ipsa quoque domus, seu familia remansisse crederetur: vel tandem vt significaretur promptior accurrisse ad grates pro accepto beneficio, quam ad preces pro accipiendo.

Cur hic, & no supra totius domus mentio fiat.

II. *Hostiam solennem*. Quæ nam fuerit hæc hostia, dubitatio est. Responsio verò triplex. Vna, fuisse hostiam in die purificationis offerri solitā. Leuit. 12. n. 6. Sed non placet Abul. quia illa hostia fuit tenuis: vnus scilicet agnus, & vnus pullus colūbę, siue turtur: hæc autē dicitur solennis, hoc est, lautior, & opulētior. Mihi etiā non placet responsio, duplici alia de causa. Vna, quia illa hostia ab ipsa matre pro sui purificatione offerebatur: vt patet ex loco Leuit. cit. hæc autē, matre domi remanēte à viro, cæteráque familia offertur. Altera, quia hostia purificationis, vt ex sequenti n. patebit, non obligabat Leuitas, quorum de numero erat Elcana.

Quanā fuerit hæc hostia. Prima sententia, fuisse hostiam purificationis. Displicet primo. Abul. Secundò. Tertiò.

III. Secunda responsio est, non fuisse hostiam lege constitutam, sed propria voluntate inuentam ad natalem Samuelis diem celebrandum. Hāc etiam non admitto, quia veteres patriarchæ non solebāt natalitios dies vllis epulis, aut sacrificiis celebrare. Vnde Origen. hom. 8. in Leuit. *Nemo*, inquit, *ex omnibus sanctis inuenitur diem festum, vel conuiuium magnū egisse in die natalis sui: nemo inuenitur habuisse lætitiam in die natalis filij, aut filiæ suæ, soli peccatores super huiusmodi natiuitate lætantur. Inuenimus enim in veteri testamento Pharaonem Regem Ægypti diē natalis sui cum festiuitate celebrantem. In nouo verò testamento Herodem. Vterque tamen eorum ipsam festiuitatem natalis sui profusione sanguinis cruentauit. Ille enim præpositum pistorum: hic sanctum prophetam obtruncauit in carcere*. Vbi obiter nota, non potuisse huiusmodi reges natalis sui memoriam recolere, quin etiam recolerent, & mortis. Adeo mors semper viuentibus, quantiscunque gaudiis potiantur, ante oculos obuersatur. Cum Orig. verò consentit D. Hier. in cap. 14. Matth. *Nullum alium*, inquit, *inuenimus obseruasse diem natalis sui nisi Herodem, & Pharaonem, vt quorum erat par impietas, esset vna solennitas*.

Secūda sententia fuisse hostiam non lege cōstitutā: sed propria voluntate inuentam. Reiicitur. Orig. Natalities dies celebrare impij solebant, non iusti. Natalis memoriam sine mortis recordatione impij celebrare non possunt. D. Hieron.

IV. Vnde Abraham non in die natali filij sui Isaac, sed in die ablactationis eius cōuiuium fecit. Gen. 21. n. 8. Quod ponderans Orig. hom. vnica in lib. Regum. *Apud homines*, inquit, *seculi huius parentes solent natalem diem celebrare filiorum; Abraham verò non celebrat natalem diem filij sui: sed illum diem agit, & conuiuia celebrat, cum eum à lacte depellit: & ad cibos solidos applicat: quasi per hoc diceret Isaac, Cum factus sum vir, deposui, quæ erant paruuli*. Nec aliter rem expendit D. Aug. q. 50. in Genes. *Quæritur*, inquit, *Cur Abraham nec die, quo natus est ei filius, nec die, quo circumcisus est: sed die, quo ablactatus est, epulum fecerit? Quod nisi ad aliquam spiritualem significationem referatur; nulla solutio quæstionis est. Tunc scilicet esse debere magnum gaudium spiritualis ætatis, quando fuerit factus homo nouus spiritualis, id est, non talis, qualibus dixit Apostolus, Lac vobis potum dedi, non escam*. 1. Cor. 3. n. 2. Denique reliqui interpretes ad locum Gen. & Matth. citat. eandem nobis doctrinam inculcant. Imo, & Thraces, teste Herodot. illam quondam obseruabant, nam filios recēs natos lacrymis; mortuos verò epulis prosequebantur. Et rationem reddit Epigramma illud græcum, quod vulgo circumfertur latinitate donatū.

Cur non diē natalem, sed diem ablactationis Isaac, Abraham celebrauerit. Orig. D. August.

Illos vita malis, quia destinat omnibus: hinc hos,
Pharmaca, quod mortem tot reperere malis.

Thraces nascentes filios lacrymis, morientes epulis prosequebātur. Herodot. Mors vitæ malorum pharmacū.

Hoc est, quia nascentes, inchoabant mala quæ morientes finiebant. Cum igitur hæc consuetudo celebrandi dies natalitios, vel proprios, vel filiorum, ab antiquis patribus exularet, non videtur hæc hostia fuisse de nouo instituta ad natalem diem Samuelis celebrandum.

V. Tertia igitur, veraque responsio est, fuisse hostiam aliquam ex iis, quæ tribus anni celebritatibus offerri ex diuina lege consueuerant; vt n. 3. explicatum est; & propterea *hostiam solennem*, seu vt habent Septuaginta, *hostiam dierum*; hoc est, vt Pagn. & Vatab. ex Hebræo trāsferūt, *hostiam anniuersariam* appellari. Et in hanc tandem responsionem magis inclinat Abul. Non inficior tamen, quamuis Elcana publicum epulum non instituerit pro filij natali celebrando; ne à maiorum consuetudine, quam diximus, recederet; tamen priuatas aliquot hostias, in gratiarum actionem pro tanto beneficio accepto obtulisse; vt quod tam multis Annæ precibus à Deo impetrarat, grato animo accipere, Deoque acceptū referre videretur.

Tertia sententia, fuisse hostiam tribus anni solennitatibus offerri solitam. Pagnin. Vatabl. Abulens.

VI. *Et votum suum*. Supple, offerret. At quod votum? Non inprimis illud de offerendo filio in ministerium tabernaculi; nam vt n. 11. iam notauimus, illud hoc loco non persoluitur, cum puer domi relinquatur. Non illud de puero in Nazaræum consecrando. Ad hoc enim tabernaculum ascendere non oportebat; vt patet ex ritu Nazaræatus. Num. 6. n. 13. Vbi non inchoantes, sed absoluentes sui Nazaræatus tempus ad tabernaculum sistebantur. Quod nam igitur erat hoc votū? Aliud profectò non est, quam quod Elcana vouit si filium à Deo impetraret. Et quamuis in superioribus nusquam fiat mentio talis voti, tamen ex hoc loco satis intelligitur fuisse emissum. Solet enim scriptura aliquas circunstantias rei, quam narrat, præterire; & eas postea obiter inculcare. Vt patebit exemplis ex vtroque testamento depromptis.

Quodnam fuerit hoc votum. Elcana pro filij impetratione, votum vouit, & hic persoluit. Multa, quæ narrādo præterit scriptura postea commemorādo inculcat.

VII. Ex veteri quidem hæc accipe. in libr. Genes. qui proprius erat locus, nihil dicitur de creatione Angelorum; & tamen postea refertur Psal. 148. n. 5. Vbi postquam propheta Angelos, & creaturas supe

Exēpla ex veteri testamento.

superiores ad Dei laudem inuitauit, subdit: *Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sũt.* In eodem libro nihil dicitur de ruina Angelorum: & tamẽ Apoc. 12. à n. 4. late explicatur. Deinde nihil dicitur in eodẽ lib. de pœnitẽtia Adami, & tamen Sapient. 10. n. 1. sic exprimitur: *Hac,* scilicet diuina sapientia, *illum, qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum a delicto suo.* Denique nihil in eodẽ lib. de cõpedibus Iosephi memoratur, qui tamen referuntur Ps. 104. n. 18. *Humiliauerunt in compedibus pedes eius:* vt ibi D. Aug. obseruat. Præterea in

D.Aug.

libr. Exod. vbi de plagis Ægypti ex instituto agitur, nihil de plagis æruginis, pruinæ, & ignis dicitur; quæ tamen cõmemorãtur, Ps. 77. à n. 46. *Dedit ærugini fructus eorum, occidit moros eorum in pruina.*

D.August. *Tradidit possessionem eorum igni:* vt idem D. Aug. aduertit. Deinde in promulgatione legis in mõte Sinai, nusquam dicitur in Exodo Moyses timuisse; & B tamẽ D. Paulus ait: *Moyses dixit, Exterritus sum, & tremebundus.* Hebræor. 12. n. 21. Vbi plura exempla colligit Riber. Itẽ Iannes, & Mambres nusquã in Exodo dicũtur Moysi restitisse. Quod tamen D. Paulus 2. Timot. 3. n. 7. affirmat. Rursus Num. 21. n. 16. dicitur: *Apparuit puteus, super quo locutus est Dominus ad Moysen, Cõgrega populũ, & dabo ei aquã.*

D.August. Et tamen vt ibi notat D. Aug. q. 53. nusquã ea locutio Domini ad Moysẽ reperitur. Sic etiã Num. 31. n. 16. de fœminis Madianitis dicitur: *Nonne istæ sunt, quæ deceperũt filios Israel ad suggestionem Balaã?*

D.August. Et tamẽ ea suggestio nusquam exprimitur. Vt D. Aug. ibi q. 63. aduertit. Tandem in libris Regum nusquam legitur Dauid occidisse leonem; & tamen ille hoc de se facinus apud Saulem, 1. Reg. 17. n. 36. prædicauit. C

VIII. Iam verò ex nouo testamento hæc occurrunt. Ioan. 8. n. 48. Dicunt Pharisæi: *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Et tamen nusquam legitur fuisse Christus Dominus vocatus à Pharisæis Samaritanus. Apostolus Iudas in sua Canonica n. 9. dicit, Michaelem cum dæmone de corpore Moysis contendisse: & tamẽ ea cõtentio in Pentateucho non scribitur. D. Paul. ad Galat. 2. n. 7. ait fuisse D. Petro *creditum Euangeliũ circumcisionis,* & sibi *Euangelium præputij:* hoc autem quando factum fuerit, nõ apparet. Item 1. Cor. 15. n. 6. docet, Christũ Dominum apparuisse plusquã quingentis fratribus, & Iacobo: cum tamen id in Euangelio non referatur. Mitto plura alia, quę infrà cap. 2. n. 30. & cap. 3. n. 14. reponentur. Ex quibus patet, multa in scriptura propriis locis prætermitti: quæ tamen aliis inserantur. Similiter igitur quamuis in superioribus nulla fiat mentio huius voti: tamen ex hoc loco in quo obiter supponitur sufficienter intelligitur emissum fuisse. Vt hic Caiet. aduertit. Vnde sequenti n. constituo hanc regulam, sæpe in scriptura taceri multa narrando, quæ postea commemorando suppleantur. D

Exempla ex nouo testamento.

Elcana votum supra prætermissũ ex hoc loco colligitur emissum.

Num. 22. Et Anna non ascendit: dixit enim viro suo: non vadam, donec ablectetur infans; & ducam eum, vt appareat ante conspectũ Domini; & maneat ibi iugiter.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. ET *Anna non ascendit.* Mitto spiritualem interpretationem D. Greg. intelligentis sub Elcana ad tabernaculum redeunte, postquam voti sui cõpos factus est: Christum Dominum ad cœlũ magno triumpho regredientem, postquam mortuum hominem suo sanguine regenerauit. Et sub Anna

De Christo ascendente in cœlũ, & Ecclesia remanente in terra, expositio.

A non ascendente cum viro suo, donec filium infantulum ablactaret: ipsam Ecclesiam in terris adhuc commorantem, donec plures Christo filios ex fide gigneret: genitosque cælestis doctrinæ cibo pasceret, & nutriret. Possetque eiusdem typo Annæ Beatissimam Virginem intelligere, nolentem cum ascendente filio ascendere; vt in terris adhuc paulisper immorata, plures ei filios lucraretur: proindeque dicentem, *Nõ vadam, donec ablactetur infans, & ducam eum &c.* Quasi vellet sua se beatitudine paulisper defraudare, vt hominibus per suum patrocinium tuendis, ac promouendis, & Christo Domino per ampliorem prolem lætificando, & glorificando inseruiret.

B. Virgo post Christi ascensionẽ in terra manere volens in Ecclesia tuenda, & Christi obsequiũ.

Sed quod attinet ad historiam. Anna nõ ascendit cum Elcana. Hoc autem non fecit suo tantum arbitrio, sed bona pace, facultatéque Elcanæ, vt B significat illa causalis, *Dixit enim viro suo:* hoc est, non ascendit, quia petiit à viro suo facultatem remanendi; aliàs ascendenti comes adhæreret. Verũ cùm hæc oblatio fuerit in vna ex tribus celebritatibus anniuersariis, lege diuina institutis, vt superiori n. censuimus: quęret aliquis, an peccauerit Anna domi remanendo: nec legem obseruãdo? Respondendum, minimè. Imo D. Hier. in epist. 7. ad Lætam, laudabiliter egisse significat. *Postquam,* inquit, *concepit, & peperit, non est ausa ad templum accedere, & vacua apparere coram Domino, nisi prius redderet quod debebat.* Ratio verò cur excusetur, est, quia fœminæ illa lege non tenebantur: vt n. 3. dictum est. Lex enim solis maribus hoc onus imponebat. *Tribus,* inquit, *temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Dei Israel,* C Exod. 34. n. 23. Si autem quæras cur fœminæ ad hanc legem non cogerentur, tripliciter respondet Oleaster, Deum alloquendo. Primò, *Tanquam pius,* inquit, *& misericors hoc fieri voluisti: ne scilicet sexus infirmior longo itinere grauaretur.* Secundò. *Aut quia non ignorabas, deuotum sexum hoc sine præcepto facturum.* Tertiò. *Fœminarum genus decet non hinc inde discurrere, etiam pietatis, aut religionis prætextu. Amat hoc genus exire, amat hinc inde discurrere: & quia à viris suis sæpius arcentur: causam religionis, aut pietatis mentiuntur: vt ergo licentiosum genus teneret officio, occasiones vagandi præclusit.* Quæ omnes rationes videntur mihi aptissimæ. Tertiam confirmat Abul. in cap. 34. Exod. q. 22. *Soli masculi* inquit, *obligabantur ascendere ad istas solennitates: fœminæ verò nequaquam, quia non est honestum mulieribus varias terras* D *discurrere propter verecundiam sexus. Repugnat enim itineratiua communicatio moribus fœminarum: qui taciti, & verecundi, atque valdè compositi esse debent.* Si igitur diuina lex, ne ad templum quidem ire fœminas compellebat: quo pacto eas, publicis viis, & alienis domibus cursitare pateretur? Quod hic paucis illustro.

II. *Anna ex viri facultate nõ ascendit in templum.*

Non peccauit Anna, domi manendo.

D. Hieron.

Cur à culpa excusetur.

Oleast.

Triplex ratio, cur fœminæ ab ascensu in tẽplum excusentur.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Abul.

Fœminas rarò egredi oportere.

DEbent quidem fœminæ, suo se foco continere, non publico foro euagari. Dauid fœminam, per antonomasiam appellat domus habitatricem. E *Dominus,* inquit, *dabit verbum euangelizantibus:* seu, vt est in Hebræo, *Euangelizatricibus: & speciei domus diuidere spolia.* Ps. 67. n. 13. seu vt Caiet. ex Hebræo legit, *& habitatrix domus diuidet spolia.* Sẽsus enim historicus est, Deum post Hebræorum de Assyriis victorias, concessurum fœminis, vt de more pæana concinant, & spolia inter victores partiantur. Vbi planè fœmina per excellentiam nuncupatur, *domus habitatrix,* seu vt interlinea regiæ abstractiùs vertit, *Domus habitatiò.* An homo

III. *Fœmina per antonomasiam domus habitatrix.*

Caiet.

non

A non est etiam domus habitator? Planè est: sed tẽporarius: fœmina, continua. Hominem Deus condidit extra paradisum, mulierem in paradiso, vt Diuus Ambros. libr. de paradiso cap. 4. ex eo colligit, quod creatum hominem tulerit Deus, & posuerit in paradiso voluptatis. Genes. 2. n. 15. & ex illius costa ibi dormientis, mulierẽ fabricarit. Gen. 2. n. 21. Quasi hæc fuerit paradisi incola, ille accola. Cur autem non potius vice versa cum homini, qui nobilior erat, nobilior patria deberi videatur? Respondet idem D. Ambros. vt iam annot. 4 sect. 4. retulimus, vt sciamus, non loci dignitate, sed virtute gratiam comparari. Respódeo tamen ad rem præsentem accommodate, vt suum cuique locum tribueret, homini quidem publicũ, fœminæ secretum. Nam homo potest in publica prodire loca: fæmina secretis debet penetralibus B recondi. Diuersis plane vocabulis, hominis, & mulieris fabrica in scriptura declaratur. Nam homo dicitur formari: *Formauit*, inquit, *hominem de limo terræ*. Gen. 2. n. 7. mulier autem dicitur ædificari *Ædificauit*, inquit, *costam in mulierem*. Ibid. n. 22. Cur quæso in mulieris fabrica potius ædificandi verbo vitur, quàm formandi? Planè, vt significaret mulierem à primo suo ortu ædis suæ amantem esse debere. Ita D. Ambr. cit. lib. de paradis. cap. 11. *Bene*, inquit, *ædificauit, dixit: vbi de mulieris creatione loquebatur. Sicut enim vir publicis officiis, ita mulier domesticis mysteriis habilior æstimatur*. Adhuc mihi videtur Caiet. illius verbi ædificandi emphasim pleniùs expressisse. *Significat*, inquit, *mulierem, ad hoc fecisse, vt sit ædificium hominis*. Vt enim ædificiũ C est immobile, neque huc, illuc circumuagatur: ita fæmina liberè spatiari non debet, sed sub eodem semper tecto contineri; vt non tam incola ędificij quàm ipsum immobile ædificium videatur.

D. Ambr. *Cur in paradiso mulier, homo extra paradisum fuerit creatus.*

D. Amb.

Homini publicus, mulieri secretus locus debetur.

Homo dicitur formari mulier verò ædificari.

Caiet.

Quare mulier hominis ædificium.

IV. Voluit olim Deus, vt Hebræi totam Ægyptum suis opibus spoliarent. Quibus ergo præsidiis, vt rem aggrederentur imperauit? *Postulet*, inquit, *vir ab amico suo, & mulier à vicina sua, vasa argentea, & aurea*. Exo. 11. n. 2. vbi in primis sic oncia decreuit vt vir non nisi à viris, fœmina non nisi à fœminis postularet. Nec immeritò: vt modestiæ consuleretur. Deinde sic statuit, vt vir amicum suum siue prope, siue procul moraretur, conueniret: neque enim erat à viris alienum liberius excurrere, & lõgius euagari: at verò fæmina ad vicinam tantum suam se conferret, remotiores ædes non adiret. D Nihil enim fæminis esse poterat, tam indecorum, quam procul à domo, aut certè à vicinia circumferri. Adhuc res magis exprimitur. Exod. 3. n. 22. *Postulabit*, inquit Deus, *mulier ab hospita sua*. Seu, vt habent Septuaginta, *à contubernali sua*, & quod ferè idem est, *à cohabitatrice sua*. Quod sic intelligi potest, vt ædes Ægyptiæ, sicut & nostrates diuersis distinctæ tabulatis, à diuersis cultoribus habitarentur: proindeque mulier non à domicilio in domicilium foras exire, sed eosdem semper inter parietes inclusa à tabulato in tabulatum commigrare permitteretur. Magis adhuc rem exaggerat D. Aug. in loquutionibus, & q. 39. in Exod. legens cum aliquibus Græcis, & Latinis codicibus, E *à cancellaria sua*. Ita vt si in eadem cella suis distinctæ angulis duæ mulieres habitarent: non liceret à cella, in cellam egredi; sed plurimùm ab vno eiusdẽ cellæ angulo in alterum commeare. Vides quã angusti excũdi terminì fæminis præscribãtur?

In Ægypti spoliatione, mulier, non nisi à muliere, vasa aurea postulauit.

Ægyptiorũ domicilia variis tabulatis distinguebantur.

D. August.

Neque à cella in cellam mulieri permittitur diuagare.

V. Adde etiam intra domum, debere mulierem, secretiorem eius partem frequentare. Tres Angelos in domum suam recepit Abraham, & cum hospites tanti essent, hospitia tam exigua nosquã Sara comparebat; adeò vt vel ipsi Angeli admira- A ti interrogarent, *vbi est Sara vxor tua?* Gen. 18. n. 9. Quasi dicerent hæc tua tabernacula, seu tuguria straminea parua sunt, & pauca, omnia vnico aspectui subiiciuntur, à tribus hospitibus omnia occupantur, & tamen Sara non comparet, vbi est scilicet, eas latebras quærebat Sara etiam intra domum, vt ibi a nemine cerneretur. Quod vel ipsi Angeli significare voluerunt, seu potius ipse Deus cuius illi nomine loquebantur, vt rectè D. Ambr. lib. 1. de Abraham cap. 5. ad finem aduertit. *Numquid*, inquit, *ignorabat Dominus, vbi Sara esset? Sed docere nos voluit, quantus pudor esse debeat fœminarum, ne procaci occursu hospitum in se oculos inflectant*. Et paulò post. *Prouectior ætate iam Sara iuuenilem custodit verecundiam*.

Sara pudor & verecũdia coram Angelis nõ comparuit.

D. Amb.

Quod si aliquando vigeat necessitas exeundi festinare debet, ne longiores moræ in publico B trahantur. Egredienti de Sodoma vxori Lot, præcepit Deus, Noli respicere post tergum tuum. Gen. 19. n. 17. Quid obsecro, mali in respiciendo esse potuit; vt tam diligenter id à Deo caueretur? Nunne multum iuuaret, vltricis illas flammas intueri, vt de diuina iustitia melius edoceretur? Nihilominus optimo iure ille respectus à Deo prohibetur. *Vt mulieres*, inquit Caiet. *non tardent in itinere, sed accelerent*. Nam si respicere liceret, proculdubio sæpe resisteret, sæpe cunctaretur, siue dolore defixa, siue rei euentu admirabunda, siue horrore quodam pene exanimata; cum tamen fœminæ a publicis locis non modo recedere debeant, sed euolare. Optimum illis exemplũ Beatissima Virgine relinquente, dum abiit in monta- C na cum festinatione. Luc. 1. n. 39. Vbi D. Ambros. *Discite*, inquit, *Virgines non circumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festina in publico*. Et paulo post obseruat, Mariam cum Elisabetha mansisse *mensibus tribus*. Luc. 1. n. 56. *Non quod domus*, inquit, *eam delectaret aliena, sed quia frequentius videri in publico displicebat*.

Vxori Lot prohibetur post tergum respicere.

Caiet.

Mulieres in itineribus festinã exẽplo B. Virg. in montana festinantis.

D. Ambros.

B. Virgo apud Elisabethã commoratur.

VI. Nec immeritò, cum fœminæ, quæ in publicis locis commorantur, malam sui aspicientibus ingerant suspicionem; qualẽ profectò ingessit Thamar, honesta alioqui fœmina. Nam cum eam videret Iudas eius socer sedentem *in biuio itineris*. Gen. 38. n. 14. seu, vt est in Hebræo, *in porta oculorum*, hoc est in loco publico; in quem omnium hinc inde concurrentium oculi incidebant, *suspicatus* D *est esse meretricem*. Ibid. n. 15. Ac si publicus locus, non nisi prostitutæ fœminæ deberetur. Rectè igitur Abimelech rex Geraræ, recedentibus a se Abrahæ, & Saræ multa munera distribuit; viro quidem, oues, & boues, & seruos, & ancillas. Vxori verò *vnum velamen oculorum*. Gen. 20. n. 16. vt hoc scuto se ab obuiantium oculis, seu iaculis tueretur. Nam, vt bene Tert. lib. de velandis virgin. cap. 15. *Virginitas*, inquit, *nihil magis timet, quam semetipsam, confugit ad velamen capitis, quasi ad galeam, quasi ad clypeum*.

Thamar à socero meretrix reputatur.

Tertul. *Rex Abimelech oculorum velamẽ Saræ donauit, virginitatis custodem.*

VII. Iam verò si adeo clausæ esse debent coniugatæ; virgines qualem se debent abdere in recessum? Non sine mysterio est, quod quæ in Latina edi- E tione virgines dicuntur, in Hebræo absconditæ nominentur. Nam Rebecca dicitur puella *decora nimis, virgoque*. Gen. 24. n. 16. Hebraicè, *Absconditaque* Soror Moysis *puella dicitur*. Exod. 2. n. 8. id est virgo. Hebraice, *abscondita*. Isai. 7. n. 14 *Ecce virgo concipiet*, in Hebræo, *Ecce abscondita*. Sponsa de sodalibus, *Adolescentulæ*, inquit, *dilexerunt te nimis*. Cant. 1. n. 2. In Hebræo, *Absconditæ*. Salomon ex tribus difficilibus testatur esse, *viam viri in adolescentia*, seu, vt habent alij, *in adolescentulis*. Prouerb.

Virgines dicuntur absconditæ.

30. n.

A 30. n. 16. In Hebræo *in abscondita.* & aliis passim locis. Quasi latebræ tam propriæ sint virginum, vt non aliunde melius, quam ab illis numina sortiantur. Vnde D. Ambr. in exhortatione ad virgines; *Decet*, inquit, *solitudo verecundiam; & gymnasium pudoris secretum est.* Ac si diceret scientias quidem in publicis scholis excolendas esse; castitatem in secretis.

D.Amb.

Solitudo est pudoris schola.

IX. In hoc pudoris gymnasio diu exercita Rebecca, cum primum Isaac sponso suo obuiam prodiit, *Tollens citò pallium suum, operuit se.* Genes. 24. n. 65. Vbi egregiè D. Ambros. lib. 3. de virginib. *Vtique*, inquit, *pulchra virgo non decori timuit, sed pudori.* Neque solum velo tegendus est pudor, sed protegendus muro, vt conseruetur. Hunc sibi cœlestis sponsa præstruebat. *En ipse*, inquit, *stat post parietē nostrū.* Cant. 2. n. 9. Adeò vt vel ipse cœlestis spōsus huius muri obice quodāmodo excludi videretur. Quare Tert. lib. de velandis virgin. cap. 16. ad sponsæ exemplum mihi videtur cæteras fœminas adhortatus. *Vela*, inquit, *caput, si mater propter filios; si soror, propter fratres: si filia, propter patres. Omnes in te ætates periclitantur. Indue armaturam pudoris: circunduc vallum verecundiæ; murum sexui tuo strue, qui nec oculos emittat proprios, nec admittat alienos.* Hoc se muro Beatissima Virgo includebat, etiam cum in apertum campum charitas prouocabat. Pudor cogebat intro; amor eiiciebat foras. Vincitur tandem inuictus amor. & suo se muro inexpugnabilis custodit pudor. Ita mihi videtur D. Anselm. in dialogo de passion. tom. 3. contemplatus. Vbi cum Beata Virgine de comprehensione Christi Domini in horto interloquutus. *Dic*, inquit *piissima Domina, fuisti tunc cum illo?* Maria. *Nō.* Anselm. *Quare, cum eum tantum diligeres?* Maria, *Nox instabat, & nō expediebat, vt mulieres tunc foris inuenirentur.*

Rebecca pallio operta ob pudorem.

Tertul. *Cœlestis spōsa pudor.*

D.Anselm.

Quare B. Virgo nō interfuerit Christi cōprehensioni.

C

X. Rectè igitur D. Hier. epist. 22. ad Eustochium de custodia virginitatis circa medium. Virginem monet, ne foris vagetur, intus contineatur. *Semper*, inquit, *te cubiculi tui secreta custodiant. Audies ab Sponso. Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Cant. 4. n. 12. *Caue, ne domum exeas, & velis videre filias regionis alienæ. Dina egressa corrumpitur. Nolo te sponsum quærere per plateas, nolo te circumire angulos ciuitatis. Foris vagentur virgines stultæ, tu intrinsecus esto cum sponso. Zelotypus est* IESVS. *Non vult ab aliis videri faciem tuam.* Hæc Hieronymus, quamuis non eodem ordine. Vbi etiam rectè expendit, quanta detrimenta incurrerit D sponsa, cum foris euagatur: quanta perceperit cōmoda, cum intus continetur: vt Cant. 3. & 5. videre est. Quod idem patet in virginibus prudentibus, & stultis. Matth. 25. à n. 10. Nam illæ, dum se intus continent, admittuntur ad nuptias: hæ autem dum foris errant, excluduntur. Hæc egeram de hac re, cum incidi in Lorin. in Psal. 127. n. 3. eandem copiosè illustrantem. Atque ex his illustrata manet illa ratio, cur fœminæ ad domos proprias deserendas, & templum adeundum nulla diuina lege cogerentur. Vnde Anna absque peccato domi remansit.

D.Hier. *Virginitatis cōmendatio.*

Christus suarū virginum zelotypus.

XI. Verum duo alia sunt tempora, in quibus videtur Anna ad tabernaculum adeundum fuisse obliE gata. Vnum est post mensem à partu: quo tempore omnes primogeniti in tabernaculo offerri, & quinque siclorum pretio redimi iubebantur. Exod. 13. n. 2. & Num. 18. n. 15. Alterum est post dies 40. purificationis, quo tempore matribus obligatio deferendi certam hostiam ad tabernaculum incumbebat. Leuit. 12. n. 2. quamuis hæc duo præcepta eodem simul tempore obseruari consueuerant, vt patet in Beata Virgine, quæ simul obtulit A pretium pro primogenito, & hostiam purificationis, Luc. 2. à n. 22. Quæstio igitur est, vtrum Anna hisce legibus satisfecerit, an peccauerit? Et si nō satisfecit, an peccauerit? Dico in primis, Annam neutri legi obtemperasse, hoc est, neutro tempore in tabernaculum ascendisse. Moueor, non quod talis ascensus hoc loco taceatur. Nam etiam tacetur circuncisio Samuelis, quam tamen sine dubio factam esse n. 20. obseruauimus; sed quod eadem ratio, nimirum pueri ablactatio, quæ illam in aliis celebritatibus ab ascensu impediuit, potuit illam maiori iure prædictis temporibus impedire, præsertim si nulla maior hic, quam illic legalis obligatio intercessit, vt iam patebit. Dico præterea Annam absque vllo peccato vtranque legem prætermisisse, quia neutra obligabatur, vt Abul. q. 28. & 29. ostendit. Nā prior illa lex de primogenitis B offerendis, & redimendis; Leuitas, qualis fuit Samuel, non comprehendebat; cui Leuitæ perpetuam in tabernaculo seruitutem suis saltem temporibus seruire tenerentur, neque ab illa vnquam eximi, ac liberari possent; vnde nullum pro eis redimendis pretium offerebatur. Posterior verò fœminas de tribu Leuitica, qualis fuit Anna, pariter non obligabat; cum enim munera, quæ in tabernaculo offerebantur, cederent in vtilitatem Leuitarum, & illorum iura dicerentur, vt ex cap. 3. & 18. Num. constat, non debebant ab ipsis Leuitis persolui, ne iidem sibi ipsis forent debitores. Igitur Anna nullius criminis rea potuit vtriusque legis obseruantiam præterire. Leg. D. Aug. q. 6. in Numer.

Dubius tēporibus obligatio orta adeundi tabernaculum.

Neutri ex his legibus obtēperauit neque peccauit Anna.

Abulens.

Lex de offerendis primogenitis non obligabat Leuitas.

D.August.

XII. *Donec ablactetur.* Hæc ratio fuit, cur Anna non ascenderit, quia non dum filium ablactarat. Vbi duo explicanda sunt. Vnum, quanta fuerit huius ablactationis mora. Alterum, quæ nam fuerit causa huius ablactationis faciendæ ante ascensum in tabernaculum. Quod ad primum attinet, Magister historiæ cap. 3. Dionys. Carthus. & Hugo Cardin. triplicem ablactationem distinguunt. Vnam à lacte mammillæ, quæ fit tertio anno: alteram à lacte infantiæ, quæ fit septimo anno; tertiam à lacte pueritiæ, quæ fit duodecimo anno. In prima amouetur infans a nutrice; in secundo puer à pædagogo. In tertia adolescens à tutore. Ita illi philosophantur. Breuius Lyran. duplicem tantum ablactationem agnoscit; priorem à lacte, quæ est propria, posteriorem à crepundiis, vt ita explicē, seu à lusibus puerilibus; quæ est impropria, & metaphorica; & hanc fieri circa decimum annum, vel circiter; illam vero circa initiū tertij, vel circiter, aut vt aliis placet, circa tertium expletum: iuxta illud matris Machabæorum ad minimum eius filium, *Fili mi*, inquit, *miserere mei; quæ te nouē mensibus in vtero portaui, & lac triennio dedi.* 2. Mach. 7. n. 27. Vbi sicut nouem menses pro expletis sumuntur; ita & triennium pro expleto sumi debet. Quod si Valles. cap. 83. de sacra philosophia scribit legitimum lactationis tempus esse biennium; eos autem, qui triennio lactescunt, (mammotreptos vocant; hoc est diu sugentes) molles euadere, & stolidos; non oportet id verum de omnibus existimare, præsertim in illa pristina ætate, vbi sicut viuentium, ita & lactentium longiora esse spatia debuerunt, imo & leges ciuiles Cod. de patria potestate, leg. penult. cum Glossa, matrem obligant lactare filium per triennium. Quod etiam habent Ordinationes nostræ Lusitanæ. lib. 4. tit. 68. in antiquis; in nouis antē tit. 99.

Triplex distinguitur ablactatio, ab aliis duplex.

Mag. hist. Dio Cart. Hugo Cardin.

Lyr.

Valles.

XIII. Sed quidquid sit de hac re; in qua non oportet regulam statuere arithmeticam. Dubium manet, vtra Samuelis ablactatio intelligenda sit hoc loco.

Quand ex dictis fuerit ablactatio Samuelis.

loco. Anceps in primis est Zonatæ respõsio, dicẽtis Samuelẽ oblatũ fuisse in tabernaculo iam grãdiusculum. Incertum enim mihi est, an vocabulũ grandiusculi ad triennium limitetur, an vlteriùs ad decennium extendatur. Lyran. & alij apud Hugonem de hac posteriori interpretantur. In eandẽ magis inclinat Magister historiæ citatus. Quod etiã Naucleras generation. 31. ex aliis refert. Pro quibus, & textus, & ratio videtur decertare. Textus quidem, quia Septuaginta hoc loco, illa verba Annæ, *Non vadam, donec ablactetur infans*, ita transferunt, *non ascendam donec ascendat puer mecum.* Vbi ex verbo ascendendi, colligi potest, non fuisse puerum, gerulæ, seu nutricis brachiis deportatum, vt triennem; sed propriis pedibus incessisse, vt decennem. Ratio verò, quia Samuel destinabatur tabernaculo administrandum, & seruiendũ ibi Domino; ad hoc autem erat inhabilis ætas illa infantilis; ergo expectata fuit puerilis. Atque adeò non triennis, sed decennis tabernaculum ingressus fuit.

Lyran.

Naucl.

Prima sententia.

XIII. Nihilominus de priori ablactatione hunc locum probabilius intelligo. Vt enim Anna filium suum Deo sisteret, nihil ampliùs expectauit, quàm vt eum à lacte depelleret. Ita sentiunt interpretes D. Greg. Theod. Procop. Dionys. Carthus. Hugo Card. Abul. Caiet. Quibus adde Pagnin. in Thesauro Hebraico verbo נער nagher. & Pined. in præuio Salomone libr. 1. cap. 17. Consule præterea Philonem Iudæum in antiquitatibus Biblicis, dicentem, ne triennem quidem, sed biennem ablactatum fuisse. Quamuis de triennio, seu biennio nihil moror. Confirmatur similiter, & textu, & ratione; textu quidem, quia verbum ablactandi cum proprie sumi possit, non est cur ad impropios & translatitios sensus detorqueatur. Deinde, quia n. sequenti expresse dicitur Anna mansisse domi, *donec amoueret eum à lacte*; non autem donec amoueret eum à lusibus puerilibus. Præterea quia Samuel n. 24. dicitur fuisse *adductus*, quasi non propriis pedibus, sed alienis vlnis portaretur. Et clariùs in eodem numero dum appellatur *infantulus*; quamuis enim vocabulum Hebraicum נער *nagher*, commune sit ad infantem, atque adolescentem significandum, vt ibi ostendemus: tamen eo loco pro infante sumendum esse, satis apertè indicauit latinus interpres, transferens, *Puer autem erat infantulus.*

Secunda, & vera sententia.

D. Greg. Theod. Procop. Dio. Car. Hugo Cardin. Abul. Caiet. Pagnin. Plin. Phi. Iud.

XIV. Ratione verò, quia non decebat puerum Deo consecratum, antequam natus, & conceptus esset, moras trahere in domo paterna. Vnde D. Chrys. hom. 2. de Anna, comparans Samuelem teneræ plantæ, quæ vix nata in aliud solum fœcundius ab industrio agricola transplãtatur, vt ibi felicius adolescat; item etiam ligno illi Dauidico, *quod plantatum est, secus decursus aquarum, vt fructum suũ daret in tempore suo.* Subdit: *Neque enim,* inquit, *post malitiæ experientiam venit ad malitiæ remissionem, sed ab ipsis cunabulis ad virtutem transiliit: non habuit cõsortium cum consessibus iniquitatis obnoxiis: neque communionem habuit cum conuenticulis iniquitate plenis: sed prima statim pueritia, à mamma matris venit ad mammam spiritualem.* Sic Chrys. & lib. 3. aduersus vituperatores vitæ monasticæ, *Anna,* inquit, *vnum filium cum partu edidisset: nec alium iam se speraret parituram, id solum tempus eum apud se morari permisit: quo lacte nutriri opus habuit: cum verò non iam eiusmodi indigeret alimento, sumptum statim obtulit Deo.*

Prima infantia cunabula, virtutis magis idonea.

D. Chrys.

XV. D. autem Greg. Nazianz. orat. 40. in sanctum baptisma, hoc exemplum mittentis, & post natiuitatem statim consecrãtis, cæteris matribus proponit imitandum, *Infans,* inquit, *tibi est, ne occasionẽ* A *improbitas arripiat, ab infantia sanctificetur, ab ipsis vnguiculis spiritu consecretur. At propter naturæ imbecillitatem sigillum metuis? Quam imbecilli animi mater es? Atqui Anna Samuelem prius etiam quam procreatus esset, Deo promisit: atque in lucem editum statim cõsecrauit: nihil humanum verita, sed Deo fidem habens.* Idem asserit orat. 20. in laudem D. Basil. *Samuel,* inquit, *ante natiuitatem donatus, & post natiuitatem confestim sacer.* Et rursum orat. 22. in laudem Machabæorum, introducit eorum matrem de sua se felicitate in hunc modum glorantem. *Iam,* inquit, *cum Anna celebrabimur: nisi fortè eo etiam magis: quod illa vnum duntaxat diuino beneficio sibi concessũ, eumque infantem: ego contra septem viros, eosque volentes Deo consecraui.* Sed & D. Aug. in Psal. 98. *Samuel,* inquit, *ab initio ætatis suæ in templo creuit*: & paulo post, *Natus Samuel fuit apud matrem tempore lactis, mox vt eum ablactauit, dedit in templum, vt ibi cresceret, ibi roboraretur in spiritu: ibi Deo seruiret.* B Iam verò D. Hier. epist. 7. ad Lætam: & epist. 43. ad Chromatium, & lib. 1. aduersus Iouin. & sæpe aliàs, docet Samuelem ab infantia in tabernaculo nutritum. De qua re plura inferius testimonia referentur. Accedit quod Beata Virgo exemplo Samuelis fuit in templo præsentata, vt D. Greg. Nis. homil. de humana Christi generation. Niceph. lib. 1. Hist. Eccl. cap. 7. Metaphrastes Centur. 8. cap. 10. testantur: atqui Beata Virgo triennis, seu statim post depulsionem à lacte in templo præsentata fuit: vt præter citatos autores, plures alij apud Canisium lib. 1. de Deipara cap. 12. testantur: ergo idem de Samuele sentiendum. C Et obiter nota, quanta hinc Samuelis gloria oriatur, quod scilicet Beatissimæ Virgini ad hunc religionis actum facem prætulerit.

D. Greg. Nazian.

D. August.

D. Hieron.

B. Virgo Samuelis exẽplo, triennis in templo præsentatur.

D. Greg. Nis. Niceph. Metaph.

Fundamenta alterius partis facile labuntur. Nam textus vim non habet: infans enim inter brachia portatus dici potest ascendere: cum etiã equites, qui alienis pedibus feruntur, ascẽdere dicuntur. Ratio verò contraria facile soluitur: quia Samuel oblatus fuit, non solum vt operaretur, sed præcipuè, vt sanctificaretur, vt statim patebit ex illis verbis, vt appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter: vbi sola præsentia ab eo exigitur, non operatio, præsertim quando erat per naturæ vires impossibilis. Vnde Theod. in proœmio ad epistolas Pauli, *Samuelis,* inquit, *propheta cum esset adhuc adolescentulus, ne postremum quidem ministerium a sacerdotibus obire permissum est. Immatura enim ætas eum a munere obeundo arcebat.* D Præterquam quod non desint, qui existiment, in quibus est Dionys. Carthusian. Samuelem etiam in illa ætate infantili vires ad ministrandum diuinitus accepisse. Quo pacto & Beata Virgo triennis in templo oblata, & in primo templi gradu a parẽtibus collocata, dicitur se ipsa, & sine duce percurrisse omnes illos quindecim gradus, in quibus psalmi graduales canerentur, vt refert auctor de ortu virginis, qui inter opera D. Hier. circũfertur.

XVI. *Soluuntur rationes partis contrariæ.*

Theod.

B. Virgo in templo omnes quindecim gradus nullius adiumento percurrit.

Quod attinet ad secundum dubium. Duplex se offert ratio, ob quam Samuel ductus non fuerit in tabernaculum ante primam eius ablactationem. E Vna literalis; quia ibi non poterat lactari: cum nullæ in tabernaculo fuerint fœminæ nutrices; quidquid sit de virginibus, quæ ibi hospitabantur, vt sequenti cap. dicemus. Quod si quis dicat potuisse in tabernaculum duci, ibique Domino offerri, & postea in domum propriam nutriendum reuocari. Respondeo, hoc ipsum nullo modo Annæ placuisse, quæ volebat, vt filius sacros lares semel attingens, nunquam amplius ad patrios remearet, sed maneret ibi iugiter, vt

XVII. *Samuel non fuit ductus in templum ante primã ablactationem.*

D.Hieron. vt ipsamet testata est; & D.Hieron. epist. 7. ad Lætam de institutione filiæ in fine obseruat. *Anna*, inquit, *filium, quem Deo vouerat, postquam obtulit in tabernaculo, nunquam ampliùs recepit, indecens arbitrata, vt futurus propheta in eius domo cresceret, quæ adhuc filios habere cupiebat.* D.Chrys. Similiter D.Chrys. hom. 2. de Anna. *Cum, inquit, accepisset donum, non sustineret absque dono comparere: rursus adducto illo, ac mox recepto, descendere verebatur.* Igitur cum in templo lactari non posset; neque à templo in domum reduci expediret, mansit domi, dum ablactaretur.

XVIII. *A terreno lacte ablactati diuino seruitio idonei.* Altera ratio mystica ad significandum, non esse diuino obsequio idoneos; neque cælesti doctrinæ auscultandæ habiles, qui non prius à lacte terrenarum voluptatum abducerentur. Iuxta illud. *Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus.* Isai. 28. n. 9. Hoc est, vt Lyran. exponit, *segregatos à delectationibus carnalibus*: seu, vt vult D.Cyril. Alexand. *à lacte legalis pædagogiæ abstractos*: seu, vt tenet D. Chrys. sermo. in Beatos Iob, & Abraham in 2. tom. *firmos tam ad pericula pro Deo subeunda.* Postquam enim Propheta dixit, *Ablactatos à lacte*, subdit. *Manda, remanda, &c.* Seu, vt legit ipse D.Chrysost. & nos supra aduertimus. *Afflictionem, super afflictionem suscipe.* Sic igitur exponit. *Quandiu, inquit, imperfecti sumus, nobis parcitur, & quandiu lactamur, paterne fouemur: vbi autem perfectiores facti fuerimus, perfectorum certamina subimus.* Ad hoc mysterium indicandum datum est à Deo illud præceptum. *Bos, inquit, ouis, & capra, cum genita fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suæ, die autem octauo, & deinceps, offerri poterunt Domino.* Leuit. 22. n. 27. Vbi Lyran. aduertit, Propterea in illo septiduo fœtus à sacrificiis excludi; quia sunt nimis molles, & imperfecti. Quæ mollities, & imperfectio multo magis est in hominibus detestanda. Sed de hac re plura inferius. Summa omnium, quæ dixi, est. Samuelem neque fuisse oblatum post secundam ablactationem, quia nimis sero: neque ante primam, quia nimis cito; sed post primam, & ante secundam, quod tempus oblationi satis congruum, & maturum esse videbatur.

Lyr. Animalium fœtus in septiduo à sacrificiis excluduntur.

XIX. *Vt appareat, &c.* Non dicit, vt seruiat, vt laboret, vt ministret; neque enim infantilis ætas Samuelis, his muneribus exequendis apta erat; sed *Vt appareat*, hoc est, vt adsit, vt assistat, seu, vt Vatabl. & Pagnin. ex Hebræo transferunt, *Vt conspiciatur.* Nempe & ab hominibus, & à Deo. Ab hominibus quidem, vt vidēdo puerum rebus humanis renunciantem, & diuinis inhærentem; ad has amplectendas, & illas repudiandas eius exemplo incendantur. Vnde rectè monet Tertul. lib. de cultu fœminarum, cap. 13. vt pudicitia Christiana (& idem esse debet de cæteris virtutibus,) non solum teneatur, sed etiam videatur. *Pudicitia*, inquit, *Christiana non satis est esse, verum & videri.* Nam dum tenetur, sibi vni prodest; dum videtur, plurimis. A Deo autem, vt videndo puerum religionis tyrocinia feliciter aggredientem clarioribus in dies virtutum radiis illustret. Nam vt bene D.Ambros. in Psalm. 36. *Oculi Dei lux sunt, quot aspicit, illuminat.*

Vatabl. Pagn. *Pueri exemplum efficax est.*

Tertul.

D.Ambros.

XX. Ducitur igitur Samuel, vt appareat, & hominibus & Deo: hominibus quidem, non ad vanam ostentationem, quemadmodum, qui ieiunant, *vt appareant hominibus ieiunantes.* Matth. 6. num. 16. Sed ad veram ædificationem; vt videant homines, *opera eius bona, & glorificent Patrem, qui in cælis est.* Matth. 5. num. 16. Deo autem, non vt confundatur, quemadmodum diabolus, de quo est illud, *Cum venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, adfuit inter eos & Satan.* Iob. 1. num. 6. Vtique confundendus, vt D.Bernard. lib. 5. ad Eugenium obseruat: sed potiùs, vt approbetur, & honoretur: quemadmodum Christus Dominus, *Introiuit in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Hebr. 9. num. 24. Itaque in tabernaculum ducitur, vt appareat Deo, & hominibus gratissimum spectaculum. Qui sic apparent Deo in hac vita, in futura non ignorantur. *Qui autem*, inquit D.Gregorius, *in honore rerum transeuntium videri elatiores appetunt, hoc profecto superbiendo agunt, vt ab eo, quo solo videri debent honorabiles, nunquam videantur.* Cæterùm hæc Samuelis in templo apparitio, temporaria non fuit, sed perpetua. Sequitur enim, *vt maneat ibi iugiter.* Vbi D.Gregor. *Iugiter*, inquit, *in conspectu Domini apparere est, decorem bonæ conuersationis nullis vitæ tenebris obscurare; quia qui ad illicita nulla defluit, à secreto diuini intuitus nunquam exit.* Sed quo pacto Samuel iugiter in tabernaculo manserit; ne hic versiculus nimiū excrescat, in 28. explicabo.

D.Bern.

Samuel in tabernaculo Deo & hominibus fuit spectaculum.

D.Gregor.

D.Greg.

Num. 23. Et ait Elcana Vir suus, fac quod bonum tibi videtur; & mane donec ablactes eum: precorque, vt impleat Dominus verbum suum. Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum à lacte.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Pax inter coniuges seruanda.* *Fac quod bonum, &c.* Solent etiam boni viri vxoribus morē gerere, vt domestica pax, & tranquillitas conseruetur; & intestina iurgia procul abigantur; quibus coniugalis vita frequentissimè infestatur, iuxta veterem parœmiam à D.Hieron. lib. 1. contra Iouinian. vsurpatā. *Qui non litigat, cælebs est.* Hoc est, solus, qui cælibem vitam agit, agit & tranquillam: nam qui in coniugio viuit, perpetuis iurgiis implicatur. Ab his se, vt boni coniuges expediant; vxor inconsulto viro nihil aggreditur; vir consulenti vxori facilis assentitur. Sic olim Sunamitidi pergere ad Prophetam Elisæum cupienti, & facultatem à viro postulanti, quamuis illa profectio importuna videretur; tamen vir benignus acquieuit. 4. Reg. 4. à n. 23. ne aliqua domi turbella, aut tragœdia excitaretur. Sic & Abraham vxori suæ Saræ contra ancillam Agar excandescē-ti, morem gessit. *Ecce*, inquit, *ancilla tua in manu tua est, vtere ea, vt libet.* Genes. 16. n. 6. ne vlla in bono coniugio discordia nasceretur. Nā vt ibi D.Chrysost. hom. 38. aduertit. *Hac in vxorem indulgentia pace domum repleuit.* In Hebræo est, *Fac ei quod bonum in oculis tuis.* Vbi rectè Caiet. *Non*, inquit, *ad libitum, sed ad arbitrium remisit.* Quasi diceret, non quæ passio, sed quæ ratio, supplicia exigebant; nō quæ libebant, sed quæ licebant, in famulam permisit. Nam viri in vxores, neque valdè morosi, neque valde morigeri esse debent. Sic & Elcana. *Fac*, inquit, *quod bonum tibi videtur*, bonum non malum petenti coniugi acquieuit. Non inuenustè D.Gregor. historiam ad mysterium inter Christum, & Ecclesiam deducit. *Quid est*, inquit *quod Annæ consilium viri sui auctoritate roboratur, nisi quia propositū sanctæ Ecclesiæ, non ex humano præsumitur iudicio, sed ex diuino? Nam quidquid sancta Ecclesia in subiectis sibi nationibus disponere voluit; tunc demum id ratum habuit, cum ex interna veritatis* indicio

D.Hieron.

Litigia inter coniuges perpetua. *Boni coniuges nihil inconsulto altero aggrediuntur.*

D.Chrys.

Caiet.

Ne sint viri in vxores valdè morosi.

D.Greg.

iudicio, quidquid disponendum esset, agnouit.

II. *Impleat Dominus, &c.* Dubium est, quod nam fuerit hoc verbum. Respondent primò Hebræi apud Lyram, & Abulensem, quondam editam fuisse de cælo vocem, fore, vt puer quidam nomine Samuel nasceretur; qui populum suum à Philistæis liberaret, & propterea matres Samuelis nomen filiis suis imponere solitas; & de hoc verbo, seu oraculo hunc locum intelligendum esse. Sed fictitia plane est hæc expositio; tum quia nulla scripturæ auctoritate firmatur; tum quia Samuel nomen non ab ea causa accepit; sed quod à Deo postulatus sit, vt in litera exprimitur. Respondent secundò Abul. Glos. & Caiet. hoc verbũ esse votum ipsius Annæ. Quasi diceret Elcana. *Impleat Dominus*, seu perducat ad exitum votũ, quod ei nuncupasti. Iuuant Septuaginta, transferentes. *Firmet Dominus, quod exiit ex ore tuo.* Quod si in Vulgata dicitur, *verbum suum*, hoc est, ipsius Dei; id fieri potuit, vel quia votum directè tendit in Deum; vnde ab obiecto, in quod fertur, dicitur verbum Dei; vt Caiet. exponit, vel quia in illo voto diuina promissio tacitè includitur; dum enim Deus suscepit votum, & concessit filium sub ea conditione, vt offerretur; videtur pueri vitam, & cætera ad impletionem voti necessaria, tacitè promisisse; vt Abul. interpretatur. Non est improbabilis responsio; præsertim hoc posteriori modo explicata. Nam illo priori admisso, potiùs diceret Elcana, precor, vt impleas verbum tuum, quam vt impleat Dominus. Respondent tertiò Lyra, Hugo, Vatabl. & iterùm Glossa, & Caiet. hoc verbum fuisse illud sacerdotis Heli, *Deus Israel det tibi*, seu, *dabit tibi petitionem tuam.* Quasi diceret, Impleat Dominus promissionem per suum sacerdotem tibi factam; nec immeritò verbum sacerdotis appellari verbum Dei; tum propter communem rationem, qua sacerdotes diuinam in terris dignitatem sortiuntur; tum quia Heli diuino instinctu videtur eo loco prophetasse; vt hic asserit Lyra, & nos supra n. 17. asseruimus. Hæc responsio, & si probabilis, in eo mihi videtur deficere; quod verbum Heli iam erat impletum: fuit enim de natiuitate Samuelis, quæ iam erat extra causas; ergo non debuit Elcana petere, vt impleretur. Nisi quis cum Lyrano dicat, sacerdotem non solùm promisisse, fore vt Samuel nasceretur, sed etiam, vt in tabernaculo offerretur; ibique Deo iugiter deseruiret; quod non dùm erat impletum; sed implendum spectabatur. Tandem respondeo, verbum hic sumi posse, non pro aliqua promissione, sed pro ipsa re, seu miraculo iam exhibito, ita vt sensus sit. Feliciter prosequatur Deus, quod feliciter inchoauit; & non solùm natiuitatis, sed etiam sanctitatis miraculo puerum illustret. Sumi autem Verbum sæpe numero pro ipsa re, nouum non est in scriptura; vt patet Exod. 2. n. 14. Exod. 4. num. 8. Exod. 9. n. 5. 1. Reg. 3. n. 11. 2. Reg. 1. n. 5. Prouerb. 25. n. 2. Isai. 39. n. 2. Ierem. 32. n. 1. Amos 3. n. 7. Luc. 1. n. 37. & passim alibi.

Opinio apud Hebræos de quodam oraculo. — *Reiicitur.* — *2. Responsio non improbabilis.* Abul. Gloss. Caiet. — Caiet. — *3. Responsio.* Lyran. Hug. Vatabl. Gloss. Caiet. — *Sacerdotis verba Dei sũt ob diuinam dignitatẽ, quã in terris sortiuntur.* Lyran. — *Reiicitur 3. respõsio, licet probabilis.* Lyr. — *Vera responsio.*

III. *Mansit ergo mulier, &c.* Frustra aliquis contendet, Annam appellari hic mulierem, vtpotè iam puerperam. Nam mulieris nomen & innuptæ, & virgini secundum scripturæ vsum accommodatur. Vt Origen. homil. 8. in Leuit. D. Hieron. ad Galat. 4. Tertul. lib. de velandis virginib. à cap. 5. latissimè ostendit. Sed cur Anna per se lactauit; non nutrici tradidit lactandum? Prima ratio, vt miraculi fides certior esset. Eandem ob causam Sara filium suum Isaac lactauit. *Quis*, inquit, *auditurum crederet Abraham, quod Sara lactaret filium?* Genes. 21. num. 7. Vbi D. Chrys. homil. 45. *Propter hoc*, inquit, *et lactis fontes concessi sunt, vt partum magis credibilem faciant; & ne quis suppositum esse putet puerum. Fontes enim lactis omnibus prædicabant, præter humanam expectationem hoc euenisse.* Et hom. 46. sequenti. *Non sic*, inquit, *admirabile fuit, quod ex petra in deserto scaturierint fontes aquarum, quandò illam Moyses virga percussit.* Exod. 17. num. 10. *sicut de vulua iam emortua puerum nasci, & lactis fontes scaturire. Nam vt omnibus partus manifestus esset; & omnes tam eos, qui tunc aderant, quàm qui postea audierint, ad fidem miraculi introduceret, ideircò ipsa puerum alit, & lacte suo vult enutricari.* Accedit Isidor. Pelusiot. lib. 3. epist. 180. *Lactis*, inquit, *fontes partum confirmant. Veri enim partus argumentum certissimum est lactis profluuium.* Addunt Hebræi apud Lyranum, Saram etiam alienos filios, inuitatis in domum suam eorum matribus, lactauisse; tum ad ostendendam lactis vbertatem, qua diuinitus abundabat, tum ad excludendam suspicionem, de puero supposititio, quæ in aliquibus hærebat. Vndè in Hebræo dicitur Sara, non filium in singulari, sed in plurali filios lactasse.

Cur hic Anna mulier appellatur. Origen. D. Hieron. Tertul. — *Prima ratio, cur Anna filium lactauerit.* — D. Chrys. — Isid. Pelus. — Lyr.

IV. Secunda ratio, vt maiorem erga suum filium amorem testaretur. Nam vt bene Clem. Alexand. libr. 1. pædagog. cap. 6. *Alusse*, inquit, *inter homines, sæpe affert plura amoris incitamenta, quam procreasse.* Vnde D. Ambros. libr. 1. de Abrahami cap. 7. loquens de Sara filium lactante. *Prouocantur*, inquit, *fœminæ meminisse dignitatis suæ, & lactare filios suos, hæc enim matris gratia, hic honos, quo se propriis commendent viris: denique eos plus amare filios solent, quos ipsæ matres lactauerint vberibus suis.* Eas verò, quæ secùs faciunt, reprehendit Clemens Alexand. libr. 3. pædag. cap. 4. *Puerum*, inquit, *orphanum non admittunt, quæ psitthacos, & gracculos enutriunt. Sed filios quidem domi natos foris exponunt; gallinarum autem pullos excipiunt; & quæ sunt expertia rationis, iis, quæ ratione sunt prædita, præferunt.* Meritò autem illas reprehendit, quæ magis belluas, quam filios amare videantur. Imò D. Ambros. libr. 5. Exameron. cap. 18. existimat, has matres esse, vel ipsis feris diriores. Nam etiam *cornices*, inquit, *volantes filios comitatu sedulo prosequuntur; & solicitæ, ne teneritudine deficiant, cibum suggerunt, ac plurimo tempore nutriendi officia non derelinquunt. At verò fœminæ nostri generis citò ablactant etiam illos, quos diligunt; aut si ditiores sunt, lactare fastidiunt.* Vbi plura de hac matrum in filios inhumanitate.

Secunda ratio. Clem. Alex. D. Ambr. — *Matres plus diligunt filios, quos lactant.* — Cyril. Alex. — *Immaniores sunt feris illæ matres, quæ non lactant filios.* D. Ambros.

V. Hinc est, quod D. Chrysostom. homil. 1. in Psalm. 50. Christi Domini erga nos amorem, amori plurimarum matrum erga filios anteponat. Loquutus enim de matre nobili, ac locuplete. *Cum*, inquit, *generauerit filium, statim eum tradit foris, & pietatis insignia abscondit superbia. Erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Christus autem non ita. Ipse nutritor, & mater est; ideò & pro cibo propria nos carne pascit, & pro potu suum sanguinem nobis propinauit.* Id ipsum repetit homilia 60. ad populum. *Matres*, inquit, *multæ sunt, quæ post partus dolores, filios aliis tradunt nutricibus; hoc autem ipse non est passus; sed ipse nos proprio sanguine pascit; & per omnia nos sibi coagmentat.* Quasi multò maior Christi amor in suis seruis spiritualiter nutriendis, quàm in gignendis efflorescat. Vndè diuini amoris teneritudo erga homines, nutricis, vel nomine, vel munere sæpe in scriptura exprimitur. *Ego quasi nutritius Ephraim.* Oseæ 11. *Ad vbera portabimini, & super genua blã-*

Christi Domini amor erga nos plurium matrũ maior. D. Chrys. — *Dei amor erga homines nutricis nomine sæpè declaratur.*

Ecclesiæ amor in Christum, sicut matris lactantis.

Isai.66.n.13. *Portguit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum.* Deuteron. 1. num.31.& passim alibi.Imò Ecclesiæ in Christum Dominum amor,non alio typo melius,quàm matris lactantis indicatur. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ.* Cant.8.n.1. Quasi nullum habere posset maioris charitatis hospitium,quam quod inter lactantia matris vbera inueniret.

VI. *Tertia ratio cur Anna lactauerit Samuelē, vt sibi similem eum redderet.* Gulielm.

Tertia ratio,cur Anna filium lactauerit,fuit, vt eum sibi redderet similiorem. Nam alumni sæpè numero similiores nutricibus euadunt, quàm filij parentibus. Vndè Gullielmus Abbas lib.1. de vita Bernardi cap.1. loquutus de illius matre. *Alienis*, inquit, *vberibus nutriendos filios committere illustris fœmina refugiebat; quasi cum lacte materno materni quodammodo boni infundens eis naturam.* Quod autem maior ab vbere similitudo eum nutricibus, quàm ab ipso vtero eum matribus desumatur, vel ipsa physica ratio videtur suadere. Nā parentes interuentu sanguinis,nutrices interuētu lactis, suas qualitates, ac natiuas dispositiones,ex quibus similitudo oritur,communicant:atque lac est sanguis magis coctus,ac defœcatus,vt Aristot. lib.4.de generatione animalium cap. 8. Albertus Magnus lib. 18. de animalib. cap. 7. Abul.in cap. 12.Leuit.q.23.Mathiolus lib. 6. in Dioscoridem, aliique testantur: ergo melius nutrices in alumnos, quam matres in filios natiuas dispositiones, ac proinde sui similitudinem transfundunt.Quibus de causis laudari solent fœminæ, quæ suos lactant filios;vt videre est apud Tiraquel. de nobilitate cap.20 à n.80.vsque ad 92.vbi multa eruditissimè cumulauit.

Cur paruuli maiorem cū nutricibus, quàm cum parentibus habeant similitudinē. Alb. Magn. Abul. Mathiol. Tiraq.

VII. *An antiqui Patres lauto cōuiuio dies ablactationis celebrauerint.* Orig. D.Aug. D.Ambros. *Sententia negatiua.*

Donec amoueret, &c. Hic olim apud antiquos Patres festiuissimus, ac celeberrimus dies agebatur; quo filij ab vberibus amouebātur:vt suprà n. 21.ea Orig.& D.Aug.expendi.Sed vt tota res fiat illustrior; quinque dubia occurrunt, breuissimè expedienda.Primum. An dies ablactationis lauto aliquo conuiuio celebrari consueuerit? Negare videtur D.Ambr.lib.1 de Abrahā,c.7. Vbi loquutus de conuiuio, quod Abraham in Isaac ablactatione celebrauit,Gen.21. n. 8. *Non mediocre*, inquit, *istud,nec vsitatum.* Vbi aperte negare videtur, fuisse vsitatum in ablactatione conuiuium. Sed sensus D. Ambrosij est, non fuisse illud conuiuium tenue, macrum, & castle; quale Abraham aliis diebus,frugalitatis causâ instruebat:sed lautum,splendidum,& opiparum;quale in sola ablactationis celebritate instruendū curabat. Itaque vsitatum non erat illud conuiuium, si cum aliis diebus, in quibus Abraham cum suis domesticis parcè conuiuebat, conferatur; quamuis vsitatum fuerit, si eum diebus ablactationis,in quibus semper fieri consueuit,comparetur. Atque ita Patres citandi, & interpretes in Genesim communiter fatentur hanc olim consuetudinem viguisse.

Quomodò intelligēdus D.Ambr.

Sentētia affirmatiua.

VIII. *2.Dubium.* Abul.

Secundum. Apud quos ea fuerit consuetudo? Abul.in locum Genesis citatum,docet fuisse apud Indæos. Si non excludat alios antiquiores populos,apud quos viguerit; assentior. Si excludat, prorsus repugno.Nam cum ea consuetudo Abrahami tempore iam viguerit; multo ante, quàm Hebræorum populus nasceretur; apertè constat, altius,seu antiquius principium habuisse; ex quo ad Abrahamum; & ex hoc ad Iudæos emanarit. Quo tamen ex populo huius consuetudinis fons primùm eruperit,non inuenio.

IX. *3.Dubium.*

Tertium. Fueritnè [illegible] sola ablatione [illegible]

[illegible] gen

A iam fœminarum? Caiet. innuere videtur in sola primogeniti ablactatione. *Laudabilis*, inquit, *consuetudo, vt initium comedendi primogeniti celebraretur communi lætitia magni conuiuij.* Nihilominùs cum ratio consuetudinis statim tradeuda, non magis in primogenitis, quā in aliis spectetur;ipsa quoque consuetudo in omnibus videtur locum pariter habuisse. Et confirmatur, quia Isaac in cuius ablactatione Abraham fecit grande conuiuium, non erat primogenitus Abrahæ. Crediderim tamen primogenitos, magis quàm deinde genitos; & hos magis,quàm fœminas celebrari; quod parentibus chariores sint, & vtiliores sperentur. Caiet.

X. *Quartū dubiū,cur potiùs in die ablactationis,quā natiuitatis celebrabatur conuiuium.* D.Aug. *Literalis responsio,multiplex.*

Quartū. Quænam fuerit huius consuetudinis ratio:seu,cur potiùs ablactationis, quam natiuitatis dies instructo conuiuio celebrari

B consueuerit.Duplex assignari potest ratio,literalis, & moralis.Literalis,quamuis D. Aug. q. 50.in Gen.nullam inueniat;excogitari tamen potest: tum quia in die ablactationis iam partus vitalis,ac duraturus videbatur:qui in die natiuitatis nullam de sua duratione spem satis firmam promittebat: tum quia sicut infans in die natiuitatis accedebat ad mammam matris;ita in die ablactationis ad mensam patris;quæ proindè æquum erat,vt nouo aliquo conuiuio pro nouo hospite excipiendo ornaretur:tum prætereà quia in die natiuitatis adhuc puer vitam agere videbatur belluinam, sugendo tantùm,quod hominibus cum bestiis com-

C mune erat: in die verò ablactationis, iam humanam;in hominum morem loqui, ingredi,ac vesci aggrediendo: tum denique quia dies natiuitatis totus flebilis,& lacrymabilis agebatur,à pueris in lucem editis;dolentibus præsentes miserias, quibus eo die exponebantur;& præsagientibus futuras, quibus se in posterum exponendos quodammodò augurabantur. Quod Tert.lib. de anima c. 19.rectè expendens: *Mentior*, inquit, *si non statim infans,vt vitam vagitu salutauit;hoc ipsum se testatur sensisse,atque intellexisse, quod natus est.* Et paulò post obiectans, quò huiusmodi lacrymæ spectarent, *De prospectu*,inquit,*lacrymabilis vitæ, quidam augurem incommodorum vocem illam flebilem interpretan-*

Tertul. *Præsētis vitæ incommoda pueri nascētes lacrymis testantur.*

D *tur* Et concinit D. Aug. lib. 21. ciuit.c. 14.vbi loquutus de prima infantia. *Quæ quidem*, inquit, *quòd non à risu,sed à fletu orditur hanc lucem,quid malorum ingressa sit,nesciens prophetat quodammodò.* Et ibidem ingentis luco monstri,ac portenti reponit Zoroastrem Bractianorum regem, quem solum ferunt, quando natus est, risisse:sed infausto omine;quòd magicarum artium inuentor fuerit; nullam ex iis felicitatem consequuus; quinimò à Nino rege Assyriorum bello victus, ac tandem regno exactus. Cum igitur dies natiuitatis lacrymabilis esset filiis;æquum non erat,vt à parentibus lætus,ac festiuus ageretur.At verò dies ablactationis, sicut futuræ incolumitatis,ac felicitatis spe plenus;ita aptior videbatur,qui lautis,& iucundis epulis celebraretur.

D.August. *Risus Zoroastris in natiuitate suam infelicitatē prædixit.*

XI. *Moralis responsio.*

E Moralis,seu spiritualis ratio est, vt sub hoc typo significarent, eum præcipuè diem recolendum, in quo filij non simpliciter vitam, sed bonam vitam auspicarentur; in quo abducerentur à terrenis voluptatibus, & applicarentur ad diuinas; in quod desinerent esse pueri, vilioribus cibis humanæ philosophiæ nutriti; & inciperent esse viri, sublimioribus epulis euangelicæ doctrinæ saginati. Sic exponunt Origen.hom. 7. in Genes.& hom. vnica de Elcana, D. August.q.50. in Genes. D. Ambros.lib. 1. de Abraham c.7.Rupert lib. 6. in Genes.cap.19.Bed.in cap.21.Genes. Procopius,Hug. Cardin.ibid. & alij. Ex quibus

Orig. D.Ambros. Rupert. Beda. Hug. Card. Roa.

Eucharistia delicia.

Rupert. hunc transitum à lacte matris ad mensam patris aptè explicat vlteriùs de transitu à concupiscentiis carnis ad delicias Eucharistiæ: ab illis enim oportet ablactari eos, qui his debeant saginari. Hugo verò Card. de transitu à vita mortali ad immortalem: quando illi, qui in hac vita à terrenis voluptatibus auelluntur, ad cæleste conuiuium in futura exhibendum euocantur. Itaque ablactationis dies grandi conuiuio celebrari consueuit: vt significaretur fore, vt is, qui à temporalibus deliciis ablactatur, spiritualibus consolationibus impinguetur.

XII. Procop. *Quare soli iusti dicantur ablactati.*

Addit Procop. in c. 21. Gen. vbi de Isaac ablactatione agitur, de solis iustis in scriptura dici, quod fuerint ablactati; quasi hi soli pueri esse desinant, qui a lecte corporearum voluptatum abducũtur: qui verò ab iis non resiliunt, licet annis consenescant, motibus tamen semper repuerascant. *Notãdum*, inquit, *est nullibi de impiis dici, ablactati sunt. Iustus erat Samuel, de quo idẽ prædicatur.* Et paulo post, *Ismaelis*, inquit, *ablactatio nullibi in scriptura comprehenditur: qua propter natus annos viginti, adhuc puer nominatur.* Gen. 21. n. 14. Hoc ipsum expendit D. Ambr. ser. 19. in Ps. 118. *Plures*, inquit, *filios habuit Abraham; nullum ablactauit alium, quam Isaac.* Vndè hic solus nullis puerilibus blanditiis emollitus, sed virili fortitudine roboratus, ne ad ipsum quidem elatus interitum expauit. Quod rectè idem D. Ambr. aduertit, *Ablactatus*, inquit, *Isaac patriarcha tantus euasit, vt adhuc inter rudimenta primeua positus ætatis, nequaquam tamen gladium feriturі parentis horruerit.* Itaque iuxta hos patres iustus pueritiam statim exuit; peccator, nunquàm: de qua re cap. seq. n. 17. plura.

D. Ambros. *Solus Isaac ex filiis Abrahã, dicitur ablactatus.*

XIII. *Quomodò filia Gomer, & alij peccatores dicãtur ablactari.*

Nihilominus hæc doctrina, si in vniuersum tradatur, suam paritur instantiam. Nam Gomer vxor Oseæ peperit filiam, quæ in scriptura malè audit, & multis significatur iudiciis iniqua; tum ratione sexus, quia à virili constantia in fide, & religione defecit; tũ ex nominis etymo, quia vocata est, *Absque misericordia*, quasi à diuina misericordia derelicta, tum propter significationem; quia, interprete D. Cyril. Alex. typus fuit synagogæ multis flagitiis coöperiæ, & multis suppliciis flagellatæ: seu, interprete D. Hieron. Samariæ, idolis seruientis, & a vero Deo in perpetuum exulantis: & tamen additur, *Et ablactauit eam, quæ erat absque misericordia.* Oseæ 1. n. 8. Hoc est, à patria in exiliũ, à libertate in seruitutem, à diuina lege in gentilicos ritus præcipitauit: non igitur soli iusti dicuntur in scriptura ablactari; sed etiam peccatores; diuerso tamen modo. Nam lac in sacris literis nunc accipitur in bonam partem, pro rerum diuinarum intellectu, & affectu, *Emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac.* Isai. 55. num. 1. Nunc in malam, pro terrenarum voluptatum sensu, & appetitu, *Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus.* Isai. 28. n. 9. Ab illo igitur bono lacte dicuntur ablactari peccatores, quando à diuinis consolationibus remouentur: ab hoc autem malo, iusti; quando à terrenis voluptatibus separantur. Hæc igitur filiorum ablactatio à viperino lacte terrenarum voluptatum, diligenter curanda est à bonis parẽtibus; vt virilibus insignes animis euadant. Certè Deus non parùm curat homines ablactare dũm terrenas voluptates, quibus maximè lactantur, & delectantur, amaris quibusdam succis illinit ærumnarũ: ne minus hominum prouidus, quàm nutrices alumnorum videatur. Nam vt notat D. Aug. conc. 2. in Ps. 30. *Faciunt*, inquit, *hoc nutrices mãmotreptis* (hoc est, diu sugentibus) *vt aliqua*

Cyril. Alex.

D. Hieron.

Lac in sacris literis dupliciter accipitur.

D. August.

amara ponant in papillis suis, quibus offensi paruuli ab vbere resiliant, & ad mensã inhient. Ita planè & Deus, vt voluptarios quosdam mammotreptos à suarum vberibus voluptatum penitus abducat; ipsas profanas delicias amarissimis imbuit cruciatibus, vt non solùm fastidiantur; verum etiam velis, remisque, quod aiunt, euitentur.

XIV. *Quintum dubiũ, vtrũ Anna ablactationis cõuiuium celebrauerit.* Abul.

Quintum, & vltimũ dubium, vtrum Anna ablactato filio hanc consuetudinẽ seruauerit; seu in die ablactationis grande conuiuiũ instituerit? Abul. in cap. 21. Gen. affirmat. Et probat, quia statim dicitur num. sequenti adduxisse Samuelem in tẽplum *in vitulis tribus, & tribus modiis farinæ, & amphora vini*; quasi magnũ epulum in die ablactationis celebratura. Sed mihi affirmatio dubia est; & confirmatio infirma. Dubia affirmatio, quia Anna ita erat intenta ad soluendum votum, & offerendum filium; vt parum solicita de instruendo conuiuio, exhilarãdisque familiaribus videretur: præsertim quia ad id nulla eam lex diuina obligabat: consuetudo verò humana erat; & fortasse ad patrem potiùs, quàm ad matrem spectabat. Infirma confirmatio; tum quia conuiuium in die ablactationis fieri solitum, non in templo, sed in propria domo instrui debebat: tum quia Anna non tam ad faciendum conuiuium, quàm ad offerendum sacrificium prædicta illa munera in templum exportauit: tum denique quia in litera nulla fit mentio conuiuij; sed oblationis, & orationis. Itaque ablactationis conuiuium, si quod Anna celebrauit, quod mihi incertum est; certè in litera non exprimitur; quod mihi certius videtur.

Num. 24. Et adduxit eum secum, postquàm ablactauerat in vitulis tribus: & tribus modiis farinæ, & amphora vini: & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. **A***dduxit eum.* Bis ponitur in hoc numero verbum, *adduxit*; more Hebræorũ, qui repetitionibus vtuntur, vt rem narratam magis commendent; & orationem in animis audientium altiùs reponant. Sic interprete D. Chrys. dicitur Gen. 1. n. 27. *Creauit Deus hominem, ad imaginem Dei creauit illum.* Sic teste D. Hieronymo, dicitur Iob. 3. n. 25. *Timor, quem timebam, euenit mihi; & quod verebar, accidit.* Sic auctore Euthymio, dicitur Ps. 21. n. 5. *In te sperauerunt Patres nostri, sperauerunt, & liberasti eos.* Et multa id genus passim. Vt igitur Annæ filium offerentis alacritas exprimatur, semel, atque iterũ dicitur, filium in tabernaculũ adduxisse. Quamuis autem Elcana pariter adduxerit, vt colligitur ex num. seq. *Immolauerunt, & obtulerunt*; tamen hîc solius Annæ mẽtio fit; tum quia illa sola puerũ brachiis gestabat; tum quia ad illã præcipuè voti soluendi munus pertinebat; tum denique, quia maior eius religio, ac deuotio in hoc opere visebatur.

D. Chrys.

D. Hieron.

Euthym. *Anna in offerendo filio alacritas.*

II. Colligitur autem hæc maior Annæ religio, & deuotio ex celeritate soluendi voti, quod Deo nuncuparat. Nam vt benè D. Ambros. lib. 1. de Abel, & Cain cap. 8. *Prima*, inquit, *voti gratia est, celeritas solutionis.* Vndè solutionem differre, perindè est aliquandò, quòd auferre. Quod mihi videtur Sapiens innuisse. Nam ad celerem votorum solutionem hortatus, *Si quid*, inquit, *vouisti Deo, ne moreris reddere.* Eccles. 5. n. 3. Et statim reddens huius celeritatis rationem. *Multo*, inquit, *melius est non vouere, quàm post votũ promissa nõ reddere.*

D. Ambr.

Celeritas in votorum solutione.

Ibid.

Ibid.n.4.dictutus erat,quàm post votum, promissa moratur: has enim moras tollendas esse præmonuerat; & tamen dicit, *promissa non reddere*; quia perinde est morari promissa, atque omninò negare.

D.Ambros.

Vt bene D.Ambr. lib. cit. cap.7. aduertit, *Cum enim*, inquit, *moram facis, non reddis*. Quid enim magis profuit Caino, sero offerre, quàm non offerre? cum ob illam offerendi tarditatem, ita Deo displicuerit, ac si nihil obtulisset. *Sacrificium enim*, inquit D.Ambros. *& celeritate commendatur, & gratia.* Et quod inde consequens est, tarditate condemnatur.

Tarditas, & mora Caini in offerendo, Deo displicuit.

D.Ambros.

III. *Abrahamus in sacrificando celer.*

Hæc ne suo sacrificio tarditas interesset, diligenter cauit Abrahamus. Nam à Deo tentatus, statim de nocte surrexit, strauit asinam, concidit ligna, omnia ad sacrificium necessaria suis manibus præparauit. Genes.22.à num.3. Quorsum ipse tam multa subiuit munia: qui vnum tantum iugulandi filium exequi iubebatur? Optimè D.Amb. citatus cap 8. *Aduerte*, inquit, *immolaturi studium maturum, atque festinum: vt mora expectationis non esset, nisi donec audiretur oraculum.* Hanc igitur offerendi alacritatem exhibuit & Anna: moram nullam sacrificio interposuit, nisi donec ablactaretur infans. Postquam autem infans ablactatus est,

D.Ambros.

Orig.

Statim, inquit Origen.tract.3.in Matth. *transmutatus a matre ad Deum, & appositus Deo a matre, vt quærat in templo Dei nutritus, carnes, sanctam escam perfectorum.*

IV. *In vitulis tribus.* In, id est, cum, vt passim alibi. *In dolore paries filium.* Genes.3. n.16. *In baculo meo transiui Iordanem.* Genes.32. num.10. *In maxilla asini, in mandibula pulli asinorum deleui eos.* Iud.15. num.16. *In securi, & ascie deiecerunt eam.* Psalm.72. n.6. *Intrauit Ægyptum in multitudine graui.* 1. Machab.1.n.18. *Lugebit terra in bestia agri, & in volucre cæli.* Oseæ 4. n.3. *In sanctitate, & iustitia seruiamus illi.* Luc.1 n.74. *Si percutimus in gladio.* Luc.22.n.49. *Verbum Christi habitet in vobis in omni sapientia.* Coloss.3.n.16.& passim alibi.

V. Circa numerum vitulorum est difficultas Nam Septuaginta vertunt, *In vitulo trimo*, seu trienni. Similiter D.Chrys. homil.2. de Anna. *In vitulo triennante*: fauere videtur Theod.q.5. dicens, Annam obtulisse puerum, & vitulum eiusdem ætatis. Cum autem Samuel tertio ætatis anno oblatus fuerit, vt suprà diximus; vitulus quoque triennis videtur fuisse oblatus, non tres vituli. Nihilominùs in Hebræo, in Chaldæo, in Vulgata, apud D.Hieron. Vatabl. Pagninum, & cæteros interpretes, tres vituli reperiuntur. Litem dirimes, si dicas, priores interpretes loquutos fuisse de vitulo immolato, qui vnus fuit; vt patet ex num. sequenti: posteriores verò de vitulis allatis, qui fuerunt tres: quorum vnus cessit in holocaustum: alij duo, de quibus nihil dicit textus, destinati sunt, aut in epulum commune, aut in sacrificium pacificum, aut in munus proprium ipsius sacerdotis Heli, vt parentes hac mercede laborem pueri instituendi præuenirent.

D.Chrys. Theodoret. *Tres vituli offerebantur.*

VI. *Quotnam farinæ modios obtulerit Anna.*

Et tribus modiis. Maior difficultas est de modiis farinæ. Nam Vatablus, Pagninus, Clarius, textus in Glossa ordinaria explicatus, & alij habent, *In vno modio.* Imò D.Hieron. in quæstionibus Hebraicis, si is est illarum auctor, quem totidem verbis sequitur Rupertus ad hunc locum, asserit, vulgarem editionem, quæ habet in tribus modiis, scriptorum vitio deprauatam esse. Probat, quia lex Moysis, Num.15.n. 9. & cap.28. n.12. & cap. 29.n.3. præcipiebat, cum singulis vitulis tres decimas similæ offerri; ergo cum tribus vitulis debuit Anna offerre nouem decimas, quæ non ex-

Prima sententia, vnum modium obtulisse.

A cedunt mensuram vnius modij: non ergo obtulit tres modios, alioqui faceret contra legem.

VII. *Secunda, & vera sententia, fuisse tres modios.*

Nihilominùs vulgata editio tenenda est, quam reliqui interpretes communiter amplectuntur. Nec immeritò. Cum neque ab Hebræo, neque à Græco textu aliena sit. In vtroque enim legitur, *In Ephi* similæ, seu farinæ. Est autem Ephi, seu Epha, genus mensuræ continens tres modios, seu tria sata, vt Robertus Senalis opusculo de ponderibus, & mensuris, Lucas Burgensis in notationibus ad libros regum, Barrad. tom.2. Concordiæ lib.9. cap.7. aliique testantur. Et sumitur ex Ruth.2. num.17. vbi sic, *Inuenit hordei quasi Ephi mensuram, id est tres modios.* Vbi vides hanc interpretationem adeò esse certam, vt ab ipso textu

Robertus. Senal. Luc.Burg. Barrad.

B adhibeatur. Chaldæus etiam concordat, vertens *tria sata.* Et probatur apertè ex Isai.5.num.10. Vbi terræ sterilitatem exprimens, *Et triginta*, inquit, *modij sementis facient modios tres.* Hebraicè, *Et semen cori faciet Ephi*: vbi vides pro Ephi redditos tres modios, sicut triginta pro coro: totidē enim continet. Vndè Ezechiel 45.num.11.dicitur, Corus continere decem Ephi, hoc est, decies tres modios, qui triginta faciunt. Rectè igitur hoc loco pro vno Ephi tres modij reponuntur. Quod si aliquando pro vno Ephi redditur vnus modius, vt Deut.25.n.14. *Non erit in domo tua modius maior, & minor.* Hebraicè *Epha, & Epha.* Id contingit, vel quia sermo est de modio attico, qui tres modios

C ex iis, quæ sata dicuntur, includit; vt patet ex Iosepho lib.15.antiq.cap.12.dicente, quod corus decem modius atticos contineat, quod esse non poterit, nisi singulis modiis atticis tres respondeant: cum loco Isaiæ citato vnus coros triginta modios continere dicatur: vel quia ibi non certa aliqua mensura prohibetur, sed quælibet adulterina: vndè opus non fuit, vt in vtroque textu eadem in specie mensura pro exemplo adduceretur: sed notissima omnium, qualis erat Ephi inter Hebræos: modius inter Latinos. Argumento verò quo Auctor quæstionum Hebraicarum, & Rupertus vtuntur, in eosdem in primis retorquetur. Nam si Anna cum tribus vitulis nouē tantùm decimas offerre tenebatur: planè ne vnum quidem Ephi potuit offerre, quia Ephi decem decimas, quas Gomor appellant, complectitur: vt

Ioseph.

Soluitur argumentum contrarium.

D. patet Exod.16. n.16. Deindè soluitur cum Hugone, Glossa ordinar. & Burgens. citato, quia licet Anna plus farinæ attulerit, non tamen plus obtulit, quàm lex præcipiebat. Quarè iuxta vitulos oblatos, siue vnus tantum fuerit, siue tres, vt iam monuimus, farinæ mensuras lege præscriptas offerebat: quod reliquum erat, vel sacerdotibus, vel famulantibus donabat.

VIII. *Et amphora vini.* Hæc mensura eiusdem capacitatis est pro liquidis, atque Ephi, pro solidis, vtraque enim continet tres modios, vt Glossa, Hugo, & Robertus citatus obseruant. Ex quo etiam vino tantùm obtulit Anna, quātum lex statuebat. Num.15.n.10. nimirùm tres decimas in singulos vitulos, quod superfuit, sacrificantibus, seu conui-

E uantibus elargita. Ex quibus colligitur, nō solùm sacrificium, sed etiam conuiuium hîc interfuisse. Licet enim veteres Patriarchæ nullis epulis natalē diem celebrarent; vt num.21. obseruauimus; & Iosephus lib.2. contra Appionem aduertit, qui de Moyse loquutus, *Sed neque*, inquit, *in filiorum natiuitatibus concessit, epulationes aggregari, & fieri occasiones ebrietatis: sed temperatum esse repente principiū.* Licet, inquam, nullas cœnas natalitias instituerent; ne cum impiis hominibus conuenirent; qui eas lautissimè instruebant, vt Roa liber. de natali die

Veteres Patriarchæ non extruebant conuiuia in die natali. Ioseph.

Roa.

Quonam cõuiuia eucharistica. Caiet. Abul. Procop. D. August. Rupert.

A cap. 1 1. ostendit; tamen diem ablactationis, conuiuiis eucharisticis, vt vocant, hoc est, in gratiarum actionem instituris celebrabant, vt superiori num. aduerti. Quamuis dubitauerim, an id hoc loco factum sit: quia conuiuium pro ablactatione filij nõ in publico templo, sed in priuata domo fieri solebat. Potuit igitur esse conuiuium aliquod ex iis, quæ cum sacrificiis pacificis frequenter iungebãtur. Sed obiter nota veterũ frugalitatem, qui lautissimum conuiuiũ ternis tantum ferculis, iisque vulgatissimis instruebant; nimirũ carne vitulina, pane, ac vino; vt puer epulari aggressus, non prius suauitatem epularum, quàm sobrietatem prægustaret. Quod si aliqui agnum ad vitulum adhibebant; illicò intemperantiæ arguebantur. Vnde illa

Fragilitas, & conuiuiorum temperantia.

Prophetæ comminatio. *Væ*, inquit, *qui opulenti estis in Sion, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti.* Amos 6. n. 1. & 4. Si propheta tanquam B delicatissimas epulas condẽnat, quæ ex solo agno, & vitulo conficiuntur; quid diceret, si nostra viueret tempestate, in qua tam multa ciborum condimenta, & irritamenta gulæ excogitantur! Ac si esset, vt cum Satyrographo loquar,

——*In solo viuendi causa palato.*

Sed de hac re ad c. 9. disseram copiosiùs. Mysticam expositionem de his tribus Annæ muneribus, ac tribus singulorum munerum ternatis, D. Greg. Magnus, Beda, Glos. Hugo Cardin. & alij interpretes prosequuntur. Quibus adde D. Ambr. lib. 1. de Abel. & Cain. c. 8. qui in eo ferè conueniunt, vt in C tribus vitulis allatis, & in vno tantùm immolato, vt sequenti num. dicitur personarum diuinarum trinitas, & essentiæ vnitas exprimatur.

D. Gregor. Magn. Beda. Glos. Hug. Card. D. Ambros.

IX. *Ad domũ Domini.* Ex hoc loco D. Chrys. hom. 2. de Anna optimum eruit ad omnes matres documentũ, vt pueros recens natos, aut certè ablactatos, non ad ludos, non ad nugas, nõ ad illiberales, ac seruiles artes, optimæ disciplinæ corruptrices abire patiantur: sed statim ad templum ducant, ad aras sistant, diuino obsequio consecrent, & addicant. Nam si profani homines, iis artibus, quas colunt, filios suos inaugurant; similes ad militiam, pugil ad pugilatum, pãchratiastes ad panchratiũ, & sic de cæteris, filios suos inducũt: religiosa mater, D quò aliò ducere debet filios suos, quàm ad tẽplum, vbi sacra religio colitur, & obseruatur? Imò non solum curare debet, vt templũ adeat, sed potiùs, vt templum fiat: iuxta Apostolum, qui mẽbra nostra, *templum Spiritus sancti* vocat. 1. Cor. 6. n. 19. Quare D. Chrys. *An non*, inquit, *absurdum est, nos domum veterem, ruinam minitantem fulcire, pecunias impendentes, fabros accersentes, denique nihil non faciẽtes: domum autem Dei (nam Dei domus esse debet adolescentis anima) ne vulgari quidem dignari cura?* Quod statim optimo exemplo illustrat. Nam qui de captiuitate Babylonica regressi, propriis domibus reædificandis incumbebant; & Dei templum dirutum, atque euersum non curabant; grauissimo verbere famis, & siccitatis à Deo percutiuntur: iuxta E illud. *Dicit Dominus exercituum, quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisque in domum suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt cæli, ne darent rorẽ; & terra prohibita est, ne daret germen suum.* Aggæi 1. n. 9. & 10. Vnde optime argumẽtatur D. Chrysost. *Si illius*, inquit, *templi neglectus, tantam excitauit irã Numinis; multò magis huius templi neglectus ad iracundiam prouocabit Dominum. Siquidem hoc templum tanto est illo honoratius, quantò plura habet sanctimoniæ symbola.* Igitur Anna & materiale tẽplum coluit, illud frequentando; & spirituale, siue mysticum; nempè filium suum, illum in domum Domini adducendo.

Pueri recens nati, Deo consecrandi.

Adolescentis anima Dei templum est.

D. Chrys.

Famo percutiuntur, qui Dei templũ dirutum, reædificare non curant. D. Chrys.

A *Puer autem erat, &c.* Pro infãtulo est in Hebræo נער *naghar.* Quod nomen indifferens est ad puerũ infantem, & adolescẽtem iam ephebum exprimẽdũ. Hoc posteriori modo, pro adolescẽte sumitur. Gen. 37. n. 2. *Ioseph, cum sedecim esset annorum, pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer.* Hebraicè, adhuc *Naghar.* Et cap. 41. n. 12. de eodem Iosepho in carcerem coniecto. *Erat ibi puer Hebræus.* In fonte, *Erat* ibi *naghar.* Quibus locis vides Iosephum annos natum sedecim, & eò amplius adhuc vocari *naghar*: quod hic vertitur infantulus. Item Gen. 19. n. 4. *Viri ciuitatis vallauerunt domũ à puero vsque ad senem.* In Hebræo, à *naghar* quod tamen ministeriũ in infantulos non cadebat. Dauid pugnaturus cũ gigante puer dicitur 1. Reg. 17. n. 33. *Non vales*, inquit Saul, *resistere Philistæo isti, quia puer es.* Hebraicè, quia *naghar.* Et paulò inferiùs n. 42. de eodem Dauide. *Erat autem adolescens, rufus, & pulcher aspectu.* Hebraicè, *naghar.* Item Absalon iam adolescẽs, puer appellatur. 2. Reg. 18. n. 5. *Seruate mihi puerum Absalon.* Hebraicè, *naghar.* Denique minister sacerdotis cap. sequenti n. 13. puer dicitur latinè; *Veniebat puer sacerdotis.* Hebraicè, *naghar.* Mitto alia loca, quæ passim in scriptura occurrũt. Priori autem modo pro infante sumitur. Exod. 2. n. 6. Vbi Moyses adhuc infans in fiscella expositus, & corã filia Pharaonis vagiẽs, dicitur in Hebræo *naghar.* Et 2. Reg. 12. n. 16. vbi Dauid *deprecatus est Dominũ pro paruulo*, non dum septem dies implente. C Hebraicè, pro *naghar.* Et Isai. 8. n. 4. vbi de Christo Domino infante dicitur, *Antequã sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam.* Hebraicè, antequàm sciat *naghar.* Et passim alibi. Cum igitur nomen sit indifferens ad infantilem, & iuuenilem ætatem significandam, hoc loco pro puero infante sumendum esse apertè conuincit latinus interpres, transferens, *puer autem erat infantulus.* Imò & ex Hebræo colligi potest; vbi illa vox *naghar* repetitur; ac si latinè dicas, puer, puer. In qua repetitione per epizeuxim, crescit significatio, quasi diceretur, valdè puer, sicut Psal. 67. n. 13. *Rex virtutũ, dilecti, dilecti*, hoc est, valdè dilecti. Nec obstat quod Rabbi Dauid transtulerit. *Puer autem discutiebat.* Hoc est, vt D aliqui interpretantur, inter bonum, & malum discernebat. Nũ enim is sensus est; nisi fortè quis dicat, Samuelem in illa tenera ætate rationis vsum accepisse, idque Rabbinum illũ significasse; quod tamen sine maiori auctoritate non affirmo. Sensus igitur esse potest, discotiebat, hoc est, auertebat se ab vbere, depulsus iam erat, seu excussus à lacte, alioqui planè infantulus erat. Ex quibus confirmatur quod diximus n. 22. de propria ablactatione Samuelis ab vbere.

X.

Adolescẽtes in scriptura pueri sæpè dicuntur.

Puer, idem aliquando est quod, infans.

Dicit aliqui Samuelẽ in infantia, rationis vsum accepisse.

Num. 25. Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli.

E

EXPOSITIO LITERÆ.

I. ET *immolauerunt, &c.* Scilicèt per sacerdotem, vt patet ex dictis num. 3. Ethnici in natalitiis celebritatibus ab hostiis cædendis abstinebant: teste Varrone lib. de numeris. *Id*, inquit, *moris, institutique maiores nostri tenuerunt; vt cum die natali munus annale genio soluerent; manum à cæde, ac sanguine abstinerẽt: ne die, qua ipsi lucẽ accepissent aliis, demerẽt.* Verũ, Anna, cui diuinus cultus carior erat hanc superstitiosam pietatẽ non curabat. Quæres primò, cur tres vitulos afferẽtes, vnũ tantùm immolarint? D. Greg. cõfugit ad mysteriũ Trinitatis, in

Cur veteres Ethnici in die natalitio à cæde abstinerent.

D. Greg. *Tres vitulos afferebant.*

tur, vnus tantum immolatus Trinitatis, & Incarnationis figura.

in quo tres personæ, & vna adoratur diuinitas. Confugere etiam potuit ad mysterium Incarnationis; quæ cum à tribus personis facta sit; ab vna tantùm terminata est: & fortassè congruentius, quia in huc, ac similibus sacrificiis, Verbi Incarnati sacrificium figurabatur. Responsio tamen literalis est, quia vnus vitulus sacrificiu satis erat: cæteri conuiuio requirebantur. Deus enim vult, vt quæ sunt Dei ita curemus, vt nobis necessaria non omnino negligamus. Iuxta illud, *Frange esurienti panem tuum.* Isai. 58. n. 7. Vbi non integrum panem, sed dimidium dare iubet, vt notat D. Aug. lib. de salutaribus documentis cap. 5. in tom. 4. *Cautè*, inquit, *prudens discretionem eleemosynæ; ita vt vtrique, dans scilicet, & accipiens sit solatium.*

Eleemosynæ discretio. D. Aug.

II. Quæres secundò. Cur potiùs vitulum, quàm agnum immolarunt? Dices, quia agni nomine offerebant Samuelem, qui morum suauitate, agni mansuetudinem, & innocentiam referebat; non minus certè, quam Isaac, quem D. Chrys. orat. de decollatione Bap. quæ habetur in Bibliotheca homiliarum tom. 4 de Sanctis, agnum appellauit. Loquutus enim de Abraham Deo conuiuium apparante. Gen. 18. n. 7. *Festinauit*, inquit, *ad boues, attulit vitulum, vt acciperet agnum.* Quasi offerendo vitulum, agnum impetraret, hoc est, Isaac. Respódebit iterum aliquis, ob futurum præsagium; fore vt Samuel vituli robur ad sustentãdum populum imitaretur. Quemadmodum, & ipse Samuel Sauli in regem electo, armum, seu tibiam, vt vertit Aquila, epulandam apposuit 1. Reg. 9. n. 24 Nam *sicut tibia*, inquit Theod. q. 21. *portant totam molem compacti corporis, & firmiter suffulciunt; ita etiam regum robur sustinet totum corpus reipublicæ, & non sinit cadere* Proprius tamen ad literam respondeo, idcircò vitulum obtulisse, quia hæc erat propria victima nobilium, ac diuitum, qualis fuit Elcana, vt num. 1. dictum est: à diuitibus enim Deus vitulos, sicut à pauperibus turtures tantùm, aut pullos columbarum; & à pauperrimis exiguam similam oleo perfusam exigebat. Nam vt bene Theod. q. 1. in Leuit. *Deus*, inquit, *temperatam pro cuiusque facultatibus condit legem.*

Quare vitulus, & nõ agnus immolatur. D. Chrys.

Theodoret.

Vitulus erat nobiliũ victima.

Theod.

III. Quæres tertiò, quo sacrificij genere vitulus oblatus fuerit, in holocaustum ne, an in hostiam pacificam, an tandem in sacrificium pro peccato? Hæc enim tria sacrificiorum genera suprà num. 4. satis iam distinximus, & explicauimus.] Respondet in primis Abul. & rectè, non fuisse sacrificium pro peccato; quia hoc sacrificiũ magna cum exultatione pro nato puero fiebat; illud autẽ pro peccato cum lacrymis, & mœrore. Vnde in eo nullus olei, ac thuris vsus permittebatur: vt Theodor. proximè citatus aduertit. *Sacrificium*, inquit, *quod offerri solebat pro peccato, sine thure, & oleo offerebatur; carent enim alimento lucis, qui sedent in tenebris peccati; & qui lugere debent, expertes sunt lætitiæ: neque præditi sunt odore bono, qui nequitiæ fœtorem minimè reliquerunt.* Et paulò inferiùs breuioribus verbis eandem sententiam concludit. *Oleum*, inquit, *lætitiam indicat; thus autem suauem odorem; quorum vtroque priuatur peccatum.* Superest igitur, vt fuerit hoc sacrificium, vel holocaustum, vel hostia pacifica, vt idem tradit Abul. Et quamuis vtrum ex his fuerit, non definiat, mihi videtur fuisse holocaustum; tum quia holocaustum erat Deo gratius; iuxta illud, *Holocaustum tuum pingue fiat.* Psal. 19. n. 4. seu vt est in Hebræo, *Incineretur.* Hoc est igne de cælo lapso in cineres redigatur; quod erat longè clarissimum diuinæ acceptationis indicium; vt annot. 6. sect. 1. aduertimus; tum etiam, quia holocaustũ erat præsenti actioni congruentius: sicut

Quo sacrificij genere vitulus oblatus fuerit. Abul.

Theod. *Sacrificium pro peccato sine thure, & oleo fiebat.*

Peccatoris tenebræ.

Holocaustũ reliquus sacrificiis Deo gratius.

A enim tota victima in holocausto comburitur; ita totus Samuel in diuinum obsequium tradebatur; nimirum in statum Leuitarum, & Nazaræorum. Neque enim plures tunc erant status religiosi. Itẽ in omnem vtriusque status actionem, vt num. 11. ostendimus. Tandem in omne vitæ suæ tempus, à prima infantia ordiendo, iuxta illud, *Vt maneat ibi iugiter*, id est, perpetuò, vt n. 28. latiùs explicabo.

IV. *Et obtulerunt, &c.* Hæc fuit præcipua Annæ oblatio; cuius causa in templum venerat. Vnde D. Chrysost. homil. 2. de Anna. *Ascendit*, inquit, *in templum; & agnellum induxit in ouile; ac vitulum perduxit ad armentum, & in pratum rosam à spinis liberam, rosam, inquam, quæ nunquàm marcescit, sed floret* B *perpetuò; quæque possit ad ipsum vsque cælum exilire; cuius fragrantia in hodiernum vsque diem iuuantur, ac reficiuntur omnes, qui terrarum incolũt orbem.* Vbi obiter nota, licet rosa, quam natura gignit, citissimè exarescat, iuxta illud Mantuani,

D. Chrys.

Samuel quasi rosa Deo oblata.

Mantuan.

Mirabar celerem fugitiua ætate rapinam,
Et dum nascuntur consenuisse rosas.

Tamen rosa, quam Anna, hoc est, gratia, produxit, perpetuò vernare: item alias rosas natiuis inclusas spinis, inhorrescere: hanc vnam paternis auulsam deliciis, quas veras spinas esse dixeris, iucundius purpurascere. Nota præterea, Samuelem agnellum pariter, & vitulum appellari: vt in agnello eius innocentia: in vitulo eius patientia exprimatur. Eandem Samuelis cum agno simili- C tudinem vsurpat D. Petrus Damian. lib. 6. Epistolarum epistol. 17. & in ordine 105. Vbi obseruat, Deum in lege veteri, & boues, & agnos sibi immolari præcepisse, in typum illius prouidentiæ, qua homines, in qualibet ætate, modo senili, modo puerili, suum in obsequium admittit. *Vt alios*, inquit, *ad se trahat grandæua iam senectute maturos; alios iuuenilis incrementi vigore robustos; istos tollat primò pubescentis adolescentiæ decore vernantes; illos autem ab ipso pueritiæ lactentis exordio, velut de nido pullos, educat implumes.* Et aliis exemplis, quibus vtitur, omissis, *Samuel*, inquit, *puerulus, tanquam tener agniculus cum tribus farinæ modiis, & amphora vini, mensæ Domini, vt ita loquar, apponitur, dum Heli sacerdoti, & templo Dei à parentibus dedicatur.* Et statim, idem ferè dicens de Baptista, rationem D reddit, cur hîc Deo agnus offeratur; *Vt eo*, inquit, *Dominus velut epulo suauis edulij, delectabiliter saginetur.* Alij quidem igni Deo sæpè nauseam afferebant, hic saginam.

Samuel agnellus, & vitulus, ob innocentiam, & patientiã nuncupatur.

Petr. Damian.

Et senili, & puerili ætate, homines ad se trahit Deus.

Baptista Deo, vt agnus, offertur.

V. Vnde D. Chrysostom. homil. 1. de Anna comparat inter se duplex Annæ sacrificium, vnum ex vitulo, alterum ex puero oblatum; & hoc posterius priori anteponit. *Geminum*, inquit, *fit sacrificium. Et erat vitulus ille irrationalis, hic rationalis; & illum quidem sacerdos immolauit, hunc verò dedicauit mulier; eratque mulieris victima melior, quam hostia, quam obtulit sacerdos, propterea quod hæc suorum viscerum facta est immolatrix.* Maior adhuc huius sacrificij excellentia deprehenditur ex eo, quod sacrificio Abrahæ à D. Chrysostom. non solùm E conferatur, sed etiam præferatur. *Imitata est*, inquit, *Anna patriarcham Abraham; cumque illo certamen suscepit; sed ille quidem filium recepturus reduxit de monte; hæc verò reliquit in templo, vt ibi perpetuò maneret.* Et quidem vtriusque sacrificij æqualitas in eo cernitur; quod sicut Abraham filium suum morti temporali destinauit; ita & Anna suũ morti ciuili; quæ præterquam quòd nihilo sit facilior, quàm illa, est præterea diuturnior. Mortem autem ciuilem appello illam, quæ consistit in perpetua abdicatione à rebus ciuilibus, & traditione ad diuina obsequia. Hæc enim mors diu excru-

D. Chrys.

Anna, & Abrahami sacrificia cõparantur.

Anna ciuili morte mulctauit filiũ offerendo.

ciat; illa vnico momento exsorbetur. Inæqualitas verò vtriusque sacrificij patet in eo, quod Abraham suum filium incolumen reduxit; Anna autem in tabernaculo reliquit, suis deliciis perpetuò caritura.

VI. Quare D.Chrysost. citatus, meritò ignorat, filium ne, an matrem priùs admiretur? *Cum soleant,* inquit, *indignari pueri, quoties à lacte depelluntur: nec ipse puer ægre tulit à matre diuulsus; sed ad Dominum respexit, qui matrem creauerat. Nec ipsa mater doluit à puero seiuncta: propterea quod naturalem affectum vicit interueniens gratia; & vterque se alteri commune re existimabat.* Quod statim egregia similitudine declarat. *Quemadmodum*, inquit, *eodem in loco fixa vitis in longum produxit palmites, & vna multo interuallo pendens cum radice habet commercium. Itidem & in hac accidit femina, quæ in vrbe manens vsque ad templum extendit suum palmitem: atque illic vuam suspendit maturam: nec interuallum illud vllum attulit impedimentum: cum charitas, quæ secundum Deum est, puerum matri copularet.* Et paulò inferiùs addit, matrem se ipsam dedicasse cum puero, & solido quodam naturæ affectu se ipsam templo alligasse, vt vbi filius corpore manebat, ibi & mater animo maneret: & vbi mulieris thesaurus claudebatur, ibi, & mulieris cor includeretur.

D.Chrys.

Anna sicut vitis Samuelē in templo velut vuam suspendit.

Matris cor vbi, filij corpus.

VII. Igitur parentes Samuelis obtulerunt puerum sacerdoti Heli optimis documentis ad pietatem imbuendum. Vnde Phil. Iudæus in antiquitatibus Bibliceis refert, populum huius oblationis nouitate excitum, conuenisse ad sacerdotem Heli, cum tympanis, & choris, aliisque instrumentis musicis, illique obtulisse Samuelem, vt staret ante conspectum Domini, eumque vnxisse in prophetam, dicentes, *Viuat propheta in plebe, & in longo tempore sit lumen genti huic.* Quamuis autem Anna, filium sacerdoti obtulerit; tamen in eo non sistebat; sed altiùs erecta animo, vni Deo consecrabat. Vt D.Chrysostom. homil. 21. in epistol. ad Ephes. rectè expendit. *Neque enim*, inquit, *Heli erat ex iis, qui admodum possent eum fingere, & efformare. Quomodo enim qui nec suos potuit filios?* Quare opportunè monet quamlibet matrem, vt Annam hac in parte imitetur. *Peperisti*, inquit, *filium: imitare Annam. Disce, quid illa fecerit. Eum statim deduxit in templum. Quæ nam vestrum non maluerit filium suum esse Samuelem, quam millies Regem totius orbis terræ? Et quomodo*, inquis, *potest fieri talis?* Et statim respondet, *si Deo quemadmodum Samuel à prima infantia consecretur.* Vnde colligit, quam necessarium sit filiis optimè educandis prouidere; eosque à profanorum hominum vsu ad sanctorum consuetudinem auocare.

Philo.

Heli sacerdoti offertur Samuel cum tympanis & choris.

D.Chrys.

Aliis matribus Anna imitanda proponitur.

VIII. Itaque Samuel maternis vberibus auulsus, cælestibus deliciis fruebatur; matrem antequam nosset, pro Deo relinquens; vt meritò cum Dauide gloriari posset. *In te proiectus sum ex vtero.* Psalm. 21. n. 11. & illud vsurpare. *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.* Psal. 26. num. 10. Quare non immeritò dicitur superiori numero, *adhuc infantulus*: seu, vt habet Chaldæus, *adhuc lactens*: quia licet iam esset à materno lacte depulsus; tamen cælestium consolationum lacte pascebatur. Vt in eum paululum detorqueri posse videatur illud Isai. cap. 60 num. 16. *Mamilla regum lactaberis.* Hoc est, suauissimo diuinæ consolationis nectare, quod Dei seruis, qui planè Reges sunt, propinatur.

Infans ab vtero, & vbere, Deo oblatus.

Diuinæ consolationes Regum mamilla sunt.

Num. 26. Et ait Anna: Obsecrò mi Domine, Viuit anima tua Domine: Ego sum illa mulier, quæ steti coram te hic, orans Dominum.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. OBsecro mi Domine, &c. Non exprimit quid petat. D.Chrysost. Carthus. & Abulens. dicunt petere, vt sacerdos audiat. seu quia narratura erat rem magnam, quæ proinde magnam sacerdotis attentionem postulabat: seu quia sacerdotem alloqui non audebat, nisi præhabita ab eo loquendi facultate: quo pacto Samuel Saulem alloquuturus. *Sine*, inquit, *me, & indicabo tibi, quæ loquutus sit ad me Dominus nocte.* 1. Reg 15. n. 16. Vbi Procop. *Quanquam*, inquit, *Propheta sit, tamen regem alloquuturus liberè, loquendi copiam petit.* Imò, & Christus Dominus Pharisæum, a quo fuerat conuiuio exceptus, non nisi præhabita venia alloquitur. *Simon*, inquit, *habet tibi aliquid dicere.* Luc. 7. num. 40. illóque annuente, *Magister dic*, rem exposuit. In quem locum rectè Iansenius, cap. 48. suæ concordiæ; *Reprehensurus*, inquit, *Dominus Pharisæum, qui ipsum inuitarat; non mox in illum inuehitur, sed hospiti suo ciuiliter deferens, prius dicendi facultatem postulans, paradigma deinde proponit. Qua in re exemplum ciuilitatis etiam viris Ecclesiasticis non negligenda reliquit.* Et quamuis in propositis exemplis æqua ratio non sit, atque in Anna, quæ nihil asperum dictura erat; tamen humilitatis causa, & suæ in sacerdotem obseruantiæ, fandi copiam precatur. Verum Lyran. Interlineal. & Hugo, sentiunt petere, vt sacerdos infantem in suam fidem, disciplinamque suscipiat. Nec opus fuit, vt Anna verbis perficeret orationem, quam gestu ipso, obiectuque infantis, quem brachiis præsentabat, quodammodò supplere videbatur. Vt cū quis librum alteri porrigit; cape, inquit, non addendo librum. Vtraque expositio congrua videtur.

D.Chrys. Carthus. Abul.

Quænā fuerit Annæ obsecratio.

Procop.

Vrbanitas in alloquendo sacerdotes, & reges, habita prius facultate.

Ianse.

Lyr. Interlin. Hug.

II. *Viuit anima tua*, &c. Iurabant olim Ethnici per vitam eorum, quos maximè diligebant, vt tradit Alex. ab Alexandr. lib. 5. gen. dier. cap. 10. Nimirum parentes per vitam filiorum; & Ciues per vitam Imperatorum; iuxta illud Mantuani Æneida. 9.

Per caput hoc iuro, per quod Pater ante solebat.

Et illud Ouid. 3. de Ponto. 5.

Per matrem iuro, Cæsareumque caput.

Iuramentum verò per Cæsares apud Ethnicos religiosius erat, quàm per Deos: iuxta illud Tertul. in Apolog. cap. 28. *Citius*, inquit, *apud vos per omnes Deos, quam per vnum genium Cæsaris peieratur.* Vnde argumentum sumit ad vanam illorum religionem illudendam, qui magis homines, quàm eos, quos loco numinum habebant, reuerebantur. *Maiori*, inquit, *formidine, & callidiore timiditate Cæsarem obseruatis, quàm ipsum de Olympo Iouem.* Verum ea religione paulatim exolescente, & multis per ipsos quoque Cæsares peierantibus, Francorum Reges lege cauerunt; ne quis per vitam regum in posterum iuraret: vt omne periculum peierandi in posterum tolleretur; vt refert Pamelius Tertulliani interpres in cap. 32. Apolog. Vide quanto iure Deus prohibeat, ne suum nomen in falsitatis testimonium afferatur; quando etiam homines suo quoque nomine confirmari mendacia nequaquam patiuntur.

Mos iurandi per alterius vitā, & caput.

Alex. ab Alex.

Virgil.

Ouid.

Iuramētum per Cæsares, religiosius, quam per Deos.

Tertul.

Lege cautū apud Francorum Reges ne quis per vitam Regū iuraret.

Pamel.

III. Verum similia iuramenta per vitam aliorum etiam

Per alterum vitã iurare colligitur ex veteri testamento.

etiam in sacris literis reperiuntur. Nam in veteri testamento Iosephus iurauit per salutem Pharaonis Genes.42.n.15. Abner per animam Saulis.1. Reg.17. n.55. Dauid per vitam Ionathæ. 1. Reg. 20.n.3. In nouo autem testamento D. Paul. per vitam spiritualem Corinthiorum iurauit. *Quotidie*, inquit, *morior per vestram gloriam, fratres*.1. Corin. 15. n.31. Vbi legenda non est propositio, *propter* quæ in aliquibus Biblijs reperitur; sed, *per*, quæ est in Vulgata: & quandam iurandi formam importat: vt D. Basil. ser.1. in Ps.14. D. Aug. epist.89. ad Hilarium, Nicetas Nazianzeni interpres in orationem de Machabæis n. 11. Suar. tom.2. de Relig. tract.2. de iuramento lib.1. cap.x.n.7. & Salmeron ibi disp.24. ad 3. dubium interpretantur. Similiter igitur, & Anna hoc loco iurat per vitam sacerdotis, quem maximè venerabatur.

D. Basil. D. Aug. Nicetas. Suar. Salmer.

IV. Sed dices, quæ fuit necessitas iurandi; sine qua non licet homini fideli iuramentum vsurpare? Vnde D. Hier. in cap.5. Matth. *Euangelica*, inquit, *veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit*. Et Theophylactus ibid. *Iurare*, inquit, *& adijcere amplius ad etiam, vel non, a diabolo est*. Et D. Basil. citatus monens, ne quis iuret, ne se absque præsidio iuramenti indignum fide existimare videatur. *Ipsam*, inquit, *per se veritatem studeto exprimere, simplici, ac nuda vsus assensione. Turpe enim, & omnino stultum, se se, vt fide indignum accusare, & ad iuramenti securitatem confugere*. Quæ omnia intelligenda sunt de iuramento sine necessitate. De quo Sapiens. *Sicut seruus, inquit, interrogatus assiduè, a liuore non minuitur; sic omnis iurans, & nominans, in toto à peccato non purgabitur*. Eccles.23. n.11. Hoc est, sicut seruus assiduè tortus, & flagellatus; perpetuis vibicibus inscribitur: ita iurans perpetuis supplicijs à Deo coercetur. Vbi D. Chrys. homil.10. in Acta obseruat, non esse sermonem de peierante, sed de iurante, vtique sine necessitate. *Non periurium*, inquit, *hoc loco, sed iuramentum amouendum admonet apposita illi pœna*. Quasi non solum peierandi; sed etiam iurandi leuiter, & sine necessitate peccatum dignum sit, quod perpetuis pœnis refrænetur. Sublata enim iurandi necessitate, qua reuerentia diuinum nomen assumeret? sine reuerentia verò diuinum numen vsurpare, quis non videt, quantum sit malum? Vnde D. Chrysost. citatus. *Et tu quidem*, inquit, *si dilexeris quempiam ad nomen illius excitatior efficeris: Deum autem sic continuo vocas, quasi nihil*. Et paulò post. *Si alicuius*, inquit, *viri reuerendi memor es sine reuerentia, contumeliam putas: Deum autem circumferens, non solum sine reuerentia, sed etiam intempestiuè, nihili ne facis rem illam?*

D. Hier. Iurare sine necessitate, non licet fideli. Theoph. D. Basil.

D. Chrys. Qui iurant, supplicijs à Deo afficiũtur.

Peierantes Deo irreuerentes.

V. Cum igitur ab omni iuramento maximè abstinendum sit, nisi vehemens vrgeat necessitas: quorsum Anna hoc loco ius iurandum assumat, nulla causa impellente? Facilè aliquis se expediet, cum D. Basilio citato, dicens, illas, ac similes formas affirmandi, non esse iuramenta, *sed remedia persuadendi*. Cui responsioni non acquiesco; cum planè illa verba iusiurandum includant, vt ex vsu scripturæ; & sensu interpretum constat, & D. August. loco citato præcipuè aduertit. Imò quæ alia esse possunt persuadendi remedia, nisi iuramenta? Fateor igitur Annam hic iurasse: & addo maximam iurandi necessitatem interuenisse; vt miraculum de natiuitate Samuelis apud sacerdotem, publica, & iurata auctoritate firmaretur. Quemadmodùm, & modo in Ecclesia, sanctorum miracula, & exempla ad fidelium ædificationem publico iureiurando consignantur.

Qualenam fuit Anna iuramentum. D. Basil.

D. August.

Iurauit Anna, vt miraculũ de Samuelis natiuitate confirmaret.

VI. *Ego sum illa mulier, &c.* Non iam addit, *infelix*, *nimis*, vt n.15. sed potiùs adderet, nisi loquendi paucitas prohiberet, felicissima, cum videat se sui compotem voti factam, filium impetrasse; quod maximum beneficium ducebat. Eua nato Cain primogenito suo dixit, *Possedi hominem per Deum*. Genes.4.n.1. Oleast. ex Hebræo transfert, *Acquisiui virum, & Deum*. Quasi diceret, comedendo pomum Deum perdidi: gignendo filium Deum recuperaui; quia dum mihi Deus tantum beneficium præstitit; planè mihi videtur in pristinam mecum gratiam, & amicitiam rediisse. Si Cain naturaliter natus, & scelerate victurus, tantam attulit matri iucunditatem, vt Deum sibi iam demeruisse videretur; quantam Samuel afferre potuit, & natiuitate, & sanctitate prodigiosus? Mulier igitur illa, eadem dicitur, quæ antea fuerat, si naturam attendas, sed quantum mutata ab illa, si diuinam gratiam, & beneficentiam spectes? Notat verò D. Chrysostom. homil.2. de Anna, Annam felici rerum euentu non intumuisse, nec sacerdoti insultasse? *Non dixit*, inquit, *Ego sum illa mulier, cui tu exprobrasti, quam maledictis impetisti, quam velut ebriam derisisti: ideoque Deus tibi declarauit me non esse vinolentam; te vero crimen hoc temerè mihi impegisse: nihil huiusmodi verborum asperum dixit. Sed multa cum mansuetudine loquitur. Quanquam cum haberet rerum euentum sibi patrocinantem, iure potuisset exprobrare sacerdoti. quod eam temerè, ac sine causa incusasset. Nihil horum facit; sed tantum commemorat Dei erga se beneficentiam*. Nec immeritò. Ita se Anna temperauit; vt quam animi moderationem in calamitate tenuerat, eandem in prosperitate retineret. Verba quæ sequuntur, ex dictis ad num.10. innotescunt.

Oleast. Quale Caimus Eua. Samuel Annæ tulerit iucunditatem.

Felici euẽtu non superbire. D. Chrys.

Anna mansuetudo. Idem in aduersis, & prosperis animus.

Num.27. Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulaui eum.

EXPOSITIO LITERÆ.

Pro puero isto, &c. Abulens. existimat nunc primum cognouisse sacerdotem, quid Anna à Deo postulasset. Sed non assentior; iam enim id sciebat sacerdos, vt n.17. aduerti. Et hic vlterius confirmo; quia sic miraculi fides certior reddebatur. Sciens enim sacerdos filium ab Anna postulatum; & nunc videns natum, diuinitus concessum non dubitaret: neque alios ea de re dubitare pateretur. Accedit, quod mulier, voluit se notam reddere sacerdoti, a signis: vno, quod steterit coram illo orans. Sed hoc satis non erat, quia multæ aliæ fortasse pariter steterunt. Alterum verò aliquantulum euidentius, quod scilicet ab ipso sacerdote existimata, & appellata fuerit temulenta, prudens tacuit ipsa Anna: vt notauit D. Chrys. ne sacerdoti exprobrare videretur: ergo debuit adhibere hoc tertium, quod pro filio orauerit: ergo hoc erat notum sacerdoti: aliàs ex illo sacerdos in cognitionem Annæ non veniret. Sed cur Anna, & se, & beneficium à Deo acceptum manifestare voluit sacerdoti? Optimè respondet D. Chrysost. hom.2. de Anna, quia cupiebat *illum in agendis gratiis habere consortem: quemadmodum priùs habuerat in precando*. Grati enim animi est, nõ solum se ipsum reddendis gratiis impendere, sed omnes quotquot potest, ad id muneris excitare. I.

Abul.

Anna acceptum beneficium manifestat sacerdoti. D. Chrys.

D. Chrys. Animi gratitudo.

Dedit mihi Dominus petitionem, &c. Petitionem posuit pro re petita, more scripturæ, vtentis sæpè nomine abstracto pro concreto, vt Riber. in cap. II.

Riber.

iudicio, quidquid disponendum esset, agnouit.

Opinio apud Hebræos de quodam oraculo.

II. *Impleat Dominus, &c.* Dubium est, quod nam fuerit hoc verbum. Respondent primò Hebræi apud Lyram, & Abulensem, quondam editam fuisse de cælo vocem, fore, vt puer quidam nomine Samuel nasceretur; qui populum suum à Philistæis liberaret, & propterea matres Samuelis nomen filiis suis imponere solitas; & de hoc verbo, seu oraculo hunc locum intelligendum esse.

Reiicitur.

Sed fictitia plane est hæc expositio; tum quia nulla scripturæ auctoritate firmatur; tum quia Samuel nomen non ab ea causa accepit; sed quod à Deo postulatus sit, vt in litera exprimitur.

2. Responsio non improbabilis. Abul. Gloss. Caiet.

Respondent secundò Abul. Gloss. & Caiet. hoc verbū esse votum ipsius Annæ. Quasi diceret Elcana. *Impleat Dominus*, seu perducat ad exitum votū, quod ei nuncupasti. Iuuant Septuagmta, transferentes. *Firmet Dominus, quod exiit ex ore tuo.* Quod si in Vulgata dicitur, *verbum suum*, hoc est, ipsius Dei; id fieri potuit, vel quia votum directe tendit in Deum; vnde ab obiecto, in quod fertur, dicitur verbum Dei; vt Caiet. exponit, (Caiet.) vel quia in illo voto diuina promissio tacite includitur; dum enim Deus suscepit votum, & concessit filium sub ea conditione, vt offerretur; videtur pueri vitam, & cætera ad impletionem voti necessaria, tacitè promisisse; vt Abul. interpretatur. Non est improbabilis responsio; præsertim hoc posteriori modo explicata. Nam illo priori admisso, potius diceret Elcana, precor, vt impleas verbum tuum, quàm vt impleat Dominus.

3. Responsio. Lyran. Hug. Vatabl. Gloss. Caiet.

Respondent tertiò Lyra, Hugo, Vatabl. & iterùm Glossa, & Caiet. hoc verbum fuisse illud sacerdotis Heli, *Deus Israel det tibi., seu, dabit tibi petitionem tuam.* Quasi diceret, Impleat Dominus promissionem per suum sacerdotem tibi factam; nec immeritò verbum sacerdotis appellari verbum Dei; tum propter communem rationem, qua sacerdotes diuinam in terris dignitatem sortiuntur; tum quia Heli diuino instinctu videtur eo loco prophetasse; vt hic asserit Lyra, & nos supra n. 17. asseruimus.

Sacerdotis verba Dei sūt ob diuinam dignitatē, quā in terris sortiuntur. Lyran. *Reiicitur 3. responsio, licet probabilis.* Lyr.

Hæc responsio, & si probabilis, in eo mihi videtur deficere; quod verbum Heli iam erat impletum: fuit enim de natiuitate Samuelis, quæ iam erat extra causas; ergo non debuit Elcana petere, vt impleretur. Nisi quis cum Lyrano dicat, sacerdotem non solùm promisisse, fore vt Samuel nasceretur, sed etiam, vt in tabernaculo offerretur; ibique Deo iugiter deseruiret, quod non dùm erat impletum, sed implendum spectabatur.

Vera responsio.

Tandem respondeo, verbum hic sumi posse, non pro aliqua promissione, sed pro ipsa re, seu miracolo iam exhibito, ita vt sensus sit. Feliciter prosequatur Deus, quod feliciter inchoauit; & non solum natiuitatis, sed etiam sanctitatis miraculo puerum illustret. Sumi autem Verbum sæpe numero pro ipsa re, nouum non est in scriptura; vt patet Exod. 2. n. 14. Exod. 4. num. 8. Exod. 9. n. 5. 1. Reg. 3. n. 11. 2. Reg. 1. n. 5. Prouerb. 25. n. 2. Isai. 39. n. 2. Ierem. 32. n. 1. Amos 3. n. 7. Luc. 1. n. 37. & passim alibi.

Cur hic Anna mulier appelletur. Origen. D. Hieron. Tertul.

III. *Mansit ergo mulier, &c.* Frustra aliquis contendet, Annam appellari hic mulierem, vtpote iam puerperam. Nam mulieris nomen & innuptæ, & virgini secundum scripturæ vsum accommodatur. Vt Origen. homil. 8. in Leuit. D. Hieron. ad Galat. 4. Tertul. lib. de velandis virginib. à cap. 5. latissimè ostendit.

Prima ratio, cur Anna filium lactauerit.

Sed cur Anna per se lactauit; non nutrici tradidit lactandum? Prima ratio, vt miraculi fides certior esset. Eandem ob causam Sara filium suum Isaac lactauit. *Quis*, inquit, *auditurum crederet Abraham, quod Sara lactaret filium?* Genes. 21. num. 7. Vbi D. Chrys. homil. 45. (D. Chrys.) *Propter hoc*, inquit, *et lactis fontes concessi sunt, vt partum magis credibilem facerent; & ne quis suppositum esse putet puerum. Fontes enim lactis omnibus prædicabant, præter humanam expectationem hoc euenisse.* Et hom. 46. sequenti. *Non sic*, inquit, *admirabile fuit, quod ex petra in deserto scaturierint fontes aquarum, quando illam Moyses virga percussit.* Exod. 17. num. 10. *sicut de vulua iam emortua puerum nasci, & lactis fontes scaturire. Nam vt omnibus partus manifestus esset; & omnes tam eos, qui tunc aderant, quam qui postea audierint, ad fidem miraculi introduceret, idcircò ipsa puerum alit, & lacte suo vult enutricari.* Accedit Isidor. Pelusiot. lib. 3. epist. 180. (Isiod. Pelus.) *Lactis*, inquit, *fontes partum confirmant. Veri enim partus argumentum certissimum est lactis profluuium.* Addunt Hebræi apud Lyranum (Lyr.), Saram etiam alienos filios, inuitatis in domum suam eorum matribus, lactauisse; tum ad ostendendam lactis vbertatem, qua diuinitus abundabat, tum ad excludendam suspicionem, de puero supposititio, quæ in aliquibus hærebat. Vndè in Hebræo dicitur Sara, non filium in singulari, sed in plurali filios lactasse.

Secunda ratio. Clem. Alex. D. Ambr. *Matres plus diligunt filios, quos lactant.*

IV. Secunda ratio, vt maiorem erga suum filium amorem testaretur. Nam vt bene Clem. Alexand. lib. 1. pædagog. cap. 6. *Aluisse*, inquit, *inter homines, sæpe affert plura amoris incitamenta, quam procreasse.* Vnde D. Ambros. lib. 1. de Abraham. cap. 7. loquens de Sara filium lactante. *Prouocantur*, inquit, *fœminæ meminisse dignitatis suæ, & lactare filios suos, hæc enim matris gratia, hic honos, quo se proprius commendent viris: denique eos plus amare filios solent, quos ipsæ matres lactauerint vberibus suis.* Eas verò, quæ secùs faciunt, reprehendit Clemens Alexand. lib. 3. pædag. cap. 4. (Cyril. Alex.) *Puerum*, inquit, *orphanum non admittunt, quæ psittacos, & graculos enutriunt. Sed filios quidem domi natos foris exponunt; gallinarum autem pullos excipiunt; & quæ sunt expertia rationis, iis, quæ ratione sunt prædita, præferunt.* Meritò autem illas reprehendit, quæ magis belluas, quam filios amare videantur.

Immaniores sunt feris illæ matres, quæ non lactant filios. D. Ambros.

Imò D. Ambros. lib. 5. Exameron. cap. 18. existimat, has matres esse, vel ipsis feris duriores. Nam etiam *cornices*, inquit, *volantes filios comitatu sedulo prosequuntur; & sollicitæ, ne teneritudine deficiant, cibum suggerunt, ac plurimo tempore nutriendi officia non derelinquunt. At verò fœminæ nostri generis citò ablactant etiam illos, quos diligunt; aut si ditiores sunt, lactare fastidiunt.* Vbi plura de hac matrum in filios inhumanitate.

Christi Domini amor erga nos plurium matrū maior. D. Chrys.

V. Hinc est, quod D. Chrysostom. homil. 1. in Psalm. 50. Christi Domini erga nos amorem, amori plurimarum matrum erga filios anteponat. Loquutus enim de matre nobili, ac locuplete. *Cum*, inquit, *generauerit filium, statim eum tradit foris, & pietatis insignia abscondit superbia. Erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Christus autem non ita. Ipse nutritor, & mater est; ideò & pro cibo propria nos carne pascit, & pro potu suum sanguinem nobis propinauit.* Id ipsum repetit homilia 60. ad populum. *Matres*, inquit, *multæ sunt, quæ post partus dolores, filios aliis tradunt nutricibus; hoc autem ipse non est passus; sed ipse nos proprio sanguine pascit; & per omnia nos sibi coagmentat.* Quasi multò maior Christi amor in suis seruis spiritualiter nutriendis, quàm in gignendis efflorescat.

Dei amor erga homines nutricis nomine sæpè declaratur.

Vndè diuini amoris teneritudo erga homines, nutricis, vel nomine, vel munere sæpe in scriptura exprimitur. *Ego quasi nutritius Ephraim.* Oseæ 11. *Ad vbera portabimini, & super genua blādientur vobis.*

Isai.

Ecclesia amor in Christum, sicut matris lactantis.

Isai.66.n.13. *Portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum.* Deuteron. 1. num.31.& passim alibi. Imò Ecclesiæ in Christum Dominum amor, non alio typo melius, quàm matris lactantis indicatur. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ.* Cant.8.n.1. Quasi nullum habere posset maioris charitatis hospitium, quam quod inter lactantia matris vbera inueniret.

VI. *Tertia ratio cur Anna lactauerit Samuelē, vt sibi similem eum redderet.* Tertia ratio, cur Anna filium lactauerit, fuit, vt eum sibi redderet similiorem. Nam alumni sæpè numero similiores nutricibus euadunt, quàm filij parentibus. Vnde Guillielmus Abbas lib.1. de vita Bernardi cap.1. loquutus de illius matre. *Alienis*, inquit, *vberibus nutriendos filios committere illustris fœmina refugiebat; quasi cum lacte materno materni quodammodo boni infundens eis naturam.* Guillielm. Quod autem maior ab vbere similitudo cum nutricibus, quàm ab ipso vtero cum matribus desumatur, vel ipsa physica ratio videtur suadere. *Cur paruuli matorem cū nutricibus, quàm cum parentibus habeant similitudinē.* Nā parentes interueniu sanguinis, nutrices interuētu lactis, suas qualitates, ac natiuas dispositiones, ex quibus similitudo oritur, communicant: atque lac est sanguis magis coctus, ac defœcatus, vt Aristot. lib.4.de generatione animalium cap. 8. Albertus Magnus lib. 18. de animal.b. cap. 7. Abul.in cap. 12.Leuit.q.13. Mathiolus lib. 6. in Dioscoridem, aliique testantur: ergo melius nutrices in alumnos, quam matres in filios natiuas dispositiones, ac proinde sui similitudinem transfundunt. Quibus de causis laudati solent fœminæ, quæ suos lactant filios; vt videre est apud Tiraquel. de nobilitate cap.20 à n.80.vsque ad 92.vbi multa eruditissime cumulauit. Alb. Magn. Abul. Mathiol. Tiraq.

VII. *An antiqui Patres lauto conuiuio diei ablactationis celebrauerint.* *Donec amoueret, &c.* Hic olim apud antiquos Patres festiuissimus, ac celeberrimus dies agebatur; quo filij ab vberibus amouebātur: vt suprà n. 21.ex Orig.& D.Aug.expendi. Sed vt tota res fiat illustrior; quinque dubia occurrunt, breuissimè expedienda. Primum. An dies ablactationis lauto aliquo conuiuio celebrari consueuerit? Negare videtur D.Ambr.lib.1 de Abrahā,c.7. Vbi loquutus de conuiuio, quod Abraham in Isaac ablactatione celebrauit, Gen.21. n. 8. *Non mediocre*, inquit, *istud, nec vsitatum.* Orig. D.Aug. D.Ambrof. *Sententia negatiua.* Vbi apertè negare videtur, fuisse vsitatum in ablactatione conuiuium. *Quomodò intelligēdus D.Ambr.* Sed sensus D. Ambrosij est, non fuisse illud conuiuium tenue, mactum, & caile; quale Abraham aliis diebus, frugalitatis causâ instruebat: sed lautum, splendidum, & opiparum; quale in sola ablactationis celebritate instruendū curabat. *Sententia affirmatiua.* Itaque vsitatum non erat illud conuiuium, si cum aliis diebus, in quibus Abraham cum suis domesticis parcè conuiuebat, conferatur; quamuis vsitatum fuerit, si cum diebus ablactationis, in quibus semper fieri consueuerit, comparetur. Atque ita Patres citandi, & interpretes in Genesim communiter fatentur hanc olim consuetudinem viguisse.

VIII. *2.Dubium.* Secundum. Apud quos ea fuerit consuetudo? Abul. Abul.in locum Genesis citatum, docet fuisse apud Iudæos. Si non excludat alios antiquiores populos, apud quos viguerit; assentior. Si excludat, prorsus repugno. Nam cum ea consuetudo Abrahami tempore iam viguerit; multo ante, quàm Hebræorum populus nasceretur; apertè constat, altius, seu antiquius principium habuisse; ea quę ad Abrahamum; & ea hoc ad Iudæos emanarit. Quo tamen ex populo huius consuetudinis fons primùm eruperit, non inuenio.

IX. *3.Dubium.* Tertium. Fueritnè hæc consuetudo in sola ablatione primogeniti, an etiam secundo, ac deinceps genitorum; item solorumnè marium, an etiam fœminarum? Caiet. innuere videtur in sola primogeniti ablactatione. *Laudabilis*, inquit, *consuetudo, vt initium comedendi primogeniti celebraretur communi lætitia magni conuiuij.* Caiet. Nihilominus eum ratio consuetudinis statim tradenda, non magis in primogenitis, quā in aliis spectetur; ipsa quoque consuetudo in omnibus videtur locum pariter habuisse. Et confirmatur, quia Isaac in cuius ablactatione Abraham fecit grande conuiuium, non erat primogenitus Abrahæ. Crediderim tamen primogenitos, magis quàm deinde genitos; & hos magis, quàm fœminas celebrari; quod parentibus chariores sint, & viliores spectentur.

X. *Quartū dubiū, cur potius in die ablactationis, quā natiuitatis celebrabatur conuiuium.* Quartò. Quænam fuerit huius consuetudinis ratio: seu, cur potius ablactationis, quàm natiuitatis dies instructo conuiuio celebrari consueuerit. Duplex assignari potest ratio, literalis, & moralis. Literalis, quamuis D. Aug. q. 50.in Gen.nullam inueniat; ea cogitari tamen potest: tum quia in die ablactationis iam partus vitalis, ac duraturus videbatur: qui in die natiuitatis nullam de sua duratione spem satis firmam promittebat: tum quia sicut infans in die natiuitatis accedebat ad mamimam matris; ita in die ablactationis ad mensam patris; quæ proindè æquum erat, vt nouo aliquo conuiuio pro nouo hospite excipiendo ornaretur: tum præterea quia in die natiuitatis adhuc puer vitam agere videbatur belluinam, fugendo tantùm, quod hominibus cum bestiis commune erat: in die verò ablactationis, iam humanam, in hominum morem loqui, ingredi, ac vesci aggrediendo: tum denique quia dies natiuitatis totus flebilis, & lacrymabilis agebatur, à pueris in lucem editis; dolentibus præsentes miserias, quibus eo die exponebantur; & præsagientibus futuras, quibus se in posterum exponendos quodammodò augurabantur. D.Aug. *Literalis responsio multiplex.* Quod Tert.lib. de anima c. 19.rectè expendens: *Mentior*, inquit, *si non statim infans, vt vitam vagitu salutauit; hoc ipsum se testatur sensisse, atque intellexisse, quod natus est.* Tertul. *Præsentis vitæ incommoda pueri nascentes lacrymis testantur.* Et paulò post obiectiuus, quò huiusmodi lacrymæ spectarent, *De prospectu*, inquit, *lacrymabilis vitæ, quidam augerem incommodorum vocem illam flebilem interpretantur* Et concinit D. Aug. lib. 21. ciuit.c. 14.vbi loquutus de prima infantia. *Quæ quidem*, inquit, *quòd non à risu, sed à fletu orditur hanc lucem, quid malorum ingressa sit, nesciens prophetat quodammodo.* D.August. *Risus Zoroastris in natiuitate suam infelicitatē prædixit.* Et ibidem ingentis luco monstri, ac portenti reponit Zoroastrem Bractianorum regem, quem solum ferunt, quando natus est, risisse: sed infausto omine; quòd magicarum artium inuentor fuerit; nullam ea iis felicitatem consequutus; quinimò à Nino rege Assyriorum bello victus, ac tandem regno exactus. Cum igitur dies natiuitatis lacrymabilis esset filiis; æquum non erat, vt à parentibus lætus, ac festiuus ageretur. At verò dies ablactationis, sicut futuræ incolumitatis, ac felicitatis spe plenus; ita aptior videbatur, qui lautis, & iucundis epulis celebraretur.

XI. *Moralis responsio.* Moralis, seu spiritualis ratio est, vt sub hoc typo significarent, eum præcipuè diem recolendum, in quo filij non simpliciter vitam, sed bonam vitam auspicarentur; in quo abducerentur à terrenis voluptatibus, & applicarentur ad diuinas; in quod desinerent esse pueri, vilioribus cibis humanæ philosophiæ nutriti; & inciperent esse viri, sublimioribus epulis euangelicæ doctrinæ saginati. Sic exponunt Origen.hom. 7. in Genes. & hom. vnica de Elcana, D. August.q. 50. in Genes. D. Ambrof.lib. 1. de Abraham c.7. Rupert.lib. 6. in Genes.cap.19. Bed.in cap.21.Genes. Procopius, Hug. Cardin.ibid. & alij. Ea quibus Orig. D.Ambrof. Rupert. Beda. Hug. Card.

Eucharistiæ deliciæ.

A Rupert. hunc transitum à lacte matris ad mensam patris apte explicat ulterius de transitu à concupiscentiis carnis ad delicias Eucharistiæ: ab illis enim oportet ablactari eos, qui his debeant saginari. Hugo verò Card. de transitu à vita mortali ad immortalem: quando illi, qui in hac vita à terrenis voluptatibus auelluntur, ad cæleste conuiuium in futura exhibendum euocantur. Itaque ablactationis dies grandi conuiuio celebrari consueuit: vt significaretur fore, vt is, qui à temporalibus deliciis ablactatur; spiritualibus consolationibus impinguetur.

XII.

Procop. Quare soli iusti dicantur ablactati.

Addit Procop. in c. 21. Gen. vbi de Isaac ablactatione agitur, de solis iustis in scriptura dici, quod fuerint ablactati; quasi hi soli pueri esse desinant, qui à lacte corporearum voluptatum abducũtur:
B
qui verò ab iis non resiliunt, licet annis consenescant, moribus tamen semper repuerascant. *Notãdum*, inquit, *est nullibi de impiis dici, ablactati sunt. Iustus erat Samuel, de quo idẽ prædicatur.* Et paulo post, *Ismaelis*, inquit, *ablactatio nullibi in scriptura comprehenditur: qua propter natus annos viginti, adhuc puer nominatur.* Gen. 21. n. 14. Hoc ipsum expendit D. Ambr. ser. 19. in Ps. 118. *Plures*, inquit, *filios habuit Abraham; nullum ablactauit alium, quam Isaac.* Vndè hic solus nullis puerilibus blanditiis emollitus, sed virili fortitudine roboratus, ne ad ipsum quidem elatus interitum expauit. Quod rectè idem D. Ambr. aduertit, *Ablactatus*, inquit, *Isaac patriarcha tantus euasit, vt adhuc inter rudimenta primaeua positus ætatis; nequaquam tamen gladium feriturí parentis horruerit.* Itaque iuxta has partes iustus pueritiam statim exuit; peccator, nunquàm: de qua re cap. seq. n. 17. plura.

D. Ambros. Solus Isaac ex filiis Abrahã, dicitur ablactatus.

C

XIII.

Quomodo filia Gomer, & alij peccatores dicãtur ablactari.

Nihilominus hæc doctrina, si in vniuersum tradatur, suam patitur instantiam. Nam Gomer vxor Oseæ peperit filiam, quæ in scriptura malè audit, & multis significatur indiciis iniqua; tum ratione sexus, quia à virili constantia in fide, & religione defecit; tum ex nominis etymo, quia vocata est, *Absque misericòrdia*, quasi à diuina misericordia derelicta; tum propter significationem; quia, interprete D. Cyril. Alex. typus fuit synagogæ multis flagitiis coopertæ, & multis suppliciis flagellatæ: seu, interprete D. Hieron. Samariæ, idolis seruientis, & a vero Deo in perpetuum exulantis: & tamen additur, *Et ablactauit eam, quæ erat absque misericordia.* Oseæ 1. n. 8. Hoc est, à patria in exiliũ, à libertate in seruitutem, à diuina lege in gentilium ritus præcipitauit: non igitur soli iusti dicuntur in scriptura ablactari; sed etiam peccatores; diuerso tamen modo. Nam lac in sacris literis nunc accipitur in bonam partem, pro rerum diuinarum intellectu, & affectu, *Emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac.* Isai. 55. num. 1. Nunc in malam, pro terrenarum voluptatum sensu, & appetitu, *Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus.* Isai. 28. n. 9. Ab illo igitur bono lacte dicuntur ablactari peccatores, quando à diuinis consolationibus remouentur: ab hoc autem malo, iusti; quando à terrenis voluptatibus separantur. Hæc igitur filiorum ablactatio à vitioso lacte terrenarum voluptatum, diligenter curanda est à bonis parẽtibus, vt virilibus insignes animis euadant. Certè Deus non parùm curat homines ablactare à dùm terrenas voluptates, quibus maximè lactantur, & delectantur, amaris quibusdam succis illinit ærumnarũ: ne minus hominum prouidus, quàm nutrices alumnorum videatur. Nam vt notat D. Aug. conc. 2. in Ps. 30. *Faciunt*, inquit, *hoc nutrices mãmotreptis* (hoc est, diu sugentibus) *vt aliqua*

Cyril. Alex.

D. Hieron.

D

Lac in sacris literis dupliciter accipitur.

E

D. August.

A *amara ponant in papillis suis, quibus offensi paruuli ab vbere resiliant, & ad mensã rubient.* Ita planè & Deus, vt voluptarios quosdam mammotreptos à suarum vberibus voluptatum penitus abducat; ipsas profanas delicias amarissimis imbuit cruciatibus, vt non solùm fastidiantur; verum etiam velis, remisque, quod aiunt, euitentur.

XIV.

Quintum dubiũ, vtrũ Anna ablactationis cõuiuium celebrauerit. Abul.

Quintum, & vltimũ dubium, vtrum Anna ablactato filio hanc consuetudinẽ seruauerit; seu in die ablactationis grande conuiuiũ instituerit? Abul. in cap. 21. Gen. affirmat. Et probat, quia statim dicitur num. sequenti adduxisse Samuelem in tẽplum *in vitulis tribus, & tribus modiis farinæ, & amphora vini*; quasi magnũ epulum in die ablactationis celebratura. Sed mihi affirmatio dubia est; &
B
confirmatio infirma. Dubia affirmatio, quia Anna ita erat intenta ad soluendum votum, & offerendum filium; vt parum solicita de instruendo conuiuio, exhilarãdisque familiaribus videretur: præsertim quia ad id nulla eam lex diuina obligabat: consuetudo verò humana erat; & fortassè ad patrem potiùs, quàm ad matrem spectabat. Infirma confirmatio; tum quia conuiuium in die ablactationis fieri solitum, non in templo, sed in propria domo instrui debebat: tum quia Anna non tam ad faciendum conuiuium, quàm ad offerendum sacrificium prædicta illa munera in templum exportauit: tum denique quia in litera nulla fit mentio conuiuij, sed oblationis, & orationis. Itaque
C
ablactationis conuiuium, si quod Anna celebrauit, quod mihi incertum est; certè in litera non exprimitur; quod mihi certius videtur.

Num. 24. Et adduxit eum secum, postquàm ablactauerat in vitulis tribus: & tribus modiis farinæ, & amphora vini: & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus.

EXPOSITIO LITERÆ.

I.

ADduxit eum. Bis ponitur in hoc numero verbum, *adduxit*; more Hebræorũ, qui repetitionibus vtuntur, vt rem narratam magis commendent; & orationem in animis audientium altiùs
D
reponant. Sic interprete D. Chrys. dicitur Gen. 1. n. 27. *Creauit Deus hominem, ad imaginem Dei creauit illum.* Sic teste D. Hieronymo, dicitur Iob. 3. n. 25. *Timor, quem timebam, euenit mihi; & quod verebar, accidit.* Sic auctore Euthymio, dicitur Ps. 21. n. 5. *In te sperauerunt Patres nostri, sperauerunt, & liberasti eos.* Et multa id genus passim. Vt igitur Annæ filium offerentis alacritas exprimatur, semel, atque iterũ dicitur, filium in tabernaculũ adduxisse. Quamuis autem Elcana pariter adduxerit, vt colligitur ex num. seq. *Immolauerunt, & obtulerunt*; tamen hîc solius Annæ mẽtio fit; tum quia illa sola puerũ brachiis gestabat; tum quia ad illã præcipuè voti soluendi munus pertinebat; tum denique, quia maior eius religio, ac deuotio in hoc opere visebatur.

D. Chrys.

D. Hieron.

Euthym.

Annæ in offerendo filio alacritas.

E

II.

Colligitur autem hæc maior Annæ religio, & deuotio ex celeritate soluendi voti, quod Deo nuncuparat. Nam vt benè D. Ambros. libr. 1. de Abel, & Cain cap. 8. *Prima*, inquit, *voti gratia est, celeritas solutionis.* Vndè solutionem differre, perindè est aliquandò, quòd auferre. Quod mihi videtur Sapiens innuisse. Nam ad celerem votorum solutionem hortatus, *Si quid*, inquit, *vouisti Deo, ne moreris reddere.* Eccles. 5. n. 3. Et statim reddens huius celeritatis rationem. *Multo*, inquit, *melius est non vouere, quàm post votũ promissa nõ reddere.*

D. Ambr.

Celeritas in votorum solutione.

Ibid.

Ibid.n.4.dilatus erat,quàm post votum, promissa moraretur: has enim moras tollendas esse præmonuerat; & tamen dicit, *promissa non reddere*; quia perindè est morari promissa, atque omninò negare. Vt bene D.Ambr. lib. cit. cap.7. aduertit, *Cum enim*, inquit, *moram facis, non reddis.* Quid enim magis profuit Caino, sero offerre, quàm non offerre? cum ob illam offerendi tarditatem, ita Deo displicuerit, ac si nihil obtulisset. *Sacrificium enim*, inquit D.Ambros. *& celeritate commendatur, & gratia.* Et quod indè consequens est, tarditate condemnatur.

D.Ambros.

Tarditas, & mora Caini in offerendo, Deo displicuit.

D.Ambros.

III. Hæc ne suo sacrificio tarditas interesset, diligenter cauit Abrahamus. Nam à Deo tentatus, statim de nocte surrexit, strauit asinam, concidit ligna, omnia ad sacrificium necessaria suis manibus præparauit. Genes.22.à num.3. Quorsum ipse tam multa subiuit munia: qui vnum tantum iugulandi filium exequi iubebatur? Optimè D.Amb. citatus cap 8. *Aduerte*, inquit, *immolaturi studium maturum, atque festinum: vt mora expectationis non esset, nisi donec audiretur oraculum.* Hanc igitur offerendi alacritatem exhibuit & Anna: moram nullam sacrificio interposuit, nisi donec ablactaretur infans. Postquam autem infans ablactatus est, *Statim*, inquit Origen. tract.3. in Matth. *transmutatus a matre ad Deum, & appositus Deo a matre, vt quæras in templo Dei nutritus, carnes, sanctam escam perfectorum.*

Abrahamus in sacrificando celer.

D.Ambros.

Orig.

IV. *In vitulis tribus.* In, id est, cum, vt passim alibi. *In dolore paries filium.* Genes.3. n.16. *In baculo meo transiui Iordanem.* Genes.32. num.10. *In maxilla asini, in mandibula pulli asinorum deleui eos.* Iud.15. num.16. *In securi, & ascia deiecerunt eam.* Psalm.73. n.6. *Intrauit Ægyptum in multitudine graui.* 1. Machab.1.n.18. *Lugebit terra in bestia agri, & in volucre cæli.* Oseæ 4. n.3. *In sanctitate, & iustitia seruiamus illi.* Luc.1 n.74. *Si percutimus in gladio.* Luc.22.n.49. *Verbum Christi habitet in vobis in omni sapientia.* Coloss.3.n.16.& passim alibi.

V. Circa numerum vitulorum est difficultas Nam Septuaginta vertunt, *In vitulo trimo*, seu trienni. Similiter D.Chrys. homil.2. de Anna. *In vitulo triennante*: fauere videtur Theod.q.5. dicens, Annam obtulisse puerum, & vitulum eiusdem ætatis. Cum autem Samuel tertio ætatis anno oblatus fuerit, vt suprà diximus; vitulus quoque triennis videtur fuisse oblatus, non tres vituli. Nihilominùs in Hebræo, in Chaldæo, in Vulgata, apud D.Hieron. Vatabl. Pagninum, & cæteros interpretes, tres vituli reperiuntur. Litem dirimes, si dicas, priores interpretes loquutos fuisse de vitulo immolato, qui vnus fuit; vt patet ex num. sequenti: posteriores verò de vitulis allatis, qui fuerunt tres: quorum vnus cessit in holocaustum: alij duo, de quibus nihil dicit textus, destinati sunt, aut in epulum commune, aut in sacrificium pacificum, aut in munus proprium ipsius sacerdotis Heli, vt parentes hac mercede laborem pueri instituendi præuenirent.

D.Chrys. Theodoret. *Tres vituli offerebantur.*

VI. *Et tribus modiis.* Maior difficultas est de modiis farinæ. Nam Vatablus, Pagninus, Clarius, textus in Glossa ordinaria explicatus, & alij habent, *In vno modio.* Imò D.Hieron. in quæstionibus Hebraicis, si is est illarum auctor, quem totidem verbis sequitur Rupertus ad hunc locum, asserit, vulgatam editionem, quæ habet in tribus modiis, scriptorum vitio deprauatam esse. Probat, quia lex Moysis, Num.15.n. 9. & cap.28. n.12. & cap. 29.n.3. præcipiebat, cum singulis vitulis tres decimas similæ offerri; ergo cum tribus vitulis debuit Anna offerre nouem decimas, quæ non ex-

Quot modios farinæ obtulerit Anna.

Prima sententia, vnū modium obtulisse.

A cedunt mensuram vnius modij: non ergo obtulit tres modios, alioqui faceret contra legem.

VII. Nihilominùs vulgata editio tenenda est, quam reliqui interpretes communiter amplectūtur. Nec immerito. Cum neque ab Hebræo, neque à Græco textu aliena sit. In vtroque enim legitur, *In Ephi similæ*, seu farinæ. Est autem Ephi, seu Epha, genus mensuræ continens tres modios, seu tria sata, vt Robertus Senalis opusculo de ponderibus, & mensuris, Lucas Burgensis in notationibus ad libros regum, Barrad. tom.2. Concordiæ lib.9. cap.7. aliique testantur. Et sumitur ex Ruth.2. num.17. vbi sic, *Inuenit hordei quasi Ephi mensuram, id est tres modios.* Vbi vides hanc interpretationem adeò esse certam, vt ab ipso textu

Secunda, & vera sententia, fuisse tres modios.

Robertus. Senal. Luc.Burg. Barrad.

B adhibeatur. Chaldæus etiam concordat, vertens *tria sata.* Et probatur apertè ex Isai.5.num.10. Vbi terræ sterilitatem exprimens, *Et triginta*, inquit, *modij sementis facient modios tres.* Hebraicè, *Et semen cori faciet Ephi*: vbi vides pro Ephi redditos tres modios, sicut triginta pro coro: totidē enim continet. Vndè Ezechiel 45.num.11.dicitur, Corus continere decem Ephi, hoc est, decies tres modios, qui triginta faciunt. Rectè igitur hoc loco pro vno Ephi tres modij reponuntur. Quod si aliquando pro vno Ephi redditur vnus modius, vt Deut.25.n.14. *Non erit in domo tua modius maior, & minor.* Hebraice *Epha, & Epha.* Id contingit, vel quia sermo est de modio attico, qui tres modios

C ex iis, quæ sata dicuntur, includit, vt patet ex Iosepho lib.15.antiq.cap.12.dicente, quod corus decem modios atticos contineat, quod esse non poterit, nisi singulis modiis atticis tres respondeant: cum loco Isaiæ citato vnus corus triginta modios continere dicatur: vel quia ibi non certa aliqua mensura prohibetur, sed quælibet adulterina: vndè opus non fuit, vt in vtroque textu eadem in specie mensura pro exemplo adduceretur: sed notissima omnium, qualis erat Ephi inter Hebræos: modius inter Latinos. Argumentum verò quo Auctor quæstionum Hebraicarum, & Rupertus vtuntur, in eosdem in primis retorquetur. Nam si Anna cum tribus vitulis nouē tantùm decimas offerre tenebatur: planè ne vnum quidem Ephi potuit offerre, quia Ephi decem decimas, quas Gomor appellant, complectitur: vt

Ioseph.

Soluitur argumentum contrarium.

D patet Exod.16. n.16. Deindè soluitur cum Hugone, Glossa ordinar. & Burgens. citato, quia licet Anna plus farinæ attulerit, non tamen plus obtulit, quàm lex præcipiebat. Quarè iuxta vitulos oblatos, siue vnus tantum fuerit, siue tres, vt iam monuimus, farinæ mensuras lege præscriptas offerebat: quod reliquum erat, vel sacerdotibus, vel familiaribus donabat.

VIII. *Et amphora vini.* Hæc mensura eiusdem capacitatis est pro liquidis, atque Ephi, pro solidis, vtraque enim continet tres modios, vt Glossa, Hugo, & Robertus citatus obseruant. Ea quo etiam vino tantùm obtulit Anna, quātum lex statuebat. Num.15.n.10. nimirùm tres decimas in singulos

E vitulos, quod superfuit, sacrificantibus, seu conuiuantibus elargita. Ex quibus colligitur; nō solùm sacrificium, sed etiam conuiuium hîc interfuisse. Licet enim veteres Patriarchæ nullis epulis natalē diem celebrarent; vt num.21.obseruauimus; & Iosephus lib.2. contra Appionem aduertit, qui de Moyse loquutus, *Sed neque*, inquit, *in filiorum natiuitatibus cōcessit, epulationes aggregari, & fieri occasiones ebrietatis: sed temperatum esse repente principiū.* Licet, inquam, nullas cœnas natalitias instituerent; ne cum impiis hominibus conuenirent; qui eas lautissimè instruebant, vt Roa liber. de natali die

Veteres Patriarchæ non extruebant conuiuia in die natali. Ioseph.

Roa.

Quenam conuiuia eucharistica. Caiet. Abul. Procop. D.August. Rupert.

cap. 11. ostendit; tamen diem ablactationis, conuiuiis eucharisticis, vt vocant, hoc est, in gratiarum actionem institutis celebrabant, vt superiori num. aduerti. Quamuis dubitauerim, an id hoc loco factum sit: quia conuiuium pro ablactatione filij nō in publico templo, sed in priuata domo fieri solebat. Potuit igitur esse conuiuium aliquod ex iis, quæ cum sacrificiis pacificis frequenter iungebantur. Sed obiter nota veterū frugalitatem, qui lautissimum conuiuiū ternis tantum ferculis, iisque vulgatissimis instruebant; nimirū carne vitulina, pane, ac vino; vt puer epulari aggressus, non prius suauitatem epularum, quàm sobrietatem prægustaret. Quod si aliqui agnum ad vitulum adhibebant; illico intemperantiæ arguebantur. Vndè illa Prophetæ comminatio. *Væ*, inquit, *qui opulenti estis in Sion, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti.* Amos 6. n. 1. & 4. Si propheta tanquam delicatissimas epulas condēnat, quæ ex solo agno, & vitulo conficiuntur; quid diceret, si nostra viueret tempestate, in qua tam multa ciborum condimenta, & irritamenta gulæ excogitantur! Ac si esset, vt cum Satyrographo loquar,

Frugalitas, & conuiniorum temperantia.

——*In solo viuendi causa palato.*

Sed de hac re ad c. 9. differam copiosiùs. Mysticam expositionem de his tribus Annæ muneribus, ac tribus singulorum munerum ternariis, D. Greg. Magnus, Beda, Glos. Hugo Cardin. & alij interpretes prosequuntur. Quibus adde D. Ambr. lib. 1. de Abel. & Cain. c. 8. qui in eo ferè conueniunt, vt in tribus vitulis allatis, & in vno tantùm immolato, vt sequenti num. dicitur personarum diuinarum trinitas, & essentiæ vnitas exprimatur.

D.Gregor. Magn. Beda. Glos. Hug. Card. D.Ambros.

IX. *Ad domū Domini.* Ex hoc loco D. Chrys. hom. 1. de Anna optimum eruit ad omnes matres documentū, vt pueros recens natos, aut certè ablactatos, non ad ludos, non ad nugas, nō ad illiberales, ac seruiles artes, optimæ disciplinæ corruptrices abire patiantur: sed statim ad templum ducant, ad aras sistant, diuino obsequio consecrent, & addicant. Nam si profani homines, iis artibus, quas colunt, filios suos inaugurant; similes ad militiam, pugil ad pugilatum, pāchratiastes ad panchratiū, & sic de cæteris, filios suos inducūt: religiosa mater, quò aliò ducere debet filios suos, quàm ad tēplum, vbi sacra religio colitur, & obseruatur? Imò non solum curare debet, vt templū adeat, sed potiùs, vt templum fiat: iuxta Apostolum, qui mēbra nostra, *templum Spiritus sancti* vocat. 1. Cor. 6. n. 19. Quarè D. Chrys. *An non*, inquit, *absurdum est, nos domum veterem, ruinam minitantem fulcire, pecunias impendentes, fabros accersentes, denique nihil non facientes: domum autem Dei (nam Dei domus esse debet adolescentis anima) ne vulgari quidem dignari cura?* Quod statim optimo exemplo illustrat. Nam qui de captiuitate Babylonica regressi, propriis domibus reædificandis incumbebant; & Dei templum dirutum, atque euersum non curabant; grauissimo verbere famis, & siccitatis à Deo percutiuntur: iuxta illud. *Dicit Dominus exercituum, quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisque in domum suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt cœli, ne darent rorē; & terra prohibita est, ne daret germen suum.* Aggæi 1. n. 9. & 10. Vndè optime argumētatur D. Chrysost. *Si illius*, inquit, *templi neglectus, tantam excitauit irā Numinis; multò magis huius templi neglectus ad iracundiam prouocabit Dominum. Siquidem hoc templum tanto est illo honoratius, quantò plura habet sanctimoniæ symbola.* Igitur Anna & materiale tēplum coluit, illud frequentando; & spirituale, siue mysticum; nempè filium suum, illum in domum Domini adducendo.

Pueri recens nati, Deo consecrandi.

Adolescentis anima Dei templum est.

D.Chrys.

Fame percutiuntur, qui Dei templū dirutum, reædificare non curant. D.Chrys.

X. *Puer autem erat, &c.* Pro infātulo est in Hebræo נַעַר *naghar.* Quod nomen indifferens est ad puerū infantem, & adolescētem iam ephebum exprimēdū. Hoc posteriori modo, pro adolescēte sumitur. Gen. 37. n. 2. *Ioseph, cum sedecim esset annorum, pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer.* Hebraicè, adhuc *Naghar.* Et cap. 41. n. 12. de eodem Iosepho in carcerem coniecto. *Erat ibi puer Hebræus.* In fonte, *Erat* ibi *naghar.* Quibus locis vides Iosephum annos natum sedecim, & eò amplius adhuc vocari *naghar*: quod hic vertitur infantulus. Item Gen. 19. n. 4. *Viri ciuitatis vallauerunt domū à puero vsque ad senem.* In Hebræo, a *naghar* quod tamen ministeriū in infantulos non cadebat. Dauid pugnaturus cū gigante puer dicitur 1. Reg. 17. n. 33. *Non vales*, inquit Saul, *resistere Philisthæo isti, quia puer es.* Hebraicè, quia *naghar.* Et paulò inferiùs n. 42. de eodem Dauide. *Erat autem adolescens, rufus, & pulcher aspectu.* Hebraicè, *naghar.* Item Absalon iam adolescēs, puer appellatur. 2. Reg. 18. n. 5. *Seruate mihi puerum Absalon.* Hebraicè, *naghar.* Denique minister sacerdotis cap. sequenti n. 13. puer dicitur latinè; *Veniebat puer sacerdotis.* Hebraicè, *naghar.* Mitto alia loca, quæ passim in scriptura occurrūt. Priori autem modo pro infante sumitur. Exod. 2. n. 6. Vbi Moyses adhuc infans in fiscella expositus, & corā filia Pharaonis vagiēs, dicitur in Hebræo *naghar.* Et 2. Reg. 12. n. 16. vbi Dauid *deprecatus est Dominū pro paruulo*, non dum septem dies implente. Hebraicè, pro *naghar.* Et Isai. 8. n. 4. vbi de Christo Domino infante dicitur, *Antequā sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam.* Hebraicè, antequàm sciat *naghar.* Et passim alibi. Cum igitur nomen sit indifferens ad infantilem, & iuuenilem ætatem significandam, hoc loco pro puero infante sumendum esse apertè conuincit latinus interpres, transferens, *puer autem erat infantulus* Imò & ex Hebræo colligi potest; vbi illa vox *naghar* repetitur; ac si latinè dicas, puer, puer. In qua repetitione per epizeuxim, crescit significatio, quasi diceretur, valdè puer, sicut Psal. 67. n. 13. *Rex virtutū, dilecti, dilecti,* hoc est, valdè dilecti. Nec obstat quod Rabbi Dauid transtulerit. *Puer autem discutiebat.* Hoc est, vt aliqui interpretantur, inter bonum, & malum discernebat. Nō enim is sensus est; nisi fortè quis dicat, Samuelem in illa tenera ætate rationis vsum accepisse, idque Rabbinum illō significasse; quod tamen sine maiori auctoritate non affirmo. Sensus igitur esse potest, discutiebat, hoc est, auertebat se ab vbere, depulsus iam erat, seu excussus à lacte, alioqui planè infantulus erat. Ex quibus confirmatur quod diximus n. 22. de propria ablactatione Samuelis ab vbere.

Adolescētes in scriptura pueri sæpè dicuntur.

Puer, idem aliquando est quod, infans.

Dicitaliqui Samuele in infantia, rationis vsum accepisse.

Num. 25. Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. ET *immolauerunt, &c.* Scilicèt per sacerdotem, vt patet ex dictis num. 3. Ethnici in natalitiis celebritatibus ab hostiis cædendis abstinebant: teste Varrone lib. de numeris. *Id*, inquit, *moris, institutique maiores nostri tenuerunt; vt cum die natali munus annale genio soluerent; manum à cæde, ac sanguine abstinerēt: ne die, qua ipsi lucē accepissent aliis, demerēt.* Verū, Anna, cui diuinus cultus carior erat hanc superstitiosam pietatē non curabat. Quæres primò, cur tres vitulos afferētes, vnū tantùm immolarint? D. Greg. cōfugit ad mysteriū Trinitatis, in

Cur veteres Ethnici in die natalitio à cæde abstinerent.

D.Greg. *Tres vituli afferebant.*

tur, vnus tantum immolatur Trinitatis, & Incarnationis figura.

in quo tres perſonæ, & vna adoratur diuinitas. Conſuguſſe etiam potuit ad myſterium Incarnationis; quæ cum à tribus perſonis facta ſit; ab vna tantùm terminata eſt: & fortaſsè congruentius, quia in hoc, ac ſimilibus ſacrificiis, Verbi Incarnati ſacrificium figurabatur. Reſponſio tamen literalis eſt, quia vnus vitulus ſacrificio ſatis erat: cæteri conuiuio requirebantur. Deus enim vult, vt quæ ſunt Dei ita curemus, vt nobis neceſſaria non omnino negligamus. Iuxta illud, *Frange eſurienti panem tuum.* Iſai. 58. n. 7. Vbi non integrum panem, ſed dimidium dare iubet, vt notat D. Aug. lib. de ſalutaribus documentis cap. 5. in tom. 4. *Cautè,* inquit, *prudens diſcretionem eleemoſynæ; ita vt vtrique, dantiſcilicet, & accipienti ſit ſolatium.*

Eleemoſyna diſcreta. D. Aug.

II. Quæres ſecundò. Cur potiùs vitulum, quàm agnum immolarint? Dices, quia agni nomine offerebant Samuelem, qui morum ſuauitate, agni manſuetudinem, & innocentiam referebat; non minus certè, quàm Iſaac, quem D. Chryſ. orat. de decollatione Bap. quæ habetur in Bibliotheca homiliarum tom. 4 de Sanctis, agnum appellauit. Loquutus enim de Abraham Deo conuiuium apparante. Gen. 18. n. 7. *Feſtinanit,* inquit, *ad boues, attulit vitulum, vt acciperet agnum.* Quaſi offerendo vitulum, agnum impetraret, hoc eſt, Iſaac. Reſpondebit iterum aliquis, obſuturum præſagium; fore vt Samuel vituli robur ad ſuſtentandum populum imitaretur. Quemadmodum, & ipſe Samuel Sauli in regem electo, armum, ſeu tibiam, vt vertit Aquila, epulandam appoſuit 1. Reg. 9. n. 24. Nam *ſicut tibia,* inquit Theod. q. 21. *portant totam molem compacti corporis, & firmiter ſuſſulciunt; ita etiam regnum robur ſuſtinet totum corpus reipublicæ, & non ſinit cadere.* Propius tamen ad literam reſpondeo, idcircò vitulum obtuliſſe, quia hæc erat propria victima nobilium, ac diuitum, qualis fuit Eleana, vt num. 1. dictum eſt: à diuitibus enim Deus vitulos, ſiebat à pauperibus turtures tantùm, aut pullos columbarum; à pauperrimis exiguam ſimilam oleo perfuſam exigebat. Nam vt bene Theod. q. 1. in Leuit. *Deus,* loquit, *temperatam pro cuiuſque facultatibus condit legem.*

Quare vitulus, & nō agnus immolatur. D. Chryſ.

Theodoret.

Vitulus erat nobiliū victima.

Theod.

III. Quæres tertiò, quo ſacrificij genere vitulus oblatus fuerit, in holocauſtum ne, an in hoſtiam pacificam, an tandem in ſacrificium pro peccato? Hæc enim tria ſacrificiorum genera ſupra num. 4. ſatis iam diſtinximus, & explicauimus. Reſpondet in primis Abul. & rectè, non fuiſſe ſacrificium pro peccato; quia hoc ſacrificiū magna cum exultatione pro nato puero fiebat; illud autē pro peccato cum lacrymis, & mœrore. Vnde in eo nullus olei, ac thuris vſus permittebatur: vt Theodor. proximè citatus aduertit. *Sacrificium,* inquit, *quod offerri ſolebat pro peccato, ſine thure, & oleo offerebatur, carent enim alimento lucis, qui ſedent in tenebris peccati; & qui lugere debent, expertes ſunt lætitiæ: neque praditi ſunt odore bono, qui nequitiæ fœtorem minimè reliquerunt.* Et paulò inferius breuioribus verbis eandem ſententiam concludit. *Oleum,* inquit, *lætitiam indicat; thus autem ſuauem odorem; quorum vtroque priuatur peccatum.* Superest igitur, vt fuerit hoc ſacrificium, vel holocauſtum, vel hoſtia pacifica, vt idem tradit Abul. Et quanuis vtrum ex his fuerit, non definiat, mihi videtur fuiſſe holocauſtum; tum quia holocauſtum erat Deo gratius; iuxta illud, *Holocauſtum tuum pingue fiat.* Pſal. 19. n. 4. ſeu vt eſt in Hebræo, *Incineretur.* Hoc eſt igne de cælo lapſo in cineres redigatur; quod erat longè clariſſimum diuinæ acceptationis indicium, vt annot. 6. ſect. 1. aduertimus; tum etiam, quia holocauſtū erat præſenti actioni congruentius: ſicut

Quo ſacrificij genere vitulus oblatus fuerit. Abul.

Theod. *Sacrificium pro peccato ſine thure, & oleo ſiebat.*

Peccatoris tenebræ.

Holocauſtū reliquis ſacrificiis Deo gratius.

A enim tota victima in holocauſto comburitur; ita totus Samuel in diuinum obſequium tradebatur; nimirum in ſtatum Leuitarum, & Nazaræorum. Neque enim plures tunc erant ſtatus religioſi. Itē in omnem vtriuſque ſtatus actionem, vt num. 11. oſtendimus. Tandem in omne vitæ ſuæ tempus, à prima infantia ordiendo, iuxta illud, *Vt maneat ibi iugiter,* id eſt, perpetuò, vt n. 28. latius explicabo.

IV. *Et obtulerunt, &c.* Hæc fuit præcipua Annæ oblatio; cuius cauſa in templum venerat. Vnde D. Chryſoſt. homil. 2. de Anna. *Aſcendit,* inquit, *in templum, & agnellum induxit in ouile; ac vitulum perduxit ad armentum, & in pratum roſam à ſpinis liberam, roſam, inquam, quæ nunquàm marceſcit, ſed flores B perpetuò; quæque poſſit ad ipſum vſque cælum exilire; cuius fragrantia in hodiernum vſque diem iuuantur, ac reficiuntur omnes, qui terrarum incolūt orbem.* Vbi obiter nota, licet roſa, quam natura gignit, citiſſimè exareſcat, iuxta illud Mantuani,

D. Chryſ.

Samuel quaſi roſa Deo oblata.

Mantuan.

Mirabar celerem fugitiua ætate rapinam,
Et dum naſcuntur conſenuiſſe roſas.

Tamen roſa, quam Anna, hoc eſt, gratia, produxit, perpetuò vernantem aliàs roſas natiuis incluſas ſpinis, inhorreſcere: hanc vnam paternis aulſam delitiis, quas veras ſpinas eſſe dixeris, iucundius purpuraſcere. Nota prætcrea, Samuelem agnellum primùm, & vitulum appellari: vt in agnello eius innocentia; in vitulo eius patientia exprimatur. Eandem Samuelis cum agno ſimili- C tudinem vſurpat D. Petrus Damian. lib. 6. Epiſtolarum epiſtol. 17. & in ordine 105. Vbi obſeruat, Deum in lege veteri, & boues, & agnos ſibi immolari præcepiſſe, in typum illius prouidentiæ, qua homines, in qualibet ætate, modo ſenili, modo puerili, ſuum in obſequium admittit. *Vt alios,* inquit, *ad ſe trahat grandæua iam ſenectute maturos; alios iuuenilis incrementi vigore robuſtos; iſtos ſellat primò pubeſcentis adoleſcentiæ decore vernantes; illos autem ab ipſo pueritiæ lactentis exordio, velut de nido pullos, educat implumes.* Et aliis exemplis, quibus vtitur, omiſſis, *Samuel,* inquit, *puerulus, tanquam tener agniculus cum tribus farinæ modiis, & amphora vini, menſæ Domini, vt ita loquar, apponitur, dum Heli ſacerdoti, & templo Dei à parentibus dedicatur.* Et ſtatim, idem ferè dicens de Baptiſta, rationem D reddit, cur hic Deo agnus offeratur; *Vt eo,* inquit, *Dominus velut epulo ſuauis edulij, delectabiliter ſaginetur.* Alij quidem agni Deo ſæpè nauſeam afferebant, hic ſaginam.

Samuel agnellus, & vitulus, ob innocentiam, & patientiā nuncupatur. Petr. Damian.

Et ſenili, & puerili ætate homines ad ſe trahit Deus.

Baptiſta Deo, vt agnus, offertur.

V. Vnde D. Chryſoſtom. homil. 1. de Anna comparat inter ſe duplex Annæ ſacrificium, vnum ex vitulo, alterum ex puero oblatum; & hoc poſterius priori anteponit. *Geminum,* inquit, *ſit ſacrificium. Et erat vitulus ille irrationalis, hic rationalis; & illum quidem ſacerdos immolauit, hunc verò dedicauit mulier; eratque mulieris victima melior, quàm hoſtia, quam obtulit ſacerdos, propterea quod hæc fuerunt viſcerum facta eſt immolatrix.* Maior adhuc huius ſacrificij excellentia deprehenditur ex eo, quod ſacrificio Abrahæ à D. Chryſoſtom. non ſolùm E conferatur, ſed etiam præferatur. *Imitata eſt,* inquit, *Anna patriarcham Abraham; cumque illo certamen ſuſcepit; ſed ille quidem filium receptum reduxit de monte; hæc verò reliquit in templo, vt ibi perpetuò maneret.* Et quidem vtriuſque ſacrificij æqualitas in eo cernitur; quod ſicut Abraham filium ſuum morti temporali deſtinauit; ita & Anna ſuū morti ciuili; quæ prætetquam quòd nihilo ſit facilior, quàm illa, eſt præterea diuturnior. Mortem autem ciuilem appello illam, quæ conſiſtit in perpetua abdicatione à rebus ciuilibus, & traditione ad diuina obſequia. Hæc enim mors diu exerui-

D. Chryſ.

Anna, & Abrahami ſacrificia cōparantur.

Anna ciuili morte mulctauit filiū offerendo.

ciat; illa vnico momento exforbetur. Inæqualitas verò vtriusque sacrificij patet in eo, quod Abraham suum filium incolumen reduxit; Anna autem in tabernaculo reliquit, suis delicijs perpetuò caritura.

VI. Quare D.Chrysost. citatus, meritò ignorat, filiom ne, an matrem priùs admiretur? *Cum soleant,* inquit, *indignari pueri, quoties à lacte depelluntur: nec ipse puer ægre tulit à matre diuulsus; sed ad Dominum respexit, qui matrem crearerat. Nec ipsa mater doluit à puero seiuncta: propterea quod naturalem affectum vicit interueniens gratia; & vterque se alteri commune existimabat.* Quod statim egregia similitudine declarat. *Quemadmodum*, inquit, *eodem in loco fixa vitis in longum produxit palmites, & vua multo interuallo pendens cum radice habet commercium. Itidem & in hac accidit fæmina, quæ in vrbe manens vsque ad templum extendit suum palmitem: atque illic vuam suspendit maturam: nec interuallum illud vllum attulit impedimentum: cum charitas, quæ secundum Deum est, puerum matri copularet.* Et paulò inferiùs addit, matrem se ipsam dedicasse cum puero, & solido quodam naturæ affectu se ipsam templo alligasse, vt vbi filius corpore manebat, ibi & mater animo maneret: & vbi mulieris thesaurus claudebatur, ibi, & mulieris cor includeretur.

D.Chrys.

Anna sicut vitis Samuelē in templo velut vuam suspendit.

Matris cor vbi, filij corpus.

VII. Igitur parentes Samuelis obtulerunt puerum sacerdoti Heli optimis documentis ad pietatem imbuendum. Vnde Phil. Iudæus in antiqnitatibus Biblicis refert, populum huius oblationis nouitate excitum, conuenisse ad sacerdotem Heli, cum tympanis, & choris, alijsque instrumentis musicis, illique obtulisse Samuelem, vt staret ante conspectum Domini, eumque vnxisse in prophetam, dicentes, *Viuat propheta in plebe, & in longo tempore sit lumen genti huic.* Quanuis autem Anna, filium sacerdoti obtulerit; tamen in eu non sistebat; sed altiùs erecta animo, vni Deo consecrabat. Vt D.Chrysostom. homil.21. in epistol.ad Ephes. rectè expendit. *Neque enim*, inquit, *Heli erat ex iis, qui admodùm possent eum fingere, & efformare. Quomodo enim qui nec suos potuit filios?* Quare opportunè monet quamlibet matrem, vt Annam hac in parte imitetur. *Peperisti*, inquit, *filium: imitare Annam Disce, quid illa fecerit. Eum statim deduxit in templum. Quæ nam vestrum non maluerit filium suum esse Samuelem, quam millies Regem totius orbis terræ? Et quomodo, inquis, potest fieri talis?* Et statim respondet, *si Deo quemadmodùm Samuel à prima infantia consecretur.* Vnde colligit, quam necessarium sit filiis optimè educandis prouidere; eosque à profanorum hominum vsu ad sanctorum consuetudinem auocare.

Philo.

Heli sacerdoti offertur Samuel cum tympanis & choris.

D.Chrys.

Aliis matribus Anna imitanda proponitur.

VIII. Itaque Samuel maternis vberibus auulsus, cælestibus delicijs fruebatur; matrem antequam nosset, pro Deo relinquens; vt meritò cum Dauide gloriari posset. *In te proiectus sum ex vtero.* Psalm. 21. n.11. & illud vsurpare. *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.* Psal. 26. num.10. Quare non immeritò dicitur sopetiori numero, *adhuc infantulus*: seu, vt habet Chaldæus, *adhuc lactens*: quia licet iam esset à materno lacte depulsus; tamen cælestium consolationum lacte pascebatur. Vt in eum paulùlum detorqueri posse videatur illud Isai. cap.60 num.16. *Mamilla regum lactaberis.* Hoc est, suauissimo diuinæ consolationis nectare, quod Dei seruis, qui planè Reges sunt, propinatur.

Infans ab vtero, & vbere, Deo oblatus.

Diuinæ consolationes Regum mamillæ sunt.

Num.26. Et ait Anna: Obsecrò mi Domine, Viuit anima tua Domine: Ego sum illa mulier, quæ steti coram te hic, orans Dominum.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. O*Bsecro mi Domine, &c.* Non exprimit quid petat. D.Chrysost. Carthus. & Abulens. dicunt petere, vt sacerdos audiat. seu quia narratura erat rem magnam, quæ proinde magnam sacerdotis attentionem postulabat: seu quia sacerdotem alloqui non audebat, nisi præhabita ab eo loquendi facultate: quo pacto Samuel Saulem alloquututus. *Sine*, inquit, *me, & indicabo tibi, quæ loquutus sit ad me Dominus nocte.* 1. Reg.15.n.16. Vbi Procop. *Quanquam*, inquit, *Propheta sit, tamen regem alloquuturus liberè, loquendi copiam petit.* Imò, & Christus Dominus Pharisæum, a quo fuerat conuiuio exceptus, non nisi præhabita venia alloquitur. *Simon*, inquit, *habet tibi aliquid dicere.* Luc.7. num.40. illòque annuente, *Magister dic*, rem exposuit. In quem locum rectè Iansenius, cap.48. suæ concordiæ; *Reprehensurus*, inquit, *Dominus Pharisæum, qui ipsum inuitarat; non mox in illum inuehitur, sed hospiti suo ciuiliter deferens, prius dicendi facultatem postulans, paradigma deinde proponit. Qua in re exemplum ciuilitatis etiam viris Ecclesiasticis non negligendæ reliquit.* Et quanuis in propositis exemplis æqua ratio non sit, atque in Anna, quæ nihil asperum dictura erat; tamen humilitatis causa, & suæ in sacerdotem obseruantiæ, fandi copiam precatur. Verum Lyran. Interlineal. & Hugo, sentiunt petere, vt sacerdos infantem in suam fidem, disciplinamque suscipiat. Nec opus fuit, vt Anna verbis perficeret orationem, quam gestu ipso, obiectuque infantis, quē brachiis præsentabat, quodammodò supplere videbatur. Vt cū quis librum alteri porrigit; cape, inquit, non addendo librum. Vtraque expositio congrua videtur.

D.Chrys. Carthus. Abul.

Quand fuerit Annæ obsecratio.

Procop.

Vrbanitas in alloquendo sacerdotes, & reges, habita prius facultate.

Iansē.

Lyr. Interlin. Hug.

II. *Viuit anima tua, &c.* Iurabant olim Ethnici per vitam eorum, quos maximè diligebant, vt tradit Alex. ab Alexandr. lib.5. gen. dier. cap.10. Nimirum parentes per vitam filiorum; & Ciues per vitam Imperatorum; iuxta illud Mantuani Æneida.9.

Per caput hoc iuro, per quod Pater ante solebat.

Et illud Ouid.3. de Ponto.3.

Per matrem iuro, Cæsareumque caput.

Iuramentum verò per Cæsares apud Ethnicos religiosius erat, quàm per Deos: iuxta illud Tertul. in Apolog. cap.28. *Citius*, inquit, *apud vos per omnes Deos, quàm per vnum genium Cæsaris peieratur.* Vnde argumentum sumit ad vanam illorum religionem illudendam, qui magis homines, quàm eos, quos loco numinum habebant, reuerebantur. *Maiori*, inquit, *formidine, & callidiore timiditate Cæsarem obseruatis, quàm ipsum de Olympo Iouem.* Verum ea religione paulatim exolescente, & multis per ipsus quoque Cæsares peierantibus, Francorum Reges lege cauerunt; nequis per vitam regum in posterum iuraret: vt omne periculum peierandi in posterum tolleretur; vt refert Pamelius Tertulliani interpres in cap.32. Apolog. Vide quanto iure Deus prohibeat, ne suum nomen in falsitatis testimonium afferatur; quando etiam homines suo quoque nomine confirmari mendacia nequaquam patiuntur.

Mos iurandi per alterius vitā, & caput.

Alex. ab Alex.

Virgil.

Ouid.

Iuramētum per Cæsares, religiosius, quàm per Deos.

Tertul.

Lege cautū apud Francorum Reges nequis per vitam Regū iuraret.

Pame.

III. Verum similia iuramenta per vitam aliorum etiam

Per alterum vitã iurare colligitur ex veteri testamento. etiam in sacris literis reperiuntur. Nam in veteri testamento Iosephus iurauit per salutem Pharaonis Genes.42.n.15. Abner per animam Saulis.1.Reg.17. n.55. Dauid per vitam Ionathæ.1.Reg.20.n.3. In nouo autem testamento D. Paul.per vitam spiritualem Corinthiorum iurauit. *Quotidie*, inquit, *morior per vestram gloriam, fratres*.1. Corin.15.n.31. Vbi legenda non est propositio, *propter* quæ in aliquibus Bibliis reperitur; sed, *per*, quæ est in Vulgata: & quandam iurandi formam importat: vt D. Basil.ser.1. in Ps.14.D.Aug.epist.89. ad Hilarium,Nicetas Nazianzeni interpres in orationem de Machabæis n.11. Suar. tom.2. de Relig.tract.2.de iuramento lib.1.cap.2.n.7.& Salmeron ibi disp.24.ad 3.dubium interpretantur.Similiter igitur, & Anna hoc loco iurat per vitam sacerdotis, quem maximè venerabatur. *D. Basil. D Aug. Nicetas. Suar. Salmer.*

IV. Sed dices, quæ fuit necessitas iurandi; sine qua non licet homini fideli iuramentum vsurpare? Vnde D. Hier. in cap.5. Matth. *Euangelica*, inquit, *veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit*.Et Theophylactus ibid.*Iurare*, inquit, *& adiicere amplius nil etiam, vel non,a diabolo est*. Et D.Basil. citatus monens,ne quis iuret,ne se absque præsidio iuramenti indignum fide existimare videatur. *Ipsam*, inquit,*per se veritatem studeto exprimere, simplici, ac nuda vsus assensione. Turpe enim, & omnino stultum, se se, vt fide indignum accusare, & ad iuramenti securitatem confugere.* Quæ omnia intelligenda sunt de iuramento sine necessitate. De quo Sapiens. *Sicut seruus*, inquit, *interrogatus assiduè, a liuore non minuitur; sic omnis iurans,& nominans, in toto à peccato non purgabitur*.Eccles.23. n.11. Hoc est, sicut seruus assiduè tortus, & flagellatus; perpetuis vibicibus inscribitur: ita iurans perpetuis suppliciis à Deo coercetur. Vbi D.Chrys. homil.10. in Acta obseruat, non esse sermonem de peierante, sed de iurante, vtique sine necessitate. *Non periurium*, inquit, *hoc loco, sed iuramentum amouendum admonet apposita illi pœna*. Quasi non solum peierandi; sed etiam iurandi leuiter, & sine necessitate peccatum dignum sit, quod perpetuis pœnis refrænetur. Sublata enim iorandi necessitate, qua reuerentia diuinum nomen assumetur? sine reuerentia verò diuinum nomeo vsurpare, quis non videt, quantum sit malum? Vnde D.Chrysost. citatus. *Et tu quidem*, inquit, *si dilexeris quempiam, ad nomen illius excitatior efficeris: Deum autem sic continuo vocas, quasi nihil.* Et paulò post. *Si alicuius*, inquit, *viri reuerendi memor es sine reuerentia, contumeliam putas:Deum autem circumferens, non solum sine reuerentia, sed etiam intempestiuè, nihili ne facis rem illam?* *D.Hier. Iurare sine necessitate, non licet fideli. Theoph. D.Basil. D.Chrys. Qui iurant, supplicia à Deo afficiuntur. Peierantes Deo irreuerentes.*

V. Cum igitur ab omni iuramento maximè abstinendum sit,nisi vehemens vrgeat necessitas:quorsum Anna hoc loco ius iurandum assumat, nulla causa impellente? Facilè aliquis se expediet, cum D. Basilio citato, dicens, illas, ac similes formas affirmandi,non esse iuramenta, *sed remedia persuadendi.* Cui responsioni non acquiesco; cum planè illa verba iusiurandum includant, vt ex vsu scripturæ; & sensu interpretum constat,& D.August. loco citato præcipuè aduertit. Imò quæ alia esse possunt persuadendi remedia, nisi iuramenta? Fateor igitur Annam hic iurasse: & addo maximam iurandi necessitatem interuenisse; vt miraculum de natiuitate Samuelis apud sacerdotem, publica, & iurata auctoritate firmaretur. Quemadmodùm, & modo in Ecclesia,sanctorum miracula,& exempla ad fidelium ædificationem publico iureiurando consignantur. *Qualenam fu: : Anna iurandi. D.Basil. D August. Iurauit Anna,vt miraculũ de Samuelis natiuitate confirmaret.*

VI. *Ego sum illa mulier, &c.* Non iam addit, *infelix*;

A *nimis*,vt n.15.sed potiùs adderet,nisi loquendi parcitas prohiberet, felicissima, cum videat se sui compotem voti factam, filium impetrasse, quod maximum beneficium ducebat. Eua nato Cain primogenito suo dixit, *Possedi hominem per Deum*. Genes.4.n.1. Oleast. ex Hebræo transfert, *Acquisiui virum, & Deum*. Quasi diceret, comedendo pomum Deum perdidi: gignendo filium Deum recuperaui, quia dum mihi Deus tantum beneficium præstitit; planè mihi videtur in pristinam mecom gratiam, & amicitiam rediisse. Si Cain naturaliter natus, & scelerate victurus, tantam attulit matri iucunditatem, vt Deum sibi iam demeruisse videretur; quantam Samuel afferre po- *Oleast. Qualẽ Caimus Eua, Samuel Anna tulerit iucunditatem.*

B tuit, & natiuitate, & sanctitate prodigiosus? Mulier igitur illa, eadem dicitur,quæ antea fuerat, si naturam attendas, sed quantum mutata ab illa, si diuinam gratiam, & beneficentiam spectes?Notat verò D.Chrysostom. homil.2.de Anna,Annam felici rerum euentu non intumuisse, nec sacerdoti insultasse? *Non dixit*, inquit, *Ego sum illa mulier, cui tu exprobrasti, quam maledictis impetisti, quam velut ebriam derisisti: ideoque Deus tibi declarauit me non esse vinolentam; te verò crimen hoc temerè mihi impegisse: nihil huiusmodi verborum asperum dixit. Sed multa cum mansuetudine loquitur. Quanquam cum haberet rerum euentum sibi patrocinantem, iure potuisset exprobrare sacerdoti. quod eam temerè, ac sine causa incusasset. Nihil horum facit; sed tantum commemorat Dei erga se beneficentiam*. Nec immeritò. Ita se Anna temperauit; vt quam animi moderationem in *Felici eu ētu non superbire. D.Chrys. Anna mansuetudo, idem in aduersis, & prosperis animus.*

C calamitate retinuerat, eandem in prosperitate retineret. Verba quæ sequuntur,ex dictis ad num.10. innotescunt.

Num.27. Pro puero isto oraui,& dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulaui eum.

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Ro puero isto*, &c. Abulens. existimat nunc primum cognouisse sacerdotem, quid Anna à Deo postulasset. Sed non assentior; iam enim id sciebat sacerdos, vt n.17. aduerti. Et hic vlterius *Abul.*

D confirmo; quia sic miraculi fides certior reddebatur. Sciens enim sacerdos filium ab Anna postulatum; & nunc videns natum, diuinitus concessum non dubitaret: neque alios ea de re dubitare pateretur. Accedit, quod mulier, voluit se notam reddere sacerdoti, à signis:vno, quod steterit coram illo orans. Sed hoc satis non erat,quia multæ aliæ fortasse pariter steterunt. Alterum verò aliquantulum euidentius, quod scilicet ab ipso sacerdote existimata, & appellata fuerit temulenta, prudens tacuit ipsa Anna:vt notauit D. Chrys. ne sacerdoti exprobrare videretur:ergo debuit adhibere hoc tertium, quod pro filio orauerit: ergo *Anna acceptum beneficium manifestat sacerdoti. D.Chrys.*

E hoc erat notum sacerdoti. aliàs ex illo sacerdos in cognitionem Annæ non veniret. Sed cur Anna,& se, & beneficium à Deo acceptum manifestare voluit sacerdoti? Optimè respondet D. Chrysost. hom.2.de Anna,quia cupiebat *illum in agendis gratiis habere consortem: quemadmodum priùs habuerat in precando*. Grati enim animi est,nó solum se ipsum reddendis gratiis impendere,sed omnes quotquot potest,ad id muneris excitare. *D.Chrys. Animi gratitudo.*

II. *Dedit mihi Dominus petitionem*, &c. Petitionem posui pro re petita, more scripturæ, vtentis sæpè nomine abstracto pro concreto, vt Riber. in cap. *Riber.*

5.Oseæ

5. Oseæ n. 4. obseruat. Nihil præterea est in hoc numero, quod expositione indigeat. Duo, quæ illustrationem requirunt. Vnum, Annæ comitas, & A facilitas. Nam suæ felicitatis socios habere voluit, quæ suam calamitatem sibi vni reseruauit. Patet, quia iniurias à Phenēna acceptas nemini aperuit: beneficia à Deo obtenta sacerdoti communicauit. Quod D. Chrys. loco cit. rectè obseruat. *Cum*, inquit, *affligeretur, nemini suam aperuit calamitatem; ne sacerdoti quidem dixit, æmulam habeo mulierem, quæ mihi exprobrans, conuitiansque, chorum habet liberorum. At postea quam id vulnus sustulit, Deo dante, quod postularat: tum demum Dei beneficentiam aperuit sacerdoti*. Qua benignitate nulla maior, vt quis suæ secum mala concoquat; bona in alios transfundat.

Nemini calamitates, multis felicitates reuelare.
D. Chrys.

B

III. Alterum illustratione dignum est, immensa Dei liberalitas; quæ triplici ex capite innotescit. Primo, quia pro exiguo pretio multum tribuit. *Oraui*, inquit Anna, *& dedit mihi Dominus petitionem meã*. Quasi solæ preces sint pretia, quibus à Deo beneficia emuntur, iuxta illud Euæ paulò ante citatum. *Possedi hominem per Deum* Gen. 4. n. 1. seu, vt etiam legit Oleast. *Emi virũ à Domino*. Et statim exponit, *quia forte*, inquit, *Dominum pro filio deprecata est, & precibus emit*. Quis vnquã oblatis pecuniis, tã facile suas merces vendit, quã Deus oblatis precibus sua beneficia? *Omnes sitientes*, inquit Propheta, *venite ad aquas: & qui nõ habetis argentum properate, emite, & comedite. Venite, emite absque argẽto, & absq; vlla commutatione vinũ, & lac*. Isai. 55. n. 1. In quem locum D. Gr. Naz. orat. 40. in sanctũ bapt. *O miram*, inquit, *beneficentiæ celeritatẽ! ô facilẽ contrahẽdi rationẽ! Hoc bonũ solo voluntatis pretio emendũ tibi proponitur. Appetitionem ipsam Deus ingentis pretij loco habet: sitit sitiri, cum ab eo beneficium petitur, beneficio ad ducit: prompta, munifica, atque prolixa natura est: iucũdius dat, quam alij accipiunt*. Nec minus grauiter Clem. Alex. in exhortatoria ad gentes, tractans eundem Isaiæ locum, Deum loquentem sic inducit. *Solummodo*, inquit, *ô fili patrem sitias, Deus tibi gratis ostendetur, non cauponatur veritas*.

Dei liberalitas, & orationis efficacia.
Oleast.
Precibus, tanquã pretio, Dei beneficia emũtur.
C
D. Greg. Naz.
Clem. Alex.

IV. Secundò patet diuina liberalitas; quia postulata non differt, sed statim cõfert. Nam vbi primum Anna in tabernaculo orauit, filium statim impetrauit. Quod si iam antea filium precata fuerat, neque tamen consequuta: peculiaris ratio ad maiorem ipsius Annæ vtilitatem intercessit, vt notat D. Chrysost. citatus homil. de Anna. *Hanc*, inquit, *ob causam Deus distulit partum, vt hanc augeret voluptatem: vt mulierem redderet illustriorem*. Alioqui diuina liberalitas nostras preces anteuertit, & antequam oretur, exoratur. Pater in prodigo, qui antequam postularet, quod postulare decreuerat, à Patre liberaliter donatur Luc. 15. n. 22. Nam vt bene D. Petr. Chrysolog. serm. 3. *Tardam*, inquit, *misericordiam Pater nescit*. Sine mysterio non est, quod Petrus, & Ioannes ingressuri quidem templum ad horã orationis nonã, sed nondum ingressi, hominem ab vtero claudum, mendicantem, non alia stipe, quam ipsa sanitate donarunt. Actor. 3. à n. 1. Cur non potiùs post egressum è templo, quàm ante ingressum, miraculum illud ediderunt; nisi, vt diuina liberalitas Apostolorum preces anteuertẽs ostenderetur? Sic exponit D. Chrys. in fine 1. tom. fet quodam in cap. 5. Sap. *O gloriosum*, inquit, *meritum Apostolorum, qui ante in templo operantur, quam ipsi Dominum deprecentur: ante virtus ostenditur, quàm oratio ad Dominum præmittatur: effectus preces præueniunt: virtutes desideria antecedunt: nec expectatur, vt vota ad Dominum præmittantur: quia Dominus ipse ante efficit, quam oretur*. Neque solum Deus orationem præuenit, sed etiam accessum ad orationem.

D
D. Chrys.
Deus non differt postulata.
D. Petr. Chrysol.
Prodigus prius quàm postularet, à patre donatur.
E
Deus Apostolorũ preces anteuertit.
D. Chrys.
Apostolorum meritum.

A Nam *cum longe adhuc esset filius prodigus, accurrens pater cecidit super collum eius* Luc. 15. n. 20. In quem locum D. Hier. in epist. 146. ad Damasum. *Antequam*, inquit, *dignis operibus, & vera pænitẽtia ad Patrem rediret antiquum, Deus ad eius præcurrit aduentum: & reditum filij sui uniorus anticipat*. Et nota in eodem loco, peccatoris ad Deum accessum, explicari per verbum, eundi, *Ibo*, inquit, *ad patrem meũ*: & per verbum veniendi. *Surgens venit ad Patrem suum*. Luc. 15. n. 18. & 19. At verò accessum Dei ad peccatorem explicari per verbum accurrendi. *Accurrens, cecidit super collum eius*. Ibidem n. 20. Quasi multo velocior Deus ad peccatorem, quam peccator ad Deum festinaret.

D. Hieron.
Accessus peccatoris ad Deum tardior, quam Dei ad peccatorem.

B V. Tertiò diuina liberalitas inde patet, quod maiora votis largiatur. Nam Anna filiũ petiit, & prophetam recepit. Non aliter olim Zacharias, cum loquendi vsum à Deo obtinere vellet, vsum accepit, & prophetãdi, vt notat D. Ambr. in exp. 1. Luc. *Vide*, inquit, *quam bonus Deus, & facilis indulgere peccatis, non solum ablata restituit, sed etiam insperata concedit: ille dudum mutus prophetat*. Prodigus ille de quo proximè, postulare tantùm volebat, vt inter mercenarios haberetur. *Fac me sicut vnum de mercenariis tuis*. Vbi supr. n. 29. Et tamen à parente inter filios adnumeratur, vt notauit D. Ambr. in Gloss. citatus. *Pater*, inquit, *occurrens non contentus minora cõcedere, pristina filiorum dignitati restituit; nec iam de mercede conductoris, sed de hereditate facit cogitare parentis*. Promisit olim Deus Moysi, fore, vt virga eius, quem in summum sacerdotem elegisset, germinaret; quæ postea non solum germinauit, sed etiam, vt Num 17. n. 8. scribitur. *Turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis in amygdalas deformati sunt*. In quem locum Orig. homil. 9. *Vnum*, inquit, *promisit Deus fructum in virga, & plures dedit*. Et paulò post. *Promissionem*, inquit, *suam Deus in quadruplum dedit, & multo plura, & pretiosiora largitus est, quàm promisit*. Iacob filium suum Iosephum videre tantum cupiebat. *Sufficit*, inquit, *mihi si adhuc Ioseph filius meus viuit: vadam, & videbo illum antequam moriar*. Gen. 45. n. 28. Et nihilominùs Deus ad ipsum Iacobum. *Descende*, inquit, *in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi*. Gen. 46. n. 3. Vbi D. Chrys. hom 63. *Vide*, inquit, *quomodo ea, quæ iustus ille desiderabat: ea illi Deus pollicetur, imò, & multo maiora. Liberalitate enim sua nostras petitiones transcendit*. Simile quid accidit impio illi seruo, qui solum petebat, vt sibi patientia ad tempus præstaretur: & nihilominùs bonus Dominus *omne debitum dimisit illi*. Matt. 18. n. 27. Vbi D. Chrys. hom. 27. in Genes. *Bonus*, inquit, *Dominus misericors, nostrique curam agens, non solum quantum petiit, sed quantum, ne cogitare quidem ausus fuit, dedit*. De qua re iam supra diximus, infráque dicemus.

Deus maiora nobis concedit, quam ipsi postulamus.
D. Ambros.
D. Ambr.
C
Deus in largiẽdo liberalior, quam in promittẽdo.
Orig.
D
D. Chrys.
D. Chrys.

Num. 28. Idcirco, & ego commodaui eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. Et orauit Anna, & ait.

E

EXPOSITIO LITERÆ.

I. COmmodaui eum. Vatabl. duplicem sensum elicit; *idcirco donaui*, vel *idcirco voui*. Sed hic posterior sensus loco non quadrat. Quia illa particula causalis, *idcirco*, significat, Annam commodasse filium, eo quod accepisset; Anna vero non vouit filium, eo quod accepisset; sed antequam accepisset. Prior igitur sensus germanus est, quẽ exprimit Chal

Vatabl.
Commodare non significat vouere, sed tradere, vel donare.

Chaldaica translatio, vtens verbo tradendi. *Tradidi*, inquit, *eum*, nec non & 70. transferentes præsenti tempore, *commodo eum Domino*. Quod intelligi non potest de voto, cum fuisset aliquot ante annis iam emissum, sed de traditione eo die facta.

II. Cæterum, vt hæc traditio melius declaretur, necesse est, vt verbum latinum commodandi, & verbum Hebraicum שאל *Scaal*, quod hic ponitur expendatur. Primò igitur D. Chryſ. hom. 2. de Anna, sic interpretatur, vt commodare sit idem, quod soluere debitum, seu restituere. Nam laudans Annæ modestiam dicentis, *commodaui eum Domino. Vide*, inquit, *quam sit modesta. Ne putes*, inquit, *me magnam rem, aut admirandam facere, quod infantem dedico; non ego huius benefacti sum auctor, sed persoluo debitum. Depositum accepi, & hoc ei restituo, qui dedit.* Optima esset interpretatio; si verbū aut latinum, aut hebraicum eam significationem haberet. Sed eam fateor, non inuenio. Nam commodare, non tam significat tradere rem iam acceptam: quam tradere rem iterum accipiendam.

D.Chryſ.

III. Secundò igitur significat verbum commodandi, dare aliquid ad vsum, vt notat Abul. retinendo dominium. Ita vt eadem numero res, quæ commodatur; licet ad vsum pertineat commodatarij, sub dominio tamen commodantis conseruetur; vt non solum apud Theologos morales, sed etiam grammaticos latinos videre est. Merito igitur Anna dicitur commodare filium suum Domino; quia sic enim non amittebat, sed potiùs conseruabat. Nam si de illis quæ amicis dantur, dixit non insciè Poeta:

Commodare est dare ad vsum retēto dominio.

--Quas dederis solas habebis opes.

Maiori iure dici id potest, de iis, quæ Deo offeruntur. Dauid Christum Dominum in cælū ascendentem, sic alloquitur. *Accepisti dona in hominibus*. Ps. 67. n. 19. Quem locum D. Paul. ita transtulit, *Dedit dona hominibus*. Ephes. 4. n. 8. Quasi munera, quæ homines Deo offerunt; eadem a Deo hominibus conferantur. Idem vates, *Benedictionem*, inquit, *dabit legislator*. Ps. 83. n. 8. In Hebræo est. *Benedictionem induet doctor*. Quasi qui bona aliis impertitur, bonis etiam multiplicatis induatur. Nam verbum *induet*, quandam multitudinem, & abundantiam significat. Sed de hac re multa suo loco. Sic igitur & Anna Deo filium commodando, retinet, non amittit. Hinc est, quod pia mater in digressu à filio, quem in templo relinquebat, non dicatur hoc loco lacrymasse. Quid hoc est, ò Anna? filium deseris, seu potius vendis in perpetuam seruitutem sine lacrymis, quem à Deo tam multis lacrymis emisti? Ita planè, inquit, quia quem in templo desero, mecum defero. Mihi non perit, qui Deo incipit viuere. Mortuo quondam Iacobo in Ægypto, filij eius solos septem dies in lacrymis posuerunt. *Planctu magno*, inquit textus, *atque vehementi impleuerunt septem dies*. Gen. 50. n. 10. At verò Ægyptij septuaginta dies in lacrymis collocarunt. *Fleuitque eum Ægyptus septuaginta diebus*. Ib. n. 3. Cur quæso minora doloris indicia filij, quam externi præbuerunt? Difficultatem indicauit D. Aug. q. 172. in Gen. *Numerum*, inquit, *in luctu Iacob decuplauerunt Ægyptij*. Sed non soluit. Solutio tamen esse potest, quia filij Iacob spe resurrectionis dolorem de morte parentis minuebant. Addo ad rem præsentem congruentiùs, non existimasse filios Iacob sibi parentem obiisse, qui ad Deum abiisset. Similiter & Anna non se defraudabat filio, quem vni Deo commodabat.

Quæ Deo offerimus à Deo accipimus.

Filius qui Deo datur, non amittitur.

Iacob mortuus, minùs à filiis, quam ab Aegyptiis deploratur.

D.Aug.

Mortis dolorem spes resurrectionis imminuit.

IV. Tertio significat verbum commodandi, seu שאל *Scaal*. Quod est in Hebræo dare fœnori; ita vt res, quæ traditur, semper cum fœnore, & vsura recipiatur. Vt D. Hier. Pagn. Oleaster, & alij obseruant. In hoc sensu Anna dicitur commodare filium suum Domino: quia non solum eum non amisit, verùm etiam eum magno cælestium donorum auctuario possedit. In hunc sensum rectè Salomon. *Fæneratur*, inquit, *Domino, qui miseretur pauperis*. Prou. 19. n. 17. In quem locum D. Basil. serm. 2. in Ps. 14. *Cum*, inquit, *pauperi dare voles propter Dominum; idem & donum est, & mutuum. Donum quidem, quia non spei ac receptionem: mutuum verò propter Domini magnificentiam, qui pro ipso persoluit: qui paucis per pauperem acceptis, magna pro ipsis reddet. Qui enim pauperis miseretur, Deo ad vsuram dat.* Vnde D. Greg. Naz. orat. 16. de pauperum amore, rectè expendit, quāto maiora à Deo recipimus, quam offerimus. *Nunquam*, inquit, *Dei liberalitatem, & munificentiam vinces, quamuis omniū tuarum facultatum iacturam feceris, quamuis te etiā facultatibus adiunxeris. Nam hoc quoque ipsum accipere est, Deo aliquid donare. Et quemadmodum fieri non potest, vt vmbram nostrā prætergrediamur: quippe quæ, prout gradimur, suffugiat, eodémque semper interuallo nos superet: quemadmodum etiam corporis magnitudo supra caput assurgere nequit: vt quæ corpori semper superiectum: eodem modo nec Deus nostris muneribus vinci potest.* Quare D. Chryſ. serm. de ieiuniis, & geneseos lectione, rectè docet, ex nullo fœnore tantum lucrum, quantum ex eleemosyna reportari. *Nam si hominibus*, inquit, *in fœnus dederis, pecuniam centesimam tibi reddent. Si quis verò Dei pauperibus fœneretur, centuplum restituet: insuper, & æternam conferet vitam.* Sed de hac re alibi erit dicendi locus.

Commodare significat dare fœnori.

D. Hier. Pagnin. Oleast.

D.Basil.

Eleemosyna merces cum fœnore.

D.Greg. Nazianz.

Dei munificentia nullis hominū muneribus superatur.

D.Chryſ.

Eleemosyna lucrum.

V. Vltimo significare potest verbum commodandi hoc loco positum, adhærere alicui, seu sociare aliquem. Probat hoc Pagn. ex multis scripturæ locis. Isai. 14. n. 1. Isai. 56. n. 3. & 6. Ier. 50. n. 5. & passim alibi. Et consentit Pined. in cap. 40. Iob. n. 20 q. 1. Igitur Anna commodat filium suum Domino, hoc est tradit filium suum in societatem Domini, vt vitam in ea perpetuo degat. Quod vt melius intelligas, aduerte, debitores apud Hebræos solitos fuisse suis creditoribus adhærere, & tanquam seruos in eorum societatem se ingerere: iuxta illud, *Qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis*. Prou. 22. n. 7. & illud, *Omnes debitores vestros repetitis*. Isai. 58. n. 3. seu, vt transferunt 70. Omnes subiectos vestros affligitis. De qua re consule Pined. in cap. 22. Iob. vers. 6. n. 5. multa ex profanis auctoribus afferentem. Cum igitur Anna filium suum à Deo datum, ac Deo debitum agnosceret, cum more suæ gentis, in eiusdem Dei societatem consecrat, vt perpetuam apud Deum seruitutem.

Commodare idē est, atque alicui adhærere.

Pagn.

Pined.

Hebræorum debitores suis creditoribus adhærebant.

Pined.

VI. Huius sanctissimæ fœminæ constantiam, imitata quondam fuit matrona illa, nobilitate, atque sanctitate peræque insignis, Iuliana; quā D. Ambr. in exhortatione ad virgines introducit loquētem cum filio vnico, quem habebat, & quem parente mortuo, Deo in locum parentis consecrabat. *Tu*, inquit, *fili impetratus meus, & votiuus meus, agnosce à quo donatus sis mihi. Ille tua ora plasmauit: ille tua mēbra distinxit; ille mea orata suscepit, cuius templo, cuius obsequio, te antequam nascereris, sacraui. Non parentibus, non tibi, sed Deo natus es; cuius antequam de vulua matris exires, esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus, sed tamen tu specialiter promissus Domino, tu redderis. Ego quasi Anna promisi, vt omnibus vitæ tuæ diebus ac noctibus à conspectu Domini non recedas; tu exequere.* Concludit D. Ambr. *Egregia*, inquit, *fœmina, quæ sibi nihil reliquit, totum, quod habuit Deo obtulit: cuius vitæ institutio disciplina est, & quædam formula castitatis, bono proposito, & meliore magisterio.*

D.Ambr.

Iulianæ viduæ constātia in filio Deo consecrando.

VII. *Cunctis diebus*, &c. Lyra ad illa verba ex n. 22. *Vt maneat ibi iugiter*, existimat Samuelem non fuisse

Deo

Deo traditum omnibus diebos vitæ suæ. Probat primò, quia pró illo *ingiter* est in Hebræo, *in seculum*, quod interpretatur spatium quinquaginta annorum. Secundò, quia Leuitæ solum vsque ad quinquagesimum annum in tabernaculo ministrabant, vt patet ex Num. 8. n. 25. vbi Deus ad Moysen, *Cum*, inquit, *quinquagesimum ætatis annum impleuerint, seruire cessabunt.* Tertio, quia de facto Samuel non semper fuit in tabernaculo; nam vt habetur infrà cap. 7. n. 16 *ibat per singulos annos circuiēs Bethel, & Galgala, & Masphath, & iudicabat Israelem in supra dictis locis.* Accedit, quod multa exemplaria, vt Clariana, Benedictina, Roberti, Vatabli, & textus Glosæ Ordinariæ non habent *cunctis diebus, quibus fuerit commodatus*, sed *quibus fuerit accommodatus*; hoc est, vtilis, & idoneus: quasi vltra senilem, & effœtam ætatem ad seruiendum in tabernaculo, iam non obligaretur.

Leuitæ in tabernaculo ministrabāt, vsque ad quinquagesimū annū.

VIII. Quæ quidem lectio venuste potest illustrari, contra eos qui potiorem vitæ partem, mundo; deteriorem Deo tradunt. In quos D. Ambr. in exhortatione ad pœnitentiam. *Si*, inquit, *vis agere pœnitentiam, quando peccare iam non potes: peccata te dimiserunt, non tu illa.* Et paulò post loquens de eo, qui ad horam mortis differt pœnitentiam, quando ad pœnitentiam iam ineptus est. *Duæ*, inquit, *res sunt, aut ignoscetur tibi, aut non ignoscetur. Quid horum tibi futurum sit, nescio; sed do consilium. Dimitte incertum, & tene certum: & dum viuis, age pœnitentiam veram.* Quem D. Aug. serm. 71. ad fratr. in Erem. imitatur, iam ad illa verba. *Non tardes conuerti ad Dominum: & ne differas de die in diem.* Eccles. 5. num. 8. sic ait. *Forte respondes, cras cras. O vox coruina! Coruus non redijt ad arcam: columba rediit. Si tunc vis pœnitentiam agere, quando peccare non potes; peccata te dimiserunt, non tu illa.* Vbi vides, quam paribus vterque verbis in eandem sententiam conspirent. Pergit Augustin. *Satis*, inquit, *alienus est a fide, qui ad agendam pœnitentiam tempus senectutis expectat. Festinare debet ad Deum, dum potest vnusquisque: ne si dum potest, noluerit: omnino cum voluerit, non possit.* Iam verò D. Gregor. Nazianz. orat. 40. in sanctum baptisma. *Si*, inquit, *hodiernum diem semper præteriens, salutem in posterum reiicias, a pestifero spiritu deceptus, dicente, da mihi id, quod nunc fluit temporis, futurum Deo: mihi ætatis florem, Deo senectutem: mihi voluptates, Deo corpus effœtum: quantè miser in periculo versaberis! Quot quámque inopinati casus te accipient?*

D. Ambr.

Pœnitentia non est ad mortem differenda.

D. August.

Cras est vox coruina.

D. Gregor. Naz.

IX. Ex quibus patet, quanto iure Samoel eo tempore commodatur Domino, quo ipse diuino obsequio accommodatus videbatur. Si enim florentem ætatem mundo, senectutem Deo commodaret: audire posset illud Domini ad Cain, *Nonne si bene egeris recipies; si autem malè, statim in foribus peccatum aderit?* Genes. 4. num. 7. seu, vt habent 70. Nónne si rectè offeras, non autem rectè diuidas, peccasti? Quorum verborum sensus est, etiam cum Deo bona offeruntur, si tamen mundo offerantur meliora, grauiter peccari; nó propter malam oblationem, sed propter malam diuisionem. Nam vt benè D. Ambr. lib. 2. de Abel, & Cain. cap. 6. *Diuisionis*, inquit, *ordo est, vt prima secundis, non primis secunda præcurrant, & cælestia terrenis, non terrena cælestibus præferantur.* Hoc est, vt Deus mundo, non mundus Deo anteponatur.

Meliora Deo, & non mundo offerenda.

D. Ambr.

X. Sed ad quæstionem redeo. Sentit igitur Lyra Samuelem non toto vitæ tempore, sed eo tantum, quo ad seruiendum aptus erat, scilicet vsque ad quinquagesimum annum, Domino commodari. Io qua tamen re non mihi videtur audiendus; aduersatur enim non solum reliquis interpretibus, verum etiam Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ editioni. Nam Hebraica habet, *Omnibus diebus, quibus fuit ipse*. Græca, *Omnes dies, quos ipse viuit*. Latina saltem n. 11. *Omnibus diebus vitæ eius.* Imò & ex hoc loco idem sensus facile elicietur; si oratio, eo modo, quo vult Caiet. dispungatur. *Commodaui eum Domino, omnibus diebus, quibus fuerit.* Puncto hic infixo. Et quamuis non mitigatur, non propterea oratio est nugatoria; sed proprius idiotismus; iuxta quem idem valet, *commodaui eum omnibus diebus quibus fuerit commodatus*: atque commodaui eum in perpetuum, vt ex Græco, & Hebræo fonte palam est.

An toto vitæ tempore, Samuel Deo fuerit commodatus.

XI. Hæc etiam fuit communis Patrum interpretatio. Nam Philo Iudæus in lib. de somniis in fine. Docens eum, qui Deo consecratur, *nihil postea profanum attrectaturum*, probat exēplo Annæ Samuelem offerentis. Quasi Samuelem semel Deo oblatum, nunquam a sacro instituto ad profanum regressum arbitretur. Clarius D. Hier. in c. 44. Ezechiel. *Anna*, inquit, *obtulit Samuelem, qui in æterna sanctitate permansit.* Vbi loquitur de sanctitate ex voto, vt legenti patebit. Et in epistol. 7. ad Lætam. *Anna*, inquit, *filium quem Deo vouerat, postquam obtulit in tabernaculo, nunquam recepit: indecens arbitrata, vt futurus propheta in eius domo cresceret, quæ adhuc filios habere cupiebat.* Quod probat, saltem in pueritia non fuisse Samuelem à templo in patriam domum reuocatum. D. August. in Psal. 98. *Sauel*, inquit, *infans ad templum datus, omnes ætates suas inter sancta sacramenta Dei peregit, abineunte ætate famulus Dei.* D. Chrysost. homil. 4. in Act. ante medium, *Considera*, inquit, *Samuelem, qui post quadraginta annos, cum populi rem administrasset: tamen adhuc nutriebatur in templo.* Quæ verba, quamuis obscura sint (neque enim Samuel 40. annos populum administrauit, vt in 3. annot. prooemial. diximus) tamen significare videntur perpetuum Samuelis domicilium in tabernaculo fuisse. D. Petr. Damian. lib. 5. epist. epist. 9. & in ordine 78. *Puer*, inquit, *Samuel, post ablactationem nequaquam domum cum parentibus remeat: sed circa templi ministerium iugiter perseuerat.* Vide quæ de huius voti perpetuitate diximus n. 11.

Phil. Iud.

D. Hier.

Samuel nūquam à templo in domū reuocatus.

D. Aug.

D. Chrys.

D. Petr. Dam.

XII. Rationes verò quibus Lyran. in contrarium nititur, facilè expediūtur. Prima nihil vrget; quia sæculum, nunquam, quod meminerim, sumitur pro spatio quinquaginta annorum; cum tamen pro spatio totius vitæ clarissimè vsurpetur, Exod. 21. num 6. *Erit ei seruus in sæculum*, hoc est in totam vitam. Imò pro centum annis passim apud Latinos, & pro longissima duratione frequenter in scriptura vsurpatur. Secunda, cò corruit, quia quamuis Leuitæ ex suo munere ad solos quinquaginta annos obligarentur, tamen ex voto obligari poterant ad plures. Alioqui probari etiam posset Lyra Samuelem non nisi 25. annos natum, oblatum fuisse in templo; iuxta illud ex eodem loco. *A viginti quinque annis, & supra, ingredientur, vt ministrent in tabernaculo fœderis.* Num. 8. num. 24. Quod tamen ex dictis patet, falsum esse. Tertia, non conuincit, quia aliquam obtinere potuit dispensationem à Deo ratione muneris, quo fungebatur: quemadmodùm etiam obtinuit ad sacrificandum, cum non esset sacerdos; idque in Ramatha, vbi non erat tabernaculum: extra quod de lege ordinaria sacrificare non licebat. Ratio à nobis addita facilè reiicitur ex vulgata, quæ habet *cōmodatus*, non accommodatus. Neque citata exemplaria nobis aduersantur, quia inter hæc duo, commodatus, & accommodatus, nullū discrimē constituere vidētur. Addo semper Samoelē fuisse diuino obsequio accommodatū, si nó ratione floridæ ætatis,

Respondetur obiectis à Lyrano.

Seculū aliquando significat totā vitam, aliquando centum annos.

Samuel, tam ætatis, quam voluntatis ratione, Dei obsequio accōmodatus.

ætatis, saltem ratione optimæ voluntatis, quæ in diuino obsequio præcipuè spectatur; ergo semper potuit obligari; præsertim si dicamus nullum aliud ad ministerium requiri, quam vt in conspectu Domini iugiter appareret.

XIII. *Et adorauerunt*, &c. Pagnin. refert, ad solam Annam transferens ex Hebræo. *Incuruauit se ibi Domino.* Vbi nota, Annam cum ad beneficium petendum accessit, solam stetisse: iuxta illud ex n. 25. *Stetit orans Dominum*: cum autem ad gratias pro beneficio accepto referendas, etiam se incuruasse; vt maiorem animi affectum ad gratulandum, quàm ad obsecrandum exhiberet. Quo pacto olim Stephanus antequàm genua flecteret, pro se orauit, dicens, *Domine IESV suscipe spiritum meum.* Act. 7. n. 58. At verò pro inimicis oraturus. *Positis genibus clamauit voce magna, Domine ne statuas illis hoc peccatum.* Ibid. num. 59. vt D. August. serm. 170. & 237. de tempore, & ser. 1. & 2. de sancto Stephano aduertit; vt ostenderet plus se de alienis peccatis, quam de propriis vulneribus dolere. Vatab. refert ad Heli sacerdotē, transferens, & gratias egit Heli. Nam sicut Annam in petendo beneficio adiuuit, ita æquum fuit, vt in gratiis referendis adiuuaret. At verò Vulgata vtitur numero plurali, adorauerunt, vt non solum vtrumque coniugem munera offerentem, sed etiam sacerdotem sacrificantem comprehendat. Hæc enim adoratio est, quæ fit per sacrificia solemni ritu; vt n. 3. explicatum est. Reliqua verba. Et orauit Anna, & ait, Septuaginta, & Chaldæus reiiciunt ad initium cap. sequentis. Vulgata, ad finem præcedentis. Non videntur autem illa duo verba significare diuersas loquutiones, vnam internam, alteram externam, sed vnam, atque eandē: vulgari idiotismo: quo pacto sæpè dicitur in Euangelio, respondens ait. Vide præfationem ad sequens caput in tertio dubio circa hoc canticum. An verò his verbis sola oratio, & gratiarum actio; an etiam propria prophetia includatur sequenti capite ostendam. Atque hæc de litera huius primi capitis satis functo.

Humilior ad gratulandum, quam ad obsecrandum.

D. Aug.

Alienis peccatis condolere.

ANNOTATIO XII. CIRCA LITERAM.

Optima filiorum educatio.

I. SAMVELIS educatio, de qua multa in præsenti, & in sequenti capite dicuntur, occasionem nobis præbet ad hanc excursionem faciendam; in qua de optima filiorū educatione disseramus. Natus enim Samuel, & ablactatus, & statim in tabernaculo Dei oblatus, vt sub Heli sacerdote doceretur diuinā legem, & ad perfectā motū pietatem excoleretur; singulare exēplar esse potest & parētibus ad tradendā disciplinam, & liberis ad arripiēdā: vt deinceps patebit.

SECTIO I.

Quam necessaria sit bona filiorum educatio?

II. CLem. Alexand. lib. 2. pædag. c. 8. filios appellat matrimonij flores. *Matrimonij*, inquit, *flores liberi, quos quidem carnalium pratorum diuinus colligit agricola.* Concinit D. Hier. in epist. 9. ad Saluinam, vbi de illius fœminæ filiis loquutus; *Rosarum*, inquit, *& liliorum calathus; eboris, ostrique*

Cl. Alex. Filij flores matrimonij parentur.

D. Hier.

A commercium. Facit titulus Psalm. 44. qui quoddam epithalamium, seu carmen nuptiale complectitur; sic enim inscribitur. *Pro iis, qui commutabuntur, filiis Core.* Symmach. Aquila, Theodotion, Theodoretus, & D. Hieron. transferunt, *Pro floribus*, seu, *Pro liliis filiorum Core.* Hoc est, pro filiis Core, qui sunt veluti quidam flores, ac lilia. Quænam quæso, similitudo est filiis, cum liliis? Mitto alias: illa facit ad rem præsentem, quòd sicut lilia diligentem custodiam requirunt, ne defluant, aut marcescant; ita planè, & filij diligentem vendicant pædagogiam, ne in prauos mores dilabantur. Vnde D. Hieron. in epist. 7. ad Lætam exhortatus parentem ad filios probe instruendos, rationem subdit. *Citò*, inquit, *flores pereunt: citò violas,*

B *& lilium, & crocum pestilens aura corrumpit.* Quare sicut natura quodam veluti spinarum vallo rosas circummuniuit, ne facilè carperentur, néve vilis iniuriis paterent, vt D. Ambros. lib. 3. Exam. cap. 8. testatur: ita & parentes aculeatis præceptionibus debent filios erudire, ne à vitiis obruantur. Hæc enim præcepta, spineta quædam sunt; quibus inclusi flores non lacerentur, sed muniantur. Nam vt bene D. Ambros. serm. 22. in Psal. 118. de his præceptis loquutus, *Salubriter*, inquit, *ista compungunt: stimulant ista, non vulnerant.*

D. Hier.

Parentes in erudiendis filiis assidui.

D. Amb.

Potest eadem necessitas ex alia metaphora illustrari. Solent enim filij inter opes, possessionesve paternas in scriptura recenseri. Vt sumitur ex Genes. 4. n. 1. *Possedi hominem per Deum.* Deut. 32. n.

C 6. *Ipse est pater tuus, qui possedit te.* Prou. 8. n. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum.* Quibus locis idem est verbum *possidendi*, atque *gignendi*, ac si filius nihilo à patris possessione distinguatur. Quo pertinet illud ex Psal. 126. num. 3. *Ecce hereditas Domini, filij merces fructus ventris.* Vbi iuxta D. Basil. Theodor. Euthym. & alios; filij pro ingenti hæreditate, fructus ventris pro copiosa mercede reponuntur. Cur obsecro, filij possessionibus compatantur? Plane, quia vt homines tuendis, augendisque possessionibus inuigilant; ita & Patres debent probe erudiendis, informandisque filiis excubare. Vnde D. Chrys. hom. 9. in epist. 1. ad Timot. *Magnum*, inquit, *habemus pretiosumque depositum, filios: ingenti illos seruemus cura, ne*

D *fur id nobis astutus auferat.* Et paulò inferiùs, in eos, qui aliter faciunt, acriter inuehitur. *Vt fundus*, inquit, *sit optimus, cuncti molimur; eúmque fideli viro magno cum studio tradimus: & agasonem, atque mulionem, procuratorémque, qui nobis magna beneuolentia afficiatur, inquirimus: cæterùm quod nobis charissimum omnium est, omninò negligimus, neque curamus, quo pacto filium nostrum fideli cupiam viro permittamus, qui ipsius tueri, ac seruare pudicitiam possit. Igitur nobis possessionum cura est potior, quàm eorum, quorum illæ gratia comparantur: quod profectò absurdissimum, atque stolidissimum est.*

III. *Quare filius patris possessio, & hæreditas appelletur.*

D. Basil. Theod. Euthym.

D. Chrys.

Maior in filiis, quam hæreditatibus excolendis adhibenda est cura.

IV. Huius rei indignitatem probè lamentatus fuit philosophus Crates, apud Plutarc. lib. de educandis liberis, qui dicebat se, si fieri posset, in altissi-

E mo vrbis loco vociferaturum. *Quo tenditis homines, qui rei faciendæ nimium impenditis studium, filiis instituendis, quibus vestras opes relinquatis, perexiguum.* Quibus ego adderem, subdit Plutarchus, tales pat es perinde agere, ac si quis de calceo sit solicitus, pedem nihil curet. Non inuenustè carpit Iuuenalis, Satyra 14. parentem, qui plus expoliendis ædibus, quam erudiendis filiis incumbit.

Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici, &c.
Illud non agitas, vt sanctum filius omni
Aspiciat sine labe domum, vitioque carentem?

Crates.

Iuuen.

D. Hier. *Filij gemmis pretiosiores.* In eosdem parentes inuehitur D. Hieron. in epistola citata ad Lætam: *Si tanti, inquit, vitrum: quare maioris non sit pretij margaritum?* Quasi diceret, si viliores gemmas tam diligenter custoditis; cur pretiosiores, quales sunt filij, tam negligenter dilapidatis? Vnde Chrysost. lib. 3. aduersus vituperatores vitæ monast. *Hos ego, inquit, Patres parricidis ipsis immaniores, sceleratioresque dixerim: illi enim corpus ab anima separant; isti & animam, & corpus æternis ignibus tradunt.* Vbi plura in hanc sententiam addit luculenter.

D. Chrys. *Qui filios nō erudiūt, patricidæ sunt.*

V. Tandem quanto indigeat optimæ educationis fræno adolescentia, satis indicat eius in vtramque partem flexibilitas, iuxta illud D. Hieron. in epist. 12. ad Gaudentium, *Vt, inquit, aqua in areola digitum sequitur præcedentem, ita ætas mollis, & tenera in vtramque partem flexibilis est, & quocumque duxeris, trahitur.* Sed nescio quomodo adolescentia, etsi in vtramque partem facilis; tamen magis in vitia declinat, quam in virtutes, iuxta illud Horatianum in arte poetica.

D. H. *Tenera ætas flexibilior ad vitia, quam ad virtutes.*

Horat. *Cereus in vitium flecti, monitoribus asper.*

D. Amb. Cum quo D. Ambros. libr. 1. de interpretatione Iob. cap. 7. consentit. Nam ad illa verba. *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*, Iob. 13. num. 26. *Pulchrè*, inquit, *id ætatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica esse consueuit.* Et statim laudatis aliis ætatibus, subdit, *Adolescentia sola est inualida viribus, infirma consilio, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis.* Vnde D. Aug. August. serm. 246. de tempore, etsi pueritiam, ac senectutem ab omnibus aliis vitiis immunem non statuat, sentit nihilominùs iuuentutem in plura, & grauiora scelera procliuem esse. *Si*, inquit, *pueritia, & senilis ætas, non est à tentationibus libera: quarum altera, nondum benè ingreditur, altera iam egreditur istam vitam; altera paulo ante non erat, altera paulo post non erit: quid sentiendum est de flagrantia iuuenilis ætatis; quæ virinsque in medio constituta, & ab infirmitate pueritia iam recessit, & nondum ad soporem senectutis accessit? Hæc pluribus, ac maioribus tentationum tempestatibus quatitur. Hæc fluctuum crebriore impetu sæculi inundantis operitur, &c. Itaque inuentuti malorum, venenum est, quidquid veritas præcipit: esca est, quidquid diabolus suggerit.* Si igitur filij adhuc iuuenes tanto cupiditatum æstu, in scelerum scopulos rapiuntur, quanta cura, & moderatione necesse est, vt à parentibus temperentur, ne fluctibus obruantur. Alioqui similes euadent parentes imperitis naucleris, qui in serenitate vigilant, in tempestate obdormiscunt.

Iuuenilis ætas maioribus quatitur tentationibus.

Parentes tanquam naucleri.

VI. Iam verò D. Chrys. homil. 4. citat. in epist. 1. ad Timot. iuuentutem appellat *equum indomitum, & velutí feram belluam.* Si quis ergo parens filios non refrænet, perinde faciet, ac si ferocienti equo habenas remittat, se pariter cum equo in præcipitia deiecturus. Idem homil. 53. ad populum, igni comparat iuuentutem. Nam, vt ignis, dum patuus nutritur, vtiliter licet: dum licenter grassari permittitur, in incendium insolescit: ita filius bonis moribus nitet, si probè instituitur: malis cupiditatibus conflagrat, si indulgenter tractatur. Quare parentes magis de filiorum opibus, quàm virtutibus solicitos, sic alloquitur. *Si*, inquit, *morientes, præter orbitatem, & inuentam, diuitiarum quoque potentiam filiis præbeamus; in mille præcipitia miseros impellemus, ignem igni adiicientes, & fornaci oleum instillantes.* Quibus similia refert homil. 21. in epist. ad Ephes. *Omnia*, inquit, *à nobis postponantur curæ filiorum.* Et statim. *Si filius, inquit, ab initio didicerit esse philosophus, acquisiuit diuitias*

D. Chrys. *Iuuentus, vt bellua fræno indiget.*

A *maiores quibusuis diuitiis. Nihil tantum efficies, docens artem, & disciplinam externam per quam acquiret diuitias; quam si eum docueris artem per quam despiciet diuitias. Hoc doce filium: hoc erudi: Hæ maximæ sunt diuitiæ.* Tandem lib. 3. aduersus vituperatores vitæ monasticæ asserit, iuuenes, & imbecilliores esse, & acriores habere hostes. Nā mundus blandius allicit; diabolus solertius captat; ætatis feruor æstuantis vehementius impellit; proindeque nisi maioribus paternæ eruditionis præsidiis muniantur; facilè superari. Quare illis parentibus succenset, qui filios optimis præceptoribus exarmant, nudosque in acie constituunt, tam multis hostibus obruendos. *Quis, inquit, visi inimicus, belli rabie dirius instante, pugnantem armis exuit; atque ita hostium manibus tradit? Iuuenis est, & imbecillus. Nonne idcirco maiore, & cautione, & securitate illi opus est? Tu verò contrà, quibus bellum acrius imminet & per ætatem, & per imbecillitatem, & per imperitiam, reique nouitatem, eos quasi iam perfecti bellatores sint, reique militaris peritissimi, firmissimisque viribus subnixi, in medium certaminis pertrahis; nec permittis, vt prius ad solitudinem profecti, vires sibi per exercitationem comparent.* Hoc est, non permittis, vt ad religiosum statum se conferant; ex quo animos, viresque contra diabolicos insultus nanciscantur. B

Philosophia vera diuitiæ.

Iuuenis acriores habēt hostes, fortioribus armis instruendus.

At verò matrem de bonis filiæ moribus parùm solicitam, reprehendit D. Hieron. in epistol. 7. ad Lætam. *Si, inquit, solicita prouides, ne filia percutiatur à vipera; cur non eadem cura prohibeas, ne feriatur à malleo vniuersæ terræ? ne bibat de aureo calice Babylonis? ne egrediatur cum Dina; & velit videre filios regionis alienæ?* Sed mirum non est à sanctissimis viris bonam filiorum educationem inculcari, cum ab ipso Deo vt maximè necessaria commendetur. Nam postquam Hebræo populo dies festos, sacrasque ceremonias præscripsit, illis verbis, *Celebrabis hunc morem sacrorum mense isto, &c.* Exod. 13. numer. 5. statim bonam filiorum educationem indixit, *Narrabis*, inquit, *filio tuo in die illo, &c.* Ibidem, num. 8. Ac si post præceptum de religione erga Deum, nullum magis necessarium videretur, quàm de bona institutione erga filios. Quod D. Chrysost. citato loco obseruat. *Summum, inquit, optimè educandorum liberorum studium inducit, adeoque ingens eius rei desiderium naturæ inseruit, vt veluti necessitatem quandam ineuitabilem curæ habendæ filiorum parentibus constituisse videatur. Nam cum dies festos agi statueret, filiis suis celebrationis rationes, & causas, vt aperirent, imperauit.* Sed huius sectionis argumentum magis ex sequentibus illustrabitur. C D VII.

D. Hier. *Mater de filiarum moribus solicita.*

Ipse Deus filiorum educationem commendat. D. Chrys.

SECTIO II.

Quibus necessaria sit bona filiorum educatio?

E ET parentibus, & ipsis filiis, & reipublicæ denique vniuersæ, maximè necessaria est bona filiorum educatio. Ostendo singula. Quod ad primum attinet, parentum nomine, magistros quoque, & pædagogos intelligo. Nam Iosephus, qui magister fuit Pharaonis, imò totius Ægypti, iuxta illud Psalm. 104. num. 22. *Vt erudiret principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret:* constituitur à Deo pater Pharaonis: iuxta illud Genes. 45. num. 8. *Fecit me quasi Patrem Pharaonis.* Ac si patris & magistri nomen, & munus idem I.

Patris, & magistri idem munus est. idem esset. Imò qui communis magister fuerat, communis etiam pater appellatur. Vnde iubente Pharaone dicitur præco ante illum clamasse, *Vt omnes coram illo genu flecterent.* Genes. 41. n. 43. in Hebræo habetur. *Clamaverunt coram eo, Abrech,* id est, interprete D. Hier. *Pater tener.* Vt magister simul, & pater totius Ægypti diceretur. Similiter Rex Tyri vocat virum scientissimum Hiram patrem suum. 2. Paral. 2. n. 13. non quod re vera pater fuerit; sed quòd, vt Interlinearis exponit, eum docuerit timorem Domini, & cognitionem veritatis. Tandem Artaxerxes Rex Persarum, asserit se Aman, quo præceptore vsus fuerat, parentis loco habuisse. Esther 13. n. 6. Itaque parentis nomen & magistro, & pædagogo in scriptura accommodatur.

D. Hier. Ioseph pater, & magister Ægypto.

Aman Artaxerxis pater, quia præceptor.

Parentibus necessaria bona filiorum educatio.

II. D. Chrys. Parentibus igitur ita sumptis necessaria est bona educatio filiorum. Optimè D. Chrysost. vbi supra. *Si*, inquit, *ad summam virtutem profecerit filius tuus, commune lucrum erit & patri, & matri, & familiæ. Sin verò minus perfectus fuerit, ridiculus erit, sibique & aliis noxius.* Rectè quidem sapiens. *In filiis suis cognoscitur vir.* Eccles. 11. n. 30. Vbi D. Ambros. citatus in Glossa. *Vnusquisque*, inquit, *in filiis suis æstimatur: si bene filios suos instituit, & disciplinis erudiuit: siquidem ad negligentiam patris refertur dissolutio filiorum.* D. Hieron. scribens ad Lætam, quæ nata ex matre fideli, & patre infideli, postea fidelem genuit filiam Paulam: imo & patrem infidelem ad fidem conuertit; ad hanc, inquam, fœminam scribens D. Hieron. & alludens ad locum Pauli 1. Cor. 17. n. 14. eleganter ait. *Sancta, & fidelis domus virum sanctificat infidelem. Iam candidatus est fidei; quem filiorum, & nepotum credens turba circumdat. Ego puto etiam ipsum Iouem, si habuisset talem cognationem potuisse in Christum credere.*

Filiorum lucra, & incommoda ad parentes deriuantur. D. Amb.

D. Hier. Cognatio cū fidelibus, infidelibus prodest.

III. Simile est illud D. Paul. 1. Tim. 2. n. 15. *Mulier*, inquit, *saluabitur per filiorum generationem.* Si nimirum eos probè erudiat, vt omnes communiter exponunt. Vnde D. Chrys. hom. 9. ad eum locum. *Audite*, inquit, *ista parentes, ac prorsus aspicite huiusmodi educationem, magnorum præmiorum causam fore.* Et paulò post. *Neque enim*, inquit, *parui meriti est indultos à Deo liberos ad ipsius exercere militiam: eique ab ipsis infantia pannis dedicare. Nam si huius educationis fundamenta iecerint, maximis afficiendi sunt præmiis; quemadmodum si neglexerint, grauissimis cruciatibus.* Opus autem in primis est, ne hoc obiter prætermittam, vt informentur præsertim ad castitatem; vt D. Hier. lib. 1. aduersus Iouinian. aduertit, elicitque, ex sequentibus verbis Pauli. *Si permanserint in fide, & dilectione cum sobrietate*; seu, vt ipse vertit, *cum castitate*; statim adiiciens, *Saluabitur*, inquit, *mulier, si illos genuerit liberos, qui virgines permansuri sint, si quod ipsa perdidit acquirat in liberis: & damnum radicis, & cariem, flore compenset, & pomis.* Vbi vides filiorum virtutes in parentum æternam gloriam redundare.

D. Chrys.

D. Hier. Filij in castitate educandi.

IV. Neque solum in futuro seculo, sed etiam in præsenti, bonæ educationis præmium parentibus exhibetur. Vnde D. Hier. in epistol. sæpius citata ad Lætam. *Salus*, inquit, *infantium maiorum lucrum est; vtique in hac vita.* Quod iam ostendo. Abrahamum voluit Deus diuinorum secretorum conscium facere & participem. *Num*, inquit, *celare potero Abraham, quæ gesturus sum?* Genes. 18. n. 17. Quodnam quæso, ob meritum patriarchæ? Planè ob diligentem filiorum educationem, Deo ipso testante. *Scio enim*, inquit, *quod præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, vt custodiant viam Domini, & faciant iudicium, & iustitiam.* Ibidem. n. 19. In quem locum D. Chrysost. homil. 42. *Non tantum*, inquit, *mercedem accipit, quia ipse bene egit, sed quia præcepit natis suis: idque merito: is enim, qui principium præbet, etiam totum, quæ postea fiunt, auctor est.* Id ipsum notauit libr. 3. aduersus vituperatores vitæ monasticæ. *Patriarcham*, inquit, *Abraham, cum ex virtutibus reliquis, tum ex hac in primis diligentia, & cura laudauit, atque honorauit: cum enim donis illa plurima, & maxima prosequeretur, quæ si illi daturum pollicebatur, causam quoque adiecit, & dixit, scio enim, quòd præcepturus sit filiis suis.*

D. Hier.

Bona educationis merces.

D. Chrys.

V. Quod si parentes in educandis filiis obdormiscant; filiorum culpas contraxisse censebuntur. Monet D. Paul. ad Titum 1. n. 6. in presbyterum, & Episcopum eligatur, *Vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos.* Et statim rationem reddens, cur hunc præcipuè iubeat initiari, *Oportet enim*, inquit, *Episcopum sine crimine esse.* Ibidem, n. 7. Quasi crimine carere non potuerit, qui filios habeat criminosos. Quod D. Hieronym. in cap. 6. epistol. ad Ephes. ingeniose obseruat. *Quasi*, inquit, *vitia filiorum parentibus imputentur: continuò enim ea saltem interserens ait, Oportet enim Episcopum sine crimine esse. Non est ergo sine crimine Episcopus, cuius filius non fuerit subditus.*

Filiorum crimina parentibus imputantur.

D. Hier.

VI. Hinc est, quod sanctissimus Iobus, ne filiorum peccata etiam leuissima, fieceret sua, continuis ea sacrificiis expiabat, *Dicebat enim, ne forte peccauerint filij mei, & maledixerint Deo in cordibus suis.* Iob. 1. n. 5. seu, vt vertunt 70. in Sixtiana, *Ne forte filij mei in mente sua cogitauerint mala erga Deum.* Hoc est, ne Deum etiam occulte, ac leuiter offendant; vt D. Hieron. & Beda, præter Græcos interpretes, exponunt. E quibus rectè Olympiodorus in catena Græca. *Admiratione*, inquit, *digni sunt filij, sed admiratione dignior bonus pater, & magister: illorum enim nullum apertum peccatum apparebat: huius verò tanta in Deum, liberosque suos charitas erat, vt peccatorum etiam, quæ mente concipiuntur, curam susciperet.* Quam de filiis prouidentiam postquam D. Chrysost. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monasticæ, vt patet, commendauit, subdit: *Vllane iam robis erit excusatio, quando is, qui ante gratiam, ante legem fuit, nullo sacrarum literarum magisterio instructus, tantam filiorum egit, gessitque prouidentiam: vt de incertis quoque eorum, & occultis tremeret, pauesceretque delictis?*

Sancti Iobi erga filios vigilantia.

D. Hier. Beda. Olymp.

D. Chrys.

VII. Dauid olim vlterius progressus, non solum peccatum filij sui Absalonis formidabat, verùm etiam periculo quoque proprij honoris præcauebat. Fugiebat enim rex strenuus militem tyronem. 2. Reg. 15. n. 14. ne, si resisteret, ad maius peccatum prouocaret. Vnde D. Ambros. in Apologia Dauid cap. 4. *Parricida*, inquit, *filius regnum patrum violenter inuaserat: cedebat pater eius furori, & locum prælij declinabat: vt vel sic impius à furore respisceret.* Vides maluisse potiùs optimum parentem suo nomini infamiam, quam sui filij iniuriam subire: & præoptasse timidum, quàm parum solicitum de filio censeri, ne filij peccatum parenti tribueretur.

Dauid Absalonis peccatum præcauet.

D. Amb.

VIII. Debuerat olim Aaron populum sibi subditum à fabricando vitulo inhibere: sed quia negligentem se præstitit in impediendo malo, auctor visus est ad committendum. Iuxta illud Exod. 32. num. 25.

Iudæorum peccatum, Aaroni imputatur.

Aa a

A num. 25. *Videns Moyses populum, quod esset nudatus, spoliauerat enim eum Aaron*: seu, vt legit D. Aug. quæst. 146. in Exod. *Dissipauit enim eos Aaron.* Et subdit. *Notandum*, inquit, *quemadmodum illud totum, quod populus fecit, ipsi Aaron tribuatur, quod eis consenserit ad faciendum, quod male petiuerant. Magis enim dictum est, Dissipauit eos Aaron, quoniam cessit eis: quàm dissipauerunt se ipsi, qui tantum malum flagitauerunt.* Neque desunt, qui dubitent, fidemne amiserit Aaron, Iudæorum perfidiam permittendo: eisque consentiendo, & cooperando. Et quamuis longè probabilius negandum sit, cum Lyran. Abulens. Oleastr. Cornel. Bariad. aliisque eius loci expositoribus: quibus adde Suar. in Defension. fidei, lib. 1. cap. 3. tamen à grauissima culpa non excusatur: vt iidem interpretes fatentur. B Præstat enim mori, quàm subditis, quos prælatus ex officio rectè instituere tenetur, in malum connuere. Et quidem D. Paul. 1. Timoth. 5. num. 8. sentit, eos fidem deserere, qui curam deserunt filiorum, *Si quis*, inquit, *suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit: & est infideli deterior.* Vbi D. Chrysost. homil. 14. *Quando*, inquit, *quod infideles facit, tu facere negligis, nonne fidem abnegasti? non igitur in sola confessione, sed multo magis in effectu operis fides ostenditur.* Vnde D. Hieron. ibi. *Notandum*, inquit, *esse quosdam fideles nomine, qui infidelibus peiores conuersatione sunt.* Cui D. Cyprian. libr. de duplici martyrio consentit. *Minor*, inquit, *venia debetur Christum in tormentis neganti: quàm diabolo spontè assentienti.* C Nec immeritò: nam si ille, qui deficit in tormentis naturæ tam contrariis, grauiter peccat: quid dicendum de illo, qui cura filiorum adeò insita à natura, delinquit? Vnde Dauid de filiorum subditorumque peccatis veniam sibi precabatur. *Ab occultis*, inquit, *meis munda me: & ab alienis parce seruo tuo.* Psal. 18. n. 13. Nouerat enim, vt ibi Euthymius aduertit, Reges, parentes, & Dominos obnoxios esse subditorum, filiorum, seruorumque peccatis.

D. Aug. — *D. Chrys.* — *D. Hier.* — *D. Cypr.* — *Reges subditorum peccatis obnoxij.*

IX. Adde, cum filiorum scelera parentibus imputentur, mirum non esse, si filiorum pœnæ in parentum capita expetantur. Diogenes, teste Plutarcho in moralibus lib. de docenda virtute, videns puerum intemperantiùs comedentem, D pædagogo impegit colaphum, ac si discipuli pœnas magister luere debuisset. Celebre est illud quod Boetius lib. de disciplina scholarium c. 2. D. Bernardin. de Euangelio æterno, serm. 17. c. 5. Gerson. 2. p. serm. 1. in festo omnium sanctorum, & alij memoriæ prodiderunt, Romanum iuuenem ob innumera flagitia capite damnatum, antequam patibulo affigeretur, rogasse, vti liceret parentem suum vltimum affari: & cum venientem patrem per speciem honoris velle exosculari videretur; subitò eius nasum mordicus apprehensum dentibus præscidisse: cæterisque mirantibus exclamasse: *Tu me Pater suspendis: tu me interficis: dum enim meam flagitiosam vitam non emendasti; me* E *in hanc contumeliosam mortem impulisti.* Quadrat in hanc rem illud Salomonis. *De patre*, inquit, *impij queruntur filij, quoniam propter illum sunt in opprobrium.* Eccles. 41. n. 10. Ipsi ipsi, in quos se patres indulgentes præstiterunt; se in patres præstabunt carnifices, & vltores.

Discipuli pœnas, magistri debent luere. — *Plutarch.* — *Boet.* — *D. Bernard.* — *Gerson.* — *Romanus patibulo damnatus, patrem dentibus demorsauit.*

X. Sed parum est, vnico tantum membro mutilari; ipsa quoque vita spoliantur, qui ad bene viuendum filios non impellunt. Testor sacerdotem Heli; qui quod filiorum vitam, vt par erat, non corripuit, propriam amisit; vt in sequentibus fusiùs illustrabo. Interim mortis genus, quo subla- A tus est, diligenter expende. *Cecidit*, inquit textus, *de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus mortuus est.* 1. Reg. 4. n. 18. Non moritur in sella sedens, sed de sella cadens; vt qui filios probè non instituit; magisterij cathedra indignus censeretur. Non cadit in faciem, sed in tergū; vt qui filiorum scelera, vt par erat, non aduertit; quò ipse tandem rueret, ignoraret. Ceruices fregit ex ruina, caputque illisit: quia filiorum ceruices indomitas non subegit: & proprium capitis officium in administranda familia non curauit.

Helo sacerdos, ob filiorū crimina interimitur.

XI. Irruerunt olim duo milites in domum Isboseth filij Saulis, eumque interfecerunt. Quid mirum? *Isboseth*, inquit textus, *dormiebat super stratum suum meridie, & ostiaria domus purgans triticum* B *obdormiuit.* 2. Reg. 4. n. 5. vbi in primis nota, patrisfamilias dormiente, illico famulos obdormiscere. Deinde ad rem nostram; famulis datam veniam, domino illatam mortem; quia subditorum culpæ, non nisi dominorum sanguine expiantur. Iacobus ob strages, quas filij in Sichimitis ediderant grauiter turbatus. *Nos*, inquit, *pauci sumus, illi congregati percutient me.* Genes. 34. num. 30. Non dixit percutient nos: quia sciebat filiorum culpas solo parentis sanguine eluendas.

Isboseth à militibus occiditur. — *Seruorum, & filiorum culpas, domini ac parentes luunt.*

XII. Quod si aliquando, saluis parentibus, filij puniuntur: id contingit, vt parentes in filiorum vita, quam sua habent chariorē, acerbiùs torqueantur. Insultarunt pueri Helisæo, illis verbis. *Ascende calue, ascende calue.* Ecce tibi, *Egressi sunt duo vrsi de* C *saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros.* 4. Reg. 2. n. 24. Cur in pueris *decem tantum annorum*, vt D. Chrys. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monasticæ existimat: vel etiā, *paucorum*, vt Abulensis insinuat, tā atrox fit carnificina? Respondet Iustinus martyr q. 80. ad Orthodoxos, vt in filiis patres, quorum illa culpa erat, plecterentur. *Quoniam*, inquit, *ea verba pueri à parentibus suis, qui semper in prophetas infesto animo erant, didicissent. Idcirco Helisæus cæde liberorum parentes castigauit.*

Pueri Helisæo irridentes, ab vrsis dilacerantur. — *D. Chrys.* — *Abul.* — *Patres in filiis plectuntur.*

XIII. Sed obiter inquires, cur potiùs ab vrsis, quàm à leonibus pueri laniarentur, præsertim cùm ea regio, vt ibi notat Abulens. leonum quoque fuerit feracissima? Respondeo mysticè ad rem præsentem, quia vrsi parentes de bona filiorum suo- D rum educatione solicitos adumbrant. Nam, vt refert Plinius libr. 8. natur. historiæ cap. 36. & lib. 10. cap. 63. partus suos rudes, & informes, & vix vlla viuentium lineamenta præferentes lãbendo fingunt, poliunt, & figurant. Meritò igitur parentes de filiis negligentes, per vrsos de filiis solicitos puniri debuerunt: vt hominum incuria, ex cura belluarum duriùs argueretur. Quò pertinet illud D. Ambr. lib. 6. Exam. c. 4. *Vrsa*, inquit, *insidians licet, vt scriptura ait (est enim plena fraudis fera) tamen fertur informes vtero partus edere, sed natos lingua fingere, atque in speciem sui, similitudinemque formare. Non miraris in fera tam pij oris officia; cuius naturam pietas exprimit? Vrsa igitur partus suos ad sui effingit similitudinem; tu filios tuos in-* E *stituere similes tui non potes?*

Abul. — *Plin.* — *Vrsi informes partus lambēdo formāt.* — *D. Amb.*

Filiis bona sui educatio necessaria.

XIV. SI parentum interest, benè filios educare, non minus interest filiorum, benè à parentibus educari. Alioqui, vel in ipsa tenera ætate a Deo flagellabuntur, vel in maiora flagitia, ac supplicia adolescere permittētur. Nam in primis præcoces filiorum culpæ, prœmaturis quoque suppliciis aliquando coercentur; vt patet in prædictis pueris. qui malæ educationis pœnas in ipsa pueritia dederunt, ne grauioribus culpis si adolescerent, irnodi

Pueri male educati grauiter a Deo puniuntur.

Procop.

nodarentur : vt ibi Procopius aduertit. *Adultos*, inquit, *instituit*, *quando neque teneræ ætati pepercit*; *omninò autem Dei iudicium*, *eos dum pueri adhuc essent*, *è medio sustulit*, *quos deteriores fore prauidebat*. Vnde Dauid Psalm. 57. num. 10. *Priusquam*, inquit, *intelligerent spinæ vestræ rhamnum*, *sicut viuentes*, *sic in ira absorbet eos*.

Immatura puerorũ mors.

Ex Chaldæo legi potest. *Priusquam impij teneri durescant*; *dum adhuc sunt virides*, *tempestate*, *& turbine destruentur*. Ex Hæbræo autem sic. *Priusquam ollæ vestræ concipiant ignem*, *sicut carnes crudæ*, *& incoctæ*, *ex hac vita abripiemini*. Vtraque metaphora satis indicat intempestiua aliquando supplicia pueris malè moratis obuenire; ne si impunè abire permittantur; ex paruis spinis in horrida scelerum dumeta syluescant; & ex parua scintilla in immensa peccatorum incendia præcipitentur.

XV.

D. Greg. *Puer quinquennis*, *& blasphemus*, *ad gehennam raptus.*

Horrorem incutit, quod narrat D. Greg. lib. 4. dialog. cap. 18. puerum quinquennem blasphemiis assuetum, & aliquando inter parentis amplexus blasphemantem, subitò in gehennam à dæmonibus abreptum. Notat autem D. Greg. non sine peculiari Dei prouidentia iã iam moriturum, blasphemias iterasse. *Quatenus*, inquit, *reatum suum pater eius agnosceret*; *qui paruuli filij animam negligens*, *non paruulum peccatorem gehennæ ignibus nutrisset*. Quod si meritas pœnas in pueritia euadant : fiet proculdubio, vt postea in vitiis consenescant. Nam mores in pueritia nati, plerunque ad senectutem propagantur.

Cl. Alexan. *Corrupti adolescentia mores*, *ad senectutem diffunduntur.*

Quod Clem. Alex. lib. 1. pædag. c. 5. grauiter, licet subobscurè significauit. *Est*, inquit, *in nobis vber ætati*, *ipsa iuuentus*. Quasi diceret, sicut ex materno vbere sugitur lac, quo omnia infantis membra nutriuntur: ita ex iuuentute hauriuntur mores, quibus reliquæ ætates informantur. Clariùs id expressit D.

D. Hier.

Hieron. in epistol. 7. ad Lætam. *Difficulter*, inquit, *eraditur*, *quod rudes anni perbiberunt* : *lanarum conchylia quis in pristinum candorem reuocat? Recens testa diu*, *& saporem retinet*, *& odorem*, *quo primum imbuta est*. Quæ verba planè colludunt, & cum notissimo carmine

Horat.

Horatian. 1. epistol. ad Lolium.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu, *&c.*

Quint. *Prauos mores semel imbibitos difficilè abolentur.*

Et cũ celeberrimis verbis Quintiliani 1. instit. 1. *Natura*, inquit, *tenacissimi sumus eorũ*, *quæ rudibus annis percepimus* : *vt sapor*, *quo noua imbuas*, *durat*; *nec lanarum colores*, *quibus simplex ille candor mutatus est*, *elui possunt*. Ac denique cum illa sententia

Phil.

Phil. libr. Quod omnis probus sit liber. *Sicut vasa*, inquit, *odorem*, *quo primum fuerint imbuta*, *referunt*: *sic iuuenum animi quas primum formas imaginatione conceperint*, *nunquam aboleri sinunt*. Sed omnium grauissimè Salomon. *Prouerbium*, inquit, *est adolescens iuxta viam suam*, *etiam cum senuerit*, *non recedet ab ea*. Prouerb. 22. num. 6. Quod Prouerbium in publicas scholas videtur defluxisse,

D. Hier.

vt ex D. Hier. in epist. 7. ad Lætam, & 12. ad Gaudentium desumitur : In vtrâque enim, ita habet. *Legi*, inquit, *in scholis puer*, *Ægre reprehendas*, *quod sinis consuescere*. Quasi prouerbij veritati publica gymnasia adderent celebritatem. Rem confirmat Sophar, vnus ex Iobi amicis, de impio loquutus,

Iuuentutis vitia in senectute solidantur.

Ossa, inquit, *eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius*, *& cum eo in puluere dormient*. Iob. 20. num. 11. Cur quæso non dicit caro, sed ossa eius? Planè, quia sicut, quæ ossibus insident, cum ipsis durescunt, ac durant: ita planè vitia iuuentutis, vt ibi notat D. Greg. lib. 15. moral. cap. 5. quotidie duriora existunt, adeóque inolescunt, vt etiam in senectute solidentur; & quod deterius est, non imminuta, sed ple-

A

runque multiplicata; vt idẽ D. Greg. citat. aduertit.

D. Greg.

XVI.

Cl. Alexan. *Mala educatio viros effœminat.*

Vnde Clem. Alex. lib. 2. pædagog. cap. 10. *Sæpenumero*, inquit, *viri in malis vitæ institutis educati euaserunt mulieribus magis effœminati*. Quasi diceret, illi ipsi, qui homines nascuntur, sæpenumero ob malam educationem, non crescunt in viros, sed senescunt in fœminas; natura per malam educationem degenerante : Atque vtinam iuuentutis vitia in senectute sisterent : sed proh dolor! cum peccatore *in puluere dormient* : hoc est, in sepulchro reponentur. Nam cum cætera omnia, vt

Titelm.

bene ad eum locum Titelmanus aduertit, post mortem relinquantur : sola opera ab incunabulo vsque ad sepulchrum mortuos consequuntur. Quem Deus olim non mouit lapidem, vt ab ani-

B

mis Hebræorum superstitiones Ægyptiacas, quibus innutriti fuerant, aboleret? *Et tamen*, inquit

D. Chrys. *Perdita Iuliani adolescentia*, *certum fuit perditæ senectæ præsagium.*

D. Chrys. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monasticæ, *illi vitia non effugerunt* : *sed cum manna cælesti cibo alerentur*, *cepas*, *allia*, *& cætera Ægypti mala præferebant*, *atque requirebant* : *adeò consuetudo valet*, *tantumque habet roboris*. Cum olim D. Greg. Nazianz. Athenis commemoratus vidisset

D. Greg. Naz.

Iulianum adhuc iuuenem, sed liberè, & illiberaliter viuentem : statim futura eius scelera, non quidem ex diuina reuelatione, sed ex mala eius institutione prophetauit. Nam orat. 2. contra Iulianum. *Me*, inquit, *morum ipsius inconstantia*, *atque incredibilis quædam mentis emotio vatem efficiebat*. Et paulò post commemorans iuuenilia eius vitia,

C

subdit, *Hæc*, inquit, *vt conspexi*, *statim proloquutus sum*, *quale malum Romanorum terra nutrit?* Ac si ex mala iuuentutis educatione certissimum malæ senectutis vaticinium desumeretur.

XVII.

Bona iuuentus in senectute fructificat.

Contrà verò qui bonis moribus in iuuentute floret, magnis virtutibus in senectute fructificabit. De iusto vaticinatur Ieremias. *Sedebit solitarius*, *& tacebit*, hoc est, totam vitam à mundi strepitu vacantem in magna cum Deo familiaritate collocabit. Et rationem reddit, *quia leuauit supra se*. Thren. 3. n. 28. Scilicet iugum Domini ab adolescentia sua : quasi ab optimis initiis, non nisi felices progressus, & exitus ducerentur. Multi

D. Bernard.

legunt, *quia leuauit se supra se* : hoc est, vt D. Bern. serm. 1. in festo Apostolorum Petri & Pauli inter-

D

pretatur : *Quia*, inquit, *cum adolescens esset*, *& ætatis lubricæ sentiret ardores* : *senem induit*, *relinquens quod erat*, *assumens quod non erat* : *& non respexit ad se*, *sed ad illum*, *qui est supra se*. D. Paulus, vt Timotheum ad labores totius vitæ facilè deuorandos excitaret, bonam à prima infantia institutio-

Optima adolescentiæ institutio ad senilia labores tolerandos confert.

nem illi in memoriam reuocauit. *Tu verò*, inquit, *permane in iis*, *quæ didicisti & credita sunt tibi*, *sciens à quo didiceris*, *& quia ab infantia sacras litteras nosti*. 2. Timot. 3. n. 14. Tobias benè à puero nutritus, in senectutis laboribus animum non despondit. *Cum ab infantia sua*, inquit textus, *semper Deum timuerit*, *& mandata eius custodierit*, *non est contristatus contra Deum*, *quod plaga cæcitatis euene-*

E

rit ei, *sed immobilis in Dei timore permansit*, *agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ*. Tob. 2. num. 13. Eleazarus quondam senex, cum & à Tyranno, & ab amicis, ac denique ab ipsis cruciatibus coram positis, ad diuinam legem violandam cogeretur, se contra hæc omnia tela nequitiæ firmissimo præsidio obarmauit,

Eleazari fortitudo ex bona educatione germinauit.

nimirum vnica recordatione vitæ benè à puero institutæ. *Cogitare cœpit*, inquit historia, *ætatis*, *ac senectutis suæ eminentiam dignam* : *& ingenitæ nobilitatis canitiem* : *atque à puero optimæ conuersationis actus*. 2. Machab. 6. numer. 23. Quibus armis munitus alacriter respondit, *præmitti se malle in infernum* : quàm à

Susanna virtus à teneris. diuina lege, cui à pueto adhæserat, separari. Quis non miretur vnius Susannæ, & aduersus impuros senes constantiam, & aduersus iniustos tortores patientiam? Nã, & illorum libidinem fregit; & horũ crudelitati æquo animo se permisit. At tam eximiæ virtutis fructus, ex bonæ educationis floribus germinarunt. *Parentes enim illius*, inquit propheta, *cum essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi.* Dan. 13. n. 3. Vnde illa Iacobo fortitudo vt cum Angelo totam noctem inuictus luctaretur, Genes. 32. n. 24. nisi quod ab vtero matris feliciter luctatus fuerat cum Esau? Genes. 25. n. 22. Quod Propheta Oseas mihi videtur significasse. *In vtero*, inquit, *supplantauit fratrem suum: & in fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit ad Angelum.* Oseæ 12. n. 3. Quasi ex priori lucta, vires hauserit ad posteriorem; & à puerilibus annis, suæ virtutis præsidia transtulerit in viriles. En quàm sit pueris necessarium, vt à prima ætate optimis disciplinis imbuantur. Quare rectè concludit D. Cyprian. tract. 2. de habitu Virginum, *Disciplina*, inquit, *est custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes, ac nutrimentum bonæ indolis, magistra virtutis.* Quasi à disciplina puerorum formatrice, omnes aliæ virtutes oriantur. *D. Cypr.*

Iacob ab vtero luctatur.

Vniuersæ Reipublicæ bona educatio necessaria.

XVIII. Quod ad tertium attinet, sine bona puerorum educatione, respub. stare nequit. Isaias supremam reipub. Hebrææ ruinam ostensurus. *Vbi est*, inquit, *literatus? Vbi legis verba ponderans? Vbi doctor paruulorum?* Isai. 33. n. 18. Quasi diceret de repub. Hebræorum actum est; quia boni iuuentutis doctores, instructorésque, nusquam comparent. Pro doctore paruulorum, est in Hebræo, *Numerator turrium.* Quasi paruuli benè ab infantia edocti, turres sint; & tot reipublicæ defendendæ turres erigantur, quot paruuli bonis moribus instruuntur. Vnde publica gymnasia, in quibus iuuenes ad pietatem, & doctrinam exercêtur, turres seu propugnacula in sacris literis dicuntur, iuxta illud Salomonis: *Turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.* Cant. 4. n. 4. In Hebræo est, *quæ constructa est ad disciplinas*; seu, vt legit Pagninus, *quæ ædificata est ad docendum transeuntes.* Ac si domus erudiendæ iuuentuti ædificata, validissimum tuendæ republicę propugnaculum videatur. Quare benè ad eum locum Theodor. *Habet*, inquit, *collum tuum omnes aliorum doctrinas, quibus tanquam iaculis, cunctos aduersarios transfigis: habet in se clypeos multos, quibus protegeris; & ignita hostis tela extinguis.* Idcirco diuina sapientia modò ad arcem, modò ad domum disciplinæ paruulos inuitat. Ad arcem quidem, Prou. 9. n. 3. *Misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis. Si quis est paruulus veniat ad me.* Ad domum verò disciplinæ. Ecclesiast. 51. n. 31. *Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ.* Quasi nullum inter arces, quibus respub. defenditur, & domos disciplinæ, in quibus iuuentus eruditur, discrimen intercedat.

Liberaliter edocti pueri, reipubl. turres sunt.

Publica gymnasia reipub. propugnacula. *Theod.*

XIX. Diligenter olim prouidit Iosaphat Rex Iuda, ne sua respublica his turribus destituta expugnaretur. Nam *misit*, inquit textus, *de principibus suis, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis leuitas, & sacerdotes, docebântque populum in Iuda, habentes librum legis Domini: & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.* 1. Paral. 17. à n. 7. Vnde statim additur. *Creuit ergo Iosaphat, & magnificatus est vsque in sublime, atque ædificauit in Iuda domos ad instar turrium.* Ibid. num. 12. Vides, vt proficiat

Proficit respublic. vbi multa sunt scholæ.

A in maius respublica illa, in qua bona institutio non deficit; & vt scholæ ad instruẽdos ciuium mores, sint quædam veluti turres, ad repellendos hostium impetus? Quare non immeritò apud Hebræos multa fuisse legimus collegia prophetarũ. 1. Reg. 10. n. 5. & 1. Reg. 19. n. 20. & 4. Reg. 2. n. 3. & c. 6. n. 1. seu, vt vocat Chaldæus 1. Reg. 19. domos doctrinæ; in quibus bonæ spei iuuenes, sub magnis præceptoribus, Samuele, Helia, Helisæo, ac similibus proficerent ad pietatem. Vt quemadmodum ad tuendam rempublicam propugnacula construuntur, ita ad fidem, religionémque seruandam illa collegia fundarentur. De his collegiis vide Barrad. tom. 1. concord. lib. 5. c. 23. *Barrad.*

B Eandem ob causam apud catholicos, tot Academiæ, seminaria, & collegia eriguntur, frementibus hæreticis, plaudentibus catholicis, fauentibus summis Pontificibus, tum in aliis Conciliis, tum nouissimè in Trident. sess. 23. cap. 18. vt sub his bonarum disciplinarum arcibus sarta, tectáque fides conseruetur. De qua re multa Ribadeneira in vita Patris nostri S. Ignatij lib. 3. c. vltim. *Trid.* *Ribaden.*

SECTIO III.

Quæ necessaria sint ad bonam filiorum educationem.

Tria potissimum requiruntur. Exempla, documenta, exercitamenta. Quod ad primum attinet, nemo dubitat, efficaciora esse ad mouendos animos exempla, quàm verba. De se Christus Dominus per Isaiam. *Posuit os meum quasi gladium acutum, & posuit me sicut sagittam electam.* Isai. 49. n. 2. Vbi D. Cyril. Alex. per gladium, qui est in ore, verba doctrinæ; per sagittam verò electam, seu, vt est in Hebræo, limatam, ac tersam, quę est in corpore, exempla vitæ intelligere videtur. Confert igitur gladium, & sagittam inter se; quò sagitta magis penetrat; & ad longius spatium pertingit, quam gladius; eò exempla, altius, & efficacius animis imprimuntur, quàm verba. Vnde D. Cyprian. libel. de duplici martyrio. *Efficacius est*, inquit, *vita quàm lingua testimonium. Habent, & opera suam linguam, habent suam facundiam, tacente lingua.* Hinc est, quod cum David Christo Domino gladium tribuat, & sagittam, nullas tamen ex gladio strages memoret, plures ex sagitta. *Accingere*, inquit, *gladio tuo super femur tuum potentissime.* Psal. 44. n. 4. Sed vbi sunt strages? Nullas profectò memorat. Paulò post, *Sagitta tua acuta.* Quid deinde? *Populi sub te cadent.* Ibid. n. 6. Ac si Christus Dominus tanto plures victorias exemplo, quàm verbo reportarit, vt hæ, præ illis, nullæ videantur.

I. *Tria ad educandos filios necessaria.*

C

D. Cyril. Alex.

Vita exemplum verbis efficacius. *D. Cypr.*

D

Verba gladio, exempla sagittæ comparantur.

II. Quid dico verba? Efficaciora sunt exempla, quàm miracula. Ingens miraculum edidit Helisæus, sanando ex lepra Naamanum: singulare præbuit exemplum, pecunias pro curatione oblatas, negligẽdo. Vtrũ quæso ex his fuit efficacius? Historiã expende. Viso miraculo, dicitur Naamanus intellectum fidei subdidisse; non tamen diuino obsequio voluntatem. *Verè*, inquit, *scio, quod non sit alius Deus in vniuersa terra*, 4. Reg. 5. n. 15. Nec plura addidit. Viso tamen exemplo, ac si maior animo vis imprimeretur; statim addidit, voluntatem quoque ipsam diuino cultui subiecisse. *Non faciet*, inquit, *vltra seruus tuus holocaustum, aut victimam Diis alienis nisi Domino.* Ibid. n. 17. Rem mihi videtur D. Aug. ser. 207. de tẽpor. ingeniosè insinuasse. *Mox*, inquit, scilicet viso exemplo, *Naaman diuina sibi disciplinã indicit; superstitiosam abiiciens, continuò se Deum venerari testatur, & detestari idolatriam profitetur.*

Exempla miraculis efficaciora.

E

D. Aug.

Qq 2

III. *Magis exempla mouent quam praemia.* Quid plura? Magis mouent iustorum exempla, quàm beatorum praemia. Res mira, sed vera. Hortatus est Christus Dominus discipulos suos, ad persecutionum tolerantiam. *Beati*, inquit, *estis, cum maledixerint vobis homines, & persequuti vos fuerint.* Matth. 5. num. 11. Rem difficilem, vt illis persuaderet, aeterna beatorum praemia commemorauit. *Gaudete*, inquit, *& exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis* Ibid. n. 12. Quis non crederet, discipulorum animos tanto praemio excitatos, ad mille cruces, & mille neces, continuò anhelasse? Et nihilominùs, scrutator cordium Deus, quasi eos adhuc torpentes cerneret, & languentes; censuit vlterius, acriores illis esse stimulos admouendos; nimirum veterum exempla prophetarum, statim subiiciens, *Sic enim persequuti sūt prophetas, qui fuerunt ante vos.* Vbi Glossa quaedam, apud D. Thomā in catena, cui Gloss. Ordin. D. Remig. & Caiet. consentiunt. *Non solum*, inquit, *praemio, sed etiam exemplo, eos ad patientiam prouocat.* Quasi ad persuadendum, non tam efficax sit praemium, quā exemplum, & qui propositis praemiis, adhuc ad labores quodammodo languescit, propositis exēplis, currere videatur, ac volare; sed de hac re alibi plura.

Gloss. D. Remig. Caiet. *Apostoli prophetarū exēplo, ad patientiam incitantur.*

Puerorū animi tanquam cera. *D. Basil.* Cum igitur quorumcunque exempla, apud quoscūque sint valde efficacia, efficaciora tamen sunt, parentum exempla erga filios. Nam, vt docet D. Basil. in regulis fusiùs disputatis, interrog. 15. *Teneri puerorū animi sunt instar cera, in qua facilius imagines exprimūtur* Et domestica exēpla, sicut frequentiùs veniunt ad oculos, ita altiùs penetrāt ad animos, quā externa; iuxta illud Iuuenal. Satyr. 14.

Iuuen.

> *Sic natura iubet: velocius, & citiùs nos*
> *Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis*
> *Cum subeunt animos auctoribus.*

Parentum vestigia imitantur filij. *D. Greg. Naz.* Quare quocunque parentes praeeunt, & filij insequuntur. Praeeunte Eleazaro ad martyrium, septem eius filij parentis vestigiis alacres institerunt. 2. Machab. 7. à num. 1. Vnde D. Greg. Naz. orat. 22. de Machab. eos introducit cū rege Antiocho sic loquentes. *Eleazari*, inquiunt, *discipuli sumus; cuius in fortitudinem perspectam, & exploratā habes. Pater prior decertauit, decertabunt postea, & filij: praecessit sacerdos, sequentur, & victimae.* In eadem orat. loquens Nazianz. de Eleazaro. *Occurrit*, inquit, *Eleazarus, faustum, ac laetum certaminis praeludium: loquens pariter, ac tacens cohortatio, septemque insuper filios offerens institutionis suae fructum.* Non sine mysterio de caelesti sponso dicitur, *Venter eius eburneus, distinctus saphiris.* Cant. 5. num. 14. seu, vt legit D. Greg. Niss. orat. 14. in Cant. *Venter eius tabulae eburneae in lapide saphiro*: sentitque fieri allusionem ad tabulas legis, quas diuinus ille legislator, Psalm. 79. num. 9. in medio cordis fuisse, vt vertunt Septuaginta, In medio ventris sui conseruabat. Sed cur tabulae diuinae legis, ventri potiùs, quàm aliis corporis partibus, tribuuntur? Planè, vt ostendatur, parentum viscera diuinis legibus inscripta esse debere; vt filij iam ab vtero bene viuēdi accipiant exemplaria; tacitèque innuetur, ea diuinae legis obseruantia, quae praefuit in parentibus, à filiis sine dubio arripienda.

Quare sponsi venter eburneus. *D. Greg. Niss.* *Parentum viscera diuinis legibus inscripta, vt filiis ab vtero sint exemplar.*

IV. *D. Hier.* *Vitia potius, quam virtutes imitamur.* Sed nescio quomodo facilius mala, quam bona exempla pueris imprimuntur iuxta illud D. Hier. in epist. 7. ad Laetam, *Graecorum*, inquit, *narrat historia, Alexandrum potentissimum regem, orbisque domitorem, & in moribus, & in incessu, Leonidis paedagogi sui, non potuisse carere vitiis, quibus adhuc paruulus fuit infectus. Proclivis est enim malorum aemulatio: & quorum virtutes assequi nequeas, citò imitaris vitia.* Quo tempore Cham parentem suum ebrium, nudatumque irrisit, nondum habebat filium; &

A ramen iam tunc nominatur *Pater Chanaam.* Gen. 9. num. 22. Ratio illa est, vt ex parentis improbitate, quam tunc commisit, futura filij improbitas certissimè praediceretur. Sic exponit D. Amb. lib. de Noe, & area, c. 30. & subdit. *Non poterat*, inquit, *fieri, vt bonum generaret filium, qui & natura, & eruditionis degener extitisset.* Adeo certum est parentis malitiam à filio imitandam. Quando Michol Dauidem coram arca Domini saltantem reprehendit, 2. Reg. 6. n. 20. dicta non est vxor Danidis, sed *filia Saulis*, vt, interprete Rabano, illam superbiam à Patre suo traxisse significaretur. Eadem, vt eodem loco traditur, superbae criminationis poenas dedit, sterilitate damnatā; vt eodē c. n. 23. habetur: Cur haec potiùs in eam poena, quam quęuis alia excogitatur? Optimè respōdet D. Amb.

D. Amb *Ita e diuerso filia à patre malitiam trahit.* *Raban.*

B epist. 36. *Illa*, inquit, *qua saltationem huiusmodi reprehendit sterilitate damnata, non dedit sobolem regiā, ne superbos crearet.* Quasi non possent filij illam matris superbiam non imitari.

D. Amb. *Michol sterilitatis pœna mulctatur.*

V. Caueant igitur parentes, ne malis exemplis filios ad peccandum impellant. Nam vt benè Satyrographus suprà citatus.

Iuuen.

> *Si damnosa senem iuuat alea, ludit & haeres*
> *Bullatus, paruoque eadem mouet arma fritillo.*

Parentes coram filiis nihil perpetrent vitiosum. Et paulò pòst parentes monet, vt filios suos reuereantur; hoc est, vt coram illis nihil sceleris machinentur, ne & ipsi euadant scelerati.

> *Maxima debetur pueris reuerentia, si quid*
> *Turpe paras, ne tu pueri contempseris annos:*
> *Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.*

C Vnde est illa D. Hieron. ad Laetam, circa eius filiā exhortatio. *Nihil in te*, inquit, *& in patre suo videat, quod si fecerit, peccet.* Similis est illa eiusdem admonitio ad Heliodorum Episcopum, circa eius subditos. *In te*, inquit, *oculi omnium dirigantur, conuersatio tua quasi in specula constituta, magistra est publica disciplinae: caue, ne committas, quod qui velunt imitari, cogantur delinquere.* Qui secus facit, suos non instituit discipulos, sed occidit; vt patet ex illo iurgio duarum foeminarum apud Salomonem, quarum vna filium, quem vigilans lactabat, dormiens oppressit. 3. Reg. 3. à n. 18. In quem locum D. Greg. lib. 8. moral. c. 17. *Per matres*, inquit, *lactantes ordo doctorum; per filios earum, significatur*

D. Greg. *Doctores verbo nutrientes, exemplo occidentes.*

D *persona discipulorum. Nam magistri scientia vigilantes, sed vita dormientes, auditores suos, quos per vigilias praedicationis nutriunt: dum quod dicunt, facere negligunt, per somnum torporis occidunt: & negligendo opprimunt, quos alere verborum lacte videbantur.* Sed de hoc argumento mitto plura aliis passim locis inferenda.

Optima documenta.

VI. *Cl. Alexan.* *Bona documenta sunt via ad aeternitatem.* Quod ad secundum spectat. Optima documenta dicuntur à Clement. Alex. lib. 1. paedag. c. 3. *Breues, ac directae via ad aeternitatem*: Sed talia non erunt, nisi seuera sint; vt infrà patebit in documentis Heli, quę seueritatis defectu nihil eius

E filius profuerunt. Optimè quidem Sapiens, *Filij tibi sunt erudi illos: & curua illos à pueritia illorum: filiae tibi sunt, serua corpus illarum: & ne ostendas hilarem faciem tuam ad illas*, Eccles. c. n. 25. In quem locum Clem. Alex. lib. 1. paedag. c. 9. *Qui*, inquit, *ad gratiā loquuntur, parum diligunt: qui et tem ad vilitatem acerbi sunt, in futurum seculum beneficio afficiunt, non praesentem voluptatem Domini, sed futuram spectauit delectationem.* Hoc Sapientis praeceptum seruauit olim sponsa, quae cum formosa esset, nigram se nihilominùs sodalibus ostendit: interprete D. Bern. serm. 28. in Cant. *Vt*, inquit, *simplices, sed adhuc*

Cl. Alexan. *Seueritas in documentis.* *D. Bernard.*

& fugitantibus disciplinam, non candorem serenitatis, sed obscurum seueritatis exhibeat. Suum scilicet spõsum imitata est, de quo Dauid, *Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me.* Pſ. 117. n. 18. Vbi Clem. Alex. lib. 1. pædag. c. 7. *A Domino*, inquit, *castigari, & tanquam à pædagogo erudiri, est à morte liberari.* Vnde Salomon. *Noli*, inquit, *à puero subtrahere disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum: & animam eius de inferno liberabis.* Prouerb. 23. num. 13. & 14. Vbi virga, non solum à temporali, sed etiam ab æterna morte, dicitur liberare.

Cl. Alex.

Dei virga, & supplicium à morte liberat.

VII. Cl. Alex. Notat citato loco Clem. Alex. Christo Domino tanquam optimo pædagogo tribui virgam in scriptura. *Egredietur virga de radice Iesse.* Isai. 11. n. 1. *Percutiet terram virga oris sui.* Isai. 11. num. 4. & passim alibi: *Ut quibus*, inquit, *verbum suadens, & admonens, non medetur, eis minæ medeantur: quibus autem non medentur minæ, eis virga medebitur: quibus verò virga non medetur, eos ignis depascit.* Vnde cap. 8. in illud Christi Domini. *Omnem palmitem non ferentem fructum, tollet eum; & qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat.* Ioan. 15. num. 2. notat, solos palmites fructuosos purgari. *Syluescit enim*, inquit, *vitis, nisi putetur; ita & homo.* Quasi melior indoles maiori indigeat disciplina. Et paulò inferiùs, cap. 9. citans varia scripturæ loca, in quibus Deus seruos suos acriter reprehendit, subdit. *Eius*, inquit, *in incutiendo timore artificium, est fons salutis; proin eius est multa misericordia, ita & reprehensio. Nec solùm lenia, ac mitia adhibet medicamenta, sed etiam acria. Peccatorum quidem proserpentes corrosiones sistunt amarè metus radices.*

Cum Deus puniat, medetur.

VIII. Tandem cap. 11. aduertit, Christum Dominum non compatari fauo mellis, quod bilem generat, sed *grano sinapis.* Matth. 13. num. 31. quod bilem, id est, iram minuit, & phlegma, id est, fastum & superbiam exscindit. *Vt reprehensionis*, inquit, *mordacitatem, & repurgandi facultatem, esse vtilem propter acrimoniam significaret.* Si ergo Christus Dominus se præbet in suos adeò seuerum, quis parens se ostendat in filios crudeliter indulgentem? Audiat is Salomonem. *Lacta*, inquit, *filium tuum, & pauentem te faciet; lude cum eo, & contristabit te; non corrideas illi, ne doleas.* Eccleſ. 30. n. 9. vbi plura documenta valde salubria adiungit. Quid seueriùs præcipi poterat? quàm vt, ne risus quidem puero ostendatur? Solet enim illa ætas, vel ex minima indulgentia, occasionem ad summam licentiam aucupari. Vnde Iobus adeò se præbebat suis subditis agelastum, id est, risus expertem, vt etiam ridens ridere non crederetur. *Si quando*, inquit, *ridebam ad eos, non credebant.* Iob 29. n. 24. Nam, vt benè D. Greg. lib. 10. moral. c. 3. *Is*, inquit, *qui præest, & arridens timeri debet, & iratus amari.*

Christus non fauo mellis, sed grano sinapis se comparauit, ob reprehensionis acrimoniam.

D. Greg.

IX. Sed quid de filiis, qui non ferunt parentem paululum acriorem; & necessariam eorum seueritatem vocant nimiam diritatem? *Mira peruersitas!* exclamat D. Bern. ſerm. 42. in Cant. *medicanti irascitur, qui non irascitur sagittanti.* Stultam esse huiusmodi querimoniam indicat Clem. Alex. lib. 1. pædag. cap. 9. *Quemadmodum*, inquit, *speculum non est malum deformi, eo quod ipsum ostendat, qualis sit: ita nec is, qui reprehendit, ei malè vult, qui laborat animo: nec enim ei delicta adiungit, sed ea quæ adsunt peccata, ostendit.* Imò sibi ipsi noxius est, qui argui recusat: dum enim curationem fugit, sanitatem non admittit. Benè Dauid, *Consumetur*, inquit, *nequitia peccatorum, & diriges iustum.* Psalm. 7. num. 10. Vbi D. Chryſ. *Infer*, inquit, *supplicium, & cessare facies à vitio: quemadmodum enim putrefa-*

D. Bernard.

Cl. Alex.

Reprehensor velut speculum vitia deformitatem ostendit.

D. Chryſ.

A *ctiones cedunt vsturis, & sectionibus; ita & à supplicio arcetur improbitas. Quis sendimur, & vrimur, ut ad sanitatem ingrediamur.* Vnde Clem. Alex. lib. 1. pædag. cap. 8. *Est*, inquit, *reprehensio velutì quadam chirurgia affectionum animæ; medicamentum autem, est probri insimulatio; quæ resoluit affectiones, quæ iam occalluerunt, impudicitiæque, ac libidinosæ vitæ sordes expurgat; fastusque, ac superbiæ carnes, quæ excreuerunt, exæquat. Iam verò admonitio, est veluti quadam diæta ægrotantis animæ; quæ sint sumenda, consulit, & quæ non sint, prohibet.* Et paulò post: *Beneuolentia*, inquit, *non odij signum est reprehendere; ambo enim probrum obiiciunt, & amicus & inimicus; sed inimicus quidem irridens, amicus verò beneuolens.* Quis ergo filius, curantem

Cl. Alex. Reprehensor est animæ chirurgus.

Admonitio ægrotantis animæ diæta.

B patrem appellare audeat tortorem cruciantem? X.

Iacobus moriturus, acribus maledictionibus tres filios deuouit. Nam ad Ruben ait: *Effusus es, sicut aqua; non crescas.* Geneſ. 49. num. 4. Ad duos sequentes, *Simeon, & Leui, vasa iniquitatis bellantia. Maledictus furor eorum, quia pertinax, &c.* Ibid. à n. 5. Et tamen ibid. paulò inferiùs, num. 28. dicitur Iacobus, *singulis benedixisse benedictionibus propriis.* Nodum soluit Caiet. *Omnia*, inquit, *dicta benedicendo; nam & arguere, & punire, & præmonere, aliena non sunt à paternis benedictionibus.* Vt autem intelligas, paternas reprehensiones nihil filiis obesse, sed plurimùm prodesse, aduerte, cum Deus multitudinem Hebræorum, qui in Ægypto propagati fuerant, recenseret: solas prædictas tribus, Ruben, Simeon, & Leui, recensendas curasse, vt patet Exod. 6. n. 14. Cur obsecro, has potius tribus, quam alias commemorauit? Scio dixisse D. Aug. q. 15. in Exod. rationem fuisse, vt sisteret in tribu Leuitica, ex qua erat Moyses, cuius originem declarari oportebat. Sed vlteriùs addo vt ostenderet, filios à patribus reprehensos, vberiùs & feliciùs, quàm alios à patre laudatos, germinasse. Non latuit hæc vtilitas Sansonem. Is enim dilacerauit leonem, *quasi hœdum in frusta discerperet.* Iud. 14. n. 16. Domum tamen regressus patri, ac matri noluit indicare, vt ibidem additur. Cur quæso tam insignem victoriam, tam profundo silentio contexit? Planè, vt mihi videtur, ne si parentes tantas filij sui vires, animosque agnoscerent, eum formidarent; proindeque ab eo reprehendendo, si opus esset, abstinerent. Suas igitur vires occultare voluit; ne paternis increpationibus eximeretur. Nec immeritò: nam, vt benè D. Bernard. ſerm. 77. in Cantic. *Seductori*, inquit, *dat manum, qui dare dissimulat præcepta.*

Arguere, & punire, patria benedictio est. Caiet.

C

D. Aug.

Filij à parentibus reprehensi, felicius germinant.

D

Sanson, tam ocultum à se leonem, parentibus occultauit.

D. Bern.

Ex his patet, & filios debere patienter audire, & patres grauiter inferre seueras præceptiones, & obiurgationes. Sed aduerte, non posse satis seueram esse parentum, seu magistrorum doctrinam, nisi docentium exemplis fulciatur iuxta illud Satyrographi supra citati. XI.

Vnde tibi frontem, libertatemque parentis, Iuuen.
Cum facias peiora senex.

E Quamuis, vt benè D. Greg. Nazianz. in orat. 21. de laudib. Athanasij aduertit, *non desint aliqui adulterini præsides, qui acerbitate imperij, peccata sua tegant.* Hoc est, qui vt sua crimina dissimulent, aliena insectentur. His tamen omissis probus esse debet, qui aliorum arguit improbitatem. Nam vt benè D. Hier. in epiſt. 6. ad Principiam. *Erubescit*, inquit, *quamuis præclara doctrina, quem propria conscientia reprehendit.* Et in epiſt. 83. ad Oceanum. *Perdit*, inquit, *auctoritatem docendi, cuius sermo opere destruitur.* Cui D. Isid. lib. 3. de summ. bono c. 36. & 37. consentit. *Doctrina*, inquit, *sine vita arrogantem*

D. Greg. Naz.

D. Hier.

Qui alios increpat, debet esse inculpabilis.

D. Isid.

gantè reddit: vita sine doctrina, inutile facit; auctoritate magisterij caret, qui quod docet, non facit. Doctoris vitio etiā ipsa doctrina vilescit. Qui bene docet, & male viuit, aquatur cereo, qui bonā quidē lucem alijs præstat, se verò in malis suis consumere videtur, atque extinguere. Ab exēplis igitur vitę, vires capiūt magisterij documēta.

Ardens est cereus, qui benè docet & male operatur.

Optima exercitamenta.

XII. *Otiositas vitiorum schola.* D. Hier.

QVod ad tertium attinet, necessaria sunt pueris educandis aliqua exercitamenta, ne torpescant otio. Quod est quædam ingenij rubigo, vt D. Hier. in epist. ad Innocentium testatur. Imò quædam schola vitiorum. Iuxta illud Eccles. 33. n. 29. *Multam malitiam docuit otiositas.* Quam proinde Deus, iam inde ab ipsius mundi nascentis exordio, remouendam curauit. Cur enim solem, ac lunam, non in primo statim die, sed in quarto creauit? Gen. 1. n. 14. Alijs rationibus omissis, respondet optime Seuerianus in catena. *Quia*, inquit, *nondum erant terræ nascentia, quæ luminarium calore fouerentur.* Hoc est, quia nondum erat in terris, quod ab illis luminaribus ageretur. Ac si præstaret, luminaria non esse, quam otiosa esse.

Seuerian.

XIII. Fabius. *Filios odit, qui molliter, & voluptuose educat.* Plutarc. *Nimius in filios affectio, amor simiæ.* Plin.

Cæterum optima puerorum exercitamenta, illa sunt quæ illos a delicijs quàm longissimè abducunt. Nam vt benè Fabius 1. Inst. 3. *Mollis*, inquit, *educatio, mentis corporisque neruos frangit.* Quare qui sic amant filios, vt eos delicijs soluant, potiùs oderunt; iuxta illud Plutarc. lib. de liberis educandis. *Tales*, inquit, *patres, quibus amor nimius causa extitit ne amarent.* Et videntur mihi huiusmodi parentes simias imitari, quarum tanta est in suos catulos affectio, vt eos subinde amplectendo necent, vt narrat Plin. lib. 8. nat. hist. c. 54.

XIV. *Asperrima filiorum educatio apud Ethnicos.* Virg. Horat. Claud. Senec. Alex. ab Alex. *Iuuentus laboribus exercenda.*

Sed hæc in re vereor, ne pagani pudore afficiāt Christianos. Nam Ethnici parcissimè, ac durissimè, filios educabant, vt videre est apud Virgil. Æneid. 9. ibi.

---Natos ad flumina primum
Deferimus, sæuoque gelu duramus, & vndis.

Apud Horat. 3. carm. 2. Claudianum in Panegyri de tertio consulatu Honorij, Plutarchum in Lycurgo, & in Institutis Laconicis, Senec. libr. 2. de ira cap. 22. Alex. ab Alexand. libr. 2. genial. dier. cap. 25. Sed inter alios Spartani, & Lacones præstiterunt. Quorum hi laboribus erudiebant iuuentutem, venando, currendo, esuriendo, siriendo, algendo, æstuando. Illi verò, pueros ad aram tot verberibus accipiebant, vt multus è vulneribus sanguis exiret, nonnunquam etiam ad necem; quin eorum aliquis non modo non exclamauerit; sed ne ingemuerit quidem, vt M. Tullius lib. 2. & 5. Tuscul. quæst. testatur. Vnde magna erat apud Spartiatas illa celebritas, quæ Diamastigosis, id est, flagellatio dicebatur: cuius meminit Tertul. lib. ad Martyres cap. 4. *Ante aram*, inquit, *nobiles quique adolescentes flagellis affliguntur, astantibus parentibus, & propinquis, & vt perseuerarent, adhortantibus. Ornamentum enim, & gloria deputabitur, si anima potiùs cesserit plagis, quam corpus.*

M. Tull.

Tertul.

XV. Erasm.

Quare vulgaris est illa parœmia apud Erasmum in chiliad. *Sola Lacana viros pariunt.* Quia non eos delicijs molliebant, sed laboribus roborabant. His ludis fatetur, se aliquando interfuisse Philo Hebræus, in lib. Quod omnis vir probus sit liber. *Spectaui*, inquit, *aliquando certantes pancratio; alterum obtundentē pugnis, & calcibus, totisque viribus contendentem ad victoriam; tandem lassum, & incoronatum a stadio discedere, alterū carnosum, neruosum, musculosum refertumque spiritu vere athletico, tanquam saxeum, ferreumque, nihil plagis cedere, solaque patientia superare aduersarium; & ad extremum adipisci victoriam.* Et statim ad mores, vti solet, digressus. *Huic similem*, inquit, *bonum virum censeo, qui valide confirmatus, certo animi proposito efficit, vt aduersarius prius delassetur, inferendo iniurias, quam ipse quidquam agat præter animi sui sententiam.*

Phil. Heb. *Athleta laboribus obduratus, ad pugnā robustiores.*

XVI. Tertul. *Delicia reipublica pestes.*

Fugiant igitur pueri delicias, reipublicæ pestes. Nam, vt benè Tertul. lib. de pallio. c. 5. *Plus*, inquit, *toga læsere rempub. quam lorica.* Quia scilicet togæ, hoc est, pacis tempore irruunt in rempub. deliciæ; belli tempore expelluntur. Neque solum delicias, sed etiam deliciosos pueri auersentur. Interdixit olim Deus Israelitis carnem suillam. Leuit. 11. n. 7. Deut. 14. n. 8. Prohibitionis mysterium explicuit Clemens Alex. libr. 3. pædagog. cap. 11. *Vita*, inquit, *vsum cum improbis hominibus, plane suillum agnoscens, per sapientissimum Moysen*

Cl. Alex. *Impuri homines instar porcorum.*

A *pædagogus, seniori populo porcis vesci prohibuit: Significans, non oportere eos, qui Deum inuocant, cum impuris versari hominibus, qui porcorum instar, corporalibus voluptatibus perfunduntur.*

Quid ergo? nullisne oblectamentis adolescentia fruetur? Fruatur quidem: sed honestis. Vnde D. Chrysost. homil. 9. in 1. epist. ad Timot. parētes monet, *vt nihil filiis agere permittant ex iis, quæ noxiè iucunda sunt.* Quasi vtiliter, honestéque iucunda non impediat. Literis in primis delectetur. Quid iucundius? Ludus olim dicebatur, quælibet iucūda exercitatio. Virgil. Æneid. 9.

XVII. *Honesta tantum oblectamenta pueris permittenda.* D. Chryst.

Electre ludus equos. Claudian.

Virg. Claud.

---Reguinque feroces,
Exuuia tibi ludus erant. Sidon.
Ludus erat puero, raptas ex hoste sagittas
Fessima tentare manu.

Siddnius.

B Ludi ergo similiter dicebantur, & scholæ; quia, interprete Cicerone, *Discendi labor esse non debet, sed voluptas.* Vnde D. Hier. ad Lætam de institut. filiæ. *Fiant ei*, inquit, *literæ, vel buxeæ, vel eburneæ, vel suis nominibus appellentur. Ludat in eis, vt & ludus ipse eruditio fit.* Et paulò post, *cauendum in primis, ne oderit studia, ne amaritudo eorum percepta in infantia, vltra rudes annos transeat.* Vbi plures exercitationes valde vtiles inculcat. Et in epist. ad Gaudentium. *Amet*, inquit, *quod cogitur discere; vt non opus sit, sed delectatio; non necessitas, sed voluntas.* Literariæ tamen voluptates, spiritualibus cumulentur. Sic Dauid. *Introibo*, inquit, *ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.* Psal. 42. n. 4. Hebraicē, *Ad Deum, qui lætificat exultationē meam.* Quasi Dauidis exultatio ex alijs exercitationibus, vtpote literarijs percepta, ex familiaribus cum Deo colloquijs, multò auctior, & locupletior redderetur. Benè

Gymnasium, est verum pueritia ludus. Cicer. D. Hier.

C D. Hieronym. ad Lætam, *nihil aliud discat audire, nihil loqui, nisi quod ad timorem Dei pertinet. Turpia verba non intelligat, cantica mundi ignoret: adhuc tenera lingua psalmis dulcibus imbuatur.* His pueritia voluptatibus perfundatur; neque enim molles sunt, & enerues; sed masculæ, & viriles. Vnde D. Hier. epist. 9. ad Saluinam: *semper*, inquit, *in manibus tuis sit diuina lectio; & tam crebræ orationes, vt omnes cogitationum sagittæ, quibus adolescentia percuti solet, huiusmodi clypeo repellantur.* Sed de his plura statim.

D. Hier. *Diuina lectio, & colloquia, literarum studio miscenda.*

SECTIO IV.

Quæ sit optima ratio filios educandi.

I. ILla profectò est, quam tenuit Anna erga Samuelem, offerendo illum in tabernaculum, a primis annis, vsque in perpetuum. Ex his enim tribus, optima filiorum educatio integratur.

D *Locus bona educationis, templum.*

II. D. Hier.

IN primis igitur in domo Dei, melius quàm in paterna filius educatur. Vnde D. Hieron. epistol. 7. ad Lætam de institutione Paulæ. *Postquam*, inquit, *ablactaueris eam cum Isaac, & vestieris cum Samuele, redde pretiosissimam gemmam cubiculo Mariæ, & cunis IESV vagientis impone. Nutriatur in monasterio; sit inter virginum choros: iurare non discat: mentiri sacrilegium putet: nesciat sæculum: viuat Angelice: sit in carne, sine carne: omne hominum genus sibi simile putet.* Sed & D. Chrysost. homil. 21. in epist. ad Ephes. quem supra iam citaui, multo gloriosius existimat in templo Dei, quam in palatio regis educari. Vnde quamlibet matrem exemplo Annæ, sic hortatur. *Peperisti*, inquit, *puerum? imitare Annam, disce quid fecerit illa: mox illum subduxit, atque obtulit in templum. Quis vestrūm, non innumeris modis mallet filium suum fieri Samuelem, quam*

Filiū in domo Dei, potius quam in palatio educandū. D. Chrys.

E *totius orbis regem?* Quasi in palatio nutritus, adhuc maneat infra regem: nutritus vero in templo supra regem collocatur. Præstat igitur cum Samuele in domo Dei nutriri, quam cum Moyse in aula Pharaonis educari.

III. *Qui in tempore nutriuntur, sicut flores, qui in patria domo, sicut fœnum.* Theod.

Et quidem magna sunt, quæ a pueris in domo Dei nutritis, suscipiuntur incremēta. Vnde Dauid. *Plantati*, inquit, *in domo Domini, in atrijs Dei nostri florebunt: adhuc multiplicabuntur in senecta vberi.* Psal. 91. n. 14. & 15. Vides qui flores, qui fructus ex plātis in domo Domini oriantur: nullo senio interituri, sed magis in dies multiplicādi? mirū plane id nō est. Nam, vt bene Th. ad eum locum. *Agricolā*, inquit, *habent Deū: viridariū verò diuinum templū:* Neque enim in hoc viridario pestilēs

aura

aura perflat: neque si præflare contingat, deest agricola, qui teneris plantis medeatur. Contrà verò, qui in patriis tectis nutriuntur. *Fiunt sicut fænum tectorum, quod priusquam euellatur, exaruit,* Psalm. 128. num. 6. Nam cum radicem non habeat; nec ad frugem peruenit, nec ad florem. *Talis enim est*, inquit ibi Chrysost. *iucunditas rerum, quæ ad hanc vitam pertinent. simul enim, & cernitur, & interit, vt quæ nec habeat fundamentum aliquod, nec potentiam.*

D. Chryſ.

IV. Vtraque res, & quod in sacra æde proficiant pueri, & in profana deficiant, facilè ex sacris literis confirmatur. Mortuo quondam Ochozia rege Iuda, eius mater Athalia, regnandi cupida, filios regis, & nepotes suos, ne in regnum succederent, interemit. Vnus tantum infans omnium minimus, nomine Ioas, qui regnum postea occupauit, mortem effugit; absconditus *in cubiculo lectulorum.* 2. Paralip. 22. n. 11. Lyra interpretatur, *In dormitorio sacerdotum.* Et quamuis hæc illius interpretatio nobis deesset. satis eam nobis litera exprimeret, dum paulò inferiùs, n. 12. addit, *Absconditum fuisse in domo Dei.* Vides, vt pueri in paterna domo retenti, ad vnum omnes interierint? Vnus autem ad domum Dei translatus, regno postea gubernādo saluus, & incolumis euaserit. Falluntur igitur parentes, & indigniter falluntur, qui filios, quos apud se non retinent, sibi periisse arbitrantur; Vnde D. Bern. epist. 110. huiusmodi parentes alloquutus. *Si, inquit, filium vestrum Deus facit, & suum; quid vos perditis? aut ipse quid perdit? Fit de diuite ditior; de nobili generosior, clarior, de illustri; & quod his omnibus maius est, sanctus de peccatore. Sed vos non perditis eum; quin potius, multos per eum acquiritis vobis filios: quotquot sumus in Claraualle, ipsum in fratrem, vos in parentes recipimus.*

Ioas in Dei tabernaculo incolumis, reliqui in domo paterna occiduntur.

D. Bern. Maximè lucrantur qui filios Deo tradunt.

V. Neque solum metaphoricè plures acquirunt filios, qui vnum Deo consecrant, sed propriè. Testis est Anna, quæ vnum offerens, quinque postea accepit, vt patet ex cap. sequent. n. 21. Notatque D. Hier. ad Lætam. *Tali*, inquit, *immolato sacrificio, reuersa domum quinque liberos sibi genuit; quia primogenitum Deo pepererat.* Idem, & D. Chrys. homil. 21. in epist. ad Ephes. obseruat. *Quoniam*, inquit, *primitias Deo obtulit, aluus eius facta est fœcunda, atque alios etiam fratres illi acquisiuit.* Imò non solùm alios obtinuit; sed cum ipsum, quem Deo obtulit, non amisit, vt n. 28. iam aduerti. Docetque vlterius D. Chrys. lib. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ. *Tunc, inquit, maximè, & verissimè, filios habemus nostros, cum, Deo nostro illos tradiderimus. Longè quippe, ille eos melius, & excellentius, quam nos moderabitur, & reget.*

D. Hier. Flores obtinet filios, qui vnum Deo consecrat. D. Chryſ.

VI. Parum erat eundem retinuisse, nisi etiam clariorem factum retineret. Nam puerum dedit, prophetam habuit; priuatum obtulit, iudicem retinuit; suo lacte nutritum consecrauit, diuini pædagogi doctrina saginatum recepit. *Tantum confert*, concludit D. Chrys. citat. *Deo semper quæ possederimus, concedere, cunctisque, vt illi placeamus, nos extraneos facere.* Et statim capta à regum curiis similitudine, rem confirmat. *Eos, inquit, qui domi cum parentibus morantur: non vsque adeo illustres, insignique potentia viros: eos videas; quos autem à parentibus principes abduxerint, suoque seruitio, ac ministerio accommodauerint, eos videas & summa dominorum beneuolentia, & longè maxima fiducia potiri, tantumque conseruis esse clariores, quantum seruis Domini excellunt. Si autem homines ministeriis, & officiis suis deditos, tanta beneuolentia, & benignitate prosequuntur, longe id profectò dignius, & excellentius, infinita illa bonitas, quæ Deus est, faciet.*

Virtutes & honores incrementa, à domo Dei.

VII. Sed quid mirum, pueros in domo Dei, sub ipso Deo pædagogo effici meliores, cum etiam sub homine bono præceptore, in virtutibus non parum prouehantur? *Fecit Ioas*, inquit scriptura, *rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Ioiadas sacerdos.* 4. Reg. 12 num. 2. *Seruiuit*, inquit eadem scriptura, *Israel Domino cunctis diebus Iosue, & seniorum:* Ios. 24. num. 31. Si Ioas tantum profecit sub pædagogo Ioiada; & Israel sub pædagogo Iosue; quantum adolescens religiosus proficiet sub pædagogo IESV? Nam vt benè Clem. Alex. lib. 1. pædag c. 6. *Verbum*, inquit, *est omnia infanti, pater, & mater, & pædagogus, & altor.* Vt autem hic pædagogus suos alumnos perfectiores reddat, sibique similiores, non alieno lacte eos pascit, sed proprio sanguine. Vnde quilibet eorum gloriari potest, Deoque dicere, teste eodem Alexandrino. *Æquè bono Patre, & sanguine me glorier esse.* Quasi qui sic nutritur, non iam templum Christiferum, vt eum vocat Chrysostomus citatus, sed etiam Christus videatur. Imò, vt non solum humanam, sed etiam diuinam Christi perfectionem imitetur; non solum humanitatis sanguine, sed etiam diuinitatis nectare lactatur, & oblectatur. *Altor enim*, inquit Alexan. vbi sup. *effudit pro nobis suū sanguinem, per quem ad mammillam Patris, quæ curarum obliuionem inducit, nempe Verbum, confugimus. Verè beati qui hanc lactant mammillam.*

Quantum proficiāt pueri, sub Deo, & IESV pædagogo.

Cl. Alexand.

Christus more milla patris, suo nos lactat sanguine.

VIII. Quid simile habetis in paterna domo, ô infantes, sensu potius, quam ætate? Lacte quidem nutrimini non diuino, sed viperino. *At quæ vnquam*, inquit D. Hieron. in epist. de suspecto contubernio, *quæ vnquam, iuxta viperam securos somnos capit, quæ etsi non percutiat, certe sollicitat?* Quadrat in vos illud Ieremiæ. *Lamiæ nudauerunt mammam, & lactauerunt catulos suos.* Thren. 4. numer. 3. Lacte vos alliciunt, vt matres, veneno inficiunt, vt serpentes. *Igitur fili mi*, hortatur sapiens, *si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.* Prouerb. 1. num. 10. Lacteum quidem ostendunt poculum, sed lethale propinant. Fœmina illa Iael ducem Sisaram è bello fugientem in propriam domum simulata amicitia inuitauit; & postulanti aquam, porrexit lac; quod dum sitiens largiter epotat; profundè consopitur, non quidem ad quietem, sed ad mortem. Nam dormientem insidiatrix fœmina trabali infixo clauo interfecit. Iud. 4. num. 21. I nunc, ô insensate, & in paterna domo, haurī de calice Babylonis. Dum mella putas, venena reperies. Quod si mortem statim non biberis, effluēs in mollitiem; qua ad cœlestem militiam ineptus efficiaris. Vnde non immeritò exclamat D. Hier. ad Heliodorum. *Quid facis in paterna domo delicate miles? Vbi vallum? Vbi fossa? Vbi hyems acta sub pellibus? Ecce de cælo tuba canit, Ecce cum nubibus debellaturus orbem, imperator armatus egreditur. Et tu mihi de cubiculo ad aciem: tu de vmbra egredere ad solem? corpus assuetum tunicis, loricæ onus non fert, caput opertum linteo, galeam recusat; mollem otio manum durus exasperat capulus.* Quasi qui ad cœlestem militiam nutriuntur, non debeant inter paternas delicias emolliri; sed in domo Dei, seuerioris disciplinæ legibus informati. En optimæ educationis locus.

D. Hier. Potatores lac viperinum.

Infans, epoto lacte soporatus, interficitur.

D. Hier.

Mollities domi, ad militiam inepti.

Initium optimæ educationis ab infantia.

IX. VNdè verò aptiùs exordienda est hæc institutio, quàm ab infantia, seu à primis annis? Alioqui, vt benè Quintilian. lib. 1. Instit. c. 3. *citiùs frangas, quàm corrigas, quæ in prauum obduruerunt.* In ea ætate, obtulit Anna Samuelem, vnde D. Chrys. homil. 21. in epist. ad Ephes. *Non ascebat*, inquit,

Quint. Optima educatio ab incunabulis exordienda. D. Chryſ.

inquit, *expectabo donec crescat puer; vt rebus mundanis vtatur; vt paululum puerili ætati immoretur; sed relictis his omnibus, vnum dumtaxat intendit, quomodo statim ab ipsis vitæ exordiis spiritualem imaginculam Deo fingendam offerret.* Eandem laudem

D. Greg. Naz.

tribuit Diuus Gregor. Naz. matri suæ, in oration. 19. de Patris funere. *Fuit*, inquit, *illustre illud eius facinus, quod nos prius etiam quam nasceremur, Deo, nihil futuri euentus metu exterrita promisit, vitaque lucem ingressos protinus consecrauit.* Psalmum 118. qui totus est de morali doctrina, Dauid per singulas Hebræorum literas digessit. Rationem reddit D. Ambr. in Prolog. ad eum Psalmum. *Vt quemadmodum*, inquit, *paruulorum ingenia, primis literarum elementis, assuescunt discendi vsum assumere: ita nos huiusmodi elementis vsum discamus viuendi.* Idem repetit serm. 14. in eundem Psalm. *Intelligimus*, inquit, *per literas Hebræorum, Psalmum hunc esse digestum, vt homo noster tanquam paruulus, & ab infantia per literarum elementa formatus, quibus ætas puerilis assuenit, vsque ad maturitatem virtutis excrescat.*

Quare Psal. 118. elementarum Hebræorum literis sit digestus.

D. Amb.

X. Idem serm. 2. ad eundem Psalm. expendit duo loca, vnum Dauidis, Psal. citat. num. 9. *In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.* Alterum Ieremiæ, Thren. 3. n. 27. *Bonum est viro, cum portauerit iugum, ab adolescentia sua.* In quorum illo, datur remedium, vt peccata iuuentutis corrigantur; in hoc autem, ne incurrantur. Vtrum igitur ex his præstantius; peccata non admittere: an admissa, eliminare? sine dubio illud prius. Optime igitur D. Amb. *Non solum*, inquit, *tollere iugum verbi, sed in iuuentute debemus tollere. Si enim serò tollamus: incipimus pœnitentiam superiorum magis habere, quam tenere gratiam. Præueniamus ergo iuuentutis annos, correctione congrua; vt magis dicamus singuli, Deus qui pascit me a iuuentute mea.* Genes. 48. num. 15. *quam recordationem habentes lapsum defleamus, dicentes: Delicta iuuentutis meæ.* Psalm. 24. numer. 7. *Hoc debilitatis est remedium, illud robur salutis.* Præstat igitur, iuuentutis mala per disciplinam præcauere, quàm per pœnitentiam emendare; præsertim in iis, quæ sunt diuino cultui consecrandi.

Correctionis iugum ab ipsa iuuentute tollendum.

D. Amb.

XI. Iussit olim Deus, vt cæteri Israelitæ, *à vigesimo anno, & supra recenserentur.* Num. 1. n. 2. At verò Leuitas recenseri iussit, *ab vno mense, & supra.* Num. 3. num. 15. Non sine mysterio: vt ostenderetur, sacerdotes, & religiosos homines, non tam à foro, ac puluere, & secularibus negotiis; quã ab vberibus, à lacte, ab infantia ad diuinum cultum transferendos. Festinent necesse est, qui ad diuinum obsequium destinantur. Non immeritò Cl. Alexandr. in exhortatoria ad gentes, inuehitur in eos, qui vt se consecrent Deo, longam præmittunt consultationem; vt diabolo, nullam; qui cunctantur ad seruiendum Deo; & ad seruiendum diabolo, præcipitantur. *Inebriamini*, inquit, *priusquam consideraueritis; & an iniuria sit facienda, non valde estis soliciti; sed quamprimum iniuriam facitis: solùm autem, an Deus sit colendus, quæritis; & an Christus sit sequendus, hoc considerandum, & consultandum censetis.*

Sacerdotes à matris vbere Deo consecrandi.

Cl. Alex.

XII. Quarè nulla censeri debet, ad diuinum obsequium præmatura celeritas; cum etiam festinantes cunctari videantur. Celebris est ille psalmorum titulus, *In finem*, quo Dauid plerosque psalmos, ante decimumquartum inscripsit. Sed cur eodem titulo ipsum decimumquartũ, moralium præceptorum plenum, non notauit? Respondet D. Chrysost. ibidem. *Quoniam*, inquit, *docet de iustitia ac reliquis virtutibus, qui autem de his do-*

D. Chrys.

A *cet, non debet in finem vitæ suadere hæc; sed ab initio, & ab ipsis incunabulis.* Et paulò post. *Si*, inquit, *nullus vestrùm vult possidere seruum senem, quantò magis Deus vult adolescentiam; & tanquam intactam virginem eam sibi iungit: vt eius vitæ primitias ambiat: ne quis cum iuuentutem peccato exhauserit; languidam, & eneruatam senectutem virtuti reseruet, & vitæ facem temperet sapientia.*

Iuuentutem primitias vitæ ... Deo ... consecranda.

XIII. Suus non deest locus in domo Dei adultis, & pœnitentibus: sed primus sanè iunioribus, & innocentibus debetur: iuxta illud Psalm. 44. n. 15. *Adducentur regi virgines post eam: proximæ eius afferentur tibi.* In quem locum D. Bernard. serm. 14. in Cant. *Virgines*, inquit, *dico illas, quæ ante Christo fœderatæ, quàm fœdatæ mundi amplexibus, ipsi firmiter perseuerant: cui se tanto feliciùs, quanto maturiùs deuouerunt. Proximas verò, quæ pristinam suam deformitatem tandem erubescentes: & exeuntes in nouæ hominis formam, quantò seriùs, tantò synceriùs, se reformare festinant.* Iussit olim Deus offerri sibi pullos columbarum, non columbas. Leuit. 1. num. 14. Rationem reddit Theodoret. ibi quæst. 1. *Quia detestabatur in adultis columbis lasciuiam: in paruis pullis innocentiam amplectebatur.* Vnde Clemens Alexandr. libr. 1. pædagog. c. 5. *Quemadmodum*, inquit, *Patres, & matres, libentius vident equorum quidem pullos, boum vitulos, leonum catulos, ceruorum hinnulos, hominis puellum, ita & vniuersorum pater, eos recipit, diligit, ac defendit.* Quò enim illa ætas est purior, eò, & Deo gratior.

D. Bern.

B

Theod.

Pueritiæ innocentia Deo gratissima.

Cl. Alexan.

C

XIV. Addo, & diabolo terribilior. *Vineæ florentes*, inquit cælestis sponsus, *dederunt odorem suum.* Cant. 2. num. 13. vbi non sine mysterio, odor, ex floribus vinearum commendatur. Nam, vt ibi D. Bernard. serm. 60. *Aiunt*, inquit, *florentibus vineis omne reptile venenatum cedere loco: nec vllatenus nouorum ferre odorem florum. Quod volo attendant nouitij nostri, & fiducialiter agant, cogitantes qualem spiritum acceperunt, cuius primitias dæmones non sustinent. Si sic nouitius feruor: quid erit absoluta perfectio?* Quarè diuinus ille colonus, magis est de vinearum floribus; quam de fructibus solicitus. *Capite*, inquit, *nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit.*

D. Bern.

Iuuentutis virtutem nõ sustinet dæmon.

D Cant. 2. numer. 15. Non dixit: nam vinea nostra produxit fructus, sed produxit flores; ac si horum custodiam, ac tutelam, magis quàm illorum, curaret.

XV. Cum igitur tenera ætas tanti à Deo fiat, vni Deo debet consecrari. Iuxta illud Psalm. 118. n. 147. *Præueni in maturitate, & clamaui*, seu, vt Ribera in cap. 5. epistol. ad Hebræos, num. 18. legendum censet, *Præueni in immaturitate*, hoc est, tam citò, vt immaturum adhuc tempus videretur. Quod Chaldæus vertit, *In aurora.* Et Septuaginta, *adhuc in tenebris.* In quem locum D. Ambros. serm. 19. *Præcurrit*, inquit, *ætatis ... ritatem, quisquis in adolescentia positus, ... grauitatem induit, & iuueniles annos ... quadam continentia regit; feruoremque ... corporis, in cana morum maturitate ... Nam quid potest habere laudis, si essatu ... corporis voluptatibus, & iam senectutis gelu rigidam, ad sera deuotionis officia, deposito ... vigore conuertat?*

Ribes.

D. Amb.

Adolescentem Deo, quam senectam deuouere gloriosius est.

E

XVI. Cur olim Deus liberau... Isaac, ne à patre occideretur, Genes. 22. n. ... filiã tamen Iephte, sacrificari permisit? Iud... n. 39. Nisi quod Abraham, de nolle consu... as, ad obsequium hilaris festinauit; Iephte ... ingemiscens, filiæ inducias postulanti, du... menses concessit, vt plangeret virgi-

Quare Isaac, & non filia Iephte gladio liberetur.

D.Amb. *virginitatem suam.* Sic respondet D. Ambros. lib. 3. de virginibus. *Quia*, inquit, *non vna forma meritorum, ideo non vna forma factorum, Pater scilicet* Iephte, *doluit, fleuit filia, vterque de Dei miseratione dubitauit. Non doluit Abraham, nec consuluit parentis affectum: vbi audiuit diuinitatis oraculum, non distulit sacrificium, sed maturauit obsequium. Isaac non fleuit cum ligaretur; non dilationem poposcit, cum offerretur. Et ideò misericordia largior, vbi fides promptior.* Adeò se Deus propitium ostendit festinantibus ad diuinum obsequium, adeò cunctantibus infensum.

Vbi maior fides, & ad Deum festinatio, ibi maior Dei miseratio.

Terminus optimæ educationis, qui & vitæ.

XVII. *Citò incipere, nunquam à Deo recedere.* Iuuen.

VErum satis non est, citò incipere; nisi etiam serò, potiùs vel nunquam à diuino obsequio recedatur. Laudatur Achilles à Iuuenali, Satyr. 7. quod haustam in pueritia disciplinam, non deposuerit in senectute.

---Metuens virgæ iam grandis Achilles.

Imò, & Ausonius gloriatur, quod sibi magistro, non solum principes adhuc pueri, sed etiam iam senes facti obedierint.

Ausonius, cuius ferulam nunc sceptra verentur.

Quid ergo si puer in virtutibus nutritus postea in vitiis consenescat? & progressus annis, moribus Senec. regrediatur? Nam vt bene Seneca Philosophus. *Qui*, inquit, *à continuatione recessit, ad initia recurrit.* Vnde veteres Nazaræi, qui votum ad tempus emittebant: si viso mortuo ante vltimum diem sui voti pollueretur, ad primum denuo recurrebant. *Dies priores*, inquit textus, *irriti fiant, quoniam polluta est sanctificatio eius.* Num 6. num. 12. Ac si non perseuerasse in obseruantia legis idem foret, atque non inchoasse. Significauit hoc Paul. ad Hebr. 5. num. 12. *Cum*, inquit, *deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, vt vos doceamini quæ sunt elementa exordij sermonum Dei; & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.* Quasi qui profecit, imò & consenuit in virtutibus, si ad finem tandem non perseueret, repuerascere censeatur.

Non perseuerare in diuina lege, idem ac nō inchoare.

XVIII. D. Bern. Meritò igitur D. Bernard serm. 63. in Cantic. lamentatur eorum vicem, qui à bona institutione in prauos mores resiliunt. *Præsumitur*, inquit, *ille saltus de excelso in abyssum; de pauimento in sterquilinium, de solio in cloacam, de cœlo in cœnū, de claustro in sæculum, de paradiso in infernum.* Ne quid simile contingeret Adamo, *Posuit eum Dominus in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum.* Genes. 2. num. 15. Vbi quærit D. August. lib. 8. de Genes. ad literam cap. 10. à quonam illum custodire deberet; cum nullus tunc esset inuasor, nullus aggressor? Et respondet, *Paradisum*, inquit, *custodire posset, non aduersus improbos, aut inimicos, qui nulli erant, sed eundem paradisum ipsi sibi, ne aliquid admitteret, quare inde mereretur expelli.* Itaque in diuinæ legis obseruatoria perseuerando, paradisum sibi posset custodire. Quare cœlestis sponsa, *Per noctes*, inquit, *quæsiui quem diligit anima mea.* Cant. 3. num. 1. In quem locum D. Bernard. ser. 84. *Quæ*, inquit, *virtus adscribi potest non quærenti Deum? aut quis terminus quærenti Deum? Existimo quia nec cum inuentus fuerit, cessabitur à quærendo. Non extundit desiderium sanctum felix inuentio, sed extendit. Nunquid consūmatio gaudij, desiderij consumptio est? Oleū magis est illi. Nam ipsum desiderium flamma.* Similis est ille locus ex Psal. 104. num. 4. *Quærite faciem eius semper.* Quem suprà ad notat. 5. sect. 4. ex D. Aug. iam illustraui.

D. Aug. *Obseruantia diuinæ legis, paradisi custodia est.*

A

D. Bern.

XIX. D. Bern. B En optimæ educationis ratio, à qua parentes filios non auertant. Alioqui audiant D. Bernard. epist. 111. grauiter in eos inuehentem: *O durum*, inquit, *Patrem: O sæuam matrem! O parentes crudeles, & impios, imò non parentes, sed peremptores, quorū dolor, salus filij; quorū consolatio mors filij est.* Vbi plura eleganter de hac re. Et in epist. 351 ad Hugonem, phreneticos, & insanos vocat eos parentes, qui filiū à diaboli seruitute ad Christi libertatem translatum lamentantur. *Phreneticorum*, inquit, *lacrymis ne mouearis; qui te plangunt de gehennæ filio factum filium Dei. Heu quænam miseris tam dira cupido? Quis tam crudelis amor? Quæ tam iniqua dilectio?* Tales igitur parentes sequantur potiùs exemplum Annæ, quæ non solum filium C Deo obtulit, sed etiam oblatum, nunquam postea reuocauit; inuisebat illum aliquando in templo; nunquam tamen à templo in domum reducebat; vt in altero charitatem erga filium; in altero pietatem erga Deum exhiberet: *illo scilicet*, (verbis vtar D. Chrys. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monasticæ) *tanquàm donario Deo iam consecrato abstinens.* De qua re plura ad caput sequens. Quòd si parentes pergant filios impedire: illi contrà nitantur se expedire: iuxta illud D. Hieron. epistol. 1. ad Heliodorum. *Licèt*, inquit, *sparso crine, & scissis vestibus, vbera quibus te nutrierat, mater ostendat; licet in limine pater iaceat; per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola: solum pietatis genus est, in hac* D *re esse crudelem.* Quæ verba Diuus Bernard. vbi supra, ex D. Hieron. mutuatus, non solum dixit, per calcatum perge patrem; sed etiam addidit, *per calcatam perge matrem*: à quibus verbis D. Hieron. abstinuerat: nescio an aliquo tactus impietatis metu; qui cum à calcanda matre perterreret. Quamuis vanum timorem facilè tandem deposuerit. Nam in epistol. 4. ad Rusticum monachum, *Crudelitas*, inquit, *ista pietas est; imò quid tam pium, quàm sanctæ matri, sanctum filium se custodire.* Sed nos ad secundum caput, secundo numine, aggrediamur.

Filius Deo oblatus nunquàm reuocandus.

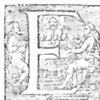
D. Chrys.

D. Hier.

LIBER

LIBER PRIMVS REGVM.

CAPVT SECVNDVM.

1. XVLTAVIT cor meum in Domino,& exaltatum est cornu meum in Deo meo: dilatatum est os meum super inimicos meos: quia lætata sum in salutari tuo.

2. Non est sanctus, vt est Dominus: neque enim est alius extra te,& non est fortis sicut Deus noster.

3. Nolite multiplicare loqui sublimia,gloriantes: recedant vetera de ore vestro: quia Deus scientiarum, Dominus est: & ipsi præparantur cogitationes.

4. Arcus fortium superatus est,& infirmi accincti sunt robore.

5. Repleti prius,pro panibus se locauerunt: & famelici saturati sunt,donec sterilis peperit plurimos:& quæ multos habebat filios infirmata est.

6. Dominus mortificat & viuificat,deducit ad inferos,& reducit.

7. Dominus pauperem facit,& ditat,humiliat,& subleuat.

8. Suscitat de puluere egenum,& de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus,& solium gloriæ teneat.Domini enim sunt cardines terræ,& posuit super eos orbem.

9. Pedes sanctorum suorum seruabit,& impij in tenebris conticescent:quia non in fortitudine sua roborabitur vir.

10. Dominum formidabunt aduersarij eius: & super ipsos in cœlis tonabit: Dominus iudicabit fines terræ,& dabit imperium regi suo,& sublimabit cornu Christi sui.

11. Et abiit Elcana Ramatha, in domum suam: puer autem erat minister in conspectu Domini ante faciem Heli sacerdotis.

12. Porrò filij Heli,filij Belial,nescientes Dominum.

13. Neque officium sacerdotum ad populum:sed quicumque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis,dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua.

14. Et mittebat eam in lebetem,vel in caldariam,aut in ollam,siue in cacabum:& omne, quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. Sic faciebant vniuerso Israeli venientium in Silo.

15. Etiam antequam adolerent adipem,veniebat puer sacerdotis,& dicebat immolanti: Da mihi carnem,vt coquam sacerdoti: non enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam.

16. Dicebatque illi immolans:Incendatur primum iuxta morem hodie adeps,& tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei: Nequaquam: nunc enim dabis,alioquin tollam vi.

17. Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino: quia retrahebant homines à sacrificio Domini.

18. Samuel autem ministrabat ante faciem Domini:puer accinctus ephod lineo.

19. Et tunicam paruam faciebat ei mater sua,quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo,vt immolaret hostiam solemnem.

20. Et benedixit Heli Elcanæ & vxori eius:dixitque ei: Reddat tibi Dominus semen de muliere hac,pro fœnore quod commodasti Domino. Et abierunt in locum suum.

21. Visitauit ergo Dominus Annam, & concepit,& peperit tres filios, & duas filias: & magnificatus est puer Samuel apud Dominum.

22. Heli autem erat senex valde,& audiuit omnia quæ faciebant filij sui vniuerso Israëli: & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi.

23. Et dixit eis: Quare facitis res huiuscemodi, quas ego audio,res pessimas ab omni populo.

24. Nolite filij mei:non enim est bona fama quam ego audio,vt transgredi faciatis populum Domini.

25. Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo? Et non audierunt vocem patris sui quia voluit Dominus occidere eos.

26. Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Domino quàm hominibus.

27. Venit autem vir Dei ad Heli & ait ad eum: Hæc dicit Dominus: Numquid non apertè reuelatus sum domui patris tui, cum essent in Ægypto in domo Pharaonis.

28. Et elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, vt ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret ephod coram me: & dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel.

29. Quare calce abiecisti victimam meam, & munera mea, quæ præcepi, vt offerrentur in templo: & magis honorasti filios tuos, quàm me, vt comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei.

30. Propterea ait Dominus Deus Israel: Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo, vsque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Absit hoc à me: sed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.

31. Ecce dies veniunt: & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non sit senex in domo tua.

32. Et videbis æmulum tuum in templo, in vniuersis prosperis Israel: & non erit senex in domo tua omnibus diebus.

33. Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo: sed vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua: & pars magna domus tuæ morietur cum ad virilem ætatem venerit.

34. Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filiis tuis, Ophni, & Phinees: In die vno morientur ambo.

35. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet: & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus.

36. Futurum est autem, vt quicumque remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque: Dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis.

CAPITIS ARGVMENTVM.

Capitis diuisio in tres partes

IN tres partes diuiditur hoc caput. A In prima continetur canticum Annæ, de quo statim plura dicam. In secunda continentur peccata filiorum Heli; & nonnihil traditur de bona Samuelis educatione; cùm, vt huius virtus inter illorum flagitia illustrior appareat: tum, vt illorum flagitia cum huius virtute comparata, turpiora censeantur. In tertia continetur, & negligentia Heli, in filiis corripiendis; & diuina seueritas, in parente de filiis negligente increpando. Singulæ vberem continent doctrinam, suis deinde locis, prout opus erit, illustrandam.

ANNOTATIO XIII. B PRÆVIA AD CANTICVM ANNÆ.

Canticorum ratio, & conditio.

ANTEQVAM ad exponendam literam huius cantici aggrediar, vnum, vel alterum, de canticorum materia, stylo, vsu, & auctoribus præfandum censeo. Deinde paucula quædam de iis, quæ ad hoc Annæ canticum pertinent, inculcabo. Vt deinceps tota historia faciliùs decurratur.

SECTIO I.

Materia, stylus, vsus, & auctores canticorum proponuntur.

I. *Triplex canticorũ materia. Cantica gratulatoria Deo beneficiũ consequuntur.*

MAteria canticorum partim est gratulatoria, partim prophetica, partim inuectiua. Gratulatoria est, cum diuinæ laudes, ac diuina beneficia grata aliqua recordatione celebrantur, ac recoluntur. Nam veteres Patriarchæ, magno aliquo beneficio accepto, statim Deo grates per cantica rependebant. Sic Moyses, post transitum maris rubri. Exod. 15. n. 1. Sic populus Israeliticus, post puteum diuinitus effossum. Num 21. n. 17. Sic Debora, post Sisaram interfectum, Iudic. 5. num. 1. Sic Iudith, post Holophernem iugulatum. Iudith 16. n. 1. Sic Ezechias, post sanitatem restitutam. Isai. 38. n 10. Sic tres pueri, post flammas fornacis Babylonicæ consopitas. Dan. 3. n. 52. sic alij post alia beneficia, Deo gratulatoria cantica reddiderunt.

II. D. Amb.

Ad quos alludens D. Ambros. lib. 6. in Luc. cap. 7. *Cantauit*, inquit, *Moyses, quando in mari rubro, ad transitum Iudæorum fluctus obriguit, vnde circumsteterat, eadémque equos Ægyptiorum, ascensoresque refusa demersit. Cantauit Isaias dilecto dilecti vineæ suæ canticum, significans asperam flagellis fore plebem, quæ fœcundis priùs erat vberibus fructuosa. Cantauerunt Hebræi, cum vestigia eorum, tactu flammæ orantes humescerent; & intus, extráque ardentibus omnibus, solos ignis innoxius lamberet, nec adureret. Abacuc quoque cantico publicam doctus mulcere lætitiam, prophe-*

tauit

tanit dulcem Domini fore fidelibus passionem. Cantauerunt ergo propheta, spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resultantes. Quibus similia lib. 2. de pœnit.c.6.& serm.80.iterum inculcat.

III. *Dauid quatuor cantorũ principes instituit.*

Sed Dauid non solùm suo,sed etiam alieno ore accepta diuinitùs beneficia decantauit; nam postquàm arcam fœderis Hierosolymam introduxit, quatuor cantorum principes instituit, Asaph, Aman,Athan,& Idithum.1.Paralip.15.n.17.& 1. Paral.16.n.41.quorum singulis,ter millenos alios subiecit, vt refert D. Chrys. 2. procemio in Psalmos; aut certè septuagenos binos, vt ipse potiùs D. Chrysost. arbitratur, addita optima ratione, quam ipsius verbis libet exprimere. *Vnicuique*,inquit, *tribuit cantores septuaginta duos,pro septuaginta duabus gentibus, quæ congregata fuerant in turris ædificationem; prædicens fore, vt in vltimis temporibus omnis lingua laudet Dominum.* Cùm enim totum hominum genus, ab illa turri Babel, in reliquas mundi plagas transfusum, in duo, & septuaginta capita diuideretur: dum Rex ille Propheta totidem cantorum ordines distinxit; planè significare voluit,seu potiùs prophetare, diuinas laudes non paucorum hominum linguis, sed omnium quarumcunque nationum,quæ in orbe recenserentur, vno veluti ore decantandas.

D. Chrys.

Diuinæ laudes omnium nationum linguis decantandæ.

IV. Prophetica canticorum materia est, quando futuri,& obscuri rerum euentus præcinuntur. Ita Moyses in suo cantico,ad literam quidem,Iudæorum in terram promissionis ingressum;allegoricè verò,gentilium in Ecclesiam, ac tandem in cœlestem patriam aditum prophetauit,dicens:*Introducet eos,& plantabis in monte hæreditatis tuæ; firmissimo habitaculo,quod operatus es Domine.* Exod.15.n.17. ita Isaias in suo cantico, abundantiam cœlestium donorum, & spiritualium charismatum, in noua Ecclesia futuram, & ex Christi vulneribus hauriendam, prophetico spiritu prædixit,illis verbis, *Haurietis aquas in gaudio,de fontibus saluatoris,& dicetis in illa die:confitemini Domino, & inuocate nomen eius.* Isai.12.n.3.& 4.Ita,& Abacuc in suo cantico Christi Domini de morte, ac diabolo victoriam, illo carmine præcinuit, *Ante faciem eius ibit mors,& egredietur diabolus ante pedes eius.* Abac.3.num. 5. & sic de cæteris. Neque dubium vllum est, quin in canticis prophetiæ includantur: quamuis quæ ad quodlibet pertineat, in quæstione versetur.

Canticorum materia prophetica,quando res futura præcinuntur.

V. Inuectiua materia canticorum est, quando hominum mores obiurgantur:neque enim solæ Dei laudationes, sed etiam hominum obiurgationes, canticis includuntur, vt patet in illo carmine Moysis,Deut.32.à n. 1. in quo nihil aliud, quàm ingrati populi peccata, ac diuini iudicis supplicia continẽtur:& nihilominùs ibidem canticũ appellatur. *Venit ergo Moyses*,inquit textus,*& loquutus est omnia verba cantici huius.* Ibid.n.44. Quod ideò factum reor, vt reprehensiones, tanquam suaues cantilenæ,& leniter à prælatis adhibeantur:& beneuolenter à subditis auscultentur. Mecum ferè sentit D.Chrysost.tom.1.in cap.5.Isaiæ,vbi admiratus,cur Moyses,& Isaias citatis locis,suum quisque populum reprehensurus,cantica modulentur, *cum ad hoc præstandum*, inquit, *foret opus vehementi verborum acrimonia;& animo nequaquam lenescente, aut remisso*: tandem in hunc modum hac de re philosophatur. *Qua igitur*, inquit, *causa criminum obiectiones describunt prophetæ sub cantici nomine?mirum, quia vsu spiritualis sapientiæ didicissent, multum inferre emolumenti animabus auditorum. Nam quando aliud nihil est tam frugiferum,quam eorum iugiter meminisse,quæ nequiter commiserit,eam autem memoriam nihil ita stabilem,ac firmam reddit,vt melodia: hinc ne*

Materia canticorum inuectiua.

Prælatorum reprehensiones dulces sint.

D. Chrys.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A *per acrimoniam obiurgationum vehementiorem,isti effecti cunctatiores, renuerent audire; vitauit illam continentem memoriam peccatorum; modulatione cantici tegens interim,ac suffurans à memoria metum infamiæ,& intolerandam animi detectionem releuans.*

VI. Eandem ob causam regius vates, sua Hebræis crimina obiecturus, psalmorum carmina in aures dedit; vt dum suaues numeros libenter ebibunt, amariores sensus deglutire, molliter inducantur. Nam liber psalmorum, ad harmonicos modulos suauiter compositus,vt rectè D. Chrys. procem. 2. in Psalm. *insteriam*, inquit,*leniter docet, & comiter, eos,qui discere voluerunt: insolentiores autem diligenter, & non asperè increpat.* Sic enim à natura comparatum est,vt rigidis verbis obsurdescant aures, ob-

Mollia in increpando verba.

D. Chrys.

B durescant mentes:cum tamen mollibus, ac mitibus,hæ simul,atque illæ pateſiant, & mulceantur.

VII. Idem vates Psalmum 6. editurus,in quo ageret de morte,& inferno,vt patet ex num. 6. *Non est in morte,qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* Eum,inquam,Psalmum editurus,inscripsit,*In carminibus pro octaua.* Vt significaret,totum eum Psalmum esse numerosam quandam, & suauem cantilenam,non nisi maximo conatu, qualis est,cum ad octauum vocis tonum peruenitur,modulandam. At cur funestum psalmum festiua epigraphe notauit? Credo, vt prædictionis acerbitatem,cantionis suauitate temperaret; nemo enim tristes de mortis,infernique doloribus nuntios auditet,nisi aliqua cantus dulcedine,veluti quodam

Quare Psalmus sextus,in carminibus pro octaua inscribatur.

C voluptatis aucupio duceretur. Hinc est,quod ipse Deus, cum videtur in hominum peccata vehementer desæuire; tunc præcipuè dicatur suauiter cantare:iuxta illud, *Excitatus est tanquàm dormiens Dominus, tanquàm potens crapulatus à vino.* Psalm. 77.n.65.in Hebræo est, מִתְרוֹנֵן *mithronen*; hoc est, clamans,siue cantans præ lætitia à vino concepta. Quasi Deus, etiam cum furit in vindictam; tam pacatum se præstet,ac serenatum,vt potiùs erumpere videatur in cantilenam:ne vocis austeritate à reprehensionis audiendæ vtilitate peccator auertatur.

Deus ad furorem commotus, dicitur cantans, & exultans.

VIII. Non aliam ob causam,cum Deus populo Israëlis,& peccata vellet obiicere,& supplicia minitari,*Cantabo*,inquit,*dilecto meo canticum patruelis.* Isai.

D 5.n.1. Ac si eius auribus, quem reprehendebat, tàm suauis arguendo, quam canendo videretur. Vnde etiam, quem vt inimicum arguebat, dilectum appellabat:quod D.Chrys. citatus obseruat, *Si*,inquit, *insimulaturus eum, & crimina obiecturus, amabilem tamen vocat,ac dilectum;ne mireris;siquidem hoc vel maximum est compendium, viamque præstruit ad obiurgationem;quando dilecti, nec sic quidem meliores effecti sunt.* Vbi videre est,& duritiam illius populi, qui neque suauissima dilectionis appellatione molliatur;& clementiam ipsius Dei,qui neque aduersus rigidum, & peruicacẽ populum obduretur:sed populum sui osorem, tanquàm à se maximè dilectum alloquatur.Meritò igitur carmen inuectiuum,dicitur canticum:nam qui reprehendit,

D. Chrys.

Quos Deus arguit,dilectos vocat.

D. Chrys.

E ita se moderatum præstare debet, *vt & lingua clamet,& cor amet*:vt loquitur idem D. Chrys.in Psal. 9.n.19. ibi, *Patientia pauperum non peribit in finem.* Et paulò post.*Ista*,inquit,*patientia talis esse debet, vt & charitas seruetur,& proteruus homo increpetur.* De qua re alibi plura.Atque hæc de materia cãticorũ.

Canticorum stylus.

IX. STylus verò canticorum sublimis est,ex variis tropis,ac figuris efflorescens; qualis decet epinicia, seu palmata, & laureata carmina: ad quod

Sublimis & laureatus canticorum stylus.

genus pietaque scripturæ cantica referuntur. Vndè D. Ambr. præfatione in Psalmos, *Moyses*, inquit, *qui pleno gesta maiorum sermone descripsit; vbi tamen per mare rubrum, populum primum memorabili admiratione transduxit; demersum aspiciens regem Pharaonem, cum suis copiis, in maiora ingenium attollens suum, qui maiora viribus suis fuerat assequutus, canticum Domino cecinit triumphale.* D. Amb.

X. Vtrùm verò soluta, an ligata oratione decurrant cantica, dubitatur. Soluta dicunt aliqui Hebræorum, negantes vllum ligatæ orationis vsum in scriptura reperiri. Quibus adde Iulianum apostatam, qui eum poeticam elegantiam, & splendorem sacris litteris inuideret; omnem illum ornatum ab scriptura exulare affirmabat: vt videre est apud D. Cyrillum Alexand. libr. 7. contra ipsum Iulianum. Nihilominùs cantica ligata oratione composita fuisse sentiunt & Hebræi, & Græci, & Latini Patres. Ex Hebræis quidem, Iosephus lib. 2. antiq. cap. 14. vbi docet, canticum Moysis hexametro fuisse compositum, & libr. 7. antiq. c. 12. in editione Basiliensi, scribit Dauidem, cantica in Deum, hymnosque vario metro composuisse. Et Philo Iudæus libr. de confusione linguarum sub initium, vbi docet Moysen ad mare rubrum, *hoc victoriale carmen cum suo choro* cecinisse. Et sub finem, eundem Dauidem, qui & Psalmorum, & canticorum auctor fuerat, *hymnorum diuinorum poetam* appellat. *Vtrum cantica ligata, an soluta oratione sint composita.* Cyril Alex. Iosephus. Philo Iud.

XI. Ex Græcis verò idem sentit D. Dionys. Areop. libr. de ecclesiastica hierarchia cap. 3. vbi cantica Salomonis, *diuinorum amorum dulcia carmina* appellat. Et rursus, *Diuinorum carminum sacrosanctam scripturam* nominat. Et sæpiùs eadem vtitur phrasi. Accedit D. Gregor. Nazianz. in carmine de germanis scripturæ libris, vbi quinque ex illis fuisse metricè compositos, hoc disticho affirmat. Dionys. Areop. D. Greg. Naz. *Quinque ex scriptura libri metricè compositi.*

Quinque metro constant, Iob, Dauid, tres Salomonis, Concio, & insignes cantus, prouerbia sacra.

Et D. Chrysost. proœmio 1. in Psalmos, vbi docet librum Psalmorum, in quo plura cantica recensentur, *metricè ex proprii propria linguæ modis* compositum fuisse. Et D. Isidorus lib. 6. Origen. c. 2. vbi scribit mediam Iobi partem *heroico metro decurrere*: totum librum Psalmorum *metrico carmine* compositum; *nunc iambo currere, nunc elegiaco personare, nunc sapphico nitere, trimetro, vel tetrametro pede incedentem.* Tres Salomonis libros Ecclesiasten, Cantica, & Prouerbia, *hexametris, & pentametris versibus constare*: idemque dicit de cantico Isaiæ: tandem *quatuor threnorum alphabeta sapphico metro, atque aliis carminum mensuris* coalescere. Quod videtur ex D. Hier. in epist. 155. ad Paulam vrbicam desumpsisse. Et Eusebius libr. 11. de præparatione Euang. cap. 3. vbi docet, apud Hebræos fuisse *artificiosissima carmina, vt Moysi canticum illum magnum, & psalmum 118. heroico metro, quod hexametrum dicitur, compositum; & alia trimetra, & tetrametra.* D. Chrys. D. Isid. *Testimonia græcorū Patrum.* Eus eb.

XII. Ex latinis verò D. Hieron. epist. 103. ad Paulinum, *Iob*, inquit, *prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur.* Et paulò post, *Dauid*, inquit, *Simonides noster, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, & Serenus, Christum lyra personat; & in decachordo psalterio ab inferis excitat resurgentem.* Et in epistol. 113. quæ est præfatio in Iobum, idem iterum inculcat, addens ex Philone, Iosepho, Origene, & aliis, quos citaui, *Metra esse apud Hebræos, & in morem nostri Flacci, græcique Pindari, & Alcæi, & Sapphus, psalterium, lamentationes, & omnia fermè scripturarum cantica comprehendi.* Eandem sententiam confirmat præfatione in chronicon Eusebij. D. August. epist. 131. etsi Hebrææ linguæ se ignarum fateatur; asserit tamen se credere peritis, qui certos in psalterio numeros agnoscunt. Idem tenent alij Patres, quibus recentiores coom uniter assentiuntur. Ex quibus Abul. q. 32. seorsim id affirmat de cantico Annæ; metrica scilicet oratione fuisse compositum. Et Genebrardus lib. 1. Chronologiæ, ad annum 2670. docet veteres græcos, dum Hebræorum cantiones, odas, aliosque suaues modos legerent, eandem artem didicisse; additque heroicum carmen, non oraculo Pythio, vt sentit Plinius lib. 7. c. 57. neque Homero, vt docet Horatius in arte; sed Hebræis tanquàm inuentoribus tribuendum. Cui sententiæ Polydorus Virg. lib. 1. c. 8. aliique subscribunt. Fateor esse aliquos, qui apud Hebræos, non tam versus pedibus constantes, quàm rythmos, hoc est, similes vocabulorum exitus concedunt. Ita sentiunt Eugubinus præfatione in Psalmos, Masius in cap. 10. Iosue, Cantapetrensis lib. 4. hypotyposeon c. vlt. & alij. Quibus fauere videtur D. Hieronymus, epist. 113. vbi sic, *Interdum*, inquit, *rythmus ipse dulcis, & tinnulus fertur, numeris lege solutis.* Sed D. Hieronym. quamuis alicubi admittat rythmos; non tamen omninò negat versus. Quare non est cur à tot Patrum auctoritate paucorum testimoniis recedatur. D. Hier. *Latinorum auctoritas.* D. Aug. Abul. Genebr. Plin. Horat. Polyd. Eugub. Masius. Cantap. D. Hier.

Canticorum vsus.

XIII. VSus verò canticorum ille fuisse dicitur, vt ore tantùm, absque musico instrumento canerentur. Vndè D. Basilius in Psalm. 29. *Canticum*, inquit, *est vox quædam concinna, quæ cum harmonica modulatione redditur sine organi sono, & concentu.* Et D. Chrysost. proœmio 2. in Psalmos, hoc inter Psalmos, & cantica discrimen constituit, *Est*, inquit, *psalmus melodia, quæ fit per musicum instrumentum. Canticum autem numerosa, quæ fit per os, cum verbis eloquutio.* Idem sentit Eusebius, in titulum Psal. 44. qui est, *canticum pro dilecto.* D. Basil. D. Chrys. *Discrimen inter psalmos, & cantica.* Euseb.

XIV. Crediderim tamen, naturam cantici non consistere in eo, vt ore sine instrumento caneretur; nam aliquandò quidem cum instrumento canebatur, vt videre est in Maria sorore Moysis, *quæ sumpsit tympanum in manu sua dicens, cantemus Domino, &c.* Exod. 15. numer. 20. En canticum cum instrumento musico. Aliquando verò sine cantu proferebatur. Nam Dauid in titulo Psalmi 17. dicitur, *Loquutus Domino verba cantici huius*: non autem modulatus Domino. Quasi non semper canticum cum cantu proferretur. Quod colligitur ex verbo שיר *Sabach*, quod ibi ponitur pro, *loquutus*, non enim semper cantinnem, sed loquutionem tantùm importat. Quasi Dauid iam senior, vt notauit Euthymius, tardus quidem iam ad canendum, sed promptus adhuc ad loquendum, familiariter cum Deo loqueretur. Sic & Moyses in suo cantico, *Audite*, inquit, *cæli quæ loquor.* Deutet. 32. num. 1. non quæ cano. Vbi D. Ambrof. præfatione in Psalmos, *Vt*, inquit, *legis memoriam pectoribus affigeret audientium, per canticum loquutus est.* Quin & Ezechias, suum canticum videtur non tam cecinisse, quàm scripsisse, dum illud hoc titulo prænotauit, *Scriptura Ezechiæ regis Iuda, cum ægrotasset, & conualuisset de infirmitate sua.* Isai. 38. numer. 9. Quasi bonus rex, non tam suo ore, quod immundum statuebat; nec ad breue tempus, sed ore posterorum, quod sanctius iudicabat, & ad totius posteritatem temporis, Deum laudare, & pro accepto beneficio commendare niteretur. *Canticū aliquando sine instrumento, aliquando sine cantu proferebatur.* Euthym. D. Amb.

Deni

XV. *Canticum canticorũ cæteris suauius, corde & non voce canebatur.* D. Bern.

Denique Canticum illud Canticorum, quod A aliis sanctius, & sacratius censetur non ore ad musicos concentus, sed corde ad intimos affectus, canebatur. Vnde D. Bernard. serm. 1. in Cantica, de hoc cantico loquutus, *Non est*, inquit, *strepitus oris, sed iubilus cordis; non sonus labiorum, sed motus gaudiorum; voluntatum, non vocum consonantia; non auditur foris, nec enim in publico personat, sola qua cantat, audit, & cui cantatur, id est, sponsus, & sponsa.* Vbi vides optimum Deo canticum in silentio persolui. Vndè D. Paulus canticorum harmoniam non externam facit, sed internam, *loquentes*, inquit, *vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino.* Ephes. 5. num. 19. & Coloss. 3. num. B 16. Et rationem reddit D. Ambr. præfatione in Psalmos,

D. Amb.

Ne, inquit, *delectatio dulcedinis excites corporis passiones, quibus non redimitur nostra anima, sed grauatur.* Non videtur igitur necessarium fuisse, vt semper cantica per externum concentum vulgarentur. Sed quid intersit inter psalmum, canticum, & hymnum, latiùs disputat Suarius tomo 2. de Religione lib. 4. cap. 2. de materia proxima officij diuini.

Suar.

XVI. D. Chrys. *Dauidici psalmi omniũ molestiarum leuamen, ac medela.*

Ille tamen est optimus vsus canticorum, quem D. Chrysost. procemio 3. in Psalmos describit; nimirùm, vt ad morbos spirituales medicandos, assumantur. *Liceat*, inquit, *Dauidicos codices, multiplici bono refertos conuenire: nam si in molestiam, aut aliquam animi perturbationem incideris; plurimum* C *hi ad te consolandum valebunt: si fueris in peccata prolapsus; quàm multa ibidem inuenies ad medelam: si paupertate eris, vel pressuris grauatus; multos tibi ex his ad tranquillitatem portus videbis offerri: si iustus; non mediocrem eris securitatem nactus: si criminis obnoxius; fiduciæ plurimum.* Et deinceps suis singula exemplis illustrat.

Canticorum auctores.

XVII. *Non solùm homines, sed & mulieres canticorũ auctores.*

IAm verò auctores canticorum, quæ in scriptura extant, non solùm fuerunt viri, sed etiam fœminæ, vt patet in Maria sorore Moysis. Exod. 15. num. 21. in Debora, Iud. 5. num. 1. in Anna, hoc loco; in Beatissima Virgine, Luc. 1. num. D 46. Quamuis enim D. Paulus mulieres in Ecclesiis tacere iubeat, 1. Corint. 14. num. 34. non tamen Deo cantare prohibet. Vnde D. Ambros. præfatione in psalmos, *Mulieres*, inquit, *quas Apostolus in Ecclesia tacere iubet; psalmum etiam benè clamant. Hic omni dulcis ætati, hic vtrique aptus est sexui. Hunc iuuencula ipsa sine dispendio matronalis psallunt pudoris; puellulæ sine prolapsione verecundiæ, cum sobrietate grauitatis, hymnum Deo, suflexa vocis suauitate modulantur.*

D. Amb.

XVIII. *Fœminarum cantica breuiora.*

Sunt tamen, qui obseruent, breuiora esse fœminarum cantica, quàm virorum. Nam postquàm Moyses cum filiis Israel, carmen vndeuicenis compositum versiculis Deo reddidit: Maria eius soror cum cæteris fœminis, vnum saltem versicu- E lum decantauit, dicens. *Cantemus Domino: gloriosè enim magnificatus est: equum, & ascensorem eius deiecit in mare.* Exod. 15. num. 21. nec plura subdidit. Quod D. Ambros. lib. 2. in Lucam, sentit mysterio non carere.

D. Amb.

Explicans enim & Elisabethæ, & Zachariæ vaticinia, subdit, *Aduerte*, inquit, *quàm pauca Elisabeth, quàm multa Zacharias prophetet. Sed disciplina seruatur, vt mulier discere magis, quæ diuina sunt, studeat, quàm docere. Prophetissa Maria soror Aaron quàm citò cantici verba conclusit?* Quæ quidem expositio, quan-

Fœminis loquendi parcitas commendatur.

A uis vtilis sit ad commendandam fœminis loquendi parcitatem: moralis tamen est, non literalis: nam aliàs & Annæ, & Deboræ cantica longiùs excurrerunt: imò & Beatissima Virgo, quæ cum Angelo parcissimè loquuta fuerat; suum tamen cum Deo canticum ad decem versiculos extendit. Vt in hac re similis illi Anna videatur, quæ totidem Deo versiculos decantauit. Vt vtraque planè censeatur in psalterio decachordo perfectissimas Deo laudes cecinisse. Atque hæc de cantici natura, & artificio in communi.

SECTIO II.

B

Præluditur ad Canticum Annæ.

I. *Annæ canticũ gratulatoriũ, inuectiuum, & propheticum.*

QVod igitur attinet ad præsens canticum, constat illud non solùm esse gratulatorium pro accepto beneficio, & inuectiuum in Dei aduersarios, sed etiam propheticum de futuro Ecclesiæ statu. Ita communiter interpretes, Orig. D. Gregor. Magn. D. Isidor. Theodor. Procop. Beda, Rupert. Eucherius, Rabanus, Angelomus, Hugo Cardinalis, & Victorinus. Carthusianus, Lyr. Abulens. Caiet. Euthymius, Bercorius, Titelmanus, Iansenius, Iansonius, & alij, quibus accedunt D. Aug. lib. 17. de ciuit. cap. 4. & Finus Adrianus lib. 1. flagelli contra Iudæos cap. 18. Quæ omnia suis C quæque locis commodiùs explicabuntur.

Orig. D. Greg. Magn. D. Isid. Theod. Procop. Beda. Rupert. Euthym. Rab. Angel. Hug. Card. & Victor. Carth. Lyr. Abul. Caiet. Euthym. Berc. Titelm. Iansen. Ianson. D. Aug. Finus Adr.

Primum dubium.

II. *Annæ canticum fuit extemporale.* D. Aug.

INterim quæret aliquis primò, Vtrum Anna ediderit hoc canticum extemporale, nulla eius meditatione præeunte? Crediderim affirmandum: nam prophetæ non tam proferunt, quæ ipsi meditantur; quam quæ illis diuinitùs inspirantur: nec tam humana meditatione, quàm diuina inspiratione tanguntur. Certè de cantico Moysis ita sentit D. August. libr. 1. de mirabilibus scripturæ cap. 21. Si ille eius operis auctor est. *Admiratione*, inquit, *dignum miraculum, vt cuncti pariter senes cum paruis, & omnis ætas* D *eodem inspirati flamine, vno quasi ex ore, nulla præmonitione edocti, easdem continenter literas decantarent in vnum. Vbi non consuetudine humani ingenij, sed diuino spiritu cantorum pectora, & ora inspirantur. Dominus, qui paulò antè in profundo coram eis apparuerat; ipse postmodum in tali cantico eorum linguas, & ingenia gubernabat.*

III. *Omnia veteris testamenti cantica extẽporalia.*

Quod de cæteris canticis vtriusque testamenti, dicendum puto. Illorum enim auctores, repentino quodam spiritu diuinitus incitati, in extemporales illas gratulationes, prædictionesque propheticas subitò erumpebant. Immò in ecclesiastico officio ad matutinas preces recitatur ille hymnus, *Te Deum laudamus*; quem D. Ambros. & D. Aug. cum alter alterum baptizaret, diuino instin- E ctu agitati; dicuntur alternis, & extemporaliter cecinisse: vt refert sanctus Dacius, quartus, à D. Ambrosio, Archiepiscopus Mediolanensis, lib. 10. chronic. c. 1. & Card. Baron. in vita D. Ambros.), quæ inter eius opera circumfertur, pag. 19. imò idem D. Ambrosius ser. 92. aut quicunque est illius sermonis auctor (Ambrosium enim esse negat Baronius tom. 4. anno Christi 388.) loquutus de Augustino recens baptizato, *Triumphare*, inquit, *visus est Augustinus; illa præsertim hora, in qua nouum hominem sacro baptismate induimus; in qua vnà nobiscum diuino quodam instinctu hymnum*

S. Dacius. D. Amb. Baron.

cantauimus de Christi fide. Sic igitur & Anna, diuino tacta spiritu, in huius verba cantici extemporaliter erupit.

Secundum dubium.

IV. *Magis de filio Deo oblato, quam de recèns nato, gloriandum.* Alex. ab Alexan.

SEcundò quæret aliquis, cur Anna non composuerit hoc canticum, filio in lucem edito, sed in tabernaculum oblato? Respondeo, quia maius beneficium censuit, filium Deo reddidisse, quàm filium à Deo accepisse. Neque mirum; cum hoc ipsum gentiles, & idololatræ sibi persuaserint. Nam Ægyptij, vt narrat Alex. ab Alex. lib. 6. genial. dier. c. 26. in gentis beneficij loco habuerunt, si quem eorum filium crocodilus, quem pro Deo colebant, deuorasset. Imò Hebræi, quibus nihil erat gratius, quàm multitudo filiorum, nihilominùs, *immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis:* Ps. 105. n. 37. quibus pro Diis vtebantur; & cum Deo legitima non attulerint, vt ibi Theod. aduertit: tamen idolis natorum cædes obtulerunt. Quasi multò magis de filiis diabolo immolatis, quam de filiis sibi natis gloriarentur. Quid igitur mirum, si Anna plus in oblatione, quàm in natiuitate filij lætetur. (Theod.)

V. *Machabæorum mater filiorum martyrio latabunda.* D. Greg. Naz.

Non aliter & Machabæorum mater, plus in martyrio, quàm in natalitio filiorum exultauit. Vbi enim interfectos omnes vidit, atque adeò verum in holocaustum Deo consecratos, gratulabunda dicitur exclamasse, teste D. Gregor. Naz. orat. 22. de Machabæis, *Mater*, inquit, *omnium matrum sacratissima effecta sum: nihil mundo reliqui feci; omnia Deo tradidi, thesaurum meum, spes meas, senectutis altrices. Quam magnificè honorata sum? Quàm excellenter senectus mea curata, atque tractata est? Habeo educationis vestra præmia, ò filij, quoniam omnes virtutis causa decertantes vidi, omnes victores aspexi: mihi verò charissimi filij, nequaquàm mortui, atque extincti; sed Deo oblati estis, nec lacerati, sed compacti, & coagmentati, non fera vos abripuit, non fluctus obruit, non latro iugulauit, non hostis oppressit, non vis belli sustulit, non denique vllus humanus casus.* Quis non miretur, quanto animi tripudio pia fœmina exultarit, in suorum filiorum, non tam natalitio, quàm martyrio; Quos enim à Deo acceperat per natalitium; eosdem per martyrium Deo reddebat: reddidisse autem iucundius existimabat, quàm accepisse.

Tertium dubium.

VI. *Tertium dubium.* *Cur Anna canticum oratio dicitur.*

TErtiò, quæret aliquis, cur hoc canticum & in Græco, & in Hebræo textu oratio dicatur. Vtrobique enim dicitur, *Et orauit Anna:* Hebraicè quidem וַתִּתְפַּלֵּל *vathithpalel* à verbo פָּלַל *palal*, quod in coniugatione Niphal, significat orare; græcè autem προσηύξατο à verbo προσεύχομαι, eiusdem significationis. Vnde fit, vt ipsum canticum oratio inscribatur: cum tamen in eo nihil à Deo postuletur: imò neque ad Deum sermo dirigatur: præterquàm illis duobus versiculis, *Lætata sum in salutari tuo.* Et, *non est alius extra te.* Respondent Origenes, & Beda ad hunc locum, dici orationem, quia omnis actus iustorum, quem secundùm Deum exercent, oratio reputatur. *Alioqui*, inquiunt, *neque D. Paulus diceret, sine intermissione orate.* 1. Thess. 5. n. 16. neque Christus Dominus, *oportet semper orare, & nunquàm deficere.* Luc. 18. num. 1. Nam propria oratio, non potest semper, & sine intermissione exerceri: bona autem operatio, potest. Verùm hæc responsio, & aliena est à litera, vt Maldonatus aduertit; & hæreticis occasionem præbet, excludendi orationem vocalem, & mentalem, tanquàm inutiles: admittendique solam vitalem, vt vocant, seu in bonis operibus consistentem; quasi hæc sola in sacris literis præcipiatur; vt Vuicleph. apud Vualdensem tom. 3. cap. 1. & 2. dicere ausus est.

Orig. Beda. Dicunt aliqui omnem actum iustorum secundum Deum, orationem reputari. *Reiicitur.*

VII. *Vatabli expositio.*

Aliter igitur Vatablus, illud, *orauit Anna*, refert non ad sequens canticum, sed ad præcedentem orationem. Quasi diceret: orauerat Anna; hoc est à Deo petiuerat filium. Vel saltem referri potest ad aliquam secretam orationem, quam ibi in silentio transegerit, antequàm in canticum eruperit. Cui expositioni fauere videtur distinctio, seu interpunctio vulgatæ editionis; quæ hoc verbũ, *orauit Anna*, non in principio huius capitis, sed in fine præcedentis, collocauit: quasi ad illud potiùs, quàm ad hoc, referri oporteret. Nihilominùs violenta est hæc expositio: cum statim primo intuitu appareat legenti, orandi verbum cum sequenti cantico, potiùs quàm cum præcedente oratione, coniungendum: imò ipsa vulgata editio, dum verba illa duplicat, *orauit, & ait:* per hoc posterius, quod sine dubio ad sequens canticum refertur; significare videtur illud prius ad idem canticum referendum: vt nulla hîc cum homine loquutio, sed sola cum Deo oratio exprimatur.

VIII. Lyran. Carth. Caiet. *Quo sensu Anna canticum dicatur oratio.*

Respondeo igitur cum Lyrano, Carthusiano, & Caietano, hoc canticũ dici propriè orationem, quæ est quædam cum Deo loquutio, seu quædam eleuatio mentis in Deum, seu quædam gratiarum actio, quæ à D. Paul. 1. Timoth. 2. inter partes orationis recensetur; nec obstare, quod petitiones non includat: nam & canticum Abacuc inscribitur *oratio*, quin vllas petitiones contineat, nisi fortè illis verbis n. 2. *In medio annorum viuifica illud.* Quæ tamen à Septuaginta non per modum orationis, sed per modum prophetiæ transferuntur, *In medio duorum animalium cognosceris:* nec item obstare, quod per tertiam personam procedat, *Exultauit in Domino*, non autem *Exultauit in te.* Tantundem enim valet; iam enim dixi cap. 1. n. 11. Hebræos nominibus loco pronominum, vti solitos. Addit Abul. qu. 32. hoc Annæ canticum, legi solitum ab Hebræis, voce depressa, & continua, sicut cætera purè prosaica: non autem voce sublimi, & sonora decantari, vt canticum Moysis, ac Deboræ; non quod non sint omnia metrica; sed quia horum auctores dicuntur cecinisse; Anna verò solùm orasse. Sed iam litera inseratur. (Abul.)

Num. I. *Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo: dilatatum est os meum super inimicos meos: quia lætata sum in salutari tuo.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. D. Chrys.

EXultauit cor meũ in Domino, &c. D. Chrys. hom. 3. de Anna, duos sermones à se compositos fuisse dicit; vnum de his verbis, *Exultauit cor meum in Domino*; seu, vt ipse cum Septuaginta legit, *confirmatum est cor meum in Domino.* Alterum, de sequentibus, *Exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Qui sermones si nobis superessent; non exiguũ ad hæc verba explicanda, & illustranda, præsidium conferrẽt. Suum igitur gaudiũ in priori huius numeri parte prodit Anna. Quale sit. Quam sedẽ habeat. Vndè nascatur. Singula breuiter illustremus.

Spiritualis gaudij magnitudo.

II.

QVale in primis sit gaudium spirituale, ostendit verbo *exultandi*, id est, *extra saltandi:* quod

quod significat ingentem lætitiam, quæ intus se non capiat, sed foras erumpat. Talē habuit Dauid, cum *saltauit* coram arca. 2. Reg. 6. num. 14. & Barttimæus ille cæcus, qui a Christo Domino vocatus, *Exiliens venit ad eum*. Marc. 10 num. 50. & claudus ille ex vtero matris suæ, qui à D. Petro sanatus, *Exiliens stetit, & ambulabat*. Act. 3. numer. 8. Et diuinus ille sponsus, qui præ lætitia naturæ humanę induendæ, *Venit saliens in montibus, transiliens colles*. Cant. 2. numer. 8. Ac denique Abrahamus, de quo Christus Dominus. *Exultauit*, inquit, *vt videret diem meum*. Ioan. 8. numer. 56. qui omnes tam ingentem in animo lętitiam hauriebant, vt in saltus, choros, ac tripudia foras exire cogerentur.

Exultare ingentem significat lætitiam.

III. *D. Amb.* *Corporis saltatio in bonam partem.*

Nec indecens saltatio: quippe quæ, à D. Ambrosio, non mediocriter commendetur: nam lib. 6. in Luc c. 7. *Dauid*, inquit, *ante arcam Domini non pro lasciuia, sed pro religione saltauit*. Et paulò post. *Docuit nos*, inquit, *scriptura saltare sapienter, dicente Domino*, iuxta 70. *ad Ezechielem, Plaude manu, & percute*, seu *obstrepe pede*. Ezech. 6. num. 11. *Neque enim histrionicos flexu corporis motus Deus morum censor exigeret, aut indecoros strepitus virili, plaususque fœmineos imperaret, vt tantum prophetam deduceret ad ludibria scenicorum, & mollia fœminarum. Est quidem proprius bonorum actuum, factorumque plausus, cuius sonus in orbem exeat, & bene gestorum resultet gloria. Est honesta saltatio, qua tripudiat animus, & bonis corpus operibus eleuatur*. In hos saltus quod Iudæi non eruperint, à Christo Domino arguuntur, *Cantauimus*, inquit, *vobis, & non saltastis*. Luc. 7. num. 32. Hoc est, vt D. Ambros. serm. 80. interpretatur. *Annuntiamus vobis regni cælestis gaudium, & minimè corda vestra, motu quodam alacritatis exultant*. Et statim qualis esse debeat hæc saltatio, exponit, *saltationem*, inquit, *à nobis requirit Dominus, non vtique sinuosi volubilitatem corporis, sed extollentis se fidei sanctitatem. Sicut enim qui corporaliter saltat, nunc in aere suspenditur, nunc ad altiora iactatur, nunc alternis saltibus loca diuersa collustrat: ita & qui spiritualiter saltat, interueniente fide, modo in aeris sublimitatem erigitur, modò ad syderum altiora tollitur, modò diuersis cogitationum saltibus paradisum, cælumque collustrat*. Vbi plura eleganter de hac re.

D. Ambr.

IV. *Exultauit* igitur Anna, hoc est, tam ingentem animo lætitiam recepit, vt in externum oris, & corporis habitum refunderetur. Talis esse solet lætitia spiritualis: ita crescit in animo vt restagnet in corpus. Vnde Dauid, *Concidisti*, inquit, *saccum meum; & circumdedisti me lætitia*. Psalm. 29. num. 12. Quasi non solum interior eius pars, sed etiam tota exterior in orbem, lætitia perfunderetur. Nam licet Deus tristitiam parcè admodum propinet: iuxta illud, *Potum dabis nobis in lacrymis in mensura*, Psal. 79. num. 6. Hoc est, tenuiter, vt Hugo Card. exponit, quemadmodum & illud, *Aquam in mensura bibes*, Ezech. 4. num. 11. hoc est, in tenuitate: tamen lætitiam tam affluenter, vt se in corde non contineat, sed in corpus redundet, dicente Dauide, *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum*. Psal. 83. numer. 3. Quod D. Cyprian. in epist. ad Donatum, rectè expertus: *Non*, inquit, *in capessendo munere cælesti, mensura vlla, vel modus est: profluens largiter spiritus, nullis finibus premitur; nec coercentibus claustris intra certa metarum spatia refrænatur. Manat iugiter, exuberat affluenter?* Quin etiam D. Paulus, & cæteri quondam Christiani, vberiorem de cœlo lætitiam, quàm de mundo tristitiam hauriebāt;

Tristitiā parcè, gaudium verò Deus largiter propinat.

D. Cypr.

A paruis quidem calamitatibus subiacebant; magnis tamen felicitatibus triumphabant, *Quasi*, inquit, *tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquàm nihil habentes, & omnia possidentes*. 2. Cor. 6. n. 10. De rebus quidem tristibus, cum additamento loquitur: *quasi tristes, sicut egentes, tanquam nihil habentes*: de rebus autem lætis, absolutè. *Semper autem gaudentes, multos locupletantes, omnia possidentes*. Quod D. Aug. in Psal. 48. conc. 2. rectè expendens, *Tristitia*, inquit, *nostra habet quasi, quia sicut somnus transiet. Qui somnium indicat, addit, quasi: quasi dicebam, quasi loquebar, quasi prandibam, quasi equitabam, quasi disputabam. Totum quasi, quia cum euigilauerit, non inuenit, quod videbat. Gaudium*

B *nostrum non habet quasi, quia in spe certa est; non dicit Apostolus, quasi gaudentes, sed semper gaudentes: quasi egebat, non autem quasi, sed verè multos ditabat. Quasi nihil habebat, non autem quasi, sed omnia possidebat. Vnde verò omnia possidebat? quia omnium creatori adhærebat*. En discrimen inter tristitiam, & lætitiam, quibus sancti in hac vita afficiuntur; illa enim auara manu porrigitur; hæc autem non nisi liberali propinatur.

D. Aug.

Breuis istorum afflictio in hac vita, æterna lætitia.

V. Vnde fit, vt hæc spiritualis lætitia, nunquam deficiat, cum tamen temporalis nunquàm sufficiat. Quod mihi videtur expressum in duplici oleo, altero virginum imprudentum, altero Helisæi. Nam virginibus quidē fatuis, defuit oleum in vasis. Matth. 25. n. 3. Helisæo tamen, non

C tam oleum quàm vasa defuerunt. 4. Reg. 4. num. 6. Quæ loca rectè inter se conferens, & expendens Hugo Victorinus lib. 1. miscellaneorum, c. 51. *Habet*, inquit, *oleum Deus, habet oleum & mundus. Ad oleum Dei vasa deficiunt: oleum mundi in vasis deficit; oleum Dei dulcedo æternorum; oleum mundi delectatio præsentium. Illa sufficit, ista deficit*. Quasi tam proprium sit temporalis gaudij, exarescere, quàm proprium est spiritualis, semper abundare; & quasi illud gaudium temporale, non sufficiat capacitati cordis nostri, quia plus appetimus, quàm habemus; huic autem non sufficiat capacitas cordis nostri, quia angustior est, quàm vt immensitatem illius gaudij complectatur.

Virginum imprudentiū defi. ent, Helisæo abundāt oleū.

Hugo Vict. *præsens delectatio vix sufficit, æterna nunquàm deficit.*

VI. Quod Christus Dominus expressit, cum ad

D seruum bonum, & fidelem, *Intra*, inquit, *in gaudium Domini tui*. Matth. 25. n. 21. in quem locum celebris est illa Caietani obseruatio. *Tam magnum est*, inquit, *gaudium cælestis patriæ de Deo, vt non possit concludi in homine: & ideo homo intrat in gaudium illud incomprehensibile, & non intrat gaudium illud in hominem, velut comprehensum ab homine*. Vbi vides, gaudium spirituale, cordis nostri angustiis non concludi, sed superfundi; quasi maior sit illius immensitas, quàm huius capacitas. Quare rectè monet Tertul. lib. de spectaculis cap. 29. vt præ hoc diuino gaudio, cætera omnia profana contemnamus. *Quid enim*, inquit, *iucundius, quàm Dei patris, & Domini reconciliatio, quàm veritatis reuelatio, quàm errorum recogni-*

E *tio, quàm tantorum retrò criminum venia? Quæ maior voluptas, quàm fastidium ipsius voluptatis, quàm vita sufficiens, quam mortis timor nullus? Hæ voluptates, hæc spectacula Christianorum, sancta, perpetua, gratuita. In his tibi ludos circenses interpretare, cursus seculi intuere, tempora labentia dinumera, metas consummationis expecta, &c. Si scenica doctrina delectant: satis nobis literarum est, satis versuum, satis sententiarum, satis etiam canticorum, nec fabulæ, sed veritates; nec stropha, sed simplicitates, &c. Vis & pugilatus, & luctatus? Præsto sunt. Aspice impudicitiam deiectam à castitate; perfidiam cæsam à fide, sæuitiam à mi-*

Caiet. *Cælestis beatitudinis gaudium.*

Tert.

Omnis profana voluptas, præ diuino gaudio contēnenda.

sericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam. Et tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur. Hactenus Tertulianus. Vbi ostendit, maximas quasque, & effusissimas huius seculi voluptates, nulla ex parte comparandas cum iis, quæ in hac vita de Deo, ac virtutibus, capiuntur.

VII. Rectè igitur Anna, sui magnitudinem gaudij proditura, *Exultauit*, inquit, *cor meum.* Ita est in Hebræo עָלַץ *Ghalats*, gestiuit, exultauit. Nihilominùs Septuaginta vertunt, *ἐστερεώθη ἡ καρδία μου*, id est, *confirmatum est cor meum*: à verbo Στερέζω, id est, confirmo. Atque ita legunt D. Chrys. hom. initio huius numeri citata, D. Aug. lib. 17. de ciuit. c. 4. D. Isidor. cap. 1. Theod. Procop. Euthymius, & alij. Nec immeritò; primò, quia gaudium spirituale non est lubricum, & fugax: sed permanens, & constans. Profana quidem lætitia fugacissima est. Vndè D. Cypr. lib. 2. epist. 5. *Semper*, inquit, *gaudium properat; nec potest moras ferre lætitia. Properat*, inquit, ad fugiendum, non ad veniendum. Optime Innoc. Pap. lib. 1. de contemptu mundi, c. 20. *Quis*, inquit, *vnquàm diem totum duxit in sua delectatione iucundum? Quem in aliqua parte diei, reatus conscientiæ, vel impetus iræ, vel motus concupiscentiæ non turbauerit? Quem liuor inuidiæ, vel ardor auaritiæ, vel tumor superbiæ, non vexauerit? Quem aliqua iactura, vel offensa, vel passio, non commouerit? Rara auis in terris.* Sic ille maiorem huius lætitiæ fugacitatem, & inconstantiam significauit. Phil. Hebr. lib. de Ioseph. *Profana*, inquit, *gaudia somniis sunt simillima; veniunt, abeunt, occurrunt, refugiunt, prius quàm comprehendantur, auolant.* Vnde Dauid de Babyloniis humana felicitate gestientibus, *Perierunt*, inquit, *propter iniquitatem suam, velut somnium surgentium.* Psalm. 72. num. 19. Sic enim Theod. dispungit; addens, *scenam humanæ vitæ, ab insomniis nihil differre.* Vbi aduerte, non comparari somnio dormientium, sed surgentium: quia illud aliqua ex parte videtur permanere; hoc, statim auolare. Facit illud Iobi, de gaudio impiorum, *velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna.* Iob. 20. num. 8. Quarè benè D. Ambr. lib. de Nabuthe c. 6. loquens de terrenis diuitiis, *Somnium*, inquit, *loquimur, non patrimonium.* Et statim rem confirmat, ex Psal. 75. num. 6. *Dormierunt somnum suum; & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* Quasi non minus, quàm insomnia, omnia terrena gaudia euanescant.

(Margin: D. Chrys. D. Aug. D. Isid. Theod. Procop. Euthym. — D. Cypr. — Innoc. Papa. *Nulla dies pars mœroris expers.* — *Profana gaudia velut somnia.* — Theod. — D. Amb.)

VIII. Hinc est illa Dauidis inuectio in superbos; *Vt quid*, inquit, *diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Psal. 4. n. 3. Vbi D. Chrys. *Vanum*, inquit, *illud dicitur, quod est inane, quod nomen quidem fuerit, res nunquam: ita nomen diuitiarum, res autem minimè; nomen potentiæ, & remanet solum nomen. Quis est ergo adeo excors, vt quærat nomina, quæ rebus destituuntur, & prosequatur inania, quæ oportet fugere? An non vitæ voluptates, & felicitates tales sunt? Nonnè omnia mentiuntur, & decipiunt?* Cor igitur leuibus, & inconstantibus mundi gaudiis innixum, non minùs, quàm ipsa gaudia, necesse est, vt fluctuet, & vacillet.

(Margin: D. Chrys. *Mundi felicitates vanæ, & inanes.*)

IX. Contrà verò cor, quod spiritualibus deliciis exultat, immobiliter confirmatur. Benè D. Chrys. hom. 69. in Matth. ad finem, de monachorum, & mundanorum gaudiis edisserens, docet, tantum inter illa discrimen interesse. *Quantum*, inquit, *inter tranquillissimum interest portum, & mare tempestuosum.* At quid mari inquietius? quid portu stabilius? ita planè se habent temporale, & spirituale gaudium: hoc semper stat, illud nunquam conquiescit. Rectè Dauid, *Fundatur*, inquit, *exultatione vniuersæ terræ, mons Sion.* Psal. 47. n. 3. Quid firmius est in ædibus, quam fundamentum? Atqui Ecclesiæ fundamentum est spiritualis exultatio, vt intelligas, si nunquam Ecclesia ruitura est, à fortiori nunquam eius fundamentum, quod est spiritualis lætitia, diruendum. Quod D. Ambr. rectè obseruans, *Bene*, inquit, *radicata exultatione lætamur, qui exultamus in Christo: seculi enim lætitia temporalis est; perpetua autem lætitia eius, qui gaudet in Domino.* Rectè igitur Anna cum exultat, confirmatur.

(Margin: D. Chrys. *Temporale gaudium mari, spirituale portui.* — D. Amb.)

X. Secundò, quia gaudium spirituale non est molle, & effœminatum, quod animos debilitat, & eneruat: sed masculum, & robustum, quod solidat, & confirmat. Ita ferè Rupertus, & Euthymius interpretantur, Christum Dominum vnxit æternus parens *oleo lætitiæ præ consortibus suis.* Psal. 44. num. 8. An tam ingens lætitia illum emolliit, ac resoluit? Absit: resolueret sanè, & emolliret, si temporalis esset; cum autem spiritualis fuerit, confirmauit potiùs, & acerrimum reddidit bellatorem. Vndè illi in eodem Psalm. n. 4. & 6. gladius, & sagittæ tribuuntur: quasi spiritualis lætitia, non molles, & effœminatos animos progeneret, sed strenuos, ac viriles. Quod benè expressit Nehemias, dicens, *Gaudium Domini est fortitudo nostra.* 2. Esdr. 8. num. 10. Nemo enim fortior est ad diabolicas acies conterendas, quàm qui spirituali exultatione obarmatur. Qua de re in annot. 1. sect. 3. in 4. discrimine plura diximus.

(Margin: Rupert. Euthym. — *Ad pugnam fortior, qui spirituali exultatione obarmatur.*)

XI. Tertiò, quia spirituale gaudium, non est ægrum, & infirmum; neque enim in ægritudines, infirmitatesque inducit; sed potiùs vegetum, ac sanum; quòd verum conferat animis vigorem, veram corporibus sanitatem. Vnde Chaldæus Paraphrastes opportunè transtulit, *valuit cor meũ.* Quasi Anna spiritualiter exultando, sibi quodammodò videretur, ex graui mœroris ægritudine, ad perfectam mentis sanitatem conualuisse. Sic olim & Hebræi ex captiuitate Babylonica redeuntes, *Facti sumus*, inquiunt, *sicut consolati.* Psal. 125. n. 1. Legunt aliqui ex Hebræo, *Facti sumus, sicut, qui conualuerunt.* Quasi qui in captiuitate præ tristitia ægrotauerint, in libertate præ lætitia conualuerint. Vndè fit, vt spirituale gaudium, medicamentum quoddam sit, quo amissæ vires instaurentur: Vt c. 1. n. 8. §. 6. iam aduerti.

(Margin: *Spirituale gaudium sanitatẽ confert.*)

Sedes spiritualis gaudij, cor.

XII. EXultauit, inquit Anna, *cor meum.* Præcipua huius exultationis sedes, fuit cor. Sumit autem Carthusianus cor, non solùm pro potentia appetitiua, tàm corporali, quã spirituali, ad quam propriè gaudium pertinet; sed etiam pro cognoscitiua, corporali item, ac spirituali; quæ etiam delectari dicitur, & exultare, cùm in obiecto sibi conuenienti sistit, & conquiescit. Cor igitur Annæ, hoc est, eius voluntas amando, & intellectus contemplando, exultabat.

(Margin: Carth. *Cor, potentia appetitiua, & cognitiua.*)

XIII. Profana quidem lætitia corpus aliquando circumfluit, in cor tamen non illabitur. Vndè olim Baldath Suites, cum felicitatem temporalem Iobo polliceretur, *Donec*, inquit, *impleatur risu os tuũ, & labia tua iubilo.* Iob. 8. n. 21. non dicit animum, non cor implendum gaudio, sed tantùm os, & labia: quia temporale gaudium in externa superficie sistit, ad internam mentis sedem non peruadit: imò aliquandò exhilarato ore contristatur cor. Vndè est illud Parœmiastæ, *Risus dolore miscebitur, & extrema*

(Margin: *Temporalis lætitia in ore tantum.* — *Mundi lætitiã amaritudo consequitur.*)

& extrema gaudij luctus occupat. Prou. 14. num. 13. Quod in primis ſignificat, triſtitia lætis ſuccedere; quin etiam vtraque pariter eſſe coniuncta. Vnde Innocent. Papa lib. 1. de contemptu mundi, c. 21. *Semper*, inquit, *mundanæ lætitiæ triſtitia repentina ſuccedit; & quod incipit à gaudio, deſinit in mœrore: mundana quippe felicitas, multis amaritudinibus reſperſa eſt.* Sed aliud, neſcio quid expreſsius, & argutius, colligitur ex fonte: nam in Hebræo eſt, *In riſu dolebit cor; & extremum gaudij, dolor.* Vbi vides, ſimul eſſe riſum in ore, & dolorem in corde: ſeu in ipſo riſu dolorem includi: & extremum gaudium, hoc eſt, ſummum, & maximum (ſic enim interpretari poſſumus, vt poſterior ſententia priori cohæreat) eſſe dolorem: nam vt benè D. Chryſ. hom. 69. in Matth. ad finem, de profanorum hominum gaudio loquitus. *Etſi*, inquit, *mille voluptatibus abundare videantur; quamuis delectationum flumina adeſſe illis credantur; multis tamen amariſsimis telis perfoſsi, plerunque iacent.* Nec minus eleganter idem D. Chryſ. in Pſal. 4. *Multi*, inquit, *eorum, qui hæc poſsident* (ſcilicet profana gaudia) *vitam non eſſe vitalem exiſtimant; & angoris fornacem in animo circunferunt, à curarum multitudine exhauſti, & continuis timoribus oppreſsi.* Quaſi profano gaudio triſtitia non ſuccedat, ſed accedat: & illo corpus circunſtante, hæc in intimis præcordiis oriatur: imò ipſa lætitia, non minùs quàm ſi triſtitia quædam eſſet, impiorum animos exedat, & conſumat.

Innoc. Papa.

Impiorum lætitia ruina eſt.

D. Chryſ.

XIV. Vnde Sophar Naamathites, *Laus*, inquit, *impiorum breuis, & gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.* Iob. 20. n. 5. Quem locum 70. ita vertunt. *Lætitia impiorum, ruina ingens; gaudium autem iniquorum, perditio.* Vbi lætitiam impiorum, non ſolùm in cauſali ſenſu, ſed etiam quodammodò in formali, aut certè identico, vt loquuntur Philoſophi, videtur ruinam ingentem appellare; & gaudium iniquorum, perditionem. Quaſi non ſit aliud lætari impios, quàm ruere; gaudere, quàm perdi. Ex quo loco D. Chryſ. citatus in catena Græca, ſic argumentatur. *Si*, inquit, *eorum lætitia, ingens eſt ruina; & gaudium, perditio: quid dicemus eſſe ipſum interitum? dic, amabo te, quid dolorem? quid animi ægritudinem?*

Impiorum lætitia ruina eſt.

D. Chryſ.

XV. Patet hoc in diuite auaro, qui quò pluribus bonis externis circunfluebat; eò maioribus moleſtiis internis cruciabatur; & quaſi gaudere non poſſet internis gaudiis, ſe ipſum ad externa præcipitabat, *Anima*, inquiens, *habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, epulare.* Luc. 12. num. 19. Vide inſaniam, ſpiritualem animam ad corporales epulas inuitat: quia videbat eam ſpiritualibus gaudiis indigentem. Et quia non habebat interna gaudia, externa emendicabat. Sed ſicut anima impij, externas epulas guſtare non poterat, ita neque vllam internam prælibare. Vnde D. Ambr. lib. de Naboth. c. 6. *Satiato*, inquit, *diuitiis non eſt, qui ſinat eum dormire; excitat eum cupiditas, ſterilitas prouentuum perturbat, ſolicitat abundantia; nec ipſe quidem Deus, eum dormire permittit; interpellat cogitantem, excitat dormientem. Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te. Sed nec ipſe ſe quietum patitur, qui de abundantia diuitiarum ſuarum ſolicitatur; & in vbertate fructuum, vocem egentis emittit. Quid faciam? inquit: quia non habeo, quò congregem fructus meos. De inopia queritur abundans fructibus, miſerior iſte fœcunditatibus ſuis, quàm pauper, cui periculum de egeſtate eſt.*

Diues moleſtiis, cruciatur.

D. Amb.

Diuitiæ pariunt ſolicitudines.

XVI. Veriſſimum eſt illud oraculum, *Non eſt pax impiis, dicit Dominus*, Iſai. 57. num. 21. Septuaginta vertunt, *non eſt gaudere impiis.* Notat verò D. Aug. in Pſal. 96. rectè additum, iuſiurandum, non hominis, ſed ipſius Dei, *Dicit Dominus*, ne quis dubitaret, externa impiorum gaudia, internis moleſtiis eſſe diluta, ſeu potiùs obruta: corpus quidem circunfluere, in animum non penetrare. *Contingit aliquando*, inquit Galenus in lib. 6. Hippocratis de morbis volgaribus, com. 1. tex. 29. de differentiis febrium, *vt externo corpore ægrotantis mirificè temperato; intus ex æſtuet febris in medullis.* Non aliter improbi homines, externis voluptatibus deluduntur, internis doloribus cruciantur.

D. Aug.

Impiis nulla pax.

Galenus.

XVII. Contrà verò iuſti exultant corde: quæ eſt omnium exultationum maxima; iuxta illud; *Non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium* Eccleſiaſt. 30. n. 16. Vnde Dauid, *Dediſti*, inquit, *lætitiam in corde meo.* Pſal. 4. n. 7. Vbi D. Chryſ. *Non dixit*, inquit, *ſimpliciter, dediſti lætitiam, ſed in corde meo: oſtendens, non eſſe in rebus externis lætitiam, quia hæc lætitia non eſt cordis, ſed ſolum oculorum.* Riſit olim Abraham. Gen. 17. n. 17. Riſit & Sara. Gen. 18. num. 12. Sed huius tantùm riſus reprehenditur non illius. Ratio fortaſsè eſſe poteſt, quia Sara riſit in ore ſuo; Abraham verò in corde; ſic enim illa verba, in quibuſdam bibliis habentur, & diſiunguntur; *Riſit in corde ſuo, dicens.* Quaſi illa lætitia, quæ ore proditur, tanquàm fallax, & adulterina reprobetur; quæ verò è corde naſcitur, vera eſſe, ac germana cenſeatur. Imò Sara, quæ riſit in ore ſuo, riſiſſe ſe negauit: non autem Abraham, qui riſit in corde. Quia illa externa oris lætitia, tam inanis eſt, ac ſi nulla ſit: & proinde etiam, qui ridet, negare poſſit, ſe ridere; & qui exultat, exultare: hæc autem interna cordis lætitia, tam eſt ſolida, vt non modò negari non poſſit, ſed ne occultari quidem; cum è corde in frontem emicet; & intus incluſa, vel ipſo oris habitu foris manifeſtetur. Vel certè, negauit ſe riſiſſe, ne ſi affirmaret, rem ſibi indebitam in hac vita, qualis eſt vera, & ſyncera lætitia, vſurpare videretur. Hanc enim rationem inculcat Philo Hebr. libr. de legibus non ſcriptis, ſiue de Abrahamo. *Non eſt*, inquit, *cur aliquis putet, meram, & nullo dolore mixtam lætitiam, cœlitus in terram deſcendere: ſed temperata eſt ex vtroque.* Et ſtatim. *Hoc eſt opinor, quod Sara, cum riſiſſet; roganti riſus cauſam, ſe riſiſſe negauit: verita, ne fortè gaudium, quod nulli creaturæ conuenit, ſolius Dei rem vſurpaſſe videretur.* Si igitur vera lætitia in hac vita vix in corde poſſidetur: quis obſecro ſic inſanit, vt exiſtimet, eam in ore poſſidendam? *Non riſi*, inquit Sara, hoc eſt, veram, ſolidam, ſinceram, & ab omni mœſtitudine defæcatam lætitiam animo non concepi: quamuis aliquod eius ſignum externo ore viſa fuerim prætuliſſe. *Non riſi.* Neque enim in ore ſedet vera, ſynceraque lætitia; intus, intus in corde conſeruatur.

D. Chryſ.

Abrahami riſus in corde, Saræ in ore.

Cordis lætitia germana, oris verò adulterina.

Phil. Hebr.

XVIII. Filio prodigo in patriam domum redeunti, iuſſit parens annulum in manum inſeri. *Date*, inquit, *annulum in manum eius.* Luc. 15. n. 22. Quod planè myſterio nõ caret. Dicunt enim Anatomici, neruulum quendam è corde natum, in digitum annularẽ protendi. Vndè apud Ægyptios, annularis digitus cordis erat hieroglyphicũ. Et in ſponſalibus, teſte Alex. ab Alex. lib. 2. gen. dier. c. 5. ille digitus, ad amorem cordis indicandum, annulo coronabatur. Idcircò enim Tert. lib. aduerſus gent. c. 6 huius digiti annulum, pronubum appellat. *Aurum*, inquit, *nulla fœmina norat, præter vnico digito, quem ſponſus oppignoraſſet pronubo annulo.* Eandem ob cauſam Ægyptij ſacerdotes, auctore Pierio lib. 26. cum circa Deorum ſuorum aras miniſtrabant; hunc

Annularis digitus cordis hieroglyphicũ.

Alex ab Al.

Tertul.

Pier.

hunc digitum odoribus illinebant; vt significarent, quibus virtutum odoribus sacrificantiū cor deberet esse delibutum. Cùm igitur tantus sit cordi, cum hoc digito, naturæ consensus; meritò iussit pater, filio ad se reuerso, annulum inseri in digitum, cordi respondentem; vt ostenderet lætitiam, quam suis communicabat, non sistere foris in corpore, sed intrò ad cor vsque penetrare. Fortè hoc innuit D. Ambros. ad eum locum, dum ait, *annulum, qui in digitum inseritur, esse signaculum, quo cordis interiora significantur.* Meritò igitur, Anna corde exultat, quæ paulò ante c. 1. n. 8. corde affligebatur: vt impleatur illud Dauidicum, *secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* Psalm. 93. num. 19.

Prodigi digito annulus inferitur, lætitiæ interioris symbolum. D. Amb.

XIX. Sed nota, ne quid indiscussum relinquatur, non solùm dixisse Annam, *Exultauit cor*, sed vlterius addidisse, *meum.* Neque enim cor suum dicere posset, nisi diuino gaudio exultaret; nam qui profana lætitia distrahuntur, proprio corde spoliantur; vt propterea non immeritò vecordes, hoc est excordes appellētur. Notauit hoc egregiè D. Greg. libr. 2. c. 11. ad hunc locum. *Quia*, inquit, *cor suum dicit, quid aliud, quàm mentis suæ libertatem asserit? Reprobi quidem, corda sua non habent, quia ea diabolus possidet. Vnde & de proditore dicitur, cum diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes.* Ioan. 13. n. 2. *Si enim Iudas cor suum, & non diabolus possideret, ipse potius in eo bonum, quàm diabolus malum poneret.* Et paulò post. *Quotiescunque grauiter delinquimus, cor nostrum non habemus. Quare Ieremias Iudaico populo grauiter delinquenti, improperans ait: audi popule stulte, qui non habes cor.* Ierem. 5. n. 21. *Hinc rursus conuersus alter propheta Deo, confitetur dicens: inuenit seruus tuus cor suum.* 2. Reg. 7. n. 27. Quasi Dauid, qui cor suum per incontinentiam amiserat; rursus illud per pœnitentiam inueniret. Itaque qui Deum peccando perdit, vel pœnitendo recipit; cor suum perdere, vel recipere censetur.

D. Greg.

Improbi corde spoliantur.

Qui Deo reconciliatur, perditum cor inuenit.

Causa spiritualis gaudij, Deus.

XX. Tandem huius exultationis causa, Dominus est. *Exultauit*, inquit, *cor meum in Domino.* Et statim, *Exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Et rursus, *Lætata sum in salutari tuo.* Vbi de nulla alia re, quam de ipso Deo, suam videtur lætitiam immediate suscepisse. Quamuis Paraphrastes Chaldæus transferat, *valuit cor meum in parte, quam dedit mihi Dominus. Eleuatum est cornu meum, in dono, quod numerauit mihi Dominus. Gauisa sum in liberatione tua.* Quibus verbis, significare videtur, hanc exultationem potius fuisse de dono, quàm de donatore, nihilominùs crediderim, licet Anna non potuerit non exultare de dono, seu filio diuinitus accepto; tamen non primario de illo exultasse: sed præcipuam suam lætitiam ad Deum ipsum retulisse; & in priori sensu loquutum fuisse Paraphrastem chaldaicum, latinum verò interpreterem in posteriori.

Dominus exultationis causa.

XXI. Quem sensum D. Chrysostom. clarissimè expressit, homil. 3. de Anna; vbi eam sic loquentem introducit. *Non*, inquit, *quoniam saluata sum, sed quoniam per te saluata sum, propterea lætor, & exulto. Tales sanctorum animæ de Deo, qui dedit, magis quàm de donis gaudent; gratorum hoc est seruorum, omnibus suis suum præponere Dominum. Cum peccauerimus, non doleamus, quia punimur; sed quoniam Dominum exacerbauimus. Et si quid boni fecerimus, non gaudeamus propter regna cælorum,*

D. Chrys.

A *sed quoniam rem cælorum regi gratam gessimus: mentem enim habenti, gehenna quoque formidolosius est, Deum offendere; & omni regno desiderabilius, Deo placere.* Et paulò post, *Talis erat, & hæc mulier: ad Deum in omnibus confugiebat, & accepta gratia magis de Deo datori gaudebat.* Non aliter, & Dauid, *Cor meum*, inquit, *& caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Psalm. 83. num. 3. In quem enim cor humanum, quod est principium vitæ naturalis, nisi in Deum viuum, qui est ipsa vita, seu fons totius vitæ, exultaret? Quare D. Aug. ad eum locum lib. 50. hom. 33. in tom. 10. *Non exultauit*, inquit, *in hoc mundo, non in diuitiis, non in honore, non in luxuria, non in ebrietate, non in vanitatibus mortuis, & citò cum omni suo amore moriturie, sed in Deum viuum. Quare non dixit, in Deum*
B *tantùm, sed addidit, in Deum viuum: vt ostenderet, quia totum quod non pertinet ad Dei cultum, deberemus habere, quasi mortuum.*

Cor vitæ principium, in Deo vita fonte debet exultare. D. Aug.

Nec minus eleganter D. Bernard epistol. 115. ad quandam sanctimonialem; *Illud*, inquit, *verum, & solum est gaudium, quod non de creatura, sed de creatore concipitur: & quod cum possederis, nemo tollet à te; cui comparata omnis aliunde iucunditas, mæror est; omnis suauitas, dolor est; omne dulce, amarum; omne decorum, fœdum; omne postremò, quodcumque aliud delectare posset, molestum.* Cui concinit D. Aug. in Psal. 144. num. 2. ibi. *Per singulos dies benedicam te.* Vbi ostendit non esse lætos, & iucundos eos dies, qui profanis gau-
C diis impenduntur; sed qui diuinis consectantur. *Nam de quocunque*, inquit, *tali bono gaudeas, transitorium est: si gaudeas in Domino Deo tuo, tantò firmius gaudebis, quantò est ille certior, in quo gaudebis. Si enim gaudes de nummo, times furem; si autem gaudes de Deo, quid times? Ne tibi quisquam auferat Deum? Deum nemo tibi auferet, si tu eum non amiseris.* XXII.

D. Bern.

Gaudium de creatura transitorium, de creatore stabile. D. Aug.

De Aarone venturo obuiàm Moysi, dixit olim Deus ad ipsum Moysen, *videns te lætabitur corde.* Exod. 4. num. 14. seu, vt vertunt 70. *Lætabitur in seipso*: vel intra se ipsum, vt legit Philo Hebræus lib. quòd deterius potiori insidiari soleat. Qui statim mysterium expendit, *Ostendit*, inquit, *legislator, germanum, & maximè proprium hominis*
D *gaudium. Proprium enim, nec est pecuniarum, possessionumve copia, nec è splendore gloria, nec ex vlla omnino inanimato, infirmoque opere, quod per se ipsum est corruptibile, potest contingere: imò nec è robore, agilitateque corporis, aut cæteris id genus dotibus, quæ vel cum pessimo quoque communes sunt, & habentibus sæ nonnunquam perniciem attulerunt inenitabilem: Quoniam igitur in solis animæ bonis, pura, & minime adulterina inuenitur lætitia, in se ipso vtique gaudet omnis sapiens: non in his, quæ circa se habet.* Idcirco monet Dauid, vt iusti in Domino lætentur. *Lætamini*, inquit, *iusti in Domino*, Psal. 96. n. 12. Vbi D. Aug. *Iam fortè*, inquit, *fideles, audientes, lætamini, conuiuia meditantur, calices præparant, rosarum tempus expectant, quia di-*
E *ctum est, lætamini iusti. Vide quid sequitur, in Domino, non enim iucunditas, quæ est secundum seculum, vera iucunditas est: non est gaudere impiis, dicit Dominus.* Isai. 57. n. 21. iuxta Septuaginta. Addit Origen. hoc loco, homil. de Helcana, *Quoties in Deo gaudemus, toties diabolum flagellari.* Addere posset, toties diabolum coronari, quoties in rebus inanibus lætamur. Sicut enim gaudium de Deo, est diaboli flagellum; ita & gaudium de hoc sæculo, est diaboli diadema. XXIII.

Phil. Hebr.

Non de corporis, sed de animæ dotibus gloriandum.

D. Aug.

Origen. Gaudium de Deo est diabolo flagellū.

Quid ad hæc improbi homines, qui, vt ait Sapiens, *lætantur, cum malè fecerint.* Prouerb. 2. num. 14. XXIV.

num. 14. vel saltem, vt canit Dauid, *Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.* Ps. 48. num. 7. Absit hoc à nobis. Nam, vt bene Rupertus lib. 7. de diuinis beneficiis, cap. 19. *De creatione*, inquit, *mundi sabbatizant dilectores mundi; nobis autem, de saluatione mundi gaudendum est.* Alioqui quadrabit in nos illud propheticum, *Confusum est gaudium à filiis hominum.* Ioel. 1. num. 12. Vbi idem Rupert. *Confuderunt*, inquit, *gaudium, seu non seruauerunt ordinem gaudij filij hominum. Primum enim, & principaliter gaudere debuerant in Domino: secundariò verò, non in bonis, sed de bonis Domini; super frumento, vino, & oleo, & cæteris, quæ dantur à Domino. Hanc ordinem ita confuderunt filij hominum, vt in Domino gaudere negligerent, in bonis autem Domini gaudere cuperent.* Quare, qui diuino gaudio posthabito, profanum indagarunt, vtrunque amiserunt: vt idem propheta ibidem prosequitur. Certè Ionas, cum à Deo fugit, à gaudio recessit. Soluit enim ex Ioppe, quod gaudium interpretatur: & in mare se intulit, quod est totius symbolum amaritudinis. Ion. 1. num. 3. Hoc enim D. Gregor. Nazianz. oration. 1. versus finem, in hac fuga mysterium deprehendit. *Ionas*, inquit, *gaudij specula relicta (nam Ioppe apud Hebræos hoc significat) in mœroris pelagus se proiicit. Ac propterea tempestate iactatur, & naufragium patitur, & in mare demergitur, atque à ceto absorbetur.* En quanti molestiarum flatus, & fluctus desæuiant in eum, qui à portu spiritualis in Deo gaudij, se abduci patiatur.

Rup.

Rup.

D. Greg. Naz.

XXV. Egregiè de hac re philosophatur Seneca, lib. 3. epistol. 13. ad Lucilium, *Quid*, inquit, *scribam, nisi, vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum, quod sit, quæris? Ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc esse dixi: etiam culmen est. Ad summam peruenit, qui scit, quo gaudeat.* Et paulò post, *Disce*, inquit, *gaudere; cætera hilaritates leues sunt: mihi crede, res seuera est verum gaudium. Quid sit istud interrogas? Dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus.* Benè igitur Anna exultat. *In Domino*, inquit, *in Deo meo, in salutari tuo.* Qua verborum repetitione, & nimium sui cordis affectum prodit: & multiplicem Dei, erga se beneficentiam, ostendit.

Senec.
Verum gaudium à bona conscientia.

XXVI. *Et exaltatum est cornu meum in Deo meo, &c.* Abulensis legit, *cor meum.* Sed repugnat textui hebraico, & græco. In hoc enim est *κέρας* id est, *cornu*: in illo קַרְנִי *charni*, id est, *cornu meum*: à radice קֶרֶן *cheren*, id est, *cornu*. Atque ita cæteri interpretes legunt, & interpretantur. Igitur cornu in scriptura præter alias significationes, quas multas habet, duo præcipuè significat, potentiam, & gloriam. Pro potentia ponitur, Ps. 17. num. 3. & 43. n. 6. & 74. num. 11. Ecclesiast. 47. num. 6. 8. & 13. Ierem. 48. n. 25. Thren. 2. n. 3. & 17. Mich. 4. num. 13. 1. Paralip. 25. num. 5. & passim alibi. Pro gloria ponitur, Psalm. 74. numer. 6. & Psalm. 88. n. 18. & 25. & Psalm. 91. n. 11. & Psalm. 111. num. 9. & alibi frequenter. Et metaphora sumitur, interprete Vatab. ab animalibus cornigeris; quibus tota virtus ad pugnandum est in cornibus, de quibus proindè, tanquam de suo singulari præsidio, gloriantur.

Abul.
Cornu modo potentiam, modo gloriam significat.

XXVII. Igitur Anna, vt Auctor quæstionum hebraicarum, & Hugo Cardinal. interpretantur, suum filium recens natum, suum cornu, id est, suam potentiam, & gloriam appellat. Rupert. præsentem locum ad Christum Dominum detorquet; qui Psalm. 91. n. 11. dicitur *cornu* Ecclesiæ, & sicut

Hug. Card.

Rupert.

A vnicornis, exaltandus. Sed interpretatio de Christo Domino est mystica. De Samuele parum literalis. Cum Samuelis potentia, & gloria, nondum fuerit exaltata, immò ne manifestata quidem. Potius ergo crediderim, Annam loquutam fuisse de se ipsa, seu de sua potentia, & gloria, quam per filium acquirebat: cum enim post sterilitatem, hoc est infirmitatem, & ignobilitatem suam, genuerit Samuelem; potentior sibi ex eo partu, & gloriosior videbatur: cum filij soleant potentiam, & gloriam parentibus conciliare: potentiam quidem, iuxta illud Iacobi ad Ruben, *tu fortitudo mea, & principium doloris mei.* Genes. 49. n. 3. seu, vt habet Paraphrastes chaldæus, *tu robur meum, & principium fortitudinis meæ.* Quasi diceret,

Quid nomine cornu... significet, an Samuelem, an Christum, an propriam potentiam.

B vt notat Genadius in catena græca, *te nato mihi visum est, vires contra inimicas mortalis naturæ comparasse.* Quasi vir antequam generet, tanquam inermis, mortis legibus succumbat: postquam generauit, tanquam in filio semper victurus, mortis legibus superior euadat. Gloriam verò iuxta illud, *Si pater ego sum, vbi est honor meus?* Malach. 1. n. 6. Dicturus erat propheta, vbi est filius meus? Dixit, *honor meus*: quia filius est honor patris. Vnde cum in oratione dominica dicimus, *Sanctificetur nomen tuum.* Matth. 6. n. 9. non tam diuinam petimus sanctitatem; quæ denuo acquiri non potest: quam nostram, per quam diuina innotescit, & ab omnibus honoratur. Vt D. Ambr. lib. 2. de sacramentis, c. 4. D. Greg. Nissen. in orat. dominic. Tert. lib. de orat. c. 3. D. Petrus Chrysol. ser.

Genad.

Filius patris honor, & vita.

C 67. & alij interpretantur. Quasi sanctitas hominum, qui sunt filij Dei, in ipsius Dei patris honorem, & gloriam redundet: nec melius Deus ab hominibus honoretur, quàm cùm homines bonis moribus honorabiles efficiuntur. Nam, vt benè Clemens Romanus, lib. 7. constit. cap. 25. *Gloria*, inquit, *patrum est filiorum sanctitas.* Quod si filius in lucem editus, potentiam, & gloriam conciliat parenti: multò magis vtranque conciliabit traditus in diuinum obsequium; vt ex dictis patet: & D. Chrysostom. sæpius citatus, contra vituperatores vitæ monasticæ, libr. 3. ostendit.

Per hominum sanctitatem, diuina innotescit.
D. Amb.
D. Greg. Nis.
Tert.
D. Petr. Chrysol.
Clem. Rom.

D. Chrys.

XXVIII. Cæterùm, ne Annæ gloriatio inanis videretur, subdit, *In Deo meo.* Quasi diceret, meam gloriam,

D & à Deo accepi, & in Deum refundo; nullam eius partem mihi tribuo. Et rectè exaltatum in Deo dicitur: nam in alio, non exaltatum, sed humiliatum diceretur. Benè D. Greg. hoc loco, *Non* inquit, *in alio aliquo exaltatum asserit, sed in Deo. Qui enim transeuntia bona diligit, huius profectò intentio depressa, non exaltata est: quia in imo figitur, vbi per desiderium locatur.* Sic & D. Paulus. *Qui*, inquit, *gloriatur, in Domino glorietur.* 1. Corint. 1. numer. 31. & 2. Corint. 10. numer. 17. & ante eum propheta, *Non glorietur*, inquit, *sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire, & nosse me.* Ierem. 9. num. 23. & 24. Vnde D. Bernard. serm.

D. Greg.
Cor in terrenis deprimitur.

E 13. in Cant. *Fidelis*, inquit, *re vera famulus est, si de multa gloria Domini sui, transeunte per se, nihil eius manibus adhærere contingat.* Nam Deus cum omnia bona sua nobis largiatur; semper tamen suam sibi gloriam reseruat; iuxta illud, *Gloriam meam alteri non dabo.* Isai. 42. numer. 8. & cap. 48. numer. 11. In cuius rei typum, cum olim Putifar, omnia bona sua tradiderit Iosepho, vxorem tamen suam, quæ iuxta D. Paulum 1. Corinth. 11. numer. 7. *Gloria viri est*, non tradidit; vt ipsemet Iosephus dixit ad adulteram, *Ecce*, inquit, *Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat,* quid

D. Bern.

Vxor viri gloria.

quid habeat in domo sua, nec quidquam est, quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, praeter te, quæ vxor eius es. Genes. 39.n.8. Iniquem locom D.

D. Bern. Bern. proximè cit. *Ioseph*, inquit, *cum omnia bona Domini sui, sibi credita ferret: dominam non ignorauit exceptam: mulierem noverat gloriam esse viri: & iniquum sibi iudicauit, vice contraria, inglorium facere*

Dei gloria soli Deo reseruanda. *eum, qui se fecerat gloriosum.* Multò planè erit iniquior, qoi plurima à Deo bona accipiens, vnicam etiam eius glotiam, tanquam improbus fur, aggrediatur. Furem appello: quo eum norauit vitio D. Bernard. vbi supra. *Quidquid*, ait, *fauoris capias, quod ad Deum non retuleris, ipsi furaris.* Vbi plura de hac re eleganter, vt solet: de qua nos aliquid diximus, eap.1.n.18 plura inferiùs dicturi.

XXIX. Sed rectè dixit Anna, *In Deo meo:* non autem

Impuri homines Deum non audent vocare suum. in Deo tantùm: nam improbi homines, Deum non audent vocare suum. Rahab meretrix, cum exploratoribus Hebræorum loquuta, *Dominus*, inquir, *Deus vester, ipse est Deus:* Iof. 2. n. 11. vbi

D. Cyril. D.Cyrillus Hierofolymitanus, catechesi 2.*Deum*, inquit, *suum dicere non audebat, eo quòd se impuram esse sentiebat.* Saul loquutus eum Samuele, *Pepercit*, inquit, *populus melioribus ouibus, & armentis, vt immolarentur Domino Deo tuo.* 1. Reg. 16. n. 15. non dixit, Domino Deo meo, quia Deum à se propter inobedientiam, alienum esse suspicabatur.

Inobedientia Deum ab homine alienat. Dauid etiam, eum Deo loquutus, *Miserere*, inquit, *mei Deus.* Psalm. 50.num.2.Non dixit Deus meus: quia tecenti adhuc flagitio pollutus, Deum familiariter alloqui non audebat. Vnde Vrbanus Pon-

Vrban.Pont. tifex, tom. 1. Bibliothecæ 2. editionis, in eum Psalmum, *Solummodò*, inquit, *te Deum agnosco, sed meum dicere non præsumo: nam cum esses mihi natus, & mihi datus, & ideò propriè proprius Deus meus: ego infelix propter peccata mea te perdidi.* Contrà verò Aona, cuius animum nullios sceleris conscientia mordebat, confidenter air, *in Deo meo.*

XXX. At cur noo dicit, in Deo nostro, sed *in Deo meo.*

D.Greg. Respondet D.Gregor.adhunc locum, vt maiorem

Familiaris cum Deo colloquia. cum Deo familiaritatem ostendat. *Meum*, inqoit, *de eo dicit, quem familiariter, ac singulariter diligit.* Confirmat ex Dauide, *Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.* Psalm. 117. n. 28. Vbi illa possessiui nominis repetitio, magnam arguit prophetæ eum Deo familiaritarem. Item ex Isaia, *nunquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis, & Deo meo?* Isai.7.oum.13. Vbi propheta volens se Deo tam familiarem significate, quàm auersum se Achab significabat, *Deo meo*, inquit. Nam sicut Achab dixerat, *non tentabo Dominum*, non addendo meum, vt se ab hac familiaritate cum Deo abdicaret; ita & Isaias, vt se in illam ingereret, *molesti*, inquir, *estis, & Deo meo.* Probari vlterius posset ex D. Paulo. *Gratias*,

D. Chrys. inquit, *ago Deo meo.* Roman. 1. n. 8. vbi D. Chrysostum. *Vide*, inquit, *quanto cum affectu gratias agat: non enim dixit Deo, sed Deo meo: quod ipsum & prophetæ factitauit, quod commune est, sibi priuatim vendicantes.* Et addit, non solum homines eum Deo: sed etiam Deum eum hominibus, hac familiaritatis significatione vsum fuisse: dum se non solùm omnium, sed etiam singulorum Deum appellauit. *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Exod. 3. n. 6. Nimia enim Dei, cum hominibus familiaritas faciebat, vt vniuersalis omnium Deus, peculiaris singulorum videretur. Sic igitur, & Anna, quæ dum sterilitate laborabat, alienam se à Deo, & peregrinam quodammodo eredebat: nune fœcunditate donata, Deum vocauit suum, vt familiarem

D. Greg. se illi, & amabilem gloriaretur. Vnde D.Gregor. *Quæ ergo*, ioquit, *exaltatione cornu in Deo sustollitur: Deum suum singulariter fatetur. quia summa illa infusio diuinæ dulcedinis exaltatam mentem, & sui susceptibilem, & valde familiarem facit.*[1]

XXXI. Hanc eum Deo familiaritatem cœlestis sponsa

Cœlestis sponsa cum sponso familiaritatem contemperans mouet & gignebat. ostendebat: eum illum, non modò suum, sed etiam dilectum, frequenter appellabat. *Vox dilecti mei. En dilectus meus. Dilectus meus mihi.* Cant. 2.n.8.10. & 17.& passim alibi. Sed ne hac familiatitate abuti videretur (*Honor enim regis iudicium diligit.* Psal. 98.n.4.& familiaritas cum Deo non debet parere contemptum) idcirco honoris causa, regem aliquando nominabat; *Introduxit me Rex in cellaria sua. Dum esses rex in accubitu suo.* Cant. 1.n.4.& 12. vbi honoris, & reuerentiæ eausa, non dicit Rex meus; sed absolutè Rex. Itaque Deum modò dilectum suum, modò regem, appellabat, vt se & reuerenter familiarem, & familiariter reuerentem exhiberet. Et norandum est illud discrimen, quod

D. Bern. D.Bern.serm.49.in Cant.obseruit. *Quando*, inquit,

Qui sanctitate excellunt, Deum alloquuntur familiarius, alij reuerentius. *præsens est sponsus, & sponsa ad ipsum sermonem dirigit, tunc, sponsus dicitur, aut dilectus: loquens verò de ipso adolescentulis, regem nominat. Vt quid hoc? Propterea credo, quia & sponsæ amanti, atque dilecta conuenit, vti familiaribus amoris nominibus: & adolescentulis, tanquam disciplina indigentibus, opus sit reuerendo premi vocabulo maiestatis.* Itaque sponsa, cum aderant sodales suis dictis arbitræ, & aucupes, regem dicebat, vt illis reuerentiæ præberet exemplum. Cum verò aberant, & sola cum solo loquebatur, dilectum, & dilectum suum nominabat; vt sibi familiaritatis eonfidentiam assumeret: quam non omnibus passim licet vsurpare. Nam sicut in regum curiis, non cuilibet hominum datum est, appellare regem, Dominum meum: sed tantùm filio, sed tantùm principi, sed tantùm dynastæ, sanguinis iure cum rege coniunctissimo; cæteri hominum regem appellant, Dominum nostrum: ita planè, & cum Deo agendum est; nam qui excellentis cuiusdam sanctitatis prærogatiua eminet, Deum meum, Dominum meum appellat: cæteri Deum, & Dominum nostrum, dicere consueuerunt. Anna igitur, vtpote singularis sanctitatis fœmina, & proinde maximæ cum Deo familiaritatis, *in Deo meo*, inquit, sicut, & beata virgo, *Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.* Luc. 1.n.47.

Dilatatum est os meum super inimicos meos, &c. XXXII.

Dilatare os aliquando significat, adulari, conuitiari, insidiari. רחבפי *Rachabphi*, hebraicè; *& dilatare os*, latinè aliquandò in malam partem sumitur, pro conuitiari, adulari, & artificiosè, ac malitiosè loquendo insidiari. *Super quem lusistis? super quem dilatastis os, & eiecistis linguam?* Isai. 57. n.4. *Dilatauerunt super me os suum*, Psalm.34.n.21. *Et, qui reuelat mysteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commiscearis.* Prou. 20.n.19. Verùm hoc loco sumitur

Dilatatur hoc loco os, primò ad prophetandum. in bonam. Primò ad prophetandum. Sic explicat Auctor thesauri scripturæ: cum enim Anna pro-

Auctor thesaur. phetam eonceperit, prophetauit post partum: & quæ antea etiam ad vulgares sermones, clausum habebat os, postea etiam in propheticos habuit dilatatum, & quidem *super inimicos suos*, quia eorum infortunia, vt patet ex toto cantico, prædixit.

XXXIII. Secundò ad Deum pro singulari beneficio lau-

Secundo dilatatur os ad laudandum Deum. dandum; ita Lyran. Dion. & Beda interpretantur. Cum enim, ex abundantia cordis, os loquatur, & cor Annæ in Domino exultauerit; æquum erat, vt etiam in diuinas laudes, eius os dilataretur: super inimicos quidem suos, hoc est, *de iusta eorum defectione*, interprete Carthus. vel etiam eodem auctore, *plusquam os inimicorum suorum:* quia plus Anna ad benedicendum Deum, quam Phenenna ad maledicendam Annam, os suum dilata-

Lyran. Dion. Beda. Carth.

uit;

nit: vel tandem, interprete Lyrano, in pœnam quodammodo inimicorum suorum: quia dum Anna præ lętitia Deum prædicabat, Phenenna præ inuidia torquebatur.

XXXIV. *Tertiò dilatatur ad satisfaciendum illis, qui calumnias ingerebant.* Theod. Rupert. Dion. Vatab. Caiet. Euthym. Abul. Iansen. Titelm.

Tertiò ad satisfaciendum illis, qui calumnias ingerebant. Quasi diceret Hactenus non habebam, quid Phenennæ calumniis responderem: nunc autem, nato mihi filio, facilè eas possum retorquere: opponendo contra sterilitatis conuitia fœcunditatis beneficia, mihi diuinitus collata. Sic Theod. Rupert. Dion. Vatab. Caiet. Euthym. Abul. Iansen. Titelman. & alij exponunt; nec immeritò. Nam sicut sterilitatis ignominia, paulò antè os Annæ obstruebat, ne mutire quidem auderet contra calumniantes, & insultantes; ita planè, & fœcunditatis gloria, os eidem dilatabat, vt palam suas calumnias eleuaret: os enim, imò & cor felicitas dilatat. Quod Rupert. lib. 4. in Apoc. rectè obseruat, in illo ordine tribuum, quas Ioannes, Apoe. 7. n. 5. & 6. recensuit. Priùs enim, Gad, id est, *tentatio*: postea Aser, id est, *beatitudo*: tandem, Nephthalim, id est, *latitudo* recensentur. Et quidem duo priores, *Congruo*, inquit, *satis ordine, beatus enim vir, qui suffert tentationem*, Iacob. 1. num. 12. Cum post tentationem, si in ea legitimè certetur, beatitudo certissimè consequatur. Tertius verò non minori iure, *Quia*, inquit, *huius beatitudinis firma spe securi, non angustiantur, sed firma spe gaudentes, in tribulatione patientes, cum Psalmographo decantant, in tribulatione dilatasti mihi. Et iterũ, viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. Et cum matre Samuelis, exultantes dicunt. Dilatatum est os meum super inimicos meos; propterea Nephthalim succedit, quod est latitudo.* Quasi post tentationem victam, & beatitudinem partam, cordis, & oris dilatatio subsequatur.

Tentationem viriliter decertatam beatitudo consequitur.

XXXV. Dupliciter autem elucet in his verbis sic explicatis, huius fœminæ modestia. Primò dum ait, *Dilatatum est os meum*: non quidem in actu, vt ita loquar, sed in potentia, vt interpretatur Abul. *Non est*, inquit, *intelligendum, quod Anna, suscepto filio, quasi habita victoria, insultauerit contra Phenennam: quia hoc non erat virtuosæ Annæ, vt vindictam sumeret. Sed dicit os suum dilatatum, quia posset dilatare iam illud, loquens multa contra Phenennam: Sed nihil horum fecit.* Quod si aliquid loquuta fuit; modestissime id fecit. Vnde ait, *Dilatatum est os meum*: non autem, *Acutum factum est*. Quod rectè expendit D. Chrysost. hom. 3. de Anna, *Animaduertite*, inquit, *dictionis perfectionem: non dixit, Acutũ factũ est os meũ, super inimicos meos: non enim ad contumelias, & conuitia præparatum erat; non ad accusationem, & opprobria: sed ad consilium, & admonitionem; ad correctionem, & instructionem.* Nam qui in alios inuehuntur, os acutum habent; vt patet ex Psalm. 56. num. 5. *Lingua eorum gladius acutus.* Psalm. 139. num. 4. *Acuerunt linguam suam sicut serpentes.* Prou. 25. num. 18. *Sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum.* Qui verò alios instruere conantur, os habent patens, iuxta illud D. Pauli, *Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij: cor nostrum dilatatum est.* 2. Cor. 6. n. 11. Quam latitudinem charitatis, imitatus D. Chrysost. hom. 44. in Act. *Si*, inquit, *liceret, cor nostrum disrumpere, ac ostendere; videretis intus esse in magna latitudine vos omnes. tanta enim charitatis vis est, vt cælo latiorem faciat animam.* Tales esse debent prædicatores: os dilatent, vt prædicent, dentes non infigant, vt lacerent. Vnde D. Ambr. lib. 8. in Luc. non immeritò comparat pastores, & prædicatores, cum illis canibus, qui lingebant vlcera Lazari, Luc. 16. n. 21. lingebant, inquam, non infligebant: canes quidem sunt prædicatores; sed lingentes vulnera, non infligentes; curantes, non saucientes; latrantes, sed non mordentes. Vnde rectè laudatur à regio vate, *lingua canũ tuorũ*. Ps. 67. n. 24. nõ autẽ dentes, vt ibi D. Aug. obseruat: quia dentes vulnerant, lingua sanat.

Abul.
Annæ modestia, cuius os non ad conuitia, & Phenennæ contumelias dilatabatur.
D. Chrys.
Conuitiantiũ lingua vt sagitta.
Qualia esse debeant ora, & lingua prædicatorũ.
D. Chrys.
D. Amb.
D. Aug.

XXXVI. Secundò elucet Annæ modestia, illis verbis, *super inimicos meos*: tum quia non dixit, *contra*, sed *super*, id est, *circa*: quasi neminem impugnare vellet, sed informare: tum quia neminem seorsim designauit: vt D. Chrys. citat. obseruat. *Nec*, inquit, *hic nominatim mulierem dixit riualem*, (scilicet Phenennam) *sed simpliciter dixit indefinita nuncupatione*, (*super inimicos meos.*) *Quasi sub quadam persona, tantæ tristitiæ auctorem abscondit.* Vtinam ita se haberent prædicatores, vt malos in vniuersum arguerent; neminem verò nominatim sigillarent. Non solent prædicatores appellari in nouo testamento venatores, sed piscatores. *Faciam vos fieri piscatores hominum.* Matt. 4. n. 19. nõ autem venatores. Ratio mihi videtur illa esse, quia venatores certam, ac determinatam prædam insequuntur, in eamque dirigunt sagittam. Piscatores non ita. Sed iaciunt rete in incertum, ad quoscunque pisces gregatim, non ad hunc, vel ad illum, sigillatim capiendos: ita prædicator in neminem seorsim debet collimare; sed omnes simul ad probitatem præmonere.

D. Chrys.
Prædicatores in nouo testamento, piscatores, non venatores dicuntur.
Prædicator omnes arguere, nullum nominatim debet increpare.

XXXVII. Quanta fuit in hac re cautio, & prudentia Dauidis? Nam loquutus de Saule, vt interpretes aduertunt, Lyra, Burgens. Caiet. *Consumetur*, inquit, *nequitia peccatorum, & diriges iustum.* Ps. 7. num. 10. Non dixit, nequitia Saulis, aut peccatoris: ne ipsius expressione nominis, aut certè vnius singularitate vocabuli, regem tangere, & proinde manifestius offendere videretur. Sed nequitia peccatorum in plurali, vt sub omnium complexu, mitiùs vnum vulneraret: & de culpa vtiliùs cõmoneret.

Lyra.
Burgens.
Caiet.
Dauidis in inimicos mansuetudo.

XXXVIII. Eadem cautione alibi vsus fuit. Nam in primis sibi quodammodo imperauit, ne Saulis peccata manifestaret, sed potius occultaret: *Non loquatur*, inquit, *os meum opera hominum.* Psalm. 16. num. 4. Hoc est, peccata Saulis. Quasi diceret, vt Theodoret. interpretatur, *Tantum abfuit, vt hostem offenderem, vt etiam linguam seruauerim liberam à conuitiis, contra illum: & quæ ille perpetrat, hæc, ne dicere quidem ego audeo.* Mira profectò loquendi parcitas. Erubescebat enim dicere Dauid, quæ Saul non erubescebat facere: & quæ hic digna factu iudicabat; ille iudicabat, vel indignissima effatu. Sed attende verba, quibus à Saulis peccatis, sibi silentium indixit. *Non loquatur*, inquit, *os meum opera hominum.* Non dixit, peccata, sed opera, ne videretur acerbius criminari; nõ dixit opera peccatorum, sed opera hominum: ne appellationis acerbitate offenderet auditorem: non dixit Saulis, sed hominum, vt communi omnium vocabulo, proprium vnius crimen occultaret: non dixit, hominis, sed hominum, ne singularitate nominis singularem aliquem impetere crederetur: Quid humanius fingi poterat? quid modestius?

Parcitas in propalandis inimicorum vitiis.
Theod.

XXXIX. Adhuc loquendi parcior mihi videtur fuisse, in titulo Psalmi decimiseptimi, *Loquutus*, inquit, *est Domino verba cantici huius in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saulis.* Quid suauius? Quid benignius? cum nullum haberet inimicum Saule infensiorem, & capitaliorem; cum tamen ab inimicorum numero exclusit, dum seorsim ab illis nominauit. Huius modestiam loquutionis, non immeritò admiratur Theod. *Vatis*, inquit, *philosophia admiratione*

Inimicos benignè sustinendos.
Theod.

ratione digna est, cum enim tot insidias à Saulè sustinuisset, non eum inimicis eum numerauit: verùm cùm ab hostibus separasset, non tanquam de inimico mentionem fecit. Haud aliter, & Anna, æmulam suam Phenennam, à qua miris modis affligebatur, & vrebatur; non seorsim, & seuerissime: sed generatim, ac leuissimè perstrinxit. De qua re ad numerum tertium sequentem, dicendi occasio redibit.

XL. *Quia lætata sum in salutari tuo, &c.* Vel est repetitio prioris sententiæ, in psalmis, & canticis frequentissima: præsertim si cum 70. in Sixtiana, D. Aug. Euthym. & aliis, illam particulam, *quia* excludamus: vel est ratio illorum trium, quæ dixerat: vt D. Greg. Abulens. & Caiet. obseruant maximè cum vulgata editio, iuxta literam Hebræā, causalem particulam non expungat. Vel tandem est, partim repetitio illius primæ sententiæ. *Exultauit cor meum in Domino*: & partim ratio duarū sequentium, *exaltatum est cornu meum in Deo meo*. Et, *Dilatatū est os meum super inimicos meos*: vt Rupert. distinguit. Sensus igitur est, illa tria, nempe exultatio cordis, & exaltatio cornu, & dilatatio oris: aut certè, hæc duo posteriora, mihi aduenerunt, quia lætata sum in salutari tuo. Si dicas, hæc lætitia non potest esse ratio, saltem illius exultationis: alioqui idem per idem causaretur. Respondet Abul. lętari hoc loco perinde esse atque certissimè sperare. Vnde fit propositio vera causalis, *Exultauit cor meum in Domino*, quia certissimè speraui salutem mihi à Deo tribuendam.

D. Aug.
Euthym.
D. Greg.
Abul.
Caiet.

Rupert.

XLI. At quodnam est hoc salutare? tripliciter respondetur. Primò nonnulli interpretes, Varab. Dionys. Abulens. Euthym. Iansen. Caiet. & alij, referunt ad ipsum beneficium, quod sperauit, & tandem accepit. Vnde Chaldæus transfert, *In liberatione tua.* Septuaginta, *In salute tua*: vocant autem hoc beneficium salutē, quasi saluationem; quia per illud, saluata fuit ab sterilitatis opprobrio, vt Abul. & Iansen. interpretantur; vel quasi remedium ægritudinis, quia Anna præ dolore sterilitatis, ægra quodammodo erat; & rursus præ lætitia fœcunditatis, sana: vt ferè interpretatur Euthymius.

Ad quid refertur salutare, in quo Anna exultabat.
Varab.
Dion.
Euthym.
Iansen.
Caiet.
Primò ad beneficium fœcunditatis.

XLII. Secundò Abulens. Hugo Cardin. & Dion. Carthus. referunt ad ipsum Deum benefactorem, ac donatorem. Quem scriptura sæpe vocat salutare, ab effectu; quod salutem omnibus impēdat. Deut. 32. num. 15. Ps. 23. n. 5. Luc. 1. n. 47. & passim alibi. Quamuis hoc loco, non tam ipsum Deum, vt sic, quam aliquod ipsius Dei attributum, salutis operatiuum, videatur Anna significare; dum ait, se lætari in salutari Dei; Deum scilicet à salutari tanquam ab attributo distinguens: iuxta hunc sensum, non immeritò laudatur Anna, quod non tam de salute sua, quàm de salutari Dei; non tam de dono, quàm de donatore glorietur: vt iam supra, ex D. Chrys. & aliis illustraui.

Secundò ad Deum benefactorem.
Abul.
Hug Car.
Dio. Car.

XLIII. Tertiò D. Aug. lib. 17. ciu. c. 4. D. Greg. Rupert. & alij, referunt tandem ad ipsum seruatorem Christum Dominum: qui in scriptura frequentissimè salutare nuncupatur. *Salutare tuum Domine expectabo.* Gen. 49. n. 18. *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Psal. 50. num. 14. *Et videbunt omnes fines terræ salutare Dei.* Isai. 52. num. 10. *Exultabo in Deo IESV meo.* Abac. 3. num. 18. seu, vt legit D. Aug. *Salutari meo.* Et passim alibi. Igitur D. Aug. citat. explicans quodnam sit hoc salutare; *Christus, inquit, est ipse IESVS, quem Simeon, sicut in Euangelio legitur, senex amplectens paruulum, agnoscens magnum, Nunc dimittis, inquit, seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Luc. 2. n. 29. At verò D. Greg. *IESVS, inquit, nostro eloquio salutaris dicitur.* Et confirmans ex Psal. 97. n. 3. *Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.* Inuehitur in Iudæos, qui soli nesciunt, quem totus orbis agnoscit. *O infelix*, inquit, *Iudæa! Fines terræ viderunt salutare Dei: omnis terra commota iubilat, gaudet vniuersus orbis, flumina plaudunt manibus, montes exultant; sed impia Iudæorum corda non credunt, & in cæcitatis suæ tenebris, liuoris pœna feriuntur.* Tandem Rupert. clarissimè, *Salutare*, inquit, *Dei Christus est; nunquid ergo in solo Samuele vna mulier exultat; & non potiùs vniuersalis Ecclesia, veram in Christo exultationem suam decantat?*

Tertiò refertur ad Christum seruatorem.
D. Aug.
D. Greg.
Rupert.

XLIV. Sensus igitur Annæ, iuxta hos interpretes, est, quia in IESV Saluatore meo speraui, omnia mihi bona prouenerunt. Ab hac enim radice, solent hi fructus pullulare. Vnde Propheta ille Euangelicus, *Quàm pulchri*, inquit, *super montes pedes annuntiantis pacem, annuntiantis bonum.* Isai. 52. num. 7. seu *bona* in plurali, vt vertit D. Paulus ad Rom. 10. numer. 15. sequutus Septuaginta interpretes. Porrò Origenes, præfatione in Ioannem, bonorum nomine interpretatur, IESVM. *Annuntiantis*, inquit, *IESVM.* Et addit, *nec miretur quisquam, si nomine bonorum, numero multitudinis exposuerimus, annuntiantis IESVM. Facilè enim intelliges, quomodò multa bona sit IESVS. Vita bonum est, IESVS est vita: resurrectio bonum est, IESVS est resurrectio: lux mundi bonum est, IESVS est lux vera; veritas, via, sapientia, potentia, thesaurus denique omnium bonorum, IESVS est.* Origenis interpretationi fauent sequentia verba, apud eundem Prophetam, *Prædicantis salutem.* Vbi Leo à Castro, Procop. & Euseb. lib. 6. demonstrationis, cap. 24. ex Hebræo transferunt, *Prædicantis IESVM.* Quidquid Rabbini male fremant. Quasi IESVS dicatur salus, quod ab illo totius mundi salus deriuetur. Sed de hac re alibi dicendi locus erit.

IESVS omnium bonorum radix.

Orig.

Leo à Castr.
Procop.
Euseb.

Num. II. *Non est sanctus, vt est Dominus: neque enim est alius extra te: & non est fortis, sicut Deus noster.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Non est sanctus, vt est Dominus, &c.* Diuino beneficio accepto, diuinas laudes aggreditur. Vnde rectè Isidor. Clar. *Vide*, inquit, *vt doceat, quid nobis faciendum sit, quoties assequimur à Deo, quod optamus; nam continuò ad contemplandum Dei, & potentiam, & benignitatem, conuerti debemus. Is enim debet esse finis acceptorum ab eo beneficiorum.* Adde non temerè, & impatatam, ac malè dispositam ad diuinas laudes accessisse: sed cœlestibus consolationibus imbutam, & diuinis præsidiis stabilitam. *Exultauit*, inquit, *cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo, &c.* Et statim, *Non est*, inquit, *sanctus, &c.* Quod rectè Caiet. obseruat, *Ex manifestata*, inquit, *dispositione propria, ascendit ad diuinas laudes.* Hoc est. Postquam Anna mentem suam diuino gaudio perfusam, & cœlesti auxilio roboratam significauit; in diuinas laudes prosiliuit; neque enim diuina laus bene in ore sonat, nisi priùs diuina quædam lux, & sanctitatis feruor in corde oriatur. Ad has verò laudes, dixerat Anna, se habere os dilatatum. Emphaticè quidem, hoc est, valdè apertum; nam in laudes proprias, si quando opus est, modicè tantum laxari debet; in diuinas, maximè dilatari. Vnde

Isid Clar.
Post acceptum beneficium, ad Dei laudes conuerti debemus.

Caiet.
Os in diuinas laudes dilatetur, in proprias obseruetur.

Rupert.

Vnde Rupert. *Rectè*, inquit, *os ſuum dilatat, qui non ſe ipſum, ſed Dominum prædicat. Benè cornu ſuum exaltat, qui non ſuam, ſed Dei iuſtitiam commendat.*

II. *Duplici de cauſa Dei ſanctitatem prius laudat Anna.*

Exorditur autem diuinas laudes, à ſanctitate: non quod hæc ſit prima omnium, quæ in Deo diſtinguuntur; nam & natura diuina, & nonnulla attributa, vt ſapientia, veritas, & ſimilia, noſtro intelligendi modo, diuinam ſanctitatem anteced͠ut. Sed duplici de cauſa. Vna, quia ſanctitas, ſeu bonitas diuina, eſt nobis notior. Cum enim ſit maximè diffuſiua ſui, diuinas opes in nos pandit, & effundit. Vnde D. Dionyſ. Areopag. lib. de diuinis nominibus cap. 2. *Totam*, inquit, *diuinam ſubſtantiam, quidquid illa eſt, ipſa bonitas definire, atque aperire, à ſacris eloquiis dicitur.* Et cap. 3. bonitatem diuinam appellat, ipſius diuinitatis *interpretē*. Quaſi futura nobis eſſet diuinitas ignorata, niſi per ipſius Dei bonitatem, multorum beneficiorum communicationem innoteſceret. Meritò igitur Anna, illud Dei attributum priùs laudat, quod ſibi vtiliſſimum fuiſſe, recognoſcit.

D Dion. Areop.

Diuina bonitas diuinitatis interpres.

III. *Deus per excellentiam ſanctus.*

Altera, quia Deus vt oſtēdat quanti facienda ſit à nobis ſanctitas, de nulla re magis, quam de ſua ſanctitate gloriatur. Vnde D. Dionyſ. Areop. libr. de diuinis nominibus c. 12. diuinam ſanctitatem appellat, excellentem cuncta excellentiam. *Deus*, inquit, *per excellentē cūcta excellentiā, ſanctus ſanctorū prædicatur.* Eandem ob cauſam, qui Deum maximè laudare volunt, ſanctum nominant. Sic olim duo illi Seraphini, *clamabant alter ad alterum: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum.* Iſai. 6. n. 3. & quatuor illa animalia, quæ quatuor Euangeliſtas adumbrabant, *requiem non habebant die, ac nocte, dicentia, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens.* Apoc. 4. n. 8. ſeu, vt addit D. Damaſcen. libr. 1. fidei cap. 16. *Hæc erat ipſorum requies.* Neque enim, ex continuis Dei laudibus laborem, ſed quietem ſentiebant. Sic & prophetæ, hoc ſanctitatis nomine, diuinum verbum inſignire ſtudebant. *Vt impleatur*, inquit, *viſio, ac prophetia, & vngatur ſanctus ſanctorum.* Dan. 9. n. 24. *In monte Sion erit ſaluatio, & erit ſanctus*, Habdiæ n. 17. *Deus ab auſtro veniet, & ſanctus de monte Pharan* Habac. 3. n. 3. *Iurauit Dominus Deus in ſancto ſuo.* Amos 4. n. 2. *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*, Pſam. 15. numer. 10. & paſſim alibi. Quaſi, & in cœlo ab angelis, & in terra ab hominibus, nihil frequentiùs, quam diuina ſanctitas laudaretur. Vnde D. Cyril. Hieroſol. catecheſ. 5. myſtagogica, vocat hanc Dei laudationem, ſeraphicam theologiam hominibus communicatam. *Propterea*, inquit, *traditam nobis hanc ſeraphicam theologiam, Sanctus, Sanctus, Sanctus, recitamus, vt in illa cœleſti hymnodia, cum ſupramundana militia communicemus, per huiuſmodi hymnos nos ſanctificantes.* Ac ſi angeli neque aliam ſcirent, neque aliam hominibus traderent theologiā, quam quæ de diuina ageret ſanctitate, vtpote iucundiſſimam Deo, & vtiliſſimam hominibus futuram.

D. Dam.

D. Cyril. *Dei laudatio ſeraphica theologia hominibus tradita.*

IV.

Imò, & Chriſtus Dominus, nihil priùs orandum docuit, quàm, vt Dei patris nomen ſanctificaretur. *Sanctificetur*, inquit, *nomen tuum.* Matt. 6. n. 9. Hoc eſt, ſanctum habeatur, & cognoſcatur. Vt planè videatur hæc eſſe prima Dei laus, & benedictio, ſanctum ab omnibus recognoſci; nam *& hoc*, inquit Tert. lib. de orat c. 3. *benedictionis vice fungitur.* Hoc eſt, ſanctificari Dei nomen, perinde eſt, atque Deum benedici: tunc enim maximè benedicitur, cum ſanctus appellatur. Et quidem ea benedictione, vt ibi declarat, quæ Deo in omni loco ac tempore, & ab omni homine, ob beneficiorū eius memoriam debetur. Certè Gabriel ad beatam

Tert.

A virginem legatus, *Quod*, inquit, *naſcetur ex te, ſanctum, vocabitur filius Dei.* Luc. 1. num. 35. Quaſi nullo alio ex nomine melius Chriſti diuinitatem, quàm ex ſanctitate declararet. Quod D. Ber. hom. 4. in Miſſus eſt, rectè expendens, *vt quid*, inquit, *ita ſimpliciter ſanctum, & abſque additamento dixit? Credo, quia non habuit, quod propriè, dignèque nominaret illud eximiū, illud magnificū, illud reuerendū, quod de puriſſima virginis carne, cū ſua anima, vnico patris erat vniēdum.* Quaſi hoc vno ſanctitatis nomine, diuinitatis excellentia, quàm aptiſſimè explicaretur. Adde, quod priùs ſanctū, quàm Dei filiū nominauit. Ac ſi non inueniret, vnde magnificētius, quàm à ſanctitate, diuinum verbum prædicaret. Conſentit D. Amb. lib. 3. de Spiritu ſancto, c. 18. *Nos* B *quoque*, inquit, *nihil pretioſius inuenimus, quo Deum prædicare poſſimus, niſi vt ſanctum appellemus: quodlibet aliud inferius eſt Deo, inferius eſt Domino.* Quin etiam nec dæmones quidem, illuſtrius cognomentum, quo Chriſtum Dominū honorarēt, inuenire potuerunt. *Quid*, inquiūt, *nobis, & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti perdere nos. Scio, qui ſis, ſanctus Dei.* Marc. 1. n. 24. & Luc. 4. n. 34. cur potius ſanctum, quàm Dominum, aut regem, aut ſapientem, aut omnipotentem nuncuparunt? reſpondet Euthym. & alij, quia cum vellent Chriſtum Dominum ſibi reddere beneuolum, ne foras ab obſeſſo corpore expellerentur, præfationem maximè honorificā, adulantiū more, excogitarunt; nec aliam honorificentiorem, quā ſancti appellationem inuenerūt. C Diſplicet hæc expoſitio Maldonat. Sed placet D. Cyril. Alex. apud D. Thom. in catena aurea, ad locū cit. Luc. *Putauerunt*, inquit, *dæmones, quòd per huiuſmodi laudē, facerent ipſum inanis gloriæ amatorem, & abſtineret eorum contrarietate; vtpote pro gratia gratiā recompenſans.* Quaſi tanti ſit, ſanctum eſſe, vt ſi in Deum poſſet cadere ſuperbia, de ſola excellentia ſanctitatis ſuperbiret. Quod ſi dæmones non crediderunt, Chriſtum Dominum, ratione huius laudationis, inducendū eſſe in ſuperbiā, vt mihi quoque probabilius videtur; crediderunt ſaltem, inducendum eſſe, ne illos ab obſeſſis corporibus exigeret; ſed ibidem tantiſper commorari pateretur: vt interpretes communiter admittunt. Ac ſi omnia à Deo facilè exorent, qui diuinæ ſanctitatis lau- D dationem interponunt.

Chriſti diuinitas non ex alio melius quam ex ſanctitate declaratur.

D. Bernard.

D. Amb.

Ipſi dæmones Chriſtum appellant ſanctum.

Euthym.

D. Cyril.

V. *Diuina ſanctitatis prædicatio immundis ſpiritibus non permittitur.*

Sed (ne hoc obiter prætermittam) cur illis Chriſtus Dominus ſilentiū indixit, vt iidem tradunt Euangeliſtæ? reſpondeo, vt alias mittam rationes ſuis locis inſerendas, quia erant ſpiritus immūdi, vt ibidē appellantur; prædicatio autem diuinæ ſanctitatis ſic excellit, vt nō niſi à mundiſſimis ſpiritibus, debeat vſurpari. Vnde illi, qui Deū ter ſanctum nuncupabant, Iſai. 6. n. 3. Seraphini erant, in ſupremo ordine ſanctitatis cōſtituti. Hāc reſpōſionem inſinuat Tert. lib. 4. contra Marc. c. 8. *Illius*, inquit, *erat, præconium immundi ſpiritus reſpuere, cui ſancti abundabant.* Quaſi diceret; ad Deū pertinebat immundos ſpiritus à ſuis laudibus arcere, qui mūdiſſimos habebat ſuæ ſanctitatis laudatores.

Tertul.

VI. *Sanctitatis cognomentum pluris à Deo fit quam poteſtatis.*

E Cæterùm apud Deum tantum valet titulus ſanctitatis, vt titulo poteſtatis præferatur. Olim Chriſtus Dominus ſuæ poteſtatis inſigne, in extremis corporis, & veſtimēti ſui partibus gerebat, iuxta illud. *Habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum, Rex regum, & Dominus dominantium.* Apoc. 19. n. 16. At verò ſummus ſacerdos, qui Chriſti Domini typus erat, ſuæ ſanctitatis inſigne, in frōte portabat, iuxta illud, *Facies, & laminam de auro puriſſimo, in qua ſculpes opere cælatoriū, ſanctum Domino, & erit ſuper tiaram, imminens fronti Pontificis.* Exod. 28. numer. 36. & ſequentibus. Imò idem ſacerdos,

Sanctitas sapientia praferenda.

emioente supra caput diademate sanctitatis; omnes terrenæ potestatis coronas, malogranatis adũbratas; & humanæ sapientiæ thesauros, tintinnabulis aureis expressos, ad pedes, extremasque fimbrias abiiciebat. Vt intelligas, quantùm caput pedibus, aureumque diadema extremis fimbriis antecellit; tantùm sanctitatis titulum, titulo potestatis præferendum.

VII.

Eodem pertinet locus ille Sap. c. 18. n. 24. vbi sapiens loquutus de Aarone: *In veste*, inquit, *poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum; & magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erat.* Vbi vides totam mundanam opulentiam includi in poderem, hoc est, vestem talarem, ad pedesque abiectam: at verò vnicam sanctitatem, aureo diademate cælatam, supra caput eminere. Vnde non immeritò illa sanctitas ibidem *diuina magnificentia* appellatur. Et concinit Dauid, *magnificasti super omne* (hoc est, supra omnia) *nomen sanctum tuum*, Psalm. 137. n. 2. non dixit nomẽ potens, nomen nobile, nomẽ excelsum, sed nomen sanctum. Quasi Deus, maiorem quodammodo suæ sanctitati, quam cuilibet dignitati, magnificentiam detulisset. Meritò ergo D. Dion. Areop. lib. de diu. nomin. c. 13. monet, vt Deo sanctitatis nomen, *tanquam omnium nominum pretiosissimum, deuoneamus, & consecremus.*

Posthabita mundi opulentia, sanctitas est colẽda.

D. Dion.

VIII.

Iratum numen placatur trisagij hymni repetitione, apud Constantinopolitanos.

D. Dam.

Atque hinc tandem est, quòd tunc Deus maximè exoretur, quando sanctus nũcupatur; & quòd diuinus furor iam in hominum scelera effundendus, tũc præcipuè sopiatur, ac deferuescat; quãdo hac voce, *Sanctus*, ter repetita, lenitur, & demulcetur. Narrat enim D. Ioan. Damasc. libr. 3. de fide cap. 10. cum populus Constantinopoli, supplicationes faceret, sub Archiepiscopo Proclo, ob minas, nescio quas, diuinitùs toti vrbi intentatas: raptum fuisse puerum è populo ad cœlestem plagam; ibique didicisse angelico quodam magisterio trisagium hymnum, *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis*: & mox reddito puero, & quod edoctus fuerat, annũtiante, omnem multitudinem cantasse hymnum illum, & hoc pacto illatas minas subito resedisse. Cum igitur Deus de sua sanctitate adeò glorietur, meritò inde Anna diuinas laudes auspicatũr.

IX.

Beda.

Sed quo pacto eum laudat? *Non est*, inquit, *Sanctus, vt est Dominus.* Nempè quia Dominus, interprete Beda, sanctus, & immaculatus est, non solum actu, sed etiam potentia: quia nec habet, nec habere potest vllam culpam: cæteri quamuis actu sancti, & immaculati sint, nõ tamẽ potentia; quia quamuis peccatores non sint: peccabiles tamen sunt. Item quia Dominus per essẽtiam sanctus est: vt loquitur D. Aug. lib. 17. ciu. c. 4. *Sanctus, & sanctificans: iustus, & iustificans*: quiuis alius per participationem, seu, vt ait Orig. hoc loco, quia *ille largitor sanctitatis est, iste susceptor: ille fons, iste potator: ille lux, iste inspector.* Notat autem Orig. & post eũ Hug. Card. nõ dici hoc loco, *non est sanctus, nisi Dominus*: sed, *sicut Dominus*; alioqui *consequens erat*, inquit Orig. *omnes nos renuntiare nobismetipsis ab hac spe, vt sancti efficeremur.* Sed non rectè colligit; nam & Chaldæus illas habet exclusiuas. *Non est sanctus, nisi Dominus: non est iustus, non est fortis, nisi Deus noster.* Et sapiens, *Deus*, inquit, *solus iustificabitur.* Eccles. 18. num. 1. imò, & Christus Dominus, *nemo*, inquit, *bonus nisi vnus Deus.* Marc 10. n. 18. cum tamẽ, nemo à bonitate quærenda deobligetur. Quare stante nostra interpretatione, quamuis solus Deus sanctitatem habere diceretur, nempe essentialem: adhuc cæteri ad participatam procurãdã tenerẽtur.

D. Aug.

Solus Deus habet sanctitatẽ essentialem, cæteri participatam.

Origen.

Hug. Car.

Origen.

A Imo & ipse Origen. homil. 11. in libr. Num. illas exclusiuas admittit. *Sanctus*, inquit, *Spiritus, ita sanctus est, vt non sit sanctificatus: non enim ei aliunde accessit sanctificatio: nec initium sanctitas eius accepit. Similique modo de Patre, & Filio intelligendum est. Sola enim Trinitatis substantia est, quæ non extrinsecus accepta sanctificatione, sed sui natura sit sancta: omnis verò creatura, vel dignatione sancti Spiritus, vel meritorum ratione sanctificata, sancta dicitur. Vnde & scriptum legimus, sancti estote, quia ego sanctus sum.* Leu. 19. num. 2. *Non enim eadem sanctitas in Deo, atque in homine ponenda. De Deo enim dicitur, quia sanctus est: homines autem, quasi, qui non semper fuerint, iubentur, vt fiant sancti: in græco enim est, sancti efficimini. Verè autem, & semper* B *sanctus, solus est Deus.* Vbi vides solam Trinitatem, & solum Deum, dici sanctum ab Origene; quod non tollit, quominùs homines debeant sanctitatem procurare. Orig.

X.

Qua ratione Patris sanctitatem adumbrare à Christo præcipiatur.

Maior difficultas est, si non est sanctus, sicut Dominus; cur à Christo Domino præcipiatur, *Estote perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est.* Matth. 5. numer. 48. respondeo, ibi non præcipi adæquationem, sed proportionem; cum Deo tamen hæc proportio impetatur, vt cum eum assequi non possimus, saltem nũquam sequi desinamus. Ad hoc enim D. Aug. lib. de ver. Apost. ser. 15. adhortatur, *semper*, inquit, *tibi displiceat, quod es, si vis peruenire ad id, quod nondum es. Nam vbi tibi placuisti, ibi remãsisti: si autem dixeris, sufficit,* C *periisti.* Cõcinit & D. Bern. epist. 253. *Iugis*, inquit, *conatus ad perfectionem, perfectio reputatur: nolle proficere, deficere est.* Et statim festiuũ quidẽ, & elegãtem cõserit dialogismum cum monacho in via perfectionis nec progredi, nec regredi volẽte. *O monache*, inquit, *nõ vis proficere? Nõ. Vis ergo deficere? Nequaquam. Quid ergo? Sic mihi, inquis, viuere volo & manere, in quo perueni: nec peior fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod esse nõ potest. Christus exultauit, vt gigas ad currẽdã viam: quod si illo currente, tu gradum sistis; nõ Christo appropias, sed te magis elongas. Vidit scalã Iacob, & in scala angelos: vbi nullus residens, nullus subsistẽs apparuit; sed vel ascendere, vel descendere iubebantur vniuersi, quatenus palam daretur intelligi, inter profectũ, & defectũ, in hoc statu mortalis* D *via, nihil medium inueniri.* Ex quibus patet, cur nobis diuina sanctitas imitanda proponatur, vt quam exprimere nunquam possumus, semper adumbrare studeamus.

D. Aug.

D. Bernard.

In perfectione deficit, qui non proficit.

Neque enim est alius extra te, &c. Subauditur, *sanctus per naturã.* Et sic est repetitio prioris sentẽtiæ. Idem enim valet, nõ est sanctus per naturam, sicut Dominus; & nõ est alius sanctus per naturam extra Dominũ. Hæc expositio quibusdam magis placet; nobis minus; nã particula causalis, *Enim* satis significat, nõ tã repetitionẽ, quã rationẽ prioris sentẽtiæ in his verbis contineri. Quam vt explicem; quærendũ est, quodnã sit huius propositionis prædicatum, vt Dialectici loquuntur: seu quid negetur in hac propositione, *non est alius extra te.*

Quid negetur hac propositione, Non est alius, &c.

XI.

Prior responsio negat ipsam sanctitatem.

E Duplex est responsio: Prior, negari ipsam sanctitatẽ. Quasi dicatur, *Alius extra te non est sanctus.* Ita D. Aug. lib. 17. de ciu. c. 4. D. Greg. Theod. Rup. Dion. Euthym. Abul. Iansen. & Ianson. Titelm. & alij. Intelligi autẽ debet de sanctitate indepẽdente ab alio; & perfectissima in se; nã quidquid extra Deum sanctũ est, suã a Deo participat sanctitatẽ; eãque habet limitatã, cum aliqua imperfectione, actu, vel potẽtia, coniũctã: solus autẽ Deus, & indepẽdẽter, & perfectissimè sãctus est. Quo sẽsu dixit Christus Dominus, *nemo bonus: nisi solus Deus.* Luc. 18. n. 19. & Moyses Deũ alloquutus, *nullus apud*

D. Greg. Theod. Rupert. Dion. Euthym. Abul. Iansen. Ianson. Titelm.

te per se

te per se innocens est, Exod. 34. n. 7. Qua posita interpretatione, suam rationem struit Anna à posteriori, in hunc modum. Non est alius sanctus extra Dominũ, id est, sine Domino, seu non per Dominum, seu, qui non participet sanctitatem à Domino: seu, qoi nõ habeat sanctitatem aliqua ex parte, siue actu, siue potentia imperfectã: ergo nõ est sanctus sicut Dominus. Valet consequutio à posteriori: quia Dominus est sanctus independenter; creaturæ, participatè: Dominus est sanctus perfectissimè, vt actus primus, quia neque habere potest aliquid imperfectionis: creaturæ, cũ aliqua potentialitate, quia aliquid imperfectionis, si non subeunt, certè subire possunt: & sic à posteriori per sanctitatem dependentem, & limitatam effectuum, ostenditur sanctitas independens, & perfectissima causæ.

Dei sanctitas per sanctitatẽ creaturarum à posteriori demonstratur.

XIII. *Secunda responsio negari aliam deitatem.*

Posterior responsio, negari quamlibet aliam deitatem. Quasi sensus sit, Alius extra Deum non est Deus. Iuxta illud, *Ego ipse sum: ante me non est formatus Deus, & post me non erit.* Isai. 43. n. 10. & illud, *Ego primus, & nouissimus; & absque me non est Deus.* Isai. 44. n. 6. Et illud, *Non enim est alius Deus, quàm tu.* Sap. 12. num. 13. Aut certè negari existentiam essentialem, & omninò immutabilem: nam de solo Deo dicitur. *Ego sum, qui sum.* Exod. 3. num. 14. Et *Antequàm Abraham fieret, ego sum.* Ioan. 8. n. 58. De creatura autem, etiam cum est, dicitur non esse, *Socij eius, qui non est.* Iob. 18. n. 15. *Et ne tradas Domine sceptrum tuum iis, qui nõ sunt.* Esth. 14. n. 11. & rursum: *Omnes gentes quasi non sint.* Isai. 40. n. 17. quia nulla creatura essentialiter, sed defectibiliter existit. Item Deus immutabilis, & inuariabilis est, *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Iacob. 1. n. 17. *Creatura autem vanitati subiecta est, non volens.* Rom. 8. n. 20. Et vtrunque exprimens Dauid, scilicèt immutabilitatem Dei, & mutabilitatem creaturæ, *Mutabis*, inquit, *eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui nõ deficient.* Ps. 101. n. 28. Quare alius extra Deum, nnn est Deus; seu non existit essentialiter, & immutabiliter Ita planè respondet Orig. homil. de Heleana, D. Gregor. Beda, Dion. Carthus. Hugo Card. Abul. Caiet. Vatabl. Glossa interlin. quorum aliqui etiam pro priore responsione citantur. Qua responsione posita, suam Anna rationem à priori efformat, in hunc modum; Non est alius Deus, seu alius essentialiter, & immutabiliter existens extra Dominum: ergo non est alius sanctus, sicut Dominus. Valet quidem à priori; nam cum perfectissima sanctitas, sit propria ipsius Dei, seu eius, qui essentialiter, & immutabiliter existit; si nemo æquatur Deo in deitate, & in essentiali, ac immutabili existentia, quæ est prior; nemo æquabitur in sanctitate, quæ est posterior. Atque adeò à priori, ex negatione subiecti, progreditur ad negationem proprietatis: aut saltem, ex negatione prioris attributi; ad negationem posterioris. Non dubito, Annam præcipuè intendisse hanc posteriorem argumentationem, vtpotè nobiliorem, & tempori, in quo idolatria vigebat, magis congruentem.

Orig. D. Greg. Beda. Dionys. Hug. Cardin. Abul. Caiet. Vatab. Gloss. interl.

Per immutabilitatem à priori colligitur Dei sanctitas.

Illustris de Dei vnitate digressio.

XIV. *Diuina essentia vnitas, personarum trinitas.*

SEd vide, quibus verbis Dei vnitas exprimatur. *Non est*, inquit, *alius extra te.* Dicit, *extra te*, quia intra Deum, alius, & alius reperitur. Nam Pater est alius à Filio; & Filius, alius à Spiritu sancto. Ita tamen, vt qualibet persona in qualibet per perfectissimam circumincessionem, vt Theologi loquuntur, includatur. Quam doctrinam, præter

A scholasticos doctores, inculcauit D. Petrus Chrysolog. serm. 88. ad illa verba Baruc. c. 3. n. 36. *Hic est Deus noster; & non æstimabitur alius aduersus eum.* Seu, vt ipse legit, *& nõ est alius absque eo.* Vbi Chrysolog. *Non dixit*, inquit, *non est alius; sed non est alius absque eo: hoc est dicere, est, sed in ipso est. Sed dicis, & si in ipso est, quomodo est alius? Heretice, sic est alius persona, vt sit ipse substantia.* Non igitur excluditur alius, qui intra Deum, sed qui extra Deum essentialiter, & immutabiliter existat. Concinit D. Bern. epist. 190. ad Innoc. Pap. contra Abailardum, *Licet*, inquit, *in hac ineffabili, & incomprehensibili Deitatis essentia alter, & alter, id quidẽ requirentibus proprietatibus personarum, sobriè, catholiceque dicatur; non tamen ibi est alterum, & alterũ; sed simplex vnum; vt nec praiudicium faciat vnitati, Trinitatis* B *confessio; nec proprietatum sit exclusio, vera assertio vnitatis.* Eandem doctrinam confirmat Tert. lib. de Trinit. cap. 22. aut quisquis est illius operis auctor, ex verbis Christi Domini, *Ego & Pater vnũ sumus.* Ioan. 10. n. 30. Vbi obseruat, non dixisse Christum Dominum, *vnus sumus*, sed, *vnum sumus*: quia in Deo est quidem vnus, & vnus, propter diuersitatem personarum, *vnus Deus Pater, & vnus Dominus Iesus Christus, & vnus atque idem Spiritus.* 1. Cor. 8. n. 6. & 1. Cor. 12. n. 11. Quod perinde est, atque alius, & alius; non tamen vnum, & vnum, seu aliud, & aliud, propter singularitatem naturæ.

D. Pet. Chrysol. — *D. Bern.* — *Tert.*

XV. *D. Bern.*

Quare personarum Trinitas, non destruit C naturæ vnitatem. Vnde D. Bern. serm. 51. in Cant. *Deus est*, inquit, *qui est: in sua natura tam simplex, vt non habeat partes; tam vnus, vt non habeat numeros.* Et in hunc sensum explicat illud Psalm. 146 n. 5. *Sapientiæ eius non est numerus*; quia sapientiæ diuinæ summa est vnitas. Sed cum in personis diuinis admittendus sit numerus, admirabundus exclamat idem D. Bern. lib. 5. de consideratione ad Eugen. *Quid sibi vult iste*, inquit, *absque numero numerus? Si tria, quomodo non numerus? Si vnũ, vbi numerus? Sed habeo quid numerem; & quid non numerem; substantia vna est; personæ tres.* Et paulò post, Deum vocat non solùm *vnum*, sed *vnissimum, & vnicè vnum.* Et postquàm multa vnitatum genera percurrit, concludit; *inter omnia*, inquit, *quæ rectè vnum dicun-* D *tur, arcem tenet vnitas Trinitatis.*

D. Bern.

XVI. *Nihil extra Deum Deus est.*

Quamuis igitur nõ obstante Trinitate personarum, nihil sit intra Deum, quod non sit vnus Deus; tamen nihil est extra Deum, quod sit Deus. Non elementa, non astra, non animalia, non homines, non Angeli: *Non est alius*, inquit, *extra te.* Elementa fecit Deus inter se ita contraria, vt calida frigidis, humida siccis, grauia leuibus perpetuò aduersarẽtur. Quorsum tam perennis in mundi harmonia concertatio? Optimè D. Chrys. in Ps. 2. *Elementa*, inquit, *sunt inuicem sibi infesta, impium multorum Deorum cultum refellentia; vt omnes sciamus, quod quæ bello impetunt, & impetuntur, Dij esse nõ possunt.* Vbi obiter obserua, vnde charitas exulat, indè certissimo argumento exulare deitatem. Ægyptios percussit E olim Deus, omnium quidem elementorum interuentu: vt ex libro Exodi colligere est. Cur hæc in illos agmina armauit? Planè ne crederet Ægyptus, imperare mundo, tanquam numina, illa elementa, quæ cerneret vnius Dei voci, tanquam mancipia obedire. Sic respondet Theod. qu. 21. in Exod. *Tã Ægyptij*, inquit, *quàm Græci existimabat, quosdam Deos esse cælestes, alios terrenos, alios subterraneos: ob id meritò Deus omniũ, non solùm per fluuium, & terrã, sed etiam per aerem, & mare castigauit illos; docens, quod ipse sit omnium elementorum creator, & Dominus.* Mirum est, quanta facilitate tres illi pueri He-

D: Chrys. Elementorum contrarietas multorum Deorum cultum refellit.

Theod. Vna Ægyptiorũ superstitio in Deis, quos colebãt, castigatur.

bræi, Babylonicam fornacem ingressi, flāmas ignis frænauerint, & quodammodò consopiuerint. Dan. 3. n. 24. & 50. Sed cur ita, inquiret aliquis? Optimè respondet D. Chryſ. hom. 4. ad pop. *Deus*, inquit, *apud Persas ignis esse putatur; volens igitur Deus, radicitus impietatis materiam auferre, concessit huiusmodi pœnæ modum; vt præ oculis omnium ipsum colentium, seruis suis victoriam conferret: per ipsa opera ipsis persuadere volens, quod gentilium Dij, non Deum tantum, sed & Dei seruos timent.*

D. Chryſ. *Ignis pro Deo apud Persas colebatur.*

XVII. Iam verò astra diuinos honores non merentur. In prima orbis conditione, priùs Deus terræ germina, quàm cœli sydera produxit; vt ex Gen. 1. n. 11. & 14. constat. Cuius rei duas iā reddidi rationes, in procemio huius operis, annot. 3. sect. 3. ex D. Anastasio, & D. Basil. Addo nūc D. Amb. qui lib. 3. Exam. c. 6. *Gentes*, inquit, *diuinum honorem deputant soli; quod virtute caloris sui, terrarum penetret sinus, sparsaque foueat semina, vel rigentes gelu venas arborum relaxet. Audi ergo Deum, velut hanc vocem emittentem. Conticescat ineptus sermo hominum, qui futurus est; facessat vana opinio. Antequàm solis fiat luminare, herba nascatur: antiquior eius sit prærogatiua, quàm solis: ne error hominum conualescat; germinet prius terra, quàm fotus solis accipiat. Sciant omnes solem auctorem non esse nascentium: iunior est herbis, iunior est fœno.* Qui rursus lib. 4. Exam. c. 1. *Anterior*, inquit, *rubus, quàm sol: antiquior herba, quàm luna; noli ergo Deū credere, cui vides Dei munera esse prælata.* Et paulò post, *Nunquid*, ait, *merita fœni maiora, quam solis? aut nunquid potior ligni prærogatiua? Absit, vt insensibilia, tanti muneris præferamus ministro. Quid igitur præuidit altitudo sapientiæ, & scientiæ Dei, vt prius inciperent ligna esse, quàm illa duo mundi luminaria, & quidam cœlestes oculi firmamenti, nisi, vt cognoscerent omnes, diuinæ testimonio lectionis, terram sine sole posse esse fœcundam.* Et post pauca, *Clamat*, inquit, *natura. Bonus quidem sol, sed ministerio, non imperio; bonus meæ fœcunditatis adiutor, sed non creator; bonus meorum altor fructuum, sed non auctor.* Similiter D. Chryſ. hom. 5. & 6. in Gen. de hac re philosophatur. Et vterque mihi videtur, eam doctrinam ex Philone Hebr. lib. de mundi opificio desumpsisse. Sed cur permittit Deus, vt tam pulchra mundi lumina, tam frequentes eclipses patiantur? iuxta illud Sap. *Quid lucidius sole? & hic deficiet.* Ecclesiast. 17. n. 30. respondet ad rem præsentem quamaptissimè D. Chrysost. hom. 6. in Gen. *Ne te*, inquit, *decipiat spectaculum.* Et paulò antè, *Ne creatoris honor creaturæ concedatur.* Quid enim manifestius, quàm diuinitatem habere non posse, qui defectibilitati subiiciatur? En quantum sit inter cœli lumina, & vera nūmina discrimen.

Prius terræ germina, quā cœli sydera producta, ne ab hominibus loco numinis haberentur.
D. Amb.
D. Chryſ.
Cœli lumina eclipses patiuntur, ne ab indoctis numina reputentur.
D. Chryſ.

XVIII. At verò animalia, quàm cæca gentium temeritas diuinitate donauit? Illa olim pestilentia in Ægyptum diuinitùs immissa, non solùm in homines, sed etiam in belluas desæuiit. Exod. 9. num. 3. Cur quæso plaga in scelerum vindictam statuta, belluas corripuit, sceleris incapaces? Optimè Orig. hom. 4. in Exod. *Vt*, inquit, *in quibus cultum videbant esse diuinum, in his viderent miseranda supplicia.* Neque enim debebant supra homines æstimari, quæ hominum suppliciis torquebantur. In lege veteri, quædam erant animalia munda, sacrificiis apta; alia immunda, à sacrificiis repellenda: vt patet Leu. 11. à n. 2. Cur autem animalia hoc modo distinguerentur, optimè declarat in rem præsentem Iustinus Mart. qu. 35. ad Christianos, loquens de legislatore, *Animalia*, inquit, *quædam munda, alia immunda nominauit; & munda* A *quidem permisit eis, vt immolarent; immunda vetuit, ne ederent: vtraque re docens, ea indigna esse Dei & nomine, & honore: & quod immolarentur, & ederentur; & rursus quod immunda dicerentur.* Eandem sententiam vide apud Theod. q. 1. & q. 11. in Leuit. Ante diluuium non præcepit Deus hominibus, vt animalibus vescerentur; post diluuium autem, maximè, *Omne*, inquit, *quod mouetur, & viuit; erit vobis in cibum.* Gen. 9. numer. 3. Cur ita factum sit docet idem Theod. q. 55. in Gen. *Prauidens*, inquit, *Deus talia in Deorum numero, atque honore, quandoque habenda: eorum escam concedit, vt impietatem è medio tollat; extrema enim dementia est, adorare, quod comedas.* Vbi obiter aduerte, Theodoretum loquutum fuisse de proprio B esu, qui fit per cibi concisionem sub dentibus, & concoctionem in stomacho, & conuersionem in substantiam aliti: alioqui, his imperfectionibus sublatis, verū Christi Domini corpus, in augustissimo Eucharistiæ sacramento, & manducamus, & adoramus. Absit igitur, vt belluina caro, quæ proprium in esum sumitur, in diuinitatem consecretur. De hominibus, & Angelis, ne longior sim, cōsule Clementē Romanum lib. 2. recognit. vbi tractat illam D. Petri cum Simone mago de hac re concertationem. Et seorsim vide, quæ diximus annot. 6. sect. 2. Vbi plura de hac re.

Ouid. Iustinus.
Theod.
Cur Deus præcepit animalibus vesci post diluuium.

XIX. Itaque nihil certius esse potest, quàm vnicum Deum adorandum esse, plures ne nominandos quidem. Vnde primus ille serpens diabolus, quia C plures Deos primus nominauit, non immeritò damnatus est ad terram comedendam. Gen. 3. n. 14. vt D. Clem. Roman. lib. 2. recognitionum obseruat. Oportebat enim illud os, quod tam execrandam in blasphemiam eruperit, crasso illo, ac terreno cibo obstrui, & strangulari. Imò ipse diabolus sibi semper contrarius, cum olim plures Deos introduxerit; tandem nescius, quid diceret, vnicum asseruit. Nam Apollo ex suo Delphico oraculo palam edidit, Socratem omnium philosophorum sapientissimum fuisse; qui tamen Socrates plures Deos esse negauerat: ergo palam fateri cogeretur, omnium philosophorum stultissimum esse illum, qui plures Deos asseruisset. Atque adeò ipse Apollo suo se delphico gladio im-D prudens iugulauit. Quod ingeniosè deprehendens Tertul. in Apolog. c. 46. ridiculario quodam scommate Apollinem subsannat. *O Apollinem*, inquit, *inconsideratū! Sapientiæ testimonium reddidit ei viro, qui negabat plures Deos.* Quid enim stultius diabolo esse potuit: qui asserebat plures Deos, & Socratem plures negantem sapientissimum iudicabat?

Primus diabolus Deorum pluralitatem nominauit, ob idque terra esca plectitur.
D. Cl. Rom.
Socrates Apollinis oraculo sapientissimus, plures Deos negauit.
Tert.

XX. Quare, qui plures Deos fingit, nullum habet, iuxta illud Tertul. lib. 1. contra Marc. c. 3. *Deus*, inquit, *si non vnus est, non est.* Et illud eiusdem Tert. in carmine de Senatore, à fide ad idololatriam transfuga, si eius est illud opus, vbi sic. *Nilque colis, dum cuncta colis.* Et illud D. Chryſ. in Pſ. 13. *Multorum Deorum admissio, est vnius negatio.* Et paulò post, in illud diaboli ad Euam, *Eritis sicut* E *Dij.* Genes. 3. n. 5. *Primus*, inquit, *præco multitudinis Deorum, diabolus: sed qui multos dicit, vnum negauit.* Et propterea olim diabolus, Isai. 14. num. 14. dixit, *Similis ero altissimo:* non autem, *similis ero Deo. Erubescens*, inquit D. Chrysostomus, *eum nominare, quem iam negauerat.* Quasi vnus Deus negetur, vbi plures conceduntur. Certè Tertul. libr. contra Valentinianos capit. 3. asserit, propterea Ethnicos verum Deum ignorare, quia plures agnoscebant. Loquutus enim de Deo. *Hoc solo*, inquit, *minus notum* (scilicet Ethnico) *quod vnicum non putant, quod*

Tert.
Nullum colit Deum, qui plures colit.
D. Chryſ.

in nunc

in numero nominauit, *quòd in aliis adorauit.* Sed illustrior adhuc est illa Diui Chrysostomi confirmatio, ex D. Paulo, qui Ephesios idolis seruientes, appellat homines sine Deo. *Eratis*, inquit, *sine Deo in hoc mundo.* Ephes. 2. n. 13. Quo pacto, obsecro, sine Deo dici possunt, qui tam multos Deos, Iouem, Mercurium, Saturnum, innumerosque alios Deorum greges venerabantur? Optimè D. Chrysost. loco proxime citato. *Propterea*, inquit, *sunt sine Deo; quod cum multos elegerint, ab vno exciderunt.* Et confirmat à simili ex Samaritana; quæ cum multos viros habuerit, nullum se habere dicebat. Ioan. 4. n. 17. nam, *maritorum* (inquit D. Chrysost.) *multitudo efficit, vt nullus censeatur maritus.* Non aliter, & Deorum multitudo in causa est, vt nullus eorum verus Deus existimetur.

D. Chrys.

XXI.

In primo creationis die creatoris vnitas ostēditur.

Philo.

Non est igitur alius extra te: solus, atque vnus es. Quo mysterio Moyses, cum de primo die loqueretur, *Factum est*, inquit, *vespere, & mane dies vnus.* Gen. 1. num. 5. Vbi Philo de mundi opificio, *Diem*, inquit, *nominauit non primum, sed vnum: propter singularitatem intelligibilis mundi, habentis naturam vnitatis.* Quasi nihil prius huic sensibili mundo indicari oportuerit, quàm illius intelligibilis, & archetypi vnitatem. Et proinde opus fuerit, vt ab ipso primo die, qui vnus dicebatur, ipsius auctoris vnitas quàm primum ostenderetur. Eandem ob causam Deus olim ad Abrahamum, *Per memetipsum*, inquit, *iuraui.* Genes. 22. n. 16. Vbi nō immeritò quæras, cur Deus iuret, & cur non per alium, quàm per semetipsum iuret? Cui difficultati, optimè ad rem præsentem, respondet Tert. lib. 2. contra Marc. c. 26. *Iurat*, inquit, *Deus per semetipsum, vt vel iuranti Deo credas, alium Deum omnino non esse?* Quasi Deus, cum iurat, non solùm veritatem rei, quam iurat; sed etiam vnitatem sui, per quem iurat, affirmare videatur; nam cum iuramentum fieri principaliter non debeat, nisi per Deum; cum Deus non iuret per alium, quàm per semetipsum; planè aliū Deū non esse, quàm se ipsum, pariter confirmat. Quo fortassè sensu dixit Dauid, *Laudabūtur omnes, qui iurant in eo.* Ps. 62. n. 12. in hoc enim laudabiles se præbent, quod cū per vnum Deum iurent; tacitè quodammodò vnum esse confitentur. Quam veritatem, cum ipse Abraham persuadere vellet regi Sodomorum, *Leuo*, inquit, *manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cœli, & terræ.* Gen. 14 n. 22. Quasi diceret, inquit ibi D. Chrys. hom. 35. *Illum tibi testem adhibeo, qui omnium est conditor; vt scire possis Deum omnium, & ne credas, esse Deos, ea, quæ ab hominum manibus fabricantur.*

Tert.

Deus per se ipsum iurando, alium Deum non esse confirmat.

D. Chrys.

XXII.

Cur Deus aliquando sine nomine introducatur.

Hinc est, quòd cum Deus in scriptura variis aliquando nominibus declaretur, aliquando tamen anonymus, id est, carens nomine, introducatur. Nam Iacobo Dei nomen interroganti, respondit Deus, *Cur quæris nomen meum?* Genes. 32. n. 29. nec plura addidit, iuxta Hebræum, & Græcum, & latinos codices emendatiores. Quasi significaret, se nomine carere, vt D. Dionys. Areop. de diuinis nominibus cap. 1. D. Damasc. lib. 1. fidei cap. 13. & Iustinus Mart. in monitorio, obseruant. Cur autem Deus proprio nomine carere aliquando significetur, aptè ad rem præsentem declarat D. Cyprian. tract. de vanitate idolorum, vbi postquàm multa disseruit de Deo vno, subdidit, *Nec*, inquit, *nomen Dei quæras. Deus nomen est illi. Illic vocabulis opus est, vbi propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est: Deo, qui solus est, Dei vocabulum totum est.* Quasi diceret, sicut Deus propter suam infinitam perfectionem, multis indiget nominibus, quibus innotescat; ita propter suam singularissimam, vt ita dicam, vnitatem, nullo: nunquàm enim melius exprimitur, quam cum dicitur, quod est. Vnde olim in templi Delphici propyleis, teste Plutarcho apud Eusebium lib. 11. de præparatione Euang. cap. 7. ad explicandam Dei naturam inscripta erat literis aureis dictio græca, εἶ, latine, es. Quasi verò reliqua omnia cum Deo comparata, nihil; ipse verò solus esset: vt magis ex dicendis patebit. Et interim D. Bernard. serm. 31. in Cant. eleganter expendit. *Quidquid*, inquit, *venit ex eo, quod fuit, non cessat tendere in id, quod erit; transitum sanè habet per, est: sed omnino non est: solùm proindè verè est, quod nec, à fuit, præciditur; nec ab erit, expungitur; sed solum, atque inexpugnabile remanet es, est, & manet, quod est.* Lege interim D. Dionysium Areop. lib. de diuinis nominibus, cap. 5. & D. Greg. Naz. orat. 38. non procul ab initio, multa de hoc diuino ente philosophantes.

D. Dionys. Areop.
Damasc.
Iustinus.

D. Cypr.

Plutarc.

In templo Delphico Dei natura aureis notis inscripta.

D. Bern.

D. Dion. Areop.
D. Greg. Naz.

XXIII.

Et non est fortis, sicut Deus noster, &c. Fortis est perpetuum Dei epithetum. Isai. 1. n. 24. *Dominus Deus exercituum, fortis Israel.* Iob. 9. n. 19. *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Exod. 15. n. 11. *Quis similis tui in fortibus Domine? Quis similis tui?* Et passim alibi. Vnde Dauid, *Desiderat*, inquit, *anima mea ad Deum fortem viuum.* Psalm. 41. num. 2. Sic enim est in fonte, non illud, fontem viuum: nec immeritò, vt ibi notat Theod. cùm enim hic Psalmus editus sit, nomine ipsius populi, inter Babylonicos Deos exulantis; quorum fortitudo est velut mortua, vt statim dicam, meritò *ad Deum fortem viuum* adspirabat. Triplicitèr igitur potest aliquis fortis appellari. Primo à robore corporis, quo sensu docet Philosophus 2. Ethic. ex multo cibo gigni fortitudinem. Secundò, ab habitu fortitudinis, disponente subiectum ad ardua quæque, ac terribilia, vel aggredienda, vel sustinenda, vt Aristot. 3. Ethic. philosophatur. Tertiò, à potentia ad aliquid operandum. Igitur Deus neque primo modo dicitur fortis, quia non est corporeus: neque secundo, quia Deo nihil est arduum, aut terribile: & cum sit purissimus actus, omnem habitum excludit. Imò teste Philosopho 1. Ethic. vltimo, derisibiles essent Dij, si ab hac fortitudine laudarentur.

Theod.

Triplex fortitudo.

Arist.

XXXIV.

Deus dicitur fortis à potentia operandi.

Orig.
D. Greg.
Dionys.
Caiet.
Abul.

Fortis ergo dicitur tertio modo, à potentia operandi, vt Orig. D. Gregor. Dionys. Caiet. Abul. aliique interpretantur: in qua similem non habet, iuxta illud, *Beatus, & solus potens.* 1. Timoth. 6. num. 15. & illud, *Subest tibi, cum volueris, posse.* Sap. 12. num. 18. & illud, *Omnia quæcumque voluit, fecit.* Psal. 113. seu, vt est in hebræo, Psal. 115. n. 3. & illud, *Nunquid Deo, quicquam est difficile*, Gen. 18. n. 14. Ac tandem illud, *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Luc. 1. n. 37. Quibus ex locis, multisque aliis, satis constat, Deo neminem in fortitudine, seu potentia exæquandum. Et ratio est, quam suprà reddidimus de sanctitate: quia Deus habet potentiam ex se; creaturæ à Deo participatam: Deus vt caosa principalis; creaturæ vt instrumenta: Deus illimitatam ad omnia obiecta, quæ contradictionem non inuoluunt; creaturæ ad aliquos tantùm effectus determinatam; vt meritò sola Dei potentia, omnipotentia appelletur.

XXV.

Dei potentia in tribus præcipuè elucet.

Suam verò hanc potentiam, quod attinet ad præsentem locum, tripliciter ostendit Deus. Primò, in miraculis faciendis. Sic Anna diuinum in se miraculum experta, ab sterilitate ad fœcunditatem subitò translata; diuinam omnipotentiam

miraculorum effectricem laudat, ac veneratur. Quasi dicat, non est fortis, seu potens, sicut Dominus noster: qui vi sua sterilitatem meam fœcundauit. Ita Rabbi Dauid Kimi citatus in glossa, interpretatur: cui adde Iansenium ad hunc locum: & eodem respicere videtur Rabbi Leui, quamuis de miraculo in Anna facto, peculiarem non faciat mētionem: nec aliter D.Greg. in priori huius loci commentario. Vbi Christum Dominū in virtute patrandi miracula, antiquis patriarchis, & prophetis anteponit: cum multò speciosiora ab illo, quàm ab his miracula edita fuerint: nam vt alia taceantur exempla, *Moyses*, inquit, *mare*, Exod. 14. n.21. *Helias flumen diuisit*. 4.Reg. 2.n.8. *Dominus noster Iesus super mare ambulauit*. Matth. 14. num. 25. *Quid ergo est elegantius, in sicco profundi alueo, viam transeunti populo exhibere, an ipsam maris faciem, viam facere? Illi quippe, quia humanitatis deprimebantur pondere, in profundi solido viam qua pergerent, requirebant. Sed qui infirma humanæ naturæ, in celsitudinem diuinitatis assumpsisse cognoscitur, super aquas virtute propria ferebatur.* Vbi illud miraculum, Christi Domini super mare ambulantis, eleganter appellat elegantios, quàm illud veterum Hebræorum, per siccum alueum gradientium. Nam Hebræos tanquam rudiores, ac viliores, humili depressos calle duci oportebat; at verò Christum Dominum, & qui in eo includebantur, Christianos, tanquàm politiores, & cultiores, sublimiore suspensos via, liberè ambulare, æquum erat. Igitur in miraculis faciendis non est potens, sicut Deus noster. *Qui facit mirabilia magna solus*. Psal.135. num.4. Vnde Christus Dominus illud miraculum de manna in solitudine præstito, quod Iudæi per summam arrogantiā vni Moysi tribuebant, in æterni parentis omnipotentiam reuocauit. *Non Moyses*, inquit, *dedit vobis panem de cælo: sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum*. Ioan. 6. n. 32. vt deinceps Moyses, subrogatus tantùm miraculorum exequutor; solus Deus, proprius, ac germanus operator crederetur.

Primo in miraculis.

Iansen.

Rabbi.

D.Greg.

XXVI. Secundò suam potentiam ostendit Deus in infirmis defendendis. Quo pacto Annam sterilitatis morbo laborantem, fœcunditatis dono confirmauit: cuius illa beneficij non immemor, curatori suo gratulatur, dicens. *Non est potens sicut Dominus noster*: seu, vt in Hebræo habetur, non est צור *tsur*, hoc est, petra, sicut Deus noster. Sic enim Deus frequenter in sacris literis appellatur. Vt patet ex Psal. 17. prout in 2. Reg. 22. continetur. Vbi Dauid multis, à suis hostibus, & præsertim à Saule insidiis agitatus: & ex omnibus diuinitus ereptus, ac expeditus, *Dominus*, inquit, *petra mea, & robur meum, & saluator meus*. Vbi petræ nomen Deo tribuitur, quia in eo infirmi, & imbecilles solidantur. Vnde idem Dauid cum se deficere, ac viribus destitui, & toto corpore, cordeque exanimari sentiebat, ad hanc petram, præsidium sibi, ac firmamentum paraturus, conuolabat. *Defecit*, inquit, *caro mea, & cor meum*. Psal. 72. n. 26. Hoc est, langueo, ac deficio, & prorsus contabesco. Quid ergo? *Deus cordis mei*: seu, vt est in Hebræo צור, *tsur*, hoc est, *Petra cordis mei*. vt scilicet in hac petra, deficiens eius corpus reficiatur; & elanguens eius animus solidetur. Nec immeritò. Deus enim proculdubio est illa petra refugij, in cuius foraminibus innocentes, ac imbelles columbæ, & recipiuntur, & muniuntur. Vnde D. Bern. serm. 61. in cant. martyris in hac petra solidati, fortitudinem commendans, *Stat*, inquit, *martyr tripudians, & triumphans, toto licet lacero corpore, & rimante latera ferro, non modò fortiter, sed alacriter sacrum è carne sua circumspicit ebullire cruorem. Ubi tunc anima martyris? Nempè in tuto: nempe in petra; nempe in visceribus Iesu; vulneribus nimirum patentibus ad introeundum. Si in suis esset visceribus, scrutans ea, ferrum profectò sentiret: nunc autem in petra habitans, quid mirum si in modum petræ duruerit? Neque mirum, si exul e corpore, dolores non sentiat corporis. Neque hoc facit stupor, sed amor. Submittitur enim sensus, non amittitur.*

Secundò ostēditur Dei potentia in infirmis defendendis.

In Deo velut petra infirmi solidantur, & velut columba recipiuntur.

D. Bern.

Christi vulnera animos martyribus suffi[c]iunt.

XXVII. Quis ergo murus cum hac petra comparandus? sit murus aheneus; esto: nondùm huius petræ munimentum exæquabit. Firmus murus est paradisus terrestris, firmior, & cœlestis. Sed hunc Luciferi superbia, illum Adami inobedientia expugnauit: ad neutrum igitur confugere voluit Dauid: sed ad hanc petram omnibus præsidiis tutiorem se recepit. *Esto*, inquit, *mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluum me facias*. Psalm. 30. n.3. in quem locum D.Greg. hom. 9. in Ezech. *Quæsiuit*, inquit, *locum, quo fugeret; sed sine Deo inuenire non potuit munitum. Ex qua re, & ipsum sibi locum fieri petiit, propter quem, locum quæsiuit*. Neque planè recusatet Deus, præbere homini ad se confugienti munimentum, qui erat *petra refugium herinaciis*. Psal.103. n.18. Iacobo à patria peregrinaturo, dixit parens eius Isaac, *Deus omnipotens benedicat tibi*. Gen. 28. n.3. Hebraicè שדי *Saddai*: id est, *Deus fortis, & victor*. Vtrumque attributum, inquit Caietanus, congruit statui Iacob. Dixerim potiùs, vtrunque conuenire beneficentiæ diuinæ. Vbi enim Deus vidit iuuenem imbecillum, inopem, ac peregrinum, statim ad eum defendendum, magna se fortitudine, ac potentia obarmauit.

D. Greg.

Deus ad se confugientibus munimētum.

Caiet.

XXVIII. Tertiò, ostendit Deus suam potentiam, in superbis debellandis. Quare Anna videns Phenennæ superbiam à Deo mirabiliter deiectam, & attritam; diuinam omnipotentiam decantat; non est, inquit, potens, sicut Deus noster, qui superborum colla contuderit, ac iugularit. Facit vocabulum Hebraicum צור *tsur*: quod paulò ante interpretati sumus petram: & nunc interpretari possumus *aciem gladij*, seu, *gladium acutum*: iuxta illud, *Tulit Sephora acutissimam petram*: Exod. 4. n. 25. hoc est, *acutissimum gladium*, seu, *cultrum*, seu, *nouaculam*. Et illud, *Fac tibi cultros lapideos*, Iosue 5. n.2. hoc est, *cultros acutissimos*. & illud, *Auertisti adiutorium gladij eius*. Psalm. 88. n. 44. hoc est, *gladium acutum eius*. Quibus in locis idem vocabulum reperitur, Quasi Deus, non solùm dicatur petra suis seruis recipiendis, ac tuendis; sed etiam gladius suis aduersariis debellandis, ac iugulandis. Igitur in fortitudine debellandi aduersarios, *Quis in nubibus æquabitur Domino. Similis erit Deo in filiis Dei*. Psalm. 88. n.7. Quasi diceret, nemo prorsus. Non enim est potens, sicut Deus noster.

Tertio ostēditur Dei potentia in superbis debellandis.

Deus petra humilibus recipiendis gladius superbis iugulandis.

XXIX. Sed cur seorsim dicit, *sicut Deus noster*, addendo hoc possessiuum, *noster*? Duplici mysterio. Vno, interprete Carthusiano, vt intelligatur Deus Israel, qui solus verus est Deus; ad distinctionem aliorum Deorum, qui falsi sunt, & adulterini; & qui sicut per abusionem Dij, ita & fortes appellantur: iuxta illud, *Irruerunt in me fortes*. Psal. 58. n. 4. hoc est, ab inani quadam, & falsa fortitudine fortes nuncupati: alioqui vani sunt, & imbecilles, iuxta illud de gentium sculptilibus, *vana sunt, & risu digna, in tempore visitationis peribunt*. Ierem. 10. n. 15. nec solùm vani, sed etiam mortui. Vnde illud, *Comederunt sacrificia mortuorum*. Psal. 105. n.28. seu, vt Vatablus, & cæteri communiter

Carthus.

Dij gentium vani, mortui, & nihilo similes.

Vatabl.

muniter exponunt, idolorum. Adde non solùm vanos, & mortuos esse Deos gentium, sed etiam nihilo similes: iuxta illud, *Ne tradas Domine sceptrum tuum his, qui non sunt.* Esth. 14. n. 11. hoc est, idolis, ac dæmonibus; & illud, *Habitent in tabernaculo illius, socij eius, qui non est.* Iob. 18. n. 15. Hoc est diaboli. Quid igitur cum fortitudine Dei, qui solus est, comparetur fortitudo diaboli, qui non est? Sed proh miseri homines! qui ad diuinam omnipotentiam, quæ vera est, non timent; ad diabolicam, quæ nulla est, expauescunt. *Non est timor Dei*, inquit Dauid, *ante oculos eorum; illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.* Psalm. 13. n. 3. & 5. Quid peruersius, quàm contemptibilia timere; horribilia non formidare? Certè inanis prorsus est hominum timor, cum diabolum offendunt; sicut & manis spes, cùm diabolo obsequuntur. Quod eleganter dixit Tertul. in Apolog. c. 25. de falsis Dijs loquutus, *Qui*, inquit, *nihil sentiunt, tam impunè læduntur, quam frustra coluntur.* Quasi diceret, nec pœnam, si lædas; nec gratiam, si colas, reportabis. Scilicet nihil sentiunt, nec vltores iniuriarum; nec obsequiorum remuneratores. Quare non immeritò admonet Clemens Alexand. in exhortatione ad gentes, inania Deorum simulachra contemnenda. *Aurum*, inquit, *est tua statua, est lignum, est lapis, est terra; ego autem terram calcare didici, non adorare.*

Tert.

Clem. Alex.

XXX. Altero mysterio, Ruperto interprete, vt intelligatur Christus noster: qui propter humanam naturam ad diuinam hypostasim assumptam, peculiari nomine, noster, appellatur. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.* Psalm. 8. num. 2. *Deus manifestè veniet; Deus noster, & non silebit.* Psalm. 49. num. 3. *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.* Psalm. 66. n. 8. Quibus in locis propter incarnationis beneficium, Deus noster appellatur: quia re vera *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Isai. 9. n. 6. Quis igitur fortis, & potens, sicut Christus noster? qui antonomasticè dicitur ab Isaia citato, *Deus fortis.* Et Luc. 11. n. 22. forti armato *fortior* perhibetur: cuius non solùm fortitudo, sed etiam infirmitas creatam fortitudinem antecedit; iuxta illud Apostoli, *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* 1. Corint. 1. n. 25. Vnde certè Christus Dominus maiori iure, quam D. Paulus, etiam cùm infirmatur, *tunc potens est*, 2. Corint. 12. n. 10. Quid crine mollius; quid palma durius? Et tamen Christi Domini crines, cum palmis comparantur. *Comæ eius*, inquit sponsa, *sicut elatæ palmarum.* Cant. 5. n. 11. Quia Christi Domini infirmitas, est mundi fortitudo.

Rupert. *Christus peculiari ratione noster appellatur.*

Christi infirmitas, mundi fortitudo.

XXXI. Psalmus ille 21. qui totus est de Christi humilitate, & infirmitate, inscribitur apud Hebræos, *De cerua matutina.* Nec immeritò. Vt enim cerua timida est, & imbellis; ita Christus Dominus inter passionis cruciatus, nullam roboris speciem præferre videbatur. Et nihilominùs ab aliis apud Titelmanum, & Genebrardum inscribitur, *De fortitudine tua*: seu, *De robore matutino.* Quasi diuina illa infirmitas, præ creata fortitudine, fortitudo vera, ac germana censeatur. Non satis admiratur Salomon, *viam viri in adolescentia.* Prouerb. 30. num. 19. Hoc est, Æternum Verbum in teneros artus, infantilesque indutum. In Hebræo est, *viam robusti*, seu *violenti.* Nam Deus etiam infans, robustus fuit, ac violentus, & tanquam *durus debellator, in medium exterminij terram prosiliuit.* Sap. 18. num. 15. Vnde Propheta hanc Christi Domini etiam infantis fortitudinem explicaturus, *Antequam*, inquit, *puer sciat vocare*

Titelm. Genebr. *Dei infantis, & in cruce pendentis robur.*

A *patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci.* Isai. 8. n. 4. in quem locum D. Cyrillus Alexand. *Robur*, inquit, *& firmamentum omne Assyriorum, fuerunt dæmonia, quæ singuli colebant.* Et statim docet, omnem hanc potentiam à Christo Domino etiam infante diruendam. Verè enim dæmoniorum robora, si cum Christi Domini non solùm fortitudine, sed etiam infirmitate comparentur, penitùs inanescent: iuxta illud, *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.* Psalm. 14. n. 4. Rectè igitur Anna cecinit: *Non est fortis, sicut Deus noster.*

Cyrillus Alex.

B Num. III. *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes: recedant vetera de ore vestro: quia Deus scientiarum Dominus est: & ipsi præparantur cogitationes.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. Nolite multiplicare, &c. Hinc sumit exordium secunda huius cantici pars, quæ inuectiua est. Sed vt tota litera clarior existat, nonnulla seorsim inquirenda. Primum, qui nexus præcedentium cum sequentibus? Optimus planè, vt Abul. & Titelm. obseruant; cum ex consideratione diuinæ fortitudinis, seu potentiæ in præcedenti num. gloriatio humanæ felicitatis, & amplitudinis in præsenti remoueatur. Cùm enim C Deus potentissimus sit ad naturas rerum, & fortunas hominum immutandas; nemo debet ex sua felicitate inaniter gloriari; veritus, ne illa ab omnipotentia diuina facilè interturbetur; & omninò concidat; ac labefiat: vndè tota eius gloriatio irrita, & inanis efficiatur.

Abul. Titelm. *Quem nexū habeat præsens numerus cum præcedentibus.*

II. Secundum. Cur dicatur, *nolite multiplicare*: & non absolutè, ne multiplicetis? Facilè tollitur difficultas, si ad fontem respiciatur. Vbi re vera non est illud, *nolite.* Sed tantum אל תרבו *al tharebu*, hoc est, ne multipliceris à radice רבה *rabah*, id est, multiplicate. Imò, & Septuaginta Hebræam literam exprimentes, transtulerunt, καυχᾶσθε, hoc est, non gloriemini; illud, *nolite*, prætereuntes. Sed quia latinus interpres originalem sensum assequutus, transtulit, *nolite*: adhuc vrget difficul- D tas; quam D. Gregor. in posteriori huius loci cōmentario, mysticè sic dissoluit. *Nolite*, inquit, *quia non modum loquutionis prohibet, sed affectum intentionis.* Decet enim aliquando, vt de rebus nostris sublimiter loquamur; nunquàm tamen vt inaniter gloriemur: non igitur externa loquutio, sed interna præsumptio remouetur. Similem doctrinam continere possunt illa Christi Domini consilia, *Nolite thesaurizare vobis.* Matth. 6. num. 19. *Nolite possidere aurum.* Matth. 10. num. 9. *Nolite vocari Rabbi.* Matth. 23. n. 8. Vbi non tam externa illa opum, & honorum possessio, quàm interna affectio prohibetur; iuxta illud, *Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Psalm. 61. num. 11. & E idem est, honores si superfluant. Sed planius, ac literæ congruentius dici potest, hunc loquendi modum esse peculiarem, si non latinitatis, saltem ipsius latini interpretis idiotismum: qui præceptis, aut consiliis negatiuis verbum, *nolite*, frequentissimè præfigit: vt vtrunque testamentum euoluenti passim occurret.

D. Greg. *Magis interna præsumptio, quàm externa loquutio fugienda.*

III. Tertium. Quosnam Anna his verbis alloquatur? D. Greg. in posteriori commentario, putat reprehendi diabolicos spiritus, qui alta, & sublimia huius seculi, vt videntur, inaniter efferunt; vt à fidelibus inaniùs appetantur. Dæmonibus igitur,

D. Greg. *Confutatur opinio asserēs, Annam diabolos*

Spiritu reprehendisse.

tur, Annam bonorum temporalium silentium A imperasse, vt hominibus illorum appetentiam auferret. Remotior tamen est à litera hæc interpretatio. Anna enim cum visibilibus aduersariis, à quibus vrgebatur, expostulabat. Deinde idem

D. Aug. Beda. Rupert.

D. Greg. in priori commentario, D. Aug. lib. 17. de ciu. c. 4. Beda, Rupert. Angelom. & alij dicunt, Iudæos reprehendi, qui de miraculis, & oraculis suæ legis, pluribusque aliis spiritualibus, ac temporalibus donis, quibus abundabant, se inaniter iactabant; & cæteris nationibus gloriabundi

Aliæ duæ expositiones reiiciuntur.

præferebant. Hos igitur moneri ab Anna, ne inaniter glorientur: imò potiùs vt scientes, vetera nouis superuenientibus proiicienda; de suo fastu detumescant. Mystica est hæc expositio. Neque enim tunc Anna ad Iudæos de sua iactantia ar- B. guendos, vlla occasione mouebatur.

Orig.

Origenes docet reprehendi Ethnicos, & hæreticos, vtrosque superbos, & arrogantes: illos, quia plures Deos venditabant: hos, quia vnum, ab eo, qui est, differentem, confingebant. Sed minus crediderim, eam fuisse Annæ mentem, vt Ethnicos, & hæreticos, quibuscum nullam rixam, aut dissidium habuerit, vellicarit. Plures alij D. Greg. & D. Aug.

Dion. Carth. Euthym. Caiet. Abul. Titelm.

cit. Dionys. Carthus. Hugo Card. Euthym. Caiet. Abul. Titelm. aliique existimant, hanc Annæ inuectiuam ad quoslibet huius seculi superbos, & arrogantes extendi, sumpta occasione partim à Phenenna in ipsam Annam superbiente, partim a filiis Phenennæ, qui matrem suam imitantes, in

Verus sensus, & literalis, omnes maledicos, & vaniloquentes illis verbis castigari.

eandem Annam detonabant. Quasi Anna primùm C Phenennam, eiusque filios, & cognatos; deinde cæteros omnes superbos, & arrogantes, ac miserorum derisores admoneret, vt sibi à maledicentia, ac vaniloquentia temperarent. Hic sensus mihi videtur literæ propior, & congruentior. Nam Anna à sua primùm consorte Phenenna, eiusque filiis, & cognatis prouocata, de illis primùm ad humilitatem, ac modestiam reducendis, cogitabat: deinde arrepta inde occasione ad alius similiter peccantes, similiter instruendos, vtiliter excurrebat.

Theod. Lyran.

Probabile etiam est cum sola Phenenna expostulare.

Tandem Theod. ac Lyranus, ad solam Phenennam hanc inuectiuam sentiunt limitandam, quasi hæc vna tantùm hoc loco instruatur. Quod mihi vero dissimile non est; nam cum sola Phenenna, præcipuè dicatur in litera, aduer- D sus Annam superbè insultasse; sola planè videbatur prudenter admonenda, & ad frugem reuocanda. Quod si ita est, planè consurgit.

IV.

Si in solam inuehitur Phenennã, quorsum verbo plurali vtatur.

Quartum dubium. Cur scilicet Anna vtatur verbo plurali, *nolite*; cum in solam Phenennam singulariter inuehatur? An quia Hebræi, per syllepsim, plurali numero vtuntur pro singulari? An quia bonoris gratia singulos, tanquam plures, nominamus? An quia Anna dissimulare voluit arrogantiam Phenennæ: ideoque pluraliter egit, ne si ageret singulariter, Phenennam proderet, eiusque calumnias euulgaret? Fateor has omnes rationes non incongruas; & hanc vltimam de more Annæ: quæ iam numero primo cum dictura esset, super inimicam meam; dixit; *super inimi-* E *cos meos*; vt vnius nomen multorum nominibus occultaret: quod ibi iam aduerti. Et hic vlterius obiter illustro, vt similis semper cautio in perstringendis inimicorum vitiis, habeatur. Hebræi quondam pessimis, & iniquissimis modis à Pharaone tractati, *En*, inquiunt, *famuli tui flagellis cædimur; & iniustè agitur contra populum tuum.*

Lyra.

Exod. 5. num. 16. Vbi Lyranus, *Non dixerunt*, inquit, *iniustè agis, ne regem offenderent, vel honori regio detraherent: sed dicunt, iniustè agitur.* Vbi planè, non designando regem sibi aduersarium; A mitiùs eum, ac prudentiùs corripiebant.

V.

Aliena vitia maximè occultanda.

Quid Dauide prudentius? qui Saulem reprehensurus, culpam ab eo in alios transferebat. *Quare*, inquit, *audis verba hominum loquentium contra me?* 1. Reg. 24. n. 10. Non regem ipsum nominatim, sed criminatores suus apud regem in vniuersum perstringebat: ne mala, quæ à Saule patiebatur, Sauli tribuere videretur: ideoque Saul eò citius mitesceret, quò se mitiùs à Dauide accusatum intelligeret.

D. Chrys.

Quod D. Chrysost. hom. 2. de Dauide & Saule eleganti similitudine illustrat, eorum parentum, qui vt filios peccantes leniùs corripiant, non illis statim ingerunt peccata, sed in famulos detorquent; vt quo minus feriunt, magis alliciant; & in alienis seruorum B. personis, propriis filiorum peccatis indulgentius medeantur.

Maior obiurgatio quæ plures neque vllum nominatim perstringit.

Noui, inquit parens apud D. Chrysost. peccantem filium alloquutus, *non fuisse tuum delictum: sed alij te corruperunt, ac seduxerunt: illorum est totum hoc peccatum. Nam hac audiens filius paulatim à malitia resipiscit, & faciliùs ad bonam frugem reuertitur; dum erubescit, hac laude videri indignus.* Non minori prudentia vsus fuit idem Dauid, cum ingressus Saulis castra, regemque, & duces, ac milites inuenit dormientes. Nam in primis à rege arguendo, cui planè maior ignauiæ, ac desidiæ, & somnolentiæ nota inurenda videbatur, prorsus abstinuit. Deinde principem exercitus Abner, cui secunda à rege culpa inerat, non singulariter mortis filium appellauit: sed in om- C nes pluraliter incurrit, vt singulos parcius vulneraret; *Filij*, inquit, *mortis estis vos, qui non custodistis Dominum vestrum, Christum Domini.* 1. Reg. 26. n. 16. Quò enim obiurgatio plures in vniuersum perstringebat, eò minùs singulos nominatim exacerbabat. Non aliter & Christus Dominus, cum vnus tantùm Iudas murmurauerit de fœmina illius pedes vngente. Ioan. 12. n. 4. ipse tamen omnes pariter compescit. *Sinite*, inquit, *illam, vt in diem sepulturæ meæ seruet illud.* Ibid. n 7. Credo non aliam ob causam, nisi vt omnes alloquendo, vnum murmuratorem occultaret. Quod D.Chrys.

D. Chrys. ibi significare videtur. *Demonstrauit*, inquit, *quod proditorem cognosceret, non tamen manifestè reprehendit, vt à proposito reuocaret.* Quasi D mitior illa, ac prudentior obiurgatio, maiorem peccatori vim ad resipiscentiam inferret. Sic igitur & Anna, ne Phenennam nimium stimularet, pluraliter agit, *nolite*: vt eam prætergredi, in alios inuehi videretur.

VI.

Quintum. Cur Anna non reprehendit, quod fuerint gloriati, sed monet, ne glorientur? Nam cum deberet reprehendere mala, quæ iam facta fuerant; solùm monet de malis, quæ facienda non erant.

Lenis increpatio, & suauis reprehendendi modus.

Ratio planè est, vt maiori in reprehendendo lenitate vteretur; monendo enim ne superbirent; leniter, & latenter reprehendebat, quod superbissent: ac proinde non tam obiurgare de præterito, quàm informare de futuro videbatur. Sic & Christus Dominus, reprehensurus E discipulos de superbia, in quam inciderant: duos quidem postulãdo primas sedes; alios autem decem, non ferendo prioribus postponi; non illis obiicit superbiam, sed eos excitat ad humilitatem. *Principes*, inquit, *gentium dominantur eorum; & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos: non ita erit inter vos; sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister.* Matth. 20. n. 25. Vbi D. D Hier.

Hieron. rem egregiè expendit. *Humilis*, inquit, *magister, & mitis, nec cupiditatis immodicæ duos arguit postulantes; nec decem reliquos indignationis increpat, & liuoris: sed tale ponit exemplum, quo doceat,*

ceat, eum maiorem esse, qui minor fuerit; & illum dominum fieri, qui omnium seruus sit. Nec immeritò; nam liberalia ingenia citiùs emendantur, cum de bono faciendo edocentur; quam cum de malo iam facto arguuntur. Nec multo aliter egit Christus Dominus cum Pharisæis, impie blasphemantibus, eum in principe dæmoniorum eiicere dæmonia: non enim eos increpuit, sed instruxit. *Omne regnũ*, inquit, *diuisum contra se desolabitur, &c.* Matt.
D.Chrys. 12.n.25. Quod D. Chrys. hom. 42. in Matt. rectè obseruans, *Accusationem*, inquit, *non ponit; solutionem autem inducit; studium enim eius erat, prodesse peccãtibus, non publicare.* Decebat enim veritatis doctorem, vt ignorantes erudiret: decebat mansuetudinis magistrũ, vt ab increpationibus abstineret, aut certe leuiter increparet. Vtrumque igi-
B tur planè egit tam suauiter, vt docendo argueret, arguendo docere videretur. Eandem arguendi lenitatem exhibuit olim Deus erga sacerdotes. Nã postquàm Nadab, & Abiu alienum ignem coram Domino offerentes, cœlesti igne interfecit; vinũ sacerdotibus prohibuit. *Vinũ*, inquit, *& omne, quod inebriare potest, non bibetis tu, & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonij.* Leu. 10. n.9. At cur hoc præcipuè tempore ad hanc eos legẽ obligauit? Dicunt Rabbini, quibus D. Petrus Chry-
D.Petr. Chrysol. Oleast. solog. serm. 26. Oleaster, & alij subscribunt, eos sacerdotes ebrietate perturbatos, pro sacro igne profanũ in altare intulisse. Quid igitur Deus? noluit eos acri obiurgatione confundere; sed leni, ac
C placida informare. Vinum prohibuit: vt futuram ebrietatem præcauendo, de præterita mitiùs obiurgaret. Sic igitur & Anna Phenennam monet, ne glorietur; vt, quod gloriata fuerit, secretiùs, ac suauiùs reprehendat.

VII. *Multam & superbam iactantiam reprehendit Anna.*

Sextum. Quid Anna hisce verbis reprehenderit? Duo nisi fallor. Et multam, & nimis superbam iactantiam. Multam quidem, dum ait, *nolite multiplicare loqui*, in Hebræo est אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ *al tharebu, thedaberu*, hoc est, *ne multiplicetis, ne loquamini*. Chaldæus, *non multiplicabitis ad loquendum*. Va-
Vatabl. tabl. *ne sitis multi ad loquendum.* Et ita fermè alij: omnes eò tendunt, vt multam iactantiam interpretentur. Quę profusio gloriandi, nõ minùs apertè colligitur ex repetitione verborũ, quæ sequun-
D tur: nam in Hebræo est, *ne loquamini*, גְּבֹהָה גְבֹהָה *ghebohah, ghebohah*, Chaldæus, *magnalia, magnalia.* Regia, *altum, altum*,
Caiet. Caiet. *celsitudinem, celsitudinem.* Nam hæc verborum geminatio, vt superiori c.n.22. iam admonui, vim habet augendi. Sicut Gen. 14.n. 10. *Vallis autem syluestris habebat puteos multos bituminis.* In Hebræo est, habebat *puteos, puteos.* Vbi vides hanc puteorum repetitionem, à latino interprete per puteos multos optimè declarari. Monet igitur Anna aduersatricem suam Phenennã, vel in vniuersum, omnes aduersarios suos, ne multiplicent loqui sublimia: hoc est, ne mul-
Orig. tis verbis ad suam iactantiã vtantur. Quod Orig. rectè expendit: nam inquirens, cur non dixerit
E Anna, nolite loqui, sed *nolite multiplicare loqui*; optimè respondet, *Quia licet*, inquit, *mihi aliqua excelsa loqui, multiplicare autem non licet.* Aliquãdo enim necesse est, res à nobis bene gestas, cum debita verborum parcitate, ad proximorum ædificationem aperire; nunquam tamen, cum insolenti verborum profusione, ad vanam ostentationem venditare.

VIII. D. Aug. *Nõ debẽt imperiti sublimia curiosius inuestigare.*

Sed & D. Aug. ad frat. in Erem. serm. 15. si eius est illud opus, eandem rem bene obseruat. *Non dico, ait, fratres, quod omnino non quæratis; sed quæstiones in diuinis, vos, qui grossi estis, multiplicare non debetis.* Vbi planè sentit, licitum esse in hac vita ho-
A minibus, præsertim imperitis, aliquid de rebus sublimibus fando prælibare, non tamen altiùs, & curiosiùs, quàm par est, inuestigãdo; plurima inaniter effutire. Similiter & Beda, *nobis*, inquit, *imperatur loqui sublimia, sed non multiplicare, hoc est, quæ sursum sunt sapere, sed sapere ad sobrietatem. Gentilibus præcipitur loqui sublimia, vnius Dei veri mysteria prædicando; non multiplicare loqui sublimia, per multa deceptorum nomina errando.* Vbi vides non tam gloriationem de sublimibus, quàm multam gloriationem prohiberi, vt sequenti dubio dicemus. Quia igitur Phenenna in Annam multa loquacitate detonabat (& idem est de cæteris aduersariis) idcircò, vt à multiloquio illo abstineat, admonetur. Nimis autem superbam iactantiam reprehen- Beda.
B dit Anna, dum ait, *nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* Hebraicè, vt diximus, ne loquamini *altum, altum*; quæ repetitio non solum multã iactantiam significat, sed etiam nimis effusam, & insolentem. Sixtiana, *nolite loqui excelsa.* Et eodẽ modo D. Aug. libr. 17. de ciu. c.4. D. Cypr. ad Nouatianũ, D.Aug. D.Cypr.
& Orig. hom. de Helcana, interpretantur. Regia & Orig.
Complutensis, *nolite loqui sublimia.* Alij codices addunt εἰς ὑπεροχὴν, hoc est, *in excelsum*, siue *in excellentiam.* Et eodem modo loquuntur Euseb. ad Marin. & Diodor. Tharsens. nec multò aliter Theodoret. ad hoc canticum, *Ne loquamini sublimia ad fastum.* Eodem spectat Orig. lib. 1. in Iob. *Nolite loqui superba in superbia.* Rursus Orig. de Helcana, Euseb. Diodor. Theod. Orig.
nolite multiplicare mala. D. Cypr. libr. 3. ad Quirin. D. Cypr. Pagn.
C c.4. *Nolite gloriari, neque loquamini elata.* Pagninus, *Ne multiplicetis, vt loquamini valdè sublime verbum.* Manu scriptus in Sixtiana, *Nolite loqui excelsa eminentia.* Quibus omnibus translationibus satis immodica, & superba gloriatio exaggeratur. Quales sæpè apud Dauidem Ps. 11. n.5. Ps. 34. n.26. Ps. 37. n.17. Ps. 54. n.13. & alios passim prophetas inueniuntur. Cum igitur Phenenna nimium gloriabunda exultarit; meritò & ipsa, & qui illam imitantur superbi homines, suam arrogantiam deponere iubentur.

IX. *Quarum rerum iactantia ab Anna prohibeatur.*

Septimum. De quibus rebus censeatur esse hæc iactãtia, quæ ab Anna prohibetur? Sunt in primis, qui dicant, esse de rebus sublimibus, incomprehensibilibus, planéque diuinis. Quasi Anna ad-
D uersarios suos moneat, ne de his rebus supra humanam intelligentiam philosophentur: & supra humanam dicendi facultatem eloquantur; iuxta illud. *Sicut qui mel multũ comedit, non est ei bonum, sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.* Prou. 25. n.27. Et illud, *Altiora te, ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præceperit tibi Deus, illa cogita semper.* Ecclesiastici 3. n.22. Et illud Apostoli, *Non plus sapere, quàm oporteat sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Rom. 12. n.3. Ita ferè interpretatur Orig. hom. de Elcana, docens de rebus diuinis Orig.
aliqua excelsa loquenda esse, non multa accumulanda. nam parce loquentes ad summa excitantur; multa accumulantes, in errores prolabuntur, vt
E ostendit in Ethnicis, & hæreticis, qui quò plura de Deo curiosè inuestigant; eò miserabilius se ad infima deturbant. De tribus igitur diuinis personis iubet aliqua excelsa loqui. *Post hæc autem tria*, inquit, *iam nihil loquaris excelsum. Omnia enim humilia sunt, & deiecta, quantum ad Trinitatis huius celsitudinem spectat.* Vbi non solum monet, vt multa de Deo excelsa taceamus, ne in his curiosiùs inuestigandis humana ratio euanescat; sed etiam iubet, vt nulla extra Deum excelsa commemorẽtur; ne humana ratio in infimis; pro supremis, vt putat, inquirendis decipiatur. Apertius docet D. Aug. ad frat. in erem. ser. 15. aut quisquis est illius D.Aug.
operis

A Trinitatis, & aliorũ mysteriorũ perscrutatione abstinere debent indocti.

operis auctor, non debere monachos, præſertim imperitos, ac ruſticanos, ſyluis potius, quam libris aſſuetos, multiplicare loqui ſublimia de Deo, ac ſacroſanctæ Triados myſterio, angelicis etiã mentibus inuio, & inacceſſo, *Nolite*, inquit, *multiplicare loqui ſublimia de Dei omnipotentia: de vnigeniti eius coæternitate: de ſancti Spiritus magnificẽtia. O fratres mei, & letitia cordis mei, ſi volumus ſcire, quantũ Pater immenſus ſit, apprehendere non valemus: ſi imaginari cupimus, quomodo filius coæternus ſit, & conſubſtantialis, mens humana omnis naturalis ſuccumbit: ſi ſcire deſideramus, qualis Spiritus ſanctus omnia continet, & non continetur, omnis humana ratio deficit. Ideò hæc omnia diſcutere non curemus. Quærite tantũ, quomodo præcepta Dei ſeruare poſſitis: quomodo diabolum in eremo ſuperare debeatis: quomodo patientiam, quam Chriſtus docuit amplecti valeatis. Hæc enim ſeruus Dei ſemper legere, & adimplere debet.* Et exẽplo philoſophi Ariſtodeni, argumentatur à minori ad maius, qui multis annis in natura apis inueſtiganda fruſtra inſudauit. Quid igitur mirũ ſi diuinam naturã diu inueſtigemus, nec vnquã aſſequamur? Vnde monachos ſuos conſolatus, *nolite ergo*, inquit, *fratres loqui ſublimia: nolite ſapere pluſquam oportet ſapere. In die enim iudicij non damnabuntur Chriſtiani, quia naturam Dei ſcire non potuerunt, ſed quia Deo obedire neglexerunt. Ideo ſcitote fratres, quod melius eſt piè confiteri ignorantiam, quàm temerè ſcientiam venditare: quia temeritas pœnam habet, ſed ignorantia promeretur veniam.* Eandem interpretationem ſequitur Hug. Card. quã patrocinio D. Dion. Areop. & D. Ioann. Damaſ. & aliorum, diuinam naturam ineffabilem, & inexcogitabilem appellantium, tuetur. Sed hæc interpretatio quamuis fructuoſa ſit ad mores, tamen aliena eſt à litera. Sicut enim Phenenna in hac ſermonis ſublimitate de rebus diuinis non errauit, nec exceſſit: ita de illa corrigi non debuit, nec admoneri.

Ariſtodenus in veſtiganda apis natura diu inſudauit.

Hug. Card.

X. Dicunt alij, interdici Phenennæ, eiuſque ſociis, gloriationem de Sophiſtica, ac philoſophica doctrina: nõ quod de philoſophia loqui non deberẽt; ſed quod nõ deberent philoſophia inniti; cũ Dominus Ieſus Chriſtus, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, Deus ſcientiarũ ſit, cognoſcens omnia nouiſſima, & antiqua. Ita D. Bonau. tom. 3. ſer. 1. in 4. domin. poſt Epiph. & fauet D. Aug. proxime cit. Verũ neque Phenenna, de vlla philoſophica doctrina ſe inaniter iactauerat: vt propterea debuerit ab illa gloriatione remoueri. Tandẽ alij dicunt, prohiberi gloriationem de legali ſcientia, quæ iam debuerat ex animo obliterari. Ita ſentit Angel. ad hunc locũ, & alij dub. 3. cit. Sed neque hi ſunt audiendi: cum neque de illa legali ſcientia gloriata fuerit Phenẽna. Dicendum igitur, prohiberi Phenennæ vanã de ſua fœcunditate, & felicitate gloriationem; præſertim cũ ipſius Annæ ſterilis cõtemptu, ac ludibrio coniunctam; nam cũ Phenenna de ſua fœcunditate nimiũ intumuerit, ac ſuperbierit; & multa in contemptum Annæ blaterarit, ac deſpumarit; planè debuit ab Anna benignè admoneri, vt humiliùs de ſe, & mitiùs de aliis loqueretur. Quod multi interpretum, vt ſupra diximus, ad quoſcũque huiuſmodi ſuperbos, & arrogantes homines extendunt; qui de aliis humiliter loquuntur; de ſe inaniter gloriantur.

Opinantur aliqui interdici Phenẽnæ gloriationem de philoſophia, alij de legali ſcientia. D. Bonau. D. Aug.

Angelom.

Vera ſententia, gloriationem de fœcunditate prohiberi.

XI. Octauum. Quàm grauis hæc inanis gloriationis culpa exiſtimetur? Planè grauiſſima. Quod paucis illuſtro. D. Petrus poſtquã de hæreticorum malitia dixit, & irrationabilia eos pecora appellauit, ſubdit eos eſſe homines *ſuperba vanitatis loquentes*. 2. Petr. 2. n. 18. Quaſi hæc eſſet extrema eorũ iniquitas, & ſtoliditas, ne dicam, irrationabilitas, inaniter gloriari. Quando olim Dauid adulterium, & homicidium commiſit, *Peccaui*, inquit, *Domino*. 2. Reg. 12. n. 12. At verò cum de multitudine ſuorũ militum, quos recenſeri iuſſit, inaniter gloriatus eſt. *Peccaui*, inquit, *valdè: ſtultè egi nimis*. 2. Reg. 24. n. 10. cur hic addit, *valde*: non illic? Cur in hoc facto ſe nimis ſtultum vocat, nõ in illo? Planè quia hoc vnum peccatum grauius, quàm illa duo iudicauit. Vnde ibi ſtatim, vt notat D. Cyril. Alex. in c. 21. Ioannis, *Vindicem Dei manum ſenſit*. Nec celeritas in pœnitendo Deum à puniendo reuocauit.

Vana gloriationis peccatũ grauius eſt.

D. Cyrill.

XII. Nec ſolum ſtulta eſt hæc gloriatio: ſed plane diabolica. Nam diabolus à Deo conditus, in conditoris locũ gloriabũdus inuolauit? *Sedebo*, inquit, *in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis: aſcendam ſuper altitudinem nubium: ſimilis ero altiſſimo*. Iſai. 14. n. 13. Potuitne inaniùs inſanire, inſanus hic ſuæ gloriæ oſtentator? Optimè D. Bern. ſer. 2. in octaua Paſchæ. *Itane*, inquit, *modo creatus, Patri ſpirituum conſidebis?* Et paulò poſt, *Siccine vbi ſtant omnes, vniuerſi miniſtrant, tu pacis inimice ſedebis?* Quaſi nihil poſſet imprudentius, & impudentius cogitari, quã creaturam ſui creatoris gloriam ambire. Nec mirũ in ſua illa gloria inaniter gloriatum, qui etiam ab illa deiectus, non deſiit gloriari. Nam rogatus à Deo, vnde veniret, gloriabundus, & quaſi ſuæ ditionis vaniloquus buccinator, *Circuiui*, inquit, *terram, & perambulaui eam*. Iob. 1. n. 7. In quẽ proinde, tanquam in vaniſſimũ ſuæ gloriæ venditatorẽ, inuehitur Orig. ad eum locũ, *Magniloquio*, inquit, *atque arrogantia vteris, ò miſerrime diabole: vt ita appareat, quod omnes magniloqui, & arrogantes, tuæ nequitiæ ſint diſcipuli*. Et paulò poſt. *Sed malè gloriaris: terram circuis, ſed ad cœlum non reuerteris: ea, quæ ſub cœlo ſunt, peragras: ſed illa, quæ in excelſis ſunt, non poſſidebis.*

Vana gloriatio diabolica eſt.

D. Bern.

Orig.

XIII. Proh! quales ex hac diaboli ſchola, ſeu ex hoc ludo tanquam ex equo Troiano diſcipuli prodiẽre? qui quidẽ ita ſuam gloriam venditabant, vt diuinam obſcurare velle viderentur. Tales, qui dicebant, *Linguam noſtram magnificabimus: labia noſtra à nobis ſunt: quis noſter Dominus eſt?* Pſ. 11. n. 5. Hoc eſt, Deũ nõ agnoſcimus: vt libuerit, gloriemur, noſque Dei loco reponamus. De quorum numero fuit in primis Nabuchodonoſor, de quo propheta Abac. c. 1. n. 11. *Hæc eſt*, inquit, *fortitudo eius Dei ſui*. Quaſi diceret, Hæc eſt fortitudo Nabuchodonoſoris, qui ſe ſibi Deum fingebat, ſeu, vt interpretatur Rup. *efficiebat*: non ſecus, atque ille olim contemptor diuûm Mezentius, qui ſuam dextram, ſuum Deum appellabat. 10. Æneid.

Diabolus in ſuperbia ſchola magiſter multos edocuit.

Rupert.

Virg.

Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint. ---

Vnde paulò inferiùs, n. 16. addit idẽ propheta, *Immolabit ſagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo*. Quaſi pro felici rerum ſucceſſu, quo fruebatur, ſuæ potẽtiæ, & induſtriæ, tanquam vero Deo gratularetur. Sed quia *vox Domini confringit cedros*. Pſ. 28. n. 5. hoc eſt, interprete D. Baſil. *tumidos, & inflatos*: idcirco vox illa de cœlo tonuit in ſuperbum regem, *Væ Aſſur*. Iſai. 10. n. 5. & ſtatim, n. 13. *Dixit enim, In fortitudine manus meæ feci; & in ſapientia mea intellexi.* Vbi non punitur à Deo, quod Hebræos profligaret, ſed quod ſuis viribus profligaſſe inaniter gloriaretur. Quinetiam eò dementiæ, & iactantiæ proceſſit, ſacra hiſtoria referẽte, *vt omnes Deos terræ exterminaret: videlicet, vt ipſe ſolus diceretur Deus*. Iud. 3. n. 13. Sed qui diuinitatẽ ambiit, humanitatẽ quodammodo amiſit; *comparatus iumentis inſipientibus, & ſimilis factus illis*: & qui cælo dominari voluit, regno exulauit: tam ipſe, quam eius poſteri,

D. Baſil.

Nabuchodonoſor ob inanem iactantiã à Deo punitur.

Lyr.interp.regni ſolio excluſi.Dan.4.à num.28.

XIV. *Reges Antiocho inſolentia à Deo flagellatur.* De hoc grege inſolentiū,& vaniloquorum,fuit Rex Antiochus : *qui* , vt ſacra refert hiſtoria , *ſibi videbatur etiam fluctibus maris imperare , ſupra humanum modum ſuperbia repletus : & montium altitudines in ſtatera appendere.* 2. Mach.9.n.8. Diſcipulus planè magiſtro ſuo diabolo non abſimilis;qui parem cū Deo virtutē inaniter oſtentabat. Cæterū à Deo inſanabili plaga flagellatus,cū ipſe ſuum iam fœtorem ferre non poſſet;ingemuit & ait,*Iuſtum eſt ſubditum eſſe, & mortalem non paria Deo ſentire.*Vbi ſup.n.12.nempe in ſuæ miſeriæ barathrū incluſus,vanā fuiſſe ſuæ gloriæ iactantiā agnouit: ſuo modo expertus illud , quod olim Mathathias iā iā moriturus ſuis filiis inculcauit:*Gloria*,inquit, *eius*,id eſt,peccatoris,*ſtercus,& vermis eſt.Hodie extollitur ; & cras non inuenietur , quia conuerſus eſt in terram ſuam:& cogitatio eius periit.*1. Mach.2.n.62. Quo ex loco D. Cypr.lib. 3. ad Quirin. c. 4. rectè monet,non eſſe inaniter gloriandum,cùm omnis inanis gloriatio in nihilum euaneſcat.

XV. *Antichriſtus Luciferinæ ſuperbiæ imitator.* Sed inter omnes Luciferinæ vaniloquentiæ diſcipulos,nemo eam videtur clariùs expreſſurus, quàm Antichriſtus,cuius *os* per antonomaſiam dicitur *loquens ingentia.* Dan. 7. num. 8. Adeo enim ingentia de ſe loquetur ; vt cum à Lucifero ſuperbire diſcet,tamen Luciferum ſuperbiendo ſuperaturus eſſe ſeatur:nā Lucifer quidem voluit eſſe *ſimilis altiſſimo.*Iſai.14.n. 13. Antichriſtus verò *aduerſatur,& extollitur ſuper omne, quod dicitur Deus.* 2.Theſ.2.n.4.Vnde D.Amb.ſerm.3.in Pſ.118.hęc duo loca inter ſe cōferēs,*magiſter*,inquit,*ſimilē honorē præſumit , hic ſuperiorē.*En cathedra peſtilētiæ, in qua nō documēta eloquēdi, ſed ſuperbiēdi nugamēta inculcātur.Hanc igitur inanis iactātiæ , & vaniloquentiæ ſcholam valere iubeamus;ne in ſimile cum magiſtro infortunium præcipitemur.

D. Amb.

XVI. Renuntiarunt olim diſcipuli Chriſto Domino, quod etiam dæmonia illis ſubiicerentur.Ad quos Chriſtus Dominus:*videbā*,inquit , *Satanā,ſicut fulgur de cœlo cadentē.*Luc.10. n.18. Quis inter diſcipulorū propoſitionē,& Chriſti Domini reſpōſionem nexus ſit,non facilè inuenitur. Ille eſt ad rem pręſentē,quē D.Cypr.tract.de ieiun.& tētation.D. Greg.lib.23.mor.c.4.& D.Hier.in c.14.Iſaiæ , inuenerunt:nimirum,voluiſſe Chriſtum Dominum reprimere vanā Apoſtolorū iactantiam,propoſitis ſuppliciis,quibus olim Luciferi iactātiam repreſſit;quaſi diceret,vt loquitur D.Hier.*Si ille*,inquit, (nēpe Lucifer) *propter ſuperbiā de tanta magnitudine cecidit:vos quoque nō debetis gloriari,quia vobis dæmonia ſubiecta ſunt : ſed quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlo : vt vnde ille cecidit per ſuperbiam , vos aſcendatis per humilitatem.*Vides, vt leuis Apoſtolorum iactantia Luciferinæ comparetur : vel ſaltem Luciferinæ exemplo,ac ſupplicio terreatur?

D. Cyprian.
D. Greg.
Vana Apoſtolorum iactantia à Chriſto D. reprimitur.
D. Hier.

XVII. Quid igitur dicendum de iactantia illorū , qui Luciferinam ſuperbiam nō ſolū didicerūt,ſed etiā ſuperarūt:volētes Deo nō modò ſe ęquare,ſed etiā inſultare?Quales illi,de quibus Dauid,*nolite extollere in altū cornu veſtrū.*Pſ.74.n.6.Vbi Deum antonomaſticè *altū* appellat, in quem ſuperborum vaniloquētia intumeſcit : nam vt benè D. Amb.ſer. 7.in Pſ.118.de ſuperbia loquutus. *Quid*,inquit,*hoc peccato poteſt eſſe deterius : quod à Dei cœpit iniuria? ideoque Scriptura dicit, Deus ſuperbis reſiſtit.* Iacob. 4.n.6.*Tanquā ſua contumelia propulſator, veluti quoddam ſuſcepit aduerſus ſuperbiā ſpeciale certamen.Tanqua dicat,meus iſte aduerſarius eſt,qui me laceſſit,mihi debetur iſta cōgreſſio.* Neque ſolū Deū prouocat, & irritat , ſed etiam contemnit,& negat,quiſquis de propriis donis inaniter gloriatur. Vnde Iob. c.

D. Amb.
Deo cum ſuperbis ſpeciale certamen.

A 31. num. 27. & 28. *Si* , inquit , *oſculatus ſum manum meam ore meo : quæ eſt iniquitas maxima , & negatio contra Deum altiſſimum.* In quem locum D. Gregor. *Manum* , inquit,*oſculatur ore ſuo , qui laudat , quod fecit : & teſtimonio propriæ loquutionis, ſibi virtutem tribuit operis. Quæ in re quis deſpicitur, niſi is , qui ipſa operandi munera largitur ?* Et paulò poſt. *Auctoris ſui gratiam negare conuincitur , quiſquis ſibi tribuit , quod operatur.*

D. Greg.

XVIII. *Probi homines propriæ laudis occultatores.* Longe aliter probi homines. De nulla re , quæ in proprium decus refundatur , gloriantur Agar cum Angelo loquuta , poterat ſe dicere vxorem Abrahæ;erat enim : ſed maluit ſe dicere ancillam Saræ, *A facie* , inquit , *Sarai Dominæ meæ ego fugio.* Gen.16.n.8.Vbi Abul.*Benè*,inquit,*reſpondit ſe humilians,& eam dominam recognoſcens : ideò meruit ab* B *Angelis benedictionem in filiis audire.* Eadem in domum Abrahæ regreſſa,ne verbum quidem de ſermone cum Angelo,de promiſſione diuina,de filio ſibi feliciter naſcituro , dicitur commemoraſſe; quia ſciebat , hæc omnia ad propriam laudem referenda , quam interim occultare volebat , ne ſe præferre Saræ videretur. Sāſon poſtquam leonem in ſaltu interfecit;domum reuerſus,*patri, & matri noluit indicare.*Iud.14.n.6.tum ob rationem, quam ſupr.annot.12. ſect. 3. aſſignaui ; tum etiam quia noluit eſſe vanus propriæ laudis prædicator. Vnde Iſidor.Clar.*magna*,inquit,*indolis indicium , ac generoſi animi,atque parati ad maiora aggredienda , cum tam præclarum facinus non curauerit parentibus indi-* C *care.* Vbi Samſonis humilitatem non immeritò appellauit animi generoſitatem : nemo enim humili generoſior.

Iſidor. Clar.
Humilitas animi generoſitas eſt.

XIX. Cum Moyſes ſuam tātum progeniem ex tribu Leuitica narraturus eſſet.Exod.6.à n.14.nihilominùs duas alias tribus ſimul cū ſua Leuitica expoſuit. Cur quæſo aliarū narrationē,quæ ad rem non pertinebat, interponit ? Optimè reſpondet Caiet. *Moyſes*,inquit,*non ſolùm tribus Leui capita recēſuit, ne putaretur,quod illos ſolos magni penderet, tanquam ſoli eſſent principes.* Sed cur potiùs commemorauit duas illas tribus ſeniores;nimirū tribum Rubē,& Simeō;nihil verò de aliis tribubus Leuitica iunioribus enarrauit?cur nō omnes aut dixit,aut tacuit? ſed duabus expoſitis, cæteras prætermiſit ? Ratio D mihi videtur,vt hoc modo ſuā tribum ſenioribus poſtponeret,iunioribus nō anteferret.Quaſi alios quidē fratres habere vellet ſupra ſe,neminē verò infra ſe ; atque adeò ſe omniū minimū iudicaret. Ita mihi videtur expoſuiſſe Caiet. *meminit* , inquit,*potiùs Ruben,& Simeon,quàm aliorum:quia ambo erant prius nati,quàm Leui ; vt commemorando capita priorum tribuum,manifeſtet, quod non reputat capita filiorum Leui præeminere aliis capitibus aliarum tribuum.* Adeò parum ſe de ſua nobilitate Moyſes iactabat.

De nobilitate & natalibus non iactare.
Caiet.

XX. *Daniel humilitas in occultanda regia proſapia.* Iuſſit aliquando Nabuchodonoſor Aſphenez prępoſito domus ſuę,vt introduceret *de filiis Iſrael, & ſemine regio pueros,qui poſſent ſtare in palatio regis, &c.* Commemoraturus autem Daniel huiuſmodi E pueros,ſubdit ſtatim , *Fuerunt ergo inter eos de filiis Iuda , Daniel , Ananias , Miſael , & Azarias.* Dan. 1. n. 6. Cur non dixit , *de ſemine regio* , vt Nabuchodonoſor imperauerat?Reſpondeo,ne ſe, qui vnus illorum erat , de regia proſapia iactare videretur. Vnde in eum locum optimè Theod. *Licet*,inquit,*mentis illius intueri modeſtiam. Cū enim ſupra dixerit imperaſſe regem , vt eligerentur è ſtirpe regia iuuenes forma conſpicui , & magnitudine decori; & hic perſonarum nomina poſuerit , tribus Iuda ſimpliciter mentionem fecit , & regiam cognationem occultauit.* Dixit olim Amos ad Amaſiam , *Non*

Theod.

sum propheta, & non sum filius propheta: sed armentarius ego sum, vellicans Sycomoros. Amos 7. numer. 14. Vides quam promptus sit ad suam gloriam tegendam, & ad suam ignominiā euulgandam? Audi, quod sequitur, *Dixit Dominus ad me, vade, & propheta ad populum meum Israel.* In quem locum D. Greg. lib. 2. Moral. cap. 27. *Mox,* inquit, *habere spiritum prophetandi meruit, quia se prophetam non esse humiliter agnouit.*

Humilis exaltatur
D. Greg.

XXI. Tandem D. Paulus cum aliquādo, vrgente necessitate, ad se laudandū cogeretur; adhuc nihilominùs se audacē, & insipientē appellabat. *In quo,* inquit, *quis audet, in insipientia dico, audeo, & ego: Hebræi sunt, & ego: Israelitæ sunt, & ego: semen Abrahæ sunt; & ego: ministri Christi sunt, vt minus sapiens dico, plus ego.* 2. Cor. 11. à n. 21. in quæ verba D. Chrys. hom. 73. ad pop. *Cum,* inquit, *propter pseudeapostolorum fraudem, sua narrare cogeretur; adeò fuit ipsi molestum, & graue, vt id appellaret audaciam. Cōsidera religiosi animam, non tantum audaciam, verùm & insipientiam rem vocat; nos quoque docens, ne incassum, absque necessitate, & cogente nemine gesta nostra iactare.* Nec immeritò: vt enim arbores decorticatæ faciliùs exarescunt, quàm dum suis corticibus teguntur; ita virtutes euulgatæ, citiùs quam occultatæ euanescunt.

B

D. Chrys.

XXII. Vnde est illud Ioel. 1. n. 7. *Ficum meam decorticauit.* Quod litteraliter intelligitur de Synagoga; quam Deus multorū hostiū interuentu paulatim arefecit. Allegoricè de Ecclesia, quā hæretici externis sacramentorum præsidiis destituere conātur. Moraliter de anima iusti, quæ cum suas virtutes pandit, & superbè iactat, exarescit. Vnde D. Greg. lib 8. moral. c. 30. propterea illam decorticatam docet, quia *facta,* inquit, *arrogantium humanis oculis ostensa, vnde placere appetunt, inde siccantur.* Concinit Orig. hom. de Helcana, vbi rectè monet, nos non solùm in malis, sed & in bonis periclitari. Nam si diuinæ adsunt reuelationes; pullulat superbia: si fiunt signa, & prodigia; exoritur arrogantia: si iustitia, & cōtinētia, cęteręque virtutes exercentur; inanis ostentatio consurgit; ex qua ille bonorū operū thesaurus facilè dissipatur. Quamobrē D. Ioānes Climac. de fuga inanis vitæ c. 21. hanc inanem de virtutibus gloriationē, rectè appellat, *in area formicam. Quæ,* inquit, *& tenuis est, & laboribus omnibus, ac fructibus insidiatur. Expectat formica, dum perficiatur triticum: cenodoxia verò* (id est inanis gloria) *dum congregentur opes: gaudet illa, vt furetur; hæc autem vt dissipet.* Et ibidem narrat, aliquando monachum inter duos superbiæ dęmones consedisse: quorum alter suggerebat, vt de suis virtutibus loqueretur. Quem cum ille repulisset illis verbis; *Auertantur retrorsum, & erubescant, qui cogitant mihi mala.* Ps. 69. n. 4. Protinus alter ad aurem insusurrabat. Eia benè fecisti, dum superbiā superasti. Ad quem rursùm verbis sequētibus respondebat, *Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, euge, euge.* Ex quibus apparet, dæmones etiam ex victa superbia superbiam nutrire solitos; & more phœnicis suis ex cineribus reuiuiscentis, ex mortua arrogantia, viuam repullulare. De qua re multa eleganter Cassian. de instit. monach. toto lib. 11. de spiritu cenodoxiæ, à nobis postea cum occasio redierit, fusius tractanda.

Superbiens anima veluti decorticata inarescit.
D. Greg.
Orig.
C
D Ioa Clim.
Inanis gloria velut formica virtutis triticum populatur.
D
E
Cassian.

XXIII. *Recedant vetera de ore vestro, &c.* Vetera in bonam, & in malam partem sumi possūt: vt notat D. Chrys. 1. Cor. 5. n. 9. ibi, *non in fermento veteri.* Nam & *vino veteri,* & *amico veteri* laus tribuitur. Ecclesi. 9. n. 15. & *verba vetera.* 1. Par. 4. n. 22. pro firmis, verisque accipiūtur Contra verò *peccata vetera.* Iud. 10. n. 6. & *inimicitia veteres.* Ezech. 25. n. 15. pessimè iudicātur. Sic igitur accipi possunt *vetera* hoc loco.

D. Chrys.
In quam partem accipiantur vetera in sacra pagina.

A In bonā quidem partē accepit D. Hieron. in quæst. hebraicis, ita vertens, *Exeant vetera de ore vestro. Et est sensus,* inquit, *Exeant humilia de ore vestro: de quo antea grādia, & superba exibant.* Quasi sic interpretetur, Dicite de vobis humilia, qui antea non nisi grandia dicebaris: vt ita non solū iactātiam rescinderis; sed etiā modestiam, & humilitatem insinuetis. Quo ex sensu perfectior huius loci antithesis apparet. Vt sicut antea loqui sublimia prohibebatur; ita nunc loqui humilia imperetur. Bonus quidem sensus est, fateor: sed ex hoc loco, nisi fallor, violenter extortus, nam verbum, *recedant,* quod est in vulgata, satis sonat, quod Anna moneat, non tam ad loquēda bona, quā ad nō loquēda mala: seu quod non præcipiat bonorū eloquiū, sed malorum silētium: vt D. Greg. aduertit. Vnde quāuis in hebræo sine negatione legatur, *exeat vetus de ore vestro:* quod videtur esse indiferēs ad, *procedat,* vel *recedat:* seu ad, *proferatur,* vel *remoueatur:* nihilominùs septuaginta germanum sensum exprimentes, negationem præfixerunt, μὴ ἐξελθέτω, id est, *non procedat.* Vt re vera significatent malorum loqutionē prohiberi: & ad hūc sensum illam verborū indifferētiā, quę in hebręo erat, determinarēt.

D Hier.
D. Greg.

XXIV. In malam igitur partem accipiunt reliqui interpretes Vnde Orig. sicut paulò ante verterat, *nolite multiplicare mala.* ita nunc vertit, *neque exeat maliloquacitas de ore vestro.* Vbi sine dubio *vetera* in malam partē interpretatur. Sunt igitur, qui accipiant *vetera* pro legalibus ceremoniis, quæ mysteriis legis euāgelicæ, tāquam vetera nouis, opponuntur. Quasi diceret Anna: recedant vetera, procedant noua: sileat lex, loquatur gratia. Videtur enim Spiritus sanctus, inquit Isidorus Clar. *altius extulisse huius mentem, & os, vt Christi aduentum ex Dauide nascituri subindicaret; noua est hæc excogitatio, nec antea nota hominibus.* Sed iam supra diximus, nullam interuenisse hoc loco de legalibus ceremoniis iactantiam, vt propterea ab Anna prohibita fuisse censeatur. Quare *vetera* sumi possunt primò pro verbis superbiæ, & arrogantiæ, quibus se Phenenna iactauerat. Vnde 70. vertūt *non procedat magniloquentia de ore vestro:* quos Theod. hic. & D. Cyprian. lib. 3. ad Quirin. c. 4. & iterum ad Nouatianum, aliique sequuntur: Origen. hom. de Helcana, & lib. 1. in Iob. Item D. Aug. lib. 17. de ciu. cap. 4. *neque procedat magniloquium.* Simile est illud apud Prudentium poetam.

Orig.
Vetera ab aliquibus accipiuntur pro legalibus ceremoniis.
Isid. Clar.
Theod.
D. Cypr.
Orig.
D. Aug.
Prudent.

Desine grande loqui, frangit Deus omne superbum.

Verba autem superba non immeritò dicuntur *vetera,* interprete Abul. qu. 34. quia hoc vitium antiquum est, iam inde ab initio mundi in hominibus, & Angelis inoetū. Vnde Ecclesi. 10. n. 15. dicitur, *initium omnis peccati superbia.* Quare Dauid superbos, & arrogantes homines ad humilitatem exhortatus, *nolite,* inquit, *extollere in altum cornu vestrum: nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.* Psal. 79, num, 6. seu, vt vertit D. Hieron. in cap. 39. Iob. *Loquentes in ceruice veteri.* Vbi superborum ceruicem appellat veterem, *Quia,* inquit D. Hier. *veternosa, atque antiqua superbia est.* Abul, quæst. 33. ex hebræo legit, *recedant pinguia.* Vocabulum enim hebræum עתק *Ghathach,* quod hîc ponitur; nō solum significat vetustū, sed etiam tumidū, crassū, ac pingue: nec sine mysterio; verba enim ad propriam laudem pertinentia, pinguia sunt, & crassa, & stulta, & meræ stoliditatis argumenta.

Abul.
Verba arrogātia, & superbia vetera dicuntur.
D. Hier.

XXV. Secundò, pro illis conuitiis, & opprobriis, quibus Phenenna Annam impetebat. Vnde Chaldæus legit, *non exibunt blasphemia ex ore vestro.* Vbi nota contumelias in proximum, esse blasphemias in Deum. Vatab. transfert, *Cesset asperior sermo ex ore vestro.* Alij *verbum durum.* Nihil enim

Vetera etiam accipiuntur pro conuitiis & blasphemiis.
Vatab.

asperius

asperius,ac durius verbis cõtumeliosis esse potest. Dicuntur autem huiusmodi opprobria substãtiuè *vetera*;nõ solũ,quia erant ex multo tempore; sed etiam,quia,vt vult D.Greg.nõ minus, quã res veteres,*omni decore,ac pulchritudine carebat.* Aut certè,quia verba contumeliosa, non nisi in homines pannosos,laceros,& attritos,cadere vidẽtur, non autem in lautos,oobiles,ac locupletes. Vtrumque sensum complexus est D.Bern. ser. 5. de aduentu Domini,nimirum pro verbis *arrogantiæ, & detractionis*:ibi enim docet posuisse Deum nobis in ore contra arrogantiam, & detractionem, *verba confessionis,& ædificationis,vt recedant*,inquit,*vetera de ore vestro.*

D. Greg. — *D. Bern.*

XXVI. *Vetera latius sumuntur pro omni verbo otioso.* *D. Greg.*

Tertiò, latiùs sumi possunt *vetera* pro quibuscunque verbis, tam otiosis,quàm perniciosis;quæ B longissimè exulare debent à proborum hominum consortio.Sic exponit D.Gregor. *vetera enim*, inquit,*loquitur; qui postpositis sanctæ scripturæ eloquiis sæcularibus verbis occupatur.* Veteres plane habent linguas, qui sæcularia loquuntur, qui verò cœlestia,linguis loquuntur nouis.Vnde paulò post idẽ D Gregor.*Cum*,inquit,*tot noua habeamus, quæ loqui possumus, vetera loqui sine culpa nullatenus valemus.*Hinc frequentes illæ in scriptura admonitiones,vt sancta colloquia conserantur, profana exterminentur, *Si quis loquitur*, inquit Apostolus, *quasi sermones Dei.*1.Petr.4.n.11.Et rursum, *sermo vester semper in gratia sale sit conditus.*Coloss.4.n.6. Ac tandem,*omnis sermo malus ex ore vestro non procedat,sed si quis bonus ad ædificationem fidei.*Ephes.4. C n.29.nam cum ex abundantia cordis os loquatur; nihil nisi diuinum prodire ex ore debet, ne aliquid diabolicum in corde prodere videatur. Recedant igitur vetera:hoc est,inquit Interl. *Vaniloquia,& turpiloquia.* Quid vetustius, & obsoletius? Sed de hac re alibi plura.

XXVII. *Caiet.* *Peccata inueterata difficilius eradicantur.*

Caiet.ex Hebræo legit,*Exibit vetustas ,& Exibit fortitudo.* Nam verbum עָתֵק *Ghathach* ,vtrumque significat, & *inueterascere*,& *roborare.* Nec immeritò hæc verba profana,& contumeliosa, & arrogantia, quibus Phenenna vtebatur, non solum vetera,sed etiam fortia appellantur: quia peccata inueterata, sic in animo insolescunt, & roborantur, vt difficillimè eradicentur. Quod facile ex Isaia, & Ieremia colligitur. Nam vt olim Isaiæ D lingua ad prædicandum mundaretur, *Volauit*, inquit,*ad me vnus de seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari,& tetigit os meum.* Isai.6.n.6.Vt autem mundaretur lingua Ieremiæ, *Misit*, inquit, *Dominus manum suam, & tetigit os meum.*Ierem.1. n. 9. Cur quæso vnius lingua candenti carbone vstulatur; alterius verò solo diuinæ manus attactu leuiter demulcetur? respondeo, qoia huius peccata vix inchoata erant, illius autem iam diu inueterata. Ita ferè D. Hieronymus in locum Ieremiæ citat. *Quia Isaias*, inquit, *solidæ, & perfectæ ætatis erat: & ipse simpliciter confitetur, quod immunda labia habeat, & habitet in medio populi polluta labia habentis,mittitur vnus de seraphim,qui non manu, sed forcipe, & car-* E *bone tangat os eius,& iniquitates auferat, & mundet peccata. Hic autem ipsius Dei manus mittitur: non vt peccata auferat, quæ per pueritiam multa non fecerat,sed vt loquendi gratiam tribuat.* Igitur conuitiãdi, ac maledicendi consuetudo in Phenenna, sicut inueterata erat: ita & roborata: proindeque difficillima extirpatu. Vnde Anna cum vellet ad remdifficilem, hoc est,ad inueteratam iurgandi licentiam penitus abolendam, impellere Phenennam; acre, ac vehemens adhibet incitamentum;quale est,quod sequitur.

Isaia lingua carbone, Ieremiæ verò Dei manu tãgitur. — *D. Hier.*

Fr. Mendoza in lib. Regum.

A *Quia Deus scientiarum Dominus est, &c.*Triplex esse potest horum verborum sensus. Ex singulis singula eruuntur argumenta, quibus Anna probat,ab inani gloriatione,& maleuola obiurgatione abstinendum. XXVIII.

Triplex verborum sensus, & expositio.

I. SENSVS.

Deus scientiarum auctor.

Primus sensus. *Deus omnium scientiarum, & bonorum fons.* *D. Bern.*

PRimus. *Deus scientiarum Dominus est.* Hoc est,auctor omnium scientiarum,quibus homines imbuuntur:omnes scientiæ à Deo tanquam à supremo doctore, ac præceptore deriuantur. Ita D. Bernard. serm. 13. in Cant. sub initium.*Origo*, B inquit,*fontiũ,& fluminum omniũ,mare est; virtutum, & scientiarum Dominus IESVS Christus.Quis enim Dominus virtutum, nisi ipse est Rex gloriæ. Sed & iuxta Annæ canticum, idem ipse Deus scientiarum Dominus est. Continentia carnis, cordis industria, voluntatis rectitudo, ex illo fonte manant: non solum autem, sed & si quis callet ingenio, si quis nitet eloquio, si quis moribus placet; inde est: inde scientiæ,inde sapientiæ sermo: Thesauri siquidem sapientiæ, & scientiæ, ibi omnes absconditi sunt.* Ex quibus rectè colligit, sicut hæc bonorum flumina a Deo, per singularem eius beneuolentiam, in homines emanant: ita æquum esse, vt ab hominibus in Deum per immortales gratiarum actiones refundantur, *Si*, inquit, *copiæ aquarum,secretis subterraneisque recursibus, incessanter æquora repe-* C *tunt; vt inde rursus ad visus, vsusque nostros, iugi & infatigabili erumpant obsequio; cur non etiam spirituales riui, vt arua mentium rigare non desinant, proprio fonti, sine fraude, & sine intermissione reddantur?*

Annæ argumentatio ex primo sensu.

XXIX. *Prophetia donum à Deo acceptum, & in Deum referendum.*

EX hoc sensu argumentatur Anna contra aduersarios suos, præsertim Iudæos, qoi de sua scientia, & oraculis insolenter gloriabantur. Nolite scientiam,& prophetiam, & oracula legis vestræ inaniter venditare.Quia Deus scientiarum Dominus est:ab ipso omnes scientiæ deriuantur; ipsi tanquam præcipuo auctori referuntur. Cur D vobis earum gloriam,quã à Deo accepistis, quasi non acceperitis, arrogatis?Ita hoc Annæ argumẽtum interpretatur D. Greg. aduertens frequenter in scriptura inculcari illa verba, *Verbum, quod factum est ad Isaiam prophetam,verbum quod factum est ad Ieremiam prophetam*: vt intelligerent Iudæi, soa illa oracula, non ipsis prophetis, qui illa scribebant, sed ipsi Deo, qui illa dictabat, referenda esse: proindeque iniustos fore, si ea sibi in sui decus conuerterent, & non potius in Dei gloriam reuocarent.

D. Greg.

II. SENSVS.

E *Deus scientißimus rerum omnium cognitor.*

XXX. *Secundus sensus.* *Deus omnium rerum cognitor, & cogitationum scrutator.* *Euthym.* *Theod.*

SEcundus sensus, *Quia Deus scientiarum Dominus est.* Hoc est, iuxta vulgarem hebraismum,*quia Deus scientissimus est.*Sicut dicitur *Deus miserationum.* 2. Esd. 9. num. 31. *Deus virtutum.* Psalm.45.num.8.*Deus vltionum.*Psal.93. n.1. Hoc est,*Deus misericors, Deus potens, Deus vindex*; vt Euthym.in Psalm.28. ibi, *Deus maiestatis intonuit*, obseruauit. Docet igitur Anna, Deum rerum omnium ootitiam perfectissimam habere: etiam internarum cogitationum:vnde Theodor. vertit,

Deus cognitionum: quod nulla omnino Deum lateat. Et propterea hoc loco non dicitur Deus scientiæ, sed *scientiarum*, vt notat Rabbi Dauid, Rab. Dauid. vt eum rerum omnium, etiam particulariũ, scientissimum esse intelligamus. Nec refert, quod liber manu scriptus, in Sixtianis Bibliis citat. habeat *Deus scientia*. Nam & in hebræo est דעות *deghoth*, & in græco, *γνώσεων*, id est, *scientiarum*, in plurali.

XXXI. *Deus mundo oculus omnia videt.* Quod igitur Deus omnia videat, & sciat, facilè illustratur. Nam in primis hoc ostendit ipsius etymon nominis θεὸς, *Theos*: id est, *omnia videns*; à verbo græco θεάομαι, seu, θεῶμαι, hoc est, *videre*. Imò & latinum nomen, *Deus*, ducunt aliqui à verbo græco δαίω, quod aliquando est, *nosco*, *scio*. Vnde Ægyptij Deum appellabant *oculum mundi*: id est, qui mundum vniuersum videbat. D. autem D. Aug. August. epist. 111. ad Fortunat. *Ego*, inquit, *dico, quod Deus totus oculus est, totus manus, & totus pes: quia omnia videt, omnia operatur, & vbique est.* M. Vict. At verò Marius Victor. tom. 5. biblior. lib. 4. aduersus Arium, refert, Deum quondam non solum creditum fuisse mundi oculum, sed etiam in mundi centro constitutum, vt aspectu minimè versatili omnia intueretur. Quare Zacharias 9. n. 1. *Dominus*, inquit, *est oculus hominis*: non quidem oculus, quo videt homo; quasi Deus humano oculo videat: sed qui videt hominem: quasi diuinus oculus totum hominem intueatur. Vnde 70. vertunt, *Dominus respicit homines*, Et Chaldæus. *Coram Domino manifesta sunt opera hominum.* Scilicet non minus, quàm si oculis subiecta omnia cernerētur.

XXXII. *Cur impij mari vitreo comparentur.* Comparantur impij in scriptura cum mari vitreo. *Vidi*, inquit Ioannes, *tanquam mare vitreum, mixtum igne.* Apocal. 15. n. 2. cur non potiùs cum cœnosa palude, turbulentove stagno? Respondet ibi Ribera, quia quamuis impij scelera sua contegant; etiam eorum cogitationes Deo manifestissimæ sunt; ac si lucido quodam vitro tantũ tegerē tur. Dauid Ps. 17. n. 29. prout refertur, 2. Reg. 22. n. 29. *Tu*, inquit, *Domine illuminabis tenebras meas.* Quas vocat Dauid tenebras suas, à Deo illuminãdas? Lyran. Lyr. interpretatur, vel de naturali ignorantia, quæ à diuina gratia illustratur: vel de meritis per peccatum consequens mortificatis, & obscuratis: quæ tamen, redeunte diuina gratia, reuiuiscunt, & illuminantur. Nõ immeritò tamē de internis animorum cõsiliis exposueris: quæ quamuis aliis abscondita, & veluti tenebris circumfusa videantur, Deo tamen adeò sunt perspicua, ac si meridiana luce collustrentur.

XXXIII. Concinit illud ex Ps. 138. n. 12. *Tenebræ nõ obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur; sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Hoc est, peccata secreta, & in tenebris commissa, non abscondentur à te, quia nõ minus tibi innotescent, quæ nocturno tempore, quã quæ meridiano lumine peccata committuntur, si ad tuam notitiam referantur, nihilo tenebræ à luce distinguuntur. Vnde sa- *Diuini oculi humani cordis perscrutatores.* piens, *non dicas*, inquit, *à Deo abscondar; & ex summo quis mei memorabitur?* Ecclesi. 16. n. 16. Et statim rationem reddens, post alia, quibus diuinam de rebus omnibus notitiam declarat, *Omne cor*, inquit, *intelligitur ab eo.* Ibid. n. 20. Quasi dicat, cum nihil sit humanis oculis magis inuium, quàm cor, diuinis tamen, nihil est magis peruium: qui etiam inscrutabile cor hominum clarissimè perscrutantur. Quod deinceps latiùs prosequutus, *via*, inquit, *illorum corã illo sunt semper: non sunt absconditæ ab oculis ipsius. Et omnia opera illorum velut sol in conspectu Dei, & oculi eius sine intermissione inspicientes in viis eorum.* Ecclesi. 17. n. 13. & 16. Vbi te-

A ctè appellat solem, quidquid ab hominibus etiam impiis geritur, & cogitatur: non quod impiorum peccata instar solis splendescant: obscura enim sunt, & tenebricosa, sed quod instar solis Deo patescant, omnia enim nuda sunt, & aperta oculis illius.

Neque solùm omnis creatura tanquam sol Deo clarescit, & patescit: sed etiam Deus tanquam sol omnem creaturam sic illuminat, & illustrat, vt nihil in ea obscurum, nihil absconditum relinquatur. Vnde Salomon aeriter expostulans cum peccatore dicente, *Quis me videt? Tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me: & nemo circumspicit me. Quem vereor? Delictorum meorum non memorabitur altissimus.* Ecclesi. 23. num. 26. cum hoc, in- XXXIV. *Intima cordis cogitationes Deo patescũt.*

B quam, acriter expostulans, *Et non cognouit*, inquit, *quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem: circumspicientes omnes vias hominum, &c.* Ibid. n. 28. nam sol, qui mundi oculus est, vt à D. Amb. lib. 4. Examer. c. 1. appellatur; neque vtrunque simul hemisphærium, neque intima terræ viscera, neque secreta cordium consilia intuetur: quæ tamen omnia diuinus intuitus clarissimè contemplatur. Vnde eleganter Phil. Hebr. *Deus*, inquit, *est ipsius solis sol, illustrans sensibilem intelligibilis.* Sicut enim sol res sublunares conspicit, & conspicuas facit; ita Deus res omnes creatas, & inter ipsas, ipsum solem, clarissimè videt, & visibiles reddit. Neque solum Deus grauiora hominum peccata, sed etiam minimas eorum circumstantias D. Amb. Phil. Heb: lib. de victimas offerentibus.

C obseruat; iuxta illud Ieremiæ, *Vigilauit iugum iniquitatum mearũ in manu eius.* Thren. 1. n. 14. Ex hebræo legi potest, *Punctis notatum est*, Quasi peccata nostra vsque ad minimos apices, & puncta indiuisibilia à Deo prænotentur, & in album referantur. Quò pertinet illud sapientis, *Cognouit Deus omnem scientiam, reuelans vestigia occultorum: non præterit illum omnis cogitatus, & non abscondit se ab eo vllus sermo.* Ecclesi. 24. n. 19. & 20. Vides, non solum expressas rerum formas, sed etiam subobscura earum vestigia; neque solùm loquutiones oris, sed etiam cogitationes cordis Deo manifestari?

XXXV. Vnde execranda est illorum impietas, qui vt licentiùs, & effrænatiùs peccarent, *Dixerunt, Quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso.* Psal. 72. n. D 11. Qui modus interrogandi in scriptura vim habet affirmandi: nisi fortè dicas, etiam improbos homines primùm non ausos esse, tam insignem blasphemiam affirmare, sed tantum interrogare: quamuis in deterius paulatim decedentes, ab interrogatione in affirmationem proruperunt, *Et dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* Psal. 93. n. 7. Quid stolidius, quàm *Deum Iacob*, cuius singularis erga illum patriarcham prouidentia, & sapientia in sacris literis celebratur, fingere improuidum, & ignorantem? Meritò hanc impiorum ignorantiam multis nominibus detestandam, Euangelicus vates lamentatur, *Va*, inquit, *qui profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium; quorum sunt in tenebris opera, & dicunt,* *Impiorum stoliditas qui peccata diuinos oculos putant latere.*

E *Quis videt nos? Et quis nouit nos? Peruersa est hæc vestra cogitatio.* Isai. 29. n. 15. & 16. Quid magis peruersum, ac proteruum fingi posset? Si enim planè demens, & insanus haberetur, qui vellet tenebras solaribus radiis offundere: & clarissimum astrum tenebrarum inimicum obtenebrare; quæ obsecro esset dementia, & insania illorum, qui vellent diuinos oculos latere; & diuinæ sapientiæ ignorantiam obtendere? Cæci sunt, qui Deum videre omnia, non vident: insani, qui diuinam sapientiam ludificari posse arbitrantur.

Agn

Argumentatio Annæ ex secundo sensu.

XXXVI. EX hac igitur scientia diuina suos aduersarios monet Anna, ne de suis bonis inaniter glorientur: & ne in alienos mores planè innoxios procaciter inuehantur. Quasi in hunc modum argumentetur. Deus cum scientiarum Dominus sit, id est, cum omnia videat, & intelligat; vestram quoqoe superbiam, & calumniandi audaciam intuetur: ergo ab vtraque abstinete. Rectè colligit; quia Dei oculus pudorem incutere debet, ac timorem. Vnde Iob. c. 7. n. 8. *Oculi tui in me, & non subsistam.* Ac si diuinus eum intuitus non solum exterreret, sed etiam exanimaret, quo minus ad peccandum, Deo intuente, prosiliret. Optima est illa D. Aug. admonitio, ser. 46. de verb. Dom. *Ipse,* inquit, *timendus est in publico, ipse in secreto. Procedis? Videris. Lucerna ardet? Videt te. Lucerna extincta est? Videt te. In cubile intras? Videt te. Ipsum time, cui cura est, vt videat te; & vel timendo castus esto: aut si peccaueris, quære vbi te non videat, & fac, quod vis.* Diuina planè fuit illa solertia, qua olim Diuus Ephrem Syrus meretricem sibi obuiam elusit: vt in eius vita ab auctoribus græcis, & anonymis scripta, eiusque operibus præfixa circumfertur. Nā cum illa virum Dei ad turpitudinem pelliceret; ille verò, nescio quem nutum, pia quadam fraude simularet: statim meretricem ad lupanar, seu prostibulum prouocantem, Ephrē potiùs ad communem circum, & publicum forū euocauit. Sed cum illa refugeret communem lucem, & publicū conspectū, & hominum oculos passim occursantium; opportunè monuit Ephrem, vt diuinos oculos potiùs refugeret, ac trepidaret, qui clam æquè, ac palam, perinde in tenebris, atque in luce, non minùs in secreto, quam in publico omnia intuerentur. Quo illa capta facto dolo, non solùm à flagitiorum cœno se eripuit, sed etiam rebus humanis valere iussis, in monasterium perpetuò victura se inclusit. Cui euentui alium similem inuenies in eodem loco, ab eisdem auctoribus memoriæ proditum, de alia meretrice à beato Ephrem similiter ludificata. Huic facto concinit doctrina D. Ambrosij serm. 1. in Psal. 118. *Putas,* inquit, *te solum esse, cum fornicaris; & non recordaris, quia oculi Domini vident orbem terrarum? Putas, quòd in lupanari Christus te non videat, quem videt lupanar ingredientem? Putas, quod in adulterio te non deprehendat, quem videt adulterium cogitantem?* Et statim optimè argumentatur. Nam si Deus præsens adest latibulo cordis, vbi adulteria cogitantur: quo pacto absens erit prostibulo meretricis, vbi adulteria committuntur? *Et si verum,* inquit, *audire vis; quomodo te in lupanari non vidit Christus, quando te vidit, qui adulterando in corde tuo, te ipsum lupanar esse fecisti?*

D. Aug. Dei oculus nos videntes à peccatis deterrere debet.

Meretrix à D. Ephr. ludificata, & in meliorem frugem restituta.

D. Amb.

XXXVII. Quare qois non videt, quanto risu excipienda sit, quanto sibilo explodenda, illa insania Ethnicorum, Dei oculos effugere molientium: de qua D. Cyril. Hierosf. catech. 4. *Cum,* inquit, *aberrauerint quidam ab vno Deo; alij quidem solem ponebant, vt occidente sole, noctis tempore sine Deo essent: alij verò lunam, vt in die Deum non haberent.* Adeò Dei oculos effugiebant, vt ne in illos inciderent, Deos, qui quandoque absentes essent, cooptarent. Dementiores mihi videntur illi senes Babylonici, qui cùm neminem suæ libidini adesse arbitrum putarent, Dei oculos præsentis, ac cernentis omnia, contemnebant. *Ecce,* inquiunt, *ostia pomarij clausa sunt, & nemo nos videt: assentire nobis.* Dan. 13. n. 20. Quid insanitis procaces senes, ipsa impudentiores impudentiâ? Abest humanus oculus: fateor. At diuinus quomodo eludetur, qui vestris inuigilat operibus insopitus? An hominem erubescitis coram Deo inuerecundi? Dementiores estis vel ipsis Ethnicis; illi enim Deo præsente peccare non audebant; idcirco Deum aliquando absentem sibi cooptabant: vos humanos tantum oculos cauetis; diuinos, qui vestris operibus præsentes, videntesque inuigilant, nō curatis.

D. Cyril. Ethnicorum superstitio solem, & lunam pro Diis colentium.

Babylonici senes libidine excæcati videntem Deum non vident.

XXXVIII. Horum impiorum hominum typum mihi videtur gessisse Moyses, Ægyptium occisurus: siue is in eo facto peccauerit: siue, quod est probabilius, ab omni culpa excusetur. Moyses igitur peccatoris personam gerens, seu potius peccator sub Moysis typo occultatus, cum facinus aggredi vellet, diuinos oculos nō timuit; humanos effugiendos curauit, nam *cum circumspexisset huc, atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Ægyptium abscondit sabulo.* Exod. 2. num. 12. Rem planè admiratur, tanquam maximè præposteram, & penitus execratur D. Amb. proximè citat. *Intemperantissimus,* inquit, (nempe peccator) *quamuis inueniat paratam occasionem* (scilicet peccandi, seu adulterandi) *explorat diligenter omnia, in diuersum oculos suos, incuriosus iustitiæ, solicitus famæ detorquet frequenter, erubescens testimonium erroris, qui non erubescit errorem. Ac si quem fortè spectatorem cognouerit facinoris sui, verecundia sequestrat intemperantiam. Quanto magis si quis attenet mentis oculos, & consideret plena esse Angelorum omnia, concepto potest renuntiare peccato?* Et paulò post, *Hominem vereris præsentem, Dei Patris, & Filij non vereris præsentiam? Sed non vis credere, ne possis cauere.* Ex quibus vltimis verbis peccatoris insaniam liceat admirari, qui vt totus in flagitia ruat, etiam fidei iugo se exoluit: diuinam præsentiam non credit, vt peccandi licentia potiatur. Quid insanius esse potest?

Moyses Ægyptium occisurus, humanos oculos fugere timet non diuinos.

D. Amb.

XXXIX. Non minor tenuit intemperantia seniores Israel; de quibus illa Dei ad prophetam querimonia. *Vides,* inquit, *fili hominis, quæ seniores Israël faciunt in tenebris, vnusquisque in abscondito cubilis sui; dicunt enim, non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.* Ezech. 8. n. 12. vt sibi peccandi libertatem assumerent, Deo viuendi potestatem auferebant. Quò ruitis seniores Israel? Quæ vos agit intemperies? In quod ignorantiæ barathrum præcipites abitis? Itanè senilis vestra maturitas, in iuuenilem temeritatem recrudescit? Deū excæcatis, ne vllo vestram cæcitatem collyrio repurgetis? Quid insanius? Hanc planè à primo parente Adamo insaniam hæreditarunt: qui, ne à Deo, post peccatum videretur, in paradiso se abscondit, Genes. 3. num. 8. Sed frustra: vt notat D. Greg. lib. 22. mor. c. 13. nam *in ea occultatione,* inquit, *non se Domino, sed Dominum abscondit sibi. Agit quippe, ne omnia videntem videat, non autem ne ipse videatur.* Quare qui Deum latere vult, similis est strutioni, qui vt refert Plin. lib. 10. nat. hist. c. 1. cullum sub frutice occultans, latere totum corpus putat, & quia neminem videt, credit à nemine videri. Vna tamen superest peccatoris via, Deo sua peccata occultandi, si nimirum ab illis per veram pœnitentiam resipiscat. Vnde D. Gregor. lib. 25. moral. c. 4. *Deus,* inquit, *mala hominum nec cogitata ignorat, nec perpetrata obliuiscitur, nisi ab eius oculis pœnitendo deleantur.*

Adamus se in paradiso abscondit ne à Deo videatur.

D. Greg.

Strutioni similis qui Deū vult latere.

III. SENSVS.

Deus æquissimus rerum omnium censor.

XL. TErtius sensus. *Quia Deus scientiarum Dominus est.* Hoc est, Quia Deus æquissimus est rerum

Tertius sensus.

Deus æquissimus rerum æstimator, censor, ac index.

rerum omnium æstimator, & censor, & iudex. Neque enim illa diuina scientia fertur solum ad contemplandum, sed etiam ad iudicandum. Vnde Chaldæus Paraphrastes ita vertit, *Deus omnia nouit, Dominus super omne factum suum extendens iudicium, etiam vobis futurus ad retribuēdum vltionem culparum vestrarum.* Quibus verbis describitur Deus non solum rerum omnium perfectissimus speculator: sed etiam omnium factorum censor, & iudex: malorumque omnium vltor, & vindex.

Origen. Quò fortasse spectauit Origen. homil. de Helcana, seu eius interpres, transferens *fortis in scientia Dominus, & fortis scientiarum Dominus*: nam in Hebræo est nomen אל, *El*, pro quo Aquila vertit ἰσχυρὸς, hoc est, vt Diuus Hieronymus, epist. 136. ad Marcel. interpretatur, *fortis.* Vt planè significaret, hāc diuinam scientiam non esse contemplatricem tantum, & quodammodo ignauam; sed vltricem, & strenuam; qualis supremū omniū iudicē decebat. Nō obscurè innuit hūc sensum D. Aug. lib. 17. de ciu. c. 4. *Deus*, inquit, *scientiarum; atque ideo & arbiter conscientiarum.* Ac si ex eo, quod scientias omnes habeat; ad conscientias omnes examinandas, iudicandasque procedat. Clariùs elicitur hic sensus ex verbis sequentibus, *& ipsi preparantur cogitationes.* Vt statim dicam.

Aquila. D. Hier. D. Aug.

Ex tertio sensu argumentatur Anna.

XLI. *Deus omnium iudex futurus, à peccatis deterret cohibere.* EX hoc sensu rectè argumentatur Anna contra aduersarios suos. Deus omnia nouit, tanquam Iudex: ergo nolite multiplicare loqui sublimia, &c. Sed vestra à vobis scelera omnia remouete. Probè concludit. Quis enim coram Iudice delinquat? Vnde D. Aug. lib. de decem chordis, c. 2. peccatorem à suis peccatis sic exterret, *Tunc*, inquit, *ipse erit iudex causæ tuæ, qui modo est testis vitæ tuæ.* Eodem argumento vtitur D. Paulus, vt Hebræos ab incredulitate auertat. *Non est*, inquit, *vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo.* Hebr. 4. num. 13. seu vt ex græco elicitur, *ad quem nobis ratio*: id est, cui reddituri sumus vitæ nostræ rationem. Quasi diceret. Desinite esse increduli, quia habetis iudicem, cui omnia aperta sunt. Theod. ex græco legit, *resupinata sunt*: & addit esse metaphoram ab animalibus, quæ cum sacrificantur, resupina, & muta iacent. *Ita nos*, inquit, *etiam dum iudicamur, videmus quidem omnia, quæ à nobis impiè, vel iniquè facta sunt: sed supplicij sententiam silentio accipimus, vt qui eam iustam sciamus.*

D. Aug. Theod.

XLII. Non aliter, & sapiens ex consideratione diuinæ præscientiæ omnia non solum explorantis, sed etiam iudicantis, docet humanos sensus à peccatis frænari, & cohiberi. *Cogitatus*, inquit, *præscientiæ auertit sensum.* Eccles. 31. n. 2. Quis enim sciens sua omnia peccata à Deo iudice diligenter examināda, & punienda; non perhorrescat, & à peccandi licentia coërceatur. Vnde Boetius Seuer. lib. 5. de consolatu philosophico prosa 6. ad finem, egregiè philosophatur, & ex præscientia supremi Iudicis rectè monet, vt omnia à nobis flagitia exterminentur. Nam post multa de hac re tandem concludit, *Auersamini igitur vitia, colite virtutes: magna vobis indicta est necessitas probitatis; cum ante oculos agitis iudicis, cuncta cernentis.*

Boët. Seu.

XLIII. *Deus humanarum intentionum egregius trutinator.* Est autem hic iudex adeò perspicax, & acutus, vt vbi homines de iustitia præsumunt, ibi malitiam deprehendat: iuxta illud Parœmiastæ, *Omnes viæ hominum patent oculis eius.* Prouerb. 16. num. 2. seu vt est in hebræo, *mundæ sunt in oculis eius*: nempe ipsius hominis: seu, *in oculis suis* Hoc est, plerique hominum ita sunt erga se ipsos affecti, vt omnes eorum actiones illis mundæ videantur. Et statim subditur, *spirituum ponderator est Dominus.* Quasi diceret. Viderē quid de vobis sentiatis: non enim vos vestrarum actionum censores, & æstimatores esse debetis; sed ipse Dominus. Quare licet vos vestra opera, bona esse credatis: tamen cum ad diuini iudicij trutinam vocabuntur, in qua subtilissimi spiritus, & abditissimæ intentiones expenduntur, mala fuisse cognoscentur. Qui sensus clarior exprimitur, Prou. 21. n. 2. *Omnis via viri recta sibi videtur: appendit autem corda Dominus.* Hoc est, homo bene de se sentit; Deus de quolibet rectè iudicat: nemo igitur de suo iudicio superbiat; sed de diuino contremiscat.

XLIV. *Iustitiæ diligentius à Deo examinanda.* Vnde in opera, quæ videntur bona, lentiùs, ac diligentiùs inquirit Deus. Lentius quidem, iuxta illud, *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Ps. 74. n. 3. quasi mala opera obiter tantum, & horis quodammodo successiuis expēdat; ad iustitias autem iudicādas, liberius tempus, ac diuturnius assumat. Quāuis dubitādum nō sit, durius, & acerbius in malos, quam in bonos iudicium exercendum. Vnde D. Bern. epist. 1. ex hoc Dauidis versiculo rectè argumētatur, *Quid faciet*, inquit, *de iniustis iudiciis, qui ipsas quoque iustitias iudicabit?* Et epist. 37. eādem argumētandi vim vsurpat, dicēs, *Quod si iustitias, quanto magis iniurias?* Diligētius verò iuxta illud, *Scrutabor Hierusalē in lucernis.* Soph. 1. n. 12. vbi Hierusalē sumitur pro iustis; sicut & Babylō pro impijs sumi solet. Vnde D. Bern. ser. 55. in Cant. *Quid*, inquit, *tutum in Babylone; si Hierusalem manet scrutinium?* Et paulò pòst discrimen constituēs inter mundanorum, & religiosorū hominum opera, subdit, *illa*, inquit, *nō egent scrutinio, sed supplicio: mea autē, qui videor esse monachus, & Hierosolymita, occulta sunt; nomine, & habitu monachi adumbrata. Idcirco necesse erit, subtili ea inuestigari discussione: & quasi à motis lucernis de tenebris in lucem prodi. Verendum valde, ne sub tam subtili examine, multa nostræ iustitiæ, vt putantur, peccata appareant.* Sed cur dicūtur iustorum facta ad lucernas potius, quam ad solares radios, qui lucidiores sūt, examinādæ? Credo, quia solares radij multis sæpe locis excludūtur: nam domorū fenestræ, quæ extra Zonā torridam ad polum sibi proximum siue australem, siue aquilonarem spectāt, solem nō admittunt: interiores, ac profundiores ædium anguli, & anfractus, tectis vndique & parietibus inclusi, nullo radio solari perfunduntur: subterranei cuniculi, perplexæque viatum ambages, per operta telluris viscera tendētes, nunquā solarem pulchritudinem intuentur: nunquam solari lumine collustrantur. At verò lucerna manibus ducta, ac reducta, omnes fenestras suo fulgore pulsat, omnes angulos permeat, omnes anfractus subit, omnes latebras pererrat, denique per omnia loca quātūuis abdita, atque inuia circūfertur. Ad lucernam igitur, potius quàm ad solem, iustorum mentes examinantur, quia omnia eorum facta tam externa, quam interna, quantumuis secreta, & arcana, ad diuini iudicij lucem extrahuntur. Cauete igitur, inquit Anna iuxta hūc tertium sensum, cauete, ô superbi, & arrogātes, ne vestra opera, quæ tanquam optima iactatis, à Deo iudice tanquam pessima condemnētur. Deus enim *scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Psal. 93. num. 11.

D. Bernard.

Cur iustorum opera in lucernis, non in radiis solaribus scrutanda.

XLV. *Et ipsi preparantur cogitationes, &c.* Exponi potest vel de cogitationib. humanis, vel de diuinis, vt Vatab. Caiet. Iansen. Titelm. aliique obseruāt. De humanis quidē, adhuc dupliciter, primò sic, *ipsi preparantur*, Id est, ipsi Deo ponderantur, seu manifestantur:

Vatab. Caiet. Iansen. Titelm.

Prima expositio de humanis cogitationibus Deo manifestādis.

festantur: nam verbum תִּכֵּן, *Thachan*, quod hîc ponitur in *Niphal*, significat ponderare, seu manifestare, quia res dum pōderantur, cuius valoris sint, manifestantor. Iuxta illud, *Appendit autem corda Dominus*. Prou 21. n. 2. hoc est, ponderando, seu librando manifestat. Vbi ponitur idē verbum, quod hoc loco. Et tūc est repetitio prioris rationis; quāuis cum emphasi dicantur *cogitationes*, & non loquutiones; nam Deum, vt bene D. Greg. ad hunc locum, *non solum linguæ habebis iudicem, sed etiam cordis*. Quod statim probat ex illo oraculo diuino, *Ego opera eorum, & cogitationes eorum venio vt congregem*. Isai. 66. n. 18. Vbi non solum externæ, sed etiam internæ actiones dicuntur à Deo repetendæ, & ad iudicium euocandæ. Vnde paulò post à minori ad maius argumentatur, dicens, *Hinc otiosa loquentes cogitent, quàm metuere culpam loquutionis debeant; si is, cui loquendo delinquitur, etiam cogitationum excessus, ad iudicij sui examen seruat*. Nec minorē emphasim expressit latinus in verbo, *Præparantur*. Quasi non solum completæ, sed etiā vix natæ, & inchoatæ cogitationes Deo innotescant.

D. Greg.

Deus, & linguæ, & cordis iudex.

XLVI. *Secunda expositio. Hominum cogitationes in Dei laudem dirigendas.*

Secundo sic, *ipsi præparantur*. Hoc est, in eius laudem diriguntur. Hunc enim significatum habet etiam verbum hebraicum, תִּכֵּן, *Thachan*, vt patet Isai. 40. n. 13. *Quis adiuuit spiritum Domini?* seu, vt alij vertunt cum Rabbi Dauid. *Quis direxit?* Et tūc redditur noua ratio cur nemo debeat gloriari de bonis proprijs: quòd scilicet omnes cogitationes nostræ in diuinam, non in propriam laudem impendi debeant? iuxta illud, *Cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi*. Ps. 75. n. 11. Quibus verbis docet propheta, vt notat Rupet. nō solum primitias, sed etiam reliquias cogitationum nostrarum, id est, totas nostras cogitationes in Dei laudibus collocandas. Vnde Theod. ibi, *In hymnorum*, inquit, *cantilenas, cogitationes cōsecramus, ne minimam quidem earum partem in aliam curam occupantes*. Quare Rupert. ad hunc locum ostendens, quanti æstimentur à Deo cogitationes nostræ, quæ in eius gloriam referuntur, *Scientiarum*, inquit, *Domino cogitationes præparantur pro munere. Si vis ab illo promereri, vel impetrare scientiæ donum, non multa oblationes arietū, & taurorum, sed sancta cogitationes eius rei præparatoria sunt*: iuxta illud Psal. 9. & secundū Hebr. 10. n. 17. *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua*. Huiusmodi tamen cogitationes sensatas esse oportet, vt notat idē Rupertus; alioqui Deus *aufert se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu*. Sap. 1. n. 5.

Rupert.

Theod.

XLVII. *Aliorum expositio de diuinis cogitationibus à proposito nūquam deficientibus.*

De cogitationibus autem diuinis intelligere vidētur 70. transferētes, Θεὸς ἑτοιμάζων ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ hoc est, *Deus præparans adinuentiones suas*. Nec multò aliter Theod. *Deus præparans exercitationes suas*. Hoc est, cōplens & exequēs sua consilia. Symm. *non sunt apud Deū prætextus, & excusationes*. Nā illi tantum, quibus aliquid accidit præter intentionem excusationibus vtuntur; quod in Deo locum non habet, qui omnia operatur secundū propositū voluntatis suæ. Vnde Vatabl. trāsfert, *Conatus eius perficiuntur*. Et Paguin. *ipsi directa sunt opera*: id est, finem, ad quem diriguntur, pertingunt. Nam verbum originale, תִּכֵּן, *thachan*, etiam significat dirigere, vt proxime diximus. Ex quibus omnibus optima ratio cōcluditur, cur nemo de suis bonis debeat gloriari: quia nimirum solæ diuinæ cogitationes nunquam frustrantur: humanæ autem sæpe franguntur, & corruunt. Vnde Isidor. Clar. *Ipsi*, inquit, *cedunt cogitationes humanæ; nec sine eo perficiuntur conatus filiorum hominum*.

Theod. Symm.

Vatab. Pagn.

Isidor.

XLVIII. Superest difficultas. Nam Caiet. Vatab. Iansen. & alij, dupliciter legunt, & apponendo, & auferendo negationem. Caiet. quidem, *& ipsi directa sunt opera*, vel, *Et non fuerunt directa opera*. Vatab. *Et ipsi numerantur opera eius*, vel, *Et non numerantur opera eius*. Et sic de aliis. Ratio diuersæ lectionis est, quia in Hebræo est, ולא, *velo*, quæ dictio significat, *& non*, vel, *& ipsi*: quamuis enim לא, *lo* per, א, significet *non*: & לו, *lo* per ו significet, *illi*: tamen & vice versa aliquando significat: vt facilè patebit lexicon hebraicum consulenti. Hinc factum est, vt aliter alij vertant: vel affirmando, vel negando Et quidem Caietan. priorem versionem affirmatiuam, quam dicit non esse alienam à proposito, explicat de cogitationibus diuinis, quæ Deo semper diriguntur, seu nunquam à suo proposito deficiunt: posteriorem, quam magis probat ex hebræo, explicat de humanis, quæ frequēter excidunt à fine, ad quem destinantur. Et vtraque expositio in vnam optimè coalescit. Nam & diuinæ cogitationes nunquam, humanæ verò frequentissimè frustrantur. Nec multò aliter conciliari possunt illæ aliorum versiones. Ipsi numerantur, vel non numerantur cogitationes. Numerantur quidem humanæ; hoc est, manifestantur, & ponderantur, seu, quid valeant, indicantur. Non numerantur verò, scilicet diuinæ, quia nullo certo numero finiuntur. Et nulla creata intelligentia comprehenduntur.

Caiet.

Vatabl. Iansen.

Num. IV. *Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Huius loci sententia, Deū fortes eneruare, infirmos roborare.*

ARcus fortium, &c. Tria breuiter expedio. Quæ sit sententia huius loci. Ad quas personas referatur. Quibus metaphoris explicetur. Sententia hæc est. Deus fortes eneruat, infirmos corroborat. Quibus verbis ostendit, nemini esse de suis viribus gloriandum; cum non pro nostro, sed pro diuino arbitrio, vel augeantur, vel debilitentur. Ita ferè interpretes ad hunc locum.

Ad quas personas sententia referatur.

II. D. Hier. Hug Card. Lyra. Abul. Glos. ord. *Quidā referunt sententiam ad Phenennam, & Annam.*

SEntentiam alij ad alios referunt. Primò, D. Hieron. in quæst. hebr. & ille est earum auctor, Hugo Card. Lyr. Abul. & Glos. ordin. referunt ad Phenennam, & Annam: quarum illa tanquam potens, lingua pro arcu, verbis pro sagittis vtebatur: hæc tanquam infirma, illius contumelias tacita audiebat. Sed paulò post mutata vice corruit illius potentia, roborata est huius infirmitas.

III. D. Greg. D. Aug. Orig. Theod. Beda. Angelo. Ianson. D. Cyril. *Alij ad Iudæos, & Gentiles.*

Secundò. D. Gregor. D. Aug. Orig. Theod. Bed. Angelom. Ianson. quibus adde D. Cyril. Alex. in c. 1. Oseæ, referunt ad Iudæos, & Gentiles: quorū illi, ante aduentum Christi Domini, multis oraculis, & miraculis, tanquam diuinis præsidiis muniti, fortes erant: hi verò, omnibus illis munimentis destituti, & exarmati, plane erant imbecilli. Sed moriente, ac resurgente Domino, Iudæi suam fortitudinem perdiderunt, Gentiles receperunt.

IV. D. Hier. Rupert. *Refertur etiā ad Ægyptios, & Hebræos, vel ad Chananæos.*

Tertiò. D. Hier. rursum in quæst. hebr. & Rupert. referunt ad Ægyptios, & Hebræos in egressu ex Ægypto: quoniam illi, cum fortiores essent, in mari rubro submersi sunt; hi, qui infirmiores erant, liberi euaserunt. Exod. 14. à n. 28. Deut. 7. à n. 1. Psal. 77. à n. 52. vel etiam referri potest ad Chananæos, & Hebræos in ingressu terræ promissæ; è quibus, illi amiserunt vires, quas habebant; hi quas non habebant, adepti sunt; vt patet ex Deut. cit. & ex toto libro Iosue, & ex Psalm. 134. & aliis passim locis.

V. Lyran.

Quartò. Lyr. in mor. ad Pharisæos, & Aposto-

los. Nam illis de sua potentia corruentibus, horũ principatus nimis confortatus est. Ps. 138. n. 17. Vnde illud vsurpare potuerunt Apostoli in Pharisæns. *Ipsi obligati sunt, & ceciderunt; nos autem surreximus, & erecti sumus.* Ps. 19.n.9. Et illud, *Brachia peccatorum conterentur, confirmat antẽ iustos Dominus.* Ps. 36.n.17. Illi enim exuerunt virtutem, quã Apostoli in die Pentecostes ex alto induerunt. Luc vlt. n.49. Quare Pharisæi, qui quondã intendentes, & mitrentes arcũ, strenui videbantur; conuersi sunt in die belli. Ps.77.n.9. At verò Apostoli, inquit D. Greg. *qui olim mulierum verba timuerunt, postea auctoritatem principum libertate frangebant.*

D.Greg. Ad Pharisæos, & Apostolos.

VI. *Ad malos, & bonos Angelos.* Quintò. D.Greg. in posteriori commentario, refert ad malos, & bonos Angelos. Quorum illi dicuntur fortes, vel quia de suis viribus multũ præsumunt; vel quia magnis tentationibus homines inuadunt: hi autem dicuntur infirmi, vel quia suis viribus non innituntur; vel quia licet magnis præsidiis homines tueantur: tamen hominibus eorum tutelam respuentibus, infirmi quodammodo, & imbecilles efficiuntur. Sed tandem boni roborati sunt, mali superati. *Quos Deus*, inquit D. Greg. *de cœlo præcipitauit, vt in lapsis Angelis disceret homo, quid timeret. Nam quid de aereo vase fiet: si Deus nec aureis superbia fœtore plenis ignoscit?*

D.Greg.

VII. *Orig. D. Bonau. Ad dæmones, & homines.* Sextò. Orig. hom. de Eleana, & D. Bonau. domin. 4. in quadrages. fer. 1. referunt ad dæmones, & homines. *Quorum illi intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.* Ps. 10.n.3. nihilominùs *tu*, inquit Orig. *si indutus sis armis Dei, si scuto fidei munitus, & galea salutis obtectus, & lorica charitatis, & gladio spiritus accinctus; arcus contra te potentium pro munimentis talibus infirmabitur.* Alludens ad Apostolum, Ephesios hortantem, vt supernaturalium virtutum armis induantur, *Vt possitis*, inquit, *omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Ephes. 6.n.16. Diuina igitur operante virtute, dæmonis robur frangitur, hominis infirmitas roboratur.

VIII. *Beda. Orig. Ad sapientes Philosophos, & simplices Christianos.* Septimò. Bed. & Orig. cit. referunt ad sapientes Philosophos, & simplices Christianos. Nam illorum profana loquacitas obmutuit: sana Christianorum simplicitas personuit, & inualuit. Scilicet *stulta mundi elegit Deus, vt confundat sapientes.* 1. Cor. 1.n.27. Veteres philosophi inani loquacitate mundũ excantabant: sed postquam simplicitas Christiana audiri cœpit, & linguas infantiũ fecit disertas, resipuit mundus, & ab illis excantationibus, quibus constrictus tenebatur, se exuluit, nugatricem illam eloquentiam, tanquam futilem, & inualidam omnes repudiarunt: & linguam sanctam Chanaam diuinarum laudum vulgatricem, tanquam strenuam, ac validam didicerunt: iuxta illud, *In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaam, & iurantes per Dominum exercituum* Isai. 14.n.18.

IX. *Dion. Caiet. Euthym. Vltimò refertur ad superbos, & humiles.* Vltimò. Dionys. Caietan. Euthym. & alij, ad quoscunque superbos, & humiles probabilius retulerunt. De quibus Beata virgo in suo cantico, *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* Luc. 1. n. 51. Sic enim explicata hac sententia vniuersalior cernitur antithesis; neminemque excludit eorum, in quibus deprimendis vel attollendis diuinæ cogitationes præparantur: seu, vt superiori num. explicauimus, perficiuntur, & complentur. Quamuis enim huius inuectiuæ occasio à sola Phenenna processerit; tamen æquum fuit, vt vberioris doctrinæ causa, ad quoscunque superbos, & arrogantes extenderetur.

Quibus metaphoris sententia explicetur.

X. *Arcus metaphoricè pro potentia.* Metaphora duplex est. Vna, qua arcus ponitur pro potentia præsertim militari. Frequẽs est in sacris literis. *Arcus eorum confringatur.* Ps. 36. n.15. *Non enim in arcu meo sperabo.* Ps. 43. n.7. *Arcum conteret & confringet arma.* Ps. 45.n.10. *Cõteram arcum Israel.* Ose. 1.n.5. *Dissipabitur arcus belli.* Zachar. 9.n.10. *Emarcuit arcus eorum.* Ierem. 51.n.56. *Percutiam arcum tuum in manu sinistra tua; & sagittas tuas de manu dextera tua deiiciam.* Ezech. 39. n. 3. & passim alibi. Ducta est metaphora ex eo, quod olim in sagittariis posita erat maxima vis belli; præsertim apud orientales; imò & apud Israelitas: vt patet ex 1. Par. 12.n. 1. Vbi qui tendebant arcum, *dicuntur fortissimi, & egregij pugnatores.* Vnde Dauid post mortem Saulis, antequam illi parentaret, *Præcepit, vt docerent filios Iuda arcũ.* 2. Reg. 1.n.18. Significans defectu eorum, qui arcu præliarentur, Saulem à Philistinis interfectum, & diligenter consulens, nequid detrimenti ex simili defectu resp. in posterum pateretur. Igitur arcus fortium superatus est, perinde valet, atque superata est humana potentia, quæ facile ruit, nisi diuino præsidio innitatur.

Apud Israelitas præcipuũ belli robur in sagittariis.

XI. Ideò Ioseph suum arcum, hoc est, suam potentiam, ac virtutem in Deo collocauit; iuxta illud, *Sedit in forti arcus eius.* Gen. 49.n. 24. Et propterea labefactatus non est, imo potius locupletatus est. Sequitur enim, *Et dissoluta sunt vincula brachiorũ, & manuum illius*, id est, vincula, quibus in carcere constrictus tenebatur, omnia corruerunt. Ex hebræo legi potest, *Et deaurata sunt brachia illius.* Vt transferunt Rabbi Salomon, & Rabbi Dauid. Nam verbum פזז *Pazaz*, quod eo loco ponitur, præter alia significat, *deaurare*, seu *auro ornare*. Illa igitur brachia Ioseph, quæ paulò antea fuerant grauata ferro, paulò post fuerunt auro decorata; nimirum propter aureas armillas, cum quibus ferreas manicas Pharaonis iussu commutauit. Quod Paraphrastes chaldæus apertiùs interpretatur. *Eo quod*, inquit, *obseruauit legem in occulto; proposuitque constantem spem suam, positum est aurum optimum super brachia eius; possedítque regnum, & confirmauit, &c.* Vbi obiter nota, auro, & imperio dignum esse, non solum, qui in forti, hoc est, in Deo spem suam reponit; & diuinam legem firmiter obseruat, sed etiam, qui vt alter Iosephus pro castitate tuenda fortiter præliatur.

Ferrea Ioseph manica mutantur armillis conuersa.

Auro & imperio dignus, qui pro castitate fortiter præliatur.

XII. Igitur, qui Deo non adhæret, quantumuis sibi firmus, ac munitus videatur; facile vincitur, frangitur, & elanguescit. Nam sine Deo adiutore, *Arcus fortium superatus est.* Septuaginta habent, *arcus potentium.* Quos Origen. D. Aug. & D. Cyprian. sequuntur. Chaldæus, *Arcus virorum.* Latinus cum cæteris, *Arcus fortium.* Coincidunt omnes; nã potens, & fortis, & vir, tam significatione, quam re ipsa optimè coniunguntur.

Orig. D. Aug. D. Cypr.

XIII. Duplex superest difficultas. Vna, quia quidam non legunt *Arcus fortium*: cum nomen קשת *Chesceth*, id est, arcus, non sit necessariò in regimine, quod semper genitiuum antecedit. Sed, *Arcus fortes*: non quidem substantiuo cum adiectiuo cohærente: cum vtrumque nomen, & קשת *Chesceth*, id est, arcus, & גבורים *Gnborim*, id est, fortes, sit substantiuum, & præterea hoc sit plurale, illud singulare, quæ non cohærent. Legunt igitur, *Arcus fortes*, deficiente coniunctione, pro, *Arcus, & fortes*, seu, *Arcus cum fortibus.* Vt Vatabl. Clar. & Mariana interpretantur. Quasi non solum arma ipsa cõfracta dicantur, sed multo magis armatorum corpora lacerata, & animi attriti.

Vatab. Clar. Marian.

Altera,

XIV. Altera, cur potius hoc loco arcus, quàm gladius, aut quoduis aliud militare instrumentũ nominetur. Respondet D.Greg. quia arcus significat fraudulentam sæuitiam Iudæorũ, de quibus locũ interpretatur; nã sicut arcus non immediatè vulnerat, sed in vulnus dirigit sagittam: ita *Iudæi*, inquit, *non palàm, per se ipsos, sed ex occulto, quasi ex arcu redemptorẽ vulnerabant, quem gentium manibus occidebant.* Aliter respondet Angelom. quia arcus non solum ferit eum, in quem intenditur, sed etiã à quo intenditur: dum in illum torquet sagittam, in hunc ipse per se retrorsum agitur. *Ita planè Iudæi*, inquit, *etiam Christo, & sibi interitum machinabantur: dum illum in crucem agebant: se ipsos in infidelitatem præcipitabant.* Vnde dicuntur *conuersi in arcum prauum.* Psal. 77.n.57. quia in malum, quod B Christo Domino parabant, & multo etiam grauius recidebant.

Cur arcus, & non aliud militare instrumentum.
D.Greg.
Angel.

XV. Altera metaphora est, qua accincti robore dicuntur pro robustis, & ad bellũ expeditis, quæ est in sacris literis nõ infrequens. *Gad accinctus præliabatur.* Gen.49. n. 19. Hoc est, armatus, & expeditus. Vnde Chaldæus vertit, *Castra armatorũ de domo Gad transibunt.* Et quem hoc loco Iacob dicit *accinctũ*: Moyses *leonẽ* appellauit. *Gad*, inquit, *quasi leo requieuit.* Deut. 33. n.20. Rursus, *ne glorietur accinctus æquè, vt discinctus.* 3.Reg. 20.n.11. Hoc est, nõ glorietur armatus ad pugnam, æque, ac exarmatus post victoriam. Ita Rex Israel admonuit, per nuntios Regẽ Syriæ vana spe victoriæ tumescentem. C Quasi diceret, si post victoriam superbires; minus id mirandum esset; cum autẽ ante victoriã superbias, insanis. Item, *Ascendam ad populum accinctum nostrum.* Abacuc. 3.n.16. D. Hier. exponit ad populum fortem bellatorem, atque pugnacẽ. Hoc est, in eorum societatem me ingeram, qui aduersus Antichristum fortiter depugnabunt. Illa quoque mulier fortis, de qua Salomon, *Accinxit fortitudine lumbos suos*, Prou. 31.n. 17. Deus autem ad Iobum, *Accinge*, inquit, *sicut vir lumbos tuos.* Iob. 38.n.3. Sed & Dauid de se ipso, *Deus*, inquit, *qui præcinxit me virtute.* Ps.17.n.33. imo & Angelus, qui apparuit Danieli, non in Angeli, sed in viri speciem, vt nominis etymo suam virtutem indicaret, erat *vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo.* Dan. 10. n. 5. Eodem habitu vidit Ioannes alium Ange- D lum *præcinctum ad mamillas zona aurea.* Apocal. 1. n.13. Quin etiam & Deus ipse, *indutus est fortitudinem, & præcinxit se.* Psalm.92. num.1.

Accinctus in sacra pagina pro armato, & ad bellum expedito.
D.Hier.

XVI. Tandem etiam in profanis literis, benè cinctus apud Latinos, & εὔζωνος apud Græcos, hoc est, zona circundatus, pro strenuo ponebatur. Vnde cingulum, tanquã symbolum fortitudinis Marti sacrari consueuit; teste Homero, Iliad. 13. & apud Macedones lege statutum erat, vt qui miles in bello ignauus esset, non cingulo in posterum, sed capistro cingeretur. Certè Romanorum lex erat, vt milites semper cincti, caligatique essent, teste Alex. ab Alex. lib. 1.gen. dier.c. 20. vt habitu corporis suam semper fortitudinem testarentur. Contra verò *discincti* malè audiebant, tanquam imbelles & ignaui. Vnde ignominiæ causa de Afris cecinit Mantuanus 8.Æneid.

Accincti milites apud Romanos bellicosi, discincti verò ignaui, & imbelles.
Homer.
Alex. ab Alex.
Virg.

——Discinctos Mulciber Afros
Pinxerat.——

Et propterea Octauius Augustus, auctore Tranquillo in eius vita c.24. cũ militẽ ignauũ acerrimè punire vellet, discinctum per medias acies incedere iubebat: quæ non erat minor ignominia, quàm si muliebri veste indutus incedere iuberetur. De qua re plura Lipsius lib. 5. de militia dialog. 18.

Lipsius.

XVII. Igitur, *infirmi accincti sunt robore*, idem valet, at- A que infirmi, fortes effecti sunt. Et obserua extremã infirmitatem, in supremã fortitudinem diuinitus cõmutatam. Extremam quidẽ infirmitatem; quod adeo fuerint infirmi, vt ne pedibus quidem consistere valerent. Vnde Caiet. vertit, *Qui cespitabant*; Vatabl. *Qui impingebant*: in hebræo habetur, *Qui cadebant*, seu, *qui vacillabant*, seu, *qui pedibus debilitabantur*; hæc enim omnia significat verbũ originale כָּשַׁל *chasal*, quod hìc ponitur. Quis enim infirmior, quam qui ne pedibus quidem potest consistere, & cohærere? Supremam autem fortitudinẽ: quod tam fortes effecti fuerint, vt accincti robore dicantur: nam cingulum supremæ fortitudinis index est; vt mihi videtur D. Greg. hoc loco significare: nam quemadmodum cingulum totum cor- B pus vndique stringit, ac retinet; ita perfecta fortitudo totum hominem roborat, & confirmat: manus ad pugnandum: pedes ad consistendum: caput, cor, externas, internasque potentias ad suas actiones fortiter obeundas; ita vt nihil in homine debile, & infirmum relinquatur. Vnde Paraphrastes chaldæus vertit, *Et qui fuerunt debiles; facta sunt eis virilitates.* Ac si non vna tantum virilitas, seu fortitudo; sed plurimæ accedant iis, qui a Deo roborantur.

Caiet.
Vatabl.
D. Greg.

Itaque *infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, vt non glorietur omnis caro.* 1. Cor.1. n.27. & 19. Infirmis adhibet vires, fortibus eripit; vt hi per illos confundantur: neutri verò glorientur; non infirmi, quia fortitudinem acceperunt; non fortes, C quia amiserunt. Hac vicissitudine instruit Deus fortes, vt timeant: infirmos, vt sperent. Sic olim potentiam Ægyptiorum per sciniphes, ranas, locustas, aliaque insectilia, & vilissima animalia subegit: vt patet ex cap. 10. Exod. Vbi Rupert. lib. 1.c.38. *Ecce*, inquit, *quales instruxit acies. Ex huiusmodi cohortibus, totas contra fortes Ægyptios composuit legiones. Singuli milites secundum se breues quidem, & infirmi: verum pro exercitibus Pharaonis satis valentes fuere, duce imperio Dei. Nẽpe quod multus hominum exercitus facere non potuisset, istæ phalanges locustarum strenua peregère militia.* Vbi plura addit: de quibus nos suo loco latiùs dicemus. XVIII.

Deus fortia infirmis confundit.
Rupert.

Num. V. *Repleti priùs, pro panibus se locauerunt: & famelici saturati sunt; donec sterilis peperit plurimos; & quæ multos habebat filios, infirmata est.* D

EXPOSITIO LITERAE.

REpleti prius, &c. Eadem est sententia, quæ superior; sed in diuersa materia: quæ tripliciter exponi potest. Primò anagogicè, de pane temporalis, & æternæ vitæ. Nam qui in præsenti vita temporalibus deliciis saturantur: in futura à cœlestibus ieiunant. Hoc enim significat translatitiè, pro panibus se locare: vt statim dicam. Verissimus est hic sensus. Vnde ad eos, qui pauperũ immemores, E fortunæ ponebant mensam, & libabant super eã, loquitur Deus per Isaiam, *Ecce*, inquit, *serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini.* Isai.65.n. 13. Quibus verbis satis ostendit diuitum, & pauperum vices in hoc seculo, & in futuro alternandas, vt D. Cyril. Alex. D. Hieron. & Lyran. interpretantur. Quod Tertul. lib. de spectaculis c.28. eleganter expressit: nam expendens illud Christi Domini, *mundus gaudebit, vos autem contristabimini.* Ioan.16.n.20. subdit, *vicibus disposita res est: nunc illi lætantur, nos conflictamur.* Et paulò post,

I. *Triplex expositio.*
Prima de pane temporali, & æterna vita.
D. Cyril.
D. Hier.
Lyran.
Tert.
Qui in hoc seculo esuriũt, in futuro saturantur, & è contra.

los. Nam illis de sua potentia corruentibus, horũ principatus nimis confortatus est. Ps. 138. n. 17. Vnde illud vsurpare potuerunt Apostoli in Pharisæos. *Ipsi obligati sunt, & ceciderunt; nos autem surreximus, & erecti sumus.* Ps. 19. n. 9. Et illud, *Brachia peccatorum conterentur, confirmat autẽ iustos Dominus.* Ps. 36. n. 17. Illi enim exuerunt virtutem, quã Apostoli in die Pentecostes ex alto induerunt. Luc vlt. n. 49. Quare Pharisæi, qui quondã intendentes, & mittentes arcũ, strenui videbantur; conuersi sunt in die belli. Ps. 77. n. 9. At verò Apostoli, inquit D. Greg. *qui olim mulierum verba timuerunt; postea auctoritatem principum libertate frangebant.*

D. Greg. Ad Pharisæos, & Apostolos.

VI. *Ad malos, & bonos Angelos.*

Quintò. D. Greg. in posteriori commentario, refert ad malos, & bonos Angelos. Quorum illi dicuntur fortes, vel quia de suis viribus multũ præsumunt; vel quia magnis tentationibus homines inuadunt: hi autem dicuntur infirmi, vel quia suis viribus non innituntur; vel quia licet magnis præsidiis homines tueantur: tamen hominibus eorum tutelam respuentibus, infirmi quodammodo, & imbecilles efficiuntur. Sed tandem boni roborati sunt, mali superati. *Quos Deus*, inquit D. Greg. *de cœlo præcipitauit, vt in lapsis Angelis disceret homo, quid timeret. Nam quid de æreo vase fiet: si Deus nec aureis superbia fœtore plenis ignoscit?*

D. Greg.

VII. *Orig. D. Bonau. Ad dæmones, & homines.*

Sextò. Orig. hom. de Elcana, & D. Bonau. domin. 4. in quadrages. fer. 1. referunt ad dæmones, & homines. *Quorum illi intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.* Ps. 10. n. 3. nihilominùs *tu*, inquit Orig. *si indutus sis armis Dei, si scuto fidei munitus, & galea salutis obtectus, & lorica charitatis, & gladio spiritus accinctus; arcus contra te potentium pro munimentis talibus infirmabitur.* Alludens ad Apostolum, Ephesios hortantem, vt supernaturalium virtutum armis induantur, *Vt possitis*, inquit, *omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Ephes. 6. n. 16. Diuina igitur operante virtute, dæmonis robur frangitur; hominis infirmitas roboratur.

VIII. *Beda. Orig. Ad sapientes Philosophos, & simplices Christianos.*

Septimò. Bed. & Orig. cit. referunt ad sapientes Philosophos, & simplices Christianos. Nam illorum profana loquacitas obmutuit: sana Christianorum simplicitas personuit, & inualuit. Scilicet *stulta mundi elegit Deus, vt confundat sapientes.* 1. Cor. 1. n. 27. Veteres philosophi inani loquacitate mundũ excantabant: sed postquam simplicitas Christiana audiri cœpit, & linguas infantiũ fecit disertas, resipuit mundus, & ab illis excantationibus, quibus constrictus tenebatur, se exuluit, nugatricem illam eloquentiam, tanquam futilem, & inualidam omnes repudiarunt: & linguam sanctam Chanaam diuinarum laudum vulgatricem, tanquam strenuam, ac validam didicerunt: iuxta illud, *In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaam, & iurantes per Dominum exercituum* Isai. 14. n. 18.

IX. *Dion. Caiet. Euthym. Vltimò refertur ad superbos, & humiles.*

Vltimò. Dionys. Caietan. Euthym. & alij, ad quoscunque superbos, & humiles probabilius retulerunt. De quibus Beata virgo in suo cantico, *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* Luc. 1. n. 51. Sic enim explicata hac sententia vniuersalior cernitur antithesis; neminemque excludit eorum, in quibus deprimendis vel attollendis diuinæ cogitationes præparantur: seu, vt superiori num. explicauimus, perficiuntur, & complentur. Quamuis enim huius inuectiuæ occasio à sola Phenenna processerit; tamen æquum fuit, vt vberioris doctrinæ causa, ad quoscunque superbos, & arrogantes extenderetur.

A *Quibus metaphoris sententia explicetur.*

X. *Arcus metaphoricè pro potentia.*

Metaphora duplex est. Vna, qua arcus ponitur pro potentia præsertim militari. Frequẽs est in sacris literis. *Arcus eorum confringatur.* Ps. 36. n. 15. *Non enim in arcu meo sperabo.* Ps. 43. n. 7. *Arcum conteret & confringet arma.* Ps. 45. n. 10. *Cõteram arcum Israel.* Ose. 1. n. 5. *Dissipabitur arcus belli.* Zachar. 9. n. 10. *Emarcuit arcus eorum.* Ierem. 51. n. 56. *Percutiam arcum tuum in manu sinistra tua; & sagittas tuas de manu dextera tua deijciam.* Ezech. 39. n. 3. & passim alibi. Ducta est metaphora ex eo, quod olim in sagittariis posita erat maxima vis belli; præsertim apud orientales; imò & apud Israelitas: vt patet ex 1. Par. 12. n. 1. Vbi qui tendebant arcum, *dicuntur fortissimi, & egregij pugnatores.* Vnde Dauid post mortem Saulis, antequam illi parentaret, *Præcepit, vt docerent filios Iuda arcũ.* 2. Reg. 1. n. 18. Significans defectu eorum, qui arcu præliarentur, Saulem a Philistinis interfectum, & diligenter consulens, nequid detrimenti ex simili defectu resp. in posterum pateretur. Igitur arcus fortium superatus est, perinde valet, atque superata est humana potentia, quæ facile ruit, nisi diuino præsidio innitatur.

Apud Israelitas præcipuũ belli robur in sagittariis.

XI. *Ferrea Ioseph manica in aureas armillas conuersa.*

Ideò Ioseph suum arcum, hoc est, suam potentiam, ac virtutem in Deo collocauit; iuxta illud, *Sedit in forti arcus eius.* Gen. 49. n. 24. Et propterea labefactatus non est, imo potius locupletatus est. Sequitur enim, *Et dissoluta sunt vincula brachiorũ, & manuum illius*, id est, vincula, quibus in carcere constrictus tenebatur, omnia corruerunt. Ex hebræo legi potest, *Et deaurata sunt brachia illius.* Vt transferunt Rabbi Salomon, & Rabbi Dauid. Nam verbum פָּזַז *Pazaz*, quod eo loco ponitur, præter alia significat, *deaurare*, seu *auro ornare.* Illa igitur brachia Ioseph, quæ paulò antea fuerant grauata ferro, paulò post fuerunt auro decorata; nimirum propter aureas armillas, cum quibus ferreas manicas Pharaonis iussu commutauit. Quod Paraphrastes chaldæus apertiùs interpretatur. *Eo quod*, inquit, *obseruauit legem in occulto; proposuitque constantem spem suam, positum est aurum optimum super brachia eius, posseditque regnum, & confirmauit, &c.* Vbi obiter nota, auro, & imperio dignum esse, non solum, qui in forti, hoc est, in Deo spem suam reponit; & diuinam legem firmiter obseruat, sed etiam, qui vt alter Iosephus pro castitate tuenda fortiter præliatur.

Auro & imperio dignus, qui pro castitate fortiter præliatur.

XII. *Orig. D. Aug. D. Cypr.*

Igitur, qui Deo non adhæret, quantumuis sibi firmus, ac munitus videatur; facile vincitur, frangitur, & elanguescit. Nam sine Deo adiutore, *Arcus fortium superatus est.* Septuaginta habent, *Arcus potentium.* Quos Origen. D. Aug. & D. Cyprian. sequuntur. Chaldæus, *Arcus virorum.* Latinus cum cæteris, *Arcus fortium.* Coincidunt omnes; nã potens, & fortis, & vir, tam significatiune, quam re ipsa optimè coniunguntur.

XIII.

Duplex superest difficultas. Vna, quia quidam non legunt *Arcus fortium*: cum nomen קֶשֶׁת *Chesceth*, id est, arcus, non sit necessario in regimine, quod semper genitiuum antecedit. Sed, *Arcus fortes*: non quidem substantiuo cum adiectiuo cohærente: cum vtrumque nomen, & קֶשֶׁת *Chesceth*, id est, arcus, & גִּבֹּרִים *Gnborim*, id est, fortes, sit substantiuum, & præterea hoc sit plurale, illud singulare, quæ non cohærent. Legunt igitur, *Arcus fortes*, deficiente coniunctione, pro, *Arcus, & fortes*, seu, *Arcus cum fortibus.* Vt Vatabl. Clar. & Mariana interpretantur. Quasi non solum arma ipsa cõfracta dicantur, sed multo magis armatorum corpora lacerata, & animi attriti.

Vatab. Clar. Marian.

Altera,

XIV. *Cur arcus, & non aliud militia instrumentum.* D.Greg. Angel.

Altera, cur potius hoc loco arcus, quàm gladius, aut quoduis aliud militare instrumentū nominetur. Respondet D.Greg. quia arcus significat fraudulentam sæuitiam Iudæorū, de quibus locū interpretatur; nā sicut arcus non immediatè vulnerat, sed in vulnus dirigit sagittam: ita *Iudæi*, inquit, *non palàm, per se ipsos, sed ex occulto, quasi ex arcu redemptorē vulnerabant, quem gentium manibus occidebant.* Aliter respondet Angelom. quia arcus non solum ferit eum, in quem intenditur, sed etiā à quo intenditur: dum in illum torquet sagittam, in hunc ipse per se retrorsum agitur. *Ita planè Iudæi*, inquit, *etiam Christo, & sibi interitum machinabantur: dum illum in crucem agebant: se ipsos in infidelitatem præcipitabant.* Vnde dicuntur *conuersi in arcum prauum.* Psal. 77.n.57. quia in malum, quod Christo Domino parabant, & multo etiam grauius recidebant.

XV. *Accinctus in sacra pagina pro armato, & ad bellum expedito.*

Altera metaphora est, qua accincti robore dicuntur pro robustis, & ad bellū expeditis, quæ est in sacris literis nō infrequens. *Gad accinctus præliabatur.* Gen.49. n. 19. Hoc est, armatus, & expeditus. Vnde Chaldęus vertit, *Castra armatorū de domo Gad transibunt.* Et quem hoc loco Iacob dicit *accinctū*: Moyses *leonē* appellauit. *Gad*, inquit, *quasi leo requieuit.* Deut.33. n.20. Rursus, *ne glorietur accinctus æquè, vt discinctus.* 3.Reg. 20.n.11. Hoc est, nō glorietur armatus ad pugnam, æque, ac exarmatus post victoriam. Ita Rex Israel admonuit, per nuntios Regē Syriæ vana spe victoriæ tumescentem. Quasi diceret, si post victoriam superbires; minus C id mirandum esset; cum autē ante victoriā superbias, insanis. Item, *Ascendam ad populum accinctum nostrum.* Abacuc. 3.n.16. D. Hier. exponit ad populum fortem bellatorem, atque pugnacē. Hoc est, in eorum societatem me ingeram, qui aduersus Antichristum fortiter depugnabunt. Illa quoque mulier fortis, de qua Salomon, *Accinxit fortitudine lumbos suos*, Prou. 31.n. 17. Deus autem ad Iobum, *Accinge*, inquit, *sicut vir lumbos tuos.* Iob. 38.n.3. Sed & Dauid de se ipso, *Deus*, inquit, *qui præcinxit me virtute.* Ps. 17.n.33. imo & Angelus, qui apparuit Danieli, non in Angeli, sed in viri speciem, vt nominis etymo suam virtutem indicaret, erat *vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo.* Dan. 10. n. 5. Eodem habitu vidit Ioannes alium Ange- D lum *præcinctum ad mamillas zona aurea.* Apocal. 1. n.13. Quin etiam & Deus ipse, *indutus est fortitudinem, & præcinxit se.* Psalm. 92. num.1.

D.Hier.

XVI. *Accincti milites apud Romanos bellicosi, discincti verò ignaui, & imbelles.* Homer.

Tandem etiam in profanis literis, benè cinctus apud Latinos, & εὔζωνος apud Græcos, hoc est, zona circundatus, pro strenuo ponebatur. Vnde cingulum, tanquā symbolum fortitudinis Marti sacrari consueuit; teste Homero, Iliad. 13. & apud Macedones lege statutum erat, vt qui miles in bello ignauus esset, non cingulo in posterum, sed capistro cingeretur. Certè Romanorum lex erat, vt milites semper cincti, caligatique essent, teste Alex. ab Alex. lib. 1. gen. dier. c. 20. vt habitu corporis suam semper fortitudinem testarentur. Contra verò *discincti* malè audiebant, tanquam imbel- E les & ignaui. Vnde ignominiæ causa de Afris cecinit Mantuanus 8. Æneid.

Alex. ab Alex. Virg.

-----Discinctos Mulciber Afros
Pinxerat.-----

Et propterea Octauius Augustus, auctore Tranquillo in eius vita c.24. eū militē ignauū acerrimè punire vellet, discinctum per medias acies incedere iubebat: quæ non erat minor ignominia, quàm si muliebri veste indutus incedere iuberetur. De qua re plura Lipsius lib. 5. de militia dialog. 18.

Lipsius.

XVII. Igitur, *infirmi accincti sunt robore*, idem valet, at- A que infirmi, fortes effecti sunt. Et obserua extremā infirmitatem, in supremā fortitudinem diuinitus cōmutatam. Extremam quidē infirmitatem; quod adeo fuerint infirmi, vt ne pedibus quidem consistere valerent. Vnde Caiet. vertit, *Qui cespitabant*, Vatabl. *Qui impingebant*: in hebræo habetur, *Qui cadebant*, seu, *qui vacillabant*, seu, *qui pedibus debilitabantur*: hæc enim omnia significat verbū originale כָּשַׁל *chasal*, quod hic ponitur. Quis enim infirmior, quam qui ne pedibus quidem potest consistere, & cohærere? Supremam autem fortitudinē: quod tam fortes effecti fuerint, vt accincti robore dicantur: nam cingulum supremæ fortitudinis index est; vt mihi videtur D. Greg. hoc loco significare: nam quemadmodum cingulum totum cor- B pus vndique stringit, ac retinet; ita perfecta fortitudo totum hominem roborat, & confirmat: manus ad pugnandum: pedes ad consistendum: caput, cor, externas, internasque potentias ad suas actiones fortiter obeundas; ita vt nihil in homine debile, & infirmum relinquatur. Vnde Paraphrastes chaldæus vertit, *Et qui fuerunt debiles; factæ sunt eis virilitates.* Ac si non vna tantum virilitas, seu fortitudo; sed plurimæ accedant iis, qui à Deo roborantur.

Caiet. Vatabl. D. Greg.

Itaque *infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, vt non glorietur omnis caro.* 1. Cor.1.n.27. & 29. Infirmis adhibet vires, fortibus eripit; vt hi per illos confundantur: neutri verò glorientur; non infirmi, quia fortitudinem acceperunt; non fortes, C quia amiserunt. Hac vicissitudinē instituit Deus fortes, vt timeant: infirmos, vt sperent. Sic olim potentiam Ægyptiorum per sciniphes, ranas, locustas, aliaque insectilia, & vilissima animalia subegit: vt patet ex cap. 10. Exod. Vbi Rupert. lib. 1. c. 38. *Ecce*, inquit, *quales instruxit acies. Ex huiusmodi cohortibus, totas contra fortes Ægyptios composuit legiones. Singuli milites secundum se breues quidem, & infirmi: verum pro exercitibus Pharaonis satis valentes fuere, duce imperio Dei. Nēpe quod multus hominum exercitus facere non potuisset; ista phalanges locustarum strenua peregère militia.* Vbi plura addit: de quibus nos suo loco latiùs dicemus. XVIII.

Deus fortia infirmis confundit. Rupert.

Num. V. *Repleti priùs, pro panibus se locauerunt:* D *& famelici saturati sunt; donec sterilis peperit plurimos; & quæ multos habebat filios, infirmata est.*

EXPOSITIO LITERAE.

REpleti priùs, &c. Eadem est sententia, quæ superior; sed in diuersa materia: quæ tripliciter exponi potest. Primò anagogicè, de pane temporalis, & æternæ vitæ. Nam qui in præsenti vita temporalibus deliciis saturantur: in futura à cœlestibus ieiunant. Hoc enim significat translatitiè, pro panibus se locare: vt statim dicam. Verissimus est hic sensus. Vnde ad eos, qui pauperū immemores, E fortunæ ponebant mensam, & libabant super eā, loquitur Deus per Isaiam, *Ecce*, inquit, *serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini.* Isai. 65.n. 13. Quibus verbis satis ostendit diuitum, & pauperum vices in hoc seculo, & in futuro alternandas, vt D. Cyril. Alex. D. Hieron. & Lyran. interpretantur. Quod Tertul. lib. de spectaculis c. 28. eleganter expressit: nam expendens illud Christi Domini, *mundus gaudebit, vos autem contristabimini.* Ioan. 16.n.20. subdit, *vicibus disposita res est: nunc illi lætantur, nos conflictamur.* Et paulò post,

I. *Triplex expositio. Prima de pane temporalis, & æterna vita.*

D. Cyril. D. Hier. Lyran. Tert. *Qui in hoc seculo esuriūt, in futuro saturantur, & è contra.*

post, *Lugeamus ergò, dum Ethnici gaudent, vt cùm lugere cœperint, gaudeamus.* Patet hæc vicissitudo in diuite auaro, & Lazaro mendico. Luc.16.n.19. & sequentibus. Lazarus enim in hac vita torquebatur fame: diues epulabatur splendide. Sed mutatis in posterum vicibus, esuriebat diues, saturabatur Lazarus. Quod iterum Tertul. lib. de idololatria, c.13. obseruans. *Seculo,* inquit *gaudente, lugeamus: & seculo postea lugente gaudebimus. Sic & Lazarus in sinu Abrahæ refrigerium consequutus: contra diues in tormento ignis constitutus, alternas malorum, & bonorum vices, æmula retributione compensant.* Nec minus eleganter alternatam vnius cum altero sortē expressit D.Aug.serm.227.de tempore, *Pauper,* inquit, *beatitudinem emit mendicitate: & diues supplicium facultate.* Et paulo pòst de diuite, *Desiderat,* inquit, *guttam, qui negauerat micam.* Et rursum. *O diues,* inquit, *qua fronte quæris guttam, qui noluisti porrigere micam?*

D. Aug.

Secundus sensus allegoricus de pane spirituali.

II.

Secunda expositio de pane spirituali scientiæ, virtutis, vel Eucharistiæ.

Orig. D. Greg. Theod. Beda. Rupert. Angelom. Ianson.

SEcundò intelligi potest allegoricè, de pane spirituali in hac vita. Ita Orig. D. Greg. Theod Beda, Rupert. Angelom. Iansonius, aliique exponūt. Magna enim fit in hac vita huius panis vicissitudo, siue sit panis sciētiæ, quo pascitur intellectus; siue panis virtutis, quo nutritur voluntas siue panis Eucharistiæ, quo tota anima saginatur. Nā qui olim his omnibus panibus abundabant, facta in deterius mutatione, nunc ab his omnibus ieiunāt: & vice versa, qui his antea priuabantur, iidem postea replentur. Et ne longius exempla afferantur, hæc omnia in Ecclesia gentiū, & Synagoga Iudæorum facile patebūt. Nam quod attinet ad panem scientiæ, Iudæi priùs scripturarū pane satiati, nunc illarum fame cruciantur: iuxta illam comminationem diuinam, *Emittam,* inquit, *famem in terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Amos 8. n. 11. vbi sermo est de Iudæis olim scientiâ præacutis, nunc ignorantiâ obcæcatis: quam ignorantiam appellat famē non quidem panis, sed verbi. *Docens,* inquit D. Chrys. hom.54.ad pop. *quod illa quidē fames corpus emaciat, hæc autem animam attenuat.* Eandē illis famē comminatur Deus per Isaiam, *Ecce,* inquit, *Dominator Dominus exercituum, auferet ab Hierusalē, & à Iuda validum, & fortem; omne robur panis, & omne robur aquæ.* Isai.3.n.1. In quem locū D.Hier. *Habent,* inquit, *Iudæi panē, sed absque fortitudine; habent aquas, sed absque robore. Legunt enim scripturas, sed non intelligunt. Tenent membranas, & Christum, qui in membranis scriptus est, perdiderunt.* Quare populus Iudaicus non immeritò censetur esse ille vir stultus, quem vocat Eliphaz, *cuius messem,* inquit, *famelicus comedet, & bibent sitientes diuitias eius.* Iob. 5. n. 5. Quid stultius, ac stolidius, quàm habere messem, & ab illius fructibus esurire: panē possidere, nec gustare, sed per meram incuriam aliis relinquere gustandum? Talis fuit populus Iudaicus, nam vt bene D.Greg.lib.6. c. 2. *Huius,* inquit, *stulti messis fuerat sacri seges eloquij. Quædam namque spicarum grana, sunt verba prophetarum: quæ stultus habuit, sed non comedit: quia Iudaicus populus legem quidem verbo tenus tenuit. Sed per fatuitatis fastidium ab eius intellectu ieiunauit. Huius verò stulti messem famelicus comedit: quia nimirum gentilis populus verba legis intelligendo edit, ad quæ plebs Iudaica sine intellectu laborauit.* En vt Iudæus à propriis epulis scripturarū esurit: gentilis alienis saturatur. Scilicet hoc illud est, quod propheta cecinerat, *Deserta in vbertatem versa aduenæ comedent.* Isai.5.n.17. Vbi aduenæ, seu vt alij ex hebræo vertunt, agni, hoc est, gentiles leonina seu taurina feritate exuti, & agnina mansuetudine insigniti, planè dicuntur iuxta Interlin. scripturas à Iudæis desertas, & in vbertatem spiritualis intelligentiæ versas epulaturi.

D. Chrys. *Iudæi scripturis saturati, nūc famelici.*

D. Hier.

D. Greg.

III.

Iudæi olim virtutum pane saturati, nūc mendicantes esuriunt.

Quod verò attinet ad panē virtutis. Vbi quondam vberior, quàm in agro Israelitico germinauit? modo autem vbi sterilior, quàm in eodē agro reperitur? Iudæi olim virtutum conuiuio epulabantur; nunc autem virtutum fastidio consumuntur. Contra verò gentiles olim ieiunabant, quia nullas virtutum dapes attingebant: nunc epulantur, quia optimis virtutum cōdimentis perfruuntur. Quò pertinet illud Dauidicum, *Diuites eguerunt, & esurierunt.* Psam. 33. n. 11. Et rursus illud, *Edent pauperes, & saturabuntur.* Psalm. 21. n. 27. Vtrumque locum D. Ambr. ser.12. in Psal.118. ad præsens institutum rectè interpretatur: illum quidem de Iudæis, hunc autem de gentilibus. *Diuites,* inquit, *eguerunt, & esurierunt, quia qui antea abundabant gratia, postea tamen propter perfidiam suam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant, populi nationum, iam per fidem Christi satiantur, & abundant: sicut scriptum est, Edent pauperes, & saturabuntur.* En illa Ieremiæ lamentatio. *Qui vescebantur voluptuosè, interierunt in viis.* Thren. 4. n.5. Scilicet præ fame tanquam vicatim, & ostiatim mendicātes. Quæ ad hanc mysticam Iudæorum quondam satietatem, postea esuriem non incongrue transfert. Nam Hebræi quondam legali obseruantia tanquam iugi conuiuio fruebantur. Posteà verò à lege, à templo, ab vrbe, à patria exclusi, *Errauerunt in solitudine in inaquoso: viam habitaculi non inuenerunt, esurientes, & sitientes.* Psal. 106. n. 5. Imò & nunc etiam toto orbe vagantes, & exerrantes, cœlestium bonorum, supernaturaliumque virtutum *famem patiuntur vt canes.* Psal. 58.n.7. Contra verò gentiles quōdam belluino ritu degentes, vtpote cultores belluarū, stimulante eos fame melioris, & sanctioris vitæ, quam ignorabant, ad boum aras, fœnum vt boues comedebant: & idolis seruientes, præ fame idolothytis pascebantur: nunc autem ad cœnam agni, ad regis prandium, ad cælestium virtutum conuiuium inuitati, & ad cellam vinariam cœlestis sponsi, hoc est diuinæ charitatis apothecam introducti, *epulantur, & exultant in conspectu Dei, & delectantur in lætitia.* Ps.67. n.4. Totum hoc argumentum exprimunt illi duo fratres senior, & iunior, de quibus Christus Dominus. Luc.15. à n.20. nam senior, qui interprete D. Hier. in epist.146. ad Damas. populum Iudaicum exprimebat, natus & nutritus in domo paterna, nō solum abundabat panibus, vt mercenarius, sed etiam lautis virtutū ferculis saginabatur, vt filius. Vnde legalē spirans sanctitatem, dicere audebat ad patrem, *Ecce tot annis seruio tibi; & nunquam mandatum tuum præterini.* Cui Pater quodammodo assentiens, *Fili,* inquit, *tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt.* Potuitne lautior explicari cælestis conuiuij apparatus? Sic epulabatur, quandiu à legali obseruantia non discedebat. Sed tandem à paterna domo digressus, & in agro terrenarum cupiditatum spatiatus, sic desipuit, vt deinceps nullū cælestium epulatum saporem persentiret, nec vitulum saginatum, singulare virtutum nutrimentum, prægustaret, sed foris extra domum conuiuij commoratus, & nolens introire, cœlestium bonorum famem ipsa morte deteriorem pateretur. Contra verò iunior, qui eodem D. Hier. interprete, gentilem populū adumbrabat, prius ita esuriebat virtutum omnium egenus; vt sicut porcinam agebat vitam, ita porcino victu vteretur: & profano idolorum cultu, tanquam meretricio vsu, sic exhau

D. Ambros.

D. Hier. *Senior prodigi germanus, Iudaicum populum, ipse prodigus gentilē exprimebat.*

exhauſtus erat, vt paternorum gurges, & helluo bonorum, imo proprie diſſipator prodigus conſcientiæ, omnem ex animo pietatẽ, & religionem abiuraret; & extrema bonorũ ſpiritualium inedia torqueretur. Tandem ad patrẽ regreſſus, ſic abundabat, vt liberali conuiuio exceptus, vitulo frueretur ſaginato; qui omne delectamentum, & ſaporis ſuauitatem, & cœleſtium epularum, ſeu virtutum dulcedinem continebat. Quis ergo dubitet, prius ſaturos ſpirituali cibo, poſtea eſurire: & vice verſa, prius eſurientes, poſtea ſaturari?

IV.

Euchariſtia panis Iſraelitico populo in figuris datur.

Quod tandẽ attinet ad panem Euchariſtiæ: ſaturabatur olim Iſraeliticus populus, fide huius panis, multis ex oraculis, & miraculis collecta. Cum enim audiebat illa oracula, *Panẽ cœli, & panẽ Angelorũ*, apud Dauidem Pſ. 77. n. 24. *Conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ*, apud Iſai. c. 25. n. 6. *Frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, apud Zachar. c. 9. n. 17. Rurſus cũ videbat illa miracula; mãna de cœlo. Exod. 16. n. 15. *Aquã de rupe*. Num. 20. n. 11. *mel de petra*, Pſ. 80. n. 17. *oleũ de ſaxo*. Deut. 32. n. 13. *Farinam Heliſæi* ollæ amaritudinẽ in dulcedinẽ commutantem, 4. Reg. 4. n. 41. Hæc, inquã, cũ audiebat oracula, & videbat miracula, fide huius Euchariſtici panis implebatur. Nunc autem in præſentia huius panis, quaſi alter Tantalus, eſurit, & ieiunat, dicens, *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum*. Ioan. 6. n. 52. Imò, vt integram famem perpetuò ſeruaret; de tollendo hoc pane, & dando canibus, hoc eſt, gentibus, vt eum crucifigerent, cogitauit: iuxta illud, *mittamus lignũ in panem eius*. Ierem. 11. n. 19. Vide, vt repleti prius Iudæi, poſtea eſurierunt? At gentiles, qui olim nulla huius panis, aut fide, aut præſentia refecti valde eſuriebant, nec domũ huius conuiuij intrabãt; ſed tanquã canes ſtabant foris, per exitus viarum, plateas, & vicos, & ſepes diſſipati: & vt plurimũ, non niſi *vt catelli edebant de micis, quæ cadebant de menſis dominorum ſuorum*: hoc eſt, temporalia quædam beneficia, quibus alerentur, de diuina liberalitate accipiebant, gentiles, inquam, olim eſurientes; nunc ad huius cõuiuij delitias inuitati, *veniunt ab oriente, & occidente, & recũbunt cũ Abraha in regno cœlorũ*. Mat. 8. n. 11. Hoc eſt, in Eccleſia

Gentilis populus Euchariſtico pane ſaginatur.

de Euchariſtico pane conuiuantur cũ Abraham; qui eum de manibus ſacerdotis Melchiſedech fide, & repræſentatione ſuſcepit, Gen. 14. n. 18. Hãc erga gentilẽ populũ miſericordiã Dauid olim Deo gratulatus, *Paraſti*, inquit, *in dulcedine tua pauperi Deus*, Pſ. 67. n. 11. Quaſi diceret, diuitem, & abundantem populũ Iudaicũ, qui ad hunc cibũ nauſeabat, procul ab eo remouiſti, *nemo illorum guſtabit cœnam meam*. Luc. 14. n. 24. At verò pauperem, & eſurientem populum gentilem, cui hic cibus dulceſcebat, mira huius epuli dulcedine recreaſti.

D. Greg.

Famelici ſaturati ſunt. Hic obiter nota cũ D. Greg. non ſaturos, ſed famelicos, hoc eſt, non vitiis plenos, ſed vacuos, hoc pane reficiendos, & ſaginandos. Nam vitiis pleni, *comedunt*, inquit, *& ſaturari non poſſunt: quia & ſi ſacramentum ore percipiunt, virtute ſacramenti nequaquam replentur*. Et paulò poſt, *non ſaturantur ergo, niſi famelici, quia à vitiis perfectè ieiunantes, diuina ſacramẽta percipiunt in plenitudine virtutis*. Et ſtatim monet, vt etiã à minimis peccatis euacuari quotidie conemur; nam etiam minima peccata, quibus anima paulatim repletur, niſi quotidie exhauriantur, *auferunt*, inquit, *fructum internæ ſaturitatis*.

Minimis etiã peccatis euacuandi, qui hoc pane reficiuntur.

Tertius ſenſus literalis, de pane temporali.

V.

Tertia expoſitio de pane temporali, vel de qualibet rerũ temporalium abundantia.

TErtiò exponi poteſt de pane tẽporali, & corporeo huius vitæ, ſiue illius nomine panis cibarius propriè exprimatur; ſiue quælibet tẽporalis

A abũdãtia, opum, honorum, filiorum, aliaque id genus ſignificetur. Ita Lyr. Abul. Caiet. Hug. Card. Dion. Euthym. Titelm. Ianſen. aliique exponunt. Solet enim Deus circa hæc omnia alternare vices: vt à ſummo gradu in infimũ, ab infimo in ſummũ viciſſim retrahatur, & cõnectur. Sic igitur litera inferatur. *Repleti prius*, hoc eſt, *Qui prius fuerũt ſaturi in pane*: vt eſt in Hebræo & Chaldæo: ſeu, *pleni panibus*, vt habẽt ſeptuaginta, hoc eſt, temporalium rerũ copia abundãtes, *pro panibus ſe locauerunt*: hoc eſt; pro lucrãdo pane, ſeu cõparãdo victu, ſuas operas alienis dominis locarũt; ſiue ſuã libertatem in ſeruitutẽ tradiderunt; & quidẽ aſperã, & difficilẽ, vt mihi videtur Aquil. inſinuaſſe, transferens, *συνετρίβησαν*, hoc eſt, *ſe attriuerunt*. Nã ſicut Hebræo-

Lyran. Abul. Caiet. Hug Card. Dion. Euthym. Titelm. Ianſen.

B rũ via per deſertũ facilis indicatur, cũ dicitur, *Pedes eorum non ſunt attriti*. 2. Eſdr. 9. n. 21. ita hæc ſeruitus valde difficilis innuitur, cũ dicitur: *ſe attriuerunt*, nẽpe ſeruiendo, ac laborãdo. Eiuſdẽ ſeruitutis difficultatem mihi videtur expreſſiſſe ſeptuagint. transferẽtes, *ἠλαττώθησαν* id eſt, *minorati ſunt*, vt eſt in bibliis Sixtianis, verbo minus latino; vt notat D. Aug. *vel diminuti ſunt*; vt eſt in regiis, & cõplutenſibus, ſermone accõmodato ad hãc rẽ explicandã: nã *capite diminuti*, dicũtur illi apud Latinos, qui bonis domeſticis, ac patriis, imò, & ipſa libertate ſpoliati ad miſerã egeſtatẽ redigũtur. Vt videre eſt apud Briſſoniũ lib. 3. de verbor. ſignificatione, verbo, *caput*. Igitur qui bonis omnibus abundabant, eò miſeriæ deuenerunt, vt pro mercede conqui-

D. Aug.

Quinã dicãtur capite diminuti.

Briſſon.

C renda peſſimam ſeruitutem ſeruire cogerentur.

VI.

Mendici à calamitate in felicitatem redacti.

Altera pars antitheſis, *& famelici ſaturati ſunt*, in vulgata editione nullã habet difficultatẽ. In chaldæa illuſtrẽ planè, atque vtilẽ continet explicatũ; ſic enim habet, *Et qui fuerunt obſcuri, diuites facti ſunt, & obliti ſunt egeſtatẽ ſuã*. Quibus verbis ad magnã felicitatẽ tranſitus indicatur: nam ſicut recordatio præteritæ felicitatis, magis torquet: ita & obliuio præteritæ calamitatis magis beat. Sola difficultas eſt in græco & hebræo textu: nã in hebræo eſt, & famelici חדלו chadelu, hoc eſt, *ceſſarũt*, ſeu *deſierunt*, ſcilicet fameſcere, & eſurire, aut ſeruire pro pane: ſeu, vt transfert interpres Originis, *Dereliquerunt*, nẽpe famẽ, aut ſeruitutẽ ſuam, qua torquebantur. Quæ loquutio figurata, & con-

D traria hyperbolicè dicitur *ταπείνωσις*, plus ſenſu, quã verbo exprimẽs; nã licet verbo ſolum ſignificet, *non eſurire*, quod parũ eſt: ſenſu tamen exprimit, *bonis omnibus abundare*, quod eſt multum. Quo pacto Iſai. c. 49. n. 10. & Ioãnes Apoc. 7. n. 16 dicturi, beatos omni cœleſtiũ ferculorum copia fruituros, ſolũ dixerunt per tapinoſim, *Neque eſurient, neque ſitient*. Hac enim verborũ tenuitate, ferculorum ſatietatẽ indicabant. In græco eſt, & famelici *παρῆκαν γῆν*, id eſt, *tranſierunt terra*. Quod D. Aug. myſticè explicat, *non terrena, ſed cœleſtia ſapuerunt*. Sed propius ad literã Euthym. *Tranſierunt*, ſeu, vt ipſe legit, *dimiſerunt terram*, in qua ob mercedem ærumnoſe fatigabantur: vel dimiſerunt terrã colere, atque eſſe amplius agricolæ; nimirum terræ,

D. Aug.

Euthym.

E & agricolarum domini, & diuites ex pauperibus effecti. Adde, famelicos terram circuire ſolitos, mendicando; ſaturos autem prætereire, ſeu tranſire vicos, & plateas, quibus antea oſtiatim mendicabant; & in propriis ſedibus, iã diuites effectos cõmorari. Senſus igitur eſt, famelici, qui præ inopia terrã mendicando circuibant, pinguiorẽ fortunã nacti, eas circuitiones omittũt: & in propriis laribus omni bonorũ copia abundãtes conquieſcunt.

VII.

Saturi, & abundantes ad miſeriam ſæpè rediguntur.

Sed iam vtraque pars huius antitheſis breuiter cõfirmetur. Prior, quod pleni, ac ſaturi ad miſerias, ac famem redigantur patet in primis in Ægyptiis, qui

qui ex magna fertilitate in tantã sterilitatem inciderunt: vt pro alimẽto in perpetuũ se traderẽt seruitutẽ. Vnde ad Iosephũ confluentes dicebāt, *Eme nos in seruitutem regiam:& præbe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinẽ.* Gen. 47. n. 19. Patet præterea in ipsis Hebræis, de quibus Dauid, *misit*, inquit, *saturitatem in animas eorum.* Pſ. 105. n. 15. sed saturitas in maciẽ versa est. Vnde Septuagint. vertunt, *misit maciem.* Qui enim suas explebāt, saturabantque concupiscentias: postea præ fame cõsumebantur, & tabescebant. Et clarius iuxta vulgatã Deus dicitur posuisse, *Terrã fructiferam in salsuginem, à malitia inhabitantium in ea.* Pſ. 106. n. 34. Atque adeò in supplicium peccatorum, terra quæ antea sata, centuplum fructificabat; postea salsa, penitus sterilescebat: imò qui olim nimiis compotationibus indulgebant, vt Isai. 28. n. 7. describit, non solum absorbentes, sed etiã *absorpti à vino*, vt propheta loquitur, in tantã cibi penuriam redacti sunt: vt propriis filiis vescerentur: iuxta illam cõminationem diuinã, *comedes*, inquit, *fructum ventris tui, & carnes filiorum tuorum, & filiarum tuarũ.* Deut. 28. n. 53. Quam prophetiam impletam fuisse constat, in priori ex casu, quẽ Ioseph. lib. 6. de bel. Iudaic. c. 8. & D. Chryſ. lib. 1. aduersus vituperatores vit. monast. & D. Cyril. Alex. in c. 5. Isai. scripserunt: népe fœminã nobilẽ, ac locupletem in Hierosolymitana obsidione per Romanos facta, noua quadã, & miseranda famis vi stimulatã, filium occidisse, & comedisse, materno vtero in sepulchrũ commutato; quod non solum Hierosolymis, sed etiam in aliis Iudææ vrbibus contigisse, refert D. Cyril. cit. loco: constat præterea ex euentu, qui 4. Reg. 6. n. 29. refertur: scilicet in Samaritana obsidione per Assyrios, aliam quoque matrem, vt extremæ fami mederetur, filij sui, quẽ interfecerat, & coxerat, carnibus epulatã. Quas strages lamentatus Ierem. *Manus*, inquit, *mulierum misericordium coxerũt filios suos: facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei.* Thren. 4. n. 10. vbi emphaticõs dicitur, *mulierum misericordium.* Quasi matres, quæ maiori etga filios misericordia tanguntur, præ fame sic indurruerint, vt maternam charitatẽ cum ferina crudelitate commutantes, coxũ se carnibus pauerint, & sanguine potarint. Tandem patet in multis aliis peccatoribus, ex pinguiori fortuna, ad magnã inediam deuolutis: quorum typus fuit ille prodigus: qui cum paternã hæreditatẽ accepit, tunc in miseram abiit egestatẽ. Luc. 15. à n. 12. De quo beatẽ D. Petr. Chrysolog. ser. 1. *Census*, inquit, *nudauit filium, non ditauit: dato, non accepto pretio, miserè se tradidit seruituti.* Et paulò post, *Filiũ data facit egere substantia, quæ diuinem negata seruabat: vt penes se deficeret habendo, qui apud patrem abundauerat non habendo. Denique cupiebat implere ventrẽ de siliquis porcorum. Quàm crudele ministerium, quia neque conuiuit porcis, qui viuit porcis?* Hoc est, quia neque porcinã habet victum, qui vitam porcinam agit.

Ioseph. *D. Chryſ.* *D. Cyril.*

Matres fame oppressæ coxis filiorum carnibus epulatæ.

Prodigus acceptasubstantia pauperior, & calamitosior.

D. Petr. Chrysol.

VIII. Posterior pars, quod famelici, & inopes ad saturitatẽ, & opulentiã subleuentur, patet in illis tribus Patriarchis, Abraham, Gen. 12. à n. 10. Isaac, Gen. 26. à n. 1. Iacob, Gen. 42. à n. 1. qui ab extrema fame, ad supremã satietatem surrexẽre. Patet præterea in tribus Prophetis, Daniele inter famelicos leones epulante. Dan. 14. à n. 32. Helia à coruis voracissimis pasto, 3. Reg. 17. à n. 4. Helisæo, iis qui præ fame columbina stercora comedebãt, optima fercula in crastinum sequẽs promittente, & largiente. 4. Reg. 7. à n. 1. Patet denique in omnibus iustis, super quos dicit Dauid esse oculos Domini, *Vt alat eos in fame.* Psal. 32. n. 19. Qui rursus Deo sic liberaliter prouidente, *non confundentur in*

Misero, & inopes ad opulentiam subleuantur.

A *tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.* Pſ. 36. n. 19. cuius rei locupletissimum testimoniũ præbuit ipse Dauid. *Iunior*, inquit, *fui, etenim senui, & nõ vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Pſ. 36. n. 25. Quod licet creditu difficile sit, cum soluti sæpe iusti inopia laborẽt: & propterea Clem. Alex. lib. 3. pædagog. c. 7. de illis tantum iustis hoc interpretetur, qui inter alios iustos degũt, à quibus iuuentur. Hebræi tamen de omnibus exponunt, saltem quoad ea, quæ sunt vitæ necessaria. Hæc enim à Deo non negantur. Vnde nobis præcipit, vt ab eo postulemus *panem quotidianum.* Luc. 11. n. 3. seu, vt legit Seuerus Patriarcha Alexandrinus, *panem indigentiæ*, id est, panem, quo indigemus: quasi hunc saltem nũquam sit nobis denegaturus. Quare Christus Dominus prohibens, ne de rebus ad

Cl. Alex.

Seuer.

B vitam necessariis soliciti simus, rationem subdit, *Scit enim*, inquit, *Pater vester, quia his omnibus indigetis.* Matth. 6. n. 32. Significans, quod de necessariis diligenter nobis prouideatur: cum illius scire, sit subuenire. Idcirco D. Paulus pietatem cũ sufficientia coniunxit, *Est*, inquit, *quæstus magnus pietas cum sufficientia.* 1. Timoth. 6. n. 6. quia hæc duo nunquã separantur; sed quicunque pietatẽ colunt, sufficientibus à Deo subsidiis, quibus vitam sustentẽt, muniuntur. Ex his patet veritas huius sententiæ; quã Lyr. Hug. Card. & Abul. supr. cit. ad Annam, & Phenennã determinant; ita vt sub metaphora saturitatis, & famis, copia, & inopia filiorum intelligatur. Sic enim loquitur Dauid, *saturati sunt filiis.*

Lyra. Hug. Card. Abul.

C Pſ. 16. n. 14. Verùm sicut à superiori sententia, ita ab hac huiusmodi limitatione probabilius excludo. Est enim vniuersalis thesis, sicut illa: *Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes,* Luc. 1. n. 53. de quibuscunque sine limitatione intelligenda, vt ibi interpretes aduertũt: quãuis extẽndi in hanc sententiã occasio, ab Anna, & Phenẽna desumeretur.

IX. *Donec sterilis, &c.* Triplicem facit sensum. Vnum historicum de Anna, & Phenenna: alterũ propheticum de Ecclesia & Synagoga: tertium moralem de anima iusta & iniusta. Singulos pro loci opportunitate aliquantulum fusiùs; pro materiæ dignitate breuiùs, quàm par erat, explicabo.

Triplex sensus, historicus, propheticus, moralis.

Primus sensus historicus.

D QVod attinet ad primũ historicum. Est prima difficultas. Quid significet illa particula, *donec*, quæ plane sententiã obscuriorem reddit: nam innuere videtur aliquem terminum, cum tamẽ nõ appareat, quid per illam terminetur. Responderi potest, primò, re vera terminum innuere. Et quidẽ D. Greg. in sensu allegorico eum sic interpretatur. *Saturabit Deus pane Eucharistico, & spiritnali iustos famelicos, donec Ecclesia suos Deo germinat prædestinatos:* iuxta illud, *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Matt. vlt. n. vlt. Sed iuxta literã dicet aliquis; innuere terminum nõ *rei*, sed *cognitionis*, ita vt sensus sit, superbi homines, qui sua sibi bona tribuebant; videbantur quodammodo

X. *Prima difficultas & prima responsio.*

D. Greg.

E existimare, Deum non esse prædictarũ vicissitudinum auctorem, *donec sterilis peperit plurimos, &c.* Tunc enim illis veritas ex tam insigni miraculo clarere cœpit. Non esset contemnenda interpretatio, si patronum haberet; & immediatè ante de illa vana superborum existimatione sermo præcederet: aliàs videtur aliquantulum violenta.

XI. Secundò respondent Abul. Caiet. Vatab. & Rupert. tribuendo illi particulæ vim exaggerandi in hunc sensum, vsque adeò certũ est, quod Deus prædictarum vicissitudinum auctor sit, vt etiam hanc difficiliorem indicat, nempe vt sterilis pariat plurimos:

Abul. Caiet. Vatab. Rupert. Secunda responsio.

timos: ſeu vt ſeorſim exprimit Caiet. Vſque adeo certum eſt, quod omnes cogitationes diuinæ ditigantur ſeu finem ſuum aſſequantur, vt etiam hæc miraculoſa fœcundandi ſterilem, & fœcundam mortificandi, non fruſtretur. Non mihi hæc interpretatio diſpliceret, ſi hane ſignificationem latinæ dictionis, *Denet*, aut hebraicè עֲ, *ghad*, quæ eſt in fonte, inuenirem.

XII. D. Aug. Euchet. Euthym. *Tertia expoſitio.* Tertiò 70. interpret. quos D. Aug. lib. 17. ciu. c. 4. Euchet. Euthym. & Interl. ſequuntur, cauſalem ſenſum innuunt, transferentes. *Quia ſterilis peperit plurimos.* Quaſi illa eſurientium ad ſaturitatem commigratio de qua proximè, hoc eſt, illa animarum præ fame ſpiritualis alimenti ad ſalutarē diuini verbi abundantiā conuerſio, contigerit ex eo, quod Eccleſia gentiū multos Deo parere cœperit alūnos. Myſtica eſt hæc expoſitio; neque dictio hebræa, עַד *ghad*, cauſalis eſt: imò neque, ſi eſſet, per cā hoc loco vnū ex alio, ſed idē per idē explicaretur.

XIII. *Vltima expoſitio.* Ianſeo. Serat. Vltimò omnem dubitationē ſuſtulit Chaldæus, transferens. *Et ſterilis peperit plurimos.* Quaſi nihil aliud per illam dictionem, quā quædā conſequutio importetur. Ita interpretatur Ianſen. & Serat. & confirmari poteſt ex hebræo, vbi dictio עַד, *ghad*, ſignificat, Adhuc, Ion. 4. n. 2. vnde fit ſenſus conſequutiuus. Adhuc ſterilis, hoc eſt, quæ multo tempore huc vſque fuit ſterilis, peperit plurimos.

Secunda difficultas, latinæ editionis cum aliis concordia.

XIV. *Septem pro plurimis accipitur.* Secunda difficultas eſt, Quo pacto latina editio cum hebræa, chaldæa, & græca cohæreat; nā in his eſt, *Peperit ſeptē*; in illa, *Peperit plurimos.* Sed concordia facilis eſt, cum ſeptē pro plurimis frequenter accipiantur; vt præter vulgares interpretes cōmoniter docent Patres, Phil. hebr. lib. de mūdi opif. Cl. Alex. lib. 6. ſtrom. D. Hier. in c. 4. Iſai. & in c. 3 a. Marc. D. Cypr. de exhortatione mart. ad Fortunatū c. 11. D. Hilar. præfat. in Pſ. & in Pſ. 118. ibi, *ſeptes in die laudem dixi tibi.* D. Amb. lib. 7. in Loc. c. 11. D. Aug. lib. 17. ciu. c. 4. & lib. 11. c. 31. D. Greg. lib. 1. mor. c. 11. & 12. D. Baſil. hom. 1. in Exam. D. Chryſ. hom. 19. in Gen. & hom. 6 a. in Matth. & homil. 18. & 20. ex variis in Matth. & orat. 5. cōtr. Iudæos, Theod. in Pſ. 78. & plures alij: exēpla multa ſunt. *Infirmata eſt, qua peperit ſeptem.* Ierem. 15. n. 9. *Multo tibi melius eſt, quam ſi ſeptem haberes filios.* Prou. 9. n. 1. *Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias.* Prou. 26. n. 16. *ſeptem nequitia ſunt in corde illius.* Ibid. n. 25. *Da partem ſeptem, necnon & octo.* Eccleſ. 11. n. 2. *Corripiam vos ſeptem plagis.* Leu. 26. n. 28. *Ioannes ſeptem Eccleſiis.* Apoc. 1. n. 4. *Super lapidē vnum ſeptem oculi.* Zach. 3. n. 9. vbi D. Cyril. Alex. *Septē*, inquit, *integritatē, perfectionemque declarare ſolent, Mille autē oculi omnia intueri, & inſpicere res noſtras diuinā, & ineffabilem filij naturā, non poteſt quiſquam dubitare.* Adde illud de fœmina Sunamite, *Peregrinata eſt*, inquit textus, *in terra Philiſtium diebus multis.* 4. Reg. 8. n. 2. Chaldæus, & 70. transferūt, *annis ſeptē.* Imo & latinus ipſe te declarat, ſubiiciēs, *Cumq; finiti eſſent anni ſeptē.* Ibid. n. 3. Quaſi illi multi dies n. ſeptē annorū ſignificētur.

XV. *Rabbinorum figmentū totā mundi durationem ſeptenaria numero complens.* Itaque omnibus his locis, pluribuſque aliis, ſeptem pro plurimis ponitur. Vnde veteres Rabbini fingebant, totam huius mundi durationem, ſeptem tantum hominum vitis ſibi inuicem ſuccedentibus contineri. Nam Adam, aiebant, durauit vſque ad Mathuſalem: hic vſque ad Sem: hic vſque ad Iacob: hic vſque ad Amram patrē Moyſis: hic vſque ad Ahiam Silonitē: hic vſque ad Heliam: hic vſque ad finem mundi: qui omnes ſeptē ſunt. Quaſi non potuiſſet tota mundi duratio, am-

A pliori numero, quam ſeptenatio compleri. Sed quidquid ſit de hoc figmento, quod alibi refutādi locus erit. Certè numerus ſeptenarius vniuerſitatis eſt: vt ex dictis conſtat. Idem igitur eſt peperit ſeptem, & peperit plurimos. Poſſet etiā transferri, peperit ſatietatem: nam vocabulum Hebræū שבע, *Sibghah*, cum pūcto in dextro cornu, ש, ſignificat ſeptē, vel plurimos; cum puncto autē in ſiniſtro, ש, ſignificat ſatietatem; ſed idem eſſet, Peperit ſatietatem, hoc eſt, ſatis filiorum, ſeu plurimos.

Tertia difficultas. Quo pacto vnius Samuelis parens dicatur ſeptem peperiſſe.

XVI. *Quo ſenſu dicatur Anna ſeptem peperiſſe, quando vnum peperit Samuelem.* Tertia difficultas. Quo pacto dicatur Anna peperiſſe ſeptem, ſiue plurimos, quo tempore
B vnum tantum pepererat Samuelem. Duplex eſt reſponſio, moralis, & literalis. Moralis, ſeptem poni pro vno Samuele; primò, quia vtriuſque nominis characteres, qui apud Hebræos ſunt notæ numerales, parem numerum efficiunt: vt vtriuſque nomen שִׁבְעָה, & שְׁמוּאֵל conſideranti patebit, ex ſubiecta computatione: vbi vtriuſque nominis literæ, ac notæ computantur, & eundem in numerum ſubducuntur. *Prior ſenſus moralis.*

שִׁבְעָה, *Sibghah,*		שְׁמוּאֵל.	
id eſt, *ſeptem.*		*Samuel.*	
ש valet	300.	ש valet	300.
ב	002.	מ	040.
ע	070.	ו	006.
ה	005.	א	001.
	377.	ל	030.
			377.

C

Vbi vides vtrumque nomen efficere numerum trecentorum ſeptuaginta ſeptem. Quaſi tantùm valeat Samuel, quantum ſeptem, qui eſt numerus perfectiſſimus; & proinde vnus pro altero vſurpetur. Sed hæc planè ſunt Rabbinorum nugamenta.

XVII. *Septenarium quietis ſymbolum.* Secundò, ex doctrina Platonica, monadem, & hebdomadem, eiuſdem naturæ eſſe affirmāte; quia Samuel perfectione vnicus, in ſeptenario perfectiſſimæ quietis ſymbolo, hoc eſt, in Deo ſecuriſſimæ tranquillitatis portu, extra quem inquietum eſt cor noſtrum, quieſcebat. Quæ interpretatio placuit Philoni Hebræo lib. Quod Deus ſit immu-
D tabilis, *Quomodo*, inquit, *Anna ait ſeptem ſe peperiſſe, niſi quis vnitatis, & ſeptenary naturā eandem eſſe exiſtimet, non ſolum in numeris, ſed etiam in mundi totius harmonia, & in animia probæ rationibus. Samuel enim in ſolius Dei miniſtrorum ordinem adſcitus, nimini præterea feruens, ab vno, & ente honeſtatur; quia ſtatus eſt ſeptenarij, animæ in Deo requieſcentis, & nullis mortalibus occupatæ negotiis.* Philo.

XVIII. Euthym. Tertiò, magis vulgariter interprete Euthymio, quia vnus ioſtus, qualis erat Samuel, erat inſtar multorū, ſeu multorum perfectionem exequabat, ſeu dignus pro multis videbatur. Quæ reſponſio digna eſt, vt vno vel altero verbo illuſtretur.

Vnus iuſtus pro multis.

XIX. *Vnus iuſtus pluribus æquandus.* Moyſi præcepit Deus, *Ingrediens tu, & ſeniores Iſrael ad regem Ægypti.* Exod. 3. n. 18. &
E nihilominùs poſteà, *Ingreſſi ſunt Moyſes, & Aaron, & dixerunt Pharaoni.* Exod. 5. num. 1. Vbi quæſo ſunt illi ſeniores, quibus quoque præcepit Deus, vt eum Moyſe ingrederentur? Reſpondet Caietanus, *Loco*, inquit, *ſeniorum ſubrogatus eſt Aaron ad legationem.* Ac ſi vnus iuſtus Aaron pluribus ſenioribus æquaretur. Cum diuina lex in monte Sina traderetur; non pluralis, ſed ſingularis numeri verbis tradebatur; vt patet Exod. 20. à n. 3. Myſterium ad rem præſentē egregiè expēdit Philo Hebræus libr. de decalogo, *Cur*, inquit, Caiet. Philo.

inquit, *in concione tam multorum millium, oraculum singulos appellas, non plures? non mœchaberis, non occides, non furaberis.* Et paulò post, *respondendum est,* inquit, *vt lectores sacræ scripturæ discerent quiddam valde pulchrum, & necessarium: videlicet vnumquemque, dum Deo paret, ac legibus, æquari frequentissimo populo, vel potius omnibus gentibus; addo amplius mundo etiam vniuerso.* Frequenter olim Deus dicebatur, *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Exod. 3. n. 6. Matth. 22. n. 32. Marc. 12. n. 26. Luc. 20. n. 37. Cur obsecro, qui omnium Deus est, ad tres tantùm homines determinatur? Benè Oleaster, *Mira,* inquit, *est dilectio, qua Deus iustos diligit, vt summè delectetur vocari Deus illorum; & malit esse Deus paucorum bonorum, quàm omnium malorum.* Totus quondam populus Israel fame ingrauescente absumebatur; vnus tantùm Helias à Deo misericorditer sustentabatur. 3. Reg. 17. num. 6. Quid vnius salus, multorum saluti antefertur? nempe quia hi iustitiam deserebant; ille colebat. Vndè D. Chrys. hom. 40. ad pop. *Helias,* inquit, *vnus erat; sed totus mundus non erat dignus, qui rependeretur ei. Et mundus quidem innumera millia sunt; sed non sunt millia, cum nec ad vnius mensuram perueniant.*

Oleast.
Vnus iustus plus à Deo diligitur, quàm plures iniusti.
D. Chrys.

XX. Magis olim Hebræi vnius Dauidis incolumitati, quam multorum millium saluti prouidebant; vt patet ex illis verbis, quibus eum à bello subeundo retrahebant. *Tu,* inquiunt, *vnus pro decem millibus computaris.* 2. Reg. 18. n. 3. Quod quamuis illi dicerent propter regis dignitatem; nos maiori iure dicere possemus propter viri sanctitatem: nã vt benè D. Chrys. hom. 8. in Acta ad finem, alludens ad illud Sap. *Melior est vnus timẽs Deum, quàm mille filij impij.* Ecclesiastici 16. n. 3. *Melior,* inquit, *est vnus faciens voluntatem Domini, quàm innumeri peccatores.* Et paulò post. *Educite,* inquit, *in bellum centum myriades, & vnum sanctum: scimus, quia plura operetur. Exiit Iesus Naue in bellum; & solus omnia operatus est strenuè; & ita alij nihil proficiunt: multitudo, quando voluntatem Domini non facit, nihil differt ab his, qui non sunt.* Et post pauca, *Vellem,* inquit, *vt multitudine ornetur Ecclesia; sed multitudine probata: si autem hoc fieri nequit, saltem pauci illi probati sint: non videsis, quod melius sit habere vnum lapidem pretiosum, quàm mille obolos?* Et plura addit in hanc sententiam.

D. Chrys.
In Ecclesia vtilior vnius probitas quàm multorum improbitas.

XXI. Rectè olim Deus ad Abraham, *Faciam te,* inquit, *in gentem magnam* Gen. 12. n. 2. Vbi rectè obseruat Philo Alex. lib. de migrat. Abrahami, *non multam,* sed *magnam* dixisse; quasi non multitudo, sed magnitudo commendetur. *Magnam,* inquit, *dixit, sciens, multam per se imperfectam esse, nisi accedat vis intelligentiæ, scientiaque. Quid enim prosunt multæ contemplationes; nisi singulæ conueniens incrementum accipiant? Nam ne ager quidem probatur, in quo innumeræ plantæ sint humiles, nulla stirps satis exculta, quæ iam fructum proferre possit.* Eam ob causam olim Deus suum populum admonebat, ne propter suorum militum paucitatem, hostium multitudinem formidaret. *Si videris,* inquit, *maiorem quàm tu habeas, aduersarij exercitus multitudinem, non timebis eos.* Deut. 20. n. 1. In quem locum idem Philo citatus, *Apud homines,* inquit, *iniusta multitudo pluris, quàm vnus iustus æstimatur; apud Deum verò bonitas rara præfertur iniquis innumeris.* Non immeritò igitur potuit vnus Samuel per septem, siue plurimos filios indicari. Atque hæc circa moralem Euthymij rationem.

Philo.
Pluris facienda rerum magnitudo, quàm multitudo.
Philo.

Responsio literalis, ad tertiam difficultatem.

XXII. Literalis responsio est difficilior; nempe, cur dicatur Anna pepetisse septem, cum vnicum A pepererit Samuelem? Caietanus difficultate victus, negat hoc loco esse sermonem de Anna, quæ septem nunquàm peperit, sed in genere de qualibet. Non est tamen audiendus, cum cæteri interpretes locum etiam de Anna intelligant, quamuis ad alias extendant. Literaliter sibi videtur respondere Abul. dicens, licet Anna nondum septem peperisset, cognouisse tamen propheticè, se posteà septem parituram; aut saltem quod alij dicunt, id ex diuina beneficentia supernaturaliter sperasse. Quod videtur significasse Chaldæus, transferens de futuro, *Et sterilis futura ad implendum.* Hoc est, sterilis implebitur filiis, seu futurum est, vt impleatur. Et concinit Philo Hebræus lib. de execrationib. vertens, *Et desolata, felix erit* B *numerosa prole.* Quasi non loquatur de prole iam habita, sed habenda: per quam futurum erat, vt felix diceretur: sicut præcedente capite, cum sterilitate laboraret, *mulier infelix* dicebatur.

Secundus sensus literalis.
Caiet.
Abul.
Proponuntur varia auctorũ sententiæ.
Philo.

XXIII. Sed contrà, quia Anna post Samuelem non septem, sed quinque tantum habuit filios: vt patet ex hoc c. num. 21. Multa fingunt Hebræi, vt hinc euadant. Nam quidam apud D. Hieron. in quæst. Hebr. Rupert. Lyr. Abul. & alios, dicunt inter Annæ filios, computari duos eius nepotes ex Samuele, de quibus infrà cap. 8. Sicut inter duodecim filios Iacob, duo eius nepotes ex Iosepho nempe Ephraim, & Manasses pariter numerantur. Alij apud Lyr. Abulens. Carthus. Hug. Card. Angelom. & alios, dicunt, Phenennam de- C cem habuisse filios, vt superiori cap. num. 8. aduertimus, & pro singulis filiis Annæ in lucem editis, mortuos fuisse binos ex filiis Phenennæ: vndè nato Annæ quarto filio, duos tantùm superfuisse Phenennæ: quæ cum videret, hos quoque morituros esse, si ex Anna quintus nasceretur; humiliter se Annæ subdidisse, pro illorum salute deprecatam: quam cum impetrasset, illos duos filios Phenennæ, deinceps inter filios Annæ numerari cœptos: quod illius merito incolumes seruarentur: quemadmodum & filij Iacobi ex ancillis Bala, & Zelpha, dignioribus vxoribus, Liæ, & Racheli, quarum industria nati fuerant, tribuebantur. Nec multum differunt alij apud Comesthotem in historia scholastica, septem tantùm D filios Phenennæ tribuentes; quorum quinque morerentur pro totidem, qui Annæ nascebantur: duo Annæ precibus seruati, inter filios Annæ adoptarentur. Verum hæc Hebræi sine vllo fundamento in sacris literis frustra comminiscuntur: quas proindè vocat Origen. Hebræorum fabulas. Aliter igitur Hugo Vict. sequutus fortasse Iosephum, vt infrà ad n. 21. dicemus, docet, Annam post Samuelem peperisse tres filios, & tres filias, qui iam cũ Samuele efficiunt septenarium: aut si Samuelem excludamus, de vno filiorum septimum natum, qui etiam inter Annæ filios recenseatur. Sed neque hæc interpretatio necessaria est; cum facilius dici possit, positum fuisse numerum certum pro incerto; septem, pro plurimis. E Plurimos enim peperit Anna, cui proinde Chaldæus, & Philo proximè citati plenitudinem prolis, & numerosam prolem tribuerunt. Vnde latinus interpres rectè transtulit plurimos, magis ad sensum, quàm ad verba attendendo, quæ est optima interpretandi ratio, iuxta D. Hier. in epist. 101. ad Pãmach de optimo interpretandi genere, Tullium, & Horatium pro se afferentem, quorum ille asserit, *Bonum interpretem debere verba verbis appendere, non adnumerare.* Hic autem in arte.

D. Hier.
Rupert.
Lyra.
Abul.
Carth.
Hugo.
Angel.
Hug. Vict.
Germana huius loci interpretatio.
D. Hier.
Tull.
Horat.

Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres.

Non

Non oportet igitur nimis esse solicitum de vocabulo, *sepie*, dummodò eius significatio innotescat.

Quarta difficultas. Quid sit multorum filiorum parentem infirmari.

XXIV. ET *qua multos habebat filios infirmata est, &c.* Exemplaria parum dissident. Hebraicum, & græcū, *Et multa in filiis infirmata est.* Chald. *Et plena filiis finierunt.* Pagninus ex Hebræo, *Qua multiplicabat filios, infirmata est.* Vatablus, *Quæ aucta erat liberis.* D. Hieron. lib. 1. in epist. ad Galat. c. 4. & D. Isidorus, *Et fœtosa in liberis.* Auctor quatuor homil. in cant. hom. 1. inter opera D. Hier. *Et fœcunda in filiis.* D. Ambr. lib. 7. in Luc. c. 11. *Et populosa in filiis.* Rursum D. Hier. & Rabanus in c. 15. Ierem. *Quæ erat diues liberis, orba subito facta est, & clara luce dispersit, & confusa est in solitudine sui.* Dubitatur tamen, quid sit illud, *infirmata est.* Idemne, quod cessauit ab acquirenda vlterius prole? An idem, quod acquisitā penitùs amisit? In hoc posterius Lyra, & Abul. magis inclinant. Quibus fauet translatio D. Hieron. & Rabani proximè citata; in qua dicitur Phenenna *orba filiis, ac sola remanere.* In illud prius, cæteri interpretes propendent. Quibus fauet Chaldæus transferens, *Finierunt*, hoc est, parere desierunt. Sed & posterius nō excludunt; seu vtrumque amplectuntur, dicentes, & elanguisse Phenennæ pristinam fœcunditatem; & natam eius prolem interiisse. Quibus assentior, & confirmatur ex Hebræis, qui apud Comesthorem in historia scholast. Hugon. Card. Dionys. Angel. Caiet. & alios transferunt, *Et secta est*, seu *diuisa est*, seu *succisa est*; à radice אמל, *amal*, quæ significat *infirmari*, seu *succidi.* Et sensus est, quod Phenenna secta fuerit, hoc est, separata, & succisa à filiis, non solùm genitis, eos amittendo; sed etiam à gignendis, nunquam ampliùs pariendo.

Pagnin. Vatabl. D. Hier. D. Isidor. D. Amb. Raban.

Lyra. Abul. D. Hier. Raban.

Dicitur Phenenna infirmata prolem amittendo, & non amplius pariendo.

Comest. Hug. Cardin. Dion. Angel. Caiet.

XXV. Addit vlteriùs Ribera in c. 6. Amos n. 26. & in c. 4. epistolæ ad Hebræos n. 23. *infirmari*, in scriptura idem esse, quod *dolere*, & *tristari.* *Dole, & satage filia Sion.* Michææ 4. n. 10. Hebr. infirmare, & satage. *Lugebit terra, & infirmabitur omnis, qui habitat in ea.* Amos 4. n. 3. hoc est, tristabitur, & dolebit. *Ingemuerunt principes, & seniores, & iuuenes, & virgines infirmati sunt.* 1. Mach. 1. n. 27. hoc est, doluerunt, & tristati sunt. Plura loca affert Ribera cit. locis. Dicitur igitur Phenenna hoc loco infirmata, hoc est, tristata: vt sicut anteà de sua fœcunditate arroganter exultauerat: ita postcà de sua sterilitate, & orbitate tristaretur. Quod planè diuina iustitia factum est, vt pœna culpæ responderet. Nam sicut Phenenna peccauerat de Annæ sterilitate, & sua fœcunditate nimis superbè exultando: ita modo punitur de Annæ fœcunditate, ac sua sterilitate acerbissimè dolendo: vt quæ de filiis datis superbierat, de sublatis humiliaretur. Quod facilè illustratur.

Ribera.

Infirmari aliquando significat dolere & tristari.

Vnde peccatum, indè supplicium prouenire, illustratur.

XXVI. ITa censuit in primis Sap. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* Sap. 11. n. 17. Quò pertinet illa diuina lex. *Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Gen. 9. n. 6. Ad quam alludens Christus Dominus, *Omnes*, inquit, *qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Mat. 26. n. 51. cuius legis necessitatem indicauit Ioannes dicens, *Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi*, Apoc. 13. n. 10. Subscribit regius vates, *Interficitis vniuersi vos.* Ps. 61. n. 4. ex Hebræo legunt ali-

A qui, passiuè, *interficiemini.* Quasi diuina sic lex iubeat, sic statuat, vt quicunque interficit, interficiatur. Vndè est illa in Dauidem comminatio per prophetam Nathan, *Vriam*, inquit, *Hethæum percussisti gladio, quam ob rem non recedet gladius de domo tua.* 2. Reg. 12. n. 9. Vbi D. Chrys. in Ps. 3. *Non aliundè*, inquit, *non foris, sed ex domo tua. Vndè est fons peccati, illinc est plaga supplicij.* Prima Ægyptiorum plaga fuit Nili in sanguine conuersio. Exod. 7. n. 20. Cuius prodigij duplicem rationem reddit Theod. ibid. q. 19. vtranque ad præsens institutum accommodatam. *Quia*, inquit, *valdè gloriabantur Ægyptij de flumine suo, & hunc pro Deo habebant. Deindè propter pueros Iudæorum in illum demersos; fluuius enim ille mutatus in sanguinem, velut querebatur de cæde puerorum per Ægyptios commissa.* B In hanc posteriorem rationem concinit D. August. q. 9. in Exod. *Iusto*, inquit, *Dei iudicio factum est, vt de illo fluuio sanguinem biberēt; in quo infantium Hebræorum sanguinem fuderant.* Propter idem peccatum demersionis infantium in fluuio, docet Theod. q. 25. in Exod. demersos fuisse Ægyptios in mari rubro. *Tradidit*, ait, *iustissimus iudex exitio aquarum Pharaonem cum toto exercitu, quia per aquam interemerat infantes Hebræorum.*

In quo quis peccat, in eo punitur.

D. Chrys.

Nilus in sanguinem versus de Hebræorum cæde querebatur.

Theod.

D. Aug.

Pharao aquis perit quia infantes aqua interemerat.

XXVII. Sic olim Adonibezech captus in prælio à Iudæis, eandem pœnam, quam aliis intulit, passus est, vt ipsemet fatetur, *Septuaginta*, inquit, *reges, amputatis manuum, ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias; sicut feci, ita reddidit mihi Deus* Iud. 1. n. 7. C Sic & Achab in loco, vbi Naboth innocentem interfecit, interfectus est: iuxta illam Heliæ prædictionem, *Hæc dicit Dominus, in loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lābent quoque sanguinem tuum.* 3. Reg. 21. n. 19. imò & qui sepultura pauperem priuauit; diues caruit sepultura, vt notat D. Amb. lib. de Naboth. c. 11. *Inhumatum*, inquit, *pauperem Deus aspicit: & ideò insepultum diuitem iacere decernit.* Sic & Asa rex Iuda, postquam prophetam, qui eum ex diuino instinctu reprehenderat, ad neruum, hoc est, ad vincula, & ad compedes mulctauit; *ægrotauit dolore pedum vehementissimo, & mortuus est.* 2. Par. 16. num. 12. Sic & Absalon nimium de suis crinibus gloriatus, suis crinibus suspensus interiit. 2. Reg. 18. n. 9. D Sic & eius frater Salomon, vbi tria idola coluit, Astarthen, Chamos, & Moloch: statim tres hostes acerrimos, Adad, Razon, & Ieroboam expertus est. 3. Reg. 11. n. 5. 14. 23. & 26. Sic etiam & Agag Rex Amalech, quia alias matres orbauit filiis, suā quoque orbatam reliquit; iuxta illud Samuelis ad eum, *Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus; sic absque liberis erit inter mulieres mater tua.* 1. Reg. 15. n. 33. Sic & Angelus martyrum cædes vindicaturus, effudit phialam iræ Dei in fluuios, & conuertit eos in sanguinem, dicens, *Iustus es Domine, qui es, & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti: quia sanguinem sanctorum, & prophetarum effuderunt; & sanguinem eis dedisti bibere: digni enim sunt.* Apoc. 16. n. 5. Sic & Babylon quantam se ad gloriam, & delicias E euexit; tantam ad miseriam, & tristitiam præcipitata est; iuxta illud Ioannis, *Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, & luctum.* Apoc. 18. n. 7.

Multis in veteri testamento in eo puniuntur, in quo deliquerunt.

D. Amb.

XXVIII. Sacrilegi sacerdotes, qui in sacris altaribus sacrificia Diis falsis adolebant; in iisdem altaribus cremati in cineres abierunt. Nam Rex Iosias *tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare.* 4. Reg. 23. n. 16. vt vbi sacrilegiis se tradiderant, ibi suppliciis traderentur. Rex Sedecias *recessit à rege Babylonis.* 4. Reg. 24. num. 20. cuius se in fidem, & obedientiam commiserat. Quid factum? Non

A

multò post, *omnes bellatores, qui erant cum eo dispersi sunt, & reliquerunt eum.* 4. Reg. 25. numer. 5. Vt qui fidē Nabuchodonosori datam violauerat, suos milites sibi infideles pateretur. Ioab *tres lanceas infixit in corde Absalon.* 2. Reg. 18. numer. 14. nam vt rectè aduertit Rabbi Dauid, qui tria corda quodammodò solicitabat, seu furabatur virorum Israel, scilicet regis, ducum & plebeiorum; vt ex 2. Reg. 15. à numer. 1. constat, dignus erat, vt vnum eius cor triplici confossum iaculo scinderetur. Idem Absalon eò prorupit audaciæ, & impudentiæ, vt violarit concubinas patris sui. 2. Reg. 26. numer. 22. quæ erant numero decem. 2. Reg. 15. n. 16. Quam ex ea culpa in pœnā incidit? *Concurrerunt*, inquit textus, *decem iuuenes armigeri Ioab, & percutientes interfecerunt eum.* 2. Reg. 18. n. 15. vt qui vnus decem adulteros æquauerat, in caput suum decem tortores, & carnifices incitaret.

Rabbi Dauid.

Absalon qui tria corda solicitabat tribus lanceis confossus.

B

XXIX. Ioab non à Dauide rege bellatore, sed à Salomone rege pacifico iubetur occidi. 3. Reg. 2. n. 5. Fortassè, quia duos inclitos duces, seu principes Israël, Abner, & Amasam, non in bello, sed *in pace* interfecit: vt qui pacem in bellum aliis conuerterat, sibi pacificum regem conuerteret in bellatorem. Zambri per tyrannidem occupauit regiam Israel. 3. Reg. 16. n. 10. Sed in eadem regia miserè conflagrauit: nam ipsemet *ingressus est palatium, & succendit se, cum domo regia.* Ibid. num. 18. vt ambiens aulam, inueniret vrnam: & ascendens in regiam, resiliret in pyram. Vides, quā paribus suppliciis nostra à Deo flagitia puniantur. Meritò igitur Phenenna, quæ exultando propter filios peccauerat; propter eosdem dolendo cruciatur. Atque hæc de primo sensu historico.

Ioab, & Zambri similes in supplicio, & flagitio.

C

Secundus sensus propheticus, de Ecclesia, & Synagoga.

XXX. SEcundum sensum propheticum de Ecclesia, & Synagoga exprimunt plerique interpretum ac Patrum. D. Aug. D. Greg. D. Isidor. Beda, Theodor. Procop. Rupert. Lyr. Angelom. & alij; quibus adde S. Hildefonsum Archiepiscopum Toletanum ser. de parturitione, ac purificatione Mariæ in 9. tomo Biblioth. qui per Annam ex sterili fœcundam; & Phenennam ex fœcunda sterilem factam, Ecclesiam gentium, & Synagogam Iudæorum interpretantur; quarum illa quondam diuini sermonis, tanquàm seminis expers (nam *semen*, inquit Christus Dominus, *est verbum Dei*) nullos Deo filios per fidem, & gratiam pariebat; nunc autem plurimos; hæc autem vice versa, olim multos; modo autē neminem. Quam vicissitudinem prædixit futuram Isaias cap. 54. n. 1. *Lauda*, inquit, *sterilis, quæ non paris: decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas: quoniam multi filij desertæ, magis quàm eius, quæ habet virum: dicit Dominus.* Seu vt transtulit D. Paulus, qui eam vicissitudinem iam factam expertus est. *Lætare sterilis, quæ non paris; erumpe, & clama, quæ non parturis; quia multi filij desertæ, magis quàm eius, quæ habet virum.* Gal. 4. num. 27. Vbi nomine desertæ, hoc est, viduæ, & sterilis, intelligitur Ecclesia gentium, nullo spiritualis doctrinæ verbo maritata: at verò nomine coniugatæ, seu habentis virum, intelligitur Synagoga, diuino sæpè alloquio, tanquàm sponsa ab sponso erudita. Et tamen plures illius quam huius filij dicuntur; quia hæc sponsum perdidit, illa acquisiuit. Et obserua Isaiam suo illi oraculo iusiurandum subscripsisse. *Dicit Dominus.* Apostolum verò, qui oraculum transtulit, iusiurandum non transtulisse. Credo, quia iuramentum necessariū non erat, vbi iam aderat experimentū. Vnde rectè D. Hier. lib. 1. in epist. ad Gal. c. 4. *Non puto*, inquit, *necesse esse, vt de multitudine Christiana, & de Iudæorum paucitate dicamus: cum in toto mundo crucis vexilla resplendeant; & vix rarus, atque notabilis in vrbibus Iudæus appareat.* Imò si qui sunt, qui dicant se Iudæos esse, planè non sunt, *sed sunt Synagoga satanæ.* Apoc. 2. num. 9. nec Moysi, nec Christo adhærentes: nam qui Moysi credunt, Christo credere tenentur: & qui Christum negant, Moysen quoque se negare conuincuntur: homines planè exleges, imò *greges*, vt appellat D. Ambros. lib. de viduis, à via veritatis exerrantes.

In sensu prophetico per Annam significatur Ecclesia gentium, per Phenennam Synagoga Iudæorum.

D. Aug. D. Greg. D. Isidor. Beda. Theod. Procop. Rupert. Lyra. Angel.

D

E

Synagoga sponso viduata, Ecclesia Christo maritata.

D. Hier.

Iudæorū paucitas, Christianorum multitudo.

D. Amb.

B

XXXI. Nec mirum, fructificasse Ecclesiam; exaruisse synagogam; nam hæc *proiecit virum suum, & filios suos.* Ezech. 16. numer. 45. illa autem sponsata est Deo *in sempiternum*, sponsata *in iustitia, & misericordia*; sponsata *in fide.* Oseæ 2. numer. 19. Vbi ter sponsata dicitur, vt eius fœcunditas ter geminos effusa in partus, hoc est, multiplices, ac numerosos significetur. Quis non miretur vellus illud Gedeonicum, madidum in area sicca; & rursus siccum in area madida? Iud. 6. à num. 37. Sed planè hæc velleris, & areæ vicissitudo, eam, quæ in synagoga, & Ecclesia facta est, apertissimè demonstrat. Vt D. Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto in prologo, & lib. de viduis sub initium, D. Aug. serm. 100. de tempore, D. Gregor. Naz. orat. 3. & Orig. hom. 18. in Ios. pluresque alij confirmant. Nam olim Synagoga cœlesti infusa rore germinabat, & plurimos Deo filios pariebat. Vnde *septem*, hoc est, plurimos, dicitur peperisse. Ierem. 15. num. 9. nunc autem arida, & nullis diuinæ gratiæ guttis roscida, sic sterilescit, vt nullus in ea fructus reperiatur; ideoque longè deterior existit, quàm illa ficulnea, quam Christus Dominus maledicendo arefecit. Matth. 21. n. 19. nam hæc fructu carebat, *quia non erat tempus ficorū.* Marc. 11. n. 13. at verò illa, in maxima germinandi tempestiuitate, de cœlo culta, sata, & irrigata, sic exaruit, vt ne vnum quidem fructum parturiret. Circumibat quidē Synagoga *mare, & aridam*, vt faceret vnum proselytum: sed factum non parturiebat in lucem, tanquam maturum fœtum; sed tanquam abortiuum in gehennam eiiciebat; iuxta illud. *Et cum factus fuerit, facitis illum filium gehennæ duplo quàm vos.* Matth. 23. n. 15. Nempè tam infirma, atque effœta erat Synagoga, vt iam non in partus prodiret, sed in abortus degeneraret; vt meritò mihi videatur ad hanc rem confirmandam detorqueri posse illud propheticum. *Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi.* Isai. 37. n. 3. Quia sic infirmata erat Synagoga, sic spiritualibus viribus exhausta, vt nullum posset fœtum in vulua fidei maturare, nullum in spiritualem vitam parturire. Vnde Propheta Synagogam tanquàm ventrem maturandis fœtibus inhabilem, malèque affectum deplorabat, dicens, *Ventrem meum, ventrem meum doleo*, Ier. 4. n. 19. Quasi diceret, doleo interna Synagogæ viscera tantis inuidiæ stimulis lacerari, vt debito charitatis feruore gignendis, nutriendisque filiis spiritualibus, necessario destituantur.

Synagoga sponso orba exaruit, Ecclesia Deo sponsata fructificauit.

D. Ambr.

D. Aug. D. Greg. Orig.

Synagoga siccum Gedeonis vellus, & ficulnea à Christo maledictione arefacta.

C

D

E

XXXII. At Ecclesia, quandiu à viro, hoc est, à diuino Verbo, per fidē, & gratiā aberat, sterilis erat; Christo autem coniuncta, fœcundissima facta est: eam enim diuinus sermo largissimè fœcundauit: iuxta illud, *vox Domini concutientis desertum.* Psal. 28. n. 8. seu, vt D. Hieronymus ad eum Psalm. & in c. 66. Isai. ex Hebræo transfert, *vox Domini parturire*

Gentis in Ecclesia olim deserta, & sterilis, nunc fœcunda.

D. Hier.

turire faciens desertum. Vbi nomine deserti, interprete Hieronymo, intelligit Propheta desertas gentes, *in quibus*, inquit, *nullus fulius prædicationis impositus erat ad suscipiendum verbum Dei.* Et nihilominùs Euangelica doctrina cultæ, è sylvestribus, atque horrentibus dumetis in satiuos, & frugiferos agros redierunt. Comparatur Ecclesia gentium, cum illa area, in qua Gedeon suum illud vellus collocauit; vt paulò ante obseruauimus. Sed cur non potiùs cum agro fertili, pingui, ac bene culto? Credo, quia area est omnium quodammodò terrarum vberrima, atque fœcundissima; nam è terris aliæ aliarum frugum mattes sūt; neque enim *omnis fert omnia tellus*: at verò area omnium quodammodò mater est; nam omnes fruges in aream comportantur; omnes in area exteruntur. Quod D. Ambr. lib. 1. de Spiritu sancto in prologo egregiè expendit. *Non otiosè*, inquit, *vellus non in campo positum, vel in prato; sed positum in area, vbi messis est tritici: eò quod per fidem Domini futura esset messis fœcunda virtutum.* Area igitur est Ecclesia, tam fœcunda, vt ex ea in omnem terram, & in fines orbis terræ innumeræ fruges sanctitatis, & veritatis distribuantur.

Cur Ecclesia area, & non campo assimilatur.

D. Amb.

XXXIII. Felicissimos Ecclesiæ partus eleganter expressit Isaias c. 66. num. 7. & 8. dicens, *Antequàm parturiret, peperit; antequàm veniret partus eius, peperit masculum. Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic simile? Nunquid parturiet terra in die vna? aut parietur gens simul, quia parturiuit, & peperit Sion filios suos.* Vbi huiusmodi partus commendat à facilitate, ac breuitate pariendi: & à fœcunditate, ac generositate prolis: vt omni ex parte perfectissimi videantur.

XXXIV. A facilitate quidem patiendi, dicens, *Antequam parturiret, peperit*: ac si absque vlla parturientis tristitia, in lætitiam parientis transierit. Et rursùs, *antequàm veniret partus, peperit.* Hoc est, peperit ante tempus, & ante dolorem partus: seu partus ipse felicissimus tempori, ac dolori partus laboriosissimi præcurrit. Quem proinde locum D. Ambr. in exhortation. ad virgines expendens, *Ecclesia*, inquit, *habet filios sine partus dolore.* Et paulò post, *sine aliquo dolore multos filios, & filias solet Ecclesia parturire.* Quod non ita intelligo, vt credam, Ecclesiam non dolere pet contritionem, & mortificationem in regeneratione filiorum: sed ita, vt sentiam, cum dolorem per internam diuini spiritus vnctionem sic attemperari, ac deliniri, vt non tristari, sed lætari videatur.

Facilis Ecclesiæ partus, & sine tristitia.

D. Amb.

XXXV. A breuitate autem pariendi dicens, *Parturiet terra in die vna.* Et rursùs, *Parietur gens simul.* Quasi non longo temporis ambitu fœtus maturuerit, sed breuissimo in lucem prodierit. Vno que die; imò vno momento partus hic felicissimus contigerit. Vndè D. Hieronym. *Non multo*, inquit, *tempore, vt populus Iudæorum per Abraham, & Isaac, & Iacob, & duodecim patriarchas, & rursum per liberos eorum, ac nepotes creuit in maius; sed ad Euangelicam prædicationem omnis mundus concepit, & parturiuit, & peperit masculum.* Quod videre est in illa Diui Petri prædicatione: nam *adhuc loquente Petro*, inquit textus, *verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum.* Act. 10. num. 44. Quod D. Chrys. hom. 24. in Acta rectè obseruat, *Vide*, inquit, *dispensationem Dei, non permisit absolui sermonem, sed quanuis doctrina principium esset, admenit Spiritus, &c.* Itaque non longa vteri fastidia tulit Ecclesia, sed breuissima per compendia suos in lucem fœtus edidit.

Qua breuitate Ecclesia suos pariat in Christo filios.

D. Hier.

D. Chryſ.

XXXVI. A fœcunditate verò prolis, quis non videt,

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A quàm feliciter processerit hic partus: cum dicatur tota terra paritura, *Parturiet terra*: & gens integra parienda, *Parietur gens.* Quis cum dubitaret totè, vt ex tanta aluo, non nisi tanta proles nasceretur? Quod sanè patuit, vel in ipsis Ecclesiæ primordiis, cum ad Apostolorum prædicationem semel *tria millia*, Act. 2. num. 41. & iterùm, *quinque millia*, Act. 4. num. 4. per baptismum regenerata in spiritualem fidei lucem prodierunt. Hinc Ecclesia per excellentiam dicitur *Ea, quæ habet populos.* Cant. 8. num. 11. seu, vt est in Hebræo, *Domina multitudinis.* Quòd sola infinitam propemodum populorum multitudinem complectatur. Hic est ille fœcundissimus partus, de quo Dauid, *Homo, & homo natus est in ea.* Psal. B 86. num. 5. Vbi illa geminatio apud Hebræos, *Homo, & homo*, idem valet, atque multi homines, qui in Ecclesia ex aqua, & spiritu quotidie regenerantur. Quorum multitudo tanta est, vt a solo Deo numeretur; iuxta id, quod sequitur *Dominus narrabit*, Hebraicè, recensebit, seu numerabit, *in scripturis populorum.* ibid. n. 6. Quasi solus Deus, *qui numerat multitudinem stellarum*, possit fidelium, qui ad Ecclesiam veniunt, multitudinem recensere. Et notandum, quod in eo loco catalogus credentium, *scriptura populorum* appelletur: quia in illo non vnus populus, sed innumeri continentur. Vndè Dauid, *Conuertentur*, inquit, *ad Dominum vniuersi fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium.* Psal. 21. num. 28. C Vbi obseruat D. Aug. non dici solùm *fines terræ*, ne quis hæreticus diceret, vnam tantum Prouinciam, quæ, siue in Mauritania, siue in Gallecia, finis terræ appellatur, ad Dominum conuertendam: sed *vniuersos fines terræ*, & *vniuersas familias gentium*; ne qua in vrbe terrarum plaga, ne qua hominum natio ab hac conuersione excludatur. Denique *omnes gentes*, canit idem vates, *quascunque fecisti, venient, & adorabunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum.* Psal. 64. num. 6. Estne aliqua gens, quam diuina potentia non condiderit? Ergo neque vlla planè erit, quam diuina fides suo ambitu non amplectatur. Sed de hac re plura in annot. 15.

Quæ prolis fœcunditate, & numerositate, Ecclesia gloriatur.

Fidelium multitudo a solo Deo potest recenseri.

D. Aug.

XXXVII. Tandem à generositate prolis commendatur D Ecclesiæ partus, cum dicitur *Peperit masculum.* Et paulò post, *Peperit Sion filios suos.* Vbi non fœminæ, sed viri dicuntur Ecclesiæ filij; vt significetur Ecclesia non molles, & effœminatos; sed strenuos, & masculos paritura. Talem gignit prolem mater Ecclesia, qualem Deus pater: cui filij præcipuè tribuuntur, iuxta illud, *Videntes filij Dei filias hominum.* Gen. 6. num. 2. Vbi vides factum scriptorem Deo filios, tanquàm prolem generosam, hominibus filias, tanquàm prolem degenerem tribuisse. Quod expendens Philo Hebræus libr de gigantibus, *Qui sunt*, inquit, *parum viriles, fracti, effœminatique, gignunt fœminas, vt expertes virtutis sepracis, vt plantatores omnium vitiorum.* Addere debuit, qui verò generosi sunt parentes, gnaui, E & strenui, gignunt viros; quippe qui virtutum, non deliciarum sint propagatores. Sic igitur Ecclesia viros parit. Vnde eam Psalmographus appellat; *matrem filiorum lætantem.* Psal. 112. n. 9. non filiarum: quasi non tam filias, quàm filios genuisse lætaretur. Vnde ipsa Ecclesia, non minus quidem de sexu, quàm de numero filiorum gloriata, *Quis*, inquit, *genuit mihi istos? Ego sterilis, & non pariens. Et istos quis enutriuit? Ego destituta, & sola. Et isti vbi erant?* Isai. 49. numer. 21. Vbi obseruans, omnes filios mares sibi natos esse, incredibiliter admiratur, sibi tam debili, & infirmæ tam robusta m.

Ecclesia prolem masculam, & generosam, non effœminatam.

Philo.

robustam, ac generosam sobolem masculorum, hoc est, virtute præstantium processisse. Qua de re quæ dicta sunt cap. superiori n. 11. & quæ dicemus paulò inferiùs n. 21. consulantur.

XXXVIII. *Synagoga à diuino sole recedens sterilis, & infœcunda.* Iam verò tota Ecclesiæ fœcunditas, tota Synagogæ sterilitas orta est, ex diuini solis accessu ad vnam, recessu ab altera. Vt enim pinguescit terra, cui sol adest; cui abest, sterilescit: ita Ecclesia Christo præsente floruit: Synagoga, absente, aruit. Quamuis illud certum sit, non tam solem Synagogæ; quàm Synagogam soli defuisse iuxta illud, *Defecit anima eius; occidit ei sol, cum adhuc esset dies.* Ierem. 15. n. 9. nam cum Christus Dominus *esset lux vera, qua illuminat*, seu apta est illuminare, *omnem hominem venientem in hunc mundum*: Synagoga suis se peccatis, tanquàm densissimis nubibus sic obtexit, & obduxit; vt perpetuis circunfusa tenebris remanserit; iuxta illud, *Per diem incurrent tenebras; & quasi in nocte sic palpabunt in meridie.* Iob. 5. num. 14. Quem locum Rabanus in c. Ierem. proximè citatum de Iudæis exponens, *Per diem*, inquit, *tenebras incurrerunt, quia in ipsa veritatis præsentia perfidia errore cæcati sunt.* Et paulò post. *Persequutores*, inquit, *redemptoris nostri, dum diuina virtutis miracula cernerent; & tamen de eius diuinitate dubitarent: in die tenebras passi sunt, quia visum in luce perdiderunt.*

Raban.

XXXIX. *Christi humilitas, & in hominibus suc currendo maturo celeritas.* Vndè Propheta prævidens Christum Dominum, in medijs Iudæorum tenebris quodammodò oberrantem, & quò se verteret, vt ita loquar, nescientem, admirabundus exclamat. *Custos quid de nocte? Custos quid de nocte?* Isai. 21. n. 11. Quod exponi potest, vel de celeritate Christi Domini ad succurrendum humano generi, quasi interrogaret Propheta, cur tam matutinus, & antelucanus ad custodiendum genus humanum euigilasti? Vel de humilitate Christi Domini, qua voluit peccatoribus similis videri, & inter iniquos reputari; quasi diceret Propheta; cur obsecro Christe sancte, cum sis splendor gloriæ, sub nube peccati, & eatne peccatrice quodammodò inumbratus, & obscuratus apparere voluisti? Vel tandem de cæca Iudæorum infidelitate; quam veloci obscurissimam noctem eorum cordibus incubantem, ne ipse quidem diuinus sol in mundo exortus dissipauit. Sic enim exponit Rabanus citatus. *De nocte*, inquit, *custos venit, quia humani generis protector, & manifestus in carne apparuit; & tamen hunc pressa perfidia sua tenebris Iudea minimè agnouit.* Nox igitur erat in Synagoga: quod tamen non obstitit, quominùs dies in Ecclesia fulgeret. Vndè benè respondit interroganti ipse custos, seu eodem propheta, *Dixit custos, venit mane, & nox.* Ibid. numer. 12. Vbi vt Rabanus citatus obseruat, mane, & noctem non sine mysterio coniunxit, *Quia*, inquit, *per eius præsentiam, & noua lux mundo inclaruit; & tamen in corde infidelium vetusta cæcitas remansit.* Quò pertinet illud Dauidicum ad mysticam intelligentiam translatum, *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Psal. 18. num. 3. iuxta expositionem D. Ambr. in exhortatione ad virgin. vbi sic, *Dies diei, Christianus Christiano; nox nocti, Iudæus Iudæo.* Itaque Synagoga nullis diuini solis radiis illustrata, sterilitatem incurrit: Ecclesia diuino forta sole, altaque, fœcunditatem comparauit.

Raban.

Tenebræ Synagogam, claritas Ecclesiam circumdedit.

D. Amb.

Tertius sensus moralis, de anima iusta, & iniusta.

XL. Tertius moralis sensus facilè explicatur in anima iusta, & iniusta: quatenùs hæc ad iustitiam se recipit; illa in iniustitiam se præcipitat. Nam anima iniusta, vt sic, sterilis, & nullos bonorum operum fructus parturiens: tandem per pœnitentiam culta, & contritionis lacrymis irrigata, plurimos virtutum fœtus producit. Contra verò anima iusta, vt sic fœcunda, & bonarum actionum parens, & nutrix; tandem per concupiscentias carnis, tanquam per immodicos æstus arefacta, paulatim sterilescit, & rectè factorum floribus, frondibus, ac fructibus spoliatur. Sic exponit Auctor quatuor homiliarum in cant. quæ inter opera D. Hieronymi circumferuntur hom. 1. Vbi docet iuxta hunc locum, esse quosdam homines steriles, id est, virtutibus vacuos: alios fœcundos, id est, virtutibus abondantes; quorum hi sæpè sterilescunt, dùm virtutum, quas habent, iactatam faciunt: illi fœcundantur, dùm virtutum, quibus carent, vsuram percipiunt. *In sensu morali per Annam, & Phenennam anima iusta, & iniusta figuratur.* *Auctor homil.* 4.

XLI. *Philo.* Sic etiam & Philo Hebræus in lib. de execrationibus exponit, docens, animas steriles, & peccatrices, suis vitiis, & concupiscentiis refertas, tanquàm spinis, & sentibus obrutas, nihil vtile fructificare; sed malè valere, & ægrotare moribundas; easdem tamen, eum peccare desinunt, & per pœnitentiam resipiscunt, plurimas Deo virtutes, tanquàm prolem generosam parturire. *Conuertuntur*, inquit, *restituuntur in castitatem, virginitatemque pristinam; & conceptum diuinum semen formant, ac viuificant; ut inde nascantur res natura pulcherrimi diuini, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia, sanctitas, pietas, cæteræque virtutes, ac felicitates; quarum non modo natiuitas nullam prole facit parentem; verùm etiam spes natiuitatis gaudio magno afficit.* Et vice versa, differere poterat circa animas fœcundas, id est, virtutibus abundantes, quæ si paulatim incipiunt suis concupiscentiis æstuare, nullos amplius gignunt bonorum operum fructus, imò genitis destituuntur. Quod eleganter expressit D. Basil. in c. 1. Isai. ad illa verba, *regionem vestram coram vobis alieni deuorant.* num. 7. Vbi steriles nomine ab alienis deuoratæ, intelligit animam prius virtutibus fœcundam, sed posteà à vitiis haustam, & consumptam. Quod in iuuene à virtutibus ad vitia per suos quodammodò gradus decidente luculenter demonstrat. *Vide*, inquit, *iuuenem quempiam à puero intra ædes educatum; alacriter, & studiosè ad orationem prodeuntem, nullum transmittentem beneficentiæ officium; æterni illius iudicij memorem; iugiter acquiescentem sermoni doctrinæ: talem denique mihi considera in fornicationem prolapsum. Quonam pacto miserabilem illum è proximo consequitur omnimoda euersio priorum laborum. Conscientia admissi facinoris non iam cum comitatur, vt se conferat ad orationis locum: non item in cœtu consistit eorum, qui in arcano secessu desident. Fit hunc ad orationem cunctatior. Deindè sensim illius menti se inserit meditatio, vt à proposito deficiat. Denique ad omnimodam perditionem per varios errorum anfractus adducitur.* Vbi vides animam paulò antè numerosa virtutum prole circunfusam: tandem libidine dominante subitò arefactam, & ad omnia virtutum opera planè ægram, & imbecillam, seu potiùs exanimatam. *Anima per pœnitentiam resipiscens, plurimas Deo germinat virtutes.* *D. Basil.* *Anima ad libidinem ferunda, paulatim arescit.*

XLII. *Orig.* Cæterùm præsentem locum paulò aliter interpretatur Origen. hom. de Helcana ad finem, dùm & sterilem, & fœcundam in quolibet peccatore ad pœnitentiam redeunte includi arbitratur, docens, sterilem, quæ pariat plurimos, esse animam in nouas virtutum actiones prodeuntem: fœcundam, quæ infirmetur, esse carnem, à pristinis vitiorum actibus arescentem. *Quomodo*, inquit, *sterilis septem pariat, videamus; sterilis erat in me anima mea,* *Sterilitas, & fœcunditas in peccatore conuerso figuratur.*

mea, non afferebat fructus iustitiæ; nunc autem vbi per fidem Christi meruit gratiam Spiritus sancti, & impleuit eam spiritus timoris Domini, certum est, quod sterilis peperit septem. Quasi ab illa septiformi, hoc est, multiplici Spiritus sancti gratia, quæ animam adimpleuit; illa septiformis, hoc est, multiplex omnium virtutum soboles nasceretur. Et rursùs, *Fœcunda*, inquit, *in propagine erat caro mea, habens plurimos carnis fructus, fornicationem, immunditiam, impudicitiam, idololatriam, &c. Hæc erat carnis nostræ numerosa progenies; sed cum venimus ad fidem crucis Christi, & mortificationem Iesu cœpimus circumferre in corpore nostro, & mortificare membra nostra, quæ sunt super terram, & exhibere ea seruire iustitiæ, & sobrietati; tunc fœcunditas probrosa huius generationis exclusa est, & hoc modo fœcunda in filiis infirmata est.* Vbi vides, & nouam sterilis fructificationem, & nouam fœcundæ mortificationem in bonam partem vsurpari: quatenus dicitur anima sterilis fructificare virtutes; & caro fœcunda mortificari à vitiis. Atque hæc de toto hoc numero.

Num. VI. *Dominus mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. DOminus mortificat, &c. Sic Deuter. 32. num. 39. *Ego*, inquit Deus, *occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo.* Sic Tobiæ 11. n. 17. *Benedico te Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, & tu saluasti me.* Sic rursùs Tobiæ 13. n. 2. *Tu flagellas, & saluas: deducis ad inferos, & reducis.* Sic Sap. 16. num. 13. *Tu es Domine, qui vitæ, & mortis habes potestatem: & deducis ad portas mortis, & reducis.* Sic Iob 5. n. 18. *Ipse vulnerat, & medetur; percutit, & manus eius sanabunt.* Sic Oseæ 6. num. 1. *Ipse cœpit, & sanabit nos: percutiet, & curabit.* Sic rex Israel 4. Reg. 5. numer. 5. *Nunquid Deus ego sum, vt occidere possim, & viuificare.* Sic Ecclesiast. 11. num. 14. *Bona, & mala vita, & mors; paupertas, & honestas à Deo sunt.* Sic Psal. 74. num. 9. *Hunc humiliat, & hunc exaltat.* Et similes loquutiones passim occurrunt. Quare horum omnium verborum eadem erit explicatio. Quod igitur ad nostra attinet, oportet explicare eorum ordinem, sensum, & scopum.

Ordo verborum.

II. ORdo is est, vt lætis tristia, prosperis aduersa præmittantur. Prius enim dicitur Deus mortificare, & posteà viuificare: quod in sacris literis frequens est, vt exemplis facilè patebit. Celebre est illud oraculum ad Ieremiam, *Ecce constitui te hodiè super gentes, & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes.* Ierem. 1. num. 10. Vbi Deus à comminatione malorum ad promissionem bonorum procedit. Quod Orig. hom. 1. ad eum locum expendẽs, *Obseruamus*, inquit, *semper in scripturis sanctis, primùm ea, quæ videntur tristia nominari; deindè ea, quæ hilariora sunt, secundò dici. Ego occidam, & ego viuificabo.* Deut. 32. num. 39. *A tristibus semper, sed necessariis inchoat Deus. Quem enim diligit, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit; & posthac curat. Ipse dolorem facit, & iterùm restituit lætitiam.*

Lætis tristia, prosperis aduersa præmittenda.

Orig.

III. Neque solùm mala sunt priora, sed etiam vberiora. Quod D. Hier. ex ipsis prophetæ verbis rectè colligit. *Considerandum*, inquit, *quod quatuor tri-*

D. Hier.

A *stibus duo læta succedant. Neque enim ædificari poterant bona, nisi destructa essent mala: nec plantari optima, nisi eradicarentur pessima.* Nec immeritò. Quia vt vnicus gradus supernaturalis gratiæ infundatur; non satis est, vt vna, sed necesse est, vt omnes vitiorum maculæ ex animo obliterentur, ac deleantur. Sic & idem propheta à seuera comminatione exorsus, *Hæc*, inquit, *dicit Dominus; vocem terroris audiuimus; formido, & non est pax.* Ierem. 30. num. 5. Et paulò post, perhumana alloquutione blanditur, *Tu ergo*, inquit, *ne timeas serue meus Iacob, ait Dominus, neque paueas Israel: quia ecce ego saluabo te, &c.* Ibidem n. 10. Ad quem locum D. Hier. *Primùm*, inquit, *tristia annuntiantur, vt post malorum magnitudinem læta succe-*
B *dant. Gratior quippe est sanitas ægrotatione depulsa; & doloris magnitudo in magnitudinem vertitur gaudiorum.*

Minus gaudium maiori tristitia compensatur.

D. Hier.

IV. Eadem vicissitudine olim Deus Israeliticum populum terrebat, & demulcebat: minabatur, & medebatur: nunc quidem terribiliter dicendo, *Domus Israel cecidit, & non adiiciet, vt resurgat.* Et iterùm beneuolè admonendo, *Domus Israel, quærite me, & viuetis.* Amos 5. num. 1. & 4. Vbi rursùm D. Hier. *Mos*, inquit, *scripturarum est semper aduersis læta subiungere. Et postquam tristia Deus fuerit comminatus; ad pœnitentiam, eos, quos terruit, prouocat.* Quod rursus ex cap. 1. Isaiæ confirmat: nam cum Deus n. 4. genti peccatrici perniciem minitetur: eandem numer. 16. ad mundiriam ex-
C hortatur: *Lauamini, mundi estote. Et quos*, inquit, *seuera voce terruerat, blanda oratione sustentat.*

Deus Israeliticum populũ nunc terret, nunc demulcet.

D. Hier.

V. Quid terribilius illo diuino oraculo, seu tonitruo? *Ecce concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur in cribro, &c.* Amos 9. num. 9. Quid verò beneuolentiùs illo diuino alloquio, & solatio? *In die illa, suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius, & ea, quæ corruerant, instaurabo.* Ibid num. 11. Vbi D. Hier. diuinam iustitiam, & misericordiam alternis quodammodò pungentem, & linientem admiratus, *iuxta consuetudinem*, inquit, *scripturarum, post tormenta, post pœnas, prospera, & læta promittens, suscitaturum esse, se dicit, & in resurrectione Domini omnia restituturum; vt quod in synagogis ceci-*
D *derat, surgat in Ecclesiis.*

Iustitia, & misericordia vices alternant, illa puniendo, hæc sublenando.

D. Hier.

VI. Hoc solenne scripturarum tenuit & Dauid in eo versiculo, *Ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.* Ps. 29. num. 6. Vbi D. Basil. pro ira pœnam; & pro indignatione, iustum Dei iudicium, quo meritæ peccatis pœnæ decernuntur, ex græco interpretatur. Quasi Deus pro nostra malitia supplicia inferat; pro sua beneuolentia præmia conferat; puniat, quia iustè iudicat, pœnas nostris sceleribus deberi: parcat, quia suapte sponte ad benefaciendum incitatur. Denique inuitus trabatur ad pœnam, quam sibi quisque thesaurizat in die iræ: spontaneus feratur ad vitam, quam ipse ex intimis suæ misericordiæ visceribus elargitur. Igitur propheta à tristibus ad læta procedit: nam vt
E subdit D. Basilius, *Mos est*, inquit, *sacri eloquij, si quando tristia, lætaque commemorat; tristia lætis in ordine præponere: fructio enim boni efficitur iucundior, tristibus iam exactis. Beneficium pœna est posterius. Percutiam, & ego sanabo. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quæ nos affligant, præcurrunt: quo maiore cum constantia multiplicem gratiam nobis collatam conseruemus.*

D. Basil.

Deus ad indulgentiam spontaneus, ad pœnam inuitus.

VII. Eodem pertinet illa eiusdem prophetæ denuntiatio ibidem facta, *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Vbi fletus præcurrit; vt vt maior ex fletu lætitia subsequatur. Sic, &

Prius labores, quàm consolationes Apostolis denuntiantur.

Christus Dominus prius suis discipulis persequutionum tempestates denuntiat. *Tradent vos in conciliis, & in synagogis suis flagellabunt vos.* Matth. 10. n. 17. deinde consolationum securitatem prædicit. *Vestri capilli capitis omnes numerati sunt: nolite ergo timere.* Ibid. n. 30. nempè vt Apostolos terrefactos erigeret, exanimatos consolatur: vt D. Chrysf. ibi hom. 9. interpretatur. Sed & Christi Domini passio, priusquàm resurrectio auditur: vt idem D. Chrysf. homil. 67. in Ioan. obseruat. De passione præcedit illud, *Sicut ouis ad occisionem ducetur.* De resurrectione subsequitur, *De angustia, & iudicio sublatus est.* Isai. 53 num. 7. & 8.

D. Chrysf. *Ad triumphos nonnisi per labores, ad resurrectionem per crucem ascendendum.*

VIII. Mortem Iacob prius prædicens, *requiescens*, inquit, *accubuisti, vt leo.* Vitam verò posterius præcinens, *Quis*, inquit, *suscitabit eum?* Genes. 49. num. 9. Sed & Christus Dominus suam mortem prius declarans, *Ego*, inquit, *dormiui, & soporatus sum:* suum verò reditum ad vitam posterius inculcans, *Exurrexi*, inquit, *quia Dominus suscepit me.* Psalm. 3. n. 6. Nec minus disertè ad parentem. *Tu*, inquit, *cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.* Psalm. 138. num. 2. Quasi: ex sessione, hoc est, ex passione, quàm ex resurrectione, cognoscibilior redderetur. Denique ad Apostolos, *Occident*, inquit, *eum, & tertia die resurget.* Matth. 17. num. 23. vt interprete D. Basilio, vbi suprà, quos moriens contristabat, resurgens lætificaret.

D. Basil.

IX. Ex hac consuetudine diuina, vt præcurrentibus malis subsequentia bona adiungantur; hortatur D. Bern. epist. 245. ad Eugen. Papam, vt Episcopo cuidam peccatori se ostendat non modò seuerum, sed etiam benignum, delinquentem puniat, sed pœnitentem amplectatur: vt in vno iustitia, in altero misericordia conseruetur, *Nunquid*, ait, *potestatem habetis deponere potentes de sede, & exaltare humiles non habetis? Porrò potestate accepta malle in malo, quàm in bono vti, abuti est.* Et in epistola sequenti ad eundem Papam, quem pro eodem Episcopo deprecatur, *Nunquid*, ait, *ostestatem habetis tantum percutere, & nequaquam sanare? Nostis, qui dixerit, Percutiam, & ego sanabo? Absit, vt eius tenetis vicem, non vsurpetis, & vocem: vocem præcipuè pietatis.* Itaque in scriptura frequens est, vt mala bonis, tristia lætis, aduersa prosperis præmittantur.

D. Bern. *In puniendo seueritas simul & benignitas.*

X. Ex hoc loco duplex Manichæorum hæresis iugulatur. Vna, qua duplex principium, vnum bonorum, alterum malorum distinguebant: cum tamen vtraque tam bona, quàm mala pœnæ (de quibus sermo est) ab vno Deo oriantur. Vt patet ex multis scripturæ locis: nam in hoc cantico dicitur Deus ab Anna *mortificare, & viuificare.* Ab Isaia c. 45. n. 7. *Formare lucem, & creare tenebras, facere pacem, & creare malum.* A Ierem. c. 11. num. 11. *Inducere mala super Iudæos, de quibus exire non poterunt.* A Ion. c. 3. n. 10. *Loquutus fuisse malitiam, vt faceret Niniuitis:* Ab Amos c. 3. numet. 6. *facere malum;* imò *non esse malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.* Et sic in aliis frequentissimè, Quod probans Tert. lib. 2. contra Marcion. c. 14. *Ad omnia*, inquit, *tibi occurret Deus: idem percutiens, sed & sanans: mortificans, sed & viuificans: humilians, sed & sublimans: condens mala, sed & pacem faciens.* Æt lib. 4. c. 1. reprebendens Manichæum, qui ex diuersitate bonorum, & malorum, diuersos Deos distinguebat. *Quid* inquit, *differentiam rerum ad distantiam interpretaris potestatum? Quid antitheses exemplorum distorques aduersus creatorem, quas in ipsis quoque sensibus, & affectionibus eius poteras recognoscere? Ego, inquit, percutiam, & ego sanabo, &c.* Et rursus eodem libro c. 34. ostendit, Moysen, & prophetas, vnum Deum prædicate creatorem, *& vtrunque iudicium pœna, & salutis æternæ apud vnicum Deum positum; qui occidat, & viuificet.* Eandem hæresim condemnat D. Hier. ad illa verba, *Quis est iste, qui dixit, vt fieret Domino non iubente?* Thren. 3. num. 37. Vbi contra quosdam hæreticos, quos non nominat, dicit Deum facere mala, *cum res benè conditas, nobis male agentibus, in flagellum format; vt ipsa, & per dolorem, quo feriunt, delinquentibus mala sint, & per naturam, qua existunt, bona.* Quod veneni similitudine confirmat: nam *venenum*, inquit, *mors est homini, sed tamen vita serpenti.* Quæ verba nihilo mutata transtulit D. Greg. lib. 3. mor. c. 7. explanans illud Iob. 2. num. 10. *Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non suscipiamus?* Quo ex loco etiam patet, non solum bona, sed etiam mala pœnæ, Deo auctori referenda. Qua de re latissime disseruit D. Aug. tom. 6. per plures libros; in quibus Manichæorum hæresim acerrimè insectatur.

Tert.

Idem Deus creator, & iudex, dator bonorum, & malorum auctor.

A

D. Hier.

B

D. Aug.

XI. Altera qua duplicem scripturarum auctorem, vnum noui, alterum veteris testamenti distinguebant: hunc immitem, & crudelem; illum facilem, & benignum appellabant. Quem errorem hic locus facilè conuincit; in quo Deus veteris testamēti auctor, non solum dicitur mortificare, sed etiam viuificare; & proinde non modo seuerum, sed etiā misericordem se exhibere. Imò D. Bern. serm. 16. in cant. ex simili loco D... colligit diuinam benignitatem, quam seueritatem. *Pater meus*, inquit, *vox est, Percutiam, & ego sanabo. Non est proinde, quod à patre formides, qui & si quandoque feriat; nunquam tamen vindicat.* Atque adeò sublata ratione distinguendi hos Deos, quæ penes crudelitatem vnius, & benignitatem alterius fingebatur, vnus atque idem Deus, iustus quidem, sed misericors, vtriusque testamenti auctor ... probatur. Vnde Orig. hom. 1. citat. in Hieremiam, *Hæc*, inquit, *si intelligerent miserrimi hæretici, nunquam ad nos deferrent, crebro ista dicentes, videtisne Deum legis, & prophetarum, quo modo ferus est, & inhumanus?* Sed potius faterentur, Deum veteris testamenti, seueritatem cum benignitate ita condire solitum, ac temperare, vt semper alterna pocula misceat, & nunc amara, nunc dulcia propinet: & proinde nullum esse discrimen, quo ab auctore noui testamenti distinguatur. Quod sapiens declarans in hominibus, qui à Deo aliter, atque aliter tractantur. *Ex ipsis*, inquit, *benedixit, & exaltauit, & ex ipsis sanctificauit, & ad se applicauit; & ex ipsis maledixit, & humiliauit.* Ecclesiastic. 33. n. 12. vbi vides, Deum veteris testamenti, non minora benignitatis, quam seueritatis exempla præ se ferre: imò cum suam misericordiam quater exhibuerit, quadruplici illam verbo significando, *benedixit, exaltauit, sanctificauit, ad se applicauit:* tamen suam iustitiam bis tantum ostendit, duplici illam verbo innuendo, *maledixit, humiliauit:* ne promptior & effusior ad vindictam, quàm ad clementiam videretur. Quid ergo impurbi Manichæi, vestri non immemores nominis, quod insaniam sonat, insanitis? Cur Deum veteris testamenti crudelem appellatis?

Secunda Manichæorū hæresis duplicem noui & veteris testamenti auctorem asserens. D. Bern.

C

... *& idem ... testamenti auctor ...* Orig.

D

Deus ad misericordiam quàm ad vindictam promptior.

E

XII. An quod illē ignem se esse dixerit? Deuter. 4. n. 24. An quod mortificauerit? 1. Reg. 2. num. 6. An quod mortem peccatori statuerit? Gen. 2. n. 17. An quod mala creauerit? Isai. 45. n. 7. Atqui non minora seueritatis exempla in ipso nuui testamenti conditore, Christo Domino, quem crudelitatis non arguitis, inuenietis. Sic enim contra Manem, Manichæorum principem episcopus Archelaus apud D. Cyril. Hierosolymitanum, catechesi 6. argumentatur,

Conuincitur Manichæus principiis quod Deum veteris testamenti crudelem, ... appellabat.

gumentatur. Si, inquit, *Deum veteris teſtamenti crudelem exiſtimas, quod ignem ſe dixerit: cuius erit filius ille, qui dicit, ignem volo mittere in terram?* Luc. 12. n. 49. *Si oderis eum, qui dicit, Dominus mortificat, & viuificat, quare honoras Petrum, qui Tabitham quidem ſuſcitauit, Saphiram autem mortificauit?* Act. 5. n. 10. & Act. 9. n. 40. *Si oderis eum, eo quod etiam mortẽ parauerit: quare non oderis eũ, qui dicit, ite in ignẽ æternũ.* Matth. 25. n. 41. *Si odiſtidi centem, Ego Dominus faciens pacem, & creans mala. Perquire, quid dicat IESVS, non veni mittere pacem ſuper terram, ſed gladium.* Matth. 10. n. 34. *Amborum ſunt æqualia dicta: ergo è duobus alterum ſit, neceſſe eſt. Aut vterque bonus per eandem loquutionem; aut ſi irreprehenſibilis IESVS, hæc dicens: quare vituperas eum, qui in lege veteri ſimilia dicebat?* Aliud telum librabat Manes, vt Deum legis, & prophetarum crudelem eſſe conuinceret, quod ſcilicet, mentes infidelium excæcaſſe diceretur: iuxta illud Apoſtoli, *Deus huius ſeculi obcæcauit mentes infidelium, vt non ſplendeat illis lumen Euangelij.* 2. Cor. 4. n. 4. Quod Archelaus iterum repellens, *Nunquid*, inquit, *ſolus veteris teſtamenti Deus obcæcauit cognitionem infidelium? IESVS autem ipſe, nónne dixit, Propterea in parabolis loquor, vt videntes non videant?* Matth. 13. numer. 13. *Non quod odiſſet illos; volebat, ne viderent. Sed quod oculos ſuos ipſi obſtruxiſſent. Vbi enim ſpontanea prauitas: ibi & impedimentum gratiæ.* Et paulò poſt duas alias adhibet interpretationes, vt Deum infidelium mentes obcæcantem, ab omni crudelitatis ſpecie vendicet: primam, quod in malo excæcauerit, ne ſcilicet mala, *ſed ſancta reſpicerent*: ac ſi diceret, *Excæca ſcortatoris libidinoſas cogitationes, & ſeruabitur homo: excæca furis rapacitatem, & ſaluabitur homo.* Secundam, quod non propter ſuam claritatem Deus obcæcauerit; ſed quod ipſi propter ſuam infirmitatem obcæcati fuerint: *Obcæcat*, inquit, *& ſol lippos: non quod ſol habeat vim excæcãdi, ſed quod corrupta videntium natura videre per ſe non poſſit.* Qua de re iterum ad num. 17. redibit ſermo.

Deum minimè crudelem malos excæcãdo, duplici ratione oſtenditur.

Senſus verborum.

XIII. *Triplex vita, temporalis, ſpiritualis, & æterna, ſimiliter, & triplex mors.*

DVplex eſt verborum ſenſus. Literalis, & ſpiritualis. Literalis rursùm, duplex, Proprius, & Figuratus. Proprius hic, Deus & mortis, & vitæ auctor eſt. Sed cũ vita triplex ſit, tẽporalis per animã; ſpiritualis per gratiã; æterna per gloriã; quibus è contrario tres mortes reſpondẽt: sũt, qui de his omnibus vitis, ac mortibus, hũc locũ interpretẽtur. Seorſim verò D. Greg. de morte, ac vita æterna. Hãc enim Deus cõtulit Eccleſię, vt æternaliter viuat: illã intulit Synagogæ, vt in perpetuũ dãnetur. D. Bon. tom 1. in Pſ. 118. n. 11. art. 3. de morte, ac vita ſpirituali: nõ quod Deus mortificet, gratiã auferẽdo; ſed ſaltẽ nõ afferẽdo in animã indiſpoſitã. Ego tamẽ ad literã de ſola morte, ac vita temporali probabiliùs expono, cum Vatab. Ianſen. Titelm. & aliis. Primò, quia Deus hoc loco dicitur mortificare, & viuificare, nõ ſolũ diuerſos, ſed etiã eoſdem: ita vt eos, quos mortificat, poſtea viuificet, vt D. Aug. Eucher. Bed. Angelom. Vatabl. & alij interpretantur: quibus adde D. Baſil. homil. 9. Quod Deus non ſit auctor malorum: quos autem æterna morte mortificat, nunquã poſtea viuificat: vt paulò inferiùs oſtendã: ergo de his ſaltẽ locus nõ intelligitur. Secũdò, quia Deus eodẽ modo dicitur hoc loco mortificare, & viuificare: ſeu eſſe mortis, & vitæ cauſa; ne detur æquiuocatio in verbis: atqui Deus quãuis ſit propria cauſa vitę ſpiritualis, quia verè ſanctificat, & producit gratiã: tamen nullo modo eſt cauſa mortis ſpiritualis, quia

D. Greg. D. Bonau. Vatab. Ianſen. Titelm. *Deus in proprio ſenſu literali, vitæ, & mortis temporalis auctor eſt.* D. Aug. Eucher. Beda. Angel. Vatab. D. Baſil.

A non facit peccatũ, ſed tantũ permittit: ergo ſaltem de vita, & morte ſpirituali intelligi non debet. Quod ſi dicas, etiam Deum non eſſe auctorẽ mortis temporalis, iuxta illud Sap. 1. n. 13. *Deus mortem non fecit.* Reſpondeo, eum locum, aut intelligi poſſe cum Vrbano 4. de morte ſpirituali; aut de primaria, ac directa affectione mortis corporalis, vt Lorin. ibi latius tractat; alioqui ſuppoſita culpa, Deus tãquam proprius vltor mortem infert: iuxta illud D. Fulgent. lib. 1. c. 19. *Illius*, inquit, *rei Deus vltor eſt, cuius auctor non eſt.* Tertiò principaliter, quia hoc loco ſermo eſt de notiſſimo mortis, ac vitæ genere, ex quo apertiſsimum deſumi poſſet argumentum ad diuinam potentiam, ac prouidentiam oſtendendam: ſed de hoc genere eſt
B mors, & vita corporalis; non autem ſpiritualis, aut æterna, quæ plurimos latent: ergo hic de ſola morte, ac vita corporali ſermo eſt.

Deus cauſa nõ eſt mortis ſpiritualis. Vrban. Lorin. D. Fulg.

XIV. Quod autem Chriſtus Dominus mortis, ac vitæ corporalis auctor ſit; teſtatur ipſe dicens, *Habeo claues mortis.* Apoc. 1. n. 18. vbi mortis nomine, interprete Rup. diſſolutio corporis intelligitur; quod Deus tradere poteſt in mortem, & reuocare ad vitam. De ſe Chriſtus Dominus per regium vatem, *Similis*, inquit, *factus ſum pelicano ſolitudinis.* Pſ. 101. n. 7. Pelicani natura talis eſſe dicitur, vt filios roſtro confoſſos occidat; & rursùm pectus eodem roſtro ſulcatum vertat in ſanguinem, quo ſuperfuſi filij ſubitò reuiuiſcant. Eodem modo inquit D. Aug. ad eum locum, Chriſtus Dominus morti-
C ficat, & viuificat, quia ſuo ſanguine Paulum occidit perſequutorem, & viuificauit prædicatorem. Vbi quamuis ad ſenſus myſticos dilabatur, benè potuit tamen in ſenſu proprio rem ipſam confirmare. Non ſine myſterio Chriſtus Dominus in monte Thabor, inter Moyſen iam vita functum, & Heliam adhuc ſuperſtitem, glorioſus apparuit. Matth. 17. n. 3. vt ſcilicet oſtenderet, mortis, & vitæ auctorẽ ſe eſſe, qui inter mortuum, ac viuum cerneretur: quod ibi D. Chryſ. hom. 57. rectè obſeruat. *Vt*, inquit, *diſcant, quoniam mortis & vitæ poteſtatem habet, propterea & Moyſen, qui morte deceſſerat; & Heliam, qui nondum mortem paſſus fuerat, in medium adducit.*

Rup. *Chriſtus ſuo ſanguine tanquam pelicanus viuificat & mortificat.* D. Aug. *Quare Chriſtus in Thabor Moyſen inter & Heliam trãſfiguratur.*

XV. Dicitur autem Deus mortificare, & viuificare;
D vel quia ſimpliciter occidit, & reſuſcitat; vel quia in mortis periculo conſtituit, & ab illo liberat. Priori modo octo tantum reperiuntur in vtroque teſtamento mortificati, & viuificati, vt notat D. Aug. lib. 3. de mirabil. ſacrę ſcript. c. 11. Si is eſt eius operis auctor: tres quidẽ in veteri, vnus ab Helia. 3. Reg. 17. n. 22. duo ab Heliſæo. 4. Reg. 4. n. 35. & 4. Reg. 13. n. 21. quinque in nouo; tres à Chriſto Domino, Lazarus, Ioan. 11. n. 44. filius viduæ. Luc. 7. n. 15. filia Archiſynagogi. Marc. 5. n. 42. Tabitha à D. Petr. Act 9. n. 40. & Eutychus à D. Paulo. Act. 20. n. 10. Vt nihil interim dicam de illis mortuis, quos Chriſtus Dominus iubet renuntiari Ioanni reſuſcitatos dicens, *Mortui reſurgunt.* Matth. 11. n. 5. ſi fortè ab iis, quos diximus, diſtinguuntur. Et
E de illis, qui cum Chriſto Domino ſurrexerunt. Mat. 27. n. 52. De quibus Theod. hunc locum exponit Et de ipſo Chriſto Domino mortuo, & reſuſcitato; de quo D. Aug. lib. 17. ciu. c. 4. Bed. & Angelom. interpretantur. Ac tandẽ de omnibus mortuis in extremo iudicio ad vitam reuocandis; de quibus etiam Theodoretus hæc verba intelligit.

In vtroque teſtamento octo tantum reperiuntur à mortuis ſuſcitati. D. Aug. Theod. D. Aug. Beda. Angelom.

XVI. Poſteriori modo plures refert ſcriptura mortificatos, & viuificatos, Ezechiam, Dauidem, Iobũ, cæteroſque prophetas, & Apoſtolos, qui ex magnis ſæpe periculis, in quibus à Deo fuerant conſtituti, diuinitus euaſerunt. Quem ſenſum exprimere vi-

Quos Deus affligit ipſis medetur; quos in periculo cõſtituit, ipſos liberat.

detur

D. Greg. detur D. Greg. Naz. orat. 32. *Dominus*, inquit, *mortificat, & viuificat; qui sola voluntate omnia facit, atque immutat; qui ex nocte diem facit, ex hyeme ver; ex tempestate tranquillitatem, ex siccitate pluuiam.* Et statim Iosephi, & Hebræorum exemplo rem confirmat: quorum ille ex seruo venalitio in totius Ægypti principem euasit: hi autem ex parua quadam propagine in vineam latam, & palmitibus abundantem, vt ex Ps. 79. à n. 9. patet, excreuerunt. *Quid hoc*, inquit Nazianzenus, *admirabilius, aut illustrius diuinæ magnificentiæ argumentum; cum ex rebus perditis, ac deploratis, iter secundis aperire voluerit!* Eundem

D. Hier. sensum expressit D. Hieronym. ad illa verba. Thren. 3. n. 3. *In me vertit, & conuertit manum suam tota die.* Vbi vertere, & conuertere manum, idem est, atque intentare, & reuocare plagam, seu intorquere, & retorquere telum, seu tandem magnam B aliquam suppliciorum procellam excitare, & sedare. *Vertit igitur Dominus*, inquit Hieronymus, *manum suam, quando iustè in reos debitam vltionem immittit: & conuertit manum suam, quando misericorditer à vindicta sententiam suspendit. Scriptum est enim de illo, Dominus mortificat, & viuificat.* Ad hunc Annæ versiculum in hanc sententiam ex-

D. Ephr. plicatum, alludere videtur D. Ephrem Syrus de vita spirituali in 1. tomo, *Creatorem*, inquit, *nobis propitium reddamus; qui potens est nos tum morbis affligere, tum sanare; deducere ad inferos, & reducere. Licet enim ad modicum tempus firmitate corporis valeamus; quid posterior tamen paritura sit dies, nescimus.* Vbi pro mortificare, & viuificare, posuit, morbis C affligere, & sanare; ac si Anna non de ipsa morte, sed de mortis periculo, liberationéque ab illo, loqueretur.

XVII. *Sterile aliquando idem quod mortuum.*

Figuratus sensus horum verborum est, *Dominus sterilem facit, & fœcundat.* Nam sterilis figuratè idem est, atque mortuus: iuxta illud D. Pauli de Abrahamo, cui centenario Deus filium promisit, *Nec considerauit*, inquit, *corpus suum emortuum, cùm iam ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ.* Roman. 4. n. 8. Vbi patet idem esse mortuum, atque sterile. Vnde viuum, idem erit, quod fœcundum. Atque ita Eucherius, Hugo Cardin. &

Eucher. Hug. Car. Iansen. Iansen. interpretantur. Et in hoc sensu ad Annam, & Phenennam hæc sententia refertur: è quibus hanc mortificauit Dominus sterilitate; illam D fœcunditate viuificauit.

XVIII. *In sensu spirituali Deus mortificat Synagogam, viuificat Ecclesiam.*

Spiritualis sensus multiplex est. Imprimis mortificat Synagogam, viuificat Ecclesiam. Sic D. Aug. D. Gregor. Beda, Angelom. Lyran. aliique exponunt. De qua re plura in superioribus diximus, & in inferioribus dicemus. Deinde mortificat vitia, viuificat virtutes. Sic Carthusianus, *Hæc*, inquit, *mortificatio, est vitiorum extinctio, sui ipsius à vitiis reformatio, membrorum scandalizantium abscissio, id est, eorū ab vsu prauo coercitio, & maximè priuati amoris extirpatio integra.* Qua mortificatione vitiorum sic explicata, eum proportione explicari potest viuificatio virtutum. Breuiter vtranque ex-

D. Aug. D. Greg. Beda. Lyran.

D. Bern. pressit D. Bernard. epist. 23. *Percussit*, inquit, *carnem, vt anima sanaretur; occidit auaritiam, vt iustitiæ E viueretis.* Sed fusiùs & elegantiùs hanc vitiorum mortem, & virtutum vitam explicauit D. Ambr.

D. Amb. ser. 27. de ieiun. *Occidit*, inquit, *quodammodo, antequam viuificet Dominus. Occidit enim primum in nobis homicidia, adulteria, scelera, furta per baptismum, & sic nos tanquam nouos homines æternitatis immortalitate viuificat. Morimur ergo peccatis per lauacrum; regeneramur autem vita per spiritum.* Et paulò post, *Occidimur*, inquit, *quodammodo, cum desinimus esse, quod fuimus: nono enim pietatis genere in vno, eodemque homine impius, & adulter occiditur: vt mi-*

Deus vitiorū occisor, virtutum viuificator.

A *sericors renascatur, & castus. Interimitur idololatria, vt religio propagetur. Fornicator, & ebriosus extinguitur: vt continens, & sobrius procreetur. Sic ergo mortificat Dominus, vt viuificare faciat: sic occidit, vt prosit: sic verberat, vt emendet. Hæc est igitur circa homines suos tota eius seueritas: vt in his peccata puniantur, anima conseruetur: auferantur detestanda vitia, virtutes optimè nutriantur.*

XIX. D. Hier.

In eandem sententiam interpretatur D. Hier. ad illa verba, *Percussisti caput de domo impij.* Abac. 3. n. 13. seu vt vertunt 70. *Misisti in capita impiorum mortem* Vbi D. Hier. *Non putemus*, inquit, *de hac dici morte communi, qua omnes morimur. Sed mors missa est in iniquos, vt qui prius viuebant iniquitati, mortui peccato viuerent iustitiæ. Quod quidem & Anna in* B *oratione sua significat, Dominus occidit, & viuificat. Occidit enim peccatores, mittens in capita impiorum mortem, vt viuificaret iustitia.* Et statim addit, Christum Dominum ad hanc mortem peccatoribus inferendam in hunc mundum venisse. *Dicam*, inquit, *aliquid audatius, Christus ad hoc venit in mundum, vt in capita iniquorum mitteret mortem. Et sicut ipse peccato mortuus est semel: Sic & illi morerentur iniquitati: & qui facti fuerant participes mortis huius, vita quoque participes fierent.*

XX. Raban.

Nec aliter interpretatur Rabanus in c. 1. Ieremiæ, seu potius Origenes apud Rabanum: hic enim illum iisdem ferè verbis suos transtulit in commentarios. *Ego*, inquit, *interficiam, & ego viuificabo. Quem interficiam? Paulum proditorem, Paulum persequutorem: & viuificabo, vt fiat* C *Paulus Apostolus Christi Iesu. Primum est, vt mala auferantur a nobis. Non potest in loco ædificationis malæ ædificare Dominus. Quæ enim participatio iustitiæ, & iniquitatis? oportet malitiam ex imis sedibus eradicari: oportet ædificationem pessimam ab animis nostris penitus auferri: vt postea sermones Dei ædificent, atque plantent.* Tandem D. Basil. homil. 9. Quod Deus non est auctor malorum, in eandem sententiam similem versiculum supra citatum ex Deuteronomio exponit, *Ego*, inquit, *occidam, peccato videlicet, & ego viuere faciam, iustitia. Quantum enim exterior homo morte corrumpitur, tantò interior renouatur.* Et paulò post, *Caro percutitur, vt anima sanetur, peccatum perimitur, vt iustitia viuat.* Igitur necesse est, vitia om- D nia mortua iacere, imo & sepulta: vt virtutes viuę, atque animatæ erigantur.

Vitia prius eradicanda, vt virtutes plantentur.

D. Basil.

XXI. D. Hier. *Deus per tentationes mortificat, vt per humilitatem viuificet.*

Tertiò mortificat Dominus per tentationes, vt viuificet per humilitatem. Ita D. Hieron. epistol. 4. ad Marcell. sub initium interpretatur: atque hoc modo sentit fuisse D. Paulum à Deo mortificatum, & viuificatum, ipso Apostolo testante, ac dicente. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, vt me colaphizet.* 2. Corint. 12. n. 7. Quem locum D. Hieronym. expendens, *Paulus*, inquit, *cui etiam in tertium cælum patuerat ascensus, & quem neque ignea illa romphæa ab aditu paradisi potuerat excludere: ne extolleretur propter excellentiam reuelationum, ita se gubernatum refert, vt apposito Angelo Satanæ in stimulum* E *carnis suæ, deprimeretur salubriter, ne inflaretur inaniter.* Nec aliter exponit Abbas Apollo, eremiticæ vitæ cultor egregius, vt refert Abbas Moyses apud Cassianum collation. 2. cap. 13. Vbi optimum narrat exemplum, iis, qui in vita spirituali alios regunt, & formant, diligenter consulendum. Nam cum monachus quidam iunior, libidinum tentationibus exæstuans, pro suæ remedio ægritudinis acquirendo, senem ea solitudine non incognitum adiret. Senex, siue de propria continentia tumens, siue alienam concupiscentiam non ferens, tam duriter, & inhumaniter iuuenem

Hunc notes exemplum.

Quo alios in firmiùs tentationibus suauiter debent commederi.

uenem excepit, vt eum ad spem vitæ non erigeret, sed in desperationem salutis præcipitaret. Quod cum Apollo resciret, ac Deum lacrymis oraret, vt iuuenis pugnam detorqueret in senem; quò ille tandem suo expertus malo, aliena curare vulnera doceretur. Ecce tibi senex quodam veluti libidinis œstro correptus, furere, insanire, ac debacchari, nec minus quam antea iuuenis, extremam aleam iacere, & se libidinum flammis præcipitem deuouere. Ad quē tandem Apollo. Disce, inquit, tuæ arbiter infirmitatis, alienis infirmitatibus cōpati, non irasci: disce aliena curare vulnera, non exacerbare. Sed ne crimen, de quo senem arguebat, ipse incurreret: eum duriter obiurgatum, statim his Annæ verbis leuiter animauit, *Dominus*, inquit, *mortificat, & viuificat. Deum igitur imploremus, vt flagellum istud, quod visitatoris gratia tibi inferre dignatus est, iubeat amoueri; & ignita diaboli iacula, quæ me arbitro tibi permisit infligi, spiritus sui rore redundante restinguat.* Sic igitur hunc senem, multum de se præsumentem, parum alios miserantem, Dominus mortificauit per tentationem, viuificauit per humilitatem.

XXII. *Mortificatio per labores ad gratiæ, & virtutum incrementa conducit.*

Vltimò mortificat Dominus per labores, & tribulationes; viuificat per gratiam, & meritorum incrementa. Sic etiam exponit D. Hieron. in epistol. 4. citat. ad Marcel. quam ad laborum tolerantiam exhortatus: *Dominus*, inquit, *te in laboribus hominum posuit, & salutifero paternæ pietatis verbere visitauit, vt in paucis vexatam, in multis benè disponeres: teste Apostolo.* Sed pro *teste Apostolo*, dicturus erat; teste diuina Sapient. 3. numer. 5. Vnde illa verba desumuntur, *In paucis vexati, in multis benè disponentur.* Quasi pauca flagella ad multa præmia dirigantur: & per paucos labores ad multas coronas aditus aperiatur. Et statim quàm salutifera sit illa verberatio, confirmat ex hoc loco, *mortificat, & viuificat*: quia non sistit in morte, sed redundat in vitam. Felix igitur illa non seueritas, sed pietas; eáque non iudiciaria, sed paterna; qua flagellamur in corpore, vt sanemur in mente; per quam non plures plagas, & tormenta corporis, quàm coronas, & ornamenta spiritus assequamur. Vnde merito cum

D. Hier.

Dauide precatur idem D. Hier. *Da nobis auxilium de tribulatione.* Psal. 107. num. 13. Quasi nequeat aliunde maius, quàm ex tribulatione auxilium prouenire: imò eò præsentius immortalitatis pharmacum hauriatur, quò amarius tribulationis poculum propinetur. Eodem modo D. Greg.

Dei vulnerare mederi est. D. Greg.

lib. 6. mor. c. 14. similia loca explicat, *Ipse vulnerat, & medetur, &c.* Iob 5. num. 18. &, *Ego occidam, & ego viuere faciam.* Deut. 32. numer. 39. Vbi has propositiones causales facit: *Vulnerando*, inquit, *ad salutem reuocat; cum electos suos affligit exterius, vt interius viuant.* Et paulò post, *Occidit, vt viuificet: percutit, vt sanet: quia idcirco foris verbera admonet, vt intus vulnera delictorum curet.* Vbi plura de hac re.

XXIII. Damasc.

Sic explicat & D. Ioann. Damasc. lib. 3. Paral. c. 49. vbi plura loca adducit, ex quibus ostenditur Dominus, mala pœnæ ingerere, vt bona gratiæ subsequantur. Nam Dauid, *Castigans*, inquit, *castigauit me Dominus; & morti non tradidit me.* Psal. 117. num. 18. En castigatio vehemens, & statim liberatio à morte suauis; hanc enim illa promeretur. Quid mirum si tam subita fiat malorum, ac bonorum vicissitudo: *Non enim*, inquit Dominus, *in sempiternum litigabo: neque vsque ad finem irascar.* Isai. 57. num. 16. Flectitur diuina misericordia, cum nostras miserias patienter toleratas intuetur. Vnde subdit, *Iratus sum, & percussi eum.* Et statim, *Sanaui eum, & reduxi eum.* Ibid. num. 17. & 18. Vides, quam citò reuocetur ira, & sanetur plaga? Vix indignatio processit, cum statim miseratio aduolauit. Felix mors, quæ vitam parit: felices plagæ, quæ coronas operantur; felicia verbera, quæ in præclara decora, & ornamenta conuertuntur. Rectissimè monuit Apostolus dicens, *Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ.* Hebr. 12. num. 11. Tanto oraculo quis non credat, mitti à Deo plagas, & calamitates in hac vita, tanquam curatrices, & textrices coronarum in futura? His, aliisque similibus locis ostendit D. Ioann. Damasc. quàm sint vtiles afflictiones diuinitus immissæ, ex quibus tam multæ consolationes hauriantur.

Calamitatem felicitas, afflictionem consolatio subsequitur.

XXIV. D. Basil. *Deus in puniendo patris vicem gerit.*

Eandem sententiam confirmans D. Basil. hom. 8. in diuites, *Discamus*, inquit, *quod nobis calamitates infligit Deus, non extinguere nos quærens, sed emendare, castigareque cupiens, more piorum patrum erga desides filios: qui irascuntur quidem, non mali aliquid eis facturi, sed officiosa castigatione ex ignauis diligentes reddituri, & ad officium deducturi.* Nec minus eleganter D. Basilio eius frater D. Greg. Niss. vt refertur in scholiis D. Ioan. Damasceni proximè citat. *Bonorum*, inquit, *quæ expectamus, flos est afflictio. Quocirca propter fructum, florem quoque decerpamus.* Quare sicut in arbore fructus desperat, qui flores non præuidet: cum ex his illi nascantur: sic felicitate non fruetur, qui calamitatem non patietur: cum ex hac illa proueniat.

D. Greg. *afflictiones sunt futuræ felicitatis flores.*

Amico amicum iunge; D. Gregorio Nisseno, D. Gregorium Naz. qui orat. 17. ad ciues: *Prudenter*, inquit, *faciunt, qui calamitatibus erudiuntur, dum illis, velut aurum igne, purgantur. Qui Dauidicum illud in ore habent, Bonum mihi, quia humiliasti me. Qui beneficiorum omnium auctorem per afflictionem sibi concilient: quandoquidem ægra anima Deo propinqua est.* Vbi nota, hæc vltima verba, *Ægra anima Deo propinqua est*, tribui D. Petro, ex eoque referri ab eodem Nazianzeno, non solum in citata oratione secundum alias editiones; sed etiam in epist. ad fratrem Cæsarium, quæ inter opera ipsius Nazianzeni est 16. in ordine; inter opera verò D. Basil. in quibus etiam circumfertur, est 110. vbi Nazianzenus Cæsarium hortatus, vt qui ex graui quodam corporis periculo, nempe ingenti quodam terræmotu, qui Niceæ Bithyniæ acciderat, liber euaserat, ad salutem animæ solicitus festinaret. *Neque*, inquit, *terrores inutiles sunt; imò vehementer vtiles, ac salutares. Licet enim illos deprecemur: perterriti tamen erudimur. Anima namque afflicta* (aliàs ægra) *Deo vicina est, inquit Apostolus Petrus, vbi hac de re præclarissimè disserit.* In neutra tamen D. Petri epistol. hæc verba extant: vt proinde suspicio sit, ex aliquo eius libro, vel apocrypho, vel iniuria temporis iam abolito, desumpta fuisse. Vndecunque tamen deciderint, optimo sensu referunt, animam per afflictiones non labi in interitum, sed ad Deum, qui est vita ipsius animæ, appropinquare. Atque hæc de sensu verborum.

Naz. *Cæsarius ex terræmotu liber euadens, ad animi salutem fit alacrior.*

Quò magis affligimur, eò propius ad Deum accedimus.

Verborum scopus.

XXV. *In Anna fœcunditate, & Phenennæ sterilitate diuina prouidentia elucet.* Abul. Caiet.

IAm verò scopus, ad quem hæc verba diriguntur, talis est, vt Anna diuinam potentiam, teste Abul. q. 32. ac diuinam prouidentiam, teste Caiet. manifestaret; vtrausque planè in fœcunditate, quam sibi contulit; & sterilitate, quam Phenennæ intulit, satis expressam: sed vlteriùs nouis exemplis, quibus modo vtitur, confirmandam; improbisque

bisque hominibus persuadendam. Nam superbi A homines suam sibi potentiam tribuebant : & Deum nihil de rebus humanis curare existimabant. Quos Phenenna imitata, de sua fœcunditate gloriabatur, quasi à diuina potentia, ac prouidentia nec conferri posset, nec auferri. Ad hos igitur Anna, *Non est fortis*, inquit, *sicut Deus noster. Et ipsi præparantur cogitationes.* Hoc est, vt explicauimus, solus Deus potentissimus est, & prouidentissimus. Non est, cur de sua quisque potentia, ac prouidentia, inaniter glorietur. Hanc ergo potentiam, & prouidentiam diuinam probat exemplis, quæ sequũtur. Inprimis, *quia mortificat, & viuificat.* Et quidem ex hoc principio Sophron. Archiepisc. Hierosolymitanus tom. 2. Bibliot. orat. 1. in Christi Domini natalitia, diuinam potentiam confirmat. B *Nihil*, inquit, *extat quod Dei potentiam vincat : nihil, quod omnipotentis illi nutui obsistere valeat. Dominus namque mortificat, & viuificat.* Nec aliter D. Ioan. Damasc. lib. 1. Paral. c. 8. ad diuinam potentiam adstruendam hunc locum præter alia ex diuinis literis adducit.

Sophron.

Damasc.

XXVI. *Deus veluti fons in Epiro accensas faces extinguens, extinctas accendens.*

Et quidem causæ naturales possunt quidem ad mortem ducere, non ad vitam reuocare: sunt veluti ordinarij fontes, qui accensas faces extinguunt : extinctas non accendunt: at verò Deus est tanquam fons ille prodigiosus, qui in Epiro fuisse dicitur, qui extinguebat accensas faces, & extinctas accendebat. Saluis quondam Hebræorum primogenitis, *Percussit Deus primogenita Ægypti, ab homine vsque ad pecus.* Psal. 134. n. 8. In quem C locum D. Chrys. *Vidisti*, inquit, *mortem illam, fuisse Euangelium; & plagam illam diuinitus emissam, fuisse prædicationem, quæ Deum vbique persuaderet, & Dei potentiam prædicaret.* Sola quidem Ægyptiorum calamitas non sufficeret ad diuinam potentiam prædicandam, nisi illa quoque Hebræorum incolumitas adesset. Nam & Magi Pharaonis idcirco suam mundo potentiam non probarunt: quia Ægyptiis plagas inferre potuerunt, sed non auferre : vt iam superiori cap. n. 10. ex Theodoreto obseruaui : & rursum idem Theodor. q. 18. in Exod. obseruat. At verò Deus ideò completam habere censetur omnipotentiam, quod non solum mala inferat, sed auferat; neque solum morte condemnet, sed absoluat: iuxta illud, *Dominus, Domini est exitus mortis.* Psalm. 67. n. 21. Hoc est, vt ex D Hebræo colligi potest, *Exitus ad mortem*, vel *exitus è morte.* quasi vtrunque ad diuinam omnipotentiam pertineat : tradere in mortem, & ad vitam reuocare. Vnde D. Petrus vtranque vim habuit, & mortificandi Saphiram. Act. 5. num. 10. & viuificandi Tabitham. Act. 9. n. 40. vt ex vtraque potentia, omnipotentis Dei vices in terris agere crederetur: Vt D. Cyril. Hierosol. catechef. 6. innuere videtur. Ex eodem mortificandi, & viuificandi principio mihi videtur D. Ioannes diuinam prouidentiam ostendisse : dum Christo Domino tribuit *claues mortis.* Apoc. 1. numer. 18. nam clauis prouidentiæ symbolum est : dum prouidus paterfamilias per illam promit, & condit in tempore, E quæ sibi necessaria videntur : non est igitur aliud mortem, & vitam sub claue, quàm sub diuina prouidentia contineri.

D. Chrys.

Vera potentia qua malum, & inferre, & auferre potest.

Theod.

D. Cyril. *Clauis prouidentiæ symbolum Christo D. tribuitur.*

XXVII. *Quæ sit propria inferorũ significatio.*

Deduci ad inferos, &c. Difficultas est, quid hoc loco, nomine inferorum intelligatur. Et quidem inferi propriam, & figuratam significationem habent. Propria est, cum pro illis quatuor locis subterraneis, damnatorum, paruulorum, sanctorum patrum, & animarum, quæ lustralibus ignibus detinentur, accipiuntur.

An inferi hoc loco propriè vsurpentur.

XXVIII. *Deus ad inferos damnatorum per considerationẽ deducit.*

DE singulis locis, quæ inferorum nomine propriè significantur, potest præsens quæstio excitari. Quod attinet ad locum damnatorum Dico imprimis, Deum deducere ad inferos damnatorum, & reducere per deductionem quandam imaginariam, seu per considerationem pœnarum, quę ibi damnatis infliguntur. Sic exponit D. Greg. in posteriori commentario, *Deum*, inquit, *ad inferos ducere, est, peccatorum corda æternorum cruciatuum consideratione terrere : reducere, est, territas pœnitentium mentes spe vitæ indeficientis attollere. Tunc quippe peccare desinimus, cum futura tormenta formidamus.*

D. Greg.

XXIX. *Vel alios gehennæ tradendo, alios præseruando.*

Dico præterea, Deum etiam deducere ad inferos damnatorum, & reducere per veram, & realem deductionem, si sermo sit de diuersis personis: quorum alias re vera tradit in gehennam: alias à gehenna liberat, seruando, ne labantur: seu reducendo ex scelerum abysso; vnde mendum erat in abyssum tormentorum. Sic etiam interpretatur idem Greg. in priori commentario, ad populum Iudaicum, & Gentilem applicando. *Ad inferos*, inquit, *ducit : quia districto eius iudicio vltrix gehenna eos* (nempe Iudæos) *puniendos in perpetuum recipit, qui per culpam perfidiæ à veneratione se diuidunt Redemptoris : reducit ab inferis : quia gentilem populum ad filij sui fidem deuote accedentem suscipit: cui velut altus abyssi carcer extitit, immensa obscuritas erroris.*

XXX. *Æternus damnatorum cruciatus a quibus nemo reducitur, firmatur ex nouo testamento.*

Tandem dico, si de vna, eademque persona sermo sit : & præterea de vera, ac reali deductione: certum esse, Deum neminem deducere ad inferos damnatorum, & reducere. Probatur assertio. Quia damnati ita ad eum locum deducuntur, vt nunquam inde reducantur. Vt patet in primis ex testamento nouo. *Ite in ignem æternum.* Matth. 25. n. 41. Et ne dicant hæretici, ignem quidem fore æternum: non tamen combustionem : seu supplicium : addit Christus Dominus de reprobis. *Et ibunt hi in supplicium æternum.* Ibid. n. 46. seu, *in combustionem æternam.* vt legit D. August. lib. de fide, & operibus c. 15. in 4. tom. Vt scilicet interprete eodem D. Augustino, non solum ignem, sed etiam combustionem, seu pœnam ex illo prouenientem æternam fore significaret. *Ignis eorum non extinguitur.* Marc. 9. num. 44. *Qui non obediunt Euangelio pœnas dabũt æternas.* 2. Thess. 1. n. 9. *Fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum.* Apoc. 14. n. 11. Huc pertinet illud Iacob. 2. n. 13. *Iudicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam.* Quid autem est aliud iudicium sine misericordia, quam damnatio æterna? Huius generis testimonia, multa passim occurrent.

D. Aug.

XXXI. *Idem ex veteri testamento stabilitur.*

Deinde ex veteri, *Laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem.* Psal. 48. n. 10. Vbi & pœna, & vita dicuntur esse simul in æternum, quod neutra sit alteri defutura. Additur, *Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos.* Ibid. n. 15. Non enim mors eos eradicabit, sed depascet, vt iterum pullulent; iterum, ac sæpius, & in æternum depascendi, concinente vel Ethnico poeta.

Sic inconsumptum Tityi, semperque renascens
Non perit, vt possit sæpe perire iecur.

Ouid.

Accedit sapiens, *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit.* Eccles. 11. num. 3. Hoc est, ad cœlum, aut infernum, vt D. Hieron. Olymp. Lyran. Vatab. Caiet. Lorin. Pineda, aliique interpretantur. Nam cum Auster, & Aquilo dextra, & læua mundi appellantur,

D. Hier. Olymp. Lyran. Vatab. Caiet. Lorin.

Aquilo, & Auster mundi dextra & sinistra appellantur.

appellentur, apti sint ad dextram, læuamque æterni Iudicis manus exprimendas: & proinde extrema illa loca, supremum, & infernum; io quæ omnes, qui iudicio aderunt, diuidentur: boni ad supremum euecti; mali ad infernum detrusi. Adde Euangelicum propheram. *Preparata est ab heri Tophes* (id est gehenna) *à rege preparata, profunda, & dilatata. Nutrimenta eius ignis, & ligna multa. Flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Isai. 30. n. 33. Ex quo flatu, qui nũquam potest deficere, eius perpetuitas deprehenditur. Cuusule ad eum locum D. Hieronymum, vbi etiam ex virga, quam *Dominus*, vt loquitur ibi propheta, *requiescere faciet super peccatores*, colligit æternitatem pœnarum. Nam idcirco dicitur virga requiescere super peccatores, quia nunquam cessabit à contentione verberandi.

XXXII. Clarius idem propheta, *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt vsque ad satietatem omni carni.* Isai. 66. n. 24. Quem locum ex interpretatione Christi Domini, Marc. 9. n. 44. patet de inferno ad litteram intelligendum esse. Vbi obseruat ex illis verbis, *vsque ad satietatem omni carni*, impios non solum dandos esse in tormentum æternum, sed etiam in æternum spectaculum proponendos; vt non solum propriis flammis, sed etiam alienis oculis crucientur. Vnde & beati, vt loquitur ibidem propheta, *Egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt.* Vt cum iusti viderint tormenta impiorum, diuinæ iustitiæ illos punienti, & diuinæ misericordiæ se ipsos miseranti gratulentur; & cum rursus iniusti senserint, se à iustis videri, non solũ præ dolore, sed etiam præ pudore torqueantur. Et nota appellari, cadauera: quia quamuis futura sint corpora animata, si substantialis coniunctio formæ cum materia spectetur: tamen si accidentalis corporum deformitas, fœditas, ac turpitudo attendatur: planè cadauera exanimata videbuntur.

Damnati beatorum oculis expositi velut spectaculum.

XXXIII. Facit ad eandem rem confirmandam illud oraculum Dan. 12. numer. 2. *Multi* (id est, omnes) *de his, qui dormiunt in terra puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant semper.* Id est, vt semper experiantur, quantum à veritate aberrauerint; quam in hac vita non cognoscebant: erant enim hic in luce cæci; illic erunt in tenebris videntes. Potest & passiuè sumi illud verbum, *Vt videantur semper.* Et est sensus, vt videatur semper à beatis, & visi confundantur: vt proximè diximus. Clarius est in hebræo, *Alij in opprobrium æternum.* Adde illud Iobi 10. n. 22. de inferis, *Vbi, inquit, vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Dicitur quidem horror, seu timor sempiternus; quia quamuis in hac vita timor solùm fit de malis futuris; tamen apud inferos etiam cum præsentibus coniungetur, nunquam omnino finiendus. Vnde benè Diuus Greg. ad eum locum, *Fit ergo*, inquit, *miseris mors sine morte; finis sine fine; defectus sine defectu: quia & mors viuit, & finis semper incipit, & deficere defectus nescit.* Tandem Iudith in suo cantico æternas impiis pœnas comminatur, *Dabit*, inquit, *ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant, vsque in sempiternum.* Iudith 16. n. 21. vbi vox sempiternum, non significat solum longam durationem, vt aliquando contingit; sed nunquam finiendam.

Inferorũ terror, timor, & confusio.

D. Greg.

XXXIV. Ex his locis, pluribusque aliis, concludunt Patres perpetuitatem pœnarum, quibus damnati adducuntur. In primis Origenes, quem oppositæ hæresis assertor creditur: hoce fidei dogma elarissimè

Orig.

A defendit hom. 14. in Leu. vbi de reprobo, *Quia*, inquit, *temporalia hic non persoluit, ibi expendit æterna supplicia.* Et paulò pòst rationem reddens, cur puniatur in æternum; qui hic peccati debitum non soluit. *Vbi*, inquit, *non est soluta vindicta; peccatum manet illic æternis ignibus exigendum.* Tertul. quidem in Apol. cap. 48. inferorum ignem appellat *iugem*, doceteque habere *subministrationem incorruptibilitatis*; hoc est, incorruptibilitatem subministrare corporibus, quæ in mediis flammis incorruptibilia perseuerant. Nam impius, inquit Iob. c. 20. n. 18. *luet, quæ fecit omnia, nec tamen consumetur.* Nunquam deficient gehennales flammæ: quia nunquam deficient corpora flammarum pabula, & nutrimenta. Quod rursus Tertul. con-

Tertul.

B firmat similitudine ignis fulminei, qui ita tangit corpora, vt non absumat: & ignis per montium vertices erumpentis, qui ita conflagrat, vt non extinguatur. *Et hoc*, inquit, *erit testimonium ignis æterni: hoc exemplum iugis iudicij, pœnam nutrientis. Montes vruntur, & durant; quid nocentes, & Dei hostes?* Quasi diceret, si montes inter medias flammas inconsumpti, & inexesi perseuerant; & quò magis exuruntur, eò magis exurendi reparantur; quid mirum, si impiorũ corpora inter gehennalia incendia non absumantur, sed inconsumpta vigeant, vt sæpius crucientur. Si is qui de cœlo tangitur, *non decinerescit* (sic enim loquitur Tertul.) quid mirum si ij, qui gehennali igne corripiuntur, non dissoluãtur, sed integri ad perpetuos cru-

Inferorum ignis, vt fulmineus comburens, non absumens.

Tert.

C ciatus subeundos obdurentur. Eadem similitudine vtitur lib. de pœnitẽtia c. 12. vbi gehennale incendium expendens, *Quid*, inquit, *illum thesaurum ignis æterni æstimamus; cum fumariola quædam eius tales flammarum ictus suscitent: vt proximæ vrbes, aut iam nullæ extent, aut idem sibi de die sperent*: hoc est, aut timeant, fore, vt propediem consumantur. *Dissiliunt superbissimi montes. Et quod nobis iudicij perpetuitatem probat, cum dissiliant, cum deuorentur, nunquam tamen finiuntur. Quis hæc supplicia interim montium, non iudicij minantis exemplaria deputabit? Quis scintillas tales non magni alicuius, & inæstimabilis foci missilia, & exercitatoria iacula consentiet?* Neque multò aliter philosophatur Lactantius lib. 7. diuin. inst. c. 21. *Idem*, inquit, *diuinus*

Lactant.

D *ignis, vna eademque vi, atque potentia, & cremabit impios, & recreabit: & quantum è corporibus absumet, tantum reponet; ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit.* Vbi appellat ignem illum diuinum, quod diuinitùs operatur: recreaturumque dicit impios, nõ quod aliqua eos voluptate perfundat: sed quod immortalitatem eorum illæsam conseruet, vt immortales cruciatus patiantur.

Nec minus eleganter D. Cyprian. ser. de Ascensione Domini ad finem, *Immortales*, inquit, *miseri viuent inter incendia: & inconsumptibiles flammæ nudum corpus allambens. Ardebit purpuratus diues, nec erit, qui æstuanti lingua stillam aquæ infundat. In proprio adipe frixæ libidines bullient, & inter sartagines flammeas miserabilia cor-* XXXV. D. Cypr.

E *pora cremabuntur: & omni tormento atrociùs desperatio condemnatos affliget. Non miserabitur vltra Deus: neque tunc audiet pœnitentes: sera erit illa confessio: & cum clausa fuerit ianua, frustra carentes oleo, acclamabunt exclusi. Nullum ibi refrigerium, nullum remedium. Semel Christus descendit ad inferos, vlterius non descendet. Non vltra videbunt Deum in tenebris sigillati. Irregressibilis erit illa sententia, & immutabile iudicium: & stabis damnationis huius immobile constitutum.* Accedit D. Bernard. sermon. 75. in cantic. vbi hortatus, vt operemur bonum, dum tempus habemus; D. Bern.

A & antequam veniat nox, quando nemo potest operatiuacritet inuehitur in eos, qui tempus acceptabile,& dies salutis fine fructu abire patiuntur. *I ergo tu*, inquit, *& in medio gehennæ expectato salutem, quæ iam facta est in medio terræ. Quam tibi somnias prouenturam inter ardores sempiternos facultatem, veniam promerendi, cum iam transiit tempus miserendi? Non relinquitur ibi hostia pro peccatis mortuo in peccatis. Non crucifigitur iterum filius Dei. Mortuus est semel, iam non moritur. Non descendit ad inferos sanguis, qui effusus est super terram. Biberunt omnes peccatores terræ: non est quod sibi ex eo vendicent dæmones ad restinguendos focos suos: sed neque homines focij dæmoniorum.* Eodem modo plures alij patres loquuntur, idem D. Cypr. lib. de resurrectione Christi, D. Hier. in c. 3. Ionæ. B D. Aug. lib. 21. de ciu. c. 2.4. & 5. D. Greg. lib. 15. mor. c. 11. D. Cyril. in oration. de exitu animæ. D. Chrys. hom. 43. in Genes. & hom. 25. in epist. ad Rom. & hom. 10. in 2. ad Cor. & hom. 3. in epist. ad Philip. & hom. 44. in Matth. & hom. 69. ad popul. & in priori parænesi ad Theodor. lapsum: & plures alij, qui hinc vlterius colligunt, nullum esse faciendum suffragium pro damnatis. Sic enim D. Dionys. Areop. de Ecclesiastica Hierarch. c. 7. Clem. Roman. lib. 8. Const. c. 43. D. Aug. lib. de cura pro mortuis c. 1. & 18. & lib. 21. de ciuit. cap. 13. D. Greg. lib. 4. dialog. cap. 44. aliique ostendunt.

Apud inferos nullus locus ad veniam pro merendam.

D. Cypr. D. Hier. D. Aug. D. Greg. D. Cyril. D. Chrys.

Nullum suffragium pro damnatis faciendum. D. Dion. Cl. Rom.

Triplex difficultas. C

XXXVI. TRia tamen sunt, quæ obiici possunt contra hanc pœnarum æternitatem. Primùm, quia saltem Christo Domino ad inferos descendente, aliqui inde damnati ascenderunt. Quod ostendi potest in primis auctoritate scripturæ. Nam D. Petrus docet Christum suscitatum fuisse *solutis doloribus inferni*. Act. 2. n. 24. Quasi aliqui damnati ex doloribus inferni soluerentur. Et rursùs in sua canonica, *His*, inquit, *qui in carcere erant spiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe*. 1. Petr. 3. n. 19. Qua prædicatione ad fidem venisse etiam damnati infideles significātur. Quod vlterius confirmans, D *Mortuis*, inquit, *euangelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines in carne: viuant autem secundum Deum in spiritu*. 1. Petr. 4. n. 6. Vbi vides hanc prædicationem dici mortuis fructuosam ad vitam. Deinde auctoritate patrum. Nam D. Bern. proximè citatus, loquutus de Christi sanguine, *Sanguis*, inquit, *aridam rigauit: sanguis infudit terram, & inebriauit eam: sanguis, quæ in terra, & quæ in cælis sunt, pacificauit: non autem & quæ apud inferos: nisi quo semel illò, vt dixi, anima eius excucurrit: & fecit ex parte redemptionem, ne vel eo momenti vacarent opera charitatis: sed vltra non adiiciet.* Quibus verbis sentire videtur Christum Dominum semel in suo ad inferos descensu, aliquem ex damnatis eruisse. Hoc ipsum insinuat D. Cyprian. verbis E proximè citatis: nec omninò negat D. Greg. Naz. orat. 42. & absolutè affirmat Clem. Alex. lib. 6. strom. ante medium. Tandem auctoritate historiæ, quam refert Anastasius Antiochenus in suo itinerario, & Nicetas in orat. 42. citatam Nazianzeni: Platonem Christo ad inferos descendenti credidisse, indeque ad cœlum cum eo euolasse.

Primum argumentum cōtra pœnarum æternitatem, Christum ad inferos descendentem aliquos inde damnatos eruisse.

D. Bern.

D. Cypr. D. Greg. Cl. Alexan.

Qui dicant Platonem cum Christo ab inferis ad cælos euolasse.

XXXVII. Secundum, quia multi alij damnatorum referuntur, sanctorum precibus, ex inferis euasisse. In primis beatæ Agnetis precibus, filius Præfecti Symphronij, in lethali peccato decedens, ad vitam rediit, profanum idolorum cultum detestatus, vt refert D. Amb. ser. 90. Sācta Perpetua Martyr fratrem suum septennem, nomine Dinocratem, sine baptismo mortuum, atque adeò damnatum, suis precibus ab inferis excitauit: vt refert D. Aug. lib. de origine animæ ad Renatum c. 10. Falconilla gentilis fœmina precibus beatæ Theclę virginis protomartyris ab inferis ad vitam resurrexit. Vt refert D. Ioan. Dam. serm. de iuuandis mortuis. Traianus idololatra, & Ecclesiæ persequutor, & infami pæderastiæ vitio notatus, precibus Gregor. magni à gehenna, in qua iam torquebatur, accepta suorum peccatorum venia, liber euasit: vt grauissimi testantur auctores. In primis D. Ioannes Damasc. citatus, & subdit, *testatur oriēs, & occidens totum, miraculum hoc germanum, & irrefutabile*. Deinde Ioannes Diaconus in vita ipsius Gregorij lib. 2. c. 44. Hugo Ætherianus lib. de regressu animarum ab inferis c. 15. Vincentius Belouacensis in historiali parte libr. 10. capit. 48. Singibertus monachus in chronico, sancta Brigitta lib. 4. c. 13. Accedunt scholastici, D. Thom. 1. sententiar. d. 43. q. 2. & in 4. d. 45. q. 2. art. 2. D. Bonau. in 4. d. 45. Alfonsus Ciacon in Apologia de hac re, Cordub. lib. 1. quæst. 51. Rebufus in cōcordia, Altisiod. lib. 4. Medina de orat. Albert. 4. p. sum. q. 77. Ledesm. 2. p. q. 16. art. 13. Vigner. tit. de pœnitentia c. 16. & dicit esse communem, Nauar. de oratione notabil. 22. Abulens. 4. Reg. qu. 57. Cassaneus in catalogo consider. 27. & plures alij, quos citant ex nostris Salmeron. 1. Cor. 15. disp. 27. Henr. lib. 9. de missa c. 16. & Salas tom. 2. in 12. tract. 13. disp. 15. sect. 4. ergo damnatorum pœna non est saltem omnibus æterna.

Secundum argumentum.

Multorum exempla qui ab inferis ad superos diuinitus euocati sunt.

D. Amb.

D. Aug.

D. Dam.

An Traianus precibus D. Greg. gehennam euaserit.

Ioa. Diacon. Hug. Æther. Vincent. Singib. D. Thom. D. Bon. Alphon. Cordub. Rebuf. Altisiod. Medin. Albert. Ledesm. Viguer. Nauar. Abul. Cassan. Salmer. Henr. Salas.

XXXVIII. Tertium quia non videtur iustitiæ diuinæ consentaneum, pro culpa temporaria, & sæpenumero momentanea pœnam æternam irrogare. Ex qua ratione duo illa dogmata processerūt. Vnum, omnes omninò creaturas intellectuales, tam homines, quàm Angelos tandem ab inferis eruendas. Quod tribui solet Origen. hom. 8. in Ios. & lib. 1. Periarc. c. 6. & lib. 3. c. vltimo, & hom. 9. in diuersos Matt. locos: sed fortasse, vt aliqui existimant falsò: præsertim cum ipse in epist. ad Alexandrinos, se ab aduersariorū calumniis excuset: & ab eius æmulis, hic, & similes errores eius libris inserti videantur. Alterum, saltē animas fidelium aliquandò tandem ab inferis liberandas. Quod tribuitur Diuo Hieronymo lib. 1. dial. aduersus Pelagian. & lib. 18. in Isaiam c. 66. Sed maiori falsitate, cum ipse in c. 3. Ionæ oppositam doctrinam latissimè confirmet. Et si quando in eum errorem inclinare videatur, non loquatur ex propria mente, sed ex aliena. Quod ipse in epist. ad Aug. se aliquandò facere testatur. Sed quicunque horum dogmatum auctores fuerint; certè illa ex hoc fundamento initium habuere, quod ad breue tempus peccantes, æternam pœnam sustinere iniustum videretur.

Tertium argumentum esse contra iustitiam pro breui culpa æternum supplicium infligere. Orig.

Soluitur prima difficultas.

XXXIX. NIhilominùs hæc traditam doctrinam non euertunt. Ad primam difficultatem dicendum, Christum Dominū ex inferno damnatorum neminem eruisse; vt docet Philastrius lib. de hæresibus c. de descensu Christi ad inferos, D. Aug. lib. de hæresibus c. 79. D. Gregor. lib. 6. epist. 179. D. Chrys. apud Nicetam in orat. 42. Naziāzeni, & Theologi communiter in 3. sent. d. 22. & 3. p. q. 52. art. 6. hanc doctrinam secundùm legem ordinariam

Satisfit primo argumento, Christum D. neminem damnatorum ex inferno eruisse.

Philast. D. Aug. D. Greg. D. Chrys.

Explicatur primus locus ex D. Petro. dinariam de fide esse ostendentes. Nec obstat scriptura auctoritas. Nam primus locus D. Petri non intelligitur de inferno damnatorum, sed de sepulchro, aut purgatorio, aut limbo, quæ etiam loca inferni nomine significantur. Atque ita explicatur, vt solum significet Christum Dominū suscitatum *solutis doloribus*, seu, vt vertit Syrus, *funibus*, quibus corpus in sepulchro, anima in limbo patrum inclusa tenebatur: aut *solutis*, hoc est, destructis ac finitis doloribus, quos iustorum animæ, quas inde eripuit, in purgatorio & in limbo patrū patiebantur: illa enim detentio in limbo, dolor, & graue tædium potuit appellari. Vt D. Gregor. lib. 13. moral. c. 16. D. Aug. ser. 2. de resurrectione. D. Th. 3. p. quæst. 52. art. 2. ad 2. Caiet. ibidem, aliique testantur: aut denique *solutis doloribus inferni*, hoc est, euadendo ab iis doloribus, quos alij apud inferos patiuntur; & à quibus ipse immunis erat, quippe qui *fuerit inter mortuos liber*. Ps. 87. n. 5.

D. Greg. D. Aug. D. Thom. Caiet.

XL. *Explicatur 2. locus.* Alter locus eiusdem Apostoli, quamuis de descensu Christi ad inferos, & de prædicatione Christi Domini ibi facta veriùs ad litteram explicetur; nō tamen de prædicatione facta ad damnatos, sed ad eos, qui erant in sinu Abrahæ: qui etsi viuentes, aliquando fuerint increduli, morientes tandem fidem, & gratiam receperunt: quibus proinde Christus Dominus ad inferos descēdens prædicauit & manifestauit se ipsū. Fit autē peculiaris mētio eorum, qui in diebus Noe diluuio perierunt, quia hi præcipuè fuerunt carne mortificati, quos Petrus potissimum dicebat spiritu viuificandos. Sed quia de hoc loco planè obscurissimo, latissimè disputarūt ex nostris Turrianus lib. 4. pro epistolis pontificiis c. 12. Bel. tom. 1. lib. 4 de Christi anima c. 13. Perer. tom. 2. in Gen. lib. 9. disp. 3. Suar. tom. 2. in 3. p. disp. 43. sect. 3. Barrad. tom. 4. Conc. lib. 7. c. 15. Salmeron & Lorin ad eum locū; quibus adde Alfonsum Mendoçam in quodlibetis q. 1. positiua, & Antonium Perez in sua laurea Salmantina certamine 9. & alios, actum agere superſedeo.

Turria. Bellarm. Perer. Suar. Barrad. Salmer. Lorin. Mendoç. Ant. Per.

XLI. *Explicatur tertius locus.* Tertius locus Petri non significat Euangelium ita damnatis prædicatum, vt ipsi conuerterentur; sed plurimum, vt confunderentur: aut certè prædicatum solis iustis, vt re ipsa palam fieret, fuisse illos quidem mortificatos secundum carnem, viuificandos autem secundum spiritum. De quo etiam loco citati Doctores multa cumularunt.

XLII. *Quo sensu dixerint patres, aliquos ab inferis eruptos fuisse.* Patrum auctoritas propositæ doctrinæ non aduersatur: quia quamuis de fide certum sit, pœnas damnatorum tam infidelium, quam fidelium, secundum legē ordinariam, æternas esse, vt Theologi in 4. d. 44. latiùs ostendūt, tamen nō est de fide certum, vtrum in hac lege Dei ordinaria aliquando dispensetur, necne? Igitur D. Bern. & D. Cypr. non loquuntur de lege, sed de priuilegio: imo de hoc quidem nō absolutè, sed hypotheticè, in hunc sensum, si quando quis fuit ab inferis liberatus, tunc liberari debuisse, quando Christus Dominus ad inferos descendit, quæ propositio rationi satis, consentanea videtur: cum qua tamen stat, neminē ab inferis erutū fuisse: quod neminem vnquā erui oportuisset. D. Greg. Naz. nihil de hac re decernit: sed solū duas proponit quæstiones. Vnā, An Christus Dominus omnes omnino animas ex inferno eripuerit: Alterā, An solas animas eorum, qui crediderunt. Quas insolutas reliquit, si solueret in nostram sententiam, vt credo, haud dubiè soluturus. Clemens Alex. prorepsit, fateor, in errorem Marcionis, existimantis omnes omnino animas à Christo ex inferis liberatas: quem errorem D. Irenæus lib. 1. contra hæreses c. 19. D. Epiphanius hæresi 44. D. Aug. libr. de hæresibus, c. 79. & alij

D. Bern. D. Cypr. D. Greg. D. Iren. D. Epiph. D. Aug.

Fr. Mendoza in lib. Regum.

impugnauit. Historia illa Platonis cùm nullo fundamento innitatur, apocrypha censetur: præsertim cum illam citati auctores potius referant, quam testentur.

Soluitur secunda difficultas.

XLIII. *Satisfit secundo argumento. Tribus modis potest aliquis ab inferis ad cœlum reduci.* Ad secundam, tripliciter fingi possunt mortui, in peccato mortali decedentes, ad gratiam, & gloriam rediisse: primò, immediatè ex inferno ad gloriam, remissa culpa, oh quam pœnas luebant, quin prius ad vitam temporalem reducerentur. Secundò mediatè, ex inferno ad vitā temporalem reducti; indeque per pœnitentiam ad gloriam translati. Tertiò etiam mediatè, non tamen ex inferno, sed ex aliquo alio loco, in quo veluti in custodia detinerentur, ad vitam reuocati; indeque per remissionem peccatorum pœnitentiæ vi obtentam, ad gloriam introducti.

XLIV. *Primus trāslationis modus incredibilis.* Primo modo, credibile non est, aliquem ex inferis ad gloriam translatum: non quod impossibile id sit de potentia Dei absoluta: sed quod ordinariis prouidentiæ legibus valde repugnet: & nulla in viuos vtilitas ex ea translatione, cum valde secreta sit, & penitus ignota, deriuetur, nec sufficiens tandem fundamentum appareat, ratione cuius asseratur, vt magis ex dicendis patebit.

XLV. *Secundus modus minime probabilis.* Secundo modo neminem etiam credendum est ab inferis prodiisse, quia pœna pro peccato mortali de se debet esse æterna, vt citati Theologi definiunt: & iudex si post mortē, & extra viam examinata causa, & perorata lite, ferat sententiam: proportionatam ferre debet, & absolutam, ac proinde in æternum condemnare: alioqui suam de lege ordinaria iustitiam nō seruaret: quia non solum puniret citra cōdignum, sed etiam multò leuius, quàm ordinarium diuinæ iustitiæ statutū postularet: ergo non potest anima in peccato mortali decedens, pœnam subire temporariam: alioqui diuina sententia frustraretur: quia cum esset de pœna æterna, traheretur, & flecteretur ad tēporalem: ergo non potest ab inferno prodire: quia implicat, esse absolutè, & in æternum damnatam: & nihilominùs ad suæ damnationis finem peruenire. Et confirmatur, quia damnatio ad infernum coniuncta est cum totali desperatione, & execratione ipsius Dei: ergo valde incongruum est, vt qui sic de diuina misericordia desperat, & diuinam iustitiam execratur, ab ea pœna liberetur.

XLVI. *Tertius modus magis consentaneus.* Tertio modo non videtur negandum, aliquos in peccato mortali decedentes, ad beatitudinem translatos. Nam in tanta multitudine mortuorum, quos Christus Dominus, & Apostoli, Apostolicique viri ad vitam restituerunt, non videtur negari posse, aliquos in peccato mortali decessisse: eosque vitæ restitutos, & ad meliorem frugem per pœnitentiam receptos, tandem æternam beatitudinem comparasse. Vnde si hoc tantum de anima Traiani affirmetur: non est, cur illa historia incredibilis videatur: & tot, ac tam multæ circa illam tragœdiæ excitentur: quia non videtur diuersam sortem subiisse ab ea, quā multi alij prius mortui, & postea rediuiui subière: quales illi sunt, qui in argumēto referuntur: & multi alij, qui in sacris, & ecclesiasticis historiis cōmemorantur. Si autē secundo modo, aut quod est lōgè difficilius, primo, dicatur ab inferis exiisse: cōmētitia planè cēsenda est ea historia, propter rationes factas. Et sic eam Cardin. Baron. tom. 8. ann. Christi 604. p. 181. Cardin. Bell. lib. 2. de Purg. c. 8. Suar. tom. 2. in 3. p. disp. 43. sect. 3. aliique plures, vt fictitiam excludunt.

Baron. Bellar. Suar.

Soluitur tertia difficultas.

XLVII. *Satisfit tertio argumento.* D.Aug. AD tertiam dicendum est, commensuratio-nem pœnæ ad culpam, nō esse desumendam ex pati duratione vtriusque: vt D.Aug. lib. 21. de ciuit. c. 11. eleganter demonstrat: nam adulterium, homicidiū, conuitium, aliaque id genus crimina, breuissimo tempore patrātur.& nihilominus etiā in hac vita longissimis pœnis, scilicet vinculis, exiliis, verberibus, pecuniariis mulctis, denique capitali supplicio, quod est irreuocabile, subiiciūtur. Quod si in qualibet republica bene instituta, culpis breuiter transeuntibus, pœnæ diutius permansuræ sine vlla iniustitia irrogantur: quid mirum, si à diuino legislatore ad longissimā durationem puniantur, qui ad breuissimam peccauerunt?

XLVIII. *Obiectio assentium æternitatem pœnæ ex voluntate in æternum peccandi desumendam esse.* At dicet aliquis; sit pœna aliquantulum diuturnior, quàm culpa: absit tamen, vt æterna respōdeat temporali: cum inter vtramque nulla proportio dari posse videatur. Respondent aliqui, culpam, si nō opere ipso, & effectu: saltē affectu, & voluntate, æternam esse: vnde mirum non esse, si æternæ pœnæ subiiciatur. Ita D.Bern. epist. 253. ad Abbatē Guarinum, *Inflexibilis*, inquit, *& obstinata mentis puniuntur æternaliter malum, licèt temporaliter perpetratum, quia quod breue fuit tempore, vel opere, longum esse constat in pertinaci voluntate: ita vt si nunquam moreretur, nunquam velle peccare desineret: imò semper viuere vellet, vt semper peccare posset.* Consentit D. Hier. seu quisquis ille est auctor commentariorum in prouerbia, qui inter opera D. Hieron. circumfertur. Nam ad illa verba, *Infernus, & perditio nunquam implentur.* Prou. 27. n. 20. docet, inferni tormenta non impleri, terminum accipiendo. Et statim de peccatoribus: *Ideo*, inquit, *sine fine pœnas luunt: qui voluntatem habuerant sine fine peccandi, si naturam haberent sine fine viuendi.* Eandem rationem inculcat D. Greg. lib. 4. dial. c. 44. *Iniqui*, inquit, *voluissent sine fine viuere; vt potuissent sine fine peccare.* Et statim infert, *Ad magnam ergo institiam iudicantis pertinet, vt nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.* Hanc rationem confirmat D.Th. 3. contra gentes c. 144. argumento quodam non parum efficaci. *Qui*, inquit, *propter aliquod temporale bonum auersus est ab vltimo fine, qui in æternum possidetur: præposuit fruitionem temporalem illius boni temporalis, æternæ fruitioni vltimi finis. Vnde patet, quod multo magis voluisset in æternum illo bono temporali frui. Ergo secundum diuinū iudicii ita puniri debuit, ac si æternaliter peccasset. Nulli antē dubiū est, quin pro æterno peccato æterna pœna debeatur. Debetur ergo ei, qui ab vltimo fine auertitur pœna æterna.* Vbi optimo indicio colligit voluntatem peccandi in æternum. Nam si quis pro delectatione quadam temporali ad breuissimum tempus duratura, renuntiat æternis bonis; quid faceret, si illa delectatio duraret in æternum? Planè æternis bonis contemptis, illi suæ delectationi in æternum vellet adhærere. Qui igitur illicita delectatione in æternum frui vult, dignissimus planè est, qui in æternum puniatur.

D.Bern.

D.Hier.

D. Greg.

D Thom.

XLIX. *Reiicitur opinio.* Optima quidem ratio hæc est ad probandam gehennæ æternitatem: sed, nisi fallor, minimè necessaria. Nam si quis pro vno tātum instāti vellet peccare, & statim post illud instans, pœnitere; adhuc illi peccato instantaneo pœna æterna deberetur. Opus igitur nō est, vt ęternitas pœnæ ex voluntate in æternū peccādi desumatur. Desumenda ergo est, ex grauitate iniuriæ commissæ contra Deum summū, & infinitum bonū: quæ in tali ordine reponitur, vt nulla pœna, quamuis in æternum duret, satis dignè compēsetur, præsertim cū

Æternitas pœnæ ex infinitate offensæ colligenda est.

A damnati etiam pro illa culpa instantānea, nūquam satisfaciant; quia sine pœnitētia patiūtur; vera autem satisfactio sine pœnitētia esse nō potest: adeò, vt etiam peccata venialia damnatorū in æternum puniatur; quia nūquā vera pro illis pœnitētia exhibetur. Vbi igitur satisfactio nulla est, sed æterna obstinatio; mirum non est, si æterna sit punitio.

An pro aliis locis subterraneis inferi hic accipiantur.

L. *Nomine inferni non intelligitur limbus paruulorum.* EX his, quæ hactenus disseruimus, palā fit, non esse hūc Annæ versiculum, de inferno dānatorū intelligendū. An pro aliis saltem locis, qui propriè dicūtur inferni, accipiatur; quæstio superest. Dico igitur, intelligendū pariter non esse de lim-
B bo paruulorū: quorū etiā pœnā ęternā esse Theologi ad 2. sent. de fide docent. Quin etiā Bellarm. lib. 6. de statu peccati c. 2. probabilius sentit, eos post diē iudicij nō esse educendos in terræ superficiem; quam dicit fore vndique aquis obruēdam, vt ad naturalem statum suæ primæ creationis reducatur. Sed in eodem subterraneo carcere retinendos; siue is sit separatus à carcere dānatorum, siue cum illo coincidat, vt aliqui existimant; dummodò tamen nullam sensus pœnam cum damnatis sortiantur. Quamuis Salmer. in epist. ad Rom. disp. 48. §. vlt. Suar. in manuscriptis de peccato origin. & alij quos citat Salas tom. 2. in 1. 2. tract. 13. disp. 11. sect. 6. probabiliter existiment, paruulos suam in terræ superficie cōmoratioē habituros. Bellar. Salmer. Suar.

LI. *Infernus hoc loco vel est Limbus patrum, vel ignis Purgatorius.*
C Supersunt igitur duo loca, de quibus Annæ verba intelligantur. Limbus Patrū, & Purgatorius ignis. De vtroque intelligi posse hūc locum sentit Abul. cui assentior: & consentire videtur Paraphrastes Chaldæus trāsferens, *Descendere facit ad infernum, & futurus ad educere faciēdum ad vitas seculi.* Vbi cū opponat inter se extremos terminos: & terminū ad quem, appellet *vitas seculi*: hoc est, paradisum, in quo viuitur in æternū: planè terminum à quo, videtur sumere pro vtroque inferno, Limbo, & Purgatorio: ex quibus animæ ad cœlum victrices euocantur. Seorsim verò D. August. Theodor. Didymus, Euthym. Angelom. & alij de Limbo Patrum intelligunt. Clitouæus autem in articulo 13. sui symboli de Purgatorio exponit.
D Caiet. verò absolutè negat de inferno intelligendum, quia illud verbum, *reducit*, est de præterito, iuxta hebręum, vbi habetur, *Ascendere fecit.* Quod ideò dicere potuit, quia quamuis verbum יַעַל, *iahal*, quod ibi ponitur, sit propriè de futuro: tamen *Vau*, quod præfigitur, וַיַּעַל, est versiuum futuri in præteritū: vt docent grāmatici Hebræorū. Atqui à principio mūdi vsque ad tēpus Annæ, neminem Deus, ex inferno ascendere fecerat. Ergo, &c. Sed hæc ratio in primis non militat in Purgatorio; à quo frequenter animæ, post quā pœnas persoluerāt, ad Limbū Patrū reducebātur. Imò nec etiam in Limbo Patrūm: quia nouū non est in scriptura, prophetas, siue prophetissas, qualis fuit Anna in hoc cantico, verbis de præterito res futuras
E prædicere. Vt D. Hier. in c. 2. ad Ephes. D. Ambr. lib. de fide ad Gratian. c. 7. Orig. lib. 4. homiliarum in cant. hom. 1. Theoph. in c. 5. Oseæ, aliique passim animaduertunt. Sic enim loquitur Dauid Ps. 21. n. 19. *Diuiserunt sibi vestimenta mea.* Pro, diuidēt. Isai. 53. n. 7. *Oblatus est quia ipse voluit.* Pro, offeretur. Ierem. 31. n. 22. *Creauit Dominus nouum super terram.* Pro, creabit. Et passim alibi. Vnde quamuis Deus vsque ad tēpus Annæ neminē ex limbo patrū reduxerit; potuit tamē Anna de preterito dicere, reduxit: vt certitudinē de futuro significaret.

D. Aug. Theod. Didym. Euthym. Angelom. Clitou. Caiet.

Aliquando verbis de præterito res futuræ prædicuntur.

Adde, verbum hebraicum וַיַּעַל, *Vaiahal*, quod hic

hîc pooitur, transferri ab omnibus cum significatiooe de præsenti, *Et ascendere facit*: Sic enim 70. in præseori transtulerunt, *κ̀ ἀνάγει*, *& reducit.* Quos latinus imitatus ttanstulit etiam, *& reducit.* Atque ita Pagnin. Vatab. Isidor. Clar. & alij ttanstulerunt: fortasse vt præcedens verbum de præsenti מוריד *morid*, hoc est, descendere facit, interueniente litera, ו *Van*, cum alio item de præsenti copulatetur. Hoc autem non ideo dico, vt eludam Caietani argumentum: adhuc enim habet eandem vim, si quam haber, siue de prætetito, siue de præsenti transferatur: quia Deus neque ante Annæ tempos, neque sub Annæ tempus aliquem ex Limbo patrum redoxerat: vnde necesse est, vt etiam verbum præsens pro futuro accipiatur: sed ideo hoc aduerto, vt neque sensus ignoretur, neque grammatica corrumpatur. Tandē addo, Chaldæum Paraphrastem omnem dubitandi rationem, qua nititur Caietan. sustulisse, dum transtulit cum significatione de futuro, *Et futurus*, inquit, *ad educere faciendum ad vitas seculi.* Atque hæc de ptopria inferorum significatiooe; sequitur dicendum de figurata.

Pagnin.
Vatab.
Isidor.

An inferi hoc loco figuratè, & impropriè accipiantur.

LIII. Figurata & impropria inferorū significatio, triplex esse potest. Prima pro sepulchro. Secunda pto peccato, seo peccatorum loco. Tertia pro quouis labore, & periculo temporali. De prima negat Caietanus intelligendum esse hunc locū: suo illo ductus fundamento; quod Deus vsque ad Annæ tempus neminem è sepulchro excitarit. Affirmāt nihilominùs D. Aug. Angelom. Lyran. Abul. Vatab. Iansen. Mariana noster, & alij. Et quidē rectè. Nam Anna in hoc cantico solum Deum rerum omnium gubernatorem esse, ostendit per notissimas rerum alternatiooes; qualis profectò est deductio, & reductio à sepulchro; non ab inferis, quę est nobis dum viuimos, secretissima, & occultissima, saltem per experimētum, nam per fidem certissima erat, & notissima omnibus fidelibus. Vode Anna vtranqoe potuit coniungere, cum ad fideles, & infideles loqueretur. Dices, ergo hæc sententia, quatenos intelligitur de sepulchro, nihil differt ab illa priori, *Dominus mortificat, & viuificat.* Fateor: Sed hoc non est à metrica ratiooe, quæ in cantico seruatur, alienum. Dices iterum cum Caiet. Atqui Deus vsque ad Annæ tempus neminem reduxetat à sepulchro. Sed iam respondi, saltem reducturum: & scripturam loquutionibus de præsenti, aut præterito, res futuras prænuntiate solitam, vt earum certitudo præmonstretor.

Inferi in figurata significatione sumuntur pro sepulchro, vel pro peccato, vel pro labore temporali.
Caiet.
D. Aug.
Angelo.
Lyr.
Abul.
Vatab.
Iansen.
Marian.

Proponuntur, & soluuntur aliqua obiectiones.

LIV. Dices tertiò, vocem hebræam שאול *Sebol*, quæ est in fonte, & græcam *ᾅδης*, qua Septuaginta vtuntur; & latinam, *inferi*, quæ ponitur in Vulgata, nunquam io scriptura pro sepulchro vsurpari; vt Delrius in adagialibus sacris veteris testamenti adagio 197. latissimè ostendit. Concesserim Delrio, multa esse loca in sacris literis, in qoibus prædictæ voces nō sumātur pro sepulchro. Qualis ille. *Non derelinques animam meā in inferno.* Ps. 15. n. 10. Nā si ibi pro sepulchro ponatur, necesse erit, vt clatissimū testimoniū de Christi Domini ad inferos descensu, ex veteri testamento desumptum, penitus eneruetur. Qualis item ille, *Sicut oues in inferno positi sunt.* Psal. 48. n. 15. & ille rursùs, *Talia dixerunt in inferno, hi, qui peccauerunt.* Sap. 5. n. 14. Ac tandem ille, *mortuus est autem & diues, & sepultus in inferno.* Luc. 16. n. 22. Nam si hæc, & similia loca de sepulchro explicentur; necesse erit, vt locupletissima testimonia ad probandas damnatorum pœnas in inferno, eludantur. Fateor igitur in his, similibusque locis non esse prædictas voces de sepulchro, in quo est corpus, explicandas; sed de inferno, in quo animæ damnatorū detinētur: quod latè probāt Bellarm. lib. 2. de Purgat. c. 6. Suar. de Angelis lib. 8. c. 16. à n. 2. & tom. 2. in 3. p. disp. 43. sect. 2. Et Pined. Iob. 7. n. 9. ad illa verba: *sicut consumitur nubes & pertransit, &c.*

Delr.

Bellarm.
Suar.
Pined.

LV. Non tamen video: cur in quibusdam aliis de sepulchro nō explicentur. Nam quod timet Delrius, si semel pro *sepulchro* sumantur, semper sumendas: atque adeò hæreticos occasionem habituros, ad negandas inferorum pœnas; & Christi Domini ad inferos descensum; si omnia loca, quę de inferis loquuntur, ipsi de sepulchro interpretentur. Id ego non timeo. Quæ enim necessitas est, si cœlum pro aere, & caro pro homine, & spiritus pro vento semel accipiantur; vt semper ita accipiantur? Cum tamen oppositum luce clarius meridiana censeatur. Dico igitur, quāuis prædictæ voces frequenter non significent sepulchrum, aliquando tamen significare, præsertim cùm Vatabl. Pagnin. Caiet. Oleastr. Riber. Lorin. Vieg. Saà, aliis in locis, hanc illis tribuant significationem: saltem in translata, & figurata significatiooe, de qua hîc agimus.

Vatab.
Pagnin.
Caiet.
Oleast.
Riber.
Lorin.
Vieg.
Saà.

LVI. Altera inferorum significatio esse potest, qua sumuntur pro peccato, seu loco, in quo peccatores conuiuunt, & peccata perpetrantur. Quod potest illustrari. Nam Dauid, *Dolores*, inquit, *inferni circundederunt me.* Ps. 17. n. 6. Qui etiam refertur 2. Reg. 22. n. 6. Vbi Chaldæus paraphrastes vertit, *castra impiorum.* Vbi vides impios *inferni* nomine significari; seu infernum ad significandos impios assumi: quasi magnum sit impiis cum inferis commercium.

Impiorū peccata inferni nomine significantur

LVII. Vnde cum olim de sublimi sanctitatis statu in profundam totius impuritàtis voraginem Synagoga descendisset, *Humiliata es*, inquit propheta, *vsque ad inferos.* Isai. 57. n. 9. vbi inferos posuit, ad profanas libidines exprimendas. Nam vt benè D. Hieron. ad eum locum, explicans, quo pacto humiliata fuerit, *Non*, inquit, *ea humilitate, quæ in laude est; sed qua Ammon sororem suam Thamar humiliauerat. Et re vera grandis humilitas: imò vsque ad inferos præcipitatio, de luce, & culmine castitatis, in tenebras lupanaris, imò in barathrum libidinum præcipitari.* Et certè cùm omne peccatum magnam habeat cum inferno similitudinem; sanè impuritas, & obscœnitas maiorem cum illo habere videtur cognationem. Ille quondam Samsonis ingressus in domum meretricis, Iud. 16. n. 1. sigoificauit Christi Domini ad inferos descensum: vt D. Greg. homil. 21. in Euangel. D. August. serm. 107. de tempore, aliique testantur, quasi intrare in eam domum, perinde sit, atque ad inferos intrare. Cuius rei opportunam affert rationem D. Augustin. citatus. *Pro inferis*, inquit, *ponitur domus meretricis, quia neminem repellit, omnem intrantem ad se trahit.* Vel etiam vt ibidem addit, *quia ignem inferni habet domus meretricis*: ille enim concupiscentiarum ignis, qui in ea domo flagrat, & ille ignis flammarū, qui in infernu exæstuat, nihilo quodammodo distinguuntur.

Impuritas inter reliqua peccata maximam habet cum inferno similitudinem.
D. Hier.

D. Greg.
D. Aug.

Domus meretricis tanquàm infernus.

LVIII. Quare Parœmiastes de hac domo loquutus, *via*, inquit, *inferi domus eius.* Prou. 7. n. 27. Quasi qui hāc domum ingrediūtur, si non infernū ipsū, certè vias ad infernū rectà ferētes ingrediārur. Quare D. Aug. epist. 48. docet eos, qui à suis concupiscētiis abrepti, in suas libidines pręcipitātur, similes esse infaustis hominibus, Dathā, & Abirō, qui

Homines libidinosi sicut Dathan, & Abiron viui ad inferos deturbantur.
D. Aug.

descenderunt viui in infernum. Numer. 16. num. 33. non enim infelicius dici potest infortunium eorum, qui à gehenna, quàm eorum, qui à sua concupiscentia abripiuntur. Vnde illa Dauidica execratio, *Descendant in infernum viuentes.* Psal. 54. n. 16. nihilo mitior existit, si de lapsu, seu ruina in peccatum explicetur: vt eam explicat Auctor operis impesf. in Matth. hom. 54. ad finem, dicens viuos in infernum descendere, qui *opera infernalia*, hoc est, peccaminosa exequuntur. Qui enim mortuos infernus manet, intet gehennalia incendia; hic planè torquet viuos, inter lethalia flagitia. Dicuntur autem viuentes in infernum desilire, non solum omnes, qui in vita peccant, sed illi præcipuè, interprete D. Gregorio lib. 18. mor. c. 9. & 4. p. pastoralis curæ, admonitione 32. qui scientes, sentientesque, quò ruant; nihilominùs sua se sponte in peccatorum barathrum præcipitant.

D. Greg.

LIX. *Peccatū magis formidandum quam infernus.* Ediner.

Quid hac ruina infortunatius? certè vel ipso gehennali præcipitio infelicior videtur. Vnde optimus ille Eleazarus, iustus, & tenax propositi fui vir, intrepidus dicebat 2. Mach. 6. n. 23. *Præmitti se malle in infernum*, quàm in peccatū. Quē imitatus D. Anselmus, vt refert Edinerus Angelus lib. 2. de illius vita, dicere solebat, quod si *hinc peccati horrorem, hinc inferni dolorem corporaliter cerneret, & necessario vni eorum immergi deberet, prius infernum, quam peccatum appeteret.* Quare Dauid & se, & iniustos omnes ad immortales Deo grates præcinendas exhortatur. *Exaltabo*, inquit, *te Domine.* Et rursùm, *Psallite Domino sancti eius.* Quodnam, obsecro, ob beneficium? *Quoniam*, inquit, *eduxisti ab inferno animam meam.* Psal. 29. n. 4. hoc est, interprete D. August. à peccato: in quo non minus, quàm in ipso inferno torquebatur. Quam interpretationem sequutus Hugo Cardinal. quanta sit inferni cum peccatis similitudo fusiùs declarat. De qua re alibi pluta.

D. Aug.

Hug. Card.

LX. *Peccati ruinā Deus aliquādo permittit, vt fortius ad gratiā erigat.*

Ex quibus patet, posse inferos, seu infernum pro peccato saltem figuratè, & translatitiè vsurpati. An verò ita hoc loco accipiantur, nemo, quem legerim, aut certè meminerim, decernit: non tamen repugnauerim affirmanti. Solet enim Deus hanc quoque facere vicissitudinē. Casus permittit, vt erigat: ruinas, vt ædificet: peccata, vt sanctificet: ipsis quoque Theologis annuētibus qui permissionem peccati, effectum prædestinationis arbitrantur. Ducit igitur ad inferos, & reducit. Permittit lapsum in peccatum, vt vberiorem excitet in gratiam. Quod D. Thom. in 2. Cor. 12. lect. 3. rectè colligit, ex illo carnis stimulo, & Angelo Satanæ colaphizāte Apostolū, vt repelleretur superbia, & humilitas conseruaretur: probatque exemplo medicorum, qui febrem excitant, vt stupori medeantur. Sic & *Christus Dominus*, inquit, *veluti medicus animarum summus, ad curandum graues animæ morbos, permittit electos suos in morbis corporis grauiter affligi. Et quod plus est, ad curandū maiora crimina, permittit incidere in minora, etiam mortalia.*

D. Thom.

LXI. D. Aug. *Aliquando incidere in peccatum, superbia medicina est.*

Quod idem sentit, & confirmat D. Aug. lib. 14. de ciuit. cap. 13. ex altero principe Apostolorum Petro, tuente in peccatum, vt altior erigeretur. *Audeo*, inquit, *dicere, superbis esse vtile, cadere in aliquod apertum, manifestumque peccatum, vnde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant. Salubriùs enim Petrus sibi displicuit, quando fleuit; quàm sibi placuit, quando præsumpsit.* Et certè quo altiorem in gradum dignitatis erigendus erat: eò abiectiorem in abyssum vilitatis deprimi oportebat: vt Rupert. lib. 1. de sapientia c. 28. rectè obseruat, *Petrus*, inquit, *vsque ad triplicandam negationem derelictus, pulchro & spectabili ordine*

Rupert.

sapientiæ; vt credamus expedire eis, qui præsunt, tam propter ipsos, quam propter eos, quibus præsunt, ad humilitatem, vel compassionem erudiri per magnum, & memorabile præterna infirmitatis experimentum. Hoc ipsum confirmat rursum D. August. ex illa precatione Dauidica, *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Psal. 82. n. 17. hoc est, vt ex ignominia propriæ culpæ, ad honorem diuinæ gratiæ suscitentur. Seu vt loquitur D. Augu. *Vt tu eis Domine placeas quærentibus nomen tuum, qui sibi placuerant, quærendo suum.* In eandem sententiam mihi videor interpretari posse illud Iobi 12. num. 18. *Baltheum regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum.* Vbi credo fieri antithesim in membra opposita. Et prius quidem membrum referri ad permissionem peccati, interprete D. Gregor. ad eum locum, *Baltheum*, inquit, *regum dissoluit, quando in his, qui benè regere sua membra videbantur, propter elationis culpam, castitatis cingulum destruit.* Hoc est, permisit, vt caderent in luxuriam, ne euaderent in superbiam. Posterius autem, ad eiusdem peccati remissionem, per pœnitentiam & carnis macerationem: sic enim interpretor, tum propter similes antitheses in eodem capite positas, & in oppositos sensus sine dubio explicandas: tum quia, cum in priori membro ponatur permissio peccati in medicinam, vt D. Greg. docuit; necesse est, vt in posteriori facta per eam medicinam sanitas colligatur. Sic igitur interpretor. Permisit Deus, vt homines antea iusti, & casti exoluerentur castitatis cingulo, & laberentur in luxuriam; vt postea altiùs per pœnitentiam assurgerent; & castitatis cilicio arctiùs stringerentur. En quo pacto Deus deducit ad inferos, & reducit: hoc est, permittit peccatum, vt vberiorem gratiam largiatur.

D. Greg.

LXII. *Tertia inferorum significatio pro quacumque calamitate.*

Tertia inferorum significatio, est quicunque labor, calamitas, & periculum, morborum, carcerum, persequutionum, & similium; Vt Ps. 17. n. 6. *Dolores inferni circumdederūt me.* Hoc est, grauissimi, & acerbissimi: similes illis, quos damnati in inferno patiuntur. Et Ps. 114. n. 3. *Pericula inferni inuenerunt me.* Hoc est, difficillima, & molestissima, à quibus nō magis, quam ab inferni laqueis te expedias. Et Ecclesiast. 51. n. 7. *Liberasti me ab altitudine ventris inferi.* Hoc est, à grauissima persequutione, qualis non nisi ab inferis prodiret. Et similia exempla passim occurrent. De hac significatione nonnulli ex citatis auctoribus, Hug. Card. Abul. Caiet. Titelm. aliique interpretantur. Ex quibus Hug. ad Annam & Phenennam potissimum applicat. Deducit ad inferos, scilicet Phenennam; hoc est, ad summam miseriam, dum se filiis orbam, & æmulam suā filiis abundantē intuetur, inuidiæ stimulis agitata, quæ non est minus acerba pœna quam dolor inferni, vt supra adnot. 8. sect. 1. iā ostendi, & Horatius 1. epist. 2. confirmat.

Hug. Car. Abul. Caiet. Titelm.

Inuidia sinu infernus.

Inuidia Siculi non inuenēre tyranni
Maius tormentum.

Horat.

Reducit autem ab inferis Annam, hoc est, ab ea miseria, tristitia, & orbitate, in qua antea iacebat.

LXIII. Cl. Alexan.

Hanc igitur potentiam deducendi ad inferos, & reducendi, sic explicatam, Clem. Alex. in exhortatoria ad gentes eleganter expressit, de Christo Domino loquutus, cui illam tribuit, *Is*, inquit, *occasum traduxit in orientem: & mortem in vitam cruci affixit: ab exitio autem abreptum hominem, in æthere suspendit, transplantans interitum, & corruptionem in interitus, & corruptionis vacuitatem.* Quæ potuit esse mirabilior vicissitudo, quàm occasus in ortum, mortis in vitam, inferni in paradisum? Quæ potuit artificiosior insitio excogitari: quàm vt

vt in morte, ipsius mortis abolitio: in interitu, ipsius exterminatio inseratur? In his igitur rebus alternandis suam Christus Dominus potentiam demonstrauit. Quare, Deo duce, securus quisque periculi pericula aggrediatur: cum à Deo omnis periculorum turbo tranquillam in auram facilè reuocetur.

LXIV. *Quare Apostoli sine calceamentis ad prædicationem missi.* D. Ambros. Orig.

Apostolos misit Dominus in omnem terram prædicaturos. Sed cur sine calceamentis? vt patet Matth. 10. n. 10. Luc. item 10. n. 4. Ratio est, quia calceamenta, quæ de mortuis animalibus conficiuntur, mortis metum significant, vt D. Ambros. testatur. Voluit igitur Christus Dominus, Apostolos adeò esse de suo præsidio securos, vt sine vllo mortis metu certissima mortis pericula adirét. Fauet huic interpretationi Orig. hom. de Helcana: vbi quærens, cur Apostolis calceamenta prohiberentur, respondet, *vt pedes*, inquit, *qui currebant ad annuntiandam vitam æternam, omnino carerent mortalitatis indicio.* Et ob eandem causam asserit, Moysen ad Pharaonem iturum, *calceamenta* exuisse, hoc est, *indicia mortalitatis*, de quorum numero est mortis metus, abdicasse. Quid enim mortem timeat, qui Deum vitæ fontem secum gestat?

LXV. Orig. *Multa ex persequutionibus vtilitas.*

Moyses olim, & Aaron, tumultuante in eos populo, & interitum minitante, fugerunt ad tabernaculum fœderis. Numer. 16. n. 43. Sed quid ibi? *Postquam ingressi sunt*, inquit textus, *operuit nubes* tabernaculum, *& apparuit gloria Domini.* In quem locum Origen. hom. 9. *Non legimus*, inquit, *antea, quod obtexerit nubes tabernaculum, & apparuerit maiestas Domini, & receperit intra nubem Moysen, & Aaronem, nisi tunc, cum insurrexit in eos populus, & voluit lapidare. Discamus ex hoc, quanta sit vtilitas in persequutionibus Christianis; quantum gloriæ conferatur; quomodo propugnator fiat Deus.*

LXVI. *Deus in tribulationibus patrocinatur.* *Tres pueri fornace ignis, Daniel leonis lacu liberantur.*

De hoc diuino patrocinio in mortis periculis Dauid maximè gloriatur. *Qui exaltas*, inquit, *me de portis mortis.* Psal. 9. num. 55. vbi D. Chrysost. verbum exaltandi ingeniosè expendens, *Non dixit*, inquit, *qui liberas, sed qui exaltas: non enim in eorum malis tantum soluendis subsistit Dei beneficium: sed fecit eos etiam admirabiles, insignes, & clariores. Non dixit autem ex portis, sed ex portu, multa pericula significans.* Vnde ipse Dauid suo expertus bono, multisque periculis à Deo liberatus, exultabundus canit, *Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in homine.* Quæ enim in homine fiducia ponitur, facilè luditur, quæ in Deo, nunquam frustratur. Quare D. Chrys. ad eum locum. *Quamuis*, inquit, *vel ad ipsam mortem deueneris; ne desperaueris. Potest enim Deus in rebus vel difficillimis, & impeditissimis exitum inuenire.* Et paulò post. *Ideo nec pueros eripuit à principio, sed postquam coniecti fuerunt in fornacem: nec Danielem, antequam esset immissus, sed septem pòst diebus. Hoc etiam ostendens psalmographus, audi, quid subiungat. Omnes gentes circuierunt me. Vidisti periculum ineuitabile?* Et statim. *Sunt tamen hæc omnia confracta ab spe in Deum. Et ideo addit, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos.* Hactenus Chrys. quæ illius fuit eloquentia, in morem fluminis luculenter spatiatus: & quę illius fuit scripturarum peritia, optima complexus exempla, quibus fiduciam in solo Deo collocandam persuaderet: & quidem eo certiurem, quo pericula grauiora incumberent, & apertius exitium minarentur.

LXVII. *Nauigantes discipulis Christum vident super mare.*

Nauigabant olim discipuli: nec Iesus aderat. Ingruebant tenebræ, & nox atra mari incubabat: nec Iesus suæ luce præsentiæ diem faciebat. Tumescebant vndæ, crebrescebant venti, totum mare concitatum sequebat: nec Iesus suæ imperio vocis tempestatem serenabat. Quid tandem? *Cum remigassent ergo*, inquit Euangelista, *quasi stadia viginti quinque, aut triginta.* Hoc est, cum procul à terra aueherentur, adducerenturque in periculũ extremum, morti, quam vitæ propiores, *Vident Iesum ambulantem super mare, & proximum naui fieri.* Ioan. 6. n. 19. Quasi Iesus non nisi supremo discrimini auxiliaturus adueniret, vt & suam potentiam ostenderet, & discipulorũ fidem exploraret. Quod D. Cyril. Alex. lib. 3. in Ioan. c. 23. rectè expendens, *Operæpretium*, inquit, *est obseruare non statim, neque in principio periculorum, sed quando iam longè à terra remigauerant, Christum discipulis apparuisse. Non enim incipientibus aduersis gratia Christi confestim nos saluat; sed posteaquam terror increuerit, & certum videatur imminere periculum, tunc è mediis fluctibus eripit, timorem abiicis, & ab omni periculo liberans, ineffabili virtute in summam tranquillitatem periculorum fluctus transponit.* Permittit scilicet Deus crescere pericula, vt periclitantium merita augeantur, & fides erigatur, & spes in Deum excitetur. Extremè autem periclitantibus opem fert, vt suam potentiam demonstret, quæ desperatis quoque rebus, ac deploratis medicinam conferre potest salutarem.

D. Cyril. *Christus in periculis auxiliator.* *Periculis augentur merita, exploratur fides, excitatur spes.*

Neque solum à periculis, quæ nobis aliũde imminent, à Deo liberamur; sed etiam ab illis, quæ nobis ab ipso Deo intenduntur. Vnde nullũ est efficacius remediũ, vt à periculis, quæ nobis ab ipso Deo metuimus, liberemur, quàm vt ad ipsum Deũ fugiamus, concinente in hanc rem poeta. LXVIII. Ouid.

Confugit interdum templi violator ad aras:
Nec petere offensi numinis horret opem.

Sed grauius in eandẽ sententiã cõsentiente Clem. Alex. in exhortat. ad gentes, *Ex ignoratione*, inquit, *traducamur ad scientiam, ex imprudentia ad prudentiã ex intemperantia ad temperantiam: ex iniustitia ad iustitiam: ex impietate, & nulla religione ad Deum. Pulchrum est periculum ad Deum transfugere.* Diuinam enim iustitiam effugimus, ad diuinam misericordiam confugiendò: aut si cædimur, & vulneramur, pulchra oppetimus per vulnera morté. Cl. Alex.

Num. VII. *Dominus pauperem facit; & ditat: humiliat, & subleuat.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *In versandis rebus fortunæ diuina potentia ostẽditur.*

Dominus pauperem facit, &c. En aliud diuinæ omnipotentiæ argumentum, in rebus fortunæ, quas Deus multipliciter versat. Potentissimum se ostendit, quod pauperem faciat, & ditet. Nam & homines spoliando alios, & alios locupletando, suam sibi videntur potentiam ostentare. Vnde Pharao suam potentiam ostensurus, Hebræos cum magnis opibus ex Ægypto fugientes, pauperes reddere decreuit. *Interficiet*, inquit, *eos manus mea.* Exod. 15. n. 9. Ex Hebræo legi potest, *Depauperabit, seu pauperes faciet eos manus mea.* Vt ibi Caiet. aduertit: & in Bibliis regiis habetur: nam in vtroque loco est verbum יָרַשׁ *iaras*, quod est, pauperem facere: & exterminare, seu perdere, seu consumere ope gladij, hoc est, interficere. Vnde & in hoc loco pro, *pauperem facit*, verti potest, *interficit*: & in illo, pro, *interficiet eos*, potest verti, *Pauperes faciet eos.* Quasi tunc Pharao potentissimum se ostendat, cum diuites suis opibus expoliet, & ad inopiam compellat. Vbi obiter nota, idem esse præsertim apud diuitiarum amatores, interficere, & pauperem facere: vt enim qui alium excordaret, seu corde priuaret: eum necaCaiet.

Diuitibus diuitiæ sunt pro corde, illos perimit, qui spoliat.

re diceretur:ita & qui aliū diuitiis expoliaret:cum diuitiæ à suis amatoribus cordis loco habeantur: iuxta illud Laban ad Iacobum, ex illius domo fugientem, & amplissimas opes exportantem. *Quare*, inquit, *ita egisti, vt clam me abigeres filias meas.* Gen. 31. n. 26. In Hebræo est, *Quid fecisti? Et furatus es cor meum,& abduxisti filias meas*:id est, iuxta Caietani interpretationem, *furatus es meas diuitias, quæ mihi erant cordi,seu instar cordis.*

Caiet.

II. *Oblatis à rege Sodomorum diuitiis abstinet Abrahamus.*

Contra verò Rex Sodomorū suam quoque potētiā inaniter iactaturus ditare voluit Abrahamū. *Da mihi*, inquit, *animas,cætera tolle tibi*, Genes. 14. n. 21. Ad quem Abraham iureiurādo interposito, *Non accipiam*,inquit,*ex omnibus, quæ tua sunt,ne dicas, Ego ditaui Abrahā.* Ibid. n. 23. non dixit, ne tu dites Abraham, qui à solo Deo ditari debet: vt Lyran. post D. Chrysost. aduertit: sed *ne dicas, Ego ditaui*: & ex multiplicatione bonorū, quæ in me contuleris, inaniter glorieris. Quasi ex beneficentia in alios, potentia bene facientis manifestetur: & ex hac ostentationis occasio oriatur. Vbi obiter nota cum Abulensi, parta ex illo prælio spolia, nō fuisse propria regis Sodomorum, sed Abrahami, cuius præcipuè viribus fuerant reportata: quod vel ipse Rex Sodomorū intellexit, dicens, *Da mihi*, Quasi non sua datet, sed aliena peteret. Et tamen Abrahamū dixisse, non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt. Vt propriis rebus cedens, exemplo esset iis, qui inuolant in alienas: & potius suo iuti tenuntiatet, quam vel minimam contendendi occasionem præbere videretur.

Lyra. D. Chrys. Abul.

III. Sed vt ad tem tedeam: Si humana potentia ex facultate depauperandi, & locupletandi alios, innotescit: multo magis innotescet, & diuina. Quare Deus olim suam potentiam ostendit, nō tam in liberandis Hebræis ex Ægyptiaca seruitute, demergendisque Ægyptiis in mari rubro: quàm in his spoliandis, illis verò locupletandis. Vnde D. Chrys. in Ps. 135. de hac re loquutus, *Hoc*, inquit, *fecit Deus, volens omni ratione esse terribilis hostibus, & ostendere, quod & vi, & auctoritate possit omnia facere.* Imò prophetæ, siue augures Azotiorum, qui, auditis Ægypti plagis, diuinam potentiam non timuerant; audita Ægypti spoliatione vehementer formidarunt, eique liberationem Hebræorum ex Ægypto tribuerūt, *Nonne*, inquiunt, *postquam percussus est Pharao, tunc dimisit eos?* 1. Reg. 6. n. 6. Septuaginta transferunt, *Nonne quando illuserunt eis, dimiserunt eos?* Nec multò aliter D. Chrys. citatus. *Hic est Deus fortis, qui percussit Ægyptum: & quādo illusit eis, tunc ipsos eduxit.* Quænam, obsecro, fuit hæc percussio? aut hæc illusio, nisi illa spoliatio, non tam vi, quàm arte, & veloci ioco facta? Vnde D. Chrysost. loco citato. *Vides*, inquit, *eos*, nempe Azotios, *propter hoc ipsum contremiscere, propter furtum, propter fraudem, quia eos*, nempe Ægyptios, *circumscripserit?* Itaque Deus cædendo Ægyptios, & seruando Hebræos, magnam quidem potestatem ostendebat: sed non tantam, vt per illam suos aduersarios impelleret, quò volebat. At spoliādo Ægyptios, & ditando Hebræos, tantā exhibuit auctoritatē, vt per illā suos aduersarios terreret, & ad parendū suo imperio etiam inuitos, atque reluctantes obligaret. Nec immeritò. Nam cū homines aliquando maiori suarum diuitiarum, quàm suæ vitæ amore, ac desiderio teneantur: magis quoque timent opibus, quam vita spoliari.

D Chrys.

Augures Azotiorum Ægypti spoliatione formidantes.

D. Chrys.

Maiorē Deus ostendit potestatem in Ægyptiis spoliandis, & Hebræis ditandis: quam bis seruandis, illis cædendo.

IV. *Multiplex ratio, cur tāta sit in hac vita bonorum, & malorum vicissitudo.*

Sed cur Deus bona fortunæ tam multipliciter agitet, versetque? Cur tanquam pilam huc illuc torqueat, & retorqueat? Cur nunquam eundem habere statum patiatur? An vt eorum volubilitatem ostendat, quæ in singula momenta fluunt,

A abeunt, & mutantur? An vt eorum vilitatem demonstret; quæ dignis atque indignis; æquis, atque iniquis; sapientibus, & insipientibus, tāquam nullius momenti bona, perpetua vicissitudine distribuuntur? An vt malos spoliando, puniat: bonos ditando, consoletur? An vice versa, vt malos ditando pascat, & tanquam pecora occisionis, æternam alat, saginetque in lanienam: bonosque spoliādo probet, & in camino paupertatis excoquat, futuros diuitiis æternitatis? Optimæ quidem rationes, nec indignæ, quæ suos habeant patronos. Vnam tamen addo ex D. Greg. Naz. orat. 7. Vbi contemplatus res humanas perpetua volubilitate fluentes, ac refluentes: & admiratus diuinam prouidentiam in hac bonorum, ac malorum temporalium vicissitudine, nunc his, nunc aliis

D. Greg. *Optima ratio.*

B benignam: tandem optimam subiicit rationem, cur sic à Deo disponatur, vt semper copia, & inopia: prosperitas, & aduersitas alternent vices. *Ne vel*, inquit, *aduersitas solatio: vel prosperitas fræno careat.* Nam si semper sæuiret aduersitas, nullum solatium deficientes animos releuaret; si semper mulceret prosperitas, nullum frænum insolentes spiritus cohiberet: dum tamen vtraque alternis vicibus disponuntur: felices pariter, atque infelices ad mediocritatem, ac temperantiam reuocantur.

V. *Humiliat, & sublevat,&c.* Non est sermo de dono humilitatis, sed de probro humiliationis: vt Abul. aduertit. Neque enim idem est humiliari, atque humilem esse. Vnde D. Bern. ser. 34. in cant.

Abul. D. Bern. *Humiliatio, & humilitas in quo differant.*

C *Quanti*, inquit, *humiliantur, & humiles non sunt? Alij cum rancore humiliantur: alij patienter: alij libenter: primi, rei: sequentes, innoxij: vltimi, iusti.* Vnde patet, quamuis hæc humiliatio, humilitas non sit, tamen matrem esse humilitatis. Quod D. Ambros. ser. 9. in Psal. 118. ad illa verba, *Priusquā humiliarer, ego deliqui*, rectè expressit. *Quamuis*, inquit, *humilitas ista virtus non sit: virtutem tamen sæpe generat, & fit non pœna, sed remedium delinquentis.* Igitur Deus aliquando humiliat in vindictam, aliquando in medicinam. Vt D. Ambros. proximè citatus obseruat. Priori modo humiliauit Luciferum, Isai. 14. à n. 11. Pharaonem, Exod. 14. à n. 28. Saulem, 1. Reg. 15. à n. 23. Aman, Esth. 7. n. 10. Denique populum Iudaicum, vt D. Greg. Lyr.

D. Amb.

Deus humiliat in vindictam.

D Abul. Ianson. & alij mysticè exponunt: ac tandem ipsam, ad quam referuntur hæc omnia, Pheuennam: vt Carthusianus aduertit.

D Greg. Lyr. Abul.

VI. *Aliquando humiliat in superbiæ medicinam.*

Posteriori modo humiliat Deus duplici de causa. Prima, ne humiliatus per superbiam euanescat. Notat D. August. lib. imperf. de Gen. ad literam, eodem die, qui in ordine fuit sextus, factum à Deo hominem, & bestias terræ, Gen. 1. à n. 24. Quorsum verò ita? Nonne aptius simul cum sole, luna, cæterisque syderibus, & ante omnia animalia, animalium præses homo crearetur? Cur obsecro, cum terrigenis animalibus, homo cælicola produceretur? Planè ne Adamus superbiret; & ne Deo vellet exæquari, cui bestiæ exæquabantur. Neque solum cogitaret de suo fine, in quo erat

D. Aug.

Adamus eodem die conditus cū animantibus.

E Angelis sociandus; sed de suo principio, in quo fuerat cum bestiis creatus.

VII. *Moysis manus leprosa in remedium arrogantiæ.*

Moysis manum eximia miracula in Ægypto patraturam prius lepra infecit. Exod. 4. n. 6. Rationē reddit Theod. q. 10. *Dextera*, inquit, *Moysis, quæ admiranda in Ægypto prodigia perpetratura erat; cum prius fuisset leprosa, diuinis miraculis inseruiuit, & elementa mutauit. Quare res Moysen, etiam admonuit, non superbire debere, sed agnoscere naturam, cum recordatione dextra lepra prius infecta.* Oportuit enim morbo lepræ præsentis, anteuertere periculum arrogantiæ futuræ.

Theod.

Helias

VIII.
Helias coram Rege Achab intrepidus, coram Regina trepidauit.
Lyran.

Helias regi Achabo, crudelissimo tyranno intrepidus occurrit. 3. Reg. 18. à n. 18. Reginam verò Iezabelem pauidus, ac trepidus effugit. 3. Reg. 19. n. 3. Quò recessit, optime Helia, prior ille tuus vigor coram rege? Vnde processit subitus iste tuus timor coram regina? Fœminam imbellem times, qui virum bellatorē non formidasti? Optimè Lyran. *Deus*, inquit, *eum permisit timere ex humana fragilitate, ne nimis eleuaretur ex constantia præcedenti.* Similiter respondet & Raban. *Sancti*, inquit, *viri ne superbiant, tentationibus in hac vita reprimuntur. Mulierculam fugit, qui mortuos suscitabat, ventura prauidebat, aliaque præclara faciebat.*

Raban.

IX.
Multa olim prophetantiū mentes effugiebant.

Prophetas olim multa sæpe numero latebant. Samuel ignorabat, quemnam filium Isai esset in regē creaturus. 1. Reg. 16. à n. 3. Helisæus nesciebat, quidnam viduæ Sunamitidi accidisset. 4. Reg. 4. n. 27. Apostolus Paulus *alligatus spiritu* ibat *in Ierusalem, quæ in ea ventura* essent sibi, *ignorans.* Act. 20. n. 22. Alia denique aliis occultabantur. *Quod omnipotens Deus*, inquit D. Gregor. lib. 2. dialogi, c. 21. *ex dispensatione magnæ pietatis disponit, quia dum prophetiæ spiritum aliquando dat, aliquando subtrahit; prophetantium mentes & eleuat in celsitudine, & custodit in humilitate: vt & accipientes spiritum, inueniant, quid de Deo sint; & rursum prophetiæ spiritum non habentes, cognoscant, quid sint de semetipsis.*

D. Greg.

X.
Cur Christus vnū ex discipulis diabolū appellans non designauerit.
D. Chrys.

Vnū ex suis discipulis Christus Dominus diabolum appellauit, *Ex vobis vnus diabolus est.* Ioan. 6. n. 70. Sed non manifestauit, quisnam esset. Si quæras, cur eum palam non prodiderit. Respondet D. Chrys. hom. 46. in Ioā. *Ne inuerecundum faceret.* Aut potius, dicet aliquis, ne verecundia afficeret. Addo ad rem præsentem, vt cæteros in humilitate conseruaret: dū quisque eorū, nesciens, quē Christus designaret, ab ea sibi ignominia timeret: timēdo, de suo statu minimè superbiret. Atque hinc nouam habere potest solutionē antiqua illa quæstio, cur Christus Dominus, Iudam inter cæteros Apostolos elegerit, quem præsciebat futurum esse proditorem. Mitto alias rationes, partim in præcedentibus redditas, partim in sequentibus reddēdas. Respondeo ad rem præsentem, vt reliquos discipulos in humilitatis studio contineret. Vidētes enim Iudam ex pari secum statu corruisse, eandem sibi ruinam formidarent; formidantesque ab omni fastu se auerterent, & in humilitatis studio custodirent.

Iudas proditor futurus à Christo eligitur, vt reliquos humilitate firmaret.

XI.
Quare D. Petrus Christum D. bis confessus, semel tantum ab eo laudetur.
Tolet.

D. Petrus Christum Dominū bis confessus fuit; semel multis ex discipulis abeuntibus, ac cedentibus retro, *Credidimus*, inquit, *& cognouimus quia tu es Christus filius Dei.* Ioan. 6. n. 69. Iterum cæteris discipulis pariter confitentibus, & in fide perseuerantibus, *Tu es*, inquit, *Christus filius Dei viui.* Matt. 16. n. 16. Hoc posteriori loco Christus Dominus Petrum laudauit confitentem, *Beatus es Simon Bar-jona, &c.* Priori autem nequaquam. Diuersitatis rationem Card. Tolet. inquirit, optimamque tradit ad rem præsentem. *Factū*, inquit, *id esse existimo; quia Dominus discipulos in humilitate continere intendebat, ne aliis recedentibus, ipsi tanquam perseuerantes superbirent.* Itaque quādo nemo à Christo deficiebat, sed omnes pariter Christum confitebantur: laudatur Petrus confitens, quia non erat, cur ex sua confessione, quā videbat sibi cum aliis communem, inaniter exultaret, quātumuis à Christo Domino laudaretur. At verò quādo Petrus inter tam multos transfugas, & fidei desertores, immobilis in fide perseuerat, nec defectionē cogitat, sed confessionē parat, illaudatus prætermittitur. Ne ex maiori superbiendi fundamento, quod

A tunc habebat, aliis se præferret, ac sibi nimium arrogaret. Atque hæc est prima causa, cur Deus humiliat: ne scilicet superbia obrepat.

XII.
Deus humiliat, vt subleuet: exaltatio verò ad humiliationem gradus est.

Secunda huius humiliationis causa est, vt subleuet. Causaliter enim explicari potest hæc assertio, vt de superioribus iam obseruaui. Nec immeritò. Gradus enim ad exaltationem est humiliatio: iuxta illud, *Gloriam præcedit humilitas.* Prou. 15. n. 33. Sicut à contrario, gradus ad humiliationē est exaltatio: iuxta illud, *Contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltabitur spiritus.* Prou. 16. n. 18. Vnde D. Bern. ser. 34. in cant. *Oportet*, inquit, *humiliter sentire de se, nitentem ad altiora; ne dum supra se attollitur, cadat à se.* Et paulò post, *Nisi humilitatis merito, maxima minime obtinentur.*

D. Bern.

XIII.
Sancta anima prius ad humilia ab sponso abducitur, quam ad sublimia erigatur.

B Quare animam sanctam ad sublimia contendentē, ac diuinæ visioni inhiantem, dicentemque, *Indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* Cant. 1. n. 7. cœlestis sponsus ad humilia abiecit; & ad pastoritia munera relegauit: *Si ignoras te*, inquit, *egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.* Ibid. num. 8 Quasi diceret, de termino quidē cogitas, sed à via aberras. Igitur si summa appetis, necesse est, vt ima petas. Nam de humili solo ad sublime solium, de infimo gradu datur ascensus ad supremū. Vnde D. Bern. ser. 38. in cant. *Reprimenda*, inquit, *cēsetur propter præsumptionem, & de sua ipsius commonenda cognitione, in qua visa est aliquatenus caligare: quæ tantæ se æstimarit idoneam visioni.* Et paulò post expendens verbum illud, *Egredere*, plenū asperitatis, seu C ipsam potius asperitatem. *Terribiliter*, inquit, *intonat in dilectam: vt territa purgaretur: & purgata idonea redderetur huic ipsi, cui inhiat, visioni.*

D. Bern.

XIV.
Moyses inhians ad Dei visionē, prius de sui cognitione, & abiectione admonetur.

Simile quid accidit & Moysi; nā cum à Deo diuinam visionē postularet, dicens, *Ostende mihi faciem tuā.* Exod. 33. n. 13. Deus illū ad propriā cognitionem remisit, dicens, *Te ipsum noui.* Ibid. n. 17. seu, vt legit Philo Alex. lib. 1. de monarchia, *Nosce te ipsum.* Et vlterius: Dei cum Moyse orationem prosequutus, *Nec sinas*, inquit, *te cupidine rerum, quibus impar es, abripi; & sublimiora te noli plus æquo appetere.* Quasi diceret, exaltari cupis, sed prius necesse est humiliari. Deum scire desideras; sed oportet te ipsum prius nescire. Cœlestes euehi postulas ad delicias; sed priùs fac strenuè, vt D totum te eripias à terrenis.

XV.
Dauid à Semei humiliatus, à Deo sperat exaltari.

Itaque per humilitatem pergitur ad sublimitatem. Vnde Dauid cum se à Semei humiliatū vidit; tūc se à Deo exaltādū sperauit. *Si forte*, inquit, *reddat mihi Dominus bonū pro maledictione hac.* 2. Reg. 16. n. 13. Et propterea non in Semei cōuitiantem, sed in filios Saruiæ conuitiatorem auertentes, se iratum præbuit. *Quid*, inquit, *mihi, & vobis est filij Saruiæ?* Ibid. n. 10. Vt notat D. Bern. ser. 34. in cant. *Vlciscenti*, inquit, *potiùs, quàm exprobranti succensendum putauit.* Nam hic humiliationis scalam ad regale solium ascendenti offerebat: ille tanquam inuidus, & maleuolus, ne vnquam eò posset peruenire, auferebat. Sed hæc sequenti numero magis explicabuntur.

D. Bern.

E

Num. VIII. *Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.*

EXPOSITIO LITERAE.

I.
Ab Anna videtur Dauid

SVscitat de puluere, &c. Ad hunc Annæ versiculū videtur regius vates suū illum mutuatus: *Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem.* Psal.

hoc versiculũ mutuatus.

A Psal. 112. n. 7. non erubescens à fœmina discere, illiusque doctrina suam illustrare. Quemadmodum & Christus Dominus eodem themate, quo Ioannes, ad prædicandum vsus est: nam Ioanne suam prædicationem sic exordiente: *Pœnitentiam agite; appropinquauit enim regnum cælorum.* Matt. 3. n. 2. Christus Dominus paulò post non dubitauit iisdem verbis exordiri: *Pœnitentiam agite; appropinquauit enim regnum cælorũ.* Matth. 4. n. 17. Ne quis discipulus prauè pudens in verba magistri consentire erubescat; quandò ipse omnium magister in verba discipuli cõspirare non dedignetur.

Christus eodẽ, quo Ioannes, themate vsus.

II.

Prima expositio de gentili populo.
Hel. Cretens.

Sed quod attinet ad verborum sensum. Prima expositio esse potest Heliæ Cretensis in orat. 1. Nazianz. ad finem, vbi pauperis nomine gentilem populum intelligit; de quo propheta: *Laudabit te populus pauper.* Isai. 25. n. 3. id est, gentilis. *Hunc enim*, inquit, *ab humilibus rebus, & vitiosarum affectionum ignominia, & gentilium abominationũ stercore, cum principibus Israel*, hoc est, cum Apostolis, & cum Patriarchis, *collocauit.* Eodẽ modo explicat D. Greg. in priori commentario de populo gentili ab errorum tenebris ad veritatis lumen translato. Qui signãter dicitur de puluere suscitatus, & de stercore erectus; *Quia cùm*, inquit, *recipitur in fidem Redemptoris, et minima, & grauia peccata remittuntur. Quia enim facilè puluis excutitur; & quem stercora inquinant, horribiliter fœdant: puluis leuiora peccata, stercus grauiora significat.* Et idem dicere posset de aliis peccatoribus, qui *computruerunt, vt iumenta in stercore suo.* Ioel. 1. n. 17.

B

D. Greg.

Leuiora peccata in puluere, grauiora in stercore adumbrata.

C Sed tandem à flagitiorum cœno, ad gratiæ decorem restituti euaserunt: & à puluere, qui facilè extergitur, & ab stercore, quod difficile eluitur, hoc est, a leuibus, & grauibus culpis expiati ad sublimem statum perfectionis euolarunt. Sic ferè exponit Cassiodor. illud Psalm. 112. n. 7. *Suscitans a terra inopem, & de stercore erigens pauperem:* quamuis leuiores, & grauiores culpas, pulueris, & stercoris vocabulis expresè non distinguat. *De stercore*, inquit, *& paupertate erigitur, quisquis de hac labe corporis per Dei gratiam subleuatur. Rex denique ipse mundanus inops est munerum Dei, & in stercore voluitur, cui carnis vitia dominantur. Eleuat ergo ab istis Deus quoslibet ordines, quaslibet ætates cum misericordia sua dona largitur.*

Cassiodor.

D

III.

Secunda expositio de Christo Domino.
Glos.
D. Aug.
Beda.
Raban.

Secundò vtraque Glossa ex Beda fortè desumpta, de Christo Domino explicat; quem Deus suscitauit de puluere, id est, de sepulchro, ne videret corruptionem: & de stercore; hoc est, vt D. Aug. lib. 17. de ciuit. c. 4. Beda, & Rabanus interpretantur, de populo Iudaico, qui instar stercoris, vilis, & superfluus effectus est. Vnde D. Paulus ad Philip. 3. n. 7. & 8. legalia, quæ antea sua *lucra*, existimabat, postea, vt *detrimenta*, & *stercora* arbitratus est: hoc est, mortifera, & superflua. Tertul. lib. 4. contra Marcion. cap. 28. legit: *de sterquilinio.* Quasi in populum Iudaicum, non vnum tantum scelus, sed omnium scelerum colluuio, tanquam in sentinam confluxisse videretur.

Tert.

E

IV.

Tertia expositio mystica de Apostolis, & eorum imitatoribus.
D. Bernard.

Alij mysticè exponunt de Apostolis, & quibuscunque aliis, in hac vita humiliter degentibus, postea in cœlo magnificè regnaturis. Ita significare videtur D. Bonau. ser. 3. in Dominic. 3. post octauam Paschæ. Vbi loquutus de diuino spiritu: *Suscitat*, inquit, *de terra auaritia auarum, & inopem; & erigit de stercore immunditia peccatorem, & pauperem, vt opulentatus veris diuitiis gratia, sedeat cum Apostolicis principibus, & solium gloria teneat in cœlesti patria.* Nec multo aliter Helias Cretensis in oration. 1. Nazianzeni ad finem, pauperis no-

Quarta expositio de na-

A mine naturam nostram intelligens, *Quid enim*, inquit, *ea pauperius erat? Et tamen Deus eam per incarnationem suam e stercore erexit, ac primitias nostras supra cælos euexit, atque ad dexteram Patris sedere fecit.* Itaque hi Patres de euectione, quæ fit ab hac vita in futuram; seu à miseria temporali ad felicitatem æternam interpretantur. Quibus fauet D. Gregor. Magn. in posteriori huius loci cõmentario, intelligens pro puluere honores; & pro stercore diuitias; quibus, qui in hac vita renuntiant, ad cœlestes honores, ac diuitias eriguntur. *Quid*, inquit, *sunt aliud labentium dignitatum infulæ, nisi puluis? Nam eam, quam blandiendo sordidant, a veris splendoribus mentem cæcant. Et quid diuitiæ perennes, & transitoriæ facultates,*

tura homo in Christo exaltata.
Hel. Cretens.

D. Greg. Magn.
Honores in puluere, diuitiæ in stercore describuntur.

B *nisi stercora? Quæ sancta anima in contemptu vilitatis habens, non in appetitu desiderij.* Et confirmat ex Salomone, qui sæculi diuitem in amissione bonorum temporalium contristatum intuens: *De stercore*, inquit, *boum lapidatus est piger.* Ecclesiastici 22. n. 2. Hoc est, *De eo*, inquit, *verbera doloris sustinet, quod is, qui pro æterna vita laborare appetit, velut stercora contemnit.* Et similia inculcat lib. 20. Moral. c. 3. Ex quibus tandem præsentis loci interpretationem eliciens, *De puluere*, inquit, *egenus suscitatur, & de stercore pauper erigitur; cum mens seculo abrenuntians, quidquid sibi placere solebat de honore dignitatum, & de abundantia rerum calcat; dum ad sola æterna respicit, quæ sola ardenter amat.* Et statim docet, hanc mutationem ad æternam pa-

D. Greg.

C triam tandem referendam; dum à Deo ita fit, vt qui erigitur, cum principibus tandem sedeat, hoc est, *æternæ patriæ ciuibus* intersit.

Literalis expositio est de illis, qui à Deo in hac vita ex stercore, hoc est, interprete Vatablo, ex sordido, & humili loco ad nobilem, ac sublimem eriguntur. Hæc enim exempla, vtpote notiora, clariorem de potentia diuina fidem faciebant. Vnde Helias Cretens. proximè citatus, has mutationes, *Quotidie*, inquit, *fieri conspicimus. Sic enim Ioseph in seruitutem prolapsum in regio throno collocauit: sic Moysen ex ouium pastore populi gubernatorem, ac Pharaonis Deum creauit: sic Dauidem cum pastor esset; & minimus inter filios Iesse, regem subito effecit.*

V.

Quinta, & literalis expositio de illis, qui ab humili ad sublimem locũ à Deo eueh untur.
Vatab.
Hel. Cretens.

D Neque desunt plura loca ex sacris literis, quibus apertè ostendatur Deus exaltandis humilibus incumbere. Iob. 5. n. 11. *Qui posuit humiles in sublimi.* Iob. 22. n. 29. *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui inclinauerit oculos, ipse saluabitur*, Prouerb. 18. n. 12. *Antequam conteratur, exaltatur cor hominis; & antequam glorificetur, humiliatur.* Ecclesiastici 10. n. 17. *Sedes ducum superborum destruxit Deus; & sedere fecit mites pro eis.* Ecclesiastici 11. n. 1. *Sapientia humiliati exaltabit caput illius; & in medio magnatorum consedere illum faciet.* Et paulò post, n. 5. *Multi tyranni sederunt in throno; & insuspicabilis portauit diadema.* Quod patuit, inquit Lyranus, in Aman, & Mardochæo, Esther. 6. & 7.

VI.

Deus humiles exaltat.

Lyran.

Tandem Dauid eodem spectauit Psal. 112. n. 7.

VII.

E *Suscitans de terra inopem, & de stercore erigens pauperem.* Quem locum Theodoret. cum hoc componit, & vtrumque deinde explicat de vicissitudine temporalis miseriæ ad temporalem felicitatem: quamuis illam aliam vicissitudinem spiritualis miseriæ ad felicitatem spiritualem non excludat. *Cernimus*, inquit, *hæc ipsa à Deo vniuersitatis continuè fieri. Sic beatum Dauidem, cum pastor esset, Regem fecit; & Iosephum, cum in seruitutem incidisset, in regali constituit solio; sic Moysen cum opilio esset, populi gubernatorem declarauit, Pharaonisque Deum elegit: sic gentes impietatis paupertati*

Theod.

sex

seruientes, & in peccati stercore sedentes, bonis, quæ Israeli concessa fuerant, dabatur est: sic humanam naturam cum in ipsum mortis profundum decidisset; assumpsit, & sursum erexit; & collocauit super omnem principatum, & potestatem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non modò in seculo hoc, sed etiam in futuro.

VIII. Sed attende, vnde, quem, & quò eleuet. Vnde? De puluere, & stercore. Quid abiectius? Quê? Egenum, & pauperem, seu, vt Septuaginta transferunt, mendicum. Quid misetius? Quò? Ad principatum, & solium gloriæ. Quid sublimius? Tanta verò facilitate id præstat, vt non graue aliquod onus portare; sed leuiter dormientem suscitare videatur. *Suscitat*, inquit, *de puluere egenum.* Et emphaticum est illud, *de puluere*. Nam qui in molli lecto cubant, sicut arctius dormiunt; ita difficilius expergiscuntur: at verò, qui in duro solo, sicut ægrius, & laboriosius somnum capiunt, ita facilius excitantur. Quis ergo diuinam potentiam non miretur? quæ gloriam, & honorem, in quibus procurandis homines toto nisu, & pectore contendentes nihil proficiunt, ipsa quidem summa facilitate largiatur.

Summa facilitate homines Deus suscitat ad honores.

IX. Huius potentiæ vim, & facilitatem in agendo, paucis illustro. Mortuum Lazarum, & in sepulchro iam quatriduanum, Christus Dominus tanquam leuiter dormiĕtem è somno excitauit. *Dormit, inquit, sed vado, vt à somno excitem eum.* Ioan. 11. n. 11. Cur, quæso, dicitur non è morte ad vitam; sed è somno ad vigiliam excitandus? Optimè D. August. tract. 49. in Ioan. *Lazarus, inquit, Domino dormiebat; hominibus mortuus erat, qui eum suscitare non poterant. Nam Dominus tanta cum facilitate excitabat de sepulchro; quanta tu non excitas dormientem de lecto.* In prima orbis molitione, *Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Genes. 1. n. 2. Quas aquas, dicet aliquis; cum eatenus nihil amplius, quàm cœlum, & terra creata fuisse dicerentur? D. August. lib. imperfecto de Genesi ad literam c. 4. sentit, aquarum nomine terram ipsam, seu materiam primam, ex qua omnes formæ corporeæ à Deo eductæ sunt, significari. At cur terra aquæ nomine declaratur? Respondet aptè ad rem præsentem. *Aqua, inquit, mobilior est, quàm terra: & ideò propter operandi facilitatem, subiecta materies artifici, aqua magis vocanda erat, quàm terra.* Vt enim aquam vel minimus digitus in quamcunque partem velit, facillimè secat, ac ducit: ita diuinus Spiritus, quodcunque vellet opus, ex illa subiecta materia moliebatur.

Diuinæ potentiæ vis, & facilitas in agendo.

D. Aug.

D. Aug.

Cur terra aquæ nomine declaratur.

X. Hanc Dei etiam in rebus magnis exequendis facilitatem Pharaonis Magi agnouêre: qui noua illa prodigia, quibus Ægyptus feriebatur, intuentes, exclamarunt: *Digitus Dei est hic.* Exod. 8. n. 19. Non brachium, inquiunt, non manus, sed digitus. Quia hunc solum ad difficillima quæque obeunda potentissimum esse fatebantur. Vnde sicut cœlestes orbes, qui inter res sensus expertes longè eminent, *opera digitorum Dei*, non autem manuum dicuntur, Psalm. 8. num. 4. & dæmones, qui inter creaturas rationis participes, maximè excellunt, ab vno *digito Dei* foras eiiciuntur. Luc. 11. num. 20. Ita & illa maxima supplicia à solo digito Dei infligi dicebantur; vt benè Philo Iudæus lib. 1. de vita Moysis obseruauit. *Quid, inquit, ciniphe vilius? Tamen tantum effecit, vt tota Ægyptus deficiens exclamare cogeretur, hunc esse Dei digitum. Manus enim eius ne à tota quidem terra, quanta quanta est, imò nec à mundo vniuerso sustineri posset.* Quare quando Deus manum vel leuiter extendit, omnes Ægyptios funditus euertit, iuxta illud:

Vel Dei digitus magnis rebus exequendis potentissimus.

Philo Hebr.

Dei manus leuiter etiam

A *Extendisti manū tuam, & deuorauit eos terra.* Exod. 15. num. 12. Vbi Caiet. *Tam facilè*, inquit, *Deus miraculum fecit, ac si duntaxat manum extendisset.*

extensa, potens ijs. Caiet.

XI. Mysterio olim Christus Dominus miracula in sabbato operabatur. Liberauit mulierem ab spiritu infirmitatis, quo totos decem, & octo annos laborabat. Luc. 13. a num. 11. Apprehendit hydropicum, & sanauit eum, ac dimisit. Luc. 14. num. 4. Paralyticum in Probatica piscina triginta & octo annos ægrotantem sanitate donauit. Ioan. 5. à n. 2. Hæc, aliaque id genus miracula in sabbato operatus, nunquam sabbatum violauit: cùm propter alias rationes, quas afferunt interpretes, & apud Cardinal. Tolet. Ioan. 5. annotat. 11. videri possunt; tum etiam ad rem præsentem; quia Christus B Dominus tanta facilitate illa miracula operabatur, ac si nihil omninò operari videretur.

Christus ea facilitate miracula in sabbato operabatur vt sabbatum non violaret.

Tolet.

XII. Mysterio non vacat, quod olim dixit Angelus ad Beatam Virginem, *Non erit*, inquit, *impossibile apud Deum omne verbum.* Luc. 1. n. 37. Vbi D. Bern. hom. 4. super *Missus est*, obseruat non dixisse Angelum, *Omne factum*, sed *Omne verbum.* Quamuis enim si literalis sensus spectetur, perinde sit verbum, ac factum: tamen si spectetur mysticus, præsens institutum egregiè confirmatur. *Non ait Angelus*, inquit D. Bern. *omne factum, sed omne verbum. An idcirco posuit verbum, quia quàm facilè possunt homines loqui, quod volunt, etiam quod nullatenus facere possunt: tam facile, imò incomparabiliter facilius, valet Deus opere implere, quidquid illi* C *verbo valent exprimere?* Et statim: *Potuerunt*, inquit, *prædicere prophetæ, virginem, ac sterilem concepturam, & parituram: sed nunquid facere, vt conciperet, & pareret? Deus autem quàm facilè potuit tunc, quod voluit per illos prædicere, tam facilè potuit nunc, quando voluit per se ipsum, quod promisit implere.* En vt diuina potentia exequatur omnia, tanta facilitate, vt nihil inter se differre dictum, ac factum videatur. Non immeritò igitur dicitur Deus suscitare, quia quanta facilitate quis dormientem à somno excitat ad vigiliam; tanta ille humiles ab imo gradu erigit ad supremum.

Nihil inter se Deo dictu, ac factu differre videtur.

D. Bern.

XIII. *Vt sedeat cum principibus, &c.* Duplex olim fuit apud Assyrios, & Hebræos, aliasque nationes consuetudo, inter supplices, & iudices seruari solita. D Prior, vt supplices maiorem sui miserationem apud iudices excitaturi, humi se prosternerent, & in puluere, ac cinere iacerent. Sic enim humi iacentes, & in cinere, & puluere prostrati supplicarunt, Vlysses quidem Regi Alcinoo, vt refert Homerus Odyss. 11. Martius Coriolanus Volscorum principi, vt tradit Dionys. Halicarnasseus. Hebræi Alexandriæ incolæ Petronio Præsidi, vt Philo Hebræus scribit de legatione ad Caium. Quam consuetudinem Aristot. in Oeconomicis, Apollonius in 3. Argonauticon, Plutarchus de mulierum virtutibus, & alij tradiderunt. Quò spectauit Isaias cap. 47. n. 1. *Descende, sede in puluere virgo filia Babylon: sede in terra.* Hoc est, in terram abiicere, & prosternere, in habitum miseræ, & infelicis induta; luge, supplica, ac de- E precare.

Supplices olim in puluere, & cinere prostrati iudices exorabant.

Homer. Dionys. Halicar. Philo Hebr. Arist. Apollon. Plutarch.

XIV. Posterior, vt iudices miseratione commoti, reos supplices de puluere erigerent; & honorificè exceptos in sedibus collocarent. Si ille, quem diximus, Alcinous Rex Vlyssem humiliter deprecantem, vt canit Homerus, *Cinere exceptum super alta locauit Scamna throni.* Sic humiliter supplicem Amphytrionem à Creonte perhumaniter exceptum, & celsiori, nobiliorique sede collocatum, refert Hesiodus in scuto Herculis. Sic & Petronius ille Præses Hebræos de puluere surgere,

Iudices è puluere exceptos supplices in sedibus honorificè collocabant.

Hesiod.

gere, & ad se propiùs accedere imperauit, vt Philo eir. senpsit. Imò si qui iudices adeò essent ad seueritatem obstinati, vt his supplicū votis ad pietatem minimè flecterentur; tanquam inhumani, & crudeles notabantur: vt ex Lyrano, Hesiodo, ac Tullio probat Martin. Roa lib. 4. singularium locorum c. 2. quin etiam ex Dauide confirmat, qui io preces suppliciter effusus, hanc vnam, vt audiatur, adhibet rationem. *Quoniam*, inquit, *humiliata est in puluere anima nostra; conglutinatus est in terra venter noster.* Psal. 43. n. 25. Quasi diceret, si omnium iudicum viscera misericorditer patent iis, qui in cinere, & puluere deprecantur, æquum non est, vt mihi humi iacenti, & in puluere supplicanti tuæ misericordiæ viscera claudantur.

Lyran. Tullius. Roa.

XV. *Ad dupicem hanc consuetudinem Anna videtur allusisse.* Roa. Delrio. Lorin.

Ad hanc igitur consuetudinem allusisse Annā, sentiunt ex nostris, Roa loco citato, & Martinus Delrio in adagial. sacris, adag. 175. & Lorin. in Psal. proximè citatum. Quibus non repugno: præsertim si Anna ad se ipsam referat hæc verba, quæ in morem supplicis deprecata fuerat; & à Deo in morem iudicis miserantis exaudita. Et fauent Septuaginta addentes post hæc verba: *Dans votum voventi*; vt est in editione Sixtiana: seu, *Præbens votum oranti*; vt est in regia; iudices enim cum supplicem ad solium eleuabant; etiam eius postulatis annuebant. Nihilominus ampliorem in sensum interpretanda est Anna, vt de omnibus loquatur, qui ab humili statu in sublimem euehuntur; siue de puluere supplicum ad sedes iudicum excitentur; siue de quacunque alia misera, abiectaque fortuna ad prosperam, & felicem erigantur, ne pressior, & angustior hæc sententia, quàm præcedentes, censeatur.

In ampliori sensu locus interpretatur.

XVI. *Qui principes nomine hic intelligantur.* Tertull.

Sed qui sunt hi principes, cum quibus facit Deus, vt sedeant pauperes? Septuaginta transferunt: *Cum potentibus populi.* Chaldæus, *Cum iustis magnatibus seculi.* Vatablus, *Cum magistratibus?* Tert. lib. 4. contra Marcion. cap. 14. *Cum Dynastis*: atque ita est in Græco, *δυναστῶν*. Sed in Hebræo est נדיבים *nedibim*, hoc est, *spontanei*, *voluntarij*, *liberales*, à radice נדב *nadab*, hoc est *sponte largiri*. Sic enim principes à liberalitate appellantur. Vnde Christus Dominus: *Et qui potestatem*, inquit, *habent super eos, benefici vocantur.* Luc. 22. n. 25. Quasi non aliundè melius, quam à beneficentia, ac liberalitate Principum nomina desumantur. Quare vbi in vulgara dicuntur Principes; ibi in Hebræo *nedibim*, hoc est, *benefici* appellantur: vt patet Psal. 117. n. 9. *Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in principibus.* Et Ps. 145. n. 3. *Nolite confidere in principibus.* Et Isai. 13. n. 3. *Ingrediantur portas duces*, seu principes. Et Isai. 32. n. 1. *Principes in iudicio præerūt.* In quibus, aliisque locis dicuntur principes Hebraicè *nedibim*, id est, benefici, ac liberales; seu spontanei, ac voluntarij ad benefaciendum. Quod nullum fit illustrius Principum insigne, quàm beneficentia. Vnde illa Titi Imperatoris exclamatio, cum diem aliquando egerit immonem, hoc est, sine munere à se apud aliquem collocato: *O amici*, inquit, *diem perdidi.* Ratus, illum omninò diem perdi, qui nullo regiæ beneficentiæ monumento signaretur. Igitur pauperes à Deo ex humili statu ad horum principum societatem, seu ad principatum cum illis parem eriguntur.

Principes à liberalitate dicti.

Titi Imperatoris beneficentia, & liberalitas.

XVII. *Sitne hic principatus spiritualis, an temporalis.*

Quæres, sitne hic principatus spiritualis, an temporalis? Aliqui spiritualem interpretantur: siue in cælo, cum Angelis, qui principes dicuntur: *Attollite portas principes vestras.* Psalm. 23. n. 7. siue in terra cum Apostolis, qui principes etiam nuncupantur. *Constitues eos Principes super omnem*

Prima sent.

A *terram.* Psalm. 44. n. 17. Rectè quidem, si spiritualis sensus spectetur. Vnde D. Bonau. ser. 1. in Dominic. 16. post Pentecost. ostendens Principum nomine Angelos, & Apostolos in scriptura significari, *In stercore*, inquit, *solent esse vermes. O quanta gratia, quod Deus stercorum vermes collocabit in solijs Principum!* Et citat D. Bernard, dicentem: *Nonne de vermiculis istis, & de puluere isto restaurati sunt muri Hierusalem?* Quibus verbis satis apertè significantur, pauperes ad consortium Angelorum in cœlo, & Apostolorum in terra subuehendi.

tia spiritualis. D. Bon. D. Bern.

XVIII. *Secunda, & literalis sententia de principatu temporali.* Tert.

Si tamen attendatur sensus literalis, potiùs de principatu temporali explicandum censeo. Atque ita sentire videtur Tertull. cit. lib. 4. contra Marcion. cap. 14. vbi ostendens, pauperes tanti à Deo fieri, vt illis regnum hoc loco promittatur; tandem concedit hæretico Manichæo aduersario legis, & prophetarum hoc regnum terrenum esse, & rationem reddit: *Quod creator*, inquit, *vel minora promisit, vt facilius illi & de maioribus credam, quam qui nunquam de minoribus prius fidem liberalitatis suæ struxit.* Quasi diceret, oportuit credere Deo creatori terrena promittenti, vt posteà Deo redemptori promittenti cœlestia crederetur. Sed hanc mihi interpretationem hæc ratio non suadet; cum planè constet Deum creatorem in veteri testamento, multa quoque ad cæleste regnum pertinentia promisisse. Illa mihi ratio ad hunc sensum confirmandum efficacior videtur, quod C Anna notissimis diuinæ potentiæ, & beneficentiæ argumentis, vt paulò superius diximus, vtatur; qualis est translatio de temporali miseria ad temporalem felicitatem, non autem de terrena miseria ad æternam gloriam; quæ oobis, dum hic degimus, penitus occultatur.

B

Probatur.

XIX. *Pauperes à Deo iudices constituti, vt nullis muneribus excæcati, ad iudicandum sint idoneiores.*

Excitat igitur Deus pauperem, vt sedeat cum principibus, id est, cum magistratibus, & iudicibus, vtique ad iudicandum: iuxta illud: *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ.* Prouerb. 31. num. 23. profectò ad iudicium exercendum, quod olim in portis ciuitatis exerceri consueuit. Est enim priuilegium pauperum iudicare, quod non ducantur quæstu, qui mentis aciem obtundit, imò penitus excæcat. Vbi verD bum sedendi & auctoritatem, & firmitatem significat, interprete D. Greg. Magno, iuxta illud, *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo; sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.* Apoc. 3. n. 21. & illud, *Conresuscitauit, & consedere fecit in cælestibus in Christo IESV.* Ephes. 2. n. 6. Quibus locis, aliisque passim occurrentibus, sedendi verbum, & auctoritatem sedentium indicat, & firmitatem. Hanc etiam verba sequentia ostendunt, *Et solium gloriæ teneat.* Chaldæus transfert, *Solia gloriæ fortificans eis*: quia Deus non solùm euehit humiles ad solium, sine potiùs solia, propter magnitudinem principatus, qui non vni tantùm solio, sed pluribus æquari videatur; verùm etiam erectos solidat, & confirmat, ne ruant. E Nam qui fortunæ turbine eriguntur, eodem illicò reflante præcipitantur. Qui Deo duce scādunt, ab ipso Deo, ne cadant, retinentur. Idem significant 70. dum vertunt, *solium gloriæ in hæreditatem præbens ipsis.* Neque enim honores à Deo concessi in vno tantùm filio; sed ad eius posteros hæreditario iure extenduntur.

D. Greg. Magn. *Sedere, allocutatem & firmitatem significat.*

XX. *Omnes versi, & fortunarū vicissitudines Dei potentiā manifestant.*

Domini enim sunt cardines terræ, &c. Reddit rationem eorum, quæ dixerat in hunc modum. Illos mirabiles effectus circa viuos, & mortuos; pauperes, & diuites; humiles, & superbos, facilè Deus præstare potest; quia absolutus rerum omnium

nium Dominus eſt. Quo pacto Heli cap. ſequenti A num.18. auditis ſuppliciis, quibus eum Dominus per Samuelem deterrebat, *Dominus*, inquit, *eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat.* Quaſi diceret, nulla alia ratio quærenda eſt, quod tam ſubitas regnorum, honorumque viciſſitudines efficiat, quoſdam erigendo, alios præcipitando, niſi quod Dominus ſit. Vnde per hos effectus diuina potentia, & imperium ſæpenumero in ſcriptura declaratur. Iſai. 40. n. 23. *Qui dat ſecretorum ſcrutatores* (ſeu, vt vertunt Septuaginta) *Qui dat Principes quaſi non ſint; iudices terræ, velut inane fecit.* Dan. 2. n. 21. *Sapientia, & fortitudo eius ſunt: & ipſe mutat tempora, & ætates; transfert regna, atque conſtituit.* Iob. 12. num. 18. *Balteum regum diſſoluit; & præcingit fune renes eorum.* Et paſſim alibi. Cęterùm B hâc Dei potentiam, ac dominatum pulchra translatione declarat; quæ ſenſum habere poteſt & literalem, & ſpiritualem: vtrumque ſeorſim explicabo.

Quid terræ cardines in ſenſu literali.

XXI.
Abul.
Prima & ſecunda expoſitio, terræ cardines eſſe ipſam terram, vel tres Dei digitos.
Reiiciuntur.

FAcilè ſe expedit Abulenſis, per *cardines terræ*, intelligens ipſam terram; quæ eſt cardo immobilis totius mundi; ſeu in qua, velut in cardine, reliqua mundi corpora & innituntur, & verſantur. Sed durior videtur interpretatio; cum aliquid à terra diſtinctum ipſa verba ſignificare videantur. Quid ergo? Dicet aliquis. An fortè cardines terræ, ſunt illi Dei digiti, qui terram ſuſti- C nent? iuxta illud, *Qui appendit tribus digitis molem terræ: & librauit in pondere montes, & colles in ſtatera.* Iſai. 40. n. 12. Sed aliena eſt expoſitio, cum per illos tres digitos, vt Interlin. exponit, poteſtas Trinitatis rectius intelligatur: cuius Deus non dicitur eſſe Dominus.

XXII.
Tertia expoſitio, eſſe geminos mundi polos, arcticũ & antarcticum.
Ianſen.

Tertiò dicunt aliqui, eſſe mundi polos, arcticum, & antarcticum, quibus cœli, tanquàm cardinibus innixi circunferuntur. Negat Ianſenius duplici ratione. Vna, quia illi, potiùs cœli, quàm terræ cardines dicerentur; iuxta illud Iob. 22. n. 14. *Circa cardines cœli perambulat.* Altera, quia ſuper mundi polos non poſuit Deus orbem. Illa prior ratio non conuincit. Nam ſicut extremæ partes terræ, cœli cardines dicuntur. Deut. 30. n. 4. *Si ad* D *cardines cœli fueris diſſipatus, &c.* id eſt, vt Oleaſter exponit, ad extremam partem terræ: ita etiam vice verſa, terræ cardines, pro polo arctico, & antarctico, quibus reſpondent, poterant vſurpari. Poſterior etiam non concludit: quia licet orbis ſecundum grauitatem ſuper illos polos non ponatur, quia grauitatem non habet; nec proinde ab illis polis ſuſtentetur: ponitur tamen ſecundum motum, quatenus illis immotis incumbit, & innititur, vt ſecundum alias ſui partes circunferatur. Neutra igitur ratio obſtat, quominus terræ cardines pro cœli polis accipiãtur. Quare tertiam adhibeo, quia cum in terra poſſit aliquid inueniri, quod cardinis nomine aptè ſignificetur, vt ex dicendis patebit, non eſt cur illud in cœleſtibus polis requiratur.

Oleaſt.

Excluditur.

XXIII.
Quarta expoſitio, eſſe mũdi centrum.
Expellitur.

Quartò dicunt alij eſſe mundi centrum, cui terra dum firmiter adhęreſcit, immobilis perſeuerat. Quò videtur Iobus c. 26. n. 7. ſpectaſſe: *Appẽdit*, inquit, *terram ſuper nihilum*: hoc eſt, ſuper centrum. Sed non conuenit centro cardinis ſimilitudo; quia ſicut nihil habet entitatis, ita nihil conferre poteſt firmitatis. Vnde verba Iobi non ſunt explicanda poſitiuè: quaſi ſuper ipſum nihilum terra appendatur; ſed negatiuè, hoc eſt, abſque vllo fundamento, quo ſuſtentetur. Quo pacto dicunt A Philoſophi, ac Theologi, Deum ex nihilo creare, non poſitiuè, tanquam ex cauſa materiali; ſed negatiuè, hoc eſt, nullo præuio ſubiecto.

XXIV.
Quinta expoſitio de quatuor cœli plagis.
Abul.
Angel.
Hugo Cardin.
Dion.
Ianſen.
Non approbatur.

Quintò dicunt alij, eſſe quatuor cœli plagas ſeu quatuor terræ climata, ſeu quatuor extremas terræ partes, ortum, & occaſum, aquilonem, & auſtrum. Ita loquuntur vtraque Gloſſa, Abul. Angelom. Hugo Card. Dion. Carthuſ. Ianſen. & alij. Sed non video, quid ſimilitudinis inter cardines, & quatuor cœli plagas intercedat. Nam cardo immobilis eſt, at verò ſaltem oriens, & occidẽs, perpetuò mobiles. Quod ſi per has quatuor plagas, intelligas terreſtres cœleſtibus reſpondentes, quę ſunt immobiles. Cur quatuor tantùm accipias, & etiam reliquas, quæ inter illas quatuor interiacẽt? B Quod fortaſsè Dionyſ. citatus aduertit; & proptereà non quatuor tantùm partes, ſed extrema terræ, cardines eſſe dixit. Sed neque his conuenit cardinis ſimilitudo, cum nihil his partibus, tanquam cardinibus innitatur. Nam elementa potiùs affluunt, & meant circunfuſa; quàm immobiliter inſiſtant & incumbant.

XXV.
Sexta expoſitio de terræ circulo, & ambitu.
Non quadrat.

Sextò dicunt alij, eſſe ipſius terræ circulum, ſiue ambitum; quo pacto *cœli cardines* apud Iobum c. 22. n. 14. pro cœli ambitu ſumi poſſunt. Vnde alij, atque alij legunt ibi, *cœli ſphæram*, vel *cœli ambitum*, vel *cœli circulum*, vel *lineam*, quę diuidit cœlum. Verùm quidquid ſit de illo loco; huic certè expoſitio non quadrat: tum quia vocabulum Hebræum, quod hîc ponitur, eſt diuerſum ab illo. C Nam in Iobo eſt חוג, *chug*, id eſt, *ambitus*, à radice חוג *chog*, id eſt *circuire*: hîc autem eſt מצקי *metſuche*, id eſt, *ſtationes*, ſeu *columnæ*, non autem ambitus, aut circulus: à radice צוק *tſuch*, id eſt, *ſtatuere*, vt interim alias ſignificationes omittam: tum quia ſaltem terra non ponitur, ſeu non fundatur ſuper ipſius ambitum: tum quia terræ ambitus nullam habere videtur cum cardine ſimilitudinem.

XXVI.
Septima expoſitio, eſſe ipſa maria.
Ariſt.
Refellitur.

Septimò. Longius aberrant, qui dicunt cardines terræ eſſe ipſa maria; deluſi fortaſsè à Thalete Mileſio apud Ariſt. lib. 2. de cœlo cap. 13. dicente, terram, tanquàm ratem, ſtruemve lignorum aquis innatare: vel ſaltem occaſionem ſumentes ex Pſal. 23. num. 2. *Quia ipſe ſuper maria fundauit eam.* Verùm Thales ſomniauit, vt Philoſophi demon- D ſtrant. Dauid nihil amplius voluit, quàm terram eſſe mari altiorem, non quidem ex natura ſua, ſed ex diuina prouidẽtia ad hominum habitationem.

XXVII.
Vera expoſitio, terræ cardines eſſe id, per quod terra infimo loco fundatur, & ſtabilitur.
D. Baſil.
D. Greg.
Helias Cret.

Cenſeo igitur terræ cardines, non eſſe aliud, quàm id, ratione cuius, terra in loco mundi infimo ſtabilitur: quod non eſt ſola voluntas diuina liberè præcipiens, vt D. Baſilius hom. 1. in Exameron, D. Gregor. Naz. orat. 34. ad finem, & Helias Cretenſis in orat. quartam eiuſdem Nazianzeni poſt medium ſentire videntur: ſed eſt ipſius natura terræ, ſeu naturalis partium grauitas: nam cum infimũ totius mundi punctum, ſit terræ centrum, quippe quod à cœli circunferentia maximè diſtet; in illud terræ partes ſuopte pondere nutant, ac feruntur: & cum ab eo nequeant reſilire, tum E quia non habent inferiorem locum, in quem deuergant; tũ quia ibi leuioribus corporibus ſubiiciuntur; tum denique quia ibi ſuæ naturæ conformiùs, & congruentiùs cõſeruantur: & à cœli influxu benigniùs, & accõmodatius fouentur: planè fit, vt ibi quodammodò paribus libratæ ponderibus conquieſcant. Vndè Vatablus, & Iſidor. Clarius transferunt, *columnæ terræ*: quæ enim aliæ terræ columnæ fingi poſſunt, quàm terræ pondera? Et Caietanus vertit, *fortitudines*, ſeu *vires terræ.* Quaſi hæc terræ pondera, ſint quædam veluti munimenta, quibus ipſa aduerſus externas incurſiones

Vatabl.
Iſid. Clar.
Caiet.

stabilitur, ne ab illo suo loco conuellatur. Quò A pertinet illud ex Psalmo 103.n.5. *Qui fundasti terram super stabilitatem suam; non inclinabitur in seculum seculi.* Id est, super grauitatem suam, tanquam super bases, & fundamenta collocasti; seu per grauitatem suam, qua se ad centrum quodammodò glomerat, & pertinaciter adhæreſcit, coaleſcitque, immobilem reddidisti. Hæc igitur terræ pondera sunt fundamenta, in quibus, elementa, vt parietes; cœli, tanquam fornices huius mundani ædificij eriguntur. Atque hæc secundum literam.

XXVIII. *Mundi principes terræ cardines, domorum anguli, ædificiorum columnæ appellantur.* D. Greg. Beda. Angel. Ianson.

Addo, non esse alienam à literali sensu translatam cardinum significationem; cum sæpe in scriptura literalis sensus tropis ac figuris exprimatur. B Non absunt igitur à litera D. Greg. Beda, Angelomus, Iansonius, & alij, qui per cardines terræ, mundi principes, qui portant orbem, interpretantur. Nam sicut mundi principes ad literam significantur per angulos. Iud. 20. n.2.& 1.Reg.14. n.38.& Soph. 3.n.6. quia anguli conferũt ædificiis stabilitatem. Et per columnas Ps.74.n.4.& Ierem. 1. num. 18. & Apoc. 3. num. 12. quia columnis operosæ moles fulciuntur: ita ad literam significari possunt per cardines, quia sicut in his fores, ita in illis regna, & imperia vertuntur. Sensus igitur est, Deus pauperes, & egenos, ab humili statu erigit in sublimem, vt mundi principibus pares efficiantur. Quod facilè præstare potest; cum ipse mundi principes sub suam habeat potestatem, C eisque prout libuerit, dominetur: & sicut illis imperij summam detulit, ita possit & auferre.

Humiles & egeni principibus pares à Deo subleuantur.

Quid terræ cardines in sensu spirituali?

XXIX. D. Greg.

Diuus Greg. spiritualem huius loci sensum illustrando, in bonam, & in malam partem accipit, *cardines*. Nam in posteriori commentario, accipit in malam pro illis scilicèt peccatoribus, qui terrena appetentes à terra nomen accipiunt; ideóque non cœli, sed terræ cardines appellantur: in quibus seculum, tanquàm ostium in cardine versatur. *Cardines*, inquit, *terræ hi accipi possunt, in quibus per inepta desideria seculum circuit; & de alio ad alium ducit*, & paulò post, *qui diu in vota rerum transeuntium per mundi concupiscentiam retinentur.* D Quamuis hi accommodatiùs, non cum cardine, sed cum ostio in cardine agitato conferantur à Salomone, *Sicut ostium*, inquit, *vertitur in cardine suo; ita piger in lectulo suo.* Prou. 26. numer. 14. nam sicut ostium in cardine semper mouetur, quin vnquam progrediatur; ita hi semper proficiscuntur, quin vnquam proficiãt. De quibus proinde Dauid, *In circuitu*, inquit, *impij ambulant.* Psal. 11.n.9. Tanquàm bestiæ in pistrino, quæ incedunt sẽper, procedunt nunquàm. Ita hi planè suam sibi voluntatem, velut quoddam suarum actionum centrum quodammodò præfigunt. Circa hoc centrum circumferuntur, alia atque alia obiecta amplexantes, nunquàm tamen à sua voluntate recedentes; E & cum semper in via ambulent; nunquàm tamen ad patriam, quę est viæ terminus, appropinquant. De quibus consule D. Bern. tractatu de diligendo Deo post medium, & in suis declamationibus item post medium, & serm.12. in Psal. *Qui habitat.* Qua de re nos alibi.

Homines terrena appetentes, terræ cardines nuncupantur.

Peccatores in propria voluntatis centro, velut ostiũ in cardine, agitantur.

D. Bern.

XXX. *Prædicatores, & prælati, terræ cardines.*

In bonam verò partem accipit D.Greg. in priori commentario huius loci: cardines terrę, pro prędicatoribus Euangelicis, cæterisque nouæ Ecclesiæ prælatis, quorum doctrina, & exemplo tota Ecclesia, tanquàm fores suis cardinibus, sustentatur. Vndè à cardine, qui fores sustinet, dicti Car- A dinales, qui Ecclesiam sustentant. Vt Iansonius hic, & Turrecrem. lib. 1. Summæ de Ecclesia, c. 80. aduertunt. Eundem sensum, præter vulgates interpretes Bedam, Angelomum, Ianson. & alios, exprimit D. Petrus Damian. serm. 1. de S. Matthæo loquutus de Ecclesiæ fundatione. *De hoc*, inquit, *nouo, & spirituali mundo scriptum est, Domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. Orbis enim super cardines terræ ponitur: cum sancta Ecclesia tanquam super bases doctrinis euangelicis solidatur.* Iuuat hanc interpretationem D.Hier. aut quisquis ille est Auctor quæst. hebraic. transferens ex Hebræo, *Domini enim sunt afflicti terræ.* Nam verbum Hebraicum צוק, *tsuch*, non solùm significat, *statuere*, vt diximus, sed etiam *affligere*; & proindè B מצוקי, *metsuche*, quod indè deriuatur, non solùm significat *stationes*, seu *cardines*; sed etiam *afflictos.* Vnde idem Auctor hebraicarũ quæstionum, & ex eo Rupertus ad hunc locum. *Afflictos*, inquit, *terræ Hebræi pauperes spiritu, & humiles corde intelligunt, super quos Dominum orbem posuisse dicunt: quia eorum meritis terram stare autumant.* Concinit Rupert. lib. 1. de Sapientia c.28. Vbi ostendens, Deum ex peccatoribus fecisse prædicatores, vt sublimitatem Euangelicæ prædicationis in humilitate propriæ conscientiæ tutiùs sustinerẽt: atque hanc huius loci translationem cum D.Hieron. sequutus, subdit, *Et afflicti terræ, qui sunt; nisi humiles, & contriti corde? Super illos plane, qui huiusmodi sunt, Dominus orbem posuit: quia super eos, qui præteritam infirmitatem memoriter tenentes, humilis apud se conscientiæ sunt,* C *Dominus Ecclesiam suam collocauit; qui videlicet tantò clementiùs, tantò compatientiùs eundem orbem portare possunt; quantò ampliùs elementis, atque compatientis gratia se indiguisse meminerunt.*

Ianson. Turrecr.

Beda. Angel. D. Petr. Dam.

D. Hier.

Ecclesia super humiles velut columnas solidatur. Rupert.

XXXI. *Quare non diuites, sed pauperes ad apostolatum vocauerit.*

In eandem sententiam conspirat iterum idem Rupert. lib. 3. in Matth. cap. 4. Vbi inquirens, cur à Christo Domino potiùs pauperes, quàm diuites ad Apostolatum vocarentur, egregiè ad hanc rem philosophatur, respondens, ita à Deo factum esse, *propter eruditionem ipsorum* (nempè Apostolorum) quasi sua ipsi paupertate, ad fugiendam arrogantiam, & modestiam retinendam erudirentur. *Quia videlicet*, inquit, *conscientia paupertatis, grande est instrumentum, & valens documentum, ut creatura teneat ordinem suum.* Et D statim, quinam sit hic ordo declarat, quem pulchrum, & valdè iustum coram Deo esse dicit. *Iste*, inquit, *est ordo legitimus, ordo necessarius, vt creatura Deo subiiciatur; sciendo, & confitendo, quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso, sunt omnia quæcunque bona beatus homo, vel sanctus habet Angelus. Et ad huius sanctæ rei cognitionem multùm valet memoria retentus priscæ paupertatis caminus: de quali & filij Israel vocati sunt, & in quali Petrus, & ceteri Apostoli, homines sine literis, & idiotæ; & præterea censu pauperes inuenti sunt. Quid multa? nimirùm quantò plura sancti dona Dei percepturi erant; tantò maioris conscientia paupertatis indiguerunt; vt eadem dona portarent stabiles, & firmi,* E *fundati in spiritu humilitatis.* Quod denique ex hoc loco egregie confirmat, & illustrat. *Nam Domini*, inquit, *sunt cardines terræ. Pro quo in Hebræo scriptum est, vt ait Beatus Hieronymus, Afflicti terræ, & posuit super eos orbem. Afflictio hæc, humilitas est; quæ ad portandum orbem constantes eos facit, & fortes.* Imò præstat vlteriùs hæc afflictio afflictis, vt idem Rupert. statim insinuat, quod præstat nauibus saburra, & auibus volantibus lapilli vnguibus apprehensi: vt enim & naues, & aues illis oneratæ, libratæque ponderibus, ocius, ac tutiùs feruntur; ne vllis fluctibus, aut flatibus

Humilitas ad portandũ orbem fortior, ac robustior. D. Hier.

Rupert.

flatibus in breuia, aut in deuia abripiantur: *ita facit*, inquit, *in meatibus humilitatis virtus, vt succedentibus prosperis spiritualibus non extollatur animus, pristinæ paupertatis, seu cuiuslibet infelicitatis sibi conscius.* Hæc Rupertus eleganter.

XXXII. *Maior Dei potentia, & misericordia in Ecclesia per infirmos fulcienda.*

Dum igitur Deus super afflictós terræ, hoc est, humiles, & abiectos, ponit orbem, hoc est, ædificat Ecclesiam suam, tanquàm super firmam petram: magis diuina, & potentia, & misericordia splendescit. Potentia quidem, quia totius orbis, seu Ecclesię molem non aheneis fulcris, non marmoreis columnis; sed quibusdā veluti piscatoriis arundinibus sustentat. Vnde D. Chrysost. homil. 4. in 1. Cor. 1. diuinam potentiam admiratur; quæ non solùm naturæ, sed etiam voluntatis humanæ impetum, ac violentiam fragilibus superat instrumentis. *Sic arena*, Inquit, *imbecillitate muniuit mare: sic Platonem, non per alium sapientiorem Philosophum superauit, sed per indoctum piscatorem.*

D. Chrys.

XXXIII. Narraturus Iob suas diuitias, *Fuit*, inquit, *possessio eius septem millia ouium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingenta asina, ac familia multa nimis.* Iob. 1. num. 3. In quem locum Diuus Greg. lib. 1. Mor. cap. 6. *Quid est*, inquit, *quod prius animalium multitudo describitur; & familia in extremo memoratur? nisi quòd ad cognitionem fidei, prius stulta mundi collecta sunt; vt posteà astuta eius etiam vocarentur.* Et paulò post, optimam, ac præsenti instituto accommodatam rationem inculcat, *Ipsa*, inquit, *sanctæ Ecclesiæ principia literarum perhibentur ignara; vt Deus cunctis prædicatoribus suis ostenderet, quod ad vitam credentes populos non sermo, sed causa suaderet.*

D. Greg.

XXXIV. *Nathanael legis peritus non eligitur in Apostolum, quia idiotis mūdum Deus confundit.*

Nathanaelem Christus Dominus laudauit, *Ecce*, inquit, *verus Israelita, in quo dolus non est.* Ioan. 1. num. 47. Neque tamen in Apostolatum cooptauit. Quærit D. August. tract. 7. in Ioan. cap. 1. cur ille, cui tantum Dominus perhibuit testimonium, in Apostolis non numeretur? Et respondet, *Intelligere debemus, ipsum Nathanaelem eruditum, & peritum legis fuisse: propterea noluit illum Dominus inter discipulos ponere; quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum.* Quod statim probat ex D. Paulo 1. Cor. 1. num. 26. dicente, *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea, quæ non sunt, vt ea, quæ sunt, destrueret.* Quibus verbis solùm ad humanam eloquentiam, & sapientiam abolendam, eloquentissimus, & sapientissimus redditur D. Paulus. Deindè verò addit D. Augustinus. *Dominus*, inquit, *noster Iesus Christus volens superborum frangere ceruices; non quæsiuit per oratorem, piscatorem: sed de piscatore lucratus est imperatorem.* Et eandem doctrinam repetit in Psalm. 65. ibi, *Date gloriam laudi eius.*

D. Aug.

D. Aug.

XXXV. *Terræ infirmos ad expugnandum orbem elegit Deus.*

Quare ex afflictis terræ collegit Deus milites, quibus orbem expugnaret. Cuius rei typus præcessit in Dauide. De quo dicitur. *Et conuenerunt ad eam omnes, qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo, & factus est eorum princeps.* 1. Reg. 22. num. 2. Vt enim Dauid exiguis præsidiis regnum Israelis subegit: ita Christus Dominus orbem terrarum leuis armaturæ militibus superauit. Rabbi Ionathan apud Lyran. *non afflictos*, sed *fortes terræ* transtulit ex Hebræo. Nec immeritò, quia illi, qui afflicti videbantur, fortes sustentando orbi extiterunt. Et propterea inquit Rupertus ad hunc locum, *Euangelica veritas pauperes spiritu in fundamento beatitudinis collocauit.* Paupertas enim, quæ ipsamet afflictio, & infirmitas videtur, ipsi quoque beatitudini, quæ firmissima esse debet, præstare potest firmitatem. Sed de hac re alibi plura.

Rupert.

XXXVI. *Hominum preces, & merita.*

Misericordia verò diuina inde elucet, quia super afflictos terræ ponit orbem, eorum humeris sustentandum, & planè ruiturum, nisi eorum meritis fulciretur. Quid autem clementius, & benignius esse potest, quàm propter paucorum merita, parcere sceleribus plurimorum? Hæc autem non solùm D. Hieron. & Rupert. citati ex Hebræis confirmant, existimantibus, pauperum meritis terram stare: sed etiam Septuaginta innuere videntur; dum totam hanc sententiam, *Domini enim sunt cardines terræ; & posuit super eos orbem*, breuiùs ita vertunt, *Præbens votum oranti.* Quasi dicerent, Deus non solùm humilem in sublimi gloriæ solio constituit; verùm etiam eum pro mundo deprecantem, sui voti compotem reddit. Vnde benè D. Chrysolog. serm. 128. *Ecclesia*, inquit, *plus lacrymis, quàm viribus contendit: neque enim tantum virtus, & sudor fortium; quantum possunt lacrymæ paruulorum.*

D. Hier. Rupert.

D. Chrysol.

XXXVII. *Humilium lacrymæ fortes ad deprecandum.*

Quantam verò vtilitatem mundo afferant iusti, etiam paucissimi, eleganter expressit D. Ambros. lib. de Abraham cap. 6. obseruans, Deum suam Sodomæ misericordiam promisisse, si vel decem in ea iusti inuenirentur. Gen. 18. num. 33. *Vnde discimus*, inquit Ambros. *quantus murus patriæ sit vir iustus, & quemadmodum non debeamus inuidere sanctis, nec temere derogare. Illorum etenim nos fides seruat; illorum iustitia ab excidio defendit. Sodoma quoque si habuisset viros decem iustos, potuit non perire.* Nec minùs eleganter Philo Hebræus lib. de migratione Abrahami; vbi aduertens in vno Abrahamo benedici vniuersas cognationes terræ. Gen. 12. num. 3. *Compertum*, inquit, *est ad familias, ciuitates, regiones, nationes, atque etiam tractus terrarum longe latéque patentes, ex vnius viri probitate quanunquam magna prouenisse commoda, & felicitates amplissimas. Nam re vera fulcrum generis humani iustus est, suas dotes communicans, & in publicum vsum conferens.* Et paulò post, *Oremus*, inquit, *vt ceu columna in domo, in humano genere homo iustus permaneat ad calamitatum remedium. Nam hoc incolumi de publica salute desperandum non est.* Hæc ille; vbi plura eleganter. Vnde rectè cœlestis sponsa de sponso suo loquuta, *Crura*, inquit, *illius columnæ marmoreæ.* Cant. 5. num. 15. Has autem columnas non esse alias, quàm ipsos iustos, quibus Ecclesia fulcitur, ac solidatur, significauit Chaldęus transferens, *Iusti autem ipsi sunt columnæ seculi.* Vt tota rerum vniuersitas stare videatur, dum iustorum meritis, & exemplis tanquàm firmissimis columnis incumbit, ac roboratur.

D. Amb. *Viri iusti patriæ murus & munimen.*

Phil. Hebr.

Iustorum merita orbem fulciunt vt columnæ.

XXXVIII. *Tota Noe familia ob ipsius merita à diluuio liberatur.*

Mundo diluuium imminebat, omnia profligaturum, cum Deus ad Noe, *Ingredieris*, inquit, *arcam tu & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum.* Genes. 6. n. 18. Cur addit illud, *tecum?* Quasi non liceret in eo ingressu familiam à patrefamilias separari? Rectè D. Chrysost. hom. 24. *In honorem*, inquit, *iusti. Consuetudo enim misericordis Dei est, honorem hunc dare seruis suis, vt propter eos saluentur & alij.* Et confirmat exemplo Pauli, quem atroci tempestate iactatum Angelus de cœlo alloquitur in hunc modum, *Ne timeas Paule. Ecce donauit tibi Deus omnes, qui nauigant tecum.* Act. 27. num. 24. Vbi rursus Diuus

D. Chrys.

D. Chrys.

A Chrys. *Vidisti*, inquit, *quomodo virtus viri salutem illis conciliauit?* Mitto interim de hac re plura. Ex dictis patet, diuina misericordia factum esse, vt totus orbis, seu tota Ecclesia super afflictos terræ posita sustentetur, & eorum meritis fulciatur. Quin etiam Chaldæus Paraphrastes, non solùm significat Deum propter iustos orbem hactenùs conseruasse, sed etiam ab initio condidisse. Sic enim vertit, *Ante Dominum reuelata sunt facta filiorum hominum. Inferius apparauit gehennam impiis transgressoribus dictorum suorum. Et iusti facientes voluntatem eius: fundauit illis vrbem.* Vt propterea mirandum non sit, quod à Deo tanti æstimentur; & ab imò ad summum gradum felicitatis traducantur.

Orbis propter iustos conditus, & conseruatus.

Num. IX. *Pedes sanctorum suorum seruabit, & impij in tenebris conticescent: quia non in fortitudine sua roborabitur vir.*

EXPOSITIO LITERAE.

I.
Caiet.

PEdes sanctorum, *&c.* Hactenus, vt rectè obseruat Caietanus, egit Anna de diuina prouidentia in ordine ad temporalem huius vitæ gubernationem; res humanas aliter, quàm quisque putauerat, disponente; ad confundendam superbiam impiorum, qui omnia ad suum sibi nutum perpetuò adfutura spectabant. Nunc agit de diuina prouidentia circa bonos, & malos, in ordine ad C vitam æternam, qua illos seruat, hos castigat; vt non solùm ex præsentibus rerum successibus, sed multò magis ex futuris admoneantur impij, ne inaniter glorientur. Tribus igitur dubiis prima huius numeri pars, quæ est de prouidentia circa bonos, facilè explicabitur.

Dei prouidentia circa bonos, & malos.

Primum dubium. Quinam sanctorum nomine intelligantur.

II.

SAncti dupliciter dicuntur; vel secundum statum; vel secundum meritum. Priori modo sancti olim dicebantur omnes Iudæi; iuxta illud Core, & sociorum eius aduersus Moysen, & Aaronem coniurantium, *Sufficiat*, inquiunt, *vobis, quia* D *omnis multitudo sanctorum est; & in ipsis est Dominus. Cur eleuamini super populum Domini?* Num. 16. numer. 3. Et illud Tobiæ ad Saram, *Fily*, inquit, *sanctorum sumus; & non possumus ita coniungi, sicut gentes, quæ ignorant Deum.* Tob. 8. numer. 5. Et illud Dei ad vniuersum populum, *Sculptilia comburite; quia populus sanctus es Domino Deo tuo.* Deuter. 7. numer. 6. Et rursum, *Non vos incidetis; nec facietis caluitium super mortuo, quoniam populus sanctus es.* Deut. 14. num. 2. Ac tandem, *En Deus elegit te hodiè, &c. vt sis populus sanctus Domini Dei tui.* Deuter. 26. num. 18. & 19. Eodem modo in nascentis Ecclesiæ primordiis omnes Christiani dicebantur sancti: vt patet ex D. Paulo multis locis. Roman. 1. E num. 7. *Omnibus, qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis.* Rom 15. num. 25. *Proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis.* Ephes. 1. num. 15. *Audiens fidem vestram, quæ est in Domino IESV, & dilectionem in omnes sanctos; non cesso gratias agere pro vobis.* Ephes. 3. num. 7. *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc.* Et passim alibi. Posteriori modo dicuntur sancti, qui iustitiam colunt; & gratiam in se habent sanctificantem. Quæ significatio vulgarior est in scriptura, quam vt debeat illustrari.

Sancti vel tales dicuntur secundum statum, vel secundum meritum, & gratiam.

In Ecclesiæ primordiis omnes Christiani dicebantur sancti.

III.
Abul.

A Igitur Abul. hunc locum interpretatur de sanctis priori modo sumptis, seu potiùs de Iudæis, quos Deus, profligatis eorum hostibus, studiosissime seruabat: & tanquā pupillam oculi indulgentissimè custodiebat. Aliter tamen exponendum censeo de sanctis posteriori modo acceptis: tum quia Annæ scopus non erat, Iudæos laudare, sola fidei professione sanctos; operatione verò impios; sed eos, qui germanam colerent sanctitatem; absque vlla limitatione ad hos potius, quàm ad illos; vt de superioribus eius propositionibus iam diximus; tum quia hoc modo diuisio fiet adæquata. nam cum in posteriori membro sint omnes impij, qui apud inferos dant pœnas; atque adeò intrinsecam habentes impietatem: in posteriori de- B bent esse omnes, & soli sancti, qui gloriam apud superos merentur; atque adeò intrinsecam habentes sanctitatem: tum denique quia hæc expositio non obscurè ex fonte deriuatur. Nam Paraph. Chald. vertit, *Corpus seruorum suorum, iustorum, custodinit à gehenna.* Vbi illa vocabulorum repetitio, *seruorum, & iustorum*, satis innuere videtur non solum professionis, sed etiam operationis sanctitatem. Item Caietanus ex Hebræo transfert, *Pedes misericordium suorum custodiet.* Et quidē rectè: nam nomen חסידים *chasidim*, quod hic ponitur, significat *misericordes* à radice חסד *chesed*, hoc est, misericordia. At quis nō videt, misericordes idem esse, atque intrinsecè sanctos, & perfectos. Nam idem est apud Matt. c. 5. n. 48. *Estote perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est*: atque apud Luc. c. 6. num. 36. *Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est.* Sumitur enim ibi misericordia pro germana sanctitate. Quare idem est, pedes misericordium, atque pedes propriè sanctorum. Et consentiunt reliqui interpretes. Nam Beda, & Pagninus interpretantur, *piorum*: Vatabl. *bonorum*: Interlin. D. Greg. & Angelom. *electorum*: Rupert. *humilium*. Rursum D. Greg. in Psal. 4. pœnitentialem, *Apostolorum*: qui planè non solum secundum statum, sed etiam secundum meritum sancti dicebantur. Et fauent Septuaginta transferentes, καὶ εὐλόγησεν ἔτη δικαίου. Hoc est, *& benedixit annis iusti.* Vbi iustos dicitur non quidem a sola fidei professione, sed à propria iustitia inhærente, ac formaliter iustificante; quæ sola æternam benedictionem, de qua loquuntur, promeretur.

Prima interpretatio de sanctis secundum statum.

Secunda & vera interpretatio de sanctis secundum meritum.

Caiet.

Sumitur aliquando misericordia pro sanctitate, & misericors pro sancto.

Beda.
Pagnin.
Vatab.
Interl.
D. Greg.
Angel.
Rupert.

Iustus dicitur a iustitia formaliter iustificante.

Secundum dubium. Quid pedum nomine significetur?

IV.
Abul.
Caiet.

PLerique intelligunt *pedes animæ*: Abulens. *pedes corporis.* Ego cum Caiet. vtrosque. Corporis quidem, iuxta illud ex Psalm. 90. n. 11. & 12. *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.* Vbi vides sanctorum dignitatem, & Angelorum humilitatem; siquidem hi, cum sint excellentissimi spiritus, eorum abiectissimis partibus tuendis, nimirum pedibus subiiciuntur. Quod D. Bern. serm. 12. in eum psalmum admiratus, Deoque magnoperè gratulatus, *Beatos*, inquit, *illos spiritus propter nos remittis in ministerium, custodia nostra deputas, nostros iubes fieri pædagogos.* Et statim expendit singula verba huius versiculi. In primis illud, *Angelis suis*: nam terreni principes, nullo modo adduci possūt, vt quos suum in obsequium assumunt, in aliorum deputent clientelam. Quis iure enim qui Regi proximè seruit, aliis etiam se ipso inferioribus conseruis famuletur? At verò Deus, inquit D. Bernard. *Angelis*

Pedum nomine, vel corporis vel animæ, vel vtrique simul pedes significantur.

D. Bern.

Prouida & studiosa Angelorum erga homines custodia.

A *Angelis suis, illis vtique sublimibus, tam beatis, tam proximus, sibi cohærentibus, tam familiariter adhærentibus, & verè domesticis Dei, mandauit de te*: vt tuum in obsequium, ac seruitutem traderentur. Neque solùm lateri adhærerent, vt comites; sed etiam pedibus subiacerent, vt baiuli. *In manibus*, inquit, *portabunt te, ne vnquam offendas ad lapidem pedem tuum*. Quæ potest fingi protectio studiosior, & custodia prouidentior; quàm vt nobilissimę Angelorum manus, vilissimis hominum pedibus substernantur?

V.
Deus tanquã nutrix sedula, suorum pedes seruat ac dirigit.

Sed mirum id non est: cùm ipse quoque Dominus eisdem pedibus subiici non dedignetur: iuxta illud, *Apud Dominum gressus hominis dirigetur; & viam eius volet: cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam*. Psal. 36. n. 23. & 24. B Sicut nutrices, & parentes curant aliquando, vt infantuli propriis pedibus ingrediantur: & iã iam ruituros supposita manu tanquam puluillo excipiunt: aut lapsos amplexu fouent, ac demulcent; ita planè Deus seruos suos aut lapsos erigit; aut ruituros sustinet; & ne vllo casu atterantur, patrocinatur. Vnde illud, *Et ego quasi nutritius Ephraim*. Oseæ 11. n. 3. seu, vt legit Rabbi Dauid, & post eum Pagninus, & Vatablus, *Et ambulare feci super pedes Ephraim*. Hoc est, pedetentim deducendo, ne laberentur pedes, ne læderentur: quo pacto infantuli à nutritiis deducuntur.

Pagnin.
Vatabl.

V I.
Sanctorum pedes figuratè pro toto corpore ponuntur.
Caiet.

Sed cur potius pedes sanctorum dicũtur à Domino seruari? Dixerim esse figuratam loquutionem, qua pedes pro toto corpore ponantur. Vnde C chaldæus, vt dixi, transfert, *Corpus seruorum suorum*. Addit Caietanus, quia inde sumi poterat argumentum à fortiori, ad reliqui corporis custodiam. Qui enim pedes, abiectissimas corporis partes seruat: cur pectus, caput, aliasque nobilissimas partes deseret immunitas? Præter quam rationem subdit alias duas Abulens. *Quia nulla*, inquit, *est pars in toto corpore humano, quæ magis lædi possit, quàm pedes. Et quia super eos tota corporis moles sustentatur.* Quasi Deus, vbi plus cernitur periculi, & laboris: ibi maiora, ac velociora præsidia adhibeat. Addi potest, si ad Euangelicos præcones hæc verba referantur: non immeritò à Deo seruari, & roborari pedes totum orbem euangelizandi causa peragraturos: iuxta illud Dauidis D secundum literam, & Euangelici prædicatoris secundum mysterium. *Qui perfecit pedes meos, tanquam ceruorum*. Psal. 17. n. 34. Hoc est, qui pedes meos ad ceruinam in currendo velocitatem exæquandam roborauit, vt Euangelium vbique gentium, quam celerrimè euulgarem. Nam si Deus tam diligenti custodia seruauit pedes Hebræorum per desertum ambulantium, vt de illis diceret, *Pes tuus non est subtritus, en quadragesimus annus est*. Deut. 8. n. 4. Quod iterum inculcauit, *Quadraginta annis pauisti eos in deserto, & pedes eorum non sunt attriti*. 2. Esdr. 9. num. 21. Quid mirum, si Euangelicos præcones toto orbe excursuros ita seruaret, vt nullo offendiculo læderentur?

Cur pedes potius à Deo seruantur, quã alia corporis membra.
Abul.

Deus euangelizantium pedes seruat incolumes.

V I I.
Affectus velut animæ pedes.
D. Aug.
D. Bern.

E Animæ verò pedes sunt affectus nostri, quibus tanquam gressibus ad Deum accedimus, & recedimus: vt D. Aug. in Psalm. 94. non procul ab initio ostendit. Vnde D. Bern. epist. 319. *Cælestem*, inquit, *requirere Hierosolymam, monachorum propositum est: & hoc nõ pedibus proficiscendo, sed affectibus proficiendo*. His pedibus monet Dauid ad Deum accedendum. *Accedite*, inquit, *ad Deum, & illuminamini*. Psal. 33. n. 6. nam vt docet D. Aug. in Psam. 144. *animo, accedendum est non vehiculo; affectibus non pedibus*. De his pedibus interpretatur hunc locum D. Greg. in vtroque commentario, Bed. Rup. A Angel. Hug. Card. Dion. Carth. & alij in tertio dubio citandi. Sed inter alios affectus, qui pedũ nomine significantur, exprimit D. Greg. duos, per quos firmamur, *fortitudinem, & humilitatem*. Nam fortitudinis pede inter aduersa subsistimus, ne ruamus: pede verò humilitatis nitimur inter prospera, ne leuiter eleuemur. Et rursum alios duos, per quos mouemur, *fidem, & amorem*; addo, *& spem*. *Nam per fidem ambulamus*. 2. Cor. 5. n. 7. spes autem incedit *vsque ad interiora velaminis*. Hebr. 6. num. 19. Amor verò ad Deum non solum ambulat, & incedit; sed planè currit, & volat. Vnde D. Aug. præfatione in Psalm. 121. *Ad Deum*, inquit, *ascendit volando, qui ascendit amando*.

D. Greg.
Beda.
Rup.

Angel.
Hug. Car.
Dionys.
Fortitudo, humilitas, fides, amor & spes, animi pedes, per quos firmamur, & mouemur.

D. Aug.

V I I I.
Nomine pedum vertunt aliqui annos.
D. Aug.

Cæterùm pro pedibus vertunt Septuaginta, B *annos. Benedixit annis iusti*. Vt est in bibliis regiis. Vel *annos iusti*: vt est in Sixtianis. Addit verò D. Aug. lib. 17. ciu. c. 4. *Vt enim illo*, inquit, *sine fine viuat, cui dictum est, & anni tui non deficient*. Psalm. 101. num. 28. *ibi enim stant anni: hîc autem transeunt, imo pereunt: antequam enim veniãt, non sunt; cum autem venerint, non erunt; quia cum suo fine veniunt*. Vbi hanc benedictionem ad cœlestem patriam refert; in qua temporaria, & miserrima vita in æternam, & felicissimam cõmutatur. Sed cur annos pro pedibus transtulerunt? Forte quia sicut via decurritur pedibus; ita vita transigitur annis. Nihil verò addunt Septuaginta de illo impiorum silentio, siue supplicio; cum tamen, & in fonte, & in vulgata exprimatur. Sed mirandum non est; C quia Septuaginta, vt docet D. August. lib. 18. ciu. cap. 43. solebant aliquãdo aliquid prætermittere, & aliquid etiam addere, *vt ostenderetur*, inquit, *non humanam fuisse in illo opere seruitutem, quam verbis debebat interpres: sed diuinam potiùs potestatem, quæ mentem implebat, & regebat interpretis*. Quo in loco affirmat D. Aug. septuaginta viros non solum interpretum, sed etiam prophetarum munere fũctos, ac diuino spiritu repletos esse. De qua re grauis illi est cum D. Hieron. controuersia alibi à nobis decidenda. Cur autem diuinam circa bonos prouidentiam expresserint; & circa malos prætermiserint; de more scripturæ præstiterunt. In qua huiusmodi antitheses sæpenumero claudicant; & expressis prioribus membris, quibus diuina misericordia significatur: ea, quibus diuina iustitia ex- D primitur, prætermittuntur. Exemplum sit, vt alia interim omittam, illud Ioan. 16. n. 20. *Plorabitis, & flebitis vos; mundus autem gaudebit*. Et statim, *sed tristitia vestra vertetur in gaudium*: tacet verò quod dicendum erat, vt perficeretur antithesis, nempe mundi gaudium in tristitiam vertendum. Vt clarior vis miserendi, quàm puniendi exprimatur. Quod alibi fusiùs illustrabo.

Quare Septuaginta interpretes prouidentiam circa bonos expresserint, & impiorum supplicium omiserint.

D. Hier.

Tertium dubium. Quo pacto sanctorum pedes seruentur.

DIfficultas est, An hoc loco sermo sit, de custodia sanctorum in via, an etiam in patria. E Interpretes, quos legerim, de via tantũ loquuntur. Et rectè, si cũ Abul. verba sequentia, *Impij in tenebris conticescent*, de via tantum explicarent. Verùm cum hæc de termino etiam interpretentur; illa quoque eodem modo interpretanda censeo. Primùm igitur seruantur in via, ne cadant in gehennam. Sic enim interpretatur chaldæus, *Corpus seruorum suorum iustorum custodiuit à gehenna*.

I X.
Locus intelligitur de custodia sanctorum in via, & in termino.
Abul.

Secundò seruantur, ne inter tentationes ruant in peccatum. Vnde Diuus Gregorius in poster. comment. *Pedes*, inquit, *Sanctorum suorum seruare, est, concussos in tentatione affectus electorum, ne corruant*,

X.
Sanctorum pedes diuina gratia roborantur ne corruant in tentationibus.
D. Greg.

ruant, per gratiam roborare. Atque ita ferè cæteri interpretes exponunt. Multiplicitas verò tentationum,& insidiarum,quæ sanctorum pedibus tenduntur,tanta est, vt diuina luce præeunte opus sit, qua euitentur. Vnde Dauid, *Lucerna*,inquit,*pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Psalm. 118. numer. 105. In quem locum Diuus Bonauentura 1. tom. *Sicut*,inquit, *pedes portant hominem exteriorem per viam naturalem : sic affectiones portant interiorem per viam moralem.* Et statim, *Dictis pedibus prouidere debemus,ne inquinentur:ne illaqueentur: ne subuertantur:sed puri , liberi , & firmi seruentur. Inquinantur autem per luxuriam : illaqueantur per auaritiam : subuertuntur per superbiam : sed seruantur per sanctimoniam. De primo, Laui pedes meos, scilicet , per pœnitentiam. Quomodo inquinabo illos, scilicet , per luxuriam? Ecce pedum inquinatio. De secundo, Laqueos absconderunt pedibus meis. Ecce pedum illaqueatio. De tertio, calamitates meæ illico surrexerunt : pedes meos subuerterunt. Ecce pedum subuersio. De quarto, Pedes sanctorum suorum seruabit. Ecce pedum seruatio.* Hæc Bonauentura disertè, ac dilucidè.

D. Bonau.

XI. *Quinam pedes dicantur speciosi.*

Ita seruari pedes euangelizantium pacem, speciosi,& pulchri appellantur. Roman. 10. num. 15. & Isai. 52. num. 7. Hanc enim speciem,& pulchritudinem illa diuina custodia, & protectio à terrenarum amore rerum conferebat. Vnde D. Gregor. in Psalmum quartum pœnitentialem, *Per pedes*, inquit , *euangelizantium , affectus intelligimus Apostolorum: qui quidem speciosi erant , quando non sua commoda , sed auditorum vtilitatem quærebant: qui terreni lucri inquinamenta ex ipso operationis suæ incessu non contrahebant. Tunc namque corporeos pedes, habere speciosos dicimur, quando nulla cœnosa vitæ labe fœdamur. Quia ergo ex prædicationis officio terrenas diuitias Apostoli non quærebant , rectè de eis dicitur , quia pedes eorum speciosi erant.* Et statim totam hanc pulchritudinem, qua euangelizantium pedes excellebant , refert in diuinam illam prouidentiam, quæ illis hoc loco promittitur. *Pedes sanctorum suorum seruabit.* Neque solùm à prauæ operationis cœno;sed etiam à leuis cogitationis puluere seruantur pedes sanctorum : iuxta illud, *Excutite puluerem de pedibus vestris.* Matth. 10. numer. 14. Quod Angelomus hîc in hanc sententiam detorquet , *Puluis* , inquit , *est leuitas terrenæ cogitationis : à quo ipsi etiam summi prædicatores immunes esse nequeunt , cum pro auditoribus suis soliciti , salubribus curis incessanter intendunt. Sed hunc puluerem quotidie per effusionem abluere festinane lacrymarum.* Itaque iuxta hos interpretes, pedes sanctorum seruantur, cum ab omni labe non solum lethalis culpæ , sed etiam venialis abstergantur.

D. Greg.

Leues cogitationes velut puluis pedes inquinant.

Angel.

XII. *Sanctorum pedes seruantur, dum à tortuosis , & obliquis callibus à Deo retrahuntur.*

Tertiò seruantur,cùm à deuiis & obliquis callibus retrahuntur : & ad regiam, ac rectam perfectionis viam reuocantur:per quam possint , vt loquitur Rupert. *ad solium gloriæ peruenire.* Vnde sanctorum *pedes* dicuntur *recti.* Ezech. 1.num.7. *Quia eorum opera*,inquit Diuus Greg. hom. 3. in Ezech. *ad sequendam iniquitatem non sunt retorta.* Sic olim Moyses cũ suo populo per regionem regis Edom, hoc est , regis terreni , rectis pedibus se transiturum promittebat. *Obsecro* , inquit , *vt transire mihi liceat per terram tuam : non declinabimus in agros, & vineas ; non bibemus aquas ex puteis,via regia gradiemur , donec transeamus terminos tuos.* Num. 21. num. 22. Quam pedum rectitudinem incredibiliter admiratus Philo Hebræus,lib. Quod Deus sit immutabilis , *O promissionem*,inquit, *generosam, & magnificam ! vane , obsecrò , superare , transire,*

Rupert.
D. Greg.

Ph. Heb.

A *transcurrere, quidquid in terra bonum censetur,poteritis?* Et post multa, quibus eorum generositatem ad res humanas contemnendas promptissimam admiratur , concludit, *Olympia , cælestisque animæ sunt hæc tam ingentia facinora : quæ regione terrestri iam relicta,ad diuinarum naturarum subducta est consuetudinem. Repleta enim contemplatione verorum bonorum , & incorruptibilium , meritò adulterina ista in diem durantia reiicit.* Hactenus ille eleganter.

XIII. *Sanctorum pedes stabiles, firmi & veloces.*

Vltimò seruantur,dum stabilitatem , & firmitatem, & velocitatem sortiuntur: stabilitatem , ne vacillent in bono , sed immobiles perseuerent. Quod Dauid aliquando à Deo precabatur. *Perfice gressus meos in semitis tuis , vt non moueantur vestigia mea.* Psal. 16. num. 5. Et aliquando gratu-B labatur se accepisse , *Impulsus euersus sum,vt caderem, & Dominus suscepit me.* Ps. 117. n. 13. Aliquando verò hanc suam lubricitatem lamentabatur, *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei.* Psalm. 72. num. 2. Et omnino mouerentur, effunderenturque,nisi à Deo seruarentur. Quo pacto labuntur impij. *Quorum lapsum* , inquit Rupertus, *ruinamque irrecuperabilem expauescens propheta , Non veniat , inquit , mihi pes superbiæ : & manus peccatoris non moueat me. Ibi ceciderunt , qui operantur iniquitatem,expulsi sunt, nec potuerunt stare.* Ps. 35. n. 12. Quam enim stabilitatem habere possunt,qui voico tantùm pede, eóque leuissimo, & vanissimo superbiæ fulciuntur?

Stabiles ne ab incepto dimoueantur.
Rupert.

C Firmitatem verò à Deo obtinent , ne succumbant oneri , seu orbi , quem Dominus posuit super eos : hoc est,muneri prædicandi Euangelium, & gubernandi Ecclesiam. Quamuis enim habeant orbem infra se per contemptum ; habent tamen super se , per curam, & prouidentiam,qua illum administrant : quod onus tantum est , vt ei ferendo non solum Athlantæi impares humeri , sed etiam Angelici impares esse videantur. Horum igitur pedes , inquit sapiens, sunt *columnæ aureæ super bases argenteas.* Ecclesiast. 26. numer. 23. Qui ab argento niueum candorem ; ab auro, virtutum pretium ; à basibus , & columnis , robur , & firmitatem ferendis pro Ecclesia laboribus necessariam mutuantur.

XIV. *Firmi ne labo ribus succumbant.*

Sanctorum pedes aurea columnæ super bases argenteas.

XV. *Veloces ad vitia fugienda, virtutes sectandas, percurrendum orbem, &c.*

D Velocitatem denique consequuntur,ad fugienda vitia,ad sectandas virtutes, ad peragrandum orbem Euangelij causa , ad currendam viam cœlestium mandatorum , ad proficiendum semper in via perfectionis. Nam si impiorum pedes veloces sunt *ad effundendum sanguinem.* Psalm. 13. num.3. *Si pedes illorum ad malum currunt , & festinant , vt effundant sanguinem.* Prou. 1. n. 16. Qua velocitate ferri debent sancti ad opera pietatis? Alioqui , vt benè D. Bernard. epist. 341. *Erubescat anima conuersa ad Dominum , minori affectu sectari iustitiam, quàm iniquitatem antea sectabatur. Pudeat negligentius nunc in vitam , quàm prius in mortem ire : & minori studio salutis acquirere , quàm perditionis augmentum.* En quo pacto sanctorum pedes in hac E vita seruentur. Sed & in futura seruantur, iuxta illud , *Ponet pedes meos quasi ceruorum , & super excelsa mea deducet me victor , in psalmis canentem.* Abacuc. 3. num. 19. Quod de dono agilitatis , & statu beatitudinis recentiores interpretantur.

D. Bern.

XVII. *Duplices tenebræ quibus cruciantur impij,corporis, & mentis.*

Impij in tenebris,&c. Hæc est altera pars antithesis de diuina circa malos prouidentia. Sed cum hæc verba , de via , ac termino , explicanda sint, vt diximus,vtriusque tenebras ostendere oportet. Igitur in via duo sunt tenebrarum genera , quibus impij cruciantur. Mentis scilicet,& corporis.

Corporis quidem, vel ſunt propriæ, & in ipſo aere exiſteotes, quales fuerunt Ægyptiæ. Exod. 10.
Ægyptiorum tenebræ, Sodomitarum, & militum regis Syriæ. n. 21. & Sap. 17. n. 2. Vel impropriæ, cum nimirum aere illuſtrato oculi ludificantur, vt contigit Sodomitis. Gen. 19. n. 11. & militibus regis Syriæ 4. Reg. 6. n. 18. Sed quamuis Anna de his corporis tenebris loquatur: tamen nō mihi videtur ad prædictos caſus determinatè reſpexiſſe: tum quia illi ſaltem duo priores de Ægyptiis, ac Sodomitis erāt iam præteriti: ipſa verò de futuro loquebatur: tum quia eius loquutio vniuerſalior erat, vt ſæpe monui, ad quoſcunque caſus ſimiles ſe extendens.

XVII. Mentis verò tenebræ ſunt in primis peccata,
Peccata mentis tenebræ. Interlin. Beda. quibus obcæcantur, vt Interlin. exponit. Deinde machinationes illæ doloſæ, & tenebroſæ, quibus iuſtis inſidiantur, vt exponit Beda. Tandem illa cæcitas, & ignorantia; qua impij ſæpenumero laborant: vel quia iuſto Dei iudicio, doctoribus, ac monitoribus priuantur: iuxta illud Pauli, & Barnabæ ad Iudæos, *Vobis*, inquiunt, *oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes.* Act. 13. num. 46. Et illud Angelorum ad Babylonem, *Curauimus*, inquiunt, *Babylonem, & non eſt ſanata: derelinquamus eam, & eamus vnuſquiſque in terram ſuam.* Ierem. 51. n. 9. vel quia ipſis doctoribus à malo reuocantibus, illi tamen in ſuis ſceleribus ſurdeſcere, & ſordeſcere permittuntur; iuxta illud, *Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum; ibunt in adinuentionibus ſuis.* Pſ. 80. n. 13. Et illud, *Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea, quæ non conueniunt.* Rom. 1. n. 28. In his igitur tenebris impij in hac vita conticeſcent: id eſt, ponientur, & coercebuntur, vt ſtatim expli-
Cæci à ſacrificijs excludebantur. cabo. In cuius rei myſterium, olim cæci à ſacrificiis Deo offerendis excludebantur; iuxta illud, *Nec accedet ad miniſterium eius, ſi cæcus fuerit.* Leu. 21. n. 18. Quem locum D. Greg. 1. p. paſt. cap. 11.
D. Greg. expendens, *Cæcus*, inquit, *eſt qui ſuperna contemplationis lumen ignorat; qui præſentis vitæ tenebris preſſus, dum veram lucem nequaquam diligendo conſpicit, quò greſſus operis porrigat, neſcit. Hinc etenim prophetante Anna dicitur, Impij in tenebris conticeſcent.* Atque hæc de tenebris viæ.

XVIII. Iam verò in termino, ſeu cū ex hac vita diſce-
Impij poſt mortem æternis tenebris plectuntur. dunt impij, in tenebras exteriores relegantur. Quod Innocentius Papa lib. 3. de contemptu mūdi cap. 4. probat in primis ex cap. 10. Iobi n. 21. *Vadam, & non reuertar, ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine; terram miſeriæ, & tenebrarum.* Deinde ex Pſ. 48. n. 20. *Vſque in æternum non videbit lumen.* Tandem ex hoc loco, *Impij in tenebris conticeſcent.* Quamuis enim apud inferos ignis ſit comburens, non tamen ignis illuminans: quia Deus relicta vi comburendi, aufert ab illo igne vim illuminandi: iuxta illud Pſalm. 28. n. 8. *Vox*
Ignis inferorū comburens, nō illuminans. *Domini intercidentis flammam ignis.* Hoc eſt, ſeparantis illas duas proprietates, vnamque ſine altera
D. Baſil. relinquentis: vt ibi D. Baſil. interpretatur: ſicut etiam in hac vita fulgore ignis à calore intercidit: dum in fornace Babylonis fulgebat ignis; non calefaciebat: vt præter D. Baſilium citatum vlterius expendit Auctor mirabilium ſcripturæ lib. 2. cap.
D. Greg. 31. & D. Gregor. lib. 9. moral. cap. 35. aliàs 49. Vbi etiam docet aliquid lucis fore apud inferos, non ad ſolatium, ſed ad ſupplicium: Vt ſcilicet damnati ſuos olim in ſceleribus ſocios, & complices, modo in tormentis reos, & conſortes aſpicientes torqueantur: & quos videndo amauerant, & amando deliquerant; eoſdem videndo oderint, & odiendo erucientur. Fatendum tamen illud, quidquid lucis fuerit, non niſi exiguum fore. Quo

A pacto olim Troianus dux, vt prudenter finxit latinus Poeta, dicitur apud inferos Didonem cognouiſſe. *Virg. Æneid. 6.*

-----Per vmbram
Obſcuram: qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila lunam.

Sed quid eſt illud, *conticeſcent*? Aliqui propriè intelligunt: idque dupliciter. Primò alludentes ad tenebras Ægyptias, quæ adeò erant craſſæ, teſte Philone lib. 1. de vita Moyſis, vt non poſſent per illas loquentium voces commeare. Sic futurum dicunt apud inferos, vt præ tenebrarum denſitate, nullæ poſſint damnatorum voces intercurrere, nullæ penitus exaudiri. Quod ſilentium, neſcio quid atrox, & minax, & horrendum animis in-
B tentabit, iuxta illud Poetæ, Æneid. 2. *Virg.* XIX. *Philo.*

Horror vbique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.

Sed hæc reſponſio neque de Ægypto, neque de infeino vera eſt. Nam in Ægypto conſtat Sap. 17. n. 4. horribiles ſonitus inter illas tenebras exauditos. In inferno autem exauditum fragorem cecinit Poeta. *Confutatur.*

-----Terque fragor ſtagnis auditus Auerni. *Virg. 4. Georg.*

Imò & ſtridorem dentium audiendum, Chriſtus Dominus Matth. 8. num. 12. & ſæpe alibi prædixit.

Secundò. Sic intelligunt, quia damnati ſaltem à bonis verbis, à diuinis laudibus, à ſupplicibus precibus, à ſuorum ſcelerum excuſationibus abſ- XX.
C tinebunt iuxta illud, *Quia non infernus confitebitur tibi.* Iſai. 38. n. 18. Et illud, *Non mortui, qui ſunt in inferno, dabunt honorem, & iuſtificationem Domino.* Baruch. 2. n. 17. Et illud, *Omnis iniquitas oppilabit os ſuum.* Pſ. 106. n. 42. Et præterea carebunt eo inter ſe colloquio, quod curarum leuamentum, nutrimentumque amicitiarum eſſe ſolet. Verum hoc ſatis non eſt, vt propriè, & ſimpliciter conticeſcere dicantur, cum adhuc in multas querimonias, & blaſphemias erumpant: quarum auditionem dicebat beatiſſimus noſter parens S. Ignatius videri ſibi maximam pœnarum, quæ apud inferos ſuſtinentur. Et quamuis Sap. 5. à n. 4. dicātur intra ſe dixiſſe, *Nos inſenſati, &c. Ergo errauimus, &c. Laſſati ſumus in via iniquitatis, &c.* Quibus ſe,
D ſuaque infortunia lamentabantur: tamen dubitandum non videtur, quin etiam foras, per has, ſimileſque ſui accuſationes effundantur; vt ex communi omnium gemitu maior ad ſingulos dolor deriuetur. *Damnati à pud inferos mutuo ad inuicem colloquio carebūt, nō tamen à blaſphemiis ceſſabunt.*

Quare tropicè hoc ſilentium interpretor tribus modis. Primò, *Conticeſcent*: hoc eſt, *obſcuri erunt*: ducta ab auribus, ad oculos metaphora. Quo pacto ſilentem lunam vocat Plinius, lunam cum ſole coeuntem, ac proinde non lucentem. Quo pertinet illud Virgilianum. XXI. *Tripliciter exponitur cōticeſcere. Primò idē atque eſſe obſcurū.* *Virg. 2. Æneid.*

-----Tacitæ per amica ſilentia lunæ.

Hoc eſt, per tenebras lunæ non apparentis. Et illud Politiani in Ruſtico. *Politian.*

Quidque ſilens moneat, quidque inter menſtrua luna.

E Secundò, *Conticeſcent*, hoc eſt, *immobiles erunt*, tenebris, tanquā vinculis teligati. Nam tenebræ inſtant carcerum, & vinculorum, ligant, claudunt, & conſtringunt. Vnde Ægyptiæ tenebræ erant Ægyptiis pro vinculis, & carceribus, quibus clauſi, & conſtricti tenebantur, iuxta illud Sap. 17. n. 2. *Vinculis tenebrarum compediti.* Et num. 15. *Cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus.* Et num. 17. *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati.* Sic Iudas in ſua canonica n. 3. vinculorum pariter, & tenebrarum meminit, *Angelos*, inquit, *qui non* XXII. *Secundò ponitur pro immobiles, & tenebris religatis.*

seruauerunt suum principatum, &c. *vinculis æternis sub caligine reseruauit*. Igitur conticescent in tenebris: idem est, atque immobiles in tenebris: tanquam in vinculis constringentur. Et cōfirmari potest hæc expositio ex Moyse in suo cantico, *Fiant immobiles quasi lapis*. Exod. 15. n. 16. in Hebræo est ידמו *Idmu*: quod chaldæus vertit: *Taceant sicut lapis*, & Pagnin. *Tacuerunt, tanquam lapis*, à verbo דמם *damam*, id est, *tacere*: Vbi vides pro eodem poni immobiles esse, & tacere: Sic igitur hoc loco idem esse potest, conticescent, & immobiles erunt: præsertim cum in fonte idem vocabulum, quod hic ponitur, inueniatur. Et confirmatur ex aliis locis. Exod. 14. n. 14. *Dominus pugnabit pro vobis: & vos tacebitis*. Hoc est, otiosi desidebitis, & quiescetis. 2. Reg. 19. n. 10. *Vsqueque siletis, & non reducitis regem?* Hoc est, vsquequo vacatis, & immobiles sedetis? Ps. 27. n. 1. *Deus meus ne sileas à me: ne quando taceas à me*. Hoc est, ne cesses, ne vaces, ne otiēris à mei cura, custodia, & protectione. *O mucro Domini, vsquequo non quiesces? ingredere in vaginam tuam: refrigerare, & sile*. Ierem. 47. n. 6. Vbi, *sile*, idem est, atque quiesce, ne in plagas, & vulnera rotatus, huc illucque verseris.

Pagnin.

XXIII. *Tertiò conticescere ponitur pro conuinci & confundi.*

Tertiò, *Conticescent*, hoc est, *conuincentur*, & *confundentur*, & quod consequens est, ingenti tristitia, ac dolore afficientur: cum enim pudor, ac dolor intercludat fauces, & intercipiat spiritum, ne possit in verba exire: rectè per hanc taciturnitatem, illæ affectiones tropicè significantur. Quod passim in sacris literis reperitur. *Moab conticuit; quia nocte vastatus est murus; Moab conticuit*. Isai. 15. n. 1. Hoc est, acri dolore defixus obstupuit. *Dominus Deus noster silere nos fecit: & potum dedit nobis aquam fellis: peccauimus enim Domino*. Ierem. 8. n. 14. Hoc est, arguit, conuicit, & confudit nos; ne quicquam aduersus eum loqueremur. *Venit caluitium super Gazam; conticuit Ascalon*. Ierem. 47. n. 5. Vbi caluitium, & silentium pro mœrore, & dolore Philisthæorum vsurpantur. *Sederunt in terra, conticuērc senes filiæ Sion*. Thren. 2. n. 10. Scilicet, tanto dolore pressi, vt non possint eum loquendo leuare. *Nocte tacere feci matrem tuam. Conticuit populus meus, eo quòd non habuerit scientiam*. Oseæ 4. n. 5. & 6. Chaldæus vertit, *Pudore ebruam synagogam vestram*. Hic enim pudor, loquendi vsum intercidebat; præsertim scientiam, qua se excusarent, non habentibus. *Conticuit omnis populus Chanaan*. Soph. 1. n. 11. nempe de suis sceleribus conuictus, & confusus.

XXIV. *In iudicij die nulla erit impiis facinorū excusatio.*

Huc pertinet illud sapientis, de impiis, *Non habebunt in die agnitionis allocutionem*. Sap. 3. n. 18. Hoc est, in die iudicij, quando omnium tam externa opera, quam interna cogitata manifestabuntur, non habebunt impij allocutionem, qua vel sua scelera excusent, vel suas miserias consolentur. Et rursus illud de supremo iudice contra sceleratos reos, *Disrumpet illos inflatos sine voce*. Sap. 4. n. 19. Hoc est, extremam damnationis sententiam pronuntiabit contra illos præ furore tumescentes, & præ dolore obmutescentes. Sic interrogatus à rege homo ille non habens vestem nuptialē, quomodo in locum conuiuij intrasit, *Obmutuit*. Matt. 22. n. 12. quia quam excusationem obtenderet, nō habebat. Sic olim postquam D. Petrus sermonem habuit ad populum, *Tacuit*, inquit Euangelista, *omnis multitudo*. Act. 15. n. 12. Vbi cum dicatur tacuisse non ad sermonem habendum, sed ad sermonem iam habitum; non tam significatur proprium silentium, quod præmittitur ad audiendum; quàm hoc metaphoricum, quod sequitur auditionem, nempe assensus, qui præstatur dictis, qui-

A bus quid respondeatur, aut quo pacto resistatur, nihil iam occurrit. Sic idem Apostolus Christianos ad bene viuendū hortabatur? *Vt benè*, inquit, *facientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam*. 1. Petr. 2. n. 15. Tanta enim bonorum exemplorum euidentia conuicti obmutescebant; quia quod contra obiicerent, non habebant. Sic tandem in inferno *Iniquitas contrahet os suum*. Iob. 5. n. 16. quia tandem conuicta, & confusa, neque malos excusare poterit, neque bonos accusare. *Tunc enim ei*, inquit ibi D. Gregor. *loqui contra bonos non vacat, quia malorum suorum digna retributione, linguam tormenta ligant*. D.Greg.

His igitur de causis dicuntur impij in tenebris cōticescere. Imo & ipse infernus appellatur *silens* XXV.
B non solum in profanis literis, Virg. 6. Æneid.

Infernus tam in profanis quam sacris literis silens appellatur. Virg. Ouid. Seneca.

Et chaos, & Phlegeton loca nocte silentia latè.

Ouid. 5. Fast.

Mox etiam lemures animam dixēre silentum.

Seneca in Hyppolito.

Adiit silentem nocte perpetua domum.

Et ab Homero Odyssea 11. dicuntur νεκροὶ ἀφραδέες, id est, *mortui silentes*. Et passim alibi, sed etiam in diuinis: *Paulo minus habitasset in inferno anima mea*. Ps. 93. n. 17. Hebraicè, *in silentio*. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes, qui descendunt in infernum*. Ps. 113. n. 17. Hebraicè, *in silentium*.

Quia non in fortitudine sua, &c. Reddit rationem vtriusque sententiæ, nimirum à Deo seruari bonos, & puniri malos; quia neque illi possunt sibi XXVI.
C sufficere; neque hi Deo resistere. Atque adeò vtrisque præcidit omnem superbiendi occasionem: bonis quidem, quia non habent tantam fortitudinem, quanta necessaria est, vt sibi sufficiant: malis autem, quia non habent tantam fortitudinem, quanta necessaria est, vt Deo resistāt: neque enim *in fortitudine sua roborabitur vir*. De priori confirmatione, quod iustus nō roboratur in fortitudine sua, & propterea opus sit, vt à Deo seruetur, locum explicāt Rupert. Caiet. Euthym. & alij communiter. Et illustrat D. Aug. lib. soliloquiorum c. 25. *Sperabam*, inquit, *aliquando in virtute mea, quæ tamen non erat virtus. Et cum sic volui currere, vbi magis stare credebam, ibi magis cecidi. Quod magis credidi posse per me, minus semper potui. Dicebam enim,*
D *hoc faciam, illud perficiam: nec hoc, nec illud faciebam. Aderat voluntas, non erat facultas. Aderat facultas, non erat voluntas: quam de meis viribus confidebam. Nunc autem confiteor tibi Domine Deus meus, quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Non est enim hominis velle, quod possit, aut posse, quod velit: vel scire, quod velit, & possit: sed potius à te gressus hominis diriguntur*. Cui assentitur D. Greg. in posteriori commentario, expendens *viri* nomen, quod totum virtutem, ac fortitudinem sonat: Et nihilominus *toties*, inquit, *illicita concupiscendo labitur, quoties interna eius vestigia à Domino tenente deseruntur*. Quod probat exemplo Dauidis, aliàs quidem viri fortissimi; & tamen sine diuino gratiæ auxilio infirmissimi. Qui proinde in se *expertus est,*
E *quia vir in se non habeat statū roboris, sed lapsum infirmitatis*. Et propterea suo iam lapsu admonitus, & veritus, ne iterum, ac sæpius laberetur, Dominum precabatur, *Non me derelinquas vsquequaque*. Psal. 118. n. 8. Vnde si inter tentationes vincimus; si inter appetituum incursiones stamus; si bello lacessiti, dæmones in fugam vertimus: *Non nos refugi spiritus, sed eum, quem in nobis aspiciunt, expauescunt. Vel si nos timent, idcirco profectò timent, quia in diuina gratia robur assumptos vident*.

Nec solis, nec impiis sua sufficit fortitudo, sed à Deo roborari necesse est.

Rupert. Caiet. Euthym. D. Aug.

D.Greg.

Tentationes non superantur sine Dei auxilio.

De posteriori confirmatione, quod superbus, & impius nō robotetur in fortitudine sua, sed à Deo XXVII.
humi

Superbus non à Deo in fortitudine roboratur, sed magis humiliatur.

A humilietur: & ad tenebras, ac silentium redigatur: rectè exponit Chaldæus Paraphrastes, ita trãsferens, *Improbi transgressores dicti sui, in gehennam in tenebris iudicabuntur, ad ostendendum, quod non quisquam, quod sit in eo fortitu .o puritatis ad diem iudicij.* Vbi significat tantum fore extremi iudicij rigorem, vt non solum impios, sed etiam iustus, quantauis puritate emineat, impar futurus sit ad reddendam rationem eorum, de quibus arguetur.

D. Bonau.

Accedit D. Bonau. ser. 2. de dedicatione Ecclesiæ. Vbi viri nomine, intelligit potentes huius seculi, & pauperum oppressores. *Hi viri*, inquit, *interficientur in iudicio, & eorum colla à pauperibus conculcabuntur.* In cuius rei typum, postquam Iosue cœpit quinque reges, vt eos, antequam interimeret, maiori ludibrio haberet, & suos milites ex regum B contemptu faceret audaciores, omnibus imperauit, dicens, *Ite, & ponite pedes super colla regum istorum.* Ios. 10. n. 24. Quo in loco D. Bonau. insultabundus exclamat, *Vbi tunc erit potentia eorum? Non in fortitudine sua roborabitur vir.*

In iudicij die superbi & potentes ab humilibus conculcabuntur.

Num. X. *Dominum formidabunt aduersarij eius; & super ipsos in cælis tonabit. Dominus iudicabit fines terræ: & dabit imperium regi suo: & sublimabit cornu Christi sui.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Litteralis sensus quomodo eruatur ex latina, græca, & hebræa radice.*

IN præsente, & præcedente numero transferendis, & interpungendis, aliquantulum discrepãt C Hebræa, Græca, & latina exemplaria. Nam Hebræa habent, *Domine conterantur rixa eius*, seu, *rixantes eius.* Cuius sententiæ vis, paulò post explicabitur. Græca in complutensi, & regia editione claudunt numerum nonum his verbis, *Dominus infirmum faciet aduersarium suum. Dominus sanctus.* Vbi illud *ἀντίδικον αὐτοῦ*, verti potest, vel aduersarium eius; scilicet iusti, cui impius inuidet; ac resistit: vel aduersarium suum: hoc est, ipsius Dei,

D. Aug.

vt notat D. August. lib. 17. ciu. c. 4. *Cum enim*, inquit, *Dominus possidere nos cœperit; profectò aduersarius, qui noster fuerat, ipsius fit, & vincitur à nobis, sed non viribus nostris, quia non in virtute sua potens est vir.* D Vbi vides causam Dei, & seruorum eius, adeò inter se coniunctas esse, vt qui seruo Dei aduersatur, Deo aduersari existimetur. Sixtiana verò editio addit prædictis verbis, *Et non glorietur prudens in prudentia sua; & non glorietur potens in potentia sua; & non glorietur diues in diuitiis suis. Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere, & scire Dominum, & facere iudicium, & iustitiam in medio terræ.* Atque ita legũt Theod. Euthym. & alij interpretes, & præter eos D. Aug. lib. ciu. 17. c. 4. D. Basil. hom. 22. de humilitate, D. Greg. Naz. orat. 16. eiusque interpres Nicetas, & D. Antioch. hom. 43. de inani gloria. Quæ verba Septuaginta ex c. 9. Ierem. à n. 23. vnde illa supra n. 1. retulimus, paucis mutatis in hunc locum transtulerunt. Quare apud Ieremiæ interpretes videantur.

Qui Dei seruis aduersatur, ipsi Deo est inimicus.

Theod.
Euthym.
D. Aug.
D. Basil.
D. Greg.
Nicetas.
D. Antioch.

II. *Tria gloriationis fundamenta.*

Interim pro illorum breui explicatu tria obseruanda. Primum Hæc verba esse quædam veluti cõmentaria illius sententiæ. *Non in fortitudine sua roborabitur vir*: qua Anna humanam superbiam abolendam curauit. Quare statim omnis humana gloriatio prohibetur, dum scilicet illa triæ humanæ præsumptionis, & gloriationis fundamenta, sapientia, potentia, & opulentia, eneruantur, & subruuntur. Nam in primis monet, ne quis in sua prudentia, ac sapientia glorietur: cum ea sæpè à Deo in stultitiam redigatur: iuxta illud, *Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.* 1. Cor. 1. n. 19. Testis Pharao; Exod. 1. n. 22. qui consiliũ de infantibus Hebræorum demergendis, prudentissimum esse ratus ad regnum conseruandũ; tandem expertus est, aptissimũ fuisse ad perdendum: & inde suam astutiã irritã fuisse deprehendit; vnde suam sapientiã magnopere valituram sperauit: nam qua via curauit, vt Moyses deiiceretur in flumen; effecit, vt admitteretur in palatium: & vbi Moysis interitum machinatus est, ibi auspicatus est eius imperium. Testes & Iudæi, Ioan. 11. n. 48. qui prudenter sibi videbantur consultare de Christo occidendo, ne Romanis subiicerentur; & tamen subiecti sunt, quia occiderunt. Imò & ipse Iudæorum pater diabolus, B quo laqueo Christũ Dominũ capere voluit, captus est; & quam mortem illi struxit, sibi inflixit. Ex quo optima mihi videtur illa D. Basil. supra citat. consequutio, *Si*, inquit, *princeps iste mundi, primus, maximus, & inuisibilis mundanæ sapientiæ sophista, sui ipsius commentis capitur, & in extremam reuoluitur insipientiam: multò magis illius discipuli, & amulatores, etiamsi innumera cõmenientur, vbi se sapientes esse dicunt, stulti facti sunt.* Quod patuit in virga Moysis versa in draconem, Ægyptios dracones deuorantem. Exod. 7. à n. 10. nam illa virga, interprete Orig. hom. 4. ad eum locũ, Christi crucẽ; ille draco Mosaicus, & illi Ægyptij, diuinam ac profanam sapientiam repræsentabant. *Crux ergo Christi*, inquit Orig. *cuius prædicatio stultitia videbatur*, C *postquam in terra proiecta est, id est, postquam ad credulitatem, & fidem hominum venit: conuersa est in sapientiam, & tantam sapientiam, vt omnium Ægyptiorum, id est, huiusmodi sapientiam deuoraret. Intuere ergo quomodo stultam fecit Deus sapientia huius mũdi.*

D. Basil.

Moysis virga Christi crucẽ figurabat.

Orig.

III. *Non est in potentia inaniter gloriandũ.*

Deinde monet, ne quis in sua potentia inaniter glorietur. Nam sicut humilis Paulus, cum infirmabatur, tunc potens erat: sic & vice versa, superbi arrogantesque homines, cum sibi potentissimi videntur, tunc infirmissimi deprehenduntur. Testis Roboam, qui ostendere se volens patre suo Salomone fortiorẽ. *Minimus*, inquit, *digitus meus, grossior est dorso patris mei.* 3. Reg. 12. n. 10. Sed planè miser, *ætate iuuenis, mentis vsu iuuenilior*, vt vocat D. Basil. per eandem, qua regnum conseruare D voluit, potentiam, regnũ amisit. Testis & Abimelech filius Gedeonis, qui occidens fratres suos septuaginta viros, vt suã potentiã ostentaret. Iud. 9. n. 5. à fœmina occisus est, quæ illius infirmitatem testaretur. Ibid. n. 53. & eandem passus est, quam intulit, violentiam: per eosdem gradus è principatu deiectus, per quos ad principatum ascendere conabatur.

D. Basil.

IV. *Nullus de opulentia glorietur.*
D. Basil.

Tandem monet, ne quis de sua opulentia glorietur. Et rectè quidẽ cũ diuitum *gloria*, vt loquitur D. Basil. cit. *quouis somno inanior sit: & splendorem habeat nocturnis spectris vaniorem.* Nónne Ezechias, cum suas opes vẽditauit, ostentauitque Babyloniis legatis, miseram fecit omnium iacturam? 4. Reg. 20. à n. 12. Nónne Nabuchodonosor, cum de opu- E lentia regni sui nimiũ insolesceret; illud meruit, vt non solùm regis purpura, sed etiam hominis figura exueretur? Dan. 4. à n. 27. Nónne diues ille Euãgelicus, cum de horreis suis dilatandis cogitabat, adeò sua spe falsus, ac delusus est, vt statim ad sepulchri angustias reposceretur? Luc. 12. à n. 15. Ergo, concludunt reprobi apud inferos, vtinam tam fructuosè, quàm verè, *Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid cõtulit nobis?* Sap. 5. n. 8.

V. D. Greg. Nicetas.

Vlterius verò monent D. Basil. D. Greg. Naz. & Nicet. proximè citati, vt neque de prędictis bonis; neque de quibusque aliis huius vitæ gloriemur.

Addunt

Omnia terrena volubilia, cælestia verò stabilia ac diuturna.

Adduntque propterea à Deo sapienter constitutũ, vt omnia in hac vita mobilia sint, ac volubilia; omnia tanquam in ludo calculorum iactentur, & immutentur: omnia denique sursum, ac deorsum transferantur, & transplantantur, & priusquam veniant, effugiant; & vix apprehensa, iam se proripiant; nec dum satis visa, iam euanescant: vt cœlestium bonorũ cupiditate, quæ sola stabilia sunt, ac diuturna, incendamur. *Quid enim*, inquit Nazianz. *fecissemus, si prosperitas nobis firma, & perpetua esset; cum licet fluxa, & fragilis sit, vsque eo tamen ipsi tãquam vinculis quibusdam adstricti sumus, eiusque voluptate, atque impostura in hanc seruitutem redacti; vt nihil præsentibus rebus melius, atque excellentius cogitare possimus?*

VI. Secundum, circa illa verba, *in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere, & scire Dominũ, & facere iudicium, & iustitiam*, in primis aduertendum, quãuis Ierem. c. 9. n. 24. dicat, *in hoc glorietur, qui gloriatur, scire, & nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra*: atque adeò executionem iudicij, & iustitiæ tribuat non ei, qui gloriatur, sed Deo, de cuius cognitione gloriatur; ita vt in cognoscendo Deo iudicium, & iustitiam exequente vera gloriatio consistat, tamẽ hoc loco, vt ipsa verba per se magis indicant, tam cognitionem de Deo, quàm executionem iudicij, & iustitiæ, tribuendam esse ei, qui gloriatur: ita vt de vtraque glorietur. Deinde obseruandum hanc gloriationem permitti, imò potiùs suaderi, vtpote veram, solidam, ac germanam; quippe quæ sit de recta cognitione, & iusta operatione. Est autem recta cognitio, qua intelligimus & scimus Dominum, non solùm directè tendendo in ipsum Deum; sed etiam reflexè quodammodo aduertendo, eam cognitionem non tam esse proprio labore acquisitam, quam diuino beneficio communicatam. Quod D. Aug. sæpius citat. lib. 17. ciuit. c. 4. potissimum requirit, vt inaniter gloriandi periculum effugiatur; nam si quis glorietur de illa cognitione, quam accepit; quasi non accepetit, inaniter gloriabitur: cum non tam Deo, quam sibi, suam de Deo tribuat cognitionem. Iusta verò operatio est, qua facimus iudicium, & iustitiã, hoc est, interprete D. Augustino, qua rectè viuimus, seu obtemperamus Deo præcipienti ex vera charitate, *de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta*, quæ est finis præcepti; teste Apostolo 1. Timot. 1. n. 5. *Charitas autẽ ex Deo est*. 1. Ioan. 4. n. 7. Vnde, qui ex hac charitate operatur, non tã sibi quàm Deo suam tribuit operationem: ac proinde quantumuis de illa glorietur, non inaniter, sed solidè gloriatur: cùm totam suæ operationis gloriam non sibi, sed Deo adscribendam arbitretur. Vnde Apostolus alludens ad hunc locum, *Qui*, inquit, *gloriatur, in Domino glorietur*. 2. Corin. 10. n. 17. Quasi non esset aliud in illa cognitione, & operatione, tanquam à Deo acceptis, & ad Deum relatis gloriari, quàm in Domino gloriari. Notat verò Theodor. prius dici de cognitione, quàm de operatione gloriandum, vt doctrinæ veritas seruetur; quæ in eo consistit, vt cognitio de Deo, seu fides, quæ est cæterarum virtutum fundamẽtum, cæteris operationibus sanctis præmittatur: vt in illa omnes, & nitantur, & solidentur.

Permittitur, imò suadetur gloriatio de recta cognitione, & iusta operatione, quatenus à Deo, vt à fonte procedit.

D. Aug.

Theod.

VII. Tertiùm, circa illud, *In medio terræ*, obseruandum, non ita explicari oportere, quasi soli mediterranei homines, & non maritimi, iudicium, & iustitiam facere teneantur: vt D. August. cit. lib. 17. ciuit. cap. 4. rectè obseruat. Qui deinde locum ita explicat. *Ne quisquam*, inquit, *putaret, post finem vitæ superesse tempus, iudicium, iustitiamque faciendi, quam cum esset in carne non fecit: & sic diuinum euadi posse iudicium: in medio terræ mihi videtur dictum, cum quisque viuit in corpore. Proinde in medio terræ, id est, cum anima nostra isto terreno clauditur corpore, faciendum est iudicium, & iustitia, quod nobis prosit in posterum.* Et in hunc sensum explicat illud, *Operatus est salutem in medio terræ*. Psal. 73. n. 12. non respiciendo locum, qui fuerit terræ medius: sed tempus, quo diuinum *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*: terreno corpore quodammodo circumfusum: in quo tempore Deus qui est ante secula, salutem nostram operatus est. Cæterum hæc expositio licet moribus opportuna, tamẽ literæ mihi videtur violentior. Quare faciliùs exponi posset, *In medio terræ*: id est, palàm, & in luce hominum. Quo fortasse sensu dixit Sunamitis, *In medio populi mei habito*. 4. Reg. 4. n. 13. id est, non amo tenebras, conspectum hominum non diffugio, in litigiis non viuo: mea omnia aperta sunt, & expedita. Sic ergo in medio terræ facere iustitiã, est, bona opera exercere, non in tenebris, non in angulis, non in recessibus; sed palam, in vrbe, & in foro. Neque enim bona opera semper occultanda sunt, sed in tempore manifestanda: sicut lucerna, quæ non ponitur sub modio, sed super candelabrum. Vel etiam, facere iustitiã in medio terræ, esse potest, æquabiliter se habere erga omnes, non accedere ad hos, non recedere ab illis, ad extrema non declinare, semper in medio consistere, vnde par ad omnes cura, & affectio exprimatur. Sed iam ad vulgata, ac latina exemplaria.

Quid significet, in medio terræ.

D. Aug.

Prima responsio, idem esse atque dum anima in corpore continetur.

Reiicitur.

Vera expositio in medio terræ, id est, palã, & in luce hominum.

VIII. *Dominum formidabunt, &c.* Totus hic versiculus est propheticus de nouissimis Christi temporibus, vt plerique docent interpretes. Quidquid conentur Iudæi, cum suo Ionathan chaldaico Paraphraste, vt refert Lyr. non solùm hunc versiculum, sed totum hoc canticum de sua republica interpretari. Quibus sane Abul. plusquam par erat, morigerus, priorem huius versiculi partem ad Iudæorum tempora detorquet. Quando scilicet Philistini Deum pro Hebræis depugnantem formidarunt, 1. Reg 4. n. 7. & quando Deus eosdem Philistinos populum Israelis aggredientes ingenti tonitru terrefecit. 1. Reg. 7. n. 10. Verùm cũ ille posteriorem partem de tempore Messiæ interpretetur; nõ est cur priorem de eodem nõ exponat. Imò & Rupert. qui hunc locũ exposuerat de illa grandinum, seu potius fulminum procella in Gabaonitas pro Israelis sæuiente. Ios. 10. n. 11. & similiter explicare posset de illa alia imbrium, ac tonitruum tempestate, quam sudo, ac sereno cœlo ad malos perterrendos Samuel suis precibus excitauit; infra cap. 12. n. 18. tandem libentior reuocat ad Messiæ tempora totam huius loci intelligentiam: vt statim patebit.

Integer versiculus de Messiæ tẽporibus exponendus.

Lyr.

Abul.

Rupert.

De quo Christi Domini aduentu, hic versiculus intelligatur.

IX. DVbium tamen superest, de primóne, an de secundo Christi aduentu locus intelligatur. De primo intelligũt Theod. Procop. Rupert. Angelom. Euthym. & alij: fauere videntur 70. transferentes. *Dominus ascendit in cœlos, & tonuit.* Quasi de Christo Domino in cœlum ascendente, & in totũ orbẽ per Apostolorum prædicationem tonante loquerentur. Neque desunt ad hoc interpretamentum congruentiæ. Vna, quia Apostoli rectè dicuntur cœli, super quos, seu per quos Dominus tonuerit: sic enim appellãtur Ps. 18. n. 2. *Cœli enarrant gloriã Dei.* Vnde D. Ambr. ser. 12. in Ps. 118. *Sunt etiam*, inquit, *in terris cœli, qui enãrrant gloriam Dei.*

De primo Christi aduentu aliqui intelligunt.

Theod.

Procop.

Rupert.

Angelom.

Euthym.

Apostoli cœli.

D. Amb.

Et

Et statim, *Quemadmodum*, inquit, *terra dictus est, qui lapsus ex illa præuaricatione cælestis gratia, & in hac vitia terrena deiectus, præuaricationis sua se vinculis religauit; ita & è contrario cælum dicitur, qui vitam Angelorum custodia integritatis exercet; & corpus suum continenti sobrietate moderatur.* Et in hunc sensum explicat illud Psalmi citati n. 89. *In æternũ Domine, verbum tuum permanet in cælo.* Hoc est, in Angelo, vel in homine iusto, in quibus Dei verbum permanet; quia illud custodiunt, & in thesauro cordis sui quodãmodo recondunt; cum improbi illud imprudenter, & incaute promant; ac diabolo de corde ipsorum auferendum proponãt. Sic explicat & illud Isai. 66. n. 1. *Cælum sedes mea*, seu vt ipse legit, *Cælum mihi thronus.* Et statim, *Ego*, inquit, *magis iusti affectum, quàm elementũ intelligo.*

X. Cl. Alex. Non aliter & illud Isai. 1. n. 2. *Audite cæli, & auribus percipe terra*: in hunc sensum interpretatur Clemens Alex. libr. 4. strom. n. 8. *Appellat*, inquit, *cælum, animam eius, qui est præditus cognitione; qui cælum, & rerum diuinarum suscepit cognitionem. Contra enim eum, qui elegerat iustitiam, & cordis duritiem, terram dixit.* Vbi quamuis in vniuersum de quolibet iusto loquatur, peculiari ratione Apostolis accommodatet. De quibus sine dubio est illud Æterni Patris ad filium, *In vmbra manus mea protexi te, vt plantes cælos.* Isai. 51. n. 16. Hoc est, Apostolos, vt Interlin. exponit. Vnde iisdem terminis, cæli, & Apostoli explicantur. Nam Dauid, *Opera*, inquit, *manuum tuarum sunt cæli.* Psal. 101. n. 26. At verò Dominus ipse de Apostolis loquutus, *Erubescet*, inquit, scilicet populus Iudaicus, *cum viderit filios suos, opera manuum mearum in medio sui, sanctificantes nomen meum.* Isai. 29. num. 23. Quasi tam eximia artefacta, vt cæli, & Apostoli, nõ nisi ab vno, eodemque artifice, eoque supremo fabricari potuissent. Rursus cœlorum nomine significauit Deus ipsos Apostolos, dicens. *Induam cælos tenebris.* Isai. 50. n. 3. Nam sicut cœlum sole deficiente quãdoque obscuratur, ne ab ignaris hominibus aliquid diuinitatis habere existimetur: ita permissum à Deo est, vt Apostoli in aliquas criminum tenebras ruerent, ne ipsi de suæ splendore sanctitatis nimium gloriarentur. Alioqui non immeritò cæli appellantur.

XI. D. Hier. De qua re disertissimè D. Hieron. Nam ad illa verba, *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum, & terram.* Psal. 133. n. 3. *Multi*, inquit, *de terra cæli fiunt; & multi de cælo, terra. Infelix Iudas, cælum fuit; & factus est terra. Paulus Apostolus eo tempore, quo persequebatur Ecclesiam, terra erat, confessus est, & cælum factus est.* Tandem D. Bern. ser. 27. in cant. illud Dauidicum, *Qui fecit cælos in intellectu.* Ps. 135. n. 5. de Apostolis interpretatur. Vbi vocat animam iustam, *non modo cælestem propter originem; sed etiam cælum propter imitationem.* Et ne suus huic cœlo ornatus desit, docet in eo solem esse intellectum; lunam, fidem; astra, virtutes. Nam, *quomodo*, inquit, *stella in nocte lucent, in die latent: sic vera virtus, quæ sæpe in prosperis non apparet, eminet in aduersis. Illud sanè cautela, hoc necessitatis.* Et post multa de hac re eleganter addit sub finem, loquutus de Ecclesia, *Habet*, inquit, *cælos suos homines spirituales, vita, & opinione conspicuos, fide puros, spe firmos, latos charitate, contemplatione suspensos. Et hi pluentes pluuiam verbi salutarem, tonant increpationibus, coruscant miraculis.* Mitto plura de hac re. Nam ex dictis patet; meritò potuisse hoc loco per cœlos intelligi Apostolos, qui prædicando verbum Dei, vbique gentium diuinam gloriam enarrarent.

Quo Sole, Luna, & syderibus, anima iusta velut cælum exornetur. D. Bern.

XII. Altera congruentia, quia Apostolorum doctrina cum tonitru rectè comparatur. Vnde etiam veteres oratores, qui multum eloquentia valebant, tonare, & fulminare dicebantur. Nam olim Pericles, vt refert Marcus Tullius libr. de perfecto oratore, *ab Aristophane poeta fulgurare, & tonare, & permiscere totam Graciam dictus est.* Plin. in præfat. ad Vespasianum, *Quanto*, inquit, *tu ore, patris laudes tonas!* Et Plinius Iunior lib. 3. epist. ad Tacitum: *Oratio*, inquit, *magnifica, & excelsa tonat, fulgurat.* Quintilian. lib. 2. c. 16. pulchrum esse docet oratori, tantum assequi laudis, *Vt non loqui, non orare: sed, quod Pericli contigit, fulgurare, & tonare videatur.* Denique vt alios omittam, D. Hier. lib. 1. contr. Iouin. loquutus de Philippo Macedonum rege, *Contra quem*, inquit, *Demosthenis Philippica tonant.* Neque solum profani, sed etiã sacri oratores tonare dicebantur. Nam de Apostolo Paulo rectè idem D. Hier. in apolog. ad Pammachium, quæ est epist. 50. *Paulũ*, inquit, *Apostolum quotiescunque lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua.* Et paulo pòst, *Videntur quidẽ verba simplicia & quasi innocentis hominis, ac rusticani: & qui nec facere, nec declinare nouerit insidias: sed quocunque respexeris, fulmina sunt.* Quod si verba Apostoli lecta, tonitrua, ac fulmina videbantur: quid ab eo prolata? *Habet enim*, vt docet idem D. Hier. epist. 103. ad Paulinum, *nescio, quid latentis energia, viua vox & in aures discipuli de auctoris ore transfusa, fortius sonat.* Quod probat exemplo Æschinis optimi oratoris, ex Tullio lib. 3. de orat. desumpto, qui, cum Rhodij, apud quos exularat, lectam Demosthenis orationẽ admirarentur, *Suspirans ait. Quid, si ipsam audissetis bestiam, sua verba resonantem?* Vnde quamuis cæli sua eloquentia enarrent gloriã Dei; multò cã luculentius Paulus deprædicabat; vt notat D. Chrys. serm. de gratiis Deo reddendis in 5. tomo. *Cælum*, inquit, *etsi tandiu sit ad visum expositum: non eam habet persuadendi vim, quam Paulus est tam breui Christi fidem vulgando assequutus, vt ad se terrarũ orbẽ traheret vniuersum.* Denique Iacobus, & Ioannes, *Boanerges*, id est, filij tonitrui, quasi quædam tonitrua à Christo Domino appellantur. Marc. 3. n. 17. quia alter verbis, alter etiam scriptis diuina mysteria prædicando, toto orbe intonuêre, vt D. Greg. Naz. orat. 44. D. Chrys. orat. 1. contra Arianos, D. Hieron. in c. 3. Marc. & plerique interpretum obseruant.

Apostolorum doctrina velut tonitrus. Cicer. Plin. D. Hier. *Tam profani quã sacri oratores tonare, & fulminare dicebantur.* D. Chrys. D. Greg. D. Chrys. D. Hier.

XIII. Rupert. De his ergo Apostolorum vocibus, seu tonitruis intelligit Rup. illud, *Intonuit de cælo Dominus, & altissimus dedit vocem suam*, Ps. 17. n. 14. & rursum idem Rupert. illud, *Audiui tanquam vocem tonitrui.* Apoc. 6. n. 1. Et Angelom. illud, *De throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua.* Apoc. 4. n. 5. Et D. Basil. illud, *Vox Domini super aquas: Deus maiestatis intonuit*, Ps. 28. n. 3. Et D. Hier. illud, *Etenim sagitta tua transeunt: vox tonitrui tui in rota.* Ps. 76. n. 19. Et D. Aug. illud, *Ab increpatione tua fugient; à voce tonitrui tui formidabunt.* Psalm. 103. n. 7. Et D. Greg. illud, *Mittes fulgura, & ibunt: & reuertentia dicent, Adsumus.* Iob. 38. n. 35. Et D. Cyril. Alex. illud, *In luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hasta tua.* Abac. 3. n. 11. Et sic alij alia loca interpretantur. Nec immeritò. Nã vt fulgura toto cœlo velocissimè feruntur: exeunt enim ab oriente, & parent in occidente. Et vt tonitrua toto orbe quam ocissimè dilapsa audiuntur: ita planè Apostolorum vita exemplis, & miraculis clara, vbique gentium enituit: & Apostolorum doctrina oraculis, & documentis plena vbique terrarũ insonuit. Rursus vt tonitrua non prius ad aures, quam fulgura ad oculos perlabuntur: ita planè Apostolorum voces, ac verba non prius auditores instrue

Angel. D. Basil. D. Hier. D. Aug. D. Greg. D. Cyril. *In quo fulgura & tonitrua Apostolorum vita & miracula sint similia.*

instruebant; quàm virtutes, & facta spectatores incitabant. Si autē credas cum philosopho Senec. lib. 2. nat. q. c. 31. & aliis, quos refert Maiolus colloq. 1. esse fulmina, quæ in venenatis serpentibus venenū extinguant, ipsis serpentibus illæsis. Quid aptius potest ad Apostolos transferri: qui in peccatoribus scelerum venena penitus absumebant: virtutum germina diligenter, & indulgenter educabant? Iam verò sicut fulmina rebus mollibus parcunt, duras comminuunt: ita & Apostoli fouebant humiles; at verò superbos, & arrogantes conterebant, & confringebant. Vt eorum quilibet meritò sibi fulmē vsurpare posset pro insigni, addita epigraphe, *Duro mollia, mollio dura.* Tandem tonitrua, quàm aptissima sunt ad terrores humanis mentibus iniiciendos instrumenta: iuxta illud Virgil. 4. Æneid. ad Iouem.

Seneca.

Virg.

—An te, genitor cum fulmina torques,
Nequicquam horremus; cæcique in nubibus ignes,
Terrificant animos, & inania murmura miscent?

Quasi diceret, minimè. Sic & Apostoli prædicando, auditorum animos perterrebant. Nam Paulo apud Præsidem Fœlicem, *disputante de iustitia, & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Fœlix,* quasi ingenti quodam tonitru percussus, noluit vlterius audire, Act. 24. n. 25. His de causis non immeritò hic locus de primo Christi aduentu, ac prædicatione Euangelica explicatur.

XIV. *Aptior expositio de secundo aduentu in extremo iudicio.*

Nihilominus aptius ad literam de secundo aduentu, extremoque iudicio exponitur: vt volunt cęteri interpretes, ipsis quoque quos pro altera interpretatione citaui, nō repugnantibus. Nam cum in litera fiat expressa mentio extremi iudicij, *Dominus iudicabit fines terræ*, non est, cur totus de secundo aduentu versiculus non intelligatur. Dominum igitur sub mundi finem eius aduersarij formidabunt. Qui aduersarij? *Iudæi*, inquit D. Greg. sed potius credo, omnes reprobi peccatores, quia iudicium vniuersale est. Quamuis Iudæi præcipua quadam ratione terrebuntur; ab eo ipso, quem ad mortem temporariam iudicarunt, ad æternam mortem iudicandi. Pagnin. ex Hebræo transfert, *rixantes eius:* seu *rixæ eius.* Vbi Dei aduersarij rixantes, seu rixæ dicuntur. Quasi peccatores perpetuo cū Deo litigent, contendant, & rixentur: & quidem tam improbè, importunę, & contumaciter, vt non tam rixantes, quam ipsæ rixæ videantur. Hi igitur Dominum formidabunt, vtique timore seruili, vtpote aduersarij, non amici; serui, non filij: vt præter alios interpretes notat D. Bonau. in Ps. 118. ibi, *A verbis tuis formidauit cor meum.* n. 161. distinguens triplicem timorem, filialem, initialem, ac seruilem: & hunc huius loci testimonio confirmans. Quod patet, quia non amantem, sed tonantem: non vocantem, sed minantem eī horrescent. Et quamuis timor seruilis quo timetur pœna, tanquam naturæ rationalis malum, & æternæ beatitudinis impedimentum, honestus sit, & laudabilis; tamen ille, quo pœna, vt supremum malum formidatur, nec peccandi voluntatem omnino excludit; vitiosus est, & damnabilis: vt videre est apud Suar. de pœnit. disp. 5. sect. 2. Hoc autem timoris genere mali in extremo iudicio Dominum formidabunt: & in hac vita illi omnes, qui peccandi affectum retinentes, sola peccati pœna deterrentur.

D. Greg.

Pagnin.

D. Bonau.

Triplex timor, filialis, initialis, & seruilis.

Suar.

Peccatores non culpam, sed pœnam reformidant.

XV. *Improbi magis supplicio, quam flagitio deterrentur.*

HÆc est impiorum conditio; vt nihil ad culpam, nimis ad pœnam terreantur. *Timui,* inquit Adamus, *eo quod nudus essem.* Gen. 3. n. 10. non quod lapsus in culpam, non quod diuina gratia spoliatus, nō quod à Deo auersus, Deoque infensus; sed quod nudus esset: ac si magis ex pœna nuditatis, quā ex culpa inobedientiæ timor ille nasceretur. Vnde Rup. lib. 3. in Gen. c. 14. *Notandum,* inquit, *quod culpam suam tacuit; & nudum se esse questus est. Non enim dixit, timui, eò quod preceptum tuum præuaricatus essem, sed eo quod nudus essem.* Et statim, *Quam peruersus hic timor, qui non facti sui generre pœnitudinem; sed solam pœnæ suæ se fatetur habere confusionem?* Parentem imitatus est & filius: suam enim sententiā audiens Cain, *Ecce,* inquit, *eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar.* Gen. 4. n. 14. Prius dolet à terra, quam à Deo exterminari; vt egregiè notat idem Rupert. lib. 4. in Gen. c. 7. non enim Deum sibi iratum graue putat: sed *timet,* inquit, *ne agricolari sibi non liceat; ne terram, quam solam amat, vel præsentem vitam pro admisso facinore perdat.* Vnde statim Cain valde queribundus addit, *Omnis, qui inuenerit me, occidet me.* Quasi nihil doleat vitam spiritualem sibi ereptam esse: timeat verò, ne sibi temporalis eripiatur.

Rup.

XVI. *Saul à Samuele obiurgatus, magis ad pœnæ, quã ad culpæ vocẽ trepidauit.*

Saulem ob inobedientiam Samuel grauiter obiurgabat. *Quare,* inquit, *non audisti vocem Domini: sed versus ad prædam es: & fecisti malū in oculis Domini?* 1. Reg. 15. n. 19. Quibus ille tanquam truncus, & caudex: seu potius cautes, & rupes, nihil mouebatur: imò ad accusationem excusationes rependebat: & pro aliqua doloris significatione, quam reddere tenebatur, longas tergiuersando ambages inuestigabat. Quid ergo Samuel? Pœnam minatur. *Pro eo,* inquit, *quod abiecisti sermonem Domini: abiecit te Dominus, ne sis Rex.* Ibid. n. 23. Hæc Saul vbi audiuit: illico perterretur: intrepidus quidem ad culpam: timidus ad pœnam: quam, ad fictam pœnitentiam confugiens, euadere conatur. *Peccaui,* inquit, *quia præuaricatus sum verbum Domini.* Ibid. n. 24. Vbi Lyr. *Timuit,* inquit, *Saul, ne Samuel ad electionem alterius regis procederet: & sic ipse regnum perderet: ideo fictè se humiliauit.* Et paulò inferius, *Hoc,* inquit, *dixit Saul magis timore pœnæ, quam amore iustitiæ.*

Lyra.

XVII. *Ieroboam magis exarescente manu, quam stelo iratis, ab incepto facinore deterretur.*

Non aliter & Ieroboam, de cœlo admonitus tum oraculo prophetæ concionātis, tum miraculo altaris subitò fatiscentis: nihilominus diuinis monitionibus non succubuit, sed intrepidus pergere, & in prophetam manus iniicere tentauit. At cum manum, quam ad prophetam corripiendum extenderat, tanquam paralysi correptam sibi obstupescere, & exarescere agnouit: statim ab ira deferbuit, & à furore resedit, & à superbia detumuit, & ad humiles preces conuolauit, *Deprecare,* inquit, *faciem Domini Dei tui, & ora pro me, vt restituatur manus mea mihi.* 3. Reg. 13. n. 6. Vbi vides, eū nihil ad suum sacrilegium; sed tantum ad suum supplicium commoueri: neque pro delenda culpa, sed pro auertēda pœna deprecari. Vnde Theod. q. 42. ad eum locum, huius regis stultitiam admiratus, *Id,* inquit, *quod accidit altari, cum non stupefecit: sed id, quod manui, valde anxit: cum autem esset valdè stultus, supplex rogauit propheta, vt sibi peteret, non sceleris remissionem, sed manus curationem?* Quid stolidius esse poterat, quā internam animi plagam non sentire: externam corporis grauissimè dolere?

Theod.

XVIII. *Quare discipuli non de matre postulante, sed de filiis Zebedæi indignentur.*

Accessit aliquando ad Christum Dominū mater filiorū Zebedæi, dicens, *Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo.* Matth. 20. n. 21. Addit paulò post Euāgelista, *Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus.* Ibid. n. 24. Quærit Caiet. ingeniosè, vt solet, cur indignati fuerint de filiis, non de matre? Et subtiliter respōdet ad rē præsentem, *Quia,* inquit, *non ægrè ferunt peccatum, aut ignorantiam; sed postponi.*

Quasi

Quasi diceret, minus alienum scelus, quam proprium dedecus sentiebant: & cũ hanc ignominiã propiùs ex filiis, quã ex matre sibi prouenire iudicarẽt: potius in filios, quã in matrẽ indignabantur.

XIX. *Pœna magis comminatio, quàm immane flagitium proditorẽ Iudã terrefecit.* Perculit olim Christus Dominus discipulos suos illa voce, *Vnus vestrûm me traditurus est.* Mat. 26. numer. 21. Ad quam discipuli *contristati valde, cœperunt singuli dicere, Nunquid ego sum Domine?* Solus Iudas, quasi nihil omnino ex tanto scelere moueretur, tacebat; neque pro se quidquam interrogabat. Pœnam tanti sacrilegij subiecit Christus Dominus, dicens, *Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur.* Ibid. n. 24. Ecce tibi Iudas pœnæ comminatione perterritus, *Nunquid*, inquit, *ego sum Rabbi?* Ibid. n. 25. Quid hoc est, insane proditor? Dormiebas ad culpam: euigilasti ad pœnam? Magis hæc, quam illa tuum animum vellicauit? Planè seruus es, non filius: aduersarius, non amicus: timore duceris, non amore: leniter vocantem contempsisti, terribiliter tonantem formidasti.

Iusti non tam pœnam, quàm culpam exhorrescunt

XX. *Iustorũ timor filialis, non seruilis: magis culpa quam pœna.* Longè aliter probi viri Deum quidem timent: *Timeat Dominum*, inquit Dauid, *omne semen Israël.* Psal. 21. n. 25. Et iterum, *Timete Dominum omnes sancti eius.* Ps. 33. n. 10. Et rursùs, *Beati omnes qui timent Dominum.* Ps. 127. n. 1. Atque ita millies, ac sæpius eundem timorem suadet, & commendat. Nec immeritò. Nam sine Dei timore, vt

D. Bern. benè D. Bern. serm. de donis Spiritus sancti cap. C 1. *Omne*, inquit, *virtutum ædificium illico vergit in præcipitium.* Quin etiam Iustinus Martyr q. 28. ad orthodoxos, timorem Dei appellat animam nostræ animæ: quasi non magis corpus anima, quam anima Dei timore animetur. *Vt enim*, inquit, *cum animus discessit à corpore, mortuum corpus est, & male olet: sic timore ab animo seiuncto, mortuus est animus, ac tetrum odorem efflat.* Verùm hic timor, seruilis non est, sed filialis, qui magis de culpa quàm de pœna oritur. Quis obsecro, mortem non timeat, cùm teste Philosopho, sit omnium terribilium terribilissima? At multò magis timent sancti vel vnius sceleris conspectum. Vnde rectè D. Bern. ser.

D. Bern. *Leuis culpa magis formidanda quàm mors ipsa.* 10. in Psalm. 90. *Cauendum*, inquit, *magis peccatum, quàm peccati pœna. Et eo studiosius à malo,* D *quàm à flagello declinandum; quo periculosius, & omnino infelicius sit, à Deo animam, quàm à corpore separari.* Finge separari animam à corpore. Grande malum. Cum inter bona temporalia nullum sit pretiosius, quam vita. Sed finge Deum ab anima separari. Quantò atrocius malum: cùm à Deo per gratiam animante vitam ducere, solùm viuere sit? Quis ergo non videt, multò magis hanc, quàm illam iacturam formidandam?

XXI. D. Aug. *Cur Moyses in Hebræos acerrimus ocisor, Deũ ipsis beneuolum deprecetur.* Miratur D. Aug. q. 144. in Exod. ducem Hebræorum Moysem, qui in monte quidem pro populo orabat; extra montem in populum quodammodo sæuiebat; adeò, vt ad viginti tria millia hominum iugularit. *Notandum*, inquit, *quanta pro populo ad Deum supplicatione laborauerit; qui tam* E *seuerus in eum vindicando extitit.* Quasi diceret Augustin. Quid ita Moyses? veniam a Deo petis, quam ipse negas? mortem deprecaris, quam ipse irrogas? Vis vt diuina ira deferuescat, tua exæstuante? Si te in tuos vindicem acerrimum ostendis, cur Deum beneuolentissimum desideras, ac postulas indultorem? Mirari desine Augustine. Moyses ad delendam culpam effundebat preces; ad sumendam pœnam euaginabat enses: cùm enim magis de culpa illius populi, quàm de pœna torqueretur, ad hanc inferendam, seuerus erat, ad

A illam depellendam, mansuetus. Quasi ita secum Moyses cogitaret, totus ad capitalem pœnam reposcatur Israel; sed nullus lethali culpæ obnoxius Israelita relinquatur. Præstat amittere vitam, quàm admittere culpam.

Quid temporariam vitam commemoro: cùm sine dubio magis timenda sit culpa, quàm gehenna? Quod D. Chrys. hom. 5. in epist ad Rom. in morali, eleganter illustrat. Vbi docet grauius fore peccatoribus in extremo iudicio, occurrere iudici offenso, quàm in tenebras exteriores præcipitari: idque à nobis in hac vita præoptandum, vt potius æternis suppliciis, quam peccatis subiiciamur. XXII. *Præstat gehenna damnari, quàm peccato subiic.* D. Chrys. *Nam si quis, inquit, est, qui sensu, ac mente præditus sit; is certe gehennæ pœnam tolerare malit, quam aduerso Deo stare.* B Et paulò post, ostendens, quàm præpostera res sit, & à recta ratione aliena supplicium potiùs, quam peccatum formidare, *Si nullam*, inquit, *aliam ob causam, certè ob hanc vnam gehenna digni sumus, quod videlicet plus gehennam, quàm ipsum Christum timemus.* Quin etiam hom. 23. in Gen docet, neque supplicium, propter supplicium, timendum: neque præmium, propter præmium, optandum: sed vtrumque ad Deum referendum: hunc tantum, etiam præmia conferentem formidandum: hunc tantùm, etiam supplicia inferentem diligendum. *Vt enim*, inquit, *gehennam timere non debemus propter ignem illum inextinguibilem, & pœnas terribiles, & perpetuos cruciatus: sed quia offendimus tam bonum Dominum & ab illius gratia sumus alieni: ita & ad regnum nobis festinandum, non nisi propter amorem in illum, vt eius gratia fruamur. Nam vt regno desiderabilius est, misericordem Dominum nostrum beneuolum esse nobis: ita gehenna grauius, ab illius beneuolentia excidere.*

XXIII. *Christiani damnari, quàm peccare malebant.* Concinit Tert. in apolog. c. 49. vbi omnium Christianorum, qui olim pietate, & sanctitate florescebãt, nomine loquutus, *Malumus*, inquit, *damnari, quàm à Deo excidere.* Et quamuis ibi de dãnatione temporaria loquatur: tamen etiam de æterna ad gehennam, sublatâ culpâ (quæ erat illorum Christianorum in Deum charitas) loqueretur. Et c. 50. sequenti conuincit ipsos ethnicos: dum vel ipsi putabant multo acerbius torqueri Christianos, cùm ad lupanar peccaturi, quàm cum ad ergastulum, aut incendium morituri ducebantur. *Nam & proximè, inquit, ad lenonem dãnando fœminam Christianam potius, quàm ad leonem, confessi estis, labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna, & omni morte reputari.* Vbi planè signum illud vniuersale *omni pœna, & omni morte*, ne pœnam quidem excludere videtur gehennalem. Sed quàm eleganter idem Tert. in carmine de Sodomis? Ten.

Effera luxuries illic, inimica pudoris
Instar legis erat: fugeret quam præscius hospes,
Ante vel ad scythicas, vel apud Busiridis aras,
Exoptans per sacra necem, cæsusque cruorem
Fundere Bebrycium, & Lybicas satiare palæstras.
Anteque vel circæa nouas per pocula formas
Sumere, quàm læsum Sodomis amittere sexum.

Vides quæ tormenta, quos cruciatus, quas gehennas potius adeat Christianus, verus Christi cultor, quàm peccata?

XXIV. D. Bern. *Triplex amor, & timor.* Tandem D. Bern. ser. de triplici cohærentia, &c. tres hominum gradus distinguit. Vnum, qui spe præmiorum trahitur; *& hic, inquit, se sune retinet; ne propositum penitus abrumpatur. Durum profectò vinculum, sed quod diu tenere non possit.* Alterum, qui metu pœnarum ducitur, *Qui non, inquit, expauescit ad vultus hominũ, sed ad memoriã gehennalium tormẽtorũ. Et hic quidẽ peccare nõ metuit, sed ardere.* Tertius, qui nec seruiliter præmia sperat; nec seruiliter

supplicia timet: sed timendo amat, & amando timet; filialique timore, seu amore beneuolentiæ mouetur, *Quis terribilius*, inquit, *& horribilius ipsa gehenna iudicat, in re ipsum summa vultum omnipotentis sciunter offendere.* Additque Bern. ex his tribus hunc tertium Christo Domino firmissimè adhærere. Nam in horum trium symbolum signatum fuisse Christum Dominum religatum & funibus in horto, & clauis in cruce, & vnguentis in sepulchro. Sed *attende*, inquit, *quod vix vnim dici spatio in funibus & clauis moratus, eum vnctione victor, victurus perenniter resurrexerit.* Quasi nunquam Christus Dominus, à se diuelli, ac separari patiatur, qui hoc ei timore filiali adglutinetur. Hoc enim est illud glutinum, de quo Isai. 41. n. 7. *Glutino*, inquit, *bonum est*: scilicet Deo vniri, & adhærere. Hoc est, timore filiali, qui nunquam dissoluatur.

XXV. *In qua distinguantur filialis & seruilis timor, & quinam vtriusque effectus.* Ex his patet, quantum inter se filialis, ac seruilis timor distinguantur. Nam filialis recreat, ac lætificat, miraque voluptate perfundit: iuxta illud, *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te?* Psal. 30. n. 20. Et illud, *Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.* Ps. 85. n. 11. Et illud, *Lætetur cor quærentium Dominum.* Psalm. 104. num. 3. Et illud, *Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis.* Eccles. 1. numer. 11. At verò seruilis crueiat, conterit, & collidit. Vnde hæc verba, Dominum formidabunt aduersarij eius, transferunt ex hebræo Pagnin. & Caiet. *conterantur, seu frangantur.* Nam in hebræo est יחתו *Iechathu*, à verbo חתת *chathath*, id est, *frangere, seu conterere.* Quasi non sit aliud Deum seruiliter timere, quam frangi, conteri, & collidi. Quod in extremo iudicio præcipuè continget. *Arescentibus hominibus præ timore.* Luc. 21. numer. 26. Vnde meritò hic timor, vt notat Rupert. lib. 9. de operibus Spiritus sancti c. 4. pœnalis, seu anxius appellatur. (Pagnin. Caiet. — Rup.)

XXVI. *Prima expositio de veris ac propriis tonitruis.* *Et super ipsos, &c.* Dupliciter exponi potest. Primò de veris, ac propriis tonitruis, quæ in cœlis, hoc est, in aereis plagis, ex nubium conflictu, & collisione elicientur, cùm Dominus ad iudicandum venerit. Iuxta illud, *Ibunt directè emissiones fulgurum; & tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabuntur; & ad certum locum insilient.* Sap. 5. num. 12. Vnde Auct. oper. imperf. in Matt. hom. 49. *Ante ipsum*, inquit, *pro candelabris fulgura viua præcedent: & pro tubis horrenda tonitrua.* (*Primus, & secundus Christi aduētus quam dissimilis.*) Fuerit primus Christi Domini aduentus, *Cum quietum silentium teneret omnia.* Sap. 18. numer. 14. Certè in secundo *Deus manifestè veniet; Deus noster, & non silebit.* Psalm. 49. num. 3. In illo sine strepitu *Descendit sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.* Psalm. 71. numet. 6. In hoc cum magno fragore, *Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.* Psalm. 49. num. 3. Illic in sibilo auræ tenuis. 3. Reg. 19. num. 12. hic, *In turbine, & in lapide grandinis.* Isai. 30. numer. 30. Denique in primo aduentu, vagiit in præsepio: In secundo de cœlis tonabit.

XXVII. *Prima tonitruū causa, vt terreātur peccatores, & Dei iustitiam formident.* Quorsum verò tonitrua? Credo duplicem ob causam. Vnam quidem ad terrendos peccatores, qui olim mansuetissimas Dei voces contemnebant. Æquum enim erat, vt qui Deum misericorditer vocantem non curabant: terribiliter tonantem formidarent: scirentque in Deo non solùm misericordiam esse ad condonandum, sed etiam iustitiam ad puniendum. Vnde D. Basil. in procem. ad regulas fusius disputatas, *Nolumus*, inquit, *Deum ex dimidia tantum parte cognoscere: neque eius erga nos bonitatem ad ignauiæ occasionem arripiamus. Propterea tonitrua: propterea fulmina* (D. Basil.)

A *terrores: ne bonitas contemnatur. Qui solem oriri facit*: Matth. 5 num. 45. *Is cæcutire etiam mulctat.* 4. Reg. 6. numer. 18. *Qui imbrem dat.* Zachar. 10. num. 1. *etiam ignem pluit.* Gen. 19. num. 24. *Illa clementiæ; hæc seueritatis. Aut enim per illa ad amandum allicimur: aut per hæc ad metum assuefacimus.*

XXVIII. *Secunda causa, vt incautos ad pœnitentiā præmoneat.* Alteram, vt incautos homines non præcipitet in gehennam: sed præmonitos ad pœnitentiam reducat: iuxta illud Psal. 59. numer. 6. *Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus.* Hæc est enim Dei erga homines clementia, vt non subitus vltor infiliat: sed beneuolus monitor præcurrat. Nihil olim Moyses pro tuendo populo precabatur: cum ad eum Dominus, *Dimitte*, inquit, *me, vt irascatur furor meus contra*
B *eos, & deleam eos.* Exod. 32. numer. 10. Quis tunc quæso, supremum iudicem à vindicta retardabat? Planè nemo. Nam vt demus hanc esse orationis vim, vt Deum à puniendo retrahat, vt annot. 11. sect. 3. iam ostendi: tamen nulla tunc aderat precatio. Neque enim dicitur in litera Moysen quidquam eatenus postulasse. Quid ergo Deus preces quodammodo anteuertens, *Dimitte*, inquit, *me?* optimè D. Aug q. 144. in Exod. *Licet eos*, inquit, *diligeret Moyses: Deus tamen illos occultiùs diligebat, dum manifesta voce terribat, quia scilicet illud, Dimitte me, monendo illos dixit, potius, quàm iubendo.* Quasi Deus diceret illud, *Dimitte*, non quia impediebatur: sed vt impediretur. (D. Aug.) Quemadmodum enim, vt dicit nescio quis poeta,
C *Ille rogat, nullo quisque rogante, negat.*
Ita Deus, dum orationem, quæ nulla erat, tepellebat: orationem quodammodo imperabat Atque adeò populum puniturus, Moysen quodammodo præmonebat, vt pro populo auertendi supplicij causa precaretur.

XXIX. *De supplicio Sodomis inferendo Deus præmonet Abrahamum.* Non aliter cum Deus olim punire vellet Sodomam, vrbesque circumuicinas prius Abrahæ suum consilium reuelauit. *Num*, inquit, *celare potero Abraham, quæ gesturus sum?* Gen. 18. num. 17. Cur, quæso, tacitus nō irruit in vltionem: sed prius communicato consilio cum Abrahamo? Præsertim cum verissimum sit illud propheticum, *Quis adiuuit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Cum quo iniit consilium, & instruxit eum?* Isai. 40. num. 13. & 14. Præter alias rationes,
D quas affert D. Th. ad eum locum: Si eius est illud opus, vna est ad rem præsentem, *Vt*, inquit, *Abrahæ daretur occasio deprecandi pro Lot.* Voluit nimirū Deus præmonere Abrahamum de supplicio inferendo, vt præmonitos suis illud precibus præcaueret. (D. Thom.)

XXX. *Pharaoni grādinis vastatione denuntiatur, vt pœnitendo sit tempus.* Eandem ob causam illaturus Deus grandinē in Ægyptum ante denuntiauit Pharaoni, vt pecora in domum cogerentur. *Congrega*, inquit, *iumenta tua, & omnia, quæ habes in agro, &c.* Exod. 9. n. 19. Vbi Theod. *Dominus*, inquit, *vtpote humanissimus, misericorditer sua temperat supplicia.* Imò non solùm temperare vellet, sed penitus exterminare: ideo enim præmonuit inferenda: vt Pharao, ne inferrentur, sua pœnitentia obtineret. Et notandum, Deum solam grandinem minatum fuisse, *Pluam*, inquit, (Theodor.)
E *cras hac ipsa hora grandinem multam nimis.* Ibid. num. 18. Et paulò post, ad Moysen, *Extende*, inquit, *manum tuam in cœlum, vt fiat grando in vniuersa terra Ægypti.* Ibid. n. 22. Et nihilominùs aute ipsam grandinem dicitur præmisisse tonitruum, *Dominus*, inquit textus, *dedit tonitrua, & grandinem.* Ibid. num. 23. Quasi per tonitrua homines præmoneret, vt sibi cauerent à grandine statim futura. Vbi Orig. hom. 4. *Vide*, inquit, *temperamentum diuinæ correptionis; non enim silentio verberat, sed dat voces, & doctrinam calitus mittit: per* (Orig.)

quam

quam poſſit culpam ſuam mundus caſtigatus agnoſcere. Vbi quamuis ſignificet illas de cœlo voces fuiſſe ad inſtructionem de ſupplicijs illatis; addo tamen etiam fuiſſe ad cautionem de inferendis, præſertim illas, quæ ſupplicia præceſſerunt. Sic igitur hoc loco iudicaturus tonat; vt dum homines tonitruis præmoniti iudicium timent, à peccatis iudicandis reſipiſcant.

XXXI. *Secunda expoſitio de metaphoricis tonitruis, in die iudicij.*

Secundò exponi poteſt de myſticis, ſeu metaphoricis tonitruis, hoc eſt, de accuſationibus, obiurgationibus, exprobrationibus, quæ de cœlis, hoc eſt, ab Apoſtolis, quos cœlos quoſdam ſpirituales, ſeu Eccleſiaſticos eſſe diximus, imò & ab aliis iuſtis: quin etiam ab ipſo Deo in reprobos egredientur: iuxta illud, *Videbunt iuſti, & lætabuntur, & innocens ſubſannabit eos.* Iob. 22. numer. 19. & illud, *Iuſti ſuper eum ridebunt, & dicent, Ecce homo, qui non poſuit Deum adiutorem ſuum, &c.* Pſal. 51. numer. 8. & 9. Et illud, *Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit illos.* Pſal. 2. numer. 4. Ac tandem illud, *Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo vos.* Prou. 1. numer. 16. Quid enim leuiùs ferent reprobi illas iuſtorum irriſiones, & increpationes; quàm ſi obtundantur tonitruis, & fulminibus feriantur? Cùm enim martyres ſuis tortoribus obſtiterint; cum virgines ſuis inſidiatoribus illuſerint: cùm pauperes ſuis oppreſſoribus inſurrexerint; cùm innocentes ſuos calumniatores arguerint; cùm mites ſuos aggreſſores contempſerint; cùm humiles ſuos contemptores deſpexerint; cùm ſimplices ſuos irriſores irriſerint, & exploſerint; cùm denique iuſti omnes omnibus peccatoribus exprobrauerint, & inſultauerint; quid niſi tonare, & fulminare in eos videbuntur? Iam verò Apoſtoli *ſedentes ſuper ſedes duodecim, & iudicantes duodecim tribus Iſraël,* cùm in impios capitales ſententias tulerint, eoſque gehennalibus incendiis adiudicauerint; quid niſi radios, præſteras, ac phalaricas, & his omnibus horribiliora fulmina iaculabuntur? De his enim præcipuè fulminibus, D. Greg. Rupert. Angelom. & alij hunc locum interpretantur.

D. Greg. Rup. Angel.

Quòd ſi inferiorum iudicum ore prolata ſententia, non leuius percutiat, quàm ſi fulmineus cuneus libretur: quid ſupremi iudicis ore promulgata? Nam in extremo iudicio, *Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter,* Iob. 37. num. 5. Vt non ſolùm alieno, ſed etiam proprio ore terrefaciat peccatores: imò & fulminabit, *Mittet contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.* Iob. 41. numer. 14. In quencunque enim ſcopum collimabit, is certiſſimè ferietur. Ne quis peccator inaniter ſperet, fore, vt illud diuinum fulmen, ſeu illa extrema ſententia ludificetur. Quanto igitur terrore, ac tremore improbi formidabunt, quando his à Chriſto Domino tonitruis, ac fulminibus quatientur? Cùm olim vidit Rex Balthazar vnam hominis manum tria verba in pariete ſcribentem, ſupra quàm dici poteſt, expalluit, & expauit. Dan. 5. à num. 6. Vbi Theod. *Si,* inquit, *dignorum ſcribentium ſpecies ita perterruit eum, qui maximum adminiſtrabat regnum; vt etiam articulorum compages præ metu diſſoluerentur, & artus tremore occupati tremore concuterentur: quid non ſuſtinuiſſet Deo infeſtus, ſi præſteras* (id eſt, fulminis genus) *aut fulmina conſpexiſſet: aut Angelos toruè intuentes, & noua figura habitu deterrentes; quorum conſpectum, ne magnus quidem Daniel abſque metu ferre potuit?* Addo. Quid non ſuſtinuiſſet, ſi non arguentes homines, ſi non accuſantes Angelos, ſi non fulminantes cœlos, ſed etiam ipſum Deum mille fulmina iaculantem conſpexiſſet? Mitiſſimus olim Chriſtus Dominus prodiit ſuis aduerſariis obuius, cum illa manſuetiſſima voce, *Ego ſum.* Ioan. 18. num. 5. Et tamen ita perterruit armatos milites, vt omnes ad illius ſonum retrorſum acti, terræ alliderentur. Optimè ex hoc loco argumentatus D. Auguſt. tract. 112. in Ioan. *Quid,* inquit, *iudicaturus faciet; qui iudicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit?* Si illa vox mitiſsima, *Ego ſum,* non minus, quàm tonitruum terrefecit: quid tandem illa vox terribiliſsima, *Diſcedite a me maledicti in ignem æternum?* Matth. 25. num. 41.

Rex Balthazar ad ſcribentis digitos expaueſcens. Theod.

D. Aug.

XXXII. *Chriſtus Dominus totius terrarum orbis iudex à Patre conſtitutus.*

Dominus iudicabit, &c. Dominus, id eſt, *Chriſtus. Neque enim Pater iudicat quenquam; ſed omne iudicium dedit filio.* Ioan. 5. numer. 22. qui per antonomaſiam *Dominus* appellatur: vt annot. 15. ſect. 2. illuſtrabo. *Fines terræ,* ſeu vt 70. vertunt, *Extrema terræ,* ad literam dixit, vt totum orbem complectatur. Quod D. Aug. expreſsit, *Iudicabit,* inquit, *extrema terræ; ac ſi diceretur, etiã extrema terræ. Non enim alias terræ partes non iudicabit, qui omnes homines procul dubio iudicabit.* Cuius vniuerſalis iudicij rationem inſinuat Theod. transferens, *Iudicabit extremitatem terræ, cũ iuſtus ſit.* Quaſi ex æquitate diuinæ iuſtitiæ, quam decet nihil non iudicatum præterire, rationem colligat, cur totus orbis iudicetur. Quam rationem D. Greg. in priori commentario confirmat, docens iudicãdos fines terræ, vt nihil impunitum, nihil irremuneratum à diuina iuſtitia relinquatur. *Quæ dum,* inquit, *in iudicio extrema concludit, aliqua diſcutienda non deſerit.* Vnde impiis ſpes omnis intercluditur diuini iudicij effugiendi Cuius rei non ignarus Dauid, *Quò,* inquit, *à facie tua fugiẽ? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: Si deſcendero in infernũ, ades: Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Pſal. 138. à num. 9. Vides vt nullus ſit locus, quem diuina iuſtitia non peruadat: nullus, in quo diuinum iudicium declinetur.

D. Aug.

Quid ſit extrema terræ iudicare. Theod. *Prima reſponſio eſſe totum orbem.* D. Greg.

XXXIII. *Secunda reſponſio eſſe extrema hominis opera.*

Cæterum ad mores, niſi fallor, alij ſic exponunt, *Iudicabit fines,* ſeu *extrema terræ,* hoc eſt, extrema hominis opera. Ita D. Aug. cit. qui hunc poſteriorem ſenſum priori anteponit, quaſi germanum, ac literalem arbitratus. *Melius,* inquit, *intelliguntur extrema terræ, extrema hominis; quoniam non iudicabuntur, quæ in melius, vel in deterius medio tempore commutantur; ſed in quibus extremis inuentus fuerit, quis iudicabitur.* Eodem modo D. Greg. D. Iſidor. ſtatim citandus, Rup. Ang. Gloſ. aliique exponunt. Quæ expoſitio duplici Iobi loco poteſt confirmari, & illuſtrari. Nam in primis ſic exponi poteſt illud, *Lumen illius ſuper terminos terræ.* Iob 37. num. 3. Vbi D. Greg. lib. 27. mor. c. 11. per *terminos terræ* intelligit *extremas peccatoris actiones:* docetque eas, ſi bonæ fuerint, quamuis priora opera mala præceſſerint, cœleſtis gratiæ lumine colluſtrandas. Cum Deus hoc loco dicatur, non tam prima, quam *extrema terræ:* hoc eſt, non tam priores, quam poſteriores hominis actiones iudicaturus. Vnde ſtatim monet ex illo loco, Exod. 13. n. 13. *Primogenitum aſini mutabis oue:* vt aſininam ſtoliditatem, & immunditiam cum ouina ſimplicitate, & innocentia commutemus. hoc eſt, vt priores actus malos, & ſtultos, vt pote primogenitos, quibus agnata dicitur ſtultitia: in poſteriores bonos, & iuſtos, de quibus iudicemur, conuertamus. Deinde ſic exponitur, & illud Dei ad Iobum, *Nunquid tenuiſti concutiẽs extrema terræ?* Iob. 38. n. 13. vbi idem D Greg. lib. 29. mor. c. 6. per *extrema terræ* interpretatur, extrema opera peccatoris, qui ex ter-

D. Aug.

D. Greg. D. Iſidor. Rup. Angel.

D Greg.

renis desideriis, quibus immergitur, terra efficitur: docetque, Deum, qui iudicat fines terræ, vltimis prædestinatorum actionibus impensiùs inuigilate, vt corrigat; solicitius concutere extrema terræ, vt emendet; efficacius terrere duras, atque insensibiles mentes: *Vt quæ*, inquit, *pessima securitate durantur, salubri timore molliescant, quatenus vel sero redeant: & hoc ipsum saltem, quod diu expectati sunt, erubescant.* Necesse enim est, vt præsentem vitam bonis actionibus claudant; qui apti ad æternam auspicandam iudicabuntur.

XXXIV.
Sola extrema actiones a Deo iudicanda hic exprimuntur, vt magis de extremo vitæ fine soliciti viuamus.
D. Greg.

Sed quid? Solasne extremas actiones iudicaturus est Deus? Absit. Cur igitur has solas expressit Anna? Credo, ne aut iustus de prioribus bonis confidat; aut iniustus propter priora mala desperet: sed vterque extremum vitæ finem solicitus attendat: malus quidem, sperando meliora: bonus autem, peiora formidando: de quibus vterque iudicetur. Ita D. Gregor. in posteriori huius loci commentario. *Quia*, inquit, *fines terræ Dominus iudicat: conuersus peccator, priora siue media non expauescat: iustus inchoata iustitia non præsumat.* Concinit D. Isidor. lib. 2. de offic. Eccles. c. 16. de pœnitentibus. *Si quis*, inquit,

D. Isidor.

circa finem suum per pœnitentiam desinat esse malus: non ideo debet desperare: quod in termino est vltimo vitæ: quoniam Deus non respicit, quales antea fuimus, sed quales circa finem vitæ existimus. Ex fine enim suo vnunquenque aut iustificat, aut condemnat. Sicut scriptum est, Ipse iudicat extrema terræ. Et alibi, Vniuersorum finem ipse considerat. Iob. 28. numer. 3. Vbi quamuis nihil dicat de bonorum præsumptione, omninò cohibenda per illum metum, ne fortè ad vitæ exitum malè incurrant, qui anteà inoffenso pede decurrerunt: tamen satis exprimit spem malorum sine dubio erigendam, si vel ad finem vitæ conuertantur: addita tamen optima præmonitione, *Non dubitamus*, inquit, *circa finem iustificari hominem per pœnitentiæ compunctionem: sed quia raro id fieri solet, metuendum est, ne dum ad finem differtur conuersio; incerta occupet mors, priusquam veniat pœnitentia. Pro qua re etsi bona est ad extremum conuersio: tamen multò melior est, quæ longè ante finem agitur; vt ab hac vita securius transeatur.* Qua de re suus alibi erit dicendi locus.

Non est conuersio ad vitæ finē differenda.

XXXV.
Quare in hoc loco extremi iudicij mentio fiat.
Rupert.

Vna superest dubitatio. Cur Anna hoc loco extremi iudicij meminerit? Respondet Rupert. vt significaret illam superborum, humiliumque vicissitudinem, de qua hactenus egerat, in extremo tandem iudicio apparituram; etiamsi in hac vita occultetur. Addo voluisse altiùs superborum animos perterrere, recordatione extremi iudicij obiecta: imò suum animum initio cantici exultantem, ne in aliquam insolentem lætitiam facesseret, comprimere, ac refrænare: quis enim non paueat iudicandus, & ignarus, quisnam eum exitus maneat, in æternum duraturus. Cum Dominus ad primum hominem iudicandum descendit; timuit Adam, & abscondit se. Gen. 3. numer. 10. Nec immeritò. Nam iudex, inquit D. Chrysost. hom. 17. in Gen. *in tribunali, terrore, & horrore pleno sedit.* Hinc argumentare. Si illud tribunal, in quo iudex ad pœnitentiam vocabat, & misericordiam offerebat; adhuc nihilominùs terroris, & horroris plenum videbatur. Quid de illo extremo tribunali; in quo pro misericordia iustitia insurget; pro pœnitentia æterna pœna fulminabit? Certè D. Bern. ser. 2. de verbis Isa. 6.

D. Chrys.

Christo iudicantis tribunal nimis tremendum.
D. Bern.

A non mediocrem nobis huius iudicij timorem incutit, à iudicio Angelorum ad hominem optime argumentatus. *Quid*, inquit, *putas? Indifferenter admittet homines in illud tantæ beatitudinis templum; qui ne ipsos quidem Angelos indifferenter reliquit in eo? Aut non discernet inter glebas, qui discreuit inter stellas? Qualem ergo putas, necesse est hominem inueniri, qui repudiati locum Angeli sortiatur?*

XXXVI.
Extremi iudicij recordatio, quantapotius vtilior.

Vndè Ioannes postquàm fidelibus gratiam, & pacem festiuiter precatur; statim de iudicio admonet, ne insolescant. *Gratia*, inquit, *vobis, & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Apoc. 1. numer. 4. non dixit, & *qui futurus est*, vt dicturus fuisse videbatur, vt totum illud verbum substantiuum per tria tem-
B pora inflecteret: sed, *qui venturus est*: vt non tam regnaturum in æternum, quam iudicaturum in nouissimo die significaret: ratus scilicet hanc memoriam Christi iudicaturi vtiliorem, quàm illam Christi regnaturi sine dubio futuram: cum ex illa sæpè vana præsumptio, ex hac non nisi iusta formido oriatur. Vnde D. Ambr. lib. 1. offic. c. 26. *Nihil est*, inquit, *quod magis proficiat ad vitam honestam, quam vt credamus eum iudicem futurum; quem & occulta non fallant, & indecora offendant, & honesta delectent.* Quin etiam Dauid, vt Saulem non modò perterreret, sed etiam ad meliorem frugem reuocaret. *Iudicet*, inquit, *Dominus inter me & te.* 1. Reg. 24. num. 13. iudicium obiecit, vt eius timore
C peccatum de Saulis animo eiiceret. Vbi D. Chrysost. homil. 2. de Dauid, & Saule, *Hoc verbum*, inquit, *dixit, non quod cuperet puniri Saulem; sed vt illi formidinem iniiceret, venturæ condemnationis commemoratione.*

D. Amb.

D. Chrys.

XXXVII.
Quare Christus D. futurum iudicium prædixerit, nō tempus quo affuturum.
D. Amb.

Sed & Christus Dominus sciri voluit iudicium futurum: tempus autem, quo futurum erat, ignorari: imò significauit, quo tempore minus putetur, affuturum. Luc. 17. à numer. 26. rationem reddit ibi D. Ambros. *Vt terrorem omnibus iudicij imminentis incuteret; nec securitatem dilationis afferret.* Adeò necessarium iudicabat huius iudicij timorem, vt vellet nunquam sciri tempus, quo futurum esset; vt semper affuturum timeretur. Et quidem quis non paueat a Iudice
D tam integro, & incorrupto iudicandus? Cuius neque potentia flecti poterit, neque sapientia eludi. Idcirco D. Bern. epist. 1. ad Robert. *Veniet*, inquit, *veniet iudicij dies: vbi plus valebunt pura corda, quàm astuta verba, & conscientia bona, quàm marsupia plena; quandoquidem iudex ille nec falletur verbis, nec flectetur donis.* Quarè etiam iusti, dum cogitant de iudicio, nunquam sibi videntur securi, quantumuis illis vel ipse iudex faueat, ac blandiatur. Vnde Iob, seu potius Christus Dominus, per Iobum loquutus de seruis suis in hac vita existentibus, *Si quando*, inquit, *ridebam ad eos, non credebant.* Iob 24. numer. 24. Non quidem increduli erant, & infideles: sed perinde, ac si non crederent, timebant.
E Nam vt benè D. Gregor. ad eum locum lib. 20. mor. c. 5. *Electi*, inquit, *quandiu in hac vita sunt, securitatis sibi confidentiam non promittunt: nam sæpe multis graue periculum incauta securitas fuit: vt callidi hostis insidias, non tentati, sed iam prostrati agnoscerent.* Cur obsecro tam frequens in sacris literis extremi iudicij memoria replicatur; vt legenti vel solos prophetas facile patebit? Respondet D. Basil. in Psalm. 7. numer. 8. *Dominus iudicat populos*, aptè ad rem præsentem. *Multis*, inquit, *locis scripturæ sermo de iudicio interspersus est, vt necessarius maximè,*

D. Greg.

Multoties in sacris literis extremi iudicij memoria replicatur.
D. Basil.

& ad

& ad conseruandam pietatis doctrinam opperiumissimus. Neque enim satis erat semel dici, quod semper præ oculis habere oportebat.

XXXVIII. *Extremi iudicij memoria, veluti præsentis vitæ pædagogus.* D. Aug.

Quare aptissimè D. Basilius ad illa verba, *Quærite iudicium*, Isai. 1. n. 17. docet memoriam extremi iudicij, esse pædagogum præsentis vitæ: quod non magis infantilis ætas pædagogum, quo regatur, quàm humana vita, timorem iudicij, quo gubernetur, requirere videatur. *Attenta*, inquit, *cogitatio arcanorum, nobisque formidabilium, quæ in tremendo iudicio se offerent, pædagogus est ad exercendam pietatem.* Sed & D. Aug. conc. 25. in Psal. 118. expendens illa verba: *Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui*: n. 120. notat Dauidem vno timore perculsum, alterum timorem postulasse, docetque illum priorem timorem, qui erat imperfectus, fuisse Dauidi pędagogum ad posteriorem, qui erat perfectus. Vbi vides timorē de iudiciis diuinis, tanquam pædagogum fuisse Dauidi, ad perfectum timorem, qui cum charitate coniungitur, obtinendum. Vnde D. Gregor. Nazianz. siue dormiret, siue vigilaret, nunquam ab hoc iudicij timore suum animum feriari patiebatur: vt ipsemet fatetur in carmine Iambico decimonono de comparatione vitæ mundanæ, & spiritualis.

D. Greg.

At parte, inquit, *vigilem maxima vitam exigo.*
Nam dormientem me labor pungit quoque.
Ac si soporis quidpiam capiam, gemo,
Nam spectra noctis aspera metum afferunt:
Censura, iudex, statio, cui comes tremor.

XXXIX. Eundem timorem D. Hier. in regula monachorum, titulo de timore vltimi iudicij, non solum vigilanti, sed etiam dormienti inculcat. *Siue*, inquit, *leges, siue dormies, siue scribes, siue vigilabis, Amos tibi semper buccina in auribus sonet.* Vbi nescio, an posuerit, *Amos*, pro *Sophonia*, qui cap. 1. num. 16. diem iudicij appellauit, *diem tubæ, & clangoris.* Consule D. Petr. Dam. lib. 4. epist. 5. & lib. 6. epist. 16. vbi multa de extremi iudicij timore. De quo ad c. 12. plura cumulabo.

D. Petr. Dam.

XL. *Quænam huius loci vera expositio.* Theod. D. Aug. Euseb.

Et dabit imperium, &c. Non videntur Septuaginta hunc locum intelligere de Christo Domino: quia vertunt in plurali βασιλεῦσιν ἡμῶν, id est, *regibus nostris.* Atque ita legunt Theodot. hic, D. August. lib. 17. ciuit. cap. 4. Euseb. Cæsar. libr. 4. de demonstrat. c. 25. Vnde vel intelligere possunt de Apostolis, quibus Deus dabit imperium, seu, vt est in Hebræo, chaldæo, & græco exemplaribus; *fortitudinem*, iuxta illud, *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.* Psalm. 67. n. 12. Sic Eusebius. Vel de quibuscunque fidelibus, quibus Deus dat fortitudinem, qua carnem suam sicut reges regant, & mundum vincant. Ita D. Augustinus. Vel tandem de ipsis regibus Hebræorum, quibus Deus contulit imperium, & fortitudinem, ad illud tuendum, & conseruandum. Ad quos Anna non immeritò potuit respicere: postquam genuit Samuelem, qui illud regnum auspicatus est: dum primos duos reges Saulem, ac Dauidem vnxit, & inaugurauit. Nec refert quod obiicit Caietanus, nondum illos reges existere: alioqui nec de Messia exponi posset, quia tunc non existebat.

XLI. *Verior, & communior expositio de Christo, eius imperio.* D. Greg. Beda. Theod. Procop. Rup.

Nihilominùs cæteri interpretes D. Gregor. Bed. Theod. Procop. Rup. Angel. Hugo Card. Carthus. Lyr. Caiet. Abul. & alij, de Christo Domino interpretantur. Quibus adde D. Hier. in c. 3. Abacuc, ibi, *Cornua in manibus eius*, & in c. 39. Iob ibi, *Nunquid volet Rhinoceros seruire tibi?* & D. Ambr. de benedictionibus patriarcharum c. 11. circa illud, *Cornua Rhinocerotis*: & in Psal. 43. ibi, *Vendidisti populum tuum sine pretio*, Euseb. Cæsar. proximè citatum, & alios; qui omnes concordant hunc locum de Christi Domini imperio, & regno, quod à Patre accipiet, & per cornu significatur, intelligendum. Et concinit Chaldæus Paraphrastes, transferens. *Dabit fortitudinem regi suo: & multiplicabit regnum Messiæ sui.* Vbi expressam facit de Messiæ regno mentionem. Qui omnes niti possunt optimo fundamento. Nam cum Anna egerit de iudicio, quod Christus Dominus exercebit, consequens erat, vt ageret de illius regno, statim post iudicium præcipuè sublimando, & manifestando: vt annot. 15. sect. 2. fusiùs illustrabo. In quem locum cætera, quæ ad huius versiculi explicationem pertinent, interim seponamus.

Angelo. Hugo. Carthus. Lyra. Caiet. Abul. D. Hier. D. Amb. Euseb.

XLII. *Obiicitur.*

Solum obiicies, ex D. Augustino; cum Anna dixerit, *Dominus*, id est, *Christus iudicabit fines terræ*: Et statim sequatur, *Et dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui*, videtur idem verbo suppositum reddendum, & *Christus dabit*, & *Christus sublimabit*: ergo non est sermo, de imperio, seu regno, quod Christus à Patre accipiet: sed quod Apostolis, aut quibuscunque aliis voluerit, Christus conferet.

Duplex responsio.

Dupliciter respondeo, primò, reddendo verbo idem suppositum: ita vt vtrobique intelligatur, *Pater: Pater iudicabit, & Pater dabit imperium regi suo, &c.* Neque enim Pater potest à se iudicandi actionem abdicare, cum Trinitatis actiones ad extra sint indiuisæ. Quòd enim dicit Christus Dominus, *Pater non iudicat quemquam.* Ioan. 5. numer. 22. intelligi oportet sub forma externa visibilis iudicij: sub qua iudicat solus filius. Secundò, variando suppositum verbo: ita vt in priori loco dicatur. Christus quatenus homo iudicare: in posteriori, Pater dare imperium regi suo, &c. Qui transitus in prophetis frequentissimus est: cùm non semper in vna eademque persona, & re consistant: sed ab aliis in alias prout spiritus impulerit, transferantur. Et facilè colligitur transitus personarum ex diuerso modo operationis: nam cùm illa actio iudicandi futura sit externa, ac visibilis: hæc autem imperium conferendi, interna, vt ita dicam, hoc est, inuisibilis: inde fit, vt statim transitus ab vna persona ad alteram colligatur; & primo loco Christus Dominus visibiliter iudicare: secundo Æternus Pater imperium inuisibiliter conferre significetur. Atque hæc de toto Annæ cantico.

ANNOTATIO XIV. CIRCA LITERAM.

Pars gratulatoria huius cantici illustratur.

I. *Annotationis diuisio & scopus.*

TRES partes huius cantici initio capitis distinxi: gratulatoriam, propheticam, inuectiuam. Et quamuis omnes satis fusè, si minus eruditè, explicatæ, & illustratæ videantur: tamen vberioris doctrinæ gratia, singulas singulis annotationibus vlterius illustrabo. Quod ad gratulatoriam attinet. Nihil Deo gratius gratitudine, nihil ingratitudine ingratius: vt sua vtrunuis sectione seorsim ostendetur.

SECTIO I.

Nihil Deo gratius gratitudine.

II. Patet in Anna: quæ Deo grata pro vno filio, quem diuinitus acceperat: vt colligitur ex gratiis Deo actis in hoc cantico: plures à Deo accepit, vt n. 21. huius capitis patebit. Imò plus Annæ gratiarum actio quàm preces, lacrymæ, & ieiunia profuerunt. Nam precando, lacrymando, & ieiunando vnum tantum suscepit filium: gratias tamen agendo pro suscepto, plures acquisiuit. Ergo quàm grata Deo sit hæc gratiarum actio explorēmus.

III. *Gloriosis*, inquit Cassiod. *magis placent preconia, quàm tributa.* Cum igitur nemo sit Deo gloriosior; nemo quoque erit laudationum, & gratiarum appetentior. Confirmat hoc D. Ambr. præfat. in Pſ. vbi agens de canticis, quibus olim Moyses pro acceptis beneficiis immortales Deo gratias decantauit, *Delectatur*, inquit, *cantico Deus, non solum laudari, sed etiam reconciliari.* Quasi huius cantici suauitate diuinus in nos non solum fauor excitetur, sed etiam furor sopiatur. Vnde bene D. Aug. epist. ... ad Aurelium, *Quid*, inquit, *melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quàm Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest.* Eleganter Phil. Alex. lib. de plantation. Noe, *Omnis*, inquit, *virtus sancta est, gratitudo verò sanctissima.* Et statim monet, eam non externo apparatu, sed interno affectu exhibendam, *Quam*, inquit, *non legitimè Deo exhibent, quotquot putant, eum placari ædificiis, donariis, sacrificiis: nam ne totus quidem mundus ad templum in honorem eius sufficeret. Sed præstat eum laudibus, hymnisque colere non decantatis voce sonora, & tinnula; verum modulatis in animo puro, quem solus Deus aspicit.* Et statim promit quandam, vt ipse vocat, antiquam fabulam, dignissimam tamen, quæ inter scripturas cedro custodiendas reponatur: Deum olim, cum mundum absoluisset, quendam è Prophetis interrogasse, nihilquid desideraret aliquid creandum; cuique prudentem respondisse, vnum *laudatorem*, qui opera à Deo facta non tam laudaret, quàm enarraret: *ipsam enim enarrationem operum Dei, laudem esse sufficientissimam, nullo egentem auctuario.* Quasi, Deus etiam cum rebus omnibus externis careat, abundate; vna tamen gratiarum actione sibi videatur indigere: vnde perpetuas sibi laudes pro collatis beneficiis postulat decantari.

IV. Certè in prima orbis molitione, matutinas Deo laudes canebant Angeli, vespertinas homines, creaturæ ceteræ, diurnas. De Angelis hoc testatur ipse Deus Iob. 38. n. 4. & 7. *Vbi eras*, inquit, *quando ponebam fundamenta terræ?* &c. *Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei*: seu, vt est in hebræo, *omnes turmæ Angelorum?* Quasi diceret, vbi eras, quando me pro beneficio creationis omnes Angeli matutinis laudibus prædicabant; vt D. Greg. ibi, & D. Chryſ. in catena græcorum patrum, intelligere videntur. Quibus laudibus, ne abesset ille Angelus, qui cum Iacob luctabatur, *Dimitte me*, inquit, *iam enim ascendit aurora*, Gen. 32. n. 26. vbi Lyr. *Quasi dicat*, inquit, *tempus est, vt cantem Dei laudes cum aliis Angelis: & ideo non debeo me amplius tenere ... ipso dire à laude Dei.*

V. De hominibus, qui dubitet? licet enim Ruperti existimet, etiam c. ... 19. teruli, primos parentes ... d auroram illius diei, quo conditi fuerunt,

A tanquam ingratos à diuinis laudibus omnino siluisse; & propterea in peccatum ruere à Deo permissos esse: nihilominus saltem ad vesperam, cum Dei vocem deambulantis ad auram post meridiem auscultarunt; vespertinas Deo preces, & laudes pro beneficio redemptionis illis à Deo reuelatæ oblatis sacrificiis cecinerunt: vt ex D. Thom. 2. 2. q. 85. art. 1. ad 2. desumitur. Neque enim qui beneficio creationis ingrati fuerant, beneficio redemptionis ingrati esse potuerunt: cum viderunt illud per verba, & vocem facillimè collatum esse; hoc autem per verbera, & crucem difficillimè conferendum. Quod D. Bern. serm. 11. in cant. de Christo redemptore loquutus, egregiè perpendit, *Multum*, inquit, *fatigationis sustinuit, vt*

B *hominem commoueret difficultas redemptionis, quem minus esse deuotum fecerat conditionis facilitas. Memento tamen eris de nihilo factum, non tamen de nihilo redemptum. Sex diebus condidit omnia, & te inter omnia: at verò per totos triginta annos operatus est salutem tuā in medio terræ.* Et ser. 20. loquutus de opere redemptionis: *Hoc*, inquit, *est quod nostram deuotionem, & blandius allicit, & iustius exigit, & arctius stringit, & afficit vehementius. Multum quippe laborauit in eo saluator: nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis auctor assumpsit. In illa dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt: at verò in hoc, & in dictis sustinuit contradictores, & in factis obseruatores, & in tormentis illusores, & in morte exprobratores.* Qui igitur creati ingrati fuerant, grati saltem fuerunt redempti.

C Vnde D. Paulus, *Ipsius*, inquit, *sumus factura, creati* (id est redempti) *in Christo IESV, in operibus bonis*. Ephes. 2. n. 10. in Græco est, *αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα*, hoc est, *ipsius sumus poema*. Vt enim poema ad heroum laudes euulgandas factum est; ita homo ad beneficium redemptionis præcipuè decantandum. Quò pertinet illud Clementis Alex. in exhortat. ad gent. *Pulcher*, inquit, *hymnus Dei homo, qui iustitia ædificatur.* Quasi diceret, homo, qui per iustitiam Christi redemptus est, aliud non est, quàm hymnus, in quo diuinæ laudes eius, à quo redemptus fuit, continentur.

VI. Iam verò ceteræ creaturæ sicut inter Angelos, & homines in lucem prodierunt; ita inter matutinas, & vespertinas laudes prodeunt in diurnas.

D Quamobrem Dauid Pſ. 148. primò Angelos, vltimò homines, inter vtrosque, ceteras creaturas ad Dei laudes inuitat: vt quem ordinem in creatione tenuerunt, eundem in laudatione retinerent. Sed quàm rectè creaturæ illæ suo laudationis munere funguntur: *Vox Domini*, inquit Dauid, *super aquas vox Domini confringentis cedros: vox Domini intercidentis flammam ignis: vox Domini concutientis desertum: vox Domini præparantis ceruos*, &c. Pſal. 28. à n. 3. Quæ, obsecro, vox ista est, quæ ex omnibus orta creaturis, prophetæ aures demulcebat? Optimè D. Basilius ad eum locum, *Inanimata*, inquit, *elementa vocem habent à Domino, quia vniuersa creatura non clamans testimonium suam deprædicat.* Concinit D. Ambr. lib. 2. Exam. c. 4. *Mundi*, inquit, *opus*

E *cum videtur, suum laudat auctorem.* Imò D. Gregor. Naz. orat. 43. in nona Dominica, ad finem, postquàm varia creaturarum genera percurrit, *Omnia*, inquit, *Deum laudant, & vocibus mutis concelebrant.* Quasi mundus non loquendo, sed apparendo, magnus quidam diuinæ maiestatis præco videatur. Quare bene D. Chryſ. in Pſalm. 137. n. 2. *Nulla est*, inquit, *pars creatura, & superna, & inferna, quæ non emittat vocem quauis tuba clariorem, prædicans eius magnificentiam.* Tandem hanc etiam ob causam D. Aug. lib. 11. ciu. c. 18. mundum, seu ordinem seculorum, *pulcherrimum carmen* ...

Margin notes: Cassiod. Canticis laudatoris maximè delectatur Deus. — D. Ambr. — D. Aug. — Philo. — Antiquam matutinis, homines vespertinis, reliqua creaturæ diurnis laudes Deo canunt. — Greg. Chryſ. — Lyra. — Ruperti. — Creat. ... aiunt ... ingrati ... a Deo ... — D. Thom. — D. Bern. Hominis redemptio creatione difficilior. — Hom. ... poem. — Clem. Alex. — Creaturæ ... laudant ... Deum ... diuina ... præ. — D. Bas. — D. Ambr. — D. Greg. Naz.

Totus mundus velut carmen.

uit. Quòd ſicut carmen ad canendas triumphantium laudes; ita mundus ad laudandam ſui fabricatoris prouidentiam conſtitutus videatur. Vides, vt iam inde ab orbe condito gratulatoria Deo cantica perſonuerint; rerum potius, quàm verborum eloquentia, & harmonia conflata: Atqui eadem conſequentes etiam ætates exceperunt.

VII.

Quare Hebræi nō arma, ſed tympana ſecum extulerint ab Ægypto.

Perer.

Dubitant interpretes, an Hebræi de Ægypto exeuntes arma ſecum extulerint: dum illa verba, *Armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Ægypti.* Exod. 13. n. 19. multipliciter vertunt, & verſant in diuerſoſque ſenſus, atque aduerſos interpretantur. vt interim videre eſt apud Pererium diſp. 2. ad illud caput. Nemo tamen eſt, qui dubitet, an tympana extulerint: cum affirmatiua reſolutio in litera exprimatur. *Sumpſit ergo*, inquit, *Maria tympanum in manu ſua, egreſſæq; ſunt omnes mulieres poſt eam, cum tympanis, & choris.* Exod. 15. n. 29. Quid ergo? maior Hebræos de tympanis, quàm de armis cura, & ſolicitudo tangebat? Ita planè. Vt fortaſse magis ſoliciti de canendis Deo laudibus, quàm de auertendis à ſe hoſtibus viderentur. Præſertim cum cantica ad laudandum Deum, ſint arma ad profligandum hoſtem: iuxta illud, *Exaltationes Dei in gutture eorum: & gladij ancipites in manibus eorum.* Pſ. 149. n. 6. vbi D. Chryſ. *Oſtendit*, inquit, *quod canentes, & laudantes ſic vincent.*

D. Chryſ.

VIII.

Rurſus iidem à Babyloniis capti, arma quidem abiecerunt; organa tamen conſeruarunt: iuxta illud, *In ſalicibus, in medio eius ſuſpendimus organa noſtra.* Pſ. 136. n. 2. Neque enim ſuſpendere poſſent, ſi non haberent. Cur igitur abiectis armis retinuerunt organa? D. Chryſ. totum hoc tribuit diuinæ prouidentiæ, ad maiorem exulantium cruciatum, *Vt vel*, inquit, *in aliena regione haberent monumenta prioris reipublicæ; magiſque morderentur, & ægriùs ferrent, dum religionis; & Dei cultus illa ſigna viderent.* Addo (vt hoc Hebræorum pietati concedamus) quia non tam hoſtiles pugnas, quàm diuinas laudes apud ſe meditabantur. Quod ſi organa coram profanis hoſtibus è ſalicibus ſuſpenderunt, id fuit, vt mihi videtur D. Aug. ſignificaſſe, vt eadem poſtea, illis recedentibus, ſanctiùs, ac religioſiùs pulſarent.

D. Chryſ.

Hebræi abiectis armis muſica retinent inſtrumenta.

D. Aug.

IX.

Dauidis in præſcribendis templo cantoribus ſolicitudo.

Ceſſit libentiſſimè Dauid filio ſuo Salomoni in fabricando templo; non tamen in cantoribus, qui diuinas laudes modularentur, præſcribendis; illos enim dum adhuc viueret, deſignauit. 1. Par. 25. à n. 1. ratus, glorioſius ſibi fore, Deo debitas laudes, quàm immenſas opes obtuliſſe. Qui tempore Ioſiæ reſarciendo templo operam dabant; non magis ædificandi, quàm modulandi attentè exercebant. *Qui vrgebant opus*, inquit textus, *omnes Leuitæ ſcientes organis canere.* 2. Par. 34. n. 12. Quaſi altera manu fabrilia inſtrumenta, altera muſica inſtrumenta præferrent: vt non minùs inſtaurandis ſacris ædibus, quàm decantandis diuinis laudibus vacarent.

Leuitæ templum fabricātes, & organis canentes.

X.

Moabitarum exercitus, non armis, ſed pſalmis à Ioſaphat ſuperatur.

Aduerſus Moabitas, & Ammonitas, & Idumæos, exercitum duxit Ioſaphath, 2. Par. 20. à n. 20. qui victoriam vt incruentam reportaret; in prima acie præire iuſſit, non Velites, ſed Leuitas; non cum armis, ſed cum pſalmis; non inuaſuros hoſtes, ſed Deum laudaturos. Quid ergo factum? Dum Pſalmum 135. cecinerunt; *Confitemini Domino, quoniam in æternum miſericordia eius.* Ecce tibi hoſtes, tanquam lymphati in mutuas plagas, ac cædes omnes ad vnum corruerunt. Vt palam fieret, non humanis viribus, ſed diuinis laudibus tam illuſtrem victoriam tribuendam. *De Zabulon*, vt canit Debora in ſuo cantico, *deſcenderunt, qui exercitum ducerent ad bellandum.* Iud. 5. num. 14. Hebraicè, *Ponentes in calamo ſcribæ.* Mirabitur aliquis, nec immeritò, laudari de arte ſcribendi, qui accommodatius laudari debuiſſent de arte militandi. Sed reſpondet optimè Rupert. eos non ſolum cum armis ad bellandum; ſed etiam cum ſcriptis carminibus ad Deum laudandum proceſſiſſe. Vnde non tam vt bellatores, quàm vt laudatores commendantur. Quaſi longè maius contra hoſtes præſidium à diuinis laudibus, quàm à bellicis machinis deſumeretur.

Rupert.

XI.

Chriſtus cum morte cōgreſſurus cantato hymno ſe præmunit.

Adde & Chriſtum Dominum *hymno dicto*, ſeu *cantato*, vt eſt in Græco, prodiiſſe in certamen. Matth. 26. n. 3. non ſolum, vt diuinis laudibus præmiſſis, tanquam armis animo adaptatis, ſe præmuniret ad conflictum; ſed etiam ſe præpararet ad triumphum: ſciebat enim fore, vt & conflictus felicior, & triumphus glorioſior ageretur, quos diuinæ laudes anteiſſent. Certè D. Paulus, & Silas in carcerem coniecti, compedum & vinculorum ſtridore, tanquam fiſtularum, & organorum cantu præeunte, diuinas laudes concinebant, Act. 16. n. 25. nihil ad ſuam miſeriam leuandam, nihil ad diuinam miſericordiam obtinendam accommodatius facturi, quàm ſi diuinas laudes modularentur. Tandem in Chriſtianis, nullam aliam culpam reperit Plinius ille iunior in epiſtola ad Traianum, præterquam quod *ſe Chriſto antelucanos canebant hymnos.* Felix vituperium, quod in Chriſti Domini cedebat encomium.

Paulus, & Silas in carcere diuinas laudes modulantur.

Plin.

XII.

Semper iugis, & perennis grati animi actio.

Philo.

Ad hæc. Gratiarum actiones eſſe debent, quantum fieri poteſt, iuges, & perennes. Olim Deus ad Moyſen, *Ignis*, inquit, *in altari ſemper ardebit.* Leu. 6. n. 12. Quem locum Philo Hebr. lib. de victimas offerentib. expendens, *Meritò*, inquit, *vt equidē arbitror? Nam quia perennes Dei gratiæ nec deficiunt, nec intermittuntur; ſed interdiu noctúque ſruendas ſe præbent nobis hominibus, gratiarum actionem hac ſacra flamma ſigurat ſemper inſtaurandam, ne quando extinguatur.* Quaſi ſic exponeret, vt quam perennis eſt in homines diuinarum gratiarum largitio, & profuſio; tam perennis ſit in Deum humanarum gratiarum actio, & redhibitio: & ſicut illa nunquam interquieſcit: ita & hæc nūquam intermittatur. Eodem pertinet illud ceremoniale præceptum, vt aureum candelabrum tam die, quàm nocte prælucerit: vt ad c. 3. n. 3. explicabo. Cuius præcepti myſticam rationem tradit Philo cit. *Ne*, inquit, *interrumpatur gratiarum actio, nocturno tempore maximè idonea.* Et paulo poſt, *Quoniam*, inquit, *non ſolum vigilantes, ſed etiam dormientes iuuamur diuina beneficentia: meritò lex æquum iudicauit, gratiarum actiones ita diſtribui; vt ſacra fiant pro vigilantibus; pro ſomno verò, & prouenientibus indè commodis accendantur ſacrata lumina.* Quaſi diceret, tolli de templo omnem gratiarum actionem nocturno tempore, iniquum erat, cum etiam tunc multa beneficia ſint diuina; pro quibus gratiæ rependi debeant: adhiberi autem vocalem, perpetem, & per noctem, erat moraliter impoſſibile; cū ſnum voci ſilentium, & vigiliæ ſopor neceſſariò ſuccedat. Quid ergo? Iuſta fit diſtributio: vt die per voces, nocte per lucernas, aliqua tamē iugiter gratiarum actio habeatur. Quare Dauid nullum ſibi finem gratiis Deo agendis præfigebat. Nam totum pſalterium diuinarum laudum plenum clauſit dictione illa hebraica, *Alleluia*, hoc eſt, *laudate Deū.* Non ſine myſterio, interprete Genebrardo, vt ſignificaret, neque etiam tunc, cum totum pſalterium abſolutum eſt, à Dei laudibus ceſſandum, ſed quaſi denuò, iterum, ac ſæpiùs ordiendum.

Genebr.

XIII.

Et ne perennis laus laudatorem fatigaret: ab Eccleſia in harmoniam incluſa eſt, vt teſtatur D.

Quare Dei laudes ab Ecclesia, in psalmis, & hymnis harmonicè decantentur. D. Chryſ.

Chryſ. Pſ. 41. *Volens*, inquit, *Deus gratiorem laborem efficere, admiſcuit propheticam melodiæ; vt omnes numero delectati, cum magna animi alacritate, ac promptitudine ſacros ei hymnos emittant.* Imò & inſtrumenta muſica in ſacrificiis, quamuis propria fuerint Ethnicorum, tamen & in veteri ſynagoga probata ſunt, & in noua Eccleſia vſitata, & commendata, vt D. Chryſ. in Pſ. 150. Iuſt. Mart. q. 107. ad orthod. Theod lib. de ſacrific. qui eſt ſeptimus de prouidentia, aliique obſeruant: non ſolùm ob alias vtilitates, quas Iuſtinus proſequitur, ſed etiam interprete D. Chryſ. vt harmoniæ ſuauitas ſaltem illiberales, ſocordes, ac ſupinos animos ad diuinas laudes excitaret; illaque illecebra voluptatis, perpetuæ laudationis faſtidium remoueret. A

Iuſt. M. Theod.

XIV. *Deus pro collato beneficio ſolam exigit animi gratitudinem.* D. Bern.

Meritò igitur Anna, vt gratam ſe Deo exhibeat, pro beneficio rependit canticum, quod Deus ſolum exigebat. Nam vt bene D. Bern. epiſt. 181. *Verus*, inquit, *beneuolus amplius non requirit. Dari rependi quidquam gratius ab accipiente non poteſt, quem ſi gratum habuerit, quod gratis accepit.* Vnde Dauid multis a Deo obrutus beneficiis, nihil aliud, quam canticum promittebat. *Deus canticum nouum cantabo tibi.* Pſ. 143. n. 9. Neque mirum. Nam vt D. Chryſ. ibid. *Nos quoque*, inquit, *à pauperibus nihil aliud requirimus, quam laudem, & gratum animum, & accepti memorem beneficij.* Quod ſi nos ſola gratiarum actione beneficia noſtra vendimus; quid de Deo, qui gratiarum actionem quaſi beneficium putat? vt notat D. Baſil. hom. 5. in Matt. Iulitam, expendens illud Dauidicum, *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* Pſ. 115. num. 12. *Magnificus*, inquit, *dator nunquam quidquam dedit, ſed retribuit: ac ſi is non cœpiſſet prior in nos gratiam conferre; ſed reſolueret acceptam his, qui priores contuliſſent. Quam enim pro accepta gratia rependis gratiarum actionem, in numerum refert, & habet beneficij loco.* B

D. Chryſ.

D. Baſil.

Gratiarum actio diligenter exercenda.

XV. *Ea in gratiarum actione diligentia adhibenda, vt futurum beneficium anteuertatur.* D. Bern.

Vidimus, quam grata Deo ſit gratiarum actio. Sed vlteriùs attendendum, quàm diligenter ſit à nobis exercenda. *Læua eius*, inquit ſponſa, *ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Cant. 8. num. 3. In quem locum acutiſſimè, vt ſolet D. Bern. ſer. 51. obſeruat, ſponſam ad gratias agendas ita maturaſſe, ac feſtinaſſe; vt non ſolùm pro beneficio accepto de læua, ſed etiam pro accipiendo de dextera, gratam ſe præbuerit. *Non ait*, inquit Bern. *amplexatur, ſed amplexabitur; vt noueris priori gratiæ actionem ingratam, vt ſecundam gratiarum actionem præuenerit. Mox vt gratiam de læua ſenſit, gratias egit, non expectans plenitudinem, quæ in dextera eſt. Diſce in referend. gratiam non eſſe tardus, aut ſegnis.* Vbi vides, tam gratos nos eſſe oportere; vt non ſolùm pro beneficiis acceptis, ſed etiam pro accipiendis referre Deo gratias, debeamus. Quo pacto Chriſtus Dominus antequam panes multiplicaret, Ioan. 6. n. 11. & Lazarum ſuſcitaret Ioan. 11. num. 42. & corpus ſuum conſecraret, Luc 22. num. 19. gratias egit. Non ſolum quia tam certus erat de beneficio accipiendo, ac ſi iam accepiſſet: vt D. Bern. ſer. de quatuor mod. orandi obſeruat, ſed etiam quia tam gratus erat Patri, vt beneficium conferendum gratiarum actione anteuerterit. Quare ſemper eſſe debemus ad agendas gratias paratiſſimi. C D E

D. Bern.

XVI. *Duplexne, an vnum animal*

Noe arcam ingreſſuro ita præcepit Deus, *Ex omnibus animantibus mundis tolles ſeptena, & ſeptena.* Gen. 7. num. 2. Quæſtio eſt, duplexne ſeptenarium, vnum maſculorum, alterum fœminarum; an vnum tantum ex ſingulis ſpeciebus eligi præcipiatur? Priorem partem tenet Iuſt. Mar. q. 43. orthodox. Orig. Carthuſ. & alij. Poſteriorem Ioſeph. lib. 1. antiq. D. Amb. lib. de Arca c. 12. D. Chryſ. hom. 24. in Gen. & alij, quos Perer. lib. 11. in Gen. diſp. 3. refert, & ſequitur, probabilius, vt exiſtimo, ne maior animalium numerus, quam par eſſet in arcam admitteretur. Sed inde altera conſequitur difficultas. Cur ita numero Deus impare gaudet, vt præter tres binarios animalium ad propagandam ſpeciem requiſitos, vnum inſuper ſingulare, & ſine compare requirat? Dupliciter reſponderi poteſt primò, vt duplex ſtatus Eccleſiæ in arca præfiguretur: coniugalis quidem in binariis: in vno autem ſolitario, virginalis. Ita ſentire videtur D. Hier. in epiſt. 11. ad Gerontiam, ſeu Ageruchiam de monogamia, dicens, numerum parem *fœtibus, atque coniugio; imparem ſacrificio præparatum eſſe. Et in hoc*, inquit, *virginitatis, atque pudicitiæ palma monſtratur.* Secundò, aptius ad rem noſtram, vt poſt diluuium haberet Noe victimam, quam ſine propagationis diſpendio in gratiarum actionem Deo immolaret. Ita exprimit idem D. Hier. lib. 1. aduerſus Iouin. *Ingrediuntur*, inquit, *ſeptena, quæ munda ſunt: vt haberet Noe poſt diluuium, quod de impari numero ſtatim Deo poſſet offerre.* Cui D. Chryſ. hom 24. in Gen. Theod. q. 50. Caiet. ibidem aliique aſſentiuntur. Quaſi Deus ita nos vellit ad gratiarum actionem comparatos, vt nullam moram in victima conquirenda abire patiamur. Nec ſanè vllam interpoſuit Noe: tam gratum erga Deum animum geſtabat. Et propterea illo ſtatim poſt diluuium ſacrificante, *Odoratus eſt Dominus odorem ſuauitatis.* Gen. 8. num. 21. vbi D. Chryſ. homil. 27. *Vide*, inquit, *quomodò animus offerentis, fumum, & nidorem, & omnem inſuauitatem, multa fragrantia impleuit.* Vnde eſt illud Eccleſiaſt. 35. num. 8. *Oblatio iuſti impinguat altare; & odor ſuauitatis eſt in conſpectu Altiſſimi.* Seu vt legit Clemens Alex. lib. 3. pædag. c. 12. *Odor ſuauitatis Deo eſt cor, quod glorificat eum.* Et ſubdit aptiſsimè ad præſens inſtitutum, *Hæ ſunt coronæ, & ſacrificia, & aromata, & flores Dei.*

tium ſeptenarium Noe in arcam immiſerit. Iuſt. M. Carthuſ. Ioſephus. D. Amb. D. Chryſ. Perer. *Cur Deus, præter tres binarios vnum ſine compare requirat.* *Duplex ratio* D. Hier. D. Hier. Theod. Caiet. D. Chryſ. Clem. Alex.

XVII. *Hebræi ſeſe oppreſſi vellent, ab ſtinere ad ſacrificium reſeruatis.*

Hebræi quondam ex Ægypto ſuos ſecum greges, & armenta omnia exportarunt: vt colligitur ex illis verbis Moyſis ad Pharaonem, *Cuncti greges pergent nobiſcum: non remanebit ex eis vngula.* Exod. 10. num. 26. Et clariùs ex illis Pharaonis ad Moyſem, *Oues veſtras, & armenta aſſumite, vt petieratis.* Exod. 12. num. 32. Ac tandem clariſsimè exprimitur in ipſo egreſſu, *Profectique ſunt filij Iſrael, &c. Et vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis, & oues, & armenta, & animantia diuerſi generis multa nimis.* Ibid. num. 38. Neque dici poteſt in mari rubro obruta periiſſe: aut in ipſa ſolitudine conſumpta, vel abacta. Nam ſolæ tribus Rubem, & Gad, vt de aliis taceam, ſolitudine iam emenſa, & propè Iordanem conſiſtentes, *Habebant*, inquit text. *pecora multa, & erat illis in iumentis infinita ſubſtantia.* Num. 32. num. 1. Quæ cum ita fuerint, mirandum, quod ſequitur. Nam paululum progreſsi, ollas carnium, quibus in Ægypto fruebantur, deſiderabant. Exod. 16. n. 3. & Num. 11. num. 4. Cur quæſo, non mactabant de gregibus quos ſecum afferebant, quibus facilè ſuam auiditatem explere poſſent? Itane miſeri erant, & auari, vt malent eſurire, quàm ſuos greges conſumere? & ne perderent pecuniam ex ſuis pecudibus colligendam, potiùs ſuam vitam pecudum carnibus ſuſtentandam perire paterentur? Ita planè ſentit Lyranus. Sed in meliorem partem inter-pretor.

Auar. Lyran.

D. Aug.

pretatur D. Aug. q. 62. in Exod. vbi eandem ventilans quæstionem, aliud non inuenit, quod respondeat, *Ne forte*, inquit, *dicatur*, *peperci*, *suis pecoribus*, *ne omnia bona disperirent*, *tum sacrificiis necessaria deessent*. Quasi populus, seu potius illius populi ductor Moyses, ita gratus in Deum esset, vt mallet mori præ fame, quàm victimis ad sacrificia, & gratiarum actionem necessariis defraudari.

XVIII. *Bethlehem. aquā David per gratitudinē Deo libat.*

Affine nescio quid, ac plane geminum contigit aliquando & Dauidi. Desiderauit ille quondam aquam de cisterna, quæ erat in Bethlehem, hostibus vndique circumsessa. Irruunt tres viri, hauriunt, reportant. Quid Dauid? *Noluit bibere*, *sed libauit eam Domino*. 2. Reg. 23. num. 16. & 1. Paral. 11. num. 18. Innumeræ sunt huius facti rationes, quas suo loco referemus. Illa interim aptissime incidit in rem præsentem ex D. Hier. ad locum Par. cit. *Sacrificauit*, inquit, *eam Domino*, *gratias agens*, *quia tam fortes viros in Israel dederat*. Nec multò aliter Iosephus lib. 7. antiq. ad locum cit. Regum, *Deo*, inquit, *libauit gratias agens pro virorum incolumitate*. Itaque siue datos, siue receptos viros, tam fortes, tam strenuos Deo gratularetur: certè maluit gratissimus Rex tolerare sitim, quàm gratiam non referre.

D. Hier.

Iosephus

XIX. *Non solum in prosperis, sed etiam in aduersis Deo gratia referenda.*

Illud obiter hic aduerto non solùm in prosperis, sed etiam in aduersis Deo gratias referendas. Vnde D. Chrys. in Ps. 148. *Deus*, inquit, *æque est laudandus*, *& cum punit*, *& cum a supplicio eximit*: *vtraque enim sunt curationis*, *vtraque bonitatis*. *Oportet ergo eum æquè laudare*, *& quod posuerit Adam in paradiso*, *& quod eum expulerit*: *& gratias agere non solùm pro regno*, *sed etiam pro gehenna*: *etenim & fecit*, *& minatus est*, *vt à vitio liberaret*. *Quemadmodum ergo medicum non solùm nutrientem*, *sed etiam fame excruciantem*: *non solùm vngentem*, *sed etiam vrentem*, *& secantem obseruamus*: *ita etiam oportet Deum laudare pro omnibus*. Quod facilius nobis vt persuadeat hom. 28. ad pop. à mendicantibus ducit exemplum. *Hi namque*, inquit, *totum tempus in mendicando conterentes*, *non blasphemant*, *non indignantur*, *non ægrè ferunt*: *sed totam mendicationis narrationem in gratiarum ponunt actione*, *magnum facientes Deum*, *& misericordem*. *Ille quidem fame periens benignum vocat*: *tu vero viuens in abundantia*, *nisi cuncta simul accipias*, *crudelem nuncupas*. *Quanto melior est ille*: *Communes nobis præceptores per terrarum orbem misit Deus*, *pauperes*. Vbi vides miseros homines etiam in miseriis non esse ingratos.

D. Chrys.

Expressa similitudo.

Alia similitudo.

XX. *Nonnulla gratitudinis exempla, etiam in aduersis.*

Huius rei singulare nobis exemplum reliquerunt & Iobus in mediis aduersitatibus clamans: *Sit nomen Domini benedictum*. Iob 1. numer. 21. & Dauid mortuo filio, quem vnicè diligebat, *Surgens*, *& adorans Dominum*. 2. Reg. 12. num. 20. & Euangelicus ille propheta, inter plagas diuinas suauiter canens: *Confitebor tibi Domine*, *quoniam iratus es mihi*. Isai. 12. numer. 1. Ita planè se habet iustus inter labores; Deo non aduersatur, sed gratulatur. Vnde bene D. Chrys. hom. 3. de patientia Iobi, surgentis, & adorantis Deum inter calamitates: *Merces*, inquit, *calamitatum adoratio*; *pulsatus ærumnis benedicit*: *oppressus gratias agit*. Quod sanè manifestum est grati animi indicium, vexanti, & flagellanti Deo benedicere: nam fauenti, ac blandienti, nonnunquàm ingratus quoque homo gratulatur, iuxta illud Dauidicum: *Confitebitur tibi*, *cum benefeceris ei*. Ps. 48. num. 19. Quæ quidem gratitudo fucata est, non sincera; vt rectè notat D. Antioch. homil. 117. de grat. act. *Hoc*, inquit, *insigni argumento internoscitur*, *qui nihil fucatè gratus est*, *dum inter medias deprehensus calamitates toto pectore gratias agit Domino*. Quasi diceret, fucatè, & sincerè grati nullo melius indicio deprehenduntur, quàm quod ille in prosperis; hic etiam in aduersis gratulatur.

D. Chrys.

Gratitudo in aduersis sincerior, in prosperis aliquando fucata.

D. Antioch.

XXI. *Vtilius in aduersis, quam in prosperis gratitudo.*

D. Chrys.

Quid si dicam, vtilius nobis fore gratias agere in aduersis, quàm in prosperis? Certè D. Chrys. in Psal. 9 mecum sentiet. *In bonis*, inquit, *gratias agens*, *reddidisti debitum*; *in malis*, *Deum constituisti debitorem*: *qui beneficio affectus agit gratias*, *reddit debitum*; *qui malè affectus*, *gloria affici*, *debitum acquirit*. Quantò igitur vtilius est, & gloriosius, Deum acquirere debitorem, quàm Deo soluere creditori; Deo dare, quàm reddere: tantò fructuosius, & excellentius, Deo in aduersis, quàm in prosperis gratulari. Hæc de gratitudine erga Deum. Nam de gratitudine erga homines alius erit dicendi locus.

SECTIO II.

Nihil Deo ingratitudine ingratius.

I. *Varia ingratitudinis documenta.*

D. Bern.

PAtet in Phenenna, quæ pro filiis Deo ingrata, non solum plures non accepit, sed etiam acceptos amisit, vt n. 5. diximus. Gratitudo emortuam Annæ vuluam viuificauit, viuam Phenennæ mortificauit ingratitudo. Vnde bene D. Bern. ser. de septem misericordiis, *Peremptoria*, inquit, *res est ingratitudo*, *hostis animæ*, *inimica salutis*. *Nihil ita displicet Deo*, *præsertim in filiis gratiæ*, *quàm ingratitudo*: *vias enim obstruit gratiæ*; *& vbi fuerit illa*, *iam gratia accessum non inuenit*, *locum non habet*. Et ser. 51. in Cant iam cit. *Nulla*, inquit, *Dei dona debita gratiarum actione frustrentur*, *non grandia*, *non mediocria*, *non pusilla*. *Iubemur colligere fragmenta*, *ne pereant*: *id est*, *nec minima Dei beneficia obliuisci*. *Nunquid non perit*, *quod donatur ingrato*? *Ingratitudo inimica est animæ*, *exinanitio meritorum*, *virtutum dispersio*, *beneficiorum perditio*. *Ingratitudo ventus vrens*, *siccans sibi fontem pietatis*, *rorem misericordiæ*, *fluenta gratiæ*. Vbi exprimitur ratio, cur Deo tam sit ingrata ingratitudo. Cum enim Deus sit ad bona largienda promptissimus; ingratitudo, quæ hanc eius propensionem maximè ligat, & intercludit, non potest non illi esse ingratissima. Sicut ex opposito, gratissima illi solet esse gratitudo, quæ hanc eius beneficentiam magis quodammodò excitat, vrget, & accendit. Dum enim pro beneficiis acceptis grati sumus, vt benè D. Bern. ser. contra vitium ingratitudinis, *Locum in nobis facimus gratiæ*, *vt maiora adhuc accipere mereamur*.

Cur Deo tam sit ingrata ingratitudo?

Cur Deo tam sit grata gratitudo.

D. Bern.

II. *Ingratitudo ad collata etiā bona auferēda Deum impellit.*

D. Greg.

D. Basil.

Egregia similitudo.

Neque solum Deum à beneficiis retardat ingratitudo, sed etiam ad supplicia impellit: & in primis quidem ad collata bona auferenda. Nam vt benè D. Greg. lib. 9. Moral. c. 1. *Qui de acceptis extollitur*, *cuncta*, *quæ acceperat*, *amittit*. Cui concinit D. Basil. hom. 5. cit. in Martyrem Iulitam docens, ingratos multis beneficiis diuinis abundantes, nec ea, vt par est, recognoscentes, esse tanquàm oculos, qui dum obiecta sensibilia proximè admota habent, ea non intuentur. Quemadmodum igitur necesse est, obiecta ab oculis paulisper separari, vt videantur; ita & ab ingratis diuina beneficia auferri, vt æstimentur. *Præsentibus*, inquit, *bonis perfruentes*, *cum nullam rependamus largitori gratiarum actionem*, *vt sensum aliquem percipiamus ex iactura rei*, *necesse est*, *vt ea spoliemur*. *Vt enim oculi*, *quod iusto propius admotum est*, *non vident*; *sed opus habent moderata quadam distantia*; *eodem animos minus gratos videmus sensu attingi prærepta gratia*, *dum*

dum priuatos se intelligunt prærogatiua bonorum. Misera ingratitudo, quæ in tanto diuinorum beneficiorum splendore adeò caligat, vt illa non videat; neque vllo meliùs collyrio, quàm priuatione omnium curetur, & oculetur.

III. *Priores legis tabulas perdidit ingratitudo: posteriores gratitudo seruauit.*

Dignum planè est, quod in quæstionem vocetur, cur priores tabulæ legis, quas Moyses in Sina accepit, fractæ sint. Exod. 32. numer. 19. posteriores verò quas posteà recepit, conseruatæ? Exod. 34. numer. 29. Ratio est, vt alias interim omittam, quas suis locis inculcabo, quia priores sine vlla gratiarum actione acceptæ sunt: posteriores autem cum maxima. Dicitur enim Moyses, cum posteriores tabulas recepit, in laudes effusus, canticum illud, in quo tredecim Dei prærogatiuæ continentur, cecinisse: *Dominator Domine Deus, misericors, & clemens, patiens, & multa miserationis, & verax, &c.* Exod. 34. num. 6. Sicut igitur hæc posterior gratitudo Dei beneficium retinuit, ac diuturnum fecit: ita illa prior ingratitudo Dei beneficium perdidit, ac dissipauit. Ratio est D. Ambrosij præfat. in Psalm. *Legis*, inquit, *tabulæ prius quàm cantico firmarentur, per indignationem Moysis fractæ, & comminutæ sunt: vbi verò tali signaculo consecratæ sunt; humana locum ira non habuit; quia sanctificatio eam sacra suauitatis exclusit.* Quasi Moysis animus ante gratiarum actionem turbidus esset, & inquietus; post gratiarum actionem, tranquillus, ac serenatus: & propterea donum, quod ante perdiderat, posteà retineret. D. Amb.

IV. *Ingentia ingratitudinis supplicia.* D. Bern.

At vis videre supplicia, quæ ex hac ingratitudine consequuntur? Certè non exigua. Vnde cogitur dicere D. Bern. ser. 84. in Cant. sæpè ex magnis bonis mala oriri non minima. Scilicet ex magnis beneficiis maxima supplicia: cum videlicet eximij facti de donis Dei, non damus gloriam Deo, *Ita profectò*, concludit D. Bern. *qui maximi videbantur pro accepta gratia, pro non redditione minimi reputantur apud Deum.* Vt quò altius diuina beneficentia ingratos euehit, & extollit; eo humilius sua eos ingratitudo deiiciat, ac pessundet.

V. *Ezechias in dibitâ ingratitudinis pœnam ægritudine punitur.*

De Assyriis quondam celebrem victoriam reportauit Ezechias. Quid deinde? Sequitur statim, *Ægrotauit Ezechias vsque ad mortem.* Isai. 38. num. 1. & 4. Reg. 20. n. 1. Tam subitæ ægritudinis causam quærunt interpretes. Respondent Hebræi apud D. Hier. in illa verba: *Introiuit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam.* Isai. 39. num. 3. ægrotasse Ezechiam, quoniam propter inauditam victoriam, & Assyrij regis interitum, non cecinerat laudes Domino, quas cecinit Moyses Pharaone submerso, & Debora interfecto Sisara, & Anna genito Samuele. Ita illi. Quorum rationem (vt de aliis interim taceam indiciis ad eum locum manifestandis) mihi persuadet auctoritas D. Augustini, si ille est, lib. 2. de mirabilibus scripturæ c. 28. *Ne*, inquit, *de tanta victoria esset eleuatus; & forsitan etiam gratiarum actione exiguus, in grauissimi langueris morbum incedit.* Quasi illa ægritudo illata fuerit, & in præuiam medicinam arrogantiæ contrahendæ; & in debitam pœnam ingratitudinis contractæ. D. Aug.

VI. *Ingratitudo Moysi & Aaroni promissa terra aditum intercludit.*

Grauis fuit illa pœna, quam Deus Moysi, & Aaroni inflixit, vtrumque ab ingressu terræ promissionis repellendo. *Non introducetis*, inquit, *hos populos in terram, quam dabo eis.* Num. 20. n. 12. At quænam fuit illorum culpa, cuius causa tam grauem pœnam subierunt? Plures quidem Abul. ibi q. 5. distinguit, sed illam indicat certiorem, quòd populum post aquæ beneficium diuinitus acceptum, ad gratiarum actionem Deo habendam non impulerint; sed potius suis illis rigidis, ac

A præposteris increpationibus retardauerint. Quasi vita indigni sint, qui eam gratiis Deo referendis pro acceptis beneficiis non impendunt; aut saltem alios gratiarum debitores, ad hoc debitum Deo persoluendum non adhortantur. His adde, quæ diximus in proœmio huius operis annot. 3. sect. 8. de Sansone ingrato post victoriam de Philisthæis reportatam: & quæ diximus c. 1. n. 19. de Adamo parum grato post beneficium creationis. Vtriusque enim ingratitudo non solùm ab vlterioribus beneficiis Deum retardauit: sed etiam ad nimia supplicia coegit. *Alia ingratitudinis supplicia.*

VII. *Nulla pœna ingratitudine par.*

Verùm, quæ supplicia diuinitus illata ingratitudinis vitium satis exequabunt? Certè nullas pœnas pro merito æquas inuenit Ieremias. Nam B postquàm plurimas recensuit, tandem concludit: *In tempore furoris tui abutere eis.* Ierem. 18. num. 23. seu, vt legit D. Hier. ex Hebræo, *Fac in eis.* Nec amplius addit. *Fac*, sed quid? Non dicit: quia neque verbis exprimere, neque mente comprehendere potuit, quantum pœnarum esset ab ingratis hominibus exigendum. Quo fortassè respicere voluerunt Athenienses, dum certis suppliciis in singulos malefactores statutis, nulla in ingratos statuerunt: seu, ne tantum malum in sua republica fore, malè ominarentur: seu, quia supplicia, quæ tanto sceleri paria esse possent, ignorarunt. D. Hier.

Cur Athenienses nulla in ingratos supplicia statuerint.

VIII. *Ingratis à Deo non cognosci.*

Nihilominùs vnum illud scio, nesciri à Deo ingratos. Quo supplicio, si ipsi saperent, nullum C atrocius iudicarent. Ex decem illis leprosis, quos Christus Dominus sanauit, *Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi vnus alienigena.* Luc. 17. n. 18. Hic enim, sicut alienum se à pætria, ita omni beneficio indignum, ac proindè magis gratiæ debitorem pro accepto iudicabat. Ad quem optimè D. Bern. ser. cit. contra ingratitudinem alludens: *Felix*, inquit, *qui se alienigenam reputans, etiam pro quibusque minimis beneficiis non minimas refert gratias: gratuitum esse non dubitans, neque dissimulans, quod alieno impenditur, & ignoto.* Ad hunc igitur Dominus: *Nonne*, inquit, *decem mundati sunt? & nouem vbi sunt?* Ibid. num. 17. Quo loco Interl. *Sic*, inquit, *habet ingratos, quasi ignotos: vbi sunt, inquirit Dominus.* Quasi à Deo non cognoscantur, qui beneficia diuinitus sibi collata non D recognoscunt. D. Bern. Interlin.

IX. *Ignis ingratitudinis symbolum inter reliquas creaturas non recensetur.*

Neque solum ignorat illos Deus; verum etiam à cæteris creaturis quodammodò relegat. Meminit quidem Moyses, cùm de mundi fabrica ageret, infimi elementi, dicens: *In principio creauit Deus cælum & terram.* Gen. 1. num. 1. supremi autem, nempe ignis, nusquàm meminit. Quotsum nobilissimum elementum silentio inuoluit; qui abiectissimum primo loco euolgauit? Respondet Rupert. lib. 1. in Gen. c. 8. rationem esse, quia ignis sterilis est, & infœcundus: nihil in se, vel ex se gignit, *Propterea*, inquit, *de hoc elemento non iniuriâ siletur.* Talis quidem est ingratus; multa quidem beneficia deuorat, nihil redonat: ne minimam quidem gratiam pro maxima rependit: dignus prorsus, E de, qui ex numero creaturarum Deum iugiter prædicantium expungatur. Rupert.

X. *Clem. Alex. Terra gratitudinis simulacrum primò commendatur.* D. Amb.

Contra verò terra in primo creaturarum ordine recensetur, quia gratos animos (quos Clem. Alex. appellat agros animatos) ob suam fœcunditatem repræsentat. Vnde egregiè D. Ambr. lib. 1. offic. c. 31. *Miranda, inquit, nobis est natura terrarum, quæ susceptum semen multiplicatiori solet numero reddere, quàm acceperit.* Et paulò post. *Terra aut spontaneos fructus germinat, aut creditos vberiori cumulo refundit, ac reddit. Vtrumque debes quodam hereditario*

redditario vsu parentis. Esto tamen vt aliquis excusare possit, quod non dederit: quomodo excusare potest, quod non reddiderit? non dare, cuiquam vix licet; non reddere, non licet. Et lib. 6. Exam. c. 8. sic inuehitur in ingratos: *Fœneratum, inquit, terra restituit, quod acceperit, & vsurarum cumulo multiplicatum. Homines sæpè decipiunt, & ipsa fœneratorem suum sæpe defraudant. Terra fidelis manet; & si quando non soluerit, alio anno superioris anni damna compensat, ita vt nunquam vllum dispendium suo inferat creditori.* Hæc D. Ambr. eleganter. Vbi hac de re plura interserit: non pauca ex Tullio in Catone mutuatus.

XI. Quod si illud elementum primo loco nominatur, quod est gratitudinis symbolum; & illud omninò tacetur, quod est ingratitudinis simulachrum: quid mirum, si homines, qui grati sunt, à Deo cognoscantur; qui ingrati, ignorentur? Certè de filio meretricis Gomer, Deus olim ad prophetam: *Voca*, inquit, *nomen eius, non populus meus.* Et statim reddit nominis rationem: *Quia vos non populus meus, & ego non ero vester.* Oseæ 1. n. 9. Quod sane mysterium nominis infantulo impositi, vel ipso Deo interprete, significauit, populum Israeliticum, qui erat populus Dei electus, tandem foras exigendum, & à diuino obsequio relegandum, nec habendum vlterius inter eos, qui Deum colant, & venerentur. Nec immeritò: quia eius erga Deum ingratitudo, Dei populum vocari non permittebat. Contrà verò gentilis populus, qui per inanium Deorum cultum à vero Deo longissime aberat; vbi cœpit diuina in se beneficia recognoscere, & Apostolorum voces ad fidem inuitantium exaudire; in electorum Dei populum subrogatur, iuxta illud: *Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam.* Rom. 9. n. 25. Et illud, *Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei.* 1. Petr. 2. num. 10. Vides, vt gratitudo suos cultores in Dei seruorum album conscribat; ingratitudo expungat?

Iudæi propter ingratitudinè à diuino cultu relegati.

Gentiles propter gratitudinem in Dei populum subrogati.

XII. Quò igitur recessurus es, ingrate popule, qui populus esse desisti? Rubus ille Mosaicus effectus es sentibus horridus, fructibus orbatus, flammis obsessus, non accensus. Exod. 3. num. 2. Qui diuina beneficia, bonorum operum semina, plurima accepisti; nullum fructum reddidisti: qui diuini amoris incendium in te expertus, nullam charitatis flammam, quæ gratum animum tuum testaretur, excitasti. Benè de hoc rubo D. Petrus Chrysologus ser. 164. *Deus, inquit, daturus legem, ignem præmisit in rubo: sed diuinum rubus portauit, non concepit incendium: iam tunc aculeis malitia plenum, & ingratum cultura legis populum præfigurans.*

Iudæorum ingratitudo in Mosaico rubo adumbrata.

D. Chrysol.

XIII. Vade igitur, popule insipiens, & stulte; & quisquis dignus es, cui ingrati animi nota inuratur. *Interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi.* Iob. 12. num. 7. & 8. Nam si terræ gratitudinem, de qua diximus, contemple ris; tuæ te ingratitudinis pudebit. Sed & volucres cæli suo auctori, & benefactori Deo gratissimæ, tuam ingratitudinem detestantur. Optimè nanque D. Ambr. lib. 5. Examer. c. 12. de auiculis loquutus, *Surgente, inquit, & occidente die suos cantus instaurare consuerunt; vt decursi, vel adoriendi temporis laudes suo referant creatori.* Et statim. *Quis, inquit, sensum hominis gerens, non erubescat, sine psalmorum celebritate diem claudere; cum etiam minutissimæ aues soleant deuotione, & dulci carmine ortus dierum, ac noctium prosequamur?*

Vel ipsa animantia ingratitudinis vitiū detestantur.

D. Amb. Volucrum gratitudo Deo creatori.

XIV. Quid terrestria animantia, quæ suopte ingenio crassiora sunt, & rudiora? Sanè & hæc, cum suos benefactores non ignorent, nec debita gratia de-

A fraudent; de tua te possunt stoliditate conuenire, de tua tecum ingratitudine expostulate. Quid enim causæ fuit, cur Angelus Raphael, cum ad fugandum dæmonem, & firmandum coniugium, pergebat in Ragues ciuitatem Medorum, vnicum viæ comitem adiunxerit Tobiæ canem. Tub. 6. num. 1. & c. 11. num. 9. Credo, quia canis erat typus gratitudinis; cui discendæ optimum quidem iuueni adhibere voluit Angelus præceptorem. Ita rem illustrat D. Ambr. lib. 6. Exam. c. 4. *Canem, inquit, Raphael non otiosè sibi, & Tobiæ filio adiungendum putauit: memoris enim affectus gratia pellitur dæmonium, stabilitur coniugium.* Et paulò post, *Ambo, inquit, specie bestiæ, sanctus Raphael Angelus, Tobiæ iuuenis, quem tuendum receperat, ad relationem gratiæ*

D. Amb. Canis typus gratitudinis Tobiæ comes adiungitur.

B *erudiebat affectum. Quis enim non erubescat, gratiam benè de se merentibus non referre; cum videat etiam bestias refugere crimen ingrati: Et illa inopertita alimonię seruant memoriam; tu non seruas salutis accepta.* Magnum igitur crimen est, quod etiam bestiæ auersantur; nisi sint nimis stolidæ, & adulterinæ. De quibus Dauid. *Nolite, inquit, fieri, sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus.* Psalm. 31. num. 9. Vbi Card. Tolet. ser. 11. per mulum, qui generatur, nec generat; ingratum hominem intelligit, qui gratiam accipit, non rependit. Quare D. Bern. epist. 107. *Studete, inquit, potius gloriam vestram referre ad illum, à quo est, si non vultis eam perdere, aut certè perdi ab ea.* Sed de ingratitudine erga homines, alius dicendi locus in sequentibus re-

Mulus ingratitudinis symbolum. Tolet. D. Bern.

C currer.

ANNOTATIO XV. CIRCA LITERAM.

Pars prophetica eiusdem cantici illustratur.

I. In canticis, vt diximus annot. 13. sect. 1. non solùm gratulationes, & encomia; sed etiam prophetiæ, & oracula enuntiantur. Vndè D. Ambr. præfat. in Psalm. duo illa

Prophetica cantica cur lumina. D. Amb.

D Moysis cantica; quorum alterum Exod. 15. alterum Deut. 32. recensentur, *Mundi oculos, cælique lumina* appellat: quia quemadmodum per lumina res externas, ita per cantica, futuras intuemur. Igitur cum Anna diuinas laudes cantare cœpit, cœpit & prophetare. Imò cantandi merito, prophetandi præmium acquisiuit: vt Theod. hic rectè aduertit. *Anna, inquit, laudibus celebrauit donatorem; & filij gratia fuit particeps: nam cum concepisset prophetam, prophetauit post partum.* Duo verò præter cætera vaticinatur, Christianæ Ecclesiæ propagationem numer. 5. & Christi Domini exaltationem numer. 10. Vtrunque deinceps illustrabo.

Anna cantandi merito prophetandi præmium acquisiuit. Theod. Duo Anna vaticinatur.

E

SECTIO I.

Christianæ Ecclesiæ propagatio.

II. De hac re nonnulla dixi annot. 5. sect. 4. plura ad hunc locum reseruaui. Quanta igitur sit Ecclesiæ propagatio, ex amplitudine loci, quem occupat; & ex multitudine gentium, quas amplectitur, facilè agnoscetur. Amplitudinem loci admirari potuit propheta, non designare. *O Israel, inquit, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis*

Amplissimus Ecclesiæ locus.

possessionis eius? Magnus est, & non habet finem: excelsus, & immensus. Baruch. 3. n. 24. Vbi, si rectè obseruas, sex vocabulis huius loci amplitudo designatur. Primò, *magna est domus Dei.* Secundò, *ingens locus possessionis eius.* Tertiò, *magnus est.* Quartò, *non habet finem.* Quintò, *excelsus.* Sextò, *& immensus*: quia nimirum totidem sunt loci differentiæ: suprà, & infra: ante, & retro: à dextra, & a sinistra: vt scilicet quoquouersum diffusus, ac dilatatus significetur. Duobus quondam filiis benedixit Noe, Sem, in typum Synagogæ, & Iapheth in typum Ecclesiæ. De illius dilatatione nihil dixit: dilatationem verò huius significauit, non solùm appellatione ipsa, *Iapheth* enim idem est, quod *dilatatio*; sed etiam precatione: *Dilatet*, inquit, *Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem.* Gen. 9 numer. 29. Vbi D. Hier. in quæst. hebr. *Quia*, inquit, *lata est multitudo credentium, a latitudine nomen, & benedictionem accepit.*

Ecclesia dilatata in Iapheth typicè figurata.

D. Hier.

III. Notat autem D. Ambr. lib. de arca, & Noe c. 33. posteritatem Iapheth adeò fuisse dilatatam, vt terræ limitibus se non continuerit; sed ad maris insulas transuolarit. *Non immeritò*, inquit, *latitudo dicitur, quando etiam in alteram partem naturæ, hoc est maritimam, generatio eius processit. Vero enim tanquàm latitudo non fuit eo contenta, quod in vsum hominibus natura præscripserat; hoc est, terræ possessione; verum etiam introgressa est mare, & ad insulas vsque processit.* Quod in Ecclesiam mirificè quadrat, quæ non solùm continentem terram peragrauit, sed etiam ad extremum oceanum suas colonias transmisit. Quo iure appellatur Deus *spes omnium finium terræ, & in mari longe.* Psal. 64. numer. 6. Quod non solum terra, sed mari eius fides propagetur: vt ex dicendis patebit.

D. Amb.
Iapheth posteritas in Ecclesia typum vsque ad maris insulas dilatatur.

IV. Sed quid illud: *Et habitet in tabernaculis Sem?* D. Hieron. *De nobis*, inquit, *Christianis prophetatur, qui in eruditione scripturarum, eiecto Israel secundum carnem, in spiritu versamur.* Quasi ab intelligentia scripturarum deiiciantur Hebræi; & in eandem cooptentur Christiani. Imò Rupert. lib. 4. in Gen. c. 39. per tabernacula Sem, omnia Iudæorum priuilegia intelligit; quæ ab illis tanquàm ab iniquis possessoribus erepta, ad Christianos veræ fidei cultores translata sunt. Exulauit igitur Synagoga ab illis tabernaculis, quæ sibi Ecclesia gentium occupauit. Sed quid? Maiora ad habitandum spatia non requiret Ecclesia, quàm Synagoga? In iisdem tabernaculis vna alteri succedet, quin ad maiora extendatur? Absit profectò, absit. Habitat quidem in illis, sed non inclusa in illis. Sicut æternum Verbum *habitauit in nobis*: sed non inclusum in nobis.

D. Hier.
Ecclesia in synagoga tabernaculis habitat, sed in illis inclusa non continetur.
Rupert.

V. Non poterat quidem Ecclesia magis in dies se dilatans, ac diffundens exiguis Synagogæ tabernaculis circunscribi. Vndè eius filij ampliora spatia requirebant, iuxta illud Isai. 49. num. 20. *Dicent*, inquit, *in auribus tuis filij sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus; fac spatium mihi, vt habitem.* Vbi vides, filios sterilitatis, seu ex matre sterili, hoc est, gentilitate, adeò multiplicari, vt maiora habitandi spatia requirant; quam anteà filij fœcunditatis, seu ex matre fœcunda, hoc est, synagoga exigebant. Sed obiter aduerte, quamuis tam multi essent filij Ecclesiæ, vt non possent iisdem Palæstinæ finibus contineri, quibus anteà synagoga claudebantur: tamen loquutos fuisse numero singulari: *Dicent*, inquit, *filij sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus*: cum dicere debuissent, *Angustus est nobis*, quia scilicet filij Ecclesiæ inconditi non sunt, ac dissipati; sed in tantam fidei, & amoris vnitatem coeuntes, vt vnus tantùm videatur.

Exiguus synagogæ spatiis Ecclesia non circunscribitur.

Christiani plures numero, charitatis vinculo vnus.

A Vna fides, & vnus amor cœpit omnes, quos latissimæ non capiunt regiones.

VI. Pergit vlteriùs Isaias c. 54. n. 2. latitudinem Ecclesiæ admirari. *Dilata*, inquit, *locum tentorij, & pelles tabernaculorum tuorum extende. Ne parcas. Longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida. Ad dexteram enim, & læuam penetrabis: & semen tuum gentes hæreditabit; & ciuitates desertas inhabitabit.* Sic propheta. Vbi alludit ad tabernaculum Moysis; in quo nihil erat, quod non esset certis quibusdam mensuris definitum: altitudo, longitudo, latitudo, omnia erant palmis, & cubitis inclusa, ac limitata: quæ tam multiplices mensuræ paruitatis cuiusdam, exiguitatisque indices esse solent. Nam sicut frequens numeratio in quantitate discreta, B exiguum numerum arguit, iuxta illud: *Pauperis est numerare gregem*: ita & frequens mensuratio in quantitate continua, molem exiguam conuincit. Quid ergo Isaias? *Dilata*, inquit, *locum tentorij tui, &c.* Vbi D. Hier. *Præcipitur*, inquit, *vt dilatet tentorium, & nequaquam Iudaici tabernaculi imitetur angustias.* Et paulò post. *Hæc*, inquit, *intelliguntur de Ecclesiarum magnitudine, quæ pro vno Iudææ loco, & ipso angustissimo, in toto terrarũ orbe suos terminos dilatabit.*

Synagoga tabernaculũ angustissimum, Ecclesia angustissimum.

D. Hier.

VII. Mortuus est Moyses in Nebo, *Et non cognouit homo sepulchrum eius.* Vt videre est Deut. 34. n. 5. & 6. Non sine mysterio & mors in Nebo contigit, & sepulchrum nusquam inuenitur. Quod D. Isidor c. 22. in Num. rectè expendit, *Nebo*, inquit, *interpretatur conclusio; in quo finitur lex; & non inuenitur eius* C *memoria. Porro gratia Euangelij absque vllo fine tenditur. In omnem enim terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum.* Ps. 18. n. 5. En synagogæ limitatio. En dilatatio Ecclesiæ: illa enim breuibus vnius montis angustiis circumscribitur: hæc latissimis totius terræ spatiis euagatur: illa sepulta de hominum memoria aboletur: hæc viuens, & vigens maiori in dies celebritate propagatur.

Moyses in Nebo mortuus, legis conclusionem & finẽ præfigurat.
D. Isidor.

VIII. Lepra quondam Naamani Ethnici translata ad Giezi Iudæum, palam videtur significasse incredulitatẽ gentilis populi ad populũ Iudaicum transferendam. Sed quid deinde? Vix è domo sua propheta Heliseus expulerat leprosũ Giezi 4. Reg. 5. n. 27. cum statim filij prophetarũ turmatim cõfluunt ad Helisæum: *Ecce*, inquiũt, *locus, in quo habitamus coram* D *te, angustus est nobis; eamus vsque ad Iordanem, & tollant singuli de sylua materias singulas, vt ædificemus nobis ibi locum ad habitãdum.* 4. Reg. 6. n. 1. & 2. Notat ibi Rabbi Salomõ apud Lyran. vno eiecto propter lepram, plures venisse ad Helisæum: adeòque non defecisse familiam Helisæi propter vnius expulsionem, vt potiùs plurimorũ aggregatione augeretur. Non aliter deficiente à Christo Domino parua familia Iudæorum, innumerabiles Christianorum populi ad eundem confluxerunt: quos vna vrbe non capiente totus orbis excepit.

Lepra à Naamano ad Giezi translata incredulitatẽ à gẽtibus ad Iudæos transferendam figurabat.
Electo Giezi, Elisæi familia augetur, antitypum Ecclesia, electa synagoga.
Rab. Salom.

IX. Hinc est, quòd Ecclesia Christum Dominum inuitet ad relinquendam vrbem exiguis mœnibus inclusam, & habitandum agrum nullis certis finibus circumseptũ. *Veni*, inquit, *dilecte mi, egrediamur* E *in agrum, commoremur in villis.* Cant. 7. n. 11. Quasi diceret, Guillelmo interprete, *Parum est, te esse in Iudæa notum, & in solo Israel magnum esse nomen tuũ: vt ergo vsque in Idumæam extendas calceamentũ tuum, & salues populos gentium, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Quo etiam in loco duo notat D. Th. Vnum, inuitari Christum Dominum non ad transeundum, id enim in synagoga fecit, vbi *pertransiit, benefaciendo, & sanando omnes.* Act. 10. n. 38. sed ad commorandum, quia in Ecclesia mansurus est *vsque ad consummationem seculi.* Matt. vlt. n. vlt. Alterum, inuitari ad villas, seu, vt in græco est, ad

Ecclesia Christi ager nullis finibus circunseptus.

Guillelm.

D. Th.
Christus in synagoga pertransiit, mansit in Ecclesia.

pagos;

Pagi, id est, paganorum ista Christi omnium misima vilia. *D. Leo.* *Simon Cyrenaeus paganorum typus Christi crucem gloriam dansi, & potiores.*

pagos; ex quibus pagani, id est, gentiles oriuntur: A quia ad hos praecipue, relictis Iudaeis, Christus Dominus propendebat. Vnde Simon ille Cyrenaeus, qui paganus erat, aut certè paganos repraesentabat, cum de villa, seu pago venire diceretur; *portauit crucem post Iesum.* Luc. 23. n. 26. *Vt tali facto*, inquit ibi D. Leo ser. 8 de passione, *praefigraretur gentium fides, quibus crux Christi non confusio futura erat, sed gloria.* Et paulò post addit, sacratissimo saluatoris opprobrio non Israelitam, sed alienigenam subdi: quia *per hanc*, inquit, *translationem à circuncisione ad praeputium, à filiis carnalibus ad spirituales, immaculati agni propitiatio, & omnium sacramentorum plenitudo transibat.*

X. Itaque non intra muros captiua tenetur Ecclesia, sed extra muros libera euagatur. Legalia B quondam sacrificia in vno tantùm templo peragebantur: vt annot. 6. sect. 1. latè ostendi: at verò Christus Dominus mortis suae sacrificium Aeterno Patri oblaturus, *extra portam passus est.* Hebr. 13. n. 12. Qua de re optimè D. Leo citatus: *Christus*, inquit, *non in templo, nec intra septa ciuitatis, sed foris, & extra castra crucifixus est, vt crux Christi non templi esset ara, sed mundi.* Vides, quanto iure apud Zachariam, Angelus ille superior ad Angelum inferiorem, metiri volentem mensorio fune Hierosolymam, exclamarit: *Absque muro habitabitur Ierusalem prae multitudine hominum, & iumentorum in medio eius.* Zachar. 2. n. 4. Vbi non est sermo de materiali Hierosolyma, quae planè muro circundata est, & à Salomone ante captiuitatem. 3. Reg. 3. n. 1. & à Nehemia post captiuitatem. 2. Esdr. 2. & 3. & 4. Imò potiùs teste Iosepho lib. 6. de bello Iudaico c. 6. triplici muro cingebatur. Sermo igitur est de noua Ecclesia, quae licet habitura esset murum, quo defenderetur; vt patet ex Apoc. 21. n. 12. non tamen murum, quo limitaretur; quia eius tanta capacitas, & amplitudo futura erat, vt non vrbs, sed orbis videretur. Nam, vt benè D. Ambros. serm. 12. in Psalm. 118. ibi: *Fundasti terram, & permanet.* n. 90. *Vere*, inquit, *orbis terrarum in Ecclesia; in qua non Iudaeus tantummodo, aut Graecus, non barbarus, aut Scytha: non seruus, aut liber, sed omnes in Christo vnum sumus.*

Crux Christi extra muros patentis orbis ara. *D. Leo.* *Ecclesia murum habet, quo defendatur, non quo limitetur.* *Hierosolyma triplici circundata muro.* *Ecclesia non vrbs, sed orbis.* *D. Amb.*

XI. Haec est illa *rota in medio rotae*, quam Ezechiel c. 1. n. 16. tantoperè admiratur: quia non solùm angustissima synagoga, sed etiam amplissima mundi machina includenda erat in Ecclesiam. Vndè Isaias c. 11. n. 12. de Christo Domino loquutus: *Leuabit*, inquit, *signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terrae.* Io quem locum D. Basil. per illud signum, crucem Domini intelligit: deinde quaerit, cur mūdus per crucem instauretur? Et respondet, crucem quatuor partibus distinctam, esse imaginem orbis quatuor partibus constantis: saluari igitur mundum per crucem, *Vt hac significatione*, inquit, *omnes mundi partitiones per cas sanctae crucis partes ad salutē dispensentur.* Quin ille eiusdem crucis titulus tribus praecipuè linguis scriptus erat. *Diuinitus, vt ego puto*, inquit D. Cyril. Alex. lib. 12. in Ioan. c. 30. *Omnium enim gentium regnum Christo attributum esse significauit. Vt omnes populi, tribus, & linguae ipsi seruiant.* Dan. 7. n. 14. *Vt omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Philip. 2. n. 11. *Titulus igitur iste per praecipuas linguas, omnium linguarū Iesum futurum principē praedicabat.* Quod Theoph. in cap. 23. Luc. magis exprimens, *Hoc*, inquit, *symbolum fuit, quod potentissimi gentium, quales Romani, & sapientissimi, quales Graeci, & religiosissimi, quales Hebraei, regno Christi subiiciendi essent.* Huc pertinet illa vestium Christi Domini

In Ecclesia orbis includitur. *D. Basil.* *Crux Christi quatuor distincta partibus, quatuor orbis partes repraesentat.* *Crucis titulus tribus linguis scriptus Christum omnium principem praedicabat.* *D. Cyril. Alex.* *Theoph.* *Quadripartita Christi vestis Ecclesiam in quatuor orbis partibus diffusam repraesentabat.*

Fr. Mendoza in lib. Regum.

in quatuor partes distributio. Ioan. 19. n. 23. In quem locum D. Aug. tract. 118. *Quadripartita*, inquit, *vestis Domini IESV CHRISTI, quadripartitam figurauit eius Ecclesiam: toto terrarum orbe, qui quatuor partibus constat, diffusam, & omnibus eisdem partibus concorditer distributam.* *D. Aug.*

Hinc est, quod olim Salomonis templum, vnum tantum ostium habuerit; quod Synagogae angustos aditus repraesentabat; quam post multos labores Pharisaeorum, *mare, & aridam* circumeuntium, vix vnus proselytus introibat: at verò atrium gentium, quo templum vndique cingebatur, quatuor ostia ad quatuor mundi plagas spectantia habuisse dicatur. 1. Paral. 9. n. 24. & cap. 26. à n. 13. vt planè significaretur, amplissimus B vndique futurus ad nouam Ecclesiam omnium gentium ingressus. Imò Apocal. 21. n. 13. non solùm singulae ad singulas mundi plagas patebant portae, sed etiam ternae: & quod magis admirere, nunquam claudendae; vt ibidem additur n. 15. Quod erat certissimum vaticinium fore, vt totus orbis Ecclesiae iugo subderetur: & quandiu duraret genus hominum, nunquam deessent plurimi, qui intrarent. Quos proinde Deus per Isaiam ex quatuor mundi plagis in Ecclesiam congregandos esse praedixit. *Ab oriente*, inquit, *adducam semen tuum: & ab occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, Da; & Austro, noli prohibere.* Isai. 43. numer. 5. & 6. vt dirutâ illâ paruâ Synagogâ, quam D. Cyril. Alexand. in locum Isai. C citatum, *Iudaeorum officinam, ac sentinam* appellauit; noua in toto orbe Ecclesia sanctorum, vt vocat Dauid Psal. 88. n. 6. conderetur: quae proinde, cùm sit mundo par, non immeritò Ecclesia magna per excellentiam appellatur. Psal. 21. n. 26. & Psal. 34. n. 18. & Psal. 39. n. 10.

XII. *Salomonis templum synagoga typus, vnum ostium; atrium Ecclesia simulachrum, habebat plura.*

Ecclesia ostia ad omnes mundi partes nunquam claudenda.

D. Cyril. Alex.

Ecclesia per excellentiam magna.

Peculiaris Ecclesiae ad orientem propagatio.

XIII. Sed quamuis in totum orbem Ecclesia diffundatur, nescio tamē quo pacto feliciùs propagetur per mare ad orientem: iuxta illud: *Extendit palmites suos ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.* Psal. 79. num. 12. Et illud: *Volabunt in humeros Philisthiim; simul praedabuntur filios orientis.* Isai. D 11. n. 14. Et passim alibi apud eundem prophetam. Vnde Iobus in typum Christi Domini, dicitur, *Vir magnus inter omnes orientales.* Iob. 1. n. 3. hoc est, interprete Lyran. inter Christianos: qui sicut à Christo Christiani dicuntur: ita ab eodem Christo, cuius nomen est, *Vir oriens.* Zachar. 6. n. 12. dici possunt orientales. Certè Christus Dominus in cruce pendens, si vera est pia aliquorum contemplatio, oculis ad orientem spectabat; vt extensis brachiis orientales populos ad amplexus inuitaret, iuxta illud: *Brachia mea populos indicabunt; me insulae expectabunt.* Isai. 51. n. 5. Quod de brachiis Christi Domini in cruce extensis, & extremas Iaponiorum insulas ad fidem inuitantibus iuniores aliqui sibi videntur ad literam interpretari. E

Lyra. *Christiani à Christo oriente orientales.* *Christus in cruce orienti spectabat.*

XIV. Hinc est, quod aeterna sapientia non tam occidentalibus, quàm orientalibus odoribus domum suam imbuat, ac vaporet; iuxta illud: *Quasi storax, & galbanus, & vngula, & gutta, vaporaui habitationem meam.* Eccles. 24. n. 21. quia scilicet animarum fructibus, qui ex oriente colliguntur, praecipuè delectatur. Hos potissimum odores, haec aromata Lusitani reges in Indiam petere voluerunt; & in animarum potiùs, quàm gemmarum conquisitione maximam sui regni felicitatē collocarūt; in cuius rei typum felicitas Zabulonis in

Orientalibus odoribus, desi, animarum fructibus, Christus delectatur. *Lusitani reges fidei ad orientem propagandae cupidissimi.*

Ii littore

Lusitani prædicatores ad orientem.

littore maris,& in statione nauium fuisse dicitur. Genes. 40. numer. 13. quia vt ille ingentes opes nauigando colligebat; ita & Lusitanus nauigando innumeras Deo animas acquirit. Vnde de filiis Zabulonis vaticinatus est Moyses: *Innundationem maris quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum.* Deut. 33.n.19. Quia sicut illi suis lucris intenti, maris salsedinē, sibi lactis dulcedinem credebant,& immensos ad bibendum fluctus, sibi tenues ad sugendum guttas reputabant: ita Lusitani prædicatores animarum zelo ducti, oceani nauseas, suas delicias: naufragia, sua conuiuia arbitrantur.

XV. Non obscurum est de hac re illud vaticiniū: *Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam: ad populum terribilem, postquam non est aliud: ad gentem expectantem, &c.* Isai. 18. num. 2. Nam huius oraculi tum cætera verba conueniunt Lusitanis, tum etiam illa extrema, *ad gentem expectantem.* Pro quibus est in hebræo, ad gentem קַו־קָו *Kau, Kau.* Hoc est, *linea, linea,* seu, *ad lineam, lineam.* Cuius loci germanum sensum, vt intelligas aduerte: *tendere lineam,* seu *funiculum,* seu *mensuram,* seu *perpendiculum*, esse solennem scripturæ phrasim, quæ in contrarios sensus explicari solet: nunc scilicet ad constructionem, nunc autem ad destructionem significandam, ducta metaphora à fabris cæmentariis, qui ad suam artem exercendam his vtuntur instrumentis. Priori modo, sumitur Zachar. 1.n. 16. *Perpendiculum extendetur super Ierusalem.* Hoc est, Ierusalem hactenus diruta, ac destructa resarcietur: vt interpretes exponunt, & literam consulenti facilè patebit. Posteriori modo, 4.Reg.21.n. 13. *Extendam super Ierusalem funiculum Samariæ.* Hoc est, destruam Ierusalem, quemadmodum destruxi Samariam. Rursùs Isai. 34.n. 11. *Extendetur super eam mensura, vt redigatur ad nihilum: & perpendiculum in desolationem.* Hoc est, vastabitur, & solo æquabitur. Denique Thren. 2. num. 8. *Cogitauit Dominus dissipare murum filiæ Sion: tetendit funiculum suum.* Hoc est, necessaria ad destruendum instrumenta comparauit, & expediuit. Vtraque significatio coniungi videtur, 2. Reg. 8. num. 2. *Mensus est* Dauid *duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum.* Vbi satis apertè exprimitur ad construendum pariter, ac destruendum funiculos inseruire. Nam quamuis hoc instrumentum potiùs ædificandi, quàm desolandi proprium videatur: tamen Deus eo etiam vtitur ad destruendum: vt ostendat, se ad desolandum non præcipitem ferri: sed ad normam, & mensuram cum magna consideratione demoliri: imò tantum temporis spatium in destruendo consumere, quātum solent alij artifices in construendo collocare.

Tendere lineā, & constructionem & destructionem in script. significat.

Deus non praeceps, sed ad lineam, & mensuram punit.

XVI. Igitur citatus Isaiæ locus vtrunque sensum admittit: illum quidem de destructione, sic: Ite ad gentem *expectantem*, seu *linea, linea*: hoc est, ad gentem, super quam ducta est linea, vt destruatur: seu quæ versatur in extremo suæ salutis periculo: æternis suppliciis sine dubio deuouenda, nisi ab Euangelicis prædicatoribus opportunè seruetur, & liberetur. Hunc autem de constructione, sic: Ite ad gentem *expectantem*, seu lineæ, lineæ, hoc est, supra quam ducta est linea; vt spiritualiter in nouam Ecclesiam construatur; & à perfidiæ ruina, in qua iacet, in fidei ædificium excitetur. Quæ quamuis mihi videantur literæ propiora; tamen accommodatius ad præsens institutum, vlterius dici potest, fieri allutionem ad lineam æquinoctialem, quam Lusitani nauigando in Indiam bis pertransеunt in flexu promontorij, quod vocant, bonæ spei: semel prodeuntes ad Austrum; iterum ad Aquilonem redeuntes. Atque ad hanc gentem post duplicem æquinoctialis lineæ transitum adeundam, dicuntur Angeli, hoc est, Euangelici præcones ex Lusitania tam celeres profecturi, vt non tam nauigare, quàm volare videantur. Quæ expositio licet mihi non tam solida, quàm festiua videretur: tamen postquàm deprehendi eam Fernando Rebello, nostro in Eborensi Academia primario 2.p. de obligat. iust. lib. 18.q. 23.sect. 3. placuisse, non omninò contemnendam duxi.

In vtroque sensu locus de orientalibus explicatur.

Tropus pro Lusitanis prædicatoribus expositio.

Rebel.

XVII. Concinit D.Ioannes, apud quem *Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratē, & siccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu solis.* Apoc.16.n.12. Per illum enim Angelum Hugo Victor. Haymon, & Pannon. quos citat & sequitur noster Vieg. intelligunt Apostolicos prædicatores: inter quos ego præcipuè numerandum censeo, magnum illum nostri seculi Apostolum, & orientis solis solem longè clariorem, beatissimum Patrem nostrum Franciscum Xauerium; & qui eum præeuntem sequuti sunt, cæteros Lusitanos concionatores: qui magnum fluuium Euphratem, id est, magnam idololatriæ sentinam Euangelica prædicatione non cessarunt exhaurire, quousque orientales reges facilem ad summum Pontificem viam inuenirent; & nostra ætate per legatos suos se ad Ecclesiam Romanam exultabundi aggregarent. Mecum sentire videtur Genebr. qui ad illud Ps.67.n.34. *Qui ascendit super cælum cœli ad orientem:* citans, & explicans hunc Apocalypsis locum de conuersione gentium: *Cui mysterio,* inquit, *Portugalenses, & Hispani in suis ad illos populos nauigationibus, & conuersionibus iam ab anno millesimo quingentesimo inseruiunt.* Quare illud vaticinium Isai. 49. n. 22. *Afferent filios suos in vlnis, & filias suas super humeros portabunt*; rectè interpretatur Leo à Castro de Lusitanis, oriētales populos ad fidem adducentibus; ad quorum proinde laudes celebrandas ingenuè fatetur homo non Lusitanus, *maiori buccina opus esse.* Sed de hac fidei propagatione ad orientem per Lusitanos prædicatores cōsulenda sunt, quæ Th. Bozius multis locis, præsertim tom.1. de signis Eccles. lib. 6. c. 3. & tom. 2. lib. 20. c. 3. latè, & eruditè cumulauit.

Hug Vict. Haym. Pannon. Viegas.

B. Xauerij, & sociorum zelus in fide ad orientem prædicanda.

Fidei propagatio ad orientem per Lusitanos prædicatores.

Genebr.

Leo à Cast.

Bozius.

XVIII. Vides, quā longè lateque mari, ac terrâ Ecclesia propagetur? Planè vniuerso orbi exæquatur. Romā olim poeta laudaturus cecinit, *Romanæ spatium est vrbis, & orbis idē.* Imò de Romani imperij amplitudine grauiter Tert. lib. de pallio c.2. *Re vera,* inquit, *orbis cultissimū huius imperij rus est; consitū, & amœnū super Alcinoi pometum, & Midæ rosetū.* Sed maiori iure cōuenit hoc præconium in Ecclesiā, cuius totus orbis seges est; iuxta illud Christi Domini: *Videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem.* Ioan. 4. n. 35. & illud D. Pauli: *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* 1.Cor.3.num. 10. Eleganter verò Clem. Alex. in exhort. ad gent. totū orbem vocat vnam Academiam, Athenis similem, in qua nihil aliud, quàm Christi doctrina audiatur. *Quoniam,* inquit, *ipsum Verbum ad nos venit cælitus; non est nobis ampliùs eundum ad humanam doctrinam; Athenas, & aliam Græciam, quin etiam Ioniam quærendo curiosè. Vniuersum iam Athenæ, & Græcia factum est Verbo.*

Ecclesia vniuerso orbi exæquata.

Tert.

Cl. Alex.

Orbis Christi Academia

XIX. Imò D. Hier. in epist. 3. ad Heliod. docet nihil iam aliud toto orbe, quàm Christū Dominū exaudiri. *Ante resurrectionem Christi,* inquit, *notus tantùm in Iudæa Deus. Nunc passionem Christi, & resurrectionem, cunctarum gentiū & voces, & literæ sonant. Taceo de Hebræis Græcis, & Latinis, quos suæ crucis titulo Dominus dedicauit. Bessorum feritas, & pellito*

D. Hier.

Christus vna totius mundi vox.

& pelliorum turba populorum, stridorem suum in dulce crucis fregerunt melos, & totius mundi vna vox Christus est. Quò pertinet illud Isai. 24. num. 16. *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti.* Seu vt ex hebræo interpretatur Leo à Castro, *gloriam Christi.* Quasi ex vltimis quoque terræ finibus Christi gloria resultaret. Loquutus olim Deus ad populum Israelitas. *Tuli*, inquit, *patrem vestrū Abraham de Mesopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Chanaam.* Iosue 24. n. 3. 70. vertunt: *Et adduxi eum in omnem terram.* Vbi D. Aug. q. 25. *Septuaginta*, inquit, *pro terra Chanaam, omnem terram ponere voluerunt, intuentes propheticam, vt tanquā factum acciperetur; quod certissimè futurum in Christo, & in Ecclesia pronuntiabatur.* Quia Christus in omnem terram venturus erat: & Ecclesia vniuersæ terræ adæquāda.

Leo à Cast. — Vniuersa terra, Christi Ecclesia. Septuag. D. Aug.

XX. Quare D. Bern. lib. 3. de consid. ad Eugenium, latissimam summi Pontificis ditionem admiratus: *Orbe*, inquit, *exeundum est ei, qui volet explorare, quæ non ad tuam pertinent curam.* Quasi nihil sit in toto orbe, quod Pontificiæ curæ non subiiciatur. Et lib. 2. curiose inuestigans, cur cæteris discipulis nauigio ad terram venientibus, solus Petrus in mare se immiserit. Ioan. 21. n. 7. aptissimè respōdet ad rem nostram. *Signum*, inquit, *est singularis Pontificij Petri; per quod non nauim vnam, vt cæteri quisque suam, sed seculum ipsum susceperit gubernandum. Mare enim seculum est; naues, Ecclesiæ. Inde est, quod altera vice instar Domini gradiens super aquam, vnicum se Christi vicarium designauit: quem non vni populo, sed cunctis præesse deberet: siquidem aquæ multæ, populi multi sunt. Ita cum quisque cæterorum habeat suam tibi vna commissa est grandissima nauis ex omnibus facta, ipsa vniuersalis Ecclesia toto orbe diffusa.* Hæc Bern. eleganter.

D. Bern. — D. Petr. se in mare demittens, toto orbi se dominatum per fidem significabat.

XXI. Quid si dixero, Petrum semel atque iterum in mare promptissimè desiliendo, opere ipso præsignasse, & quodam modò præmonstrasse suos in conuersione gentium ministros, & adiutores, cùm aliis seculis insignes, tùm maxime præsentibus admirandos: qui natali solo renuntiantes, & vastissimo oceano se committentes, neque ventorum sęuitiā, neque vndarum insaniā, neque latentium saxorum insidiis, neque furentium piratarum incursibus, neque tandem innumerabilium Iliade malorum, ac periculorum, *qualia multa mari nauta patiuntur in alto;* & quæ certissimam nauigantibus *intentant omnia mortem:* qui, inquam, neque tam multis difficultatibus circumuenti, à suo proposito deterreantur: quominùs ad Indos, ad Sinas, ad Iaponios, ad extremas mundi plagas, non gemmas quæsituri, sed animas, feliciter excurrant? Planè ita sentio. Nec aliena fortassè videbitur expositio. Pergite igitur bonis auspiciis Argonautæ: non ad vellus aureum fabulosi arietis conquirendum: sed ad sacrosanctum nomen immaculati agni coram gentibus, & regibus exportandum. Tuque præcipuè, ô societas IESV, IESV auspice, vela fac, & proficiscere. Nulla te pericula frangant, nulla terreant. Si debacchantes fluctus ingruant, IESVM aspice: si tumultuantes turbines desæuiant, IESVM inuoca: si procellosæ Scyllæ, & Charybdes, & circumlatrantes vndæ fremant, IESVM altiùs inclama. Memineris, olim Apostolos in procella vehementer periclitatos, & cōturbatos, dum abfuit IESVS: vbi primum adfuit, liberatos, & tranquillatos. Nam vt benè D. Cyril. Alex. *Omnium periculorum Christus solutio est.* Tecum nauigat, quocunque nauiges, IESVS. Non expauescas. IESVM in fronte geris, & in corde. In fronte, vt quocunque ieris, de tuo Domino cognoscaris: in corde, vt quodcun-

D. Petrus in mare desiliēdo orientales prædicatores quodammodo præmonstrauit. — Societatis IESV in oriētem conuersio et ....

que feceris, tuum Dominum imiteris. Perge feliciter: & insanientes fluctus intrepido vestigio perlabere. Timeri solitum mare timeat te nihil timentem. Et quid timeas, quæ IESVM, in opere præfers, & in nomine: cuius opus agis, eius nomine insigniris? Nec immeritò. Optimè enim D. Ambr. *Consortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis.* Hoc te nomen timidam esse non sinit, sed timendam facit. Perge igitur, ô Societas, inter medias procellas adeò constans, & secura, vt tibi videaris non nauigare inter fluctus, sed ambulare inter flores. Memineris enim illud Eccles. 43. n. 25. de Domino IESV loquentis: *In sermone eius siluit ventus, & cogitatione sua placauit abyssum, & plantauit in illa Dominus insulas.* Seu vt 70. transtulerūt, *Et plantauit illam Dominus IESVS.* Abyssum, hoc est, oceanum, interprete Lyra, non fluctibus horridum, sed floribus consitum, tanquam hortum genialem tibi plantauit IESVS; ne timeas: cū oceanum intras, pratum intras. Flores tibi videbuntur, non fluctus qui in mari intumescent. Campus tibi germinabit non solū *de profundo nimio*, vt olim Israelitis. Sap. 19. num. 7. sed etiam de mari summo. Quocunque aspexeris, non vndas tibi videberis aspicere, sed rosas. Scilicet tibi plantauit oceanum Dominus IESVS. Perge igitur. Et bonam erecta in spem, *Circunspice ad orientem* (libet enim te affari illis verbis, quibus propheta Ierosolymam affatur) *Et vide iucunditatem à Deo tibi venientem.* Sed quam ab oriente iucūditatem affore vaticinatur? *Ecce*, inquit, *veniunt filij tui collecti ab oriente vsque ad occidentem, in verbo sancti gaudentes in honorem Dei.* Illi, quos ex aqua, & spiritu genuisti, in adoptionem filiorum Dei vocati, in vnitatem fidei collecti, æternæ spei gaudio deliniti, ab oriente in occidentem, hoc est, ab idololatria in Ecclesiam reducti, sacris mysteriis imbuuntur, in diuinam gloriam consecrantur. Quid tibi iucundius accidere potuit? quid diuinius? En tuorum laborum fructus; en tuarum nauigationum merces; en à tuo oriente, quas requiris gemmas, aromata, odores.

Societas IESV, & in nomine & in opere IESVM imitatur. — D. Amb. serm. 2. — Septuag. Lyran. Oceanum conuersio, Societatis IESV delectat. Oceanus amœnissimum Societatis pratum.

Multitudo gentium ad Ecclesiam festinantium.

EX amplitudine spatij, quod Ecclesia occupat, pronum est colligere multitudinem filiorum, quos Deo nutrit. *Qui sunt isti*, inquit propheta, *qui vt nubes volāt, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Isai. 60. n. 8. Cur, quæso, Apostolicos viros, de quibus agit, nubibus comparat, & columbis? Plures rationes Hug. Card. assignat, inter quas ad rem nostram optima illa est; quia sicut nubes inter cætera meteora, & columbæ inter cætera volatilia fœcundissimæ sunt; ita & prædicatores innumeros Deo filios lucrantur. Quod fortassè 70. & qui eos sequitur Tert. lib. 5. contra Marc. c. 15. innuerunt, transferentes: *Et quasi columba cum pullis suis.* Ac si tantam fœcunditatem significent vt nunquam Euangelium sine fructu, nunquam prædicatio sine conuersione, nunquam Apostolici viri sine pullis, seu spiritualibus filiis inueniantur.

XXII. *Apostolici prædicatores, propter animarum fœcunditatē nubibus, & columbis comparantur. Hug. Car. — Septuag. Tertul.*

Quò quidem & cœlestis sponsus videtur allusisse, dum sponsam, hoc est Ecclesiam, columbam vocat. *Surge, propera amica mea, columba mea.* Cant. 2. num. 10. columbam vtique à fœcunditate; quæ dicitur, teste Varrone c. 7. de re rustica, singulis diebus quadragenis per totum annum concipere, & parere: incubare, & educare suos pullos. Non pauciores habet Ecclesia toto anno concipiendi, & pariendi quadragesimes; quæ licęt vnam tantùm externo ritu instituat; plures

XXIII. *Ecclesia fœcunditas columbina. Varron.*

A tamen,& continuas sortitur:cum iugiter innumeros Deo pariat,& nutriat alumnos. Vnde D.Amb. lib.de virginibus: *Quæ*, inquit, *nupta plures liberos habet, quàm sancta Ecclesia? quæ virgo est sacramentis: mater est populis.* Quasi non filios vnius tantùm familiæ alumnos: sed populos totius mundi colonos gignere videatur.

XXIV. *Plures tribus à Iosue. Christo typo, quam à Moyse hæreditatem acceperunt.*

Moyses,& Iosue terram promissionis inter singulas tribus diuiserunt: ille quidem inter duas,& dimidiam; scilicet Ruben,& Gad, & dimidiam tribum Manasse: quæ citra Iordanem sibi sedes delegerunt: hic inter alias nouem, & dimidiam, quæ vltra Iordanem habitare præoptarunt: vt patet ex Ios.13.n.7.& 8. Cur, obsecro, plures tribus à Iosue, quàm à Moyse hæreditatem acceperunt? B Mystica responsio esse potest, vt multò plures per Christum in Ecclesia, quàm per Moysen in Synagoga ad æternam hæreditatem accessuri significentur. Ita enim Theodor.q.15.ad eum locum innuere videtur, docens pluribus quidem Iosue, paucioribus verò Moysem hæreditatem diuisisse: *Quia*, inquit, *qui per Moysen acceperunt hæreditatem, Iudæorum figuram referunt: qui verò per Iosue, repræsentant gentes, quæ crediderunt.* Vnde iam inde ab eo tempore colligebatur, quantò maior futura esset in Ecclesia, quam fuerit in Synagoga, credentium multitudo.

Theod.

XXV. *Synagoga vnũ piscem hamo, plurimos Ecclesia retibus comprehendit.*

D. Petrus ante resurrectionem hamo piscari iubebatur. *Vade ad mare*, inquit ad eum Dominus, *& mitte hamum*, &c. Matt. 17. n. 27. At verò C post resurrectionem, reti: *Mittite*, inquit, *in dexteram nauigij rete*, &c. Ioan. 21. n. 6. Quia sicut hamus vnum: rete plurimos complectitur: ita olim Synagoga paucos: Ecclesia innumeros comprehendit. Vnde statim dicitur D. Petrus traxisse è mari *rete plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus.* Ibid. n. 11. Cur non pluribus, non paucioribus? Optimè respondet D. Hier. in cap. 47. Ezech. *Aiunt*, inquit, *qui de animalium scripsere naturis, de quibus Oppianus Cilex est poeta doctissimus; centum quinquaginta tria esse genera piscium: quæ omnia capta sunt ab Apostolis, & nihil remansit incaptum: dum & nobiles, & ignobiles: diuites, & pauperes, & omne genus hominum de mari huius seculi extrahitur ad salutem.*

D. Hier. *Centum quinquaginta tria piscium genera ab Apostolis capta, totius orbis conuersionem denuntiant.*

XXVI. D. Hier. D. Isidor.

D Pendebant olim è veste sacerdotali aurea tintinnabula. Exod. 28. n. 33. Quæ si D. Hier. in epist. 128. ad Fabiol. de veste sacerdotali, & D. Isidor. lib. 19. etymolog. seu Orig. c. 21. audiamus, fuerũt numero 72. Si quęras cur potiùs sub hoc numero, quam sub alio contineantur. Ratio videtur esse, quia, ex eodem D. Hier. in c. 26. Matt. D. Aug. lib. ciu. cap. 3. D. Epiph. in Panario sub initium, & aliis, quos citat Perer. tom. 2. in Gen. lib. 16. disp. 10. totidem dicuntur fuisse genera linguarum, in quas homines in confusione turris Babel dissipati abierunt. Vt sic intelligeremus, nullam fore in toto orbe nationem, quam non esset Euangelicæ doctrinæ vox peruagatura, & magna ex parte ad Ecclesiæ gremium adductura.

D. Aug. D. Epiph. Panar. Perer.

XXVII. *Ecclesia in 72. malis punicis: Synagoga in fragmento tantum adumbrata.* D. Hier. D. Isid.

E Eodem pertinet, quod illa sacerdotalis vestis, quæ Ecclesiam figurabat, septuaginta duo mala punica, singula singulis tintinnabulis inserta habuisse dicatur à citatis Patribus, Hieronym. & Isid. & tamen vetus Synagoga, ne integro quidem malo punico, sed fragmento illius comparetur: iuxta illud: *Sicut fragmen mali punici genæ tuæ.* Cant. 4. n. 3. Quò enim plura grana in tam multis malis puniceis, quàm in vno illius fragmine includuntur, eò maior animarum multitudo in Ecclesia, quàm in Synagoga continetur. Quare cum Dauid eam multitudinem numerare vellet, innumerabilem inuenit. *Annuntiaui*, inquit, *& locutus sum, multiplicati sunt super numerum.* Ps. 39. n. 6. Ideò ab inquirendo numero desistens, & in sola multitudine conquiescens: *In medio*, inquit, *multorum laudabo eum.* Psal. 108. n. 30. Quasi fidelium congregatio, per excellentiam diceretur congregatio multorum.

XXVIII. *Cur Deus Israeliticum populum prohibuerit censeri.*

Non licebat olim regibus Israel pro suo arbitrio populum recensere: vt patet in Dauide, qui eum populum numerari temerè præcepisset; tandem suæ conscius temeritatis: *Peccaui*, inquit, *valdè, stultè egi nimis.* 2. Reg. 24. n. 10. Et neque hac confessione diuinam effugere potuit vltionem; pestilentia in populum acriter sæuiente. Ibid. n. 15. Vnde si qua ad numerandum populum necessitas vrgeret; necesse erat, vt punitio pro temeritate diuinitùs infligenda, pecuniariis oblationibus redimeretur; iuxta illud: *Quando tuleris summa filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino: & non erit plaga in eis, qui fuerint recensiti.* Exod. 30. n. 12. Cur igitur Deus tam seuerè prohibebat illum populum recenseri? Respondet Oleaster, quia Deus promiserat Abrahæ, se facturum illum populum innumerabilem, iuxta illud: *Multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli: & velut arenam, quæ est in littore maris.* Gen. 22. n. 17. Quæ maior igitur temeritas esse poterat, quàm velle ad numerum reuocare, quod Deus extra numerum esse volebat? Sed mihi videtur lex diuina, non tam ad Iudæos, quorum exiguus fuit numerus, quam ad Christianos, quorum est innumerabilis multitudo, respexisse? Quasi illo symbolo fas non esse ostenderetur, Christianum populum numero coercere, quem Deus super numerum voluit multiplicare.

Oleast.

Innumerabilis in Ecclesia gentium multitudo.

XXIX. D. Hier. *Christiana fides non solum idololatras, sed ipsa etiam idola quodammodo conuertit.*

Eandem credentium, & idololatriam cum fide commutantium multitudinem contemplatus D. Hier. in epist. 7. ad Lætam sub initium, lætabundus exclamat: *Solitudinem patitur & in vrbe gentilitas. Dij quondam nationum cum bubonibus, & noctuis in solis culminibus remanserunt. Vexilla militum crucis insignia sunt: regum purpuras, & ardentes diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat. Iam & Ægyptius Serapis Christianus factus est. Marnas Gazæ luget inclusus: & euersionem templi iugiter pertremiscit: De India, Perside, Æthiopia, Monachorum quotidie turmas suscipimus. Deposuit pharetras Armenius: Hunni discunt psalterium. Scythiæ frigora feruent calore fidei: Getarum rutilus, & flauus exercitus, Ecclesiarum circumfert tentoria: & ideò forsitan contra nos æqua pugnant acie, quia pari religione confidunt.* Hæc Hieron. eleganter. Vbi tantam esse docet credentium multitudinem, vt dicat non solùm idololatras credere; sed etiam ipsa idola Christianam fidem aut profiteri, vt Serapidem, aut saltem reuereri, vt Marnam, hoc est, Iouem; sic enim Gazæi eius cultores appellabant. Quorum enim infidelium pectora non subigeret fides, & Christiana religio: quæ etiam infidelium numina subigebat?

XXX. *Perdicis pullos in vera matre agnoscenda gentes ad Christum conuersa imitantur.*

De perdicis instinctu celebre est illud apud Ierem. c. 17. n. 11. *Perdix fouit, quæ non peperit.* Vbi notant interpretes, perdicem aliena oua diripere, fouere, & excludere: sed pullos audita propriæ parentis voce, nouercam deserere, & germanam ad parentem conuolare. Simile quid diabolo cum gentibus contigisse testatur Diuus Ambros. lib. 6. exam. c. 3. *Congregauit*, inquit, *diabolus gentiles, quos non creauerat: sed vbi in Euangelio suo vocem Christus emisit: ad eum se potissimum contulerunt: quos sub vmbra alarum suarum ipse suscepit, & matri dedit Ecclesiæ nutriendos.* Vbi in hanc

D Amb.

senten

D. Hier. sententiam locum Ieremiæ citatum interpretatur: atque adeò optimè cum D. Hieron. concordat; dum vterque facit gentilium idola defecta; idololatras verò suorum idolorum desertores.

XXXI. *Vituli pulueres, quod est idololatras Christus super D. Aug.* Accipiunt olim Moyses vitulum, & combussit, & contriuit in puluerem, & sparsit in aquam, & Israëlitis propinauit. Exod. 32. n. 20. Cur potiùs eos pulueres non sparsit in auras, ventis ludibria futuros? Optimè D. Aug. lib. 22. contra Faustum c. 93. in 6 tomo, per illos idoli pulueres, idololatras intelligit; quos Christus Dominus noluit euertere, sed conuertere: noluit à suo corpore exsecare, sed potiùs in suum corpus commutare. *Totum,* inquit, *illud corpus* (nempe idololatrarum) *comminuunt, hoc est, verbo veritatis humiliatum; & comminutum in aquam mittitur, vt eos Euangelij prædicatores ex baptismo in sua membra, hoc est, in corpus dominicum transferant.* Additque eandem ob causam oblata fuisse D. Petro omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cæli, cum illa voce: *Occide, & manduca.* Act. 10. n. 12. vt intelligeret, non esse idololatras ab Ecclesia remouendos, sed in Ecclesiam admittendos. Et sicut cibus in substantiam aliti conuersus, aliti vitam viuit: ita idololatras ad fidem traductos, ex fide victuros esse, & eodem, quo omnes fideles, spiritu animandos.

Idololatra intra Ecclesiam vigere admittendos.

XXXII. D. Chrys. *Christianorum propagatio cum naturali hominum propagatione comparatur.* Propagationem fidelium in lege gratiæ cum propagatione hominum in lege naturæ egregiè componit D. Chrys. in Ps. 14. ibi. *Benedixit illis et multiplicati sunt* n. 13. Hoc est, *Fecit crescere in magnam multitudinem*, vt ipse exponit: illud autem, *in se*, rectè expendit, *hoc est*, inquit, *non diuisos, nec dispersos, sed in te congregatos.* Significans, hanc fidei multiplicationem ex coniunctione charitatis processuram. Igitur sub finem psalmi, comparationem prosequitur, quam dixi: & benedictionem illam datam hominibus per naturam propagandis, comparat cum hac benedictione, iisdem hominibus propagandis per gratiam, impertitâ. *Quemadmodum*, inquit, *cum dixisset in principio: Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Gen. 1. n. 28. *Vniuersam terram sermo peruasit: ita cum postea dixisset: Euntes docete omnes gentes.* Matth. 28. n. 19. *Ipsos etiam fines orbis terræ, breui momento temporis iussus eius occupauit.* Et paulò post, hanc posteriorem propagationem illi priori anteponit. *In principio*, inquit, *cum lege naturæ cresceret multitudo, res tardius procedit: tempore autem Apostolorum, non lege naturæ, sed gratiæ crescebat: & ideò vno statim die tria millia, deinde quinque millia, deinde innumerabiles, deinde vniuersus orbis terræ per hanc pulchram regenerationem editi, aucti, & multiplicati sunt: & quam acceperant benedictionem, factis ipsis ostenderant.*

XXXIII. *Michol in Synagoga typum in partu occumbit.* Igitur multitudo gentium reuixit; paucitas Iudæorum emarcuit. Michol, siue Egla (vtroque enim nomine dicebatur) non habuit filium *vsque ad diem mortis suæ.* 2. Reg 6. n. 23. Et nihilominùs 1. Paral. 3. n. 3. dicitur peperisse filium nomine *Iethraham.* Conciliat vtrumque locum D. Hier. non habuisse quidem filium vsque ad diem mortis suæ, exclusiuè: nam quo die primùm peperit; vltimò vixit, eodem enim obiit. Et statim ad mysterium digressus, *Sic igitur*, inquit Hieron. *Synagoga in partu occubuit: quia apparente Verbo Dei in carne, & Euangelium prædicante, scandalizata in passione eius sibi mortem æternam adsciuit.* Tacetur in scriptura mors Rebeccæ; exprimitur mors Deboræ, quæ fuit eius nutrix. *Mortua est Debora*, inquit textus, *nutrix Rebeccæ: & sepulta ad radices Bethel subter quercum.* Genes. 35. n. 8. Reddit rationem

D. Hier.

Vita Ecclesiæ in Rebecca, mors synagogæ in Debora figuratur.

Fr. Mendoza in lib. Regum.

A nem Rupert. lib. 8. c. 13. quia Rebecca gratiam, seu Ecclesiam; Debora legem, seu Synagogam Ecclesiæ nutricem repræsentabat, quarum illa semper viuit; hæc citissimè interiit. *Deboræ*, inquit, *mors memoriæ commendatur: Rebeccæ nusquam inuenitur: quia occidens littera legis relinquitur; viuificans autem spiritus perseuerat, & vbique glorificatur.* Nec sine mysterio sepulta est sub quercu; *Quia in initio*, inquit Rupert. *surgentis Ecclesiæ, carnalis sensus legis, & cuncta carnales ceremoniæ sub ligno crucis obruuntur.* Non sine causa factum est, vt quo tempore Christus Dominus sanauit Hæmorrhoissam, eodem filia Archisynagogi moreretur. Matt. 9. à num. 20. Marc. 5. à num. 22. Luc. 8. à num. 41.
B *In typum videlicet*, inquit idem Rupert. lib. 7. in Genes. cap. 42. *Gentilitatis, & Synagogæ: vt quando gentilitas per fidem Christi sanata est: tunc Synagoga præ inuidia, & infidelitate mortua est.* Quod etiam alij Patres D. Ambr. Beda, Raban, expresserunt. Hactenùs de propagatione Ecclesiæ.

Rupert.

Sub Christi cruce sepulta Synagoga.

Ecclesia facitur, synagoga fuit interitura.

D. Amb. Beda. Raban.

SECTIO II.

Christi Domini exaltatio.

Iam verò Christi Domini exaltationem expressit Anna illis verbis, *Dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi.* Quæ ad hunc locum vberiùs explicãda, & illustranda reseruaui. Igitur circa hæc verba, quatuor inquirenda sunt: ex quorum solutione, & loci intelligentia, & Christi Domini exaltatio facilè colligetur. Primum, cui dandum sit hoc imperium? Secundum, quomodo dandum? Tertium, quo tempore dandum? Quartum, quale, quantumque imperium dãdum? I.

C *Quatuor hic inquirenda.*

Quod ad primum attinet. Cui dandum est hoc imperium? respondeo, *Regi suo*, hoc est, Christo Domino, vt in litera explicaui. Illud, *suo*, referri potest, vel ad Deum, vel ad imperium. Priori modo sensus est, *Dabit Deus imperium regi*, à se facto; regi, quem ipse constituit, & creauit, quem proinde vocat suum: qualis est Christus Dominus, iuxta illud. *Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum eius.* Psalm. 2. n. 6. Quo D pacto Deus vocat Cyrum *Christum suum.* Isai. 45. n. 1. hoc est, à se vnctum, ac regem constitutum. Vnde Christus Dominus, *Cum cognouisset, quia venturi essent homines, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Ioan. 6. n. 15. Ne regiã potestatem, quam à Patre acceperat, ab hominibus accepisse videretur. Posteriori modo sensus est: *Dabit Deus imperium regi*, non externo, & alieno; sed proprio, & natiuo; quem proinde ipsum regnum, non vt tyrannum, odio habeat, ac timeat; sed vt suum regem amplectatur, ac veneretur. Vnde hoc regnum non est vi extortum, sed hæreditario iure acquisitum; iuxta illud eiusdem Psal. 2. num. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Non quidem indebi- E tam; sed quæ tibi, tanquam proprio hæredi, multis nominibus debeatur. Et propterea populus non inuitus, sed spontaneus suo regi seruiebat, & famulabatur: iuxta illud Psalm. 109. n. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Seu, vt D. Hier. ex hebræo legit: *Populi tui duces spontanei*: seu, vt legunt alij: *Populus tuus spontaneus, ac voluntarius.* Quasi omnes Christum Dominum, tanquam suum regem proprium, ac naturalẽ, sua sponte sequerẽtur, & amplecterentur. Vnde est illa Dei promissio: *Non dominabuntur ei amplius alieni; sed seruient Domino Deo suo, & Da-*

II.

Cui dandum sit hoc imperium? Primus loci sensus. Imperiũ Christo, vt regi à se facto solus Deus dabit.

Secundus sensus. Hoc imperiũ Christo tanquam proprio, & natiuo regi dandum.

uid regi suo. Ietem. 30. n. 9. Et iterum. *Post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid regem suum.* Oseæ 3. n. 5. in vtroque enim loco per Dauidem, quem regem suum appellabat, intelligitur Christus Dominus, qui erat proprius eorum Rex.

A

III. *Quomodo dandum sit hoc imperium Christo D. Ratio dubitandi.* D. Chrys. *Christus naturalis omnium rex.*

Secundum dubium. Quomodo dandum sit hoc imperium Christo Domino? Et ratio dubitandi est, quod Christus Dominus non videtur posse regnū aliūde accipere, cum ipse sit naturalis rerum omnium rex. Quod subtiliter etuit D. Chrys. ex illis verbis Psalmi citati: *Tecum principium*, seu, vt est in græco, μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή, hoc est, *tecum principatus. Quid est*, inquit Chrysost. *Tecum? Hoc est, in ipso, in substantia eius, in natura eius. Quemadmodum fieri non potest, vt non sit eius substantia, ita vt non sit eius regnum. Principatus regum est in multitudine exercitus: principatus Apostolorum in operatione importata extrinsecus: ipse autem habuit principatum in natura, in substantia, perpetuum, immortalem.* Propter hanc rationem respondet D. Petr. Chrysolog. serm. 144. dandum imperium Christo Domino non secundum diuinitatem, sed secundum humanitatem. Nam hæretico asserenti Christum Dominum non esse Deum, quia *dabit illi Dominus sedē Dauid patris sui.* Luc. 1. n. 32. dari autem nihil possit Deo, omnia habenti, respondet, dandā esse Christo, non vt Deo (*Qua enim necessitas accipiendi, vbi est habēdi potestas?*) sed vt homini: qui vt sic, à Deo donāte potest aliquid accipere. Nisi forte, ô hæretice, addit Chrysolog. *Putas quod honorem à Deo dedignatur accipere, qui ab hominibus tantas accepit iniurias? Aut existimas, quod conferri sibi regnum à Patre fastidit, qui ab inimicis pœnas, mortem, que suscepit.*

B

D. Petr. Chrysol. *Hoc imperiū Christo D. dandum, non secundum diuinitatem, sed secundum humanitatem.*

C

IV. *Ratio dubitandi infringitur.*

Fateor quidem cum D. Chrysologo, non esse dandum hoc imperium Christo Domino secundum diuinitatem; non quidem propter rationem dubitādi: hæc enim parūm vrget. Cur enim Christus Dominus regnum à Patre non accipiat, cum ipsam substantiam, quam naturaliter habet, à Patre nihilominùs dicatur accepisse: & Pater eam illi dedisse? Vt ipsemet Christus Dominus fatetur, dicens: *Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est.* Ioan. 10. n. 29. Hoc est, diuinitas ipsa, seu potestas diuina, quam mihi gignendo ab æterno dedit, omnibus rebus excellit. Sic enim Tertul. libr. contra Praxeam c. 22. D. Amb lib. 3. de Spiritu sancto c. 18. D. Hilar. lib. 7. de Trinitate post medium, D. Hier. in c. 18. Ezech. D. Aug. tract. 48. Beda, Rupert. D. Thom. & recentiores interpretes, Salmer. Tolet. Mald. Barrad. exponunt: Vnde Æternus Pater fons, origo, & radix diuinitatis à patribus, & Conciliis appellatur, quia essentiam, seu Deitatem filio communicat, vt Suar. de Trin. lib. 8. cap. 3. ostendit. Si igitur Pater dat essentiam Filio, cur non & regnum? Neque enim hinc colligi potest, Filium esse Patre minorem: alioqui cum etiam Filius dicatur traditurus *Regnū Deo, & Patri.* 1. Cor. 15. n. 24. colligetur etiam Pater minor filio. Non igitur ob eam causam nego dandū esse imperium Christo Domino secundùm diuinitatem: sed quia Anna de humanitate Christi Domini loquebatur, quem in terris nasciturum, viuosque, ac mortuos iudicaturum prædicabat: & quia hæc donatio est de futuro, *Dabit*; in tempore conferenda: cū tamen Christo Domino nihil possit secundùm diuinitatem in tempore communicari. Dandum igitur prædicit Anna Christo Domino secundùm humanitatem, vt Diuus Athan. orat. contra Arianos paulò post initium, D. Greg. Nissen. orat. 2. de resurrect. ad fin. D. Cyrill. Alex.

Tertul. D. Amb. D. Hilar. D. Hier. D. Aug. Salmer. Tolet. Maldon. Barrad. Suar.

D

E

D. Athan. D. Greg. Nissen. D. Cyril.

lib. 2. in Ioan. c. 73. & alij confirmant.

V. *Quo tempore dandum sit hoc imperium Christo D. Christus D. in 1. Incarnationis instanti Rex.*

Tertium dubium, Quo tempore dandū sit hoc imperium Christo Domino: Respondeo, datum fuisse in primo aduentu, iuxta illud: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Matth. 28. n. 18. Et illud. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Luc. 10. n. 22. Et illud. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus.* Ioan. 13. n. 3. Quæ omnia non solùm interpretes, & Patres, sed etiam Theologi ad 3. p. q. 7. & 22. de primo creationis instanti probabilius exponunt. Nam cum omnes perfectiones, & prætogatiuæ Christo Domino communicatæ, veluti quædam connaturales proprietates vnionem hypostaticam comiteuntur, sit, vt quo primo instanti, vnio illa data est, cæteræ perfectiones consequantur: nisi fortè tales sint, vt cum carne passibili stare nequeant. Quod dico propter corporis gloriam, quæ, vt locus fieret passioni, diuinitùs impedita est, ne ab anima in corpus resunderetur. Itaque Christus Dominus non solùm natus est Rex: testantibus Magis, Mat. 2. n. 2. Sed etiam conceptus; ita vt iam inde ab vtero sanctissimæ matris, tanquam ex regio conclaui, posset vnico nutu mutare elementa, sanare debiles, suscitare mortuos, naturæ leges inuertere, res humanum, Angelorumque disponere, denique cœlo, ac terræ facile dominari.

VI. *Hoc Christi imperium post resurrectionē, & ascensionem magis claruit.* Rab Samuel.

Fateor nihilominùs post Christi Domini resurrectionem, & ascensionem in cœlos, magis hoc eius imperium claruisse. Vnde Rabbi Samuel Marochianus lib. de aduentu Messiæ c. 13. hunc Annæ versiculum de Christi imperio per ascensionem in cœlos manifestato exponit. Quare Domino ad cœlos redeunti præcurrebant Angeli cum his vocibus: *Attollite portas, principes, vestras, & eleuamini portæ æternales.* Psalm. 23. n. 7. Vbi D. Amb. lib. 4. de fid. c. 1. expendens illud, *Attollite*, & *Eleuamini*, non autem simpliciter aperite, & reseramini; triumphi colligit apparatum. *Gnarus* inquit, *scirent Angeli nihil Deo accedere ex carne potuisse, quia infra Deum omnia sunt: tamen tropha crucis, cuius principatum super humeros eius, & triumphantis æterni manubias intuentes; quasi eum, quem emiserant, cœli porta capere non possent, maiorem viam quærebant aliquam reuertenti: adeò nihil exinanitus amiserat. Debuit tamen nouo victori, nouum iter parari: quia non vnus homo, sed totus in omnium redemptore mundus intrabat.* Concinit D. Hier. aut quisquis ille est auctor earum epistolarum, quæ tom. 9. inter opera D. Hieron. circunferuntur. Is igitur in epist. 27. in qua citatum Psalmum illustrat, illud etiam *Attollite*, seu, *Leuate*, expendens: *Pulchrè*, inquit, *leuari iubentur portæ, & in sublime erigi. Siquidem iuxta dispensationem carnis, & mysterium & victoriam crucis, maior regreditur ad cœlos, quàm ad terras venerat.* In eandem sententiam D. Greg. Naz. orat. 42. quæ est secunda in pascha, suum hortatus auditorem, vt Christi in cœlum ascendentis triumphum prosequatur cum verbis illis Psalmi citati: *Attollite portas principes vestras. Portis*, inquit, *vt attollantur, ac sublimiores fiant; impera: quo Christum à passione sublimiorem capiant.* Cui eius subscribit interpres Nicetas. Triumphatores olim vrbem intrabant, non apertis portis, sed dirruptis muris; vel vt significarent, non esse necessarios muros vbi haberent viros, qui pugnando vincerent, & triumpharent: vel vt ostenderent, adeò non fuisse in bello attritos, vt laxiores portas requiretent è bello redeuntes, quam requisierant exeuntes. Quod Plutarch. 2. Symposiacon q. 5. refert; cuius verba in græco autographo inueniuntur, cum in vulgato exemplari,

D. Amb. *Christi in ascensione triumphus.*

D. Hier.

Christus per crucis victoriam velatus maior. D. Greg. Naz.

Nicetas. *Triumphatores non apertis portis, sed diruptis muris vrbem intrabant.*

Plutarc.

exemplari, latinitate donata non circumferantur. Non aliter Christus Dominus, qui nasciturus *inclinauit cælos, & descendit.* Psal. 17. n. 10. Aut etiam rogabatur, *vt disrumperet cælos, & descenderet.* Isai. 64. n. 1. maiori iure ascensurus, debuit cœlos eleuare, & ampliora, laxioraque in cœlo spatia aperire, vt insolito eum apparatu triumphaturus ingrederetur. Præsertim cum eum ascensionis die tantam præferat maiestatem, vt per excellentiam Dominus appelletur; iuxta illud: *Iter facite ei, qui ascendit super occasum. Dominus nomen illi.* Psalm. 67. n. 5.

VII. *In secūdo aduentu, Christi imperiū magis manifestandum.*

Addo vlterius, in secundo aduentu, de quo præcipuè agit Ambr. magis adhuc Christi Domini imperium manifestandum; iuxta illud: *Deus manifestè veniet.* Psalm. 49. n. 3. Et illud: *Tunc plangent omnes tribus terræ: & videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli, cum virtute multa, & maiestate.* Matth. 24. n. 30. Et illud: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes fines terræ.* Apoc. 1. n. 7. Et illud: *Ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient: potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur.* Dan. 7. num. 13. & 14. Hinc est, quod Æternus Pater, vt filium suum omnibus honorandum proponeret, iudicem constituerit vniuersorum; iuxta illud: *Omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Ioan. 5. n. 22. & 23. Nam Dominum in terris degentem pauci, vt regem agnouerunt: ascendentem in cœlum, soli iusti, atque non multi, vt suum regem adorarunt: tamen in extremo die iudicantem etiam aduersarij formidabunt; improbi, ac reprobi verebuntur.

VIII. *Christus Dominus, in iudicio ab omnibus adorandus.*

Tunc enim suam coronidem perfectissimè cōsequetur illa Christi Domini exaltatio, *Vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Philip. 2. n. 10. & 11. De cœlestibus quidem non est dubium. Nam si vagientem in præsepio, & esurientem in deserto, & pauentem, sanguineòque sudore perfluentem in horto Angeli coluerunt, & adorarunt: quid mirum, si regnantem, ac triumphantem in iudicio, summo honore venerentur, summo amore prosequantur? Quo argumento vtitur D. Leo ser. 2. de Ascensione, vt ostendat, quantam Angeli reuerentiam in secundo aduentu Christo Domino præstabunt; cui in primo tantam præstiterunt. Docet enim Angelos Christo Domino in carne mortali sæpenumero famulatos, *Vt intelligeremus,* inquit, *quantæ potestates sint adfuturæ cum iudicaturo; cui tantæ ministrarunt etiā iudicando.* De terrestribus quis dubitet? Nam in hac vita cum à multis Christus Dominus ignoretur, non ab omnibus honoratur. At in extremo iudicio ab omnibus agnoscetur, iuxta illud: *Quibus non est narratum de eo, viderunt; & qui nō audierunt, contemplati sunt.* Isai. 52. n. 15. Aderunt profectò, aderunt non solùm omnes iusti, sed etiam omnes reprobi oculati testes illius maiestatis, quam in hac vita vel ignorarunt, vel contempserunt. Vnde nullus erit, à quo vel filialiter nō ametur; vel seruiliter non timeatur. Tandem dæmones etiam in hac vita à Christo Domino, agno mansueto, fugabantur. Luc. 4. n. 41. Credentes quidem, & contremiscentes. Iacob. 2. n. 19. nempe, inquit D. Greg. Naz. orat. 42. *Doloribus, quos gemebant, fidem ipsis facientibus.* Qualiter ergo in

Ab Angelis. — D. Leo. — *Ab hominibus.* — *A dæmonibus.* — D. Greg. Naz.

extremo iudicio à Christo Domino in morem leonis rugiente terrebuntur?

IX. *Sūma gloria Christi manifestā in iudicio vel ipsū solem obfuscabit.*

Iam verò maiestas gloriæ Christi Domini in illa die, quāta erit? De extremo die loquutus Isaias c. 30. n. 26. *Erit,* inquit, *lux lunæ sicut lux solis; & lux solis erit septempliciter.* Mirum sanè lucis incrementum; quo luna solarem splendorem sortiatur; & sol septuplò maiorem, quam nunc habeat, lucem eiaculetur. Sed quid illud eiusdem vatis de eodem iudicio loquentis? *Erubescet luna, & confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.* Isai. 24. n. 23. Hoc est, cum Dominus in extremo iudicio gloriam suam non modò senibus suis, hoc est, Apostolis, sed etiam omnibus hominibus, imò & omnibus creaturis manifestauerit, sol & luna veluti pudore quodā suffusi, suo fulgore priuabuntur. Quid, inquam, hoc est? Nunne dicebat propheta solem, & lunam in illo die multo clariori, quàm nunc habeant, splendore imbuendos? Quid igitur nunc ait præ ingenti pudore obscurandos? Rectè mihi videtur litem componere Glossa Interlin. *Erubescet,* inquit, *non lucem amittendo, sed in conspectu veræ lucis, quæ Christus est, tanquam nihil lucendo.* Nam sicut sole splendente minora astra obscurantur: ita Christo Domino coruscante, sol, & luna, quantocunque splendore decorentur, non rutilare, sed caligare videbuntur. Sed & ipse Christus Dominus illius extremi diei signa proditurus: *Sol,* inquit, *obscurabitur, & luna non dabit lumen suum.* Matt. 24. n. 29. Cuius, obsecro, lunæ interuentu hic solaris defectus continget? Cuius terræ vmbra, hæc lunaris eclipsis apparebit? Rectè D. Chrys. homil. 77. in Matth. *Sol,* inquit, *obtenebrabitur, non quia destruetur, sed quia luce illius aduentus superabitur.* Fulgebunt quidem & multò clarius, quam nunc, omnia sydera fulgebunt; si eorum in se fulgor attendatur: at si eum Christi Domini splendore tunc potissimum rutilante comparetur, caligabunt.

Interlin. — D. Chrys.

X. *Christi D. gloria, & splendor in iudicio incomprehensibilis.*

Eximia planè fuit illa claritas, illa maiestas, quam Christus Dominus in monte Thabor tribus Apostolis manifestauit. Quid verò D. Petrus? Quo pacto ibi constitit tantæ gloriæ spectator? Planè desipuit: postulauit enim tria sibi fieri tabernacula. *Nesciens quid diceret.* Luc. 9. n. 33. Sed nihil mirum, inquit D. Ambr. ad eum locum: *Premit enim incomprehensibilis splendor diuinitatis nostri corporis sensus. Nam si solis radium è regione oculorū contuentium corporea nequit acies sustinere: quomodo Dei gloriam humanorum ferret corruptela membrorum?* At hinc mihi licet vlterius argumentari. Nam si illa gloria, quam Christus Dominus paucissimis testibus, breuissimo tempore, angustissimo in loco, moriturus exhibuit; tam mirabiles in vno Petro excitauit affectus, vt à se præ amore, præ timore, præ stupore exiisse videretur: quid illa gloria, non paucis proponenda, sed omnibus: non breui duratura, sed semper: non vno monte, sed toto cœlo apparitura: denique à Christo Domino, non morituro, sed victuro, triumphaturoque in æternum, manifestanda? Quanta erit? Quis eam iustorum præ lætitia capere poterit? Quis improborum præ tristitia sustinere?

D. Amb.

XI. *Moysis splendor, Apostolorum gloriâ velatis obscuratur.*

Moyses olim è monte faciem retulit coruscantem. Exod. 34. n. 35. Et quidem tam eximio splendore, *Vt,* teste Apostolo, *non possent intendere filij Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus eius.* 2. Cor. 3. n. 7. Sed quid illud, quod statim addit Apostolus? *Nec,* inquit, *glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam.* Ibid. n. 10. An

An negat vllam gloriã esse in vultu Moysis; quam paulò ante maximam affirmarat? Absit. Sed vt benè D. Hier. *In comparatione*, inquit, *gloria legis Euangelica, obumbratur gloria legis: vt orto sole lumen obtunditur luna.* Vbi non comparat gloriam Moysis cum gloria Christi; sed cum gloria legis Euangelicæ, hoc est, cum gloria a Christo nouæ legis cõditore in Apostolos refusa. Quod clarius exprimit Theod. dicens, tantam esse Apostolorum gloriam, *Vt ne gloriam quidem fuisse dixeris quispiam eam, quæ Moysi affuit, si ad hos respicias.* Quod a simili declarat: *Noctu enim*, inquit, *lumen lucernæ videtur splendidissimum: meridie autem absconditur; & ne lumen quidem esse putatur.* Vbi docet, quantò sol clarior, quàm lucerna splenduit; tantò Apostolorum gloriam, clariorem, quàm Moysis, fulgurare. Quod si Christi Domini gloria non directa, & in se ipsa spectata, sed quodãmodo reflexa, & in Apostolos repercussa Moysis gloriam tanto interuallo superauit; quid, si ipsa per se consideretur? Digna sola erit, quæ gloria dicatur: quælibet autem gloria, quantacunque sit, non gloria appelletur.

D. Hier. — Theod. — *Expressa similitudine.* — *Christi gloria in iudicio sola gloria nomine digna.*

A — B

XII. *Typice in Iosue Christi gloria in iudicio præfigurata.*

Adde, si cum hæc gloria in extremo iudicio à Christo Domino obtinenda, multiplex alia gloria, quam alijs operibus obtinuit, comparetur; hanc vnam tantam esse, vt sola gloria quodammodo videatur. Quod mihi videtur in Iosue typice præfiguratum esse, qui quidem in plurimis recte factis extitit gloriosus; vt cum fortiter superauit Amalech. Exod. 17. n. 13. cum feliciter explorauit terram Chanaã. Num. 14. n. 6. cum declaratus populi dux, *partem gloriæ*, quæ in Moyse præfuerat, accepit. Num. 27. n. 18. & 20. Et nihilominus cum Iordanem transiuit, & populum in terra promissionis collocauit; tunc ad eũ Dominus: *Hodie*, inquit, *incipiam exaltare te coram omni Israel.* Ios. 3. n. 7. Quid ita? nonne iam antea cœperat exaltari? Fateor. Sed hæc gloria coram omni Israel tanta fuit: vt præ alijs prima, ac præcipua videretur. Mysteriũ declarant Orig. Theod. Lyr. & alij, de Christi Domini baptismo: à quo dicunt clariorẽ eius exaltationem incœpisse. Ego ad rem præsentem sic expedio. Multum gloriæ Christus Dominus adeptus fuerat, pascendo turbas, illuminando cæcos, suscitando mortuos, pluraque alia præclarè gesta mirabiliter exequendo: sed præ illa gloria, quam in extremo iudicio obtinebit, cum prædestinatorum cœtum traduxerit vltra Iordanem, hoc est, vltra præsentis vitæ calamitatem & in terram promissionis, hoc est, in beatam patriam introduxerit: nulla alia digna videbitur, quæ gloria appelletur: hæc autem dignissima erit, quæ gloriæ nomen consequatur.

C — Orig. Theod. Lyr. — D

XIII. Tullius.

Nec immeritò. Nam si gloria, definiente Tullio, est illustris meritorum fama in multos homines peruagata: hæc de Christo Domino in eo die fusa notitia, non ad multos, sed ad omnes, tanta profectò erit gloria, vt nulla maior, imò nec par quidem censeatur. Tunc enim Christo Domino omnia subiicientur, *præter eum, qui subiecit ei omnia.* 1. Cor. 15. n. 25. Quæ exceptio, iuxta regulam iuris, firmat regulam, nihilque aliud ab eius potestate, præter ipsum Patrem excipiendum confirmat. Ab omnibus igitur cognitus, cultus, & adoratus, immensum quantum gloriæ consequetur. Quæret aliquis, cur Christus Dominus sub extremum iudicium *similis filio hominis* dicatur. Apoc. 14. n. 14. cum passim alibi non similis filio hominis, sed filius hominis appelletur? An tunc humanam exuet naturam, & sibi solam eius similitudinem reseruabit? Dictu nefas. Quid ergo? Optimè rem declarat Abbas Ioachimus, tantam Christi Domini claritatem, tantam maiestatem sub id temporis futuram, *vt sicut in eo*, inquit, *aliquando diuinitatis suæ gloriam occultabat humanitas: ita tunc humanitatis eius abiectio, exinanita à maiestatis gloria, & ob splendore summæ lucis absorpta videatur.* Quasi Christus Dominus sicut in primo aduentu maiestatem suam exinaniuit: ita in secundo suam videatur exinanire humilitatem. In primo speciem humana abiectiorem præferebat, iuxta illud: *Non est species ei, neque decor: vidimus eum, & non erat aspectus, &c.* Isai. 53. n. 2. In secundo speciem humana augustiorem demonstrabat: vt totus diuinitatem spirare videretur.

E — Ioachim.

XIV. *Quodnam fuerit Christi imperium.*

Quartum dubium. Quodnam fuerit Christi Domini imperium? Respondeo fuisse duplex, spirituale, & temporale. Vtrumque distinguendum, non quidem ex titulo; nam ex donatione diuina spirituali, habuit Dauid regnum temporale: neque ex subiecto; nam in re corporali habet pontifex potestatem spiritualem. Sed ex fine: ita vt spirituale imperium sit illud, quod ad bonũ spirituale animarum ordinetur: temporale, quod ad bonum temporale reip. dirigatur. Habuit igitur Christus Dominus in primis imperium spirituale ad spirituale animarum bonum institutum, vt Theologi communi consensu ad 4. sentent. d. 1. & ad 3. part. quæst. 64. latiùs confirmant: & ex dictis, dicendisque facilè patebit. Et interim vnico fundamento stabilitur. Nam Christo Domino denegandum non est quidquid honorificũ, & gloriosum diuinam eius non dedecet maiestatem; sed humanam eius dignitatem ornat, & illustrat: iuxta illam cœlestium precationem: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno.* Apocal. 7. n. 10. Et statim: *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum. Amen.* num. 12. Quæ omnia præconia non solùm Deo, sed etiam agno deferuntur, hoc est, Christo Domino non solùm secundum diuinitatem, sed etiam secundùm humanitatem spectato. Atqui spirituale regnum est quid maximè honorificum, & gloriosum, & ad Redemptoris dignitatem exerendam plane necessarium; ergo non est Christo Domino denegandum. Huius ergo imperij amplitudinem, & fortitudinem Anna commendat. Amplitudinem quidem, appellando *imperium*, quod regno excellentius, & augustius censetur; addendoque *sublimabit cornu*, hoc est, vt chaldæus vertit, *multiplicabit regnum.* Iuxta illud: *Multiplicabitur eius imperium.* Isai. 9. num. 7. De qua amplitudine annot. præcedente multa dixi. Pauca addo.

Vnde spirituale, & temporale Christi imperium distinguatur. — *Spirituale Christi imperium probatur.*

XV. *Christus omnis creaturæ Primogenitus.*

Dicitur Christus Dominus in sacris literis *Primogenitus* non solùm *in multis fratribus.* Roman. 8. n. 29. quia primum locum obtinet inter prædestinatos: neque solùm mortuorum. Apoc. 1. n. 5. quia primus omnium surrexit, non moriturus: neque solùm præ regibus terræ; iuxta illud: *Primogenitum ponam illũ excelsum præ regibus terræ.* Psal. 88. num. 28. quia regibus omnibus præcellentior eminebit: sed etiam *omnis creaturæ.* Colos. 1. n. 15. *Quia sicut Primogenitus*, inquit ibi D. Anselm. *omnium fratrum primatum dignitatis obtinet inter omnes fratres; sic humanitas Christi primatum dignitatis obtinet inter omnes creaturas, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.* De Æterno Filio loquutus per Isaiã Æternus Parens: *Subiiciam*, inquit, *ante faciem eius gentes & dorsa regum vertam.* Isai. 45. num. 1. Quo ex loco Tert. lib. aduersus Iudæos,

D. Anselm. — *Christus omnibus æqualiter dominatur.*

dæos, cap. 7. huius regni colligit amplitudinem. *Christi*, inquit, *regnum,& nomen vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus gentibus colitur, vbique regnat, vbique adoratur, omnibus vbique tribuitur æqualiter:nõ Regis apud illũ maior gratia:non barbari alicuius imperiosi lætitia,nõ dignitatũ, aut natalium cuiusquam discreta merita; omnibus æqualis,omnibus Rex, omnibus Iudex, omnibus Deus, & Dominus est.*

XVI. *Christus per excellentiam Dominus.* Ex amplitudine huius imperij factum est, vt Christus per excellentiam Dominus appelletur. *Dominus nomen illi*. Psalm. 67. n. 5. *Vos vocatis me magister, & Domine*. Ioan. 13. n. 13. *Dominus his opus habet*. Matth. 21. n. 3. seu, *Dominus operam eius desiderat*. Luc. 19. n. 31. In quem vltimum locum D. Ambr. lib. 9. obseruans, Christum non alio se nomine, quam Domini, etiam ignotis hominibus prodidisse, & manifestasse. *Cum Dominus*, inquit, *dicitur, vnus agnoscitur; si non exprimitur, Dominus definitur, non iam per adiunctionem personæ, sed per vniuersitatem naturæ.* Quasi diceret, particulares Domini, cum certis tantum rebus dominentur, nisi ipsæ exprimantur, illi non distinguũtur: at verò Christus, cum sit Dominus vniuersorum, eum simpliciter Dominus proferatur, ipse significatur. Certum est Cæsarem Augustum vetuisse, ne quis se Dominum appellaret; vt refert Suet. in Octauio, c. 53. causa multiplex, vt Suet.cit.Tert. in apol.c. 34. Phil.de legatione ad Caium, aliique testantur: nẽpe, vt propriam arrogantiam fugeret; vt populare beneuolentiam colligeret; vt ciuile odium euitaret; vt pietatem, vtinam non adulterinam, redoleret; vt voces adulatorias respuendo, sincerus veritatis amator videretur. Sed illa fortassè potissima fuit, quam D.Thom. lib. 3. de regim.princ.c. 12. Orosius lib.6.c.18. Pelagius lib.1. de planctu Eccles. cap. 40. & alij retulerunt, ostensum illi à Tiburtina Sibylla, pulcherrimum in cœlo infantulum, augustiore forma, quàm humanâ præcellentem, & in sinu honestissimæ virginis, æquè ac splendidissimæ recubantem, qui solus, ac verus Dominus diceretur. Cuius spectaculi nouitate, ac dignitate non mediocriter commotus, negauit se vlterius Dominum appellandum: vt vero dominatori, suo cederet dominatu.

D. Ambr.

Augustus cur voluerit, ne quis se Dominum appellaret. Sueton. Tertul. Phil.Heb.

D.Thom. Orosius. Pelag.

Admirabilis Christi apparitio Cæsari Augusto.

XVII. *Solius Christi & eius vicarij humeris tam amplum sustineri potest imperiũ.* Et quidem totius orbis imperium tam amplũ, tam ingens, tam augustum solis Christi Domini humeris, & eius in terra vicarij, Pontificis maximi sustineri potuisset. Olim Deus ad Moysen: *Dimitte me*, inquit, *vt irascatur furor meus, faciamque te in gentem magnam*. Exod. 32. n. 10. Sed Moyses nihilominus precibus incumbit efficacior: & quasi tanti honoris maiestate perterritus, diuinæ promissioni renuntiat, & oblatum sibi imperium recusat. Cur, quæso, tanto se abdicat ab honore, quem illi diuina liberalitas sua sponte cõferebat? Rationem reddit D. Bern. ser. 30. in cant. *Non oportebat*, inquit, *amicum sponsi, præripere sponsæ benedictionem; vt ipsa potius, & non Moyses, mitteretur in gentem magnam, cui dicitur, ite in mundum vniuersum. Et facile vniuersitas cessit, portanti pacem, gratiam offerenti.* Quasi Moyses imparem se tanto oneri fateatur; nec nisi Christi Domini viribus, aut certè illorũ, quibus Dominus perpetuus comes, & adiutor adfuisset, sustinendum arbitretur. Vnde idem D.Bern. libr. 2. ad Eugenium Papam, eum quidem qui in moderando hoc regno, Christi Domini vices gerit, cum aliis cognomẽtis honorificis illustrat, tum etiam Christũ appellat. *Tu*, inquit, *princeps Episcoporũ, tu heres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abrahã, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate*

D. Bern. *Moyses tanto oneri impar diuinæ promissioni renuntiat.*

D.Bern. *Summus Pontifex in terris, alter Christus.*

A *Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus*. Ac si non posset tanti imperij habenas torquere, ac moderari, nisi tantas a Christo vires fuoieret, vt alter io terris Christus videretur.

Fortitudinem verò huius imperij significauit Anna, appellando *cornu*. Quo nomine solent fortissima regna in scriptura nuncupari. Isai. 5. n. 1. Ezech. 29. n. 21. Dan. 7. n. 7. Mich. 4. n. 13. Zachar. 1. n. 18. Ps. 88. n. 18. & 91. n. 11. & 131. n. 17. Luc. 1. n. 69. Apoc. 5. n. 6. Et passim alibi. Nam vt cornu ferit, & lacerat; ita Christi Domini regnum mundi imperia dissipat, & conuellit. iuxta illud Moysis de Iosepho in Christi Domini typũ: *Cornua Rhinocerotis cornua illius: in ipsis ventilabit gentes, vsque ad terminos terræ*. Deut. 33. n. 17. Sed B meminetis, cornu Rhinocerotis esse antidotum contra omnia venena præsentissimum; quod si plagam inferc, medicinam cõfert. Vnde D. Ambr. lib. de benedictionibus patriarcharum, c. 11. *Hoc*, inquit, *cornu Dominus IESVS comminuit gentes, vt superstitionem obtereret, salutem redderet, sicut ipse ait: Percutiam, & sanabo.* Quis dubitet, fœlicẽ esse plagam, qua venenum egeritur: salutare vulnus, quo lethale virus eugmitur: fortunatum supplicium, quo peccatum, seu peccato infecta anima curatur. Eandem Iosephi benedictionem expendens idem D. Ambr. in Ps. 43. canique ad Christum Dominum detorquens: *Noli, inquit, timere, quia ventilat. Dixit enim: Percutiam, & sanabo. Bona cornua, quibus ferit, vt cornua aduersary timere* C *nequeamus.*

XVIII. *Spiritualis Christi imperij fortitudo. Cur Christi imperiũ cornu appellatur.*

D.Ambr. *Christi imperium Rhinocerotis cornu comparatur: dum enim ferit, medetur.*

D.Ambr.

XIX. Itaque Christus Dominus sui regni vi, ac robore mundi imperia conterens, & contundens, potius erigit, & illustrat. Perdit, vt prosit. Vnde est illud de hoc regno: *Ego posui te quasi plaustrum triturans nouum, habens rostra serrantia: triturabis montes, & comminues: & colles quasi puluerem pones.* Isai. 41. n. 15. Vt enim plaustrum terendo frumentum, purgat: ita & hoc regnum, euertendo idololatriam, gentes ad fidem conuertit: vnde non tam in detrimentum, quàm in ornamentum cæterorum regnorum Christi Domini regnũ sublimatur: iuxta illud, Isai. 60. n. 15. *Ponam te in superbiam seculorum*: seu vt est in Hebræo: *In gloriam seculi*. Et quamuis cætera mundi regna, aduersus D hoc vnum conspirent, sibi potius, quam illi afferunt nocumentum. Vnde olim Deus per prophetam: *Ecce ego*, inquit, *ponam Ierusalem superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu*. Zach. 12. n. 2. Quasi diceret, iuxta communem expositionem, Efficiam, vt oppugnatores Ecclesiæ similes ebriis euadant; qui dum stabilia mutare purant: ipsi soli instabiles oberrant. Vatab. legit ex Hebræo: *Ponam Ierusalem calicem veneni*. Et sic explicat. *Qui*, inquit, *Ecclesiam persequuntur, morientur: vt qui exhausto poculo veneni de repente cadunt.*

Vatab.

XX. Et quidẽ quid poterunt moliri aduersus Christum Dominum omnia regna mundi, cùm in eius manu omnia includantur? iuxta illud: *Cornua in manibus eius*. Abacuc. 3. n. 4. Hoc est, interprete D. Hieron. regna, quæ cornibus significantur: Nam E sicut, *Cor regis in manu Domini*. Prouer. 21. n. 1. *Ita*, inquit D.Hier. *& regna*. Quid igitur regna in manu Domini clausa contra Dominum machinentur? *Quasi si lutum*, quod figuli manibus tenetur, *contra figulum cogitet*. Isai. 29. n. 16. Nunquid præualebit? Quis istud somniet? cùm facilè possit a figulo abijci, & conculcari. Certè si regna peccata, & tranquilla in manu Domini conquiescãt: seu, vt legi potest ex Hebræo; *In manu Dei fortis, & robusti*, hoc est, in ipso Christo, quem D. Hieron. *Manum Dei fortem, ac robustam* interpretatur:

D. Hier.

D. Hier.

tur: fouebuntur, & augebuntur: *& non rapiet ea quisquam de manu eius.* Ioan. 10.n.28. præsertim si amando fortiter eum, à quo fortiter tenentur, cōquiescant. Quod Septuaginta significarunt, transferentes: *Posuit dilectionem fortem virtutis suæ.* Hoc est, D. Hier. interprete, Posuit in Christi manu regna fortiter amantia diuinam illam Christi Domini, à qua sustentabantur, fortitudinem. Si, inquam, in manu Christi Domini molliter recumbant, suum illum manu tenentem fortiter amando: in dies efflorescent: & sarta recta diutissimè seruabuntur. Quòd si aduersùs seruatorem suum machinari quid incipiant, & turbulentius pergāt tumultuari: de manu illa, tanquam de honorifico quodam solio deiicientur; & in profundū miseriarum barathrum pessundabuntur: & pro omnibus Christi regnū sublimius, & gloriosius erigetur. Vnde illud: *Omnia cornua peccatorum confringam; & exaltabuntur cornua iusti.* Ps. 74. n. 11. Vbi Petr. Galatin. lib. 9. de arcanis c. 14. ex doctrina veterum Hebræorum docet, omnia cornua, de quibus loquitur Dauid, fuisse decē Israelitici populi munimenta longè maxima, quibus illud regnum miserabiliter detruncatum, tandem periit: vt Christi regnum sublimetur; & ex aliorum ruina celsius erigatur. Fuerunt autem illa decem cornua, vt paulò clariùs, quam recensuit, distinguantur, Patriarchæ, Prophetæ, Iudices, Reges, Sacerdotes, Leuitæ, Lex, templum, Hierosolyma, Messias. Quibus omnibus mutilatum regnum Israeliticum exaruit; vt Christi regnum indueretur virtute ex alto, & contra omnes hostiles incursiones inexpugnabile redderetur.

Septuag. D. Hier. Galatin. *Decem Israelitici regni munimenta euersa.*

XXI. *Christi imperium sanguī fluuius quo magis arctatur, latiùs excrescit.* Theodot.

Itaque hoc regnum, quò magis opprimitur, magis extenditur; quò acriùs quatitur, eò fortiùs roboratur. Rectè quidem Isai. 59. n. 19. de Christo Domino loquutus: *Cum venerit,* inquit, *quasi fluuius violentus, &c.* Hebraicè, *quasi fluuius arctatus.* Theodot. *quasi fluuius oppugnans.* Quæ omnia eodem recidunt; significantque processum Ecclesiæ esse instar fluuij: qui vbi nullæ obsistunt moles, leniter fluit: si quas tamen offendit, altior intumescit, & exuberantibus vndis latior euagatur. Eandem rem aliis metaphoris Patres illustrant. Theodot. lib. 9. de leg. Ecclesiam inter persequutiones triumphantem comparat cum Moysis rubo inter incendia virente. Exod. 3. n. 2. *Velut quondam,* inquit, *rubus ille, quem vidit Moyses, ardore ignis non est absumptus, ita nec Christianos impiorum bellis petitos tela hostilia consumpserūt.* Et paulò post ducta similitudine ab arboribus, eò magis luxuriantibus, quo magis interlucantur. *Quin potius,* inquit, *sicut lignatoribus syluam cedentibus, multo plures pullulant propagines ab radicibus, quàm sint rami, qui inciduntur: ita nunc quoque piis compluribus interfectis, multo plures quotidie ad doctrinam Euangelicā accedebant.* Sed quàm apta est illa metaphora, qua pergit rem vlteriùs illustrare? *Cruor,* inquit, *ille cæsorum corporum, irrigatio quadam erat nouis in Ecclesia emergentibus plantis.*

Ecclesia inter persecutionū flammas virescit. Theodot. *Ecclesia ab ipso ducit opes animumque ferro.*

XXII. *Martyrum sanguis Christi vineā, id est, Ecclesiam verdantē conseruat.* D. Ambr.

Illa quoudam vinea Naboth proprio sui domini irrigata sanguine, desiit syluescere in dumeta, imò nec in olera degenerauit, quantacūque Rex Achab operam impenderit, ad eam oleribus conserendam. 3. Reg. 21. a n. 1. Quasi bonus ille vir fuso sui corporis cruore perpetuum suæ vineæ virorem conseruaret. Quid verò Ecclesia? Quanto amœnior, & fœcūdior suo sanguine reuirescit? Ad quam D. Ambr. lib. 9. in Luc. sub finem: *Te,* inquit, scilicet ô Ecclesia, *non vnius Nabuthæ sanguis, sed innumerabilium prophetarum, & quod est amplius, pretiosus cruor Domini consecrauit.* Et statim discrimen inter vtrumque sanguinem constituit, quod sanguis Naboth suam vineam ad tempus virentem conseruarit: sanguis verò martyrum Ecclesiam in perpetuum vernantem conseruaturus sit. *Ille,* inquit, nempè Naboth, *licèt parata vitibus incendia proprio cruore restinxerit, tēporalē tamen vineam defendebat. Te verò in perpetuum multorum nobis martyrum plantauit interitus. Te crux Apostolorum æmula dominicæ passionis vsque in orbis totius terminos propagauit.* En vt martyrum sanguis Ecclesiam irriget, alat, nutriat, & fœcundet. Concinit D. Hier. epist. 62. ad Theophilum, *Fundendo,* inquit, *sanguinem, & patiendo magis, quam faciendo contumelias, Christi fundata est Ecclesia. Persequutionibus creuit, martyriis coronata est.* Et statim de martyribus: *Non nouit,* inquit, *terrori natio ista succumbere: & impendenti gladio magis ceruices, quam manus subiicit.* Sic enim gloriosior superat, cum creditur humilior superari.

D. Hier. *Ecclesia persecutionibus creuit.*

XXIII. *Deus quo magis martyribus oppugnatur, eo in ipsis gloriosius triumphat.* D. Hier.

Imò & Deus ipse, cum per tyrannos oppugnatur, per martyres triumphat: iuxta illud Apostoli. *Deo,* inquit, *gratias, qui semper triumphat nos in CHRISTO IESV.* 2. Cor. 2. n. 14. Hoc est, interprete D. Hier. epist. 150. ad Hedibiam, q. 11. *Triumphum suum agit per nos.* Scilicèt, dum torquemur, dum cruciamur: Deus sibi videtur triūphare. Quod statim clariùs exprimit idē D. Hier. *Triumphus,* inquit, *Dei est passio martyrum: & pro Christi nomine cruoris effusio, & inter tormēta lætitia.* Cuius rei statim rationē exponit, *Cū enim,* inquit, *quis viderit, tanta perseuerantia stare martyres, atque torqueri; & in suis cruciatibus gloriari; odor notitia Dei disseminatur in gentes; & subit tacita cogitatio, quod nisi verum esset Euangelium, nunquam sanguine defenderetur. Neque enim delicata, & diuitiis studens, ac secura confessio est, sed in carceribus, &c. Hic triumphus est Dei.* Vbi vides martyres inter persequutiones moriendo, non expirare, sed triumphare; propagationem fidei fieri per effusionem sanguinis, denique vnius confessionem vsque ad mortem, esse plurimorum sationem ad vitam æternam. Vnde est illud vulgatissimum, & decantatissimū Tertul. in apolog. c. vlt. *Plures efficimur, quoties metimur. Semen est sanguis Christianorum.* Eadem seminis metaphora vtitur Isaias c. 6. n. 13. *Semen sanctum erit id quod steterit in ea.* Sed ne quis putaret hoc semen facilè posse eradicari: aut pluuiis & imbribus dilabi: vertit Theodot. *Semē sanctum columna fundationis eius.* Semen dicitur & columna: vt ex semine multiplicatio Ecclesiæ, ex columna eiusdem firmitas colligatur. Quæ duo scilicèt amplitudinem, & firmitudinem huic spirituali Christi Domini regno tribuenda esse, Anna, vt diximus, significauit.

Christiana fides martyribus firmatur. Tertul. Tertul. *Martyrū sanguis Christianorum semen, & fortitudo.* Theodot.

SECTIO III.

Temporale Christi Domini regnum.

I. *Quibus modis temporale regnum vsurpetur.*

LOngè maior est difficultas, An Christi Domini regnum fuerit temporale? Quæ licèt à recentioribus Theologis diligenter disputetur; quia tamen est propria huius loci, non mihi videtur dissimulanda. Hanc igitur vt breuiter expediam: aduerto in primis regnum temporale sumi posse vel ex parte principij, pro potestate, quæ residet in rege: vel ex parte termini, pro re, seu, obiecto, in quo illa potestas exercetur. Quæ cum sint correlatiua, vt vocant, vnumque per alterum explicetur: de vtroque promiscuè loquemur: prout ad quæstionem expediendam oportebit.

Deinde

Quodnã ius ergo potestas tẽporalis formaliter includat.

Deinde addo illam potestatem regiam tẽporalem formaliter includere ius ad ferẽdas leges ciuiles, & politicas: ad controuersias item ciuiles, & politicas decidendas: denique ad præcipiendum quidquid ad bonam gubernationem ciuilem, ac politicam spectat: præciso, ac secluso omni ordine ad finem spiritualem, seu bonum animarum; concernere verò aliquod rerum tẽporalium dominium: neque enim idem est hoc dominium, & illa potestas: vt patet in quolibet rege, quia cum habeat regiam potestatem in bona subditorum, vt circa illa statuat leges, & dirimat lites: non tamen habet dominium, vt ea pro suo arbitrio dissipet, & expendat.

II. *Regia potestas in res temporales, duplex.*

Tandem obseruandum, non esse hoc loco sermonem de potestate indirecta: hæc enim quamuis sit in bona temporalia, cum tamen ad finem spiritualem ordinetur, & ratione illius exerceatur, spiritualis ex fine simpliciter censenda est: sermonem igitur esse de potestate directa in res temporales, & ad finem temporalem, qualis est politica gubernatio. Rursus hanc potestatem esse duplicem: nam quædam dicitur excellens, & altioris ordinis: quæ est perpetua, quia semper durat, nũquam aufertur: stabilis, quia semper est eadem, nunquam maior, nunquam minor in se ipsa; quámuis aliquandò nunc magis, nunc minùs manifestetur, vniuersalis, seu ad omnes creaturas vniuersaliter extensa, quia ad homines pariter, & Angelos: ad terrestria æquè, ac cœlestia pertingit: denique non humanitùs acquisita: sed diuinitùs communicata. *Prima.* Altera est purè humana, & inferioris ordinis, qualem habent terreni reges: *Secunda.* quæ in primis humano aliquo titulo acquiritur, vel hæreditatis, vel electionis, vel quouis alio simili: deinde est temporaria, quia potest finiri, & auferri, vt si rex abeat in tyrannidem: mutabilis, quia potest accrescere, & decrescere: ad has, vel illas leges ferendas nunc contrahi, nunc extendi: limitata, & determinata: quia qui illa vtitur, non potest pro suo arbitrio, quidquid voluerit facere, sed debet se intra certos suæ potestatis terminos continere: hæc est imperfecta; illa perfectissima.

III. *Prima opinio negãs Christo D. temporale regnum.* D.Thom.

His positis. Prima opinio est, Christum Dominum non habuisse regnum temporale, sed spirituale tãtùm. Citatur pro hac opinione D. Thom. opuscul. 20. lib. 3. de regimine principum, cap. 13. quatenùs dicit *dominium Christi ordinari ad salutem animæ, & ad spiritualia bona.* Sed hæc autoritas non conuincit, tum quia loquitur de dominio, non autem de regno; quod aliqui distinguunt, vt ex dicendis patebit, concedentes Christo Domino regnum temporale in res omnes; dominiũ tamen temporale, saltem directum non concedunt: tum quia quamuis sentiat Christum Dominum regnum habere spirituale; non tamen negat habere etiam temporale: imò c. 15. apertè asserit, Christum temporaliter esse dominum orbis, Vnde ab aliis pro contraria opinione citatur. Hãc tamen tuentur Vualdens lib. 2. doctrinalis fidei antiquæ, c. 76. & 77. Victoria relect. 1. de Indis, n. 25. & 27. & relect. de potestate Ecclesiæ q. de potestate spirituali supra ciuilem n. 15. & sequentibus, Sot. lib. 4. de iust. q. 4. art. 1. & in 4. sententiarum dist. 25. q. 2. art. 1. Abul. q. 3. in cap. 21. Matth. & alij; quibus accedunt ex nostris Canisius lib. 1. de B. Virgine, cap. 3. ad finem. Salmeron tract. 10. n. 26. Maldon. in cap. 27. Matth. n. 11. Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. c. 4. Valent. in 3. p. disp. 1. q. 22. puncto 6. Perer. lib. 8. in Dan. sub finem, Barrad. tom. 1. concord. lib. 7. cap. 8. Vieg. in c. 12. Apocal. tom. 3. sect. 19. Castr. in c. 22. Ierem.

Vuald. Victoria. Sot. Abul. Canisius. Salmer. Maldon. Bellarm. Valent. Peter. Barrad. Vieg. Castro. Pineda.

A num. 16. Et nescio an Pineda lib. 5. de rebus Salomonis cap. 4. §. 7. idem arbitretur.

IV. *Prima ratio.*

Probatur verò triplici ratione. Prima, quia regnum temporale cum diuitiarum abundantia, satellitum præsidio, externoque apparatu coniunctum esse debet: quibus omnibus caruit Christi regnum; ergo non fuit temporale. Consequentia patet. Maior ostenditur. Nam paupertas reddit hominem contemptibilem. *Paupertas cõtemptibilis.*

—*Quid enim,* inquit ille alius, *maiore cachinno,* Iuuen.
Quam miser excipitur vulgo. —

Et rursum alius, Horat.

Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Quod ex sacris literis grauiùs, & efficaciùs confirmo. Nam Salomon, *Sapientia,* inquit, *pauperis*
B *contempta est; & verba eius non sunt audita.* Eccles. 9. n. 16. Et rursùs: *Diues,* inquit, *loquutus est, & omnes tacuerunt: & verbum illius vsque ad nubes perducent: pauper loquutus est, & dicunt, quis est hic?* Eccles. 13. n. 28. & 29. Cum igitur reges despicabiles esse non debeant, sed maximè venerabiles; abundare debent rerum copia, nulla inopia laborare. Vnde olim in Rep. benè instituta non dabantur pauperibus magistratus. Nam in Romana, vt canit poeta, Ouid.

Curia pauperibus clausa est.

In Atheniensi, Solon pauperes à publicis honoribus arcebat: teste Philosopho lib. 3. politic. c. 10. In Carthaginensi, publica lex pauperibus aditũ ad magistratus præcludebat; vt idem Philoso- *Pauperes olim à magistratibus repulsi.* Arist.
C phus lib. citat. c. 9. testatur. In Indica, non nisi ditissimus quisque ad imperandum eligebatur; vt refert Plin. lib. 6. hist. nat. c. 19. Imò & in Hebræa Plin. etiam paupertas à principatu excludebat; iuxta illud: *In domo mea non est panis, neque vestimentum, nolite constituere me principem populi.* Isai. 3. n. 7. Vbi inhabilitas, seu indignitas ad principatum, non alio ex capite, quàm ex inopia demonstratur. Quasi indignus sit, qui regia potentia dominetur, quisquis magna rerũ opulentia non fruatur.

V. *Eximia Christi D. paupertas.*

Minor de Christi Domini paupertate, notior est, quam vt debeat illustrari: pauperem enim omnis scriptura appellat: *Ecce rex tuus,* inquit propheta, *veniet tibi iustus, & saluator: ipse pauper.* Zach. 9. num. 9. Dauid: *Ego autem mendicus sum, &*
D *pauper.* Psalm. 39. n. 18. *Ego sum pauper, & dolens.* Ps. 68. n. 30. *Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea.* Ps. 87. n. 16. *Persequutus est hominem inopem, & mendicum.* Psalm. 108. n. 17. Quæ omnia de Christo ad literam exponũtur, & cũ Apostolo cohærent, dicente: *Egenus factus est, cum esset diues.* 2. Corint. 8. n. 9. Græcè ἐπτώχευσε hoc est, *mendicauit.* Nam πτωχεύω est, *mẽdico.* Vnde patet Christi Domini paupertatem, etiam ad mendicitatem peruenisse, vt ex D. Bern. Bonau. & aliis probat Barrad. tom. 1. concord. lib. 10. cap. 15. & Suar. tom. 2. in 3. p. disp. 28. sect. 2. probabilius sentit: mendicitatem verò tanquam à regia potestate maximè alienam, Salomon, Prou. 30. num. 7. deprecatur.

D. Bern. D. Bonau. Barrad. Suar.

VI.

E Rursùs perfectissimam Christi Domini paupertatem multa alia cõfirmant. Illud Dauidicum: *Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem.* Psal. 40. num. 2. interpretatur D. Chrysolog. ser. 14. de Christo in suis membris inopiam patiente: & quidem eleganter, vt legenti patebit: sed propiùs ad literam D. Hier. de Christo in se ipso inopiam tolerante. Et sunt, qui inuertur ex fonte, transferentes: *Beatus, qui intelligit Deum egentem, & pauperem.* Nam dictio אֶל, *El,* cum seghol, significat quidem, *super*; at verò אֵל, *El,* cum tsere, significat, *Deum*: mutare autẽ huiusmodi puncta, saluis literis,

D. Hier.

literis,nisi germanus sensus destruatur, permittit D.Hier. in epist. 126.ad Euagrium, & in c.26. Isai. ibi. *Perdidisti omnem memoriam eorum.* Appellat igitur propheta Deum,id est,Christum egentem, & pauperem : quod perfectissimam in hac vita coluerit paupertatem. Illud Isai.45.n.1. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro.* Transferunt Tertul.cõtra Iudæos, c.7.Lactant. lib.4.diuinar.inst.cap.12. D.Cypr.lib.1. contra Iudæos,cap.21.D.Aug.orat. de quinque hæresibus, c. 7. in tom. 6. & alij. *Hæc dixit Dominus Christo meo Domino.* Et de Christo interpretantur; atque ita interpretatos fuisse Septuaginta suspicatur Leo à Castro : nec sine fundamento, ne tantos Patres sine illo ita legisse, & exposuisse arbitretur. Addit verò rationem, cur suspicetur , ita Septuaginta transtulisse : (neque enim in exemplaribus,quæ nunc extant hæc trãslatio continetur) nimirum legisse in Hebræo, *Christo meo* לכרש, *lecores*, hoc est, *Christo meo, quasi pauperi* : & hinc sibi persuasos, non de alio, quam de Christo vero Deo, & homine locum esse intelligendum, cum per paupertatem, quæ est proprius Christi Domini character, seu insigne, declaretur. Adeò propria est Christi Domini paupertas; vt in nullum alium, ex iis, qui Christi nominantur, aptiùs quadrare videatur. Neque enim alio ex signo cognoscendum,quàm ex paupertate,Angeli prænonstrarunt : *Pannis*,inquiũt, *inuolutum,positum in præsepio.* Luc. 2.n.12.

D.Hier. *Tertul. Lactant. D.Cypr. D. Aug.* *Septuag. Leo à Castro.* *Paupertas Christi insignis.*

VII. *Paupertatem Christus tota vita tempore coluit.*

Hanc toto vitæ tempore diligenter coluit:non habens locum in diuersorio vbi nasceretur, Luc. 2.n.7. exceptus alienis hospitiis, Matthæ,Luc.10. n. 38.Simonis leprosi,Matt. 26.n.6. Zachæi, Luc. 19.n. 6. & aliorum : sustentatus alienis facultatibus mulierum , quæ illi ministrabant:Luc. 8.n.3. insidens alieno iumento, quod proprium non haberet : Matth. 21.n.2.denique nõ habens, vbi caput suum reclinaret : Matth.8.n.20.ac tandè ipsis exutus vestibus in cruce moriens, Matt. 27.n.35. & vt priùs vitam, quam inopiam deseruisse videretur, aliena sindone inuolutus, & alienum abditus in sepulchrum. Matth.27.n.59.& Marc.15.n. 46. Quid ergo cum tam eximia paupertate potestas regia temporalis coniungatur?

VIII. *Impugnatur solutio.*

Dices,Christum Dominum exclusisse quidem temporalium diuitiarum vsum; dominium tamẽ retinuisse. Sed contra. Quia perfecta paupertas, qualem Christus Dominus professus est, etiam dominium excludit. Nam sicut perfecta opulentia non solum in vsu, sed in dominio bonorum temporalium consistit , ita perfecta inopia in vtriusque abdicatione consistere debet. Vnde Christus Dominus iuuenem ad perfectionẽ contendentem monuit , vt non solum vsu, sed etiam dominio diuitiarum se abdicaret, vendendo omnia,quæ haberet. Matth.19.num.21.per venditionem enim non solum vsus , sed etiam dominium alienatur. Quasi perfectam paupertatem non haberet,si à se abdicaret solum vsum, & dominium conseruaret.

IX. *Christi paupertas ex Summ. Pontific. auctoritate confirmatur.*

Adde summorum Pontificum auctoritatem. Nam in primis Nicolaus IV. in c. *Exiit, de verborum significatione in* 6. definit, Christum eam suo exemplo paupertatem docuisse, quæ omnium rerum dominio tam in particulari, quàm in communi priuat. Et Ioan. XXII. in extrauagantibus, *Cum inter nonnullos*; &, *Quia quorundam,de verb. significat.* definit,Christum habuisse paucarum rerum dominium, ac proinde manifestè supponit, non habuisse saltem dominium rerum omnium. Et ne hi duo Pontifices sibi contrarij videantur, dum alter omne Christo dominium negat, alter

A aliquod concedit; facilè conciliantur à Bellarm. lib.4. de Rom. Pontif. c.14. vt non vniuersaliter de toto tempore, quo Christus vixit; sed de alio, atque alio loquantur. Ita vt aliquando Christus omni caruerit dominio, vt Nicolaus definit; v. g. cum in cruce moriens, etiam vestibus se spoliari passus est: Ioan.19.n.23. aliquandò paucarum rerum dominium habuit,vt definit Ioannes,v.g. cũ diceretur habuisse loculos, Io.n.13. n. 29. ex quibus in communi cum discipulis viuebat : nunquam tamen habuit rerum omnium dominium , vt ex his locis planè conuincitur. *Bellarmin.*

X. *Secunda ratio.*

Secunda ratio. Si Christus Dominus temporale regnum haberet,aliquo titulo illud haberet ; is non apparet ; ergo,&c. Minor, in qua est sola dif-
B ficultas, suadetur : quia vel esset ins donationis, vel successionis, vel electionis, vel occupationis per iustum bellum. Non donationis ; quia nullus homo potuit dare ius in totum mundum , quod non habebat. Deinde neque Deus illud dare debuit ; cum non fuerit necessarium, neque conueniens ad munus Redemptoris. Nam regnum , & dominium spirituale sufficiebat ad disponenda omnia necessaria ad hominum salutem : regnum verò , ac dominium temporale non congruebat exemplo perfectæ paupertatis, & contemptus rerum temporalium,quod Christum nobis præbere oportebat.

Christus temporale regnũ habere non potuit titulo donationis.

XI. *Nec successionis.*

Non successionis ; quia nullus ex progenitori- bus Christi Domini fuit rex totius mundi ; ergo
C nulli potuit in hoc regnum succedere. Non etiam in regnum Israel ; quia quamuis Christus Dominus esset de familia Dauid regis Israel:tamen hoc regnum non erat in familia Dauid immobiliter institutum : imò iam inde à rege Iechonia in alias familias translatum ; iuxta illud oraculum de Iechonia : *Hæc dicit Dominus , scribe virum istum sterilem : nec enim erit de semine eius vir , qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda.* Ierem. 22.n.30.Vbi Iechoniam sterilem appellat, non quod posteros non habuerit: nam *Iechonias genuit Salathiel.* Matth. 1. n. 12. Sed quod nullus ex eius posteris regnum Dauidis obtinuerit : & cum Christus Dominus fuerit vnus ex posteris Iechoniæ , planum fit,temporale regnum Israelis
D non suscepisse.

Cur Iechonias sterilis dicatur.

XII. *Quomodo Christus sedem Dauid à Deo acceperit.*

Nec obstat , quod dixit Angelus: *Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius.* Luc. 1. n. 32. Nam eum locum de regno spirituali, D. Hieron. in Ierem. cit. D. Ambros. lib. 3. in Luc. D. Athanas. serm.de Deipara. D. Epiphan. hæres. 29. D. Bernard. hom. 4. super Missus est, aliique interpretantur. Et quamuis regnum Israel adhuc in familia Dauid perseuerasset ; ad Christum Dominũ iure successionis nõ peruenisset. Nam vel perueniret per Virginem,vel per Iosephum. Non per Virginem ; tum quia non constat, an B. Virgo à Dauide , per Salomonem descenderet ; an potiùs per Nathan, alterum Dauidis filium, vt probabilius putat Suar. tom. 2. in 3. p.disp. 2.sect. 3. tum
E quia quamuis descenderet per Salomonem , non constat , an semper per primogenitos ; tum denique , quia licèt per primogenitos descenderet, proindeque ius regni hæreditarium obtineret;nõ deueniret ad Christum, quia in B. Virgine adhuc viuente sisteret, quin ad filium deuolueretur. Nisi quis dicat, B. Virginem cessisse iure suo,illudque in filium transtulisse;quod sine probatione dicet, & sine fundamento : quorsum enim dominium transferret in filium , a quo sciebat vsum contẽnendum? Non etiam per Iosephum propter prædictas causas ; & præterea quia Christus Dominus non

D. Hier. D Ambr. D. Athanas. D. Epiph. D.Bern.

Suar. *Vtr. B. Virgo à Dauide descenderit per Salomonem, an per Nathan.*

nus non erat verus filius Iosephi, & quamuis esset adoptiuus, non potuit iure adoptionis dominium obtinere in præiudicium legitimi, ac naturalis successoris. Præterquam quod incertum est, Christum fuisse filium adoptiuum Iosephi, sed tantùm putatiuum. Nullum igitur hic interfuit ius successionis.

XIII. *Non etiam iure electionis temporale regnum Christus habuit.*

Non etiam electionis; quia de facto non constat factam fuisse talem electionem: imò potiùs constat, factam non fuisse. Quia etiam impossibile moraliter erat fieri, saltem pro dominio totius vniuersi in Christum Dominum transferendo; oporteret enim, vt totus ad hanc electionem orbis conueniret; quod moraliter fieri non potuit: imò neque iure; nam postquàm singulæ nationes suos sibi reges elegerant, iam non poterant alium eligere, & ius à legitimè electo in alium transferre. Addo, neque ad transferendum Israelitici regni dominium factam fuisse talem electionē: cum de illa non constet. Imò quando turba voluit facere Christum regem. Ioan. 6. n. 15. ipse fe eripuit, imperium reiecit, *& fugit iterum in montem ipse solus.* Aliàs verò tantum abest, vt Iudæi facerent hanc electionem, vt potiùs illi reclamarent, dicentes: *Non habemus regem, nisi Cæsarem.* Ioan. 19. n. 15. Et iterum: *Noli scribere, Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.* Ibid. n. 21. nullum ergo habuit ius electionis.

XIV. *Non etiam titulo occupationis per iustum bellum. Christus pax.*

Nullum tandem iustæ occupationis per externum, & militare bellum: quia hoc Christus Dominus non exercuit: imò à propheta dicitur, C *Princeps pacis.* Isai. 9. n. 9. ab Apostolo, *Pax nostra, qui fecit vtraque vnum.* Ephes. 2. n. 14. Cuius nascituri præsagium fuit, quod gentes *conflabunt gladios suos in vomeres & lanceas suas in falces.* Isai. 2. n. 4. Cui nato pacificum genethliacon Angeli cecinerunt: *In terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Luc. 2. n. 14. Qui non contendet *in arcu, & gladio, & in bello.* Oseæ 1. n. 7. Sed *specie sua, & pulchritudine* sua intendet. Ps. 44. n. 5. Qui non in virili ætate, sed planè in infantili, *antequam sciat vocare patrē suum, & matrem suam, auferet fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ.* Isai. 8. n. 4. Quibus ex locis rectè colligit Tert. lib. aduersus Iudæos, c. 9. & lib. 3. contra Marc. c. 13. & 14. Christi Domini bella spiritualia fore, quibus mentes ad amorem heneuolè inuitentur; non temporalia, quibus hostes ad mortem crudeliter impellantur. Nam solo aspectus decore, pro horrore armorum, nemo temporaliter pugnat: vagitu infantili pro classico clangore, nemo hostem ad temporale prælium lacessit. Bella igitur spiritualia tantùm inire voluit, qui spiritualia tantùm arma sibi accommodauit: ac proinde nullo iure belli temporaliter regnat in terris, sed solùm spiritualiter in cordibus, de quibus per gratiam triumphauit.

Tertul. Christi bella spiritualia.

XV. *Tertia ratio.*

Tertia ratio. Si Christus Dominus temporale haberet regnum in totum orbem, illud suo vicario cōferret; & sua cæteris regibus auferret; consequens falsum est: ergo, &c. Bonitas consequentiæ, quoad priorem partem probatur: quia sicut Christus Dominus potestatem suam spiritualem in vicarium transmisit, ita transmitteret & temporalem. Quoad posteriorem partem suadetur: quia eiusdem regni esse nō potest duplex rex: sicut nec eiusdem serui duplex dominus: *nemo enim potest duobus dominis seruire.* Matth. 6. n. 24. nec eiusdem rei duplex possessor vterius adæquatus, & in solidum, ex *L. vt certo. §. Si duobus. ff. commodati, & contra.* Vnde si Christus Dominus est temporalis rex Hispaniæ, nemo alius erit. Falsitas autem consequentis quoad priorem partem ostē-

Christus temporale regnū in suum vicarium non tradidit.

Fr. Mendoza in lib. Regum.

A ditur, quia sequeretur summum Pontificem etiam sine ordine ad finem spiritualem, & bonum animarum, habere potestatē temporalem in res omnes, vt eas posset pro suo arbitrio immutare; qualem à Christo Domino, tanquam eius vicarius accepisset: quod tamen falsum est. Quoad posteriorem partem probatur in primis ex scriptura: nam Christus cum dixit Pilato: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Ioan. 18. n. 36. tacitè dixisse videtur ad omnes reges terræ, vt D. Aug. tract. 115. in Ioan. obseruat: *Nolite timere, non impedio dominationem vestram.* Vnde Ecclesia canit. *Non eripit mortalia, qui regna dat cælestia.* Deinde ratione concluditur: quia si Christus Dominus cæteros reges dominio suo priuaret: omnes essent tyranni, nullasque leges B possent sancire: irrita essēt omnia, & inualida, quæ in rep. stabilirēt: nisi quis dicat eos esse Christi vicarios & ab eo potestatē delegatā habere, quod nō est dicēdum: alioqui temporale, & spirituale regimen vniuersi nihilo, quoad hoc, distinguerentur.

misit, nec Reges aliis regna abstulit.

D. Aug.

XVI. *Secunda opinio concedens Christo D. proprium regnum temporale.*

Secūda opinio est extremè contraria, Christum Dominum habuisse regnū temporale propriū, & eiusdem ordinis cū eo, quod habent singuli reges. Citari possūt, nisi fallor, pro hac opinione illi omnes, qui dicunt humanos reges esse Christi Domini vicarios; nam cum hos priuent propria potestate regia, eam Christo Domino attribuūt. Et cum D. Th. lib. 3. de regim. princ. c. 13. dicat Augustum Cæsarē à Christi natiuitate, Christi vices in terra egisse, & tanquam Christi substitutum, licèt tanti C mysterij ignarū, imperasse, vt totus orbis describeretur, nō tā sibi, quàm Christo nato seruiturus; ac tādem diuino magis, quàm humano cōsilio inductum, voluisse, ne quis eum deinceps dominum appellaret; ac si nesciens quid faceret, suo cederet dominatu, eumque in Christum Dominum, cuius proprius erat, quodammodò transferret; cum, inquam, hæc omnia doceat D. Thomas, videtur Christo Domino proprium imperium temporale, qual habebat Augustus, tribuisse.

D. Thom.

XVII. *Qui adstruāt B. Virginem, aut B. Iosephum legitimos Israelitici regni hæredes.*

Pro eadem opinione stare mihi videntur, qui dicunt B. Virginem, aut B. Iosephum legitimos Israelitici regni hæredes fuisse. Nam ab his parētibus habere potuit Christus saltē in habitu quodammodò, & in debito, regiam potestatem: quo D pacto principes, viuentibus adhuc parētibus, eam habere dicuntur. Præterquam quòd facile fuit, ab his parētibus etiam actu regiam potestatem in Christum Dominum trāsferri, siue per vtriusque cessionem, liberāque donationem: quid enim tali filio tales parentes nō donarēt? siue per mortē Iosephi, successionemque Christi, tāquam filij adoptiui, in parētis locum: quid enim Ioseph eum sibi filiū non adoptasset? & suū ius in eū nō trāstulisset? præsertim si nullus alius necessarius hæres intercenitet. Legitimos autē Israëlitici regni hæredes fuisse B. Virginem, vel Iosephum, docuerunt Armachanus lib. 4. de quæst. Armenorū, c. 16. Bachonius in 4. q. 1. Burg. addit. 2. in c. 1. Matt. Quibus ad. de D. Bernardinū Senensē. tom. 3. serm. 1. de S. Iose- E pho, quem citat, & sequitur noster Petr. Moral. in Matt. lib. 2. tract. 9. concl. 1. Tādem hāc sentētiam tuetur, & latissimè probat Alphonsus Mendoça in relectione Theologica de vniuersali Christi regno: vbi multa affert scripturæ testimonia, quæ tamen ad spiritualem Christi potestatem facilè possunt detorqueri; vel ad sensum 3. opinionis statim proponendæ explicari.

Armach. Bachon. Burg. Bernard. Senens. Pet. Moral. Alphons. Mendoça.

XVIII. *Primum secunda opinionis fundamētū ex scriptura.*

Quare vnum tantum affero pro hac opinione scotsim cōfirmanda ex sacris literis testimonium. Pilato roganti, an esset Rex Iudæorum, annuit Christus Dominus, tet suum regnum nominādo:

Regnum meum non est de hoc mundo. Et iterum: *Si ex hoc mundo esset regnum meum.* Ac tandem tertiò: *Regnum meum non est hinc.* Ioan. 18. n. 36. Vbi clarissimè supponit se regem esse: adeò vt benè Pilatus inferret: *Ergo rex es tu?* Cui tandem omnino consensit: *Tu dicis, quia Rex sum ego.* Ibid. n. 37. Itaque cum Pilatus interrogaret Christum Dominum de temporali, & proprio regno, quale præcedentes reges habuerāt (hoc enim sibi Christus Dominus vsurpare accusabatur; & de hoc solicitus erat Pilatus, ne quid de Cæsaris potestate detraheretur) Christus ad mētem iudicis respōdit, se esse regē vtique tēporalem, qualem dicebat Pilatus: & proptereà fortassè vsus fuit illa affirmatione: *Tu dicis.* Hoc est, quale regnum de me inquiris, tale habeo. Itaque temporale se habere regnum significauit: & solum negauit externum ministrorū apparatū, quo alij reges vtebātur, dicēs: *Si ex hoc mundo esset regnū meū, ministri mei vtique decertarent,* &c. Quasi hoc vno excepto, eam ipsam potestatem regiā, de qua Pilatus interrogabat, se habere fateretur; ergo regnum habuit temporale, eiusdem ordinis cum quouis alio regno.

XIX. *Confirmatur primò.*

Et confirmatur ex similibus locis; nam dicenti Nathanaeli: *Tu es filius Dei, tu es Rex Israel.* Ioan. 1. n. 49. cōcessit Christus Dominus; imò addidit: eū credere, seu fidem habere eā de re. *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis.* ibid. n. 50. Quo significauit Nathanaelis propositionem infallibilis certitudinis fuisse. Cum tamē Nathanael de proprio regno temporali loquutus videatur: nā sicut appellando filiū Dei, eius diuinitatē cōfitebatur; ita appellādo regem Israel, solùm temporalem eius dignitatem prædicabat. Clamantibus item turbis: *Benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel.* Ioan. 12. n. 13. & quidem nō aliud, quā temporale, ac propriū regnū illi tribuentibus (neque enim imperita plebecula sublimius quidquā spectabat) ipse non contradixit: imò cōtradicētibus Pharisis se opposuit: *Dico vobis,* inquit, *quia si hi tacuerint, lapides clamabūt.* Luc. 14. n. 40. Sic enim approbando clamorem populi, tēporale, ac propriū sibi regnū tribuentis, tale se habere regnum confirmabat. Tādem moriturus, non recusauit illum titulum: *Rex Iudæorum.* Ioan. 19. n. 19. vtique proprius, ac temporalis; hoc enim Pilatus significare voluit, vt probaret Cæsari, se in crucem egisse eum, qui regnum Israeliticum vsurpabat, & de Cæsarea potestate detrahebat: illum, inquam, proprij, ac temporalis regis titulum non recusauit, recusaturus profectò, si nō esset; ergo re vera tale habuit regnum.

XX. *Confirmatur secundò.*

Et rursus confirmatur; quia cum Regis nomen propriè significet temporales Reges, qui in mundo regnāt; si Christus eo modo non est Rex; sequitur, quotiescūque Rex in scriptura appellatur, Regis nomē à propria significatione extrahendum, & in translatitios sensus explicandū: quod à rectā scripturæ interpretatione videtur alienum; quæ postulat, vt semper vocabula in propria significatione exponantur, nisi aliquod incommodum subsequatur, quale hic nullum occurrit, vt ex sequenti ratione patebit.

XXI. *Secundum fundamentum ex ratione.*

Quod vnicum sit pro hac opinione fundamentum. Christo D. tribuendum est, quidquid est honorificum, decorum, & gloriosum, nec diuinā eius personam dedecet; talis est potestas regia temporalis, etiam eiusdem ordinis cum ea, quā singuli reges in suis regnis potiuntur: ergo illi est tribuēda. Maior, & consequentia patent. Minor ostenditur. Quia Rex iubetur ab Apostolo proximè, & secūdùm Deū honorari. *Deū timete, Regē honorificate.* 1. Petr. 2. n. 17. & paulò ante monet D. Petrus, om-A nes Christianos subiectos esse, etiam temporali regi, *quasi præcellenti.* Ibid. n. 13. Nec immeritò, cum duo esse dicantur à Plutarcho in commentario, *Quod in principe requiratur doctrina,* nō obscura diuinitatis simulachra, sol in mundo cœlesti, Rex in sublunari: honorifica igitur est potestas regia: nec Deum dedecēs, cum includat potestatem legislatiuam, directiuam, & coerciuam; quæ omnes Deo quā aptissimè adscribuntur. Cur igitur Christus Dominus talem potestatem non habebit?

Regis dignitas diuinitatis simulachrum.

XXII. *Tertia opinio media inter præcedentes, excellens regnum temporale Christo concedit, denegat inferius.*

Tertia opinio, inter extremas media, mihi videtur longè probabilior, Christum D. habuisse regnum temporale in omnes creaturas, excellens tamen, & superioris ordinis: at verò regnū tēporale proprium, & humanum, & inferioris ordinis, B eiusdemque rationis cum eo, quod singuli reges sortiuntur, nō habuisse formaliter, sed tātùm eminenter. Hanc opinionem, licet verbis tam disertis non expressam, mihi videntur tenuisse D. Antonin. 3. p. tit. 3. c 2. Almain. in tract. de potestat. Eccles. c. 4. Turrecr. lib. 2. summ. c. 116. Nauarr. c. Nouit. de iudic. notat. 3. n. 8. Aragon. 2. 2. q. 67. a. 1. §. *Cæterum,* & alij, quos citant, & sequuntur ex nostris Molin. tom. 1. de iust. tract. 2. disp. 28. Suar. tom. 1. in 3. p. disp. 48. sect. 2. Vazq. in 3. p. disp. 87. c. 2. Salazar in c. 8. Prou. ibi. *Per me reges regnant.* In eandem sententiā mihi videtur inclinare Card. Tol. quamuis pro cōtraria citetur. Nā in c. 18. Ioan. ibi, *Regnū meū nō est de hoc mundo.* Solū negat Christo D. regnum temporale, quale habent cæteri re-C ges, & quod alios reges à suis regnis excludat: quod nos etiam negamus: non tamen negat hoc regnum temporale excellens, de quo nos agimus. Item in c. 1. Luc. annot. 89. ibi: *Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid Patris eius.* Solum negat Christo D. regnum temporale humano aliquo titulo acquisitū; & in potestate, duratione, aliisque circunstantiis, quibus regna mundi circunscribuntur, limitatum: quod nobis etiam certum est. Alioqui non negat regnū tēporale excellens. Nec potest explicari de solo regno spirituali quia fatetur Christum D. ab vsu huius sui regni abstinuisse. Nō abstinuit autem Christus D. ab vsu regni spiritualis, imò eum frequentissimè exercebat, dimittendo peccata, imponendo præcepta, faciendo mira-D cula, docendo, monēdo, reprehendendo, aliaque similia exequendo, quæ ad regnū spirituale pertinebant; ergo solum loquitur de vsu regni temporalis, quod Christus D. habebat, nec tamē exercebat. Vnde omnes auctores, qui dicunt Christum D. habuisse regnum, cuius non habuerit vsum, necessariò exponendi sunt de regno temporali, à cuius tantùm vsu Christus abstinuit.

D. Anton. Almain. Turrecr. Nauar. Aragon. Molin. Suar. Vazq. Salazar.

Tolet.

XXIII. *Vazq. Probatur prior pars de Christi potestate excellenti. Primum fundamentum ex scriptura.*

Priorem igitur partem huius sententiæ, dicit Vazq. cit. nō tam auctoritate scripturę, & Patrum, quam sola ratione, eaque vnica, probari posse. Verùm si res tā sacra, tā propria scripturæ, tā familiaris Patribus, tam cōformis rationi, ex sacris literis, & patribus, & pluribus rationibus probari nō posset, mihi parum probabilis videretur. Probo igi-E tur ex scriptura. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Matt. 28. n. 18. Vbi signum illud, *omnis,* distribuit potestatē Christi, non quidem per partes sui regni: tū quia vna indiuisibilis, & indistributa potestas poterat ad omnes regni partes spectare: tum etiam quia hæc distributio ad partes regni, sufficienter declaratur illis verbis, *In cœlo, & in terra:* distribuit igitur illud signum, *omnis,* potestatem Christi per omnes species potestatis, sub potestate in communi contentas, quæ Christo cōgruebat: & cū potestas creata sit spiritualis, & tēporalis, illa ad spiritualem finem, hæc ad temporalem

poralem otdinata: affirmat Christus Dominus, omnem sibi potestatem, spiritualem, & temporalem diuinitùs eoocessam: nam qui dicit omnem, nullam excludit.

XXIV. *Confirmatur.* Similis est ille locus Ioan. 5. n. 22. *Pater omne iudiciũ dedit Filio, quia Filius hominis est.* Nã etiã illud signũ, *omne*, debet distribuere iudiciũ per omnes species iudicij, spiritualis, & tẽporalis; ergo omne, nullo excepto, Christo Domino datũ est. Quod si Christus noluit iudicare inter duos fratres litigãtes, dicẽs: *Quis me constituit iudicẽ inter vos?* Luc. 12. n. 14. Non id fecit, quod potestate careret: neque enim illã negauit, sed solum significauit eã ab homine nõ accepisse. *Quis me constituit iudicẽ?* id est, *Quis hominum?* noluit igitur iudicare, vt aboleret existimationem Iudæorum de Messia, credentium eũ non solùm potestatem tẽporalẽ, sed etiam ordinarium illius vsum habiturum, & cum apparatu, & maiestate regnaturum: quam falsam opinionem de illorum mentibus eradicari oportebat.

XXV. *Secũdum fundamentum. Duplex Christi potestas, pontificia, & regia.* Deinde ex scriptura cõstat Christũ Dominum duas habuisse potestates inter se distinctas; pontificiam: *Talis decebat, vt nobis esset Pontifex.* Heb. 7. n. 26. & regiã: *Dominus, iudex noster, legifer noster, Dominus Rex noster.* Isai. 33. n. 22. Nã sicut Melchisedech in lege naturæ fuit Rex, & Sacerdos, iuxta illud: *Melchisedech Rex Salem, sacerdos Dei summi.* Heb. 7. n. 1. Et Moyses in lege scripta etiã fuit Sacerdos, & Rex, seu princeps temporalis: sacerdos, iuxta illud: *Moyses, & Aarõ in sacerdotibus eius.* Ps. 98. n. 6. quos ambos docet D. Aug. q. 23. in Leuit. fuisse *summos sacerdotes.* Et D. Greg. Naz. orat. 6. sub initium *ambos fuisse æque sacerdotes.* Rex verò seu princeps temporalis, vt patet ex toto Exodo, vbi dicitur hanc potestatem a Deo accepisse, & exercuisse. Vnde Phil. Heb. lib. 3. de eius vita ad finem, regem eum vocat, *Hæc est*, inquit, *vita, hic exitus Moysis, regis, legislatoris, pontificis, & prophetæ.* Et D. Greg. Naz. proximè citat. *Moyses*, inquit, *principũ princeps, & sacerdotum sacerdos.* Sicut, inquam, Melchisedech in lege naturæ, & Moyses in lege scripta, vtranque potestatẽ põtificiam, & regiã habuerũt: ita & Christus Dominus in lege gratiæ; sed illa fuit spiritualis; ergo hæc temporalis esse debuit: alioqui coincidêrent. nec proinde duplici, sed vna tantùm potestate pontificia insignis diceretur.

Duplex etiam hæc potestas Melchisedech, & Moysis. D. Aug. D. Greg. Naz. Phil. Heb.

XXVI. *Tertium fundamentum.* Adde, cum Christus sępè in scriptura vocetur Rex. Ps. 2. n. 6. Isai. 32. n. 1. Zachar. 9. n. 6. Mat. 2. n. 2. Act. 17. n. 7. Apoc. 19. n. 16. & Regis nomẽ propriè significet eũ, qui tẽporali potestate pręditus est: nõ videtur sẽper, quoties Christo applicatur, à propria significatione ad figuratam trãsferẽdũ: cũ potiùs semper debeãt vocabula, quãtũ res patitur, in propria significatione explicari. Et cõfirmatur, cũ dicitur *Rex regum.* Apoc. 19. n. 16. Ibi enim tẽporales Christi D. & aliorum regũ potestates vidẽtur cõparari: ne fiat æquiuocatio in nomine, nunc propriè, & statim impropriè accepto; Sed potiùs dicantur reges, in qua potestate cæteros homines coercent, in eadem à Christo D. coercendos; atque adeò illustrior Christi Domini potestas intelligatur: quæ temporalem potestatem temporaliter coerceat, & moderetur.

Confirmatur.

XXVII. *Quartum fũdamentum. Christus D. aliquos temporalis potestatis actus exercebat.* Tandem Christus Dominus aliquos aliquando actus temporalis potestatis exercebat. Vt cũ misit dæmones in gregẽ porcorũ, ab illis præcipitandũ in mare, & suffocandũ. Matt. 8. n. 32. Vt cum permisit discipulos per aliena sata vellere spicas, & mandocare. Matt. 12. n. 1. Vt cũ ficulneã maledicẽdo arefecit. Matt. 21. n. 19. Nã licèt hic actus, quatenùs miraculosus, à potestate spirituali operatrice miraculorũ prodierit: tamẽ quatenùs rẽ alienã dissipabat, à potestate temporali procedebat. Vt cũ sibi adduci alienũ asellum, quo veheretur, imperauit. Matt. 21. n. 3. Vt cũ ementes, & vendentes flagello eiecit de templo; & eorum effudit æs, & mensas subuertit. Ioan. 2. n. 15. Et si qui sunt alij: ergo re vera potestatẽ habebat temporalem. Neque enim hæc solum vt spiritualis Dominus, sed etiam vt temporalis exercebat. Adde illud ex scriptura testimonium pro secunda opinione allatũ, & explicatum; quod saltẽ hanc tertiam cõfirmat.

XXVIII. *Quintum fũdamentum ex Patribus.* Quod attinet ad Patres, fateor illos in potestate Christi D. aliquid spirituale frequentiùs sonare, vt homines honoris cupidos ad temporalẽ gloriã despiciendã faciliùs indocerent, præsertimque Iudæos, vt paulò ante dixi, de sua illa hæresi deiicerent, qui sperabãt Messiã tẽporaliter regnaturum, etiã quoad vsũ, ita vt externis diuitiis, ac deliciis, omnique regali apparatu, & maiestate frueretur. Ab hac igitur extrema opinione ita Patres abhorrebãt, vt in alterã extremã declinare viderẽtur, nihil nisi spirituale de Christi Domini regno prædicãtes. Quãuis si minutiùs rẽ concidere, & certa ab incertis distinguere rogarentur; proculdubio ita Christo Domino vsũ rerum temporalium eriperẽt, vt potestatẽ nõ auferrẽt. Argumento, quòd aliquid etiam insinuent tẽporale. Nã D. Bern. lib. 3. ad Eugen. c. 1. discrimen constituit inter Pontificem, & Christum Dominũ, quod Põtifex solum habeat dispensationẽ orbis terrarum, nempe indirectam in bona tẽporalia; Christus etiã possessionẽ, scilicèt directã. D. Greg. hom. 8. in Euangelia ait, Christũ natũ fuisse in alieno secundum naturã, nõ tamẽ secundùm potestatem. nã secundùm hãc in propria venisse; quia licèt natura humana Christi Domini secũdùm se spectata proprietatem rerum temporalium nõ haberet; eam tamen moltis titulis statim explicandis, cõparauit. D. Chrysost. hom. 82. in Ioan. docet Christum esse Regem huius mundi corporalis, & sublunaris, quamuis *in cælo habeat imperium non humanum, sed longè maius, atque præstãtius.* Et loquitur sine dubio de Christo, vt homine: quia quærit, quomodo cum hoc stare potuerit, vt Iudæis traderetur? Et respondet, quia ipse sponte sua tradi voluit. Ille igitur etiam quatenùs traditus est, habuit regnum istud temporale: traditus autem est, quatenùs homo: ergo, vt sic, habuit regnum temporale.

D. Bern. D. Greg. D. Chrys.

XXIX. *Confirmatur primò.* Idem insinuare videntur illi Patres, qui concedunt, Christum Dominum apud Pilatum, nõ negasse se esse Regem, sed planè affirmasse: intelligere enim hoc debẽt de regno temporali, de quo Christus Dominus accusabatur à Iudæis, & interrogabatur à Pilato; ad cuius mẽtẽ Christus respõdebat, affirmando regnũ; & solùm negando vsum. Hi verò sunt D. Cyril. Alex. lib. 12. in Ioan. c. 10. & 12. D. Chrys. homil. 82. in Ioan. D. Aug. tract. 115. & plures alij: præsertim, qui exprimunt, Christum non negasse absolutè se esse Regem, sed qualis ab hominibus fit; hoc enim verum est; sed non tollit, fuisse verum Regem, etiam temporalem, per illã superioris, & excellẽtioris ordinis potestatem.

D. Cyril. Alex. D. Chrys. D. Aug.

XXX. *Confirmatur secundò. B. Virgo totius orbis Regina.* Tandem, B. Virgo dicitur à sanctis patribus totius mundi Regina; non quòd nata sit ex regibus, à quibus regnum hæreditasset: hoc enim modo non fuit Regina, vt D. Cyril. Alex. lib. 6. contra Iulian. ad finem expressit: sed quòd genuerit Regem, qui hanc illi potestatem communicaret: atqui Christus Dominus non communicauit B. Virgini potestatem regiam spiritualem, cuius illa propter sexum incapax erat; ergo temporalem, quam proinde ipse in se habebat. Patres autem, qui potestatem regiam tribuunt B. Virgini per filium com-

D. Cyril. Alex.

D. Bern. D. Athan. D. Bern. Senens.

municatam, multi sunt. D. Bern. ser. in illud: *Signũ magnum.* Apoc. 12. *Maria*, inquit, *eo quòd mater Dei est, Regina cælorum, & Domina mũdi iure esse probatur.* D. Athan. serm. 1. de natiu. B. Virginis, *Quandoquidẽ*, inquit, *Christus Rex est, qui natus est ex Virgine, idẽque & Dominus, & Deus; eapropter, & mater, qua eum genuit, & Regina, & Domina, & Deipara propriè, & verè censetur.* D. Bern. Senens. tom. 1. serm. 71. c. 7. *Virgo*, inquit, *beatissima omnem huius mundi meruit principatum, & regnum; quia filium eius in primo instanti suæ conceptionis monarchiam totius promeruit, & obtinuit vniuersi: sicut propheta testatur: dicens: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo.* Ps. 23. n. 14. vbi satis explicat, quid ipse de temporali matris, & filij dignitate arbitretur: confirmatque ex Psal. in quo non nisi de temporali potestate sermo est. Atque ita loquuntur plures alij, quos videre est apud Canisium lib. 1. de Deipara c. 1. Barrad. tom. 1. conc. lib. 6. c. 3. Vieg. Apoc. 12. com. 2. sect. 2. Moral. in Matt. lib. 2. tract. 9. §. 26. Salaz. in c. 8. Prou. n. 15. qui totum hoc argumentum de Deiparæ regno, ac principatu disertè, & erudite illustrat.

Canisius. Barrad. Vieg. Moral. Salazar.

XXXI. *Sextum fundamentum ex ratione.*

Vltimò ratione probatur: quia potestas regia temporalis directa in omnes creaturas tam sublunares, quàm cœlestes, cum perfectâ iurisdictionis plenitudine, sine vllo durationis limite, sine vlla subiectione, subordinationeve alteri præterquam soli Deo, est possibilis, & à Deo communicabilis, cum ex hoc nulla repugnantia, aut cõtradictio subsequatur: & est maximè decora, vt per se patet, & nemo nisi proteruus inficiabitur: nihiloque repugnat officio Redẽptoris, si ab vsu rerum tẽporalium separata spectetur: quia, vt sic, potest stare cum extrema paupertate, humilitateque ad hominũ exemplũ necessaria. Deinde multis titulis Christo D. debetur. Primo, ratione vnionis hypostaticæ, ex qua natura humana digna effecta est, quæ omnibus creaturis dominaretur. Secundo, iure redemptionis. Ex hoc enim obtinuit, vt perfectam haberet potestatem non solum in homines, quos proximè redemit, sed etiam in creaturas terrestres, quæ homini subiiciuntur; imò & in cœlestes, quæ ex hominum redemptione nõ exiguum fructum & vtilitatem perceperunt. Tertio, iure hæreditaris, cũ enim esset verus, & naturalis Dei filius, paternam obtinere debuit hæreditatem. Nã si filius, & hæres. Si enim filij adoptiui dicũtur hæredes Dei. Rom. 8. n. 17. quid naturalis? Vltimo, iure meriti. Meruit enim Christus Dominus humilitate, & submissione, vt in nomine eius omne genu flecteretur: ergo sine dubio hanc potestatem tot nominibus debitam a Patre accepit. Temporale igitur habuit imperiũ. Et confirmatur, quia non videtur Christus Dominus minorem potestatem habuisse, quam Adamus, quẽ Deus creauit, vt præesset *piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, vniuersæque terræ.* Gen. 1. n. 26. Et quam Noe, & filij eius, ad quos Deus: *Terror*, inquit, *vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cœli: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt.* Gen. 9. n. 2. ergo si hi tantam habuere potestatem, cur eam Christo Domino denegemus.

Quibus titulis excellens hoc dominium Christo sit debitum.

Confirmatur. Christus non minorem habuit potestatẽ, quam Adamus, & Noe.

XXXII. *An Christus habuerit etiam dominium in res omnes creatas.*

Almain. *Imperium, & dominium non sunt necessario connexa in*

Quæres, An habuerit etiã & dominium in res omnes creatas? Respondeo in primis hæc duo absolutè loquendo, imperiũ, & dominiũ, nõ esse necessariò cõiuncta, vt rectè aduertit Almain. lib. de potestat. Eccles. c. 8. & patet in quolibet rege, qui quidẽ habet imperium in ciuium bona tẽporalia, ad ea per leges dirigenda, & gubernãda; nõ tamen dominium, ad ea pro suo arbitrio dissipãda, & expendenda. Deinde addo, hæc duo esse in Christo D. cõiuncta. Nam quæ ratio cõuincit, tribuendum esse illi ius regni in omnes creaturas, conuincit etiam & dominiũ: nimirum vnio hypostatica, cæterique tituli, quos proximè retulimus, nõ minus eũ Dominũ, quã Regẽ cõstituerunt. Vnde in scriptura Rex, & Dominus sine discrimine appellatur; & sine discrimine tractatur quæstio à Theologis de regno, & dominio: non quòd non perspexerint, hæc duo secundùm se distincta esse: hoc enim satis per se perspicuũ erat: sed quòd intellexerint, nullã esse rationẽ, cur in Christo separẽtur.

Christo tamen de facto fuerunt.

XXXIII. *Occurritur obiectioni. Quomodo dari possit duplex dominiũ adæquatum?*

Nec obstat, quod aliqui dicunt, in eandem rem non posse dari duplex dominium adæquatum. Nã si hoc haberet aliquid momenti, etiam probaret nõ posse dari duplex ius regni in eandẽ personam: non minùs enim pertinent subditi per iurisdictionem ad suos reges, quàm res per dominium ad suos Dominos: quare cum admittãt, & Christum, & Philippum, v. g. habere adæquatum ius regni in Hispaniam; admittere etiam idem debent de dominio. Deinde quòd assumunt, non posse dari duplex dominium adæquatum in eandem rem, distinctione indiget. Quamuis enim id verum sit de dominio eiusdẽ ordinis: nõ tamẽ de dominio ordinis diuersi: vt patet in dominio diuino, & humano: vtrique enim vna, eadẽque res creata adæquatè subiicitur; quin vnũ ab altero impediatur: quãuis enim hic ager sit propriè sub dominio humano sui possessoris, qui potest illum, prout libuerit, mutare, & alienare; id nõ tollit, quominùs sub dominio diuino includatur. Et cõfirmari potest exẽplo philosophico. Nã quauis vna res pendere non possit à pluribus causis eiusdẽ generis, & ordinis: à pluribus tamẽ generis, & ordinis diuersi, potest.

Confirmatur exemplo philosophico.

XXXIV. *Probatur posterior pars tertiæ opinionis de potestate propriè humana.*

Posterior pars nostræ sententiæ ex dictis patet: & ampliùs declaratur: tum quia regnum tẽpotale propriè humanũ, & eiusdem ordinis cum cæteris terrenis, est valdè imperfectum; ideóque opus non est, vt Christo Domino adscribatur, saltem formaliter; satis erit, quod illud habeat eminenter, in illo excellentiori contentum, & omnibus imperfectionibus exutum: tum quia illud saltem, si daretur in Christo, cæteros reges à sua potestate excluderet, solumque simplices vicarios esse pateretur: quia cum esset in eodem ordine cum cæteris, cætera omnia iura regnorum impediret: tum denique quia cum hoc regni ius humanum sit, aliquo humano titulo obtineri oportebat; is autẽ nullus apparet, vt ex dictis constat. Nisi quis dicat infusum fuisse à Deo per accidens, vt Theologi loquuntur: hoc est, illud ipsum ius regni, quod humanum est, & eiusdem rationis cum eo, quod aliquo humano titulo acquiri poterat, à Deo communicatum fuisse Christo Domino; quemadmodùm & scientia per accidens infusa, fuit eiusdem rationis cum ea, quam naturaliter poterat comparare. Sed & hoc sine fundamento diceretur: & prætereà cum illo incommodo prædicto, quod in scientia per accidens infusa non militat; quod scilicet alia iura regnorum exturbaret: ergo nullo modo Christus Dominus illud habuit: neque habere, ad eius dignitatem pertinebat.

Præcluditur obiect.

XXXV. *Soluuntur argumenta contraria.*

Argumenta vtriusque sententiæ extremæ, si quid habent, virium, & cum proportione applicãtur, hanc nostram mediam confirmant. Nam argumenta primæ sententiæ solum probant hanc posteriorem partem nostræ conclusionis: scilicet in Christo non fuisse regnum temporale inferioris ordinis, quale habent cæteri reges. Quare in forma respondeo ad primum, regnum temporale inferioris ordinis, & quod in vsu habetur, aliquas diuitias requirere, ne cõtemptibile euadat; nõ tamen

Soluitur primum pro prima opinione.

regnum

Etiam reges humilitate, & paupertate cõmendantur.

regnum temporale ordinis superioris, & cuius potestas non prodit in vsum: quale habuit Christus Dominus. Addo, neque etiam ad illud prius, magnum momentum habere diuitias, si earum defectus magnis virtutibus suppleatur. Nam in Arcadia regnabat Euander, amabilis suis ciuibus, & formidabilis suis hostibus: & tamen pauper, iuxta

Virgil. illud Poetæ 8. Æneid.

---*Tum res inopes Euandrus habebat.*

D. Thom. Et D. Th. lib. 3. de regim. Princip. c. 14. docet etiam principes huius seculi de humilitate & paupertate commendari: & probat exemplo Codri, Fabricij, & aliorum, qui in magna paupertate magna imperia feliciter tractarunt. Et concludit: *Omnes magni principes, & monarchæ cum humilitate subiugauerunt mundum, sed cum fastu, & elatione perdiderunt.* Certè Rex Saul nunquàm suos ciues felicius defendit, nunquam suos hostes generosius debellauit, quàm cum præ inopia tertam arare, & boues sequi cogebatur. 1. Reg. 11. à num. 5. Vt ibi latius illustrabo. Quid ergo mirum, si Christus Dominus in summa paupertate summam potestatem obtinuerit?

XXXVI. *Obiectio.* Dices, si paupertas Christi Domini non obstitit potestati, at certè potestas obstare debuit paupertati. Quo pacto enim dicendus est, summã coluisse paupertatẽ, vt in argumento dicebã, qui summam habebat potestatẽ? Respõdeo, potestatẽ vt sic, nullam habere repugnãtiam cũ paupertate. Quia potestas secundum se nullũ bonorũ tẽporalium aut vsũ, aut dominiũ formaliter includit: sed solũ vim legislatiuam, iudiciariam, punitiuam, & similes, quę sine vllo diuitiarum vsu, ac dominio stare possunt. Addo vlterius potestatem Christi Domini coniunctam quidem fuisse cum dominio, non illo humano, quod est propter vsum, & de paupertatis perfectione multùm derogat: sed illo excellenti, & superioris ordinis, quod non datur propter vsum, sed propter personæ dignitatem. Vnde quando Pontifices in argumento citati definiunt, Christum D. aliquandò nullum, aliquandò paucarum rerum dominium habuisse; de illo loquuntur, quod paupertatem impedit, cum ex appetitu humano propter vsum acquiratur; non de hoc, quod paupertatem non imminuit, cùm à solo Deo propter dignitatem personæ conferatur.

Prima solutio.
Potestas non aduersatur paupertati.
Secunda solutio.
Ad confirmationem ex Pontificum auctoritate.

XXXVII. *Soluitur secundum argumentum.* Ad secundum, non est, quod oporteat respondere. Solum enim probat Christum Dominum non habere regnum temporale vllo humano titulo acquisitum; quod est verum, & in posteriori parte nostræ sententiæ assertum. Nihilominùs id, quod assumit, non habuisse Christum Dominum hoc regnũ donatione Patris, distinctione indiget. Nam si sermo sit de donatione Patris, quà donetur regnum purè humanum, quale humano more acquiri posset, verum assumit. Sic enim non habuit Christus Dominus tale regnum neque habere expediebat ad nostrum exemplum, & officium Redemptoris, quod erat in rerum temporalium abdicatione exercendum. Si tamen sermo sit de donatione Patris, quà donetur regnum excellens, & superioris ordinis, & ex titulis supernaturalibus iam explicatis, assumit falsum. Nam sic habuit Christus ex Patris donatione regnum temporale, nulla in re nostro exemplo, & Redemptoris muneri contrarium, vt ex dictis patet.

Quomodò Christus hoc regnum habuerit ex donatione Patris.

XXXVIII. *Soluitur tertium.* In tertio argumento duo inferuntur, si Christus haberet regnum temporale, illud ad suum vicarium transferret; & omnia alia regna temporalia excluderet. Prior consequutio falsa est. Nam sicut non transfert in suum vicarium totam potestatem spiritualem, quam habet, v. g. condẽdi no-

Non oportuit vt Christus omnem potestatem in vi-

A ua sacramenta, & faciendi miracula, ac similes; ita non oportuit transferre illam potestatẽ temporalem. Posterior vera esset, si Christus haberet regnum temporale eiusdem ordinis cum cæteris: & propterea illud negamus: falsa tamen, si haberet, vt re vera habere concedimus, regnum temporale excellens, hoc enim cùm sit diuersi ordinis, alia regna temporalia non excludit; vt diximus.

carium transferret.
Potestas excellens aliorum potestatẽ non excludit.

XXXIX. *Soluuntur argumenta secundæ opinionis.* Argumenta secundæ sententiæ aut falsum assumunt, aut si quid valent, solum probant priorem partem nostræ doctrinæ. Nam qui dicunt omnes reges esse Christi Domini vicarios, falluntur. Neque D. Thom. in eo sensu id asseruit, nisi vicarij nomine latissimè accepto, vt eum Suar. benè interpretatur. Qui dicunt ad B. Virginẽ ac Iosephũ B regnũ Israeliticu hæreditario iure pertinere; ex illisque ad Christum deuenire: neque in priori verè sentiunt; neque in posteriori rectè inferunt: illud enim prius falsum est; & quãuis esset verum, hoc posterius non sequeretur: vt iam ex dictis patet.

Reges Christi vicarij pro priè non sunt.
D. Thom.
Suar.

XL. *Ad primum fundamentum ex scriptura.* Locus ex scriptura citatus solùm probat in Christo regnum temporale excellens. Quod sic ostendo. Fateor in primis Pilatum de solo regno temporali ordinario Christum D. interrogasse; fateor etiam Christum Dominum ad eius mentem respondisse de regno temporali, non tamen ordinario, sed excellenti. Quasi diceret, habeo quidem regnum temporale, sed non quale habent cæteri reges. Et discrimen duplex assignauit. Vnum in vsu, quia non habebat illud cum externo ministrorum apparatu; vt in argumento dictum est: C alterum in titulo, quia non erat de hoc mũdo, hoc est, humano aliquo titulo acquisitum; sed diuinitùs communicatum per titulos altiores iam explicatos; ac proinde erat excellens, & superioris ordinis. Et eodem modo cætera scripturæ testimonia in argumento allata explicari possunt.

XLI. *Ad secundam confirmationem.* Confirmatio ex proprietate nominis, Regis, contra nostram sententiam non vrget. Nam hoc regnum quamuis excellens, cum sit temporale, propriè regni nomine significatur: & qui illud habet, propriè dicitur Rex. Vnde Regis nomen ad significandum Christum Regem à propria significatione non extrahitur. Fundamentum non conuincit; quia quamuis illa potestas humana sit D in suo genere perfecta, multas habet admixtas imperfectiones, propter quas congruum nõ est, vt Christo Domino formaliter tribuatur. Præsertim cùm inde incommodum illud consequatur, vt omnes reges à sua potestate excludantur. Satis igitur est, quod in illo includatur eminenter omnibus imperfectionibus exutum. Sed iam de regno Christi Domini satis. In quo longiùs excurri, quàm interpretis ratio postulabat, non tamen quàm materiæ difficultas exigebat.

Ad secundum fundamentum ex ratione.

ANNOTATIO XVI. CIRCA LITERAM.

Pars inuectiua eiusdem cantici illustratur.

I. *Pars huius cãtici inuectiua obiurgationẽ continet, & comminationem.*

Inuectiua huius cantici pars constat ex obiurgatione, ibi: *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* n. 3. & comminatione, ibi: *Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos de cælis tonabit, &c.* n. 10. De obiurgatione, iam in litera, & in annot. 12. sect. 3. nonnulla dixi: annot. 21. sect. 2. plura dicturus. De comminatione hoc loco pauca. Quorsum dirigatur, & quando recitetur. Vtrũque duplici sect. breuiter illustrabo.

SECTIO I.

Diuina comminatio ad emendationem dirigitur.

II. *Plures comminationes in scriptura quàm promissiones.*

PLena est comminationibus scriptura. Vidit Ezechiel librum inuolutum, *Qui erat scriptus intus, & foris: & scripta erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.* Ezech. 2. n. 10. Duplici vocabulo tristes comminationes, vnico tantùm, eoque singularis numeri lætæ promissiones explicantur. Imò in Euangelio, si attentè consulatur, plures comminationes, quàm promissiones inuenietur; vt D. Chrys. in Ps. 7. obseruauit, reddens optimam huius mysterij rationem. *In Euangeliis*, inquit, *plura dicuntur de supplicio, quam de regno: quia in iis, qui minus sentiunt, non tam bonorum promissio, quam tormentorum metus adducit ad virtutem, & abducit à vitio.* Ex quo loco diuinam misericordiam licet intueri, qui etiam cum minatur, miseretur: nam ideò terret, vt emendet: vt iam aggredior paucis illustrare.

D. Chrys.

Cur in Euangelio plura dicantur de supplicio, quàm de regno?

III. *Minus Deus terret non vt puniat, sed vt emendet.* D. Chrys.

Dauid Dei nomine duras pœnas peccatoribus comminatus: *Nisi*, inquit, *conuersi fueritis, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit, & parauit illum.* Ps. 7. n. 13. Vbi D. Chrys. *Hoc est*, inquit, *non vulgaris clementiæ argumentum, per verba terrere, & pœnam amplificare, ne re ipsa eam experiamur.* Et paulò post, expendens illum armorum apparatum, quo se Deus instruit ad vindictam. *Milites*, inquit, *armantur, vt puniant: Deus autem non sic, sed vt cum reddiderit metu modestiores, abstineat manum à supplicio.* Nec minùs eleganter Theod. ad eundem locum, *Hæc*, inquit, *verba nō vindictæ, sed comminationis sunt. Vibrabit enim, inquit, non incutiet: & tetendit arcum, non emisit sagittam.* Quasi Deus potiùs velit à colpa homines exterrere, quam in pœnam præcipitare.

Theod.

IV. *Inferenda supplicia Deus prædicit, vt per pœnitentiã caueantur.*

Magna Deus supplicia populo Israelitico illaturus, de illis prius ostendendis, ac manifestandis, secum videtur quodammodò deliberasse. *Nunc*, ait, *ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ. Auferam spem eius, & erit in direptionem, &c.* Et pergit longam suppliciorum seriem euoluere, quibus ille populus flagelletur. Isai. 5. à n. 5. Non ex insidiis quodammodò irruit in incautos, sed ante præmonitos ad mala præcauenda excitauit. Nam, vt benè D. Basil. ad eum locum: *Clementia*, inquit, *Dei erga homines peculiare hoc est: non clàm, aut silenter ingerit supplicia, sed intendens comminationes, ea prædicit affore, per hoc peccatores inuitans ad pœnitentiam.* Et in hunc sensũ docet præmonitos Niniuitas *Iona præcone*, euertendos esse, ne euerterentur: Ion. 3. à n. 3. præmonitum Moysen, vt supplicia in populum effundi sineret, vt ipse potiùs orando sisteret. Exod. 32. n. 10. præmonitum agricolam, vt sterilem arborem succideret, ne terram inaniter occuparet: vt eam ille deinceps diligentius excolendo, redderet fructuosam. Luc. 13. n. 7.

D. Basil.

V. *Discrimen inter Dei & hominũ minas.* Orig.

Propheta olim Balaam ad Balac regem Moabitarum: *Non est*, inquit, *Deus, quasi homo, vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur.* Num. 23. n. 19. Origen. ibi hom. 16. ex vetustis codicibus trãsfert: *Nec vt filius hominis terret.* Quo in sensu dixit olim Iudith. c. 8. n. 15. *Non enim quasi homo, sic Deus comminabitur.* Quod igitur est discrimen inter Dei, & hominum minas? Respondet Orig. cit. aptè ad rem præsentem: *Non*, inquit, *ita Deus terret, vt homo; homo enim pro iactantia; Deus verò pro emendatione terret.* Minatus fuerat Deus humano generi excidium, illis verbis: *Non permanebit spiritus meus in homine, in æternum, quia caro est.* Gen. 6. num. 3. Et statim subdit: *Eruntque dies illius, centum viginti annorum.* Quasi diceret, Adhuc tamen ad centum, & viginti annos exequutio huius pœnæ differetur. Cur, quæso, tam serus, ac tardus exequitur; qui tam iustus, ac seuerus minatur? Optimè D. Chrys. hom. 22. in Gen. *Talis, inquit, est Dominus noster: minatur sæpè, non vt opere compleat minas; sed vt correctis nobis, non ad opus perducat. Alioqui si punire vellet, cur prædiceret? Sed quia non vult, semper cunctatur, & moram nectit, & differt, & prædicit, occasionem nobis præstans, vt fugiendo malitiam, & apprehendendo virtutem, pœnas non experiamur.*

Supplicia Deus tardiùs exequitur, vt per pœnitentiam præueniantur.

D. Chrys.

VI. *Continuæ ac iuges Dei minæ, vt homines resipiscãt.*

Adde, diuinas comminationes non esse quodammodò temporarias, seu ad exigui durationem temporis, sed iuges, & continuas, ac nonquam interruptas. Vnde Noe de futuro diluuio mundum admonebat, non loquutione tantùm, quæ per interualla temporis, & non iugiter fieri debebat; sed etiam sui notatione, seu etymologia nominis, quę sine vlla intermissione futurum diluuiũ pręmonstrabat. Nam *Noe* significat *requiem*, nec aliam, interprete D. Chrys. homil. 21. in Gen. nisi illam, quam mundus per diluuium habiturus erat, cum ab hominum peccatis cum molestissimè fatigantibus requiesceret. Itaque Noe quoties occurrebat, toties diluuiũ prædicebat; quoties videbatur, toties diluuium repræsentabatur. Seuerus sine voce prædicator: qui solo aspectu futura supplicia in memoriam reuocabat; qui visus tantùm spectantium animos impendentis metu diluuij perterrebat. Quid, obsecro, opus fuit tam continuo, ac perenni monitore; nisi vt homines opportunè, importunéque admoniti, ac perterriti, suis tandem peccatis renuntiarent: renuntiaturi profectò, nisi prius tam æquis comminationibus obsurdescerent? Quare Diuus Chrys. cit. *Obstupescenda est*, inquit, *ineffabilis misericordia Dei; & prodigiosa hominum, qui tunc erant, ingratitudo. Ecce enim quingentis annis vixerat iustus ille, clamans, & testificans suo nomine futurum per vniuersum orbem diluuium, ob nimias hominum malitias, & neque sic à malitia abstinere voluerunt.*

Noe etymon. D. Chrys.

Noe proprio nomine futuri diluuij prædicator.

D. Chrys.

VII. *Deus prius admonet, vt non puniat, sed emendet.*

Episcopo Laodicię grauiter comminatus Christus Dominus: *Quia*, inquit, *tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo.* Apoc. 3. num. 16. Cur prius non euomuit, *quàm prædixerit euomendum?* Rectè D. Amb. ser. 2. in Ps. 118. *Quàm pius*, inquit, *qui & iustos in ore suo tenet; & iniustos non antè euomit, quàm denuntiet euomendos: vt vel huiusmodi admonitione conuersi, dignum aliquid efficiant, quo non vomantur?* Multa Hebræis supplicia minatur Isaias cap. 9. & inter alia num. 18. *Succensa est*, inquit, *quasi ignis impietas; & succendetur in densitate saltus, &c.* Quasi diceret, In culpas illius populi more ignis grassantes, insiliet diuina vltio, omnia pariter more ignis deuoratura. Sed quò spectet hæc terribilis comminatio, explicat ibi D. Cyril. Alex. *Maturescente*, inquit, *iam diuina ira, & impendente illa manu, quæ flagellum, suppliciaque illis admonet; singula, quæ euentura sunt, conatur aptè præmonstrare, moderatiores efficiens auditores terroribus. Hanc igitur ob causam vaticinatores grauium malorum instituit Deus; vt timentes eum offendere, ab illis periculis liberentur.*

D. Amb.

D. Cyril. Alex.

VIII. *Angelus in vindicta procinctu Dauidi apparet, vt pœnitentiam incutiat.*

Propter peccatum Dauidis iubentis contra diuinam legem, populum recensere, Angelus non solùm verbis, sed etiam factis Ierosolymæ minatus est vltimam vastitatem. *Cumque extendisset*, inquit textus, *manum suam Angelus Domini super Hierusalem, vt disperderet eam, &c.* 2. Reg. 24. n. 16. Cur Angelus tam seuerus institit in excidium, à

quo

quo erat paulò post mitior destitutus? Optimè ille dictus D. August. auctor mirabilium scripturæ lib. 2. c. 13. *Non, inquit, quod Dominus ciuitatem, quam non disperdidit, delere vellet: sed vt ostensus in procinctu vindictæ Angelus, dignam videnti regi pœnitentiam incuteret.* Nullam ferè plagam Ægyptiis inflixit Deus, quam illis antea non minaretur; vt legenti cap. 8. 9. 10. & 11. Exodi patebit. Quod D. Chrys. in Ps. 134. loquutus de plaga pestilentiæ obseruat. *Nec quando*, inquit, *inflixit, non prædictam inflixit. Quamobrem? Vt eos verbis castigaret, ne deuenirent ad rerum experientiam.*

D. Aug.

Cur Deus prius minatus, quã plagas Ægyptus intulerit.

D. Chrys.

IX. Prius Ionas è ventre ceti mirabiliter eripitur, quàm subuersionẽ Niniuitis minitetur: vt ex c. 2. ac 3. Ionæ patet. Vt Niniuitæ audictes huminẽ, & grauiter à Deo punitum, & misericorditer à Deo liberatum, magis ad illius minas terrerentur, & ad Dei misericordiã excitẽtur. Sic enim D. Iren. lib. 3. aduersus hæreses c. 22. exponit. *Magnanimus*, inquit, *Deus patiëter sustinuit absorberi Ionam à ceto, non vt in totum periret: sed vt euomitus firmam pœnitentiam faceret inimicis: vt cõuerterentur ad Dominum, qui eos liberaret à morte conterritos ab eo signo, quod factum erat circa Ionam.* De nulla plaga, ex iis, quibus Deus Ægyptum terrefecit, magis gloriatur, quàm de vltima, qua primogenitos percussit. Vnde hanc, quæ vltimò accidit, primò commemorauit, Psal. 134. n. 8. *Qui percussit primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus.* Et Psal. 135. n. 10. *Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum.* Ratio si inquiratur, illa mihi videtur esse, quia hæc sola profuit & Ægyptiis ad obedientiã, & Hebræis ad libertatem. Quod Theod. aliqua ex parte innuit, dicens; *Nouissimam plagã, primam posuit, quoniam post hanc, libertatem receperunt.* Quasi Deus eas tantùm comminationes, & vltiones sibi velit laudi tribui, quæ in aliorum vtilitatem referuntur.

Ionas à ceto absorptus & liberatus, magnum Niniuitis timorem, & spem incutiebat.

D. Iren.

De vltima Ægypti plaga Deus gloriatur, non quia punit, sed quia profuit.

Theod.

X. Hinc est, quòd non soleat Deus supplicia minitari, nisi vsque ad tertiam, vel quartam generationem, vt patet Exod. 20. n. 5. Exod. 34. n. 7. Num. 14. n. 18. Deut. 5. n. 9. Ratio est, nisi fallor, quia si vlteriùs comminatio extendatur; iam non erit illis, quibus incutitur, fructuosa. Nam primogenitores de lege ordinaria naturæ, nõ solent vitam prorogare vltra quartam generationem ad tertiam autem, aut ad quartam, hoc est, ad nepotes, seu pronepotes, aliquando solent peruenire. Vnde si quinta generatio puniatur: cum illi iam non extent, non poterunt ex illa punitione emẽdati. Ita ferè ratiocinatur Abul. in c. 5. Matth. q. 331. §. *Alia causa esse potest.* Non fit igitur à Deo comminatio, vt sequatur pœna, sed vt fructus colligatur. Nam vt benè D. Chrys. in Psalm. 144. *Deus*, inquit, *gehennam minatus est, non vt eam infligeret, sed ne infligeret.* Quatenus homines propter gehennæ minas ita resipiscant, vt in gehennæ pœnas non delabantur. Quare rectè monuit Rupert. ad illa verba: *Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, &c.* Amos 3. n. 4. Perditionis hominum causam non esse Dei silẽtium; cum Deus minis, ac terroribus homines opportunè præmoneat, ne delinquant. Quod Dauid satis expressit: *Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus: vt liberentur dilecti tui.* Psalm. 59. n. 6. Fugiunt autem à diuina ira, emendando vitam: sicut in diuinam iram incidunt, vitam deprauando. Itaque diuina comminatio præire solet, vt nostra emendatio subsequatur. De qua re vide, quæ supra diximus num. 10. ibi: *Super ipsos de cœlo tonabit.*

Cur Deus in tertiam & quartam generationem soleat supplicia minitari.

Abul.

D. Chrys.

Deus gehennam minatus, ne infligat.

Rupert.

A

B

C

D

E

SECTIO II.

Diuina comminatio, subsequuta emendatione, reuocatur: non subsequuta, augetur.

I. Clemens Alex. in exhort. ad gentes, ostendẽs Deum multipliciter comminando præmonere peccatores, vt resipiscant, concludit: *An non absurdum*, inquit, *Deum quidem semper nos adhortari ad virtutem, nos autem recusare vtilitatem?* Certè absurdissimũ. Et vtinam non etiam periculosissimum. Nam quemadmodum supplicia, quæ nobis à Deo intenduntur, si ad fugæ recipimus, omninò reuocantur: ita si malo adhæreścimus, ampliùs augentur. Vtrumque breuiter illustro.

Clem. Alex.

Absurdũ & periculosum Dei minis nõ resipiscere.

II. Primum illud sic ostendo. Triduanam pestilentiã minitatus olim fuerat Deus Dauidi Regi. *Tribus*, inquit, *diebus erit pestilentia in terra.* 2. Reg. 24. n. 13. Sed cũ Dauid, & de culpa expianda doleret, & pro pœna auertenda precaretur, vix diurnam immisit: iuxta illud ibid. n. 15. *Immisitque Dominus pestilentiam in Israel de mane vsque ad tempus constitutum.* Seu vt legit Vatabl. ex Hebræo, *& de mane vsque ad vesperam.* Et subdit, *Hoc*, inquit, *cõmendat misericordiam Dei, qui pro diebus tribus, vnũ tantùm diem immiserit pestem.* Nam in Hebræo est מועד עת mogbed gheth, hoc est, *tempus*, seu *horam constitutionis*, seu *constitutam*, scilicet sacrificio vespertino. Vnde Chaldæus vertit, *à tempore quo offertur sacrificium matutinum, donec reponatur vespertinum.* hoc est, donec reponatur vespertinum. Vnde alij Rabbini clariùs transferunt, *ab ortu solis vsque ad occasum eius.* Et statim obseruant, ex diuina misericordia factum esse, vt trium dierum tempus ad vnum diem cõtraheretur. Sed Rabbi Dauid, cum aliis Hebræis, quos citat, augustiùs interpretatur, *vsque ad tempus temporis*, hoc est, vt ipsi dicunt, *vsque ad dimidium diei.*

Dei comminationes reuocat pœnitentia.

Tribus diebus inferendam pestilentiam, vix diurnam Dauidis reddidit pœnitentia.

Vatabl.

Chald.

Rab. Dauid.

III. Quam limitationem sequuti fuerunt Septuaginta transferentes, vt est in editione regia Complutensi, & Sixtiana, ἀπὸ πρωΐθεν καὶ ἕως ὥρας ἀρίστου, hoc est, *De mane vsque ad horam prandij.* Quã translationem Patres sequũtur, & illustrant. Origen. quidem hom. 16. in Num. *Tribus*, inquit, *diebus promissa fuerat mors, vt vastaret populum; & intra vnum diem vsque ad horam prandij cessauit: quia patiens, & multæ misericordiæ, & pœnitens super malitiis dicitur Deus.* Theodor. verò in locum Reg. quæst. 37. *Trium*, inquit, *dierum Deus mortem minabatur; sex autem horas solùm mortem intulit. Si dies autem numerentur cum noctibus, inuenitur pars solùm duodecima minarum illata esse populo. Ita benignus, & clemens maioribus quidem vsus est minis: minùs autem longè minora infert supplicia.* Iam verò D. Ambr. in Psalm. 37. *Qui*, inquit, *proposuerat mortem triduo exercere in terra, ne vnum quidem diem passus est preterire; sed ad horam prandij libenter indulsit.* Et paulò post; *Vide*, inquit, *Domini gratiam, quòd & ipse à proposita conditione deflexit. Plus minatur, & minus exigit: in remuneratione præmiorum sua promissa custodit; & in exactione pœnarum, præscriptum remordet.* Hoc est, rescindit, detrahit, imminuit de his pœnis, quas inferendas præscripserat. Pergit: *Cum irascitur in reum, differt: cum miseretur, properat, vt absoluat: terret, vt corrigat, admonet, vt emendet: præuenit, vt ignoscat.* Ita ille eleganter. Et statim ponderat illud ex Psalm. 74. num. 9. *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto. Et inclinauit ex hoc in hoc:*

Septuag.

Deus plus minatur, quàm resipiscentibus minus exigit.

Orig.

Theod.

D. Ambr.

Dei calix licèt minarum plenus, nunquàm in pœnas totus effunditur.

veruntamen fex eius non est exinanita. Pulchrè namque obseruat, plenum esse calicem minarum, non tamen totũ in pœnas effusum. *Ad terrendum*, inquit, *plenus est calix; ad feriendum non est exinanitus. Plenus erat calix, cum mors per triduum mandaretur: sed occurrit misericordia Dei, tenuit manũ Angeli, priusquam calicem istum exinaniret.* Hæc Ambrosius: si vsquam aliàs, disertissimè, & luculentissimè.

IV.

Ezechias dũ Dei comminationes humiliter formidat, reuocat.

Non minùs seuera fuit illa Isaiæ prædictio ad Regem Ezechiam: *Præcipe domui tuæ; morieris enim tu, & non viues.* 4. Reg. 20. n. 1. Sed cum Rex diuinam comminationem magna cum submissione exceperit; non cum superba indignatione, sed cũ humili oratione; non cum risu incredulitatis indice, sed cum fletu fidei suæ teste. Mirũ est, quàm citò à Deo prædictio reuocetur. *Antequàm*, inquit textus, *egrederetur Isaias mediam partem atrij, factus est sermo Domini ad eum, dicens: Reuertere, & dic Ezechiæ duci populi mei, &c.* Ibid. n. 4. Quamuis enim Isaias nihil in domo regia cunctaretur; sed festinus exiret, ne quid periculi incurreret, si tristia nuntians, moras necteret, nec statim se proriperet; tamẽ velocior extitit diuinus sermo: propheta enim nõdum è domo regia egresso, iam in eius aures diuinus sermo ingrediebatur, qui illatam mortis sententiam reuocare præcipiebat. Imò cum prior illa prædictio de morte affutura nullo signo firmaretur: hæc posterior de vita ad quindecim annos propaganda, ingenti quodam miraculo de solis regressu confirmatur: vt regis animus firmior ad speranda de Deo bona, quam anteà fuerat ad timenda mala, redderetur. Quid Niniuitæ? Audiũt à Iona intra quadraginta dierũ spatium subuertendos. Ion. 3. n. 4. Quid verò illi? Prædictionem non contemnunt: sed antequàm diuinam iram experiantur; sua in se ipsis peccata vlciscuntur. Nec mora. Diuina comminatio reuocatur. *Et misertus est Deus super malitiam, quam loquutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit.* Ibid. n. 10. Nam vt benè ibi D. Hieron. *Libenter mutauit sententiam, quia vidit opera commutata.* Dummodò quod ibi rectè aduertit D. Hieron. commutata videat *opera*, non tantùm *verba*.

Niniuitarum pœnitẽtia Deo immutat sententiam.

D. Hier.

V.

Ad nostram pœnitentiam de culpis, pœnitẽtiam etiã Deus agit de pœnis.

Mitto innumera huius generis, quæ in scriptura passim occurrunt. Pro quibus illud vnicũ Dei testimonium satis sit: *Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod loquutus sum aduersus eam; agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui, vt facerem ei.* Ierem. 18. n. 8. Certissimus enim sit peccator, si de suis sceleribus pœnitentiam egerit, omnes cõminationes diuinas, quibuscunque in hac vita feriatur, tandem à Deo reuocandas. Non sit igitur prauè verecũdus ad pœnitentiã culparum, quas patrauit, cum etiam ipse Deus facilem se exhibeat ad pœnitentiam pœnarũ quas prædixit.

VI.

Promissiones nunquã, comminationes aliquando Deum reuocare quis existiment.

Caiet.

Nescio quid discriminis inter promissiones de bonis, & comminationes de malis aliquis deprehendat; vt dicat has, non illas in scriptura reuocatas inueniri. Quod videtur colligi posse ex illis verbis, Iosue 21. n. 43. *Ne vnum quidem verbum, quod illis præstiturum se esse promiserat, irritum fuit.* Vbi Caiet. ex Hebræo legit: *Non cecidit verbum ex omni verbo bono, quod loquutus est Jehouah domui Israel.* Et subdit additum fuisse, *Ex omni verbo bono: Ad differentiam*, inquit, *diuinorum verborum ad malum pœnæ inferendum. Multa enim mala comminatus fuerat Deus, quæ non exequutioni mandauerat: sed bonum omne, quod promisit, venit.*

VII.

Etiã conditionatas promissiones Deus reuocare, & docet.

Nihilominus simpliciter loquendo, sicut comminationes malorum, ita & promissiones bonorum conditionatæ esse possunt, ac proinde reuocabiles. Vt patet in Heli, cui promissum est summum sacerdotium vsque in sempiternum. 1. Reg. 2. n. 30. in quo tamen eius posteri non perseuerarunt. In Saule, cui datum est regnum in perpetuum duraturum. 1. Reg. 13. n. 13. quod ipse nihilominùs amisit. In Iuda, cui sedes inter cæteros Apostolos ad iudicandas duodecim tribus Israel promissa est. Matt. 19. n. 28. ad quam tamen ille nõ ascendit. Vnde D. Chrys. in Psal. 127. *Non sufficit*, inquit, *ad conseruandos nos sola promissio. Nam Iudæ quoque pollicitus est, eum sessurum super thronum cum vndecim discipulis, nec tamen sedit: in causa autem non fuit ille, qui promisit; sed is, qui promisso indignus visus est.* Et D. Hieron. in c. 3. Ionæ ad finem ex sacris literis confirmat, *Nec bona implere Dominum, quæ promiserit, si boni vertantur ad vitia; nec mala, quæ pessimis comminatur, si illi reuersi fuerint ad salutem.*

D. Chrys.

D. Hier.

VIII.

Caiet.

Caietani solutio expenditur.

Dicet Caietanus, ita esse absolutè loquendo, neque id negari posse. Nihilominus de facto quidquid Deus promiserat Hebræis, concessisse. Si loquatur de promissionibus vsque ad Iosue tẽpus implendis, esto: si de omnibus, non assentior. Nam Deus magnam Hebræis vbertatem in terra promissionis pollicitus est. Exod. 3. n. 8. Leuit. 26. n. 3. Deut. 28. n. 11. Et nihilominus acerbissimam in eos famem emisit. Ruth. 1. n. 1. 2. Reg. 21. n. 1. 3. Reg. 18. num. 2. 4. Reg. 4. n. 38. Itaque tam promissiones de bonis, quam comminationes de malis, & conditionatæ fiunt, & reuocantur. Illud nihilominus argumentum à fortiori, quo vtitur D. Gregor. 1. Reg. 2. loquens de promissione sacerdotij facta Heli, eiusque reuocatione, non omittam. *Si*, inquit, *bona promissa reuocat omnipotens Deus, quia ij, quibus promiserat, male permutantur: quanto magis minarum effectus retrahit, cum benè conuersos eos respicit, quibus pro admissis iniquitatibus pœnas animaduersionis intentauit?* Quibus verbis ostendit, Deum, sicut pronior ostenditur ad conferenda bona, quàm ad inferenda mala; ita planè proniorem se præbere ad comminationes de malis, quàm ad promissiones de bonis reuocandas. Vtrasque sanè reuocat, cũ oportet: promissiones, ne de illis præsumamus: comminationes, ne propter illas desperemus: sed has quidem libens reuocat, ne puniat: illas quodammodo inuitus, ne benefacere desistat. Quare optima est illa D. Chrys. admonitio Ps. 131. *Non simus*, inquit, *propter promissa socordes, ne pereamus: nec propter minas desperemus, sed mutemur.* Atque hæc de primo huius sectionis instituto.

D. Greg.

Deus faciliùs cõminationes reuocat quam promissiones.

D. Chrys.

IX.

Deus minas, si non emendemur, auget.

Illud alterum, nimirum diuinas cõminationes, si non emendemur, augeri, facilè illustratur. Humano generi libidinum incendiis flagranti tres comminationes intendit Deus, posteriores semper prioribus grauiores. Primò grauiter, sed in genere quodammodò, vindictam, seu pœnã aliquam minatur. *Non permanebit*, inquit, *spiritus meus in homine; quia caro est.* Gen. 6. n. 3. Secundò grauiùs, & iam in specie minatur ipsam capitis sententiam, seu interitum corporalem. *Delebo*, inquit, *hominem, quem creaui à facie terræ.* Ibid. n. 7. Tertiò grauissimè, & vltimò determinatam pœnam, seu mortis genus per diluuium denũtiat. *Finis vniuersæ carnis venit coram me.* Et paulò post: *Ecce ego adducam aquas diluuij super omnem terram, &c.* Vbi suprà n. 13. & 17. toties per interualla monet, vt homines de emendatione deliberent. Sed cum illi obsurdescant ad minas, & ad pœnitentiam obdurescant: crescit in singulas vices comminatio. Ac tandem, vt benè aduertit Caiet. cum Deus in prima, & secunda commi-

Deus in prima, & secũ a comminatione misericors, in tertia iudex.

Caiet.

nation

natione appelletur *Iehouah*, quod eſt nomen miſericordiæ: in tertia tandem appellatur *Elohim*, quod eſt nomen iuſtitiæ; vt qui miſericordem Deum contempſerunt, incidant in vltorem.

X.
Dei minæ intio ſtilla, ſi non corripiamur, ſcintilla.

Cōminaturus Moyſes grauiſſimas pœnas populo Iſraelitico, *Concreſcat*, inquit, *in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtilla ſuper gramina.* Deut. 32. n. 2. Quid ſimilitudinis, quæſo, eſt inter minas, & ſtillas; inter terrores, & rores? Plurimum quidē, dicet aliquis cum Lytan. & aliis quia ſicut matutini rores è cœlo diſtillantes, agros fœcundant: ita cœleſtes minæ in animos influentes eos corripiunt, & emendant. Sed appoſitè ad rem præſcotem, dicet alius cum Procopio, quia ſicut roris ſtillæ molliter fluunt in agros; ita Dei minæ leniter illabuntur in animos. Verùm ſi peccatores blandis minarum roribus infuſi non molliantur: mirum eſt quantis à Deo terroribus flagellati exagitentur. Nam cum ſenſit per illas placidas minas, tanquàm ſtillas apud peccatores non proficere; ſtatim in acres iras, tanquam in ſcintillas excanduit, & exarſit. *Ignis*, inquit, *ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima, deuorabitque terram cum germine ſuo, & montium fundamenta cōburet, &c.* Ibid. n. 22. Vt ſi blandis præmonitionibus non molleſcunt, duris comminationibus liquantur.

Lyt.

XI.
Dei comminationes, licet aſperæ, præ inferendis tamen pœnis leniſſimæ.

Sed vlteriùs adde illas verborum minas, quantumuis aſperas, tamen leniſſimas iudicandas, ſi cum pœnis re ipſa inferendis cōparentur. Quantacunque enim in vocibus tempeſtas ſonet, ſerenitas eſt; ſi illa, quæ re verâ in impios procella debacchabitur, attendatur: adeò minas ſuperabunt pœnæ. Vnde olim Deus ad prophetam: *Sulla*, inquit, *ad Africum, & propheta ad ſaltum agri meridiani, & dices: Ecce ego ſuccendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride, & omne lignū aridum: non extinguetur flamma ſuccenſionis, &c.* Ezech. 20. n. 46. Vbi, quæſo, ſunt ſtillæ, quibus agri hilareſcunt? Flammas potiùs intueor, quibus omnia depopulantur. Sed myſterium expende. Quidquid minarum à Deo in hac vita intenditur; guttula quædam eſt, ſi cum pœnis in altera vita ſubeundis conferatur. Sic enim Hugo Card. exponit: *Signanter*, inquit, *dicitur ſtilla: quaſi dicat, quidquid oſtenderis, & dixeris ipſi, non eſt niſi modica ſtilla comminationis meæ reſpectu eius, quod faciam.* Vnde D. Hieron. *Si tanta*, inquit, *eſt ſtilla, quid de totis imbribus exiſtimas?* Meritò igitur Dominum formidabunt aduerſarij eius, cum non gutta, aut imber: *ſed ignis in conſpectu eius exardeſcet: & in circuitu eius tempeſtas valida.* Pſalm. 98. num. 3.

Dei minæ in hac vita ſtillæ, præ pœnis in altera ſubeundis.
Hug. Card.
D. Hier.

XII.
Temporalia ſupplicia, quia leniora Deus cum ſilentio infert, æterna cum clamore, quia grauiora.

Mirabilius mihi eſt illud oraculum apud Iſaiā cap. 42. n. 14. *Tacui ſemper*, inquit Dominus, *ſilui, patiens fui: ſicut parturiens loquar.* Quid hoc eſt, ſupreme Iudex? ſemper tacuiſti? Cuius ergo ſunt illæ voces: *Ecce ego dabo in populum iſtum ruinas, &c.* Ierem. 6. n. 21. Et illæ: *Ecce ego inducam ſuper vos gladium, &c.* Ezech. 6. n. 3. Et illæ: *Ego ero eis, quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſyriorum. Occurram eis quaſi vrſa raptis catulis; & dirumpam interiora iecoris eorum, & conſumam eos ibi, quaſi leo, &c.* Oſeæ 13. n. 8. Et plures alij clamores, qui in ſcriptura diuina audiuntur; ex quibus impiorum aures vulnerantur, cuius ſunt? Quid præterea? Semper patiens fuiſti? Cuius ergo iuſſu totus orbis diluuio inundauit? Gen. 7. n. 10. Cuius imperio Sodomorum vrbes conflagrarunt? Geneſ. 15. n. 24. Cuius nutu tota Ægyptus mari rubro hauſta eſt? Exod. 14. n. 26. Denique innumeras alias plagas, quibus A in hominum genus ab orbe condito ſæuitum eſt, quis alius librauit? Clamat nihilominus, & verè Dominus; *Tacui ſemper, ſilui, patiens fui.* Quia licèt dura verba, ac duriora verbera humano generi ſæpius impegiſſet: tamen ea omnia minarum, pœnarumque exempla: ſi cum æternis ſuppliciis comparentur: non verba, ſed ſilentia; non tormenta, ſed blandimenta quodammodo videbuntur. Quare qui illa flagella irriſerunt, cum hæc ſenſerint, Dominum formidabunt. Redeo ad hiſtoriam.

Num. XI. *Et abiit Elcana Ramatha, in domum ſuam: puer autem erat miniſter in conſpectu Domini ante faciem Heli ſacerdotis.*

B

EXPOSITIO LITERAE.

I.
In templis orādum non inaniter fabulandum.
D. Chryſ.

ET abiit Elcana, &c. Finita oratione, cum iam in templo nihil agendum ſupereſſet; in vrbem, ac domum ſuam redierunt. Neque enim tēplum inaniter fabulandi, aut ſpectandi, aut otiandi locus eſt: ſed piè, deuotè, ſtudioſéque orandi. Vnde D. Chryſ. hom. 2. in 2. ad Cor. ad fin. eos, qui in templis ad confabulandū otioſi deſident, meritò vocat, non ſolùm *ignauos, ac diſſolutos*, ſed etiā *amentes*: quod locum reconciliandi Deum, faciant, irritandi. Cæterùm vulgata, textum Hebraicum, & Chaldaicum ſequuta, ſolùm Elcanam C exprimit abiiſſe. 70. in Bibliis Sixt. de ſola Anna videntur loqui, transferentes, καὶ κατέλιπεν αὐτὸν ἐκεῖ ἐνώπιον κυρίου, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀρμαθαίμ. Hoc eſt, *Et reliquit eum ibi ante Dominum, & abiit in Aramatham.* Sed non eſt pugna. Quia Septuaginta reſpiciunt ad perſonam proximè loquentem, nimirum Annam: vulgata ad caput totius familiæ, nēpe Elcanam. Alioqui vterque coniux in domum ſuam redierunt: vt patet paulò inferiùs ex n. 19. Vbi vterque iterum dicuntur è domo ſua aſcendiſſe in tabernaculum; ergo vterque, è tabernaculo receſſerant in domum ſuam. Præterquàm quod regia, & Complutenſis editio in plurali numero loquuntur, καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἀρμαθαίμ. Hoc eſt, *& receſſerunt in Aramathaim.* De Ramatha c. D 1. n. 1. ſatis dictum eſt. Ante hæc verba præmittunt Septuaginta in Sixtiana, vt diximus, *Et reliquit eum ibi ante Dominum*, ſcilicet Anna, vel Elcana, Samuelem. In regia verò & Complutenſi, pluraliter loquentes, καὶ κατέλιπον αὐτὸν ἐνώπιον κυρίου ἐκεῖ, καὶ προσεκύνησαν τῷ κυρίῳ. Hoc eſt, *& reliquerunt ipſum coram Domino ibi, & adorauerunt Dominum.* Sed nouum non addunt; nam relictum fuiſſe ibi Samuelem, patet ex ſequentibus, vbi dicitur miniſter eſſe in conſpectu Domini. Adoraſſe verò parentes, ſeu vltimam tandem gratiarū actionem Deo, & poſtremū vale tabernaculo reddidiſſe, eorum pietas, & religio ſatis demonſtrat.

Septuag: *Elcanam ſimul, & Annam domum rediiſſe probatur.*

Septuag.

II.
Quo pacto Samuel, triennis adhuc infans, miniſter eſſe poterat.
Vera reſolutio.
Dionyſ. Carthuſ.
Theodor.
Obiectio.
Prima reſponſio.

Puer autē erat miniſter, &c. Quo pacto miniſter eſſe poterat infans triēnis, qualis erat tūc Samuel; E vt c. 1. n. 22. probauimus? Facilè reſpondent, qui dicunt, vires ante tempus diuinitus accepiſſe ad miniſtrandum: vt refert Dion. Carthuſ. Sed miraculum ſine fundamento adſtruere non audeo. Theod. in proœmio ad epiſt. Pauli, negat ſub id tēporis miniſtraſſe. *Samueli*, inquit, *prophetæ, cū eſſet adhuc adoleſcentulus, ne poſtremū quidem miniſteriū à ſacerdotibus obire permiſſum eſt: Immatura enim ætas eum à munere obeundo excuſabat.* Quid igitur ad ſcripturam dicendum, quæ miniſtrum appellat Samuelem? Reſponderi poteſt primò, non fuiſſe miniſtrum ſtatim poſt diſceſſum parentum, ſed

fed nutriri in mittistrũ. Duriuscula interpretatio, quippe quam verba non sonant: cum de præsenti ministro agant, non de futuro.

Secunda responsio.

Secundo suisse quidem ministrum ex officio, sed impeditum per ætatem. Hæc facilior videtur: sed nondum omninò dubium tollit. Nam in Græco dicitur λειτουργῶν, hoc est, *ministrans*: quasi non tam potestas, quam actus ministrandi exprimatur. Et hoc significare videntur illa verba, quæ sequuntur? *Ante faciem Heli*, hoc est, vt statim explicabo, ex imperio Heli. Nam iubentis imperium ad actuale exercitium seruientis ordinatur.

Tertia, & aptior responsio.

Tertiò sermonem esse figuratum, per prolepsim, seu anticipationē eius ministerij, quod adultior exercebat; quæ figura frequentissima est in scriptura. Itaque non est hîc sermo de illo tempore immediate post discessum Annæ à tabernaculo, sed per anticipationem de illo, in quo Samuel, per ætatem habilis iam erat ad ministrandum.

IIII.

Quodnā fuerit hoc Samuelis ministerium.

Secundum literarum fuisse aliqui autumant. Magist. histor. Iosephus. *Reiicitur.*

Dubium tamen est, quodnam fuerit hoc Samuelis ministeriũ? Magister historiæ refert fuisse studium literarum. Quasi illuc adduceretur Samuel, vt literis imbueretur. Et cum alij pueri sacras literas, ac diuinæ legis rudimenta tam feliciter ediscerent, vt ea promptiùs, quàm suum nomen recitarent, vt Iosephus lib. 2. contra Apionem testatur; Samuel, qui cæteris ingenio, & studio præcurrebat, cæteris instructior euaderet. Nō dubito huic studio Samuelem in tabernaculo vacasse: dubito tamen hoc esse illud ministerium, de quo hic agitur: cum non fuerit ministerium sacrum, sed etiam ad laicos, & profanos homines pertineret.

Vatabl. *Refellitur Vatabl. existimans fuisse vsum canēdi, & pulsandi musica instrumenta.*

Vatab. putat fuisse vsum canēdi, & pulsandi instrumenta musica, quam Samuel artem ab Heli sacerdote didicisset, vt diuinas laudes cũ cæteris Leuitis in tabernaculo modularetur. Nihilominus canendi, & musica instrumenta pulsandi munus in templo, multò post a Dauide fuit institutum, ac Leuitis demandatum, 1. Paral. 25. à n. 1. Quare Samueli nondum hic labor ex officio incumbebat: sed plurimum ex imperio Heli, cui ille pmmprissimus obtemperabat.

Vera expositio.

Certum igitur imprimis mihi est, in genere fuisse hoc ministerium sacrum, quia erat in conspectu Domini: in specie verò fuisse ad arbitrium, & imperiũ Heli, quia erat *ante faciem sacerdotis*, vt statim explicabo. Vtrùm verò fuerit hoc ministerium Leuiticum duntaxat, an etiam sacerdotale; & proinde, fueritne Samuel Leuita tantùm, an etiam sacerdos; difficultas est non exigua, sequenti annot. vberiùs explicanda.

IV.

D.Greg. *In conspectu Domini stare, idem est, ac Deo placere, &c.*

In conspectu Domini, &c. D. Greg. sic interpretatur: *Erat minister gratus oculis Domini*. Id enim, quod in conspectu Domini, seu in oculis Domini, seu in facie Domini, seu coram Domino fuisse dicitur, Domino gratum significatur. *In conspectu*, inquit, *Domini esse, quem diuina dignatio libenter aspicit*. Vnde Dauid metuebat proiici *à facie Domini*. Psal. 50. n. 13. Hoc est, *Domino displicere*. Et optabat venire, & apparere *ante faciē Domini*. Ps. 41. n. 3. Hoc est, Domino placere. Et Helias gloriabatur, quòd staret *in conspectu Domini*. 3. Reg. 17. n. 1. Hoc est, quòd Domino non ingratus deseruiret.

Chald. Septuag.

Ad Abrahamum verò dicitur: *Ambula coram me*. Genes. 17. n. 1. seu, vt Chaldæus vertit: *Ambula in timore meo*; seu, vt Septuaginta transferunt: εὐαρέστει ἐνώπιόν μου. Hoc est, *Cōplace coram me*. Non aliter & Samuel minister erat in conspectu Domini: quia gratus Domino seruiebat.

Abul.

Simplicior tamen, ac planior est interpretatio Abul. minister erat in templo. Cum enim Deus peculiari quodam modo dicatur in templo habitare: quidquid in templo fit, fieri dicitur in conspectu Domini.

Ante faciem Heli, id est, Ad imperium Heli. D.Greg. Chald.

Sed quid illud: *Ante faciem Heli sacerdotis?* D. Greg. ad sensus nimis allegoricos diuagatur. Chaldæus vertit: *In vita Heli sacerdotis*. Vt significet Samuelem, quandiu vixit Heli, in templo permansisse, non exiturum fortasse, nisi mortuo Heli in Iudicis munus successisset. Germana responsio, Minister erat ante faciem Heli, hoc est, ad nutum, & imperium Heli: quemadmodum & illud 3. Reg. 10. n. 8. *Beati serui tui, qui stant coram te semper*. Hoc est, qui tibi ad nutum famulantur.

V.

Bonus discipulus, & subditus sub malo magistro & prælato: & è contra.

Vbi aduerte, quamuis Samuel perfectissimè obtemperauerit pontifici Heli, desidi, & ignauo sui muneris curatori; adhuc nihilominus ipsum sedulum, ac solicitum sui ministerij exequutorem extitisse: nec pontificis socordiam efficere potuisse, vt diligens in suo officio minister dormitaret. Nequis subditus ad suam negligentiam excusandam, sui prælati ignauiā causetur.

D. Petr. Dam.

Quod rectè expendit D. Petrus Dam. epist. 16. c. 28. in 3. tom. bibliot. 2. editionis, *Planè*, inquit, *nec virtus ordinantium eis augmentum est, qui per sinistra gradiuntur: nec rursus eorum prauitas illis officit, qui per lineam rectæ conuersationis incedunt*. Quod statim confirmat exemplo Samuelis diligentissimi sub ignauo præceptore: & Nicolai pessimi sub optimis prælatis. *Quid enim*, inquit, *Samueli præiudicasse cognoscitur, quod Heli discipulus fuit? Aut quid profuit Nicolao, quod eum Apostolica electio in gradum leuiticæ administrationis assumpsit?* Imò vlterius obseruat, neque prauam filiorum Heli societatem Samueli nocuisse: neque optimam cum Stephano consuetudinem Nicolaum ad pietatem excitasse. *Ille*, inquit, scilicet Nicolaus, *cum Stephano simul impositionem Apostolicæ manus accepit, & periit: iste in Ophni, & Phinees prauitatem non consensit*. Vt scilicet intelligamus, quamuis eorum mores, quibus vtimur, aut quibus paremus, multùm nobis obesse, aut prodesse possint ad pietatem: nihilominus nostro nos proposito, ac voluntate, vel regredi, & prolabi in diuinæ legis obseruantia; vel progredi, & excitari ad studium pietatis.

ANNOTATIO XVII. CIRCA LITERAM.

Fueritne Samuel Sacerdos, an Leuita?

I.

Cur hic quæstio agitatur.

POTVIT hæc difficultas variis in locis huius capitis, & sequentium, ventilari. Sed quia hic primùm occurrit, in quo de Samuelis ministerio sermo fit, non censui illam in vlteriorem aliquem locum differendam: præsertim cum præuia eius cognitio ad aliorum intelligentiam non parum requiratur.

SECTIO I.

Sacerdotem fuisse, quid suadere videatur?

II.

Patrum auctoritas pro hac parte.

DVo præcipuè. Auctoritas, & ratio. Auctoritas multorum Patrum, qui Samuelem constantissimè appellant sacerdotem. Quorũ diserta verba

verba maioris fidei faciendæ gratiâ in medium proferentur. D. Ignat. mart. In primis D. Ignatius Martyr Episcopus Antiochen. epist. 6. ad Magnesianos, *Saul,* inquit, *honore priuatur regio, non expectans summum sacerdotem Samuelem.* D. Cypr. D. Cypr. in epist. ad Rogatian. docens Saulem creatum a Deo in regem, pro iudice Samuele, hanc rationem huius diuinæ prouidentiæ statim subdit: *Vt contemptus,* inquit, *sacerdos de superbo populo vltione diuina vindicaretur.* Hoc est, pro Samuele sanctissimo sacerdote regnauit Saul sceleratissimus rex, vt superbus populus, qui sacerdotis mitissimum imperium ferre non potuit; regis tyrannidem durissimam pateretur. D. Chrys. D. Chrys. hom. de Anna, cõparans ipsam Annam gestantem in vtero Samuelem cum naui mercibus plena. *Vterũ,* inquit, *pretioso thesauro onustum. Neque enim aurum, argentumve portabat; sed prophetam, sed sacerdotem.* Et rursus hom. 2. de Anna, *Domus,* inquit, *ipsius* (nempe Annæ) *iam erat facta templum: vt quæ prophetam, ac sacerdotem intra se contineret.* Clarius D. Hier. D. Hier. in epist. 1. ad Cor. c. 1. sub initium, quippe qui non solùm verbis, sed etiam rationibus rem confirmat. *Proprium,* inquit, *est sacerdotum inuocare Dominum. Vnde Psalmista dicit: Et Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Quem sacerdotem fuisse illa res probat, quia & sacerdoti successit, & hostias offerebat. De quo etiam secundum historiam dictum est, Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, &c.*

III. D. Aug. D. Aug. lib. 17. ciu. c. 4. *Heli,* inquit, *sacerdote reprobato, subsitutus est in Dei ministerium Samuel, simul officio functus sacerdotis, & iudicis.* Idem rursus in Ps. 98. *Factus est,* inquit, *Samuel sacerdos magnus, sacerdos sanctus illo tempore.* Et lib. 2. retractat. cap. 43. docet Samuelem fuisse de filiis Aaron, qui omnes erant sacerdotes. Et retractat se, quod lib. 17. ciu. c. 5. oppositum asseruerit. Et eodem lib. retract. c. 55. *Samuel,* inquit, *summo sacerdoti Heli successit* (vtique in summum sacerdotium, de quo ibi sermo erat) *cum sacerdotis filius ipse non esset; sed tamen ex filiis, hoc est, ex posteris esset Aaron.* Difficilis D. Aug. locus. Quamuis in vtroque loco retractationum, perplexa, ne dicam pugnantia, loquutus fuisse mihi videatur. Nam cùm negauerit, & rectè, Samuelem fuisse filium sacerdotis; asserit nihilominus fuisse de filiis Aaron; quæ duo non cohærent, cum omnes filij Aaron fuerint sacerdotes. D. Amb. D. Ambr. ser. 18. in Ps. 118. loquens de Dauide à Samuele inter reliquos fratres natu maiores vncto in regem. 1. Reg. 16. à n. 5. *Dauid,* inquit, *non oblatus est sacerdoti, quasi indignus, qui vngeretur in regnum; sed à sacerdote quæsitus, & accersitus à pascuis.* D. Bern. D. Bern. in suis sententiis, *Tres,* inquit, *in sacerdotium assumuntur, Moyses, Aaron, & Samuel:* Et cum de duobus prioribus cõstet, quod fuerint sacerdotes: idem videtur sentire de tertio, Samuele. Seu. Sulp. Seuerus Sulpitius lib. 1. sacræ historiæ in tom. 7. bibliot. secundæ editionis: *Ea,* inquit, *tempestate Samuel sacerdos Hebræis præerat.* Et paulò post ait, Saulem illicita præsumptione *ad vicem sacerdotis* (id est Samuelis) holocaustum obtulisse. Beda. Beda lib. 2. in Reg. c. 5. ad illa verba Samuelis: *Absit à me hoc peccatum in Domino, vt cessem orare pro vobis.* 1. Reg. 12. n. 23. *O eximium,* inquit, *fraternæ dilectionis exemplum! De ducatu innocens, imò etiam sanctissimus propheta, & sacerdos eiicitur: & peccatum ducit in Dominum, si ipsos suos eiectores ad æterna gaudia sublevare orando pariter, & admonendo non satagat.*

IV. D. Prosp. Aquitan. D. Prosper Aquitan. de promissionibus, & prædictionibus, part. 2. c. 24. vocat Samuelem, *ducem, sacerdotem, & prophetam:* & hac triplici dignitate fuisse Christi Domini typum. Vualfr. Vualfridus lib. de rebus Ecclesiast. c. 12. *Dominus,* inquit, *Samuelem, quia fideliter in domo Domini ministrauit, reprobato sene, in prophetam, sacerdotem, & ducem elegit.* Q. Iulius. Quintus Iulius in libello de mundi duratione, *Huic,* inquit, id est, Heli, *successit Samuel, etiam ipse sacerdos.* D. Greg. Naz. Hoc etiam videtur sentire D. Greg. Nazianz. orat. 40. dum ait, Samuelem in lucem editum statim consecratum, & *cum sacerdotali stola* educatum fuisse. D. Cyril. Alex. Adstipulari videtur D. Cyril. Alex. in collectaneis ex libr. 1. Reg. vbi loquutus de occisione Regis Agag per Samuelẽ facta, 2. Reg. 15. n. 23. *Eum,* inquit, *occidet zelo motus sacerdos.* D. Isidor. D. Isidor. lib. 1. in Reg. c. 1. *Commutatum,* inquit, *sacerdotium in Samuelem, reprobato Heli. & commutatũ regnum in Dauid, reprobato Saule, exclamat prænuntiari nouum sacerdotiũ, verumque regnũ, reprobato veteri, &c.* Et paulò post: *Ipsa Samuelis Sacerdotis successio, nouũ sempiternumque sacerdotium præfigurabat.* Vbi eodem modo loquitur de commutatione sacerdotij in Samuelem, & regni in Dauidem; ac proinde quemadmodum Dauid fuit verus rex, ita & Samuelem verum fuisse sacerdotem significat. D. Anselm. Innuere videtur D. Anselm. in 1. Timot. 3. n. 3. ibi, *Non cupidum.* Vbi, *Cupiditatem,* inquit, *esse vitandam sacerdoti, & ipse Samuel exemplo suo docet, nihil se cuiquam rapuisse, coram populo probans.* Idemque rursus videtur significare ad Tit. 1. n. 6. ibi, *Filios habens non subditos.* Vbi docet, Samuelem propter filios suos *indignum sacerdotio* putandum non esse: quia non semper filiorum culpa refunditur in parentes. Quo loco non obscure supponit, Samuelem fuisse sacerdotem. Iouinian. Iouinianus apud D. Hieron. in 1. libro, quem aduersùs illum edidit, sub initium; dicit *Samuelẽ filios procreasse, nec sacerdotalem pudicitiam vxoris imminutam esse complexu.* Niceph. Nicephorus lib. 2. histor. Eccles. c. 4. *Samuel,* inquit, *simul propheta, & sacerdos, & iudex populi fuit.*

V. Petr. Bertrand. Petrus Betrandus Cardinalis, & Episcopus Viennensis in tract. de origine, & vsu iurisdictionum, q. 3. *Samuel,* inquit, *propheta, simul fuit sacerdos, & princeps populi in temporalibus.* Naucler. Nauclerus lib. 1. generat. 32. *Hoc anno,* inquit, *Samuel sanctissimus propheta Domini, Hebræorum sacerdos, & Iudex, post Heli, populum rexit. Sacerdotem* etiam vocat Cedrenus in annalibus, & Lucifer lib. vno, de non parcendo in Deum delinquentibus, & Carolus Signn. de rep. Hebræorum, & Naclantus in medulla scripturæ ad quartam mundi ætatem, & Georgius Ederus in sua Oeconomia Bibliot. & Angelomus in prologo Reg. & alij. Cedren. Lucifer. C. Sigon. Naclant. Georg. Ederus. Angelom. Atque hæc videtur pro hac parte non exigui ponderis auctoritas.

VI. Ratio pro hac parte. Nemo, nisi sacerdos, sacrificare poterat. Ratio verò est, quia nemo in lege veteri, nisi sacerdos, sacrificium Deo offerre poterat: atqui Samuel obtulit: ergo fuit sacerdos. Consequentia patet. Minor constat 1. Reg. 7. n. 9. vbi expressè dicitur sacrificium obtulisse. Maior certissima habetur ex diuina lege, statuente, vt Aaron, & filij eius sacerdotio obeundo initiarentur. Exod. 29. à n. 4. Leuit. 8. à n. 2. Numer. 3. n. 10. Quo vltimo loco capitalis pœna decernitur in eum, qui cum non sit sacerdos, sacerdotale munus vsurparit. Vnde Chore, qui non erat sacerdos, & nihilominùs volebat sacrificare, repentina morte luit temeritatem. Numer. 16. n. 31. Saul, qui sacerdotali ministerio se ingessit, cum nõ esset sacerdos, regnum amisit. 1. Reg. 13. à n. 9. Ozias, cum vellet adolere incẽsum, quod ad sacerdotes pertinebat, lepra percussus, non solum à tẽplo, sed etiam ab vrbe coactus est exulare. 2. Paral. 26. à n. 16. ergo nemo,

nemn,nisi sacerdos,poterat sacrificare. Cum igitur Samuel sacrificium offerens, à nemine accusetur de culpa, à nemine condemnetur ad pœnam; fit, vt nihil sibi indebitum vsurpasse, sed sacerdos sacerdotium obiisse censeatur.

VII. *Confirmatur primò.* D. Aug. *Vnus Samuel in sacerdotio successisse videtur.*

Accedit multiplex confirmatio. Vna, quia Samuel in locum, & dignitatem Heli succesiit, vt præter alios auctores supra citatos tradit etiam D. Aug. lib. 17. ciuit. c. 5. ergo cum Heli duplicem dignitatem habuerit, pontificiam, & iudiciariam; vtranque obtinuit & Samuel, præsertim cum non appareat, ad quem alium pōtificia dignitas transierit: nam ex filiis Heli nullus parenti superuixit: ex nepotibus vnus Achitob, quamuis superstes, tamē summo sacerdotio obeundo parem ætatem nō habebat. Altera, quia Samuel gestabat Ephod, B quam vestem sacerdotalem fuisse non obscurè Theodor. & Procop. supponunt: imò & D. Greg. Naz. orat. illa 40. *stolam sacerdotalem* disertissimè appellat. Tertia, quia hoc ipso cap. num. 35. dicit Deus: *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem.* Quod D. Hier. citatus de Samuele ad literam interpretatur: & de eodem interpretandum innuit D. Aug. lib. 17. ciu. cap. 5 quamuis de Christo Domino spiritualiter exponat. Atque hæc sunt pro hac parte fundamenta.

Theod. Procop. D. Greg. Naz. *Confirmatur secundo. Ephod vestis erat sacerdotalis.* D. Hier. *Confirmatur tertiò.* D. Aug.

SECTIO II.

Leuitam fuisse Samuelem quid demonstret.

I. *Leuitam esse, auctoritate demōstratur.* Cl. Alex.

AVctoritas pariter, & ratio: vtraque, nisi fallor, efficacior, quàm quæ oppositæ sententiæ adstipulatur. In primis Clem. Alex. lib. 1. strom. n. 11. docet, Samuelem mortuum fuisse, cum esset Pontifex Abimelech: ergo saltem summus sacerdos non fuit Samuel: ne duo simul Pontifices darentur contra diuinam legem, quæ pontificatum primogenito Pontificis filio, qui vnicus tantùm esse potest, tribuebat: vt paulò inferiùs ostendemus. Deinde D. Hier. qui magnus prioris sententiæ patronus videbatur, hanc nostram procul dubio tuetur. Nam lib. 1. aduersùs Iouin. ante medium: *Noscendum*, inquit, *quod Samuel, Leuita, non sacerdos, non pontifex fuerit.* Quid apertius? Nec solùm verbis, sed etiam rationibus rem confirmat. Prima ab habitu, quo vtebatur. *Quia*, inquit, *faciebat illi mater sua Ephod bad, superhumerale, videlicèt lineum, qui habitus propriè Leuitarum, & minoris est ordinis.* Secunda à testimonio Dauidico. *Quia in Psalmis*, inquit, *non nominatur inter sacerdotes, sed inter eos, qui inuocant nomen Domini. Moyses*, inquit, *& Aaron in sacerdotibus eius: & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* Psalm. 98. n. 6. Tertia, à genere, quod ibi D. Hieron. per Samuelis progenitores euoluit, & retexit vsque ad Leui, quin incurrat in Aaronem: vnde fit, esse Leuitam, cùm descendat à Leui, non sacerdotem, cùm ad Aaronem, ex quo tantùm sacerdotes descendebant, non referatur.

D Hier. *Primum fundamentum Hieron. Secundum fundamentū. Tertium fundamentum.*

II. *Difficilis D. Hieron. locus enucleatur.* Victorin.

Sed quid illud D. Hieronymi in epist. 125. ad Damasum q. 3. *Samuel*, inquit, *propheta connumeratus Moysi in sacerdotio*, *&c.* Vbi videtur Samuelem vna cum Moyse includere in chorum sacerdotalem? Respōdet Victorinus eius interpres, castigandam esse hanc lectionem, & pro, *in sacerdotio*, reponendum esse; *in psalterio*; quod probat, tum quia ita habent septem codices Florentini manu scripti: tum quia ex psalmo ad quē D. Hier. A alludit, non constat Samuelem inter sacerdotes, sed inter eos, qui inuocant nomen Domini numeratum. Rursùs idem Hieron. in epist. 130. ad Marcellam. *Samuel*, inquit, *Leuites fuit.* Quod paulò post probat ex veste, quia gestare dicebatur בַּד אֵפוֹד *Ephod bad*, hoc est, *superhumerale*, seu, *tunicam lineam*; lineam, inquit, vt distingueretur à pontificio Ephod, quod ex auro, hiacyntho, purpura, cocco, byssóque contexebatur: vt ex dicendis ad num. 18. clariùs patebit. Quin etiam in loco epist. ad Corint. superiori sect. citato fatetur D. Hieron. Samuelem nō fuisse de genere Aaron: ac proinde significat, non fuisse sacerdotem, ex lege, quidquid sit de priuilegio; de quo statim. Adde illos commentarios B in epistolas ad Cor. nomine D. Hieronymi inscriptos, non esse proprios, ac legitimos fœtus D. Hieronymi, cum falsas, & Pelagianas sententias includant: vt Cardin. Bellarm. de scriptoribus Eccles. aduertit. Vnde auctoritas contra nostram assertionem inde desumpta, nobis parùm negotij facessit.

Explicatur locus D. Hieron. pro contraria parte supra adductus. Commentarij in epist. ad Corint. falsò D. Hieron. tribuuntur. Bellarm.

III. D. Aug. *Quibus rationibus Auct. quæstionum ex veteri testamento hanc sententiam tuetur.*

Iam verò D. August. pro contraria sententia citatus, facilè in hanc posteriorem traheretur, si ille esset auctor quæstionum ex veteri testamento, quæ in 4. eius operum tomo circunferuntur. Nam is Auctor, quicunque est, tam acriter hanc partem tuetur, vt dicat *ignorantiam*, imo *errorem*, eorum opinionem, qui putant Samuelem fuisse sacerdotem. Quod probat, tum quia Deus in lege C veteri voluit sacerdotes *nasci*, *non fieri*; cū igitur Samuel nō fuerit natus sacerdos ex filiis Aaron, planè sacerdos non fuit: tum quia Dauid Psalm. illo 98. citato, sacerdotalem, & leuiticam dignitatem ita separauit; vt priorem quidē Moysi, & Aaroni; posteriorem verò tribueret Samueli: tum quia Elcana pater Samuelis non fuit sacerdos; nam ascēdebat in templum statutis temporibus ad offerēdas hostias per sacerdotes, quasi ipsas per se, cum non esset sacerdos, offerre non posset: & quia habebat vno tempore duas vxores, quod quamuis tunc aliis hominibus, tamen sacerdotibus non licebat: ergo neque eius filius Samuel: nam sacerdos non nisi ex sacerdote nascebatur: tum quia filij Samuelis non fuerunt sacerdotes, sed tantùm iudices populi, vt ex cap. 8. D n. 1. patebit: ergo neque eorum pater. nam ex patre sacerdote, non nisi sacerdotes filij nascebantur: tum denique quia Anna nasciturum filium vouit Domino, & natum consecrauit: ergo non fuit sacerdos: quia hic ex diuina lege erat altari, ac tabernaculo deputatus, nec oportebat, vt per nouum votum deputaretur: solum igitur fuit de numero Leuitarum: Leuitæ autem, cum essent liberiores, præsertim ante Dauidē, qui eos posteà strictioribus legibus, & functionibus obeundis in tabernaculo addixit; faciliùs poterant per votum in tabernaculi ministerium obligari. His argumentis (quæ quid valeant, interim non expendo; quia nondum rationes profero, sed auctoritatem) nostram hic Auctor sententiam con- E firmat; vt in ea certissimus stare videatur.

IV. Iosephus.

Accedit Iosephus, qui lib. 5. antiq. in fine, aliàs in principio 6. docet Elcanam, & proinde Samuelem Leuitam fuisse. Et paulò inferiùs citat diuinum oraculum, referens, sacerdotium à familia Heli in familiam Eleazari migraturum; quod impletum fuit, cùm migrauit ad Sadoch; vt suo loco explicabo: ergo non ad Samuelem, qui non erat ex familia Eleazari, hic enim erat nepos Aaronis; ex quo tamen Samuel non descendebat. Phil. Hebr. lib. de temulentia, vocat Samuelem, Phil.

Regum,

Regum, prophetarumque maximum; sacerdotem non appellat: vocaturus quidem, si fuisse existimaret. Magist. histor. plane edisserit Samuelem non fuisse Aronitā, nec proinde sacerdotem. Idem tenet D. Th. in c. 7. epist. ad Hebr. lect. 3. Arboreus lib. 17. Theosophiæ c. 4. dicens, hāc esse Augustinianam assertionem in illa quæst. citata ex veteri testamento; si D. Aug. illius est auctor. Assentiuntur interpretes communiter in libros Reg. Beda, Raban. Dion Hug. Card. Lyr. Caiet. Abul. & rursum interpretes in Ps. 98. n. 6. vbi obseruant Samuelem non inter sacerdotes, sed inter imploratores diuini nominis connumeratum. Quibus adde Cantapetrensem lib. 1. Hypotipos. c. 13. Genebr. lib. 1. Chronol. anno mundi 3066. Torniel. tom. 1. annal. anno mundi 2901. Sabellicum, & alios.

M. histor. D. Thom. Arbor. Beda. Raban. Dionys. Hug. Cat. Lyran. Caiet. Abul. Cantapet. Genebr. Torniel. Sabellic.

V. *Firmum huius sententiæ fundamētum.*

Omnium fundamentū est, quia sacerdotes omnes erant de familia Aaron: extra quam nemini sacerdotio fungi permittebatur, vt patet Exod. 29. à n. 4. Leu. 8. à n. 2. Num. 3. n. 10. & Num. 18. n. 1. & 7. & 1. Par. 23. n. 13. & 2. Paral. 26. n. 18. & Hebr. 5. n. 4. & c. 7. n. 13. & 14. Atqui Samuel nō erat de familia Aaron, vt iam ostendimus c. 1. n. 1. §. 12. ex 1. Par. 6. à n. 33. vbi omnes Samuelis progenitores vsque ad Leui, generis auctorē euoluuntur, quin vnquā in Aaronem incurratur: Samuel enim descendebat quidem à Leui, & eius filio Caath; non tamē per huius primogenitū Amrā patrē Aaronis, sed per secundogenitum Isaar patrem Core: ergo non fuit sacerdos. Quæ ratio, meo iudicio, tam est efficax, vt aliarum confirmationum patrocinium, quod multiplex esse potest, non requirat.

VI. *Soluitur Patrum auctoritas pro contraria parte adducta.* *Quo pacto dici potuit Samuel sacerdos. Primò propter dignitatem.* Septuag. Pagnin. D. Petr. Dam.

Igitur quæ in oppositā partē auctoritas, & ratio affertur, facilè eneruatur. Quod enim attinet ad auctoritatē: tripliciter dici potuit Samuel à sanctis Patribus sacerdos. Primò propter dignitatem. Ita filij Dauid, qui nec erant è tribu Leuitica, nec sacris initiati, nec templi ministeriis addicti; sed ex tribu Iuda, tractandis armis intenti, rebusque ciuilibus curandis assueti, *sacerdotes* appellantur 2. Reg. 8. n. 18. Hoc est, *principes aulæ*, vt Septuaginta, & Pagninus transtulerunt. Et D. Petr. Dam. lib. 2. epist. epist. 20. quæ est in ordine 41. interpretatur. Nec opus est, vt ad aliquos filios adoptiuos ipsius Dauidis, qui propriè fuerint de tribu sacerdotali, recurramus: tū quia nō cōstat quēpiā huiusmodi à Dauide adoptatū, tum quia interpretes cōmuniter de naturalibus, non de legalibus filiis exponunt. Nec immeritò. Nā iidē filij Dauid, qui cit. Reg. loco sacerdotes dicuntur, postea 1. Par. 18. n. 17. vbi eadē historia refertur, dicūtur *primi ad manū Regis*. Quia non erat aliud, esse sacerdotes, quā primatū, seu primariā dignitatem apud Regem obtinere.

VII. *Sacerdotes pro principibus aliquandò vsurpantur.* Gloss. M. histor. Chald. Pagnin. *Principum familiares cur sacerdotes dicantur.*

Nec insolens est hæc in sacris literis loquutio. Nā Ietro dicitur, *sacerdos Madiā*. Exod. 18. n. 1. quia erat princeps terræ Madiā, vt Glos. & Mag. histor. iuxta Chaldęū interpretantur. Putiphar dicitur sacerdos Heliopoleos, Gen. 41. n. 45 Hoc est, *dux*, seu *princeps*, vt Chaldæus transfert: & nonnulli Hebræorum potius existimant. Et clariùs: *Ira Iairites erat sacerdos Dauid*. 2. Reg. 20. n. 26. quia vt Pagn. ex hebræo vertit, erat *princeps ipsi Dauid*, hoc est, apud Dauidem, seu in domo regia Dauid: seu intimus Dauidis familiaris: per quandam ad Deū analogiā. nā sicut Dei, ita & Regis familiares intimi, sacerdotes dicebātur, vt ita Rex ad suū intimum obsequiū, nō tā seruos, vt cæteri homines, quā sacerdotes, vt ipse Deus, adsciscere videretur. Itaque sacerdos Dauid erat pręcipuus Dauidis amicus, & familiaris. Vnde aliqui Rabbini benè colligūt, nō fuisse propriè sacerdotem, quia hic non erat vnius Regis, sed totius populi. Imò vox hebręa כהן *Cohē*,

A nō solū sacerdotē, sed etiā principem significat, à verbo כהן *Cahan*, quod non solum significat ministrare in sacris; sed etiam decorare, seu ornare more regio. Vnde illud, *Quasi sponsum decoratum corona* Isai. 61. n. 10. verti potest ex hebręo: *Quasi sponsum consecratū*. Est enim ibi verbū יכהן *Iecahē*, id est, *consecrabit*, seu *decorabit*. Atque adeò eodem verbo significatur regius ornatus, quo significari solet sacerdotalis cultus. Itaque sacerdos, & princeps, seu vir primarius in scriptura aliquando coincidūt. Et est optima trāslationis ratio, vt D. Petr. Dā. citat. aduertit. Nam cū sacerdos sit magister, & doctor totius populi, eāque ob causā in maximo honore, ac veneratione ab omnibus habeatur: fit, vt quisquis à populo colitur, tanquā vir primarius, is B nūnunquā sacerdos appelletur. Hāc igitur ob causā nō immeritò potuit Samuel, qui totius erat populi iudex, & magni ab omnibus fiebat, sacerdos appellari. Vide Pined. Iob. 1. n. 5. & c. 12. num. 19.

Cur sacerdos, & princeps aliquādo coincidant. D. Petr. Dam. Pined.

VIII. *Secundò dici potuit Samuel propter sanctitatem.* D. Iren. *Dauid propter eximiam sanctitatē sacerdos.* D. Amb.

Secūdò, propter sanctitatem. Quo pacto D. Irenæus lib. 4 c. 20. loquutus de Dauide panes propositionis manducante: *Sacerdos*, inquit, *scitus fuerat Dauid*. Scilicet, propter corporis, & animi puritatem, quā accesserat ad manducandū. Et in eodem sensu subdit: *Omnes iusti sacerdotalem habent ordinem*. Concinit D. Ambros. lib. 5. in Luc. cap. 6. vbi quærens, quā fiduciā Dauid panes propositionis attrectare, & manducare ausus fuerit? triplicem reddit rationem. Vnam, *vt per illam*, inquit, *demonstraret figuram, sacerdotalem cibum ad vsum transiturum esse sacerdotum*. C Quod in Ecclesia experimur, in qua omnes non tantum sacri, sed etiam profani Eucharistico conuiuio reficiuntur. Alteram, *Quod omnes*, inquit, *vitam sacerdotalem debemus imitari*. Sicut enim omnes in victu, ita & in vita, sanctā scilicet, & impollutā, cum sacerdotibus æquum est, vt communicemus. Tertiam, *Quia omnes*, inquit, *filij Ecclesiæ sacerdotes sunt. Vngimur enim in sacerdotium sanctum, offerentes nosmetipsos Deo, hostias spiritales*. Nam sicut sacerdotes externis diuinæ religionis sacrificiis operantur; ita par est, vt & nos internis propriæ mortificationis sacrificiis operemur. Eandem doctrinam expressit D. Hieronym. in cap. 2. Sophon. vbi Dauidem ab eximia sanctitate non solum sacerdo- D tem, sed etiam antistitem, hoc est, pontificem appellat. *Dauid*, inquit, *non erat de sacerdotibus, nec licebat ei comedere panes propositionis: sed quia per singula crescebat opera, & persequutio Saul virtutum illius profectus erat; propterea in fuga sua, dum nescit, subitò antistes efficitur, & accipit panes propositionis, & non violat mandatum Dei*. Tanta scilicet erat regis sanctitas, vt in sanctitatem sacerdotalem: imò & hac excellentiorem pontificiam transiisse videretur.

D. Hier. *Imo antistes.*

IX. *Admirabile Dauidis sacrificium.* D. Chrys. *Honorificum suo ipsius sacrificium.*

Tanto à sacerdote quantum Deo sacrificium offerri oportebat? Tale quidem obtulit Dauid, 1. Reg. 24. à numer. 4. cùm in spelunca delitescens, non Saulem eò imprudenter ingressum, sed proprium appetitum in Saulem vehementer excan- E descentem, vicit, ac subegit; victumque, atque subactum Deo immolauit; imò suis etiam militibus persuasit, vt suam quisque iracundiam in Saulem acriter agitatam mactaret, & sacrificaret. Nam vt benè D. Chrys. hom. 2. de Dauid, & Saule, *Præfuerat*, inquit, *illis Dauid, non vt belli dux militibus, sed vt sacerdos; iamque spelunca illa erat Ecclesia*. Et statim de ipso Dauid: *Episcopi*, inquit, *sortitus munus, sacrificium obtulit; idque admirabile, dictuque incredibile: haud quidem mactato vitulo, aut occiso agno; sed quod his erat multò honorificentius, mansuetudinem, & humanitatem offerens Deo;*

ſatione. Neque enim qui habuit poteſtatem condendi legem; amittere potuit poteſtatem in ea diſpenſandi.

XVI. *Soluitur ratio primæ ſententia.*

Ex quibus paret reſponſio ad oppoſitæ partis fundamentum. Verùm enim aſſumit, ſi diſpenſatio non adeſſet: hac tamen interueniente, potuit ſine dubio Samuel ſacerdotis & munus obire, & nomen comparare. Additæ confirmationes vim non habent. Prima, quia quamuis Samuel aliquas actiones ſacerdotales exercuerit; non ſucceſſit tamen Heli in totum ſacerdotium, ſeu pontificatum; quem re vera geſſit Achitob nepos Heli, vt ex dicendis inferius n. 32 patebit, & quē ad ſuum filium Achias poſteà tranſmiſit; vt ex c. 14. huius libri num. 3. non obſcurè colligitur. Secunda, quia Ephod, quod Samuel geſtabat, aut non fuit ſacerdotale, vt num. 18. oſtendemus; aut ſi fuit, priuilegium, & diſpenſatio interceſſit. Tertia, quia locus citatus, non de Samuele, ſed de Sadoch eſt explicandus: vt ibi oſtendetur.

Reſpondetur ad primā confirmationem. Achitob nepos Heli ei in totum ſacerdotium ſucceſſit. Ad ſecundam. Ad tertiam.

Num. XII. *Porro filij Heli, filij Belial neſcientes Dominum.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. PORro filij Heli, &c. Eſt ſecunda huius capitis pars: in qua malitia filiorum Heli primùm in genere: deinde in ſpecie explicatur. In genere quidem, dum appellantur *filij Belial.* Cuius vocis explicatio non parum negotij eruditis hominibus faceſſit: vt mirum non ſit, ſi nobis plus aliquid faceſſat. Rem igitur, vt confectam in cōpendium. Triplex eſſe poteſt huius nominis ſignificatio. Vna, ſecundùm etymologiam. Altera, ſecundùm proprietatem. Tertia, ſecundùm accommodationem. Quæ omnes in aliis quoque nominibus ſunt diuerſæ, vt patet v.g. in nomine *Adam.* Quod ſecundum etymologiam ſignificat, *terram*, ſeu *humum rubram*, vt Ioſephus lib. 1. antiquit. cap. 2. Philo libr. 1. allegor. & plures alij teſtantur: ſecundùm proprietatem, primum parentem: ſecundùm accommodationem, quemlibet hominem.

Triplex nominis Belial, ſignificatio. Triplex nominis, Adam, ſignificatio. Ioſephus. Phil. Hebr.

II. Prima igitur ſignificatio Belial ſecundùm etymologiam, adhuc eſt multiplex. Suppono enim in primis nomen non eſſe ſimplex, & radicale, quidquid dixerit Marin. in area Noe, ſed compoſitum, ac deriuatum. Et quidem de prima nominis parte, quę eſt בְּלִי, *Beli*, & ſignificat, *non*, vel *ſine*, nemo dubitat. Secunda, quod non diſplicet Leoni à Caſt in ſuo Apolog. lib. 6. c. 243. apud aliquos codices gręcos eſt, *αρ*, *ar*, legentes Βελιάρ *Beliar*, imitantes fortaſsè hebræum vocabulum בְּלִיאוֹר, *Belior*, hoc eſt, *ſine luce*: אוֹר *Or* enim hebraicè, eſt *lux*: ſecundùm quam etymologiam *Beliar*, ſeu *Belior*, idem eſt, ac *tenebroſus*, quadratque in peccatores, filios huius ſeculi, quibus tanquam tenebroſis Chriſtus D. oppoſuit *filios lucis*. Luc. 16. n. 8. hoc eſt, iuſtos. De quibus D. Paulus 1. Theſ. 5. n. 5. *Omnes vos*, inquit, *filij lucis eſtis, & diei: non ſumus noctis, neque tenebrarum.* Et præcipuè quadrat in diabolum, qui à D. Paulo Epheſ. 6. n. 12. dicitur *rector tenebrarum harum.* Et à D. Gregor. Naz. orat. 38. *Propter ſplendorem Lucifer, propter ſuperbiam caligo.* Et à D. Bern. in ſerm. de S. Benedicto, *Non iam Lucifer, ſed tenebrifer.* Et de gradibus humilitatis, in primo gradu ſuperbiæ, *O Lucifer*, inquit, *imò non iam Lucifer, ſed noctifer, aut etiam mortifer.* Nihilominùs hæc lectio, interprete D. Hieron. libr. 2. commentar. in epiſt. ad Epheſios cap. 6. corrupta eſt, cum & à fonte, & à vulgata aliena ſit: vtrobique enim legitur *Belial.* Quin etiam apud codices græcos emendatiores ſimiliter habetur.

Prima nominis, Baal, etymologia. Marin. Leo à Caſt. Belial, idem ac tenebroſus. Peccatores tenebrarū filij. Diabolus tenebrarum. D. Greg. Naz. D. Bern. Reiicitur hæc etymologia.

III. Alij dicunt eſſe יָעַל *Iahal*, in præteritu, ſeu radice, hoc eſt, *profuit*, quaſi dicas, *Beliahal.* Hoc eſt, *vir qui non profuit, vir inutilis*: qualis deſcribitur Prouerb. 6. n. 12. *Homo apoſtata, vir inutilis graditur ore peruerſo, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgia ſeminat.* Hic enim in fonte appellatur *Belial.* Aut etiam יַעַל *Iahal*, in futuro, id eſt, *aſcendet*, à verbo עָלָה *Halah.* Quaſi dicas, *Beliahal.* Hoc eſt, *non aſcendet, non proficiet, non honorabitur.* Sed vtraque lectio in literis quidem eadem, ſed in verbis à quibus oritur, diuerſa, pariter reiicienda eſt, vel ex eo, quòd ſine cauſa multiplicentur literæ, quæ neque in fonte, neque in græco, neque in vulgata reperiuntur: in quibus omnibus exemplaribus triſyllabum nomen, non quadriſyllabum habetur: quomodò illud D. Hieronymus, & quiſque veterum vſurpant. Tertiò dicunt alij eſſe præpoſitionem עַל *hal*, id eſt, *ſupra.* Vnde *Belial*: quaſi non ſupra: quia impius ſurſum non aſcendit ad bonum aliquod ſpiritnale: imo Deo ita permittente, ne ad temporale quidem: aut ſi in aliquod euadit, in eo non conſiſtit in miſeriarum barathrum deturbatus. Facilior eſt, & expeditior hæc compoſitio quoad grammaticam; quamuis quoad ſenſum, qui ex illis duobus aduerbiis remotiſſimè eruitur, duriuſcula videatur. Vltimò igitur dicendum cum D. Hier. & recentioribus, eſſe nomen עוֹל *Hol*, id eſt, *iugum*, à verbo עָלַל *Halal*, id eſt, *aſcendere*; ita dictum, quod iugum ſuper collum beſtiæ ſubiugandæ aſcendere dicatur. Vnde *Belial*, hoc eſt, *ſine iugo.* Quo pacto ipſemet vulgatus interpres nominis etymon expoſuit. *Venerunt*, inquit, *viri ciuitatis illius, filij Belial, id eſt, abſque iugo.* Iud. 19. n. 22. Atque hæc ſine dubio eſt germanior huius nominis ſecundùm etymon ſignificatio.

Secunda etymologia. Refellitur. D. Hier. Tertia etymologia etiā non recipitur. Quarta, & vera etymologia. D. Hier. Belial, id eſt, ſine iugo.

IV. Secunda ſignificatio per proprietatem eſt exaggerata quædam malitia, ſiue in concreto, ſiue in abſtracto. Quidquid enim tale eſt, apud Hebræos appellatur *Belial.* Nam cum iugum ſignificet legē diuinam, iuxta illud: *Bonum eſt viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua.* Thren. 3. n. 27. & illud: *Collum veſtrum ſubiicite iugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam.* Eccleſ. 51. n. 34. & illud: *Tollite iugum meum ſuper vos: iugum enim meum ſuaue eſt.* Matth. 11. n. 29. Et ſic alibi nonnunquam: inde fit, vt peſſimus quiſque diuinæ legis violator, & contēptor, *Belial*, id eſt, iniquiſſimus, & ſceleratiſsimus appelletur. Vnde non eodem ſemper vocabulo redditur in vulgata, ſed diuerſis. Nā pro voce *Belial*, quæ eſt in fōte, vertitur, Prou. 6. n. 12. *Apoſtata*, Pſ. 40. n. 9. *Verbum iniquum.* Pſ. 100. n. 3. *Res iniuſta.* Nahum. 1. n. 11. *Mente pertractans præuaricationem.* 3. Reg. 21. n. 13. *Diabolus.* Quaſi tanta iniquitas per hoc nomē *Belial* apud Hebræos ſignificetur, vt nō vno apud Latinos vocabulo, ſed pluribus exprimatur. Quin etiā pro eadem voce *Belial*, quæ eſt in fonte, vertit Latinus ipſammet iniquitatem in abſtracto. Nam illud, quod eſt in Pſ. 17. n. 5. *Torrentes iniquitatis conturbauerunt me.* Eſt in hebræo: *Torrentes Belial*: eamque vocem conſeruauit Latinus in eodem Pſalmo, qui 2. Reg. 22. refertur. Illud item, quod eſt in Pſ. 88. n. 23. *Et filius iniquitatis non apponet nocere ei.* Eſt etiam in hebræo: *Filius Belial.* Quaſi tam inſigniter iniquus ſit, qui hoc nomine ſignificetur: vt ipſamet iniquitas videatur. Sic & Septuaginta non eodem ſemper vocabulo hoc nomen *Belial* ex hebtæo reddiderunt: Nam Deut. 13. numer. 13. Iudic. 19. num. 22. 3. Reg. 21. num. 23. & paſsim alibi verterunt, υἱοὶ παρανόμων: ſeu, ἄνδρες παράνομοι. Hoc eſt, *Filij præuaricatorum*; ſeu, *viri præuaricatores.* At verò hoc loco, & ſupra

Secūda nominis Belial ſignificatio per proprietatem. Belial ſceleratiſsimū quemque ſignificat. Belial ipſam etiam iniquitatē in abſtracto ſignificat.

pra cap. 1. n. 16. & infrà cap. 10. n. 27. & alibi frequenter, *υἱοὶ λοιμοὶ*, hoc est, *Filij pestilentes*, vt cap. 1. n. 16. cum D. Hieron. iam aduertimus. Ac si non possent vnico vocabulo græco exprimere totam malitiam illius, qui illo vocabulo hebraico *Belial* significatur. Itaque hæc est propria huius nominis significatio, quisquis perditissimis, & corruptissimis moribus deprauatur; seu ipsa extrema morum corruptio, ac deprauatio.

D. Hier.

V. *Tertia significatio nominis Belial per accommodationẽ. Belial pro diabolo vsurpatur.* D. Hier. D. Chrys. Theoph. Theodor. D. Amb. D. Thom. *Diabolus per antonomasiam malus.* Tertul. *Diabolus per antonomasiam malignus.*

Tertia tandem significatio secundùm accommodationem, adhuc est multiplex in scriptura. In primis enim *Belial* significat diabolum apud D. Paulum: *Quæ conuentio Christi ad Belial?* 2. Corint. 6. n. 15. vt D. Hier. ibi, & lib. 2 comment. in epist. ad Ephes. c. 4 & in cap. 27. Isai. n. 1. D. Chrys. Theophylact. Theod. D. Ambr. D. Thom. aliique interpretantur. Nam sicut nomen *Malum*, apud latinos, quemlibet impium, & peccatorem propriè significat; & tamen diabolo per antonomasiam significando accommodatur à Tertulliano multis locis libr. de patientia, cap. 4. libr. de cultu fœminarum cap. 5. libr. de fuga in persequutione, cap. 8. vbi illud Apostoli: *Nolite locum dare diabolo.* Ephes. 4. n. 27. ita vertit. *Nolite locum dare malo.* Et passim alibi. Et sicut nomen *Malignus* omnibus peccatoribus significandis commune, tamen ad diabolum antonomasticè significandum applicatur. Ps. 5. n. 6. Ps. 10. n. 15. Ps. 14. n. 4. & passim alibi. Ita & *Belial*; præsertim eo loco Apostoli vbi Christo Domino opponitur. Quæ enim maior esse potuit, quàm inter Christum & diabolum oppositio? Nam sicut diabolus à principio, diuinæ legis iugum excussit, & nunquam ampliùs recepit; iuxta illud: *A sæculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, non seruiam.* Ierem. 2. n. 20. Ita vice versa Christus Dominus à principio diuinæ legis iugum in se recepit; & nunquam ampliùs à se excussit; iuxta illud: *Misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.* Galat. 4. n. 4. Et rursùm: *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.* Philip. 2. n. 8.

Summa inter Christum & diabolum oppositio in diuinæ legis iugo recipiendo.

VI. *Belial pro Antichristo etiam vsurpatur.* D. Hier. Primas. Maluend. *Significat præterea sceleratissimos peccatores.*

Significat præterea Antichristum, non repugnante D. Hieron. ad eum locum; & sic interpretante Primasio, & efficaciùs persuadere conante Maluenda lib. 1. de Antichristo, c. 3. Quibus libens assentior. Tandem significat profligatissimos quosque, & sceleratissimos peccatores, quos frequenter scriptura appellat filios Belial. Deuter. 13. num. 13. *Egressi sunt filij Belial de medio tui; & auerterunt habitatores vrbis suæ, atque dixerunt, eamus, & seruiamus Diis alienis, quos ignoratis.* 1. Reg. 10. num. 27. *Filij vero Belial dixerunt, Num saluare nos poterit iste? & despexerunt eum.* 3. Reg. 21. num. 10. *Submittite duos viros filios Belial contra eum, & falsum testimonium dicant.* 2. Paral. 13. n. 7. *Congregatique sunt ad eum viri vanissimi, & filij Belial.* Nahum. 1. num 15. *Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua; quia non adiiciet vltra, vt pertranseat in te Belial, vniuersus interiit.* Quod D. Hier. & alij de Senacherib blasphemo interpretantur.

Senacherib blasphemus Belial appellatur. D. Hier.

VII. *Filij Heli, meritò filij dicuntur Belial, propter omnes etymologias.*

Inter hos omnes, qui dicuntur filij Belial, meritò recenseri possunt hi filij Heli. Quibus sanè cõueniunt omnes Belial etymologiæ. Prima, quia erant tenebrosi odientes lucem, & opera tenebrarum exercentes. Secunda, quia nemini profuerũt: nam cum esse deberent suo officio, omnibus vtiles; omnibus erant suo exemplo perniciosi. Neque ascenderunt ad dignitatem pontificiam immatura morte prærepti, Heli adhuc superstite, neque ad aliquod ex supernis, & spiritualibus bonis suorum pondere scelerum prægrauati euaserunt. Tertia, quæ ab hac proxima parum differt, quia sursum ad cælestia bona non aspirabant; sed deorsum ad terrena ferebantur: imò neque alios ad bona spiritualia sursum eniti permittebant: sed omnes suo exemplo ad ima malorum barathra deturbabant. Vltima, quia erant sine iugo, exleges, profanatores tabernaculi, violatores sacerdotij, contemptores ipsius numinis, denique illusores omnium, qui in templum veniebant, quos multis iniuriis iniquissimè tractabant: imò, & perniciosissimè decipiebant, vt statim dicemus.

Filij Heli, exleges.

VIII. *Filij Heli pestilentes.*

Tandem filij pestilentiæ: hoc est, vulgari hebraismo, pestilentes, vt Septuaginta transtulerunt, ostendentes, sicut pestilentia est pessima corporis ægritudo, ita horum vitam fuisse pessimam ægritudinem, & contagionem animorum. Nam improba vita sacerdotum, totius Reip. pestis est. *Sedent enim*, interprete D. Ambr. in Psal. 1. *in cathedra pestilentiæ*; ex qua dum homines doctrinam quærunt, pestilentiam reportant. Indè meritò dicuntur illusores, seu derisores; iuxta illud: *Ego eligam illusiones*, seu, vt legit D. Hier: *Illusores eorum.* Isai. 66. num. 4. Et illud: *In cathedra pestilentiæ*, seu, vt legit Pagnin. *derisorum non sedit.* Ps. 1. n. 1. Per quos intelligit D. Hier. in locum Isaiæ citatum, filios Heli, qui pro cathedra sedebant, non vt doctores, sed vt illusores: & dum salutarem doctrinam venditabant: lethalem pestilentiam ingerebant. Neque solùm filij pestilentiæ, & pestilentes; sed etiam filij diaboli, & diabolici, iuxta præcipuum significatum nominis *Belial*. Neque enim minùs quàm Pharisæi, *ex patre diabolo* erant. Ioan. 8. num. 44. fratres germani illius Elymæ magi, quem D. Paulus, filium diaboli appellauit. Act. 13. num. 10. seu potiùs vterque, duplex Iudas, de quo Christus Dominus. *Vnus ex vobis diabolus est.* Ioan. 6. num. 70. Itaque filij Heli omnibus nominibus erant profligatissimæ audaciæ ad diuinas leges non solùm violandas, sed etiam conculcandas; vt ex dicendis patebit: siue potentia, siue indulgentia paterna hanc illis licentiam præstiterit.

D. Amb. Improba sacerdotum doctrina. Irrisio, pestilentia. Pagnin. *Filij Heli, diaboli filij.*

IX. *Duplex de Deo ignorantia sicut duplex notitia.*

Nescientes Dominum, &c. Explicari incipit eorum malitia in specie. Nesciebant Dominum. Duplex autem est ignorantia de Deo. Sicut enim est duplex notitia: vna theoretica, & puræ speculationis, qua Deum cognoscimus, & contemplamur: altera practica, & piæ affectionis, qua ad Deũ colendum, & obseruandum dirigimur, & edocemur. ita & duplex ignorantia: Vna puræ prioarum(?) nis; qua rudes, & infideles laborant. Deum simpliciter ignorantes. Altera prauæ inclinationis; qua laborant etiam docti, sed improbi fideles, Deum, eiusque diuinas leges contemnentes. Priorẽ quidem ignorantiam non habebant filij Heli, cum essent sacerdotes. *Labia enim sacerdotis custodient scientiam.* Malach. 2. n. 7. Posteriori tamen laborabant; iuxta illud: *Sacerdotes non dixerunt, Vbi est Dominus?* Quasi responderet, Dixerunt planè. *Et tenentes legem nescierunt me.* Ierem. 2. num. 8. Vbi patet esse hanc ignorantiam practicam, quia tenentes, hoc est, scientes legem, Deum nescierunt, seu Deo non paruerunt. Et quod ait Apostolus: *Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt.* Rom. 1. numer. 21. Vnde Chaldæus vertit: *Non fuerunt cognoscentes ad timendum ante Dominum.* Atque ita præter alios interpretes exponit Orig. homil. 1. in Iud. Nam ad illa verba de filiis Israel, quandiu in terra promissionis diuinis legibus paruerunt: *Nouerant omnia opera Domini.* Iudic. 2. numer. 7. *Quis est*, inquit, *qui cognoscit omnia opera Domini, nisi qui fecit ea? Sicut enim dictum est de filiis Heli, qui erant filij pestilentiæ,*

Filij Heli practica tantum de Deo ignorantia laborabant. *Qui D. legibus non parẽt, Deum ignorant.* Chald. Origen.

tis, nescientes Dominum; non quod ignorarent Dominum, qui vtique & doctores erant cæterorum, sed quia sic agebant, vt agunt illi, qui nesciunt Dominum. Hoc modo etiam hic sentiendum est, quod dicit: quia omne opus cognouerunt Domini. Et post Origenem D. Cyrillus Alexand. lib. 6. in Ioan. c. 11. ad illa verba Christi Domini: *Est Pater meus, qui glorificat me; quem vos dicitis, quia Deus vester est, & non cognouistis eum.* Ioan. 8. numer. 54. Vbi Deum suum & appellabant, & ignorabant. *Nam soli cognoscere Deum dicuntur,* inquit Cyril. *qui viam mandatorum eius perambulant: neque ab ea declinant.* Quod statim confirmat exemplo filiorum Heli: qui cum speculatiuè Deum cognoscerent; practicè nescire dicebantur. Et testimonio Apostoli dicentis: *Qui confitentur se nosse Deum; factis autem negant.* Tit. 1. numer. 16. Sic igitur *Iudæi*, inquit, *quia Dei præcepta non obseruabant, in eadem saluatoris caca mente ruentes, rectè dicuntur non cognouisse Patrem.*

D. Cyril. Alex.

X. *Dei scientia, sine Dei timore, & cultu, ignorantia.* *D. Bern.*

Quare qui Deum non colunt, nec timent, quamuis de Deo subtilissimè philosophentur, dicuntur Deum ignorare. Nam vt benè D. Bern. ser. 23. in Cant. *Aliud*, inquit, *est nosse Deum, aliud timere: nec cognitio sapientem, sed timor facit, qui & afficit. Quis illos sapientes, nisi insipientissimus dicat, qui cum cognouissent Deum, non tanquam Deum glorificauerunt? Ego magis cum Apostolo sentio, qui insipiens cor eorum manifestè pronuntiat.* Vndè D. Chrys. tom. 5. serm. contra desperationem, *Sicut*, inquit, *sapientia initium, Dei est timor; ita insipientiæ, eiusdem ignoratio.* Vbi vides Dei timori opponi eius ignorationem; quasi hanc habeat, qui illo caret: Deum ignoret, qui Deum non timet: contra verò qui Deum timeat, quamuis totius philosophiæ ignarus sit, sapientissimus habeatur. Optimè nanque D. Greg. Naz. Deum sic definit: *Deus est, quem omnia nesciunt, omnia metuendo sciunt.* Neque enim Dei cognitio tam speculando, quàm timendo, eiusque præceptis obediendo comparatur. Quod facile patet ex sacris literis 1. Ioan. 2. n. 4. *Qui dicit, se nosse Deum, & mandata eius non custodit: mendax est, & in hoc veritas non est.* Oseæ 4. num. 1. *Non est scientia Dei in terra.* Chaldaicè, *Non sunt, qui ambulent in timore Dei in terra.* Ierem. 31. n. 34. *Non docebit vltra vir proximum suum, dicens, cognosce Dominum.* Chaldaicè: *Dicens scitote timere Dominum.*

D. Chrys. Dei timor vera sapientia. *D. Greg. Naz.* Chald. Chald.

XI. *Dei cultus, vera Dei scientia.*

Vnde Dauid iam iam moriturus, filium suum Salomonem supremùm alloquutus, & benè adhortatus: *Tu*, inquit, *Salomon fili mi, scito Deum patris tui, & serui ei corde perfecto, & animo voluntario.* 1. Par. 28. n. 6. Vbi moniturus, vt coleret: monuit, vt Deum sciret: quasi Dei cultus, esset vera sapientia. Patet igitur ex his locis, Dei notitiam cum timore Dei, & perfectissima diuinorum præceptorum obseruantia quodammodo reciprocari. Vndè D. Bern. serm. 85. in Cant. *Si quis*, inquit, *sapientiam virtutis amorem definierit, non à vero deuiare videbitur.* Et D. Greg. Naz. orat. 15. sub initiũ, *Prima*, inquit, *sapientia est vita proba, & honesta.* Vanissimi igitur sacerdotes Deum in hac vita contemnentes, planè nesciebant: suo tamen malo in futura cognituri: iuxta illud: *Cognoscetur Dominus iudicia faciens.* Ps. 9. n. 17. Addit D. Bern. epist. 126. *Qui nunc iniuriam patiens ignoratur.* Sed frustra illis tunc erit tam sera Dei cognitio, quorum futura est apud Deum ignoratio, iuxta illud. *Si quis ignorat, ignorabitur.* 1. Cor. 14. numer. 38. Hoc est, si quis Deum contemnit in hac vita, in futura à Deo contemnetur. Imò etiam in hac vita non abierunt inulti filij Heli: quia Deũ nescientes, sacerdotium amiserunt: iuxta illas Dei minas posteà quidem Iudaico populo infligendas: *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Oseæ 4. numer. 6. Sed nunc in filiis Heli diuina vltione præcurrente exercitas: dum paulò post inopina, & intempestiua morte præripiuntur, antequàm sacerdotio fungantur.

D. Bern. Vera sapientia, virtutis est amor & vita honesta. *D. Greg. Naz.* *Improbi suo malo Deum in vltimo iudicio cognoscent.* *D. Bern.* *Impij Deum ignorantes à Deo ignorantur.* *Filij Heli Deũ ignorantes sacerdotiũ amiserunt.*

Num XIII. *Neque officium sacerdotũm ad populum: sed quicunque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, &c.*

EXPOSITIO LITERAE.

Neque officium sacerdotum, &c. Iuxta phrasim latinam sine negatione legendum erat: *Nescientes Dominum, & officium sacerdotum.* Nam addita negatione ad verbum nescientes, neque officium sacerdotum nescientes, fit sensus affirmatiuus: sed quia iuxta phrasim hebræam duplex negatio non affirmat, sed vehementius negat: propterea vtranque reddidit Latinus interpres. Septuag. nouam in hoc versiculo periodum exordiuntur, à superiori interpunctam, & auulsam: non construentes cum illo verbo, *nescientes*, hoc nomen *officium*; quod proindè non in accusandi, sed in nominandi casu vertunt: saltem vt latinè transferuntur; sic enim habent: *Et iustificatio sacerdotis ab vniuerso populo sacrificante, & veniebat puer sacerdotis, &c.* Hoc est, interprete Vatabl. *Consuetudo recens inducta à sacerdotibus cum populo talis erat, &c.* Quasi hic iam non sit sermo de ignorantia; sed de noua consuetudine, quam in populum intruduxerant. Nihilominùs latinus interpres sine dubio sensum originis expressit; construens cum verbo nesciendi, & Dominum, & officium sacerdotum, quod vtrunque ignorarint filij Heli: neque aliud colligi potest ex ipsis Septuaginta, saltem iuxta græca exemplaria, in quibus nomẽ δικαίωμα, id est, *officium*, neutrum est; & proinde esse potest in accusandi casu, cum verbo nesciendi coniungendum: vt patet ex ipso contiouo orationis ductu καὶ οὐκ εἰδότες τὸν κύριον καὶ τὸ δικαίωμα, Hoc est, *& non scientes Dominum, & officium, &c.*

I. *Duplex hæc negatio iuxta phrasim hebræam, non iuxta Latinam opponitur ad negandum.* Septuag. Vatabl.

Igitur sacerdotes duplici officio fungebantur; altero ad solum Deum, altero etiam ad populum. Prioris generis erat, incendere thymiama. Exod. 30. à n. 34. Proponere panes propositionis in mensa. Leuit. 24. n. 6. inflammare, & extinguere lucernas in templo. Exod. 27. n. 21. offerre holocausta, & hostias pro peccato: holocausta quidem. Leuit. 1. n. 5. hostias verò pro peccato. Leuit. 4. n. 3. & 16. & alia id genus, quæ dicuntur esse ad solũ Deum, quia in his sacerdotes cum populatibus non communicabant. Posterioris generis erat, clangere tubis. n. 10. n. 8. benedicere populo. n. 6. n. 23. docere eundem populum. Malach. 2. n. 7. iudicare de lepra. Leu. 13. n. 2. hortari milites in bello. Deut. 20. n. 2. tandem offerre hostias pacificas, quæ inter Deum, sacerdotem, & populum partiebãtur. Leu. 7. n. 30. In quibus omnibus cum populo communicabant sacerdotes. De quibus muneribus disserunt recentiores Riber. lib. 3. de tabernaculo, c. 3. Barrad. tom. 2. concord lib. 3. c. 52. Azor lib. 6. instit. moral. c. 41. Torniel. tom. 1. annalium anno 2545. num. 17. & alij.

II. *Duplex sacerdotum officiũ, Ad Deum alterum.* *Alterum ad populum.* Riber. Barrad. Azor. Torniel.

Dicũtur ergo filij Heli nescire officiũ sacerdotum; non quod illud ignorarent, vt superiori numero dictũ est, sed quod pro nihilo haberent. Imò

III. *Filij Heli non ignorabãt, sed*

Contemnebant officium sacerdotum. Abul.

A si sola ignorantia theoretica laborarent, non propterea a peccato excusarentur, vt rectè Abul. aduertit; cum vnusquisque scire quæ, sui muneris sunt, vel ipsius naturæ lege teneatur. Difficultas tamen est, an vtrunque officium contemnerent?

Vtrunque sacerdotum officium contemnere, verisimile est. Abul.

Litera solùm exprimit officium sacerdotum ad populum; alterum fortassè expressura, si in eo peccatum esset. Vnde Abul. tenet eos in posteriori tantùm deliquisse: fortasse quia in hoc erat maior illecebra, & irritamentum peccandi; propter maiorem & voluptatem, & vtilitatem, quam ex eo reportabant. Sed vix adducor, vt credam, tam impios homines ab vllo sacrilegio abstinuisse; maximè dicente Iosepho, eos *contra omne ius, & fas omnia sibi licere* arbitratos. Quare non dubito omnia profanasse.

Ioseph. *Cur peccatum tantum in officio ad populum exprimatur.*

B Peccatum tamen in officio ad populum duntaxat expressum esse; vel quòd Deus faciliùs suas, quàm suorum iniurias dissimulet; vt alibi fusiùs illustrabo. Vel quòd illud peccatum fuerit notius, & maioris scandali nutrimentum: dum palam in omnium oculis exercebatur. Vel quòd ex hoc posteriori, quod foras prodibat, illud prius, quod intus fiebat, facilè colligeretur: quos enim pudor humanus non frænabat, neque diuinus timor coerceret. Sic enim peccatores in sua scelera effrænes sunt, vt cum parum ex pudore hominum, quos vident, retardentur; multò minus ex timore Dei, quem non vident, ad bonam frugem recipiantur.

IV. *Ostenditur peccatũ filiorum Heli in hostia pacifica.* *Hostia pacifica ritus.*

Sed quicunque, &c. Ostenditur peccatum in officio sacerdotali ad populum: seu in sacrificio C pacifico, de quo tantùm hîc agitur. Quidquid sit de aliis officiis sacerdotum ad populum, in quibus fortasse non minus delinquebant. In hostia igitur pacifica, in qua sola ex omnibus sacrificiis erat inter sacerdotes, & populares, communicatio, seu victimæ distributio; tres partes distinguebantur: ex quibus, Deo adeps; sacerdoti armus, & pectusculum tantum; popularibus reliqua pars victimæ tribuebatur. Deinde priùs Deo adeps adolebatur, quàm suæ aliis partes diuiderentur: priùs enim Dei altare, quàm hominum mensas instrui, & ornari oportebat. Vtrumque patet Exod. 29. Leu. 3. & 7.

Rupert. *Dupliciter filij Heli hunc ritum violabant.*

Contra hunc ritum dupliciter, vt Rupert. aduertit, peccarunt filij Heli. Primò, quia contra ius populi tollebant de partibus victimæ, D quantum fuscinula leuabat: vt sequenti n. dicitur. Secundò, quia contra ius ipsius Dei, antequam adeps adoleretur, suas partes præripiebant: vt ex num. 15 patebit: atque adeò hominibus pariter, ac Deo erant iniurij; humana pariter, ac diuina priuilegia suis sacrilegiis præuertebant.

V. *Detestanda peccandi consuetudo filiorũ Heli.*

Neque solùm semel, atque iterum peccabant: sed quod magis detestandum est, peccandi licentiam in prauam consuetudinem deducebant: consuetudinem verò peccandi, quod est adhuc longè execrabilius, in legem confirmabant. Quod facilè constabit ex translatione Septuaginta: si prout in Bibliis Regiis, Sixtianis, & Complutensibus latinitate donata continetur, expendatur: sic enim habet, vt paulò superiùs aduertimus: *Et iustificatio sacerdotis ab vniuerso populo sacrificante*, Scilicet E talis erat. *Veniebat puer sacerdotis, &c.* Vbi *iustificatio* latinè, & δικαίωμα, græcè, idem est, quod *consuetudo*, seu *ius*, seu *statutum*: vt etiam transtulit Chaldæus. Vnde Vatabl. vt diximus, sic explicat: *Consuetudo recens inducta a sacerdotibus erat: vt veniret puer sacerdotis, &c.* Et Isidor. Clarius, *Ius fecerant sacerdotis erga populum, quod quicunque immolasset victimam, &c.* Et ante vtrunque Beda, *Non*, inquit, *diuina legis iussum, sed suarum statuta traditionum sequentes.*

Peccandi consuetudinem, tanquam nouam legẽ obseruabant filij Heli. Chald. Vatabl. Iul. Clar. Beda.

Alludens ad illos Phariseos, qui pro equissimis A legibus diuinis suas iniquissimas traditiones reponebant; has seruandas, illas obliterandas curabant: cum quibus propterea Christus Dominus expostulans: *Irritum*, inquit, *fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Mat. 15. n 6.

VI. *De diuinis legibus violandis, nouas leges sanciunt impij.*

Itaque sensus est, filij Heli non solùm sacrificiorum leges violabant, verùm de illis violandis nouas leges sanciebant. Vides, quanta eos impudentia, quanta intemperies abripuerit? De violando iure ius condebant; vt facientes contra legem, secundùm legem facere viderentur. Vt meritò mihi dixisse videatur in simili euentu D. Cyprian. lib. 2. epist. epist. 2. ad Donat. quę in noua editione est prima totius operis. *Inter leges*, inquit, *ipsas delinquitur, inter iura peccatur.* Et paulò post: *Consen-* B *sere iura peccatis; & cœpit esse licitum, quod publicum est.* Colludit D. Aug. ser. 44. de verbis Domini in Euangelium Ioannis tom. 10. loquens de Sodomitis iniquè ferentibus, se à Loth reprehendi: *Tanta*, inquit, *ibi nefandæ turpitudinis consuetudo erat; vt iam nequitia esset iustitia: & prohibitor potiùs reprehenderetur, quàm factor.* Adde & Tert. lib. carm. de Sodoma c. 2. vbi sic,

D. Cypr. D. Aug. Tertul.

Effera luxuries illic inimica pudoris
Instar legis erat. —

Quid peruersius, & iniquius esse poterat, quàm sicut leges fiunt ad mores corrigendos, ita fieri ad deprauandos? In hanc peruersitatem & iniquitatem euaserunt illi, qui pessimo consilio apud se inito dicebant, *Sit fortitudo nostra lex iniustitiæ.* C Sap. 2. num. 11. Quasi quidquid ferociendo, ac sæuiendo deliquissent secundùm legem factum, & sibi, & aliis persuadere conarentur. Sed iam peccatum ipsum describere aggrediamur.

VII. *Quisnam fuerit hic puer?* Tolet. *Quidam filiũ dicunt.* *Pueri pro filiis sæpè vsurpantur.* Horat.

Veniebat puer, &c. Quis puer? Quo modo armatus? Quo tempore, & quorsum veniebat? Quis? Card. Tolet. Lucæ 7. annot. 1. existimat fuisse sacerdotis filium, nempè Ophni, aut Phineen. Nam puerum poni pro filio, vulgatum est, tam in humanis literis, iuxta illud Horatij in arte,

Nec pueros coram populo Medea trucidet:

quàm in diuinis; iuxta illud Matth. 2. num. 11. *Inuenerunt puerum cum Maria matre eius.* Sed de hoc latiùs inferiùs. Et confirmari potest, quia statim sequitur: *Et omne, quod leuabat fuscinula, tollebat* D *sacerdos sibi*: non debuit autem famulus, sed filius sacerdotis, sacerdos appellari. Serarius famulum dicit, eumque impium, quem sacerdos ad hanc rapinam submittebat. Quod facilè posset deducere ex loquutione scripturæ; in qua puer & famulus sæpè recurrunt. 2. Reg. 1. num. 15. *Vocansque Dauid vnum de pueris suis.* Et Matt. 14 num. 2. *Ait* Herodes *pueris suis.* Et confirmatur, quia num. 15. dicebat hic puer immolanti: *Da mihi carnem, vt coquam sacerdoti.* Ac proinde ipse à sacerdote, eiusque filio diuersus erat. Neque enim filius sacerdotis coquinario munere fungeretur.

Alij famulum malunt. Serar. *Puer, & famulus sæpè recurrunt.*

VIII. *Neutra pars admittitur.*

Sed neutra pars mihi videtur simpliciter asserenda. Quia non omnia iura ex victimis pacificis summo sacerdoti, aut eius filiis proueniebant, sed E iis sacerdotibus, qui eas victimas immolabant: vt patet Leuit. 7. n. 33. ergo non semper filius, aut famulus summi sacerdotis ad hæc iura colligenda destinabatur. Nisi quis dicat, hanc esse iniustitiam filiorum Heli, vt etiam alios sacerdotes ministrantes, & laborantes suo iure defraudarent: præripientes eas victimarum partes, quæ singulis obtingebant. Sed hoc vix credi potest, quia alij sacerdotes sua se auctoritate faciliùs tuerentur: & audacium iuuenum impudentiam faciliùs contunderent, & iniuriam propulsarent. Quis ergo erat hic puer? Dicet aliquis, non fuisse vnum, sed alios,

Aliorum placitum.

alios, atque alios, siue filios, siue famulos eorum sacerdotum, qui immolabant; & ab iis, ad suas partes exigendas, subrogatos. Sed contrà. Quia scriptura omnes has iniurias, & rapinas in tabernaculo exercitas, tribuit filiis Heli; ergo non ab aliorum sacerdotum filiis, aut famulis exercebantur.

Refellitur.

IX. Dupliciter respondeo. Primò, in victimis, quas summus sacerdos offerebat; hunc puerum fuisse, aliquem eius, aut filium, aut famulum. Nec obstare rationes pro altera tutta parte allatas. Nam si erat filius sacerdotis, ac proinde etiam sacerdos, quando dicebat: *Da mihi carnem vt coquam sacerdoti:* aut de suo parente, aut de se tanquàm de tertia persona, more Hebræorum loquebatur; non quidem ipse per se, sed per alios inferiores ministros coquinarium officium obiturus. Si autem erat famulus, quando dicitur: *Omne, quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi.* Non est idem suppositum vtriusque verbi, sed diuersum. Scilicet omne, quod famulus fuscinula leuabat, sacerdos sibi tollebat. At verò in victimis, quas alij sacerdotes immolabant puerum esse, aliorum sacerdotum aut filium, aut famulum: huius tamen iniurias, & rapinas, non immeritò tribui filiis Heli, quorum ipse pessimo exemplo ad eas exercendas ferebatur. Secundò respondeo, hunc puerum in omnibus sacrificiis, à quibuscunque offerrentur, esse potuisse ministrum aliquem publicum, summi sacerdotis, aut filiorum eius auctoritate institutum: quem proinde filij Heli ad has rapinas in gratiam aliorum sacerdotum exercendas, aut per se ipsos designabant; aut à parente suo designatũ vehementer accendebant; magnum inde ex aliis sacerdotibus pretium sperantes, aut potiùs pacificentes. Quæ fortasse causa fuit, cur Seuerus Sulpitius lib. 1. sacræ historiæ dixerit filios Heli *sacerdotium patris in quæstum vertisse:* dum paterna auctoritate ad iniquas pactiones ineundas abutebantur. Atque in hanc postremam explicationem Abul. q. 8. libens consentit.

Prima & vera responsio. Puer aut filius, aut famulus fuit sacerdotis.

Secunda responsio. Hic puer aliquis publicus minister sacerdotis esse poterat.

Seuerus Sulpit.

Abul.

X. Sed quo pacto armatus veniebat? Nimirum fuscinula tridente. Quæ quidem erat sacrum quoddam instrumentum, fieri à Deo iussum in vsus sacrificiorum. Exod. 27. num. 3. Vnde magis horum sacerdotum improbitas, & iniquitas manifestatur; quòd instrumento ad diuina sacrificia destinato, ipsi ad sua profana sacrilegia abuterentur. Quos imitantur illi principes Ecclesiastici, qui baculo pastorali ad dirigendas oues, & in Christi caulas congregandas instituto, ad easdem abigendas, & in diaboli pistrina deturbandas abutuntur: qui Christi patrimonium ad sustentandos pauperes, transferunt ad locupletandos consanguineos: qui diuitias Ecclesiæ ad templa ædificanda, præposterè conuertunt ad palatia substruenda: qui potentiam sibi creditam ad tuendos humiles, & superbos conterendos, perperam traducunt ad hos sibi conciliandos, & ad illos contemnendos, & fortasse iniquis modis diuexandos: qui auctoritatem pontificiam induunt, non ad Ecclesiasticam immunitatem defendendam, sed ad auitam nobilitatem ostentandam, & nescio an ad auitam ignobilitatem obtegendam. Pessimum hominum genus, qui non solum profana non consecrant: sed etiam sacrata omnia profanant.

Quid fuscinula.

Prælatorum, & sacerdotum impietas. Ecclesiastica potestate abutentium.

XI. Cæterùm fuscinula tridens, seu, κρεάγρα, vt dicunt Græci, à carne capienda, in manu optimi sacerdotis mysticè significat triplex ad lucrandas animas instrumentum, orationem, doctrinam, & exemplum: vel tripartitam illam curam, qua boni

Quid fuscinula significet in manu optimi sacerdotis.

A sacerdotes Deo vacant, sibi consulunt, aliis prospiciunt: vel triplicem illam prudentiam, quæ ex diuinis literis eruunt, quæ ad rectè iudicandum, & amandum, & operandum, requiruntur. In manu verò pessimi sacerdotis, significat trisulcam, vt ita dicam, cupiditatem diuitiarum, voluptatum, & honorum: seu Beda interprete, *concupiscentiam oculorum, concupiscentiam carnis, & superbiam vitæ.* 1. Ioan. 2. num. 16. Quo trisulco telo, seu fulmine armatus improbus sacerdos, quid non aggrediatur temeratius? quid non demoliatur iniustius?

Quid fuscinula significet in manu impij sacerdotis.

Beda.

XII. Tandem, quo tempore, & quorsum veniebat? scilicet, vbi primum quis in tabernaculum immolaturus ascendebat; statim improbus aderat B minister sacrificium interturbaturus. Non enim expectabat, vt carnes coquerentur, sed in ipso decoctionis feruore immissa fuscinula, sacrificia disperdebat. Huc olim, Beda interprete, imitabantur Pharisæi. Nam vbi quis vitam suam Domino consecrare decreuisset, aderant illi, & suam illam fuscinulam tridentem, hoc est, trisulcam illam concupiscentiam, per verba, & exempla in eius animum immittentes, totum contriti cordis sacrificium, quod Deo offerre cœperat, polluebant, & contaminabant. Et dum sancta illa desideria feruore deuotionis coquerentur; pessimam doctrinam instillabant, qua statim refrigescerent, & tecrudescerent, imò & euanescerent: totumque illud sacrificium Deo libari cœptum, in sacrilegium soluetetur. C Nempè hoc euuertendæ pietatis, ac religionis artificium à parente dæmone improbi filij didicerunt. Nam sic olim. *Cum seuisset Israel; ascendebat Madian, & Amalec, cæterique orientalium nationum, & apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis, cuncta vastabant.* Iudic. 6. num. 3. & 4. Vbi Glossa, per herbas intelligit bonorum operum initia, quæ dæmones antequàm crescant, euertere nituntur; ne inde boni fructus subsequantur. Diabolus enim, quæ est eius infirmitas, timet, ne virtus conualescat; veritus, ne possit illam adultam iam, & confirmatam radicitus conuellere: idcircò primùm erumpentem, & lactescentem opprimere conatur. Qua de re alibi fusiùs.

Quo tempore & quorsum veniebat.

Beda.

Pharisæi, eorum sacrificia, quo Deo dicabantur, per pessimã doctrinã inutilia contaminabant.

Cur dæmones virtutis initia magis nitantur euertere, quàm fines.

D

Num. XIV. ***Et mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue in cacabum: & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. Sic faciebat vniuerso Israeli venientium in Silo.***

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Et mittebat eam in lebetem, &c.* Hebraicè est. *Et percutiebat in concha*, à verbo נכה, nachah, quod est, *percutere*. Sensus idem. Nam mittendo fuscinolam, infigebat carnes, quas extrahebat. Lebes, caldaria, olla, & cacabus, non vi- E dentur esse synonyma eiusdem vasis, sed diuersa nomina diuersorum: materiâ, aut figurâ, aut capacitate, aut etiam vsu differentia. Materiâ quidam, alia nempè ænea, alia fictilia: vt sumitur ex illa paræmia. *Quid communicabit cacabus ad ollam? Quando enim se colliserint, confringetur.* Ecclesiastic. 13. n. 3. seu vt habent Septuaginta: *Quid communicabit olla ad lebetem? Ipsa impinget, & ipsa conteretur.* Vbi innuitur olla fictilis, seu lutea: lebes verò fusilis, seu æreus: quod ex collisione cum hoc illa comminuatur. Et significatur periculosa societas pauperis cum diuite, quòd ab hoc

Diuersa vasorum genera, in materia, figura, capacitate, & vsu differentia.

Materia, alia ænea, alia fictilia.

ille vexetur. Figurâ, alia quidem angustioris, alia verò latioris orificij, vt Beda significauit; dicens, in his vasis diuersos homines adumbrari, alios dociliores, alios tardioris, & angustioris ingenij. Capacitate, maiora quidem alia, alia verò minora, eodem Beda interprete: cui fauent Septuaginta transferentes: *Percutiebat in lebetem magnum*: ad minorum discrimen, quem puer sacerdotis omnium primum delibabat: vtpote plus inde vtilitatis percepturus. Tandem vsu ipso, vt tradit Rabbi Dauid in lib. Radic. quædam enim facta erant ad lauandas carnes, quæ 2. Paral. 4. n. 6. conchæ appellantur: alia ad coquendas, vt patet ex hoc loco: omnia verò vasorum genera hic commemorantur, vt iniustitia filiorum Heli per omnia latissimè vagata intelligatur. Nullum enim erat sacrificium, nullum coquendis carnibus ahenum, in quod ipsi per se, vel per suos ministros rapturi, voratique non inuolarent.

Beda.

Rabbi Dauid.

In omni vasorum genere, filiorum Heli iniustitia apparet.

II. Sed qui in sacris victimarum ollis peccabant, in ardentibus suorum scelerum ollis punientur; iuxta illud comminatorium oraculum ad vaccas pingues, seu ad boues saginatas Samariæ, hoc est, interprete D. Hieron. ad principes, & optimates Israel, qui deliciis, ac rapinis vacabant: *Ecce*, inquit, *dies venient super vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus*. Amos 4. num. 2. In quem locum D. Hier. *Quando*, inquit, *venerit dies iudicij, atque vindictæ, tunc mittentur in lebetes, vt exurantur, & excoquantur; qui fuerunt prius negotiatores pessimi. Isti sunt de quibus dicitur, Filij Heli, filij pestilentiæ.* Iustissima quidem pœna: vt qui in lebetibus peccabant, in lebetibus puniantur.

Qui in sacris victimarum ollis peccarunt, in ardentibus alliis in iudicio punientur.

D. Hier.

III. Vnum hic aliquis inquiret. Quorsum Deus tam multa vasa in sacrificiorum vsus requirebat: & in suo templo, quod mundissimum, ac nitidissimum esse, oportebat, *domum culinarum*, vt Ezech. 46. n. 23. appellatur, esse patiebatur? Multiplex responsio esse potest. Illa interim satis sit, quam tedit Tert. libr. 2. contra Marcion. c. 19. *In ipsis*, inquit, *commerciis vitæ, & conuersationis humanæ, domi, ac foris, ad vsque curam vasorum omnifariam distinxit; vt istis legalibus disciplinis occurrentibus vbique, ne illi momento vacarent à respectu Dei*. Voluit Deus in rebus humanis diuinas præscribere; vt qui illas semper præ oculis haberent, has ex animo nunquàm obliterarent. Voluit, vt suum tabernaculum eadem supellectile, qua priuatæ domus, ornaretur: vt quisque suam domum ingressus; animo, & recordatione tabernaculum intraret: & cum domi suæ videret ea vasa, eas mensas, ea vtensilia, quæ in tabernaculo viderat; sibi in tabernaculo habitare videretur; & nunquàm diuina ex animo recordatio excideret, quam tam domestica, & crebro occurrentia signa excitarent.

Tam multa vasa in sacrificiorum vsus Deus requirebat; vt ingens sui memoriam excitaret.

Tertul.

IV. Ad hæc vasa tabernaculi mihi videtur Regius vates allusisse, dicens: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, &c.* Psal. 67. n. 14. Ex Hebræo legi potest: *Si dormiatis inter medias fortes*, seu, *inter medios lebetes*, aut quæuis alia vasa coquinaria. Vnde vulgaris sensus est, si dormiatis inter medias sortes, hoc est, inter medios timores, ac pericula, quæ iis, qui ex sortibus dependent, obuersantur; vel inter medias miserias, & ærumnas, quæ in vasis coquinariis vilibus, & abiectis exprimuntur; tandem ab his omnibus veluti alari, in morem velocissimæ columbæ feliciter euadetis. Mihi tamen alia videtur expositio congruentior. Si dormiatis inter medios cleros, & medios lebetes, & alia vasa coquinaria; non quidem ex iis, quæ profanis vsibus, sed quæ sacrificiis destinabantur: hæc enim sola dicebantur sortes; vel quod in illis sortes, id est, partes victimarum coquerentur: vel quòd sacerdotes sorte definirent, quo quisque sacrificantium loco, ac tempore suas victimas coqueret, & offerret. Si, inquam, dormiatis inter propria sacrificiorum vasa: hoc est, si ad tabernaculum vel corpore ipso, vel saltem animo, & recordatione, ascendatis: ibique spem vestram in precibus, orationibus, ac sacrificiis collocetis; & à terrenis curis exoluti, toti in diuinas laudes incumbatis: facile vobis erit, vitam quantumuis laborantem, & periclitantem ab omnibus laboribus, & periculis expedire. Nec aduersatur huic interpretationi Chaldæus Paraphrastes, transferens: *Si dormiatis inter media aulæ*. Nam per *aulæ* mihi videtur intelligere, vel cortinas, quibus tabernaculum vndique cingebatur. Exod. 26. à n. 1. vel duplex illud velum, quorum alterum sancta sanctorum à sanctis, alterum sancta ab atrio diuidebat. Hebr. 9. à n. 1. Atque adeò ex diuerso signo eliciur eundem sensum; nam sicut per lebetes sanctuarij, ita & per eiusdem cortinas, sacrificia, & preces indicantur; in quibus si quis libenter conquiescat, immunitatem à periculis consequetur. Itaque Deus perpetuam sui memoriam ex tabernaculi vasis, tanquam ex signis, in omnium animis excitabat: sciens quantum momenti in ea recordatione ad vitam spiritualem excolendam includatur.

In tabernaculi vasis perpetuâ sui recordationem, nostramque à periculis immunitatem, Deus collocabat.

Cur sacra vasa sortes dicantur.

Chald.

V. Ad eandem memoriã conseruandam præcipiebat antiqua lex, vt quoties panis fermentaretur, ac subigeretur; toties primitiæ in vsum sacerdotum separarentur. Leuit. 23. n. 17. Quorsum enim spectauerit ea lex optimè declarat Philo Hebr. lib. de præmiis sacerdotum, vt scilicet populares, & sacerdotes ex signis maximè domesticis, & familiaribus continuam Dei memoriam replicarent. *Dum enim*, inquit, *assuescunt semper alimenti partem Deo decidere, nunquam in eius oblitionem veniunt: qua in re nihil in vita potest contingere homini felicius.* Quod si tam frequens Dei recordatio Hebræis inculcabatur: qualem habere debent Christiani? Certè D. Gregor. Naz. orat. 33. non procul ab initio, *Nec enim*, inquit, *tam sæpe spiritum ducere, quàm Dei meminisse debemus. Imò, si dici hoc potest, aliud nihil, quàm hoc faciendum.* Imò D. Bern. de interiori domo c. 9. Dei recordationem nostra respiratione frequentiorem desiderat. Nam respiratio sua trahitur per interualla discreta: at verò Dei recordatio nullo deberet momento interrumpi. Nam *sicut*, inquit, *nullum est momentum, in quo non fruamur Dei misericordia; sic nullum esse debet momentum, in quo illum præsentem non habeamus in memoria.* Quam doctrinam Ægyptij quondam Eremitæ teste Cassiano lib. 3. c. 2. quanta poterant perfectione seruabant: dum non solùm vacantes, sed etiam laborantes Dei recordationi insistebant: continuæ operationi *preces, & orationes per singula momenta miscentes.* Quin etiam Alexandrini monachi, teste Philone lib. de vita contemplatiua, ne dormientes quidem à Dei recordatione cessabant. *Perpetuam*, inquit, *habent Dei memoriam: vt ne in somnis quidem aliud eis obuersetur, quàm imagines diuinarum pulchritudinum. Et sunt in his, qui somniando produnt præclaras sacræ philosophiæ sententias.* Sed hæc obiter dicta, suum inuenient locum, quo illustrentur.

In fermentati panis primitiis continuam sui memoriam Deus repetebat.

Philo Hebr.

Qualem Dei memoriam debeant habere Christiani?

D. Greg. Naz.

D. Bern.

Sæpius Dei meminisse quàm respirare debemus.

Cassian.

Singulis momentis etiã in somnis Dei memoria habenda.

Philo Hebr.

VI. *Et omne quod leuabat, &c.* En legis transgressio. Nam lex, vt diximus, solum armum, & pectusculum sacerdoti concedebat: ille verò rapiebat quidquid fuscinula leuabat: quod exiguum esse non debebat: nam illo fuscinulæ tergemino morsu,

Quam legem filij Heli transgrediantur?

morſu, facilè tergemina pòrtio extraheretur: multò maior iudicanda, dum ab omni extrahebatur lebete, & ab omni exigebatur ſacrificante; vt diximus; & facilè colligitur ex litera; tum quia per omnia vaſa fuſcinulas immittendo, & rapiendo liberè diſcurrebant; tum quia *ſic faciebant vniuerſo Iſraeli, venientium in Silo*; hoc eſt, omnibus venientibus, &c. Ita enim Hebræi loquebantur. Sicut 2. Paral. 31. num. 4. *Præcepit autem populo habitantium Hieruſalem.* Hoc eſt omnibus habitantibus. Vndè nec ſacrificans, nec ſacrificium vllum erat, quod ab iniuria immune relinqueretur. Quæ eſt cauſa, cur Theod. libr. de ſacrificiis, qui eſt ſeptimus de prouidentia, dicat, Iudæos fuiſſe *patinarios, ac gulones quàm maximos*: doceatque proptereà Deum illis conceſſiſſe, vt ſacrificia offerrent, in quibus lautè veſcerentur: ne ſi eos à ſacrificiis, quibus illi tanquàm conuiuiis vtebantur, prohiberet: ipſi ſtatim fidei renuntiarent.

Theod. *Iudæi patinarij, & gulones.*

Num. XV. *Etiam antequàm adolerent adipem, veniebat puer ſacerdotis, & dicebat immolanti. Da mihi carnem, vt coquam ſacerdoti: non enim accipiam à te carnem coctam, ſed crudam.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Prima deformitas in altera legis tranſgreſſione filiorum Heli, dū priùs ſibi, poſteà Deo diuidebant. Simile Nabuchodonoſor exemplum.*

ETiam antequàm, &c. En altera legis tranſgreſſio. In qua triplicem inuenio deformitatem. Vnam ratione temporis: quia priuſquàm adeps adoleretur, ſuas ſibi partes ſacerdos præripiebat: tardiſſimus ſcilicet ad diuinum cultum, ad proprium lucrum velociſſimus. Sic & Nabuchodonoſor ad diuinum obſequium, tanquàm bos piger incedebat; vndè in bouinam figuram meruit transformari. Dan. 4. num. 22. At verò ad rapiendam cedri medullam à monte Libano: hoc eſt, ad Hieroſolymam, eiuſque templum compilandum, tanquàm *aquila magnarum alarum*, ſeu, vt vertunt Septuaginta, *plena vnguibus* præuolabat. Ezech. 17. num. 3. Hanc præpoſteram celeritatem filiorum Heli præter vulgares interpretes notarunt in primis D. Gregor. Naz. orat. 1. n. 155. *Scelus*, inquit, *contra ſacrificium committebant, ollis ante tempus delibantes.* Deindè D. Proſper Aquitan. lib. de promiſſ. & prædict. p. 2. c. 24. dicens, filios Heli malignè agere, *indebitè præſumentes, primitiùs ſibi, poſtea Deo debere offerri.* Prætereà Rabbi Bar-Gerſon, qui obſeruans ſacrificium eſſe menſam Dei; & conuiuium, quod ſequebatur, eſſe menſam ſeruorum, præpoſterum ordinem indignatur. *Curabant*, inquit, *priùs ſuam menſam, quàm Dei: quia præripiebant carnes, antequàm adoleretur adeps.* Quid iniquius, & indignius, quàm, vt priùs ſeruorum, quàm dominorum menſa inſtruatur. Et prius illi epulentur, hi poſteà ſubſequantur? Tandem D. Chryſ. orat. quadam de decollat. Ioannis Bapt. quæ in bibliot. homil. tom. 4. de ſanctis circumfertur, & eſt hom. 15. ex variis in Matt. locis, in 2. tom. eandem filiorum Heli inſaniam deteſtatus, *Deum*, inquit, *contemnebant, primi accipientes primitias donorum, quæ Deo offerebantur.* Quos deindè comparat cum Cain, priùs ſibi de frugibus terræ primitias aſſumente, quàm Deo ſacrificante.

D. Greg. Naz.

D. Proſp. Aquitan.

Rabbi Bar-Gerſon.

D. Chryſ.

II. *Sareptenſis viduæ deuotio, dum priùs Heliam, quàm ſe, proprium- que filium paſcit.*

Longè aliter vidua Sareptenſis, ad quam Helias, *Vade*, inquit, *& mihi primum fac de ipſa farinula ſubcinericium panem paruulum, & affer ad me; tibi autem, & filio tuo facies poſteà.* 3. Reg. 17. num. 13. Vbi in primis aduertendum eſt, prophetam

A non præcepiſſe, ſibi primùm fieri, vt proprio indulgeret genio, & defraudaret alienum. Neque enim hoc de Heliæ charitate erga omnes; neque illud de Heliæ ſeueritate erga ſe ipſum poteſt quiſpiam ſuſpicari. Sed vt fœminam tentando, eius ſanctitatem manifeſtaret: & ſe ipſum fœminæ præferendo; non tam ipſe ſuo, quàm Dei nomine loqui crederetur. Quid ergo fœmina? Quid faceret? Vtrùm alteri præferret? Filium prophetæ? an prophetam filio? Vt filium, ſolicitabat natura: vt prophetam, gratia imperabat. Quò igitur inclinauit? Certè, inquit D. Chryſ. *erat cor illius beatæ quodammodò poſitum in trutina; & dubium, quonam vergeret: ad filij ne ſui beneuolentiam, an ad hoſpitalitatem erga prophetam?* Sed vide, quò tandem B ceſſerit. *Illa verò*, inquit Chryſoſt. *elegit potius ſe, & filium adducere in anguſtias, quàm prophetam non ſuſcipere.* Prædicanda ſanè mulieris deuotio: quæ priùs prophetam, quàm ſe, filiumque pauit, & domeſticam poſthabuit famem, vt curaret alienam.

D. Chryſ.

Vnde colligitur, quàm execranda ſit filiorum Heli intemperantia; nam illa fœmina, cum ex proprio munere minimè teneretur ad præferendum prophetam; imò ad poſtponendum, ex propria neceſſitate vrgeretur: tamen quia in eo diuinam auctoritatem recognouit; ſuam propriam neceſſitatem non curauit. At verò hi, cum eſſent ſacerdotes, quibus ſacrorum religio ex officio incumbebat; & cum eſſent diuites, qui ferculorum C copia, & lautitie abundabant, tamen ſe ipſos non ſolùm homini, ſed etiam ipſi Deo prætulerunt; & diuinum ſacrificium defraudantes, proprium conuiuium pluribus, & lautioribus epulis, quàm par erat, accumularunt. Quam deformitatem adeò grauem eſſe cenſuit D. Chryſoſt. hom. 8. in epiſt. ad Theſſal. vt aliis eorum peccatis prætermiſſis, propter hanc dicat dediſſe pœnas. *Filij*, inquit, *Heli, quoniam comedebant ante incenſum, grauiſſimas pœnas dederunt cum patre.* Comedebant, inquit, ante incenſum. Vbi celeratam eorum ingluuiem inſinuat; quia non ſolùm poſtulabant carnes ante incenſum, ſeu ante ſacrificium, ſed etiam deuotabant.

III. *Execranda filiorum Heli intemperantia, dum ſe etiam ipſi Deo præferunt.*

D. Chryſ. *Propter hanc deformitatem filij Heli grauiter puniuntur.*

Alteram deformitatem, ratione rei ablatæ: D quia ſicut non expectabant cremationem adipis, ita fortè neque ipſius ſeparationem à carne; atque adeò cum carne, adipem ſoli Deo debitum auferebant. Et confirmari poteſt ex n. 29. huius capitis, vbi dicuntur comediſſe *primitias omnis ſacrificij.* Seu, vt eſt in Hebræo, *initia*, quod non videtur eſſe aliud, quàm primas ſacrificij partes, quæ Deo offerebantur. Si ita faciebant (neque enim id in litera exprimitur) conuenit in eos illa Zachariæ in paſtorē ſtultum obiurgatio: *Carnes*, inquit, *pinguium comedet, & vngulas eorum diſſoluet. O paſtor, & idolum derelinquens gregem!* Zachar. 11. num. 16. Cur enim idolum vocat? An quia non magis ſui gregis vtilitate mouebatur, quàm idolum ligneum, aut lapideum, ſenſus expers moueretur? E Fateor. Sed addo, quia non ſolùm carnes victimarum tanquàm ſacerdos, ſed etiam earum adipes, tanquàm Deus, ſeu potiùs idolum, & inanis quædam imago diuinitatis præripiebat. Sed quidquid ſit de adipe; certè optimas quaſque carnis portiones vſurpabat. Ita D. Hier. epiſt. 81. ad Oceanum, vbi de filiis Heli. *Religionem*, inquit, *prædam putantes, quidquid optimum in hoſtiis erat, in ſuas delicias conuertebant.* Certè qui fuſcinulam in alienas portiones immittebant, digni erant, qui propriis priuarentur. Vndè illud ad iniquos, & ſacrilegos ſacerdotes: *Ecce ego proiiciam vobis brachium.*

IV. *Secūda deformitas, dum adipē ſoli Deo debitum ſibi arripiebant.*

Stultus paſtor cur idolum dicatur?

D. Hier. *Filij Heli optimas carnis portiones vſurpabant.* *Digna pœna filiorum Heli, qui dum Dei partes arripiunt, proprias amittunt.*

chium Malach 2.num.3.seu,vt habent Septuaginta: *Ecce ego separabo vobis humerum.* Quisnam humerus hic est?Et quam ob causam à sacerdotibus separandus? Humerus fortè ille est, qui sacerdotibus ex victimis obtingebat: qui tamen dicitur iisdem auferendus, quia ipsi proprias offerentium portiones, vel etiam ipsi Deo consecrandas auferebant:vt quam aliis iacturam irrogabant,paterentur. Ita ferè D. Cyril. Alex ad eum locum. Nam describens eorum culpam, *Sacerdotes*, inquit, *non tam quod Deo, sed quod cupiditati suæ arrideret,præstantes, stabiliores, & constanter obseruari studentes,quas sibi commodiores putabant,hostiarum carnes eligebant.* Et statim infertur pœna: *Ecce ego separabo vobis humerum.* Scilicet, inquit Alexandrinus, *par pari referens.* Quasi diceret Deus, illum ipsum,qui vobis debebatur, victimarum humerum amittetis; quia vobis indebitas partes arripuistis.

Septuag. — D. Cyril. Alex. — A — B

V. *Tertia deformitas dum crudas carnes postulabant deliciosius condiendas.* Abul. Magist. hist. Lyran. Beda. D. Greg.

Tertiam deformitatem,ratione modi auferendi. Non enim carnem coctam, sed coquendam postulabant. Quia volebant,inquit Abul.deliciosiùs epulari, aliter, atque aliter prout vellent, eam præparando.Quod magister historiæ,Lyran. Beda,D. Greg.aliique interpretes, & antiquiores Patres statim referendi,obseruarunt.Et colligitur ex litera; nam in sacrificiis carnes simplici aqua coquebantur,seu elixabantur:vt patet ex numer. 13.*dum coquerentur carnes*, Hebraicè כבשל *cbebasel*, à radice, בשל, *basal*, quod propriè est, *aqua coquere:* quamuis aliquandò aliò transferatur, vt noster Villalp.Ezech.46.n.20.obseruauit.At verò hic postulat puer carnem,*Vt*,inquit,*coquam sacerdoti*; Hebraicè, לצלות *lisseloth*,hoc est,*vt assem*,seu, *ad assandum*; à verbo צלה *tsalah*, quod est propriè *assare.* Itaque diuerso modo condire volebant eas carnes,quàm in sacrificiis pacificis conditæ apponerentur. Nec dubium,quin genialiùs,& ad suam voluptatem indulgentiùs, præsertim cum dicantur n. 29. huius capitis iuxta Hebræum, comedisse *primitias omnis sacrificij ad impinguandum*, vel *saginandum se.* Vndè D. Isidor. lib. 2. de differentiis spiritualibus c.35. *Filij*, inquit, *Heli extra morem, crudam ab offerentibus carnem tollebant; quam sibi accuratiùs præpararent.* Et D. Greg.lib. 30. Moral c. 13. inter alias gulæ appetitiones illam constituit, qua cibi lautiores quæruntur. Et confirmat præsenti exemplo,*Prima*,inquit,*filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorum voto sacerdotis puer non antiquo more coctas vellet de sacrificiis carnes accipere, sed crudas quæreret, quas accuratiùs exhiberet.*

Villalp. — C — D. Isidor. — D. Greg. — D

VI. *Detestabilis filiorum Heli gulæ intemperies, dum diuersa condimenta in carnibus appetebant. Simile filiorum Israel exemplum in deserto.*

Fuit hæc in filiis Heli non parùm detestabilis intemperies,qui vulgatibus epulis non contenti, lautiores exquirebant.Fastidiebant carnes coctas, vt in sacrificiis pacificis apponi consueuerant; & assatas, aut artificiosiùs conditas postulabant, vt per nouas saporum varietates gulæ appetentiam irritarent.Tales olim filij Israel;pane Angelorum in deserto conuiuati, quasi rusticorum proprium censerent;lautiorem,& suauiorem efficere curabant. Igitur *circuibat populus*,inquit textus,*& colligens manna frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis, quasi panis oleati.* Num.11.n.8. Quorsum enim in cibo Angelorum,hoc est, Angelorum manibus elaborato, seu tam suaui vt vel ipsi Angeli eo refici posse viderentur;nouas condituras excogitabant; nisi quòd interprete Lyrano, ea suauitate non contenti, nouas aucupari conarentur. Iam verò illa populi appetentia, flagrantis desiderio carnium,quas in Ægypto comedebat,Num.11.n.4. vndè,quæso, oriebatur; si in deserto innumeros secum greges deducebat, vt annot.14.sect.1. iam aduerti,quibus liberè,si liberet,vescerentur: nisi quòd,eodem Lyrano interprete, non tam carnes ipsas,quàm noua in carnibus salsamenta,& condimenta, seu irritamenta gulæ desideraret: quæ cum in deserto parare non posset, itineris labore impeditus,durius iudicabat illis carere, quàm in seruitutem Ægyptiam relabi?

E — Lyran. — A — Lyran.

VII. Quod si hæc in populo Israelis ingluuies vituperatur; imò non tam in populo Israelis, quàm in ipso Ægyptiorum vulgo promiscuo, quod ascendit pariter cum Israelitis de Ægypto: hoc enim dicitur primùm desiderio carnium flagrasse; & hanc suam præposteram appetentiam in Hebræos transfudisse. Si,inquam,in vulgo inglorio,& ignobili vituperatur hæc ingluuies: quantam merebitur censuram in filiis Heli? quantam in viris Ecclesiasticis, qui quò Deo sunt propiores, eò à terrenis voluptatibus abstractiores esse debent? Vndè D. Hier. epist. 83. ad Ocean. non immeritò inuehitur in sacerdotes,Episcopos,cæterosque Ecclesiasticos, molliter, & genialiter conuiuari studentes.Nam ex D.Paul.1.Tim.3.n.4. docet Episcopum domui suæ bene præesse debere: *Non*, inquit, *vt opes augeat; non vt regias paret epulas; non vt cælatas patinas struat; non vt phasides aues lenibus vaporibus coquat,qui ad ossa perueniant, & superficiem carnis non dissoluant artifici temperamento; sed vt quod populo præcepturus est, prius a domesticis exigat.* Quæ ferculorum luxuries minùs ferenda est in eo Ecclesiastico, qui ab humili fortuna in supremam euasit. Quem proinde idem D. Hier. epist. 2. ad Nepotian. acerrimè carpit, & vt liberiùs agere liceat, sub suimet persona loquitur, quasi in se ipsum inuehatur. *Natus*,inquit,*in paupere domo,& in tugurio rusticano;qui vix milio,& cibario pane,rugientem saturare ventrem poteram: nunc similam, & mella fastidio; noui & genera, & nomina piscium:in quo littore concha lecta sit, calleo: saporibus auium discerno Prouincias: & ciborum me raritas,ac nouissimè damna ipsa delectant.*

B — *Ventris ingluuies in Ecclesiastico viro detestabilior.* D. Hier. — C — *In eo præcipuè,qui ab humili fortuna ad supremam euasit.* D. Hier.

VIII. *Gula ingenter à continentiæ statu aliena.* D. Hier.

Nec minùs aliena esse debet hæc ciborum lautities ab iis, qui in continentiæ statu degunt; cum ad continentiam nihil ferè magis,quàm abstinentia requiratur. Quare idem D. Hier.in epist.9. ad Saluinam, quam de viduitate sanctè, integréque seruanda adhortatur: *Procul sint*,inquit, *à conuiuiis tuis phasides aues,crassi turtures, attagen Ionicus, & omnes aues,quibus amplissima patrimonia auolant.* Et paulò post in illam Apostoli indulgentiam,quam facit ad omnes cibos capiendos. *Nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* 1. Tim. 4.num.4.subdit D. Hier. *Audiant hæc mulieres;quæ solicitæ sunt, quomodo placeant viris;comedant carnes, quæ carni seruiunt; quarum feruor despumat in coitum; quæ maritis alligatæ,generationi, ac liberis dant operam. Quarum vteri portant fœtus, earum & intestina carnibus impleantur. Tu verò,quæ in tumulo mariti sepelisti omnes pariter voluptates,nihil habeas, necesse est,aliud, nisi perseuerare in ieiunio, &c.* Et alia eleganter prosequitur illius status non ad corpus, sed ad animum ornamenta.

D — E

IX. *Ciborum deliciæ in religiosis, magis reprehenduntur.*

Quòd si quemlibet sacrum,& continentem statum multiplices ciborum deliciæ non decent;quo pacto decere poterunt religiosum,qui non solum animorum puritatem, sed etiam corporum asperitatem profitetur.Caueant igitur religiosi, ne de tenui,& paupere victu, quo in religione vtuntur, conquerantur: ne illos ignauos, ventrique pronos Israelitas imitentur, qui in deserto *tentauerunt Deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus*

Lyran.

bus ſuis. Et malè loquuti ſunt de Deo. Pſ.77. n. 18. & 19. Hos enim interprete Lyrano, ingrati religioſi ſequuntur, qui non contenti *conuentualibus*, vt loquitur, *cibis*; pro lautioribus impetrandis, quos in ſeculo non habebant, ſuos prælatos querimoniis fatigant; ſi impetrent, procul dubio nocituri & corpori, quod ciborum multitudine torpet, & infirmatur; & animo, qui his deliciis obruitur, & langueſcit; & toti communitati, quæ ex hac indulgentia non exiguum ſuæ obſeruantiæ patitur detrimentum. Quæ intemperantia ferenda eſſet, ſi eſcas neceſſarias peteret, & vulgares; cũ tamen ſuperfluas poſtulẽt, & exquiſitas, planè intoleranda.

X.

Religioſi ciborum lautitiem appetentes, & ob illorum defectum murmurantes, abiectiſſimi.

Videant, quos imitentur: non principes, non duces, nõ primarios viros Iſrael; ſed promiſcuum illud vulgus Ægyptiorum, quod in Hebræorum exercitum ſe infudit, & cum illo de Ægypto pariter aſcendit. Nam quãuis ante manna diuinitùs acceptum murmurauerit *omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen, & Aaron*; & ob ciborum inopiam multas in querimonias eruperit. Exod. 16. à n. 2. tamen poſt manna è cœlo delapſum, non Hebræi, ſed vulgus promiſcuum, hoc eſt, abiectiſſimi Ægyptij, illas querimonias inchoarunt, Num. 11. à numer. 4. Quis enim niſi viliſſimus quiſque, & abiectiſſimus, cœleſtibus epulis ſatiatus, terrenarum inopiam lamentari aggrederetur? Hos igitur imitantur illi, quibus in religione ſatis non eſt *pietas cum ſufficientia*. Et qui *habentes alimenta*, quibus ſuſtententur; quærunt oblectamenta, quibus ſaginentur. Sic enim Lyran. in locum Num. proxime citatum diſertiſſimè expreſſit. *Per iſtos*, inquit, *qui flagrarunt deſiderio carnium, ſignificantur religioſi mendicantes, qui poſt factam profeſſionem in paupercula religione, in qua nihil eis promittitur, quantùm ad vitam præſentem, niſi auſteritas, & paupertas: tamen volunt nimis lautè viuere, ac delicatè: & frequenter hoc contigit illis, qui in ſeculo minùs habuerunt: & acriter murmurant contra illos, qui pro victu illorum procurando fideliter laborant.*

Lyran.

XI.

Religioſorum intemperantia deſcribitur, & arguitur.

D. Bern.

Sed hanc religioſorum, ſi qui ſunt, intemperantiam, nouas ſemper in epulis delicias aucupantium, nemo, quem ſciam, elegantiùs, quàm D. Bernard. expreſſit in Apologia ad Gulielmum: vt mirum non ſit, qui parciſsimus fuit in cibis capiendis: in reprehendendis eloquentiſsimum extitiſſe. *Fercula*, inquit, *ferculis apponuntur; & pro ſolis carnibus, à quibus abſtinetur: grandia piſcium corpora duplicantur. Cumque prioribus fueris ſatiatus, ſi ſecundos attigeris; videberis tibi, nec dum guſtaſſe piſces. Tanta quippe accuratione, & arte coquorum, cuncta apparantur; quatenùs quatuor, aut quinque ferculis deuoratis, prima non impediant nouiſſima; nec ſatietas minuat appetitum. Palatum quippè dum nouellis ſeducitur condimentis, paulatim incipit diſſueſcere cognita, & ad ſuccos extraneos velut adhuc ieiunum, auidè reuocatur in deſideria. Venter quidem dum neſcit, oneratur; ſed varietas tollit faſtidium. Quia enim puras, vt eas natura creauit, epulas faſtidimus: dum alia aliis multifariè permiſcentur: & ſpretis naturalibus, quos Deus indidit rebus, quibuſdam adulterinis gula prouocatur ſaporibus; tranſitur nimirum meta neceſſitatis, ſed nec dum delectatio ſuperatur. Quis enim dicere ſufficit, quot modis, vt cætera taceam, ſola oua verſantur, & vexantur; quanto ſtudio euertuntur, ſubuertuntur, liquantur, durantur, diminuuntur: & nunc quidem frixa, nunc aſſa, nunc farſa, nunc mixtim, nunc ſigillatim apponuntur? Vt quid autem hæc omnia, niſi vt ſoli faſtidio conſulatur? Ipſa deinde qualitas rerum talis deforis apparere curatur, vt non minùs aſpectus, quàm guſtus delectetur. & cum iam ſtomachus*

A *crebris ructibus repletum ſe indicet; nec dum tamen curioſitas ſaturatur. Sed dum oculi coloribus, palatum ſaporibus illiciuntur; infelix ſtomachus, cui nec colores lucent, nec ſapores demulcent, dum omnia ſuſcipere cogitur, oppreſſus magis obruitur, quàm reficitur.* Hæc Bernardus elegantiſsimè depingit, & acerbiſsimè condemnat.

XII.

Ciborum parſimoniã Deus induit commẽdauit.

Abſit igitur à ſacris hominibus tam voluptaria curioſitas, qua non curatur neceſsitas, ſed irritatur voluptas. Tantum ne ſerperet malum, prouidit mundi creator, & redemptor: ille quidem cùm mundum creauit, hic verò cum redemit. Nam Deus in prima mundi creatione, *Germinet*, inquit, *terra herbam virentem, & lignum pomiferum.* Geneſ. 1. n. 11. Hæc duo tantùm ſubmini-
B ſtrauit viuentibus alimenta, herbas, & poma. Vtraque ſimplicia, nullius artis lenocinio adulterata: ne auderent homines in voluptatis vſus deprauare naturas. Quod ſi aliis iam nunc vtantur homines alimentis, inquit ibi D. Thom. *Non facit id naturalis neceſsitas, ſed humana curioſitas.* At verò Chriſtus Dominus, ita nos docuit orare: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* Matth. 6. n. 11. Cur dixit *quotidianum*? D. Chryſoſt. homil. 20. in Matth. ne ſoliciti ſimus de craſtino. De ſpiritualibus enim prouidendum eſt in poſterum; de temporalibus in præſens; nam *cur eius diei quem neſcis te eſſe viſurum, ſolicitudine torqueris?* Auctor operis imperfecti hom. 14. Ne multorum dierum panes vno in die conſumamus, ſed *tantum*
C *quis vno die manducet, quantum ratio naturalis exigit, non quantum laſciuia carnis impellit.* Addo, quia quotidianum dicitur, quidquid eſt commune, vulgare, parabile, minime exquiſitum: talem panem voluit Chriſtus Dominus, vt peteremus, tenuem, obuium, facilemque inuentu: ne ſi appeteremus exquiſitiſsimum, ac delicatiſsimum, intemperatiſsimi redderemur. Tales filij Heli, multò delicatiùs, & genialiùs, quàm cæteri hominum epulari cupientes.

D. Thom.

Commendauit etiam parſimoniã Chriſtus Dominus.

Cur panem quotidianum à Deo petere iubemur.

D. Chryſ.

Auct. imperf.

XIII.

Quid per carnem crudã intelligatur? Caiet.

Non enim accipiam à te carnem coctam, &c. Notat Caiet. pro carne cruda eſſe in Hebræo *carnem viuam*, quod verum eſt. Nam verbum חַי *chai*, quod hîc ponitur, *viuum* ſignificat. *Sicut viuentes, ſic in ira abſorbet eos.* Pſal. 57. n. 10. *Fortè viuos deglu-*
D *tiſſent nos.* Pſal. 123. n. 3. *Deglutiamus eum, ſicut infernus viuentem.* Prou. 1. num. 12. Quibus locis eſt idem vocabulum Hebræum חַי *chai*: ducta metaphora à belluis rabidis, & famelicis, quæ deuorant carnem crudam, & viuentem. Addit præterea Caiet. ex Hebræis, non aliter ſignificari in eorum lingua crudum, quàm per viuum: & confirmat ex cap. 9. Geneſ. n. 4. *Carnem cum ſanguine non comedetis*: ſeu vt eſt in Hebræo, *carnem in anima*, ſeu *cum anima*, id eſt, carnem viuam non comedetis. Verùm neque aſſertio vera eſt: neque confirmatio ad eius mentem accommodata. Non aſſertio: quia Exod. 12. n. 9. *Non comedetis ex eo crudum*; ponitur vocabulum נָא, *na*, quod teſte Pagnino, in Theſauro *crudum* ſignificat. Et
E quamuis Oleaſter de hac ſignificatione dubitet, & potiùs vertat *fractum*, vel *diſſectum*; quod temerè feciſſe dicit Cornelius, cum ſit contra omnes interpretes; ſaltem non ſignificat *viuum*; & tamen ponitur pro *crudo*; non ergo ſemper Hebræi *crudum* explicant per *viuum*. Non confirmatio; quia Caiet. exiſtimat eo Geneſ. loco prohiberi eſum animalis non ſolùm crudi, ſed etiam viui; ad eum modum, quo lupi viuis ouibus paſcuntur: de qua interpretatione interim non diſputo, quamuis mihi aliena à vero ſenſu, & planè falſa videatur: ergo non affert exemplum, in quo caro

Caietani ſententia.

Impugnatur.

Pagnin.

Oleaſt.

Cornel.

cum

cum anima, seu caro viua, sumatur pro cruda tantùm: nam secundùm eius mentem sumitur pro carne propriè viuente. Fateor tamen hoc loco *viuam* poni pro *cruda*, vt Interpretes communiter admittunt. Quod si quis carnem viuam propriè accipiat: *Non accipiam a te carnem coctam, sed viuam*: maior sacerdotum iniquitas apparebit; qui totam victimam integram, & viuentem rapiebant: non solùm populum sua portione, sed etiam Deum suo adipe defraudantes. Quo magis, id, quod paulò superiùs de adipe diximus, confirmatur.

XIV. *Diuersa rapinæ filiorū Heli ostenduntur.* Quæres, An diuersæ sint rapinæ, quæ in præsenti, & præcedenti numero describuntur? Videtur affirmandum: quia illas carnes rapiebat puer sacerdotis ex lebetibus; has postulabat ab immolantibus, nisi sponte darent, vi ablaturus. Item illas rapiebat semicoctas, seu dum coquerentur: has omninò crudas, antequàm igni admouerentur. Tandem illas post cremationem adipis, nun enim carnium coctio incipiebat, antequàm adeps adoleretur, vt hîc Abulens. aduertit (Abul.): cum igitur illas partes auferret, post coctionem carnium incœptam, à fortiori post cremationem adipis absolutam: has autem rapiebat, antequā adeps adoleretur. Et videtur vltimò diuersitas rapinarum confirmari ex illis particulis tam hebraicis, quàm latinis, גם בטרם *Gam beterem*, hoc est, *etiam antequam*. Ita vt sensus sit, non solùm post cremationem adipis rapiebat ex lebetibus; sed etiam antequàm adeps adoleretur, vi extorquebat ab immolantibus. Itaque minister sacerdotis in hora sacrificiorum festinus aderat, & si quas carnes inuenisset in lebetibus iam igni applicatas; quia erat periculum in mora, ne si paululum cunctaretur, coquerentur: non postulabat, sed statim arripiebat; si quas autem inuenisset, adhuc à foco sepositas, primòm postulabat, & repulsam passus extorquebat. Quæ diuersæ rapinæ tollebantur vel eodem die à diuersis immolantibus: vel diuersis diebus ab eodem.

Numer. XVI. *Dicebatque immolans: incendatur primùm iuxta morem hodie adeps: & tolle tibi quantumcunque desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei: Nequaquam: nunc enim dabis: alioqui tollam vi.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Immolans hic pro laico vsurpatur.*

D*icebatque illi, &c.* Immolans tam hoc numero, quàm superiori ponitur pro laico victimas immolandas in tabernaculum offerente. Ostenditur igitur ignorantia, & malitia sacerdotum. Nam qui laicos docere, & corrigere ex officio tenebantur, à laicis docentur, & corriguntur. *Incendatur*, inquit laicus, *primùm iuxta morem hodie adeps*. Quasi diceret, Si ignarus peccas, adsum instructor: si malitiosus, adsum hortator. Caue, ne, aut ignoranter, aut malitiosè delinquas. Igitur peiores erant laicis sacerdotes. Quid magis præposterum esse potuit? *Sacerdotes*, inquit Saluianus libr. 2. ad Ecclesiam Catholicam paulò post medium, *Tantò antistare cæteris oportet deuotione; quantò antistant omnibus dignitate. Nihil est enim turpius, quàm excellentem esse quolibet culmine; & despicabilem vilitate. Quid est enim aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honorum titulus sine ho-*

Sacerdotes tantum virtute, quantum dignitate aliis antecellant. Saluian.

A *mine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Et ideo cunctos, qui sancti altaris suggestu eminent, tantùm excellere oportet merito, quantùm gradu.* Cui D. Chrysostom. libr. 2. de sacerdotio consentit. *Quanta*, inquit, *inter se se differentia homines rationis vsum habentes; & bruta ratione carentia dissident; tantum sanè discrimen inter eum, qui pascit, atque eos, qui pascuntur, esse velim; vt ne maius etiam exigam.* D. Chrys. *Quantum homines brutis, tantum sacerdos laicis præsteat.*

II. At verò hîc longè aliter res habet. Nam laicus pro religione pugnat, quam sacerdos oppugnat. Quid iniquius? Lamentatur Oseas cap. 4. num. 9. temporis statum, in quo *erit sicut populus, sic sacerdos*. Hoc est, vt D. Gregor. homil. (D. Greg.) B 17. in Euangel. interpretatur, *In quo sacerdos nullo merito vitæ suæ, vulgi transcendit actionem.* Quid diceret de illo, in quo peior, quàm populus, esset sacerdos? Talis tunc erat status Hebræorum: in quo laicus sanctificabat sacrificia, quæ sacerdos profanabat. Certè Dauid de illo conquaritur doctore, seu sacerdote, qui *si videbat furem, currebat cum eo*. Psal. 49. n. 18. Quid de illo diceret, qui præcurrebat; aut suo prauo exemplo faciebat? Tales erant filij Heli, non solùm æquabant populi peccata, sed etiam superabant: imò laicus præ sacerdotibus religiosus videbatur; nam vt primas sacrificij partes Deo offerret, suis se partibus defraudabat: renuntiabat iuri suo, vt diuinum illæsum conseruaret. *Incendatur*, aiebat, *primùm adeps, & tolle* C *tibi quantū desiderat anima tua.* Quasi diceret, Meas tibi partes permitto omnes; dummodò abstineas à diuinis. Pungebat seu potiùs lancinabat laici animum tanta sacerdotis irreligiositas. Quo pacto D. Bern. epist. 179. dicebat. *Quidquid dulcissimi domini mei nomen decolorat, cor meum excoriat.* At verò sacerdos tam pia monitione nihilo melior effectus, pergebat diuinum cultum contemnere, proprium lucrum machinari: ideoque tam benignas pactiones superciliosus excludebat. Sed vt tota litera clarior euoluatur, D. Bern.

III. Quæres primò, An licuerit laico immolanti reprehendere sacerdotem? Nam D. Dionys. Areopag. epistol. 8. ad Demophilum monachum, acriter reprehendit ipsum Demophilum, quod sacerdotem sibi non subditum reprehendisset. D *Nefas*, inquit, *est sacerdotem à ministris; atque à tui ordinis viris iudicari, etiam si impius in diuina esse videatur.* Et paulò post describit pessimum sacerdotem, *qui non modò Deum latere, sed etiam fallere se posse confidat: qui sacris aris non preces inferat, sed blasphemias; qui denique sacerdos non sit, sed dolosus fus illusor, & infestus lupus in dominicum gregem, ouina pelle armatus.* Hunc nihilominùs docet iuxta diuinæ prouidentiæ rationem, secunda per prima disponentem non ab inferioribus, sed à superioribus arguendum. Sed facilis est responsio, sacerdotem, quamuis non debeat à laico argui potestate iudicis: posse tamen zelo charitatis humiliter admoneri: Deus enim *man-* E *dauit vnicuique de proximo suo.* Ecclesiast. 17. num. 12. Imò aliquando grauiter obiurgari: si obiurgati peccata publica sint, & scandalum ingerant: obiurgantis verò animus à passione liber, & charitatis studio incensus agnoscatur: maximè si necessitas occurrat, vt statim admonitio, seu obiurgatio fiat: antequàm culpa, quæ arguitur, liberior grassetur. Vnde D. Bern. ser. ad Clerum in concilio Rhemensi congregatum, aut quisquis est illius sermonis auctor, non solùm sacerdotes, sed etiam Episcopos, quibus ipse nō præerat, acerrimè incusat. *Dicimini*, inquit, *pastores cum sitis raptores.* Quid acerbius?

An licuerit laico sacerdotem reprehendere. Pars negatiua. D. Dion. Areop.

Sacerdos à laico reprehendi potest, non iudiciaria potestate, sed fraterna charitate. D. Bern.

Epiſcopi grauiter à D. Bernard obiurgantur.

acerbius? Deinde expendēs illud Chriſti Domini: *Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus eſt.* Ioan. 6. n. 70. ſubdit. *Fratres, ſic faciet IESVS hodie, eligēs ſibi multos diabolos Epiſcopos.* Quid acrius, & vehementius? Et paulò poſt, *Miniſtri*, inquit, *Chriſti & ſeruiunt Antichriſto.* Et ſimiles ingerit obiurgationes toto hoc ſermone, ac ſequenti, ad paſtores in ſynodo congregatos, quibus ſacerdotalem licentiam maledicendi animo, ſed dirigendi ſtudio coercet.

IV.
Conſuetudóne hic tātùm, an etiam lex ſignificetur.
Chald.
Septuag.

Quæres ſecundò. Quid ſit illud, *Iuxta morem?* ſolámne conſuetudinem, an etiā legem aliquam ſignificet? Chaldæus neutrios meminit. Septuaginta ſolam legem naturalem innuere videntur: *Incendatur*, inquiunt, *priùs adeps*, ὡς καθήκει, id eſt, *ſicut decet.* Quaſi in hoc ordine ſola decentia, B & congruentia ſpectetur, vt priùs ſua Deo pars ex ſacrificio, quam hominibus tribuatur. In hebræo eſt: *Suſpendo ſuffire faciant*, בַּיּוֹם, *baiom*, id eſt, *ſicut die*: ſeu, vt explicat Vatabl. *Iuxta hoc, quod hac die ſolet.* Vbi videtur ſola conſuetudo ſignificari. Haud dubium tamen, quin & lex intelligatur, Leuit. 3. & aliis paſſim capitibus expreſſa, qua præcipitur, vt in diuiſione victimarum, ſtatim Deo adeps ſeparetur, & adoleatur. Vnde hæc lex non fuit per conſuetudinem tantùm introducta: imò potiùs ipſa conſuetudinem introduxit. Perinde igitur eſt, *Iuxta morem*, atque iuxta legem, non ſolùm naturalem, quæ dictabat, primas Deo partes offerendas, ſed etiam poſitiuam, quæ eundem ordinem imperabat; & vtranque diuturnā C conſuetudine confirmatam. Ita Rup. Lyran Hugo Card. & alij. Vnde patet maior horum ſacerdotum temeritas, & impudētia: qui diuinam legem, non abolitam, & antiquatā; ſed in viridi obſeruātia, vt aiunt, conſiſtentem, & communi omnium conſenſu inuiolabiliter ſeruatam contemnebant. Suam verò habet emphaſim illud *hodie*, ſiue coniungatur cum nomine illo, *morem*, ſic, iuxta morem hodiernum; ſeu qui ad hunc vſque diem inuiolatus perſeuerat. Tūc enim, vt dicebā, maximè incuſatur proiecta horum ſacerdotum audacia, qui vigentem, & florentem legem conculcare nō verentur: ſiue coniūgatur cum verbo *incendatur*, ſic. Incendatur hodie. Quaſi diceret, Longa mora non interponetur, antequàm tua tibi portio tribuatur: omnia enim hoc die, imò & hora cōſueta, nempe matutina complebuntur: non eſt procraſtinandū, neque lōgiùs differendū, quod concupiſcis: pauliſper expecta, tuis ſtatim votis, ac deſideriis ſatisfiet. Sic enim magnopere damnatur præpropera horum ſacerdotum ingluuies, moræque impatiens: qui ne breuiſſimo quidem tempore ſe continere potuerunt, quin ordinem ſacrificij peruerterent, & ad ſuas partes præripiendas inuolarent.

Vatabl.
Lex diuina poſitiua conſuetudine firmata intelligenda.
Leu. 3.

Rupert.
Lyran.
Hug. Car.
Sūma filiorum Heli impudētia, vigentē, & florentem legem conculcantium.

V.
Laudabiliter immolans ſuo iure ceſſit, minora mala permittendo, vt maiora impediret.

Quæres tertiò, Laudabiliterne immolans ceſſerit iure ſuo, & permiſerit ſacerdoti, vt tolleret de ſacrificio quantùm deſideraret? Affirmandum: quia permittebat minora mala, vt maiora impediret: neque enim illud, *tolle*, erat imperantis, ſed E permittentis: permittebat iniuriam ſibi factam, vt diuinum ius illæſum conſeruaret: ſibi inferri violentiā, ne ſi compeſcere vellet, totius ſacrificij ſanctitas turbaretur, profanareturque. Quaſi diceret, ſi tibi certum, definitumque eſt, ius diuinum violare; ſacrificiū ſacrilegio miſcere; pacē, & quietem ſanctuarij, aut ſanctuarium frequentantium expugnare: hāc vnâ pactione deſiſte: mea tibi iura omnia permitto; partes meas omnes tolle, rape, deuora, obligurri; dummodò abſtineas à diuinis, & debitum ſacrificij ordinem non interturbes. Qua A in re non mediocrem laudem in religione tuendā etiam cum proprio detrimento merebatur. Quo pacto & Loth. Gen. 19. n. 8. & ſenex Gabaonita, Iudic. 19. n. 24. permittendo minora mala ſuis ciuibus, vt eos ad maiora, certa iam deliberatione incitatos, impedirent, laudabiles extiterunt. Vnde non immeritò hic immolans, dicitur hebraicè הָאִישׁ, *hais*, & græcè ὁ ἀνήρ, hoc eſt, *ille vir*: vt cum ſacerdotes in belluinos mores degeneraſſent; ille nihilominùs viriles retinuiſſe probaretur: dum rationem, quam illi perdiderant, ſequebatur.

Sim ili.. hac de re exempla.

VI.
Filiorum Heli ſimonia.

Nequaquam, &c. Laxat iniquitatis habenas licentia iuuenilis, vereor dicere, clericalis. Si ſponte, inquit, non das, vi extorquebo. Vbi fortè aliquis ſimoniam deprehendet: quia non aliter ſacerdotis officium exercere volebat, vt Ruper. c. 8. aduertit, quàm pretio accepto; aut etiam per vim extorto: vt non iam paſtor, aut ſacerdos, ſed emeritus mercenarius videretur. Cernitur preterea, & rapina: vt notat Comeſtor: *Non erat*, inquit, *hæc portio, ſed rapina.* Ad quam fortaſsè eius nimia poteſtas proiiciebat. Nam vt benè D. Aug. lib. 4. de ciu. c. 4. *Etiam magna regna, ſublata iuſtitia, ſunt magna latrocinia.* Acris eſt illa Iſai. 1. num. 23. in Ieroſolymitanos principes increpatio: *Principes*, inquit, *tui infideles, ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones.* Nota illud, *infideles*: ſi furum ſocij, perfidiæ cenſura notantur, quid magiſtri? ſi dilectores munerum, quid raptores? ſi ſectatores retributionum, quid inuaſores? Quales profectò erant filij Heli. In quos proinde quadrat illud Mich. 3. n. 3. *Qui comederunt*, inquit, *carnem populi mei; & pellem eorum deſuper excoriauerunt, & oſſa eorum confregerunt.* Vbi Rupert. *Comederunt*, inquit, *ſubſtantias eorum, non tantùm vltrò oblatas; verùm & per dolum, & per vim detractas.* Addit verò Michæas n. 5. *Si quis*, inquit, *non dederit in ore eorum quippiam, ſanctificant ſuper eum prælium.* Hoc eſt interprete D. Hier. *Prælium ei vaticinantur, vt timore perterritus, dare aliquid compellatur.* Sed Chald. legit: *Aduerſus eum bellum inſtruunt.* Quæ verba videntur ſonare non tam propheticas minas, quàm violentas manus: quales hoc loco improbi ſacerdotes innoxiis hominibus inferebant.

Rupert.
Comeſtor.
Rapina.
D. Aug.
Violentia.
Rupet.
D. Hier.
Chald.

D Sed pœnas profectò dabunt tam iniuſtæ rapinæ, iuxta illud: *Diuitias, quas deuorauit, euomet; & de ventre illius extrahet eas Deus.* Iob. 20. n. 15. Neque ſolùm temporarias, ſed æternas. Ad auarum diuitem dicebat Abraham: *Fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua.* Luc. 16 n. 25. Reſponſionē ponderat D. Bernard. epiſt. 2. ad Fulconem, *Recepiſti, dixit, non rapuiſti: ne etiam de hoc tibi fruſtra blandiaris, quod tuis contentus, aliena non rapias.* Si igitur propriarum opum poſſeſſor tales meretur pœnas; quales merebitur raptor alienarum? Quam conſequutionem D. Chryſoſt. & D. Aug. in ſequenti annot. citandi ſæpiùs expreſſerunt. Si à paradiſo excluditur, qui ſua non dat: quod in barathrum recludetur, qui aliena rapit? præſertim ſi ſit ſacerdos, cuius maior eſſe debet parcimonia. Vnde D. Bern. cit. ſacerdotem ſic alloquitur. *Conceditur*, inquit, *tibi, vt ſi benè deſeruis, de altario viuas; non autem, vt de altario luxurieris: vt de altario ſuperbias. Denique quidquid præter neceſſarium victum, ac ſimplicem veſtitum de altario retines; tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt.*

VII.
Tam iniuſta rapina filiorū Heli, iuſtiſſima pœna.
D. Bern.
Non ſolum punitur qui aliena rapit, ſed etiam qui ſua non dat.
D. Chryſ.
D. Aug.
D. Bern.
Sacerdotes bona Eccleſiaſtica luxurioſè conſumentes, raptores.

VIII.

Ex quibus patet, quantis ſe rapinis, & ſacrilegiis filij Heli immiſcuerunt, qui tam frequentes aliena bona, non ſolùm hominum propria, ſed etiam Deo ſacra deuorarunt. Degeneres planè ab

Moyses integritas in superfluis oblatis repudiandis.

A illis primis tabernaculi sacerdotibus, qui non solùm à negatis abstinebant; sed etiam oblata repudiabant. Nam Moyses cernens plura à populo donaria in tabernaculi fabricam offerri, quàm necessaria videbātur, *Iussit*, inquit textus, *praeconis voce cantari, Nec vir, nec mulier quidquam offerat vltrà.* Exod. 36. n. 6. Hi verò non quidem tabernaculo necessaria, sed sibi ipsis superflua requirebāt; imò & rapiebant: non solùm enim erant, *dua illæ sanguisugæ*, de quibus Salomon, *dicentes, Affer, Affer.* Prou. 30. n. 15. sed etiam *clamantes, Aufer, Aufer, Tolle vi, Tolle fraude*: vt Lyran. in locum Exodi citatum rectè obseruat. Sic enim cum immolantibus paciscuntur, *Nunc enim dabis: alioquin tollam vi.* Similem pactionem inter Episcopum, & Archipresbyterum aliquando factam refert, & lamentatur D. Bern. ser. ad concilium Rhemense. Nam Archipresbyterum per fraudes, & rapinas, & sacrilegia ex alienis opibus plurima colligentem, accersit Episcopus, dicens: *Da mihi partem tuam.* Illo negante: *Si non dederis*, inquit, *mihi partem, auferam tibi omnia.* Quid verò Archipresbyter? *Reuoluens secum*, inquit Bern. *quod auctoritate Episcopi fungeretur ista potestate; & quod sine gratia ipsius nihil posset: peruersè conuersus, Pœnitet, inquit, me, accipe partem tuam, & insuper de mea, quod placitum fuerit, & reconciliātur. Heu sicut Herodes, & Pilatus reconciliati sunt; & Christus crucifixus est.* Quid iniquius, quàm illorum feruere iniurias, & æstuare cupiditates; per quos aliorum iniurias compesci, & cupiditates extingui oportebat?

Duo filij Heli duæ oblationum sanguisugæ.
Lyran.

D. Bern.
Simile exemplum suasione.

C

IX.
Quinque filiorum Heli notabiles deformitates.
Hug. Car.

Cæterum in intemperantiâ horum sacerdotum hactenus explicatâ, quinque veluti excessus, seu deformitates deprehendit Hugo Cardinal. quas in hexametrum, licèt male tornatum, sic inclusit.

Præproperè, lautè, nimis, ardenter, studiosè.

Præproperè, ibi, *Antequam adolerent adipem.* Lautè, *Da mihi carnē crudā*: vt eam scilicet curiosiùs condirent. Nimis, *Omne quod leuabat fuscinula.* Ardenter, *Quantumcunque desiderat anima tua.* Studiosè, *Tollam vi.* Qua de re in sequenti annot. latius.

Num. XVII. *Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino: quia retrahebant homines à sacrificio Domini.*

D

EXPOSITIO LITERAE.

I.
D. Aug.
Manichæi error negantis Deum esse auctorem veteris testamenti propter iniustam pœnam filiorum Heli.

ERat ergo peccatum, &c. Omittenda non est hoc loco celebris illa D. August. cum hæretico Manichæo concertatio, tom. 6. lib. 1. contra aduersarium legis, & prophetarum cap. 16. nam hic hæreticus, vt Euangelio nimis fauere; legem, & prophetas impugnabat: Deumque veteris testamenti, quasi alius esset, quàm noui, crudelitatis arguebat; quòd propter leuissimas causas pœnam mortis corporalis inflixisset; nempe quod filij Heli sacerdotis de ollis, vel cacabis Deo præparatis aliquid degustassent. Sed *omnis homo mendax*, inquit D. August. *contemnit culpam, & exaggerat pœnam, illam quidem non videt mente carnali, hanc exhorret carne mortali.* Quare sanctus Doctor, & grauitatem huius culpæ, & leuitatem huius pœnæ facilè ostendit: grauitatem quidem culpæ: quia *sacrificia*, inquit, *visibilia, cum sint in terrenis rebus exigua; magnarum tamen, ac diuinarum sunt signa rerum: in quibus filij sacerdotis se ipsos Deo, cuius honor in sacrificiis attenditur, præferebant.* Quid autem grauius, quid iniquius, quàm seruum Domino; creaturam creatori, hominem Deo se præferre? Leuitatem verò pœnæ; quia etiam in nouo testamento, pro culpis nihilo grauioribus, maiores pœnæ imponuntur. Quid leuius, quàm in nuptiali conuiuio veste carere nuptiali? *Puto*, inquit D. August. *si humana consideratione ista metiamur, huic aliquantulum sufficere debuit, erubescere.* Et tamen ligatis manibus, & pedibus proiici iubetur in tenebras exteriores, &c. Mat. 22. num. 13. Deinde quid facilius, quàm dicere fratri suo, *Fatue?* & tamen qui ita dixerit, *Reus erit gehennæ ignis.* Matth. 5. num. 22. *Quis autem*, addit D. Aug. *per singulos artus, imò per singula corporis frusta, paulatim, atque minutatim, viuens, & sentiens dilaniari, consumique non maluisset, quàm gehennæ ignibus mancipari?* Tandem quæ maior pœna esse potest, quàm illa, ad quam Christus Dominus in extremo iudicio impios condemnabit, dicens: *Discedite à me maledicti in ignem æternum?* Matth. 25. num. 41. *Huius autem*, inquit Diuus August. *tanti supplicij quæris causam? Esuriui, inquit, & non dedistis mihi manducare: Ecce pro esca temporali non ablata, sed non data, æternum, & horrendum supplicium comminatur.* Quasi diceret, Quid mirum, si duo iuuenes pro ablatâ escâ morte damnentur temporali, quando tam multi homines pro non datâ, morte damnabuntur æterna? *Eat ergo*, inquit, *iste, & clamet ore aperto, & oculis clausis, &c.* De qua re plura ibi D. August. & latiùs contra hunc errorem lib. de hæresibus, & contra Manichæos disputauit.

Grauitas culpæ filiorum Heli sacra deripientium.

Etiam in nouo testamento pro culpis nihilo grauioribus, grauiores pœnæ imponuntur.
D. Aug.

D. Aug.

B

Pro esca temporali negata, æterna infligitur pœna.
D. Aug.

C

II.
Tit. Bost.
Non minora in nouo testamento diuinæ iustitiæ exempla, quàm in veteri.

Sed, & Titus Bostrensis lib. 3. contra Manichæos, hunc etiam errorem extirpaturus non minora in lege noua, quam in veteri iustitiæ exempla ostendit. Nam sicut illi duo prophetæ Helias, & Helisæus in malorum vltione sic exarserunt, vt alter ignē de cœlo euocarit ad duos quinquagenarios principes corripiendos. 4. Reg. 1. à n. 10. alter verò duos ex saltu vrsos stimularit ad quadraginta duos pueros lacerandos, 4. Reg. 2. num. 24. Ita illi duo Apostolorum principes, Petrus, & Paulus, in peccatorum vindictam sic æstuarunt; vt alter Ananiam, & Saphiram repentinam in mortem deiecerit. Act. 5. a n. 5. Alter Elymām Magum subita oculorum cæcitate percussetit. Act. 13. num. 11. Et rursus non minora in veteri, quàm in nouo testamento diuinę misericordiæ beneficia proponit. Nam si hic Petrus, illic Dauid misericordiam consequuntur: si hic Magdalena peccatrix, illic Rahab meretrix venia donantur: si hic Paulus persequutor Ecclesiæ, illic Manasses profligator religionis, scelerum vinculis exoluuntur. Dubium igitur nō est, quin peccatores in vtroque testamentu & grauiter puniantur, & misericorditer expientur: & proinde quin vtriusque auctor sit vnus, atque idem Deus: à quo tam paria & misericordiæ, & iustitiæ monumenta erigantur.

D

Non minora diuinæ misericordiæ in veteri, quàm in nouo.

III.
Castro.
Ex nouo etiam testamento Deus veteris auctor comprobatur.

Quod Castro lib. 5. aduersùs hæreses verbo, E *Deus*, rectè probat ex ipso nouo testamento, cui soli credebant illi hæretici. Nam & hoc ostendit non alium esse veteris, quàm noui testamenti conditorem. Apostolus enim Paulus, *Multifariā*, inquit, *multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: nouissimè diebus istis loquutus est nobis in Filio.* Hebr. 1. num. 1. & 2. Vbi fatetur eundem Deum & per prophetas in veteri testamento, & per Filium in nouo loquutum esse. Zacharias item de auctore noui testamenti, qui *visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ*; statim subdit: *Sicut loquutus est per os sanctorum, qui à sæculo sunt prophe-*

tarum

tarum eius. Luc. 1. n. 70. vt eundem fuisse veteris quoque testamenti auctorem confirmaret. Denique beatissima Virgo immortaliter Deo gratulata, qui tam multa in nouo testamento beneficia omnibus contulerit, quæ omnia in veteri per prophetas promiserit; *Suscepit*, inquit, *Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ, sicut locutus est ad patres nostros Abraham, & semini eius in secula.* Luc. 1. n. 54. & 55. Vbi nullum inter veteris, & noui testamenti auctorem discrimen interponit. Arguenda igitur non est grauitas supplicij, quo filij Heli percutiuntur, quasi ab iniusto aliquo, & crudeli tyranno procederet; sed à clementissimo, sed & iustissimo Deo, noui testamenti auctore, summæque misericordiæ largitore emanarit. Sed potiùs accusanda grauitas flagitij, quo se improbi sacerdotes innodarunt. Quæ deinceps quanta fuerit, exponetur.

IV. *Pueri aliquãdo sumuntur pro seruis.*

Puerorum grande, &c. Pueri aliquandò sumuntur pro seruis. Sic Christus Dominus de Apostolis: *Ecce ego, inquit, & pueri mei.* Isai. 8. n. 18. Alexander Macedo *Vocauit pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti à iuuentute, & diuisit illis regnum suum.* 1. Machab. 1. n. 7. Herodes Rex *ait pueris suis.* Matth. 14. num. 1. Aliquando verò pro filiis: *Pueri mei mecum sunt in cubili.* Luc. 11. num. 7. hoc est filij mei. *Conuenerunt in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum.* Act. 4. n. 27. hoc est, filium tuum. *Inuenerunt puerum cum Maria matre eius.* Matt. 2. n. 11. hoc est, filium cum matre. Igitur pueri hoc loco, vel sunt serui filiorum Heli, harum rapinarum exequutores: vel potiùs ipsi filij Heli, earundē auctores; quibus proinde peccatum præcipuè imputabatur. Pueri autem dicuntur, primò ratione ætatis, si literam spectemus: erant enim iuuenes, quos scriptura solet pueros appellare, vt cap. 1. num. 22. & 24. iam ostendi. In Hebræo est, נערים negharim: in græco παιδάριον, quæ vocabula quamuis puerum lactentem aliquandò significent; vt patet suprà c. 1. n. 22. Vbi Samuel cum adhoc lactaretur dicitur Hebraicè נער naghar, & Græcè παιδάριον; tamen aliquandò pro adolescente vsurpantur, vt latiùs edisserit Salm. tom. 1. in Euang. prolog. 1. formula 30. vbi hominis ætatē in varios status ex Hippocrate distinguit. Atque ita hoc loco pueri, id est, iuuenes, seu adolescētes. Ille aduersarius legis, quē D. Aug. supra citatus impugnat, *infantes* appellat vt maiorem Deo veteris testamenti faciat inuidiam, qui etiam in infantes tam acer, ac seuerus inuehatur. Sed rectè D. Aug. *Nec dico, inquit, illos fuisse infantes, vt iste loquitur, nesciens quid loquatur; sed eius ætatis, quæ possent, & deberent pro sacrilego ausu, quo se Domino Deo in sacrificiis præferebant, digna coertione cohiberi.* Secundò, ratione improbitatis, nam & improbi in scriptura pueri appellantur, vt iam c. 1. n. 28. §. 12. promisi ad hunc locum me ostensurum: quod breuiter præstabo.

Aliquãdo pro filiis. — *Hic pro seruis, vel filiis accipi possunt.* — *Pueri dicuntur primò ratione ætatis.* — Salmer. — *Hic pueri adolescentes* [illegible] — D. Aug. — *Secundò dicuntur pueri ratione improbitatis.*

V. *Impij in scriptura pueri appellantur.*

In primis Deus de Iudæis querebundus, *Filios, inquit, enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.* Isai. 1. n. 2. Nutriti à se dicit homines iam adultos, & senio confectos; quia moribus nihilo à pueris differebant. *Porta eos, inquit Deus ad Moysen, in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum.* Num. 11. num. 12. Vbi Theod. num. 18. *Ex his, inquit, patefecit illorum imperfectionem, ac stoliditatem; dum eos comparauit infanti, qui nihil possit, ac velit; quàm lac sugere.* Adolescens ille, qui ad vitam æternam eruditus noluit acquiescere, *sed abiit tristis.* Matth. 19. nom. 22. Iudaicum populum repræsentabat. Nam vt benè D. Chrys. hom. 33. in Matth. *Iudaicus, inquit, populus erat* A *adolescens, non ætate, sed leuitate, moribus immaturus, non annis.*

Theod. — *Iudæi stolidi pueri.* — D. Chrys.

VI. *Iudæi tanquam infantes legis fasciis Deus ligauit.* — D. Greg.

Eodem mysterio D. Paulus, *Lex, inquit, pædagogus noster fuit in Christo.* Galat. 3. num. 24. Nam vt pueri pædagogo, ita Hebræi lege indigebant; quia si non defectu ætatis, saltem defectu pietatis pueri videbantur. Vnde D. Greg. lib. 28. mor. c. 9. præcepta veteris legis rectè vocat pannos infantiæ; quibus illa Iudæorum non tam infantilis ætas, quam infanda iniquitas obliganda videbatur. *Deus, inquit, rudes populos verborum suorum caligine, quasi pannis infantiæ obuoluit, ne male liberi in suis voluptatibus perirent.* Quasi improbi homines, non minùs quàm pueri, vinciendi essent. Nam sicut pueri, nisi ab infantia suis li- B gati fasciis teneantur, in sinistros exeunt motus, quibus sic assuescunt, vt nunquam in dexteros reuocentur: ita & Hebræi nisi plurimis constricti legibus tenerentur, in præposteras animorum affectiones erumpebant, quibus sic inhæserant, & inoleuerant, vt nunquam ad debitam æquitatem reducendi viderentur.

VII. *D. Paulus in Iudaismo, puer stultus.*

Certè D. Paulus quando persequebatur Ecclesiam Dei, puer erat; non quidem in pueriles annos inclusus, sed in pueriles actiones egressus. Quod ipsemet testatus: *Cum essem, inquit, paruulus, loquebar, vt paruulus; sapiebam, vt paruulus; cogitabam, vt paruulus.* 1. Cor. 13. n. 11. Vbi omnes suas actiones, tam externas, quàm internas, fatetur pueriles; & *qui proficiebat in Iudaismo supra multos* C *coætaneos* suos. Galat. 1. n. 14. hoc est, supra alios pueros, non solum ætate, sed etiam leuitate sibi pares: tamen ad viros veræ pietatis, ac religionis cultores comparatus, desipiebat. Nam *paruulus* ibi, vt annot. 4. sect. 1. iam aduerti, idem est, quod *stultus*: ac si crescere, & proficere in malitia nihil aliud, quàm repuerascere, & stultescere videatur.

VIII. *Rex non ætate, sed improbitate puer damnatur.* — Salonius.

Exclamat non immeritò, & ingemiscit Salomon, dicens: *Væ tibi terra, cuius rex puer est.* Ecclesiastis 10. n. 16. Vbi quidem non damnatur rex ætate puer. Nam Iosias sanctissimè Israelem gubernauit; & tamen *octo annorum erat, cum regnare cœpisset.* 4. Reg. 22. n. 1. damnatur igitur rex puer improbitate: vt benè Salonius ad eum locum exponit. *Væ terra, inquit, cuius rex puer est, in quo parua,* D *& infirma est sapientia, & carnalis prudentia, qui iuuenilia desideria sequitur, & odit iustitiam, veritatem, & iudicium.*

IX. *Roboam, puer non ætate, sed sensu.* — Lyran. — *Eius synchroni, non sola morum prauitate iuuenes.* — D. Hier.

De Roboam ingenuè confessus est eius filius Abia, fuisse puerum. *Porro, inquit, Roboam erat rudis, & corde pauido.* 2. Paral. 13. n. 7. in hebræo est היה נער Haiah naghar, hoc est, *erat puer*, non quidem ætate, vt Lyran. obseruat; nam quadragesimo primo ætatis suæ annu regnare cœpit; vt ex 3. Reg. 14. n. 21. & 2. Par. 12. n. 13. constat: sed sensu. Vnde illi iuuenes, qui nutriti fuerant cum eo, & quorum consilium sequutus est, derelicto consilio senum, 3. Reg. 12. n. 8. & 2. Par. 10. n. 8. non erant ætate iuuenes; cum fuerint Regis synchroni, seu coæui, annos circiter vnum, E & quadraginta nati: sola igitur morum prauitate iuuenes dicebantur, vt D. Hieron. aduertit.

X. *Cham ætate medius inter fratres, malitia* [illegible] *pueriles sensu minor efficitur.* — Caiet.

Sæpiùs scriptura Noe filios nominauit, Sem, Cham, & Iaphet: nunquam tamen Cham minorem dixit, nisi cùm eius peccatum prodidit: *Euigilans, inquit, Noe ex vino, cum didicisset, quæ fecerat ei filius suus minor, &c.* Gen. 9. n. 24. Non appellat minorem defectu ætatis absolutè. Nam sub id temporis erat plusquam centum annorum, vt Caiet. ibi testatur: neque etiam respectu aliorum fratrum; tum quia in hebræo non est comparatiuum, *minor*: sed positiuum, הקטן Hacathan, hoc est,

um. Nec obstat, quod Hebræi careant comatiuis: nam saltem habent aliquam circumloqootionem, qua sensum comparatiuum exprimunt; quæ tamen hoc loco non habetur: tum etiam quia Cham non erat minor natu cæteris fratribus; sed maior saltem, quàm Iaphet, vt Genebr. in Chronolog. post alios Patres statim citandos affirmat. Cur igitur minorem dicit? Optime Rupert. lib. 4. in Gen. c. 37. *Cum,* inquit, *fuerit natu medius, minorem illum appellat, non tam ætate, quàm pro vitio, & morum indignitate.* Accedit D. Chrys. hom. 29. in Gen. *Non,* inquit, *hic erat iunior: secundus enim erat, & maior natu, quam Iaphet: licèt autem ætate ille prior erat, voluntate tamen minor.* Elegantet rem confirmat D. Ambr. lib. de Noe, & arca c. 31. *Quæro,* inquit, *qua ratione cum ante dixerit medium inter filios Cham, nunc iuniorem constituat? Nunquid ante scriptura in ordine generationis errauit? Nō vtique. Quid ergo? Contraria nunc scripta sunt? Non arbitror. Quomodò ergo soluitur, nisi iuniorem, non ætate, non tempore accipias; sed rudem sensu, & in quadam intellectus infantia constitutum; qui prouectioris doctrinam ætatis non hauserit, nec perceperit senile consilium?*

Genebr.

Rupert.

D. Chrys.

D. Amb.

XI. *Quot viros occiderit Lamech.*

Tandem huc pertinet illa confessio Lamech: *Occidi,* inquit, *virum in vulnus meum; & adolescentulum in liuorem meū.* Gen. 4. n. 23. sunt, qui dicant, virū, & adolescentulum, fuisse diuersos homines occisos à Lamech. Alij dicūt esse eundem, non tamen explicant, quinam fuerit. Cæterum Hebræi, quibus D. Hier. in epist. 125. ad Damas. q. 1. non repugnat, eundem dicunt, eumque fuisse Cain. Sed quo pacto Cain dici potuit adolescentulus, cum fuerit quintus auus Lamech, seu auus proaui Lamech, vt ex citato Genes. loco constat? Ratio planè est, quam hactenùs tradidimus; quia quamuis iam esset maturus annis, erat tamen moribus immaturus. Vnde Rupert. lib. 4. in Gen. c. 9. *Sciendum,* inquit, *virum ipsum Cain, adolescentulum autem, ductorem eius, frustra à quibusdam intelligi; cum vnus, idemque Cain, vir pariter, & adolescentulus rectè possit accipi: vir scilicet per ætatem; adolescentulus autem per eius stultitiam.* Hi sunt pueri centenarij, de quibus Isaias c. 65. num. 20. *Puer,* inquit, *centum annorū morietur.* Et ad quos Salomon: *Vsquequò paruuli diligitis infantiam?* Prou. 1. n. 22. in quibus, vt ait Senec. epist. 4. *Non pueritia, sed puerilitas remanet.* Hanc morum non annorum pueritiam agebant filij Heli: vt Lyr. hoc loco interpretatur. Sed quàm grande fuerit horum peccatum, ex dicendis patebit.

D. Hier. *Cain senex annis, moribus adolescētulus à Lamech occiditur.*

Rupert.

Seneca.

Lyran.

XII. *Cur hoc peccatum grande nimis dicatur coram Domino. Primus sensus causalis.*

Coram Domino, &c. Hebraicè את־פני יהוה *eth phene Iehouah.* hoc est, *cum faciebus,* seu *in faciebus Iehouah.* Duplex sensus esse potest, causalis, & consequutiuus. Iuxta priorem redditur ratio, cur hoc peccatum fuerit grande nimis: scilicet quia erat *coram Domino.* At quod peccatum esse potest, quod non sit coram Domino? Nullum planè. Sed hoc vlteriùs dicitur *coram Domino* non solùm ab illa vniuersali ratione, qua omnia peccata Deo patent: sed etiam duplici alia de causa, vel quia erat immediatè contra Deum, violando religionem, & cultum diuinum, & sacrificiorum leges: vel quia erat in loco sacro, in tabernaculo, & coram arca: vbi diuina præsentia per oracula, & sacrificia, peculiari quadam ratione fulgurabat: & ex vtroque capite grauitas huius peccati incredibiliter augebatur; vt annotat. 19. illustrabo. Hunc sensum mihi videntur Lyran. & Abul. innuisse: imò & Diuus Chrys. homil. 33. in Gen. vbi docet, Sodomitas dici *peccatores* non simpliciter, sed *coram Domino,* Gen. 13. n. 13. *Hoc est,* inquit, *prodigiosa erat eorum iniquitas.* Quasi illud, *coram Domino,* sit causa, vnde prodigiosa eorum iniquitas desumatur. Et quamuis non declaret, cur peccatum coram Domino grauius dicatur: id tamen declarat Caiet. Gen. 10. quia est inuerecundius, cum maiori contemptu, & minori metu perpetratum: sicut peccatum, quod fit spectante prætore. Hic sensus, quamuis non sit improbabilis, nec inutilis; minùs tamen videtur literalis; quia si de præsentia diuina absolutè loquamur, omnia peccata æqualiter fiunt coram Domino: proindeque ex hoc principio nullum est alio grauius. Si verò loquamur de præsentia diuina prout in aliquo loco sanctiori clarior manifestatur: adhuc non videtur procedere sensus causalis; tum quia hîc nulla causalis particula inuenitur: tum etiam quia ratio, cur hoc peccatum grande fuerit, potiùs exprimitur verbis sequentibus: *quia retrahebant homines à sacrificiis Domini*: tum denique quia hæc loquutio *coram Domino,* propriam habet in sacris literis significationem à causali diuersam, vt ex dicendis patebit; à qua non est cur hoc loco extrahatur.

Peccata contra religionē, vel in loco sacro, coram Domino grauiora.

Lyran. Abul. D. Chrys.

Caiet.

Minùs literalis videtur hic sensus.

XIII. *Secundus sensus historicus Malum corā Domino dicitur, quod verè, & simpliciter tale est*

Iuxta posteriorem sensum, qui mihi videtur germanior, ratio nulla redditur, sed narratio continuatur. *Erat peccatum puerorum grande nimis coram Domino*: hoc est, Deo teste, ac iudice. Nam, etsi illa peccata vel propter sacerdotum auctoritatem obtegerentur: vel propter amicorum adulationes excusarentur: vel propter corruptorum hominum, ante quos fiebant, cæcitatem minimè cernerentur: ad diuinum tamen testimonium, ac iudicium reuocata, grauissima, ac turpissima censebantur. In hunc sensum dicitur Nemrod Gen. 10. num. 10. *robustus venator,* hoc est, violentus tyrannus, *coram Domino,* hoc est, non humano tantùm deprehensus, conuictusque iudicio, sed diuino: imo si fortè ab humana censura abiret immunis, à diuina certè minimè elaberetur. Ita & Sodomitæ *pessimi erant, & peccatores coram Domino nimis.* Gen. 13. n. 13. Quia non solum humanum iudicium, sed & diuinum nefandæ eos libidinis conuincebat: imò si quâ fraude ab humano iudicio absolutos se eriperent; certè à diuino conuicti tenerentur.

XIV. Chald. *Bonum verò Domino dicitur, quod re vera bonū est*

Sic & vice versa, Abraham dicitur, *Benedictus Deo excelso.* Gen. 14. n. 19. seu vt habet Chald. *Coram Deo excelso*; quia non solum ab hominibus, sed etiam à Deo sanctus iudicabatur. Et puer Baptista, futurus dicitur *magnus coram Domino.* Luc. 1. num. 15. quia eius sanctitas, seu in sanctitate magnitudo, & excellentia non solùm humano calculo, sed diuino firmanda erat, ac munienda. Vnde parui momenti esset, si quid humana calumnia vel de Abrahæ, vel de Baptistæ sanctitate detraheret; cum diuinum vtramque iudicium tueretur. Igitur cum Dei oculi falli nequeant; non immeritò dicitur bonum, aut malum coram Domino, quod verè, ac simpliciter tale est. Erat igitur peccatum filiorum Heli verè & simpliciter grande, quia tale coram Domino dicebatur. Huic sensui Riber. in cap. 3. Ion. à num. 2. Delrius adagio 13. veteris testamenti, Bened. Per. & Cornel. locis citat. Gen. & ante eos D. Ambr. Luc. 1. ibi, *Iusti ante Deum,* & alij patrocinantur.

Riber.

D. Amb.

XV. *Duplex huius peccati grauitas.*

Quia retrahebant homines, &c. His verbis redditur ratio, cur peccatum puerorum esset grande nimis. Quod faciliùs vt intelligatur, notandum ex doctrina Theologorum 1. 2. q. 73. grauitatem peccati esse duplicem, intrinsecam, & extrinsecam: illam desumi ex formis negatis, seu virtutibus oppositis; quæ in hoc peccato erant religio, & iusti-

tia, &

Prima intrinseca contra religionem, iustitiam, & temperantiā.

tia,& temperantia;quibus filij Heli, & diuina sacrificia peruertendo,& humana iura violando,& splendidis conuiuiis, carnisque voluptatibus indulgendo, aduersabantur: atque adeò contra religionem, & iustitiam, ac temperantiam peccabant. Hanc verò desumi ex circumstantiis,vt vocant: quæ multæ sunt: & inter eas damnum subsequutum:qualis erat in hoc peccato priuatio fructus spiritualis, qui ex sacrificiis perciperetur:nisi eum filij Heli suis sceleribus impedire or.Nā cum homines viderent in tabernaculo neque sacrificia Deo ritè offerri; neque sua iura hominibus seruari; eò ascendere nolebant:atque adeò spiritualis sacrificiorum fructu priuabantur.

Secunda extrinseca ex spirituali aliorum lucro cessante.

XVI. Neque solùm spirituale lucrum illis cessabat; sed etiam spirituale damnum emergebat. Nam laici videntes & diuina sacrificia, & humana iura irreligiosè, & iniustè à sacerdotibus tractari, non solùm abstinere à templi aditu, sed etiam contemnere sacrificiorum ritus cogebantur. Vnde Chaldæus vertit: *Fuit culpa puerorum multa nimis ante Dominum,quod spreuerunt viri oblationes Domini.* Vbi hic contemptus non tribuitur filiis Heli, qui dicuntur pueri:sed laicis, qui viri appellātur: quos improbi illi sacerdotes suis sacrilegiis ad sacrificia contemnenda impellebant. Atque ita est in hebræo, כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים *Chi niatsu haanasim:* hoc est,quia contemnebant, seu blasphemabant, seu,vt vertit Caiet.abominabantur homines (vtique laici,templum paulò antè frequentare, & sacrificia offerre soliti) sacrificia Domini; à verbo נאץ naats,quod *blasphemare*,& *abominari* significat; iuxta illud: *Blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc.* 2. Reg. 12. n. 14. Vbi originale verbum idem est. Quare sicut Dauid suo peccato effecit,vt nomen Dei blasphemaretur; ita & filij Heli. Quamuis in hoc deteriores fuerint;quòd Dauid in causa fuit,vt inimici blasphemarent,nēpè ethnici,& idololatræ;at verò filij Heli, vt etiā amici, nimirùm fideles, & honesti viri,qui paulò antè templum, & sacrificia frequentabant. Vnde patet,quàm graue fuerit peccatum filiorum Heli, qui non solùm spirituali lucro cessanti, sed etiam spirituali damno emergenti causam præbuerunt. Quod annot. 19. illustrabo.

Imò ex spirituali damno emergente.

Chald.

Caiet.

XVII. Igitur hoc loco non tam intrinseca, quàm extrinseca peccati grauitas declaratur. *Quia retrahebant,*inquit, *homines à sacrificio Domini.*Si autem petas,cur hæc potiùs,quàm illa explicetur,Literalis ratio est, quia posita in litera peccati ratione, eius quoque intrinseca grauitas manifesta reddebatur:non autem extrinseca, quæ propterea debuit vlteriùs explicari. Moralis autem,quia Deus tam ægrè fert alienas iniurias, præsertim, quæ in dammum cedunt spiritualē animorum, vt de illis potiùs, quàm de suis conqueratur. Vnde sacerdotum peccata exaggerari vult, non tam ex eo,quòd diuinum honorem,& cultum violabant, quàm ex eo,quòd homines à sacrificio Domini retrahebant. Sunt, qui transferant: *Quia eruebant oculos maiestati Domini.*Vbi illi,qui ad sacrificandum veniebant, oculi Domini appellantur: quia Deus non minus ægrè ferebat illos à se auerti, quàm suos sibi oculos exculpi.Eodem pertinet illud Dauidicum ex Christi nomine:*Retribuebant mihi mala pro bonis: sterilitatem animæ meæ.* Psal. 34. n. 12. Vbi Christus Dominus iuxta aliquos latinos interpretes,conqueritur de Iudæis,qui cum ei discipulos auferebant, orbitatem,& sterilitatem eius animæ inferebant: sic enim Christus Dominus illos amabat, vt cum illos amitteret, orbatus, & sterilis sibi videretur.

Cur extrinseca tantum hanc peccati grauitas declaratur.

Ægriùs Deus suorum,quàm suas fert iniurias.

Animas à Deo auertere, graue malum.

Iusti, Dei oculi.

Deus sine iustis,orbatus velut,& sterilis.

A Multos Christus Dominus & in corpore proprio, & in mystico passus est persequutores: de prioribus quidem nullas, de posterioribus multas querimonias extitauit. Nam ad Paulum Christianos persequentem,quasi ipsum Christum persequeretur,exclamat: *Saule,Saule, quid me persequeris?* Actor.9. n. 4. Scilicet multò iniquiùs suorum, quàm suas persequutiones tolerabat. Quod D.Bern.ser.1.de conuersione D. Pauli rectè colligit ex eo,quòd proprias subierat,vt alienas remoueret. *Si,* inquit, *proprium sanguinem dedit in pretium redemptionis animarum;non tibi videtur grauiorem ab eo sustinere persequutionem,qui suggestione maligna,exemplo pernicioso,scandali occasione, auertit ab eo animas, quas redemit, quàm à Iudæo, qui sanguinem illum fudit?* Et statim exaggerat peccata eorum,qui sic animas persequuntur,vt eas à Christo Domino auertant, & in diaboli tyrannidem exturbent. *Agnoscite*, inquit, *dilectissimi, & expauescite consortia eorum,qui salutem impediūt animarum. Horrendum penitus sacrilegium; quod & ipsorum videtur excedere facinus, qui Domino maiestatis manus sacrilegas iniecerunt.*

XVIII. *Saulus animas à Christo auertēs Christum persequebatur.*

D. Bern.

B

Quòd si aperti hostes,ethnici,hæretici, Tyranni,cęterique Ecclesiæ persequutores, qui animas deprædātur,easque à via salutis exerrare compellunt,& in barathrum perditionis detrudunt; grauissimè peccāt:quid si hoc faciant Christiani?quid si Ecclesiastici?quid si sacerdotes, cætetique omnes,qui inter domesticos,& amicos numerantur? Certè D.Bern.hoc incredibiliter dolebat:*Et nunc,* inquit,*quod grauius est,ipsi Christum persequūtur,qui ab eo vtique Christiani dicuntur. Amici tui Deus, & proximi tui aduersum te appropinquauerunt, & steterunt.*Ps. 37.n.12.*Egressa est iniquitas à senioribus iudicibus, vicarijs tuis, qui videntur regere populum tuum.* Dan. 13. n. 5. *Non est iam dicere, vt populus sic sacerdos.* Oseæ 4. n. 9. *quia nec sic populus, vt sacerdos. Heu, heu Domine Deus, quia ipsi sunt in persequutione tua primi, qui videntur in Ecclesia tua primatum diligere,gerere principatum.*

XIX. *Graue peccatum sacerdotum animas perimentium.*

C *D. Bern.*

Quæ censura in filios Heli meritò impingi potest: qui cùm ex officio sacerdotali,luctari animas Deo, & peccatorum maculis expiate tenerentur: eas tamen prauo exemplo perdere, & inquinare aggrediebantur: & quod intolerabilius erat, non per imperitiam,sed per malitiam. Arguebantur olim sacerdotes, & ad pœnitentiam inducebantur, qui per ignorantiam peccabant; suoque malo exemplo alios ad peccandum adducebant. *Si sacerdos,*inquit Dominus,*qui vnctus est, peccauerit*(scilicet per ignorantiam, de qua ibi agitur) *delinquere faciens populum;offeret pro peccato suo vitulum immaculatum Domino.* Leu. 4. n. 2. Vbi eo ipso, quod sacerdos etiam per ignorantiam peccet; supponitur statim alios secum deuehere ad peccandum. Quod D.Petr.Dam.lib. 4. epistol.14. rectè aduertit.*Sacerdos,*inquit,*qui legem Dei nesciēdo delinquit, suis etiam populum in peccatis inuoluit; & quos doctus releuare poterat secum simul per imperitiam grauat.* Si igitur sacerdos per ignorantiam peccans, alios ad peccandum suo malo exemplo inducebat;& ex proprio, alienoque peccato Deo infestissimus reddebatur: quid sacerdos ex malitia præceps ad peccandum? quàm multos secum abripiet in peccata?quàm procul ipse à Deo abripietur? Hoc de numero erant filij Heli; qui non tantùm ex imprudentiā, sed etiam impudentiā peccantes, omnia diuina,& humana iura concolcabant. Quod argumentum sequentibus annotationibus vberiùs illustrabo.

XX.

D

Sacerdotum peccata etiam per ignorantiā, populum inducunt ad peccandum.

D. Petr. Dam.

E

ANNOTATIO XVIII. CIRCA LITERAM.

Peccata filiorum Heli quoad intrinsecam malitiam, grauissima.

I. *Intrinseca horum peccati malitia contra religionem, iustitiam, & temperantiã.*

INtrinseca peccatorum malitia, vt proximo numero, §. decimoquinto aduerti, penes formas negatas, seu virtutes oppositas spectatur: quæ in peccatis filiorum Heli,fuerunt religio, iustitia, & temperantia,vt ex dictis patet,magisque ex dicendis patebit. Igitur in his singulis virtutibus filij Heli grauissime peccarunt.Et cum religio circa Deum; iustitia circa homines; temperantia circa propriam cuiusque personam versentur: fit, vt filij Heli in Deum, & in homines, & in se ipsos per summam impudentiam peccasse censeantur. Has igitur tres species peccatorum, tanquam grauissimas,& maxime detestandas, & longissimè fugiendas, totidem sectionibus sub hac annot. illustrabo.

SECTIO I.

Peccata contra religionem detestanda.

II. *Peccatum contra Deum ex genere suo grauissimum. D. Thom.*

QVàm sint detestanda hæc peccata, eorum grauitas ostendit: quæ est maxima:cum sint immediatè contra Deum,aut certè contra res peculiari ratione Deo consecratas: peccatum autem contra Deum ex genere suo grauissimum est,vt D.Th.2.2.q.94.art.3.ostendit; & peccatum contra hominem in malitia longo superat interuallo. Quod paucis ostendo, non ad seueriorem disputandi methodum conclusus, sed ad vberiorem exornandi licentiam euagatus.

III. *Peccata in Deum ingenti debito: in hominem exiguo comparantur.*

Peccatunt olim Matth. 18.a n.24. duo illi conserui regis: vnus contra ipsum regem; alter contra suum conseruum. Peccatum prioris comparatur debito decem millium talentorum; quæ est immensa quædam pecuniarum summa, sexaginta auri milliones, vt vulgo dicitur,complectẽs. Peccatum verò posterioris comparatur debito centum denariorum,quæ summa cum priori comparata est admodum exigua, decem tantùm aureos includens. Vnde hæc diuersitas peccatorum? Optimè D. Chrys. hom. 62. in Matth. non procul ab initio: *Quantum,inquit,centum denarij à decem millibus talentis distant;tantum, imò verò multò plus, ea, quæ in hominem peccata, distant ab his, quæ in Deum committuntur.* Neque solùm peccatum in hominem minus est, sed quodammodò nullum est, si cum peccato in Deum,& contra religionem comparetur. Vnde est illud: *Præter Dauid, & Ezechiam,& Iosiam omnes* (nempe reges Iuda) *peccatum commiserunt.* Eccles. 49.n.5. Quo iure,dicet aliquis, saltem Dauid, & Ezechias a peccantium numero excluduntur: si ille adulterando, 2. Reg. 11. n.4.hic autem superbiendo,4.Reg. 20. n.13. grauissimè peccarunt? Literalis responsio est,vt Lyra, Hugo,Dionys.Ians.& alij obseruant:quia licèt hi reges alia peccauerint: nunquam tamen peccatum contra religionem commiserunt. Ac si hoc peccatum tam graue sit, vt solùm dicatur per antonomasiam peccatum, reliqua comparatione illius peccata non appellentur

D. Chrys.

Peccatum in homines, si cũ peccato in Deum comparetur, quodammodo nullum.

Lyran. Hug. Dionys. Ians.

A vt iam in proœmio huius operis aduerti.

IV. *Peccata contra religionem à Deo grauius puniuntur.*

Hinc est,quod multò grauius à Deo peccata contra religionem,quàm peccata contra alias virtutes puniantur. Sedecias, qui prophetæ Michææ alapam impegit.3.Reg.22.n.24.viuus superfuit:at verò Oza,qui extensa manu arcam tenuit, ne de plaustro laberetur: *Percussus à Deo est super temeritate sua: & mortuus est ibi iuxta arcam Dei.* 2. Reg. 6.n.7. Quia ille charitatem, & iustitiam in hominem: hic autem cultum, & religionem in Deum violauit. Dissimulauit Deus rebellionem Hebræorum de Moyse lapidando cogitantium, iuxta illam eiusdem Moysis de suo populo querimoniam: *Adhuc paululum,inquit, & lapidabit me.* Exod.17. n. 4. at verò Bethsamitas oculos in arcam irreligiosiùs eleuantes, tam acriter puniuit, *vt septuaginta viros de populo, & quinquaginta millia plebis* interfecerit, 1. Reg. 6. num. 19. Quasi grauius Deo peccatum videretur oculos erigere in ipsum Deum sine debita religione, quàm lapides iacere in hominem cum magnâ crudelitate. B

V.

Iosias Rex impios,& sacrilegos sacerdotes,iamdudùm mortuos,& sepultos exhumauit, & combussit: cæterùm illum pseudoprophetam de Samaria, qui virum Dei de Iuda veniẽtem per summam fraudem deceperat: suo in sepulchro, quod nõ procul aberat,quietum esse permisit.4.Reg.23. n.16. Quia hic contra charitatem,& iustitiam delinquens,satis iam pœnarum luisse videbatur:illi, qui diuinum cultum temerauerant, etiã de sepulchris eruendi erant, & ad nouas insuper pœnas reposcendi. In peccatum Oziæ Regis Deus acriter insiluit,subitâ eum leprâ deformando.2.Paral. 26. n. 19. in peccatum verò Dauidis mitiùs egit, non leprâ, sed verbo cum corripiendo.2.Reg.12. n. 7. Nam hic adulterium, & homicidium contra hominem commisit; ille verò sacrilegium contra Deum,sacerdotale sibi munus vsurpando perpetrauit.Tandem filij Heli capitali pœna damnati sunt,vt cap.4.n.11.patebit:filij verò Samuelis à capitis supplicio absoluti,vt cap.8.& 12.constabit.Diuersam rationem si petas,illam reddo, quia hi contra iustitiam tantùm; illi verò etiam contra religionem peccauerunt: seu, vt loquitur Procop. *Quia hi in homines iniuriosi, illi in Deum impij fuerunt.* Et similiter respondet Theod. iam à nobis annot.6.sect.1.citatus. C D

Procop. Theod.

VI. *Aliorum peccatorum pœnas Deus sæpè differt.*

Addo supplicia contra alia peccata à Deo sæpissimè differri, vt annot.16.iam inculcaui, ac sæpiùs inculcabo: interimque ostendi potest ex Ps. 77. n. 21. *Audiuit Dominus, & distulit.* Hoc est, audiuit scelera,& distulit supplicia:nam vt ibi notat Theod. *Non celerem mortem ipsis attulit*: at verò supplicia contra peccatum in materia religionis,potiùs accelerari.Quod sic ostendo.

Theod.

VII. *Peccatorum contra religionem pœnas Deus accelerat. Difficilis huius loci quæstio.*

Cùm filij Israel *inuenissent hominem colligentem ligna in die sabbati,obtulerunt eum Moysi, & Aaron, & vniuersæ multitudini. Qui recluserunt eum in carcerem; nescientes quid super eum facere deberent.* Num. 15. num. 33. Oritur hoc loco grauis quæstio, Qui pacto nescirent, quid de illo faciendum esset,si Exod.31.n. 14. expresse statuitur pœna capitalis in sabbati violatorem? Sunt, qui dicant, hunc euentum fuisse ante illam legem. Non assentior. Alioqui cur ille homo, tanquam violator legis,coram Moyse,& Aarone sisteretur? Dicunt alij, voluisse Moysen præsenti Deo deferre:hoc est,honoris causa rem totam Deo committere iudicandam;quamuis non ignoraret,quid esset in iure faciendum. Sed repugnant literæ exprimenti,nesciisse Moysen,quid super eum hominem facere deberet:neque præterea opus esset a E

supre

supremam causam recurrere, quando plena potestas ad illud supplicium exequendum in proxima daretur. Dicunt alij, Mosis, & Aaronis dubitationem non fuisse de iure, quod satis expressum erat; sed de facto, an scilicet illud opus esset excusabile propter hominis ignorantiam, aut saltem propter materiæ paruitatem; nam, vt eruitur ex Hebræo, minutula tantùm ligna colligebat. Sed solutio non subsistit: nam ignorantia in eodem populo, in quo lex non ita pridem fuerat promulgata, difficile haberi poterat: & difficilius saltem in externo foro suaderi. Paruitas autem materiæ in re tam graui non excusabat à pœna, vt statim dicam: præsertim quando lex suum initium capiebat: tunc enim oportebat primum transgressorem acriter puniri: *ne cæteris fieret auctor transgrediendi*, vt loquitur ibi Theodor. q. 31. & D. Chrysost. in Psalm. 6. confirmat. Alij tandem dicunt Moysen, & Aaronem non de morte, quam sciebant sine dubio infligendam; sed de mortis genere, quod in litera expressum non erat, dubitasse. Probabilior est responsio: quamuis eam instantiam patiatur, quòd si Moyses dubitasset de mortis genere; illud profectò Deum interrogasset; quod tamen fecisse non legitur: sed hominem duntaxat in carcerem reclusisse; ac si tota illa dubitatio solum expectando in posterù diem tolli posset. Vnde colligo, quod mihi videtur ad rem præsentem peraccommodum: Moysen, & Aaronem ignorasse, an liceret eum sacrilegum, eodem die sabbati, quo deprehensus fuerat, lapidari; & propterea suam ignorantiam tollere voluisse, non quidem consulendo Deum, quod videbatur operosius, & minimè necessarium; sed differendo punitionem in crastinum, in quo, tanquàm in die iam operatio certus redderetur de supplicio exequendo. Quid ergo Deus? Cùm videret Moysen cunctantem; ipse sua sponte etiam non consultus instigat, dicens: *Morte moriatur homo iste: obruat eum lapidibus omnis turba extra castra*. Ibidem n. 35. Quasi diceret, Procrastinandum non est supplicium, sed maturandum; festò alia crimina, citò sacrilegia puniantur: non violatur sabbatum, sed sacratur, quando sacrilegus sabbati lapidatur. En quàm festinus sacrilegij vindex Deus existat. Ad alia peccata vlciscenda, lento gradu incedit diuina ira: ad sacrilegia, velocissimo. Quod sequenti exemplo non minùs reddetur illustre.

In legis initio transgressores acriter puniendi.
Theod.
D. Chrys.
Authoris mens.
Deus festinus sacrilegij vindex.

VIII.

Cum Ieroboam Rex Israel sacrilego ausu super altare ascenderet, vt adoleret incensum: *Ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini in Bethel, Ieroboam stante super altare, & thus iaciente*. 3. Reg. 13. n. 1. Et diuinam contra regem sententiam promulgauit. Abulensis asserit illum prophetam exiisse de Iuda immediatè post illud sacrilegium inchoatum; & peruenisse ad Bethel ante illud absolutum. Iosephus lib. 8. antiq. c. 8. addit, non solùm de tribu Iuda, sed etiam de Ierosolyma, quæ est illius metropolis exiisse. D. Hieron. de locis Hebraicis affirmat Ierosolymam à Bethel duodecim milliaria distare. Ex quorum dictis resultat quæstio. Quo pacto ille propheta de Ierosolyma egressus, rege adolere incipiente, perueniret ad Bethel, adhuc rege adolere perseuerante: ac tam breui temporis spatio tantum itineris interuallum peragraret? Cui quid respondeam, non inuenio: nisi quod diuina vltio alas suo addidetit prophetæ ad præuolandū, & absque vlla mora peccatum contra religionem puniendum. Quamuis enim ad alia peccata coercenda bouino incedat gradu; tamen ad coercendū pec- A catum contra religionem volatu agitur aquilino. Similis in hac re quadrigæ Ezechielis, quæ vitulinis pedibus, & aquilinis alis ferebatur. Ezech. 1. a n. 7. vt palam fieret, Deum ad castiganda leuiora peccata in hominem tardare aliquando, ad grauiora in ipsum Deum festinare.

Graue dubium.
Abul.
Iosephus.
D. Hier.
Apta ad nostram rem responsio.
Ad alia peccata castiganda Deus bouino gradu, ad sacrilegiū volatu agitur aquilino.

IX.

Integrum circiter annum, aut certè plusquam nouem, aut decem menses permisit Deus Regē Dauidem in suo adulterio sordescere: nam postquam Bethsabee *facta est ei vxor, peperitque ei filium*, 2. Reg. 11. n. 27. *Misit Dominus Nathan ad David*, cap. seq. n. 1. Quin etiam Nathan ad eum: *Filius*, inquit, *qui natus est tibi, morte morietur*. 2. Reg. 12. n. 14. supponens iam natum puerum, quando de suo eum adulterio arguebat. Atque B adeò toto eo tempore, ab adulterio commisso, vsque ad natiuitatem pueri adulterini, quod fuit nouem, aut decem mensium spatium, quod vterus gestatur, hæsit Dauid in cœno sui sceleris, quin inde à Deo extraheretur. At verò Regem Oziam ne vnam quidem horam passus est Deus in suo sacrilegio durare, quin statim à sacerdote Azaria grauiter obiurgaretur. 2. Paral. 26. n. 17. Imò Dauidem ne post illud quidem tempus regio cognomento spoliauit. Ingressus enim ad eum Propheta Nathan Regem appellauit. *Ego*, inquit, *vnxi te in regem super Israel*. citato Reg. loco n. 7. At verò Oziam in eadem hora de regio cognomento deiecit: ingressus enim ad eum sacerdos Azarias: *Non est*, inquit, *tui officij Ozia, vt adoleas incen-* C *sum Domino*. cit. loco Paral. n. 18. In quem locum D. Chrysost. hom. 5. de verbis Isaiæ: *Non appellauit*, inquit, *eum regem, neque titulo principatus: propterea quod ipse praueniens se se dignitate deiecerat*. Et paulò post, *Ingressus*, inquit, *vt sacerdotium vsurparet, etiam regnum perdidit; ingressus, vt fieret venerabilior, factus est execrabilior*. Qua vna re planè ostendit, honorabilem esse apud homines non debere, qui sacrilegus extiterit apud Deum. Vnde colliges quàm acriter, & quàm celeriter hæc contra religionem peccata à Deo puniantur.

Integrum circiter annum Dauidem in adulterio Deus sordescere permisit.
Oziam Regē statim Deus de sacrilegio arguit per sacerdotem.
Dauid per adulterium Regis titulum non amisit, amisit Ozias per sacrilegiū.
D. Chrys.

X.

Illud præterea expēde, quòd quando Deus alia punit crimina, abiicere se quodammodo, & ad vilia ministeria descendere sibi videatur. Vnde puniturus Sodomitas, *Descendam*, inquit, *& videbo*, D *vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint*. Genes. 18. n. 21. In quem locum D. Aug. serm. 70. de tempore, probe notat, Deum descendisse ad Sodomitas puniendos, non tamen ad Abrahamum honorandum; sed potiùs super illum stetisse, iuxta illud eiusdem capitis n. 2. *Apparuerunt ei tres viri*: seu vt habent Septuaginta; *Ecce tres viri steterunt super eum*. Rectè igitur D. August. *Quando, inquit, ad Abraham responsa redduntur, non dicitur descendere Deus, sed supra ipsum adstare: nunc autem quia peccatorum causa agitur, descendere dicitur*. Sic Augustin. fortè ex Orig. homil. 4. in Genes. vbi eadem obseruat, mutuatus. Quo ex loco fit, vt Deus iustos remunerando exaltetur; iniustos verò puniendo, quodammodò deprimatur. Quamuis E igitur Deus, quando alia punit crimina, quodammodò se abiiciat; tamen quando punit crimina contra religionem, erigi sibi videtur, & honorari. Vnde cum in filios Aaronis, Nadab, & Abiu sacras ceremonias violantes, & alienum ignem offerentes vltrix flamma insiluit, quæ illos deuorauit: statim subiecit Moyses: *Hoc est*, inquit, *quod loquutus est Dominus, sanctificabor in iis, qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor*. Leuit. 10. n. 3. Vbi Caiet. *Sanctus*, inquit, *id est, honoratus Deus fit, eo ipso, quòd punit sacrilegos*. Scilicet de diuino honore tantum sacrilegi detrahunt;

Deus iustos remunerando, exaltatur; impios puniendo, deiicitur.
D. Aug.
Orig.
Deus sacrilegos puniendo exaltatur.
Caiet.

hunt; vt necesse sit statim per eorum punitionem resarciri: quò Deus in suum pristinum honorem restituatur.

XI. *Nadab, & Abiu sacrilegium licèt ex ignorantia grauiter puniunt.* Sed obiter nota hos duos sacerdotes leuiter peccasse ex ignorantia quadam, & inaduertentia, quam facilè incurrere potuerunt; quia tunc primùm coram frequenti populo sacrificabant; vbi facile est nondum expertos perturbari, & labi: & tamen capitalem pœnam incurrisse: quia leuissimæ in Deum culpæ, maiores pœnas merentur, quàm grauissimæ in hominem, vt Abulens. ad eum locum latiùs confirmat. *Abul.* Quamuis D. Petr. Damian. in 3. tom. Bibliot. epist. 12. ad Nicolaum Pontificem cap. 4. illum ignem alienum de lasciuo amore, quo aliqui ad sacrificandum accedunt, mysticè interpretetur. *D. Petr. Dam. Profani amoris ignem diuina altaria nō accipiunt.* *Idcirco*, inquit, *cœlesti sunt igne consumpti, quoniam alienum ignem offerre Domino præsumpserunt. Altaria quippe Domini non alienum, sed diuini amoris ignem accipiunt.*

XII. *Argumentum sacerdotes sacrilegio ausu ad altare accedentes.* Quid ad hæc nouæ legis sacerdotes? Si tam graues culpas, & tam diras pœnas incurrebant, qui in sacrificiis hircorum, & taurorum, solemnes ritus, ac ceremonias præteribant; quæ nostra erunt flagitia? quæ supplicia? qui immaculatum Christi sanguinem non illotis tantùm manibus, sed illotis conscientiis sacrificamus? Non audebant olim Dagonis sacerdotes templi sui limen, in quo amputatas Dagonis manus reperissent, conculcare. 1. Reg. 5. n. 5. Euaginato mucrone terruit Angelus Iosue, ne in loco sancto, in quo stabat, calceatis pedibus graderetur. Iosue 5. n. 15. soluere iubetur Moyses de pedibus calceamenta, antequam ad montem Dei Horeb, & rubum incombustum appropinquet. Exod. 3. n. 5. Formidabat exterminator Angelus polluere humano sanguine eam domum, in qua sanguinem agni superfusum conspexisset. Exod. 12. num. 13. incolumem seruarunt Hebræi illam ædem, ex qua Rahab funiculum coccineum in pacis tesseram suspendit. Ios. 6. num. 22. Nemo Angelorum violare ausus fuit illos ciues, quos Hierosolymis inuenit sacro charactere diuinitus sigillatos. Ezech. 9. n. 6. Quid ergo nouæ legis sacerdotes? sanctiusue est limen Dagon? sanctius subtubium Iericho? sanctius desertum Madian? sanctiora sunt illa veteris legis monumenta, quàm illud, ad quod in lege noua accedimus, altare? Absit. Quid ergo irruimus temerarij? & sacrilegis conscientiis sacra ministeria profanamus?

XIII. Olim Deus ad Cain, vt habent Septuaginta: *Peccasti*, inquit, *quiesce*. Genes. 4. n. 7. In quem locum D. Ambros. lib. 2. de pœnitentia c. 11. *Nemo*, inquit, *in peccato positus arrogare sibi debet authoritatem, aut vsurpationem sacramentorum, quia scriptum est. Peccasti, quiesce. Melius est tunc quiescere, cum exercere non queas opera pænitentiæ; ne in ipsa pænitentia fiat, quod postea indigeat pænitentia.* *D. Ambr. Ad S. Eucharistiam in peccato non accedendum.* Quasi diceret, quisquis in peccato es, siste potiùs ante aram timidus, quàm ad aram irruas temerarius: ne in sanctitatis lauacro, tibi facias volutabrū impietatis: & quò intrare debueras ablutus, inde exeas sordidatus. Nam vt benè D. Bern. epist. 42. *Si non places, non placas.* *D. Bern.* Parum est, *non placas*: acerrimam stimulas in vindictam: quia rogaturus veniam, iniuriam irrogas: & vocantem ad pacem Deum prouocas ad bellum: ac denique Christo Domino suum tibi sanguinē omni melle, & nectare dulciorem propinanti, tuorum scelerum poculum felle draconum, & veneno aspidum exitialius propinas. *Cain in peccato sacrificātem Deus non respexit.* Vnde idem D. Bern. serm. 24. in Cant. ad Cain in peccato sa- *D. Bern.*

A crificantem, *Quid*, inquit, *miraris, ô Cain, si non respicit ad te, qui ita diuisus es in te? Si manum deuotioni, quid animum das liuori? Non conciliat Deum tibi, discors tecum: non placas, sed peccas: & si necdum fratricida, iam tamen fideicida teneris.*

XIV. *Iudam latrocinia committentem Christus tolerauit: ad S. Eucharistiam sacrilegè accedentem puniuit.* Certè Christus Dominus alia scelera benignè patitur; sacrilegia acriter vlciscitur. Iudam multa latrocinia committentem, *quia fur erat, & loculos habens*, Ioan. 12. n. 6. patienter tolerabat. Eundem ad Eucharisticam mensam sacrilego ausu irruentem, in diabolicam tyrannidem mancipauit. *Nam post buccellam, tunc introiuit in eum Satanas.* Ioan. 13. n. 27. In quem locum Paschasius libr. de corpore, & sanguine Domini c. 8. in tom. 6. Bibliot. *Paschas.* *Iudas*, inquit, *donec buccellam acciperet, quamuis mente saucius, interdum tamen à Domini bonitate leniter, crebroque nunc cum aliis, nunc solus monetur: sed postquam indignus mystica præsumpsit; inuasit eum diabolus: & qui prius nutabat; cum accepit, continuò foras exiuit.* B Sanctè igitur à sacerdotibus sancta tractentur.

XV. *Cur Deus nullum sacerdotis pedibus ornamentum imperauit.* Cum olim Moyses totum corporis, & capitis cultum summo sacerdoti præscripsisset, Exod. 28. nullum tamen pedibus ornamentum imperauit. Cur ita, inquiret aliquis? Dixerim non indiguisse externo ornatu illos pedes, qui sacratam humum attigissent: nam illud sacrum pauimentum sacerdotalibus plantis esse poterat ornamentum. Sed paulò aliter D. Gregor. Nissen. orat. 11. in Cant. *D. Greg. Nyssen. Cadauerosis pellibus, id est, mortuis operibus, ad altare accedere nefas.* *Hoc ipsum*, inquit, *pedi sacerdotali cultus erat loco; quod ab omni tegumento nudus, ac immunis esset. Nam sacerdoti incedendum erat sacro in pauimento, quod cadauerosis pellibus calcare nō fas erat.* C Quasi diceret, satis ornatus erat, qui ab operibus mortuis purus erat. Si igitur in Mosaicum sanctuarium nudos pedes, id est, puros affectus summus sacerdos inferre iubebatur: nobisne licebit affectus nostros terrenarum rerum amore sordidatos ad altare Eucharisticum inferre? Nequaquam. D. Aug. in epist. 52. ad Macedonium audiamus, *D. Aug.* *In Deum*, inquit, *tendimus non ambulando, sed amando: quem tantò habebimus præsentiorem, quantò eundem amorem, quo in eum tendimus, poterimus habere puriorem. Ad eum ergo, qui vbique præsens est, non pedibus ire licet, sed moribus: mores autē nostri nō ex eo quod quisque nouit, sed ex eo quod quisque diligit, diiudicari solent: nec faciūt bonos, vel malos mores, nisi boni, vel mali amores.* *Puris affectionū pedibus Deus quærendus.* D Quod si ad apparendū coram Deo, seu ad Deum alloquendum, aut contēplandum tanta affectuum puritas requiritur: quāta ad sumendum manibus, suscipiendum ore, intimisque cordis penetralibus reponendum sanctitas requiretur? Vnde D. Paulin. epistol. 4. ad Seuerum, *Quis*, inquit, *mihi misero os adureret, & linguam mea cœlesti illo carbone purgaret; vt vel calcaneum Christi mererer summo tenus ore contingere, & subdito capite sola sancta tergere, vt meum potius caput Christi pedibus tergeretur; & dum pedes lambo diuinos, parem castis labia immunda vestigiis?* *S. Eucharistia pura ore recipienda. D. Paulin.*

XVI. *Filij Heli simoniaci.* E Cæterùm filij Heli non solùm euertendo ceremonias sacras, vt patet ex n. 12. & sequentibus; sed fortassè etiam sacra ministeria simoniacè vendendo, vt diximus n. 16. & dicemus num. 22. religionem violabāt. Peccato autem simoniæ, quid iniquius? sunt, qui dicant, peccatores simoniacos deteriores esse, quàm hæreticos Macedonios: nam vtrique Spiritum sanctum faciunt creaturam: sed Macedonij, illum Dei seruum putant; simoniaci, suum mancipium arbitrantur: quem proinde non dubitant proponere venalem. *Simoniaci hæreticis Macedonianis deteriores, dum Spiritum sanctum venalē faciunt.* Eandem ob causam D. Petrus Damian. epist. 16. cap. 30. in 3. tom. Bibl. *D. Petr. Dam.* Simoniacos ipso quoque Iudā prodi

Simoniaci Iuda proditore deteriores.

proditore peiores esse, magisque detestandos existimat. Nam *Iudas*, inquit, *Dominum purum hominem credens vendidit; sed mox pretium sanguinis abiecit. Vos autem nihil de diuinitate sancti Spiritus ambigentes: & commercium illi venalitatis adscribitis, & perpetrati sacrilegij commodum possidetis: quique fueratis vltione plectendi, scelera commissa lucramini.* Vbi maior eorum & impudentia, & auaritia notatur: quod Deum probè cognitũ contemnant; & lucrum euidenter indebitum conseruent.

XVII.
Simon Magus primogenitus Satanæ, Spiritui S. maximè contrarius.
D. Ignat.

Quare D. Petrus, vt Simonem Magum (qui in lege noua huius sceleris auctor fuit: & quem idcirco D. Ignatius in epist. ad Trallianos, *Primogenitum Satanæ* appellauit) vt, inquam, Simonem Magum Spiritui sancto maximè cõtrarium significaret. *In felle*, inquit, *amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse.* Act. 8. num. 23. Nam vt Spiritus sanctus est ipsa sanctitas, & simplicissima columba fellis expers: ita ille Magus ipsa iniquitas, & callidissima vipera felle turgens. Quod D. Petrus Damian. lib. 8. epist. 11. rectè obseruans, ait, simoniam *ex ipso diaboli felle* progressam, *& in perditionis filios pestilentissimè* deriuatam: & proinde Simonem Magum, qui *amaritudine fellis intumuit, columbini Spiritus capacem esse non potuisse.*

D. Petr. Dam.

Simoniacus Spiritum S. voce exprimere non valet.
Hildebr.
D. Petr. Dam.

Sed ad hanc inter Spiritum sanctum & peccatorem simoniacum discordiam exprimendam, scitu dignissimum est illud, quod Hildebrandus, posteà Gregor. VII. Sũmus Pontifex, narrat apud D. Petrum Dam. lib. 1. epist. 9. & in 3. tom. Bibl. epist. 5. c. 7. se, cum esset in Gallia legatus Apostolicus, deposuisse Episcopum Simoniacum, qui iussus recitare versiculum doxologicum, *Gloria Patri, &c.* rectè quidem Patrem, ac Filium pronuntiabat; sed Spiritum sanctum, quibuscunque tentaret nisibus, exprimere non valebat. *Et meritò*, inquit D. Petr. Dam. *siquidem Spiritum sanctum dum emit, amisit: vt qui exclusus erat ab anima, procul esset à lingua.*

XVIII.
Simoniaci stolidis bestiis deteriores.
D. Petr. Dam.
Hug. Victor.
Victoria.
Lorin.
Abul.
Balaam vel verè, vel falsè ex erronea conscientia, simoniacus.
Suar.
Cornel.

Verùm qui se Spiritui sancto, tanquàm dominos mancipio anteponunt; meritò ab Spiritu sancto stolidis bestiis postponuntur. Balaamum fuisse simoniacum D. Petr. Dam. epist. 16. seu libello gratissimo c. 7. in 3. tom. Bibliot. Hugo Victor. lib. 2. de sacramentis, p. 10. cap. 2. Victor. relect. de Simon. n. 11. Lorin. Act. 8. n. 19. aliique testãtur: quibus fauere videtur Abulens. in c. 22. Num. q. 3. & 5. & reliqui omnes, qui dicunt Balaamum inter Ethnicos fuisse verum Dei prophetã; inde enim fit, diuinationes verè propheticas vendere voluisse: & quidquid sit de vera simonia, à qua illum Suar. tom. 1. de Relig. tract. 3. lib. 4. c. 5. excusat: saltem ex erronea conscientia munus diabolicum pro diuino iudicante, & vendente, simoniacus videtur extitisse; vt Cornel. in locum citatum Num. arbitratur. Nam & ipse tanquàm herus seruum vendere voluit Madianitis, ipsum, quem diuinum, ac propheticum spiritum credebat. Quid ergo? Dum ad has sacrilegas nundinas, asinæ insidens iter faceret: ecce tibi Angelus Domini ter apparuit asinæ, antequam semel Balaamo apparuisset. *Cernens asina*, inquit textus, *Angelum stantem, &c.* Num. 22. n. 23. & statim: *Stetit Angelus, quem videns asina, &c.* Et paulò post. *Cumque vidisset asina Angelum stantem, &c.* Cur toties apparet Angelus stolido animali, priusquàm semel acutissimo prophetæ? Optimè Lyran. *Vt*, inquit, *præsumptio Balaam etiam per animal brutum confutaretur.* Quasi diceret, vt qui Spiritui sancto dominari per summam superbiam volebat; stolidissimo animali per summam ignominiam postponeretur.

Lyran.

XIX.
Balaam simoniacus, vel ab asina edocetur, & corripitur.

A Neque solùm acumine videndi, sed etiam prærogatiua docendi, & corripiendi, asina suo sessori, & aliorum doctori antefertur. Sequitur enim: *Aperuit Dominus os asinæ, & loquuta est.* Num. 22. num. 28. seu vt clariùs habetur 2. Petr. 2. n. 16. vbi est sermo de Balaam: *Qui mercedem*, inquit Apostolus, *iniquitatis amauit; correptionem verò habuit suæ vesaniæ: subiugale mutum animal hominis voce loquens prohibuit prophetæ insipientiam.* Vbi notandum, tantã fuisse simoniaci prophetæ insipientiam, & vesaniam; vt vel à bruto animali debuerit edoceri: vt ibi notat Gagnæus: æquum enim erat, vt qui in Deum humanam potestatem exercere cupiebat; correptioni subderetur belluinæ. Vbi etiam nota, illam asinam Balaami appellari B *animal subiugale*: cum autem subiugale animal dicat ordinem ad alterum animal sub eodem iugo coniugatum, ibique aliud non appareat: videtur ipse Balaam alterius subiugalis loco intelligendus, vt qui Deo superior esse volebat, asinæ suæ compar efficeretur. In eo etiam asinæ postponendus: quod illa paruit Angelo minanti; hic autem etiam Angelo, & asinæ contraiuit: vt Beda citatus à Glossa in locũ D. Petri obseruat. Adde improbum simoniacum non solùm vitã egisse inhonoratam: sed etiam mortem obiisse infelicem; ab ipsis Israelitis, quos maledicere volebat, sed non valebat, illatam; iuxta illud Num. 31. num. 8. *Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio.*

Gagnæus.

Balaã subiugali asina subiugalis.

Balaam asina ipsa deterior.
Beda.
Glossa.
Balaam infelix mors.

XX.
Cur in lege noua simonia pari supplicio vt in veteri non afficitur.
D. Chrys.

C Sed quæres, si in lege veteri tam acriter plectitur simoniacus, cur in noua pari supplicio non afficitur? Neque enim legitur D. Petrus Simonem Magum aut bestiis subdidisse, aut capite damnasse. Breuiter respondet D. Chrys. hom. 14. in Acta: *Non punit*, inquit, *ne postea necessitatis sit fides.* Quasi diceret, si Magum puniret, homines posteà ad fidem non amore, sed timore cogerentur: vt igitur voluntate potiùs, quàm necessitate fidem susciperent; reliquit impunitum. Nihilominùs non dubito acriùs Simonem à D. Petro, quàm Balaamum à Moyse castigatum; nam hic vitã, ille pecunia mulctatus est; iuxta illud: *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Act. 8. n. 20. Auarus autem habere solet suam pecuniam ipsa quoque D vita chariorẽ. Vnde egregiè D. Petrus Dam. epist. illa 16. cit. c. 30. *Pecunia*, inquit, *cum negotiatore percutitur: nam vbi deest pecunia, percussio non timetur.* Quasi diceret; Leuis illi omnis pœna etiam capitalis videretur, si pecunia salua superesset. Pergit Damian. & eos, qui à Simone simoniam didicerunt, tanquàm peiores suo magistro detestatur. *Ille siquidem*, inquit, *cæleste munus duntaxat emere voluit; sed voti compos ad effectum fulminandæ concupiscentiæ non peruenit: vos autem voluistis, & confecistis, accessistis, & irrepsistis.* Imò non solùm Simoni, sed omnibus aliis peccatoribus postponit. *Immanitate*, inquit, *cruenti, ac sceleratissimi criminis vestri, adulteros vincitis, homicidas exceditis, raptores, sacrilegos, incestos, parricidas,* E *atque omnium penè reorum flagitia superatis. Et adhuc parum est. Nam si res digna, vt est, existimatione perpenditur; ipsa iudaica perfidia, omnisque prorsus hæretica prauitas vestris excessibus non æquatur.* Vbi plura luculentè. Quibus quid acrius, & vehementius dici possit, haud scio.

Pecunia auaris ipsa quoque vita charior.
D. Petr. Dam.

Simoniaci ipso etiam Simone Mago peiores.

Simoniaci omnibus aliis peccatoribus deteriores.

XXI.
Turpe simoniacè lucrandi genus.
Tertull.
D. Bern.

Caueat igitur sacerdos, ne in Ecclesiasticas facultates irruat simoniacus: & Spiritus sancti dona vili emat, vt carè vendat: atque vt de Simone Mago loquitur Tertul. lib. de idololatria cap. 9. *pessimo lucri genere nundinetur.* Sin minùs in illum quadrabit, quod D. Bernard. in suis declamationibus

nibus super illud: *Ecce nos reliquimus omnia.* Matth. 19. n. 27. dicit de clerico ambitioso: *Alius*, inquit, *vndique circuit sedulus explorator, blanditur, obsequitur, simulat, & dissimulat, miseraque sibi suffragia mendicare non erubescit, manibus, & pedibus repens: si quo modo tandem aliquando se ingerere queat in patrimonium crucifixi, & bona Domini, quæ sola ex omnibus hodie inueniuntur exposita.* Et paulò post, tanquàm sui impotens præ dolore de tanta ambitionis impudentia. *Vbi*, inquit, *timor Dei? vbi mortis memoria? vbi gehennæ metus, & terribilis expectatio illa iudicij? Sponsa nec cubiculum, nec cellam ingredi, nisi Rege introducente præsumit: tu irreuerenter irruis, nec vocatus, nec introductus. Trahe me post te, ait illa.* Cant. 1. n. 4. *Nunc autem trahit sua quemque voluptas, & odorem turpis lucri sectantes, quæstum æstimant pietatem.* Sed de hac ambitione passim dicam, præsertim ad cap. 10. & de vitio simoniæ ad cap. 9. plurima cumulabo.

SECTIO II.

Peccata contra iustitiam longissimè fugienda.

I. *Iniustitia omnibus perniciosa.*

ALtera peccatorum species, in qua filij Heli grauiter offenderunt, fuit iniustitia; quâ humana iura, etiam rapinas exercendo, vt in litera n. 16. diximus, audacissimè violarunt. Iniustitia verò quis nō videt, quàm sit humano generi perniciosa? In illis quatuor fluminibus de paradiso terrestri egredientibus, Gen. 2. num. 10. quatuor virtutes, vt vocant, cardinales D. Ambros. lib. de paradiso cap. 3. recognoscit. In *Phison*, siue *Gange*, prudentiam: in *Geon*, siue *Nilo*, temperantiam: in *Tygri*, fortitudinem: in *Euphrate*, iustitiam. Sed aliis omissis; rationem subdit, cur in Euphrate iustitia adumbretur. Nam *Euphrates*, inquit, *latinè fœcunditas, atque abundantia fructuum nuncupatur; præferens quoddam insigne iustitiæ, quæ omnem pascit animam. Nulla enim virtus abundantiores videtur habere fructus, quàm æquitas, atque iustitia, quæ magis aliis, quàm sibi prodest, vtilitates suas negligens, communia emolumenta præponens.* Sicut igitur iustitia omnibus vtilis est, ita iniustitia omnibus perniciosa.

D. Ambr. *Quatuor paradisi flumina quatuor cardinales virtutes adūbrant.*

Iustitia in Euphrate adumbrata, omnibus vtilis.

II. *Cur tribus aliis, non verò Euphrati certa regio præscribatur.* D. Ambr. *Singulæ virtutes suis fere possessoribus: iustitia verò aliis etiam vtilis.*

Quærit ibi D. Ambros. cur tribus prioribus fluuiis, certæ regiones, quas præterfluant, in scriptura assignentur: *Gangi* nimirum India, *Nilo* Æthiopia, seu Ægyptus, *Tigri* denique terra Assyriorum, quæ Syria dicitur: soli *Euphrati* nulla regio, quam alluat, præscribatur. Vide quas ibi tradit rationes. Nostra sit, mysticæ eius interpretationi inhærendo; quia cæteræ virtutes maiori ex parte suis singulæ prosunt possessoribus, & cultoribus: at verò iustitia non suo tantùm cultori: imò nec his, aut illis solùm hominibus; sed omnibus esse solet vtilis, & salutaris. Non erat igitur certis limitibus includenda, quæ per totum orbem benefica euagatur. Quantùm igitur iustitia omnium curat vtilitates; tantùm iniustitia omnium vtilitates labefactat; vt patet in filiis Heli, qui vt vidimus, non apud vnum tantùm, aut alterum sacrificantium, sed apud vniuersum Israelem venientium in Silo multas iniurias reponebant.

Iniustitia omnibus perniciosa.

III. *Cur rapaces aues vt immūdæ Iudæis prohibeantur.*

Inter aues immundas, quarum esus, & vsus Hebræis interdicitur Leu. 11. n. 13. fuit aquila, gryphus, haliætus, miluus, accipiter, & similes. A Prohibitionis ratio duplex est: vna, quam tradit Oleast. *Quia*, inquit, *auctoribus medicis, omnia, quæ hîc interdicuntur, naturæ nostræ contraria sunt, & valetudini aduersantur.* Et subdit cum laudabili quodam pietatis affectu. Vnde quæso, ô homo, talem meruisti medicum habere, qui tam curiosè & ambitiosè requireret, quid tibi comedendū, & à quibus abstinendum esset? Quam rationem sumere potuit ex D. Th. 1. 2. q. 102. a. 6. ad 1. vbi ostendit varia animalium genera, volatilia, terrestria, aquatilia à Deo in lege veteri prohibita, vt noxia corporum valetudini, ne qua ex illorum esu contraheretur ægritudo. Altera ratio, quam idem D. Thom. cit. & alij interpretes inculcant, est, quia illæ volucres suapte natura rapaces sunt. B Vnde accipitres pullos suos nutrire non solent: tum quia auctore D. Ambr. lib. 5. Exam. cap. 18. *rapere assueti nutrire fastidiunt*: tum etiam, quia, vt idem D. Ambr. ibid. testatur, *Intermittunt*, inquit, *studia nutriendi, vt in vsus rapiendi audere compellant.* Quare sub rapacium volucrum typo furta, ac rapinæ prohibentur. Ad vulgares interpretes accedit Euseb. lib. 8. de præpar. Euang. c. 3. *Volucres*, inquit, *quæ prohibitæ sunt, eas rapaces, carnibúsque aliarum auium nutriri cōgeries, quæ omnia meritò immunda nominauit Moyses, vt vel hinc à rapina, & cæde nos deterreret, & ad iustitiam hortaretur.* Si igitur ab vsu hominum raptores, tanquam immundi remoueri iubentur; quantò longiùs à commercio, consuetudineque cum Deo C arcebuntur?

Oleast. *Nostra Deus consuluit valetudini, noxios etiam cibos prohibendo.* D. Thom.

D Thom. *Accipiter iniustitiæ symbolum, suos pullos non nutrit.* D. Ambr.

Sub rapacium volucrum typo furta, & rapinæ Iudæis prohibentur. Euseb.

IV. *Diuites difficilè saluātur.*

Adolescens ille Euangelicus, iussus relinquere multas possessiones, quas habebat, *Abiit tristis.* Quo abeunte: *Amen dico vobis*, inquit Christus ad discipulos, *quia diues difficilè intrabit in regnum cœlorum.* Matth. 19. n. 23. In quem locum D. Chrys. hom. 64. in Matth. *Si diuites*, inquit, *difficilè saluantur, quid facient rapientes? nam si sua non dare, impedimento ad regnum est; quantum sibi accumulat ignem, qui aliena occupat?* Si solùm, quia diues erat, à Christo abiit: quanto longiùs, si raptor esset, abiisset? Si solùm propter opes, quas habebat, errabat à regno cœlorum: quanto longiùs propter rapinas, si quas egisset, aberrasset? Non licuit auaro diuiti cum Lazaro inire cōsor-D tium, magno inter vtrumque chao intercedente. Luc. 16. num. 25. Tantæ verò separationis causa non fuit, quòd diues Lazarum spoliarit: sed potiùs quod Lazarum non donarit. Vnde D. Chrys. conc. 2. de Lazaro, *Hic*, ait, *nihil à diuite accepit iniuria; neque enim illius pecunias vsurparat diues; sed suas non impertiuit. Quod si is, qui sua non impertiit, accusatorem habet eum, cui negauit misericordiam; qui aliena quoque rapuerit, quam veniam consequetur?* Similiter ad alium diuitem, qui de suis horreis laxandis cogitabat, vt suos fructus tenaciùs custodiret, dictum est: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt.* Luc. 12. n. 20. In quem locum D. Aug. ser. 21. de verbis Apostoli, *Si stultus est*, inquit, *qui recondit sua: vos inuenite nomen eius, qui* E *tollit aliena. Si sordidus est reconditor suorum, vlcerosus est raptor alienorum.* Idemque repetit lib. 50. homil. homil. 7.

D. Chrys. *Difficiliùs fures.*

D. Chrys. *Qui pauperes nō pascūt, & à fortiori, qui spoliant, à cœlesti regno excluduntur.*

D. Aug. *Turpe raptoris nomen.*

V. *Qui sua pauperibus non obtulerūt, & à fortiori qui aliena abstulerunt, in iudicio damnandi.*

Quis non paueat terribile illud extremæ sententiæ fulmen: *Discedite à me maledicti in ignem æternum?* Matth. 25. num. 41. præsertim, si attendat, quam in culpam tam seuera sententia libretur? *Esuriui enim*, inquit, *& non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi potum, &c.* Ibid. num. 42. Vbi peccatores dicuntur æternis cruciatibus addicendi, non propter ablata aliena; sed propter sua propria nō oblata. Quo ex loco rectè

argu

D.Aug. argumentatur D. Aug. lib. de fide, & operibus c. 15. *An fortè*, inquit, *ibunt in ignem æternum, qui opera misericordiæ non fecerunt; & non ibunt, qui aliena rapuerunt?* Quasi diceret, minimè. Eademque iterum inculcat in lib. de octo quæstionibus Dulcitij q. 1. Et simili argumento vtitur D. Bern. ser. de conuersione ad clericos c. 17. *D.Bern.*

VI. *Qui ouem furabatur, quadruplum soluere olim iubebatur.*

Qui olim furabatur ouem, quatuor pro vna soluere iubebatur. Exod. 22. n. 1. Quò fortassè allusit Dauid, quandò audita parabola de oue pauperis ablata à diuite, iratus nimis dixit ad Nathan: *Ouem reddes in quadruplum.* 2. Reg. 12. n. 6. Eandem fortè legem Zachęus aut seruauit, aut seruaturum se in posterum decreuit, cum dixit: *Si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Luc. 19. num. 8. Sed cur vnius ablatio, plurium solutione compensatur: cum iustitia ad solam æquitatem constituendam ordinetur? Imò si in bonis corporis æqua fit compensatio per legem Talionis, *dentem pro dente, oculum pro oculo*, & sic de similibus, reddendu. Exod. 21. n. 24. Leu. 24. n. 20. Deut. 19. n. 21. Cur in bonis fortunæ, quæ minora sunt, plusquā ablatum fuerit, exigatur? Communis interpretum responsio est, quia multa erat illius populi facilitas, & pronitas ad furandum: quæ proinde debebat grauioribus pœnis coerceri; ne in immensam, atque immedicabilem audaciā effunderetur. Addunt aliqui, per grauitatem pœnæ, culpæ grauitatē exaggerari. Quod si de furto verum est; quid de rapina? Nam vt benè D. Chrysost. hom. 33. ad popul. *Furante*, inquit, *peior est rapiens, sed si illum pendere quadruplum oportet eorum, quæ furatus est: rapientem opus est decuplum, & multiplum exsoluere: & optabile, sic quoque iniuriam delere posse.*

Nimia Iudæorum pronitas ad furandum. *Furti, & rapinæ grauitas.*

VII. *Rapina, incendium.*

Timeant ergo qui rapinas agunt: non enim humanas opes rapiunt, sed diuinas: imò non rapiunt, sed incendunt; iuxta illud Dei per Isaiam ad principes Israel: *Vos*, inquit, *depasti estis vineam meam.* Isai. 3. n. 14. seu vt habent Septuaginta, *Quare incenditis vineam meam?* Et statim, vt quæ sint hæc incendia propheta declaret, subdit: *Et rapina pauperis in domo vestra.* Quasi rapinæ ex pauperum domiciliis, in ipsius Dei templis incendia videantur. Vnde D. Chrysost. enarration. in Isai. ad eum locum, Septuaginta interpretes sequutus: *Expostulationem*, inquit, *exaggerat: non enim dicit, cur conseruos, proximos, fratres: sed ait, quæ erant mei peculij perdidistis; corrupistis, quæ mei iuris fuerant. Deinde ostendens, quæ species fuerit istius incendij, ait: Rapina pauperis in domibus vestris. Neque enim tanta calamitate euertere vineas consueuit grando; vt animam pauperis, mendici, & inopis, vrere solet iniustitia.*

Septuag. *D. Chrys.* *Rapina, grando.*

VIII.

Quòd si tantum peccatum est, in quouis homine rapina: quantum erit in principe? quantum in sacerdote? quorum summa esse debet, non rapacitas, sed fidelitas. Diuinum est illud præceptum: *Non accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes.* Exod. 23. n. 8. Hebraicè, *quæ eruunt oculos prudentibus*: ac si non solùm vsum, sed etiam facultatem rectè sentiendi eripere videantur. Si igitur accepta munera ipsis quoque prudentibus, quales esse solent principes, & sacerdotes, tantum afferunt detrimentum; quantum afferent ablata? Quare hi præ cæteris se præbere debent à prædis, rapinis, ac latrociniis puriores: ne si resp. cæcis ductoribus vtatur, pariter cum illis in abrupta vitiorum præcipitetur. Talem se præbere studuit Iosephus totius Ægypti administrator: qui *omnem pecuniam*, inquit scriptura, *congregauit pro venditione frumenti; & intulit eam in ærarium regis.*

Munera, & rapina iudicū oculos eruunt. *Summa Iosephi in Ægypti administratione fidelitas.*

A
Gen. 47. n. 14. Vbi D. Aug. q. 159. in Gen. *Pertinuit*, inquit, *ad scripturam, in hac etiam re commendare fidem famuli Dei.* Vt scilicet iudiciaria potestate dignus appareret, qui tam eximia fidelitate vteretur. Manus enim rapinis impeditæ, tractando reip. clauo prorsus inutiles habentur. Vnde Iosaphat cum iudices suo regno præficeret: *Videte*, inquit, *quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini.* 2. Par. 19. n. 6. Et paulò post. *Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.* Quasi diceret, interprete Caiet. Non hominis vices, sed summi Dei iudicando exercetis: sicut igitur dignitatem geritis diuinam; ita gerite & æquitatem. Quod si in iudice damnatur
B
sola munerum cupido: quid acceptio? & quid, quod est longè deterius, violenta extortio, & ablatio?

D.Aug. *Iudices Dei vicarios munerum dedecet cupido, & acceptio.* *Caiet.*

IX. *Argentum, & opes omnibus amabiles.*

Opes quidem ab omnibus diliguntur. Vnde argentum dicitur Hebraicè כסף *cheseph*, hoc est, *amabile*, à radice כסף *chasaph*, hoc est, *amare*; quasi ab omnibus ametur; & præsertim à paupere: iuxta illud Exod. 23. n. 6. *Non declinabis in iudiciū pauperis*; seu vt est in Hebræo *in iudicium cupidi*: nam, vt ibi notat Oleast. qui omnibus caret, omnia concupiscit. Nihilominùs à iudicibus, & reip. administratoribus odio haberi debent; iuxta illud consiliū Ietro ad Moysen: *Prouide*, inquit, *de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum; in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam.* Exod. 18. n. 21.
C
Vbi egregie Caiet. *Quamuis*, inquit, *sufficiat homini non esse auarum: non sufficit tamen principi, aut iudici: sed oportet tam alienum esse ab auaritia, vt oderit ipsam.* Et vlterius aduertit in Hebræo participium שנאי *schone*, id est, *odientes*, à radice, שנא *schana*, hoc est, *odio habere*, vt per illud participiū non vnus tantùm actus odij ad tempus; sed continua odiendi consuetudo significetur.

Pauperes cupidi. *Oleast.* *Auaritia à principe, & iudice odio habenda.* *Caiet.*

X. *Execrabilis Achabi auaritia amantis plusquā oculos, & propriam vitam adamantis.*

Quare execranda planè fuit cupiditas Achab, qui tantùm abfuit, vt oderit auaritiam; vt eam plusquàm videndi, & viuendi facultatem; seu plusquàm suos oculos, & plusquàm suam vitam adamarit. Nam cum non posset à Naboth vineam extorquere: *Auertit*, inquit textus, *faciem suam ad parietem, & non comedit panem.* 3. Reg. 21. n. 4.
D
Cur, quæso, oculos auertit; & à viriditate camporum, à vinearum amœnitate, ab ipsius cœli, solisque iucundissimo aspectu in tenebras, in angulos, in parietes coniecit? Optimè D. Ambros. lib. de Naboth cap. 3. *Velant*, inquit, *diuites faciem suam, ne quidquam in orbe terrarum alienū videant: ne quicquam in hoc mundo non esse suum nouerint: ne audiant vicinū iuxta se aliquid possidere.* Quasi malint diuites in propriam cæcitatē incidere, quàm facultates alienas intueri. Sed cur panem non comedit? Duplicem rationem reddit idem D. Ambr. lib. cit. c. 4. *Non manducauit*, inquit, *panem suum, quoniam quærebat alienū. Etenim diuites magis alienum panem, quàm suum manducant: qui raptu viuunt, & rapinis sumptum exercent suum. Aut certè non man-*
E
ducauit panem suum volens se morte mulctare, quod ei aliquid negaretur. Vtraque ratio est aptissima ad nostrum institutum: sed posterior, quod proximè diximus, egregiè confirmat. Nam diuites malunt exhalare proprias animas, quàm alienas opes non deuorare. Quā cupiditate quid execrabilius?

D.Ambr. *D. Amb.*

XI. *Rapina, & auaritia ecclesiasticis fugienda.*

Absint ergo sæculares principes à rapinis: absint multò longius Ecclesiastici. Ad tabernaculū Mosaicum, templumque Hierosolymitanum extruendum non nisi fidelissimi quique administratores eligebantur. Quo ergo iure ad Ecclesiā Dei administrandam eliguntur rapacissimi? Rem expende

Operum tabernaculi præsides a rapina, & auaritia alieni.

pende primùm in tabernaculo. Plura olim munera ad tabernaculi fabricam totus populus conferebat, quam necessaria viderentur. Quid ergo tabernaculi præsides? *Artifices*, inquit textus, *venire compulsi, dixerunt Moysi: Plus offert populus, quàm necessarium est.* Exod. 36. n. 4. In quem locum

D. Aug.

D. Aug. q. 171. *Notandum*, inquit, *quòd illi, qui sapientes appellantur, effectores operum sancti, etiam moribus tales erant. Poterant enim, si vellent multa auferre: sed modestia prohibuit, vel religio terruit.* Egregiam sanè laudem, in tanta rapiendi occasione, tantam abstinendi moderationem tenuisse.

XII. *Laudabilis ministrorum parcitas in Salomonis templo.*

Iam verò in templo Salomonico non obscurior ministrorum parcitas commendatur. Nam qui tempore Regis Ioas præerant templo reficiendo, ingentem pecuniam tractabant: & nihilominùs addit textus: *Non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam, vt distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam.* 4. Reg. 12. n. 15. Vnde cum ad hoc opus congregata fuerit ex populo *infinita pecunia*, vt habetur 2. Paral. 24. n. 11. tamen artifices absoluto opere, *Detulerunt*, inquit textus, *coram Rege, & Ioiada reliquam partem pecuniæ.* Ibid. n. 14. nihil omninò in suam vtilitatem auferentes: quasi ab aliena pecunia, non minùs, quàm ab animi voragine abhorrerent: illam propheticam imprecationem in memoriam

Rapina, luto densa voragi.

reuocantes: *Væ ei, qui multiplicat non sua. Vsquequo aggrauat contra se densum lutum?* Habac. 2. n. 6. Vbi opes furto, rapinave possessas denso luto cōparat propheta: quia quemadmodum, qui denso luto adhærescunt, quo magis se expedire volunt, eò magis obruuntur: ita qui in furta, & rapinas incidunt: ac si lutulentam in voraginem inciderent, difficillimè explicantur.

XIII. *Esdræ manus diuina lege sanctificatæ in pecunia tractanda fideles.*

Neque minùs laudabilis extitit in secundo tēplo erigendo æquitas ministrorum. Nam cum ad illud opus fabricandum Rex Artaxerxes Esdram sacerdotem præmiserit; antequam aurum, & argentum ad inchoandum opus illi traderet in manus; prudenter animaduertit, eius manus non esse piceatas, sed potiùs diuina lege sanctificatas. *Missus es*, inquit Rex ad Esdram, *vt visites Iudæam, & Ierusalem, in lege Dei tui, quæ est in manu tua.* Et statim subdit: *Et vt feras argentum, & aurum; quod rex, & consiliatores eius sponte obtulerunt Deo Israel; cuius in Ierusalem tabernaculum*

Glos. Ordin.

est. 1. Esdr. 7. num. 14. & 15. Vbi Glossa Ordin. *Notanda*, inquit, *fides, & sapientia regis, & consiliatorum eius, qui dona sua magis per illum, qui legem Dei in manu habebat, id est, opere complebat, offerenda intellexerunt.* Quasi in eas tantùm manus pecunia committi debeat, in quibus diuinæ legis obseruantia reperiatur: quales profectò esse debent sacerdotales.

XIV. *Sacerdotum in decimis & primitiis colligendis summa fidelitas.*

Vnde cum olim sub Rege Ezechia tanta esset populi in diuinum cultum liberalitas, vt non solùm necessarias primitias, ac decimas offerent, sed etiam abundantes, passim vbique, & sine custode, occurrentibus frugum aceruis, in oragnam altitudinem congestis: tamen nemo sacerdotum in aliquid vlterius, quàm quod ei necessarium, ac debitum erat, insolauit. Et cum postea iubente Ezechia, fierent horrea, quibus oblatæ fruges, non tam propter hominum rapinas, quàm propter temporis iniurias clauderentur; *Sacerdotes*, inquit textus, *intulerunt tam primitias, quàm decimas, & quæcunque vouerant fideliter.* 2. Par. 31. n. 12. Quasi in summa rapiendi licentia, summa esse debeat sacerdotum abstinentia. Quid ad hæc illi improbi sacerdotes, qui alienis laboribus ditescunt? nec solùm decimas exigunt, sed totum rapiunt? De

A quibus D. Chrys. homil. 62. in Matth. *Ingentia*, inquit, *ipsi fœdere hominum dolia replent; nec vrceum domum afferre illis permittunt. Non enim tamen simam totius partem, sed medietatem flagitant.* Imò filij Heli non solùm medietatem postulabant, sed etiam integritatem, vt ita dicam, rapiebant.

D. Chrys. *Sacerdotum cupiditas in decimis exigendis.*

SECTIO III.

Peccata contra temperantiam diligentissimè præcauenda.

I. *Filiorum Heli intemperātia in gula, & luxuria.*

B Tertia peccatorum species, in qua filij Heli grauissimè deliquerunt, fuit intemperantia: quam dupliciter incurrerunt, irritando gulam, & castitatem violando. De vtraque in superioribus diximus. De gulæ quidem intēperantia hoc ipso c. n. 15. & annot. 11. sect. 1. & paulò inferius n. 22. plura dicemus. De castitate verò annot. 4. sect. 4. §. 3. breuiùs quidem; & annot. 5. sect. 2. ac 3. latiùs dissérui; & rursùs ad n. 23. plura addentur. Nunc verò quantum sit vtriusque intemperantiæ vitium breuiter illustro.

II. *Gula corporalium agritudinum origo, temperantia sanitatis.*

Gulæ deformitas inde patet, quod ex ea omnes, & corporum, & animorū ægritudines oriuntur. Corporum quidem, teste D. Chrysost. hom. 10. in Genes. *An non videtis*, inquit, *quotidie, ex sumptuosis mensis, & immodica ingluuie, infinita mor-*

D. Chrys.

C *borum genera induci? Vnde podagræ? Vnde capitis dolores? Vnde corruptorum humorum abundantia? Vnde innumeri alij morbi? Nonne ab intemperantia?* Cōsentit D. Hier. lib. 2. aduersus Iouin. vbi ex Galeno docet, *Athletas, quorum vita, & ars sagina est, nec viuere posse diu, nec sanos esse; animasque eorum nimio sanguine, & adipibus, quasi luto inuolutas, nihil tenue, nihil cœleste, sed semper de carnibus, & ructu, & ventris ingluuie cogitare.* Et paulò post addit, *quosdam morbo articulari, & podagræ humoribus laborantes proscriptione bonorum ad simplicem mensam, & pauperes cibos redactos conualuisse.* Vbi plura de hac re eruditè congerit. Accedit Philo Hebr. de

D. Hier.

Phil. Hebr.

D legatione ad Caium, vbi docet, ipsum Caium, ante imperium valuisse, post imperium grauiter ægrotasse. quia antè parcè, & frugaliter viuebat; postea largè, & splendidè epulabatur. Et concludens, *Temperantiæ*, inquit, *merces est robur, & sanitas: intemperantiæ verò morbus, & imbecillitas.* Idem rursus lib. de victimarū generibus docet, in mensa propositionis, simplicem, & frugalem victum, scilicet duodecim tantùm panes propositos fuisse, *hostes*, inquit, *cupiditatis, & intemperantiæ: panis enim alimento contentum esse potest sectator sapientiæ, habiturus sanum corpus, & mentem sobriam: cupedia verò, placenta, bellaria, commentaque alia curiosa pistorum, & coquorum, gustui, præ cæteris sensibus inerudito, illiberalique seruientium, conciliant morbos tum corpori, tum animo plerumque insanabiles.* Nec solùm morbos, sed mortes ex hac intem-

E perantia processisse cecinit Satyrographus,

Mors ex gula intemperātia.

Iuuenal.

Hinc subitæ mortes, atque intestata senectus.

III. *Gula spiritualium ægritudinū origo.*

D. Basil.

Animorum verò ægritudines, quæ sunt longè deteriores, ex hoc fonte sine dubio erumpunt, teste D. Basil. serm. de abdicatione rerum, *Vt*, inquit, *fons aquæ vicina loca herbarum viriditate contegit; sic vitium gulæ, si per cordis tui venas se effuderit, sensusque tuos vnicè irrigarit; vbi libidinum multarum in te sylvam conseuerit; animum tuum ferarum habitaculum efficiet.* Et quidem si intellectus, & voluntatis virtutes distinguamus, vtrasque inuenimus ab ingenti vitiorum satellitio, gulam comitante

mitante, expugnatas. Intellectus in primis à gula facilè obsidetur, & occupatur; suisque exuitur ornamentis. Nam duplex illa notitia, scientia, & fides, quæ intellectum non mediocriter illustrant, irruente gulâ, extinguuntur. Perit in primis scientia, & prudentia; succeditque inscitia, & stultitia, vbi gula dominatur. Tritum est illud: *Venter obesus non gignit aciem tenuem.* D. Ephrem ser. de perfectione monachi ad finem, *Ventrem*, inquit, *non cures; ne mentem obtenebres.* D. Hier. proximè citatus, *Sapientiæ*, inquit, *operam dare non possumus, si mensæ abundantiam cogitemus.* Mira Iudæorum stultitia ex eorum intemperantia processit. Nam à Christo Domino saturati, illo non minùs lauto quinque panum conuiuio, quam ingenti miraculo, quod proximè viderant; quasi nec miraculi nec conuiuij recordarentur, *Quod*, inquiunt, *tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi*: Ioan. 6. n. 30. Quæ vos tenet cæcitas, ô Iudæi? Vidistis miraculum, interfuistis conuiuio, & signum requiritis, quasi nullum aspexeritis? Scilicet vestra vos intemperantia, non parcè, vt fas erat, sed largiter epulatos, quæ vestra fuit ingluuies, obcæcauit. Quod D. Chrys. hom. 44. in Ioan. rectè expendēs, *Nihil*, inquit, *his stultius, nihil insipientius: cum signum in manibus haberent, tanquam nullum fecerit, rogant, quod signum facis?* Quam stultitiam eorum tribuit intemperantiæ. *Hæc*, inquit, *obtusum, & crassum ingenium: hæc carnalem animam reddit: hæc cæcat intellectum; nec sinit, vt quidquam perspiciat.*

Gula infestat mater, ornamenta scientiæ. — *D. Ephr.* — *D. Hier.* — *Iudæorū stultitia ex intemperantia.* — *D. Chrys.*

Iam verò fides in intemperantiæ mero, tanquàm in procelloso mari naufragatur. *Vinum*, inquit Syracides, *& mulieres apostatare faciūt sapiētes.* Ecclesiastic. 19. n. 2. Vtique etiam ab ipso Deo: Nec mirum. Nam *vinum, & ebrietas auferunt cor.* Osee 4. n. 11. Cum autem cor in homine, idem sit, quod gubernaculum in naui: sicut nauis gubernaculo destituta facilè ad infelices scopulos allidutur: ita homo per intemperantiam excordatus, fidei naufragium facilè incurrit. Testes Israelitæ, qui sederunt *manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exod. 32. n. 6. At quos ludos? eos vtique, quibus à vero Deo recesserunt, & vitulo aureo sacrificarunt: scilicet intemperantiæ fluctibus abrepti à fide in idololatriam delapsi. Vt D. Chrys. ser. de verbis Apostoli, *Nolo vos ignorare*, in 4. tom. exponit. Cui D. Amb. lib. de Helia c. 12. consentit. *Videmus*, inquit, *sacrilegium ebrietati fuisse coniunctum. Nam sicut mater fidei continentia; ita perfidia mater ebrietas est.* Quam doctrinam cuiusdam pseudomartyris apud Tert. lib. aduersus Psychicos, c. 12. miserabilis ruina confirmat. Is enim Pristinus nomine cum in carcere pro fide teneretur; plus epulis, quibus curaret corpus; quàm lacrymis, quibus expiaret animum, indulgebat; imò ipso summo diluculo, quo ad tribunal sistendus erat; indéque, si in fidei confessione perseueraret, ad martyrium efferendus; multo se mero impleuit, vt eo veluti antidoto *premedicatus*, vt loquitur Tertul. ad pugnam descenderet, & illata cruciamenta, vel consopitus negligeret, vel roboratus superaret. Quid ergo? vix prima martyrij tentamenta subierat, vix vngulas viderat, quibus nondùm excarnificari cœperat, sed quodam modò titillari. Ecce tibi non Christi martyr, sed Bacchi mystes, fidem deserit, Christum abiurat, & in castris intemperantiæ pugnaturus miles, tuâ, Bacche, hederâ redimitus inauguratur. Proh quales nutris intemperantia fidei desertores!

IV. Gula, & ebrietas fidē extinguunt: perfidiam nutriunt. — *Cor hominis gubernaculū.* — *D. Chrys.* — *D. Amb.* — *Tertul.* — *Pristini cuiusdam fides defecit ob intemperantiā.*

Cæterùm voluntatem quibuscunque virtutibus excoltam, si vna ciborum intemperies expugnet; nullâ morâ, omnia diruet virtutum orna-

V. Gula virtutum omnium ruina.

A menta; omnia reponet inquinamenta vitiorum, ac diuinum templum in diabolicum stabulum profanabit. Illustre huius rei symbolum præcessit in Nabuzardano principe militiæ, sub Nabuchodonosore Assyriorum Rege. Qui Ierosolymam armata manu ingressus, templum succēdit, palatium combussit, muros destruxit; quidquid auri, & argenti in vrbe erat; quidquid pretiosum, ac decorum in sacra æde seruabatur, totum id Babylonem exportauit. 4. Reg. 25. à num. 8. Igitur sub Nabuzardano, qui interpretatur *princeps coquorum*, muros Ierosolymæ destruente, vitium gulæ omnes animi virtutes demolientis, ac depopulantis intelligit Diuus Gregor. 3. part. past. cur. admonit. 20. *Princeps*, inquit, *coquorum venter est, cui magna cura obsequium à coquis impenditur, vt ipse delectabiliter cibis impleatur: muri autem Hierusalem virtutes sunt animæ ad desiderium superna pacis eleuatæ. Coquorum igitur princeps muros Hierusalem deijcit, quia dum venter ingluuie extenditur, virtutes animæ per luxuriem destruuntur.* Hinc patet huius grauitas, ac deformitas peccati à quo tanta fit omnium virtutum demolitio, ac ruina.

Nabuzardan gula typus. — *D. Greg.*

B

Sed ipsa temporalis, & æterna pœna, quæ intemperantiæ præscribitur, non parum eius grauitatem manifestat. Nam filij Heli ob eam intemperantiam, quam in sacrificiis prestiterunt, vt in litera explicauimus; & se, & suos in interitum præcipitarunt, vt ad cap. 4. latiùs dicemus: & in-

VI. Mors, gula frequens supplicium.

C terim Tertul. lib. aduersus Psychicos cap. 16. testatur. Vbi obseruans, & parentem, & filios, & affines vnâ die obiisse. *Hanc enim*, inquit, *meruerat à Deo plagam domus impudens, sacrificiorum carnalium defraudatrix.* Vbi plura adducit exempla eorum, qui cum intemperanter egerint, mortem diuinitùs inflictam subierunt. At æterna cruciatio quanta maneat intemperantes; testatur ille diues, qui in hac vitâ *epulabatur quotidiè splendidè*: sed in altera clamabat ad Abrahamum, sibi vt liceret, vna guttula ex digito extremo Lazari distillata linguam suam refrigerare. Luc. 16. num. 24. *Quibus verbis*, inquit D. Gregor. citat. *ostenditur, quia epulando quotidiè crebrius in lingua peccauerat: quæ totus ardens refrigerari se in lingua præcipuè requirebat.* Et similia fere inculcat lib. 1. mor. cap. 4.

Tert. — *Gula in inferno grauissime punitur.* — *D. Greg.*

D

En filiorum Heli circa cibos intemperantia: quæ si in veteri sacerdotio culpabilis fuit: ô quo quàm execrabilis censebitur? In eam aliquos sui temporis sacerdotes prolapsos esse, non immeritò lamentatur D. Petrus Dam. lib. 5. epist. 78. *Hoc*, inquit, *tempore clericis, quod de quibusdam loquor, parum videtur, si sua Deo, viuendo carnaliter, subtrahant; nisi etiam ab Ecclesiæ procurationis excubiis per angiportus, & nundinarum stationes habitando fœcdant, nimirum suauius indicantes, si cauponum tabernas olfaciant; quàm si diuini sacrarij quotidiè limen terant: magisque delectat eos textricum gynecæa conspicere, quam cœlestis eloquij paginis incubare.* Quæ intemperies, nescio, an sit maior, quàm filiorum Heli: illi enim etsi templum profanabant, templi tamen officia non deserebant: hi totos se à sacris abducunt, & in suæ cœno intemperantiæ volutant. Quo quid indignius esse potest, quid execrabilius?

VII. Gula, & ebrietas in sacerdote execrabilis. — *D. Petr. Dam.*

E

Atque hæc de prima intemperātiæ parte, quam filij Heli irritando gulam incurrerunt. Nunc ad alteram, quam exercuerunt violando castitatem. Quæ quamuis paulò inferiùs num. 22. contineatur, tamen aptius huic loco inseretur, ne peccata filiorum Heli tractatione separentur; sed sub vno

VIII. Filiorum Heli intemperantia contra castitatem.

Luxuria grauitas.
Fides cum virginitate comparatur.

statim aspectu proponantur. Quantum igitur sit peccatum contra castitatem, breuiùs illustro. Sæpe in scriptura fides cum virginitate, fideles cum virginibus comparantur. Isai. 37. n. 22. *Despexit te, & subsannauit te virgo filia Sion.* Hoc est, populus fidelis tuus, ô Rabsaces, minas non curauit. Ierem. 3. n. 4. *Ergo saltem amodo voca me: pater meus, dux virginitatis meæ tu es.* Hoc est, me tanquam auctorem fidei tuæ recognosce. Ierem. 18. num. 13. *Quis audiuit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel.* Hoc est, Synagoga, quæ per id temporis fidem profitebatur. Thren. 1. n. 15. *Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.* Hoc est, Synagogam, in qua fides tunc erat, castigauit. Et quamuis Theod. existimet, Synagogam in malam partem, virginem appellari. *Virginem*, inquit, *illam appellat, non quod non sit intemperans: sed quod formæ det operam, & de pulchritudine glorietur.* Quasi diceret. Non quia fidelis, sed quia leuis: non quia pura & sancta, sed quia vana, & superba: tamen non solùm Synagogam, sed etiam Ecclesiam constat, in bonam partem, virginem appellari. Zachar. 9. num. 17. *Frumentum electorum, vinum germinans virgines.* Hoc est, fideles. D. Paulus 2. Cor. 11. n. 2. *Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Hoc est, despondi vos, vt fideles, seu fidei tenaces Deo vos exhibeatis. Tandem idem D. Paulus inuehitur in quasdam viduas 1. Timot. 5. num. 12. *Habentes*, inquit, *damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Hoc est, quia castitatem suam violarunt. Quid, quæso, fidei cum virginitate? Certè non parum: tum quia sicut fides primum ostium est ad salutem; ita virginitas ad perfectionem: tum quia sicut fides non solum negando, sed etiam dubitando grauissime offenditur: ita & virginitas non solum turpiter operando, sed etiam leuiter cogitando, pessime violatur: tum denique quia sicut miserrima est fidei iactura, ita ruina à virginitate infelicissima censetur.

Synagoga in malam partē virgo dicitur aliquando.
Theod.

Fides cum virginitate similitudo.

IX.

Grauior quodammodo virginitatis, quàm fidei iactura.
D. Hier.
Virginitatis iactura quomodo irreparabilis.

Imò in eo grauior videtur virginitatis, quàm fidei iactura: quia hæc reparari potest, illa non potest iuxta illud mysticè explicatum: *Virgo Israel proiecta est in terram suam: & non est, qui suscitet eam.* Amos 5. n. 2. In quem locum D. Hieronym. epistol. 22. ad Eustochium de custodia virginitatis: *Audenter*, inquit, *loquar: cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest, post ruinam.* Qui locus intelligendus non est de impossibilitate absolutà, sed secundùm quid, ac de lege ordinatia, seu de difficultate maximà, quę aliquandò dicitur impossibilitas. Hebræor. 6. num. 4. Alioqui potest Deus absolutè virginem lapsam reparare, & quoad meritum, & quoad statum, vt rectè probat D. Petrus Damian. epistol. 4. de omnipotentia Dei cap. 3. in 3. tom. bibliot. 2. editionis, vbi D. Hieronymum *pio studio loquutum fuisse* interpretatur. Difficultas autem huius ruinæ etiam quoad meritum reparandæ, maxima profectò est, iuxta illud: *Vulnus & liuor, & plaga tumens: non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.* Isai. 1. numer. 6. Quem locum D. Ambros. ad virginem lapsam cap. 8. mysticè interpretatus: *Cupio*, inquit, *prodesse, sed non possum: quia sicut ait Isaias, non est malagma imponere: infirmitas tua omne humanæ medicinæ exclusit auxilium.* Vnde huius virginis lapsum amarissimè lamentatur idem D. Ambros. eodem lib. cap. 2. *De virgine*, inquit, *facta es corruptio Satanæ. de habitaculo Spiritus sancti, tugurium diaboli: quæ incedebas, vt columba, nunc lates in tenebris, sicut stellio: quæ fulgebas, vt aurum propter virginitatis honorem, nunc vilior facta es luto platearum: quæ fueras stella radians in manu Dei, velut de alto ruens cælo, conuersa es in carbonem.* Grauis igitur culpa est contra castitatem, quæ grauissimæ culpæ contra fidem comparatur: imò nescio, an aliqua ex parte, deterior significetur.

D. Pet. Dam.

Virginitatis iactura, quo ad meritum difficilè reparatur.

D. Amb.

X.

Obscœnis vocabulis interpreta idololatria suggillatur vt acrius detestetur.

Ad hæc solet scriptura, vt acriùs idololatriam detestetur, obscœnis eam vocabulis appellare. Isai. 1. numer. 21. *Quomodò facta est meretrix ciuitas fidelis?* Id est, quomodo ad idololatriam deflexisti, quæ fidem colebas? Ierem. 3. num. 3. *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.* Quasi diceret, Non minus in cultu idolorum, quam meretrix in volutabro peccatorum depuduisti. Apocalyps. 19. num. 2. *Indicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua.* Hoc est, ab idololatris terram corrumpentibus meritas pœnas repoposcit. Et similes loquutiones passim in scriptura reperiuntur. Cur, quæso, impuritatis vocabula idololatris accommodant prophetæ? Respondet egregie D. Chrysostom. in cap. 1. Isai. ad verba proximè citata. *Quia*, inquit, *studebant eos incessere turpitudine huc appellationis.* Quasi cum prophetę vilissima, & abiectissima vocabula quæsierint, quibus idololatras suggillarint; nulla abiectiora inuenerint, quàm quæ sunt propria obscœnitatis. Vnde Tertul. lib. 1. contra Gnosticos cap. 3. vocat idololatriam *mœchiæ sororem.* Quasi non posset idololatria vilior, & abiectior haberi; quàm si ad mœchiam proximè accedere diceretur. Lege eundem Tertul. libr. de pudicitia cap. 5. vbi latè ostendit, quanta sit idololatriæ cum mœchia coniunctio; quanta similitudo. Quod si tanta in verbis obscœnis; quanta in ipsa obscœnitate turpitudo inhærebit?

D. Chrys.

Tertul.
Idololatria mœchiæ soror.

XI.

Maius ab impuris, quàm ab infidelibus aliquando timetur contagium.

Infidelitas quædam est ipsa obscœnitas. Et quidem haud scio, an ipsa quoque infidelitate deterior sit. Certè D. Paulus Christianis permittit, vt cum infidelibus non solùm in colloquiis, sed etiam in conuiuiis communicetur. Nam 1. Corint. 10. num. 27. *Si quis*, inquit, *vocat vos infidelium, & vultis ire: omne, quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Et nihilominùs idem Apostolus præcipit Christianis, vt à communicatione cum impuris prorsùs abstineant. Nam 1. Corint. 5. n. 11. *Si is*, inquit, *qui frater nominatur, est fornicator, &c. Cum eiusmodi nec cibum sumere.* Cur autem ab his potiùs, quàm ab illis arceat Christianos, inquirit D. August. lib. 3. contra epistol. Parmeniani cap. 2. initio tom. 7. sed eius responsionibus interim omissis, illa mihi aptior videtur ad rem præsentem, quòd maius ab impuris hominibus, quàm ab infidelibus contagium timeatur. Vnde cum olim impura fœmina castum Iosephum ad libidinem pelliceret, & apprehensa lacinia vestimenti eius detinere vellet, *Ipse*, inquit textus, *relicto in manu eius pallio, fugit, & egressus est foras.* Genes. 39. n. 12. In quem locum D. Ambros. lib. de Ioseph. cap. 5. *Reliquit*, inquit, *tanquam non sua, quæ adultera suis manibus detinebat: & aliena iudicauit, quæ tacta impudicæ potuerant comprehendi.* Et paulò post: *Teneri veste potuit, animo capi non potuit: contagium enim iudicauit, si diutiùs moraretur: ne per manus adulteræ, libidinis incentiua transirent.*

D. Amb.
Luxuria, contagium.

XII.

Cœpos (?) castos Angeli &

Neque solùm casti homines, sed ipsi quoque Angeli hanc quodammodò contagionem reformidant: & ideò se præbent à communione cum obscœnis

quarunt. imo par i nesciut, & vitant.

obscœnis hominibus maximè alienos. Venerunt olim Angeli in domum Abrahæ sitam in valle Mambre; quin aliquis viam illis indicarit. Nihilominus cum inde pergere vellent contra Sodomam, ducem viæ habuerunt Abrahamum. *Abraham*, inquit textus, *simul gradiebatur, deducens eos.* Genes. 18. num. 16. Vbi Lippoman. *Iter*, inquit, *indicabat, ne via errarent.* Mirùm planè hoc est. Nam ad vnam tantùm Abrahæ domum, sub arborum opacitate latentem, & in depressa valle occultatam, imò in *conualle*, vt habet textus, hoc est, multiplici vallium anfractu inuiam, & inaccessam, Angeli sine indice, sine duce peruenerunt; & à tota Pentapoli, regione amplissima, quinque vrbibus frequenti, metuunt, ne aberrent? ideo ductorem suæ viæ sibi vindicant Abrahamum? Ita planè. Quia vna domus Abrahæ casta erat; tota illa regio obscœna. Angeli verò castos, vbicunque lateant, probè sciunt: obscœnos, vbicunque spatientur, non agnoscunt. Quasi sibi cauere velint à contagio turpitudinis. Adeò peiores sunt obscœni homines ipsis quoque infidelibus.

Lippom.

XIII.

Impuri, belluæ.

Clem. Alex. Septuag.

Imò non sunt homines, sunt belluę. *Noli*, inquit Sapiens, *circumspicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius.* Ecclesiastici 9. n. 7. Clem. Alexand. lib. 3. pedag. cap. 4. legit: *Nec erres in eius solitudinibus*; sequutus planè Septuaginta interpretes, qui transferunt: *Ne erres in desertis illius.* Sed quo iure frequentes hominibus plateæ, desertæ solitudines appellantur? Optimè Alexandr. *Est enim*, inquit, *verè solitudo, etiam si sit turba incontinentium, vbi non est homo pudicus.* Vbi ergo est solitudo hominum, quid aliud esse potest, quàm multitudo bestiarum. Bestiæ planè sunt, qui vultus gerunt humanos, & affectus retinent pecuinos. Huc pertinet illud: *Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.* Oseæ 4. num. 11. Vbi D. Hieronym. *Fornicatio*, inquit, *& voluptas peruertit sensum, animumque debilitat, & de rationabili homine brutum efficit animal.* Vnde olim Deus? *Delebo*, inquit, *hominem, quem creaui, à facie terræ, ab homine vsque ad animantia.* Genes. 6. num. 7. Hominem cum pecude coniungit, vt qui parem habent incontinentiam, pari supplicio inuoluantur.

D. Hier.

XIV.

Præpostera Sodomorum libido ipsis bestiis homines reddit bestialiores.

D. Chrys.

Præpostera libidinis graue supplicium.

Quod si adeò pergant homines efferati, vt abeant *post carnem alteram*, vt Iudas Apostolus n. 7. dixit de populo Sodomorum; ipsis quoque bestiis fient, vt ita dicam, bestialiores. Et rationem reddit egregiam D. Chrys. lib. 3. aduers. vituperatores vitæ monasticæ, nam bestię intra leges à natura præscriptas permanserunt: at verò isti contra ipsius naturæ leges præpostera libidine rapiuntur. Vnde quærit ibid. D. Chrysostom. Si Deus olim sulphureo incendio vrbes infames labefecit; cur modo hanc pestilentiam licentiùs grassari patiatur? Et respondet, *Quòd acerbiori*, inquit, *atque vehementiori pœnæ reseruantur.* Sed de hac re ad cap. 5. latiùs disputabo.

XV.

Primum aquæ diluuium hominum punit incontinentia.

Castitas diuina supplicia retardat, ac depellit.

Tandem vt ex grauitate pœnæ grauitas huius culpæ colligatur: duplex totius orbis excidium in scriptura refertur; diluuium aquæ iam præteritum; & incendium ignis adhuc futurum: vtrumque ad incontinentiam hominum coercendam. Diluuium quidem, quia *omnis caro corruperat viam suam.* Genes. 6. num. 12. Vnde nec ipsius Noe familia incolumis ab illa inundatione superesset, nisi à castitate seruaretur. Quare Deus ad Noe: *Ingredieris arcam tu, & filij tui; vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum.* Genes. 6. n. 18. Vbi viri à fœminis separantur: Noe cum A filiis vnam in partem, vxores in aliam seponuntur.

D. Ioan Damasc.

Rationem reddit D. Ioan. Damascen. lib. 4. de fide, cap. 25. *Separauit*, inquit, *eos ab vxoribus, vt cum castitate pelagus, & illud commune naufragium euitarent.* Quasi tam atrox tempestas illis tantùm parcitura esset, quos vna castitas custodiret. Quo etiam pacto cum Deus argueret Episcopū Ephesinum, quod primam charitatem reliquisset; minasque intenderet, fore, vt ab eo candelabrum, seu dignitatem Episcopalem remoueret, statim subdit: *Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.* Apocal. 2. num. 6. Nicolaitæ verò, vt D. Epiphan. hæresi 25. & alij apud Riberam testantur, fuerunt hæretici castitatis euersores. Sensus igitur est, quod Deus punire vellet B Episcopum Ephesinum propter defectum charitatis: & nihilominus propter cultum castitatis, punitionem cohiberet; sicut enim impuritas diuina supplicia accersit, & accelerat; ita castitas retardat ac depellit.

Nicolaitarum hæresis.

D. Epiph. Riber.

XVI.

Futurum orbis incendium, incendium libidinis incendia vindicabit.

D. Chrys.

Iam verò totius orbis incendium quis dubitet propter incendia libidinum, quæ tunc erunt, affuturum. Nam D. Paulus de extremo iudicio loquutus: *Cum*, inquit, *dixerint, pax, & securitas: tunc repentinus eis superueniet interitus.* 1. Thessal. 5. num. 3. Hoc est, interprete D. Chrysostom. homil. 78. lascituientes homines extrema calamitas occupabit. Et 2. Timoth. 3. num. 4. addit, in nouissimis diebus futuros *homines voluptatum amatores, magis, quàm Dei.* Hoc est; delicias carnales Deo præposituros, Lyrano interprete. C Quin etiam Christus Dominus nouissimos mundi dies cum diebus Noe, & Loth comparauit. *Sicut*, inquit, *factum est in diebus Noe; ita erit & in diebus filij hominis. Similiter sicut factum est in diebus Loth, &c.* Luc. 17. num. 26. & 28. nam sicut illa priora secula, ita, & hæc posteriora multis concupiscentiis conflagrabunt. Vnde Theophyl. ibid. *Insinuatur*, inquit, *per exempla diluuij, & Sodomitici incendij, quòd cum venerit Antichristus, illicitæ voluptates in hominibus increscent, & dissoluti erunt, deliciis vacantes.* Quid ergo? Non erunt tunc alia scelera? Planè erunt. Cur igitur sola incontinentia memoratur? Quia hæc præcipuè Deum prouocat ad vltionem. Adeò vt D ingentis miraculi loco reponendum sit, si quandò contingat, vt quis impurus, ac lasciuus ab infaustâ morte, miserandoque supplicio eripiatur.

Theophyl.

Cum Antichristo illicitæ crescent voluptates in hominibus.

XVII.

Impurus per magnum miraculum ab infausta morte, & diuino supplicio liberatur.

Quod facilè ex D. Paulo confirmatur: qui ad Hebr. 11. à num. 2. longam texit seriem miraculorum, quæ fides priscis temporibus ediderat. *Fide*, inquit, *Henoch translatus est: fide Noe aptauit arcam in salutem domus suæ: fide Abraham exiit, nesciens, quò iret. Fide Moyses reliquit Ægyptum: fide filij Israel transierunt mare rubrum tanquam per aridam terram: fide muri Iericho corruerunt, &c.* Sed postquàm hæc, aliaque miracula enarrauit: vltimo loco, vt totam orationem maiori miraculo concluderet, subiecit: *Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis.* num. 31. Ac si hoc miracu- E lum maximum esset omnium, quę eatenùs prędicauerat. Imò vt ostenderet esse maximum omnium, quæ poterant vlteriùs prædicari, adiecit: *Et quid adhuc dicam?* num. 32. Quasi diceret, Nihil maius, nihil inusitatius, nihil humanæ menti incredibilius de diuina omnipotentia prædicari potest, quàm quòd fœminam incontinentem, ab infelici morte, miserabilique supplicio vendicarit. Videant igitur incontinentes, quanto in periculo versentur, vt non nisi ingenti quodam miraculo ab illo eripiantur. Fugiant voluptatem, quam Eusebius lib. 7. præparat. Euangel. cap. 2.

Euseb.

Cl. Alex. Voluptas, hydra, & vitiorum metropolis.

Miserum voluptatis regnum à Deo conterendum.

Hydram multorum capitum appellat: quam Clem. Alexand. lib. 2. stromat. *metropolim vitiorum* esse dicit: quam propheta Amos cap. 1. num. 5. cum suis cultoribus à Deo penitùs conterendam vaticinatur. *Conteram*, inquit, *vectem Damasci, & disperdam habitatorem de campo idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis.* Miserum regnum, quod tenent voluptarij, non tam reges, quàm vilissima suorum appetituum mancipia. Atque hæc de peccatis filiorum Heli quoad intrinsecam malitiam.

ANNOTATIO XIX. CIRCA LITERAM.

Peccata filiorum Heli quoad extrinsecam malitiam.

I. *Extrinseca peccatorum malitia ex circunstantiis desumitur. Triplex circũstantia auget peccatum filiorum Heli.*

EXTRINSECA peccatorum malitia, vt in litera dicebam, desumitur ex iis, quæ actionem vitiosam circunstant. Igitur in peccatis filiorum Heli, triplex fuit circunstantia, vt alias interim omittam, quibus eorum grauitas non mediocriter augetur. Prima, sanctitas loci, in quo peccarunt; nempe in tabernaculo. Secunda, dignitas peccantium: erant enim sacerdotes, Deo peculiari ratione mancipati. Tertia, scandalum totius populi: suis enim peccatis homines à sacrificio Domini retrahebant. Singulas singulis sectionibus illustrabo.

SECTIO I.

Peccata ex loci sanctitate, in quo fiunt, grauiora euadunt.

II. *Peccati grauitas ex loci sanctitate accrescit.* Tert. D. Hier. *Sabiniani sacrilega incontinentia arguitur.*

QVamuis non quælibet locorum differentia inseruiat ad peccata distinguenda: nam vt loquitur Tertulian. lib. de pudicitia cap. 4. *Non refert, in cubiculis, an in turribus pudicitia trucidetur:* tamen loci sanctitas circunstantia est, ex qua peccati grauitas mirum in modum augetur. Acriter inuehitur D. Hier. epist. 48. in Sabinianum, non tam propter peccata, quæ cōmisit; quàm propter loci sanctitatem, in quo illa commisit: docetque illa peccata per se grauissima, tamen exigua videri, si cum illo sacrilegio ex loci sanctitate subsequuto comparentur. Igitur Sabinianus quodam effrenatę libidinis œstro concitatus, in Ecclesiam, vbi quondam præsepe dominicum fuerat, irruit temerarius, non vt sacrificium offerret, sed vt sacrilegium patraret. Quem D. Hier. oratione quadam fellis plena, minas, & indignationem spirante insectatus: *Infelicissime*, inquit, *mortalium, tu speluncam illam, in qua Dei filius natus est, & veritas de terra orta est, & terra dedit fructum suum, de stupro condicturus ingrederis? Non times, ne de præsepi infans vagiat; ne puerpera virgo te videat, ne mater Domini contempletur?* Et paulò post, insolito quodam eloquentiæ, non tam flumine redundans, quàm fulmine incandescens: *Proh nefas!* inquit, *non possum vltra progredi: prorumpunt lacrymæ, antequam verba: & indignatione pariter, ac dolore, in ipso meatu faucium spiritus coarctatur. Vbi mare illud eloquentiæ Tullianæ? Vbi torrens fluuius Demosthenis? Nunc profectò muti effetis ambo, & vestra lin-*

A *gua torpesceret. Inuenta est res, quam nulla eloquentia explicare queat: repertum est facinus, quod nec scurra ludere, nec Atellanus possit effari.* Quasi diceret, cessit eloquentia malitiæ. Nam neque in rostris, vbi res semper auctiores, & ingentiores, quàm fuerint, enarrantur; neque in theatris, vbi semper maiora, & turpiora, quàm fuerint, facinora exprimuntur: hoc tuum sacrilegium dici, aut repræsentari potest tam indignum; quin multò indignius fuisse censeatur. Hæc autem sceleris deformitas magna ex parte à loci sanctitate, vbi patratum fuerat, sumebatur.

III. *Ex maiori loci sanctitate maior arguitur peccatorum grauitas.*

Multas Deus ostendit Ezechieli abominationes in sanctuario commissas, *Vides, inquit, abominationes magnas, quas domus Israel facit hic?* Ezech.
B 8. num. 6. Et rursùs, *Vide abominationes pessimas, quas faciunt isti hic.* Ibid. n. 9. Vbi emphaticum est illud, *hic.* Quid enim detestabilius, & execrabilius esse poterat, quàm in loco sancto turpia perpetrari? Sed vlteriùs aduerte, ex plurimis abominationibus Ezechieli propositis, alias aliis maiores appellari. Nam post multas iam ostensas subditur: *Adhuc conuersus videbis abominationes maiores.* Ibid. numer. 13. Et his à propheta spectatis, vlteriùs additur: *Adhuc conuersus videbis abominationes maiores.* Ibid. num. 15. Vnde, obsecro, crescebant abominationes: & malitia posteriorum malitiam priorum superabat? Nam si natura singularum attendatur; omnes videntur in infima specie idololatriæ contineri. Qua igitur in re po-
C steriores prioribus excedebant? Crediderim huius malitiæ incrementum ex loci circunstantia desumendum. Nam si prophetam consulas, inuenies posteriores abominationes in interiori templi parte, quæ sanctior, & sacratior erat, perpetratas: vnde à maiori loci sanctitate maiorem deformitatem induebant. Vbi enim est maior loci sanctificatio, ibi si peccetur, necesse est, vt maior peccati abominatio admittatur. Vndè Christus Dominus, Mat. 24. n. 15. appellauit *abominationem desolationis*, hoc est, extremā, & pessimam, ac valdè horrendam abominationem, vt rectè Maldonat. exponit, eam, quæ stetit *in loco sancto*: significans magnitudinem illius abominationis ex sanctitate loci, quem profanabit, desumendam. Maldon.

IV. *Sex olim ciuitates refugij.*

D Sex olim in Hebræorum rep. constitutæ erant à Deo ciuitates in confugium, seu asylum delinquentium. Num. 35. n. 6. Deut. 19. n. 2. & 9. Iosue 20. à n. 2. vt qui se ad eas recepisset, capitali pœna eximeretur. Quæret aliquis, cur non potiùs tabernaculum, siue templum designatum fuerit à Deo in delinquentium asylum: nam cum hæc tota indulgentia à diuina misericordia processerit, nullus videbatur locus aptior, in quo panderetur, quàm templum, diuinæ misericordiæ & petendę, & accipiendæ destinatum? Respondet optimè Philo Hebr. citat. in Glossa ad locum Numer. allegatum, *Non*, inquit, *in templis, sacrisque aperuit asyla, ne ab immundis inficerentur.* Adeò mundum esse voluit Deus illud templum, in quo sedem delegisset, vt omnem ab eius aditu immundum
E ablegaret. Imò & summus sacerdos templum ingressurus, non laneis, sed lineis vestibus vtebatur. Exod. 28. numer. 4. Quod expendens ipse Philo libr. 2. de monarchia, *Pontifex;* inquit, *iubetur vestem lineam sumere, quando adyta subit; quia linea non conficiuntur à mortali materia, sicut vestes laneæ.* Oportebat enim omne carnis inquinamentum à templo adeò exulare, vt ne vestes quidem laneas, quæ de carne assumuntur, illuc gerere quispiam permitteretur.

Templum, seu tabernaculũ, in asylũ Dei non designatur, ne immundis inficeretur. Phil. Heb. Gloss.

Phil. Heb. *Vestibus lineis, non laneis, quia à carne desumptis, sacerdos olim in templo vtebatur.*

Quam

V. D. Hier. summa in sacros locos reuerentia. D. Hier.

Quam templis reuerentiam mira quadam religione præstabat D. Hieron. vt ipse lib. aduersus Vigilantium fatetur: *Ego*, inquit, *confiteor timorem meum. Quando iratus fuero, & aliquid mali in meo animo cogitauero, & me nocturnum phantasma deluserit: basilicas martyrum intrare non audeo: ita totus, & corpore, & animo perhorresco.* Quod si Deus in templum non admittit eos, qui cum peccatis alibi commissis, illò ingressuri adueniunt; quo pacto eos, qui noua ibi peccata committunt, paululum morari, aut quiescere patietur? Cùm planè extremi peccandi licentia videatur, quæ etiam in templis temeraria grassetur. Quod rectè expendit Phil. Hebr. lib. de Cherub. loquutus de effrænibus peccatoribus: *Quandiu*, inquit, *intra priuatos parietes, locaque profana continentur, minus peccare mihi videntur: vbi verò turpitudo torrentis in morem populans omnia, vel sacratissima templa irrumpit: quidquid in his sanctum est, sternit continuò; faciens profana sacrificia; preces irritas, pœnitentiam, sanctitatemque fucatam, & adulterinam; castitatem impuram; veritatem falsatam; cultum Dei superstitiosum.* Quid indignius, quàm vbi omnia sacra, & sancta esse debent, omnia reddere execranda, ac detestanda?

Extrema peccandi licentia, templum violare. Phil. Heb.

VI. *In templo Dei laudes, non vani & obscæni sermones proferendi.* D. Basil.

Huius loci sanctitatem admiratus Dauid: *In templo*, inquit, *eius omnes dicent gloriam.* Psal. 28. n. 9. Quis ergo audeat inter compositas diuinæ laudis voces erumpere in inconditos suorum scelerum clamores? *Audiant*, inquit D. Basil. *hæc psalmi verba, & confusi suppudescant ij, qui in templo prolixissima intertexunt colloquia. Quid dicit psalmus? Qui in templo Dei est, non maledicentiam, non vanitatem, ac ne obscœnis rebus differtos sermones pronuntiet; sed in templo eius quisque dicat gloriam.* Et statim optimum adhibet incitamentum, quo homines templum ingressi, non solùm ab impuris verbis, & factis; sed etiam ab immundis cogitationibus, & affectionibus amoueantur. *Assistunt*, inquit, *verba describentes Angeli; adest & Dominus, affectus intrantium considerans*: addo ex propheta Ezech. 9. n. 2. & habens *atramentarium scriptoris circa renes suos*: vt quæcunque ibi aguntur, statim in codices redigantur, suo posteà tempore diligenter examinanda, & acriter punienda. Quis igitur erit tam insigniter impudens, vt coram Angelis testibus oculatis, & quidquid viderint, in album referentibus: & coram Deo, integerrimo iudice, & quidquid mali geritur, ad pœnas repetendas designante, audeat vel leuiter delinquere, ne dicã, grauissimis habenas sceleribus relaxare?

In templo assistit Deus, & Angeli, intrantium voces, & affectus describentes.

VII. *Vendentes, & ementes etiam qua in templo offerebantur, de templo eiecit Christus, & punit.*

Intrauit olim Christus Dominus templum Hierosolymitanum, & eiecit *omnes vendentes, & ementes in templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit, &c.* Matth. 21. n. 12. Vbi notant interpretes eas tantùm res venales ibi proponi, quas qui in templum è longinquo veniebant immunes, hoc est, sine munere, seu donario offerendo; facilè haberent obuias, emendas, statimque sacrificandas: ex quo licet negotiatio, siquid deformitatis haberet, non parùm extenuari videbatur: & nihilominùs à Christo Domino seuerè damnatur, & acriter punitur. Vnde rectè argumentatur Beda homil. 2. in feriam 3. post dominic. 1. quadrag. in 7. tomo, *Si Dominus*, inquit, *nec ea volebat venundari in templo: qua in templo volebat offerri: quanta putas animaduersione puniret, si inueniisset ibi aliquos risui, vel vaniloquio vacantes, aut alij cuilibet vitio mancipatos? Si enim ea qua alibi libere geri poterant, Dominus in domo sua geri non patitur; quantò magis ea, qua nusquam fieri licet, plus cælestis ira merentur, si in ædibus Deo sacra-*

Beda.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A *ta aguntur?* Quam doctrinam mihi videtur ex D. Aug. tract. 10. in Ioan. mutuatus. *Non magnum*, inquit D. Aug. *peccatum erat, si hoc vendebant in templo, quod emebatur, vt efferretur in templo: & tamen eiecit inde illos. Quid faceret Dominus, si ibi ebriosos inueniret? Si domus Dei non debet fieri domus negotiationis, potationis debet fieri?* Leuiter tamen Christus D. fateor, pulsauit hos sacrilegos: nempe quasi flagello de funiculis facto. Ioan. 2. n. 15. cum tamen teste D. Chryst. homil. 24. in Act. loquentes, vel ridentes in templo digni sint, non qui verberentur, sed qui *fulmine de cœlo feriantur.* Quòd si tanto supplicio digni sunt, qui in templis ridunt, aut otiosis fabulationibus indulgent; quid de illis dicendum, qui ibidem grauioribus flagitiis operantur?

D. Aug.

D. Chryst. *Loquentes, vel ridentes in templo, digni, qui non fuste, sed fulmine feriantur.*

B Longissimè igitur exulare debent à templis profanæ, ac turpes actiones. Nam si iræ interdum extra templum, & inter temporalia negotia interquiescunt, & sopiuntur; cur intra templum, & inter officia diuina reuiuiscant, ac tumultuentur? Quo ex loco D. Cypr. de singularitate clericorum rectè argumentatus, *Inter ipsa*, inquit, *carnis mercimonia, multi voluptatem corporis negligunt: scilicet quando a legionibus exercitia meditantur armorum; aut crepat litibus forum, aut resonant literis auditoria; aut negotiatores commerciis instanter incumbunt; aut artifices in artificia ipsa propensi sunt: quantò magis vbi nõ carnale opus hominũ, sed spirituale geritur Angelorum?* Et paulò post benè arguit, effrænatã peccandi licentiam sine dubio futurã extra templum, quæ intra templum, vbi maximè constringi deberat, non refrænatur, *Si*, inquit, *inter festa sancta potest communis conuentio scandalizari, vbi tentator ipse diabolus tremit: quis illic stabilem se esse promittit, vbi tentator ardenter occurrit? Et si illic periclitamur, vbi Dei præcepta nos congregant; quid agimus, vbi Dei iussa nos separant? Et si turbamur illic, vbi Dei voluntate munimur; quantò magis vbi non solùm diabolum, sed etiam Deum habemus aduersum?* Vnde vocat diabolo peiorem, illum, *qui in templo fœminarum aspectibus feriatur*: vbi in Deo fixos habere oculos oportebat.

VIII. *Si liquando extra tempora talia negotia, multò magis inter sacra à vitiis abstinendum.* D. Cypr.

C

Summa peccandi licentia in templo peccare.

Qui in templo fœminarum aspectibus feriuntur, diabolo peiores.

D Hanc incontinentiam, & irreuerentiam templorum veteres Ecclesiæ antistites multipliciter præcauebant. Primò, volentes, vt fœminæ in templis neulatos suæ pudicitiæ testes, & defensoresque haberent: nequa fraude caperentur; & proptereà non promiscuè sederent, vbicunque vellent: sed determinatas sedes, vltra quas non exirent, in Ecclesiis occupatent. Quod videtur significare D. Cyprian. citatus: *Absit*, inquit, *absit, vt vbique fœmina præscribantur, aut vbique permissio tribuatur. Habent loca sua circa maritũ: circa filios: circa fratres: circa parentes: circa seruos.* Quasi inter multos coniugalis pudicitiæ testes, ac tutores minus periculum incurratur. Et videtur in hunc sensum interpretari illud Apostoli: *Neque mulier sine viro, neque vir sine muliere in Domino.* 1. Cor. 11. n. 11. Vbi licèt inuerso ordine, quàm habeat Apostolus, priùs

IX. *Fœminæ olim in templo non nisi tutæ domesticis sua pudicitia testes sedebant.*

D. Cypr.

E dicat, mulierem sine viro, quàm virum sine muliere: non immeritò id facit, vt ostendat maius periculum, quod vxor incurrit, si à viri sui comitatu, ac tutela etiam in templo deseratur. Itaque & in templis suum castitati tuendæ patrocinium diligenter adhibendum. Quò fortassè spectauit D. Hieron. epist. 7. ad Lætam de institutione filiæ, sic parentem adhortatus: *Nunquam*, inquit, *absque te procedat in publicum: basilicas martyrum, & Ecclesias sine matre non adeat*: vt sub hac pædagogia inter publicos conuentus minùs periclitetur.

D. Hier.

Nn 3 Secundò,

X.

Ph.l. Heb. *Viros, ac mulieres diuersa olim loca distinguebant in templo.*

Secundò, curantes, vt in templo diuersis viri, ac fœminæ locis distinguerentur. Quod in primis Philo de vita contemplatiua, narrat, solemne fuisse apud Essenos: qui viros, ac mulieres in templo separabant, & interiecto pariete tribus quatuorve cubitis in modum loticulæ assurgente distinguebant: vnde gemina sequebatur commoditas, vt omnes verbum Dei audirent; & se inuicem viri, ac mulieres non viderent. Addit Clem. Roman. lib. 2. const. cap. 61. non solùm sedendi loca viris, ac fœminis in templis diuersa fuisse; sed etiam diuersas ingrediendi portas; vt mutuo ingredientium, egredientiumque occursu penitus sublato, vtriusque sexus pudori meliùs consuleretur. D. Amb. ad virginem lapsam c. 6. obiicit eidē virgini illum locū tabulis septum, & a virorū cōsortio separatum, quem in templo obtinebat: cuius si illa meminisset, virgineum à se pudorem nō abdicasset. D. Greg. Naz. in somnio de Anastasiæ templo, quod ipse Constantinopoli fixerat, significare videtur, fœminis in eo templo superiorem aliquem locum constitutum, ex quo audiendis concionibus vacarent. Sic enim canit:

Cl. Rom. *Diuersis olim portis viri, ac fœmina templum ingrediebantur.*

D. Amb.

D. Greg. Naz.

Denique virginei cœtus, matronæ & honesta
E tectis aures ad mea verba dabant.

Sua fœminis, ac viris loca ligneis distincta metis olim in templo assignata.

Legi in D. Chrysostomo, quamuis locum, cum hæc scribo, nescio, qua incuria, perdiderim; sua fœminis, ac viris loca, ligneis distincta metis, in templis attributa, vt & vtriusque sexus modestia, & ipsius templi reuerentia seruaretur. Quæ consuetudo iam olim in templo Hierosolymitano, imò & antequam templum extrueretur, in tabernaculo floruit; vt paulò inferiùs ad n. 22. inculcabo. Qua de re plura Baron. tom. 1. annal. anno Christi 57. §. 228. Quem morem nostra societas conseruat: dum in suis templis media interponit tabulata, quibus viri à fœminis separentur; non exiguo vtriusque ordinis & commodo, & fructu.

Laudabilis hac in re nostra societatis mos.

XI.

Fœmina quædam in templo obuelato orāt capite.

Tertiò præcipientes, vt fœminæ in templis velata capita haberent, iuxta illud Apostoli: *Omnis mulier orans non velato capite, deturpat caput suum.* 1. Cor. 11. n. 5. Quatenùs deponit modestiam, ac pudicitiam, quam velato capite præferre oportebat. Et paulò post num. 10. *Debet mulier habere potestatem supra caput suum propter Angelos.* Seu, vt aliqui legunt: *habere velamen:* vt debitam honestatem, & modestiam conseruet: *propter Angelos*, hoc est, interprete D. Anselm. *propter sacerdotes diuinæ voluntatis nuntios, ne in eius facie irritentur ad libidinem.* Et subscribit D. Th. *Propter Angelos*, inquit, id est, *propter sacerdotes*, seu, *propter eorum cautelam, ne scilicet ex conspectu mulierum non velatarum ad concupiscentiam prouocentur.* Adeò igitur necessarium est, vt omnis à sacris ædibus turpitudo expellatur; omnis verò in iisdem sanctitas conseruetur; vt vel minimæ peccatorum occasiones, quæ ibi interuenire possent, quàm diligentissimè amputari iubeantur. Quare sapiens, *Custodi*, inquit, *pedem tuum, ingrediens domum Dei.* Ecclesiast. 4. num. 17. Quod Salonius sic exponit, vt templum ingredientes non tam pedem corporis ab offensione lapidum, quàm gressus mentis, hoc est, affectus, quibus anima incedit, à prauis obiectis custodire moueamur. Non immeritò Philo Heb. lib. de Cherub. inuehitur in eos, *Qui*, inquit, *vt candidati templa subeant, dant operam; diligenter emaculatis amicti vestibus: mentem vero maculosam in ipsa sacraria penitissima inferre non verentur.* Et lib. Quod Deus sit immutabilis, *Est*, inquit, *stultitia, cum templa nō subeat, nisi corpore à balneis nitido* (hoc est, à balneis, seu per balneas loto) *vota, sacraque facere mēte impura.* Certè qui impuro animo sunt, iubet D. Basil. Seleuciæ Archiepiscopus conc. 3. de Lazaro, vt à templi aditu arceantur. *Neque enim*, inquit, *oues scabiosæ, & morbidæ cum sanis, & integris aggregari debent; sed tantisper à caulis, & gregibus arceri, dum à contagione liberæ euadant.* Et paulò post de templo loquutus: *Locus hic non est prostibulum, sed Ecclesia. Quapropter si meretricis membrum effectus es, discedas ab Ecclesia.* Si igitur indigni sunt, qui ad templum admittantur, qui extra templum peccant: illi qui peccant intra templum, quàm procul à templo repellendi sunt.

Sacerdotes in templo, Angeli.

D. Ansel.

D. Thom.

Salonius.

Phil. Heb. *Reprehenduntur, qui incōptis moribus, & comptis vestibus templum ingrediuntur.*

D. Basil. Seleuciæ Archiep.

XII.

Priuatæ olim domus erant tanquam Ecclesiæ: modò Ecclesiæ tanquam priuatæ domus profanantur.

Olim D. Paulus priuatas hominum domos Ecclesias appellabat. *Salutate*, inquit, *Priscam, & Aquilam, & domesticam Ecclesiam eorum.* Rom. 16. num. 3. & 5. *Salutant vos in Domino multùm Aquila, & Priscilla cum domestica sua Ecclesia.* 1. Cor. 16. num. 19. Quia in illis priuatis ædibus non minùs sanctæ actiones, quàm in Ecclesiis exercebantur: nunc autem vereor, ne Ecclesiæ priuatis, ac profanis ædibus similes videantur: quòd non minùs in his; quàm in illis, scelerum habenæ relaxentur. Quod D. Chrysost. homil. 33. in Matth. non sine magno doloris sensu expressit. *Domus*, inquit, *priscis temporibus Ecclesiæ erant; nunc ipsa etiam Ecclesia in domum redacta est. Nihil autem in priuata domo carnale loquebantur; nihil nunc in Ecclesia spirituale memoratur. Cumque Deus loquatur, non modò ipsum silentio non auditis; verùm etiam contraria inferentes inculcatis. Quas ob res acerbè fleo, & nunquam flendi finem faciam.* Quàm igitur deflendi erant filij Heli, qui domum Dei tam multis sacrilegiis profanabant?

D. Chrys.

SECTIO II.

Peccata ex sacerdotali peccantium dignitate non mediocriter aggrauantur.

I.

Sacerdotis peccata grauiora. Sacerdotis dignitas regiam non solum æquat, sed superat.

Innocent. 3.

SEcunda huius peccati circunstantia fuit peccantium dignitas. Erant enim filij Heli sacerdotes. At verò sacerdotalis dignitas tanta est, vt regiæ, angelicæ, ac diuinæ comparetur. Regiam quidem non solùm æquat, sed superat. *Fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus, vt præesset nocti.* Gen. 1. n. 16. Innocentius 3. lib. 1. decretalium epist. ad Imperatorem Constantinopolitan. Quod imperium non præest sacerdotio, sed subest; quam etiam citat D. Antonin. 3. p. tit. 19. cap. 1. §. 14. per luminare maius, nempe solem, qui præest diei, mysticè intelligit sacerdotem, qui regit animos: per luminare minus, nempè lunam, quæ præest nocti, intelligit regem, qui corporibus dominatur: *Vt quanta*, inquit, *est inter solem, & lunam; tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur.* Quantùm igitur lunæ præstat sol, & altitudine, & magnitudine, & pulchritudine, & agendi efficacitate, tantùm Regi Pontifex antecedit. Imò cum sacerdos præsit animo, Rex autem corpori, rectè colligit idem Innocent. quantùm animus corpori præstat, tātùm sacerdotē Regi anteire. Imò longè maius discrimen inter Pontificem, ac Regē cōstituendum esse censuit Rex Agripa in epist. quadam ad Caium, vt refert Philo Heb. lib. de legatione ad eundem Caium: *Auos*, inquit Agrippa, *proauosque Reges habui: & ex his aliquos etiam summos Pontifices: quam illi dignitatem pluris faciebant, quàm regiam, rati quantò Deus antestat homini, tantò pōtificatum regno excellentiorem: ad illius enim curam, diuinas*

D. Anton. *Sacerdos, Sol, Rex, Luna.*

Agripa. Phil. Heb.

diuinas res, humanas ad huius pertinere. Et quamuis de dignitate pontificia loquatur: tamen ratio excellentiæ, quam assignat, etiam conuenit sacerdoti; qui rege terrena negotia tractante, ipse cœlestibus incumbit.

II.
Reges ad Christi præsepe venientes stella comitatur; redeuntes Angelus, quia iam sacerdotes.

Magos ab oriente in præsepe Christi Domini stella duxit: eosdem à præsepi in orientem reduxit Angelus; iuxta illud: *Responso accepto in somnis* (vtique per Angelũ) *ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam.* Matth. 2. n. 12. Cur venientibus stella, redeuntibus Angelus præiuit; nisi quia Reges venerant; redierant sacerdotes? Sacerdotibus verò nobiliorem comitatũ, quàm regibus præstari oportebat. Quod D. Chrysost. homil. 7. in Matth. mihi videtur significasse.

D. Chrys.

Magi, inquit, *priusquàm puerum cernerent; vndique illis opponebantur timores, conturbationes, atque discrimina: postquàm verò adorarunt; securitas, & tranquillitas subsequuta est. Nec iam stella eos, sed Angelus suscipit; quia scilicet adorando facti fuerant sacerdotes, cum supplicatione etiam muneribus oblatis.* Quasi quantò Angelus nobilior est, quàm stella; tantò maior sacerdotibus, quàm regibus honor debeatur.

III.
Maiorem victimam sacerdos olim, quã rex offerebat, propter digniorẽ statum.

Maiorem olim victimã sacerdos pro suo peccato, quàm Rex pro suo offerebat; ita Deo præcipiente; *Si sacerdos*, inquit, *qui vnctus est, peccauerit, delinquere faciens populum; offeret pro peccato suo vitulum immaculatum Domino.* Leuit. 4. n. 3. Et rursus in eodem cap. num. 22. *Si*, inquit, *peccauerit princeps, &c. offeret hostiam Domino hircum de capris immaculatum.* Cur minor à rege, quàm à sacerdote victima postuletur, inquirit ibi Theodot. quæst. 1. & respondet, mirum id non esse: *Tam procul enim*, inquit, *abest à sacerdotali dignitate is, cui corporum imperium commissum est.* Quasi vellet Deus, vt ex nobiliori victima maior sacerdotis dignitas innotesceret. In eodem cap. num. 13. præcipit Deus, vt pro peccato totius populi non maior victima; quàm pro peccato vnius sacerdotis, nempe vnus vitulus offeratur. Cuius rei rationem annotat. 6. sect. 3. §. 9. ex D. Chrysost. iam reddidi. Addit verò Theodor. loco cit. quòd illud Deus præcepetit, *Docens*, inquit, *quanta sit sacerdotis dignitas, quam vniuerso populo parem facit.*

Theod.

Pro sacerdotis peccato, æqualis victima ac pro toto populo offerebatur.

D. Chrys.
Theod.

IV.
Aaronem sacerdotẽ Moysi sibi præfert.

Ingressi sunt olim Moyses, & Aaron ad Pharaonem: *Tulitque Aaron*, inquit textus, *virgam coram Pharaone, & seruis eius, quæ versa est in colubrum.* Exod. 7. num. 10. Quærunt interpretes, cur non potiùs Moyses hoc fecerit, cùm ad Moysen miracula edenda, ad Aaronem oracula euulganda pertinerent? Omissis aliis responsionibus duas colligo. Vnam, vt Aaron, qui futurus erat prædicator, inciperet esse operator: & qui futurus erat auctor docendi, esset pariter & agendi: inutilis enim est illa prædicatio, quam recta operatio non antecedit; futilis illa doctrina, quam sancta vita non illustrat. Alteram ad rem præsentem, vt Aaroni, cuius tota familia sacerdotalis futura erat; prima dignitas, & auctoritas apud Pharaonem conciliaretur: illumque Pharaonem admirari inciperet, quem priùs debebat venerari: qualẽ esse oportebat non principem, sed sacerdotem. Certè D. August. q. 19. in Exod. *Ista*, inquit, *mediatio ipsius Aaron inter Moysen, & Pharaonem alicuius magnæ rei figuram gerit.* Quamuis enim quæ sit ista res non declaret; insinuare tamen mihi videtur esse ipsam dignitatem sacerdotalem, qua sacerdotes inter reges, ac Deum veluti sequestri intercedunt: minores solo Deo, omnibus regibus maiores. Quod quidem Innocent. III. ser. 2. in consecratione Pontificis expressit. *Qui*, inquit, *est inter Deum, & hominem medius constitutus, citra Deum, sed vltra hominem; minor Deo, sed maior homine.*

Prædicationẽ antecedat recta operatio.

D. Aug.

Sacerdos inter regẽ, & Deũ medius; maior rege, minor Deo.

Innocent. 3.

V.
Aaron propter sacerdotalem dignitatem Moysi præfertur.

Quare ipse Moyses totius populi princeps sacerdotem sibi fratrem anteponit: non solùm propter suam humilitatem, vt aliqui existimant: sed etiam propter fratris dignitatem. *Iste est*, inquit textus, *Aaron, & Moyses, quibus præcepit Dominus, vt educerent filios Israel de terra Ægypti.* Exod. 6. n. 26. Vbi Lyran. *Aaron*, inquit, *præponitur, quia Deus prouiderat, & elegerat eum in summum sacerdotem.* Vbi ipse Moyses ingenuè fatetur, sacerdotalem dignitatem regiæ præferendam. Et quamuis Moyses etiam fuerit sacerdos, vt annot. 15. sect. 3. §. 25. admonuimus, tamen Aaron hãc habuit prærogatiuam, vt in eius posteris sacerdotium conseruaretur; propter quam dignus fuit, qui Moysi præferretur.

Lyran.

Moysis sacerdotiũ in eius posteris non permansit.

VI.

De secularibus populi magistratibus loquutus Isai. 1. n. 23. *Principes*, inquit, *tui infideles.* Quæ verò fuerit hæc infidelitas declarant Septuaginta transferentes. *Principes tui non obediunt.* At non obedire, inferiorum est: quo pacto igitur dicuntur non obedire, qui superiores erant? Aut quibus non obediebant, qui omnibus imperabant? Respondet Forerius, non obedisse prophetis, & sacerdotibus, quibus etiam reges debent obtemperare: quod quia Saul non fecit, abiectum fuisse à regno. Et ibidem inuehitur in eam consuetudinem, qua reges, ac principes coram se Episcopos, ac sacerdotes genua flectere patiuntur: cum tamen à Deo oppositum præcipiatur. *Tolle*, inquit Deus ad Moysen, *Iosue filium Nun, virum, in quo est spiritus Dei, & pone manum tuam super eum: qui stabit coram Eleazaro sacerdote.* Num. 27. num. 18. Vbi vides, Iosue diuino spiritu plenum, & humano imperio conspicuum, fuisse diuinitùs admonitum, vt in morem pueri famulantis, coram sacerdote Eleazaro staret. Nam vt benè D. Chrysost. hom. 3. ad popul. *Si*, inquit, *de rebus cælestibus agatur: rex ad sacerdotem, non sacerdos ad regem confugere solet.*

Septuag.
Reges sacerdotibus debẽt obtemperare.

Forerius.

Reges sacerdotibus adstare debent, non è contra.

D. Chrys.

VII.
Leontius debita Episcopis reuerentia acerrimus propugnator.

Hinc suam laudabilem libertatem desumpsit Leontius Tripolis Lydiæ Episcopus, qui vt refert Baron. tom. 3. anno Christi Domini 325. §. 16. ex Suida, & Eustorgio, accersitus ab Eusebia Augusta, fastuosa muliere, respondit: *Si me ad te venire volueris, debita Episcopis reuerentia seruata: ego quidem ingrediar: tu autem statim de sublimi isto solio descendens, reuerenter mihi obuiam procedas: & capiti meis manibus supponas, benedictionem accepturæ: ac deinde ego sedeam: tu reuerenter astes, cum iussero, dato signo sessura. Si hæ tibi conditiones placuerint, veniam ad te: sin alio modo, non tam multa dabis, vt nos honore Episcopis conueniente neglecto, diuini sacerdotij institutum violemus.* Hæc Leontius. Quem ob exactam Ecclesiasticorum rituum obseruantiam, *Ecclesiæ regulam* nominabant. Et certè Constantinus Imperator cum hoc honore Episcopos excipiebat. At verò Imperator Valentinianus cum assurgere Martino Episcopo dedignaretur: repentino de sella igni diuinitùs erumpente, surrexit inuitus, & ad vnius sacerdotis pedes supplex procubuit imperator, vt refert Baron. vbi supra: suo enim malo tandem agnouit maiorem esse dignitatem sacerdotalem, quàm regiam.

Baron.
Suid. in Leont.
Eustorg.

Constantini Imper. in Episcopos reuerentia.

Valentiniani Imper. hac in re mirabilis euentus.

Baron.

VIII.
Ozias Rex in sacerdotale ministerium inuolando,

Neque improbi, & superbi reges hoc ignorarunt. Nã Ozias Rex cùm ad maiorẽ, quàm habebat, dignitatem adspiraret, à regia in sacerdotalem insiluit, *Adolere volens incensum super altare*

minorem fa- cerdote se fatetur. thymiamatis. 2. Paral. 26. n. 16. Quò tendis superbe Rex: Nónne regali fulguras imperio? Quid ergo in ministerium inuolas sacerdotale? Plane inuolo, inquit ille, quia humilior mihi videor sedere in aula regia, quam sacerdos stare ad sacram aram: ideò dignitate regia non contentus præripio sacerdotalem. Rectè igitur D. Chrysost. homil. 5. de verbis Isai. *Sacerdotum*, inquit, *principatus est: ipso etiam regno venerabilior, ac maior. Ne mihi narres purpuram, neque diadema, neque vestes aureas: vmbræ sunt isthæc omnia, vernisque flosculis leuiora.* Et paulò post: *Quanquam*, inquit, *nobis admirandus videatur thronus regius ob gemmas affixas, & aurum, quo obcinctus est: tamen rerum terrenarum administrationem sortitur: nec vltra potestatem hanc quidquam habet authoritatis.* Consentit D. Ambros. lib. de dignitate sacerdotali c. 2. vbi docet *magis sacerdotium regno, quàm aurum plumbo prælucere.* Quod si prophetæ regibus præcedunt, quibus & præsunt; vt paulò ante diximus; quis non videt sacerdotes multò magis regibus præferendos, cum & prophetis præferantur? Nam de Ozia Rege loquens scriptura: *Exquisiuit*, inquit, *Dominum in diebus Zachariæ intelligentis, & videntis Deum.* 2. Paral. 26. num. 5. Vbi Zacharias intelligens, & videns appellatur. *Intelligens quidem*, inquit Interlin. *propter sacerdotium, videns propter prophetiam.* At quantum intellectus præstat sensui: tantum & sacerdotium prophetiæ.

D. Chrys.

Sacerdos rege venerabilior, ac maior.

D. Ambr.

Sacerdos prophetis etiam præferendus. Interlin.

IX. *Sacerdos, Angelus.* Sed quid de dignitate Angelica? Hanc etiam sacerdotalis vel attingit, vel excedit. Malachias c. 2. n. 7. *Labia*, inquit, *sacerdotis custodient scientiam: & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est.* Vbi D. Hier. *Angelus*, inquit, *sacerdos Dei verissimè dicitur, quia Dei, & hominum sequester est: eiusque ad populum nuntiat voluntatem.* D. Paulus 1. Cor. 11. n. 10. præcipit mulieribus, vt in Ecclesiis, subiecta, seu velata habeant capita *propter Angelos*, hoc est, vt ex D. Ansel. & D. Thom. superiori sect. exposuimus, *propter sacerdotes*, quibus & obedientiæ, & modestiæ exemplum præbere tenebantur. Iacob in sua illa mystica scala, in qua diuinæ prouidentiæ ratio figurabatur, vidit *Angelos Dei ascendentes, & descendentes.* Genes. 28. num. 12. Theod. solos, ac proprios Angelos intelligit. Rupert. solos homines Dei nuntios. Sed cur non vtrosque intelligamus? nam Deus vniuersam Ecclesiam, & per Angelos è cœlo descendentes inuisibiliter; & per doctores, prædicatores, ac sacerdotes de terra ascendentes visibiliter administrat. Vtrique igitur in hac scala inter se congrediuntur: & Angeli quidem piis, ac religiosis sacerdotibus, vt bene D. Bernard. epist. 78. *Intersunt*, inquit, *cantantibus; adsunt orantibus; insunt meditantibus; superstant quiescentibus; ordinantibus, & procurantibus præsunt. Agnoscunt nimirum superna potestates conciues suos, & pro his, qui hæreditatē capiunt salutis, sollicitè congaudent.* Rectè igitur vtrique dignitate Angeli dicuntur: qu nimis si vtrorumque operationes examinentur; adeò sacerdotes Angelis antecedunt, vt hi descendere, illi ascendere videantur: operationes enim angelicæ cum sacerdotalibus comparatæ, proculdubio humiliores, atque inferiores censebuntur.

D. Hier.

Theod. Rupert.

D. Bern. *Sacerdotes Angelorum conciues.*

Sacerdos effectu Angelis superiores.

X. *Sacerdotes Angelis de terra.* Iam verò D. Paulus sacerdotes Angelis non solùm contulit, sed & prætulit. *Licèt*, inquit, *Angelus de cælo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Galat. 1. n. 8. Vbi D. Chrysost. *Non temerè*, inquit, *dixit, de cælo: sed quoniam sacerdotes quoque dicti sunt Angeli: ne quis existimaret de his Angelis nunc verba fieri; addita particula, de cœlo, supernas virtutes indicauit.* En vt sacerdotes appellat Angelos: hos de cœlo, illos de terra. At cur non dixit vlteriùs, Licet Angelus de terra, seu sacerdos aliter euangelizauerit, anathema sit? Duplex ratio esse potest. Vna, ne sacerdotes anathemate ferire cogeretur: ac si maiorem illis, quam Angelis reuerentiam deberet. Altera, vt ostenderet falsa dogmata longiùs à sacerdote, quàm à vero Angelo abesse oportere. Siquidem *Labia sacerdotis*, vt dicebat paulò antè Malachias, *custodiunt scientiam*; eamque dum manifestant, gratum præbent Angelis diuinorum mysteriorum spectaculum; imò & magisterium; iuxta illud D. Pauli: *Vt innotescat principatibus, & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei.* Ephes. 3. num. 10. Cum igitur sacerdotes totius mundi doctores sint: difficiliùs falsa dogmata, quàm Angeli, disseminare posse viderentur: idcirco Apostolus Angeli meminit, non sacerdotis: quasi ita res haberet, vt quamuis aliter euangelizaret Angelus, non tamen aliter euangelizaret sacerdos.

D. Chrys.

Falsa doctrina longius à sacerdote, quā à cælesti Angelo abesse oportet.

Sacerdotes Angelorū vel uti magistri.

XI. *Sacerdos quoad munus prædicandi Angelis maior.* Sed hinc alia sumitur sacerdotum supra Angelos excellentia. Nam Angeli mittebantur ad prædicandum Iudæis; vt patet in Angelo, qui in Christi Domini natalitio, *gaudium magnum*, pastoribus euangelizauit. Luc. 2. num. 10. Sacerdotes verò ad prædicandum gentibus; iuxta illud: *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Marc. 16. n. 15. Vnde quantò Ecclesia gentium sublimior est, quàm synagoga Iudæorum, tantò sacerdotes sublimiores Angelis videntur. Quam dignitatem D. Paulus gratulabundus recognoscens: *Mihi*, inquit, *omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi.* Ephes. 3. num. 7. In quem locum D. Chrysost. homil. 7. *Paulus*, inquit, *ad gentes missus est: illi verò* (nempè Angeli) *ad circumcisionem* (hoc est, ad Synagogam.) Et paulò post: *Qui*, inquit, *maiorum fit Euangelista, hoc ipso magnus est*: seu: maior est, saltem quoad hoc munus prædicandi, in quo præfertur. Cum igitur Angeles minorem se existimet sacerdote, quid mirum si ab eo adorari nequaquam patiatur.

D. Chrys.

XII. *Angelus non patitur à Ioanne Euāg. adorari, quia sacerdos.* Quærunt interpretes, cur Angelus Ioannem, qui eum adorare voluit, prohibuerit illis verbis: *Vide ne feceris; conseruus tuus sum.* Apoc. 19. num. 10. Dicunt aliqui, propter dignitatem humanam post incarnationem: alij, propter dignitatem propheticam: alij tandem, propter dignitatem sacerdotalem. Et hi postremi rectè ad rem præsentem. Nam dignitas humana, aut prophetica, impedimento esse non poterat, quominus Angelum Ioannes adoraret; præsertim cum illa adoratio, vt ipsi admittunt, non fuerit ex eo genere, quæ soli Deo debeatur: sacerdotalis verò poterat: quia indecens quodammodo videtur, vt qui Deum manibus præferunt, Angelorum pedibus substernantur. Vnde olim sacerdotibus prohibitum erat, ne per speciem obsequij caput alicui aperirent. *Pontifex*, inquit textus, *id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fusum est vnctionis oleum; & cuius manus in sacerdotio consecratæ sunt, vestitusque est sanctis vestibus, caput suum non discooperiet.* Leuit. 21. num. 10. Si igitur tanta olim erat dignitas sacerdotalis, vt ab illo reuerentia nemini, ab omnibus illi reuerentia præstaretur: quid modò dicendum, vbi sacerdotalis dignitas illi veteri non minùs, quam lux vmbræ antecedit?

Sacerdotes olim nemini per obsequiū caput aperiebant.

XIII. Tandē ad diuinā dignitatē accedit sacerdotalis: *Diis,*

Sacerdotes Dij. Innocent.

Diis, inquit Moyses, *non detrahes, & principi populi tui non maledices*. Exod. 22. n. 22. Vbi Innocẽt. Papa, *Sacerdotes*, inquit, *intelligit; qui per excellentiam ordinis, & officij dignitatem, Deorum nomine nuncupantur*. In rationali summi sacerdotis singuli lapides pretiosi singulis tribubus respõdebant: tertius verò, qui secundùm natiuitatis ordinem respondebat tribui Leuiticæ, dicebatur *smaragdus*. Exod. 28. num. 17. Hebraicè בָּרֶקֶת *barechet*, à radice בָּרָק *barach*, id est, *fulgur*: vt videre est Deut. 32. n. 41. *Si acuero, vt fulgur, gladium meum*. Psalm. 143. n. 6. *Fulgura coruscationes*. Ezech. 1. n. 23. *De igni fulgur egrediẽs*. Et passim alibi, quibus omnibus locis ponitur in Hebræo בָּרָק *barach*, pro *fulgure*: à quo deriuatur בָּרֶקֶת, *barechet*, quod hîc ponitur pro *smaragdo*. Quid ergo tribui Leuiticæ cũ fulgure? Certè non parum: quia sicut fulgura sunt diuinitatis symbola, nõ solùm in profanis literis, in quibus Deus *tonans*, ac *fulgurans* nuncupatur: sed etiam in sacris, in quibus fulgura diuinam præsentiam testabantur; vt videre est Exod. 19. n. 16. ita & dignitatis sacerdotalis symbola esse debuerunt: vt similis dignitas simili insigni notaretur.

Sacerdotalis tribus in smaragdo diuinitatis symbolo adumbrata.

XIV.
Angeli corã Deo adstant: sacerdotes cũ Deo sedent.

Hinc etiam est, quod similis honor Deo, ac sacerdoti in cœlo tribuatur. Angeli quidem more famulantium dicuntur stare coram Deo; iuxta illud Isai. 6. n. 2. *Seraphim stabant*. Et illud Dan. 7. n. 10. *Centena millia assistebant ei*. Et illud Tob. 12. n. 15. *Ego sum Raphael Angelus vnus ex septem, qui stamus ante Dominum*. Vnde vnus Lucifer, qui cæteris stantibus voluit sedere, dicens: *Sedebo in monte testamenti*. Isai. 14. n. 13. cæteris remanentibus, meruit deturbari. At verò Apostoli, qui erant sacerdotes, cum Deo sedente, sedere pariter dicuntur; iuxta illud: *Cùm sederit filius hominis, sedebitis & vos super sedes duodecim*. Matth. 19. n. 28. Vt sicut sacerdotes magis ad dignitatem diuinam, quàm Angeli accedebant: ita maiori apud Deum honore, quàm Angeli fruerentur. En quanta sit dignitas sacerdotalis.

XV.
Ex dignitate peccantis maior desumitur culpa.
Iuuen.

At ex dignitate peccantis, quis dubitat grauitatem peccati incredibiliter augeri? vel ipso poeta Ethnico, & satyrico concinente:

Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò qui peccat, maior habetur.

Qua de re annot. 6. sect. 3. plura diximus. Nam quis non videt in cãdidiori bysso turpiorem maculam apparere: in pulchriori forma desormiorem næuum æstimari: in cultiori horto horridiorem veprem exoriri: sic in nobiliori viro grauiorem, detestabilioremque culpam cæteris paribus censeri. Vnde fit, vt maiores pœnas mereantur, qui ex maiori dignitate in culpas prolabuntur.

Libido acriùs in nobilioribus persequenda.

Multi Israelitico in populo à concupiscentiis suis abstracti, & illecti in suæ se libidinis cœnũ præcipitarant: sed Phinees arrepto pugione in vnum tantùm Israelitam, & in vnam tantùm Madianitem acriter inuectus, ab vtroque tanti sceleris pœnas repoposcit. Num. 25. n. 8. non aliam ob causam, nisi quia vterque erat de primaria nobilitate: Israelita filius ducis, de tribu Simeon: Madianitis *filia principis nobilissimi Madianitarum*; vt ibid. num. 14. & 15. exprimitur: nec sine mysterio: vt rectè obseruat D. Petr. Damian. lib. 1. epist. 6. vt ostenderet Moyses, *Carnales illecebras in eminentioribus personis acriùs persequendas*.

D. Petr. Dam.

XVI.
Principum peccata grauius puniuntur.

Neque solùm Phinees, sed etiam ipse Deus, eandem seueritatis rationem obseruauit, vt mitior in vulgus, quàm in principes inueheretur: nã omnibus pariter peccantibus, ait nihilominus ad Moysen: *Tolle cũctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, &c.* Ibid. n. 4. Quod idem D. Petr. Dam. obseruans, *Dominus*, inquit, *cum omnis Israelitica plebs non dispari crimine teneretur obnoxia: de populo quidem tacuit, aduersùs autem solos principes in furorem se dignæ animaduersionis erexit: quia reatus adulterij in personis clarioribus debet durius vindicari*. Quin etiam, & Moyses cum Iudices Israel ad sumendam vindictam de peccatoribus armauit: *Occidat*, inquit, *vnusquisque proximos suos*. Numer. 25. n. 5. Non seruos, inquit, non famulos, non mancipia: sed proximos, sed cognatos, sed consanguineos, atque eiusdem dignitatis cum iudicibus ipsis cõsortes: vt ostenderet, viliorum hominum culpas, vt potè leuiores, aliqua ex parte dissimulandas: at nobiliorum principum, tanquam grauiores acriùs puniendas. Vides, vt ex maiori dignitate non solùm maior culpa oriatur: sed etiam digna sit, quæ maiori supplicio refrænetur?

D. Petr. Dam. Principum adulteria acriùs vindicanda.

XVII.
Sacerdotum peccata ex eorum dignitate augētur.
D. Ambr.

Cum igitur sacerdotalis dignitas supremã sit, necesse est, vt eorum peccata grauissima censeantur: nec vllo suppliciorum genere satis dignè expientur. Quare D. Ambr. lib. de dignitate sacerdotali cap. 3. postquàm dixit, nihil esse in hoc seculo sacerdotibus excellentius, ita monet: *Quod sumus*, inquit, *professione, actione potius, quàm nomine demonstremus: vt nomen congruat actioni, actio respondeat nomini, ne sit nomen inane, & crimen immane: ne sit honor sublimis: & vita deformis: ne sit deifica professio, & illicita actio: ne loquutionem simulemus columbinam, & mentem habeamus caninam: ne professionem monstremus ouinam, & ferocitatem habeamus lupinam*. Terribilem sanè in sacerdotes promit sententiam D. Chrysost. hom. 3. in Act. post medium: *Non arbitror*, inquit, *inter sacerdotes multos esse, qui salui fiant, sed multò plures, qui pereant*. Et statim rationem reddit: quia multa habent officia, ad quæ exequenda teneantur: multa impedimenta, quibus ab illis obeundis disturbentur: aduersarios multos, auxiliatores paucos. Vnde fit, vt ab ea animorum celsitate, qua excellere oportebat, facilè deiiciantur. Consentit Eusebius in epistol. ad Damasum de morte D. Hieronymi, quæ inter eius opera circumfertur. *Ecce*, inquit, *mundus vndique feruet sacerdotibus: & tamen tam sunt rarissimi sacerdotes, quòd vix de centum vnus reperiatur bonus: nulla certè in mundo tam crudelis bestia, quàm malus sacerdos: nam corrigi non patitur, neque veritatem vnquàm audire potest, & vt breuiter dicam, omnes præeminet malitia*. Et quamuis hæc, quod attinet ad bonorum sacerdotum paucitatẽ, hyperbolicè dicta mihi videantur: tamen quod attinet ad grauitatem culparum in iis, qui à suo officio exciderunt: verissima esse, haud dubito. Nam illi, qui optimi esse debebant, cùm à suo statu deficere incipiunt, pessimi efficiuntur.

Sacerdotes difficile saluantur.
D. Chrys.
Euseb.
Paucissimi sacerdotes boni.

SECTIO III.

Peccata, ex malo exemplo aliis ad peccandum præstito, multipliciter augentur.

I.
Grauissimũ scandali peccatum.
Alios scandalizans diabolus, imo diabolo peior.

TErtia peccati circunstantia, fuit scandalum, seu prauum totius populi exemplum: ex quo peccatũ maximè aggrauatur. Quid enim grauius, quàm non solùm peccare principem, sed etiam alios suo exemplo inducere ad peccandum. Eum certè, qui hoc facit, dixerim non hominem,

sed

sed dæmonem, qui cauda sua *trahebat tertiam partem stellarum cœli.* Apoc. 12. num. 4. Imò dæmone peiorem credit D. Bern. ser. 1. in septuag. *Vnum,* inquit, *solis impugnarent nos maligni spiritus cum suggestionibus suis, & nihil nocerent homines perniciosis exemplis, persuasionibus importunis, atque aliis modis.* Quasi maiorem nobis ad peccandum vim, aut certè non minorem praua hominum exempla, quàm incitamenta dæmonum afferrent.

D. Bern.

II. Quid difficilius, quàm violentas sibi quenquam inferre manus? At vbi Saul agitante malo dæmone se interfecit; eius quoque armiger vrgente regis exemplo in eandem se insaniam præcipitauit. *Arripuit,* inquit textus, *Saul gladium suum, & irruit super eum.* 1. Reg. 31. n. 4. Quid deinde? Sequitur: *Quod cum vidisset armiger eius, videlicet quod mortuus esset Saul: irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo.* Ibid. numer. 5. Quasi regis insania in eo sistere non posset, quin ad ferrum pariter funderetur. Pessimus fuit Roboam, non solùm quia peccauit, sed etiam quia alios suo exemplo impulit ad peccandum. *Cumque,* inquit scriptura, *roboratum fuisset regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Israel.* 2. Paral. 12. numer. 1. Regni quidem opulentia præuertit vnum regem: regis verò iniquitas labefecit totum regnum. Ac si cadente rege, stare populus vix posset. De qua re Iosephus lib. 8. antiquit. cap. 10. *Roboam,* inquit, *spreuit Dei religionem: ita vt totus populus imitaretur eius iniquitatem: cum moribus namque principum corrumpitur conuersatio subiectorum: & cum viderunt luxurias sua castitatis merita respuentes, quasi virtutem, eorum imitari nituntur illecebras. Non enim opera principum approbari videntur, nisi etiam similiter hæc agamus. Cum igitur Roboam ageret impiè, studebant & serui non esse iusti, ne rex videretur offendi.*

Regum peccata subditos ad peccatum impellunt.

Cum moribus Roboam iniqui regnum corrumpuntur.

Iosephus.

III. Idem accidit Regi Sedeciæ, suo prauo exemplo in abrupta vitiorum totum regnum præcipitanti. *Fecit Sedecias,* inquit textus, *malum in oculis Domini Dei sui,* 2. Paral. 36. numer. 12. Quid præterea? Sequitur statim numer. 14. *Sed & vniuersi principes sacerdotum, & populus præuaricati sunt.* Vbi Lyran. *Ad malitiam, inquit, regis, sequuta est malitia in omnibus aliis.* Quid iniquius Rege Achaz? qui non modò se ipse perdidit, à vero Deo ad falsos deficiendo: sed & totum populum profligauit; idolorum seruituti addicendo, & à cultu veri numinis auocando. Nam *direptis omnibus vasis domus Dei, atque confractis, clausit ianuas templi Dei.* 2. Paral. 28. numer. 24. Vt omnes à Deo auerteret, & extremam secum traheret in ruinam. Falsos Deos sibi assumpsit; suis subditis verum Deum eripuit: seu potiùs suos subditos eripuit vero Deo: vt cum impio rege impius populus perderetur. Verissimum est illud oraculum Salomonis: *Secundum iudicem,* inquit, *populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales inhabitantes in ea.* Ecclesiastici 10. num. 2. De quo oraculo, ne ipsi quidem barbari Æthiopes nos dubitare patiuntur: qui vt refert Diodorus Siculus cap. 4. de fabulis antiquis, adeo regem in omnibus imitabantur, vt si quandò rex aliqua corporis parte debilitaretur; ipsi quoque eandem sua sponte debilitarent: vt cum rege claudo pariter claudicarent: cum cæco pariter cæcutirent. Quos igitur mores subditorum, principis exemplum non euertet, quandò ipsam quoque naturam labefactat? Vnde D. Bern. epistol. 127. *Principis, inquit, error multos inuoluit: & tantis obest, quantis præest. Non præsumas, vt perdamus, sed*

Prauum Sedeciæ exemplum, & sacerdotes, & populum prauertit.

Lyran.

Achaz iniquitas populum etiam infecit.

Diod. Sic.

Barbara Æthiopum in regibus imitandis superstitio.

D. Bern.

Peccatum regis multis nocet.

A *vt regamus. Per quem reges regnant, ipse nos præfecit populis suis à nobis tuendis, non subuertendis, famulæ Ecclesiæ ministros, non dominos.*

IV. Quid, obsecro, extremam morum peruersitatem Hierosolymitanos in ciues introduxit; nisi illa morum peruersitas, quæ in sacerdotibus cernebatur? Languerunt capita: consequens fuit, vt omnia membra illius corporis mystici ægrotarent. Vnde illud: *Omne caput languidum*: hoc est, totum sacerdotium, quod est in rep. instar capitis, scelerum ægritudine contabuit. Quid inde factum? sequitur: *Et omne cor mœrens: à planta pedis vsque ad verticem, non est in eo sanitas.* Isai. 1. num. 5. & 6. Hoc est, omnis magistratus secularis, qui cordis vicem obtinet, & reliquæ priuatæ personæ, quæ pedum, aliorumque membrorum officia exercent, suorum peccatorum tabo computruerunt. Quod expendens Innocentius III. Papa ser. 1. in consecrationem Pontificis: *Si caput,* inquit, id est, sacerdos, *fuerit infirmum, totum corpus,* id est, populus, *languidum erit.* Et paulò post obseruans, quod super. sect. iam aduerti, pro peccato sacerdotis, & totius populi eandem victimam offerri. Leuit. 4. num. 13. optimam illius præcepti rationem inculcat: *Tam pro peccato,* inquit, *sacerdotis, quàm pro peccato multitudinis imperatur, vt vitulus offeratur immaculatus. Vnde conuincitur, quòd peccatum sacerdotis, totius multitudinis peccato coæquatur: quia sacerdos in suo peccato totam facit delinquere multitudinem.*

B

Peccata sacerdotum totum reip. corpus infisiunt.

Innocent. 3.

Cur æquale sacrificium pro sacerdotis, atque pro populi peccato, offeratur.

C Non immeritò inuehitur D. Petr. Damian. lib. 6. epist. 32. quosdam in Eremitas, qui eum aliquandò hospitio exciperent virum quendam perfectioris vitæ ineundæ studio incensum; sic cum aulibus nugis, otiosisque delitamentis, sic scurrilibus iocis, inanibusque ludibriis interturbarunt; vt & suum ordinem ei redderent contemptibilem; & suum hospitem ab optimo perfectionis capessendæ proposito deturbarent. Vnde in eos coniicit illud, quod Apostolus ex Isai. 52. n. 5. desumpsit: *Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes.* Rom. 2. num. 24. Dum enim sacerdotes nugas funditabant, seculares homines ad blasphemias iactandas suo prauo exemplo impellebant. Sicut & Dauid non solùm ipse peccauit: sed etiam suo
D malo exemplo *blasphemare fecit inimicos Domini.* 2. Reg. 12. num. 14. Quasi illas blasphemias, quas vel ipsi Dei inimici ex suo prauo affectu incitati fundere non audebant: ex malo regis exemplo prouocati fundere non dubitarent. Quo pacto & filij Heli suis sacrilegiis efficiebant, vt etiam cultores templi, & professores pietatis, non solùm sacrificia desererent, sed etiam detestarentur. *Quanti ergo,* inquit D. Petrus Dam. *sanguinis reus est, qui sub sacri habitus schemate talem se per susceptæ professionis incuriam exhibet: vt quærentes accedere, peruersè viuendo deturbet?*

V. D. Petr. Dam.

Religiosi vel sacerdotibus noxii, ac nugis seculares à Deo auertunt.

VI. Quod si Christus Dominus in eum, qui scandalizat vnum ex pusillis, hoc est, suo prauo exem-
E plo ad peccandum trahit, terribilem illam fulminat sententiam: *Expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.* Matth. 18. n. 6. Quanto supplicio dignus erit, qui non vnum tantùm, sed plurimos scandalizat, & qui cum se è dæmonis iugo ad Dei obsequium per vitæ sacerdotalis, aut religiosæ professionem transtulerit: nihilominùs alios à Dei seruitute sub dæmonis tyrannidem coniicit, ac pessundat? *Tolerabilius fuerat,* inquit citatus Dam. *vt solus ius eius, quem reliquit, mundi vertigine rotaretur, quàm nullos nunc à salutiferæ stationis tenore ac-cessa.* Sed vt tanto flagitio æqua proportione

Sacerdotes ac religiosi, qui prauo exemplo alios scandalizant, Deo grauantes puniti.

D. Petr. Dam.

supplicium

supplicium respondeat: merentur planè, qui suo prauo exemplo perdunt homines, quorum custodes, ac tutores sunt: vt ab Angelis custodibus, ac tutoribus non solum deserantur, sed etiam ad supplicium æternum reposcantur. Nam *si vita nostra*, inquit Damian. *tam praua videtur, & squalida, vt etiam carne vestitis hominibus fœteat: qualis, putas, est Angelis, qui iugiter semper eminent in spiritualis munditia culmine? Vnde & illud formidolosè pensandum est, ne illos, qui ad custodiam nostram deputati sunt, Angelos vita nostra fœtor offendat, vt potius apud Deum conqueri, quàm sua nos debeant attestatione tueri.*

Custodi Angeli scandalosa peccata vindictam mouent.

VII. At mirum non est, prauo sacerdotis, aut principis exemplo rudē plebeculam falli, & in scelera abduci; quandò propter malum exemplū priuatorum hominū, vnius sanctissimi viri fides nutat quodammodò, & vacillat, ac de sua constantia dimouetur. Conuenerunt Angeli iustū Lot, cumque de illius vrbis excidio monuerunt: & ad fugā capessendā hortati sunt: addita facultate, vt quēlibet suorum, generos, filios, & filias secum pariter exportaret. Credidit statim Lot, & fugā celeriter adornauit. *Egressus itaque Lot*, inquit textus, *loquutus est ad generos suos: Surgite, & egredimini de loco isto: quia delebit Dominus ciuitatem hanc.* Gen. 19. n. 12. At generi, tantum abfuit, vt monentem Lot cum tremore exciperent, vt potiùs cum risu exsibilarent. *Visus est eis*, inquit textus, *quasi ludens loqui.* Ibid. seu, vt est in Hebræo: *Fuit ridiculum in oculis generorum suorum.* C Quid ad hæc sanctissimus Lot? Adeò illius animum malum generorum exemplum expugnauit: vt qui antea fugam maturabat, postea recessum dissimularet: & qui sua sponte antea egrediebatur: postea vix vi egrederetur. *Dissimulante illo*, inquit textus, *apprehenderunt manum eius, eduxeruntque eum.* n. 16. In quē locum D. Thom. si eius est illud opusculum in Gen. quod sub eius nomine circumfertur: *Fortè*, inquit, *ex irrisione generorum suorum obscurata fuit fides Lot.* Vides quantùm valeat etiam apud pios homines, malum exemplū impiorum? Qui pridiè ad Angelorum voces festinabat, postridie ad generorum risus cunctabatur. Magnum igitur malum contrahit, qui suo malo exemplo alios trahit ad peccandum: nam non solùm propriis, sed D alienis quoque peccatis innodatur.

Malorū exemplo vel etiam iusti nutant.

Generorum irrisione fides Lot obscuratur.

D. Thom.

VIII. Pauca in sacris literis Dauidis peccata memorantur: illa scilicet, quæ in facto contra Vriam perpetrauit: aliàs integerrimam vitā coluisse significatur: iuxta illud: *Fecit David rectum in oculis Domini, & non declinauit ab omnibus, quæ præceperat ei, cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ Hethæi.* 3. Reg. 15. n. 5. Et quamuis alij alia ei tribuant peccata: tamen illa aut possunt à peccato excusari, aut certè grauitate deformia non fuerunt. Vt Pineda de rebus Salom. lib. 1. c. 3. latè, & eruditè prosequitur. Si igitur Dauid tam paucis se criminibus obstrinxit; cur ipse tanquam innumera perpetrasset, plorabundus exclamat: *Circūdederunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui, vt viderem; multiplicatæ sunt super capillos capitis mei.* Psal. 39. n. 13. Respondet Euthym. quia iusti aliorum peccata sibi ipsis adscribunt propter vnitatem, ac communionem fidei. D. Aug. *Quis*, inquit, *numerat iniquitates alienas, & proprias? Hoc est, quis certo numero potest eas definire?* Et statim Dauidem introducit sic loquentem: *Parua*, inquit, *erant nostra, imponuntur aliena.* D. Chrysost. *Vna*, inquit, *actio in multa peccata diuiditur. Quemadmodum cædes Abel, pro septem peccatis, Cain est reputata: Lamech autem pro septuagies septies:* iuxta illud Gen. 4. n. 24. *Septuplum vltio dabitur de Cain, de Lamech autem septuagies septies.* Ac si vnum peccatū Cain, alia septem: & vnicum peccatum Lamech septuaginta alia, hoc est, vniuersitatem plurium peccatorum continere, aut exæquare videretur. Rectè quidem hæc omnia. Et ex his responsionibus hanc ad præsens institutum elicio clariorem. Pauca sua peccata vocat David, peccata innumera: quia peccatum quod in rege vnum est, multiplicatur in subditis: dum peccātem regem subditi imitantur: & quæ innumeri subditi exemplo regis committunt, in ipsius regis caput omnia refunduntur: atque adeò vnus rex fit reus omnium scelerum, quæ propter malum eius exemplum in toto regno perpetrantur.

Propria Dauidis peccata, propter subditorum scandalum, dicuntur innumera.

Pineda.

Euthym.

D. Aug.

D. Chrys.

A (margin letter at "mech autem pro septuagies septies")

B

IX. Hinc est, quod scriptura vocat Regem Antiochum radicem peccatricem: *Exiit*, inquit, *ex eis radix peccatrix, Antiochus illustris.* 1. Mach. 1. n. 11. quia sicut rami, frondes, flores, fructus à radice arboris germinant: ita ab vno regis peccato, multa in tota rep. scelera propagantur. Magna olim ab Esdra inquisitio facta est in Hebræos, qui diuinam legem violassent, vxores alienigenas cōtrahendo, earumque pessimos mores imitando. Plurimi in eo flagitio deprehensi: sed primo loco filij sacerdotum numerantur. *Inuenti sunt*, inquit textus, *de filiis sacerdotum, qui duxerant vxores alienigenas.* 1. Esdr. 10. n. 18. Quærit Lyran. cur priùs numerentur, qui fortassè non priùs peccauerunt? C Et respondet duplici de causa. Vna, quia peccatū eorum grauius erat: cum sacerdotes, & eorum filij, qui tunc eis in sacerdotio succedebant, diuinā legem scire, & seruare multò magis tenerentur. Altera, quia peccatum sacerdotum causa fuit, seu occasio aliis peccandi. Quasi illud peccatū omniū grauissimū censeatur, ex quo tanquàm ex semine plura alia enascuntur: quale solet esse peccatum principum, & prælatorum: iuxta illud D. Greg. 1. p. past. c. 2. *Cum pastor*, inquit, *per abrupta graditur: consequens est, vt ad præcipitium grex feratur.*

Antiochus radix peccati dicitur, ex quo subditorū peccata pullulabant.

Lyr.

Peccatū Prælatorum & ratione dignitatis, & ratione scandali grauius.

D. Greg.

X. Hinc est, quod talia peccata grauiùs a Deo puniantur. Nusquàm legitur Christus Dominus in Euangelio cuiusquam peccatum per se ipsum puniuisse, prætetquàm principum, & sacerdotū: qui D in templo sedentes vendebant hostias non habētibus, rursusque ab emptoribus cum fœnore accipiebant immolandas: vt hac ratione prædarentur pauperem populum, eiusque pecuniis ditarētur: hos enim fuisse sacerdotes, testatur D. Hier. Et cathedræ, quarum meminit Matth. c. 21. n. 12. indicare videntur, fuisse legis doctores. Igitur Christus Dominus, inquit Ioannes c. 2. n. 14. *Inuenit in templo vendentes boues, & oues, & columbas, & nummularios sedentes: & cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo.* En vt Christus Dominus qui mansuetissimum se in plebem peccantem ostendebat: in principes, & sacerdotes se ostendit seuerissimum. Quod expendēs D. Gregor. lib. 25. mor. c. 14. *Neque*, inquit, *frustrà* E *per semetipsum Dominus Deus nūmulariorum fudit æs, & cathedras vendentium columbas euertit: nimirum significans quia per magistros quidem vitam iudicat plebium: sed per semetipsum facta examinat magistrorum.* Ex quibus verbis duo ponderanda. Vnum, peccata prælatorum nullo modo à subditis, sed a solo Deo iudicanda, & punienda. Alterum, duriùs, & seueriùs ab ipso Deo iudicandos principes, & sacerdotes: quorum malum exemplum in reip. pestem deriuatur. Et notandum vlteriùs, Ioannem Euangelistam, cùm flagellum, quod Christus Dominus fecit de funiculis,

Sola Prælatorum peccata Christus per se ipsum puniuisse legitur.

D. Hier.

D. Greg.

Prælatorum peccata non à subditis, sed à Deo grauissime punienda.

memo

memorauit: non meminisse ementiuos, sed vendentium; ac si Christus Dominus non aduersus vulgares homines per ignorantiam ementes; sed aduersus principes, & sacerdotes per malitiam vendentes, flagellum armaretur: quia horum peccatum præcipuè in aliorum damnum, ac perniciem redundabat.

XI. *Principum peccata grauius plectenda.* Omnes olim Israelitæ grauissimè peccarunt, dum à fœminis Moabitis prouocati, in luxuriam, & idololatriam corruerunt: & nihilominus eorū tantum principes puniuntur, vt iam superiori sectione aduerti. *Tolle*, inquit Deus ad Moysen, *cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israel.* Num. 25. n. 4. Sunt, qui dicant, illud *Tolle*, idem esse, atque congrega, & consule: ita vt sensus sit, non B ipsos principes suspendendos, sed potiùs consulendos de iis, qui suspendio digni viderentur. Inter quos Oleast. rationem reddit, *Quoniam*, inquit, *non est credibile viros ad regimen populi electos, tale facinus perpetrasse.* Ac si nihil magis alienum crederet à principis dignitate, quàm luxuriæ vilitatem. Vnde senex ille Gabaonita, qui filiam suam, & vxorem hospitis sui impuris hominibus prostituit: *Educam*, inquit, *eas ad vos, vt humilietis eas.* Iudic. 19. n. 24. Nam re vera necesse est, vt eorum dignitas maximè humilietur, quorum castitas turpiter violatur. Quare verbo humiliandi frequenter vtitur scriptura, ad illorum opprobrium declarandum, qui in hanc turpitudinem labuntur: vt videre est Deut. 21. n. 24. Deut. 22. n. 24. & 29. Psal. 43. n. 20. Vbi D. Ambros. *Humilitas*, inquit, *operis est, per quod caro sita, peccati corpus effecta est.* Et paulò post rationem reddens cur in scriptura dicantur humiliari, qui huius peccati labe inficiuntur. *Vt intelligas*, inquit, *quia non conditio carnis videatur nos humiliare, sed culpa.* Cùm igitur hæc humilitas, seu vilitas principe indignissima sit; non immeritò crediderunt aliqui interpretes, non fuisse principes, qui se tantam in vilitatem abiecissent.

Oleast. *Luxuria vilitas a principum dignitate aliena. Humiliandi verbo luxuria turpitudinem frequenter notat scriptura.*

XII. *Populi peccata cur aliquādo principes luat.* Nihilominùs quia nihil est tam sublime, quod hæc pestilens aura non inficiat: nihil tam decorum, quod hæc crebri flamma non depopuletur: facile adduci possunt alij interpretes, vt ipsos quoque principes in flagitium lapsos, & proinde D suspendio addictos fuisse arbitrentur. Sed cur principes potissimum capitali supplicio afficiantur, inquisitione dignū est. Theodor. ad eum locum, *Cum*, inquit, *populus peccasset; suspensi sunt principes, vt qui malum ab ipsis non depulissent.* Quasi duplici culpa tenerentur; & quòd ipsi peccassent; & quòd aliorum peccato non obstitissent. Nec multò aliter Origen. hom. 20. in Num. *Populus*, inquit, *peccat, & principes suspenduntur: pro populo enim coguntur principes reddere rationem; ne fortè non docuerint, non monuerint, non sollicitè arguerint eos, qui primùm peccauerunt. Hæc si cogitarent homines, principatus non ambirent.* Vbi significat hoc supplicium principibus illatum propter eorum negligentiam de salute subditorum. Quod etiam D. Petr. Dam. lib. 4. epist. 15. ad finē, eundem Numer. locum expendens, rectè expressit. *Quid est*, inquit, *quod populus in luxuriæ voraginem labitur; & in eorum præpositos vindicatur? Subditi delinquunt: & principes in patibulis suspenduntur? Alius est, qui peccat, alius ille, qui vapulat? Vnde hoc? Nisi quia culpa subditorum in præpositorum redundat opprobrium: & quod ab omnibus erratur, negligentiæ pastoris adscribitur.* Rursus idem D. Petr. Dam. superiori sect. citatus sentit ipsam peccantiū dignitatem culpas auxisse; & proinde pœnas

Theod.

Orig.

Subditorum culpa in negligentiam refunditur prælatorum.

D. Petr. Dam.

Peccata principum propter scandalum grauiora.

A acriores, & velociores postulasse. Sed dubitandū non est magnam huius flagitij grauitatem desumi ex scandalo, pessimoque exemplo; quod ad subditos deriuatur; cum principum peccata subditis in exempla, incitamentaque peccandi ante oculos obuersentur.

Quid est, quod David sublato filio ex Bethsabee, quem vita ipsa habebat chariorem, grauissimè à Deo punitur? An quod adulterio: an quod homicidio? an quod vtroque simul iniustitiæ, atque intemperantiæ flagitio se ipsum fordidarit? Nequaquam: si litera ipsa spectetur; cū tam huiusmodi peccata vnica confessione deleri: propheta ad eum feliciter euangelizante: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum.* 2. Reg. 12. n. 13. Cur igitur tam acre reposcitur ad supplicium, nisi propter vnicam huius sceleris circumstantiam, in pessimum exemplum, seu exitium aliorum, ac proinde in diuini nominis opprobrium redundātis? teste ipso Nathan: *Quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi, morte morietur.* Ibid. n. 14. Quod Saluian. lib. 4. de prouidentia, rectè expendens, *Qui*, inquit, *æternam pro offensionibus suis pœnam per vnā tantùm confessionem meruit euadere; huius tamen criminis veniam, nec per pœnitentiam patrocinantē potuit impetrare.* Et paulò post: *Ex quo*, inquit, *intelligi potest, quod nullū maioris piaculi crimen est, quàm blasphemandi causam gentibus dare.* Quod probatum ex aliorum damno, quia *multos secum præcipitat in mortem: & necesse erit, vt sit pro tantis reus, quantos secum traxerit in reatum*: tum etiam ex diuini nominis opprobrio: nam, qui peccat sine offensione aliorum; *Sacrosanctum Dei nomen sacrilega blasphemantium maledictione non lædit: qui verò blasphemare alios fecerit, per conniuia plurimorum inæstimabilem Deo facit iniuriam.*

XIII. *David sublato adulterino filio, a Deo punitur propter scandalum grauissimè.*

Saluian.

Scandalo pro ceteris ex lapsis capite grauissimum.

Quod si tam grauiter peccabant Hebræi, qui gentes ad blasphemandum Dei nomen suis prauis operibus inducebant. Quid Christiani, à quibus sicut maior viuēdi rectitudo exigitur, ita maior peccandi offensio deriuatur? Certè in illos, si publicè peccent, insultantes Ethnici exprobrabunt, vt ibidem loquitur Saluian. *Vbi est Catholica lex, quam credunt? Vbi sunt pietatis, & castitatis præcepta, quæ discunt? Euangelia legunt, & impudici sunt: Apostolos audiunt, & inebriantur: Christum sequuntur, & rapiunt: Vitam improbam agunt, & probam legem habere se dicunt.* Quid his potest exprobrationibus iniquius, quid cōtumeliosius excogitari? Sed adhuc mihi videntur acerbiores, quæ vlteriùs apud eundem Saluian. iaciuntur. *Tales profectò*, inquiunt, *secta est, quales & sectatores. Hoc sunt absque dubio, quod docentur. Apparet prophetas, quos habent, impuritatem docere: & Apostolos, quos legunt, nefaria sensisse: & euangelia, quibus imbuuntur, hæc, quæ ipsi faciunt, prædicare.* Vtinam hic sisterentur; nec vlteriùs effunderentur. Sed proh dolor! in maiores blasphemias prolabuntur: in E ipsum totius sanctitatis fontem Christum Dominum, Christianorum dedecora refundentes: *Sancta*, inquiunt, *à Christianis fierent, si Christus sancta docuisset. Æstimari de cultoribus suis potest ille, qui colitur. Quomodo enim bonus magister est, cuius tam malos videmus esse discipulos? Vide Christianos, quid agant, & euidenter potes de ipso scire, quid doceat.* Ita Ethnici apud Saluian. Quorum tam atroces blasphemias, quæ religiosæ aures non respuant, non horreant, non detestentur? Sed multò magis detestanda sunt illorum opera, quæ illis blasphemiis, & conflandis, & iaculandis occasionem præbuerunt.

XIV. *Ethnicos ad blasphemias Christianorum mala exempla inducunt.*

Saluian.

Ex

XV. *Concluditur grauitas culpæ filiorum Heli, ex circumstantia scandali.* Ex his colligitur quantam culpam contraxerint sceleratissimi filij Heli, qui non solùm peccarunt ipsi, diuina, atque humana iura temerantes; sed etiam pessima suorum peccatorum exempla in alios disseminarunt: quæ si imitarentur, delinquentes detestarentur, Dominum blasphemarent, qui tales in suo templo sacerdotes sustineret. Imò non solum pessima præbentes exempla, sed etiam diabolica adhibentes machinamenta omnibus, qui ad templum venerant, duces ad peccandum, hortatoresque scelerum extiterunt. Et vt notat D. Chrys. hom. 7. in 2. ad Timoth. cùm subditorum salutem contempserint, diuinum quoque honorem pro nihilo æstimarunt: nam qui aspernarunt seruos, inquit D. Chrysost. eorum salutem negligendo, imò tendendo laqueos, & ruinas machinando, ad hoc sensim pertinget, vt ipsum quoque Dominum aspernetur. Sed omissis interim filiis Heli, ad Samuelis historiam redeamus. *D. Chrys. 4.*

Num. XVIII. *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini; puer accinctus Ephod lineo.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Samuelis virtus laudabi hic solus, inter tot iacet dignos.* SAmuel autem ministrabat, &c. Inter scelera filiorum Heli virtus Samuelis, tanquam lux inter tenebras emicabat. De qua re latius in sequent. annot. dicemus. Interim satis sint illa verba Rupert. cap. 6. ad hunc locum, *Sacerdotibus*, inquit, *viris contemptibile sacrificium Domini reddentibus, reliquus h c erat vnus puer, de quo tanquam paxillo modico tota penderet restitutionis spes, in quo Dominus iniuriam patiens, aliquas honoris sui reliquias appenderet.* Itaque quidquid impij sacerdotes suis sceleribus profligabant, sanctissimus Leuites suis virtutibus resarciebat: & sicut illi retrahebant homines a templo: ita Samuel ad templum inuitabat. Quod D. Chrysost. homil. 1. de fide Annæ indicauit his verbis *Quanquam*, inquit, *ætas esset immatura, virtus tamen aderat matura. Nam ascendentibus in templum omnibus, multæ religionis, ac pietatis magister factus est. Nec quisquam viso puero tacitus descendebat: sed omnes ædificabant illum, a quo præter spem datus erat.* Vbi dicitur puer Samuel, communis omnium, qui templum frequentabant, magister, non tam docendo, quàm ministrando: neque per magisterium verbi, sed per exemplum operis: tantam in diuino cultu modestiam, ac diligentiam: tantam pietatem, ac religionem exhibebat. *Rupert.* *Samuel omnibus ad templi venientibus, magister per exemplum. D. Chrys.*

II. *Quo pacto ante faciem Domini dicatur Samuel ministrare.* Dicitur autem ministrare ante faciem Domini. Primò, quia ministrabat in tabernaculo, vbi diuina præsentia peculiari quadam ratione sentiebatur, dum manifestabatur per oracula, & obseruabatur per sacrificia: hebraicè את פני יהוה *eth phene Iehouah*, hoc est, *ad facies*, seu *in faciebus Iehouah*: quod est in præsentia, seu in conspectu Domini. Secundò, quia ministrabat ad nutum, seu imperium Domini, hoc est, in iis rebus, quæ illi à Domino imperabantur: sicut suprà n. 11. dicitur ministrare ante faciē Heli, hoc est, ad nutū, seu imperiū Heli, vt ibi explicaui. Nec repugnant hæc duo, & ad imperium Dei, & ad imperiū sacerdotis ministrasse: qui enim homini propter Deū ad nutū obedit, Deo censetur obedire. Tertiò, quia perfectissimè ministrabat: vt qui diuinis non humanis oculis placere niteretur Est enim hebraismus, quo perfectissime dicuntur fieri, quæ coram Deo fieri dicuntur. *Ascendet sicut virgultum coram eo.* Isai. 53. num. 1. Hoc est, inquit Interlin. *per omnia placens.* Ozias Rex, sub initium regni sui, quandò maximè studuit pietati, *Fecit*, inquit textus, *quod erat* *Qui homini propter Deū obedit, Deo obedit.* *Diuinis non humanis oculis placere studuit. Interlin.*

A *rectum in oculis Domini.* 2. Paral. 26. n. 4. Hoc est, magna sinceritate, & integritate Deo placitorus. Vnde D. Chrysost. hom. 3. de verbis Isaiæ, *Hoc testimonio*, inquit, *magnam eius virtutem declarauit: rectum fecit in conspectu Domini, non apud homines ostentans.* Et statim inuehitur in Iudæos, qui facturi eleemosynam, tuba canebant ante se; qui orabant in angulis platearum, vt viderentur ab hominibus, &c Matth. 6. à num. 2. *Quibus verbis*, inquit Chrysost. *quid potest esse miserius: vbi post toleratos labores omni præmio frustrabantur?* Prudentiùs igitur nobis agendum monet: & ducto vel ab aurigis, qui in stadio currunt, argumento, *Quid*, inquit, *facis, ô homo? Alium habes indicem, & alium adhibes spectatorem? Non vides aurigas, qui prætercurrentes totam stadij partem, vbi Cæsarem viderint, vnum eius oculum, digniorem ducunt, quàm tot hominum vultus? At tu cum videas ipsum Angelorum Regem, certaminis iudicem, eo prætermisso, ad conseruorum oculos fugis?* Quasi exclamaret, Proh rem indignam, ac minimè ferendam! *Ideo*, addit, *post innumeras luctas incoronatus recedis.* Denique in eandem sententiam dicuntur parentes Baptistæ, *Iusti ambo ante Deum.* Luc. 1. num 6. Vbi Diuus Ambros. *Non enim*, inquit, *omnis, qui iustus est ante homines, iustus est ante Deum. Aliter vident homines, aliter videt Deus: homines in facie, Deus in corde. Et ideo fieri potest, vt aliquis iustus videatur mihi; iustus autem ante Deum non sit; si iustitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur.* Hunc igitur in modum ministrabat Samuel ante faciem Domini: hoc est, singulari quadam animi purit. te, & sinceritate: vt diuinis tantùm oculis placeret. Quo autem tempore, loco, ac modo ministrauerit, n. 11. dictum est. *D. Chrys.* B *D. Amb.* C

Accinctus Ephod, &c. Duplex est huius vocis, *Ephod*, interpretatio propria, & mystica: vtramque breuiter explicabo. III. *Duplex Ephod significatio.*

Propria Ephod significatio.

QVod attinet ad propriam significationem. D. Aug. q. 46. ex veteri testamento, *Ephod*, *vnum quidem nomen est, sed non vnam rem significat.* Nam aliis erat armariolum, quo sacerdotes ad interrogandum Deum vtebantur: vt D. Aug. citatus refert. Et probari potest, quia sacerdotes portare Ephod, nō induere dicebantur: vt patet hoc ipso cap. num. 28. & infra cap. 14. n. 3. Aliis erat thoribulum, vt refert D. Hieron epistol. 130. ad Marcellam: quamuis huius opinionis nullum iaciat fundamentum. Aliis denique erat simulachrum, vt refert D. Aug. q. 41. in Indices, & D. Hier. epist. ad Marcellam proximè citat. probarique potest ex duplici scripturæ loco: vno, Iudic. 8. n. 27. vbi dicitur Gedeon fecisse Ephod ex auro, quod de præda acceperat, mille septingentos auri siclos appendente: & posuisse illud in ciuitate sua: & fornicatus fuisse omnis Israel in eo; & factum hoc esse Gedeoni, & omni domui eius in ruinam. Ex quibus omnibus concludi videtur illud Ephod fuisse simulachrū, seu idolum: Primò, quia in vnam vestē tanta auri summa expendi nō poterat. Secūdò, quia Gedeō dicitur statuisse illud Ephod, vt legit D. Aug. quasi esset ex solido auro rigidū, ita vt statui; seu positum stare posset. Tertiò, quia omnis Israel fornicatus est, seu idololatrauit in eo, tanquàm in simulachro, seu idolo, cui honorem, & cultum idololatriæ detulerunt. Altero, Iudic. 17. n. 4. & 5. Vbi dicitur Michas ex auro, quod à matre acceperat, fecisse Ephod: & quidem opere conflatorio, cum dicatur illa pecunia tradita argentario, vt faceret ex illa sculptile. IV. *Ephod aliis est armariolum.* *D. Aug.* D *D. Hier. Aliis thoribulum.* *Aliis simulachrum.* *D. Aug. D. Hier.* E *D. Aug.*

memorauit: non meminisse euentium, sed vendentium; ac si Christus Dominus non aduersus vulgares homines per ignorantiam euentes, sed aduersus principes, & sacerdotes per malitiam vendentes, flagello armaretur: quia horum peccatum præcipuè in aliorum damnum, ac perniciem redundabat.

XI. *Principum peccata grauius plectenda.* Omnes olim Israelitæ grauissime peccarunt, dum à fœminis Moabitis prouocati, in luxuriam, & idololatriam corruerunt: & nihilominus eorū tantum principes puniuntur, vt iam superiori sectione aduerti. *Tolle*, inquit Deus ad Moysen, *cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israel.* Num. 25. n. 4. Sunt, qui dicant, illud: *Tolle*, idem esse, atque congrega, & consule: ita vt sensus sit, non ipsos principes suspendendos, sed potiùs consulendos de iis, qui suspendio digni viderentur. Inter quos Oleast. *Oleast.* rationem reddit, *Quoniam*, inquit, *Non est credibile viros ad regimen populi electos, tale facinus perpetrasse.* *Luxuria vilitas a principis dignitate aliena.* Ac si nihil magis alienum crederet à principis dignitate, quàm luxuriæ vilitatem. Vnde senex ille Gabaonita, qui filiam suam, & vxorem hospitis sui impuris hominibus prostituit: *Educam*, inquit, *eas ad vos, vt humilietis eas.* *Humiliandi verbo luxuriæ turpitudinem frequenter notat scriptura.* Iudic. 19. n. 24. Nam re vera necesse est, vt eorum dignitas maximè humilietur, quorum castitas turpiter violatur. Quare verbo humiliandi frequenter vtitur scriptura, ad illarum opprobrium declarandum, qui in hanc turpitudinem labuntur: vt videre est Deut. 21. n. 24. Deut. 22. n. 24. & 29. Psal. 43. n. 20. Vbi D. Ambros. *Humilitas*, inquit, *operis est, per quod caro ista, peccati corpus effecta est.* Et paulò post rationem reddens cur in scriptura dicantur humiliari, qui huius peccati labe inficiuntur. *Vt intelligas*, inquit, *quia non conditio carnis videatur nos humiliare, sed culpa.* Cùm igitur hæc humilitas, seu vilitas principe indignissima sit; non immeritò crediderunt aliqui interpretes, non fuisse principes, qui se tantam in vilitatem abiecissent.

XII. *Populi peccata in aliquibus principes luat.* Nihilominùs quia nihil est tam sublime, quod hæc pestilens aura non inficiat: nihil tam decorum, quod hæc erebi flamma non depopuletur: facile adduci possunt alij interpretes, vt ipsos quoque principes in flagitium lapsos, & proinde suspendio addictos fuisse arbitrentur. Sed cur principes potissimum capitali supplicio afficiantur, inquisitione dignū est. *Theod.* Theodor. ad eum locum, *Cum*, inquit, *populus peccasset; suspensi sunt principes, vt qui malum ab ipsis non depulissent.* Quasi duplici culpa tenerentur; & quòd ipsi peccassent; & quòd aliorum peccato non obstitissent. *Orig.* Nec multò aliter Origen. hom. 20. in Num. *Populus*, inquit, *peccat, & principes suspenduntur: pro populo enim coguntur principes reddere rationem; ne forte non docuerint, non monuerint, non solicitè arguerint eos, qui primùm peccaverunt. Hæc si cogitarent homines, principatus non ambirent.* *Subditorum culpa in negligentiam refunditur prælatorum.* Vbi significat hoc supplicium principibus illatum propter eorum negligentiam de salute subditorum. *D. Petr. Dam.* Quod etiam D. Petr. Dam. lib. 4. epist. 15. ad finem, eundem Numer. locum expendens, rectè expressit. *Quid est*, inquit, *quod populus in luxuriæ voraginem labitur; & in eorum præpositos vindicatur? Subdιti delinquunt; et principes in patibulis suspenduntur? Alius est, qui peccat, alius ille, qui vapulat? Vnde hoc? Nisi quia culpa subditorum in præpositorum redundat opprobrium: & quod ab omnibus erratur, negligentiæ pastoris adscribitur.* *Peccata principum propter scandalum grauiora.* Rursus idem D. Petr. Dam. superiori sect. citatus sentit ipsam peccantiū dignitatem culpas auxisse, & proinde pœnas

A acriores, & velociores postulasse. Sed dubitandū non est magnam huius flagitij grauitatem desumi ex scandalo, pessimoque exemplo, quod ad subditos deriuatur; cum principum peccata subditis in exempla, incitamentaque peccandi ante oculos obuersentur.

Quid est, quod Dauid sublato filio ex Bethsabee, quem vita ipsa habebat chariorem, grauissimè à Deo punitur? An quod adulterio? an quod homicidio? an quod vtroque simul iniustitiæ, atque intemperantiæ flagitio se ipsum fordidarit? Nequaquam: si litera ipsa spectetur; cū iam huiusmodi peccata vnica confessione deleuerit: propheta ad eum feliciter euangelizante: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum.* 2. Reg. 12. n. 13. · XIII. *Dauid sublato adulterio filio, à Deo punitur propter scandalum grauitatem.*

B Cur igitur tam acre reposcitur ad supplicium, nisi propter vnicam huius sceleris circunstantiam, in pessimum exemplum, seu exitium aliorum, ac proinde in diuini nominis opprobrium redundātis? teste ipso Nathan: *Quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi, morte morietur.* Ibid. n. 14. Quod Saluian. lib. 4. de prouidentia, rectè expendens, *Qui*, inquit, *æternam pro offensionibus suis pœnam per vna tantum confessionem meruit euadere; huius tamen criminis veniam, nec per pœnitentiam patrocinante potuit impetrare.* Et paulò post: *Ex quo*, inquit, *intelligi potest, quod nullū maioris piaculi crimen est, quam blasphemandi causam gentibus dare.* Quod probat tum ex aliorum damno, quia *multos secum præcipitat in mortem: & necesse est, vt sit pro tantis reus, quantos secum traxerit in reatum*: tum etiam ex diuini nominis opprobrio: nam, qui peccat sine offensione aliorum; *Sacrosanctum Dei nomen sacrilega blasphemantium maledictione non lædit: qui verò blasphemare alios fecerit, per contumeliam plurimorum inæstimabilem Deo facit iniuriam.* *Saluian.* *Scandalo peccatum ex suo pite capite grauissimum.*

C

Quod si tam grauiter peccabant Hebræi, qui gentes ad blasphemandum Dei nomen suis prauis operibus inducebant. Quid Christiani, à quibus sicut maior viuēdi rectitudo exigitur, ita maior peccandi offensio deriuatur? Certè in illos, si publicè peccent, insultantes Ethnici exprobrabunt, vt ibidem loquitur Saluian. *Vbi est Catholica lex, quam credunt? Vbi sunt pietatis, & castitatis præcepta, quæ discunt? Euangelia legunt, & impudici sunt: Apostolos audiunt, & inebriantur: Christum sequuntur, & rapiunt: Vitam improbam agunt, & probam legem habere se dicunt.* XIV. *Ethnicos ad nefanda blasphemias, ex vitiis suis in Christianos.* *Saluian.*

D Quid his potest exprobrationibus iniquius, quid cōtumeliosius excogitari? Sed adhuc mihi videntur acerbiores, quæ vlteriùs apud eundem Saluian. iaciuntur. *Tales profectò*, inquiunt, *secta est, quales & sectatores. Hoc sunt absque dubio, quod docentur. Apparet prophetas, quos habent, impuritatem docere; & Apostolos, quos legunt, nefaria sensisse; & euangelia, quibus imbuuntur, hæc, quæ ipsi faciunt, prædicare.* Vtinam hic sisterent; nec vlteriùs effunderentur. Sed proh dolor! in maiores blasphemias prolabuntur: in ipsum totius sanctitatis fontem Christum Dominum, Christianorum dedecora refunduntur: *Sancta*, inquiunt, *à Christianis fierent, si Christus sancta docuisset. Æstimari de cultoribus suis potest ille, qui colitur. Quomodo enim bonus magister est, cuius tam malos videmus esse discipulos? Vide Christianos, quid agant, & euidenter potes de ipso scire, quid doceat.* Ita Ethnici apud Saluian. Quorum tam atroces blasphemias, quæ religiosæ aures non respuant, non horreant, non detestentur? Sed multò magis detestanda sunt illorum opera, quæ illis blasphemiis, & conflandis, & iaculandis occasionem præbuerunt.

E

XV. *Concluditur grauitas culpa filiorum Heli, ex circumstantia scandali.*

Ex his colligitur quantam culpam contraxerint sceleratissimi filij Heli, qui non solùm peccarunt ipsi, diuina, atque humana iura temerantes; sed etiam pessima suorum peccatorum exempla in alios dissenunarunt: quæ si imitarentur, delinquerent: si detestarentur, Dominum blasphemarent, qui tales in suo templo sacerdotes sustineret. Imò non solùm pessima præbentes exempla, sed etiam diabolica adhibentes machinamenta omnibus, qui ad templum venerant, duces ad peccandum, hortatoresque scelerum extiterunt. Et vt notat D. Chrys. hom. 7. in 2. ad Timoth. cùm subditorum salutem contempserint, diuinum quoque honorem pro nihilo æstimarunt: nam qui aspernatur seruos, inquit D. Chrysost. eorum salutem negligendo, imò tendendo laqueos, & ruinas machinando; ad hoc sensim pertinget, vt ipsum quoque Dominum aspernetur. Sed omissis interim filiis Heli, ad Samuelis historiam redeamus.

D. Chrys.

Num. XVIII. *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini; puer accinctus Ephod lineo.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Samuelis virtus laudabilior inter scelera filiorum Heli.* Rupert.

SAmuel autem ministrabat, &c. Inter scelera filiorum Heli virtus Samuelis, tanquam lux inter tenebras emicabat. De qua re latiùs in sequent. annot. dicemus. Interim satis sint illa verba Rupert. cap. 6. ad hunc locum, *Sacerdotibus*, inquit, *viris contemptibile sacrificium Domini reddentibus, reliquus hic erat vnus puer, de quo tanquam paxillo modico tota penderet restitutionis spes, in quo Dominus iniuriam patiens, aliquas honoris sui reliquias appenderet.* Itaque quidquid impij sacerdotes suis sceleribus profligabant, sanctissimus Leuites suis virtutibus resarciebat. & sicut illi retrahebant homines a templo: ita Samuel ad templum inuitabat. Quod D. Chrysost. homil. 2. de fide Annæ indicauit his verbis *Quanquam*, inquit, *ætas esset immatura: virtus tamen aderat matura. Nam ascendentibus in templum omnibus, multæ religionis, ac pietatis magister factus est. Nec quisquam viso puero tacitus descendebat: sed omnes glorificabant illum, a quo præter spem datus erat.* Vbi dicitur puer Samuel, communis omnium, qui templum frequentabant, magister, non tam docendo, quàm ministrando: neque per magisterium verbi, sed per exemplum operis: tantam in diuino cultu modestiam, ac diligentiam: tantam pietatem, ac religionem exhibebat.

Samuel omnibus ad templum venientibus, magister per exemplum. D. Chrys.

II. *Quo pacto ante faciem Domini dicatur Samuel ministrare.*

Dicitur autem ministrare ante faciem Domini. Primò, quia ministrabat in tabernaculo, vbi diuina præsentia peculiari quadam ratione sentiebatur; dum manifestabatur per oracula, & obsecrabatur per sacrificia: hebraicè את פני יהוה *eth phene Iehouah*, hoc est, *ad facies*, seu *in faciebus Iehouah*: quod est in præsentia, seu in conspectu Domini. Secundò, quia ministrabat ad nutum, seu imperium Domini, hoc est, in iis rebus, quæ illi à Domino imperabantur: sicut suprà n. 11. dicitur ministrare ante faciē Heli, hoc est, ad nutū, seu imperiū Heli, vt ibi explicaui. Nec repugnant hæc duo, & ad imperium Dei, & ad imperiū sacerdotis ministrasse: qui enim homini propter Deū ad nutū obedit, Deo cēsetur obedire. Tertiò, quia perfectissimè ministrabat: vt qui diuinis non humanis oculis placere niteretur. Est enim hebraismus, quo perfectissimè dicuntur fieri, quæ coram Deo fieri dicuntur. *Ascendet sicut virgultum coram eo.* Isai. 53. num. 1. Hoc est, inquit Interlin. *per omnia placens.* Ozias Rex, sub initium regni sui, quandò maximè studuit pietati, *Fecit*, inquit textus, *quod erat*

Qui homini propter Deū obedit, Deo obedit. *Diuinis non humanis oculis placere studuit.* Inte. lin.

A *rectum in oculis Domini.* 2. Paral. 26. n. 4. Hoc est, magna sinceritate, & integritate Deo placiturus. Vnde D. Chrysost. hom. 3. de verbis Isaiæ, *Hoc testimonio*, inquit, *magnam eius virtutem declarauit: rectum fecit in conspectu Domini, non apud homines ostentans.* Et statim inuehitur in Iudæos, qui facturi eleemosynam, tuba canebant ante se; qui orabant in angulis platearum, vt viderentur ab hominibus, &c Matth. 6. à num. 2. *Quibus rebus*, inquit Chrysost. *quid potest esse miserius: vbi post toleratos labores omni præmio frustrabantur?* Prudentiùs igitur nobis agendum monet: & ducto vel ab aurigis, qui in stadio currunt, argumento, *Quid*, inquit, *facis, ò homo? Alium habes iudicem, & alium adhibes spectatorem? Non vides aurigas,*

D. Chrys.

B *qui prætercurrentes totam stadij partem, vbi Cæsarem viderint, vnum eius oculum, digniorem ducunt, quàm tot hominum vultus? At tu cum videas ipsum Angelorum Regem, certaminis iudicem, eo prætermisso, ad conseruorum oculos fugis?* Quasi exclamarit, Proh rem indignam, ac minimè ferendam! *Ideo*, addit, *post innumeras luctas incoronatus recedis.* Denique in eandem sententiam dicuntur parentes Baptistæ, *Iusti ambo ante Deum.* Luc. 1. num 6. Vbi Diuus Ambros. *Non enim*, inquit, *omnis, qui iustus est ante homines, iustus est ante Deum. Aliter videns homines, aliter videt Deus: homines in facie, Deus in corde. Et ideò fieri potest, vt aliquis iustus videatur mihi; iustus autem ante Deum non sit; si iustitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur.*

D. Amb.

C Hunc igitur in modum ministrabat Samuel ante faciem Domini: hoc est, singulari quadam animi puritate, & sinceritate: vt diuinis tantùm oculis placeret. Quo autem tempore, loco, ac modo ministrauerit, n. 11. dictum est.

III. *Duplex Ephod significatio.*

Accinctus Ephod, &c. Duplex est huius vocis, *Ephod*, interpretatio propria, & mystica: vtramque breuiter explicabo.

Propria Ephod significatio.

IV. *Ephod aliis erat armariolum.* D Aug.

QVod attinet ad propriam significationem. D. Aug. q. 46. ex veteri testamento, *Ephod*, *vnum quidem nomen est, sed non vnam rem significat.* Nam aliis erat armariolum, quo sacerdotes ad interrogandum Deum vtebantur: vt D. Aug. citatus refert.

D Et probari potest, quia sacerdotes portare Ephod, nō induere dicebantur: vt patet hoc ipso cap. num. 28. & infra cap. 14. n. 3. Aliis erat thuribulum, vt refert D. Hieron epistol. 130. ad Marcellam: quamuis huius opinionis nullum iaciat fundamentum. Aliis denique erat simulachrum, vt refert D. Aug. q. 41. in Iudices, & D. Hier. epist. ad Marcellam proximè citat. probarique potest ex duplici scripturæ loco: vno, Iudic. 8. n. 27. vbi dicitur Gedeon fecisse Ephod ex auro, quod de præda acceperat, mille septingentos auri siclos appendente: & posuisse illud in ciuitate sua: & fornicatus fuisse omnis Israel in eo; & factum hoc esse Gedeoni, & omni domui eius in ruinam. Ex quibus omnibus concludi videtur il-

D. Hier. *Aliis thuribulum.* *Aliis simulachrum.* D. Aug. D. Hier.

E lud Ephod fuisse simulachrū, seu idolum: Primò, quia in vnam vestē tanta auri summa expendi nō poterat. Secūdò, quia Gedeō dicitur statuisse illud Ephod, vt legit D. Aug. quasi esset ex solido auro rigidū, ita vt statui; seu positum stare posset. Tertiò, quia omnis Israel fornicatus est, seu idololatrauit in eo, tanquàm in simulachro, seu idolo, cui honorem, & cultum idololatriæ detulerunt. Altero, Iudic. 17. n. 4. & 5. Vbi dicitur Michas ex auro, quod à matre acceperat, fecisse Ephod: & quidem opere conflatorio, cum dicatur illa pecunia tradita argentario, vt faceret ex illa sculptile.

D. Aug.

V.
Prima Ephod significatio de armariolo, reijcitur.

Nihilominùs hæ significationes alienæ sunt à nomine Ephod, vt citati Patres aduertunt. Illa armarioli significatio fictitia est, & sine vllo in scripturâ fundamento. Nec refert, quod sacerdotes dicantur portare Ephod: nam etiam vestes portari dicuntur: imo falsò additur; sacerdotes, portare, tantùm, & non induere Ephod: cùm illi octoginta sacerdotes, quos Saul occidendos curauit, omnes fuerint vestiti Ephod. 1. Reg. 22. n. 18. Illa thuribuli significatio, sicut sine vllo fundamento inducitur, vt diximus, ita sine vllo argumento reiicitur: præter quàm quòd satis validum contra illam argumentum sit, quòd nullo fundamento innitatur. Tandem significatio illa simulachri, seu idoli, nullo modo ex citatis locis cõuincitur. Nam cap. 8. Iudic. non dicitur Gedeon totam illam pecuniæ summam in vno Ephod conficiendo expendisse; sed intelligendum est, expendisse, quantum satis erat: aut si totam expendit, sumi potest Ephod pro toto sacrorum rituũ apparatu à parte præcipua totum intelligendo, vt D. Aug. cit. Mag. histor. & Serarius noster q. 15. interpretantur: quasi Gedeon in gratiarum actionem pro victoria diuinitùs accepta, totam tabernaculi supellectilem conficiendam curarit, quæ Ephod a præcipua parte denominaretur. Quod dicunt, illud Ephod à Gedeone non positum, sed statutum; quasi auro solido sic obrigesceret, vt positum staret: solidum non est. Nam in vulgata, *posuit*, dicitur. Et in hebræo est, וַיַּצֵּג *Vaiatseg*, à verbo יָצַג *iatsag*, id est, *locare*, seu *statuere*: quod tamen non semper dicitur de rebus solidis, ac rigidis, sed etiam de flaccidis, ac flexibilibus; vt de lanæ vellere, quod Gedeon posuit in area. Iudic. 6. n. 37. vbi est idem verbum. Quod sequitur, totum populum idololatrasse in Ephod, non cogit fateri illud Ephod fuisse simulachrum, sed esse vestimentum, cui insanus populus diuinum tribuerit honorẽ, vt D. Aug. aduertit; quid enim mirum, si pretiosum illud vestimentum, pro Deo colerent; qui alia viliora, & abiectiora artefacta pro Deo venerabantur? Aut certè totam eam tabernaculi supellectilem, nomine Ephod dictam, & à Gedeone in honorem veri numinis consecratam, labentibus annis, & insanientibus Hebræis ad cultum falsorum Deorum transiisse. Locus verò ex c. 17. Iudic. potius iuuat traditam doctrinam, vt D. Hier. cit. argumentatur. Nam ibi apertũ discrimen statuitur inter Ephod, & sculptile: imò statim vel ipse canonicus scriptor interpretatur *Ephod, id est*, inquit, *vestem sacerdotalem*.

Secũda significatio de thuribulo, refellitur.
Tertia significatio de simulachro, confutatur.
D. Aug. Mag. hist. Serar.
Iudæi sacram vestem pro Deo coluerũt. D. Aug.
D. Hier.

VI.
Ephod propriè vestimenti genus.
D. Aug. D. Hier.

Propriè igitur Ephod est vestimenti genus à verbo אָפַד, *aphad*, id est, *cingere*, græcè ἐπενδύτης, hoc est, *superindumentum*, seu, ἐπωμὶς id est, *superhumerale*, seu ἐπένδυμα, hoc est, *superius pallium*: vt D. Aug. & D. Hieron. citati obseruant. Sed quodnam est hoc vestimentum? D. Hier. libr. 1. contra Iouinian. non pro vno tantùm, sed pluribus videtur sumere: loquutus enim de Samuele, *Ab infantia*, inquit, *nutritus in tabernaculo est, & vestitus Ephod bad, quod interpretatur, vestibus lineis*. Quasi non vna tantùm vestis, sed totus vestitus, & cultus Samuelis significetur. Nihilominùs nomen etiam significatione singulare est; quamuis secundùm duplicem analogiam, quam habet, duplex significet indumentum, quibus humeri cingebantur. Vnum sacerdotale, seu potiùs pontificale, quo solus summus Pontifex vtebatur: & Exod. 28 n. 6. *Superhumerale* dicitur; cuius figuram Iosephus libr. 3. antiquit. c. 8. describit: alterum minoribus sacerdotibus, Leuitis, imò & laicis commune: sacerdotibus quidem, quia Doeg Idumæus irruit in sacerdotes, *& trucidauit octoginta quinque viros vestitos Ephod lineo*. 1. Reg. 22. num. 18 Leuitis, quia Samuel hoc loco erat *accinctus Ephod lineo*: præterquam quod Salomon 2. Par 5. n. 12. Leuitas induit *byssinis*, quæ erant stolæ lineæ, nihilo ab Ephod differentes: nam & Ephod hoc loco a Paraphraste Chaldæo *byssinum* appellatur. Laicis tandem, saltem quandò in diuino obsequio aliquo modo occupabantur; quia Dauid saltabat coram arca Domini *accinctus Ephod lineo*. 2. Reg 6. num. 14. In quibus omnibus locis additur *lineum*; vt distinguatur hoc Ephod ab illo pontificali. Nam illud erat polymitum, ex auro, hyacintho, purpurâ, cocco, & bysso intertextum, vt patet ex citato Exodi loco: at verò hoc erat simplex, candens, ac lineum: quod discrimen D. August. cit. quæst. illa 46. ex veteri testamento, & quæst. 41. in Iudices, D. Hier. epist. 128. ad Fabiolam, & 130. ad Marcellam, D. Arnoldus tractatu de vltimis Christi verbis in 1. tom. bibl. secundæ editionis, Rupert. lib. 4. in Exod c. 21. Magister histor. in Exod. c. 64. Angelom. Lyr. Abul. & alij obseruant.

Ephod duplex.
Vnum Pontificale.
Iosephus.
Alterum minoribus sacerdotibus, Leuitis, imò & laicis aliquãdo commune.
Distinctio inter vtrumque Ephod.
D. Aug. D. Hier. D. Arnol. Rupert. Mag. hist. Angelom. Lyran. Abulens.

VII.
Ephod Samuelis aliqui affirmant pontificale.
Theod.

Fateor esse aliquos, qui existiment, Ephod, quo Samuel hoc loco accinctus dicitur, fuisse sacerdotale, non quòd ille fuerit sacerdos dignitate, & officio, vt iam ad num. 11. ostendimus; sed sanctitate, & priuilegio. Ita sentit Theod. hìc q. 8. *Est verisimile*, inquit, *quod Heli, cum in eo florentem diuinam vidisset gratiam, essetque natus admirabiliter, & in eis aleretur in tabernaculo, tanquam sanctum, & Nazaræum, & à Deo petitum; etiam admodum iuuenem eo honore impertiisse*. Cui Procop. perpetuus eius assecla iisdem ferè verbis subscribit. Et consentire videtur Magister histor. hoc loco, dum appellat hoc Samuelis Ephod, *propheticum*; quale tãtùm erat pontificale, vt statim dicam. Verùm non videntur aduertisse appellari hoc loco *Ephod lineum*, vt à sacerdotali distingueretur, sequentes fortassè Septuaginta, qui neque in Regia, neque in Complutensi, particulam *lineo*, addiderunt; quamuis in Sixtianâ particulam hebræam בַּד *bad*, id est, *lini*, seu *lineo*, posuerunt. Vbi notandum ex D. Hier. in epist. 130. iam citato, & in c. 12. Zachariæ non esse legendum hoc loco בַּר *bar* per ר *res*, vt aliqui imperiti transtulerunt; & est idem, quòd *filius*, seu *manipulus*, seu *electus*, seu *crispus*: quæ omnia sunt ab hoc loco aliena: sed בַּד *bad* per ד *daleth*, id est, *linum*. Qui error facilis est propter similitudinem characterum, vt iam annot. 3. sect. 10. aduerti: & vlteriùs ostendit D. Hieron. in locum Zachariæ citat. num. 10. *Aspicient ad me, quem confixerunt*. Nam cùm in hebræo sit דָּקָרוּ *dacharu*, per ד *daleth*, primo in loco; & ר *res*, in secundo, hoc est, *confixerunt*; quidam legunt vice versa רָקָדוּ *rachadu* per ר *res* in primo loco, & ד *daleth* in secundo, hoc est, *saltauerunt*. Vnde fit vt ex similitudine in literis, magnum in significatione discrimen eliciatur.

Procop. Mag. hist.
Refellitur.
Septuag.
D. Hier.

VIII.
Per Samuelis ephod reuelationes à Deo fieri aliqui affirmant.
Mag. hist. Theod. Procop.
Verius negandum.
Anast. Nicæn.
Diuina reuelatio per Ephod solum pontificale fiebat.
Abulens.
Quomodo hæc fieret reuelatio.

Maius dubium est, An hoc Samuelis Ephod fuerit illud, per quod à Deo futura, seu occulta reuelabantur? Affirmare videtur Magist. histor. dum illud *propheticum* appellat: item Theod. & Procop. qui illud sacerdotale fuisse arbitrantur. Nihilominùs negandum. Nam illa futurorum, aut occultorum reuelatio per Ephod pontificale fieri solebat. Vt docet D. Anast. Nicæn. quæst. 38. in scripturam, vbi etiam modum tradit, quo hæc reuelatio fiebat: fulgurante scilicet lapide pretioso, qui erat in medio Ephod, quandò Deus postulatis annuebat, aut non fulgurante, quandò renuebat: & concinit Abulens. in c. 28. Exod. quæst. 15. & 16. vbi plures modos inculcat huius reuelationis faciendæ, & nos ad

c. 14.

c.14 n.18. eandem doctrinam fusiùs ostendemus; Samuelis autem Ephod non erat sacerdotale, & polymitum, vt diximus; sed vulgare, ac lineum: ergo nulla per eum prædiuiuatio fiebat. Et confirmatur, quia futura supplicia Heli non fuerunt Samueli reuelata per Ephod, sed per diuinã cum eo loquutionem, vt ex c. 3. patebit. Neque Mag. hist. vocat illud Ephod *propheticum*, quod per illud Samuel prophetaret: sed quod simili indumento prophetæ vterentur: vt Carthus. exponit. Atque hæc de propria Ephod significatione.

Mag hist.

Carthus.

Mystica Ephod significatio.

IX. *Ephod, patientiæ symbolũ.* Innocent.

MVltiplex esse potest. Primò, Ephod significare potest patientiam, à loco, in quo portatur, nempè humeris, qui patientiæ sedes sunt. Ita Innocent. Papa lib. 1. de mysteriis Missæ c. 18. Vbi loquutus de Ephod pontificali, docet, illud inducre Pontificem: *Quia debet*, inquit, *induere patiẽtiam: humeris enim onera supportamus, iuxta illud, supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens.* Gen. 49. numer. 14. Quæ ratio æquè militat in leuitico Ephod, quod etiam humeris portabatur. Nec lõgè abest ab hoc sensu D. Arnol. tract. de vltimis verbis Domini in cruce, distinguens duplex illud Ephod, pontificale, & vulgare: & in illo prælatorum curam, in hoc subditorũ patientiam recognoscens. *In illo*, inquit, scilicèt Põtificis Ephod, *debet intelligi, quomodo in portandis fratrum oneribus officium illud se habere debeat; quantaque eis ex debito regiminis solicitudo incumbat; vt propriis humeris ouem perditam reportent: in hoc bonorum operum patientia, & in laboribus perseuerantia indicatur.*

D. Arnol. *In pontificali Ephod, cura pastoralis; in vulgari, subditorum patientia adumbrata.*

X. *Ephod pœnitentia hieroglyphicum.* D. Hieron.

Secundò, significat pœnitentiam; seu animum per pœnitentiam ablutum; quia sicut vestis linea per aquam à sordibus: ita mens per pœnitentiam à peccatis expurgatur. Ita D. Hier. in Psal. 98. ibi, *Et Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* n. 6. *Samuel*, inquit, *Leuitici ordinis regulam tenet: quod Ephod illud lineum, atque candidum figurauit: ostendens candidum effici posse, qui per pœnitentiam nomen Domini inuocans nigredinem peccati diluerit.* Affinis est interpretatio D. Isidori in epist. ad Redemptum Archidiaconum, vbi loquutus de munditie ad sacrificandum, commendat vestes lineas, quæ per continuam ablutionem, puriores, candidioresque efficiuntur: *Forsitan*, inquit, *obiicis, pannum sericum pretiosiorem esse lineo, & idcircò magis diuinis vsibus aptum. Ad quod nos in vtroque testamento dicimus, candorem vestium maximè approbari; eo quòd in eo mentis sinceritas requiratur, quam constat inter cæteras virtutes Deo esse gratiosiorem.* Et statim ostendens hunc candorem magis in linea, quàm in serica veste reperiri, *Quis*, inquit, *inter pannos mundus, vt lineus: cui ex ablutione frequenti candor augetur: cum in sericis magis ex eadem obfuscari videatur?* Sicut igitur vestis serica ex ablutione non purgatur, sed potiùs sordescit: at verò linea ex ablutione suis omnibus sordibus extergitur, & mirum proficit in candorem: ita superbus animus ex ficta confessione non tollit scelerum maculas, sed accumulat: humilis ex vera confessione omnes peccatorum labes exuit, singularemque virtutum omnium induit puritatem.

D. Isidor.

Pœnitentia ablutio lineæ vestis, id est, humilis mentis sordes extergit.

XI. *Ephod iusti veritatem, & sinceritatem significat.* Phil. Hebr.

Tertiò, symbolum esse potest illius sinceritatis, & veritatis, ac simplicitatis, quæ in viro iusto splendescit. Ita mihi videtur significare Phil. Heb. lib. de temulentia: vbi distinguens duplicem pontificis stolam, vnam lineam, simplicem, & candentem; alteram sericam, polymitam, & miro artificio variegatam: ex illa priori innocentiam ad Deum: ex hac posteriori sapientiam ad populum interpretatur. *Debet*, inquit, *vir sapiens & intùs in anima inuisibili; & in externis actionibus ornatus esse prudentia, omni auro pretiosiori. Quoties ab humanis studiis secedens, eum, qui est, solum adorat: debet vnicolorem veritatis stolam inducre: quam nihil mortale attigit: est enim linea, quæ materia non enascitur è mortalibus: rursum quoties transit ad curam reip. debet alteram pictam, & aspectu mirandam sumere: cum enim magna sit in vita varietas, opus est varia sapientia tenentis clauum gubernatoris.* Vbi quamuis loquatur de tunica linea pontificali, non de hac leuitica: tamen cum eadem sit vtriusque materia, eundem vtraque potest sortiri significatum. Idem vestium candor ad sinceritatem animorum designandam passim in scriptura inculcatur. *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* Eccles. 9. num. 8. *Vestimenta autẽ eius facta sunt alba, sicut nix.* Matth. 17. num. 2. *Stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis.* Apoc. 7. n. 9. Quibus omnibus locis minimè fucati animi, sed puri, candidi, ac sinceri commendantur: vt D. Isidor. proximè cit. aduertit.

Sacerdotem innocentia ad Deum, & sapientia ad populũ exornat.

Vestium candor sinceritatẽ significat animorum.

D. Isidor.

XII. *Linea vestis clericalem ordinẽ designat.* D. Petr. Dam.

Quartò, lineus amictus, ipsum ordinem clericalẽ designat; interprete D. Petr. Dam. lib. 2. epist. 10. qui per illud lũbare, seu amictũ lineum, de quo Deus ad Ieremiã: *Vade*, inquit, *& posside tibi lumbare lineum, & pone illud super lũbos tuos.* Ierem. 31. n. 1. clericalem ordinem interpretatur; duplici similitudine; vna, quia sicut amictus lineus vicinior est corpori; ita & ordo clericalis Deo. Tota quidẽ Ecclesia Christi Domini vestis est; iuxta illud: *Omnibus his velut ornamẽto vestieris.* Isai. 49. n. 18. Sed vestis quodammodò lanea, & externa: at verò clericalis ordo, vestis est linea, & interna. Nam *Sicut lumbare*, inquit D. Petr. Dam. *intimum est humano corpori, & arctiùs adhæret, quàm reliquæ vestes: ita clericalis ordo familiariùs diuinis agglutinatur obsequiis, quam cæteri homines.* Et quamuis hæc similitudo non quadret in ephod lineum, quod erat, vt diximus, superhumerale, vel superindumentũ, hoc est exterior quidam amictus: tamen cũ fuerit eiusdem materiæ cum illa tunica linea, quæ intrinsecùs adhæret, eandẽ cũ illa sortitur prærogatiuam. Altera, quia sicut *Linum*, inquit Damian. *laboriosè peruenit ad candorem; ita clerici modò literarum studiis insudando, modo per interualla temporum quibusdam gradibus ascendendo, difficilè promouentur ad sacri ordinis dignitatem.*

Primò, quia clericalis ordo Christo est familiarior. D. Petr. Dam.

Secundò, quia laboriosè ad sacri ordinis dignitatem clerici perueniunt.

XIII. *Sicut linum per cruciatus ad candorem, ita clericus per labores, ad sacerdotalem ordinem perueniat.*

Addo, quia sicut linum innumera sui ipsius patitur detrimenta, vt perueniat ad candorẽ: secatur, maceratur, flagellatur, tunditur, diffringitur, pectitur, torquetur, & pluribus aliis, vt ita dicam, subiicitur cruciatibus: ita qui ad dignitatem, & multò magis ad sanctitatem euaserit clericalẽ; innumeras subire debet sui corporis torsiones, mille verbera, & ieiunia: mille sudores, & algores: mille cruces, & neces: ex quibus omnibus necessaria ad illud sacri ordinis fastigium puritas consequatur. Nam vt benè D. Petr. Chrysol. ser. 151. *Qui non patitur, imputare non potest passiones.* Sed quid indignius, & lamẽtabilius, quàm quod accidit illi prophetico lũbari, quod *ad Euphratem in foramine petra absconditum computruit, ita vt nulli vsui aptum esset?* Ierem. 13. n. 7. Hoc planè infortunium accidit ordini clericali: si, quod Deus auertat, libidinũ cœno immergatur. Vnde D. Petr. Dam. *Ad instar*, inquit, *lumbaris in humecto loco positi, clerici computrescunt; dum tumidos crapula, & ebrietate ventres ingurgitant; dum illuuie se libidinis, & cœnosa luxuria fluentis inundant: sicque cunctis vsibus redduntur inutiles: quia quo magis videntur in carne virescere:*

D. Petr. Chrysol.

Sacerdotes ebrietas corrumpit.

D. Petr. Dam.

eò deteriùs marcescentes obsolescunt in squalentis animæ fœditate. Atque adeò illi efficiuntur; de quibus Dauid: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis*, seu in voluptatibus suis. Psal. 13.n. 1. In quos & illud congruit: *Computruerunt iumenta in stercore suo.* Ioel. 1. n. 17.

XIV.

D. Greg. Noui sacerdotij castitas in Ephod lineo adúbrata.

Vltimò, D. Greg. hoc loco per lineam Samuelis vestem, potiùs quàm laneam intelligit noui sacerdotij puritatem, & castitatem maiorem, quã antiqui: ex duplici similitudine: vna, maioris subtilitatis; altera, maioris candoris: quia sicut vestis linea subtilior, & candidior est, quàm lanea: ita nouum sacerdotium castius, & purius, quam vetus. *Nam ibi*, inquit, *connubij abstinentia damnatur; hic miris laudibus colitur: illic sacerdotes carnaliter generant, hic pudicitiæ detrimenta sentire non possunt.* Et statim: *Bene autem Samuelis vestis linea fuisse perhibetur, vt noui sacerdotij gloriã apertè ostenderet, quod noua pudicitia nitoribus splenderet.* Et paulò post rectè obseruat, Samuelem hac veste indutum, id est hac puritate mentis, & corporis exornatum, ministrare coram Domino. *Quia diuina*, inquit, *obsequia tunc bene exhibentur; cum exhibentis persona, carnalis voluptatis sordibus non fœdatur.* Eandem interpretationem sequitur Beda, sed ex alia duplici similitudine: *Lineum*, inquit, *ephod, quod de terra procreatum, longo iam exercitio suum peruenit ad decorem, candidissimam casta carnis mortificationem designat.* Vbi prior similitudo est, quia sicut linum è carne non gignitur, itã castitas nullum habet cum carne commercium: posterior, quia sicut linum ex frequenti maceratione candescit; ita castitas ex continua mortificatione purior conseruatur. Priorem similitudinem rursus inculcat idem Beda libr. 3. de tabernaculo c.8. *Accingantur*, inquit, *sacerdotes tunicis lineis, vt castitatem habeant: non sericis, non laneis, quæ ex animali mortuo sunt; ne scilicet castitas aliquid mortuum sapiat.* Posteriorem similitudinem tradit Rodulphus citat. à Glossa in cap. 28. Exod. *Linum*, inquit, *cum de terra nascatur, multo labore natiuum colorem deponit; & quem priùs non habuerat, candorem assumit. In lino igitur castitas intelligitur, quia caro nostra de immundo concepta semine, sine multa corporis, & spiritus afflictione ad munditia honestatem nequaquam perducitur.* Eandem doctrinam Orig. hom. 4. in Leu. & passim alibi inculcat. Igitur Samuel non solùm iuxta externum cultum linea tunica accinctus; sed multo magis iuxta internum, singulari mentis puritate exornatus coram Domino ministrabat.

Dauid. Psal. — Castitas Deo famulatur. — Beda. Duplex alia similitudo. — Castitas nullũ habet cũ carne commercium, & cõtinua mortificatione acquiritur. — Beda. — Rodulph. Gloss. — Orig.

Duplex similitudo.

Num. XIX. *Et tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, vt immolaret hostiam solennem.*

EXPOSITIO LITERAE.

I.

Annæ pietas in parua tunica filio facienda.

ET *tunicam paruam, &c.* Cernitur hîc matris erga filiũ pietas, & prouidentia: nam absens tunicam filio paruam faciebat, crediderim propriis manibus; ne pietate cederet Euriali matri, quæ labore texendi filio tunicam, reliquos senectutis labores abstergebat; vt ipsamet fatetur.

Virg. Æneid. 9.

> *--- Nec te tua funera mater*
> *Produxi, pressive oculos, aut vulnera laui,*
> *Veste tegens, tibi quam noctes festina, diesque*
> *Vrgebam, & tela curas solabar aniles.*

Nec reginæ Didoni, quæ vestes suis manibus Æneæ laborabat; iuxta illud Æneid. 11.

> *---- Quas olli læta laborum*
> *Ipsa suis manibus, quondam Sidonia Dido*

A
> *Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.*

Nec prætereà Troianæ Andromache, quæ Ascanio Phrygiam chlamydem obtulit suis manibus confectam, dicens 3. Æneid.

> *Accipe, & hæc, manuũ tibi quæ monumẽta mearum*
> *Sint puer, & longum Andromaches testẽtur amorẽ.*

Simile exemplum matris sanctissimi Cytherij. D. Paulin.

Imò Annam imitata fuit mater Cytherij viri sanctissimi, quæ filiũ ab infantia Deo cõsecratum, & in templo nutritũ veste suis manibus contexta, & confecta induebat, vt D. Paulin. epist. 42. ligatæ orationis ad eundẽ Cytherium describit, componens eum cum Samuele, & eius parentes cum Anna, & Elcana. Vbi sic procedit Iambicis, trimetris, ac dimetris.

> *Samuel & iste erenit in templo Dei,*
B
> *Nunc agnus, & pastor de hinc*
> *Contexat illi sedula matris manus*
> *Ephod statura congruum, &c.*

Et longiorẽ Cytherij cum Samuele prosequitur similitudinem. Dicit autem, *contexat* pro *contexuit*, seu *contexebat*; poetico planè schemate factum indicans, quod faciendum postulabat. Nã pia mater filio in domo Dei crescenti tunicas submittebat, quæ erat illius prouidentia; & suis manibus confectas, quæ erat illius pietas. Sed & mater sancti Edmundi Archiepiscopi Cantuariensis, filio suo dum puer in Parisiẽsi Academia versaretur, linea quidem indumenta, & inter ea, cilicia mittere solebat: valdè solicita, ne filius magis tenerum corpus excoleret, quàm iuueniles appetitus edo-

Maius exemplum matris S. Edmundi.

C
maret. Et quidem sui voti compos facta est. Nam Edmũdus maternis illis documẽtis instructus, tãtam in puritatem exercuit; vt illibatam ad extremum spiritum virginitatem conseruarit; auctore Surio in 6. tomo die 16. Nouẽbris. Tandẽ beatissima virgo tunicam illã inconsutilem, qua Christus Dominus vtebatur, nec vnquam exuit, nisi pro nobis flagellandus, & crucifigendus, suis manibus confecit, vt Euthym. ex Patrum traditione cõmemorat. Cui nostri interpretes Salmer. Maldon. & Barrad. assentiuntur. Quamuis aliquis, ex illis verbis, *desuper contexta per totum.* Ioan. 19. n. 23. è cœlo, seu ab Angelis confectam, magis piè, quàm solidè contempletur. Igitur Anna tunicam paruam Samueli faciebat: non semel, vt videtur

Christi tunicã inconsutilẽ B. Virgo suis manibus confecit. — Euthym. Salm. Maldon. Barrad.

D
significare Vatabl. sed sæpius: illud enim, *faciebat*, non vnicũ actum, sed consuetudinem importat.

Non semel Anna paruã tunicam filio faciebat. — Vatabl.

II.

An hæc tunica ab Ephod distingueretur.

At quæ tunica hæc erat? Ipsumne Ephod lineum, quo puer in templo ministrabat? An alia vulgaris vestis, qua etiam extra ministerium sacrum vtebatur? Hæc posterior pars colligitur ex fonte, vbi diuersa nomina ponuntur אֵפוֹד *Ephod*, & מְעִיל *meghil*, tanquam diuersarum rerum signa: item ex Græco eandem nominum diuersitatem habente, ἐφούδ, & διπλοΐδα, atque ita legunt D. Hier. in epist. 130. ad Marcellam, & Helias Cretensis in orat. 1. Nazianzen. circa mediũ; vbi discrimen constituens inter Ephod, & diploidẽ, dicit, hanc fuisse apud Iudæos genus quoddã vestis sacerdotalis; apud nos autem pontificale pal-

Prima sententia affirmatiua. — D. Hier. Helias Cretens. — Discrimen inter Ephod, & diploidem.

E
lium: illud autem esse eximium indumentum, vt Aquila transtulit; aut penulam paruam, vt transtulit Symmachus: itaque quidquid sit de propria vtriusque vestis notione, certè Helias vtrãque distinguit. Et cõfirmatur, quia diplois significat vestem podẽrẽ, seu talarẽ, vt Lorin. in Ps. 108. n. 29. sentit: at verò Ephod vestẽ breuiorẽ, & cõtractiorem, quæ ad talos minimè dimittatur. Idem sentire videtur & Vatabl. transferens pro tunica parua, *interulam*; hoc est, interiorẽ tunicam, atque adeò ab Ephod, quod erat, vt diximus, superhumerale, seu superindumentum, seu pallium, &

Aquila. Symm. — Lorin. — Vatabl.

exterior

Angelom.

exterior vestis, differentem. Angelomus quoque hæc indumenta distinguit, dum illa diuersarum rerum symbola constituit: illud quidem ephod castitatis,& continentiç cum bonis operibus coniunctç:hanc autem tunicam paruam facilis doctrinæ,quâ rudes credentium animi imbuantur.

III.
Abul.
Secunda sententia negatiua.
D. Aug.

Illa verò prior pars placuit Abulensi affirmanti, hanc tunicam paruam,esse stolam Leuitarum, & ephod lineum, in quo Samuel ministrabat. Imò & D. Augustino q. 41. in Iudices, dicenti, matrem Samuelis fecisse filio suo, sicut legimus, Ephod lineum: cum autem non legamus fecisse ei nisi hãc tunicam paruam;planè illam ab ephod lineo non distinguit. Et confirmatur primò,quia sic litera meliùs nectitur: nam cum præcessisset sermo de Ephod, & statim sequatur de parua tunica,videtur hæc cum illo coincidere, seu hæc esse descriptio illius:quasi diceretur, Samuel ministrabat accinctus Ephod: quod erat indumentum paruum,& quod illi mater sua afferebat. Secundò, quia pro tunicâ paruâ, est in hebræo מְעִיל קָטֹן *meghil chathon*, quod latinus interpres Chaldæi Paraphrastis,& Interliu.in Bibliis Regiis vertunt,*pallium paruum*: quo nomine ipsum quoque Ephod à Symmacho in Sixtianis' Bibliis appellatur.Vnde non solùm pro staturâ pueri dicitur hæc tunica parua,sed etiam absolutè;nam ephod etiam in viris erat tunica parua,renes tantùm attingens, ad talos non decurrens: ergo cum vtrumque indumentum paruum pallium appelletur: non est cur vnum ab alio distinguatur. Tertiò,quia *meghil*, quod hic pro tunica paruâ ponitur erat *superior tunica*, vt D. Hieronym.in epist. illa 130.ad Marcellam & Hebræi apud Lorinum citatum interpretantur, quæ super alias vestes induebatur, easque suo ambitu contegebat: atqui Ephod eodem D.Hieronym. interprete,etiam erat superius pallium: cæteris vestibus superindui solitum, ergo non erat ab illâ tunicâ distinctum: neque enim duplex vestis cæteris superior, & exterior distingui potest.Vltimò, quia licèt tempore Salomonis darentur Leuitis stolæ byssinæ ex sumptu regio,quibus in templo ministrarent,vt Iosephus libro octauo antiquitatum, capite secundo testatur: tamen ante illud tempus aut nullæ erant propriæ vestes Leuitarum,nempe in deserto:aut certè post ingressum terræ promissionis suas sibi quisque vestes comparabat: de qua re plura Abulens. Vnde ne Samuel diuino ministerio deesset;mater illi de veste Leuitica diligenter prouidebat.Isidor. Clarius non declarat, fueritne hæc tunica Leuitica,an vulgaris:solũ dicit afferri ab Anna in magnis solennitatibus, vt illa tunc, Samuel vteretur; illisque finitis in domum referri.Quod vltimum non video,vnde colligat.

Confirmatur primò. — *Confirmatur secundò.* — Chald. — Symm. — *Confirmatur tertio.* — D. Hier. — Lorin. — D. Hier. — *Confirmatur vltimo.* — Iosephus. — Abulens. — Isidor. Clar. — *Isidor. Clarius refellitur.*

IV.
Vtraque sententia attemperatur.
Caiet.

Ex his sententiis extremis in neutram seorsim mihi videtur abeundum;sed vtranque inter se attemperandam. Sentio igitur Annam de omnibus ad vestitum necessariis filio diligenter prouidisse. Nam vt Caietan. hoc loco, *Onus*, inquit, *vestiendi puerum Deo dicatum, apud parentes manebat.* Quare tam vestes, quibus in templo ministrabat,quàm quibus extra templum vtebatur, sedula mater afferebat;nunc has, nunc illas, prout Samuel indigeret:ne aut sacris ministeriis propter Leuiticæ vestis inopiam deesset;aut in publicam lucem, & vulgare cum cæteris hominibus commercium,humiliori, quàm par esset,indutus habitu veniret.Cui sententiæ mihi videtur subscribere Carthusian. dum hanc paruam tunicam pro toto Samuelis vestitu accipiendam esse interpretatur. Quæres,fueritne illa tunica sutilis;an textilis?Textilem significat D.Paulin.supra citatus:sutilem communior vsus fert.Vtro de genere fuerit, incertum:quamuis de vtroque esse potuerit.

Fueritne illa tunica sutilis, an textilis. — D. Paulin.

V.
Annæ pietas erga filium.

Quam afferebat,&c. Hîc etiam Annæ pietas erga filium, & religio erga Deum non vulgariter elucet. Pietas quidem erga filium, quia non solùm suis manibus vestem faciebat; sed etiam suis pedibus deferebat. Non enim sibi videbatur explere parentis munus,mittendo vestem,sed etiam afferendo: vt & filij corpus lautis vestibus excoleret;& animum salutaribus documentis præsens erudiret; suoque aspectu ad diuinum cultum vehementiùs incitaret. Ipsaque vicissim ex aspectu illius incitaretur. Quid mirum,si adeò in virtutibus profecerit Samuel, qui habuerit matrem virtutum omnium magistram, & hortatricem. *Ochozias*,inquit scriptura, *ingressus est per vias domus Achab: mater enim eius impulit eum, vt impiè ageret.* 2. Paral. 22.num. 3. Vbi Theodor. *Æmulatus est*,inquit *impietatem patris: habuit enim magistram sceleratissimam matrem.*Si igitur Athaliæ pessima doctrina tantùm valuit ad impietatem filij Ochoziæ: quid mirum si egregia Annæ documenta plus valuerint ad Samuelis sanctitatem?

Matris exemplum, filiorum magisterium. — Theod.

VI.
Annæ religio in Deum,dum dicatum Deo filium in domũ propriam non reducit.
D. Chrys.

Religio verò erga Deum, quia ipsa quidem in tabernaculo Domini filium inuisebat; nunquàm tamen inde in domum propriam reuocabat.Quod rectè ponderauit D.Chrysost.libr. 3.aduersùs vituperatores vitæ monasticæ post medium. *Anna*,inquit,*vnum filium suum cùm partu edidisset; nec aliũ iam se speraret parituram;ad solùm tempus eum apud se morari permisit,quo lacte nutriri opus habuit: cum verò non iam huiusmodi indigeret alimento, sumptum statim obtulit Deo: nec iam,vt paternam domum reuiseret, orauit: sed semper in Dei templo ille morabatur: eumque si quando illa videre cupiuisset, quippe mater,non ad se conuocabat filium, sed ad illum vnà cum patre ascendebat;illo reuera tanquam donario Deo iam consecrato abstinens.*Quam vltimam sentẽtiã hom.2.de Anna latiùs expendit.Tantùm enim abfuit Anna, vt filium in domum propriam reduceret,vt potiùs sacrilegium arbitraretur,si eum è tabernaculo euocaret. Sicut enim qui phialas, pocula, aliaque vasa aurea Deo consecrant; ea posteà è templo in domos suas retrahere non audent;& à sacris ministeriis in profanos vsus commutare maximè reformidant;ne sacrilegia incurrant:ita Anna filium Deo consecratum,ad patrios lares reducere non audebat,ne sacrilegij rea censeretur. Addit D. Chrysost. non solùm res sacratas,sed etiam sacrandas magno in honore, & obseruantia haberi ab iis,qui eas in posterũ oblaturi sunt:quasi ex solo consecrandi proposito,quędam veluti sanctitas in res consecrandas refundatur,ob quam maximo honore dignæ habeantur:atque ita Annam non modò dicatum iam Deo filium, sed etiam dicandum tanto in pretio,& reuerentia habuisse, vt profanas ab eo tangendo manus abstineret. Quod si sacrandum tangere non audebat, quo pacto sacratum profanaret?

D. Chrys.
Non solùm res Deo dicatæ, sed etiam dicandæ magno in honore, & obseruantia habendæ.

VII.
Quibus diebus Anna paruam filio tunicã attulerit.

Statutis diebus, &c. Sicut in prioribus factis Annæ pietas,& religio illuxit;ita in hac temporis circunstantia non parùm eius prudentia splendescit: vt statim patebit. In hebræo est, מִיָּמִים יָמִימָה, *Mijamim iamimah*, hoc est, *à diebus in dies*: & sic vertunt 70. ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας, id est,*ex diebus in dies*. Chaldæus,*à tempore solennitatis ad solennitatem.* Pagnin. *annuatim.* Vatabl. *singulis annis.* Omnium sensus est, Annam solitam venire in tabernaculum, & afferre tunicam filio suo, per singulos annos, non quidem semel

Septuag. — Chald. — Pagnin. — Vatabl.

Fr. Mendoza in lib. Regum.

in anno: sed quoties ascendebat cum viro suo, vt immolaret hostiam solennem: seu, vt est in hebræo, & græco, *hostiam dierum*, hoc est, hostiam anniuersariam: seu vt vertit Chaldæus, *hostiam solennitatum*, quæ scilicèt diebus solennibus offerri cōsueuerat: quales fuerunt, vt exprimit Hugo Card. & nos c. 1. n. 4. explicauimus, dies Paschæ, Pentecostes, & Scenopegiæ. Textus Glossæ Ordinariæ adiunctus addit, ascendere Annam in tabernaculum, non solùm vt immolaret hostiam solennem, vt habent alia exemplaria; sed etiam *votum suum*: atque ita legit, & explicat Abulens. non esse hìc sermonem de illis tribus diebus lege statutis, sed de aliis voto determinatis, in quibus Anna aliquod Deo sacrificium offerre in gratiarum actionem pro Samuelis natalitio promisisset: aut si de illis legalibus festis sermo est, quod ipse tandem probabiliùs credit, in iisdē Annam præter solennem hostiam obtulisse aliam, ad quam ex voto tenebatur. Credibile hoc est, & ab Annæ pietate, ac religione nō alienum. Nihilominùs cum illud additamentum, *votum suum*; neque in hebræo, neque in græco, neque in latinis exēplaribus correctioribus inueniatur; non est cur temerè affirmetur.

Chald.

Hug. Card.

Gl. Ordin.

Abulens.

VIII.

Anna prudentia filium Deo iam dicatum non frequenter, sed per interualla inuisentis.

Secularium, etiam cognatorū frequenter confabulationes fugiant religiosi.

Igitur Anna ter per singulos annos in solennibus festis Samuelem prædicto cum munere inuisebat. Vnde eius prudentia dupliciter colligitur. Primò, quia non frequenter, sed per interualla, quamuis satis erat, distantia, veniebat filium inuisura, ne illum à diuinis ministeriis interturbaret. Discant hinc parentes similem erga religiosos filios prudentiam: ne illos frequenter adeant, & crebris fabulationibus fatigent; & à sanctæ contemplationis otio vel paululùm auertant. Tales enim fabulationes, sunt deceptiones; iuxta illud: *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes*. Ps. 118. n. 85. seu vt habent Masoretæ: *Struxerunt mihi foueas*. Vnde subdit propheta: *Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei*. n. 115. seu, vt est in hebræo: *Et custodiam*. Quasi mandata diuina in consortio profanorum hominum nequeant à religiosis hominibus cogitari, & multò minùs custodiri. Quare D. Ephrem tractat. de varia doctrina c. 13. religiosum hominem ita instruit: *Admone*, inquit, *parentes, atque consanguineos tuos carnales, ne se frequentent: dum enim illi coram te, quæ ad te non pertinent, loquuntur; distrahunt mentis in te officium: simul te etiam incontinentem sua doctrina, vel exemplo reddent. Verùm satis est semel, vel bis in anno ab illis visitari. Si verò inutilem eorum conuersationem penitùs præsciderìs meliùs ages*. Nec immeritò. Nam tales externorum hominum fabulationes vt benè notat D. Bern. epist. 351. dum religiosi hominis *aurem implent, euacuant mentem*. Secundò, quia ascendebat ad videndum filium in diebus festis. Atque adeò non ex primario instituto; sed quasi aliud actura, nempe vt immolaret hostiam solennem; ne tam propter filium visendum, quàm propter Deum venerandum ascendere in tabernaculum videretur. Quare materno, ac naturali erga filium amori diuinus, & supernaturalis erga Deum amor præcurrebat.

D. Ephr.

D. Bern.

Anna prudentia filium in diebus festis inuisentis.

Num. XX. *Et benedixit Heli Elcanæ, & vxori eius, dixitque ei: reddat tibi Dominus semen de muliere hac pro fænore, quod commodasti Domino. Et abierunt in locum suum.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. ET benedixit, &c. Abulens. tenet hanc benedictionem antea fuisse impertitam, cum nimirùm Samuel oblatus est, cap. 1. à n. 24. & postea per recapitulationem hic narratur. Nec ab illo dissentio: tum quia hæc benedictio debuit impertiri statim, vbi eam parentes, oblato filio, meruerunt: quod anteà factum fuerat; ne præmium differretur: & narrari, cum eius benedictionis effectus erat aperiendus, quod fit hoc loco: vt eius efficacitas cerneretur: tum quia hæc figura frequens est in sacris literis. Exemplum fit Apocal. 20. n. 12. Vbi Ioannes, *Iudicati*, inquit, *sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundum opera eorum. Et dedit mare mortuos, qui in eo erant, & mors, & infernus dederunt mortuos suos*. Vbi videre est, resurrectionem, quæ iudicium antecedit, per recapitulationem post iudicium narrari. Fateor quidem dixisse D. Hier. in c. 30. Ezech. ad finem, in solis prophetis, non autem in libris historicis præposteras narrationes per anticipationem, & recapitulationem reperiri. Sed videtur is fuisse memoriæ lapsus, bonâ veniâ sanctissimi doctoris. Nam etiam in historicis libris frequens est huius figuræ vsus. Vnde cum Gen. 10 num. 5. & 20. & 31. dicantur posteri Noe diuisi secundùm linguas suas: tamen c. 11. sequenti, n. 1. subditur; *Erat autem terra labij vnius, & sermonum eorundem*. Vbi D. Aug. q. 20. asserit, non aliter hoc posse intelligi, quàm per recapitulationem, ita vt quod prius fuerat, posteriùs narrari censeatur. Lege eundem D. Aug. q. 14. & 25. & 55. & 87. in Genes. Vbi similia exempla in eandem sententiam interpretatur.

Anteà impertita benedictio per recapitulationem hoc narratur.

Anselm.

Recapitulatio in sacris literis frequens.

D. Hier.

Non solùm in prophetis, sed etiam in aliis sacris libris anticipationes sunt, & recapitulationes.

D. Aug.

II.

Benedictio quondam voce fiebat, & gestu.

Solennis esse benedictionis verba quædam existimant.

Lyran.

Duo sunt hoc loco explicanda. Quomodò olim fieret, & à quo fieret benedictio? Quod ad primū attinet. Benedictio voce fiebat, & gestu? Voce quidem, quia aliqua verba proferebantur, quibus benedicens benedicendo benè precabatur: solennia, ne, an arbitraria, dubitabis. Hebræi apud Lyran. loco statim citando, solennia fuisse dicunt; idque eruunt ex illis verbis Dei ad Abrahamū: *Erisque benedictus*, Gen. 12. n. 2. seu, vt est in Hebræo: *Erisque benedictio*, hoc est, vt ipsi explicant, nomen tuum ingrederetur solennem benedicendi formā, qua populus benediceretur: vt non solùm sis in te ipso benedictus, sed etiam benedictio, seu ratio, & forma, per quam alij benedicantur. Eamque formam in hunc modum constituunt, *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob benedicat tibi*. Quibus verbis petebatur, vt qualis fuerat Abraham, talis fieret benedicendus, vt declarat Oleast. additq; hac ferè benedicendi forma vsum fuisse Isaac, cum dicit ad Iacobum: *Det tibi Deus benedictiones Abrahæ*, &c. Genes. 28. n. 4. & ipsum Iacobū, cum dixit ad nepotes suos: *Inuocetur super eos nomen meum; nomina quoque patrum meorum, Abraham, & Isaac*. Genes. 48. n. 16. Quasi hi Patres felicitatem Abrahæ suis posteris precarentur: quā nullam in hac vita maiorē arbitrabantur.

Solennis benedictionis forma.

Oleast.

III.

Abul.

Omnis nostra benedictio in Christo, & per Christum.

Nihilominus Abulensis negat hanc fuisse solennem benedicendi formam; additque fortè Iudæos in ea designanda mentitos esse. Et rectè, quia non video illam sub illis verbis, quibus fingitur, ab antiquis Patribus vsurpatā. Rectiùs hoc de Christo Domino in lege gratiæ dicetur à quo, & per quem omnis benedictio impertitur. Vnde semper Ecclesia per Christum Dominum nostrū, & omnes benedictiones impertit, & omnia bona precatur. Quod ab ipso Christo Domino documentum accepit: *Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis*. Ioan. 16. n. 23. Ad quem locum egregiè Rupert. lib. 12. *Salutaris*, inquit, *mos, & Catholica hac more sancta Ecclesia orandi regula est, vt in omni oratione, quam ad Patrem dirigit, subiungat: Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum.*

Christi nomen, pro orationis vehiculū.

Rupert.

Qq 14

Quia videlicet præter hanc nulla via, nullumque est aliud ostium, ad quod respiciens efficaciter dicat: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Psalm. 140. numer. 2. *Solum huius vnigeniti Filij Dei nomen, quod est, Iesus Christus, necessarium vniuersæ orationis est vehiculum; quo in cœlum directo cursu perlata consistat ante Patris conspectum salutemque de sinu eius, & gratiam sugere valeat remissionis peccatorum.* Quare illa Hebræorum existimatio de nomine Abrahami veteres benedicendi formas semper ingredientis, si vera esset, solùm in figuram Christi Domini quadrare potuit Abrahamo.

IV.
Solemnis sacerdotalis benedictionis forma.

Aliam igitur benedicendi formam Deus olim sacerdotibus inculcauit: *Et benedicetis*, inquit, *filiis Israel, & dicetis eis: Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.* Numer. 6. à num. 23. Quibus verbis omnia bona spiritualia, ac temporalia illis precabantur: præsertim interprete Theodor. q. 11. ipsius aduentum Messiæ, qui erat bonorum omnium fons, & origo: omnium item apex, & coronis. Messiam vero intelligit per illa verba, *faciem suam*, &, *vultum suum.* Est enim Christus Dominus, Æterni parentis tanquam facies: quia sicut per faciem vir; ita per Christum Dominum Æternus parens agnoscitur. Vnde postquàm dicitur: *Ostendat Dominus faciem suam tibi:* rectè sequitur: *Et misereatur tui. Nam*, vt benè Theod. *misericordia plena est Dei, atque saluatoris nostri dispensatio secundùm carnem.* Et congruenter iterum post illam precationem, *Conuertat Dominus vultum suum ad te:* additur: *Et det tibi pacem.* Nam Christus inquit Theodor. ex Paulo, Ephes. 2. num. 14. *Est pax nostra, &c.* In qua omnia bonorum genera continentur.

Theod.
Christi aduentus omnis benedictionis fons.
Christus æterni Patris facies.

V.
Variæ benedicendi formulæ à Sanctis Patribus vsurpatæ.

Fateor quidem solennem benedicendi formam, hanc fuisse: cum ab ipso Deo expressè præscribatur: addo tamen alias quoque ab antiquis Patribus vsurpari solitas. Nam aliquandò benedicebant, precando ipsammet benedictionem in actu signato, vt loquuntur. *Super populum suum benedictio tua.* Psalm. 3. num. 9. *Benedictio Domini super vos.* Psal. 128. n. 8. *Benedicat te Dominus ex Sion.* Psal. 133. num. 3. Aliquandò verò precando ipsam benedictionem in actu exercito, hoc est, ipsa bona, quæ benedictionis nomine significabantur. Sic Isaac ad Iacobum: *Det tibi Deus de rore cœli, &c.* Genes. 27. n. 28. Moyses ad Ruben: *Viuat Ruben, & non moriatur.* Deuter. 33. n. 6. Sic Heli ad Elcanam hoc loco: *Reddat tibi Dominus semen de muliere hac.* Rursùs aliquando benedicebant non tam precando bona futura, quàm præterita gratulando. Sic Melchisedech ad Abraham: *Benedictus Abram Deo excelso, qui creauit cœlum, & terram: & benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt.* Genes. 14. numer. 19. & 20. Vbi nullum à Deo beneficium precatur denuò conferendum: sed acceptum Abrahæ victori gratulatur. Aliquandò tandem benedictiones impertiebant, non tam hominem, cui bona optantur, sed Deum, à quo petuntur, benedicendo. Sic Noe ad filium Sem: *Benedictus Dominus Deus Sem.* Genes. 9. num. 26. Quo benedictionis genere mihi videtur vsus Noe, triplici de causa. Vna, vt ostenderet virtutem, propter quam filium benedicebat, non tam filio, quàm Deo tribuendam, à quo bona cuncta procedunt. Altera, quia iustus, qualis erat Sem, nunquam se credit maiori benedictione donatum, quàm cum videt sui causa Deum ab hominibus

Non tam hominem, quam Deum benedicendo, dabatur aliquando benedictio.
Triplex huius rei causa.

A benedictum. Tertia, quia benedicendo Deum propter aliquem, maiora ab ipso Deo beneficia eidem conferenda impetrantur. Vt D. Chrysost. hom. 29. in Genes. ad hæc verba: *Benedictus Dominus Deus Sem*, rectè expendit. *Hoc fortè*, inquit, *quis dixerit, non est benedicere Sem. Imò valde benedixit illum. Quandò enim Deus benedicitur, & aguntur illi gratiæ ab hominibus: tunc vberior ab illo solet istis benedictio dari, propter quos ipse benedicitur. Itaque benedicens Deum, debitorem ipsum facit maioris benedictionis.* Ex his constat non fuisse apud Hebræos vnam vocalem, seu verbalem benedicendi formam, sed alias, atque alias pro benedicentium pietate, & benedicendorum necessitate vsurpatas.

Concluditur fuisse apud Hebr. plures benedicendi formas.

VI.
Quadruplex manuum compositio in benedictionibus impertiendis.

B Atque hæc de voce. Benedicentium gestus nulla alia parte corporis, quàm manibus, mihi videtur exprimi consueuisse. Nam immoto corpore solæ manus, ad benedicendum mouebantur. Quadruplex igitur fuit hæc manuum ad benedictionem impertiendam compositio. Prima, manuum eleuatio in cœlum. Ita Christus Dominus in cœlum coram discipulis ascensurus. *Eleuatis manibus suis benedixit eis.* Luc. vlt. n. 50. Secunda, manuum extensio ad populum. Sic Aaron, *Extendens manum ad populum benedixit ei.* Leuit. 9. num. 22. Tertia, manuum impositio super capita benedicendorum. Ita Christus Dominus iubebat paruulos venire ad se, *Et imponens manus super illos, benedicebat eos.* Marc. 10. numer. 16. Quar-
C ta, manuum transpositio, seu in crucis formam commutatio. Sic Iacobus, *Extendens manum dexteram posuit super caput Ephraim minoris fratris; sinistram autem super caput Manasse, qui maior natu erat, commutans manus, benedixitque.* Genes. 48. numer. 14. In qua vltima manuum compositione, & in crucis formam commutatione D. Isidor. ibi, Rupert. lib. 9. in Genes. cap. 24. D. Ioan. Damasc. libr. 4. fidei cap. 12. Tertul. libr. de bapt. cap. 8. & alij Christi Domini crucem agnouêre; per quam futurum erat, vt res omnes in Ecclesia benedicerentur, vt D. Chrysostom. serm. de adorat. crucis, qui est vltimus in 5. tomo, D. August. tract. 118. in Ioan. ad finē, D. Cyprian. serm. de bapt. sub initium, & ser. de passione ad finem,
D & post illos Gretserus noster lib. 4. de cruce c. 53. testantur. Et eandem crucem repræsentabat illa manuum in cœlum eleuatio: quam dicunt aliqui fieri solitam ad quatuor cœli plagas; in quibus quædam crucis similitudo exprimebatur. Hæc de primò dubio.

In Christi D. cruce omnia benedicenda.
D. Isidor. Rupert. D. Ioan. Damasc. Tertul.
D. Chrys. D. Aug. D. Cypr.
Gretser.

VII.
A sacerdotibus olim benedictio impertiri consueuit.

Quod attinet ad secundum. A quibus olim benedictio impertiri consueuerit? Dico in primis à sacerdotibus; tam in lege naturæ; vt patet in Melchisedech benedicente Abrahæ, Genes. 14. n. 19. quàm in lege scripta; vt patet in Aarone, ad quem pertinebat, *Fungi sacerdotio, & habere laudem, & glorificare populum suum.* Ecclesiastici 45. n. 19. seu, vt est in Græco, *Benedicere populū suum:* & in Simone filio Oniæ sacerdote magno, *Qui manus suas*
E *extulit in omnem congregationem filiorum Israel, dare gloriam Deo.* Eccles. 50. n. 22. seu, vt ex Græco elicitur, *Ad dandam benedictionem Dei:* ac denique in cæteris sacerdotibus; iuxta illud Dei ad Moysen: *Loquere Aarō, & filiis eius, sic benedicetis filiis Israel.* Num 6. n. 23. Ex quibus locis patet, benedicendi munus ad sacerdotes pertinere.

VIII.
Sacerdotis etiam indigni benedictio suū sortitur effectum.

Est autem sacerdotalis benedictio tantæ efficacitatis, vt etiam per indignos sacerdotes facta suum sortiatur effectum: vt patet in Heli hoc loco, qui cum Elcanæ benedixerit, quamuis indignus; tamen statim, vt habetur num. sequenti,

Visitauit Dominus Annam, &c. Quod factum est primò, propter ipsius Annæ meritum. Ita docet Auctor quæst. ex vtroque testamento mixtim, qui nomine D. Augustini, in quarto eius operum tomo circunfertur, q. 109. *Heli*, inquit, *sacerdos Annam benedixit; & prosequutus effectus est: non vtique merito sacerdotis, sed ipsius Annæ, cuius mundum cor inspexit Deus.* Secundò, propter ipsius sacerdotij priuilegium. Ita sentit D. Petr. Dam. epist. 16. ad Henricum Rauennæ Antistitem, quæ appellatur. *Liber gratissimus*, & in tomo 3. Bibl. secundæ editionis continetur, cap. 18. ad finem, *Quis*, inquit, *Heli sacerdotem nesciat reprobum; & tam pro lenitate sua, quàm pro liberorum effrænata licentia diuinæ animaduersionis sententia condemnatum? Eius tamen benedictione non fuit sterilis vterus Annæ; cui nimirum fœcunditatem imprecatus est vulua.* Et paulò post: *Hanc itaque benedictionem efficacem reddidit non meritum hominis, sed officium sacerdotis; & quod non habebat causa ministri, virtus exhibuit ministerij.* Tertiò propter nomen Domini, quod in ea benedictione includebatur, vt patet tam ex hoc loco, *Reddat tibi Dominus, &c.* quàm hoc loco citat. Num. *Benedicat tibi Dominus, &c.* Et statim additur: *Inuocabuntque nomen meum super filios Israel, & benedicam eis.* Vbi patet benedictionem quidem à sacerdote procedere, benedictionis tamen effectum ab ipso Deo emanare. Quod ibi Procop. obseruat, *Videsne*, inquit, *quòd nomen Domini non os precantis bonas precationes confirmat? Quo circa rata etiam erit imprecatio ea, quæ à peccatore fuerit enunciata.*

Auct. qu. ex vtroque test. Benedictionem Heli efficacem reddidit primò Annæ meritū. D. Petr. Dam. Secundò, sacerdotis officium, & dignitas.

Tertiò Dei nomen in ea benedictione inclusum.

Procop.

IX. *Benedictio à parentibus impertiri solita. Deindè à prælatis. Tandem à senioribus dignioribus.*

Dico prætereà benedictionem impertiri solitam à parentibus; vt patet in Isaac, Gen. 27. à n. 28. & in Iacobo Gen. 49. à num. 3. Deindè à prælatis, vt patet in Moyse, Deut. 33. à num. 6. & in Iosue c. 8. num. 33. & c. 22. n. 6. & in Dauide 2. Reg. 2. à num. 5. & 2. Reg. 6. num. 18. & in Salomone 3. Reg. 8. num. 14. Tandem à senioribus, dignioribus, ac melioribus; iuxta illud Apostoli: *Sine vlla contradictione quod minus est, à meliore benedicitur.* Hebr. 7. num. 7. Intellige à meliore *in munere*, non *in moribus*. Quod si Auct. ille quæst. ex vtroque testam. mixtim q. 109. falsò dictus Augustinus, distinxisset; tam absurdam in opinionem non excidisset. Nam hic Auctor ingenuè confessus ex Apostolo, minus à meliore benedici, deinde nihil dubitans ex Gen. 14. num. 19. Abrahamum à Melchisedech benedictum: rectè conclusit, Melchisedech fuisse Abrahamo meliorem. Atque hactenùs quidem benè: Sed deinceps tantam recognoscens in Abrahamo sanctitatem, vt nullam in puro homine maiorem arbitraretur, absurdam in opinionem erupit, Melchisedech, cum melior fuerit Abrahamo, non hominem, sed supra hominem fuisse nimirùm tertiam sanctissimæ Triados personā. Quod multis nititur argumentis suadere.

Auct. qu. ex vtroque test

Melchisedech non hominem, sed Deum qui falsò dicant.

X. D. Aug. *Prædictus error impugnatur.*

Sed hæc opinio tantum abest vt sit Aug. vt potiùs ab eo lib. de hæresibus, hæresi 34. inter hæreses numeretur. Propositum verò argumētum, quo nititur, vt alia interim omittam, facilè corruit. Quia quamuis D. Paulus in benedicēte maiorem sanctitatem moralem requireret, quàm in benedicto, adhuc nihil efficeret ille Auctor: quia illam profectò habere posset Melchisedech, etiam purus homo, nullus enim tam sanctus inter puros homines esse potest, vt alius à Deo sanctior effici non possit. Prætereà quàm, quòd Apostolus non loquitur de meliore in moribus, vt diximus, sed in munere: qualis fuit Melchisedech, sacerdos Dei altissimi. Et quamuis Abraham sacerdos fuerit, vt patet ex sacrificiis, quæ fecit; & Card. Bellarm. lib. 1. de Missa c. 6. testatur: tamen minoris fuit, & auctoritatis, & dignitatis, vel absolute, vt notat idem Bellarm. vel saltem, vt sic, quatenus benedicebatur, vt notat D. Thom. Quo pacto cum Episcopus ab Episcopo benedicitur; non vt Episcopus, sed vt homo, atque adeò vt minor in auctoritate, ac dignitate benedicitur.

Bellarm. D. Thom.

XI. *Quo pacto benedictio aliquando procedat à minori. Benedictio ex deuotione, & gratitudine etiam à minori: ex munere, verò semper datur à maiori. Quo pacto sacerdos in Missa Christum benedicat.*

Quæres, si benedictio semper est à maiori; quo pacto creaturæ benedicunt Deū? Dan. 3. à n. 51. Et Simeon benedixit Christo D. Luc. 2. n. 28. Et sacerdos in sacrificio Missæ sacrosanctam hostiam benedicit: Facilis est responsio: benedictionem vel fieri ex deuotione, & gratitudine; vel ex munere, & officio: priori modo non procedere à maiori, & sic omnes creaturas Deū benedicere, hoc est, laudare: posteriori autem, maximè. Atque ita Simeonem in templo, si sacerdos fuit; & sacerdotem in Missa tanquam maiores quodammodò in ratione personæ sacrificantis benedicere Christo D. similiter minori in ratione victimæ, & sacrificati. Atque hæc de vtraque quæstione. Quibus ita expeditis; Heli sacerdotis functus munere, vtrique coniugi de more benedixit, hoc est, bona precatus est: ipsum potius virum Elcanam, quàm vxorem Annam, modestiæ causâ alloquutus.

XII. *Deprecatio optatiua, & prophetica. D. Chrys. Gratitudo Deū quodammodò constituit debitorē.*

Reddat tibi Dominus, &c. Est precatio nō solùm optatiua, sed etiam prophetica: vt iam dixi cap. 1. num. 17. de illa, *Deus Israel det tibi petitionem tuam.* Quamuis sit discrimen, quòd ibi ponitur verbum *dandi*: hic *reddendi*, vt egregiè D. Chrys. hom. 2. de Anna ponderauit. *Initio*, inquit, *non dixerat, Reddat tibi; sed, det tibi. Verùm postquam illa Deum fecerat debitorem: ait: Reddat tibi: bonam de futuris spem præbens. Etenim si dedit, cum nihil deberet: multo magis redditurus est, postquam accepit.* Quasi Deus nostris obsequiis quodammodò obæratus, se nobis debitorem profiteatur: & proinde non tam conferre beneficia, quàm soluere debitum arbitretur.

XIII. *In maledictionibus nunquā Dei nomen inseri existimat D. Hier. D. Hier.*

In hebræo est reddat tibi יהוה *Iehouah*, quod est proprium Dei nomen. Notat autem D. Hier. lib. 2. comment. in epist. ad Galat. c. 3. n. 13. ad illa verba. *Maledictus omnis, qui pendet in ligno*: in maledictionibus nunquàm inseri Dei nomen. *Audacter*, inquit, *pede ad hoc procedo certamen, nullo loco scriptum à Deo quenquam esse maledictum: & vbicunque maledictio ponitur, nunquàm Dei nomen adiunctum.* Et ponit varia exempla, quibus maledictiones scribuntur, quin Dei nomen adiungatur. Ac tandem prouocat ad alios scripturæ libros, in quibus maledictiones passim, non tamē adiuncto Dei nomine, inueniuntur. Quod si illi obiicias, citata verba D. Pauli quæ Deut. 21. n. 23. vnde desumuntur, ita habent: *Maledictus à Deo est, qui pendet in ligno.* Respondet, *ab aliquo Dei nomen appositum esse, vt infamiam nobis inureret, qui in Christum maledictum à Deo credimus.* Hæc D. Hieronym.

Obiectio.

D. Hieron. solutio.

XIV. *Impugnatur prædicta solutio.*

In cuius tamen, & solutione, & assertione non immeritò hærent aliqui. Nam in primis solutio iam admitti non potest, cum in omnibus exemplaribus, hebraicis, græcis, ac latinis nouissimè correctis, Dei nomen inueniatur: quod si in textū adulterina aliquorum fraude irrepsisset: sine dubio à tam multis, ac peritis Correctoribus veritatem hebraicam ab omni vitio asserentibus expungeretur. Adde, necessariam non esse hanc solutionem, vt Salmer. in epist. ad Galat. disp. 26. in fine obseruat; quia scripturæ sensus non est, Christum Dominum ratione sui fuisse à Deo maledictum, sed ratione sceletis nostri, à quo ipse nos redemit, *factum pro nobis maledictum*, vt loquitur D. Paulus. Ex quo nulla nobis calumnia ingeri potest, nulla inuidia commoueri, quòd maledictum à Deo Redemptorem

Vera solutio. Salmer.

demptorem habeamus. Quin potiùs ingens nobis subditur talem redemptorem amandi,& laudandi incitamentum: qui vt nos à culparum maledictis eriperet; innocentissimus ipse pœnarum maledictis subijci non dubitauit.

XV. *Dei nomen etiā Iehouah, cum maledictione coniunctum inuenitur.* Salmer. Cornel.

Illa verò assertio suas patitur instantias: neque in totum vera à Salmerone, Iustiniano,& Cornelio existimatur: quia aliquandò inuenitur Dei nomen cum maledictione coniunctum, vt Ecclesiastici 3. n. 18. *Maledictus à Deo, qui exasperat matrem.* Dices, saltem ineffabile Dei nomen *Iehouah*, nunquam cum maledictione coniunctum in scriptura reperiri. Nam in loco Deuter. citato, est nomen אלהים *Elohim*. In Ecclesiastico autem non constat fuisse *Iehouah*, cum ille Hebraicè non extet. Sed contra: quia illa maledictio, qua Deus perculit serpentem, dicens: *Maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ.* Genes. 3. n. 14. dicitur processisse à Deo sub nomine *Iehouah*. Respondet Rupert. lib. 3. in Gen. c. 17. hæc verba dicta fuisse à Deo, non imprecando: sed enuntiando,& rationem subdit: *Quia is*, inquit, *qui omnia fecit valdè bona, nullam corrumpit creaturam maledictione à semetipso effusa.* Nihilominus hæc responsio aliquam mihi videtur inferre literæ violentiam; præsertim si omnibus locis, in quibus Deus maledicere dicitur, applicetur, vt Genes. 3. n. 17. *Maledicta terra in opere tuo.* Genes. 4. n. 11. *Maledictus eris super terram.* Genes. 5. n. 29. *In terra, cui maledixit Dominus.* Genes. 12. n. 3. *Maledicam maledicentibus tibi.* Et sic de alijs. In quibus locis maledictio dicitur à Deo procedere: quatenus sub nomine *Iehouah* significatur. Alienum autem à litera videtur dicere, in his omnibus locis fieri maledictionis non imprecationem, sed enuntiationem.

Ruperti responsio. Refellitur.

XVI. *Deus ad benedictionem pronus, ad maledictionem in peccatis inuitus trahitur.*

Quare fatendum est, à Deo non solùm benedictionem in iustos prodire; sed etiam maledictionem in iniustos fulminari: quamuis semper Deus promptus ad benedicendum aduolet; ad maledicendù verò inuitus quodammodò pertrahatur. Vnde in extremo iudicio ad iustos dicet: *Venite benedicti Patris mei*: id est, à Patre meo. Matth. 25. n. 34. Ad impios verò: *Discedite à me maledicti*. Non addendo Patris mei, seu à Patre meo: quia vt D. Chrys. homil. 80. ad eū locū rectè obseruat, *Non ipse*, inquit, *sed opera eis propria maledixerunt.* Quod intelligendū est cū debita proportione, ita vt singulorū opera materiam maledictioni subijceret, Deus maledictionem inferret. Vnde tandé maledictio potiùs à nostra malitia, quàm à diuina iustitia oriri censetur. Quod Orig. hom. 9. in diuersos Euangelij locos egregiè declarans, *Considerandū*, inquit, *est, quoniam sanctis non solùm dictū est, Benedicti, sed cum additamento, Patris mei. E cōtra autē nō dicitur, Maledicti Patris mei. Nā benedictionis quidē ministrator est; maledictionis autē vnusquisque sibi est auctor.* Rectè igitur sacerdos Heli propriū,& ineffabile Dei nomen *Iehouah*, in hac benedictione vsurpauit. Imò in illa solēni benedictione, quę habetur Num. 6. n. 24. & sequētibus, Dei nomē *Iehouah* ter repetitur, vt sacrosanctæ Triados mysteriū insinuetur, vt ibi Procop. aduertit: vlteriùs obseruans, etiā Balaamum in sua illa benedictione, qua populū Dei impertiuit, Num. 23. à n. 21. Dei nomē tet vsurpasse, ad idem mysterium indicandum.

D. Chrys. Origen.

Benedictio in sacra Triados nomine impertita. Procop.

XVII. *Vnum, an plures filios precetur sacerdos.* Septuag.

Semen de muliere hac, &c. Dubitabis vnumne, an plures filios precetur sacerdos? Nam in hebræo indefinitè ponitur זרע *Zera*, hoc est, *semen*, vt latinus expressit: quod videtur indifferens ad vnum, vel ad plures filios significandos. Igitur Septuaginta videntur ad vnum determinare, transferentes σπέρμα ἕτερον, hoc est, *semen alterum*. Qui

A loquendi modus vnicum videtur filium significare. Quo pacto Eua nato Seth, dixit: *Posuit mihi Deus semen aliud.* Genes. 4. num. 25. hoc est, alterum filium, in singulari: vbi Septuaginta similiter transtulerunt σπέρμα ἕτερον. Nihilominùs Chaldæus ad plures extendit transferens, *Statuat Dominus tibi filios rectos.* Et hunc esse germanum,& literalem sensum patet ex sequentibus verbis, *pro fœnore, quod commodasti Domino*: vt ex illis rectè probat D. Petrus Damian. libr. 8. epistol. 4. nam *quod*, inquit, *pro fœnere commodatur, non simplex summa, sed multiplicata recipitur.* Et ex sequenti num. clariùs patebit, vbi Anna non vnum, sed plures filios dicitur recepisse: recepit autem quos sacerdos benedicendo,& orando postulauerat; vt B eius benedictionis,& orationis efficacitas ostenderetur: ergo plures postulauit.

Septuag. Chald. *Plures precatur, rectos.* D. Petr. Dam.

XVIII. *Boni filij, non multitudo, ornamenta.* Chald.

Sed aduerte, non solùm plures, sed etiam iuxta Paraphrasten, bonos postulasse. *Statuat*, inquit, *tibi filios rectos.* Nam multitudo filiorum sine probitate, onus est: cum probitate, decus. Vnde olim Cornelia Gracchorum mater suas omnes diuitias, ac delicias,& preciosissima quæque suæ domus ornamenta, ac decora monstratura, dicitur monstrasse filios regressos è ludo, non quidem gladiatorio, non aleatorio, non nugatorio; sed planè literario; in quo bonis,& artibus,& moribus studentes non vulgariter proficiebant, vt refert Valerius lib. 4. cap. 4. de paupertate. Optimis enim filiis, nulla maiora esse possunt cuiuscunC que parentis ornamenta. Vnde num. sequenti dicitur Dominus *visitasse* Annam; seu, vt Beda legit, *duasse*: quia cui parenti boni dabantur filij, magnæ accumulabantur opes. Contra verò Deus *Non concupiscit multitudinem filiorum infidelium, & inutilium.* Ecclesiastici 15. numer. 22. Nam *hi*, inquit D. Chrysostom. homil. 24. in Act. *blasphemiam inurunt Deo.* Vndè statim capite sequenti, rectè monet Sapiens, *Ne iucunderis in filiis impiis, si multiplicentur, nec oblecteris super ipsos, si non est timor Dei in illis.* Ecclesiastici 16. num. 1. Hi enim potiùs in parentum dedecus,& ignominiam conspirant, quàm vllam eis gloriæ,& lætitiæ causam subministrant. Addit Sacerdos: *De muliere hac*; nimirùm Anna, quæ D primogenitum Deo consecrauerat: nam Phenenna, quæ nullum Deo dederat, nullum accipere merebatur. Et ideo subdit petitionis impetrandæ argumentum: *Pro fœnore*, inquit, *quod commodasti Domino.* Hoc est, pro filio, quem Deo fœnori: seu ad repetendum fœnus tradidisti: vt cap. 1. numer. 28. §. 4. explicatum est. Nam ex hoc loco, quod ibi diximus, de significatione verbi, *commodandi*, rectè confirmatur.

Valerius. Beda. *Mali filij parentum dedecus.* D. Chrys. *Fœnus Deo cōmodat gestado.*

XIX. Septuag.

Et abierunt in locum suum, &c. Septuaginta, *Et abiit homo in locum suum*: nulla facta Annæ mentione. Cum tamen alia exemplaria Hebræum, Chaldæum,& Latinum pluraliter loquantur. *Et abierunt, &c.* Sed nulla est pugna; quia Septuaginta sub viro, qui est caput mulieris, ipsam quoque E mulierem intellexerunt:& quod ab vno coniuge factum dicitur, ab vtroque factum significatur. Quo pacto etiam hoc loco Samuelis traditio pro fœnore, Elcanæ tribuitur; cum tamen superiori capite, num. 28. ab Anna fuisse facta narretur: quia in vnius coniugis actionem alter etiam conspirabat: ita vt ab vtroque simul, vel ab alterutro seorsim proficisci non immeritò dici possit. Aduerte tamen eum Abulensi hunc reditum hoc loco per recapitulationem narratum: quia significatur ille primus in domum regressus post Samuelis oblationem: vt ita hic numerus

Hic reditus per recapitulationem narratur. Abul.

cum

cum sequenti coniungatur: qui tamen multò antè præcesserat, sicut de benedictione diximus.

Num. XXI. *Visitauit ergo Dominus Annam, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias, & magnificatus est puer Samuel apud Dominum.*

EXPOSITIO LITERAE.

I.
Quo pacto Deus visitare dicatur.

V*isitauit ergo Dominus, &c.* Dicitur Deus visitare, non localiter; quia est immensus, & immutabilis, sed efficienter alios, atque alios effectus circa homines exercendo: & quia aliquandò beneficia, aliquandò supplicia operatur: indè fit, vt verbum visitandi in bonam, & in malam partem vsurpetur.

Visitandi verbum aliquando in malam partem sumitur.

In malam quidem Exod. 32. n. 34. *In die vltionis, visitabo & hoc peccatum eorum.* Leuit. 26. n. 16. *Visitabo vos velociter in egestate, & ardore.* Num. 14. n. 18. *Qui visitas peccata patrum in filios.* Iudith. 16. n. 20. *Dominus omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij visitabit illos.* Psal. 88. n. 33. *Visitabo in virga iniquitates eorũ, & in verberibus peccata eorum.* Isai. 27. num. 1. *Visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti super Leuiathan serpentem vectem.* Ierem. 11. n. 22. *Ecce ego visitabo super eos, iuuenes morientur in gladio.* Et passim alibi.

Aliquãdo verò in bonam.

In bonam verò Luc. 7. n. 16. *Quia Deus visitauit plebem suam.* Ezech. 34. n. 12. *Visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis.* Ierem. 15. n. 15. *Recordare mei, & visita me, & tuere me ab his, qui persequuntur me.* Psal. 105. num. 4. *Visita nos in salutari tuo.* Exod. 13. num. 19. *Visitabit vos Deus; efferte ossa mea hinc vobiscum.* Gen. 21. num. 1. *Visitauit Dominus Saram, sicut promiserat.* Hoc est, concipere illam fecit. Quo beneficij genere, visitauit hoc loco Dominus Annam: seu vt Beda legit: *Ditauit Deus Annam:* quæ acceptis à Deo filiis pro amplis diuitiis vtebatur: vt superiori n. diximus.

Beda.

Hæc Annæ visitatio naturalis fuit, licèt in radice supernaturalis.

Quamuis in eo sit discrimen; quòd illa visitatio Saræ adhuc sterilis, & infœcundæ, fuit supernaturalis: hæc autem visitatio Annæ, postquàm semel conceperat, & sterilitatẽ exuerat; licèt in radice fuerit supernaturalis; posteà naturæ terminos non excedebat: vt Abul. hîc philosophatur. Et rectè: quia Deus ita videtur necessarias ad fœcunditatem dispositiones induxisse, vt eas posteà non reuocarit: *Sine pœnitentia enim sunt dona Dei.* Rom. 11. n. 29. His autem perseuerantibus nouum ad concipiendum miraculum minimè requirebatur.

Abul.

II.
Anna gratitudo Deo filiũ reddentis, magno cum fœnore remuneratur.

Tres filios, &c. Eo oblati muneris vsura. Vnum filium Deo dedit, quinque recepit: vt iam annot. 12. sect. 4. §. 5. & annotation. 14. sect. 1. §. 1. obseruaui. Vndè D. Chrysost. homil. 1. de Anna. *Tantum, inquit, hac negotiatione lucrum fecit Anna, quantum facere par est, eum, qui cum Deo habuerit commercium. Etenim postquàm eum fœtum acceperat Deus; reddidit illi alterum filium; imò potiùs non vnum, neque duos, neque tres, neque quatuor tantùm, sed his multò plures; vt iam vsura sortem excederet. Talis est negotiatio, commerciumque, quod cum Deo geritur: sortem multis partibus conduplicatam reddit.*

D. Chrys.

Quot filios habuerit Anna.

Quibus verbis docet, Annam plures habuisse filios, quam quinque: licèt in scriptura quinque solùm memorentur. Et certè Iosephus lib. 5. Antiq. c. 11. tres Annæ filias recensuit: filios verò nullo certo numero definiuit. Hugo item Vict. in annotationibus huius loci, tres filios, & tres filias numerauit. Fauet D. Hieronymus, qui in epist. 11. de Monogamia, *Anna, inquit, prius sterilis, Phenenna vbertate fœcundior est.* Nam si Phenenna genuit decem, vt suprà retulimus: & Anna fœcundior extitit: plures sanè, quàm decem genuit.

Iosephus.

Hug. Victor.

D. Hieron.

Eua primum filiũ Deo acceptum referens, alio donatur.

Similis remuneratio contigit & Euæ. Nam cum primum filium Deo tribuisset, dicens: *Possedi hominem per Deum.* Gen. 4. num. 1. Hoc est, filium magno Dei beneficio suscepi: cui illum acceptum refero: statim subditur: *Rursumque peperit fratrem eius Abel.* In quem locum D. Chrysost. homil. 18. *Quia, inquit, pro nato puero grata fuit; & prius beneficium agnouit, assecuta est aliud. Talis est Dominus noster quando ei primis gratitudinem declaramus, largiùs nobis sua dona erogat.*

D. Chrys.

Gratitudo cumulatis beneficiis à Deo rependitur.

Eandem remunerationem non dubitat D. Hier. epist. 7. ad Lætam, illi affuturam, quòd filiam suam Paulam Deo consecrarit. *Prius, inquit,* scilicet Paula, *Deo consecrata est, quàm genita: quam antè votis, quàm vtero concepisti. Fidenter loquor, accepturum te filios, qua primum fœtum Domino reddidisti.* Adeò certum est, oblata Deo obsequia cumulatissimis ab illo beneficiis rependi.

D. Hier.

III.
Rarissimè in scriptura filias genuisse dicuntur, sed filios.

Mirabitur fortassè aliquis hoc loco fœminam sanctissimam non solùm filios, sed etiam filias peperisse. Mirabitur, inquam, si fortè legit illud D. Hier. documentum in c. 2. Ecclesiastis num. 8. ad illa verba: *Feci mihi cantores, & cantatrices, &c.* Vbi sic: *Nullus, inquit, sanctorum, nisi perrarò fœminas genuisse narratur: solusque Salphaad, qui in peccatis mortuus est, omnes filias genuit.* Num. 26. num. 33. & Num. 27. num. 3. *Iacob inter duodecim patriarchas vnius filiæ pater est; & ob ipsam periclitatur.* Gen. 30. n. 21. & Gen. 34. à n. 1. Eandemque regulam iterùm inculcat in c. 66. Isai. numer. 7. ad illa verba: *Antequàm parturiret, peperit masculum, &c.* Vbi sic: *Ad Euangelicam, inquit, prædicationem statim omnis mundus concepit, & peperit masculum: quem Pharao, & Herodes conabantur occidere: qui & in Moyse, & in Christo saluatus in Ægypto est. Denique Abraham, & Isaac masculos habuere liberos: & Iacob multorum filiorum pater, vnam genuit filiam, pro qua dura perpessus est. Quod si filiæ Salphaad Dei sententia recipiunt hæreditatem patris.* Num. 27. num. 6. *hoc considerandum est, quod pater earum in peccato suo mortuus sit, qui nullum filium genuit.* Quasi diceret, cum decesserit in peccato, & proinde sine filiis masculis, quibus peccator indignus erat: necesse fuit, vt eius hæreditas ad filias deueniret.

D. Hier.

D. Hier.
Mascula Ecclesiæ proles.

Salphaad reprobus filias dicitur genuisse.

IV.
Gomer in decem tribuum perpetuæ captiuitatis præsagium, filiã, non filium generat.

Vndè Gomer vxor Oseæ, typusque Israeliticæ gentis, postquàm educta est de captiuitate decem tribuum per Assyrios subeundâ: *Concepit adhuc, & peperit filiam.* Oseæ 1. n. 6. Cur potiùs filiam, quàm filium? Planè in malum omen: vt literales quoque interpretes testantur, & in præsagium perpetuæ seruitutis: quòd nunquàm decem tribus habituræ essent virum masculum, seu saluatorem, per quem de illa captiuitate soluerentur. Sic enim D. Hier. ad eum locum: *Postquam, inquit, contritus est, atque confractus arcus Israel; nequaquàm masculini sexus filius nascitur, sed filia, id est, fœmina fragilis sexus, & quæ victorum pateat contumeliæ: quia vsque hodie Persarum regibus seruiunt; & nunquam est soluta eorum captiuitas.*

D. Hieron.

Hoc etiam confirmat Strabus in c. 5. Gen. num. 6. Vbi Seth vnum tantùm dicitur filium Enos, nullam filiam, saltem expresso eius nomine, genuisse. *Notandum, inquit, quia in generatione Seth nulla fœmina ponitur nominatim, sicut in generatione Cain. Iustorum est enim omnia viriliter agere; nihil fœmineum, nihil fragile vsurpare.* Posteritas enim Cain vnâ fœminâ *Noema*, expresso eius nomine terminatur.

Strabus.
Nulla fœmina in generatione Seth exprimitur.

Cain generatio in fœmina terminatur.

minatur. Genes. 4. n. 22. Non sine mysterio interprete D. Aug. lib. 15. de Ciuit. c. 17. vt malorum posteritas significetur, qui cùm spiritu cœperint, carne consummantur. Gal. 3. n. 5. A

D. Aug.

Eandem doctrinam inculcat Orig. hom. 11. in Numer. vbi obseruat primitias sumi à filiis Israel, non à filiabus. Num. 18. n. 8. Item filios Idumæorum, & Ægyptiorum in tertia generatione, non autem filias admitti in Ecclesiam Domini. Deut. 23. num. 8. *Denique, inquit, inuenies sanctos, quibus testimonium à Deo testimonium datur, difficile filias, sed filios genuisse. Abraham non genuit filias: Isaac nec ipse quidem: solus Iacob vnam genuit, & ipsam fratribus, ac parentibus grauem.* Accedit D. Petrus Damian. lib. 4. epist. 15. Vbi illum Salphaad, de quo paulò ante, filias tantùm, & non filios generantem, in malam partem interpretatur, docetque typum esse ignaui rectoris, seu prædicatoris, fortia docentis, sed mollia operantis. *Quem profectò,* inquit, scilicet ignauum, effœminatumque doctorem, *Salphaad ille signauit, qui non filium, sed quinque filias moriens dereliquit.* Et statim ab etymo nominis rem declarans, *Salphaad,* inquit, *interpretatur vmbra in ore eius: quisquis enim fortia prædicat, & eneruiter viuit, ne turpis appareat, quasi sub foliis se honesti sermonis occultat; sub vmbra se proprij oris abscondit; dum in campum certaminis per sui corporis ignauiam non procedit.* Denique Philo Hebr. lib. de gigantibus sub initium, obseruans, Noe virum iustum solos filios mares genuisse: colligit fœminas ab iniustis generandas. *Quoniam,* inquit, *Noe iustus mares gignit; quippe qui rectam, masculamque rationem sequatur: hoc ipso vulgus iniustum fœminas gignere ostenditur. Non est enim possibile, vt à contrariis eadem gignantur, sed contraria.* Ex quibus omnibus efficitur malè audire in scriptura filiarum parentes, non filiorum.

Orig.

Pluris Deus facit sanctorum filios, quàm filias. D. Petr. Dam.

Salphaad ignaui, & hypocritæ prædicatoris typus. B

Salphaad etymolog.

Phil. Hebr. C

Noe iustus tur filios non filias genuisse dicetur.

VI. Quæ si ita sunt, mirari aliquis poterit, cur fœmina sanctissima mali ominis partus, nempè filias, habuerit. Verùm illud D. Hieronymi documentum, si ad germanos, ac literales scripturæ sensus exigatur, in multis claudicat. Nam veteres patriarchæ, Adam, Seth, Enos, ac reliqui ferè omnes ante diluuium, dicuntur genuisse filios, & filias. Gen. 5. à num. 4. Imò & post diluuium Iob c. 1. num. 2. septem filios, & tres filias habuit, Quibus extinctis in illa calamitatum procella, quam passus est: tandem ad pristinam serenitatem restitutus, totidem filios, ac filias recuperauit. Iob vlt. num. 13. Vt maiori felicitate frueretur, quæ ex filiis pariter, ac filiabus integratur: vt ibidem Orig. aduertit. *Ob hoc, inquit, & filios, & filias dedit Deus, quia ita desiderant omnium mentes; vt concordia, atque coniunctio hominum multiplicetur per connubiorũ copulationes: sic enim & filias dant foras: & filios intus accipiunt vxores: ac per hoc, & extrinsecus habent cognationem, & intrinsecus hæreditatem.* Imò & D. Chrys. hom. 1. de Anna hoc ipsum in duplici eius prole obseruauit. *Ex vtroque sexu,* inquit, *lucrum illius cumulauit; vt illi iam plenum, ac perfectum contigerit gaudium.* Quare illa D. Hieronymi regula mystica esse potest, neminem sanctorum hominum, habuisse operationes molles, ac fœmineas; sed masculas, ac viriles. Quod etiam Orig. hom. illa 11. in Num. ingenuè fatetur. *Quæ tamen,* inquit, *secundùm spiritualem intellectum, non ad sexus, sed ad animarũ discretionem referenda sunt.* Et eodem ferè modo reliqui Patres citati loquuntur, omnia ad spiritualem intelligentiam referentes, vt eorum verba ponderanti facilè patebit. De qua re vide, quæ diximus c. 1. n. 11. & hoc c. 2. n. 5. & anpot. 4. sect. 2.

Tradita documenta de filiorũ generatione mysticè intelligenda. D. Hier. Veteres etiam sanctos filias genuisse verũ.

D

Orig.

D. Chrys.

D. Hier. E

Orig.

Magnificatus est puer, &c. Sermo est de magnitudine virtutis, non de magnitudine molis. Quod ex litera tripliciter ostendo. Primò, quia in scriptura soli iusti dicuntur magni. Nam de Isaac dicitur: *Ibat proficiens, atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est.* Gen. 26. numet. 13. De Moyse: *Fuitque Moyses vir magnus valdè in terra Ægypti.* Exod. 11. num. 3. De Iudith: *Et Iudith magna facta est in Bethulia.* Iudith. 16. num. 25. De Ioanne Baptista: *Erit magnus coram Domino.* Luc. 1. num. 14. De Christo Domino: *Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur.* Luc. 1. numer. 32. Vndè D. Cyril. Alex. lib. 12. in Leuit. *Ostende,* inquit, *mihi de scripturis, vbi aliquis peccator, aut paruis meritis magnus appellatus sit? Nusquã, opinor, inuenies. Audi verò qui sunt, qui magni appellantur: Moyses, Ioannes Baptista, &c.* Contra verò qui in virtute sunt infimi, Matth. 18. n. 6. & Marc. 9. numer. 42. & Luc. 17. num. 2. pusilli appellantur. Vnde D. Bernard. tract. de præcept. & dispens. ante medium, *Hi quoque,* inquit, *qui Dominum crucifixerunt, magni quidem peccatores, sed non magni æstimatores.* Quare D. Cyril. loco citato: *Peccatum,* inquit, *hominem paruum facit, & exiguum: virtus eminentem præstat, & magnum: sicut enim ægritudo corporis exile, & exiguum facit corpus hominis: sanitas verò lætum reddit, & validum: ita & animam ægritudo peccati humilem facit, & paruam: sanitas verò interioris hominis, & virtutis opera, magnam faciunt eam, & eminentem, & quantò magis in virtutibus crescit, tantò proceriorem reddit magnitudinem sui.* Vbi plura de hac re. Quæ omnia iisdem omnino verbis desumpsit ex Origene homil. 12. in Leuit. qui illum ducentos circiter annos antecessit. Cùm igitur hoc loco Samuel magnus fieri dicatur, virtus animi, non moles corporis attenditur.

VII. Samuelis magnitudo non in corpore, sed in spiritu. Soli iusti magni.

D. Cyril. Alex.

Peccatores, parui. D. Bern. D. Cyril. Alex. Peccatum hominem facit paruum: virtus magnum.

Orig.

Secundò, quia Samuel dum magnificatur adhuc retinet nomen pueri, vt non corpulentia, sed innocentia magnus fieri intelligatur. Vnde D. Gregor. ad hunc locum, *Notandum,* inquit, *est, quòd puer Samuel dicitur, & magnificatus. Cur ergo puer, nisi quia humilis? & cur magnificatus asseritur, nisi quia ad perfectionis erat celsitudinem sublimatus?* Et statim ad nouæ legis prædicatores allegoriam extendens, *Puer,* inquit, *& magnificatus in conspectu Domini Samuel dicitur; quia nouus ordo prædicatorum, etsi ad magnæ conuersationis celsitudinem peruenit; humilitatis sua virtutem non perdidit. Magnificari quippe non prodesset, si puer esse desisteret: quia humilitate amissa placere omnipotenti Deo de conuersationis altitudine non valeret.* Vnde Salomon ita crescere in sapientia, & potentia cupiebat; vt nihilominus puer in humilitate, & innocentia perseueraret. *Da mihi,* inquit, *sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis.* Sapient. 9. n. 4. Nihil enim prodest magnum sapientiæ incrementum, si hoc humilitatis fundamentum destruatur. Spiritaliter igitur magnus erat Samuel, qui corporaliter, seu potiùs propter humilitatem paruus, seu puer dicebatur.

VIII. Samuel superfectionis magnitudine, propter humilitatem puer. D. Greg.

Prædicatoribus eximia virtutis opera humilitatem conseruet.

Tertiò, quia magnificatus dicitur Samuel *apud Dominum.* Apud quem nemo dicitur magnus, nisi qui & iustitia, & sanctitate magnus est. Quo pacto & Ioannes dictus est *Magnus coram Domino.* Luc. 1. num. 14. Vbi D. Ambros. *Magnus,* inquit, *non virtute corporis, sed animi magnitudine.* Et statim: *Paruulus in seculo, magnus in spiritu.* Et ibidem duas distinguit ætates, seu magnitudines, animæ scilicet, & corporis: & hanc quidem ait apud homines, illam verò apud Deum numerari.

IX. Soli qui virtute magni sunt, apud Deum magni dicuntur. D. Amb.

Vt

Vt vir, inquit, perfectus ille dicatur, qui caueat errore pueritiæ, & lubricum adolescentiæ, animi maturitate non sentiat: pusillus autem, qui nullum adhuc virtutis videatur habuisse processum. Igitur qui apud Deum magnus est: probitate, & sanctitate magnus est.

Hypocritæ apud Deum parui. Theophylact.

Nam hypocritæ, vt ibidem notat Theophylact. licèt coram hominibus magni videantur, non tamen coram Deo; quia vera animi magnitudine destituuntur. Samuel autem verè & spiritualiter magnus, quia talis Deo videbatur. Mole paruus apud homines, sed mente magnus apud Deum.

D. Amb.

Etsi paruulus, inquit D. Ambros. *sub elementis est*, iuxta illud Apostoli, *Cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes.* Gal. 4. n. 3. quia rerum temporalium desideriis succumbit: *ergo magnus supra elementa mundi est*: quia temporalium

B

rerum gloriam contemnit: eò terris celsior, quò cœlis vicinior: eò maior mundo, quò Deo charior. Hac animi celsitate magnificatus est Samuel. Imò diuinus conspectus, in quo semper versabatur, singularia illi conferebat virtutum omnium incrementa.

Dei oculi in iustos crescere faciunt quos intuentur. Orig.

Hanc enim vim habet diuinus oculus, vt crescere faciat, quos intuetur: iuxta illud: *Respiciam vos, & crescere faciam.* Leuit. 26. n. 9. Vbi Orig. homil. 16. *Tanquam si sol*, inquit, *respiciat segetem, & afferat fructus: quam vtique si non respexisset, infructuosa mansisset: ita Deus segetem cordis nostri respiciens, & radiis nos verbi sui illuminans, auget nos, & multiplicat; vt vltra iam non simus paruuli, sed magni efficiamur: sicut magnus factus est Isaac, & magnus Moyses, & magnus*

C

Ioannes.

X. *Externam corporis formam, & proceritatem homines magni faciunt: Deus parui.*

En vt vera animi magnitudo ex diuino conspectu oriatur. Nam externa corporis proceritas, licèt ab hominibus magni fiat, a Deo pro nihilo habetur. Ethnici quondam Lystris Paulum, & Barnabam admirantes, *vocabant Barnabam Iouem, Paulum verò Mercurium.* Actor. 14. num. 11. Quæret aliquis, si Iupiter Diuûm Pater, atque hominum Rex ab Ethnicis credebatur: cur non potiùs Paulum, qui erat Apostolorum princeps, quàm Barnabam, Iouem appellabant?

D. Chrys.

D. Chrysost. homil. 30. sentire videtur rationem fuisse, quod Barnabas præstantioris, & elegantioris formæ fuerit. *Mihi quidem*, inquit, *videtur etiam ab aspectu venerabilis fuisse Barnabas.* Quasi gentiles

D

homines censerent, formæ præstantiori, qualem Barnabas habebat, diuinitatem quoque præstantiorem, qualem Iupiter habere credebatur, deferendam.

D. Paulus pusillæ fuit staturæ, sed coram Deo magnus. Niceph.

Et quidem D. Paulum pusillæ fuisse staturæ testatur Nicephorus lib. 2. cap. 37. *Paulus*, inquit, *paruo fuit corpore, & contracto, & quasi incuruo, atque paululùm inflexo.* Imò & Corinthij hoc illi obiiciebant, iuxta illam eiusdem Pauli querimoniam: *Epistolæ, inquiunt, graues sunt, & fortes; præsentia autem corporis infirma.* 2. Cor. 10. num. 10. Verùm hæc exigua Pauli statura, præstantior Deo visa est, quam aliorum gigantæa.

D. Chrys. *Non corporis, sed animi proceritas suspicienda.*

Vnde D. Chrysost. in Psal. 50. rectè monet, non corporis, sed animi proceritatem à nobis suspiciendam esse. Nam *& roboreæ*, inquit, *arbores cum densæ sint foliis, & altitudine excelsæ: attamen non habent fructum hominibus aptum, sed porcis afferunt cibum: vinea autem per terram repens maturum vuarum affert fructum, &c.* Qua de re, cum de Saulis statura ad cap. 10. agendum

E

erit, plura cumulabo. Nunc Samuelis probitas, & sanctitas paulisper expendatur, & illustretur.

A

ANNOTATIO XX. CIRCA LITERAM.

Eximia Samuelis probitas commendatur.

I.

SIcvt improbitas filiorum Heli ex annotationibus præcedentibus innotuit: ita æquum est, vt in præsenti Samuelis probitas expendatur. Quæ desumenda est ex numeris proximè explicatis, & ex num. 26. posteà explicando, sed hic obiter prælibando: quia quamuis ordine literæ, aliis numeris interfusis, ab hoc loco diuulsus sit, tamen similitudine materiæ eximiam Samuelis laudem continentis, cum his versiculis probè continuatur.

Samuelis sanctitas tribus ex capite commendatur.

Totam igitur Samuelis sanctitatem tria in capita coniicio: vt inde clarior hauriatur. Primùm, quia enituit inter improbos filios Heli. Secundò, quia nunquam in deterius ruit, sed semper in meliùs profecit. Tertium, quia nō solùm Deo placuit, sed hominibus. Singula seorsim aggrediamur.

SECTIO I.

Samuelis probitas inter improbos.

II. *Samuelis virtus inter improbos filios Heli magis emicuit.*

INter duos filios Heli, & ingluuie obesos, & libidine incensos; tanquam inter medios cleros, seu lebetes coquinarios, perpetua fuligine atratus, & suppositis ignibus æstuantes, suas semper alas deargentatas, aureis interlitas stellis, hoc est, abstinentiam, & continentiam Samuel conseruauit. Inter illos duos fratres, tanquam inter duos totius reip. hostes, ad rapinas exercendas, & ad iniurias inferendas paratissimos, tantum puer Samuel didicit æquitatem, vt ad extremam vsque senectutem nihil vnquam egisse iniquum, etiam inimicorum testimonio probaretur, vt ex c. 12. à n. 3. patebit. Inter illos duos sacerdotes, sacrorum non cultores, sed osores; violatores templi; profanatores sacrificiorum; totius denique religionis euersores, & profligatores: *Samuel ministrabat ante faciem Domini*; tam promptus, tam sedulus, tam studiosus diuinorum rituum curator; vt nihil habere terrenæ concretionis, nihil corporeæ molis gestare, sed, teste Philone libr. de temulentia, totus *mens, solo Dei cultu, ac ministerio gaudens* videretur. Inter gulosos, ieiunus; inter obscœnos, castus; inter iniquos, æquus; inter sacrilegos, religiosus.

III. *Samuel etiam inter peccatores antiquioribus sanctis maior.* D. Chrys.

Quis non miretur in tanta scelerum colluuione tam illibatam omnium virtutum puritatem? Viuebat inter homines, par Angelis, quia non humanam, sed angelicam sanctitatem præferebat. Degebat inter peccatores, maior sanctis. Vnde D. Chrys. lib. 2. de sacerdotio, ad finem, loquutus de Samuele, eum fuisse dicit, *Qui reliquos anteiret bonitate, virtutibus, ac moribus, tantoque internallo omnes verò sanctos antecellere videretur, quantum in segetibus felices eminent spicæ.* Vides quantùm spica suis fœta granis arido culmo præstat? tantùm videbatur Samuel suis virtutibus prædiues, antiquioribus sanctis præstitisse. Commorabatur inter pecora, hoc est, homines bellnino ritu, feritateque degentes, & nescio quid immortale, ac diuinum suis moribus, & actionibus redolebat.

Phil. Hebr. *Samuel inter peccatores degens quodammodo non homo erat.*

Vnde Philo Hebr. lib. de somniis in fine, docet Samuelem cum primum à matre sacris dedicatus est, fuisse non *tam hominem, quam vitæ genus afflatum*

afflatum diuinitus,& extra se raptũ numine. Quò magis filij Heli infra se ad belluinam licentiã deprimebãtur; eo magis Samuel supra se ad diuinam excellentia rapiebatur. Quid mirabilius, quàm præstare se vnum puerum inter vepres rosam; inter lupos, agnum; inter tenebras solem; inter homines angelum; inter peccatores Deum.

IV.
Hominũ procliuitas ad sociorum mores imitandos.
Bonorum societas bonos reddit.
Honcala.
Malorum vero malos.
Christus cur inter duos latrones crucifixus.

Hæc prima Samuelis laus magni momenti est. Nã hominũ ingenia proua sunt ad eorũ mores, inter quos viuunt, imitãdos. Vnde vt plurimùm talis quisque esse cẽsetur, quales sunt illi, quorum cõsuetudine vtitur. Bonus quidẽ, si boni socij. Mortuo Abrahamo subdit scriptura: *Sepelierũt eũ Isaac,& Ismael filij sui.* Gen. 25. n. 9. Ex quo loco colligit Honcala, Ismaelem fuisse bonum, ac iustũ: non solùm quòd opus misericordiæ,& pietatis erga parentẽ exercuerit; sed etiam quòd societatem inierit cũ sanctissimo viro Isaac fratre suo. Quasi improbus nullo modo habẽdus esset, qui bono sociaretur. Contra verò malus cẽsetur is, cuius socij mali sũt. Vnde Iudæi cupientes Christi Dñi nõ solũ vitã eripere, sed etiã famã obscurare, eum inter duos lattones crucifixerũt. Eã ob causã, inquit D. Chrys. hom. 7. in epist. ad Ephes. *Vt par & de ipso esset existimatio.* Ac si non posset bonus iudicari, qui inter malos moreretur. Vnde ille alius philosophus cũ aliquando discipulũ inter improbos iuuenes deprehendisset; & quasi proprij sceleris consciũ, erubescentẽ obseruasset: *Fili,* inquit, *cum his age cum quibus inuenim non erubescas.* Quare bene Tert. lib. de præscriptionib. c. 41.

Tert.
Inter impios non deficere, proficere est.

Nunquã, inquit, *faciliùs proficitur, quã in castris rebelliũ: vbi ipsum esse illic promereri est.* Quasi diceret, inter impios non deficere, proficere est: non ruere, est assurgere. Vnde quamuis inter malos bonum esse difficillimum sit; tamen quatenus inter eos non deficere, pro ingenti profectu habetur; facillimum reputatur.

V.
Impiorum cõsortia fugienda per acolosa.
D. Cypr.

Laudabilis ergo Samuel, quia in loco valdè lubrico stetit; neque lapsus est, vbi est manifestũ periculũ ruinæ: nempe in consuetudine improborũ hominũ: inter quos mirũ est, quã multa peccandi discrimina contingant: vt elegãter describit D. Cypr. lib. de singularitate clericorũ. *Mala,* inquit, *conuersatio corruptionem seminat, cupiditate concipit, ignominiã parit, rabiẽ concitat, porrigit furiã, lasciuiã pascit, petulantiã nutrit, casus exaltat, ruinas ædificat, perditione gaudet, interitum fouet, cõfusione mercatur, thesaurizat opprobrium, criminationes exaggerat: accusationes inflamat,& catenatim in fascem glomerans numerosas indagines captionum, per infinita dedecora simplices morte mulctat in perniciem perditorum.* Hactenus ille luculenter. Quis igitur in cõsortio impiorũ tã multos laqueos tẽdentiũ, tã multas insidias machinantium, liber,& expeditus euadet? Quod si nunquã se implicari, aut irretiri patiatur, magnã profectò laudẽ cõsequetur.

Magna, sed difficilis laus, bonum esse inter malos.
D. Bern.

Hinc D. Bern. epist. 24. ad Hugonẽ, *Inter bonos,* inquit, *bonum esse, salutẽ habet: inter malos verò,& laudem. Illud tanta facilitatis est, quãta & securitatis: hoc tãta virtutis, quanta & difficultatis. Quale nẽpè est illud, tangere picẽ, & non inquinari ex ea? In igne sine læsione versari? & in tenebris absque caligine esse?* Vbi alludit ad illa tria scripturæ loca: *Qui tetigerit picẽ, inquinabitur ab ea.* Ecclesiastici 13. n. 1. *In medio ignis nõ sum æstuatus.* Ecclesiastici 51. n. 6. *Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti tribus diebus: vbicunq; autẽ habitabãt filij Israel, lux erat.* Exod. 10. n. 22. Quasi non minoris difficultatis sit, in cõsortio peccatorũ, nõ peccare; quã in pice, nõ infici: in igne, non cõburi: in tenebris, non caligare.

Christi Domini virtus inter peccatorum tenebras lucebat.
D. Bern.

Et in eadẽ rẽ põderat ibidẽ D. Bern. hoc prodigiũ sanctitatis in tenebris collucentis,& in Christo Domino,& in Dauide extitisse: nã de Christo Domino dicitur: *Lux in tenebris lucet,& tenebræ eam nõ cõprehenderunt.* Ioan. 1. n. 5. quia inter tã multa hominum peccata extitit ἀναμάρτητος, hoc est, *sine peccato.* David autẽ de se canit: *Habitaui cum habitantibus Cedar.* Ps. 119. n. 5. Hoc est, cũ habitantibus tenebras. Vbi non dicit, se habitare tenebras, sed cum habitantibus tenebras: ac si aliis vitiorum tenebris offusis, sibi vni diuinæ lucis radius splenderet.

Simile Dauidis exemplũ.

VI.
D. Greg. Nazianz. ut cum D. Basilio sãctissima familiaritas.
D. Greg. Naz.

Quid difficilius, quã inter salsos Oceani fluctus venã aquæ dulcis inuenire? non minùs planè difficile videtur inter medios impiorũ greges piũ aliquẽ hominẽ versari. Suã felicitatẽ deprædicat D. Greg. Naziãz. quod Athenas studiorũ causã profectus, inuenerit optimũ sodalẽ,& amicũ, quo familiariter vteretur, nẽpe Magnũ Basiliũ in eadẽ Academia pariter audiẽtẽ. Nã in orat. funebri in laudẽ Basilij, quæ & inter eiusdẽ Basilij opera circũfer-

A tur,& in 1. Naziãzeni tomo est in ordine 20. Vnde verba refero; loquutus de Athenis: *Athenas,* inquit, *mihi vere aureas, ac si cuiquã alij, bonorum parẽtes* (scilicet, ingreditur Basilius.) *Nã illæ mihi hominem, nõ illum quidẽ ante ignotum, sed tamẽ plenius noscendum præbuerunt. Ac doctrinã exquirens, beatitudinem reperi: nihilque dispari modo, idem quod Sauli, accidit; qui patris asinas quærens, regnum inuenit; pluisq; in ea re, quã obiter agebat, quam in ea, quæ præcipue ipsi curæ erat, lucrifecit.*

Vnius iusti consuetudo, regnum.

Vbi vnius boni viri sodalitiũ cũ regno nõ immeritò cõponit: quod ditior, ac felicior nõ sit, qui regno, quã qui vno optimo sodali perfruatur. Sed postquã suã felicitatẽ ob suũ cũ Basilio cõgressũ prædicauit, suã cũ Basilio societatẽ impẽsiùs cõmẽdat, quod à tã multis vitiis, quæ in ea Academia grassabãtur,& Athenas reddiderant, vt loquitur, *pestilentes,* nunquã potuerit expugnari. *Nobis,* inquit, *nihil detrimenti ab iis allatum est, vtpote animo communitis,& obseptis.*

Rarissimus iustus inter impios.
Duplex similitudo.

Quin potiùs, quod vix credibile est, hinc ad fidem cõfirmati sumus: ipsorum fraudem,& imposturam agnoscentes: atque B *illic dæmones contemnentes, vbi dæmones admiratione afficiuntur. Quod si quis est, aut esse creditur fluuius per mare dulcis fluens* (qualis a poetis fingitur Alphæus) *aut animal in igne, quo omnia consumuntur, saliens* (qualis à philosophis dicitur Salamandra) *hoc ipsi inter æqualium greges eramus.*

VII.

Felix contuberniũ, seu, vt potiùs dicã, propugnaculũ; quod a vitiorũ turmis cingi potuit, nõ dirui: obsideri, nõ expugnari. Circunstabãt marini fluctus, hoc est, pessimi mores circumeabãt: intùs in Basilij,& Naziãzeni domicilio fluuiales aquæ; hoc est, suauissimæ virtutes affluebant. Circunstrepebãt flãmæ, totũque in orbe habitaculũ effrænatæ concupiscẽtiæ circumibant; intùs, intus in illo sanctissimo cõtubernio mira omniũ appetituũ tẽperies vernabat: singularis omniũ virtutũ amœnitas cernebatur. Res planè quò difficilior; eò laudabilior; inter C corruptissimos mores, integerrimos conseruare. Quis vnquã æger ex cõsortio cũ sano sanitatẽ cõtraxit? Plane nullus. Et tamẽ sanus ex familiaritate cũ ægro sæpissimè cõtrahit ægritudinẽ. Integra,& solida poma iuxta corrupta,& vitiata putrescũt: hæc iuxta illa minimè reparãtur. Ita planè, inquit Naziãz. citatus: *Facilius est vitium contrahere, quam virtutem impertire: quemadmodum etiam facilius est morbo alieno infici, quam sanitatem largiri.* Quare in cõsortio hominũ corruptorum viuere incorruptum, tam est difficile,& laudabile; vt nihil difficilius, nihil laudabilius videatur.

Iustus inter impios sæpe impietatem contrahit: raro impius inter iustos sanctitatem.
D. Greg. Naz.

VIII.
Moysis,& Samuelis oratio Deo gratissime, quia soli in veteri test. etiam pro inimicis leguntur orare.
D. Greg.

Cũ olim Deus efficacissimã apud se, sibiq; gratissimã orationem commemorare voluisset: Moysis,& Samuelis orationẽ cõmemorauit. *Si steterit,* inquit, *Moyses,& Sa-* D *muel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Ierem. 15. n. 1. Sed ecce tibi quæstio, quã D. Greg. hom. 27. in Euang excitauit, probéque in rẽ aliã dissoluit. *Quid est,* inquit, *quòd Moyses,& Samuel cæteris patribus in postulatione præferuntur: nisi quòd hi duo tantummodò in cuncta testamenti veteris serie etiam pro inimicis suis leguntur exorasse? Vnus a populo lapidibus impetitur,& tamen pro lapidatoribus suis Dominum deprecatur: alter ex principatu eiicitur; & tamen petitus vt exoraret, fatetur, dicens, Absit a me hoc peccatum, quominùs cessem orare pro vobis.* Eodẽq; modo respondet l. 9. Mor. c. 9. Optima quidẽ interpretatio,& ad rẽ illã, quã an. 9. sect. 1. egi, illustrandã, quamaptissima. Cæterũ ad rẽ præsentẽ accõmodatè respõdetur, ideò tantì factos huiusmodi heroas, quia alter cũ Pharaone, alter cũ Saule improbissimis regibus,& vterque cũ populo duræ ceruicis familiariter agẽtes, nũquã ab illis quidquã labis cõtraxerint, aut à pietate, sanE ctitatéque deflexerint. Nam sicut ab hominibus nihil difficilius præstari potest, ita neque Deo quidquam gratius,& iucundius exhiberi.

Moysis,& Samuelis virtus Deo gratissima, quia inter impios conseruata.

IX.
Veteres patriarchæ commendantur, quod inter improbos probè vixerint.
D. Chrys.

Eadẽ causa fuit, cur & cæteri patriarchæ tantã sibi à Deo gratiã inierint, tãtã beneuolentiã cõciliarint; quòd inter improbos probè vixerint, inter peccatores a peccato abstinuerint. Hoc enim D. Chrys. in Ps. 11. expendẽs, *Ideò,* inquit, *sunt vel maximè beati iudicandi veteres, non quòd rectè se gesserint; sed quòd tunc, cùm magna esset virtutis sterilitas,& nusquàm apparerent, qui se rectè gererent.* Et statim rẽ exẽplis illustrãs: *Hoc,* inquit, *significans scriptura dicebat, Noe iustus in generatione sua.* Gen. 6. n. 9. Quasi nõ ipsa per se iustitia, sed iustitia in generatione suã, hoc est, inter improbos homines præcipuè commẽdetur. *Propterea,* addit Chrys. *admiramur Abraham,*

propterea Lot, propterea Moyses, quod veluti in profunda nocte stellæ apparebant; & tanquam rosa inter spinas; & ones inter lupos innumerabiles. Quid enim mirum, si tam grati Deo fuerint, qui tantas pro Deo difficultatum moles superarent? Et qui potius ab vno Deo ad pietatem duci, quam ab innumeris peccatoribus ad impietatem mali paterentur?

X.
Malorum societas sine bonorum auxilio, periculosa.

Quare Dauid magno improborum satellitio circumfusus, & exiguo proborum sodalitio stipatus, grauissimam sibi ruinam a perfectionis statu metuebat: quam vt præcaueret, in preces effusus exclamabat: *Saluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus.* Psal. 11. num. 2. Quasi diceret: Si adessent boni, qui me in bonum promouerent, & abessent mali, qui me in malum non præcipitarent, vtcumque in tua lege proficerem: nunc autem oppugnatus à malis, nec propugnatus a bonis; quid superest, nisi vt meæ infirmitati relictus in fœstabiliter ruam, nisi à tua fortitudine sullentatus, misericordiæ et emergam. *Saluum igitur me fac Domine, quoniam defecit sanctus,* qui manum porrigat, vt erigat: plurimi circumstant peccatores, qui calcem impingant, vt deiiciant. Hanc Dauid non via spirituali difficultatem recte D. Chrysost. nauigantium similitudine expressit. Vt enim non est difficilius, quam reflante vento, & fremente æstu nauem in contrarium impellere: ita nihil operosius, nihil laboriosius quam malis in malum impellentibus, strenue reluctari, & in bonum promoueri.

D.Chryſ.
Elegans similitudo.

XI.
Si non impro bonum præsentia, saltem amicitia fugienda.

Igitur à malis ita recedendum, vt si eorum præsentia euitari non possit, certè amicitia fugiatur. Vnde regius Vates. *Cum hominibus,* inquit, *operantibus iniquitatem,* scilicet non consentiam: *& non communicabo cum electis eorum.* Psalm. 140. num. 4. seu, vt est in Hebræo: *ne non vescar delicijs eorum.* Quasi diceret, Si non potero ab impijs, certe ab eorum delicijs abstinebo: ne à delicijs illiciar ad improbos eorum mores imitandos. Nam, vt bene D. Chrysost. ad eum locum: *Dum,* inquit, *multi conviuantur amicitiam, in ebrietatis fluctus deuoluti sunt.* Claudit Dauid eundem Psalmum illis verbis. *Singulariter sum ego, donec transeam.* Hoc est, solitarius viuo. Sed quam habitabat solitudinem, qui frequentem hominibus vrbem, ac regiam incolebat? Optime D. Chrysost. ibid. *Quia,* inquit, *liberatus erat à malis, eorum, fuit ab illorum congressione, quod est maximum genus virtutis.* Erat quidem inter homines improbos, sed remotissimus ab eorum improbis moribus viuebat: in multitudine quidem ciuium, sed in solitudine vitiorum. Vt enim ibi addit D. Chrysost. *Solitudo non facit esse solum, sed mens, quæ tenetur amore, & studio sapientiæ. Ita etiam qui habitant in medijs vrbibus poterunt esse singulares homines, dum corruptos cœtus fugiant, & se sanctorum concilio adiungant.*

D.Chryſ.
A peccatorum colloquio abstinendum.
Si in multitudine peccatorum, saltem in solitudine vitiorum viuendum.

D.Chryſ.

XII.
Cur olim iudicia in portis ciuitatis exercerentur?

Igitur impiorum hominum commercia, tanquam multorum scelerum seminaria caueantur. Fiebant olim iudicia in portis ciuitatis; vt colligitur Genes. 34. num. 20. Deuter. 17. num. 5. & Deuter. 22. num. 24. Ruth 4. num. 1. Amos 5. num. 10. & passim alibi. Cuius consuetudinis multiplex est ratio, vna, quam D. Greg. lib. 21. Moral. cap. 15. inculcat, *Vt vrbem,* inquit, *in qua concorditer oporteret viuere, discordiæ minimè intrarent.* Et eandem lib. 19. Moral. cap. 1. inculcauerat, *Vt tantò,* inquiens, *esset pacificus vrbis populus, quanto ad hanc discordiæ ingressus non liceret.* Altera quam tradit D. Hieron. in locum cit. Amos, *In porta,* inquit, *iudicia fuisse legimus, ne agricola ad causam venirent; frequentia ciuitatis, & noua terrerentur aspectu.* Quia rusticana illa simplicitas inter vrbanos strepitus ita posset perturbari, vt etiam ab agenda, & perorandæ causa impediretur. Addo & tertiam præsenti loco opportunam, ne probitas illa, & innocentia, & candor rusticanus, inter vrbanas fraudes, dolos, ac flagitia aliquod peccandi periculum incurreret: à quo vt facilius caueretur, etiam a primo ciuitatis ingressu arcebatur.

D.Greg.

D.Hier.
Ciuium concordia diligenter seruanda.
Rusticana probitas inter vrbana flagitia periclitatur.

XIII.
Virtus inter auitos & vrbanos pastores affinitatis.

Fratres suos cum Iosephus in Ægyptum recepit, ad Pharaonem adeundum sic instruxit. *Cum,* inquit, *vocauerit vos, & dixerit, Quod est opus vestrum? respondebitis, viri pastores sumus.* Genes. 46. num. 34. Cur pastores se fateri iubentur, quos Ægyptij execrabantur? Germanam rationem, vt alias interim omittam, reddidit ipse Iosephus, *Vt,* inquit, *habitare possitis in terra Gessen, quia detestantur Ægyptij omnes pastores ouium.* Hoc est, interprete Abul. Ne vos Pharao rebus ciuilibus, ac militaribus præficiat, & inter Ægyptios habitare compellat: sed potius vrbe excludat, & in suburbijs remittat; vbi procul ab impiorum consuetudine, auitam religionem, ac fidem illibatam conseruetis. Metuebat enim Iosephus, ne fratrum suorum fides, ac religio in colluuione impiorum hominum euerteretur; ideoque malebat, vt extra vrbem, tanquam detestabiles pastores, quam intra vrbem tanquam honorabiles ciues, aut etiam principes habitarent.

Abul.

XIV.
Imp. non recitari rustorum orationes impediunt.
Lyran.

Promiserat olim Moyses, & Aaron se pro Pharaone Deum oraturos, id tamen præstare noluerunt intra regium palatium, sed extra. *Egressique sunt,* inquit textus, *& clamauit Moyses ad Dominum.* Exod. 8. n. 12. Vbi Lyran. *Noluit,* inquit, *voluerunt ipso præsente orare, quia in domo sua erant idola, & homines dediti idololatriæ.* Ac si improborum societas non solùm instorum mores euertat, sed etiam orationes auertat. Sed cum posteà

A Pharao scelera sceleribus accumularet, peteretque nihilominus à Moyse, vt Deum pro se deprecaretur: *Cum egressus fuero,* inquit Moyses, *de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum.* Exod. 9. n. 29. Antea de aulâ tantùm regiâ egrediebatur ad orandum; nunc autem de tota vrbe; quia quo magis Pharao à Deo per duritiam cordis sui recedebat, eò magis æquum erat, vt sanctus Moyses à Pharaone, eiusque seruis exularet.

XV.
Vel vnius impij Iudæ societate, nauicula S. Ecclesiæ typus periclitabatur.
D.Amb.

Sed quid dico, multorum impiorum societas? Vnius tantùm impij commercium satis est ad multorum virtutem concutiendam. Nauicula, in qua Christus Dominus cum discipulis nauigabat, quassabatur, & operiebatur magnis fluctibus. Matth. 8. n. 28. Huius procellæ causam inquirit D. Ambros. ser. 11. de mirabilibus, & hanc reddit. *Hæc est,* inquit, *causa periculi: erat ibi Simon Petrus, sed erat pariter & proditor Iudas. Quamuis illius fides fundaret nauiculam; huius tamen eam perfidia conturbabat. Tranquillitas est, vbi solus Petrus habitat; tempestas vbi Iudas adiungitur. Licet esset Petrus firmus suis meritis, perturbatur tamen criminibus proditoris. Vnius igitur delicto cunctorum merita quatiuntur.* Idem D. Ambros. lib. 4. in Luc. cap. 5. compa-

D.Amb.

B rat hanc nauiculam apud Matthæum fluctuantem, cum eadem apud Lucam magnam piscium multitudinem concludente: & quærit, cur illic fluctuet, hic serenitate vtatur. Et respondet, quia illic aderat Iudas, non autem hic; vt videre est in vtroque capite citato. *Non turbatur,* inquit, *ista, quæ Petrum habet: turbatur illa, quæ Iudam habet. Etsi multa illic discipulorum merita nauigabant; tamen eam adhuc perfidia proditoris agitabat. In vtraque Petrus, sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caueamus igitur perfidum; caueamus proditorem: ne per vnum plures fluctuemus.*

XVI.
Iudæ proditoris consortium, & Apostolorum pacem turbabat, & Christi gloriam impediebat.
D.Aug.

Perniciosius adhuc fuit huius consortium proditoris: quod non solùm discipulorum pacem turbaret, sed etiam ipsius magistri gloriam impediret. Nam cum primum de cœnaculo exiit Iudas, *Dixit IESVS, nunc clarificatus est Filius hominis.* Ioan. 13. n. 31. Quasi illo præsente tenebrarum incolâ, claritatem habere non posset qui ipsius erat splendor gloriæ. *Exiit Iudas,* inquit D. Aug. tract. 63. in Ioan. *& clarificatus est IESVS; exiit filius perditionis, & clarificatus est filius hominis.* Et paulò

C post: *Exeunte immundo omnes mundi remanserunt.* Quasi vnius iniquitas in omnes quodammodò refunderetur; illo recedente ad suam omnes munditiam restitui videntur. Nec mirum aut hoc cœnaculum, aut illam nauiculam militantis Ecclesiæ typos, vnius hominis improbi consortio perturbari: quando ipsa quoque Ecclesia triumphans ex vnius improbi Angeli viciniâ laborare quodammodò videbatur. Nam Lucifero ad inferos proiecto, subdit Ioan. *Nunc,* inquit, *facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius; quia proiectus est accusator fratrum nostrorum.* Apoc. 12. n. 10. Quasi ante hoc dæmonis exilium, turbatum quodammodò videretur cæleste domicilium: nec possent boni Angeli diuinis laudibus vacare, quandiu ille improbus diuinis honoribus inuideret.

Cælum ipsum vnius improbi vicinia laborat.

XVII.
Magna laus, bonum esse inter malos.
D.Bern.
Noe exemplum.

Magna igitur laus est, bonū esse inter malos, qui bonis perpetuò aduersentur. Vnde D. Bern. ser. 48. in Cant. *Nō mediocris,* inquit, *est laus virtutis est, inter prauos viuere bonum; & inter malignantes innocentiæ retinere candorem. Versari inter spinas, & minimè lædi, diuina potentia est, non virtutis tua.* Hoc est illud mysterium, ob quod scriptura, vt paulò ante aduertimus, *Noe,* inquit, *vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis.* Gen.

D 6. n. 9. Hoc est, cum omnis generatio, & omnis caro corrupisset viam suam, tunc Noe mentē suā ab omni noxa illæsam conseruabat. Vbi Lyr. *Ad augmētum,* inquit, *laudis iustus, & perfectus fuit etiā inter malos homines, qui ipsum nitebātur verbis, & exēplis trahere ad malū.* Imò D. Chrys. hom. 23. ad eū locū. *Est,* inquit, *virtus etiā per se ipsā admirabilis. Quod si quis illā in medio prohibētiū colat, multò admirabiliorē se ostēdit. Et propterea diuina scriptura, quasi admirādo iustum, dicit, quod in medio eorū, qui indignatione Dei iusti erāt, Noe inuenerit gratiā coram Domino.* Quid enim laudabilius, quā vbi multi gratiā perdiderāt, ibi vnū hominē inuenisse? De Lot ait scriptura: *Moratus est in oppidis, quæ erāt iuxta Iordanē, & habitauit in Sodomis.* Gen. 13. n. 12. Sed cur vir probus inter nefandos homines dicitur habitasse? Dici potest, inquit Lippom. *dispēsatione diuina ad factū, quò iustis virtus magis exerceretur, & illorū prauitate iustitiā ostēderetur.*

Lyran.

D.Chryſ.

Lot inter impios iustitia commēdatur.
Lippom.

XVIII.
Iobi virtus inter idololatras.
D.Chryſ.

Eādē ob causā dicitur Iob fuisse *in terra Hus.* Iob 1. n. 1. Hoc est, in regione idololatriæ dedita; seu, vt loquitur D. Chrys. hom. 1. de patientia Iob, inter homines *peccatis nō exiguis, quā commune gaudēres.* Et tamē, addit D. Chrys. *stātū impietatis pelagus, pietatis lucernā facerē* (seu vt aliquis potiùs legēdū dicet, *facē*) *ne potuit extinguere: tātum malorū locus continētiā deserē demigrare nō valuit.* Quare hom. 2. seq. explicās quisnā, seu qualis fuerit Iobus

E inter malos: *Colūba,* inquit, *in medio accipitrū, ouis in medio luporū, stella in medio nubiū, lilium in medio spinarū germinātium in oppido iniquitatis.* Hoc ipsū argumētum D. Greg. l. 1. Mor. c. 1. verbis, & exēplis illustrat, *Sanctus,* inquit, *vir, vbi habitauerit, dicitur; vt eius meritū virtutis exprimatur: vt hoc eius laudibus proficiat, quod bonus inter malos fuit. Neque enim valde laudabile est bonū esse cū bonis, sed bonū esse cum malis. Sicut enim grauioris culpa est, inter bonos bonū non esse, ita immensi est præconij, bonū etiam inter malos extitisse.* Et confirmat exemplo eiusdem Iob de se dicentis: *Frater fui draconum, & socius struthionum.* Iob 30. numero 29. Hoc est, inter homines belluis

D.Greg.

crudelio-

Impietatem vitæ Lot cruciabat, non delectabat. crudeliores, meam non exui humanitatem. Item exemplo Lot, de quo D. Petrus, *Aspectu, & auditu iustus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant.* 2. Petr. 2. n. 8. Nam *iniquorum vita*, inquit D. Greg. *non delectando iusti aures, atque oculos, sed feriendo tangebat.* Tandem exemplo Angeli Pergami, ad quem Dominus: *Scio*, inquit, *vbi habitas, vbi sedes est Satanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam.* Apocal. 2. num. 13. Quasi magnæ laudis esset inter improbos homines fidem, ac pietatem conseruare. Hæc igitur fuit prima Samuelis laus; quod filiis Heli domo quidem vicinus fuerit, animo remotissimus.

D. Greg.

SECTIO II.

Samuelis continuus in virtute profectus.

I. *Magna Samuelis laus continuus in virtute profectus.* HÆc est altera Samuelis laus, quòd semper in virtutibus profecerit, & creuerit vsque *in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Ephes. 4. n. 13. quin vnquam vel latum vnguem à perfectionis statu regrederetur. Patet, continuum eius vitæ cursum consideranti. Nam à paruo puero *magnificatus est apud Dominum*: non magis corpore in ætatem, quàm animo in virtutem adolescente; vt videre est numer. 18. & 21. Deindè perenni quodam ad virtutem conatu *proficiebat, atque crescebat*, vt dicitur n. 26. Tandem neque in ministerio, neque in imperio deprehensus est aliquid vnquam, aut contra Deum, aut contra homines deliquisse: vt ex c. 12. à n. 3. patebit. Huc pertinet illud Samuelis encomium: *Et cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis.* Ecclesiastici 46. n. 18. Vbi dicitur Samuel Deum vidisse, non quod diuinam essentiam in hac vita intuitus fuerit: id enim nemini fortassè concessum fuit, aut certè nemini sine firmo aliquo fundamento tribuendum: sed ab effectu: quia sicut qui Deum videt, tam firmiter ei adhæret; vt nequeat in posterum, aut à bono, aut à vero resilire: ita Samuel perindè ac si Deum vidisset; tam tenaciter illi adglutinatus, tam intimè infusus, & illapsus erat; vt ne minimo quidem vitæ suæ puncto à Deo auerteretur. Vnde Philo Hebr. lib. de temulentia, hanc Samuelis constantiam vel in voto sui Nazaræatus obseruādo admiratus, *Samuel*, inquit, *regum, prophetarumque maximus, vinum, & quidquid epotum inebriat, sicut sacra eloquia testantur, ad extremum vsque diem non bibit.* Et statim huius constantiæ rationem reddens subdit: *Adscriptus est enim in diuinum exercitum; qui nunquàm imperatoris sapientissimi prouidentia destituitur.* Quasi ab humano in diuinum ordinem relatus, quidquid mortale, fragile, lubricum, & inconstans erat, deposuerit; & totum se ad æternitatis, immortalitatisque constantiam, ac perfectionem conformarit.

Quo pacto Samuel Deum vidisse dicatur.

Phil. Hebr. *Samuelis in nō bibendo vino constantia.*

II. *Iustorum in virtute progressus & constantia commendatur.* Hunc ad virtutes acquirendas processum, & in acquisitis constantiam, paucis illustro. Henoch. Gen. 5. bis dicitur ambulasse cum Deo; semel n. 22. sub initium vitæ eius; iterum n. 24. cùm refertur eius in cœlum raptus. *Ad explicandum*, inquit Caiet. *quòd ab ineunte ætate profecit in via Dei; & perseuerauit proficiendo in ea semper.* Simile est illud quod dicitur de Ioathan Rege Iuda, pio ac iusto; *Viginti quinque annorum erat Ioathan cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem.* 2. Paral. 27. num. 1. Quæ verba eodem cap. num. 8. cum agitur de eius morte, iterùm repetuntur. Vbi Glos. ord. *Scriptura, inquit, in principio, & fine annos*

Caiet.

Glos. ord.

A *Ioathan enumerat; quia sicut in iustitia cœpit, ita vsque ad finem perseuerauit: vndè tempora vitæ eius laude digna prædicantur.* Et videtur hæc Glossa desumpta ex Auctore traditionum hebraic. in Paralip. vbi notat, scripturam, principium, & finem regni Ioathan bis commemorasse, *Vt monstraret*, inquit, *eum in innocentia perseuerasse, qua cœpit.* Auct. tradit. hebr.

III. *Iustorum in virtute continuus profectus in Aaronis virga adumbratur.* Non sine mysterio dicitur virga Aaronis reuiruisse, fronduisse, floruisse, ac tandem fructificasse; Num. 17. n. 8. vt continuum iustorum processum, ac profectum in perfectionis studio adumbraret, interprete Orig. hom. 9. ad eum locum. Nam qui à peccati morte ad gratiæ vitam reuocatur: primùm reuirescit, dum ad Christum reducitur: secundò, frondescit, dum spiritualibus donis induitur: tertiò, florescit, dum bonas actiones exorditur, seu vt loquitur Orig. *Vbi propiscere cœperit, & morum suauitate decorari; ac fragrantiam misericordiæ, & benignitatis effundere.* Vltimò fructificat, dum bonorum operum fructibus, non sibi tantùm, sed etiam aliis profuturis cumulatur: seu, vt verbis vtar Origenis, *cum ad perfectum venerit, & alios lucrifecerit, seu attulerit fructus iustitiæ, & scientiæ, quibus alij nutriantur.* Eadem spiritualium virtutum incrementa significauit Apostolus; cum iis, qui in via perfectionis iugiter progrediuntur, gratulabundus scribit. *Scribo vobis infantes: scribo vobis adolescentes: scribo vobis iuuenes: scribo vobis patres, &c.* 1. Ioan. 2. à n. 12. *In quibus*, inquit Origen. citat. *non corporalis ætates, sed animæ profectuum differentias ponit, vt etiam in hoc sacerdotali virga germine obseruauimus designari.* Quid Apostolus lætior, ac festinior gratuletur, quàm felicem per omnes spiritualium ætatum differentias transitum, ac progressum, quousque ad maturam perfectionis ætatem, non senilibus exaratam rugis, sed perfectis locupletatā virtutibus perueniatur? Orig.

B

Spiritualis iustorum ætas ex anima profectu desumenda.

C Origen.

IV. *Perseuerantia in virtute, necessaria.* Sed illud insuper studiosissimè curandum, vt parta per hunc continuum profectum spiritualia emolumenta nunquam amittantur, semper conseruentur. Quid enim prodest longo vitæ tempore plurimas opes in thesauro condidisse, si omnes vnico momento exhauriantur, & inaniter dissipetur? Victimas, quibus olim Deo vota soluebantur, aurem pariter, & caudam habere ex diuinæ legis præscripto oportebat. *Bouem*, inquit Deus, *& ouem, aure, & cauda amputatis voluntariè offerre potes; votum autem ex eis offerri non potest.* Leuit. 22. num. 23. Quem locum Ribera in cap. 1. Malach. ad finem de religiosorum obedientia, ac perseuerantia mysticè interpretatur. Qui, inquit, extra religionem fiunt: possunt quod bonum videtur offerre: obedire in eo aliis, si nolint, non admodùm reprehenduntur. Possunt modo facere, paulò post cessare. Hi bouem, & ouem offerunt amputatis aure, & cauda. Nos si vitam offeramus sine aure, Deo displicemus: sine cauda, id est, si ad finem vsque vitæ non perseueramus in eo, quod vouimus, damnabiles sumus. Hæc ille; & rectè, & ad rem præsentem non parùm accōmodatè. Ad eundem locum mihi videtur D. Bernard. epist. 78. alludisse, *Tene*, inquit, *quod tenes hostiaeque caudam iunge capiti, ac tunicam Dei gratia polymitam, cura facere & talarem: quoniam cœpisse nihil proderit, si quod absit, non perseuerare contigerit.* Vbi etiam per tunicam polymitam, hoc est, variegatam, & multicolorem, cæteras virtutes; per talarem, vnam perseuerantiam intelligit. Nam omnium virtutum chorus inanis est, nisi vnius perseuerantiæ vinculo muniatur.

D

Ribera. *Religiosorum obedientia, & perseuerantia.*

E D. Bern. *Virtutes cæteræ sine perseuerātia nihil prosunt.*

V. *Perfectio in sum. mo sacerdote.* Celebris quondam fuit ille ritus in summo sacerdote consecrando. Nam extrema auricula dextra, & dextri pollices manus, ac pedis sanguine

dextris extremitatibus cõsecrandi adhibeatur.

sanguine inungebantur. Leuit. 8. numer. 23. In qua ceremonia illud mysterio plenum est, quod non nisi partes dextræ, nec nisi partes extremę sanguine perfunderentur. Mysterium verò indicauit Diuus Cyrillus Alexandrin. lib. 11. de adoratione, post medium: *Dextra*, inquit, *omnia perunćta sunt, & tanquam in summo loco, id est, in extremis. Omnis enim actio proba, strenua, ac dextra est nihilque de vitio sinistrum habet: & vsque ad extrema, id est, ad finem vsque porrigitur. Qui enim Deo consecrati sunt, eos in sanctificatione dextros esse, & perpetuò perseuerantes conuenit. Valde autem absurdum est, retrorsum cedere, quodammodo boni operis perficiendi pertæsos.* In eodem capite Leuitic. n. 33. sacerdotibus proximè consecratis præcipitur, vt in tabernaculo septé dies perseuerent. *De ostio*, inquit, *tabernaculi non exibitis septem diebus, vsque ad diem, quo complebitur tempus consecrationis vestræ.* Quorsùm hæc in tabernaculo totos septem dies commotatio? Planè ad idem mysterium, de quo agimus, exprimendum; vt D. Cyrill. Alexandr. citat. exponit. *Hanc*, inquit, *in sacris illis locis sessionem, vt opinor, firmitatis, atque permansionis in sanctificatione, symbolum quoddam lex esse voluit. Necesse est enim vt qui in hac statione collocati sumus, prope simus Deo: firmi, atque immobiles in virtute maneamus.* Et rectè septem dies, qui vniuersalis est numerus, ad illam in tabernaculo commorationem exprimuntur; vt totius vitæ perseuerantia in diuino cultu, & obsequio significata intelligatur.

D. Cyril.

Sacerdotes in tabernaculo septem dies manere iubetur, in perseuerantia symbolum.

D. Cyril. Alex.

Numerus septenarius, vniuersalis.

VI. Suum Abraham filium Deo sacrificaturus, eduxit in montem; *cumque alligasset*, &c. *posuit eum in altare.* Gen. 22. n. 9. At quo pacto alligauit? pedibusne, an manibus? Vtrisque sentit Zeno Episcopus Veronensis ser. 1. de Abraham: & quidem ad literam congruenter: ne vlla sacrificij ceremonia omitteretur: qualis illa erat, quà victima immolanda pedibus, ac manibus, imò toto corpore ligabatur. Cæterùm D. Aug. ser. 73. de tempore, innuere videtur solos pedes colligatos, dum rationem teddit huius colligationis, ne *impatientia doloris victima calcitraret.* Clarius id expressit Philo Hebr. lib. Quod Deus sit immutabilis, vbi loquutus de Abrahamo filium sacrificante, *Vnigenitum*, inquit, *offert Deo, vinctum pedibus, vt ait lex*, Hoc est, vt ipsa legalis historia Geneseos refert: quasi hanc doctrinam non suæ expositioni tribuat, sed diuinæ assertioni. At cur pedum colligatio, si non sola facta est, sola tamen ab his Patribus indicatur? Duplicem rationem assignat Philo, vnam, *Quia*, inquit, *iam nihil mortale Deo destinatus calcare dignabatur.* Quasi diceret, Quia indignum erat, vt qui Deo per sacrificium oblatus, totus in diuinum ordinem transiretat, per regressum ad creaturas, mortalium rerum affectibus immisceretur. Alteram, *Quia*, inquit, *vidit Abraham creaturam esse instabilem, postquam cognouit firmitatem eius, qui est, certissimam.* Hoc est, Nouit Abraham præ diuina constantia summam esse omnium creaturarum instabilitatem: timuitque proinde ne filius Isaac Deo semel oblatus, vacillaret, retrocederet, parique vertigine cũ cæteris creaturis ageretur. Quid ergo? pedes colligauit, vt immotus consisteret, vt in eodem vestigio firmiter inhęreret, vt in humana obsequia non deflueret, vt à diuino sacrificio minimè resiliret, vt perpetuam coram Deo constantiam conseruaret.

An manibus simul, & pedibus filium immolandum ligauerit Abrahamus. Zeno Veron.

D. Aug. *Solos pedes alligatos, innuunt aliqui.* Phil. Hebr.

Duplex huius rei ratio. Phil. Heb.

Isaac in perseuerantiæ typum pedibus alligatur.

VII. Hanc in diuino obsequio perseuerantiam Regius Vates spondebat. *In diebus*, inquit, *meis inuocabo.* Psalm. 114. n. 2. seu, vt legit D. Amb. orat. funebri de obitu Theodosij Imperatoris, *In omnibus diebus meis.* Et expendens illud, *in omnibus*, subdit: *Nam certis diebus innocare non omnibus, fastidientis est, non sperantis; & pro vsu affluentium commodorum, mercedem gratiarum referre, non pro devotionis affectu.* Et paulò post: *Quia*, inquit, *semper accepis; semper inuoca: & quia quod habes, à Domino est; debitorem te semper esse cognosce.* Ex hac perseuerantia quondam innotoit sanctitas Helisei. Quem cum Sunamitis hospitio sæpius excepisset: *Animaduerto*, inquit, *quòd vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter.* 4. Reg. 4. num. 9. Vnde, quæso, id animaduertit? Aliter alij respondent. Rabbi Salomon apud Lyran. *Ex eo*, inquit, *hoc percepit, quòd nulla musca, aut immunditia supra mensam eius residebat.* Caiet. autem, *Ex eo*, inquit, *quòd eius sobrietatem, ac modestiam pluries videre poterat.* Sed vtrumuis iudicium verum fuerit, illud tamen certum est, non fuisse semel exhibitum, sed sępiùs repetitum. *Qui transit*, inquit, *per nos frequenter.* Neque enim prudentissima fœmina prophetæ sanctitatem collegit ex vno actu, sed ex pluribus; singulos inter se conferendo, & omnes omnibus similes, & conformes iudicando.

Dauid iugis perseuerantia in gratiarum actione. D. Amb.

A

Helisei sanctitas ex perseuerantia commendabilis.

B

Rab. Sal. Lyran. *Heliseí sobrietas, ac modestia.* Caiet.

VIII. Mysterio plena fuit illa prædictio ad Ioas Regem Israelis: *Percuties*, inquit, *Syriam in Aphec, donec consumas eã.* 4. Reg. 13. n. 17. *Aphec* ciuitas est in tribu Aser non procul à Syria, quæ interprete Rabbano significat *perseuerantiam.* Quasi diceret Helisæus, perseuerando in bello, victoriam de Syria reportabis. Vnde cum iterum Propheta Regi præcepisset, vt iaculo percuteret terram: *& cum Rex percussisset tribus vicibus, & stetisset: iratus est vir Dei contra eum, & ait: Si percussisses quinquies, aut sexies, siue septies: percussisses Syriam vsque ad consummationem.* Ibid. n. 18. & 19. Quasi diceret, si perseuerasses in oppugnanda Syria, de Syriâ triumphasses: sola enim perseuerantia est, quæ vincit, ac triumphat. Quare D. Bern. in epist. 129. *Perseuerantia*, inquit, *sola meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Absque perseuerantia, nec qui pugnat victoriam: nec palmam victor consequitur. Vigor virium, virtutum consummatio est; nutrix ad meritum, mediatrix ad premium, soror est patientiæ, constantia filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseuerantiam, nec obsequium mercedem habet; nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo.* Quod deinceps illustrat exemplis. *Saul*, inquit, *cum esset paruulus in oculis suis, Rex est super Israel constitutus; non perseuerans in humilitate, & regnum amisit, & vitam. Si camela Samsonis, si Salomonis deuotio, perseuerantiam retinuisset; nec is profectò priuaretur sapientia, nec ille viribus.* Hactenus D. Bernard. eleganter.

Sola perseuerantia vincit, ac triumphat. Aphec ciuitas perseuerantiam significat.

C

D. Bern. *Perseuerantia, virtutum omnium corona.*

D

IX. Olim Deus ad Isaiam: *Scribe*, inquit, *ei super buxum.* Isai. 30. num. 8. Cur, quæso, in buxo suas prophetias scribere iubetur? Respondet D. Ambros. lib. 3. exam. cap. 13. *In buxo*, inquit, *iubetur scribere, vt admoneat te ipsa materia, quæ semper viret, nec vnquam foliis exuitur suis: ne vnquam spei tuæ dissimulatione nuderis; sed semper tibi per fidem germinet spes salutis.* Ad hanc perseuerantiam indicandam, Dauid manus suas ad orationem extensas cum sacrificio vespertino comparabat. *Eleuatio*, inquit, *manuum mearum sacrificium vespertinum.* Psalm. 140. num. 2. Quærit ibi D. Chrysost. cur non dixerit, *matutinum*? Et respondet: *Quia matutinum, inquit, expectat vespertinum, vespertinum autem peractum fuerit, finitum est sacrificium; & non amplius imperfectus cultus illius diei, sed completus, & finem accepit.* Quasi propheta suum sacrificium perfectissimum esse voluerit: quale est potiùs

D. Amb. *Buxum perseuerantiæ spei symbolum.*

E

D. Chrys. *Vespertinum sacrificium, quia perseuerantiæ signum, Deo gratius matutino.*

potiùs vespertinum, quàm matutinum; quia hoc est incipientis, illud perseuerantis.

X. *Constans D. Pauli in virtutis progressus.*

Mirum sanè quanta Apostolus contentione in perfectionis stadio se exercuerit. Nam cum multum profecisset, ac si nondùm incœpisset, se ad proficiendum stimulabat. *Ego*, inquit, *me non arbitror comprehendisse: vnum autem, quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea verò, quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor brauium supernæ vocationis.* Philip. 3. à n. 13. De quo Apostoli studio, D. Hier. aduersus Iouin. (D. Hier.) *Paulus*, inquit, *Apostolus, quotidie proficit; nec seruat in sudario delicatè gratiam, quam accepit: sed vt auarus negotiator renouatur de die in diem; & decrescere se putat, nisi semper creuerit.* Magna igitur Samuelis laus in eo enituit; quòd non solùm feliciter cœperit, sed etiam felicius processerit, partaque virtutum incrementa felicissimè consectuatit. Nam, vt benè D. Cyprian. lib. 1. epist. 5. *Parum est adipisci; plus est, quod adeptum est, posse seruare: sicut & fides ipsa, ita & ipsa natiuitas salutaris, non accepta, sed custodita viuificat: nec statim consecutio, sed consummatio hominem Deo seruat.* Sed de hac re ad c. 6. longiùs digrediendum.

Parum est sine perseuerantia incœpisse.

SECTIO III.

Samuel Deo, & hominibus gratus.

I. *Difficillimũ Deo, & hominibus placere.* *Qui Deo placent, hominibus statim displicẽt.*

TErtia Samuelis laus illa fuit, quòd tam Deo, quàm hominibus placuerit, vt n. 26. exprimitur Vnde in scriptura nulla Samuelis in Deum culpa, nulla hominum de Samuele querela commemoratur. Quod quidem difficillimum est. Nam qui Deo placent, hominibus displicent. Et vice versa, qui placent hominibus, displicent Deo. Illud priùs sic ostendo. Nam cum olim populus Israeliticus Pharaoni seruiret, regem placatum habuit: cum renuntiare voluit, iratum sensit. Nam statim Pharao, *Quare*, inquit, *Moyses, & Aaron, solicitatis*, seu vt Orig. legit (Origen.), *peruertitis populum ab operibus.* Exod. 5. n. 4 Et grauissima deinde onera, quibus opprimantur, iniungit. Quod Origen. homil. 3. expendens. *Pharao*, inquit, *donec secum est populus, non putat esse peruersum: si verò dicat, volo ire, & seruire Domino, peruerti populum dicit.* Et statim historialem sensum ad spiritualem traducens: *Et hodiè*, inquit, *si propheticus & sacerdotalis sermo animam solicitet ad seruitium Dei, inuitetque eam exire de seculo, renuntiare omnibus, quæ possidet, operam dare diuinæ legi, &c. Continuò audies ab his, qui Pharaoni vnanimes, & amici sunt, Videte quomodò seducuntur homines, & peruertuntur; ne laborent, ne militent, ne agant aliquid, quod eis prosit: relictis rebus necessariis, & vtilibus, ineptias sectantur & otium, &c.* Vides quàm citò odia, & prælia ab improbis excitentur contra eos, qui ad Deum conuertuntur.

II. *Gabaonitas ad Iosue amicitiam confugientes, cur Amorrhæi reges persequãtur.*

In easdem difficultates sæpè videas alios incidisse. Nam cum olim Gabaonitæ se ad amicitiam, societatemque Iosue aggregarunt; statim in odiũ & inuidiam Amorrhæorum abierunt. Adeò, vt quinque reges Amorrhæorum contra Gabaonitas conspirarint; nam vnus Rex Adonisedec ad reliquos quatuor, *Expugnemus*, inquit, *Gabaon, quare transfugerit ad Iosue, & ad filios Israel.* Ios. 10. n. 4. Quem locum Orig. hom. 11. ad mores interpretatus (Origen.), *Cum*, inquit, *anima humana verbo Dei se sociauerit; dubitare non potest, statim se inimicos habituram; & eos, quos habuerat ante amicos, in aduersarios esse vertendos.* Et paulò post: *Qui amicitias expetit IESV, multorum sibi sciat inimicitias tolerandas.* Placuit olim Dauid Regi Achis, adeò, vt ipsemet Achis diceret ad Dauidem: *Viuit Dominus, quia rectus es tu, & bonus in conspectu meo.* 1 Reg. 29. n. 6. Et paulò post: *Scio, quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei.* n. 9. & nihilominùs addit Achis, n. 6. *Sed Satrapis non places.* Cur, quæso, non placet Satrapis; nisi quia placuit vni Regi? vt sub hoc typo exprimatur, qui Deo placuerint, eo ipso non esse hominibus placituros.

III. *Iosaphat, & Ezechias cũ fuere Deo per pietatem grati, hominibus sunt ingrati.*

Diuinam beneuolentiam sibi conciliauit Iosaphat, dum erga Deum multa præstitit obsequia pietatis: vt patet 2. Paralip. 19. à n. 3. sed statim sibi hominum maleuolentiam conflauit; dum cap. sequenti n. 1. additur: *Post hæc congregati sunt filij Moab, & filij Ammon, & cum eis de Ammonitis, ad Iosaphat, vt pugnarent contra eum.* Quo in loco emphaticum est illud, *Post hæc*; vt ibi videre est apud Lyran. in mor. (Lyran.) Quasi post amicitias cum Deo, statim inimicitiæ cum hominibus consequantur, & ex pace cum Deo inita, bellum cum hominibus gerendum exoriatur. Sic & Ezechias Deo placuit, cum in diuino cultu valdè pium, ac religiosum se exhibuit; vt patet 2. Par. 29. 30. & 31. Quibus capitibus singularis quædam Ezechiæ pietas, ac religio continetur. Et nihilominùs cap. 32. n. 1. subditur: *Post quæ & huiuscemodi veritatem, venit Sennacherib Rex Assyriorum, & ingressus Iudam, obsedit ciuitates munitas, volens eas capere.* Vbi retinet eandem emphasim illud, *Post quæ*; vt ibi notat Theodor. (Theodor.) Quasi vbi primum Ezechias Deo gratus esse cœperit, statim esse cœperit hominibus ingratus.

IV. *Iusti dum se totos Deo tradunt, impiorum sibi conflant odia.*

Communis est omnibus iustis illius Leuitæ querimonia: *Vadimus*, inquit, *ad domum Dei, nullusque sub tectum suum nos vult recipere.* Iudic. 19. n. 18. Quid iniquius, quàm hominem ad diuinum domicilium contendentem ab humano hospitio excludi? & ab hominibus contemptui haberi, qui Deum summo honore prosequatur? Ita plerunque fit: tantum in dissidium abeunt bonorum malorumque studia. Certissimum est illud Apostoli: *Omnes, qui piè volunt viuere in CHRISTO IESV, persequutionem patientur.* 2. Timot. 3. n. 12. Quasi bonorum pietas impiorum manus ad iniurias inferendas armare videatur. *Neque enim fas est*, inquit D. Chrys. (D. Chrys.) *hominem pergentem virtutis viam, tentationibus immunem esse.* Et paulò post: *Non est possibile*, inquit, *vt vir, qui malis indixerit bellum, pressuris careat.* Multorum enim odia sibi conflent, necesse est, qui mundana omnia propter Deum odio prosequuntur. Quod Christus Dominus expressit: *Quia de mundo non estis, propterea odit vos mundus.* Ioan. 15. n. 19. Nec mirum hoc esse contendit D. Cyril. Alex. lib. 10. in Ioan. c. 27. (D. Cyril. Alex. *Dissimilitudo inter bonos, & impios, causa odij.*) nam sicut morum similitudo amorem conciliat; ita & dissimilitudo in odium declinat. *Quamobrem*, inquit, *necesse est, vt studiosus à vitiosis minimè diligatur.* Quod sapientis testimonio confirmat, *Omnis caro*, inquit, *ad similem sibi coniungetur; & omnis homo simili sui sociabitur. Si communicabit lupus agno aliquando, sic peccator iusto. Quæ communicatio sancto homini ad canem? aut quæ pars diuiti ad pauperem?* Ecclesi. 13. à n. 20. Cum igitur tanta sit bonorum, malorumque distantia, mirum non est, hos in illos frequenter inuehi, sæuire, ac debacchari. Sed dolendum non est, addit Cyril. si quandò pios impij persequantur; imò gaudendum. (*Iusti dum ab impiis vexantur, à Deo maximè diliguntur.* D. Cyril. Alex.) *Nam & si*, inquit, *detrimentum in rebus caducis multorum odium afferat, maximo tamen apud Deum est emolumento.* Sic lætabatur D. Hier. (D. Hier.) cum se multorum odia contraxisse

animaduertebat. Nam in epist. 99. ad Asellam, *Gratias*, inquit, *ago Deo meo, quod dignus sim, quem mundus oderit.* Quasi ex humano in se odio, diuinum in se colligat amorem.

V. *Deo è contra displicent, qui hominibus placent.*

En vt displiceant hominibus, qui Deo placent. Vide etiam e contra, vt Deo displiceant, qui placent hominibus. D. Paulus, *An quæro*, inquit, *hominibus placere? si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Galat. 1. n. 10. Quasi inter Deum, & homines tantum sit dissidium, vt qui ad hos accedit, ab illo recedat: & qui hominibus placet, Deo placere non possit. Vnde Tertul. lib. de ieiuniis contra Psychicos, cap. 17. loquutus de peccatoribus, qui sanctos prophetas auersabantur, *Meritò*, inquit, *homines solius animæ, & carnis, spiritualia recusatis; talibus si placerent prophetæ, mei non erant.* Appellat homines solius animæ & carnis, qui solam naturam habent humanam; qui nihil supernaturale, nihil diuinum assequuntur: hos ait spiritualibus, ac supernaturalibus documentis insensos esse: & prophetis, Apostolicisque viris ea inculcantibus inimicos. Nec mirum; nam si malis boni placerent, eo ipso boni esse desinerent; nec ij essent, quorum doctrinam audire, quorum vitam imitari optimus quisque Christianus teneretur.

Tertul.

VI. *Qui ab omnibus benedicuntur, Deo ingrati.*

D. Chrys.

Huc pertinet illa Christi Domini in eos qui hominibus placent, detestatio: *Væ vobis*, inquit, *cum benedixerint vobis omnes homines.* Luc. 6. num. 26. In quem locum Diuus Chrysostomus homil. 23. in Genes. *Impossibile*, inquit, *est, vt qui angustam, & arctam virtutis viam ambulat, & mandata sequitur Christi, ab omnibus laudetur, & in admiratione sit. Nam celebrari ab omnibus, maximum fuerit argumentum, non magnam haberi virtutis rationem.* Cum enim molta hominum pars, talis sit, cui placeant mala: qui his placet, conuincitur planè non esse bonus: cum à malis vt plurimum non nisi mala approbentur. Hinc est illud Dauidicum: *Deus*, inquit, *dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent; confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.* Ps. 52. n. 6. Adeo enim Deo displicent, qui hominibus placent, vt etiam eorum ossa frangi, comminui, ac dissipari mereantur. At cur in ossa illabitur hæc punitio? Fortasse quia appetitio placendi hominibus altè insidet, & exæstuat in medullis. Quod D. Chrys. homil. 29. in 2. Corint. in morali, de inani gloria loquutus expressit. *Quemadmodum*, inquit, *inter febres illæ potissimum acerbæ, atque incurabiles sunt; quæ solidas corporis partes attingunt; atque intus in neruis ipsis ebulliunt, & in venis delitescunt: ad eundem modum hac quoque insania* (scilicet appetitio inanis gloriæ, & studium hominibus placendi) *intus in ipso animo flagrat, eumque peruertit, ac labefactat.* Cum igitur hæc pestis se in ipsa ossa insinuet, ibi serpat, gliscat, & efferuescat; eò necesse est vt irruat & punitio, illaque inanis gloriæ penetralia demoliatur.

D. Chrys. *Vana gloria, seu studium hominibus placendi, vel ipsa ossa penetrat, & exurit.*

VII. Aquil. Symmac. Theod. *Qui hominibus placere student, Christo oppugnāt.*

Sed totum hunc versiculum Aquila, Symmachus, ac Theodoret. ex hebræo ita transferunt: *Dissipauit ossa aggredientium, & oppugnantium te: seu, castra metantium aduersus te*, nempe, ô Christe, quasi qui hominibus placent, Christum oppugnent: nec sit aliud, hominum beneuolentiam ambire, quàm Christo Domino bellum inferre. Sed meritò addit propheta: *Confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.* Vnde venerationem captabant, confusionem inuenerunt: & vnde optabant honorabiles fieri apud homines, inde contemptibiles apud Deum euaserunt. Quare iustus eò tantum enititur, vt Deo placeat: hominum beneuolentiam non curat. Hinc est, quod Noe, qui primus in

Iusti Deo tātum, non hominibus placere curant.

A historia Genesis, dicitur *Vir iustus*, dicatur Deo, non hominibus placuisse: vt qui veræ iustitiæ incumbunt, non humanam, sed diuinam beneuolentiam aucupentur. *Noe*, inquit textus, *inuenit gratiam coram Domino.* Genes. 6. num. 8. Vbi D. Chrys. hom. illa 23. iam citata, *Non simpliciter*, inquit, *inuenit gratiam, sed coram Domino: vt nos doceat, quòd vnum ille habuerit scopum, vt ab illo oculo laudaretur, qui dormitare, sopirique nescit: nihilque curauerit humanam gloriam, vel ignominiam. Verisimile enim est, cum præter morem omnium virtutem coleret, eum fuisse subsannatum, & irrisum à malis omnibus, qui consueuerant arguere, suam amplexantes malitiam, & virtutem fugientes.*

D. Chrys.

VIII. *Insolens, & difficile, Deo simul & hominibus placere.*

B Hæc igitur cum ita sint; quo pacto potuit Samuel Deo pariter, & hominibus placere? Eandem difficultatem habet illud de Moyse: *Dilectus Deo, & hominibus Moyses.* Ecclesiast. 45. n. 1. & illud de Christo Domino: *Proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.* Luc. 2. n. 52. imò, & illud de Baptistæ parentibus: *Erant ambo iusti apud Deum, incedentes in omnibus mandatis, ac iustificationibus Domini sine querela.* Luc. 1. n. 6. Hoc est, iustitiam, & sanctitatem apud Deum colebant; nec tamen vllas ab hominibus querelas patiebantur. Quod est valde insolens, ac difficilemā, vt benè D. Amb. ad eum locum: *Plerumque*, inquit, *iustitia durior hominum querelam excitat*; cum homines frequentet *iustum aut odio prosequantur, aut mendacio decolorent.* Res igitur noua est, Deo & C hominibus placere, quæ tamen quo pacto contingere possit, tripliciter declaro.

D. Amb. *Quo pacto Samuel Deo, & hominibus placuerit, triplicter exponitur.*

IX. *Primò, de potentia, non de actu.*

Primò, exponendo non de actu, sed de potentia: ita vt sensus sit, vitam agebat dignam, quæ placeret non soli Deo, sed etiam hominibus; licet aliquibus propter eorum malitiam displiceret. Qua ratione D. Paulus, *Sine offensione*, inquit, *estote Iudæis, & Gentibus, & Ecclesiæ Dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant.* 1. Cor. 10. n. 31. Vbi notandum illud: *Omnibus placeo: non quærens, quod mihi vtile est, &c.* Quasi diceret, Quantum in me est, *omnibus placeo*; quia non more adulatoris, vt ibi notat Theodor. quæro meam vtilitatem; sed more Euangelici prædicatoris alienam salu-D tem: quamuis fortasse aliquibus de sua salute parùm solicitis displiceam. Eundem sensum probat illud: *Sine offensione estote, &c.* Nam significans modum, quo deberent Corinthij omnibus placere, monet, vt sint sine offensione. Sic enim quantùm in se erat, faciebant, vt placerent omnibus, quamuis malis displicerent. Quo pacto & D. Paulus non aliter placebat omnibus, nisi quia sine scandalo cum omnibus agebat. vt D. Amb. Theod. D. Thom. & alij exponunt, rectéque exprimit Auctor ille, dictus Hieronymus in epist. ad Corint. ita Paulum introducens: *Ego*, inquit, *me sic exhibeo, vt omnibus placeam ad profectum: si quis me sine causa odisse voluerit, ego non sum in culpa.* Hoc igitur modo Samuel Deo & hominibus placebat: E quia vitam agebat dignissimam, quæ omnibus placeret.

Hoc modo D. Paulus omnibus placebat, vel potius dignus erat, qui omnibus placeret.

Theodor.

D. Amb. D. Theod. D. Thom. D. Hier.

X. *Secundò, de actu, ad bonos illum coarctando.*

Secundò, exponendo etiam de actu, sed contrahendo illum ad bonos. Nam malis hominibus, & Deo placere nemo potest; iuxta illud Christi Domini: *Nemo potest duobus Dominis seruire: non potestis Deo seruire, & mammonæ.* Matt. 6. num. 24. & illud D. Pauli: *Non potestis calicem Domini bibere, & calicem demoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.* 1. Cor. 10. num. 21. Vnde D. Greg. Magn. lib. 8. Regist. epist. 36. ad Maximum Episc. Salonitanum.

Nemo Deo & malis hominibus placere potest, potest tamen bonis.

D. Greg.

Hoc,

Hoc, inquit, *certissimè scito, quia placere Deo, & prauis hominibus nullus potest. In tanto se ergo existimet fraternitas tua omnipotenti Deo placuisse; quanto se peruersis hominibus displicuisse cognouerit.* Tamen bonis hominibus non potest bonus displicere. Vnde D. Bern. epistol. 246. ad Eugen. Pap. sperās prælatum in Ecclesia Valentina nuper electum, suo officio egregiè functurum: *Scire vultis*, inquit, *vnde id sperem? Boni hoc volunt; nec potest bonus non esse, qui bonis placet.* Et statim à contrario argumentatus: *Nec minus*, inquit, *validum argumentum mihi videtur, quòd bonus sit, si malis è regione displiceat.* Itaque licèt bonus displiceat malis, non potest tamen non placere bonis.

D. Bern.

XI. D. Hier. *Indignè ferēdum, bonos bonis nō placere.*

Vnde D. Hier. epist. 99. ad Asellā, indignissimè ferebat, sanctissimas fœminas, Paulam, & Melaniam, carpi, argui, & morderi ab iis, qui quandam probitatis speciem præferebant. *Si Gentiles*, inquit, *hanc vitam carperent, si Iudæi, haberent solatium non placendi iis, quibus displicet Christus. Nunc verò, proh nefas, homines Christiani lacerant sanctum propositum*, &c. Quasi monstri, prodigiique simillimum videretur, bonos bonis non placere. Neque enim fieri potest, vt qui placent Christo, displiceant seruis Christi. Bene olim Dauidi dictum est: *Ecce places Regi, & omnes serui eius diligunt te.* 1. Reg. 18. n. 22. Quod si placet temporalibus seruis, qui placet regi: quo pacto qui Christo Domino placet, eius seruis, seu potiùs amicis, imò & filiis displicebit? Quare D. Aug. non à malis, sed à bonis laudes aliquas admittebat: sciens illaudatum non fore apud Deum, qui à bonis in hac vita laudaretur. Nā in lib. 50. homil. hom. 25. *Laudari*, inquit, *à malè viuentibus nolo, abhorreo, detestor, dolori mihi est, non voluptati. Laudari autem à benè viuentibus, si dicam, nolo, mentior: si dicam volo; timeo, ne sim inanitatis appetentior, quàm soliditatis. Ergo quid dicam? Nec plenè volo: nec plenè nolo: non plenè volo; ne in humana laude pericliter: non plenè nolo; ne ingrati sint, quibus prædico.* Ita ille. Sed adhuc potior ratio, cur se à bonis laudari vellet, illa erat, vt se optimo bonitatis suæ testimonio consolaretur: quale erat; quod ei à bonis reddebatur. Hoc etiam modo Samuel Deo, & hominibus, bonis scilicèt placebat.

Qui Christo gratus est, Christi seruis ingratus esse non potest.

D. Aug.

XII. *Tertiò, de afflu ad malos etiam aliquo modo extendendo. Iustus etiam malis laudabilis, & admirabilis.*

Tertiò, exponendo de astu, illumque etiam ad malos extendendo; licèt diuerso modo. Nam iustus placet bonis per affectionem, malis per admirationem. Vnde benè D. Chrysost. in Psalm. 11. num. 9. *Cornu eius exaltabitur in gloria*, docet, iustum etiam malis laudabilem, seu admirabilem esse. *Bonos*, inquit, *nemo est adeo impudens, & sceleratus, qui non laudet, & admiretur: huiusmodi enim res est virtus, vt etiam ab his, qui illam non sequuntur, laudetur, quemadmodum vitium iis etiam, qui ei sunt dediti, sit exosum, & reprehensione plenum.* Eandem doctrinam tradit idem D. Chrysost. hom. 5. in Genes. *Tanta*, inquit, *virtutis potentia est, vt reuereantur, & multum laudent eam, etiam qui illa carent: sicut & vitium etiā ab his, qui mali sunt, subinde accusatur, & carpitur.* Et rursus hom. 13. in Gen. sibi vbique similis. *Non amici*, inquit, *soli, sed & inimici reuerebuntur virtutis eminentiā. Tanta est enim virtutis potentia; vt & compescat ora, & linguas eorum, qui ipsi infesti sunt.* Concinit D. Bernard. serm. 7. in Psalm. Qui habitat. *Pseudoprophetam*, inquit, *Balaam recolite. Et ipse iniquus iustorum mortem optabat: & nouissima sua horum similia fieri precabatur. Tantus est pietatis fructus, tanta iustitiæ merces, vt ne ab ipsis quidem non desiderari queat impiis, & iniustis.* Nec multò aliter idem D. Bernard. serm. 2. in natali sancti Victoris, docet,

D. Chrys.

D. Bern.

Iusti malis admirabiles, & formidabiles.

A bonos si non amabiles, & laudabiles malis; certè terribiles, ac formidabiles esse: nec minùs ex vno, quàm ex altero virtutis excellentiam spectari. *O veneranda*, inquit, *etiam ipsis Angelis sanctitatem; quam pari studio, etsi dispari voluntate, & mali fugitant, & frequentant boni. Nec facilè dixerim, quid virum adstruat sanctiorem, horum fauor, aut pauor illorum.*

XIII. *Samuel Deo, & malis etiā placebat, eos à peccatis reuocando.* D. Ephr.

Adde, potuisse Samuelem placere hominibus etiam malis non quidem eos in malitia sua relinquendo, sed ad meliorem frugē reuocando. Quod fortasse innuit S. Ephrem serm. de timore Dei in 3. tomo. *Imitare*, inquit, *Samuelē, quoniam & Deo gratus extitit, & homines ædificauit.* Hoc est, homines improbos quadam veluti flagitiorum procella
B dirutos, & collapsos, suis & documentis, & exemplis in spirituale ædificium erexit, & instaurauit: quo factum est, vt placuerit malis, non se ad eorū mores effundendo; sed illos ad suos mores reuocando. In hunc sensum dicebat Apostolus supra citatus: *Per omnia omnibus placeo.* 1. Cor. 10. num. 33. etiam malis non quidem deformando se ad eorum malitiam; sed reformando illos ad suam innocentiā. Quod mihi videtur Tertul. lib. de idololatria c. 14. significasse: *Nunquid saturnalia*, inquit, (hoc est, gētilica festa) *celebrans, hominibus placebat, an modestia, & patientia; an grauitate, an integritate?* Quasi diceret, Placebat etiam malis, non quia se illis, sed quia illos sibi conformabat. Et statim in illud eiusdem Aposto-
C li; *Omnibus omnia factus sum.* 1. Cor. 9. n. 19. *Nunquid*, ait, *idololatris idololatres, nunquid ethnicis ethnicus, nunquid secularibus secularis?* Quasi diceret, Absit. Nam Apostolus etiā cum se in peccatorum amicitiam insinuabat, ab eorū peccatis maximè abhorrebat. Cōiungebat cū illis, sed cum illis non delinquebat: admittebat eorum commercia, sed rescecabat eorum flagitia: trahi se ab illis non sinebat, sed illos ad se trahere curabat: non se illis similem, sed illos sibi similes efficiebat. Mutuam inter Apostolum & peccatores amicitiam similitudo quidem conciliabat, non Apostoli cum peccatoribus, sed peccatorum cum Apostolo. Placebat igitur Paulus impiis; non quòd Paulus ad illorum insaniam desiperet, sed quod illi ad Pauli
D sapientiam resipiscerent. *Hoc modo*, inquit Tertul. *licet conuiuere cum Ethnicis, commori non licet. Conuiuamus cum omnibus ex communione naturæ, non superstitionis. Pares animæ sumus, non disciplinæ: compossessores mundi, non erroris.* Itaque bonus dicitur placere malis, cum eos efficit bonos. Ita Samuel bonis, & malis placebat: bonis quidem; quia eos in bonitate conseruabat: malis autem; quia eos retrahebat à malitia, & ad meliorem frugem reducebat. Sed iterum ad Heli, eiusque filios cum historia recurramus.

Hoc pacto D. Paulus per omnia omnibus placebat, omnibus omnia factus. Tertul.

Tertul.

Num. XXII. *Heli autem erat senex valde: & audiuit omnia quæ faciebant filij sui vniuerso Israeli: & quomodo dormiebant cum mulie-*
E *ribus, quæ obseruabant ad ostium tabernaculi.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Humana vita, vt plurimū 100. vel 80. annorū spatio limitatur.*

HEli autem erat senex valde, &c. Tota humanæ vitæ periodus, centum vt plurimùm annis terminatur; iuxta illud: *Numerus dierum hominum, vt multum centum anni.* Ecclesiast. 18. num. 8. Breuiori ambitu Dauid eam definiuit: *Dies*, inquit, *annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni, si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius*

eorum labor, & dolor. Pſ. 89.num. 10. Ac ſi dicat, A Vltimus humanæ vitæ limes, etiam in potentatibus, hoc eſt, in hominibus ſtrenuis, vegetis, ac robuſtis, optimæque valetudinis, & complexionis, eſt annus octogeſimus. Dum verò addit. *Et amplius eorum labor, & dolor:* vel ſignificat iuxta D. Hieron. (D. Hiet. *Humana vita ærumnoſa.*) vltra hos terminos humanam vitam non niſi miſeriis plenã propagari; vel potiùs maiorem ipſius octogenariæ vitæ partẽ, miſeram eſſe, & ærumnoſam; vt rectè colligit ex Romano pſalterio Genebrard. (Genebr.) vbi habetur: *Plurimùm eorum labor. & dolor:* ac ſi nõ ad vlteriorem, ſed ad citeriorẽ vitã ſermo referatur; quæ multis interſperſa amaritudinibus, multis interpuncta calamitatibus decurtat. Ad hunc verſiculum alludens Tert. (Tertul.) lib. de anima cap. 56. octoginta plorimùm annis B humanam vitam circumſcripſit. *Ecce*, inquit, *obiit infans ſub vberum fontibus, puta nunc puer inueſtis, puta veſticeps: qui tantùm octoginta annos victurus fuiſſet.* Quaſi diceret, hos attingere poſſet, ſuperare non poſſet. Vbi nota illud, *inueſtis*, &, *veſticeps*, idem eſſe, atque, *impubes*, &, *pubes*: barbam enim dicebant Latini *veſtem*, iuxta illud: (*Veſtis à latinis pro barba vſurpabatur.* Virgil.)

Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis.

Et barba exornari, ſeu pubeſcere, dicebant veſtiri, iuxta illud:

Tunc mihi prima genas veſtibat flore iuuenta.

(*Humanæ vitæ ſaltẽ delectabilis, octogenaria.*) Igitur meta humanæ vitæ, ſaltem delectabilis, ſeu voluptatibus capiendis opportunæ, vt plurimùm octoginta annis claudebatur. Vnde Berzellai huc ætatis prouectus, omnibus vitæ delecta- C mentis renuntiabat. *Octogenarius*, inquit, *ſum hodie: nunquid vigent ſenſus mei ad diſcernendum ſuaue, & amarum? aut delectare poteſt ſeruum tuum cibus, aut potus? vel audire poſſum vltrà vocem cantorum, aut cantatricum?* 2. Reg. 19. n. 35. Nec immeritò, quia ſenſibus iam deficientibus; & paulatim hebeſcentibus, fruſtra adhibentur quæcunque voluptatis irritamenta.

II. (*Dauid ante ſeptuageſimũ ætatis annũ, nimia ſenectute laborabat.*) Anguſtiorem adhuc vitæ terminum expertus eſt Dauid; nam & ipſe *ſenuerat, habebatque ætatis plurimos dies.* 3. Reg. 1. n. 1. cum tamen annum ſeptuageſimũ nondum expleſſet; vt patet ex 2. Reg. 5. n. 4. vbi dicitur 30. annorum, cum regnare cœpiſſet; & 40. annis regnaſſe. Vnde tota eius vita ſeptuageſimo anno incluſa fuit: ante quam tamẽ, D iam nimia ſenectute laborabat. (*Cur vita Principum breuior eſſe ſoleat.*) Quòd ſi octogenaria, vel ſeptuagenaria ætas in quouis homine ſenilis eſt, ſenilior erit in principe, cuius vita breuior eſſe ſolet; iuxta illud: *Omnis potentatus breuis eſt vita.* Eccleſiaſt. 10. n. 11. Vnde Ioſephus, qui inter fratres penultimo loco natus eſt, primo loco obiit: vt patet Geneſ. 50. n. 25. quia omniũ princeps fuit. Ratio autem, cur principes citiùs moriãtur, eſſe poteſt, vel quia cupiditatibus habenas laxant; vel quia pluribus hoſtium inſidiis patent, vel quia grauioribus curis exeduntur.

III. (*Quotuplex ætatis annum ſub hoc temporis ageret Heli.* Abul.) Dicitur igitur Heli hoc loco ſenex valdè. Et quæſtio eſt, eò difficilior, quò à paucioribus explicatur, quotum ætatis annũ ſub hoc tẽporis ageret? Duplicem inuenio reſponſionem. Prior eſt E ex mente Abul. fuiſſe pluſquam nonagenarium. (*Prima opinio Abul. fuiſſe pluſqu. in nonagenarium.*) Nam Abul. docet, quòd hoc loco narratur, contigiſſe paulò ante mortem Heli; hic autẽ obiit nonageſimooctauo ætatis ſuæ anno, vt ex cap. 4. n. 15. conſtat: ergo pluſquàm nonagenarius erat Heli, quando hæc contigerunt. Et confirmatur, quia cum hoc loco nimia & patris indulgentia, & filiorum licentia proponatur; (*Confirmatur.*) non erat cur in longius tempus debita vtriſque punitio differretur; atque adeò paulò ante mortem Heli, cum iã annũ ageret pluſquã nonageſimum, hęc acciderunt.

IV. (*Impugnatur primò hæc opinio.*) A Nihilominùs hæc reſponſio neque cum Abulenſis doctrina, neque cum hiſtoriæ veritate mihi videtur cohærere. Quod ſic oſtendo. Quia Samuel hoc loco nondum erat duodenis: ergo Heli nondum erat nonagenarius. Probo antecedens, quia Samuel quandò fuit à Deo ter euocatus, infra cap. 3. à n. 4. duodecimum agebat annum, vt ibid. ex Abulenſ. (Abul.) aliiſque auctoribus confirmabo: atqui hoc contigit ante illam euocationem, vt ex ipſo ordine, proceſſuque hiſtoriæ ſatis liquet; ergo hoc loco nondum erat duodenis; ſed vno vel altero anno iunior. Illam verò conſequentiam probo, quia ſi Samuele nondum duodene, ſed annum vndecimum, vel decimum agente, iam Heli erat pluſquàm nonagenarius; v.g. annum agens nona- B geſimum quartum aut quintum: ſequitur, mortuo Heli in anno nonageſimooctauo ætatis ſuæ, in hoc enim obiit, vt ex c. 4. citato conſtat, nondum Samuelem annum decimumoctauum attigiſſe. ac conſequenter poſt viginti annos, quos à morte Heli immediatè iudicauit, c. 7. n. 2. nondùm ad annum trigeſimumoctauum perueniſſe; in eaque ætate non potuiſſe appellari ſenem; cum tamen dicat ſcriptura Samuelem tunc ſenuiſſe: & propter ſenectutem è principatu deiectum, c. 8. à n. 1. ergo nondum Heli erat nonagenarius; tantùm abeſt, vt pluſquam nonagenarius dicatur. (*Impugnatur ſecundo ad hominem.*) Et confirmatur ad hominem, quia Abul. in c. 8. q. 2. exiſtimat, Samuelem vixiſſe 70. annos; (Abul.) poſt mortem quidem Heli 38. ergo cum Heli 32. ergo quando C Samuel nondum erat duodenis, non potuit Heli eſſe pluſquam nonagenarius: quia Heli pluſquam nonagenario, iam non ſupererant ad viuendum 8. anni: qui additi annis Samuelis, tantùm aberat vt efficerent 32. vt ne 20. quidem explerent.

V. (*Secunda opinio Torniel. fuiſſe propè ſeptuagenarium.* Torniel.) Poſterior reſponſio eſt Aug. Torniel. tom. 1. annal. ann. mundi 2909. dicentis quandò hæc acciderunt, Heli fuiſſe propè ſeptuagenarium: & ſui principatus annum circiter decimũ egiſſe. Quæ ſupputatio facile ad amuſſim exigetur: ſi illa aduerbia, *propè*, & *circiter*, ſic explicentur, vt vnum contrahatur, alterum extendatur: & hoc, *circiter decimum*, ſumatur pro vndecim annis: illud, *propè ſeptuaginta*, pro ſexagintanouem: quibus ad nonaginta octo, quos vixit Heli, deerant vigintino- D uem: hi autem vigintinouem in principatu explendi cum illis vndecim iam expletis efficiunt quadraginta, quos Heli in ſcriptura dicitur iudicaſſe. (*Obiectio.*) Dices: hæc ſupputatio aliter atque aliter fieri poteſt, ſumendo Heli in eo ſui principatus, & ſuæ vitæ anno, in quo pares anni ad quadrageſimum principatus, & nonageſimomoctauum ætatis explendum deſiderentur. V.g. ſi dicamus hæc contigiſſe in vigeſimo anno ſui principatus: & ſeptuageſimooctauo ſuæ vitæ: tunc enim ad explendos 98. quos vixit, deſunt 20. & totidem ad explendos 40. quos iudicauit. Vel contigiſſe in trigeſimo principatus, & octogeſimooctauo ætatis: tunc enim decem anni ad annos principatus, & totidem ad annos vitæ explendos deſiderantur: & ſic po- E teſt cum proportione multipliciter variari: ita vt nulla certa ratio definiri poſſe videatur. (*Solutio.*) Reſpondeo ita eſſe, ſi anni Heli per ſe tantùm conſiderentur: non tamen ſi cum ordine ad annos Samuelis, cum quibus ſunt neceſſariò coniungendi. Nam cum Samuel ſub hoc temporis, nondum fuerit duodenis: ſi Heli v.g. in nonageſimo ætatis & trigeſimoſecundo principatus anno reponatur: cui proinde 8. tantùm deſint, & ad vitam & ad principatum explendum, ſequitur mortuo Heli nondum Samuelem expleſſe annum vigeſimum: & proinde poſt 20. annos, quos iudicauit, non iam

exple...

expleſſe quadrageſimum:& conſequenter ſenem non poſſe appellari, cum tamen ab ſcriptura ſenex appelletur.

VI.
Auctoris mens.

Quare in re tam incerta nihil certi affirmare audeo: vt tamen cum iam dictis, ac dicendis cohæream. Dico in primis, Samuelē vixiſſe cū Heli 30. aut 40. circiter annos, vt c. 1. n. 11. probabilius exiſtimaui: vt ita poſt illos 20. annos, quos à morte Heli iudicauit, quinquagenarius, aut ſexagenarius, ac proinde ſenex ab ſcriptura potuerit appellari. Dico deinde, quando Samuel à Deo fuit euocatus c. 3. fuiſſe circiter duodennem, vt ibi confirmabo: ac proinde hoc loco fuiſſe vno vel altero anno iuniorem: v.g. decennem. Atque hinc tandem colligo, Heli ſub hoc tēporis aut ſeptuagintaocto, aut ſexagintaocto annos habuiſſe: atque adeo ad explendos illos nonagintaocto annos, quos vixit, illi defuiſſe aut viginti annos, aut triginta. Vnde ſi Samoel vixit 40. annos cum Heli: erat modò Heli ſexagintaocto annorum, victurus adhuc 30. annos, qui additi illis decē Samuelis efficerent quadraginta. Si verò Samuel vixit cum Heli 30. annos: erat modò Heli annorum ſeptuagintaocto, adhuc victurus alios viginti: qui ad illos decem Samuelis antecedentes, annos 30. explerent. Vtrumuis autem annorum numerum habuiſſe dicatur, appellari poteſt ſenex valdè, iuxta ea, quæ diximus de paucitate annorum, quibus humana vita terminatur. Et quāuis Heli præ ſenectute nondum fuerit delirus: *Neque enim*, inquit Rupert. *per ætatem ad infantiles redierat ineptias*: quod probat ex ſententiis ſenili grauitate digniſſimis, quas loquebatur; vt ex dicendis patebit: tamen fuit ad filios refrænandos valdè infirmus; quia neque debitas pœnas inferebat, neque iuſtas minas fulminabat; ſed, vt loquitur Rupert. *ſola patris ſeniles balbutiebat blanditias*, dicens, *Nolite filij mei, &c.*

Samuel vixit cum Heli 30. aut 40. circiter annos.

Heli ſub hoc temporis aut 78. aut 68. annos habebat.

Heli præ ſenectute non erat delirus.
Rupert.

VII.
Cur hoc loco nimia Heli ſenectus referatur.

Sed quæres, cur hoc loco nimia Heli ſenectus referatur? Facilis eſt reſponſio; vt intelligatur occaſio peccandi, quam eius filij habuerunt. Nam valdè ſenes, magiſtratui ſunt inhabiles. Vnde Plato lib. 6. de legib. ſeptuagenarios à rep. arcebat. Romani verò etiam ſexagenarios de ponte præcipitabant, hoc eſt, à ſuffragiis remouebant: vel ſaltem ad ſuffragia non vocabant: iuxta illud Senecæ Philoſophi lib. de breuitate vitæ c. vlt. *Lex*, inquit, *à quinquageſimo anno militem non cogit; à ſexageſimo ſenatorem non citat*: id eſt, non vocat ad ſenatum. Vnde ſenes depontani, pro deliris prouerbio celebrati: vt nihil interim dicam de barbaris gentibus, Maſſagetis, Tibarenis, & Hircanis, qui ſenes tanquam homines nō ſolùm ad regimen, ſed etiam ad quæcunque aliam rem inutiles, iugulatos deuorabant, aut in patibulis ſuſpēdebant: aut volucribus, & canibus, ſemiuiuos proiiciebant: vt refert D. Hieron. lib. 2. aduerſus Iouin. Quare ſeneſcente Heli, ſuumque munus remiſſius tractante, filij iuuenilius exultabant: & per omnia vitiorū genera licentius volutabantur: præſertim ſi iam Phinees ſacerdotio fungebatur: patre illi hunc honorem propter ſuum ſenium deferente: vt refert Nauclerus tom. 1. generat. 31. & alij ſequuti Ioſephum lib. 5. antiq. c. 11. Quamuis de hac re non immeritò dubitetur: tum quia ſummū ſacerdotiū ad primogenitum pertinebat: ac proinde ad Ophni, qui ſemper primo loco, tāquā ſenior nominatur: tum quia Heli adhuc erat ſummus ſacerdos: illi enim vt tali traditus fuit Samuel: & coram illo miniſtrabat: duo verò ſimul ſacerdotes maximi per id tempus non fuerunt: tum denique quia in ſerie ſummorum Pōtificum

Plato.
Valdè ſenes magiſtratui ſunt inhabiles.
Senec.

Depontani ſenes.

Barbari ſenes tanquam inutiles trucidabant.
D.Hier.

Vtrum Heli propter ſeniū ad Phineen ſacerdotium tranſtulerit.
Naucl.
Ioſeph.
Prior pars negatiua.

A illius temporis, à nemine, quem ſciam, nominatur filius Heli. Fateor tamen, aliquibus muneribus ſe potuiſſe patrem in filios exonerare: vnde illi non tam gubernandi potentiam, quam peccandi licentiam vſurparent. Mecum ſentit Tornicl. citatus dicens, Heli quoad vixit, ſacerdotij auctoritatem nunquam depoſuiſſe: ſed aliquas duntaxat functiones filiis delegaſſe.

Aliquibus muneribus ſe Heli in filios exonerabat.
Torniel.

VIII.
Scelera diu latere nō poſſunt.

Et audiuit omnia, quæ faciebant, &c. Latere non potuerunt patrem ſcelera filiorum. Nam, vt benè Xenophon lib. 8. pædiæ, πολλοὶ βασιλέως ὀφθαλμοὶ, καὶ πολλὰ ὦτα. Hoc eſt, multi regis oculi, & multæ aures. Imò D. Hieron. aduerſus Luciferian. *Diu*, inquit, *ſcelera non latent; & cicatrix malè obducta, in cœlo pure dirumpitur.* Præterquàm quòd B illa erant adeò manifeſta, vt non à ſecretis delatoribus, ſed à publicis rumoribus eulgarentur; iuxta illud eiuſdem Heli ad filios paulò infrà: *Non eſt bona fama; quam ego audio.* Quaſi ſcelera filiorum non iam in tenebris, & angulis deliteſcerent: ſed ipſius famæ alis elata totā vrbe, & orbe volitarent. In quo licet ſacerdotis ignauiam incuſare, qui non naſcentia filiorum ſcelera, ſed penè ſeneſceotia audiuit: totum Iſraelem fama occupauit, cum primum appulit ad parentem: & quia de initiis non inquiſiuit, mederi non potuit extremis.

Xenoph.
D.Hier.
Multi regis oculi, & multa aures.

Heli in peccatis filiorum cognoſcendis ignauia.

IX.
Haud diſsimile cum illo Epiſcopi exemplum, impium Sabinianum ad ſacros ordines admittentis.
D. Hier.

Hoc negligentiæ genere laborauit Epiſcopus ille, qui planè inſcius, & ignarus publicum peccatorem Sabinianum ad ſacros ordines admiſit. De quo D. Hier. epiſt. 48. ad eundem Sabin. *Solemus*, inquit, *mala domus noſtræ ſcire noviſsimi; ac liberorum, & coniugum vitia, vicinis canentibus, ignorare.* C Nec ſolùm viciniis, ſed etiam longinquis. Vnde ſubdit Hieron. ipſum alloquutus Sabin. *Noverat*, inquit, *te omnis Italia: vniuerſi te ſtare ante altare Christi ingemiſcebant: nec in tam callidus eras, vt prudenter tua vitia celares; ſic æſtuabas, ſic te laſciuientem huc, atque illuc rapiebat voluptas, vt quaſi quoſdam triumphos, palmamque victorum de explectis libidinibus ſublevares.* Et nihilominùs Epiſcopus in tanta hominis impudentia, & infamia, quæ illum ageret intemperies, ignorabat: comparandus planè cum Heli, & eiſdem ſuppliciis ſubiiciendus. Eadem quòdam ignauia, ac deſidia cœpit Lucium Syllam, cognomento Felicem: & vere, niſi tantam ſibi labem adſperſiſſet; vt vxorem D palam impudicam haberet, & neſciret: niſi cum ei ab hoſte primùm probro verteretur. Quod D. Hieron. libr. aduerſus Iouin. ſub finem narrat, *Quia*, inquit, *nouiſsimi mala noſtra diſcimus, id Athenis cantabatur, & Sylla ignorabat, ſecretaque domus ſuæ primùm hoſtium conuitio didicit.* Quid patrifamilias ignominioſius? Domi ſua dedecora inexplorata habere, quæ foris decantata per omnium linguas, & aures vagarentur? Is fuit Heli, ad quem filiorum ſcelera nouiſſimè perlabuntur. Sed quæ ſcelera audiuit? *Omnia, ſane, quæ faciebant vniuerſo Iſraeli;* primùm ea, quæ religioni, iuſtitiæ, ac temperantiæ aduerſabantur: de quibus ſupra dictum eſt. Deinde ea, quæ aduerſa- E bantur caſtitati: modò ad literam explicanda.

L. Sylla infelicitas, dum publicā vxoris impudicitiam, primum hoſtis didicit conuitio.
D. Hier.

Quæ filiorum ſcelera audiuerit Heli.

X.
In aliquibus exemplaribus deſunt hæc verba.
Septuag.
Chald.
Ex aliis editionibus, & Patribus comprobantur.

Quomodò dormiebant, &c. Hæc verba abſunt à verſione Septuaginta, quæ habetur in Bibliis Sixtianis, & in Bibliis Fortunati nouiſſime editis, & in nonnullis aliis codicibus. Nihilominùs in Hebræo, Chaldæo, & Latino vulgato reperiuntur: imò & in verſione Septuaginta, quæ in editione Complutenſi, & Regia continetur. Eaque recognoſcunt Ioſephus libr. 5. antiquit. cap. 11. Auct. quæſt. hebraic. Magiſter. hiſtoriæ, & Sabellicus. Item D. Hieron. libr. 1. aduerſus Iouinian. vbi

Ioſephus.
Auct. quæſt. hebraic.
Mag. hiſt.
Sabellic.
D.Hier.

vbi in exemplum Episcoporum impudicos filios habentium affert Heli, quasi & ipse impudicos filios habuerit. Et clariùs in cap 8. Ezechiel. vbi peccatores in templis expugnantes castitatem mulierum, *quæ se militia, & ministerio Dei vouerint*; similes esse dicit filiis Heli, quasi & hi in similia sacrilegia effunderentur. Et clarissime in epist. 48. ad Sabinian. vbi loquutus de filiis Heli, *Qui*, inquit, *vt in Hebræorum voluminibus legimus, fornicabantur cum mulieribus in tabernaculo Dei.* Et pari verborũ perspicuitate vtitur in epist. 83. ad Oceanũ, monens sacerdotes, *ne imitentur filios Heli, qui in vestibulo templi cum mulieribus dormiebant.* Eandem versionem agnouisse videtur D. Ambros. in Ps. 1. sub initium, vbi sacerdotes intemperantes, & incontinentes, vocat filios pestilentiæ; & tales fuisse docet filios Heli; supponens eos patribus gulæ, & luxuriæ vitiis mancipatos. Et D. Chrysost. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monasticæ, vbi filiis Heli duo peccata *ventris ingluuiem, & fornicationem* adscribit. Accedit Theod. q. 16. vbi filios Heli videtur postponere filiis Samuelis: *quia hi*, inquit, *neque violarunt matrimonia, nec eiusmodi libidinibus iniuria affecerunt diuinum tabernaculum: neque ventri suo dabant primitias hostiarum euerso ordine sacrificiorum*: non obscurè significans filios Heli hæc omnia flagitia perpetrasse. Adde Cæsarium Arelat. homil. 15. de aspera prædicatione, vbi docet filios Heli *adulteria commisisse*. Tandem D. Petr. Dam. lib. 1. epist. 6. hanc versionem expressit: vt omittam recens interpretes, Pagnin. Vatabl. & Clarium, qui ea verba receperunt: & alios, D. Greg. Bed. Rupert. Angelom. & cæteros communiter, qui ea suis commentariis illustrarunt. Vnde non immeritò suspicatur noster Martinus Delr. in opere Mariano lect. 1. perfidos Iudæos hæc verba ex quibusdam græcis exemplaribus sustulisse, ne suorum sacerdotũ facinus, vt appellat, propudiosum apud gentes vulgaretur. Qui si studio charitatis ducerétur, ad aliena flagitia tegenda, ne in peccantium infamiam, & in audientium scandalum redundarent, laudem mererentur: cum tamen sacrilego ausu sacras scripturas deleuerint; & peruersâ adulatione sacrilegos sacerdotes palparint; volentes auctoritatem diuinis oraculis auferre, & profanis factis conciliare: digni sunt, vt æternis probris, ac suppliciis mancipentur.

D. Amb.
D. Chrys.
Theodor.
Cæs. Arel.
D. Petr. Dam.
Pagnin.
Vatabl.
Isid. Clar.
D. Greg.
Beda.
Rupert.
Angelom.
Delrio.
Sacrilego ausu ex quibusdam græcis exemplaribus hæc verba sustulerunt Hebræi.

A B

XI. Igitur proposita verba duplicem sensum habere possunt. Priorem tradunt Hebræi, vt Auctor quæstion. hebraic. Magister histor. Rupert. Angelom. Hugo Cardin. aliique referunt: nimirum filios Heli per se quidem alienam castitatem non violasse: sed in causa fuisse, vt alij violarent: nam cum lex præciperet, Leuit. 12. à num. 2. & Leuit. 15. à 0. 19. vt matres aliquot post partum dies; & mulieres menstruatæ censerentur immundæ; prohiberetque, ne ad viros suos accederent, priusquàm certis quibusdam sacrificiis expiarentur: filij Heli corrupti pecuniâ; cum illis in hac lege dispensabant; non quidem sine peccato simoniæ, vt patet: atque adeò quod aliis facere permittebant; facere & ipsi dicebantur. Hanc sensum probant eius auctores ex illis verbis Heli ad filios: *Non est bona fama, quam audio, vt transgredi faciatis populum Domini.* Vbi non reprehenduntur, quòd ipsi legem transgrederentur, sed quòd alios facerent transgressores. Sed nugantur Hebræi; & cum non potuerint sacras scripturas interpungere, nec suorum sacerdotum sacrilegia sepelire, ea saltem excusare, & attenuare curarunt; & meliori, quo potuerunt, modo colorare.

Prior horum verborum sensus apud Hebræos.
Auct. q. hebr.
Magist. hist.
Rupert.
Angelo.
Hug. Card.
Hebræorum nugæ explodantur.

Posteriorem sensum tenent Iosephus libr. 5. antiquit. cap. 11. Lyr. Abulens. Caietan. & alij supra citati; nempè filios Heli etiam per se ipsos alienam pudicitiam expugnasse. Quod tam clarè in litera exprimitur, vt clariùs exprimi non possit. Quare transgredi faciebant populum Domini, non solùm quia verbo; sed multò magis, quia exemplo ad peccandum impellebant. Quid in illo populo miserius esse potuit; in quo sacerdotes, qui peccandi habenas contrahere debuerant, laxabant? *Vide Domine*, inquit Ieremias, *afflictionem meam; quoniam erectus est inimicus.* Thren. 1. n. 9. Vbi D. Bonau. *Inimicus*, inquit, *erigitur, cum mali in Ecclesia præficiuntur; sicut filij Heli, Ecclesiam fœdantes per luxuriam.* Potest hic sensus facilè confirmari, quia ex epulis, quibus se ingurgitauerant, ad libidinem prouocabantur. Nam ingluuies, & luxuries vicinæ sunt, ac penè germanæ, vt paucis illustrabo.

XII. *Posterior, & verior verborum sensus, de incontinentia filiorum Heli.*
Ioseph.
Lyran.
Abul.
Mali, & incontinentes sacerdos, Ecclesiæ hostes.
D. Bonau.

Ingluuies, & luxuries, germanæ.

HÆ duæ corporum pariter, atque animorum pestes, concordes inter se sunt, ac fœderatæ. D. Hieron. libr. 2. aduersus Iouin. *Ventris*, inquit, *saturitas seminarium libidinum est.* Non multò aliter Philo Hebr. libr. de agricultura: *Ventris*, inquit, *ingluuiem pedissequa à natura addita comitatur libido.* Eleganter verò Tertullian. libr. de ieiuniis cap. 1. docet gulam, & libidinem adeò inter se vnitas esse, atque concretas, *Vt monstrum*, inquit, *haberetur libido sine gula.* Talis erat incontinentia Socratis, planè monstrosa; quia cum mira abstinentia coniuncta. Vnde D. Cyril. Alex. lib. 7. contra Iulianum paulò post initium, Socrati irascitur, & condolet Salomoni: hic enim saginatus illecebras requirebat, quod est procliue: ille famelicus, quod est rarum, seu potiùs monstrum. Ex quo arguit multò acriùs fuisse in Socrate, quàm in Salomone incontinentiæ nutrimentum: qui esuriem, & luxuriem coniungebat. Addit Tert. cit. *Sagina substructa lasciuia esciper edacitatem salacitas transit.* Et statim: *Agnosco*, inquit, *animalem fidem studio carnis, qua tota constat; tam multiuorantia, quàm multinubentia pronam.* Vbi epularum, & nuptiarum appetitum coniungit: quod vnus per alterum excitetur, & augeatur.

XIII. *Saturitas seminarium libidinum.*
D. Hier.
Phil. Hebr.
Tert.
Monstrosa Socratis incontinentia, & Salomonis minus à deterior.
D. Cyril. Alex.
Tert.
Nuptiarum appetitus ex gula.

C D

Notat verò idem Tert. lib. de spectaculis cap. 10. Pompeium Magnum in suo omnium turpitudinum theatro, templum Veneri, & Libero pessimis incontinentiæ, & intemperantiæ incentotibus extruxisse; quia, inquit, *Veneri, & Libero conuenit: duo ista dæmonia conspirata, & coniurata inter se sunt, ebrietatis, & libidinis. Itaque theatrum Veneris, Liberi quoque domus est.* Coniunxit & Apostolus hæc vitia; nam cum præmisisset: *Non in comessationibus, & ebrietatibus*, statim subdidit: *Non in cubilibus, & impudicitiis.* Rom. 13. n. 13. Nam, vt rectè Tert. lib. de ieiuniis c. 17. *Appendices*, inquit, *gulæ, lasciuia, atque luxuria est.*

XIV. Tert.
Templum Veneri, & Baccho compitum extruxit.
Tert.

E

Nec Dauid horum vitiorum consortium ignorauit. Nam Vriam ex bello redeuntem, beneuolè excepit: ac tandem, *Vade*, inquit, *in domum tuam, & laua pedes tuos.* 2. Reg. 11. num. 8. seu potiùs, *vtere balneis*, vt Interlin. exponit. Et statim è domo regia egredientem, *sequutus est eum cibus regius*: vt additur in litera. Cur Dauid tam solicitum se præbet de balneis, & epulis Vriæ? *Vt sic*, inquit Lyran. *per balneum, & cibum delicatum ad* [illegible] *nem prouocaretur.* Sed cum Vrias ab his [illegible] deliciis abstineret: postero die, [illegible] *vocauit eum Dauid, vt comederet coram* [illegible]

XV. *Vriam per ingluuiem Dauid prouocat ad libidinem.*
Interlin.
Lyran.

& ine

Theodor.

& inebriauit eum. Vbi suprà n. 13. Vbi Theod. q. 25. *Frequenti*, inquit, *ac liberali inuitatione vltra modum coegit eum bibere, vt incitaret ad libidinem.* Adeò certam credidit ruinam ex ingluuie in luxuriem. Vnde Sichem filius Emor, qui Dinam Iacobi filiam violauit, Gen. 34. n. 2. interpretatur ebrius, vt ibi Lytan. in moral. aduertit: quasi ab illa eius ingluuie hæc luxuries nasceretur.

Sichem, ebrius interpretatur. Lytan.

XVI. Abraham inter Chananæos peregrinatus non timuit castitati vxoris suæ: sed postquam descendit in Ægyptum, statim periculū prævidit, vt patet ex c. 12. Gen. n. 12. Cur potiùs in Ægypto, quam in terra Chanaan, timuit, ne vxoris suæ castitati insidiæ struerentur? Plane, quia inter Chananæos fames erat, vt patet ex cit. loco n. 10. inter Ægyptios verò deliciosa saturitas, vt ex c. 13. Gen. n. 10. constat. Vnde censuit Abraham non inter famelicos homines, sed inter saturos pudicitiam vxoris suæ periclitari. Quod mihi videtur D. Ambr. lib. 1. de Abraham c. 2. significasse. *Compererat*, inquit, *in Ægypto lasciuiam esse, iuuenum luxuriem, petulantem cupiditatem, voluptatum intemperantiam: aduertebat inter huiusmodi viros inimicam vxoris pudicitiam fore.* Quamuis enim expressè non meminerit Ægyptiacæ saturitatis; tamen eam à rerum abundantia, quibus Ægyptus fruebatur, significauit: & in ea manifestum castitatis periculū & prævidit, & expauit: à quo eum timore fames inter Chananæos grassata liberabat.

Non inter famelicos Chananæos, sed inter saturos Ægyptios Abraham sara timuit castitati.

D. Ambr.

XVII. Non sine mysterio dicitur Ioseph genuisse duos filios in Ægypto, *Antequam veniret fames.* Gen. 41. n. 50. quia apud Hebræos, interprete Lytano, tempore communis tribulationis, quale tempus famis esse solet, tantùm aberat, vt homines deliciis vacarent, vt à propriis vxoribus abstinerent: at regnāte saturitate, omnes libidinum habenæ effunduntur: teste vrbe Sodomorum; cuius iniquitas fuit *saturitas panis, & abundantia.* Ezech. 16. n. 49. saturitas enim fomes extitit, qui tantum libidinum incendium excitauit. Multorum animalium esum interdixit olim Deus Israelitis; vt videre est Leuit. 11. à num. 4. Quo autem consilio tulerit eam legem, inquiret aliquis. Cui satisfacit Tert. lib. 2. contra Marcion. c. 18. dicens, ad intemperātiam, & incontinentiam coercendam spectasse: neque enim incontinentiam abolere posset, quin prius intemperantiam resecaret. *Consilium*, inquit, *exercendæ continentiæ intellige; & frænos impositos illi gulæ agnosce; quæ cum panem ederet Angelorum; cucumeres, & pepones Ægyptiorum desiderabat. Agnosce simul, & comitibus gulæ, libidini scilicet, atque luxuriæ prospectum, quæ ferè ventris castigatione frigescunt*: sicut vice versa ventris repletione insolescunt, & exardescunt. Quod deinde probat exemplo populi, qui *sedit manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exod. 32. num. 6. hoc est, lasciuire. Ex illo enim intemperantiæ pabulo illa incontinentiæ flamma erupit.

Famis tempore à propriis etiam vxoribus abstinebant Hebræi. Lytan.

Sodomorum saturitas, iniquitatis incendium.

Tert. *Multorū animalium esum Deus Hebræis interdixit, vt per temperantiam, incontinentiam coerceret.*

XVIII. Primi parentes postquàm peccatum gulæ contraxerunt, libidinum motus experti sunt; à quibus anteà vacabāt. Nam *aperti sunt oculi eorum.* Gen. 3. n. 7. Hoc est, vt D. Aug. Gennadius, Acacius, aliique exponunt, concupiscentia in eis inualuit; & à suo illo torpore, stuporeque reuixit. Confirmat hoc D. Petrus Damian. libr. 6. epist. 32. cuiusdam monachi exemplo, qui victus à gula, concupiscētiam superare non potuit. Nam cum frustulum nescio quod, malè suadā prurientis gulę appetentiā incensus, furtiuè comederet: mox tāquàm haustâ concupiscentiæ flammâ vehementer æstuauit; & quod miserabilius fuit, turpiter conflagrauit: vt meritò de illo dici posset, inquit Damian. *Post buccellam introiuit in eum Satanas.* Ioan. 13. n. 27.

Primi parentes post gulam libidinis motus sunt experti. D. Aug. Gennad. Acacius. D. Petr. Dam. *Haud dissimile cuiusdam monachi exemplum.*

XIX. Inuehitur D. Paulus in homines inimicos crucis Christi, *Quorum*, inquit, *Deus venter est, & gloria in confusione eorum.* Philip. 3. n. 19. Nam illi, qui ventrem, vt Deum colunt, de confusione, hoc est, de rebus turpibus, ac lasciuis, in quibus debebant pudefieri, gloriantur; vt ibi D. Chrysost. hom. 13. interpretatur. Coniungit D. Paulus in suarum virtutum serie, abstinentiam, & continentiam. *In ieiuniis*, inquit, *& castitate.* 1. Cor. 6. n. 6. vt ostenderet sicut per abstinentiam continentia fouetur, ita per ingluuiem, luxuriem effrænari. Vnde D. Aug. ser. 77. de tempore, *Fames*, inquit, *amica virginitatis est, inimica lasciuiæ: saturitas verò castitatem prodit, nutrit illecebram.*

Epulones de turpitudine gloriantur. D. Chrys. *Ieiunium, & fames amica castitati.* D. Aug.

B

XX. Inter beatitudines, quas Lucas c. 6. refert, nō est illa: *Beati mundo corde*, quæ Matth 5. num 8. continetur: quia est illa alia: *Beati, qui nunc esuritis.* In esurie nanque cordis munditiès significatur: vt ibi Card. Tolet. aduertit: vnde sicut esuries est mater pudicitiæ: ita *gula*, inquit D Bern. ser. de conuersione ad clericos cap. 12. *est libidinis illecebrosa vorago.* Suis fabularum inuolucris hoc antiquitas adumbrauit. Dicitur enim Circe homines multis epulis prius saginatos in sues transformasse: Vlyssen ab epulis abstinentem transformare minimè potuisse. Quos enim ingluuies opimat, facilè luxuries inflammat, quos abstinentia roborat, concupiscentia non adurit.

Esuries, cordis est munditiès. Tolet. D. Bern. *Gula libidinis vorago.* *Circes fabula hanc in rem interpretatur.*

XXI. Ex victimis, quæ olim sacrificari consueuerant, C aliæ aliis partes tribuebantur: pinguedo, quæ operit ventrem, Deo cedebat. Leuit. 3 num. 10. venter ipse, seu ventriculus non Deo, sed sacerdoti tribuebatur. Deut. 18. num. 3 mysticam rationem ad rem præsentem inculcat Philo Hebr. lib. de præmiis sacerdotum, *Venter*, inquit, *nihil aliud est, quàm præsepe brutæ concupiscentiæ; qui potationibus rigatur, & ingluuie, & inundatur aliis post alias, cibi, potúsque deliciis; suis more gaudens in cæni volutabro degere. Proinde locus excrementis dicatus, conuenientissimus est illi turpi, & intemperanti pecudi.* Scilicet, concupiscentiæ, quæ sicut immundum animal refert, ita æquum est, vt non nisi in immūdo loco stabuletur: & nullo modo ad sacrum altare admittatur. Vnde statim subdit idem auctor: D *Gulosa concupiscentia, cum sit impura, profanaque; meritò extra virtutis fines exulat.*

Ventriculus concupiscentiæ fomes, in sacrificij partitione Deo non tribuebatur. Phil. Hebr.

XXII. Igitur hæ duæ pestes, seu faces infernæ, gula, & concupiscentia, quò magis inter se congruunt, eò magis à sacris altaribus repelluntur. Ex his patet, quam rectè ex gulà filiorum Heli, eorundem concupiscentia colligatur. Cum enim adeò fuerint gulosi, vt carnes de sacrificiis præripuerint; mirum non est, si extiterint quoque adeò luxuriosi, vt alienam pudicitiam violarint. Et sicut hi improbi sacerdotes, vt loquitur D. Hieron. in epist. 83. ad Ocean. *religionem prædam putantes, quidquid optimum in hostiis erat, in suas delicias conuertebant*: ita his epulis saginati tantam in concupiscentiam exardescebant, tantam in libi- E dinem despumabant, vt matronarum templum frequentantium pudicitiam, tutam esse non sinerent; sed vi, aut dolis expugnarent; vt D. Hier. vbi proximè Iosephus, D. Antonin. & Sabellicus suprà citati loquuntur.

Filiorum Heli incontinentia ex eorum intemperantia concluditur. D. Hier. D. Hier. Iosephus. D. Antonin. Sabellic.

XXIII. *Quæ obseruabāt, &c.* Hoc est, quæ ministrabant, quæ se exercebant, quæ præsto aderant ad omnia tabernaculi officia fœminis congruentia exequenda. Erant enim apud Hebræos fœminæ, vt testatur Rabbi Abraham, quæ seculi vanitate contempta, & profanæ gloriæ luxu abdicato, se ad ministeria tabernaculi obeunda consecra

Mulieres apud Hebræos seculo contempto se taber-

naculo ministerio consecrabant. consecrabant. Hæc autem ministetia aut erant tempotalia, nendo, suendo, texendo, abluendo, cæteraque id genus ad diuinum cultum necessaria exequendo: aut spititualia, orando, vigilando, ieiunando, aliaque pietatis, ac teligionis officia præstando. In Hebræo est participium הצבאת *hattsobeoth*, hoc est, *militantibus*, seu, quæ militant à verbo צבא *saba*, quod est, *militare*. Vnde *saba*, id est, *exercitus*, & *Dominus Sabaoth*, *Dominus exercituum*. Dicuntur autem huiusmodi fœminæ militare, seu in morem exercitus excubare: primò, propter multitudinem, quæ semper in exercitu reperitur; cum teste Brissonio lib. 5. de verbot. significationibus, non ex vna cohorte, sed ex pluribus constetur. Vnde quælibet multitudo, exercitus, agmen, acies appellatur. Virgil. de Apum regibus, 4. Georg.

Rabbi Abraham.

Quanam hæc fuerint ministeria?

Cur hæ mulieres militare dicantur?

Primò propter multitudinem.

Brisson.

Exercitus, multitudo.

Virgil.

Ipsi per medias acies insignibus alis, &c.

De formicarum copiis, 4. Æneid.

It nigrum campis agmen, &c.

De coruis gregatim volitantibus, 1. Georg.

——*Increpuit densis exercitus alis.*

Ita & huiusmodi fœminæ, quæ frequentes ad templum confluebant, exercitus dici potuerunt.

XXIV. *Secundò, propter ordinem.* Vegetius. *Exercitus, ordo.*

Secundò, propter ordinem. Exercitu enim nihil ordinatius. Nam multitudo in composita, teste Vegetio, potiùs it victima ad aram; quàm exercitus ad pugnam. Vnde cœlestium astrorum chorus miro ordine incedentium, sine vllo errore obertantium, militia in sacris literis appellatur: *Visitabit Dominus super militiam cæli.* Isai. 24. n. 21. *Sacrificauerunt omni militiæ cæli.* Ierem. 19. num. 13. *Adorant super tecta militiam cœli.* Soph. 1. num. 5. Igitur & fœminæ in singularem viuendi ordinem redactæ, exercitus in morem excubabant.

XXV. *Tertiò, propter obedientiam.* *Exercitus, obedientia.* Lipsius.

Tertiò, propter obseruantiam, & obedientiam. quæ in exercitu maxima esse solet: adeò vt miles non minùs suum ducem, quàm suum hostem timere videatur. Vnde Romani, vt videre est apud Lipsium lib. de militia, dial. 4. militem, qui non parebat, vendebant, vt ignominiosam subiret seruitutem, qui gloriosam detrectabat. Ideirco Leuitæ, qui ingrediebantur tabernaculum *ad ministrandum*. Num. 4. n. 3. & Num. 8. n. 24. dicuntur in Hebræo ingredi *ad militandum*: vt promptissima parendi voluntas, quam in tabernaculum afferebant, militandi verbo aptiùs exprimeretur. Meritò igitur hæ fœminæ ad obediendum diuinis legibus paratissimæ, non tam ministrare, quàm militare dicebantur.

XXVI. *Vltimò, propter militiam spiritualem.*

Vltimò, propter militiam spiritualem, quam profitebantur, dum se totas perfectioris vitæ institutis consecrabant. Licèt enim temporalis militia ad viros, non ad fœminas spectet, iuxta illud Æneid. 7.

Virgil.

Bella viri, pacémque gerant, queis bella gerenda:

tamē spiritualis ad vtrosq; pertinet: cius sacramēto nec vir, nec mulier exauctoratur: vt latiùs prosequitur D. Laur. Iustin. lib. de instit. & regimine prælatorū c. 14. Quibus enim sūt cōmunes hostes, caro, & sanguis, principes, & potestates, mundi rectores, tenebrarū harū, spiritualia nequitię. Ephes. 6. n. 12. Quibus item sunt paria arma, nō carnalia, sed potētia Deo. 2. Cor. 10. n. 4. scilicet, lorica iustitiæ, scutū fidei, galea salutis, gladius spiritus, quod est verbū Dei, Ephes. 6. à n. 14 iisdē planè eadē certamina esse debēt, in quibus non sexu, sed spiritu fortiores superabunt. Vnde D. Chrys. hom. 8. in Matth. *Sæpe*, inquit, *in huiusmodi acie fortiùs viris fœminæ decertarunt, ac trophæis insignibus claruerunt*.

Viri pariter, & fœminæ spirituali nomini dant militia.

D. Laur. Iust.

D. Chrys. *Fortius viris aliquando fœminæ decerpunt.*

Cæterùm vt hi fœminarum conuentus apertiùs explicentur, ac distinguantur. Tria fœminarum genera dici possunt ad ostium tabernaculi obseruasse. Virgines, viduæ, & coniugatæ. Virgines erant illæ, quæ in diuinum cultum consecratæ, peculiarem in templo locum obtinebant: vt Orig. tract. 26. in Matth. D. Greg. Nissen. hom. de sancta Christi natiuitate, D. Cyril. Alex. lib. aduersus Anthropomor. cap. 27. Clem. Rom. lib. 2. Apostolicarum Const. c. 61. D. Ambros. lib. 1. de Virginibus, Theophyl. in c. 23. Matth. aliique testantur. Colliguntque in primis ex cap. 38. Exod. num. 9. Vbi Moyses dicitur fecisse labium ex *speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi.* Seu vt alij, atque alij vertunt, *quæ militabant, quæ ieiunabant, quæ orabant*: hoc est, quæ se piis operationibus exercebant: ac diuino obsequio præsto aderant. Quo sensu Leuitæ Num. 18. n. 3. dicuntur excubare ad præcepta Aaron: hoc est, promptissimi ad exequendum Aaronis imperium adesse. Idem prætereà colligunt ex 2. Machab. 3. n. 20. Vbi virgines, *quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam*. Hoc est, interprete Lyran. Virgines in templum abditæ, & diuino cultui consecratæ.

XXVII. *Tria fœminarum genera ad ostium tabernaculi obseruabant.* *Virgines.* Orig. D. Greg. Nissen. D. Cyril. Alex. Clem. Roman. D. Amb. Theoph.

Lyran.

XXVIII. *Viduæ etiam in eadem templi parte cum virginibus inclusæ.*

Viduæ erant illæ, quæ rebus humanis valere iussis diuino obsequio mancipabantur; vel in diuersa, vel quod est probabilius, in eadem templi parte cum virginibus inclusæ; quemadmodum & apud nos tam virgines, quàm viduæ eandem religiosam vitam profitentes, in eodem parthenone includuntur. De harum numero fuit illa Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser; *quæ non discedebat de templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte, ac die.* Luc. 2. num. 37. Coniugatæ esse potuerunt, quæ vel facto diuortio, vel consentientibus viris, vel longinquam in regionem euectis, vel quāuis aliâ de causa se in templum, tutiùs, & honestiùs victuræ includebant. De quarum numero esse potuit Iosaba, seu Iosabeth, vxor Ioiadæ; quæ eripuit Regem Ioas adhuc infantulum à tyrannide Athaliæ, ne occideretur: & abscondit in domo Domini, eumque ibi secum habuit sex annis. 4. Reg. 11. à n. 2. & 2. Par. 22. à n. 10. Sed fortassè in diuersa templi parte à virginibus separatæ morabantur. Vnde est illa traditio, quam referunt Orig. tract. 26. in Matth. D. Greg. Nissen. homil. de sancta Christi natiuit. D. Basil. hom. 25. de humana Christi generatione, D. Cyril. Alex. aduersus Anthropomorphitas, & alij, Zachariam patrem Ioannis Baptistæ interfectum à Iudæis inter templum, & altare. Matth. 23. n. 35. quòd Beatæ Virgini post coniugium cum Iosepho, & puerperium Christi Domini, locum inter virgines concesserit in templo, sciens illam esse virginem, quòd illi ignorabant: quasi si virgo non esset, inter virgines collocari licitè non posset. Sed hāc traditionem D. Hier. apocrypham dicit; & Abul. q. 255. latè impugnat; & recentiores interpretes non admittunt: quamuis probabile videatur, quod aduersarij assumunt, diuersum in templo locum virginibus, & coniugatis assignatum. Quâ verò in templi parte huiusmodi fœminæ clauderentur; suo loco explicandum; cum de templi fabrica agetur: interim Barrad. tom. 2. concord. lib. 3. c. 35. & 41. Canisius de B. Virgine lib. 1. cap. 12. Delrius in opere Mariano lect. 1. Castr. in historia Deiparæ cap. 3. Baron. in apparatu à §. 50. consulantur.

Quæ fœminæ coniugatæ in templo velut includebantur? *Fœminæ coniugatæ à virginibus separatæ in templo morabantur.*

Orig. D. Greg. Nissen. Basil. D. Cyril. Alex.

Traditio de Zacharia parente Baptistæ interemptione.

Refellitur. D. Hier. Abul.

Barrad. Canisius. Delrio. Castro. Baron.

XXIX. *Plures aliæ fœminæ religionis causa templum frequentabant.*

Præter hâs fœminas, quæ in templo morabantur; multæ aliæ orandi, vel sacrificandi causa templum frequentabant triplici illo ordine distinctæ, virgines, viduæ, coniugatæ: quibus etiam

certus

ceitus in templo locus ad ingrediendum, & sedendum tribuebatur, vt Iosephus lib. 2. contra Apionem, & lib. 6. de bello Iudaico c. 6. & lib. 8. antiq. c. 2. latiùs describit. Quem refert Baron. in apparatu, §. 50. & 75. Et harum omnium tam commorantium, quàm aduenientium in templum pudicitiam impurissimi sacerdotes ambiebant: & quibus poterant fraudibus, aut viribus expugnabant. Nam sicut omnibus victimis; ita & omnibus fœminis, iuuò vniuersis Israeli inimij existebant. Et quidem de virginibus idem exprimit Innocent. Papa lib. 2. de contemptu mundi c. 23. vocans filios Heli stupratores, hoc est, virginei pudoris violatores. De coniugatis id tenet Cæsarius Arelat. homil. 15. de aspera prædicatione, dicens, filios Heli adulteria commisisse: & Theod. q. 16. dicens, eosdem matrimonia violasse: & Beda dicens, illis quadrare illud parentis: *Si peccauerit vir in virum:* quia non solum in Deum, sed etiam in hominem peccabant; cum vxorem alterius viri religionis causâ in tabernaculum venientem in suam libidinem trahebant. De viduis, ac solutis minimùm id significant D. Hier. in c. 8. Ezech. & Diuus Chrys. lib. 3. aduersus vituperatores vitæ monasticæ, & D. Anselm. in elucidario, & plures alij supra citati, dum eos fornicarios appellant. Itaque nullum ordinem inuiolatum relinquebant improbi sacerdotes: omnia pudicitiæ claustra profanabant. Ex hoc loco occasionem sumpsit Petrus Martyr, apud Canisiū nostras moniales suum cœlibatum malè seruantes, cum his fœminis conferendi, eûque statum vituperandi. Sed præceps & temerarius hæreticus nō intellexit, ex quarūdam lapsū non esse integrū statū cōdemnandū. Alioqui ex Iudæ, aut Luciferi ruina Apostolicū, & Hierarchicū ordinem condemnet. Benè D. Aug. epist. 137. in fine, *Nolite*, inquit, *propter amarcam, quo oculi vestri offenduntur, tabularia detestari; vndè apothecæ dominicæ fructu oleis luminosiores implentur.* Hoc est, propter malos religiosos, ne condemnetis & bonos. Idemque de monialibus testatus in Ps. 99. sub finem. *Inuenis*, inquit, *sanctimoniales indisciplinatas: nunquid ideò sanctimonium reprehendendum est? nunquid propter virgines malas damnaturi sumus & sanctas?* Quid iniquius?

Iosephus. Baron. *Omnibus his feminis inimici fuere filij Heli. Virginibus, Innoc. 3. Coniugatis. Cæsarius Arelat. Theod. Beda. Viduis, ac solutis. D. Hier. D. Chrys. D. Anselmus. Petrus Mart. Canisius. Ex quorūdam religiosorum, & monialium lapsu non est integer status damnandus. D. Aug.*

Num. XXIII. *Et dixit eis, Quarè facitis res huiuscemodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo?*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Seuerissima hac Heli obiurgatio.*

Et dixit eis, Quarè facitis, &c. Hinc sumit exordium Pontificis Heli eum filiis expostulatio: quæ cum grauissima, & seuerissima videatur; mirum est, quàm grauiter, & seuerè tāquàm leuissima, & ignauissima, à sanctis Patribus exagitetur: vt ex dicendis patebit. Interim igitur literæ insistentes huius correctionis seueritatem exprimamus, eiusdem facilitatem posteà expressuri. In primis filios per interrogationem acriùs vrget. *Quare facitis?* Nam interrogatio in scriptura sæpenumero esse solet vehemēs quædam obiurgatio: vt c. 5. n. 8. iam notaui. Sic olim Moyses ad Aaronem, vitulum conflari permittentem, *Quid*, inquit, *tibi fecit hic populus, vt induceres super eum peccatum maximum?* Exod. 32. n. 21. Sic Samuel ad Saulem sacerdotis officium temerè exercentem. *Quid fecisti?* inquit. 1. Reg. 13. n. 11. Sic Nathan ad Dauidem in suo peccato sordescentem, *Quare*, inquit, *contempsisti verbum Domini, vt faceres malum in* A *conspectu meo?* 2. Reg. 12. n. 9. Sic Zacharias filius Iodaæ ad populum idololatrantem, *Quarè*, inquit, *transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit?* 2. Paralip. 24. n. 21. Sic propheta innominatus ad Amasiam idolis seruientem, *Cur*, inquit, *adorasti Deos, qui non liberauerunt populū suum de manu tua?* 2. Par. 25. n. 15. & passim alibi. Fieri autē soler per interrogationem reprehensio; cùm vt reprehensor seueriorem exprimat animi affectum: tum vt reprehensus quid respondere possit, non inueniens, ad misericordiam prouocet, & veniam deprecetur. Vndè cum olim Deus in primos parentes priùs inquisiuerit; & vtrumuis seorsim interrogando reprehenderit: tamen in serpentem absque vlla præuiâ inquisitione, aut interrogatione B statim sententiam acriter fulminauit: quia non diaboli, sed hominum pœnitentiæ, & retractationi consulebat: non diabolum, sed homines ad diuinam misericordiam confugere desiderabat: vt ibi D. Chrys. Rupert. Hug. Card. Caiet. pluresque alij obseruant. Igitur Heli interrogando, *Quarè facitis?* reprehendit, quod fecerint.

Interrogatio aliquando vehemens est obiurgatio.

Cur per interrogationem fiat divina reprehensio. *Deus primos parentes de peccato interrogat, non serpentem, nam hunc, sed illos ad veniam inuitabat.* D. Chrys. Rupert. Hug. Card. n. Caiet.

Res huiuscemodi, &c. Dupliciter se excusare poterant filij Heli. Primò, minuendo culpam. Secundò, negando factum. Rectè igitur Heli præcurrit, & vtrumque effugium anteuertit. Illud quidem prius, dum ait: *res huiuscemodi, res pessimas.* Nam dicendo, *res huiuscemodi*, videtur totam rerum seriem, quam audierat, retexuisse; & omnia, quæ de illis vagabantur, facinora disertissimè enarrasse, C vt tātarum auditione rerum magis commouerentur. Nisi fortè quis dicat, quod potiùs crederim, non ausum fuisse Heli singula malefacta seorsim obiicere, sed obscurè tantum & communi quodam vocabulo comprehensa indicasse: tum quia adeò multa erant, vt singulis exprimendis tēpus non sufficeret: tum quia adeò dictu fœda, ac turpia, vt sacerdotis ore indigna viderentur: tum denique (quod aliquis fortasse in opprobrium Heli veriùs excogitabit) quòd timidus pater ausus non fuerit, tot, ac tam acribus stimulis filios pungere; veritus, ne stimulati impatientiùs recalcitrarent. Vtcunque autem fuerit, certè sub illis verbis, *res huiuscemodi*, nō leues culpas significat. Addendo autem, *res pessimas*, multò magis scelerum grauitatem exaggerat, ne ipsi auderent suas culpas D eleuare. In Hebræo est רעים *rahim*, id est, *mala*; à radice רע *rah*, id est, *malum*. Latinus tamen interpres superlatiua voce, qualem Hebræi non habent, vsus est, originalem sensum, atque emphasim sine dubio assequutus. Tantam igitur culparum molem exaggerat Heli, vt primum effugiū filiis intercludat, ne sua scelera tā grauia, tam atrocia excusando, extenuādoque tergiuersentur.

II. *Duplex filiorū effugium anteuertit Heli. Primum, culpā exaggerando.*

Cur Heli singula filiorū malefacta non obiiciat.

Hoc autem posterius non minùs obstruit, & interceipit, dum ait, *quas ego audio ab omni populo*; seu vt habent Septuaginta in bibliis Sixtinis: *Ex ore vniuersi populi Domini.* Quibus verbis testes allegat, & multos, & bonos: multos quidem, quia totus populus; bonos verò, quia populus Domini, E id est, bonus, & iustus contra illos testabatur. Quod si omnis malefactor, *in ore duorum, aut trium testium peribit.* Deut. 17. num. 6. quo pacto filij Heli, tantâ, tantorumque testium nube conuicti reclamabunt, ne dicā, absoluentur? Ita pater filios obiurgare cœpit. In quo mihi videtur & Isaiæ, & Dauidi, & Iacobo præferendus. Nam Isaias Regem Oziam non arguit; vt ipsemet testatur: *Væ mihi, inquit, quia tacui.* Isai. 6. n. 5. Hoc est, interprete D. Hier. *quia Oziam non reprehendi.* Et rursum idē propheta citato loco, *Vir*, inquit, *pollutus labiis ego sum.* In quem locum idem D. Hier. in epist.

III. *Secundum, malefacta testibus comprobando.*

Heli in filiis arguēdis aliis sanctis viris præfertur. D. Hier. *Isaia in arguendo Ozia Rege timidior.*

141. ad Damasum, *Isaias*, inquit, *quantum ego miraturor, quia Oziam in templum irruentem non corripuerat, nec iuxta Helia exemplum libera voce impium designaram, labia habebat immunda.*

IV. *Dauidis in reprehendendis filiis ignauia.*

Dauid autem, eum audiisset incestum Ammon cum sorore Thamar. *Contristatus est valde*, inquit textus, *& noluit contristare spiritum Ammon filij sui, quoniam diligebat eũ, quia primogenitus erat ei.* 2. Reg. 13. n. 21. Quo quid ignauius, à debitâ reprehensione abstinere, ne qua malefactori tristitia suboriatur? Cum tamen dicat Apostolus: *Et si contristaui vos in epistola, non me pœnitet.* Et rursus: *Video, quod epistola illa vos contristauit, nunc gaudeo.* 2. Cor. 7. n. 8. Quamuis Bachiarius in epist. ad Ianuarium suspicetur, Dauidem non fuisse commotum in Ammonem, *quia eius vidit eum in pœnitentiam redisse.* Quod colligit ex odio, quo deinceps in sororem exarserat; multo vehementiori, quam fuerat concupiscentiæ flamma, quâ anteà in eandem conflagrarat. Sed cum de Ammonis pœnitentia nulla sit mentio in sacris literis; nec propter illam Dauid tacuisse dicatur: sed quia *noluit contristare spiritum filij sui Ammon, &c.* Arguenda planè videtur hæc parentis in filium indulgentia. Iterùm idem Dauid filium suum Adoniam de rebellione meditantem non obiurgauit. *Nec corripuit eum*, inquit textus, *pater suus aliquando, dicens, Quarè hoc fecisti?* 3. Reg. 1. n. 6. Qua facilitate, quid remissius? Nam qui superbiam in seruis grauiter oderat, & seuerè puniebat, dicens: *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam.* Ps. 100. n. 7. in filio tamen permittebat, & tacendo, quodammodò fouebat: ignarus, fore, vt ignauum patris silentium in durum filij supplicium redundaret; iuxta illud D. Aug. in Psalm. 50. *Valde inutiliter sæuiet filius patris lenitatem, vt iustè postea Dei sentiat seueritatem.*

Propter delinque tis tristitiam correptio non omittēda. Bachiar. *De Ammonis pœnitentia.*

Seruorum superbiam Dauid grauiter puniebat. *Nimia parentum in filios indulgentia periculosa.* D. Aug.

V. *Iacob non arguendis filiis negligentia.*

Tandem Iacob filios suos apud se de crimine pessimo accusatos à Iosepho, non dicitur aut verbo, aut facto reprehendisse. Gen. 37. à n. 2. Quod in viro eximiæ sanctitatis mirandum est. Et quidem haud scio, an potuerit sine aliqua negligentiæ nota tantas filiorum labes inultas relinquere: aut in extremam vitæ periodum arguendas reseruasse. Hæc illi veteres heroes. Quibus profectò Heli videtur præferendus; qui filiorū scelera, non dissimulauit, sed accusauit; & quidem non leuiter, & leniter; sed grauiter, & acriter, si verba ipsa attendantur; vt ex dictis patet, magisque ex dicendis patebit. Cur igitur à sanctis Patribus tanquàm nimium lenis, ac remissus in arguendis filiis accusatur? Solutio parumper expectanda, donec tota eius cum filiis expostulatio diligentiùs explicetur, & expendatur.

Cur Heli tanquam nimiū lenis arguatur à Patribus.

Num. XXIV. **Nolite filij mei: non enim est bona fama, quam ego audio, vt transgredi faciatis populum Domini.**

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Repetita negatio prohibentis affectū magis exprimit.*

Nolite filij mei, &c. Supple, facere ea, quæ facitis, & ego audio. Septuaginta transferunt, μὴ τέκνα, μὴ, hoc est, *non filij, non*: licet enim in Hebræo vna tantùm sit negatio; ipsi tamen alteram addiderunt; vt magis exprimeret prohibentis affectum: quasi diceret, absit à vobis, absit tanta improbitas. Quemadmodum & Latinus poeta 6. Æneid.

Virg. *Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella.*

Et Dauid Ps. 113. vel 115. iuxta Hebr. n. 1. *Non nobis Domine; non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Eandem ob causam est oratio imperfecta, & veluti truncata: *Non filij, non*: nullo verbo addito, vt sic per aposiopesim magis animus indignantis exprimeretur: quo pacto & Dauid summi dolorem vehementiùs prodidit, dicens: *Et tu Domine vsquequo:* Ps. 6. n. 4. in media oratione reticendo. Atque ita ferè legit D. Greg. Naz. orat. 4. *Ne ita filij, ne ita, Velut quodam loco ait Heli sacerdos, filios suos in Deum peccantes increpans.* Vbi ad suos auditores grauiter arguendos, hac Heli oratione tanquàm grauissimâ, & seuerissimâ vsus est.

D. Greg. Nazian.

Cur igitur tam seuera obiurgatio ab aliquis remissa iudicatur? Dicet aliquis, quod Heli filios suos appellauit, quos potiùs filios Belial, seu diaboli appellare debuisset. Quo pacto D. Paulus ad Elymam Magum, *O plene*, inquit, *omni dolo, & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iustitiæ.* Act. 13. n. 10. quo pacto & Moyses, *Peccauerunt*, inquit, *ei, & non filij eius in sordibus.* Deuter. 32. n. 5. Negauit filius, quos impios peccatores appellauit. Ita respōdet D. Petrus Damian. epist. 12. ad Nicolaum Pontificē in tom. 2. Bibliot. secūdę editionis: *Redarguit*, inquit, *& corripuit: sed lenitate, & mansuetudine patris, non seueritate, vel auctoritate Pontificis.* Et statim explicans, in quo illa præpostera mansuetudo cōstiterit: *Quos*, inquit, *inimicos Dei vidit; in perniciem suam filios recognouit. Nolite filij, &c.* Idem tenuit multò ante illum D. Greg. Magn. hoc loco, *Heli*, inquit, *qui insequi eas, quas expediuit, culpas debuit; per subsequentia verba lenigauit, dicens, nolite filij: in quo nimirum propinquitatis appellatione, quantum a Domini voluntate dissentiat, liquet; quia illos filios appellauit; quos diuinus sermo Belial filios esse perhibuit.* Ita hi Patres.

II. *Heli reprehensio ab aliquibus remissa iudicatur, quia filios appellauit.*

D. Pet. Dam.

D. Greg. Magn.

Verùm nisi aliud addatur, non assentior. Nam etiam Deus eum increpat, appellat filios; iuxta illud Ierem. 3. num. 14. *Conuertimini filij reuertentes.* Septuaginta vertunt: *Filij apostatæ.* Vatab. *Filij rebelles.* Chaldæus, *Filij, qui vos obfirmatis, ne conuertamini.* Theod. *Filij, qui recessistis.* Et subdit: *Etiam recedentes nominat filios, propter ineffabilem eius bonitatem.* Vndè Diuus Ambros. lib. 1. de pœnitentia c. 1. virtutum moderationem pulcherrimam vocat: *Quæ*, inquit, *ne ipsos quidem, quos damnat, offendit.* Sic & Abraham ad diuitem in gehenna inclusum, *Fili*, inquit, *recordare, quia recepisti bona in vita tua.* Luc. 16. num. 25. Vbi Diuus Chrys. homil. 2. de Lazaro, *Vide*, inquit, *philosophiam, vide humanitatem iusti. Non dixit. Inhumane, crudelis, sceleratissime: sed fili, &c.* Eandem beneuolentiam admiratus D. Petrus Chrysol. serm. 123. *O mira*, inquit, *pietas! Adhuc vocat filium, quem degenerasse propria crudelitate sic respicit. O singularis bonitas! Adhuc vocat filium, quem videt inferni vernulam, pœnarum sobolem, extremum mancipium iam gehennæ.* Sed magis est ad rem præsentem alia ratio, quam statim subdit, vocasse filium, vt nominis suauitate acriùs pungeret, acerbiùs stimularet. Nam quemadmodum ignis infusu oleo non extinguitur, sed nutritur: ita improbus ille blando alloquio nō mulcetur, sed irritatur: quò enim se indigniorem filij nomine recognoscit; eò molestiùs patitur eum sibi honorem impertiri: quia non ignorat suam in Lazarum impietatem cum hac Abrahami in se ipsum humanitate comparatam, multò immitiorem, & crudeliorem denotari. *Vocat igitur filium*, inquit Chrysolog. *vt magis, magisque filij prodatur impietas; quando cum tali etiam paterni sermonis pietas perseuerat. Tu vocas patrem, ego voco filium: vt te, grauiter doleas, perdidisse, quod natus es. Adhuc*

III. *Impugnatur. Etiam Deus tum impios arguit, filios appellat.* Septuag. Vatabl. Chald. Theod. D. Amb.

D. Chrys.

D. Chrysolog.

Filij appellatio, vt nominis suauitate acrius stimulentur.

D. Chrysolog.

voce

A *voco filium, vt amarius doleas perdidisse te, quod tibi gratia dederat, & natura: quia non habuisse, doloris non est tanti, quanti habita mœroris est perdidisse: voco filium, vt intelligas, iudicij esse, quod pateris, non furoris, voco filium, vt in me mea patientia, & in te tua maneat pœna.* Tantùm igitur abest, vt illa Abrahæ cum diuite expostulatio ex filij appellatione mitigetur, vt potiùs augeatur: illa in mancipium, aduersarium, & damnatum, filij nomine indignissimum, filij nuncupatio; acerbior erat doloris exulceratio.

IV. *Peccatores frequenter in scriptura filij appellantur.*

Eiusdem aut similis appellationis etiam in impios, & peccatores frequens vsus est in sacris literis. Nam Iosue ad Achan sacrilegum, & raptorem, *Fili mi*, inquit, *da gloriam Domino Deo Israel: & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas.* Ios. 7. n. 19. Nec tamen quisquam est, qui Iosue principem, & iudicem arguat, quod tam blandè, ac leniter sontem, & reum alloquatur: imò potiùs commendatur ab omnibus, quòd in improbum hominem tanta prudentia, & clementia vtatur. Imò & ipse Deus, etiam cum acriter in peccatores inuehitur, filios appellat. *Væ filij desertores, dicit Dominus.* Isai. 30. n. 1. Et paulò inferius: *Populus*, inquit, *ad iracundiam prouocans est, & filij mendaces, filij nolentes audire legem.* Ibid. n. 9. Sic enim & suâ lenitatem apertiùs ostendit; & peccantium iniquitati, si ipsi medicabiles sint, efficaciùs medetur. Sed & cœlestis sponsus, *Sicut lilium*, inquit, *inter spinas, sic amica mea inter filias.* Cant. 2. n. 2. Vbi *Gentiles*, teste Orig. hom. 3. aut *hæreticos*, teste Ropert. C aut quosuis alios *peccatores*, teste vtroque Gregor. Papa, & Nisseno, filias appellat. Quem sponsa imitata, *Sicut malus*, inquit, *inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios.* Ibid. n. 3. Vbi filios appellat, aut *Iudæos*, vt docet Phil. Carpath. aut *hæresiarchas*, vt Orig. aut alios quoscunque *peccatores*, vt Theod. Diuus Greg. Niss. & alij. Nec tamen sponsus & sponsa à debita seueritate deflexerunt, cum hostes, filiorum nomine indignissimos, filios appellarunt.

Orig.
Ropert.
D. Greg. Magn.
D. Greg. Nissen.
Phil. Carpath.
Orig.
Theod.
D Greg. Nissen.

V. *Lot in peccatores tanquam in fratres leuis reprehensio.*

Tandem & Lot suos conciues extremæ viros iniquitatis leniter affatus, *Nolite quæso*, inquit, *fratres mei, nolite malum hoc facere.* Gen. 19. n. 7. Vbi D. Chrys. hom. 43. lenem obiurgationem nõ reprehendit, sed mirificè commendat. *O insti*, inquit, *longanimitatem! ô excellentem modestiam! Hæc vera virtus est, ita mansuetè alloqui illos. Nullus enim ægrum volens curare, & insanientem castigare, cum furore, & austeritate hoc facit.* Et paulò post: *Eos, qui tam absurda patrare volebant, fratres vocat.* Cum igitur hæc a tantis viris, imò & ab ipso Deo profecta reprehensio tanta lenitate temperetur; nec propterea ab aliquo arguatur: non videtur Heli tanquàm ignauus, ac remissus arguendus, quod filios reprehendens, filiorum nomine non dedignetur. Alia igitur ratio quærenda est, cur Heli nimiùm facilis erga filios habeatur: quæ ex dicendis patebit.

VI. *Remissam Heli obiurgationem ex modicis verbis colligunt alij. Impugnantur. Modicis verbis exaggerati sensus figurate exprimuntur. Ostenditur in profanis auctoribus.*

Non enim est bona fama, &c. En, dicet aliquis, facilitas sacerdotis. Famam enim dicit non bo- E nam, quam potiùs pessimam, ac diabolicam dicere debuisset. Sed neque hîc assentior. Est enim oratio figurata in profanis literis frequẽtissima, in qua modicis verbis exaggerati sensus exprimũtur. Vt illa Virgiliana in Bucolicis.

Virgil.

> --- *Non sum adeò informis.*

Hoc est, præstantissimâ formâ sum.
Et illa 3. Georg.

> --- *Quis aut Euristhea durum,*
> *Aut illaudati nescit Busiridis aras.*

Illaudati, pro, maximè vituperati. Et illa 2. Æneid.

A

> --- *Et nos aliquod noménque decúsque*
> *Gessimus.* ---

Pro, egregia facinora. Et illa 6. Aneid.

> --- *Tristique palus inamabilis vnda.*

Id est, maximè odiosa, quamuis alij corrigant, *innabilis.* Et illa 11. Æneid.

> --- *Quem non virtutis egentem*
> *Abstulit atra dies.* ---

Hoc est, omnibus virtutibus præstantem. Et illa 12. Æneid.

> *Et nos tela pater, ferrumque haud debile dextra*
> *Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.*

Hoc est, magnis ad iaculandum viribus excellimus. Concinit Ouid. in epist. Paridis. Ouid.

> *Et mihi sunt vires, & mea tela nocent.*

B Et huc detorqueri potest illud Horatianũ in epist. ad Lollium, quamuis ab auctore aliorsũ referatur. Horat.

> *Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.*

Et passim alibi in profanis literis, vt Agell. lib. 2. noct. Attic. c. 6. aduertit. Agellius.

VII. *Ostenditur in sacra pagina.*

Neque in sacris literis desunt eiusdem loquutionis exempla. Nam olim Nabuchodonosor cum apud se statueret inimicas gentes ferro, ac flamma penitus profligare, *Iurauit*, inquit textus, *per thronũ & regnũ suũ, quod defenderet se de omnibus regionibus his.* Iudith. 1. n. 12. per verbum defẽdẽdi, quod moderatam significat tutelam; exprimere voluit nimiam violentiam, quam animo agitabat; vt ibi Lyran. aduertit. Iob. 27. n. 14. *Nepotes eius non saturabuntur pane.* Hoc est, morientur fame. Minùs enim dicit, inquit Lyran & plus significat. Dauid Ps. 48. n. 17. loquutus de homine diuite, *Cum interierit*, inquit, *non sumet omnia.* Pro nihil omnino secum feret. Et rursùs Ps. 106. n. 38. *Benedixit eis, & multiplicati sunt nimis; & iumenta eorum non minorauit.* Dicere voluit, valdè multiplicauit. Præterea Ps. 108. n. 15. *Non est recordatus facere misericordia.* Dicturus, fecit crudelitatem maximam. Ecclesiasticus 45. n. 23. loquutus de seditione Core, *Vidit Dominus, & non placuit illi, & consumpti sunt in impetu iracũdiæ.* Non placuit, inquit, hoc est, maximè displicuit. Michæas c. 2. n. 1. *Væ qui cogitatis inutile.* Intellige maximè perniciosũ. Vt ibi Ribera obseruat, & exẽplis illustrat. Et sic de cæteris. Quæ figura Græcis dicitur, ταπείνωσις, id est, demissio, D seu, λιτότης, id est, tenuitas: quod demissis, ac tenuibus verbis sublimes, & vehementes significatus exprimantur: vt iam in hoc c. n. 5. §. 6. aduerti.

Lyran.
Ribera.

VIII.

Vsus fuit hac figura, & D. Paulus: reprehensurus enim acriter Corinthios, quod de alienis sceleribus non dolerent, sed potius gloriarentur: *Non est*, inquit, *bona gloriatio vestra.* 1. Cor. 5. n. 6. Hoc est, pessima est, & supra quam dici potest, execranda. Similiter & Heli, *Non est*, inquit, *bona fama, quam ego audio.* Quasi diceret, pessimè auditis: infames estis. Qua obiurgatione, nescio, an vlla maior, ac mordacior esse potuerit. Nam bona fama magno semper in pretio habenda est: cum & opibus, & deliciis, & honoribus antecellat. Opibus quidem, iuxta illud Prou. 22. n. 1. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* Et illud Ecclesiastici 41. n. 15. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanet tibi, quàm mille thesauri pretiosi, & magni.* Deliciis verò & honoribus; iuxta illud Ecclesiastes 7. n. 2. *Melius est nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa.* Nam per vnguenta, quibus delicati homines diffluebant, teste Olympiodoro, deliciæ significantur: per vnguenta verò, quibus reges, sacerdotes, & prophetæ inungebantur, iuxta Chaldaicum paraphrastem, significantur honores: vtrisque autem bonum nomen anteferunt.

Fama opibus, d liciis, & honoribus pretiosior.
Per vnguenta deliciæ, & honores significantur.
Olymp.

IX. *Bona fama, beatos vocat Hier.* D. Hier.

Vndè D. Hier. in epist. 14. ad Celantiam, eum qui bonam de se famam spargit, beatum vocat. *Beatus*, inquit, *est, qui tam sanctè, tamque grauiter dispositam vitam suam, vt de eo sinistri aliquid ne fingi quidem possit: dum aduersus obtrectatorum libidinē pugnat meriti magnitudo: nec fingere quisquam ausus est, quod à nullo putat esse credendum.* Et in epist. 16. ad Principiam illud Dauidicū, *Beati immaculati in via* Psalm. 118. num. 1. sic exponit, *Immaculatos*, inquit, *in via huius seculi appellat, quos nulla obscæni rumoris aura maculârit.* Hi igitur, qui in hac vita bonæ famæ munere perfruuntur, beati nuncupantur. Quarè Deus olim Abrahamo bonam famam loco ingentis cuiusdam beatitudinis promisit. *Magnificabo*, inquit, *nomen tuum.* Gen. 12. num. 2. Non solùm vitam, sed etiam nomen, hoc est, famam magnificandam pollicetur: nam vt benè Philo Hebr. lib. de migratione Abrahami, expendens eum locum: *Sicut*, inquit, *bonum, ac honestum esse; ita & videri prodest. Est quidem veritas opinione melior; vtramque tamen sua bona fortuna sequitur. Cui Deus vtrumque concessit, vt bonus, ac honestus & sit, & videatur: hic verè beatus est, & verè vir magni nominis. Nec est negligenda bona fama, res in omni vita vtilissima.*

Phil. Hebr.

X. *Sacerdoti bona fama necessaria.* D. Hier.

Quarè cum tantū sit pretiū bonę famę; nulla potest esse maior, quàm illius iactura; præsertim in sacerdote: cui non satis est bonum esse, sed bonū etiam iudicari. Nam vt benè Diuus Hieron. epist. 47. de vitando suspecto contubernio, *Etsi conscientia criminis vulnus non habeat, habet tamen famæ ignominiam.* Idcircò de vita pariter, ac fama solicitus esse debet; ne illa Deum, hac homines offendat. Et nescio an in bona fama procuranda maior aliqua solicitudo requiratur, ne vlla pusillis occasio delinquendi, aut blasphemandi Dei nomen suppeditetur. Vnde benè D. Chrys. lib. 5. de sacerdotio, sic hortatur sacerdotem: *Oportet*, inquit, *suspiciones prauas statim atque exortæ fuerint, intercidere; ac nihil prorsus omittere rerum earum, quæ prauam de se opinionem delere possint.* Et D. Hier. in epist. ad Celantiam, *Hanc*, inquit, *adhibeamus vitæ nostræ diligentiam, ne malæ mentes occasionem inueniant detrahendi: ne ex nobis scintilla procedat, per quam aduersus nos sinistræ famæ flamma confletur. Alioqui frustra irascemur obtrectatoribus nostris, si eis ipsi obtrectandi materiam ministramus.* Vbi aduerte quamuis à nobis non maior occasio male de nobis sentiendi, quàm vna scintillula præbeatur; eam tamen sufficere; vt immensum de nobis malæ famæ incendium suscitetur. Cum igitur Heli suos filios arguat infamiæ, seuerissimè eos arguere videtur. Nam infamiæ stimulus tantus est, vt teste D. Chrys. hom. 15. in Matth. *Multi etiam ad laqueum conuolarint, famæ opprobria non ferentes.* Vbi igitur est socordia, & negligentia Heli in filiis arguendis? Certè neque ex his verbis deprehendi potest. Aliunde igitur eam vlteriùs inquiramus.

D. Chrys. *D. Hier.* *Grauissimus infamiæ stimulus.* *D. Chrys.*

XI. *Particula, Vt, non causalitatem, sed consequutionem sæpè importat.* Abul.

Vt transgredi faciatis, &c. Vlteriùs exaggerat suorum scelera filiorum: quòd non solum ipsis perniciosa essent, sed etiam in totius populi perniciem refunderentur. Quasi diceret, magnâ infamiâ laboratis; quia transgredi facitis populum Domini. Vnde illa particula, *Vt*, interprete Abul. non causalitatem, sed consequutionem importat. Et colligitur ex fonte vbi est, *Audio vos* מַעֲבִרִים *maghabirim*, hoc est, *transgreas facientes*, &c. quin vlla causalitas exprimatur. Et eūdem sensum frequenter habet in scriptura, Deut. 2. n. 30. *Indurauerat Dominus spiritum Regis Sehon, & obfirmauerat cor illius, vt traderetur in manus tuas.* Psal. 50. n. 6. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis.* Ioan. 12. n. 38. *Non credebant in eum, vt sermo Isaiæ impleretur.* Rom. 5. n. 20. *Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum.* Quibus locis, aliisquè similibus nulla causæ habitudo sed sola rei consequutio indicatur.

XII. *Tripliciter filij Heli populum transgredi faciebant. Primò, scelerum participem faciendo. Secundò, efficiendo, vt populus Deum blasphemaret.*

At quo pacto transgredi faciebant? Tripliciter. Primò, efficiendo, vt in suis secū sceleribus communicarent. Nam, dum mulierum ad ostium tabernaculi obseruantium pudicitiam expugnabāt: nō solum inferebant violentiam, sed aliquas tandem in sceleris consensum pelliciebant; vt suprà n. 22. §. 29. aduerti. Secundò, efficiendo, vt totus populus templum, sacrificia, Dei ministros, imò & ipsum Deum odio prosequerentur. Nam dum videbāt in tabernaculo ministros Domini tam multa scelera patrantes; Dominum talium ministrorum, qui eos inultos reliquisset, tāquàm desidem, & ignauum detestabantur. Vnde D. Ephrem Syrus in Apologia de Heli, *Non solum*, inquit, *à sacrificiis populum deterrebant; verùm & deinceps ad apostasia populus impietate operum eorum, quæ filij Heli moliebantur, perterrefactus exercebatur.* Quem sensum iuuant Septuaginta transferentes, *Vt faciatis populum* μὴ λατρεύειν τῷ κυρίῳ, hoc est; *non seruire Domino*, seu, *non ferre cultum latriæ Domino.* Qui ali tanta sacerdotum impietate, & impunitate commoti, ab ipso Deo, qui tot mala dissimularet, deficiebant: & quidem *frementes*, vt vertit Chaldæus, seu in blasphemias contra Deum, qui tam prauis sacerdotibus vteretur, erumpentes. Quo pacto Ethnici videntes Dauidem in adulterium, & homicidium ruentem; Deum, qui talem regem tolerasset, blasphemabant; iuxta illud prophetæ Nathan ad ipsum Dauidem: *Blasphemare fecisti inimicos Domini.* 2. Reg. 12. n. 14. Quasi bonum Dominum non crederent, qui tam malum ministrum sustineret.

D. Ephrem Syrus. *Septuag.* *Chald.*

XIII. *Tertiò, per malum exemplum ad peccata populum inducendo.*

Tertiò efficiendo, vt totus populus mala sacerdotum exempla sequeretur. Nam dùm principes peccant, subditos suo exemplo impellunt ad peccandum. Vndè olim Deus ad Moysen, & Aaron, *Quia*, inquit, *non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israel; non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis.* Num. 20. n. 21. Ex Hebræo legi potest, vt ibi notat Caiet. *Quia non fecistis credere in me.* Nam principum incredulitas, subditos ad incredulitatem prouocabat. Similiter olim Deus ad Lot, *Noli*, inquit, *respicere post tergum.* Gen. 19. n. 17. Caiet. ex Hebræo legit, *non facies respicere post te.* Ac si Lot post tergum suum non respiciens, familiares suos, quo minùs respicerent, contineret. Et quidem ita res habet, si literam inspiciamus. Nam quandiù Lot vxorem suam anteiuit, non respiciens post tergum, non legitur ipsa vxor respexisse. Postquàm verò Lot ingressus est Segor, & ex vxoris oculis euanuit, ibid. n. 23. tūc ipsa relicta sine duce, quē imitaretur, respexit, n. 26. nam subditi, non solùm quando adest malum principis exemplum, sed etiam quando deest bonum, corruunt, & labuntur. Sicut è contrario, si princeps bono exēplo præit; suos secum trahit subditos ad bonū; iuxta illud: *Credidit Abrahā Deo.* Gen. 15. n. 6. seu vt Caiet. ex Hebræo legit: *Fecit credere in Iehoua.* Ac si Abraham credendo, cæteros secū traheret ad fidem. Quo pacto & ille quondam Regulus viso Christi Domini miraculo, *Credidit ipse, & domus eius tota.* Ioan. 4. n. 53. Miraculū quidē vnum Regulū ad fidē traxit: sed credentis exēplum totā domum. Quasi maiores vires ad flectendos animos exemplum, quàm miraculū habere videatur. Igitur filij Heli, dum pessima suis subditis exēpla præbent,

Caiet. *Malum principis exemplū subditos ad peccatum inducit.* *Bonum principis exemplū subditos ad virtutem trahit.* *Caiet.*

præbent, eos in mille scelerum voragines trudunt, ac præcipitant. De qua re iam suprà n. 17. & annot. 19. sect. 3. dictum est.

Num. XXV. *Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus; si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo? Et non audierunt vocem patris sui: quia voluit Dominus occidere eos.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Si peccauerit vir, &c.* Grauissima, & consultissima Pontificis peroratio hæc est: aptissimaque ad filios refrænandos; nisi illi iam effræues in B

Duplex difficultas expedienda.

omnia vitiorum abrupta deuoluerentur. Sed quia locus est difficilis, necesse est vt in eo explicando paulispet immoremur. Quod feliciter vt absoluamus, duas tantùm oportebit difficultates expedite. Vnam, quo pacto peccatum in virum, & in Deum distinguantur? Alteram, quo pacto Deus

Multiplex huius versiculi lectio.

pro vno, & non pro altero exoretur? Vtranque seorsim explicabo. Præmissa tamen varia huius versiculi lectione. Nam in fonte verbo ex verbo reddito ita habet: *Si peccauerit vir in virum, & iudicabit eum Elohim: & si in Iehouah peccauerit vir,*

Septuag.

quis orabit ei? Septuaginta verò: *Si peccans peccauerit vir in virum, & orabunt,* (seu, vt alij habent, *orabitur) pro ipso ad Dominum; si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo?* Paraphrastes C

Chald.

Chald. *Si peccauerit vir viro, an non ibunt ante iudicem, & audiet loquelas eorum, & exquiret inter eos? Et si ante Dominum peccauerit vir, à quo orabit, & re-*

Vatab.

mittetur ei? Vatabl. *Si peccauerit homo in hominem, iudices de hoc iudicant: quod si quis contra Dominum*

Isid. Clar.

peccat, quis se se arbitrum interponet? Isid. Clar. *Si peccauerit vir in virum, arbitri esse poterunt iudices: si autem in Dominum peccauerit, quis orabit pro eo?* Multi Patres infra citandi legunt: *Si peccauerit vir in virum, orabit pro eo sacerdos: si autem sacerdos in Dominum peccauerit, quis orabit pro eo?*

II.

Duplex in his lectionibus diuersitas.

Ex quibus omnibus duplex diuersitas colligitur: vna in verbis, altera in personis. In verbis quidem, quia in priori membro alij vtuntur verbo *placandi*; alij verbo *orandi*, alij denique verbo *iudicandi*: occasionem omnibus præbente verbo hæbræo פָּלַל *Palal*; quod illos omnes habet significatus. In personis verò tam peccantibus, quàm orantibus, quàm denique iis quę orantur. Personas peccantes distinguunt illi Patres, qui in priori parte legunt: *Si peccauerit vir in virum*: in posteriori autem: *Si autem sacerdos peccauerit.* Cum tamen alia exemplaria citata nullum inter personas offēdentes discrimen interponant. Personas verò orātes, quidam non distinguunt à peccantibus: vt Latinus vulgatus: *Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus*: non exprimens, per orationem alterius à peccante diuersi; atque adeò supponens ab

Septuag.

ipso peccante placari posse. Alij distinguūt, vt Septuag. loquentes de peccante in singulari: *Si peccauerit vir in virum*, de orante, in plurali: *Orabunt pro ipso*: atque adeò eos inter se distinguētes. Item illi E Patres, qui legunt: *Si peccauerit vir in virum, orabit pro eo sacerdos.* Vbi peccantem faciunt laicum, orantem, sacerdotem. Tandem personas, quæ orantur, seu ad quas iniuria defertur ignoscenda, seu punienda; quidam non distinguunt, supponentes esse vnum Deum, qui placatur pro peccato in hominem, non autem pro peccato in Deum. Alij

Chald

distinguunt, vt Chald. & qui illum sequuntur: ponentes in priori parte iudices, seu arbitros humanos, ad quos peccatum in hominem defertur: qui causam agnoscunt, & litem dirimunt, & iniuriam compensant, ac tandem omnia componunt, & ad pacem, tranquillitatemque reducunt. cum peccatum in hominem commissum, eorum vim iudiciariam non excedat: in posteriori autem ponentes iudicem æternum, ad quem solum peccatum in Deum defertur iudicandum. Qui interpretes iuuari potuerunt ex hebræo, vbi est in priori loco *Elohim*, id est, *iudices*: in posteriori *Iehoua*, hoc est, *ipse Deus.* Hęc pro multiplici huius loci trāslatione. Vnde posteà desumetur, quid cuique loco inseri oportebit. Nunc ad propositas difficultates.

Prior difficultas. Peccata in virum, & in Deum quo pacto distinguantur.

III. *Prima responsio.*

Multipliciter hæc peccata à Patribus distinguuntur. Primò, sumendo peccatum in virum non pro actu propriè malitioso, sed potiùs studioso: quo pacto dicitur peccare in virum; qui eius iniquis legibus non obtemperat, aut qui eius prauis consiliis non acquiescit, ne à Deo auertatur. Peccatū verò in Deum, pro actu propriè peccaminoso, quo aliqua lex diuina violatur. Et tunc facilis est posterioris difficultatis solutio. Nā qui

Humanas leges diuinis cōtrariat, violantes, Deum sibi propitium efficiunt.

D. Bern.

hominem offendit, ne Deū offendat: Deū sibi efficit propitiū: qui autem offendit Deum, ipsum sibi reddit iratum. Ita mihi videtur interpretari D. Bernard. tract. de præcepto, & dispensatione, ante medium: *Cum ait Heli,* inquit Bern. *si peccauerit vir in virum: subaudiatur, propter Deum; cui apertè contraria, homines hominibus frequenter mandare præsumūt.* Quo peccato satis patet non offendi Deum, sed potiùs demereri, si quidem offenditur vir, Deo contraria præcipiens, aut suadens, ne offendatur Deus. Vnde statim subdit, *Ego igitur si me hoc angi articulo sentiam, vt aut Deum, aut hominem offendere necesse sit; Deum potiùs libenter eligo non offendere: & quidem tutiùs, iustiusque. Habeo nempe ex præsenti propheta capitulo de hominis læsione meam consolationem, Dei scilicet propitiationem. Cæterùm Deo offenso quis orabit pro me?* Quod paulò post magis declarat. *Culpa, si qua est, quod homo offenditur, cum ei non obeditur, aut multum extenuat, aut potiùs annullat causa melior. Quapropter cum dicitur, si peccauerit vir in virum, subaudiendum est, propter Deum.* Quasi diceret, peccatum in virum, de quo hic agitur, illud est, quo vir offēditur propter Deum, hoc est, ne Deus ipse offendatur. Igitur secundùm hunc sensum hortatur Heli filios suos, vt potiùs velint habere omnes homines inimicos, quàm vnum Deum: nam Deus sine illis multum prodest: illi sine Deo, nihil. Nec multum videtur abhorrere ab hoc sensu Chaldæus Paraphrastes, dum ita ver-

Chald.

tit: *Si peccauerit vir viro; an non ibunt ante iudicem, & audiet loquelas eorum: & exquiret inter eos? &* (vt addit Rabbi Dauid) *eum, qui innocens est, eripiet, &c.* Quasi peccatum in virum, sit illud de quo quis

Rab. Dau.

falsò apud humanum iudicem conuenitur: & proinde iudicis sententia tanquam innocens declaratur: quod patet non esse propriè peccatum.

IV. *Prima responsio, etsi vera, non tamen literalis.*

Cæterùm hæc responsio, etsi verum contineat sensum, non tamen literalem: tum quia hîc fit comparatio inter propria peccata; alioqui verbum *peccandi* eodem loco, ac modo repetitum, æquiuocè poneretur, contra vulgarem regulam interpretandæ scripturæ: tum quia si Deus dicitur placari posse pro peccato in virum, planè supponitur fuisse iratus; atque adeò tale peccatū propriā rationē culpę habuisse: tū denique, quia Heli ostēdere volebat maximam grauitatem peccati in Deum: quod non faceret per comparationem ad

peccatum in virum:si hoc veram peccati rationẽ non habebat:quæ enim grauitas est peccati,quod nõ alterum,sed solam virtute superat in malitia?

V. *Secundo responsio.*

Secundò respondetur, sumendo peccatum in virum pro peccato à laico commisso: peccatum verò in Deum pro peccato commisso à sacerdote. Quo etiã sensu facile soluitur posterior difficultas:nam pro laici peccato orat sacerdos; pro peccato sacerdotis,quis orabit?Huc explicatum reddit D.Aug.in Ps.36.conc.2.transferens: *Si peccauerit populus,orabit pro eo sacerdos:si autem sacerdos peccauerit,quis orabit pro eo?* Vbi hæc peccata per personas peccantes,laicum,& sacerdotem distinguit:in eoque peccatum sacerdotis deterius facit, quam peccatum laici:quia pro hoc intercedit sacerdos,cuius munus est,Deum in peccatores iratum precibus,& sacrificiis placare:pro illo nullus orabit;cũ inter Deum, & sacerdotem nullus sequester existat.

D. Aug. *Peccatum sacerdotis, grauius, quam laici.*

D. Aug.

Quare rectè monet D. Aug.sacerdotem, ne peccare audeat: tum ne ipse peccans destituatur intercessore,cuius precibus in gratiam cum Deo reducatur: tum etiam ne intercessore destituat populum peccantem:dum enim peccando indignum se facit, qui intercedat: peccantem populum relinquit suo patrocinio immunitum, ac proinde æterno supplicio exponendum, *Talem ergo*,inquit, *esse oportet Domini sacerdotem, vt quod populus pro se apud Deum non valuerit;ipse pro populo mereatur,quod poposcerit,impetrare.* Eodem modo explicat D. Amb. in Psalm. 37. similiter transferens: *Si populus errauerit, sacerdos orabit pro eo: si sacerdos errauerit, quis rogabit pro eo?* Vbi etiam colligit maiorem grauitatem peccati ex maiori dignitate peccantis: & quò melior esse debet sacerdos, quam laicus; eò peccatum illius deterius, quàm huius, iudicari. Atque adeo per solas personas peccantes, profanaos, & sacram hæc peccata distinguit.

D. Amb.

VI. *Sacerdotis peccatum difficilius à Deo condonatur.* D. Hier.

Accedit Diuus Hieronym. in epistol. 1.ad Heliodorum, vbi iuuenem ad sacerdotium adspirantem ipsa sacerdotij sublimitate deterret, ex hoc ipso loco, quem in suam sententiam sic accommodat: *Monachus*, inquit, *si ceciderit, rogabit pro eo sacerdos: pro sacerdotis lapsu quis rogaturus est?* Et in dialogo aduersus Luciferianos sub initium, cum hæreticus Luciferianus contendat, Episcopum Arianum, quantumuis resipiscat,non esse in Ecclesiam recipiendum; & ex hoc loco argumentetur, dicens: *Nonne legisti, quòd pro populo peccatore sacerdos Deum exoret; ac pro sacerdote nullus sit alius, qui deprecetur?* Diuus Hieronymus citatum locum tanquam minimè adulteratum recognoscit: sed aliis rationibus hæretici pernicaciam facilè retundit. Imò in cap. 18. Matth. eandem lectionem vsurpat. *Si peccauerit*, inquit, *in nos frater noster, & in qualibet causa nos læserit; dimittendi habemus potestatem; imo necessitatem: quia præcipitur; vt debitoribus nostris debita dimittamus: si autem in Deum quis peccauerit, non est nostri arbitrij.* Quod confirmat ex his verbis, ita ab eo relatis. *Si peccauerit homo in hominem, rogabit pro eo sacerdos: si autem in Deum peccauerit*, scilicet sacerdos, *quis rogabit pro eo?* Vbi statim præposteram nostram malitiam condemnat; qui cum nostras iniurias remittere possimus; imò debeamus: diuinas autem non possimus: *Nos*, inquit, *è contrario in Dei iniuria benigni sumus: in nostris contumeliis, exercemus odia.* Itaque hæc peccata non à personis offensis, sed ab offendentibus distinguit. Adde Cæsarium Arelat. homil. 15. de aspera prædicatione in tom. 2. bibl. eodem modo transfe-

Dei iniuria puniendo, propria dimittenda.

Cæs. Arel.

A rentem. *Si homo in hominem peccauerit, rogabit pro eo sacerdos: si autem ipse sacerdos deliquerit, quis orabit pro eo?* Atque ita explicat Diuus Gregor. ad hunc locum. *Quia*, inquit, *peccata subditi populi, sacerdotum precibus delentur; cum sacerdos in culpam labitur, superior persona non est, cuius precibus expietur. Quis igitur orabit pro eo? Quasi dicat, Quis ei intercessor remanet; cum ille se transgrediendo præcipitat; qui ad intercedendum pro aliis ordinatus est?*

D. Greg.

Et confirmat ex illis verbis Christi Domini: *Si sal euanuerit, in quo salietur?* Matth. 5. num. 13. Ex quibus etiam Diuus Hieron. citatus in epistol. 1. ad Heliod. idem institutum confirmauit. Et Luciferianus in dialogo cum D. Hieronymo ex B iisdem verbis argumentatus, *Vt sal*, inquit, *omnem cibum condit; nec est aliquid per se tam suaue, quod absque eo gustum demulceat: ita mundi totius, & propriè Ecclesiæ condimentum Episcopus est: qui si infatuatus fuerit, siue per negationem, siue per heresim, siue per libidinem; & vt semel dicam, per vniuersa peccata, à quo alio poterit condiri? cum ipse fuerit omnium condimentum?* Quæ argumentatio nisi ad falsum dogma adstruendum præposterè detorqueatur; benè concludit & grauitatem peccati in Episcopo, & Sacerdote; & difficultatem resipiscentiæ in vtroque; vt ex posteriori difficultate patebit. Confirmari vlterius potest idem institutum ex illis verbis: *Qui miserebitur*, seu, vt alij vertunt, *Quis medebitur incantatori à* C *serpente percusso?* Ecclesiastic. 12. n. 13. Nam incantatore percusso, quis poterit serpentem excantare?

VII. *Sacerdos, sal terræ, euanuerit, è quo poterit condiri?* D. Hier.

VIII. D. Chrys.

Præterea fauere videtur huic expositioni D. Chrysost. homil. 76. in Matth. ad finem. Vbi quamuis hæc duo peccata ex personis offensis,viro, & Deo distinguat; tamen hoc discrimen quodammodò inadæquatum vlterius complet, adæquatũque reddit per personas offendentes, laicum & sacerdotem: cuius peccatum præcipuè exaggerat; vel ex eo, quòd filia sacerdotis in peccatum lapsa grauius, quam aliæ peccatrices puniretur. *Aliæ quidem*, inquit, *fornicatrices necabantur: sacerdotum filiæ igne cremabantur. Quæ ex re quam magnus pœnarum cumulus pontificem expectet peccantem, legis conditor voluit significare.* D *Nam si filiam eius atrocius puniri iussit, quid erit de ipso?* In eandem expositionem inclinat Orig. homil. 5. in Ezech. vbi distinguens varias peccatorum species, alias aliis grauiores, iuxta digniores personas peccantium; concludit, peccatum pontificis sicut est dignissimæ personæ, ita esse grauissimæ malitiæ; quod ex hoc loco confirmat. *Quantò*, inquit, *quis nobilior fuerit in ordine, tantò maiora supplicia sustinebit. Si autem princeps sacerdotum peccauerit; dicit ad eum Heli, conseruus suus, Si delinquens peccauerit vir in virum, orabunt pro eo:si autem in Deum peccauerit, quis orabit pro eo?* non obscurè significans sermonem hîc esse de sacerdotis peccato, illudque à peccato laici, tanquam multò grauius distingui.

Peccatum etiam filiæ sacerdotis grauius in lege punitur.

Orig.

E Iuxta hunc sensum rectè exaggerat Heli peccata filiorum ex circumstantia personæ peccantis:quæ cum sit dignissima;& proinde sanctissima esse debeat, nempè sacerdos, qui quantùm dignitate eminet,tantùm necesse est emineat, & sanctitate:grauissimè peccare censetur. Cauete igitur, ô filij,inquit Heli,ab his peccatis:nam si peccata essent laicorum, ignoscenda forent:quia sacerdotes pro illis vtpote leuioribus deprecarentur:cùm verò sint peccata sacerdotum, quæ grauissima iudicantur,quis Deum pro illis remittendis exorabit?

IX. *Peccata filiorum iuxta hunc sensum exaggerat Heli.*

cum

cum inter sacerdotem ac Deum nemo sequester intercedat. (A)

X. *Secunda responsio licet vera, non tamẽ literalis.*

Hic sensus verissimus est, aptissimusque ad arguendos filios Heli, ac nisi illi immedicabiles iam existerent, medicandos. Non est tamen literalis: imo manifestam literæ violentiam infert: in qua hæc peccata per personas offensas, virum, ac Deum; non autem per offendentes laicum, & sacerdotem distinguuntur; præsertim cum in omnibus exemplaribus non solùm latino vulgato, sed etiam hebræo, chaldæo, & græco vna tantùm persona offendens, *vir in virum*, & *vir in Deum* significetur: quin vlla ratio sacerdotis offendentis habeatur. Atque ita interpretes communiter, & legunt, & exponunt. Nam Auctor quæstion. hebraic. per solas personas offensas hæc peccata distinguens, *Non eodem modo*, inquit, *in virum, quo in Deum, peccatur: quia in virum peccare; peccatum qualecunque est, leuiorque remissio: in Deum verò peccare, idest, ab eius cultu recedere, impietatis peccatum est, difficiliorque remissio: & quoniam, cum in virum quis peccat, placato sibi viro, facit sibi Deum placabilem: in Deum autem cum quis peccat, quis orabit pro eo?* Sic etiam Rupert. Beda, Angelom. & alij loquuntur. Adhuc nihilominùs superest explicandum, in quo hæc duo peccata in virum, & in Deum distinguantur.

Hæc peccata per personas offensas, non per offendentes distinguuntur.

Auct. qu. hebr.

Peccata in Deum grauiora.

Rupert. Beda. Angelom.

XI. *Tertia responsio. Peccatum in hominem, etiã est in Deum, diuerso tamẽ modo.*

Tertiò igitur respondetur, sumendo peccatum in Deum pro peccato contra præcepta primæ tabulæ, quæ sunt priora tria decalogi: peccatum verò in hominem pro peccato contra præcepta secundæ tabulæ, quæ sunt septem posteriora. (C) Nam licèt peccatum in hominem, sit etiam in Deum; iuxta illud: *Qui vos spernit, me spernit.* Luc. 10. num. 16. Et illud: *Si autem peccantes in fratres, in Christũ peccatis.* 1. Cor. 8. n. 12. Et illud: *Quandiu nõ fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis.* Matt. 25. n. 45. tamen diuerso modo Deum attingit. Nã peccatum in hominem mediatè, & in alio Deum offendit: peccatum verò in Deum, proximè, & in se: seu vt Abulens. quæst. 14. latiùs explicat, illud semel est contra Deum, hoc autem, bis. Quod exemplo illustrat. Nam si quis legislator furtum prohibeat; qui alteri furetur, semel tantum legislatorem offendet, eius legem violãdo: qui autem furetur ipsi legislatori, bis: & violando eius legẽ, (D) & inferendo ipsi damnum. Sic communiter exponũt interpretes supra citati: & Patres statim citandi. qui hoc peccatum in Deum multipliciter contingere posse ostendunt: vt deinceps explicabo.

Abul. Exemplo declaratur.

Quibus modis peccatum in Deum committatur.

XII. *Quinque modis peccatum in Deum committitur. Primò, cum nulla creatura offensa, peccator in solum Deum insolescit.*

QVinque tantùm modos, quibus hoc peccatum contingere potest, breuiter indicabo: ad quos alij, qui occurrunt, facilè reducentur. Primò, cum peccator nulla re creata offẽsa in solum Deum insolescit: quo pacto Lucifer peccauit, volens esse *similis altissimo, &c.* Isai. 14. numer. 14. (E) Quod peccatum ne contraheret Adam, diuina prouidentia, & misericordia anteuertit, imponendo illi præceptum circa rem creatam, nempè circa arborem scientiæ boni, & mali; non quidem vt illud frangeret, sed vt leuiùs peccaret, si frangeret, scilicet non incurrendo immediatè in ipsũ Deum; sed quodammodò reflexè à creatura offensa in Deum resiliendo. Nã quemadmodùm leuiùs vulnerantur ea, in quæ iacula obliquè relabuntur, quàm ea, in quæ directè intorquentur: ita leuiùs offẽditur Deus in creatura, quàm in se ipso: nam in creatura, refracto quodammodò peccato-(A)ris actu, seu ictu attingitur: in se ipso, totum, ac directum peccatoris conatum excipit, quo indigniùs violatur. Hanc in Adamum beneuolentiam significauit D. Chrysost. homil. de Adam, & Eua, *Deus noster*, inquit, *faciens hominem, dedit præceptum in creatura, id est, in arbore; eligens, vt per transgressionem in creaturam peccaret; quàm sine mandato in creatorem offenderet. Et sicut Angelus, qui sine præcepto elatus cecidit; ita, & homo, si præceptum non acciperet, æquè & ipse diceret, Ero similis altissimo.* Hæc D. Chrysost. quibus similia repetit homil. de lapsu primi hominis.

Diuina prouidentia in Adamo ob hoc peccato auertendo. Apta similitudo.

D. Chrys.

XIII. *Secundò, per idololatriam.*

Secundò peccatur in Deum, per idololatriam: quando peccator honorem Deo debitum tribuit creaturæ: tunc enim iniuria Deo immediatè ir-(B)rogatur; cum Deus ipse honore suo, quantùm in peccatore est, spolietur. De hoc idololatriæ peccato explicat D. Cyprian. in epist. ad Donatum de exhortatione ad martyrium, peccatum in Deum: & confirmat ex difficultate remissionis, qua vtrique venia donatur, *Non facile est*, inquit, *ignoscere Deum idololatris.* Quod in primis probat ex Moyse, qui peccatum idololatriæ per antonomasiam maximum appellabat. *Peccastis*, inquit ad populum, *peccatum maximum.* Exod. 32. n. 30. Et rursùs ad Deum: *Peccauit populus iste peccatum maximum.* Ibid. num. 31. Qui Deum pro venia huius peccati impetranda obnixè deprecatus, vix obtinuit, vt placaretur paulisper Dominus. Ibid. n. 14. hoc est, interprete Theod. q. 68. vt suppli-(C)cium differret. Qui magnam pro illo peccato vltionem in populo exequutus, viginti tribus millibus occisis; adhuc non putabat diuinæ iustitiæ satisfactum; sed vlteriùs ad preces efficaciores recurrebat. *Ascendam*, inquit, *ad Dominum; si quo modo quiuero eum deprecari pro scelere vestro.* Ibid. n. 30. Qui denique in preces effusus, adeò intensas, vt suam met salutem pro salute populi interponere non dubitaret, dicens: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo.* n. 32. tamen repulsam passus est, dicente Domino: *Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.* n. 32. Quasi diceret, non tu, qui immunis es à peccato, sed populus, qui in me peccauit, de libro meo expungetur. Et paulò post: *Ego autem in die* (D) *vltionis visitabo & hoc peccatum eorum.* num. 34. Vt ostenderet hoc peccatum non temporariis suppliciis, sed æternis puniendum.

D. Cypr.

Idololatria peccatum per antonomasiã maximum, grauiter à Deo punitur.

Theodor.

XIV. *Idololatria grauiter punitur.*

D. Cypr.

Probat deinde D. Cyprian. ex Ieremia cap. 7. num. 16. ad quem pro populo idololatra deprecantem, aut certè deprecari volentem, *Tu ergo*, inquit Dominus, *noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem, & orationem; & non obsistas mihi, quia non exaudiam te.* Tantùm enim aberat, vt Deus veniam daret, vt ne postulari quidem pateretur. Probat vlteriùs ex Propheta Ezech. c. 14. à num. 13. ad quem Dominus, *Fili hominis*, inquit, *terra cum peccauerit mihi* (scilicèt peccato idololatriæ, quod est peccatum in Deum) *extendam manum meam super eam, & conteram virgam panis* (E) *eius, &c. Et si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, viuo ego, dicit Dominus Deus, quia nec filios, nec filias liberabunt: sed ipsi soli liberabuntur; terra autem desolabitur.* En difficultas, qua peccatum idololatriæ condonatur. Tale est, teste D. Cyprian. peccatum in Deum, de quo Heli agit hoc loco, *Quis orabit pro eo?*

De idololatria præsens locus explicatur à D. Cypr.

XV. *Tertiò, per sacrilegium.*

Tertiò peccatur in Deum, cum aliquid ex iis, quæ pertinent ad diuinum cultum, siue sit locus sacer, siue persona sacra, siue actio sacra violatur. Ita hoc peccatum in Deum interpretatur D. Aug. q. 55. in Deut. Et quolibet modo fiat, grauissi-

D. Aug.

Sacri loci violatio Deo maximè iniuriosa.
Origen.

mum est peccatum. In primis sacri loci violatio A sacrilega est, & Deo maximè iniuriosa. Quid enim grauius etiam apud homines, quam in propria domo quempiam aggredi, iniuria afficere, & indignis modis tractare: Significat hoc Origen. homil. 4. in Leuit. conferens duo scripturæ loca; vnum Leuit. 5. n. 15. vbi Deus iubet, arietem pro peccato oblatum, redimi *duobus siclis iuxta pondus sanctuarij*: alterum, Leuit. 6. n. 6. vbi offerre iubet arietem pro peccato, & dare eum sacerdoti, *iuxta æstimationem, mensuramque delicti.* Hæc, inquam, duo loca inter se conferens Origenes, inquirit, cur in priori loco mentio fiat sicli sanctuarij; non autem in posteriori. Quasi illud peccatum, vt potè maius, maiori, & sanctiori sacrificio expiãdum videretur. *Interest enim*, inquit, *peccare in sanctis, &* B *peccare extra sancta.* Et confirmat ex hoc loco. Vnde colligitur Origenes censuisse, peccatum in hominem esse illud, quod extra sancta committitur: peccatum verò in Deum, esse illud, quod in sanctis perpetratur.

XVI.
Sacra personæ violatio, grauissimum sacrilegium.
D. Aug.

Iam verò sacræ personæ violatio est etiam peccatum in Deum, & ex suo genere grauissimum. De hoc genere sentit D. Aug. loco proximè citato, fuisse peccatum, quod Rex Abimelech in Saram moliebatur: dicente Domino, ad ipsum Regem: *Ideo custodiui te, ne peccares in me, & non dimisi, vt tangeres eam.* Genes. 20. n. 6. Vbi peccatum, quod fuisset in Saram committendum, dicitur peccatum in Deum; quia Sara, inquit D. Aug. C ad Deum pertinebat. Sed quid? Sarane erat persona sacra, cuius violatio ad sacrilegium, & peccatum in Deũ reduceretur? ita fortasse affirmari potest: quia Sara, ex qua per intermedios nepotes Christus Dominus nasciturus erat, ad ordinem vnionis hypostaticæ quodammodò spectabat. Nam ob eandẽ causam Abrahæ femur erat quoddam veluti sacrum altare, ex quo Christi Domini humanitas proditura erat: vt annot. 3. sect. 3. §. 9. iam aduerti. Cum igitur Sara ex cognatione cum Christo ex ea nascituro ad sacrum quendam ordinem pertineret, eius offensio non immeritò sacrilega videbatur. Certè D. Ambr. ad Virginem lapsam, cap. 10. sentit peccatum, quo illa virgo expugnata cecidit, fuisse peccatum in Deum, D vt potè in personam Deo sacram perpetratum. Quare illam Virginem introducit ita suum peccatum flebiliter lamentantem: *Heu me*, inquit, *quia facta sum, sicut Sodoma, & combusta sum sicut Gomorrha, quis miserebitur cineres meos? Duriùs offendi, quam Sodoma; quia illa legem nesciens deliquerat: ego autem accepta gratia peccaui in Dominum. Si homo peccet in hominem, erit, qui interueniat: ego, quæ peccaui in Dominum, quem propitiatorem inueniam?* Vbi suum peccatum vocat peccatum in Deũ, non quòd sciens peccauerit. hæc enim scientia etiam peccatum in hominem frequentissimè circunstat: sed quòd Deo sacra execrandum opus perpetrarit.

Regis Abimelech peccatũ in Saram cur peccatum in Deũ dicatur.

Abraham, & Sara propter Christum ex ipsis nasciturum, Deo quodammodo sacrati.

D. Amb:
Virginis Deo dicatæ graue sacrilegium.

XVII.
Grauissimum in Deum sacrilegium, quo aliqua actio sacra violatur.
D. Basil.
Religiosi suæ professionis desertores, sacrilegi.

Tandem peccatum in Deum est illud, quo aliqua sacra actio, vt potè sacrificium, aut religiosa aliqua ceremonia, aut solẽnis aliquis ritus ad cultum diuinum pertinens violatur. De hoc genere E est hodie apud religiosos suæ professionis rescissio, seu transgressio: vt D. Basil. in regulis fusiùs disputatis interrogatione 14. testatur. Loquutus de huiusmodi religioso transgressore: *Si*, inquit, *posteaquàm intra reliquorum fratrum societatem adscriptus fuerit, factam iam ab se professionem resciderit: is perindè aspici debet, vt qui in Deum peccauerit; quem videlicèt professionis suæ testem adhibuerit; cuique solenni se voto obligarit. Si verò in Deum* A *quis peccauerit, quis orabit pro eo? Etenim qui se ipsum semel denouit: is si ad aliud deinde vitæ genus transierit; sacrilegij se scelere obstrinxit: quippe qui se ipsum Deo, cui se consecrauerat, veluti subterfuratus sit.* Et fratrum prudenter, & vtiliter monet; nequa familiaritas bonis religiosis cum his desertoribus intercedat. Quid enim est iniquius, & peruersius, quàm omnium societatem contemni, & aliquorum familiaritatem ambiri? seu illorum amicitiam captare, quorum vita repudietur, disciplina fastidiatur, mores odio habeantur. *Porro*, inquit Basil. *huiuscemodi hominibus rationi consentaneum fuerit, vt nullo modo aperiantur fratrum ianuæ; ne si prætereuntes, vt tecto recipiantur, ad ipsos diuerterint. Perspicua est enim regula Apo-* B *stoli.* 2. Thess. 3. num. 6. *qua iubemur subtrahere nos ab omni inordinato, neque vllo modo cum illo commisceri, vt confundatur.* Hoc peccatum in Deum sub hac triplici materia distinctum, frequenter admittebant filij Heli. Nam & loca sacra, nempe tabernaculum, in quo erant; & personas sacras, nimirum virgines, quæ obseruabant ad ostium tabernaculi; & actiones sacras, nempe omnes leges, ritus, ac ceremonias sacrificiorum violabant. Quis igitur orabit pro illis?

Horum familiaritas bonis religiosis vitanda.

Frequens hoc sacrilegij peccatum in filiis Heli.

XVIII.
Quartò grauissimè in Deũ peccarunt Iudæi Christum occidendo.
Origen.
Christi occisio maximum Iudæorum peccatum, maioribus suppliciis plectitur.

Quartò grauissimè peccauerunt in Deum olim Iudæi, qui in ipsum Dei filium violentas manus intulerunt. Hoc peccatum docent Patres citandi, esse illud peccatum in Deum, pro quo nemo possit orare. In primis Origen. homil. 10. in Ierem. C loquutus de peccato Ierosolymæ Christum occidentis, *Angeli*, inquit, *qui semper auxiliabantur ei, deseruerunt eam, & dixerunt, multis facinoribus oppressa est: IESVM interfecit, & in Dominum nostrum misit manus. Quandiu minora peccauit, potuimus rogare pro ea: potuimus obsecrare Dominum: potuimus parcere ei. Super ista quis parcat? Si peccauerit vir in virum exorabitur pro eo: Si autem peccauerit in Deum, quis orabit pro eo?* Deinde D. Chrys. in Psal. 8. numer. 3. ibi, *Vt destruas inimicum, & vltorem*, eleganter, & efficaciter demonstrat, hoc Iudæorum sacrilegium esse illud peccatum in Deum, quod nullam veniam mereatur, nullam assequatur. Nam olim Iudæi maiora peccata committebant, quam nunc, excepto hoc vno D Deicidio: quia initiabantur Beel Phegor. Num. 25. num. 3. adorabant vitulum conflatilem. Exod. 32. n. 6. immolabant filios suos, & filias suas dæmoniis. Ps. 105. n. 37. & multa alia flagitia, à quibus nunc abstinent, exercebant. Et tamen nunc multò maiora supplicia, multò longiora exilia patiuntur, regno, temploque exacti; toto orbe exules, & errones; nullis miraculis, aut oraculis muniti; omnibus infortuniis, & calamitatibus circũfusi. Quid hoc est Israelitæ? si decreuêre peccata; cur accreuêre supplicia? *Nimirũ*, inquit D. Chrys. *quandiu in seruos peccastis, veniam estis consequuti: sed postquam manus in Dominum iniecistis; vobis euasit vlcus immedicabile.* Et paulò post: *Crucifixio est veluti quidam colophon, & summa omnis malorum. Hoc magis perdidit, quàm idolorum cultus,* E *vituli conflatio, & filiorum occisio.* Vbi planè sentit D. Chrys. hoc peccatum, si quod aliud, esse illud peccatum in Deum, pro quo Deus non exoretur. Nec aliter D. Greg. hoc loco: reddens enim rationem, cur peccata in hominem ignoscantur, non autem in Deum. *Quia talia*, inquit, *peccata leuia erant in illorum comparatione, quæ Iudæi committere in Dei filium cogitabant.* Et paulò post: *Quis pro eo omnipotentem patrem obsecrat, qui coæternum vnigenitum in mortem damnat?* Accedit D. Petr. Dam. libr. 4. epistolar. epist. 14.

D. Chrys.

D. Chrys.

D. Greg.

D. Petr. Dam.

Multis,

Multis, inquit, sceleribus plebs Israelitica se frequenter immiscuit; sed nunquam se tam crudeliter impiauit, quam tunc, cum Dominum crucifixit. De hoc igitur in Deum peccato verius dici potest, quod de filiorum suorum peccato dixit Heli, *Quis orabit pro eo?*

XIX. *Quintò, grauissimè in Deum peccat, qui S. Eucharistiam indignè tractant.* Origen.

Quintò, & vltimò grauissimè nunc peccant in Deum, qui in Christi Domini corpus non naturaliter, & visibiliter; sed sacramentaliter, & inuisibiliter existens, illotas iniiciunt manus, & prauas exerunt linguas; & iniquas aperiunt conscientias. De quo peccato mysticè interpretatur hunc locum Origen. homil. 10. citat. in Ierem. *Vnusquisque nostrum, inquit, quando peccat, maximè quando peccat ingentia; in IESVM peccat. Si autem recesserit à fide, hac facit spiritaliter Christo, quæ corporaliter fecit Hierusalem.* Vbi comparat peccatum infidelitatis cum peccato Iudæorum Christum Dominum crucifigentium. Sed statim vtroque deterius quodammodo facit peccatum indignè communicantium, vel indignè tractantium Christi Domini corpus in sacramento existens: & proinde significat hoc peccatum esse indignum, pro quo oretur, aut vlla venia obtineatur. *Quantò plus, inquit, arbitramini deteriora mereri supplicia, eum, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Et statim difficultatem remissionis tam atroci peccato conferendæ explicaturus. *Si, inquit, conculcasti IESVM Filium Dei, fecisti contumeliam spiritui gratiæ: quis parcet super te? quis contristabitur super te? quis reuertetur rogare ea, quæ in pacem sunt tibi?* Quasi diceret, Aut nullus, aut rarus, ac difficillimus inuentu. Et reddit optimam rationem, *Ipsum IESVM qui rogabat pariter, & præstabat ea, quæ erant in pacem, perdidit anima peccatrix. Quis potest vltra rogare conuersus ad ea, quæ sunt in pacem tibi?* Nam quæ anima peccando singularem perdidit patronum, quem inueniet opportunum?

Hoc sacrilegium infidelitate, & Deicidio Iudæorum quodammodo grauius difficiliè remittitur.

XX. D. Petr. Dam. *Ingens sacrilegium sacerdotis indignè celebrantis.*

In eandem sententiam eleganter explicat hūc locum D. Petrus Dam. loco proximè citato, vbi cum sacrilego huius sacrosancti mysterij violatore acerrimè expostulat. *Nullus, inquit, grauius eum incitat peccare, quàm presbyter, qui vel per imperitiam, vel improbam vitam, dum indignè ministrat, quantum ad se, salutaris vitæ sacramenta contaminat.* Cuius sceleris grauitatem optima similitudine confirmat. Nam sicut multò grauius peccat in regem, qui in eius personam audacter prosilit, & hostiliter irruit, & lethaliter cæsurus inuadit; quàm qui in eius bona prædator inuolat, aut in eius subditos grassator inuehitur, aut in eius facta detractor obloquitur: nam cum hoc facilè reditur in gratiam, si digna satisfactio offeratur, cum illo nunquam redintegratur concordia; quia ab illo non requiritur satisfactio, sed reposcitur vltio. *Et non iam inter eos, inquit Dam. de reparatione sequestra pacis agitur: sed de sola augendi fœneris vltione tractatur.* Ita planè multò grauius Deum offendit, qui in eius sacrosanctum corpus aggressor iniurius fertur; quàm qui in eius diuinum præceptum transgressor violentus incurrit. *Sicut, inquit, aliud est promulgata regia legis edicta negligere: aliud ipsum specialiter regem vibrato propria manu iaculo sauciare.*

Optima similitudo.

XXI. D. Petr. Dam. *Deterius nemo peccat, quam sacerdos indignè sacrificans.*

Et statim hoc peccatum cum Iudæorum peccato componens, *Qui, inquit, Dominicum corpus pollutis tractare manibus non veretur; crucifigentium IESVM particeps esse conuincitur.* Iuxta illud Apostoli: *Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes.* Heur. 6. numer. 6. Ac tan-

A dem huius peccati grauitatem quodam veluti epiphonemate concludens, *A nullo planè, inquit, Deus omnipotens maiorem iniuriæ præiudicium tolerat: imò deterius nemo peccat, quàm sacerdos, qui indignè sacrificat. Aliter peccantes, quasi Dominum in rebus eius offendimus, indignè verò sacrificantes velut in personam eius manus iniicere non timemus; cum scriptum sit, Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Deum peccauerit vir, quis orabit pro eo?* Quis ergo huius sceleris magnitudinem non exhorrescat: pro quo vix inuenitur, qui Deum placabilem reddat? Nec immeritò; cùm ipsa oblatio pro peccato, ipsa hostia expiationis, ipsa *propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi,* 1. Ioan. 2. n.

Pro hoc peccato vix Deus placari potest.

B 2. tam grauiter offendatur: & qui faciunt de propitiatione peccatum, omnem sibi propitiationis spem quodammodo intercludant.

Vbi aduerte aliam huius peccati indignitatem longe grauissimam. Nam cum hæc hostia oblata sit in spiritualem totius mundi vtilitatem: ab impiis sacerdotibus offertur, vt ipsi temporalibus lucris saginentur. Quid indignius, quam vt panis filiorum canibus porrigatur? Matth. 15. num. 26. Et de Christi sanguine non iustorum mentes, sed impiorum ventres pinguescant? Rei acerbitatem idem D. Petr. Dam. lamentatur: *Eant, inquit, nunc presbyteri, & pro lucris huius vitæ sacris se altaribus ingerant: pro suo, suæque consanguinitatis affectu, ex fidelium oblatione ditescant. Eant, inquam,*

XXII. *Sacerdotis propter temporale lucrum sacrificantis impietas.*

D. Petr. Dam.

C *& se, suosque dum actant reficiant; vt postmodum medullis suis ignis æterni voraginem pascant.* Et paulò post: *Cum passus sit Dominus in cruce pro salute mundi: nunc mactatur in altari, pro vnius commodo, & facultate presbyteri. Tunc crucifixus est pro totius populi multitudine, nunc quasi pro vnius hominis vtilitate salutaris hostia videtur efferri.* Ex dictis patet, quo pacto hæc in hominem, & in Deum peccata discriminentur. Et quibus modis peccatum in Deum committatur. Vna superest dubitatio.

An peccatum in Deum, & in Spiritum sanctum, & ad mortem distinguantur?

D HÆc peccatorum genera paria in sacris literis videntur: peccatum in Deum, de quo hic agitur; & peccatum in Spiritum sanctum, de quo Matth. 12. n. 31. & Marc. 3. n. 29. & Luc. 12. n. 10. ac tandē peccatum ad mortē, de quo 1. Ioan. 5. n. 16. Quare an vllum sit inter ea discrimē, breuiter expendendum. Primò dicunt aliqui peccatum in Deū, & in Spiritum sanctū non distingui. Ita sentire videtur Beda ad hūc locū, qui hoc peccatum in Deum, exemplo peccati in Spiritum sanctum, quasi ab illo non differat, declarat. Clarius id exprimit D. Cyprian. lib. 3. ad Quirinum c. 28. probans non posse remitti in Ecclesia peccatum in Deū, quia dicitur in Euangelio Matthæi, non posse remitti peccatū in Spiritum sanctū: & rursus in

XXIII.

Beda. *Prima opinio peccata in Deum, & in Spiritū sanctum non distinguit.* D. Cypr.

E Βασιλ. primo, *Quis orabit pro eo?* Quasi vnum ab altero non distinguatur. Nec minùs disertè Victor Episcopus Africanus *in ratione fidei*, ad Regē Hunericum, vbi peccatum in Deum, & in Spiritum sanctum inter se comparat, & *simile*, id est, *inexpiabile* esse dicit: atque hinc Spiritus sancti diuinitatem probat; quia qui in eum peccat, in Deū peccat. Accedit D. Hieron. seu potiùs Didymus D. Hieronymi studio latinitate donatus lib. 3. de Spiritu sancto, vbi peccata in singulas personas diuinas, in Spiritum sanctum. Matth. 12. n. 31. in Æternum Filium. Hebr. 10. n. 29. in Æternum Parentem,

Vict. Afr.

D. Hier. Didym. *Trinitatem blasphemantes venia indigni.*

rentem, hoc loco, eiusdem ordinis, & rationis constituit: *Quia nulla*, inquit, *venia in Trinitatem conceditur blasphemantibus?*

XXIV. *Secundò, peccatum in Spiritum sanctu, & ad mortem idem facit.* D. Aug. Secundò, dicunt alij peccatum in Spiritum sanctum, & peccatum ad mortem coincidere. Ita sentit D. August. lib. 1. de serm. Domini in monte c. 22. vbi docens peccatum ad mortem esse, cum quis ita peccat, *Vt animam ad humiliandum, & obterendum cor, implorandamque veniam, non deponat.* Subdit: *& hoc est fortasse peccare in Spiritum sanctum, &c.* Quam etiam expositionem inter alias sequitur Carthus. cui Lorinus non repugnat. Ex quibus dicendum est tertiò, peccatum in Deum & peccatum ad mortem inter se conuenire: nam si vtrunque conuenit cum peccato in Spiritum sanctum, vt dictum est; necesse est, vt etiam inter se conueniant; iuxta vulgare philosophorum principium: *Quæcunque sunt eadem vni tertio, & inter se sunt eadem.* Quod aliqui Patres etiam fine hac consequutione, seu argumentatione sentire videntur. Nam Tert. libr. de pudicitia c. 2. par facere videtur vtrunque peccatum; quia paribus verbis vtriusque declarat atrocitas: de vno, *Quis orabit pro eo?* de altero, *Non pro illo dico, vt roget quis.* Clarius D. Cyril. Alex. lib. 4. in Leuit. nam referens verba Heli, *Si autem in Deum peccauerit, quis orabit pro eo?* Statim subdit: *Similiter Ioannes Apostolus dicit, Est peccatum ad mortem: non pro illo dico, vt oretur:* 1. Ioan. 5. n. 16. pari vtrunque, & deformitate culpæ, & grauitate pœnæ coniungens. Adde D. Chrys. in Ps. 41. ibi. *Si videbas furem, currebas cum eo.* Vbi quasdam peccatorum classes distribuens, in eandem conicit, *& peccatum ad mortem*, de quo Ioannes; & *peccatum in Deum*, de quo Heli. Atque ex his tandem vltimò concluditur, hæc tria, peccatum in Deum, & in Spiritum sanctum, & ad mortem, nihilo inter se differe. Quod Rupert. lib. 2. in Num. c. 1. videtur expressisse. Vbi in exemplum peccati, de quo Deus dicit: *Super quatuor*, seu, *super quartum, non conuertam eum.* Amos 1. n. 3. hæc tria peccata adducit. Quasi hæc tria nihil inter se differant; sed sub eadem deformitate contineantur.

Carthus. Lorin. *Tertiò, peccatum in Deū, & ad mortem conueniunt affirmat.*

Tertul.

D. Cyril. Alex.

D. Chrys.

Quartò, nullum inter tria hæc peccata discrimen admittit. Rupert.

XXV. *Verius & communior sententia tria hæc peccata distinguit. Quodnam sit peccatum ad mortem.* Nihilominùs certior, & communior expositio ea distinguit. Nam peccatum ad mortem, aut est quodlibet peccatum mortale, in quo quis finaliter decedit, pro quo iam non licet orare, cū peccator iam sit extra viam: aut est peccatum, contra quodlibet præceptum primæ aut secundæ tabulæ; in quo tamen quis vsque ad mortem, quantum in se est, sciens, ac prudens immoratur, seu, cui quis pertinaciter, & inflexibiliter adhæreseit, quin vllis aut correctionibus humanis, aut comminationibus diuinis resipiscat; aut tandem est peccatum contra charitatem fraternam; cum quis Christianus ex odio, vel inuidia fratri suo mortē, aut graue aliquod nocumentum machinatur. Sic enim vt alios omittam expressit D. Aug. cit. lib. 1. de serm. Domini in monte c. 22. *Peccatum*, inquit, *fratris ad mortem esse puto, cum post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri IESV CHRISTI, quisque oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, inuidentiæ facibus agitatur.* Et videtur expositio literæ congruentior; cùm Ioannes in ea epistola totus sit in fraterna charitate commendanda; & in iis, qui ab ea deficiunt, deterrendis.

Inuidia peccatum contra charitatem, peccatum ad mortem dicitur. D. Aug.

XXVI. *Quodnam sit peccatum contra Spiritum sanctum.* Peccatum verò in Spiritum sanctum, de quo loquitur Christus Dominus citato loco (vt interim omittā eos errores, quos heretici in personā Spiritus sancti somniarunt, & qui peccata in Spiritū sanctum dici possunt) est contra primum præceptum primæ tabulæ, cum manifesta opera diuinæ virtutis ad sanctificationem nostram pertinentia diabolicis fraudibus tribuūtur. Quod patet ex litera: quia in eos, qui dæmonis expulsionem diuinitus exercitam, vt luce meridianā clariùs constabat, principi dæmoniorum tribuebant, eam sententiam Christus Dominus fulminauit, blasphemiam in Spiritum sanctum, neque in hoc seculo, neque in futuro remittendam: satis apertè significans, eam Pharisæorum calumniam, fuisse ipsam in Spiritum sanctum blasphemiam, quam reprehendebat. Nam sicut nostra sanctificatio Spiritui sancto tribuitur: ita blasphemia, quæ huius sanctificationis opera diabolo tribuit, in Spiritum sanctum præcipuè censetur. Atque ita Patres communiter exponunt. Ex quibus D. Hier. in epist. 149. ad Marcellam, grauissimam hanc esse blasphemiam testatur. *Vt cum videat*, inquit, *in virtutibus Deum, Beelzebub calumnietur in factis.* Et statim ostendit grauiùs peccare, sic blasphemantes, quàm Christum negantes: *Quia aliud est*, inquit, *se Christianum negare, aliud Christum diabolum dicere.* Quo quid impudentius, quid maligniùs dici potest? Præsertim *cum ipsa opera* (vt loquitur Isidor. Pelus. lib. 1. epistol. 59.) *in oculis posita, eos qui contumeliam inferunt, malignitatis & ingratitudinis conuincunt.*

Diuina virtutis supernaturalis opera diabolo tribuere peccatū contra Spiritum sanctum.

Grauior hæc in Spiritum sanctum blasphemia quā Christi negatio. D. Hieron.

Isidor. Pelusiot.

XXVII. *Quodnam sit peccatum in Deum.* Tandem peccatum in Deum, vt ex dictis constat, est contra quodlibet præceptum primæ tabulæ, ac ceremonias, aliasque circunstantias diuini cultus, quæ sont illius primæ tabulæ appendices. Vnde fit omne peccatum in Spiritum sanctum, esse peccatum in Deum: non tamen vice versa; prout hic hæc peccata distinguuntur. Sed de tota hac re latissimè, & eruditissimè disseruerunt nostri interpretes. Tolet. Luc. 12. ab annot. 17. vsque ad 23. Maldon. Matth. 12. num. 21. Barrad. tom. 2. conc. lib. 8. c. 17. Salmer. tom. 8. tract. 16. & in epist. 1. Ioan. disp. 32. ad 4. Lorin. ibid. Quibus adde Bellar. lib. 2. de pœnitentia cap. 16. Henriq. lib. 1. c. 13. 5. 6. Suar. tom. 4. disp. 8. sect. 1. Vazq. 1. p. disp. 97. c. 1.

Tolet. Maldon. Barrad. Salmer. Lorin. Bellarm. Henriq. Suar. Vazq.

XXVIII. *Verum idē sit peccare in Dominum, & peccare Domino.* Potest hoc loco obiter inquiri, sitne idem peccare in Dominum, & peccare Domino? Negat D. Aug. q. 55. in Deut. nam peccare in Dominum est, vt explicauimus, simpliciter peccare contra præcepta primæ tabulæ. *Peccare autem Domino*, inquit August. *hi mihi videntur, qui piam pœnitentiam peccati sui agunt, vt glorificetur ignoscens Dominus.* Quod probat ex Dauide, qui propterea dixit: *Tibi soli peccaui.* Ps. 50. n. 6. & rursus à propheta Nathan accusatus: *Peccaui Domino.* 2. Reg. 12. n. 10. quia pœnitentiam agebat, ex quā diuina misericordia laudaretur. *Medico enim*, inquit Aug. *vulneratus videtur quodammodo, qui vt sanetur se subdit manibus medici, vt in eo medicinæ opus impleatur.* Atque hinc declarat versiculum illum ex cantico Moysis. *Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus.* Deut. 32. n. 5. seu, vt ipse legit: *Peccauerunt non ei filij eius vituperabiles.* Vbi quærit, cur dicantur peccasse non ei? Et respondet dupliciter. Primò, *Quoniam*, inquit, *qui peccat, non peccat ei, id est, non Deo nocet, sed sibi.* Et rectè quidem ad mores. Nam peccatum nō offensi numinis, sed offendentis hominis est detrimentum. Secundò, quia Iudæi sic peccabant, *Vt nec pœnitentiam agere vellent, & ad Deum redire, vt sanarentur.* Iuxta illud: *Quoniā caro sunt, & spiritus ambulans, & non reuertens.* Psal. 77. num. 39. Quare sicut morbus, cuius nullam æger vult recipere medicinam, medico non redundat in gloriam: ita peccatum, cuius pœnitentiam nullam agit peccator, diuinam in gloriam

D. Aug. *Negatiua sententia. Quid sit peccare Domino.*

Peccatum non Deo nocet, sed peccatori.

Hæ. ſententia non admittitur. gloriam non refertur. Vnde non peccat Domino, qui peccati ſui pœnitentiam non agit. Ita D. Auguſt. ſubtiliter philoſophatur : ſed non omninò ſolidè, cum multi in ſcriptura dicantur peccare Domino, qui pœnitentiam non egerunt. Vt videre eſt Exod. 32. n. 33. Deut. 9. n. 16. Ezech. 14. n. 13. & paſſim alibi.

Poſterior difficultas. Quo pacto Deus pro peccato in hominem, & non pro peccato in Deum exoretur.

XXIX. *Idem eſt Deũ rogare, ac diuinam miſericordiam impetrare.* PRæmittendum eſt, quamuis Latinus interpres diuerſis verbis, *placandi*, & *orandi* vtatur: nam in priori membro, *Placari*, inquit, *ei poteſt Deus*, in poſteriori, *Quis orabit pro eo?* tamen in B Hebræo eſſe vnicum verbum פלל *Palal*: vtroque in membro repetitum : & in Græco pariter idem verbum προσεύχομαι, in vtraque ſententia replicatum : quod ſignificat, & *placare*, & *orare*. Nec ſine myſterio. Quaſi non ſit diuerſa difficultas in placando, quàm orando Deo : ſiquidem vbi primùm oratur, ſtatim placatur, iuxta illud Zachar. 12. n. 10. *Effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum.* Chaldæus legit : *Spiritum miſericordiæ, & miſerationum.* Quaſi vbi dantur preces humanæ, deeſſe nequeant miſerationes diuinæ : nec ſit aliud Deum rogare, quàm miſericordiam impetrare. *Chald.*

Tertul. Vnde Tert. libr. de pudicitia c. 2. loquutus de peccato non ad mortem; pro quo Deus poteſt orari: C & de peccato ad mortem, pro quo orari non poteſt. 1. Ioan. 5. n. 16. *Vbi*, inquit, *eſt poſtulationis* locus, ſeu materia; *illic etiam remiſſionis : vbi nec poſtulationis, ibi æquè nec remiſſionis.* Quaſi nunquã ab homine poſtulatio emittatur, quin à *Deo remiſſio impetretur.* Paulò aliter vertit Chaldæus, ſeu Latinus eius interpres, pro verbo *placadi* in priori membro reponens verbum *iudicandi* : *Si peccauerit vir viro, an non ibunt ante iudicem, & audiet loquelas eorum, & exquiret inter eos? & ſi ante Domini peccauerit vir, à quo orabit, & remittetur ei?* Et *Chald.*

Rab. Dauid. idem verbũ Rabbi Dauid in vtroque membro reponit : *Si peccauerit vir in virum, iudicabit illum iudex, litemque dirimet : & eum, qui innocens eſt, eripiet. Si autem in Deum, quis pro illo iudicabit.* Et D ſenſus eſt, multò ſeuerius, & ſtrictius eſſe diuinum iudicium, quàm humanum : in hoc enim, ſæpè reum aliqua interceſſione liberari; in illo, nullum ſontem abſolui; neminem, niſi innocentem, impunitum abire. Verus eſt ſenſus: non tamen literalis; quia litera vtrunque peccatũ inter ſe comparat in ordine ad Deum, qui placatur pro vno, pro altero non exoratur.

Dominum iudicum multò ſtrictius, quã humanum.

Hic ſenſus verus eſt, non tamen literalis.

XXX. *Primum pronuntiatum. Nulla ſunt peccata in hac vita, pro quibus Deus orari nequeat & placari.* Quibus poſitis triplici pronuntiato difficultati ſatisfiet. Primum ſit. Nulla ſunt peccata in hac vita adeò multa, adeò grauia, adeò inueterata, pro quibus Deus orari nequeat, & placari. Eſt certiſſimum, vt prædicti ſcholaſtici contra Nouatianos ex Patribus, Conciliis, & ſacris literis E oſtendunt : quibus interim, ne actum agam, ſuperſedeo. Illuſtrari tamen breuiter poteſt ex illis verbis, quibus olim Moyſes Deum implorauit: *Qui aufers*, inquit, *iniquitatem, & ſcelera, atque peccata.* Exod. 34. n. 7. Vbi interprete Burgenſi, omnes peccatorum modi ex infirmitate, ignorantia, & malitia numerãtur. Vel etiam omnia peccata in ſeipſum, in proximum, & in Deũ recenſentur. Sic enim explicat Lyran. illas peccatorum differentias apud Iobum, c. 13. n. 23. *Quantas habeo iniquitates, & peccata; ſcelera mea, atque delicta*

Burgenſ.

Lyran.

A *oſtende mihi.* Omnia igitur peccatorum genera diuinæ miſericordiæ auferenda ſubiiciuntur. Quod D. Gregor. Naz. in carmine ad Vitalianum eleganter oſtendit. *D. Greg. Naz.*

Ecquem non ſcelerum ſuperauit mole Manaſſes?
Vrbibus ex cunctis Niniue cui crimine ceſſit?
Denique quid dextra Publicani nequius vſquam?
Attamen hos etiam Chriſtus commiſſa dolentes
Crimina, donauit venia, noxaſque remiſit.

Vbi multa de hac re. Imò facilè oſtendit, magnum non eſſe, erga bonos benignum ſe, & clementem exhibere, ſed erga malos. *Dei benignitas non ſolum in bonos, ſed etiam in malos.*

---- Nec gratia ſummi
Numinis, hac in re poſita eſt, vt ritè colentem
Munera inſtitiæ, nexu ſibi copulet arcto:
Sed magis, vt facilem ſe det, placidumque cadenti, &c.

Igitur noſtro more ſingulas pronuntiati partes ſingulis exemplis illuſtremus. Manaſſes tam multa ſacrilegia patrauit, vt excederet *omnia, quæ fecerunt Amorrhæi ante eum.* 4. Reg. 21. n. 11. tã multum ſanguinem innoxium effudit, *vt impleret Ieruſalem, vſque ad os.* Ibid. n. 16. Denique tã multa flagitia commiſit, vt ipſemet de ſe ipſo fateretur, in ſua oratione, quæ in fine Paral. ſeu bibliorum habetur, *Peccaui ſuper numerum arenæ maris.* Quid ergo? Vllãne parari potuit tam lethalibus plagis medicina? Potuit quidem à diuina miſericordia ſingularium pharmacũ in omnes morbos conditrice. Nam Manaſſes Babylonicam abductus in captiuitatem, *Poſtquam coangustatus eſt, orauit Dominum Deum ſuum, & exaudiuit orationem eius.* 2. Paral. 33. n. 12. In quem locum D. Hieron. in traditionibus hebraicis refert hebræorum traditionem, dicentium Manaſſem in Babylonem ductum, & in vas æneum coniectum, & admoto igne paulatim excruciatum; cum nullum exeundi, imò nec reſpirandi locum inueniret, vndique circunclusus, inuocaſſe omnia nomina idolorum, quæ colebat: & cum non fuiſſet ab eis exauditus, neque liberatus : recordatum fuiſſe, quòd à Patre Ezechia crebro audiuerat : *Cum quæſieris Dominum Deum tuum, inuenies eum : ſi tamen toto corde quæſieris, & tota tribulatione animæ tuæ.* Deut. 4. n. 29. & cũ Dominum inuocaſſet; illicò exauditum, & liberatum, & tranſlatum eſſe in regnum ſuum, in modum Abacuch. Ita Hebræi. Quorum vltima verba magis explicat Glycas in Gloſſa citatus, dicens, adfuiſſe Angelum oranti Regi, qui ſupra illo ſimulachro, ſeu vaſe æneo, in quod incluſus fuerat, eum Hieroſolymam reduxerit. Vbi patet Manaſſem adeò fuiſſe impium, vt non ſolum in regno, ſed etiam in tormento idololatrarit; nec priùs ad verum Deum rediiſſe; quàm omnia falſorum numina tentaſſet, & inania eſſe ipſo experimento comperiſſet : & nihilominùs à Deo miſericorditer liberatum : & tanquam inſigne prophetam miniſterio Angelico in patriam tranſvectum, & in priſtinam dignitatem reſtitutum. Vnde ſubdit idem Glycas: *Tot*, inquit, *tantaque facinora Manaſſes patrauit, vt diuinus ille Athanaſius dicere nõ dubitauerit, ſi Manaſſem Deus ſeruauit: equidem auſim dicere, quòd etiam diabolum ipſum ſeruaturus fuerit, ſi reuerti ad Deum voluiſſet.* Quis ergo ſuorum multitudine peccatorum à venia impetranda deterreatur: ſi illa omnia, quanta æquum eſt, pœnitentia deteſtetur.

XXXI. *Manaſſes peccata, licèt grauiſſima, per pœnitentiam ex præſentur.*

D. Hier.

Glycas.

Glycas.

Nota.

At verò grauitas peccatorum quænam eſſe, aut fingi poteſt: quæ pœnitendi vi nõ eleuetur? Achab Rex Iſrael tam grauiter deliquit, vt de eo dixerit ſcriptura. *Fecit Achab malum in conſpectu Domini ſuper omnes, qui fuerunt ante eum.* 3. Reg. 16. n. 30. Et

XXXII. *Vel ſicta pœnitentia Achabi ſupplicij dilationẽ pro maximis flagitiis impetrauit.*

A 30. Et cum pessimi eum reges antecessetint: necesse plane est, eum in maxime detestanda flagitia corruisse. Nihilominus vbi primum de peccato suo dolens, *Scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam: ieiunauitque, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite.* 3. Reg. 21 n. 27. statim Deum ad misericordiam inflexit. Vnde Theodoret. ibi, *Bonitatis*, inquit, *abyssus Dominus Deus propter cædem quidem minatus est exitium: propter lamentationem autem largitus est dilationem supplicij.*

Theodor.

Sed quam dicit lamentationem? veramne, an fictam? Hoc posterius innuit Tertullian. lib. 4. contra Marc. cap. 10. *Lego*, inquit, *Achab Regem maritum Iezabel, reum idololatriæ, & sanguinis Nabuthe, veniam meruisse, pœnitentiæ nomine.* Quasi

Tertul.

B diceret, non per veram, ac germanam pœnitentiam: sed per fictam etiam, ac fucatam, & quæ solum pœnitentiæ nomen habuerit, supplicij dilationem impetrauit. Adeò enim Deus pœnitentia delectatur: vt etiam fictæ cedat: & ratione illius à suppliciis inferendis retardetur: iuxta illud Iob. 34. n. 30. *Qui regnare facit hominem hypocritam:* seu, vt est in Hebræo, *hominem illusorem.* Hoc est, vt aliqui iuniores interpretantur, hominem non tam veris lacrymis sua crimina expiantem, quàm fictis illudentē. Imò hæc qualis qualis pœnitentia Achabi, priùs Deum, quàm Heliam ad veniam conferendam emolliuit. *Nónne*, inquit Deus ad Heliam, *vidisti humilitatem Achab coram me?* vbi supra num. 29. Vbi D. Cyril. Hierosolymitan. catechesi 2. *Quasi*, inquit, *persuadens iræ accenso prophetæ vt subueniret pœnitenti.* Nam Deo

Achabi pœnitentia priùs Deus, quàm Helias ad veniam emollitur.

D. Cyril. Hierosol.

C iam per Achabi pœnitentiam ad veniam tribuēdam mitigato: adhuc prophera ad vindictam reposcendam in Achabi scelera exæstuabat: proniorque erat Deus ad proprias iniurias remittendas, quàm propheta ad alienas condonandas. Nemo igitur ita suorum peccatorum grauitate deprimatur: vt ad diuinam misericordiam sperandam non excitetur.

XXIII. Tandem, cuius, obsecro, peccata magis diuturna, inueterataque esse potuerunt, quam illius boni latronis, qui etiam in crucē actus blasphemabat. Matth. 27. num. 44. *Latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* Vbi significatur non vnus tantum, sed vterque simul, saltem initio

Summa Dei in boni latronis sceleribus condonandis misericordia.

D blasphemasse; vt D. Hieron. D. Chrysost. D. Ambros. & alij non improbabiliter opinantur. Et nihilominus in extrema vitæ periodo resipiscens, paradisum illicò impetrauit. *Hodie mecum eris in paradiso.* Luc. 23. n. 43. Quod D. Arnold. tract. de septem verbis Christi D. in cruce, nunc tribuit præsentiæ Christi, nunc pœnitentiæ latroni; nunc Spiritus sancti gratiæ, misericorditer indulgentis. Præsentiæ quidem Christi, dum sic ait: *Cum iam anima egressum accelerans in primis labris esset, & hora vltima aduentaret, æquo animo ibat: nec vrgebat formido pœnarum conscientiam, quam se sanguine Christi præterfluente sentiebat ablutam.* Pœnitentiæ verò latronis, dum subdit: *Considerare necesse est,*

D. Hier.
D. Chrys.
D. Ambr.

D. Arnol.
Salutaris Christi præsentia.

Maxima pœnitentia vis.

E *quid possit pœnitentia: quando bonus Dominus tribulato corde clamantem ad se seruum suum, etiam in vltimo peccati puncto non negligat.* Et paulò post: *Latro*, inquit, *nobis occurrit, pœnitentiæ regula, confessionis forma, indulgentiæ præco, spei exemplum.* Denique Spiritus sancti gratiæ, dum concludit: *Multa, antiquaque peccata illico abolet gratia: nec processu, moráque temporis, indulgentia limat, corroditque culpæ rubiginem: sed vbi repentè Spiritus sanctus illabitur, quidquid immaduerat peccati tabe, siccatur.* Quænam igitur esse potest tam extrema vitæ periodus, in qua venia desperetur? Adsit pœnitētia,

Efficax Spiritus sancti gratia.

A misericordia non deerit. Nemo de salute non timeat, sed nemo de salute desperet. Quod vnus obtinuit latro, omnes, qui pariter ingemuerint, impetrabunt. Latronis venia, cæterorū spes. Vnde D. Aug. serm. 120. de tempore, *Dum*, inquit, *Deus tanto debitori refundit immanis debiti cautionē: humano generi conscripsit securitatem: vt consolatio, ac spes fieret totius populi, absolutio vnius desperati: & priuatum boni in publicum cresceret beneficium.*

D. Aug.
Latronis venia, omnium spes.

Ex his patet nullum esse peccatum, quod precibus, & lacrymis non eluatur. Vnde D. Cyrill. Ierosol. catech. citata, *Graue*, inquit, *malum peccatum: sed non incurabile: graue retinenti, leue autem per pœnitentiam abiicienti.* Et D. Arnold. vbi supra. *Non*, inquit, *artatur numero, non clauditur fine, nullas omninò habet metas diuina clementia: sit, qui*

XXIV.
D. Cyril. Ierosol.
Nullum peccatum diuinæ misericordiæ incurabile.

B *innocet; erit, qui exaudiat: sit, qui pœniteat; non deerit, qui indulgeat.* D. autem Chrysost. homil. 8. ad popul. loquutus de rege Niniue pœnitentiam agente, & misericordiam impetrante: *Quod*, inquit, *prætexta non valebat; hoc poterat saccus: quod diadema non est assequutum, hoc cinis obtinuit.* Vnde Tertul. libr. de pœnitentia cap. 4. *Omnibus*, inquit, *delictis, seu carne, seu spiritu, seu facto, seu voluntate commissis, qui pœnam per iudicium destinauit: idem veniam per pœnitentiam spopondit.* Et paulò post, Pœnitentiam vocat vitam. Nam illud Ezechiel. 33. n. 11. *Nolo mortem impij: sed vt conuertatur à via sua, & viuat:* ita transfert: *Pœnitentiam malo, quàm mortem.* Et subdit, *Ergo pœnitentia vita est, cum præponitur morti.* Quemadmodum igitur fieri nequit,

D. Arnol.

D. Chrys.

Tertul.

Pœnitentia, vita.

C vt quis vitam habens, non viuat: ita vt agens pœnitentiam, spiritualiter non viuificetur. De hac re plura suis locis. Interim D. Hier. aduersus Luciferianos, Tertul. lib. de pœnitentia, D. Cyprian. de lapsis, D. Basil. hom. 24. de pœnitentia, Bachiarius in epistol. ad Ianuarium, & plerique Patrum de hac re passim agentes consulantur.

D. Hieron.
Tertul.
D. Cypr.
D. Basil.
Bachiar.

XXV. Secundum pronuntiatum. Peccata in Deum multò difficilius, quàm peccata in hominem, remittuntur. Patet ex iis, quæ superiori difficultate dicta sunt. Et hoc tantùm significare voluit Heli, cum dixit, Deum pro peccato in hominem placari posse: pro peccato in ipsum Deum, *Quis orabit?* Hoc est, difficilè placari posse. Quod ex se-

Secundū pronuntiatum. Peccata in Deum difficilius, quàm peccata in hominem remittuntur.

D quenti pronuntiato patebit. Interim huius remissionis difficultas, paucis illustratur. Acerrima est illa comminatio diuina: *Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum.* Amos 1. n. 3. Vbi illud, *super quatuor*, hoc est, *super quarto*, vt Ribera ex hebræo rectè interpretatur. Item illud, *super tribus, & quarto*, explicandum est aduersatiue, sic: *super tribus conuertam, & super quarto nō conuertā*; vt Hebræi apud Lyra. exponūt. Quæ sunt igitur tria peccata, quibus Deus se facilē, & exorabilem præbet? quodnam illud quartum, cui se difficilem, & inexorabilem ostendit? Rup. ad cū locum, & lib. 2. in Num. c. 1. per illa tria, intelligit tria peccatorum genera in hominem cōmissa, vnum cordis, alterum operis, tertium consuetu-

Ribera.

Lyran.

Rupert.
Tria peccatorum genera in hominem commissa facilè à Deo remittuntur: peccatum in Deū difficilè.

E dinis: quæ omnia à Deo misericorditer remittuntur; licèt vnum alio, prout grauius est, ita difficiliùs curetur: per illud quartum, intelligit peccatum in ipsum Deum: cum quis vocantem Deum non audit, imò contemnit dicens: *Quis noster Dominus est?* Psalm. 11. num. 5. *Hoc scelus*, inquit, *diabolicum est: & sic loqui, est dicere verbum contra Spiritum sanctum. Non placet sancto Spiritui, vt conuertat illum, qui se in hoc scelus erexit.* In cuius rei typum, dicit tres à Christo D. mortuos in vitam restitutos: puellam in domo, quæ significat peccatum cordis: adolescentem in porta ciuitatis, qui

Tres tantum mortuos in huius rei typum à Christo D. suscitatos.

qui significat peccatum operis: Lazarum in sepultura quatriduanum, qui significat peccatum consuetudinis. Non resuscitasse autem quartum, vt significaret, peccatum in Deum difficillimè remittendum.

XXXVI. D.Pasch. *Iudam in homines peccantem Christus admonuit, in Deum, grauiter puniuit.*

Hoc ipsum probat S.Paschasius lib. de corpore, & sanguine Domini c.8. in Iuda proditore, quem Christus D. minora peccata in hominē committentem sustinuit, & admonuit: maiora audentem in ipsum Deum, foras è cœnaculo, imò & è collegio Apostolico exclusit. *Iudas*, inquit, *donec buccellam acciperet, quamuis mente fauceius, interdum tamen à Domini bonitate leniter, crebroque nunc cum aliis, nunc solus monetur: sed postquam indignus mystica præsumpsit, innasit eum diabolus: & qui prius mutabat, cum accepit, continuò foras exiuit.* Scilicet in tenebras exteriores præcipitandus. Dignus enim non erat, qui Deo gauderet Redemptore, qui ipsum redēptionis pretium contemnebat. Et statim in hanc sententiam explicat præsentē locum, *Quis orabit pro eo? Quem*, inquit, *apud se interuenientem inueniet; qui Deum totius creaturæ contemnens, in eius iniuriam ad sanctificata, imò nunc ad corpus, & sanguinē ipsius indignus accedit. Talis profectò nec Dei veretur præsentiā, nec frequentiam formidat Angelorum: sed sic se ingerit, quasi nullus sit, qui eius conscientiam videat.* Cum tamen longè aliter se habeat. Nā iuxta altare Domini inter medios Angelos vidit olim propheta stare virum; *qui indutus erat lineis; & atramentariū scriptoris habebat in lūbis suis.* Ezech. 9. n. 3. Hic enim vir, inquit Paschas. Christum D. repræsentat, & atramentarium habere dicitur, *Vt omnium peccata describat, & sanctorum à peccatoribus numerum segreget, maximè dum ad altare veniunt.* Quis ergo inultus abibit, qui peccatum commiserit in Deum, certissimæ fidei tabulis consignatum, ab oculatissimo teste obiiciendum, à seuerissimo censore iudicandum.

Iuda sacrilegium indignè S. Eucharistiā recipiēdo grauiter plectitur.

Angeli S. Eucharistiæ assistunt.

Paschas. *Peccata indignè accedentiū ad altare Christus describit.*

XXXVII. *Peccatum in Deū quo pacto sine venia dicatur.*

Non minùs efficaciter ex D. Paulo id confirmat D. Petr. Dam. lib. 4. epist. 14. Nam loquutus de iis, qui sacrilego ausu in Deum peccant, *Quibus*, inquit, *expauescenda nimis est, Apostolica illa sententia: Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, &c. Et prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, &c.* Hebr. 6. à n. 4. Vbi quamuis non intelligatur iuxta catholicum sensum impossibilitas absoluta: tamē maxima insinuatur difficultas. Quam D. Paulus rursus expressit. *Voluntariè*, inquit, *peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam nō relinquitur pro peccatis hostia.* Hebr. 10. num. 26. non quòd absolutè desit expiationis remedium, sed quòd difficillimè inueniatur, ac difficillimè applicetur. Vnde Patres in sensu figurato, & hyperbolico loquuti, aliquando vocant hoc peccatum *insanabile*, vt D. Cyril. Alex. in epist. ad Proclum: aliquando *immedicabile*, vt D. Chrys. in Ps. 49. aliquando *inexpiabile*, vt Victor Africanus in ratione fidei supra citatus: aliquando *sine venia*, vt D. Hier. seu Didym. libr. 3. de Spiritu sancto, non vt desperationem peccatoribus iniiciant, sed timorem, ne si facilem, ac parabilem putent medicinam; morbi vim, & grauitatem non exhorrescant.

D. Cyril. Alex. D. Chrys. Vict. Afr. D. Hier. Didymus.

XXXVIII. *Tertium pronuntiatum. Particula, quis, non pro nullo, sed pro raro hic vsurpatur.* D. Amb.

Tertium pronuntiatum. Quando dicitur, *Quis orabit pro eo*, qui in Deum peccauit; nō est sensus, neminē esse, sed rarum esse. Est catholicus sensus, quē Patres citati communiter docent, & vt alios omittam, D. Ambr. libr. 1. de pœnit. c. 8. expressit. *Non*, inquit *scriptum est, nullus orabit; sed, quis orabit: id est, quis ille sit, qui in tali causa orare possit, quæritur, non excluditur.* Et illustrat scripturæ testimoniis: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Ps. 14. v. 1. *Quis ascendet in montem Domini?* Ps. 23. n. 3. *Quis*

A *sapiens, & intelliget ista?* Oseæ 14. n. 10. *Quis putas, est fidelis dispensator, & prudens?* Luc. 12. n. 42. *Deus, quis similis erit tibi?* Ps. 82. n. 2. Addit D. Ambr. *Non vtique nullus; quia imago Patris, Filius est.* Quam scripturæ phrasim D. Hier passim obseruat: in Ps. 23. cit. *Quis*, inquit, *pro raritate ponitur.* Et prologo in Oseam referens illud cit. ex c. 14. *Quis sapiens & intelliget ista?* subdit: *Quod non pro impossibili, sed pro difficili debemus accipere.* Et in illud: *Quis scit, si cōuertatur, &c.* Ioel. 2. n. 14. *Quis*, inquit, *aut impossibile, aut difficile sentiendum est.* Et in illud: *Quis nouit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum? &c.* Eccles. 3. n. 21. *Pronomen*, inquit, *quis, in scripturis sanctis non pro impossibili, sed pro difficili semper accipitur.* Quamuis particula, *semper*, propositionem **B** magis extendat, quam par est: cum ipse Hier. proxime cit. in Ioelem, pro impossibili, vel difficili illud pronomen exponat. Quod etiam Orig. lib. 8. in c. 10. epist. ad Rom. ibi: *Quis credidit auditui nostro?* n. 16. expendit. *Quis*, inquit, *pro raro dictum est. Et obseruare debemus, quod sermo hic in scripturis interdum, pro raro, interdum omnino pro nullo ponitur.* Et vtriusque rei promit in medium testimonia. Igitur hoc loco, *Quis orabit?* Id est, Rarus orabit.

D. Hier. D. Hier. Orig.

XXXIX. D. Amb. *Cur rarus sit, qui pro peccato in Deum, ipsum oret.*

Sed cur rarus est, qui pro illo peccatō Deum oret? Respondetur primò ex D. Amb. cit. quia vir eximiæ sanctitatis rarus est: hic autem ad orandum pro illo peccato requiritur. Nam *quò maior*, inquit, *culpa, eò maiora sunt quærenda suffragia: non enim quicunque de vulgo pro Iudæorum populo, sed* **C** *Moyses rogauit.* Idemque repetit cap. 9. sequenti. *Populo*, inquit, *satis est, si pro leuioribus delictis Deum precetur: grauiorum veniam, iustorum orationibus reseruandā putet.* Et consentit D. Bern. tract. de præcept. & dispensation. *Talis*, inquit, *requirendus est ad orandum, qui sit idoneus ad placandum.* Nihilominùs hæc sola responsio non videtur sufficiens: quia etiam vulgares homines, imò & peccatores Deum orāt, vt patet ex communi vsu Ecclesiæ: & si adsint debitæ conditiones, à Deo infallibiliter audiuntur: nō solum pro se orantes, vt D. Th. 2. 2. q. 83. art. 16. in corpore fatetur; sed etiā pro aliis; vt Card. Tolet. in c. 16. Ioan. annot. 30. & 31. & Suar. lib. 1. de orat. in comm. c. 25. & 27. ex D. Basil. in regulis breuioribus, reg. 261. latiùs cō- **D** firmant: si tamen obicem non opponant, vt præter alios Lyr. aduertit ad illa verba Raguelis. *Non dubito, quòd Deus preces, & lacrymas meas in conspectu suo admiserit.* Tob. 7. n. 13. Aliquid igitur addendum est, propter quod rarus sit, qui Deum pro huiusmodi peccato deprecetur.

Prima responsio. Pro peccato in Deum solum eximiæ sanctitatis viri, qui rari sunt, Deū deprecantur. D. Bern. *Impugnatur. Etiam peccatores pro se, & pro aliis, cum debitis conditionibus orantes, a Deo exaudiuntur.* D. Thom. Tolet. Suar. D. Basil. Lyran.

XL. *Secunda responsio.* Tolet. *Efficax oratio & exemplum remittentis inimicos ad Dei misericordiam impetrandam.*

Quare secundò respondetur ex Tolet. in cap. 12. Luc. annot. 22. rarum esse, quia non est, qui peccatum in se commissum remittens, Deum oret, eumque suo exemplo ad remittendum inducat. Nam quando vir offensus à viro, cui offensam remittit, Deum orat, vt ipse quoque remittat, quemadmodum & ille remisit debitori suo, magnam habet vim ad exorandum: quando verò orat pro eo, qui in solum Deum peccauit; sicut **E** ille nihil habuit, quod remitteret; ita Deum inducere non potest ad remittendum. Consentire videtur in hanc responsionem Auctor quæst. hebraic. *Cum*, inquit, *in virum quis peccat, placato sibi viro, facit sibi Deum placabilem: in Deum autem cum quis peccat, quis orabit pro eo? Ac si dicatur, Per quem, Deum sibi, in quem peccauit, propitium facere poterit?* Vbi significat Deum tantùm potuisse placari per orationem illius, qui ab altero offensus est, & qui offendenti remisit: quia huius exemplo ad similem remissionem exhibendam inuitatur. Fauet Anastas. Nicen. q. 76.

Auct. qq. hebr. *Efficax iustorum oratio pro inimicis.* Anastas. Nicen.

A in scripturam, dicē, Deum placari pro peccato in virum, si pro illo oret, qui accepit iniuriam, & remisit. Quo pacto Dominus placatus est pro peccato Mariæ in Moysen: qui Moyses, & remisit iniuriam, & Dominum pro illa rogauit Num. 12. n. 13. In eam ferè sententiam videtur D. Chrys. homil. de proditione Iudæ in 3. tomo hunc locum explicare, docens, ad Deum nobis placandum non tam vtilem nobis esse orationem, quam peccati in nos commissi remissionem: illo enim remisso, Deus ne ab homine in misericordia superetur, facile remittit, *Cum*, inquit, *de inimici culpa dissimulas; de tuis delictis solui benignitate Dominus exoratur.* Quòd statim confirmat his verbis Heli, in quibus Deus dicitur exorari pro peccato in virum, non autem pro peccato in se: quòd illud à B viro pro sua parte remittatur; hoc autem minimè. *Vides*, inquit, *quòd illud vulnus, facilè nec oratione sanetur, & quod oratione non soluitur, cum peccatum concesseris inimico, tibi quoque donatur. Dimitte centum denarios, vt decem millia talenta dimittantur tibi.*

D. Chrys.

XLI.

Dupliciter potest Deus placari pro peccato in virum commisso.

Hanc Chrysost. responsionem, vt clariùs expediam Aduerte, dupliciter posse Deum placari pro peccato in virum commisso. Primò, si is, qui peccatum in virum commisit, remittat alia peccata in se commissa; & dum aliis ignoscit, suo exemplo Deum inducat ad ignoscendum sibi: tunc enim ipsemet, qui alium offendit, Deum sibi propitium reddit. In hoc sensu loquitur D. Chrys. Neque pugnat cum vulgata: quia in ea nullum discrimen C exprimitur inter peccatorem, & oratorem: sed tantùm dicitur *Placari ei potest Deus*, non exprimēdo, per aliumne, an per ipsummet, qui peccauerat: pugnat tamen cum Septuaginta, & Paraphraste Chaldæo, aliisque Patribus supra citatis, qui peccatorem in virū, ab oratore, seu propitiatore apud Deum distinguunt. Secundò, si is, qui offensus est à viro, non solùm ei offensam remittat, sed etiam pro illius remissione à Deo impetranda ipsum Deum deprecetur. Qui sensus frequentior vsurpatur a Patribus, & exemplaribus Græco, & Chaldæo, peccatum, & propitiationem distinguentibus, congruentior videtur; nec vulgatæ aduersatur. Vtrouis igitur modo explices, exorari Deus potest pro peccato in virum, quia exorator remittendo priùs offensam sibi factam Deum inducit D ad remittendum: magnam enim vim habet oratio hominis patientis, & remittentis iniurias ad diuinam misericordiam impetrandam: vt annot. 9. sect. 1. iam illustraui. Quando igitur abest homo, qui remittat, vt contingit peccante homine in Deum; quis Deum exorabit?

D. Chrys.

Septuag. Chald.

Efficax iustorum oratio pro inimicis.

XLII.

Impugnatur secunda responsio.

Obiectio.

Nihilominùs contra hanc responsionem illud se offert; quod ea posita, non diceretur: *Quis orabit pro eo?* Hoc est, rarus; seu nullus orabit pro eo: nullus enim homo tunc esset remissor, qui posset esse intercessor. Sed quid, si quis ab homine offensus, aliud peccatum in Deum immediatè committat, & remittens homini, suo exemplo Deum ad veniam prouocet pro peccato contra ipsum E Deum commisso? Responderi potest in primis tunc posse hominem fructuosè orare etiam iuxta prædictam expositionem, quia tunc datur homo remittens, ac Deum suo exemplo ad remittendū inducens: quem supponebam abesse, cum inferebam, nullum esse qui oraret. Addo, diuersam esse rationem, tum quia peccatum, quod homo committit in hominem, est diuersi ordinis à peccato, quod committit in Deum. Vnde homo remittens illud prius peccatum, adhuc congruo exemplo Deum non prouocat ad remittendum hoc posterius: tum etiam quia per peccatum in hominem

Prima solutio.

Secunda solutio.

A homo, & Deus simul offenduntur: vnde remittens homo offensus partem iniuriæ ad se pertinentis; apte inducit Deum suo exemplo ad alteram partē iniuriæ, quæ ad ipsum Deum spectabat, remittendam. at verò per peccatum, quod homo cōmittit in Deum, solus Deus offenditur: quare cum homo nihil habeat in eo, quod remittat: consequenter non habet, vnde Deum suo exemplo inducere possit ad remittendum. Atque adeò si ad placandum Deum pro peccato necessarium est exemplum hominis remittentis: pro peccato in Deum, quod homo non potest remittere, cùm ne inadæquate quidem ad eum pertineat; nullus prorsùs orabit.

XLIII.

Tertia responsio.

Caiet.

Bellarm.

Pro grauioribus peccatis, qualia sunt contra Deum, rarus intercedere audet.

Igitur tertiò respondetur ex Caiet. & Bellar. B cit. raram esse, quia in grauioribus peccatis, qualia sunt, quæ in Deum committuntur, nemo ferè est, siue iustus sit, siue iniustus, qui accedere audeat intercessor: quemadmodum in rebus humanis rarò inuenitur, qui in causa perduellionis, seu læsæ maiestatis apud principem intercedat. In hunc sensum dixisse videtur Ierem. 15. n. 5. *Quis miserebitur tui Ierusalem? aut quis contristabitur pro te? aut quis ibit ad rogandum pro pace tua?* Quasi diceret, interprete Origen. hom. 10. Perduellionis rea es, ô Ierosolyma: non solùm homicidio, sed etiam Deicidio manus tuas profanasti: ipsi quoque pro te Angeli precatores accedere non audent; quis hominum rogare pro te non reformidet, ne tui tecum criminis particeps censeatur? Iuxta hunc sensum C D. Isidor. Pelus. lib. 1. epist. 26. Episcopum quendam, vt fama erat, Simoniacum rectè monet, quanto in salutis periculo versetur; cum pro illo nemo audeat deprecari. *Nosce*, inquit, *quem ad finem tendat hoc malum: quòd contumeliam in Deum exiguo lucro commutasti. Et quis pro te orabit? Quandoquidem nec pro Ophni, & Phinees, qui aduersùs Deum, ipsiusque sacerdotium peccauerant, inuentus est quisquam, qui deprecatoris partes susciperet: verùm in extremum exitium, vt sacerdotij dignitatem prodentes, confecti sunt.*

Origen.

D. Isidor. Pelusior.

à nemo peccatum earum inuenit intercessorem.

XLIV.

D. Greg.

Pro peccatis in Deum solus Christus exorare potest.

Nec mirum, si vix audeat quisquam tam impio diuinitatis contemptori patrocinari. Nam, vt benè D. Greg. ad hunc locum, *Cuius*, inquit, *prece peccatum illud indulgetur; quod in ipsum indultorem* D *committitur?* Et paulò post concludit huius peccatoris causam adeò desertam esse, vt à solo Deo suscipi posset. *Quibus*, inquit, *homo sufficiens erat nullus; ipse Deus homo factus est intercessor pius. Nam in cruce suspensus orauit dicens, Pater dimitte illis. Pacatus est ergo Deus iis, qui in Deum peccauerant, non aliena prece, sed sua.* Et similiter loquitur Isichius libr. 2. in Leuitic. ad illa verba. *Mactabitur & victima pro delicto.* Leuit. 7. num. 2. Vbi delicti nomine intelligit peccatum commissum in Deum, quod difficilè remittitur. *Necessariò ergo*, inquit, *aries in sacrificio offertur, eum significans, de quo dicitur, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: qui solus quod in se commissum est, potest relaxare.* Concinit D. Aug conc. 2. in Psalm. 36. ad medium, vbi ta- E lem requirit sacerdotem ad orandum pro peccato in Deum commisso, qui nullo pro se apud Deū indigeat oratore. *Quis est autem*, inquit, *pro quo nullus orat, nisi ille, qui pro omnibus interpellat?* Atque vt hunc sibi quisque oratorem apud Deum desideraret, & inuestigaret, dixit Heli, interprete August. *Quis orabit pro eo?* Quasi diceret, Siquidem peccator in Deum destituitur patrocinio innocentis sacerdotis secundùm ordinem Aaron, in quo omnes peccauerunt: quærat innocentissimum sacerdotē secundùm ordinē Melchisedech, cuius apud Deum precibus adiuuetur. *Itaque ô popule*, inquit, D. August.

Isichius.

D. Aug.

D. August. *talem elige sacerdotem, pro quo non cogaris orare; sed de cuius oratione pro te securius esse possis: ipse est Dominus noster IESVS CHRISTVS; vnus sacerdos, vnus mediator Dei, & hominum.* Vide Tertul. libr. de pudicitia c. 19. Christum Dominum per excellentiam appellat *exoratorem.* Loquutus enim de multiplici peccatorum genere, in quæ homines passim prolabuntur: *Horum*, inquit, *erit venia per exoratorem Patris Christum.*

Tertul. Christus D. Patris exorator.

XLV. *Etiam Christus pro sceleratissimis quibusque peccatoribus orare noluit.*

Verùm illud est vlteriùs notandum, quòd etiam Christus Dominus, qui est *propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* 1. Ioan. 2. numer. 2. orare noluit pro sceleratissimis quibusque peccatoribus; iuxta illud: *Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi.* Ioan. 17. numer. 9. Imò & in cruce Patrem orans, vt suis crucifixoribus ignosceret, subdit: *Non enim sciunt, quid faciunt.* Luc. 23. num. 34. Vt ostenderet, se non orare pro illis, qui ex malitia, sed qui ex ignorantia eum crucifigebant: atque adeò pro illis, qui minùs grauiter peccabant; vt D. Bern. tract. de præcepto, & dispensatione rectè interpretatur. *Ideo*, inquit, *ignosci illis, quia non agnoscer ab illis. Sunt quibus non ignosce, quos non ignoro, & vidisse, & odisse, & me, & Patrem meum.* Consentit Beda in eundem locum. *Quidam*, inquit, *dicunt, quòd non pro Iudæis, sed pro Romanis militibus, qui in crucifixione subministrabant, orationem fecerit: hi enim ignorabant, quæ de ipso lex, & propheta prædixerant.* Et confirmat, quia si Christus pro Iudæis orasset, non eos tam vehemens procella per Titum, & Vespasianum inducta in tot miseriarum scopulos allisisset. Accedit D. Aug: tract. 31. in Ioan. vbi loquens de oratione Christi in cruce, *Videbat*, inquit, *quosdam suos inter multos alienos illis iam petebat veniam, à quibus adhuc accipiebat iniuriam: non enim attendebat, quòd ab ipsis moriebatur; sed quia pro ipsis moriebatur.* Vbi vides Christum Dominum, etsi quoad sufficientiam pro omnibus orauerit, vt quidam volunt: tamen quoad efficaciam orasse tantùm pro suis, qui fortassè minùs grauiter ex ignorantia peccabant. Si igitur Christus Dominus pro his non orat, quis hominum etiam iustorum orare audeat?

D. Bern.

Beda. Non pro Iudæis, sed pro gentilibus crucifigentibus Christū orasse aliqui existimant.

D. Aug.

XLVI. *Iustorum orationem pro insignibus peccatoribus non desperatio impedit, sed humilitas.*

Verùm hanc orationem non desperatio impedire debet, sed moderatio; non incredulitas, sed humilitas. Alioqui, vt benè D. Bern. statim citandus, *Gemat*, inquit, *qui illum peccatorem amat. non præsumat orare, nec desistat plorare.* In cuius rei typum duæ illæ sorores, Martha, & Maria, credebant quidem posse fratrem suum Lazarum mortuum, & sepultum, licet iam quatriduanum, à Christo Domino resuscitari: & quod ibi mysterium includebatur, posse quemlibet peccatorem quantocunque scelerum pondere oppressum, & sepultum, releuari ab ea sarcina, & ad vitam gratiæ reduci. *Scio*, inquit Martha, *quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus* Ioan. 11. num. 22. Et tamen postulare à Christo Domino non audebant; vt fratrem ad vitam reuocaret. Nam interroganti Christo Domino, *Vbi posuistis eum?* Respondent: *Domine veni, & vide.* Ibid. num. 34. In quem locum D. Bern. de gradibus humilitatis, in gradu 12. ingeniosè, vt solet, *O Martha*, inquit, *magna nobis tuæ fidei insignia tribuis! Sed quomodo cum tanta fide diffidis? Veni, inquit, & vide. Cur si non desperas, non dicis, & resuscita? Si autem desperas, cur magistrum sine causa fatigas? An fortè fides aliquando recipit; quod oratio non præsumit? Denique*

D. Bern. Martha, & sororis exemplum.

D. Bern.

Fr. Mendez. in libr. Regum.

A *appropinquantem cadaueri prohibes, & dicis, Domine iam fœtet; quatriduanus enim est. Desperando dicis hoc, an dissimulando?* Et paulò post: *O sanctæ mulieres, si fratrem vestrum amatis, cur eius misericordiam non flagitatis, de cuius potentia dubitare, pietate diffidere non potestis? Respondent: sic melius tanquàm non orantes, oramus: sic efficaciùs tanquam diffidentes, confidimus. Exhibemus fidem, perhibemus affectum: Scit ipse, eis non est opus, vt aliquid dicatur, quid desideremus. Scimus quidem, quòd omnia potest, sed hoc tam grande miraculum, tam nouum, tam inauditum, etsi eius subest potentiæ, multum tamen excedit vniuersa merita humilitatis nostræ: sufficit nobis potentiæ locum, & pietati dedisse occasionem, malentes patienter expectare, quid ve-*
B *lit; quàm impudenter quærere, quod forsitan nolit. Demùm, quod nostris meritis deest, verecundia fortassè supplebit.* Hæc Bernardus eleganter. Quibus ostendit etiam iustos non audere pro magnis miraculis, hoc est, pro mortuis iam sepultis suscitandis, seu pro insignibus peccatoribus absoluendis deprecari.

XLVII. *D. Bern. B. Virginis, & D. Petri hac in re exemplum.*

Quod vlteriùs illustrat D. Petri, & Beatæ Virginis exemplo. *Petri*, inquit, *post grauem lapsum, lacrymam quidem video, sed precem non audio.* Quasi non auderet pro se orare, qui plorare non desinebat. Et rursùs. *Disce & in matre Domini magnam in mirabilibus fidem habere, in magna fide verecundiam retinere. Disce verecundia decorare fidem, reprimere præsumptionem. Vinum, inquit, non habent. Quàm breuiter, quàm reuerenter suggessit, vnde piè sui so-*
C *licita?* Ex qua Beatæ Virginis humilitate non audentis pro vino Filium deprecari: rectè colligit D. Bern. quantam ipse habere debeat ad deprecandum pro peccatore iam sepulto, ac quatriduano verecundiam. *Si ergo*, inquit, *illa cum mater sit, so matrem oblita non audes petere miraculum vini: ego vile mancipium, cui permagnum est, filiu simul, ac matris esse vernaculum, qua fronte præsumo pro vita petere quatriduani.*

XLVIII. *In duobus cæcis à Christo sanatis idem mysterium ostenditur.*

Ad quam rem vlteriùs illustrandam optimum ex Euangelio argumentum D. Bernardus deducit. Nam cum Christus Dominus duos cæcos illuminarit, vnum ab ortu cæcum, Ioan. 9. à n. 1. alterū casu aliquo excæcatum, Luc. 18. à num. 38. pro hoc
D multæ preces, & magnis cum clamoribus oblatæ sunt, vt patet ex citato loco; pro illo, nullæ; vt legenti historiam constabit. Nam cæcus ille non natus, sed factus hominem vulgariter, ac mediocriter peccatorem repræsentabat; pro quo multæ sæpè à iustis hominibus orationes offeruntur: hic autem ab ortu cæcus peccatorem non vtcumque, sed insigniter deprauatum exprimebat: pro cuius salute vix quisquam est, qui suis audeat precibus Deum solicitare. *Qui proinde*, inquit D. Bern. *tantò misericordius, quantò mirabiliùs nullis precibus præuentum sui illuminatoris beneficium sensit.*

D. Bern.

XLIX. *Ostenditur etiam in tribus mortuis à Christo suscitatis.*

Simile est illud ex eodem Euangelio argumentum, quo idem Bernard. vtitur. Nam cum Christus Dominus tres mortuos excitarit: puellam in do-
E mo. Matth. 9. à n. 18. adolescentem in porta ciuitatis. Luc. 7. à n. 12. Lazarum in sepultura quatriduanum. Ioan. 11. à n. 39. pro sola puella adorauit, & rogauit pater: nam pro adolescente, ne mater quidem deprecari ausa est, sed tantum lacrymari: pro Lazaro autem, vt iam diximus, ne sorores quidem preces, sed lacrymas obtulêre. Ratio verò ad rem præsentem optima est; quia illa puella mortua quidem, sed adhuc domi inclusa peccatorem significabat lethaliter quidem, sed non deformiter exanimatum: pro cuius salute offerre preces sancti non deterrentur; quin potiùs

Rr 2 charitatis

chatitatis studio maximè incenduntur. Adolescés verò ad sepulturam iam elatus, & multò magis Lazarus in sepultura iam inclusus adumbrabunt peccatorem in externa, ac deformia scelera effrænem, ac præcipitem; atque in diuturno peccandi vsu consopitum, ac sepultum: pro cuius salute nemo sanctorum est, qui orare non reformidet. Vnde D. Bernard. quamuis pro suis monachis in aliquam recentem, & latentem culpam prolapsis Deum soliciius precaretur: tamen pro effusis in maiora crimina, neque ad frugem, quantumuis admonerentur, regressis, deprecari verebatur. *Si contigerit*, inquit, *aliquem de fratribus nostris in animo mori: quandiu inter nos erit, pulsabo eos, & meis, & fratrum precibus saluatorem. Si vero non mereamur exaudiri: vbi iam vel tolerare vinos, vel tolerari à viuis non poterit, sed incipiet efferri: semper quidem fideliter gemo, sed iam non ita fiducialiter oro: non apertè audeo dicere, Veni Domine, suscita mortuum nostrum: corde tamen suspenso tremulus intus clamare non cesso, si fortè, si fortè, si fortè desiderium pauperum exaudiet Dominus.* Hæc Bernard. de se piissimè, ac prudentissimè. Quibus tota hæc doctrina, optimè confirmatur. Atque hæc de vtraque difficultate: & de tota censura, qua Heli filios corripuit. Quæ si ad sola verba attendamus, grauis mihi videtur, & matura. Cur autem, vt nimium leuis, ac remissa ab omnibus reprehendatur, in sequenti annotatione exponetur.

D. Bern. Pro grauioribus peccatis insti deprecari verentur.

L.

Filiorum Heli inobedientia.

Et non audierunt, &c. Hæc verba de filiis Heli non audientibus vocem patris: & quæ sequuntur de Domino volente occidere eos, longa indigent interpretatione. Sed ne hic commentarius nimium excrescat, in annotat. 22. commodiùs explicanda, & illustranda reseruentur. Hic interim obserua pro inobedientia filiorum Heli optimam illam sententiam D. Antiochi homil. 114. de obseruantia mandati, *Nemo*, inquit, *qui Dei mandatum contempserit, in rectitudine vitam instituit suam. Saul Dei mandato malè moriger, in mœrore vitam cum egisset, tempore ipsi præscripto, demum regno quoque excidit*. Hoc est, Saulis inobedientia effecit, vt neque in vita, neque in morte, pace, ac tranquillitate frueretur; sed difficilem, ac laboriosam vitam cum difficiliori, ac laboriosiori morte commutaret. *Filij Heli, cum illis immorigeras aures occaluissent ad vocem paternæ monitionis, nec paruissent dicto; arcam quidem Dei in manus alienigenarum tradiderunt; ipsi autem vna cum populo meritam mercedem retulerunt, miserrima morte perfuncti.* Scilicèt hæc est inobedientiæ merces: miserrima vita, & miserrima mors.

D. Antioc.

Inobedientia Saulis miserrima vita, & miserrima morte punitur.

LI.

Heli in increpandis filiis nimia indulgentia.

Dicuntur autem filij Heli non audiisse vocem patris: scilicèt, quia patris, blandientis, & indulgentis: audituri fortasse vocem iudicis, comminantis, & condemnantis: si Heli in eos iudiciaria potiùs seueritate, quàm paterna benignitate vteretur. *Vocem*, inquit, non clamorem: cum tamẽ Heli si non defuisset suo muneri, non solùm loqui, sed clamare, & quasi tubam exaltare vocẽ suam, imo & fulminare in sceleratissimos filios debuisset. *Vocem*, præterea in singulari, & non voces in plurali. Vbi fortasse vnica tantùm admonitio insinuatur, cum tamen multiplicem fieri oportuisset; & sicut sæpiùs peccabant, ita sæpiùs opportunè, importunè reprehendi. Quamuis Latinus interpres translationis Septuaginta in Sixtianis vertat. *Non audiebant vocem patris*: quod videtur magis sonare frequentem vsum, quam vnicum actum non audiendi. Et D. Greg. Naz. orat. 1. dicat Heli filios *persæpè* obiurgasse, idque repetat orat. 29. sub initium, & D. Basil. in regulis breuioribus interrogatione 47. clariùs exprimat, *sæpè illos deterrere conatum fuisse*. Et in procemio in librum Ethic. expressè doceat, Heli filiorum flagitia tacitum non sustinuisse; *sed eos sæpè admonuisse, & à suis peccatis dehortatum fuisse*: idque rursùs orat. 3. de præcepto confirmet. Et D. Chrys. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monasticæ, vlteriùs addat, Heli prædicta verba *iugiter ad filios loquutum*. Quod si ita est, aliqua ex parte releuatur patris culpa; & filiorum aggrauatur: quia ille sæpiùs admonebat; hi nunquam auscultabant.

Sæpiùs Heli filios reprehendisse aliqui existimant. D. Greg.

D. Basil.

D. Chrys.

LII.

Septuag. Verborum repetitione duo in scriptura significantur.

Quia voluit Dominus occidere eos. Septuaginta transferunt, Βουλόμενος γὰρ ἐβούλετο. Hoc est, quia *volens volebat*: qua verbi repetitione duo possunt significari: aut nimius affectus, & propensa voluntas Dei operantis: vt Psal. 131. n. 15. *Viduam eius benedicens benedicam*: aut effectus re ipsa futurus, & voluntas absoluta, seu omninò exequenda: vt Isai. 22. num. 18. *Coronans coronabit te tribulatione.* Prior significatio non quadrat huic loco: cum Deus ex nimia affectione, & propensione ad occidendum, & puniendum non feratur; iuxta illud: *Non enim humiliauit ex corde suo.* Thren. 3. n. 33. Quadrat igitur posterior: qua significatur in Deo voluntas absoluta perdendi, seu occidendi improbos sacerdotes; vt re ipsa perdidit, & occidit. Absolutam dico, non quod antecederet omnem conditionem. Nam re vera illa voluntas diuina conditionem respiciebat, si filij Heli vocem patris non audirent: & ex hoc capite erat conditionata: absolutam igitur dico, quia posita conditione voluntas conditionata transibat in absolutam. Prius igitur fuit, non obedisse filios Heli, quam Deum absolutè occidere voluisse. Atque ita explicanda est litera, quamuis oppositum sonare videatur. Non enim ipsi vocem patris audire noluerunt; quia Dominus voluit occidere eos: sed vice versa, Dominus voluit occidere: quia ipsi noluerunt audire. Quod ex annot. 22. clariùs patebit.

Diuina voluntas perdendi filios Heli conditionata.

Num. XXVI. ***Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat; & placebat tam Domino, quàm hominibus.***

EXPOSITIO LITERAE.

I.

Quo pacto Samuel proficere & crescere dicatur.

Puer autem Samuel, &c. Satis explicatus, & illustratus fuit hic versicul. supra annot. 20. sect. 3. & potest vlteriùs illustrari ex iis, quæ ad num. 21. dicta sunt; vbi dicitur puer Samuel *magnificatus apud Dominum*. Quare hic vberioris doctrinæ gratiâ pauca adiicio. *Proficiebat* in primis, *atque crescebat*. De profectu ætatis, & virtutis explicat Lyran. neque enim solus ætatis profectus tanti est, vt hoc loco celebretur. D. Greg. mysticè interpretatur de profectu Euangelicæ prędicationis, & incremento sacræ administrationis; cum Apostolorum pusillus grex multas Deo animas prædicãdo lucrabatur: & plures ministros initiãdo diuinũ cultum locupletabat. Sed quia neutro modo proficiebat Samuel in eo rerum statu; in quo filiorum Heli improbitas omnia deuastabat; & animas in ruinas, & diuinũ cultum in tenebras coniiciebat: dicendum est ad literá, profecisse, & creuisse profectu, atque incremento spirituali: vt opponeretur filiis Heli, qui in diuinæ legis obseruantia deficiebant, atque decrescebant: vt pote filij Belial, qui defectum, seu decrementum sonat, vt inter alias eius nominis etymologias n. 12. iã ostendi. Vnde Samuelis constãtia clarior elucet, qui inter regredientes progrediebatur: & filiorũ Heli peruersitas turpior

Lyran.

D. Greg.

Verior explicatio de spirituali Samuelis profectu.

Samuelis cum Heli, & filiis comparatio.

A turpior apparet, qui progredientis exẽplo nihilo excitati, magis in dies regrediebantur. Nec minùs apta sit, Beda interprete, comparatio Samuelis cum Heli, vt hoc senescente, & deficiente, ille adolesceret. Vnde laudabilior Samuel, qui sub ignauo duce non languebat: & vituperabilior Heli, qui vigilante milite dormitabat. Quam Beda comparationem ad vtrumque statum legis, & gratiæ detorquet: hæc enim, deficiente illa, gloriosior proficit: illa, proficiẽte hac, ignominiosior deficit.

Beda.

II.
Quo pacto Samuel Deo, & hominibus placuerit.

Placebat tam Domino, quam hominibus. Quanta sit in eo difficultas, vt quis Deo placeat, & hominibus: & quo pacto ea superetur, annot. illa 20. dictum est. Sed quo pacto ea Samuel coniunxerit, quæ difficillimè coniunguntur, breuiter expendo.

B Priorò ex Abulens. Placebat Deo, quia religionem erga Deum diligentissimè curabat: placebat hominibus, quia iustitiam erga homines, studiosissimè colebat. In quo filiis Heli opponebatur: hi enim Deo, & hominibus ingrati, & religionem erga Deum profanabant: & iustitiam erga homines coertebant. Secundò ex D. Greg. Placebat Deo propter internam intentionem, quam in Deum rectissimam ordinabat: placebat hominibus propter externam ædificationem, quam hominibus perfectissimam exhibebat: mente scilicèt, & corpore immaculatus, vt illa diuinos oculos; hoc humanos ad se trahere videretur. Muliere illa forti, de qua Salomon, longè prudentior, *Quæsiuit lanam, & linum.* Prou. 31. n. 13. & vtroque indutus incedebat: lino, hoc est, internarum affectionum indumento, quod diuinis oculis pateret, & placeret: lana, hoc est, externarũ actionũ cultu, qui ab humanis oculis cerneretur, & approbaretur.

Abulens.
Primò propter religionem in Deum, & iustitiam in homines.

D.Greg.
Secundò propter internam intentionem, & externam ædificationem.

C

III.
D.Cyril. Alex.
Tertiò propter eximium amorem in Deum & in homines.

Tertiò ex D. Cyril. Alex. lib. 7. de adoratione sub initium, Placebat Deo, & hominibus, quia vtrumque præceptum charitatis erga Deum, & homines exercebat: non solùm *verbo, & lingua, sed opere, & veritate.* 1. Ioan. 3. n. 18. Deo ministrabat, hominibus seruiebat: religiosus Deo, obsequiosus hominibus. Diuinis ministeriis pariter atque humanis negotiis fructuosus. Quis non amaret, à quo omnes amabantur? Nam si illud Epigrammatarij verum est, *vt ameris, ama:* qui Deum, & homines amabat; non poterat non à Deo, & hominibus redamari.

D Benè D.Bern. ser. 84. in Cant. *Ego, inquit, amans amari me dubitare non possum; non plus, quàm amare.* Quàm certus erat per experientiam, quod amaret: tam certus erat per hanc consequentiam (amo, ergo amor) quòd amaretur. Et licèt hæc cõsequentia in solo amore erga Deum infallibilis sit à posteriori; ex amore enim nostro erga Deum, tanquam ab effectu, colligitur diuinus amor erga nos, tanquam causa, vt significat D.Bern. cit. sponsam ita loquentem introducens: *Non timeo, quia amo; quod non amata omninò non facerem.* Quasi prima ratio, quòd à Deo ametur, non sit, quòd ipsa amet: sed vice versa, prima ratio, quòd ipsa amet, sit quòd à Deo ametur. Licèt, inquam, hæc consequutio (amo, ergo amor) in solo amore erga Deum

E infallibiliter colligatur; tamen etiam in amore erga homines, præsertim per signa prodito, & per externa obsequia manifestato valdè probabiliter, & morali quadã certitudine infertur. Quis enim nisi tygri durior, ac rigidior, non amet, à quo amatur? Cum igitur Samuel omnes amaret, ab omnibus amabatur.

Martial.

D. Bern.
Amor infallibilis causa amoris.

D.Bern.

IV.
Chald.
Quartò propter bonam suæ virtutis famam.

Quartò ex Chaldæo Paraphraste, qui illud, *Placebat tam Domino, quam hominibus;* ita vertit: *Et nomen eius bonum, & recta via eius ante Dominũ, & probata facta eius in medio filiorum hominis.* Vbi ex bona fama, quæ de illo percrebuerat, ex vitæ innocentia, ex morum integritate, ex operum perfectione colligit, eum Domino, & hominibus placuisse. Igitur Samuel sic viuebat, vt Deo in primis placeret: & quamuis illi, si priuatam vitã ageret, satis esset soli Deo placuisse; neque enim erat de numero illorum, quibus, teste D.Hier. in dialogo aduersus Luciferianos, *Difficile est Deo tantum iudice esse contentos:* tamen quia publicam vitam agebat in commune commodum institutam; hominibus quoque ex bonis operibus placere nitebatur, vt viderent opera eius bona, & glorificarent Deum. Quemadmodum enim filij Heli ita viuebant, vt qui mala eorum opera viderent; Deum blasphemare quodammodò cogerentur: ita Samuel ex aduerso se opponens, sic agebat; vt qui eius singularia virtutum exempla spectarent, ad diuinas laudes decantandas excitarentur.

D.Hier.

Personæ publicæ non tantum Deo, sed etiam hominibus placere studeat.

V.
Non tantum bonis, sed etiã malis hominibus placere studendum.

Hominibus igitur placere studebat, non tantũ bonis, sed etiam malis: illud Apostolicum consilium, etiam ante Apostolum sequutus: *Prouidentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Rom. 12. n. 17. Nã qui vt omnibus placerent imperabat; etiam vt malis placerent præcipiebat. Quod iterùm idem Apostolus de Episcopo loquutus clariùs expressit: *Oportet, inquit, illum, & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt.* 1. Tim. 3. n. 7. Hoc est, tam probam vitam agere oportet, vt etiam ab improbis, & infidelibus approbetur. Nam interprete D. Hier. epist. 38. ad Occeanum in fine, *Qui irreprehensibilis est; non solum à domesticis, sed ab alienis consono ore laudatur.* Et quasi irreprehensibilior esse possit vita, quàm secta; subdit Hieron. tantam esse debere in Episcopo sanctitatem, *Vt qui religioni detrahunt, vitæ eius detrahere non audeant.* Scilicèt quamuis doctrina fidei nihil illustrius sit: tamen sæpenumero multis calumniantiũ tenebris obscuratur: at fidelium vitatam pura, sancta, & inculpata esse debet, vt ne ab ipsis quidem scelerum artificibus vituperetur, ipsi fidei calumniatores, fidelium laudatores efficiantur: hoc vnũ boni habeant mali homines, vt bonos probent, ac venerentur. In hoc Samuel studium incumbebat, vt etiam malis probaretur: quò boni efficerentur.

D.Hier.

Christianorum vita sit irreprehensibilis.

VI.
Non tantùm viris, id est, bonis, sed etiam fœminis, id est, malis, placere studendum.

Hoc mysterium quondam Lia adumbrauit: nato enim eius filio Aser, *Beatam, inquit, me dicẽt mulieres.* Gen. 30. n. 13. Cur mulieres dicit, & non viri? An vt viros excluderet? Nequaquam. Sed vt eas tãtùm exprimeret, quæ solæ excludendæ viderentur. Hoc est, vt significaret se non solùm viris, hoc est, bonis, sed etiam fœminis, hoc est, malis placituram: & ab vtrisque beatam pari consensione prædicandam. Ita planè mysticum in sensum ad hanc rem aptissimum declarat Phil. Heb. lib. de migratione Abrahami, *Virtutem, inquit, Lia veneror, quæ postulabat non solùm verè masculis, ac virilibus celebrari laudibus eorum, qui integram, incorruptamque naturam honorat; sed etiam fœmineis eorum, qui trahuntur, & vincuntur à rebus istis visibilibus: nihil præterea valentes intellectu percipere. Est enim officiũ perfectæ animæ, vt & esse, & videri velit; vtque studeat se approbari, non tantùm virorum oculis, sed etiam mulierum conclauibus.* Aptiùs conuenit hoc præconium Samueli; qui tã Domino, quam hominibus: iisque tam bonis, quam malis placere studebat: vt propterea non immeritò à D. Cyril. Alex. supr. cit. *Diuinus Samuel* appelletur. Et fortassè imitatus est Cyrillus concinem Phil. qui in lib. de temulent. affirmauit, Samuelẽ *in diuinum exercitum* adscriptum: quasi nullum cum mortalitate commerciũ habere, sed solam diuinitatem spirare videretur. Nec immeritò. Nam sicut filij Heli dicebantur filij Belial, hoc est, viri diabolici, & in diabolicam

Phil.Heb.

D Cyril. Alex.
Phil. Heb.
Samuel quodammodo diuinus.

peruersitatem deuoluti ita equum erat, vt Samuel diceretur vir diuinus, & ad diuinam ,quandam sanctitatem euocatus. Plura ad hunc numerum illustrandum spectantia ex annot. illa 10. sect. 3. petantur. Superest, vt celebris illa negligentia Heli, quam in litera attigimus, quanta fuerit, & in quo constiterit, vberiùs illustretur. Et rursùm obstinata illa peccandi voluntas, cui sceleratissimi eius filij mordicùs adhæserunt, nullo aut pudore humano, aut timore diuino ad meliorem frugem reuocati, fusiùs exponatur: quod duplici annotatione sequenti præstabo. A

ANNOTATIO XXI. CIRCA LITERAM.

Nimia Pontificis Heli in filios indulgentia.

I. *Constans Heli in filiis arguendis desidia.*

CONSTAT Pontificem Heli in filiis corripiendis fuisse desidem, & ignauum: tum quia scriptura hanc illius desidiam, & ignauiam hoc capite à num. 27. & capite sequenti à n. 12. damnat: tum etiam, quia in eam Patres tam vnanimi consensu velut agmine facto inuehuntur, vt iam nobis de illa non liceat dubitare. In quo tamen eam desidiam ostenderit, non tam apertè constat, quia tota illa ratio, qua ad filios corripiendos vsus est, satis superque grauis, & matura, & seuera, atque ad effrænes iuuenum animos refrænandos, prudenter composita videbatur: vt in litera aduerti. Duo igitur sub hac annot. explicanda. Vnum concors, & vnanimis Patrum consensus in hoc Pontifice reprehendendo. Alterū, nimia huius Pontificis indulgentia in filiis obiurgandis. B

Dubium, in quo desidia ostendatur.

Duo in hac annotat. explicanda.

SECTIO I.

Grauiter à Patribus reprehenditur Heli, quòd filios leuiter reprehenderit.

II. *Vnanimis auctorum consensus in Heli reprehendēdo.*

MIrum est, quàm acres se exhibeant sancti Pattes, & cæteri tam historici Ecclesiastici, quàm interpretes scripturarij, in Heli reprehendendo, quod peccantes filios debita seueritate nō reprehenderit, fortasse ne reprehendendi ignauiam, quam arguunt, incurrant, & leuiter reprehendentes, grauiter reprehensibiles efficiantur. Interpretes sub vnum colligere, & proponere aspectū, operæpretium non est: cùm suis quique locis commodiùs referantur. Historici, qui ab orbe condito temporum seriem texuerunt, Phil. in antiq. biblicis, Iosephus lib. 5. antiq. Euseb. in chronico, Magist. hist. Dinus Antonin. Zonaras, Cedren. Nancler. Sabellic. Aug. Torniel. noster Iacobus Gordon, & cæteri communiter huius Pontificis ignauiam perstringunt. Patres tā Græci, quam Latini multo seueriores sunt huius desidiæ cēsores. Quos seorsim claritatis gratiâ proponam.

Interpretes.

Historici. Phil. Hebr. Iosephus. Euseb. Mag. hist. D Anton. Zonaras. Cedren. Naucler. Sabellic. Torniel. Iac. Gord.

Patres.

Patres Græci Heli seuerissimi censores.

III. D. Ignat. *Heli in pueros peccantes desidiosus, à puero Samuele merito reprehenditur.* D. Hier.

IN primis D. Ignatius, Antiochenæ Ecclesiæ tertius, post Petrum Apostolum, Episcopus, vt D. Hier. in scriptorum catalog. refert, in epist. 6. ad Magnesianos, annosis, sed stultis senibus, ephebos, sed cordatos iuuenes anteponens, *Samuel*, inquit, *puer paruulus, Heli nonagenarium reprehendit, quòd suos filios, plusque Deū honoraret.* Et videtur, quędam pœna culpæ proportionata, vt senex, qui peccantes pueros præ ignauia non reprehenderat,

non ab alio, quàm à puero reprehenderetur.

IV. Origen. *Heli ignauia ex nominis etymo declaratur.*

Orig. hom. de Elcana, *Heli*, inquit, *vir minus laudabilis pro peccato enim retrorsum corruens expirauit.* Et paulò pòst eius peccatum explicaturus à nominis etymo exorditur. *Heli*, inquit, *interpretatur Arabi, siue extrarius. Extrarius quippe à Deo est, qui non tenet disciplinam; qui delinquentem filium non castigat, non corripit, vt emendet; qui indulget vitiis, qui delicta non punit.* Et statim cōuenire sacerdoti Heli extrarij, seu externi nomen, hoc est, hominis à vera fide, & religione separati, confirmat ex Apostolo dicente: *Si extra disciplinam estis, ergo adulteri, & non filij estis.* Hebr. 12. n. 8. Quasi externi sint; & à paterna hæreditate alieni, qui se, ac suos ad seuerioris disciplinę leges nō informant. Et paulò post docet, non sine mysterio esse, quòd Heli genuerit Phineē, qui interpretatur *oris obturatio* adeò enim fuisse Heli ad suorū filiorū peccata taciturnum, vt obturatū os habuisse videretur. Et similes esse dicit sacerdotes sui muneris negligētes, qui *sine imperitia vitio, siue conscientia peccatorū*, quasi obturatū os habeant, peccatores non docent, non arguunt, non adhortantur. Idem Orig. lib. 1. in Iob, ante medium ad illa verba, *Ne fortè peccauerint filij mei*, &c. c. 1. n. 5. laudat Iobum, quòd tam solicitus in filiorum salutem excubaret: & vehementer incessit eos patentes, qui filios ab incunabulis non erudiunt, ab infantia non instituunt; à vitiis non retrahunt, ad virtutes nō incendunt. *Hi enim*, inquit, *& filiorum animas igni inextinguibili in interitum tradunt: & semetipsos in furorem iudicij demergunt; omnia enim, quæ deliquerint filij, de parentibus requiruntur, qui non erudierint, neque corripuerint eos.* Et statim: *Huius euidens exemplum in Heli ostenditur, &c.*

Nominis Phinees interpretatio. *Sacerdotes sui muneris negligentes Heli similes.* Origen. *Parentes, qui filios non erudiunt, increpantur.*

V. D. Basil. *Peccata Heli, & filiorum, quæ ex malitia, grauius reprehendenda.*

D. Basilius in procemio ad librum Ethic. seu de iudicio Dei, loquutus de iis, qui peccant ex ignorantia, & ob id grauiter puniuntur; tandem colligit, quanto grauiùs punientur, qui peccant ex malitia, quales fuerunt filij Heli; & pater, qui prout par erat, eos non corripuit. *Eò igitur*, inquit, *quòd in hos pater, cum essent tales, non se vehementem adhibuerit; aduersùs eos clementissimi alioqui Dei iracundiam concitauit.* Et statim pergit enarrare supplicia diuinitùs inflicta, in huius desidiæ vltionem; scilicèt vtrùque filium vno, eodemque die in prælio trucidatum; populum internecione consumptum; atque 30. captiuitatem auctam. *Atque ad hæc omnia*, inquit, *scriptum legimus, ipsum Heli miserabili admodum exitu vitam terminasse, cum sibi priùs interminatum fuerit, fore omninò, vt illius posteritas à sacerdotali dignitate submoueretur.* Vbi Heli socordia eò intolerabilior significatur, quòd à Deo territus, ac stimulatus ad vindictam de filiis capiendam; adhoc nihilominùs deses, ac languidus, à vindictā abstineret. Fatetur rursùs ibidem Basil. Heli nunquàm de vita sua reprehensum: imò neque omninò tacitum fuisse scelera filiorum sustinuisse; sed sæpe admonuisse, & arguisse; sæpè obiurgasse, & reuocasse, quia tamen *non eum, quem par erat, aduersum ipsos, animi zelum præ se tulit*, in ea, quæ diximus supplicia corruisse. C D E

VI. D. Basil. *Prælati desides in contumaces cū Heli arguuntur.*

Idem D. Basil. in regulis fusiùs disputatis interrogatione 28. loquutus de illis prælatis, qui segnes, & remissos se exhibent in eos, qui contumaciter peccant, nec admoniti resipiscunt, *Clementia*, inquit, *illa, qua quis aduersum istiusmodi homines vtitur, stulta illi Heli indulgentiæ facilitati assimilis est, qua præter Dei voluntatem erga filios suos ille vsus fuisse animaduertitur.* Et statim addit, hanc in specie lenitatem, esse re ipsa veritatis proditionem, & communem noxam, & ad omnem bonorum, malorumque delectum perturbandum occasionem.

Idem

Idem in regulis breuioribus interrogatione 47. ostendens non esse in peccatores ignaua dissimulatione, sed iusta animaduersione vtendum, *Heli*, inquit, *quamuis nequaquam dissimulanter scelus sinisset filiorum suorum; sæpèque eos ab eo deterrere fuisset conatus; ac longa oratione, & magnitudinem sceleris, & necessitatem ineuitabilis iudicij demonstrasset: quia tamē de illis non meritas pœnas sumpserat, neque eo modo, quo agnum erat aduersum ipsos indignatus fuerat, vsque adeò Dei iracundiam irritauit:* vt, &c. Pergit enim recensere pœnas, quas ob hanc ignauiam incurrit. Et concludit, si in eos, qui peccantes obiurgant, & à suis peccatis auertere conantur, diuina ira tam vehemens exarsit; *quid de iis dicendum, qui conniuentes dissimulant?* Quam doctrinam orat. de peccato iterùm inculcat, *Heli*, inquit, *sacerdos, etiamsi vita eius nullum in crimen esset vnquam vocata; tamē quod filios suos non asperiùs obiurgasset; tantum stomachum mouit patientiæ diuinæ*, vt, &c. Retexit enim pœnas diuinitùs inflictas: quas supra commemorauit. Et paulò post iterùm monet; licet Heli suæ vitę gratia nunquàm esset reus factus: nec omninò filiorum vitia silentio prætermisisset; sed sæpius obiurgasset: tamen quia non ea, qua par erat, in ipsos seueritate exarserit, *& sibi, & ipsis, & populo vniuerso tantam iram conflasse.*

VII. *D. Greg. Naz.* *Heli quia non acriter filios reprehendit, eorum sacrilegij, & pœnæ particeps.*

D. Greg. Naz. sicut in vita, ita & in doctrina à Basilio non discordat. Nam in apolog. quæ est prima eius oratio, *Illud*, inquit, *compertum habeo, Heli sacerdotem, sceleris filiorum, quod aduersus sacrificia committebant, ollas ante tempus delibantes, pœnas pependisse: idque cum eorum impietatem non modò non probaret; sed etiam persæpè ipsos obiurgasset.* Vbi quamuis nullam Heli culpam exprimat; eam tamen satis insinuat ex pœna: neque enim filiorum supplicium in parentem redundaret, nisi parens in filiorum peccatum conniueret. Sic enim ibi Elias Nazianzenum interpretatur. Nam postquàm recensuit supplicia ex peccatis filiorum Heli, in populum, filios, & parentem subsequuta, *Hinc discamus*, inquit, *non eos solùm, qui profanis manibus res diuinas attingere minimè verentur, supplicio affici; sed eos etiam, qui id conspiciunt, nec obiurgationis seueritatem adhibent, ac peccantes comprimunt, in eorum pœnæ societatem venire.* Quod statim confirmat Heli exemplo. *Nam etiam Heli*, inquit, *filios suos monebat, atque castigabat; sed quia id non satis diligenter, ac studiosè faciebat: nec ad obiurgationem acrimoniam, & asperitatem adiungebat: idcircò à Deo contemptus est.* Vbi illud, *castigabat*, intelligendum est, verbis: nam verberibus, aut quibusuis aliis punitionibus nusquam legitur Heli in filios incurrisse, vt Patres citati, ac citandi, & præsertim D. Ephrem Syrus paulò inferiùs testantur. Rursùs idem Nazianz. orat. 29. sub initium, eandem doctrinam iisdem fere verbis inculcat. Et sibi similis in lib. de Epiphaniis, quem citat Hildebertus Episcopus Cænomanensis epist. 47. *Heli*, inquit, *sacerdos pro filiorum iniquitate damnatur; quòd eos diuina sacrificia temerantes minùs seuera animaduersione plectebat, & quidem corripuit, sed lenitate, & mansuetudine patris non seueritate, & authoritate Pontificis.*

Elias Cretens.

Etsi aliquando verbo, nunquam verbere filios castigauit Heli. *D. Ephr. Syrus.* *D. Greg. Naz.* *Hildeb.*

VIII. *D. Chrys.* *Nimia parentum in filios indulgentia in Heli reprehenditur.*

D. Chrys. in hac indulgentia Heli erga filios expendenda latissimè philosophatur multis locis. In primis homil. 59. in Gen. parentes adhortatus, vt filios à pueritia rectè instruant, ne malos colores imbibant, quos nunquā eluant: hoc est, ne prauos mores induant, quos nunquam exuant: deterret eos à pœnis, quas pro culpis filiorum, nisi eos probè instituant, sine dubio patientur. Quod exemplo Heli confirmās, *An nescius*, inquit, *quod seni Heli acciderit, cum non debitè emendaret filiorum delicta. Et statim ducta similitudine ab imperito medico, nō secante, cū virus serpit, sed vngente: proindeque non curante, sed vulnus incurabile reddente. *Ita*, inquit, *& senex ille, cùm deberet filios suos pro peccatorum qualitate emendare, nimia vsus lenitate, illos arguit.*

IX. *Principes, ac prælati nō Heli, sed Heliam in reprehendendo imitentur.* *D. Chrys.*

Deinde in Ps. 14. vbi propheta docet, eum in tabernaculo Domini habitaturum, qui *opprobriū non accepit aduersus proximos suos*: sed cum de quo dici possit, *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*. D. Chrys. interpretatur, eum, qui non Heli, sed Heliam imitatur: hoc est, qui non mollem, & enectum, sed strenuum, ac generosum se ostendit. *Nam Heli*, inquit, *probris affectus est, & malè audiit propter proximos*, hoc est, propter filios: Helias autē de medio sustulit *improbos, & ad nihilum redegit sacerdotes Baal.* Sicut enim in vrbium obsedione nō patet aditus, seu ascensus in muros ignauis militibus, sed violentis: ita in cœleste illud propugnaculum non desides, sed alacres euadunt.

X. *D. Chrys.* *Principum, & prælatorum socordia in subditis arguendis grauior, quam socordia Heli.*

Propterea homil. 17. loquutus de illis, qui non prouident iis, quos sub suam curam susceperunt, *Hoc etiam*, inquit, *illum quondam admirabilem perdidit sacerdotem, Heli dico: cuius cum vita esset irreprehensibilis; tamen quia filios calcantes Dei legem non cum seueritate corripuit, cum illis etiam iure punitus est, & graue subiuit supplicium.* Atque hinc argumentum ducit ad alios principes, ac prælatos, qui non sunt naturâ patres, & tamen correctione desides, acriter arguendos; nam si Heli, quē naturalis amor patris in filios, qui est, vt vocat D. Chrysost. *quædam naturæ tyrannis*, semper naturam gratiæ, quoad potest, anteponens: si, inquam, Heli, quem naturalis amor à filiorum vltione retardabat, nihilominùs pœnas dedit, quod debita in eos seueritate non vteretur: quas pœnas dabunt illi, qui hoc naturali affectu, seu hac naturæ tyrannide non coercentur: & tamen omnibus, etiam quos acriter punire debuerant, subditis leniter adulantur.

Parentis amor in filios, quædam naturæ tyrannis.

XI. *D. Chrys.* *Parentes in bona filiorum educatione desides, & se, & filios perdunt.*

Rursus homil. 9. in 1. Timoth. 3. ostendens quantum sit in bona filiorum educatione momētum, *Neque enim*, inquit, *parui meriti est, indultos nobis à Deo liberos ad ipsius exercere militiam, eique ab ipsis infantiæ pannis dedicare. Nam si eiusce educationis fundamenta iecerint, maximis afficiendi sunt præmiis; quemadmodùm si neglexerint, grauissimis cruciatibus.* Et statim prouocat ad exemplū Heli, tanquàm validissimū ad hanc rem probandam argumentū. *Nempè*, inquit, *& Heli propter filios periit: illos quippè cum acriùs coercere debuisset, verbis tantùm lenibus monuit. Quocirca dùm illis molestus esse seuera increpatione recusat, & illos, & se ipsum vnà perdidit.* Notat verò D. Chrysostom. præcipuam parentum curam esse debere in filiis à libidine coercendis; cum sit omnium ætatum, & præsertim illius puerilis callidissima insidiatrix, & acerrima perturbatrix. Curandumque parentibus; vt vsque ad primas nuptias immaculati conseruentur: quod tota videtur antiquitas, & optasse, & curasse: dum instituit, vt sponsi ad nuptias coronati ducerentur. *Idcircò*, inquit D. Chrysostom. *corona imponuntur capiti, vt victoriæ signa sint; quod scilicèt anteà libidini impenetrabiles, ita demum cubiculum ingrediantur.* Quod si anteà quispiam superatus fuerit; *Cuius*, inquit, *iam rei gratia coronatus incedat, qui tam fœdæ libidini colla subdiderit?* Cuius etiam rei exemplum esse potest Heli, qui cum filios ab hac fera superari, negligens, & ignauus pateretur; & suam, & illorum coronam pontificiam amisit: neque enim coronatos incedere congruebat, qui superati in hoc prælio succubuissent.

Præcipua parentum cura, filios à libidine coercere.

Sponsi olim ad nuptias coronati, in prætexta castitatis præmium, ducebantur.

Filij Heli cum castitate pontificiam coronam amiserunt.

XII.
D. Chryſ.
Magna debet eſſe prælatorũ ſeueritas in vitiis cohibendis.

Deinde in homil. 26. ad populum loquutus de ſe ipſo, cum ad extremum iudicium ſiſtetur, & de ſua in obiurgandis, & frænandis peccatoribus cura interrogabitur: *Quid dicam*, inquit, *cum tunc accuſabor? quare non alloquutus es? quare non mandaſti? quare non ſtatuiſti legem? Cur inobedientes non cohibuiſti? Non mihi ſatis eſt dicere, quòd admonui. Virium & acriori*, inquit, *opus erat increpatione. Nam & Heli admonebat, & dicebat, nolite filij mei, &c. Sed procedens ait ſcriptura, eò quòd non corripuerit filios ſuos: eo quod non acriter, neque cum increpatione hoc fecerit.* Quo ex loco colligit D. Chryſ. ſi tanta diſciplinæ ſeueritas in Iudæorum pontificibus ad peccata cohibenda requirebatur: quanta in Chriſtianorum requiretur; qui maiori debent ſtudio charitatis in proximos, & obſeruantiæ in Deum excitari?

XIII.
D. Chryſ.

Et iterùm in homil. 28. ad popul. idem agens argumentum, & loquens de ſe ipſo ad ſupremum iudicium vocando, & interrogando: *Nullus*, inquit, *præſentium diuitum illic mihi patrocinabitur, cum arguar, & accuſabor; tanquàm Dei leges non congrua cum acrimonia aſſeruerim. Hic enim & admirabilem illum ſenem, vitam exhibentem inculpatam perdidit. Sed tamen quoniam Dei leges conculcantes neglexerit, cum filios ſuos punitus, & atroces pœnas dedit.* Vbi rurſùs argumentatur ab illo naturali affectu patris in filios, & veluti naturæ tyrannide, quæ paternum animum teneriimè commouebat, ne in filiorum punitionem vehementior prodiret: nam ſi illa naturæ lex ignauum parentem, neque excuſauit à culpa; neque liberauit à pœna. C Quid alios principes, in quibus non militat ea lex, excuſare poterit, quid liberare, ſi in corripiendis ſuorum ſubditorum ſceletibus obdormiſcant?

Deſidia Prælati in ſubditis increpandis, grauior, quàm deſidia Heli.

XIV.
D. Chryſ.
Heli, quia verbis tantum filios reprehendit, perdidit.

Pergit vlteriùs D. Chryſoſt. hanc Heli negligentiam inſectari. Nam lib. 3. aduerſùs vituperatores vitæ monaſticæ, docet, patrifamilias ſatis non eſſe, debita ſe ipſum viuendi ſeueritate continere; niſi eandem ad coercendos filios extendat. *Etſi*, inquit, *vitam noſtram omnem ſumma cum diligentia, & cura diſponamus; extrema animaduerſione puniemur, ſi liberorum ſalutem neglexerimus.* Quod ſtatim facilè ſuadet exemplo Heli; *Qui cum*, inquit, *videret filios vitiis deditos, non corripuit, aut coercuit: ſiue vt verius loquar, corripuit illos quidem, & cohibuit; verùm non omni cum ſtudio, & vehementia id fecit, non illos pœna affecit: verbis tantùm caſtigare, lenique admonitione ab hac eos peruerſitate reuocare conatus eſt; atque huiuſcemodi verba iugiter ad illos loquebatur, Nolite filij, &c.* Quæ oratio, ſi verbis tantùm agendum eſſet, tam grauis fuit, ac ſeria, & ad perſuadendum opportuna: vt nulla efficacior excogitanda, & adhibenda videretur. vt idem Chryſoſt. aduertit. *Et certè*, inquit, *plena ſunt grauitatis, reuerentia, ac ponderis hæc verba: & quæ recuperare, atque ad ſtatum melioris vitæ reuocare poſſent eum, qui penitùs excors, & amens non eſſet: quippè quæ ſceleris immanitatem indicant, & quàm ſit metuendum, & cauendum admonent; & quæ illud pœna ſubſequatur, oſtendunt, grauiſſima ſcilicet, & intolerabilis. Verùm quia non omnia, quæ fuerant agenda, vt ea reſecarentur vitia, molitus eſt; & ipſe cum illis vnà periit.* Si igitur, vt ignauus reprehenditur Heli, cum extiterit (ſi verba attendantur) acerrimus vitiorum cenſor: quam ignauiam incurret ille parens, qui accedat filiorum vitiis adulator, & patronus?

XV.
D. Chryſ.
Non quia malos genuerit filios, ſed quia malos ſuſtinuerit, arguendus Heli.

Tandem idem D. Chryſ. lib. 3. de prouidentia, *Heli*, inquit, *per filiorum vitia; imò verò per ſuam negligentiam offendit Deum. Neque enim ideò quod malos haberet filios, puniebatur; ſed quia vltra debitum increpationi pepercerat; & cùm Dei leges violarentur, ſeueriùs in illos viſus non eſt.* Vbi rectè aduertit, A peccatum Heli non fuiſſe, quod malos genuerit filios: ſed quòd malos ſuſtinuerit: nam malos aliquandò ſanctiſſimi parentes genuerunt; vt Iacob, Samuel, & Dauid: nunquàm tamen indulgenter ſuſtinuerunt, niſi ignauiſſimi. Atque hactenus ex D. Chryſoſtomo.

Malos aliquandò filios ſanctiſſimi parentes genuere.

XVI.
Theod.

Theodoretus, quia non commentarios more interpretis, ſed quæſtiones in libros Regum ſcripſit, potiùs hoc loco inter reliquos Patres, quàm inter interpretes referatur. Is igitur quæſt. 10. negligentiam Heli ſacerdotis non leuiter perſtringit. *Filiorum*, inquit, *iniquitas non egebat lenibus medicamentis, ſed acerrimis, & aſperrimis. Oportebat ergo, cum poſt primam, & ſecundam admonitionem perſeueraſſent in nequitia, eos è templi* B *ambitu expellere.* Et paulò poſt: *Quoniam autem pluris fecit naturam, quàm creatorem, à Deo ei data gratia ſuit priuatus.* Vbi gratiæ nomine intelligere videtur, non ſolùm ſupernaturalia dona, quibus animus ornabatur, ſed externa etiam munera iudicis, & Pontificis; imò & ipſam lucis vſuram, quibus omnibus in tantæ negligentiæ pœnam ſpoliatus à Deo eſt. Theodoreto ſubſcribit perpetuus eius aſſecla Procopius. *Heli*, inquit, *licèt filios ad honeſta officia hortatus ſit, tamen pro eis pœnas dependit. Non enim lenem illis medelam adhibere oportebat: ſed poſt vnam & alteram admonitionem à ſacerdotum dignitate amouendi erant. Præſertim cùm aliis etiam leges violandi occaſionem præberent.* Quibus verbis vterque optimum naturalis C correctionis ordinem inculcant: vt cum peccatores poſt vnam, & alteram correptionem verbalem non reſipiſcunt, aliqua reali punitione feriantur.

Heli quia contumaces filios à ſacerdotio non amouit, grauiter à Deo punitur.

Procop.

XVII.
S. Nilus.
Periculoſas eſſe dignitates eccleſiaſticas Heli confirmat exẽplum.

Accedit ſanctus Nilus Abbas in libro Aſcetico, vbi loquutus de prælatorum difficultatibus eos maximè deterret, qui ad dignitates Eccleſiaſticas adſpirant, vel vnius exemplo Heli, *Si ſcirent*, inquit, *quantus ſit labor aliis ſe ducem ad religionem capeſcendam præbere, & quantum indè periculum conſequatur; onus illud, vt grauius, quàm ipſi ſuſtinere poſſent, profectò detrectaſſent. Verùm quoniam hæc ignorant, & aliis præeſſe præclarum exiſtimant; ideircò facilè in barathrum ſe demergunt; & in caminum ardentem deſilire nullum eſſe negotium ar-* D *bitrantur* Et paulò pòſt exemplo Heli eos conuincens, *Abira*, inquit, *diuina nec grauitas ſenectutis, nec vetus loquendi libertas, nec ſacerdotij dignitas, Heli in filiis corrigendis negligentem liberauit: quomodò ſimilem nunc effugient indignationem; qui cum nec vllam ex antefactis auctoritatem habeant apud Deum, neque ſciant diſcrimina peccatorum, aut corrigendi rationem, ſine peritia, gloriæ addicti cupiditate, periculoſum opus aggrediuntur?*

XVIII.
D. Anton. Abb.
Seueram filiorum educationem parentes docet caſus Heli.

Adde D. Antonium Abbatem lib. 2. Meliſſarum, ſeu communium locorum, ſer. 10. de parentibus filiorum educationem neglectim curantibus, *Sacerdos*, inquit, *fuit Heli, ac filios ſuos impiè ſe gerentes reprehendit quidem; ſed quia non ſatis vehementer obiurgauit; pater religioſus pœnam filiorum temeritatis, & iniquitatis luit.* Vbi, quamuis Heli E religioſus fuerit in ſe ipſo, quia tamen fuit erga filios deſidioſus, meritas pœnas dedit: paterna in filios negligentia ſacerdotalem erga Deum pietatẽ obſcurante. Eandem Heli facilitatẽ damnat, & pluribus ſcripturæ teſtimoniis conuincit D. Damaſc. lib. 3. parallel. c. 40. Item D. Iſidorus Peluſiot. lib. 1. epiſt. 370. ad Cyril. Alex. *Si pater*, inquit, *ſum, vt ipſe ais, condemnationem Heli pertimeſco, propterea quod peccantes ſilios nõ caſtigauit.* Vbi Heli negligentiam inſinuat, & quidem tantam, vt cum ſimilem ipſe dicat habuiſſe, non mediocriter pertimeſcat.

D. Damaſc.
D. Iſidor. Peluſiot.

Sed

XIX.
D. Ephrem Syrus.
Lenis Heli in filios obiurgatio & magis ex humano metu, quam ex diuino amore orta.

Sed totum hoc argumentum mihi videtur D. Ephrem Syrus in apologia Heli sibi tanquàm proprium vendicasse. Vbi multus est in hac eius lenitate erga filios reprehendenda. *Quam*, inquit, *arbitratus est admonitionem, non est admonitio, sed socordia, & negligentia eius in Deum amoris: eo quod nimia indulgentia, conniuentiaque terminis contineretur ipsius Heli modus.* Et paulò post addit, Heli etiam hanc, qualem qualem, obiurgationem filiis intulisse, non tam charitatis studio, quàm populi metu incitatum. *Fortè*, inquit, *populi imperium veritus, ita loquutus est vt scilicet animos eorum, qui filiis reclamabant, emolliret, atque placaret.* Quod probat, quia si zelo duceretur, verbis non sisteret, sed in verbera prodiret. *Si ipsi*, inquit, *diuinus cultus cordi fuisset, nullo sanè modo tantum à filiis damnum, scelusque sustinuisset; quin potius illud è vestigio, propria è domo arcere contendisset. Verùm detentus filiorum illecebris, iure est iracundiam, quam in illos Deus ostendit, expertus.* Et vlteriùs confirmat, tantùm absuisse, vt Heli debitam filiis obiurgationem inferret, vt potiùs ne obiurgasse quidem vllo modo videretur; scriptura testante: *Eo quòd nouerat indignè agere filios suos* (seu, vt ipse legit, *Maledicere Deo filios suos*) *& non corripuerit eos*, cap. seq. num. 13. *Non enim*, addit Ephrem, *diuino tangebatur zelo, sicut sancti illi Patres: filiorum enim indulgentiam rebus præstantioribus anteposuit.*

XX.
Summus in D. Paulo iustitiæ zelus.
D. Ephrem Syr.
Simile D. Petri exemplum.
Heli desidia verbis tantùm, non verberibus filios pomentis.
Heli in Deum etiam monentem contumacia.

Ad quam ignauiam confundendam promit idem S. Ephrem exempla principum Apostolorum. Nam D. Paulus, quamuis totus esset ad mansuetudinem propensus, ad charitatem effusus, ac denique viscera misericordiæ haberet: tamen vbi cuiusdam externi improbum facinus audiuit, iustitiæ zelo sic exarsit, vt eum tradiderit *Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit.* 1. Cor. 5. numer. 5. Item D. Petrus, quamuis ex propriæ conscientiæ peccato peccatoribus condolere, & indulgere didicerit; tamen vbi vidit duos illos coniuges Ananiam, & Saphiram, ad ipsum Deum contemnendum prorepsisse, tanto diuini honoris studio flagrauit, vt vtrumque in interitum coniecerit repentinum. Act. 5. à num. 5. *Hic verò*, inquit Ephrem, *sacerdos cum esset, possetque coercere; pro nihilo hanc tantam eorum iniquitatem duxit: nullamque eis, qua refrænarentur, disciplinam dedit, non alapam, non verba duriora, &c.* Tandem arguit sacerdotem non solùm vt in filios indulgentem, sed etiam vt in Deum contumacem: quippe qui à Deo semel, atque iterum admonitus, vt ab ea in filios somnolentia edormisceret; & in eorum correptionem sedulus excubaret; expergisci nunquàm voluit. *Quis igitur*, inquit, *hunc sceleris expertem iudicauerit? Et licèt ab omnium cognitore Deo didicisset, prolatam aduersus ipsum sententiam: non tamen ab illa in filios absurditate, atque incredulitate recessit.* Hæc, pluraque alia Ephrem, suis deinde locis inculcanda. En Græcorum Patrum censura.

Patres Latini acerrimi Heli obiurgatores.

XXI.
Tert.
Impudentia filiorum Heli, propter eius socordiam in patrem refunditur.

Mitiores non existunt Patres Latini in sacerdotem Heli obiurgatores: sed pari fermè orationis acerbitate in eum inuehuntur. In primis Tertul. lib. aduersus Psychicos c. 16. videtur eum constituere, sicut eiusdem pœnæ, ita & eiusdem culpæ cum filiis consortem, iuxta vulgarem regulam (qui aliorum culpas, cum debeat, non emendat, facit.) Igitur Tertul. *Eliditur*, inquit,
A *pro templi foribus senior Heli; filij eius in acie ruunt; nurus expirat in partu. Hanc enim meruerat à Deo plagam domus impudens sacrificiorum carnalium defraudatrix.* Vbi impudentia, & irreligiositas, & iniustitia filiorum Heli, quod ab eo, vt par erat, non corriperentur, in ipsum patrem, ac totam eius familiam refunduntur.

XXII.
D. Aug.
Dominandi virtutem per animi negligentiam perdidit Heli.
Prælatus ametur pariter, & timeatur.
Dei iniuria puniat prælatus: proprias remittat.

D. Augustin. tom. 9. de duodecim abusionum gradibus tract. 3. (Si eius est illud opus, tanto quidem auctore non indignum) *Sæpe*, inquit, *dominandi virtus per animi negligentiam perditur; sicut de Heli sacerdote factum fuisse comprobatur. Qui dum per seueritatem iudicij peccantes filios non coercuit; in eorum vindictam Dominus, velut consentienti non pepercit.* Et statim monet, prælato opus esse,
B & amore, & timore passiuo, vt ita loquar, seu, vt ametur, & timeatur; ne sine amore, durus sit, ac violentus: sine timore, languidus, ac remissus. *Per beneficia ergo*, inquit, *& affabilitatem procuret, vt diligatur: & per iustas vindictas non propria iniuria, sed legis Dei studeat, vt metuatur.* Vbi diligenter notandum est illud discrimen propriæ iniuriæ, ac diuinæ: ad hanc enim vindicandam prælatus acerrimus, & seuerissimus esse debet; ad illam ignoscendam promptissimus, ac suauissimus.

XXIII.
Reprehenduntur, qui ne amari sint hominibus, eorum peccata dissimulant.
D. Amb.

Breuiùs hanc Heli negligentiam, sed quantùm satis est, carpit, & perstringit D. Ambros. in 1. Corint. 5. ibi, *Non est bona gloriatio vestra.* Vbi D. Paul. seuerissimè inuehitur in eos Doctores,
C qui de vnius peccatoris lapsu in scelus grauissimum, non dolebant, sed exultabant: nec lethaliter ægrotantem curabant, sed negligebant. Hos igitur Doctores similes facit D. Ambros. sacerdoti Heli: nam loquutus de illo peccato, cuius auctorem D. Paulus in satanæ tradidit potestatem: *A quo*, inquit, *crimine mali doctores, aut dissimulabant, aut negligentiùs arguebant (sicut Heli sacerdos filios suos peccantes in Deum) ne amari essent hominibus.* Si igitur grauissima fuit horum doctorum negligentia, impunitum relinquentium eum peccatorem, quem Apostolus diabolo tradendum iudicauit: quantam fuisse oportet negligentiam Heli, quem illi imitati delinquebant?

XXIV.
Prælati in subditis corripiendis desides, cum illis puniuntur.
D. Hier.
Parentes sicut per filiorum impudicitiam damnantur, ita per eorum continentiam saluantur.

Sæpiùs, & acriùs in hanc præposteram cle-
D mentiam, & verè negligentiam Heli incurrit D. Hieron. nam libr. 1. aduersùs Pelagianos post medium, circa illa verba Apostoli, *Filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, &c.* ad Tit. 1. n. 6. prælatos monet, vt filios seuerissimè corripiant, ne paribus cum Heli pœnis subiiciantur. *Qui*, inquit, *corripuit, & punitus est: quia non corripere debuit, sed abiicere.* Et statim ad alios sacerdotes, ac prælatos Heli fortè deteriores, ac negligentiores hanc sententiam detorquet. *Quid faciet*, inquit, *qui gaudet ad vitia, qui emendare non audet, qui conscientiam suam non meminit: & quod cunctus populus clamitat, nescire se simulat.* Idem in epistola 7. ad Lætam, *Heli*, inquit, *sacerdos offendit Deum ob vitia liberorum.* Scilicèt, quia illos peccatores non corripuit, qua seueritate oportebat. Et pro-
E pterea docet ex D. Paul. 1. Timot. 3. n. 4. indignos esse Episcopos sua dignitate, qui filios in omni castitate non conseruent; quòd effrænium liberorum peccata in parentes desides, ac socordes renocentur. Optima verò est illa D. Hieronymi obseruatio, sicut parentes per filiorum impudicitiam damnantur; ita per continentiam saluari; iuxta illud Apostoli: *Saluabitur mulier per filiorum generationem si permanserint in fide, & dilectione, & sanctificatione, cum sobrietate:* seu, vt ipse legit, *cum pudicitia.* 1. Timot 2. num. 15. Vnde in epist. 9. ad

Saluinam,

Saluinam, optimè atgnmentatus, *Heli*, inquit, *sacerdos offendit Deum ob vitia liberorum: ergo è contrario placatur Deus virtutibus eorum, si permanserint in fide, & charitate, & sanctitate, cum pudicitia.* Nec immeritò: nam si parentum negligentia in filiis cortipiendis, facit, vt filiorum culpæ, ac pœnæ in parentes refundantur: parentum diligentia in filiis instruendis, cur non efficiat, vt filiorum virtutes, & coronæ; seu merita, ac præmia parentibus imputentur?

XXV. *D. Hier. Filiorum malitia ex parentum sanctitate non excusatur, imo hæc ex illa obscuratur.* Rursùs in epist. 48. ad Sabinianum, qui cum pessimè prolapsus fuerit, suis se de peccatis consolabatur, propter sanctitatem Episcopi, à quo fuerat initiatus, rectè docet, non excusari filiorum malitiam ex parentum innocentia; sed potiùs hanc ex illa obscurari. *Et Heli*, inquit, *sacerdos sanctus fuit, sed habuit filios, qui in similitudinem tui, impudenter sibi Dei ministerium vendicabant. Quanquàm, & ipse Heli dum est nimium lenis in filios, offendit Deum: tantumque abest, vt te valeat Episcopi tui iustitia liberare, vt timendum sit, ne propter te de solio suo corruens pereat insanabilis.* Alludens ad lapsum Heli, de sella; ex quo interiit. Et lib. 3. commentat. in epist. ad Ephes. c. 6. n. 4. ibi: *Patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione Domini:* quātam in hac parte & culpam, & pœnam incurrerit Heli, iterùm ostendit, *Heli*, inquit, *sacerdos ipse sanctus fuit; sed quia filios suos ipse non erudiuit in omni disciplina, & correctione, supinus cecidit, & mortuus est. Et certè corripuerat dicens, quarè facitis, &c.* Vbi virum sanctum, sed malorum patrem, similem esse dicit illis patribus, de quibus Isaias c. 2. n. 6. *Pueris*, inquit, *alienis adhæserunt*, seu vt habent Septuaginta, *Filij multi alienigenæ facti sunt eis.* *Parentū aliequi iustorum ignauia, filios moribus alienigenas reddit, & extraneos.* Quid mirabilius, quàm ex indigenis nasci alienigenas; ac si ex Lusitanis Africani nascerentur? Sed plane desidia parentum alioqui iustorum in filiis coercendis facit, vt filij non patrios, sed externos mores imitentur. Tandem lib. 1. aduersus Iouinian. in illud Apostoli de Episcopo: *Filios habentem subditos cum omni castitate.* 1. Timot. 3. n. 4. *Prælatorum pudicitia, & dignitas, subditorum incontinentia obscuratur.* *Vide*, inquit, *quanta pudicitia exigatur in Episcopo, vt si filij eius impudici fuerint; ipse Episcopus esse non possit: & eodem modo offendat Deum; quo offendit Heli Pontifex; qui corripuerat quidem filios: sed quia non abiecerat delinquentes, retrorsum cecidit, & mortuus est.*

XXVI. *D. Greg. Diuina iustitia in Heli puniendo cum misericordia temperata.* D. Gregor. non semel hanc Heli negligentiam incusat. Nam vt interim omittam, quæ ad hunc locum tradit: infra ad caput 14. huius libri, numer. 45. ibi: *Ergóne Ionathas morietur?* Ostendit diuinam iustitiam in Heli corripiendo eum misericordia temperatam: vt sic illum quatenùs in se virum probum leniùs tractaret: quatenùs in filios patrem negligentem seueriùs puniret. *Heli*, inquit, *vita propria iustus, sed authoritate pastorali remissus, à viro Dei audiuit, Pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem peruenerit: verumtamen non auferam penitùs ex te virum ab altari meo. Vt sacra scriptura hic apertè monstraret, & pro dissolutione percussum; & pro præterita conuersatione respectum.* *...n patris, & filiorum pœnā ac Heli taciturnitas à Deo permissa.* Quamuis ibidem paulò post significare videatur D. Gregor. Heli non solam doctrinæ negligentiam, sed *qualemcumque vitæ immunditiam* habuisse, propter quam ex parte percuti meretetur. Quod etiam significat homil. 12. in Ezech. ad illa verba, *Eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est.* Ezech. 3. num. 26. quatenùs docet hoc Heli in filiis arguendis silentium fuisse quoddam veluti supplicium diuinæ iustitiæ ad negligentem doctorem, & impudentes auditores puniendos; atque adeò iam ante hoc silentium aliquam in Heli culpam supponit, ob quam ille fieri mutus ad suum munus obeundum permitteretur. *Propter malos auditores*, inquit, *& indignam vitam eorum, qui docere debuerant, sermo doctrinæ subtrahitur: sicut Heli ad corrigendos filios districtæ increpationis verbum non habuit, quia & eius negligentia, & filiorum exigebat vita, vt cum eis, & populus caderet, & arca capta ad Allophilos transiret. Magna enim omnipotentis Dei est gratia, cùm iniquè agentibus, durus à doctoribus sermo increpationis profertur.* *Magnum Dei beneficium est dura peccatorum reprehensio.* Itaque ex mente Gregor. in patris, & filiorum pœnam hæc Heli taciturnitas permittitur; vt dùm neque ille corripit, neque hi corripiuntur; inflictas à Deo pœnas seueriores patiantur. Tandem 2 part. past. cap. 6. *Qui*, inquit, *falsa pietate superatus ferire Heli delinquentes filios noluit apud districtum iudicem semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit.* *Falsa Heli pietas in filios.* Quem locum totidem verbis transtulit Beda tom. 7. serm. in natali S. Bartholomæi, vbi hanc Heli in filios indulgentiam rectè vocat falsam pietatem: vera enim pietas in filiis arguendis, & puniendis consistit. *Beda.* Vocat item crudelem damnationem, quam subiit Heli; non prout à diuina iustitia inflictam: sed prout ab humana malitia deriuatam: peccator enim sibi ipsi crudelis est suorum suppliciorum machinator.

XXVII. *D. Leo. Prælati dum peccatis aliorū nimium parcunt, seipsos condemnant.* D. Leo in epist. 76. ad Anatolium Episcopum, acerrimè insectatus eos prælatos, ac sacerdotes, qui non irascuntur aliorum peccatis, sed blandiuntur, exemplo Heli eos deterret. *Abiicienda*, inquit, *prorsus pestifera hæc à sacerdotali vigore patientia est, quæ sibimet, peccatis aliorum parcendo, non parcit. Sicut Heli quondam sacerdos filiorum suorum delicta tolerando, cum ipsis diuinæ iustitiæ sententiam meruit experiri; quia segni indulgentia dissimulauit plectere peccatores.* Crudelissimi igitur sibi sunt, qui aliis esse volunt humanissimi: & dùm præposteram patientiam seruant, feralem pestilentiam nutriunt.

XXVIII. *Eucher.* Accedit Eucherius lib. 1. in histor. Regum, aut quisquis est illius author operis, quod falsò tribuitur Eucherio, qui sine dubio fuit multò antiquior, quam qui illud opus edidit. Is igitur, quisquis fuerit, non leuitèr carpit huius sacerdotis in filios indulgentiam. *Prælati, & sacerdotes, alioqui iusti, propter subditorū scelera, quæ nō arguunt, puniuntur.* *Heli inquit sacerdos pro eorum* (hoc est filiorum) *iniquitate damnatus est, quòd eos peccantes minus seuera animaduersione plectebat. Equidem coercuit: equidem corripuit, sed lenitate & mansuetudine patris; non seueritate, & authoritate Pontificis.* Ex quo euentu negligentes animarum curatores deterret, ne de sua sibi innocentia placeant, si aliqua in subditos negligentia vtantur. *Qua sententia*, inquit, *discant sacerdotes quomodò filiorum etiam propter scelera puniantur quique, & quamuis sancti sint, culpa tamen subditorum, eisdem, si non coerceant, imputatur.* Quibus omninò verbis vtitur D. Isidorus ad eandem Heli ignauiam reprehendendam: & aliorum prælatorum in suos subditos negligentiam excitandam. *D. Isidor.*

XXIX. *D. Anselm. Prælatorum castitas, & dignitas subditorum incontinentia obscuratur.* D. Anselm. in 1. Timot. 3. numer. 4. ibi: *Filios habentem subditos cum omni castitate:* loquutus cum Apostolo de Episcopo, *Tanta*, inquit, *ab eo castitas exigitur, vt si filij eius casti non fuerint, ipse Episcopus esse non possit: & eodem vitio offendat Deum, quo offendit, & Heli Pontifex; qui corripuerat quidem filios suos; sed quia non abiecerat delinquentes, retrorsum cecidit, & mortuus est.* Et rursum in Elucidario ante medium, *Legitur*, inquit,

de Heli,

de Heli, quod quia filiis pravè agentibus consenserit; & eos tepidè super transgressione corripuerit; mortem corporis incurrerit. Et statim inuehitur in Episcopos, qui non solùm suorum peccatis tacendo consentiunt; sed etiam fauendo patrocinantur; quos dicit non vt Heli, in temporariam mortem, sed in æternam præcipitandos.

XXX. D. Cæsar. Arelat. *Prædicatio, & reprehensio aspera, animarum medicamentum, lenis nocumentum.* D. Cæsarius Episcopus Arelatensis homil. 15. de aspera animæ admonitione, *Prædicatio*, inquit, *aspera ægrotis medicamenta promedet; sanis ornamenta componit.* Et paulò post magna huius asperitatis commoda, & oppositę lenitatis incommoda prosequutus, *Ideo*, inquit, *fratres charissimi, quoties vobis aliqua pro salute animæ vestræ humiliter suggero; absolvo apud Dominum conscientiam meam. Timeo enim, & nimium expauesco Heli sacerdotis exemplum: qui pro eo, quod audiens filios suos adulteria committere, dissimulauit eos aut cædere, aut è communione suspendere, sed tantùm leniter admonuit, &c. Et non cum grandi feritate districxit: & ipse retrò cadens de sella, fractis ceruicibus, mortuus est, & nomen eius de libro vitæ deletum est. Ecce quam graue malum factum est per negligentiam sacerdotis.* Vbi expende illud, *nomen eius de libro vitæ deletum.* Quod negligentiam Heli in filiis arguendis adeò grauem fuisse significat, vt sentire videatur pro illa non solùm mortem temporariam incurrisse, sed etiam æternam. Quod tamen ad cap. 4. mitiùs interpretabor.

XXXI. Rupert. *Contumaces filios ab ipsis parentibus accusare Deus præcipit.* Optime circa hanc Heli negligentiam mihi videtur philosophari Rupert. lib. 1. in Deuter. c. 11. expendens illam legem, qua iubentur parentes ducere ad seniores ciuitatis, & ad portam iudicij accusare *filium contumacem, & proteruum, qui non audierit patris, & matris imperium, & coercitus obedire contempserit.* Deuter. 21. numer. 18. Cur enim non alios contumacium accusatores requirat lex, quàm ipsos eorum parentes; qui in causa filiorum suspectæ beneuolentiæ testes, & iudices censentur? Optimè quidem Rupert. *Grauis*, inquit, *& matura sententia sanctæ legis, teneros fasse pietatis affectus, à cordibus patrum erga filios ut habeantur, excludit. Nam in causa Dei nec filium pater sapiens agnoscit.* Et statim huius legis veluti transgressorem constituens sacerdotem Heli, *Quam legis*, inquit, *authoritatem, quia senex Heli neglexit; idcircò in patiendum vitæ periculum incidit. Numquid enim tam molliter dixisse contentus esse debuit, quarè facitis res eiusmodi, &c. Nonne armaturam zeli, qualis, vel quanta super filios inobedientes esse deberet, sacerdos longæuus ex ista legis lectione scire potuit? Rectè igitur, quamuis dixisset, Nolite filij mei, &c. Rectè, inquam, arguitur non corripuisse filios. Neque enim corripuit, qui non legitimè corripuit.* Et paulò post docet, adeò necessariam esse contumacium filiorum correptionem, imò & è paterna domo expulsionem, vt eam Deus non solùm præcepit lege, sed etiam firmarit exemplo. *Cætera*, inquit, *peccata toleranda sunt in domo Dei; contumaces autem, & proteruos filios seueritas patrum sapientum obruit, vt auferat malum de medio sui, cum præsenti authoritate legis Domini; imo proprio exemplo Dei, qui inobedientes filios, primos homines scilicet, de paradiso expulit.*

In causa Dei nec filium pater sapiens agnoscit.

Contumaces filios è paterna domo eiiciendos Deus docuit exemplo.

XXXII. D. Elig. Nouiom. *Phinees sacerdos propter Dei zelum ætern.* D. Eligius Nouiomensis Episcopus homil. 15. rectè inter se componit, & opponit duos sacerdotes, Heli, & Phineem: hunc acerrimum diuini honoris zelatorem: illum ignauissimum contemptorem: & ex vnius ignauia cæteros sacerdotes deterret; ex alterius zelo stimulat, & accendit: vt suo munere rectè defungantur. *Vos*, inquit, *sacerdotes perpendite, qua mala, negligens Heli sacerdos perpessus est; & quam gloriam Phinees, qui zelo Dei commotus est, ipso remunerante, percepit. Et ideò quanto potestis studio procurate, vt anima vobis commissa, in futuro iudicio potiùs æterna gloria perfrui mereantur, quàm in exteriores tenebras proiiciantur.* Quod si Phinees immortalem gloriam sæuiendo in peccatores obtinuit: quid Heli peccatoribus blandiendo, nisi æternam ignominiam reportarit.

nam gloriã est adeptus: iste propter negligentiã, æternã ignominiam.

XXXIII. S. Sixtus Papa. *Nullum sua dignitas peccatorem à diuina eripit vindicta.* S. Sixtus Papa in epist. de malis doctoribus, loquutus de peccatorum supplicijs, & ostendens nullius tantam esse posse dignitatem, quæ eum peccantem à pœnis eripiat, proponit multorum exempla, qui in summa dignitate suorum criminum pœnas non euaserunt: *Vt filij*, inquit, *Aaron, quos quia alienum ignem obtulirant, flamma cœlestis absumpsit; nec singularis culpa offensam sacerdotalis adimere dignitas valuit. Vt Heli sacerdos, qui ob negligentem, & minus seueram filiorum correptionem, mortis supplicio iudicatus est, &c.* Quod si minus seuera correptio tantam meruit pœnam; quid nimis remissa, qualis re vera fuit, qua Heli vsus est?

XXXIV. D. Hild. *Quos Prælato lenitate abutuntur, exigit seueritatem.* S. Hildebertus Cænomanensis Episcopus epist. 74. ad quendam Ecclesiasticum, qui lenitate Pontificis abusus, seueritate indigebat. *Væ mihi*, inquit, *cui nihil est, quo possim meam purgare tarditatem. Legeram enim, væ his, qui consuunt puluillos sub omni cubito manus; & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas.* Ezech. 13. numer. 18. *Legeram, Verba sapientum, sicut stimuli, & quasi claui in altum defixi.* Ecclesiastes 12. numer. 11. *Porro dum blandis, & lenibus, quibus te tibi redderem indulsi; cubito tuo quasi puluillum suppossui: quasi ceruical, quo capta est anima tua, feci. Tali puluillo, talique ceruicali circa filios delinquentes vsus est Heli.* Et statim proposito negligentis sacerdotis supplicio, subdit: *Ne igitur eodem plectar excessu, patrem exuens, induo Pontificem: blanditias increpationibus mutans, pro lenibus aspera sum mutuatus: vt si contemnis tibi me proximum efficis, ego ipse mihi proximus efficiar.* Sicut enim pax, quæ à salutato non recipitur; in salutantem reuertitur. Luc. 10. numer. 6. ita correptio, quæ correpto non prodest, proderit corripienti: & quem proximi munus exercentem, is, qui corripitur, contemnit: sibi proximus efficitur, dum suo corripiendi officio non deest.

XXXV. Gildas. *Heli, quia filios verbis tantum, non digna vitione corripiebat, arguitur.* Gildas sapiens in libello de acri correptione, in Ecclesiasticum ordinem, *Quid*, inquit, *profuit Heli sacerdoti, quòd solus non violauerit præcepta Domini, rapiendo in fuscinulis, antequam adeps Domino offerretur ex ollis carnes, dùm eadem mortis ira, qua filij mulctatur?* Et paulò inferiùs, *Heli*, inquit, *sacerdos, pro eo, quod non digno Deo zelo fuerit in filios contemnentes Deum vltus fuerat; sed molliter, & clementer, vtpote paterno affectu monuerat, tali animaduersione damnatur, &c.* Et statim egregiè concludens, *Si hæc*, inquit, *patiuntur, qui verbis tantùm subiectos, & non digna vltione emendant; quid ipsis fiet, qui mala hortantur, & peccando attrahunt?* Vbi multa de hac re.

XXXVI. D. Innocent. Pap. *Subditorũ excessibus corrependis immigilent Prælati.* D. Innocentius tertius Papa lib. 5. constitut. decretalium constit. 14. *Licet*, inquit, *Heli summus sacerdos in se bonus existeret; quia tamen filiorum excessus efficaciter non corripuit; & in se pariter, & in ipsis animaduersionis diuina vindictam excepit.* Et post pauca ex vnius infortunio cæteros monet, vt cautiores reddantur. *Ad corrigendos igitur,*

igitur, inquit, *subditorum excessus, tanto diligentius debet prælatus assurgere; quantò damnabilius eorum offensas desereret incorrectas.*

XXXVII. Seuerus Sulp. *Quas pœnas Heli filius non intulerat, in que est patrat ipse est pas-sus.* Seuerus Sulpitius libro 1. sacræ historiæ, *Samuel*, inquit, *Heli sacerdoti iram denuntiat, ob vitam filiorum; qui sacerdotium patris in quæstum verterant, munera a sacrificantibus exigentes; quamquam plerumque eos pater increpasse referatur: sed leuior obiurgatio non satisfecerat disciplina.* Et statim prosequitur pœnas ex hac sacerdotis negligentia subsequutas: vt quas filiis non intulerat, in se ipse pateretur.

XXXVIII. D. Thom. *Non solum crimina patrantes, sed etiam consentientes damnantur.* D. Thomas in epistol. ad Roman. cap. 1. lect. 8. in fine, rectè explicat exemplo Heli illud Apostoli: *Qui talia agunt, digni sunt morte: non solum qui ea faciunt, sed etiam, qui consentiunt facientibus.* Roman. 1. num. 32. Nam Heli capitali pœna damnatus est, non quòd prædicta ab Apostolo crimina patraret; sed quod patrantibus consentiret. Quod dupliciter, inquit sanctus Doctor, fieri potest. *Duobus modis quis peccatis alienis potest consentire.* Vno modo directè, vel laudando peccatum; iuxta illud: *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ.* Psalm. 9. seu 10. apud Hebræos, num. 3. vel etiam præbendo consilium, & fauorem; iuxta illud: *Impio prebes auxilium.* 2. Paralip. 19. numer. 2. *Altero indirectè, quando non reprehendit, aut impedit quocumque modo, si potest, & præcipuè si ex officio incumbat; sicut peccata filiorum imputantur Heli.* Itaque bonus alioqui pater propter indulgentiam in filios, peccatorum, quæ filij committebant, reus tenebatur; & pariter cum illis plectebatur.

XXXIX. D. Petr. Dam. *Heli sacerdotium amisit, quia ignauia suos filios non sufficienter coercuit.* Tandem D. Petr. Dam. non semel huius Pontificis ignauiam perstringit. Nam in epist. 12. ad Nicolaum Pontificem de continentia sacerdotum c. 3. in tom. 3. bibliot. 2. editionis, quæ in proprio tomo est sexta primi libri. *Heli*, inquit, *quia filiorum peccata cognouit, sed eos inuectione, qua digni erant, acerrima non corripuit: eisdem filiis à Philisthæis, in bello peremptis, ipse quoque de sella retrorsum cecidit, fractisque ceruicibus exspirauit.* Et paulò post, *Et quidem redarguit, & corripuit: sed lenitate, & mansuetudine patris, non seueritate, vel auctoritate pontificis.* Et plura de hac re prosequitur, partim superioribus iam inserta: partim inferioribus inserenda. Rursus libro 7. epist. 3. ad Henricum Romanorum Regem, *Heli*, inquit, *sacerdotij dignitate detruditur; dum non intentat filiis verbera, sed blanditur: vtcumque tamen corripuit illos, sed lenitate patris, non austeritate pontificis: atque idcircò ceruicibus effractis occubuit, quia peccantibus inclementer indulsit.* Et eodem lib. 11. ep. ad Gothifredum ducem, postquam docuit mitiores esse debere principes Ecclesiasticos, quàm temporales, subdit: *Quamquam, & sacerdos, inquit, si immoderata circa subiectos pietate resoluitur: & ipse sententia diuini furoris non immeritò condemnatur. Nam sacerdos erat Heli, de quo dictum est ad Samuelem, &c.* Et refert pœnam illi diuinitus inflictam propter nimiam eius in filios pieratem.

XL. D. Bened. *Subditorum excessus ad-hut peccata amputanda.* Ad hæc D. Benedictus in sua regula cap. 2. Abbatibus præcipit, *Ne dissimulent peccata delinquentium: sed mox, vt oriri cœperint, radicitus amputent, memores periculi sacerdotis Heli.* Vbi non obscurè insinuat huius negligentiam sacerdotis. Ioan. Trithem. Quam Ioannes Trithemius in commentario eius regulæ apertiùs indicat. *Heli*, inquit, *falsa pietate cæcatus filios peccantes corrigere neglexit: qua in re, & ipsum, & filios mala morte periisse constat.* Rursùs idem Trithemius orat. 4. de cura pastorali, Abbatem alloquutus, & ad iustam seueritatem adhortatus, *Memento*, inquit, *quid Heli sacerdoti acciderit: qui delinquentes filios non correxit. Pro eorum peccato damnatus est: quoniam quos sacerdotali auctoritate corrigere debuit, perniciosa compassione incorrectos dereliquit.* Nec deest huic doctrinæ suum ex iure Canonico firmamentum. *Ex iure Canonico hæc Heli in filios desidia confirmatur.* Nam 1. part. decretalium, d. 37. cap. 5. aliisque locis ibi à Glossa citatis hæc Heli in filios negligentia damnatur.

XLI. *Perniciosa Heli in filios lenitas conclud itur.* Ex his patet concors Patrum in Heli arguendo consensus. Quanquàm enim plerique ex citatis eius innocentiam, quoad priuatas illius actiones tueantur; & nunc sanctum, nunc mirabilem, nunc inculpatum, nunc irreprehensibilem, pluribusque nominibus admodum honorificis condecorent: quanquam item, eius, qua ad filios vsus est, orationem, vt grauem, & seueram, & maturam, omnibusque ad persuadendum præsidiis munitam, laudent, & commendent: adhuc tamen omnes eò conueniunt, vt dicant, Heli à debita in filios seueritate deflexisse. In quo igitur hæc illius ignauia, & desidia consistat, sequenti sect. expendendum.

SECTIO II.

In qua Heli remissus, & ignauus fuisse conuincatur.

I. *Heli admonitio, quia minimum lenis reprehenditur. Triplex huius admonitionis defectus.* Non quòd filios non admonuerit, sed quòd debitam in admonendo seueritatem non adhibuerit. Tria verò sunt, in quibus mihi videtur illa sacerdotis admonitio à debita seueritate defecisse. Vnum, quia fuit sera, cum debuerit esse festina. Alterum, quia fuit secreta, cum debuerit esse publica. Tertium, quia fuit blanda, non quidem verbis, vt dixi, sed aliis duobus principiis, statim expendendis. Singulos defectus seorsim expliecmus.

Primus admonitionis defectus.

II. *Heli admonitio fuit sera, cum festina esse debuerit.* Fvit sera, cum festinà esse debuerit. Nam scelera filiorum Heli totum iam Israelem occupauerant, vt ex n. 14. 22. & 23. constat, cùm primùm ad parentis aures appulerunt. Ac si in filiorum disciplinam dormire parens videretur: nec nisi magnis totius populi clamoribus excitatus euigilaret. Vnde cum malo occurrere voluit, non valuit: quia iam tunc veneni vis antidoti efficacitatem superabat. Optima est illa D. Hier. admonitio in epistol. 22. ad Eustochium de custodia virginitatis: *Dum*, inquit, *paruus est hostis, interfice: nequitia, ne zizania crescant, elidatur in semine.* Eandem rem similibus metaphoris illustrat D. Cyril. Hierosol. catechesi 2. de pœnitentia: *Priusquàm*, inquit, *floreat, radicitus erue malum; ne si ab initio neglexeris; posteà nequicquam incidas, & ignem magis excites. Lippitudinem incipientem tempestiuè cura, ne cum excæcatus fueris, tum demùm frustrà medicū quæras.* D. Hier. *Malum initio resecandum.* D. Cyril. Hierosol.

III. Bachiar. *Diuturna mala difficilè curantur. Kursu in sacrificiis peccata senio confecta offerebantur.* Bachiarius in epist. ad Ianuarium, monens, vt peccatis, antequam crescant, medicina adhibeatur; ne si diu relinquantur incurata, incurabilia efficiantur. *Aspice*, inquit, *quòd nusquam in sacrificiis pecora senio confecta iugulantur, sed vbique aut agnus, aut vitulus, aut hircus immolatur; id est, tenera adhuc, & parua, vel modica peccata.* Quibus verbis ostendit, difficillima esse curatu ea mala, quæ longa consuetudine conualescunt: ideoque antequam roborentur, iugulanda. Quod tamen non tollit, quominùs etiam diuturna peccata aliquando

quando eradicentur: licèt multò difficiliùs: quo pacto & peccata iam effœta aliquandò, licet tarius, ad sacrificium admittebantur. Beatum dicit propheta, *qui allidit paruulos suos ad petram.* Psal. 136. num. 9. hoc est, qui prauos affectus, antequàm in diuturnam abeant consuetudinem castigat, ne adolescant. *Et tu*, inquit Bachiarius, *expectas, donec gigas tuus inimicus efficiatur?* Quasi diceret, Rem prorsus indignam, ac periculosam.

IV. *Parua mala neglecta sæpe maiora euadunt.* D. Chrys. Vlteriùs hac de re philosophatur D. Chrys. in Psalm. 6. ad finem. *Frenemus*, inquit, *equum nisi quis citò represserit, citò peribit. Medici venenum serpens, & emanans, maxima celeritate, ne vlterius progrediatur, sistunt, cum vitium incidentes. Hoc autem nos quoque faciamus; & quod in nobis est, vitium, maxima celeritate reprimamus; ne vlteriùs progrediens morbum augeat. Neglecta enim peccatorum vulnera sæpe maiora euadunt.* Et paulò post: *Iudas si pecuniæ amorem coercuisset, non venisset ad sacrilegium: si illud compressisset, non ad colophonem malorum prosiluisset. Et ideo Christus non solum fornicationem, & adulterium; sed impudicum etiam obtutum reprimit; radicem ab imo euellens, vt faciliùs possit superari vitium.* Et quamuis D. Chrysost. hoc loco loquatur de celeritate, qua sua quisque peccata debet resecare; eadem tamen ratio est de celeritate, qua patet suorum filiorum, & prælatus suorum subditorum peccata coercere debet: vt vix nata celeritet comprimantur, ne adulta implacabiliter tumultuentur. Quod ex duplici similitudine illustrat: vna ex incendio

Duplex similitudo. petita: *Paruam*, inquit, *animi perturbationem ne neglexeris, quod pernasit: sed considera, quod id, quod ex ea alitur, maxima mala parit. Etenim postquam in domo aliqua paruum stuppa accensum viderimus, conturbamur, & tumultum mouemus; non enim attendimus initium, sed ex initio finem. Hoc igne vehementiùs animam exedit vitium. Oportet itaque præuenire: nam si fuerimus negligentes, id correctu euadet difficilius.* Altera ex naufragio depromptа. *Hoc*, inquit, *videris quisquam euenire etiam in naufragio, & conturbari nautas; non quando mare iam superare, sed quando id facturum esse videtur. Ne simus ergo in paruis peccatis socordes: sed ea reprimamus cum magna vehementia, vt à maioribus liberemur.* Hactenùs Chrys. copiosè, vt solet, & luculentè.

V. *Virga oculata apud Ægyptios cur Dei hieroglyphicum.* D. Cyril. Alex. *Diuina vltio nulla pœna eadem celeritas.* Hæc igitur esse debet prælatorum cura; vt excubent in suorum scelera subditorum, & necessaria remedia maturent; Deum cuius vices gerũt, imitãtes. Olim Ægyptij, vt testatur D. Cyril. Alex. lib. 9. contra Iulian. *Volentes significare Deum, pingebant oculum, cui baculum substituebant.* In oculo sapientiam, quã omnia videt, in baculo iustitiam, quã omnia coercet, adumbrãtes. Meritò autẽ cum oculo sapientiæ typo, baculum iustitiæ symbolum coniungebant, vt ostenderent Deum, nullum scelus eorum, quæ videret, relinquere impunitum: imò quàm velox est Dei oculus in videndo: tam velocem esse aliquandò Dei baculum in castigando. Quam velocitatem Dauid expressit. *Adhuc*, inquit, *esca eorum erant in ore ipsorum; & ira Dei ascendit super eos.* Psal. 77. num. 31. Quasi nulla mora inter culpam, & pœnam intercesset. Imò non solùm ad escam manducandam, sed etiam ad saliuam glutiendam aliquandò spatium negare solet diuina vltio: iuxta illud: *Vsquequò non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiam saliuam meam?* Iob. 7. num. 19. Quasi illam minimam motulam glutiendæ saliuæ necessariam diuina punitio sæpenumero anteuertat. Vnde est illud,

A *Virgam vigilantem ego video.* Ietem. 1. num. 11. Seu, vt vertunt Theodotio, & Pagnin. *Virgam amygdalinam maturè efflorescentem.* Vt enim amygdalus citius, quam cæteræ arbores efflorescit: ita diuina ira, multò citius, quam putant peccatores, in eorum supplicia festinat. *Theodot. Pagnin. Dei virga cur ex amygdalina.*

VI. *Diluuium cur differtur vltra annos... Dei ascelerat.* Deus olim supremam eluuionem toti mundo comminãtus, adhuc in centum viginti annos differendam prænuntiauit. *Eruntque*, inquit, *dies illius (scilicet hominis) centum viginti annorum.* Genes. 6. n. 3. Hoc est, Ad centesimum vigesimum annum vitam propagabit, antequam inducto diluuio opprimatur. Nihilominus centesimus annus vix elapsus fuerat, *Quando diluuij aquæ inundauerunt super terram.* Gen. 7. n. 6. Nam comminatio

B diluuij inflicta fuerat quingentesimo anno ætatis Noe. Gen. 6. n. 31. Executio autem facta, sexcentesimo: Gen. 7. n. 6. atque adeò centesimus tantùm annus intercessit. Cur igitur diluuium, viginti annis citiùs, quàm à Deo prædictum fuerat, induxit? Optimè respondet D. Hieronym. in quæst. hebraic. *Quia*, inquit, *homines pœnitentiam agere contempserunt: noluit Deus tempus expectare decretum; sed viginti annorum spatium amputauit, introduxit diluuium anno centesimo agendæ pœnitentiæ destinato.* Neque enim æquum videtur, vt longiores trahantur moræ in illis puniendis, qui omnem de sua salute curam abiecerunt. *D. Hier.*

VII. *D. Chrys. ...* Nec aliter expendit D. Chrysost. homil. 25. in Genes. *Quoniam*, inquit, *vidit Deus quotidie in-*

C *curabiliter homines peccare: & non solum nihil ex sua indicibili longanimitate proficere, sed & intumescere vlcera: propterea succidit tempus, ne maiori pœnæ se obnoxios facerent.* Itaque festinat diuina vltio, quandò debita peccatorum emendatio cunctatur. Et festinat, non solùm ex iustitia, vt puniat iam peccantes: sed etiam, vt aduertit D. Chrysost. ex misericordia, ne grauius puniat, quos præuidet, si diutiùs superfint, grauiùs peccaturos. Vnde intelliges illud: *Misericordia, & ira ab illo citò proximant.* Ecclesiastici 5. n. 7. Quasi diceret, Festinat quidem diuina ira ad peccatores in suis malis obstinatos puniendos: sed in ea festinatione non procedit solitaria, sed comite misericordia: quæ tunc maximè elucet, cum peccatores

D citò feriuntur, ne si diutius suis vacare sceleribus permittantur, maiora ad supplicia reserventur.

VIII. *Dormientes, & oscitantes Prælati vitia nutriunt subditorum.* Hanc igitur diuinæ iustitiæ ad punienda hominum peccata, ne licètiùs grassentur, velocitatem, imitati debẽt principes, & prælati, imò & patresfamilias, in suorum correctionem subditorum excubantes: Nam si dormiant, & corripere morentur, mala impodentiùs grassabuntur. Quo pacto olim dormiente Noe, statim eius filius Cham impudens euasit. Gen. 9. n. 22. Dormiente Isboseth filio Saulis, illicò ostiaria domus eius obdormiuit; & insidiatoribus liberum aditum ad necandum suum dominum reliquit, 2. Reg. 4. n. 5. Dormientibus agricolis, venit inimicus homo, *& superseminauit zizania in medio tritici.* Matth. 13. à n. 25.

E In quem locũ D. Chrys. hom. 47. meritò conquetitur, viros desides, & ignauos ad gubernacula Ecclesiarũ promoueri. *Qua ex re, inquit, tanta facultas diabolo data est, vt iam illis in medio prelatis multo minus laboret.* Quasi ex ignauia prelatorũ ad expugnandos subditos diabolus roboretur: nec per se aggrediatur ad diruendos eos, qui sua sponte incitati sub ignauis prælatis in peccata prolabũtur. *D. Chrys. Ex prælatorum ignauia diabolus roboratur in subditos.*

IX. *Sacerdotis extrema auricula sanguine tingi iubetur, vt in subdi-* Præcipiebat olim Deus, vt summo sacerdoti extrema auricula sanguine tingeretur. Exod. 29. n. 20. & Leuit. 8. n. 23. sanguis in scriptura peccatum significat; vt patet Psal. 5. n. 7. & Psal. 50. n. 16. Isai.

torum culpæ audiendæ semper intendat. Isai. 1. n. 15. & passim alibi. Sanguine igitur tinguntur aures pontificum, quia ad omnia subditorum peccata vndique colligenda promptissimæ esse debent: semper arrectæ, semper intentæ: ne quis sinister de suis subditis tumulculus eas prætereuehatur. Sic olim sanctissimi patriarchæ ad suorum crimina subditorũ inquirenda diligenter incumbebant. Sic Iacob de filiorũ moribus solicitus ad filium suũ Iosephum, *Vade, inquit, & vide, si cuncta prospera sint erga fratres tuos, & pecora: & renuntia mihi, quid agatur.* Gen. 37. n. 14. Sic & Isai ad filium suum Dauidem, *Curre, inquit, in castra, & fratres tuos visitabis, si rectè agant, & cum quibus ordinati sint, disce.* 1. Reg. 17. n. 18. Sic & Nehemias noctu non tempore non solum per internuntios, sed etiam per se ipsum tota vrbe vagabatur: *Egressus sum,* inquit, *per portam vallis nocte; & transiui ad portam fontis; & ascendi per torrentẽ, & considerabam murum; & reuersus veni ad portam vallis.* 2. Esdr. 2. à n. 13. Quorsum tot itiones, reditionesque nocturnæ? nisi vt prælatos spirituales ad vigilandum instrueret. *Quorum proprium est,* inquit ibi Glossa, *sæpius nocte surgere, & solerti indagine statum Ecclesiæ, quiescentibus cæteris, inspicere.*

Sanguis peccatum sæpe significat. Iacob de filiorum moribus solicitudo.

Isai solicitus de filiis suis.

Prælatos ad vigilandum suo exemplo docet Esdras. Glossa.

X. Neque satis est optimo principi, subditorum scelera explorare: opus vlterius est, & refrænare. Nam princeps, qui dissimulat peccata, imperat: iuxta illud Tragici poetæ in Medea:

Principes, & prælati, qui subditorum peccata dissimulant, imperant.

Qui non vetat peccare, cum possit, iubet.

Vnde olim Pharisæi dicebant, Moysen imperasse libellum repudij: *Quid ergo,* inquiunt, *Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere?* Matth. 19. num. 7. cum tamen Moyses solùm permiserit, vt Christus Dominus statim subiunxit: *Moyses,* inquit, *ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras.* num. 8. Nam ea sunt hominum ingenia, vt malum, quod vident à principe non prohibitum, existiment imperatum. Quare Dauid in suis subditis opportune coercendis strenuum se præstabat; iuxta illud: *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.* Psalm. 100. à num. 17. Pernoctare apud se suorum scelera non ferebat; sed vix nata, quamprimùm iugulabat.

Dauidis in subditis castigandis celeritas.

XI. Quem postea imitatus Rex Iosias, omnia idololatriæ monumenta euertenda curauit: non tam ferro, quàm flamma vsus ad eam cladem inferendam; vt patet 4. Reg. 23. à n. 4. Nam vt flamma propter summam, quam habet, agendi efficacitatem, vbicunque insiliat, omnia velocissimè corripit, deuorat, & absumit: ita iustitia, qua principes in subditorum peccata inuehi ex officio tenentur, tardare non debet, sed festinare: & in morem flammæ quam ocyssimè serpentis, omnia in reipub. flagitia, quanta maxima celeritate fieri poterit, abolere. In hac parte claudicauit Pontificis Heli erga suos filios seueritas: tardissimus cum illis expostulauit. Inueterata iam erant scelera filiorum; & ille nihilominùs aut ignorabat, aut dissimulabat: similis illis prælatis, de quibus Isaias cap. 56. n. 10. *Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi: canes muti non valentes latrare.* In quem locum D. Ambros. libr. 6. examer. cap. 4. *Sunt,* inquit, *canes, qui nouerint latrare pro dominis, nouerint sua tecta defendere. Vnde & tu disce vocem tuam exercere pro Christo: quando ouile Ecclesiæ incursant lupi graues: Disce in ore tuo verbum tenere, ne quasi mutus canis commissam tibi fidei custodiam, quodam præuaricationis silentio deseruisse videaris.* Quid peruersius, quàm scelerum clamo-

Iosias Rex in idololatria euertenda ocyssimus.

Heli in arguendis filiis tardissimus. Reprehensibile diuturnum prædicatoris silentium. D. Amb.

A tes ad cœlum ferri, Deumque in sui vindictam suscitare; & prælatum non audire, vel si audiat, quod est grauius, quodam veluti desidiæ veterno consopitum non clamare, nec peccantes debita seueritate à peccando exterrere? Vide annotat. 18. sect. 1. à §. 6.

Secundus admonitionis defectus.

XII. Fuit secreta cum publica esse debuerit: neque enim publica peccata, qualia erant filiorum Heli, secretis tantùm admonitionibus satis digne corripiuntur. Educere eos debuit in publicam concionem, ibique palam constitutos non solùm arguere, sed etiam totius populi subiicere B potestati; vt in iuuenes omnibus iniuriis ab omnibus vindicaretur. Sic enim legitur fecisse Samuel: nam congregato vniuerso Israeli dixit: *Ego senui, & incanui; porrò filij mei vobiscum sunt.* 1. Reg. 12. num. 2. Quasi dicat, Ego præ senio non possum iuuenilles meorum filiorum animos coercere; vobis illos trado coercendos. Vel saltem, vt sibi Caietan. *Liberam,* inquit, *proponit facultatem populo petendi iustitiam aduersus filios suos.* Quasi promitteret, se executurum quidquid supplicij a populo in illos decerneretur, aut postularetur. Vtrouis modo explices, publica peccata publicè punienda esse voluit, vt pœna culpæ debita proportione responderet. Nihil tale fecisse C legitur Heli. Vnde neque populo, neque suo muneri satisfecit, cum publica mala non nisi publicis remediis curentur. Nam sicut peccata secreta secretè corripienda sunt; iuxta illud Christi Domini: *Corripe eum inter te, & ipsum solum.* Matth. 18. num. 15. ita publica publicè; iuxta illud Apostoli: *Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant.* 1. Timot. 5. num. 20. Sic enim D. August. serm. 16. de verbis Domini, vtrumque præceptum conciliat. *Ergo,* inquit, *corripienda sunt coram omnibus, quæ perpetrata sunt coram omnibus; illa secretiùs, quæ peccantur secretiùs.*

Hac Heli admonitio secreta fuit, cum publica esse debuerit.

Samuelis in filios publica reprehensio, & punitio.

Caiet.

Secreta peccata, secretè: publica, publicè arguenda.

D. Aug.

XIII. Quam doctrinam Christus Dominus in illis tribus mortuis, quos vitæ restituit, mysticè significauit. Nam puellam mortuam, sed adhuc domi D inclusam, paucis arbitris reuocauit ad vitam. Luc. 8. à num. 51. Iuuenem iam foras elatum: & Lazarum iam fœtentem, palam ac multis spectantibus, ad vitam reduxit. Luc. 7. num. 12. & Ioan. 11. à num. 39. Vt significaret, secretis peccatoribus secreta remedia; publicis publica adhibenda. Quod Beda in cap. 8. Luc. rectè expendit: *Notandum,* inquit, *quòd quia publica noxa publico eget remedio, leuia autem peccata* (intellige autem, & secreta) *leuiori, & secreta queunt pœnitentia deleri: puella in domo iacens paucis arbitris exurgit, eisdemque ne miraculum vulgarent, indicitur: iuuenis extra portam, turba multa comitante, atque intuente suscitatur: Lazarus de monumento vocatus in tantum populis innotuit, vt plurima Domino turba cum palmis occurrerent: & multi propter illum crederent in IESVM.* Quã de re Theophyl. Patriarcha Antiochenus libr. 2. allegor. in Euangelia, Euseb. Emissen. in homil. de Lazaro, feria 6. post 4. dominicam quadrages. D. Gregor. lib. 4. moral. c. 25. & alij similiter philosophantur.

Secreta p... ... et ea remedia; publica publica adhibenda, Christus D. in tribus mortuis suscitatis docuit.

Beda.

Theoph. Antioch. Euseb. Emiss. D. Greg.

XIV. Moriturus olim Iacob filios suos sic alloquitur: *Congregamini,* inquit, *& audite filij Iacob, audite Israel patrem vestrum.* Gen. 49. n. 2. Cur non singulos alloquitur, sed omnes simul? Cur non diuisos, sed congregatos accersit? Planè quia reprehensurus erat primogenitũ Rubẽ de publico incestu; Simeonẽ, & Leui de publica iniustitia: publica autem

Publicè peccantes filios Iacob publicè reprehendit.

autem filiorum peccata non nisi publica admonitione indigebant. Sic olim & Nehemias, cum audiret principes Israel publicè peccasse, vsuras, iniustitias, & latrocinia exercendo, publicè eos obiurgauit. *Congregaui*, inquit Nehemias, *aduersus eos concionem magnam, & dixi eis, &c.* 2. Esdr. 5. n. 7. Vbi Lyran. *Vt erubescerent*, inquit, *suscipere correctionem rationabilem, &c.* Appellat verò rationabilem: tum quia verborum pondere æqua fuit grauitati delictorum: tum quia fuit publica, publicis delictis consentanea; tum denique quia fuit totius vulgi, qui aderat, calculis, & suffragiis confirmata. Priuata igitur correctio contemptum parit: publica verecundiam.

Simile Nehemiæ exemplū.
Lyran.

XV.
Cain publicū supplicium pro publico homicidio.
Lyran.

Posuit Deus olim signum in Cain ne quis eum interficeret. Genes. 4. n. 15. Quod signum, teste Lyran. communiter dicunt fuisse tremorem horribilem omnium membrorum; sumiturque ex verbis Cain: *Ero*, inquit, *vagus, ac profugus super terram*, seu, vt habent Septuaginta, *gemens, ac tremens.* Ibid. n. 14. Tremore autem non immeritò afficitur, quem si abscondere vellet, non valeret; quia publici homicidij in agro, publicum esse debebat & supplicium in toto corpore. Vnde D. Chrys. hom. 4. de verbis Isaiæ, *Circumibat*, inquit, *Cain omnibus loquens, silentio vocem edens, silentioque erudiens: lingua tacebat, & cætera membra clamabant.* Reprehensurus olim Azarias sacerdos Regem Oziam propter publicum sacrilegium, secum assumpsit octoginta sacerdotes, 2. Paral. 26. n. 17. Vt publici peccati publica esset & admonitio. Neque solùm correctio publica fuit, sed etiam & pœna. *Statimque*, inquit textus, *orta est lepra in fronte eius coram sacerdotibus.* Ibid. n. 19. Non remotis arbitris, sed spectantibus sacerdotibus: vt qui sacrilegium nouerant, supplicium non ignorarent. In fronte autem dicitur lepra emicuisse: vt qui in templo, patentissimo vrbis loco peccauerat: in fronte, manifestissima corporis parte puniretur. In quem locum D. Chrys. cit. rectè ponderat locum lepræ, nempè frontem, omnium patentissimum. *Non in alio*, inquit, *loco, quàm in fronte orta est lepra; vt facies præferret vindictam. Lepra seu lex posita est in loco sublimi, dicens, Nolite facere talia, ne patiamini similia: extat lex viua, & frons vocem edidit, tuba clariorem.*

D. Chrys.
Ozias rex publicè peccans publicè corripitur, & punitur.
D. Chrys.
Cur in fronte Rex Ozias puniatur.

XVI.
Publici peccatores cum sonitu, id est, publico supplicio coercendi.
D. Chrys.
D. Greg. Naz.

De publicis, atque insignibus peccatoribus ait Dauid: *Periit memoria eorū cum sonitu.* Ps. 9. n. 7. Vbi D. Chrys. expendit illud, *cum sonitu*, vt qui publicè peccarāt, publicè plecterentur. *Hoc est*, inquit, *Dei prouidentia, quòd non facit hoc latenter: vt aliorū calamitatibus alij reddantur meliores: significat ergò manifestum exitium.* Addit verò D. Greg. Naz. orat. 1. contr. Iulian. quæ in ordine est tertia, perditos homines *cum sonitu perire, atque ob ruinam clariores, quam ob impietatem.* Oportet enim aliquandò, vt ad plures pœnæ, quàm culpæ cognitio extendatur, vt manifesto vnius supplicio latentia aliorum peccata retardentur. Vnde Deus olim ad Dauidem adulterantē, & occidentē, *Tu*, inquit, *fecisti abscondito, ego autem faciā verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis, &c.* 2. Reg. 12. n. 12. Dum enim absconditum Regis adulterium, & homicidium palam puniebatur: alij quoque occulti peccatores formidarent: ne & ipsi in solem, ac lucem traherentur. Eadem planè causa fuit, cur olim Deus Moysi expressit, publicè peccantes, publicè puniendos. *Tolle*, inquit, *cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis.* Num. 25. n. 4. *Suspendi iubentur contra solem*, inquit Lyr. *vt pœna sit publica, sicut & peccatum; & ad terrorem aliorum.*

Oportet aliquandò, vt ad plures pœna, quam culpa notitia extendatur.
Lyran.

XVII.

Tandem Dauid diuino oraculo admonitus tra-

A didit Gabaonitis septem viros de posteris Saulis crucifigendos, propter iniurias olim a Saule ipsis Gabaonitis irrogatas. *Qui*, inquit textus, *crucifixerunt eos in monte coram Domino.* 2. Reg. 21. num. 9. Vbi Abulens. quæst. 30. *Coram Domino*, inquit, *hoc est, manifestè, & in loco publico; ea enim, quæ fiunt publicè, coram Domino fieri dicuntur, vt patet Iosue 24. num. 1. & in aliis locis.* Ita Abulens. Video, vt publica Saulis peccata publicè puniantur? Sed si litera huius loci consulatur, illud obseruatione dignum inuenietur: quòd huiusmodi viri non solum fuerunt in crucem acti; sed diu è cruce suspensi remanserunt; contra legem latam, Deut. 21. n. 23. in qua præcipitur, ne cadauer hominis crucifixi in ligno permaneat: sed in eadem die sepeliatur. B Ratio autem cur in hac lege à Deo dispensatum sit, illa fuit, iuxta veteres Rabbinos, vt exemplum de iustitia, & æquitate Hebræorum ad Gentiles transmitteretur. Videntes enim Ethnici viros de sanguine regio Saulis, publico supplicio damnatos, Hebræorum integritatem vehementer admirabantur. Adeò vt, teste Rabbi Salomon, apud Abulens. ibidem quæst. 31. tanto exemplo incitati, ad centum quinquaginta millia virorum, veram fidem religionemque amplecterentur. Tanti momenti est, publica mala non dissimulare, sed publico supplicio coercere.

Publicè Saulis peccata in posteris publicè puniuntur.
Abul.
Ad Hebræorū iustitiā diuulgandam etiam in suis legibus Deus dispensauit.
Rab. Sal.
Abul.

XVIII.
Occulta peccata non diuulganda.

Quamuis enim occulta mala non sint manifestanda: tum, ne charitas, quæ operit multitudinem peccatorum, violetur; tum, ne peccator ex publica C obiurgatione impudentior ad peccandum efficiatur; vt alibi illustrabimus: & interim apud D. Ioan. Damascen. libr. 3. parallel. cap. 45. videri potest: tamen publica mala, etiam sine præuio, ac secreto admonitore, publicè sunt arguenda. Vnde D. Paulus 1. Corinth. 5. num. 2. Corinthios reprehendit, quod publicum peccatorem palam non arguerint: ac de medio sui non statim relegauerint. *Ostendens*, inquit ibi D. Chrysost. hom. 15. *quòd etiam sine monitore, id fieri oportuit, propter peccati euidentiam.* Quare ipse Apostolus huiusmodi peccatorem puniturus, non priuatum, sed publicum iudicium exercet. *Congregatis*, inquit, *vobis cum meo spiritu, & virtute Domini IESV, iudicaui huiusmodi* hominem *tradere Satanæ, &c.* Ibid. D num. 4. Vt, qui priuata correctione in medicinam indignus erat; publica in pœnam afficeretur. Notandum autem, hanc sententiam latam fuisse ab Apostolo etiam absente. *Ego*, inquit, *absens corpore, &c.* Nam vt bene D. Chrysost. *Neque*, inquit, *expectare eos suum sinit aduentum, sed tanquam pestem quandam puniturus, priusquam in reliquum corpus diffundatur, coercere properat.* Quod facit, vt primus ille defectus huius admonitionis illustretur.

D. Damasc.
Publica mala etiam sine secreta monitione publicè arguenda.
D. Chrys.
D. Pauli in publicum peccatu publicè corrigendo celeritas.
D. Chrys.

XIX.
D. Chrys.
Publicè blasphemantes statim publicè obiurgandi.

Ad hanc libertatem publica peccata in publico arguendi D. Chrysost. suum auditorem hortabatur: imò & hanc ab illo pro concione mercedē exigebat. Nam homil. 1. ad populum in fine, *Vnam*, inquit, *vos omnes petere volo retributionem* E *pro concione hac, atque sermone; vt in ciuitate blasphemantes mihi castigetis.* Satis superque præmij sibi donatum existimabat, si publicè peccantibus publicum supplicium infligeretur. Et statim singulos auditores alloquutus: *Si quempiam*, inquit, *in foro blasphemantem audieris; accede, increpa: & si verbera infligere oporteat, ne recusis: ipsius faciem alapa percute, contere os ipsius, percussione manum tuam sanctifica.* Et paulò post exemplo Ioannis Baptistæ, publicè, vt Chrysost. vult, Herodem obiurgantis, rem confirmat. *Non audisti*, inquit, *quid Ioannes fecerit? Tyrannum vidit*

Baptista zelus in Herode publicè arguendo.

Fr. Mendoza in lib. Reg.

hominem nuptiarum leges subuertentem, & cum fiducia in medio foro dicere, Non licet tibi habere vxorem Philippi fratris tui. Mat.6.num.18.

XX. *Mirabile est D. Pauli exemplum in D. Petro corripiendo.*

Sed præ cæteris mirabilius videri potest Pauli exemplum, qui non vulgares homines tantùm publicè peccantes, publicè arguebat, sed in ipsum quoque Apostolorum principem publicè excedentem, publicè insilire ausus est. *Cum*, inquit, *venisset Cephas Antiochiam: in faciem ei restiti: quia reprehensibilis erat.* Et paulò post: *Dixi Cephæ coram omnibus: si tu cum Iudæus sis, gentiliter viuis, & non iudaice: quomodo gentes cogis iudaizare?* Galat. 2.n.11.& 14. Si igitur publici defectus, vel ipsius Petri, principis Apostolorum in publicam lucem arguendi euocantur: quis dubitet publicas inferiorum hominũ culpas publicè obiurgare? Certè D. Hier. malebat publicè argui, quam occultè morderi. Nam in epistol. 4. ad Rusticum, docens, presbyterum non esse facilè arguendum, iuxta illud Apostoli: *Aduersus presbyterum accusationem noli recipere.* 1. Timoth. 5. numer. 19. subdit: *Verum quia homines sumus, & interdum contra annorum maturitatem, puerorum vitiis labimur; si me vis corrigere delinquentem, aperte increpa, tantum ne occulte mordeas.* Nec immeritò: quia aperta correctio, vtilis est: occulta detractio, perniciosa; cum hæc ad vindictam, illa ad medicinam ordinetur. Ex his patet altera sacerdotis Heli in filiis arguendis negligentia: Publica filiorum mala secretis tantùm remediis curabat: & obiurgabat in aurem ea crimina, quæ prædicabantur super tecta. Vnde nec suo muneri, nec filiorum morbo consulebat.

Melius est delinquentē publicè argui, quam occultè morderi. D.Hier.

Tertius admonitionis defectus.

XXI. *Blanda fuit Heli admonitio, cum seuera esse debuerit.*

CVm debuerit esse seuera; nihilominùs fuit blanda, duplici principio, vt dicebam. Vno, quia licèt verba grauia dixerit, ac seueritatis plena: tamen oris gestu, & vocis sono quandam lenitudinem ostendit: non contraxit frontem, sed exporrexit: non minas, sed blanditias spirauit: non tonare, sed cantare visus est: non terribilem se exhibuit, sed amabilem. *Quare*, inquit, *facitis res huiuscemodi*, &c. Læta fronte subridens, non mœrens: fracta voce blandiens, non corripiens, mihi videtur filios alloquutus. Et in primis frontis hilaritas, orisque amœnitas colligitur ex cap. sequenti n.13. Vbi dicitur de Heli: *Non corripuit eos:* seu, vt ex Hebræo transferri potest, *non fuit obscurus ad eos:* seu, *non fuit in rugas contractus.* Nam verbum, quod ibi ponitur כָּהָה, *Cahah*, non solùm significat corripere, & obiurgare, sed etiam obscurari, & rugari. Vt patet Nahum 3.n.19. *Non est obscura contritio tua.* Et Zachar.11.n.17. *Oculus dexter eius, tenebrescens obscurabitur:* & Deut.34.n.7. *Non caligauit oculus eius:* seu, vt vertit Pagn. in thesauro, *non est contractus in rugas.* Quibus locis ponitur idem verbum כָּהָה *Cahah.* Igitur Heli non fuit ad filios suos obscurus, & contractus in rugas: id est, non tristis, & seuerus; sed facilem, & benignum se ostendit. Et propterea dicitur eos, ne verbo quidem corripuisse; quia vultu minaci non terruit.

Heli non exasperata, sed hilari fronte in admonitione.

Pagnin.

XXII. *Solo aliquandò frontis gesta, & oculorum aspectu vitia emendantur.*

Aliquandò enim vitia solo gestu potiùs, quam verbo emendantur, iuxta illud: *Per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis.* Ecclesiastes 7. n. 4. Vnde est illud Abacuc 3.n.6. *Aspexit, & dissoluit gentes.* Vbi dicitur prædicator Euangelicus solo aspectu graui, ac seuero totum orbem terruisse; & è suis sceleribus euocasse. Sic & Iob audiens ab vxore sua verba illa: *Benedic Deo, & morere: ait ad illam*, cap. 2.num. 10. seu, vt verterunt Septuaginta, *Aspiciens in illam ait*, &c. Quem respectum toruum fuisse significant D. Basil. & D. Chrys. in catena græca. *Cum*, inquiunt, *ea verba stomachum Iobo mouissent; pleno iracundiæ vultu, trucique aspectu ad vxorem conuertitur.* Addit D. Chrys. homil. 5. in Iob. *Ante vocem*, inquit, *ab ipso prospectu machinamenta repulit, leone truculentior factus, furore plenus, & iracundia.* Vbi vides, vocis reprehensioni toruitatem totius oris præmittendam esse: immò & solam reprehendentis tristitiam, aliquandò sufficere; vt ij, quorum reprehenduntur vitia, emendentur.

D. Basil. D. Chryſ.

XXIII. *Subtristis oris gestus peccatores corrigit aliquando.*

Audiuit olim Esdras innumera totius populi peccata; nec tamen dicitur corripuisse, sed fleuisse. *Cumque audissem*, inquit textus, *sermonem istum, scidi pallium meum, & tunicam; & euelli capillos capitis mei, & barbæ, & sedi mœrens.* 1. Esdr. 9. n. 3. Quid factum? Conuenerunt statim ad eum non solùm principes, sed etiam populares, fleuerunt pariter cum eo; & contra scelera abiurarunt: vt patet ex c. 10. sequenti a n. 1. Vbi Gloss. Ord. *Nota*, inquit, *quantùm exempla doctorum iuuent: nihil scribitur Esdras loquutus esse, sed tantum audito scelere, lacrymasse, & turbam ad sepulchrum non vociferando, sed lacrymando traxisse.* Itaque subtristis oris gestus, aut terribilis, aut lacrymabilis, satis aliquãdo est, vt peccatores corrigantur. Vnde cum Heli neque contractus in rugas, neque effusus in lacrymas, vllum tristitiæ signum filiis exhibuerit, meritò dicitur vel ex hoc capite a debita obiurgandi seueritate defecisse.

Glos. Ord. *Superiorũ, & Doctorum lacrymantium exemplum, ad sua peccata lacrymanda subditos trahit.*

XXIV. *Heli filios arguens lenis, non seuerus vocis sonus.* Rupert.

Iam verò & seuerior vocis sonus, qui ad duriorem obiurgationem multùm confert, defuit sacerdoti. Non fulminare, vt par erat, præ iracundia, sed palpare videbatur. Vnde illud Ruperti ad hũc locum, quod supra iam citauimus, *Heli*, inquit, *nulla sapiens magistri disciplina, solasque patris seniles balbutiens blanditias, Nolite, inquit, filij mei*, &c. Et paulò post, *Nec vero ille per ætatem ad infantiles redierat ineptias; potiùsque per negligentiam crimina fouebat, quam non habendo intelligentiam.* Vbi docet Heli tanta vocis lenitudine ad filios obiurgãdos vsum fuisse, vt nõ loqui, vt vir, sed balbutire, vt infans videretur. Idem Rupert. lib.2. in Apoc. ad illa verba, *Qui habet oculos, tanquam flammam ignis.* Apoc. 2.n.18. loquutus de Heli, *Nouerat*, inquit, *indigne agere filios suos, & non digne zelando secundùm legem corripuit eos, sed cum blanditiis nimium paternis, imo pene fœmineis, Nolite, inquit, filij mei*, &c. Accedit D. Petr. Dam. lib.6. epist.17. Vbi hanc sacerdotis Heli negligentiam ab ipso vocis sono, leuiori, & mitiori, quàm par erat, condemnat: dum illius vocem raucam fuisse dicit. *Quia*, inquit, *prædicatoris huius guttur ab amore Domini algor occluserat: idcircò vox eius quodammodo rauciens in filiorum suorum cordibus efficaciter non sonabat. Si vis ergo vocem habere vel in prædicationibus intonantem, vel in orationibus efficacem: satage semper, vt te diuinus feruor accendat: ne vocem tuam torpor frigoris intercipiat. Frigida quippe mentis oratio, vel prædicatio non admittitur: & tanquam vox rauciens non auditur.*

Infantilis, fœminea, & rauca vox Heli, filios arguentis. Rupert.

D. Petr. Dam.

Prædicatoris vocem efficacē reddit diuinus amor: algor raucientem.

XXV. *Aspera non tranquilla voce ad increpandū necessaria.*

Ne igitur Heli à debita in arguendo seueritate deficeret: debebat quidem non blanda, ac placida voce; sed terribili ac minaci increpare. Nam qui voce nimiùm tranquilla vtitur ad arguendum, non obiurgare videtur, sed cantare: immò nec reuocare à peccatis, sed potiùs ad maiora exacerbare; iuxta illud: *Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo.* Prou. 25.n. 20. cuius loci duplex est sensus. Quidam enim dicunt, nitrum aceto dilutum

amit

emittere vim omnem ad lauandum: quam alioqui habet efficacissimam; iuxta illud: *Si laueris te nitro.* Ierem. 2. n. 22. nec expurgare vestes, sed maculare. Alij verò dicunt nitrum aceto perfusum, statim crepare, & fortius ebullire. Vtrouis modo intelligas, aptissima ad præsens institutum interpretatio colligetur: nam qui pessimos homines arguit, miti ac blanda voce, *in morem* potiùs canentis carmina, quam peccata obiicientis; perinde se habet, atque ille, qui nitrum aceto diluit. Nam neque illos expiat, sed potiùs maculat, dum peiores fiunt, vocem admonentis non audiendo: neque illos mitigat, sed potiùs exacerbat; dum insaniores redduntur, contra stimulum calcitrando. Non igitur sunt aures suaui cantu demulcendæ, sed terribili rugitu vulnerandæ.

XXVI. *Prædicator, ceu leo, quos peccatores cursu assequi nequit, voce tremefaciat.* D. Amb.

Ad quam rem mysticè David, *Catuli*, inquit, *leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* Psalm. 103. n. 21. Ex quo loco possunt prædicatores leonibus comparari. Vt enim leones quas belluas cursu consequi nequeunt, rugitu tremefaciunt, ac sistunt; vt tradit D. Amb. lib. 6. exam. c. 3. ita prædicatores, quos nequeunt suppliciis coercere: saltem clamoribus terreant, ac refrænent. Nesciant carminibus titillare aures, sed fulminibus sauciare. Vnde Apoc. 10. n. 3. *Loquuta sunt septem tonitrua voces suas.* Vbi prædicatores tonitrua dicuntur, quia non debent auribus suauiter blandiri, sed terribiliter tonare. De qua re supra n. 10. §. 12. & sequentibus, latiùs disserui-

Prædicatores tonitrua.

mus. Quod si aliquandò de hac tonandi contentione aliquid remittant: non in risus, & cantus, sed in fletus, ac gemitus mollescant: iuxta illud Danidicum: *Fulgura in pluuiam fecit.* Psal. 134. n. 7. Vt enim post fulgura, pluuiæ: ita post prædicatoris verba, auditoris lacrymæ subsequantur. Vnde D. Bern. serm. 59. in Cant. ibi: *Vox turturis, &c.* Cant. 2. n. 12. *Illius*, inquit, *doctoris libenter audio vocem, qui non sibi plausum, sed mihi planctum moueat. si persuadere vis, gemendo id magis, quàm declamando studeas. Dabis voci tuæ vocem virtutis; si quod suades, prius tibi cognosceris persuasisse.* Vtinam Heli, si non terribili, saltem flebili voce, filios admoneret: fortè multò feliciùs exoraret. Sed planè remissus fuit in arguendo; quia quos toruo aspectu, & minaci oratione terrere debuerat, eos fronte hilari, & voce placida obiurgauit.

Prædicatoris vox si non terribilis, [illegible]tem flebilis, la[illegible]crymas excitet auditorum.

D. Bern.

XXVII. *Nimia Heli indulgentia, dum verbis tantùm, non suppliciis filios increpauit.* Theodor.

Alterum principium, propter quod hæc admonitio à debita seueritate in nimiam lenitatem degenerauit, illud fuit, quod verbis tantum processerit, non suppliciis. Ita Patres supra citati, & interpretes communi consensione. Theod. q. 10. ad hunc locum, *Horum*, inquit, *iniquitas non egebat lenibus medicamentis, sed acerrimis, & asperrimis. Oportebat ergo, cum post primam, & secundam admonitionem perseuerassent in nequitia, eos à templi ambitu expellere.* Hoc ipsum planè sentit Diuus Gregor. in posteriori commentario huius loci. *Magnus*, inquit, *nobis timor incutitur; quia Heli filiorum culpa damnatur, cuius peccata propria nulla referuntur. Nam bonus subditis bene viuere, ad salutem sufficit; prælatis verò propria vita non sufficit.* Vbi arguit sacerdotem Heli non de aliqua erga se, sed erga suos negligentia. Et statim ostendens, in quo hæc negligentia consistat; docet, sacerdoti Heli similes esse illos prælatos, qui *etsi ad agenda bona excitare subditos satagunt; tamen contraire delinquentibus per zelum rectitudinis erubescunt. Indò, etsi aliquandò ad arguendos exeunt; eorum tamen obstinationem digna seueritate non confundunt.* Quod aliter non contingit; nisi quia verbis verbera non adiiciunt. Eodem nomine remissam

D. Greg.

censuit hanc admonitionem Beda. *Corripuit quidem*, inquit, *filios Heli: sed quia correptionem spernentes, abiicere supersedit; vnà cum ipsis disperiit.*

Beda.

Clarius hoc inculcat D. Ephrem superiori sect. citat. in Apologia Heli. Nam in primis ait, si Heli diuinum cultum in corde haberet; fore, vt filiorum scelus non solùm corripere, sed etiam è domo arcere cónaretur. Et paulò inferiùs, si diuino tangeretur zelo; non aliter suos filios puniturum fuisse, quàm Paulus peccatorem illum Corinthiacum; & Petrus illum magum diuini Spiritus emptorem. Et alij antiqui patres, vt Phinees, & Helias alios publicos peccatores acerrimè punierunt. Et iterum, *Hic*, inquit, *sacerdos cum posset coercere, pro nihilo hanc eorum iniquitatem duxit, nullamque eis, qua refrænarentur, disciplinam dedit, non alapam, non verba duriora, &c.* Vbi multa addit in hanc sententiam. D. Hier. lib. 1. aduersus Pelagianos, docet, Heli filios quidem corripientem, nihilominus à Deo punitum esse, *quia non corripere debuit, sed abiicere.* Et lib. 1. contra Iouin. *Heli*, inquit, *corripuerat quidem filios; sed quia non abiecerat delinquentes, retrorsum cecidit; &c.* D. Chrys. homil. 59. in Genes. *Quemadmodum*, inquit, *medicus, si morbum sectione indigentem, vnctione, aut emplastro curare voluerit, cito morbum incurabilem efficiet, cum congruam non adhibeat medicinam, ita & senex ille, cum deberet filios suos pro peccatorum qualitate emendare, nimia vsus lenitate illos arguit.* Vbi satis indicat, non voces, sed plagas illis fuisse infligendas. Quod in lib. 3. aduersus vituperatores vitæ monasticæ clariùs expressit. *Minas*, inquit, *addere debuerat, & à suo conspectu amouere, & verberibus afficere, multoque illis grauiùs, & duriùs instare.*

XXVIII. D. Ephr.

D. Hier. *Filios non solùm corripere, sed abiicere debuerat Heli.*

D. Chrys. [illegible]

XXIX. D. Basil.

D. Basil. in regulis fusiùs disputatis eodem medicorum exemplo vsus ad Heli ignauiam conuincendam, *Illi*, inquit, id est, medici, *quodcunque tandem membrum insanabili morbo correptum inuenerint; ne vitium latiùs proserpat; néve ex contage se diffundente contiguas partes corrumpat; illud secando, vrendóve, tollere funditus soliti sunt.* Et statim docet, eadem seueritate vsuros esse spirituales medicos; vt illud Christi Domini præceptum exequantur: *Si oculus tuus dexter scandalizat te; erue eum, & proiice abs te.* Matth. 5. n. 30. Qui secus faciunt, stultam Heli in filios lenitatem imitantur; qui stultè maluit cum filiis in perditionem mitti, quàm sine filiis se à perditione vẽdicare. Idem D. Basil. in regulis breuioribus interrogatione 47. proponit multiplices pœnas, quas Heli cum filiis, vniuersoque populo dedit, non quòd illos non corripuerat, sed *quòd de illis*, inquit, *non meritas pœnas sumpserat.*

D. Basil.

XXX. D. Leo. *Peccatores quibus correctio non prodest, abscindendi.*

D. Leo epist. 76. ad Anatolium Episcopum monet, vt clerici delinquentes non modò corrigantur, sed etiam puniantur: *Ita vt*, inquit, *his quibus prodesse non poterit correctio, non parcat abscissio. Oportet enim nos Euangelici meminisse mandati, vt si nos oculus, aut pes, aut dextera scandalizauerit manus; à compage corporis auferatur: quia melius sit, his in Ecclesiis carere membris, quàm cum ipsis in æterna ire supplicia.* Et statim in clericos negligentes ouium suarum curatores, dissimulatoresque scelerum: quæ à subditis committuntur, *Abiicienda prorsus*, inquit, *pestifera hæc à sacerdotali vigore patientia est, quæ sibi met, peccatis aliorum parcendo, non parcit.* Quod confirmat exẽplo Heli, qui diuinæ iustitiæ pœnas dedit; *Quia*, inquit, *segni indulgentia dissimulauit plectere peccatores.* Quasi satis non fuerit verbo monere, sed oportuerit facto punire. D. Petr. Dam. lib. 6. epist.

Prælati negligentes animarũ curatores aliis parcendo, sibi non parcunt.

D. Petr. Dam.

3. *Heli*, inquit, *sacerdotij dignitate detruditur, dum non intentat filiis verbera, sed blanditur.* Itaque communis est Patrum, & interpretum vox, Heli à debitâ seueritate deflexisse, quòd filios solis verbis percusserit, flagris potiùs percutiendos.

Humanitas, & seueritas in Prælatis coniungantur.

XXXI. *Misericordia, & iustitia prælatis necessaria.* D. Bern.

EX his patet suo officio deesse illos prælatos, qui solùm de misericordia ad parcendum; nihil de iustitia ad puniendum meditantur. cum vera charitas vtramque coniungat: quamuis primas misericordiæ tribuat; secundas saltem iustitiæ non deneget; iuxta illud D. Bern. epist. 2. ad B Fulconem: *O bona*, inquit, *charitas, quæ siue foueat infirmos, siue exerceat prouectos, siue arguat inquietos, diuersis diuersa exhibens, sicut filios diligit vniuersos. Cum te arguit, mitis est: cum blanditur, simplex est. Piè solet sæuire, sine dolo mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari.* Et in epist. 24. ad Hugonem, *Habeat*, inquit, *charitas zelum, sed adhibeat pro tempore modum seueritas. Censura quidem nunquam remissa; intermissa tamen plerunque plus proficit. Rigor iustitiæ semper feruidus, sed nunquam præceps.*

XXXII. *Regiæ pietatis, & seueritatis hieroglyphicum.*

Olim Ægyptij in superiori sceptri parte ciconiam: in posteriori hippopotamum, id est, monstrum quoddam fluuiatile, seu Niliacum depingebant. vt in illâ Regis pietatem, in hoc seueritatem C adumbrarent. Dauid pugnaturus cum gigante, *Misit quinque limpidissimos lapides in peram pastoralem.* 1. Reg. 17. n. 40. hoc est, vt Glossa interpretatur, in mulctram, seu vas lactis, in quo scilicèt oues mulgebantur. Vt significaret, oportere, vt telum iustitiæ, lacte misericordiæ litum, ac perfusum intorqueretur. Celebres sunt in scriptura duo illi eiusdē Dauidis stipatores laterales; scilicèt *legiones Cerethi, & Phelethi*, quibus Dauid, quocunque iret, cingebatur. 1. Reg. 15. n. 18. & passim alibi, è quibus *Cerethi*, interfectores, *Phelethi*, liberatores interpretātur: vt illi pro iustitia, hi pro misericordia, militare viderentur. Vtrosque Dauid secum ducebat, vt se nunquàm sine misericordia seuerum; nunquam sine iustitia humanum exhiberet.

XXXIII. *Leones, & boues in Salomonis templo ad seueritatis, & mansuetudinis typum, coniunguntur.* Beda. *D. Stephani hac de re exemplum.*

Non sine mysterio iussit Salomon, vt inter cetera templi ornamenta *leones* pariter, ac *boues* sculperentur. 3. Reg. 7. n. 29. Nam, vt Beda ad eum locum, *Sanctorum*, inquit, *mentes habent cum leonibus boues: quando inuentionem correctionis cum spiritu mansuetudinis exhibent.* Exemplo sancti Stephani rem illustrat; qui leonem se præstabat, arguēdo impius: *Dura*, inquit, *ceruice, & incircumcisis cordibus, & auribus.* Act. 7. n. 51. Et statim bouis mansuetudinem ostendebat, orando pro lapidatoribus: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Ibid. n. 60. Notat verò idem Beda, additos fuisse à Salomone, leonibus, ac bobus cherubinus: *Leones* inquit, *& boues, & cherubini*: qui multitudo scientiæ interpretantur; vt significaret ad misericordiam, ac iustitiam alternis vicibus exhibendam, sapientibus viris opus esse, qui in neutram virtutem proniores nimiùm inclinarent: sed nunc hac, nunc illa, vbi oporteret, prudenter vterentur.

Summa scientia in misericordia, ac iustitiæ coniunctione, necessaria.

XXXIV. *Iustitiam pariter & misericordiam Rex exhibeat.* Rupert.

E duobus, qui cum Iosepho in carcerem inclusi tenebantur; vnum Pharao suspendit: alterum in pristinum officium reuocauit. Gen. 40. n. 21. Ne si vtrumque interimeret, crudelis: si vtrumque absolueret, remissus videretur: dum verò suam cuique sententiam, alteri benignam, alteri seueram A promulgaret; debitam cum misericordia iustitiam condiret. Quod Rupert. lib. 8. in Gen. c. 37. rectè expendit. *In alterum*, inquit, *iram, in alterum clementiam ostendit. Nam sicut clementia honor est principis; sic & honor regis iudicium diligit.* Ps. 98. n. 3. *Etenim vbi totum punitur, regia seueritas crudelitate polluitur: vbi vero totum remittitur, facies maiestatis sine metu disciplina contemnitur.* Et pergit ostendere, quo pacto à Deo misericordiam in vnum, & iustitiam in alterum vicissim alternante, totus hic mundus singulari prouidentia gubernetur.

XXXV. *Sacerdotis virga amygdalina, vt internā dulcedinem cum externa seueritate coniungat.* D. Greg. Nissen.

Declaraturus olim Deus summum sacerdotem, iussit, vt pro singulis tribubus singulæ virgæ amygdalinæ in tabernaculo ponerentur: & ex illa B tribu Pontifex assumeretur: cuius virga in crastinum floribus, ac fructibus germinasset, Num. 17. à n. 1. Quæres, cur potius amygdalino fructu, quàm quouis alio Pontifex declaretur? Respondet D. Greg. Nisſ. in lib. de vita Moysis, versus finem, *Hoc*, inquit, *fructu, quem Aaronis virga ediderat, qualis debeat esse sacerdotis vita, monemur: aspera enim, & continens, duraque debet exteriùs esse: intus autem, & in occulto suaue quoddam edulium continere.* Quasi diceret, in Pontificis vita externam seueritatis amaritudinem cum interna charitatis dulcedine coniungendam: delinquentes duriter corripiat, pœnitentes leniter amplectatur. Quam laudem D. Greg. Nazianz. tribuit magno Athanasio in orat. 21. de eius laudibus, quem dicit ita C obiurgare, & laudare solitum, *Vt & increpatio*, inquit, *paternam charitatem, & laudatio imperio dignam grauitatem obtineret; nec aut mollities dissoluta, aut seueritas rigida, & tetrica esset: quin potius illa benignitatis, hæc prudentiæ nomen haberet: vtraque verò sapientiæ laudem consequeretur.*

D. Greg. Naz. *D. Athanasij hac de re exemplum.*

XXXVI. *Superiores tanquam chirurgi peccatorum vulnera alligent.* D. Greg.

Inter alia, quæ Deus principibus, & sacerdotibus Israelis obiiciebat, erat illud: *Quod confractum est, non alligastis.* Ezech. 34. n. 4. Hoc est, populi peccata non coercuistis: ea scilicet moderatione, qua chirurgi vulnera constringunt; qui nec duriter premunt, nec segniter laxant, sed suauiter alligant; lenitatem cum asperitate iungentes. Sic enim explicat D. Greg. 2. part. past. c. 11. *Necesse est*, inquit, *vt cum peccati vulnus in subditis corrigendo* D *restringitur, magna se sollicitudine etiam districtior ipse moderetur: quatenus sic iura disciplinæ contra delinquentes exerceat, vt pietatis viscera non amittat.* Et statim, *Curandum est*, inquit, *vt rectorem subditis, & matrem pietas, & patrem exhibeat disciplina.* Et rursùs, *Solicita circunspectione prouidendum, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa.* Et paulò post, *Erga subditos suos inesse rectoribus debet, & iustè consolans misericordia, & piè sæuiens disciplina.*

XXXVII. *Lenitatem cum seueritate vino in subditorum vulneribus sanandis, coniungendum.* D. Greg.

Cuius rei exemplum ducit à Samaritano, qui *alligauit vulnera* proximi sui, *infundens oleum, & vinum*, Luc. 10. n. 34. *Vt per vinum*, inquit D. Greg. *mordeantur vulnera, per oleum foueantur. Necesse quippe est, vt quisquis sanandis vulneribus præest; in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis: quatenus per vinum mundentur putrida, per oleum* E *foueantur sananda. Miscenda ergo est lenitas cum seueritate; faciendum quoddam temperamentum ex vtroque: vt neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate soluantur.* Quam doctrinam in Arca fœderis typicè figuratam credit. Vt enim Arca virgam simul, & manna continebat. Hebr. 9. num. 4. *Ita planè*, inquit D. Greg. *in boni rectoris pectore si est virga districtionis, sit & manna dulcedinis.* Virga vtitur, & baculo. Psalm. 22. num. 4. vt illa percutiat, hoc sustentet, vtroque simul subditos cōsoletur. *Sit itaque*, inquit D. Greg. *amor, sed non*

Cur simul virgam, & manna arca contineret. D. Greg. *Prælati baculo vtuntur, & virga.* D. Greg.

nō emolliens: sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderatè sauiens; sit pietas, sed non plus, quam expediat, parcens: vt dum se in arce regiminis, iustitia, clementiaque permisceant; is, qui præest, corda subditorum, & terrendo demulceat; & tamen terroris reuerentiam demulcendo constringat. Sic de hac re D. Greg. eleganter philosophatur. (A)

XXXVIII. *In colūbina, & ignea specie diuinus spiritus apparuit, vt lenitatis, & seueritatis spiritū cōmunicaret.* D.Greg. *Prælatis est amoris, & rigoris spiritu temperandi.*

Duplici sub specie, columbina, & ignea diuinus ille spiritus se mundo ostendit. Matth. 3. n. 16. & Act. 2. n. 3. Non sine mysterio, vt sentit D. Greg. 3. p. past. admonit. 17. *Quia omnes,* inquit, *quos implet, & columba simplicitate mansuetos, & igne zeli ardentes exhibet.* Vnde statim concludit: *Nequaquam ergo S. Spiritu plenus est; qui aut in tranquillitate mansuetudinis, feruorem æmulationis deserit; aut rursum in æmulationis ardore virtutem mansuetudinis amittit.* (B) Ex vtroque amoris, & rigoris spiritu temperatos discipulos suos volebat Apostolus. Nam Timotheum zelo feruentem, patientiæ fræno coercebat. *Increpa*, inquit, *in omni patientia.* 2. Timot. 4. num. 2. At verò Titum mansuetudini vacantem, potestatis suæ stimulo incitabat. *Argue*, inquit, *cum omni imperio.* Tit. 2. n. 15. Vt in vtroque amorem cum rigore; lenitudinem cum seueritate temperaret. Quod D. Greg. cit. obseruans: Titum, inquit, quem mansuetioris spiritus esse vidit, *per æmulationis studium inflammat:* Timotheum, quem feruentioris ingenij esse nouit, *per lenitatem patientiæ temperat: illi, quod deest, iungit, huic, quod superest, subtrahit: illum stimulo impellere nititur; hunc fræno moderatur.* (C) Vt sic vterque ex misericordia, & iustitia temperatus, suis, prout quisque exigeret, subditis prouiderent.

XXXIX. *B. Iobi in suos seueritas, & benignitas.* D.Greg.

Feliciter olim Iob, & amorem, & rigorem erga suos temperauit. *Cum sederem*, inquit, *quasi Rex circumstante exercitu; eram tamen mærentium consolator.* Iob. 29. num. 25. Quo ex loco colligit D. Greg. lib. 20. moral. cap. 8. *Quomodo bonis rectoribus mixta sit, & regendi authoritas, & benignitas consolandi. Ait enim, Cum sederem quasi Rex, circumstante exercitu. Ecce authoritas regiminis. Erā tamen mærentium consolator. Ecce ministerium pietatis.* Vtrumque se Iobus exhibebat, & imperatorem ad effundendum sanguinem peccantium; & consolatorem ad abstergendas lacrymas mœrentium: (D) foris circumstabant milites ad impios puniendos: intus erumpebant affectus ad miseros consolandos.

XL. *Moyses totus ex lenitate, & seueritate cōpositus.*

Mirabilior adhuc Moyses totus ex misericordia, & iustitia cōpositus; totus ex benignitate, & seueritate conflatus. Nam in monte misericordiam à Deo postulabat: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo.* Exod. 32. num. 32. In campo iustitiam in populum exercebat: *Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Ibid. num. 27. Quis non miretur tantam pietatem cum tanta seueritate coniunctam? Scilicet,

D.Greg.

inquit eleganter D. Gregor. proximè citatus, *Intus arsit ignibus amoris; foris accensus est zelo seueritatis. Tanta fuit pietas, vt se pro illis coram Domino* (E) *morti offerre non dubitaret: tanta seueritas, vt eos, quos diuinitus feriri timuerat, ipse iudicij gladio feriret. Sic amauit eos, quibus præfuit, vt pro eis, nec sibi parceret: & tamen delinquentes sic persequutus est, quos amauit, vt eos, etiam Domino parcente, prosterneret. Causam populi apud Deum precibus; causam Dei, apud populum gladiis allegauit. Intus amans diuinæ iræ supplicando obsistit: foris sauiens culpam feriendo consumpsit. Succurrit citiùs omnibus, ostensa morte paucorum. Et idcirco omnipotens Deus fidelem famulum suum citiùs exaudiuit, agentem pro populo, quia vidit quid super populum acturus esset ipse pro Deo.* Hæc D. Gregor. si vsquam aliàs, elegantissimè. Ex his patet optimas prælatorum partes esse, vt benignitatem cum seueritate coniungant. Sed quia hoc loco nimia Heli facilitas, & lenitas in filios præcipuè vituperatur: æquum est, vt quam sit prælatis necessaria, ac propria seueritas, paucis illustretur.

Non exigua seueritatis necessitas, in prælatis.

XLI.

SI alia nobis deessent argumenta, quibus hæc necessitas probaretur, eam profectò vnum Heli exemplum satis superque suaderet. Nam illo (B) desidente, segnitérque agente in filios, duo longè maxima detrimenta contigerunt. Vnum, quòd scelerum habenæ laxatæ sint. In primis filij ex paterna indulgentia audaciores facti; deinde improbi homines ex malo sacerdotum exemplo impudentiores redditi; tandem ipsi quoque boni ciues, qui paulò ante fuerant ad peccandum verecundi, ex sacerdotali malitia inducti, & ex impunita licentia effrænati, omnes facto agmine in omnia scelerum abrupta præcipites abierunt. Tota hæc vitiorum colluuies ex illa sacerdotis ignauia, & socordia erupit. *Impunitas enim*, vel ipso Tullio auctore, *magna esse solet illecebra peccandi.* Vnde D Greg. Naz. orat. 21. loquutus de remissis prælatis, *Venia*, inquit, *ipsi opus habent, vltra modum* (C) *aliis ignoscentes: vt sic vitium nō modo nō reprimatur, sed etiam doceatur.* Alterum, quòd ingens suppliciis aditus patefactus sit: Heli mortuo, filiis interfectis, populo partim in fugam, partim in necem tradito, ipsa quoque fœderis arca in hostiles manus, & quod deterius est, in sacrilegas iniurias mancipata; vt tota illa respublica non solùm humanis, sed etiam diuinis præsidiis destituta funditus euerteretur. Nam si Deus, teste D. Aug. lib. 5. de ciuit. c. 9. *Peccatis indignatus impleuit tantis calamitatibus mundū* quid mirum si impleat vnum populum? Hic igitur suppliciorum gurges, non aliunde defluxit, quam ex illa sacerdotali indulgentia, quæ tanto incendio nutriendo peccatorum materiem subministrauit.

Duplex ex Heli ignauia detrimentum. Culpa alterum.

Tullius. *Impunitas, magna peccādi illecebra.* D Greg Naz. *Alterum pœna.*

D.Aug.

XLII.

(D) Quis ergo non videt, quanta in prælatis seueritas requiratur: ne si ignaua erga subditos indulgentia vtantur; ex illa, tanquam è fonte duo illa peccatorum, & suppliciorum flumina erumpant: quibus & prælati, & subditi pariter inuoluantur? Vtrisque enim valde perniciosa esse solet nimia regiminis indulgentia. Vnde Philo Heb. lib. de agricultura, postquam egit de seueritate tyrannica, subdit: *Officiunt*, inquit, *non hæ solæ dominationes: verùm & nimis æquanimes principatus, præfecturaque. Benignitas enim res est contemptibilis: vtrisque tum principibus, tum subditis noxia: illis, dum contempti, nec priuatim, nec publicè valent aliquid rectè constituere; interdum etiam principatu se abdicare coguntur: his verò, dum ex continuo magistratuum contemptu,* (E) *negligentiores facti, magnum morbum, arrogantiam sibi contrahunt.* Quare in omnium vtilitatē remissa lenitas amputanda; seuera integritas adhibenda. Et quidem quo maior in subditos scelerum colluuio inundat; eo maior in prælatis requiritur seueritas, qua tantis malis vena obstruatur. Ne si amari subditis arguendo esse nolint; & sibi, & illis extremæ amaritudinis calicem propinēt. Nam, vt bene D. Aug. proximè cit. loquutus de ignauis prælatis, aduertit, *Iure istam vitam, quādo diuinitus affliguntur, amaram sentiunt: cuius amando dulcedinem, peccantibus amari esse noluerunt.*

Nimia regiminis indulgentia, & prælatis, & subditis perniciosa.

D.Aug.

Ss 4 Debita

XLIII. *Desides, & nimium lenes ad regimen inepti.*

A Debita igitur prælati seueritate armentur, ne subditorum mores in peccandi licentiam dissoluantur. Et qui ad illam seueritatem non habent spiritum, ad hanc dignitatem non habeant fastum; iuxta illud: *Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates; ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua.* Ecclesiast. 7. n. 6. Homicidas olim ad aliquam ex refugij ciuitatibus receptos, non licebat ante mortem Pontificis, ad patriam redire. *Exules,* inquit lex, *& profugi ante mortem Pontificis nullo modo in vrbes suas reuerti poterunt.* Num. 35. n. 32. Quod rursus inculcatur, Iosue 20. n. 6. *Habitabit,* inquit, nempè homicida, *in ciuitate illa,* nempe refugij: *donec moriatur sacerdos magnus, qui fuerit in illo tempore, &c.*

Cur homicida ex ciuitatibus refugij ad proprias remeare, viuente sacerdote, prohibeantur.

B Quæ, obsecro, huius legis ratio? Cur homicidis non licebat, viuente Pontifice de ciuitatibus refugij exire, & in proprias remeare? Mitto alias rationes: illa est ad rem præsentem. Quia Pontifex, quandiu viueret, semper esse debebat iusta seueritate armatus in delinquentes; qui proinde suis se continere asylis cogebantur; ne si inde paululum exirent, in vltrices Pontificis manus, semper ad malefacta punienda paratissimas deuenirent. Hanc rationē inculcat Philo Hebræus libr. de specialibus legibus. *Quemadmodum,* inquit, *quisque occisus cognatos habet superstites vltionis auidos: ita vniuersæ gentis in cōmune cognatus, & propinquus est Pontifex, reddens omnibus iura, cōtrouersiasque dirimens.* Et statim: *Hunc igitur timere debet, quisquis inuitus cædem patrauit,* C *vt propugnatorem, & protectorem necatorum; continereque se intra sua receptacula, si modo cupit sine periculo viuere.* Vbi nota, prælatos non minus promptos esse debere ad subditorum iniurias vlciscendas, quàm cognatos ad cognatorum: nisi quòd hi aliquando amore vindictæ rapiantur; illi zelo iustitiæ semper stimulentur.

Prælatorum in delictis puniendis cura, & seueritas.

Phil. Hebr.

XLIV. *Alij Apostoli retibus, id est, lenitate, D. Petrus hamo etiam, id est, seueritate expiscatur.*

Itaque principes à debita seueritate nunquàm languescant: nunquàm iustitiæ gladio exarmentur. Ex Apostolis alij quidem laxare retia, solus Petrus hamum mittere iubetur. Luc. 5. num. 4. & Matth. 17. n. 16. Nam ad reliquos Apostolos pertinebat, homines ad Christum suauiter allicere. Vnde D. Ambr. lib. 4. in Luc. cap. 5. *Bene,* inquit, *Apostolica instrumenta, piscandi retia sunt; quæ non* D *captos perimunt, sed reseruant.* Ad Petrū verò Apostolorum principem, & futurorū in Ecclesia prælatorum primum post Christum Dominum exēplar, potissimùm spectabat, hamo vti: *Quo genere,* inquit D. Ambr. citatus, *solum Petrum piscari Dominus iubet.* Fortasse, quia prælatorum officium exigebat, vt non solùm reti peccatores inertuentos allicerent, sed etiam hamo pungerent, & cruentarent; aliàs suo muneri non adessent. Solus Petrus in horto dicitur gladium suum eduxisse, & auriculam impij satellitis amputasse. Ioan. 18. n. 10. Non sine mysterio, vt aliqui interpretantur; quia ad Ecclesiæ principem pertinebat, non solùm verbo, sed etiam ferro peccandi licentiam coercere.

D. Ambros.

D. Ambros.

Solus S. Petrus, quia princeps, seueritatis gladiū in horto eduxit.

XLV. *Iustitia, & seueritatis gladius ad observanda vitia in principe necessarius.*

Mira olim fuit desidia Hebræorum, ne vnum quidem gladium habentium, quo in bello E vterentur. *Non est inuentus,* inquit textus, *ensis, & lancea in manu totius populi, excepto Saul, & Ionatha filio eius.* 1. Reg. 13. n. 22. Non immeritò autem illi duo excipiuntur, qui principes erant: nam qui remp. administrant, nunquàm esse debent ad puniendа scelera exarmati: vt patet in Mathathia, qui Iudæum idololatrantem illicò insiliens trucidauit. 1. Mach. 2. n. 24. Ne idololatrandi licentia liberior deinceps funderetur. Patet in Phinee, qui Israelitem, ac Madianitem publicè peccantes, *arrepto pugione perfodit ambos simul.* Num. 25. num. 8.

A Ne impunita luxuries quempiam faceret impudentem. Patet in Moyse, & Leuitis, qui districtis gladiis in sceleratos idololatras acriter irruerunt. Exod. 32. n. 27. Ne idololatrantium impunitas foueret idololatriam. Vnde Petrus Dam. lib. 1. epist. 6. in Heli sacerdotem erga suos filios inermem sic inuehitur. *Quos,* inquit, *hostili gladio ferire debuit, paterna blanditiæ lenitate palpauit. Non sic ille fidelis in domo Domini famulus Moyses, magister videlicet ingenui Phinees, &c.* Et pergit Damianus cædē in impios a Moyse factam enarrare: referensque illa verba Moysis ad Leuitas de cæde redeuntes: *Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Exod. 32. num. 29. subdit. *Planè,* inquit, *sicut bene-* B *dictione digni sunt, qui culpas corrigunt: ita nihilominus maledictioni obnoxij sunt, qui peccatoribus blandiuntur:* iuxta illud: *Maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine.* Ierem. 48. num. 10. *A sanguine quippe gladium prohibet, qui se ab inferenda reprobis vltione digna coercet.*

D. Petr. Dam.

XLVI. *Prælatorum constans seueritas in Ionatha, & Saule, mysticè adumbrata.*

Tales principes ad scelera iugulanda paratissimos, neque vllo timore humano à debita seueritate reuocabiles, mysticè adumbrarunt Ionathas, & Saol; de quibus Dauid in lugubri vtriusque epicedio: *Sagitta,* inquit, *Ionathæ nunquam rediit retrorsum; & gladius Saul non est reuersus inanis.* 2. Reg. 1. n. 22. Plumbeum gestant gladium, imò cereum, qui quouis humanæ dignitatis clypeo, à debitis pœnis inferendis repelluntur. Non ita Io- C nathas, & Saul, seu quos illi repræsentabant, seueri principes, quorum neque sagitta, neque gladius, hoc est, iudiciaria potestas, à supplicio, cum oportet, inferendo reuocantur. Vnde olim neque Nathan prophetam Rex Dauid, neque Azariam sacerdotem Rex Ozias, neque Heliam Tesbitem Rex Achab, neque Ioannem Baptistam Rex Herodes; neque Chrysostomum Eudoxia Augusta, neque Ambrosium Theodosius Imperator, neque Thomam Cantuariensem Henricus Angliæ Rex, neque alios sanctissimos antistites alij potentissimi Tyranni, sua quāta potestate, terrere potuerunt, quominus eos districto debitæ seueritatis gladio quam acerrime vulnerarent. Hos Ecclesiæ regendæ principes D. D Bern. lib. 4. de consideratione ad Eugen, requirit. *Qui,* inquit, *Regibus Ioannem exhibeant, Ægyptiis Moysen, fornicantibus Phineen, Heliam idololatris, Helisæum auaris, Petrum mentientibus, Paulum blasphemantibus, negotiatoribus Christum.* Hoc est, qui nullis difficultatibus retardentur, quominùs diuinæ legis profanatores seuerissimè vlciscantur.

Humana dignitates seueri principes à gladio nō deterrent.

D. Bern.

XLVII. *Regum, & principum in proprios etiā filios seueritas. Ezechiæ regis in Manassen filium hac in re exemplum.*

Neque solùm superbos hominum fastus contemnere debent optimi principes; sed etiam internos animorū affectus amputare, vt neque his, neque illis à iustitia exequenda restringantur. Singulare fuit illud seueritatis exemplum, quod præbuit Rex Ezechias erga filium suum Manassen: vt refert Auctor operis imperfecti in Matt. hom. 1. post medium. Moriturus enim pater filium ad E pietatem, ac religionem hortabatur: sed cum à propheta Isaia, qui tunc aderat, audiret, eam monitionem in irritum abituram, futurumque, vt Manasses ipsum interficeret Isaiam: rei indignitate commotus, voluit statim suum filium interficere: interfecturus quidem, nisi ab ipso propheta sisteretur: cum enim plus filium, quàm Deum non amaret. *Melius mihi est,* dicebat ille, *sine filio mori, quàm talem relinquere, qui & Deum exasperet, & sanctos eius persequatur.* In quo sequutus est illud Ecclesiastici 26. num. *Vtile est mori sine filiis, quàm relinquere filios impios.* Itaque neque

Auct. Imperf.

que paternus affectus Regem tenere potuit, quominus capitalem sententiam in filium pronunciaret, ac debito seueritatis studio naturalem in filium beneuolentiam cohiberet.

XLVIII. *Filios olim a parentibus accusari Deus præcipiebat, vt debitam seueritatem paternus affectus non minueret.* Rupert.

Præcipiebat olim Deus, vt parentes filium, si quem haberent contumacem, & proteruum, sisterent ad portam iudicij, & coram senioribus accusarent, vt totus eum populus lapidaret. Deut. 21. à num. 18. Sed cur parentibus filiorum accusatio committitur: qui potiùs illorum patrociniū subire debuissent? respondet ibi Rupert. iam à nobis superiori sect. citatus, vt teneri falsæ pietatis affectus à parentum cordibus excludantur. *Nam in causa Dei*, inquit, *nec filium pater sapiens agnoscit.* Cui subscribit Lyranus, *Filius*, inquit, *ex amore inordinato non debet in malis foueri, sed magis iudicibus tradi, vt lapidetur; antequam ad peiora per insolentias deducatur.* Pater enim filiis non est, sed sibi hostis, qui filiorum crimina dissimulat; eorumque in suum caput supplicia conuertit. Nam sine dubio puniendus a Deo est, qui in puniendis filiis languescit.

Lyran.

XLIX. *Cur dominum bouis virum occidentis, Deus præciperet occidi.*

Diuina lex fuit, vt dominus bouis virum occidentis, occideretur: præsertim cum dominus admonitus, bouem non recluserit, & tollendo periculo non prouiderit. *Si bos*, inquit, *cornupeta fuerit ab heri, & nudius tertius; & contestati sunt dominum eius, nec recluserit eum; occideritque virum, aut mulierem; & bos lapidibus obruetur, & dominum eius occident.* Exod. 21. numer. 29. Quam legem D. Aug. q. 81. in Exod. metonymice interpretatur, partem pro toto, hoc est, bouem pro quouis animali in alterius damnum erumpente. Quod si dominus reus est damni illati à boue, quia illum non reclusit, non coercuit, cornibus non truncauit: ita vt quam bos intulit mortem sua morte ipse dominus expiare compellatur: quid mirum, si pater reus fiat malorum, quæ à filiis patrantur, quod illos non percusserit, non compresserit, non frænarit, sed effrænes abire permiserit, & indomitos ferocire? Quid mirum, si capitalis pœna quæ filiis malorum executoribus debetur, in parentem filiorum indultorem transferatur; cum maior esse debeat parenti de filiis, quàm domino de bobus prouidentia, ac seuerior disciplina?

D. Aug.

L. *Etiam filij qui parentes non corripiunt, capitali supplicio puniuntur. Ionathæ exemplum.*

Nec iniustum, ad mortem temporariam efferri eos parentes, qui filios nec corripiendo, nec puniendo ad æternam ruere patiuntur: cum etiam filij, qui patres delinquentes non corripiunt, capitali supplicio adiudicentur. Quod in Ionatha Saulis filio videre est: qui, priusquàm Saul, in prælio occubuit à Philisthæis interfectus, 1. Reg. 31. n. 2. quod Sauli Pythonissam consulenti, 1. Reg. 28. n. 8. non obstiterit: tantamque in insaniam abeunti saniorem mentem non indiderit. Sic enim D. Isidor. Pelusiota lib. 1. epist. 370. ad Cyril. Alexand. arbitratur. *Angorem*, inquit, *mihi, ac solicitudinem affert Ionathæ pœna; quia patrem Pythonissam quærentem minimè prohibuerat: ob idque ante eum, qui scelus admiserat, is, qui prohibere poterat, in bello interiit.* Quo ille exemplo incitatus, ad Cyrillum, quem suum sibi patrem spiritualem recognoscit, increpandum aggreditur. *Quamobrem*, inquit, *ne & ego condemner, & tu diuinum iudicium subeas, simultates, ac dissidia comprime, &c.*

D. Isidor. Pelusiot.

LI. *Abrahami cura in suorū discordiis cōponendis, & corrigendis.*

Quàm promptus Abraham ad suorum discordias componendas etiam cum magno suarum rerum detrimento accurrebat! *Facta est rixa*, inquit textus, *inter pastores gregum Abram, & Lot.* Gen. 17. n. 7. Et statim Abram se interponit; primùm quidem sequester, & caduceator, *Ne quæso, sit iurgium inter me, & te, &c.* Ibid. num. 8. vt rixantes, ac

A tumultuantes ad concordiam reducat: futurus sine dubio, si oporteret, mastyges, & gladiator, qui rixari pergentes verberaret, & iugularet. Quo ex loco D. Chrysost. homil. 33. in Gen. optimum deducit ad reliquos patresf. multias documentum. *Audiant*, inquit, *hæc, quasi extra crimen a[illegible] esse, quando propter familiaritatem satis minystris connivent, ac permittunt rapere, decipere, multa mala machinari, &c. Eaque de causa maiori tales beneuolentia persequuntur. Nam licet ministria illa opus alienum tibi sint; tamen & ipse negotio communicas, non solum quia oblectaris facto: & credis inde facultatibus tuis incrementum accedere, sed quia non prohibes, ne facinus committatur. Nam qui prohibere potest eum, qui iniuriam facit, & non prohibet; is non B minorem luet pœnam, quàm qui iniuriam facit.*

D. Chrys.

Perniciosa parentisfamilias ignauia in suis corrigendis.

LII. *Achabi inordinata pietas in regem Benadab grauiter à Deo punitur.*

Magnum sibi detrimentum struxit Achab Rex Israel, dum iniusta misericordia in Benadab Assyriorum Regem vsus est: nam quem occidere debuisset, leuauit in currum, captis ciuitatibus donauit, fœderauit sibi in socium, ac tandem liberum, & impunitum abire permisit. 3. Reg. 20. n. 33. sed statim quas iustas ab hoste pœnas non exegit, iustissimas ipse soluit; dicente ad eum propheta: *Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius.* Ibid. numer. 42. Neque enim fuit illa *clementia*, *sed dementia*, vt loquitur Lyranus. Quod expendens D. Petrus Damian. epist. illa 6. citata ex 1. lib. *Achab*, inquit, *Rex Israel, dum Regi Assyriorum Benadab inordinata C pietate pepercit, diuini aduersum se furoris sententiam prouocauit.*

Lyran. D. Petr. Dam.

LIII. *Incompositā pietatē, imo desidia in delinquentes, diuinam mereri vindictam.* D. Petr. Dam.

Sed longè mirabilius est, quod ibi accidit. Nam propheta, qui suum socium rogauit, vt se percuteret; renuentem acriter damnauit, dicens: *Quia noluisti audire vocem Domini: ecce recedes à me, & percutiet te leo.* 3. Reg. 20. n. 36. Vbi & punientis commendatur seueritas; & indulgentis vituperatur ignauia. Vt D. Petr. Dam. citatus rectè obseruat. *Quibus*, inquit, *sacri eloquij verbis, quid aliud innuitur, quam quia incompetenta pietas procul dubio meretur iram Dei; dum non promulgat in reos sub districti iuris æquitate censuram? Meritòque debet sipse in iudicis subire vindictam, qui neglexit in subditos exercere disciplinam: illique leoni, qui circuit, D quærens, quem deuoret, meritò traditur, qui ab infligendo pœnitentiæ vulnere per torporis desidiam cohibetur.*

LIV. *Saul propter inordinatā in Regem Agag clementiam, regno priuatur.*

Iam verò Saul enm pepercit Regi Agag, & clementiorem se exhibuit, quàm oportebat, regnum amisit. *Abiecit te Dominus*, inquit Samuel, *ne sis Rex.* 1. Reg. 15. numer. 23. Nec immeritò, qui debita seueritate non vtitur, regia maiestate priuatur. Cum enim regnum disciplina seruetur; aptus non est regno seruando, qui disciplinam relaxat. Quod si diuinam voluit misericordiā imitari, stultè egit: cum illa iustitiæ soror germana sit; & nullo cum ignauia, ac desidia cognationis iure teneatur. Vnde rectè Theod. ad eū locū q. 33. *Oportebat*, inquit, *stultum intelligere, quia vna gutta diui-E næ benignitatis, & clementiæ, vincit omnem hominum bonitatem: sed infelix, cum Deus iussisset punire, misertus est; & cum Deus morte damnasset, ipse, vt existimauit, vitam tribuit.* Quasi diceret, præposterè diuinam imitari voluit misericordiam, cum diuinam imitari iustitiam debuisset: vnde neutram expressit; sed in suam relapsus ignauiam, ac socordiam, se regno indignum constituit; quod non per remissam indulgentiam; sed per æquam seueritatem rectè administratur. Addit Theodor. hanc Saulis in scelesto rege puniendo desidiam, cæteris Saulis vitiis imparem non extitisse. *Tantum,*

Theodor.

Diuina iustitia aliquando etiā imitanda.

Inordinata Saulis misericordia grauatas.

tion, inquit, eum condemnauit ea, qua præter legem vsus est, misericordia: quantum auaritia, & plura habendi insatiabilitas, & amor pecuniæ, cui seruiens transgressus est mandatum. Nam re vera nimia principis indulgentia multorum esse solet & fomes, & nutrimentum vitiorum: vnde vna cum illis plurium scelerum malitiam exæquat.

LV. Longè aliter se habent optimi reipub. administratores, cultores legum, altores virtutum, exterminatoresque flagitiorum: qui seueræ ministerio disciplinæ suos in officio subditos coercent, effusam peccandi licentiam refrænant, omnesque à sua rep. vitiorum pestes amoliuntur. Ita Samuel eum, cui Saul ignauiter pepercerat, Regem Agag, *in frusta concidit coram Domino.* 1. Reg. 15. num. 33. rectè arbitratus, non minùs gratum Deo iustum illud supplicium, quàm pingue aliquod sacrificium futurum. Ita Gedeon in Socothenos iustissimè indignatus, *Tulit seniores ciuitatis, & spinas deserti, ac tribulos, & contriuit cum eis, atque comminuit viros Socoth.* Iudic. 8. num. 16. Vt noui supplicij atrocitas & nocentes purgaret, & innocentes terreret, ac tandem omnibus euaderet salutaris. Ita Dauid iustissimam in vltionem prouocatus, Ammonitas *serrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta, diuisitque cultris, & traduxit in typo laterum.* 2. Reg. 12. num. 31. Vt sicut suam Deo mansuetudinem, ingentis loco muneris, offerebat, dicens: *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Psal. 131. n. 1. ita suam Deo seueritudinem non minoris loco obsequij offerret; parem ex hac, atque ex illa a Deo gratiam initurus.

Samuelis iustitia in Agag Rege occidendo.

Simile Gedeonis exemplum.

Dauidis seueritas in puniendis Ammonitis.

LVI. Quid moror Heliam, expressam iustitiæ normam, viuum seueritatis exemplar? Qui in impios sacerdotes Baal, non verbo, sed ferro animaduertit: visus sibi vltrices manus non tam profano sanguine imbuere, quàm oleo sancto consecrare. Quibus tandem interfectis, dixit ad Achab: *Ascende, comede, & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est.* 3. Reg. 18. num. 41. Quasi illa in impios seueritas Deo tam grata extiterit; vt statim ab eo pluuiam releuandæ fami necessariam impetrarit. Neque solùm ferro, sed flamma in impios vtebatur; iuxta illud: *Surrexit Helias propheta, quasi ignis; & verbum ipsius, quasi facula ardebat.* Ecclesiastici 48. n. 1. Vbi verbum Heliæ igni, & faculæ comparatur, non solùm propter efficacitatem prædicandi, sed etiam propter seueritatem puniendi: ipse enim solo verbo ignem è cœlo deuocauit, quo missos ad se tenendum milites, ac satellites absumpsit. Vbi notanda sunt verba prophetæ ad militum ducem: *Si, inquit, homo Dei sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos.* 4. Reg. 1. num. 10. Quasi in ea te, se hominem Dei ostenderet, si homines sceleratos acriter puniret. Et ne quis iustam prophetæ seueritatem, nimiam crudelitatem fuisse putet; audiat Theodoretum ad eum locum. *Qui, inquit, prophetam crudelitatis accusant; aduersus prophetæ Deum, linguam mouent.* Quasi diceret, non humana fuit illa seueritas, sed diuina: ab auctore Deo processit; Heliam habuit exequutorem. Nam vt Deus, ac Dei seruus communes habent hostes; vterque enim offenditur ab eo, à quo alter offenditur: ita pares se præbent iisdem hostibus vltores; vterque namque in eam conspirat vltionem, quam altervter moliatur.

Helias in impios Baal sacerdotes viuū seueritatis exemplar.

Cur Helias igni, & faculæ cōparetur.

Theodor.

Heliæ seueritas non damnanda.

LVII. Ab Helia didicit Helisæus. Imò simplicem illum rigoris spiritum, quem habuit Helias, duplicem in se fieri postulabat. In hunc enim sensum Theodoret. & Procop. interpretantur illud: *Fiat in me duplex spiritus tuus.* 4. Reg. 2. num. 9. Hoc est, fac discipulum duplo seueriorem, quàm magistrum. Quasi nihil optabilius, quam seueritas ad coercendos impios Helisæo videretur. Et quidem sui voti compos factus est. Nam cum Helias fame trium annorum, & sex mensium, terram flagellaret: vt patet ex epistola Iacobi cap. 5. num. 17. Helisæus quidem famem duplo longiorem, nempe ad septem annos ingrauescentem, in terram induxit; vt patet ex 4. Reg. 8. n. 1. Item cum Helias ab adultis tantùm pœnas reposceret; vt loca supra citata consulenti facilè patebit: certè Helisæus ne pueris quidem pepercit: dum ex illis quadraginta duos vrsis tradidit lacerandos. 4. Reg. 2. num. 24. In quem locum D. Iustin. Mart. q. 80. ad Orthodoxos, *Seueritas, inquit, iis, qui sunt incmendabiles, vtilior est, quàm patientia.* Itaque vna Heliæ hæreditas, fuit seueritas: quam Helisæus non solùm recipere voluit, sed augere, non solùm sibi legari, sed à se locupletari. Hæc enim prælatos cum impiis hominibus agentes non mediocriter illustrat.

Par, imo maior Helisæi in puniendis impiis seueritas.

Theodor. Procop.

D. Iust. Mart.

LVIII. Quid, obsecro, causæ fuit, cur Moysis facies, non cum primùm, sed cum secundò descenderit de monte, coruscarit? Nam in primo descensu. Exod. 32. à num. 15. nusquàm dicitur retulisse faciem radiantem: in secundo verò habuisse dicitur faciem cornutam, Exod. 34. n. 35. hoc est, emicantibus radiis collucentem, vt vel ipse Apostolus 2. Cor. 3. n. 7. interpretatur. Ratio ad præsens institutum esse potest, quia in primo aduentu latorem legis se præstiterat; in secundo etiam vltorem. Cum primùm descendit, nondum suam in idololatras seueritatem exhiberat; quam tamen iam exhibuisse, cum secundò descendit, gloriabatur. Ac si splendore dignus esset, qui debito in peccatores rigore vteretur; quo terribilis, non contemptibilis reddebatur. Imò non solùm reuerentiam apud homines, sed etiam beneuolentiam apud Deum hæc seueritas Moysi conciliauit. Vnde ad illum Deus: *Vlciscere, inquit, prius filios Israel de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum.* Num. 31. n. 2. Quasi dignus non esset Moyses, qui æterna præmia reportaret, nisi priùs debita peccatoribus supplicia exerceret. Vnde Procop. ibi asserit, Deum hoc negotium mandasse Moysi, tanquàm magnum aliquod opus ante obitum gerere, seu necessarium ad vitæ exitum viaticum comparare suaderet: necesse enim fuit, vt strenuam iustitiæ operam impenderet, antequàm ad beatam iustitiæ coronam perueniret.

Coruscantem Moysis faciem seuera reddidit in peccantem populum vindicta.

Seueritas, & iustitia optimum ad beatitudinem viaticum.

Procop.

LIX. Vnde D. Paulus qui pro hac iustitiæ corona bonum certamen certauit; non solùm seueritatis virgam præferebat, 1. Corinth. 4. n. 21. sed etiam Satanæ impios homines mancipabat. 1. Corinth. 5. n. 5. & 1. Timoth. 1. n. 20. diabolo vsus tanquam *carnifice*, vt docet D. Chrysost. hom. 3. in Iobum, aut certè tanquàm *custode carceris*, vt loquitur D. August. epistol. 48. ad Vincentium. Si enim hanc malitiam non frænaret, impudentiæ grassaretur; iuxta illud D. Bernard. in epist. 178. ad Innocentium Papam, punire cunctantem: *Quanta, inquit, putamus impunitas ista in Ecclesia parturiet pruriendum?* Quare Pontifices, Episcopi, & sacerdotes, qui altera manu præferunt claues regni cœlorum, quibus pœnitentes ad coronam iustitiæ recipiendam introducunt; altera saltem manu præferre debent virgas, quibus errantes ad viam iustitiæ sectandam reducere conentur.

D. Pauli magna seueritatis in Zelum.

D. Chrys.

D. Aug.

D. Bernard.

Impunitas vitiorū mater.

LX. Qui his virgis exarmati incedunt, non leuiter verberandi. Vnde D. Bernard. epist. 178. ad eundem Innocentium Papam, propter debitæ seueritatis defectum, cum eo sic expostulat: *Qui, inquit, flagitiosi,* D. Bernard.

Seueritatis defectus in prælatis grauiter damnandus.

A *flagitiosi, & contentiosi de populo, siue de clero, aut etiam ex monasteriis pulsati currunt ad vos: redeuntes iactant, & gestium, se obtinere tutores quos magis vltores sensisse debuerant. Proh dolor! Quos cachinnos rei ista mouet Ecclesiæ inimicis?* Vbi plura in hanc rem eleganter, per totam epistolam querelarum plenam. Eodem spiritu D. Petrus Damian. epist. 6. citata, Nicolaum Pontificem hortatur, ne in malis præcipue clericis impuritatis amatoribus puniendis elanguescat. *Noli*, inquit, *pestem hanc per ignauiam ad incrementa perducere: conniuendo, & dissimulando grassanti luxuriæ frena laxare. Serpit enim hic morbus, vt cancer; & virosa propago ad infinita porrigitur, nisi angelica falce, quod male pullulat, amputetur. Absit igitur vt sanctum cor vestrum segnis Heli torpor emolliat*, &c. Lege eundem Damianum libr. 7. epist. 11. & 12. hac de re latissime disserentem.

D. Petr. Dam.

Pullulans clericorũ luxuries angelica prælatorum falce amputanda.

B

LXI. *Petr. Blesens.*

Subditorum scelera desidi prælato imputanda.

Sed & Petrus Blesensis epist. 5. grauiter inuehitur in Richardum Archiepiscopum Cantuariensem, a suo illo prædecessore, & insigni martyre Thoma degenerantem, ac rebus secularibus, quam spiritualibus curandis diligentius incumbentem. *Vobis*, inquit, *imputant, quod ab Allophilis arca Domini capitur; quod gladium Petri rubigo consumit: quod Malchus in Christum, quod Phassur in Ieremiam; quod Balthasar in vasa Domini, manus extendit sacrilegas.* Quasi omnia crimina singulorũ vnum in præsulem socordem, ac desidem reuocẽtur. Et ad finem epistolæ, *Putatis*, inquit, *quod de commissis vobis animabus in districto examine non oporteat vos reddere rationem? Propter hoc irritauit impius Deum. Dixit enim in corde suo, non requiret.* Psal. 9. n. 13. *Sed requiret exactissime vsque ad nouissimum quadrantem. Et vereor, ne tempestiuius, aut durius, quam credere, aut timere velimus.*

C

Qui rursus in epistol. 51. Episcopum Sarisberiensem, negligentem in subditis, præsertim nepotibus corripiendis, adhortatur, ne illos deliciis foueat, blanditiis palpet: quia hæc nimia indulgentia *exinanitio est*, inquit, *virtutum, & subuersio honestatis.* Quod postquam exemplo Heli confirmat, suos filios, & se cum filiis facilitate perdentis: *Enormiter*, inquit, *peccat, seque vitæ alienæ reum constituit, qui pueros in ætate tenera nimia facilitate, & suauitate verbis emollit.* Et subdit, sicut Regi Adonibezech ab Israelitis præscissæ sunt manuum summitates. Iudic. 1. n. 7. ne quid in posterum contra eos moliretur: ita pueris iniquarum primitias actionum præscindendas; antequam ad pessima facinora roborentur. Prouidentissimus fuit in hac seueriori disciplina suis Abbatibus præcipiẽda Diuus Benedictus, vt patet ex regula, quam illis tradidit, cap. 2. quam ibi Trithemius optimis & exemplis, & testimoniis, & sententiis illustrat. Sed hactenus de prælatorum seueritate: quam vtinam Heli viuus teneret, ne moriens tantam calamitatem inueniret. Nunc ad eius filios, monitoris (si verba attendantur) non mali pessimos auditores.

Nimia prælatorum indulgẽtia, virtutis exinanitio.

D

Pueri non per lenitatem, sed per seueritatẽ bonis moribus imbuendi.

D. Benedicti seueritas in regimine.

Trithemius.

ANNOTATIO XXII.

CIRCA LITERAM.

Obstinata filiorum Heli in suis sceleribus voluntas.

I. *Filij Heli ex angelico sacerdotes pessimi.*

NGELOS esse diximus sacerdotes: sed filij Heli non bonorum in moribus sanctitatem; sed malorum in peccatis immobilitatem imitati sunt. Suis peccatis tam firmiter adhærebant; vt nullis inde monitionibus, aut comminationibus auerterentur: ab angelico statu in diabolicum miserabiliter collapsi. Itaque frequenter, & prudenter, vt diximus, à parente obiurgati, *non audierunt vocem eius*, ita Deo permittente in extremam perniciem miserorum: *Quia voluit Dominus occidere eos.* Vnde duo supersunt illustranda. Vnum, Quanta fuerit eorum in peccatis obstinatio: dum parentis vocem non audierunt? Alterum, An aliqua esse potuerit eorum de peccatis excusatio: ex eo, quia Dominus voluit occidere eos? Sua quodque sectione expedietur.

In diabolicam obstinationem collapsi.

Duo in annot. illustranda.

SECTIO I.

Magna filiorum Heli in peccatis obstinatio: quia vocem patris non audierunt.

II.

ILla sacerdotis Heli in filios obiurgatio, & grauissima fuit; vt ex litera constat: & frequentissima, vt Patres, & interpretes citati obseruarunt: neque enim semel tantum, sed sæpius pater filios sui officij admonebat: vt suprà diximus. Vnde magna eorum in peccatis obstinatio colligitur: qui tam grauiter, & frequenter à parente obiurgati, *non audierunt vocem eius.* Filij quidem stulti. Nam *Filius sapiens*, inquit Salomon, *doctrina patris; qui autem illusor est, non audit, cum arguitur.* Prou. 13. n. 1. Plane ex Deo non erant, sed ex Belial, qui vocem Dei non audiebant. Et propterea repentinum in interitum ceciderunt; vt ex c. 4. patebit. Quod Parœmiastes & præuidit, & prædixit. *Viro*, inquit, *qui corripientem dura ceruice contemnit, repentinus ei superueniet interitus.* Prou. 29. n. 1. Neque solùm nõ audierunt, sed etiã vt maior contemptui cumulus accederet, responderunt, teste Philone Hebr. in antiquitatib. biblicis, *Quando senuerimus, tunc pœnitebimus.* In cuius vanæ confidẽtiæ, aut certe irrisionis vindictã, permissum a Deo est, vt in iuuenili adhuc ætate, antequam ad canos peruenirent, de medio tollerentur, vt suo loco dicemus.

Filiorum Heli stulta obstinatio in patris obiurgationibus non audiendis.

Horum supplicium.

Sera pœnitentia, incerta.

III.

Monitio & ad intellectũ illuminandũ, & ad voluntatem inflammandam hominibus necessaria.

Monitores plerunque necessarij sunt hominibus, & vt eorum intellectus illustrent, & vt eorũ voluntates inflamment. Ad priorem quidem finẽ non indigebant monitoribus filij sacerdotis: qui cũ & ipsi essent sacerdotes, legem Dei non ignorabant: imò eá scire, ac docere tenebantur: vt hoc c. n. 12. & 13. dictum est. Vnde cum in Leuitico & à populo, & a sacerdote peccante certa sacrificia offerri iubeantur: tamen in peccato populi additur, *per ignorantiam*, siue cum agitur de singulis popularibus: *Anima*, inquit, *cũ peccauerit per ignorantiam*, &c. Leuit. 4. n. 2. siue cum agitur de toto popolo: *Si omnis*, inquit, *turba Israel ignorauerit, & per imperitiam fecerit.* Ibid. n. 13. At verò in peccato sacerdotis nulla fit mentio ignorantiæ: *Si sacerdos*, inquit, *qui vnctus est, peccauerit, delinquere*

Ignorantia legis aliquando in populo, nũquam in sacerdote præsumitur.

E *faciens populum*, &c. vbi suprà n. 3. Quia multiplex in populum, nulla in sacerdotem cadit diuinæ legis ignoratio. Quod Origen. hom. 2. in Leuit. rectè ponderauit. *Obseruandum*, inquit, *est, quod in peccato sacerdotis non addidit legislator, per ignorantiam. Neque enim cadere ignorantia poterat in eum, qui vt cæteros doceret, prouectus est.* Atque adeò grauius est sacerdotis peccatum, non ex ignorantia, sed ex malitia delinquentis: proindeque sacerdos *sciens voluntatem Domini sui, & non faciens eam, vapulabit multis.* Luc. 12. n. 47.

Origen.

Grauius sacerdotis peccatum, quia ex malitia.

IV.

Ad posteriorẽ verò finem, quò magis indigebãt monitori

adulatoribus monitoribus non intenti, qui ferunt dupl.

monitoribus filij Heli, eò magis illos respuebant. Pessima hæc est peccatorum in suis malis obstinatio: qui non solum malè agunt, sed etiam omne suis malis curandis remedium excludūt, dum beneuolas admonitiones maleuolis auribus aduersantur. Tales quondam Pharisæi, qui Stephanum audientes auribus, *dissecabantur cordibus*. Act. 7. n. 54. male ferentes, quæ benè admonebantur. Vnde D. Stephanus molestius illatum aurium, quàm ipsorum lapidum duritiem patiebatur: vt D. August. in Psal. 132. testatur. *Quando*, inquit, *debuit Stephanus plus irasci, quando lapidabatur, aut quando non audiebatur? Ecce mitis* … *us est, cum lapidaretur, & saeuiebat, cum non audiretur.* Nam lapidatus, orabat Deum pro lapidantibus. Quid mitius? Male auditus, homines *dura ceruice, & incircuncisis cordibus, & auribus* nuncupabat. Quid sæuius? Ac si duriora illi Pharisæorum corda, quàm lapidantium saxa viderentur.

D. Aug. Pharisæorum obstinatio in S. Stephano audiendo ipsis lapidibus durior.

V.

Peccatorum aures cur filia carminis dicantur in scriptura.

Peccatorum aures in scriptura *filiæ carminis* appellantur. *Obsurdescent*, inquit Sapiens, *omnes filiæ carminis*. Ecclesiastes 12. numer. 4. Ratio est, quia peccatorum aures carminibus addictæ sunt, cantilenas libenter audiunt, adulationes auidissime auscultant: at verò monitiones fastidiunt, consilia non attendunt, ad obiurgationes obsurdescunt. Rectè quidem Zacharias inuehitur in omnem populum terræ, & in improbus sacerdotes, qui cum terreno populo pariter inuoluuntur. *Aures suas*, inquit, *aggrauauerunt, ne audirent; & cor suum posuerunt, vt adamantem, ne audirent legem.* Zach. 7. n. 11. & 12. Appositè quidem animos ad salutaria monita audienda difficiles, & ad resistendum diuinis consiliis obfirmatos, comparat adamanti; nam vt benè Rupertus ad eum locum; *De adamante*, inquit, *illud mirandum, quod cum tantæ sit duritiæ, solo perfusus sanguine hirci, quod animal libidinosum est; statim dissoluitur. Unde congrua similitudo est valde: Cor suum posuerunt, vt adamantem; quia cum durissimæ ceruicis, & cordis indomabilis essent contra Deum, mollissimi erant in omnium libidinum fluxum; vt merito in illos constet Isaiam dixisse, Audite verbum Domini principes Sodomorum.* Isai. 1. n. 10. Hæc Rupertus.

Impiorum cor in consiliis audiendis cor adamantinū.

Rupert.

VI.

Impiorum aures Sirenum voluptatibus excantantur, ad increpationes obrigescunt.

Vides, vt impiorum aures ad delicias, & illecebras liquescant, & dissoluantur: ad monitiones, & increpationes obrigescant, & obfirmentur? Permittunt quidem se à Sirenibus dulcibus, seu fraudulentis excantari; iuxta illud: *Respondebunt ibi Vlulæ in ædibus eius, & Sirenes in delubris voluptatis.* Isai. 13. numer. 22. Nec sine mysterio propheta, *in delubris*, inquit, *voluptatis*: quasi improbi homines voluptati, quam, vt Deam venerabantur, templa erigerent, in quibus colebatur: nec minori alacritate prophana Sirenum blandimenta è lupanaribus, quam sacra prophetarum oracula è templis auscultarent. Imò illa cum audirent vana excantamenta, hæc sacramenta diuina spernebant; iuxta illud: *Furor illis secundùm similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Psal. 57. numer. 5. & 6. Vbi Theodor. aduertit improbos homines tanquam aspides, non surdescere *per naturam, sed per malitiam*: aures enim habent ad ludicra apertas, ad seria obseratas. Quod est pessimum serpentum genus, qui se incantari non sinunt; iuxta illud: *Ecce ego mittam vobis serpentes regulos; quibus non est incantatio.* Ierem. 8. numer. 17. Ita pessimum est peccatorum genus, qui se admoneri, obiurgarique ab aliis non patiuntur;

Peccatores salatoribus Deo incantatoribus tanquam aspides, aures obturant.

Theod.

A eum tamen adulationes, laudationesque hominum ambitiosè vndique venentur.

Hi sunt illi, in quos acriter inuehitur Isaias cap. 30. numer. 10. *Qui dicunt*, inquit, *videntibus, nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere nobis, ea, quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores.* Quæ potest par impietas excogitari? non solùm veras monitiones fastidiunt, sed etiam falsas adulationes extorquent. *Loquimini nobis placentia.* Imò volunt ipsum propheticum lumen, si fieri posset, obscurare. *Nolite*, inquiunt, *aspicere, quæ recta sunt*: ne ipsi è suis voluptatum tenebris exire compellantur. Volunt insuper veritatem propheticam, quod fieri non potest, à vero aberrare. *Videte nobis errores*: ne ipsi è suis scelerum erroribus per propheticas monitiones B extrahantur. De his hominibus est illa diuina querimonia per Isaiam eodem cap. num. 2. *Os meum non interrogastis.* Hoc est, me in rebus agendis non consuluistis. Sed quo pacto hoc verum est; si modo constat, Hebræos ad Ieremiam confugisse, Deumque per illum interrogasse? Optimè Procopius, *Non interrogauit*, inquit, *qui aliter, quàm debuit, consuluit, aut ei, quem consuluit, non credidit.* Vbi duplicem rationem distinguit. Hanc posteriorem Interlin. quoque expressit: *Non interrogauerunt*, inquit, *quia quod interrogantes audierunt, neglexerunt.* Perinde enim est, imò deterius est, contemnere, quæ à Deo respondentur quam quæ agenda sunt, non interrogare: hoc namque C esse potest socordiæ, illud superbiæ. Prioris rationis sensus est, eos non interrogasse, quia aliter, quàm debuerant, interrogauerant: nimitùm, non vt audirent vera, sed placitura. Nam cum interrogantis sit, ad veritatem inquirendam contendere: quid iniquius, quam ex interrogatione facta, velle sub salutare hallucinari? Non interrogabant igitur verè, qui vt falsa audirent, interrogabant.

VII.

Peccatores non solum veras monitiones fastidiunt, sed etiam falsas adulationes extorquent.

Peccatores diuina oracula veritatē dum non admittūt, contemnunt.

Procop.

Interlin.

Cæterùm cum plerique hominum, difficilè monitiones audiant, certè reges, ac principes, de quorum numero filij Heli fuerunt, difficillimè. Optabat olim Cæsar, vt rex perinde, atque vrsus curaretur. Fertur enim vrsus, vt videre est in Plinio lib. 8. natur. histor. cap. 36. si quando aliquo D morbo degrauatur, caput in aluearium inferre, vt ibi apum stimulis tandiù pungatur, & cruentetur quousque se sentiat ab illo noxio sanguine depleri, & exonerari, atque in pristinam valetudinem reduci. Ita optabat ille, vt reges multis scelerum morbis agitati, aures darent, non adulatoribus crudeliter demulcentibus, sed monitoribus misericorditer vulnerantibus. Hi enim admonendo, eliciunt ex animo venenum; quod illi adulando in animum infundunt. Vtinam suum ille in se ipso votum expleret; & potiùs à veris monitoribus, quàm à falsis adulatoribus suum ægrum animum curari pateretur.

VIII.

Reges, & principes … … monitoribus … ab adulatoribus … apum morsibus curetur.

Plin.

Tale sibi medicamentum adhiberi nō ferebat Imperator ille Caius: qui humili adhuc in loco E constitutus, beneuolas suis monitoribus aures dabat: vbi ad arcem imperatoriā euasit, superbas, & iracundas. Vnde Macronem, quo apud Tiberiū laudatore vsus fuerat, cum adhuc priuatus viueret, ferre non potuit monitorem, cum ad imperij gubernaculum accessit: vt refert Philo Hebræus de legatione ad Caium. *Castigatorem*, inquit, *impudenter reiiciebat. Interdum etiam procul venientem conspicatus, sic alloquebatur proximos: Adest præceptor iam superuacuus; pædagogus nō amplius pueri; prudentioris se ipso monitor; qui subdito imperatorem obedire postulat.* Et statim de sua sibi prudentia,

IX.

Caij Imperatoris in monitoribus repellendis peruicacia.

Phil. Hebr.

prudentia, iudicio, cæterisque ad imperandum dotibus blanditus, *Et audebit*, inquit, *aliquis indoctus me, qui in materno vtero, & natura officina imperator formatus fui, nondùm in lucem editus, docere artes imperatorias, quas dudùm probè calleo?* Denique monitorem non solùm repellebat, sed etiam tam indignis tractabat modis, vt ad laqueum cogeret, non alterius reum criminis, quàm optimarum erga principem admonitionum. *Nec enim*, addit Philo, *aliam ingrati pro meritis referre solent gratiam.* Imò etiam in Silanum socerum bene interdùm admonentem, sic exarsit, vt de medio sustulerit, ne salubria instillantem audire cogeretur, *Officium*, inquit Philo, *interpretatus contumeliam.* Itaque non ab apibus cum Cæsare sibi parari volebat medicinam: sed potiùs in amicos more apum pungentes, & medentes inimico animo incitabatur.

Phil. Hebr.

X. *Pharaonis durities in Moysis, & Aaronis monitionibus auscultandis.*

Certe Pharao non longè ab hoc consilio exulauit. Nam Moysen, & Aaronem leniter monentes respuebat, suos magos crudeliter adulantes auscultabat. Sed qui apes salubriter pungentes abegit, in coruos immaniter laniantes incurrit; iuxta illud Dauidicum de Pharaone, totoque eius exercitu, è mari rubro in littus Æthiopicum eiecto, *Dedisti*, inquit, *eum escam populis Æthiopum.* Psalm. 73. n. 14. Hoc est, coruis eos deuorandos tradidisti: vt Lyran. aliique interpretes exponunt. Atque adeò Pharao suo malo confirmauit parœmiam illam inter Græcos celeberrimam: *Præstat incidere in coracem, quam in colacem.* Hoc est, in voracem coruum, quàm in fallacem adulatorem.

Lyran.

Fallax adulator voraci coruo peior.

XI. *Pharao ad diuinas increpationes obsurdescens, non gracili voce, sed magnis clamoribus pulsandus.* D. Aug.

Hanc Pharaonis difficultatem in consiliis audiendis, præuidit Moyses, cum Deo se ad illum mittenti, sic respondit: *Ecce filij Israel non audiunt me; & quomodo audiet Pharao: præsertim cum incircumcisus sim labiis?* Exod. 6. n. 12. Pro quibus vltimis verbis legit D. August. quæst. 16. in Exod. sequutus fortassè aliquos codices Septuaginta, quibus ipse tunc vteretur. *Ecce ego gracili voce sum: & quomodo exaudiet me Pharao?* Vbi Moyses duplici vtitur argumento, vt se ab ea legatione excuset. Vno, quòd sit gracili voce. Sed quò spectat hæc excusatio? Nam quandò ad totum populum alloquendum mittebatur, non causabatur gracilitatem vocis; cum tamen ea tunc inutilior videretur: neque enim poterat, nisi ingens clamor, & ferrea vox ad aures tantæ multitudinis perlabi. Et nunc, cum ad vnum Pharaonem legatus mittitur; se à legationis munere propter vocis gracilitatem subtrahere conatur? Quid hoc est? An existimas, ô Moyses, vnum regem inconditis clamoribus adeundum? Quæ tua hæc erit vrbanitas? qui in regia à puero enutritus, ignorare nõ potes, cum rege potiùs humili, & submissa voce; quàm elata, & incomposita agendum? Pergit nihilominùs Moyses vocis gracilitatem suæ legationi obiicere. Et ratio mihi videtur esse: quia cum Pharao ad salubres obiurgationes, & monitiones audiẽdas surditate laboraret; necesse erat, vt magnis clamoribus pulsaretur; in quos cum ille non posset erumpere propter vocis tenuitatem, ineptus sibi ad eam legationem videbatur. En quanta sit regis ad diuinas monitiones audiendas difficultas, vt penitùs ad illas obsurdescere videatur.

XII. *Regum ingenium ad audienda consilia diuina, quam priuatorum hominum.* Lippom.

Altero argumento vtitur Moyses non minùs efficaci ad hanc in rege audiendi difficultatem exprimendam, dicens: *Ecce filij Israel non audiunt me; & quomodo audiet Pharao?* Vbi Lippomanus, *Forti*, inquit, *vtitur argumento.* Sed tam ipse, quàm reliqui interpretes huius argumenti vires in eo constituunt; quòd Moyses à filiis ad hostes, à fidelibus ad infideles argumentetur. Quasi dicat, si Hebræi, qui sunt filij, ac fideles, me non audiunt: quomodò audiet Pharao, qui hostis est, & infidelis? Mihi tamen ad rem præsentem in eo præterea videtur efficax argumentum, quòd à populo ad regem procedat, in hunc modum. Si priuati homines, qui solent esse ad salubria monita capessenda proniores, me non audiunt: rex, qui bonis consiliis frequentiùs reluctatur, quomodò mihi acquiescet? Nouit scilicèt prudentissimus Patriarcha regum ingenium ad audiendas adulationes procliue: ab auscultandis monitionibus alienum.

XIII.

Huius argumenti efficacitatem expressit Ieremias, qui cum à populo repulsam pateretur, pergere ad principes decreuit: *Ego autem*, inquit, *dixi, forsitan pauperes sunt, & stulti, ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui: ibo igitur ad optimates, & loquar eis; ipsi enim cognouerunt viam Domini, iudicium Dei sui.* Ierem. 5. num. 4. Sed quales inuenit, quos meliores sperauit? Sequitur: *Et ecce magis hi confregerunt iugum, ruperunt vincula.* num. 5. In quem locum D. Hier. *Quos*, inquit, *magistros putabam, inueni sunt peiores esse discipulis: & quantò in diuitibus maior auctoritas, tantò maior insolentia peccatorum.* Quæ summa est principum indignitas; magnam ab omnibus reuerentiam, & obedientiam exigere, & nullam Deo exhibere: nolle obsequi Deo; & velle, vt sibi omnes obsequantur: denique maximam in homines gerere potestatem; & minimam Deo præstare seruitutem.

D. Hier. *Potentium auctoritas parit insolentiam peccandi.*

XIV. *Execranda Saulis impatientia in veritate audienda.*

Execranda planè fuit Saulis impatientia in veritate audienda: *Saul*, inquit textus, *abstulit magos, & hariolos de terra; & interfecit eos, qui Pythones habebant in vẽtre.* 1. Reg. 28. n. 3. cõstat inter interpretes, nõ diuini honoris zelo dictũ, hanc carnificinã edidisse. Argumento; quòd si ipse ex animo, & in veri numinis reuerentiã Pythoniacos auersaretur, Pythonissam ille paulò post consulendã nõ adiret; quod tamẽ fecit, ibid. n. 8. Cur ergo illos interfecit? Iustin. Mart. q. 52. ad Orthodoxos, *Sustulit*, inquit, *diuinatrices, quòd hoc facto Deum placaturum se esse ita speraret, vt sententiam suam, qua eum regno priuaret, abrogaret: non quòd diuinatricum scelus odisset; sed quòd regnum amaret.* Quæ ratio vera mihi videtur, & Saulis ambitioni consentanea. Sed illa est ad rem præsentem congruentior, quam Hebræi apud Lyran. tradiderunt. *Saul*, inquiunt, *ea causa sustulit hariolos, quòd illi prædicerent, eius familiam euertendam, & regnum transferendum ad Dauidem.* Quid ergò verius, quàm difficillimos esse reges ad veras prædictiones audiendas, si eorum votis aduersentur? Multa quidem Saul audiuit ex hariolis pacato animo falsitates: vnam tamen ab iisdem sustinere non potuit veritatem.

Magos, & hariolos Saul interfecit, & propter regni ambitionem, & propter veritatis impatientiam. D. Iust. Man.

Lyran.

XV. *Regis Amasiæ in bonis consiliis respuendis obstinatio.*

Similis fuit illa insania Amasiæ Regis Iuda; qui prophetæ rectè admonenti sic respondit: *Num*, inquit, *consiliarius Regis es? Quiesce, ne interficiam te.* 2. Paralip. 25. n. 16. Et paulò post à rege Israel probè admonitus, ne in superbiam erigeret cor suum; ne malum aduersus se, & regnum suum prouocaret: *Noluit*, inquit textus, *audire Amasias.* ibidem num. 20. Sed statim suæ duritiæ pœnas dedit, in prælio ab hostibus profligatus: vbi suprà à n. 22. Vbi obiter aduerte Amasiam, & ab amico propheta, & ab inimico rege admonitum fuisse: & quamuis vtrique restiterit; tamen non statim post priorẽ inobedientiã, sed post posteriorem à Deo castigatum: vt ea ratione significaret Deus, bonum cõsilium, à quocunque detur, etiam

Bonum consilium etiam ab hoste capiendum.

ab hoste capiendum: & qui illud respuerit, grauiter flagellandum.

XVI. *Cur Ioseph auditum prius somnium interpretatur: Daniel & somnium, & interpretationem praedicat?*

Eandem audiendi difficultatem, quam reges, ac principes bonis monitoribus obtendunt, non obscurè indicat diuersus ille modus, quo Ioseph, & Daniel in somniis interpretandis se habuerunt. Nam Ioseph priùs audiuit somnia eorum, quibuscum in carcerem inclusus erat, ab iisdé proposita. *Referte*, inquit, *mihi, quod videritis*, *&c.* Gen. 40. n. 8. & posteà ea explicauit: *Hæc est*, inquit, *interpretatio somnij*, *&c.* ibid. n. 12. At verò Daniel nihil prius a Nabuchodonosore audiens, ipse & somniū proposuit, & somnij interpretamentum adhibuit. *Somnium*, inquit, *tuum*, *& visiones capitis tui in cubili tuo, huiusmodi sunt.* Dan. 2. n. 28. Et paulò post, narrato somnio, explicationem addidit. *Interpretationem quoque eius*, inquit, *dicemus coram te Rex.* ibid. num. 36. Ecce tibi difficultas, cur Iosephus solùm explicauit mysterium somnij, quod ipse priùs audiuit; somnium tamen ipsum non enarrauit: at verò Daniel vtrumque præstitit: & visionem proposuit, & interpretationem adhibuit? Ratio ad præsens institutū esse potest: quia Ioseph cum priuatis hominibus agebat, ad credendum promptioribus, qui proinde sine præuio experimēto eius virtutis, quę erat in Iosepho ad diuinandū;

Reges in veritate audienda difficiliores, quam priuati homines.

facilè, & libenter crederent interpretanti. At verò Daniel agebat cum rege, non credente, quod non placet, imò nec audiente, quod non libet: proindeque necesse fuit, vt præiret minimè fallax experimentum, quo rex de veritate Danielis certissimus redderetur: quale fuit prædictio ipsius somnij, cuius tantùm rex conscius erat: certus enim de veritate somnium prædicentis; iam dubitare non poterat de veritate somnium interpretantis.

XVII. *Reges in suis laudibus audiendis beneuoli.*

Dices. Atqui Iosephus etiam Regis Pharaonis somnium explicauit, quod ab eo tamen priùs propositum audiuit. Genes. 41. à n. 17. Non igitur tanta est regis incredulitas, vt sine experimento non credat. Fateor. Sed Pharaonis somnium in eius gloriam à Iosepho explicatum, mirum non est, si à rege beneuolè audiretur. Vrgebis, Danielé ab ipso Nabuchodonosore alterum eius somnium priùs audiuisse; & posteà in regis, non gloriam, sed pœnam explicasse. Dan. 4. à n. 7. Ita est. Sed

Nabuchodonosoris in veritate audienda, & credenda duritas.

propterea Nabuchodonosor aut interpretanti non credidit, aut interpretationem contempsit: qui audiēs à propheta finem sui regni iam iam affuturū; nihilominùs de illo tanquam semper duraturo gloriabatur; dicens: *Nonnè hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui? &c.* Ibid. numer. 27. Prætérquàm quòd Nabuchodonosor iam in priori somnio Danielis veritatem tam certo didicerat experimento: vt nouo deinceps ad credendum non indigeret. Imò non mediocriter detestanda regis dementia, qui cum in priori somnio, tam perspectam, & exploratam Danielis fidem habuisset; tamen in hoc posteriori, debitam tanto prophetæ reuerentiam, & obedientiam denegasset.

XVII. *Reges, ac principes ad auscultandam, & credendam veritatem, tardi.*

Itaque tardi sunt principes ad salutares monitiones auscultandas; tardiores ad credendas. Ionæ prædicatio totam vrbem impleuerat, cum ad regis aures vltimò accessit. Ion. 3. n. 6. *Ex quo*, inquit

D. Hier.

D. Hier. *perspicuum est, prædicationem Christi, reges mundi audire nouissimos.* Et paulò post: *Difficilè*, inquit, *homines potentes, & nobiles, & diuites,*

Nobiles, diuites, & sapientes difficilè Deo credunt.

& multo his difficilius, eloquentes credunt Deo: obcæcatur enim mens eorum, diuitiis, & opibus, atque luxuria; circundati vitiis, non possunt videre virtutes: simplicitatemque scripturæ sanctæ non ex maiestate sensuum, sed ex verborum iudicant vilitate.

XIX. Totam Iudæam prædicatio Christi Domini peruagata, nouissima ad Herodē peruenit. *In illo tempore*, inquit Euangelista, *audiuit Herodes Tetracha famam IESV.* Matth. 15. n. 1. At quo

Herodis regis in Christo D. audiendo negligentia.

tempore? Illo sanè, quo tam multa edidisset miracula, multa præbuisset exempla, multa promulgasset oracula: ac denique totam terram singulari omnium virtutum odore repleslet. *In illo tempore*, inquit Matthæus, *audiuit Herodes famam IESV.* Quod rectè D. Chrysost. homil. 49. in

D. Chrys.

Matth. vberius aduertit. *Non otiose*, inquit, *tempus Euangelista denotauit; vt fastum tyranni, & negligentiam omnes intelligere possemus. Non enim ab ipsis statim miraculorum exordiis famam Iesu, sed post multum tempus percepit. Huiusmodi certè sunt, qui in principatibus viuunt. Nam quoniam fastu rerum plurimum sibi arrogant, parui facientes cætera, serò ea prædiscunt.*

XX. *Maior Caiphæ in audiendo Christo D. tarditas.*

Tardior adhuc ille falsus pontifex, & verus carnifex Caiphas, Christum Dominum audiuit. Totus populus ad Christum Dominum audiendum conuolabat; Caiphas suo tumens fastu nunquam accedebat: & fortasse nūquàm audiret, nisi Christus Dominus sub vitæ finem ligatus coram illo sisteretur: scilicet qui pessimam agebat vitam, optimam doctrinam formidabat: diuinum fugiebat monitorem, ne diabolicum, qualis ipse erat, veteratorem exuere cogeretur. Hanc illius surditatem fortassè perstrinxit Christus Dominus, cum ab illo de doctrina sua interrogatus, *Quid me*, inquit, *interrogas? interroga eos, qui audierunt, quid loquutus sum ipsis.* Ioan. 18. n. 21. Vbi Salmeron ad

Salmer. Reges, & principes in audiendis concionibus negligentes.

hanc rem, *Taxat*, inquit, *ignauiam, quod publicam doctrinam non audisset is, cuius erat prospicere, quid doceretur. Magnates enim sæpè, siue per superbiam, siue per alias occupationes auocati, raro verbo Dei audiendo vacant.* Et confirmat in Herode; qui *viso IESV gauisus est valdè; erat enim cupiens ex multo tempore videre illum.* Luc. 23. n. 8. *Et tamen*, inquit

Pauci ex Iudæorum principibus in Christum crediderunt.

Salmeron, *ad illum videndum exire dedignabatur.* Quo pacto igitur optimas audirent monitiones, qui optimum monitorem refugiebant? Idcircò dicebant Pontifices: *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum; aut ex Pharisæis?* Ioan. 7. n. 48. Credebat turba, principes blasphemabant: illa doctrinæ Christi obediens, suis renuntiabat peccatis: hi salutaria respuentes documenta, prauis obstinati cupiditatibus adhærebant: & qui cæteris dignitate præibant, omnibus morum vilitate postponebantur.

XXI. *Moysis humilitas Ietro admonenti, & obiurganti auscultantis.*

Ita plerunque se habent principes: ignorantiæ tenebris obcæcantur: quia bonis præceptionibus erudiri non patiuntur. Vnde nunquàm satis laudari potest Moyses, qui Ietro socero suo & acriter obiurganti, & salubriter admonenti acquieuit. *Quibus auditis*, inquit textus, *Moyses fecit omnia, quæ ille suggesserat.* Exod. 18. n. 24. In quem locum

D. Aug.

D. Aug. q. 68. *Cur*, inquit, *Deus famulum suum, cum quo ipse tanta, ac talia loquebatur, ab alienigena passus est admoneri?* Et respondet, omnes à Deo admonitos fuisse, *Per quemlibet hominum detur consilium veritatis, non debere contemni.* Et quæst. se-

Bonum consilium a quolibet accipiendum.

quenti. *Insinuatur*, inquit, *hic etiam humilitatis exemplum; quod Moyses, cum quo loquebatur Deus, non fastidiuit, neque contempsit alienigenæ consiliū.* In qua

D. Chrys.

humilitate laudanda latissimè & luculentissimè euagatur D. Chrys. homil. de ferendis reprehensionibus in tom. 3. Nam Moysen & à potestate miraculorum, & à sublimitate doctrinæ, & à sanctitate vitæ, & à familiaritate cum Deo non mediocriter commendat. Deindè verò Ietro tanquam barbarum, & obscurum, & insipientem, &, quod omnium deterrimum est, impium & idololatram

idololatram non parùm deprimit, & extenuat. Et tamen illum ab hoc admoneri nequaquàm erubuisse; etiam præsentibus subditis, quibus periculum erat, ne in contemptum veniret, si ab alio doceretur. Addit eò processisse humilitatis, vt suam ignorantiam à barbato correctam, non solùm præsentibus non absconderet, sed etiam posteris manifestaret: dum eam literis perpetuò duraturis, & toto orbe vagaturis consignauit. Quid hac humilitate, & ingenuitate laudabilius?

XXII. *Aliquorum laus in salutaribus consiliis audiendis.*

Eandem laudem meruerunt & Abraham audiens consilium Saræ vxoris suæ; quamuis illi durissimum videretur. Genes. 21. à n. 10. & Dauid audiens consilium Abigail 1. Reg. 25. n. 32. consiliumque Thecuitis 2. Reg. 14. n. 21. Et Naaman audiens consilia puellæ captiuæ. 4. Reg. 5. n. 3. & plures alij testamenti veteris heroes. Imò & Christus Dominus, qui nullius indiget consilio, *Quis enim consiliarius eius fuit?* Isai. 40. n. 13. consilium quærit à discipulo: *Unde ememus panes, vt manducent hi?* Ioan. 6. n. 5. Ne quis ita sit tumidus, vt aliorum consilia aspernetur.

Christi D. humilitas in consilio à discipulo petendo.

Si igitur consilia cuiuscunque sint hominis, accipienda sunt. Quantam culpam necesse est incurrisse filios Heli, qui consilia ab indolgentissimo parente præstita audire noluerunt? sicut in cœnosa palude computrescunt, qui porrigentis manum non apprehendunt, vt inde extrahantur: ita in suis sceleribus consumpti tabescent, qui ad benè monentis vocem non exurgunt, vt in tuto collocentur; iuxta illud: *Putrescere faciam populum istum pessimum, qui nolunt audire verba mea.* Ierem. 13. n. 10.

Qui ad bene monentis vocem non exurgunt, grauiter puniuntur.

SECTIO II.

Nulla filiorum Heli de suis peccatis excusatio ex eo, quòd Dominus voluerit occidere eos.

I. *Obstinatam cordis duritiem, in Deum referunt hæretici impudenter. Probare contendunt ex præsenti loco.*

EO dementiæ processere improbi aliqui hæretici, vt obstinatam in suis sceleribus voluntatem in diuinam referant actionem; quæ eos indè resilire, vt impiè somniāt, non patiatur: & cū scripturarum suffragia requirant, quibus suam vesaniam tueantur; plurima, vt inaniter iactant, & passim obuia nanciscuntur. In primis adduci possunt verba illa ex n. 25. de filiis Heli, difficilia explicatu; & quæ huc explicanda reiecimus: *Et non audierunt vocem patris sui, quia Dominus voluit occidere eos.* Vbi videtur Deus constitui causa non solùm pœnæ, sed etiam culpæ illorum. Nam si filij Heli obsurduerunt ad vocem patris, quia Dominus voluit eos punire: videtur hæc volitio pœnæ fuisse antecedens ad illam surditatem; atque adeò causa surditatis. Quarè si hæc culpa in Deum, tanquàm in causam illius refundatur: necesse est, vt filij Heli ab eadem excusentur.

II. *Confirmare nituntur aliis script. testimoniis.*

Similem difficultatem habent multa alia loca in scriptura, ex quibus sibi patrocinium mutuantur. Nam de Amasia Rege Iuda, bona consilia non audiente, *Noluit*, inquit textus, *audire Amasias, eo quòd Domini esset voluntas, vt traderetur in manus hostium.* 2. Paral. 25. num. 20. De Rege Ezechia propter beneficia diuina superbiente, *Dereliquit*, inquit scriptura, *eum Dominus, vt tentaretur, & nota fierent omnia, quæ erant in corde eius.* 2. Par. 32. n. 31. De Roboam non acquiescente petitioni plebis, *Et non acquieuit*, inquit textus, *Rex populo, quoniam auersatus fuerat eum Dominus.* 3. Reg. 12. n. 15. De hostibus Hebræorum arma ponere, pacemque inire recusantibus, *Domini sententia fuerat*, inquit Iosue, *vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel, & caderent, & non mererentur vllam clementiam.* Ius. 11. n. 20. Huc pertinet illud Iob c. 12. n. 14. *Qui immutat cor principum, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium.* Et illud Isai. 63. n. 17. *Quare errare nos fecisti Domine de viis tuis; indurasti cor nostrum, ne timeremus te?* Et illud Ierem. 20. n. 7. *Seduxisti me Domine, & seductus sum.* Et illud D. Pauli ad Rom. 1. n. 24. *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* Et iterum n. 26. *Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ.* Ac tandem n. 28. *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt.* Denique vulgaris est illa Pharaonis obduratio, quæ nouies in scriptura repetitur, Deoque tribuitur; vt videre est Exod. 4. n. 21. Et Exod. 7. n. 3. & Exod. 9. n. 12 & Exod. 10. n. 1. 20. & 27. & Exod. 11. n. 10. & Exod. 14. n. 4. & 8. Quæ loca, aliaque similia, sicut parem habent difficultatem, ita & parem solutionem.

III. *Dupliciter sumi potest cordis induratio.* D. Thom. *Primò negatiuè, pro defectu gratiæ congruæ.* *Huius indurationis Deus est auctor.* D. Aug. D. Hier. Origen. D. Bonau.

Quæ vt explicetur, notandum est ex D. Thom. 1. 2. q. 79. art. 3. cæterisque Scholasticis ibid. indurationem cordis dupliciter sumi. Primò, pro defectu gratiæ congruæ ad resipiscendum, permissioneque cadendi. Huius indurationis ita sumptæ Deum causam esse, eo modo, quo negatio causam habet non est dubium: quia liberè subtrahit auxilia cōgrua, ruināque permittit; vt præter Scholasticos, etiam Patres D. Aug. lib. de prędest. & gratia c. 4. D. Hier. in epist. 150. ad Hedibiam q. 10. & 11. Orig. lib. 3. periar. c. 1. pluresque alij testantur. Et in hunc sensum D. Bonau. in c. 7. Ecclesiastes n. 14. explicat illa verba: *Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere, quem ille despexerit.* Hoc est, inquit, quem ille visitare noluerit, scilicèt per gratiā congruam. Nam ille, à quo Deus gratiam congruam subtraxerit, à nemine corrigetur. Et statim affert exemplum de filiis Heli, quos pater corrigere non potuit; *quia Deus voluit occidere eos*; seu noluit eos per gratiam congruam visitare. Additque Bonau. ista opera Dei consideranda esse ad timorē. Quis enim non paueat, ignarus, an fortè gratia congrua ad resurgendum e suis sceleribus priuetur. Certè Abacuc cap. 3. n. 2. iuxta Septoaginta, de his operibus loquutus, interprete eodem Bonauent. *Considerani*, inquit, *opera tua, & expaui.* Septuag. D. Bonau.

IV. *Secundò, positiuè, pro prauo cordis affectu suo peccato pertinaciter adhærentis.* D. Bern. *Quænam sit hæc cordis duritiei.*

Secundò, pro affectu prauo cordis suo peccato adhærentis, diuinasque inspirationes repudiantis. Quam cordis duritiem D. Bernard. lib. 1. ad Eugenium cap. 2. eleganter definit, *Cor durum*, inquit, *est, quod nec compunctione scinditur; nec pietate mollitur; nec mouetur precibus; minis non cedit; flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad iudicia sæuum; inuerecundum ad turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina: præteritorum obliuiscens, præsentium negligens, futura non prouidens. Ipsum est, cui præteritorum, præter solas iniurias, nihil omnino nō præterit; præsentium nihil non perit: futurorum nulla est, nisi fortè ad vlciscendum, prospectio, atque præparatio. Et vt in breui cuncta horribilis mali mala complectar; cor durum est, quod nec Deum timet, nec homines reueretur.* Ita ille eleganter. Et paulò ante, vt ostendat, quàm celeriter fugiendum à nobis sit cor durum, *Nec pergas*, inquit, *quærere; quod illud sit, si non expauisti, tuum hoc est.* Quasi diceret, si audiens nominare cor durum, non paues, cor durum habes.

V. *Deus huius positiuæ indurationis auctor esse non potest.* Bellarm.

Huius indurationis propriam, & positiuam causam constituunt hæretici ipsum Deū, insigniter errantes contra manifestas Conciliorū definitiones, vt latiùs edisserunt Theologi, ac Patres, quos videre est apud Bellarm. tom. 3. lib. 2. de statu

Induratio positiua grauissimum peccatum.

peccati cap. 9. & facilè refelluntur. Quia obduratio ita sumpta, grauissimum peccatum est; & vt tale in scriptura grauiter reprehenditur. Prou. 28. n. 14. *Qui mentis est dura, corruet in malum.* Ecclesiast. 3. n. 27. *Cor durum habebit male in nouissimo.* Ierem. 30. n. 14. *Propter multitudinem iniquitatis tuæ, dura sunt peccata tua: & propter peccata tua feci hæc tibi.* Act. 7. num. 51. *Dura ceruice, & incircumcisis cordibus, & auribus; vos semper Spiritui sancto restitisti.* Rom. 2. num. 5. *Secundum duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram.* Hebr. 3. num. 13. *Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* Et similia loca passim occurrunt.

Huius indurationis grauissima pœna.

Vnde licèt cuilibet peccato mortali æterna pœna debeatur: eam tamen peccatum obdurationis maiori iure exigere videtur, iuxta illud D. Bern. epist. 253. supra iam cit. n. 6.

D. Bern.

Malum, inquit, *inflexibilis, & obstinatæ mentis, licèt temporaliter perpetratum, æternaliter punitur: quia quod breue tempore, vel opere; longum esse constat in pertinaci voluntate; ita vt si nunquam moreretur, nunquam velle peccare desineret: imò semper viuere vellet, vt semper peccare posset.* Grauissimum itaque peccatum est induratio, pro illo prauo cordis affectu explicata.

Deus auctor peccati esse non potest.

Atqui Deus, vt de fide constat, auctor esse non potest peccati, vel à quouis alio committendi; seu neminem excitare potest ad peccandum: iuxta illud Eccles. 15. n. 12. *Non dicas, ille me implanauit; non enim necessarij sunt ei homines impij.* Et alia passim loca. Sicut enim cuiusque hominis est peccare, ita solius Dei à peccato immunem esse.

Tertul.

Vnde Tert. lib. de præscriptionib. c. 3. *Saul*, inquit, *bonus præ cæteris, liuore posteà auertitur. Dauid vir bonus secundum cor Domini, posteà cædis, & stupri reus est. Salomon omni gratia, & sapientia donatus à Domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur: soli enim Dei filio seruabatur sine delicto permanere.* Ergo Deus ad hanc obdurationem tanquàm propria, & positiua causa non concurrit.

VI.

Dupliciter potest Deus ad hanc obdurationem se habere.

Primò, negatiuè.

Deus semper in præueniendo primus.

Conc. Trid.

Dupliciter tamen potest Deus ad hanc obdurationem se habere. Primò, negatiuè; in nullis occasionibus gratiam congruam conferendo, sed multiplices lapsus permittendo. Quod tamen Deus facere non solet, nisi priùs à nobis sæpiùs deseratur. Sicut enim in præueniendo est primus; ita in deserendo est postremus. Quod enim Deus primus præueniat, in fide certum est, vt Conc. Tr. sess. 6. de iustificatione can. 3. definit. Et cœlestis indicat sponsa illis verbis: *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Cant. 2. n. 16. Vbi priùs dicit dilectum sibi adesse, quàm se ipsam dilecto; vt ibi D. Bern. ser. 67. obseruat,

D. Bern.

Rectiùs, inquit, *loquuta est; non prætendens meritum, sed præmittens beneficium, & se præuentam dilecti gratia confitens.* Monet quidem Ieremias, vt ad Deum citissimè vigilemus, *Consurge*, inquit, *in nocte, in principio vigiliarum.* Thren. 2. n. 19. Sed quantacunque nostra sit ad sacras vigilias festinatio, tamen à diuina præuenietur: vt rectè D. Bern. ser. 69. in Cant.

D. Bern.

Vigilas, inquit, *tu? Vigilat & ille. Accelera, quantumuis, etiam ipsas anticipare vigilias; inuenies eum, non præuenies.* Neque solùm Deus peccatorum diligentiam præuenit, sed etiam Angelorum, & prælatorum, in animarum salutem festinantium. Vnde sponsa, *Inuenerunt*, inquit, *me vigiles, qui custodiunt ciuitatem.* Cantic. 3. num. 3. Vigiles appellat Angelos, seu prælatos in salutem animarum excubantes. Inuenerunt, inquit, non præuenerunt: quia quem prælatus inuenit, Deus præuenit, neque tam citò prælatus currit, quin Deus citiùs præcurrat. Ita locum expendit D. Bern. ser. 78. in Cant.

D. Bern.

Clarum, inquit, *fit, non otiosum esse, quod se inuentam ab his sponsa testata est: propterea quòd se ab ipsis collectam agnosceret, non electam: compertam, non conuersam. Non est inuenire Domino, sed præuenire: & inuentionem præuentio excludit.* Vnde idem D. Bern. epistol. 146. ad Burchardum Abbatem, in illa verba Christi Domini: *Ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te.* Matth. 11. n. 26. *Tuo*, inquit, *placito, sunt id, quod sunt, non suo merito. Nec enim inuenis merita, sed præuenis.* Et paulò post. *Tu ergo frater, agnosce te præuentum in benedictionibus dulcedinis, non à me, qui nihil sum: sed ab illo, qui me, vt de tua salute monerem, adspirando præuenit,* En vt Deus primus est in præueniendo.

VII.

Deus in peccatore deserendo postremus.

Conc. Trid.

Quod autem in deserendo postremus sit, docet idem Conc. Trid. sess. 6. cap. 11. *Deus*, inquit, *sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur.* Et confirmat illud oraculum diuinum. Nam ad Regem Roboam, eiusque populum leges diuinas contemnentem, præire iussit Deus prophetam Semeiam cum hac legatione: *Vos*, inquit, *reliquistis me; & ego reliqui vos.* 2. Paral. 12. num. 5. Vbi affirmat Deus se non nisi relictum, reliquisse.

D. Fulgent.

Nā vt benè D. Fulgent. lib. 1. de duplici prædest. c. 13. *Iustè*, inquit, *deseritur à Deo, qui deserit Deum. Et quia homo deserens Deum, peccat: deserens peccatorem Deus, iustitiam seruat.* Eandem doctrinam

D. Aug.

D. Aug. non semel inculcat: nam lib. de natura & gratia cap. 26. *Deus*, inquit, *non deserit, si non deseratur, vt piè semper, iusteque viuatur.* Et rursus serm. 88. de temp. *Hoc*, inquit, *fideliter, & firmiter credat dilectio vestra, quia nunquàm priùs Deus deserit hominem, nisi prius ab homine deseratur: cum enim semel, & secundò, & tertiò vnusquisque grauia peccata commiserit; expectat tamen illum Deus: cum verò in peccatis suis cœperit permanere; de multitudine peccatorum nascitur desperatio; ex desperatione obduratio generatur.* In sententiam optimi magistri cōiurat optimus discipulus D. Prosp. Aquitan.

D. Prosp. Aquitan.

Lapidea cordis obduratio ex consuetudine peccandi generatur.

in responsione ad 7. obiectionem Vincentianam, *Deus*, inquit, *priusquàm deseratur, neminem deserit: & multos desertores conuertit.* Quod iterùm tradit ad 7. capitulum Gallorum. Et obiter obserua ex proximis verbis D. Aug. hanc obdurationem ex consuetudine peccandi generari, ita vt quibus antea peccatum amarum videbatur, posteà peccare assuetis iam dulcescat. Quod Iobus in typum peccatoris ex peccandi consuetudine obdurari lamētatur, dicens: *Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.* Iob. 6. n. 7. Sic enim

D. Bern.

D. Bern. lib. 1. ad Eugen. c. 2. hūc locum mysticè exponit. *Primum*, inquit; *tibi importabile videbitur aliquid: processu temporis, si assuescas, iudicabis non adeò graue; paulò post & leue senties; paulò post nec senties; paulò post etiam delectabit. Ita paulatim in cordis duritiam itur.* Cauenda igitur peccandi initia, quæ nisi opportunè restringantur, in tanta exitia effunduntur. Sed ad rem iterùm.

VIII.

Quo pacto se D. us habeat positiuè ad hanc indurationem.

Secundo modo se habet Deus ad hanc obdurationem positiuè; non quidem propriè, & proximè inclinando voluntatem ad illam; hoc enim procul à Deo abest, vt diximus: sed exercendo aliquas actiones, ex quibus homines occasionem sumunt, vt obdurentur. De quarum numero sunt illæ, vt alias omittam, quibus aut inferuntur supplicia, aut beneficia conferuntur.

Peccatores aliquando diuinis suppliciis obdurantur.

Et quidem suppliciis sæpenumerò obdurari peccatores, quis ignorat? *Domine*, inquit propheta, *oculi tui respiciunt fidem: percussisti eos, & non doluerunt: attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam: indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti.* Ierem. 5. n. 3. Ac si vnde mitescere debebant, recrudescere viderentur: & deteriores fierent, vnde meliores sperabantur.

ſperabantur. Quod non tam propheta, ſed ipſe quoque Deus indigniſſime ferebat, dicens; *Fruſtrà percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt; deuorauit gladius prophetas veſtros.* Ierem. 2. n. 30. A Deo percuſſi adeò non redibant ad frugem, vt potiùs prodirent ad necem prophetarum: & duriùs cum prophetis agerent, quã à Deo cum ipſis ageretur: nam à ſolo Deo tanquam filij ſolo flagro pulſati; ipſi prophetas tanquam hoſtes gladio deuorabant, ſeu iugulabant. Sic ad flagella obduruit peccator ille, ad quem ſapiens, *Eris*, inquit, *ſicut dormiens in medio mari; & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo, & dices, Verberauerunt me, & non dolui; traxerunt me, & ego non ſenſi. Quando euigilabo, & rurſus vina reperiam?* Prouer. 23. n. 34. Quid inſenſibilius? inter debacchantes ſuppliciorum procellas dormiebat: & ſi quandò euigilabat, non ad plagas declinandas, ſed ad epulas repetendas euigilabat: præſentes flagellationes non ſentiebat; futuras comporationes meditabatur. Mira peruerſitas! Et eò quidem mirabilior; quod aliquandò vnus ex iiſdem ſuppliciis induratur, ex quibus alius emollitur. Vt D. Auguſt. libr. de prædeſt. & gratia c. 105. in Pharaone, & Nabuchodonoſore oſtendit: quorum hunc credit flagellis reſipuiſſe: illum obduruiſſe; *Quantùm*, inquit, *ad naturam ambo homines erant; quantum ad dignitatem, ambo reges; quantùm ad cauſam, ambo captiuum populum Dei poſſidentes; quantum ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum fecit eſſe diuerſos: niſi quod vnus manum Dei ſentiens, in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit: alter contra miſericordiſſimam veritatem libero pugnauit arbitrio?*

Iiſdem ſuppliciis aliquando vnus peccator obduratur, quibus alius emollitur. D. Aug.

IX. *Peccatores diuinis beneficiis, & miſericordia aliquandò indurantur.*

Iam verò diuinis beneficiis quis dubitet peccatores aliquandò obdurari? qui frequenter, quò pluribus à Deo beneficiis fouentur, ac molliuntur; eò magis in ſuis ſceleribus obdurantur, & lapideſcunt. Tales illi, de quibus Iob. cap. 24. n. 13. *Ipſi*, inquit, *fuerunt rebelles lumini.* Quia quò maior diuinæ beneficentiæ ſplendor eos illuſtrabat: eò ipſi in maiores ſe flagitiorum tenebras compingebant. Vnde ſapiens, *Quia*, inquit, *non profertur cito contra malos ſententia; abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala.* Eccleſ. 8. n. 11. Quaſi ab indulgentia diuina peccandi licentia deſumatur. Quare non immeritò indignatur D. Paulus Rom. 2. n. 4. Diuitias bonitatis, & patientię, & longanimitatis, à Deo in homines effuſas: & nihilominùs ab hominibus multorum ſcelerum noxas, quibus diuinam iram promereantur, theſaurizatas. Ex quo fit, interprete D. Chryſ. hom. 5. ad eum locum, *Vt Dei beneficentiam, improbitatis, ingratitudiniſque augmentum efficiamus.* Hoc modo dicitur Deus induraſſe cor Pharaonis, non tam caſtigando, quàm tolerando. Quod Orig. lib. 3. periarc. c. 1. explicat ſimilitudine dominorum, ſuis ſeruis nimiùm indulgentium. *Quibus*, inquit, *dicere ſolent, Ego te talem feci; ego te perdidi: ego tibi cauſa huius tam duræ inſolentiæ exiſto: qui te non ſtatim per ſingulas culpas punio pro merito delictorum.*

D. Chryſ.

Origen. *Quo pacto Deus per beneficia, & miſericordiã ad peccatoris indurationem concurrat.*

Egregia ſimilitudo.

X. D. Aug.

Eadem ſimilitudine vtitur D. Aug. ſer. 88. de temp. iam cit. *Hoc*, inquit, *de Pharaone ſine dubitatione credamus, quod eum non tã Dei potentia, quàm Dei patientia fecerit obdurari. Quam rem etiam circa vernaculos noſtros exercere conſueuimus; quos nimis delicatè, aut ſatis remiſſe nutrimus; vel quibus frequenter peccantibus indulgemus. Cum enim ipſa indulgentia & remiſſione peiores reddũtur; ſolemus exprobrantes illis dicere, Ego te feci talem; ego tibi parcendo, proteruiam tuam, & negligentiam tuam nutriui. Hoc autem non dicimus, quod illi noſtra voluntate in tantam fuerint ſuperbiam deuoluti: ſed quod ab iſſi bonitate, & indulgentia noſtra, fuerint obdurati. Idem profectò factum eſt in Pharaone: quia dum ab illo pro ineffabili bonitate ſua Deus plagas ſuſpendit; ille obdurato corde contra Deum ſe ſuperbus erexit.* Hæc Aug. diſertiſſimè. Addunt D. Hier. in epiſt. ad Hedibiam q. 10. Theod. q. 10. in Exod. Rup. ibid. lib. 7. c. 21. ſicut vno eodemque ſolis calore duratur limus, liqueſcit cera: quod etiam poeta cecinit Eglog. 8.

D. Hier. Theodor. Rupert. *Eiſdem Dei ſuppliciis quidam obdurantur, alij emolliuntur.*

Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit,
Vno eodemque igni.---

Ita eâdem Dei patientiâ quoſdam molliri, alios obdurari.

XI. *Nullo ex his modis obdurationis culpa in Deum referenda.* D. Aug.

Siue igitur Deus negatiuè ſe habeat ad hanc indurationem, ſiue poſitiuè modo explicato, certum eſt nullo modo culpam in Deum, ſed in hominem refundendam. Vnde D. Aug. in libr. ad articulos ſibi falsò impoſitos in 7. tom. reſpondens ad art. 13. & 14. *Si*, inquit, *à iuſtitia, & pietate quis deficit, ſuo in præceps fertur arbitrio, ſua concupiſcentia trahitur, ſua perſuaſione decipitur, nec in tali negotio quidquam diuinæ voluntatis interuenit: cuius ope ſcimus, multos, ne laberentur, retentos; nullos autem, vt laberentur, impulſos.* Et paulò poſt: *Fieri*, inquit, *non poteſt, vt per quem à peccatis ſurgitur, per eum in peccata decidatur. Sed illud ſcire ſufficit, etiam ab illo eſſe, quod ſtatur, & non eſſe ab illo, quod ruitur.* Quare filij Heli non à Deo, ſed à ſua malà voluntate impellebantur ad ſcelus, in eoque detinebantur. Vnde cum dicuntur non audiſſe vocem patris, *Quia Dominus voluit occidere eos:* hæc Dei voluntas non eſt antecedens; quaſi Deus abſolutè decreuerit pœnam, ex qua illi determinarentur ad culpam: ſed conſequens, quia illi ſe ad culpam determinarant; ad pœnam damnabantur: proindeque illa propoſitio non eſt cauſalis à priori: ſed à poſteriori tantùm, ſeu à ſigno: quatenus ex pœna ad mortem illis propoſita, eorum ad paternas admonitiones audiendas contemptus colligebatur.

Voluntas diuina occidendi filios Heli, non fuit antecedens, ſed conſequens.

XII. *Ex qua Dei actione filij Heli obdurationis occaſionem deſumpſerint.*

Sed quæres, quid egerit Deus erga filios Heli, vnde illi occaſionem ſumpſerint ad eam obdurationem, in quam tandem abierunt: Reſpondeo, vt alias interim remotiores actiones omittam, permiſiſſe Deum eos à patre ſolis verbis reprehendi: nullis verberibus flagellari. In primis illa verbalis reprehenſio obdurationis occaſio illis fuit: quia ſicut ægreſcunt vulnera lenibus curata medicamentis, quæ mordacioribus indigebant: ita dureſcunt impij, quibus leues vnctiones, & non acres punctiones, vt opus erat, adhibentur. Nam vt loquitur Salomon, *Non recipit ſtultus verba prudentiæ.* Prou. 18. n. 2. Verbera potiùs iuſtitiæ punitiuæ neceſſe eſt, vt inferantur. *Peruerſi*, inquit ſapiens, *difficilè corriguntur.* Eccleſiaſtes 1. n. 15. Si verbis tantùm moneas, non emendantur, ſed irritantur. Colubrum lethaliter truncare oportet, non leuiter mutilare, ne irritatus, tumeſcat implacabilior: ſic effrænes iuuenes tundere oportet, non tangere: quia tantùm abeſt, vt miteſcant ad ſolas voces, vt potiùs acriores in iras exardeſcant. *Odio*, inquit propheta, *habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati ſunt.* Amos 5. num. 10. Leuis obiurgatio non amputat vitia; ſed excitat odia. Vnde maiora naufragia conſequuntur. Nam qui odit monitorem, inquit ibi D. Cyril. Alex. fit *ſimilis naui, gubernaculo, & nauclero carenti, quæ omni vento circunfertur, & quaſi ebria iactatur:* ad infelices tandem ſcopulos allidenda. In hoc igitur periculum coniiciuntur illi, quos cum grauiter punire oporteat, leniter obiurgãtur. Non abiurant peccata ſua, de quibus admonentur,

Remiſſa obiurgatio impiis eſt obdurationis occaſio.

Expreſſa ſimilitudo.

Qui monitorem odit, nauis ſine nauclero.

sed potiùs in benè admonentiũ capita coniurant. A

XIII. *Leuis reprehensio peiores, & duriores reddit delinquentes.*

Vnde illa prophetæ execratio: *Væ mihi, mater mea, quarè genuisti me: virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra?* Ierem. 15. num. 10. Virum se appellat rixæ, ac discordiæ: quia dum impios reprehendebat, omnium sibi odia conflabat: excitabat in se rixas, dum aliorum vitas perstringebat. Nec meliores reddebantur leuiter stimulati: sed acriores in itas excitabãtur. Vnde pergit idem propheta: *Non fœneraui, nec fœnerauit mihi quisquam. Omnes maledicunt mihi.* Seu, vt habent Septuag. (Septuag.) *Non profui, nec profuit mihi quisquam.* Hoc est, interprete Origene, (Origen.) neque auditores ex mea obiurgatione vllam vtilitatem perceperunt: neque proinde ego ex eorum vtilitate, quæ nulla fuit, quidquam gloriæ comparaui. Imò pro mea in eos beneuolentia, maiorem illorum in me maleuolentiam, & maledicentiam expertus sum: *Omnes maledicebant mihi.* Sic igitur, & filij Heli ex correctione paterna iniquos à se mores non abdicarunt, sed iniquiores sibi induxerunt. B

XIV. *Summa Dei ira est, nimia in delinquentes misericordia, & impunitas.*

Iam verò illa diuina prouidentia, quæ permisit, ne à patre improbi filij, ea seueritate, qua par erat, cæderentur; occasionem illis præbuit, vt deteriores fierent; omnem timorem, pudoremque abijcerent, & in nullum non facinus soluerentur. Sicut enim miserentis Dei est, corripere delinquentes; ita incorreptos relinquere, irascentis. Vnde Origen. homil. 8. in Exod. (Orig.) *Vis,* inquit, *audire indignantis Dei terribilem vocem? Audi, quod dicit per prophetam, Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatæ, & super sponsas vestras, cum adulterauerint.* Oseæ 4. n. 14. *Hoc est terribile, hoc est extremum, cum iam non corripimur, pro peccatis; cum iam non corrigimur delinquentes.* Et ibidem notat illud Dei ad Synagogam: *Auferetur zelus meus à te; & quiescam, nec irascar amplius.* Ezech. 16. n. 42. Vbi Deus peccatrici Synagogæ, tanquàm omnium pœnarum maximam, minatur impunitatem. Nihil enim potest in hac vita accidere peccatoribus atrocius, quàm à Deo non puniri: cum inde manifestum argumentum desumatur, eos æternis suppliciis puniendos. Quod etiam D. Hier. (D. Hier.) ad eum locum, grauissimam punitionem esse sentit; dicens, Deum non irasci Synagogæ, *quam amare desierit.* Et statim: *Ex quo,* inquit, D *perspicimus grandem offensam esse, nequaquam curam haberi à Deo, sed permitti hominem sceleribus suis, atque peccatis.*

XV. *Peccatores in hac vita non puniri, summa Dei vindicta.*

Et in eandem sententiam hunc Ezechielis locum exponit epist. 33. ad Castrutium, vt annot. 5. sect. 3. §. 18. iam retulimus. Vbi vlteriùs notat, peccatores, de quorum salute desperatur, impunitos relinqui. *Quantos,* inquit, *cernimus Ethnicos, atque Iudæos, hæreticos, atque diuersorum dogmatum homines, volutari in cœno libidinum, madere sanguine, feritate lupos, rapacitate miluos vincere; & nihilominùs flagellum non appropinquare tabernaculis eorum, nec eos cum hominibus verberari, & idcircò superbire contra Deum, & transire vsque ad cælum os suum?* Qua punitione nulla potest maior excogitari. Vnde D. Bern. (D. Bern.) serm. 42. in Cant. referens illum Ezechielis locum: *Recessit zelus meus à te; vltra non irascar tibi.* Ac tam seueram punitionem exhorrescens, *Solo,* inquit, *auditu contremisco. Si te zelus deseruit, & amor; nec eris amore dignus, qui indignus castigatione censeris: tunc magis irascitur Deus, cum non irascitur.* Rursùs D. Hier. (D. Hier.) in locum Oseæ proximè citatum rectè ostendit, non puniri à Deo in hac vita peccatores, signum esse, quòd à Deo deserantur: *Qui,* inquit, *amatur, corripitur: qui negligitur, suis peccatis dimittitur.* Et A paulò post: *Quando videris,* inquit, *peccatorem diuitiis affluere, iactare se potentia, sanitate gaudere, delectari coniuge, corona circumdari liberorum, & impleri illud, quod scriptum est, In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur: dicito, in illo comminationem prophetæ esse impletam, Non visitabo super filias vestras, &c.* Qui autem peccatores à Deo in hac vita non visitantur, hoc est, non flagellantur, cum inulti relinquendi non sint, signum est, æternis suppliciis reseruatos.

XVI. *Vltrix Dei misericordia in peccatoribus non correptis.*

Hæc est illa vltrix misericordia, quâ Deus olim erga impium vtebatur. *Misereamur,* inquit, *impio, & non discet iustitiam.* Isai. 26. num. 10. Quæ miserior misericordia, quæ miseratio seuerior, quàm qua impij à via iustitiæ recedere permittuntur? B Vnde D. Bernard. (D. Bern.) ser. 42. in Cant. citato, ad eum Isaiæ locum, *Misericordiam,* inquit, *hanc ego nolo: super omnem iram miseratio ista, sapiens mihi vias iustitiæ. Volo irascaris mihi Pater misericordiarum, sed illa ira, qua corrigis deuium, non qua extrudis de via.* Et iterùm in suis declamationibus eundem locum expendens, & illa verba prophetæ adiungens, *Non videbit gloriam Domini.* Ibid. subdit: *Hiccine totius misericordiæ finis? Hanc ego misericordiam nolo: procul fiat miseratio tam crudelis, &c.* Dum igitur Deus filios Heli impunitos viuere permittebat: ipsi scelerum habenas impudentiùs laxabant: vnde maioribus se suppliciis à Deo inferendis exponebant. Sed iterùm ad historiam: in qua Heli, quam filiis obiurgationem non intulit, sibi à Deo illatam patietur. C

Num. XXVII. *Venit autem vir Dei ad Heli, & ait ad eum: Hæc dicit Dominus. Nunquid non apertè reuelatus sum domui patris tui, cum essent in Ægypto in domo Pharaonis.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Peccatores Deus tandem punit, ne Deo grata esse peccata suspicentur.*

VEnit autem vir Dei, &c. Hæc est tertia huius capitis pars: in qua incipit ostendi seueritas aduersùs sacerdotem. Nam etsi Deus peccata hominum paulisper dissimulet, vt illi ex diuina patientia ad pœnitentiam tandem reducantur: nihilominus ea penitùs incorrepta, & impunita non prætermittit: ne peccatores illa Deo grata esse improbè suspicentur. In quam videtur insaniam abiisse peccator ille, cum quo Deus apud Dauidẽ grauiter expostulat. *Hæc,* inquit, *fecisti, & tacui.* Hoc est, tu cõmisisti peccata; ego supplicia suspẽdi: imò tacitus dissimulaui. Quid verò tu ex hac mea patientia? Tantùm abfuit, vt redires ad pœnitentiam, vt potiùs in maiorem dementiam abires. *Existimasti iniquè, quod ero tui similis.* Psam. 49. n. 21. Hoc est, interprete D. Aug. (D. Aug.) ad eum locum, *Parum est, quia mala facta tua placent tibi, placere putas & mihi. Deum, quia non pateris vltorem, vis habere participem; & tanquam corruptum iudicem, prædæ socium vis habere.* Vt igitur Deus tam sinistram de se suspicionem amputaret, subdit: E *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* Hoc est, diuturnum illud silentium, quo tua peccata dissimulabã, tandem abrumpam: tua tibi scelera obiiciã, & à tergo, in quod illa reieceras, ad oculos reuocabo. Sic igitur hoc loco, ne Heli in aliorũ malis per ignauam quandã indulgentiam fouendis, Deum sibi similem suspicaretur: seu ne putaret, suam erga filios indulgentiam Deo placuisse, qui tantâ erga se indulgentiâ vtebatur: acriter a Deo & arguitur, & punitur. Arguitur quidem his, ne indictâ causâ puniri videatur: semel quidem

Bis à Deo arguitur Heli.

in hoc

in hoc capite per virum Dei incognitum, & externum: iterum verò in capite ſequenti, per Samuelem domeſticum, ac familiarem: ſi fortè intùs, ac foris pulſatus, dormitantis Heli animus excitetur. Punitur autem cap. 4. vbi capitali ſupplicio mulctatur.

II. *Duplex difficultas. Quid ſignificet vir Dei? Vir alicuius rei, id eſt, alicuius rei ſtudioſus.*

Sed duplex hic difficultas occurrit. Vna de voce, Quid ſignificet *vir Dei?* Altera de re, Quiſnā fuerit hic vir Dei? Quod ad priorem attinet, vir alicuius rei in ſcriptura ille dicitur, qui eſt alicuius rei ſtudioſus. Sic dicitur *Vir agri.* Gen. 25. n. 27. iuxta Hebræū, pro agricola. *Vir pecoris.* Gen. 46. n. 34. iuxta fontē, pro paſtore. *Vir belli.* 1. Reg. 18. n. 5. pro bellatore. *Vir amicorum.* Prou. 18. n. 28. iuxta Septuaginta, pro amicis dedito. Et ſic de alijs. Sic etiam *vir Dei*, eſt vir Deo deditus, & cōſecratus. Vnde Phil. Hebr. lib. de gigantibus, tria hominum genera diſtinguit, alios terræ, alios cœli, alios Dei. *Terræ*, inquit, *eos, qui venantur voluptates corporis, & harum vſumfructum, quærendo vndecunque ſingularum materiam. Cœli autem, eos, qui tenent artes, & ſcientias, aut eas ſectantur. Dei verò homines, ſacerdotes, & prophetæ ſunt, quorum maior eſt dignitas, quàm vt ſe miſceant humanæ reipublicæ, & mundi ciues ſint: ſed ſublimiores omnibus rebus ſenſibilibus, migrarunt in mundum intelligibilem: ibi ſortiti domicilium, adſcripti reipublicæ idearum incorporearum, & incorruptibilium.* itaque vir Dei, ſeu homo Dei (vtraque enim appellatio, inquit D. Hier. in epiſt. 149. ad Cyprian. ſub initium, viro ſancto competit) dicitur ille, qui totus in diuinum obſequium conſecratur. Quo pacto viri, ſeu homines Dei appellantur Moyſes. Deut. 33. n. 1. & in titulo Pſ. 89. Samuel, 1. Reg. 9. n. 6. Helias 4. Reg. 1. n. 9. Propheta ad Ierobuam miſſus. 3. Reg. 13. n. 1. Propheta miſſus ad Amaſiam 2. Paral. 25. num. 7. Timotheus 1. Timoth. 6. n. 11. & alij. Notat verò Caiet. in hebræo non eſſe hoc loco virū *Iehouah*, ſed virum *Elohim*: vt hic vir non à Deo indultore, ſed vltore miſſus cenſeatur. Sed cur potiùs hi, de quibus diximus, potius quam alij, dicuntur viri Dei? cum verum ſit illud per Ezechielem: *Ecce omnes animæ meæ ſunt, vt anima patris, ita & anima filij, mea eſt.* Ezech. 18 n. 4. Reſpondet ibi D. Hier. *Omnes animæ meæ ſunt, iuxta creaturā*, hoc eſt, iuxta creationem, *non iuxta meritum.* Vnde D. Greg. Naz. orat. 21. *Pauci*, inquit, *homines Dei ſunt, quamuis omnes ipſius figmenta ſint.* Nam peccatores à Deo quidem facti ſunt, & in libertatem euocati; ſed à diabolo capti, & in ſeruitutem abducti.

Septuag. Phil. Heb. *Triplex hominum genus.* Caiet. *Hic vir à Deo vltore miſſus.* D. Hier. D. Greg.

III. *Quiſnā fuerit hic vir Dei. D. Hier. Prima opinio eſſe Phineen, ſeu Heliam. D. Petr. Dam. Phineen, & Heliam eſſe eundem, qui exiſtimant.*

Poſterior difficultas de re ipſa, maior eſt, Quiſnam fuerit hic vir Dei? Prima opinio fuit veterum Rabbinorum, qui, vt refert D. Hier. in quæſt. hebr. dicunt fuiſſe Phineem, ſeu Heliam, quem vnum atque eundem fuiſſe arbitrantur. Hos ſequitur D. Petr. Dam. epiſt. 12. ad Nicolaum Pontificem in tom. 3. bibliot. 2. editionis, & in proprio tomo libr. 1. epiſt. 6. Vbi docet hunc virum Dei putari Phineen, & paulò ante docuerat Phineen, & Heliam eſſe eūdem. Nam in illa verba Dei ad Moyſen de Phinee, fornicarius occidente: *Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipſi, quàm ſemini eius pactum ſacerdotij ſempiternum.* Num. 25. n. 12. ſubdit: *Pacem*, inquit, *ſui fœderis Dominus illi dedit, quia ſedata omni carnis moleſtia, viuere illum vſque in finem mundi, in paradiſi amœnitate conſtituit. Iſ ſe ſiquidem eſt, niſi fallor, Helias propheta, qui videlicet igneis equis, & curru, Heliſæo ſuſpiciente, eſt tranſlatus in cœlum.* Et confirmat ex nominis etymo. Nam Helias, *Deus Dominus* interpretatur: quod nomen additum Phineæ ſentit, ex eo quòd cum Phinees ad Rubenitas, & Gaditas mitteretur, exploraturus, quo animo illi altare infinitæ magnitudinis erexerint: illi ſe excuſantes reſponderunt: *Deus Dominus ipſe nouit, ſi præuaricationis animo hoc altare conſtruximus.* Ioſ. 22. n. 22. Ab hac igitur reſponſione, Helias, inquit, hoc eſt, *Deus Dominus* nuncupari cœpit, qui antea Phinees dicebatur. Et vlterius ſuadetur ex zelo diuini honoris, quo Phinees, & Helias incendebantur. Nam de Phinee fornicarios occidente eſt illud: *Zelo zelatus eſt pro Deo ſuo, &c.* Numer. 25. n. 13. de Helia occidente ſacerdotes Baal, illud: *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum.* 3. Reg. 19. n. 10. Ab vno igitur zelo, quo flagrabant, non diuerſi homines, ſed vnus, atque idem credebatur.

Heliæ nominis etymon. Phineæ, & Heliæ zelus.

IV. *Obiectio. Beda*

Quòd ſi aliquis ei obiiciat ex Beda in 4. Reg. 2. ab egreſſu filiorum Iſrael ex Ægypto, quo tempore vixit Phinees, vſque ad Heliæ raptū in cœlum, ſexcentorum viginti annorum ſpatia intercurriſſe: non potuiſſe autem vnum hominem tam diuturnam vitam propagare. Nihilo mouetur Damianus: imò inde in ſua ſentētia magis confirmatur. *Iure*, inquit, *quia Mœchis ref eminam intulit mortem, annoſæ vitæ ſortitus eſt longitudinem. Qui quia in terris diuini zeli eſt ardore ſuccenſus, congruēter eſt equis igneis in cœlum eleuatus.* Accedit Rupert. lib. 2. in Deut. cap. 13. vbi referens ſententiam Rabinorum, Phineen, & Heliam non diſtinguentium: addit hanc ſententiam ſibi maximè placere. Et ex ea probat, quo pacto eſſe potuerit illud pactum ſacerdotij ſempiternum, quod illi Deus promiſit, citato Num. loco. Nam cum venturus ſit in fine mundi, *Profectò*, inquit, *in Eccleſia Chriſti, cuius ſacerdotium ſempiternum eſt, honore ſacerdotij non carebit.* Eandemque ſententiam refert hoc loco, & in cap. 2. Apoc. num. 18. ibi, *Qui habet oculos, tanquam flammam ignis.* Adde Carolum Sigonium lib. 5. de repub. Hebræorum c. 2. vbi docet, Phineen vſque ad tempus Heli perueniſſe.

D. Petr. Dam. Scientia. *Phinees propter caſtitatis zelum in hac vita quodammodo immortalis.* Rupert. Car. Sig.

V. *Refellitur hæc opinio, quatenus Phineen, & Heli in eundem facit.*

Verùm hæc opinio, dum Phineen, & Heliam, eundem hominem facit, aliam non habet auctoritatem, quam Hebræorum de more ſuo ſomniantium. Nam D. Hier. in quæſt. hebraic. huius loci (vt demus eum eſſe illarum auctorem, quod eſt minùs certum) hoc non affirmat, ſed tantum refert. Idemque faciunt cæteri interpretes Hugo, Vatabl. Iſidor. Clar. & alij, qui huius opinionis meminerunt. Origen. tom. 7. in Euang. Ioan. ibi, *Helias es tu?* cap. 1. num. 21. vbi hanc Hebræorum opinionem refert, quamuis illam non diſputet, vtpote à ſuo propoſito, vt ait, alienam, tamen ex apocryphis deſumptam ſuſpicatur: eamque comparat cum illa abſurda Herodis opinione, Chriſtum ac Ioannem, eundem eſſe ſuſpicantis. Marc. 6. n. 16. & cum illa Hebræorum dubitatione, an Helias, & Ioannes coinciderent: vnde pari omnes falſitate damnatas excludit. Eandem præterea reiiciunt Lyran. & Abul. & ex noſtris Serar. hoc loco, & Iudic. 6. q. 4. Magalianus in 1. Timot. 3. ſect. 1. annot. 17. Lorin. in Pſ. 15. num. 30. Cornel. in Num. 25. n. 12. Salianus tom. 1. annal. anno mundi 2640. num. 3. & 2768. num. 4. Quibus adde Aug. Torniel. tom. 1. annalium anno mūdi 2583. n. 20.

D. Hieron. Hugo. Vatabl. Iſid. Clar. Origen. Lyran. Abul. Serar. Magal. Lorin. Cornel. Salian. Torniel.

VI. *Rationibus etiam refellitur prædicta opinio. Prima ratio.*

Et quidquid ſit de auctoritate: certè efficacia nō deſunt argumenta, quibus Phinees, & Helias, diuerſi homines fuiſſe confirmentur. Primum illud ex Beda, quia neceſſe foret vnum hominem pluſquàm ſexcentos annos vixiſſe; quod non eſt ſine fundamento affirmandum; præſertim in ea mundi ætate, in qua hominum vita ab illa primæua diuturnitate multum decreſcebat. Nam Heli no-

nagenarius supra n. 21. & multò ante Caleb octogenarius, Ios. 14. n. 10. & nō multò post Dauid septuagenarius, 3. Reg. 1. n. 1. & eodē circiter tēpore Samuel quinquagenarius, aut plurimùm sexagenarius infra c. 8. n. 1. valde senuisse dicebantur.

VII. *Secunda ratio.*

Secundum, quia Phinees fuit coniugatus, & genuit Abisue, vt patet ex 1. Paral. 6. num. 4. At verò Helias in cælibatu, & virginitate permansit. Licèt enim hoc in scriptura nō exprimatur, vt notat D. Aug. lib. 9. de Genes. ad liter. c. 2. nihilominùs Patres id communiter tradunt. Nam in primis D. Hier. lib. 1. aduersùs Iouinian. eum arguit stultitię, quod Heliam posuerit in catalogo maritorum. *Si enim*, inquit, *Ioannes Baptista venit in spiritu, & virtute Heliæ, & Ioannes virgo est; vtique non solum in spiritu eius venit, sed etiam in corporis castitate.* B Vbi distinguere videtur & mentis & corporis castitatem, & in vtraque Ioannē pariter, & Heliam excellentem constituere. D. Chrys. hom. contra Iudæos, Gentiles & hæreticos, in illud Ioan. 2. *Nuptiæ factæ sunt*, in tom. 3. comparat Moysen coniugatum cum Helia virgine. *Vis*, inquit, *cognoscere, quod nihil noceat habere vxorē? Moyses nonne vxorem habuit? Helias nonne virgo erat? An nocuit huic virginitas? An impedimento fuerunt illi vxor, & liberi?* Et lib. de virginit. sub finem in tom. 5. *Qua*, inquit, *quæso, re differebant ab Angelis, Helias, Helisæus, & Ioannes, veri hi virginitatis amatores. Nulla? Nisi quòd mortali natura constabant. Nam cetera si quis diligenter inquirat: hi nihilo minus affecti reperientur, quàm beatæ illæ mentes, &c.* D. Epiph. C in Ancorato post medium, *Helias*, inquit, *erat in virginitate; vt prærogatiua virginitatis immortalitatem prædicaret mundo.* Hoc ipsum significasse videtur D. Ambr. ser. 87. de Helisæo. *Helias*, inquit, *Angelis ducentibus raptus ad cælum est: & quadrigæ igneæ impositus, quasi in quodam triumpho victor ascendit. Victor enim extiterat, non gentium barbararum, sed secularium voluptatum; siquidem grauiores inimici sunt praui mores, quàm hostes infesti.* Adde Cassianum lib. 1. de institutis monachorum c. 2. vbi loquutus de Helia, *Qui*, inquit, *in veteri testamento, virginitatis iam flores, & castimoniæ, continentiæque præfigurabat exempla.* Et lib. 6. c. 4. loquutus de iis, qui perfectā carne, & mente virginitatem coluerunt, *Quales*, inquit, *vterque Ioan-* D *nes in nouo testamento; in veteri quoque Helias, Ieremias, Daniel fuisse noscuntur.* Et collat. 21. c. 4. Heliam, & Ieremiam non mediocriter commendat, *Qui cùm*, inquit, *licitò vti coniugio absque reprehensione potuerint, perseuerare tamen virgines maluerunt.* Sed eximium est illud de Heliæ virginitate præconium, quod tradit Ioannes Ierosolymitanus lib. de institotione monachorum c. 9. si ille est huius operis auctor. *Helias*, inquit, *vt per puritatem castitatis, & incorruptionem suæ carnis æquaretur Angelis, se ipsum virginitate perpetua primus hominum sponte decorauit.* Vbi non solùm virginitatem, sed etiam in virginitate primatum tribuit Heliæ. Quod tamen in lege scripta, vel quouis E alio modo explicari oportet, ne suus in virginitate primatus Abeli eripiatur. Extitit igitur Helias virginitatis cultor, ac proinde esse non potuit idē, atque Phinees, qui statum coluit coniugalem.

D. Aug. *Phinees fuit coniugatus: Helias in virginitate permansit.* D. Hieron. D. Chrys. *Helias per castitatem Angelus.* D. Epiph. D. Ambros. Cassian. Ioan. Ierosolym. *Helias primus in lege scripta se per castitatem Angelis adæquauit.*

VIII. *Tertia ratio.*

Tertium, quia Phinees, & Helias tanquàm diuersi homines referuntur 1. Mach. 2. n. 54. & 58. Nam priori loco, *Phinees*, inquit Mathathias, *pater noster zelando zelum Dei accepit testamentum sacerdotij æterni.* Posteriori autem, *Helias*, inquit, *dum zelat zelum legis, receptus est in cælum.* Referuntur etiam tanqoam diuersi, Ecclesiastici 45. n. 28. Vbi agitur de Phinee: & Ecclesiastici 48. n. 1. vbi agitur A de Helia. Non igitur fuit vnus homo Phinees, & Helias, sed diuersi. Et confirmatur, quia Helias dicitur Thesbites. 3. Reg. 17. n. 1. Phinees, nusquā dicitur Thesbis commoratus. Item Phinees fuit summus sacerdos. Num. 25. num. 12. Heliam verò non constat fuisse sacerdotem: cum nusquam in scriptura eius tribus leuitica, aut familia Aaronica referatur. Quod si D. Cyrill. Ierosolym. catech. 3. de baptismo, loquutus de Helia post transitum Iordanem in cœlum rapto, *Prius*, inquit, *abluitur summus sacerdos factus: quomodo enim susciperetur pro aliis oraturus, qui nondum per aquam purificatus esset?* Videtur eum ratione sanctitatis, non muneris sacerdotem appellare; vt suprà annot. 17. de Samuele dictum est: præsertim cum eum dicat B sacerdotem, non ad munus sacrificandi, sed orandi; quod erat prophetis cum sacerdotibus commune. Et eodem modo interpretandus est D. Isidorus lib. de vita, & morte sanctorum c. 35. dum Heliam vocat *sacerdotem magnum.* Difficilius trahi potest in hanc interpretationem D. Epiphan. in historia de vita & interitu prophetarum, dicens Heliam fuisse *Leuitam de tribu Aaron*: vbi non ad sanctimoniam, sed ad prosapiam Heliæ de tribu leuitica videtur respexisse. Verùm cum non dicat eum fuisse de familia, sed tribu Aaron; nec sacerdotem exprimat, sed Leuitam; satis clarè videtur distinguere à Phinee, qui summus sacerdos fuit.

Confirmatur. *Phinees summus sacerdos fuit non Helias.* D. Cyril. Ierosol. *Quo pacto Helias sacerdos ab aliquibus dicatur.* D. Isidor. D. Epiph.

IX. *Refellitur, prima opinio, quatenus Heliam, vel Phineem, hunc virum Dei facit.* Lyran. Abul.

Quod autem cum neutro eorum coincidere C possit hic vir Dei, de quo hîc agitur; inde patet; quia Phinees vixit plusquàm trecentos, aut etiam quadringentos annos ante Heli: Helias autē vixit plusquàm ducentos annos post eundem Heli, vt Lyran. & Abul. hoc loco computant; ergo neuter esse potuit synchronos, seu coætaneus Heli. Accedit, quod si Phinees, qui erat summus sacerdos, vsque ad illud tempus vixisset: neque Heli, neque quisquam alius ex prætcritis summo sacerdotio fungeretur: cum ad illum quandiu superesset, summum sacerdotium pertineret: præsertim illa diuina promissione ex loco citat. Numer. confirmatum: neque alium vnà secum pontificem pateretur: quia gubernatio sacra monarchia erat ad vnicum tantùm caput, seu ad vnicū sum- D mum sacerdotem reuocata: negare autem omnes alios pontifices ab Eleazaro vsque ad Heli, præter vnum Phineen; planè repugnat & scripturæ, 1. Par. 6. à n. 4. & 1. Esdr. 7. à n. 2. plures intermedios pontifices referenti; & Iosepho, aliisque auctoribus, qui plurium pontificum seriem toto illo tempore intercurrentium euoluunt.

X. *Tertia obiectio.* D. Hieron. *Solutio.*

Sed obiicies. Quia 1. Par. 9. n. 20. Phinees filius Eleazari sub Dauide Rege nominatur. Vbi D. Hier. in quæst. hebr. super eum librum, *Hic*, inquit, *monstratur Phinees adhuc eo tempore viuere:* Ergo etiam fuit cum Heli. Sed facilis est responsio, locum Paral. explicandum esse de aliis hominibus eadem nomina sortientibus: neque esse incredibile duos patres cognomines, filios E cognomines habuisse. Nam 4. Reg. 18. num. 18. Eliacim filius Helciæ nominatur: & rursus Isai. 21. n. 20. Eliacim filius Helciæ perhibetur: qui tamen diuersi homines fuerunt; cum priores fuerint laici; posteriores, sacerdotes: quod etiam hoc loco contigisse necesse est; quia prior Phinees filius Eleazari, fuit sacerdos filius sacerdotis: hic autem posterior fuit tantum Leuita, filius Leuitæ: quia dicitur de ordine Coritarum, hoc est, filiorum Core; qui fuit tantùm Leuita; imò capitaliter puniens, quòd leuitico ordine non contentus, sacerdotalem affectauerit: vt patet Num.

16. num.

16.num.31.Illa ex D.Hieron.confirmatio vim nõ habet:tum quia probabilius est D. Hieronymum non fuisse illarum quæstionum auctorem : tum quia si fuit, rem ex instituto non examinauit, loquutus cum vulgo Hebræorum.

XI. *Secunda obiectio.*

Obiicies iterum efficaciùs. Quod post mortem Sansonis, quæ scribitur Iudic. 16. n. 30. superstes adhuc erat Phinees filius Eleazari, filij Aaron, vt patet ex cap. 20. Iudic. n. 28. Atqui Heli iudicauit Israelem immediatè post Sansonem, vt c. 4. n. 18. ostendemus; ergo Phinees & Heli simul tempore fuerunt: ac proinde ille vir, qui venit ad Heli, potuit esse Phinees.

Solutio.

Respondeo, nullo modo potuisse Phineem concurrere cum Heli : nam cũ ille semper fuerit summus sacerdos; hic esse non posset; ab illo scilicet exclusus; vt proxime diximus. Ratio igitur soluetur, si dicamus, licèt illa historia, in qua Phinees loco citato Iudicũ memoratur, narretur post mortem Sansonis, tamen ante illam, imò potius ante primũ Iudicem Othonielem, contigisse; vt ostendit Abul. in c. 20. Iudic. q. 26. ad fin. & Torniel. tom. 1. annal. anno mundi 2594. n. 3. & 16. & latiùs noster Salianus, anno mundi 2622. à n. 2. vbi plures alios citat eiusdem sententiæ patronos.

Phineæ Zelus post Sãsonis mortem describitur, cum multò antea contigerit. Abul. Torniel. Salian.

XII. *Roboratur solutio.*

Et facilè probatur, quia illa historia, & cætera, quæ historiam circunstant, contigerunt, cũ nullus erat princeps in Israel, vt patet ex Iudic. 17. num 6. & Iudic. 18. n. 1. & Iudic. vlt. n. vlt. vbi concluditur : *In diebus illis non erat Rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.* Et vlteriùs confirmatur, tum quia Leuites ille, de quo ibi agitur, insigni iniuria affectus, violatæ vxoris cadauer in duodecim terminos tribuũ Israel dissipauit, Iudic. 19. num. 29. vt cum non esset princeps, ad omnes tribus, tantum facinus iudicaturas, & vlturas prouocaret : tum etiã quia apud omnem multitudinem in Maspha congregatam sceleris vltores accusauit. Iudic. 20. num. 4. & omnis populus decreuit tãtum facinus acerrimè vindicandum. Ibid. n. 8. cum scilicèt non esset vnus princeps, qui querelam exciperet, & sententiam proferret. Atqui hæc anarchia, seu tẽpus sine principe solum à morte Iosue vsque ad creationem Othonielis primi Iudicis intercurrit: nam Iudices consequentes, alij aliis sine vllo vacui regiminis interuallo successerunt : ergo & illa rerũ series, quæ citato Iudicum loco refertur, ac proinde & ipse Phinees, qui in ea memoratur, in illud tempus ante Othonielem primum Iudicem incurrit : quamuis multò posteà referatur: fortè, ne auctor illius libri, cuius institutum erat, res gestas Iudicum Israel scribere, à proposito exequẽdo retardaretur, præmittendo alias historias, quæ ad Iudices non pertinebant : sed potiùs ad euentum festinaret more optimi scriptoris, qui teste Horatio in Arte,

Horat.

Semper ad euentum festinat,

A rebus suæ historiæ propriis exordiẽdo: & quidquid sui instituti non erat, in finè libri reseruãdo. Ex quibus patet Phineẽ cum Heli eodem tẽpore concurrere non potuisse. Vnde vlteriùs colligitur verũ esse non posse, quod dixit Philo Iudæus in antiq. biblicis, nimirum Heli constitutũ fuisse Põtificem à Phinee filio Eleazari: cum Heli multò post fuerit. Atque hæc de prima opinione.

Phil. Hebr. *Heli à Phinee filio Eleazari pontifex non est institutus.*

XIII. *Secunda opinio, hunc virũ Dei fuisse Angelum.* Lyran. Vatabl. Hug. Card. Abul. *Angeli in scriptura passim viri appellantur.* D. Aug.

Secunda opinio aliorum Hebræorũ, quam Lyran. Vatabl. Hug Card. & alij referunt, & in quam magis inclinat Abul. est, hunc virum Dei, fuisse aliquem Angelum sub humana specie indutum. Probatur, quia Angeli in scriptura passim appellantur viri, vt D. Aug. q. 31. in Iudic. fatetur. Gen.

A 18. n. 2. *Apparuerunt ei tres viri.* Iudic. 13. n. 6. *Vir Dei venit ad me habens vultum Angelicum.* Dan. 8. n. 15. *Stetit in cõspectu meo quasi species viri.* Et Dan. 9. n. 21. *Ecce vir Gabriel, quem videram in visione à principio, &c.* Imò vir ille, qui inuenit Iosephum errantem in agro, Gen. 37. num. 15. fuisse dicitur Angelus Gabriel, vt nonnulli apud Georgiũ Venetũ tom. 1. problemate 256. tradiderunt. Et vir ille propheta, qui ad populum Israeliticum missus est, Iudic. 6. n. 8. Angelus ab aliquibus putatur: quibus noster Serarius nõ multum repugnat. Nihilominus ne viri nomen à propria significatione detorqueatur, satius est, vt in significatione propria conseruetur : præsertim cum nulla transferendæ significationis necessitas occurrat.

Georg. Venet. Serar. *Reiicitur secunda opinio.*

XIV. *Tertia opinio, fuisse aliquẽ prophetam.* Rab. Sal. Galatin. Lyran. Angelom. Caiet. Vatabl. Hug. Card. Saa. Serar. Marian.

B Tertia igitur opinio est, fuisse aliquem prophetam, siue is fuerit Elcana pater Samuelis, vt ex Rabbi Salomone refert Galatinus lib. 9. c. 1. siue quiuis alius incognitus; vt Lyran. Angelom. Caiet. Vatabl. Hugo Cardin. Saa, Serar. Mariana, & alij : imò & D. Aug. lib. 17. ciuit. c. 5. arbitrantur. Obiicies, sub id temporis non fuisse prophetas, iuxta illud c. sequentis n. 1. *Sermo Domini erat pretiosus in diebus illis; non erat visio manifesta* : Vt ibi explicabitur : ergo, &c. Hæc obiectio impulit Abulensem, vt crederet, fuisse non virum prophetam, sed Angelum. Cui si opponas, cum D. August. citato, Angelum in scriptura non appellari prophetam, quod non habeat, interprete Lyrano, imò & ipso Abulens. Iudic. 6. q. 6. notitiam obscuram, & ænigmaticam; sed claram, & facialem. Facilè respondebit, in primis Angelum hoc loco non appellari prophetam, sed virum Dei. Deinde addo, quamuis propheta appellaretur, nullum esse inconueniens: si enim vir dicitur, cur propheta non dicatur? Nam quamuis in Verbo notitiam ænigmaticam non habeat; eam tamen habere potest extra Verbum, si illi futura contingentia, aut arcana cordium reuelentur.

Obiectio. D. Aug. Abul. Lyran. *Angelus quo pacto propheta dici possit.*

C

XV. *Prima responsio.* *Secunda responsio.*

Fateor, non improbabile mihi videri, propter hanc obiectionem, Angelũ fuisse. Sed vt hæc tertia opinio, quæ est inter iuniores communior, & vulgatior, retineatur. Respondeo, sequenti c. non omnino negari sermonem propheticum; sed pretiosum, hoc est, rarum appellari : quod non tollit, D quominùs vnus saltem vir Dei occurreret, qui prophetico spiritu incitaretur, siue hoc donum ei fuerit perpetuũ, siue temporarium, ad hunc tantũ effectum diuinitus concessum. Nec parum habilis mihi videtur fuisse ad hoc munus ipse Elcana, cuius probitas in populo perspecta iam erat, imò & ipsi sacerdoti Heli explorata; & fortassè aliqua vis prophetãdi in eo floruisse, ex loco *Sophim*, hoc est, speculantium, seu prophetarum, in quo habitabat, c. 1. n. 1. colligetur. Sic enim minùs cogemur multiplicare prophetas, quo tempore magna erat eorum raritas : & efficacior reddetur admonitio, dum iuuatur vulgari opinione de admonentis sanctitate. Sed de hac re, quam scriptura non declarat, disputare, curiosum fortassè magis E est, quã fructuosum. Vnde Theoph. ad illa verba, *Vt circumcideretur puer.* Luc. 2. n. 21. *Quæ*, inquit, *scriptura tacuit, ea quærere non oportet; præsertim vbi nulla est vtilitas.* Et D. Ioan. Dam. lib. 1. de fide c. 1. *Omnia*, inquit, *quæ nobis tam per legem, & prophetas, quàm per Apostolos, & Euangelistas tradita sunt, amplectimur, agnoscimus, ac veneramur, nec vltra ea quicquam requirimus.* Necessaria nobis Deus reuelauit, ne superflua requiramus. Vnde daturus legem, constituit *populo terminos per circuitum*; semelque atque iterum contestatus est, ne illos transcenderet. Exod. 19. num. 12. & 21. hoc est, ne

Vtrum hic vir Dei fuerit Elcana Samuelis pater. Theoph. *Curiosa in scriptura, & inutilia non disputanda.* D. Dam.

plura

plura discere vellet, quàm doceretur. Rectè sapiens, *In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter; & in pluribus operibus eius non eris curiosus.* Eccles. 3. num. 24.

XVI. *Quo tempore hic vir Dei venerit ad Heli.* Auct. quæst. hebr.

Quare quisquis fuerit vir Dei: certè venit ad Heli. Sed quo tempore venit? Auct. quæst. hebr. ex antiquis Iudæis refert, venisse ante tempus Elcanæ; hic tamen ob gloriam Samuelis interponi. Cuius rei sicut nullum retulerunt, ita nullum habuerunt fundamẽtum. Potiùs igitur dicendum, venisse anno ducatus eius circiter decimo, vt Torniel. ann. mundi 2909. n. 1. arbitratur: iuxta ea, quæ suprà n. 22. disseruimus. Vnde fit, vt pœnæ, quas Deus hoc loco minatur, post 30. annos, quos adhuc Heli vixit, translatæ fuerint: cõgruenter sanè ad diuinam misericordiam, quæ pœnas differt, vt pœnitentiæ tempus offerat. Sic diluuiũ minatus humano generi, subdit: *Eruntque dies illius centum viginti annorum* Gen. 6. num. 3. Hoc est, non statim opprimentur; sed centum viginti annos ad pœnitentiam expectabuntur. Sic & Saul anno secundo regni sui à Deo reprobatus; adhuc nihilominùs regnare permittitur, quousque vigesimum expleret: vt ex dicendis ad cap. 13. patebit: si fortè misericorditer expectatus ad pœnitentiã rediret. Sed quid tandem hic vir Dei?

Torniel.

Diuina misericordia in suppliciis differendis.

XVII.

Hæc dicit Dominus, &c. Exordium prophetis familiare: de quo paulò inferiùs n. 30. dicemus. Quo præmisso, suam propheta Dei nomine increpationem aggreditur. *Numquid non apertè, &c.* Solet Deus antequàm peccatũ obiiciat, & supplicia intendat, beneficia à se facta, & à peccatoribus accepta commemorare. Sic olim per prophetam Nathan ad Dauidem: *Ego,* inquit, *vnxi te in regem super Israel: & ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domum domini tui, &c. Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt faceres malum in conspectu meo?* 2. Reg. 17. à n. 2. sic per Angelum ad populum Israelis: *Eduxi,* inquit, *vos de Ægypto, & introduxi in terram, pro qua iuraui patribus vestris, &c. Et noluistis audire vocem meam, &c.* Iudic. 2. à n. 1. Sic denique per prophetam Ezechielem ad Synagogam, *Vestiui,* inquit, *te discoloribus, & calceaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & cinxi te subtilibus, &c. Et habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo, &c.* Ezech. 16. à num. 10. Quamuis enim Deus non soleat gratis hominibus beneficia exprobrare; vt Lyran. aduertit in illud: *Qui dat omnibus affluenter, & non improperat.* Iacob. 1. n. 5. tamen ingratis sæpenumero illa obiicit: duplici de causa. Prima; vt ostendatur grauitas culpæ, quam tot beneficia diuina præcessissent. Altera, vt appareat æquitas pœnæ, in scelera, quæ post tam multa beneficia committuntur. Iuxta hanc consuetudinem, antequàm Heli de peccatis arguatur, de beneficiis acceptis admonetur. Et aliam rationem ad hunc locum reddit D. Gregor. quia commemoratio beneficiorum malè vtentibus obiecta, solet esse quædam dolorum exaggeratio, seu cumulatio. *Dona,* inquit, *replicat; quia singula ad tormentum veniunt, quæ malè fuisse seruata comprobantur.*

Cur Deus ante peccatorum obiurgationem, collata illis beneficia commemoret.

Lyran.

Triplici de causa ingratis peccatoribus sua beneficia Deus exprobrat.

D. Greg. *Recepta omnesia, malè vtentium fiunt esse tormenta.*

XVIII. *Primũ beneficium diuinæ reuelationis, Heli exprobratum.*

Primum igitur beneficium, quod Deus sacerdoti Heli in memoriam reducit; his verbis continetur. *Numquid non apertè reuelatus sum, &c.* In quibus explicandum superest, qualis sit hæc reuelatio: cuius rei sit: cui facta, & in quo loco. Reuelatio in primis fuit aperta, seu manifesta. Vnde in Hebræo est, הנגלה נגליתי *haniglah niglethi*, hoc est, *Nonnè manifestando manifestaui me:* & in græco, ἀποκαλυφθεὶς ἀπεκαλύφθην, id est, *reuelatus, seu, reuelans reuelatus sum.* Quæ verborum geminatio significationem auget: quam vulgaris exprimit, transferens, *apertè reuelatus sum.*

XIX. *Cuius rei fuerit hæc reuelatio.*

Atque hinc patet cuius rei fuerit hæc reuelatio, seu manifestatio: nempe ipsius Dei. Nam antequàm se Deus illis reuelaret: summa erat apud maiores Heli, ipsius Dei ignoratio: dum in Ægyptiis tenebris, inter idololatrantium errores versarentur, planè ignari, vnde abstrahi, quo induci, quámue salutis viam insistere oporteret: posteà verò quàm Deus illis innotuit, clara in luce refulserunt: soli inter innumeros cæcos, & errones, veram doctrinam agnoscentes: & in salutis scopum collimantes. Dupliciter autem se Deus illis reuelauit: primò per manifestationem secretorum, quæ Deus non solùm Moysi, sed etiam Aaroni sæpè manifestabat; vt patet Leuitic. 10. num. 8. & Leuit. 11. num. 1. & Numer. 18. num. 1. & passim alibi: vel per collationem beneficiorum, quæ Deus fecit Aaroni, eiusque filiis, eos in sacerdotes eligendo, & à reliquo vulgo in suum obsequium segregando. De vtroque modo interpretatur Abulens. Quamuis mihi hoc loco, non tam de posteriori hac reuelatione; quàm de illa priori sermo fuisse videatur: quia collatio sacerdotij facta fuit Aaroni non in Ægypto, sed in deserto; vt Exod. 28 n. 1. & Numer. 17. n. 8. videre est: hoc autem loco agitur de reuelatione facta in Ægypto; qualis fuit illa prior secretorum manifestatio; præsertim quæ facta dicitur Exod. 4. n. 5. cum Aaron in prophetam electus est: nam illæ aliæ secretorum reuelationes, quas affert Abulensis, etiam in deserto, non in Ægypto factæ sunt. Igitur in hoc textu agitur de propria reuelatione prophetica: in sequentibus de collatione sacerdotij agetur.

Dupliciter se Deus his sacerdotibus reuelauit. *Prior reuelãdi modus per secretorum manifestationem magis probatur.* Abul.

Abul.

XX. *Cui facta fuerit hæc Dei reuelatio.* Aug. Beda. Abul.

Hinc rursùs deducitur, cui facta sit hæc reuelatio. Textus habet: *Domui patris tui.* Certum in primis est, non fuisse factam domui patris immediati, ac proximi: vt D. August. Beda, Abulens. & alij obseruarunt: tum quia hic non fuit in Ægypto: vbi hæc reuelatio facta traditur: tum quia non fuit in summum sacerdotem electus: primus enim sacerdos de familia Ithamar, fuit Heli: vt infra n. 30. & 32. clariùs dicetur: hoc autem loco agitur de illo patre, qui in sacerdotem electus dicitur, numero sequenti. Dubium igitur manet, vtrum domui Leui, an domui Aaronis facta intelligatur? Hoc posterius tenet Abulensis. Placet eius assertio, sed non ratio. Assertio quidem, quia ille parens Heli, de quo hîc agitur, dicitur numero sequenti in sacerdotem electus: hic autem non fuit Leui, sed Aaron: vt Num. 18. n. 8. constat: ergo de domo Aaronis, non de Leui hoc loco agitur. Cui assertioni cæteri interpretes communiter subscribunt. Non placet eius ratio, quia Abulensis proptereà negat factam fuisse hãc reuelationem domui Leui: quia non omnes eius posteri facti fuerunt sacerdotes. Sed contra, quia necesse non erat omnes eius posteros fieri sacerdotes: alioqui pariter negaret, factam fuisse domui Aaronis, quia non omnes eius filij summo sacerdotio functi sunt: in quod tamen Aaron electus fuit: vel saltem quia non omnes eius filij prophetæ extiterunt; nec omnibus Deus loquutus est: quod tamen pari ratione fieri necesse foret; cum ipse Abulensis de vtraque reuelatione, tam de illa propria, quæ in secretorum manifestatione; quàm de impropria, quæ in sacerdotij collatione consistit, locum interpretetur. Quare sicut illa prior secretorum reuelatio pro aliquibus tantùm vera redditur; ita & hæc posterior sacerdotij collatio, pro aliquibus tantùm vera redderetur.

Hic reuelationem domui Aaronis fuisse factam ostenditur. Abul.

Abulensis fundamentum refellitur.

Tandem

XXI. *Quo in loco facta fuerit hæc reuelatio.* D. Greg.

Tandem locus huius reuelationis ex dictis patet. *In Ægypto*, inquit textus, *in domo Pharaonis.* Nec immeritò, inquit D. Gregor. ne Heli parentem suum suis meritis eam obtinuisse arbitraretur. *Ac si Deus diceret, illic me ei cognoscendum præbui: vbi mei oblitusci poterat, reminisci nesciebat.*

Quo pacto se Deus primo reuelasse dicatur in Ægypto.

Sed illud obstat, quòd Deus primùm se Moysi reuelauit, non in Ægypto commoranti: sed in deserto Madian oues pascenti: vt patet Exod. 3. à num. 1. Imò & cum se voluit Aaroni reuelare, egredi eum iussit ex Ægypto in desertum, & occurrere fratri suo. Exod. 4. num. 27. ac si non inter Ægyptias turbas, sed inter desertas solitudines diuinæ reuelationes securiùs auscultentur, & suauiùs hauriantur; vt iam alibi ex Philone Hebræo obseruauimus. (Phil. Heb.) B Cur igitur dicitur hoc loco facta fuisse hæc reuelatio in Ægypto? Non inuenio, qui nodum tangat, nedum soluat. Respondeo tamen, in Ægypto idem esse, atque prope Ægyptum, vt iam in proœmio huius operis, annot. 3. sect. 9. §. 1. aduertimus. Addo, saltem illam primam alloquutionem, qua Aaron ex Ægypto euocatur, iturus obuiam fratri suo, & cum Deo familiariùs acturus, factam fuisse in Ægypto. Prætereà sensus esse potest, non ipsam reuelationem Moysi, & Aaroni factam esse in Ægypto; sed cum Hebræi in Ægypto captiui tenerentur. Qui sensus elici potest ex græcis, hebraicisque codicibus, vbi sic: *Reuelatus sum domui patris tui: cum essent* (nempè Israelitæ) *in Ægypto, serui domui Pharaonis.* C Tandem dicet aliquis, Aaronem, quandò occurrit fratri suo in deserto, vt diuinas ab eo reuelationes edisceret, licèt corpore fuerit extra Ægyptum, non tamen domicilio, cum adhuc esset Ægypti colonus.

Cur Ægyptus domus Pharaonis dicatur.

Sed cur Ægyptus dicitur domus Pharaonis? Aliquis fortasse distinguet sic, in Ægypto quidem erant, & domui Pharaonis seruiebant: vt ex græcis, hebræisque exemplaribus deduximus. Sed contra, quia non omnes Hebræi seruiebant Pharaoni; sed alij alios heros patiebantur. Dixerim, Ægyptum appellare domum Pharaonis quòd esset eius possessio. Mysticè verò, quòd Tyranni non minùs licenter toto regno, quam propria domo; nec minùs alienis bonis, quàm propriis vtantur. Vel quòd totum regnum, quamuis latissimum; non minùs exiguum, & angustum, quàm vna priuata domus cupidis regibus videatur. D

Tyrannorum in suis regnis nimia licentia, & ambitio.

Num. XXVIII. *Et elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem: vt ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret ephod coram me: & dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Collata beneficia, maioris ingratis pœna.* D. Greg.

Elegi eum, &c. Pergit alterum recolere beneficium: vt magis aggrauet, & peccatum. Nam, vt benè D. Gregor. ad hunc locum, *Pastorum*, inquit, *culpæ subtilius indicantur: & non solùm peccata eis pœnam vltionis aggrauant, sed etiam munera concessa, &c.* Quanta enim ingratitudo, eum, à quo beneficiis cumulatus sis, iniuriis cumulare? Beneficium igitur fuit electio Aaronis in sacerdotem; nempe summum: vt paulò inferiùs ostendam. Hæc duo beneficia præcedentis, & præsentis versiculi; nimirùm reuelatio secretorum; & collatio sacerdotij, ita se habuerunt, vt illud fuerit antiquius in Ægypto; hoc recentius in de- A serto collatum: & quidem debito ordine, vt prius illustraretur intellectus lumine prophetico; posteriùs voluntas sacerdotali gratia sanctificaretur. Vtrumque magnum, & excellens: sed hoc maius, & excellentius.

II. *Sacerdotalis dignitatis beneficium ex triplici capite commendatur.*

Omisso igitur illo priori: huius posterioris excellentia triplici ex capite colligitur. Ex singularitate: ex dignitate: ex vtilitate; quæ omnia ex ipsa litera facile innotescent. Ex singularitate quidem. Nam beneficium eò magis aliquandò vilescit, quo ad plures extenditur: eò magis splendescit, quò ad pauciores limitatur. Magnum igitur beneficium fuit sacerdotium; quod non omnibus tribubus commune; sed tantùm leuiticæ; imò nec toti leuiticæ, sed domui tantùm B Aaronicæ proprium, & peculiare fuit. *Elegi*, inquit, *eum ex omnibus tribubus Israel.* Septuaginta in Bibliis Sixtinis transferunt, *Ex omnibus sceptris:* Hoc est, ex omnibus principibus Israel. (Septuag.) Vnde maior colligitur beneficij amplitudo: cum domus Aaronis non ex vulgaribus gentibus, sed ex principibus eligatur. Nam quò quis ex melioribus, ac dignioribus eligitur: eò electionis beneficium maius, & illustrius censetur. Eligi ex infimis, beneficium est non contemnendum: ex maximis, singulariter æstimandum. Quis enim dubitet, gloriosius esse, maximis, quàm infimis præferri? Itaque ex singularitate, qua hoc beneficium vni ex plurimis: imò vni ex optimis donabatur, non vulgariter crescebat.

Beneficium sacerdotij ex singularitate accreuit. *Incarnationis beneficium a singularitate splendescit.*

C Incarnationis beneficium per se magnum fuit: sed D. Paulus illud magis à singularitate commendat. Postquàm enim eius dignitatem indicat: pariter, & singularitatem ostendit. *Nusquàm*, inquit, *Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.* Hebr. 2. num. 16. Vbi D. Chrysost. homil. 5. (D. Chrys.) *Vehemens*, inquit, *Dei studium erga naturam humanam ostendit, & quod multò amplius est, ex comparatione ponit.* Quasi dicat, beneficium in se amplum, amplius redditur; dum non ad Angelos funditur, sed ad homines determinatur.

III. *Seculare imperium per omnes ferè tribus Deus diffudit, non sacerdotale, quod pluris faciebat.*

Seculare imperium, magnum videtur hominibus beneficium: illud tamen Deus non ad vnam tantùm tribum reduxit, sed ad omnes ferè extendit. Nam ex tribu Iuda, princeps, & iudex fuit, D Othoniel: ex tribu Leui, Moyses: ex tribu Ephraim, Iosue: ex tribu Manasse, Gedeō, & Iephte: ex tribu Benjamin, Aod, & Saul: ex tribu Nephtali, Barach: ex tribu Zabulon, Ahilon: ex tribu Dan, Sanson: ex tribu Issachar, Thola. Quid mirū? Dignitatem, quàm minori pretio habuit, pluribus communem fecit: at verò dignitatem sacerdotalem, quam pluris faciebat, paucioribus impertiuit: vnde eos, quibus illam contulit, ampliùs locupletauit.

Prophetiæ donum multis tribubus, sacerdotium tamen vni tātū Deus communicauit.

Non aliter & donum prophetiæ, non in vnam domum, aut familiam, aut tribum inclusit; sed pluribus cōmunicauit. Nam ex tribu Iuda, Isaias, & Daniel: ex tribu Leui, Ieremias, & Ezechiel: ex tribu Issachar, Oseas: ex tribu Ephraim, Michæas: ex tribu Zabulon, Malachias: ex tribu E Simeon, Nahum, & Abacuc, & Sophonias: aliique ex aliis prophetarunt. Magnum igitur beneficium erat prophetiæ donum; eò tamen vulgatius, quòd pluribus prærogatum: at verò sacerdotium, beneficium erat per se magnum; singularitate tamen excellentius; dum non omnibus tribubus commune, sed vni tribui Leuiticæ; imò & vni domui Aaronicæ proprium, ac singulare tribuebatur.

IV. *Ingens licet beneficium.*

Hanc Moyses prærogatiuam agnoscebat, & plurimi æstimabat in eo beneficio legis, quam à Deo accepit; & qua populum ad religionem, pietatem,

Ingentius efficit singularitas.

tatem, ac iustitiam instruxit. *Quæ est enim*, inquit, *alia gens sic inclyta, vt habeat ceremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros?* Deut. 4. n. 8. Quasi diceret, Ingens per se beneficium, multò ingentius efficit singularitas, qua non ad alias nationes, sed ad vnā Israeliticam determinatur. Sed & Dauid hanc potissimum singularitatis excellentiam in beneficiis a Deo acceptis venerabatur, & gratulabatur: nam beneficiorū, quæ à Deo totus populus Israeliticus acceperat, non tam magnitudinē, quàm singularitatem admiratus: *Quæ est autem*, inquit, *vt populus tuus Israel, gens in terra, propter quam iuit Deus, vt redimeret eam sibi in populum? &c.* 2. Reg. 7. n. 23. Scilicet, Israelem præ cæteris gentibus electum, & ex seruitute Ægyptiaca redemptum, & in diuinum cultum, & obsequium euocatum, cæteris nationibus contemptis, & in suos errores abire permissis, tantum esse beneficium credebat, vt nulla satis digna gratulatione rependeretur. Vnde in voces gratulatorias erumpens, non tam ad beneficium ipsum, quàm ad beneficij singularitatem prædicandam. *Non fecit*, inquit, *taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Psalm. 147. n. 20. vel 9. Quasi diceret, non solùm magna nobis contulit beneficia, sed singularia: vt quo maiorem in nos, quam in alias gentes beneuolentiæ affectum prodidit: eo maiori nos in ipsum, quàm in res alias creatas studio rapiamur. Itaque beneficium ex singularitate crescit. Sacerdotium igitur, ad quod Deus non omnes tribus, sed vnā familiam Aaronicam cooptauit, magnum beneficium, & magni faciendum esse oportebat. Vnde tacita hoc loco exprobratio continetur. Si ego patrem tuum omnibus tribubus anteposui; cur tu mihi filios tuos prætulisti?

V.

Sacerdotalis dignitas, ex tribus sacerdotis muneribus declaratur.

Quo pacto sacerdos ad altare dicatur ascendere.

Vt ascenderet ad altare, &c. Commendat beneficium ex secundo capite: scilicet à dignitate sacerdotali: quam declarat ex tribus muneribus, quæ sacerdos exercebat. Primò quidē dicitur sacerdos ascendere ad altare. Qui ascensus, aut erat proprius; non quidem per gradus, qui prohibitus erat, iuxta illud, *Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudo tua.* Exod. 20. num. 26. Sed per viam molliter accliuem, ad locum superiorem, in quo altare ponebatur, vt ab omnibus videretur, vt docet Abulensis, & nominis etymon declarat: dicitur enim altare, quasi alta ara. Vel potiùs erat metaphoricus; quia quilibet accessus ad sacrificandum, propter operis sublimitatem, dici potest non immeritò ascensus: imò, & ipsæ oblationes, ascensiones, seu eleuationes dicebantur, vt c. 1. n. 3. iam notaui. Altare verò, de quo hic agitur, erat altare holocaustorum: tum quia paulò inferius fit tacita quædam mentio de altari thymiamatis, seu incensi: tum quia interprete Abulensi, quoties in scriptura altare simpliciter nominatur, altare holocaustorum intelligitur. De hoc agitur Exod. 27. à n. 1. & 38. à n. 1. Positum erat in atrio tabernaculi. Exod. 40. n. 6. ne fumo ex sacrificiis templum repleretur. Quò allusit Christus Dominus loquens de Zacharia: *Quem occidistis*, inquit, *inter templum, & altare.* Matth. 23. n. 35. apertè significans, hoc altare esse extra templum. Eodem pertinet illud Ioelis 2. n. 17. *Inter vestibulum* (scilicèt templi) *& altare* (nempe holocaustorum) *plorabunt sacerdotes.* Dices, hîc agi de summo sacerdote, ad quem pertinebat ingredi in sancta sanctorū. Leuit. 16. n. 2. & Hebr. 9. n. 7. non autem in altari holocausti sacrificare. Respōdeo, etiam summum sacerdotem inferiorū munera exercere: vt patet ex citato loco Leuitici; & ex 1. Paral. 6. n. 49. vbi tam Aaron, quàm filij eius dicuntur adolere incensum super altare holocausti.

Altare holocaustorum hic intelligendum.

Abul.

Altare holocaustorum in atrio tabernaculi erat positum.

Obiectio.

Solutio. Etiā summus sacerdos holocaustum offerebat.

VI.

Quo pacto sacerdos dicatur adolere incensum.

Secundò dicitur sacerdos adolere incensum. Dupliciter autem sumi potest incensum: vel pro ipsis victimis incensis in altari holocausti: vel pro thure, seu aromatibus, quæ incendebantur in altari thymiamatis. Vtroque enim modo sumitur loco Paral. citato: vbi dicuntur sacerdotes adolere incensum super altare holocausti: & super altare thymiamatis. Cùm enim super altare holocausti, solæ carnes; super altare verò thymiamatis soli odores incenderentur: planum fit, pro vtrisque incensum vsurpari. Si igitur incensum sumatur priori modo; non explicatur hic nouum munus sacerdotis, sed præcedens replicatur: idē enim est ascendere, seu sacrificare in altari holocausti; atque adolere incēsum, seu victimas cremare. Si posteriori, quod mihi videtur probabilius, ne tautologia sine necessitate admittatur; aliud munus additur, nempè in suffitus templi thura, & aromata in altari thymiamatis incēdere. Hoc autē thymiamatis altare diuersum erat ab illo holocaustorum: hoc enim erat in atrio, vt diximus; illud in priori parte tēpli, quę dicitur sancta, ante sancta sanctorū: vt colligitur ex c. 40 Exod. n. 26. & Iosephus lib. 3. antiq. c. 7. & lib. 8. c. 2. cōfirmat. Dicitur ergo pater Heli eligi in sacerdotē, vt adoleret incēsum: nā hoc munus nō solùm ad inferiores sacerdotes, sed etiā ad sūmū pertinebat, vt colligitur ex citato loco Paral. in quo Aaron, & filij eius, hoc est summus, & inferiores sacerdotes, dicuntur adolere incēsum in altari thymiamatis.

Verior sensus.

Altare thymiamatis in priore parte templo collocatum.

Iosephus.

Munus adolendi incensum, summi etiam sacerdotis erat.

VII.

Tertiò dicitur sacerdos portare Ephod coram Domino. Duæ priores administrationes summo sacerdoti cum inferioribus communes erant; vt dictum est. Vnde ex illis non colligitur datum fuisse domui patris Heli summum sacerdotium, sed tantùm sacerdotium. At verò ministratio in ephod polymito, de quo hic agitur, propria erat summi sacerdotis: & ex illa rectè colligitur Heli, ad quem hæc promissio facta est, fuisse summus sacerdos. Quamuis enim inferiores sacerdotes, imò & leuitæ, ac vulgares homines, ephod, siue superhumerali lineo, vterentur: tamē ephod, siue superhumerali polymito, ex auro, hyacintho, purpura, cocco, ac bysso solus summus sacerdos, vtebatur: vt ad num. 18. iā ostendi. Quare idem est, ephod polymitū portasse, atque summū pontificē fuisse. Abulensis hoc loco Synecdochē agnoscit, qua per solum ephod totus ornatus pōtificius intelligatur; qui erat duplo lautior, ac ditior, quàm purè sacerdotalis: nā hic quaternis tātùm vestibus constabat, ille octonis. Cuius rei mysterium declarat Beda lib. 3. de tabernaculo c. 3 *Octo*, inquit, *generibus vestium pontifex solebat indui; è quibus quatuor erant minoris ordinis sacerdotibus concessa: decebat enim vt quò maiori gradu insignis esset, eò pluribus virtutum actibus fulgeret.*

Ephod polymitum summi sacerdotis proprium.

Ephod lineū inferioribus sacerdotibus, Leuitis, imò & laicis commune.

Abul.

Beda.

Sacerdotalis ornatus alienis vestibus conspicuus.

VIII.

Varias virtutes in multiplici varietate adumbratas ephod polymitum continebat.

D. Greg.

Sed inter vestes pontificias præcipuè eminebat ephod; in cuius multiplici textura D. Gregor. 2. part. past. c. 3. pontificis mores adumbratos esse sentit. *Rectè*, inquit, *superhumerale ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & bysso retorta fieri præcipitur; vt quanta sacerdos clarescere virtutum diuersitate debeat, demonstretur.* Deinde singula illius superhumeralis ornamenta mysticos in sensus deducit: quos sancti doctoris verbis, breuiùs quam propriis explicabo. *In sacerdotis*, inquit, *habitu aurum fulget, vt in eo intellectus sapientiæ principaliter emicet: cui hyacinthus adiungitur, vt per omne, quod intelligendo penetrat, non ad fauores infimos, sed ad amorem cælestium surgat.*

Purpura

Purpura permiscetur, vt sacerdotale cor in semetipso suggestiones vitiorum reprimat, eisque veluti ex regia potestate contradicat. Bis inunctus coccus adiungitur, vt omnia virtutum bona ex charitate decorentur: quæ quia Deum, & proximum diligit, quasi ex duplici tinctura fulgescit. Quid verò per byssum, nisi candens decora munditia castitas designatur? Quæ byssus tortæ pulchritudini superhumeralis iungitur; quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur.

IX.
Pontificis ornatus dignitas.
Huius pontificij ornatus dignitatem illustrat illud, quod Syracides dixit de summo pontifice Aarone: *Beatificauit*, inquit, *illum in gloria*. Ecclesiastici 45. num. 10. Ex græco legi potest: *Beatifi auit illum in vestitu sace dotali.* Quasi sacerdotes non minùs dignitatis ab hoc vestitu mutuentur, quàm beati à dotibus gloriosis. Eodem pertinet illud de

B

Cur in anniuersaria expiatione non pontificio ornatu, sed tantum pure sacerdotali summus sacerdos vtetur.
Simone filio Oniæ summo pontifice: *In ascensu altaris sancti, gloriam dedit, sanctitatis amictum.* Ecclesiastici 50. num. 14. Hoc est, suum illum ornatum adeò gloriosam ostendit; vt ipsi quoque altari gloriam conferret. Hinc est, quòd cum summus sacerdos in die expiationis, semel in anno non sine sanguine sanctuarium ingrediebatur, vt D. Paulus ad Hebr. 9. n. 7. loquitur; priùs pontificium ornatum deponebat, & assumebat vulgarem ornatũ inferiorum sacerdotũ, vt colligitur ex c. 16. Leuit. n. 4. Nam augustissimus ille ornatus non cõgruebat lugubri ingressui per pœnitentiã, qualis ille erat ad peccata expianda: posteà verò sacrificium peracturus, pontificium ornatum resu-

C

mebat; vt constat ex eodem cap. n. 24. quo maior illius sacrificij celebritas ostenderetur. Quam rationẽ inculcat Lyran. ad eum locũ ex nostris Doctoribus, dicentibus, priùs sacerdotem lineis, ac
Lyran.
sacerdotalibus tantũ vestibus indui; posteà aureis, ac pontificalibus exornari, *Quia*, inquit, *ministeriũ expiationis, quod præcesserat, debebat fieri cum humilitate, sed consummatio sacrificij cum solennitate.* Nec diuersa est ratio illa Rabbi Salomonis apud eundem Lyran. *Cum vestibus*, inquit, *lineis intrabat sanctum sanctorum, ne minister esset, sicut Dominus.* Quasi
Rab. Sal.
diceret cum Deus in sanctuario, ornaretur auro, non debebat summus sacerdos ingredi sanctuarium vestibus aureis ornatus, ne minister par Domino videretur. Itaque tanta erat ornatus pontificij maiestas, vt per illam homo Deo simillimus redderetur: quod expertus, & testatus est

D

Magni Alexandri in pontificem religio.
Iosephus.
Alexander Macedo, vt refert Iosephus libr. 11. antiq. c. 8. Cum enim furenti, ac sæuienti pontifex Iaddus pontificiis vestibus ornatus occurrisset; ita à furore deferbuit, & à sæuitia detumuit vt pronus in terram, pontificem, quem debellaturus aduenerat, adoraret: testatus, in eo pontificio ornatu aliquid humano habitu augustius, ac diuinius perspexisse; quo ad pontificem adorandum cogeretur. Ex his patet, quanta fuerit dignitas sacerdotis, cuius non solùm munera, sed etiam vestimenta adeò excellebant, vt diuinam homini auctoritatem conciliarent.

X.
Sacerdotalis dignitas ex oblationũ vtilitate commendatur. Non solum sacerdotes, sed & filij, & serui de sacrificatis vescebantur.
Et dedi domus patris tui, &c. Cõmendat tandem

E

beneficium sacerdotij ex tertio capite: nempè ab vtilitate. Quia sacrificiis, & oblationibus totius populi in suam vtilitatem sacerdotes vtebantur: non solùm illi, qui sacrificabant, sed etiam, qui ad sacrificandum inhabiles erant; vt patet Leuit. 21. num. 21. neque solùm sacerdotum filij, sed etiam filiæ; vt constat Leuit. 10. n. 14. & Num. 18. n. 11. imò & familiares sacerdotum, si mundi essent, sumere poterant de sacrificatis: vt ex loco Num. proximè cit. & ex c. 22. Leuit. n. 11. colligitur. Cuius facultatis, seu extensionis ad seruos, tri-

A

Phil. Hebr.
plicem rationem inculcat Philo Iudæus lib. 2. de monarchia, quem suprà c. 1. n. 4. §. 12. retulimus. Non immeritò igitur dicuntur hoc loco sacrificia prouenire non solùm sacerdotibus, sed domui sacerdotali: *Dedi*, inquit, *domui patris tui, &c.* Quia tota familia sacrificiis fruebatur, ac sustentabatur: illis tamen sacrificiorum partibus exceptis, quæ in diuinum cultum cremabantur. *Aliquæ partes in diuinum cultum cremabantur.* Quod litera innuere videtur, dum non ait, omnia sacrificia data sacerdotibus: sed omnia de sacrificiis, hoc est, omnia, quæ superarant extra partes Deo oblatas. De quibus partibus c. 1. n. 4. iam dixi. In hebræo est, כָּל־אִשֵּׁי *cal ische*, id est, *omnes ignes*; Septuaginta, πάντα τὰ τοῦ πυρὸς, id est, *omnia, quæ ignis*. vtrobique metonymicè a signo, nempe ab igne, quo sa-
Septuag.

B

crificia fiebant, sacrificia indicantur: & præcipuè illa, interprete Caietan. quæ dicebantur incensa, quorum nulla pars ad laicos, sed ad solos sacerdotes pertinebat. Itaque Deus diligenter prouidit sacerdotis vtilitati. Vnde D. Greg. ad hunc locum, Deum sic loquentem introducit: *In nullo*, inquit, *ei defui. spiritualis honoris culmina prælatui; & ad temporales vsus, terrena abundantia copiam ministraui.*
Caiet.
D. Greg.

XI.
Sacerdotes temporalibus tantum vtilitatibus inhiantes reprehenduntur.
Hic ergo interrogatos vellem Christianos sacerdotes, vt interim Aaronicos omittam; quid in sacerdotio potissimum requirant; sanctitatem ne, an vtilitatem: Vtinã potiùs ad sanctitatem, quàm ad vtilitatem adspirarent. Sed, proh dolor! vereor, ne illi de virtutibus parum soliciti, propria tantùm lucra meditentur. Quo etiam timore sus-

C

D. Bern.
pensus, non parum fluctuabat D. Bern. in suis declamationibus. *Quis*, inquit, *ea intẽtione gradus Ecclesiasticos, & ministeria sanctuarij quærit, vt sine curis seculi, in sanctimonia cordis, & corporis accedat ad Dominum; & suam pariter, ac proximorum operetur salutem, orationis studio deditus, & verbo prædicationis?* Quis, inquit? quàm rarus? quàm difficilis inuentu? De millibus vnus; omnes ad panis Christi dulcedinem, ac pinguedinem sapiuntur; vt eo non in sudore vultus sui, sed in lætitia cordis, seu potiùs in desidia vitæ, omniumque voluptatum illecebris vescantur. Si quis verò, pergit Bernardus, Ecclesiasticos gradus *eo quærit, aut tenet animo; vt huius vita habeat necessaria; euangelizat, vt*
D. Bern.

D

manducet; & peruerso nimis ordine cælestibus terrena mercatur. Quòd si peruerso ordine sacerdotium quærit, qui vt habeat necessaria, quærit: quid de illo, qui vt habeat superflua, vt habeat illicita, vt vtraque in peruersos vsus conuertat? Concedit quidem D. Paulus, vt qui altariu deseruit, de altario viuat. 1. Cor. 9. n. 13. Sed hic sistere oportet addit D. Bern. *De altario non*
D. Bern.
Sacerdotes Ecclesiasticis redditibus vtantur, non abutantur.
superbiat, non luxurietur, non amplè palatia fabricet, nec loculos congreget, nec in vanitate dispergat, non extollat de facultatibus Ecclesiæ consanguineos suos; aut neptes (ne filias dicam) neptis tradat. Patrimonia pauperum, facultates Ecclesiarum: & sacrilega eis crudelitate surripitur, quidquid sibi ministri, & dispensatores; non vtique domini, vel

E

possessores, vltra victum accipiunt, & vestitum. Hæc Bern. vbi plura eleganter. Et paulò post, ironica quadam oratione, stomachi, & indignationis plena, in cupidum sacerdotem inuehens, *Age ergo*, inquit, *festina multiplicare præbendas; inde ad Archidiaconatum euola; demum adspira ad Episcopatum, ne ibi quidem requiem habiturus; quoniam sic itur ad astra.* Sed statim ab illa ironica oratione in planam, ac seriam progressus, *Quò*, inquit, *progrederis, miser? An vt ab altiori gradu sit casus grauior? neque enim sic paulatim decides, sed tanquam fulgur in impetu vehementi, quasi alter Satanas subitò decideris.*
Sacerdotum cupiditas, & ambitio arguenda.

 Nec.

XII. *Sacerdotes sui tantùm commodis, non subditorum profectus inseruientes increpantur.*

Nec minùs eleganter serm. 77. in Cant. inuehitur in eos sacerdotes, qui de suo sacerdotio nihil sanctitatis acquirunt, plurimùm vtilitatis aucupantur. *Intuere*, inquit, *quomodò incedunt, nitidi, & ornati, circumamicti varietatibus, tanquàm sponsa procedens de thalamo suo. Nonne si quempiam talium eminùs procedentem aspexeris, sponsam potiùs putabis, quàm sponsæ custodem? Vnde verò hanc illis exuberare existimas rerum affluentiam, vestium splendorem, mensarum luxuriem, congeriem vasorum argenteorum, & aureorum, nisi de bonis sponsæ. Vnde est, quod illa pauper, & inops, & nuda relinquitur. facie miseranda, inculta, hispida, exangui. Propter hoc, non est hoc tempore ornare sponsam, sed spoliare; non est custodire, sed perdere; non est defendere, sed exponere; non est instituere, sed prostituere: non est pascere gregem, sed mactare, & deuorare.* Hactenùs ille. In cuius rei confirmationem, affert illud ex Psalm. 13. numer. 4. *Qui deuorant plebem meam, sicut escam panis.* Et illud ex Psalm. 78. numer. 7. *Qui comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.* Ac tandem illud Oseæ 4. numer. 8. *Peccata populi mei comedent; & ad iniquitatem eorum sublenabunt animas eorum.* Et subdit: *Peccatorum pretia exigunt; & peccantibus debitam sollicitudinem non impendunt.* Et statim certo tem experimento confirmaturus. *Quem dabis mihi*, inquit, *de numero præpositorum, qui non plus inuigilet subditorum euacuandis marsupiis, quàm vitiis extirpandis? O vtinam tam vigiles experiremur ad curam, quàm alacres currunt ad cathedram. Alto quippe demersi obliuionis somno ad nullum dominicæ comminationis tonitruum expergiscuntur, vt vel suum ipsorum periculum expauescant. Inde est, vt non parcant suis, qui non parcunt sibi, perimentes pariter, & pereuntes.* Hæc ille. Nescio an præ his sacerdotibus in lege gratiæ, nihil in suo sacerdotio nisi propria lucra spectantibus, iustiores, ac moderatiores videantur illi veteres, qui hoc loco à Deo acerriorè arguuntur.

Num. XXIX. *Quare calce abiecistis victimam meam, & munera mea, quæ præcepi, vt offerrentur in templo, & magis honorasti filios tuos, quàm me, vt comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei.*

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Qui in hac obiurgatione reprehendantur.*

Quare calce abiecistis, &c. Post exprobtationem beneficij, sequitur reprehensio de peccato. Notandum in primis, qui, & de quo reprehendantur. In græco solus pater videtur reprehendi, quia est loquutio in singulari, ἱνατί ἐπέβλεψας. *Quare despexisti.* In hebræo etiam filij, quia est loquutio in plurali תִבְעֲטוּ לָמָּה *Lamah tibghatu, Cur calcitrastis.* Quam in plurali loquutionem, & Chaldæus Paraphrastes, & latinus interpres expresserunt. Sed non est pugna; quia quando pater propter scelera filiorum reprehenditur, etiam filij reprehenduntur: vt D. Gregor. aduertit. Peccatum, de quo fit reprehensio, est contemptus sacrificiorum, quæ ex præcepto diuino fiebant in templo; hoc est, in tabernaculo; nondum enim erat templum: solet autem scriptura templi nomen tabernaculo accommodare, vt cap. 1. n. 7. § 3. iam notaui. Sed cur rapinæ, & intemperantiæ filiorum Heli non accusantur? Respondet Abulensis, quia hæc peccata

Chald.

D. Greg. *De sacrificiorum contemptu Heli reprehenditur.*

Cur rapinæ, & intemperantiæ filiorum Heli hic non arguantur.

erant contra hominem, illud contra Deum, quod ex genere suo erat grauius, vt iam diximus: & proinde præ cæteris durius arguendum.

II. *Dupliciter hic sacrificiorum contemptus explicatur.*

Dupliciter verò explicatur hic contemptus. Primò, iuxta Septuaginta, sic: *Quare despexisti in victimam meam, & in sacrificium meũ impudenti oculo?* Nam sicut superbia, & æstimatio sui, oculis proditur, iuxta illud, *Superbo oculo, & insatiabili corde, cũ hoc non edebam.* Ps. 100. n. 5. & illud: *Visitabo super fructum magnifici cordis Regis Assur; & super gloriam altitudinis oculorum eius.* Isai. 10. n. 12. & illud: *Generatio cuius excelsi sunt oculi, & palpebræ eius in alta surrecta.* Prou. 30. n. 13. & passim alibi. Ita & negligentia contemptusque aliorum oculis manifestatur; iuxta illud de Agar, in hebræo: *Despexit dominam suam in oculis suis.* Genes. 16. n. 4. & illud: *Egredietur sermo reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros suos:* seu, vt est in fonte, *Vt subsannent viros suos in oculis suis.* Esth. 1. n. 17. & illud: *Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.* Ps. 34. n. 19. Hoc est, qui oculis suis me spernunt. Sic igitur hoc loco, *Despexisti oculo impudenti, &c.* Hoc est, vehementer despexistis. Tam impudentes oculi, qui sacros ritus, ac ceremonias contemnebant, dignissimi fuerunt, qui excæcarentur, seu penitùs eruerentur. Nam si oculo patris, aut matris contemptori hanc pœnam sapiens iustissimè imprecatur, dicens: *Oculum, qui subsannat patrem; & qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ.* Prou. 30. n. 17. Si, inquam, oculus contemptor illius reuerentiæ, quæ in parentes, & consanguineos debetur, eruendus est, voracibusque alitibus depascendus: quid de illo, qui debitam Deo reuerentiam, per sacrificia soluendam impudentissimè contemnit, dum omnes sacrificiorum leges audacissimè violat, & profanat.

Septuag. *Superbia, & æstimatio sui oculis proditur.*

Aliorum contemptus oculis manifestatur.

Oculi diuini cultus, & paternæ pietatis contemptores, digni, qui eruantur.

III. *Fecerunt more in diuina sacrificia recalcitrabant filij Heli.*

Secundò explicatur hic contemptus iuxta vulgatam, sic: *Quare calce abiecistis, &c.* Vbi Caiet. *Ad instar,* inquit, *calcitrantis in sacrificia describitur peccatum filiorum Heli.* Quasi diceret, Adeo res sacras contemnebant, vt nihilo à bestiis in pretiosissima quæque recalcitrantibus distinguerentur. Quam expositionem videtur ex D. Greg. desumpsisse, qui ad hunc locum, *Fera,* inquit, *animalia solem sibi adhærentia calce repellere; ita filij Heli victimas, & munera calce repulerunt, quia non consilium rationis sequuti sunt, sed impetum feritatis.* Quod deinde allegoricè transfert ad filios Synagogæ, qui bellnino ritu in Euangelicam doctrinã recalcitrarũt, *Calce,* inquit, *Synagoga præpositi victimam, & munera Domini repulerunt; quia prædicationem sanctæ Ecclesiæ, non scriptura sancta autoritate discernere, sed solo feritatis suæ impetu reprobare, atque abiicere conati sunt.* Arguta quidem interpretatio; nec aliena à litera, præsertim hebræa; vbi est verbum בָעַט *baghat*, quod propriè significat, *calcitrare*: & quam latina editio non obscurè insinuat, his verbis, *Calce abiecistis*, hoc est, more calcitrantis feræ repulistis. Vbi cum insano quodam contẽptu ferina quædam violentia significatur: quam etiam Chald. Paraphrastes expressit, transferens: *Ad quid vos vim inferentes in mactationem sanctam meam: &c.* Alludens ad illas violentas rapinas, quas filij Heli in tabernaculo exercebant, vi auferentes quidquid sponte non dabatur.

Caiet.

D. Greg.

Synagoga in Ecclesiæ sacrificia per contemptum recalcitrauit.

Chald.

IV. *Per summum contemptum filij Heli Dei sacrificia pedibus conculcabant.*

Nihilominùs si cui placeat facilior, & planior expositio, quamuis ad bellnas non respiciatur, adhuc nimius significabitur contemptus; si idem sit, *calce abiecisti*, atque *conculcasti*. Nam in scriptura, vt res nimiùm contemni significetur, passim dicitur, pedibus conculcari: iuxta illud Dauidicum: *Conculcauerunt me inimici mei tota die.* Ps. 55. n. 3.

& illud

Quod pedibus conculcatur, maximè spernitur contemptui.

& illud Ierem. 12. n. 10. *Pastores multi demoliti sunt vineam meam: conculcauerunt partem meam.* Et illud Ezech. 34. n. 18. *Reliquias pascuarum vestrarum conculcastis pedibus vestris.* Vnde olim Israëlitæ, cum vrbem Hai expugnauerint, eiusque regem in patibulum egerint; tandem imperante Iosue, *Deposuerunt*, inquit textus, *cadauer eius de cruce, proieceruntque in ipso introitu ciuitatis.* Ios. 8. n. 29. Vt ingredientium pedibus per ludibrium & contemptum calcaretur. Atque ita milites mortuos reges contemnendo paulatim discerent, viuos non formidare. Quo pacto & Virgilianus ille Turnus Pallanta a se occisum *læuo pressit pede.* Æneid. 10. Vt qui viuus erat hostibus formidabilis, tandem mortuus redderetur contemptibilis. Et Diogenes, vt refert Tert. in Apologetico c. 46. *Superbos Platonis thoros lutulentis pedibus deculcabat.* Vt quantò illos fastu Plato exornabat, tantò eosdem contemptu Diogenes deformaret. Itaque filij Heli dicuntur calce abiecisse, seu conculcasse sacrificia Domini, vt ea maximè contempsisse significentur.

Virgil.

Tertul.

Diogenes superbos Platonis thoros per contemptum conculcabat.

V. Sed coniunge vtranque editionem. Græca habet, *Despexisti impudente oculo.* Latina, *Calce abiecistis.* Quasi nihil inter se oculi, & pedes horum iuuenum distinguerentur. Nam sicut *Sapientis oculi sunt in capite eius*, Eccles. 2. n. 14. ita impudentis oculi in calce illius. Hoc est, quemadmodum illi eriguntur ad summa; ita & hi abiiciuntur ad ima; illi cœlestia, hi terrestria speculantur. Quod D. Greg. in 2. com. huius loci, obseruat, *Calx*, inquit, *ea pars corporis est, qua terram tangimus. In hac igitur inferiori parte corporis, animæ affectus ostenditur, quo terrena concupiscuntur.* Peccatores itaque oculos habent in pedibus; quia vtrisque terram tangunt: his ambulando, illis concupiscendo. Pessima concupiscentia oculorum appetentium terrena, & contemnentium diuina. Vnde Christus Dominus non minùs de his oculis se torue intuentibus, quam de illis pedibus se proterue conculcantibus querebatur. Nam de his pedibus conculcantibus dicebat, *Conculcauit me homo, &c. Conculcauerunt me inimici mei, &c.* Psal. 55. num. 1. & 3. de illis verò oculis obtuentibus, *Ipsi verò considerauerunt, & inspexerunt me.* Psal. 21. num. 18. seu, vt est in græco, *Toruè inspexerunt me*, quasi hic toruus obtutus sit molestissimus cruciatus: nec minus contemni se putet, dum ab his oculis inspicitur, quàm dum ab illis pedibus conculcatur.

Peccatores dum terrenis adhærent, oculos habent in pedibus.

Terrenorum affectus in pedibus adumbratur.

Peccatorum toruis oculis, atque ac proteruis pedibus Christus contemnitur.

VI. Quæres, quæ sacrificia dicantur hi sacerdotes contempsisse? Vulgata habet, *Victimam meam & munera mea.* Hoc est, cruenta, & incruenta sacrificia. Nam victima est sacrificium cruentum; vnde Chaldæus transfert, *mactationem meam*: munera verò sunt sacrificia incruenta. Vnde Lucifer in Biblijs Sixtianis legit, *Frumenta mea.* Vatabl. *Sacrificia cibaria*, id est, frumentaria. Atque ita communiter exponenda, & distinguenda esse hæc vocabula in sacris literis, rectè obseruat noster Ribera in epist. ad Hebr. c. 8. n. 3. ibi: *Omnis pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur.* Ex quibus colligitur, hos sacerdotes non solùm in altare holocausti, vbi sacrificia cruenta offerebantur: sed etiam in altare thymiamatis, vbi incendebantur odores, qui erant quædam incruenta sacrificia, iniurios, & sacrilegos extitisse: & sicut ab illo carnes in suam gulam auferebant, ita ab hoc odores in suas illecebras, ac delicias vsurpasse. Hæc omnia peccata & Heli, & filiis eius exprobrantur: his quidem, vt facta: illi verò vt dissimulata, & impunita. Sed deinceps tota in solum Pon-

Quæ sacrificia dicantur hi sacerdotes contempsisse.

Chald.

Lucifer.

Vatabl.

Non solùm carnes altaris holocausti, sed etiam odores altaris thymiamatis vsurpabant filij Heli.

A tificem expostulatio conuertitur.

Et magis honorasti, &c. Præmissa reprehensione in omnes simul; acrius iam expostulat cum vno tantùm. *Magis honorasti filios tuos, quam me.* seu, vt habent Biblia Sixtiana, *Glorificasti filios tuos super me.* Et quidem iustissima est expostulatio. Quod cum a Deo præ ceteris electus fuerit, & ceteris antepositus: ipse nihilominus Deo suos filios anteponat. Quid inquius? Nihil debent homines impensius quàm Deum honorare. Vnde Christus Dominus. *Qui amat*, inquit, *patrem aut matrem, plusquam me, non est me dignus; & qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus.* Matth. 10. num. 37. In quem locum D. Hieron. *Hic ordo*, inquit, *in omni affectu necessarius est.*

B *Ama post Deum, patrem; ama matrem; ama filios. Si autem necessitas venerit, vt amor parentum ac filiorum, Dei amori comparetur; & non possit vtrunque seruari: odium in suos, pietas in Deum fit.* Tantùm abest, vt magis amandus sit pater, aut filius, quàm Deus, vt potiùs præ Deo sit odiendus.

VII. *Grauissimum scelus ... suos Deo filios præferentis.*

Dei amor propinquorum affectui præferendus.

D. Hier.

Quòd si hæc in aliis quoque hominibus militat obligatio; multò efficacior in sacerdotibus militabit. Olim summus pontifex nomina filiorum Israel & in pectore, & in humeris gestabat: *Portabit*, inquit textus, *Aaron nomina eorum coram Domino super vtrunque humerum.* Exod. 28. num. 12. & paulò inferiùs num. 29. *Portabit Aaron nomina filiorum Israel in rationali iudicij super pectus suum.*

C In pectore quidem, vt ardenter amaret; in humeris verò, vt patienter sustineret. Nihilominus augustissimum Dei nomen in capite suo præferebat: nam de illa lamina aurea, in qua illud nomen cælatum erat, dicitur eodem cap. numer. 37. *erit super tiaram imminens fronti pontificis.* Quorsum hæc spectant; nisi vt ostendant, etsi cognati, ac propinqui amari, & honorari debeant; a sacerdotibus tamen Deum præ illis omnibus præcipuo amore, & honore prosequendum?

VIII. *Sacerdotes præcipuè cognatorum amorem, diuino postponant.*

Vnde olim Leuitæ, vt debitum honorem Deo deferrent, consanguineis suis mortem inferre non dubitarunt: iuxta illud Moysis præceptum: *Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum*

D *suum.* Exod. 32. num. 27. In quem locum D. Ambrosius lib. 7. epistol. epist. 56. *Præceptum*, inquit, *eiusdem est, quia præferenda est religio necessitudini, pietas propinquitati: hæc est enim vera pietas, quæ præponit diuina humanis, perpetua temporalibus.* Et paulò post inquirens cur præcipuè Leuitæ, suorum propinquorum carnifices esse iubeantur? Respondet. *Sacerdotes ... ad hoc munus eliguntur ministeria Leuitarum, quorum portio est Deus. Nesciunt enim sui parcere, qui nihil suum norunt; quoniam sanctis omnia Deus est.* Quasi diceret, quia sancti loco rerum omniũ habent vnum Deum: idcircò dummodò Deum nouerint, ignorant cætera; & dummodò Deum non amittant, facilè rerum omnium iacturam patiuntur. Propter hunc affectum erga Deum laudauit olim Moyses iam moriturus tribum Leuiticam.

E *Qui dixit*, inquit, *patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, ignoro vos; & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerũt.* Deut. 33. n. 9. Quasi in hoc vno totam legem obseruasset, quòd Deũ hominibus etiã cognatis, prætulisset. Et subdit Moyses. *Benedic Domine fortitudini eius.* Non ipse benedicit, sed Deum precatur, vt benedicat, quia licèt ad cæteras tribus benedicendas ipse Moyses sibi par esse videretur; tamen ad benedicendã eam tribum, quæ tantum Deo honorem detulisset, diuinam auctoritatem requirebat,

IX. *... in Deum pietas fuit, consanguineorum interfectio.*

D. Amb.

Leuitæ Deum possidentes, cognatos nesciunt & trucidant.

X. Itaque tribus Leuitica,& multò magis familia Aaronica,& sacerdotalis, sicut maioribus a Deo beneficiis ornata erat; & singulari prærogatiua aliis tribubus prælata; ita Deum cæteris rebus præferre, & maioribus obsequiis, quàm alias res creatas honorare tenebatur. Vnde manifeste deprehenditur, Heli insigniter peccasse, dùm tantorum immemor beneficiorum, quibus constrictus erat, magis filios suos, quàm Deum honorabat. Hunc autem filiis honorem dupliciter impertiebat. Primò, eorum malitiam dissimulando, & infamiam obtegendo: vt in bona eos existimatione apud populum conseruaret. Non arguebat neque traducebat eorum peccata; vt eorum honori consuleret, bonæque apud homines opinioni prouideret. Permittebat, vt indigni sacerdotes indignè ministrantes Deum inhonorarent; ne ipsi suo honore apud suos ciues priuarentur. Quid est, obsecro, filios suos magis, quàm Deum honorare, si hoc non est?

Hunc filiis honorē impertiebat Heli, primò, eorum infamiam obtegendo.

XI. Secundò, quia non puniebat eos, à sacerdotalibus ministeriis arcendo, ne sacerdotalibus lucris, & emolumentis spoliaret. Honoratos volebat, hoc est, locupletatos, quãuis per eos diuinus cultus maximo dedecore afficeretur. Ita D. Greg. in priori huius loci commentario: *Magis, inquit, quā Deum, filios honorauit, quia dum aperta eorum opera contemneret* (hoc est, non curaret, non reuocaret, non castigaret) *lucra temporalia iisdem prouidebat.* Et in commentatio posteriori, docet similes esse sacerdoti Heli, eos prælatos Ecclesiasticos, qui indignos consanguineos ad sacros ordines promouent, vt locupletent: non curantes diuinum honorem, qui ex talibus ministris atteritur, sed honorem ministrorum, qui ex talibus ministeriis decorantur, & locupletantur. *Filios, inquit, & propinquos magis, quā Dominum honorat, qui ad sacros ordines personas eligit, non ex conuersationis honestate, sed amore propinquitatis.* Et statim: *Carnales prælati spiritualis honoris culmina carnalibus propinquis ideo tribuunt, vt Ecclesiasticis facultatibus ditentur, & in altitudine ordinis cumulentur abundantia vbertatis. Nec curant quales sunt, qui ad spirituale ministerium veniunt, sed tantum vt temporali dignitate præferāt, quos carnali affectione complectuntur.* Nescio, an sit hæc maior iniquitas, quàm quæ reprehenditur in Heli. Hic enim non vocauit ad sacra ministeria indignos, sed vocatos tolerauit: illi autem non solùm tolerant, sed vocant, & quos etiam admissos repellere debuerant, nondùm admissos accersunt.

Secundò, temporalia sacrificiorum lucra non auferēdo.

D. Greg.

Prælati, qui cognatos indignos ad sacros ordines promouent, vt ditēt, Heli peiores.

XII. *Vt comederetis primitias, &c.* His verbis confirmatur hic posterior modus, quo Heli filios suos plusquam Deum honorauit. Nam particula, *Vt*, interprete Abulensi, non significat causalitatem finalem, sed consequutionem quandam, seu manifestationem illius maioris honoris, quem Heli filiis tribuebat, in hunc sensum, *Magis honorasti filios tuos, quàm me: vt comederetis* (hoc est, comedendo) *primitias omnis sacrificij Israel.* Quasi diceret, in hoc filios tuos magis honorasti, quàm me: quod cum scires illos indignos, qui mihi ministrarent: nihilominùs ministrare permisisti, ne sacerdotalibus lucris fraudarentur; & meum mihi honorem, quàm suum illis quæstum auferri maluisti. Vnde Septuaginta particulam illam, *vt*, excludunt transferentes: *Glorificasti filios tuos super me, benedicere de primordio omnis sacrificij.* Hoc est, benedicendo, seu hanc illis benedictionem de primoribus sacrificij partibus indulgendo, aut permittendo. Vbi etiam duplex Heli culpa accrescit. Vna, quia non solùm permisit, vt filij primitias omnis sacrificij comederent; sed etiam cum illis pariter comedebat. *Vt comederetis*, inquit: & quæ filij indignè lucrabantur, pater in suum lucrum indigniùs conuertebat. Primitias autem vocat primas sacrificiorum partes; vel ratione temporis, vel ratione dignitatis: vtroque enim modo primitias comedebant; scilicet, & præripiendo de sacrificiis partes, antequàm adoleretur adeps: & in optimas quasque inuolando, prout leuabat fuscinula; aut anima eorum desiderabat. Nec obscurè innuitur iniuria non solùm Deo, sed etiam populo illata; cum additur: *Israel populi mei*: significatur enim, interprete Abulensi, sacrificium pacificum, quod populi dicebatur; quia suas ex eo partes populus obtinebat: quas tamen filij Heli, prout libebat, vsurpabant, nec diuinis, nec humanis iuribus parcentes. Altera, quia his sacrificiorum lucris non ad necessitatem, sed ad voluptatem vtebantur. *Vt comederetis*, inquit, seu, vt ex Hebræo legi potest, *vt impinguaretis*, seu *saginaretis vos.* His enim sacrificiorum portionibus non tam ad escam, quam ad saginam fruebantur: vt iam suprà num. 15. à §. 5. aduerti.

Abul.

Septuag.

Heli culpa filiorum capitis accrescit, quia cum illis pariter comedebat.

Cur prima sacrificiorum partes, primitia dicantur.

Abul.

Non ad necessitatem, sed ad voluptatē sacrificiorum lucris vtebantur filij Heli.

Num. XXX. *Propterea hæc dicit Dominus Deus Israel: Loquens loquutus sum, vt domus tua, & domus patris tui, ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus, Absit hoc à me: sed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Propterea hæc dicit Dominus, &c.* Postquàm primo loco beneficia exprobrauit: & secundò, peccata obiecit: tertiò tandem supplicia minatur. Hinc igitur vsque ad finem capitis exprimitur diuina in Pontificem comminatio. Illud, *propterea*, non iungit immediatè præcedentia, cum immediatè sequentibus; ita vt sensus sit, quia honorasti filios tuos magis, quàm me, propterea loquutus sum, vt domus tua ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum: hoc enim falsum est, vt notat Hugo Card. sed cum iis, quæ paolò post sequuntur: *Absit hoc à me, &c.* Hoc est. Quia filios tuos mihi prætulisti; propterea absit à me, vt domus tua mihi ministret: & cæt. Quemadmodùm D. Paulus, *Gratias, inquit, Deo, quod fuistis serui peccati; obedistis autem ex corde.* Rom. 6. n. 17. Non agit gratias, quòd fuerint serui peccati, quod immediatè sequitur: sed quòd obedierint ex corde, quod sequitur paulò post.

Diuina in Pontificem comminatio.

Hugo Cardin.

II. Repetit autem vir Dei semel atque iterum illa verba: *Hæc dicit Dominus*: à quibus paulò antè exorsus fuerat: de more prophetarum, qui similibus verbis, & exordiendo, & progrediendo, & perorando frequentissimè vtebantur. Imò tertio loco non solùm dixit: *Hæc dicit Dominus*, sed etiam addidit Domini iuramentum: *Viuo ego, dicit Dominus: quia glorificabo glorificantes me, &c.* Nam quamuis hoc iuramentum in nullis bibliorum exemplaribus, quod sciam, inueniatur: tamen illud exprimunt D. Cyrillus Alex. in cap. 1. Malach. & lib. 9. in Ioan. cap. 20. & D. Ioannes Damascen. oration. 1. & 3. de imaginibus; & insinuat Bachiarius in epist. ad Ianuar. vbi loquutus de familia Heli, *Cui, inquit, iurauerat Dominus, vt nullus de ipsis ante faciem eius assisteret, &c.* Ac si hic vir Dei, non solùm diceret ad Heli: *Hæc dicit Dominus*; sed etiam: *Hæc iurat Dominus*:

Familiaris loquutio prophetis: Hæc dicit Dominus.

Diuina comminatio iuramento firmatur.

D. Cyril. Alex.

D. Damasc.

Bachiar.

vt tot

A vt torpentem sacerdotem magis excitaret, ad credendum diuinis oraculis, & parendum diuinis præceptis: adeo enim Heli desidiosus erat, vt his omnibus stimulis ad euigilandum indigeret.

III.
His verbis: Hæc dicit Dominus, frequenter vtebantur prophetæ.
Primò, vt fidē suis vaticiniis conciliarent.
D. Chrys.

Solebant autem prophetæ suis oraculis intermiscere hæc verba. *Hæc dicit Dominus*: duplici de causa. Vna, vt suis oraculis, ac vaticiniis auctoritatem conciliarent. Quo etiam pacto D. Paulus ad Galat. 1. n. 1. *Paulus*, inquit, *Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem, qui suscitauit eum à mortuis*. In quem locum D. Chrys. *Quoniam*, inquit, *multi apud Galatas Pauli doctrinam eleuabant, dicentes, illam ab hominibus profectam, in ipso statim ingressu refellit hoc, dicens, se Apostolum esse, non ab hominibus, neque per homines.* B Altera, vt ingenuè faterentur, se non esse illum, qui expectabatur, Messiam, verum Deum, & hominem: sed eius nuntios, ac præcones. Vndè Christus Dominus, non iam nuntius, aut præco; sed verus ipse Messias, expectatus, ac desideratus cunctis gentibus, in docendis hominibus ab his verbis abstinebat, & *sicut potestatem habens* loquebatur. Matth. 7. numer. 29. Vbi D. Chrys. hom. 26. *Non*, inquit, *quasi ex alterius persona præcepta ponebat, sicut Moyses fecerat, ac prophetæ: sed forè vbique se indicabat esse, qui imperandi auctoritatem teneret. Etenim cum præcepta ipsa sanciret, sæpè dicebat: Ego autem dico vobis, &c.* Matth. 5. numer. 23. Et hom. 5. in c. 1. Marc. Vbi eadem Euangelistæ verba C referuntur: *Non loquebatur*, inquit, *vt magister, sed vt Dominus; non loquebatur auctoritatem referens ad maiorem, sed ipse quod suum erat, loquebatur.* Prophetarum igitur est, non Domini prophetarum, hæc verba vsurpare: *Hæc dicit Dominus*.

Secundò, vt se non Dominū, & Messiā, sed eius nuntios faterentur.
Ab hoc loquendi modo Christus, quia verus Dominus abstinebat.
D. Chrys.

IV.
Chald.
Septuag.
An hæc Dei loquutio fuerit interna, an externa.

Loquens loquutus sum, &c. Sic in Hebræo, & Chaldæo exemplari geminantur hæc verba: vt loquutionis firmitas exprimatur: quamuis Septuaginta simplo verbo, transferant, εἶπον, hoc est, *Dixi*. Et dubitari potest, an hæc dictio, seu loquutio fuerit externa, qua Deus ad prophetam vsus fuerit: seu potiùs interna, qua Deus hoc apud se decreuerit? Hoc posterius insinuat Vatabl. & Abulensis: illud prius supponunt reliqui interpretes: & videtur accommodatius, vt Heli argueretur: D cui hæc externa promissio notior erat, quàm illa interna. Sensus igitur est, Promisi olim domui tuæ, & domui patris tui summum sacerdotium vsque in sempiternum; nunc autem propter hanc tuam, in tuos filios negligentiam promissionem reuoco. Circa quem locum duo explicanda sunt. Cui hæc promissio facta fuerit? Et quomodò facta fuerit?

Cui facta fuerit hæc promissio?

V.
Has sacerdotij promissio non est illa, quæ facta fuit Aaroni.

QVod ad primū attinet. Non est hoc loco sermo de illa summi sacerdotij promissione, quæ facta est Aaroni, & domui eius. Exod. 28. n. 1. & Num. 17. à n. 5. Nam licèt Aaron pater fuerit sacerdotis Heli saltē mediatus; tamen promissio, de qua hoc loco agitur, reuocata fuit, loquendo secundùm ordinem causarum secundarum in se ipsis; nam in præscientia diuina nihil non est immutabile: at verò promissio facta Aaroni, eiusque domui, non est reuocata: summum enim sacerdotium in lege veteri, semper in domo Aaronis perseuerauit, quandiu durauit illa lex: ad quem vsque terminum promissio facta fuerat. Neque etiam sermo est de promissione summi sacerdotij facta Phineæ, nepoti Aaronis. Num. 25. n. 12. quia Phinees non fuit pater Heli: sed vterque ab Aarone per diuersos fratres descendebant. Nam Aaron

Neque quæ facta fuit Phineæ.

Quatuor filij Aaronis.

quatuor habuit filios, Nadab, Abiu, Eleazarum, & Ithamarum 1. Paral. 6. n. 3. Priores duo igne diuinitùs emisso conflagrarunt. Leuit. 10. n. 2. Duo posteriores sacerdotio fungebantur. Eleazar quidem, eiusque filij primogeniti, summo. Ithamar, eiusque posteri, inferiori. Atqui Phinees descendebat ab Aarone per Eleazarum, cuius erat filius. Exod. 6 n. 25. Heli autem per Ithamarum, vt docet Iosephus lib. 5. antiq. c. vltim. probatque Abul. ad hunc locum q. 28. ad finem; & ex dicendis infra patebit: ergo Phinees non fuit pater Heli: & proinde promissio summi sacerdotij, quæ hoc loco dicitur fuisse facta patri Heli, non est illa, quæ facta fuit Phineæ.

Ioseph.
Abul.

XI.
Has promissio vel ipsi Heli, vel eius patri facta.
Abul.

Dicendum igitur hanc promissionem factam B fuisse, aut ipsi Heli (quod non videtur literæ repugnare, cum non exprimat, cui Deus loquutus fuerit, sed tantùm quid loquutus fuerit) aut patri Heli, siue immediato, vt tenet Abul. siue mediato infra Aaronem: nam promissio Aaroni facta, diuersa fuit ab hac, de qua nunc agimus, vt diximus. Hæc autem promissio in Heli primùm completa fuit, qui teste Iosepho citato, primus de stirpe Ithamari, fuit summus sacerdos: deinde in eius posteris, qui vsque ad Salomonis tempus perseuerarunt: vbi summum sacerdotium à domo Heli rediit ad Sadoc, de stirpe Eleazari, vt magis ex dicendis patebit.

Has promissio in Heli primò impleta.

XII.
Pineda.
Vincent. Bellouac.
Heli summum sacerdotium non per tyrannidem, nec per hæreditatem, sed per nouam Dei promissionem obtinuit.
Genebr.

Vnde constat, falsum esse id, in quod inclinant Pineda Chronologus lib. 3. Monarchiæ Ecclesia- C sticæ cap. 14. §. 1. & 2. & Vincent. Bellouac. tom. 4. speculi libr. 2. cap 68. nimirùm Heli summum sacerdotium per tyrannidem occupasse: cum potiùs ex diuina promissione illud possederit. Neque Genebrad. libr. 11. Chronologiæ anno mundi 3026. quem ibi citat Pineda, illi patrocinatur: solū enim dicit Heli transtulisse sacerdotium de domo Eleazari, ad suam. Non enim intelligi debet, hoc ab eo factum ambitiosè, & tyrannicè: sed iure, & iuxta promissionem diuinam illi factam: vt docet Abulensis. Et eodem modo intelligendi sunt D. Antonin. 1. p. tit. 2 c. 6. & Hugo Cardin. hoc loco, quatenùs hic dicit, Heli *transtulisse* ad se sacerdotium: ille verò, *transtulisse, & arripuisse*, scilicet, non vi, sed Deo, ac populo indulgente. Et fortasè He- D li homini languido, ac remisso, non ea vis animo erat, vt sacerdotium per tyrannidem occuparet. Hoc etiam modo exponi debet & Lyran. in c. 6. Cant. dicens, Heli summum sacerdotium vsurpasse. Intellige, non humano ambitu; sed diuino datu. Cui doctrinæ subscribit & Barrad. tom. 1. Concord. lib. 5. cap. 22. imò & illam expressit D. Chrys. lib. 4. de sacerdotio. *Neque enim*, inquit *Heli studiosè, ambitiosè ve dignitatem eam sibi parauit*. Quid clarius? Quin etiam vereor, ne plus aliquid, quàm velimus affirmet. Subdit enim: *Et quid dico, parauit? cum ne illi quidem id muneris detrectare per legis necessitatem fas fuerit: vt qui vnus esset ex tribu Leui: ad quem ipsum oporteret dignitatem eam ad se iam à maiorum suorum retro origine de-* E *scendentem suscipere.* Quibus verbis significat, tantùm abfuisse, vt Heli sacerdotium per vim, aut fraudem occuparit; vt potiùs per ius hæreditarit. Quod tamen non admittimus, quia ius hæreditarium sacerdotij pertinebat ad Eleazarum primogenitum Aaronis, eiusque posteros primogenitos: ex quibus Heli non descendebat; sed ex Ithamaro secundogenito Aaronis, vt proximè diximus; & infrà latiùs dicemus. Itaque Heli summum sacerdotium obtinuit, non quidem hæreditario iure, neque ambitione humana, sed promissione diuina, vt patet ex hoc loco.

Abul.
D. Antonin.
Hugo Card.

Lyran.

Barrad.
D. Chrys.

VIII. *Duplex obiectio.*

Duo tamen obstant. Vnum quòd nunquàm in scriptura talis promissio facta inueniatur. Alterum, quòd summum sacerdotium promissum fuerat Phineæ, eiusque posteris vsque in sempiternum: ergo non potuit promitti Heli, qui erat ex altera stirpe. Ad primum respondeo, scripturam multa passim referre, vt ante dicta, vel facta, quæ tamen nusquam scripta inueniantur. Nam Gen. 24. num. 51. dixerunt patres Rebeccæ ad seruum Abrahami: *En Rebecca coram te est, tolle eam, & proficiscere; & sit vxor filij Domini tui, sicut loquutus est Dominus.* Et tamen nusquam legitur Dominus id loquutus. Item fratres Iosephi dicebant ad inuicem: *Peccauimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, dum deprecaretur nos, & non audiuimus.* Genes. 42. n. 21. Et tamen nusquam legitur Iosephus fuisse fratres suos deprecatus. Quin etiam in nouo testamento Christus Dominus de se ipso loquens, *Propterea*, inquit, *& sapientia Dei dixit, mittam ad illos prophetas, & Apostolos.* Luc. 11. n. 49. Neque tamen in scriptura legitur, vbi Christus Dominus id dixerit. Sic Martha ad Mariam, *Magister*, inquit, *adest, & vocat te.* Ioan. 11. n. 28 Cum tamen non legatur, vbi eam Christus Dominus euocarit. Sic & Christus Dominus ad Martham, *Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?* Ibid. n. 40. Cum tamen id vbi dictum fuerit, ignoretur. Sic & Paulus de Christo Domino, *Ipse*, inquit, *dixit, Beatius est magis dare, quam accipere.* Actor. 20. numer 25. Quæ tamen verba nusquàm alibi referuntur, à Christo Domino prolata. Hanc regulam c. 1. n. 21. pluribus exemplis vtriusque testamenti iam illustraui: & iterùm c. 3. n. 14. illustrabo. Similiter igitur quamuis promissio summi sacerdotij facta domui Heli, nusquàm anteà legatur; ex hoc tamen loco facta intelligetur. Addit Abulens. hic q. 56. illis etiam, qui hoc loco per patrem Heli, Aaronem, aut Phineem, licèt male, intelligere vellent; ad hanc regulam confugiendum esse; quia hoc loco non solum dicitur promissio facta domui patris Heli, sed etiam domui Heli, proindeque licet illa prior promissio alibi referatur; certè hanc posteriorem, nunquàm nisi hoc loco referri.

Soluitur prima. *Multa refert scriptura, vt ante dicta vel facta, quæ nusquam scripta inueniantur.* — Abul.

IX. *Soluitur secunda.* *Fueritne promissio summi sacerdotij facta Phineæ conditionalis, & reuocata.* — Iosephus. Lyran.

Ad secundam facilè respondebit, qui dixerit, promissionem summi sacerdotij, quæ facta est, Phineæ, fuisse conditionalem; si nimirùm ipse eiusque filij suo munere rectè fungerentur; nec transisse in absolutam ex defectu conditionis requisitæ. Vndè quamuis omnes summi sacerdotes vsque ad Heli exclusiuè, ab Aarone per Eleazarum descenderint, vt Iosephus citato loco testatur: tamen quia tales pontifices, vt docent Hebræi apud Lyranum, cœperunt esse in docendo, arguendoque populo negligentes: deficiente conditione, promissionem defecisse, & à domo Eleazari ad domum Ithamari summum sacerdotium translatum esse, traditumque Heli, qui primus de hac stirpe fuit summus sacerdos: cui proindè fieri potuisse nouam summi sacerdotij promissionem, quin illi priori, quæ Phineæ facta fuerat, repugnaret, quippè iam non subsisteret; defectu scilicet conditionis requisitæ iam reuocata. Vndè consequenter dicere oportebit, illam restitutionem summi sacerdotij in domum Phineæ, non fuisse ex vi prioris illius promissionis factæ ipsi Phineæ, quæ iam reuocata fuerit; sed ex noua concessione propter negligentiam Heli: nam si Heli negligens non fuisset, nunquàm sacerdotium amisisset, cum illi quoque facta fuerit promissio sacerdotij sempiterni; neque proindè domus Phineæ illud recuperasset; cum ex priori conditione iam reuocata nullum ei ius ad summum sacerdotium superesset. Hac igitur responsione posita facilè soluitur argumentum, quia tunc illa prior promissio facta Phineæ, cum reuocata fuerit, hanc posteriorem Heli factam non impediret.

X. Abul. *Posita conditione, transisse in absolutam videtur probabilius.*

Nihilominus quia probabilius videtur, quod tenet Abulensis hoc loco p. 59. scilicèt promissionem factam Phineæ ita fuisse conditionatam, vt transierit in absolutam, proindéque non reuocatam, sed perfectè impletam, & breui tempore duntaxat interruptam: nam quamuis Heli, eiusque quatuor posteri, Achitob, Achias, Achimelech, & Abiathar (si Achias, & Achimelech distincti fuerũt sacerdotes: quod cap. 14. n. 3. disseremus) quamuis, inquam, hi quatuor sibi continuo generationis ordine succedentes vsque ad tempus Salomonis fuerint summi sacerdotes ex familia Ithamari: tamen sub eodem rege restitutum fuit summum sacerdotium domui Eleazari, & Phineæ; traditumque Sadoc, qui ex vtroque originem ducebat, & in eadem familia vsque ad tẽpus Machabæorum, imò & vsque ad Ierosolymæ excidium perseuerauit. Cum, inquam, probabilius sit, illam priorem promissionem Phineæ factã eo modo, quo diximus, fuisse absolutam, seu re ipsa implendam in domo Phineæ: vrget vis argumenti, quo pacto stante illa promissione facta Phineæ, hæc Heli fieri potuerit? Cui sequenti difficultate satisfiet.

Quomodo facta fuerit hæc promissio?

XI. *Tria dubia expediuntur.*

QVod ad secundam difficultatem spectat. Tria sub hoc titulo expedio. Primum. An hæc promissio facta fuerit sub conditione: scilicèt, si Heli suo muneri non deesset? Secundum. An fuerit vsque in sempiternum? Tertium. An stare potuerit cum promissione facta Phineæ? Ad primum affirmant omnes. Et ratio est aperta, quia hæc promissio non fuit absoluta, cum non fuerit re ipsa impleta: ergo conditionata, quæ deficiente conditione reuocatur. Nec insolens est in scriptura tam comminationes malorum, quàm promissiones bonorum fieri sub conditione, quæ si re ipsa non ponatur; neque illæ suum effectum sortiuntur: vt iam annot. 16. sect. a. dictum est. Quibus hic doctrinæ gratià paucula addantur. Inter comminationes est illa ad Niniuitas: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur.* Ion. 3. n. 4. Et illa ad Ezechiam: *Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues.* Isai. 38. à n. 1. Et illa ad Abimelech: *En morieris propter mulierem, quam tulisti.* Gen. 20 n. 3. Et multæ aliæ, quæ mutata conditione, sub qua fiebant, mutatæ sunt. Ad has reuocari potest illa prædictio longissimi exilij facta ad Abraham. *Scito prænoscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subiicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis.* Gen. 15. num. 13. Vbi prædicuntur Hebræi quadringentos annos Ægyptiaco in exilio acturi, cum tamen paucos vltra ducentos exularint, vt noster Barrad. tom. 1. Concord. lib. 5. cap. 20. latiùs confirmat. Rationem ad præsens institutum accommodatam reddit D. Chrys. hom. 36. in Genes. *Dici potest*, inquit, *quod cum Dominus sit misericors, & imbecillitati nostræ respondentes faciat pœnas; quia vidit eos ita labore pressos; & Ægyptios magnam in eos crudelitatem exercere, ante definitum tempus elusionem fecit, & ad libertatem eos reduxit.* Et statim docet, misericordię diuinę esse, malorum comminationes reuocare; sicut & iustitiæ, reuocare promissiones bonorum. *Dei*, inquit, *mos est, vt etiamsi minetur,*

Primum. Promissio sacerdotij facta Heli, conditionalis fuit, & reuocata.

Malorum comminationes & promissiones in scriptura conditionata, & reuocabilia.

Quot anni Hebræi in Ægypto exularint. — Barrad. D. Chrys.

si minetur, se puniturum: si nos voluerimus conuersionis exhibere specimina, possumus eius reuocare sententias. Et è diuerso, si pollicetur aliquid suaue nobis daturum; nos autem non attulerimus, quod ex nobis est; neque ipse promissum adimplet, ne nostra ratione deteriores fiamus.

XII. *Bonorum promissiones sæpe in scriptura diuinitate, & reuocabiles.* D.Hier. *Promissionis terra angustissima.*

Inter promissiones bonorum non sunt pauciora exempla. Terram spatiosam latéque patentem promisit olim Deus Israelitis. *Educam,* inquit, *de terra illa in terram bonam, & spatiosam, &c.* Exod. 3. n. 8. Et nihilominùs adeò angustam dedit, vt D. Hieron. in epist. 129. ad Dardanum, eius terminos ostendere erubescat, *Pudet,* inquit, *dicere latitudinem terræ repromissionis, ne Ethnicis occasionem blasphemandi dedisse videamur.* Sed postquam illos tandem descripsit, & angustissimos inuenit, subdit cum irrisione: *Hæc est,* inquit, *Iudæe, tuarum longitudo, & latitudo terrarum: in his gloriaris, super his te per diuersas prouincias ignorantibus iactitas.* Et Persiano scommate supercilium insanientis decutiens: *Ad populum,* inquit, *phaleras; ego te intus, & in cute noui.* Et paulò post, ostendens latitudinem terræ, quæ illis à Deo promissa fuerat, addit: *Fateor,* inquit, *hæc tibi repromissa, non tradita; si obseruasses mandata Dei, & in præceptis illius ambulasses; si non pro omnipotente Deo, coluisses Beelphegor, & Baal, & Beelzebub, & Chamos; quos quia prætulisti Deo, omnia, quæ tibi promissa fuerunt, perdidisti.* En ampla promissio, defectu conditionis, sub qua fiebat, reuocata.

Persius.

XIII. *Tempus pœnitentiæ ante diluuium à Deo promissum, reuocatur.*

In prædictione diluuij non solùm supplicij comminatio, sed etiam promissio beneficij continetur: quia non solùm Deus minatur exitium, sed etiam tempus pœnitentiæ, centum & viginti annos, vt peccatores resipiscant, pollicetur, *Erunt,* inquit, *dies illius centum viginti annorum.* Gen. 6. n. 3. scilicèt antequàm diluuium effundatur in terram: & nihilominus hoc spatium centum & viginti annorum contraxit Deus, & ad solos centum annos reduxit. Nam illa promissio facta est, cum Noe esset quingentorum annorum, Genes. 5. n. 31. diluuium autem inductum est, cum Noe esset sexcentorum annorũ, Gen. 7 n. 6. Cur autem reuocata fuerit hæc promissio, docet in primis Strabus citatus in Glossa, *Quia,* inquit, *in malitia perseuerarunt: ante præfixum terminum, centesimo anno deleti sunt.* Deindè D. Hieron. & D. Chrys. suprà citati annot. 21. sect. 2. eandem rationem inculcant. Ex quibus patet illam promissionem factam fuisse sub conditione, si homines ad pœnitentiam redire vellent: & cum in suo scelere persisterent, reuocatam. Vnde colligit D. Chrys. non solùm comminationes malorum, sed etiam bonorum promissiones, sublatis conditionibus, sub quibus fiunt, reuocari. *Sicut eis,* inquit, *qui admonitionibus suis promptè parent, ob bonitatem sibi peculiarem, sententias suas reuocat; & conuersis appropiat: ita quoque cum promittit vel bona aliqua se præbiturum, vel pœnitentiæ tempus: videt autem fieri indignos, etiam tunc quoque suas promissiones rescindit.* Nemo igitur inter malorum comminationes desperet; nemo inter bonorum promissiones præsumat: sciens vtrasque reuocari, nisi conditiones, quæ à Deo exiguntur, ab hominibus exhibeantur.

Strab. Glossa. D.Hier. D.Chrys. D.Chrys.

XIV. *Promissio pacis Israelitis facta à Deo reuocatur.*

Huc pertinet illa prædictio Dauidica, seu vt interpretatur D. Chrys. iuxta Septuaginta illa promissio diuina: *Pax super Israel.* Psal. 127. num. 5. Vbi pacis nomine omnia Israeli bona promittuntur. Quam Deus omnium bonorum affluẽtiam daturus fuisset; nisi illam infelix populus sua improbitate repulisset, vt notat ad eum locum D. Chrys. *Quemadmodum enim,* inquit, *quando Deus aliquibus supplicia minatur, iis, qui per pœnitentiam eram discutiunt, cohibetur supplicium: ita etiam si bona promittat, vi autem fuerint indigni, qui promissa erant consequuturi, reuocatur promissum.* Et paulò post. *Hæc autem dico, vt neque eo minante desperemus: nec rursus bona promittente torpescamus: sed studio, & in vita instituenda diligentia, promissa ad opus reuocemus. Nisi enim ea faciamus, non sufficit ad conseruandos nos sola promissio.* Et quidem, quæ illustrior promissio esse potest, quàm regni cœlorum, quæ in Euangelio continetur; vbi hoc regnum multis promittitur, sed paucis confertur: non quidem defectu promittentis, qui *fidelis est in omnibus verbis suis.* Psalm. 144. num. 13. sed eius, qui improbè operando, tanto se beneficio indignum reddit. Vndè D. Hier. in epist. citata ad Dardanum, *Et mihi,* inquit, *in Euangelio promittuntur regna cœlorum, quæ instrumentum vetus omninò non nominat: sed si non fecero, quæ præcepta sunt: nequaquàm erit culpa in promittente, sed in me, qui promissum accipere non merui.* Itaque reuocabiles sæpenumero à Deo fiunt non solùm cõminationes malorum, sed etiam bonorum promissiones. Quo de genere fuit promissio sacerdotij sempiterni facta Heli: conditionata, atque eo tantùm pacto implenda, si ille negligens non fuisset.

Regni cœlestis promissio conditionata, in multis non impletur. D.Hier.

XV. *Secundum dubium.* *Quo pacto hæc promissio fuerit de sacerdotio sempiterno.*

Secundum dubium. An promissio fuerit de sacerdotio sempiterno? Et ratio dubitandi est, quia constabat, illud sacerdotium cum lege veteri tantùm duraturum fuisse, & cum illa pariter sepeliendum. Quo pacto igitur esse potuit sempiternum? D. Aug. lib. 17. Ciuit. c. 6. in his promissionibus duo distinguit, vmbram, & veritatem, docetque vmbram, esse sacerdotium promissum Heli; veritatem verò sacerdotium Christo Domino promissum, & illud quidem ad breue tempus finiendum: hoc autem vsque in sempiternum duraturum. Et addit: *Sed ne,* inquit, *putaretur ista vmbra esse mansura; ideò etiam mutatio eius debuit prophetari.* Eandem rem illustrat August. q. 124. in cap. 28. Exodi ad illa verba in fine capitis: *Legitimum sempiternum erit Aaron, & seminis eius post eum.* Vbi docet illud sacerdotium legale appellari sempiternum, non quòd semper futurum esset, sed quòd sacerdotium Christi Domini repræsentaret. Quod æternum fore, probat ex Psalm. 109. n. 4. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum; tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Vbi non solùm dicitur sacerdotium æternum, sed etiam iuratio additur, & pœnitudo remouetur. Quod in sacerdotio Aaronico non inuenitur, quia mutandum erat. Eodem modo explicare videtur D. Isidorus lib. 2. de officiis Ecclesiasticis c. 5. docens hanc sacerdotij promissionem factam Heli impleri in Apostolis, & Episcopis eius successoribus, qui non iam secundùm carnem, sed secũdùm spiritum eliguntur: semper Deum glorificaturi, & à Deo glorificandi. Sic & Beda hoc loco, dicens vetus sacerdotium fuisse vmbram sempiterni in Christo futuri: proindéque promissionem æternitatis *non ad vmbram, sed ad adumbratam pertinere veritatem.*

D. Aug. *Prima responsio mystica de Christi D. sacerdotio.* D.Aug. D.Isidor. Beda.

XVI. *Refellitur.*

Sed hæc responsio mystica est, nec dubio satisfacit: quia hoc loco dicitur sacerdotium sempiternum, illud, quod reuocatum est: seu quod sempiternum fuisset, nisi reuocaretur. Hoc autem non fuit sacerdotium Christi Domini, quod ei fuit irreuocabiliter concessum; ergo sacerdotium Heli. De hoc igitur dubium superest, quo pacto sempiternum

Secunda responsio. Æterna duratio, pro diuturna frequenter vsurpatur.

piternum appelletur? Dicendum ergo nomen sempiterni, non semper significare durationem simpliciter æternam, sed diuturnam. Vt clarissimè patet in seruo, qui nolebat relinquere Dominum suum, de quo dicitur: *Seruiet tibi vsque in æternum.* Deut. 15 n. 17. & in Dauide commorante apud Regem Achis, de quo dicebat Rex: *Erit mihi seruus sempiternus.* 1. Regum 27. n. 11. & in Daniele incluso in lacu leonum, dicenteque ad Regem Darium: *Rex in æternum viue.* Dan. 6. n. 21. & in Samuele oblato in tabernaculo, de quo dixit Anna: *Ducam eum, vt appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter.* 1. Reg. 1. n. 22. seu, vt ex Hebræo legi potest, *vt maneat ibi in æternum.* Quæ omnes durationes dicuntur æternæ, non quòd simpliciter tales sint, sed quòd sint diuturnæ. Et hoc modo communiter exponuntur hebrææ voces, עד עולם *ghad gholam.* Pro quibus Latinus transferre solet, *In æternum.* Sic igitur sacerdotium Heli sempiternum, hoc est, diuturnum, seu toto legis veteris tempore duraturum fuisset: nisi & licentia filiorum, & indulgentia parentis obstitisset.

XVII.

Tertium dubium.

Quomodo promissio hæc facta Heli, stare potuit cum alia facta Phineæ.

Tertium dubium, An hæc promissio facta Heli stare potuerit cum illa facta Phineæ, de qua in superiori difficultate dictum est. Certùm est, stare potuisse, cùm vtraque in sacris literis includatur. Controuersum, quo pacto inter se concilientur? Nam si summum sacerdotium vsque ad finem legis veteris duraturum, Phineæ, eiusque posteris re ipsa, & infallibiliter conferendum erat: quo pacto salua fidelitate promitti potuit Heli, eiusque successoribus; quibus iam non poterat conferri?

Prima responsio.

Respondebit aliquis primò, duplex summum sacerdotium institui à Deo potuisse: quorum priori domui Phineæ concesso, posterius domui Heli, si in conditione requisita non defecisset, tribueretur. Et quemadmodùm sub Rege Dauide duo simul, Sadoc, & Abiathar summo sacerdotio fungebantur; vt paulò inferiùs n. 32. dicetur: ita in eo euentu duos summos sacerdotes futuros fuisse.

Reiicitur.

Hæc responsio mihi verisimilis non videtur: tum quia illud regimen esset valdè imperfectum, & planè mõstruosum; non minùs, quàm si vni corpori duplex caput tribuatur: tum quia esset multis litibus, & contentionibus obuium; dum suam quisque iurisdictionem tueretur; nec esset, qui ortas inter vtrunque controuersias dirimeret, ac definiret: tum denique quia cum vetus sacerdotium fuerit figurarium, seu repræsentatiuum noui, planè illud biceps, seu in duplicem summum sacerdotem, tanquàm in duo capita diuisum; proportionatum non esset ad hoc vnum, & sub vno capite Christo Domino inclusum repræsentandum: quemadmodum polygamia apta non est ad sacramentum magnum vnitatis in Christo, & in Ecclesia exprimendum.

XVIII.

Secunda responsio.

Respondebit secundò, potuisse illud duplex sacerdotium, si non simul, saltem successiuè, in illa duplici familia tandiu conseruari, quandiu satis esset, vt vtrumlibet diuturnum, ac sempiternum diceretur: verbi gratia, si in domo Heli ad ducentos, aut trecentos annos perseueraret: indeque ad domum Phineæ translatum vsque ad finem legis veteris extenderetur: hæc enim duratio, imò & multò breuior in sacris literis sempiterna appellari consueuit; vt ex secundo dubio palam est.

Refutatur.

Sed hoc diuinare est. Et nisi fallor, sine fundamento: tum quia quamuis illud, *in sempiternum*, non significet durationem simpliciter æternam, vt diximus; eam tamen significare debet, quæ totum legis veteris tempus vsque ad Messiam adæquaret: hic enim consueuit esse terminus temporalium beneficiorum, quæ illi populo promittebantur: vt patet in regno, & sacerdotio, quorum illud in tribu Iuda, hoc in domo Aaronis toto legis tempore perseuerauit: vnde si ante illud tempus Heli sacerdotium desineret; & promissio defecisse censeretur; tum quia duratio in sacerdotio, quæ Phineæ promissa est, non solùm sempiterna, sed etiam continua esse debuit; iam indè ab ipso Phinee vsque ad legis finem perpetuò deducta. Vt colligitur ex illis verbis: *Ecce do ei pacem fœderis mei; & erit tam ipsi, quàm semini eius, &c.* Num. 25. n. 12. *Do*, inquit, non dabo: ne vnquam promissio suspensa videretur: *tam ipsi, quàm semini eius*; non absolutè, domui eius; vt illa parentis, filiorumque expressio significaret moralem quandam omnium in sacerdotio continuitatem, quam profectò illa breuis interruptio sub Heli, quatuorque eius posteria vsque ad Dauidem moraliter non impediret; impediret tamen illa longior ad ducentos, aut trecentos annos intercapedo.

Promissio sacerdotij facta Phineæ, sempiterna fuit, & continua.

XIX.

Tertia, & vera responsio. Promissio facta Phineæ absoluta, & facta Heli conditionata inter se non repugnant.

Respondendum igitur tertiò, illas duas promissiones Phineæ, & Heli factas, tunc inter se pugnaturas fuisse, si ambæ essent absolutæ, & re ipsa implendæ; quod esse non poterat, seruata sacerdotij, & temporis vnitate, vt diximus. Verùm cùm prior fuerit absoluta, & ad suum effectum deducenda: posterior verò conditionalis, & defectu conditionis requisitæ, suo effectu caritura; ambæ simul fieri potuerunt.

Obiectio.

Vrgebis, Promissio conditionalis, posita conditione transit in absolutam: atqui promissio de sacerdotio æterno Heli facta, etiamsi Heli suo muneri non deesset, quæ erat conditio, sub qua facta fuerat, non transiret in absolutam: quia obstabat promissio Phineæ domui facta, iuxta quam sacerdotium ad domum Phineæ pertinebat; ergo neque conditionaliter promitti potuit domui Heli sacerdotium æternum.

Solutio.

Occurrendum, Deum præuidisse illam conditionem in re ponendam non esse: & propterea absolutè domui Phineę, & conditionaliter domui Heli sacerdotium æternum promittere potuisse. Nam si prętuidisset; conditionem ponendam esse, & Heli suo muneri nõ defuturum; illa prior promissio domui Phineæ non fuisset facta. Itaque Deus iuxta suam præscientiam hæc decreta ordinauit. Prędidit altitudine præsciẽtiæ suæ quid vterque sacerdos esset facturus; Phineem positurũ conditionem, ad promissionis effectum requisitam, non Heli: igitur nõ huic, sed illi sacerdotium absolutè promisit: si pręuidisset è contra, hunc conditionem positurum, nũ illum: pariter etiam huic, non illi sacerdotium absolutè promisisset si ita ex conditione promittere libuisset. Sed hæc minutiùs cõcidenda scholasticis Theologis relinquantur. Interim aduerte, eandem difficultatem occurrere in promissione sceptri Israel facta Iudæ absolutè. Gen. 49. n. 10. & Sauli conditionatè 1. Reg. 13. n. 13. quam iterùm ad eum locum, Deo dante, expediemus.

Eadem difficultas occurrit in promissione regni Israel.

XX.

Quicunque glorificauerit, &c. Rationem reddit Deus, cur suam reuocet promissionem; quasi diceret, Mea me promissio non ligat, cum sit conditionata, nec conditio impleta. Quare, *Absit hoc à me*, vt illam impleam: seu vt habent Septuaginta, *Nequaquam mihi*, scilicet, conuenit, illam implere. Æquum enim non est, vt à quibus ego contemnor, ipsi à me glorificentur. Nam sicut ego glorifico omnes, qui me glorificauerint, ita, qui contemnunt me, erunt ignobiles. Qua in sententia duo explicanda sunt, & modus loquendi, & sensus verborum.

Duo explicanda.

Modus

Modus loquendi ad diuinam bonitatem célligendam accommodatus.

XXI. HÆc ſententia duplici conſtat membro. In priori promittit Deus ſuis cultoribus gloriam. *Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum.* In poſteriori, minatur ſuis contemptoribus ignominiam. *Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Sed

Duplex in hoc loquendi modo diſcrimen. Primum. cum duplici diſcrimine, ex diuerſis translationibus collecto, & ad diuinam bonitatem prædicandam accommodato. Primò, quia in priori membro loquitur Deus de ſe actiuè: *Glorificabo eum;* tanquàm de proprio gloriæ largitore: in poſteriori non item. Neque enim dicit: *Qui autem contemnunt me*, contemnam eos, ſed, *Erunt ignobiles.* Hoc diſcrimen habetur in primis in Vulgata, vt patet: deindè in fonte, vbi eſt in priori membro, *honorantes me*, אֲכַבֵּד, *acabed*, hoc eſt, *honorabo*, à verbo כָּבַד *chabad*, quod eſt, *honorare*, ſeu, *glorificare*: in poſteriori autem membro, *& contemnentes me* יֵקָלּוּ *ichalu*, hoc eſt, *vili pendentur*, ſeu, *vileſcent*, à verbo קָלַל *chalal*, quod *vili pendere*, ſeu *vileſcere* ſignificat.

Chald. Præterea Chaldæus Paraphraſtes: *Honorantes ante me honorabo; & qui contempſerint ſuper nomen meum, deſpicientur.*

Septuag. Sic & Septuaginta in editione Regia, & Complutenſi: *Glorificantes me glorificabo; ſpernentes me ſpernentur.*

D. Hier. Et D. Hier. in epiſt. 14. ad Celantiam (ſi is eſt illius auctor;

D. Paulin. nam ab aliquibus Diuo Paulino, Nolano Epiſcopo tribuitur) *Qui honorificat me, honorificabo eum; qui autem pro nihilo me habent, ad nihilum redigentur.* Et indubitatus D. Hieron. in cap. 5. Ezech. *Glorificantes me glorificabo; qui autem me deſpiciunt, ad nihilum deducentur.*

D. Chryſ. Et D. Chryſ. hom. 30. in Matth. ad fin. *Glorificantes me glorificabo, & qui contemnunt me, contemnentur.*

D. Ephr. D. Ephrem tom. 2. paranæſi 41. *Glorificantes me glorificabo; & qui contemnunt me, ignominia afficientur.*

D. Sixt. Pap. Sanctus Sixtus Papa in epiſt. de malis Doctoribus, *Qui honorificauerint me, honorificabo eos; & qui pro nihilo habent me, ad nihilum redigentur.* Et eodem ſenſu legunt alij Patres in ſecundo diſcrimine citandi.

XXII. *Deus pronior ad conferendã gloriam, quàm ad inferendam pœnam.* Ex hoc diſcrimine palam deprehenditur, quantò pronior ſit Deus ad conferendam gloriam, quàm ad inferendam pœnam: nõ enim huius, ſed illius ſe auctorem profitetur.

Caiet. Notauit Caiet. hoc loco. *Vide, inquit, differentiam. Nam ait, Honorantes me honorificabo: & non ſubiungit, Contemnentes me, contemnam: vt pronior ad noſtrum bonum Deus deſcribatur, quàm ad malum pœnæ.*

D. Amb. Eandem rem D. Ambr. lib. de paradiſo c. 14. priùs expendit. *Doceant, inquit, te verba diuina: quia operatur gloriam, pœnam relinquit.*

Deus præmij, non ſupplicij ſe auctorem profitetur. *Honorificantes me, inquit, honorificabo: honorem bonorum operationis ſuæ eſſe declarans. Et contemptores, inquit, mei, non dixit, honore priuabo, ſed honore priuabuntur; non ſuæ operationi deputans eorum iniuriam; ſed quid futurum eſſet oſtendens.* Nam quamuis à Deo ſit & benefaciendi, & puniendi facultas: tamen Deus non hanc ſibi attribuit, ſed illam; quaſi de vna potiùs, quàm de alia glorietur. Hoc ipſum D. Ambr. loco citato illuſtrat ex ſententia diuina contra ſerpentem: *Super pectus tuum gradieris; & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Gen. 3. n. 14.

D. Amb. *Non dixit*, inquit Ambroſ. *facio te ſuper pectus tuum ambulare, & terram manducare: ſed, Ambulabis, inquit, & manducabis; vt prædixiſſe magis de ſerpente, quæ futura ſunt, videretur, quàm præſcripſiſſe quod faceret.* Quaſi ne illius quidem pœnæ, quæ in ſerpentis caput meritiſſimò impingebatur, ſe auctorem profiteri vellet; ſed ab ipſius ſerpentis malitia profectam ſignificaret.

A XXIII. Grauiſſimas pœnas comminatus olim Deus Ieroſolymæ, *Patres, inquit, comedent filios in medio tui; & filij comedent patres ſuos; & faciam in te iudicia.* Ezech. 5. n. 10.

D. Hier. In quem locum notat D. Hieronym. Deum non dici auctorem illius impietatis, qua parentes filiorum, filij parentum carnibus veſcebantur: ſed iudiciorum; quæ illi rerum ſtatui congruebant. *Notandum, inquit, quòd vbi decora ſunt, & honeſta, ac pro merito eorum, qui ea ſuſtinent; ſe ipſum Deus facere profitetur: vbi autem triſtia, & non digna Deo, dixit quidem fieri, ſed non à ſe, vt in præſenti, &c.* Et ſtatim rem confirmat ex hoc Reg. loco, vbi dicitur bonorum glorificatio, non condemnatio malorum à Deo proficiſci. *Eos enim*, inquit, *qui ſe glorificant, ipſe glorificat: qui autem eum*

B *deſpiciunt, non à Domino deſpicientur, vel deducentur ad nihilum: hoc enim ſequebatur, vt diceret: ſed abſolutè deducentur ad nihilum, non à Deo, ſed pro meritis ſuis, atque peccatis.*

XXIV. *Deus benedictionum tantum auctor, hominis maledictionum.* Hinc eſt, quòd maledictionibus, quæ peccatoribus inferebantur, Deut. 27. à n. 15. vniuerſus populus acclamabat: *Amen.* Benedictionibus autem, quibus iuſti donabantur, Deut. 28. à n. 1. nullum *Amen* à populo reddebatur: vt ſignificaretur,

D. Hier. eodem D. Hieronym. interprete, maledictiones quidem ab hominibus, benedictiones autem à ſolo Deo emanare. Ad hoc myſterium reſpexiſſe videtur D. Paulus, cum loquitus de Deo in præmiis, ſuppliciiſque diſtribuendis fideliſſimo, *Reddet*, inquit, *vnicuique ſecundùm opera eius; iis*

C *quidem, qui ſecundùm patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt; vitam æternam: iis autem, qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati; ira, & indignatio.* Rom. 2. à n. 6. Vbi diſtinguenda ſunt illa duo antitheſis membra; nam bonis dicitur Deus redditurus vitam æternam: malis autem non dicitur redditurus pœnam æternam; vt conſequenter dicendum fuiſſe videbatur: ſed ſolùm dicitur, malis affutura ira, & indignatio: quia Deus non huius pœnæ, ſed illius gloriæ prædicare ſe voluit auctorem.

Origen. Quod Orig. lib. 2. in epiſt. ad Rom. rectè ponderauit. Propterea enim docet Apoſtolum ea loquendi diuerſitate vſum fuiſſe, *Vt per hæc, inquit, oſtenderet ea quidem, quæ bonis reddenda*

D *ſunt, per Deum reddi, id eſt, vitam æternam: ea verò, quæ ſequuntur malos, non à Deo dari; cuius dona ipſa digna ſunt: ſed in his qui operantur malum, ira, & indignatio erit, ſecundum ea, quæ theſaurizauerunt ſibi ipſi.* Quod ſtatim deducit ex diuerſitate illa loquendi. *Nam ſicut ibi vitam æternam caſu accuſatiuo protulerat: ita & hic iram & indignationem caſu accuſatiuo protuliſſet, ſi id ad reddentis Dei perſonam referre voluiſſet.*

XXV. Quod myſterium ex præſenti Regum loco vberiùs illuſtrat. *Glorificantes me*, inquit Dominus, *glorificabo, ſpernentes me, ſpernentur:* non autem, ſpernam; vt dicere oportebat, niſi hoc myſterium indicaretur. *Si enim*, inquit, *vt bona per ſemetipſum præſtat; ita & mala per ſemetipſum*

E *retribueret Deus, conſequens erat, vt quomodo dixit, glorificantes me glorificabo; ita diceret, & ſpernentes me ſpernam.* Et in hunc ſenſum explicat illud oraculum, de malis in æternum ignem abituris: *Ambulate, inquit, in lumine ignis veſtri, & in flammis, quas ſuccendiſtis.* Iſai. 50. num. 11. Quaſi diceret, Hunc æternum ignem, in quem ruitis, ô miſeri, præcipites; nõ mea vobis ſeueritas parauit, ſed veſtra vobis improbitas ſuccendit. Veſtrum eſt hoc incendium, quod veſtra peccata nutriunt, ſemper vobis in pœnam duraturum, quia nunquam peccata ſubtrahere voluiſtis: æternum

Optima hac in re similitudo.

num igni pabulum admouetis: quid miramini, si A æternum vobis incendium nutriatis? Tandem optima medici, & ægroti similitudine confirmat, nostra nobis mala, & nostra Deo bona tribuenda. *Si quis, inquit, contra præceptum medici sumpsit malorum ciborum succos, & corporis intemperie, vel febres, vel quoslibet huiusmodi incurrerit morbos; certum est, quod non per medicum, sed per intemperantiam suam pestem languoris acceperit. Si vero medici præcepta custodiens in sospitate perdurat: utique per medicum dicetur habere gratiam sanitatis. Hoc ergo modo videtur Deus ipse per se reddere vnicuique, quæ bona sunt: mala autem vtique intelligentur non à Deo, sed ex pessimis intemperantiæ succis, & crudis prauitate gestorum.*

XXVI. Alius exilis hac doctrina confirmatur.

Christus D. non se punire, sed beneuum tantum auctorem profitetur.

Clarior hæc doctrina ex aliis locis confirma- B tur. Christus Dominus ad discipulos, *Omnis*, inquit, *quicunque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei: qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei.* Luc. 12. n. 8. Sicut dixit, *Filius hominis confitebitur illum*; ita dicturus fuisse videtur, Filius hominis negabit illum. Et nihilominus dixit, *negabitur*: quasi sibi tantùm tribuat confessionem, non autem negationem. De peccatore pœnitentiam agente loquutus Dominus, *Omnium*, inquit, *iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor.* Ezech. 18. num. 22. Et tursùs de iusto in peccata prolapso, *Omnes*, inquit, *iustitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur.* Ibidem, numer. 24. sibi quidem tribuit peccatorum obliuionem, non autem obliuionem meritorum: vt proniorem se ad delenda peccata, quàm ad prætereunda merita ostendat. Rursus Christus Dominus ad Iudæos, *Soluite*, inquit, *templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Ioan. 2. num. 19. Alios quidem ruinæ, se reparationis auctorem nuncupauit. C

XXVII. D. Petrus Tabitham suscitaturus *ponens genua orauit.* Act. 9. numer. 40. Ananiam verò, & Saphitam occisurus, nullam orationem præmisit. Act. 5. à num. 1. vt non tam mortis supplicium, quam vitæ præmium Deo tribuendum significaret. Christum Dominum in propria venientem alij quidem receperunt, alij verò non receperunt. Quid beneficij contulerit recipientibus, declarat D Euangelista: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem, filios Dei fieri.* Ioan. 1. num. 12. Quid verò supplicij intulerit non recipientibus, non declarat: vt ostendat, Christum D. beneficiis, quàm suppliciis tribuendis propensiorem. Tandem in hoc lib. c. 13. n. 13. dicitur Deus regnum Sauli præparasse, non tamen dicitur regnum Sauli abstulisse: sed solùm dicitur regnum Saulis confirmandum non esse: id enim significant illa verba sequentis versiculi: *sed nequaquam regnum tuum vltra consurget.* Quibus verbis significauit Samuel Deo potiùs tribuendas regum coronas, quàm ruinas, vt ibi pluribus exemplis illustrabo. Atque hæc de primo discrimine, quo Deus gloriam promittit, & pœnam minatur: illam vt ab eius misericordia, hanc vt à nostra malitia profecturam.

XXVIII. Secundum in his verbis discrimen.

Beneficia Deus in plurimos spargit, supplicia ad paucos, imò ad vnum concludit.

Septuag.

Secundum discrimen est; quia in primo membro promittit Deus gloriam vniuersaliter omnibus, qui eum glorificauerint. Illud enim signum, *Quicunque glorificauerit me*, vniuersale est: in posteriori autem minatur culpam singulariter, vni tantùm, qui eum contempserit: vt patet ex translationibus iam citandis. Nam in primis Septuaginta in Bibliis Sixtianis, & Fortunati, sic habent. *Tantùm glorificantes me glorificabo, & qui spernit me, honore priuabitur.* Lucifer in scho- E liis Sixtianis citatus, *Et qui spernit me, ad nihilum redigetur.* D. Ambros. lib. de paradiso cap. 15. *Et contemptor mei honore priuabitur.* D. August. lib. 17. Ciuitat. cap. 5. & lib. 2. contra epistolam Parmeniani cap. 9. *Et qui me spernit, spernetur.* Et eodem modo legit D. Cyprian. de oratione Dominica, & de zelo, & liuore, & D. Isidor. libr. 2. de officiis cap. 5. sic & D. Cyrillus Alexand. in cap. 1. Malach. *Et qui contemnit, contemnetur.* Itaque omnes dicuntur à Deo glorificandi, qui eum glorificauerint: vnus tamen, qui eum contempserit, contemnendus. Ex hoc discrimine, non obscurè colligitur, quantò fusior sit Deus ad beneficia præstanda, quàm ad supplicia inferenda: illa enim liberaliter in plurimos spargit; hæc ad paucos, imò ad vnum angustissimè concludit. Quam doctrinam D. Ambros. lib. 1. de pœnitentia cap. 2. rectè colligit, ex illis verbis Christi Domini: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cælis est, qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum, coram Patre meo, qui in cælis est.* Matth. 10. numer. 32. Vbi rectè obseruat in priori membro, in quo dicitur confessio, poni signum illud vniuersale, *omnis*, non autem in posteriori, in quo datur negatio. *Vbi, inquit, confitetur, pro omnibus confitetur, omnes complectitur, vbi negat, non omnes negat. Gratiam promittit omnibus, non omnibus minatur iniuriam: quod est misericordiæ, exaggerat; quod vltionis, extenuat.* Atque hæc de modo loquendi.

Lucifer. D. Amb. D. Aug. D. Cypr. D. Isidor. D. Cyril. Alex. D. Amb.

Sensus verborum, Deum remuneratorem, & vltorem ostendit.

Remuneratorem, quia glorificantes se glorificat: vltorem, quia spernentes se, spernit. Sed quos glorificatores glorificat? Non quidem eos, qui labiis suis glorificant Deum; cor autem eorum longè ab eo est. Isai. 29. numer. 13. Qui dicunt, *Domine, Domine*, & non faciunt, quæ dicit. Luc. 6. numer. 46. Qui auditores sunt legis, non factores. Rom. 2. numer. 13. Qui diligunt lingua, & verbo, non opere, & veritate. 1. Ioan. 3. numer. 18. Hi enim Deum non tam glorificant, quàm ludificant: fallentes non modò semetipsos, Iacob. 1. numer. 22. sed etiam Deum fallere conantes: quasi ipsa externa specie decipiatur; & non potius interna mentis penetralia scrutetur. Eos igitur Deus glorificat, à quibus ipse bonis actionibus tam internis, quam externis glorificatur. Internis quidem fidei, & charitatis. De prioribus fidei, hunc locum interpretatur D. August. libr. 2. contra epistolam Parmeniani, vbi loquutus de hæreticis fidem abiurantibus, *Quomodo, inquit, clarificant Deum, qui dicunt per orbem terrarum, impleri non posse eius promissa? Aut quomodo non spernunt Deum, qui baptismum eius incredibili temeritate impietatis exsufflant?* Et statim de Catholicis fidem profitentibus, *Quomodo, inquit, catholici non clarificant Deum, qui promissa eius nullis hominum sceleribus impediri posse confidunt? Qui sacramenta eius tam docta veneratione prosequuntur, vt ea si etiam ab indignis tractata fuerint, illis sua peruersitate damnatis illa tamen sua sanctitate permanere demonstrent.* De posterioribus verò charitatis actionibus mihi videtur hunc locu interpretari Cassianus coll. 24. c. 19. dum ita legit: *Diligentes me glorificabo.* Quasi illi tantùm qui diligunt Deum, propriè Deum glorificare, & à Deo glorificandi censeantur.

XXIX. Impij verbo, & non opere Deum glorificantes, potius contemnunt.

Deus internis fidei, & charitatis actionibus glorificatur.

D. Aug.

Cassian.

Iam

XXX. D. Hier. D. Paulin.

A Iam verò de actionibus bonis externis alij Patres locum exponunt. Nam D.Hieron. seu D. Paulinus in epistol. 14. ad Celantiam ostendens, satis non esse glorificare Deum ore, sed etiam opere, *Qualis*, inquit, *est illa confessio, quæ sic Deo credit, vt pro nihilo eius ducat imperium? Aut quomodò, ex animo, ac verè dicimus, Domine, Domine: si eius quem Dominum confitemur, præcepta contemnimus?* Et statim addúcit hæc verba, vt ostendat Heli verum Dei fuisse, non glorificatorem, sed contemptorem; quia quamuis Deo gloriam per sacrificia reddere conaretur: tamen iniuriam potius per opera inferebat. Vnde in eos inuehitur, qui malè viuentes & agentes; benè laudare, & glorificare Deum sibi videntur. *Et nos*, inquit, *securo, ac bono animo sumus, qui per singula quæque* B *præcepta inhonorantes Deum clementissimum, ad iracundiam prouocamus eiusque imperium superbissimè contemnendo in tanta maiestatis imus iniuriã? Quid enim vnquam tam superbum, quid verò tam ingratum videri potest, quàm aduersùs eius viuere voluntatem, à quo ipsum viuere acceperis? quã illius præcepta despicere, qui ideò aliquid imperat, vt causas habeat remunerandi? Neque enim obsequij nostri Deus indiget; sed nos illius egemus obsequio.*

XXXI. D. Chrys.

Triplex modus glorificandi Deum.

Sic & D. Chrys. in Ps. 148. sub initium; nam inquirens, quo pacto creaturæ, etiam quæ ratione & loquutione non vtuntur, ad glorificandum Deum inuitentur: plures glorificandi Deum modos distinguit: vnum per tacitam quandam sui coram Deo exhibitionem: quo pacto omnes crea- C turæ, etiam sensus & rationis expertes Deum glorificant: alterum, per loquutionem, qui hominibus tam bonis, quàm malis conuenit; tertium omnium excellentissimum, qui per vitam & rectè facta exercetur. *Nam hominibus*, inquit, *non solùm loquentibus, sed etiam tacentibus gloria Deo offertur*: Et hunc ait significari his verbis, *Glorificantes me glorificabo.* Et rursus homil. 30. in Matth. ad finem loquutus de illis, qui bona opera, ac sui muneris propria exercent. *Qui hæc*, inquit, *in gloriam Dei facit, ipse quoque gloriam consequetur.* Iuxta illud: *Glorificantes me glorificabo.* Vbi apertè significat, de illa glorificatione sermonem hic esse, quæ per bona opera exercetur.

Dei glorificatio per bona opera perficitur.

XXXII. D. Cyril. Alex.

D Consentit D. Cyrill. Alex. lib. 9. in Ioan. cap. 20. vbi hæc verba referens, *Glorificabo glorificantes me*: de bonorum operum glorificatione exponit. *Glorificatur autem*, inquit, *in nobis & per nos Deus, cùm sordibus peccati abiectis, illustrem virtutibus vitam viuimus. Hoc enim pacto ad gloriam Dei homines viuere dicuntur.* Idem D. Cyril. Alex. in c. 1. Malach. numer. 6. ibi: *Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus?* ostendens, nullo modo aptiùs, quàm bonis operibus honorem Deo deferendum. *Quærenda*, inquit, *à nobis, quæ Deo sunt honorifica, & ad opera sancta incumbendum, cum sciamus, scriptum esse, Glorificantes me glorificabo, &c. Glorificabitur autem à nobis pater vniuersorum Deus, si non quod nobis iucundum, & amicum* E *est, agere studuerimus: sed illi potius mentem nostram dedicauerimus; & in omnibus ad eius nutum nos conformauerimus.* Hoc igitur modo diuinam legem exequendo, & suum munus obeundo, debuit, Heli Deum glorificare vt à Deo glorificaretur.

XXXIII.

Quo pacto glorificantes se Deus glorificat.

Ter maxima sacerdotij gloria.

Sed quo pacto Deus eos glorificat, à quibus prædicto modo glorificatur? Magno planè gloriæ ornamento. In primis in hoc sæculo. Et intelligi potest vel pressiùs de gloria sacerdotali, qua Deus glorificantes se glorificat; & quæ planè est ter maxima, & gloria per antonomasiam ap- A pellanda; iuxta illud de Aarone, *Beatificauit illum in gloria: & circuncinxit eum zona gloriæ, & induit eum stolam gloriæ.* Eccles. 45. n. 8. & 9. Vbi ornatus sacerdotalis ter gloria nominatur; vt ter maxima significetur. Vel latiùs de quouis gloriæ genere, quo iusti à Deo in hac vita decorantur. Vnde D.Hieron. in epist. 26. ad Pammachium, referens hæc verba, *Glorificantes me glorificabo.* Et inquirens, quænam hic sanctorum glorificatio intelligatur, præsensne, an futura? *Alij*, inquit, *hoc intelligant de futuro, quandò mœror vertetur in gaudium; & transeunte mundo, sanctorum corona non transit. Ego & in præsentiarum video sanctorum promissa compleri.* Quod statim confirmat ipsius exemplo Pãmachij, cui non solùm æternus honor ser- B uabatur in patria; sed etiam temporalis deferebatur in exilio. *Antequàm*, inquit, *Christo tota mente seruiret, notus erat in senatu; sed multi alij habebant infulas proconsulares. Totus orbis huiuscemodi honoribus plenus est. Primus erat, sed inter primos. Præcedebat alios dignitate, sed & alios sequebatur, &c. At nunc omnes Christi Ecclesiæ Pãmachium loquuntur. Miratur orbis pauperem, quem hucusque diuitem nesciebat.* Et in hanc sententiam docet idem D. Hieron. olim patriarcham Isaac à Deo etiam in hac vita glorificatum; iuxta illud, quod de eo scriptum est: *Seuit autem Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum, benedixitque ei Dominus.* Gen. 26. numer. 12. Non differuntur longiùs præmia, sed statim conferuntur: nec simplicia, C sed multiplicata cumulantur. *Plus ergo*, inquit Hieron. *accipimus, quàm dedimus: parua dimisimus, & grandia possidemus: centuplicato fœnore Christi promissa redduntur.* Et statim de Isaac: *In tali & Isaac quondam agro seuerat, qui paratus ad mortem, ante Euangelium, Euangelicam portauit crucem.*

Glorificantes se Deus etiam in hac vita glorificat. D. Hier.

Pauperes etiã in hac vita glorificantur.

D. Hier.

XXXIV. D. Dam.

Suos Deus etiam in hac vita, in eorum imaginibus glorificat.

Paulò aliter interpretatur D. Ioan. Damascen. de gloria, quam Deus confert suis seruis, iam quidem in cœlum translatis, sed adhuc in terra per suas imagines habitantibus: has enim imagines vult Deus magno in pretio haberi; & sub iis sanctos ipsos præcipua quadam veneratione celebrari. Quarè orat. 1. de imaginibus, inuehitur in eos hæreticos, qui admissis Christi imaginibus, sanctorum imagines tollebant: planè ignari, D sicut Christi imagines à sanctis colebantur; ita à Christo effectum esse, vt sanctorum imagines colerentur. *O hominum*, inquit, *absurditas. Nonnè animaduertitis, vos planè sanctorum inimicos confiteri? Nam si Christi imaginem admittentes, sanctorum imagines repudiatis: constat vos non tam illorum imaginibus, quàm honoribus aduersari: quippe qui Christi, tanquam honorati: imaginem facitis: sanctorum autem, vt vilium, & abiectorum effigies respuitis, & veritatem ipsam mendacem appellatis. Viuo enim ego, dicit Dominus, hos, qui me honorant, honorabo.* Quasi diceret, Christus Dominus eodem honoris genere honorat suos, quo à suis honoratur: à suis autem adoratur sub imaginibus; ergo & suos sub imaginibus adorandos proponit; E vt glorificantes se glorificet; & quam ab illis accepit gloriam, rependat. Insanitis igitur, ô hæretici, qui infidelem facitis Deum; & eos, qui Deum glorificarunt, non creditis pari proportione à Deo glorificandos. Et orat. 3. de imaginibus, latè prosequitur, sanctos, quantam cum Deo similitudinem per gratiam, & sanctitatem habere curauerunt; tantam per gloriam, & honorem etiam in hac vita, ab ipso Deo obtinere. Vt quemadmodum Deus templis, & aris; sacrificiis, ac precibus adoratur, ita ipsi cum proportione adorentur.

Iusti quemadmodũ Deo per sanctitatẽ, ita per gloriã, & honorem in hac etiam vita assimilantur.

Non

XXXV. D. Bonau. *Sanctos Deus etiam in hac vita in eorum reliquiis glorificat.*

Non longè abit ab hac interpretatione D. Bonau. ser. 2. de vno martyre, & in ordine 14. vbi docet iuxta præsens oraculum, sanctos, qui viuentes Deum glorificarunt, etiam mortuos à Deo in hac vita glorificari, & sepultis eorum cineribus maiorem ab omnibus honorem, quàm viuentibus, & sentientibus regibus exhiberi. *Quia*, inquit, *hic sanctus martyr Deum honorauit, ipsum Deus gloriosum effecit. Qui vnquàm reges, qui principes, qui Barones, aut nobiles, sic à mundo honorantur, vt martyres? imò, vt martyrum crura? Maior longè honor exhibetur Stephano, siue Laurentio, quàm Alexandro, siue apostata Iuliano.* In hanc tandem expositionem libens consentit D. Ioan. Damasc. in vita Stephani iunioris: vbi ostendit, Deum magnis miraculis huius martyris corpus illustrasse, vt promissionem suam solueret, quam fecerat: *Ego glorificantes me glorificabo.* Quam miraculorum gloriam tam liberaliter Christus Dominus suis cultoribus conferebat; vt maiorem, quàm ipse sibi vsurparet, illis largiretur: iuxta illud: *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet: & maiora horum faciet.* Ioan. 14. n. 12. Vt eos ampliùs glorificaret, non solùm, quàm ipse ab illis; verùm etiam quàm ipse à se ipso glorificaretur.

D. Dam. Sanctos Deus in hac etiam vita per miracula glorificat. Maiora aliquando sanctorum, quàm Christi D. miracula.

XXXVI. D. Ephr. *Sanctos Deus in futuro seculo glorificat.*

Cæterùm D. Ephrem in parænesi 41. hæc verba de gloria in futuro seculo conferenda interpretatur. *Qualem putas*, inquit, *inuenies gloriam, frater charissime, si amicum Regem gloriæ posthac tibi vendicaueris: Nam sicut hic ipsum honoras, talem ipse transitum præbebit tibi: & quantùm ei hic inseruis; tantùm & ipse honorabit te ibi. Scriptum est enim, Glorificantes me glorificabo, &c. Honora igitur tota mente, & anima tua, vt te honore dignetur sanctorum.* De cœlesti quoque gloria exponit Petrus Bertrandus Cardinalis, & Episcopus Eduensis in libello pro Ecclesiastica libertate. *Quicunque*, inquit, *honorificabit me, glorificabo in gloria, in qua est verus honor: qui nulli conceditur indignorum, ad quem nullus admittetur nisi dignus.*

Petrus Bertrand.

XXXVII. *Huius vitæ gloria ad comparationem æternæ mendacium.*

Et quamuis beneficia quæ à Deo in hac vita iis, qui eum glorificant, conferuntur, magna sint; tamen cum iis, quæ in futuro seculo conferentur, comparata, planè exigua, & ferè nulla videbuntur. Dauid habitatoribus Galaad bona precatus, *Et nunc*, inquit, *retribuat vobis quidem Dominus misericordiam, & veritatem.* 2. Reg. 2. n. 6. Vbi D. Hieron. misericordiæ, & veritatis nomine præsentia, & futura præmia distinguit. *Misericordiam*, inquit, *in præsenti seculo; veritatem in futuro.* At cur Dauid vtitur ea nominum diuersitate ad eam diuersitatem præmiorum declarandam. Optimè ad rem præsentem D. Hieron. *Quia misericordia*, inquit, *quæ in præsenti seculo tribuitur, ad comparationem æternæ vitæ, mendacium est.* Inanis ferè est omnis glorificatio nostra in hac vita, si cum illa conferatur, quæ in æterna patria tribuetur.

D. Hier.

XXXVIII. *Ipsa actio Deum in hac vita glorificandi, magna iustorum gloria.* D. Chrys.

Vides quànto fœnore à Deo glorificetur ille, à quo Deus in hac vita glorificatur? Sola profectò actio Deum in hac vita glorificandi gloriosa nobis esse poterat corona, qua meritum nostrum cumulatissimè remuneratum esse credere possemus. Vnde D. Chrys. ser. de laude Dei in tom. 5. *Si nulla*, inquit, *esset alia nobis pro ea re proposita merces; illud tamen vel maximè nobis ad gloriam valeret, si diuinis in laudibus versari non indigni haberemur: siquidem & qui principum laudes eloquuntur; vel hoc vno, si nihil reliqui esset mercedis, quod principem magni faciunt, satis videntur ornamenti assequuti.* Cytharistæ, cytharizandi pretium à Rege exigenti, fertur respondisse Rex, satis amplum retulisse, cytharizando. Aptiùs responderi potest laudanti Deum, meritum laudandi, sola laudatione, satis, superque remuneratum. Nihilominùs Deus nouas texere coronas, noua excogitare donatia non cessat, vt qui se glorificant, à se cumulatissimè glorificentur.

XXXIX. *Gloria ab hominibus etiam per virtutes quæsita, vana est.* D. Hier.

Vtinam ad hanc vnam gloriam adspirarent; qui *inanis gloriæ cupidi* efficiuntur. Galat. 5. num. 26. Vbi D. Hier. *Si ab hominibus quæro gloriam, vitium est: si à Deo, virtus est: qui & ad veram nos gloriam cohortatur, dicens, Eos autem, qui me glorificant, glorificabo.* Itaque gloria ab hominibus quæsita, quamuis ob eximia virtutum opera, vtpote eleemosynæ, orationis, ieiunij, castitatis, & similia quæratur, vana est. Imò addit Hieronym. *Quod dudum timeo dicere, sed dicendum est, martyrium ipsum, si ideò fiat, vt admirationi, & laudi habeamur à fratribus, frustrà sanguis effusus est.* Quod confirmat ex Apostolo: *Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam* (seu vt aliqui ex græco transferunt, *ita vt glorier*) *charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* 1. Cor. 13. n. 3. Vbi enim vana quæritur gloria, necesse est, vt vera amittatur.

Martyrium ex vana gloria, vanum.

XL. *Glorificantes se Deus cum fœnore semper glorificat.* Orig.

Vera gloria est, quæ à solo Deo obtinetur: dummodò tamen gloria ei à nobis, qualis offerri potest, offeratur. Vnde Orig. hom. 24. in Numer. ad illa verba: *Si quis virorum votum Domino vouerit.* Numer. 30. n. 3. seu, vt ipse legit, *Homo homo, quicunque vouerit, &c. Vult*, inquit, *à nobis prius aliquid accipere Deus; & ita nobis aliquid ipse largiri; vt dona sua, & munera merentibus, & non immeritis largiri videatur.* Quod ex hoc loco confirmat: *Glorificantes me glorificabo.* Parum exigit, vt magna conferat: & illa parua, quæ ei offerimus, magni ab eo fiunt; ne maxima, quæ ab eo accipimus, à nobis pro minimo habeantur. *Quare*, inquit Origenes, *si offeramus ei iustitiam nostram, accipiemus ab eo iustitiam Dei: & si offeramus ei nostram corporis castitatem, accipiemus ab ipso ipsius castitatem: & si offeramus ei sensum nostrum, accipiemus ab ipso sensum ipsius*; iuxta illud Apostoli: *Nos autem sensum Christi habemus.* 1. Cor. 2. n. 16. Quæ potest esse felicior commutatio, vt pro terrenis cœlestia; pro temporalibus æterna; pro humanis diuina recipiantur? En vt Deus se præbeat munificentissimum glorificantium se remuneratorem.

Origen.

XLI. *Deus in suo contemptores acerrimus vltor.*

Præbet vlteriùs se Deus eorum, qui se contemnunt, acerrimum vltorem. *Qui autem*, inquit, *contemnunt me, erunt ignobiles.* Contemptores verò Dei, dicuntur omnes diuinæ legis transgressores. Vnde Nathan ad Dauidem: *Contempsisti verbum Dei.* 2. Reg. 12. numer. 9. Et paulò post: *Eò quòd despexeris me.* Ibid. numer. 10. Nam à contemptu legis ad contemptum legislatoris deuenitur. Vnde D. Hieron. in epist. 14. ad Celantiam, *Ex quo*, inquit, *apparet, nec honorari ab eis Dominum, nec timeri, qui eius præcepta non faciunt.* Quare sicut dicuntur Deum glorificare, qui diuina præcepta obseruant, vt diximus; ita Deum contemnere, qui legem diuinam transgrediuntur. Ex quo rectè monet S. Sixtus Papa in epistol. de malis Doctoribus, vt potiùs, qui nobis præcipiat, quàm quid nobis præcipiatur, cogitemus; quia quamuis hoc leue sit, ille tamen Deus est: in quem præcipientem, violatio, & contemptio præcepti deriuatur. *Non magis*, inquit, *præcepti qualitas, quàm præceptoris attendatur auctoritas. Nolo tantùm consideres, quod præceptum sit; sed à quo præceptum sit: nec quale sit mandatum, quod pro nihilo iudicas spernendum esse; sed cuius sit, omnipotentis Dei scilicèt, qui se in præceptorum suorum qualitate, aut honorari*

Diuinæ legis contemptores ipsum simul Deum contemnunt. D. Pap. Sixt.

norari

norari ducit, aut pro nihilo computari. Sicut ipse testatur: Qui honorificant me, honorificabo eos: & qui pro nihilo habent me, ad nihilum redigentur. Hi igitur Dei contemptores abire inulti non sinuntur.

XLII. *Tripliciter hæc vltio declaratur. Primò. Virtus nobilitat. Tiraq.* Tripliciter verò potest hæc vltio declarari. Primò iuxta vulgatam: *Erunt ignobiles.* Nam sicut virtus nobilem facit, vt Tiraq. de nobilitate, c. 4. ex sacris, profanisque auctoribus latissimè probat, & interim ostendo ex illis verbis de Samuele: *Ecce vir Dei est in ciuitate hac, vir nobilis; omne, quod loquitur sine ambiguitate venit.* 1. Reg. 9. n. 6. Vbi hæc eius nobilitas non à maiorum claritate, sed à veritate oraculorum, sanctitateque operum, &, quod est caput, à coniunctione cum Deo declaratur: ita *Vitium ignobilem reddit. Tiraq. D. Bonau.* vitium facit ignobilem; vt idem Tiraq. cap. 24. ex multis iuribus confirmat. Et interim probat D. Bonau. serm. 3. in Dominic. 12. post Pentecostem; vbi hanc peccatorum ignobilitatem refert ad eorum cum diabolo necessitudinem. *Verè*, inquit, *ignobiles sunt, quorum pater diabolus est.* A tam infami namque, & ignobili patente, quanta in filios infamia, & ignobilitas redundabit? Iuxta hũc sensum acerrima in Heli comminatio denuntiatur. Vt qui summam nobilitatis arcem insederat; pontificia, & iudiciaria dignitate conspicuus, in extremam ignobilitatis miseriam deiiceretur, vtroque honore in posterum spoliatus.

XLIII. *Secundò. Qui Deum contemnunt, etiam ab hominibus contemnentur.* Secundò iuxta fontem, & Chaldæum, & Septuaginta, & Patres supra citatos: *Vili pendentur,* seu, *Vilescent,* seu, *contemnentur,* seu, *honore priuabuntur,* seu, *ignominia afficientur, &c.* Nam, qui Deum glorificant, à Deo glorificantur: qui autem Deum contemnunt, etiam ab hominibus contemnuntur: vt eo ignominiosior sit eorum contemptus, quò à contemptibilioribus oriatur. Patet hoc in *Salomonis hac in re exemplum.* Salomone, qui quandiu fuit Dei cultor, Deum quoque expertus est sui cultorem: vbi verò esse cœpit Dei contemptor, homines quoque sui contemptores passus est; iuxta illud Dei decretum: *Ego*, inquit, *ero ei in patrem; & ipse erit mihi in filium: qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* 2. Reg. 7. num. 14. non dicit, In virga mea; aut in plagis meis: nam à Deo flagellari, & vulnerari gloriosum illi esse poterat, ac decorum: sed, *In virga virorum, & in plagis filiorum*: vt significaret, qui Deum supremum Imperatorem contempsit, etiam à suis subditis, vt contemptibilior esset verberatio, acerrimè verberandum. Quod posteà completum est. Nam vbi Salomon, Deo contempto, tria idola coluit, Astarthen, Chamos, & Moloch: statim à suis contemptus, tres hostes contra se ipsum rebellantes sustinuit, Adad, Razon, & Ieroboam; vt patet ex 3. Reg. 11. à num. 5. de qua re *D. Iren.* D. Irenæus libr. 4. aduersùs hæreses, cap. 45. *Cum*, inquit, *sine offensa seruiret Deo, & ministraret dispositionibus eius, tunc glorificabatur. Cum autem vxores accipiebat ab vniuersis gentibus; & permittebat eis erigere idola in Israel, iratus est Dominus in Salomonem, &c.* Clarius *D. Thom.* Diuus Thom. libr. 3. de regimine princip. capit. 8. *Ex luxuria*, inquit, *& idololatria factus est abominabilis populo suo; in tantum vt serui eius rebellarent ei, diripientes spolia sua regionis, & vastantes terram, absque resistentia aliqua: cum tamen priùs omnes obedirent ad nutum, sicut testatur Regina Saba. Ad magna igitur promotus in principio sui regiminis propter diuinam reuerentiam, quam exhibuit: in fine sui regiminis decidit in vilia, propter delicta, quæ commisit; quia miseros facit populos peccatum.* Iuxta hunc sensum nihilo leuiùs, aut leniùs terretur Heli. Dum is, qui omnibus imperabat, ab omnibus dicitur contemnendus: & qui ab omnibus gloriam accipiebat, ab omnibus ignominiam accepturus declaratur. Atque in hunc sensum videtur hunc locum intelligere D. Damasc. lib. 1. Paral. capit. 28. *D. Dam.*

XLIV. *Tertiò. Lucifer. D. Hier. D. Sixt. Pap. Deum contemnentium gloria omnino abolenda.* Tertiò, iuxta Luciferum, D. Hieronymum, & S. Sixtum Papam. *Qui contemnunt me, ad nihilum redigentur.* Vbi dicuntur ad nihilum redigendi, non secundùm naturam, sed secundùm gloriam. Nam sicut eorum, quæ secundùm naturam in nihilum rediguntur, nulla pars naturalis superest, non anima, non corpus, non accidens; omnia extinguuntur, & absumuntur; ita eorum, quæ rediguntur in nihilum secundùm gloriam, nulla pars gloriæ reliqua fit; non fama, non decus, non memoria, non posteritas, non monumẽtum aliquod, nõ denique vllũ vestigiũ prioris felicitatis; omnia euanescũt, & inanescũt. Huc pertinet illud Sapiẽtis: *Filij*, inquit, *adulterorũ in nihilum cõpus abũtur: & sine honore erit nouissima senectus illorum.* Sap. 3. n. 16. Adeò omnia illorum decora abolescunt, vt etiam eorum senectus, quæ præ cæteris ætatibus est maximè venerabilis, iuxta illud: *Coram cano capite assurge; & honora personam senis.* Leuit. 19. n. 32. omni prorsùs honore euacuetur.

XLV. *Sacerdotibus sui contemptoribus Deus par pari refert.* Quid contemptibilius accidere poterat sacerdotibus diuini cultus cõtemptoribus, quàm quòd in eos minatur propheta dicens: *Ecce ego proiiciam vobis brachium, & dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum, & assumet vos secum.* Malach. 2. n. 3. Pro quibus vltimis verbis, legit D. Cyril. Alex. *D. Cyril. Alex.* *Et suscipiam vos in id ipsum.* Quod sic interpretatur: *Quoniam*, inquit, *ipsi dedecorant altare; ideò Deus veluti par pari referens, Suscipiam vos, inquit, in id ipsum, &c.* Si Deus par pari refert, & tantam ignominiam infligit, quantam in litera expressit; quis non videt atrociorem, quàm dici queat, iniuriam accepisse. Miseri sacerdotes Heli, eiusque filij, qui Deum non solùm contempserũt, sed etiam pro nihilo habuerunt; vt transtulit D. Hier. *D. Hier.* supra citatus: omnem diuinum cultum sic in nihilum redigentes, vt nulla prorsùs ex eo gloria in Deum refunderetur. Quid mirum, si à Deo par pari accipientes, ad nihilum redigantur: & ne minimum quidem sacerdotalis gloriæ vestigium, quo anteà insolescebant, apud eos relinquatur?

Num. XXXI. *Ecce dies veniunt: & præcidam brachium tuum; & brachium domus patris tui, vt non sit senex in domo tua.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Huius supplicij celeritas. Chald. Iulian. Pomer. Septuag. D. Aug. Theod. D. Isidor. Beda. Vatab.* Ecce *dies veniunt, &c.* Pergit minutiùs, ac distinctiùs explicare acerbitatem supplicij infligendi. Et in primis incipit à celeritate, *Ecce*, inquit, *dies veniunt.* Nam licèt Chald. habeat, *Ecce dies venient*, de futuro: quem sequitur Iulianus Pometius lib. 1. contra Iudæos; tamen Septuag. quos D. Aug. lib. 17. ciu. cap. 5. Theod. D. Isidor. Bed. & alij communiter sequuntur de præsenti legunt: *Ecce dies veniunt*: congruentiùs ad fontem, vbi est participium, באים *baim*, id est, *venientes.* Sensus verò est, vt explicat Vatab. *Instat tempus, quo adimam tibi dignitatem sacerdotalem, qua plurimùm confidis, & superbis.* *Obiectio. Sacerdotium post octoginta annos à posteris Heli sublatum fuit.* Sed dices, dignitas sacerdotalis sublata fuit à domo Heli, tempore Salomonis, vt sequenti numero dicemus: quod contigit octoginta annis post mortem Heli; vt Lyran. *Lyran. Abul.* hoc loco, & Abul. q. 30. ostendunt. Nam Samuel, & Saul post Heli præfuerunt 40. annos: vt patet

Act. 13.n.22. & Dauid post Saulem, alios 40. vt patet 3.Reg.2.n.11.Hæc autem translatio facta est post Dauidis mortem, regnante iam Salumone: ergo 80.pòst annis. Quo pacto igitur dicitur hoc loco venire dies, seu instare tempus punitionis, cum potiùs adhuc tardate, & in longius differri videatur?

II. *Prima solutio. Humana vita breuitas.* Respondeo priorò, quia huius vitæ tépus adeò breue est, vt quidquid in eo contingit, licet in fine mundi contingat:iam nunc dici possit, citò, ac celeriter eueniturum. Vnde Christus Dominus reuelans Ioanni suum secundum aduentum ad finé mundi futurum, *Ecce*, inquit, *venio velociter. Ecce venio citò*: Apoc.22.n.7.& 12. Ac si non longè abesset, quod in fine mundi futurú sit. Secundò, quia Dominus lètè admodùm punire solet. Vnde cum ad primos parentes puniendos exiuit: dicitur intrasse paradisum in morem deambulantis, *ad auram post meridiem*. Gen. 3. n. 8. Vbi nota, deambulasse lento gradu, non volasse præcipiti cursu. Deinde *post meridiem*, seu ad vesperam, iam serò: non manè, non diluculo. Tandem ad auram, seu vt Theodotio transfert, *contra ventum refrigerantem*: cùm vt venti reflantis violentia eius impetum quodammodò retardaret: tum etiam vt conceptum iustissimæ iræ æstum lenis, ac refrigerans aura aliquâ ex parte consopiret. Cum igitur Deus adeò inuitus puniat: quascunque moras interponat, alas sibi putat induisse: & eum in longum tempus supplicia differat, festinare sibi videtur, & properate. Tertiò magis ad literam, quia in hoc numero non solùm est sermo de sacerdotio erepto è familia Heli: quod contigit post octoginta annos, de quo sequenti num.dicetur, sed de sacerdotio erepto ipsi sacerdoti Heli, eiusque filiis: quod contigit non multò post, patre nimirum, ac filiis interfectis, vt ex cap.4.patebit. Quorum suppliciorum tempus dici poterat propriè iam instare, iam impendere.

Secunda solutio. Deus ad puniendum tardus.

Theodot.

Tertia solutio ad literam. Sacerdotium non multo post, Heli, & filiis ereptum.

Et præcidam brachium tuum, &c. Quid est hoc loco *brachium*? Prima interpretatio ex Auct. qu. hebr. est esse Arcam fœderis. Dici verò potoit Arca brachium: quia sicut brachium sæpè in scriptura significat fortitudinem. Exod. 6. n. 6. Deut. 33.n.20.3.Reg.8.n.41.Iob.40.n. 4. Eccl. 36. n. 7. Isai. 33.n.2. Ierem.21.n.5. & in psalmis frequentissimè, paſſimque alibi: a Arca fœderis fortitudo, & munimentum illius populi censebatur. Vnde Dauid 2.Paral.6.n. 41. *Consurge*, inquit, *Domine Deus in requiem tuam tu, & arca fortitudinis tua.* Vbi Lyr. Dicitur, inquit, hic arca fortitudinis diuinæ; quia fortitudo Dei appatuit per ipsam in Iordanis siccatione. Iosf. 3. & in Iericho destructione. Iosf. 6. & in Philisthinorum percussione. 1. Reg. 5. Rursùs idem Dauid: *Sic in sancto*, inquit, *apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.* Ps.62.n.3. seu vt D.Hier. ex hebræo legit: Vt viderem *fortitudinem tuam*, hoc est, Arcam; vt Lorin. cum aliis, quos citat, interpretatur: hæc enim erat Hebtææ gentis fortitudo; quæ illam & inuictam ab hostibus, & vicissim de hostibus reddebat.

III. *Brachiũ quid hic significet. Brachium in scriptur. fortitudinem significat.* Auct.q.hebr. *Prima expositio pro arca fœderis.*

Arca fœderis Hebræorum fortitudo. D. Hier. Lorin.

IV. *Arca captiuitatem Deus minatur.* Iuxta hunc sensum. *Præcidam*, inquit Deus, *brachium tuum, & brachium domus patris tui.* Hoc est, Permittam, vt arca fœderis, in qua tu, & gentiles tui, non quidem humiliter, vt par erat; sed insolenter confiditis, vobis eripiatur, & à Philisthæis in bello capta, ad exteras gentes exportetur. Quod infrà ad caput 4. impletum est. De qua te Dauid: *Tradidit*, inquit, *in captiuitatem virtutem eorum*; (seu, vt est in hebræo, *fortitudinem eorum*;) *& pulchritudinem eorum in manus inimici*. Ps. 77. n. 61. Vbi D. Aug. Theod. Euthym. Hug. Card. & alij, do-

D.Aug. Theodor. Euthym. Hug. Card.

A cét sermoné esse de Arca à Philisthæis capta; quæ & fortitudo, & pulchritudo illius populi dicebatur.

V. *Secunda brachij expositio pro filiis Heli.* Caiet. Chald. Septuag. D. Aug. Theodor. Iulian. Pomer. Secunda interpretatio ex Caiet. Abul. & aliis, est, *brachium* hoc loco esse filios Heli, & posteros illius familiæ. Hoc habet fundamentum in Chald. Paraphr. qui ita transfert: *Extirpabo fortitudinem seminis tui; & fortitudinem seminis domus patris tui.* Vnde Septuag. vertunt: *Dispergam, seu extermina- bo semen tuum, & semen domus patris tui.* Quos D. Aug. lib.17.ciu.c. 5. Theod.q.10. Iulianus Pomerius lib.1.contra Iudæos, & alij similiter transferentes, imitantur. Qui omnes ex Hebræo occasioné desumere potuerút, vbi est vocabulú זרע, quod aliter, atque aliter interpunctú, núc *semen*, núc *brachiú* significat: nam זרע *Zerah* per segol, & patach,
B significat *semen*, à radice זרע *Zarah*, quod est *serere*: at verò זרע: *Zeroah* per secua, cholem, & patach, significat *brachium*. Vtrouis autem modò legas, rectè filios interpreteris: per semen quidem, magis propriè: per brachium autem figuratè: nam brachium, vt diximus, in scriptura fortitudinem significat: filij verò nó solum primogeniti, sed etiá deinceps geniti robur, & fortitudo patris dici solét; iuxta illud Iacobi ad Rubem: *Tu principium doloris mei.* Gen.49.n.3. Hebraicè: *Tu principium fortitudinis meæ*: Græcè: *Tu principium filiorum meorum*. Et illud legislatoris ad populum loquentis de primogenito: *Iste est*, inquit, *principium liberorú eius*. Deut. 21. num. 17. seu vt est in Hebræo: *Iste est prin-*
C *cipium fortitudinis eius.* Vbi vides filios patris fortitudinem appellari: tum quia patris vim gene. rationem indicant: tum quia patris senescentis infirmitatem sustentant: tum quia patris demortui memoriam; tanquam firma quædam monumenta conseruant; vt ibi interpretes aduertunt.

Filij parentũ brachium, & fortitudo.

VI. *Filiorum Heli interitus à Deo prædictus.* Iuxta hunc sensum: *Præcidam*, inquit Deus, *brachium tuum, & brachium domus patris tui.* Hoc est, Et tuos filios qui sunt brachium & fortitudo tua, & te ipsum, qui es brachium, seu fortitudo patris tui, interficiam. Quod impletum est c. 4. cú & filij Heli in prælio; & ipse Heli prælij nuntio perierunt. Neque solum in his, sed etiam in eorum posteris diuina comminatio suum effectum sortita est: cum ex imperio Saulis octoginta quinque sacerdotes, de familia Dauid interfecti sunt. 1.
D Reg. 22.n.18. Ad quos allusit Dauid Ps. 77. n. 64. dicens: *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt.* Vt ibi D. Aug. aliique interpretes iam citati obseruarunt. Quamuis Bachiarius in epist. ad Ianuarium, horú sacerdotum non tam supplicium, quàm martyriú fuisse dicat. Vt ostendat peccatores, si priùs ad pœnitentiam se conferant, quàm ad pœnam efferantur, non vt reos puniri, sed vt martyres coronari. *Nónne*, inquit, *omnis illa cognatio pro Dauide à Saule refertur occisa? Et quid est hoc, nisi forma martyrij; vt quos graue peccati crimen inuoluerat, mors pro Christo illata liberaret.*

Posteri Heli, etiam à Saule occiduntur.

D. Aug. Bachiar. *Peccatores dignum supplicium, si prius ad pœniten. tiam se conferat, martyriũ.*

VII. *Tertia brachij expositio, pro dignitate sacerdotali.* Auct. qu. hebr. Rupert. Lyran. Abulens. *Brachium, seu armus dexter victima sacerdoti cedebat.* Tertia interpretatio ex eodem Auctore quæst. hebraic. Rupert. Lyran. Abul. & aliis, est, brachij
E nomine intelligi hoc loco dignitaté sacerdotalé, metonymicè à signo. Cú enim in hostiis pacificis armus dexter, seu brachium dextrú victimæ, cedat sacerdoti, Leu.7.n.32. inde factum est, vt brachij nomine dignitas sacerdotalis intelligatur. Vndè est illud contra iniquos sacerdotes; *Ecce ego proiiciam vobis brachium.* Malach. 2. n. 3. Hoc est, brachium, siue sacerdotium vobis auferam. Vbi videtur Deus non solùm ablationem armi dextri, vnde sustentabantur: sed etiam ablatione totius sacerdotij, vnde gloriabantur, iniquis sacerdotibus, minitari: vt superiori num. dictum est. Eandé dignitaté brachij nomine significari colligitur ex illo diuino oraculo:

oraculo. *Brachia mea*, inquit, *populos iudicabunt.* Isai. 51. num. 5. Hoc est, sacerdotes, & principes Ecclesiastici, interprete Lyran, qui in corpore Ecclesiæ, vbi Christus caput est, locum obtinēt brachiorum; in extremo iudicio sedebunt *super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel.* A

Lyran.

VIII. Iuxta hunc sensum. *Præcidam*, inquit Deus, *brachium tuum, & brachium domus patris tui*: Hoc est, & à te, & à tua familia auferam summū sacerdotium. Quamuis enim brachium iuxta rationē traditā non solùm summum sacerdotium, sed etiam inferius significet: tamen hoc loco ad summū significādū ex adiunctis determinatur: nā inferius adhuc in familia Heli perseuerauit; iuxta illud quod sequitur. *Veruntamen non auferam penitùs virū ex te ab altari meo.* Hūc sensum elicit D. Hier. ex illis verbis Eliu: *Conteret multos, & innumerabiles: & stare faciet alios pro eis.* Iob. 34. n. 24. Hanc enim cōminatoriā sententiā illustrat exēplis de Heli, & Samuele, de Saule, & Dauide; de Iudæorū populo, & Gentiū: quorum alios de sua dignitate deiecit, alios eis successuros excitauit. Sed & Rupert. lib. 1. in Ierem. c. 1. ex his verbis agnoscit sacerdotium vetus à domo Heli in Christi Ecclesiam transferendum. *Dictum est*, inquit, *ad Heli sacerdotem in typum ruinosi sacerdotis Iudæorū, cui successuriū erat fidele Christi, & Ecclesiæ sacerdotium, &c.* Itaque germanus huius loci sensus est, vt sacerdotium iniquo sacerdoti auferendum significetur. B

Summum sacerdotium ab Heli auferendam significatur.

Inferius sacerdotium in familia Heli perseuerauit.

D. Hier.

Rupert.

Sacerdotium à synagoga ad Christi Ecclesiā trāsferendū præfiguratur.

IX. Sed non sine mysterio significatur sacerdotiū auferendū sub metaphora brachij, negligenti, & indulgenti prælato amputandū: vt egregie notauit D. Petr. Dam. lib. 1. epist. 6. *Præcidam*, inquit, *brachium tuum: Ac si apertè dicat: Quia ego per pastoralis officij dignitatem contra inimicos meos brachium tibi fortitudinis contuli; tu verò ad eorū vltionē illud exercere noluisti; iam brachium à te præcidā, id est, vigorem sacerdotalis tibi culminis auferā: vt qui manceps fueras ad pugnandum pro me; iam nec manum habeas ad tuendum te.* Sic ille eleganter. Solet enim Deus ibi pœnam infligere, vnde culpa processit. Iuxta illud Sap. 11. n. 17. *Per quæ peccat quis: per hæc & torquetur.* Vndè plaga illa lethalis, quam Deus inflixit Ozæ, quod arcā Domini proprijs humeris non portasset. 2. Reg. 6. n. 7. dicitur ab humeris incœpisse; iuxta interlin. *Super humeros*, inquit, *est percussus; quibus secundum legem arcam ferre debuit.* Quod videtur desumpsisse ex D. Hier. in qu. hebr. super Paral. vbi S. Doctor, *Traditur*, inquit, *quòd aruisset brachium eius, & humerus, vbi arca Domini portanda erat.* Quam Rupert. iisdem quoque verbis expressit. Sed relatu dignissimum est, & ad hanc rē illustrandā quā aptissimū exemplū illud, quod narrat D. Petr. Dam. lib. 6. epist. 1. fabrū quēdam artis malleatoriæ peritissimū, studiosissimūque fabricandi, non quidē alia ferramenta ad humanæ vitæ vsum necessaria: sed iacula, & spicula infligendis apta vulneribus, & cædibus bellatorū, quibus iam multi in certamine corruissent; mirabiliter à Deo vulneratum. Nam cū à lecto surgeret, *Dignum*, inquit, *stupore miraculum! totū cū armo brachium in lecto dereliquit: atque, vt rem audias inauditam, nullā tunc doloris molestiam sensit: sed sic sua, tanquā aliena miratus, & se repentè debilem reperit, & conuulsum à se brachium eminus iacere conspexit. Iusto nimirum Dei iudicio factum est, vt repente brachium perderet; quo videlicet repentinæ mortis ministra tela crudeliter fabricasset: & vbi vulnus non pertulit, ibi se vulneratū inuenit: qui sæpè quam plurimos per feralis artis ingenium improuiso vulnere sauciauit.* Sed de hac re plura iam diximus hoc cap. n. 5. à §. 5. C D E

Brachium, id est, sacerdotium negligenti, & desidi prælato meritò aufertur.

D. Petr. Dam.

Ibi pœnam Deus infligit, vbi culpa processit.

Interlin.

D. Hier.

Rupert.

Notabile cuiusdam fabri malleatoriæ artis supplicium.

D. Petr. Dam.

X. Tres prædictæ interpretationes omnes concor-

des sunt, & textui congruentes. Quamuis tertia mihi propior ad literā accedere videatur. Vt sicut ille vir Dei exprobrauerat Heli collationem summi sacerdotij, ita eiusdem ablationem minaretur. Sed cur non est comminatus ablationem iudiciariæ potestatis: cum re vera & hæc ablata fuerit à domo Heli: imò citiùs quàm summum sacerdotiū: nam hoc adhuc perseuerauit in aliquibus posteris Heli vsque ad regnum Salomonis: illa verò statim translata est ad Samuelem? Respondeo ex doctrina Abulens. ad cap. 4. huius libr. q. 19. Quoniā potestas iudiciaria nō erat ad certā tribū, aut familiā Israel determinata: sed ad plura populi suffragia nūc his, nunc illis tribuebatur: vt ex lib. Iudic. cōstat. Vnde posset illa priuari Heli, quin propterea vlla pœna affici cēseretur: vt videre est in magistratibus tēporarijs, qui exacto tēpore à munere abdicantur: quia nullo iure gaudebant ad illud diutiùs obtinendum: at verò summum sacerdotium saltem ex diuino priuilegio, positum erat in familia Heli, quæ proindè habebat ius ad illud, quo iure sine maxima pœna non poterat defraudari. Hoc igitur loco illius tantùm rei fit comminatio, quæ rationem pœnæ sortitur.

Tertia expositio præfertur.

Cur ablationem iudiciariæ potestatis Deus non minatur.

XI. *Vt non sit senex, &c.* Vatab. & Caietan. de sene secundū ætatē interpretantur. Auctor verò quæst. hebraic. D. Aug. lib. 17. ciuit. c. 5. D. Greg. D. Isidor. Rupert. Angelom. Lyran. & alij de sene secūdum dignitatē sacerdotalē. Abulens. de vtraque. Senex enim secundū ætatē ablatus est, & cū filij Heli adhuc iuuenes à Philisthæis occisi sunt, c. 4. n. 11. & cum octoginta quinque alij, de domo Heli à Saule sunt interfecti. 1. Reg. 22. n. 18. senex autē secundùm dignitatem sacerdotalem ablatus est; non solùm cū Heli, & filij eius, ac prædicti sacerdotes occubuerunt: sed etiā cùm summū sacerdotiū de domo Heli ad domum Eleazari tempore Salomonis reuocatum est: vt sequenti numero dicemus.

Vatabl.

Caiet.

Auct. quæst. hebr.

D. Aug.

D. Greg.

D. Isidor.

Rupert.

Angelom.

Lyran.

Abul.

Senexne secundum ætatem, an secundùm dignitatem hoc loco sit intelligendus.

XII. Vtrouis modo intelligas, grauissima pœna est. Priori quidem, quoniam nihil acerbius, quàm iuuenes antequam ad senectutem perueniant, morte præripi immaturā. Vnde est illud: *O mors, quàm amara est memoria tua, homini pacem habenti in substantiis, viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum!* Ecclesiastici 41. n. 1. Valenti accipere cibum, id est, iuueni: nā cum non solùm mors, sed etiam mortis memoria omnibus acerba sit; certè diuitibus, felicibus ac iuuenibus esse solet acerbissima. Hinc illa fuit lamētatio Regis Ezechiæ sub trigesimumnonum vitæ suæ annum morti appropinquantis: *Ego dixi: in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, &c.* Isai. 38. n. 10. Seu, vt habent Septuaginta, *In excelso dierum meorum*: quoniam dum erat in iuuenili ætate, sibi videbatur esse, non solùm in quadam felici statione, in qua rebus omnibus sibi ad voluptatem fluentibus abundaret: sed etiam in quadam sublimi specula, ex qua longam futurorum annorum seriem prospiceret; eamque totam inoffenso pede sibi decurrendam auguraretur; de qua spe decidere, molestissimum iudicabat. Hanc pœnam Dauid tanquā acerbissimā deprecabatur. *Ne reuoces*, inquit, *me in dimidio dierum meorum.* Psam. 101. n. 25. Quasi durior, ac difficilior videretur illi mors in adolescentia, in qua feruent cupiditates; quàm in pueritia, in qua nondum vigent; aut in senectute, in qua iam penitus exolescunt.

Mors licèt omnibus, iuuenibus tamē acerbissima.

XIII. Quarè sicut olim iustis longa vita tribuebatur; iuxta illud Ps. 32. n. 10. *Conuertetur populus meus hic; & dies pleni inuenientur in eis.* Et illud Ps. 90. n. 16. *Longitudine dierum replebo eum.* Et illud Ps. 91. n. 15. *Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi.* Et illud

Longa olim vita, ... iustorum, ... munus.

Vatabl. Pagnin. *Senectus rerum omnium abundantia.* Procop.

Iob. 5. n. 26. *Ingredieris in abundantia sepulchrum:* seu, vt Vatablus, & Pagnin. ex Hebræo transferût, *In senectute;* quæ est veluti quædam bonorum omnium abundantia. vnde ex illis tribus fratribus Moyse, Aarone, & Maria: primo loco Maria; secûdo Aaron; tertio Moyses obierunt: ordine scilicet sanctitatis, interprete Procopio; vt quò quis maiorem sanctitatem colebat, eò longiorem vitam propagaret: quæ in lege veteri magni loco præmij dabatur: ita planè impiis mors immatura cótingebat; iuxta illud: *Antequàm dies eius impleantur, peribit, & manus eius arescet.* Iob. 15. n. 32. Et illud: *Qui sublati sunt ante tempus suum, & fluuius subuertit fundamentum eorum.* Iob. 22. n. 16. Vnde Dauid, *Viri,* inquit, *sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Psal. 54. n. 24. & eius filius Salomon, *Noli,* inquit, *esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.* Ecclesiastes 7. n. 18. Hoc est, ne citiùs quàm alioqui moriturus fuisses, moriaris.

Mors immatura, impiorũ supplicium.

XIV. Lorin. D. Bern. *Notabile hac in re exemplũ.*

Ad quam rem illustrandam aptissimum est illud exemplum, quod Lorinus hoc loco refert ex D. Bernardino tom. 2. serm. 17. in secundam Dominicam Quadrag. art. 3. c. 1. Quamuis in editione Veneta, quam consului, habeatur in tom. 4. serm. 12. in 2. Dominicam Quadrag. part. 3. ad finem, in Catalonia iuuenem quendam natum annos vigintiduos, parétis monitionibus rebellem, tãdem ob cómissa latrocinia ad capitale suppliciũ damnatum; sed suspensum è patibulo, qui erat imberbis, subitò barba, & capite nó minùs, quàm senem nonagenarium incanuisse: editumque ab vrbis Episcopo, eum si parenti obtemperasset, & à latrociniis abstinuisset, ad nonagesimum ætatis annum fuisse peruenturum. Vides, vt malefacta vitæ telam præscindant, & antequàm ad senectutem perueniatur, iuuentutis fila interrumpant? Rectè igitur Philosophus Seneca libr. 6. de breuitate vitæ, c. 1. *Non accepimus,* inquit, *breuem vitam, sed facimus; non inopes temporis, sed prodigi sumus.* Quare propter scelera filiorum Heli tollitur de eius familia senex secundum ætatem.

Seneca.

XV. *Senex secundum ætatem hoc in loco auferendus significatur.* Septuag.

Si posteriori modo senex sumatur, non minùs grauis est pœna; vt sequenti numero dicam: in quo eadem verba repetuntur. Vt propterea videantur hæc verba, nunc in vno sensu, posteà in altero, & à viro Dei prolata, & à nobis explicanda. Quod fortasse Septuaginta non obscurè significarunt. Nam priori loco transferunt: *Non erit senex in domo tua:* in posteriori. *Non erit senex in domo mea omnibus diebus.* Vbi distinguunt hos senes, & secundùm domos, & secundùm tempora; secundùm domos quidem, quoniam altera dicitur ipsius hominis; altera ipsius Dei: & in illa significatur defuturus senex secundùm ætatem, in hac secundùm dignitatem sacerdotalem. Secundùm tempora verò; quoniam priori loco non dicitur senex defuturus omnibus diebus: in posteriori verò maximè. Quoniam senex secundùm ætatem non oportebat, vt semper deesset in domo Heli: senex autem secundùm dignitatem sacerdotalem semper defuturus erat.

Num. XXXII. *Et videbis æmulum tuum in templo, in vniuersis prosperis Israel. Et non erit senex in domo tua omnibus diebus.*

EXPOSITIO LITERAE.

I. *Varia huius numeri lectiones.*

ET videbis æmulum tuum, &c. Hoc est, videbis in templo alium summum sacerdotem, qui te a tua dignitate excludat. Qui proindè erit tibi A *æmulus,* seu aduersarius, ex cuius aspectu ad æmulationem, seu inuidiam prouoceris: seu, *angustiator,* vt est in Hebræo צר *Tsar;* quo viso maximas ad angustias redigaris: seu *tribulator,* vt colligitur ex Symmacho, qui vertit ἐπόψει θλίψιν, id est, *Aspicies tribulationẽ* a quo nó minùs opprimaris, quam frumenta tribulis comminuuntur. Verùm Septuagint. in Bibliis Regiis, & Complutensibus vertunt, *Aspicies κραταίωμα ναῶν,* hoc est, *firmamentum templorum.* Quod mihi videtur cum quadã exprobratione dictum, quasi diceret, siquidem tu tuis filiis non consulendo, diuinum cultum, sacras ceremonias, ac denique ipsum Dei templum quodammodò destruxisti: alium videbis summum sacerdotem, qui collapsa restituat, integret, & instauret: ac denique sacerdotio per te nutanti adhibeat B firmamentum.

Symmac. Septuag.

II. Theod.

Nihilominùs Theod. vertit *firmamentum,* non quidem *ναῶν* id est, *templorum;* sed, *ὤν,* quod est participium græcum, quasi dicas latinè, *ens.* Cuius translationis occasio esse potuit, quoniam dictiones tam Græca, quàm Hebræa, quæ hoc loco pro templo, seu tabernaculo ponuntur, desinunt in *ὤν:* Græca quidem *ναῶν,* id est, *templorum;* Hebræa מָעוֹן *Maghon,* id est, *tabernaculi:* Vnde priori syllabâ præcisa, posterioríque retentâ, translatũ est, *firmamentum ὤν.* Sensus verò hic est, nam *ὤν,* significat id, quòd verè ac propriè est: inde pro ipso Deo frequenter vsurpatur. Quarè *κραταίωμα ὤν,* id est, firmamentum propriè, ac verè ens, seu existens, seu subsistens, significat, interprete Theod. C sacerdotium secundùm ordinem Melchisedech, quod est firmissimum, & immobile, vt vocat Apostolus Hebr. 12. n. 28. seu ipsum Christum Dominum *Pontificem magnum, qui penetrauit cælos.* Heb. 4. n. 14. Qui solus est id quod est: & per excellentiam dici potest, firmamentum: non solùm vt Deus, *Dominus firmamentum meum, & refugium meum.* Ps. 17. n. 3. sed etiam vt sacerdos, & sacrificium, *Erit firmamentum in terra in summis montium.* Ps. 71. n. 16. seu, vt aliqui Rabbinorum transferũt, *Erit placenta in capitibus sacerdotum.* Quibus verbis sacrificium Eucharisticum nó obscurè indicatur. iuxta quẽ sensũ prædicitur vetus sacerdotium Aaronis, per nouũ Christi Domini excludendum.

Vetus sacerdotium per nouum Christi excludendum.

Theodor. *Christus Ecclesiæ firmamentum.*

S. Eucharistia firmamentum.

III. Theodor. *Non Heli in propria persona, sed in Abiathar, æmulum in sacerdotio visurus.*

D Sed hæc in sensu mystico, vt ipsemet Theod. fatetur. Literalis vt aperiatur, explicandum est, Quisnam sit hoc loco hic sacerdos visurus, & quis ille videndus? Visurus in primis esse non potest Heli in persona propria: nam ipse in summo sacerdotio vsque ad mortem perseuerauit: neque alium, à quo excluderetur, aspexit: vt scripturam scienti notum est. Fuit igitur Heli in persona aliena: nempe in aliquo ex eius posteris. Nam pater viuere, & videre in filiis censetur; iuxta illud: *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus; similem enim reliquit sibi post se.* Ecclesiastici 30. num. 4. Quod fortasse Septuaginta exprimere voluerunt transferentes non in secunda persona, *Et videbis æmulum tuum:* sed in tertia, *Et aspiciet, &c.* Scilicet E non tu Heli; sed aliquis ex tuis posteris, seu filiis. Hic autem filius fuit Abiathar.

Septuag.

IV. *Summorum sacerdotum Hebræorum series.*

Quod vt intelligas, altiùs retexenda est summorum series sacerdotum, ex 1. Paralip. 6. à n. 3. Omnium primus fuit Aaron. Secundus eius filius Eleazar. Tertius eius filius Phinees. Quartus eius filius Abisue. 5. eius filius Bocci. Sextus eius filius Ozi. Hinc à familia Eleazari primogeniti ad familiam Ithamari fratris eius natu minoris, summum sacerdotium translatum est: vt refert Iosephus lib. 5. antiquit. cap. vltim. Quamuis Abulens. q. 30. adhuc alios duos ex eadẽ familia Eleazari, nempè

Iosephus. Abul.

Cur sacerdotium ex familia Eleazari ad Ithamare translatum.

nempè Zaraiam, filium Ozi, & Maraioth filium A Zaraiæ summum sacerdotium obeuntes interponat. Translationis causa quamuis in scriptura non exprimatur: illa fuit, quam ex antiquis Hebræis referunt interpretes. Quòd scilicet posteri Eleazari ab auita sanctitate deciderint, & in suo munere exercendo dormitauerint. Igitur in familia Ithamari primus, & in ordine, septimus summum sacerdotium obtinuit Heli. Octauus Achitob nepos Heli, ex filio eius Phinee: qui summus sacerdos esse non potuit, quod fuerit ante mortem Heli a Philistæis interfectus. Nonus eius filius Achimelech, quem Saul cũ aliis octogintaquinque sacerdotibus occidi iussit. 1. Reg. 22. n. 18. Quod Dauidi panes propositionis, & gladiũ Goliç tribuerit, ac proinde hostis sui partibus fauere B visus fuerit. 1. Reg. 21. n 6. & 9. In qua cæde impleta est comminatio facta Heli: cùm præcedenti, & præsenti numero dicuntur senes ab eius familia abripiendi: & cum additur numero sequenti, magna pars domus eius moritura, cum ad virilem ætatem venerit. Decimus fuit Abiathar filius Achimelech, qui ab ea cæde euadens, & confugiens ad Dauidem, parentis loco à Saule occisi, summo sacerdotio fungebatur. De hoc igitur interpretandus est hic locus: ita vt in persona illius dicatur Heli suum æmulum visurus. Neque enim nouum est in scriptura, vt id, quod de vno dicitur, in altero impleatur. Nam benedictio data Iacobo, Genes. 27. n. 29. *Esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ*: non in ipso C Iacubo impleta est: sed in Dauide, & Salomone filiis Iacobi; quibus Idumæi filij Esau seruierunt: vt ibi Lyran. obseruat. Et sic de multis aliis.

Id, quod de vno in scriptura dicitur, in eius posteris sæpè impletur.

Lyran.

V.

Sadoc fuit hic æmulus in sacerdotio videndus.

At quis fuit æmulus videndus? Respondeo fuisse Sadoc ex familia Eleazari, & quintum nepotem ab Ozi, quẽ suprà in sexto loco summorũ sacerdotũ numeraui. Nam Abiathar constitutus à Dauide summus sacerdos. 1. Reg. 23. n. 6. & 9. vidit in templo Sadoc à Saule in odium priorum sacerdotum de familia Ithamari, quos interfecerat, summo sacerdotio donatum. Vnde mortuo Saule, regnãteque Dauide, hi duo Abiathar, & Sadoc summum sacerdotium obtinebant: vt colligitur ex 2. D Reg. 15. n. 35. & 1. Paral. 24. n. 3. Atque adeò Abiathar videns Sadoc çmulũ suum in vniuersis prosperis Israel, hoc est, secũ participem omniũ honorum, ac bonorum, quæ in felicissimo regno Salomonis propter multitudinem sacrificiorum sacerdotibus contingebant; maximè angebatur. Vnde meritò dici potuit Sadoc nõ solùm æmulus, vt est in Vulgato, sed etiã aduersarius, inimicus, angustiator, tribulator, vt alij atque alij, ex Hebræo transtulerunt. Perseuerarunt autem in templu hi duo summi sacerdotes quousque Salomon regno potitus, Abiathar Adoniæ partibus fauẽtem à sacerdotio exclusit, & solùm Sadoc in sacerdotio cõseruauit. *Eiecit ergo*, inquit textus, *Salomon Abiathar, vt non esses sacerdos Domini, vt impleretur sermo Domini, quem loquutus est super domum Heli in* E *Silo.* 3. Reg. 2. n. 27.

Abiathar, & Sadoc simul sacerdotium summũ obtinuere.

Abiathar à sacerdotio per Salomonem excluditur.

VI.

Abul.

Sacerdos Heli non per Eleazarum, sed per Ithamarum ex Aarone descendit.

Ex hoc loco probat Abulens. à nobis c. 1. n. 9. & c. 2. n. 30. iam citatus, sacerdotem Heli non descendisse ab Aarone per Eleazarum primogenitũ, sed per Ithamarum natu minorẽ: proindeque non fuisse summum sacerdotem, ex lege, sed ex priuilegio. Probatio autem, quam in hunc locum claritatis gratiã reieci, est huiusmodi: quia dum Abiathar spoliatur sacerdotio, censetur spoliari & Heli: siquidem prophetia de expulsione huius, in expulsione illius impletur, vt in loco Reg. pro-

A ximè citato exprimitur: ergo vterque erat ex eadem familia: atqui Abiathar non erat de familia Eleazari, sed de familia Ithamari, vt ex 1. Paral. 24. numer 3. & 6. constat; ergo de eadem familia erat & Heli. Itaque summum sacerdotium a familia Eleazari ad familiam Ithamari ex diuina ordinatione translatum; iterum ex eadem ordinatione diuina ad suam priorem familiam reuocatur. Vt palam fiat humanos honores facilè à Deo huc illuc transferri, nisi bonis moribus fulciantur. Vt in vltima annot. illustrabo.

VII.

Quo pacto duo summi sacerdotes, simul esse potuerint.

Ex dictis vna resultat dubitatio; Quo iure duo simul sacerdotes esse potuerunt; si hęc dignitas ad primogenitos Aaronis, seu natu maximos; qui B plures esse non poterant, pertinebat; vt patet ex Leuitic. 21. n. 10. vbi dicitur summus sacerdos esse *maximus inter fratres*? D. August. q. 23. in Leuit. non iure, sed iniuria id factum putat; dum ambitiosa contentio ad vnum pontificatum plures simul stimulabat. *Ex contentione*, inquit, *res prouenisse videtur, vt posteà fuerint plures summi sacerdotes; quia contendentibus excellentioribus, litis finiendæ causa, pluribus honor ipse tribuebatur.* Quasi diceret, vnicum sacerdotium plurium ambitio multiplicabat: quia dum nemo alteri cedebat, honor ex diuina lege vnicus ad plures candidatos trahebatur. Et sicut modò nemo ferè simplici sacerdotio contentus est; sed quilibet adspirat ad opimum; iuxta illud D. Bern. epist. 42. *Puer*, C inquit, *esse clericum erubescitur in Ecclesia: seque viles æstimant, & inglorios quicunque eminentiori loco non fuerint sublimati*: ita olim nemo ferè sistere volebat in simplici sacerdotio; sed omnes contendebant ad summum, & aliquando plures simul vi, aut dolo obtinebant. Quam doctrinam idem D. Aug. in Ioan. tract. 49. ad fin. & 113. item ad finem iterum inculcat.

D. Aug.

Crimẽ sententia per ambitionem & iniuriã id fieri.

D. Bern.

D. Aug.

VIII.

Ex lege ordinaria Dei vnus tantum esse poterat sacerdos summus.

Radulph.

Abul.

Hæc difficultas vt clarior explicetur, dicendũ in primis est, ex lege diuina ordinaria vnum tantùm summum sacerdotem esse potuisse. Ita exprimit Radulphus libr. 4. in Leuit. cap. 3. *Summos*, inquit, *Pontifices singulares esse debere lex ipsa decreuit.* Et latè probat Abulens. 2. Reg. 8. 9. & 25. Deduciturque ex litera: tum quia summus sacer- D dos dicitur, *Maximus inter fratres.* Leuit. 21. n. 10. Qui non poterat esse nisi vnus, tum quia summo sacerdoti demortuo filius succedebat in munus: Leuitic. 6. n. 22. ac proinde ante eius mortem summus sacerdos non erat: tum quia veste Summi sacerdotis non vtebatur filius nisi post mortem parentis. Exod. 29. n. 29. Et consequenter summum sacerdotium successiuè tantùm multiplicabatur: tum quia diuersa erat summi sacerdotis, & aliorum inferiorum consecratio, vt patet Leuit. 8. num. 7. atque adeò ille vnicus erat à cæteris diuersus: tum denique ex ipso nomine; quia summus, & maximus excludit parem: quia sacerdos qui maximus & summus dicebatur, similem non habebat.

IX.

Post Moysen, & Aaronem, nunquam simul duo summi sacerdotes fuerũt præter Abiathar, & Sadoc.

D. Aug.

Genebr.

Ioan. Capist.

E Dicendum prætereà post Moysen, & Aaronẽ, nunquàm fuisse simul duos summos sacerdotes, nisi illos duos sub Dauide, quorum meminimus, scilicet Abiathar, & Sadoc. Dico post Moysen, & Aaronem; quia hos fuisse simul summos sacerdotes, docet D. August. citatus, & fusiùs probat Genebrard. in Psalm. 98. n. 6. *Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius.* Et ex pluribus iuribus confirmat Ioannes Capistranus tractat. de auctoritate Papæ, p. 1. & 2. Et nos suprà Annotat. 15. sect. 3. §. 25. obiter aduertimus. Excipio Abiathar, & Sadoc, qui locis supra citatis, 2. Reg.

15. n. 35. & 1. Paralip. 24. n. 3. non obscurè summi sacerdotes significatur. Assero nullo alio tempore duos simul summos sacerdotes extitisse. Ita docet Abulens. proximè citatus. Carolus Sigonius lib. 5. de Republ. Hebræorum cap. 2. Maldonat. Matth. 2. numer. 4. Tolet. in cap. 18. Ioannis, annotat. 1. §. Superest. Pineda de rebus Salomonis lib. 5. cap. 13. §. 7. & alij. Probatur: quia scriptura tam in veteri, quàm in nouo testamento, ita loquitur de vno summo sacerdote, vt alium non supponat. In veteri quidem, quia Numer. 35. n. 32. præcipit, ne homicida à ciuitate refugij in patriam reuertatur *ante mortem Pontificis*: non exprimens, cuius Pontificis, expressura profectò, si plures essent, vt maior reo securitas redderetur. Deinde in nouo, quia Luc. 22. n. 54. docet, Iudæos comprehendentes IESVM, duxisse eum *ad domum Principis Sacerdotum*: non explicans cuiusnam Principis; explicatura quidem, si plures essent, vt certior historiæ fides haberetur.

Abul. Cat. Sig. Maldon. Tolet. Pined.

X.
Obiectio.

Dices, vt plurimùm, vnum tantùm Pontificem fuisse; & propterea scripturam respicientem ad id, quod vt plurimùm contingebat, ita loquutam esse, vt plures non supponat: id verò non impedire quominùs in aliquo euentu plures simul concurrisse dicantur. Sed contra, est optimum argumentum negatiuum ad assertionem confirmandam; quia nullus apparet euentus, in quo plures concedere summos Pontifices cogamur: vt patebit replicanti aliquos ex vtroque testamento, qui in contrarium obiici possunt. Primus, quia Dauid venit ad Achimelech summum sacerdotem, & accepit ab eo panes propositionis. 1. Reg. 21. à numer. 1. Et Christus Dominus eandem referens historiam, docet, Dauidem introisse in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum. Marc. 2. numer. 26. Ergo duo tunc erant summi sacerdotes. Secundus, quia sub Rege Dauide dicitur alius Achimelech, nempe filius Abiathar summus sacerdos. 2. Regum 8. numer. 17. adhuc viuente eodem Abiathar summo sacerdote, qui multò post, tempore Salomonis à summo sacerdotio exclusus fuit. 3. Regum 2. numer. 27. Ergo vterque tunc erat summus sacerdos. Tertius, quia Luc. 3. n. 2. dicitur factum verbum Domini super Ioannem sub principibus sacerdotum *Anna, & Caipha*; Ergo duo simul summo sacerdotio fungebantur. Et confirmatur, quia frequenter apud Euangelistas, Principes Sacerdotum in plurali numerantur, vt videre est Matth. 2. n. 4. Marc. 11. n. 18. Luc. 22. n. 2. Ioan. 12. num. 10. & passim alibi: ergo summum sacerdotium non vnus tantùm, sed plures administrabant.

Solutio.
Aliqua loca apponuntur, quæ duos simul summos sacerdotes sæpè fuisse comprobare videntur.
Primus.
Secundus.
Tertius.
Confirmatur.

XI.
Soluitur primum.

Ad primum respondeo, Abiathar dictum fuisse à Christo Domino principem sacerdotum per prolepsim, seu anticipationem, hoc est, qui posteà fuit princeps sacerdotū; mortuo scilicet eius patre Achimelech: quæ figura in sacris, & prophanis literis est frequentissima: iuxta quam dicitur Æneas, Lauina littora venisse, cum nondum Lauina dicerentur, & Iesse genuisse Dauid Regem. Matth. 1. n. 6. qui tamen non est natus Rex, sed posteà creatus. Ad secundum respondeo, Achimelech filium Abiathar non fuisse summum sacerdotem, quamuis vel propter senectutem patris, vel, vt potiùs sentit Abulens. ibi quæst. 24. propter patris absentiam aliquas summi sacerdotis actiones de patris consensu exerceret: quarum ratione summus sacerdos dicebatur.

Soluitur secundum.
Virgil. Æneid. 1.
Abul.

XII.

Ad tertiam respondeo, Annam, & Caipham dictos fuisse summos sacerdotes: non quòd simul eum principatum obirent, sed successiuè: siue ea successio fuerit alterna, ita vt alternis annis Pontificatu fungerentur, vt D. Aug. citatis locis in Ioan. arbitratur: siue non alterna: sed vnus alteri sine reciproca vicissitudine successerit: Annas esse desierit, Caiphas esse inceperit, & vterque summus sacerdos diceretur; vnus, quia erat: alter, quia fuerat. Nam etiam qui Pontificatum obierant, Pontifices dicebantur: inter quos Annas præcipuè nominatur, vel fortè, quia proximè præcesserat: vel quia aliis auctoritate præstabat, vel quia ad Caipham affinitate proximus accedebat: erat enim socer illius. Vtrouis modo explices: patet, quantùm iam legalis disciplina à sua perfectione defecerit. Nam cum lex Pontificatum perpetuum instituerit, tamen hominum ambitio, & cupiditas illum venalem, & annalem faciebat: vt ex iis, quæ Iosephus libr. 18. Antiquit. cap. 3. aliàs 4. scribit, colligitur. Nā Hebræi illum emebant ex ambitione: Romani ex cupiditate vendebant: & vt illorum ambitio, & horum cupiditas expleretur, necesse erat, vt sacerdotium dignitate vnicum, & duratione perpetuum, secaretur in plures personas, & annuis tantùm spatiis clauderetur. Addita confirmatio vim non habet; quia principes sacerdotum, qui in scriptura nominantur, illi erant, qui singulis inferiorum sacerdotum classibus præsidebant, non absolutè, qui cæteris omnibus præibant: vt Maldonat. citatus aduertit. Ex quibus concluditur, exceptis euentibus, quos memorauimus, nunquam in lege veteri duos simul sacerdotes concurrisse.

Soluitur tertium.
Quo pacto Annas, & Caiphas summum sacerdotium obtinuerint.
D. Aug.
Iosephus.
Soluitur confirmatio.
Principes sacerdotum etiam dicebantur illi, qui aliis inferioribus præsidebant.

XIII.
Sadoc, & Abiathar nō ex ambitione, sed ex diuina dispositione summum sacerdotium simul tenuere.

Tandem dicendum Sadoc, & Abiathar, non ex ambitione humana, sed ex dispositione diuina summum sacerdotium simul egisse. Probatur: quia nusquàm legitur eos summum sacerdotium inani aliqua cupiditate ambiisse; aut iniqua aliqua negotiatione affectasse. Et alioqui constat suum quemque ius ad summum sacerdotium obtinendum obtendere potuisse; Sadoc ex diuina promissione ad Phineen, ex quo ipse originem ducebat: Abiathar ex diuina promissione ad Heli, ad quem ipse genus suum referebat: atque adeò vtrumlibet sibi videri potuisse summi sacerdotij, non sacrilegum raptorem, sed legitimum hæredem. Præsertim cum neuter illud inuaserit, sed vterque oblatum acceperit; Abiathar quidem à Dauide, Sadoc autem à Saule. Constat præterea ita diuinitus institutum, vt Abiathar concurreret cum Sadoc; antequàm penitus à sacerdotio excluderetur; iuxta id, quod asseritur hoc loco. *Videbis æmulum tuum, &c.* Vt ex hoc concursu magis torqueretur: vt sequenti numero dicetur. Vnde quamuis Dauid ex beneuolentia erga Abiathar eum in summo sacerdotio conseruarit: tamen Deus ex iustitia punitiua, quam Heli hoc loco comminatur, eum in eo gradu tenebat. Sed de hac re suo loco plura.

XIV.
De sene secūdum dignitatem hic locus interpretandus.

Et non erit senex, &c. De sene secundum dignitatem sacerdotalem exponunt interpretes cum iis auctoribus, quos superiori numero citaui. Et est optima coniectura, vt dixi; quia additur: *omnibus diebus.* Credibile enim non est senem secundum ætatem semper defecisse in familia Heli: quamuis primis illis temporibus vsque ad tempus Salomonis, multi ablati fuerint; vt explicatum est. At verò senes secundùm dignitatem sacerdotalē, seu summos sacerdotes, dubitandum non est fuisse in perpetuum ab illa familia abdicatos; vt patebit ei, qui percurrerit omnes summos sacerdotes a Sadoc vsque ad Finasium; qui in vltimo excidio

Finasius, vltimus Hebræorum summus sacerdos.

Hierosoly-

Iosephus.

Hierosolymitano omnium summorum sacerdotum postremus fuit: & vel suo nomine finem illius sacerdotij indicauit. De qua re plura Iosephus libr. 20. Antiquit. cap. vltimo. A

XV. Septuag. Hug. Card.

Certior erit hæc interpretatio iuxta Septuaginta transferentes, vt refert Hugo Cardin. *Non erit sacerdos magnus, &c.* Quam tamen ego versionem in codicibus Septuaginta, quos consului, non inueni. Sed quam grauiter puniatur domus Heli, dum sacerdotio priuatur, inde probatur, quia sicut nullum præmium maius fuisse videtur, quàm collatio sacerdotij; ita nullum supplicium acerbius, quàm eius priuatio. Illud prius cernitur in Phinee, qui cum à Deo ingentem gratiam inierit propter zelum, quo diuinam iniuriam vindicauit; præmij loco sempiternum sacerdotium recepit. B *Ecce*, inquit Deus, *do ei pacem fœderis mei; & erit tam ipsi, quam semini eius pactum sacerdotij sempiterni.* Num. 25. num. 12. Quasi Deus nullum aliud præmium in hac vita illustrius censeret, quod tam ingens illius meritum exæquaret, quàm sacerdotium. Vnde Philo Iudæus in Glos. citatus, *Cum*, inquit, *lustrato exercitu quæreret Moyses, quo honore Phineen prosequeretur; anteuenit Deus suo oraculo: in primisque iuuenem magno affecit honore pacis: deinde perpetui dignitate sacerdotij condecorauit.* Quibus verbis videtur distinxisse duo præmia Phineæ collata, pacem, & sacerdotium: & paci quidem, quamuis omnium bonorum summam complectenti; sacerdotium tanquàm aliquid maius, & augustius prætulisse.

Summum sacerdotium, idquam maximum præmium, Phinee zelo conceditur.

Phil. Heb. Gloss.

C

XVI. *Sacerdos totius populi caput.*

Hoc posterius cernitur in populo Iudæorum, cui Isaias durissimas intendens minas: *Disperdet*, inquit, *Dominus ab Israel caput, & caudam: longæuus, & honorabilis ipse est caput. Et propheta docens mendacium, ipse est cauda.* Isai. 9. num. 14. In quem locum D. Cyrillus Alexand. & Procopius; nomine longæui, & honorabilis intelligunt sacerdotem; qui est totius populi caput: quia vt necesse est mori illum hominem, cui caput amputatum: ita necesse est, illum populum extingui, à quo sacerdotes auferuntur. Comparat D. Gregorius hanc domum Heli, sacerdotibus orbatam, cum ipsa inferorũ domo: vt enim hæc senili grauitate, & sapientia destituitur; iuxta illud: *Nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas.* D Ecclesiastes 9. num. 10. vnde necesse est, nullum apud inferos ordinem, sed sempiternũ horrorem inhabitare: ita domum Heli salutaribus cõsiliis, & præceptis, & exemplis sacerdotum, & seniorum viduatam, in magna rerum confusione, perturbationeque versari oportebat. Nullum esse potest, vel domui, vel vrbi, vel integro regno firmius præsidium, ac munimentum, quàm sacerdotium. Vnde D. Petrus Damian. libr. 7. epistol. 3. ad Regem Henricum: *Sacerdotium*, inquit, *regni tuitione protegitur: & regnum sacerdotalis officij dignitate fulcitur. Rex enim præcingitur gladio, vt hostibus Ecclesiæ munitus occurrat: sacerdos orationum vacat excubiis, vt Regi cum populo Deum placabilem reddat.* Et plures pergit alterius in alterum præsidiarias opes describere: tandemque concludit: E *Regnum arma corripiat, vt stet sacerdotium: sacerdotium oret, vt exaltetur imperium.* Si tantum regno conferre potest firmamentum sacerdotalis dignitas, & auctoritas; quantum incurret nocumentum domus Heli, dum summo sacerdotio spoliatur.

D. Cyril. Alex. Procop.

Domus Heli sine sacerdotio, cum ipsa inferorũ domo comparatur.

D. Greg.

Sacerdotium firmum regni munimentũ.

D Petr. Dam.

Num. XXXIII. *Veruntamen non auferam penitùs virum ex te ab altari meo: sed vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua: & pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit.* A

EXPOSITIO LITERÆ.

I. *Summum tantum sacerdotium à domo Heli aufertur, non inferius.*

VEruntamen non auferam penitùs, &c. Quasi diceret, quamuis à tua familia summos auferam sacerdotes, non tamen omnes inferiores: atque adeò sublato à te summo sacerdotio, quod habes ex priuilegio: permittam tibi, seu tuis posteris sacerdotium secundi ordinis, quod ex iure hæreditarium possidebas. Ita Interpretes communiter. Sola est difficultas in conciliandis exemplaribus. Nam D. Augustin. libr. 17. de Ciuitat. cap. 5. Lucifer in Scholiis Sixtianis citatus; & alij codices Græci, qui ibidem referuntur, excludunt B illud, *non*, propositionemque reddunt affirmatiuam: *Exterminabo virum.* Sed nulla mihi videtur pugna, quia signum vniuersale negatum æquipollet particulari affirmato, *non omnis*, idem est, quod, *aliquis*: cùm igitur Latinum exemplar, aliaque correctiora vtantur signo vniuersali negato. *Non auferam penitùs virum*: hoc est, Non omnem virum auferam: sine vlla pugna transferre potuerunt aliqui interpretes, per signum particulare affirmatum: *Auferam*, seu, *exterminabo aliquem virum, &c.* Itaque Deus loquendo de inferioribus sacerdotibus, (nam summos in domo Heli omnes extinxit) non omnes abstulit: aliquos exterminauit: aliquos conseruauit.

D. Aug. Lucifer. *Diuersa conciliantur exemplaria.*

II. *Cur Deus aliquos posteros Heli in sacerdotio cõseruarit.*

Prima ratio: Diuinam iustitiam misericordia comitatur.

Secunda ratio. *Deus à bonis puniendis abstinet.*

D. Greg.

C Cuius rei quærenda est ratio. Prima esse potest, vt Deus ageret de more suo, qui etiam cum irascitur, misericordiæ recordatur: cum terret, etiam mulcet; cum minatur, etiam consolatur; cuoi timorem incutit, de spe omnino non deturbat: calicem iræ suæ ita propinat, vt non patiatur vsque ad fæcem exhauriri. Quod annotat. 23. sect. 5. paulisper illustrabo. Secunda, vt à bonis puniendis abstineret. Hanc tradit D. Gregorius in posteriori comment. huius loci; colligitque ex illis verbis: *Non auferam virum*: quibus videtur Deus significare, se non esse ab altari exterminaturum eos posteros Heli, qui viros, hoc est, strenuos & impigros ad diuinum obsequium se præstiterint. *Viri, inquit, sunt, qui ardua rigidæ conuersationis arce fulgescũt. Quasi ergo dicat, ideirco eos ab altari meo non aufero, quia viri sunt: nam pro merito conuersationis, seruetur eis fortitudo & celsitudo potestatis.* D Tertia, vt Heli negligentem in filios, & diligentem in se ipsum, seu in corripiendis aliorum moribus remissum, in suis temperandis studiosum, partim puniret, aliquos eius posteros exterminando: partim remuneraret, aliquos in pristina dignitate retinendo. Ita dócet idem D. Gregor. libr. 5. in hanc Regum historiam cap. 14. num. 45. ibi, *Ergone Ionathas morietur?* Vbi sic: *Cum*, inquit, *magni viri cadunt, communi iudicio tradendi non sunt: quia priora opera promeremur, vt posteriorum grauitas leuigetur.* Et statim aliis exemplis hanc suam doctrinam illustrans, subdit de Heli: *Hinc est, quòd Heli vita propria iustus, sed E auctoritate pastorali remissus a viro Dei audiuit: Pars magna domus tuæ morietur, &c. Veruntamen non auferam penitus ex te virum, &c. Vt sacra Scriptura monstraret, & pro dissolutione percussum, & pro præterita conuersatione respectum.* Vltima ratio, quæ ad literam propior accedit, sequentibus verbis exprimitur.

D. Greg.

III. *Tertia ratio.*

Vt deficiant oculi tui, &c. Hæc videtur germanior ratio, cur non omnes posteri Heli à gradu minoris sacerdotij excludantur; sed aliqui in eo conseruentur. Quæ fertur non ad pœnam minuendam,

Præsens calamitas grauior, cùm aliorum felicitate comparata. Septuag.

nuendam, sed augendam. *Vt deficiant*, inquit, *oculi tui, & tabescat anima tua.* Vtique in filiis tuis, vt supra explicatum est. Quod Septuaginta in Bibliis Sixtianis magis exprimunt, sub tertiæ personæ pronomine transferentes: *Vt deficiant oculi eius, & defluat anima eius*; seu, vt est in Bibliis Regiis, & Complutensibus, *Faciam deficere oculos eius, & defluere animam ipsius.* Quasi diceret, Non omnes tuos posteros de templo exterminabo, sed aliquos ibi faciam superesse. Vt intuendo alienam felicitatem, ex qua deciderunt, & illam cum sua calamitate, in quam inciderunt, comparando, multo magis crucientur, illi in se, & tu in illis. Qui cruciatus acerrimus exprimitur illis verbis, *deficiant oculi tui*; *Et tabescat*; seu *defluat anima tua*: Vt externæ, internæque potentiæ, videndo, & contemplando aliena bona, præ dolore exedi, & corrodi; vri, & consumi; laniari, & quodammodo liquari significentur. Ita ferè exponunt Auctor traditionum, Angelom. Lyran. Abulens. Caiet. & alij. E quibus Isidor. Clar. *In mœrorem*, inquit, *animi tui & consumptionem oculorum, in infimis permissi sunt officiis, qui prius summam tenebant arcem.* Atque ita sensit tandem D. Gregor. quamuis hunc dolorem mysticè transferat ad eum exprimendum, quem Iudæi de felicitate Christianorum habuerunt. Itaque præsens miseria tunc magis cruciat, quando cum præterita, vel aliena gloria comparatur: Quod paucis illustro.

Auct. tradit. Angelo. Lyran. Abul. Caiet. Isid. Clar. D. Greg.

Præsens calamitas cum præterita, vel aliena felicitate comparata molestior efficitur.

IV. *Præterita felicitatis recordatio præsentem auget calamitatem.*

PAtet in posteris Heli: qui cum videbant se à summo sacerdotio exclusos; & aduersarios suos summo sacerdotio donatos; ex præterita felicitate, quam ipsi amiserant; & ex præsenti felicitate, quam aduersarij obtinebant, molestissimè torquebantur. In primis præteritæ felicitatis recordatio incredibiliter pungit, & exulcerat hominem præsenti calamitate prostratũ. Quod ostendi potest, vel ipsius Christi Domini exemplo: qui non multo tempore, antequàm ab Ierosolyma moriturus exiret, voluit Ierosolymam triumphaturus intrare. Matth. 21. à n. 7. Cuius rei rationem inquirit D. Bern. serm. 2. in Dominicam palmarum, & ad præsens institutum aptissimam reddit. *Quid*, inquit, *fuit, quòd processionem habere voluit, qui mox futuram nouerat passionem? Fortè, vt amarior esset passio, quam processio præcessisset.* Ea namque charitate Christus Dominus flagrabat, vt passionem per se amaram; ex circumstantia temporis, seu ex proximo triumpho subire vellet amariorem. Pergit D. Bernard. præsentem calamitatem cum præterita felicitate comparare. *O quam dissimile est*, inquit, *tolle, tolle, crucifige eum; &, Benedictus, qui venit in nomine Domini; Osanna in excelsis! Quam dissimile, Rex Israel, &, Non habemus regem, nisi Cæsarem! Quàm dissimiles rami virentes, & Crux! flores, & spinæ! Cui prius sternebantur vestimenta aliena: ecce suis exuitur.* Voluit igitur Christus Dominus, vt magnus passionem suam honor antecederet, quo maior eandem passionem mœror sequeretur. Et ex recordatione præsentis gloriæ, maior animum plaga in præsenti miseria sauciaret.

Christi D. passio ex præterito palmarum triũpho acerbior. D. Bern.

D. Bern.

V. *Præterita Christi D. vita eximia gloria passionis ignominiã augebat.*

Prædixisse hoc videtur diuinus Sponsus diuinam Sponsam alloquutus. *Messui*, inquit, *myrrham meam cum aromatibus meis.* Cantic. 5. num. 1. Quasi diceret, passionis myrrham amarissimam cum suauissimis gaudiorum aromatibus adiunxi; vt mihi durior post gaudia passio videretur. Eandem ob causam mihi videtur Christus D. voluisse, vt sibi spinis coronato, regius titulos imponeretur, vt spinarum dolorem cum honore tituli coniunctum acerbiùs sentiret. Quin etiam Abacuc cap. 3. n. 4. postquàm Christi Domini gloriam commendauit, dicens: *Splendor eius, vt lux erit.* Hoc est, fama eius virtutis, doctrinæ, & miraculorum, non minùs, quam lux solis, totum orbem illustrabit; statim subdit: *Cornua in manibus eius.* Quod de cruce, in qua moriturus erat, interpretes communiter exponunt. Sic enim præuidebat propheta, acerbiorẽ fore mortis ignominiã, quæ tam eximiam præteritæ vitæ gloriam sequeretur. Non sine mysterio Christus Dominus acturus animam in cruce exclamauit: *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Matth. 27. n. 46. Quibus verbis omni se præsidio tam humano, quam diuino destitutum, pia quadam cum Patre querimonia expostulare videbatur. Sed quid? Nonne anima Christi Domini, etiam è patibulo pendentis visione beata fruebatur; quæ illi ingentis instar solatij esse poterat? Fruebatur quidem; sed ea visionis gloria passionis dolorẽ non minuebat; sed augebat. Quid enim acerbius esse poterat, quàm ab hominibus tanta ignominia tractari, qui à Deo tanta gloria coronabatur? Augebat profectò dolorem ignominiæ, consideratio gloriæ, non minuebat. Sic enim mihi videtur interpretari D. Laurent. Iustinian. de triumphali Christi agone c. 8. *Altissimo*, inquit, *diuinitatis consilio actum est, dum pendens clamaret: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Vt tota diuinæ fruitionis gloria in eo militaret ad pœnam.* Itaque non solùm externa Iudæorum violentia, sed etiam interna animæ gloria Christo Domino ad maiorem cruciatum inseruiebat; adeò calamitatis dolor ex consideratione felicitatis exaggeratur. Quod ne homines ignorarent, opus fuit, vt Christus Dominus clamando se à Patre derelictum; nullum ex beata visione solatium habere, quo passionis dolorem mitigaret, testaretur.

Ipsa Christi visio beatifica ad maiorem passionis pœnã seruiebat.

VI. *Adamus ex verbo paradisi recordatione de præsenti calamitate grauius torquebatur.* Septuag. D. Chrys.

Quod si gloria possessa pœnam non minuit, sed auget; quid amissa? De Adami exilio loquutus Moyses, *Emisit*, inquit, *eum Dominus de paradiso voluptatis.* Genes. 3. n. 23. Addunt Septuaginta. *Et collocauit eum ante paradisum voluptatis*, seu, vt legit D. Chrysost. concion. 2. de Lazaro, & hom. 18. in Genes. *Et habitare fecit eum è regione horti deliciarum.* At cur non longiùs à paradiso submouetur? Planè vt ex illius vicinitate frequentiùs veniret in memoriam, quid amiserit, & ex hac recordatione acerbiùs torqueretur. Ita D. Chrys. in conc. illa 2. de Lazaro. *Adam*, inquit, *è paradiso eiectum è regione paradisi habitare iussit Deus: vt assiduus conspectus renouans molestiam, exactiorem illi preberet sensum expulsionis è bonis.* De Henoch Syracides, *Placuit*, inquit, *Deo & translatus est in paradisum.* Eccles. 44. num. 16. Cur vnus ille in tanta morientium multitudine, tanquàm immortalis conseruatur? Respondet D. August. aut quisquis ille est auctor mirabilium scripturæ lib. 1. cap. 3. non parum accommodatè ad rem præsentem, *Henoch*, inquit, *sine morte per totius penè seculi tempus remotus ab hominum conuersatione custoditur, vt in eo qualiter homines, si non peccarent, generata prole cõmutarentur in vitam spiritualem sine morte ostenderetur.* Quasi diceret, oportebat, vt homines illá mortis pœná, in quam omnes ex peccato incurrerant, vt par erat, sentirent. Quid ergo, vt hic in illis doloris sensus excitaretur? Proponitur illis ob oculos viuum quoddam eius felicitatis,

Henoch præsentem mortis pœnam hominibus effecit grauiorem.

tis, quam amiserant, exemplar, Henoch scilicet quodammodo immortalis: vt dum recordarentur, tales se futuros fuisse nisi peccassent, ineuitabilem moriendi legem acerbius dolerēt. Itaque amissæ immortalitatis recordatio præsentem mortis pœnam multò amariorem efficiebat.

VII. *Aaron moriturus, filius Eleazarus pōtificio ornatu indutus obiicitur.* Capitalem sententiam promulgaturus Deus contra Aaronem, *Tolle Aaron*, inquit ad Moysen, *& filium eius cum eo; & duces eos in montem Hor: cumque nudaueris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filium eius; & Aaron colligetur, & morietur ibi.* Numer. 20. n. 25. & 26. Cui morituro pontifici obiicitur filius pontificiis vestibus indutus? An vt pater moriturus de successione filij in pontificiam dignitatem lætaretur? An potiùs, vt tristaretur de pontificiæ dignitatis amissione, quam in filium translatam intuebatur? Illud prius tenent Abul. Oleast. & nostri Cornel. & Barrad. in mansionibus lib. 8. c. 10. n. 6. Et quidem probabiliter, vt diuina erga pontificem beneuolentia ostenderetur. Hoc tamen posterius mihi videtur non parum litteræ consentaneum; tum quia Deus memorata priùs Aaronis incredulitate, sententiam mortis tulit, tanquàm in peccati pœnā. *Pergat*, inquit, *Aaron in populos suos, non enim intrabit terram, quā dedi filiis Israel, eo quòd incredulus fuerit ori meo, &c.* Ibid. n. 24. Et statim prædictam mortis pœnam infligit: vbi nihil, nisi seueritas in Aaronem videtur significari: quare sicut mors ipsa, ita & mortis circumstantia ad peccati pœnā spectauit; tum quia Deus non solùm præcepit, vt indueretur filius, sed etiam vt prius denudaretur pater: quamuis autē indui filium ad patris solatium inseruire posset; patrem tamē solemniter denudari, quis nō videt ad tormentū pertinere? Quid enim illa solemnis denudatio, nisi quendam sententiæ horrorem importare videbatur? Dum igitur Aaroni pontificiis vestibus spoliato filius obiicitur pontificali habitu indutus, non exigua dolendi occasio offertur, vt non solum præsenti calamitate, sed etiam recordatione præteritæ felicitatis torqueatur.

Abul. Oleast. Cornel. Barrad. *Aaronis pœna ex dignitate amissa, & in filium translata augebatur.*

VIII. *Promissæ terræ aspectus, mortis calamitatē Moysi reddebat acerbiorem.* D. Chrys. Eodem ritu mihi videtur & Moyses à Deo vulneratus. Nam cum ascenderet in montē Nebo, *Ostendit ei Dominus*, inquit textus, *omnem terram, &c. Dixitque ad eum: Hæc est terra, pro qua iuraui Abraham, Isaac, & Iacob, &c. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam.* Deuter. 34. n. 1. Cur enim oculis proponitur terra, pedibus non adeunda, nisi vt ex illo iucundissimo aspectu acerbissimus Moysi cruciatus oriatur? Dum enim Moyses oculis vsurpabat vberem illā glebam lacte, ac melle manantem, quam pedibus adire non licebat, acriori dolore pungebatur: secum quodāmodo ratiocinatus, Quid iuuat aspicere, quod assequi nō datur? Illius boni leuior est iactura, cuius notitia nō habetur. Quod noueris, molestius vrit, si numquam obtinendum proponatur. Præstaret terram promissionis ignorare, quā à cognita prohiberi. Fruitur oculus, vt torqueatur animus. Ægrior est calamitas, cui felicitas vicinior obuersatur. Miserum me nunc scio, qui tam exiguo interuallo absui à felici. Itaque felicitatis aspectus molestiorem reddit calamitatis cruciatum.

IX. *Hebræorum calamitas in Ægypto ex præteritæ felicitatis recordatione grauior.* Lyran. Boetius. Duplex Hebræos malū in Ægypto cruciabat; iuxta illud: *Duplex enim illos acceperat tedium, & gemitus cum memoria præteritorum.* Sap. 11. n. 13. Alterum ex tolerantia præsentis calamitatis sub Pharaone; alterum ex memoria præteritæ felicitatis sub Iosepho: illud graue, sed hoc grauissimum, interprete Lyrano, suam in sententiam Boetium allegante, dum ait: *Infelicissimum infortunij genus est, fuisse felicem*; molestius enim est à felicitate decidere, quàm semper in calamitate versari. Hæc eosdem Hebræos apud Babylonios infelicitas torquebat, vt semper præteritæ felicitatis memoria pungerentur. *In salicibus*, inquiunt, *in medio eius suspendimus organa nostra.* Psal. 136. n. 2. Cur enim organa secum ex patria in captiuitatem exportarunt, quibus futurum erat, vt nunquam in exilio vterentur? Quæstionem mouet, ac soluit in tem præsentem D. Chrys. *Hoc*, inquit, *fuit à Deo prouisum, vt vel in aliena regione haberent monumenta prioris reipub. magisque morderentur, & ægrius ferrent, dum religionis, & Dei cultus illa signa viderent.* Voluit enim Deus, vt Hebræis præsens illa calamitas ex memoria præteritæ felicitatis acerbior redderetur.

Organa præteritæ felicitatis insignia, præsentis acerbitatis dolore Hebræos aggrauabant.

X. *Præsens calamitas ad præteritam felicitatem comparata, morte ipsa grauior.* Cæterùm vix dici potest, quàm grauiter crucientur homines, cum à suis se honoribus depulsos, aliosque illis coronatos intuentur? Mori quidem malunt, quàm hæc videre, iuxta illud Iudæ Machabæi: *Melius est, inquit, nos mori in bello, quàm videre mala gentis nostræ, & sanctorum.* 1. Mach. 3. n. 59. Præoptabat mori, quàm suis miseriis, & hostium felicitatibus superuiuere. Vnde olim Iosias Rex pro magnis obsequiis, quibus Deum sibi demeruerat, hoc vnum sibi beneficium recepit, vt priùs ipse moreretur, quā sui populi gloriam a Babylonüs incensā spectaret. Sic enim Deus ad illū: *Colligeris*, inquit, *ad sepulchrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ introducturus sum super populum istum.* 4. Reg. 22. num. 20. Vbi Lyran. *Sapientes*, inquit, *reputauerunt maius malum, videre destructionem suæ religionis, & populi, quam mori.* Huc pertinet illud, quod narrat Iosephus lib. 7. de bello Iudaico c. 15. & Egesippus de excidio Ierosolymitano lib. 5. c. 45. Titum Imperatorem, postquàm Ierosolymam, templumque incēdit, quosdam sacerdotes ad se confugientes, & pro sua salute deprecantes, non solum ad supplicium efferri imperasse, sed etiam tanquàm instrenuos, ac degeneres arguisse, quod patria, templo que incenso superesse apud victores, triumphatoresque hostes postulassent: quasi admiraretur ignauiam illorum, qui non mallent mori, quàm suam miseriam, & hostilem gloriam intueri.

Lyran. *Celebre exemplum.* Iosephus. Egesippus.

XI. *Simile aliud.* Phil. Hebr. Certè Flaccus ille Romanus cum à Caio Imperatore in exiliū mitteretur, duriùs iudicabat ex priori felicitate in exilium, quàm è vita in sepulchrum corruisse. De quo Philo Hebr. in libro, quē aduersùs illum scripsit, multa in hanc sententiam commemorat. In primis docet illum per easdem vrbes in exiliū ductum esse, per quas anteà superbus ferebatur; *Vt ciuitates*, inquit, *quæ fortuna tantùm dum spectarant, rursum spectarent affectum ignominia. Et ille commonstratus digitis praetereuntium propter mutationem repentinam, grauiori dolore premeretur.* Et paulò post, cum ad insulam, in qua exulandum erat, penetrauit, sic eum loquentem introducit: *Quomodò*, inquit, *vocabo hanc insulam? Exilium ne, an nouam patriam? Sepulchri nomen ei maximè conuenit. Siquidem infelix ego, me ipse quodammodo in monumentum infero. Aut enim præ dolore miseram vitam finiam; aut si potero diutiùs superesse, longam mortem perpetiar.* Ita infelix homo ex præteritæ felicitatis recordatione, præsentem calamitatem, vel ipsa morte duriorem iudicabat.

XII. *Præsens miseria ad alienā felicitatē cōparata inferni doloribus acerbior.* Addo non solùm morte grauiorem esse hanc pœnam, sed ipsis quoque cruciatibus inferorum. Diues ille auarus *eleuans oculos suos cum esset in tormentis; vidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu eius.* Luc. 16. n. 23. Cur, quæso, damnatus vide-

videt pauperem beatum, aut certè nō multò post sine dubio beandum? Dupliciter respondet D. Chrys. conc. 2. de Lazaro. Primò, vt qui viuus cogitabat nulla malis supplicia, nulla bonis præmia post mortem superesse; mortuus falsitatem vtriusque erroris suo pelleret experimento; & sua supplicia tolerādo, & Lazari præmia aspiciendo. Secundò ad rem præsentem; *Vt quæ passus fuisset pauper*, inquit Chrys. *hæc nunc, & diues pateretur multò grauius. Quemadmodum enim illi molestiorem reddidit cruciatum, quòd in vestibulo diuitis iacebat; quòd videbat aliena commoda: sic & huic grauiorem reddidit cruciatum, quòd in gehenna iaceret, quod Lazari videret delicias, quoa non solum natura, verùm etiam comparatione honoris illius intolerabiliorem haberet cruciatum.* Itaque alterum, alterius felicitas cruciabat. Lazarum felicitas diuitis in hac vita: diuitem felicitas Lazari in futura; & cum sua cuique miseria grauis esset; ex comparatione cum alterius felicitate, grauior reddebatur. Addit D. Chrys. conspectū Lazari fuisse diuiti quandam malè exactæ vitæ exprobrationē, quæ maiorē misero miseriam replicaret. *Deus*, inquit, *hunc* (id est, diuitem) *è regione Lazari constituit, quò videret, quibus bonis seipsum priuasset.* Quasi ita cum diuite loqueretur: *Misi tibi in vestibulo Lazarum, vt tibi ad virtutem doctor esset, doctrinæque materia. Contempsisti lucrum, noluisti ad quod oportuit, vti salutis occasione; vtere posthac illo ad maioris cruciatus, suppliciique materiam.* Concinit D. Gregor. hom. 40. in Euang. vbi loquutus de diuite aspiciente Lazarum in sinu Abrahæ, *Ad pœnam*, inquit, *suam, ei & cognitio seruatur, & memoria.* Et statim, *Vt peccatores in supplicio amplius puniantur; eorum vident gloriam, quos contempserunt.*

D. Chrys.

Auarus diues ex Lazaro gloria grauiùs torquetur, & vritur.

D. Chrys.

XIII. In eandem rem solui potest illa alia dubitatio, Cur scilicet in extremo iudicio priùs boni ad præmia vocandi sint, quàm mali ad supplicia relegādi; vt patet ex cap. 25. Matth. n. 34. & 41. Vbi priùs sua bonis, quàm malis sententia promulgatur. Scio quidem respondisse Auctorem Imperfecti in Matth. homil. 54. *Quia*, inquit, *paratior est Deus semper ad benefaciendum, quàm ad malefaciendum. Nam bona bonis secundum propositum suum præstat; quia bonus est: malis autem mala contra propositum suum facit inuitus; quia iudex est. Quidquid autem homo contra naturam suam agit, pigriùs agit.* Quæ quidem aptissimè dicta sunt ad diuinam misericordiam commendandam. Addo tamen vlteriùs ad præsens institutum, illum ordinem in proferendis bonorum, malorumque sententiis ad diuinam quoque iustitiam manifestandum profuturum; vt cum mali bonos videriut coronatos, non minùs de aliena gloria, quàm de sua miseria crucientur. Quam rationem D. Bernard. in Psalmum 90. sermone 8. expressit. *Prius*, inquit, *benedicti vocabuntur in regnum, quàm maledicti in caminum deiiciantur ignis æterni: quò videlicet acriùs doleant videntes, quid amiserint.* Neque solum dolebunt mali, cum beatos viderint, sed etiam cum ab illis videbuntur. Irrideri se ab illis, quos antea irriserant iniquissimè ferent: suā miseriam videri ab illis, quibus ipsi antea suā gloriam obiiciebant, ægerrimè sustinebunt: esse ludibrio, quibus anteà erant spectaculo, molestissimè patientur. Ita nihilominùs diuina prouidentia disponet, vt mali videant iustos, & à iustis videantur, quò acerbiùs crucientur. *Oculis tuis*, inquit Deus ad quemlibet beatorum, *considerabis, & retributionem peccatorum videbis.* Psalm. 90. n. 8. Vt cum peccatores senserint suam miseriam prodi, & beatorum oculis ingeri, acriùs torqueātur. Nam vt D. Bernard. citat. *Hoc planè*, inquit, *eis graue tormentum, & magnus quidam malorum cumulus erit. Fortè enim quodcumque solatium videretur, eorum quos tam malitiosè impugnauerant; in tormentis suis, vel conscientiam latere, vel ipsos saltem declinare posse conspectus.* Itaque ex comparatione cum aliena gloria, dolor de propria miseria incredibiliter augetur.

Cur in extremo iudicio prior bonorū, quàm malorū sententia proferatur.

Auct. Imperf.

Deus ad benefaciendum, quàm ad puniendum promptior.

Damnati non minus de sanctorum gloria, quàm de sua pœna torquentur.

D. Bernard.

D. Bernard.

XIV. Vt igitur Heli in suis posteris, seu eius posteri acerbiùs torqueantur; se à summo sacerdotio expulsos, aliosque in illo repositos cernere compelluntur. Illud tamen fateor, Deum in hac vita miseros in conspectu felicium collocare solitum: & præsentem calamitatem patientibus, præteritam felicitatem in memoriam reuocare; non solùm, vt puniat, sed etiam vt parcat; nec solùm, vt maiorem illis ingerat pœnam, sed præcipuè, vt eos ad meliorem frugem reducat. Adamum è paradiso expulsum, è regione paradisi collocauit: non solùm, vt videndo, quod amiserat, cū torqueret, vt diximus: sed præcipuè vt dolēdo de peccato, quod eam pœnā induxerat, ad feliciorem statum eum reuocaret. Ita D. Chrys. hom. 18. in Genes. *Animaduerte*, inquit, *quòd Dominus noster in singulis operibus, misericordiæ argumentum ostendit; & singulæ pœnarum species bonitate plenæ sunt. Non enim hoc solum misericordiæ, & benignitatis argumentum erat, quòd emittebat, & eiiciebat: sed etiam quod contra paradisum illum habitare faciebat: vt ingentem dolorem haberet, quotidie cogitans vnde exciderit, & in quem statum se coniecerit. Et quamuis grauissimi doloris spectaculum erat; est tamen magna vtilitatis occasio, vt dolens continuo aspectu munitior, & cautior esset in aliis, ne iterùm in eadem peccata incideret.* Et paulò post, *Maxima prouidentiæ, & curæ signum fuit, vt & spectando memor esset; & inde lucrum faceret; & neque immodica viuendi auiditate concupiscere, neque foris existens de ligno comedere præsumeret.* Prodesse poterat ille continuus aspectus paradisi amissi, & iugis recordatio felicitatis præteritæ, non solùm ad augendum præsens supplicium; sed etiam ad peccatum vetus detestandū, & nouum præcauendum. Similiter respondet Theod. q. 24. in Gen. *Voluit*, inquit, *Deus illum cognoscere beneficia diuina, vt iis priuatus, odio gratis prosequeretur peccatum, per quod tantis bonis careret.* Dum enim Adamus paradisum positum è regione videbat; diuinum beneficium, quo ibi steterat, recordabatur: hæc autem recordatio non parùm stimulabat, vt peccatum tanto beneficio contrarium detestaretur. Nec aliter respondet D. Cyrill. Hierosolym. catechesi 2. de pœnitentia, *Eiicit*, inquit, *illum Deus è paradiso; neque enim dignus erat eo loco propter peccatum. Constituit autem illum è regione paradisi, vt videat, vnde exciderit: & à quibus in quæ delapsus sit; deincepsque per pœnitentiam saluetur.*

In præsenti miseria præteritam felicitatem in memoriam Deus reuocat, vt peccatores citiùs resipiscant.

D. Chrys.

Adami exemplum.

Theodor.

D. Cyrill. Hieros.

XV. Huc pertinet illa maior Dei in Abelem, quàm in Cainū beneuolētia. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera illius non respexit.* Gen. 4. n. 4. & 5. Quærunt ibi Patres D. Hier. D. Aug. Procop. & alij, quo pacto Deus dicatur respexisse? Et respondent externo aliquo signo, vt iam annot. 6. sect. 1. diximus, vnius sacrificium approbasse, alterius contempsisse. Sed cur externo signo vsus est, quo fauorem in vnū, contemptū in alterum palā testaretur? Credo, vt Cain videns se humiliter contemptum, & fratrem honorificè à Deo approbatum, & ex sua miseria, & ex aliena gloria morderetur: indeque iusta quadā inuidia excitatus, & suā à se malitiam abdicaret, & fraternam religionem in posterum imitaretur.

D. Hieron. D. Aug. Procop.

Maiorem in Abelem, quā in Cainū beneuolentiam Deus ostēdit, vt ex fratris felicitate ad illius imitationem impelleret.

Annuit

Ol.ast.

Ægypti plagæ ex Hebræorum incolumitate acerbiores, ad pœnitentiam Ægyptios prouocabant.

Annuit Oleast. Dominus, inquit, volens prouocare Cain, vt de cætern cum illi vellet munus offerre, meliora seligeret; non illi nocuit, sed munus fratris acceptauit, vt eum ad fratris mentem reuocaret, &c. Multas plagas imponebat olim Deus Ægyptiis, omnes tamen ab Israelitis auertebat. Muscis offendebantur Ægyptij, nō Hebræi. Exod. 8. n. 22. Sæuiebat pestis in Ægyptiorum animalia; ab animalibus Hebræorum abstinebat. Exod. 9. n. 6. Densissimæ Ægyptiis tenebræ incūbebant: splendidissima lux Hebræis fulgurabat. Exod. 10. n. 23. Iugulabantur omnes Ægyptiorum primogeniti; Hebræorum tamen omnes illæsi seruabantur. Exod. 11. n. 6. & 7. Itaque tempestas, & calamitas erat inter Ægyptios; serenitas, & felicitas inter Hebræos. Quorsum ita? Planè vt Ægyptij propriam miseriam, & alienam gloriam videre, & inter se conferre cogerentur: & ex hac comparatione non solum acerbiùs dolerent, sed etiam maturiùs resipiscerent. Et quorum felicitatem cernebant, sequerentur, & fidem.

XVI.

Hebræorū error de Pharaonis incolumitate in mari rubro.

Abul.

Vltimus Pharao in mari rubro periit.

Sennacherib à communa suorum strage liberatur, vt in suis puniretur, & emendaretur.

Insigniter errant aliqui Hebræorum, qui dicunt Pharaonem è mari rubro saluū & incolumen euasisse. Errant, inquam, cum in litera expressum sit, *Nec vnus quidem superfuit ex eis.* Exod. 14. n. 28. Probabiliùs loquuntur illi, qui dicunt apud Abul. loco Exod. proximè citato, eum nouissimum omnium illo naufragio periisse, vt videns suorum infortunium, & triumphum Hebræorum, plus doloris hauriret, & efficaciùs ad pœnitentiam inuitaretur. In castris Assyriorū, magnam edidit stragem vltor è cœlo Angelus: Regem tamen Sennacherib non tetigit, sed liberum redire in patriam permisit, vt patet ex 4. Reg. 19. n. 31. & Isai. 38. n. 36. Cur eadem strages, quæ milites, Regem quoque non inuoluit? An vt magis affligeretur suorū calamitati & hostium felicitati superstes? fateor, ea causa fuit, sed non sola. Eò enim præcipuè diuina prouidentia spectabat, vt impius Rex tā repentinam humanæ potentiæ vicissitudinem expertus, diuinam, à qua fiebat, omnipotentiā confiteretur. Ita D. Hier. in Isaiā. *Sennacherib*, inquit, *idcircò seruatus est, vt sciret potentiā Dei, & blasphemantia ora comprimeret; fieretque testis illius maiestatis, quam paulò ante contempserat.* Itaque Deus peccatores in propriis miseriis, & inter alienas felicitates viuos conseruat, non solum, vt videndo torqueantur, sed etiam, vt dolendo emendentur. Quare posteri Heli summo sacerdotio destituti inter summos sacerdotes in eorum locū subrogatos retinentur, vt non tam dolore inuidiæ; quam dolore pœnitentiæ compungantur, vt deficiant eorum oculi; non suffusi liuore, sed effusi in lacrymas: vt tabescat eorum anima nō ex maleuolentia in alienam gloriam; sed ex pœnitentia de propria malitia.

D. Hieron.

XVII.

Chald.

Septuag.

Et pars magna domus tuæ, &c. Chaldæus vertit, *Et omnis multitudo domus tuæ occidentur iuuenes.* Septuaginta in Bibliis Sixtianis, *Et omnis, qui superérit domus tuæ, decident in gladio virorum.* Nec multum dissident in Regiis, & Compluteosibus, *Et omne abundans domus tuæ cadet in framea virorū.* In Hebræo, verbum ex verbo reddendo, est, *Et omnis multitudo domus tuæ morientur viri.* Ex quibus exemplaribus triplex oritur discordia. Vna ex numero morientiū. Altera ex tempore moriēdi. Tertia ex genere mortis. Quas breuiter cōcordemus.

Triplex difficultas.

XVIII.

Prima de numero posterorum Heli morientium.

Prima discordia ex numero morientium in eo consistit; quòd latinum exemplar dicit, moriturā magnam partem domus Heli; at verò Hebræum, Chaldæum & Græcū moriturā omnem multitudinem domus Heli, seu omnem, qui in domo Heli iuuentus fuerit. Sed nulla est pugna; si hæc exemplaria originalia in sensu figurato intelligantur. *Omnis multitudo* pro magna parte domus; vt de simili loquutione diximus cap. 1. n. 21. In qua, *omnis*, pro pluribus vsorpatur. Et sic esse necessariò intelligendum, patet tam ex hoc numero, in quo dicitur, non omnem virum de domo Heli ab altari auferendū, quam ex numero 36. in quo apertè supponitur aliquis de domo Heli superfuturus. Vnde Latinus interpres sensum respiciens non verba, rectè transtulit sine tropo, *Et pars magna domus tuæ morietur*, quod in filiis Heli, & in aliis octogintaquinque sacerdotibus, de quibus n. 31. iam diximus, impletum est: nam ex tam multis sacerdotibus de domo Heli occisis, vnus tantùm reliquus fuit Abiathar, qui fugā consulens vitæ suæ *fugit ad Dauid.* 1. Reg. 22. n. 21. sub quo incolumis superfuit.

Explicatur.

Omnis, pro pluribus sæpè in scriptura vsurpatur.

XIX.

Cur maior pars domus Heli immaturè moritura dicatur.

D. Greg.

Sed cur maior pars domus Heli dicitur intempestiuè moritura? D. Greg. Magn. rationē esse sentit, quia maior pars filiorum imitatura erat negligentiā paternā. *Nam doctoris*, inquit, *reprobi plures auditores sunt, qui sequantur praua, quæ agit; quā recta, quæ docet.* Et propterea sentit, raros tantùm filios Heli, & qui viros se præstitissent, vt initio huius numeri diximus, in sacerdotio relinquendos. Nihilominùs cū hæc pœna infertur filiis propter culpam patris (quod non est inconueniens, cum sit pœna temporalis, quæ propter culpā paternam potest filiis infligi) non est cur ad culpam filiorū recurramus, præsertim si dicamus illos sacerdotes à Saule occisos, innocentes fuisse, & iustos, imò & martyres, vt Bachiarius supra citatus appellauit. In pœnam igitur, ac detestationem paternæ culpæ tam multi filij ceciderunt.

Bachiar.

XX.

Secunda difficultas, de tempore moriēdi.

Chald.

Pagnin.

Caiet.

Altera discordia, ex tempore moriendi est in eo, quod Chaldæus vertit, *Occidētur iuuenes*; quem sequitur Pagnin. in Bibliis Fortunati, & probat in thesauro, verbo אֱנוֹשׁ, *anasc*, id est, *homo*; quia cū suprà dicatur senex in domo Heli defuturus, rectè hoc loco iuuenes morituri colligūtur. Subscribūt Hebræi apud Caiet. dicentes, nullū de domo Heli transire annum ætatis quinquagesimum. At verò in fonte est, morientur אֲנָשִׁים *anascim*, hoc est, *viri*, seu *homines ætatis robustæ*, vt Caiet. interpretatur; quem sensum clariùs expressit Latinus interpres, transferens, *Morietur, cum ad virilem ætatem venerit*; apertè significans hanc mortem futurā in ætate virili. Sed facilè tolletur pugna, si aduertas nomē אֲנָשִׁים *anascim*, nō semper exprimere virorū qualitatē, iuuenumne, an senum: sed eā ex adiunctis dignoscendam, vt ipsemet Pagnin. in thesauro citatus fatetur: vnde hoc loco, alios aliter hebræū nomen interpretari potuisse: sed omnium fidelissimè vulgatē interpretem Latinū, morituros, cum ad ætatē virilem venerint, hoc est, morituros viros. Adde, qui sunt in confinio virilis, ac iuuenilis ætatis, ab vtrouis extremo posse, nūc viros, nunc iuuenes appellari: vnde nihil mirū si posteri Heli in vtriusque ætatis concursu positi, ab aliis, atque aliis viri, vel iuuenes appellentur.

Enucleatur.

Pagnin.

XXI.

Rationes contrariæ soluuntur.

Argumentum Pagnini vim non habet: quia quamuis negentur senes in domo Heli futuri, nō tamē negantur viri: potuerūt igitur ad virilē ætatem accedere, quin excederēt in senilē. Illud Hebræorum dogma, præterquàm quòd multis aliis eorum figmentis simile videatur; præsenti doctrinæ nihil obest; quia ante quinquagesimum annum virilem ætatem assequuntur, in qua moriātur. Et rectè quidē viri iā effecti de medio tolluntur, vt maiori cum doloris sensu abripiantur: nam cùm ætas virilis apta sit sacerdotio obeundo: dum eam

eam ingressi moriuntur; planè sacerdotio tractando indigni iudicantur. Et in hanc ferè sententiam mihi videtur D. Greg. hoc loco latiùs philosophari.

D. Greg.

XXII. *Tertia difficultas de mortis genere.* Tertia discordia ex mortis genere cernitur in hoc, quòd vulgata naturale mortis genus significare videatur. *Morietur*, inquit, *cum ad virile ætatem venerit*: scilicet non vi, non ferro, non externo aliquo nocumento; sed ipsa naturæ lege ad interitum deducente. At verò Chald. Paraphrastes, & clariùs Septuag. interpretes violentū mortis genus interpretantur. Nam Chaldæus, *Occidentur*, inquit, *iuuenes*. Occidi autem non dicuntur, nisi quibus externa aliqua violentia infertur: eò maior, quò ætas est viuacior, & vegetior, qualis est iuuenilis: dum igitur iuuenes dicuntur occidendi, tam ex verbo, quàm ex nomine violentia indicatur. Apertiùs Septuag. *Omnis*, inquiunt, *qui superest domus tuæ, decident in gladio*, seu, *in framea virorum*. Vbi satis apertè non mors, sed occisio, hoc est, non naturale, sed violentum mortis genus significatur; quale illud est, quod interuentu gladij exercetur. Tota discordia facilè tranquillabitur, si dicamus non oportere, vt omnes eodem mortis genere de medio tollendos esse intelligamus, sed alios naturali, vt insinuat vulgata: alios violento, vt Chaldæum, & Græcum exemplar expresserunt, obituros. Nec si oporteret morte omnes violentâ corripi, id negaret editio vulgata, quia morituros tantum dicit; hoc, vel illo mortis genere, non declarat; certum igitur est multos violentam mortem oppetiisse; vt filios Heli in bello contra Philisthæos; & illos octogintaquinque sacerdotes gladio Saulis interfectos; nec tamen repugnat, alios mortem subiisse naturalem; qui in vulgata præcipuè insinuentur.

Chald. Septuag.

Expositur.

XXIII. *Cur virorum gladio posteri Heli occidendi dicantur. Prima expositio. Deus in puniendo lenis, senibus comparatur. Secunda expositio. Grauiora hominum quam Dei supplicia.* Sed quid est illud: *In gladio virorum?* Quidam exponunt de supplicio blando, & humano, vt vocant: iuxta illud Dei de Salomone: *Arguam eum in virga virorum*. 2. Reg. 7. n. 14. Hebraicè, In virga אנשים *anasim*, hoc est, vt diximos, *hominum fenum*, seu languidorū, seu imbecillorū, qui propter infirmitatem vix quempiam possint tangere, nedū verberare, seu vulnerare: adeò enim Deus leuiter punit, vt cum his hominibus ferire nō valētibus cōparetur. Alij verò exponunt de supplicio nimis rigido, ac duro, seu hominum robustorum: hos enim significat Hebræum nomen, *anasim*, vt dictum est. Vnde olim ciues Bethuliæ Deū sic deprecabantur: *Tu, qui pius es, miserere nostri: in tuo flagello vindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te.* Iudith. 7. n. 20. Quasi Dei flagellum mitiùs, quàm hominum flagellum illis videretur; & propterea diuino potiùs quàm humano percuti mallent.

XXIV. *Homines ipsis aliquādo belluis immitiores, & crudeliores.* Hæc posterior expositio propior ad literam accedit. Nam hoc loco seuera punitio domui Heli denuntiatur: nec seuerior esse potest, quàm quæ dicitur gladio virorum exercenda; qui vel ipsis belluis aliquando esse solent immitiores. Patet in Helia, quem corui immitissimæ volucres, indulgentissimè pascebant ad vitam. 3. Reg. 17. n. 6. homines tamen Achab, & Iezabel iniquissimè reposcebant ad mortem. 3. Reg. 19. n. 2. Patet in Daniele, cui leones omnium belluarum immanissimi submittebant caput. Daniel. 6. n. 22. homines tanquàm ipsis leonibus diriores machinabantur insidias. Vnde Rex Darius lapidem, quo lacus leonum, in quo Daniel missus est, obtegebatur, *Obsignauit annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem.* Ibid. n. 17. Quasi multò magis timeret Danieli à fæuitia hominum foris insidiantium, quàm à feritate leonum intùs ferocientium; & quem à leonibus illæsum fore non desperabat, ab hominibus oppressum iri vehementer formidaret. Quare D. Cyprian. serm. de orat. Dominica, hominum crudelitatem in vtroque euentu admiratus exclamat: *O humana malitiæ detestanda crudelitas! Feræ parcunt, aues pascunt, homines insidiantur, & sæuiunt.* Idem videre est in Iona, quem homines occisuri in mare deiecerunt. Ion. 1. n. 15. Balena verò seruatura in aluum condidit. Ion. 2. n. 1. Vnde D. Hier. aut quisquis ille est auctor illarum epistolarum, quæ in 9. eius operum tomo circumferuntur, epistol. 29. de resurrectione Domini: *Quem*, inquit, *malitia hominum perdidit, bestia esuriens custodiuit.*

D. Cypr.

D. Hieron.

XXV. *Posteri Heli hominū gladio crudeliùs occisi.* Igitur humanum ingenium, aliquando inclementius esse solet, quam ferinū: proindeque dum posteri Heli in gladio virorum occidendi dicuntur; durissimo supplicio mactandi significantur. Et quidem duo eius filij Ophni, & Phinees à Philisthinis hostiliter interfecti in acie ceciderunt: infrà cap. 4. n. 11. eò crudeliùs, quò propiùs ad arcam fœderis militabant, cuius sanctitas retinere non potuit furores idololatras, cædem, & sanguinem spirantes, quominùs in eorum exitium inueherentur. Illi verò octogintaquinque sacerdotes, de quibus suprà, acerbissimam mortem obierūt. In primis seuerissimè denuntiatam à Saule, dicente ad summum sacerdotem: *Morte morieris Achimelech, tu, & omnis domus patris tui.* 1. Reg. 22. n. 16. Deinde crudelissimè illatam à Doeg. ibid. num. 18. nam cum reliqui satellites Saulis, iussi ab ipso Rege sacerdotes interficere, non auderent manus suas sacerdotali sanguine polluere, & profanare: vnus Doeg iussus à rege, irruit temerarius; tanta crudelitate præceps, vt neque sacerdotali dignitate, neque loci religione, neque sacrarum vestium apparatu, quo erant omnes induti, retardari posset, quominus in plagas, ac cædes desæuiret. Quid crudelius? En gladius virorum: vnius quidem numero; sed feritate, ac crudelitate, plurimorum; in quo posteri Heli miserabiliter ceciderunt.

Num. XXXIV. *Hoc autem tibi erit signum, quod venturum est duobus filiis tuis, Ophni, & Phinees: In die vno morientur ambo.*

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Signum in scriptura tripliciter vsurpatur. Primò.* Hoc autem erit tibi signum, &c. Signum in scriptura, vt alios mittam significatus, tripliciter sumi potest. Primò, pro miraculo, seu portento, quod naturæ ordinem prætergreditur. *Posuit in Ægypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos.* Psalm. 77. n. 43. *Posuisti signa, & portenta in terra Ægypti vsque ad diem hanc.* Ierem. 32. n. 20. *Nisi signa, & prodigia videritis, nō creditis.* Ioan. 4. n. 48. & passim alibi. Secundò, pro re ad aliam significandam propositā, quamuis naturæ vires non excedat. Sic olim Deus ad Moysen: *Erit autē vobis sanguis in signum*, &c. Exod. 12. n. 13. Sic Samuel ad Saulem: *Et hoc*, inquit, *tibi signū, quia vnxit te Deus in principem*, &c. 1. Reg. 10. n. 1. Sic etiam Angelus ad pastores. *Et hoc vobis signum, Inuenietis infantem*, &c. Luc. 2. n. 12. & sic de cæteris passim. Tertiò pro re vtrumque habente, & quæ miraculum, seu instar miraculi euiusdam sit; & quæ ad rem aliquam significādam proponatur. Sic vellus Gedeonis. Iudic. 6. n. 37. Sic regressio solis. 4. Reg. 20. n.

Secundò.

Tertiò.

20.n.11.Sic conceptio Elisabethæ sterilis, Luc.1. n.36.& id genus alia, & miracula fuerunt naturæ vires excedentia, & signa alias, atque alias res significantia.

II.
Signum hic in tertia significatione vsurpatur.

Signum igitur hoc loco sumi potest, interprete Abulense, hoc tertio modo: ita vt & prodigium quoddam sit, & futuras calamitates portendat; iuxta priorem significationem, sensus est. Repētinus tuorū filiorum interitus, erit tibi quoddam veluti prodigium, nigro calculo signandū, quo ad tristitiā incredibiliter moueraris. Nā sicut sacerdotum vita portentosa est, iuxta illud de sacerdotibus: *Viri portendentes sunt.* Zachar. 3. n. 8. Quia propter suam eximiā sāctitatē, interprete Montano, debēt reliquos homines obstupefacere; nō minùs, quam si essent quędā cœlestia portēta: ita eorum mors, præsertim inopinata, videtur omnibus portētosa: non quòd vltra naturæ leges contingat, sed quòd quāta est sacerdotalis vitæ auctoritas, tanta ex infausta eorum morte admirabilitas consequatur. Iuxta posteriorē significationē sēsus est. Mors tuorum filiorum erit tibi signū, quod reliqua infortunia domui tuæ euentura significabit. Potest autem litera iuxta hunc sensum dupliciter inseri. Primò, sumendo illud (*quod venturum est*) ex parte signi in hunc modum. Hoc, quod venturum est, scilicèt mors, quæ tuis filiis continget, erit tibi signum eorum, quæ tibi prædixi. Secundò, sumendo illud ex parte significati, sic: Hoc, nempè tuorum filiorum mors, erit tibi signum, quod venturum est tuæ potestatis exitium, & infortunium. Vtrouis modo rectè litera explicatur.

Sacerdotis vita sit sanctitate prodigiosa.
Montan.
Sacerdotis mors inopinata, portentosa.

III.
Primum dubium.
Cur hoc signū præcipuè Heli proponatur.

Supersunt nonnulla dubia, quorum explicatione totus versiculus illustrior innotescet. Primum. Cur hoc præcipoè signum proponatur Heli ad significandas posterorum eius calamitates? Respondeo in primis, quia hoc signum magis cum re significata connexum erat: nam sicut euulsa radice exarescunt rami, qui ab illa pullulabant; ita præcisis filiis Heli tota eius posteritas indè propaganda præscindebatur. Vnde hoc signum erat naturale, proindéque aptius ad sacerdotalis illius ordinis euersionē significandam. Addo, quia hoc signum inseruire poterat ad erodiendum, puniendumque parentem de suis filiis moderandis negligentem. Dùm enim audiret filios suos occidendos; & posteà occisos, certissimo nuntio deprehenderet, non posset non incredibili dolore commoueri; & se præteritæ negligentiæ ter & ampliùs accusare, se suorum filiorum dicere homicidam, se suæ posteritatis euersorem, se mille mortibus dignum esse, qui suorū funera posterorum, facili, vt poterat, remedio nō præuenirèt. Itaque Heli suos filios occidendos audiuit, & occisis superuixit: vt maiorem & dolendi, & pœnitendi occasionem obtineret. Eandem ob causam voluit Deus vt Adam, licèt priùs mortem meritus fuerit, quàm Abel, posteriùs tamen moreretur: vt filios superuiuens maiorem sui peccati detestandi, ac lugendi occasionem inueniret. Quod D. Chrys. hom. 11. ad pop. rectè pōderauit. *Cōsidera*, inquit, *Dei prudentiā, non ipsum mori primum permisit; sed hoc eius filium pati, vt ante oculos tabescens corpus intuitus, & marcescens, magnā ex hoc aspectu Philosophiæ disciplinam caperet.*

Heli ex filiorum morte, & puniebatur, & erodiebatur.

Adamus in Abelis morte maiorem pœnitendi occasionem inueniebat.
D.Chrys.

IV.
Secundum dubium.

Secundum dubium. Vtrùm hoc signum datum fuerit Heli, vt simpliciter crederet; an solùm vt magis confirmaretur in iis, quæ dicebantur? Credo ad hoc posterius. Primò, quia Heli probus alioqui vir, illa excepta circa filios suos negligentia, fidem diuinis verbis non negaret; quamuis nullo modo ad credendum signo induceretur. Secundò, quia sicut Heli sine præuio signo credidit filios suos vno die morituros: ita & crederet reliquas suorum posterorum calamitates: nam cū vtrumque obscurum fuerit, aut ad vtrumque aut ad neutrum signo indigeret. Tertiò, quia sæpè in scriptura signa proponuntur non ad faciendā fidem, quia sine illis creditur, sed ad confirmandam: vt patet non solùm in B. Virgine, cui signum ab angelo proponitur, Luc.1.n.36. quamuis illa angelo annuntianti sine vlla hæsitatione crediderit: vt præter vulgares interpretes, noster Canisius lib.4. de Deipara Virg.c.2. latissimè confirmat: sed etiam in Gedeone, Saule, Ezechia, locis paulò superiùs citatis; quibus credentibus, aliqua tamen signa proponuntur, non vt dictis fidem habeant; sed vt in fide confirmentur. Imò iis, qui absque signo nō credunt, eo ipso signum denegatur; vt patet in Zacharia, Luc. 1. à n. 18. Et in illis Pharisæis, de quibus Christus Dominus, *Generatio*, inquit, *mala, & adultera, signum quærit, & signum non dabitur ei.* Matt. 12. n. 39. & in Herode, qui cum optaret à Christo D. videre signum, ne verbum quidem accepit vllum. Luc.23.n.8. & 9. Contulit igitur hoc signum, vt Heli in fide de rebus quæ a viro Dei audierat, confirmaretur. Quemadmodum & fideles in articulis fidei per rationes probabiles magis quodammodò extensiuè confirmantur. Sed aduerte certitudinem ex fide habuisse Heli, statim vbi virum Dei, vt talem cognitùm audiuit: confirmationem verò ex signo, postquàm signum re ipsa exhibitum est: nam anteà, cum signum esset ignotum, non posset facere notum significatum.

Ex hoc signo magis Heli in oraculi fide cōfirmabatur.

Signa in Scriptura ad confirmandam fidem proponuntur.

Canisius.

Iis, qui absque signo non credunt, eo ipso denegatur.

A B C D E

V.
3. dubium. Cur mors filiorum Heli alio etiā signo non confirmetur?

Tertium dubium ex dictis consequitur. Cur, sicut mors filiorum Heli datur in signum sacerdotij auferendi: aliud quoque ad ipsam filiorum mortem significandam signum non præexistit? Cum enim futura filiorum mors non fuerit minùs obscura, quam sacerdotium auferendum: sicut hoc præuio signo indigebat, quo firmiùs extensiuè crederetur, ita & illa. Ratio est, quia mors filiorum reuelabatur solùm Heli; qui cum iustus esset, crederet sine signo: at verò ablatio sacerdotij, etiam eius posteris: qui fortassè sine præuio signo non inducerentur ad credendum. Adde, mortem per se ipsam patri præsentem fore: non autem ablationem sacerdotij: & propterea hanc solam saltem in signo illi præsentandam fuisse: illam non indiguisse signo, quo ostenderetur, citò per se ipsam ostendendam.

Prima ratio.

Secūda ratio.

Num. XXXV. *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet; & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus.*

EXPOSITIO LITERAE.

I.
Quis sacerdos fidelis hoc loco nuncupetur?
Prima expositio de Christo D.

ET *suscitabo mihi, &c.* Præcipua huius loci difficultas est, quis hoc loco sacerdotis fidelis nomine intelligatur? Prima expositio, esse Christum D. Ita D. Cypr. lib. 1. aduersus Iudæos. Eusebius Cæsar. lib. 4. demonstr. Euang. cap. 26. Rabanus in cap. 33. Ieremiæ, Theodoret. quæst. 10. Rupertus, Beda, Angelom. & alij interpretes, qui hunc locum de nouo sacerdotio legis gratiæ interpretantur. Hæc expositio vera est in sensu mystico, in quo ipsi loquuntur: vt annot. 24. fusiùs illustrabo: non tamen in literali, tum quia sacerdos fidelis, de quo ad literam hic agitur, ille est, qui transtulit vetus sacerdotium de domo

D. Cypr.
Euseb. Cęsar.
Raban.
Theod.
Rupert.
Beda.
Angelo.
Hæc expositio vera est in sensu mystico, & falsa in literali.

Heli ad domum Phineæ, cui primùm à Deo promissum fuerat: hanc autem translationem Christus Dominus non fecit; sed aliam multò nobiliorem à Synagoga in Ecclesiam: cum vetus sacerdotium extinxit, & nouum condidit. tum quia hæc prophetia impleta est tempore Salomonis; cum è sacerdotio exclusit Abiathar, vnum è nepotibus Heli; *Vt impleretur*, inquit textus, *sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo*. 3. Reg. 2. n. 27. Quo tempore nondùm Christus Dominus in terra apparuerat: tum denique quia illud quod sequitur; *Et ambulabit coram Christo meo*; nullo modo quadrat in Christum Dominum. Quis est enim ille Christus, ante quem dicitur ambulaturus? Ipsene, an alius? Ante se non poterat: ante alium non congruebat: ergo, &c.

II. *Secunda expositio, de Samuele.* D. Hier. Angelo. *Hæc expositio reÿcitur.*

Secunda expositio, esse Samuelem. Ita audio multos præsertim viua voce prædicantes, hunc locum interpretari: sequutos, vt ipsi fortassè putant, sententiam Diui Hieronymi in 1. Corin. 1. sub initio loquentis de Samuele, ac dicentis: *De quo etiam secundùm historiam dictũ est: Suscitabo mihi sacerdotem fidelem.* Nec repugnat Angelo. dicens, posse hunc locum de Samuele intelligi, qui quãuis non esset de familia sacerdotali, tamen defuncto Heli in sacerdotium successerit. Sed hanc expositionem supra annot. 17. sect. 2. iam reiecimus; vbi etiam ostendimus D. Hieronym. nec huius sententiæ, nec illorũm commentariorum in epist. ad Cor. auctorem esse, sed alium quempiam D. Hieronymi nomine inscriptum. Et vlteriùs probatur, tum propter rationem vniuersalem, quia Samuel non fuit sacerdos, vt annotatione illa 17. ostensum est; tum quia licèt demus fuisse sacerdotem à Deo denuò institutum, adhuc non potuit sacerdotium à domo Heli in domum Phineæ transferre; cum hoc fieri non posset, nisi per aliquem ex Phineæ posteritate, de qua Samuel non erat: tum quia quando hæc prophetia impleta est sub tempore Salomonis, per sacerdotem, quem Deus hoc loco promisit suscitandum, iam Samuel è viuis excesserat: tum denique quia Samueli conuenire non potest id, quod sequitur: *Et ædificabo ei domum fidelem.* Quæ enim potuit esse fidelitas domus Samuelis, vt notat Beda, & Angelom. cuius filij declinasse post auaritiam, nec ambulasse in viis patris referuntur?

III. *Tertia, & vera expositio, de Sadoc.* Theod. Rupert. Angelo. Carthus. Lyran. Caiet. *Probatur.*

Tertia igitur, ac vera expositio, fuisse Sadoc. Ita interpretes communiter, Theodoret. Rupert. Angelom. Carthusian. Lyran. Abulens. Caiet. & alij: patetque ex dictis: & vlteriùs declaratur, quia sacerdos, de quo hic agitur, ad literam ille est, qui posteros Heli à summo sacerdotio exclusit, & summum sacerdotium ad domum Phineæ reuocauit; ac denique cui omnia conueniunt, quæ in hoc versiculo prædicuntur: hic autem est Sadoc; nam hic in primis exclusit à summo sacerdotio posteros Heli, in eorum locum à Salomone subrogatus; iuxta illud de Salomone, *Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar.* 3. Reg. 2. num. 35. scilicet vt hæc prophetia impleretur; vt ex eodem capite proximè retulimus. Hic prætereà sacerdotium ad domum Phineæ reduxit; cum enim ipse fuerit de domo Phineæ, vt patet 1. Paralipom. 6. num. 8. Vbi primùm ipse à Salomone sacerdotium recepit, rectè censetur per se illud ad patris sui domum retulisse. Hic denique fuit sacerdos fidelis; qui iuxta cor, & animam Dei fecit, & cui Dominus ædificauit domum fidelem, & qui ambulauit coram Christo Domini cunctis diebus; vt ex dicendis patebit: ergo ille est, qui hoc loco ad literam significatur.

IV. *Hic sacerdos suscitandus dicitur, quia ad pristinam maiorum suorum dignitatem erat reducendus.* Abul.

Dicitur igitur in primis suscitandus: hoc est, interprete Abulensi, nouiter faciendus sacerdos, cum antea non fuisset: sed potiùs dixerim, suscitandus, quia nouiter faciendus non erat, sed iam olim factus in suis maioribus, & posteà extinctus, nunc demum tanquam è morte ad vitam, ad pristinam dignitatem reducendus. Quasi sensus sit, sacerdotes de domo Eleazari intermissi fuerant, & quodammodò sepulti: nunc autem denuò reuiuiscent, & suscitabuntur. Nam qui denuò sacerdotio initiantur, cum anteà non fuerint, non tam suscitari, quam creari, aut fieri dicuntur; iuxta illud Samuelis: *Dominus, qui fecit Moysen, & Aaron.* 1. Regum 12. n. 6. Hoc est, qui dignitate sacerdotali, ac principali, tunc primùm exornauit, ac veluti de nihilo creauit. Quo pacto & nunc principes vocant facturas, & creaturas suas, quos de puluere erigunt ad honores: & nulla maiorum suorum, aut rectè factorum luce claros, collatis honorum titulis subitò illustrant. Nam qui priscis honoribus, quos aliquando obtinuerant, restituuntur, non tam creantur è nihilo; quàm è morte quodammodò suscitantur.

V. *Nonus hic sacerdos fidelis dicitur. Primò à firmitate. Secundò à fidelitate in Salomonem.*

Fidelem autem vocat hunc sacerdotem. Primò à firmitate. Nam sacerdotibus de stirpe Heli breui tempore consumptis, Sadoc de stirpe Eleazari cum suis posteris toto tempore legis veteris in sacerdotio firmus permansit. Secundò à fidelitate erga Salomonem. Nam Abiathar de posteris Heli, Adoniam Salomonis fratrem, tumultuantem, & regnum præripere molientem adiuuabat: at verò Sadoc à Salomone non recedebat, eiusque partes fideliter tuebatur: vt ex 3. Reg. 1. n. 7. & 8. constat. Tertiò à fidelitate erga ipsum Deũ. Licet enim filij Heli à fide fideles essent, quia mysteriis reuelatis assentiebantur: non tamen a fidelitate, quæ cernitur in promissis seruandis, & obligationibus implendis, quas illi contemnebant: at verò Sadoc suum munus fideliter exequebatur. Imò quia videbat maiores suos a summo sacerdotio exclusos fuisse, propter infidelitatẽ, seu iniquitatem, qua sua munia obibant: ideircò ille, ne expelleretur, diligẽtior, & cautior fidelitati studebat.

Tertiò à fidelitate in Deũ.

Sadoc in Deũ fidelitas ex pressina maiorum eiusa firmatur.

VI. *Præterita ruina peccatorum ad firmiorem resurrectionem prodest aliquandò.*

Nam ad resurgendum, prodest aliquandò corruisse: ad valetudinem conseruandam, quãdoque iuuat ægrotasse. Vndè sacerdotes, & Leuitæ, qui ante captiuitatem Babylonicam in suis ministeriis fuerant negligentes: post captiuitatem diligẽtissimi extiterunt: vt videre est 1. Esd. 3. à num. 8. Vbi dicũtur sacerdotes, & leuitæ non solum ædificando templo grauiter incubuisse; sed etiam templo iam ædificato diuinos ritus, ac ceremonias magnâ cum alacritate, ac pietate instaurasse: ita vt priorem suam in diuino cultu negligentiam hac posteriore diligentia satis superque repeodisse viderentur. In quem locum Beda, *Notandum*, inquit, *quantùm boni malum captiuitatis attulit; de qua eruti, tanta omnes contentione, quanta nunquam anteà, cœlestibus obsequiis instant.* Et statim, non solùm quondam in Iudæis, sed etiam nũc in Christianis similiter aliquandò accidere confirmans: *Sed etiam hodie*, inquit, *multis, qui in pace negligentes vixerunt, subitò errasse, & peccasse, profuit: dùm post casum pœnitendo erecti, vigilantius Deo seruiunt: & qui pigri in innocentia stabant, & desides; post accidentem ruinam admoniti sunt, solertius contra hostis insidias accincti: vt qui nec propriam vitam curando, offenderant: post etiam fraternæ salutis curam gerant.*

Beda.

VII. De hac re Bachiarius in epist. ad Ianuar. sæpiùs citata,

Præterita martyrum infirmitas, quodammodò reddit fortiores.

citata, de lapsis recipiendis. *Solet*, inquit, *percussus miles in primo certamine, in secundo fortius dimicare; & contra percussorem suum magis iratus insurgere.* Quod probat in martyribus, quos aliquandò præteritæ ruinæ pudor præsentem stimulat ad victoriam. *Quid mirum*, inquit, *si ille, quem fornicationis hasta percussit, in passionis congressione superauerit? Quid si victor fuerit in martyrio, quem vicerat incontinentia, & libido?* Certè ita Sansoni accidisse testatur; quem præterita infirmitas quodammodò reddidit fortiorem. *Nonne*, inquit, *sic fecit ille Nazaræus ex repromissione natus? quem cum in perniciem sui, mulieris blandimenta vicissent: postmodum in fine obitus sui sub martyrij passione maiorem inimicorum exercitum prostrauisse, quàm ante, quandò Nazaræus, hoc est, immaculatus fuerat, reperitur.*

Sansonis exemplum.

VIII.

Dauid ex priorilo casu, firmiores ad standum vires resumpsit.

Sic & plures alij vires ex suo casu firmiores ad standum, & pugnandum resumpsere. Dauidem à concupiscentia carnis semel victum. 2. Reg. 11. num. 4. vincere deindè non potuit concupiscentia gulæ: sitire enim maluit, quàm oblatum ex cisterna Bethlehemitica cyathum haurire. 2. Reg. 23. num. 16. quia de priori appetitu sic erubuit, vt subnascentes alios facilè iugularet. Petrus, qui ante negationem interrogare non audebat Dominum, nisi per Ioannem, cui innuit dicens: *Quis est de quo dicit?* Ioan. 13. num. 24. post negationem ausus est interrogare Dominum, etiam de Ioanne: *Domine hic autem quid?* Ioan. 21. num. 21. Quia sanctior post lapsum redditus, Christo Domino familiarior reddebatur.

D. Petrus sanctior post lapsum.

IX.

Apostolorum præterita incredulitas ad firmiorem fidē excitabat.

Apostolis apparuit Christus Dominus, *& exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt.* Marc. 16. num. 14. & statim nulla interposita mora, quos incredulos arguit, credendi magistros, & prædicatores constituit. *Euntes*, inquit, *in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ.* Ibid. num. 15. Quia præterita incredulitatis culpa sic pungebat, & vrgebat, vt in posterum non solùm ad credendum fuerint promptiores, sed etiam ad fidem prædicandam aptiores. Itaque victum esse, sæpè iuuat ad vincendum: peccasse, ad peccata amputanda: in diuino cultu obdormisse, ad cautiores deinceps vigilias obeundas. Non aliter & Sadoc ex suorum maiorum ruina erigebatur: & eò fidelior in sacerdotio consistebat; quò videbat illos infideliùs cecidisse. Quarè nemo ex vno peccato occasionem sumat ruendi in alia: sed potiùs detestandi præterita, & cauendi futura. Et sicut olim Ieremias per funiculos, & veteres pannos, & putrida vestimenta è cœnoso lacu in apertam lucem extractus est. Ierem. 38. num. 12. Ita peccator, vt docet Bachiarius citatus, peccata commissa in memoriam reuocans, ne desperet; sed per illa quosdam veluti per funiculos, ad lucem gratiæ extrahatur, & in diuino obsequio firmiùs solidetur.

Præterita culpa memoria ad futuram resurrectionē sæpè prodest. Bachiarius.

X.

Quid per cor, & animam Dei hic significetur? Lyran. *Prima expositio, de Salomone.* *Iusti, Dei cor, & anima.* *Christus D. Dei anima.*

Qui iuxta cor meum, & animam meam faciet, &c. Prima Sadoc laus, quod facturus sit iuxta cor Dei, & animam Dei. Sed quid per cor, & animam Dei significatur? Lyran. existimat significari Salomonem. Solet enim Deus seruos suos appellare cor suum, & animam suam: vt iam annot. 11. sect. 3. §. 8. obiter aduerti, & hîc breuiter illustro. In primis Christum Dominum, animam suam appellat Deus. *Ponam*, inquit, *tabernaculum meum in medio vestri: & non abiiciet vos anima mea.* Leuit. 26. num. 11. Vbi A Origen. homil. 16. ad finem, *Ego*, inquit, *audeo, & dico, quia anima Dei Christus est.* Imò Ierosolymam appellabat Deus animam suam. *Dedi*, inquit, *dilectam animam meam in manum inimicorum eius.* Ierem. 12. num. 7. Vbi Maldon. dilectæ animæ nomine Ierusolymam intelligit; quam Deus tota anima diligebat. Sic & Christus Dominus seruos suos animam suam appellabat. Nam in Cruce moriturus, *Pater*, inquit, *in manus tuas commendo spiritum meum.* Luc. 23. num. 46. Quorsum verò spiritum suum in Patris manus commendabat, qui paterno semper tenebatur, & fouebatur amplexu? D. Athanas. orat. de humana natura, per spiritum Christi, seruos Christi interpretatur. *In eo*, inquit, nempe spiritu, *omnes* B *homines apud Patrem deponit, ac commendat: per ipsum, & in ipso viuificandos.* Similiter exponit D. Anselm. tom. 3. in dialogo de passione, *In hac*, inquit, *commendatione cum hostia sanguinis commendabat Christus Deo Patri matrem dulcissimam, quæ scrinium est, & purissimum habitaculum sancti Spiritus, vnà cum hominibus, qui de Spiritu sancto victuri sunt, vsque ad finem seculi.* Videant iusti quo in loco à Deo collocentur: quanto in pretio habeantur: anima Dei sunt; qua Deus præsente sibi viuere, quâ recedente, sibi mori videatur. Quoties peccando se Deo subtrahunt, toties suam Deo animam eripiunt: & si animam eripere, necare est; videant, ne quoties peccando se Deo subtrahunt, toties Deum necare aggre- C diantur.

Orig. Maldon. D. Athanas. D. Anselm.

XI.

Christus iustos se ipsum appellat.

Sed mirum non est, si æternum Verbum appellet homines suum spiritum; quandò etiam appellat homines se ipsum. *Dominus*, inquit, *possedit me in initio viarum suarum.* Prouerb. 8. num. 22. seu, vt est in Hebræo, *Dominus creauit me in principio creaturæ suæ.* Quid est obsecro, illud, *me?* nam ipse Dominus creari non potest. Rectè D. Athanas. citatus. *De Ecclesia*, inquit, *dicit, quæ in ipso conditur: non enim creator omniū, creatura, aut opus esse poterit. Sed opus in operatore renouatur.* Dicturus igitur Æternus Filius seruos suos ab Æterno Patre creari, ait se ipsum creari: quasi nullum inter se, & seruos suos discrimen interponat. Cum eodem Patente Æterno locutus Christus D Dominus: *Tu autem*, inquit, *Domine miserere mei, & resuscita me.* Psalm. 40. num. 11. In quem locum D. Ambr. *Non*, inquit, *resuscitari se petit; sed resuscitari sibi postulat Mathiam in locum Iudæ; vt Apostolicus numerus impleatur. Etenim quia necesse habebat perire filius perditionis, oportebat in locum ipsius subrogari filium salutis.* Ita D. Ambr. nec fortasse à litera alienus. Nam cùm proximo versiculo præcedat sermo de Iuda proditore: *Homo pacis meæ, in quo speraui, &c.* Æquum fuit vt Christus Dominus (quæ erat eius in omnes misericordia) pro illo precaretur suscitando; si non in persona propria (erat enim filius perditionis) saltem in persona successoris, scilicèt Mathiæ: quem Christus Dominus significat non alio pronomine, E quàm primæ personæ, *Resuscita me.* Quasi seruum suum faciens se ipsum, & quidquid beneficij in seruum suum conferatur, in se ipsum collatū arbitretur. Eodem pertinet alter sensus, quo ibidem vtitur D. Amb. *Resuscitari*, inquit, *se, hoc est, corpus suum poscit; corpus autem Christi est Ecclesia.* Vbi Christus Dominus totā Ecclesiam, suū erga illam amorem ostēsurus, appellat se ipsum, *Resuscita me:* hoc est, Ecclesiam; quæ tantâ mecum amoris necessitudine coalescit, vt vna mecum res dici, atque esse videatur; nec difficiliùs quisquam à se ipso diuelli possit, quàm illa à me ipso separari.

D. Athanas. *D. Mathias, alter Christus.* D. Amb *Ecclesia Christi corpus.* D. Amb.

XII. *Saulus in fidelibus Christū persequebatur.* Huc illa de cœlo vox à Christo Domino edita spectabat: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Actor. 9. n. 4. An Saulus tantam iu insaniam ruebat, vt regnantem, ac triumphantem in cœlo Deum persequeretur? Minime verò; sed eius persequebatur Ecclesiam, quam Christus Dominus a se ipso amoris sui causâ erga illam non distinguebat. Ita D. Bernard. serm. 1. de Conuersione Pauli. *An non*, inquit, *persequebatur Christum, qui Christi membra trucidabat in terris? An vero persequuti sunt Christum, qui sacratissimum illud corpus crucis affixero patibulo; & non persequebatur eum, qui a lateris corpus eius, quod est Ecclesia, odio furebat iniquo?* Suos igitur Christus Dominus à se ipso non distinguit: etiam humiles, abiectos, & minimos. *Quandiu fecistis*, inquit, *vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*. Matth. 25. n. 40. Minimos dicit, & fratres appellat. Neque enim minimorum fraternitate dedignatur. Quod expendens D. Chrysost. hom. 80. *Si fratres*, inquit, *sui sunt, quomodo minimos appellas?* Et statim suam sibi dubitationem diluit. *Imo verò*, inquit, *ideò fratres, quia humiles, quia pauperes, & abiecti: hos enim maximè ad fraternitatem conuocat suam; qui ignoti, & despicabiles sunt.* Sed parùm est, dixisse fratres; dixit, & se ipsum. *Mihi fecistis. Ita enim*, inquit D. Hilarius, *in fidelium corporibus, mentibùsque transfunditur*: vt quæ gratia iustis tribuitur, Christo Domino tributa censeatur. Si igitur sui ipsius loco reponit suos; quid mirum si cordis, & animæ loco pariter reponat? Quare hoc loco, vt significet illum sacerdotem, iuxta voluntatem Salomonis omnia facturum, ait, *Iuxta cor meum, & animam meam faciet.* Quasi Salomonem non solùm in corde, sed etiam pro corde gestaret. Atque hæc est prima Lyrani expositio: sed a litera remotior. Quia sacerdotem in locum Heli, & posterorum eius sufficiendum, nõ tam ab obseruantia in Salomonem, quàm in ipsum Deum commendari oportebat: nam sicut sacerdotes repulsi in hac parte peccauerant: ita subrogandi in eadem parte excellere debebant.

Ib Bern.

Minimos & humiles Christus fratres appellat, imo & se ipsum. D. Chrys.

D. Hilarius.

Prima Lyrani expositio à litera remotior.

XIII. *Secunda expositio de sacra scriptura.* D. Greg. Secundò D. Gregor. per cor, & animam Dei, sacram scripturam intelligit. *Quid*, inquit, *cor, & animam Dei, nisi sacram eius scripturam accipimus? Nam corde cogitamus ad deliberationem, anima verò afficimur ad amorem: quia verò in sacro eloquio consilia omnipotentis Dei agnoscimus; ibique amorem, quo humanum genus dilexit, inuenimus; ipsum eloquium cor, & anima eius rationabiliter designat.* Quâ diuinæ scripturæ laude, nescio an vlla maior dici queat: siquidem est sacer thesaurus, in quo Dei cor, & anima custodiatur: vt iam suprà annot. 1. sect. 1. §. 38. dictum est. Laudatur igitur Sadoc, quòd daturus sit operam sacræ scripturæ non solùm intelligendæ, & interpretandæ; sed etiam exequendæ: quorum neutrum faciebãt filij Heli *nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad populum.* 1. Reg. 2. n. 12. Durior etiam videtur hæc expositio: tum propter insolentiam tropi; vsitata enim translatio non est, vt sacra scriptura Dei cor, & anima appelletur: tum quia sicut præcedentium sacerdotum nulla peculiaris in sacram scripturam negligentia reprehenditur: ita necessarium non videtur, vt subsequentium peculiaris in eandem scripturam obseruantia commendetur.

Reiicitur.

XIV. *Tertia, & vera expositio, de diuina voluntate à Sadoc exequēda.* Tertiò igitur D. Aug. lib. 17. de Ciuit. cap. 5. Imò & D. Greg. in priori commentario, Theodoret. Beda, Angelom. Carthus. Hugo Cardin. Abulens. & alij, per cor, & animam Dei, quæ illi non propriè, sed tropicè tribuuntur, diuinam voluntatem interpretantur, cui Sadoc erat in omnibus pariturus; sicut enim Heli, & eorum filij in diuina voluntate contemnenda maximè reprehensibiles fuerunt: ita par erat, vt his exclusis, sacerdotes in eadem voluntate diuina obseruanda, & exequenda maximè laudabiles in eorum loco reponerentur: vt ex bonorum curâ, & vigilantiâ, malorum consideretur negligentia, & ignauia. Sic enim solet Deus ex comparatione cum bonis malos acriùs stimulare. Nam prudentes virgines laudando, fatuas reprehendit. Matth. 25. à n. 2. Fidelem seruum, & prudentem obijciendo; malum, ebrium, & iracundum incusauit. Matth. 24. à num. 45. sedulos, & industrios per accepta talenta negotiatores opponẽdo, desidem, & inertem vnius talenti possessorem confudit. Matth. 25. à n. 5. Prōptos ad audiendam Ionæ prædicationem Niniuitas commendando, rebelles diuinis admonitionibus Iudæos confutauit. Matth. 12. n. 42. Denique iustos omnes in extremo iudicio propter opera misericordiæ diligenter exercita ad æterna præmia recipiendo; omnes reprobos propter eadem opera duriter contempta, maiori cum rubore, & ignominiâ ad æterna supplicia relegabit. Matth. 25. à num. 34. Sic & hoc loco per sacerdotes diuinæ voluntatis studiosissimus obseruatores, illos alios contemptores, & oppugnatores vehementiùs arguit, & condemnat.

A

D. Aug. D. Greg. Theod. Beda. Angelo. Carthus. Hug. Cardin.

Ex comparatione cum bonis, malos Deus acrius solet stimulare.

B

XV. *Domum ædificare in scriptura idem, quod posteritatem amplificare.* *Et ædificabo ei domum, &c.* Hoc est, eius familiam, seu eius posteritatem amplificabo. Vulgaris enim hebraismus est, quo ædificare domum, ponitur, pro dare posteritatem; iuxta illud: *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos.* Exod. 1. num. 21. Et illud: *Faciat Dominus hanc mulierem, quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel, & Liam, quæ ædificauerunt domum Israel.* Ruth. 4. num. 11. Et illud: *Tu Domine exercituum Deus Israel, reuelasti aurem serui tui, dicens, domum ædificabo tibi.* 2. Reg. 7. n. 27. Vnde illi viro, qui contra legem diuinam nolebat suscipere vxorem fratris sui defuncti sine liberis: mulier publicè in faciem spuebat, dicens: *Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui.* Deuter. 25. n. 9. Huius hebraismi significationem vulgatus interpres expressit, referens verba Saræ ad Abrahamum: *Ingredere*, inquit, *ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios.* Genes. 16. n. 2. Et referens verba Rachelis ad Iacobum: *Ingredere*, inquit, *ad illam* (nempe famulam meam Balam) *vt habeam ex illa filios.* Genes. 30. num. 3. Vtrobique enim est in Hebræo, *Vt ædificer ex illa.* Hinc est, quod filij dicuntur Hebraicè בנים *banim*, hoc est, *ædificia* à verbo בנה *banah* hoc est, *ædificare*: quia in filiis, tanquàm in quibusdam ædificiis paternum nomen conseruatur.

C

D

Filij, parentū ædificia.

XVI. *Ædificia materialia in scriptura, filiæ dicuntur.* Sicut vice versa ipsa materialia ædificia, dicuntur in scriptura filiæ: vt patet multis locis. Num. 21. num. 25. *Habitauit Israel in Hesebon, & viculis eius.* In Hebræo est, *Et in omnibus filiabus eius.* 1. Paral. 8. num. 12. *Hic ædificauit Ono, & Lod, & filias eius*, hoc est, duas illas ciuitates, & villas circumiacentes. 1. Paral. 18. n. 1. *Factum est, vt tolleret Dauid Geth, & filias eius*: hoc est, vicina oppida. 2. Paralip. 13. num. 19. *Cœpit ciuitates Bethel, & filias eius, & Iesana cum filiabus suis: Ephron quoque, & filias eius.* Quibus locis interprete Lyrano, & aliis, filiæ pro vicinis pagis ponuntur.

E

Lyran.

XVII. *Vrbium conditores, eorum patres dicuntur.* Quin etiam vrbium conditores dicuntur in scriptura vrbium patres: vt ex pluribus locis constat. Nam *Machir* dicitur pater Galaad vrbis: 1. Paral. 2. num. 23. *Sobal* pater Cariath-iarim. Ibid. num. 50.

num. 50. *Salma pater Bethlehem.* Ibid. num. 51. *Phanuel pater Gedor. Ezer pater Hosa. Assur pater Thecuæ.* 1. Paral. 4. num. 4 & 5. & passim alibi. Quæ loquutio etiam apud prophanos auctores inuenitur. Vnde Virgil. 6. Æneidos.

Virgil.

Dardanus Iliacæ primus pater vrbis, & auctor.

Horat.

& Horatius 3. Carm. 24.

Si quæret pater vrbium

Subscribi statuis. ---

Itaque ædificandi, generandique vocabula promiscuè in sacris, profanisque literis vsurpantur. Et proinde idem est hoc loco, *Ædificabo ei domum*; atque eius sobolem propagabo. Chaldæus vertit: *Statuam illi regnum firmum.* Rectè quidem, quia domus, seu posteritas sacerdotalis, si non officio, certè pretio regalis est, iuxta illud: *Eritis mihi in regnum sacerdotale.* Exod. 19. n. 6. & illud: *Regale sacerdotium, gens sancta.* 1. Petri 2. n. 9.

Chald. *Sacerdotalis dignitas, pretio regalis.*

B

XVIII. *Quo pacto omnis Sadoc domus dici posset fidelis?*

Sed dubitabis, quo iure illa domus sacerdotalis dici potuerit fidelis, cum non constet omnes summos sacerdotes fideles, hoc est, iustos, probosque fuisse: imò aliquos impios, & sceleratos: de quibus Christus Dominus, *secundum opera verò illorum nolite facere.* Matth. 23. n. 3. Quales Annas, & Caiphas, sola dignitate, & officio sacri; vita, ac moribus execrandi. Facilè se expediunt D. Gregor. Beda, Rupert. Angelom. & alij, dum ad Ecclesiam recurrunt militantem, aut etiam triumphantem, vt D. Gregor. addit, eamque nomine fidelis domus interpretantur. Sed interpretatio mystica est, nos literalem quærimus.

Expositio mystica reiicitur. D. Greg. Beda. Rupert. Angel.

XIX. *Fidelis dicitur primò, à magna parte iustorum.* D. Amb. Tolet.

Dicet igitur aliquis primò, appellari fidelem in vita; a magna parte iustorum: nam Azarias, Ioiada, Helcias, Iosedech, Zacharias pater Ioannis Baptistæ (si is fuit summus sacerdos, vt D. Ambrosius, & alij apud Cardinalem Toletum in cap. 1. Luc. annot. 3. opinantur) & si qui sunt alij, tanquam boni ab Scriptura referuntur: neque oportere, vt domus fidelis omnes familiares fideles amplectatur: alioqui neque collegium Apostolicum fidele diceretur. Secundò appellari fidelem in doctrina, quia saltem quatenùs diuinam legem inculcabant, vera dicere cogebantur; vt ex D. August. supra annot. 10. sect. 1. §. 6. iam retulimus; ipso Christo Domino testante: *Quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite.* Matth. 23. num. 3. Vndè Caiphas *cum esset pontifex prophetauit.* Ioan. 11. n. 51. efficiente cathedra, vt per os illius Spiritus S. loqui dignaretur. Tertiò, fidelem in munere sacerdotali; quia sacrificiorum ritus, ac ceremonias, totumque diuinum cultum in templo Salomonico conseruabant: & si quas superstitiones clam irrepsisse animaduertebant, expurgare nitebantur vt tempore Iosiæ, 4. Reg. 23. à n. 4. fecit Helcias: & tempore Oziæ 2. Paral. 26. à n. 17. Azarias: & tempore Ioas 4. Reg. 11. à n. 17. Ioiada. Et sic de aliis. Vndè est illud huius sacerdotalis familiæ encomium ab ipso Deo editum. *Sacerdotes autem, & Leuitæ filij Sadoc, qui custodierunt ceremonias sanctuarij mei, cum errarent filij Israel à me, ipsi accedent ad me, vt ministrent mihi, &c.* Ezech. 44. num. 15. Vbi Deus horum sacerdotum in sacris ministeriis obeundis fidelitatem commendat; eamque ob causam semper se illorum obsequiis in templo vsurum esse profitetur. Vltimò, fidelem, quasi firmam, ac stabilem in perpetua sacerdotum successione, qui vsque ad finem legis perseuerarunt. Ita Abulensis, Vatablus, & ex nostris Saa, & Mariana. Ex quibus omnibus titulis appellari potuit fidelis.

Secundò à fidelitate in doctrina. D. Aug.

C

Tertiò, à fidelitate in munere sacerdotali.

D

Quartò à firma sacerdotij successione. Abul. Vatab. Saa. Marian.

E

XX. D. Greg. ...

Notat verò D. Gregor. in posteriori comment. ipsum Dominum dici auctorem, & suscitandi sacerdotis, & ædificandæ domus. Ne familia de bono rectore, aut rector de bona familia inaniter glorietur, suis meritis tribuens, quod potiùs æquû est, vt vni Deo tanquam auctori tribuatur. Notat præterea sacerdotem fore fidelem ipsi Deo. *Suscitabo*, inquit, *mihi sacerdotem fidelem*: domum autem fore fidelem ipsi sacerdoti. *Et ædificabo*, inquit, *ei domum fidelem*: sic enim optimam seruari proportionem: vt princeps Deo, subditi principi fideliter subiiciantur.

Deus & princeps auctor. Principes Deo subditi, regibus autem subditi ...

Et ambulabit, &c. Breuis paraphrasis est, quâ Sadoc, & sequentium sacerdotum obsequia in diuino cultu describuntur. Quasi dicat, Sadoc, & eius posteri coram Salomone, & sequentibus regibus vsque ad Messiæ aduentum, summo sacerdotio fungentur. Itaque in vno Sadoc omnes summi sacerdotes vsque ad finem legis: in vno Christo, id est, in vno Salomone in regem vncto, omnes reges vsque ad Christum Dominum intelliguntur: ita vt Sadoc coram Salomone, posteri verò Sadoc coram Salomonis posteris dicantur ambulaturi. Clariùs transferunt Septuaginta: *Coram Christis meis*, seu *in conspectu Christorum meorum.* Quos D. Cyprian. lib. 1. contra Iudæos, & Theodoret. q. 10. imitantur. Dicebantur enim reges Christi, hoc est, vncti, quia vncti erant, in discrimen corum à iudicibus, qui non vngebantur. Notandum verò hunc virum Dei, quamuis solam summi sacerdotij ablationem a domo Heli palam prædixerat: vt suprà diximus: finem tamen dignitatis iudiciariæ in eadem domo Heli saltem clam insinuasse: quatenùs meminit regum futurorum, qui antiquos iudices exclusuri erant, vt Caiet. obseruauit. Negligens enim & sacerdos, & iudex, vtraque debuit dignitate spoliari. Notandum præterea Salomonem a Deo vocari Christum suum. *Coram Christo meo*, inquit: tum quia maximè illum diligebat: iuxta illud de Salomone recens nato: *Dominus dilexit eum, misitque in manu Nathan Prophetæ, & vocauit nomen eius, Amabilis Domino, eo quod diligeret eum Dominus.* 2. Reg. 12. n. 25. Tum quia illum, cæteris fratribus, natu maioribus, Amone, Absalone, Adoniaque exclusis, in regem constituit, sacroque oleo inunxit. 3. Reg. 1. n. 29. tum etiam quia Salomone vsus fuit ad puniendos posteros Heli, excludendo à summo sacerdotio Abiathar, & in eius locum subrogando vnum Sadoc, vt supra dictum est. Sicut enim Cyrum Persarum Regem vocat Dominus Christum suum *Hæc, inquit, dicit Dominus Christo meo Cyro*, Isai. 45. n. 1. quòd illo vsus fuerit ad Babylonios, & Chaldæos debellandos, vt interpretes aduertunt: suos enim vocat Deus, qui diuinas iniurias vlciscuntur.

XXI. *In vno Sadoc, omnes sacerdotes; in vno Christo, id est Salomone omnes Hebræorum reges adumbrati.*

Septuag. D. Cypr. Theod. Reges vocantur Christi, id est, vncti, a iudicibus distinguuntur.

Iudiciaria potestas a domo Heli auferenda insinuatur. Cur Salomô Dei Christus dicatur.

Suos Deus vocat, qui diuinas iniurias vlciscuntur.

Cyrus Persarum Rex, cur Christus Domini appellatur?

Num. XXXVI. *Futurum est autem, vt quicunque remanserit in domo tua: veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicátque: Dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis.*

E

EXPOSITIO LITERAE.

FVturum est autem, &c. Regreditur vir Dei ad prædicandas miserias, in quas redigentur posteri Heli, postquam summum sacerdotium amiserint; scilicet excluso per Salomonem Abiathar; & Sadoc in eius locũ subrogato. Ab hoc enim tẽpore impleri incipiet huius loci prophetia: nam ad illud vsque posteri Heli in summo sacerdotio perseuerarunt. Dixerat igitur vir Dei magnam

I. *Hæc prophetia in Sadoc, & Abiathar, Salomonis tempore impleta.*

Duplex pœna domus Heli prædicitur, iuxta duplicem expositionem.

partem domus Heli morituram. Pergit dicere de altera parte superstite, cui duplicem miseriam vaticinatur, nempe priuationem diuitiarum, & priuationem honorum: seu paupertatem & ignobilitatem: iuxta duplicem huius loci explicationem. Vtramque breuiter proponam; & vtra alteri præferenda sit, tandem concludam.

II. *Prior expositio de paupertate.*

Prior igitur expositio ita habet. Quicunque in domo tua superstes fuerit; inopia cogente ad summum sacerdotem confugiet; eique pro tenui victu obtinendo, suas operas, ac labores in aliquo templi ministerio locabit. Ita explicant Hebræi, quibus Lyran. non repugnat. Subscribunt Vatabl. & Caiet. Fauere videntur noster Saa, & Mariana; quatenùs dicunt, venire, non vt offerat, sed vt impetret, & accipiat. Iuuant exemplaria Hebræa, Chaldæa, & Græca. Nam Hebræa habent, *Veniet ad incuruandum se ei, minuto argenti, & torta panis. Et dicet, Iunge me nunc ad vnum sacerdotium ad comedendum buccellam panis.* Chaldæa verò, *Veniet ad humiliandum se illi, ad meghæ* (id est, nummum) *argenti, & buccellam panis: & dicet, Numera me nunc in vnum ex custodia sacerdotum, ad comedendum buccellam panis.* Tandem Græca, *Veniet ad adorandum eum in obolo argenti, & in pane vno, dicens, Dimitte me ad vnum sacerdotiorum tuorum, vt comedam panem.* Itaque quæ exemplaria non dicitur venire hic sacerdos ex posteris Heli aliquid oblaturus, sed tantùm petiturus: & quidem non pingue aliquod beneficium, quo lautè saginetur: sed tenuem victum, quo parcè, & duriter sustentetur. Quasi diceret, Venient posteri tui, non superbi, supercilioſi, & arrogantes, sed humiliantes se, & incuruantes, & adorantes, vt seruiant summo sacerdoti pro tenui sustentatione, scilicet, pro obolo argenti, & torta panis: precabunturque eum, vt se pro seruis mercenariis in aliquo sacerdotali ministerio vtatur: vt in eo habeant, quo vel tenuiter sustententur. Quid miserius? Nam qui antea erecto collo omnibus insultabant; nunc incuruato genu summum sacerdotem ex alia familia adorant: qui anteà de suo imperio gloriabantur, nunc seruire compellentur: qui anteà rapinas exercebant, nunc tenuem stipem emendicent: atque adeò ex suprema opulentia ad extremam inopiam redigentur.

Lyran. Vatabl. Caiet. Saa. Marian.

III. *Quanta fuerit hæc paupertas.*

Quanta verò fuerit hæc inopia, rectè colligitur, interprete Caiet. ex vilitate mercedis, pro qua suum laborem paciscuntur: nempe pro nummo argenteo, & pro buccella, seu torta panis. De nummo argenteo agit Villalpand. libr. 2. de ponderibus, & mensuris, cap. 10. Quantum autem valeat, mihi non constat. Lyran. hoc loco dicit, esse vigesimam partem vnius sicli, probatque ex cap. 30. Exodi numer. 13. vbi sic: *Siclus viginti obolos habet:* Obolos autem cum nummis coincidere, significare videntur Septuaginta, hoc loco pro nummo transferentes, ὀβολοῦ. Si ita est, cum viginti sicli, seu stateres, qui inter se coincidunt, vt notat Villalpandus citatus: vix sufficiant ad diurnum vnius hominis alimentum, vt colligitur ex cap. 4. Ezech. numer. 10. Vbi cum prophetæ magna abstinentia præcipitur, dicitur: *Cibus autem tuus, quo vesceris, erit in pondere viginti stateres in die,* id est, viginti sicli: cum, inquam, viginti sicli vix sufficiant ad demensum quotidianum, vt D. Hieronym. ibidem probat: vigesima pars vnius sicli quo pacto sufficiet? Verùm in loco Exodi citato non est sermo de obolo argenteo, de quo hic agitur. Alij dicunt, esse sextam partem denarij, vt videre est apud Maldonat. Matth. 18. numer. 28. Si ita est, indigentiùs sacerdotes, quàm serui, & operarij conducticij victitabant: nam hi integrum denarium, illi verò sextam denarij partem merebantur. Nihilominus ne hi quidem de obolo argenteo loquuntur. Quidquid tamen sit; certè inter expositores constat, exigui ponderis monetam fuisse: & colligi potest ex illa querimonia Plautina in Pseud. *Nimis, inquit, sum miser; nummum nusquam reperire argenti queo.* Vbi suam miseriam exaggerabat, quod ne tantulam quidem monetam inueniret. Sed de hac re ad c. 9. n. 8. iterum dicendi occasio redibit.

Caiet. Villalp. Lyran. *Quid sit nummus argēteus.* Septuag. D.Hier. Maldon. Plaut.

IV. *Quid per tortā panis.*

Iam verò torta panis tenuissima erat portio. Vnde Rex Sedecias parcissimo victu sustentaturus Ieremiam in carcerem inclusum, præcepit, *vt daretur ei torta panis quotidie.* Ierem. 37. numer. 20. Et Salomon vilissimum meretricis pretium significaturus, *Vix, inquit, est vnius panis.* Prou. 6. num. 26. In Hebræo est idem nomen, quod hoc loco עד־ככר לחם *ghad chichar lachem*: hoc est, *vsque ad tortam*, seu, vt alij vertunt, *vsque ad frustum panis.* Vt non sine peculiari Dei iudicio videantur impurissimi sacerdotes, eo miseriarum deuenisse; vt eodem pretio, quo vilissima prostibula, cupiant sustentari: vt quibus in luxu similes extiterunt; iisdem in victu similes redderentur.

V. *Posterorum Heli summa paupertas cōcluditur.*

Cum igitur tam exigua fuerit hæc merces, non poterat non tenuissima esse sacerdotum conditio, qui pro illa seruire cogerentur. Deterior es in hac parte, quàm ille villicus iniquitatis, quem neque ad laborandum, neque ad mendicandum inopia coegit. *Fodere*, inquit, *non valeo, mendicare erubesco.* Luc. 16. numer. 3. At verò hos sacerdotes ad vtrumque sordidum ministerium, ingens telum, necessitas abiecit. Hi sunt intemperantiæ fructus; pauperies, & esuries. Vnde postquam filius ille prodigus dissipauit substantiam suam viuendo luxuriosè, *Facta est fames valida in regione illa, & ipse cœpit egere.* Luc. 15. n. 14. Vbi D. Petrus Chrysol. ser. 1. *Luxuria, inquit, ventri, gula, fames tortor apponitur: vt ibi vltrix pœna feruiat, vbi pœnalis reatus exarserat.* De improbis Ierem. *Seminauerunt, inquit, triticum, & spinas messuerunt.* Ierem. 12. num. 13. Quia ex immodico luxu, quo viuebant; nihil, nisi famem, & paupertatem reportarunt. Quibus congruenter cecinit Dauid: *Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim; terram fructiferam in salsuginem à malitia inhabitantium in ea.* Psal. 106. numer. 33. Quasi incolatum malitia, & intemperantia lethalis quidam æstus, seu halitus sit, quo fructus agrorum arefiant. In diuitem saginatum inuehens Sophar, *Panis, inquit, eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Diuitias, quas deuorauit, euomet; & de ventre illius extrahet eas Deus.* Iob. 20. numer. 14. & 15. Huc illius processit intemperantia, vt esuriret: huc opulentia, vt indigeret: huc temporalium rerum voluptas, vt torqueretur. Quid ergo mirum, si ex tanta horum sacerdotum intemperantia, tanta posterorum inopia consequatur, vt pro vno obolo & torta panis perpetuæ se subiiciant seruituti? Hæc prior expositio satis declarat, quantam paupertatem domui Heli hic propheta comminetur.

D.Petr. Chrysol.

VI. *Secunda expositio, de ignobilitate.*

Posterior expositio ita habet. Quicunque in domo tua superstes fuerit, cum à suo se peccato voluerit expiare, summum sacerdotem supplex adibit, offerens ei nummum, seu obolum argenteum,

teum, & tortam panis, vt pro se sacrificet, seque à peccato immunem reddat: item vt ei permittat in ordine vicis suæ sacerdotale munus obire, ex quo habeat, vnde suæ indigentiæ medeatur. Ita Lyran. Carthus. Abulens. aliique exponunt. Quem sensum vulgaris translatio reddere videtur, non enim dicit, posteros Heli aditures esse summum sacerdotem, vt ei seruiant; sed, vt pro illis oretur: neque vt pecuniam, & panem impetrent, sed vt offerant. Et in hunc sensum explicat Abulensis Hebræa, & Græca exemplaria, quatenùs dicūt, *Veniet ad incuruandum se*, seu *ad adorandum*. Non enim, inquit, sensus est quod ipse sacerdos de domo Heli incuruetur coram summo sacerdote, sed tantum vt oret summum sacerdotem, vt ipse incuruetur pro illo coram Domino, seu vt adoret, & sacrificet Domino pro peccato illius.

Lyran. Carthus. Abul.

Abul.

VII. *Inferiores sacerdotes pro peccato tantùm cuiusque popularis; summus verò pro peccato sacerdotum, & totius populi sacrificabat.*

Quod vt intelligas, aduerte; licèt inferiores sacerdotes pro peccato cuiusque popularis sacrificare potuerint: vt patet Leuit. 4. num. 27. & Leuit. 5. num. 6. Tamen solùm summum sacerdotem sacrificare posse pro peccato totius populi, Leuit. 4. num. 16. & pro peccato cuiusque sacerdotis, tam summi, quàm alterius inferioris, Leuit. 16. n. 6. Vbi summus sacerdos iubebatur pro se, & pro domo sua sacrificare. Cum igitur posteri Heli sacerdotes adhuc fuerint, sed iam non summi, vt anteà; pro suo peccato expiando summum sacerdotem cum aliquo munere adire tenebantur. In quo patet, quanto deciderint ex honore: nam qui erant omnium conciliatores apud Deum, deinceps conciliatore indigebant: & illi, ad quos cæteri omnes supplices accurrebant, modò ad alterius genua precatores incuruabantur. Neque solùm summi sacerdotes, sed etiam infimi de domo Heli, deterioris conditionis fiebant. Nam etsi omnes inferiores sacerdotes summum adire tenerentur pro suo peccato expiando, vt ex dictis patet: tamen sacerdotes de domo Heli, anteà ad summum ex suâ familiâ, postea ad summum ex aliena accurrebāt; atque adeò illo honore capitis, quo antea exultabant, priuabantur. En quas intempetantia ex summis dignitatibus ruinas moliatur. *Domum superborum*, inquit Sapiens, *demolietur Dominus*. Prouerb. 15. n. 25. Iustissima quidem pœna, vt qui honoribus à Deo collatis ad fastum, ac superbiam vtebantur, omnibus denudentur; ac suæ ignobilitati redditi miseræ seruituti subiiciantur. De qua re in annot. sequenti plura. Itaque hæc posterior interpretatio satis ostendit, quanta honoris iactura Heli posteritati reseruetur.

Superbi, acceptis honoribus à Deo spoliantur.

VIII. *Hæc secunda expositio prioti anteponenda. Abul.*

Ex his interpretationibus posteriorem priori anteponit Abulensis, vtpotè vulgatis bibliis consumiorem. Et quidem rectè. Quia cum posteri Heli in inferiori saltem sacerdotio remanerent; adhuc retinebant ius ad obtinenda lucra ex sacrificiis sibi cum aliis sacerdotibus communia, quæ cap. 6. Leuitic. à n. 6. statuuntur: vnde pro illis à summo sacerdote obtinendis, seruire non cogerentur. Adibant igitur sacerdotem, non vt seruirent, sed vt à suo peccato expiarentur. Verùm etiam iuxta hanc posteriorem expositionem, mihi videtur domus Heli non solùm honoribus, sed etiam diuitiis spoliata: tum quia dum sacerdotes exigua munera offerebant, nummum argenteum, & tortam panis, satis indicabant, quantam essent ad inopiam redacti: qui pinguioribus oblationibus non vtetentur: tum quia dum supplices precabantur, ne arcerentur à sacrificiis in suo ordine obeundis; itéque ne partibus, quæ aliis sacerdotibus contingebant, à summo sacerdote mulctarentur, satis ostendebant, quanta inopia laborarent, cui non possent aliunde subuenire. Et qui olim fastidiebant coctas sacrificiorum carnes, & extorquebant crudas, vt artificiosius condirent; nunc pro simplici panis buccella humiliter precantes, quantam in miseriam inciderint, ingenuè fatebantur. Itaque vtrouis modo hic versiculus explicetur, duplex sacerdotum pœna, & ignobilitas, & paupertas significatur. Atque hæc de toto capite.

Etiam in hac secunda expositione filiorū Heli paupertas declaratur.

IX.

Superest, vt hoc vltimum oraculum viri Dei ad sacerdotem Heli editum, decem versiculis inclusum, & iam ad litteram, quantum Deo dante, potuimus, explicatū; ad mores vberiùs illustretur. Triplex igitur pœna in eâ, quæ infligitur Heli, mihi videtur adumbrari. Vna, quam negligentes animarum curatores, suis gradibus deiecti, aliquando tandem luunt. Altera, quam Iudæi diuinarum legum contemptores, à diuinis tandem beneficiis exclusi, patiuntur. Tertia, quę temporalium rerum possessores cumitatur; dum perpetuâ suorum bonorum vicissitudine, ac fugacitate decipiuntur. Quæ tria totidem annotationibus sequentibus illustrabo.

Triplex pœna in ea quæ infligitur Heli, adumbratur.

ANNOTATIO XXIII. CIRCA LITERAM.

Pœna Heli ad negligentes animarum curatores extensa.

I. *Triplex pœna ex diuino oraculo domus Heli infligenda.*

TRIPLICEM pœnam comminatur Deus in hoc oraculo domui Heli. Ignobilitatem, paupertatem ac mortem temporariam: vt literam cūsulenti facile patebit. Quæ triplex pœna domui Heli diuinitùs inflicta, sæpenumero ad alios negligentes animarum curatores detorquetur; vt sequentibus sectionibus explicabo. Addam vltimò ex ipsa litera, diuinam iustitiam in his pœnis infligendis, cum misericordia temperatam esse. Vult enim Deus, vt peccatores puniantur, non vt pœnitentes exanimentur.

SECTIO I.

Negligentes animarum curatores de suis honoribus deiiciuntur.

II. *Heli ob desidiam Iudicis munere, & nomine indignus à Iudicū catalogo expungitur. Rupert.*

TEstis sit Heli ab vtraque dignitate, pontificia, & iudiciaria, quam negligenter obiit, deiectus: ita vt non solùm iudicis munere, sed etiam nomine indignus videatur. Quæret aliquis, cur Heli, qui quadraginta annis iudicauit Israel, infra cap. 4. num. 18. in libro Iudicum non nominetur? Quæstionem proposuit Rupert. lib. 4. de victoria Verbi c. 10. & soluit apte ad rem præsentem. *Quam ob causam*, inquit, *de numero Iudicum tollitur Heli? Nimirum propter contemptum verbi Domini, quia in diebus eius calce abiicere verbum Domini, nimia ferè omnibus licentia fuit.* Non debuit profectò in Iudicum numero recenseri, qui nihil minus, quam iudicum partes, & numeros explebat: nec inter iudices nominari, qui iudices non præstabat. Neque solum non nominatur Iudex, sed etiā quodammodò negatur. *In diebus illis*, inquit textus, *non erat rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectū videbatur, hoc faciebat.* Iudic. 21. n. 24. Atqui illi dies interprete Rupert. erant post mortem Sansonis, cui Heli immediate successit in principatum. Cur ergo nullus dicitur esse princeps, si

Rupert.

Heli principatum exercebat? Optimè Rupert. A *Quid*, inquit, *nisi vecordiam sacerdotis accusat, & iudicis exitium, hoc ascendo? Idem namque est, ac si dicat, Qui in diebus illis iudicabat Israel, est secundum nomen, personamque aliquis erat; secundum rem, nemo unquam nullus erat.* Itaque negligentis iudicis nomen celebrari non debuit, sed obliterari. Expungendus de iudicum catalogo ille Iudex, qui nihil præter iudicis nomen sustiatur: & qui labores non subit in curandis subditorū animis, honoribus, quibus indignè fulgebat, spoliandus.

III. *Sobne Pontifex Hebræorum in sacerdotali munere negligentia.* Præpositus ille templi, nomine Subna, quem dicunt Hebræi fuisse summum sacerdotem, negligens fuit in suo munere obeundo, vt colligo ex illis verbis, quibus eum vates aggreditur. *Quid*, inquit, *tu hic? aut quasi quis hic?* Isa. 22. num. 16. Quæ verba mihi videntur esse plenissima contemptus: non enim interrogauit, quis esset, sed quasi quis esset: ac si eum non vere aliquem, sed quasi aliquem, seu vix aliquem existimaret. Nam Lyrano interprete, non erat verus prælatus, sed phantasticus: nec verus pontifex, sed inane quoddam pōtificis simulachrum. Quod vlteriùs confirmo, quia eius domus ibidem, D. Hieron. interprete, sepulchrum appellatur: *Excidisti*, inquit textus, *tibi hic sepulchrum.* Ac si desidiosus ille pontifex, nihil magis incumberet in salutem animarum, quàm si mortuus iam esset, ac sepultus.

Lyran.

IV. *Debitum illi [illegible] supplicium.* Quas igitur fuæ negligentiæ pœnas dedit? Sequitur: *Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus; & quasi amictum sic subleuabit te; coronans coronabit te tribulatione: quasi pilam mittet te in terram latam, & spatiosam.* Ibid. numer. 17. & 18. Quasi diceret, Te in Babylonem captiuum relegabit: tuoque te exuet sacerdotio, tanta facilitate, quanta gallus plumis, aut homo vestibus denudatur: vt qui antea tanquam gal- *Gallus gallinaceus superbiæ typus.* lus gallinaceus, superbiæ, & arrogantiæ simulachrum, tibi gloriabundus complacebas; tuo tandem cultu pontificio spoliatus detumescas: & rursus, qui antea tua illa mitra aurea, in qua erat magnificentia Dei, fastigiatus superbiebas; tandem tribulatione coronatus, à tuo illo fastu deprimaris: denique qui more scuterulorum pompaticè incedebas; tanquam volubilis pila vitrò, citròque agitata, in alia ex aliis exilia deportetis. Imo in maiorem negligentis pontificis cruciatum, statim subdit: *Et vocabo*, inquit, *seruum meum Eliacim filium Helcia; & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum; & potestatem tuam dabo in manu eius*, &c. Ibidem à num. 20. [illegible] necesse erat, vt abiectus sacerdos non [illegible] suo malo, sed etiam alieno bono torque[illegible] & tanquam pontifex Heli videnti suum [illegible] in templo præ liuore dolerent oculi, [illegible] præ mœrore contabesceret.

V. *[illegible] [illegible] sed historice describitur.* [illegible] hunc locum, quamuis aliqui recentio[res] [sym]bolice, seu allegoricè interpretandum censeant: tamen antiquiores Patres, D. Cyrill. Alexandr. Theodoret. Procop. D. Thom. & alij, etiam historice interpretantur. E quibus D. Cyrill. Alexandr. culpam, & pœnam huius sacerdotis describit. Culpam quidem sic: *Magno*, inquit, *elatusque erat animo, & superciliosus admodum, ac saeuus in eos, qui offenderant, rapinis exultans, sordide quæstui mancipatus, ostentabundus, & honores semper ab hominibus venans.* Vbi quamuis alio vitio, quàm Heli, non ignauiæ, sed sæuitiæ laborasse dicatur; tamen in perdendis animis, quibus præerat, eodem. Pœnam verò sic describit: *Cum*

D. Cyrill. Alex. Theodor. Procop. D.Thom.

abductus esset in captiuitatem, sacerdotio ipsius corona ablata est, & tanquam vas inutile in terram [illegible] sam proiectus est, illic moritur [illegible] sine misericordia, non tam vt prius splendidus curribus insidens; at potius iactatus [illegible] deiectus, & statione, qua præ[illegible]

VI. Par fuit in culpa, & in pœna profanus ille, & impius dux Israeliticus, sic enim eum vocat scriptura; ad quem Deus per Ezechielem cap. 21. n. 26. *Hæc dicit Dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronam.* Vbi interprete D. Hieron. Sedeciam alloquitur, quasi dicat, Et pontificia tiara, & regio diademate te exuesn vtramque dignitatem, & pontificiam, quam vsurpasti; & regiam, quam hæreditasti, tandem depone. Sed quia non con- B stat, Sedeciam sacerdotium sibi vsurpasse; cum de hoc sacrilegio nusquàm in scriptura arguatur: in duos fortasse principes, pontificem Saraiam, & Regem Sedeciam inuehitur propheta, vt Chaldæus Paraphrastes, & Theodor. interpretantur; vel si vnum tātum principem alloquitur, vt Vulgata magis sonat; cumque Sedeciam, vt interpretes fatentur, vni, eidemque regi duplicem iacturam minatur; & regni in persona propria, & sacerdotij in aliena. Vtcunque autem sit, certum est indignos principes suarum dignitatum insignibus denudari. *Aufer*, inquit, *cidarim, tolle coronam*: nec aliis quidem manibus, quàm ipse suis, exui iubetur, vt Theodoret. insinuat, quia indi- C gnos principes, non tam externa violentia, quàm interna, seu propria malitia suis honoribus exuit, ac denudat. Sed quæ tandē culpa est, cur hi principes suis insignibus exuantur, ac denudentur? Audi quæ sequuntur: *Nonne hæc est, quæ humilem sublenauit, & sublimem humiliauit?* Quasi diceret, Nonnè hæc cidaris, hæc corona, hæc potestas pontificia, ac regia, illa est, quæ omnia præpostere transuertit, quæ nihil ex iustitia, omnia ex libidine peregit, quæ quos voluit, humiliauit; quos voluit, exaltauit? Deponatur igitur potestas, quæ non nisi in subditorum perniciem, & iniuriam exercetur. Totam hanc sententiam breuius collegit Symmachus apud D. Hieron. *Neque hoc, neque illud.* Hoc est, neque regnum, neque sacerdotium diutiùs stabit, vtrumque breuissime con- D sumetur. In Hebræo: *Hac, non hac.* Quasi diceret, tam citò aboletur hæc potestas, vt cum stare crederetur, euanuisse deprehendatur. Itaque necesse est, vt suos honores exuant illi principes, qui eos ad suorum subditorum mores excolendos non impendunt.

D. Hieron.

Sedecias vsus summum sacerdotium vsurpauerit. Chald. Theodor.

Suis honoribus principes, & prælati exuti, [illegible] deiiciuntur [illegible].

Theodor.

Symmac. D. Hier.

VII. *Israelitici pastores sibi magis, quàm gregi consulentes à pastorali munere deiiciuntur.* Similis fuit illa comminatio, quā Deus olim perterruit Israeliticos pastores, magis sibi, quàm suo gregi cōsulentes. *Væ*, inquit, *pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos: nonnè greges à pastoribus pascuntur?* Ezech. 34. n. 2. Hoc est, Si pastor est, qui gregem pascit: vos qui gregibus pascendis non incumbitis, sed vobisinetipsis saginandis, pastores non estis. *Lac comedebatis*, pergit propheta, *& lanis operiebamini; gregem autem meum non* E *pascebatis. Quod infirmum fuit, non consolidastis; & quod ægrotum, non sanastis: quod confractum est, non alligastis; & quod abiectum est, non reduxistis, & quod perierat, non quæsistis: sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia.* Ibidem à num. 4. Vbi quidem propheta pastorum culpam multiplici negligentia expressit; non roborandi infirmos, non curandi ægrotos, non alligandi confractos, non reducendi abiectos, non requirendi perditos; ac denique, quod omnium malorum caput est, sæuiendi in omnes alios, indulgendi vni sibi. Vbi aduerte omnes hos

pecca

peccatores fœmineis vocibus in Hebræo significati; *infirmas, ægrotas, confractas, &c.* vt quò minùs virilitatis in se habebant, eò prouidentiùs à pastoribus tractarentur: qui tamen eos omnes perire aut sinebant sua ignauia, aut cogebant suâ inclementiâ: deteriores hoc nomine, quàm Heli, quia non solùm blandiendo, sed etiam sæuiendo nocumentum inferebant. Vides culpam? Attende pœnam. Subditur statim: *Viuo ego, dicit Dominus Deus: Ecce ego cessare faciam eos, vt vltra non pascant gregem meum.* Ibid. à num. 8. Vbi dubitabis, si iam antea non pascebant; quo pacto a pascendo deinceps repellentur? Sed sensus est, quòd sicut antea curam pastoralem non habebant, ita in posterum pastorali dignitate, & vtilitate priuabuntur. Sed ne oues pastoribus orbatæ in luporum rapinas traderentur: subdit statim Deus: *Ego ipse requiram oues meas, & visitabo eas; sicut visitat pastor gregem suum.* Ibidem num. 11. Succedere enim voluit ipse Deus pastoribus iniquis, vt suo eos exemplo ad pascendas oues erudiret: & vt ipse nullam sibi, plurimam ouibus vtilitatem quærit, ita eos similiter quæsituros fuisse edoceret. Quo etiam mysterio Christus Dominus bonum se pastorem appellauit. Ioan. 10. num. 11. vt D. Basil. homil. 26. de sancto Mamante obseruauit. *Christus,* inquit, *degeneres pastores compescens in se ipsum vera pastura testimonium transfert.* Hoc est, vt malos pastores de suo officio admoneret, se ipsum illis proposuit in perfectissimi pastoris exemplum.

Deus perfectissimum pastorum exemplum Ecclesiæ pastoribus tradendus.

D. Basil.

VIII. *Dignitatis amissio debitum ignaui pastoris supplicium.* Hugo.

Aliquam incuriam saltem leuiorem circa oues gubernandas incurrit olim Episcopus Ephesinus; iuxta illud: *Charitatem tuam primam reliquisti.* Apocal. 2. num. 4. Hoc est, interprete Hugone, Reliquisti tuam illam pristinam diligentiam in tuis gregibus pascendis; quamuis in tuis moribus gubernandis laudabilem te exhibeas. Quam igitur pœnam illi Deus comminatur? *Memor,* inquit, *esto vnde excideris; & age pœnitentiam; & prima opera fac: sin autem venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo.* Ibid. num. 5. Vbi candelabri nomine episcopalis dignitas intelligitur. Non dixit, Destruam, aut extinguam; sed, *mouebo:* hoc est, à te in alium transferam, qui tuam negligentiam resarciat, & instauret: & quem tu intuens tuo munere donatū, multò magis crucieris.

IX. *Negligentes prælati innumerabiles, à dignitate deturbandi.*

Verissimum fuit illud oraculum Eliu, qui vnus fuit examicis Iobi tam de diuina prouidentia loquutus, *Conteret,* inquit, *multos innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* Iob. 34. num. 24. Quibus verbis non solùm multitudinē negligentium prælatorum exaggerat, vocando *innumerabiles*; sed etiam potentiam, & opes, vocando *multos*; non enim sensus est, fuisse multos numero, sed fuisse fastu, & maiestate præcellentes: vt ibi Pineda aduertit. Nihilominùs eos omnes ait, à Deo deturbandos, neque defuturos, qui ex puluere assumpti, in eorum locum excitentur. Causam verò tanti supplicij fuisse, quia oues non pascebant, sed perdebant; quas ad clamores apud Deum querelarum plenos, excitandos, suâ peruersâ dominandi libidine prouocabant: *Vt peruenire,* inquit, *facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.* Ibid. num. 28. Hoc infortunium vaticinatus est Dauid Iudæ proditori: *Episcopatum,* inquit, *eius accipiet alter.* Psal. 108. num. 8. Quam enim ille indignissimus amisit dignitatem, Mathias dignissimus recepit. Scilicet pastoris munere spoliari oportebat, qui lupos in dominicū gregem incitabat: & qui diuinum illum agnū Christum Dominum luporū faucibus ingerebat, non

Pined.

Iudas Apostolatus dignitatē, indignus amisit.

A pastoris, sed tortoris munere fungebatur.

X. *Qui doctrinæ, & regiminis gratiā in proximorū vtilitatem nō expendit, ipsā omnino perdit.* D. Chrys.

Tandem ille seruus, qui vnum talentum accipiens, nullum lucratus est, acceptum amisit, alteri, qui decem habebat, tribuendum, *Tollite,* inquit Dominus, *ab eo talentum, & date illi, qui habet decem talenta.* Matth. 25. n. 28. In quem locum D. Chrys. hom. 79. *Qui,* inquit, *doctrinæ gratiam ad vtilitatem aliorum accipit, nec ea vtitur, gratiam quoque ipsam omnino perdet: qui autem studiosè, ac sedulò vtitur, maiorem gratiam impetrabit.* Vt igitur doctor non docendo, doctrinam amittit; ita pastor non pascendo, dignitate pastorali spoliatur. Imò etiā dum illam retinet, si piger est, iam videtur non habere; iuxta illud Christi Domini, cum ignauum seruum spoliare iussit: *Omni,* inquit, *habenti dabitur, &*
B *abundabit: ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo:* vbi sup. n. 29. Cur enim ait, *Et quod videtur habere*; ac si re vera non haberet? Optimè D. Hieron. & Auctor Imperf. ad eum locum rationē esse dicunt; quia qui gratiam à Deo acceptam in vtilitatem proximorum non expendunt, perinde se habent, ac si omninò non haberent: vel saltem quasi mortuam, ac nullius boni operis exequutricem conseruarent. Quod fortassè duo illi Euangelistæ diuersis quidem metaphoris, sed eodem spectantibus significare voluerunt. Lucas quidem cap. 19. n. 20. dicens, hunc seruum reposuisse traditum sibi talentum *in sudario*: quo mortuorum capita inuolui consueuerunt: quasi non viuum, sed mortuum, & funebri ritu linteatum, iam iam ad sepulturam efferendum retineret.
C Quod ibi Theophylact. expressit. Nam præmittens mortuos sudario inuolui solitos, subdit; *Merito igitur ignauus ille in sudario inquit reconditum fuisse donum. Mortuum enim ille fecerat, & inefficax, non euoluens, neque lucrum faciens.* Matthæus verò c. 25. n. 18. defodisse in terra, & abscondisse: quasi non solùm mortuum, sed iam humatum, & sepulturæ traditum conseruaret. Negligens enim curator animarum tam inutilis est, vt non pastor, sed pastoris cadauer pollincturæ, ac sepulturæ officio initiatum existimetur.

Imò etiā illam habet, vt non videatur habere. D. Hieron. Auct. Imperf.

Imò etiam quasi mortuā, & sepultam conseruat.

Theoph.

XI. *Iudas ita Apostolatus dignitatē habere videbatur, vt non haberet.*

Quare ipse se per suam ignauiam, & inertiam de sua dignitate excludit, antequàm per diuinam sententiā excludatur. Vnde Iudas proditor ex Apostolatu abiturus in suspendium, dicitur in locum
D suum abiturus; iuxta illā Apostolorū precationem. *Ostende,* inquit, *quem elegeris ex his duobus vnum, accipere locum ministerij huius, & Apostolatus, de quo præuaricatus est Iudas, vt abiret in locum suum.* Act. 1. n. 25. An non erat in loco suo, cùm erat in Apostolatu? minimè profectò, vt docet Caiet. *Abiit,* inquit, *in locum suum, quia hactenus occupauerat alienum Apostolatûs, & ministerij locum.* Quamuis enim Apostolatu insignis videretur: re vera Apostolatum non habebat, quia illo, vt par erat, non vtebatur. Ita planè & pastores, qui suis ouibus regendis non attendunt; nihil minùs habent, quàm dignitatem pastoralem, de qua ipsi sua se inertia, ac socordia deturbant. Quare D. Bern.
E ser. ad pastores in synodo cōgregatos, in illud Dauidicum: *Confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.* Psal. 52. n. 6. sic pastores alloquitur, *Et vos,* inquit, *confusi estis in actibus vestris, non honorati, sed onerati dignitatibus vestris, quoniam Deus spreuit vos.* Si igitur ignaui pastores etiam in suis dignitatibus confusi sunt; ab illis tandem auulsi, quantam ignominiam patientur?

Caiet.

Ignaui animarum pastores in suis dignitatibus confunduntur; & ab illis detruduntur. D. Bern. ad.

XII. *Sanctorum sanguis margarita.*

Rectè quidem de his pastoribus Ieremias, *Dispersi sunt,* inquit, *lapides sanctuarij in capite omnium platearum.* Thren. 4. numer. 1. Chald. habet, *Effusæ sunt margaritæ sanctæ.* At quæ sunt

sunt istæ margaritæ? Hebræi dicunt fuisse guttas sanguinis de vulnere Iosiæ regis defluentes, quas Ieremias in templo religiose custodiuit, & Babylonici hostes contumeliose dissiparunt. D. Hier. interpretatur de lapidibus pretiosis, qui in vestimētis pontificis collucebāt: & quos barbaricus sutor sparsim dissseminabat. Cæterùm vtraque Glossa per hos lapides pretiosos intelligit sacerdotes; nec immeritò: hi enim propter suam in pastorali munere negligentiā, desierunt esse pretiosæ gemmæ sanctuarij, & facti sunt rudes, & impoliti lapides platearum. In quem locum D. Greg. secunda part. pastor. c. 7. notat, plateas dici à vocabulo πλατύς, quod propriè latitudinem significat; mysticè verò latam, & spatiosam viam, *qua ducit ad perditionem*. Matth. 7. n. 13. & subdit: *Sanctuarij lapides in plateas disperguntur, cum causarum secularium lata itinera expetunt hi, qui ad ornatum Ecclesiæ, internis mysteriis, quasi in secretis sanctuarij vacare debuerunt.* Et paulò post: *Cum*, inquit, *ministri religionis, à subditis honorem Redemptoris sui ex merito vitæ non exigunt: sanctuarij lapides in ornamento pontificis non sunt, &c.* Quibus verbis duplicem rationem huius dispersionis inculcat; & quia benè nō viuūt, & quia subditos ad benè viuendum non hortantur. Quam posteriorem rationē D. Bern. proximè cit. confirmat. *Lapides*, inquit, *sanctuarij, id est, sacerdotes, sunt in capitibus, id est, in introitu latarum viarum: docent enim populos per praua exempla ingredi vias latas, qua ducunt ad mortem, & demergunt in profundum inferni.* Meritò igitur à sanctuario abiiciuntur, qui quos in sanctuarium allicere debebant, per summam incuriam, ac malitiam in barathrum detrudunt.

D. Hieron.

Sacerdotes lapides pretiosi, per incuriā, & desidiā impoliti fiunt, & rudes.

D. Greg.

Sacerdotes lata voluptatis, & praui exempli via in barathrum deducti.

D. Bernard.

XIII. Sed cur potiùs in capite platearum, quàm in plateis disperguntur? Respondet D. Greg. vbi sup. *Quia*, inquit, *& cum terrena agunt, summi videri appetunt; vt & lata itinera teneant ex voluptate delectationis; & tamen in platearum sint capite, ex honore sanctitatis.* Quasi diceret, esse volunt infimi, id est, pessimi, & videri summi, id est, optimi. Similiter respōdet hom. 17. in Euāg. *Nec solū*, inquit, *in plateis, sed & in capite platearū dispersi sunt: quia & per desideriū huius mundi opera peragunt: & tamē de religioso habitu culmen honoris quærūt: iacent per ministerium operis, & honorari volunt de imagine sanctitatis.* Quid peruersius, quā simul velle, & iniquitati seruire, & nomine sanctitatis honorari? profanas delectationes de latitudine platearum colligere; & sacras quasdam venerationes de fastigio dignitatis ambire? Sed qui volunt sacram dignitatē cum profana voluptate cōsociare, meritò vtraque priuantur; iuxta illud Dei ad sacerdotes: *Ecce ego*, inquit, *proiiciam vobis brachium, & dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum.* Malach. 2. n. 3. Quid humilius, & abiectius subire potuerunt? Meritò additur eodem capite num. 9. *Ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis.* Nam vt vir Dei in hunc suo oraculo, ait, *Qui, contemnunt me, erunt ignobiles.* Omnibus honoribus, quibus ad superbiam abutebantur, denudati. *Propterea*, inquit Sapiens, *exhonorauit Dominus conuentus malorum, & destruxit eos vsque in finem.* Ecclesiastici 10. n. 16.

Sacerdotes in capite platearum dispergi dicuntur, quia in lata cupiditatis via, dignitatem, & sanctitatis honorem ambiunt.

D. Greg.

Superbi dignitatibus exeuntur.

SECTIO II.

Qui male suis ouibus consulunt, suis opibus spoliantur.

I. AD hanc rem confirmandam apertissimum ex domo Heli deducitur argumentum. Diues erat in omnibus prosperis Israel; quando scilicet rebus prosperè fluentibus multæ in templo hostiæ pacificæ in gratiarum actionem offerebantur: quarum magna pars sacerdotibus contingebat, vt præcipue accidit sub exordio regni Salomonis, qui cùm summa rerum felicitate vteretur, summa quoque victimarum liberalitate suum erga Deū gratissimum animum testabatur, vt videre est 3. Reg. 8. n. 5. Vbi dicitur immolari *oues, & boues absque æstimatione, & numero.* Et eodē capite n. 63. Vbi dicitur Salomon immolasse hostias pacificas, *boum viginti duo millia, & ouium centum viginti millia.* Ex quibus sacrificiis domus Heli nimium ditescebat. Neque solùm in prosperis, sed etiam in aduersis domus sacerdotalis augebatur: quia non solùm hostias pacificas in prosperis euentibus oblatas magna ex parte reportabat: sed etiā victimas pro peccato, & pro delicto comedebat; & omne votum in Israel sacerdotum erat. Ezech. 44. n. 29. Vnde cum domus laicorum alterna vicissitudine, prosperitatis, & aduersitatis, nunc abundantes, nunc indigentes vterentur: domus sacerdotalis quasi extra fortunæ aleam constituta, semper abundabat: & ex aliena tam felicitate, quàm calamitate pinguescebat. En filiorum Heli, & posterorum eius vsque ad Salomonem opulentia.

Pinguis domus Heli fortuna, in sacerdotio.

Salomonis in sacrificiis liberalitas.

II. Sed quantam in indigentiam deuenerūt ex incuria, qua suis ouibus pessimè consulebant? In primis cum sacerdos pro suo peccato vitulum offerre tenebatur, Leuit. 4. n. 3. sacerdos ex familia Heli superstes, nihil ampliùs pro suo peccato, quam vnum nummum, exigui pretij monetam, & tortam panis, tenuem portionem, inopia premente, offerebat. Item cùm antea filij Heli ex omnibus victimis, quæ in tabernaculum immolandæ afferebantur, sibi pinguiores deligerent offerendas; & ex omnibus oblatis potiores sibi partes vsurparent, summa potentia ad hanc licentiā abutentes; nunc demùm posteri Heli, cùm iam ex alterius summi sacerdotis nutu penderent; nec agere liceret, vt libebat: supplices ad summū sacerdotē accedere cogebantur, & humiles precati, vt in aliquā partē sacerdotalis ministerij admitterētur; vt habere possent, vnde vel tenuissimè victitarent. Scilicet æquum fuit, vt qui suis ouibus non consulebant, suis opibus priuarentur.

II. D. mus Heli ob, qua sacerdotio, miserà paupertas.

III. Nec sola domus Heli, sed etiam tota tribus Leui à summa opulentia, in extremam indigentiam deuenit, eùm de suarum ouium salute parùm sollicita curare cœpit. Eximiam Deus liberalitatem in tribum Leuiticam exhibuit, cum se illi totum in hæreditatem consecrauit. *Ego*, inquit, *pars, & hereditas tua in medio Israel.* Num. 18. n. 20. Et rursus: *Ipse Dominus possessio eius est, sicut promisit ei.* Deut. 10. n. 9. Et iterùm: *Dominus ipse est hæreditas eorum, sicut locutus est illis.* Deut. 18. n. 2. Et passim alibi similes promissiones continentur. Nihilominus Dauid cum non esset ex tribu Leuitica, Leuiticam sibi hæreditatem vsurpabat. *Dominus*, inquit, *pars hæreditatis meæ.* Psal. 15. n. 5. Et iterùm: *Pars mea Deus in æternum.* Psalm. 72. n. 26. Quid ergo? De sua tribum Leuiticam hæreditate repellebat, & in alienam se possessionem insinuabat? Ita planè, inquit D. August. q. 16. in Deut. vt significaret, hæreditatē Leuiticam ab iniquis possessoribus in Ecclesiam transferendam, & iniquos illos sacerdotes pecuniarum magis, quàm animarum curatores sua possessione spoliandos: nec immeritò extrema paupertate oppressum iri, qui potiùs augendis opibus, quàm pascendis ouibus studebant.

III. Leuiticam tribū à summa opulentia in extremam indigentiam, eius vitio, deiecit.

Cur David Leuiticā hæreditatem sibi adscribat.

Prin

IV. *Septuag. Deouti, vel ipsum etiam Deum spernunt. D.Cyril. Alex.*

A Principibus Iuda multa Deus, & flagitia obiicit, & supplicia minatur. *Væ*, inquit, *qui opulenti estis in Sion.* Amos 6. num. 1. Seu, vt habent Septuaginta, *qui despicitis Sion*: hoc est, interprete D.Cyril. Alex. qui templum, quod erat in monte Sion: & sacras templi ceremonias, imò & ipsum templi Deum pro nihilo habetis. Eò enim dementiæ procedunt diuites; vt sacra omnia profanent, omnia diuina aspernentur. *Qui dormitis*, pergit propheta, *in lectis eburneis: & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, &c.* num. 4. & postquam has, & similes culpas exprobrat: tanquam omnium grauissimam subdit: *Et nihil patiebantur super contritione Ioseph.* Ibid. n. 6. Hoc est, suis cupiditatibus intenti, curam suorum fratrum, ac B subditorum ita negligebant, vt nullo dolore ex eorum malis tangerentur. Quam incuriam, ac negligentiam D. Cyril. Alexand. ad eum locum expendens, *Verè*, inquit, *miserrimum est, populorum principes, ac rectores corporeis voluptatibus succumbere. Nam cum eos magis ad officij normam subiectos dirigere, & omni ratione Deum offensum mitigare oporteat, quomodò non insania plenum censeamus abiicere se in voluptates corporis, & cura carnis impuræ nihil melius ducere?* Et statim subdit, propter ignauiam horum pastorum vniuersum gregem periclitari, iuxta illud, vt ipse legit: *Quia stultè egerunt pastores, & dominum non quæsierunt; propter hoc non intellexit omnis grex, & dispersi sunt.* Ierem. C 10. n. 21. Sed quam pœnam tandem reportabunt tam negligentes animarum curatores? subdit propheta: *Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium.* Ibid. n. 7. *Hoc est*, inquit D. Cyrillus, *initium faciet à potentioribus* diuina vltio: *Semper enim hostes dum vrbem vastant, illustrium domos incursant, easque diripiunt.* Et statim: *Ipsos quidem ante alios ira diuina adorietur; & omni splendore suo spoliabuntur.* Stultissimi pastores, qui neglecta animarum cura toti in pecuniarum studium incumbunt: meritissimo supplicio percutientur, vt pecunias perdant, qui animas non lucrantur.

D.Cyril. Alex. Prælatorum insania in cupiditatibus, & diuitiis quærendis, paupertate punitur à Deo.

V. *Cain in custodiendo fratre incuria, imo in occidendo saeuitia, egestate punitur.*

Quàm iniquus fratris sui custos extitit Cain? quem non seruauit, vt frater senior, cui iunioris D cura incumbebat: sed occidit, vt hostis, tanto sæuior, quantò mitior esse debebat, si naturam humanam non exuisset. Sed qua pœna impius hic fraternæ charitatis violator coercetur? Vna quidem egestate, *Maledictus*, inquit, *eris super terram. Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos.* Genes. 4. n. 11. & 12. Quasi diceret, Dignus nō es bonis temporalibus, quibus vitam propriam sustentes, qui alienā fratris vitam tam impiè perdidisti. Quam pœnam ille duriùs, quàm omnem aliā, quæ infligi posset, tolerauit. *Ecce*, inquit, *eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar.* Ibid. n. 14. Hoc est, interprete Philone, libro, Quod deterius potiori insidietur, *Si eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar.* Quasi diceret, *Si non* E *præbes mihi bona terræ, nec cælestia quidem accipio: si non datur frui voluptatibus, nec virtutem quidem desidero: si non impertiris humana bona, diuina quoque tibi habeto: nam apud nos necessaria, chara, & vere germana bona sunt, edere, bibere, vestiri, per visum frui colorum varietatibus, per aures oblectari sonorum concentibus, per nares exhilarari vaporum fragrantiis, ventris ad satietatem expleri voluptatibus, &c.* Qui igitur bona temporalia cæteris omnibus etiā spiritualibus præferebat; meritò illis spoliatus est: vt priuatione illorum, quæ ardentissimè amabat, grauissimè puniretur.

Bonorum temporaliū amissio peccatoribus durior quam cælestium.

VI. *Prælatorum incuria vel iniuria in subditos, egestate plectitur, & quare.*

Quid fratres Ioseph tanta rei frumentariæ penuria flagellauit, vt miseræ addixerit seruituti. Genes. 42. à n. 1. nisi illa, qua fratrem suum Iosephum, incuria, vel iniuria neglexerunt? Genes. 32. n. 28. Cur sponsæ totam ciuitatem peruagāti occurrerunt vigiles, & tulerunt pallium eius. Cant. 5. n. 7. hoc est, bonis omnibus temporalibus exuerunt; nisi quòd, Philone Carpathio interprete, semel euocata ad curam animarum, moras traxerit, non festinarit, non euolarit? Quid Iudam proditorem sic depauperauit, vt filios eius cogeret ad mendicandum, iuxta illud: *Nutantes transferantur filij eius, & mendicent.* Ps. 108. n. 10. nisi illa maior cura, quam habebat multiplicandi loculos, quàm seruandi sanguinem innocentem? hunc iniquus æstimator prodigebat, vt illos paulò redderet auctiores. Quid in extremam paupertatem redegit illos diuites, de quibus Dauid: *Diuites eguerunt, & esurierunt.* Ps. 33. n. 11. Nisi quia leones erant, vt D. Hier. ex Hebræo transfert, *Leones eguerunt, & esurierunt*: nulla charitate in aliorum salutem incumbentes, sed solas prædas in suam ingluuiem meditantes?

D. Hieron. Diuites, leones, fame puniendi.

VII. *Aulis iniusta cædes aliorum fame punitur.*

Quam ob causam orta est illa fames sub rege Dauide, quæ Israelitas non mediocriter afflixit: nisi teste diuino oraculo, *Propter Saul, & domum eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas.* 2. Reg. 21. n. 1. Qui enim aliorum vitas perdiderunt, quid nisi proprias perdere stimulante fame merebantur? Facit ad hanc rem exordium illud libri Ruth. num. 1. *In diebus vnius iudicis, quando iudices præerant, facta est fames in terra.* Quisnam fuit hic iudex, cuius nomen reticetur? sunt qui existiment, fuisse Heli: nam cum hæc historia narretur post obitum Sansonis, cui Heli in principatū successit, non videtur sub alio iudice contingere potuisse. At cur non nominatur? Fortè ne ignauus iudex, qualis Heli fuit, iudicis nomine afficeretur: sicut enim numerari non debuit inter iudices, vt initio superioris sectionis ex Ruperto retulimus: ita nec iudex nominari, vt qui iudicis munus non curarat, nec iudicis nomen obtineret. Cur igitur fames in diebus Heli atrociter desæuit; nisi vt esuries flagellaret, quem ingluuies filiorum non tangebat, & esuriendo periret sui muneris negligens pater, qui filios suos perire helluando patiebatur: vt ibid. Feuardentius latiùs prosequitur. Itaque prælatorum, & sacerdotum incuria de salute animarum, non immeritò pauperie, & esurie punitur.

Heli nomen propter ignauiam à iudicū catalogo expungitur.

Esuries tempore Heli exorta, eius in filios ignauiā punit.

Feuard.

VIII. *Spirituales animarū pastores a subditis corporaliter sustentandi.*

Latissimè probat D. Paulus eos, qui hominibus spiritualiter pascendis incumbunt, dignos esse, qui ab hominibus corporaliter sustententur. Probat in primis à similitudine, & consuetudine rerum temporalium. *Quis*, inquit, *militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte eius non manducat?* 1. Cor. 9. n. 7. Quasi dicat, nemo: cum ipsa naturalis ratio dictare videatur, vt vbi sumptus ponitur, inde lucrum referatur. Et statim naturalem legem positiuæ præsidio confirmat, *An & lex hoc non dicit, Non alligabis os boui trituranti?* Deut. 25. n. 4. Durum enim esset, & inhumanum, si inter alimenta laborantes, ad ieiunia cogerentur. Et congruētiam addit, *Quoniā*, inquit, *debet in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi*, scilicet triturare. Cum enim laborantem spes alat, eripi illa non debet, ne laborantis animus languescat. Subdit argumentum à maiori, *Si nos vobis spiritualia seminauimus; magnum est si nos carnalia vestra metamus?* Quasi diceret, minimè. Nam qui immensum fructum impertit,

cur

cur exiguum non reportet? Prouocat deinde ad veteris legis exemplum: *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur; quæ de sacrario sunt, edunt; & qui altari deseruiunt, cum altari participant.* Disparem rationem quoad hoc non esse in lege gratiæ concludit: *Ita & Dominus ordinauit iis, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere.* Alludens ad definitionem illam Christi Domini: *Dignus est operarius mercede sua.* Matth. 10. n. 10.

IX.
Prædicatores sine sumptu Euangelium annuntiantes, commendantur.

Sed cur Apostolus tanta argumentorum mole probauit rem alioqui, & creditu, & probatu non difficilem? Literalis ratio mihi videtur ex his, quæ sequuntur, eruenda; scilicet vt Apostolus suū decretum, & institutum ponendi Euangelium sine sumptu apud Corinthios commendaret. Quò enim pluribus rationibus suadebat licitum esse ex Euangelio viuere; eò magis commendabat studiū euangelizantis, qui se à re tam licita in maiorem Dei gloriam abdicaret. Addo, ostendisse Apostolum tanta argumentorum varietate spirituales ministros corporaliter sustentandos; vt quibus ea tribuenda esset sustentatio, obiter significaret: nēpe iis, qui militant, qui plantant, qui pascunt, qui triturant, qui arant, qui seminant; (omnes enim has metaphoras coniunxit,) hoc est, qui euangelizādi causa sudant, & algent, & laborant: nō iis, qui dormiunt, & stertunt, qui desident, & oscitant; qui feriantur, & otiantur; qui denique, vt ita loquar, nepotantur, & pergræcantur. Quid enim indignius, quàm hos non domesticos Ecclesiæ, sed inimicos, Ecclesiæ muneribus locupletari? qui non plantāt, agricolarum fructibus abundare? qui non pascūt, ouium emolumentis enutriri? Denique tanquam corniculas alienis plumis de veteri fabula insignitas, bonis Ecclesiæ candicare, qui propriis vitiis nigrescunt? Quid restat, inquit D. Bern. in suis declamationibus, nisi vt ficti animarum curatores, qui raptis Ecclesiæ bonis induuntur, repetitis exuantur; & vt ipse ex poeta refert.

Non desides, & ignaui, sed soliciti animarum curatores, cōgrui debent sustētari alimētis.

D. Bernard.

---Moueat cornicula risum
Furtiuis nudata coloribus?---

Æquum enim non est, vt qui suo officio non fungitur, beneficio perfruatur.

X.
Pretiosissimū animorū thesaurum à prælato diligēter seruandum.
D. Bernard.

Duplicem thesaurum apud se recōdunt sacerdotes: animarum, & pecuniarum: priorem, vtpote pretiosissimum diligentissimè seruare oportebat. Vnde D. Bernard. serm. 3. de duplici aduentu, de qua sibi ex eo gemma, hoc est, anima deperiret, maximè trepidabat. *Quid ego infelix, quo me vertam, si tantum thesaurum, si pretiosum depositum istud, quod sibi Christus sanguine proprio pretiosius indicauit, contigerit negligentius custodire?* Et à simili rem confirmans: *Si stillantem*, inquit, *in Cruce Domini sanguinem collegissem; essetque repositum penes me in vase vitreo, quod & portari sæpius oporteret, quid animi habiturus essem in discrimine tanto? Et certe id seruandum accepi, pro quo mercator non insipiens, ipsa vtique sapiētia, sanguinem illum dedit. Sed & habeo thesaurum istum in vasis fictilibus, & quibus multo plura, quàm vitreis imminere pericula videantur.* Vnde rectè colligit quanto studio in huius thesauri custodiam incumbendum sit, quanta solicitudine vigilandum: tum propter magnitudinem pretij, quod includit: tum propter periculum iacturæ, in quo versatur.

XI.
Diuitias prælati auare nō augeant, sed necessaria sustentatione sint contenti.

Posteriorem autē non augere, sed liberaliter expēdere, satiùs erat. Vnde D. Paulus proxime citatus animarum curatorem comparat cum milite, agricola, & pastore. Cum milite, qui ex labore militandi stipendia quidem ferat, non patrimonia reportet: cum agricola, qui ex plantandi studio vuas quidem colligat, nō gemmas importet: cum pastore, qui pro industria pascendi, de lacte quidē potet, non sanguinem sugat: vt significet optimum animarum curatorem eum fore, qui ex suo officio habeat necessaria ad viuendum, non superflua ad luxuriandum: seu vt loquitur D. Chrys. homil. 21. ad eum locum, *Ostendens, quod oporteat doctorem paruo solatio esse contentum, solo necessario.* Imò Christus Dominus quasi necessaria quoque pastoris alimēta prætermitteret, eaque minus curaret: ter Petrum admonuit, vt pasceret oues suas; nunquam vt mulgeret, nunquàm vt tonderet. Ioan. 21. a n. 16. Quod D. Bern. in suis declamationibus aduertens, *Tertiò*, inquit, *dictum, pasce: nec mulge, seu tonde, vel semel additum est.*

D. Chrys.

Oues pro nutr pascendas non mulgendas. Curignus [illegible].

D. Bernard.

XII.
Sacerdotes magis diuitiarum quam animarū curā gerentes, sæpe [illegible].
D. Bernard.

Cum igitur sacerdotes multo maiori cura animarum, quàm pecuniarum thesaurum custodire teneantur: quid de illis dicendum, qui nihil minùs curant, quàm animas; nihil magis cumulant, quàm pecunias, peccata populi comedētes, Oseæ 4. n. 8. non populum à peccatis releuantes; seu, vt loquitur D. Bern. serm. 77. in Cant. *Qui peccatorum pretia exigunt: & peccantibus debitam solicitudinem non impendunt.* Imò vt addit D. Greg. hom. 17. in Euang. *Qui peccata delinquentium fouent, ne temporaria stipendia amittant?* Quid de illis, qui Deo gratias agunt, non de salute animarum, quas occidunt; sed de multitudine pecuniarum, quas lucrantur: similes illis, qui pecora *occidebant, & non dolebant; & vendebant ea, dicentes, Benedictus Dominus, diuites facti sumus.* Zachar. 11. n. 5. qui vt suam auaritiam, & iniustitiam dissimularent, suas opes in diuinam beneficentiam referebant, vt ibi D. Cyril. Alex. obseruat. *Fingentes*, inquit, *se benedicere Deo; perinde ac si ipsius concessu liceat ex sanguinibus ditescere.* Quid de illis, qui decimarū leges seuerissimè exigunt; decimantes *mentam, & anethum, & cyminum.* Et totius decalogi obseruantiam ignauissimè contemnunt, relinquentes *quæ grauiora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem.* Matth. 23. n. 23. Scilicet vt ibi D. Cyril. cit. D. Hieron. & Auctor Imperf. aduertunt, de suo quidem lucro solicitè agentes: de gloria autem Dei, & salute hominum nihil curantes. Quid, inquam, de his dicendum; seu potiùs quid his non metuēdum? *Qui gloriatur in substantia*, inquit Sapiens, *vereatur paupertatem.* Eccles. 10. n. 34. Certissima huius opulentiæ comes, iactura est. *Nummum petis*, inquit D. Ambr. libr. de Tobia c. 4. *& naufragium suscipis.* Thesauros condunt, & fumos promunt. *Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* Psalm. 75. n. 6. Auferentur tandem opes, quibus inuigilabāt; & repetentur oues, quas negligebant: nec proderunt iis opes, qui ouibus non profuerunt.

D. Greg.

D. Cyril. Alex.

Sacerdotes decimas seuerissimè exigētes, & animarum, salutē negligentes.

D. Cyril. Alex.
D. Hieron.
Auct. imp.

Diuitiarum nimia cupiditas diuitiarū amissione plectenda.

SECTIO III.

Mortem incurrunt temporalem, qui spirituali subditorum vita non attendunt.

I.
Negligentes prælati, non tantum diuitiarum, sed etiam vitæ iacturam patiuntur.

TErtia pœna, quam incurrūt negligentes animarum curatores, est temporalis vitæ iactura: vt patet ex dictis, n. 31. & 33. & 34. & vlteriùs breuiter illustro. Tolerabile esset damnum, si solæ diuitiæ perirent: pereunt & ipsi diuites. Vnde D. Bernard. serm. de conuersione, ad clericos cap. 15. de bonis temporalibus loquutus, *Vtinam*, inquit, *tantùm congregata perirent: & non deteriùs ipse quoque periret congregator eorum. Esset vtique tolerabilius perituro, quàm peremptorio insudare labori.* Tunicam cum tintinnabulis vestire iubetur Aaron,

san

Cur tintinna bula vestibus opposita ferre mandatur sacerdos.

sanctuariũ ingressurus, & rationẽ reddit Moyses: *Vt audiatur*, inquit, *sonitus, quando ingreditur, & egreditur sanctuarium in conspectu Domini, & nõ moriatur.* Exod. 28.n.35. In quem locum D. Greg. lib. 1. Registr. epist. 24. *Sacerdos*, inquit, *ingrediens, & egrediens moritur, si de eo sonitus non audiatur: quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit.* Vides, vt mors tacenti, ac negligenti prælato incutiatur.

D. Greg.

II. *D. Arnold.* *Sacerdotes cõparati in subditis instruendis in tintinnabulis vestium adumbrata.*

Quod vberiùs explicat D. Arnoldus tractat. de vltimis verbis Domini in Cruce, *Tintinnabula*, inquit, *aurea erant, hoc signate Spiritu sancto, quòd vitã cõtemplatiuam, fidei Christianæ doctrinam, & maximè notissimum debent populis denuntiare terribile iudicium: terrisque eorum incessus, & sermo resonare debet diuina mysteria, nec gratiam diuinam, quæ data est illis, premere, vel suffocare debent silentio. Quia non satis est acceptum in sudario reposuisse talentum; nisi à negotiatione fenus reuertatur cum lucro. Nec prodest hyacinthina tunica, nec castitatis continentiaque insignia doctoris suffrium, nec pacificus est ad altaria sancta ingressus, si negligit annuntiare impio viam suam, &c.* Et paulò post: *Nec magnum est sibi viuere, nisi satagat & alios secum viuere, vt ait Seneca.* Hæc Arnoldus, pluraque in hanc sententiam. Et aduerte tam in ingressu, quã in egressu vocalem esse debere sacerdotem. *Quando*, inquit, *ingreditur, & egreditur sanctuarium.* In ingressu quidem ad orandum; in egressu autem ad prædicandum. Vtrobique enim debet commissis sibi ouibus prouidere, ne moriatur.

III. *Moyses negligentia in filio circumcidendo, ab ipso Deo punitur.*

Moysi de terra Madian in Ægyptum redeunti mortem Dominus minabatur. *Cumque esset in itinere*, inquit textus, *in diuersorio occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum.* Exod. 4.n.24. Quærunt Patres, & interpretes, quam ob culpam tanta ab eo pœna exigeretur? Aliis alia respõdentibus, ad literã propius accedunt Tertul. lib. aduersùs Iudæos c. 3. Rupert. Lyran. Caiet. Pereira, & alij ad eum locũ, dicentes, Moysis culpam fuisse, quòd nondum filiũ circumciderit; iuxta legem Abrahæ datam. Genes. 17.n.12. Quod ex eo colligunt, quòd infante à Sephora circunciso, statim Dominus abstinuerit à vindicta. Idem cum illis sentio accommodatè ad rem præsentem. Digna enim erat parentis circa filium negligentia, vt capitaliter plecteretur: nec ab alio quàm ab ipso Domino: seu, vt est in Hebræo, ab ipso יהוה *Iehouah*: quamuis enim Deus alias culpas ministris suis castigandas remittat; hanc vnam in se ipsum puniendam recipiebat; quippe quam iniquissimè tolerabat.

Tertul. Rupert. Lyran. Caiet. Pereira.

IV. *Moysi in itinere prælato constituto ob negligentiã in subditos mortis supplicium decernitur.*

Sed vlteriùs inquiro, Cur eunti in Ægyptum, non autem commoranti in Madian ea pœna intenderetur? Nã vbi culpa admissa fuerat, ibi pœna irrogari satius videbatur. Ratio mihi videtur esse, quia Moyses in terra Madiã adhuc priuatus homo erat: at verò in itinere iam prælatus, ad quem iam animarũ cura spectabat: vt scriptutam consulenti planum erit: prælatorum autem culpæ multò duriùs, quàm subditorum vindicantur: præsertim sub ipsis gubernandi principiis, quæ solent esse mitiora iuxta illud poetæ. ---*Mitissima sors est Regnorum sub rege nouo.*

Et proinde in illis similes negligentiæ facilius obrepunt nisi præmaturè corrigatur. Vt igitur Moyses in præfectura, quã inibat, vel minimas culpas circa animarũ curã in posterũ præcaueret: in primo statim limine propter illã, qualẽ qualẽ negligentiã, quã incurrit, capitali supplicio deterretur.

V. *Iudices ob incuriam, & iniustitiam in subditos puniuntur.*

Duo illi senes, ac iudices, qui in Babylone Dei populo præfuerunt, in suo munere exequendo negligentissimi extiterunt: nã & sontes absoluebãt, & insontes condemnabant; vt cõstat ex Dan. 13.n.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A 53. Quas igitur pœnas suæ negligentiæ dederunt? In primis a sua iudiciaria potestate depulsi sunt: vtque id molestiùs ferrent, puer Daniel in eorum locum subrogatos est, ad iniquissimam sententiã, quam illi aduersùs Susannam tulerant, reuocandam. Vndè beatè D. Aug. serm. 118. de tempore, *Susanna*, inquit, *castitas & presbyteros impudicos conuicit in paradiso, & in iudicio falsos accusatores obtinuit: hisque victrix, reos facit testimony quos reos facit adulteriy: atque tandem iudicem meretur castitas Danielem, puerum innocentem. Multum igitur de Deo pudicitia consequitur, cum virginem iudicem promeretur. Secura est de victoria castitas, cui iudicatura est virginitas. Pudicitia autem causas nisi vir pudicus audire non debuit: talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem*

D. Aug.

Castitas in iudicio victrix.

B *non periclitatur verecundia.* Ita D. Augustinus eleganter, & in laudem pudicitiæ iudicandæ, & iudicaturæ congruenter.

VI. *Iniqui iudices mortis supplicio à Deo puniuntur.*

Sed non solum priuationem honoris, quæ ad 1. huius annotationis sectionem pertinet; sed etiam iacturam vitæ, quæ pertinet ad hanc tertiam, improbi illi senes incurrerunt. Nam ad eorum vnum Daniel: *Ecce*, inquit, *Angelus Dei, accepta sententia ab eo, scindet te medium.* Dan. 13.n.55. & rursus ad alterum: *Manet*, inquit, *Angelus Domini gladium habẽs, vt secet te medium, & interficiat vos.* Ibid.n.59. En vt iudices ad mortem rapiuntur, qui suorum vitam subditorũ non tuentur. De hoc supplicio loquutus est Ieremias: *Ponat*, inquit, *te Dominus sicut Sedeciam, & sicut Achab* (sic enim appellabantur duo illi

C seniores) *quos frixit Rex Babylonis in igne.* Ier. 29.n. 22. Vbi inprimis nota Regem Babylonis, seu Nabuchodonosorem dici à Ieremia huius supplicij executorẽ; cum tamen à Daniele huius minister vltionis, Angelus Domini appelletur. Nec immeritò: quia etiam impius idololatra, cum ad impios iudices occidendos accingitur, Angelus Domini potiùs videri debet, quã tyrannus. Nota præterea eosdẽ iudices dici à Daniele gladio secandos: à Ieremia in igne frigẽdos: vt dũ vterque diuersis pœnarũ vocabulis vtuntur, significent vnũ acerbissimum supplicitũ, in eorũ capita expetendũ. D. Bern. in suis declamationibus vtitur hoc Ieremiæ locu, ad deterrendos sacerdotes, qui illotis conscientiis ad sacrificãdũ accedũt, *Qui*, inquit, *puritatis auctori,*

Nabuchodonosor diuinæ vltionis minister, tanquam Dei Angelus.

D. Bern.

D *impuro corde, & corpore ministrantes non verentur stare Angelum Domini, qui secet medios, & dispérdat, &c.*

VII. *Animarum iactura prælatorum desidiæ imputatur, & eorum morte punitur.*

Sed fateor in his iudicibus non tam incuriam circa subditos, quàm malitiam accusari. At non minori supplicio sola subiicietur negligentia. Vnde olim Deus ad Ezechielem: *Si*, inquit, *speculator viderit gladium venientem, & non insonuerit buccina; & populus se non custodierit; veneritque gladius, & tulerit de eis animam: ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram.* Ezech. 33.n.6. Hoc est si quempiã de populo hostis occiderit, speculatore vidente, nec prouidente; speculator ad mortem reposcetur. Quas minas iam antea intenderat. *Si dicente me*, inquit Deus, *ad impium, Morte morieris; non*

E *annuntiaueris ei, neque loquutus fueris, vt auertatur à via sua impia, & viuat; ipse impius in iniquitate sua morietur; sanguinem autẽ eius de manu tua requiram.* Ezech. 3.n.18. In quem locum D. Greg. hom. 11. *Super ea mala*, inquit, *quæ propria habemus, alienas mortes addimus; quia tot occidimus, quot ad mortẽ ire quotidie tepidi, & tacẽtes videmus.* Et paulò post: *Si*, inquit, *is qui prælatus ad speculã sũ est de morte corporis quandoque moriturus tã grauiter reus tenetur; quo reatu de morte animæ subuẽtus constringitur, qua potuisset sẽper viuere; si verba correctionis audisset?* Et post pauca prælatũ alloquutus: *Moris*, inquit, *cui non contradicis,*

D. Greg.

dicis adiungeris. Hoc est, malum, quod non impedis, facis: tibi tanquam agenti imponitur, quidquid, te tacente, committitur. Mortem, quam permittis, patieris, sanguinem de manu tua requiram.

VIII. *Quo pacto Deus subditorum sanguinem ab ignauo prælato requirat.* Vbi aduerte, requirere sanguinem emphaticum esse; propriéque pertinere ad illum, qui homicidam sui consanguinei ad necem requirebat. Nam lex diuina, Deut. 19. n. 12. facultatem ei præstabat ad hanc vindictam exigendam. At quis non videt, quanta auiditate consanguineus occisi ad vindictam reposceret occisorem, naturali erga consanguineum charitate eum ad vltionem stimulante? Quanto igitur mœrore consanguineus de sanguine effuso sui consanguinei dolebat: & quanta auiditate de sanguine effundendo occisoris cogitabat: tanto mœrore Deus afficiebatur propter ouis necem, pastoris incuria illatam; & tanta auiditate ferebatur ad pastorem ipsum simili morte, vel etiam acerbiori puniendum. Vnum tamen est discrimen longè maximum. Nam homicida, quem consanguineus occisi ad mortem requirebat, præcurrendo, ingrediendoque vrbem refugij, totum mortis periculum facilè declinabat. At verò Deum à tergo insequentem, & ad mortem reposcentem, quis euadet? Quantacunque celeritate feratur, breuissimè præcurretur, & opprimetur.

IX. *Vinum sub mortis pœna sacerdotibus prohibetur, ne sacerdotale docendi munus impediatur.* Sacerdotes olim Deus sub mortis pœna à potu vini prohibebat. *Vinum,* inquit, *& omne, quod inebriare potest, non bibetis, tu, & filij tui; quando intrabitis tabernaculum testimonij; ne moriamini.* Leuit. 10. n. 9. & sicut ille ingressus quotidianus erat, & hæc prohibitio continua: vt D. August. q. 33. in Leuit. obseruat. Sed cur tam leuem ob culpam tam grauis pœna imponebatur? E pluribus rationibus, quæ facilè reddi possunt; illa apta est ad rem præsentem, quam statim litera expressit. *Vt habeatis,* inquit, *scientiam discernendi inter sanctum, & profanum; inter pollutum, & mundum; doceatisque filios Israel omnia legitima, quæ loquutus est Dominus ad eos per manum Moysi.* Ita ibi n. 10. Quo in loco Caiet. (Caiet.) tres distinguit rationes: quarum tertiam esse dicit, bonam sacerdotis dispositionem ad exercendum officium docendi. Quasi non sola iniuria sacerdotis erga subditos capitaliter plectenda foret; sed etiam occasio, vnde illa nasci posset, qualis esse poterat ebrietas, mortis supplicio amputanda.

X. *Sacerdotum, & prælat. sic peccata, quæ in subditorum detrimentum spectant morte plectenda.* Illud autem mirum est, quòd non solùm huic legi, sed multis aliis, quæ sacerdotibus imponebantur, capitalis pœna annectebatur; vt patet multis locis. *Sacerdotes,* inquit Moyses, *qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos.* Exod. 19. n. 22. Seu, vt habent Septuag. (Septuag.) *Ne interimat eos.* Rursùs Moyses ad Aaronem, & filios eius, *Capita vestra nolite nudare, & vestimenta vestra nolite scindere, ne fortè moriamini.* Leuit. 10. n. 6. Iterùm ad filios Caath, *Non tangent vasa sanctuarij, ne moriantur.* Numer. 4. n. 15. & passim alibi. Cur tam duriter cum sacerdotibus agebatur, cum tamen multò mitiùs cum laicis ageretur? Ratio quidem est, quia subditorum culpa, sicut leuior erat, quod paucioribus noceret; ita leuiorem pœnam merebatur: prælatorum verò, quæ in subditorum detrimentum spectabat, acrioribus erat suppliciis coercenda. Nam vt bene D. Greg. 2. p. Pastor. admonit. 5. *Scire,* inquit, *prælati debent, quia si peruersa vnquam perpetrant; tot moribus digni sunt; quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt.*

XI. *Moyses, Aarõ, & Maria optimi alioqui pastores, dum delinquunt, morte plectuntur.* Neque verò hæc mortis comminatio verbo tantũ hæret, sed facto etiam completur. Nam & pastores, aliàs æquissimi, si quam subditis peccandi occasionem præbent, morte plectuntur. Qui fuerunt in Israelitico populo iustiores Iudices, quam illi tres, quos Deus ait, se populo de Ægypto exeunti magni beneficij loco præfecisse: iuxta illud: *Popule meus quid feci tibi? aut quid molestus fui tibi? responde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruientium liberaui te; & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam* Micheæ 6. n. 4. Quasi diceret, non potuit a me vtilitati tuæ meliùs consuli, & prouideri, quam tales tibi principes ac duces tui itineris præficiendo. Verùm cum hi pastores errandi ansam suis ouibus præbuerint: Maria quidem, & Aaron, murmurando contra Moysen, Numer. 12. n. 1. & rursùs Moyses, & Aaron, de miraculo, quod Deus promiserat dubitando, Num. 20. n. 12. statim à Deo de medio sublati sunt; iuxta illud: *Succidi,* inquit Deus, *tres pastores in mense vno.* Zachar. 11. n. 8. Quæ verba de prædictis pastoribus D. Hieron. & Rupert. (D. Hier. Rupert.) interpretantur: quos Deus in vno mense succidit: dum Mariam te ipsa interfecit; duos verò alios in eodem mense capitis sententia damnauit: vt ex loco citato Numer. constat. Quis ergo negligens pastor ab hac sententia euadet; quam tam probi alioqui pastores incurrerunt?

XII. *Dormientes reges, ac duces interfecti.* Meminerint igitur pastores sui officij negligentes, ac dormitantes; & Sisaræ dormienti cerebrum trabali clauo perforatum. Iudic. 4. n. 21. Et dormienti Sauli inter milites, profundo pariter sopore demersos, scyphum, & hastã, hoc est, vitæ oblectamentum, & munimẽtum ereptum esse. 1. Reg. 26. n. 12. Et Isboseth Saulis filio dormienti super stratum suum meridie, caput à ceruicibus reuulsum. 2. Reg. 4. n. 7. Et Ioas regem Iuda in suo lectulo magnis lãguoribus impeditum, & nihil tale cogitantem, à propriis seruis interfectum. 2. Paral. 24. n. 25. & Holofernẽ multo vino, somnoque sepultum in ipso regio throno iugulatum. Iudith 13. n. 10. Et Balthasarem ex lautissimo conuiuio in crapulam resolutum, ab hostibus subitò irruentibus occisum. Dan. 5. n. 30. Ac denique Christum Dominum cæteris discipulis dormientibus, cum solo Petro qui futurus erat aliorum caput, expostulasse; (*Ex totis discipulis dormientibus, solum Petrum, quia prælatus corripitur.*) *Simon,* inquit, *dormis? non potuisti vna hora vigilare?* Marc. 14. n. 37. Quasi somnolentiã in prælatu grauioribus dignam pœnis, quàm in subditis iudicaret. Meminerint, inquam, pastores neglĩgẽtes, quas alij pœnas dederint: vt intelligant, quam certum sint interitum subituri, si suorum vitam subditorum, minori, quam debeant vigilantia tueantur: & si illos deserant, ab illis pariter deserendos. Vt contigit Nabuchodonosori, (*Nabuchodonosor in belluã mutatus a suis derelinquitur.*) qui vt benè Theodoret. orat. 4. in Danielem aduertit, mutatus in belluam, ab vxore, filiis, ac seruis, quos habebat, desertus est: quia creatus in Regem omnium causas, ac patrocinia deserebat. Et mirum, si non omnes reposcebant ad mortem, qui omnium vitam, ac salutem, de sua tantùm solicitus, negligebat. Atque hæc de pœnis temporalibus, quæ in litera exprimuntur. Quæ quamuis grauissimę sint; tamen præ æternis leuissimæ videbuntur.

SECTIO IV.

Æternis digni suppliciis, qui ab iis subditos non auertunt.

I. *In veteri lege temporalibus promiis, & pœnis homines afficiebantur.* Vtinam solis pœnis temporalibus negligentes pastores punirentur; nec æterna eos supplicia manerent. Fateor quidem in veteri testamento, sicut homines temporalibus præmiis frequentiùs inuitantur; ita, & temporalibus suppliciis

suppliciis frequentiùs perterreri. Vt patet in illis benedictionibus, & maledictionibus, quę Deuter. 27. à n. 4. proponuntur: quæ omnes de bonis, ac malis temporalibus fuerunt; vt ibi Theodoret. quæst. 34. notat: aduertens tamen aliter rem habere in Euangelio, vbi homines æternis præmiis alliciuntur, & æternis suppliciis deterrentur. *Cum Dominus Christus* inquit, *perfectam scientiam traderet perfectis, pollicitus est implentibus ista, regnum cœlorum; transgressoribus autem gehennam comminatus est. At verò Iudæus humi repenti animo præditus, & terrena sentiens, terrenas maledictiones, & benedictiones induxit.* Cum igitur Iudæi temporalium pœnarum formidine potiùs quàm æternarum ducerentur: mirum non est, si hoc loco sola temporalis pœna Heli, eiusque filiis intendatur. Nihilominùs dubitare non licet, quin æternis suppliciis deuoued sint, qui in hoc munere exequendo grauem negligentiam incurrerunt, quam matura pœnitentia non expiarunt.

Theodor.

In lege gratia æternum Christus premium regnum, aut gehennam minatur.

II. Verissima est illa sapientis vox, *Durissimum iudicium in his, qui præsunt, fit; exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus; nec verebitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum, & magnum ipse fecit: & æqualiter cura est illi de omnibus, fortioribus autem fortior instat cruciatio.* Sapient. 6. à num. 6. Nam & horum iniustitia maior est, quia pluribus nocuit: & iudex non est minor, quia parem in omnes exercet potestatem, nec potentium aut fauore ducitur, aut timore flectitur, à debita seueritate exequenda. Quare D. Greg. hom. 17. in Euang. huius rigorem iudicij cum pastoribus exequendi contemplatus expauescit. *Ad pœnam, inquit, nostram Episcopi vocamur, qui honoris nomen, non virtutis tenemus.* Et post pauca: *Ponamus, inquit, ante oculos nostros illum tanta districtionis diem, quo Iudex veniet, & rationem cum seruis suis, quibus talenta credidit, ponet. In illo tanto examine, vnusquisque quod fit operatus, ostenditur. Ibi Petrus cum Iudæa conuersa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conuersum, vt ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam: ibi Ioannes Asiam: Thomas Indiam in conspectum sui Iudicis conuersam ducet. Cum igitur tot pastores cum gregibus suis ante æterni pastoris oculos venerint: nos miseri quid dicturi sumus, qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus? qui pastorum nomen habuimus, & oues, quas nutrimento nostro debeamus ostendere, non habemus!* Quod si in eo iudicio tremunt, qui nullas oues ex suo labore pastoritio lucrati sunt: quid, qui multas perdiderunt?

Durissimum Dei in desides prælatos iudicium.

D. Greg.

III. Eodem iudicio omnes homines terret D. Paulus: *Omnes, inquit, nos manifestari oportet, ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.* 2. Corint. 5. numer. 10. Quo ex loco ad pastores præcipuè terrendos, rectè argumentatur D. Bernard. si ille est auctor illius sermonis, ad Clerum in Concilio Rhemensi congregatum: *Si reddenda, inquit, est ratio de his, quæ quisque gessit in corpore suo: heu, quid fiet de his, quæ quisque gessit in corpore Christi, quod est Ecclesia?* Et statim horum pastorum insolentiam, & iniustitiam insectatus: *Ecclesia, inquit, Dei vobis commissa est, & dicimini pastores, cum sitis raptores. Et paucos habemus, heu, pastores: multos autem excommunicatores. Et vtinam vobis sufficere lana, & lac, sititis enim sanguinem.* Quam igitur suarum ouium rationem hi pastores reddent, qui illarum sanguine cruentati tanquam lupi ad iudicium adducentur?

Grauius iudicandi pastores de iis, quæ in Christi corpore, id est, Ecclesia, gesserunt.

D. Bern.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

Sed his omissis, boni etiam pastores contremiscunt. De quibus D. Paulus: *Ipsi, inquit, peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Hebr. 13. num. 17. si vigilantes huius iudicij periculum reformidant; quantò magis reformidare debent dormientes? si recusantes honorem, quantò magis ambientes? In quos D. Chrysost. homil. 34. ad eum locum grauissimè inuehitur. *Quid, inquit, dicemus infelicibus illis, & miseris, qui semetipsos ad alios regendos præcipitant, & se in tantorum suppliciorum abyssum iactant? Omnium, quos regis, mulierum, puerorum, atque virorum, tu rationem redditurus es. Tanto igni tuum subiicis caput. Miror si possit saluari aliquis rectorum.* Et paulò post, ostendens eos etiam, qui inuiti ad præfecturas accessêre, in suo munere grauiter periclitatos fuisse, vt Moysen, & Aaronem, & Saulem; quorum hic æternam mortem, illi temporalem propter officij sui negligentias incurrerunt; concludit: *Si, inquit, qui necessitate compelluntur, nullum poterunt habere refugium, neque vllam excusationem reperient, quando res malè tractauerint: & quando negligenter administrationem gesserint suam; quanto ampliùs, qui cum studio, & ambitione petunt principatus, & semetipsos præcipitant, seueriùs punientur.*

IV. *Omnium, quos regunt, rationem prælati in iudicio sunt reddituri.*

D. Chrys.

Difficilis prælatorum salus.

Etiam prælati, qui inuiti ad dignitates extrahuntur, sua incuria pœnas luunt.

Vehemens est illa prophetica imprecatio, seu comminatio in negligentes pastores Israel: *Conturbatio super conturbationem veniet.* Ezechiel. 7. numer. 26. Seu, vt Septuaginta apud D. Hieron. transferunt, *Va super va erit.* Quorsùm hæc gemituum, & lamentationum duplicatio? D. Hieron. ad eum locum, *Quomodò, inquit, sanctis dicitur, Gaudete, verùm gaudete.* Philip. 4. numer. 4. *vt præsentia bona, futuri boni cumulent: sic & his veniet conturbatio super conturbationem, siue va super va: iuxta quod & in Apocalypsi scriptum est, Væ vnum abiit, & va alterum venice eiò.* Apocal. 11. numer. 14. Nequis putet negligentium pastorum culpas temporariis tantùm suppliciis in hac vita puniendas; sed æternis quoque ignibus in futura reseruandas. Eodem modo explicat Elias Cretensis in 1. Nazianzen. orat. *Illis verbis, inquit, ea mala demonstrantur, quæ pastores tum in hac vita obsident; tum posteà etiam inuadent. Erit enim ipsis, & in præsenti, & in futuro æuo, va super va.* Quis ergo pastorum suum munus negligenter obeuntium, de præsentibus suppliciis non doleat, de futuris non expauescat?

V. *Et præsentibus, & æternis suppliciis ignaui pastores detentantur.*

Septuag. D. Hier. Elias Cr.

Meritò iubentur pastores ad supremum iudicium adducendi, vlulare. *Vlulate pastores*, inquit propheta, *& clamate: & aspergite vos cinere optimates gregis: quia completi sunt dies vestri, vt interficiamini: & dissipationes vestræ, vt cadatis quasi vasa pretiosa.* Ierem. 25. numer. 34. Vlulatus, luporum vox est, iuxta illud poeticum,

—Et forma magnorum vlulare luporum.

Iubentur igitur pastores non humana, sed lupina voce lamentari; vt sua ipsi lamentatione testentur, non se pastorum munus obiisse, sed luporū. Vlulate igitur, quia instat dies, vt sanguis ouium vestrarum, quas more luporum deuorastis, de manu vestra requiratur. *Cadetis*, ait propheta, *quasi vasa pretiosa.* Præstaret sine dubio cadere, quasi vasa lutea, & fictilia: hoc est, tanquam priuati homines, quorum minùs est in damnatione tormentum: at verò prælati tanquam vasa pretiosa: *Quia quantò*, inquit D. Hieron. *ante fuere pretiosiora; tantò maius eorum in confractione fit damnum.*

VI. *Impij pastores, seu potius lupi raptores æterno pœna cruciandi.*

Virgil.

Cur impij prælati tanquam pretiosa vasa cadere dicantur.

D. Hier.

Sua reliquos impios calamitas, & contritio feriet: negligentes animarum præsides, & curatores duplici

VII.

Desides prælati duplici contritione conterendi.
D. Laur. Iustin.

duplici contritione conterentur. Ita propheta A Dominum obsecrante: *Duplici contritione contere eos.* Ierem. 17. num. 18. Quod D. Laurent. Iustinian. libro de institutione, & regimine prælatorum, cap. 5. in hanc rem probè expendit. *Duplici*, inquit, *contritione atteritur pastor, duplicisque iudicij efficitur reus: sui videlicet, & ouium perditione; præsertim earum, quæ ex ipsius conuincuntur perisse incuria.* Venturus ad iudicium Christus Dominus bonos à malis separabit: *Sicut pastor segregat oues ab hædis.* Matth. 25. num. 32. Vbi boni cum ouibus, mali cum hœdis comparantur. Rationem reddit D. Chrysost. homil. 80. *Vt hac appellatione*, inquit, *mores vtriusque partis aperiantur; cum alij hædorum, alij ouium nuncupatione nominentur: vt aliorum sterilitas, quæ nihil ab hædis producitur, aliorum fertilitas ostendatur. Ex ouibus enim & multi ab ouibus fructus proficiscuntur, à lactis copia, ab elegantia lanæ, à fœtu; quibus omnium hædorum genus omnino caret.* Si igitur ad sinistram reiiciuntur inde in gehennam relegandi, qui fuerunt infructuosi; quid de illis, qui fuerunt perniciosi? De quibus est illud: *Pastores multi demoliti sunt vineam meam: conculcauerunt partem meam: dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis.* Ierem. 12. num. 10. Et illud rursus: *Væ pastoribus, qui disperdunt, & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus, &c.* Ierem. 23. n. 1. Vbi notandum est, quanta ab his pastoribus pernicies oriatur: nam cùm pastoribus non vineæ, sed greges cōmittantur: illi non solùm greges, sed vineas deuastabant; quia mali pastores non solùm proprias diœceses malo regimine, sed etiam alienas malo exemplo demoliuntur. Si igitur hœdi infructuosi damnantur; quid lupi? quid leones? quas tandem pœnas, quos cruciatus patientur?

Iusti ouibus propter fœcunditatem comparantur: impij, propter sterilitatem, hædis.
D. Chrys.

Impij pastores non solū suas oues malo perdunt regimine, sed etiā prauo exēplo alienas.

VIII.
Non solum prælati raptores, sed etiam ignaui ouium curatores, æterni supplicij damnandi.

Seruus ille, qui de commisso sibi talento nihil perdidit; sed totum atque integrum restituit Domino suo, dicens: *Ecce habes quod tuum est.* Matth. 25. num. 25. mirum quantam Domino indignationem commouerit; eo solo nomine, quòd nihil lucratus sit: mirum quas pœnas dederit: imprimis verbis asperrimis percussus: *serue*, inquit, *male & piger*, deinde talento mulctatus: *Tollite*, inquit, *ab eo talentum.* Et ad maiorem D negligentis serui inuidiam, coram iubetur talentum ab eo ablatum in diligentem seruum transferri: *Date*, inquit, *ei, qui habet decem talenta*; vt ex propria indigentia, & aliena abundantia acriùs puniatur: tandem in extremum supplicium datus: *Inutilem seruum*, inquit, *eiicite in tenebras exteriores.* Ibid. à numer. 26. In quem locum D. Chrysost. hom. 79. solam huius serui incuriam, & negligentiam grauiter à Deo punitam animaduertit. *Vides*, inquit, *quomodo non solùm rapaces, & qui aliena inuadunt; nec soli malefactores, verùm etiam & qui bona facere negligit, extremo cruciatur supplicio?* Si igitur, qui nihil eius talenti, quod acceperat, perdidit, qui totum seruauit, qui integrum restituit; solùm quia fœnerando, ac negotiando non duplicarit, tam multis suppliciis deuouetur: quid si talentum amisisset? si dilapidasset? si in perniciosos vsus expendisset? quibus pœnis subderetur? Audiant hæc pastores, qui non modò commissas sibi oues non pascunt, sed etiam occidunt: similes illis, de quibus Zacharias cap. 11. num. 5. *Qui pecora occidebant, & non dolebant, & vendebant ea.* Audiant, inquam, hæc & contremiscant. Si dormientes pastores, & gregem suum non curantes tanta suppliciorum mole opprimuntur, nō solùm temporariis, sed etiam æternis pœnis mancipati:

D. Chrys.

quid occidentes, & lacerantes: neque vnam tantùm ouem, sed innumeras: neque temporali tantùm morte, sed æterna? Quibus tandem suppliciis suas culpas expiabunt?

IX.
Incuriā pastorum ... da... rei, vnius ouis nece grauiter puniendi.

Vnum tantùm agniculum occidit Cain, & quidem non æterna, sed temporaria tantùm morte: & agniculum rursus, cuius ipse custos non erat, *Numquid custos*, inquit, *fratris mei sum ego.* Genes. 4. n. 9. Ea culpa satis fuit, vt æterna maledictione percuteretur: *Maledictus*, inquit, *eris super terram.* Ibidem, num. 11. Quid, si plures suam in curam traditos æterna morte occidisset? Certè ne harum occisionum reus teneretur, vehementer formidabat D. Bernard. serm. de triplici aduentu. *Quid*, inquit, *ego infelix, quò me vertam, si tan-* B *tum depositum contigerit negligentius custodire? Non est mihi dicere cum Cain, Numquid custos fratris mei sum ego? &c.* Quas ergo pœnas dabit, qui Caino negligentior, plures agnos sibi commissos æternum in exitium præcipitarit. Vnicam tantùm ouiculam perdidit Dauid; & statim suo se iudicio, filium mortis, & debitorem ouis in quadruplum condemnauit. *Viuit Dominus*, inquit, *quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc. Ouem reddet in quadruplum.* 2. Reg. 12. num. 6. Quid si multas perdidisset? si multas iugulasset? si multis vitam non solum temporariam, sed etiam æternam eripuisset? Cuius se pœnæ non solum in quadruplum, sed etiam in centuplum multiplicatæ debitorem profiteretur? Nam vt rectè ar- C gumentatur Elias Cretensis in orat. 1. Nazianzeni, *Si non, inquit, vniuersus quidem mundus vnius animæ pretium adæquat: cui tandem supplicio obnoxius est, qui multis fortasse animabus ob culpam suam, & segnitiem exitij causam præbuit?* Ipsis præsertim animabus vindictam obsecrantibus.

D. Bern.

Elias Cr.

X.
Iustam suæ pœnæ vindictā de prælatis, damnati subditi postulabunt.

Nam si animæ interfectorum, hoc est, martyrum, subtus altare voce magna clamabant: *Vsquequo Domine non vindicas sanguinem nostrum?* Apocal. 6. n. 10. & mortem suam temporariam, quâ vitam æternam emerant, vindicari postulabant: quibus clamoribus precabuntur animæ reproborum, barathro inclusæ, vt de sua morte non temporaria, sed æterna iusta vltio desumatur? Vindica Domine, inquient, sanguinem nostrum, quem non lupi, D sed pastores effuderunt: quos nobis dedisti præduces ad salutem, extiterunt nobis ad æternum supplicium ductores: magistros benè viuendi fuisse oportebat, qui malorum doctores, suasoresque se præbuerunt: medicos credebamus ad vitam, quos carnifices ad mortem experti sumus. Qui frænare nos debebant, ne in peccata rueremus: ipsi nos in peccata vel sua negligentia abire permiserunt, vel sua malitia præcipitarunt. Vindica ergo Domine sanguinem nostrum: & per quos æternis suppliciis punimur, ne impuniti relinquantur; nos de nostris culpis, illi de propriis, & alienis duplò grauiùs flagellentur. Quid animi, mentisque habebunt stultissimi pastores, cum has contra se voces exaudierint, quibus ad æternas E pœnas iustissimè reposcantur?

XI.
Prælati temporaliter ab ouibus pascuntur: si eas spiritualiter non pascant, grauiter punientur.

Hæc si recta trutina expendantur: quis animarum curam non defugiat, veritus ne propter illas oues, à quibus temporaliter pascitur, in æternam eiicietur: si illæ ab eo spiritualiter, vt oportet, non pascantur. Temporalem curam sacerdotum Deus olim laicis committebat. *Primitiua*, inquit, *ciborum vestrorum dabitis sacerdoti, &c.* Ezechielis 44. n. 30. haud dubiè, vt spiritualem curam laicorum sacerdotibus committeret; quam dum illi negligebant, diuinam in se ipsos iustitiam prouocabant. Quod D. Hieron. ad citatum

Ezechielis

Ezechielis locum expendens, *Grandis*, inquit, *dignitas sacerdotum; sed grandis ruina ipsorum, si peccent. Lætamur ad ascensum, sed timeamus ad lapsum. Non est tanti gaudij excelsa tenuisse, quanti mœroris de sublimioribus corruisse. Neque enim solùm pro nostris delictis reddemus rationem, sed pro omnium, quorum abutimur donis, & nequaquam sumus de eorum salute solliciti.* Quid ergo proderit homini, si de Ecclesiæ bonis tenuem victum, aut pingue beneficium, aut amplum Episcopatum, imò & vniuersum mundum lucretur: & nihilominùs propter illud lucrum, quo indignus est, & quod inutiliter expendit, animæ suæ detrimentum patiatur?

XII.
Pastoralis officij molem, vel ipse D. Paulus formidat.
D. Chrys.

Sui pondus, molemque officij expendens D. Paulus, *Et ego*, inquit, *in timore, ac tremore multo fui apud vos.* 1. Cor. 2. n. 3. Quo ex loco D. Chrys. lib. 3. de sacerdotio rectè argumentatur: *Si Paulus*, inquit, *Dei mandata sic obseruans, vt maiora etiam, quam ipsi à Deo iniuncta fuissent, præstaret; nunquam suo ipsius, sed subditorum tantùm commodo studens; sic vbique formidauit, magistratus sui molem expendens: quid faciemus ipsi, qui multis vbique sumus in quærendis, quæ nostra sunt; qui Christi mandata Pauli exemplo non modò non superamus, sed ex maiori ex parte transgredimur?* Hoc est, si Paulus in diuinum obsequium, & animarum salutem plura faciens, quam iubebatur; adhuc nihilominùs ab animarum cura refugiebat: nos, qui ne facimus quidem, quæ iubemur, quid, ad eam curam suscipiendam temerarij præcipitamur? Et statim eleganti similitudine rem illustrat; seque pariter excusat, quòd Episcopatum detrectarit.

Eleganti similitudine suæ Ecclesiæ gubernaculum D. Chrys. detrectat.

Si nauem, inquit, *quis agens, amplissimam, ac sumptuosarum mercium pondere oneratam, me illius gubernaculo præfectum, iuberet Ægæum, Tyrrhenumve mare traijcere: ad primam statim auditionem mandatum id detrectarem. Ac me si quis interrogaret, quid ita? Ne nauem submergam, vtique responderem. Itáne igitur? Vbi pecuniæ tantum iactura subest, nec nisi corporis interitus periclitatur: nemo est, qui incuset, reprehendatque, si quis magna cautione, prouidentiaque hic vtatur? Vbi autem nauem frangentibus, non in hoc, vel in illud pelagus, sed in ignis æterni abyssum corruendum est: hic mihi vos succensebitis, si me ipse temere in tantam non coniecerim perniciem?* Ita Chrys. vbi latissimè de hac re philosophatur.

XIII.
D. Bern.
Dominandi libido, misera seruitus.

Quare D. Bern. lib. 3. de considerat. c. 1. quò magis suum Eugenium diligebat, eò magis illi ab hoc periculo formidabat, *Dominari*, inquit, *ne affectes hominum homo, vt non dominetur tibi omnis iniustitia.* Quasi miserrimam sub omni iniustitia seruiat seruitutem, qui primarium aliquem insana cupiditate desiderat dominatum. Et statim:

Dominandi libido, gladius, & venenum.

Nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido, quam libidinem dominandi. Illa enim, venenum, scilicèt, & gladius, sunt externa occidendi corporis instrumenta: libido verò dominandi ipsius interitum animæ machinatur.

Auct. duodec. abusion.
Impij prælati sicut in dignitate, ita & in pœnis primas obtinebunt.

Vnde Auctor ille de duodecim abusionibus seculi c. 9. qui ad finem operum D. Cypriani circunfertur, iniquum regem alloquutus, (quod magis cõuenit in spiritualem animarum curatorem,) *Sciat Rex*, inquit, *quod sicut in throno hominum primus constitutus est; sic & in pœna, nisi iustitiam fecerit, primatum est habiturus. Omnes namque quoscumque peccatores sub se in præsenti habuit; supra se modo implacabili in illa pœna futura habebit.* Nam sicut perditæ oues suorum perditionem pastorum magnis clamoribus precabuntur, vt paulò ante dixi: ita in eosdem iam perditos, & damnatos insultabunt ac desæuient; suosque omnes conatus, ac vires cædendo, laçe-

A tandoque extundent: vt misero talione sua supplicia rependant: & veros se vltores, tortoresque exhibeant illorum, quos falsos omnino in hac vita pastores, & doctores habuerunt.

XIV.
Periculosum esse animarum regimen duplici exemplo concluditur.
Dionys. Carthus.
D. Hier.

Denique quàm periculosæ plenum aleæ opus sit, animarum regimen, duplici exemplo, vt alia, quibus vtitur, interim omittam, illustrat D. Dionys. Carth. lib. de vita, & regimine Episcoporum, c. 42. vno ex D. Hieron. in regula monacharum c. 15. si is est illius auctor, Iuuenem consilio sui patrui, viri sanctissimi, oblatum Episcopatum repudiasse: & paulo post vita functum, hilari fronte, & multa luce circunfusum, patruo, cum his vocibus apparuisse: *Gratias*, inquit, *pater, tibi refero ex dissuasione Episcopatus. Nam scio; quia nunc essem de* B *numero damnatorum, si fuissem de numero Episcoporum.*

Cæsarius.

Altero, ex Cæsario, Monachum in Claraualle pium, ac prudentem, nullis precibus, etiam Abbatis sui, adduci potuisse, vt Episcopum se creari pateretur: & mortuum, paulò post alteri apparuisse: à quo rogatus, an aliquod ex illa inobedientia nocumentum, apud diuinum iudicem recepisset? *Minimè*, inquit, *imò*, addit, *si Episcopatum accepissem, essem æternaliter damnatus.* Ex quibus patet, quanto se periculo salutis obijciant, qui ad hos honores eueluntur: non quòd status sanctissimus non sit, sed quòd magnis periculis circunfusus: quę nisi continuo labore, studio, vigilantia, & quod est caput, diuinę gratię patrocinio euitentur, facillimè in æternam damnationẽ corruetur. C Sed de hac re ad caput decimũ: cũ de electione Saulis agendum erit, Deo dante, plura cumulabo.

SECTIO V.

Diuina comminatio sic intenditur, vt aliqua commiseratio interponatur.

I.
Reprehensionis seueritas suauitate temperanda.

NE vir Dei in Heli reprehendendo eam ignauiam, & desidiam incurreret, quam diximus, Heli in filiis reprehendendis incurrisse: & ne in ipsa re, in qua alium arguit, ipse arguendus redderetur: acerrimè quidem sacerdotem obiurgauit: nam & culpam obiecit, & pœnam inflixit, ea verborum D seueritate, & grauitate, qua oportebat, vt patet ex litera iam explicata. Nihilominus arguẽdi seueritatem aliqua suauitate temperauit: pœnam minatus est quàm acerbissimam; transferendum sacerdotium à domo Heli, eiusque posteritatem extirpandam: *Veruntamen*, inquit, *non auferam penitùs virum ex te ab altari meo.* num. 33. Vt illius obiurgationis amaritudinem huius consolationis dulcedine mitigaret. Nam immodica obiurgandi durities, neque prodest obiurgato, neque decet obiurgantem: si verò ex amore, & rigore rata proportione condiatur: & obiurgantis potestate digna est; & ad obiurgati vtilitatem aptissima censetur. Quod licèt in superioribus passim ostensum sit; hic vberioris doctrinæ gratiâ paucis E illustrabo.

II.
Reprehensio inter laudes, facilior, & vtilior.

Frequens est in scriptura, vt actis obiurgatio aliquo misericordiæ condimento temperetur. Reprehensurus Deus Episcopum Ephesinum, ab eius laudibus exorditur. *Scio*, inquit, *opera tua, & laborem, & patientiam, & quia non potes sustinere malos, &c.* Apocal. 2. n. 2. Deinde reprehensionem aggreditur: *Sed habeo*, inquit, *aduersum te pauca; quod charitatem tuam primam reliquisti, &c.* Ibid. num. 4. Tandem ad eiusdem laudes recurrit. *Sed & hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi, &c.* Ibid. numer. 6. Cur vnicam obiurga-

tionem duplici laudatione circũscribit: nisi vt illa inter has facilior videatur? Benè ad eum locum Rupertus, *Notanda*, inquit, *dispositio sermonis, quàm artificiosa sit. Et priusquàm emitteret austeritatem reprehensionis, quæ laudanda erant, collaudauit. Et post vbi corripuit, atque minas intentauit; rursus quod laudandum erat, laudauit. Ita reprehensionis amaritudinem, ne nimis offenderet, atque exterreret, collaudationis dulcedine circumliniuit.*

Rupert.

III. *Samaritanam Christus bis laudat, dum semel reprehendit.*

Eandem moderationem tenuit Christus Dominus in fœmina illa Samaritana arguenda. Nam in primis eius in loquendo veritatem commendauit, *Bene dixisti*, inquit, *quia nõ habeo virum.* Ioan. 4. n. 18. Deinde eius in viuendo intemperantiam reprehendit. *Quinque viros*, inquit, *habuisti; & nunc quem habes, non est tuus vir.* Tandem quasi non satis fuerit eius veritatem semel commendasse, iterùm commendat, *Hoc verè dixisti.* Planè ostendens fœminam, nulla falsitate suum peccatum occultantem; sed verè, ac disertè confitentem, nullâ satis laudatione prædicandam, cum humanum ingenium, & præsertim muliebre feratur ad suam culpam quouis falsitatis fuco obtegendam. Itaque reprehensurus à laude incipit, & in laudem desinit: & intermediam reprehensionem, hinc atque hinc, laudibus circumcludit. Quod Rupert. vbi suprà obseruans, *Magnum hoc*, inquit, *& dignè imitandum est magisterium spiritus Dei: corripere quidem ea, quæ emendatione indigent: sed inter corripiendum, & priùs, & posteriùs collaudare: si qua benè dicta sunt, vel acta ab eo, qui in aliis corripitur: quatenùs quoad fieri potest, teneatur beneuolus; & non refugiat confusus, aut exterritus, audire non sustinens peccatoris animus.*

Rupert.

IV. *Diuina iustitia reprehensio, gemina misericordia, & benignitatis muro circumclusa.*

D. Ambros.

Ita solet Deus suam seueritatem gemino benignitatis muro circumcludere. Quod videtur Dauid significasse, dicens: *Misericors Dominus, & iustus, & Deus noster miseretur.* Ps. 114. n. 5. Vbi D. Ambr. de obitu Theodosij, *Bis*, inquit, *misericordiam posuit, semel iustitiam. In medio iustitia est gemino septo inclusa misericordia.* Scilicèt ne iustitia foras in vindictam, nisi per misericordiam erumpat; in cuius muro, eius mucro hebetetur: & ne quis impius in diuinam iustitiam incidat, nisi per misericordiam delatus, à qua priùs armetur, vt à iustitia mitiùs feriatur. Itaque Deus tam parcè vulnerat; vt geminum præmittat vnico vulneri fomentum; ne quis plagæ magnitudine exanimatus de sua salute actum esse arbitretur. Magnum illud diuinæ seueritatis exemplum, de quo propheta: *Angustia*, inquit, *superueniente, requirent pacem, & non erit.* Ezech. 17. n. 25. Illud tamen singulari benignitatis condimento Septuaginta temperarunt, transferentes: *Angustia adest, propitiatio veniet.* Quod explicans D. Hieron. *Septuaginta*, inquit, *in medio vniuersorum tristium verbum posuère lætitiæ, vt lugentis animus sustentetur, & speret inter aduersa, meliora, Dominum propitium.* Quasi nullum nobis apertius signum esse possit diuinæ miserationis affuturæ; quam quòd diuinæ comminationis tonitruo terreamur.

Septuag.

Diuina propitiatio comminationis terrorem sequitur.

V. *Deus, quos dominantis iure corripit, mox paterno solatur blandimento.*

Remisit aliquandò Christus Dominus suos discipulos, non ad alios præceptores, & doctores, priusquàm ad coruos. *Considerate*, inquit, *coruos, quia non seminant, neque metunt, &c.* Luc. 12. n. 24. Et paulò post, eosdem ad lilia, tanquàm à bonis magistris instruendos, erudiendosque transmittit. *Considerate*, inquit, *lilia, quomodo crescunt; non laborant, neque nent, &c.* Ibid. n. 27. Quid, obsecro, discipulis suis nunc coruos infelicissimos alites; nunc lilia, amœnissimos flores, constituit præceptores? Credo, vt ex priori magisterio non leuiter perstringeret; ex posteriori, non mediocriter demulceret: atque adeo temperatâ quadam seueritate, & pungeret, & leniret. Ita D. Petr. Chrysol. serm. 163. *Deus*, inquit, *sic hominum diligit genus, vt ipsos quos dominantis iure corripit, mox paterno soletur, & mulceat blandimento: quos comparatione fœdissima auis exasperasse videbatur, ad floris odorati, & speciosi nimiùm reducit exemplum.*

D. Petr. Chrys.

VI. *Seueritas cum lenitate miscenda.*

Seueritatis, & suauitatis plenum est illud Christi Domini præceptum: *Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum; & si pœnitentiam egerit, dimitte illi.* Luc. 17. num. 3. Adsit quidem seueritas increpantis; sed non desit benignitas remittentis. Vbi D. Ambros. *Quàm moderatus est*, inquit, *vt neque difficilis venia, neque remissa sit indulgentia: ne quem vel austera percellat inuectio, vel conniuentia inuitet ad culpam.* Neque solùm in illa alternâ vicissitudine increpationis cum remissione benignitas spectanda est; sed etiam in ipsâ per se increpatione pietas exhibenda. *Si peccauerit*, inquit Christus Dominus, *in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum.* Matth. 18. num. 15. Cur enim inter singulos, monitorem, & peccatorem, aliis arbitris exclusis, fieri iubetur increpatio, nisi vt lenior, & suauior audiatur? *Plus enim*, inquit D. Ambros. citat. *proficit amica correptio, quàm accusatio turbulenta: illa pudorem incutit, hæc indignationem mouet: seruetur potiùs, quòd prodi metuat, qui monetur. Bonum quippe est, vt amicum magis te, qui corripitur, credat, quàm inimicum. Faciliùs enim consiliis acquiescitur, quam iniuria succumbitur.*

D. Amb.

D. Amb. *Secreta reprehensio magis proficit, quam publica.*

VII. *D. Paulo increpandi seueritas cum benignitate coniuncta.*

Quam magister Christus tenuit, ac docuit increpandi seueritatem cum benignitate coniunctam, Paulus discipulus diligentissimè seruauit. Nam in duplici epistola, quam ad Thessalonicenses scripsit, ita se habuit, vt in priori quidem, multâ benignitate; in posteriori autem non exiguâ seueritate vteretur: in illa preces, in hac minas adhibebat: *Rogamus autem vos fratres*, dicebat in priori, *vt abundetis magis, & operam detis, vt quieti sitis.* 1. Thessal. 4. n. 10. Quid modestius, quàm precibus hortari, quos poterat imperiis vrgere? Cæterùm in posteriori: *Denuntiamus autem vobis*, inquit, *fratres in nomine Domini nostri IESV CHRISTI, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè*, 2. Thessal. 3. num. 6. Quid serius, ac seuerius, quàm interpositâ sacrosancti nominis maiestate, tanquàm scelerum vltrice à sceleribus deterrere? Notauit egregiè loquutionis discrimen nunc placatæ, nunc iratæ, Cassian. libr. 10. institutionum cap. 7. *Præmisit*, inquit, *laudis fomenta lenia; fecit eorum aures ad curam salutaris verbi placidas, & paratas: adhuc eos blanda verborum lenitate demulcet, &c.* Et paulò post: *Hos ipsos*, inquit, *quos in epistola prima molli fouerat palpatione verborum; in secunda veluti, qui non profecissent, ad leniora media, austerioribus quibusdam, & causticis medicamentis sanare aggreditur; nullaque iam mitium verborum fomenta præmittit; non vllam teneram vocem, ac blandam, vt ibi, Rogamus; sed, Denuntiamus, &c.*

Cassian.

VIII.

Eodem seueritudinis, & mansuetudinis temperamento in Corinthiis obiurgandis vsus est D. Paulus. *Quid vultis*, inquit, *in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis?* 1. Corinth. 4. n. 21. Virgam præfert, sed mansuetudinem offert: vt aliam non inferat, nisi quam ipsi præoptent. Quid mitius, quid mansuetius,

quàm

D.Amb.

quàm in vna peccantis voluntate totam reponere potestatem iudicantis? Quod obseruat D. Ambros.libr.7. in Luc.cap.10. *Vt scias*, inquit, *mitem esse doctorem, eorum ipsorum quos arguit, consulit voluntatem.* Nec illud omitte, semel virgam, sæpiùs mansuetudinem obtulisse: illam enim ingerebat inuitus, hanc spontaneus subministrabat. Quod ipsum non latuit Ambrosium vbi supra. *Semel*, inquit, *virgam dixit; bis mitiora subiecit, adiiciens mansuetudinem charitati.* Et quamuis priùs virgam, quàm mansuetudinem obtulerit; tamen illam terrendi tantùm animo, hanc verò etiam exercendi voluntate nominauit; vt ipse Ambrosius egregiè aduertit. *Prius*, inquit, *minatus est virgam, sed exhibuit mansuetudinem.* Illa quidem virga in ventos abiit, plagam nec minimam inflixit: hæc autem mansuetudo re ipsâ in animos se ingessit, & multa Corinthiis mala misericorditer condonauit. Quod ex ipso Apostolo facilè probatur, dicente: *Parcens vobis non veni vltra Corinthum.* 2. Corinth.1. num.23. *Scilicet*, inquit Ambros. *abiecit virgam, & affectum charitatis assumpsit.* Ex quibus omnibus patet, totam illam increpationem, qua Apostolus ad Corinthios vsus est, singulari mansuetudine temperatam: ea tamen proportione, vt mansuetudo sublimior emineret.

*Durior reprehensionis virga geminata mansuetudine leniend*a.

Reprehensio semper mansuetudine terminanda.

D.Amb.

IX.

Increpationis Zelum patienti misericordia temperandum.

D.Chrys.

Hanc suo discipulo Timotheo doctrinam bonus magister Apostolos instillauit. *Argue*, inquit, *obsecra, increpa in omni patientia.* 2. Timot.4. num.2. Increpationem imperat, sed patientiæ fræno quodammodò repressam, ac retardatam. Vnde D. Chrysost. serm. quodam de habenda cura salutis proximi, in primo tomo. *Vellem*, inquit, *vos zelum temperare misericordia. Zelus enim veniam negans, potiùs furor est, quam zelus: & admonitio misericordia carens, tortura quædam est.* Quod statim confirmans ex Apostoli documento, iubentis non solùm arguere, quod est seueritatis; sed etiam obsecrare, quod est pietatis: non solùm increpare, quod est iustitiæ; sed etiam cum patientiâ, quod est misericordiæ; subdit: *Neque enim hoc semper solùm agere oportet; neque semper illud solùm; sed vtrumque alternis vicibus, quo maior inde sequatur vtilitas. Nam si semper argueremus, impudentiores illi fierent; si semper obsecraremus, ignauiores redderentur.* Et medicorum exemplo, sæpiùs repetito rem illustrat: *Quapropter*, inquit, *& medici non solùm secant, sed & vulnera obligant: neque semper amara, sed nonnunquam & lenia pharmaca infundunt; vt per priora purificentur sanies, & putredo; per posteriora mitigetur dolor.*

X.

Acris increpatio sine lenitatis oleo, in desperationē, & non in emendationem inducit.

Vnde colliges, quàm perniciosa sit acris increpatio, quæ nullo misericordiæ succo temperetur: cum non ad emendationem, sed ad desperationem; non ad pœnitentiam, sed ad impudentiam impellat. Quare D. Paulus publico peccatori, de suo tamen peccato iam dolenti, obiurgationem quidèm monuit adhibendam; consolationem tamen minimè denegandam. *Ne fortè*, inquit, *abundantiori tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est. Propter quod obsecro vos, vt confirmetis in illum charitatem.* 2. Corinth. 2.n.7.& 8. Si enim nullum supplicio adhiberetur solatium: si nulla obiorgationi consolatio adderetur, necesse foret miserum hominem aut desperationis barathro absorberi, aut per maiora scelerum abrupta licentiùs volutari. Nam vt notat D. Bernard. serm.2. in die Paschæ, multorum doctus experimento, *Verbum correptionis, quod sanare debuerat, quia mordacius fortè videtur, exasperat, &* A *exulcerat magis, quando negligentia additur impudentia, & impatientia cumulatur; vt qui sordidus erat, sordescat adhuc, declinans in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis; ac more phrenetici, non solùm repellens, sed etiam mordere tentans medici manum.* Quod sibi ipsi obiurganti aliquandò contigisse testatur idem D. Bernard. sermon. 42. in Cantic. *Volui*, inquit, *perimere hostem, & eripere fratrem; & non feci sic: magis autem contrarium accidit; nam læsi animam, & culpam auxi.* Adeò enim teneræ sunt peccatorum aures, vt nisi mollissimis verbis demulceantur, implacabiliter irritentur.

D.Bern.

D.Bern.

XI.

Moderata reprehensio & delinquente vtilior, & accommodatior reprehendenti.

Moderata reprehensio, & reprehendenti congruentior esse solet, & B vtilior reprehenso. Æstuabant olim Apostoli in vindictas, cum videbant Christum Dominum à Samaritanis hospitio exclusum. *Domine*, inquiunt, *vis dicimus, vt ignis descendat de cœlo, & consumat illos?* Luc.6. n.54. Quid verò Christus Dominus? Nihil in Samaritanos commotus, vehementer in discipulos commouetur: *Et conuersus*, inquit textus, *increpauit illos, dicens, Nescitis cuius spiritus estis, &c.* Ibid.num.55. Vbi D.Ambros. *Ostenditur*, inquit, *nobis, non semper in eos, qui peccauerint, vindicandum: quia nonnunquam ampliùs prodest clementia tibi ad patientiam, lapso ad correctionem.* Nec longè petito exemplo, sed ab ipsis Samaritanis, confirmat. *Denique*, inquit, C *Samaritani citiùs crediderunt, à quibus hoc loco ignis arcetur.* Imò qui eum nunc hospitio prohibuerunt; iidem aliquandò, *Rogauerunt eum vt ibi maneret, & multò plures crediderunt, &c.* Ioan.4.num. 40. Tantò fuit vtilior seruata patientia, quam effusa vindicta. Et quamuis ibi sermo sit de vltione remittendâ: de qua hìc non loquimur: tamen idem planè est de increpatione moderandâ, de qua nunc agimus.

D.Amb.

XII.

Dura reprehēsio interdum omittenda, ne reprehēsi animus magis obduretur.

Quod sequenti patebit exemplo. Nam Christus Dominus in horto, cum primum discipulos suos dormientes inuenit, leniter perstrinxit, dicens: *Sic non potuistis vna hora vigilare mecum?* Matth.26.n.40. Sed cum eos secundò dormientes inuenit, ab omni increpatione abstinuit. Et ra-D tionem reddit Euangelista non solùm dormitionis; sed etiam, nisi fallor, omissæ increpationis: *Erant enim*, inquit, *oculi eorum grauati.* Ibid.num. 43. Quasi diceret, Tantâ somnolentiâ premebantur, vt nulla eos increpatio excitaret, sed exacerbaret: ideò clementissimus magister, qui non irritandi, sed emendandi animo obiurgabat, obiurgationem prætermisit. Ita mihi videtur hunc locum intellexisse, & explicasse D. Laurent. Iustinian. de triumphali Christi agone, cap.9. *Silentio*, inquit, *suo maximam ad subiectorum regimen eruditionem dedit. Indicauit quippe ex se, vt eo tantum tempore delinquentes arguantur; atque vitiorum macula peccatoribus detergatur; quo is, cui dicitur, est corrigibilis: alioqui vulnus superaddi-*E *tur vulneri, & passioni passio cumulatur: fitque frequenter, vt grauior sit recidiua correptionis, quàm damnum perpetrati criminis.* Vbi statim monet, quanta prudentia requiratur, vt increpatio & in tempore, & in loco, & in verborum pondere vtiliter applicetur; ne maius obiurgantis, quàm obiurgati peccatum efficiatur.

D.Laur. Iustin.

XIII.

Grauis obiurgatio Hebræorum populum à felicitate gratiarum debito reuocauit.

Populo Israelitico aquæ penuria in deserto bis laboranti, bis aquam Deus, & liberaliter, & mirabiliter subministrauit. Semel quidem in Cades. Numer.20.num.11. Iterùm verò in Arnon.

Numer. 21. n. 16. In priori miraculo nullum dicitur populus in gratiarum actionem canticum edidisse: vt locum consulenti palam erit: in posteriori verò, maximè. *Tunc cecinit Israel*, inquit textus, *carmen istud. Ascendat puteus*, &c. Ibid. num. 17. Cur se populus gratiorem Deo exhibuit in posteriori miraculo, quàm in priori? Cùr prius beneficium sine vlla grati animi significatione tacitus recepit: posterius autem in carmina, & cantica, & voces gratulatorias effusus? præsertim cum illud prius miraculum nihilo minus, imò multis partibus maius, quàm hoc posterius videatur? Facit ad rem præsentem illa ratio, quam reddit Abulens. in cap. 21. Numer. quæst. 23. ad finem, *Quia Moyses*, inquit, *& Aaron* (scilicet in priori miraculo) *increpuerunt valdè populum,* B *vocantes eos incredulos; & rebelles: ideo populus non potuit esse attentus, vt laudaret Dominum pro suscepto beneficio.* Itaque illa nimis dura obiurgatio, qua duces exercitus erga populum vsi sunt, adeò nullum emolumentum attulit, vt potiùs maximum intulerit nocumentum; cum populum grauiter commotum à soluendo gratiarum debito impedierit, & reuocarit.

Abulens.

XIV. Optima igitur illa est, & vtilissima obiurgatio, quæ non ab ira tantùm fluat, sed cum misericordia coniungatur: hac enim Dauid, non illa obiurgari se à Deo postulabat. *Domine*, inquit, *ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Psalm. 6. num. 2. Vbi Theodoret. *Non precatur*, inquit, *ne reprehendatur: sed ne cum furore reprehendatur: neque petit, ne castigetur; sed ne cum ira hoc patiatur. Paternè, inquit, non iudicis ritu: medici more, non tortoris: ne metiaris vindictam peccato, sed benignitate iustitiam tempera.* C Hoc igitur suauitatis, & seueritatis temperamento vsus fuit vir Dei ad Heli; obiurgauit enim, non irritauit: pœnam obiecit, sed misericordia temperatam: posterorum cædes proposuit, sed bonam eorum partem superstitem reliquit: summum sacerdotium eripuit, secundum non denegauit: *Verumtamen non auferam penitùs virum ex te ab altari meo.* Et quamuis in litera num. 33. dixerim, hanc indulgentiam non ad minuendam, sed ad augendam pœnam spectasse: tamen addidi §. 14. hoc maioris pœnæ incrementum ad maiorem pœnitentiæ, D & resipiscentiæ occasionem inseruisse. Vnde vlteriùs colligi potest singulare diuinæ pietatis argumentũ: ex quo præsens increpatio multò lenior reddebatur: ideò enim dolorẽ augebat, vt certiorẽ faceret medicinã, & perfectiorẽ tribueret sanitatẽ.

Vtilissima obiurgatio, quæ ab ira Dei simul, & misericordia procedit.

Theodor.

ANNOTATIO XXIV. CIRCA LITERAM.

In pœna sacerdotis Heli pœna totius populi Iudaici expressa.

I. V M totus populi Iudaici status, typicus fuerit, & figuratiuus eorum, quæ à Christo Domino ordienda erant, & instauranda. *Omnia enim in figura contingebant illis.* 1. Corinth. 10. n. 11. Neque solùm verbis, sed etiam factis futuram nouæ Ecclesiæ sub Christo Domino Hierarchiam repræsentarit: vt in procemio huius operis annotat. 3. sect. 3. latiùs disseruimus: mirum non est, si in translatione sacerdotij à domo Heli in domum Eleazari, translatio totius veteris sacerdotij à Synagoga in Ecclesiam expri- A matur: præsertim cum Patres, & interpretes statim citandi huic expositioni assentiantur: quam præsenti annot. illustrabo: in qua ostendam, omnia bona, quibus olim Synagoga fruebatur, tanquam ab iniquis possessoribus erepta: & in Ecclesiam, Christo duce, & auspice, feliciter translata, Quod antequàm aggredior, breuiter præmitto, quam aptè ex hoc loco hæc mystica expositio à Patribus, & interpretibus eruatur.

Vetus Synagoga, Christi Ecclesiæ typus.

SECTIO I.

Destructio veteris sacerdotij, nouique ædificatio ex hoc oraculo viri Dei mysticè designatur.

B ITa docent communi consensione Patres, & interpretes, D. Aug lib. 17. ciuit. c. 5. D. Cyprian. lib. 1 contr. Iudæos c. 17. D. Hieron. in c. 34. Iob. Theodoret. q. 10. D. Gregor. in priori comment. huius loci. D. Isidor. hic, & lib. 2. de officiis Ecclesiast. c. 5. Rupert. tam hoc loco, quàm lib. 1. in Ierem. cap. 1. Iulian. Pomerius Archiepiscopus Toletanus libro 1. contra Iudæos post medium. Rabanus in caput 33. Ierem Rabbi Samuel Marrochianus libro de aduentu Messiæ cap. 5. & cæteri interpretes communiter, Beda, Procop. Angelom. Eucherius, Hugo Cardinalis, Dionys. Carthusianus, Lyran. & alij Qui omnes tam veteris sacerdotij extinctionem, & abolitionem, C quàm institutionem, & consecrationem noui ex hoc oraculo agnoscunt, & ex pluribus eius partibus confirmant. Quamuis enim literalis oraculi sensus ad Heli, eiusque domum terminetur; ex qua sacerdotium ad domum Eleazari reuocatum fuit; vt in litera ostensum est: tamen mysticus extenditur ad totam tribum Leuiticam, & ad totam Synagogam, vbi veteri sacerdotio extincto, & abolito nouum in Ecclesia per Christum, & in Christo instauratur.

II. *Patrum, & interpretum testimonium.*

D. Aug. D. Cypr. D. Hier. Theodor. D. Greg. D. Isidor. Rupert. Iulianus Pomer. Raban. Rabb. Samuel. Beda. Procop. Angelom. Eucher. Hug. Car. Dion. Carth. Lyran.

III. Igitur Aaronici sacerdotij euersionem non obscurè indicant illa verba: *Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum*, &c. Hoc est, sacerdotium Aaronicum. Nam ante aduentum Christi D Domini licèt brachium sacerdotale sæpe fuerit vulneratum, nunquam tamen penitùs amputatum. Verum quidem est illud Dauidicum: *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt.* Psal. 77. n. 64. Verum, & illud Ieremiæ, *Sacerdotes mei, & senes mei, in vrbe consumpti sunt.* Thren. 1. num. 19. Verum denique illud Ioelis: *Periit sacrificium, & libatio de domo Domini: luxerunt sacerdotes ministri Domini.* Ioelis 1. numer. 9. Nihilominùs hæ omnes sacerdotij calamitates, temporariæ fuerunt, non æternæ: diu durarunt, sed suum tandem finem inuenerunt: prætereà calamitates fuerunt ex parte, non in totum, quia multis quidem in interitum ruentibus, alij tamen incolumes extiterunt: nunc autem, & totum brachium sacerdotale, in æternum, & omnibus omninò posteris Aaron E truncatum est, ac penitùs præcisum. *Ecce dies*, inquit D. August. *qui prænuntiati sunt, iam venerunt. Nullus sacerdos secundum ordinem Aaron. Et quicunque ex eius genere est homo, cum videt sacrificium Christianorum toto orbe pollere; sibi autem honorem illum magnum esse subtractum; deficiunt oculi eius, & defluit anima eius tabe mœroris.* Et paulò inferiùs, *Quis*, inquit, *nunc fidelis oculo hæc intuens, non videat esse completa: quandoquidem nullum tabernaculum, nullum altare, nullum sacrificium, & ideò nec vllus sacerdos remansit Iudæis.* Et post pauca, *Viget*, inquit, *fides: præsto sunt res; cernuntur,*

Veteris sacerdotij brachium sæpe olim vulneratum, nunc omninò truncatum.

D. Aug.

cernuntur, tenentur: & videre volentium (seu, vt alia habent exemplaria, *nolentium*) *oculis ingeruntur.* Quasi diceret, etiam claudentibus, seu auertentibus oculos, ne videant; huius veritatis splendor se infundit.

IV.
Vetus sacerdotium carnale.

Vetus illud sacerdotium carnale erat, tum propter communem omnibus Iudæis rationem qui non de fide, sed de carne patris sui Abrahæ gloriabantur, cum inani quadam iactatione dicentes intra se: *Patrem habemus Abram.* Matth. 3. num. 9. tum propter rationem sacerdotibus peculiarem, qui de carnibus sacrificiorum, non quidem frugaliter ad vitam, sed planè intemperanter ad sagioam nutriebantur: vt in superioribus num. 15. §. 5. & num. 29. §. 12. dictum est. Meritò igitur à populo illo carnali carnale brachium B truncari oportebant. Nam vt rectè admonet Propheta: *Maledictus homo qui confidit in homine: & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius.* Ierem. 17. num. 5. Ita philosophatur Rupert. ad hunc locum cap. 10. *Præcisum est*, inquit, *brachium Iudæorum, quia caro erat; præcisum est brachium domus Aaron; quia non Domini, sed hominis brachium erat.* Et statim, *Confidebant in homine, gloriando videlicet; non in fide, sed in carne Abrahæ: posuerant carnem brachium, vt à Domino recederet cor eorum, superbiendo in sacerdotio Aaron; & crucifigendo illum, quem præfigurabat Aaron.* Scilicèt præpostero ordine maiorem honorem signo, quàm significato deferentes. Et quamuis Rupertus citatus illud sacerdotium carnale dicat, solum propter eius vanam de generatione carnis superbiam: potuit tamen carnale non immeritò nuncupare, vt diximus, propter eius nimiam de carnis epulatione intemperantiam: nisi malis carnale dicere, propter execrandam, qua se filij Heli maculabant, impuritatem. Rectè igitur ab spiritnali ministerio carnales ministri præscinduntur.

Veteris sacerdotij carnale brachium à Deo præscinditur.
Rupert.

V.
Auari, & cupidi Hebræorũ sacerdotes sacerdotij brachium meritò amisere.

Adde, nimis auaros, & cupidos sacerdotes, qui suo sacerdotio tanquam brachio abutebantur ad colligenda sacrificiorũ lucra, non ad expianda sacrificantium peccata: ad exercendas rapinas, non ad offerendas victimas: ad onerandas raptis carnibus suas mensas, non ad ornandas oblatis muneribus diuinas aras: hos, inquam, sacerdotes, qui suo sacerdotio, tanquã brachio ad turpes quęstus abutebantur; meritissimò suo sacerdotio, & suo brachio mutilari. Vnde D. Greg. in priori comment. *Iata quidem sine brachio est, quia templum, & tabernaculum perdidit; manum ad oblationem sacrificij veteris non extendit.* Et paulò post. *Brachium itaque eius, & domus eius Dominus præcidit; quia & summos Iudæa pontifices, & minores sacerdotes ab immolatione veteri penitus amouit.* Et certè sacerdotes turpis lucri auidi, qui ad nihil aliud volebant, aut extendebant brachia, quam ad recipienda munera: cum hæc sibi ablata cernerent, illa quoque sibi amputata non dubitarent. Truncatos brachiis se fatentur, qui se priuatos muneribus experiuntur. Notat verò D. Gregor. dixisse virum Dei, non solùm vni Heli, sed etiam toti domui patris eius brachium præcidendum. *Vt vniuersalem*, inquit, *ritus veteris destructionem insinuaret.*

D. Greg.

VI.
Vetus sacerdotium à Iudæis translatũ, experimento ipso comprobatur.
Theod.

Ad eandem sacerdotij conclusionem significandam, illa pars oraculi collimat: *Loquens loquutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum. Nunc autem, dicit Dominus, Absit hoc à me.* Vbi Theodoret. notat, aliud historicè dici, aliud mysticè significari. *Videtur prædictio*, inquit, *Heli genus nudare sacerdotio: tacita autem significans mina illa* A *cessationem Iudaici sacerdotij.* Quasi diceret, Historia est, de ablatione sacerdotij à domo Heli: mysterium de extinctione sacerdotij in Synagoga. Quod statim probandum censet, non argumentis, sed experimentis. *Ea*, inquit, *quæ cernuntur, ferunt testimonium. Ex quo enim Christus Dominus fuit actus in crucem; dirutum quidem fuit eorum templum: deserta autem fuerunt sancta sanctorum; priuatique sunt, & sacerdotio & prophetia.* Ac si diceret: quid opus est ratione probare ad intellectum, quod luce clarius meridiana patet ad sensum? Quis ita cæcus, vt non videat, non experiatur, de Aaronico sacerdotio ne minimum quidem vestigium superesse?

VII.
Vana Iudæorũ iactantia de sui sacerdotij immutabilitate, eo sublato, diuinitus subruitur.
Rupert.

Insigniter olim fallebantur Iudaici sacerdotes, B sui sibi sacerdotij perpetuitatem & immutabilitatem arrogantes; & ex promissione diuina, quam perperam intelligebant, sibi suffragium requirentes: & quod intolerabilius est, captâ inde occasione, in maiorem peccandi licentiam abeuntes. Nã vt eos Rupert. hoc loco, c. 9. introducit: *Dominus*, inquiunt, *dixit, Dominus loquutus est, Dominus promisit Aaroni, vt ministraret domus illius in conspectu eius vsque in sempiternũ. Non est Deus quasi homo, vt mentiatur; nec vt filius hominis, vt mutetur.* Num. 23. n. 19. *Dixit ergo, & non faciet? loquutus est, & non implebit? Agamus, vt volumus; viuamus, vt libet: immutabilis est, sacerdotium nostrũ manet, mutari nõ licet.* Quis non videt, quàm inconsulta, & præceps, quàm temeraria, & stolida ratiocinatio hæc sit: Quid ergo C Deus, inquit Rup. *Inordinatam proterit confidentiam.* Et suam promissionem, quâ ad peccandi licentiam abutebantur, in eorum punitionem verè interpretatur. *Loquens loquutus sum, vt domus tua ministraret in conspectu meo in sempiternum*, fateor. *Nunc autem absit hoc à me.* Quasi diceret, inquit Rupert. *Vobis licebit, vobis pulchrum erit, immutare, & præuaricari legem, quam professi estis: mihi autem sententiam meam mutare non licebit? Propterea dico, Ego quidem loquutus olim, sic & sic loquutus sum, sic & sic pollicitus sum: nunc autem dico, absit hoc à me. Quoniam mutati estis, mutabor & ego; quoniam peruersi estis, peruertar & ego. An frustra mihi scriptura dixerit, Cum sancto, sanctus eris; & cum viro innocente, innocens eris; &* D *cum electo, electus eris; & cum peruerso, peruerteris?* Psalm. 17. numer. 26. & 27. *Absit, inquam, hoc à me, &c.* Vides vt illa vana Iudæorum spes diuinitùs subruatur? Et qui immutabile sacerdotium inaniter iactabant, mutatum experiantur?

Rupert.

VIII.
Caiphas dum per Christi D. mortem suum sacerdotium studet æternare: eo amisso, eluditur.

Sed non minùs à Deo ludificatur vana aliorum timiditas. Nam sicut priores de immutabilitate sacerdotij nimium arrogantes deiecit: ita & posteriores de ablatione sacerdotij nimium metuentes elusit. Suo Caiphas pontificatu hilariter fruebatur; & primitias omnis sacrificij populi Israel, iuxta diuinam promissionem in hoc oraculo inclusam, comedebat. Ecce tibi nescio quo lymphatus metu de suo sacerdotio amittẽdo am- E bigere cœpit, & fluctuare. *Venient*, inquit, *Romani, & tollent nostrum locum, & gentem.* Ioan. 11. n. 48. Quamuis enim suæ potissimum iacturæ timeret, tamen vt maiorẽ de cõmuni bono prouidentiam simularet, non dixit, tollent meũ sacerdotium, sed, *tollent nostrum locum*: alioqui non tam ad publicũ bonum, quàm ad priuatũ lucrũ spectabat. Quid ergo iniquus pontifex, vt suæ vtilitati consuleret? vt suũ sibi sacerdotiũ retineret? vt dignitatẽ ruinosam stabiliret, & quãtùm in se erat, sibi faceret immortalem? *Expedit*, inquit, *vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.*

pere it. Ioannis .11. numer. 50. Iniquissimâ capitis sententiâ in sanctissimum vitæ caput, suum damnum præcauendum curauit; suum lucrum retinendum. Ita D. Gregor. vbi suprà, *Idcirco*, inquit, *in Redemptoris mortem consensit, quod oblationum veterum lucra amittere formidauit.* Et paulò post addit, à Christo confitendo, & prædicando conticuisse; *Ne dum*, inquit, *veritatem noua oblationis assereret; habere vlterius ad voluptatis sua luxuriam vetera non valeret.* En sceleratissimi timiditas sacerdotis, suam sibi dignitatem perire metuentis, & æternare exoptantis. Sed planè miser, quo stratagemate suam iacturam cauit, eodem incurrit. *Absit hoc à me*, inquit Deus, *vt domus tua ministret in conspectu meo, &c.* Vbi D. Greg. *Mira*, inquit, *aquitatis exequutione comprehensus est: qui vnde primitiarum esum inhianter appetiit; inde à primitiarum perceptione iciunauit. Nam Redemptorem mori pertulit, ne sacerdotalia lucra perderet; sed ille de triumpho mortis accepit, vnde sacrificij veteris emolumenta destruxit.* Faciat quidquid velit Iudaica perfidia, siue præsumendo de stabilitate sui sacerdotij, siue de instabilitate eiusdem metuendo; illud certissimè amisit, nunquàm ampliùs receptura.

D. Greg.

D. Greg.

IX.

Iudæi Christū contempserunt regiam illi dignitatem inuidentes, & denegantes.

Non minùs declarant huius sacerdotij ruinam pleraque eiusdem oraculi verba, illud quidem non obscurum: *Qui contemnunt me, erunt ignobiles.* Christum Dominū Iudæi per summam contumeliam, & ignominiam contempserunt, regiam illi dignitatem non solùm inuidentes, sed etiam denegantes. *Ciues eius*, inquit Christus Dominus de se, ac de Iudæis parabolicè loquutus, *oderant eum; & miserunt legationem post illum dicentes, Nolumus hunc regnare super nos.* Luc. 19. n. 14. Pilato Christū Dominum regem appellanti, *Responderunt Pontifices, Non habemus Regem, nisi Cæsarem.* Ioan. 19. n. 15. Eidem Pilato inscribenti crucem Christi celebri illo titulo: *Rex Iudæorum*, reclamarunt Pontifices: *Noli scribere, Rex Iudæorum; sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.* Ioan. 19. n. 21. Itaque de regia eum dignitate deijcere conabantur. Quo ergo digni erāt supplicio? Nisi vt à supremâ dignitate, qualis erat pontificia, in extremā ignobilitatem, qualem modò patiuntur, deuoluerentur? Ita D. Greg. rem obseruat. Nam postquam eos ostendit Christi Domini contemptores; statim eos demonstrat à Christo Domino contemptos. *Eorum*, inquit, *ignobilitatem iam cernimus: quia & genere, & conditione proscribuntur. Genere quidem ignobiles, quia ab ipsa veritate audierunt, Vos ex patre diabolo estis.* Ioan. 8. n. 44. *Conditione autem ignobiles sunt; quia amissa libertate, & regno, perpetua gentiū seruitute deprimuntur.* Misertimū genus hominū; non iam de Abrahæ nobilitate gloriantium, sed dæmonis ignobilitate, qua nulla esse potest abiectior, erubescentium: qui non infulis pontificiæ dignitatis decorantur: sed funibus perpetuæ seruitutis constringuntur.

D. Greg.

Iudæorum ignobilitas, dū à Christo D. contemnuntur.

X.

Quo pacto Hebræorum sacerdotes in suo munere nō senescant.

Beda.

Septuag.

Quid verò clarius, quàm illud: *Non erit senex in domo tua omnibus diebus?* An desunt nunc inter Iudæos, qui senescant? *Senescunt quidem*, inquit Beda, *corporis ætate de illa tribu innumeri; sed in domo Domini presbyterij gradu* (id est, sacerdotis) *non donati.* Quod rectè colligit ex Septuaginta transferentibus, non quidem in domo tua, sed, *In domo mea*: vt illa senectus, quæ defutura dicitur, non ætatis in paterna domo, sed dignitatis sacerdotalis in domo Dei significetur: vt in litera iam aduerti. Vnde D. Gregor. ex hoc etiam loco colligit, *veteris sacerdotij ritus euanuisse.* Et statim subdit, *Postquàm Redemptor humani generis nouo sacrificij more se obtulit; esse sacerdos consuetudine antiqua cessauit.* Quarè illud de filiis Heli: *In die vno morientur ambo*; mysticè intelligunt D. Aug. D. Greg. & Beda de morte ipsius sacerdotij. Quod cum Christo in cruce corporaliter expirante, spiritualiter expirauit. Tunc enim duo illi pontifices Annas, & Caiphas à suo sacerdotio corruerunt, nunquam ampliùs in priorem statum erigendi. Non immeritò Ophni, interpretatur, *discalceatus*: quia sicut ille, qui renunciabat iuri propinquitatis, soluebat calceamentum suum, & domus eius dicebatur, *domus discalceati.* Deut. 25. n. 10. ita pristinus ille sacerdos, qui propinquitatē, quā habebat cum Deo maximā, repudiauit, Christū D. negando discalceatus mansit; hoc est, sacerdotio exutus, & extra sortē illorum, qui stant *calceati pedes in præparationem Euangelij pacis.* Ephes. 6. n. 15. Vt Hugo Victor. in allegoriis huius loci c. 5. interpretatur.

D. Aug.
D. Greg.
Beda.

Ophni cur discalceatus interpretatur.

Hugo Vict.

XI.

Sacrilegi Iudæorum sacerdotes, non solum muneris, sed etiam corporalis vitæ amissione puniuntur.

Adde sacrilegos illos Iudæorum sacerdotes non solùm à sacerdotio, sed etiam à vita deturbandos. *Pars magna*, inquit, *domus tuæ morietur.* Deturbandos, inquam, à vita, tam corporali, quàm spirituali: de vtraque enim interpretatur Rupert. *Morietur*, inquit, *non solùm gladio maligno, qui animam à Deo dirimat, sed etiam gladio Romano, qui animam à corpore diuidat.* Et quidem temporalem sacerdotum interitum describit Iosephus libr. 7. antiquit. à c. 11. Vbi de templi incendio loquutus, *Videbatur*, inquit, *sanguis igne largior esse, pluresque interfectoribus interfecti.* Et cap. 13. scribit, superstites sacerdotes à Tito misericordiam implorantes, repulsam passos, dicente, æquum esse, vt sacerdotes cum templo interirent.

Iosephus.

XII.

Imo & æterna salutis iactura.

De morte verò spirituali interpretatur D. Gregorius, colligitque ex eo quòd dicatur magna pars domus sacerdotalis moritura, *Cum ad virilem ætatem venerit.* Nam & mundus suas ætates habet. Illa Iudæorum fuit iuuenilis, seu potiùs infantilis, teste Apostolo, *Cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus.* Galat. 4. numer. 3. Hoc est, cum essemus in Iudaismo, infantilem quandam ætatē agebamus, sub pædagogio legis constituti: lex enim pædagogus erat paruulorum. Galat. 3. n. 24. Seu tota illa veterum præceptorum multitudo, interprete D. Gregor. erat quædam *eruditio infantiæ.* Ab hac infantili ætate ventum est ad tempus Incarnationis Dominicæ; quæ fuit quædam virilis ætas, iuxta illud. *Vbi venit plenitudo temporis.* Galat. 4. n. 4. Tunc enim mūdus ad perfectissimum robur vitæ spiritualis accessit; hoc est, ad quandam perfectam, & maturam, virilemque ætatem. Dicitur igitur magna pars domus sacerdotalis moritura, cum ad virilem ætatem venerit. *Quia in plenitudine temporis*, inquit D. Gregor. *in mundi Redemptorem sæuiit, & semetipsum infidelitatis mucrone transfixit.* Miseri sacerdotes, quia in virili ætate, in quâ vita firmior, & constantior esse solet, & mors difficilior, & laboriosior, moriuntur. Hoc est, cùm maiora spiritualiter viuendi præsidia habebant, spirituali vita spoliantur. De morte quoque spirituali interpretatur Beda, quāuis diuerso modo. *Sed & hodie*, inquit, *maxima domus eiusdem portio, cum ad intelligibiles annos venerit perfidiæ suæ mucrone vitæ præmia perdit.* Quasi diceret, Nunc Iudæi inter Christianos nati, & nutriti, quandiù infantiles annos agunt, spiritualiter viuunt; baptismo abluti, & gratia sanctificante spiritualiter animati. Cum tamen ex ephebis excedunt, & rationis compotes euadunt; & à parentibus, seu potiùs peremptoribus deprauantur; tunc veluti in ætate virili constituti, perfidiæ Iudaicæ veneno miserabiliter imbuuntur, & miserabiliùs in spiritualem interitum præcipitantur. Quid infelicius, quam

D. Greg.

Mundi ætates.

Iudæi infantes.

D. Greg.

Christi D. Incarnatio in plenitudine temporis.

D. Greg.

Beda.

Iudæorū perfidia in adultis filiis suos errores excendit.

quàm cum ad rationis annos perueniunt, à rationis statu in belluinam stoliditatem deturbari? Et cum humanam vitam viuere incipiunt, in spiritualem interitum detrudi?

XIII.
Hebræorum sacerdotum dolor, & liuor, ex noui sacerdotij gloria, & prosperitate.
D. Greg.

Sed quid tandem illud: *Videbis æmulum tuum in templo, in cunctis prosperis Israel?* Planè miserrimum significat statum veterum sacerdotum, qui non solùm dolere de propria miseria, sed etiam liuore de aliena gloria contabescunt. Ita D. Greg. *Qui amisso*, inquit, *sacerdotij damna sustinet, habet tormentum maioris pœnæ de dolore inuidiæ.* Et statim, *In vniuersis ergo prosperis æmulum suum videt, qui in sancta Ecclesia prædicatores felices aspicit, & rerum opulentia, & celsitudine dignitatis.* Sic & Rupert. æmuli nomine Christum D. interpretatus: *Istum*, inquit, *Iudæus sacerdos iam*

Rupert.

B *spoliatus ægerrimo oculo videt, in illo templo, quo totus orbis contentus est, in illa Ecclesia, quæ toto orbe terrarum diffusa est. Videt illum in cunctis prosperis Israel. Nam vniuersa, quæ de illo sunt, prospera, & pacifica sunt. Intende, prosperè procede, & regna*, inquit Dauid, Psalm. 44. numer. 5. Hæc noui sacerdotij prosperitas antiquis sacerdotibus obiecta mirum quantum illis insæuiat ad cruciatum. *Vt deficiant*, inquit, *oculi tui.* Sic enim videndo, & inuidendo defecerunt, vt in media luce cæci redderentur; iuxta illud: *Obscurentur oculi eorum, ne videant.* Psalm. 68. num. 23. & illud: *Dedit illis Deus spiritum compunctionis; oculos, vt non videant.* Roman. 11. num. 8. & rursus. *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intra-*

Iudæorum cæcitas.

C *ret.* Ibid. n. 25. Itaque vetus sacerdotium penitus abolitum, & consumptum esse, totum hoc oraculum, quamuis surdis Iudæorum auribus inclamat. Veterum autem sacerdotum, alij quidem magna ex parte corruerunt: alij superstites relinquuntur, vel vt noui sacerdotij gloriam intuentes acerbiùs crucientur: vel vt veteris sacerdotij ruinam contemplantes, ad pœnitentiam erigantur.

XIV.
Noui sacerdotij ædificatio, per fidem bonis operibus coniunctam.

Hactenùs de veteris sacerdotij destructione. Iam verò noui ædificatio non obscurè in hoc oraculo significatur. *Suscitabo*, inquit, *mihi sacerdotem fidelem.* Ab ipso imprimis sacerdote exorditur, siue Christum Dominum intelligas, siue proximum eius vicarium; Petrum: siue quemlibet ex posteris successoribus: fidelis non immeritò appella-

D tur: vt sicut vetus sacerdotium per infidelitatem corruit: ita nouum per fidelitatem consecretur. Additur. *Qui iuxta cor meum, & animam meam faciat.* Vt nouum sacerdotium per fidem cum bonis operibus coniunctam excitatum significetur. Nam vetus sacerdotium, etiam cum fidem retinebat, à bonis operibus exulabat.

XV.
Sadoc, sanctus interpretatur.
Rupert.
Christus D. per antonomasiam, sacerdos fidelis.
Theodor.
Septuag.
Christo D. sicut vera Dei natura, ita & verum Dei nomen tribuitur.

Igitur sacerdotis fidelis nomine sicut ad literam intelligitur Sadoc, qui interpretatur *sanctus*; ita mysticè, inquit Rupert. intelligitur Christus Dominus, qui est iustus, & veraciter sanctus; iuxta illud: *Talis decebat, vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, &c.* Heb. 7. num. 26. Eodem mo-

E do Theodoretus Christum Dominum interpretatur, præsertim iuxta illam partim Septuaginta interpretum, partim ipsius Theodoreti propriam translationem: *Videbis firmamentum ὤν*, hoc est, *firmamentum ens*, siue *subsistens*; quod est munitissimum firmamentum; vt in litera diximus: quale non conuenit, nisi Christo Domino, qui sicut est verus Deus, ita proprium habet Dei nomen, quod est ὤν, siue, *ens*, siue, *id quod est.* Vnde D. Paulus; *Dei filius*, inquit, *Iesus Christus, non fuit, Est, & Non: sed, Est, in illo fuit.* 2. Corint. 1. n. 19. vt summam habere firmitatem, & immutabilitatem censeretur. Potest intelligi & D. Petrus, *Fidelis planè dispensa-*

A *tor, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam*, Luc. 12. numer. 42. tradendo illi claues regni cœlorum. Matth. 16. n. 19. Quid enim poterat ei accidere gloriosius, inquit D. Gregor. *quàm in terra manere, & cælum claudere? vitam communem viuere, atque supernas cælorum sedes subditas auctoritate potestatis exhibere?* Tandem eadem est ratio de quolibet Petri successore, parem cum illo potestatem obtinente?

D. Petrus, & quilibet successorum sacerdos fidelis.
D. Greg.

XVI.
Ecclesia ex Christi latere ædificata.
Rupert.

Huic igitur fideli sacerdoti ædificanda dicitur fidelis domus, hoc est, Ecclesia; non minùs de latere Christi, quàm olim Eua de costa Adami ædificata, vt Rupert. obseruat. Quæ ambulatura dicitur coram Christo cunctis diebus. Quia *neque portæ inferi*, inquit Beda, *optimum eius retardare*

B *præualebunt incessum*: sed transibit progrediendo de virtute in virtutem; seu ministrando coram Christo Domino: qui illius in hoc seculo ministeria, in futuro compensabit: *Et transiens ministrabit illi.* Luc. 12. n. 37. Ad hoc igitur templum veniet, quicunque reliquus fuerit de familia Aaronis: si in sua adhuc infidelitate obstinatus: idcircò veniet, vt nouum sacerdotium intuendo, & vetus recordando, quod amisit, multò acerbiùs torqueatur: si ad gratiam per pœnitentiam erectus (tandem enim, reliquiæ Israel conuertentur. Isai. 10. n. 22. & saluæ fient. Rom. 9. n. 27.) veniet quidem ad adorandum, vt habent Septuaginta. *Scilicet*, inquit D. Augustin. *sacerdotem, qui est Deus, nempe Christum Dominum, credendo in illum.* Et offeret ei num-

Reliquiæ Iudæorum tandē conuertendæ.
Septuag.
D. Aug.
S. Eucharistia panis viuus.

C mum argenteum, hoc est, verbum abbreuiatū fidei per veram confessionem: & tortam panis, hoc est, corpus, & sanguinem ipsius Christi, qui est *panis viuus.* Ioan. 6. n. 51. per veram oblationem; carnibus victimarum legalium abiectis.

XVII.
Iudæi ad fidem conuersi nouū ambiunt sacerdotium.
D. Greg.
D. Aug.

Orabitque, vt admittatur ad vnam partem sacerdotalem; hoc est, interprete D. Gregor. vt nouis sacerdotibus adnumeretur. Quasi dicat, Noli me *tanquam infamem, & morte Redemptoris cruentatum repellere*: cum ipse, quem effudi, sanguis me expiauit. Vel potiùs interprete D. August. postulabit, vt adscribatur saltem fidelium plebi, quæ dicitur, *Regale sacerdotium, gens sancta.* 1. Petr. 2. num. 9. præferens Christianorum plebem sacerdotibus Iudæorum, dicensque cum Prophe-

Christi fideles, sacerdotium, & sacrificiū.

D ta: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Psal. 83. num. 11. vel tandem eodem sensu: *Dimitte me ad vnam partem sacerdotalem*; seu sacerdotij, seu sacrificij tui, sic enim, vt notat D. August. alij, atque alij interpretantur; hoc est, Confer me in numerum populi Christiani, qui non solùm dicitur sacerdotium, vt diximus, sed etiam sacrificium, iuxta illud: *Vnus panis, vnum corpus multi sumus omnes, qui de vno pane participamus.* 1. Corint. 10. n. 17. Et illud: *Vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, &c.* Roman. 12. n. 1. Volo enim vero Deo non solùm sacrificare, vt sacerdos, sed etiam sacrificari, vt victima, totum me in eius fidem, & seruitutem consecrando. *Vt* tandem *comedam buc-*

S. Eucharistia, verus panis.

E *cellam panis*; scilicèt Eucharistici, quem nobis dedit in seculi vitam; multò præstantioris, quàm fuerint omnes primitiæ veterum sacrificiorum, quas nobis dedit, vt ederemus, seu vt saginaremus nos, vt num. 29. dictum est. Nam illæ primitiæ impinguabant ventres, hic panis, mentes.

XVIII.
Hebræorū sacerdotes ad nouum Christi D. sacerdotiū confugient.

Quid igitur hoc nouo Christi Domini sacerdotio esse potuit excellentius; ad quod pro salutari animorum remedio concurrebant non solùm populares homines, sed etiam veteres sacerdotes? iuxta illud: *Multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalem valdè: multa etiam turba sacer-*

dotum

dotum obediebat fidei. Actor. 6. num. 7. Nam illi, qui de veteris sacerdotij gradu depulsi, acriores fore videbantur nouorum sacerdotum, seu Apostolorum æmulatores, atque aduersarores: illi, inquam, miraculis, & oracalis conuicti, nouáque intrinsecùs luce, & gratiá diuinitus illustrati, ad nouum sacerdotem Christum Dominum, eiusque Vicarium confluere dicuntut, incuruantes se, & adorantes, vt in litera aduertimus: abiurantesque Iudaicam perfidiam, & Christianam veritatem profitentes. Apertissimè igitur toto hoc oraculo veteris sacerdotij ruina, & noui resurrectio mystico in sensu designatur. Nunc ad alias Iudæorum pœnas, quæ ex hoc oraculo colliguntur.

SECTIO II.

Præstantissima naturæ bona Iudæis erepta.

I. Sicut in hoc oraculo ad literam dicuntur erepta domui Heli, non solum summum sacerdotium, sed etiam multa alia bona temporalia, & spiritualia; vt in litera explicanda ostensum est: ita mysticè significantur multa bona tempotalia, & spiritualia Iudæis eripienda, temporalia quidem, quæ a natura, & a fortuna oriuntur: spiritualia verò, quæ supernaturalibus gratiæ, gloriæque donis adnumerantur Vt igitur annotatio procedat illustrior, singula bona singulis sectionibus distinguentur. Et in primis à naturæ bonis ordiamur.

Bona spiritualia, & temporalia Iudæis eripienda mysticè significantur.

II. Inter præcipua naturæ bona, optimæ corporis, animique vires non immeritò recensentur: corporis; quibus militaris fortitudo, & exercitatio continetur: animi; quibus ingenij felicitas, & acumen demonstratur. Vtraque populo Iudaico in suorum scelerum pœnam ereptas esse; non erit, credo, difficile probatu. Et quod ad priores attinet, quis ignorat, Iudæos olim corporis viribus, & militandi gloria claruisse? Certè id, ipsis tacentibus, eorum victoriæ, & triumphi, qui in sacris literis continentur, palam buccinantur. Ad famam, non dico iam ad præsentiam Iudæorum, *Conturbati sunt*, inquit Moyses, *principes Edom; robustos Moab obtinuit tremor; obriguerunt omnes habitatores* D *Chanaan.* Exod. 15. n. 15. Quanta esse debebat exulum, & peregrinorum fortitudo, qui ciues, & oppidanos pro focis, & laribus depugnantes perterrebant?

Et corporis, & animi vires Iudæis erepta.

Antiqua Iudæorum fortitudo & bellica virtus.

III. Erant in terra Chanaan habitatores *de genere gigantæo, quibus* Iudæi *comparati, quasi locustæ* videbantur. Numer. 13. n. 34. Quis hoc genus hominum ad prælium lacessere non reformidaret? At non Iosue, non Caleb: *Ne timeatis*, inquiunt, *populum terræ huius; quia sicut panes ita eos possumus deuorare.* Num. 14. n. 9. Quanta facilitate editur panis, tanta dicuntur Hebræi immanissimos, & validissimos hostes debellaturi. Nec solùm à domesticis, & amicis; sed etiam ab externis, & hostibus simile Iudaicæ fortitudini testimonium E perhibetur. Nam Balac Rex Moabitarum, licèt Infensissimus Iudæorum hostis; eorum tamen fortitudine terrefactus, *Ita delebit*, inquit, *hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur; quomodo solet bos herbas vsque ad radices carpere.* Numer. 22. num. 4. Quid tenera gramina contra bouem ea carpentem præualerent? Nihilo profectò magis præualitura contra Iudæos omnia Moabitarum tela, eorum Rex Balac prædiuinabat. Quantas hic populus, Deo duce, in deserto strages edidit? Quantas victorias reportauit? Quantas Dauid

A vno carmine complexus. *Qui percussit*, inquit, *gentes multas; & occidit reges fortes. Sehon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Basan.* Psal. 134. n. 10. & 11. Quocunque bellator irruebat: victor, & triumphator remeabat.

Terram promissam attingunt Israelitæ: ecce tibi omnes Reges Amorrhæorum, & omnes Reges Chananæorum expauescunt. *Dissolutum*, inquit textus, *est cor eorum, & non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israel.* Iosue 5. n. 1. Qui sic timebant ingressum; impetum, & incursum quomodò sustinerent? Nec suus eos timor decepit. Nam vnum, & triginta reges exiguo dierum spatio Israelitæ expugnarunt, & suæ ditioni subegerunt. Iosue 12. à num. 7 Nec singulas, B opus est, victorias recensere. Quantum est illud oraculum, & Israeliticæ fortitudinis monumentum? *Persequentur quinque de vestris centum alienos; & centum de vobis, decem millia. Cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro.* Leuitic. 26. numer. 8. Parum adhuc est, centenos à quinis, & decies millenos à centenis profligari. Plura Israeliticæ vires peragebant; milleni ab vno: & decies milleni à binis fundebantur. *Quomodo*, inquit Mnyses, *persequatur vnus mille; & duo fugent decem millia?* Deut. 32. numer. 30. Quid, quod hostes Hebræorum, quantacunque eos ferocitate aggrederentur; maiori paulò post timiditate regrediebantur? *Per vnam viam*, inquit Mnyses, *venient ad te; & per septem fugient a facie tua.* Deut. 28. n. 6 scilicèt ab C Israelitica fortitudine tremefacti, deserta inuia in tritas vias conuertebant; nullum erat abruptum, nullum præcipitium, nullum tam accliue, aut decliue solum, cui se trepidi non committerent, ne in Israeliticas manus laberentur.

IV.

V. Sed quid singulos moror; qui plurimorum instar militum habebant? Vnus Sanson, *Dilacerauit leonem, quasi hædum in frusta decerperet; nihil omninò habens in manu.* Iudic. 14. n. 6. Idem nihilo ferè maiori præsidio armatus, *Mandibulam asini, quæ iacebat arripiens, percussit in ea mille viros.* Iudic. 15. num. 15. De Sangar vno è iudicibus Israel, nihil aliud narrat scriptura, nisi quòd *percussit de Philisthiim sexcentos viros vomere, & ipse quoque defendit Israel.* Iudic. 3. numer. 31. Quasi nihil in eo aliud fuisse, quam vis, & fortitudo ad hostes atterendos videretur. Quid Dauid? Quam eximia præbuit militaris fortitudinis exempla? Paruulus adhuc, *cum leonibus lusit, quasi cum agnis, & in vrsis similiter fecit.* Ecclesiastici 47. numer. 3. Paululùm ætate prouectior, Goliam illum, gigantæa mole terribilem, & Cyclopæa armatura inexpugnabilem, inermis inuasit, & imbellis oppressit. 1. Reg. 17. à n. 49. & in vno non pauciores, quã decies millenos Philisthinos iugulauit; ipsis mulierum choris vndique confluentibus, & canentibus: *Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.* 1. Reg. 18. n. 7. Veteranus iam miles, & quotidianis præliis assuetus, *Octingentos interfecit impetu vno.* 2. Reg. 23. n. 8. Quid ad militarem gloriam excellentius, Græcorum, aut Romanorum historiæ prodidere.

Mira Sansonis fortitudo.

Sangar strenuitas.

Inuictum Dauidis robur.

VI. Ille quondam Iesbaam (suo loco quisnam fuerit ostendendum) vt erat bellica gloria insignis. *Leuauit hastam suam super trecentos vulneratos vna vice.* 1. Paralip. 11. n. 11. Nec eius minuit virtutem, quòd vulneratos percusserit, sed potiùs auget. Vulnerati enim tanquàm stimulati ad plagas vlciscendas acriores existunt. Neque Ionathas ætate iuuenis, dignitate princeps, his omnibus ignauior. Qui vno armigero sociatus inter innumeros Philisthinorũ cuneos constitutus, hac illàc hostes gladio

Iesbaam bellica gloria insignis.

Ionathæ in armis gloria.

gladio demetebat: & totum vnus cum vno latrone exercitum profligauit. 1. Reg. 14. à num. 13. Quid illum memorem Machabæum? Militaris disciplinæ exemplum appellem? an miraculum? Bellicæ virtutis documentum? an prodigium? Qui *dilatauit*, inquit textus, *gloriam populo suo, & induit se loricam sicut gigas; & succinxit se arma bellica sua in prælijs, & protegebat castra gladio suo; similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis rugiens in venatione, &c.* 1. Machab. 3. à n. 3. Mitto innumera alia, quæ de Israelitica fortitudine narrari portenta, ac miracula potuere.

Machabæi in prælia mira fortitudo.

VII. Agite nunc optimi Israelitæ. Quo hæc omnia vestrarum virium monumenta deciderunt? Vbi illa patria virtus? Vbi illud animi robur? Vbi illa, quam hæreditariam habere deberetis, fortitudo? Ita ne bellicus ille ardor deferbuit? militaris ille furor elanguit? Martius ille, atque igneus spiritus refrixit? Quæ vos metamorphosis, olim pugnaces leones, nunc in fugaces ceruos trasformauit? Quod vos citeræum poculum acriores olim tygribus; nunc timidiores ouibus effecit? Itanè vos, parentes vestri, feroces aquilæ, imbelles columbas genuere? Si è mortuis ad viuos redire permitterentur; dicite, quæso, & obtestor; vosnè tanquàm filios suos legitimos agnoscerent: an potiùs tanquàm nothos, & adulterinos exponendos iudicarent? Vnde vestris mentibus tantus insedit timor? tantus se imis ossibus infudit algor? tantus in totis artubus inhorruit tremor? tantus in ore, ac fronte incubuit pallor? Vnde vestra hæc timiditas, quæ iam in communem omnibus ferè gentibus parœmiam emanauit? Nam formidolosus quisque non iam dicitur, vt olim, ceruo fugacior, aut lepore timidior, aut columba imbellior, sed vestro gentilitio nomine, Iudæus.

Præsens Iudæorum timiditas.

VIII. Vultis tandem scire, vnde vos tam insulens timor, ac tremor occupauerit? hic habete. Vestra illa, quam in Christo Domino occidendo habuistis temeritatem, timiditatis vestræ causa fuit. Timidi estis, quia in vestro Messia, & communi humani generis Redemptore euertigendo temerarij fuistis. Occidit olim primus ille fratricida Cain fratrem suum Abelem, *Cumque essent in agro consurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel, & interfecit eum.* Genes. 4. num. 8. Quam pœnam tanto ex scelere reportauit? Inter alias, *Vagus*, inquit Deus, *& profugus eris super terram.* Ibid. num. 12. Sept. vertunt Septuaginta, *Gemens, & tremens eris super terram.* Ille paulò ante validus, strenuus, & robustus; ille, qui cædem, & sanguinem spirabat; ille, qui arma, & prælia meditabatur: quasi ab illo suo bellico furore elanguesceret, miro quodam totius corporis tremore quatiebatur. Ita Deus illam Caini feritatem cum hac timiditate; illam audaciam cum hac ignauia; illum furorem cum hoc tremore commutauit: quasi diceret, inquit D. Chrysost. homil. 19. in Genes. *Quia abusus es robore corporis, & membrorum viribus; propter hoc continuum tremorem, & motum tibi infero: vt non solum ipse habeas iugem admonitionem, & memoriam huius nefarij sceleris: sed vt omnes, qui te vident, visu te, quasi clara illis voce annuntiaretur; discant, ne talia audeant; & pœna tua alios doceat omnes, ne vltra tali sanguine terram inceßant.* Vbi mihi videtur duplicem huius pœnæ rationem distinxisse. Vnam, vt illud manifestum tremoris signum esset continuum alicuius documentum, ne quis simile in posterum machinari facinus auderet, certus non esse impunè abiturum. Alteram, vt proportionata culpæ pœna responderet, & qui corporis viribus abusus vio-

Iudæorum temeritas in Christo D. occidendo, huius extitit causa timiditatis.

Septuag.

Caini violentiam in fratrem, iustißima timiditate Deus compensauit.
D. Chrys.

A lentum se in fratrem exhibuerat; iisdem viribus destitutos, toto corpore tremulus redderetur. Sic illam Deus præposteram animositatem hac iustissima timiditate compensauit.

IX. Hæc planè fuit punitio Iudæorum. Vires illas, quas firmissimas, & robustissimas habebant ad hostes diuini nominis euertendos: impiissimè, & sceleratissimè transtulerunt ad mortem ipsius numinis machinandam. Quid ergo? Cunctis viribus, quas tam malè collocabant, denudantur: & ex fortissimis, ac strenuissimis: infirmissimi, & ignauissimi redduntur. Quod facilè colligi potest, vel ex ipso, quo in Christum Dominum impetu irruerunt. Ingentes animos Iudæi susceperunt ad suum

Iudæorum timiditas, & formido etiā in Christo D. comprehendendo.

B Messiam occidendum: integram cohortem compararunt: cum gladiis, & fustibus, & lignis: cum laternis, & facibus, & armis processerunt. En clarissimum Iudaicæ infirmitatis, ac timiditatis simulachrum, & efficacissimum argumentum. Non vos pudet, ô Hebræi, bellicum apparatum contra principem pacis instruxisse? tantam luporum cateruam contra vnum pusillum gregem incitasse? tot armorū instrumenta contra inermes arripuisse? Vbi est illa vestra, quæ quondam fuit, fortitudo? Reuocare in memoriam antiqua vestrarum rerum monumenta, vbi maiores vestri cum exiguis præsidiis res difficiles, & arduas feliciter adibant, & feliciùs conficiebant. Nónne Achab cum exiguo agmine non robustorum militum: sed puerorum imbellium, immensum propemodum exercitum

C Regis Syriæ Benadabi, & triginta duos, qui cum eo erant Reges fudit, ac fugauit? 3. Reg. 20. à n. 13. Quid ergo vos contra pusillum agnorum gregem integram luporum cohortem congregatis? Nónne Iosaphat prodiit in aciem non cum bellicis, sed cùm musicis instrumentis; & infinita prope hostium multitudine profligata, nemine superstite, qui cladem renuntiaret, victor in vrbem remeauit? 2. Paralip. 20. à num. 20. Quid ergo vos contra inermes armati, contra pacificos bellatores, tantos præliorum motus nequicquam excitatis? scilicet vestra vos timiditas conturbabat: timiditatem verò vestra vobis temeritas ad ipsum Messiam occidendum proiecta inferebat. Quod si occisuri trepidastis; postquàm occidistis, quantò magis necesse est, vt trepidetis? Estis sine dubio, Caino haud dissimiles, gemētes, & trementes super terrā.

Veterum Iudæorum in armis facinora.

D X. Cæterùm quid est, quòd Cainum in illa hominum solitudine petterreret; vt dicere cogeretur: *Omnis, qui inuenerit me, occidet me.* Genes. 4. num. 14. Procopius neque paucas, neque leues huius timoris causas fuisse arbitratur. *Primò*, inquit, *animum miserum terrebat futuri cogitatio. Existimabat enim vicissitudinem quandam fore. Quemadmodum ipse turpiter cædem commisisset: sic & se à posteris esse interficiendum. Huc accedebat metus virtutum cælestium, quas nefandi sceleris vltrices fauas fore præsagiebat animus. Præterea timebat insidias ex mundi partibus, quæ quamuis admodum vtiles sint mortalibus, &*

E *in hunc finem sint extructæ: attamen malos quoque lædere norunt. Metuebat insuper insidias ferarum, & reptilium, quæ Deus ad vindictam impiorum creauit. Tandem timebat pœnas, quas daturus esset parentibus, quibus noui luctus auctor fuerat, cum prius mortem ignorassent.* Hæc Procopius. Si Caim timebat ne omnes contra illum creaturæ dimicarent ad fratricidium quod commisit vlciscendum: quid non timeant Iudæi, non solùm fratricidæ, sed etiam *Deicidæ*, vt D. Bernardus serm. de Passion. in feria 4. maioris hebdomadæ appellat? Maximè si illud Sapientis oraculum in memoriam

Quid Cainū post Abelis mortem, perterreret? Procop.

Omnes creaturæ ad homicidium vlciscēdum, in Iudæos insurgunt. D. Bern.

reducant. *Armabit creaturam ad vltionem inimicorum; & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Sapient. 5. n. 18.

XI. *Sodomorum violentia in Loth, & Iudæorum insolentia in Christum, omnibus eos viribus mutilarunt.*

Sed quamuis illi bas timoris sui causas non considerent, quæ illorum est inertia, & stultitia; adhuc tamen trepidant, insito quodammodo timore à natura, in locum virium, quas amiserunt. Nam sicut natura, quibus animalibus dedit minùs virium, plus indidit timoris: quo virium defectum suppleant; sibi fuga consulendo: ita planè Hebræi plurimùm timoris habent, quia nihil in se virium experiuntur. Nam illa, quam in Christum Dominum exercuere, violentia, viribus eos omnibus spoliauit. Sic olim ad domum Lot concurrerunt *Viri ciuitatis à puero, vsque ad senem, omnis populus simul: vimque faciebant vehementissimè.* Genes. 19. num. 4. & 9. Quid non videretur tanta violentia, & tam multorum effectura? Sed Angeli *clauserunt ostium, & eos, qui foris erant percusserunt cæcitate, a minimo, vsque ad maximum.* Ibid. n. 10. & 11. Ad quem locum D. Chrysost. Homil. 43. *Quia,* inquit, *conspirauerant in malitia, & à malo conatu neque senes, neque iuuenes abstinebant, ideò omnes non solùm obcæcati sunt, sed etiam viribus corporis destituti: & qui priùs ianuam conterere nitebãtur, & multùm minabantur iusto, statim steterunt luxatis membris.* Vides vt illa violentia in sanctissimum virum Lot, improbos illos aggressores suis omnibus viribus mutilatit? Quid ergo mirum, si illa audacissima Iudæorum in Christum Dominum violentia, eosdem reddiderit omnium suarum virium expertes? Solus igitur pro viribus timor, ac tremor Iudæis subrogatur.

D. Chrys.

XII. *Iudæorum pauor.*

Hæc illa est diuina comminatio: *Dabo pauorem in cordibus eorum: terrebit eos sonitus folij volantis; & ita fugient, quasi gladium, cadent nullo persequente.* Leuit. 26. n. 36. Quod si violatio legis tantùm eos tradidit in pauorem: quid ipsius legislatoris offensio, quem in crucem agere, non dubitarunt? Cadent nullo persequente, vt perdat; sed sequente, vt saluet. Sic enim ad eum locum Procop. *Non,* inquit, *persequimur eos, sed sequimur, vt reuocemus.* Quid verò miserius, quam vel suos fortoidare, ac fugere seruatores? Quod si ne isti quidem à tergo instent: adhuc nihilominùs trepidãt, adhuc fugiunt; sua eos impietate in metum, ac fugam præcipitante. *Impius fugit, nemine persequente,* Prouerb. 28. n. 1. solitudo quidem persequentium adest; & nihilominùs solicitudo internarum cogitationum perturbat. Nemine profectò extrinsecus perterrente, à sua improbi conscientia intrinsecùs terrebuntur. *Illic trepidauerunt timore,* inquit Dauid, *vbi non erat timor.* Psal. 13. n. 5. & Psalm. 52. n. 6. Duplici enim in Psalmo hic versiculus continetur. Ad priorem locum D. Chrysost. *Audaces,* inquit, *fuerunt, vt leones; & tanquam lepores trepidarunt.* Impauidi ad culpam, timidi ad pœnam. Puerilis planè fuit synagogæ status, quẽadmodum & Ecclesiæ, virilis: vel ipso Apostolo testante: *Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, &c. Quando autem factus sum vir, euacuaui, quæ erant paruuli.* 1. Cor. 13. num. 11. Quod Clemens Alex. lib. 1. pædag. c. 6. sic exponit: *Quando eram infans, hoc est, quando eram Iudæus.* At cur Iudæos appellat pueros? Non est contemnenda illa ratio, quam ibi Alexandrinus citatus inculcat; quia Iudæi tanquam pueri facilè perterrentur. *Infantes,* inquit, *quidem dicit eos, qui non secùs, ac laruis pueri, timore perturbantur.* Puerilis Iudæorum infirmitas, necesse est, vt puerili timore collidatur.

Procop.

D. Chrys.

Puerilitas Iudæorum infirmitas & timiditas.

Clem. Alex.

XIII. *Muliebris*

Eandem Iudæorum infirmitatem sub metaphora non dissimili prophetæ significarunt, Iudæos mulierum nomine appellantes. Nam Isaias de extremo Ierosolymæ excidio sub Tito, & Vespasiano loquutus, vt D. Hieron. D. Cyril. Alex. Procop. Lyran. & alij interpretantur, *Conterentur,* inquit, *mulieres venientes, & docentes eam:* nempe Ierosolymam. Isai. 27. n. 11. Vbi mulieres, aut sumuntur propriè, vt paulò post dicemus, aut translatè pro sacerdotibus, quorum proprium munus erat populum docere: hi autem adeò iam ab illa mascula suorum maiorum virtute degenerabant; adeò ab illa generosa veterum sacerdotum indole, in molles, & effœminatos spiritus deficiebant, vt non viri, sed mulieres dicerentur. Quod paulò ante idem Propheta iam prædixerat. *Populum meũ,* inquit, *exactores sui spoliauerunt; mulieres dominatæ sunt eis* Isai. 3. n. 12. Vbi per exactores, & mulieres interpretatur D. Hieronym. Scribas & Pharisæos. Hos enim appellat Propheta exactores propter auaritiam. *Quia,* inquit, *turpis lucri gratia, vt acciperent decimas, & primitias, Dei filium negauerunt; & quæstum putant pietatem; & deuorant non domos tantum viduarum, sed vniuersum populum.* Eosdem appellat mulieres propter luxuriem, & mollitiem, quæ illos virorum nomine reddebat indignos. *Accusans,* inquit, *luxuriem eorum; & turpem conuersationem, non solùm exactores appellat, sed mulieres; quia propter libidinem omnia faciant, & sint dediti voluptatibus.* En sacerdotes ab illa virili fortitudine, qua præstabant, in muliebrem segnitiem, & mollitiem deturbati. Vnde statim monet D. Hieron. *Caueamus ergo & nos, ne iuxta impium Porphyrium matronæ, & mulieres sint noster senatus, quæ dominentur in Ecclesiis; & de sacerdotali gradu fauor iudicet fœminarum.*

Iudæorum imbecillitas, & pauor.

D. Hieron. D. Cyril. Alex. Procop. Lyran.

Effœminati Iudæorum sacerdotes, mulieres.

D. Hieron.

Auari sacerdotes, exactores.

D. Hieron.

XIV. *Fœminea Iudæorum militum ignauia, & timiditas.*

Neque solùm sacerdotes sacris obeundis consecrati; sed etiam milites armis tractandis assueti in fœmineam degeneres infirmitatem; mulieres dicebantur. *Mulieres,* inquit Propheta, *opulentæ surgite & audite vocem meam.* Isai. 32. n. 9. Vbi Lyrano interprete, habitatores Ierusalem tempore Sedeciæ, mulieres dicuntur; quòd nihilo magis quàm mulieres infirmæ, & imbelles hostibus resistere potuerũt. Quod si iam ab eo tempore tantam in ignauiam defluere Iudæi incipiebant; quid post Christi Domini aduentum, cùm tota eorum fortitudo consumpta fuit, & exhausta? Denique illud, quod de Niniue dictum est: *Ecce populus tuus, mulieres in medio tui.* Nahum 3. n. 13. maiori iure dicere potuit Propheta de Ierosolyma, significans, inquit D. Cyril. Alex. eius *propugnatores eò ignauia deuenturos, vt à mulierculis inualidis nihil discreparent.* En quo vestra cecidit fortitudo, Israelitæ. Neque mirum. Dominus firmamentum, & refugium vestrum erat. Dominus docebat manus vestras ad prælium; & ponebat vt arcum æreum brachia vestra. Psal. 17. n. 3. 33. & 35. Hunc deseruistis, hunc occidistis; hunc crucifixistis: potiùs nunc de vobis dicere potuit Iosue, quod olim dixit de Chananæis: *Recessit ab eis omne præsidium.* Numer. 14. n. 9. Sic exarmati, quò, nisi in extremam ignauiam, corruistis?

D. Cyril. Alex.

XV. *Animi vires, & ingenij felicitatem Iudæi amisere.*

Sed iam ad vires animi, hoc est ad ingenij felicitatem, & acumen. Quanta, obsecro, in Iudæis mẽtis obtusio, & hebetudo? Sic eũ populũ Moyses antonomasticè affatur: *Hæccine reddis Domino, popule stulte, & insipiens.* Deut. 32. n. 6. Sic de illo testatur palam: *Gens absque consilio est, & sine prudẽtia. Vtinã saperẽt & intelligerent, ac nouissima prouiderent.* Ibid. numero 28. & 19. Clamat apertiùs ipse Dominus: *Stultus populus meus me non cognouit; filij insipientes sunt, & vecordes: sapientes sunt, vt faciant mala; benè autem facere nescierunt.* Ierem. 4. n. 22.

Mira Iudæorũ stultitia.

Neque

Neque solùm populares homines, sed etiam principes, & sacerdotes in quoddam stultitiæ, & ignorantiæ barathrum delapsi. *Hi quoque*, inquit Propheta, *præ vino nescierunt, & præ ebrietate errauerunt: sacerdos, & propheta nescierunt præ ebrietate; absorpti sunt à vino, errauerunt in ebrietate.* Isai. 28. num. 7. Vides, quoties nesciendi, & errandi verba replicentur; vt extrema quædam ignorantia significetur? Vides, quoties vini, & ebrietatis vocabula repetantur; vt hæc ignorantia non innata, sed affectata intelligatur? Neque enim ex cæli terræve conditionibus, crassioribus, aut pinguioribus orta est, sed ex eorum malitia ita promerente, & ex diuina iustitia ita vindicante. Vnde est illa diuina commінatio: *Ecce addam*, inquit Dominus, *vt admirationem faciam populo huic, miraculo grandi, & stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur.* Isai. 29. n. 14. Sicut enim miraculum quoddam fuit, tam multis diuinæ Sapientiæ oraculis totum illum populum claruisse: ita & posteà tam multis ignorantiæ tenebris circumfusum, caligasse.

Prodigiosa Iudæorum ignorantia

XVI. At quanta fuit huius populi ignorantia? Tanta quidem, vt etiam à fæminis indoctis doceretur. D. Paulus muliebrem ignorantiam contemplatus: *Mulier*, inquit, *in silentio discat, cum omni subiectione; docere autem mulierem non permitto, neque dominari in virum* 1. Timot. 2. num. 11. & 12. Nam singularis nouæ Ecclesiæ doctrina indocto fæminarum magisterio non indigebat. At verò synagoga sic à luce veritatis excæcabat, vt sine dubio posset aliquam doctrinæ lucem etiam à fæminis mendicare. Vnde in illo extremo Ierosolymæ excidio per Romanos, dicuntur venisse in vrbem *mulieres docentes eam.* Et statim redditur causa, *Non est enim populus sapiens.* Isai. 27. num. 11. Quasi tantæ illius populi ignorantiæ, doctiores, acutioresque magistri, quam mulieres minimè deberentur. Vnde D. Cyril. Alex. docet ad eum locum, mulieres docere iussas, *Christi*, inquit, *amore erga Iudæos refrigescente: qui postquàm amentissimi manserunt, digni non sunt, quorum misereri oporteat.* Quasi diceret, malitia huius populi causa fuit: primò, vt ignorantiæ tenebris obduceretur: deinde, vt patum ab ipso Deo amaretur: tandem, vt non nisi indocto fæminarum magisterio traderetur. Nec aliter D. Hieronym. *Magna*, inquit, *infelicitas populi, à mulieribus lamentationis carmina discere.* Adeò enim ille populus in tanta illa calamitate hebescebat, vt etiam sua mala lamentari ignoraret, nisi à fæminis doceretur. Hoc autem magnæ infelicitatis indicium D. Hieronym. appellat: quod aliis confirmat exemplis. *Sicut*, inquit, *reprehensio fuit populi Israel; quando in manu mulieris Debora fecit salutem Dominus.* Iudic. 4. num. 4. *Et tempore vicinæ captiuitatis, tacentibus viris, Holda mulier prophetauit*, quarto Regum 22. numero 14. In opprobrium enim virorum mulieres ad gubernandum, aut docendum eum populum, proponebantur. Suam igitur ignorantiam Iudæi fateantur: quia quos habet Ecclesiæ discipulos, ipsi habeant præceptores.

Iudæorum ignorantia vel ab indoctis fæminis edocenda.

D. Cyril. Alex.

D. Hier.

In virorum opprobrium fæminæ Iudæos docebant, & gubernabant.

XVII. Adde, non solùm fæminis indoctiores Iudæos extitisse, sed etiam pueris rudiores. Pueri dicuntur Hebræi in scriptura. *Filios enutriui, & exaltaui*, inquit Dei nomine Isaias cap. 1. num. 2. Nutriri enim puerorum est. *Porta eos*, inquit Deus ad Moysen, *in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum.* Numer. 11. numero 12. *Cui similes dicam*, inquit Christus Dominus, *homines generationis huius? Et cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, &c.* Luc. 7. n. 32. *Lex*, inquit D. Paulus, *pædagogus noster fuit in Christo.* Galat. 3. num. 24. In quem locum D. Ambros. epistol. 42. *Pædagogus*, inquit, *cuius est, maturioris, an adolescentis? Vtique adolescentis, aut pueri.* Et paulò post: *Ergo sicut pueris, ita Iudæis, mandata præcepta sunt, non plena, sed ex parte.* Sæpiùs promisit Deus educturum se Iudæos ex Ægypto, inducturumque in terram, *quæ fluit lacte, & melle.* Exod. 3. numero 8. quibus pueri nutriuntur: vt significaret Hebræos, tanquam pueros lacte, & melle in terra promissionis nutriendos, vt Clemens Alexandrinus libr. 1. Pædagog. capite 6. insinuat. *Soror nostra*, inquit sponsus, *parua est, & vbera non habet.* Cantic. 8. numero 8. Hoc est, iuxta trium Patrum commentarium, Synagoga, neque ætatem habet; neque vbertatem lactis, seu doctrinæ, qua suos possit filios spiritualiter nutrire. Dauid totius populi Iudaici nomine, *Adolescentulus*, inquit, *sum ego, & contemptus.* Psalm. 118. numero 141. Non solum enim Dauid suis fratribus iunior erat, sed etiam, vt loquitur Diuus Ambrosius sermon. 12. in eundem Psalmum, *Populus Iudæorum, infantior, & infirmior* populo Christianorum; *quia lubrico adolescentiæ stare non potuit.* Et sic alibi passim pueri dicuntur. Addit Clem. Alex. lib. 1. pædag. cap. 6. qui perfectiores fuerunt in lege veteri, nihilo seniores videri, quàm eos qui in lege noua, prima perfectionis rudimenta exordiuntur. *Quæ*, inquit, *est in Christo infantia, est perfectio, si cum lege conferatur.* Quod colligi potest ex D. Paulo, qui incipientes lacte nutriebat; iuxta illud: *Lac vobis potum dedi, non escam: non dum enim poteratis.* 1. Cor 3. n. 2. cum tamen eodem lacte nutrirentur perfectissimi Hebræorum, quos repræsentabant illi, qui terram promissionis, cæteris imperfectioribus in deserto mortuis, attigerunt; in ea quidem, lacte, & melle sustentandi. Itaque totus ille Hebræorum status, nihil ab statu puerorum differebat.

Iudæi stultitia pueri.

D. Ambros.

Cl. Alex.

D. Ambr.

XVIII. Quorsum verò Hebræi tam frequenter pueri appellantur; nisi vt puerilis eorum ignorantia significetur? Sicut enim, vt loquitur Paræmiastes, *Stultitia colligata est in corde pueri.* Prouerb. 22. num. 15. ita & in corde Iudæorum. Et quidem tam strictis religata nodis, vt difficillimè enodetur. Hinc est, vt dicantur hi pueri, non obiter hanc stultitiam attingere, sed diutissimè possidere. *Possidebunt*, inquit Salomon, *paruuli stultitiam.* Prouerb. 14. n. 18. vt sicut nemo patitur suis se possessionibus spoliari; ita & Iudæi se ab hac stultitia exsolui, ac liberari minimè patiantur. Quod indignissimè ferens idem Salomon, indignabundus exclamat: *Vsquequo paruuli diligitis infantiam; & stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient? & imprudentes odibunt scientiam* Prou. 1. n. 22. Quæ quidem est extrema ignorantiæ linea, eò ruere, vt nolis à tua stultitia resilire. Huc processit stultitia Iudæorum, vt planè nolint à sua stultitia, ad veram sapientiam reuocati. Quid insanius, & amentius?

XIX. Visurus Zachæus Christum Dominum, *Præcurrens*, inquit Euangelista, *ascendit in arborem sycomorum, vt videret eum.* Luc. 19. num. 4. Sycomorum interpretatur D. Aug. serm. 8. de verbis Apostoli, iuxta ipsius nominis etymon, *ficum fatuam*, *seu, insanam.* Cuius nomine D. Ambr. lib. 8. in Lucam intelligit Synagogam, arborem planè fatuam, & insanam, quam prius calcari ab eo oportebat, qui ad IESVM videndum festinaret. *Nemo*, inquit D. Ambros. *potest IESVM videre constitutus in terra. Ascendit in Sycomorum, vanitatem scilicet Iudæorum, vestigio suo proterens.* Quos ergo fructus redderet arbor insana, nisi insanos?

Synagoga, ficus fatua, nõ nisi in fatuatos filios producebat.

D. August.

D. Ambros.

Quos filios gigneret mater fatua, nisi fatuos? Tales planè Iudæi, vel ipsius iudicio Danielis: *Sic fatui filij Israel, non iudicantes, neque quod verum est, cognoscentes.* Daniel. 13. n. 48. Fatui, inquam, non tam natura, quàm culpa. Cuius rei non obscurum symbolum præcessit in Achitophel. Qui cum fuerit consultissimus, & prudentissimus: nam *consilium Achitophel*, inquit textus, *quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum.* 2. Reg. 16. num. 23. tamen postquàm consilium dedit de Dauide opprimendo, & occidendo. 2. Reg. 17. à numero 1. mirum, quàm infatuatus remanserit, iuxta illam Dauidis precationem: *Infatua, quæso, Domine consilium Achitophel.* 2. Reg. 15. num. 31. nam statim eius consilium, vt stultum repudiatur: *Non est bonum*, inquit Chusai Arachites, *consilium, quod dedit Achitophel hac vice.* 2. Reg. 17. numero 7. Cui statim Absalon, & omnes viri Israel subscripsere, dicentes: *Melius est consilium Chusai Arachites, consilio Achitophel.* Ibid. n. 14. Vides quantam infatuitatem abierit Achitophel? Cuius sapientiam omnes paulò ante suspiciebant, eiusdem ignorantiam omnes paulò post exsibilabant. Non aliter & populus Iudaicus diuinis olim oraculis admonebatur, & erudiebatur: sed vbi pessimum apud se non de Rege Dauide, sed de Christo Domino occidendo consilium agitauit, stultescere cæpit, & infatuari: vt parentem fatuam Synagogam fatua soboles imitaretur.

Infatuatum Achitophelis consilium de Dauidis morte, Iudæorum consilium de Christi nece repræsentabat.

XX. Ad hoc mysterium fortassè diuinus mihi videtur sponsus respexisse; cum de Synagoga loquutus: *Ficus*, inquit, *protulit grossos suos.* Cantic. 2. n. 13. Quænam erat hæc ficus, nisi illa fatua, nisi illa Sycomorus, nisi illa Synagoga, quam Zachæus conculcauit? At quos fructus edidit? *Grossos suos*, inquit. Grossus verò apud Latinos non solùm significat illius arboris fructum; sed etiam quidquid crassum, pingue, rude, informe, & impolitum est. Tales igitur fructus, tales filios genuit Synagoga, rusticos, fatuos, stultos, imò merum rus, fatuitatem, & stultitiam. *Ficus protulit grossos suos.* Ita eleganter expendit D. Bernard. serm. 60. in Cant. *Et verè*, inquit, *quid non grossum in gente illa? Nec actus profectò, nec affectus, nec intellectus, sed nec ritus, quem in colendo Deo habuit.* Et statim probat summam in his omnibus hebetudinem. *Nam actus*, inquit, *in bellis; affectus in lucris totus erat: intellectus in crassitudine literæ, cultus in sanguine pecudum, & armentorum.* Et paulò post tantam stoliditatem admiratus exclamat: *O grossum, vipereumque affectum; odire hominem, qui hominum, & corpora sanat, & animas saluat! O nihilo minus intellectum grossum, & certè bouinum, qui Deum non intellexit, nec in operibus Dei!* Hoc est, qui cum nihil frequentiùs præ oculis, quàm diuina opera haberent: ex quibus facilè possent satis apertam de Deo notitiam captare: adhuc nihilominùs Deum suis excæcati peccatis ignorabant.

Iudæorū fatuitas, & crassities ex fatua Synagoga ficu pullulans.

D. Bern.

XXI. Neque mirum appellari à D. Bernardo Iudæorum ingenium bouinum; cum etiam à propheta Isaia bouino, & asinino obtusius significetur. *Cognouit*, inquit, *bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.* Isai. 1. numero 3. Nónne hoc est; Iudaicum populum boue, & asino rudiorem, & obtusiorem extitisse, cum non agnouerit quem bruta, & stolida animalia agnouere? Quid ergo mirum, si bouinus ei tribuatur intellectus? *Vides me, Iudæe*, inquit D. Bernard. *mitiorem tibi prophetâ tuo? Ego te comparaui iumentis, ille subiecit.* Quasi diceret, Ne mihi succenseas, quod duriùs, quàm velles, in te probrum coniecerim: tuus te propheta acriori iaculo confixit; cum tuam ignorantiam, & stultitiam, non bouinam, & asininam, vt ego; sed vtraque deteriorem appellauit.

Iudæi ipsis etiam brutis rudiores, & obtusiores.

D. Bern.

XXII. In hanc stoliditatem bellnina deteriorem abiit profectò Synagoga, cum à diuino repudiata sponso, post vestigia gregum suorum egredi iubetur. *Egredere*, inquit, *& abi post vestigia gregum tuorum.* Cant. 1. num. 8. Vbi D. Bernard. serm. 35. imo de corde ingemiscens, *Heu*, inquit, *egregia creatura, in peius miserabiliter proruens. Non saltem inter greges remanere permittitur, sed post abire iubetur.* Et statim notat, hominem cum primùm in suum creatorem peccauit, parem iumentis effectum, *Comparatus est iumentis insipientibus, &c.* Psalm. 48. n. 13. & propterea Deum inter pecudes nasci voluisse, vt ab homine in pecudem deformato agnosceretur: quasi sic eum illo ageret, *Cognosce pecus, quem non cognouisti homo: adora in stabulo, quem fugiebas in paradiso: honora præsepium, cuius contempsisti imperium.* Cum verò in suum ausus est insilire Redemptorem, agendo in crucem, per quem hanc lucem hauriebat, redditum iumentis inferiorem. *Egredere*, inquit, *non cum gregibus, aut ad greges, sed post greges. Et quid hoc? Vt secundam ignorantiam priore magis pauendam ostenderet: quia illa hominem bestiis parem fecisset, ista posteriorem.*

Iudæorum stoliditas plusquam bellnina.

D. Bern.

XXIII. Eandem huius populi ignorantiam pari similitudine Ieremias arguit, & insectatur. *Miluus*, inquit, *in cælo cognouit tempus suum; turtur, & hirundo, & ciconia cognouerunt tempus aduentus sui: populus autem meus non cognouit iudicium Domini.* Ierem. 8 numero 7. Qua in re quid magis mirandum haud scio. Tanta ne in natura irrationali calliditas, an tanta in natura rationali stoliditas? Illæ quidem volucres solo sensu præditæ, & clementiam veris, & sæuitiam hyemis agnoscunt, hanc, vt fugiant, illam, vt inquirant. Iudæi verò etiam rationis compotes diuinam tam iustitiam, quàm misericordiam ignorabant; cùm neque hanc diligerēt, neque illam formidarent. Et nihilominùs (quod minime ferendum est) gloriabundi dicebant: *Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est.* Ib. n. 9. Qua insania nulla maior esse potest. Nam vt benè Theod. ibi, *Extrema*, inquit, *dementia est, imprudentiam suam non sentire: & iniquè agentes non agnoscere peccatum.*

Iudæorum stultitia de sua se sapientia gloriantium.

Theodor.

XXIV. Hos habes stultissima Synagoga præceptores, bestias. Vtinam ex his discere velis. *Vade ad formicam: & disce sapientiam.* Prou. 6. n. 6. Prudentiorem te, quàm bestiam non requiro. Sufficit tibi, si sis sicut magister tuus. Matth. 10. n. 25. Sed vereor, ne Synagoga ipsis bestiis bestialior efficiatur: & omnibus creaturis Deum agnoscentibus, ipsa suis obruta ignorantiæ tenebris, non agnoscat. Ita planè conqueritur Deus apud D. Basil. in cap. 1. Isaiæ, *Populus*, inquit, *meus me non intellexit: qui cælo enarrante innotesco; qui terra, marique me exhibeo cognoscibilem: qui per Solem, Lunam, astra, denique per omnem creaturam, nulli non palam significor.* Certè D. Bernardus ser. illo 60. citato, in Cant. non parum miratur, quàm parum profecerit Synagoga ad scientiam, tam multis sub præceptoribus constituta. Nulla eam miracula flectere potuerunt, ex iis, quæ palàm fieri à Christo Domino, luce meridiana clariora, intuebatur. *Non fuga dæmonum, non obedientia elementorum, non vita mortuorum, bestialem hanc, & plusquam bestialem hebetudinem, ab eis depellere quiuit.* Imò cæteris creaturis tam animatis, quàm inanimatis suum creatorem, & Redemptorem confitentibus, Synagoga à sua stultitia non recedebat: in sua cæcitate perseuerabat. Vnde cogitur exclamare D. Amb. l. 10. in Luc. c. 21.

Bellnina Iudæorum hebetudo ab ipsis etiam bestiis edocenda.

D. Basil.

D. Bern.

O du

Plusquàm ferrea Iudæorum durities.

O duriora saxis pectora Iudæorum! Finduntur petræ, sed horum corda durantur. Iudex arguit, credit minister, proditor scelus suum voluntaria morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta reserantur. Iudæorum tamen immobilis duritia manet, orbe concusso. Atque hæc de Iudæorum ignorantia.

XXV. *Nòn solùm corporis & animi vires, sed etiam ipsam vitam Iudæi perdidere.*

En Iudæi præstantissimis naturæ bonis, quales sunt corporis, animique vires, spoliati. Sed vt omnia exinaniantur vsque ad fundamentum in eis. Ps.136.n.7. etiam de vita, naturalium bonorũ fundamento, deiiciuntur. *Fiat*, inquit Dauid, *mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.* Psal.68. num.23. Quem locum exponit Lyran. de celebritate paschali, in qua Ierosolyma à Romanis expugnata, penitùs deflagrauit. Nam cum omnes ex præscripto legis sub id temporis Ierosolymam conuenirent: ibique Deo ritè sacrificarent, & inter se lautè epularentur. Ecce tibi Romanis irruentibus, mensa eorum commutatur in laqueum, quo omnes tanquàm volucres, capiuntur: vt in qua celebritate suum Messiam crucifixerant, in eadem iustissimo talione à Romanis in crucem agerentur. Narrat enim Iosephus lib.6. de bello Iudaico cap.12. tam multos Iudæorum à Romanis militibus ira, & odio, & ludibrij causa crucifixos, *Vt iam*, inquit, *spatium crucibus deesset, & corporibus cruces.* Et lib.7. cap.17. scribit, numerum eorum, qui toto obsidionis tempore occisi sunt, ad vndecies centena millia peruenisse. Vides, vt illud oraculum, iuxta mysticum sensum impleatur: *Magna pars domus tuæ morietur*: seu, *Cadet in gladio virorum?*

Lyran.

Innumeri Iudæi in Pascha à Romanis victoribus crucifixi.

Iosephus.

Vndecies centena millia Iudæorum à Romanis occisa.

XXVI. Præposterè olim Deo sacrificarunt Nadab, & Abiu, filij Aaron, *Offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat.* Leuit.10. n.1. Quid factum? Impunitáne abiit eorum siue malitia, siue ignorantia? Absit. *Egressúsque ignis à Domino deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino.* Ibid. num.2. si tam acrem mortem incurrerunt, qui tam leue sacrilegium patrarunt: quæ Iudæos spes manet, seu eludit; non moriendi, qui tantum sacrilegium, suum occidentes Messiam, commiserunt? Ignis procul dubio deuorabit eos. Nam vt Rupert. libr.2. in Leuit. cap.7. *Duplici*, inquit, *igne deuoratus est ille populus: quippe quorum & templum succensum est, vrgente Romano exercitu, & animæ gehennæ incendiis concremantur.* Et vt interim pœnam animæ omittam, quam ad vltimam sectionem reseruo: certè in corporis pœnam, mors Iudæorum sacrilegiis meritissimo debetur.

Iudæorũ sacrilegium in Christi nece vltricibus flammis merito punitur.

Rupert.

XXVII. Æquissima fuit illa lex à Moyse promulgata: *Anima, quæ per superbiam aliquid commiserit, siue ciuis sit ille, siue peregrinus, quoniam aduersus Dominum rebellis fuit, peribit de populo suo: Verbum enim Dei contempsit.* Num.15. num.30. In Hebræo est, Anima, quæ peccauerit *in manu excelsa*: & Chald. apud Oleastrum, Anima, quæ peccauerit *aperto capite.* Vbi hæc posterior translatio nimiam peccandi impudentiam; illa prior nimiam arrogantiam significat. Vtranque verò circunstantiam quis non videt in peccato Iudæorum, Christum occidentium, concurrisse. Arrogantissimè enim, & impudentissimè in tantum facinus, prodierũt. Si igitur quodlibet peccatum in legem veterem per arrogantiam, & impudentiam commissum certissima morte plectebatur; quam impunitatem Iudæi mereantur, peccatum omnium immanissimum per summam arrogantiam, & impudentiam committẽtes?

Iudæorũ arrogantia, & impudẽtia in Christi D. nece, iusta morte plectenda.

Chald.

Oleast.

XXVIII. *Sanguinarij Iudæi, proprio sanguine pœnas luunt.*

Improbi illi coloni, qui non solos seruos vulnerarunt, sed etiam ipsum hæredem occiderunt, Luc.20. n.14. improbos Iudæos, non solùm prophetarum, sed etiam ipsius Domini interfectores repræsentabant; qui non colligendo vino, sed effundendo sanguini incumbebant. Vnde apud Iudæos, inquit ibi D. Ambr. *Non lætitia vino, sed prophetarum sanguine torcularia redundarunt.* Quod probat ex Ieremia, quem *proiecerunt in lacum.* Ier. 38.n.6. Et videtur D. Ambr. eum lacũ intelligere, qui in vindemia exprimendis vuis inseruiebat. Iuxta illud Virgilianum de tempore vindemiæ.

D. Ambr.

Virgil.

Spelunca, viuique lacus.

Nam statim subdit, *Ieremias in lacum missus est: hæc enim erant torcularia Iudæorum, non vino repleta, sed cruore.* Qui ergo vinitorias falces, in bellicos gladios conuertebant: quid mirum si gladiis occumbant; iuxta illud Christi Domini: *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Matth.26. num.52. Qui alienum sanguinem sitiebant, quid mirum si proprio exhauriantur; iuxta illud: *Quicunque effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis illius.* Genes.9. n.6.

XXIX. *Flammeo Dei gladio Iudæi deuorandi.*

Itaque Hebræos ad occidendum armatos *gladius Domini deuorauit.* Ierem.12. n.12. At quis gladius? Plane flammeus, qui paradisi aditum defendebat. Gen.3. n.24. Flammæ Iudæis proponuntur, vt vel earum fulgore illustrentur, vel ardore comburantur. Postquam olim Deus fœdus iniit cum Abram, *Apparuit*, inquit textus, *clibanus fumans, & lampas ignis.* Gen.15. n.17. Rationem reddit Procop. *Clibanus*, inquit, *vt portenderet impiis conflagrationem: lampas, vt piis illuminationem præberet.* Sic & cum Deus Moysen in deserto Madian ad colloquium euocauit, *Apparuit ei Dominus in flamma ignis.* Exod.3. n.2. Lux paritet, & ignis, inquit D. Ambr. ser.5. in Ps.118. *Lux, vt luceat, ignis, vt consumat.* Imò & agentibus iter per desertum præibat Dominus, *per diem in columna nubis; & per noctem in columna ignis.* Exod.13. n.21. Quasi diceret, inquit Clem. Alex. in exhortatoria ad gentes, *Si obedieris, lucem; si non obedieris, ignem.* En tibi optio, Israel. Vide, quid elegeris, lucem ne, an ignem?

Procop.

Iudæos ignis vel illuminat, vel consumit.

D. Ambros.

Clem. Alex.

XXX. *Iudæi, infœcunda vitis à Christo D. præcisi, igni traduntur côburendi.*

Sed infelix populus, *Qui male agit, odit lucem.* Ioan.3. n.20. Ideò necesse est, vt in ignem detrudetur. *Fili hominis*, inquit Deus, *Quid fiet de ligno vitis, ex omnibus lignis nemorum, quæ sunt inter ligna syluarum? Numquid tolletur de ea lignum, vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcumque vas?* Ezechiel.15. num.2. & 3. Quasi diceret, Minimè profectò; cum ad nullos vitæ humanæ vsus aptum esse videatur. Quid ergo? *Ecce igni datum est in escam.* Ibid. n.4. Ad hoc tantum habile, vt comburatur. Quod totum in huius populi figuram dictum esse, docet D. Hieronym. *Vitis*, inquit; *quamdiu affert fructus, in omnibus lignis saltuum, nihil ea pretiosius est: si autem vuas habere desierit, in nullo vtilis erit, nisi vt tradatur incendio.* Et statim: *Sic & Hierusalem, imò habitatores eius tradentur ardoribus; & si de vrbe euaserint, foris hostili gladio consumentur.* Benè quidem esset Iudæis, si suo Messiæ Christo Domino, tanquàm palmites viti adhærerent. Ab illius enim spiritu animarentur, nutrirentur, bonis omnibus replerentur. Sed cum à vite suis ipsi manibus se præscindant, ipsi se in flammas cõburendos præcipitant. Vnde Christus Dominus: *Si quis*, inquit, *in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes; & arescet, & colligent eum; & in ignem mittent, & ardet.* Ioan.15. n.6. Ad quem locum D. Aug. tract. 81. in Ioan. *Ligna*, inquit, *vitis tantò sunt contemptibiliora, si in vite non manserint; quantò gloriosiora, si manserint.* Et statim: *Vnum de duobus palmitis congruit; aut vitis, aut ignis. Si in vite non est, in igne erit. Vt ergo in igne non sit, in vite sit.*

D. Hieron.

D. Aug.

XXXI. Igitur hic populus à suo Deo, tanquam palmes

à sua vite præcisus, quid speret, nisi vi flammis abolendus comminatur. Olim in sua vrbe tanquam in fornace inclusus conflagrauit; iuxta illam Dei comminationem ad Hierosolymam: *Væ ciuitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram.* Ezech. 24. n. 9. siue hoc intelligas de incendio per Babylonios, siue per Romanos illato: de vtroque enim D. Hier. exponit: & de hoc posteriori loquutus, addit, eam vrbem æterno igni consumptã esse, quod nunquam ad priorem statum redierit, nunquam reditura sit. Sed infelix populus, non minùs suorum scelerum tenebris, quàm suorum hostium flammis circumseptus, non intellexit: iuxta illud: *Combussit eum in circuitu, & non cognouit: & succendit eum, & non intellexit.* Isai. 42. n. 25. sensit quidem ardorem ex flamma, sed nõ sensit horrorem ex culpa. Vidit Romanos ignem applicuisse, sed non intellexit, se fomitem subministrasse. Sua supplicia defleuit, sed sua flagitia non reuocauit. Quare vlteriùs multiplicantur flammæ, & suis conuicti erroribus hodie comburuntur. Non extinguetur ignis, quandiu error non præscindatur. Flammarum pabula sunt peccata impiorum. Hæc dum pabula admouentur, necesse est, vt illæ flammæ nutriantur. *In Synagoga peccantium,* inquit Sapiens, *exardebit ignis.* Eccl. 16. n. 7. Vtinam non exardescat, *vsque ad inferni nouissima.* Deut. 32. n. 22. Hactenùs de bonis à natura datis, quorum iacturam Hebræi patiuntur.

Hierosolyma igne succensa.

D. Hieron.

Impy Iudæorum errores igne consumendi.

SECTIO III.

Præstantissima fortunæ bona Hebræis sublata.

I. Hæc sunt, vt alia omittã, diuitiæ, honores, & imperia. Quibus olim Israeliticus populus abundabat. Nunc pristina illa fortuna exarescere, omnibus denudatur. Diuitiarũ iacturam expressit Dauid illis verbis: *Nutãtes transferantur fily eius, & mendicent: & eiciãtur de habitationibus suis. Scrutetur fenerator omnẽ substantiam eius: & diripiant alieni labores eius.* Ps. 108. n. 10. & 11. *Quæ verba,* inquit Theodor. *non Iudæ modo, verũ etiam omnibus perfidis Iudæis congruunt.* Igitur quæ maior potest miseria excogitari, quàm quæ his verbis continetur. Nã in patria adhuc constituti, vix habebãt tuguriola, in quibus reciperẽtur. *Eiciantur,* inquit, *de habitationibus suis.* Septuaginta in editione Sixtiana transferunt: *De parietinis suis;* hoc est, de tuguriis, de casulis ruinosis, de ruderibus, seu *ruinis,* vt legit Theodoretus, quia domibus per Romanos incensis, cũ non haberent, quo alias ædificarent; inter murorũ ruinas habitare cogebantur. A patria in exilium abducti, non habebant, quo vitam, nisi mendicando sustentarent. *Transferantur fily eius, & mendicent.* Quod erat miserrimum paupertatis genus, quod proinde Salomon omninò deprecabatur: *Mendicitatem ne dederis mihi.* Prou. 30. n. 9. Ad pinguiorem fortunã si extra patriam aliquando assurgebant, statim per exactores Romanos emungebantur. *Scrutetur fenerator omnem substantiam eius.* Chaldæus habet: *Colligat exactor omnia, quæ ipsius sunt.* Qua onis Genebr. ex eodem Chaldæo refert, *Colligat fiscus omnia, quæ ipsius sunt.* Et citat illud ex D. Bernardo: *Quæ non capit Christus, rapit fiscus.* Itaque Iudæi eò paupertatis deuenerant, vt vel nihil proprium, vel si quid haberẽt, illud in regiũ fiscum soluere cogerentur.

Diuitiæ Iudæis sublatæ.

Theodoret.

Septuag.

Chald. Genebr.

D. Bern.

II. Suam olim ancillam electurus de domo Abraham, *Surrexit mane, & tollens panem, & vtrem aquæ, imposuit scapulæ eius, tradiditque puerum, & dimisit eam.* Gen. 21. n. 14. Miratur ad eum locum Rupert. quo pacto tam diues patriarcha vnam ancillam, seu potiùs vxorem, cum tam exiguo viatico, è domo eiecerit. *Ergo ne,* inquit, *sic auarus fuit, diues ille regum victor, trecentorum decem, & octo vernaculorum dominus, vt præter panem, & vtrem aquæ nihil filio donaret, quem tristis eiciebat; nec saltem illi vnum asellum commodaret:* &c. Et statim totam eam historiã ad mysticam de Synagoga intelligentiam traducit: quæ ex summa rerum omnium abundantia, ad extremam indigentiam deuenit. *Eiecta,* inquit, *ancilla, panem non qualemcunque, sed hordeaceum; & vtrẽ non vini, sed aquæ in scapula portat; sub onere curua; quia videlicet Synagoga hæreditate patris Abrahæ perdita, solum literalem legis sensum baiulans, sub onere importabili anhelat.* Et quamuis Rupertus de spirituali Synagogæ inopia locum exponat; potest tamen non incongrue de temporali explicari. Itaque ille populus, qui antea lacte, & melle fruebatur; posteà hordeo, & frigida victitabat. Imò ne vilissimæ quidem dapes apud eum abũdabant, sed planè deficiebant. *Cumque,* inquit, *consumpta esset aqua in vtre,* &c. ib. n. 15. Vt summa inopia exprimeretur. Et eandem ob causam non panis dicitur defecisse, sed aqua, quæ faciliùs inuenitur. Vt cum populus ille rebus communissimis carere diceretur, clariùs intelligeretur pretiosissimis quibusque caruisse.

Agar in Synagoga typicum summa inopia à domo Abraha eiicitur. Rupert.

III. Hanc omnium diuitiarum iacturam suo populo Dominus lugubri quodam carmine comminatus, *Væ Ariel,* inquit, *Ariel ciuitas,* &c. Isai. 29. n. 1. Ariel, idest, leo; cuius nomine Hierosolymam intelligit; quæ paulò ante instar leonis in circũiacentes gentes sæuiebat: sed tandem à Romanis tanquam agna à lupis deuoranda. Pergit propheta: *Circumuallabo Ariel, & erit tristis, & mœrens, & erit mihi quasi Ariel.* Ib. n. 2. Septuaginta transferunt: *Coangustabo Ariel; & erit fortitudo illius, & diuitiæ mihi.* Hoc est, interprete D. Cyril. Alexand. suis eam bonis omnibus proscribam: omnem eius potentiam, & opulentiã diripiam: mihi omnes illius opes vsurpabo. Quod D. Cyril. historico sensu interpretatus; *Terrene,* inquit, *diuitiæ eorum emunctæ, & exinanitæ sunt diripientibus his, qui eam obsident; confracta est etiam magna olim, & celebrata fortitudo; quippe qui victi sunt manu Romanorum.* Sed notãdum est, Deum se auctorem huius direptionis per Romanos factæ profiteri: ne tam hostili iniuriæ, quàm diuinæ iustitiæ in Hebræorum vindictã tribuatur. Vnde olim Titus, vt refert Iosephus lib. 6. de bello Iudaico, cap. 14. circumuagatus vrbem, contemplatusque extremam miseriam, & plenas cadaueribus valles, altamque saniem rabefactis corporibus defluentem; *Ingemuit, & extensis manibus Deum testabatur, factum illud suum non esse:* sed ab ipsa peccatrice vrbe; & proinde vt par erat, ab ipsa diuina iustitia vltrice profectum esse.

Septuag.

D. Cyril. Alex.

Iosephus. Deus Ierosolyma excidij auctor.

Hebræi à propria patria depulsi.

IV. Ad hanc opum iacturam reducitur iactura patriæ, quam Hebræi patiuntur. Et quidẽ quæ maior miseria, quàm à domo, vrbe, & patria exulare, & toto orbe vagos circumferri? Quam inopiam non sentient, qui à propriis possessionibus abducebãtur? & qui nihil in toto orbe nisi alienum videbant, quam indigentiam non paterentur? Rex olim Achab cum non posset alienam vineã, quam desiderabat, obtinere, *Auertit,* inquit textus, *faciem suam ad parietem, & non comedit panem* 3. Reg. 21. n. 4. Scilicet quamuis innumeras possessiones proprias videret; vnam videre nõ poterat vineam alienam.

Patria Hebræis sublata.

Iudæorum paupertas ex alienis opibus miserabilior.
D. Ambr.

alienam. Hæc vna aliena magis eum torquebat, A quàm reliquæ propriæ delectabant, & ne alienam videret, oculos a propriis auertebat. Ita D. Ambros. lib. de Naboth c. 4. *Velant*, inquit, *diuites faciem suam, ne quidquam in orbe terrarum alienum videant, ne quidquam in hoc mundo non esse suum noverint, ne audiant vicinum iuxta se aliquid possidere.* Si igitur auarus Rex dum vnam possessionem alienam, inter iam multas proprias, videbat, tam acriter pungebatur: quid miseri Israelitæ toto orbe euagantes, sustinerent: dum nullam possessionem propriam, omnes alienas intueri cogerentur.

V.

Iudas cum patria bona omniaq; amiserunt.

D. Hieron. Iudas excidij die per singulos annos recurrente soluto pretio, vrbē inuisebant deploraturi.

Itaque a patria excludi iubentur; iuxta illud: *Educ foras populum cæcum, & oculos habentem; surdum, & aures ei sunt.* Isai. 43. n. 8. Vt omnibus fortunæ B bonis proscripti, summa inopia premerentur: & qui in patria diuina beneficia præsentia ingrati non videbant: extra patriam absentia desiderarent, non obtinerent. Addit D. Hieronym. in cap. 1. Sophon. filios Israel non solùm e patrio solo fuisse eiectos, verùm etiam ne vnquam regrederentur, prohibitos: nisi forte eo die per singulos annos recurrente, in quem eorum excidium incidisset. Tunc enim ad loca, quæ amiserant reuisenda, & sua infortunia in illis deploranda, soluto priùs pretio ingredi permittebantur. *Perfidi*, inquit, *coloni, post interfectionem seruorum, & ad extremum filij Dei, excepto planctu, prohibentur ingredi Hierusalem, & vt ruinam suæ eis flere liceat ciuitatis, pretio redimunt: vt qui quondam emerant sanguinem C Christi, emant lacrymas, & ne fletus quidem eis gratuitus sit.* Et statim describit hunc miserorum exulum in patriam ingressum; qui vrbem intrant, non quidem ad illam habitandam, sed ad lamentandam; non ad capiendas delicias, sed ad fundendas lacrymas: non ad recuperanda prædia, sed ad soluenda pretia: non denique diù permansuri, sed statim exituri. *Videas*, inquit, *in die quo capta est a Romanis, & diruta Ierusalem, venire populum lugubrem; confluere decrepitas mulierculas; & senes pannis, annisque obsitos, in corporibus, & in habitu suo iram Domini demonstrantes. Congregatur turba miserorum; & patibulo Domini coruscante, ac radiante ἀνάστασιν eius (hoc est, resurrectione eius) de Oliueti quoque monte crucis fulgente vexillo, plangere ruinas templi sui, populum miserum, & tamen non miserabilem. Ad D hunc fletus in genis, & miles mercedem postulat, vt illis flere plus liceat.*

VI.

Ex capta, & sublata Iudæorum patria, Messiæ aduentus comprobatur.

Itaque Hebræi suas omnes cum patriâ diuitias perdiderunt. Quod si illi rectè expenderent, suum iam venisse Messiam non dubitarent. Nam vbi illum sperant nasciturum? Nónne in Bethlehem? iuxta Michæam c. 5. n. 2. *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel.* Vbi prædicaturum? Nónne in Ierusalem? iuxta Isaiam c. 2. n. 3. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* Vbi habitaturum? Nónne in Nazareth? *Vt dictum est per prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur.* Matth. 2. n. 23. Si igitur tales vrbes Iudæis colonis viduatæ, ab alienigenis habitantur, quid insaniunt Hebræi? Quid sperant? suum ne Messiam inter Tur- E cas nasciturum, & victurum, & prædicaturum? Proh dementia! Vrget hoc argumentum Tertul.

Tertul.

lib. contra Iudæos c. 13. *Quomodò*, inquit, *nascetur dux de Iuda, & quatenus procedet de Bethlehem, sicut diuina prophetarum volumina nuntiant: cum nullus omnino sit illic in hodiernum relictus ex Israel, cuius ex stirpe possit nasci Christus?* Et statim, *Redde statum Iudææ, quem Christus inueniat; & alium contende venire.* Quasi diceret, restitue in priorem statum illam rempublicæ, & spera Messiam ex A illâ nasciturum. Quod si desperas illud, cur hoc speras?

VII.

Tert.

Iudæorū populum toto orbe dispergendum, post Messiæ aduentum prophetæ vestātur.

Et similiter eos argumento conuincit lib. 3. contra Marcion. c. 23. Nam ciuitates Iudææ suo interitas, aduentumque Messiæ, deserendas, euertendasque esse, sacra oracula testantur. *Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ igni: regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur, sicut in vastitate hostili: & derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea, &c.* Isai. 1. n. 7. & 8. Item populum suo Messiæ rebellem patrio solo expellendum, & dispergendum toto orbe prophetæ sæpius prædixere. David, *Disperge*, inquit, *illos in virtute tua: & depone eos protector meus Domine.* Psalm. B 58. n. 12. Cum igitur Hebræi fateantur suas vrbes iam desertas, & euersas: suos ciues iam palantes, & exulantes, fateri pariter debent venisse & Messiam. Quòd si nihilominùs venturum adhuc contendunt, dicere debent, saltem cum venerit, deserendas, & euertendas ciuitates: expellendos, & dispergendos ciues. *Sed vbi tunc*, vrget Tertul. *Filia Sion derelinquenda, quæ nulla hodie est? Vbi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis? Vbi dispersio gentis, quæ iam extorris?* Et concludit iisdem verbis, quibus supra: *Redde statum Iudææ, quem Christus inueniat, & alium contende venire.*

VIII.

Iudas amissa patria, toto iam orbe disp. test. Christum dū negant, prædicant.

Quare ad hoc potuit Iudæis prodesse patriæ ruina; vt dum viderent se amisisse patriam, crederent tandem sibi Messiam aduenisse. Sed quod C ipsi sua malitia obcæcati non credunt, faciunt vbique gentium dispersi, vt omnibus credibile videatur. Dum vbique exilium suum plangunt, peccatum produnt: Messiam dum vbique negāt, vbique prædicant: dum suam ostentant legem, legifragos se conuincunt: dum sacra pandunt oracula, falsitatis suæ, & veritatis nostræ testimonia ferunt. Non sine mysterio improbus ille Cham, patrem suum Noë non solùm irrisit intùs in domo: sed etiam *Nuntiauit duobus fratribus suis foras.* Genes. 9. n. 22. Vt significaret populum Iudæorum, qui non solum Christum Dominum in Iudæa occidit, sed etiam occisum toto orbe prædicauit. Ita D. Isidor.

D. Isidor.

lib. in Genes. c. 8. Vbi impium illum Cham cum populo Iudaico comparans, *Per eum*, inquit, hoc est, Iudæorum populum, *manifestatum est, & quodammodo publicatum, quod erat in prophetia secretum.* D *Ideòque fit seruus fratrum suorum. Quid est enim hodie aliud gens ipsa, nisi quædam scrinaria Christianorum, baiulans legem, & prophetas, ad testimonium assertionis Ecclesiæ: vt nos honoremus per sacramentum, quod nuntiauerunt illi per literam.* Eodē mysterio Vrias portabat literas, quæ mortem illi dictabant. 2. Reg. 11. n. 15. Quod D. Gregor. lib. 2. moral. c. 16. aliàs 21.

D. Gregor. *Scriptura perfidis Iudæis, Vriæ litera.*

expendens, *Vrias*, inquit, *ad Ioab, cum literis quibus occidi debeat, mittitur: quia idem ipse Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur.* Idcircò David postulabat à Deo, dispergi quidem hunc populum, non occidi. *Ne occidas*, inquit, *eos, ne quando obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine.* Psal. 58. n. E 12. Vbi D. Bern. epist. 322. Iudæos hoc loco interpretatus, *Viui quidem*, inquit, *apices nobis sunt repræsentantes Dominicam Passionem. Propter hoc dispersi sunt in omnes regiones; vt dum iustas tanti facinoris pœnas luunt, testes sint nostræ redemptionis.*

D. Bern.

Honores Iudæis adempti.

IX.

Antiquus Iudæorum honor in summam ignominiam conuersus.

SEd iam ad alterum bonum, ex iis, quæ fortunæ appellantur, nempè honorem. Quanto cecidit de honore Synagoga? Quantis conspersa oppro-

bus erubescit? Ad Moysen pro sorore sua deprecantem respondit Dominus: *Si pater eius spuisset in faciem illius, nonne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi?* Numer. 12. n. 14. Conspui apud Hebræos extremi dedecoris indicium erat. Vnde qui recusabat accipere vxorem fratris sui defuncti sine liberis, in summæ ignominiæ notam discalceati, & conspui iubebatur. Deut. 25. n. 9. Et Isaias significaturus omnes gentes cum Deo comparatas vilissimas esse, ac despicatissimas, *Ecce*, inquit, *gentes quasi stilla situlæ, & quasi momentum stateræ reputatæ sunt.* Isai. 40. n. 15. Addunt Septuaginta: *Quasi saliua reputabuntur.* Seu, vt legit Origen. statim citandus, *Et sicut sputum repudiatæ sunt.* Quare, & Iudæi, vt Christum Dominum non vulgaribus afficerent ignominiis, sed omnium, quæ fieri possunt, abiectissimis, *Expuerunt in faciem eius.* Matth. 26. n. 67. Dicitur igitur hoc loco Maria soror Moysis, seu potius in mysterio Synagoga, interprete Orig. hom. 7. in Numer. consputa, in signum repudij, & dedecoris, & extremi opprobrij, ac ignominiæ. *Ostenditur*, inquit Origen. *in hoc, quod etiam populus ille, sicut gentes terræ, quæ vt sputum reputantur, abiectus est. Et re vera si consideres honorem illum priorem; cum pontificalis apud eos ordo florebat; cum insignia sacerdotum, cum leuitica ministeria, cum maiestas templi, cum propheticus splendor, & cum cælestibus super terram consortiis vtebantur; quis honor fuit ille? quæ gloria? Et rursum si nunc aspicias, quanto dedecore horrescant, sine templo, sine altari, sine sacrificio, sine propheta, sine sacerdotio, sine vlla cælesti visitatione, dispersi per omnem terram, profugique viuentes: quis non euidenter agnoscat, quod conspuit pater illius in faciem eius; & perfudit vultum eorum ignominia.* En opprobria, & ignominiæ, quibus Iudæi obruuntur.

Maria in Synagogæ typum consputa dicitur. Conspui apud Iudæos extremum dedecus.

Septuag.
Orig.

X.

Primarium olim Iudæorũ dignitas, in summum dedecus deuoluta.

Olim inter cæteros populos Israeliticus primatum dignitatis, & honoris obtinebat. *Non est alia natio tam grandis*, inquit Moyses, Deut. 4. n. 7. Et rursus, *Quæ est alia gens sic inclyta?* Ibid. num. 8. Tandem cum Deus alios aliis populis honorum gradus distribueret; populum Israeliticum in gradum honoris sibi proximum cooptauit. *Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius.* Deuter. 32. n. 9. Sed quis te, o Israel, à primo honoris gradu, in postremum reuocauit, in quem hodie sine dubio deuolutus es; nisi tua illa cæcitas, & temeritas, qua in tuum Messiam insurrexisti? *In die illa*, inquit Dominus, *erit Israel tertius Ægyptio, & Assyrio.* Isai. 19. n. 24. Quasi diceret, Israel, qui Ægyptiis, & Assyriis gloria, & honore anteibat; nunc retrorsùm actus, eorum sequitur vestigia; qui apud Deum vilissimi, & abiectissimi reputabantur; & qui primum dignitatis locum non solùm inter hos duos, sed etiam inter omnes populos occupabat: nunc ad postremum omnium reiectus, non mediocriter erubescit. Sic exponit D. Cyril. Alex. *Dicitur*, inquit, *Israel primogenitus inter filios, cum autem in Christum debaccharentur, gentibus subditi sunt.* Et paulò post: *Numeratur tertius Israel: Dominum enim occidit; & positus est in tergum, quemadmodum ait Dauid.* Vbi alludit ad illud: *Quoniam pones eos dorsum.* Psalm. 20. n. 13. Seu vt habent Septuag. *Quoniam pones eos humerum.* Hoc est, reiicies in humerum, despicies, contemnes, nullo pretio habebis: quos antea præ oculis ferebas, nunc tanquam inuisos in tergum reuocabis.

D. Cyril. Al.

Septuag.

XI.

Abiectissimus quondã populus gentium, nunc Israelitico sublimior, & gloriosior.

Huc pertinet illa in populum Israeliticum maledictio: *Aduena, qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior: tu autem descendes, & eris inferior.* Deut. 28. num. 43. Vbi Theodor. quæst. 34. docet, innui per hæc, *vocationem gentium ad cultum diuinum; & ipsorum Iudæorum incredulitatem, & eam, quæ postea contigit, ab Assyriis, Babyloniis, Macedonibus, & tandem a Romanis obsidionem, & calamitatem illorum.* Quam quis non miretur vicissitudinem? nam populus gentium, ille despicabilis, ille pannus menstruatæ, ille canis mortuus, ille cadauere pollutior, denique illud vulgus promiscuum, quod de Ægypto cum Hebræis ascendit, seruitutum, & abiectissima quæque ministeria, tanquam vilissimum mancipium obiturum; ille, inquam, populus tam multis nominibus Israelitico populo inferior; ascendet super eum, eritque sublimior: at verò populus Israeliticus: ille filius, ille primogenitus, ille dilectus, ille, qui ferebatur præ oculis, qui scribebatur in manibus, qui portabatur in humeris, qui in sinu, & in corde tanquam pretiosus thesaurus claudebatur; ille, inquam, descendet, eritque inferior. Proh pudor, & ignominia!

Theodoret.

XII.

De gentium gloria, & sua ipsorũ ignominia Iudæi erubescunt.

Non immeritò prædicit Dominus fore, vt confundatur Iacob, & eius vultus erubescat. *Cum viderit*, inquit, *filios suos opera manuum mearum in medio sui sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt sanctum Iacob, & Deum Israel prædicabunt.* Isai. 29. num. 23. Hoc est, cum Iudæi viderint Apostolos, & Apostolicos viros, humiles quidem, abiectos, & contemptibiles; nihilominus miracula operantes; diabolicam tyrannidem confringentes; totum denique orbem ad vnius confessionem fidei, & agnitionem Christi Domini in Ecclesiam congregantes; cum, inquam, hæc viderint, magno rubore suffundentur: non solùm, quia videbunt Apostolos, sine vlla spe temporalis lucri, totum orbem facile conuertisse, cum tamen ipsi præ cupiditate maioris mercedis deuorandæ, circumeuntes mare, & aridam, vix facerent vnum proselytum: Matth. 23. n. 15. sed etiam, quia videbunt populum gentium à sua pristinà ignobilitate eductum, & summa in dignitate collocatum; se verò à suo honore præcisos, & a sua felicitate deiectos, in maiorem, quàm gentes habuerint vilitatem abiisse. *Selectus enim erat*, inquit D. Cyril. Alex. *ex omnibus gentibus Israel, & veluti seri quadam eximia Deo; sed cum impie egerunt in Christum, agnitis suis peccatis erubescent, & veluti retrò cedent, vt qui tales nolunt videri.*

D. Cyril. Alex.

XIII.

Iudæorum ignobilitas & inter mancipia, imò inter iumenta commorãtiũ duæ tribus, & dimidia citra Iordanem remanẽtes repræsentant.

Erubescite, ô Hebræi, à prima illa dignitate, in extremam quandam ignobilitatem deuoluti. Primogeniti quondam, nunc verò ne cum nouissime quidem genitis conferendi; sed potiùs ad mancipia, imo & ad iumenta relegandi. Totus quondam Hebræorum exercitus emensa solitudine tandem peruenit ad Iordanem, paulò post transeundum. Sed cum nouem tribus, & dimidia Iordanem feliciter traiecerint: ibique traditam sibi a Iosue hæreditatem occuparint: tamen duæ tribus Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse citra Iordanem habitare maluerunt: ibique acceptis à Moyse possessionibus, fixisque ad habitandum domiciliis, suæ vltra Iordanem hæreditati renuntiarunt. Num. 32. à num. 1. Notat verò Origen. homil. 26. in Numer. harum tribuum principes Ruben, Gad, & Manassen, omnes fuisse primogenitos. Ruben quidem ex Iacob, Genes. 29. num. 32. Gad verò, ex matre Zelpha, Genes. 30. num. 10. Manassen denique, ex Iosepho, Genes. 41. num. 51. Cur ergo primogeniti promissam sibi à Deo hæreditatem repudiarunt; & citra Iordanem suas sibi sedes, & possessiones elegerunt; nisi, vt interprete Origen. populum Iudaicum significaret, olim quidem primogenitum, sed nunc non solùm ab ea dignitate deturbatum,

Origen.

batum, sed etiam e filiorum numero expunctum: imò inter mancipia, & quod multò ignobilius est, inter ipsa iumenta constitutum.

XIV. De quo ne dubites, causam attende, cur esse cisiordanenses, seu habitare citra Iordanem voluerút. Nam ad Moysen concurrentes, loquentesque de terra citra Iordanem, *Regio*, inquiunt, *uberrima est ad pastū animalium: & nos serui tui habemus iumenta plurima, precamurque, vt des nobis famulis tuis eam in possessionem.* Num. 32. n. 4. & 5. Itaque vt sua iuméra pinguiori solo, vberiorique pastu nutrirent; suo se honore abdicarunt; & hæreditatem iure primogenituræ inter omnes gentes possidendam abiecerunt. *Hæc ergo causa est*, inquit Orig. *quia prior populus ad hæreditatem illius terræ, quæ lacte fluit, quæ melle abundat, quæ fauus mellis est præ omni terra, non potuit peruenire; nec verbum carnem factum potuit agnoscere, quia multa iumenta habebant, & multa pecora.* Et in hanc sententiam explicat illud Apostoli, *Animalis autem homo non potuit percipere, quæ sunt spiritus Dei.* 1. Corinth. 2. n. 14. & illud Dauidicum: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Psal. 48. n. 13. igitur qui primogeniti erant, non solùm filiorum nomine, & honore spoliantur; sed etiam ad iumentorum consortia abiciuntur.

Orig.

XV. Quare Hebræis omni honore denudatis, quid superesse poterat, nisi vt nullo in pretio apud homines haberentur? Ita plane factum; iuxta illam maledictionem populo Israelis diuinitus inflictá: *Reducet te Dominus classibus in Ægyptum, &c. Ibi venderis inimicis tuis in seruos, & ancillas, & non erit, qui emat.* Deut. 28. n. 68. Vbi miranda est Iudæorum vilitas, cum venales propositi, ne pro minimo quidem pretio emerentur. De qua re Lyran. ad eum locum; *Hoc*, inquit, *fuit per Titum, & Vespasianum, quia vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello, capta Ciuitate Hierusalem, multi Iudæi fuerunt captiui, in tantum, quod dabantur triginta pro vno denario, vt dicunt aliqui: & ideo onerata fuerunt plures naues de illis, quibus ducti sunt in Alexandriam, quæ est in Ægypto, vt ibi reuenderentur carius à mercatoribus.* Eandem Iudæorum vilitatem significauit Deus. *Ecce*, inquit, *in iniquitatibus vestris venditi estis.* Isai. 50. num. 1. Vbi rursùs Lyr. docet hác prophetiam impletam esse, cum Iudæi per Romanos in seruos, & ancillas vẽdebãtur. Et addit, quod supra dixerat, non defuisse aliquos venditores, *qui triginta Iudæos pro vno numismate darent*: & citat Hugonem Floriacensem, qui non sine mysterio celebratam fuisse hanc Iudæorum venditionem arbitratur. Nam sicut Iudæi Christum Dominum triginta argenteis emerunt; ita vice versa æquom fuit, vt triginta eorum, vno tantùm argenteo venderentur. Sic & Dauid, *Vendidisti*, inquit, *populum tuum sine pretio.* Psal. 43. n. 13. Hoc est, pretio tam vili, & exiguo, vt nullum reputetur. Aquila, apud D. Ambrosium, *Tradidisti populum tuum, vt non esset.* Symmachus, *Tradidisti populum tuum sine substantia.* Nec immeritò; vt pretiũ merci responderet: & populus nihili, pro nihilo venderetur. Esse autem nihili Iudæos, rectè concludit D. Ambr. *Non sunt enim*, inquit, *qui repudiantur à Christo.* Sicut è contrario, *Sunt autem*, inquit, *qui eliguntur à Domino: quoniam Dominus vocat, quæ non sunt tanquam, quæ sunt.* Roman. 4. n. 17.

Iudæorum vilitas.

Lyran.
Triginta Iudæi pro vno denario vẽditi.

Lyr.

Hug. Flor.

Aquila.
Symmac.
Iudæi, quia nihil, pro nihilo vendebantur.
D. Ambros.

XVI. Sed obiter aduerte, in citatis scripturæ locis mentionem fieri de Iudæorum venditoribus, non de emptoribus. Duplici de causa. Vna, quia emptores rari erant, putridam enim mercem, & inutilem, etiam vili pretio oblatam plerique repudiabant. Altera, vt maior Iudæorum vilitas exprimeretur. Nam cum omnes venditores soleant suis mercibus, auare pretium statuere; & plus aliquid exigere, quàm valeant: certè venditores Iudæorum vilissimum pretium exigebant; rati nullum pretium offerri posse tam vile, quo illa merx vilior non esset. Norat vlteriùs D. Ambrosius, neminem vendere solitum, nisi seruum sibi inutilem, cuius opera non indigeat. Cum igitur Deus Iudæos vendat, inutiles significasse; imò cum gratis vendat, etiam perniciosos. Infelix seruus Israel, qui Domino suo non solum commodum non afferat, sed etiam inferat nocumentum: omninò quidem, & sine pretio vendendus. Contra verò neminem emere solitum, nisi seruum sibi vtilem, & cuius opera indigeat: & quò vtiliorem speRat, eò maius pretium offerre. Cum igitur Christus Dominus emerit populum gentium, vtilem sperasse: & cum magno pretio emerit, iuxta illud: *Empti estis pretio magno.* 1. Cor. 6. n. 20. Quod iterum magis declaratur, *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis; sed pretioso sanguine agni immaculati Christi, &c.* 1. Petr. 1. n. 18. Cum, inquam, maximo pretio emerit, non dubitasse vtilissimum sibi futurum: in inuidiam planè non exiguam Iudæorum: qui quem honorem amiserant, sentiant ad populum gentium translatum.

D. Ambr.
Iudæi, quia serui inutiles, imò etiã perniciosi gratis à Deo venduntur.

Populus gentium magno pretio à Christo emptus.

Regnum Iudæis sublatum.

XVII. VEnio ad illud tertium fortunæ, vt vocant, bonum: scilicet imperium. Vbi, quæso, est, ô Israelitæ, vestrum Regnum? Agite, lustrate orbem, pergite ad ortum, redite ad occasum, vtrumque mundi cardinem peragrate. Dicite, fidem imploro vestram, non alienam; inuenistis? Credo, non tanta vos tenet impudentia, vt affirmetis. Meministis illius arundinis, quam olim in manum Regis vestri Christi Domini intulistis, ad opprobrandum ei regnum commentitium, vt putabatis? Tale tunc erat regnum vestrum; arundineum, seu calamus quassatus: quod proinde, si sciretis, optime illud in eius manum, tanquam legitimi Regis, tradebatis. De vero Messia Christo Domino, propheta, *Calamum*, inquit, *quassatum non conteret, linum fumigans non extinguet.* Isai. 42. num. 2. Quid hic calamus, quid hoc linum significatit, optime declarat D. Greg. libr. 33. moral. c. 1. *Iudæorum*, inquit, *regnum calamo comparatur. Quid enim calami nomine, nisi populi Iudaici temporale regnum denuntiat? Virens quidem exterius, sed interius vacuum. Et quia in eodem populo genus iam regale defecerat & regnum eius alienigena possidebat: apte hoc regnum calamum quassatum vocat.* En quale tunc erat regnum Iudæorum, calamus quassatus. *Quid verò*, addit D. Gregorius, *per linum, nisi eius sacerdotium exprimitur quod lineis nimirum vestibus vtebatur? Quod quia in aduentu Domini charitatis ardorem perdidit, quasi amisso iam igne fidei, non ardens, sed fumigans fuit.* En vetus Hebræorum sacerdotium iam sub id temporis, fumigans linum. Fateor Christum Dominum, quæ illius fuit mansuetudò, & clementia, nõ instituisse violentum ad conterendum illum calamum, hoc est, ad euertendum illud regnum: neque ad extinguendum illud linum, hoc est, ad destruendum illud sacerdotium. Quod rectè expendens D. Greg. citatus, *Incarnatus*, inquit, *Dominus, calamum quassatum non confregit, & linum fumigans non extinxit, quia Iudææ regnum, quod pene destructum iam fuerat, eiusque sacerdotium, quod ignem fidei non tenebat, non potestate iudicij perculit, sed cum patientia lõganimitate tolerauit.* Nihilominùs cum paulò post in illam Iudæorum syluam tanta Romanorum tempestas

Iudæorũ regnum calamus quassatus.

D. Gregor.

Iudæorum sacerdotium linum fumigans.

tempestas incubuerit: quî potuit calamus quassatus non collidi, ac diffringi; & linum fumigans non perflari, & penitus extingui? Hoc est, qui potuit totum illud, & regnum, & sacerdotium tantis agitatum procellis non collabi, non aboleri.

XVIII. Ex duobus illis Iudæ filiis, Zaram prior in mundo apparuit, sed posterior exiuit. Nam *illo retrahente manum, egressus est alter.* Genes. 38. n. 29. Atque adeo ius, quod habebat ad regnum, prorsùs amisit: non enim huius posteri regnarunt, sed fratris Phares. Vt significaret populum Iudaicum, non solùm de iure, quod habebat ad regnũ, sed de regno, quod iam possidebat, deturbatum. At quam ob culpam: nisi quòd manus suas sui Messiæ sanguine imbuit, ac profanauit? Quod interprete Rupert. significauit illa manus coccino ligata, quam puer nasciturus retraxit in vterum. Vt enim illa manus rubro filo constricta fuit; ita Iudæorum manus Christi sanguine polluta. Absit igitur, vt populos, qui manus suas Christi sanguine temerauit, sceptrum teneat: qui suum Messiam propriis vestibus exuit, purpuram induat: qui suum seruatorem coronauit spinis, diademate coronetur: qui denique suum regem occidit, regno potiatur. Vtinam temporarium tantùm amiserit, sed de æterno etiam excludendum, addit Rupertus lib. 8. in Genes. c. 30. *Vnus*, inquit, *ille, qui primo manum protulit; Iudaus est, qui primus legem accepit, & cui primum oportebat loqui verbum Dei. At ille repulit illud, & indignum se iudicauit aterna vita.*

Iudæorum populus in Zaram typicè figuratus, manibus Christi sanguine pollutis regnum amisit.

Rupert.

Æternum etiam regnũ Iudai perdiderunt.

XIX. Sed ad recuperandum æternum regnum, quod amisistis, ô Hebræi, adhuc vobis, dum viuitis, remedium superest; pœnitentia. De temporario actum est: spes omnes abiicite; sin minùs, agite quidquid vultis, nunquàm sane illud recipietis. Non sine mysterio tota illa Hebræorum regum series ex adulterino thoro emanauit. Nam Iudas totius regni caput, ex Thamar, non quidem legitima vxore, sed nuru; genuit Phares; à quo cæteri propagati; qui Israeliticum regnum tenuere; vt patet Genes. 38. à n. 12. & Matth. 1. à n. 3. Quorsùm verò ex trunco tam infelici tota illa regum arbor pullulauit, & in multiplices ramos se expandit? Duplicem, credo, ob causam. Vnam, vt haberet totus ille populus, & præsertim regius ille ordo genio suo arrogans, & regni conditione arrogantior, vnde erubesceret, perpetuoque admoneretur, ne superbiret: sed prima suæ stirpis eunabula contemplatus, à fastu decideret, & se in humilitate contineret. Ita eleganter Rupert. lib. citato in Genes. c. 28. *Vbique*, inquit, *Deus gratia sua dona circa dilectos suos dispensat, ac moderatur, quatenus, & iustitia fidei sit, vnde prædicetur, & præsumptio carnis sit, vnde non glorietur: vt iuxta Apostolum, omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo, neque glorietur omnis caro coram illo.* Roman. 3. n. 19 & 20. Quam thesim disertè propositam hoc vno confirmat argumento. *Ecce enim*, inquit, *Iudæis carnalibus; in carne gloriantibus, magna erat confidentia, quod patres eorum vocati sunt sancti: & ipsi sanctas habuere coniuges; alienigenas, idest, Chananæorum, inter quas habitabant, filias, abominati. Sed ecce os illorum obstruit alienigena Thamar, & adulterinus Iuda concubitus, vnde duces suos, prophetas suos, & se ipsos emanasse, si dissimulare velint, palam coarguantur. Omnis gloria gentis, cuncta nobilitas populi huius ex hoc adulterio profluxit. Vt omne os obstruatur, & de meritis suis nemo glorietur, sitque solus iustus, & iustificans eum, qui ex fide est, Deus.* Ita Rupertus quam aptissimè ratiocinatur.

Tota Hebræorum series ex adulterino thoro cur emanauerit.

Primò, ne Iudai de sua stirpe superbirent. Rupert.

XX. Alteram ad rem præsentem, vt taciè significaretur totus ille status regum Hebræorum tandem ruiturus, & ad extremam ignobilitatem, atque infelicitatem præcipitandus; iuxta illam comminationem diuinam: *Filij adulterorum in consummationem erunt: & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur: & sine honore erit nouissima senectus illorum.* Sap. 3. n. 16. & 17. Quas minas quis non videt in Hebæorum regibus completas, in veras pœnas abiisse: quorum alij immatura morte consumpti; alij violenta sublati; alij inhonora extincti; omnes denique non solùm à regno, sed etiam ab oculis erepti, penitùs euanuerunt. Nemoque de illorum posteritate superest, nisi vt exilium, vt seruiturem, vt ignobilitatem, vt extremam miseriam patiatur. Itaque regnum adulterorum concidit: & si carne adulteros tanta ruina oppressit: adulteri fide, quanto exitio inuolui debuerunt?

Secundò, vt Iudæorum regnum ruiturum, & in extremam ignobilitatẽ præcipitandum significarent.

XXI. Sed ne de vestro infortunio dubitetis, ô Hebræi, consulite maiores vestros succlamantes, *Nõ habemus Regem nisi Cæsarem.* Ioan. 19. 15. Statis eorum dictis? Credo, stare debetis: præsertim cum fuerint pontifices, qui in hanc vocem eruperunt: quorum vos auctoritatem pluris faciendam iudicatis. Atqui Cæsar Gentilis erat, non Iudæus: ergo Iudæum regem non habetis: ergo Iudaicum regnum aboleuit. Cernitis, quo vestra vos sententia induxerit; ad id, quod est, etiam inuitos, confitendum? Sed hinc vlteriùs ad vestra, quæso, oracula recurrite. Quis vestrum ignorat, *Non auferendum sceptrum de Iuda, & ducem de femore eius, donec veniat, qui mittendus est.* Genes. 49. n. 10. hoc est, donec veniat Messias? Si igitur ingenue fatemini, vt debetis, iam regem de Iuda defecisse; quid stolidè negatis, nondum Messiam aduentasse? *Ecce Rex tuus, & Saluator tuus venit tibi*: duo illi clamant vates, Isaias cap. 62. n. 11. & Zacharias cap. 9. n. 9. Sed vos naturali vestro regi, Cæsarem alienigenam prætulistis, hunc potiùs, quàm illum præoptastis: habete quod elegistis. *Israel*, inquit D. Cyril. Alex. lib. 12. in Ioan. c. 26. *calce regnum Dei percussit; & ad principatum Cæsaris transfugit. Quare non iniuria manibus Cæsaris traditus in intolerabiles belli calamitates incidit.*

Iudæi sine rege.

D. Cyril.

XXII. Rhamnum quondam elegerunt ligna in regem; sub cuius vmbra conflagrarunt. Iudic. 9. n. 15. Sic Israelitæ Cæsarem in regem elegerunt, à quo de regno pulsi, æternam seruitutem patiuntur; qua nullam turpiorem esse posse, testatur D. Bern. lib. 1. ad Eugen. c. 3. *Nulla*, inquit, *turpior seruitus grauior ve, quam seruitus Iudæorum; quam quocunque ierint, post se trahunt: & vbique dominos offendunt suos.* Confugiant ad Italiam, Galliam, & Germaniam; ibi dominos offendent suos: totam Europam, Africam, & Asiam circumuagentur: ibi miseram seruient seruitutem: terras, mariaque omnia, totum denique mundum circumferantur: totus illis mundus carcer erit, quia totus eos mundus contemnit; nec aliter, quàm vilissimis mancipiis dominatur. Imò totus mundus eorum seruitutem, & calamitatem, si eam ipsi dissimulent, cõtestatur. Vnde D. Greg. Nazianz. orat. 12. quæ est prima de pace ad finem, multa de Iudæorum miseriis præfatus, *Vna*, inquit, *illis calamitatis columna, totus terrarum orbis est.* Quasi diceret, vt Elias Cretensis interpretatur, *Quemadmodum columna ex ære, vel lapide excitata, aut vituperationes aut ærumnas aliquorum continentes, prætereuntibus illas spectandas exhibent; sic totus terrarum orbis, per quem Iudæi dispersi sunt, & cultus ipsorum extinctus, & Hierosolyma solum, quod vix iam agnoscitur, instar columnæ prædicant, quæcunque ipsis horrenda acciderunt.*

D. Bernard. *Miseram Iudæorum seruitutẽ vniuersus orbis testatur.*

D. Gregor. Naz.

D. Cyril. Al. *Iudæorum calamitatis columna totus est orbis.*

Huc

XXIII. *Misera Iudæorum seruitus.* Huc tua processit dignitas regia, ô Israel: qui seruire sub Cæsare, quam regnare sub Christo maluisti. *Eris seruus seruorum fratribus tuis*; tanquàm impius ille Cham. Genes.9.n.25. *Fratri tuo seruies*; tanquam profanus Esau. Gen.27. n.40. Tuus ille *frater minor*, hoc est, populus gentilis, *maior te erit*: sicut Ephraim ætate minor, dignitate maior fuit, quam Manasses. Genes.48. n.19. Ne manum sceptro præpares, quod nunquam recuperabis: sed scapulam oneri perpetuæ seruitutis. *Iudæorum onus pro sceptro.* Hoc enim mysterium fuit, cur Abraham ancillæ suæ Agar onus imposuit, nō in capite, sed in scapula, Gen.21. n.14. Vt significaret Synagogam à Deo eiectā, ac repudiatam, nunquam amplius caput ad coronā, onusque imperij: sed scapulam ad laborem, ac seruilia ministeria habituram. Et ne dubites perpetuam tibi fore seruitutem, & priorem tuorum regum statum, nunquàm amplius reuocandum: meminetis illud oleum, ex quo olim tui reges vngebantur: *Oleum, quo Iudæorum reges vngebantur consumptum.* eius que ad vsus in templo seruabatur, penitùs defecisse: illudque Danielis 9.n.26. iuxta Septuagint. *Septuag.* *Exterminabitur vnctio*: iam impletum esse: quia iam exinanitum est illud oleum: iam confractum illud cornu, imò iam collapsum illud templum: in quo illud olei cornu repons, ac seruari consueuit. Quo ex loco rectè argumentatur Tertul. *Tertul.* libr. contra Iudæos c.13. vbi de totios Iudææ vastitate, & excidio loquitur, *Ergo iam, inquit, non est illic vnctio; quia nec templum, vbi erat cornu, de quo reges vngebantur. Si ergo non est vnctio, vnde vngetur dux? &c.* Superest ergo, vt de regno temporali desperes: de æterno si non vis spē abiicere, crede.

SECTIO IV.

Spiritualibus huius vitæ bonis Iudæi spoliantur.

I. *In prima Babylonis captiuitate temporalia sãtum bona, in secunda Romanorū, spiritualia etiam Iudæi perdiderunt. D.Gregor. Naz.* HActenus de bonis temporalibus, quorum iacturam Hebræi incurrerunt. Leuius quidem ferendam, si bonis spiritualibus fruerentur: verum cum his quoque exuantur: quis eorum calamitatem satis dignā commiseratione lamentetur? D.Gregor.Nazianz.orat.12. comparat priorem Iudæorum captiuitatem per Babylonios inductam, cum posteriori per Romanos illata; & fatetur se priorem illam multis lacrymis prosequi consueuisse: posteriorem tamen nullis posse lacrymis exæquari. *Equidem*, inquit, *vt de me loquar, quoties threnos lectito, vocem mihi interclu do sentio, lacrymisque obruor, eamque calamitatem veluti ob oculos positam videre videor, ac Ieremiæ collamentor. At verò postremam Iudæorum plagam, & è sedibus suis migrationem, ac seruitutis iugum, eorum capiti nunc incumbens, celebremque illam sub Romanis depressionem, ecquis eorum, qui lamentationes conscribere, atque oratione calamitatem adæquare norunt, satis dignè deplorabit?* Nec immeritò illa calamitas acerbe quidem fuit deploranda; hæc autem acerbissimè. Nam in illa Iudæi, ita bona temporalia amiserunt, vt adhuc præstantissima quædam spiritualium retinerent: adhuc enim prophetas, & legem, & scripturam, & fidem, &, quod est omnium caput, spem de vero Messia conseruabant. In hac verò, miserrimum omnium bonorum & temporalium, & spiritualium naufragium patiuntur.

II. *Duplex bonum spirituale Iudæis ereptum.* Cæterum cum ex bonis spiritualibus alia in hac vita possideantur: alia in futura possidenda reseruentur: vtraque sine dubio Iudæis suo Iudaismo adhærentibus eripiuntur. Illud prius in præsenti A sectione; hoc posterius in sequenti illustrabo igitur tota illa bonorum spiritualium aggregatio, quæ olim in Synagoga floruerat, vel exaruit, vel sub aliā formā constituta ad Ecclesiam commigrauit. Quod Tertul. libr. de orat. c.1. rectè obseruat, *Tertul.* *Quidquid*, inquit, *retrò fuerat, aut demutatum est, vt circumcisio; aut suppletum, vt reliqua lex; aut impletum, vt prophetia; aut perfectum, vt fides ipsa, omnia de carnalibus in spiritualia renouauit noua Dei gratia, superducto Euangelio, expunctore totius retrò vetustatis.*

Illud, quod de Deo prædicat Apostolus, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* Iacob.4. n.6. Optime seruatū esse in hac vicissitudine bonorum spiritualium, quæ à Synagoga ad Ecclesiā transferuntur, rectè probat D. Aug. & confirmat B ex Dauide, Ps.106. à n.33. Vbi vates, *Posuit*, inquit, *flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim; terram fructiferam in salsuginem a malitia inhabitantium in ea.* Quis non miretur tantam ariditatem ex tanta viriditate consequutam? Sed ecce quomodò Deus superbis resistat: qui veterem illam Synagogā tot bonorum spiritualium amænitate florescentē, subitò arescere. *Quæris ibi*, inquit D.Aug. *fidem Christi non inuenis: quæris prophetam, non inuenis: quæris sacrificium, non inuenis: quæris templum, non inuenis. Quare hoc? Vnde? quo merito? A malitia inhabitantium in ea. Ecce quomodo superbis resistat.* Pergit verò David: *Posuit*, inquit, *desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum.* Ibid. n.35. Quis nō miretur tam vberes fōtes ex tam arescenti solo prodeuntes? Sed ecce quomodò humilibus dat gratiā. C *Quæris enim*, inquit D.Aug *sacerdotem, & sacrificium apud Iudæos; non habes, nec inuenis secundum ordinem Aaron; quia posuit flumina in desertum. Quæris secundū ordinem Melchisedech, apud illos non inuenis: sed per totum orbem celebratur in Ecclesia. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Malach.1.n.11. *Vbi erant immunda sacrificia, quando desertum erant, quando squalebant, quando salina erant omnes gentes; ibi nunc fontes, ibi nunc flumina, ibi nunc stagna aquarum.* Hactenus Augustinus disertissimè.

D.Aug. Iudæorum superbiam omnium bonorū spiritualiū ariditate Deus retundit.

D.August.

Gētium humilitas nouis sacrificij gratiis exaltatur.

Inter alia diuinæ potentiæ, ac prouidentiæ miracula, quæ Iob latè prosequitur, est illud: *Qui trāstulit montes, & nescierunt.* Iob 9.n.5. Seu, vt habent D Septuaginta: *Qui in vetustatem producit montes, & nesciunt.* D.Ambros.lib. de interpellatione in Iob, c.5. per hos montes, quos Deus in vetustatem perducit; seu, vt ipse legit, *quos facit inueterascere*, intelligit veteres patriarchas, & prophetas, apud quos Mosaica lex summā in obseruantiā vernabat, & florescebat: quæ tamen modò penitùs exarescit; nouam se in amænitatem Christi Domini Ecclesia induente. *Venit*, inquit, *Dominus Iesus: innouatus est Christianus, inueterauit Iudæus. Renouata est gratia, inueterauit litera. Euertit montes, & conuertit. Euertit enim, & subruit intellectū secundum literam; & statuit intelligentiam spiritualem. Centurio agnoscit alienum; Leuita non recognoscit suum. Gentilis veneratur; Iudæus abiurat.* En mira bonorum spiritualium à Synagoga in Ecclesiam translatio. Exaruit in Synagoga omnis illa pristinæ sanctitatis pulchritudo; E quæ in Ecclesia perfectior germinauit.

IV. *Synagoga vetustat in Ecclesia gētium per Christum renouatur.* *Septuag.* *D.Ambr.*

Cum Bethsaidam Christus Dominus ingrederetur; *adducunt ei cæcum, & rogabant eum, vt illum tangeret.* Marc.8.n.22. Quid verò Christus Dominus? *Apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum.* Ibidem num.23. D.Petrus Chrysolo. serm. 176. Cæcum in vico, Iudæum in Synagoga interpretatur. Cæcum igitur, hoc est, Iudæum sanatum, ait D.Petrus Chrysol. *Eduxit eum foras; vt in Ecclesia*

V. *Iudæorum cæcitas in Ecclesia sātum illuminatur.* *D.Petr. Chrysol.*

A *Ecclesia lucem fidei videat, per libertatem gratiæ, qui sub legis velamine nihil videbat.* Sed cur cæcus à Christo Domino sanatus non statim perspicaciter videt; sed homines instar arborum ambulantes videre sibi videbatur: *Video*, inquit, *homines, velut arbores ambulantes.* Ibidem n. 24. D. Chrysolog. historiam ad præsens mysterium interpretatur; proposuisse Christum Dominum Iudæo Synagogam tanquàm arborem; vt enim hæc edito fructu exarescit; ita illam producto iam Messia, exsiccandam. *Imponit*, inquit, *ei primum manum, vt videat transire vmbram legis: vt Sacerdotes, Scribas, Pharisæos, & figuram totam Iudaicæ obseruantiæ, videat velut arbores præterire: quæ vt nascuntur, virescunt, florescunt, fructificant, in tempore: sic cum tempore senescunt, pereunt, euanescunt.* B Arbor igitur fuit Synaguga, olim frugifera, nunc effæta: suos omnes fructus perdidit; dum omnium pretiosissimum Christum Dominum abiurauit. Cum hoc cæco comparat ibi D. Chrysologus Saulum, olim Iudæum, posteà Christianum: qui cadendo, & resurgendo; visum amittendo, & recuperando, banc, de qua agimus, significauit vicissitudinem, inter Synagogam, & Ecclesiam: illam excæcatam, & cadentem: hanc illuminatam, & resurgentem. *Ille, magnus Paulus, extra visum, & in via Iudæus cecidit, vt resurgeret Christianus; & cæcatus est in lege, vt videret in gratia.* Sed cum multa sint bona spiritualia, quibus Iudæi spoliati sunt: ne de omnibus simul agendo, omnia cunfundantur: singula seorsim demonstrentur. C

Synagoga arbor exarescens, post Messiæ fructum.

Templi, sacerdotij, & sacrorum rituum iactura.

VI. *Iudæorum templum euersum.*

INprimis templum, illud magnum non tantùm Iudæa, sed totius orbis miraculum, à Salomone septem annorum spatio ædificatum: à Zorobabele sexaginta sex annorum spatio restitutum, tam diues, tam ingens, tam augustum; quis ita cæcus est, vt destructum nesciat? quis ita proteruus, vt reparandum credat? Destructum quidem vel ipsi Iudæi confitentur. Scilicet hoc illud erat, quod propheta minabatur: *Opus vestrum succendetur, & non erit, qui extinguat.* Isai. 1. n. 31. Aderit, qui flammas admoueat: aberit, qui auertat. Sed quis tantum incendium molitus est? Dicetis, Romanorum fu- D riam. Dixerim potiùs, Angelorum iram. Nam quemadmodum olim Rex Darius, cum Thebæ a suis militibus incensæ deflagrarent; per medias flammas discurrebat suos milites magnis clamoribus obtestatus: *Pindari domum ne comburite, Pindari domum ne comburite.* Ita planè refert Iosephus lib. 7. de bello Iudaico c. 10. cum à Romanis militibus Ierosolymæ admoueretur incendium; & iam flámæ tectorum fastigia superarent; Titum Imperatorem tota vrbe obequitasse, & nutibus, manibus, & clamoribus milites compressisse, ne templum Domini comburerent, ne sacram ædem incenderent, ne prodigium illud orbis, & totius sanctitatis delubrum violarent: nihilominùs milites cæcos ad imperium Cæsaris, vel potiùs actos ab E imperio numinis, in tædas, & faces ire perrexisse, nec priùs ab admouendo, vrgendoque incendio cessasse, quàm totum illud templum augustissimum in flammas collapsum deflagraret. Diuina planè fuit hæc visio, non Romana. Templú, quod Iudæorum sacrilegia in *speluncam latronum* profanarant. Matth. 21. n. 13. templum, a quo Angeli, vt refert Iosephus libr. 7. de bello Iudaico c. 12 indignabundi recedebant, illis vocibus: *Migremus hinc, migremus hinc:* templum, à quo ipse Dominus templi, non leuiter offensus exiuit; ne à sceleratissimis Iudæis lapidaretur. Ioan. 8. n. 59. ampliùs ne stet: in flammas ruat, nunquàm ampliùs erigendum.

Fatale Hierosolymitani templi incendium.

Ioseph.

Iosephus.

VII. *Non Synagoga in templo, sed in Ecclesia fôte, Æthiopia Eunnchum gentilitatis typum de fide instruitur.*

Ille quondam Eunuchus Candacis Reginæ Æthiopum, *qui venerat adorare in Ierusalem.* Act. 8. n. 27. neque in vrbe, neque in Synagoga, neque in ipso templo de fide ad salutẽ necessariá eruditur, aut docetur, aut illuminatur: sed de templo egressus, imò a tota vrbe longo iam interuallo separatus, à Philippo instruitur, fidei mysterijs initiatur, & de sacro fonte ablutus, nouam viuendi rationem in Ecclesia exorditur. Vnde D. Hier. in epist. 103 ad Paulin. *Plus*, inquit, *in deserto fonte Ecclesiæ, quam in aurato Synagogæ templo reperit.* Scilicet iam illud templum euerso fidei fundamento, quo diu steterat, nutabat, paulò post, in cineres ruiturum: vt re vera concidit. Æquum igitur non erat, vt nouus fidei candidatus in eo templo, in quo fides deserebatur, de fide instrueretur. *D. Hieron.*

VIII. *Zorobabelis templũ nouissimum dicitur, quia nunquam posteà erigendum.*

Quis verò nisi amens dicat, templum adhuc è suis cineribus erigendum? Cum hoc templum nouissima domus appelletur. *Magna*, inquit, *erit gloria domus istius nouissimæ, plus quam primæ.* Aggæi 2. nu. 10. Vbi fit comparatio inter templum a Salomone extructum, & a Zorobabele reædificatum: & cum propheta illud appellarit, primã domum; consequenter hoc appellaturus fuisset, secundam domum: nisi magno cum mysterio nouissimam appellare maluisset: vt non tam ordinem, seu respectum ad primum templum: quàm negationem aliorum consequentium significaret. Quis ergo ita proteruus sit, vt reparandum credat: & aliquid postremò posterius esse posse contendat? Cui rursus in contrarium ex diuino oraculo reclamatur. *Nolite*, inquit, *confidere in verbis mendacij, dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Ierem. 7. n. 4. Quasi diceret, si qui vobis prophetæ ad aures insusurrent, templum à Salomone semel extructum, sed à Babyloniis destructum; & iterum à Zorobabele reparatum, sed a Romanis inflammatum; fore tertiò reficiendum, mẽdaces sunt: nolite credere. Quid apertius? Vnde cum aliqui Iudæi Iuliano apostatá vrgente, ad templum tertiò ædificandum manus admouerent; & calcis ac gypsi multa modiorum millia coacervarẽt: ecce tibi sæui existunt turbines, quibus omnia dissipantur: & vberes decidunt nimbi, quibus omnia dilabuntur: imò ex effossis fundamentis ignis erupit, qui multos corripuit, correpturus planè omnes, nisi ab intempestiuâ pertinacia desisterent; vt D. Chrysost. orat. 2. contra Iudæos sub finem, & hom. 4. in Matth. D. Greg. Nazianz. oration. 2. contra Iulianum, Theodor. libr. 6. histor. tripart. cap. 43. pluresque alij testantur.

Iudæi dirutũ à Romanis templum frustra instaurare conantur.

D. Chrys. D. Gregor. Naz. Theodoret.

IX. *Aaronis sacerdotium extinctum.*

At verò sacerdotium Aaronicũ ex dictis patet extinctum esse: magisque ex dicendis patebit. Fuit olim verus illud sacerdotium in virga Aaronis, quæ floruerat, adumbratum. Num. 17. n. 8. Vt quàm citò flores exarescunt; tam citò omne illud sacerdotium cum suis omnibus ritibus, ceremonijsque legalibus interiturum portenderetur. Vbi nunc veteres illi sacerdotes, & pontifices? vbi Aaron? vbi Eleazarus? vbi Phinees? vbi cæteri omnes eũ sequentes, qui sacerdotium se habituros sempiternum, inaniter gloriabantur? Nónne euanuerũt omnes, cum sua lege pariter sepulti, nunquam ampliùs exhumandi? Non obscurè hoc sacrilegus ille Caiphas prophetauit, facto ipso, nesciens quid faceret; quemadmodum aliquando prophetarat, ipso verbo, *nesciens, quid diceret:* nam cum ante illũ Christus Dominus sisteretur, *Surgens, ait illi, &c.* Matth.

Impius Caiphas à sede surgens, & vestes scindens, Aaronici sacerdotij interitum prophetanis.

Matth. 26. n. 62. Rursùs cùm audiret Christum D. cum summâ & humilitate, & auctoritate respondentem, *Scidit vestimenta sua.* Ibid. n. 65. Quis non miretur & Pontificis insaniam, & diuini Spiritus sapientiam, qui eum etiam præ furore desipientẽ, ad prophetandum impellebat? Huc ades, infauste pontifex. Quis vnquàm Iudex reum curam se vinctum interrogaturus de solio assurrexit? Quæ te ergo dementia impulit ad surgendum? Dic præterea, cur vestes scindis? Nescis te hoc facto legem scindere; quæ prohibet, Leuitic. 21. n. 11. ne vestimenta a Pontifice scindantur? Quid facis contra legem, dum te legis studiosum cultorem, & exactorem profiteris?

X. D. Hier. Planè nesciens, quid facias, tuum tibi inaugnras infortunium; vt rectè D. Hieronym. ad eum locum aduertit. *Quem*, inquit, *de solio sacerdotali furor excusserat, eundem rabies ad scindendas vestes prouocat: vt ostendat Iudæos sacerdotij gloriam perdidisse; & vacuam sedem habere pontificem.* Idem planè D. Leo. mysterium in hac pontificalium vestium scissione agnoscit D. Leo serm. 6. de Passione, *Caiphas*, inquit, *ad exaggerandam audìti sermonis inuidiam, scidit vestimenta sua: & nesciens, quid hac significaret insania, sacerdotali se honore priuavit.* Et statim sacrilegum pontificem, secundùm legis, vt pat erat, curatorem, arguit violatæ. *Vbi est*, inquit, *Caipha rationale pectoris tui? vbi continentia cingulum? vbi superhumerale virtutum? mystico illo, sacratóque amictu ipse te spolias; & propriis manibus pontificalia indumenta discerpis; oblitus præcepti illius, quod legeras de principe sacerdotum: Vestimenta sua non disrumpet. Tu vero, a quo iam alienabatur hæc dignitas, ipse tibi es exequutor opprobrij: & ad manifestandum finem veteris instituti, pertinet eallem disruptio sacerdotij.* Quibus vltimis verbis rectè aduertit, licet Caiphas suo facto ablationem sacerdotij primariò significaret: tamen ex ablatione sacerdotij, consequenter significasse totam leg. m abulendam.

XI. *Zacharias silentio diuinitus inflicto, sacerdotij, & prophetiæ ruinam præfigurauit.* D. Ambros. Eandem sacerdotij veteris translationem significauit Zacharias Ioannis Baptistæ pater. Imprimis quia sacerdotio fungi dicitur *in ordine vicis suæ.* Luc. 1. n. 8. illa enim sacerdotum ministrantiũ vicissitudo, sacerdotij instabilitatem, ac mutabilitatem repræsentabat. Vnde D. Ambrosius ibi, *Et tunc quidem*, inquit, *vices erant, nunc autem est perpetuitas.* Deinde quia diuino oraculo incredulus, obmutuit. *Ecce*, inquit Angelus, *eris tacens, & non poteris loqui, pro eo, quod non credidisti verbis meis.* Ibid. n. 20. Quid est enim sacerdotem, imò & prophetam, ad quem Deum precandi, & populum docendi munus spectabat, obmutescere, & suo muneri exequendo ineptum fieri, quam omnes veteres sacerdotes, ac prophetas à suo ministerio obeundo, tanquàm inhabiles arcendos esse: & cõsequenter, quia totus ad Deum populus per sacerdotum, & prophetarum preces accedebat: quid est aliud sacerdotem, ac prophetam à loquendi vsu præpediri, quàm totum illum populum, tanquàm disciplinæ capettem, & misericordia indiguum, à Deo tandem separandum. Hunc mihi vi-D. Ambr. detur D. Ambros. ex hoc loco mysticum sensum eruisse. Nam de Zachariæ silentio loquutus, *Non vnus*, inquit, *mysterium, nec vnius silentium est. Tacet sacerdos, tacet propheta. Nisi fallor, in vno vox totius plebis obmutuit: quia in vno totus ad Dominum per Moysen populus loquebatur. Cessatio sacrorum, & silentium prophetarum, taciturnitas prophetæ, & taciturnitas sacerdotis est.* Hoc est, Zacharias & sacerdos, & propheta, suo illo silentio diuinitus inflicto, non obscurè indicabat totum illud & sacrifi-

candi, & prophetandi mysterium penitùs interiturum.

Iam verò veteres illos ritus, & legales ceremonias, quibus in templo vsus erat; quis non videt iam diu exoleuisse, & in eorum locum vnicam oblationem, firmam, ratam, stabilem, & vsque ad consummationem sæculi permansuram subintrasse? Non sine mysterio panes propositionis *per singula sabbata mutabantur coram Domino.* Leuit. 24. n. 8. vt veterum ceremoniarum mutatio à nouo sacerdote Christo Domino facienda adumbraretur. De qua re eleganter D. Arnold. tract. de vltimis verbis Domini in cruce, *Vnum*, inquit, *habet panem, & calicem vniuersitas fidei: & multitudini credentium vnus cibus apponitur; idemque sumitur, nec consumitur; & cum omnes impleuerit, superest, & abundat. Mutabantur panes propositionis per singula sabbata; appositique calidi, frigidi tollebantur: quia veteres oblationes, quasi frigidæ, & calorem spiritus non habentes, repudiandæ tempore gratiæ, ipsa panum mutatio intimabat. Agnus noster idem est, nec diuersi per diuersas familias immolantur: quia sicut vnitas Ecclesiæ nec scindi potest, nec diuidi: ita necesse est, vt vnum agatur ab omnibus, & vniforme obsequium diuoto communis exhibeat: totiusque vniuersitatis consensum sacrificij singularitas ipsa commendat.* Ita ille eleganter.

XII. *Veteres sacrorum ceremonias extinguendas, propositionis panes frequenter mutati figurabant.*

D. Arnol. *Vnicus, & perpetuus S. Eucharistiæ panis.*

De tempore Messiæ loquutus Daniel cap. 9. num. 27. *Deficiet*, inquit, *hostia, & sacrificium* Hostia, inquam, illa, & sacrificium illud, quod in veteri Iudæorum templo offerebatur. Vbi enim modo sanguis hircorum, & taurorum funditur, quo veteres sacerdotes suas frequenter manus imbuebant? Vbi oues, & boues iugulantur; quorum sanguine quondam templi atria redundabant? Omnes huius generis hostiæ, ac sacrificia defecerunt. Nam vt benè D. Leo sermon. 8. de Passione, Christum Dominum alloquutus, *Nunc*, inquit, *carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum vna corporis, & sanguinis tui implet oblatio.* Altare olim vel de terra, vel de impolitis lapidibus fiebat; iuxta illud Dei præceptum ad populum, & ad Moysen: *Altare, inquit, de terra facietis mihi, &c. Quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus: si enim leuaueris cultrum super eo, polluetur.* Exod. 20. num. 24. & 25. Huius ceremoniæ rationem optimè insinuauit Theodor. quæst. 44. in Exod. *Præcepit, inquit, è terra, aut è lapidibus, quos natura produxit, altaria construi; nam vtrumque facile dissoluitur.* Sic enim significare voluit, veterum oblationum aras diuturnas non fore, sed breui diruendas. Vnde *cum Elias ille magnus*, addit Theodor. *in monte Carmelo sacrificare coactus esset, lapides natiuos composuit, tot idem numero, quot erant tribus; & super his victimam obtulit: vt quam citissimè dissolui posset ædificium illud, & nemo alius in eo loco sacrificium offerret.* Quasi Deus, & sanctissimi illi vates etiam in ipsa veterum altarium constructione, de ipsorum altarium destructione cogitarent.

XIII. *Carnalium sacrificiorũ varietatem vna implet S. Eucharistia oblatio.*

D. Leo.

Impolita, & rudia veteris altaris constructio, ipsius destructionem præfigurabat.

Theod.

Neque in Moysis tabernaculo, neque in Salomonis templo inueniebantur olim sedes, quibus sacerdotes ex sacrificiis defessi paulùlum conquiescerent: vt patebit legenti cap. 26. Exod. & 3. Reg. 6. quibus locis hæc duo monumenta describuntur: eum tamẽ in Ecclesia sedes, ac sedilia plura inueniantur; iuxta illud: *In circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes.* Apocal. 4. n. 4. Quò tendit hæc diuersitas, nisi vt significet, in synagoga non fuisse locũ ad sacrificandum diuturnum: at verò in Ecclesia

XIV. *Nulla in tabernaculo, vel in templo sacerdotum sedes.*

vsque in sempiternum quiescendum. Imò Christus Dominus, qui promisit se futurum in Ecclesia *vsque ad consummationem seculi.* Matth. vlt. n. 20. in veteri synagoga sedebat in templo super alas Cherubinorum; iuxta illud: *Qui sedet super Cherubim.* Psal. 79. n. 2. Vt ex mobilitate huius sedis indicaret, se diuturnam non habere in veteri templo, & inter legales ceremonias stationem; sed quamcitissimè à synagoga in Ecclesiam euolaturum. Neque illæ Cherubinorum alæ dicuntur Deo præstitisse sedem ad manendum, sed potiùs currum ad commigrandum; iuxta illud diuinæ gloriæ spectaculum, Ezechieli exhibitum: *Conspectum gloriæ ostendit illi in curru Cherubim.* Ecclesiast. 49. n. 10. Non enim Deus illi populo solidam gloriam in loco firmo constituram; sed quandam velori speciem gloriæ in curru voluci fugientem subobscurè indicauit. Quod David insinuare visus est: *Ascendit,* inquit, *super Cherubim, & volauit.* Psal. 17. n. 11. Non enim ad quiescendum in Synagoga, sed ad volandum in Ecclesiam illos sanctuarij Cherubinos ascendebat.

Deus super alas Cherubinorum insidens, celerem à synagoga ad Ecclesiã volatum indicabat.

XV. Probibuit Deus in lege veteri, ne quis extra Ierosolymam, imò ne quis extra templum sacrificaret. *Ad locum,* inquit, *quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis: & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras, & decimas, & primitias manuum vestrarum, &c.* Deut. 12. n. 5. & 6. Et nihilominùs postea, & Ierosolymam, & templum æquauit solo: à quo etiam populum in longissimas plagas auexit, & toto orbe dissipauit. Vnde efficax educitur ad præsens institutum confirmandum argumentum; nam si Deus præfixum ad sacrificandum locum sustulit: non potuit non legem sacrificandi in loco, & non alibi, exequendam abrogasse. Qui potuit enim ad sacrificandum obligare, qui sacrificandi locum penitus auferebat? Si igitur Ierosolyma, & templum corruit; vt patet: profectò omnis ille sacrorum rituum, & legalium ceremoniarum apparatus euanuit. Optimè totam hanc rem similitudine declarat D. Chryso. orat. 1. contra Iudæos, quam supra annot. 4. sect. 2. §. vlt. iam retulimus. En templi, sacerdotij, sacrificiorumque ablatio. Plora adhuc bona spiritualia supersunt: quorum iacturam Hebræi incurrerunt.

Extra templum sacrificare Iudæi prohibebantur.

Dirutum templũ, vetera sacrificia perijsse confirmat.

D. Chrys.

Lex, prophetia, & scriptura, Iudæis erepta.

XVI. LEx in primis Iudaica euanuit: nam teste Apostolo, *Translato sacerdotio necesse est, vt & legis translatio fiat.* Hebr. 7. n. 12. cum lex diuina, qualis illa fuit, proportionata, & coniuncta, & quodammodo concreta sacerdotio esse debuerit: quo proinde pereunte, iam illa non persister. Hanc Deus iam inde à prima eius institutione in deserto abrogandam significauit: vt vix nata, iam moritura crederetur. Datur in via. Exod. 20. à nu. 1. vt obiter duratura intelligatur. Dicitur vmbra futurorum bonorum. Hebr. 10. n. 1. Vt nato iam sole iustitiæ, nemo dubitet euanuisse. Lucernam appellauit Dauid, Psalm. 118. n. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Pædagogum dixit D. Paulus, Galat. 3. nu. 24. *Lex pædagogus noster fuit in Christo.* Lacti similem diuinus sponsus significauit. Cant. 4 num. 11. *Mel, & lac sub lingua tua.* At hæc omnia, quis non videt perpetua non esse, sed temporaria? vt rectè obseruat Theodor. in c. 3. ad Philip *Superuacaneus,* inquit, *est lychnus, si sol apparuerit: superuacaneus est pædagogus, iis, qui perfectam acceperunt sapientiam: inutile est lac nutricis, iis, qui solido cibo vescuntur.*

Lex Iudaica cum sacerdotio euanuit.

Lex vetus lucerna, pædagogus, & lac, quia temporaria.

Theodoret.

Priores legis tabulas à Deo scriptas, vix accepit Moyses à Deo, cum statim eas *proiecit de manu, & confregit ad radicem montis.* Exod. 32. n. 19. vt veterem legem breui interituram significaret. Posteriores autem factas ab ipso Moyse integras in arca conseruauit. Deuter. 10. n. 3. significans nouam gratiæ legem nunquàm abolendam. Quod D. Cyprian. serm. de Spiritu Sancto expressit. *Factum est,* inquit, *mirabili dispensatione superni Iudicis, vt lex, quam Sanctus scripserat spiritus, deleretur, & quam manus humana restituit, in posterum teneretur. Vt populus prior secundum carnem ambulans diuinis colloquiis, & spiritualibus mandatis ostenderetur indignus: nec posse mentes perfidas sancta percipere, nec intelligere sacramenta, quæ exemplarium tegmine velabantur. Porro testamenti noui, quæ Christo euangelizante, patuit veritas, verbo Christi prolata indissolubilis permansit; & solida deinde stabilitatis perpetuæ auctoritate fulcita est, eo quod oblatam gratiam humiles susceperunt.* Concinit D. Aug. quæst. 144. in Exod. *Iratus,* inquit, *Moyses videtur tabulas testimonij digito Dei scriptas collisisse, atque fregisse: magno tamen mysterio figurata est iteratio testamenti noui, quoniam vetus fuerat abolendum, & constituendum nouum.* Sed eleganter Theod. quæst. 68. in Exod. in hac tabularum fractione, quandam repudij formam expressam esse, qua Deus synagogam à se repulit, interpretatur. *Cum,* inquit, *tabulæ dotalium instrumentorum formam haberent; sponsa verò in ipso limine thalami nuptialis, ad committendum adulterium declinarit, iure profectò dotales literas effregit.*

XVII. *Primæ legis tabulæ fractæ, vetus testamentum: secundæ seruatæ nouum repræsentabant.*

D Cypr.

D. August.

Theodor. *Legis tabulæ tanquã dotales literæ fractæ propter synagogæ adulterium.*

Legem circuncisionis, quæ præcipua erat in Synagoga, adeò, vt ab illâ tota lex vetus denominaretur circuncisio, vt patet Roman. 3. num. 1. Galat. 2. num. 7. 8. & 9. Ephes. 2. num. 11. & passim alibi: hanc, inquam, legem primùm Abrahæ dedit Deus, *Circuncidetur,* inquit, *ex vobis omne masculinum.* Genes. 17. num. 10. Sed eius obseruantiam longo temporis spatio interrupit: neque enim in deserto circuncisio fiebat: vt patet Iosue 5. num. 6. ibique latiùs probat noster Serarius quæst. 2. Sed cur tanto tempore fuit intermissa? Serarius citatus quæstion. 3. septem adducit huius intermissionis causas: quibus interim omissis, illa est ad rem præsentem, significare Deum voluisse, legem circuncisionis perpetuò seruandam non esse, sed tandem abrogandam: deinde esse legem seruitutis; quam proinde non dedit Abrahamo, nisi postquam suam illi seruitutem, *in terra non sua,* indicauit. Genes. 15. num. 13. legem verò seruitutis seruandam non esse in statu libertatis: tandem promissionis terram obtinendam esse, non ab iis, qui de Ægypto egressi sunt circuncisi; sed ab iis, qui in deserto nati, ad Iordanem vsque incircuncisi peruenerunt: vt sub hoc typo palam fieret, non circuncisos Iudæos, sed Christianus incircuncisos, ad beatam patriam deducendos. Hanc rationem mihi videtur insinuare Theodor. quæst. 2. in Iosue, *Lugendi sunt,* inquit, *Iudæi, qui nequeunt intelligere, circuncisos quidem in varia supplicia prolapsos interiisse; incircuncisos autem seruatos esse: & illos patres perisse; hos autem filios recepisse, quod erat promissum. Ita nos qui sumus filij, regnum cælorum accepimus: Iudæi verò qui primum locum tenebant, bonis æternis exciderunt.* Et statim, *Idcircò conueniebat Iudæos intelligere circuncisionem non esse necessariam, siquidem Dominus Deus prædicens Abrahæ, tempus incolatus eius, iussit, vt circuncideretur: vbi verò liberati sunt ipsi ab Ægyptiorum seruitute; & degerunt vitam in deserto, non postulauit, vt hæc lex seruaretur.* Quibus vltimis verbis significat hanc legem fuisse

XVIII. *Lex circuncisionis apud Hebræos præcipua, & totam legẽ denominans, diu interrupta.*

Serarius. *Circuncisio lex seruitutis.*

Non circuncisi in Ægypto, sed incircuncisi in deserto, in Ecclesiæ typum, promissam terram tenuerunt.

Theod.

serui

seruitutis: & proinde à Iudæis seruis, non à Christianis liberis, imò filiis, obseruandam.

XIX. *Lex de obseruatione sabbati, initio violata, abolenda tandem significatur.*

Sed quid de lege sabbati? Cuius Deus obseruantiam seuerissimè præscripsit multis locis, Exod. 20. n. 10. Leuitic. 26. n. 2. Deuter. 5. num. 12. & passim alibi. Eam quoque sub primo in Palæstinam ingressu, significauit perpetuam non fore, sed tandem abolendam. Nam Iosue vrbem Iericho expugnaturus, præcepit sacerdotibus, vt septem continuis diebus in circuitu vrbis arcam Dei circumferrent; vt ex cap. 6. Iosue à n. 3. constat: *Ex quo*, inquit Tertullian. libr. contra Iudæos cap. 4. *manifestè ostenditur in numero istorum dierum incurrisse diem sabbati: septem enim dies vndecunque initium acceperint, sabbati diem secum concludant, necesse est. Quo die non tantum sacerdotes sint operati; sed etiam in ore gladij præda facta sit ciuitas ab omni populo Israel.* Vbi significare videtur vltimam in vrbem irruptionem die sabbati contigisse: quo non solùm sacerdotes circumferendo arcam; sed etiam totus populus inuadendo vrbem laborarint. Et quamuis incertum sit, illum vltimum diem fuisse sabbatum; certum tamen est, in illud septennarium incidisse; atque adeò in eo laboratum esse. Si igitur Deus non multo ante tempore diem sabbati sacerrimum fore decreuerat; & ab omni opere seruili feriatum: cur eundem tam citò patitur violari: nisi vt ostendat, iam inde ab initio legis latæ, eam non esse diutiùs duraturam, sed quam citissimè in totum auferendam. Quod Tertullian. citatus aduertit: *Vnde*, inquit, *manifestum est, conualuisse, vt non ad perpetui temporis obseruationem, huiusmodi legem eis Deus ante dedisset.* Quæ enim lex sub initium violari permittebatur, consequens erat, vt suo tandem tempore in totum antiquaretur.

Tertul.

XX. *Lex vetus ad conspectũ nouæ legis euanuit.*

Hanc veteris legis finem ab initio legis gratiæ feliciter excipiendum esse, non obscurè indicauit illa fausta, fortunataque prædictio: *Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis supernenientibus proiicietis.* Leuitic. 26. n. 10. In quem locum Origen. homil. 16. *Quomodò*, inquit, *eiicimus vetera a conspectu nouorum?* Et respondet: *Vetera habuimus, legem, & prophetas: vetera autem veterum ea, quæ ante legem fuerunt ab initio, cum mundus factus est. Venerunt Euangelia noua, venerunt, & Apostoli: a conspectu horum eiicimus vetera. Quomodo ea eiicimus? Legem secundùm literam eiicimus, vt statuamus legem secundùm spiritum.* Quàm pulchrè hoc Dauid repræsentatur, cum gigante congressurus? Nam cum eum Saul propriis armis indueret, ad monomachiam illam ineundam: *Non possum*, inquit, *sic incedere, quia non vsum habeo. Et deposuit ea.* 1. Reg. 17. n. 39. Hæc Saulis arma Dauidis viribus maiora, legis onera repræsentabant, grauiora, quàm possint nostris humeris sustineri; iuxta illud D. Petri: *Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum; quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus?* Act. 15. n. 10. Omnia igitur Christus Dominus, tanquam intolerabilia, & importabilia abiecit; vt D. Aug. in Psalm. 143. rectè interpretatur. *Hæc*, inquit, *onera legis veteris Dauid noster, tanquam arma prementia, non adiuuantia posuit.* Vt scilicèt solis diuinæ gratiæ præsidiis armati contra diabolum pugnaremus.

Orig.

Saulis arma à Dauide reiecta veteris legis onera repræsentabant.

D. Aug.

XXI. *Moysis legislatoris mors etiam legis interitũ denuntiauit.*

Tandem legis interitum non obscurè mors legislatoris indicauit: qui à Deo mori iubetur, antequàm terram promissam ingrediatur. Deut. 34. num. 5. Quod rectè expendit Theod. ad illa verba Dauidis: *Irritauerunt eum ad aquas contradictionis.* Psal. 105. num. 32. *Legem*, inquit, *ad tempus esse latam ostendere voluit ab his, quæ legislatori acciderunt. Si*

Theodoret.

Fr. Mendoza in libr. Regum.

A *enim lator legis promissa terra perfrui non potuit: hinc facilè cognosci potest, neque ipsos hac cura perfruituros.* Ac proinde de terra promissionis expellendus; & in omnes mundi plagas sine lege disturbandos. Quarè D. Paulus Synagogam cum rebus mobilibus, quæ huc, illuc transferuntur; Ecclesiam cum immobilibus, quæ perpetuò conseruantur, comparauit. Nam referens illum locum Aggæi 2. n. 7. *Adhuc modicum* (seu vt habent Septuaginta) *Adhuc semel, & ego commouebo cælum, & terram, &c.* Subdit: *Quod autem, Adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum, vt maneant ea, quæ sunt immobilia* Hebr. 12. n. 27. Quibus verbis Apostolus se præbet germanum interpretem

Lex vetus mobilis: noua immobilis.

Septuag.

B Aggæi. Mouerat enim Deus terram, ferendo priorem legem: sed quia illa non permansit; adhuc semel cælum, & terram commouit, ferendo posteriorem. Vnde patet, & mobilitas prioris legis, quippe quam posterior loco mouit, & exclusit, & immobilitas posterioris, dum ait, *Adhuc semel.* Quasi diceret, Non iterùm aliam feram legem, quæ hanc excludat. Est enim hoc regnum immobile, firmissimis diuinæ gratiæ radicibus stabilitum; iuxta illud, quod statim addit: *Regnum immobile suscipientes, habemus gratiam.* Corruit igitur antiqua lex.

Lex gratiæ regnum immobile.

XXII. *Iudæi, qui latam legem contemnebant, sublatam præpostera religione obseruãt.*

Sed præposteri Israelitæ, sublatam legem seruare contendunt, qui latam, & præceptam seruare negligebant: semper propensi in vetita, auersi ab C imperatis. Quandò Moyses imperabat, vt armati ascenderent ad terram Chanaan possidẽdam; trepidi refugiebant, dicentes: *Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est.* Numer. 13. n. 32. Quandò rursùs imperabat, vt abstinerent à prælio cum Amalecitis, & Chananæis conserendo, temerarij, ac præcipites irruebant; dicentes: *Parati sumus ascendere, &c.* Numer. 14. n. 40. imò paulò post: *Contenebrati ascenderunt.* Ibid. n. 44. sed vtriusque inobedientiæ luerunt pœnas; propter illam quidem timiditatem, ad quadraginta annorum peregrinationem in deserto reuocati: Numer. 14. n. 33. propter hanc verò temeritatem, magna strage ab hostibus percussi, & concisi. Ibid. n. 45. Ita planè se habent nunc Hebræi. Nam olim datam a Deo legem contemnebant: D nisi gladio à Moyse, vel etiam radio, vel fulmine ab ipso Deo ad illius obseruantiam vrgerentur: nunc autem abrogatam, & antiquatam legem exequuntur: quãtumuis ferro, & igni ab illius executione terreantur. Quod illorum præposterum ingenium Procopius denotauit. *Ipsi*, inquit, *mandata Moysis à Deo tradita seruare iussi; non seruarunt; non iussi, nouo instante testamento, seruare student.* Et vberiùs D. Chrys. orat. 1. aduersùs Iudæos, hanc eorum peruersitatem admiratus, & execratus, *Semper*, inquit, *ea faciunt, quæ Dei placitis aduersantur. Etenim cum illos volebat ieiunare; tunc incrassabãtur, dilatabanturque. Rursus vbi non vult eos ieiunare, mordicùs tenent ieiunium. Cum vellet illos victimas offerre, ad simulachra properabant: cum non vult illos celebrare festum diem, studio festum diem agunt.* Denique E tales eos dicit, quales eos Sanctus Stephanus arguerat, dicens: *Vos semper Spiritui Sancto restitistis: sicut patres vestri, & vos.* Act. 7. n. 51. Scilicèt, addit D. Chrysost. *In hoc solum incubuistis, vt quæcunque Deus præceperit, iis contraria faciatis: quemadmodum, & nunc faciunt.*

Procop.

D. Chrys.

D. Chrys.

XXIII. *Prophetia cũ veteri lege extincta.*

Sed iam ad prophetiam: quæ sicut cum lege floruit, ita cum lege aruit. *Lex & prophetæ*, inquit Christus Dominus, *vsque ad Ioannem.* Luc. 16. n. 16. Quid certius? Vbi nunc, ô Israelitæ, vestri prophetæ, qui vos etiam in captiuitatẽ abductos se-

quebantur? Vbi Ezechiel? vbi Daniel? vbi Aggæus? vbi Zacharias, qui vos etiam Babylone exulantes demulcebant, & ad laborum tolerantiam animabant? Omnes profectò in hac vestra captiuitate fuerunt. Eleganter hac de re Chrysost. serm. 1. de Helia, *Gloriosus olim*, inquit, *prophetarum professione erat Iudæorum populus, sed plaudite. Gloriatio hæc nunc ab eis in Ecclesiam translata est. Neque enim congruit, vt prophetas agricolas adhuc habeat sterilis ille populus. Neque decet, vt apud illos seruentur prophetæ, qui eum, quem isti prædixerunt, crucifixere: pro mortuis, quos apud illos excitaunt: pro cæcis, quos apud illos visu donauit, pro esurientibus, quos apud illos pauit.* Quasi diceret, Duplici de causa illi populo prophetæ necessarij videbantur. Vna, vt eius mores excolerent. Verùm cum scelerarissimus populus nullam cultum pateretur: meritò omnes ab eo prophetæ auferuntur: sicut enim opus non est, vt terra sterilis aretur, & setatur: ne in ea colendâ frustrà laboretur: ita opus non est, vt ille populus, qui prophetarum oraculis obsurdeuat, iterùm à prophetis admoneatur: ne irritus in ea exhortatione labor collocetur. Altera, vt de suo eum Messia venturo instruerent, & quanta eum suscipi reuerentia oporteret, adhortarentur. Verùm cum Messias iam venerit, & in eum præsentem ingratissimus populus deseuerit: & quò maioribus beneficiis obstutus ab eo fuit, eò maioribus eum opprobriis obruerit: æquum fuit, vt omnia apud eum populum prophetarum oracula clauderentur.

D. Chrys.

Propheta qui Iudæos & excolebant moribus, & de Messia venturo instruebant, meritò auferuntur.

XXIV. Ne succenseas, ingrate popule, ne indignè feras, tuos tibi prophetas à Deo ereptos esse, quos tu prius à te procul eiecisti. *Suscitaui*, inquit Dominus, *de filiis vestris in prophetas: & de iuuenibus vestris Nazaræos. Nunquid non ita est, filij Israel dicit Dominus? Et propinabatis Nazaræis vinum: & prophetis mandabatis, dicentes, Ne prophetetis.* Amos 2. num. 11. & 12. Hoc est, Ego vobis proposui Nazaræos ad exemplum: & prophetas ad doctrinam. Vos autem quid? Vtrosque non solùm repudiastis, sed etiam deprauare voluistis: Nazaræos quidem ad vinum, contra eorum legem, prouocando: prophetas autem ad silentium contra diuini spiritus afflatum impellendo. Quid ergo? Prophetarum clamores audire noluistis? ergo plaustrorum sub fœni pondere laborantium stridores audietis. *Ecce ego*, inquit Dominus, *stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno.* Ibid. n. 13. Hoc est, Faciam vos gemere, & conqueri, & stridere sub peccatorum, & suppliciorum vestrorum pondere, tanquam plaustra fœno onusta: quia vt hæc ingrato sono, quocumque pergant, offendunt aures, & suas sarcinas produnt: ita vos vbique gentium dissipati, gementes, & eiulantes, & in multas querimonias deffluentes, vestras dissimulare miserias non possitis, sed in maiorem pudorem vestrum, omnium auribus ingeratis. Ita fere totum hunc locum Rupertus interpretatur.

Iudæi prophetas abscientes, pænarum suarum pondere premuntur.

Rupert.

XXV. Abiere procul à populo Israelitico diuina illa oracula de cælo tonantia: & importuna plaustra de terra stridentia successere. Nullas de cælo audiunt voces, nullas edunt: plurima de terrenis iurgia fulciant, plurima patiuntur. Qui inter eos vaticinentur, nulli sunt: qui nundinentur, innumeri. Hoc olim oraculo Synagogam perculit Isaias c. 29. n. 4. *Humiliaberis*, inquit, *de terra loqueris; & de humo audietur eloquium tuum.* Vbi Interlin. *Loqueris*, inquit, *de terrenis, qua ante de cælestibus per prophetas, & patriarchas loquebaris.* Vide, quò deueneris, Synagoga, de quâ in hoc rerum statu, po-

Synagoga diuino eloquio per prophetas destituta, de terrenis tantùm agit, & loquitur.

Interlin.

A tius quàm in tua illa Babylonica captiuitate lamentaretur Ieremias: *Non est lex; & prophetæ eius non inuenerunt visionem a Domino.* Thren. 2. num. 9. Nam prophetæ in Babylone rarus erat, non tamen nullus: nunc autem nullus omninò inuenitur. De hoc enim tempore te in spiritu prædixit lamentantem tuus regius vates, ac dicentem: *Signa nostra non vidimus; iam non est propheta, & nos non cognoscet amplius.* Psal. 73. n. 9. Vbi verè, & ingenuè fateris, nullum tibi præsentem adesse prophetam, nullum in posterum afuturum. Quod prædixit, & Oseas, dicens: *Dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine ephod, & sine theraphim* Oseæ 3. n. 4. seu, vt Septuagint. pro vltimis verbis transferunt: *Sine ma-*

Septuag.

B *nifestationibus.* Hoc est, interprete Theod. *Sine diuinis prædictionibus*, vel sine propheris, per quos futura manifestentur. Vnde illi pretiosi lapides, qui erant in rationali summi sacerdotis, & in Hebræo vocantur אורים *Vrim*, & תמים *Thummim*: id est, *illuminationes, & perfectiones*: seu, vt est in Vulgata, Exod. 28. n. 30. *Doctrina, & veritas*: illi, inquam, lapides, per quos Deus futura præmonstrabat, prospera quidem, cum splendorem solito maiorem emittebant: aduersa autem, cum contrahebant: illi tam prodigiosi lapides, indices futurorum, dicuntur à Iosepho lib. 3. antiquit. cap. 9. ducentis annis antequam id scriberet, cessasse ab ea vicissitudine emittendi, contrahendique fulgorem, atque adeò prosperos, seu aduersos euentus præ-

Theodor.

Duodecim rationalis lapides, futurorum indices, ab hoc munere cessarunt.

Iosephus.

C monstrandi, *irato Deo propter legum suarum præuaricationem.* Si igitur Deus iam inde ab eo tempore diuina oracula claudebat, propter violationem suæ legis: vt ad cap. 3. num. 1. latiùs diximus: quid tandem faceret propter interfectionem ipsius legislatoris, verique Messiæ? Profundo planè silentio omnia prophetarum oracula obruuntur: vt diuinum cum sacrilego populo commercium penitùs auferatur.

XXVI. Tandem sacerrimum diuinarum scripturarum thesaurum, quis non videt à Iudæis ereptum? Quanuis enim illum quoad literam retineant, procul dubiò quoad spiritum, & quoad intelligentiam amiserunt. *Oleum effusum*, inquit sponsa, *nomen tuum.* Cantic. 1. num. 3. Vbi D. Bernard. serm 14. *Iudæus*, inquit, *habet oleum, sed non effu-*

Sacra scriptura quoad spiritum à Iudæis erepta.

D. Bern.

D *sum. Habet in codicibus, sed non in cordibus. Quid tibi prodest pium saluatoris nomen lectitare in libris; nec habere pietatem in moribus:* Non minùs ignarus legit modò Iudæus scripturam, quàm olim Eunuchus ille Candacis Reginæ legebat Isaiam. Ad quem Philippus, *Putasne intelligis, quæ legis?* Actor. 8. num. 30. Quibus verbis olim D. Bernard. epistol. 106. acriter vrgebat Henricum: & nos acriùs vrgere possumus Iudæum, legendo, quàm intelligendo promptorem. *Putasne, Iudæe, intelligis quæ legis? Namsi intelligis, sentis vtique sensum propheticæ lectionis esse Christum. Quem si apprehendere cupis, citiùs illum sequendo, quàm legendo consequi potes. Quid quæris Verbum in verbo, quod iam caro factum, præsto est oculis? Iam enim de latibulo prophetarum, egressus est ad oculos piscatorum: iam de monte

D. Bern.

E *vmbroso, & condenso, tanquam sponsus de thalamo suo prosiliuit in campum Euangelij.* Et statim hortatus Henricum, vt non tam de litera, quàm de spiritu scripturæ, qui est multò dulcior, ac suauior, reficiatur. *Certè*, inquit, *si tantùm te delectat tenebrosa aqua de nubibus aeris, quantò iucundiùs hanrias, de serenissimis fontibus saluatoris? O si semel pauxillum quid de adipe frumenti, vnde satiatur Hierusalem, degustares, quàm libenter suas crustas rodendas literatoribus Iudæis relinqueres?*

Itaque

Itaque Iudæus occidenti literæ adhæter, eius cortice pascitur, & sæpè *genuinum frangit in illo*; dũ ad medullam spiritus sub eo latentẽ nõ peruadit.

XXVII. *Tabernaculum in Ecclesiæ typũ, diuina luce circumfusum, Iudæi excæcati ingredi non possunt.* Procop.

Testimonij tabernaculum fabrefecit Moyses secundùm exemplar, quòd illi in monte monstratum fuerat. *Postquam verò omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud; nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maiestate Domini coruscante.* Exod. 40. à n. 31. Mysticè interpretatur Procopius de tota Ecclesia, quam à Deo fabrefactam, & multâ cælestium, & supernaturalium donorum luce circumfusam Iudæi suis inuidiæ, & ignorantiæ tenebris obcæcati non poterant intueri. *Vero,* inquit, *tabernaculo commonstrato in hoc mundo, scilicèt Ecclesia ex gentibus conflata; incredibile est dictu, quanta diuinæ claritatis lux, eam lustrauerit, ac circumfulserit. At Moyses non potuit introire in tabernaculum: sicut nec Iudæi potuerunt se insinuare in Ecclesiam Christi. Non enim tulerunt diuinæ lucis clarissimos radios, nec intellexerunt mysterium Christi.*

Consũmatã iam scripturam Iudæi excæcati nõ intelligunt.

Sed non minus aptè contrahi potest hæc mystica interpretatio ad scripturam in illo Mosaico tabernaculo adumbratam. Hanc enim Iudæi, quandiù à Deo paulatim dictabatur, legebant, consulebant, exponebant, verùsque ac germanos ex ea sensus eruebant. Sed postquã perfecta est; & consummata: postquàm omnia, quæ in ea de Christo Domino mysteria includebantur, ad executionem deducta suot: tanto fulgore radiauit, vt Iudæorum oculi eam legere aggredientium penitùs obcæcarentur; testante Apostolo: *Vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.* 2. Corint. 3. num. 15.

Notabilis Iudæorum mos in scripturis exponendis. Adrian. Finus.

Vnde illa apud Iudæos consuetudo, quam refert Adrianus Finus lib. 7. Flagelli c. 35. in Synagogis Iudæorum, eos, qui Moysis libros populo legebant, post lectionem, inducto velo, faciem obtegere solitos; vt vel hac ceremonia suam ipsi proderent cæcitatem. Cum Isaias Dominum vidit in solio gloriæ fulgurantem, statim additur: *Et domus impleta est fumo.* Isai. 6. n. 4. quia quò clarior, & illustrior Christi Domini veritas è diuinis literis emicauit: eò densior, & obscurior cæcitas mentibus incubuit Iudæorum. *Postquam terra,* inquit D. Hier. *repleta est gloria Domini; Iudæorum templum impletum est ignorantiæ tenebris, & caligine, & fumo, qui noxius est oculis.*

D. Hier.

XXVIII. *Diuina scriptura ros nõ intra Iudæorũ castra, sed extra, in Ecclesiam effusus.* D. Cyril. Al.

Cælestis illè ros, è cælo lapsus, quo manna exciperetur, *Iacuit per circuitum castrorum.* Exod. 16. n. 13. vt significaret doctrinam Euangelicam, non in Synagogam, quæ more castrorum se ad illam repellendam obarmarat, sed in omnes circumquaque gentes effundendam. Ita D. Cyril. Alex. lib. 3. in Ioan. c. 34. vbi ducta ab illo rore similitudine, *Euangelica,* inquit, *doctrina rutilauit, non in Hebræorum congregatione, atque Synagoga, sed per circuitum castrorum in facie deserti, ac solitudinis, in omnibus videlicet gentibus, in Ecclesia gentium.*

Scriptura Iudæis quondam mensa, modò laqueus. Orig.

Erat scriptura mensa quædam lautissima Iudæorum; iuxta illud, interprete Origene statim citando: *Sapientia ædificauit domum, &c. & posuit mensam suam.* Prou. 9. n. 1. & 2. Sed miseri Israelitæ cum ad hanc mensam accumbunt, in laqueos induuntur; iuxta illud: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Psal. 68. n. 23. Rationem reddit Orig. lib. 8. in epist. ad Rom. c. 11. quia non intelligunt, quæ illis in hac mensa proponuntur, vt intelligere debebant; iuxta illud: *Quando sederis, vt comedas cum principe, diligenter attende, quæ apposita sunt ante faciem tuam.* Prouerb. 23. n. 1. Verbi gratiâ legunt, quia Christus animam suã posuit pro ouibus suis. Rursùs legunt, quia Christus manet in æternum; hæc non intelligunt quomodo cohæreant: ergo illaqueantur. Sed mirum non est ô Hebræi, tantam vestris animis ignorationem incubare, nam in vestræ arrogantiæ punitionem; *Miscuit vobis Dominus spiritũ soporis: claudet oculos vestros: prophetas, & principes vestros, qui vident visionem, operiet: Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati.* Isai. 29. n. 10.

Scripturarũ liber Iudæis signatus.

Clauis scripturarum ille agnus est, quem occidistis: sublata igitur claue; necesse est, vt scripturæ vobis perpetuò claudantur: imò in æternum eripiantur. Non immeritò vocat Dauid diuina eloquia, spolia. *Lætabor,* inquit, *ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Ps. 118. n. 162. Quia sicut hostibus spolia, ita Iudæis diuina eloquia auferuntur. Sic exponit D. Greg. lib. 18. mor. c. 11. *Eloquia,* inquit, *Dei idcirco spolia vocata sunt: quia ad fidem Domini gentilitate transeunte, Iudæi suis eloquiis, quibus induti fuerant, exuuntur.*

Scriptura tanquã spolia Iudæis auferuntur. D. Gregor.

Imò ipsi sibi Iudæis sacras scripturas eripuerunt. Nam sicut ille improbus hæreticus Marcion diuinas literas multis locis mutilare, truncare, & iugulare ausus est, veritus, ne ipse de suis erroribus conuinceretur: si illæ sartæ tectæque seruarentur: vt testatur Tert. l. de præscriptionibus c. 38. & li. de carne Christi c. 2. & lib. 4. contra ipsum Marc. c. 7. Ita planè Iudæi, multa scripturæ loca, quibus conuicti tenebantur, eradere, interuertere, deprauare, & adulterare ausi sunt: vt Galatinus l. 1. de Arcanis cap. 8. ostendit. Et sicut sacrilegus ille Ioachim Rex Iuda, oblatum sibi volumen legis, *scidit scalpello scribæ, & proiecit in ignem, qui erat super arulã, donec consumeretur omne volumen igni.* Iere. 36. nu. 23. ita planè Iudæi sacram scripturam, qua parte eorum erroribus palam contradicit, flammis abolere moliuntur: facturi quidem, nisi diuina eos prouidentia à tam impudenti, ac nefario conatu refrænaret.

Iudæi sacra scriptura deprauatores. Tertul. Galatin.

Synagoga internis supernaturalium virtutum habitibus denudata.

XXIX. Hactenus de supernaturalibus bonis externis, quæ Iudæis erepta sunt: nunc de internis: quales sunt virtutes Theologicæ, fides, spes, charitas, & cæteræ omnes, quæ illam consequuntur. His omnibus Synagoga denudatur: vel potiùs suis ipsa peccatis se denudat. Ficulnea quidem illa erat Synagoga, ad quam venit Christus Dominus, *Et nihil inuenit in ea nisi folia tantum. Et ait illi, Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuò.* Matth. 21. n. 19. Erat rursùs illa alia ficulnea, ad quam veniens dominus eius, dicebat: *Ecce anni tres sunt, ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam; vt quid etiam terram occupat.* Luc. 13. n. 7. Erat tandem illa alia ficulnea, quæ nihil *protulit*, nisi *grossos suos.* Cant. 2. n. 13. in quem locum D. Bernard. serm. 60. rectè ostendit, quanto iure Synagoga ficulneæ cõparetur, *Benè,* inquit, *ficus; quæ nunquam in altũ proficere: nunquam se humo attollere voluit; nunquam respondere radici, proceritate ramorum, generositate florum, fœcunditate fructuum. Malè tibi cum tua radice conuenit arbor pusilla, tortuosa, nodosa.* Satis igitur expressa Synagogæ imago est, ficulnea arida, omni virore, ac decore viduata, insuper à Deo maledicta.

Synagoga arida ficulnea cõparatur. D. Bern.

XXX. *Synagoga infœcunda vinea confertur.*

In illa parabola, quam Christus Dominus ad mores Synagogæ exprimendos proposuit: *Homo,* inquit, *plantauit vineam, & locauit eam colonis: & ipse peregrè fuit multis temporibus. Et in tempore misit ad cultores seruum, vt de fructu vineæ darent illi.* Luc. 20. num. 9. & 10. In quem locum quærit

D. Ambrof. quo tempore seruum miserit? non enim dicit in tempore fructuum, aut prouentuum, aut vindemiæ: sed absolutè, *in tempore*. Nihilominus mirandum id non est, addit D. Ambrof. quia in illa vinea sterili, & infæcunda, nullum tempus fructuum potuit designari. *Nullus enim fructus*, inquit, *extitit Iudæorum: nullus vineæ huius prouentus. Expectaui, vt faceret vuas: fecit autē spinas*. Isai. 5. n. 4.

D. Ambrof.

XXXI. Christus in Nazareth ciuitate Galilææ nasci, legis permutationem ostendit.

D. Bern.

Non immeritò in ciuitate Galilææ, cui nomen Nazareth, humanam sibi naturam assumpsit æternum verbum. Luc. 1. n. 26. vt & ex prouincia Galilæa, & ex vrbe Nazareth, futura totius Synagogæ ruina ostenderetur. Nam Galilæa, vt notat D. Bern. hom. 1. super, *Missus est*, interpretatur, *trāsmigratio*, *Quia*, inquit, *nascente Christo omnia illa trāsierunt*. Scilicet non solum ille externus diuini cultus apparatus; sed etiam ille internus omniū virtutum chorus. Nazareth autem *flos* dicitur. *Sed prodeunte*, inquit, *fructu flos decidit; quia veritate apparente in carne, figura pertransiit*. Et paulò post: *Hos ergo flores, & nos, qui iam fructum tenemus, pertransisse videmus: & dum adhuc florere videbantur, transituri prauidebantur*. Quod confirmat ex Dauide: *Mane floreat, & transeat: vespere decidat, induret, & arescat*. Psalm. 89. n. 6. Vbi Synagoga virtutibus, tanquam floribus ornata, subitò describitur aruisse. Deinde clariùs ea illis verbis: *Omnis caro fænum; & omnis gloria eius, quasi flos agri. Exsiccatum est fænum, & cecidit flos: quia spiritus Domini sufflauit in eo*. Isai. 40. n. 6. & 7. Cuius loci germanum se interpretem præbuit ipse propheta, dum addit: *Verè fænum est populus*. Itaque totus ille populus fænum erat; *quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur*. Luc. 12. n. 28. olim multis diuinæ gratiæ beneficiis florens; posteà suorum scelerum incendiis exarescens. Quarè D. Bernard. *Carnalis*, inquit, *ille populus Iudæorum fænum fuit. An non fænum aruit; dum idem populus ab omni spiritus pinguedine vacuus sicca litera adhæsit? An non etiam flos decidit; quando gloriatio, quam habebat in lege, non remansit? si flos non decidit, vbi est ergo regnum, vbi sacerdotium, vbi propheta, vbi templum, vbi denique magnalia illa, de quibus gloriari solebant, ac dicere: Quanta audiuimus, & cognouimus ea; & patres nostri narrauerunt nobis?* Ps. 77. n. 3. Vbi ostendit, non solùm illam externam gloriam ex diuinis miraculis fulgurantem: sed etiam illam internam gratiam ex diuini Spiritus afflatu florescentem, tandem in Synagoga prorsùs interiisse.

B

Synagoga tanquā fænum, heri in agro, hodie in clibano.

C

D

XXXII. Fidem Iudæi amiserunt. Filius Dei in fornace à Nabuchodonosore ex gentilis populi typum, nō à Iudæis agnoscitur.

Et quidem quam virtutem non perderet Synagoga, quæ fidem perdidit: quæ est primum omniū ostium, fundamentumque virtutum. Vidit olim, & agnouit Nabuchodonosor, inter tres pueros, quos in fornacem inclusit, filium Dei. *Ecce*, inquit, *video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis; & nihil corruptionis in eis est: & species quarti similis filio Dei*. Dan. 3. n. 92. Cur, obsecro, solus ethnicus, & profanus Rex filium Dei agnoscit, & fatetur, non quidem in sublimi solio residentem, sed in fornace ignis ambulantem: non inter apparatus regios, sed inter cruciatus igneos? Credo, in opprobrium, & inuidiam Iudæorum, qui suum Deum in cruce non agnouerunt, imò potiùs abiurarunt: quem Ethnicus in fornace confitetur, & veneratur. Ita D. Hippolytus martyr ad eum locum, *Hæc profectò*, inquit, *est manus Domini, vt cognoscens eum in camino, ipsum prædicaret, & glorificaret. Nec vacat id mysterio. Quod enim Iudæi filium Dei, hominem factum, non erant agnituri, nec recepturi; præmonstrat scriptura, gentes eum esse agnituras, & recepturas; quem iam Rex Babylonis, in fornace videns agnouit, & Filium Dei confessus est*. Quam interpre-

E

D. Hippol.

A tationem sequitur etiam Rupert. lib. 6. de Victoria Verbi cap. 21. *Speciosa*, inquit, *fuit hæc victoria, & insigne præconium Filij Dei: quod illorum manifesta confessione priùs confessus est inimicus, quam amicus: persequutor, quam sectator: gentilis, quàm Iudæus*. Infelix planè populus Iudæorum: tam ignauus ad conseruandam fidem, quàm promptus gentilis ad acquirendam. Rupert.

Idem videre est in Rege Syriæ, & Naamano Gentilibus: & in Rege Israelis Iudæo: nam illi duo crediderunt, leprosum sanari posse ab Helisæo: quod Rex Israel minimè credidit. Imò rogatus à Rege Syriæ, vt Naamano lepra laboranti de remedio prouideret, *Scidit vestimenta sua,*
B *& ait, Nunquid Deus ego sum, vt occidere possim, & viuificare?* 4. Reg. 5. n. 7. Itaque Gentiles fidem susceperunt, quam Iudæus abiurauit. Vnde D. Chrysostom. serm. de Naaman Syro, *O fides*, inquit, *Naaman principis! O istius perfidia Regis? Naaman Syrus fideliter festinat ad Deum: & Rex perfidus suum scidit vestimentum. Diffidunt, qui nouerant; & qui non nouerant, credunt. Domestici repugnant, & externi festinant. Rex Syriæ credit posse fieri, quod audierat: & Rex Israel non credit fieri posse, quod nouerat. Alieni currunt ad auxilium; & proprij cæleste denegant donum. Qui prædicare debuit, destruit: & qui destruere potuit, festinauit: vt tantò gloria potior esset externis; quantò perfidia innotuerat regis*.

XXXIII. Naamani Gentilis fides cum Regis Iudæorū perfidia cōparatur.

D. Chrys.

C Non minor Iudaici populi incredulitas cernitur, si cum fide latronis comparetur. Nam hic minima habens credendi incitamenta, confessus est: illi plurima habentes, & maxima, negauerunt. Quod D. Chrysostom. in Psalm. 50. probè obseruans, *Iudæi*, inquit, *viderunt mortuos suscitatos, leprosos mundatos, dæmones fugatos, mare infrænatum, Herodem turbatum. Hæc omnia videntes, crucifixerunt Christum. Latro verò nihil horum viderat: considerabat sputis repletum, crucifixum, aceto potatum, & felle: & cum hæc omnia videret, non est scandalizatus: sed regem cælorum confessus est*. Sed quid mirum, Iudæos magis incredulos fuisse, quàm Ethnicos: cum etiam minùs, quàm dæmones credidisse videantur. Exclamauit voce magna coram Christo Domino spiritus immundus: *Quid nobis, & tibi*
D *IESV Nazarene? venisti perdere nos. Scio te, quis sis sanctus Dei*. Luc. 4. num. 34. Ad quem locum D. Ambrosius. *Populus*, inquit, *negat, quem dæmones confitentur*. Et statim comparans inter se diabolum, & populum Iudæorum; illum quidem, dum tentauit Christum Dominum, vt se è pinnaculo templi deorsum mitteret. Matth. 4. num. 6. hunc autem, dum voluit suis ipse manibus Christum Dominum è supercilio montis præcipitare. Luc. 4. num. 29. *O peior*, inquit, *Magistro, discipulorum hæreditas! Ille verbo Dominum tentat: hi facto: ille dicit, Mitte te deorsum: isti adoriuntur, vt mittant*. Scilicèt cum nullus discipulus supra magistrum sit; isti magistrum diabolum improbitate superabant; imò non magistrum tantum, sed patrem
E diabolum agnoscebant. Vnde Ecclesia gentium, quæ è Synagoga, tanquam à matre, per Apostolos prodiit; loquuta de Iudæis, *Filij*, inquit, *matris meæ pugnauerunt contra me*. Cantic. 1. num. 6. Vbi D. Bernard. sermon. 29. *Rectè*, inquit, *dicuntur filij matris tantum, non verò patris: quia non sunt ipsi ex Deo, sed ex patre diabolo*. Ioan. 8. num. 44.

XXXIV. Latronis fides Iudæorū incredulitati præfertur.

D. Chrys.

Iudæorum perfidia, & malitia, diabolica peior.

D. Ambr.

D. Bernard.

XXXV. Synagoga à septem spiritibus immūdis habitatur, & polluitur.

Ex hac cognatione Iudæorum cum dæmonibus, fit, vt vtrique simul in eadem domo, ac familia cōmorentur. Vnde Christus Dominus de illo diabolo

diabolo à se expulso, qui requiem non inueniebat extra domum, à qua exierat: *Tunc vadit*, inquit, *& assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi.* Luc. 11. n. 26. Quem locum D. Ambros. de ingressu dæmonum in Synagogam eleganter interpretatur. *Immundus*, inquit, *spiritus in nationibus, & gentibus per fidem Christi requiem reperire non potuit. Ideo regressus ad plebem est Iudæorum; quæ forensi, & perfunctoria specie compta, animo manet interiore pollutior. Neque enim sacri fontis irriguo, aut abluebat, aut restinguebat ardorem: meritoque ad eam spiritus redibat immundus, adducens secum septem spiritus nequiores se. Itaque vt nobis multiplicatur septiformis spiritus gratia; ita illis immundorum spirituum omnis cumulatur iniuria.* Quò miserabiliorem in statum deuenire potuit Synagoga? vt sicut in Ecclesia per Christum habitat plenitudo diuinitatis corporaliter: ita in Synagoga per diabolum plenitudo totius malignitatis commoretur. Et sicut in Ecclesia per Spiritum Sanctum septiformis gratia, hoc est, omnium gratiarum abundantia redundat: ita in Synagoga per spiritum immundum septiformis nequitia, hoc est, omnium nequitiarum affluentia restagnet.

D. Ambros.

Tandem synagoga bonorum omnium maximum perdidit, Messiam.

XXXVI. *Synagoga Christū repudiauit.*

HÆc est maxima omnium iactura, quam Iudæi patiuntur. Cum enim Christus Dominus omnium fons, & origo bonorum sit: qui illum perdunt; omnibus omnino bonis denudantur. Igitur synagoga suum olim Messiam repudiauit; ab eo tandem repudianda: vt breuiter ostendam. Quòd igitur eum repudiarit; patet in primis typicè, & in mysterio, cum suum doctorem Moysen abiecit: & omnis populus *congregatus aduersus Aaron, dixit, Surge fac nobis Deos, qui nos præcedant: Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit.* Exod. 32. num. 1. Rursus cum Samuelem contempsit, & à principatu exclusit: omnésque maiores natu Israel ad eum congregati dixerunt: *Constitue nobis regem, qui iudicet nos, sicut & vniuersæ habent nationes.* 1. Reg. 8. num. 5. Tandem cum Dauidem, si non in propria persona, saltem in persona posterorum, pro nihilo habuit; & ab eo ad Ieroboamum defecit, dicens: *Quæ est nobis pars in Dauid? vel quæ hereditas in filio Isai?* 3. Reg. 12. num. 16. Nam cum Moyses, Samuel, & Dauid verum Messiam Christum Dominum repræsentarint: dum hos suos doctores synagoga reiecit; suum quoque Messiam in illis repræsentatum censetur repudiasse.

XXXVII. *Iudæorum impudentia Christum D. pro Cæsare, imò Barabba contemnentium.*

Verùm non solùm in mysterio, sed in re ipsa, facta iam impudentior synagoga, suum à se Messiam præsentem, ac viuentem repulit: cum illi Barabbam anteponit. *Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.* Ioan. 18. num. 40. Et cum Cæsarem sibi potiùs in Regem, quàm illum præoptauit; *Non habemus Regem, nisi Cæsarem.* Ioan. 19. n. 15. Vbi D. Cyril. Alex. lib. 12. in Ioan. cap. 26. *Resiliit*, inquit, *apertè ab amicitia Dei populus Iudæorum, & reliquit, vt Moyses dicit, Deum, qui ipsum genuit, & Domini auxiliatoris eius recordatus non est.* Et ad hoc impudens, & immane facinus sentit allusisse Ieremiam, cum Iudæos etiam ethnicis, & idololatris postponit: nam hi suos Deos licet falsos ita colunt, vt ad alios non ita facilè transmutentur: cum tamen Iudæi à suo vero Deo, ac Messia, quem colebant, se ad Cæsarem abripi, & abduci, facilè patiantur: & pro suo legitimo Rege, Improbum tyrannum venerentur. *Transite*, inquit Propheta, *ad insulas Cethim, & videte: & in Cedar mittite, & considerate vehementer: & videte, si factum est huiuscemodi. Si mutauit gens Deos suos; & certè ipsi non sunt Dij: populus vero meus mutauit gloriam suam in idolum.* Ierem. 2. n. 10. & 11. Vbi quamuis sermo sit ad literam de antiqua Iudæorum defectione ad idololatriam: opportunè tamen transfertur, vt hæc eorum à Messia ad Cæsarem defectio exprimatur. Quem locum D. Chrys. orat. 1. aduersus Iudæos expendens, probè notat illud: *Populus meus mutauit gloriam suam*: vt ostendat quantum in Iudæorum damnum hæc defectio conuertatur. *Non dixit*, inquit, *mutastis Deum vestrum: Deus enim non mutatur: sed mutastis gloriam vestram. Neque enim me læsistis, inquit, neque vlla noxa ad me peruenit: vos metipsos affecistis ignominia; meam gloriam non imminuistis, sed vestram ipsorum.*

D. Cyril. Alex.

D. Chrys.

XXXVIII. *Christus nasciturus & moriturus à Iudæis reiicitur.*

Suum denique Messiam, & nasciturum, & moriturum, reiecit synagoga: nasciturum, quia nullum ei locum fecit intra vrbem Bethlehem, vt nasceretur. *Non erat ei locus in diuersorio.* Luc. 2. n. 7. Moriturum, quia agendum in crucem ab vrbe exterminauit. *Extra portam passus est.* Hebr. 13. n. 12. Ad quam synagogæ impietatem, & infidelitatem mihi videtur respexisse D. Bern. serm. 6. in vigilia natalis Domini, *Et tu quidem*, inquit, *impia synagoga, hunc nobis filium peperisti; officio quidem matris, sed non matris affectu. Excussisti enim de sinu tuo, extra ciuitatem eiciens, & eleuans super terram: tanquam dicens Ecclesiæ gentium, pariter & Ecclesiæ primitiuorum, quæ est in cælis, nec mihi, nec vobis sit, sed diuidatur. Diuidatur, inquam, non inter vtrasque; sed ab vtrisque.* Neque enim ita eum diuidi voluit synagoga, vt partim ad Iudæos, partim ad Gentiles, partim ad terrestres, partim ad cælestes pertineret, sed ita potiùs, vt ab vtrisque, seu ab omnibus amputaretur. *Sana nimirum mater*, pergit D. Bern. *ita abortiuum facere voluisti: dum non esset, qui excipere posset excussum.* Hoc planè erat synagogæ consilium, hæc ratio, hæc mens suum à se Messiam excutiendo interficere; & ab hominum memoria exterminare. Sed suo conatu delusa, vnde obesse voluit, indè experta est profuisse. *Age ergo*, addit D. Bern. *quid profeceris, imò quàm nihil profeceris, intuere. Vndique enim egrediuntur filiæ Sion, vt videant regem Salomonem, in diademate, quo coronasti eum. Ciuitate pulsus, atque leuatus à terra, omnia trahit ad se.* Et potest esse allusio ad Moysen; quem mater, hoc est, synagoga, exposuit. Exod. 2. num. 3. Et filia Pharaonis, hoc est, Ecclesia excepit; imò & coronauit. Ib. à n. 5. Quem enim Iudæi proscripserunt, Gentiles adorarunt.

D. Bern.

D. Bern. *Christus D. à Iudæis eiectus, à Gentilibus excipitur adorandus.*

XXXIX. *Synagoga à Christo D. reiecta dilecta Ecclesia.*

En Christus Dominus à synagoga repudiatus: ipsa se omni bono priuauit. Sed vlteriùs vide & ipsam synagogam à Christo Domino reiectam, & ab omni bono, quod sperabat, deturbatam. De sole oriente, & mundum collustrante loquutus Sapiens, *Sol*, inquit, *renascens gyrat per meridiem; & flectitur ad Aquilonem* Ecclesiastes 1. num 6. Quem locum D. Ambros. serm. 12. in Psal. 118. de Christo Domino nato ad meridiem, hoc est, in synagoga; & translato ad Aquilonem, hoc est, ad Ecclesiam, mysticè interpretatus, *Ipse*, inquit (nempè Christus D.) *oriens populo Iudæorum, ad Austrum iuit; ad molliorem populum, luxuria magis feruentis corporis lubricum, quàm immanitatis impietate praedurum: aut certè ad nobiliorem plebem; quæ erat genus electum, vendicans sibi patriarcharum prosapiam.* Vbi cernitur eximius à Deo in synogogam Iudæorum collatus fauor: quo tamen illa, suorum scelerum &

D. Ambr.

Iudæi in Austro, gentiles in Aquilone mysticè significati.

A multitudine, & magnitudine, indignam se affecit. Vnde pergit Ambrosius, *Sed quia perseuerabat in vitiis, nec emendabat errorem; ideò sol iustitiæ gyrauit ad gentes; quæ antè eloquiis cælestibus defraudatæ, immanes, & ignobiles habebantur. Aquilo enim grauis ventus est, vt populi nationum. Sed qui erant graues antè in perfidia; nunc super Aquilas leuiores facti sunt, fide, atque pietate.* Videat, quid amiserit synagoga, à suo deserta sole, quamis ignorantiæ tenebris obruatur; ab illo omnium altore, nutritoréque virtutum repudiata, quamis vitiorum cumulis prægrauetur.

XL.

Cur Iudæa relicta, trans mare Galilææ Christus abierit?

D. Cyril. Alex.

Post lõgam disputationem cum Iudæis initam, *Abiit Iesus trans mare Galilææ.* Ioan. 6. num. 1. Vbi iam non Iudæi, sed gentiles habitabant. B Quærit autem D. Cyril. Alexandr. libr. 3. in Ioan. c. 12. Cur se Christus à Iudæorum consortio abduxerit; & in gentilium familiaritatem immiserit? Et respondet ad præsens institutum non parum accommodatè: *Quoniam*, inquit, *apud hos honorificè tractabatur; gentium Ecclesia iure datam palmam, re ipsa ostendebat.* Et paulò post, *Propterea recedens ab Ierosolymis, non ad finitima castella diuertit; sed trans mare Tyberiadis abiit, vt re ipsa Iudæis intimaretur, tam longè pro impietate eorum ab eis migraturum, vt inaccessibilis ad eum via futura sit: non enim est possibile pedibus hominum, maria transiri.* Quantus synagogam inuadet pauor, si hæc intelligat, nimirùm tantum inter eam, ac suum Messiam chaos interesse, C vt nullo queat proprio labore superari: & iam quodammodò videatur inferorũ rea. Sicut enim inter inferos, & superos magnum chaos firmatum est: nec vllus vltrò citróque commeandi locus inuenitur: teste Abrahamo Luc. 16. n. 26. ita synagogam à suo Messia tam inuia via diuidit; vt nullus haberi posse ad eum regressus videatur.

XLI.

Christus Hierosolymam in synagoga typũ dereliquit.

Rupert.

De Ierosolymis vltimò egressurus Christus Dominus, *Surgite*, inquit, *eamus hinc.* Ioan. 14. num. 31. Quem exitum, inquit Rupert. lib. 10. in in Matth. c. 26. expressit, *Cum terribilibus, ac reuerendis verbis istis. Quid enim erat dicere, surgite eamus hinc: quando Iudas loquebatur cum senioribus, statim venturus cum cohorte, & ministris: nisi relinquere ciuitatem illam: quemadmodum per prophetam Ieremiam prædixit. Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: facta est mihi hereditas, quasi leo in sylua: D dedit contra me vocem suam, ideo odiui eam.* Ierem. 12. numero 7. & 8 Et statim comparat hæc verba Christi Domini: *Eamus hinc*, cum illis Angelorum, quas suprà ex Iosepho retulimus, in templo auditas fuisse, *Migremus hinc.* Nam vt Angeli indignabundi, & Iudæorum perfidiam, ac malitiam exosi, à templo recedebant, multò promptiùs à sceleratissima vrbe, & gẽte recessuri. *Ita Christus*, inquit Rupert. *cum terribili significatione vocum, omne præsidium salutis, se se ab illa ciuitate migrare demonstrauit.*

Iosephus.

Angeli Hierosolymitanum templũ deserunt.

Rupert.

XLII.

Synagogam non solum verbis, sed etiam factis, Christus repudiauit.

Rupert.

Neque solo verbo, sed etiam facto ipso, exeundo, ostendit, illum à se populum repudiari. *Factis enim*, inquit, *non minus, quàm verbis loqui, sapientiæ Dei familiare est.* Idem etiam repudium synagogæ significaturus Christus Dominus, *Abscondit se, & exiuit de templo.* Ioan. 8. numero 59. *Mala enim subsequentia*, addit Rupert. *probauerunt, verè & de templo illo exisse, & de ciuitate illa abiisse Iesum, & ab vtroque migrasse omne Angelorum præsidium.* Nam sicut olim Moyses cum *exiuit à Pharaone iratus nimis.* Exod. 11. numero 8. extremam Pharaoni calamitatem portendit. Ita Christus D. egrediendo de vrbe, ac de templo, conceptam in populum Iudaicum iram significauit, paulò post, in eum per innumeras plagas effundendam.

A Quid verò potuit Pharaoni durius nuntiari, quàm quod ei Moyses nuntiauit? *Non videbo vltra faciem tuam.* Exod. 10. num. 29. Quid potuit Sauli infelicius contingere, quam non esse vltra videndum à Samuele? iuxta illud, *Non vidit Samuel vltra Saul vsque ad diem mortis suæ.* 1. Reg. 15. n. 35. Quid denique potuit ingratæ ciuitati Apostolos non recipienti, calamitosius obuenire, quàm ab ipsis Apostolis repudiari, exeuntibus foras, & excutientibus puluerem, quem in ea collegerunt? Matth. 10. num. 14. *Amen dico vobis*, inquit Christus Dominus, *tolerabilius erit terra Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quam illi ciuitati.* Ibid. num. 15. Quid terribilius? Vnde licet efficaciter argumen- B tari, Nam si recessus Moysis à Pharaone; Samuelis à Saule; Apostolorum ab illa vrbe, tam multas calamitates non solum in hac vita, sed etiam in futura subeundas ominatur: quid non timeas, synagoga, quid non exhorrescas; à qua non Moyses, nõ Samuel, non Apostoli tantùm recesserunt: sed tuus ipse Messias, à quo omnia bona sperabas: sine quo omnibus infortuniis subiicieris? *In generationem, & generationem*, inquit Dauid, *veritas tua.* Psal. 118. n. 90. Prius quidem, sed ad breue tempus in synagoga Iudæorum: posterius, sed vsque in sempiternum in Ecclesia gentium. Vbi D. Ambr. serm. 12. *Recessit*, inquit, *ab illis veritas, quando dixerunt, Tolle, tolle, crucifige eum, &c. Tradiderunt enim veritatem; & elegerunt iniquitatem: sola Ecclesia veritatem pio affe-* C *ctu possidet.*

D Ambros.

XLIII.

Vocabulis Hebraïs, & Syriacis Christus in cruce loquitur, vt Hebræos repudiare videretur.

D. Epip.

Tandem Christus Dominus in cruce moriturus supremum videtur synagogæ dixisse vale: nam Æternum Parentem alloquutus, prorupit in hæc verba, *Eli, Eli, lammasabacthani? hoc est, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Matth. 27. n. 46. Vbi D. Epiphan. lib. 2. contra hæreses, hæresi 69. ad finem, obseruat, illa duo priora verba, *Eli, Eli*, Hebræa esse: at verù hæc posteriora, *lamma sabacthani*, esse Syriaca. Vnde non immeritò dubitabis, cur voluerit Christus Dominus, vocabulis Hebræis exordiri, & Syriacis perorare. Respondet D. Epiph. antè ad rem præsentem, *Hoc ipsum*, inquit, *faciebat propter bonam dispositionem. Vt confiteretur id dictum, de se dictum esse à Propheta, per hoc, quod, Eli, Eli, dixit. Quod verò restabat, non am-* D *plius hebraica lingua, sed syriaca proferebat: quò subuerteret eos, qui Hebraicam iactant: & honoraret etiam alias linguas: ad impletionem eorum, quæ de ipso dicta sunt. Expassurus enim erat iam sui cognitionem in omnes gentes, & non in Hebræos solùm.* Quasi diceret, Hebraicè exorsus est; vt illud exordium Psalmi 21. *Deus, Deus meus*, seu, vt est in Hebræo, *Eli, Eli*, suo nomine à Propheta dictum fuisse, confirmaret. Syriacè verò perorauit, vt iam inde Hebræos à suo colloquio arcere videretur; & qui hactenùs Hebraicè loquentem non audierant: deinceps Syriacis, aliísque externis linguis loquentem non intelligant; atque adeò ab omni cum Christo commercio in totum abdicentur. Quid tibi acci- E dere poterat infelicius, synagoga? Tuus à te Messias longissimè recedit: & vt te à suo consortio penitùs repellat, vernaculum dedíscit idioma, quo tecum anteà vtebatur. Lingua, quam non noueris, loquetur, ne te in posterum alloquatur.

XLIV.

Christi tanquam floris odorem synagoga quidam percepit, non fructum gustauit.

D. Bern.

Suum perdidit Messiam synagoga, florem in se habuit, fructum non sensit: odorem percepit, saporem non gustauit. Rectè D. Bern. serm. ad milites templi cap. 7. *Tanquam fructus, in flore coalescens nutritus est Deus infans: vt floris odor fructus saporem præcederet: ac de naribus prophetarum, faucibus se Apostolorum, liquor sanctus infunderet: Iudæisque tenui*

odore

Isaac in Iudæorum typum vestimenti odorem sensit: filium non agnouit.

odore contentis, gustu solido reficeret Christianos. Et statim docet, patriarcham Isaac, qui odorem filij sensit, dicens: *Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni.* Gen. 27. n. 27. sed filium non agnouit: typum fuisse Iudæorum, qui floris odorem senserunt, fructus saporem non gustarunt. *Isaac*, inquit, & sub eius nomine, Israeliticus populus, *vestimenti fragrantiam sensit, sed vestitus præsentiam non agnouit: sæpe loquor vestis, tanquam floris odore forinsecus delectatus, quasi fructus interioris dulcedinem non gustauit: dum & electi filij, simul & sacramentis frandatus cognitione remansit.* Itaque ille flos apud Iudæos, seu, vt loquitur Euangelista, *IESVS à Nazareth, pertransijt, benefaciendo, & sanando omnes.* Actor. 10. numero 38. non permansit: sempiternam in Ecclesia sedem habiturus: ex qua non modo floris odorem, sed etiam saporem fructus omnibus partiatur.

XLV. *Iudæi non propter idololatriam sed propter Christi D. necem tam multis pœnis subiiciuntur.*

Atque hæc de extrema bonorum omnium, & temporalium, & spiritualium proscriptione, quam Iudæi in hac vita patiuntur. Vnum ab eis quæro, Quam ob culpam iam multis pœnis subiiciantur? Non quidem ob idololatriam: quam reuera modo non exercent; vt constat tam ex euidentia facti: nullæ enim modo de Iudæorum idololatriis toto orbe querimoniæ excitantur: quam etiam ex illo oraculo diuino supra iam citato, *Dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine ephod, & sine theraphim.* Oseæ 3. num. 4. Vbi *sine theraphim*, ad literam, iuxta veriorem sententiam, quam Ribera latius tuetur, idem est, atque *sine idolis, ac simulachris falsorum Deorum.* Qui igitur falsos Deos non colunt; cur à vero tam diuturnis calamitatibus puniuntur? Quæstionem proponit, ac soluit D. Hier. epist. 129. ad Dardanum, in fine, Iudæorum populum alloquutus. *Certè*, inquit, *non colis idola: ignoras alienos Deos. Quomodo ergo clementissimus quondam Deus, qui nunquam tui oblitus est; nunc per tanta spatia temporum, miserijs tuis non adducitur, vt soluat captiuitatem: &, vt verius dicam, expectatum tibi mittat Antichristum: Ob quod facinus, & tam execrabile scelus auertit à te oculos suos? Ignoras: Memento vocis parentum tuorum, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Et, Venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et, Non habemus regem, nisi Cæsarem. Habes, quod elegisti: vsque ad finem mundi seruiturus es Cæsari; donec gentium introeat plenitudo: & sic omnis Israel saluus fiat; vt qui quondam erat in capite vertatur in caudam.*

Ribera.

D. Hieron.

XLVI. *Ex Iudæorum supplicijs Christus verus Messias comprobatur.*

Quod si Iudæi propter Christum occisum, tot infortunia patiuntur; profectò verus fuit ille Messias; nam si Dei aduersarius esset, propter illius occisionem non punirentur à Deo, sed potius coronarentur: sic enim probe argumentatur Tertullianus lib. 3. contra Marc. cap. 23. *Si*, inquit, *propter illum*, scilicet Christum, *acciderunt hæc supplicia; non potuit creator vlcisci, nisi suum Christum: remuneraturus potius Iudam, si aduersarium Domini sui peremissent.* Totum hoc argumentum D. Chrysostom. in Psalm. 8. ibi, *Vt destruas inimicum, & vltorem*; & oratione 3. contra Iudæos, non procul ab initio, & Iulianus Pomer. libr. 1. contra Iudæos, & Samuel Marochianus libr. de Aduentu Messiæ, cap. 6. & sequentibus, latè prosequuntur.

Tertul.

D. Chrys.

Iulian. Pomer. Samuel. Maroc.

SECTIO V.

Ab spiritualibus æternæ vitæ bonis Iudæi repellendi.

A

I.

LOquimur de Iudæis, qui suo Iudaismo adhærescunt: nam *reliquiæ* Israel, quæ ad fidem conuertentur, *saluæ fient*, Roman. 9. n. 27. & c. 11. num. 26. Miserrima igitur conditio Iudæorum, qui in hac vita omnibus bonis proscribuntur; vt ostensum est: & in futura ab æternis bonis arcebuntur. Sed ipsi sibi metipsis tribuant, quod patientur; qui aduersus se damnationis sententiam protulerunt. Peccarunt gentiles, sed malorum pertæsi ad misericordiam confugerunt, postulantes aquam, qua abluerentur. Quod Gentilis Præses significauit, qui *accepta aqua, lauit manus suas coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine iusti huius.* Matth. 27. n. 24. Peccarunt item & Iudæi:

Iudæi in Christi sanguine iustitiam postularunt. Gentiles, in aqua misericordiam.

B

sed de suis peccatis non dolentes, quin potius complacentes, ad iustitiam prouocarunt, postulantes sanguinem, quo imbuerentur: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Ibid. num. 25. Et sicut olim Ioab non solum *effudit sanguinem belli in pace*: sed etiam *posuit cruorem prælij in balteo suo*. 3. Reg. 2. num. 5. quasi gloriabundus de sanguine, quem iniquissimè effuderat; & de homicidio, quod iniustissimè patrarat: ita & Iudæi non solum suas manus Christi sanguine imbuerunt; sed etiam filiorum capita cruentarunt: quasi Deicidium à se commissum, monumentum gloriæ sibi futurum sperarent. Itaque gentiles aquam, hoc est, misericordiam: Iudæi sanguinem, hoc est, iustitiam, suis peccatis postularunt. *Quid faciet*, inquit D. Bern. serm. 14. in Cant. *iustus, & misericors Dominus, altera*, nempè Synagoga Iudæorum, *gloriante in lege, & applaudente iustitiam sibi, nec indigente misericordia, sed despiciente ipsam, qua indiget: altera*, scilicet Ecclesia gentium, *è regione propria cognoscente delicta, confitente indignitatem, renuente iudicium, flagitante misericordiam? Quid, inquam, faciet iudex; & ille iudex. eius, & iudicare, & misereri, sic vtrunque familiare est, vt neutrum altero familiarius? Quid sane possit conuenientius, quam pro suo quæque accipiat voto, iudicium illa, ista misericordiam. Iudæus iudicium quærit, & habeat. Et est iudicium, vt qui contemnunt Dei misericordem iustitiam, & suam volunt constituere: eidem suæ iustitia relinquantur, opprimendi magis, quam iustificandi.* Neigitur Iudæus indignetur, se damnatum esse, qui se ipsum adhuc viuens iudicauerat damnandum.

C

D. Bern.

D

II.

Optima parabola diuitis, occidentis ouem pauperis, induxit propheta Nathan, Dauidem Regem ad sententiam in summum caput proferendam. *Viuit Dominus*, inquit Dauid, *quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc. Ouem reddet in quadruplum.* 2. Reg. 12. num. 5. & 6. Quem locum D. Ambr. in posteriori Apologia de Dauid c. 11. ad præsens institutum aptè interpretatur. Nam in primis diuitem illum, & pauperem, Iudæum, & Christianum populum exponit, *Quis est*, inquit, *hic diues, aut pauper; nisi fortè vnus populus Iudæorum, & alter populus Christianus? Ille diues in lege, diues eloquiis Dei sibi creditis, diues prophetis, diues oraculis: hic verò pauper, &c.* Deinde ouem pauperis occisam à diuite, Christum Dominum esse dicit, à Iudæis occisum. *Dum*, inquit, *haberet populus Iudæorum in suis gregibus plurimas copias hostiarum; tamen vnam ouiculam, quam populus ille pauper habebat, eripuit gloriosa illi subiiciens passioni. Vis scire, quam ouem? Sicut ouis ad victimam ductus est, &c.* Isai. 53. numero 7. Tandem illam sententiam, quam Dauid nesciens, quò tenderet, contra se ipsum tulit; illam esse, docet, qua se ipsum Iudæus populus, nesciens, quid faceret, ad æternam mortem condemnauit. *Per prophetam*, inquit, *Dauidem, Iudæorum populus declaratur: & ideo sub hac figura se ipse condemnat. Di-*

Iudæicus populus Christū occidens, in summum caput profert damnationis sententiam.

D. Ambros.

E

gnut

gnus est morte vir ille, qui fecit hoc: & oviculam restituet in quadruplum: hoc est, periturum populum Iudaeorum; sed cumulatioribus bonis fruiturum populum Christianum: quia praestabilior est praesentibus, status, qui ex resurrectione debetur. Itaque vt Dauid eripiens ouem, se morte damnauit: ita populus Iudaicus Christum occidens, aeternae se poenae subiecit; dum sanguinem, quem effudit, sibi sui sceleris postulauit vltorem. Et vt ille pauper post ereptam ouem, quadruplo ditior effectus est: ita populus Christianus post Christum occisum, longè maioribus diuinae gratiae diuitiis abundauit.

III. *Damnationis sententiam Iudaei nō solùm in se protulerunt sed etiam exequūtur.*

Nec solùm contra se ipsos damnationis sententiam ferunt, sed etiam exequuntur. Illae duae tribus Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasses, quae sicut erant primogenitae, ita populum Iudaicum primogenitum repraesentabant; vt sect. 3. dictum est, duram contra se ipsas sententiam, & tulerunt, & impleuerunt. Nam ipsae sua se sponte damnarunt, ne beatam promissionis terram vltra Iordanem possiderent; sed plagam nutriendis pecoribus fertilem citra Iordanem habitarent.

Duo tribus & dimidia, in Iudaeorum typum, promissionis terram contemnunt.

Pro hac enim obtinenda orantes Moysen, *Precamur*, inquiunt, *vt des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Iordanem.* Num. 32. n. 5. Quid inertius? quid ignauius, quàm pro vilitate bestiarum, repudiare haereditatem filiorum? ita planè Iudaei caelesti patriae renuntiarunt, amore terrestris. Nam vt benè D. Gregor. lib. 27. moral. cap 7. alias 10. *Qui*, inquit, *iumenta plurima possident, Iordanem transire refugiunt: quia quos multa mundi implicamenta occupant, habitationem caelestis patriae non requirunt.* Quam verò habuerunt illae tribus inopiam, ac praeposteram concupiscentiam; annuente tandem Moyse, expleuerunt. Felicia Iudaeae montana libentes repudiarunt: vt campestria Galaad pastu pecorum luxuriantia habitarent. Ibi fixerunt vrbes pariter hominum, & caulas pecorum. Numer. 32. numero 36. vitam acturi, magisne humanam, an belluinam, nescio. Ita planè terreni homines, inquit D. Gregor. quales Israelitae, *Ab altis cacuminibus montium, quasi a spe caelestium dilabuntur: vt extra promissionis terram, bruta animalia nutriant: quia ad pascendos variis desideriis irrationabiles animi motus elaborant: quia aeternae lucis quanta sit claritas, nesciunt; qui transitoriis occupationibus obcaecantur.* Ipsi igitur Israelitae beatam patriam & affectu repudiarunt, & effectu ipso contempserunt.

D. Gregor.

D. Gregor.

IV. *Non Iudaei ex Aegypto egressi, sed in deserto nati, in gentium typum, promissa terra diuiditur.*

Postquam Moyses recensuit totum populum in terram promissionis ingressurum. Ecce tibi diuinum oraculum, *Istis*, inquit, *diuidetur terra, iuxta numerum vocabulorum in possessiones suas.* Num. 26. n. 53. In quem locum Origen. homil. 21. sub initium, duplicem quodammodò populum in tota illa Hebraeorum multitudine distinguit: vnum, qui egressus fuerat de Aegypto: alterū, qui ingressurus erat in terram promissam: ille prior variis calamitatibus oppressus, in deserto occubuerat: hic posterior omnibus periculis defunctus, adhuc superabat: in illo priori populus Iudaicus, in posteriori populus Gentilis exprimebatur: posteriori populo igitur, non priori dicitur terra promissionis diuidenda: quia populo Gentili, non Iudaico erat aditus in beatam illam patriam reserandus. Sic totam historiam ad mystologiam citatus Origen. traducit, *Haec*, inquit, *nolo putet solius historiae textu concludi; mysteria sunt, quae per legis imaginem conscribuntur. Reprobatur enim prior populus, qui est in circumcisione: & introducitur secundus, qui congregatur ex gentibus: & ipse est, qui haereditatem consequitur paternam.* Et statim expendit duplicem longè maximam promissae terrae felicitatem; vnam, quod non a Moyse, sed a Iosue conferatur: vt clarior in ea caelesti patria praemonstretur, non ab alio, quàm ab ipso Christo Domino conferenda. *Et a quo*, inquit, *consequitur?* scilicet hic posterior populus haereditatem. *Non à Moyse, sed a IESV. Nam Moyses etiam si dat aliquibus haereditatem; non dat intra Iordanem; nec transit omnino Iordanem; sed extra Iordanem dat terram, non fluentem lacte, & melle; sed pecoribus aptam, & muta animalia, atque irrationabiles pecudes, melius quam rationales homines nutrientē. IESVS vero meus secundo populo terram, quam dat, terra est lacte, & melle fluens; imò sanus melior est prae omni terra.* Vbi ex donatoris largitate, facile colligitur ipsius doni amplitudo: in inuidiam quidem non exiguam Hebraeorum; qui temporariis tantùm bonis a suo Moyse donati, videant Christianos à suo IESV aeternis bonorum cumulis circumfusos. Alteram, quod terrae promissae portiones non temere, & pro arbitrio, sed consultè, & praeuio examine distribuantur. *Et Moyses*, inquit, *haereditatem non dat in clero, nec sorte distribuit; nec potest per plebes, & domos, ac familias, & nomina, & merita singulorum diuina sorte pensare. hoc solus facit IESVS, cui omne iudicium Pater tradidit: ipse scit, quomodo populum suum non modo per tribus, & familias & domos, verum & per nomina vnumquenque, digna, & competenti mansione dispenset.* Vbi & doni, & donatoris excellentia demūstratur: doni quidem, quia non temerè effunditur, merentibus, & non merentibus, tanquam res nullius pretij conferendum: donatoris autem, quia summa cum auctoritate iudicis, singulorum merita diligenter expendentis, ac trutinantis, suas singulis partes elargitur. Itaque immensum aeternae gloriae pondus Christianis per Dominum IESVM impertiendum reseruatur: Iudaeis ab hac felicitate exclusis, & ad sua pecora, quae amabant, relegatis.

Orig.

Orig.

Non Moyses, sed Iosue, idest, IESVS, promissam beatitudinis patriam suis confert.

Promissionis terram consultè, & secundū merita Iosue, idest IESVS, suis diuisit.

Ad ostium tabernaculi fieri olim solebat magnus concursus. Ibi congregabatur populus, iuxta illud: *Congregabis omnem caetum ad ostium tabernaculi.* Leuit. 8. n. 3. Et illud: *Congregabitur ad te omnis turba ad ostium tabernaculi.* Num. 10. n. 3. Ibi sacerdotes consecrandi sistebantur; iuxta illud: *Aaron, ac filios eius applicabis ad ostium tabernaculi*, &c. Exod. 29. n. 4 Ibi Nazaraei suas ceremonias explebant. *Radetur Nazaraeus ante ostium tabernaculi.* Numer. 6. n. 18. Ibi suas quisque victimas Deo sacrificandas, sacerdoti offerebat. *Sacerdoti offerre debent filij Israel hostias suas ante ostium tabernaculi.* Leuit. 17. num. 5. Ibi Septuaginta seniores, populi iudices inaugurari iussi sunt. *Duces eos ad ostium tabernaculi foederis, faciesque ibi stare tecum.* Numer. 11. nu. 16. Ibi Dominus constituit, vt cum Moyse loqueretur, iubens enim sacrificium vespertinum fieri ad ostium tabernaculi, subdit: *Vbi constituam, vt loquar ad te.* Exod. 29. n. 42. Ibi re vera cum Moyse per columnam loquebatur. *Descendebat columna nubis; & stabat ad ostium tabernaculi; loquebaturque* Dominus *cum Moyse.* Exod. 33. n. 9. Ibi denique non sedentibus, sed stantibus gloria Domini apparebat. *Stantibus Moyse, & Aaron ad ostium tabernaculi; apparuit cunctis gloria Domini.* Numer. 16. num. 19. Non sine mysterio, credo, est, quod Hebraei tam frequenter ad ostium tabernaculi pedem sistere iuberentur, prohiberenturque intro inferre. Scilicet iam inde sub hoc symbolo mihi videtur Deus significare voluisse, infelicem eum populum ab aeternae beatitudinis aditu tandem excludendum; & in aeternum exilium relegandum. V.

Synagogam olim Deus ad ostiū tabernaculi alloquebatur, nec sinebat intrare.

Quid verò gentium Ecclesiam? Hanc, vt fidelem VI.

Sola Eccleſia gentium ad intimum beatitiam penetrat cōclaue.
D.Hier.

lem ſponſam, in diuini ſponſi cubiculum introducendam; vt ipſamet teſtatur: *Introduxit me Rex in cellaria ſua.* Cant. 2. num. 4. non enim tantùm ad oſtium, vt externa, accedebat: ſed ad intimum conclaue, tanquam domeſtica penetrabat. Ita ferè D. Hieronym. in epiſt. 142. ad Damaſum exponit. *Legimus*, inquit, *in veteri teſtamento, quod ſemper Dominus Moyſi, & Aaron ad oſtium tabernaculi ſit loquutus: quaſi ante Euangelium, nec dum eos in ſancta ſanctorum introduxerit: ſicut Dei Eccleſia poſtea introducta eſt, dicens: Introduxit me Rex in cubiculum ſuum.* Itaque Iudæus ante Euangelium ad oſtium quidem tabernaculi accedebat; ad ſancta ſanctorum non intrabat. Poſt Euangelium verò, niſi Iudæus eſſe deſinat, etiam ab oſtio æternæ patriæ, ad quod non niſi pet fidem, ebaritatémque acceditur, exulabit.

Eccleſia myſticè in filio prodigo paternam beatitudinis domū ingreditur, Synagoga in fratre ſeniore foris relinquitur.

VII. Ex duobus illis fratribus prodigo, & frugi, quos Chriſtus Dominus in parabolam adduxit: ſenior, qui erat in agro, *Indignatus eſt, & nolebat introire* in domum paternam. Luc. 15. num. 28. cum tamen iunior non ſolùm in paternam domum, ſed etiam in paternum amplexum receptus ſit. Ibid. numero 20. ſcilicèt in illo ſeniori filio Iudaicus populus exprimebarur, qui ſe ipſum à paterna domo in æternum abdicauit: in hoc autem iuniori, populus gentilis, qui in paternam domum, à qua ipſe ſua malitia diu exulatat, paterna tandem indulgētia reuocatur. Vnde D. Bern.

D.Bern.

ſerm. 14. in his duobus fratribus Synagogam, & Eccleſiam contemplatus, *Adhuc*, inquit, *Synagoga foris epulatur cum amicis ſuis dæmonibus; quibus ſatis placet, quod hædum peccati inſipiens deuorat, &c.* Et paulò poſt: *At verò Eccleſia ſciſſo velo occidentis literæ in morte Verbi crucifixi, audacter ad eius penetralia, præeunte ſpiritu libertatis irrumpit, agnoſcitur, placet, ſortitur æmulæ locum, fit ſponſa, fruitur prærepti amplexibus, &c.*

Synagoga ſtultitia in hoc fratre ſeniore expreſſa.

VIII. Vide populi ſenioris inſaniam, & factis, & verbis expreſſam. Factis quidem, quia nolebat intrare: ipſe ſibi ſupplicium inferebat: ipſe paterna ſe domo, & menſa priuabat. Et, quod deterius eſt, malebat foris, hoc eſt, extra Eccleſiam comedere hædum, hoc eſt, peccatum, cum amicis ſuis, hoc eſt, cum dæmonibus; vt D. Bern. expendit:

D.Bern.

quàm paterna domo cum patre, & fratre, vitulum ſaginatum epulari: hoc eſt, in beata patria cum Chriſto, & ſanctis, æternis delicijs repleri. Verbis autem, dum queritur apud patrem, dicens: *Nunquam dediſti mihi hædum, vt cum amicis meis epularer.* Ibid. num. 29. Non vitulum intus cum patre; ſed hædum foris cum amicis epulari cupiebat. Hoc eſt, non ſpiritualia bona cum Deo in patria; ſed carnalia cum dæmonibus in exilio præoptabat. Quid imprudentius? Quid ſtultius? Vnde D. Hier. epiſt. 146. ad Damaſum, *Erras*, inquit, *Iſrael. Dic potiùs, vt tecum epularer. An poteſt eſſe tibi aliqua iucunditas, niſi patre tecum celebrante conuiuium?* Pater, niſi cum filio, conuiuium celebrare nolebat, *Manducemus*, inquit, *& epulemur.* Non ſibi tantum, ſed filio conuiuium imperabat. At filius procul à patre ſuas ſibi epulas requirebat. *Scilicet*, inquit D. Hier. *Tu ea mente, qua inuides fratri, qua à patris recedis aſpectu, & ſemper in agro es, nunc quoque vis eo abſente inire conuiuium.* Quam maniſeſte Iudaicus populus à ſuo ſe Deo auertit, & ab æterno conuiuio alienat? Quod magis ex re, quàm deſiderabat, oſtendit. Non enim dicit: *Nunquam dediſti mihi vitulum: ſed, hædum.*

D.Hieron.

Hædum peccati, & Antichriſti ſymbolum, ſpreto patris conuiuio Synagoga requirit.
D.Hieron.

IX. Inſanis iterùm Iſrael. *Nunquam*, inquit D. Hieron. *pater deteriora dat munera: habes vitulum immolatum: ingredere, manduca cum fratre. Quid hædum*
A *quæris, cui agnus eſt miſſus?* Nihilominùs infelix populus eſuriebat hædum, qui peccata ſignificabat; non agnum, qui peccata mundi tollebat: malè ſibi ex hoc ſuo præpoſtero deſiderio ominatus, ſe cum hædis in extremo iudicio ad ſiniſtram repellendum. *Pater quidem*, inquit Hieronym. *pœnitentiam tribuens, te hortatur ad vitulum; non immolans hædum, quem ſtare fecit ad ſiniſtram. Tu verò in fine ſæculi ipſe tibi es hædum immolaturus Antichriſtum; & cum amicis tuis ſpiritibus immundis, eius carne ſaturandus.* Quid clariùs portendere potuit populo Iſraelitico, æternæ ſalutis iacturam: quàm ipſe à ſua abductus perfidia tandem incurret?

Eadē, & ſerpenti, & Caini damnationis maledictio propter eandem inuidiam.
D.Chryſ.

X.
B Eandem ferè damnationis ſententiam & ſerpens pertulit, & Cain: ſerpenti enim dicitur: *Maledictus es inter beſtias terræ.* Geneſ. 3. num. 14. Caino autem, *Maledictus eris ſuper terram.* Geneſ. 4. num. 11. Eadem vtrique infligitur maledictio. Rationem reddit D. Chryſoſt. homil. 19. in Gen. quia eadem vterque peccata commiſit. *Nam ſicut diabolus*, inquit, *qui odio, & inuidia mouetur, ferre non potuit tot ineffabilia beneficia, quæ in hominem ab initio collata ſunt: & inuidia ad deceptionem ſtimulatus eſt, quæ mortem induceret: ita & hic Deum erga fratrem ſuum videns beneuolentia magna affici, ex inuidia ad homicidium proſilit.* Quid igitur Iſrael leuiorem pœnam ſperes, qui culpam nihilo leuiorem commiſiſti? Inuidiſti, & occidi-

Triginta Iudæorum maledictiones, triginta argenteis reſpōdentes.

C ſti ſicut ſerpens, & Cain. Quid mirum ſi vt ſerpens, & Cain, æterna maledictione percutiaris. Imò cum multò grauius, inuideris, & occideris, quàm ſerpens, & Cain; non enim homini inuidiſti, ſed Deo: non hominem, ſed Deum occidiſti: grauioribus, quàm vterque maledictionibus obrueris. Grauiſſimæ à Deo maledictiones tranſgreſſoribus diuinæ legis iubentur infligi. Deuter. 28. à num. 16. Vbi tandem concluditur, *Venient ſupra te omnes maledictiones iſtæ, & perſequentes apprehendent te, donec intereas.* Ibid. numer. 45. Ad quem locum Rupert. lib. 2. c. 6. *Omnes*, inquit, *maledictiones iſtæ propriæ Iudæorum ſunt: & ecce hodie ſuper illum infelicem populum venerunt, eumque maniſeſtè apprehenderunt. Sunt autem numero triginta. Et meritò triginta maledictionibus obruti ſunt; qui*

Rupert.

D *triginta argenteis emptum, datorem benedictionis, Chriſtum Dei Filium occiderunt.* Quam doctrinam rurſus confirmat ex Pſalm. 108. in quo triginta maledictiones tam in ipſum vēditorem Iudam, quàm in ipſum emptorem populum Iudaicum ſtatuuntur: vt iniquiſſimo pretio meritiſſimum ſupplicium; ſingulæ ſingulis argenteis maledictiones inferantur.

Rupert.

XI. Idem Rupert. libr. 10. in Matth. cap. 26. hanc doctrinam iterum illuſtrat: probatque populum Iudaicum multò iniquiorem fuiſſe emptorem, quàm Iſmaelitas: hi enim Ioſephum emerunt, vt ſeruarent. Geneſ. 37. num. 28. ille Chriſtum emit, vt occideret. Deinde Iudam venditorem multò

Iudæ proditoris turpis lucri appetentia.

E fuiſſe turpis lucri appetentiorem, quàm Aſſuerum: nam hic pro decem millibus talentorum, quæ *arcariis Gazæ* eius appendebantur: noluit vendere populum Iudæorum. Eſth. 3. à num. 9. hic autem pro triginta argenteis, eum vendidit, qui eſt omni pretio pretioſior. Cuius caput aurum eſt optimum: cuius manus aureæ, plenæ hyacinthis, cuius venter eburneus, diſtinctus ſapphiris: cuius crura fundata ſuper baſes aureas. Cant. 5. à num. 11. qui denique nullo erat pretio, quantumcunque appenderetur, exæquandus. Qui igitur tam iniquas nundinas exercent; quid mirum ſi tam acribus æternæ damnationis maledictionibus deuocan

Rupert.

uoueantur? Notat præterea Rupert. extremam Iudæ infelicitatem in pessimam illam nundinationem producentis. *Tunc abiit*, inquit Euangelista, *vnus de duodecim, &c.* Matth. 26. n. 14. *Verè*, inquit, *& veraciter dictum est, Tunc abiit vnus de duodecim. Abiit enim, & totus recessit ab illis. Apostolatum suum dimisit, Episcopatum suum alteri reliquit. Abiit in concilium impiorum. Abiit à Deo, stetit cum diabolo, & relatis triginta argenteis, in triginta maledictionibus, trigesies maledictus antequam natus.* Infelix planè populus, tam multis maledictionibus perculsus: si vna serpentem maledictio, vna Cainum, tam profundo miseriarum barathro immersit; quam se in voraginem malorum triginta maledictiones præcipitabunt?

Triginta Iudæ proditoris maledictiones.

XII. Cæterùm hæc Iudæorum infortunia non vno, vel altero tantùm loco sacrarum scripturarum, sed pluribus continentur: vt generatio incredula pluribus saltem oraculis perculsa terreatur. Vidit Zacharias nouum sanè, & insolens prodigium. *Ecce video*, inquit, *volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum; & latitudo eius decem cubitorum.* Zach. 5. n. 2. Quæ obsecro, historia, quæ tragœdia, quæ Ilias malorum, tam fusa, & extensa esse potest: vt tantæ magnitudinis volumen implere queat? Respondet Angelus, qui cum Zacharia cælestium arcanorum interpres loquebatur: *Hæc est*, inquit, *maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ.* Ibid. n. 3. Quasi diceret, Totum huius voluminis argumentum, nihil aliud est, quàm maledictio. Hæc autem maledictio, interprete Rupert. illa est, quæ in totam Iudæam, quam ibi propheta vocat *domum furis*, intorquetur; tam ampla, tam ingens, tam effusa, vt non possit breuiori volumine, quàm illo tam insolentis magnitudinis contineri. Nec sine mysterio dicitur voluminis latitudo decem cubitorum; & longitudo viginti: vt ex vtroque numero, triginta cubitorum numerus componatur. *Et vt sint*, inquit Rupert. *triginta cubiti voluminis, sicut sunt triginta sententiæ maledictionis: & triginta argentei fuerunt, quos in pretium sanguinis Domini, fur ille, idest, cœtus Iudæorum dedit.* Vides, ô Israel, quàm multis maledictionibus obruaris? sed plures adhuc te manent subeundæ. Nam si triginta argenteis, quibus Iudas Christum vendidit, Iudæique emerunt; triginta maledictiones respondent. Dic, obsecro, tot iniuriæ, tot plagæ, tot flagella, tot sputa, tot spinæ, tot opprobria, quibus Christũ Dominum saturasti, quibus debent maledictionibus compensari? Pauca sunt & parua temporalia supplicia: æterna necesse est in tuum caput expendantur. *Ficus*, inquit D. Bern. serm. 60. in Cant. *maledicta & subinde et æterna ariditate damnata.*

Triginta Iudæorũ maledictiones in triginta cubitorũ voluminis inuoluta.

Rupert.

D. Bern.

XIII. Aliud fuit eiusdem capitis non minus prodigiosum spectaculum. Vidit propheta à n. 6. amphoram egredientem. Hoc est, malitiam Iudæorum, initio quidem contra Christum Dominum intus insurrantem; postea verò crescente iam impudentia, & audacia, ad eũ occidendum foras prodeuntem: quæ ibidem dicitur *Oculus eorum in vniuersa terra*: vt significetur Iudæorum malitia cæca non fuisse, sed oculata: hoc est, non per ignorantiam, sed per inuidiam in tantum facinus erupisse. Additur prætereà mulier, quæ est impietas, in amphoram immersa: & os amphoræ impacta plũbi lamina obductum: vt exprimantur Iudæi in suis semper sceleribus accreuisse: & patres quidem eorum, multa scelera perpetrasse; filij verò implesse mensuram patrum suorum: proindeque non esse vlteriùs pœnitentia expectanda, sed supplicia inferenda. Vnde tandem concluditur leuata fuisse amphora, *Inter terram, & cælum.* Ib. n. 9. Sed quod

Insignis Iudæorum malitia in amphora describitur & inter cælum, & terram suspensa punitur.

A genus supplicij hoc est? Aptè Rupert. illud interpretatur, quod modò Iudæi patiũtur. *Ecce*, inquit, *videmus Iudæos*, (qui mensuram illam patrum suorum impleuerunt; dum patres occiderunt prophetas: filij Dominum prophetarum.) *leuatos inter terram, & cælum. Quomodo? Quia videlicet nec terra sua capit eos; nec cælum admittit eos. Nonne ducti in omnes gentes captiui, terram suam non contingunt? Multò magis cælum contingere, idest, ad regnum cælorum peruenire, cum sint increduli, non possunt.* Hoc autem supplicium non solùm illa amphora inter terram & cælum eleuata, sed etiam Iudas Iudæorum ad malum signifer inter cælum, & terram suspensos repræsentauit. *Suspensus enim Iudas*, inquit Rupert. *cre-*

B *puit medius: & vt quidam ait,*

-- Cælo, terræque perosus,
Inter vtrunque perit. --

Sic nanque ille populus cælo, ac terræ perosus à terrena Hierusalem abactus, & cælesti Hierusalem indignus, inter vtrunque perijt. Quam doctrinâ lib. 11. in Matt. c. 26. eodem Iudæ exemplo illustrat. *Suspenso*, inquit, *Iuda, populus Iudæorum totam damnationis eius suscepit hæreditatem, pendens inter cælum, & terram; idest, neque spem habens in cælo, quia vita æternæ indignum se iudicauit; neque terram habens suam. Venerunt enim Romani, tuleruntque locum, & gentem, &c.*

Rupert.

Iudas inter cælũ, & terrã suspensus Iudæorum supplicium repræsentat.

XIV. En Iudæi terra, cæloque exclusi. Quo igitur loco, nisi gehennalibus flammis excipientur? Vestis, in qua sacerdos perseuerantem lepræ cõtagionem deprehendisset; comburi diuina lex præcipiebat.

C *Comburetur*, inquit, *flammis.* Leu. 13. n. 52. Huius lepræ nomine interpretatur Rupert. hæresim, seu scripturam aliqua hæresi infectam: quæ nulla meliùs ratione, quam flammis coerceri, & castigari poterat, ne sua contagione serperet, & in alios grassaretur. Sed si vestem, seu scripturam, lepra, hoc est, hæresi infectam statim ex diuinæ legis præscripto comburi oportebat: cur similis in leprosum, seu scriptorem aliqua hæresi contaminatum non decernebatur punitio? Respondet Rupert. lib. 2. in Leu. c. 23. Quia hæc illum pœna apud inferos manebat. *Comburetur*, inquit, *leprosa vestis, scilicet praua scriptura flammis visibilibus. Nam leprosus, scriptor insanabilis, scilicet hæreticus impœnitens, cremabitur flammis inextinguibilibus, flammis æternis, flammis gehennalibus.*

Iudæi cælo, terraque expulsi, gehennalibus tantum flammis excipientur.

Rupert.

Visibilis flamma vestis hæresis punitio: inuisibilis, hæreticorum.

XV. Hic te manet exitus, infelix popule, qui hæretica

D prauitate pollueris. Quàm difficilè te ab hoc exitio vendicabis: *Facilius est*, inquit Christus Dominus, *camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum Dei.* Luc. 18. n. 25. Vbi D. Ambr. per camelum intelligit gentilem, multis peccatorum sarcinis deformem, ac tortuosum: per diuitem autem, Iudæum, qui olim amplissimo bonorum spiritualium thesauro abundabat. Ait igitur Christus Dominus, inquit D. Ambr. *Faciliùs iste peccator, scilicet gentilis, per viam intrauit angustam, quæ est in via Christi; quàm populus Iudæorum, diues in lege, egenus in fide, præruptus in furore, probrosus in crimine.* Qui igitur Christi viam non carpunt, non arripiunt; in suis quid sperent? *Contri-*

E *tio*, inquit Dauid, *& infelicitas in vijs eorum.* Psal. 13. n. 3. vbi Glossa, *Lapis*, inquit, *angularis Christus super eos cadens, conteret eos per excæcationem: & sic contritio est modò in vijs eorum, & infelicitas in futuro.* Sed de toto hoc argumento plura à nobis dicta sunt annotat. 5. sect. 4. à § 8 & annot. 6. sect. 2. à § 5. & annot. 8. sect. 3. à § 14. & annot. 15. sect. 1. quæ si libet, consulantur.

D Ambr.

Gentilis populus in camelo adumbratus faciliùs per salutis viam intrauit, quã diues Iudæus.

D Ambros.

Extrema Iudæorum infelicitas.

Gloss.

ANNOTATIO XXV. CIRCA LITERAM.

In pœna Heli, perpetua rerum temporalium vicissitudo adumbrata.

I. TRANSLATIO sacerdotij à domo Heli in domum Eleazati, quâ negligens pontifex à Deo punitur; vltimò repræsentat perennem temporalium bonorum volubilitatem. Nam si illud sacerdotium, quod erat supremum bonorum tempotalium fastigium, firmas radices nusquam egit: sed à domo Eleazari in domum Heli, translatum est; & rursus ab hac in illam remigrauit: ac tandem à tota Synagoga amouetur; & in noua Ecclesia collocatur: quam tandem stationem firmam, ac diuturnam reliqui honores temporales nanciscentur? Hæc aotem rerum vicissitudo oritur ab externa prouidentia diuina, illas circumagente, ac multipliciter versante: & ab interna earum natura, sensim defluente, deficienteque, atque in ipsum ferè nihil, vnde primùm exterant, redeunte. Quare hac annot. primùm ostendam bonotum temporalium instabilitatem, quam ex diuina prouidentia huc illuc impellente sortiuntur. Deinde inanitatem eotundem bonorum, quæ suapte natura labuntur, & corruunt: & vix apparent, cum euanescunt. Tertiò, ex compatatione cum æternis bonis hanc temporalium instabilitatem, & inanitatem clariùs illustrabo.

Vnde hæc rerum temporalium vicissitudo oriatur.

Tria hic illustranda.

SECTIO I.

Temporalium bonorum instabilitas, & fugacitas.

II. NOn cæca fortuna est, sed oculata prouidentia, quæ vt Lyricus ille cecinit, 3. car. 19.

Inconstans fortunæ ludus, & instabilis chorea.

Horat.

Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc aliis benigna.

Vnde non immeritò dicitur, *Ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum.* Prou. 8. n. 30. Quia quâ facilitate lusoriæ pilæ vltrò, citroque iaciuntur: eâdem planè temporales bonores à diuina prouidentia susque déque agitantur. Ad quem locum alludens Phil. Hebr. in libro, Quod Deus sit immutabilis, ad finem, *Verbum*, inquit, *diuinum choreas in orbem ducit, quod vulgus hominum fortunam nominat.* Vbi rectè quidem humanarum rerum aleam comparat cum tripudiis, & choreis. Quia quemadmodum choraulę locum, situm, & ordiné, frequenter mutant, variis inter se concursibus, ac recursibus implicati, & explicati: ita temporales honores nonquam stabiles, semper mobiles: vix ad summum gradum veniunt, cum ad infimum relabuntur. Quod non minùs eleganter expressit D. Greg. Naz. orat. 17. ad ciues, *Nihil*, inquit, *motus expers est, nihil plenum, & æquabile; atque in finem vsque sibi simile.* Et statim, *Hoc vnum*, inquit, *æquale inequalitas habet; nempe in rebus omnibus mutationem Omnia enim facilè in orbem feruntur, atque in diuersum migrant; sibique inuicem aduersantur: vt ventis tutius, aut literis in aqua scriptis fides haberi posse videatur, quàm hominum felicitati.*

Phil. Heb.

D. Greg. Naz.

III. Quam frequenter autem regna, & imperia à Deo alterna vicissitudine agitentur, multis passim locis sacræ literæ testantur. *Regnum*, inquit Sa-

Regna, & imperia, alterna

Fr. Mendoza in lib. Reg.

A piens, *à gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* Ecclesiast. 10. n. 8. *Qui dat secretorum scrutatores*, hoc est, *principes*, vt habent Septuaginta, *quasi non sint: iudices terræ velut inane fecit.* Isai. 40. n. 23. *Ipse mutat tempora, & ætates; transfert regna, atque constituit.* Dan. 2. n. 21. & passim alibi. Nam vt bene D. Cyprian. tract. de vanitate idolorum, *Regna*, inquit, *non merito accidunt, sed forte variantur: & acceptum tempus certo fine custodiunt.* Quatuor quadrigis quatuot mundi imperia comparantur. Zachar. 6. numer. 1. quia non minor in his, quam in illis volubilitas repetitur. Sed illud notatu dignum, quòd quarta quadriga, quæ Romanorum monarchiam omnium fortissimam B adumbrabat; ab equis variis, ac fortibus trahebatur. *In quarta quadriga*, inquit textus, *equi varij, & fortes.* Ibid. n. 3. vbi Chaldæus, pro fortibus legit, *cinericei coloris*, seu, *cinericeos*: quia quantacunque sit principum fortitudo; tamen cineri, in quem tandem resoluitur, comparatur: tantaque a Deo facilitate compescitur, quanta cineres vel vnico flatu dispergùntur.

semper vicissitudine agitantur.

Septuag.

D. Cypr.

Imperia in quatuor quadrigis adumbrata.

Chald.

IV. Principé sibi elegerût Hethæi nomine, Ephron. Genes. 23. n. 8. *Ephron* autem, id est, *puluis.* Vnde Philo Hebr. lib. de confusione linguarum, inuehitur in Hethæos, *Qui cinerem*, inquit, *& puluerem, pluris facitis, quam animam: dum vobis præfecistis Ephron: quod nomen significat puluerem.* Sed quidquid sit de hac reprehensione; certè Hethæi mysticè C significarunt, cuiuscunque regis conditionem, firmiorem, stabilioremque nô esse, quàm cineris, ac pulueris, qui à quolibet flatu vel leuiter impulsus dissipatur. Imò ipsius pulueris, è quo reges, ac principes, nô minùs, quàm cæteri homines efformantur, contéplatio satis esse debebat, ad inflatos eorû animos refrænandos, & à suo fastu, ac superbia deiiciendos. Apes sub vno Rege in turmas, & cuneos distributæ sæpenumero ad certamina concurrunt. Vbi videre est, vt se bombo, tanquam classico ad bellum prouocent, vt stimulos acuât, vt ordines teneant, vt hostem lacessant, vt ruant in plagas, vt aculeos infligant, vt inuolent, vt reuolent, vt fremant, vt strepant, vt totus in angustis militibus desæuiat Mauors. Sed quid remedij, D vt tam pertinax concertatio dirimatur? vt tam conferta pugna tranquilletur? Optimè Mantuanus, 4. Georg.

Ephron cinis interpretatur.

Phil. Hebr.

Reges, puluis, & cinis.

Elatos apum animos exiguus sedat puluis.

Virgil.

Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,
Pulueris exigui iactu compressa quiescent.

Non aliter credo magnos regnorum tumultus sępenumero tranquillari posse, & reuera tranquillandos fuisse, si regibus in memoriam veniret ille puluis, ex quo constant, & in quem sciant se sine dubio dissoluendos. Certè Christus Dominus, *Ignem veni mittere in terram.* Luc. 12. n. 49. Rationem reddit D. Petr. Chrysol. ser. 164. ducta similitudine ab agricolis, qui in agros syluis, dumisque horrentes ignem immittût, vt suis obruti cineribus fœcundetur. Ita planè Christus D. igné venit E mittere in terram, hoc est, calorem spiritus, & feruoré deuotionis; qua suas quisque miserias recoleret, fragilitatemque expenderet. *Quatenus*, inquit Chrysol. *sola longo exhausta ieiunio, ipso suo cinere saginata pinguescerent; & post diuturnam duritiem tenera redderêtur, & mollia: ac sic Euâgelico apta culturo, semini redderentur commoda.* Vbi vides, contemplationem propriæ imbecillitatis, eorumque cinerû, in quos quisque abiturus est, optimum esse omnium fomentum, nutrimentumque virtutum.

D. Petr. Chrysol.

Proprij cineris recordatio virtutum nutrimentum.

V. In quatuor Ezechielis animalibus, quatuor mûdi monarchias nonnulli interpretes agnoscunt.

Regnorum inconstantia in Ezechielis quadriga adumbrata.

Sed quid illud, quod propheta subdit: *Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter, & rota iuxta ea: & cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rotæ.* Ezechiel. 1. n. 19. Non immeritò Propheta alas, rotasque coniungit: in illis, regnorum potentiã, in his autem, inconstantiam adumbrans: quia quocunque potentia regum extendatur; eodẽ illos a tergo inconstantia persequetur. Et vt Propheta, quanta sit huiusmodi inconstãtia declaret, *Aspectus*, inquit, *rotarum, & opus earum, quasi visio maris.* Ibid. n. 16. Vt enim nihil est mari turbulentius; ita nihil est temporalibus honoribus inconstantius: vnde Philo Hebr. libr. Quod Deus sit immutabilis, *Nihil*, inquit, *est in humanis rebus, ac negotiis præter vmbram, auramque leuissimam sine mora præter volantem. eunt enim vltro, citróque tanquam æstuaria. Nam & marini æstus nunc cum magno impetu, sonitúque accedunt, & longè latéque per littora diffunduntur, vndis stagnantibus: nunc restituunt retro, magnamque maris partem in formam continentis redigunt. Simile quiddam accidit, quando fortuna postquam populosam aliquam gentem inundauit magnis felicitatibus; fluxu auerso, ne guttam quidem sinit reliquam, delens etiam vestigia opulentiæ pristinæ.*

Rerum temporalium cum mari similitudo.

Philo Hebr.

VI. *Mundi regna procellosa.*

Verùm Daniel non solum marinis æstibus, qui mitiores sunt, & in ipsa quoque serenitate leuius intercursant: sed procellosis fluctibus, & æstibus, qui turbulentius sæuiunt, & præliantur, humanos honores comparauit. *Videbam*, inquit, *in visione mea nocte: & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno.* Dan. 7. n. 2. Vbi Theodor. *Mare*, inquit, *vitam vocat, vtpotè quæ infinitas habeat procellas: ventos autem ipsum impellentes, rerum mutationes. Sicut enim Austro flante ad Arcticam partem fluctus accurrunt: & Borea mare concitante, rursus vnda ad Australem partem impellitur: ita quando Assyrij orbis gubernacula obtinebant; omnes subiectos populos ad se trahebant: translato autem ad Persas regno, translatus est statim subiectorum ad illos concursus.* Itaque quanta facilitate, & celeritate venti, nunc ab hac, nunc ab illa cœli parte flant: & quanta mobilitate vndæ nunc in hanc partem, nunc in oppositam impelluntur: tanta quidem volubilitate res humanæ, & qui nunquam morituri, aut à suo loco amouendi videbantur, honores agitantur, & ab his possessoribus in illos transferuntur.

Theod.

VII. *Regnum ipso quoque mari inquietius, & inconstantius.*

Quid si dicam, ipso quoque mari inquietius, & inconstantius esse regnum? Id mihi significare visus fuit Isaias: cum mare de amplissima illa mercatorum insula Sidone queribundum introducit. *Erubesce Sidon, ait mare.* Isai. 23. numer. 4. Quam prosopopœiam; seu fictam maris loquutionem, vberiùs explanat D. Ambr. lib. de Helia, & ieiunio cap. 19. *Fatigati*, inquit, *elementi vox ista est, dicentis, Erubesce Sidon. Hoc est, Meos fluctus negotiator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior. Erubesce vel pudore; quoniam periculo non moueris. Verecundiores venti sunt, quàm vestra cupiditates: illi habent otia sua, nunquàm vestra quæstuaria studia feriantur. Et cum otiosa tempestas est, nunquam vestra otiosa sunt nauigia. Versatur vnda sub remige, quando quiescit à flamine.* Apta quidem expositio ad nimiam diuitum cupiditatem accusandam. Sed hæc alia ad regnorum leuitatem ostendendam, non inepta. Tu, Sidon, quæ tibi tuis opibus firma, & stabilis videris, erubesce, etiam cum mari totius inconstantiæ, & leuitatis symbolo comparata: quia leuior es, & incõstantior, quàm illud. Nam mare moueri quidem potest, sed non deficere: tu non solùm turbari potes, sed etiam penitùs deuastari.

D. Ambr.

Nimia diuitũ cupiditas.

VIII. *Regnorum magnificẽtia, fluuiq; superbiæ comparatur.*

Quam leuitatem, & inconstantiam non tantum Sidoni mari circundatæ, & fluctibus agitatæ; sed etiam firmissimis quibusque regnis continenti in solo fixis, omnique præsidio munitis, conuenire, significauit Zacharias; qui omnium regnorum opulentiam, non mari, quod semper abundat; sed fluuio Iordani, qui alternis arescit, & intumescit, comparauit. *Vox*, inquit, *vlulatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum: vox rugitus leonum, quia vastata est superbia Iordanis.* Zachar. 11. n. 3. Vbi in primis nota, quod etiam annot. 23. sect. 4. aduerti, iniquos principes, qui modo pastores vocantur, statim leones appellari: quia re vera studio leones erant, qui officio pastores videbantur. Et eiusdem mysterij causâ his pastoribus tribuit vates, *vlulatum*: quia non prædicabant, vt homines proni ad ouium salutem; sed vt lupi ad earum lanienam auidi vlulabant. Nota deinde ad rem præsentem, Principum magnificentiam appellari superbiam Iordanis: quia quemadmodum fluuius intumescit hybernis imbribus; æstiuis autem caloribus exarescit: ita humana gloria nunc assurgit altior, nunc humilior subsidit; & sæpè cum stare firmior, & opulentior videtur, euanescit.

IX. *Romani imperij volubilitas.*

Quid firmius, ac diuturnius Romano imperio videbatur? Cui fingitur Iupiter non diuturnitatem, sed æternitatem contulisse: iuxta illud Latini vatis,

His ego nec metas rerum, nec tempora pono,
Imperium sine fine dedi. —— Virg.

D. Aug.

Nihilominùs D. Aug serm. 29. de verbis Domini, cap. 7. turpem hanc adulationem execratus, *Qui*, inquit, *hoc regnis terrenis promiserunt, non veritate ducti sunt, sed adulatione mentiti.* Et statim introducit Mantuanum, se de hac adulatione excusantem; eamque aliquo modestiæ fuco imbuentem. *Quid facerem*, inquit, *qui Romanis verba vendebam?* Et statim, *Et tamen in hoc cautus fui. Quando dixi, Imperium sine fine dedi, Iouem ipsorum induxi, qui hoc diceret. Non ex persona mea dixi rem falsam: sed Ioui imposui falsitatis personam: sicut Deus falsus erat; ita mendax vates erat. Quando autem non Iouem lapidem induxi loquentem, sed ex mea persona loquutus sum, dixi, Non res Romanæ, perituraque regna. Peritura veritate non tacui; semper mansura adulatione promisi.* Ita D. Aug. vel ipsius adulatoris testimonio, Romani imperij volubilitatem confirmauit.

Virg. 2. Georg.

X.

Hoc autem imperio & stante, & ruente, variasque felicitatis, & calamitatis vicissitudines subeunte: quodnam, quæso, aliud, semper se mansurum, & duraturum glorietur? Certe omnia in occasum, & ruinam prona eleganter describit Philo Hebr. libr. Quod Deus sit immutabilis, vbi à priuatarum rerum fugacitate ad publicarum inconstantiam progressus. *Si non libet*, inquit, *singulorum fortunam perquirere: vide regionum integrarum, & gentium mutationes in melius, ac deterius. Floruit quondam Græcia: sed Macedones abstulerunt ei potentiam. Posteà Macedonia viguit opibus: sed diuisa in plures portiones, debilitata est, donec omnino interiit. Ante vis Macedonum inclyta fuerat Persarum felicitas: sed vna dies tam ingenti regno finem attulit. Et nunc Persæ, penes quos paulò ante fuerat imperium, sunt Parthorum prouincia. Fuit & Ægyptiis olim perampla, magnificaque potentia; sed nubis in morem præteriit eius felicitas. Quid Æthiopes? Quid Carthago in Africa? Quid Ponticæ reges? Quid Europa, Asiaque? Et vt compendio dicam, totus orbis habitabilis? Nónne more nauis, susque deque iactatus marinis fluctibus, nunc secundis ventis, nunc aduersis vtitur?* Hactenus ille luculenter alternas

Philo Hebr. *Humana imperia more nauis procellosis fluctibus iactantur.*

humana

humanarum rerum vices sub oculos proponit; nequis eas altis radicibus defixas arbitretur.

XI. *D. Petr. Dam. inconstans regum felicitas.*

Nec minùs eleganter D. Petr. Damian. libr. 7. epistolarum, epist. 5. ad Agnetem Imperatricem, temporalium regnorum ludos, & choreas, & vicissitudines, extremam denique volubilitatem, & inconstantiam depingit. *Nunquid,* ait, *& ipsis regibus à quibus mundus iste diligitur, & quibus copiosa fraude blanditur, non quantocyus in amaritudinem vertitur? Vt nimirum hodie, qui ex hostibus signa reportet: triumphalis eum gloria pompa praecedat. Et cras illum ignobiliter terga vertentem, hostilis mucro transfodiat?* Quod statim ex sacris, profanisque historiis confirmat. *Balthasar,* inquit, Dan. 5. numer. 31. *ipso die, quo vasa templi Domini tam temulentus concubinarum labiis fœdare praesumpsit, Medorum gladius, Dario victoriam obtinente, subiacuit.* Iam verò Romanorum Imperatorum longam seriem subtexit;

Imperatores immatura, & infausta morte perempti.

quorum alios repentina, & infortunata mors abripuit: alios non minùs indecora, quàm diuturna senectus ad maiorem cruciatum conseruauit. De prioribus quidem, *Galba,* inquit, *Romanus Imperator quatuor tantummodo mensibus imperauit: & in Romano foro gladio percussus, occubuit. Taceo Neronem, praetereo Othonem; quos à semetipsis interfectos, Romanae resp. testantur historiae. Nónne Vitellius interemptus est à ducibus Vespasiani? Nónne & Pertinax occisus est à militibus Praetorianis? Macrinus, Antonius, Alexander, Philippus: Galhenus, nónne omnes hi Imperatores militaris impetus gladios pertulerunt?* Et plures alios

Imperatores diuturna, & calamitosa senectute cruciati.

prosequitur, aduersa fortuna attritus, infaustaque morte sublatos. De posterioribus verò, *Et quibusdam,* inquit, *quid profuit, quod eorum in hoc seculo annosa vita prolixius durauit? Nam vt infinita praeteream, Valerianus Imperator, in Mesopotamia cum Sapore Persarum rege praelium commisit, & perdidit. Quem ille protinus captum irreuocabilis custodiae vinculis mancipauit: qui ignobilis apud Parthos senectute consenuit. Et quòd vixit, hunc probrosae addictus est pœnae, vt eiusdem Prouinciae Rex, incuruato eo, pedem ceruicibus eius imprimeret; & sic in equum, arrogantia tumidus assiliret. Quis est enim cui se fortuna non transferat: & modo de aduersis in prospera; modo de prosperis in aduersa scenica se varietate conuertat?* Ita Damianus: aliasque principum vicissitudines prosequitur: de quibus ad cap. 4. cùm de Heli morte agendum erit, dicendi occasio redibit.

Valeriani Imperatoris infelix exitus.

XII. *Rerum inconstantia quotidianis experimentis ostenditur.* D. Chrys.

Hanc temporalium bonorum perpetuam vertiginem, satis experti sunt illi gigantes, qui *Erant super terram potentes à seculo, viri famosi.* Gen. 6. numer. 4. Nunc quidem suarum deliciarum mare, feliciter, vt illi putabant, nauigantes: nunc autem sub peccatorum suorum pelago miserabiliter, quod illi non timebant, pereuntes. Vndè D. Chrysost. ad eum locum, hom. 22. vtiliter monet, vt tota à nobis temporalis felicitas repudietur, *Quae nihil,* inquit, *habet stabile, neque firmum, sed solum est oculorum deceptio: & priusquam appareat, auolat.* Quod exemplis passim obuiis, nec parùm vulgaribus confirmat, *An non videmus,* inquit, *saepe quod is quem hodie praecedunt lictores, & stipant satellites; cras in carcerem conijcitur; & cum malefactoribus versatur? Quid hac vana, & inani gloria fallacius? Quod si in hac vita vicissitudinem hanc euadis: omnino mors veniens felicitatem resecabit. Et quem hodie in foro magna pompa comitabatur, & qui in carcerem conijciebat, & super thronum residebat, & inflabatur; & homines alios, quasi vmbras despiciebat: is subitò postea iacebit*

Fr. Mendoza in lib. Reg.

A *mortuus absque spiritu, fœtulentus, petitus innumeris comitiis. Quid hoc miserabilius fuerit?*

XIII. D. Chrys. *Humanarum rerum fugacitas.*

Eleganter idem D. Chrysost. hom. 30. in priorem epistolam ad Cor. retrahit homines ab studio bonorum temporalium, ostensa eorum inconstantia, & fugacitate, *Ne superbi,* inquit, *& insolentes tibi sint spiritus, ô homo. Fluxa, & caduca est hominum natura. Iuuentus properat ad senectutem; pulchritudo ad deformitatem; vires ad imbecillitatem; honor ad contemptum; sanitas ruit ad morbum; gloria ad vilitatem; diuitiae ad paupertatem. Res nostrae sunt similes vehementi fluento, quod nunquam vult consistere, sed feruenter festinans ad decliue.* Et statim docet, continuam rerum omnium sublunarium vicissitudinem, imò quotidianum à gloria in miseriam ocB casum, nobis non solum verbis ad aures praedicari, sed etiam factis ipsis ad oculos ostendi: si vel ipsos pauperes, qui tenuē stipem, vicatim, & ostiatim emendicant, attendamus. *Quam multi enim,* inquit, *ex iis floruerunt in iuuentute, & res magnas effecerunt. Quam multi ex his deformibus, multos longo interuallo superarunt, & viribus corporis, & specie, ac decore vultus.* Quod argumento à contrariis rectè confirmat. *Nam si,* inquit, *ex humilibus, & abiectis multi saepè facti sunt reges: quid mirum, si ex magnis, & gloria praeclaris, redditi sunt abiecti, & humiles?*

XIV. *Belisarij infelix vicissitudo.* Cedren. Baron.

Sed vnum esse potest de hac vicissitudine exēplum singulare: quod refert Cedrenus, & plures alij apud Baroniū, anno Christi Domini 561. §. 5. Nam Belisarius adeò gratus fuit Iustiniano ImpeC ratori, vt in excussis nummis, altera parte insculperetur *Iustinianus,* altera *Belisarius,* cū hac inscriptione: *Belisarius Romanorum decus.* Sed posteà ab eodem Iustiniano non solùm honore deiectus, sed bonis omnibus proscriptus, tantam in miseriam deuenit, vt mendicare cogeretur: & in publico stadio clamaret, vt eum Graecus poëta introducit.

Belisario obolum date Imperatori.

Quasi diceret, videte, vnde, & quò me fortuna deturbarit; quem paulò antè imperantem suspexistis, nunc despicitis mendicantem.

XV. *Simile Eutropij infortuniū.* D. Chrys.

Simile abripuit infortuniū, Eutropium; olim in summa gratia apud Imperatorē Arcadium constitutū: paulò post in extremam miseriā deturbatū. In quē proindè eleganter declamat D. Chrys. ser. D quodā in 5. tom. *Vbi nunc,* inquit, *inclytus ille consulatus splendor? vbi illustres illae faces? vbi applausus illi, & choreae, epulaeq́, & festi conuentus? vbi coronae, & aulaea? vbi strepitus vrbis, & illae circensium spectatorum faustae acclamationes, atque adulationes? Omnia illa perierunt: procella vehemens folia deiecit: arborem spoliatam reddidit, iam radicitus vacillantem. Vbi nunc fucati illi amici? Vbi compotationes, & coenae, vbi parasitorum examen? vbi illi potentatus cultores ad gratiam omnia dicere, ac facere assueti? Omnia illa nihil, nisi nocturnum somnium fuerunt, appetente die euanescens. Flores fuerunt veris, vere exacto emarcuerunt omnia: vmbra erant, & praeterierunt: fumus erant, & soluta sunt. bullae erant, & disrupta sunt: araneae erant, & lacerata sunt.* Et paulò post, quia Eutropius non solùm diuiE tias amiserat, sed etiam in discrimine erat vitae amittendae; subdit, *An non assiduè tibi dicebam fugitiuas esse diuitias: tu verò credere nolebas? Ecce experientia docet, quod non solùm fugitiuae, sed homicidae etiam sunt.*

XVI. *Deos aureos, & argenteos Deus prohibet, ne diuinis honores fluxis diuitiis tribuantur.*

Non sine mysterio Deus, postquam prohibuit omne sculptile, seorsim addit, *Non facietis Deos argenteos, nec Deos aureos.* Exod. 20. num. 23. An non aerei, lignei, ac fictiles idololatriae poterant inseruire? Poterant vtique. Cur ergo aurei, atque argentei signanter prohibentur? Fortè in huius tam amabilis, aestimabilisque materiae contemptum.

Aurum enim, & argentum, & quæ sub illis continetur, omnis temporalis opulentia, indigna est, quæ diuinitati tribuatur: cum hæc centrum sit immobile, & immutabile; illa perenni vertigine agitetur. Ita mihi videtur censuisse Philo

Phil. Hebr. Hebr. libr. 1. de monarchia, Prohibet, inquit, Deos aureos, & argenteos, *Figuraté docens, diuinos honores non conuenire diuitiis.* Nec aliam huius inconuenientiæ rationem adducit, quàm summam diuitiarum inconstantiam: *Feruntur, enim*, inquit, *vltro, citroque ventorum in morem. Quia sicut interdum repente aduolant; ita plerumque prehenduntur, possessore illuso, rursum auolant. Atque etiam cum adsunt maxime speculares quasdam repræsentant imagines, præstigias sensuum, ludibriaque instabilia.*

XVII. *Totus mundus ruinosus.* Sed quid mirum, temporalia bona labi, & transmutari, cum totus mundus, in quo ipsa insistunt, ac nituntur, pariter nutet, vacillet, ac ruinam minitetur. In quem proinde rectè

D. Aug. inuehitur D. August. serm. 29. de verbis Domini, *Quid*, inquit, *strepis, ô munde immunde, quid strepis? Quid auertere conaris? Tenere vis periens? Quid faceres, si maneres? Quem non deciperes dulcis, si amarus alimenta mentiris?* Sed de hac re iterùm sectione sequenti.

SECTIO II.

Bonorum temporalium leuitas, & inanitas.

I. *Temporales res fluminis in morem labuntur.* QVamuis temporalia bona, nulla externa vi ad suum interitum agerentur: ipsa profectò per se ruerent, & in suum centrum, quæ est ipsa leuitas, & inanitas, redirent: fluuiis hac in re non dissimilia; qui etiam nullis flatibus impulsi, suopte pondere ad decliuia feruntur: & solum cum ab hac sua lubricitate retinentur, etiam cum alias mitissimi fluant, indignantur. Moysen missurus Deus ad Pharaonem, *Vade*, inquit, *ad eum mane; ecce egredietur ad aquas, & stabis in occursum eius super ripam fluminis.* Exod. 7. num. 15. Vbi Phil. Hebr.

Phil. Heb. lib. de confusione linguarum, rectè distinguit Pharaonis, & Moysis loca: illum in aqua, inconstantiæ symbolo; hunc in ripa, firmitatis exemplo. *Ergo*, inquit, *malus vir exit ad fluenta peccatorum, & affectuum; quæ per aquam significantur: at vir sapiens primum accepit à Deo semper stante, nec vnquam mobili, munus illi conueniens, vt ipse firmus consistat.* Igitur iustus, qui in Deo, tanquam in centro suo stat, immobilis conquiescit. Impius, qui à Deo, tanquam a suo centro aberrat, quibuscunque honoribus, ac dignitatibus perfruatur, more fluminis, inconstans, ac volubilis, deorsum præcipitatur.

II. *Regum fortuna, & vita cur aquæ similis.* Sapienter quidem fœmina illa Thecuitis, vt Dauidem de sua morte admoneret, *Omnes*, inquit, *morimur, & quasi aqua, dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.* 2. Reg. 14. n. 14. Fortunam, & vitam regis similem aquæ esse dixit: primò quidem, quia facilè labitur, ac difficilè reuocatur. Vnde Heraclitus apud Eusebium lib. 11. de præpar. Euang. cap. 7. dicere solebat, sicut nemini licet eundem fluuium bis intrare: quia cum iteratò intrat, iam alter est: ita neminem posse in eundem hominem bis incurrere; quia in singula penè momenta, ab eo, qui fuerat, mutatur. Secundò, quia

A non minus quàm aqua, quò arctiùs prehenditur; eò citiùs quodammodo manescit: Ita planè Eusebius citatus, *Natura*, inquit, *nostra inter ortum, & mortem consistens; instabilis quidem, & quasi phantastica est: nam si mentem collegeris, ac ipsam comprehendere omnino volueris; quemadmodum aqua, manibus hausta, quanto magis premitur; tanto citius defluit: sic mutabilia cuncta, quanto magis ratio persequitur, tanto magis amittit.* Et paulò post addit, quemlibet hominem tot mortes pati, quot corruptiones subit, quæ multæ sunt. *Corrumpitur enim*, inquit, *iuuenis in virum, vir in senem, puer in iuuenem, infans in puerum, & qui heri fuit, in eum, qui est hodie; quique hodie est, in crastinum: manet autem nullus idem.* Quid incon- Euseb.

B stantius esse potest, quid inanius?

Eadem metaphora vsus est, & Dauid ad bonorum temporalium lubricitatem exprimendam. *Diuitiæ*, inquit, *si affluant, nolite cor apponere.* Psal. 61. numer. 11. Dicuntur enim diuitiæ affluere: quia in morem fluminis augentur. Vt enim fluuius vix adlabitur, cum elabitur: vix affluit, cum effluit: vix intumescit, cum exarescit: ita planè & diuitiæ perenni fluxu, ac refluxu augentur, & minuuntur: accrescunt, & euanescunt. Vnde D. Ambr. ibi, *Vides*, inquit, *quia fluunt, non vides, quia præterfluunt? fluenta sunt, quæ miraris: quomodo veniunt, sic transeunt, & recedunt.* Quasi indignè ferat hominum stultitiam; qui diuitiarum accessum sperant, recessum non III. *Diuitiæ more fluminis affluunt & effluunt.* D. Amb.

C reformidant; cum tamen hic illum certissimè consequatur. Cæterùm D. Basil. verbum *affluendi* lentiùs expendit; & ex eo diuitiarum inconstantiam in morem fluuialis aquæ affluentis, & refluentis contemplatur. *Fluxa*, inquit, *est diuitiarum natura: suos possessores torrente præcipido ocyus prætercurrit.* Et statim, *Quemadmodum fluuius ex alto ruens loco, ita subito exuberat, vt stantes in ripa quandoque attingat; simul vero vbi attigit, mox succedit: sic & opum lubrica declinitas perniciosissimam exhibet, & leuissimam sui præsentiam, &c. Hodie huius est ager; cras erit alterius: respice ciuitatis domos, quot nomina ex eo tempore, quo fuerunt ædificata, sortita sunt: aurum è manibus habentis se fluens, semper ad alium transfertur. Magis enim* D. Basil.

D *aquam manu circumplexam retinere continenter possis, quàm diuitias conseruare.* Cum igitur aqua perenniter fluat; quis ita insaniat, vt putet, diuitias iugiter stare?

At non solùm aquam, sed aquæ spumam, bonorum temporalium inconstantia imitatur; iuxta illud: *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquæ.* Oseæ 10. numer. 7. Quia sicut spuma, ita & regia felicitas citissime inanescit. Vnde Dauid, *Quæ*, inquit, *pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* Psal. 89. numer. 5. Ex Hebræo legi potest, *Velut aqua fluxus*, aut *somnia*, aut *bulla*, *eorum anni erunt.* Quia non firmius hærent, & consistunt bona temporalia, quàm somnia, quæ celerrimè euanescunt: aut bullæ, quæ IV. *Regia felicitas tanquam bulla oris flatu dissoluitur.*

E minimo oris flatu dissipantur. Quò pertinet illud, *Defecerunt in vanitate dies eorum.* Psal. 77. numer. 33. seu, vt transferunt Talmudici, *In oris flatu.* Vbi vides, principes, & monarchas, tanquam inanes bullas vno spiritu difflari. Sic olim Deus apud Isaiam, dicitur principes interfecisse: *Repentè*, inquit, *flauit in eos, & aruerunt: & turbo, quasi stipulam auferet eos.* Isai. 40. num. 24. Vbi non sine mysterio lenis ex ore flatus, & violentus è cœlo turbo coniunguntur: quia adeò sunt fragiles, & inanes principũ vitæ, vt vel minimus flatus ad eas quatiendas, rapidissimus turbo videatur.

Vnde

Regum fortunæ dum flatu luis extollitur, euanescit.

V. Vnde Eliphaz, *Vidi*, inquit, *eos, qui operantur* A *iniquitates, & seminant dolores, & metunt eos, flante Deo, perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos.* Iob. 4. n. 7. & 8. Quasi vnico Dei flatu omnes temporalis felicitatis substructiones facilè dissipentur. Neque mirum vnico flatu dissipari illos, qui solo flatu, hoc est, inani fastu innituntur. Vnde Iobus, *Eleuasti*, inquit, *me; & quasi super ventum ponens, allisisti me valdè.* Iob. 30. n. 22. Quam enim firmitatem obtinebit, aut quam ruinam non minitabitur, qui tam mobilibus nititur fundamentis? Nam, vt benè D. Greg. lib. 20. moral. c. 24. *Præsentis*, inquit, *vitæ gloria, quasi in alto cernitur; sed nulla stabilitate solidatur.* Solis tubarum flatibus Ierichuntina mœnia corruerunt. Ios. 6. n. 20. quia his vanissimis mundanæ gloriæ fundamentis nite- B bantur. Nam Iericho luna interpretatur: luna verò, vt docet D. Isidor. ad eum locum, menstruis completionibus deficiens, humanam gloriam varios defectus subeuntem repræsentat. Vnde sicut luna vix appellata fuerat in scriptura, *Luminare magnum*, cũ statim dicta est, *Luminare minus.* Gen. 1. n. 16. quia ab illa sua magnitudine, quàm citissimè decreuit. Ita mundana gloria vix humanos oculos complet ob suam maiestatem; cùm statim ob suam tenuitatem ex oculis euanescit.

D Greg.

Hiericho, quæ Luna interpretatur tubarũ sonitu corruẽs rerum temporalium instabilitatem repræsentat.

VI. Quid nobis cum rosis Ierichuntinis? Fateor illam vrbem fuisse rosarum feracissimam, iuxta illud: *Quasi plantatio rosæ in Iericho.* Ecclesi. 24. n. 18. sed vlteriùs addo eas rosas, suæ patriæ defectus imitatas, quàm citissimè deficere. En mundi hono- C res, cum nutante mundo, nutant; cum cadente cadunt, cum exolescente pariter exolescunt. Addit Clem. Alex. lib. 2. pædag. c. 8. rosas omnium florum citissime marcescere; quia omnium florum suauissimè olent. Et ratio videtur physica; quia quò plus odoris è rosis emittitur, eò plures, ac puriores spiritus, necesse est, vt ab illis exhalentur, quibus exinanitæ marcescant. Sic humana gloria quò latiùs extenditur, eò citiùs attenuatur. *Ne timueris*, inquit Dauid, *cum diues factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit gloria, domus eius.* Ps. 48. n. 16. & 17. Ad quem locum D. Ambros. vtranque sententiam distinguit; vtranque exponit. Et de priori quidem. *Noli*, inquit, *expauescere diuitias & potentiam diuitis, & gloriam secularem, quoniam caduca illa* D *sunt, & citius abeunt, quàm venerunt. Somnium est iste thesaurus: euigilas, & recessit. Quoniam qui potuerit crapulam mundi istius edormire, & sobrietatem virtutis assumere, ista contemnit.* De posteriori verò sententia; multiplicata gloria, domus peccatoris. *Inspice*, inquit, *diligenter; & vacua est, quæ nihil habet in se de fidei plenitudine. Et quid de domo dicam? Vacuus erat totus hic mundus, antequam numero credentium eum Christus impleret.* Vbi satis ostenditur, & diuitiarum fugacitas; cum nihilo firmiores, quàm somnia dicantur: & inanitas mundanæ gloriæ, quæ etiam, cum multiplicatur, nulla censetur.

Rosa rerũ humanarum typus.

Cl. Alex.

Diuitiarũ fugacitas, & inanitas, somnium.

D. Ambr.

VII. Sic & Dauid temporalium bonorum nugacitatem expressit. *Velut somnium surgentium, Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* E Psal. 72. n. 20. Vbi D. Ambr. ser. 7. in Psal. 118. Dauidis perspicacitatem commendat in bonis temporalibus cognoscendis. *Cognouit*, inquit, *impiorum successus in hoc seculo, somnij esse similes, non veritatis: quorum emolumenta tandiu videntur esse, dum dormiũt. Vbi edormierint somnum suum, qui videbantur sibi potare, iam sitiunt; qui epulabantur, esuriunt; nihil solidum ex isto somnio, perfectumque referẽtes.* Sed & D. Chrys. homil. 1. in priorem epist. ad Cor. nihilo solidiora bona temporalia existimat, quàm ludibria puerorum, quæ vana sunt, & cassa, ac meris cohæ- A rentia figmentis. *Non vides*, inquit, *pueros, quando ludentes struxerint aciem, & ordinarint milites: & eos præcedunt lictores, & præcones: & puer incedit in medio, loco imperatoris, quam sint ea, quæ sunt puerilia? Tales sunt res humanæ; iisque viliores, & abiectiores, vt quæ sint hodie, cras non sint.* Imò etiam cum sunt, inanitatis plena sunt.

D. Ambr.

D. Chrys.
Human. felicitas, puerorũ ludibria.

VIII. Qui Solem, Lunam, sydera intuetur, vix discernit ea moueri; stare putat, & quiescere; cum tamen velocissimo cursu rapiantur. His non dissimilia esse bona temporalia, rectè philosophatur Philo Hebr. lib. de confusione linguarum. *Videtur*, inquit, *& ipse mundus stare, hærereque; quantum visu percipitur: quamuis vtatur motu ocyssimo, nullam non præuolante creaturam. Nam interdiu solem, noctu* B *lunam, stare imaginantur oculi corporis; cum tamen nemo nesciat, horum syderum cursum esse concitatissimum, quæ totum cœlum intra vnum diem obeunt.* Christo Domino diabolus *ostendit omnia regna orbis terræ in momento temporis.* Luc. 4. n. 5. Quorsum tam amplum spectaculum tam exiguo tempore exhibetur? D. Ambr. ad eum locum. *Non tam*, inquit, *conspectus celeritas indicatur, quàm caducæ fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt. Et sæpe honor seculi abiit, antequam venerit. Quid enim seculi potest esse diuturnum, cum ipsa diuturna non sint secula?* Vides, quàm anguste omnia regna mundi limitentur? omnia ad vnum momentum. Scilicet quo plures humanæ gloriæ cumuli eriguntur; eò citiùs ab ea altitudine deiecti labe- C fiunt. Ne quis de exiguo terræ angulo tumidus insolescat.

Phil. Heb.
Velocissimus rerum humanarum cursus ab insipientibus non percipitur.

D. Ambr.
Omnia regna mund. ad vnũ momentum.

IX. Neque solùm in fastigio honorum ruina timenda est; sed etiam in ascensu ad honores. *Hæc omnia*, inquit diabolus, *tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Matth. 4. n. 9. Verbum illud, *cadens*, rectè expendit D. Irenæus lib. 5. c. 22. *Ipse*, inquit, *diabolus confitetur, quoniam adorare eũ, & voluntatem eius facere, cadere est à gloria Dei. Et quid aut suaue, aut bonũ participare potest, qui cecidit? aut quid aliud sperare potest qui talis est, nisi mortem? Ei enim qui cecidit, proxima mors est. Deinde nec illæ ipsa, quæ promisit, præstabit ei, qui cecidit.* Ita Irenæus. Quasi diceret, viam ad honores tẽporales obtinendos, ipse diabolus fatetur, ruinã esse. Vanos honores diabolus ruinis vendit. D Sed qui ascensurus ruit, quomodò ad fastigiũ euadet? Deluditur planè ambitio: & honores, priusquàm habeat, amittit; dũ ex ruina moritur, qui habiturus ascendebat. Et quidẽ mille casibus, ac ruinis exposita esse bona omnia tẽporalia; sicut spiritualia, extra omne ruendi periculũ constituta, verè, ingenuéque fatetur Philo Hebr. lib. de Abrahamo ad finẽ. *Quemadmodum*, inquit, *per lubricũ incedentes labuntur, fallente vestigio: qui verò per viã siccam gradiuntur, certo gradu iter faciũt: sic qui per corporis, externaque bona ducũt animã; nihil aliud, quàm cadere, illã assuefaciunt: hæc enim lubrica, & parùm firma sunt. Sed qui per virtutũ contemplationem ad Deũ properant: tutum, inconcussumque iter dirigunt. Vt nihil verius dici possit, quàm quod quisquis illis rebus credit,* E *Deo non credit.* Hoc est, qui per bona tẽporalia credit, firmam se stationem habiturum; Deo non credit, sæpius monenti, per ea certissimè ruendum.

Honor ã ambitio ruinosa.
D. Iren.

Ph. I. Hebr.
Via ad honores lubrica.

X. Mirum est, quàm multis metaphoris in scriptura bonorum temporalium inanitas exprimatur. Dicitur enim fumus: *Deficientes, quemadmodum fumus deficient.* Psal. 36. n. 20. Flos, & vmbra: *Qui quasi flos egreditur, & cõteritur, & fugit velut vmbra.* Iob 14. n. 2. Fœnũ, *Omnis caro fœnum: & omnis gloria eius, quasi flos agri.* Isai. 40. n. 6. Lanugo, spuma, &c. *Spes impij tanquam lanugo est, quæ à vẽto tollitur: & tanquã spuma gracilis, quæ à procella dispergitur: &*

Variis metaphoris bonorũ temporalium inanitas exprimitur.

tanquam fumus, qui à vento diffusus est: & tanquam memoria hospitis vnius prætereuntis. Sap. 5. num. 15. somnium: *Velut somnium auolans non inuenietur; transiet sicut visio nocturna.* Iob 20. n. 6. Vapor: *Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens.* Iacob. 4. n. 14. Denique ipsum nihil, & inane. *Ecce gentes, quasi stilla situlæ: & quasi momentum stateræ.* Et statim, *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo; & quasi nihilum, & inane.* Isai. 40. n. 15. & 17. Et sic de multis aliis, passim obuiis. Quas omnes metaphoras eleganter colligit D. Greg. lib. 16. mor. c. 5. ad temporalium rerum inanitatem pleniùs exprimendam. *Carnalis*, inquit, *gloria, dum nitet, cadit: dum apud se extollitur, repentino intercepta, ne terminatur. Sic namque auraium flatu in altum stipula rapitur, sed casu concito ad ima reuocatur. Sic ad nubila fumus attollitur, sed repentè in nihilũ tumescendo dissipatur. Sic ab insimis nebula densescendo se erigit; sed exortus hanc solis radius, ac si non fuerit, abstergit. Sic in herbarũ superficie nocturni roris humor aspergitur: sed diurni luminis subito calore siccatur. Sic spumosæ aquarum bullæ inchoantibus pluuiis excitatæ, ab imis certatim prodeunt: sed eo celeriùs disruptæ depereunt, quò infixtæ citiùs extenduntur. Cumque excrescunt, vt appareant; excrescendo peragunt, ne subsistant.* Hactenùs ille: & multò plura accumulat, quibus temporalium rerum inanitatem confirmat.

D. Greg.

XI. *Humana corpora propter mutabilitatẽ, tabernacula.*

Harum rerum inconstantiam, & lubricitatem cœlestis sponsa contemplata, domum ad habitandum non requirebat, sed quoddam ductile tabernaculum, ad diuertendum. Imò cum Deus primam fœminam in morem cuiusdam firmi ædificij construxerit, *Ædificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem.* Gen. 2. n. 22. ipsa tamen sponsa se in morem cuiusdam mobilis tabernaculi factam existimabat. *Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Cantic. 1. n. 5. Quia licèt primus ille innocentiæ status ex diuinæ gratiæ fundamento, cui innitebatur, firmitatem, stabilitatemque habuerit: hic posterior, diruto illo fũdamento, nutabat, & vacillabat. Quare D. Bern. ser. 26. in Cant. *Quid*, inquit, *tabernacula, nisi nostra sunt corpora, in quibus peregrinamur. Nec enim habemus hic manentem ciuitatem: sed & militamus in eis, tanquam in tabernaculis. Militia enim est vita hominis super terram.* Et paulò post, *Est ergo*, inquit, *hoc habitaculum nostri corporis, nõ ciuis mansio, aut domus indigenæ; sed aut tabernaculum militantis, aut stabulum viatoris.* Quid enim diuturnum domicilium requirat ad manendum, qui in via graditur; suumque ad finem velocissimus festinat?

D. Bern.

XII. Cæcus ille, quem Christus Dominus ingressus Bethsaidam, curauerat, rogatus si quid videret, *Video*, inquit, *homines velut arbores, ambulantes.* Marc. 8. numer. 24. Si literam quidem attendas, imperfectè vidit: quia non id, quod in re erat, agnouit: sed pro exiguis hominum staturis, proceras arborum moles sibi videre videbatur. Vbi D. Petr. Chrysol. ser. 176. *Imperfectis*, inquit, *oculis grandescunt formæ, turbantur species, res falluntur ipsæ: quia non iam visionem capiunt, sed adhuc vmbram sustinent visionis.* Tales & qui imperfectè intelligunt: mundanam gloriam per se satis exiguam, & abiectam: præexiguo lumine rationis, ingentem, & sublimem arbitrantur. Si tamen mysterium spectes, perspicaciter quidem vidit: non tã id, quod foris, sed quod intus erat, assequutus. Quod idem D. Petrus Chrysolog. citatus mihi videtur significasse; dum quærit, cur ei homines apparuerint, *Sicut arbores, non vt columnæ, aut aliud quid; neque stantes, sed ambulantes.* Et respondet: *Quia post curam Christi viderat, quòd homines velut arbores transirent in hoc seculo, non manerent: temporalem plantationem germinis humani esse in hac vita mox videt, quem curauerat Christus.* Quasi diceret, mysticam cognitionem assequutus est, quàm perfectissimam: vidit enim homines, non stantes, sed ambulantes; quia perpetuam eorum inconstantiam, fugacitatẽque agnouit: vidit non vt columnas, sed vt arbores: quia hæ leuitatis, illæ firmitatis symbola sunt: nam columnæ nullis flatibus quatiuntur, arbores omnibus agitantur: columnæ nullas subeunt vicissitudines: arbores, continuas, modò suis floribus, frondibus, ac fructibus ornatæ; modò his omnibus spoliis exutæ: qui igitur à Christo Domino oculatur; nihil prius, quàm temporalium rerum inconstantiam, & immobilitatem intuetur.

D. Petr. Chrysol. *Humana res licèt parua, imperfectis oculis grandescunt.*

Humanarum rerum inconstantia, in arboribus deambulantibus exprimitur.

XIII. Magna inter Apostolos contentio orta fuit de primatu, cuinam eorum conferretur. Locus verò disputationis non fuit priuata aliqua domus, sed publica via; *Siquidem in via*, inquit Euangelista, *inter se disputauerant, quis eorum maior esset.* Marc. 9. n. 34. Aptissimum disputationi locum fuisse, sentit D. Hieron. *Rectè*, inquit, *in via tractabas de principatu. Similis enim est hæc tractatio loco. Principatus enim sicut ingreditur, sic deseritur; & quandiu tenetur, labitur; & incertum est, in qua mansione, id est, in qua die finiatur.* Quid inanius hoc honore: qui nunquam in termino, semper in via possidetur? nunquã stat, semper elabitur? & cum adesse creditur, abesse deprehenditur? De qua re rectè monet D. Aug. ser. 29. de verbis Domini c. 5. *Quanta*, inquit, *tibi loquitur mũdus; quanta post dorsũ strepis, vt retrò respicias? Id est, vt in rebus præsentibus, nec præsentibus (non enim dicenda sunt præsentia, nunquam stantia) spem tuam ponas; & velis requiescere in mundo perenni?* Sed ab his vocibus audiendis, tanquam fallacium sirenũ, meritò deterret Augustinus, vel ex ipsa rerum, ad quas mundus inuitat, inanitate. Pereunti enim nemo nisi periturus adhærescit.

Sæculi principatus, semper in via.

D. Hier.

D. Aug.

XIV. Legatos misit olim Moyses ad regem Edom, vt sibi per eius terram transire liceret, testatus nihil se de illius agris, aut vineis, aut puteis percepturum: sed publica via omnibus eius possessionibus intactis, & illibatis progressurum. Numer. 20. n. 17. Cur quæso à bonis omnibus regis Edom, hoc est, regis terreni, se immunem, & alienum fore pollicetur; nisi quia omnem illius potentiam, & opulentiam, vtpotè terrenam, ac temporalem, vanam, & inanem existimabat; à qua proinde abstinere oportebat; qui ad cœlestia bona persequẽda ferebatur? Vnde Philo Hebr. lib. Quod Deus sit immutabilis, ita Moysen introducit loquentem cum rege Edom, & rationem, cur ab omnibus eius bonis abstineat, reddentem: *Nam ista*, inquit, *tibi chara, omnino nihil sunt. An putas mortalem rem vllam verè esse, ac subsistere: & non tanquam in suggesto quodam ab inani, & incerta opinione sustineri, non aliter quàm somniorum ludicra?* Quis ergo sic desipiat; vt ad æterna bona, quæ vera sunt, ac solida perrecturus; temporalibus, & inanibus implicetur; quibus à suo cursu detineatur?

Qui ad cælestia festinat, temporalia, quasi ludicra debet abiicere.

Phil. Hebr.

XV. De iustis hominibus sapientissimè loquutus Sapiens, *Fulgebunt*, inquit, *iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent.* Sap. 3. num. 7. Non dicit, sedebunt, habitabunt, morabuntur; sed *discurrent*; ne in mundo, quem illud arundinetum repræsentabat, pedem figere viderentur. Sed quid mundo cum arundineto? Non parum quidem, vt benè interpretatur D. Greg. lib. 33. Moral. cap. 3. *Arundinetum*, inquit, *vitam secularium appellat: qui more arundinum per temporalem gloriam foris, quasi* ad alta

Mundum propter inconstantiam, & leuitatem arundineto similem, iusti offenso pede percurrunt.

D. Greg.

ad alta proficiunt; sed intus à soliditate veritatis inanescunt. Qua ferè metaphora vsus Iob, mundum calamum appellauit; dum ait, diabolum, *in secreto calami* dormire. Iob 40. n. 16. Hoc est in medio hominum mundanorum. De quibus D. Greg. citatus, *Dum*, inquit, *ad exteriorem gloriam per superficiem desfluunt; nulla intus firmitate solidantur. More quippe calami, intus sunt per fatuitatem vacui; sed foris per speciem, & ostentationem, pulchri.* Quid mirum igitur, si diabolus, qui *nihil est in mundo*. 1. Cor. 8. n. 4. in medio ipsius mundi, qui tanquam ipsum nihil inanescit, conquiescat?

D. Greg.

XVI. *Mundani honores, nihil.* Petierant olim à Christo Domino duo illi discipuli Iacobus, & Ioannes primas cathedras in regno Christi, vt ipsi putabant, temporali. *Da nobis*, inquiunt, *vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua.* Marc. 10. n. 37. Quid amplius postulare poterant, ac sublimius? Et nihilominùs Christus Dominus in extrema cœna eos ad petendum adhortatus, *Vsque modo*, inquit, *non petistis quicquam.* Ioan. 16. num. 24. An nihil petierant, qui in Christi regno primos honores postularant? Nihil planè: vt rectè D. Aug. tract. 102. in Ioan. obseruat. *Solum*, inquit, *bonum spiritale æstimari debet aliquid. Quidquid autem aliud petitur, nihil petitur: non quia nulla omnino res est: sed quia in tantæ rei comparatione quidquid aliud concupiscitur, nihil est.* En vt res humanæ ita leues, & inanes sunt, vt vix ab ipso nihilo distinguantur.

D. Aug.

XVII. *Deus terrarum primus vnicus Dominus: homines tantum coloni.* Quod si in illis aliquid firmitatis, ac soliditatis reperitur: id totum ad Deum pertinet: qui solus verè, ac propriè Dominus & est, & nuncupatur. Quare nemo se existimet bonorum temporalium dominum, sed colonum. Vnde fuit illud Dei præceptum ad populum Israeliticum: *Terra*, inquit, *non vendetur in perpetuum, quia mea est; & vos aduenæ, & coloni mei estis.* Leuit. 25. n. 23. In quem locum Philo Hebr. lib. de Cherubim versus finem, *Manifestissimè*, inquit, *docet, ius possessionis omnium rerum pertinere ad Deum: vsum verò soli ad creaturam. Nihil in perpetuū cuiquam creatura venditur, quandoquidē vnus est Dominus totius creaturæ possessor proprius, ac perpetuus.* Et paulò post: *Liquere*, inquit, *satis puto, nos alienis vti possessionibus. Quod si cognosceremus, curaremus tanquam res Dei: præcogitantes morem esse Domini, recipere sua, quandocunque ipsi visum fuerit: sic enim ademptas ferremus leuius.* Vnde Philosophus ille Stoicus rectè præcipiebat, ne quis in iactura alicuius boni temporalis diceret, *Illud perdidi*; sed, *Illud reddidi*, nempè Deo, à quo fuerat acceptum. Sciat igitur temporalis princeps, se nullam terram habere propriam, in qua viuus commoretur: habere tamen propriam illam terram, in quam mortuus resoluatur: iuxta illud: *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam.* Psal. 145. n. 4. Emphaticè enim dixit, *suam*. Nam temporalium bonorum vsus nobis videri debet peregrina, & aliena: illorum tamen iactura propria, & natiua.

Philo Hebr.

Sepulchrum vnica hominis possessio.

SECTIO III.

Ex comparatione cum æternis bonis maior temporalium fugacitas, & inanitas deprehenditur.

I. Si temporalia bona in se forent admodum diuturna, solida, & constantia, nullisque vicissitudinibus subiecta: adhuc nihilominùs cum æternis comparata, vanissima, & fugacissima viderentur. Vnde D. Aug. lib. 3. de libero arbitrio cap. 25. in fine, *Tanta*, inquit, *est iucunditas lucis æternæ, vt etiamsi non liceret amplius in ea manere, quam vnius diei mora: propter hoc solum innumerabiles anni huius vitæ pleni deliciis, & circumfluentia temporalium bonorum, rectè, meritoq; contemnerentur. Non enim falsò, ac paruo affectu dictum est: Melior est dies vna in atriis tuis super millia.* Psal. 83. num. 11. Cum igitur bona omnia temporalia tantas vicissitudines subeant, tanta vertigine circumagantur, tanta instabilitate, ac fugacitate in suum occasum præcipitentur; quanta hactenus dictum est: quid tandem cum æternis bonis comparata, nisi ipsum nihil, aut siquid nihilo inanius esse posset, videntur.

D. Aug.

Mira æternæ beatitudinis iucunditas.

II. *Terrena præ cælestibus, quasi nihil.* De sanctissimis illis patriarchis Abraham, Isaac, & Iacobo loquutus D. Paulus: *Iuxta fidem*, inquit, *defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini, & hospites sunt super terram.* Hebr. 11. n. 13. Vbi non immeritò quærit D. Chrysost. serm. quodam de habenda cura salutis proximi, &c. in 1. tomo, quo pacto dici possit Abraham promissiones sibi à Deo factas non recepisse; cum re verà Palæstinam omnium bonorum copiâ abundantem occuparit? *Et id dicis?* inquit D. Chrysost. *non obtinuit Abraham promissiones? non venit in Palæstinam? Falsa ergo ea, quæ dicta sunt.* Et respondet: *Venit quidem in Palæstinam: non hanc autem spectauit, sed aliam, quæ in cœlis desiderauit.* Quasi diceret, Bonorum temporalium promissiones omnes accepit Abraham, magnâ diuitiarum copiâ locupletatus, vberrimam in regionem exceptus, bonis temporalibus cumulatissimè circumfusus: sed quia hæc temporalia bona nihili faciebat, sed ad cœlestia, æternaque bona adspirabat, nullas à Deo promissiones recepisse arbitrabatur. Et paulò post expendens illud, *Cōfitentes, quia peregrini, & hospites sunt super terram*, Quærit, quo pacto verè hoc dici queat de Abrahamo, tanta bonorum copia affluente? *Hospes est*, inquit, *qui tantam accepit patriam, & tantam regionem?* Et respondet, hospitem re vera esse, *Non enim*, inquit, *hanc, sed cœlum spectauit.* Quasi ille sanctissimus patriarcha præ æterna patria, ad quam adspirabat, omnem aliam quibuscunque bonis temporalibus redundantem, exilium reputarit.

D. Chrys.

Iusti in hac vita peregrini.

III. *Qui cælestibus student bonis, temporalia abiiciūt.* Quid est, quod Moyses possessiones regis Edom omnes contempserit, nihilque de illarum fructibus in suam vtilitatem translaturum se esse promiserit? Num. 20. n. 17. Iam superiori sect. ex Philone respondi, quia vanas, & inanes iudicabat omnes diuitias regis Edom, id est, terreni, à cuius se commercio abdicare cupiebat. Addo ex eodem, quia cœlestibus bonis studebat; ex quorum cōparatione, omnia bona tēporalia per se vilia, & abiecta, multò viliora, & abiectiora iudicabat. Quod sanè iudicium proprium est illius animæ, *Quæ*, inquit, *regione terrestri iam relicta ad diuinarum naturarum subductā est consuetudinē. Repleta enim contemplatione verorum bonorum, & incorruptibilium, meritò adulterina ista in diem durantia reiicit.* Sicut enim ad solis radios, noctis vmbræ euanescunt: ita summum bonum contemplanti omnia temporalia abiectissima videntur.

Philo Hebr.

IV. *Ex æternarum rerum cognitione, temporales cineres videntur.* Primus hominum, qui se puluerem, ac cinerem appellauit, fuit Abraham: nec alio quidem tempore, quàm cum familiariter cum Deo loquebatur. *Loquar*, inquit, *ad Dominū meū, cum sim puluis, & cinis.* Gen. 18. n. 27. At cur hanc de se vilitatem non agnoscit, non fatetur, cùm plurimas huius vitæ

miserias experitur; cum in Ægypto peregrinatur, cum extra patriam fame, inopia, insidiis, pluribusque aliis laboribus exercetur? Ratio planè est, quia ad illius supremæ maiestatis præsentiam, humanæ infirmitatis conditio clarior innotescit. Ita citatus Philo, *Qui ad Deum*, inquit, *accedit, & illius felicitatem agnoscit, & suam inopiam. Nam & Abraham postquam ad Deum accessit proximè, mox cognouit se esse terram, & cinerem.* Nunquam meliùs temporalia bona, quàm ex cognitione æternorum patefiunt: tunc manifestior deprehenditur horum vilitas, quando illorum dignitas attentiùs cogitatur. (Phil. Hebr.)

V. Sic & Dauid, *Credidi*, inquit, *propter quod locutus sum; ego autem humiliatus sum nimis.* Psal. 115. num. 10. Quasi diceret, mihi per fidem diuina mysteria, æterna bona, cœlestia præmia, pluraque alia supernaturalia arcana innotuere. *Credidi.* Sed quò me tam profunda contemplatio induxit? Planè ad loquendum, & confitendum. *Propter quod locutus sum.* Quidnam verò? Illáne cœlestia bona, quæ mente assequutus fui? Absit. Nam illa arcana verba non licet homini loqui. Ergo quid? Meam sanè vilitatem, & humilitatem. *Ego autem humiliatus sum nimis.* Nam illa supremæ bonitatis cognitio me ad meam infirmitatem, & inanitatem non solùm cognoscendam, sed etiam manifestandam impellebat. Ita D. Chrysost. ad eum Psal. *Quisquis*, inquit, *indicibilem Dei maiestatem oculo cordis contemplatur, & cognoscit Deum, homine tanto sublimiorem, quanto cælum formica sublimius: nihil mirum, si obstupescat intra se, & dicat, Ego autem humiliatus sum nimis.* Quod statim prædicto Abrahami exemplo confirmat. *Vnde*, inquit, *& Abraham in comparatione Dei, terram se esse, ac cinerem dicebat.* Et vlteriùs à contrario probat. *Cōtra verò*, inquit, *quia nescitur Dominus, nascitur superbia, scriptura testante, Initium superbiæ est nescire Dominum.* Sic enim legit Chrysost. quod in vulgata est, *apostatare à Deo.* Itaque qui æterna bona cognoscit, terrena, vt vilia, & inania contemnit.

Rerum terrenarum vilitas ex cælestium agnitione cognoscitur.

D. Chrys.

VI. Ex duodecim tribubus Israel, sola Leuitica terrenas possessiones non habebat; vt sæpiùs aduertimus: quia sola Deo colendo, & contemplando studiosior vacabat. Quò enim clariùs æterna bona, vt firma, vt solida, vt immobilia, & stantia agnoscebat: eò certiùs temporalia, vt vana, vt caduca, vt inania, & volubilia iudicabat. Vnde nihil mirum, si contemneret, quæ vt contemptibilia certissimè deprehendebat. Qua de re Philo Hebr. lib. de plantatione Noe, *Heli*, inquit, *interpretatur ipse mihi; quòd apud alios alia sint in pretio: apud hunc solum ille Optimus Maximus Auctor rerum omnium.* Et paulò post, rationem traditam reddit, Cur Leuitis temporalia bona displicerent; scilicet quòd sola æterna meditarentur. *Leuita*, inquit, *non cupiunt creatis rebus ditescere; fastidientes quidquid genitum est, præ Ingeniti familiaritate; quem solum habent pro diuitiarum, felicitatisque fine perfectissimo.* Vides, vt terrena bona despiciant, qui summum, & æternum contemplantur.

Leuita dum æterna spectant possessiones terrenas abijciunt.

Phil. Hebr.

VII Et quidem bonorum temporalium inconstantiam, & fugacitatem quis facilè non agnoscat; si æternorum stabilitatem, & constantiam meditetur? Nam sicut ex luce tenebras, ex voce silētium, ex colore vmbras, ex veris entibus, vt ita loquar, non entia fingimus, & componimus; & quantum hæc ab illis deficiant, ac degenerent, facilè iudicamus: ita ex bonorum cælestium firmitate, leuitatem terrestrium non difficilè colligemus. Quanta verò est illius æternæ patriæ stabilitas, ac firmitudo: D. Paulus vocat, *Regnum immobile.* Heb. 12. n. 28.

Cælestis beatitudinis firmitas.

A D. Ioannes, *Ciuitas*, inquit, *in quadro posita est.* Apoc. 21. n. 16. Quæ est firmitatis, & constantiæ figura. *Lateres ceciderunt*, inquit Isaias c. 9. n. 10. *sed quadris lapidibus ædificabimus.* Vt pro mobilium statu in hac vita, immobilium in futura auspicemur.

VIII. Copiosiùs idem Isaias, c. 33. n. 20. & 21. *Tabernaculum*, vocat, *quod nequaquam transferri poterit; nec auferentur claui eius vsque in sempiternum; & omnes funiculi eius non rumpentur. Quia solummodo ibi magnificus est Dominus Deus noster.* Vbi pluribus metaphoris huius tabernaculi firmitatem declarat, vt summam esse omnium testetur. Et cum singularis Dei magnificentia splendescat, non solùm in omnibus, sed etiam in singulis rebus sublunaribus, quas ex nihilo creauit, & prouidentissimè

B conseruat, & gubernat: tamen à Propheta in illo solo tabernaculo stabiliendo magnificus esse dicitur: non quidem vt eius magnificentia in aliis operibus negetur; sed vt in hoc vno maxima ostendatur. Sic & Daniel cap. 2. n. 44. Superbissimis mundi monarchiis euersis, *Suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur: & regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem, & consumet vniuersa regna hæc: & ipsum stabit in æternum.* Et quamuis non eadem sit regni, & eorum, qui regno continentur, stabilitas: his enim tuentibus, illud sæpenumero stare solet: tamen illius beati regni stabilitas, omnes, qui in eo sunt, pariter comprehendit.

IX. De re humanis viribus impossibili loquutus

C olim Dominus cum Iobo, *Nunquid*, ait, *gyrum Arcturi poteris dissipare?* Iob. 38. n. 31. Vbi Olympiod. D. Gregor. & alii, nomine *Arcturi*, mysticè intelligunt militantem Ecclesiam: & nos eadem ratione, qua illi ducti, intelligere possumus, & triumphantem. Nam vt Arcturus, quæ est constellatio Aquilonaris, eò differt à cæteris stellis, quod cæteræ oriantur, & occidant; appareant, & euanescant; oceano immergi, indéque emergere videantur: Arcturus verò ita versetur circa polum, vt nunquam occasum subeat, semper conspicuus appareat: vnde à Poeta, *Axis inoccidmus*, appellatur. Et Mantuanus, poetico quidem schemate canit illud,

Cælestis regni constātia Arcturi admiratur.

Olymp. D. Greg.

Arctos Oceani metuentes æquore tingi:

Virgil.

vt significent has stellas à suis locis nunquam

D ruere, sed semper conspicuas apparere. Ita planè regnum illud Beatorum, eò à cæteris regnis temporalibus separatur; quòd hæc perpetuæ vicissitudini subiiciantur: incipiant, ac desinant; floreant, & areant: nascantur, & moriantur: illud perpetua stabilitate firmetur. Nullus ibi occasus, nulla ruina.

X. Summa illa fuit Christi Domini erga latronem beneuolentia, dicentis, *Hodie mecum eris in paradiso.* Luc. 23. n. 42. An non satis fuit dicere, *Hodie eris in paradiso?* Quorsum addidit illud, *mecum?* D. Ambr. in Psalm. 39. *Pulchrè*, inquit, *subiunxit, Mecum eris in paradiso. Hoc est, noli timere, ne & tu cadas de paradiso, sicut cecidit Adam. Sed audi, quia mecum eris: quo præsente cadere non possis. Ceciderat caro in paradiso, antequàm susciperetur a Christo. Non dixerat Adæ, mecum eris, quia sciebat esse casurum, &c.* Securus igitur ruinæ est, qui cum Christo in

Cælestis beatitudo in Christo firmata, perennat.

D. Amb.

E cœlo est. Firmissimis stabilitur vestigiis, qui non in lubrico solo, sed in solido cœlo collocatur.

XI. *Susceptor meus*, inquit Dauid, *non mouebor amplius.* Ps. 61. n. 3. Quod si in via, quātò magis in patria verū est? *Semel*, inquit D. Amb. *in patria locatum, lubricū nō debet habere vestigium, sed tenere status proprii firmamētum.* Quā stabilitatē cōfirmat ex D. Paulo, *Volēs Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandum.* Hebr. 6. num. 17.

Summa infirmitas cum Deo peccatorum fine Deo summa inconstantia.

D. Amb.

Quod

Quod enim Deus non solùm promisit, sed iurauit: quis dubitet immobiliter duraturum. *Immobilis*, addit Ambros. *voluntas Dei, quæ nullum peccati mouetur illecebris. Homines mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum.* Vbi significat instabilitatis fundamentum, esse peccatum, quod cum ab statu beatorum longissimè peregrinetur: fit, vt totum illud regnum nulla volubilitate circumagatur. Et vt ostendat, quanta peccatores inconstantia, quanta iustos firmitas, & immobilitas consequatur; plura adducit testimonia. *De Iudæis*, inquit, *dictum est, Transeuntes blasphemabant eum.* Matth. 27. n. 39. *Pulchrè ait, Transeuntes, non stantes. Stamus in atriis sanctis, præterimus in plateis.* Deinde ex parabola Christi Domini, Luc. 10. à n. 31. ostendit veteres illos Sacerdotes, ac Leuitas, leues, & mobiles fuisse, vtpotè nulla charitate radicatos: Samaritanum, firmum, & constantem: vtpotè libratum amoris pondere, & communitum. *Sacerdos*, inquit, *præterit; Leuita pertransit; stetit ille, qui vulnera infusa curauit.*

D.Ambr.

XII. Præterea addit illud ex Dauide, *Et non dixerunt, qui præteribant, Benedictio Domini super vos.* Psal. 128. n. 8. *Stantes enim*, inquit, *non transeuntes sunt pedes benedicentium.* Militantis Ecclesiæ turbatores prætergredi dicuntur. *Vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam.* Psalm. 79. n. 13. *Transeuntes*, inquit, *vindemiant nonmanentes.* Proditoris filij, à regno beatitudinis exclusi, *Nutantes transferantur, & mendicent.* Psalm. 108. n. 10. *Eget enim*, inquit, *& mendicat, qui mouetur: inops peccator, diues est iustus: quia nullo bono deficit, qui Dominum semper inquirit.* Qui Christo Domino illudentes, *mouerunt caput.* Psal. 21. n. 8. amiserunt coronam. Coronatur Stephanus, qui stans videbat Iesum stantem; immobilis immobilem. *Non mouit*, inquit, *se Stephanus, non mouit se Christus.* Semper se præbuit videndum, illi martyri, qui stabat immobiliter visurus. Alloquuturus Dominus Moysen, *Tu verò*, inquit, *hic sta mecum.* Deut. 5. n. 31. Benè iubetur stare, *Quoniam*, inquit, *qui Deo proximus est, lapsui non potest esse vicinus.* Dauid de sua firmitate gloriatus, eam ad Dominum, in cuius tabernaculo stabat, reuocauit. *Ipse*, inquit, *Deus meus, & saluator meus; non emigrabo.* Psal. 61. n. 7. Quasi diceret, inquit Ambros. Habeo tabernaculum meum in Domini tabernaculo, non emigrabo. Non enim innocens de tabernaculis iustorum, sed peccator emigrat.

D.Ambr.

XIII. *Cælestis beatitudinis gaudia Christus etiam retinet in tormentis.*

Mirabilis planè huius status firmitas, & immobilitas cernitur in Christo Domino, qui transiturus ad Patrem per crucem, & passionem; tamen neque à beatitudinis statu, quem eius sanctissima anima obtinebat; neque ab vnione hypostatica, qua corpus, & anima cum diuino Verbo nectebantur, emigrauit, *Traditus*, inquit, *sum, & non egrediebar.* Psal. 87. num. 10. Sic eleganter D. Amb. exponit, *Cum*, inquit, *descendisset in terras, vt crucifigeretur, vt sepeliretur; non emigrauit à Patre, sed in Patre mansit. Nec deposuit, quod erat, sed reseruauit: nec desiuit esse in Dei forma, sed perseuerauit; non imminuta per susceptionem corporis Dei gloria; sed manente, triumphum acquisiuit, potentiam non amisit.* Quid igitur hoc statu firmius, quid munitius potest excogitari: quem tot opprobria, tot vulnera, tot cruciatus, ipsa denique mors, non quidem repulsa, sed libenter suscepta, non expugnarunt? In media omnium ærumnarum, & laborum procella, summa illa felicitas, immobilis, & inexpugnabilis perseuerauit. *Potestas eius*, inquit Propheta, *potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur.* Dan. 7. numer. 14. En

D.Amb.

quanta sit æternorum bonorum stabilitas, & immobilitas.

XIV. *Temporalis[?] instabilitas*

Qua igitur volubilitate volubiliora non videbuntur bona temporalia, si cum his æternis comparentur? Ex se quidem vana sunt; cum illis comparata, prorsus nulla. Absit ergo, vt fœnum tectorum inquiramus, quibus promissum est regnum cœlorum: cum hoc æternum sit; illud priusquam euellatur exarescat. Psalm. 128. num. 6. Vndè D. Chrysost. ibi, *Talis*, inquit, *est instabilitas rerum, quæ ad hanc vitam pertinent, simul enim, & cernitur, & interit; vt quæ nec habeat fundamentum aliquod, nec potentiam. Et idèo non est adhibendus animus, sed considerandæ, quam sint fluxæ, & caducæ; desiderandæ sunt res æternæ, immortales, immobiles, & in quas nulla cadit mutatio.* Quid thesaurizemus nobis thesauros in terra; *vbi ærugo, & tinea demolitur; & vbi fures effodiunt, & furantur.* Ita vt si fortè nunquàm eos perdamus, tamen nunquam careamus timore perdendi: vt ibi loquitur D. Chrysost. præsertim monente Christo Domino, vt thesaurizemus nobis *thesauros in cœlo; vbi neque ærugo, neque tinea demolitur; & vbi fures non effodiunt, nec furantur.* Vbi non solùm nulla iactura accidit, sed etiam nullus iacturæ metus infestat, vt D. Chrysost. addit. Queribundus de his, qui secus faciunt, exclamat D. Bern. serm. 4. de triplici aduentu, *Filij Adam, genus auarum, & ambitiosum audite. Quid vobis cum terrenis diuitiis, & gloria temporali: quæ nec vera, nec vestra sunt? Aurum, & argentum nónne terra est rubra, & alba: quam solus hominum error facit, aut magis reputat pretiosam? Denique si vestra sunt hæc, tollite ea vobiscum. Sed homo cum interierit, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria eius. Veræ ergo diuitiæ non opes sunt, sed virtutes: quas secum conscientia portat, vt in perpetuum diues sit.*

D.Chrys.

Cælestes diuitiæ stabiles, instabiles terrenæ.

D.Bern.

XV. *Cælestis ciuitas sola permanens.*

Quid quærimus ciuitatem, quam hic manentem non habemus: cum futuram solida habentem fundamenta inquirere debeamus? Nam si veteres illi patriarchæ, quibus terrena promittebantur, ad cœlestia spectabant: nos quibus cœlestia promissa sunt, cur terrena desideramus? Quæ quidem iustissima est expostulatio D. Chrys. hom. 25. in epist. ad Hebræos. *Illi*, inquit, *cum promitterentur quæ sunt in terra, non attendebant: sed futuram ciuitatem quærebant: nobis autem Deus de superna loquitur ciuitate: & nos terrenam quærimus.* Quid tandem terrenam nobis dari hæreditatem postulamus: quæ diuisa, singulis fratribus non sufficit: indiuisa, ad omnes non extenditur: cum tamen æterna illa hæreditas singulis tanquam indiuisa sufficiat; & ad omnes tanquam diuisa extendatur? vt D. Ambr. serm. 14. in Psalm. 118. eleganter obseruauit, de hac æterna hæreditate loquutus. *Non minuitur*, inquit, *hæredi, quidquid à cohæredibus vendicatur: manet emolumentum integrum; & eò magis singulis crescit, quò pluribus fuerit acquisitum. Alia conditio est hæreditatis humanæ. Si diuisa fuerint emolumenta, minuuntur; & hæredis est damnum, adscriptio cohæredis. Indiuisum regnum Christi est, indiuisa hæreditas. Solida ad singulos Christi dona perueniunt, omnes habent, & nemo fraudatur.* Felix regnum, cuius quot sunt habitatores, tot sunt & possessores: quot ciues, tot reges. Felix, iterúmque felix: cuius opulentia, infinitas: cuius amplitudo, immensitas: cuius duratio, æternitas: cuius dignitas, diuinitas. *O Regnum beatitudinis sempiternæ*, exclamat D. Augustinus, *vbi iuuentus nunquàm senescit: vbi decor nunquàm pallescit, vbi amor nunquam tepescit: vbi sanitas nunquam marcescit: vbi gaudium nunquàm decrescit: vbi vita terminum nescit.*

D. Chrys.

D Ambr. *Cælestis hæreditas singulis indiuisa sufficit, & ad omnes tanquam diuisa extenditur.*

Æterni regni summa felicitas.

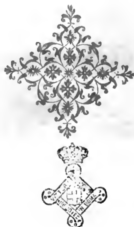
D. Aug. in solil. c. 35.

Valeant

XVI. Valeant igitur,æternúmque valeant temporalia regna,quæ cum labore acquiruntur, cum timore possidentur, cum dolore relinquuntur. Cuius verissimi oraculi non Hieronymos, non Augustinos,non Ambrosios appello testes;sed illum ter Maximum Hispaniarum Monarcham,Philippum Tertium, & Secundum Lusitaniæ; paucis ante diebus,quàm hæc scribo,nobis mœrentibus ereptum, & superis exultantibus additum,vt speramus. Qui moriturus, cygnæa quadam vocè dixisse fertur, *Nihil confert regem esse,nisi vt in morte cruciet, fuisse.* Vtinam,quem de regno temporario, quod reliquit, tam humiliter loquentem audiuimus: de æterno,quod iam possidet,gloriosè dicentem audiremus. Ad tuos Christe Optime Maxime prostratus pedes, *Gloriam regni tui dicet, & potentiam tuam loquetur.* Et temporalis regni, quod gessit, breuitatem, exiguitatem, inanitatemque, ad æterni iubar luminis,perspicacissimè contemplatus, *Regnum tuum*, inquiet, A *regnum omnium seculorum: & dominatio tua in omni generatione, & generationem.* Quare in morem viginti quatuor seniorum, *Qui procidebant ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicentes, Dignus es Domine Deus noster, accipere gloriam, & honorem, & virtutem:* ipse quoque suum sceptrum, & coronam ad tuos abiiciens pedes, Omnipotens regum Rex; in gratulatoria carmina effusus, quem de temporario regno ad æternum transtulisti, *Tibi*, inquiet, *soli Rex, & salus, & virtus, & regnum, & potestas in æternum.* Cuius nos voces imitari, æternas tibi, æternum Numen, pro labore, quali B quali, iam exacto grates soluimus: pro futuro, quem, te auspice, aggredimur, petimus vires; corporis quidem, quas velis; spiritus, quas requiris: vtrasque cùm acceperimus, tuam in gloriam,& obsequium redditiuri.

Philippi III. Hisp. Regis luculento testimonio temporalis regni inconstantia concluditur.

F I N I S.

I N D E X

INDEX RERVM, QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, posterior columnam, litera columnæ locum designat.

A

AARON.

ABEL.

ABIATHAR.

ABLACTATIO.

ABRAHAM.

ABSALON.

ABSTINENTIA.

ACCINCTVS, PRÆCINCTVS.

ACCIPITER.

ACCVSATIO.

ACETVM.

ACHITOB.

ACHITOPHEL.

ADAM.

ADMONITIO.

ADOLESCENTIA, Adolescens.

2 Potior

16 Inordi

Tertia

CHRISTIANI

CINIS.

CIRCVNCISIO.

CIVITAS.

Index Rerum.

24 Deus

Index Rerum.

DOMINIVM.

DOMINVS.

DONEC.

DOS.

E.

EBRIETAS.

ECCLESIA.

EDVCATIO.

EFFVNDERE.

ELCANA.

10 Cur

67 Initium

9 Profana

1 Publica.

2 Sanctos

Index Rerum.

72 Iudæis

6 Impij

NOBILI

5 Oleum

5 Os

11 Pauperes

PVDOR

Index Rerum.

47 Monitio

SACRIFICIVM, SACRIFICARE.

SACRILEGIVM.

SADOC.

SALOMON.

SALTARE

SALVTARE.

SAMARIA, SAMARITANI.

SAMVEL.

rarum

Si

8 Tabe:

2 Cur

F I N I S.

